

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**KIBRIS MESELESİNİN ÇÖZÜM PLÂNLARI
(BM’NİN 789 SAYILI KARARINA GÖRE)**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Soyalp TAMÇELİK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN**

Ankara – 2008

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**KIBRIS MESELESİNİN ÇÖZÜM PLÂNLARI
(BM’NİN 789 SAYILI KARARINA GÖRE)**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Soyalp TAMÇELİK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN**

Ankara – 2008

ONAY

Soyalp TAMÇELİK tarafından hazırlanan “*Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM’nin 789 Sayılı Kararına Göre)*” başlıklı bu çalışma, 19.06.2008 tarihinde yapılan sınav sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında Doktora* tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı Soyadı]

.....

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı Soyadı]

.....

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı Soyadı]

.....

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı Soyadı]

.....

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı Soyadı]

.....

ÖNSÖZ

Gerçekten de tarih üzerinde düşünme, insanda tenkit zihniyetinin teşekkülünü sağlar. Bu yüzden tarih, insanı tanımaya yardım eden ve zihnî terbiyenin gelişimini sağlayan bir disiplin olarak ortaya çıkar. Fakat nedense toplumumuzda var olan tarih görüşü, hep dünleri anlatmaya dayanır. Hatta bugünlerin bile yarınlarda tarih olacağını kavrayanlar, hemen hemen yok gibidir. Halbuki yarınlar da bugünlere dönecek ve bugünlerin anlatılması, hatta yazılması istenecektir. Bundan dolayıdır ki, bir başka ülke veya onun tarihi hakkında hiçbir şey bilmiyorsanız, anlayamazsınız. Hatta bir Türk olarak tarihi mirasınızın mahiyetini ve size kadar nasıl ulaştığını bilmiyorsanız, kendi şahsî fikirlerinizi, ön yargılarınızı ve hissî tepkilerinizi bile anlayamazsınız. Niçin bir İngiliz genel veya özel bir durum karşısında belli bir tarzda, bir Alman, başka bir tarzda ve bir Fransız, daha başka bir tarzda tepki gösterir?

İşte bunu bize, toplumsal hafızanın ürünü olan tarih öğretir. Özellikle çağımızın bu döneminde, birçok milletin ulusal çıkarları için sıkı ve hayati münasebette bulunduğu bir sırada, birbirleri hakkındaki büyük cehaletin giderilmesi, karşılıklı tarihi tecrübelerini ve ondan çıkan zihniyeti biraz anlamaya çalışmaları, her zamankinden çok gereklidir. Aksi takdirde diğer halkların siyasi ve uluslararası durumlar karşısında bizzat kendi yaptıkları gibi davranmalarını istemek, ciddi bir yanılğı olur. Ancak her millete bugünkü özelliklerini kazandırmış olan içtimaî ve siyasî şartların ana çizgileri ve tarihleri bilinseydi, bu yanılğı rahatlıkla düzeltilebilirdi. Fakat ne kadar ilginçtir ki, devamlı olarak başka ülkelerden, bizim yaptığımız gibi veya hayatı bizim algıladığımız gibi algılamalarını bekleriz. Bu yüzden de gerçekler, bizleri doğru yoldan çıkardığı zaman şaşırmaktayız. Hatta bazı gerçekler var ki insanımızı gafil avladığı da olur. Çünkü millet olarak geçmişî, ne yeteri kadar biliyor ne de değerini anlamaya çalışıyoruz.

Bundan da anlaşılacağı üzere gelişmeleri veya olayları, geriden takip etme dönemi dün olduğu gibi bugün de geçerli değildir. Bu tür siyasal veya diplomatik eğilim, millî güvenliğe ve çıkarlara büyük darbe vurabilmekte, ülke adına üretilen politikalar büyük güçlerin millî güvenlik stratejilerinin aracı ya da payandası hâline gelebilmektedirler. Bu da millî çıkarlar doğrultusunda krizleri ve sorunları yönlendirme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası alanda ileride ortaya çıkabilecek potansiyel kriz alanlarının belirlenmesi, bunlar

hakkında çok yönlü politikaların temel oluşturacağı kapsamlı düzeyde bilimsel bilginin üretilmesi, çeşitli senaryoların geliştirilmesi ve bu doğrultuda geleceğe yönelik uzun ve kısa dönemli stratejilerin hazırlanması gerektirmektedir.

Hâl böyleyken Kıbrıs'taki her iki taraf arasındaki sorunların çözümü gerçekten de zordur. Çünkü benzerleri arasında Kıbrıs sorunu, 'kapsam' ve 'karmaşıklık' açısından diğerlerinden oldukça farklıdır. Zaten bu iki unsurun çözülmesi durumunda, diğer konuların ciddi ölçüde önemsizleşeceği tahmin edilmektedir. Gerçekten de Kıbrıs'taki diğer sorunlar, bu iki unsurun türevi niteliğindedirler. Aslında bu iki unsurun temel nitelikleri açısından bazı farklılıkların da olduğu bilinmektedir. Özellikle Kıbrıs sorunu, her iki taraf için de 'insan' odaklı bir sorundur. Lakin bu, her ne kadar böyle görülse bile konunun her iki taraf açısından 'toprak' ve 'stratejik' bir yönü olduğu da muhakkaktır.

Meselenin bu yönündeki farklılık, çözüm açısından da bazı farklı noktalara işaret etmektedir. Kaldı ki her iki toplum için de Kıbrıs'ta yaşayan insanların arzusu, 'güvenliğin' ve 'refahın' sağlanması olduğuna göre, tarafların bu konulara ilişkin algılamalarındaki değişiklikler, kolaylıkla sorunun ele alınış biçimini etkilemektedirler. Bir başka deyişle, iki taraf arasındaki ilişkilerin veya uluslararası ortamda ortaya çıkan konjonktürel gelişmelerin, tarafların soruna ilişkin tezlerini veya tutumlarını etkileme ihtimali oldukça yüksektir. Zaten bir yandan Türkiye ile Yunanistan ve bir yandan da Kıbrıs'taki Türklerle Rumlar arasında onlarca senedir süregelen siyasî çatışma, bilhassa son zamanlarda artan bir tansiyonla devam etmektedir. Fakat bu çatışma alanında, Kıbrıslı Türklerin kendi bölgesinde demokrasi ve özgürlüğe ait değerlerle birlikte yaşama istediği bir türlü anlaşılamamaktadır.

Aslında bu durumun, Kıbrıslı Türklerin mücadele ruhuna belli bir katkı sağladığı da söylenebilir. Zira Kıbrıslı Türkleri yok olma noktasından, yeni bir Türk devleti kurma noktasına getiren bu mukavemetin temelinde, Anavatan Türkiye'ye olan bağlılığı ve Büyük Önder Atatürk'ün ilke ve inkılâpları etrafında kenetlenmiş özgürlük ruhu yatmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, herkesten buna saygı göstermesini beklemektedirler.

Bundan hareketle çalışmalarımın her safhasında, engin bilgi ve hoşgörüsünden istifade ettiğim ve ilmî mülahazalarıyla yol gösteren tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. E. Semih YALÇIN ve Prof. Dr. Hale ŞIVGIN'a, metodolojik yönlendirmeleriyle Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ'ye, anayasa

hukuku karşılaştırmalarıyla Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL'a, tarihî olgu ve kavramları belirten uyarılarıyla merhum Dr. Halil Fikret ALASYA'ya, güvenlik mülahazalarıyla Kıbrıs'ın ilk generali Tuğgeneral Salih Cengaver CEM'e, uluslararası ilişkilerdeki tarihi perspektifiyle Prof. Dr. Refet YİNANÇ'a, kamu hukuku doktrinleriyle Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN'a, uluslararası hukukun devletler arası meseleleri çözme yöntemlerini göstermesiyle Prof. Dr. Füsun ARSAVA'ya, AB hukukunun özelliklerini belirtmede Prof. Dr. Tuğrul ARAT'a, sosyolojik tespitleriyle Yrd. Doç. Dr. Osman ŞİMŞEK'e, Kıbrıs'taki toplumların çatışma alanlarını belirleme hususunda eski 'Mukavemetçilerden' Rahmetli babam Mustafa Cemil TAMÇELİK'e, ki tezimi yazdığım sırada vefat etmiştir ve son olarak da verdiği mücadeleyle tarihî bir şahsiyet, ilmî ve ruhî yönü ile güçlü bir kişiliğe sahip olan ve bu tezin hazırlanmasında konuyu belirleyen, yönlendiren, teşvik ve tashih eden kimliği ile KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Raif DENKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca burada adını sayamadığım çok sayıdaki kişinin manevî desteğini gördüğümü belirtirken, ortaya çıkan her türlü maddî hatanın şahsıma ait olduğunu da ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
HARİTALAR VE TABLOLAR CETVELİ.....	x
KAYNAK TAHLİLİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE GALİ PLÂNI

1.1. BM NEZARETİNDE YAPILAN TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER

1.1.1. Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları.....	29
1.1.2. BM Güvenlik Konseyi'nde Alınan Kararların Özellikleri.....	57
1.1.2.1. BM ve Barışın Korunması ile İlgili Prensipler.....	57
1.1.2.2. Güvenlik Konseyi Kararlarının Yaptırım Gücü.....	59
1.1.2.3. Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Meselesi ile İlgili Aldığı Bazı Kararların Değerlendirmesi.....	64

2.1. GALİ FİKİRLER DİZİSİ

2.1.1. Fikirler Dizisi'nin Genel Özellikleri.....	92
2.1.2. Fikirler Dizisi'nin Müzakere Süreci.....	114
2.1.3. BM Genel Sekreteri'nin İyi Niyet Misyonu.....	149
2.1.4. BM Genel Sekreteri'nin İyi Niyet Misyonunun Temel Özellikleri.....	159

1. Bölüm ile İlgili Dipnotlar.....	182

İKİNCİ BÖLÜM

GALİ PLÂNI'NIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1.1. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 789 SAYILI KARARINDA YER ALAN “GALİ PLÂNI'NIN” DEĞERLENDİRMESİ

1.1.1 Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın Temel Özellikleri.....	202
1.1.2. Bütünlüklü ve Yönlendirici Hedefler.....	205

2. Bölüm ile İlgili Dipnotlar.....	212

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEDERAL ANAYASANIN ÖZELLİKLERİ

1.1. FEDERASYONUN ANAYASAL ÇEHRESİ

1.1.1. Federal Anayasa ile İlgili Kavramlar ve Özellikler.....	219
1.1.1.1. Devletin Yapısı ve Özellikleri.....	221
1.1.1.2. Kıbrıs'ta Kurulacak Federal Devletin Temel Unsurları.....	231
1.1.2. Kıbrıs'taki Federasyonun Devlet Şekli.....	245
1.1.3. Federalistlere ve Milliyetçilere Göre Kıbrıs'taki Federal Devletin Yapısı.....	254
1.1.4. Federal Devletin Hukuk Sistemi.....	265
1.1.4.1. Federal Devletin Hukuk Düzeniyle İlgili Kavramlar.....	266
1.1.4.2. Kıbrıs Federe Devleti'ni Kuran İç ve Dış Hukuk Kriterleri.....	274
1.1.4.3. Federal Devletin Hukuk Devleti Olma Özelliği.....	275

2.1. GALİ PLÂNI'NA GÖRE FEDERAL DEVLETİN ANAYASASI

2.1.1. Kıbrıs'taki Federal Anayasanın Niteliği ve Özellikleri.....	283
2.1.2. Gali Plânı'na Göre Anayasa.....	290
2.1.3. Türklerle Rumların Federal Devletin Anayasası ile İlgili Tutumları.....	321

3.1. FEDERAL DEVLETTE YASAMA, YÜRÜTME VE YARGI ORGANLARI

3.1.1. Federal Devletin Yasama ile İlgili Temel Özellikleri.....	327
3.1.1.1. Gali Plânı'na Göre Federal Devlette Senato veya Üst Meclis Kurumu.....	329
3.1.1.2. Gali Plânı'na Göre Federal Devlette Temsilciler Meclisi veya Alt Meclis Kurumu.....	334
3.1.1.3. Toplum veya Cemaat Meclisleri.....	347
3.1.2. Federal Yürütme (Hükûmet) Organları ve Temel Özellikleri.....	361
3.1.2.1. Gali Plânı'na Göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Görev ve Yetkileri.....	366
3.1.2.2. Gali Plânı'na Göre Bakanlar Kurulu'nun Görev ve Yetkileri.....	392
3.1.2.3. Federal Yürütme ve Yasama Organları Arasındaki İlişkiler.....	414
3.1.3. Federal Devlette Yargı Organları ve Temel Özellikleri.....	419
3.1.3.1. Federal Devlette Yargı Sistemi.....	421
3.1.3.2. Federal Yargı Organları, Görev ve Yetkileri.....	430
3.1.3.3. Federe (Alt) Yargı Organları, Görev ve Yetkileri.....	439

3. Bölüm ile İlgili Dipnotlar.....	444

DÖRDÜCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK VE GARANTİLER İLE İLGİLİ MESELELER

1.1. İÇ VE DIŞ GÜVENLİK

1.1.1. Kolluk Kuvvetleri.....	464
1.1.2. Askersizleştirme Faaliyetleri.....	472
1.1.3. Türklerle Rumların Askersizleştirme ile İlgili Tutumları.....	490
1.1.4. Silahsızlandırma Faaliyetleri.....	498

2.1. GARANTİLER

2.1.1. Garantiler Meselesi.....	543
2.1.1.1. Garantilerle İlgili Kavramlar.....	543
2.1.1.1.1. Meseleleri Çözmede Kuvvet Kullanma Yetkisi.....	543
2.1.1.1.2. Stratejik Güvenlik.....	544
2.1.1.1.3. Devletlerin Nefsi Müdafaası.....	547

2.1.1.1.4. Güvenliğin Sağlanması ile İlgili Askerî İttifaklar.....	549
2.1.1.1.5. Garanti ve İttifak Antlaşması.....	553
2.1.1.1.6. Gali Plânı'nda Garantiler Meselesi.....	577
2.1.1.1.7. Türklerle Rumların Garantiler Meselesi ile İlgili Tutumları.....	609
2.1.2. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar Arasındaki Saldırmazlık Anlaşması.....	615
2.1.3. İngiliz Üsleri Meselesi.....	617
4. Bölüm ile İlgili Dipnotları.....	626

BEŞİNCİ BÖLÜM

TOPRAK DÜZENLEMELERİ VE ÖZELLİKLERİ

1.1. KIBRIS'TA JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK BAKIŞ AÇISIYLA TOPRAK DÜZENLEMELERİ

1.1.1. Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik Teoriler Açısından Önemi.....	644
1.1.2. Kıbrıs Adası'nın Coğrafi Konumunun Jeopolitiğe Etkisi.....	658

2.1. TOPRAK AYARLAMALARI

2.1.1. Bir Devletin Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kavramlar.....	680
2.1.2. Gali Plânı'nda Toprak Ayarlamaları.....	686
2.1.2.1. 1974-1992 Yılları Arasında Toprak Müzakereleriyle İlgili Gelişmeler....	687
2.1.2.2. Gali Plânı'nda Toprak Meselesi.....	699
2.1.2.3. Gali Plânı'nda Harita Meselesi.....	720
2.1.2.4. Toprak Ayarlamaları ile İlgili Kriterler.....	745
2.1.2.5. Türklerle Rumların Toprak Ayarlamaları ile İlgili Tutumları.....	780

5. Bölüm ile İlgili Dipnotlar.....	786

ALTINCI BÖLÜM

YER DEĞİŞTİREN KİŞİLER

1.1. 20. YÜZYILDA KIBRIS'TAKİ İÇ GÖÇ HAREKETİNİN ÖZELLİKLERİ

1.1.1. 1901-1950 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu.....	802
1.1.2. 1950-1963 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu.....	805
1.1.3. 1963-1975 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu.....	807
1.1.4. 1975-1990 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu.....	823

2.1. GALİ PLÂNI'NA GÖRE YER DEĞİŞTİREN KİŞİLERİN DURUMU

2.1.1. Yerleşikler Meselesi.....	851
2.1.2. Türklerle Rumların Yer Değiştirenlerle İlgili Tutumları.....	859

6. Bölüm ile İlgili Dipnotlar.....	865

YEDİNCİ BÖLÜM

KURULACAK FEDERASYONUN EKONOMİK YAPISI

1.1. KIBRIS TÜRK VE RUM TOPLUMLARINDA EKONOMİK DURUM	
1.1.1. Türk ve Rum Toplamlarının 1960'dan 1983'e Kadarki Ekonomik Yapısı.....	879
1.1.2. Kıbrıslı Türklerin Ekonomik Durumu.....	884
1.1.3. Kıbrıslı Rumların Ekonomik Durumu.....	898
2.1. GALİ PLÂNI'NA GÖRE EKONOMİK YAPI	
2.1.1. Galî Plânı'na Göre Federal Devletin Ekonomik Unsurları.....	908
2.1.2. Kıbrıs Federe Devletin Ekonomik Müesseseleri ve Olguları.....	935
3.1. KORUYUCU TEDBİRLER	960
4.1. DIŞ YARDIM VE KREDİLER	965
7. Bölüm ile İlgili Dipnotlar	974

SEKİZİNCİ BÖLÜM

GEÇİCİ DÖNEM İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

1.1. GEÇİCİ DÖNEM İLE İLGİLİ ORTAK HÜKÛMET ÇALIŞMALARI	
1.1.1. Geçici Dönem.....	982
1.1.2. Geçici Ortak Hükûmet.....	983
2.1. GEÇİCİ DÖNEMDE YAPILACAK ÇALIŞMALAR	
2.1.1. Geçici Dönemle İlgili Düzenlemeler.....	988
2.1.2. Türklerle Rumların Geçici Düzenlemelerle İlgili Tutumları.....	991
3.1. REFERANDUM	
3.1.1. Türkler ile Rumların Referandumla İlgili Tutumları.....	997
8. Bölüm ile İlgili Dipnotlar	1000
SONUÇ	1003
KAYNAKLAR	1025
EKLER	1086
ÖZET (Türkçe)	1095
ABSTRACT (English)	1099

KISALTMALAR:

AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Add.	: Addition
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKEL	: Anorhotikov Komma Ergazomenau Laou - Emekçi Halkın İlerici Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
ATASE	: Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
ATAUM	: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulamaları Merkezi
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BEÖ. A. MTZ.KB.:	Bâb-ı Âlî Evrak Odası Mümtâze Kalemî Belgeleri - Kıbrıs
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CO	: Commonwealth Affairs Office
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
CTP	: Cumhuriyetçi Türk Partisi
Çev.	: Çeviren[ler]
DAÜ	: Doğu Akdeniz Üniversitesi
Der.	: Derleyen
DİKO	: Dimokratiko Komma – Demokrat Parti
DİSİ	: Dimokratikos Synagermos - Demokratik Birlik Partisi
DP	: Demokrat Parti
DPÖ	: Devlet Planlama Örgütü
DSP	: Demokratik Sol Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
Ed.	: Editör
EDEK	: Eniea Dimokratiki Enosis Kyprou – Kıbrıs Demokratik Birlik Partisi
EMU	: Eastern Mediterranean University
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston - Kıbrıslı Savaşçılar Milli Organizasyonu
FBGSMH	: Fert Başına Gayrı Safi Milli Hasıla
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FO	: Foreign Office
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GKY	: Güney Kıbrıs Yönetimi
GSH	: Gayrı Safi Hasıla
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla
Haz.	: Hazırlayan[lar]
HDP	: Hür Demokrat Partisi
IMF	: International Money Found
INAF	: Uluslararası İlişkileri Ajansı Yayınları - International Affairs Agency
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
İTEM	: İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal
KCA	: Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KFC	: Kıbrıs Federal Cumhuriyeti
KITOB	: Kıbrıs Türk Otelciler Birliği
KITSAB	: Kıbrıs Türk Turizm ve Seyahat Acenteleri Birliği
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KL	: Kıbrıs Lirası

km.	: Kilometre
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
Krş.	: Karşılaştırınız
KRY	: Kıbrıs Rum Yönetimi
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
LUH	: Lefkoşa Uluslararası Havaalanı
m.	: Metre
MAP	: Milliyetçi Adalet Partisi
md.	: Madde
METU	: Middle East Technical University
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
mm.	: milimetre
MMTD	: Millet Meclis Tutanak Dergisi
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NDP	: Neo Democratic Party
No.	: Numara
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OIC	: The Organization of The Islamic Conference
PASOK	: Panellinio Sosialistiko Kinima – Pan-hellenik Sosyalist Hareket
PIO	: The Press and Information Office
RBÖ	: Rum Basın Özetleri
Res.	: Resolution
RHÖ	: Rum Haber Özetleri
RMMO	: Rum Millî Muhafız Ordusu
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDP	: Sosyal Demokrat Partisi
SHP	: Sosyal Halkçı Parti
SİSAV	: Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı
SP	: Saadet Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAD	: Topluluk Adalet Divanı
TAK	: Türk Ajansı Kıbrıs
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TKP	: Toplumcu Kurtuluş Partisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TODAİE	: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRNC	: Turkish Republic of Northern Cyprus
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜRKSAM	: Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
ty.	: Tarih yok
UN	: United Nations
UBP	: Ulusal Birlik Partisi
UNDP	: United Nations Development Programme - BM Kalkınma Programı
UNFICYP	: The United Nations Peacekeeping Force in Cyprus - BM Kıbrıs Barış Gücü
UNHCR	: UN High Commissioner for Refugees - BM Mülteciler Yüksek Komisyonu
US	: United States
USD	: United States Dolar
vb.	: ve benzeri
Vol.	: Volume
VP	: Vatan Partisi
Yay.	: Yayını/Yayınları
YDP	: Yeniden Doğuş Partisi
YKP	: Yeni Kıbrıs Partisi

HARİTALAR VE TABLOLAR CETVELİ

Harita 1 : Gali Haritası.....	1093
Harita 2 : Gobi Haritası.....	1094
Tablo 1 : Kıbrıs'taki Türkler ve Rumların 'Gelenekçi Kavram' Analizi.....	20
Tablo 2 : BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Kararların Sayısı ve Tarihleri.....	187
Tablo 3 : GKRY'nin Askerî Harcamaları.....	526
Tablo 4 : GKRY'nin Kişi Başı Askerî Harcamaları.....	527
Tablo 5 : Kıbrıs'ta İngiliz Üslerinin Durumu.....	643
Tablo 6 : Tarafların Toprak Ayarlamaları ile İlgili Takındığı Politik Tutum Analizi.....	719
Tablo 7 : Kıbrıs'taki Toplamların 1992 Gali Plânı Öncesi ve Esnasında İçinde Bulunduğu Politik Durumları.....	726
Tablo 8 : Toprak Ayarlamalarıyla İlgili Olarak Rum Egemenliğine Verilecek Bölgeler...	735
Tablo 9 : Rum Egemenliğine Verilecek Toprakların KKTC Açısından Ekonomik Değeri....	751
Tablo 10 : Toprak Düzenlemelerinden Ötürü KKTC Tarım Sektörünün Uğradığı Kayıplar.	754
Tablo 11 : Toprak Düzenlemelerinden Ötürü KKTC'nin Uğradığı Ekonomik Kayıplar.....	754
Tablo 12 : Güzelyurt Bölgesi Akarsuları ve Yıllık Ortalama Miktarları.....	766
Tablo 13 : Türk Topraklarındaki Yer Altı Su Kaynakları.....	766
Tablo 14 : Kıbrıs'taki Su Potansiyeli ve Kaynaklarının KKTC ve GKRY Topraklarına Göre Dağılımı.....	768
Tablo 15 : Kuzey Kıbrıs'taki Akarsular ve Yıllık Ortalama Değerleri.....	798
Tablo 16 : Güney Kıbrıs'taki Akarsular ve Yıllık Ortalama Değerleri.....	799
Tablo 17 : 1901-1960 Yılları Arasında Kıbrıs'taki Yerleşim Birimlerinin Etnik Nüfus Yapısı.....	803
Tablo 18 : Gali Plânı Çerçevesinde Yer Değiştirilmesi Düşünülen Kıbrıslı Türklerin Konut ve Sosyal Donatı İhtiyacını Karşılacak Projenin Maliyet Analizi.....	845
Tablo 19 : KKTC'nin Yıllara Göre Dış Ticaret Faaliyetleri.....	974
Tablo 20 : Kıbrıslı Rumların GSMH ve Yıllık Büyüme Oranları.....	976
Tablo 21 : Kıbrıslı Rumların Toplam Nüfustaki Tarım Sektörünün Etkisi.....	977
Tablo 22 : Kıbrıslı Rumların Tarım Sektörünün Ekonomideki Aktif Etkisi.....	977
Tablo 23 : Tarafların Kalıcı Çözüm ile İlgili Tutum Farklılıkları.....	1097, 1101

KAYNAK TAHLİLİ:

Bugünden geçmişe bakıldığında, olayların ilk kez ortaya çıktığı dönemde yapılan değerlendirmelerle, daha sonra yapılan değerlendirmelerin birbirinden ne kadar farklı olduğu görülmektedir. Bu tespit, elbette ki yeterli değildir. Çünkü amaç, sadece geçmişi eleştirmek değil, bu eleştiriden, özellikle geleceğin yeniden inşa edilmesi adına sonuçlar çıkartmak olduğundan ‘nedenleri’ ve ‘niçinleri’ de anlamak gerekir.

Bundan hareketle Kıbrıs meselesinin anahtar kavramları ‘gerçek’, ‘gerçekçi tespit’ ve ‘gerçekçi çözümdür’. Hangi sebepler, dinamikler, fikirler, inançlar söz konusu olursa olsun, eğer bir toplumda, iktidar, sivil kurumlar ve sorunun tarafları arasında ‘gerçeğin’ ne olduğu üzerine uzlaşma sağlanamazsa, ‘gerçek’ kavramının bizzat kendisi düşler, fantaziler ve temennilerle yaralanır. Çünkü toplumsal vakalar, hiçbir devirde ve toplumu oluşturan hiçbir güç, kesim, sınıf veya birlik için ‘tek bir gerçek’ olduğuna dair şahitlik etmez. Tıpkı çözüm için Kıbrıs’taki “federalistlerle”, “anti-federalistlerin” öngördüğü Kıbrıs arasındaki farklılıkların derin olması gibi...

Aslında Kıbrıs’ta, sorunlar karşısında ‘gerçeği’ ve ‘herkes için en iyi çözüm şeklini’ belirsiz hâle getiren pek çok sebep vardır. Bunlardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

- Toplumdaki her bir ekolün, kendi sınırlıklarını reddederek tüm toplumu kucakladığını hayal etmesi ve ‘kurtarıcılıktan’ aldıkları soylu bir haklılıkla davranması.
- Kolektif kimlik üzerinden yaşanan duygusallığın histeriye dönüşmesi ve ilkesiz bir mücadeleyi tahrik etme potansiyeli.
- Bir uzlaşma çizgisi oluşturmak isteyen kimi entelektüellerin ‘amansız mücadeleyi zaafa uğratan hainler’ olarak nitelenmesi ve ortak akıl zemininin teşekkülüne mani olması.

Kıbrıs’ta tarafların aktif olarak katılmadığı, sınırlı çevrelerin dile getirdiği ‘çözüm politikaları’, tabiatı icabı belirsizdirler. Bundan hareketle bu nevi öneriler, bir başlangıç fikri olarak görülmezler. Hatta bu belirsizlik (çözumsuzlük çözümdür) (1), her bir taraf için kendi pozisyonunu korumaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Böylece Kıbrıs’ta elbirliğiyle bir kısır döngü yaratılmış olur. Aslında taraflar bunu aşamazlar. Çünkü Kıbrıs’taki her iki toplumun sosyal ve siyasal yapısı içinde hâlâ daha kendi nihaî hedeflerine uygun düşen çözüm için imkânları, arzuları ve ‘kışkırtıcı söylemleri’ vardır. Zaten siyasî öngörünün yerini, duygusal retoriğe bıraktığı dönemlerde ‘gerçekçi çözüm’ büyük zorluklarla karşılaşır. Taraflar ellerinden gelen her şeyi sonuna kadar yapma konusundaki zımni ittifakları sebebiyle, gelecekte inşa edilmesi düşünülen toplumsal durumu ıskalarlar. Hatta acı deneyimlerden oluşmuş bu hâli tarihe bırakırlar. Aslında bu durumla ilgili olarak şu soruyu sormak gerekir.

Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarındaki derin dalgalanmalar, karşıt saflar yaratan siyasî olaylarla ilgili bütün aktörlerin inanç, çıkar ve beklentilerinin ötesinde, keşfedilmeyi bekleyen pırıl pırıl bir çözüm modeli var mıdır?

Politik kargaşadan uzakta iyi niyet ve akılcılık köprüsünden geçilerek mutabık kalınacak bir model tesis edilebilir mi?

Özellikle “isteklerin etkisi altında kalmamış bir akılla” (Sabine, 1969:114) adeta gergin hâldeki toplumların fark etmediği, ama derinliklerinde taşıdığı o ortak gerçeği dile getirmek iddiasındaki entelektüellerin mihmandarlığında çözüme doğru bir yürüyüş olabilecek midir?

Aslında bu hipotez, Kıbrıs'ta çok eleştirilen bir görüştür. Çünkü farklı yerde dursalar, farklı adlandırmalar ve kavramlar kullansalar dahi birçok aydın, bilim adamı ve kanaat önderi, gerçeğin değil, sınırlı ve etnik söylemlerin sözcüsü olarak var olmuşlardır. Gramsci'nin ‘organik aydınından’ (Gramsci, 1971:16-18), Rorty'nin ‘liberal ironi’ diye adlandırdığı duruma, hatta ‘olumsallığa’ (Rorty, 1995:169) kadar birçok değerlendirme, bu manada çakışmaktadır. Bugün tarafsızlık kavramını, nötr bir alanda duran kişinin, tarafları ‘ortak bir aklın’ ve ‘vicdanın’ verileriyle yargılaması değil, daha çok ahlakî bir tavır, tarafların rızalarına yönelik ikna edici bir dil ve nihayet kendi ‘tarafli yerine’ de eleştirel bir bakış olarak anlamak gerekir. Çünkü toplumsal ve siyasî hayatta nötr alanlar hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla sorunun çözümü ile ilgili yaklaşım gücünü, tarafların çıkarlarını uzlaştıracı ve buna tekabül eden dili ve metaforları üretebilme yeteneğinden almaktadır.

Aslında aydınları içinde bulundukları kesimlerin çıkarlarını rasyonelleştirme işlevleri nedeniyle kınamak yersizdir. Fakat aydının, ‘tarafardan’ önemli bir farkı, ‘ötekini’ görebilme, anlayabilme ve hesaba katabilme donanımına sahip olmasıdır. Kaldı ki bu, belli bir ideolojik yerde durma ve aynı zamanda eleştirel bir perspektif kazandırma hâlidir. Burada beliren iki farklı konumun, aydın nezdinde bir parçalanma yaratacağı açıktır. Bu çaba, politik mücadelede iyi sonuç vermeyen, ama vicdanî tavrın temeline dayalı bir siyasî empatiyle ve rekabette üstünlük sağlamaya matuf meşrulukları üretmeye adanmış yaratıcılık çabası vardır. Aslında bunların her ikisi de aydının muhakemesinde tuhaf bir beraberlik hâlinde bulunurlar. Ancak taşınması yük gibi görülen bu parçalanmışlık, aynı zamanda sorunları çözme yönündeki yaratıcılığı da tahlil eden en önemli motivasyonlardan birisi olarak ortaya çıkar.

Neticede Kıbrıs'ta ‘organik aydın’ olmanın veya bu role soyunmanın kişiye, büyük kolaylıklar ve avantajlar sağlayacağı muhakkaktır. Çünkü tarafı olduğu camianın ruhaniyetini temsil etmekte ve bu temsil, toplumsal düzeyde de ciddi karşılık bulmaktadır. Oysa ‘ötekine’ (2) olduğu kadar kendi durduğu yere de eleştirel bakabilen bir aydının, ‘organik türü’ kadar bir sempatiyi sağlaması veya sesini birilerine ulaştırabilmesi bir hayli zordur. Özellikle gerilim ve çatışma dönemlerinde ‘var oluşçuların’ (3) ifadesiyle söylenecek olursa ‘yaşam’ hâlindeki insanî değerlere tekabül eden ajitasyon ve kabilevî dinamiklerin egemenliğinde bir dünya tasavvuruna hayatiyet kazandırır. Ancak bu sınırların ötesine düşen ‘aydın’, fildişi kulesinde oturan bir münzevi olarak görülür ve gerçekten yoksun değerlendirmelerine kulak verecek pek az kişi bulur.

Görüldüğü gibi bizatihi gerçeğin içinde şekillenen bu farklılaşma, gerçeklik adına ortaya konan verileri tarihî kılar ve zamanla ikna güçlerini kaybetmelerine neden olur. Bir bakıma, tarafların lehine gelecekte daha ‘uygun’ bir projenin şekilleneceği umudunu tahrik eder. Böylece bir gerilim ortamında, Gali Fikirler Dizisi’nde olduğu gibi, “hâldeki” proje de baştan yaralı ve zayıf olarak ortaya çıkar. Zaten Kıbrıs’taki tarafların ‘realpolitikten’ elde ettikleri talepler, umudun tahrik ettiği arzuların bir yansımasıdır. Bu arzular, aslında hem ‘ideal’, hem de ‘kutsaldırlar’. Fakat tarafların bu arzuları, aynı ölçüde belirsiz beklentileri yaratırlar. Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının kutsal amaçları, sosyal yapılarındaki ihtiraslarıyla bütün gücü kendileri için seferber ederken, mütevazı ve ruhanî olmaktan çok, aklî düzlemde gelişen çözümleri şiddetle reddederler.

Acaba bütün bu olumsuzluklara rağmen, sorunların çözümünde tek yol, tüm sözlerin söylenmesi, tüm kurşunların atılması veya son damla kana kadar ortaya konan hedefler için vuruşması mıdır? Yoksa sonuca giden yolda akliselimin öne çıkartılması, analitik muhakemesi, uzlaşması, silahlar kadar ahlakî ilkelerin de seferber edilmesi, “ötekinin” önyargılardan bağımsız anlaşılması gibi bir diyalog yok mudur?

Elbette ki vardır! Eğer olmasaydı tarih sadece kanla yazılmış olurdu. Hatta hiçbir dönemde uzlaşmalara tesadüf edilemezdi. Zaten çatışmanın kendisi, yeni bir uzlaşma arayışı (4) değil midir?

Gerçekte, Kıbrıs’taki çatışma atmosferinde birbirine paralel iki süreç yaşanmaktadır. Belki de bunlardan birincisine tarafların “nihaî hedefler sendromu” denilebilir. Nihaî hedef için her türlü söz, eylem, değer, teknoloji seferber edilirken, bunun aksine “yüksek ahlakî amaçların” tartışmalı yöntemlerine göz yumulur. İkincisiyse, aklın ışığında gelişen ve gerçekleşmesi mümkün olan politikaların “akdini”, hedef olarak ortaya koyan ve onun ikna edici gerekçelerini üretmekle mesuldür.

Bugün Kıbrıs’ta, kimlik ve milliyetçilikle ilgili iki paralel süreç işlemektedir. Burada kaleme alınan değerlendirmeler ikinci türden bir üretimin parçası olma iddiasındadır.

20. yüzyılda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarında amaçlar, hedefler, vs. gibi içinde pejoratif (küçük düşürücü) bir tını olan kavramlarla tanımlanırken, günümüzde buna ters düşecek siyaset ve kavramların geliştirilmesi mümkün olacak mıdır?

Bir başka deyişle Kıbrıs’ta her iki toplum içinde fetişleştirilmiş veya kutsallaştırılmış önermeler olmaksızın “rasyonel bir siyasî toplum projesi” oluşturulabilecek midir?

Aslında buna benzer sorular sonsuza dek sorulabilir. Ama bu sorulara verilecek cevaplar her zaman için sınırlıdır. Zaten “entelektüel dünyada” üretilen cevapların gündelik hayat üzerindeki etkisi sınırlı değil midir?

Bütün bunlar “yenilikçilerle”, “gelenekçilerin” karşı karşıya gelmesinden başka bir şey değildir. Gelenekçiler, tarihî ve gerçeğin nirengi noktalarını yakalamak için toplumsal yaşamdan bir hayli örnek çıkarırlar (Yağcı, 1998:187). Yenilikçiler ise gelenek ile gerçek

arasındaki ilişkinin kırılma noktalarını gösterirler (Armağan, 1995:52). Böylece bu durumda, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının hangi noktalarda geleneğe karşı direndiği ya da hangi noktalarda gerilim ve çatışma yaşandığı ortaya çıkacaktır. Yenilikçi olarak kendilerini ifade edenler, yeni normların ortaya çıkmasına neden olacaklardır. Gelenekçilerin dirençleri ise körü körüne işleyen bir süreç değilse, aksine bilinçli bir tercih ve konstrüksiyon ise anlaşılmaya karşı hangi noktalarda direndiklerini ortaya çıkarmak gerekecektir. Bir başka deyişle yırtığı yamamaktansa, yırtılmanın vuku bulduğu çizgiyi ve neden o noktaların yırtıldığını tespit etmek daha önemli olacaktır.

Bundan hareketle Kıbrıs meselesi için “gelenekçilerle yenilikçilerin çarpışması” denilebileceği gibi, aynı zamanda “hayallerle gerçeklerin çarpışması” da denebilir. Hayallerle gerçeklerin çarpışmasını en iyi tarihin süzgecinden geçirilerek öğrenilebilir. Yoksa Braudel’in dediği gibi, “dün, bugün ve yarın bir arada ele alınmadıkça anlaşılmaz” (Braudel, 1996:9).

Aslında Paul Valery “tarih, bize önceden görme imkânı pek vermez” (Braudel, 1996:8) dese de zihnin bağımsızlığı ile ortak olduğundan olayları daha iyi görmemize yardım edebilir. Daha ileri gitmek gerekirse, tarihin bilinmesi, geleceği düşünmek için zarurîdir. Geleceğin hayalleri, geçmişe karşı gelmek istedikleri zaman bile, kendi unsurları içinde, ona bağlı bulunmaktadır.

Şu bir gerçektir ki, tarih üzerine düşünmek, gerçekten eleştiri zihniyetinin oluşumuna katkıda bulunur ve insanı tanımaya yardım eder. Bu bağlamda tecrübî ilimlerde matematik ne ise beşerî ilimlerde de tarih odur. Diğer bir ifadeyle bu iki ilim, ‘doğruluğun’ ve ‘hakikatin’ teminatıdır. Bu teminat, bilgi ve bilgi birikiminden geçer. Kaldı ki, tüzel bir kişilik olan devlette, bilgi ve bilgi birikimi olması devamlılığını sağlaması için oldukça önemli bir özelliktir.

Eğer diğer ülkelerin veya toplumların tarihleri konusunda hiçbir şey bilinmiyorsa, onları anlamak mümkün değildir. Bir Rum veya Türk olarak tarihî ve kültürel mirasınızın mahiyetini ve size nasıl ulaştığını bilmiyorsanız, kendi şahsî fikirlerinizi, ön yargılarınızı ve hissî tepkilerinizi anlamanız bile imkânsızlaşır. Niçin bir Türk, özel bir durum karşısında şu tarzda, bir Rum, başka bir tarzda ve bir Alman, daha başka bir tarzda tepki gösterir? İşte bu farklılığı ancak tarih öğretebilir.

Birçok milletin iyilik ve kötülük için sıkı ve hayatî münasebette bulundukları bu çağda, birbirleri hakkındaki büyük cehaletlerinin giderilmesi, karşılıklı tarihî tecrübelerini ve ondan çıkan zihniyeti biraz anlamaya çalışmaları, her zamankinden daha çok gereklidir. Diğer halkların siyasî ve uluslararası olaylar karşısında bizzat kendilerinin yaptıkları gibi davranmalarını beklemek, Türklerle Rumların toplumsal bir hatasıdır. Kaldı ki bir tarafın iyi niyeti veya iyi arzuları, hiçbir zaman sonuca götürmez. Çünkü bu tarz bir çaba “karşılıklılık ilkesiyle” bağdaşmaz. Eğer, her millete bugünkü özelliğini kazandırmış olan sosyal ve siyasî şartların tarihî çizgileri bilinseydi, bu durum çok farklı olurdu.

Her şeyden önce bir Rum olarak Türkler hakkında hiçbir şey bilmiyorsanız, Türk halkı ve hükûmeti veya hükûmetiyle ordusu arasındaki, kültürü, sosyal yapısı ve toplumsal değerleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değilseniz, Türkleri anlayamazsınız. Bir Türk olarak Rumları bilmiyorsanız, Rumların sürekli şoklarıyla toplum duygusunu geliştiren uzun asırlar hakkında bilgilere sahip değilseniz, onları anlamınız mümkün değildir. Aksi takdirde her iki taraf da “bizim yaptığımız gibi yapın; hayatı bizim düşündüğümüz gibi düşünün” beklentisi içine girerler. Gerçekler, her iki tarafı da doğru yoldan çıkardığı zaman, şaşırmakta ve adeta toplumsal travma yaşamalarına neden olmaktadır. Çünkü her iki taraf da geçmiş yeterli kadar bilmemekte ve değerini anlamamaktadır. Denктаş’ın da dediği gibi gerçek hayatta başarı için değişmeyen bazı kurallar vardır. Bunlardan bir tanesi de “karşı tarafı iyi, hem de çok iyi bilmek gerekir” (Denктаş, 1994:1).

Bu kural, milletler ve devletler için de geçerlidir. Karşı tarafın ne düşündüğünü, neler planladığını bilmek, hayatî derecede önemli bir husustur. Çünkü tarihin, diğer sosyal bilimlerden farklı olarak “radyoaktif etkisi” (Demir-Akar, 1994:9) vardır. Hiç ummadığınız ve bitti sandığınız bir zamanda etkisini gösterebilir ve sizi o günlere tekrar geri götürebilir. Dolayısıyla her millet, diğer milletlerin yaşama seviyesini ve problemlerini öğrenerek kendininkiler ile karşılaştırmakta ve kendi durum ve problemleri hakkında belli yargılara varmaya çalışmaktadır. Bu yargılardan, her milletin belli konulardaki görüşü ve tutumu belirlenir. Bundan hareketle her millet, bu görüş ve tutumlara göre diğer milletlerle çeşitli münasebetlere girerler.

Örneğin Türkiye’nin geleceğini ilgilendiren haber veya olayların bir kısmı, millî sınırlarının dışında kalan bölgelerde bulunabilir. Çünkü dünyanın herhangi bir yerinde güvenlik, ekonomik, teknoloji ve ideoloji alanlarda meydana gelen herhangi bir değişiklik veya yeniliğin, herkesin geleceğini etkilediği bir dünyada yaşanılmaktadır. Dolayısıyla Bilge’nin (1996:15) de dediği gibi Türkiye’nin bu meselelere karşı olumlu veya olumsuz tepki göstermesi, şahsî eğilimlerinin bir sonucu olmaktan çıkmıştır. Türkiye’ye yaptığı etkiler sebebiyle, uluslararası ilişkilere istese de istemese de ilgi göstermek, izlemek ve bundan mümkün olduğu kadar yararlanmak zorundadır. Bu haliyle tarih, sürüp giden hayatın bizatihi dokusudur (Freund, 1991:53). Fakat bir gerçek göz ardı edilmemelidir. Tarihî olaylar kendi bağlamlarından soyutlanıp, ele alındıklarında açıklayıcı olmaktan uzak, hatta yanıltıcı olabilirler (5). Türk-Yunan veya Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ilişkilerini tarihî bir perspektiften yoksun olarak değerlendirilirse, her savaşın bir öncekinin tekrarı, her çözüm önerisinin birbirinin aynısı olduğu düşünülebilir.

Gürel’in (1984:96-123) de dediği gibi Kıbrıs meselesinin geçmişini ve bugününü anlamak için bu konuya yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasındaki uzlaşmazlık konusu olarak bakmak yetmeyecektir. Aslında Kıbrıs sorunu, kendisini birkaç düzeyde gösteren bir konudur. En başta sorun, adanın iki halkı arasındadır. Bu esas göz önünde tutulmadan,

soruna sağlıklı yaklaşmak mümkün değildir. Ancak konunun bunu aşan boyutları da vardır. Adanın iki halkının kendilerini “Türk” ve “Yunan” (Gürel, 1993:53) kimliği içinde görmeleri, soruna Türkiye ve Yunanistan’ı da ortak etmektedirler. Üstelik bu konu, yalnızca bu iki devletin ilgi alanına da girmez. Bir yandan Kıbrıs’ın sorunlu ve istikrarsız bir bölgede önemli bir coğrafik konuma sahip olması, diğer yandan bölgeyi etkileyen, ama bölge dışı devletlerin de ilgisini çektiği bilinmektedir. Böylece Kıbrıs sorunu, adanın iki halkı arasındaki bir sorun olmanın göreceli ve dar sınırlarını aşıp, bölgesel ve uluslararası bir boyuta ulaşmış olduğu da görülür (Gürel, 1993:53).

Kıbrıs Rum ve Yunan yazarların büyük bir çoğunluğuna göre Kıbrıs sorunu, 1974 (6) yılında başlamış ve bu yıldan itibaren önde gelen uluslararası sorunlardan biri olarak hem BM, hem de AB’de ele alınmaya başlanmıştır (7).

Oysa Kıbrıs sorunu sanıldığıının aksine, 1954’ten (Acar, 1993:29; Bölükbaşı, 1988:26-28) bu yana uluslararası (8) alanda ortaya çıkan, hemen hemen tüm çatışmaların “canlı bir müzesi” (Heraclides, 2002:245) hâline gelmiştir. Aslında Kıbrıs’ta sömürgeciliğe karşı bir hareket olmuş, etnik ve irredantist çatışmalar yaşanmış, çoğunlukla azınlıklar arasında siyasal karşıtlık görülmüş, devletlerarası anlaşmazlıklar, uluslararası sorunlar, etnik ve millî toplumlar arasında keskin kavgalar yaşanmış ve hatta taraflar arasında kültürel ve ekonomik uçurumlar dahi gözlemlenmiştir. Buna ilâveten iç ve dış göçler meydana gelmiş ve daha birçok çatışma biçimi, bu müzede yer almıştır. Böylece Kıbrıs sorunu gittikçe giriftleşmiş ve kördüğümüne dönüşmüştür. Zaten bu yönü ile sorun, uluslararası sorunlar grubunda bile, kendine özel bir yer bulur.

Aslında bu yönü ile uluslararası bir sorun olan Kıbrıs sorunu, kendini çerçeveleyen Ortadoğu ve dünya politikasından (9) bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bugün, bu sorunu çözülmez kılan, aslında uluslararası alanda meydana gelen radikal değişimlerdir. Bu yüzden ki Kıbrıs anlaşmazlığı, uluslararası ilişkilerde en uzun (Sözen, 2000:89) süren ve çözüme bir türlü ulaşmayan meselelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hupe’nin (10) de dediği gibi “uluslararası ilişkilerde bazı sorunlar hiç çözülmez; ama onunla birlikte yaşamayı öğrenirsiniz. İşte Kıbrıs da öyledir” (Bostanoğlu, 1999:459). Fakat insanlar birtakım sorunlarla beraber yaşamayı öğrenemezlerse mutsuz olurlar. Her sorunun kesin biçimde çözülmesinde elbette yarar vardır. Ama her zaman bu mümkün olmaz. Kıbrıs sorunu, zaten “karşılıklı yanlışlarla” (Çağlayangil, 1990:376) geçmiş bir sorundur. Zaten böyle olmasaydı, çoktan bir çözüme ulaşılması mümkün olurdu.

Bundan hareketle bu çalışmanın hatasız, kusursuz ve fevkalâde bir çalışma olduğu iddia edilemez. Ancak hüsnüniyetle elimizden geleni ortaya koymaya çalıştığımızı söyleyebiliriz. Her sosyal bilimci gibi hadiseler içinde gizli olanı, fakat diğer araştırmacıların görmedikleri ve tanımlayamadıkları gizli şeyleri açıklığa kavuşturmayı dener. Bu sebeptendir ki

tarih, durmaksızın başka araştırmacılar tarafından her defasında başka noktalardan hareketle yeniden ele alınıp incelenir (11). İşte bizim yapmaya çalıştığımız da budur.

Bu tezi hazırlarken kuşkusuz teşekkür etmem gereken bir yığın insan vardır. Tezle ilgili kaygılarımı, sorunlarımı, kurgularımı, seçtiğim örnek ve tarihî olgularımı vs., çok değer verdiğim bu insanlarla paylaştım.

Pek tabii ki çalışmamın ortaya çıkmasında yardımcı olanlar her türlü yanlışlarımdan ve eksikliklerimden dolayı sorumlu değillerdir. Hatta adı geçen herkesin, benimle aynı görüşü paylaştığı manası da çıkartılmamalıdır. Bundan hareketle yapılan tez, tamamen benim hükmü şahsiyetimin sorumluluğu altında olduğunu bir kez daha ifade etmek isterim.

1.1. ARAŞTIRMANIN TEMEL AMACI:

1.1.1. Araştırmanın Kapsam Felsefesi:

Platon, Theaitetos diyalogunda (12) Thales’le ilgili şöyle bir olayı anlatır: Thales, gök olaylarını incelemek için yukarıya bakarken, önündeki bir kuyuya düşer. Thales’in önündeki kuyuya düştüğünü gören zeki ve alaycı bir Trakyalı hizmetçi kız ona şöyle hitap eder: *“Gökte ne olduğunu anlamak istedi; ama önündekinden ve ayaklarının dibindekenden haberi yok”*.

Eski Yunanlılar arasında başlangıçta, belki de muziplik olsun diye anlatılagelen bu olay, Platon’un düşünce evreninden geçerken felsefî bir içerik kazanır. Platon’un, Thales’in başından geçen bu olayı “kendisini tamamıyla felsefeye vermiş olan her insan, etrafında olan bitenlerden haberi yok” şeklinde yorumlanır. Fakat Platon’a göre, olayın bir başka yönü daha vardır. Filozofun aradığı, durup dinlenmeden araştırdığı şey ‘nesneler’ değil, tam tersine ‘nesnelerin özüdür’ (Kuzu, 1997:3). Bu bağlamda gerçeği görmek, bir erdem işi olarak karşımıza çıktığı görülür.

Pek tabii ki gerçeği görmek ‘tarihî bir oluşturma’. Bununla beraber çabuk değişen, hiçbir zaman tam manasıyla tekrar etmeyen tarihî olayların veya vaziyetlerin, doğrudan doğruya kendilerini mütalaa etmek yerine, bunların siyasî, sosyal ve iktisadî kurullar, büyük siyasî ve fikrî temayüller, siyasî akımlar üzerindeki etkileri, tarihî olarak mütalaa edildikleri takdirde pratik siyaset için daha büyük faydalar elde edilir. Aslında bu düşüncüyü Ranke’nin sözleri daha açık bir şekilde ifade eder: *“Geçmiş zamanlar hakkında edinilecek her nevi bilgi, noksan kalmağa mahkûmdur; halihazır, gerçek surette anlamak da ancak geçmiş zamanları bilmekle mümkündür”* (Ritter, 1994:259). Doğaldır ki bu düşünce, insanları farklı yerlere götürür.

Geçmişte yaşayan olaylarla, şimdi ya da yarının yaşanması sonucu görülenler arasındaki benzerlikler, kişiyi hayalî açıklamalara sürükleyebilir. Böylece kişi, bilinenlere dayanarak, onlardan esinlenerek, birtakım benzerliklerden yararlanarak bilinmeyen geleceği

bilmeye çalışır. İşte geçmişin eksik verileriyle “yarım anlamaya” (Eyüboğlu, 1991:8) yönelmenin temeli budur ve bu oldukça tehlikelidir.

Bir olayın tekrarlanmasındaki değişmeyen nedenler, benzeri olayların gelecekte de yaşanabileceği kanısını doğurur ki tarihi oluşturan olayların bütün olduğunu, birbiriyle ilgisiz gibi gösterilmek istenmesinin mümkün olamayacağını belirtmek gerekir.

Bu konuda Arap düşünürü İbn Haldun şöyle söyler:

“Tarih, insanların ve kavimlerin hâllerinin nasıl değişmiş olduğunu, devlet sınırlarının nasıl genişlemiş, kuvvet ve kudretlerinin nasıl artmış olduğunu, ölüm ve yıkılma dönemi gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imâr ettiklerini bize anlatır. Bu, tarihin zahirî manasıdır. Tarihin içinde saklanan mana ise incelemek, düşünmek, araştırmak ve varlığın (kâinatın) sebep ve arızalarını dikkatle anlamak ve hadiselerin vuku ve cereyanın sebep ve tertibini inceleyip bilmekten ibarettir” (İbn Haldun, 1986:5).

Bu görüşü Batılı bir düşünür olan Stefan Zweig’in de destekler. Ona göre tarihin bir anlamı olacaksa, bu anlam, yanlışlarımızı anlama yönünde olmalıdır. Dünün tarihi “sonrasız gerileyişimizin tarihi idiyse, yarının tarihi de sonrasız yükselişimizin tarihi olacaktır” (Zweig, 1991:46) der.

Bütün bunlar incelenecek konuyu nesnel vakaların özelliklerinden ziyade, “özüne” ulaşmaya sevk etmiştir. Zaten vakalar içinde boğulmamak, temel esaslardan biri olacaktır. Çünkü vakalara boğulan bir araştırma, özden bir hayli uzaklaşır. Kıbrıs meselesinde, vakalarda boğulmamak ve özden uzaklaşmamak için yukarıda ifade edilen görüş ve düşüncelerden sapmamak gerekir. Aksi hâlde Kıbrıs meselesinin anlaşılması mümkün değildir.

1.1.2. Araştırmanın Konusu:

Bütün klasik sosyologların ve bu arada özellikle Weber’in (San, 1971:147) de belirttiği gibi, bir çalışmanın bilimsel bir nitelik kazanmasının ilk koşulu, değer yargılarından arınmış olmasında yatar. Her ne kadar sosyal bilimlerde hiçbir kuram, yöntem veya araştırmanın epistemolojik eleştiriye karşı sonuna dek direnemeyeceği ve her bilimsel ürünün belirli ölçülerde ideolojik-felsefi bir içeriğe sahip olduğu bugün genellikle kabul ediliyorsa da, bunun tartışmasının dahi yapılmadığı tek alan, ‘araştırma konusunun seçimidir’ (Tolan, 1979:1). Her bilim adamı veya araştırmacı, üzerinde çalışacağı konuyu seçerken sadece kendi dünya görüşünün, kişisel eğilim veya toplumsal konumunun etkisi altında kalmaz; aynı zamanda içinde yaşadığı toplum, grup ve kültür yapısına özgü koşulların da belirleyici etkisini duyar. Böyle bu çerçeve içerisinde Kıbrıs konusu üzerinde araştırmalarımızı yoğunlaştırmamızın bir rastlantı olmadığı sonucu ortaya çıkar.

Bir araştırmanın hazırlanması için zarurî ‘ilk şart’ (Kütükoğlu, 1991:37), konunun doğru olarak tespiti. Aslında hazırlanacak araştırmanın ilmî veya popüler olmasına göre aranacak özellikler değişir. İlmî bir eserin, orijinal olması, başka bir ifadeyle, ilme bir katkıda bulunması lâzımdır. Bunun için de konu seçimi üzerinde hassasiyetle durmak icap eder. Bu gerçekler ışığında konu tespit edilmiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 789 (1992) sayılı kararının, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına etkilerinin ne olacağı, BM eski Genel Sekreteri Butros Gali’nin “Bütünlüklü Bir Anlaşma Çerçevesine İlişkin Fikirler Dizisi” olarak hazırladığı raporun, Kıbrıs meselesine ne getirip ne götüreceği, buna karşın soruna müdahil devletlerin bundan nasıl etkileneceği konu edinilmiştir.

Ele alınan bu konu, şimdiye kadar üzerinde etkili bir çalışma yapılmamış olması ve her şeyden önce her iki anavatan (Türkiye-Yunanistan) ile adadaki her iki toplumun (Kıbrıs Türk ve Rum) dış politikasını yakından ilgilendirmesi ve dünyanın bu stratejik bölgesindeki ihtilafların çözümüne katkı sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.1.3. Araştırmanın Önemi:

Aslından böyle bir araştırmaya girişilmesinin nedenleri çeşitlidir. İlk neden, bugün içinde bulunulan siyasî hayatın yapısını anlayabilmek için dün diyebileceğimiz kadar yakın bir zamanda mevcut olan şartları çok iyi bir şekilde tahlil edilmesidir.

Her şeyden önce konu hakkındaki envanterin bir araya toplanması bile oldukça önemlidir. Çünkü 789 sayılı kararın bütün yönleri ile irdelenmesinin güçlüğü, konu ile ilgili resmî veya gayri resmî bilgilerin bir elde toplanmamış olmasıdır. Bu bilgilerin bir elde toplanıyor olması daha sonra yapılacak çalışmalarda büyük kolaylık sağlayacağı açıktır.

Annan plânı dışında, Kıbrıs meselesinin hâlli için bugüne kadar hazırlanan en kapsamlı plân, 789/1992 sayılı plândır. Adını, dönemin BM Genel Sekreteri Butros Gali’den alan “Gali Fikirler Dizisi”, bugüne kadar hazırlanan “en dengeli plân” olması ile anılır. Böylece bir plânının önemi ortada iken, bu plânın bütün yönlerini analitik değerlendirmeye tâbi tutan bir araştırmanın olmaması da bir o kadar ilginçtir. İşte bu çalışmada en önemli taraf, bu değerlendirmeyi iki taraf açısından bütün yönleriyle yapıyor olmasıdır. Bundan hareketle BM’nin kalıcı çözüm için oluşturduğu parametrelerin temel felsefesi olan iki toplumlu, iki bölge, eşit katılımlı ve kurucu ortaklıkla tesis edilecek federe bir devletin, taraflar için ne getirip, ne götüreceğinin belirtiyor olması, çalışmaya ayrı bir değer atfeder. Dolayısıyla yeni kurulacak bu yapıda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının üstleneceği misyonunun ne olacağı açıkça gösterilecektir.

Plânın bütün yönleriyle incelenmesi sonucunda, KKTC ve Türkiye’nin siyasî stratejilerinin, yeniden plânlaması için yardımcı olacağı düşünülürken, ayrı zamanda kapsam analizinde ortaya çıkması muhtemel gerçeklerin, hâlen sürdürülmekte olan toplumlararası görüşmelerde kullanılabilecek olması ümit edilmektedir.

1.1.4. Araştırmanın Amacı:

1.1.4.1. Temel Amaç:

Bilimsel amaçların ön planda tutulduğu bir araştırmada iki yöntemden biri seçilir: Ya mümkün olduğu kadar çok konu ve kavram üzerinde kısa, özlü, ansiklopedik bilgiler verilir, ya da daha az sayıda konu üzerinde biraz daha etraflı, biraz daha “derinliğine”, düşünmeyi teşvik edici açıklamalara ve tahlillere gidilir. Bu araştırmada ikinci yöntemin ağırlık kazandığı görülecektir.

Öte yandan, bu incelemede, sistematik açısından biraz değişik bir yol izlendiği de gözden kaçmayacaktır. Örneğin, modern tarih biliminde yeni gelişmelerin ışığında, yeni araştırma metotlarıyla ortaya konan bilgilerin yanı sıra, eskiden beri üzerinde durulan klasik veya geleneksel denilebilecek bazı sorunlara da yer verilmiştir. Aslında eski sorunların yer alması, hâlâ daha önemli olmalarından kaynaklanır. Ancak, eski sorunları yeni bir yaklaşımla incelemeye girişildiğini de hemen belirtmek gerekir. Buradaki amaç, her şeyden önce, bu alanda hâlâ etkisini sürdüren bazı geleneksel yargıları, bilimsel temelden yoksun bazı kalıplaşmış “yargılama” veya “kaygıları”, gerçekçi bir tahlil süzgecinden geçirerek, yeni değerlendirmelere gitmek, hiç değilse kritik bir bakış açısı getirmek olmuştur. Bu bakış açısının tartışmaya açık bulunduğunu, özellikle gelenekçileri klasik görüşlere bağlı olanlarca hayli yadırganabilecek nitelikte olduğu şimdiden kabul edilmektedir.

Araştırmanın yazılışı bakımında belirtilmesi gereken bir nokta da şudur. Ele alınan konular incelenirken, sosyal bilimler alanında oldukça sık rastlanan bir tutumdan, “bir konu veya fikir, ne kadar güç anlaşılırsa, o kadar derindir” (Kapani, 1988:16) kanısından bilinçli olarak uzak durulmaya çalışılmıştır. ‘Derinlikle’, ‘bulanıklığı’ birbirine karıştıran bu anlayışın, başkalarının kafasını bulandırmaktan başka bir şeye yaramadığı bilindiğinden, tam karşıt bir tutumla en karmaşık konuları bile elden geldiğince sadeleştirme ve açıkça anlaşılabilir hâle getirmeye özen gösterilmiştir. Ama bunun her zaman için kolay olmadığını da itiraf etmek gerek. Teknik terimlerin oldukça sık kullanıldığı, bazı önbilgileri ve kapsamlı teori ve görüşlerin özetlenerek açıklanmasında karşılaşılan güçlükler herhalde küçümsenemez.

Aslında sosyal bilimlerde yapılacak araştırmalarda kuramsal katkı esastır. Ampiristlerin çok sevdiği Weber bu konuda şöyle demektedir:

“Her bilim adamı, çalışmalarının on, yirmi ya da elli yıl içinde eskiyeceğini bilir. Bilimin kaderi, hatta bilimsel çalışmanın anlamı da budur. Görevini gerçekleştiren her bilimsel çalışma, yeni sorular ortaya atar ve aşılma isteğini de beraberinde getirerek, günün birinde eskir. Bilime hizmet etmek isteyenler, bu gerçeği kabul etmek zorundadırlar. Dolayısıyla başkalarının bizi aşacaklarını ümit etmeksizin bilimsel çalışma yapmamız mümkün değildir” (San, 1971:36).

Bu gerçekten hareketle bu araştırmanın amaçlarından birinin bu olduğu söylenebilir.

Bir diğer sorun da bilim adamlarının, hangi tür araştırmanın bilim ve toplum açısından daha anlamlı, yararlı ve değerli olduğunun algılanmasıdır. Bu algı bozuklukları, onları bizzat değer kargaşasına itmektedir. Sonunda bu tür araştırmacılar her iki tip araştırmayı da reddederek nihilist bir tutum içerisine girerler. Demek ki bu alanda ‘değer’ ve ‘yargılar’ (Tolan, 1979:256) kargaşasının var olduğundan ve bunların belirsizlik yarattığından söz etmek mümkündür. Tabii ki sosyal bilimlerde bu ortamın oluşmasında bir diğer neden de bir kısım bilim adamlarının kuram örtüsü altında, kolayca ideolojik yönelimlerini dışa vurmalarından kaynaklanmaktadır.

Bir başka deyişle bu çalışmaya yönelinmesindeki esas etken de işte budur. Bununla ilgili olarak araştırmayı yapanın aklına bu gerçeği nakşeden iki hadisenin vuku bulduğunu söylemek yerinde olacaktır. Biri Fileleftheros Gazetesi yazarı Stavros Angelides’in yaklaşımıdır. Stavros Angelides, Rum yönetimine seslendiği 11 Ağustos 1991 tarihli makalesinde *“Mandirga ve Piskobu’daki Türk mülküne yerleşmiş ve 17 yıldan beri Türklerin bıraktığı verimli topraklarla haşır neşir olmuş Rum köylüsünü Federasyon kuracaksınız diye Mesarya’nın (13) kurak-çorak arazisine döndürme hakkını nerden buldunuz?”* (14) diye soruyordu.

Bir diğeri ise KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’la yapılan görüşmelerin birinde *“Kıbrıs meselesinin hâlli için ilmî teşhislere her zamankinden çok ihtiyaç”* (15) duyulduğunun belirtilmesidir.

Dolayısıyla Denktaş’ın vurguladığı düşünceden hareketle, araştırmanın temel amacı ‘geçmişî anlaşılır kılarak, bugünkü durumu anlamak ve yarını buna dayalı olarak planlamaktır’ (16).

1.1.4.2. Genel Amaçlar:

Kıbrıs uyuşmazlığı, Türk kamuoyu tarafından derinlemesine algılanması ve bilinmesi gereken bir konudur. Ancak, oldukça zor bir konudur ve işin bütün boyutlarının algılanması oldukça güçtür. Bir kere her şeyden önce gelişmelerin sürekli olarak takibi gerekir. Adanın her iki kesiminin bugün içinde bulunduğu sosyo-politik durum, hadiselerin tarihî boyutunun özellikleri, Türk-Yunan ilişkileri içindeki yeri, BM’de yürütülen görüşmelerin seyri, ABD, AB ve diğer ülkelerin konuya yaklaşımları, Türkiye’de etkili çevrelerin tutum ve değerlendirmeleri, dünyadaki yeni gelişmeler karşısında Kıbrıs uyuşmazlığının aldığı şekil ve uyuşmazlığa etkileri ve en önemlisi Türk tarafının görüşlerinde, geri gidilemeyecek “hayatî ilkelerin” (Erol, 1992:7) neler olduğunun bilinmesi ve üzerinde kafa yorulması gereken konulardır.

Yıllardan beri Türk kamuoyunu yakından ilgilendiren Kıbrıs sorununun nedenlerini ve sonuçlarını, alışılmış ve tabulaşmış açıklamaların kolaycılığından sakınarak ele almak gerekir. Gelişmiş ülkelerde bile dış politikanın ‘millî güvenlik’ kapsamında nitelenen boyutları,

genelde dogmatik açıklamalar ve tabulaşmış varsayımlarla doludur. Başlangıçta “kolaycı açıklamaların rahatlığına sığınma içgüdüleriyle” (Bölükbaşı, 2001:11) ortaya atılmış olsa bile bu tür açıklamalar, uzun vadede ivme ve mürit kazanarak ‘tartışılmaz doğrular’ ya da ‘tabular’ hâlini alırlar.

Unutulmaması gerekir ki, uluslararası barış ve güvenliği korunması ve devamı için en büyük hizmet, hadiseleri dış görünüşü ile değerlendirmek değil, uyuşmazlığın gerçek nedenlerine inilerek, incelenmesi gerekir. Ancak bu şekilde uyuşmazlığın çözümü, kalıcı kriterlere dayanabilir. Bundan harekete, bu araştırma, ‘uluslararası pazarlık’ (17) açısından önemli bir yer tutan Kıbrıs’ın özel şartlarının ortaya çıkması ve kalıcı barışın esaslarının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Aslında bu çalışma, esas itibarıyla süreç analizine dayalı bir diplomasi tarihi çalışmasıdır.

Bundan hareketle çalışma, esas olarak diplomasi tarihi niteliği taşımakla beraber, giriş kısmında ortaya konulmaya çalışıldığı gibi, aynı zamanda Kıbrıs meselesi ile ilgili uluslararası ve dış politika analizleri yapmak ve ortaya çıkan olguları, bu bakış açısına göre değerlendirmek esastır.

Bu araştırma ile tarafları etkileyen stratejik gelişmeler, planlama disiplini (18), reel politika ve disiplinler arası etkilerinin izlenmeye çalışılmıştır. Böylece Kıbrıslı Türklerle Rumların, Türkiye ve Yunanistan’ın stratejik geleceklerine ne kadar sahip çıktıkları ortaya konulacaktır. Aslında Kıbrıs meselesiyle uğraşan her akademisyenin amacı, kalıcı çözüm sürecine olumlu katkılar sağlamak olduğuna göre, bu çalışma da bunu hedeflemektedir.

Bunun dışında araştırmada, amaçlanan diğer unsurlar aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

- Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ilişkilerini, tarihî perspektif içinde değerlendirmesini yapmak ve iki taraf arasındaki güncel sorunları açıklamak;
- Siyasetçilerin ve dış politikada karar alıcılarının daha sağlıklı ve Türk milletinin millî menfaatine daha fazla hizmet edebilecek herhangi bir çözümün bulmasına mütevazı olsa da katkı sağlamak;
- Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerinin “en hassas konu” olarak ifade ettikleri konuların tespiti ve bunlarla ilgili “taviz marjlarını” belirlemek;
- Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının Kıbrıs meselesi ile ilgili politik ve sosyal dinamiklerini belirlemek ve toplumsal saplantılarını su yüzüne çıkarmak;
- Taraflar arasında çıkan uzlaşmazlıkların, sivil toplumlarca nasıl algılandığını ve bunlarla ilgili yapılan eleştiri ve somut önerilerin gösterilmesi;
- Bilinmedik ve tartışılmadık konuları tespit etmek ve bunların ne anlama geldiğini yorumlamak;
- Taraflar arasında ileride çıkması muhtemel sorunları şimdiden belirlemek ve gerekli tedbirlerin alınmasında tavsiyede bulunmak;

- Bu araştırmadan sonra yapılacak daha etkin incelemelere bir nebze olsa da ışık tutmaktır.

Dolayısıyla bu araştırma, Gali Fikirler Dizisi üzerinde birçok kere basmakalıp fikir çatışmaları ve hatta niyet yargılamaları şeklinde cereyan eden yüksek gerilimli tartışmaların esasına ışık tutacaktır. Ayrıca tarafların siyasal algılama ve davranış modellerinin eleştirel bir gözle ele alınması, her iki toplumun siyasal kültürüne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bundan hareketle tarihî perspektif içinde yapılan bu çalışma, 'gelecek ile ilgili tasarımın' (19) oluşturulmasına mütevazı bir katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çünkü tarihî bilgiler, ancak öğrenilerek elde edilebilirler; genetik olarak kuşaktan kuşağa aktarılması mümkün değildir.

1.1.4.3. Özel Amaçlar:

Çalışmada esas olarak Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının kendi aralarındaki ilişkilerinin ileride nasıl olabileceğinden veya olması gerektiğinden çok, geçmişte ve bugün nasıl olduğu üzerinde durulacaktır. Kanımızca, iki toplum ilişkilerine yönelik olarak ileriye dönük tahminlerde bulunabilme, sorunların çözümü açısından hangi tür girişimlerin veya konuların ele alınmasının daha uygun olacağına karar verebilme ve iki toplum arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir zemine oturması için tarafların tutum ve tezlerinde ne gibi değişikliklerin gerektiğinin saptanması, her şeyden önce konunun düşünsel ve olgusal anlamda iyi bilinmesinden geçer. Bundan hareketle, bu çalışmada bazı özel amaçların olması gerekir. Buradaki amaç, birbirlerinin dış ve hatta çoğu zaman iç politikalarında karşılıklı olarak önemli yer tutan iki taraf, KKTC ile GKRY arasındaki ilişkileri, bazı büyük güçlerin bu ilişkiler üzerindeki etkileri ile birlikte irdelemek ve değerlendirmektir. Buradaki amaç, her iki tarafın dış politika açısından basit bir "iki tarafın ilişki analizi" değildir. Buradaki gaye, her iki tarafın dış politikası açısından, bu politikaların genel doğrultusu üzerinde çok ciddi ve belirleyici etkileri olan bir "ilişkiler bütünü" irdelemek ve değerlendirmektir. Bu yapılırken konunun iki tarafı aşan uluslararası boyutu üzerinde de durmak, elbette ki gerekecektir. Türkiye, Yunanistan, İngiltere, ABD, AB ve genel dünya politikası hakkında söz sahibi olan ülkelerin bu konulara ilişkin tutum ve davranışları da ele alınacaktır.

Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının siyasî tercihlerinin incelenmesi ve kavramlara yükledikleri anlamın ne olduğu amaçlanmaktadır. Her iki toplumun siyaset geleneğindeki kavramları çok rahat kullanan ve bunların esas anlamını yeterince bilmeden ve değerlendirmeden benimseyen birçok kişi vardır. Kavramların çoğunda kaçamak anlatım ihtiyacı gözlemlenmiştir. Bu anlamlara açıklık kazandırılmadıkça, Kıbrıs'ta ulaşılmak istenen hedeflerin netleştirilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu kavramları yeterince tartışmadan her iki toplumun önüne, Cuellar, Gali, Gobi ve Annan plânı gibi siyasî tekliflerin konulması

oldukça yersizdir. Çünkü bu tarz teklifler, Kıbrıs'taki toplumları uzlaşmadan çok çatışmaya götürür.

Temelde, bu çalışma “iki taraf ilişkilerine Türk tezinin bir bakışı” niteliğinde olmakla beraber, birçok noktada konuya ilişkin olarak her iki tarafın görüşleri de ele alınmakta ve sergilenmektedir. Aslında bu, bir sosyal bilimci için oldukça zor bir görevdir. Zira inceleme birimi insan/toplum olan sosyal bilimci, bir yandan doğa bilimlerinde söz konusu olan bilimsellik kriterlerine genellikle imrenerek bakmakta, diğer yandan da içerisinde yaşadığı, tüm sosyal ve bilimsel kimliğinin içerisinde yoğunluğu “toplum”, “ilke”, “kültür” vb. birimler ile “diğerleri” arasında değerlendirme gerektiren durumlarda, konuya “dıştan bakma” açısından çoğu zaman, farkında olarak veya olmadan zorlanmaktadır. Hele Kıbrıs gibi uluslararası bir sorunun, “ taraflarca millî mesele” (20) olarak algılanması, bu zorlanmayı daha da belirginleştirir. Dolayısıyla bu zorlanma, doğal karşılanmalıdır.

Bu çalışma Kıbrıs meselesinin gelecekteki olası çözüm umutlarını, iki yönetim sistemi olan ‘tekil/monist devlet’ ve ‘federal devlet’ (21) üzerine yoğunlaşarak incelemektedir. Kırk yılı aşkın bir zamandır süregelen Kıbrıs meselesi, anavatanlar olan Yunanistan ve Türkiye kadar uluslararası aktörlerin, özellikle Amerika ve son zamanlarda da Avrupa Birliği'nin dış politikasında önemli bir yer tuttuğu görölmektedir.

Kıbrıs'la ilgili farklı politik, ekonomik ve askerî beklentileri olan bu aktörlerin katılımı, bu meseleyi sadece karmaşık hâle getirmediği, aynı zamanda konuyu çözümsüz de kıldığı ortadadır. Bu şartlar altında konu, iki toplumu hangi politik sistemle birleştirebilmek olduğu kadar aralarında geniş ölçüde bir işbirliği sağlamak için uygun zemini de hazırlayabilmektir. Bu çalışma, bu iki yönetim sistemini tanımlamakta ve karşılaştırmakta olup, bu sistemlerin Kıbrıs'a uygulanabilirliğini analiz etmektedir. Bu araştırma, Kıbrıs'ta kendi kaderini kendisinin tayin etme hakkına sahip iki eşit ve egemen toplumun bulunduğu tezinden hareket etmektedir.

Bu araştırmada, ilk plânda BM Genel Sekreteri'nin hazırlayıp Güvenlik Konseyi'nin onayladığı Fikirler Dizisi'nde öngörölen yapılanmanın olumlu ve olumsuz yönleri, yansız olarak ortaya konulmuş, tarafların bu yapılanmaya ilişkin görüşleri BM Genel Sekreteri'nin raporu çerçevesinde ele alınmış ve BM Genel Sekreteri'nin “dostane teşebbüs görevinin” sağlıklı bir değerlendirmesi yapılmış ve bu görevin, ‘arabuluculuk-hakemlik’ yönünde değiştirilmek istendiğine ilişkin somut teşebbüsler su yüzüne çıkarılmıştır. Nihayet Kıbrıs'ın gelecekteki yapılanması ile paralellik kurularak, dünyada ve özellikle de Avrupa'da etnik bölünmelerden kaynaklanan gelişmeler ve bunların nedenleri gözler önüne serilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca Kıbrıs'taki halihazır durumun ve adanın geleceğine yönelik yapılanmanın, gerçekler ışığında bir değerlendirmesi yapılmış ve BM Genel Sekreteri'nin dostane teşebbüs görevi Güvenlik Konseyi'nin son kararları dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Kıbrıs'ta Gali

Fikirler Dizisi'nin ortaya koyduğu adil ve kalıcı çözüm plânının ana hatlarına ve takip edilecek hareket tarzının esaslarına ilişkin görüşlere de yer verilmiştir.

Bu kadar önemli bir etkiye sahip olan Gali Fikirler Dizisi'ne dayalı anlaşmasının tahlili, uygulanması ve ileride çıkabilecek muhtemel sonuçları ile alâkalı yorumlar, bu araştırmanın konusunu teşkil etmektedir. Fakat konu bütünlüğünü sağlayabilmek için Fikirler Dizisi'ne dayalı anlaşmasının imzalanmasına kadar geçen sürecin özetlenmesi de gerekli görülmüştür.

Bir diğer önemli husus, Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen "Fikirler Dizisi'nin" özü ve şekli hakkında, konuya birinci derecede taraf olan Kıbrıs Türk ve Rum liderliği ile Türk-Yunan yetkililerinin çelişkili yorumları da ortaya konulmuştur.

Kıbrıs Türk ve Rumların takip ettiği politikaları, Gali Fikirler Dizisi'nin içeriği ve bu belgenin aşağıda sıralanan konulara ilişkin önerilerinin muhtemel sonuçları hakkında karşılaştırmalı tenkit yapılmıştır.

Kısaca bu araştırmanın kendine mahsus amacı, tarafların, kendi politikalarına göre, Gali Fikirler Dizisi'nden kazanımları ile kayıplarının bütün ayrıntılarıyla ortaya koymaktır. Bütün bunların temelinde yatan amaç, Kıbrıs meselesinin hâlli için kurulması düşünülen 'federasyonun bazı belirsiz özelliklerinin' tespit edilmesidir.

Bunun dışında birtakım tali amaçlar daha vardır. Bunlar bölüm içindeki konu başlıklarına ait amaçlardır. Böyle bir ayırımının gerekçesi, çalışmada "diyakronik" bir analizin gerçekleştirilebilmesine imkân sağlaması içindir. Bu da her dönemin kendi içerisindeki "senkronik" analizlerini tanımlama açısından önem taşımaktadır.

Aslında konuya ilişkin "diyakronik" nitelikteki analizin gerçekleştirilmesi, her iki tarafın görüşlerini, mümkün olduğunca birbirine benzer bir şekilde analiz edilmesini zorunlu kılar. Bundan hareketle incelenecek konular, gerek Kıbrıslı Rumların gerekse Türklerin, resmî veya gayri resmî görüşlerini ortaya koyacağından, Türk tezlerinin gelecekteki stratejisini belirlemesi açısından faydalı olacaktır.

Diğer bir konu ise Gali Fikirler Dizisi'nin temel konulara ilişkin önerileri, Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerinin politikaları çerçevesinde ve tarafların resmî makamlarının hazırladığı istatistikî dokümanlara dayandırılarak, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme yapılırken, konunun detaylarına girilmiş ve daha çok kamuda tartışılan konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu düşünceden hareketle kaleme alınan araştırma, sekiz ayrı bölümden oluşmaktadır. Her bölüm, ele aldığı konu ile sınırlı olduğundan, amacı da sınırlıdır. Fakat bu sınırlılık, genel amaçtan uzaklaştırmadığı açıktır. Buna göre araştırmanın bölümlerine göre amaçları aşağıdaki gibidir:

Birinci bölümde, Kıbrıs gibi sürekli kriz bölgesi olma özelliğini korumuş ve taşıdığı stratejik önemini hiçbir zaman kaybetmemiş olan bölgede, barışın sağlanması yolunda ilk adım olarak nitelendirilen New York görüşmelerinin sürecini ve tarafların görüşmelerdeki

pazarlığın iç yüzünü aydınlatılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla tarafların müzakere tekniklerinin karşılaştırması ile uluslararası pazarlığın nasıl yapıldığına dair ciddi bir değerlendirme yapılmıştır.

İkinci bölümde, Fikirler Dizisi'nin bütünlüklü hedefler ile anlaşmayı sağlayacak yönlendirici ilkeler ele alınmıştır. Anlaşmanın temel ruhu olan bu bölümün, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları için kalıcı çözüm için ortaya koyduğu modelin nasıl olacağı belirlenmiştir.

Üçüncü bölümde, Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında kurulmak istenen federasyonun temel özellikleri, yani federal anayasanın yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl teşkilâtlanacağı ve bunlarla ilgili taraflar arasında toplumsal, siyasî, ekonomik ve hukukî çatışmaların neler olacağı veya uzlaşmanın hangi konularda olabileceğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Dördüncü bölümde, adadaki her iki toplum ile Türkiye ve Yunanistan'ın garantiler ve güvenlik konularını nasıl algıladıkları, bunlarla ilgili anlaşmalara nasıl değer attiklerini, bunlardan ne beklediklerini ve güvenlik ile ilgili diğer konuların, yani askersizleştirme, silahsızlandırma ve çok uluslu gücün getirilmesinin, stratejik öneminin belirtilmesi amaçlanmıştır.

Beşinci bölümde, Kıbrıs Türk ve Rum liderliğinin anlaşmakta zorlandıkları konuların başında gelen toprak düzenlemeleri ele alınmıştır. İki bölgeliliğin egemenlik sınırları, Kıbrıs Rum idaresine verilecek arazi miktarı, 1958'den 1974'e kadarki toprak mülkiyeti ve bunlardan doğacak tazminatlar, fonlar, mal-mülk mübadelesi ve bunlarla ilgili haritaların hangi kriterlere göre yapılacağının gösterilmesi hedeflenmiştir.

Altıncı bölümde, toprak düzenlemelerden etkilenecek kişilerin yer değiştirmeleri, bunların rehabilitasyona tâbi tutulmaları, yapılacak olan işlemin maliyet analizi ve sosyo-ekonomik etkilerinin ele alınması amaçlanmıştır.

Yedinci bölümde, kurulacak olan federasyonun ekonomik yapısının nasıl olacağı, Merkez Bankası, gümrükler, ticaret, mevduat, kambiyo, koruyucu tedbirlerle, dış yardım ve dış kredilerin hangi kriterlere göre düzenleneceğinin belirtilmesi tasarlanmıştır.

Sekizinci ve son bölümde ise taraflar arasında imzalanan anlaşma ile federe devletin ilânına kadarki geçen dönemin hangi düzenlemelerin yapılacağı, hangi komisyonların kurulacağı ve nasıl bir icra yönteminin takip edileceğinin gösterilmesi hedeflenmiştir.

Aslında Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının hâkimiyet ve siyasî sınırlarının yeniden çizilmesi, garantiler ve güvenlik konusu, federal yetkiler, yasama ve yargı erki gibi hususların belirlenmesi ve bunların, taraflara etkisinin ne olacağının ortaya konulması ile ilgili konular, Gali Fikirler Dizisi'nin dönüm noktasını oluştururlar. Bu yüzden dönüm noktasıyla ilgili bütün senaryolar tek tek ele alınmış ve Kıbrıs'la ilgili muhtemel gidişatın analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Son olarak her bölümde, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının çatışma alanları ile ilgili somut çözümler ve öneriler verilmiştir. Bu öneriler, “romantik, soyut, basmakalıp, dostluk ve kardeşlik” önerileri değildirler. Bunlar üzerinde çok düşünülmüş pragmatik önerilerdir. En azından bundaki amaç, hiç olmazsa ileride somut önerilerin tartışılmasını sağlamaktır.

1.1.4.4. Araştırma ile İlgili Varsayımlar:

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda, araştırmanın yönünü belirleyecek birtakım temel varsayımların saptanması zorunludur. Tolan’a (1979:6) göre varsayım; bilgi, tecrübe ve sezgi karışımı olarak kuramsal veya yasal nitelik taşıyan bir öneridir. Dâver’e (1972:45) göre ise varsayımlar kesin sonuçlar olmayıp, çok defa doğruluğu saptanması gereken birtakım önermeler (kazyeler) veya önerme dizilerinden ibarettirler. Buna karşın kesinliği, doğruluğu apaçık olan sonuçlar ‘kanun’ adını taşır ve kanunlar, olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini açıklayan genel prensiplerdir. Aslında bilimsel çalışmaların vardığı bu sonuçlar (kanun, genelleme, eğilim), yaşanan olayları açıklamakta ve olayların gidişini kestirmek için yardımcı olmaktadır.

Esasında yöntem, saptanan varsayımlara ve araştırma konusunun özelliklerine, araştırma teknikleri de yöneme ve seçilen konuya göre belirlenir. Dolayısıyla varsayımlar araştırma boyunca gelişebilirler, düzeltilebilirler veya değiştirilebilirler; hatta böyle bir süreç içerisinde değişen varsayımların araştırmanın genel yönünü bile değiştirebilmesi olasıdır. Varsayımlar, genellikle bağımsız olarak tanımlanmış iki veya daha çok olay dizisi arasında kurulması ve irdelenmesi mümkün, sistematik bir öneri olarak tanımlanırlar.

Burada tezle ilgili temel varsayım, federalist ve anti-federalist kavramların, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarındaki yaygın etkisi ve işlevsel boyutunun belirlenmesidir. Bu genel nitelikli varsayım, araştırma plânının genel taslağını gösteren şu düşüncelerle tamamlanması amaçlanmıştır. Kıbrıs’ta federalizm ve anti-federalizm kavramlarının çok anlamlı ve temelde felsefî bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Örneğin ‘federalizm’ kavramı, özellikle Kıbrıs Rum toplumunda millî hisler ve kilise gelenekleri doğrultusunda sapma olgusunu taşımaktadır (22). Federalizm ilkesinin temel çerçeveden sapması, Kıbrıs Rum toplumunun büyük bir kısmının da sapmasına neden olmuştur. Ancak yine de bazı araştırmacılar, bireysel veya toplumsal düzeydeki sapmaların, ‘anomi’ ve ‘yabancılaşma’ arasındaki yakın ilişkiye dayandırmaktadırlar (23). Buradan hareketle federalizmden sapmanın temelinde, anomie ve yabancılaşma kavramının olmadığı görüşü yanlış bir görüştür. Bu kavram ikilisi, somut olan toplumsal gerçeğe uygulandığında, anomie ve yabancılaşma olgularının çağdaş toplumların tümünde olduğu ve varlığını bir şekilde ortaya çıkardığı görülmektedir.

Bütün bunlardan sonra Kıbrıs meselesinin niteliği ve temel sorunları sistemli bir yaklaşımla, önce tek tek, sonra da hep birlikte ele alınıp incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın her yerinde birbirinin karşısı olan fikirler karşılaştırılmış, birbirine

karşıt felsefî görüşlerine yer verilmiş, tarihin değişik dönemlerinden örnekler seçilmiş ve böylece çeşitli sorunlarla ilgili seçmeli çözüm yolları gösterilmiştir. Ancak, her sorun basmakalıp veya tek tip bir yöntemle incelenmemiştir. Aksine, her sorun onu açıklayacak en uygun yöntemle izah edilmeye çalışılmıştır. Bunun için de araştırmanın bazı bölümleri diyakronik (konuya ilişkin analiz yöntemi), bazı bölümleri de senkronik (zamana ilişkin analiz yöntemi) biçimde düzenlenmiştir.

Çalışmanın temel savlarından biri, Kıbrıs Türk ile Rum toplumları arasındaki ayrılığın ve sorunların kısa sürede giderilemeyeceğidir. Böylece, uzlaşma için “sihirli formüller” peşinde koşmak yerine, uzlaştırıcı çabalar için anlamlı bir genel çerçevenin oluşturulmaya çalışılmasının daha doğru olacağı varsayılmaktadır. Bundan hareketle kalıcı çözümün Annan Plânı’na göre değil, Gali Fikirler Dizisi’ne göre şekillenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Buna göre ele alınan araştırmanın temel varsayımları, aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

Aslında temel varsayımlar ve esasa ilişkin sorunlar, sekiz başlık altında toplanabilirler.

1. Yurttaşlığın Kapsamı: Dar mıdır, geniş midir?
2. Devletin Görevleri: Devletin görev alanı sınırlı mıdır, sınırsız mıdır?
3. Otoritenin Kaynağı: Otoritenin kaynağı halklardan mı, yoksa toplumlardan mı neşet edecek?
4. Otoritenin Teşkilatlanması: İktidar baskıcı mı olacak, yoksa liberal mi olacak?
5. Devletin Boyutları ve Dış İlişkiler: Hangi hükûmet birimi daha üstün tutulacak? Bir başka deyişle federal hükûmetin etkinliği daha fazla mı olacak, yoksa federe devletlerin hükûmetleri mi daha etkin olacak?
6. Toprak Düzenlemeleri: Kıbrıslı Türklerin egemenliğine verilecek topraklar az mı olacak, yoksa çok mu olacak?
7. Yer Değiştirenler: Kıbrıslı Türklerin içine yerleştirilecek Rumların sayısı sınırlı mı olacak, yoksa sınırsız mı olacak?
8. Güvenliğin Sağlanması: Üçüncü taraflar için garanti hakkının devam etmesi gerekli midir, yoksa gereksiz midir?

Aslında görüldüğü gibi çözüm bekleyen konular, büyük ve sanıldığından çok daha fazladır.

Bu araştırmaya, yukarıda sayılan sorulara cevap aranmasına yardımcı olacak verileri belirlemek amacı ile başlanmıştır. Zaten cevapları aranan soruların, bir bütünlük içerisinde ele almayı gerektirecek kadar aktüel olduğu da ilk bakıştan bellidir.

Mantık yönünden bu sekiz sorunun sekizi de birbirinden değişiktir. Ayrıca, sorunların her biri, tek bir soruna bağlı olduğu için bunlar ayrı ayrı da çözümlenebilir. Nitekim “birinci sorun devletin üyelerinin karşılıklı hak ve ödevleriyle; ikinci sorun, hükûmetin gördüğü işlerin kapsamı ya da alanıyla; üçüncü sorun, otoritenin kaynağı ve meşruiyetiyle; dördüncü sorun,

iktidarın kuruluş biçimiyle; beşinci sorun, ülkenin boyutları, dış ilişkiler ve nüfusuyla; altıncı sorun, devletin egemen sınırlarıyla; yedinci sorun, yer değiştiren kişilerin mülkiyet, vatandaşlık ve siyasî haklarıyla; sekizinci ve son sorun da devletin anayasal, toprak ve siyasal düzenin korunmasıyla ilgilidir.

Görüleceği gibi iki olanaktan birini seçebilme, sorunların hepsinde görülen başlıca özelliktir. Bunun anlamı gayet açıktır. Çünkü sorunun özünü, seçme etkeni belirler. Seçme imkânı bulunmasaydı, zaten ortada sorun diye bir şey kalmazdı. Zaten çeşitli sorunlar altında öne sürülen seçme olanağındaki bu genişlik, birbirine ters düşen bu dizilerde de görülebilir:

Birinci sorun, eşitlik ile eşitsizlik arasında bir seçmedir.

İkinci sorun, plüralist devletle monist devlet arasında bir seçmedir.

Üçüncü sorun, azınlık ile çoğunluk arasında bir seçmedir.

Dördüncü sorun, kuvvetler ayrılığı ile kuvvetler birliği arasında bir seçmedir.

Beşinci sorun, devletler topluluğu ile devletler birliği arasında bir seçmedir.

Altıncı sorun, tek egemenlikle egemenliğin paylaşılması arasında bir seçmedir.

Yedinci sorun, taşınmaz malların mülkiyeti, şahıs ile toplum arasında bir seçmedir.

Sekizinci sorun ise, garantörlük hakkının aynen muhafaza edilmesi ile sulandırılması arasında bir seçmedir.

Aslında bir birine zıt olan bu seçmelerin bir amaca yönelik olduğu unutulmamalıdır. Buna göre sonuçları görerek, sebebini bilmek; sebebini bilerek, çaresini bulmak; çaresini bularak, meseleyi çözmek gerekir.

Bu tanıma göre, her sorunda iki alternatiften birinin seçileceği görülmektedir. Oysa daha sonra da görüleceği gibi, genellikle ikiden çok ihtimal bulunmaktadır. Çünkü sorunlardan bazıları iki karşıt kutbun ortasında yer alan safhalarda çözülebilmektedir. Böylece hükûmetin üstlendiği görevler ve işler az ya da çok sınırlı olabilir. Kuvvetler ayrımı ya az ya da çok dağıtılabilir. Hürriyet de öyle, ya az ya da çok olabilir vb.

Onun içindir ki, burada, siyasal süreci akla uydurmanın bir yolu yordamı vardır. Siyasal süreci anlayabilmek için bu sekiz ana sorun önemlidir ve sekiz sorunun sekizi de seçme yapmaya elverişlidir.

Kurulacak devletin özelliği, bu sorunlarla ilgili kararlara göre değişir. Kıbrıs meselesi ile ilgili bu kadar çok sorun bulunduğuna ve bunlardan her birinin de en az iki çözümü olduğuna göre, siyasal gerçeğin de birçok değişik görünümleri ve bileşenleri vardır.

Aslında politika sanatının uygulayanlar ve politikayı bir bilgi bütünü hâlinde sistemleştirenler için onu çekici kılan veya bir çekişme biçimine sokan da işte bu değişikliklerdir. Kıbrıs meselesi ile ilgilenen her kimse veya taraf, bu sekiz sorun ile karşılaşmadan hükûmet kuramaz. Gene hiçbir kimse veya taraf, seçeceği devlet tipinde bu sorunların her biri üzerinde bir karar verme zorunluluğundan kendini kurtaramaz. Çünkü her

türlü devlette, bu sekiz sorunla ilgili önemli problemlerin kurumsal (müessesesevi) bir karşılığı mutlaka bulunmaktadır. Önemli sorunların bulunduğu yerde, siyasal süreç de bulunur. Bundan başka, böyle bir çözümleme siyaset süreçlerinin dinamiğini anlama bakımından da bir değer taşır. Çünkü çözümlerin hiç biri değişmez ya da kesin değildir. Hükûmetlerin hepsi az veya çok bir denemeye dayanırlar. İnsanlar yaptıkları seçmeleri değiştirirler. Bir uçtan öbür uca gidip gelirler. Devletlerin dış yapısını ve iç düzenini, gerektiğinde yeni baştan kurarlar. Dolayısıyla Kıbrıs'taki her iki taraf da bu siyasal süreçten geçmeli ve seçme hakkını en iyi şekilde belirlemelidir. Bir başka deyişle kurmak istedikleri yeni devletin kamusal ve anayasal sistemini, çatışmak için değil, uzlaşmak için yapılandırmalıdır.

Kıbrıs'a Dair Temel Meselelerin Bileşimi:

Oysa böyle değişenler, bir başka olgunun varlığına bağlı tutulmuşlardır. Yukarıda her sorunun başlı başına bir sorun olduğu ve bunların ayrı ayrı çözümlenebilecekleri söylenmiştir. Ama uygulamada bu sorunlar birbirinden büsbütün uzak ve ayrı değildirler. Tersine, bunların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri vardır ve birbirlerini etkilemektedirler. Onun için de bir sorunun nerede bitip, ötekinin nerede başladığı kesinlikle söylenemez. Bir başka deyişle sorunların kenarları pürüzsüz değildirler. Tam aksine pürüzlü ve giriftirler. İç yapıları, bir yerde birbiriyle birleşirler. Aslına her birinin değişik çözümleri olan bu siyasal karmaşıklığın sekiz sorun altında toplanması, onları sadeleştirmeye yöneliktir. Ancak mesele, birbirine bağlı bu sekiz kategorinin bir karışımı diye tanımlanırsa, konuyla ilgili bütün kavram ve olgular sadeleştirilmiş, hatta değiştirilmiş olurlar. Bunu, bir saate benzeterek açıklamak mümkündür. Saat kadranını on iki saate ve altmış dakikaya böleriz. Bu bölmeler gereklidir; çünkü bize belli bir zaman birimini gösterirler. Ama zamanın kendisi sürekli ve bölünmez. Zaman durmaz; boyuna akıp gider. Millî meseleler de böyledir. Bütün çözümlemeler bitse bile, yeniden bileşim (sentez) yapmak gerekir. Kıbrıs meselesinin hâlli için araştırmacılar nasıl çalışılırsa, bu sekiz sorun da öyle çalışır; yelkovanla akrebin birlikte yürüdükleri gibi, sorunlar da birlikte yürürler ve birbirlerini etkilerler. Gerçekten, Kıbrıs meselesinin herhangi bir başlık altındaki sorun için ne türlü bir seçme yapılırsa yapılsın, bu sorunun öbür sorunlarla ilgili kararları etkilememesi ender görülen bir durumdur. Böylece bir yerdeki değişme, bir başka yerdeki değişmeye de tetikleyebilecektir. Hatta bu değişme, zincirleme reaksiyona da neden olabilir. Aslında bütün bu çabalar, her iki tarafın önem verdiği sorunlara kalıcı bir çözümün bulmasına yardımcı olmak içindir. Fakat şunu unutmamak gerekir ki, Kıbrıs için kalıcı çözüm arayanların her şeyden önce “gerçekçi” olmaları şarttır. Çünkü Kıbrıs meselesi, ‘tarihî düşmanlık’, ‘kapitalist baskılar’, ‘emperyalist oyunlar’, ‘millî çıkarlar’ ya da ‘büyük güçlerin çatışması’ gibi tezlerle açıklanamaz. Etnik ilişkilerin kavranabilmesi için iç siyasal yapının ve toplumsal sürecin de sorgulanması gerekir.

Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasındaki anlaşmazlıkların ‘çözümlemez’ ve ‘sıfır toplamı’ (zero sum) hâle getiren nedenler, sorunların kendileri değil, en başta iki taraf arasında var olan ‘psikolojik’ uçurumlardır. En büyük engel, millî bellekte yer eden ve karşılıklı kuşkuya yol açan “ötekinin”, her suçlanmasına neden olan korku ve tehdit karşısında bulunma duygusudur. Tarafların birbirini inanılmaz derecede önyargılarla tanınması, bu engelleri daha da güçlendirmektedir. Aslında Kıbrıs sorununu tek cümle ile tanımlamak gerekirse, etnik oluşum ve farklılaşmanın, kültürel zeminden siyasal zemine doğru dönüşümden başka bir şey değildir.

1.2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE BUNUNLA İLGİLİ TAHLİLİ:

Kaynak taraması, tez çalışması için gerekli olan bir safhadır. Kaynakçanın zenginliği ve tutarlılığı, yapılan tezin geçerliliğini makul kılar.

Kıbrıs meselesine ilişkin farklı bir sosyolojik bakış açısıyla kaleme alınan bu araştırma, aslında kapsamlı bir kaynak araştırmasının tabîî bir sonucudur. Zaten Alman tarihçi Ranke’nin de dediği (Özbaran, 1990:2) gibi tarihin ancak birinci elden kaynaklara dayanılarak yazılabilir görüşü, itibar gören bir görüştür.

Aslında Kıbrıs meselesinin belgelere dayalı olarak incelenmesi ne kadar zor bir iş ise de yakın tarihimizin siyasal geçmişini yansıtmak da o kadar zordur (Birinci, 1998:4). Ama bu zorluk, aynı zaman da bir zorunluluktur. Çünkü enformasyon veya bilgi dediğimiz şey, kullanılmadığı sürece bir güç kaynağı değildir.

Bundan hareketle amacımız, dağınık bulunan ve sistematik bir incelemeye tâbi tutulmayan bu bilgileri değerlendirmek ve bir güç kaynağı olarak kullanılması için siyaseten karar alıcıların görüşüne sunmaktır. İşte bu andan itibaren en zor işlem başlar. Çünkü bir araştırmacı için en zor işlerden biri, ihtiyaç duyduğu belgeleri (24) toplamaktır.

Araştırma için kullanılan malzemenin tasnifine geçmeden önce, bu malzemenin hangi kriterlere göre değerlendirildiğini belirtmek gerekir. Temel (birincil) ve ikincil kaynaklardan veya telif malzemelerden elde edilen bilgiler, sistematik bilgi basamağında geçirildiler. Aşağıda ifade edildiği gibi yedi basamaklı değerlendirme mekanizması, bilgilerin doğruluğunu, gerçekliğini veya güvenilirliğini kontrol etmemize büyük yardımcı olmuştur. Buna göre sözü edilen işlemler basamağı, şu şekilde takip edilmiştir:

1. Tek bir kaynağın ya da delilin ayrıntılarına kadar incelenmesi
2. Konu ile ilgili temel ve ikincil kaynaklardaki, uygun olduğu takdirde diğer bilimlerdeki tüm delillerin toplanması ve değerlendirilmesi
3. Elde edilen delillerle ilgili sorulabilecek soruların sorulması ve bunlara ait niteliklerinin belirlenmesi
4. Kaynak materyalin aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilmesi:

- a. Gerçeklik
- b. Uygunluk (25)
- c. Tutarlılık (26)
- d. İnanırlılık
- e. Güvenirlik
- f. Bütünlük

5. Yeni araştırmalar yapma, mevcut delillerden, geçmişe ve geleceğe dönük tahminlerde bulunma, bilgi ve tecrübelerle dayalı bilgiler çıkarına ve belli bir boşluğun kaçınılmaz olduğunu kabul etme gibi yollarla, bilgilerdeki eksikliklerin tanınması ve bu eksikliklerinin giderilmesi için uygun faaliyetlerin seçilmesi

6. Temel ve ikincil kaynak materyallerinin analizini yapacak şekilde;

- a. Bakış açısını keşfetmek,
- b. Eğilimi sezmek,
- c. Gerçeği değer yargılarından ayırmak,
- d. Karmaşık materyallerdeki unsurları tasnif etmek,
- e. Açıkça ifade edilmemiş varsayımları tanımlamak,
- f. Karmaşık materyallerle bağıntıların nitelikleri (zaman, davranış ve neden)

arasındaki ilişkileri tanımlamak.

7. Birincil ve ikincil kaynak materyallerinin sentezini yapacak şekilde;

- a. Bilginin daha önce organize edilmiş materyalleriyle, yeni materyallerin;
- b. Bilginin ve deneyimin sahip olduğu parçalarla delile dayanan materyallerin;
- c. Güncel ilişkiler, neden-sonuç ilişkileri gibi bazı organize edilmiş ilkeleri

kullanarak birden fazla kaynaktan seçilmiş materyallerin sentezi yapılmıştır.

Böylece ham hâlde olan materyaller, yukarıda ifade edilen yaklaşımlarla eleştirisel bir süzgeçten geçirilmiş oldular. Bundan hareketle elde edilen materyaller, aşağıda ifade edildiği gibi elde edilmişlerdir:

1.2.1. Arşiv Çalışmaları:

Arşiv veya kaynak materyallerinin taranması oldukça uzun bir zaman almıştır. Özellikle Kuzey Kıbrıs ve Türkiye'deki devlet veya resmî arşivlerinde yapılacak kaynak araştırmalarının, belirli izinlere bağlı olması, bunun başlıca nedenlerinden birisidir.

Araştırmayla ilgili kaynak belgeleri, uzun bir süreden beri toplanmaktadır. Biraz iddialı olsa da konu ile ilgili "yayınlanan" belgeler, pek azı eksik olma ihtimalini de göz önünde bulundurularak, tamamına yakını elde edilmiştir. Fakat Yunanistan bakımından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü Yunanistan'daki belgelerin tamamı yayınlanmamıştır. Yayınlananların da düzenli bir sıralaması yoktur. Yunan görüşünü öğrenmek ve belge

teminini tesadüflere bırakmamak için bunların teminini Kıbrıs Rum Yönetimi aracılığı ile yapılmıştır. Elde edilen bu bilgilere, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin yayınladığı belgeler de eklendiği zaman, bu açığın büyük ölçüde kapatıldığı ortadadır. Ancak bir şeyi önemle vurgulamak gerekir. Bu araştırmada, aslı şahsen görülmemiş veya incelenmemiş hiçbir belgeye atıf yapılmamıştır. Bununla birlikte aslının olduğu bilinen fakat görülemeyen belgeler, dikkate alınmışsa da değerlendirmeye tâbi tutulmamışlardır. Buna göre kaynak niteliği taşıyan belgelerin temini için şu arşivlerden istifade edilmiştir:

1.2.1.1. KKTC'deki Resmi Arşivler:

1.2.1.1.1. KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi:

Rauf Denktaş'ın özel izniyle Cumhurbaşkanlığı arşivinde uzun bir süre çalışma imkânı bulunmuştur.

Doktora öncesi çalışmalar sırasında çeşitli aralıklarla yapılan araştırmalarda istisnâ birçok belgeye ulaşılmıştır. Bunların büyük kısmı resmî ve gizli nitelikli olmasından dolayı, ifade edilmesinde bir mahsur olmayan belgelere atıfta bulunulmuştur. Atıfta bulunamayacak belgelerde ise o belgenin ifade ettiği "ruh ve genel içeriğinin" belirtilmesi uygun görülmüştür.

Bu esnada Denktaş'ın 1983 yılından bugüne kadar Cumhurbaşkanlığı konutunda özel veya resmî, yerel ve yabancı konukları ile yaptığı görüşmelerin "resmî tutanakları" ayrıntıları ile incelenmiştir. Bu belgelerin bugüne kadar yayınlanmaması, onların ne denli önemli olduğunu belirtir. Bu belgelerde AB, ABD, BM diplomatlarının veya özel temsilci niteliğindeki kişilerin görüşleri veya Denktaş'ın ve üst düzey resmî memurların vermiş oldukları cevapların niteliği, resmî tutumu veya ilginç olaylarla karşılaşmıştır. Aslında bu belgeler, kamuoyunca hiç bilinmeyen veya yanlış bilinen birçok konuyu içermektedirler. Belirtilmesi gerekir ki bu belgelerin külliyatı, binleri ifade edecek kadar çoktur.

1.2.1.1.2. KKTC Meclis Başkanlığı Arşivi:

KKTC Meclis eski Başkanı Ydr. Dr. Vehbi Zeki Serter'in başkanlığı sırasında, Meclis arşivinde uzun bir süre çalışılmıştır. 1983, 1988-1996 ve 1999-2001 dönemleriyle ilgili Meclisin aldığı bütün resmî karar ve bildirimler incelenmiştir. Meclis'in yaptığı çalışmalarla ilgili "gündem" ve "özel gündem" tutanaklarıyla, gizli celse zabıtları elden geçirilmiştir.

Burada çalışma alanıyla ilgili metodik ve periyodik, resmî ve gizli birçok belgeye ulaşılmıştır. Bunların büyük bir kısmı gözden geçirilmiş ve sistemli bir tasnife tâbi tutulmuşlardır.

1.2.1.1.3. KKTC Başbakanlık Arşivi:

Derviş Eroğlu'nun Başbakanlığı döneminde, Başbakanlığın resmî arşivinde çalışma yapılmıştır. Burada araştırma konularıyla ilgili belge, rapor, inceleme ve taslak niteliğinde

birçok belgeye ulaşılmıştır. Bakanlar Kurulu kararları ve bildirileri, ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca KKTC Bakanlar Kurulu özel görüşme tutanakları ile çeşitli konularda resmî nitelik taşıyan açıklamalar da gözden geçirilmiştir.

1.2.1.1.4. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi:

Tahsin Ertuğruloğlu ile Taner Etkin'in Dışişleri Bakanlığı döneminde, bakanlığın bünyesinde yapılan çalışmalarda son derece önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bugüne kadar olan çözüm ve öneri paketleri ile Kıbrıslı Rumların sunduğu öneri paketleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Özellikle Dışişleri arşivinden elde edilen bütün belgeler, 'diyakronik' ve 'senkronik' tasnife tâbi tutularak birçok yeni açılımlara ulaşılmıştır.

Bununla birlikte BM'nin daha önce yaptığı bütün çözüm önerileri ile bunların zaman içindeki değişim veya gelişmelerin çok rahatlıkla görülebilmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte KKTC ve Türk Hükûmetlerinin çatıştığı veya uzlaştığı konular için somut, gerçek ve resmî belgeler ile bilgiler elde edilmiştir. Bunun dışında Kıbrıs Rum Yönetiminin 1963 yılından (anayasa değişikliği teklifi de dahil) Annan plânına kadar bütün resmî ve gayri resmî öneriler külliyatına ulaşılmış ve konularına göre tasnif, eksiksiz yapılmıştır.

1.2.1.1.5. KKTC Millî Arşivi:

Mustafa Haşim Altan'ın müdürlüğü döneminde Rumların Enosis, Megali İdea, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılması ile ilgili birçok kaynak niteliği taşıyan belge incelenmiştir. Ayrıca Kıbrıs Türk ve Rum matbuatı ile ilgili külliyatının tamamı orada bulunmasından dolayı birçok tarama burada yapılmıştır. Rum matbuatı ile ilgili yapılan tarama 1954-1974 ve Türk matbuatı için ise 1942-1970 yılları arasını kapsamaktadır. Ayrıca Türk ve vakıf mallarının belirlenmesi için yapılan araştırmalarda Osmanlıca yazılmış birçok belgeye ulaşılmıştır. Bunlarla ilgili değerlendirmeler, yeri geldikçe belirtilmiştir.

1.2.1.1.6. Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Arşivi:

Ertuğrul Apakan'ın Lefkoşa Büyükelçiliği döneminde, Kıbrıs Rum basın özetleri ve resmî beyanatları içeren külliyet incelenmiştir. Özellikle 1974-1987 yılları arasında yayınlanan bilgi ve belgelere ulaşılmıştır.

1.2.1.1.7. Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi:

Resmî bir kuruluş olan TAK, Türkiye'deki Anadolu Ajansı'nın misyonuna sahiptir. Burada, gerek KKTC, gerekse Kıbrıs Rum Yönetiminde yayınlanan günlük gazetelerin külliyatı, eksiksiz olarak bulunmaktadır. 1987-1998 ve 2000-2002 dönemlerine ait yayınlanmış gazeteler tek tek taranmıştır.

1.2.1.2. Türkiye'deki Resmi Arşivler:

1.2.1.2.1. TBMM Arşivi:

TBMM'nin parlamento kayıtları gözden geçirilmesinde büyük zaman ve gayret sarfedilmiştir. Parlamento tartışmalarının tutanakları, hiç kuşku yok ki, Türk-Yunan ve Kıbrıs Türk-Rum çatışması ile ilgili konuların iktidar ve muhalefetin sahip olduğu düşüncelerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Ayrıca TBMM arşivinde Kıbrıs'la ilgili 1996-1999 yılları arasında yayımlanan bütün haber ve köşe yazarlarının makaleleri gözden geçirilmiştir.

1.2.1.2.2. Kıbrıs'tan Sorumlu Devlet Bakanlığı Arşivi:

Adı geçen bakanlıkta çeşitli zamanlarda yapılan çalışmalarda Kıbrıs meselesi ile ilgili resmi belge, doküman ve raporlar elde edilmiştir.

1.2.1.2.3. Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği Arşivi:

Kıbrıs İşleri Müşavirliği'nde yapılan çalışmalarda, KKTC'nin ekonomik durumu, finans ve kalkınma programları ile çeşitli envanter bilgiler elde edilmiştir. Özellikle hazırlanan ekonomik kalkınma planlarının incelenmesi, olası bir anlaşmada Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumlarının ne olacağına dair ışık tutması açısından önemlidir.

1.2.1.2.4. Türkiye Dışişleri Bakanlığı Arşivi:

Bakanlıkta yaptığım çalışmalarda Kıbrıs meselesi ile ilgili resmi belge, doküman ve raporlar elde edilmiştir. Yaklaşık 40 yıllık Dışişleri Bültenleri incelenerek Kıbrıs'la ilgili Türkiye'nin resmi görüşü belirlenmeye çalışmıştır.

1.2.1.3. Özel Arşivler:

Kıbrıs meselesiyle yakından ilgilenen ve büyük hizmetleri olmuş birçok şahsiyetin özel arşivinden istifade edilmiştir. Bu arşivlerden istifade ile gizli, hiç bilinmeyen veya bahsi dahi geçmeyen olaylar ve belgelere tanık olunmuştur. Bunlar arasında:

1.2.1.3.1. Rauf Denktaş'ın Özel Arşivi'ndeki Belgeler:

Burada elde edilen belgeler oldukça değerlidir. Zira buradaki belgeler, bugüne kadar gün ışığına çıkmamış ve sistemli bir tasnife tâbi tutulmamışlardır. Fotokopisinin alınmasına izin verilmeyenleri dışında birçok belgenin bir suretini almış ve incelendikten sonra tasnif için bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Özel arşiv çalışmaları, çeşitli aralıklarla yaklaşık 4.5-5 yıl sürmüştür. Burada, Denktaş'ın çeşitli devlet veya hükûmet başkanlarına sunduğu mektup, resmi rapor, kendi şahsî değerlendirme ve önerilerini belgelendirme şansı elde edilmiştir. Ayrıca perde arkasında olan, bugüne kadar hiç bilinmeyen veya kısmen/tamamen yanlış bilinen birçok

olayın ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunun dışında bugüne kadar Kıbrıs Rum Yönetimine, resmî veya gayri resmî olarak sunulan çözüm veya öneri paketlerine ulaşmış ve bunları karşılaştırma şansı elde edilmiştir. Özellikle 1980-2003 yılları arasında “Toprak Düzenlemeleri” veya “Harita” çalışmalarının şaşırtıcı şekilde çok olduğu görülmüştür. Bu haritaların incelenmesinden önce sınır çizgilerinin nerelerden geçtiği, hangi köylerin GKRY devredileceği, buralardan göç etmek zorunda olan vatandaşların ekonomik, rehabilitasyon, hukuk ve güvenlik açısından nelerle karşılaşacakları belirlenmiştir.

Bu arşivde, Denктаş'ın Türk Hükûmetleri ile yaptığı birçok özel yazışma da göze çarpmaktadır. Bunlar arasında teşekkür, tekzip, bilgilendirme, hatta uyarı niteliği taşıyan rapor, mektup veya resmî yazıya rastlanılmış bulunmaktadır.

1.2.1.3.2. Dr. Halil Fikret Alasya: (KKTC Cumhurbaşkanı Siyasî İşler Danışmanı - Ankara):

Alasya, 60 yıllık özel arşivinin tamamını tarafımıza açmıştır. Burada çeşitli aralıklarla 6 yıl boyunca çalışarak binlerce resmî ve özel belgeye ulaşılmıştır. Burada Kıbrıs Rum Millî Muhafız Ordusu ile Yunan Cuntası'nın hazırladığı ve bugüne kadar hiç yayınlanmayan “Kıbrıs Türklerini Yok Etme - Jenosit” planlarının orijinallerine ulaşılmıştır.

1.2.1.3.3. Prof. Dr. Mümtaz Soysal: (KKTC Cumhurbaşkanı Anayasa Hukuku Danışmanı - Ankara):

Yaklaşık 15 yıllık bilgi ve belge temin edilen bu arşivde, orijinal birçok belgeye ulaşılmıştır. Özellikle kendisinin aracılığı ile yöneticisi olduğu Kıbrıs Kalkınma Vakfı'nın depolarında bulunan özel arşivindeki külliyetli miktardaki belgeden de istifade edilmiştir.

1.2.1.3.4. Kenan Coşkun (Emekli Org. General ve Türk Mukavemet Teşkilatı'nın eski Bayraktarlarından - Ankara):

Kendisi ile ilgili olarak Kıbrıs Türk millî mücadele dönemiyle ilgili belge ve bilgilere ulaşılmıştır.

1.2.1.3.5. Mustafa Cemil Tamçelik (Eski Mukavemetçi Mücahit Komutanlarından):

Millî mücadele dönemi, TMT ve bazı iç siyasî olayların oluşumuyla ilgili belgelere ulaşılmıştır.

1.2.1.3.6. İsmail Sadıkoğlu (Eski Mukavemetçi Mücahit – Dr. Fazıl Küçük'ün yakın koruması):

Millî mücadele dönemi, TMT ve Kıbrıs Türk kamuoyunu ilgilendiren bilgi ve belgelere ulaşılmıştır.

1.2.1.4. Mülâkat:

Tez çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülen birçok kişi ile doğrudan mülâkat yapılmıştır. Özellikle Kıbrıs meselesi ile ilgili muhtelif tarihlerde yapılan toplantılarda gizli kalmış veya kamuya açıklanmamış konuların öğrenilmesine çalışılmıştır. Bu konu ile ilgili oldukça çarpıcı ve ilginç bilgilere ulaşılmıştır. Bununla ilgili olarak mülâkat yapılan kişilerin tam listesi aşağıdaki gibidir:

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa eski Büyükelçisi İnal Batu, Türkiye'nin KKTC eski Büyükelçisi Ertuğrul Apakan, KKTC eski Cumhurbaşkanı Danışmanı Prof. Dr. Mümtaz Soysal, KKTC eski Başbakanı Derviş Eroğlu, KKTC Dışişleri eski Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu, KKTC Dışişleri eski Bakanı Taner Etkin, KKTC Dışişleri eski Bakanı Kenan Atakol, Emekli Diplomat ve Milletvekili Kâmrân İnan, Emekli Diplomat ve Milletvekili Onur Öymen, Emekli Diplomat ve Dışişleri eski Bakanı merhum Coşku Kırca, Dışişleri eski Bakanı İlter Türkmen, Milletvekili Bülent Akarcalı, Kıbrıs'tan Sorumlu eski Devlet Bakanı Abdullah Gül, Kıbrıs'tan Sorumlu eski Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci, Kıbrıs'tan Sorumlu eski Devlet Bakanı Orhan Kilercioğlu, KKTC eski Cumhurbaşkanı Danışmanı merhum Dr. Halil Fikret Alasya, Kıbrıs'tan Sorumlu eski Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, ANAP eski Genel Başkanı ve Dışişleri eski Bakanı A. Mesut Yılmaz, KKTC Meclis eski Başkanı Vehbi Zeki Serter ve Emekli Orgeneral merhum Kenan Coşkun ile yapılan mülâkatlar, geniş bir bakış açısı kazandırmıştır.

1.2.1.5. İnternet:

İnternet üzerinden birçok siteye ulaşılarak çok sayıda araştırma raporu ve resmi belgelerin temini sağlanmıştır.

Özellikle Yunanistan, ABD, Brüksel, İngiltere, Türkiye ile Güney ve Kuzey Kıbrıs web sitelerinde “arama motorlarında” yapılan araştırmaların son derece faydalı olduğu belirtilmelidir. Burada resmi/kamu ve özel sitelerden elde edilen görüşler son derece önemlidir. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın resmî sayfalarından hazırlanan sitelerden, üniversite ve araştırma enstitülerine ait web sayfalarından elde edilen bilgiler (liberal-milliyetçi-sosyalist), Türk tezleri ile mukayese edilmesi açısından değerlidir (27).

1.2.1.6. Süreli Yayınlar:

Özellikle günümüzde basın ve diplomasi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Gazete haberleri (28), ilgili ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve toplumsal psikoloji hakkında oldukça tafsillatlı bilgi verirler. Bu yüzden basının, kamuoyunun biçimlenmesinde büyük etkisi vardır. Bazen, önde gelen gazetecilerin yazdıkları makaleler, diplomatik raporlar ya da bildirilerden çok daha aydınlatıcı ve bilgi verici nitelikte olabilirler. Diplomasi ve kamuoyu arasında kurulacak bağın en iyisini hiç kuşku yok ki basın sağlar (Tuncer, 1995:70). İşte bu nedenle,

üzerinde durulan varsayımların test edilmesi bakımından, Kıbrıs Rum basınında “muhteva analizi” (29) yapılmasına karar verilmiştir. Zira belli bir dönemin siyasal havasını hissetmenin en iyi yolu, günlük gazetelerin esas kaynak olarak seçilmesinden geçer (Eroğlu, 1998:8). Bu yüzden temkinli hareket etmek kaydıyla 1964’ten 1998’e kadar Kıbrıs Rum basınındaki bulgulardan Rum Cumhuriyeti’nin ideolojisi hakkında bilgi edinmeye çalışılmıştır.

1.2.1.6.1. Gazeteler:

1.2.1.6.1.1. Kıbrıs Rum Matbuatı:

Genel olarak Kıbrıs Rum matbuatının 1959 yılından 2001 yılına kadarki bölümü, bazı eksiklikler olsa da tamamı incelenmiştir. 42 yıllık basın taraması, yaklaşık 7 yıllık bir çalışmanın ürünü olduğu gözden kaçmamalıdır. Buradan Rum tarafının millî stratejisi, planları, hedefleri ve araştırma yapılan konularla ilgili çok sayıda ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir.

Denктаş’ın (1994:1) dediği gibi karşı tarafın ne düşündüğünü, neler planladığını bilmek, hayatî derecede önem taşıyan bir husustur.

Tarafların oynamak istediği rol, çoğu zaman devlet adamlarının yaptıkları konuşmalardan veya takındıkları tutumlardan anlamak mümkündür (30). Tıpkı Kıbrıs Türk ve Rum liderlerinin verdikleri demeçler ve yaptıkları şeylerden anlaşıldığı gibi.

Bundan hareketle Kıbrıs Rum liderlerinden Makarios, Grivas, Sampson, Kiprianu, Papadopoulos, Lissairdes, Vasiliu ve Glafkos Klerides’in yaklaşık 38 yıllık demeçlerini ifade edilen basın külliyyâtı taranmış ve bunlarla ilgili tafsîlâtı bilgiler elde edilmiştir.

Buna göre Kıbrıs Rum matbuatında incelenen koleksiyon aşağıdaki gibidir:

Fileleftheros (Liberal – Merkez / 20.000 tirajlı) [1959-2001], Simerini (DİSİ destekli – 13.000 tirajlı) [1959-2001], Agon (Mücadele – Merkez sağ / 9.000 tirajlı) [1959-2001], Mahi [1959-2001], Kypros [1978-1993], Haravgi (Şafak – AKEL destekli / 13.000 tirajlı) [1959-2001], Eleftherotipia (Özgür Basın – DİKO destekli / 6.500 tirajlı) [1959-2001], Alithia (Hakikat) [1959-2001], Periodiko [1989-1995], Eleftheri Kipros [1990-1994], Astra [1981-1992], Pronia New [1991-1993], Proina Nea (EDEK destekli / 1.200 tirajlı) [1990-1993], Cyprus Mail (Kıbrıs Postası – Merkez sağ / 4.000 tirajlı) [1969-2001], Ethnos [1987-1993], Proyni [1983-1997], Mesimvrini [1993-1994], Eleftheria Dis Gromis (Merkez / 2.000 tirajlı) [1989-1994], Tharros [1989-1994], Vima [1972-1995], Kirigas [1992-1994], Patris [1966], The Cyprus Weekly [1986-1992], Ta Nea [1989-1994] ve Apogevmatini (Merkez / 10.000 tirajlı) [1991-1992] (31).

1.2.1.6.1.2. Türkiye Matbuatı:

Araştırmada Türkiye’deki basının Kıbrıs meselesi ile ilgili yaklaşık 15 yıllık bölümü incelenmiştir. Tarafsızlık ilkesinin gerçekleştirilebilmesi için her görüşün ifade edildiği

gazetelerin taranmasına özellikle dikkat edilmiştir. Araştırılacak konularla ilgili hem kamuoyu, hem de aktüalite yakalanmaya çalışılmıştır. Buna göre Türkiye'deki incelenen basın koleksiyonu aşağıdaki gibidir:

Hürriyet [1967-2003], Sabah [1989-2003], Milliyet [1975-2003], Tercüman [1990-1993], Günaydın [1987-1992], Yeni Günaydın [1993-1994], Akşam [2002-2003], Habertürk [2002-2003], Türkiye [1992-1996], Vatan [2002-2003], Yeni Hafta [1988-1994], Bayrak [1989-1995], Cumhuriyet [1964-2002] ve Zaman [1990-1996].

1.2.1.6.1.3. Kıbrıs Türk Matbuatı:

Araştırmada, Kıbrıs Türk basınına büyükçe yer verildi. Bu, Türk ve Rum görüşlerinin karşılaştırmalı analizi için gerekli olduğundan yapılmıştır. Tarafsız olabilmek gayesi ile her görüşü (milliyetçi-liberal-sosyal demokrat) ifade eden gazetelerin taranmasına özellikle dikkat edilmiştir. Buna göre incelenen Kıbrıs Türk basını aşağıdaki gibidir:

Kıbrıs (Merkez sağ – 10.000) [1990-2003], Halkın Sesi (Merkez sağ – 6.000) [1963-2002], Yeni Düzen (CTP destekli – 8.000) [1976-2001], Birlik (UBP destekli – 4.500) [1988-1997], Demokrat [1993-1995], İstiklal [1949-1953], Vakıf [1963-1967], Volkan [1999-2003], Kıbrıs Postası (Merkez sol – 3.500) [1987-1994], Ortam (TKP destekli – 2.000) [1988-1994] ve Bozkurt [1979-1989].

1.2.1.6.1.4. Diğer Ülkelerin Muhtelif Matbuatı:

Ettelaat Gazetesi (Tahran), Peygam-e Emruz (Tahran), Die Zeit (Alman), Die Welt (Alman), Bild (Alman), Pari (Bulgaritan), Guardian (İngiltere), The Sun (İngiltere), Sunday (İngiltere).

1.2.1.6.2. Dergiler (Makaleler):

Gerek yerli, gerekse yabancı ülkelerde yayımlanan birçok makaleden istifade edilmiştir. Resmî veya özel yayımlanan bu makalelerin ilmî hüviyetli olmaları dikkate alınarak incelenmiştir. Uluslararası konferans, panel, sempozyum v.b. toplantılarda sunulan tebliğlerin incelenmesine özellikle dikkat edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili yazılan ve incelenmesi gerekli olan bazı makaleler, yurtdışından getirtilerek değerlendirmeye tâbi tutulmuşlardır. Bunun için KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı'nın yardımları göz ardı edilemez. Rum tarafında yayınlanan makalelerin, bilgisayardaki çeviri programlarından istifade edilerek tercümelerin yapılması çalışmalarımızı oldukça kolaylaştırmıştır. Bunun dışında tarafların BM'de Kıbrıs meselesi ile ilgili yaptığı müzakerelerin tutanakları için 'International Organization' ve Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs sorunuyla ilgili uluslararası olayların seyrini takip etmek için de 'Keesing's Contemporary Archives'den' de istifade edilmiştir.

1.2.1.7. Anket Çalışmaları:

Özellikle son zamanlarda KKTC’de yapılan bir dizi anket çalışmasına iştirak ederek, bunlardan elde edilen sonuçlar, araştırmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Bunun dışında Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve Rum kesimlerinde, son 12 yılda yapılan ve kamuoyuna açıklanan anketlerin büyük bir bölümü incelenmeye alınmıştır. Bu anketlerin sonuçları, çeşitli kaynaklardan doğruluğu kontrol edildikten sonra değerlendirilmeye tâbi tutulmuşlardır.

1.2.1.8. Başvuru Kitapları (Telif Eserler):

Araştırma yapılan dönemle ilgili Yunan ve Kıbrıs Rum yazarlarının kaleme aldığı kitapların büyük bir bölümü incelenmiştir. Yeterli derecede Yunanca bilinmediğinden bilgisayardan yararlanılarak yapılan çeviriler oldukça faydalı olmuştur. KKTC Dışişleri Bakanlığı ve üniversite kütüphaneleri aracılığıyla Atina, Londra, New York ve Brüksel’de basılan bazı araştırma kitaplarına da ulaşılmıştır.

Güney Kıbrıs ve Yunanistan’dan resmi, üniversite ve özel yayınlar ile makaleler istenmiş ve bunlar büyük ölçüde temin edilmiştir. İstifade edilen Rum ve Yunan yazarlarından bazıları aşağıdaki gibidir:

Neoklēs Sarrēs, Paulos Khidiroğlu, Khristodoulos Giallouridēs, Khrēstos Z. Sazanidēs, Christos Ioannides, Giannēs Kapsēs, Stelios Papatthemelēs, Khrēstos Rozakēs, Giannēs N. Giannouloupoulos, Alexis Heraclides, Panagiôtēs N. Pipineles, Aberôph-Tositsas Euangellos, Panagiôtēs Kondylēs, Alikē Labranou, Basilikē Geôrgiadou, Theodôros Kouloubēs, Byrôn Theodôropoulos, Thanos Beremēs, T. Phôtopoulos, Raymon Aron, Theophilos Beikos, Athanasios Platias, P.İ. Tsakônas, Christos L. Rozakis, D. K. Kônstas, Byrôn Theodôropoulos, Thanos Veremis, John Tzounis, Graham T. Allison, Galipso Nikolaidis, Giannēs Balēnakēs, Yiannis Valinakis, Thanos Ntokos ve Sôtērēs Ntalēs.

Bunun dışında KKTC ve Türkiye’de yayınlanan külliyetli miktardaki kitaptan da istifade edilmiştir.

1.2.1.9. Tezler:

Konuyla ilgili YÖK’te tez taraması yapılmıştır. Özellikle Kıbrıs konusunda yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerine ulaşılmıştır. Bunlarla ilgili yapılan incelemelerde özellikle Kıbrıs’la ilgili olanlara ağırlık verilmişse de yapılan araştırmanın kapsamıyla ilgili olarak çeşitli konularla ilgili tezlere de bakılmıştır. Bunlara arasında hukuk (özel hukuk, anayasa, devletler ve uluslararası hukuk ile kurumları vb.), uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi (siyasal doktrinler, siyasal düşünce akımları ve siyasî tarih vb.), sosyoloji (kurumlar, kuramlar, harp ve çatışma sosyolojisi vb.), toplum psikolojisi ve ekonomi (iktisadî akımlar ve yapılar, para politikaları, bütçe, vergi ve gümrük vb.) ile ilgili yapılan tezler de zikredilebilir.

1.2.1.10. Hatırat:

Hatıralar, olayların geçtiği dönemde yaşayanların bizzat kendisinin kaleme aldığı eserlerdir ki, tarihî kaynak olarak kabul edilirler. Türklerle Rumların Kıbrıs meselesi hakkında bakış açısının ortaya koymasında ve bilinmeyen olaylara ışık tutmasında büyük yarar sağlamıştır. Bunun için Rauf Denktaş, Venhar Keskin, Esat Fellahoğlu, Faiz Kaymak, Dr. Fazıl Küçük, Andreas Papandreou, Dimitri S. Bitsios, Glafkos Klerides, İhsan Sabri Çağlayangil, Tankuş Bleda, İsmail Kansu, Necip Toruntay, George Grivas, Hugo Gobi, Christian Heinze, Nicolas Papadopoulos, Harold Macmillan, George Ball, Evangelos Averoff, Ronald Stross, Hasane Ilgaz, Kamuran Gürün, Turgut Tülümen, Nihat Erim ve Lawrence Durrell'in hatıratına (32) bakılmıştır.

KAYNAK TAHLİLİ İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. “Türkler için Kıbrıs meselesi 1974 yılında çözümlenmiştir” görüşü milliyetçi – muhafazakâr çevrelerde yaygın bir görüştür. Bunun için bkz...
 - “1974 yılında bu mesele çözülmüştür” (Tuğ, 2000:287).
 - “Bence Kıbrıs’ta çözüm, 1974 yılında olmuştur. Başka da bir çözüm mümkün değildir” (Tuğ, 2000:618).
 - “1974’te başlayan sorun, bizim sorunumuz değil, başkalarının sorunudur” (Soysal, 1995:166).
 - “Sorun, bizim açımızdan, ancak biz “sorun” dersek sorun olur” (Mümtaz Soysal: “Ayakbağı Mı, Dinamo Mu?”, Hürriyet, 26 Nisan 1994, s. 24).
 - “Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur, bu nedenle sorunun çözümü diye de bir konu olamaz” (Seldağ, 2002:32).
 - “Türkiye, mevcut durumu değiştirme gayreti içinde olmamalıdır” (Manisalı, 1992:7).
 - “Biz alacağımızı almışız. Gerisi aldığımız şeyi anlamaya bağlamaktır” (Kırca, 1992:25).
 - “Meselenin özü daha 15 yıl önce çözülmüştür” (Kırca, 1992:14).
 - “Aslında belirsizliğin sürmesi, her iki toplumdaki uzlaşmazcı [“reddeyeci”] kişiler için uygun görülmektedir” (Groom, 1986:129).
 - “Kıbrıs Türk liderliği, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin adadaki varlığını sürdürebilmek, bugünkü statünün geleneksel savunuculuğunu yapmak ve milli çıkarların devamı olarak gördü” (Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 50).
 - “[Herhangi] bir çözümün kabul edilmemesi hâlinde, şimdiki statü de bir çözümdür” (İsmail, 1998a:430).

Bu görüş bazı Kıbrıslı Rum yazarlarca da desteklenmektedir. Bunun için bkz...

 - Stavros Angelides: “En iyi çözüm şekli çözümsüzlüktür”, Fileleftheros, 20 Temmuz 1992.
 - “Kiprianu’nun bütün istediği şimdiki durumun devam ettirilmesidir” (“Gobi’den Yalanlama”, Cyprus Mail Gazetesi, 26 Ekim 1995, s. 1).
 - “Biz Kıbrıslı Rumlar, hükümeti tamamen kontrol ediyoruz. Vetosu olan Türk Cumhurbaşkanı Muavini ve 3 Türk bakan da yoktur. Bütün bakanlar Rum’dur. Hükümetimiz uluslararası alanda tanınan tek hükümettir. Türkleri neden yeniden içimize alalım?” (Stavros Angelides: “Çözümsüzlüğün Acı Hikâyesi”, Fileleftheros Gazetesi, 20 Eylül 1992, s. 6-8).
 - “Kıbrıs’ta öne sürülen çözümün kabul edilemeyeceğini ve çözümsüzlüğün bu durumda daha iyi olacağını vurgulamak zorundayız”, (Stalyo Berberakis: “Papazlar Siyaset Yapmasın”, Sabah Gazetesi, 12 Ekim 2000, s. 23).
2. Var olan anlayışlar, egemen fobiler, daha entelektüel ve sözde bilimsel yollardan yeniden türetilerek meşrulaştırılan “ben” ve “biz” kavramları, göklere çıkarılmakta, “yabancı” ve “öteki”, yani Türkiye ve Kıbrıslı Türkler suçlanmaktadır. “Biz”, bilimsel bir söyleme dayanarak ‘kahraman’ olurken, onlar, yani “ötekiler”, ‘yüz kızartıcı şeytana’ dönüştürülmektedirler. Bu konuyla ilgili bkz... (Heraclides, 2002:44).

Yukarıda da görüleceği gibi Yunan-Rum strateji ekolünün en baştaki geleneksel özelliği, aşırı ırk-merkezli oluşudur. Buna göre Yunan-Rum stratejisinde, çevresine bağnaz bir biçimde yaklaşan, düşman sayılan ve düşük değerde olan “ötekine” karşı, “bizi” gören, gerçeği çarpıtan ve bilimsel yaklaşımı kısıtlayan, aşırı milliyetçilik egemendir. Bunun için bkz... (Booth, 1979:63; Booth, 1987:81; Sarrès, 1994:222; Theodôropoulos, 1988:334).

3. Platon’a göre, filozofun aradığı, durup dinlenmeden soruşturduğu şey, nesneler değil tersine nesnelerin özüdür. Bu, özde yaratılıştan gelir. Bkz... (Theaitetos, 1986:174; Fetscher, 1990:414). Bununla ilgili olarak Platon, “Devlet”’in 6. kitabında da Sokrates’e şu sözleri söyler: “*Filozoflar hiç değişmeyen şeye varabilen insanlardır*” (Platon, 1980:171).
4. Çatışma – Uzlaşma Paradoksu: Çatışma, belli bir süreç sonunda “barışı” doğurduğu iddia edilir. Şimdi bu savımızı biraz açalım:

Çatışma demek, aslında “ortak acı” demektir. Belli bir süre sonra ister istemez ‘ortak bir normu’ (kural) doğurur. Bu normun geçerli olabilmesi için siyasal veya sosyal bir kurum tarafından tatbik edilmesi gerekir. Bu kurumun uygulayacağı eylemin beraberinde barışı getireceği düşünülmektedir. Yani: ÇATIŞMA → ORTAK NORM (KURAL) → KURUM → DURUM (BARIŞ) denklemini oluşturmaktadır.

Belli bir süre sonra durum, yani barış, çatışma durumuna gelecektir. Aslında bu bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bunu bir kısır döngü olarak görenler de vardır. Öyleyse durum bu mudur? Tabii ki hayır... Durum “sarmal düzen” şeklindedir. Yani durum, devamlı çatışmaya girerek, daha üst bir “barış durumunu” yaratır. Bir başka deyişle durumu bir “üst barış konumuna” getirir.

İkinci bir husus, çatışma devamlı barışı doğuruyor ise çatışmayı doğuran barış, aslında ikinci etapta olan bir vakadır. Çünkü ilkin çatışma, çatışmayı doğurur; doğrudan barışı doğurmaz. Zira çatışmanın, çatışmayı doğurduğunda süreçte, ara girdilerin olumlu donelerle desteklenmediği sürece barışa dönüşmesi mümkün değildir. Bu ara girdiler sosyal, kültürel ve ticarî özellikte olabilirler. Çatışma, bu süreci müspet girdilerle desteklenmelidir. Bu olmaz ise ikinci kademedeki çatışma daha şiddetli bir çatışmayı dönüşecektir. Bu da acı

demektir. Dolayısıyla her çatışmanın bir süreci vardır ve arkasından mutlaka bir norm çıkar. Tıpkı Kıbrıs'taki 1958, 1963, 1964, 1967 ve 1974 yıllarındaki toplumsal çatışmalarda olduğu gibi... Bu çatışma süreçleri, olumlu yapıdaki ara girdilerle desteklenmediği için, barıştan çok, beraberinde kitle ölümlerini getirmişlerdir. Hatta denilebilir ki, Kıbrıs'taki tartışmaların çerçevesinde şekillenen siyasal mücadelenin görünümü, iki kutuplu ve çatışmacı bir yapı sergilemektedir. Bu konuya, daha geniş bir şekilde "Garantiler" konusunda değineceğiz...

Aslında bu konuya, Kıbrıs dışında bir örnek verilerek daha iyi anlaşılması sağlanabilir: Almanya, 1945 yılında müttefikler tarafından işgal edilmiştir. Dört ayrı bölgeye ayrılrsa da 1948 yılında Almanya, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

Batı Almanya, diğer Almanya'yı (doğu) kabul etmemiş veya reddetmişti. Hatta Batı Almanya, bu siyasî yapıyı tanıyanlarla da diplomatik ilişkisini derhal kesmişti. Buna da 'Halistain Doktrini' dendi. Willy Brant, Dışişleri Bakanı olunca, yumuşama (dedante) dönemi başladı. Buna da "ostpolitik" dönemi dendi. Bu politika, "Doğu ile barışma" sürecidir. Bundan da görüleceği gibi çatışma, ara girdilerle desteklenerek yeni bir çatışmanın doğması engellenmiş ve yeni bir durum olarak barış sürecine girilmiştir.

Çatışma ve uzlaşma teorileri ile örnek vakalar üzerinde daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Coser, 1956:72; Coser, 1993:97-114; Tamçelik, (01.04.2001 - Resmi Rapor):11; Yağcı, 1998:181-187; Dahrendorf, 1993:115-127; Klerk, 2001:1-8; Bilge, 1966:18-19, 322; Sander, 1998:527-534; Foucault, 1986:222-224; Nicolson, 1954:90; Tuncer, 1995:64-65, 85; Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997, s. 39; Kapani, 1988:16-21; Sönmezoğlu, 2000:359-360; Sayın, 1994:49-55; Charalambous, 1998:82-83; Powell, 1982:32, 218-219; Claude, 1962:25-62; Morgenthau, 1970:252-253; Gibbons, 1997:12-18; Gibbons, 2003:13-15; Heraclides, 1997:88; Heraclides, 1998-1999:41; Alkis Kourkoulas: "Türk-Yunan Dostluğu Tüm Çabalara Değer", Hürriyet Gazetesi, 25 Haziran 1992, s. 21; Stavrinos, 1991:37-41; Stavrinos, 1975:84-85; "Türk-Yunan Anlaşmazlığına Büyümesin Diye Müdahale Ettik", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 2000, s. 24; Esman, 1980:53-54; Connor, 1972:341-342; Olgun, 1995:1-2; Clerides, 1991:105; Dodd, 1998:3; Hasgüler, 1998:23).

5. "Tarihî olaylar kendi bağlamlarından soyutlanıp, ele alındıklarında açıklayıcı olmaktan uzak, hatta yanıltıcı olabileceğine" dair örneklerin olduğu şu tez çalışmasına bakılabilir.... (Özdemir, 1996:168).

6. Kıbrıs Rum ve Yunan yazarları, Kıbrıs meselesini Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1974 yılında adaya yaptığı "işgal" ile başlatırlar. Bu görüşe göre Kıbrıs sorunu, 1974 savaşıyla yaratılan bir sorundur ve Kıbrıslı Rumlar da bu sorunun "masum kurbanları" gibi görünürler. Bunun için bkz...

"Yıllardan beridir Kıbrıs'ta, Kıbrıs sorununu 1974 savaşıyla yaratılan bir sorun ve Rumların da bunun "masum kurbanları" gibi göstermek isteyen bir siyasî anlayış egemendir" Rossidou-Iasonos, 1991:1).

"Yunan ve Kıbrıs Rum söyleminde Türkiye sorumlu taraf olarak özel bir yere sahiptir" (Loizos, 1998:96-97).

"Sorun, Türkiye'nin "her zaman Kıbrıs'ın tamamını işgal etmek istemesinde" bulunmaktadır" (Papadakis, 1998:119; Papadakis, 1998:88).

"Kıbrıs meselesinin 1974 müdahalesi ile başladı" (Constantinos Lordos: "Twenty-three Fallow Years", Cyprus Mail, Sunday 12 October 1998).

"Rumlar, bu meselenin 1974'te Türkiye'nin adaya müdahale etmesi ile başladığını iddia ediyorlar" (Stephen, 1997:1).

"1974 müdahalesi ile Türkler, Cumhuriyetin yaklaşık üçte birinden fazlasını işgal etmişlerdir", (www.pio.gov.cy; The Official Web of The Republic of Cyprus Press and Information Office (PIO) Lefkosia (Nicosia) Cyprus).

"KRY Lideri Glafkos Klerides'in kızı Ketî, Periodiko Dergisi'ne bilinen Rum görüşlerinin tersine, "Kıbrıs meselesinin 1974'te başladığını" ifade etmiştir" ("Ketî Hanımın İtirafı", Kıbrıs Mektubu Dergisi, C. XIV, (Mayıs-Haziran 2001), Sayı:3, s. 8).

"Türkiye 1974'ten beri Kıbrıs'ta işgalci olarak bulunmaktadır" (Farley, 1995:83).

"Rum Yönetimi Başkanı, Rum halkının ırk ayrımının anlamını çok iyi bildiğini, çünkü 1974 "Türk saldırısı" sonucu ırk ayrımının kurbanı olduğunu, bu saldırının, diğer şeyler yanında Kıbrıs nüfusunu ulusal kriterlere dayanarak böldüğünü savundu" ("Klerides'in Demeci", Simerini Gazetesi (No:4084), 22 Mart 1994, s. 5; TAK Rum Basın Özetleri, 22 Mart 1994, s. 5).

7. "Düşüncelerimiz" Mahi Gazetesi, 18 Eylül 1994, No:4258, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 18 Eylül 1994, s. 5.

8. Kıbrıs meselesi, sadece adadaki iki toplumu ilgilendiren bir mesele olmadığını ve bunun uluslararası bir mesele olma hüviyeti taşıdığına dair görüşler için bkz...

"Kıbrıs meselesi, adadaki yalnız iki cemaati veya üç garantör devleti (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) ilgilendiren, siyasî ve hukukî bir mesele değildir" (Tamçelik, 1999:12).

"Kıbrıs meselesi, uluslararası ilişkilerde çıkarlar meselesidir", İlker Nevzat: (UBP Girne milletvekili) 29.11.1999 tarihinde yapılan mülakattandır.

"Gerçek sorun, Kıbrıs Türkleri ve Rumları arasında değildir", Yorgo Papandreu: (Yunan Dışişleri Bakanı) Taksim toplantıları 3.10.1999.

“Dr. Küçük: “Kıbrıs işi cemaatler arasında değil, devletler arasında halledilebilecek beynelmilel bir mesele olmuştur” (Akkurt, 1999:83).

“Dr. Küçük: “Kıbrıs meselesi, toplumlararası bir mesele değil, milletlerarası bir meseldir” (“Dr. Küçük: Kıbrıs Meselesi, Toplumlar Arası Bir Mesele Değildir”, Dünya Gazetesi, 24 Mayıs 1958, s. 1).

“ABD Dışişleri eski Bakanı Kissinger, TSK’nın 1974 müdahalesi esnasında ABD’nin Dışişleri Bakanı, “Kıbrıs meselesini, ilk başta bölgesel bir mesele olarak değerlendirmiştir”, daha sonra yanıldığını anlaşılmıştır” (Isaacson, 1992:557).

“Yeni Kıbrıs Partisi, Kıbrıs sorununun çözümünü genel dış politika açısından yalnız Türkiye’nin değil, Yunanistan, bölge ve dünya barışının da çıkarına olduğuna inanmaktadır” (Yeni Kıbrıs Partisi (YKP) Programı, Lefkoşa, 1995, s. 12). (KKTC’de sosyalist görüşü temsil eden bu parti, Türklerin ve Rumların tek çatı altında ve iç içe yaşayabileceğini iddia etmektedir)

“Kıbrıs artık bir tek devleti ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmıştır. Milletlerarası, bloklar hatta ideolojiler arası, çok yönlü bir dünya olayı hâline gelmiştir” (Tunaya, 1989:68; Tarık Zafer Tunaya: “Kıbrıs Meselesi Mi, Meseleleri Mi?”, Cumhuriyet Gazetesi, 22 Şubat 1964, s. 4).

“Zamanla Kıbrıs, sadece Türklerin değil, dünyanın belli başlı sorunlarından birisi oldu” (Çağlayan, 1990:360).

“Kıbrıs sorunu, mahiyeti itibarıyla ortaya çıktığından beri sadece üzerinde yaşayanları değil, hem içinde bulunduğu bölgeyi hem de uluslararası sistemi ciddi bir şekilde etkilemiştir” (Ünal, 1998: 18).

“Yunan Hükûmeti 1954’te BM’ye Kıbrıs’a self-determinasyon hakkının verilmesi ile ilgili yaptığı müracaat, sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına neden oldu” (Bölükbaşı, 1988:26-28).

Agon gazetesi, Rum Yönetimi Sözcüsü Fandis’in özel bir söyleşisini yayınladı. Fandis bu söyleşisinde, “Bugün dünyanın başında pek çok dert vardır. Bosna-Hersek vardır, Afganistan vardır. Somali vardır. Irak vardır.....Bütün bunlara rağmen, uluslararası camianın Kıbrıs sorunuyla uğraşması 8’inci harikadır” (“Vasilu’nun 8. Haritası”, Agon Gazetesi, 27 Eylül 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Eylül 1992, s. 4).

“Kıbrıs sorununu uluslararası alana çekme siyasetinin daima doğru olduğuna inanmaktayım. Bir dereceye kadar verimli olmuştur. Daha önce sözünü ettiğim ve önemini belirttiğim Birleşmiş Milletler kararlarının alınmasına yardımcı olmuştur” (“Spiros Kiprianu’nun Önemli Konuşması”, Eleftherotipia Gazetesi, 22 Temmuz 1987, s. 1-9; TAK Rum Basın Özetleri Özel Sayı, 22 Temmuz 1987, s. 1-9).

“Sorunun uluslararası bir sorun olarak korunması ve Güvenlik Konseyi’nin bu sorunla gerçekten ilgilenmesi çok önemlidir” (“İki Türk Öldürüldü”, Fileleftheros Gazetesi, 3 Haziran 1994, No:4153, s. 7-8; TAK Rum Basın Bülteni, 3 Haziran 1994, s. 7-8).

“Yunan Hükûmeti Sözcüsü Venizelos, Kıbrıs sorununun bir Türk-Yunan sorunu olmadığını, uluslararası bir sorun olduğunu söyledi”, (“Klerides-Papandreu-Delors Görüşmesi”, Alithia Gazetesi, 10 Haziran 1994, No:4160, s. 10; TAK Rum Basın Bülteni, 10 Haziran 1994, s. 10).

“Kıbrıslı Rumlar liderliği, meseleyi uluslararasılaştırmayı uzun soluklu bir mücadele tarzı olarak görmektedir” (Reddaway, 2001:177).

“1974 müdahalesi ile mesele uluslararası güçlerin veya dış devletlerin problemi hâline geldi” (Joseph, 1997:14).

“Makarios, 1964 krizinden sonra meseleyi sadece BM uluslararası formlarda çözmeyi tercih etmeye başladı. Böylece meseleye daimi olarak uluslararası hüviyet kazandırmış oldu” (Ehrlich, 1974:58-59).

“Yunanistan’ın sorunu uluslararası düzeye çıkartmaya çalışmakla İngiltere ve Türkiye’yi boğucu bir baskıda bulundurmaya çalışıyordu” görüşü muhtelif kaynaklarda bulunmaktadır. Ayrıntılar için bkz... (Bolukbasi, 1988:97; Bahcheli, 1990:124; Firat, (1998-1999):112-113; Stefanidis, 1999:207-228; Macmillan, 1971:663, 668, 669, 670).

9. “Kıbrıs meselesi Doğu – Batı arasındaki en hassas ve en kırılgan meselelerinden birisidir” (Adams-Cottrell, 1968:vii).
10. Robert Strausz-Hupe, ABD’nin Ankara eski büyükelçilerindendir.
11. Bu ele alınış diğer bir ifadeyle, “tarihin kanunlarını” değil, “tarihî bilginin kanunlarını” belirlemek içindir. Bu konu ile ilgili olarak bkz... (Freund, 1991:39).
12. Platon, 1986:74.
13. Mesarya, ‘orta ova’ anlamına gelen 1974’ten önce ağırlıklı Rumların oturduğu çorak, kuru ve münbit olmayan bir arazidir. 1974 Barış Harekâtı’ndan sonra Türk yönetiminde kalan bir bölgedir. Lefkoşa’nın doğusunda olan bu bölgede hâlen kuru tarım yapılmaktadır.
14. Stavros Angelides: “Federasyon İstemiyoruz”, Fileleftheros Gazetesi, 11 Ağustos 1991, s. 14-17.
15. Rauf Denктаş ile yapılan 23 Ağustos 1996 tarihindeki mülakat.
16. Soyalp Tamçelik: “Geleneksel Tarihin Güven Yitirisi”, KKTC Cumhurbaşkanlığı’na Sunulan Rapor, 09.05.1995 / Sayı:48.] – (Resmi Belge).
17. Uluslararası pazarlığın nasıl yapıldığı ve tarafların temel kriterlerinin neler olması gerektiği üzerinde daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Koç, 1993:2).
18. Araştırmalarda planlama disiplini açısından daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Gül-Gül, 1995:9).

19. Geleceğin tasarımı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Türel (der.), 2002:10).

20. "Millî meseleler" diye bilinen görüşler ve anlayışlar pek çok kez Yunan ve Türk dış politikasını etkilemiş ya da bizzat saptamıştır. Millî meselelerin kavram ve teori olarak ne manaya geldiği ve bunların pratikteki uygulamalarının neler olduğuna bkz...

"'Millî konular' sözü hiç de masum bir söz değildir" (Giannouloupoulos, 1999, s. xv).

"Uluslararası politika literatüründe 'millî çıkar' ya da 'millî çıkarlarla ilgili konular' gibi deyimlere rastlanır" (Evans-Newnham, 1990:258-259).

"Yunanistan'da yerleşik olan 'millî konular' ifadesi ... iki sonucu ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, bu konular iç politikanın da ilgi alanına dahil ve iktidar oyunlarına alet edilmektedir. İkincisi, 'millî' olarak değerlendirildikleri için Yunan halkının tümü için heyecan, stres ve duygusal gerilim kaynağı olmaktadır" (Giannouloupoulos, 1999:xv).

"'Millî konu' diye nitelenerek duygusal bir şartlanmaya, çıkmazlara varmaya, kendi kurduğumuz pusulara düşmeye karşıyız (Heraclides, 1995:31-33).

"Birçok etkin kimse 'faşizmin sekiz milyon süngüsünü yenmiş olan bir ülkenin Türkiye'den korkması ayıptır' anlayışına dayanarak Enosis uğruna bir Türk-Yunan savaşını göze almak noktasına gelmişlerdi" (Aberôph-Tositsas, 1982 (Vol:II):147).

"Evangelos Averof'un da (özellikle Kıbrıs'ı düşünerek) yazdığı gibi, 'önemli konularda halkları politik düşünce değil, içten gelen duygular yönlendirir'; eğer böyle bir konu kamuoyu önünde ele alınırsa, er ya da geç 'en güçlü siyasi kriterleri' ezip geçen bir 'çığ' hâline gelecektir" (Aberôph-Tositsas, 1982 (Vol:I):28-29).

"Kıbrıs meselesi Türkiye'nin hayatî ve millî meselesi, ulusal çıkarlarımızın ağırlık noktası olmuştur" (Armaoğlu, 1989:783).

"Dışişlerinde geçirdiğim 40 yıl içinde diplomasimizin neredeyse sadece iki belli başlı konuyla uğraştığını gördüm: Biri Kıbrıs, diğeri de AB'dir" (Bleda, 2000:196).

"Kıbrıs bizim millî bir davamızdır" ("İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Milli Davamızdır", Bayrak Gazetesi, 9 Mayıs 1964, Sayı:579, s. 4).

"Bir toplum ve bir millet için "dava", o toplum ve milletin, bütün zamanlarda (dün-bugün-yarın) şuurlaştırdığı, nesilden nesile devrettiği, gelişmesi ve bekası için maddî ve manevî kuvvet ve değerlerini (millî güç unsurlarını) etkin ve verimli şekilde kullandığı ve gerektiğinde uğrunda açıklanan unsurları harekete geçirip, seferber ettiği, canını ve kanını ortaya koyduğu somut varlıkları üzerindeki fikirleri, iddiaları, istemleri ve özlemleridir" (Ökte, 2000:2-3).

"Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlıklar ve cereyan etmekte olan kanlı olaylar ve siyasî mücadeleler sonucunda, komşularımızdan birinde veya birkaçında alevlenecek veya kontrol dışına çıkabilecek çatışmaların bizi de etkilemesi muhtemeldir" (Toruntay, 1994:135).

"Kıbrıs meselesi Rauf Denktaş meselesi değil ki... Bu, halkın meselesi, Türkiye'nin meselesi[dir]...." (Denktaş, 1998a:23).

"Devletlerin hayatî menfaati bahis konusu olduğu zaman dünya halk oyunun ittifakına karşı dahi hareket ettikleri görülmüştür" (Bilge, 1966:77).

"Hiçbir devlet adamı, yazar ve düşünür şimdiye kadar dış politikanın millî menfaate aykırı olarak yöneltilebileceğini ileri sürmemiştir" (Cook-Moor, 1953:28).

"Kıbrıs, Türkiye için bir ulusal çıkar sorunu değil, doğrudan bekasını ilgilendiren, ulusal güvenlik ve savunma sorunudur ve Türkiye, Kıbrıs'a böyle bakmak zorundadır" (Atay, 2000:303).

"Kıbrıs, Türkler için millî bir davadır. Herhangi bir adada yaşayan yüz altmış bin Türkün sorunu değildir" (Çağlayangil, 1990:162).

"Türkiye'nin Kıbrıs politikası, hiçbir hükûmetin politikası değildir. Bu politika, ortak bir politikadır. Bu politikanın içinde siz de varsınız, bu politikanın tarihsel gelişimi içinde sizler de varsınız. Bu politikadan sapmak, ... bu politikadan milletin kabul edemeyeceği tavizleri vermek, hiçbir hükûmetin haddi değildir", TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:39, 64. Birleşim ve 16.1.1990 Tarihli Konuşması; Atacan (der.), 1999:162).

"Kıbrıs davası, bir Türk-Yunan davasıdır" (Tuğ, 1999:606).

"Kıbrıs davası aynı kanı taşıyanların millî davasıdır" (Denktaş, 1996c:iv).

"Ulusal sorun, aslında bir burjuva sorunudur" (Beratlı, 1991:7).

"Kıbrıs sorunu, bütünüyle, Türk halkı için bir kişilik sorunudur" (Soysal, 1995:119).

"Türk yöneticileri ve halkı için Kıbrıs bir ulusal gurur ve prestij meselesiydi. Kıbrıs'la ilgili kararları birkaç üst yöneticinin, kendi başlarına, üstelik de halkın hisleri ve düşüncelerini göz önünde bulundurmaksızın alması düşünülemezdi" (Vali, 1971:242).

"Ortaya çıkışından günümüze dek "Kıbrıs Sorunu", Türkiye'nin hayatî meselelerinden birisi olmuş, dış politikamız konusunda yönlendirici bir faktör olarak hep karşımıza çıkmıştır", (Kepoğlu, 1995:i).

"Kıbrıs Sorunu, Türk milletinin bir millî davasıdır" (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 158).

"Ben Kıbrıs meselesinin sadece Kıbrıslıların meselesi olduğunu düşünmüyorum.....Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında bir olaydır. Kıbrıs'ta yaşayan yüz elli bin Türk'ün de meselesi değildir"

(Mehmet Gönübol: “Kıbrıs Sadece 150 Bin Kıbrıslının Değil, 60 Milyon Türkiye’nin Meselesidir”, Yeni Hafta Gazetesi (Türkiye), 2 Mayıs 1994, s. 10).

“Devletlerin uluslararası alanda ulaşmak istedikleri hedefleri anlatmak için genellikle “ulusal çıkar” deyimini kullanılmaktadır. “Ulusal çıkar” halkını toplumsal bilincinde kök salmış tamamen soyut nitelikte olan birçok iyi ve güzel fikirleri içermektedir. Uygulamada “ulusal çıkara” yön ve biçim veren, onu bir senteze ulaştıran politikacılarıdır” (Gönübol, 1993:91).

21. Kıbrıs sorunu, bir siyasal bütünleşme sorunu olarak tanımlanabilir. Etnik oluşum ve farklılaşmanın kültürel alanda seyrettiği durumlarda, siyasal bütünleşmenin üniter devlet sistemiyle, kültürel alanı terkettiği durumlarda ise, federal bir devlet yapısıyla sağlanabileceği söylenebilir.
22. Bu sapma, etnik oluşum ve farklılaşmanın siyasal eylem ve düşünceyi etkileyişi ‘doğal’, ‘önceden tasarlanmış’ ya da ‘bizatihi kendiliğinden oluşan’ bir süreçle değil, siyasal sistemin meşruiyet temellerinin sorgulanmasını sağlayan değişimlerle ilgilidir. Bununla ilgili ayrıntılı ilgi için bkz... (Vural, 1996:3).
23. Denktaş’ın psikolojisinin tahlili için bkz... (İnatçı, 1995:23-26).
24. Araştırmada belge değerlendirmesi için daha ayrıntılı bkz... (Bloch, 1985:44).
25. Materyalin kendi döneminin kültürüne, sosyal yapısına ve politik düşüncesine olan uygun olup olmamasından söz edilmektedir.
26. Bilginin kendi içinde ve diğer materyallerle olan tutarlılığından söz edilmektedir.
27. Yararlanılan web siteleri: www.info4all.nl, www.tesev.org.tr, www.kktc.pubinfo.gov.nc.tr, www.avrupagazetesi.co.uk, www.cyprus-eu.org.cy, www.north-cyprus.net, www.brt.com.tr, www.pafod.net/yereskipo, www.paphosnet.net, www.ctp.kibris.org, www.cyprusdelight.com, www.turkishchoice.com, www.kibritkd.org.tr, www.mahkemeler.org, www.mnf.org.tr, www.mnf.org.gr.
28. Basının önemi ve diplomasi ile olan ilişkisi için bkz... (Clark, 1979:72).
29. Muhteva analizi ve özellikler üzerine daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Mardin, 1997:12-13).
30. Uluslararası meselelerde analiz tekniği ile ilgili bilgi için bkz... (Jefferson, 1972:121; Gönübol, 1993:66).
31. Kıbrıs Rum basını ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Library of Congress/Federal Research Division/Country Studies/Area Handbook (www.info4all.nl); The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 249-250).
32. Hatıratların açık künyeleri için kaynakçaya bakılabilir.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ KAPSAM SINIRLILIKLARI:

Aslında konunun sadece tespiti ile iş bitmez. Kurumsal olarak da sınırlarının çizilmesi gerekir. Bazı konularda bu sınırlar belli ise de bazı konularda belli değildir. Mesela biyografiler (1), genellikle belirli bir plan içinde incelenirler. Fakat burada ele alınan konu gibi, birçok konuda, çerçevenin araştırmacı tarafından tespiti şarttır. Bu sınırlama, belli bir zaman parçası içine oturtulma şeklinde olabileceği gibi siyasî, idarî, askerî, iktisadî, sosyal, vs. bakımlardan da olabilir.

Sınırları daha çizilmemiş, “topografyası” (Kapani, 1988:15) tam olarak çıkarılmamış geniş çaplı bir araştırma, tez hacmine sığdırmanın güçlüğü karşısında ele alınacak konular arasından seçme yapmak zorunda kalınır. Seçilen bu konularda içinde yaşanılan toplumun sorunları, hedef kitlesi ve araştırmacının kendi bakış açısı büyük rol oynar. İşte bu araştırmada da aynı etkenlerin tesirinde kalınarak, bir dizi konuda seçme hakkı kullanılmış ve buna dayalı sınırlamalar yapılmıştır.

Bu durumda araştırma, hem bireysel hem toplumsal nitelik taşıyan ve tüm yaşam alanlarına uygulanabilecek kadar evrensel ve yaygın bir özellik taşıyan, ama buna karşın ifade edilen gerçeklerle olan ilişkileri kesin ve belirgin olmayan ‘rasyonalist’ ve ‘prodüktivist’ kavramları ile birlikte ele alınması tercih edilmiştir. Böylece bu şekliyle çalışma, kuramsal bir çerçeve ile sınırlandırılmış oldu.

Bu kuramsal çerçeve, ‘rasyonalist’ ve ‘prodüktivist’ bir bakış açısından bu tür bir kuramsal çalışma yapmanın ne yarar getireceği sorusu öne sürülebilir. Özellikle sosyal bilimler alanında somut verilerin görüldüğü ve kesinlikle reddedildiği ‘Anglosakson faydacı geleneği’ (Mills, 1967:55-80) ile daha önce başkaları tarafından radikal bir eleştiriye tâbi tutulan ve geçersizliği kanıtlanan ‘soyut ampirizm’ doğrultusunda yer alabilecek bir anlam çıkartılabilir. Fakat bu anlamdan özenle kaçınıldığı belirtmelidir.

Bu açıklamalar da gösteriyor ki, araştırma alanı oldukça geniş ve sınırları da her geçen gün biraz daha genişlemektedir. Bu sınırlar içinde kaybolmayı önlemek gayesiyle, 1992 yılında kabul edilen BM Güvenlik Konseyi’nin 789 sayılı kararı ile sınırlandırılması uygun görülmüştür.

Bundan hareketle diyebiliriz ki, araştırmanın konusuyla ilgili olarak kapsam sınırlaması BM Güvenlik Konseyi’nin 789 sayılı kararı iken, zaman sınırlaması da 1992 yılı ile geçerli olacaktır.

Aslından konu itibarıyla kapsam sınırlılığı 789 sayılı karar ise de bu kararın öncesi ve sonrası olaylarla olan yakın ilişkisi incelenirken, zaman sınırlılığı 1992 yılı ile sınırlı

olamayacağı açıktır. Dolayısıyla gerek görüldüğü hâllerde bu tarihin ilerisine veya gerisine atıf yapılarak olaylar arasında zaman ve mekân bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMADA UYGULANACAK TEKNİKLER:

2.1. Yöntem Üzerinde Bazı Düşünceler:

Doğa bilimcileri, sosyal bilimleri pek “bilim” olarak saymazlar (Ateş, 1994:2). Zira laboratuvar olmaksızın bilim yapılamayacağını düşünürler. Gerçekten de sosyal bilimler, “laboratuvarı” olmayan bilimlerdir. Ancak toplumsal bilimlerdeki araştırmacılar, aynen doğa bilimcilerinin yöntemleriyle sorunlara yaklaşırlar ve bizzat “toplumu laboratuvar” olarak kullanmaya çalışırlar.

Toplumsal bilimlerin hangisi olursa olsun, toplumdaki bir olayı değerlendirebilmek için olaydaki ‘değişimi’ bilmek gerekir. Hiç kuşku yok ki, değişimi gözleyebilmenin temel koşulu, o olayın “geçmişini” bilmekten geçer. Bundan dolayı çalışmanın laboratuvar alanı, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları olduğu söylenebilir.

Geçmişteki benzer nedenlerin tümü, elbette bugün için aynı sonuçları doğurmaz. Fakat çoğu kez, benzer nedenler, benzer sonuçlara yol açarlar. Zaten bu durum, biraz da sosyal bilimlerin doğasından kaynaklanmaktadır. Belli ‘nedenler’, her zaman, her yerde ve her koşul altında ‘aynı’ sonuca yol açmadığı için sosyal bilimlerde ‘yasalardan’ söz edilemez. Zaten zamanın geçmesi ile tarihî şartların tümü değiştiğinden (İbn Haldun, 1970:24), ancak ‘eğilimlerden’ söz edilebilir.

Konuya bu açıdan bakıldığı zaman, yalnız sosyal bilimin içindeki konuların belli bir tanımını kapsamakla kalmaz, onun belli bir yöntemle incelenmesini de belirler. Hiç kuşkusuz konu ile yöntem arasında göreceli (nispi) (Lipson, 1978:19) bir öncelik vardır. Hatta her bilgi alanında, konunun anlaşılması gerekir. Zaten anlama yöntemi de buna göre belirlenir. Kaldı ki bu düzeni ya da sırayı, hiçbir şekilde alt üst etmemek veya konuya bakış açısını önceden belirleyen bir yönetime bağlanmamak gerekir. İşte bu özel durum, Kıbrıs meselesinin çelişik seçimler (tercihler) arenası olarak nitelendirilmesini ve ona uygun bir metodolojiyi gerekli kılar.

Kurulması düşünülen yeni federe devlet ve onun siyasal faaliyetleri, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının kamusal icraatı için bir düzenin yürütülmesi temel amaç olduğundan, siyasal sistemin özellikle ‘alan’ ve ‘sınır’ konuları üzerinde durmak, sadece marjinal (nihaî) tercihler değil, aynı zamanda haklar (hürriyetler), kamusal ve özel alanlar arasındaki sınırlar, devlet ve toplum arasındaki ilişkiler gibi temel sorunların da araştırılması gerekir.

Bu soruların karşılığını bulabilmek için insanın aklına karşılaştırmalı bir yöntemin uygulanması gerekmektedir. Bu yüzden de Kıbrıs gibi bir meselenin içindeki sorunları, hem

zaman hem de mekân bakımından gözlemlemek gerekir. Her seçmenin (tercihin) önemini ve değişik çözüm yollarının yararlarını kavrayabilmek için her şeyden önce hükûmet sistemleri karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmelidir. Bir ülkedeki politika, bazen o ülkenin eski politikasıyla bazen da dünkü ya da bugünkü ülkelerle karşılaştırılarak anlaşılabilir. Böylece geçici olanla sürekli olan arasında akla uygun gelen bir ayırım yapılabilir. Örneğin, ABD'nin neden bir federal devlet olduğunu öğrenmek isteyen bir kimse, bunu yalnız Birleşik Devletleri inceleyerek veya gözden geçirerek öğrenebilir. Ama İsviçre, Kanada ve Avustralya da birer federal devlet olmasına karşın aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bunların hükûmet sistemlerinin neden federal olduğunu araştırmak, federalizmin nedenleri üzerinde geçerli genellemeler elde etmemize yarar. Bu genellemeler, geniş bir temele dayandırıldıkları için daha sağlam ilkelere atıfta bulunurlar. Bunun için de araştırmanın her yerinde, karşılaştırma yönteminden geniş biçimde yararlanılmıştır. Kıbrıs meselesi ile ilgili anlaşmazlıklar, çağın ya da buna benzer sorunların parçasının deney ve uygulamalarından örnekler alınarak gösterilmiştir.

Ama hepsi bununla bitmemektedir. Çünkü bir başka soruna başvurma, karşılaştırma yöntemlerinden yararlanma, sınıflandırma ve açıklığa kavuşturulma yollarıyla sorunlar, daha uygun biçimde anlaşılırlar. Kıbrıs meselesi, özü çelişmeden ve seçmeden (tercihten) oluştuğuna göre, verileri düzenli bir biçimde çözümlemek, bir ölçüde bunları akıl yoluyla incelemeye başlamak demektir.

Aslında gerçek değerler üzerinde teori yürütmek, düşünme ve taşınma işidir. Çünkü düşünceler deneyden doğarlar. Tutarlı bir biçimde bütünleştikleri zaman daha sonraki deneyler için de bir köprübaşı görevini görürler. Nitekim Birleşik Devletler Anayasasını hazırlayanlar da önemli düşüncelerin birçoğunu İngiliz anayasa geleneğinden ve koloni hükûmetlerinin yapısından almışlardır (Lipson, 1978:22). Ama onlar, koşulların zorlamasıyla yetki alanları sınırlı federe devletleri kapsayan yeni bir federal devlet kurmuşlardır. Bunun üzerine federal devlet tipi örnek alınmış, giderek yayılmış ve daha başka teorilere ve düşüncelere yol açmıştır. İşte Kıbrıs meselesinde federasyona dayalı bir çözümün oluşturulmak istenmesinde yatan gerçeklerden biri de bu teorik düşüncedir.

Bugüne kadar Kıbrıs hakkında pek çok araştırma yayınlanmıştır. Bu araştırmalarda Kıbrıs'ın tarihi, milattan önceki nice asırlara kadar uzanıp gider. Ancak bu tarihin akış dilimleri içinde Kıbrıs'taki Türk ve Rum halklarının toplumsal yaşamının ayrıntılarına, acılarına, sevinçlerine inebilen eserler ise yok denecek kadar azdır. Bu konuda incelenen birçok materyal sonucunda, karşımıza hep 'jeopolitik' ve 'stratejik olgularla' (Ünlü, 1981:8) ilgili bir Kıbrıs adası çıkmaktadır.

Sırf bu yüzden tarihî, siyasî ve sosyal gerçeği kavrayabilmek için ilmî kurallar çerçevesinde normatif açıdan 'olması gerekeni' değil, pozitif açıdan 'olanı' incelemenin gerekli olduğuna kanaat getirilmiştir.

Bilindiği gibi bazı tarihçiler, olayların tamamen ekonomik veya siyasî faktörlerden kaynaklandığını iddia etmekte ve bütün tarihî olaylara bu perspektiften bakmaktadırlar. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın da işaret ettiği gibi “ideolojik modellerle oynamak” ve “olayları doktrin uğruna dar kalıplar içine sokmak” (Kütükoğlu, 1990:3; Özçelik, 1993:8), sosyal bilimci için kaçınılmazı gereken bir yoldur.

Politik tarihçiliği, temel tarihçilik olarak kavrayan çağdaş Yunan tarihçiliğinin etnosentrik eğilimi, özellikle çağdaş tarih söz konusu olduğunda, çok az istisna dışında egemen olmuş ve bir tür ‘resmî tarih’ yazıcılığı oluşmuştur. Aslında bu tür tarihçilik, zihinsel bir tutucululuk içinde ve her türlü yeni problematiğe kapalı kalmıştır (Sboronos, 1987:78). Yunan ve Kıbrıs Rum tarihçiliği, ‘tarafli tarihçiliğe’ kayıp, kimi zaman boyutlarını değiştirmiş, hatta kimi zaman tarihî verileri bile yok saymıştır. Dolayısıyla hiçbir zaman ‘tarihî gerçeklik’ aranmamıştır. Devamlı olarak “kim haklı” sorusu sorulmuştur (Millas, 1994:204). Halbuki tarihte, haklı ya da haksız bir şeyin varlığı kabul edilmemiştir. Ancak Yunanistan’da ve Kıbrıs Rum kesiminde tarihçilik, temelde ideolojiktir (Asdrakhas, 1983:121). Daha çok ‘millet’ ve ‘milliyetçi’ idealleri vurgulamaya yöneliktir. Bugün de bu tarzın değiştiğini söylemek pek mümkün değildir. Zaten tarih, nostaljik bir romantizm aracı (Taşar, 2000:3) değildir. Tam tersine toplumların bugünlerine ve yarınlarına ışık tutan bir tecrübeler manzumesidir.

Sırf etnik bakımdan sınırlandırılmış bir memleket tarihinin, kelimenin dar manasıyla, gerçekten hayata yakın ve siyasî bakımdan faydalı olduğunu zannetmek kadar hatalı bir şey olamaz. Gerçekte tarih, mütalaası için bakış noktasını ne kadar yüksek seçse de yine azdır. Nasıl ki, zamanımızın özelliklerini, ancak zamanımızı başka neviden yabancı devirlerle karşılaştırmak suretiyle anlaşılabiliriyorsa, kendi milletin özelliğini, karakterini, dünya milletleri arasındaki yerini, kendine mahsus tarihî mirasını ve gelecekteki imkânlarını da ancak başka milletlerin tarih ve dünyadaki mevkilerini üniversal tarihî olarak mukayese etmek suretiyle benimsenebilir. Bundan dolayı sırf etnik bir tarih, hayat için üniversal tarih kadar faydalı olamaz (Ritter, 1994:259).

Objektif tarih yazıcılığı, olayların keyfi olmayan ve marifet mizanı önünde hiç sarsılmadan durabilme manasına gelmektedir. Sübjektif tarihçilik, yani maksatlı tarihçilik ise olayların gerçek surette anlaşılmasını kabili hükümlerle tahrif ederek imkânsız kılar (Ritter, 1994:260). Aslında marifet mizanı önünde kendini doğru ve haklı çıkarmak zaruretinden kurtulmak için hiçbir kaçamak yol yoktur. Gerçekliğin merhametsiz adalet sandalyesi önünde kendini haklı çıkaramayacak hiçbir tarih yazıcılığı, gerçekten sürekli olarak ikna edici olamayacak ve bundan dolayı da hiçbir zaman uzun bir müddet için pratik bir fayda sağlayamayacaktır. Çünkü böyle bir tarih yazıcılığı, apaçık görünen bir şeyi tahrif ederek başka bir şekilde gösterir; yani bir şeyi aydınlatacağı yerde, karanlığa boğar.

Platon’un da dediği gibi, düşün hayatında iki türlü dünya vardır. Görülen dünya ve kavranan dünya... (Platon, 1986:510). Platon’a göre, görülen dünya hakkındaki bilgi, tıpkı bu

dünyanın kendisi gibi gelişi güzel, değişen, kesinlikten uzak bir bilgidir (Weber, 1938:63). Dolayısıyla asıl bilgi, kavranan dünya (idealar dünyası) hakkındaki bilgidir. İşte insanoğlu, elde etmek için peşinde koştuğu asıl bilgi de budur.

Peki, daha önceleri, anlaşılmayan bir şeyin sevilmesi veya bundan nefret edilmesi, buna karşı hayranlık duyulması veya bunun kötülenmesi ne işe yarar? Halbuki hayattaki bağları görerek, gerçekten anlamış olan bir kimse, hüküm vermek için her türlü hak ve salahiyyete sahiptir. Aslından hakkında çok ağır laflar söylenmiş ve sui tefsire çok uğramış olan tarihî hakkaniyet, doğru anlamaktan başka bir şey değildir. Çünkü gerçek tarihe ve objektifliğe, ancak anlamak sayesinde ulaşılabilir.

Önce, her şeyi anlamak demek, her şeyi kabul etmek demek olmadığı gibi, siyasî ve ahlâkî hüküm vermekten vazgeçmek de hiç değildir. Sırf bir defa vaki olduğu ve başarı ile bittiği için her şeyi tasvip etmek, olayların sadece arkasından koşmak demektir. Dolayısıyla bu, gerçek bir anlayış ve ilim olmaz. Çünkü ilmî anlayış, daima kritik yapan anlayıştır. Bu anlayışa göre küçük ve önemsiz olaylar, tıpkı büyük ve değerliymiş gibi görülür. İç ve dış zaruretlerini takdir etmekle beraber, ahlâkî bakımdan fena gördüğü bir şey hakkında ağır hüküm vermekten vazgeçmediği gibi, aleyhine yapılan bir faaliyetin sebeplerini anlamakla buna karşı mücadele etmekten de vazgeçmez. Bundan hareketle sırf siyasî bir mücadele ihtirasından doğup, marifetler mizanı önünde kendine doğru çıkaramayan tarihî bir hüküm, asla ilmî bir hüküm değildir.

Böyle bir tarih görüşü, yalnız bugünkü veya yarınki siyasî etkiyi değil, uzun zaman sürecek etkileri de hesaba katar. Bundan dolayıdır ki, onun siyasî mesuliyeti yalnız bugün ve yarın için değil, daha çok uzun zaman içindir. Bunu yaratan tarih, günlük siyaset, arzu ve ihtirasın aksi sedası olmamalıdır. Çünkü işini bütün ciddiyetle ele almak, tarihin mesuliyetleri arasındadır. Tarihî görüşler, önceden ve mevcut siyasî ihtiyaçlar tarafından tayin edilmek suretiyle değil, aynı zamanda yaşayan siyasî ihtiyaçlar tarafından tayin edilmek suretiyle, pratik siyasete hizmet edebilir. Hayata yabancı olan bir tarih ilmi, sırf antikacı zihniyetiyle hareket eder ki, geçmişin tozları içinde bir görüş hedefi tayin edemeden çabalar durur. Asıl siyasî tarih ise siyasî mesuliyetini tam manasıyla müdriktir ve bundan dolayı mazinin tozlarına yeniden hayat vermesini bilir. İşte bu suretle ‘hayata yabancı’ ve ‘hayata yakın’ tarih ilmî birbirinden ayrılır. Gerçek siyasî tarih ilmi, cevap verilmesine şiddetle ihtiyaç duyulan sorular ortaya atar. Ancak bu sayede toplumlar kendi yaşantılarını daha derin ve esaslı olarak anlayabilmeleri mümkün olur.

Bu yüzden ele alınan incelemede söz konusu olan ‘nasıla’, ‘neredeye’ ve ‘ne zamana’ cevap vermek değildir (2). Gerek Kıbrıs Türk, gerekse Rum toplumlarında egemen olan ve gelecekte de egemen olacak olan ‘anlaşılmazlık’ olgusunun ‘niçinini’ araştırmaktır. Aslında ‘neden’ kelimesinin bile modası geçmiştir. Bu yüzden bazıları, tarihte ‘nedenden’ söz etmez; ‘açıklama’ ya da ‘yorum’ veya ‘durumun mantığı’ ya da ‘olayların iç mantığından’ söz eder; ya

da nedensel yaklaşımı (neden olduğunu) reddeder. Onun yerine, işlevsel yaklaşımı (nasıl olduğunu) savunur. Oysa bu, kaçınılmaz olarak olayları nasıl olup da meydana geldiği sorusunu işin içine katar ve araştırmacıyı gene “niçin” sorusuna götürür. Aslında daha başkaları, farklı neden türleri arasında ayırım yaparlar. Bu ayrımlar, bir dereceye kadar geçerliyse de bütün neden, türlerini birbirinden ayıran şeyin üstünde durmaktan çok, bunlarda ortak olan şeyin üzerinde durmak, araştırmanın amacı için daha yararlı olacaktır. Bundan hareketle araştırmada, herkesçe anlaşıldığı anlamda ‘niçin’ kelimesinin kullanılmasıyla yetinilecektir.

Aslında olayların ‘niçinini’ göstermek zorunluluğuyla karşı karşıya kalınca, araştırmacının uygulamada ne yaptığını sorarak işe başlanmalıdır. ‘Niçin’ sorusu karşısında araştırmacıya dair yaklaşımın ilk özelliği, genel olarak her bir olaya birkaç nedenin hep birden gösterilmesidir. Buna bir örnek verilecek olursa, “1963’te Kıbrıs Cumhuriyeti niçin yıkıldı” sorusunu cevaplarken, tek bir neden gösteren bir öğrenci orta alırsa, şanslı sayılabilir. Çünkü tarihin incelenmesi, nedenlerin incelenmesi olduğu için tarihçi de çok nedenli çalışmak zorundadır. 1974 Barış Harekâtı’nın nedenlerinin sıralanması istenirse, Kıbrıs’ta birbiri ardınca gelen askerî çatışmalarını, çatışmanın baskısıyla çöken Kıbrıs Türk ekonomisini, Makarios’un etkin propagandasını, mevcut Kıbrıs hükûmetinin sorunları çözemeyişini, Kıbrıslı Türkler için yaşama hakkının ortadan kalkmasını, Sampson’un ne yapmak istediğini bildiğini, oysa Makarios taraftarlarının ne yapmak istediğini bilmediği olgusunu, kısacası ekonomik, siyasal, ideolojik ve kişisel nedenlerin, uzun ve kısa dönemli nedenlerin rasgele bir karmaşasını sıralar. Fakat bu durum, araştırmacının yaklaşımına dair ikinci dereceden özelliğe götürür. Bundan hareketle 1974 Barış Harekâtı’nın bir düzine nedenini birbiri ardınca sıralayan ve böylece bırakmakla yetinen bir öğrenci iyi alır; ama hiçbir şekilde ‘pekiyi’ alamaz. Çünkü sınavı yapanların yargısı, “bilgili, fakat düşünme gücü zayıf” olur. Gerçek bir araştırmacı, kendi topladığı bu nedenler listesini eline alınca, bir çeşit meslekî zorlama ile bunu bir düzene indirgemek, birbirleriyle ilişkilerini kuran bir nedenler hiyerarşisi meydana getirmek, belki hangi nedenin ya da nedenler grubunun, ‘son bakışta’ ya da ‘nihaî analizde’ (tarihçilerin pek sevdiği deyişler) ‘en son neden’, bütün ‘nedenler nedeni’ olarak ele alınması gerektiğini algılayacaktır. Dolayısıyla bu, ele alınan konu hakkında onun yaptığı ‘son yorumdur’ denilebilir. Çünkü araştırmacı, ağırlık verdiği ‘nedenlerle’ tanınır. Mesela Gibbon, Roma İmparatorluğu’nun gerilemesini ve çöküşünü, barbarların zaferine ve dine bağlar (Carr, 1993:106). Gerçi Gibbon’un bakış açısı, bugün için modası geçmiş bir düşüncedir. Çünkü Gibbon, çağdaş tarihçilerin en başa koydukları ekonomik nedenleri görmezlikten gelmiştir.

Aslında tarih tezi, nedenlerin önceliği sorunu çevresinde döner. Tarihçi, araştırmasını genişletip, derinleştirirken, “niçin” sorusuna durmadan daha çok cevap toplayıp biriktirir (3). Çünkü geçmiş her zaman insanların ilgisini çekmiştir. Geleceği tahmin için insanoğlu geçmiş daima bir kaynak olarak kullanmak istemiştir. Böylece insanın geçmişe ilgi duyması, normal

ve yerinde bir arzudur. Fakat geçmişini anlayabilmesi ve onu, bugünü değerlendirebilme boyutları içinde inceleyebilmesi oldukça zordur. Bu konuyla ilgili olarak Ritter (1994:239) diyor ki: “...Ancak geçmiş, hayat için kullanabilme ve olmuş olanlardan tekrar tarih yapabilme kuvveti sayesinde insan, insan olur”.

Tarih bize öğretiyor ki, her devrin kendine mahsus hataları ve yine kendine mahsus fazilet kabiliyetleri vardır; öyle ki ne ümitsizliğe düşmeye, ne de fazla gurur duymaya neden vardır.

Aslından burada oldukça çetin bir soruyla karşı karşıyayız. “Kıbrıs meselesine nasıl bir çözüm gerekir” sorusunun cevabı, “Kıbrıs meselesini çözümleme” sorununun başarısına bağlıdır. Sorun “Kıbrıs meselesini” anlamak, soru ise “hangi yöntemlere” başvurarak anlamaktır. Esasında yöntemi, sorunun çözümü getirecektir. Kaldı ki yöntemi önce bulmak, araştırmayı önyargıya itebilir. Böylece araştırmacı daha ilk adımda kendini sınırlandırır. Çünkü sonucu, önceden düşündüğü yargılarla doğrulamak ister (4). Aslında buna ‘bilimsel katılık’ denmektedir. Zaten bütün önyargıların kaynağı bilimsel katılık değil midir? Zira bütün bilimsel katılıklar, önyargılara dayanırlar.

Şurası açıktır ki her ne kadar tarihçiler, olayların meydana çıkarılmasında aralarında oldukça kolay uyuşurlarsa da bu olayların sentezini kurmak gerektiği vakit, aralarındaki düşünce birliği çok daha az olur (5). Demek oluyor ki tarihçiler, tıpkı Kıbrıs meselesinde olduğu gibi, olayları müşterek bir görüşle ele almamaktadırlar. Çünkü adadaki Türk ve Rum toplumlarında yer alan siyasal faaliyetlerin dış görünüşü yerine, bu faaliyetlerin özünün ve iç dinamiğinin araştırılması ön plana çıkmaktadır. Fonksiyonel ve davranışçı (6) amaçla yapılan bu tür incelemeler, siyasal kararların tahlili (kararların kimler tarafından, nasıl alındığı, bunların oluşma süreci), sosyal grupların karar ve etki ilişkilerindeki rolü, siyasal katılmayı, sosyal yapıyı ve iktidar ilişkisini, siyasal değişmeyi veya gelişmeyi incelerken, ana odak etrafında toplanan belli başlı alt konuları (tahlil açıları) da ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

Alman tarih okulunun kurucularından sayılan Leopold Ranke’nin anlayışına göre tarih, özgün ve bağımsız bir bilimdir; yani bir değişim sürecidir (Zeki, 1991:29). Dolayısıyla Kıbrıs meselesindeki olayları anlamak için önce, o olayların ortaya çıktığı dönemin toplumsal, düşünsel ve ruhsal görüşlerini bilmek gerekir. Çünkü bir dönemin olayları, yalnızca o dönemin ürünü değildirler. Olaylar geriye doğru birbirine eklenirler ve geçmişle bugün arasında iletişim kurarlar. Aslında olay, ortaya çıktığı dönemin ruhî yapısını yansıtır; ancak bu yapının kaynağı, dönemin sınırlarını aşar ve günümüze kadar gelir.

Dolayısıyla adı geçen araştırmada kullanacak metot, Ertürk’ün (1993:4) de dediği gibi, yapılabildiği kadarıyla insanlığın bilimsel ve felsefî mirasına dayalı bir kurgu olacaktır. Ancak kullanılacak metodun yerindeliğine ve varılacak sonuçların toplumsal olaylar bakımından etkililiğine hiçbir şekilde gölge düşürücü olmayacaktır.

2.2. Araştırmada Uygulanan Yöntem:

Bütün ilim dallarında olduğu gibi tarihte de ciddi bir inceleme yapılabilmesi, ancak ilmî araştırma usullerinin bilinmesi ile mümkündür. Gerçekten, konuyla ilgili bibliyografyanın tespitinden başlayarak, araştırmamanın tashihine kadar çeşitli safhalarda kullanılan usuller bilinmeden, gerçek manada ilmî bir eser meydana getirilemez.

Tarihte ilmî bir çalışma yapabilmek, ancak olayların ortaya çıkış sebeplerini ve olaylara etki eden faktörleri doğru bir şekilde incelemek ve anlamakla mümkün olabilir (Togan, 1969:139-140; Bernheim, 1992:25-29).

Aslında bununla ilgili tanımlamaya geçmeden önce, araştırmamanın ilmî niteliklerinin ortaya konulması gerekir. Her şeyden önce araştırma, seri bilgilerden hareket ederek, yeni bir sonucu ulaşılmaya yönelik uğraştır. Bu bilgiler, kaynağa dair ilmî bilgileri olup, 'aklın doğru tasarlama gücü' (Carr-Fontana, 1992:10) ile doğruluğu test edilmiş, düşünme prensipleriyle çelişkili olmayan, sistemli ve organize edilmiş bir yapıya sahip bilgi bütünüdür. Kuramlar ise bu biçimsel bilgiler arası ilişkiler sistemini belirtirler. Bu yönüyle ilmî araştırma, kuram veya kuramlara dayalı olarak yapılan bir inceleme veya araştırma sürecidir (Arseven, 1993:5) denilebilir.

Bundan dolayı araştırmamanın, bir tertip ve düzen içinde yapılması gerekir ki, buna da 'yol' anlamında metot (yöntem) denilmektedir. Metot, doğru bilgiyi elde etmek ve amaca varmak için tutulan en kestirme yoldur (Arslantürk-İşleyen, 1992:7). Zaten doğru bilgiyi elde edebilmek ve amaca varabilmek için belli bir yol izlemek gerekir.

Yöntem konusunda değinilmesi gereken en önemli nokta, yöntem ve araştırma teknikleri arasında bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan karıştırmadır. Çoğu kimse, yöntem ve araştırma tekniği arasındaki farkı görememekte, sık sık anket veya örnekleme yöntemi gibi anlamsız deyimlerle karşılaşmaktadır. Böyle bir kavram kargaşası içerisinde yöntem ve teknikleri birbirleriyle karıştıranlar, gerçekte kuram ve yasalarla somut bir konuyu içeren araştırma arasında gerekli ilişkileri kuramayan, kopukluk yaratan kimselerdir. Hatta bu karışıklığın görüldüğü araştırmalarda genellikle gerçek varsayımlara da rastlanmaz. Çünkü varsayımlar, kuram ve yasaların araştırma konusuna göreli olarak somut ve operasyonel kılınmasında ilk önemli aşamadırlar. Söz konusu farklılığı göstermek için de genellikle strateji ve taktik arasındaki ayırma başvurulur. Strateji en genel anlamıyla, hedeflerin saptanması ve bu hedeflere ulaşmada kullanılabilecek alternatif yolların belirlenmesi demektir. Taktik ise stratejik plânı gerçekleştirmek için yararlanacak araçları belirler ve kullanır. Burada strateji ve yöntem, taktik ve araştırma tekniği arasındaki benzerlikler oldukça açık olarak görülmektedir.

Bir bilimin amacına ulaşmasında en vazgeçilmez öge yöntemdir. Yöntem, bilimin veya belirli bir araştırmamanın yöneldiği amaca göre fikrî bir girişimi, bir tutumu gösteren, ifade eden bir araştırma plânıdır. Başka bir anlatımla, bir bilimin, amacına yönelmesini ve bu amacı

gerçekleştirmesini sağlayan fikrî tutum ve yaklaşımlara yöntem denilmektedir. Bu anlamda yöntemin uygulama görevi, araştırma konusunu, yani nesnel gerçeği en anlaşılır bir biçimde yansıtabilmesidir (Tolan, 1975:194-195; Ergun, 1973:135-136). Genel olarak yöntemler silsilesinde, metodoloji bir teknik olarak değil, bir bütünsel yaklaşım olarak tanımlanmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, karmaşık ve çok yönlü toplumsal olayların incelenmesi için her bilim kendi yaklaşımı ile bu olayların bir yönünü ya da bir kesitini aydınlatmada kullanılacak bir araç olarak belirmektedir.

Hiçbir bilim, tek başına toplumsal gerçeğin bütünlüğünü ifade edemez. Ayrıca her bilim, bu gerçeğin bütünlüğünü parçalayarak kendi alanına yakın gördüğü bölümlerini toplar ve bu yeni sentezi toplumsal gerçek olarak sunmaya çabalar. Bu nedenle bir toplumsal gerçeğin ayrı ayrı çeşitli bilimler yoluyla incelenmesi, önemli olmakla birlikte sunî bir nitelik taşıyan farklılıklar yaratmaktadır. Bu sunî farklılıkları azaltabilmek için de bu çalışmada felsefe, ekonomi, sosyoloji, sosyal psikoloji, siyasal sosyoloji, kültürel antropoloji, psikoloji, istatistik, coğrafya, demografik, hukuk ve siyasal bilimler gibi sosyal bilimlerin tekniklerinden, imkânlar elverdiği ölçüde yararlanılmaya çalışılmış, toplumsal gerçeğin, bütünlüğü içerisinde incelenmesine özellikle dikkat edilmiştir. Yani bu araştırma, salt siyasî tarihle ilgili bir nitelik taşımamaktadır.

Dolayısıyla bu araştırma kişiler, olaylar ve kronolojiler hakkında ‘enformasyon’ sıralamasına (Tezel, 1993:8) göre değil, toplumsal, siyasî, iktisadî, kültürel kurum ve süreçlerin analizine ağırlık verilerek incelenmiştir. Bu yüzden araştırılan konuyla; siyaset, hukuk, iktisat ve sosyoloji gibi disiplinler arasında yakın bir ilişki vardır (7). Aslında bu tür tarihçilik çalışmaları, hem bu disiplinleri besler, hem de bu disiplinlerde üretilmiş terimleri, modelleri ve analiz tekniklerini kullanırlar. Gerçekten de sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi gibi disiplinlerle, araştırma alanının genişlemesine neden olmuşsa da konuyu, başka disiplinlerle karşılaştırmalı olarak incelemesi büyük fayda sağlamıştır. Çünkü hepsi de insanlığı inceleyen bilim dalları olduğu için konuyla ilgilidirler. Kaldı ki Kıbrıs meselesi gibi meseleler incelenirken, uzmanlık alanlarından hiç biri, tek başına bu sorunun bütününe karşılık gelmez.

Hâl böyleyken Fransız ekolü tarihçilerinden F. Braudel, sosyal bilimlerin genel bir kriz içinde olduğunu, bilgi birikiminden ve disiplinler arası işbirliği olmayışından dolayı ‘tekrarlama’ sıkıntısından söz eder. Aslında sosyal bilimler içindeki çeşitli bilim dalları, birbirlerinden mutlaka etkilenmektedirler. Ekonomistler, fizikî ve sosyal antropologlar, sosyologlar, psikologlar, dilbilimciler, demografiler ve coğrafyacılar, bir tarihçi için önem taşıyan çalışmalar yaparlar. Braudel, onların deney ve araştırmalarını dikkatle izlediğini belirterek şunları söylemektedir: *“Onlarla kurulan ilişkinin, tarihe yeni bir ışık getirdiği kanısındayız. Belki bunun karşılığında bizim de onlara verebileceğimiz şeyler vardır”* (Block, 1985:70-71).

Aslında siyasî tarih bilimiyle diğer disiplinler arasındaki ilişkiler hayatî derecede önemlidir (8). Bu bağlamda, tarih ve siyasal bilim arasında çok yakın bir ilişkinin olduğu

söylenbilir. Öyle ki, tarihe, “geçmişteki siyaset”, siyasete de “bugünkü siyaset” gözü ile bakılabilir. Tarih, özellikle de siyasal tarih, araştırmacılar için gerekli malzemeyi sağlar ve sosyal bilimci de ‘tarihî bir bakış’ açısıyla geçmişteki siyasal olayları, bunlar arasındaki ilişkileri tetkik ederek, açıklamalarda ve yorumlarda bulunur. Bundan hareketle ele alınacak konunun bu yöntemle incelenmesinde bir dizi gayenin de olduğu bilinmelidir.

Buna göre birincisi, “geleneksel hadise naklinin” yerine, “analitik tarihi” (9) ikame etmek; ikincisi temelde siyasî olan bir tarihin yerine, bütün beşerî faaliyetleri kucaklayan bir tarihi koymak ve üçüncüsü ise ilk iki hedefe ulaşabilmek için diğer disiplinlerle işbirliği yapmaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, siyasî tarih çalışmalarında, mantıklı bir analize ihtiyaç vardır. Çünkü gerçek tarih, yüzeydeki olayların derinliklerine nüfuz etmeye çalışmaktır. Bu şekliyle tarih, belki de ‘bütün ilimlerin en zorudur’ (Kütükoğlu, 1991:8). Fakat bir kere cazibesine kapıldıktan sonra düşünceler hep aynı noktada teksif edilecek; metotlu bir çalışma ise bu cazibeye daha fazla canlılık getirip geliştirecektir.

Araştırmanın alanını, konusunu, diplomasi tarihinin kullandığı en önemli kavramları, teorik modelleri, taraflara ait siyasetin temellerini, yani siyasal faaliyetlerin içinde oluşan politik, psikolojik, sosyolojik, hukuk ve ekonomik çevreyi ve buna dayalı faktörleri incelemektir. Başlı başına sırf ‘siyasal’ nitelik taşıyan fenomenlerle, bunları etkileyen ve aslında ‘siyasal olmayan’ faktörler arasındaki ilişkileri, yeni kurulacak devletin amaçlarını, siyasal örgütlenmede hürriyet, adalet, refah, emniyet gibi temel insanî ihtiyaçlar ve yönelişler arasındaki uygunluğu veya çatışmayı, başta devlet olmak üzere siyasal ve hukukî kurumların gelişmesi gözden geçirilmektedir. Özellikle bu araştırmada adı geçen konular, karşılıklı bağlantılar yönünden, analitik ve sistematik bir incelemeye tâbi tutulmuşlardır. Ayrıca sosyal psikolojinin siyasal hayata ve davranışlar üzerine olan etkisi, sosyolojik faktörler, sosyal gruplar, sosyal sınıflar, iktidar, otorite, yönetici sınıf, liderler, siyasal bozulma gibi sosyal bilimin temel konuları, bu bölümde açıklanmaktadır. Nihayet her iki toplumun siyasal hayatı ve siyasal kararları ile bunlar arasındaki ilişkiler, değişik teoriler ve sosyal modeller açısından incelenmiştir.

Ayrıca bir diğer bölümde bu konularla ilgili olarak ve daha çok kurumsal ve tasviri açıdan devlet ve hukuk alanı ele alınmıştır. Fakat bir siyasal yapıyı sadece resmî kurumlara, kanunlara bakarak anlamak mümkün değildir. Resmî siyasal kurumların gerisindeki gayri resmî kuvvetleri, kurumları, kuruluşları, dinamikleri ve bunların işleyişini, bir birleriyle olan karşılıklı ilişkilerini tetkik etmeden siyasal hayatın gerçek oluşumu hakkında sağlam, geçerli ve bütüncü yargılara ulaşmak güç, belki de imkânsız bir şeydir. Kısacası zamanımızda siyasal fenomenlerin tetkikinde hukukî, statik ve resmî bir bakış tarzı yerine, gitgide dinamik ve gayri resmî yaklaşım metodu kullanılmaya başlanmaktadır. Bu bakış tarzı sosyal bilimcilerin dikkatlerini, siyasal olmayan unsurların -psikolojik, sosyal ve ekonomik davranışlar

ve kuvvetlerin- siyasete etkisi üzerine çevirmelerine sebep olmuştur. Resmî ve hukukî bakış, daha çok kurumsal ve tasvirî olduğu hâlde, sosyal bilimlerde modern bakış, fonksiyonel ve davranışçı bir nitelik taşımaktadır.

Araştırmada, siyasal hayat ve anayasal kurumların özellikleri ile ilgili bölümde, resmî ve siyasal alanı etkileyecek kuvvetler ve dinamikler toplu olarak gösterilmiştir. Böylece siyasal hayat ve davranışlar arasındaki çok karmaşık ilişki ortaya konulmak istenmiştir. Ampirik tarih ve mukayeseli metodun kullanılmasıyla somut siyasal ve sosyal sistemlere ve bu arada, Türk siyasal sistemine de yer yer atıflar yapılmıştır. Normatif (değer yargılarına dayanan) bir bakışı ihmal etmeden -yani soyut düşünce ve inançları da göz önünde tutmakla beraber- araştırmada, asıl dikkatli olunması gereken konu felsefî veya metafizik kavramları değil olanı, hayatı, realiteyi ortaya koymak ve araştırmayı, bu istikamette geliştirmesini sağlamaktır. Aslında bu yöntemin seçilmesindeki amaç, özellikle KKTC’de bu yönüme dayalı olarak yapılan ve sosyal ile siyasal dinamikleri incelemeyi konu edinmiş araştırmaların ve monografilerin oldukça az olmasıdır. Bu araştırmalar belli bir yoğunluk ve zenginlik kazanınca, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların, siyasal sistemi ve siyasal hayatı hakkında sistematik bir eser yazılabilmesi mümkün olacaktır.

Kıbrıs meselesinde güçlü bir metodolojik yöntem yardımıyla, şimdiye kadar parça parça bulunmuş veya dağınık hâldeki hipotezleri, genellemeleri, özel teorileri bir araya getirip sistemleştirerek, genel bir teori kurma (10) yönünde bazı olumlu adımlar atılmışsa da maalesef, genel teori eksikliğinin giderilmesi mümkün olmamıştır.

Aslında Kıbrıs konusunda yapılacak araştırmalar, özellikle idiografik (tasvirî) (Brown, 1969:2) bir araştırmayı gerektirir. Böylece geçmişte, ne olup ne bittiğini anlamak mümkün olabilecektir. Zira araştırmacıların görevi, ‘olayların durumlarını’ araştırmak olsa da bir diğer görevi teorik yahut nomotetik (genellemeye ulaşan) (Brown, 1969:3) bir disiplin olarak belirli yargılara ulaşmaya çalışmaktır. Bundan hareketle Kıbrıs meselesi üzerinde yapılacak araştırmalar, hem ‘idiografik’, hem de ‘nomotetik’ çalışma alanı üzerinde odaklaşmalıdır.

Buradaki gaye, Kıbrıs meselesinin anlaşılmasında faydalı olmak, tarih yoluyla tecrübeyi arttırıp bilgiyi çoğaltarak geliştirmek ve insanı başarılı kılmaktır. Bunun şartları ise üç unsura dayandırılabilir. Birincisi, hakikate tamamen sadık kalmak; ikincisi, vakıaları anlatırken, aralarındaki münasebetleri ortaya koymak; üçüncüsü ise geçmiş öğrenip, bu bilgilere dayanarak hâl ve gelecek hakkında hüküm vermekle mümkün olur.

Dolayısıyla Kıbrıs meselesinde yapılacak araştırmalar üzerinde bir genelleme yapılacak olursa, bu araştırmanın geçerliliği, ancak bilimsel yöntemin geçerlilik ölçütlerine uyularak sağlanabilir. Bu ölçütler nesnellik, olgunun somutluğu, ölçülü kuşkuculuk, kavramları açıklıkla tanımlamak, birim ve bütünlük düzeylerindeki çözümlemeler ve bütünleştirmek olarak sıralanabilir (Soyalp, 1995:5).

Bütün bilimlerde olduğu gibi, siyasî tarih biliminde de tek bir metot yoktur. Bu metotların en önemlileri, ‘tümdengelim’ ve ‘tümevarım’ metotlarıdır (Dâver, 1972:50). Tümdengelim, birtakım soyut genel prensiplerden sonuç çıkarmaya, siyasal bilimde, özellikle teorik konularda çok rastlanılan bir şeydir.

Teorik düşüncenin, spekülâtif (zihnî) çalışmanın bu kadar basit olmayan bir şekli de model kurmadır. Aslında model denilince şu anlaşılmalıdır: Kurumların işleyişini anlamak ve açıklamak için bulunan ve konu ile ilgili bir teori ya da teoriler dizisini ifade eder. Bundan hareketle ampirik bilgiler, ‘tümevarım’ yolu kullanılarak (deney, deneyim ve gözlemler) elde edilebileceği gibi, tarihî araştırmalardan da çıkartılabilirler.

Aslında Kıbrıs meselesi üzerinde çalışan, sosyal bilimcilerin, pozitif bilimler hakkında genel bilgisinin bulunması ve pozitif bilimlerdeki bazı metot ve modelleri araştırmalarında kullanması gerekli bir husustur. Böylece Kıbrıs meselesi üzerinde çalışan bilim adamları, pozitif bilimlerdeki tümevarım metodunun siyasal ve tarihî olaylara uygulanması ve siyasal ve tarihî fenomenin sistematik şekilde gözlenmesi ve bu gözlem sonuçlarının başlangıçta kabul edilen varsayımlara uygunluk derecesinin kontrolü ile birtakım ‘genellemelere’ ulaşabilmesine veya bunu teoriler hâlinde ifade edebilmesine neden olacaktır.

Aslında araştırma, eğer bu nevi düşünce akımının tesiri altında kalınarak yapılacak ise araştırmacının, ilk varsayımı şu olmalıdır: “Kıbrıs anlaşmazlığında hiçbir şey durup dururken olmadı ve anlaşmazlığın siyasal olgularda bir tür determinizme bağlı”, ya da “evrensel nedensellik yasasına bağlı olarak hareket ederler” görüşü hakim olmalıdır. Çünkü bu tür varsayımlar bilimin en temel karakteri gözleme dayalı olgular üzerine kurulu ve bağımsız değer (Demirkol, 1994:2) olguların nesnel incelenmesine dayandırılmış olmasından önemlidir. Zaten bilimin doğasında sistemleştirme vardır. Böylece Kıbrıs’la ilgili ampirik olgular derlenip toparlanması ve genellemeye elverecek şekilde sistemleştirilmesi ve buradan sistematik bir teoriye varılarak (Dahl, 1965:30); elde edilen ‘yasa’ türü önermelerle açıklanması ve öndeyişler gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır (Apter, 1977:28-29).

Bundan hareketle Kıbrıs meselesini inceleyecek herhangi biri, şu beş basamaklı değer olguları sistematîğinden geçen bilgileri kullanması şarttır.

1. Olayların gözlenmesi, veri ve bilgilerin toplanması,
2. Elde edilen bilgilerin sistemli bir şekilde düzenlenmesi, benzerlik ve ayrılıkların ortaya çıkarılması,
3. Kanun veya eğilim şeklindeki genellemelerin tespiti,
4. Bunların doğrulanması, yani geçerliliklerinin test edilmesi,
5. Doğruluğu, geçerliliği tespit edilmiş prensiplerden hareketle sonuçların çıkartılması.

Her araştırmada olduğu gibi, Kıbrıs meselesi üzerinde araştırma yapan bir araştırmacı, kendi değer yargılarının etkisi altında kaldığı bir vakıadır. Ama bu, kaçınılmaz veya ertelenemez değildir. Bilim adamı, değerlerini bilimsel faaliyete yansıttığını biliyor ise bu değerlerin nasıl ve nerede yansıtıldığını da biliyor demektir. Değerlerin nasıl ve nerede yansıtıldığı biliniyorsa, bunun tedbirini de almak o derece kolaydır. Bilimsel yöntemin uygulanması, zaten bilim adamını değer yargılarını yansıtmaktan alıkoyması içindir. Çünkü bilimsel yöntem, araştırmacıya nelerin olgu, nelerin değer yargısı olduğunu açıkça belirtmektedir.

Bundan hareketle araştırmada iki ayrı metodun göreceli karışımının kullanılmasına karar verilmiştir. Biri “ampirik metodun uygulanması”, yani ‘olması gerekenin’ değil ‘olanın’ veya ‘reelin’ araştırılması; diğerı de “sistematik araştırma metodu”, yani, ‘denenmesi’ ve ‘doğruluğunun’ saptanması için gerekli hipotezler kurmak ve sistemli şekilde varılan sonuçların geçerliğinin yoklanması şeklinde anlaşılmalıdır.

Bu iki yoldan gözlenebilen insan davranışları, davranışçı siyasal bilimin temel alanını meydana getirmektedir. Fakat insan davranışları, ancak tarihî çerçeve içinde bir anlam taşırlar. Bu yüzden tarihî analiz, ampirik davranışçı çalışmalarında tamamlayıcı bir rol oynaması beklenmektedir. Böylece araştırmada varılan sonuçlar, hem kalitatif (niteliksel), hem de kantitatif (niceliksel) (Dâver, 1972:200) ölçme teknikleriyle ifadeye çalışılmışlardır.

Aslından bu araştırmada, Kıbrıs meselesine bilimsel bir görüş ve yalın bir şekilde bakmak istenildiğinden 1990-1993 döneminde Türk ve Rum tarafının Kıbrıs politikası analiz edilmiş, gerek global gerekse bölgesel düzeydeki stratejik konumları ele alınmış, iki tarafın bu çerçevede birbirine olan ihtiyaçları değerlendirilmiş ve böylece Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlar açısından çıkar maksimizasyonuna dayanan politikalar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu tür analizlerde ABD, İngiltere ve AB’nin döneme ilişkin politikalarının tüm detayları değilse de genel, özellikle de Kıbrıs meselesine yansıyan politikaları hakkında belirli bir açıklama düzeyine ulaşılması mümkün olmuştur.

Daha önce ifade edildiği gibi bu çalışma sekiz ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmada ilk olarak ayrıntılı bir şekilde izah edilen ve içeriğinin genel tanımı verilen sekiz ana bölüm ve bu bölümler arasında bağlantılar gösterilmiştir. Daha sonra her ana bölüm ayrı ayrı açıklanarak her biri için amaçlara uygun örnekler verilmiştir. Bundan hareketle bölümler arasında bağlantı kurulduğu görölmektedir. Ancak bu bağlar, sadece kendinden sonrakiyle kurulu değildirler. Yani birinci bölüm, ikinci hatta üçüncü bölüm ile de ilişkilidir. Benzer biçimde ikinci, üçüncü, dördüncü vd. bölümler de birbirleriyle ve dördüncü bölüm ikinci bölümle de bağıntılıdır. Kısacası tüm bölümler, birbirleriyle bağıntılıdır ve bu bağıntılarda geçiş söz konusudur. Bu tür bir modelin uygulanmasındaki amaç, her bir bölümün sırasıyla gözden geçirilmesini sağlamaktır.

Böyle bu modelin seçilmesindeki bir diğer neden ise araştırmada “diyakronik” bir analizin gerçekleştirilebilmesine imkân sağlamaktır. Bu da her dönemin kendi içerisindeki “senkronik” analizlerini tamamlama açısından önem taşımaktadır. Zaten konuya ilişkin ‘diyakronik’ nitelikteki analizin gerçekleştirilmesi için her iki tarafın görüşleri, mümkün olduğunca birbirine benzer bir şekilde analiz edilmesini gerekli kılmıştır.

Bu özellikler çerçevesinde, Türkiye ve Yunanistan’ın Kıbrıs’a yönelik dış politikasının üzerinde cereyan ettiği stratejik zemin ortaya konulacaktır. Aslında 1992 yılındaki çözüm önerisi şeklinde sunulan Gali Fikirler Dizisi’nin, tarafların algılama özelliklerine, itirazlarına ve kabullerine dayalı olarak analiz yapılması karmaşık bir konudur. Bu yüzden bölümlerin analizi daha çok ‘konuya göre’ (diyakronik) düzenlenmiş, bazı bölümler ise daha çok ‘kronolojiye göre’ (senkronik) ele alınmıştır.

Gerçekten Kıbrıs meselesine ilişkin problemleri, farklı bir yöntemle çözümlemeye çalışmak amacıyla ele alınan bu araştırma, aslında kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Zira araştırmada geliştirilmeye çalışılan çözüm olgusuna, toplumlar düzeyinde “makro” bir bakış getirmektedir. Çünkü söz konusu araştırma, meselenin çözülmesi için ancak makro sosyolojik ve mikro etnisite düzeylerin bileşimi (11) sayesinde mümkün olacağı anlayışına dayanmaktadır. Zaten bu anlayış, araştırmanın bazı bölümlerinde yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Bunun dışında Türkiye ve Yunanistan’ın dış politikasını göz ardı ederek, bugünkü koşullar içinde cereyan etmiş gibi değil, zamanın koşulları içinde değerlendirmesi planlanmaktadır (12). Bu yapılırken Türkiye ve Yunanistan’ın dış politikasını kavramlaştırarak anlatılacak, zaman zaman olayların ayrıntılarına girilerek bu kavramlarla ilgili örnekler desteklenmeye çalışılacaktır.

Bunun için de tarihin en etkin tekniği, yani analoji (kıyaslama) yöntemi kullanılacaktır. Çünkü analoji (kıyaslama), özdeşleme tekniğinden (13) çok daha yararlı olacağı açıktır. Ayrıca bu teknik, Kıbrıs meselesi gibi karmaşık bir konuyu, daha anlaşılır kılacaktır.

Görülebileceği üzere araştırmada, “tenkidi bir metot” ve planlamada ise “analitik teknik” benimsenmiştir.

Bununla birlikte araştırma ve tahliller yapılırken özellikle Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını ilgilendiren meselelerde, sadece bir disiplinden değil, diğer ilgili disiplinlerden de azami şekilde istifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında, sorunlar yeniden gözden geçirilmiş ve ortaya konan teori ve önermelerin, gerçek olaylarla ilgisi olup olmadığı gözlemlenmiştir. En sonunda sonuçlar ortaya konurken, araştırılması gereken diğer yönlerine de işaret edilmiştir.

Bu araştırmada geleceği önceden söyleme ya da belirli bir hükûmet biçimini salık verme amacı yoktur. Özellikle son bölümde, günümüzü ilgilendiren konulara değinilmiş ve

konunun araştırılması gereken diğer yönleri işaret edilmiştir. Buradaki esas amaç, bugünkü yanlışlıklar için bir öğüt değil, onları daha bilimsel bir yolla incelemek için yapılan bir çağrıdır.

3. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ KAVRAM VE OLGULAR:

3.1. KAVRAMLAR:

Bir görüşe göre toplumlar, sosyal bir varlık hâlinde ve uygarca yaşamaya imkân tanıyan bir dizi kavramın olduğu ileri sürülür. Platon bile bu kavramları açıklayabilmek için hayaller (ideal) de dahil olmak üzere en cüretli adımları atmaktan geri kalmazdı (Sinanoğlu, 1980:7). Karakoyunlu'nun (1997:11) da dediği gibi birçok kişinin kavramların netleşmemiş değerler üzerinde söz söylemeye meraklandıkları görülmektedir. Fakat bu merak, istenilen amaca maalesef ulaştırmaz. Çünkü ideallere ulaştıracak bu analizin, 'gerçeklilik' ve 'akılcılık' gibi temel direkleri olduğunu unuturlar. Bundan dolayı doğru kavramlarla, düzmece kavramları birbirinden ayırmak gerekir. Peki, bu ayırma işleminin önemi nereden gelmektedir? Bir başka deyişle bu ayırım, 'kültür' kavramı özelinde nasıl bir anlam taşımaktadır? Aslında bu sorular oldukça önemlidir. Çünkü her dünya görüşü, aynı zamanda belli bir kavramlar sistemini oluşturmaktadır (Faiz, 1993:9). Bu yüzden çıkarları ve dünyaya bakış açıları birbirinden farklı toplumların yaşadığı mekâna ait kavramların farklı anlamlar kazanması doğaldır. Bir toplumun herhangi bir kavramdan anladığı ile diğerinin anladığı arasındaki farklılık, 'çokseslilikten' ziyade, yaşanan toplumsal çatışmanın bir tezahürü olarak da görülebilir. Dolayısıyla tarihe ve toplumsal çatışma pratiğine bakmaksızın herhangi bir kavramın anlaşılabilirliğine inanmak, önemli yanılgıları ortaya çıkarır. Kıbrıs'taki her iki toplumun özgül politik konumu ile o toplumun herhangi bir kavramı tanımlama, içeriğini belirleme, dinamiklerini irdeleme, diğer kavramlarla olan ilişkilerini ortaya koyma anlayışı arasında dolaylı veya dolaysız bir ilişki bulunmaktadır.

Böyle bir yaklaşım, kavramların ele alınış biçimi ile tanımına sinmiş durumdaki politik veya ideolojik işlevi ve bunun toplumsal çatışma açısından taşıdığı büyük önemi yansıtır. Bu yüzden ki, Kıbrıs meselesi ile ilgili ortaya konulan kavramlar ve onların ele alınış biçimleri taraflıdır. Her kavramın ele alınışında içine düşülebilecek en büyük yanılgı, herkesin üzerinde birleşebileceği bir yansızlık ummaktır. Halbuki bu kavramlar, adadaki toplumların algılamalarının yansımalarından başka bir şey değildir.

Dolayısıyla buradaki amaç, tarafların fikirlerine olan takıntılarını ve bağımlılıklarını işaret ederek, bunlarla ilgili politik olgu ve kavramları, sorgulamaya yatkın kapalılıklarıyla tartışmaya açmaktır. Hâlâ bugün, politik düzeyde tartışılan Kıbrıs sorunu, bir yığın hâlinde ve adı konmamış 'şeylerle' (İnatçı, 1995:94-95) donanmış durumdadır. Gerçek şu ki, ne kadar

çok 'şeye' bir ad bulunursa ve mümkün olduğu kadar doğru tanımlanması yapılırsa, o kadar şeyin 'ne olduğu' farkına varılır.

Aslında bu araştırma, kavramlara, özellikle 'federalistler' ve 'anti-federalistler' veya 'milliciler' ile 'toplumcular' arasındaki ilişkilere açıklık getirmenin zorunluluğunu göstermektedir. Bu da 'federalistler' ile 'anti-federalistlerin' veya 'milliciler' ile 'toplumcuların' kullandığı kavramları, karşılıklı ilişkiler çerçevesinde değerlendirmesine ve somut toplumsal gerçeklere uygulanmasına itmiştir.

3.1.1. Kıbrıs Türk ve Rum Toplumdaki Revizyonist (Yenilikçi) ve Statükocu (Gelenekçi) Kavramların Siyasî Anlamı:

Kıbrıs meselesinin hâlli için kavramsal çerçevenin belirlenmesi önemli bir konudur. Fakat kavramsal çerçeveden (14) şu kastedilmek istenmektedir: İster genel, ister özgün bir durumun süreci olarak taraflara ait politikaların çözümlemesinde göz önünde bulundurulması gereken öğelerin, kapsamlı ve yararlı bir listesidir. Bu kavramlar, konu ile ilgili çeşitli değişkenlerin tanımlanmasına yardım ederler ve bu gerçekler arasındaki karşılıklı ilişkileri belirlerler. Ancak, kavramlar dahi bu değişkenler arasında karşılıklı olarak var olan ilişkiyi kesin bir biçimde saptayamadığı anlar da vardır.

Kıbrıs meselesinin çözümü için yapılan çalışmalar, kavramsal sorunlara bir çözüm getirmekten çok, konu ile ilgili kimi sorunların ortaya konmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kavramsal boyut ile pek ilgilenmezler. Bu çalışmada, Kıbrıs meselesi ile ilgili kullanılan terimlerin tanımını sağlamak ya da hiç olmazsa kullanılan terimlerin sınırlarının çizilmesi amaçlanmaktadır. Çünkü bu, Kıbrıs meselesinin hâlli için oldukça önemli bir konudur. Dolayısıyla şimdiki durumda, bunlarla ilgili tanımlara geçmekte fayda olur.

Aslında 'revizyonizm' (yenilikçi) ve 'statüko' (gelenekçi) terimleri, hem iç, hem dış, hem de uluslararası politika kavramlarıdır. 'Revizyonizm' ile genellikle hareket, adalet ve değişiklikten yana olan politika; 'statükoyla' ise biçim, düzen ve istikrar isteyen politika anlatılmak istenmektedir. Böylece, 'revizyonizm' sözcüğü, var olan yapıda değişiklik isteyen politika; 'statüko', sözcüğü de var olan yapıyı korumak isteyen politika anlamına gelmektedir. İç politika deyimleri ile söylenecek olursa, birincisi 'dinamik' ve 'ilerici', ikincisi ise 'statik' ve 'tutucu' politikayı takip ederler.

Kıbrıs'taki 'tutuculuk' ile 'ilericilik' veya 'gelenekçilik' ile 'yenilikçilik' arasında yapılmakta olan bu basit ayırım, bugün somut olaylarla ve durumlarla karşılaştırıldığında fazla bir anlam taşımamaktadır. Bu anlam, revizyonistlerin 'çözumsuzlük çözüm değildir' ile statükocuların 'çözumsuzlük çözümdürde' hayat bulmaktadır. Tutucuların korumaya çalıştıkları biçim ve düzen, toplumun ve politikanın doğasını radikal bir biçimde değiştirmeye yönelik bazı güçleri de içerdiğinden, bunların değişmesine neden olabilirler. Buna karşılıklı,

liberal ve radikal ilericiler, tutumlarını haklı göstermek için gelecekle ilgili ütopyaların hayali içine girebilirler ki, bunlar da ‘tutucular’ kadar statik olabilirler. Kıbrıs’taki her iki toplumun liberal veya radikal ilericileri, düzeni değiştirmek isterken daha ‘iyi’ bir düzen kuramadığı takdirde, en azından düzen değişikliği ile kendi görüşlerini gerçekleştirilebileceklerine inanmaktadırlar.

Revizyonist ve statükocu politikanın anlamları hakkındaki bu genel görüşten sonra bu kavramların dış politika ve uluslararası politika bakımından da önemi üzerinde durulacaktır. Bu iki kavramın uluslararası politikadaki anlamı, aslında açık olmaktan uzaktır. Gerçekten de statüko kavramı, bu sözcüğe atfedilen iki anlam nedeniyle açık değildir. Bazen bu sözcükle, eskiden var olan bir düzen biçimi anlatılmak istenmektedir. Bu anlamı ile ‘statüko’ sözcüğü; ‘status quo ante’ (daha önce var olan durum) sözcüklerinin kısaltılmış bir biçimi olmaktadır. Tıpkı Kıbrıs Rum ‘gelenekçilerinin’ Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devamını savunduğu gibi... Bu sözcüğe atfedilen ikinci anlam, hâlen var olan ve devam ettirilmesi veya değiştirilmesi istenilen durumdur. Buradaki anlamıyla Kıbrıs Türk ‘gelenekçilerinin’ Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yok sayan ve yeni bir ortaklık cumhuriyetinin kurulmasını ifade ettiği gibi... Uluslararası politikada statüko deyimini ‘status quo ante bellum’ anlamında kullanıldığı zaman, savaştan sonra işgal edilmiş olan toprakların geri verilmesi ve savaştan önceki koşullara dönülmesi kastedilmektedir. Denilebilir ki Kıbrıs Rumlarının ‘gelenekçi’ ve ‘yenilikçilerin’ ittifak hâlinde olduğu tek konu budur.

Görüldüğü gibi, uluslararası politikada, aynı deyim birbiriyle taban tabana zıt iki anlamı ifade için de kullanılabilir. ‘Status quo’ sözcüğünün ‘status quo ante bellum’ deyiminden geldiğini ve bu deyimın kısaltılmış bir biçimi olduğu söylenecek olursa, durum daha da karışık bir hâl alır. Bu nedenle, uluslararası politika bakımından ‘statüko’ ya da ‘status quo’ sözcükleri, tarihin belli bir döneminde uluslararası sistemin yapısı veya uluslararası politika bakımından değiştirilmek istenmesi anlamlarında kullanılmaktadır.

3.1.2. Kavramların Gelişimi ve Uygulamadaki Durumu:

Aslında statüko ve revizyonizm sözcükleri, 1815 tarihli Viyana Kongresi’nden sonra uluslararası politikada yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bilindiği gibi, Napolyon savaşlarından sonra toplanan Viyana Kongresi’nin en önemli amacı, Avrupa’da devlet sınırlarının yeniden çizilmesidir. Kıbrıs meselesinin hâlli için Viyana, Beyrut, New York, Cenevre veya Glion’da çeşitli defalar toplanan ve Kıbrıs’ın iç siyasal düzeni bakımından ‘tutucu’ olan Kıbrıs Rum tarafı, kendi görüşlerine göre düzenlenecek yeni sistemin devamlı olabilmesi için sadece uluslararası tedbirlerin yeterli olamayacağı görüşünden hareketle, bu devletin iç düzeni ile ilgili tedbirlerin alınması üzerinde durmuştur. New York (1992) düzeninin geniş ölçüde mimarı sayılan Butros Gali ve ‘Birleşik Kıbrıs’ yönetiminin başta gelen

savunucusu ABD, uluslararası düzen ile Kıbrıs'taki ulusal üniteler arasında sıkı bir bağlantı kurmuşlardı. Böylece, Kıbrıs'ta kurulacak yeni düzen, hem 1974'ten önce hem de 1974'ten sonra var olan düzeni birleştiriyordu.

1974 Barış Harekâtı'ndan sonra New York'ta Kıbrıs için kurulmaya çalışılan yeni düzenin arabulucu Butros Gali ve onun tutumu, Denktaş'ınki ile taban tabana zıt idi. Denktaş, savaşta yıkılan eski Kıbrıs Cumhuriyeti düzenini yeniden kurmak yerine, yeni ilkeler ve kurumlar üzerine inşa edilmiş, yeni bir Kıbrıs meydana getirmeye çalışmaktaydı. Onun nazarında düzenin kurulmasında meşruluktan daha önemli olan şey "adalet" ve "yaşam hakkıydı". Ona göre sürekli barış, ancak 'haklı barışın' kurulması ile sağlanabilirdi. Ancak adaletin gerçekleştirilmesi, Kıbrıs'ın yakın tarihindeki bazı gerçeklerin değiştirilmesini gerektiriyordu.

Böylece Denktaş, Gali'nin fikirlerinin yıkılmasının bayraktarlığını yaptığı gibi, yeni bir düzenin ve statükonun kurucusu da oluyordu. Fakat Denktaş'ın kurmaya çalıştığı yeni düzen, uluslararası kamuoyu tarafından henüz tescil edilmiş değildir. Aslında Kıbrıs'ın geçmişi ile ilgili birçok gerçekler, Denktaş'ın 'haklı barış' (just settlement) (Gönlübol, 1993:354) kavramıyla, yani savaş sonrası Kıbrıs'ta sürekli barış kurulması için gerçekleştirmeye çalıştığı kuramsal çerçeve ile anlatılamayacak veya halledilmeyecek kadar karmaşıktı.

Bununla birlikte millî ve etnik bir halkın statükosunun sürdürülmesi ile uluslararası toplumda bu statükonun korunması arasında önemli farkların bulunduğunu kabul etmek gerekir. Münferit ve millî bir sistem içinde statükonun sürdürülmesini sağlamak için uluslararası alanda bilinçli ve rasyonel olarak bir statükocu veya revizyonist bir politika izleme imkânı vardır. Başka bir deyişle devlet, iç düzenini sürdürebilmek için dış politikasını bir araç olarak kullanabilir. Örneğin, Stalin'in, 1934 ile 1939 yılları arasında yaptığı gibi... Aynı girişimi, GKRY'nin de yaptığı görülmektedir. GKRY, sadece ihtiyatlı bir dış politika izlemekle kalmamış, sözde Türk yayılmacılığı ve militarist politikasını önleyebilmek için BM'nin 'ortak güvenlik sistemini' (15) veya 'çok uluslu gücü' (16) bile desteklemiştir. Böylece, Kıbrıs Rum toplumu içerisindeki 'ihtilâlcî' yeni bir düzen geliştirmeye çalışırken, dışarıdan statükoyu korumaya çalışmıştır. Gerek Makarios ve Grivas, gerekse Kiprianu ve Vasiliu, uygulamada, hemen her zaman 'tutucu' ve 'ihtilâlcî' önderler olarak somut durumlar karşısında görüşlerini ve tutumlarını uluslararası gerçeklerle bağdaştırma yoluna gitmişlerdir. Ama bunların tutumları daima geçici olmuşlardır. Bunun en iyi örneklerinden birini, Sampson'un 15 Temmuz 1974'teki hükûmet darbesinde görülmektedir. Makarios, Batı'nın liberal ve tutucu rejimleriyle o sırada gerekli görülen iyi ilişkilerini sürdürebilmek için Kıbrıs'taki darbeyi kınayarak Enosis davasına "hıyanet" (17) etmiştir. Ancak bunu, geçici bir süre için yapmıştır. Makarios'a göre Enosis için darbe bekleyebilirdi. Oysa Yunanistan'ın tehlikeye atılması, tüm umutları yıkabilirdi. Uluslararası alanda statüko politikası, genellikle savaşlardan sonra izlenmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, statüko politikalarının en başarılısına 1815 Viyana

Kongresi'nden sonraki dönemde rastlanılmaktadır. Bir diğeri örnek de Kıbrıs coğrafyasında ortaya çıktığı görülmektedir. New York'ta taraflar, sadece bir barış anlaşması yapmakla kalmayacaklar, yeni düzenin bütün ayrıntılarının saptanmasına çalışacaklar ve buna dayalı kararları, 'anayasal' bir düzene bağlayacaklardı. Bugün için Kıbrıs'ta egemen olan düzende, taraflar arasındaki çatışmaları önlemek için düzenli toplantıların yapılması, kongre ve konferansların toplanması ve 'sürekli tarafsızlık' statüsünün devamı gibi tedbirler bulunmaktaydı. Bu tedbirlerden bir tanesi de 1992 yılında New York'ta yapılan zirve toplantılarıdır. Fakat bu statüko politikası, 1990 yılında, bir zamanlar bunun en büyük savunucusu olan Kıbrıs Rum yönetimi tarafından AB'ye tam üyelik sürecinin başlatılması ile son bulmuştur.

Buna rağmen uluslararası tedbirlerle, statüko politikasının sürdürülmesi fikri devam etmiştir. Gerçekten, bu kez Lefkoşa ve New York'ta toplanan tarafların liderleri, statüko politikasını daha sürekli kılmak için Kıbrıs'ın yeni düzenini yaşatacak, etraflı bir 'anayasa' kaleme almışlar ve bununla ilgili bir de mekanizma kurmuşlardır. Gali Plânı olarak anılan bu 'anayasanın' amacı, 'Kıbrıs'ta barışın korunmasıdır'. Ancak bu barış, galip tarafın kurduğu ve yenilgiye uğratılan tarafın kabul ettiği bir barış değildir. Zira Gali Plânı'nın, BM'nin 1974'ten sonra yaptığı bütün barış önerilerinin bir parçası sayılmasının nedeni, barış anlaşmaları ile kurulan yeni dünya düzeninin, Milletler Cemiyeti Misakı'nda öngörülen 'barışı koruma' (18) mekanizması ile sürdürülmek istenmesinden başka bir şey değildi.

Böylece iki taraf arasında, statüko politikası izleyenlerle, revizyonist politikalar izleyenlerin geleneksel ayırımı, BM'ce hazırlanan "normatif" düzeni kabul edenler ile bunu değiştirmek isteyenler arasındaki temel ayrıma paralel olmuştur.

Bununla birlikte, 1983'te KKTC'nin ilânından sonraki dönemde statükocu taraflarla, revizyonist taraflar arasında ayırım yapılmasını sağlayacak imkânlar da geliştirilememiştir. Tıpkı 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra olduğu gibi, daha ikinci harekâtın devam etmekte olduğu bir sırada, savaş sonunda kurulacak düzenin sürdürülmesini sağlamak için Türk ve Yunan müttefikler, elbirliği ile çalışmalara başlamışlardır. Ancak, düzeni koruyacak mekanizmanın kurulması veya korunması sağlanamamıştır. Gerçekten, bugüne kadar her iki taraf arasında daimi bir çözüme kavuşturacak genel bir 'barış anlaşması' yapılamamıştır. Harekât'tan hemen sonra 'yenilgiye uğrayan devletlere' karşı yapılacak işlemlerle ilgili olarak başlayan çalışmalar, kısa bir süre içinde tüm konulara yayılmış ve Kuzey/Türk ve Güney/Rum kutuplaşmasını ortaya çıkarmıştır. Zaten Harekât sonrası her iki taraf arasında belli bir ittifak sağlanamaması, 'statükocu' ve 'revizyonist' taraflar ayırımını daha da zorlaştırmıştır.

Bu ayırımın temel niteliklerini ortaya koymak gerekirse, her iki tarafın statükocularının savundukları konulara bakmak gerekir. Böylece reformistlerin durumu anlaşılabilir gibi, statükocularla revizyonistler arasındaki ayırım da ortaya konmuş olacaktır. Buna göre Kıbrıs

Türk ve Rum toplumlarındaki statükocuların savunduğu ‘gelenekçi kavramlar’, aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Kıbrıs’taki Türkler ve Rumların ‘Gelenekçi Kavram’ Analizi

Kıbrıs Türk Görüşü	Kıbrıs Rum Görüşü
1974’teki ‘de facto’ durumun devamı	1960 anayasal düzenin devamı
1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının devamı	Çok uluslu gücün getirilmesi
İki kurucu ortaklığın tesis esilmesi	Rum çoğunluğun egemenliği
Toplumların eşitliği	Fertlerin eşitliği
Devletlerin eşitliği	Toplumlar arasında azınlık-çoğunluk ilişkisi
Anayasal eşit haklar	Koruyucu haklar
Yönetime eşit katılım	Nispi katılım

3.1.3. Taraflarca İzlenen Karşı Politikalar:

Revizyonist ve statüko politikaları hakkında yukarıda belirtilen hususlar, araştırmacıları şu noktaya götürmektedir: Adadaki her iki devletin (KKTC-GKRY) birbirlerine karşı izledikleri dış politikanın niteliğini doğru olarak teşhis edilmesi ve kendi politikalarını ona göre saptanması gerekmektedir. Revizyonist ve statüko politikaları karşısında izlenecek karşı politikaların birbirinden farklı olması gerektiğine kuşku yoktur. Genel uluslararası sistem içinde sadece bazı düzeltmeler veya değişiklikler yapmayı amaçlayan statükocu bir dış politikaya karşı, ‘yatıştırma’, ‘alış-veriş’ veya ‘bağdaştırma’ politikaları izlenebilir. Ama uluslararası sistemi tümünden değiştirmek isteyen veya bir ya da daha fazla devletin hayatî dış politika amaçlarına veya hedeflerine karşıt bir politikayı bu yollardan durdurma imkânı yoktur. Böyle bir politikanın ‘çevreleme’ veya ‘denge politikaları’ ile önlenmeye çalışılması gerekir. ‘Çevreleme’, ya Büyük Çin Şeddi, ya da Fransızların İkinci Dünya Savaşı’nda Almanlara karşı inşa ettikleri Maginot Hattı gibi gerçek, ya da Amerika Birleşik Devletleri’nin 1940’ların sonundan itibaren revizyonist bir dış politika izleyen Sovyetler Birliği’ne karşı, bu devletin etrafında ittifaklar zinciri kurarak gerçekleştirmeye çalıştığı, hayali bir ‘set’ olabilirdi. Bu setin anlamı ‘en çok buraya kadar ya da savaş’ (Morgenthau, 1970:80-91) demektir. Tıpkı Kıbrıs’ta 1964 yılında ‘Yeşil Hattın’ kurulması gibi.

Aslında revizyonist bir politikaya karşı ‘yatıştırıcı’ ve ‘yumuşatıcı’ bir politika izlemek, beklenen sonucu sağlamazdı. Çünkü bu politika, ancak statüko politikasına karşı izlenebilir ve bu politika karşısında başarılı sonuçlar alınabilirdi. Revizyonist dış politika karşısında izlenen hatalı tutum konusunda klasik örnek, 1963’te anayasa değişikliği teklifinden itibaren Makarios’un izlediği revizyonist politikanın yatıştırılmaya ve yumuşatılmaya çalışılmasıdır. Statükodan yana olan Türk tarafı, revizyonist dış politika izleyen tarafın arka arkaya ileri sürdüğü istekleri rasyonelleştirmeye, hatta bunları sınırlı istekler gibi görmeye çalışmıştı. Hatta Türk tarafı görüş ayrılıklarının bağdaştırılması ve çatışmaların yumuşatılması ile bunların üstesinden gelebileceğini düşünmüştü. Halbuki böyle bir politika sonucunda,

revizyonist tarafın sessiz ve kansız başarısı ile sonuçlanması kaçınılmaz olacaktı. Örneğin, Makarios'un, 1963'ten sonra Kurucu Anlaşmaların hükümlerini ihlâl ederek önce silahlanmış, sonra da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işgali ile başlayan yayılma girişiminde bulunmuştu. Artık Makarios'un tüm Kıbrıs'ı, hatta bölge için bile bir tehlike olmaktan çıkarılması, küçük bir muharebe ile bunun başarılması olanağı kalmamıştı. Ya giderek artan Rum istekleri kabul edilecek ya da savaşa girilecekti. Bu noktaya gelinmesi, özellikle Batılı devletlerin Makarios'a karşı hatalı tutumundan ileri geliyordu. Revizyonist ve irredentist Rum politikası, statükocu bir politika gibi yumuşatılmaya ve başkalarının sırtından verilen ödünlerle yatıştırılmaya çalışılmıştı. Revizyonist ve statükocu politikalarla ilgili olarak işlenecek bir başka hata, yukarıdaki örnekte belirtilen tam tersi bir tutumla statükocu bir politikaya, revizyonist ve emperyalist bir politikaymış gibi karşılık verilmesidir. Karşılıklı olarak kuşku doğuran ve hatalı politikada ısrar edildiği takdirde, kuşkuların giderek artmasına neden olan böyle bir tutum, tarafları kısır bir döngü içine sokar. Sonunda bu politika, savaşa kadar sürükleyebilir. Bu gibi durumlarda, taraflardan her biri, kusuru ötekine atar ve karşı taraftan hatasını düzeltmesini bekler. Nitekim Birinci Dünya Savaşı böyle başlamıştır. 1870 yılında birliğini gerçekleştirdikten sonra Almanya da statükocu bir politika izlemiştir. Ancak, özellikle Fransa'nın Almanya'dan duyduğu kuşkular sonunda başlattığı ittifaklar, karşı ittifaklara yol açmış ve bu gelişme, savaşın çıkmasına dek sürmüştü. Kıbrıs'ta bu olay, sınır ihlalleri ve S-300 füzelerinin getirilmek istenmesi ile oluşmuştu.

Aslında İdeolojiler ve ideolojik politikalar, taraflar arasında kuşkuları arttıran önemli nedenlerden birisidir. Nitekim bütün Kıbrıs'ın Türkleştirilmesi veya Rumlaştırılmasına dair istekler, tüm Batılı ülkelerin revizyonist bir politika kuşkusuna yol açmakta ve bundan dolayı da çekinilmektedir.

Gerçekten de her iki tarafın milliyetçi ideolojisinde bütün Kıbrıs'ın Türkleşmesi ya da Rumlaşması ülküsü bulunmakla birlikte, her iki ulus devletin (KKTC-GKRY), her zaman birbirlerine karşı revizyonist bir politika izlediğini söylemek doğru değildir. Nitekim belli bir zaman sonra ki bu durum 'dedante' politikasının başlamasından öncedir, karşılıklı kuşkular ve gerçeklerin yanlış algılanması nedeniyle, 'Kuzey' ile 'Güney' arasındaki ilişkiler kısır bir döngü içine girmiş, zaman zaman da patlama noktasına gelmiştir. Aslında karşılıklı kuşkular ve korkular yüzünden gerçekler salt ideolojik açıdan algılanmış, ideolojik bakış, ilk kuşku ve korkuları geri bildirim (feedback) yoluyla yeniden beslemiştir. Böylece karşılaştıkları tehlikeleri, olduğundan fazla büyüten taraflar, 'hayalî tehlikelerden' korunmak için aldıkları tedbirlerle, karşı tarafın korkusunu haklı kılmakta ve gerçeği yanlış biçimde algılamasına neden olmaktadır. Aslında gerçeklerin yanlış algılanması ve bunun doğurduğu kuşku süreci, tarafları kısır bir döngü içine sokmuştur.

Revizyonist ve statüko politikalarını doğru teşhis etmek ve bu konuda hata yapmamak, her zaman kolay değildir. Yukarıda belirtildiği gibi Makarios'un anayasa

değişikliği örneğinde olduğu gibi, statükoyu adım adım değiştirmek girişiminin nereye kadar gideceğini görebilmek kolay olmamıştır. Çünkü Kıbrıs'taki herhangi bir tarafın, statükoda bazı düzeltmeler yapma girişimi, ya tümünden revizyonist ya da irredentist bir politika ile sonuçlanabilirdi.

Aslında siyasî ve askerî araçlar kullanarak girişilen revizyonist politikaları anlamak, nispeten daha kolay olmakla birlikte, ekonomik ve kültürel araçlarla başka devletleri etkileyerek girişilen revizyonist ve irredentist politikaları anlamak, her zaman o denli kolay olmayabilir. Bir devletin dış ticaretine başka bir devletin iyice nüfuz etmesi hâlinde, salt ekonomik amaçla izlenen 'ekonomik genişleme politikası', kendiliğinden ve birdenbire siyasal bir güç kaynağı olabilir. Buna, Rumların Kıbrıslı Türklere uyguladığı ambargo ve dünya ekonomisinden izolasyon çabaları örnek gösterilebilir. Böylece, ekonomik ve dolayısıyla siyasal bakımdan zayıflamış bir devlete karşı, revizyonist bir politika izlemek daha kolay olabileceği düşünülürdü. Kıbrıs'taki birçok revizyonist politikalar, belli bir bölgede ve belli bir konuda statükonun değiştirilmesi isteği ile başladığı hâlde sonradan genişleyerek, daha büyük alanları, hatta tüm Kıbrıs'ı kapsamı içine alabilirdi.

Tıpkı Hitler'in izlediği politika gibi... Zira Hitler'in izlediği revizyonist politika, evrensel amaçlı bir politika idi. Bir başka örnek de İsrail'in, 1943'ten itibaren bölgedeki statükoyu adım adım değiştirme çabasına girişmesi gösterilebilir. Vasiliu ve Klerides'in de yaptığı bundan pek farklı değildir. Uluslararası sistemin aktörleri, izledikleri politikanın gerçek yüzünü çoğu kez gizli tutarlar. Revizyonist, irredentist veya emperyalist politika izleyenler ise bunu hiçbir zaman açıklamazlar. İzlenen politikanın gerçek niteliği, çoğu kez insancıl veya ideolojik bir 'şal' altında gizli tutulurlar. Dolayısıyla bunu anlayarak zamanında gerekli tedbirleri almak, dış politikayı yönetenlerin başlıca görevleri arasında olduğu unutulmamalıdır.

3.2. Olgular:

Kıbrıs meselesine bakıldığında bunca hüznü olaydan sonra geline noktada barış, adalet ve insan hakları bakımından pek de övünülecek bir düzeyde olmadığı görülür. Acaba barış, insanın kendi doğallığı içinde, kendisini hiç zorlamadan ve hemen her ihtiyaç duyduğunda elinin altında hazır bulabileceği bir olgu mudur?

Bu sorunun cevabını verebilmek, elbette ki kolay değildir. İnsanların barış talebi, daha ziyade, sahip oldukları kendi maddî değerlerini tehlikeye atmamak ya da güvence altına almak gereksiniminden doğmaktadır. Aslında barış denilen olgu, uygulamada çıkarların korunması için zorunlu olarak oluşturmak zorunda kaldığı bir 'kuvvetler dengesidir' (19). Gerçekte sürdürülen tüm sükûnet arayışları, güçlerin birbirlerini sınamak ihtiyacının doğal bir sonucudur.

Bundan hareketle Carr, tarihî olguyu “tarihin omurgasını oluşturan ve bütün tarihçiler için değişmez olan materyallerdir” (Carr, 1993:6) şeklinde tanımlar.

Aslında tarihî vakalar, millet hayatını birinci derecede etkileyen hadiselerdir (Akbulut, 1993:41). Başka bir deyişle bir olayın, tarihin konusu olabilmesi için o olayın toplum hayatına birinci derecede tesir ve toplumun bütün kesimlerine derece derece nüfuz etmiş olması gerekir. Bu itibarla geçmişten günümüze getirilecek tarihî hadiselerin de şu anda toplumu etkilemekte ya da en azından ilgilendirmekte olan olaylar nezdinden olması, tesirlerinin toplum üzerinde hâlâ devam etmekte bulunması, bir başka deyişle Kıbrıs meselesinin hâlli için göz önünde tutulması gerekir. Ancak bu şekilde toplumun karşı karşıya bulunduğu problemlere çözüm yolları bulunabilir ve geçmişteki tecrübelerden istifade imkânı doğabilir.

Örneğin, Türk Tarihi bakımından 1071 Malazgirt Savaşı, 1453 İstanbul’un Türklerce fethi ve 1919 Kurtuluş Savaşı’nın başlaması birer tarihî olgudur. Tarihçi bunları doğru bilmelidir. Zaten bu doğruluk bir mecburiyettir ve bütün tarihçiler için kabul edilen ve temel olgular denilen bu tür bilgiler, genellikle tarihçinin kullandığı hammaddeleri oluştururlar. Fakat tarihçi hangi olgulara, nasıl yer vereceğine, kendisi karar verir. Buna karşın tarihî bilgi, kişilere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Kıbrıslı Türklerin kalıcı bir çözüm istemelerine rağmen, sıradan Kıbrıslı bir Türk’ün nasıl bir çözüm istediği bilmemektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere her milletin kaderini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen belirli tarihler ve tarihî olaylar vardır. Bundan hareketle Kıbrıs Türk toplumunun da kaderine tesir eden olayları şöyle sıralamak mümkündür:

- 4 Haziran 1878 adanın İngiltere’ye geçici olarak devredilmesi,
- 5 Kasım 1914 Kıbrıs’ın İngiltere tarafından ilhak edilmesi,
- 31 Ekim 1931 Kıbrıs’ta Rum isyanlarının sistematik olarak başlaması,
- 16 Ağustos 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması,
- 15 Temmuz 1974 Enosis taraftarlarınca hükûmet darbesinin yapılması,
- 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı’nın yapılması,
- 13 Şubat 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulması,
- 15 Kasım 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilân edilmesi,
- 4 Temmuz 1990 Kıbrıs Rum yönetiminin tam üyelik için AB’ye müracaat etmesi.

Bu tarihî olaylardan ilk üçü Kıbrıs Türk toplumunun cüzî iradesi dışında meydana geldiği hâlde, Türk halkına telafisi imkânsız büyük zararlar vermiştir. Buna karşın, Türk halkının şuurlanmasına ve millî benliğinin (Aytekin, 1992:44-46) güçlenmesine de sebep olduğu söylenebilir. Daha sonra cereyan eden olaylarda söz sahibi olması, kendi kaderinin başkaları tarafından belirlenmesine müsaade edilmemesi bakımından fayda sağlamıştır.

Peki, Kıbrıs için bunun dışında ne gibi olgulara ihtiyaç vardır? Bunun için ilk olarak tarih içine gömülmüş siyasal olguları toplamak gerekir.

Kıbrıs meselesi üzerinde yapılacak araştırmalarda, her iki toplumun geçmiş tarihten ve şimdiki yaşantısından bütün geçekler toplanmalı ve birbiriyle mukayese ettikten sonra birtakım sonuçlara varılmalıdır. Çünkü kuramlar, olgulara dayandıklarında bile denemeden geçirilmelidirler (Parkinson, 1984:278). Örneğin federe devletlerden birinin sağlık hizmetini millileştirmesi ve sonra bunun sonuçlarını (sağlık durumunda ve maliyette) millileştirilmemiş öbür devletle karşılaştırması gibi. Narenciye bahçelerini, eski sahipleri işletirse üretim artar mı? Bu, ancak denemeyle ortaya çıkacak bir şeydir. Yasamada gizli oy olmalı mıdır? Kabinenin yarısı Türklerden mi oluşmalıdır? Yargıtay üyeleri elli yaşında mı, yoksa yetmiş sekiz yaşında mı emekliye ayrılmaya zorlanmalıdır? Aslında bunlar tartışılacak konular değil, denecek ve gözlemlenecek konulardır.

Gerçek şu ki bu sorunların bilimsel yöntemle çözülmesindeki güçlük, genellikle halkın ve özellikle politikacıların bilimsel yöntemin pek etkisi altında kalmamalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle her iki tarafın statükocuları, çözümsüzlüğün devam etmesini istemektedirler. Dolayısıyla bunu isteyen insanlar, hiçbir zaman kalıcı bir çözüme ulaşılmasını istemezler. Pek tabii ki bu durum da yeni bir araştırma olgusunu ortaya atar: Buna göre Kıbrıs'taki insanların gerçek ihtiyaçlarını karşılarken, onların siyasal isteklerini nasıl doyurmak gerektiği, incelenmesi gereken bir konudur. Özellikle bu durum, Kıbrıslı Rumların demokrasi kültüründe ortaya çıkmaktadır. Zira GKRY'nin demokrasi anlayışında, kendi kendine reform ya da tecrübe yapabilecek biçimde kurgulanmadığı açık bir gerçektir.

Esasında Kıbrıs meselesini anlamak için, yalnızca olayları (olguları) bilmek de yetmez; onların anlamlarını da kavramak gerekir. Bu mesele, tarihî olaylardan, bu olaylarla ilgili düşüncelerden, olması gereken ülkü ve özelemlerden meydana gelmektedir. Bu bilgiler, ancak, siyasal sürecin özünü meydana getiren temel sorunlara göre düzene ve sıraya sokulurlarsa önem kazanırlar. Çünkü ne olan ve ne de olması gereken olaylar, kuramsal bir çerçeve içine sokulmadıkça anlaşılması oldukça güçtür. Bir başka deyişle bilginin geçerliliği, daha sistematik ve mantıksal bir yapı gösteren ilimlere yaklaştıkça artar. Ancak bilimsel bilgi, belirli bir olgu ile bir diğer olgu arasındaki ilintiyi bir 'doğa kanunu' şeklinde ifade edebilmektir. Belirli bir olgunun, beraberinde ve düzenli olarak bir diğer olguyu getirdiği saptanabilirse, bu bilgiyi artırmış bir buluştur (Mandelbaum, 1971:10-13). Böylece, ilerde olacak bir gelişmeyi, önce gelen bir olgudan çıkartılması mümkün olabilir. Çünkü bilimin en temel karakteri, gözleme dayalı olgular üzerine kurulu ve bağımsız değer (value-free) olgularının nesnel incelenmesine dayandırılmış olmasıdır. Zaten bilimin doğasında sistemleştirme vardır. Bundan hareketle ampirik olgular derlenip toparlanacak ve genellemeye elverecek şekilde sistemleştirilecek ve buradan sistematik bir teoriye varılacaktır (Dahl, 1965:30). Böylece elde

edilen yasa türü önermelerle, 'açıklama' ve 'öndeyişler' gerçekleştirilebilecektir (Apter, 1977:28-29).

Bundan hareketle Kıbrıs meselesi ile ilgili okunan tarihler, doğrusunu söylemek gerekirse hiç de olgusal değildir. Tam aksine bir dizi kabul edilmiş yargılardan ibarettir (20).

Şimdi bunun üzerinde biraz daha dikkat çekilecek olursa, herhangi bir uygarlığın, herhangi bir dönemdeki tarihinin incelenmesi, biri ampirik içerik, diğeri analitik kategoriler olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlar birbirini etkileseler bile birbirinden bağımsız iki ana eksen üzerinde kurulmuşlardır.

Ancak bir tarih çalışmasının ampirik içerik eksenini, olgusal bilgi kümelerinden oluşur. Mesela, "Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federal devletteki Kıbrıslı Türk ve Rumların toplumsal ilişkileri, siyasal ve sosyal kurumlar açısından etkileri nasıl olacaktır?" sorusu, bu türden bir olgusal bilgi yığını ele almayı gerektirir. İşte buna benzer ampirik bilgilerin üretilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılması gerekir. Bundan hareketle tarihi, saplantılar batağından kurtarmak için 'gerçekler serisi' olarak değil, 'durumlar analizi' olarak görmek şarttır.

Bütün bunlar olgusal bilgi yığınlarına bakılmasını, açıklanmasını ve değerlendirmesini gerektirir. Bu yığınlarla uğraşırken olayları ve durumları zaman, mekân ve kişi koordinatları ile doğru tespit edilmesi, araştırmacı olarak yerine getirilmesi gereken bir iştir. Çünkü olgusal bilgilerde doğruluk bir erdem değil, bir görevdir (Carr, 1973:10). Biraz önce de ifade edildiği gibi, araştırma yapılırken sürdürülen faaliyetin temel eksenini, tarihin ampirik içeriğiyle ilgilidir. Bu bağlamda araştırma, olgusal bilgi konularının doğruluk ya da yanlışlığının tespiti için belgeler, raporlar, tutanaklar ve zabıtlara dayanılarak yapılan ampirik bir iştir. Ama tarihin bilgisi, sadece bir olgusal enformasyon yığınının bilgisi değildir. Tarihin ampirik içeriğinin ele alınması, yakalanması, işlenmesi, değerlendirilmesi, aynı zamanda, hem insan tecrübesinin yarattığı, hem de bu tecrübenin içinde şekillendiği (Berger, 1969:3-28) farklı kültür ve uygarlıkların toplumsal, siyasî, iktisadî, entelektüel, estetik, dinî, ahlakî değerler ve kurumların yeniden inşası, anlamlandırılması veya çok farklı anlam dünyalarından anlaşılması süreciyle, ayrıştırılamaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Bu anlamlandırma çabasında ise sürekli olarak hem temel analitik kategorileri, hem de bu kategorilerin dünya tasarımlarında birbirleriyle ilişkilendirilmesi anlamında paradigmatik yapılar kullanılır. Araştırma yapılırken, olguları belirleme işinin sağlıklı bir şekilde ele alınmasında, araştırmacının bu analitik sorunların bilincinde olması ve bu analitik kategori bilgisinin üretmesi oldukça önemlidir.

Kıbrıs'la ilgilenen her araştırmacı farkında olsa da olmasa da, 'tarih', 'ekonomi', 'din', 'milliyetçilik', 'sömürgecilik', 'eşitlik', 'egemenlik', 'devlet', 'Kıbrıslılık', 'mülkiyet hakkı' gibi analitik kategorileri, dünyayı algılamasını etkileyen paradigmlar içinde birbirleriyle kenetlenmiş bir şekilde kullanır. Kıbrıs Türk ve Rumlar için bu kategorilerin kullanılması, önemli bilgi ve millî görüş sorunlarıyla ilgilidir. Aslında araştırmanın perde arkasında her

zaman için bu sorunlar vardır. Mesela, 'Kıbrıslılık' kategorisinin ontolojik statüsü, yani varlık statüsü nedir? Tarih içinde belirli dönemlerde, belirli kültürel ortamlarda ortaya çıkmış iktisadî, toplumsal, hukukî, vb. tecrübelerden bağımsız olarak var olan bir "yerel gerçeklik" kategorisi midir? Yoksa belirli dönem ve zamanlarda görülen 'Kıbrıslılık fikri', zaman ve mekândan bağımsız olarak var olan bu evrensel kategorinin ortaya çıkış enstantaneleri midir? Yani "Kıbrıslılık" kategorisi, sadece Kıbrıs'taki toplumlarda yaşanmış olduğu için bilinen, başka türlü de olabileceksen tecrübeyi kavramak, anlamlandırmak, açıklayabilmek ve tarihteki diğer tecrübelerden farklarını belirtebilmek gibi nedenlerden ötürü kullanılan analitik bir kategori midir? Bir başka deyişle yaşanmış tecrübelerden bağımsız evrensel bir gerçeklik içeriği olmayan, yaşanmış tecrübeleri analiz edilmesini zorunlu bir unsuru ve sonucu olarak analiz yapılırken bizatihi toplumların ürettiği bir kategori midir? Bu türden temel anlamlandırma, çözümleme kategorilerini ve yapılarını kullanmakta olduğunun farkında olmayan veya bu farkında olmanın gerektirdiği entelektüel sorumlulukları üstlenmek için çaba sarfetmeyen biri, kötü bir tarihçi ya da kötü bir sosyal bilimci ve siyasetçi olur.

Aslında bu kesinlik, hadiselerin tespiti için söz konusudur. Ama bunların tam izahı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü tarihçiler, nasılı ve niçini bilmek isterler: Bu arzusuna da ancak olguların birbiriyle olan bağlantılarına nüfuz ederek ulaşabilirler. Zaten tarihî izah etmek, yaşanan benzerlikler sayesinde, tarihî hadiselerin şartlarını tayin etmek ve yeniden kendi ortamı içine yerleştirilen konunun değişkenlerini anlamaya yardımcı olmaktır. O hâlde denilebilir ki tarihteki her neden-sonuç ilişkisi, aslında kısmi bir ilişkidir. Yani bir başka deyişle her açıklama, iki hadise arasındaki karşılıklı bir ilişkidir dersek yanılmayız. Fakat hiçbir tarihî olgu, diğer bir tarihi olgunun tek ve münhasır sebebi değildir (Gey, 1955:70).

Ancak Kıbrıs Rum siyasetinin ileri gelen bazı siyasetçileri, bazı olguları anlamaktan çok uzaktırlar. Ama yine de bunlar, eskiye dayalı yeni bir düzen kurmak ve bunu meşrulaştırmak istemektedirler. Onların hiçbir olgularla ilgili değildirler. Hatta Vasiliu açıkça, tüm olguları bir kenara iterek yeniden başlamak gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Çünkü bu görüşü savunanlar, yalnızca hukukla, yani "olması gerekenle" ilgilidiler. Zira onlar için olgular, bu hukukun gerçekleşmesi için sadece bir araçtı. Aslında bu söylemleri ile onlar, polemik ve ideolojik bir tutum içindedirler. Çünkü benimsedikleri görüşü, tarihin nedeni olarak görmektedirler. Bilim diye sundukları ilkeler, aslında kendi seçmiş oldukları yanlı değerlerden başka şey değildir.

Kıbrıs Türk halkının statükocu görüşünü temsil eden Denктаş, hiç olmazsa bilinçli olarak olguyu, hukukla yargılama ve ideal bir çözüm görüntüsü altında Kıbrıslı Türklere sunulan planların (Gali ve Annan) son öneriler olduğuna tümünden karşıdır. Denктаş, yalnızca olguları tanımaktadır. Eğer o, "olanı" "olması" gerekenle yargılamaktan sakınıyorsa, ilkelerini önyargılarından değil, tarihî olguların doğasından çıkardığı içindir.

Dolayısıyla, Denктаş'ın, olanı olması gerekenle yargılamaya karşı çıkan, tarihin gerçek zorunluluğuna, yine tarihin yasası biçimini (21) vermek isteyen ve bu yasayı, olguların çeşitliliğinden ve değişimlerinden çıkaran bir kişi olarak giriştiği işte, tek başına olduğunu söylemek mümkündür.

GİRİŞ İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. Biyografiler ve diğer konuların plan analizleri için bkz... (Kütükoğlu, 1991:38).
2. Bilimsel araştırmalarda nasıl, nerede, ne zamana ve ne biçim sorularına cevap verilmesi gerektiği üzerine daha ayrıntılı bilgi için yapılan bkz... (Beachler, 1994:16).
3. Geçmişin ilmi olarak incelenmesi için uygulanması gereken yöntemler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Kaptan, 1991:53-57).
4. Tarih araştırmalarında yöntem için bkz... (Eyüboğlu, 1991:38).
5. Tarih araştırmalarındaki analiz ve sentez arasındaki ilişki için bkz... (Lacombe, 1994:239).
6. Araştırma tekniklerinde fonksiyonel ve davranışçı ekolün kullanılmasıyla ilgili bkz... (Easton, 1968:129 vd).
7. Tarihin diğer disiplinlerle olan ilişkisi için bkz... (Tezel, 1993:8-10).
8. Siyasî tarihin diğer bilimlerle olan ilişkisi hakkında bkz... (Tolan, 1979:v; Dâver, 1972:iv; Hakın, 1989:31-34; Kütükoğlu, 1990:8).
9. Geleneksel nakilci tarihçilik ile analitik tarihçiliğin özellikleri hakkında bkz... (Burke, 1990).
10. Araştırmalarda teori kurmadaki eksikliğin birçok hatalı değerlendirmelere yol açacağı hakkında bkz... (Kirkpatrick, 1962:3-9).
11. İlmî bir araştırmacının makro sosyolojik ve mikro etnisite düzeylerin bileşimine dayalı bir metotla yapılması için bkz... (Sarıbay, 1994:1-3).
12. Tarihî hadiseler, gerçekleştikleri zaman dilimindeki şartlara göre değerlendirmesi gerekir. Bunun için bkz... (Gönlübol, 1992:20).
13. Tunaya'nın kıyaslama ve özdeşleştirme ile ilgili tanımlamayı Kissinger'a dayandırarak anlatışına bkz... Tanık Zafer Tunaya: "Mr. Kissinger, Tarih Önünde", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mart 1975; Tunaya, 1989:94).
14. Araştırmalarda kavramsal çerçeve ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz... (Gönlübol, 1993:16).
15. BM ortak güvenlik sisteminin özellikleri üzerine bkz... (Padelford-Lincoln, 1962:494; Martin, 1964:195-197; Rienov, 1961:301; Greene, 1964:548-549; Schwarzenberger, 1965:231-233).
16. Bilindiği gibi 4 Mart 1964'te BMGK aldığı karar [UN Document S/15575, 4 March 1964 para. 5] ile 27 Mart'ta adada asayişin ve sükûnun sağlanması için İngiliz – ABD plânının bir tezahürü olarak 10.000 kişilik NATO birliği gönderilmişti. Bunun ayrıntıları için bkz... (Armaoğlu, 1989:787; Gürün, 1983:410; Andreas Fantis: "The Letter of Krushcev", New York Times Özel Arşivi, (ABD), 8 February 1964, s. 2; "İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Millî Davamızdır", Bayrak Gazetesi, 9 Mayıs 1964, Sayı:579; Stephens, 1966:191; Ehrlich, 1974:61; The Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997, s. 4; Laipson, 1990a:9; Laipson, 1990b:1-2; Adams-Cottrell, 1968:61 ve 74; Ausland-Richardson, 1966:321-326; Albrecht, 1994:17; Borowiec, 1983:96-97; Ball, 1982:347; Salih, 1978:38-39; Crawshaw, 1978:371; Stephens, 1966:188; Birsios, 1975:130; Winsdor, 1964:12; Xydis, 1977:26; Ahmet Bilgin, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 40, Dönem 1, Oturum 4, 25 Mayıs 1965, s. 559; Ahmet Yıldız, Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD), 6 Ocak 1966, Dönem 1, Oturum 5, C. 31, s. 423; Nihat Erim, Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD), C. 40, Dönem 1, Oturum 4, 25 Mayıs 1965, s. 550; Ahmet Yıldız, Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD), 6 Ocak 1966, Dönem 1, Oturum 5, C. 31, s. 411; Hüseyin Uysal: "Tehlikeli Alakalar", Akis Gazetesi, 15 Ocak 1966, s. 5.
17. Makarios 19 Temmuz 1974 tarihinde BM'deki konuşmasında, "Yunanlılar Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir ve Türklerden çok daha tehlikelidir. Bu işgal hareketi, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Bugün Türk toplumu da tehlike içindedir" demiştir. Bununla ilgili bkz... Extract from Makarios Speech at The UN on 19th July 1974, s. 13; Archbishop Makarios, The Letter Sent by Archbishop Makarios to The President of The Greek Republic, General Phaedon Gizikis on 2 July 1974; Makrides, 1977:175-175; Denktas, 1996:71; Tosun, 1996:371-375; "Sampson'un Son Açıklamaları-III", Yeni Kıbrıs Dergisi, (Nisan 1987), s. 27-31; "EOKA-B Yasalaştırılacak Mı?", Haravgi Gazetesi, 24 Ocak 1994, No:4029, s. 7; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 24 Ocak 1994, No:4029, s. 7; "Klerides Denktas'ı Anlattı", Fileleftheros Gazetesi, 3 Temmuz 1990, s. 2-3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 3 Temmuz 1990, s. 2-3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Archbishop Makarios on The Invasion of Cyprus by Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997 s. 1; Halley, 1985:12-13; Alasya, 1983:2063; "Makarios: Yunan Ordusu İşgalcidir", TAK, S:22B, 22 Temmuz 1974, s. 1.
18. UNFICYP'nin fonksiyonu çok farklıdır. Herkes onları barışı sağlayıcı olarak görmek istemektedirler. Aslında onların görevi, "barışı koruyucu=peace-keepers" görevini görürler; halbuki onların "barış yapıcı=peace-makers" görevleri yoktur. Bunun için bkz... (Adams-Cottrell, 1968:74).
19. Barış ve barış olgusunun oluşturulması için bkz... İ. Reşat Özkan: "Barış ve... İşte Srebrenica Düşü", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 18 Temmuz 1995, s. 15.
20. Tarihî olgular ile yargılar arasındaki bağı ve karşılaştırmalı değerlendirmesi için bkz... (Barraclough, 1955:14).
21. Tarihin yasaları üzerine yapılan bir deneme için bkz... (Althusser, 1987:15-18).

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE GALİ PLÂNI

1.1. BM NEZARETİNDE YAPILAN TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER:

1.1.1. Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları:

BM'nin Kıbrıs meselesiyle ilgili bakışı, ele alındığı zaman, dikkat çekici bir dizi olguyla karşı karşıya kalınmaktadır. Örneğin 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs'ı BM'nin daimi üyesi yapmış ve bağımsız bir devlet sıfatını kazandırmıştır. Bu yüzden BM, Kıbrıs'ın 16 Ağustos 1960'taki bağımsızlık ilânından sonra toplumlararası çatışmanın hemen her bölümünde müdahil olmak durumunda kalmıştır.

Gerçek şu ki 1960 öncesinde Türkiye ve Yunanistan, adadaki Kıbrıslı soydaşlarının çatışmasını önlemek BM'nin çatısı altında görüşmelerini sürdürmüşlerdir. 1960 sonrasında ise Kıbrıs, kendini birden bire uluslararası camianın bağımsız bir üyesi olarak buluvermiştir. Böylece 1960 öncesinin aksine Kıbrıs, çözüm için yapılan her türlü önerleri ya da görüşleri, reddetme ya da kabul etme hakkına sahip olmuştur. Kıbrıslı Türkler, Rumların adadaki “sui generis” (Bölükbaşı, 2001:311) ortaklık yönetimini tekrar gözden geçirme emellerini yok edebilecek anayasal haklara sahip olduklarını düşünürken, Rumlar da davalarını Üçüncü Dünya ülkelerinin desteğinde, self-determinasyon ve insan hakları perspektiflerine dayandırarak, BM çatısı altında savunma imkânı elde etmişlerdir. Elde edilen bu imkânla Kıbrıslı Türkler ile Rumlar, 1968 (1) yılından beri kendi aralarında toplumlararası görüşmeleri sürdürmektedirler.

BM'nin nezaretinde başlayan toplumlararası görüşmeler, bir süreç hâlinde bugün de devam etmektedir. 1968'den itibaren başlayan bu süreci, dört (2) safhaya ayırmak mümkündür:

1. Birinci Safha 1968 – 1974: (İlk müzakere tarihinden 20 Temmuz 1974 müdahalesine kadar)
2. İkinci Safha 1975 – 1983: (Askerî müdahaleden KKTC'nin ilânına kadar)
3. Üçüncü Safha 1983 – 1990: (KKTC'nin ilânından KRY'nin AB'ye yaptığı tam üyelik müracaatına kadar)
4. Dördüncü Safha ise 1990'dan günümüze kadar.

1.1.1.1. Toplumlararası Görüşmelerin Birinci Safhası 1968 – 1974:

1967 Kasım ayında, Lefkoşa ile Limasol arasında yer alan Boğaziçi ve Geçitkale köylerindeki silahlı çatışmadan sonra, Kıbrıs sorununa barışçı usullerle bir çözüm bulunması yolundaki çalışmalar, BM Genel Sekreteri U'Thant'ın girişimleri sonucunda 2 Haziran 1968'de (3) başlamıştı. 9 Mart'ta Güvenlik Konseyi'nde yaptığı bir açıklamada U'Thant, nihaî çözüme ulaşılması konusunda bir adım atılabilmesi için Kıbrıs'taki Özel Temsilcisi aracılığı ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumunun temsilcilerini, Kıbrıs sorununu ve bununla ilgili olarak birbirlerinin anayasal önerilerini görüşmeğe davet etmiş ve bu arada Türkiye ve Yunanistan'ın iki toplumu, "uzlaşma ve anlayış havasına" girmeleri için teşvik etmelerini istemişti. Fakat ondan önce 1968 başlarında Türkiye Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis, İsviçre'de gizli bir buluşma yaparak, Kıbrıs'taki her iki toplum arasında görüşmelerin yeniden başlamasına, karar vermişlerdi. Bu mutabakatın neticesinde 1964'ten beri Türk liderliği ile görüşmeyi reddeden Makarios (Gürün, 1983:420), bu politikasını bir tarafa bırakarak, ön görüşmelere başlamayı kabul etti.

Bunun üzerine 1968'in Martında, o tarihte Türk Cemaat Meclisi Başkanı olan Rauf R. Denктаş ile Rum yönetiminin Başsavcısı Kriton Tornarites (Cerrahoğlu, 1998:29), Londra'da bir araya gelerek, toplumlararası görüşmelere temel olacak konuları belirlemeye çalıştılar.

Ön çalışmalar tamamlandıktan sonra iki toplum arasındaki görüşmeler, 24 Haziran 1968 tarihinde başladı (Necatigil, 1986:70). Toplumlararası görüşmelerin amacı, Zürih anlaşmasının uygulamada yarattığı uyuşmazlıkların esaslarının saptanması ve bu esasların değiştirilmesi konusunda, iki toplum arasında bir anlaşmaya varılmasını sağlamaktı.

U'Thant'ın bu teşebbüsü üzerine Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da ilk görüşmeyi yaptıktan sonra 5 Haziranda Beyrut'ta tekrar bir araya geldiler (4). Bunu 24 Haziranda Lefkoşa'daki Ledra Palas Otelindeki buluşma takip etti. Böylece, 1963 yılında Türk-Rum halkı arasında başlamış bulunan ikili görüşmeler, BM gözetimine geçmiş ve çeşitli kesintilerle günümüze kadar devam eden toplumlararası görüşmelerin başlamasına neden olmuştu. Bu görüşmelerin başarıya ulaşabilmesi için Türkiye ve Yunanistan, görüşmelerin kamuoyunun olumsuz tesiri ve baskısı altında kalmaması için müzakerelerin gizli yapılmasını (5) ve basına herhangi bir açıklama yapılmamasını kararlaştırdılar.

Beyrut görüşmesinden sonra ilk resmi görüşme, 24 Haziran 1968'de (6) Lefkoşa'da, Ledra Palas Oteli'nde başladı.

Kıbrıs'a yeni bir düzen getirme amacıyla Rauf Denктаş ve Glafkos Klerides arasında başlayan toplumlararası görüşmeler, altı yıl kadar sürdü. Klerides, Türk tarafına 24 Haziran 1969 tarihinde bir öneri paketi sundu. Türk tarafının karşıt görüşlerini içeren öneri paketi ise 11 Ağustos 1969'da Rum tarafına iletildi (Cerrahoğlu, 1998:29-30).

Bu görüşmelerde Klerides Atina'yla, Denктаş ise Ankara ile istişare hâlindeydi. Kaldı ki daha sonra Klerides, öneri paketini Yunan hükûmetiyle birlikte hazırladıklarını açıklamıştır. Karşılıklı görüş teatileri ve çözüme dair öneri paketlerinin sunulması, 1972 yılına kadar devam etti. 1974 yılına geldiğinde ise en küçük bir mesafe dahi katedilmediği görüldü. Rumların gayesi, Türklere 1960 Anayasası'ndaki hakları dahi vermemek ve Türk toplumunu azınlık statüsü içinde tutmaktır. Türklere göre böyle bir gayenin ilerisi, Enosis'ti. Fakat 1968'de başlayan toplumlararası görüşmeler ilerledikçe Türk hükûmeti, "federal devlet politikasında" değişiklikler yaptı. Bu yeni politikanın adı, "bölge muhtariyeti esasına dayanan üniter devlet" idi. Bu bir çeşit "kanton sistemi" idi (Armaoğlu, 1989:801). Kıbrıs'ta tek bir devlet olacak (7), fakat bir kaç bölgede toplanmış olan Türkler, kendi bölgelerinin idarelerine muhtariyete sahip olacaklar ve kendi işlerini kendileri görecektlerdi. Bu bölgelerin iç işlerine, Rumlar müdahale edemeyeceklerdi.

Görüldüğü gibi 1968'de başlayan toplumlararası görüşmelerde Türk tezi, federasyon şeklinde ortaya konulmuştu (8). Bilindiği gibi bu görüşmeler, 1971 yılının sonuna kadar çeşitli aralıklarla sürmüştür.

1968-1971 yılları arasındaki görüşmeler, üç aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada "yerel yönetim" konusu ele alınmış ve ikinci aşamada yasama, yürütme, yargı, polis ve yerel yönetim konularında görüş alış-verişinde bulunulmuş ve birçok belgeler teati edilmiştir.

Üçüncü aşama ise 1969 Ağustosunda başladığında, EOKA-B isimli yeraltı teşkilâtı, adayı Yunanistan ile birleştirmek için faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı (Necatigil, 1986:70-71). Türk toplumu bundan tedirgin olduğu için geleceğe dair daha çok güvence istiyordu.

Bundan hareketle Büyükelçi Konstantin Panayotakos (9), Türklerin güvensizliğini şu şekilde dile getiriyordu:

"1968'de Denктаş-Kleridis arasında başlayan toplumlararası görüşmeler, ne zaman olumlu bir sona doğru gitmişse, Makarios ateşli bir "Enosisçi" olarak sahneye çıkmış ve bütün çabaları baltalamakla kalmamış, ortalığı da bulandırmıştı. Bu davranış da Türkleri, haklı olarak bize karşı güvensizliğe itmişti" (Başar, 1988:147).

1971 yılında toplumlararası görüşmeler çıkmaza girince (10), BM Genel Sekreteri'nin önerisi ile Türkiye ve Yunanistan görüşmelere katılmaya başladılar (Ülman, 1975:209). Özellikle anayasal sorunlar üzerinde yoğunlaşan bir dizi görüşmeden sonra, olumlu denebilecek bir ilerleme kaydedilemedi (Kranidiotis, 1975:28-30). 1972-1974 dönemindeki görüşmelere, Türkiye ve Yunanistan'dan uzmanların katılımıyla devam edildi. Bilindiği gibi bu görüşmeler, 15 Temmuz 1974 Rum/Yunan darbesine kadar sürmüştür.

BM Genel Sekreteri U'Thant dönemi boyunca (1961-1971), BM yetersiz ve kararsız bir liderlik tarafından yönlendirildiği için profesyonel bir kurum olan Sekreteryaya, oldukça itibar kaybetti (Birsios, 1975:134-135). Hatta U'Thant dönemi için BM Şartını oluşturan prensiplerden tamamen uzaklaşarak, bazı politik çıkarlara uygun gelen davranışlarda bulunduğu dahi söylendi (Hazard, 1991:74).

BM'nin daha sonraki Genel Sekreteri Kurt Waldheim'ın, taraflara 18 Ekim 1971 (11) ve 18 Mayıs 1972 tarihlerinde sunduğu belgeler çerçevesinde, kendisinin de katılımıyla, 8 Haziran 1972'de Kıbrıs'ta genişletilmiş görüşmelere başlandı.

Görüşmeler, 18 Haziran 1974'e kadar devam etti. Taraflar hemen hemen hiçbir konuda uzlaşmaya varamadılar. Tarafların bu uzlaşmazlığı, Demirel tarafından şu şekilde değerlendirildi:

“Kıbrıs sorunu birçok ülkeyi ve tarafı ilgilendiren bir meseledir. Bu yüzden sadece bir tarafın isteklerinin göz önünde bulundurulmasıyla çözümlenmesi mümkün değildir” (Bölükbaşı, 1988:147, 171). Gerçekten de sorun, ilgili bütün tarafların meşru çıkarları ve hakları dikkate alınarak çözülebilirdi. Fakat bu böyle olmadı. Barışçı bir çözüme çok yaklaşılmamasına rağmen Makarios, görüşmeleri 1972'de sekteye uğrattı. Bu durum, daha sonra Klerides tarafından da 3 Nisan 1975 tarihli “Cyprus Mail” gazetesinde açıklandı (Ertekün, 1984:21).

Buna rağmen Amerikalı yöneticiler, BM gözetiminde gerçekleştirilen toplumlararası görüşmeleri onayladıklarını ve desteklediklerini sık sık ifade ettiler. Çünkü toplumlararası görüşmelerle bu soruna, kısmi bir sessizlik ve durağanlık getirmesi, Amerikan çıkarlarına (12) da uygun düşmekteydi. Ancak Kıbrıs Türk ve Rum temsilcileri arasında gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerin sonucunda, kalıcı bir çözümün ortaya çıkmaması, Amerikalıları Kıbrıs'taki çıkarları konusunda kaygılandırmaya başladı. Amerikalılar geçen zamanın, sorunu kötüleştirmesinden ve beklenmedik bir anda patlayarak Batı ittifakını zora sokmasından çekinmekteydiler. Bu yüzden kısa bir süre içinde anlaşılmadıkları takdirde, aralarında çıkacak sıcak bir çatışmaya müdahale etmeyeceklerini söyleyerek (Attalides, 1979:103), tarafları korkutmaya ve kendi başlarına kalabilecekleri izlenimi vererek, çözüm yolunda adım atmalarını sağlamaya çalıştılar.

Kısacası 1968-1974 dönemi değerlendirilecek olursa, bu döneme “ikili ve genişletilmiş toplantılar dönemi” (Sönmezoğlu, 2000:100) de denebilir.

Tarafların bu dönemdeki resmî pozisyonlarına gelince, 1968-1974 arasında yapılan toplumlararası arası görüşmeler, iki tarafın yasama, yürütme ve yargı konularında çatıştıklarını ve özellikle yerel yönetimler konusunun çok sıkıntılı bir konu olduğu görülür (Polyviou, 1976:6; Polyviou, 1980:39; Bilge, 1975:178-180).

Rumlar, adaletin kendi yanlarında olduğuna ilişkin tezleriyle, uluslararası kamuoyunu ikna etmeye çalıştılar. Rum temsilcilerinden hiç biri, toplumlararası görüşmeleri sürdürmek için istekli görünmediler. En kıdemli müzakerecilerden olan Başsavcı Criton Tornaridis bile sürekli olarak Anayasa ve Antlaşmaların çalışmaz olduğuna atıfta bulunuyordu (Stavrinides, 1975:38). Zaten anayasa değişikliğini ortaya atan Tornaridis'i, diğer Rum hukukçular da destekliyorlardı.

Gerçi toplumlararası görüşmeler devam ederken Makarios, Enosis'i hedef almıştı. "Salam politikası" (Alasya, 1993:535) uygulayarak, sürekli olarak taviz koparmaya çalıştı. Böylece uzun vadeli mücadele taktiği ile etnik arındırma yolunu takip etti.

Toplumlararası görüşmelerin gelişim sürecinden Makarios ve Yunanistan'ın, Enosis'i engelleyecek herhangi bir çözüm önerisine imza atmayacağı (Cyprus, 1977:12-13; Eroğlu, 1975:234) ve Enosis'i BM'nin aracılığı ile gerçekleştirmek istediği anlaşılmaktadır (Necatigil, 1998:83).

Türk tarafının resmî pozisyonu ise bağımsız ve üniter bir devlet oluşturma temelinde, yeni bir anayasal sistem kurmak için görüşmelere davet etmektir. Aynı zamanda Anayasa ve Garanti Antlaşmaları söz konusu olduğu zaman "packta sunt servanda" (uluslararası antlaşmalara saygı) prensibinin (Stavrinides, 1975:59), Rumların ileri sürdüğü nedenlerden dolayı terk edilemeyeceği üzere inşa edilmiştir.

1.1.1.2. Toplumlararası Görüşmelerin İkinci Safhası 1975 – 1983:

Türkiye'de 26 Ocak 1974 tarihinde Ecevit Hükûmeti kuruldu. Hükûmet programında ise "Kıbrıs'ta federatif bir sistemin gerçekleştirilebileceği" (Gürün, 1983:71) hususu vurgulandı.

Bunun üzerine 2 Nisan 1974 günü yapılan toplumlararası görüşmede Klerides, Denktaş'tan "Kıbrıs'ta federatif bir sistem istemediği" yolunda bir açıklama yapmasını rica etti. Ancak BM temsilcisi Tafall ile Yunanlı anayasa uzmanı Dekleris'in "karşılıklı teati edilen belgeler dışında, herhangi yeni bir talep yoktur" (Gürün, 1983:71) şeklindeki uzlaştırmacı formülünü de kabul etmeyen Klerides, görüşmeleri kesti. Ne var ki görüşmelerin kesilmesi, bizzat Makarios tarafından alındığı olduğu öğrenildi.

Aslında BM Genel Sekreteri'nin müzakere sürecine müdahil olması, toplumlararası görüşmelerin yeniden başlamasına neden oldu. İlk toplantı 11 Haziran 1974 günü yapıldı. Bundan sonraki toplantılar, 9 Temmuz 1974 gününe kadar devam etti.

Türk tarafının, görüşülen konunun "yerel özerklik" olduğuna dair güvence vermesi üzerine, görüşmeler yeniden başladı. Rum tarafına göre bu özerkliğin çerçevesi, "üniter devlet esasını koruyacak" ölçüde olması şarttı. Aslında "devlet içinde devlet yaratacak" veya

“bölücü ve ayırıcı unsurlara dayanan” (Necatigil, 1986:71) bir çözüm biçiminin kabul edilemeyeceği, Türk toplumunun özerklik isteği karşısında devamlı olarak tekrarlanan bir iddiaydı.

15 Temmuz 1974 günü Kıbrıs’ta Makarios’a karşı bir darbe gerçekleştirildi. Zaten bu darbenin sebebi olarak Makarios’un 4 Temmuz 1974’te Yunan Devlet Bakanı General Gizikis’e yolladığı mektup (13) gösterilir.

Bu darbe üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri, 20 Temmuz 1974’te Garanti Antlaşması’nın 4. maddesine izafeten adaya müdahale eder.

Cenevre’de garantör devletlerin, yani Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın dışişleri bakanları, Kıbrıs’ın dengeli bir çözümüne gelmesi için formüller ararken, Kıbrıs Türk ve Rum liderleri toplantılarda yer almamıştır. Çünkü Cenevre’de aranan mutabakat, Kıbrıs sorununa “nihaî bir çözümün” bulunması değildir.

Cenevre’de Türkiye ve Yunanistan’ın karşılıklı önerileri ile sonuca ulaşmak mümkün olmayınca, Callagan’ın da iştiraki ile üçlü toplantılara geçildi. Bunun üzerine hazırlanan tasarı, Türk ve Yunan hükûmetlerinin onayına sunuldu. Türk Hükûmeti, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye için tatmin edici nihaî çözüm bulunmadıkça, kuvvetlerinin çekilmesinin mümkün olamayacağını, yapılan ikmâl ve takviyelerin tartışma konusu yapılamayacağını bildirince, görüşmelerin havası tekrar elektriklendi. Ancak Kissinger’in arabuluculuğu ile 30 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin Dışişleri Bakanları arasında “Cenevre Antlaşması” imzalandı (Göktuğ, 1990:117-118).

Barış Harekâtını izleyen Cenevre görüşmelerinde Türk tarafı, “çok kantonlu federasyon” (14) tezini savundu. Ancak bu tez, Rum/Yunan cephesince reddedildi. Fakat yine de 30 Temmuz 1974 tarihli Birinci Cenevre Anlaşması, Kıbrıs Türk toplumu açısından siyasî bir başarının sağlanmasına neden oldu. Bu başarı, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde fiilen Kıbrıs Rum toplumu ile Kıbrıs Türk toplumuna ait olmak üzere iki özerk (otonom) yapının var olduğunun tescil edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Kıbrıs’ta kurulacak yeni anayasal hükûmetin, bu iki otonom yönetim taraflarından kurulacağı da kabul edilmiştir.

6 Eylül 1974 tarihinden itibaren Kıbrıs’ta Denктаş-Klerides görüşmeleri tekrar başladı. Fakat Makarios’un Aralık ayında adaya dönmesi ile görüşmeler yeniden kesildi. Bunun üzerine Kıbrıs Türk tarafı, ileride kurulacak muhtemel bir federasyonun Kıbrıs Türk kanadını oluşturmak üzere 13 Şubat 1975’de Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni (KTFD) kurdu. KTFD’nin ilânını takiben toplanan BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarihinde, sorunun çözümünü sağlamak üzere BM Genel Sekreteri’ne iyi niyet misyonunu yükleyen ve KTFD ilânını kınayan 367 sayılı kararı kabul etti (Yearbook, 1975:297-298). BM Genel Sekreteri’nin iyi niyet görevi, arabuluculuk ve hakemlikten çok, daha sınırlı olarak tarafları müzakere etmelerini sağlamayı ve görüşmeleri kolaylaştırmayı amaçlamaktaydı. Buna karşın Makarios,

KTFD'nin ilânı üzerine iki toplum arasındaki görüşmeleri yeniden kesti ve BM'ye şikâyet edeceğini açıkladı.

20 Şubat 1975 tarihinde Güvenlik Konseyi, Makarios'un müracaatını ele alması ile görüşmeler yeniden başladı. Bu görüşmeler, 12 Mart 1975'e kadar devam etti. Alınan karar, Genel Sekreter Waldheim'in iki toplumu bir araya getirip, yeniden müzakereleri başlatması istikâmetinde idi.

Bu karardan sonra Denктаş ile Klerides arasındaki görüşmeler, Viyana'da başladı. İlk görüşme 28 Nisan 1975, ikincisi 5 Haziran 1975, üçüncüsü 2 Ağustos 1975 ve dördüncüsü 17 Şubat 1976 tarihinde Viyana'da yapıldı (Gürün, 1983:431). Türk Barış Harekâtı'ndan sonra yapılan toplumlararası görüşmeler, artık farklı bir çerçeve içerisinde yürütülmekteydi. Bundan sonra varılması amaçlanan, çözüm biçiminin nasıl bir federasyon olacağıydı.

BM Genel Sekreteri'nin denetiminde başlayan üçüncü tur Viyana görüşmelerinde, varılan anlaşmaya göre Rumların güneye, Türklerin de kuzeye göç (15) etmesi sağlandı. BM askerleri, iki toplumu ayıran tampon bölgeye yerleşirken, toplumların birbirinden ayrılması da iyice keskinleşmiş oldu. Aynı zamanda iki tarafın kendi bölgesinde ve etkili bir şekilde kendi yönetimlerini oluşturmalarının yolu da açılmış oldu.

28 Nisan 1975 tarihinde başlayıp, 21 Şubat 1976 tarihine kadar çeşitli aralıklarla devam eden görüşmelerin dördü Viyana, birisi New York'ta gerçekleştirilirken, ilk beş turunda (Ertekün, 1981:35-43; Oberling, 1987:159-161) Türk tarafı, sorunun nihaî çözümüne kadar görev yapacak bir "Geçici Ortak Hükûmetin" (Ertekün, 1981:273-274) kurulmasını teklif etti. Nihaî çözüm için oluşturulacak yeni federal yapının iki toplumlu, iki kesimli ve gevşek bir merkezî yönetime sahip olması gerektiği vurgulandı.

8-10 Eylül 1975 tarihlerinde New York'ta yapılan başarısız dördüncü turun ardından, 17-21 Şubat 1976 tarihlerinde gerçekleştirilen beşinci tur görüşmeleri sırasında Denктаş ile Klerides "altı haftalık bir süre içinde, Kıbrıs meselesinin bütün yönlerini kapsayan yazılı önerileri teati etmeyi, durumun, sınırlar ve toprak talepleriyle ilgili yönlerinin yanı sıra anayasal yönü ile ilgilenecek özel komiteler kurulmasını" (Sönmezoğlu, 2000:105) kabul etti. Fakat bu çerçevede Klerides, Denктаş ile söz konusu sürenin bitiminden on gün önce Rum tarafının önerilerini iletmeyi kabul eden gizli bir anlaşma yapmış ve Makarios'u, bu durumdan haberdar etmemişti (Oberling, 1987:16; Ertekün, 1981:42-43). Bu durumun ortaya çıkması üzerine (Birand, 1979:216) Klerides, zor duruma düşerek, görevinden ayrılmak zorunda kalmıştı (Vanezis, 1977:91).

Sonuçta taraflar, sorunun çözümüne ilişkin genel görüşlerini anlaşmada öngörülen süre içerisinde ortaya koydular. Türk tarafının 21 Nisan 1976 tarihinde açıklanan önerileri (Oberling, 1987:163) iki kesimlilik ve gevşek bir merkezî federal devlet zemini üzerine

oturuyordu. Bu yapı oluşuna kadar da bir “Geçici Ortak Hükûmetin” (Sönmezoğlu, 2000:105) kurulmasını öneriyordu.

Daha sonra Denктаş, 9 Ocak 1977 tarihinde Makarios’a bir mektup göndererek, kendisi ile BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi’nin huzurunda görüşmeye hazır olduğunu açıkladı (Ertekün, 1981:289). Makarios’un da bu davete olumlu cevap vermesi üzerine liderler arasındaki ilk toplantı, 27 Ocak 1977 tarihinde BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi Perez de Cuellar’ın da katılımıyla yapıldı. Bunun ardından 12 Şubat’ta Genel Sekreter Kurt Waldheim’in huzurunda ikinci bir zirve gerçekleştirildi (Yearbook, 1977:344). Bu toplantıda iki lider, daha sonra yapılacak görüşmelere temel oluşturmak üzere dört paragraftan meydana gelen bazı genel ilkeler (Ertekün, 1981:291) saptadılar. Sonradan “Dört Yol Gösterici İlke” (Four Guidelines) (16) olarak adlandırılan bu metinde yer alan ifadelerde, hangi temel amaçlarda bir anlaşma olduğu, hangi konuların taraflar arasında tartışmaya açık bulunduğu ve bu tartışmaların hangi noktaların dikkate alınarak yapılması gerektiği belirtilmekteydi. Ayrıca bu anlaşmada, iki temel unsur daha vardı. Biri, iki topluma dayalı “federal bir cumhuriyet” (Armaoğlu, 1989:815) esaslı kabul edilmişti. Devletin yapısı ve anayasa sistemi, hep bu federal sistem esasına dayanılmak suretiyle müzakere edilecekti. İkinci unsur ise toprak düzenlemelerinin, “ekonomik yeterlik veya verimlilik ile toprak mülkiyeti prensiplerine” göre yapılacağıydı.

Bu “Dört Yol Gösterici İlkeye” dair metnin kabulü, aslında Makarios açısından önemli bir tavizdi. Çünkü ikinci ilke “her topluluğun yönetimine bırakılacak topraklardan” (Ertekün, 1981:291) söz ediliyordu. Ayrıca, birinci ilkede, her ne kadar da “iki toplumlu federal bir cumhuriyetten” söz edilmekteyse de Kıbrıs Türk tarafı, toplantıda hazır bulunan Genel Sekreter Waldheim’in bazı açıklamalarına atfen, Makarios’un görüşmeler sırasında “iki kesimlilik” olgusunu da ilke olarak kabul ettiğini savunmaktaydı. Bununla birlikte, bu terimin metinde açık bir şekilde yer almamış olması, Makarios’a önemli bir diplomatik esneklik imkânı da sağlamaktaydı.

12 Şubat 1977 zirvesinde iki lider tarafından varılan anlaşma gereğince, toplumlararası görüşmeler 31 Mart 1977 tarihinde Viyana’da yeniden başladı. Yine zirvede varılmış olan anlaşma gereği Türk tarafı, anayasaya ilişkin önerilerini sundu (Münir Ertekün, 1981:313-317; Necatagil, 1982:213-217). Böylece Kıbrıs Türk tarafı, eşitlik ilkesine dayalı ilk federasyon önerisini 1977’de sunmuş oldu. Bu önerilere istinaden Kıbrıs Türk tarafı, BM Genel Sekreteri’nin ifadesiyle, “ilk başlarda nispeten sınırlı düzeyde bir birliktelik olmak kaydıyla, kaynaklarını eşitlik temeline dayalı bir federal yönetim çerçevesinde birleştiren, eşit iki siyasal birim arasındaki iktidar ortaklığı” (UN Documents, S/12323, 30 April 1977) çağrısında bulunmaktaydı.

Zirvede kararlaştırıldığı üzere toplumlararası görüşmelerin altıncı turu 31 Mart'ta Viyana'da, BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde başladı. Kıbrıs Rum tarafı toplantıya, Türk tarafına bırakılmasını uygun gördüğü bölgenin sınırlarını gösterir bir harita ve toprak önerilerine ilişkin açıklayıcı bir metin ile sorunun çözümü için uygulaması gerektiğini düşündüğü bazı ilkeleri kapsayan bir metin sundu (Keesing's, 1977:28579-28580). Aslında Kıbrıs Rum tarafının ortaya koyduğu genel ilkeler itibariyle, daha öncekilerden pek önemli bir farkı yoktur. Kıbrıs Rum tarafının tutumu açısından esas önemli gelişme, Türk tarafına ada arazisinin yaklaşık % 20'lik bir bölümünü bırakıyor olmakla birlikte, ilk defa kurulması düşünülen federasyonun "iki kesimli" bir yapıya sahip olacağının (lâfzen olmasa da) bir harita üzerinde açıkça kabul edilmesidir. Sonuçta, Türk tarafının da anayasal konulardaki tekliflerini sunmasının ardından, taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin tekliflerini reddetmişlerdi. Böylece taraflar arasında belirli bir anlaşmaya varılması mümkün olmamıştır.

Gerçekten de Viyana'da, tarafların önerilerini ortaya koymalarının ardından, Lefkoşa'da temsilciler düzeyinde sürdürülen görüşmelerden de somut bir sonuç elde edilememiştir. Ayrıca, Kıbrıs Rum tarafının sorunu, uluslararası platforma çekme çabalarına hız vermesi de toplumlararası görüşmeleri olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim Rum tarafının bu çabalarına karşı tepki gösteren Denktaş, 16 Ağustos 1977 tarihinde verdiği bir demeçte "bağımsızlık ilânının" (17) gerekliliğinden söz etmek zorunda kalmıştır.

1977 Viyana görüşmeleri de dahil bütün görüşmelerde, Kıbrıslı Rumlar, Türklerin politik ve ekonomik kalkınma ve refahını yok etmek için çalıştılar. Özellikle Kıbrıslı Türkleri izole etmek, onların başlıca amaçlarındandı. Bu yüzden iki toplum arasında "uygulanabilir bir federasyon" (Ertekün, 1977:28) kurulup ekonomik ve politik kalkınmayı sağlayacak bir ortamın oluşması oldukça zordu.

1978 yılı ile birlikte, Türkiye'de yeni hükûmeti kuran Bülent Ecevit'in Kıbrıs konusunda yeni bir girişimde bulunarak, toplumlararası görüşmeleri canlandırmayı amaçlaması ve BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in da bu açıdan uygun zeminin yaratılması, görüşmelerin tekrar başlamasına neden oldu. Waldheim, 15 Ocak 1978 tarihinde Denktaş ve Kiprianu ile üçlü bir toplantı yaparak, Türk tarafının soruna ilişkin "kapsamlı ve somut" (Necatigil, 1985:29-30) önerilerini sunmasına imkân sağladı. Türk tarafınca hazırlanan öneriler, 13 Nisan 1978 tarihinde Viyana'da doğrudan Genel Sekreter Waldheim'a sunuldu. Bir dizi görüşmenin (Birand, 1979:384-394) ardından Waldheim, yaptığı açıklamada, önerileri "somut ve özlü" (18) olarak niteledi. Kıbrıs Türk tarafının önerilerinde esas olarak iki toplumun hür iradesiyle iki toplumlu ve iki kesimli bir federal devlet oluşturulması öngörülmekteydi. Türk tarafı, toprak sorunlarına ilişkin ise bir harita hazırlanarak üzerinde bazı önerilerin getirilmesi sağlandı. Böylece mevcut "de facto" sınırlarda bazı düzenlemelerin yapılması kabul edilmiş oldu. Kiprianu, 19 Nisan 1978 tarihinde doğrudan Genel Sekreter Waldheim tarafından

kendisine sunulan bu önerileri, “bütünüyle kabul edilmez” (19) olarak niteleyerek reddetti. Aslında bu önerilerin Kiprianu tarafından reddedilmesi, ABD tarafından Türkiye’ye uygulanmakta olan silah ambargosu (20) ile ilgiliydi.

Zaten toplumlararası görüşmelerin bundan sonra yapılacak tüm safhaları, Rumların bu uzlaşmaz tutumu ve konuyu sürekli olarak başta BM olmak üzere diğer uluslararası kuruluşlara götürme siyasetiyle baltalanacaktır.

1978 yılı Mayıs ayında ABD’ye giden Denктаş, New York’ta Genel Sekreter ile bir araya gelerek toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması konusundaki arzusunu belirtti. Görüşmelerin ilerlemesi hâlinde taraflar arasında söz konusu olabilecek anlaşmalar çerçevesinde daha önce Maraş bölgesinde yaşayan Kıbrıslı Rumların ev ve işlerine tekrardan dönebileceklerine ve ayrıca “Uluslararası Lefkoşa Havaalanı’nın” da sivil hava trafiğine açılacağına işaret etti. Bunun dışında Denктаş, Türk tarafının önemli toprak düzenlemelerinin yapılmasını da kabul edebileceğini (Ertekün, 1981:63-65) bir kez daha teyit etti.

Türkiye üzerindeki ambargonun 1978 Eylülünde kalkmasından sonra toplumlararası görüşmelerdeki tıkanıklığı gidermek için bu kez de ABD aktif bir rol aldı. Bunu üzerine ABD, 13 Kasım 1978’de “Kıbrıs Plânı” (Armaoğlu, 1989:815) adı altında BM Genel Sekreteri Waldheim’a bir plan sundu. Genel Sekreter de bu plânı, Türk ve Rum tarafına sundu.

Amerika’nın teklif ettiği bu plan, 12 Şubat 1977 tarihli Denктаş-Makarios anlaşması ile 1960 Anayasasını birleştiriyor, fakat esas itibarıyla federal sistemi kabul ediyordu. Buna karşın Genel Sekreter Kurt Waldheim da bir yıllık süre boyunca tarafları, daha doğrusu Kıbrıs Rum lideri Kiprianu’yu toplumlararası görüşmelere başlaması için iknaya çalışıyordu. Nihayet, Genel Sekreter’in bu çabaları sonucunda her iki toplumun lideri, 18 Mayıs 1979 tarihinde yeni bir zirveyle bir araya gelmeyi kabul etti.

18-19 Mayıs tarihlerinde Lefkoşa’da, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim’ın gözetiminde yapılan Denктаş-Kiprianu zirvesi sonucunda ünlü “On-Nokta Anlaşması” (Ten Point Agreement) (Keesing’s, 1979:29812; Yearbook, 1979:421-422; Camp, 1980:51-70) ortaya çıktı.

10 maddelik bu anlaşmaya göre, toplumlararası görüşmeler, Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında 15 Haziran 1978’de Lefkoşa’da başlayacak ve 1977 Denктаş-Makarios anlaşması ile Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs’la ilgili kararları çerçevesinde yürütülecekti. Görüşmeler, toprak ve anayasa meselelerini esas alacak, fakat Maraş’a iskân meselesine öncelik verilecekti. Aynı zamanda Maraş konusunda bir anlaşma olur olmaz, bu anlaşma derhal tatbik edilecekti. Taraflar, görüşmelerin neticesini tehlikeye sokacak her türlü hareketten kaçınacaklar ve iyi niyet, karşılıklı güven ve normal şartlara dönüş için her türlü tedbiri alacaklardı (Armaoğlu, 1989:816-817).

alınmasına, her iki tarafça da özel önem verilmesiyle birlikte, anayasal konular ve toprak sorunu da ayrıca ele alındı (Ertekün, 1981:400).

Görüşmeler sırasında Kıbrıs Rum Yönetimi, sorunun çözümüne yönelik teklifini 1 Ekim 1980 tarihinde sundu (Necatigil, 1982:174-179). Esas olarak 31 Mart 1977 tarihinde, Viyana görüşmelerinin altıncısında ortaya konmuş olanların geliştirilip detaylandırılmışı olan bu önerilere göre hükûmet biçimi, bir Başkan bir de Başkan Yardımcısı'ndan oluşacak bir başkanlık sisteminden bahsediliyordu. Bakanlar Konseyi'nin 10 üyesinin 8 tanesi Kıbrıslı Rumlardan, 2 tanesi de Kıbrıslı Türklerden müteşekkildi. İki meclisli yasama organındaki temsil oranı, her iki mecliste de % 80 Rumlardan ve % 20 Türklerden mürekkep olacaktı.

Anlaşmalara rağmen, tarafların görüşlerini bir noktada toplamak maalesef mümkün olmadı. Durum bu safhada iken Türkiye'de 12 Eylül 1980'de rejim değişikliği oldu ve toplumlararası görüşmelerde kesintiler meydana geldi. Daha sonra 5 Ağustos 1981'de Kıbrıs Türk tarafı, hem toprak ve hem de anayasa konularındaki tekliflerini ihtiva eden "paketi" (Armaoğlu, 1989:817) Rum tarafına sundu. Fakat 18 Ekim 1981'de Yunanistan'da yapılan genel seçimler sonunda Sosyalist PASOK partisinin iktidara gelmesi (Uslu, 2000:375) ve Papandreou'nun başbakanlığı ile bir yandan Türk-Yunan münasebetlerinin gerginlikle uğramasına, Kıbrıs meselesi ve toplumlararası görüşmelerin bir isteksizlik ve yavaşlama dönemine girmesine neden oldu. Çünkü Papandreou, Türkiye'ye karşı düşmanlık kampanyasını başlatırken, Kıbrıs meselesini toplumlararası görüşmelerin çerçevesinden çıkartıp, milletlerarası platformlara götürme çabası içine girdi.

Hâl böyle olsa da toplumlararası görüşmeler, 15 Eylül 1980 tarihinden sonra 4 esas üzerinde yapılmıştır. Bunlar sırası ile Maraş, iyi niyet girişimleri, anayasal yönler ve toprak konusudur (Necatigil, 1986:72).

Kıbrıs Türk tarafı, toplumlararası görüşmeler çerçevesinde, 1981 yılında bir öneri paketi daha sundu. Rum tarafı ise karşı önerilerini 1980 ve 1981 yılında hazırlayıp Türk tarafına verdi.

5 Ağustos 1981 tarihinde Kıbrıs Türk tarafı, anayasa konusundaki önerilerini bir anayasa taslağı biçiminde ve toprak konusundaki önerilerini de iki harita aracılığı ile sundu (Necatigil, 1982:165-174). "Tartışılabilir" nitelikte olan bu önerilerin, ancak nihaî bir anlaşmaya ulaşılması hâlinde geçerli olduğunu da ayrıca açıklandı. Sonuçta yine somut bir sonuca ulaşılamadan bu öneriler reddedildi.

Her iki tarafın sundukları önerileri dikkate alarak bazı müştereklerde bir anlaşmaya varılmasına yardımcı olmak ve her iki tarafın görüşlerinin yakınlaştırılması amacıyla BM Genel Sekreteri Waldheim, Ekim 1981'de "Evaluation Paper" (Necatigil, 1986:73) diye nitelendirilen bir değerlendirme paketi hazırlayıp taraflara sundu.

Waldheim bu öneri paketinde, iki vilayet ve hükûmet merkezinin yeri olacak bir federal ilçeden oluşan Federal bir Cumhuriyet kurulmasını, Kuzey vilayetin iki, Güney vilayetin dört idarî bölgeye bölünmesini önerdi.

Waldheim'in değerlendirme paketi taraflara sunulduktan sonra her iki taraf, bu belge üzerinde toplumlararası görüşmeleri sürdürmeyi ilke olarak kabul ettiler.

1982 yılında BM Genel Sekreteri görevine Javier Perez de Cuellar seçildi. Cuellar, çok yavaş yürümekte olan toplumlararası görüşmelere hız kazandırmak amacıyla bazı girişimlerde bulunacağını bildirdi. Bu girişimlerden ilkinin, Cuellar'ın "indicators" diye bilinen bazı görüşlerini taraflara 1983 Ağustos'unda sunması ile gerçekleştirdi. Aslında bu öneriler, Waldheim'in eski görüşleri baz alınarak hazırlandı. Hatta bazı konularda, daha açık öneriler getirildi.

Toplumlararası görüşmeler 1982 yılı boyunca da devam etti. Taraflar, 7 Ocak 1982'den itibaren anayasa meselelerini de ele aldılar. Federal hükûmetin yapısı ile ilgili konularda, görüşlerindeki birbirine yakın noktaları (points of coincidence) tespit etmeye çalıştılar. 17 Marttan, 18 Mayıs'a kadar da esaslı görüş farklılıklarının bulunduğu, dolaşım ve yerleşim serbestisi, mülk edinme gibi konuları (points of equidistance) müzakere ettiler (Armaoğlu, 1991:277). 25 Mayıs'ta da federal hükûmetin organlarını müzakereye başladılar. Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'ne verdiği rapora göre anayasanın birçok konularında görüş ayrılıklarının daralmış olduğu açıklandı (Yearbook, 1982:377).

Taraflar 1982 yaz aylarında federal hükûmet, yerel yönetimler ve geçici hükûmler üzerinde çalıştıktan sonra 25 Kasım 1982'de "toprak meselelerine" (23) geçtiler.

Özellikle 1983 yılı başından itibaren Kıbrıs Rum tarafının sorunu uluslararası platformlarda ele alma eğiliminin artması, Kıbrıs Türk tarafının sürekli itirazlarına neden olurken, sürmekte olan toplumlararası görüşmeler de giderek önemini kaybetti. Nihayet Kıbrıs Rum Yönetimi, 1983 yılı Nisanında, sorunu, BM Genel Kurulu'na getirmesi ve 13 Mayıs 1983 tarihinde 37/253 sayılı, kendi tezlerine yakın bir kararın (Yearbook, 1983:245-248) çıkmasını sağladı. Bu kararın alınması sırasında Kıbrıs Türk tarafın görüşlerini açıklama imkânını bile bulamaması, durumu daha da gerginleştirdi. Bunun üzerine Türk tarafı, görüşmelere katılmamaya başladı (Yearbook, 1983:251). Denктаş, yaptığı bir açıklamada ilk defa olarak tanınma amacına yönelik bir bağımsızlık ilânından söz etti (Necatigil, 1985:68). Ancak Türkiye'nin engellemesi ile Denктаş, tutumunu bir süre için de olsa yumuşattı. Ardından 17 Haziran'da Kıbrıs Türk Federe Devleti Yasama Meclisi, Kıbrıslı Türklerin kendi kaderlerini tayin etme hakları olduğunu vurgulayan bir karar aldı (Keesing's, 1983:32396).

Görüleceği gibi 1975 yılında Viyana'da başlayan ve 1983 yılına kadar devam eden toplumlararası görüşmelerde Rumlar hep adanın birleştirilmesi, iki toplumun bir arada yaşaması, göçmenlerin geri dönmesi ve Türk askerinin adadan çıkması konularında ısrar

ederken (Tuğ, 1999:607), Kıbrıslı Türkler ise coğrafi ayrılığın ve kendi bölgelerindeki özerk yönetimlerin kökleşmesi konularına öncelik vermişlerdir.

Aslında 1980 ile 1983 yılları arasındaki toplumlararası görüşmelerin başarıya ulaşamamasının sebebi, Kiprianu'nun görüşmelerin devam etmesi hâlinde Denктаş'a eşitlik statüsünün kazanacağını düşünmesinden dolayı isteksiz bir şekilde sürdürmesiydi (Oberling, 1991:15). BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim ve onun özel Temsilcisi Hugo Gobi'nin (24) bütün çabalarına rağmen uzun bir süreden beri yürütülmekte olan toplumlararası görüşmelerde elle tutulur, herhangi bir sonuç elde edilemedi.

Böylece Kıbrıs'ta ekonomik, kültürel ve politik farklılıklar, bölünmenin ana nedenlerini oluşturan bir "ayırım psikolojisi" (Tuğ, 1999:608) yarattı. Bu ayırım psikolojisi, bir gruba, yani Kıbrıslı Türkleri kendi kimliğini kaybetme duygusuna itti. Böylece bu duygu, Kıbrıslı Türkleri kendi kimliğini korumak için mücadeleye iten bir psiko-motor davranışı hâline geldi.

1.1.1.3. Toplumlararası Görüşmelerin Üçüncü Safhası 1983 – 1990:

Genel Sekreter'in son girişimleri sonucu 1983 yılında New York'ta dolaylı görüşmeler (proximity talks) başladı. Bunların ilki 10 Eylül, ikincisi 10 Ekim ve üçüncüsü de 26 Kasım'da yapıldı.

Perez de Cuellar hem Denктаş'la, hem de Kiprianu ile New York'ta etraflı görüşmeler yaptı. Denктаş, çıkmazı aşmak için Kiprianu ile bir zirve toplantısında buluşup konuşmayı önerdi (Gazioğlu, 1988:20). Genel Sekreter bu öneriyi olumlu karşıladı ve böylece "Dolaylı Görüşmelerin" yolu tekrar açılmış oldu.

Genel Sekreter, toplumlararası görüşmeleri yeniden başlamak için selefi Kurt Waldheim'in, 1981'in sonlarında Kıbrıs Türk ve Rumların kendisine sunmuş olduğu önerilere binaen hazırladığı "Değerlendirme Çalışması'nda" (Evaluation Paper) (25), sonuca bağlanamayan muhtelif meselelere bazı çözüm önerileri getirdi (Keesing's, 1984:32638). Genel Sekreter, "Yol Gösterici İlkeler" (Indicators) olarak bilinen ve 8 Ağustos'ta taraflara sunulan yasama, yürütme ve toprak (26) konularına ilişkin görüşlerini belirtti. Kıbrıs Türk tarafının konuya ilişkin görüşlerini Denктаş'la yaptığı müzakerede aldı. Bu görüşmede Denктаş, toplumlararası görüşmelere mevcut ve karşılıklı olarak üzerinde anlaşılmış bir çerçevede başlamaktan yana olduğunu açıkladı (Yearbook, 1983:251-252).

Bu arada Kıbrıs Rum tarafı, toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılması için BM Genel Sekreteri'nin Ağustos 1983'te yaptığı girişimi reddetti. Zamanın Kıbrıs Rum Yönetimi 'Dışişleri Bakanı' Nikos Rolandis'in 20 Eylül 1983'teki istifasıyla ortaya çıkan politik skandal, Kıbrıs Rum lideri Kiprianu'nun gerek görüşmelerde, gerekse çözüm konusunda ne kadar ciddiyetten yoksun bir tutum içerisinde olduğu iddiası ortaya atıldı.

Rolandis, Cumhurbaşkanının tutumunu sert bir dille eleştirerek, onu “... *sürekli olarak kendi sabit fikirleri etrafında dönüp dolaşan, gerçeklerden tamamen kopuk...*” (Cyprus Summit, 1985:4) bir kişi olarak suçladı. Bununla birlikte, Kiprianu’nun zirve sırasında izlediği uzlaşmaz tutum, Kıbrıs Rum kesimindeki çeşitli muhalefet partileri tarafından da açıkça eleştirildi. Aynı zamanda Kıbrıs Rum Parlamentosu’nda konu hararetle tartışıldı (27) ve ardından da Kiprianu’yu istifaya çağıran bir karar alındı (Keesing’s, 1985:34068). DİSİ Parti lideri Glafkos Klerides “...*Kiprianu’nun New York zirvesinde her şeyi yeniden görüşmeye kalkmasını...*” onaylamadıklarını ve kınadıklarını belirtti (Cyprus Summit, 1985:2). AKEL lideri Ezekias Papaioannou da “Cuellar dokümanı, ancak Kıbrıs sorununa federal çözüme karşı olanlar tarafından reddedilebilir. Fakat onlar unutmamalıdır ki, iki kesimli federal çözüm 1977 ve 1979 Anlaşmalarında tarafımızdan kabul edilmiş durumdadır” şeklinde konuştu (Cyprus Summit, 1985:2-4).

Rolandis’in, Kiprianu’yu BM Genel Sekreteri’nin alternatifler içeren belgesini reddetmekle suçladığı ve “eğer bunlardan birini kabule hazır değilsek, BM Genel Sekreteri’ni niçin bu yola teşvik ettik?” sorusunun ortaya atıldığı, gazete haberlerinden ve demeçlerinden görülmektedir. Bu devrede BM Genel Sekreteri ile sık sık görüşen Kiprianu’nun, her New York’a gidişinde Atina’dan geçtiği ve toplumlararası görüşmelere karşı olan Papandreu ile sıkı temas hâlinde bulunduğu gözlenmişti.

Genel Sekreter’in toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatma girişimi çerçevesinde BM Kıbrıs Özel Temsilcisi’nin zirve toplantısının son hazırlıklarını yapmak için 14 Kasım’da adaya gittiği günün bir gün sonrasında, Türk tarafı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilânını dünya kamuoyuna duyurdu (28). Aslında bu tarihî olay, toplumlararası görüşmelerin kırılma noktası olarak tarihe geçti.

KKTC’nin ilânı başta Kiprianu olmak üzere Rum liderliğinde şok etkisi yaptı. KRY, bağımsızlığın tanınması anlamına geleceğinden Ağustos 1984’e kadar KKTC ile herhangi bir şekilde temasa geçmekten kaçındı. Bunun üzerine Kiprianu, Kıbrıs Türk toplumu, KKTC ve Türkiye aleyhinde geniş bir propaganda kampanyası başlattı (29).

KKTC’nin bağımsızlık kararının ardından İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi’nin başvurusu üzerine BM Güvenlik Konseyi, 17-18 Kasım tarihlerinde konuyu görüşmek için bir araya geldi. Toplantıda, Türk tarafının görüş ve tutumuna oldukça ters düşen 541 (1983) sayılı karar alındı (Yearbook, 1983:245-248). Bununla birlikte Türk tarafı, Konsey’deki tartışmalar sırasında sıkça değinerek ve sorunu taraflar arasındaki karşılıklı görüşmeler yolu ile çözme arzusunun bir göstergesi olarak 2 Ocak 1984 tarihinde Cumhurbaşkanı Denktaş tarafından bazı yeni öneriler sunuldu (Keesing’s, 1985:34065). Buna göre her iki taraf arasında görüşmelerin başlaması hâlinde, Türk tarafı, bir iyi niyet girişimi olarak Maraş’ın BM yönetimi altına girmesini ve Lefkoşa havaalanının sivil hava

trafiğine açılmasını kabul etti. Ayrıca taraflar arasında varılacak genel bir anlaşmanın ardından Maraş'tan ayrılmış bulunan Kıbrıslı Rumların da evlerine dönmeleri mümkün olacağını açıkladı (Ertekün, 1984:254). Bu öneriler, Rum tarafınca reddedildi. Ancak Rum tarafı, 16 Ocak 1984'te kendi sunduğu son derece belirsiz önerilerle görüşmelerin başlatılmasını istedi. Aslında sunulan bu önerilerde, ön şart teşkil edebilecek talepler içeriyordu. Bunlar arasında Türkiye'nin etkin garantisinin ortadan kaldırılması, Mağosa ve Güzelyurt bölgelerinin Rumlara verilmesi gibi talepler de vardı. Bu önerilerden sonra iki toplum lideri arasında ve 17-20 Ocak 1984 tarihlerinde bir doruk toplantısı yapıldı. Genel Sekreter, "Draft Agreement" veya "Agenda" (Necatigil, 1986:73) diye bilinen ve her iki tarafla yapılan istişarelerden sonra hazırlanan belgeyi taraflara sundu. Türk tarafının bu belgeyi kabul etmesine karşın Kiprianu, bunu kabul etmedi ve doruk toplantısı başarısızlıkla sonuçlandı.

1984 yılı başlarında toplumlararası görüşmelerin tekrar başlatılması için BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın sayısız girişimlerinden birisini daha başlattığı görülmektedir (Yearbook, 1984:242-243). Bu çerçevede 16 Mart 1984 tarihinde Denктаş ile New York'ta bir görüşme yapan Genel Sekreter, KKTC Cumhurbaşkanı'ndan tanınma konusunda girişimlerde bulunmamasını ve bağımsızlık konusunu dondurmasını istedi (Necatigil, 1985:133). Bu arada Genel Sekreter Perez de Cuellar, toplumlararası görüşmelerin başlaması ve bir zirve toplantısının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla hazırladığı beş maddelik bir senaryo ortaya attı (Yearbook, 1984:242; Keesing's, 1985:34065-34066). KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, Genel Sekreter'den bazı noktaların (30) aydınlığa kavuşturulması yönünde aldığı bilgilerin ardından 18 Nisan'da Genel Sekreter'in senaryosu ile ilgili görüşlerini açıkladı (31). Aslında bu görüşler, Genel Sekreter'in senaryosuna olumlu ya da olumsuz bir cevap olmaktan çok, bu senaryoda ele alınan konular hakkında Türk tarafının önerileri niteliğindeydi. Ardından KKTC Dışişleri ve Milli Savunma Bakanı Necati M. Ertekün tarafından toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılmasına zemin hazırlayacak öneriler dizisi (Necatigil, 1985:138-140), 15 Haziran 1984 tarihinde Genel Sekreter Cuellar'a sunuldu.

Kıbrıs Rum taraf ise görüşmelerin yeniden başlamasına ilişkin en büyük engelin, Türk tarafının tek taraflı olarak gerçekleştirdiği bağımsızlık ilânı olduğunu belirterek görüşme isteğini reddetti.

Genel Sekreter, 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde Viyana'da tarafların temsilcileri ile ayrı ayrı sürdürdüğü görüşmelerde, başlatılmak istenen toplumlararası görüşmeler ve gerçekleştirilmesi düşünülen zirve toplantısı için bir temel oluşturmasını düşündüğü beş ana unsurdan oluşan "Çalışma Esasları'nı" (Working Points) (32) ortaya koydu. Ayrıca Genel Sekreter, taraflara, somut olarak atmayı düşündüğü adımlara ilişkin dört soru sormuş ve

bunları cevaplandırmalarını istemişti. 31 Ağustos 1984'te, her iki tarafın da Genel Sekreter'in girişimine "olumlu" cevap vermesi üzerine, "Dolaylı Görüşmeler" (Proximity Talks) tekrar başladı. Böylece Ağustos 1984'te BM Genel Sekreteri'nin aldığı yeni inisiyatif ile iki toplum arasında 12 Aralık 1984 tarihine kadar "dolaylı görüşme" (33) metodu ile üç tur üzerinden görüşmeler yapıldı.

10 Eylül'de New York'ta, Genel Sekreter'in taraflarla ayrı ayrı görüşme biçiminde başlattığı müzakereler, 15-26 Ekim tarihlerindeki ikinci ve 26 Kasım-12 Aralık tarihlerindeki üçüncü turlarla devam etti (34). Görüşmelerin ilk iki turunda, taraflar arasındaki temel görüş ayrılıklarını gidermede pek fazla bir mesafe katedilemedi. İkinci turun sona eriş tarihi olan 26 Ekim ile üçüncü turun başlangıç tarihi olan 26 Kasım tarihleri arasındaki bir aylık zaman süresi içerisinde ise konuya ilişkin olarak yoğun bir diplomatik trafik yaşandı. Özellikle ABD, sorunun çözümü açısından Genel Sekreter'in girişimlerini belirgin bir şekilde destekledi. Bu arada, 5 Kasım'da Kiprianu Atina'ya giderek Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu ile neler yapılabileceği konusunda görüştü.

"Yakınlaşma Görüşmeleri'nin" üçüncü turu, 26 Kasım'da New York'ta başladı. Genel Sekreter, ortak olarak yapılacak zirvede bir anlaşmaya ulaşılabilmesi için daha önceden üzerinde mutabakata varılmasını gerekli gördüğü "Ön Taslağı" (35) bir bütün olarak sundu.

Üçüncü tura dayalı görüşmeler sürerken, 29 Kasım'da Denktaş, Genel Sekreter'in "Ön Taslağı'nı" bütünüyle kabul ettiğini açıkladı (Keesing's, 1985:34066). Böylece üçüncü turda Denktaş, verebileceği tüm ödünleri içeren yeni bir yaklaşımla Kiprianu'yu sıkıştırdı. Bu durum karşısında Kiprianu kaçamak yapma olanağını bulamadı ve BM Genel Sekreteri aracılığı ile New York'ta Denktaş'la müzakereyi sürdürmek zorunda kaldı. Bu esnada ABD'nin her iki tarafa müzakerelerden bir sonuç alınması için telkinlerde bulunduğu ve bu yönde gerek Kiprianu, gerekse Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren nezdinde girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Türk tarafı Reagan'ın bu girişimlerinden önce gerekli azami esnekliği gösterip, verilebilecek bütün ödünlerin belirlenmiş olmasında ötürü, Washington'un uzlaşma telkinlerini daha çok Kiprianu'ya yöneltmesine neden oldu.

Kiprianu artık iyice sıkışmıştır. Türk tarafının somut ödünleri, yumuşak davranışı, esnek ve uzlaşıcı tutumu karşısında "hayır" diyemedi (Gazioğlu, 1988:21-21). Bu nedenle Kiprianu, 17 Ocak 1985'te New York'ta yapılması tasarlanan zirve toplantısına katılarak, Cuellar'ın hazırladığı ve iki tarafın da kabul edeceği bir ön anlaşma taslağının imzalanmasına razı oldu.

Rum tarafı ise özellikle Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkına ilişkin itirazını sürdürerek zaman kazanmaya çalışıyordu. Cuellar, 12 Aralık 1984 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda (36), bu durumu açıklarken, meseleye kalıcı bir çözümün bulunacağına olan ümidini yineledi.

Genel Sekreter, her iki toplum liderine hazırlayıp sunduğu “Ön Anlaşma Taslağına” metnin her iki tarafça da olumlu karşılanmasından sonra 17 Ocak 1985 günü iki lider arasında tertiplenecek bir zirve toplantısı için çağrıda bulundu (Cyprus Summit, 1985:6). Taraflar bu zirveye katılmayı kabul ederek, BM merkezinde 17 Ocak Perşembe günü bir araya geldiler.

Nitekim Genel Sekreter 17 Aralık’ta zirveyi açarken yaptığı konuşmada da taraflara, anlaşma konusunda kararlı olmaları hâlinde “eşsiz bir fırsat” (37) ile karşı karşıya kalacaklarını hatırlatarak, bunun bir daha ele geçmeyebileceğini belirtti. Buna karşılık, Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Kiprianu, Cuellar’ın zirvenin toplanması girişimine “yeşil ışık” yakmakla beraber, Genel Sekreter’in “Ön Taslağı’nı” kabul ettiğini açıklamadı. Buna karşın KKTC lideri Denktaş, 29 Kasım’da bu “Ön Taslağı” aynen kabul ettiğini ilân etti ve taslağın bir bütün olarak “kabul” ya da “ret” edilebileceğini, bunun dışında bir alternatifin söz konusu olmadığını açıkladı (Keesing’s, 1985:34067). Ancak Kiprianu, görüşme başladığında bambaşka bir tutum takındı. Cuellar’ın ortaya koyduğu anlaşma tasarısını kabul etmek yerine, dokümanlarda var olan “iki bölge” ve “eşit siyasal statülü” tabirlerini temelde, prensipte ve doktrinde kabul etmediğinden her bir noktayı aşırı derecede eleştirme yoluna gitti. Hatta Kiprianu, daha önce kabul ettiği konuları, şimdi kabul etmediği dahi gözlemlendi. Böylece Kıbrıs Rum lideri, her şeyi konuşmaya hazır olduğunu söyleyip, anlaşmaya imza atamayacağını belirtti. Bütün bunlar zirvenin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden oldu.

Bu durum hakkında Yunanistan Başbakanı Papandreu, Atina Haber Ajansı’na verdiği bir demeçte “Kiprianu’nu izlediği strateji ve taktikler, mutlak anlamda ve oybirliği ile Yunan Hükûmeti tarafından da desteklendiğini” (Question of Cyprus, 1988:1) belirtti.

Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin hâlli için ilk ve kapsamlı olarak hazırlanan bu taslak, 17 Ocak 1985 tarihinde imzalanacağı gün, bir balon gibi söndü (Denktash, 1992:12; Oberling, 1991:121).

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, sadece Kıbrıs Rum tarafı ile istişare ederek hazırladığı 17 Ocak 1985 tarihli belgenin değiştirilmiş bir şeklini, 12 Nisan 1985’te Türk tarafına sundu (38). KKTC ise Rum tarafının lehine yapılan bu plânın, hazırlanış biçim ve şeklini onaylamadığı için kabul etmedi.

Genel Sekreter benzer çabalarını 1986 yılında da sürdürdü. Şubat ayında Cenevre’de gerçekleştirilen teknik düzeydeki görüşmelerin ardından Genel Sekreter, 29 Mart 1986 tarihinde taraflara “Çerçeve Anlaşma Taslağı” (39) adı altında bir belge daha sundu. Denktaş, 21 Nisan’da Genel Sekreter’e verdiği cevapta, Türkiye’nin garantisi ve adadaki Türk askerlerinin çekilmesi konusuna ilişkin bazı tereddütlerini ortaya koymakla beraber, taslağı “bir bütün olarak” kabul ettiğini açıkladı. Denktaş, bunun ardından 27 Nisan’da gönderdiği

ikinci bir mektupta da metinde boş bırakılmış olan bazı tarihlerin saptanmasının ardından, taslağı imzalayabileceğini belirtti.

29 Mart 1986 tarihli Çerçeve Anlaşması'nın da akamete uğramasından sonra BM Genel Sekreteri, taraflarca önemli addedilen bütün konuların ele alınacağı paralel görüşmeler yapılmasına ilişkin yeni bir "usul önerisinde" bulundu. İşbu öneriyle, 29 Mart belgesinde yer alan usule ve bu belgenin bir bütün teşkil ettiği kavramına aykırı olarak kabulü hâlinde KRY'nin 29 Mart belgesini kabul etmeden asker çekmek zorunda kalacağı, garantiler ve üç özgürlük konularını paketten ayırmak imkânını elde edeceği göz önünde tutularak, KKTC tarafından olumsuz karşılandı ve bu yüzden BM Genel Sekreteri'ne menfi cevap verildi.

Kıbrıs'ın her iki kesiminde, yani Güney Kıbrıs'ta 24 Mayıs ve Kuzey Kıbrıs'ta da 28 Haziran 1988'de yapılan seçimler (Keesing's, 1981:31225-31226) nedeniyle bir süre ara verilen toplumlararası görüşmeler bir süre sonra yeniden başladı.

Bu arada Rum kesimindeki seçimleri, birleşik sol cephenin temsilcisi Vasiliu kazandı. Denктаş, Rum tarafında Yorgo Vasiliu'nun iktidara gelmesinden dolayı kutlamış ve işbirliği çağrısında bulunmuştu. Fakat bu çağrı pek etkili olmadığı, daha sonra gelişen hadislerden anlaşılmaktadır.

Vasiliu tutumunu biraz yumuşatmasından sonra, Denктаş ile Vasiliu arasında 1988 Eylül ayından 1989 yılı yazına kadar sürdürülen ikili görüşmeler yeniden başladı. Genel Sekreter'in teşviki ile Denктаş ve Vasiliu, 25 Ağustos 1988 tarihinde Cenevre'de bir araya geldiler. Bir araya gelen liderler, 1977 ve 1979 anlaşmalarına sadık kaldıklarını belirterek ve BM Genel Sekreteri'nin 1980, 1981 ve 1984'te sunduğu belgelere atıfta bulunarak (Laipson, 1990:4), Eylül ayında Lefkoşa'da toplumlararası görüşmelere yeniden başlanacağını ilân ettiler.

BM Genel Sekreteri, 15 Eylül 1988'de başlayan görüşmeler serisine yeni bir uygulama getirmişti. Buna göre liderler, Lefkoşa'da BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Oscar Camillion ile toplanması ve zaman zaman New York'a giderek, Kıbrıs'taki gelişmeleri Genel Sekreter ile birlikte değerlendirmesi gerekecektir. Bu yöntem çerçevesinde, liderlerin 15 Eylül - 7 Kasım 1988 tarihleri arasında yaptıkları görüşmelerin birinci turu New York toplantısı ile sona erdi. Eylül ayındaki görüşmelerde Vasiliu, özellikle göçmenlerin eski topraklarına dönmeleri konusunda ısrarlı oldu. İkinci tur görüşmeleri 19 Aralık 1988 – 28 Mart 1989 tarihleri arasında oldu. BM Genel Sekreteri liderlerle, birisi 30 Ocak 1989'da, diğeri de 6-7 Nisan 1989'da olmak üzere iki kere buluştu.

1988 Aralık'ında Vasiliu ve Denктаş arasında dolaylı görüşmelerin ikinci turu başladı. Bu tur boyunca iki taraf arasında anlaşma taslağı ile ilgili metinler müzakere edildi. Kıbrıs Türk tarafı meselenin çözümü için bir dizi çözüm önerilerinde bulundu. 30 Ocak 1989'da ise Vasiliu, federal cumhuriyetin yapısı hakkında öneri taslağını hazırlayıp taraflara sundu.

(Danopoulos, 1977:139). Yapılan gözlemler sonucunda zor olan durumdan çıkmak için yüz yüze olan görüşmelerin daha faydalı olacağı anlaşıldı. Her iki taraf, en erken Nisan'a kadar bir ilerleme sağlayacağını rapor etti. Genel Sekreter Cuellar, bu zamana kadar taraflara siyasal pozisyonlarını ve enerjilerini formüle etmelerini ve bu uğurda cesaretli adımlar atılmalarını salık verdi. Genel Sekreter bunun için Gustave Feissel ve Oscar Camillion'u (Laipson, 1990:5) anlaşma metnin genel taslağının oluşturulması için iki tarafla da ayrı ayrı görüşme yetkisi ile görevlendirdiğini açıkladı. Genel Sekreter, taraflara anlaşma taslağının son şeklini almadan ortaya sürmeyeceği sözünü de verdi.

6-7 Nisan 1989 toplantısında ise BM Genel Sekreteri tarafından yapılan basın açıklamasında, "yapılan toplantıda taraflar arasında ortak bir anlayış oluşturmak üzere çok çeşitli seçenek ve opsiyonların" (40) ortaya çıkarılmasını amaçlayan ikinci tur görüşmelerin gözden geçirildiği bildirildi.

Altı ay süren bu görüşmelerin sonunda ortaya herhangi bir uzlaşma belgesi çıkmadı. Görüşmelerde Vasiliu 1960 anayasa sistemini yeniden canlandırmaya çalıştı. Bunun üzerine Yunan Cumhurbaşkanı Sarçetakis, Vasiliu'ya gönderdiği kutlama mesajında "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üniterliğini koruma azminden" (41) dolayı kendisini takdirle karşıladığını bildirdi. Bunun dışında Vasiliu, federal sistem konusunda da açık bir tutum takınmadı. Federal sistemde, Kıbrıs Türk kesimi için "federe devlet" deyimini kullanmadı. Onun yerine "vilayet" veya "eyalet" deyimlerini kullanmayı tercih etti.

Buna karşılık Türk tarafının görüşleri, Denktaş'ın 22 Kasım 1988 (42) günü Vasiliu'ya sunduğu tekliflerden anlaşılmaktadır. Buna göre, üç özgürlüklerden "dolaşım hürriyeti", federal anayasa düzeni işlemeye başlar başlamaz yürürlüğe girecek, fakat yerleşme ve mülk edinme serbestisi ise 18 yıl sonra yürürlüğe girecekti. Dokuzuncu yıldan itibaren durum bir defa daha gözden geçirilecekti. Adadaki yabancı kuvvetler konusunda ise Kıbrıslı olan ve Kıbrıslı olmayan askerî kuvvetler arasında bir denge sağlanacak, ayrıca Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin adadan çekilmesi, "etkili güvencelerle" (Armaoğlu, 1991:292) ve bir takvime göre oluşacaktı.

Toplumlarası görüşmelerin üçüncü turu, 9-11 Mayıs ve 10 Haziran 1989 tarihinde yeniden başladı. Aslında üçüncü tur görüşmelerinde, taraflar arasında önemli bir fark ortaya çıktı. Rum tarafı, anlaşma taslağı için yeterince görüşme yapıldığını ve Genel Sekreterliğin bir taslak hazırlayabilecek aşamaya geldiğini savundu. Türk tarafı ise çalışmaların bitirilmediğini, bu nedenle taslağın tamamlanamadığını belirtti.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Cuellar, üçüncü tur görüşmelerine dair durumu Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda değerlendirdi. BM Genel Sekreteri, ortaya çıkan tartışmaların temel sorunların çözülmesine yardımcı olacak spesifik fikirler olduğunu

belirtti. Bu eğilim devam ederse, liderlerle Temmuz ayında yapacağı görüşmelerden sonra Konsey'e bir anlaşma taslağı (43) sunabileceğini de ifade etti.

Üçüncü turda, gizlilik ilkesi yine korundu. Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Camillion ve Gustave Feissel aracılığıyla Denktaş ve Vasiliu, yüz yüze tartışmadan, görüşleri taraflar arasında taşıyacak bir taslak anlaşma belgesi oluşturmaya çalıştılar.

Cumhurbaşkanı Denktaş, New York'a gelir gelmez bir açıklama yaptı ve görüşmelerin devamı için yöntem değişikliği önerisinde bulunarak, görüşmelerin "BM barış görevlileri" aracılığı olmadan, eskisi gibi yüz yüze (face to face) (Cerrahoğlu, 1998:142) sürdürülmesini ve gizlilik ilkesinin kaldırılmasıyla, görüşmelerin bundan sonra resmen kayda geçirilmesini, tarafların tutumlarını belirlemelerini ve bunun kamuoyuna duyurulmasını istedi. Denktaş'ın bu önerisini, BM yetkilileri oldukça sıcak karşıladılar.

Nisan 1989 başlarında görüşmelerin kesilmesinden sonra Genel Sekreter, farklı bir yola başvurdu. 28 ve 29 Haziran 1989'da New York'ta Türk ve Rum liderleri ile yaptığı görüşmelere başlarken, 10 sayfalık bir "açış konuşması" yaptı. Bu konuşmasında birtakım çözüm esaslarını ortaya koydu (44).

Genel Sekreter Perez, her iki tarafa Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın genel prensiplerini özetleyen bir açıklamada sunduktan sonra "kendisinin arabulucu ve hoşgörü" mesajları vereceğini belirtti. Ayrıca Cuellar, taraflar arasında kapsamlı anlaşma taslağındaki maddeleri karşılıklı sunduktan sonra ideal olanlarının taslağa dahil edilmesini de istedi (Laipson, 1990:5; Laipson, 1990b:2-3). Genel Sekreter daha sonra bu esasları "Cuellar Plânı" adını alan bir belge hâline getirdi. Böylece Genel Sekreter Cuellar, daha sonra "Çerçeve Tasarısı" hazırlanmasına yardımcı olacak fikirler dizisini açıklamış oluyordu. Bunun üzerine Genel Sekreter, 25 Temmuz 1989 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin kendisine verdiği görevi biraz da aşan bir şekilde, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak hazırladığı plânı taraflara sundu (45). Yani Genel Sekreter, görüşmeleri bir tarafa bırakarak ve tarafların hangi noktalarda uzlaşıp uzlaşmadıklarına bakmaksızın, kendisi resmen bir anlaşma ve çözüm tasarısı ortaya koydu. Aslında bu durum, Güvenlik Konseyi'nin kendisine verdiği yetki ve görevi aşması demektir. Bu sebeptir ki, taraflara zorla kabul ettirmek istenen bu "belgeyi", Türkiye ve KKTC tepki ile karşıladı. 27 Temmuz günü yaptığı basın toplantısında Denktaş, "ortada müzakereyi gerektiren bir belge yoktur ve böyle bir şey söz konusu olamaz" (46) diyerek tepkisini dile getirdi. Kıbrıs Türk tarafının itirazının esası, tarafların bizzat kendilerinin hazırlayıp kabul edecekleri metinleri anlaşma taslağı olarak ortaya koymak istenmesinden kaynaklanmaktaydı (Laipson, 1990b:2-3).

Plana göre Kıbrıs Cumhuriyeti, "anayasal açıdan iki toplumlu" ve "coğrafi açıdan da iki bölge" olacaktır. Yetki ve görev bakımından, her iki "federe" devleti de "eşit" olarak ele almakla beraber, "Federal Hükûmeti", 1960 Anayasasında olduğu gibi Rum çoğunluğu

esasına göre düzenlemekteydi. “Üç özgürlüklerden” dolaşım serbestisi hemen yürürlüğe girecekti. Bunun dışında, Kıbrıs Cumhuriyeti askerden arındırılacak ve bu gerçekleşinceye kadar Rum ve Yunan birlikleri ile Kıbrıslı Türk ve Türk birlikleri arasında hem sayı, hem de silah ve teçhizat bakımından denge kurulacaktı. 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının “günün şartlarına” uydurulmasından söz edilirken de “Garanti Antlaşması’nın uygulamaları, Birleşmiş Milletler beyannamesinin ilke ve amaçlarına uygun olacaktır” (Armaoğlu, 1991:293) gibi bir ifade kullanılmaktaydı. Nihayet, yer değiştirmiş olan Rumların ve Türklerin, tekrar yerlerine dönme hakkından da söz edilmekteydi.

Denktaş da BM belgesi ve görüşmelerin geleceği hakkında Meclisi’ne danışacağını söyleyerek New York’tan ayrıldı. 21 Ağustos 1989 tarihinde KKTC Meclisi yaptığı görüşmeler sonunda “Türk halkının self-determinasyon hakkını vurgulayan ve iki bölgelilik, siyasî eşitlik, Türkiye’nin garantisi ve mülkiyet hakları” konularında taviz verilmemesi gerektiğini belirten bir karar aldı. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri’ne bir mektup gönderen Denktaş, BM belgesinin görüşmelerin temeli kabul edilmemesi şartıyla Vasiliu’yla görüşmelere devam edebileceğini açıkladı. Vasiliu ise BM belgesinin reddedilmesinden yana değildi. Genel Sekreter ise hazırladığı belgenin resmi öneriler sunmadığını, kabul edilmesinin gerekmediğini ve sadece düşünülmesi istenen fikirler içerdiğini belirtmekteydi (Olgun, 1991:71; Dodd, 1994:9; Background on The Cyprus, 1991:12).

KKTC Cumhuriyet Meclisi’nin bu 13 maddelik kesin kararından sonra Cumhurbaşkanı Denktaş, 11 Ekimde Genel Sekretere, hemen hemen bu esasları kapsayan bir “niyet bildirimi” (47) sundu.

1989 Ekim ve Kasım aylarında Genel Sekreter’in iki toplum lideri ile ayrı ayrı yaptığı görüşmelerde bir gelişme sağlanamadı. Ancak Genel Sekreter, Şubat 1990’da iki tarafı New York’ta bir araya getirmeyi kararlaştırdı.

1.1.1.4. Toplumlararası Görüşmelerin Dördüncü Safhası 1990’dan Günümüze Kadar:

Güvenlik Konseyi, 1990 yılı içinde kalıcı ve adil bir barış ve yönetim biçimini kurabilmek için “toplumlararası görüşmeleri” (Kılıçkiran, 1990:13) başlatma önerisinde bulundu. Bunun üzerine 15 Ocak 1990’da Genel Sekreter, iki toplum liderlerini 12 Şubat 1990 tarihinde 15 gün kadar sürecek bir toplantıya davet etti. Denktaş, Kıbrıs Türk tarafının görüşü alınmadan yapılacak görüşmelerin tarihi, yöntemi ve süresi konusunda oldu bittiye getirildiğini, bu tür davranışların Kıbrıs sorununun çözümünü daha da güçleştireceğini ve böyle bir yaklaşımının Kıbrıs Türk halkına karşı saygısızlık teşkil ettiğini ileri sürerek, Genel Sekreter’in önerisini reddetti (48). Ayrıca Denktaş, 12 Şubat’ta New York’a gitmeyeceğini, KRY lideri ile New York’ta haftalarca buluşmasının bir anlam taşımadığını, New York’ta

yapılacak 2-3 gün süreli bir toplantı dizisinin prensiplerde de anlaşmaya varılmasının mümkün olup olmayacağını tespit açısından kâfi geleceğini, eğer mutabakat sağlanırsa görüşmelere Kıbrıs'ta devam edilmesinin daha uygun olacağını, aksi hâlde toplantılara devam gerek kalmayacağını belirtti (49).

Bu dönemde dahi Kıbrıs Türk tarafı, toplumlararası görüşmelerde ilerleme sağlanabilmesi için bir çerçeve öneri geliştirerek, Genel Sekreter'e sundu. Bu çerçeveye göre çözüm için üzerinde bir anlaşmaya varılması gereken noktaları, şu şekilde özetlemek mümkündür: İki toplumun siyasal eşitliği, iki halkın kendi kaderini belirleme hakkının tanınması ve ayrı dinî ve millî kimliklerinin bulunduğu kabulü şarttır.

Bunun ardından görüşmeler 26 Şubat ile 2 Mart 1990 tarihlerinde New York'ta başladı. Denktaş ile Vasiliu arasında New York'ta yapılan görüşmelerde Vasiliu, Türk halkının kendi kaderini belirleme hakkı ile farklı kimliğinin tescillenme arzusunu kabul etmeyince görüşmeler tıkanı. Bu tıkanmanın en temel nedeni, tarafların görüşme prosedürü ve amaçları konusunda takındıkları tutumlardı (Bölükbaşı, 1995:465). Türk tarafı önce anayasal meseleleri görüşmek isterken, Rum tarafı ise aynı önceliğin adadaki Türk askerinin geri çekilmesini, oluşacak yeni yapının nasıl bir garanti sistemi içine girecek olmasını ve “üç özgürlükler” konusuna verilmesini istedi. Bunun yanı sıra Denktaş, yeni federasyonun “iki eşit topluluğun özgür iradesi ile oluşturduğu bir birliktelik olabilmesini” sağlamak için Türk tarafının kendi kaderini belirleme hakkının Rumlarca tanınmasını istedi. Buna karşılık Vasiliu da bunun KKTC'yi tanıma anlamına geleceğini düşünerek kabul etmekten kaçındı.

Bunun üzerine Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda iyi niyet misyonu çerçevesinde bir dizi önerilerde bulunduğunu, fakat taraflar arasındaki görüş farklılığının derin olduğu için sağlıklı bir ilerleme kaydedilmesinin mümkün olmadığını belirtti. Kıbrıs Türk tarafı, “siyasî eşitlik statüsünün” ve “self-determinasyon hakkının” tanınması gerektiğini belirtirken (Laipson, 1990b:2-3), BM'nin bugünkü durumda bunu kabul edecek bir misyona haiz olmadığını ifade etti. Çünkü BM, bunu yaptığı takdirde kapsamlı bir anlaşma güzergâhından çıkacağını düşünüyordu. Hâl böyle olunca 26 Şubat – 2 Mart 1990 tarihi arasında New York'ta yapılan dolaylı görüşmelerden bir netice alınamadı.

1990 yılından itibaren ise “toplumlararası görüşmeler süreci” baştan aşağı değişen bir yapıya girdi. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Türkiye 17 Nisan ve GKRY de 4 Temmuz 1990 tarihlerinde AT'ye tam üyelik başvurusu yaptıkları bir yıl olan 1990 yılı, her şeyin değiştiği yıl olarak tarihe geçti. Adeta bu yıl, Kıbrıs meselesi için “fay hattı” gibidir. Çünkü bundan sonra, Türkiye üzerindeki at baskısı giderek yoğunlaşacaktı. Bu baskı ilk kez, özellikle de AT Dönem Başkanı İtalyan Dışişleri Bakanı De Michelis'in 27 Temmuz 1990 tarihli Türkiye ziyareti sırasında kendisini açıkça belli etti. De Michelis, ilk kez tarafların Ağustos 1990'da masaya oturmalarını istedi. Ayrıca Denktaş'ın durumunun giderek

zayıflamakta olduğunu, tarafların çözüm bulmadan masadan kalkmamaları gerektiğini ifade etti. Kıbrıs'ın AT'a yaptığı müracaatının 17 Eylül 1990 tarihinde Bakanlar Konseyi'nde görüşüleceğini, bu nedenle Eylül'den önce sorunun hâlli yolunda ilerleme kaydedilmesi gerektiğini de belirtti. İtalyan Dışişleri Bakanı'nın bu sözlerinden, AT'ın Türkiye üzerindeki baskılarının giderek daha da artacağı anlaşıyordu. Ancak 1990 Ağustos'unda Körfez krizi patlak verdi.

Özal'ın Bush'la geliştirdiği şahsî ilişkisi, Türkiye'nin artan prestiji, AT'nin Türkiye üzerindeki baskısının hafiflemesine ve ABD'nin de Türkiye'nin yanında yer almasına yol açtı. Böylece Kıbrıs sorununun, Türkiye lehine çözümü için en uygun ortam doğmuş oldu. Camp David görüşmesi ve bunu müteakip "Dörtlü Konferans" (50) önerileri işte böyle bir ortamda ortaya çıktı.

Aslında Dörtlü Zirve önerisi, esas olarak teknik düzeyde bir çözüme ulaşılamayacağını anlaşılmaması ve bu nedenle siyasî düzeyde bir çözüm bulunması ilkesine dayanmakta idi.

Her şeyden önce Başkan Bush ile Camp David'de yapılan görüşmede, Kıbrıs sorununun tarihî gelişimi anlatılmıştı. Bundan hareketle Türkiye'nin tutumu, şu şekilde tezahür etmişti:

Türkiye, BM Sekretaryası ile Eylül 1990'dan itibaren Mayıs 1991'e kadar süren gayri resmî görüşmelere devam etti. KKTC için öncelik taşıdığı, anavatan ve garantör ülke olarak Türkiye'nin de desteklediği bu görüşmelerde, kapsamlı çözümün ana hatlarına (outline for an overall agreement) dahil olduğu kabul edilen sekiz ana konunun açıklığa kavuşturulmasına çalışıldı. Aslında bu sekiz konu, şu şekilde sıralanabilir:

- Genel amaçlar,
- Temel ilkeler,
- Federasyonun anayasal veçheleri,
- Güvenlik ve garantiler,
- Toprak düzenlemeleri,
- Üç özgürlük ve iki taraftan yer değiştirmiş kişiler,
- Ekonomik kalkınma ve güvenceler,
- Geçiş dönemine ilişkin düzenlemelerdi (51)

Sonuçta Ankara, New York'taki görüşmelerin dış baskılara göre değil, adada yaşayan iki toplum arasında çözülmesi gereken bir mesele olduğunu yineleniyordu. Aslında bu,

Türkiye'nin siyasî bir tercihi değildi (52); devletler hukukunda geçerli ve temel kuralın dile getirilmesinden başka bir şey değildi.

Kıbrıs meselesine BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevi çerçevesinde çözüm arama çabaları, 1990 yılının ilk aylarından itibaren hareketlilik kazandı ve giderek yoğunlaştı. Bu çabaların sonucunda Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafının da aktif katkılarıyla, Genel Sekreter, "Fikirler Dizisi" adını taşıyan ve gayri resmî nitelikte olan bir anlaşma çerçeve taslağını oluşturdu ve bunu taraflara sundu. Söz konusu belgede, yekpare bir bütün niteliği taşımakta ve bütünü üzerinde anlaşma sağlanmadıkça, müstakil konularda sağlanabilecek anlaşmaların geçersiz olacağı kabul edildi.

1992 Haziran-Kasım döneminde, New York'ta yapılan müzakereler, kapsamlı çözüme ilişkin özlü konular etrafında odaklaştı. Bu çerçevedeki çalışmalar, Genel Sekreter'in iki tarafla istişare hâlinde yürüttüğü Fikirler Dizisi'ne dayalı bir çerçeve anlaşması taslağı üzerinde cereyan etti (53).

31 Mart 1993'te AB ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında başlayan tam üyelik müzakereleri, işin seyrini daha da değiştirdi. AB'nin Kıbrıs konusunda taraf olmaya başladığı 1990'dan bu yana, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi lehine işleyen gelişmeler ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde yapılan toplumlararası görüşmelerin gün geçtikçe sulandırıldığı ve BM adına görüşmeleri yürüten özel temsilcilerin "AB yaklaşımını benimseyen" bir doğrultuya girdikleri gözlemlenmektedir. Türkiye'nin, önce Aralık 1997'deki Lüksemburg kararları sonrasında, AB ile olan siyasî diyalogu kesmesi (54), AB'nin özellikle Kıbrıs konusunda Türkiye'yi devre dışı bırakacak en iyi formül olarak algılamasına neden oldu. Ardından Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olarak alınacak ülkelerin ilk kategorisinde yer alması, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin bugünkü siyasî mekanizmalar çerçevesinde önüne geçemeyeceği bir oldu bittiyi beraberinde getirdi.

1993 Mayıs ayından itibaren, müzakereler BM Genel Sekreteri'nin önerdiği "Güven Arttırıcı Önlemler" (55) paketi üzerinden yürütüldü. Bu paket çerçevesinde Lefkoşa Uluslararası Havaalanı (LUH) ve Maraş'ın BM idaresinde iki toplumun ortak kullanımına açılması öngörülmektedir.

1993 yılından sonra her iki taraf da toplumlararası görüşme stratejisinde önemli değişiklikler yaptılar. Türkiye, Kıbrıs sorununun uluslararası forumlara götürülmeksizin (Erdem, 1992:12) Türkiye ve Yunanistan'ın desteğinde ve toplumlararası görüşmeler yoluyla çözümlenmesini istedi. Rumlar ise toplumlararası görüşmelerin kesilmesinden (56) ve Kıbrıs sorununu uluslararası forumlara taşınmasından yana oldular. Böylece toplumlararası görüşmelerin sürecini, artık BM değil, AB belirlemeye başladığı bir döneme girilmiş oldu.

Taraflar arasındaki görüşmeler, 1997 Haziran'ına kadar bir sonuç vermedi. Daha sonra Troutbeck'te bir zirve toplantısı yapılarak, Denktaş ve Klerides'in bir araya getirilmesi

sağlandı. Aslında Troutbeck Zirvesi, tarafların yüz yüze yaptığı son görüşmedir (Alkan, 2001a:24). Çünkü Kıbrıs meselesine kalıcı bir çözüm bulunmaya çalışılırken, tam bu sırada “AB Katılım Ortaklığı Belgesi” açıklandı. Bununla birlikte Genel Sekreter Kofi Annan’ın, yetkisi olmadığı hâlde (Alkan, 2001b:26) taraflara çözüm plânı sunması, görüşmelerin akamete uğratmasına neden oldu.

12 Aralık 1997 tarihindeki Lüksemburg Zirvesi’nde GKRY’nin AB üyeliğinin yolu açılması, toplumlararası görüşmeleri belirsiz bir tarihe kadar ertelenmesine neden oldu.

Denktaş, AB’nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerini başlatması, toplumlararası görüşmeleri öldürdüğünü ve bu şartlarda federasyonun gündemden düştüğünü açıkladı (57). BM ile toplumlararası görüşmeler konusunda herhangi bir görüşme yapmayacağını bildiren Denktaş, AB Kıbrıs temsilcisi Jilles Anouil ile ilgili olarak “KKTC’deki görevi bitti. Bizi hiçbir şekilde rahatsız etmesine gerek yok” ifadesini de kullandı.

Aslında AB’nin Lüksemburg zirvesinde Türkiye’nin ‘aday adaylığının’ telaffuz bile edilmemesi, buna karşılık Güney Kıbrıs’ın adaylık sürecinin başlatılmasının kabul edilmesi, KKTC’nin önünü açıyormuş gibi KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, kararlı bir şekilde “Lüksemburg benim sırtımdan bir yük kaldırdı. Bundan sonra görüşmelere, eşit şartlarda ve KKTC esası üzerinden oturacağız” (58) diyerek düşüncesini ortaya koydu.

Bu süreç üzerine BM’nin Kıbrıs’taki temsilcisi Gustav Feissel, AB’nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile görüşmeleri başlatma kararının, BM denetimindeki toplumlararası görüşmeleri torpillediğini ve Avrupa sürecinin, Kıbrıs sorununun çözüldükten sonra başlamasının, çok daha iyi olacağını belirtti (59).

Bu durum, Türk tarafı için ciddi bir politika değişikliğine gitmesine neden oldu. Bu politika değişikliğini, Türkiye Dışişleri Bakanlığı eski Müsteşarı Korkmaz Haktanır “toplumlararası görüşmeler” diye bir kavramın artık mevcut olmadığını, eski parametreler ile birlikte, şimdiye kadar sürdürülen müzakere yöntemi ve esasları da değiştiğini, yani Türk tarafı, bu eski sisteme göre düzenlenecek müzakerelere katılmayacağını (60) birinci ağızdan ifade ederek belgelendirdi.

Bu politika değişikliği, aslında bir dizi uluslararası ve politik kararların değişikliğini de beraberinde getirecekti. Toplumlararası müzakerelerin, “devletlerarası müzakerelere” dönüştürülebilmesi için BM Güvenlik Konseyi, toplumlararası müzakereleri açan ve KKTC ile Türkiye tarafından da çok önceden beri benimsenen kararlarından başka, KKTC’nin dünya devletlerince tanınmamasını isteyen kararını da değiştirmesi gerekecekti. Konsey’in Batılı üyeleri, buna yanaşacak olsalar bile, eskiden beri savundukları doktrin gereği Konsey’in bağlantısız üyeleri ile Rusya’nın, bu tarz değişiklikleri kabullenmeyeceği açıktı. En azından Rus vetosu, böyle bir gelişmeyi önlemek için yeterliydi (61). Bu şartlarda, GKRY’yle müzakerelerin tekrar başlaması için önce KKTC’nin tanınmasını şart koşturmak ve/veya AB’nin

GKRY'yle tam üyelik müzakeresine başlamasıyla KKTC'nin Türkiye'yle bütünleşmesini gerçekleştirmek yahut Maraş'ı tek taraflı olarak iskâna açmak gibi yöntemler, Türk tarafı için herhangi bir avantaj sağlamaktan uzaktı (62). Türk tarafı için bu durum, bütün Batı âlemiyle ilişkilerini gereksiz şekilde zorlaştıracak ve sonuçta, KKTC ve Türkiye için mahcubiyet taşıyan bir risk ortaya çıkmış olacaktı. Bu yüzden Türk tarafının, daha itidalli davranması gerekecekti.

Çekoslovakya'nın Kıbrıs Büyükelçisi Joseph Heiz, Kıbrıs sorununun çözümlenmesi için en uygun usulün, toplumlararası görüşmeler olduğunu belirtse (Heiz, 1981:1) de Türk tarafında bu usulün artık bir işe yaramayacağı görüşü ağırlık kazanmıştı (63).

Aslında Güvenlik Konseyi'nin, taraflar arasındaki müzakerelere "toplumlararası" (64) vasfını vermesinin iki sebebi vardı. Biri sadece KRY'yi ve meseleye üçüncü taraf olanların KKTC'yi resmen "devlet" olarak tanımalarını önlemek, diğeri de KKTC ve Türkiye'nin KRY'yi "devlet" olarak tanımak durumunda kalmamasını sağlamaktı.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, Denktaş ve Klerides'i 3 Aralık 1990'da üç tur üzerinden yapılacak dolaylı görüşmelere çağırdı. Ancak tarafların tutumlarından dolayı bu toplantılardan bir sonuç elde edilmedi.

12 Eylül 2000'de New York'ta yapılan dördüncü tur görüşmelerinde Genel Sekreter Annan, tarafların eşitliğini vurguladı ve bir tarafın diğerini temsil edemeyeceğini, bir kez daha kayda geçirdi. Türk tarafı bundan memnun olurken, Rum tarafı ise ilk iki gün görüşmelere katılmayarak, bu durumu protesto etti.

Buna rağmen 1-10 Kasım 2000'de yapılan beşinci tur görüşmeleri, Rumların başarısı ile sonuçlandı. Annan, çözüm plânında Türk görüşlerini dikkate dahi almadı. Planda, Kıbrıs'ta kurulacak devletin tek egemenliği, tek temsiliyeti ve tek vatandaşlığı olacağının ifadesi, Türk tarafını rahatsız etti.

Kısacası taraflar, uzun süre dolaylı görüşmeler tekniğini kullandılar. Bu teknik, Kıbrıs meselesinin adeta bir parçası oldu. Zaten AB'nin Genişlemeden Sorumlu eski Temsilcisi Gunther Verheugen'un Sözcüsü Jean Christophe Flori'nin, dolaylı görüşmelerin Kıbrıs sorununun çözümü için vazgeçilmez (Güzel, 2000:26) bir unsuru olduğunu belirtmesi bundandır.

Ne var ki Denktaş ile Klerides arasında doğrudan görüşme süreci, Denktaş'ın 2001 Kasımında Klerides'e yazdığı mektupla yeniden başladı. Denktaş'ın daveti üzerine iki lider, 4 yıl aradan sonra ilk kez 4 Aralık 2001 tarihinde bir araya geldi. Bu toplantıda, doğrudan görüşmelerin başlaması için karar alındı.

Liderlerin üzerinde uzlaştıkları bir nokta, görüşmelerin "ön şartsız" olması ve bütün sorunların masaya yatırılarak, her konuda görüş birliğine varılncaya kadar hiçbir konuda uzlaşmaya varılmadığının belirtilmesidir.

Denktaş'ın inisiyatifiyle 16 Ocak'ta başlayan doğrudan görüşmelerin (65) birinci turu 19 Şubat'a kadar yapılan 14 görüşmeyle tamamladı. 1 Mart-27 Mart 2002 tarihleri arasında gerçekleşmiş olan ikinci tur görüşmeleri, haftada iki kez yapıldı. Birinci turda konularla ilgili görüşlerini ortaya koyan taraflar, ikinci turda özlü müzakerelere geçtiler.

9 Nisan 2002 tarihinde görüşmelerin üçüncü turu başladı. Bu turda liderlerin ilk iki turda üzerinde durdukları konuların detayına girmeleri sağlandı (66). Ama bu süreç, nihai sonuca ulaşılmadan sona erdi.

Aslında Kıbrıs'ta taraflar arasında süren toplumlararası görüşmeler, inişli çıkışlı bir seyir takip etse de belirli özellikleri olan bir süreci takip etmektedir. Dolayısıyla kimileri, bu sürece karşı olduklarını, kimileri de devam etmesi gerektiğini ifade ederler.

Bu sürece karşı çıkanlar, BM'nin arabuluculuğu ile sürdürülen toplumlararası görüşmelerin, her zaman için adet yerini bulsun diye veya netice alınamayacağı bilindiği hâlde sürdürülen bir gölge oyunu (Kılıç, 1998:15) olduğunu ifade ederler. Onlara göre bu görüşmeler, diplomatlar için akademik diplomasi egzersizleri olmaktan öteye gitmez.

Bu sürecin devam etmesini isteyenler ise bugünkü durumdan geriye dönüş olmamak kaydıyla, Kıbrıs Türk halkının iyi bir geleceğe sahip olabilmesi için toplumlararası görüşmelerin devam etmesinden yanadırlar (67). Bunun için de hâlen devam etmekte olan toplumlararası görüşmelerde temel politikanın iki toplumlu, iki kesimli, tam bir siyasî eşitliğe dayalı, Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisini içeren federal bir cumhuriyetin oluşturulması yönündedir.

Aslında Kıbrıs meselesinin toplumlararası görüşmelerle çözülmesini düşünmek oldukça zordur. Bu mesele ister istemez Türkiye-Yunanistan arasında halledilmelidir. İki ülke bu konuda bir mutabakata varabilirlerse, Kıbrıslı iki toplum da daha sonra davet edilerek sonuca gidebilirler. Çünkü Kıbrıs meselesi, 1950'lerden beri Türkiye ve Yunanistan'da millî bir mesele veya dava olarak kabul edilmektedir. Bu durumda Kıbrıs meselesinin hâlli, ancak Türkiye ve Yunanistan arasında çözümlenebilir. Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin toplumlararası görüşmelerle halledilebileceğini düşünmek, konuyu Türk-Yunan meselesi olmaktan çıkarmayı kabul etmek demektir. Bu durum Türk tarafını oldukça zor duruma düşürebilir. En azından toplumlararası görüşmelerin akamete uğramasının sorumluluğunu Türk tarafına mal edilmesi mümkündür. Çünkü Yunan Hükûmeti, KRY üzerinde hiçbir nüfuzu olmadığını veya müzakere sürecine karışmadığını iddia edebilir. Bu iddia, tam manası ile doğru olmasa da uluslararası kamuoyu, bu iddiayı böyle algılar. Buna karşın Türkiye, adadaki Türk toplumuna karşı sözünü dinletir bir konumdadır. Dolayısıyla toplumlararası görüşmelerin sekteye uğramasıyla ilgili suçlamadan Yunanistan kaçabilme imkânına malik, Türkiye ise mahrumdur. Ayrıca Yunanistan kendini taktik olarak bu süreçten çektiği an, toplumlararası görüşmeler Türkiye ile

KRY arasında cereyan ettiği intibai ortaya çıkabilir. Halbuki Türkiye, ne KRY'nin statüsünü ne de sıfatını tanımaktadır.

Dolayısıyla Hitchens'in (1997:214) de dediği gibi Kıbrıs'ın geçmişinde yara olan önemli olayları unutmadan, adadaki barışı sağlamak için BM gözetiminde yapılan görüşmelerde, taraflar eşit düzeyde katkı sağlayacak bir ortamda buluşmalıdırlar.

1.1.2. BM Güvenlik Konseyi'nde Alınan Kararların Özellikler:

1.1.2.1. BM ve Barışın Korunması ile İlgili Prensipler:

Devletlerin uluslararası alanda ortak sorunlarının çözmek için teşkilâtlanma yoluna gitmeleri, uluslararası kuruluşların doğmasına neden oldu. Bugün uluslararası kuruluşlar, birçok bakımdan millî devletlerden çok daha zayıf olmasına rağmen, kendilerine sağlanan imkân ve tanınan yetkilerle birlikte, önemli işler başarmakta ve varlıklarını haklı çıkaracak faaliyetlerde başvurmaktadırlar. Bugün için uluslararası kuruluşlar, uluslararası yaşantının kaçınılmaz bir ögesi durumuna gelmişlerdir. Gönübol'un (1993:522) da dediği gibi uluslararası kuruluşlar, devletler arasındaki ilişkilere yeni yöntemler getirmekle birlikte, devletlerin politikalarını ahenkleştirerek görüşme zemini sağlamaktadırlar.

Bu bağlamda BM, küresel bir organizasyon olduğu söylenebilir. Bu özelliği ile Birleşmiş Milletler teşkilâtı "devletler üstü" değil, "devletler arası" (Gönübol, 1993:536) bir kuruluştur. Nitekim teşkilât organlarından hiç birisinin yasama yetkisinin olmadığı, buna kanıt olarak gösterilebilir. Aslında bu durum, BM'nin uluslararası politikada etkili olamamasının başlıca sebebidir. Çünkü BM'yi kuran üyeler, egemen devletlerden meydana gelmektedirler. Bundan hareketle BM, egemen devletlerin bir çeşit derneği gibidir. Zaten devletlerin egemenliği, Birleşmiş Milletler Yasası'nda razı olduklarından daha fazla sınırlanamaz. Bundan başka devletlerin millî yetkileri, yasada saklı tutulmuşlardır. BM, ancak yasanın izin verdiği ve üyelerinin kabul ettiği tedbirleri alabilir. Bundan da anlaşılacağı üzere BM, bir dünya hükûmeti değildir (Padelford - Lincoln, 1962:494 – 495).

Aslında bu genel çerçeve BM'nin tanımını da ortaya koyar. Buna göre BM, uluslararası barış ve güvenliği korumak (68), anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesine yardımcı olmak, insan haklarına saygılı olarak ekonomik, sosyal, fikrî ve insanî özellikteki sorunlarda işbirliği sağlamak (Deliceirmak, 1993:138) ırk, dil, din ve etnik köken farkı gözetmeksizin, bütün insanları savaş felaketinden korumak (Müslim, 1995:15), açık ve adaletli diplomatik ilişkiler sürdürmek, devletlerin uluslararası hukuk kurallarına uymasını, savaşa başvurmamak için belli yükümlülükleri kabul etmesini sağlamak ve devletlerin antlaşmalara sadık kalmasını temin için görevli uluslararası bir kuruluştur (Kona, 1995:13).

Buradan da görüleceği gibi BM teşkilâtının ilk ve en önemli görevi, uluslararası alanda barışın ve güvenliğin korunmasıdır. Nitekim Antlaşmanın birinci maddesinin birinci fıkrasında, teşkilâtın önde gelen amacının bu olduğu açıkça belirtilmektedir.

Antlaşmada barış ve güvenliğin korunması konusunda başlıca iki türlü tedbir öngörülmektedir. Antlaşma, bir yandan üyelere “uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarının, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak biçimde barış yoluyla” (madde 2, paragraf 3) çözmeyi bir zorunluluk olarak yüklerken, öte yandan, üye devletlerin uluslararası ilişkilerde öteki devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına saygılı olmalarını ve hiçbir biçimde tehdide ve güç kullanılmasına başvurmamalarını bir zorunluluk olarak yüklemektedir (madde 2, fıkra 4). Antlaşmanın bu iki ilkesi, öteki maddelerde etraflı olarak açıklanmış ve barışın korunması için gerekli mekanizma öngörülmüştür.

Antlaşmanın VI’ncı Bölümü (madde 33-38), uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi ile ilgili hükümleri içermektedir. Bu bölümün kilit hükmü ise 33’üncü maddede yer almaktadır. Bu maddenin ilk fıkrası şöyledir: *“Uzaması, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehdit edebilecek nitelikte bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabulma, uzlaşma, tahkim ve yargı yollarıyla veya bölge kuruluş ve anlaşmalarına başvurarak, ya da kendi seçenekleri başka barış yollarıyla aramalıdır”*.

Antlaşma hükümleri, uyuşmazlıkta taraf olan devletlere, uyuşmazlıklarının barışçı yollardan çözme zorunluluğunu yüklemekte, fakat herhangi bir çözüm yöntemini benimsemelerini zorunlu kılmamaktadırlar.

Genel Kurul’un yılda bir kez toplanmasına karşılık, Güvenlik Konseyi barış ve güvenliğin korunması konusundaki önemli görevleri nedeniyle, sürekli olarak toplanabilecek biçimde teşkilâtlandırılması da bundandır (madde 28).

Güvenlik Konseyi’nin yetkileri, Genel Kurul’un aksine, sadece uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile sınırlandırılmıştır. Antlaşmanın 24’üncü maddesine göre Konsey, bu konularda “başlıca sorumlu” organdır. Öte yandan, Genel Kurul’un ancak tavsiyelerde bulunmasına karşılık, Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın 25’inci maddesine göre, Teşkilâtın tüm üyelerince uyulması zorunlu kararlar almak yetkisine sahip bulunmaktadır. Böylece, üye devletler, “egemen” (Gönlübol, 1993:543) haklarında önemli bir kısıtlamada bulunarak, sahip oldukları bazı yetkileri Güvenlik Konseyi’ne bırakmış olmaktadır. Doğaldır ki Güvenlik Konseyi, bu yetkisini kullanırken Antlaşmanın amaç ve ilkelerine uygun biçimde davranmak zorundadır (madde 24, fıkra 2).

Kuruluşunun en etkili organı olan Güvenlik Konseyi’nin 5 daimi üyesi (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti) ile 10 süreli üyesi bulunmaktadır. Kararlar 5 daimi üyenin oybirliği, toplam 15 üyeden dokuzunun olumlu oyu ile

alınabilmektedir. Bunun dışında 10 süreli üyeden dördü, sürekli üyelerle birlikte oy verirse müşterek karar alınabilir. Görüldüğü gibi süreli üyelere 6 ayluk çoğunluk oluşturma hakkı dahi verilmemektedir. Sonuç olarak Güvenlik Konseyi ile BM teşkilâtı, 5 daimi üyenin tam kontrolünde bulunmaktadır.

Bütün üyelerin temsil edildiği Genel Kurul, yasa kapsamına giren konuları 12. maddede açıklanan bazı şartlarla görüşebilmektedir. Genel Kurul, teşkilât üyelerine ve Güvenlik Konseyi'ne sadece tavsiyelerde bulunabilir. Sözü edilen 12. maddedeki şartlara göre, harekete geçmeyi gerektiren herhangi bir sorunun Genel Kurul'da görüşülmeden önce ya da görüşüldükten sonra Güvenlik Konseyi'ne sunulması gerekmektedir. Güvenlik Konseyi, yasanın kendisine verdiği görevleri yaptığı sürece, Genel Kurul herhangi bir anlaşmazlık veya durum konusunda, Güvenlik Konseyi istemedikçe tavsiyede de bulunamaz.

Anlaşılabileceği gibi BM teşkilâtının mutlak hakimi kesin olarak Güvenlik Konseyi ve burada veto hakkı bulunan, beş daimi üyedir. Bundan dolayı Konsey'in demokratik bir yapıya haiz olduğunu söylemek mümkün değildir (Deliceirmak, 1993:139).

BM'ye intikal eden konular Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan devletlerin veto hakkı sebebiyle, istedikleri yönde çözülebilmektedir. Bu sebeple uluslararası sorunlarda BM'den daha çok, daimi üyelerin görüşleri önem kazanmaktadır.

Şüphesiz ABD'nin BM'de etkinliği büyüktür. ABD, sorunların çözümü için hukukî dayanak olarak BM'den, ortaklık desteği olarak da Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Fransa, İngiltere ve etrafına toparlayabildiği diğer ülkelerden yararlanmaktadır.

Daha önce önemli kararların alınamadığı BM'de, artık çok önemli kararlar, özellikle ABD kanadının taraf olduğu durumlarda, kolaylıkla alınabilmektedir. Genel Kurul yetkisiz olduğu için Güvenlik Konseyi kullanılarak, küçük ülkeler, büyük ülkelerin istekleri doğrultusunda oy vermektedirler (İlhan, 1992:11).

1.1.2.2. Güvenlik Konseyi Kararlarının Yaptırım Gücü:

Genel Kurul kararlarının (resolution) bağlayıcı bir yönü yoktur (Uluç, 1992:12). Genellikle bu kararların devletlere ve uluslararası kuruluşlara yönelik olanları "tavsiye" (Sar, 1966:45) niteliği taşıdığı kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, bunlara mutlaka uymak zorunluluğu yoktur. Bugüne kadar birçok devlet, kendi çıkarlarına uygun düşmediği için bu kararları uygulamamıştır. Buna karşın, Teşkilâtın iç düzenine yönelik kararlar, kimileri "emredici" veya "bağlayıcı" sayılmaktadırlar (Sar, 1966:45).

V. Bölüm, Güvenlik Konseyi'nin oluşumu, görev ve yetkileri, oy ve yöntem işleri ile ilgilidir (Md. 23-32). BM kurulduğu zaman Konsey'de beş daimi ve Genel Kurul'ca 2 yıl için

seçilen 6 süreli üyelik öngörülmüştü. Ancak BM üyelerinin sayısı hızla artınca, Aralık 1963'de süreli üyelerin sayısı 15'a çıkarıldı (Köni, 1995:50-51).

Barış ve güvenliğin korunmasında BM'nin başlıca sorumlu organı olan Güvenlik Konseyi'nde kararlar, genellikle sürekli üyelerin hepsinin olumlu oyu koşulu ile 15 üyeden en az 9'unun oylarıyla alınabilir. Ancak, 52/3. maddede söz konusu yerel uyuşmazlıklara taraf olan üye, oy veremez. Yöntem işlerindeki kararlar ise sürekli üyelerin oyu ne olursa olsun, 9 üyenin oylarıyla alınır (İsmail, 1998:9). Bunun dışında oturuma katılmamak ya da çekimser oy kullanmak, uygulamada oy sayılmaktadır (Soysal, 1991:9).

Güvenlik Konseyi, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği korumaktan sorumludur. 1963'ten beri on beş üyeden oluşmaktadır. Daimi üyelerden her birinin, Güvenlik Konseyi'nde görüşülen herhangi bir konuyu veto etme hakkı vardır. Bu durumda Güvenlik Konseyi, veto edilen konu ile ilgili karar alamaz. Yöntem sorunlarında ise veto hakkı yoktur. Herhangi on üyenin olumlu oyuyla Güvenlik Konseyi yöntem sorunlarında karar alabilir. Günümüzde gelişen bölgeler ve devletler göz önüne alınarak, Güvenlik Konseyi'nin daha etkin çalışabilmesi için daimi üye sayısını artırılmasına çalışılmaktadır. Bu devletler sırasıyla Almanya, Japonya ve Arapları temsilen Suudi Arabistan'ın (Köni, 1995:51) olması düşünülmektedir.

Güvenlik Konseyi'nin iki türlü yetkisi vardır:

1. Uluslararası anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözmek,
2. Savaşın veya saldırının önlenmesi ya da bastırılmasını sağlamaktır.

Güvenlik Konseyi'nin uyuşmazlıklar konusunda barışçı çözüm yollarından başlayan, barış gücü göndermeye ve nihayet üyelerin verecekleri silahlı kuvvetlerle, saldırgan ülkelere karşı askerî zorlama yolları kullanmaya varan yetkileri vardır. Askerî zorlama önlemleri, ilk olarak 1950'de Genel Kurul kararı ile saldırgan kabul edilen Kuzey Kore'ye uygulanmıştır (Köni, 1995:51). Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği-ABD çekişmeleri yüzünden etkin olamamakla birlikte, Doğu ve Batı blokları arasındaki dengeler, günümüzde daha az bir çatışma ortamına girilmesine yol açmıştır.

Barışın tehdidi, bozulması veya saldırı hâlinde Birleşmiş Milletlerin alacağı "zorlama tedbirleri", Antlaşmanın VII'inci Bölümünde (39-51'inci maddeler) yer almaktadır. Bu tedbirlerin alınmasıyla ilgili yetki, Antlaşmanın 24'üncü maddesi gereğince barış ve güvenliğin korunmasında "sorumlu" organ olan Güvenlik Konseyi'ne verildi. Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisini kullanırken, Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine uygun biçimde hareket etmesi gerekmektedir. Fakat bunu denetleyen bir makam olmadığı da bilinmektedir.

Üye devletler, kendi rızaları dışında yasal bağlama olanağı bulunmamaktadır. Bunun en önemli istisnası, Antlaşmanın VII'inci Bölümün hükümleri gereğince, Güvenlik Konseyi'nin, bir devletin rızası olmadan, onu bağlayacak zorlama tedbirlerine katılması kararını alabilmesidir. Uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi ile ilgili konularda, Güvenlik Konseyi bağlayıcı karar verememekte, sadece tavsiyelerde bulunabilmektedir. Antlaşmanın ikinci maddesinin, 7'inci paragrafına dair hükümleri, Teşkilâtın yasama çalışmalarında bulunmasını büsbütün imkânsız kılmaktadır. Bu paragraf hükümleri, Birleşmiş Milletlerin, devletin "özü itibariyle" millî egemenliğe (Gönlübol, 1993:537) giren sorunlara karışmasını yasaklamaktadır.

Nihayet, Antlaşmanın birinci maddesinin, birinci paragrafının açık olmayan hükümleri dışında Antlaşmaya, teşkilâtın organlarının uluslararası anlaşmazlıkları hukukî yollardan çözecekleri hakkında emredici bir hüküm konulmamış ve bu organların, sorunları siyasi yollardan çözmeleri serbest bırakılmıştır.

Antlaşmanın 39'uncu maddesine göre, barışın tehdidi, bozulması veya saldırı hâlinde Konsey'in yapacağı ilk hareket, böyle bir durumun bulunup bulunmadığını saptamaktır. Bundan sonra Konsey, barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya karar alır. Konsey'in tavsiye edeceği tedbirler, Antlaşmanın VII'inci bölümünde öngörülen zorlama tedbirler de olabilir. İşaret etmek gerekir ki, VII'inci bölüm altında alınan tüm tavsiyeler ya da kararlarda veto yetkisi kullanılabilir.

Antlaşmanın VII'inci bölümündeki hükümler, barışın bozulması hâlinde Konsey'e başlıca üç türlü tedbir alma yetkisi vermektedir:

1. Geçici tedbirler;
2. Silahlı güçlerin kullanılmasını gerektirmeyen tedbirler;
3. Silahlı güçlerin kullanılmasını gerektiren tedbirler.

Uygulamada ise Güvenlik Konseyi, silahlı çatışmanın durdurulması, ateşin kesilmesi ve silahlı güçlerin geri çekilmesi gibi geçici tedbirle almıştır.

Antlaşmanın 41'inci maddesine göre ise Güvenlik Konseyi, kararlarının yürütmek için silahlı güç kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi tedbirlerin alınması gerekeceğini saptayabilir ve Birleşmiş Milletler, üyelerini bu tedbirleri uygulamaya davet edebilir. Sınırlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, 41'inci maddede askerî nitelikte olmayan zorlamaların başlıcalarına değinilmektedir. Bu tedbirlere, 'ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma araçlarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile siyasi ilişkilerin kesilmesi' de dahil olabilir.

Güvenlik Konseyi, 41'inci maddede belirtilen tedbirlerin yeterli olmayacağına hükmederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için hava, deniz veya kara güçleri aracılığı ile gerekli her türlü teşebbüse geçebilir. Bu teşebbüse nümayişler, abluka tedbirleri ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ve kara güçleri tarafından yapılacak başka hareketler dahil olabilir. Bu hükmün yürütülebilmesi için 43'üncü maddede bir Birleşmiş Milletler gücünün kurulması için gerekli hükümler bulunmakla birlikte, bunların yerine getirilemediği bilinmektedir.

Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin silahlı zorlamalara başvurabilmesi için böyle bir gücü kurmuş olması zorunluluğu yoktur. Almış olduğu silahlı zorlama kararına, devletlerin ayrı ayrı uyması ile bu hükmün gerekleri yerine getirilmiş olabilir. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin tek silahlı zorlama deneyimi olan Kore savaşında durum böyle idi. 25 Haziran 1950'de "Kuzey Kore" güçlerinin "Güney Kore'ye" saldırması (Gönlübol, 1993:549) üzerine Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletlere üye devletlerin elindeki imkânlarla Güney Kore'ye yardım yapmasını salık veren bir karar almıştır.

Antlaşmanın 37'inci maddesine göre, eğer devletler uyuşmazlıklarını kendi seçecekleri yollardan çözmezlerse, bunu Güvenlik Konseyi'ne sunacaklardır. Ancak, ilgili devletlerin uyuşmazlığı Birleşmiş Milletler organları önüne getirmemeleri hâlinde, başka bir devlet de bunu yapabilmektedir (Madde 35).

Bir uyuşmazlık Birleşmiş Milletler organları önüne getirildikten sonra bu uyuşmazlığın hâlli için alınan tedbirler, organın görev ve yetkilerine, üyelerin davranışlarına, sorunun hâlli için izlenen yönteme vb. durumlara göre değişmektedir. Bir uyuşmazlık Güvenlik Konseyi'ne, ya da Genel Kurul'a getirilince, her şeyden önce, sorunun gündeme getirilip getirilmemesi tartışılır. Birçok durumlarda sorunun gündeme konulmasına itiraz edilmiştir. İtiraz nedenleri, genellikle şu nokta etrafında toplanmaktadır:

1. Sorun, özü bakımından bir devletin millî egemenlik alanına girmektedir.
2. Sorun, Birleşmiş Milletler'de görüşülecek nitelikte bir önem taşımamaktadır.
3. Teşkilâtın alacağı kararlar, sorunun hâllini kolaylaştırmayacaktır.
4. Taraflar, Antlaşmanın 33'üncü maddesinde belirtilen "kendi seçecekleri" barışçı çözüm yollarını tüketmemişlerdir (Gönlübol, 1993:549).

Aslında ilgili tarafların kendi istekleri ile Birleşmiş Milletlerin organlarına getirilen sorunların sayısı pek azdır. Sorun gündeme konulduktan sonra uyuşmazlıkta taraf olan ya da uyuşmazlıkla ilgili olan devletler, genel nitelikte birer konuşma yaparak, sorun hakkında görüşlerini açıklarlar. Bundan sonra Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi, sorun ile ilgili olayların hukukî durumlarının saptanmasına karar verebilir. Eğer bazı olayların tespiti

gerekiyorsa, soruşturma komisyonları kurulabilir. Kimi durumlarda bu komisyonlara, ilgili taraflarla görüşmeler yapmak yetkisi de verilmektedir. Bu gibi durumlarda komisyonlar, arabuluculuk görevini yapmış olmaktadırlar. Eğer hukukî bir durumun açıklanması gerekiyorsa, Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı'ndan danışma görüşleri isteyebilmektedir. Uyuşmazlık tehlikeli bir durum gösteriyorsa ya da silahlı bir çatışma hâlini almışsa, çözüm yolları aramaya başlamadan önce, taraflar arasındaki ilişkilerin daha fazla bozulmasını önlemek ve uzlaştırmayı kolaylaştırmak için geçici tedbirler almayı yararlı görebilir.

Görüldüğü gibi bütün bunlar Güvenlik Konseyi'nin bir dizi karar almasını zorunlu kılar. Güvenlik Konseyi, kendi yaptırım gücünü ortaya koyabilecek birçok karar almışsa da bunların tam manası ile gerçekleştiğini iddia etmek mümkün değildir. Örneğin BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967 tarihinde oy birliği ile kabul ettiği bir kararda "İsrail silahlı kuvvetlerinin, işgal ettiği topraklardan çekilmesine" (El-Obaidi, 1995:22) dair karar alması dikkat çekicidir.

Bilindiği gibi İsrail, Mısır'dan Sina ve Gazze bölgesini, Ürdün'den Batı Şeria ile Doğu Kudüs'ü ve Suriye'den de Golan tepelerini ele geçirmişti. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, 242 sayılı kararıyla savaş öncesi sınırlara dönülmesini istemişti (Soysal, 1991:15). Ancak bu karar, Mısır toprakları (Sina) dışında bugüne değin yerine getirilmemiştir.

Aynı durum Yugoslavya bunalımında da ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere Bosna-Hersek BM üyesi bağımsız bir devlettir. Sırp, 1992 yılında saldırıya geçerek, Bosna-Hersek'i işgale başladılar. Bu olaya el koyan BM Güvenlik Konseyi, 6 Mayıs 1993 tarih ve 824 sayılı kararı ile Gorejde, Biliaç, Tuzla, Saraybosna, Zepa ve Srebrenica'yı güvenli bölge ilân etti.

Bu karara göre adı geçen bölgelerdeki halk, silahlarını BM'ye teslim edecek, buna karşılık da BM Teşkilâtı Sırp, kesin olarak güvenli bölgelere yaklaştırmayacaktı. Halk, BM'ye silahlarını teslim etti. Fakat BM Teşkilâtı, gerekli önlemleri alınmadığı için güvenli bölgeler bir bir Sırp,ların eline geçti (Müslim, 1995:15). BM'nin bu ihmali, buralarda büyük bir katliam uygulanmasına neden oldu.

Aslında Bosna-Hersek'te meydana gelen hadiseler oldukça düşündürücüdür. Çünkü BM, bu gibi çatışma ve katliamları durdurmak için kurulmuş bir teşkilâtı. Ancak meydana gelen olaylar, yıllardır "insan hakları vardır ve biz bunun koyucusuzuyuz diyen" (Denktaş, 1993:47) BM'nin, Bosnalıları (69) hiçbir şekilde kurtaramadığı görülmüştür.

Günümüzde Bosna-Hersek'te vukuu bulan çatışmaların önlenmesi konusunda Güvenlik Konseyi'nin etkisiz kalmasının nedeni, Sırp tarafını tutan Rusya Federasyonu'nun (Köni, 1995:51) veto gücü olduğu kadar, Sovyetlerin çöküşünden sonra gelişmekte olan ülkeleri önemsemeyen Batılı devletlerin davranışlarının da büyük rolü vardır. Buradan da anlaşılacağı gibi BM kararları, yaptırım gücünden yoksun olduğu için alınan kararlar etkin ve

sonuç verici olmaktan oldukça uzaktır. Bu da ardı ardına birçok benzeri kararın almasına yol açmıştır (70).

Yukarıdaki ifadeler BM hakkında birtakım görüşlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Kimileri, Güvenlik Konseyi kararlarının en önemli yanı, bu kararların üye devletlerce uygulanmasının zorunlu olduğunu iddia ederler (Sedes, 1998:9). Şayet bu kararlar uygulanmazsa, tıpkı Irak'ta olduğu gibi BM'nin yaptırım hakkının doğacağını belirtirler. Kimileri de BM'yi hiçbir yaptırım gücü olmayan kararlar alan uluslararası bir teşkilât olarak görürler (Safire, 1995:17).

Hangi görüşten olursa olsun BM kararlarının manevî doyuruculuğu yanında, pratik değeri de vardır. Çünkü BM kararları olmamış olsaydı, bugün, sesi uluslararası alanda duyulan bağımsız bir "Kıbrıs Devleti'nden" söz etmek mümkün olmayacaktı. Hatta Birleşmiş Milletlerin kararları, Kıbrıslı Rumların millî davaları için bir kalkan teşkil ettiği bilinmektedir. Kiprianu'nun da dediği (71) gibi, BM kararları Kıbrıs sorununun çözümü için gerekli çerçeve ve zemini içermektedirler ve bunların uygulanmasında ısrar etmek, millî çıkarlara uygun düşen bir davranıştır.

Fakat aynı BM, aldığı bir kararla KKTC'nin "yasadışı" bir devlet olduğunu dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu "yasa dışılık" meselesi, vaktiyle BM Güvenlik Konseyi'nden, Amerikalılar ve İngilizlerin baskısıyla geçmişti. Oysa bir şeyin "yasadışı" olup olmaması, ancak bir mahkeme kararıyla tespit edilebilirdi. Halbuki BM Güvenlik Konseyi, siyasî bir organdır. Hukukî bir organ değildir (Ünal, 1998:12). Ancak bir yargı organıymış gibi Güvenlik Konseyi'nden böyle bir karar çıkartılması olması dikkat çekici bir olay olduğu açıktır.

Özellikle BM Güvenlik Konseyi bu kararı kabul ettiği sırada SSCB'nin BM'deki temsilcisi O.A. Tryanovski, Türklerle Yunanlar arasındaki ihtilafın dışarıdan müdahalelerle çözümlenemeyeceğini ifade etme ihtiyacını hissetmiştir (Gasimov, 2000:349).

1.1.2.3. Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Meselesi ile İlgili Aldığı Bazı Kararların Değerlendirmesi:

Çok yanlı diplomasinin yürütüldüğü ve dünya çapındaki siyasal sorunların tartışıldığı başlıca forumlardan biri olan Birleşmiş Milletler, büyük ölçüde öneri niteliğinde kararlar alan bir teşkilâttir (Tuncer, 1995:99). Bu kararlara uyulmaması durumunda, öteki devletlerin ve dünya kamuoyunun olumsuz tepkisi ile karşılaşılır. Ancak, bu da devletlerin davranışlarını sınırlandıran manevî bir güç olmaktan öte gitmez. Birleşmiş Milletler, bugünkü durumuyla, "millî güç" (Crabb, 1976:148) ögesinin başrolü oynadığı bir sahne ve çıkarlarının aynı yönde olduğu alanlarda, milletlerin oluşturduğu gönüllü topluluğun sınırlı bir aracı olarak karşımıza çıkar.

1.1.2.3.1. BM'nin Kıbrıs Meselesiyle İlk Kez Karşılaşması – Birinci Safha 1950 – 1954:

Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Enosis'in en hararetli savunucusu olmasına rağmen, Kıbrıs meselesini, 1940'ların ikinci yarısındaki iç savaş ve müttefiklerini zorda bırakmamak gibi nedenlerden dolayı BM'nin gündemine getirmeyi erteledi (Süha, 2001:306). Yine de Yunanistan, İngiliz ve Amerikalıları, self-determinasyon ilkesini ve Yunanistan'ın Batı ittifakına olan sürekli desteğini göz önüne alarak, Kıbrıs ve Yunan halklarının isteklerine, daha açıkçası Enosis'e saygı gösterilmesi için ikna etmeye çalıştı. Ancak, İngilizler bu görüşü derhal reddetti.

İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile görüşmesi sırasında, Yunan Başbakanı Alexandros Papagos konuyu açtığında Eden, konu üzerine konuşmayı dahi reddetti ve Papagos'a İngiltere açısından Kıbrıs sorunu diye bir şey olmadığını söyledi (Bitsios, 1975:40). O sırada Kition Piskoposu olan ve Kıbrıs'ın gelecekteki Cumhurbaşkanı olan Makarios, "Etnarki" bürosunu kurarak Enosis kampanyasını başlattı (Stravrinides, 1976:67). Çünkü Makarios, BM'nin eninde sonunda Kıbrıs'a kendi kaderini tayin etme hakkı vereceğine inanmıştı. Bu yüzden Makarios, 1950 yılında yaptıkları Enosis plebisitinden sonra ilhak faaliyetlerini yoğunlaştırdı (İsmail, 1998:212). Bundan dolayıdır ki Makarios, Kıbrıs Rum milliyetçilerini İngiliz yönetimine karşı ayaklanmalarını tehir etti (Xydis, 1996:8).

Yine de Yunanistan, Makarios'un, Kıbrıs sorununun BM gündemine getirilmesi talebine karşı direndi. 1952'de Makarios, Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos'u "BM'ye başvurmayı reddettiğiniz için sizi Yunan halkı önünde teşhir edeceğim" (Markides, 1977:124) diye tehdit ettiğinde, Venizelos, "istediğinizi yapabilirsiniz... Ama Yunanistan'ın dış politikasını dikte etmenize izin verilmeyecek" (Markides, 1977:124) diye cevaplandırmıştı. Ama 1954'ün sonunda Atina, daha fazla direnemedi ve Kıbrıs'ın kendi kaderini tayin etme hakkı için uluslararası bir karar taslağına öncülük etti.

Sorunun Genel Kurul gündemine girmesi, 1954 yılına rastlamakla beraber, Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının bu amaca yönelik çabaları daha önceki yıllara kadar uzanmaktadır. Nitekim 1950 başlarında kilisenin Enosis amacına yönelik olarak adada düzenlediği plebisitin sonuçları, kendi kaderini tayin ilkesinin Kıbrıs halkına uygulanması isteğiyle, Birleşmiş Milletler Sekreteryası'na sunuldu. Yunanistan delegesi, Genel Kurul'un V. Dönem görüşmeleri sırasında Birinci Komite'de konuya dolaylı bir biçimde değinerek, kendi kaderini tayin ilkesinin büyük imparatorlukların çıkarlarına zarar verip vermediğine bakılmaksızın uygulanmasını önerdi (Xydis, 1966:7; Xydis, 1967:7). Bundan bir yıl sonra, 1951 yılının Ekim ayında BM Genel Kurulu'nun VI. Dönem görüşmeleri sırasında Makarios, Dördüncü Komite Başkanlığı'na bir protesto bildirisi gönderirken (Xydis, 1966:7), Yunan delegeleri de gerek genel tartışmalarda, gerekse Üçüncü ve Dördüncü Komitelerde bu soruna resmen değindiler (Xydis, 1967:7; Stephens, 1966:133; Erim, t.y.:6). Yunanistan, BM

Genel Kurulu'nun 1952 yılındaki VII. Dönem görüşmeleri sırasında Üçüncü ve Dördüncü Komitelerde ve genel görüşmeler sırasında da benzer tutumunu sürdürdü (72). 1953 yılında, Genel Kurul'un VIII. Dönem görüşmeleri sırasında Makarios, yeniden teşkilât sekreteryasına bir memorandum sundu (73). Bu arada Yunan temsilcisi de sorunu genel görüşmeler yolu ile halletmeyi arzuladıklarını belirterek, bu çerçevede herhangi bir gelişme sağlanamadığı takdirde konunun yeniden teşkilâta gelebileceğini hatırlattı (Xydis, 1967:9; Terlexis, 1968:119-120). Gerçekten de dönemin Yunan Hükûmeti, sorunu İngiltere ile iyi ilişkiler içerisinde halletme taraftıydı. Bununla beraber Yunanistan Başbakanı Papagos, 1953 sonbaharında Anthony Eden ile yaptığı görüşmenin ardından, İngiltere'nin bu katı tutumunu sürdürmesi hâlinde sorunu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na götüreceğini açıkladı. İngiltere'nin yine olumsuz tutum takınması üzerine Yunanistan, 16 Ağustos 1954 tarihinde Kıbrıs sorununun "halkların hak eşitliği ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması" (Yearbook, 1954:94; Keesing's, 1952-1954:13775-13776) adı altında Genel Kurul'un gündemine alınması için Birleşmiş Milletlere başvurdu.

Rumlara göre Kıbrıs'ta tek halk vardı ve self-determinasyon hakkı tanınırsa, çoğunlukta olan Rumlar bu hakların Enosis yönünde kullanacaklardı. Böylece siyasî bir hedef olan ilhak, gerçekleşmiş olacaktı.

Bu sırada Türk Hükûmeti, Yunanistan'ın Kıbrıs için Birleşmiş Milletlere başvurması karşısında, tam anlamıyla hazırlıksız bir durumda iken, diğer taraftan Papagos hükûmeti kararlilikla Londra'dan Kıbrıs'ı en geç 22 Ağustos 1954 tarihine kadar Yunanistan'a devretmesini isteyebilecek girişimde bulundu (Bağcı, 1990:103). Bu talebin duyulması üzerine Ankara hükûmeti, Yunanistan'a Birleşmiş Milletlere başvurmaması için ricada bulunmakta ve zamanın Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Yunanlı meslektaş Yoannis Politis'e *"...birdenbire ortaya bir Kıbrıs sorunu çıkartmaktasınız. Sizden çok rica ediyoruz, bunu yapmayın, ... sizden Atatürk ve Venizelos'un büyük ızdıraplar pahasına, tarihi yenerek kurdukları Türk-Yunan dostluğu adına yalvarıyorum, hiç yoktan ortaya bir Kıbrıs sorunu çıkartmaktan vazgeçin. Bütün Türkiye, tek bir vücut hâlinde, dimdik önünüze çıkacaktır. Bu, Türk-Yunan dostluğunun sonu olacağını"* (Bağcı, 1990:103; Hatipoğlu, 1997:310) ifade ediyordu.

Yunanistan'ın bu başvurusu üzerine Genel Kurul, 24 Eylül 1954 tarihinde, Genel Komite'nin önerisine uyararak ve (74) Kıbrıs sorunu ile ilgili bir karar alınmasının uygun olmadığını dikkate alarak, "halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması" (Yearbook, 1954:96) adı altındaki maddenin, daha fazla ele alınmamasını istedi. Böylece NATO ülkelerinin muhalefeti sonucu, Yunanistan'ın bu çabaları başarısızlığa uğramış oldu (75).

Zaten Türkiye'nin BM temsilcisi Selim Sarper de BM'nin Kıbrıs sorunu ile ilgilenmemesi gerektiğini, bu mesele Britanya'nın iç işlerinden birisi olduğunu ve BM Temel Yasası gereğince, devletlerin iç işlerine müdahaleyi yasakladığını belirterek reddetti (76).

Aslında Ankara için durumu temelinden değiştiren birinci şok, Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere başvurması olmuştu. Bu durum artık Yunanistan'ın Kıbrıs Rum tezi olan Enosis'i benimsediğini ve sorunu uluslararası düzeye çıkartma taktiğiyle kendi lehine halletmek istediğini gösteriyordu (Bolukbasi, 1988:97; Bahcheli, 1990:124; Firat, 1998-1999:112-113; Stefanidis, 1999:207-228; Macmillan, 1971:663, 668, 669, 670).

1.1.2.3.2. Genel Kurul'un Kıbrıs'la İlgili Kararları – İkinci Safha 1955 – 1990:

Yunanistan, 1955 yılında Londra Konferansı'ndan önce Kıbrıs sorununun BM X. Dönem Genel Kurul gündemine alınması için yeniden başvurdu. Konuyu inceleyen Genel Komite, sorunun gündeme alınmamasını kararlaştırarak, kendi önerisini Genel Kurul'a sundu (Yearbook, 1955:77-78). Taraflar Genel Kurul'daki müzakereler sırasında bir yıl önceki tezlerini aynen tekrarladılar. Yunanistan, Genel Kurul'un sorunun görüşülmesini "şimdilik" kaydıyla erteleyen 814 (IX) sayılı kararından sonra durumda değişiklikler olduğundan konunun yeniden gündeme alınmasını savunurken, İngiliz ve Türk temsilcileri, bunun tam aksi yönde görüş bildirdiler (76). Sonuçta bu sorun, Genel Kurul gündemine alınmamış oldu (Yearbook, 1955:78). Bunun üzerine Rumlar, Yunanistan ve kilisenin askerî, maddî ve manevî desteği ile 1 Nisan 1955'de tedhiş faaliyetlerine başladılar. 29 Ağustos 1955'de İngiltere'nin çağrısı ile Londra'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın katılımıyla Londra Konferansı toplandı. Bu arada Yunanistan 23 Temmuz 1955'de konuyu yeniden BM'ye götürdü (İsmail, 1998:213). Ancak gündeme alınması reddedildi.

Ertesi yıl Yunanistan, Makarios'un sürgüne gönderilmesinden birkaç gün sonra, 13 Mart 1956 tarihinde sorunun Genel Kurul gündemine alınması için yeniden BM'ye başvurdu (Yearbook, 1956:121). Fakat bir sonuç alamadı. Haziran 1956'da yinelenen Yunan başvurusu, bu kez kabul edildi ve Kıbrıs sorunu gündeme alındı. 18 Şubat 1957'de ise sorun Genel Kurul'da tartışılmaya başlandı. 22 Şubat 1957'de ise Genel Kurul Kıbrıs'la ilgili ilk kararı alarak, sorunun barışçı ve demokratik yollarla çözümü için İngilizlerle 'Kıbrıslılar' arasında görüşmelerin başlamasını kararlaştırdı (İsmail, 1998:213). Aslında bu durum, İngiltere'nin "Kıbrıs sorununu uluslararası arenaya taşımama" isteğinden vazgeçtiğinin bir göstergesiydi.

Yunanistan, 12 Temmuz 1957 tarihinde sorunun Genel Kurul gündemine alınması için yine BM'ye başvurdu. Teklif, Genel Kurul tarafından kabul edildi ve konu, Birinci Komite'nin oturumlarında görüşüldü. Görüşmeler sırasında İngiltere temsilcisi, genel olarak "üçlü" görüşmeleri savundu (Yearbook, 1957:73). Yunanistan temsilcisi, taksim tezini eleştirerek,

yayılmacı emelleri olmadığını söyledi (Yearbook, 1957:73-74). Böylece Yunan hükûmeti, Kıbrıs'ın giderek (Hindistan tarafından daha 1954 yılında üstü kapalı da olsa önerilen) “bağımsız Kıbrıs” tezine yaklaştığını göstermişti. Türkiye temsilcisi Selim Sarper de yaptığı konuşmada, Yunanistan'ın kendi kaderini tayin etme ilkesini Enosis (Sönmezoğlu, 2000:53) için savunduğuna değinerek, bu ilkenin her iki topluluğa da ayrı ayrı uygulanması gerektiğine ilişkin görüşünü yineledi.

Yunanistan'ın self-determinasyon teklifine ilişkin olarak Birinci Komite'de yapılan oylamada, Orta Doğu ve Kuzey Afrikalı Müslüman ülkelerin, Varşova Paktı üyeleri ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğu ile olumlu oy vermeleri, sorunun Genel Kurul'daki geleceği açısından oldukça önemlidir. Türkiye ve İngiltere'nin karşı çıktığı bu teklif ile ilgili oy dağılımı, gerek Enosis, gerekse Taksim'i dışlayan bir bakış açısının Genel Kurul'da giderek ağırlık kazandığının bir göstergesiydi. Bu ortamı gayet iyi değerlendiren Makarios, sorunun BM Genel Kurulu'nun XIII. Dönem toplantılarında ele alınmasından önce “bağımsız Kıbrıs” tezini ortaya attı. Bu öneriye karşı en sert tepki, Türkiye'den geldi.

Yunanistan'ın 1958 Kasımındaki BM oturumundaki yenilgisi, barışçı çözüm için umutları aniden artırdı. Oturumdan hemen sonra Atina, çözüme müzakere yoluyla ulaşmayı kabul etti ve BM'yi kullanarak, Enosis'e ulaşma fikrinden kısmen vazgeçti (Crawshaw, 1978:340; Bitsios, 1975:102). Yunanistan'ın politika değiştirmesinin en önemli nedeni, İngiliz Hükûmeti'nin 1958 sonunda Macmillan plânının tek taraflı olarak uygulamaya karar vermesiydi (Macmillan, 1971:667-687; Ehrlich, 1974:20).

Sonuçta Kıbrıs sorunu, BM Genel Kurulu'nun gündeminden bir süreliğine de olsa kalkarken, sorunun çözümüne yönelik girişimlerin ağırlığı BM dışına kayıyordu.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurularak Birleşmiş Milletlere üye olmasından sonra Kıbrıs sorunu, 1965 yılının Aralık ayına kadar Genel Kurul'da ele alınmamıştır. Bununla beraber, 1963 yılının sonlarında, adada baş gösteren toplumlararası çatışma çeşitli biçimlerde Birleşmiş Milletler teşkilâtına, özellikle de Güvenlik Konseyi'ne yansdı. Bu gelişmelere bakıldığında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başvurusu üzerine sorunun 1963 yılının Aralık ayında Güvenlik Konseyi'nin 1085. oturumunda görüşüldü (Yearbook, 1963:50-52).

Buna ilâveten, Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı kararının giriş kısmında yer alan “ tarafların 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşa'da imzalanmış olan anlaşmalar ile ilgili konumlarını dikkate alacak” (Toluner, 1977:197) ifadesi, kararın tarafların tezleri açısından bir denge amacında olduğunu göstermektedir. Her şeye rağmen bu karar, Birleşmiş Milletler Yasası'nda atıfta bulunulduğu madde, “ruhu itibariyle” Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın savunduğu tezlere daha yakın bir nitelik taşınmakta (Toluner, 1977:198 vd), en azından sonraki yıllarda gelişen olaylar çerçevesinde bu tür bir konuma ulaşmaktaydı. Nitekim bundan sonraki yıllarda, ortaya çıkan durumlara ilişkin olarak Kıbrıslı Rumlar, genellikle bu

kararda yer alan türden bazı ifadeler kullanmışlardı. Buna en iyi örnek 2077/1965 (XX) sayılı Genel Kurul kararıdır. Bunun dışında kararın 4. maddesi Kıbrıs'ta, Kıbrıs Devleti'nin onayı ile Birleşmiş Milletler barış gücünün kurulmasını tavsiye ederken, 7. maddesi de bundan başka, Genel Sekreter'in bir arabulucu seçmesini tavsiye etmekteydi. Bu tavsiyelerden her ikisi de hayata geçirilmekle beraber, daha sonraki yıllarda Konsey'i en fazla meşgul eden 7. maddeye ilişkin sorunlardır.

1965 yılında BM Genel Kurulu'nun aldığı 2077 (XX) sayılı kararın yankıları devam ederken, 1967 yılının Kasım ayı ortalarında adadaki toplumlararası çatışmanın yeniden başlaması ve Rumların Türk köylerini işgal etmeleri üzerine Türk Hükûmeti, adaya müdahale kararı aldı. Ancak Türk Hükûmeti, mühlet olarak verilen süre içerisinde Rumların işgal etmiş oldukları bölgeleri boşaltmaya başlamaları üzerine kararı uygulamaktan vazgeçti (Ehrlich, 1974:105). Bununla birlikte Kıbrıs meselesi, 1965 yılının Aralık ayında alınan bu karardan sonra 1974 yılının Eylül ayına kadar Genel Kurul gündeminde hiçbir şekilde yer almamıştır (Sönmezoğlu, 2000:143).

Bu sırada Başpiskopos, Acheson Plânının ortaya koyduğu değişiklik şansını bir fırsat olarak değerlendirdi. Bunun üzerine Makarios, sorunun X. Genel Kurul gündemine alınması için Birleşmiş Milletlere başvurdu. Aslında bu bile Makarios için diplomatik anlamda önemli bir başarıydı.

Yunanistan, Türkiye'nin 14 Ağustos 1974'teki ikinci harekâtından sonra ABD'nin bu müdahaleye engel olmadığı gerekçesiyle NATO'nun askerî kanadından çekildiğini açıkladı (Evriviades, 1981:219). Bundan böyle Yunanistan, sorunun başta Birleşmiş Milletler Genel Kurulu olmak üzere uluslararası platformlarda çözülmesi gerektiği tezini savunmaya başladı. İlk başta olmasa da daha sonraları Türkiye de sorunun BM Güvenlik Konseyi tarafından ele alınması konusunda (Sönmezoğlu, 1995:72) gayret sarfettiği görülür (Yearbook, 1974:256-296).

BM Genel Kurul'dan 20 Kasım 1979 tarih ve 34/30 sayılı kararının gerisinde, toplumlararası görüşmelerin devamını ısrarla vurgulayan ve iki doruk anlaşmasının tüm yönlerinin dikkate alınmasını isteyen bir karar çıktı. Türk tarafı bu kararı, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak görmesini ve egemenliğini KTFD'yi de içine alacak biçimde genişletmesinden söz etmesini ve Birleşmiş Milletlere ait ilkelerin bir gereği olarak kabul etmesinin mümkün olamayacağını açıkladı. Bir yandan sorunun iki bölgesi federal bir çözüme ulaşmasını öngören doruk anlaşmaları ön plana çıkarılırken, öte yandan Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil ettiğinin ileri sürülmesi ve tüm Cumhuriyet toprakları üzerindeki egemenlik hakkından söz edilmesi büyük bir çelişkiydi. Bu tür bir yaklaşım, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'deki Büyükelçisi Coşkun Kırca'nın da Genel Kurul'da söylediği

gibi Rum tarafına, “toplumlararası görüşmeleri sabote etme” (Özgür, 1992:69) imkânı vermiştir.

Zaten Genel Kurul’da Kıbrıs sorunu tartışılırken, Kıbrıs Türk toplumuna dair herhangi bir temsilcinin veya bir uzmanın konuşmasına imkân verilmemektedir. Kıbrıs Türk temsilcisi, sadece Genel Kurul’a bağlı Özel Siyasal Komite’de görüşlerini sunabilmektedir. Dolayısıyla Genel Kurul, Kıbrıs Türk tarafına söz hakkı tanıma ve tek yanlı kararlar almaktadır. Bu nedenle, bazı Türk yazarların (Necatigil, 1986:74) dediği gibi, Genel Kurul’ca alınan kararların, Kıbrıslı Türkleri bağlamadığı dile getirilmektedir.

1980, 1981 ve 1982 yıllarında, Genel Kurul’da Kıbrıs sorununa ilişkin olarak özel nitelikli bazı konular (kayıp kişilerin durumu) (Yearbook, 1981:346; Pollis, 1991:43-48) dışında bir karar alınmadı. 1980 yılında sorun, Genel Kurul’un gündeminde yer almakla beraber, bu sıralarda Kıbrıs’taki taraflar arasında sürdürülen toplumlararası görüşmelerde Denктаş ile Kiprianu arasında varılan mutabakat uyarınca ve Genel Sekreter’in konuya ilişkin çabalarına zarar vermemek amacıyla herhangi bir karar alınmadı (Necatigil, 1985:54-55).

Yunanistan’da Andreas Papandreu’nun liderliğinde PASOK’un iktidara gelmesinden sonra Atina, konuyu yeniden uluslararasılaştırmaya çalıştı. 1983 yılında, bir grup bağlantısız ülke (bunlar Cezayir, Küba, Guyana, Hindistan, Mali, Sri Lanka ve Yugoslavya) tarafından hazırlanan ve Rum tarafının görüşlerine oldukça yakın bir karar taslağı, Genel Kurul’da kabul edildi (Yearbook, 1983:245-248). 3212 (XXIX) sayılı Genel Kurul ve 365 (1975) sayılı Güvenlik Konseyi kararlarının teyit edildiği karar metninde, adadaki bütün ‘işgal kuvvetlerinin, acilen çekilmesi, arzu eden göçmenlerin evlerine dönebilmeleri’ gerektiği belirtilmekte ve adanın silahsızlandırılması görüşü desteklenmekteydi. Kararda ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, birliği ve bağlantısızlığı vurgulanmış ve buna dayalı “Kıbrıs Cumhuriyeti halkı” ifadesi kullanılmıştı.

BM Genel Kurulu’nun 13 Mayıs 1983 gün ve 37/253 sayılı kararı, tamamıyla Rum tezini destekleyen kararlar arasında en başta gelenlerdendir. Bu karar, sanki Kıbrıs’ta bir halk varmış ve Türk toplumu bir azınlıkmiş izlenimi vermekteydi. Kararda, “işgal kuvvetlerinin” çekilmesi, göçmenlerin serbestçe evlerine dönmeleri, Kıbrıs sorunu konusunda uluslararası bir konferans düzenlenmesi öngörülmekle beraber, Kıbrıs Rum yönetiminin Kıbrıs’ın tüm toprakları üzerinde egemenlik ve kontrol hakkının bulunduğuna işaret edilerek, bu hakkın sağlanmasında tüm devletlerin Kıbrıs Rum yönetimine yardımcı olmaları ve destek sağlamaları için çağrıda bulunulmaktaydı. Genel Kurul’un bu kararına göre toplumlararası görüşmeler, BM kararları ve doruk toplantılarında belirtilen ilkeler çerçevesinde yürütülmeliydi. Hatta fiilî (de facto) durumun, Kıbrıs sorununa bulunacak nihaî bir çözümü hiçbir şekilde etkilenmemesi de istenmekteydi.

Genel Kurul'un bu kararı, Kıbrıs Türk yönetiminde aksi bir tesir yaptı (Necatigil, 1986:75). Böylece self-determinasyon hakkını kullanan Kıbrıs Türk toplumu, 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilân etmeye karar verdi.

Bundan sonra 1984, 1985 ve 1986 yıllarında, konunun Genel Kurul gündeminde yer almadığı görüldü. 1987 yılındaki 41. Dönem Genel Kurul gündeminde yer alan konuya ilişkin olarak Kıbrıs Rum Yönetimi, çözüm için uluslararası bir konferans toplanması önerisi ile birlikte, BM Genel Sekreteri'nin himayesinde devam eden toplumlararası görüşmelerden pek söz etmeyen ve geçen yıllara oranla daha da sert bir karar taslağı sunuldu (77). Taslak, "Bağılantısızlar Kıbrıs Temas Grubu" tarafından da sert bulundu ve sorunun çözümü için tek yolun "uluslararası konferans" olduğu iddiası eleştirildi. Sonuçta, Rum tarafının tasarısı Temas Grubu'nun arzusu doğrultusunda yumuşatmaması üzerine konuya ilişkin herhangi bir kararın alınamamasına neden oldu.

1.1.2.3.3. Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararlar (1964 – 1992):

Güvenlik Konseyi'nin yaklaşık 35 yıllık süre zarfında Kıbrıs'la ilgili olarak aldığı çok sayıda karar vardır. Sözen (2000:89)'in de dediği gibi bunların hemen hepsi kesin ve kalıcı bir çözüme ulaştırılmaktan oldukça uzaktır. Ne var ki Bitsios'un (1975:147) da ifade ettiği gibi BM, Kıbrıs meselesi ile ilgili aldığı kararların sayısı, bu meseleye ne kadar çok önem verdiğini göstermektedir. Çünkü BM'nin bu meseleye karşı ilgisi, Küba veya Suez meselesi (Moran, 1998:18) gibi, insanlığı tehdit eden bir problem olmasındandır. Buna göre Güvenlik Konseyi, 1964'ten 1992 yılının sonuna kadar 88 adet karar (78) aldığı tespit edildi.

Güvenlik Konseyi'nin soruna ilişkin olarak 1964'ten 1974 yazına kadarki dönemde aldığı kararlar, genellikle Kıbrıs'taki Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılması veya benzer konulara ilişkin esasları içermektedir (Sönmezoğlu, 2000:143). Bu kararların bir diğer özelliği de daha önceki kararlara atıfta bulunan bir nitelik taşımasıdır. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi düzeyindeki ele alınan kararların en önemlileri, aşağıda olduğu gibi sırasıyla ele alınmıştır.

1. 186 (1964) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Kıbrıs meselesi, 1964-1965 yıllarında Konsey'in gündeminde oldukça yer işgal ettiği görülmektedir. Güvenlik Konseyi, soruna ilişkin olarak 186 (1964), 187 (1964), 192 (1964), 194 (1964), 198 (1964), 201 (1965), 206 (1965) ve 207 (1965) sayılı kararları aldı. Burada en önemli karar, Konsey'in 4 Mart 1964 tarihinde aldığı 186 (1964) sayılı karardır (Yearbook, 1964:165; Dışişleri Belleteni, 1964:8).

Kıbrıs'taki çatışmalardan sonra ABD ve İngiltere, Güvenlik Konseyi'nde kabul edilmesi için yeni bir karar tasarısı hazırladı. Bu karar tasarısı, Kıbrıs'ın bağımsızlığının temeli olarak Zürih ve Londra anlaşmalarını göstermekte ve garantör devletlerin Kıbrıs'a ayrı ayrı müdahale haklarına gönderme yapmaktaydı. İngiliz-Amerikan önerisinin Makarios hükûmetinin meşruiyetini temelden sarsacağını farkedenden Yunan ve Kıbrıs Rum liderliği, bu tasarının karar hâline gelmemesi için büyük mücadele verdi (Reddaway, 1986:159). Bu mücadelede de başarılı oldular. Böylece Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs yönetiminin dışında tutuldular ve Rumların, diğer devletler tarafından Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak tanınmasına neden oldular (Williams, 1964:226-227, 248 ve 267). Bu kritik dönemde Türk tarafının Güvenlik Konseyi üyeleri üzerinde etkili olamayışları, baştaki İngiliz-Amerikan önerisi yerine, temelde Rumların konumunu kuvvetlendiren başka bir kararın çıkmasına seyirci kalması, meselenin nirengi noktasının kaybedilmesine neden oldu.

BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964'te aldığı karar, Zürih ve Londra anlaşmalarını, Kıbrıs'ın bağımsızlığının temeli olarak gören ve garantör devletlerin Kıbrıs'a müdahale hakkından bahseden İngiliz-Amerikan karar tasarısından tamamen farklıydı (Keesing's, 1963-1964:20119). Yine de Amerikalıların gözünde kendi önerilerinin dışında bir karar çıkması, onlar için yenilgi sayılmazdı. George Ball'a göre Amerika'nın Güvenlik Konseyi toplantısındaki temel amacı, *"mümkün olduğunca çabuk bir şekilde Kıbrıs'a BM gücü yerleştirilmesini sağlamak ve aynı zamanda garantör devletlerin müdahale haklarının ortadan kaldırılmasını önlemektir. Çünkü bu hakların kaldırılması durumunda Türklerin hareketsiz kalmaları mümkün değildi. Kaldı ki Amerikalılar, Sovyetler Birliği'ni mümkün olduğunca olayın dışında tutmaya da çalışmaktaydılar"* (Ball, 1982:348). Ball daha da ileri giderek Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart kararının BM'deki Amerikan delegasyonunun istekleri sonucunda ortaya çıktığını da iddia etmekteydi. Aslında her iki tarafı da memnun ettiği için bu karar, Amerika'nın gerçek bir başarısıydı. Bundan hareketle Makarios, kararın Türkiye'nin müdahale hakkını ortadan kaldırdığını düşünmekteydi. Buna karşın Türkler ise bu kararda müdahale haklarına dokunulmadığı inancını taşımaktaydılar (Ball, 1982:348).

Sekiz paragraftan meydana gelen karar metninin ilk üç paragrafında, ilgili devlet ve cemaatlerden uyuşmazlığı vahimleştirecek hareketlerden kaçınmaları istendikten sonra 4.-6. paragraflarda bir barış kuvveti kurulması öngörülmüş ve 7. ve 8. paragrafta ise bir arabulucunun görevlendirilmesi kararlaştırılmıştı (Gönlübol, 1996:381). Barış kuvveti ile ilgili 4 üncü paragrafta *"Kıbrıs Hükûmetinin muvafakati ile Kıbrıs için Birleşmiş Milletler barış kuvveti kurulmasını tavsiye etti. Bu kuvvetin kuruluşu, Genel Sekreter tarafından Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık hükûmetleri ile istişare hâlinde kararlaştırılacaktı. Kuvvetin başkumandanı, Genel Sekreter tarafından atanacak ve ona rapor verecekti. Bu kuvvete katılan ülkelerin hükûmetlerine bilgi verecek olan Genel Sekreter, kuvvetin harekâtı*

konusunda Güvenlik Konseyi'ne muntazam raporlar sunacaktı” demekte ve arabulucu hakkında da 7. paragrafta “Genel Sekreter’in, Kıbrıs Hükûmeti ve Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Hükûmetleri ile mutabık olarak Birleşmiş Milletler Yasası uyarınca ve Kıbrıs halkının tümünün refahı ve uluslararası barış ve güvenliği muhafazası endişesi ile hareket ederek, Kıbrıs meselesine barışçı ve müzakere yolu ile sağlanan bir çözüm şeklini benimsemek amacı ile bir arabulucu tayin etmesini ve bu arabulucunun bu amaca ulaşmak için sözü edilen dört hükûmet temsilcileri nezdinde mümkün olan çabayı göstermesini tavsiye edecekti. Arabulucu, çabaları hakkında Genel Sekreter’e düzenli aralıklarla rapor sunacaktır...” usulü kabul edildi. Bu suretle Kıbrıs’ta Türk ve Rum cemaatleri arasındaki çarpışmaları önleyecek bir barış kuvveti kuruldu ve anlaşmazlıkların çözümü için bir arabulucu görevlendirilmiş oldu.

Bu sırada BM’de Türk toplumu adına görüşmelere katılan Denктаş buna itiraz etti (79). Kararın çıkması gecikince ABD ve İngiltere devreye girerek, Denктаş’ı ikna etmesi için Türkiye’ye başvurdular. Türk hükûmeti ise ABD ve İngiltere’nin, “Rumları meşru hükûmet olarak kabul etmeyecekleri, meşru hükûmetten anayasanın öngördüğü hükûmeti anladıkları” (İsmail, 1998:216) yönündeki sözlü güvencelerini yeterli sayarak, Denктаş’ın itirazlarına son vermesini istedi. Böylece Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihli kararı ile BM Barış Gücü, Mart ayı sonunda adaya ayak bastı.

Yukarıda da görüldüğü gibi Güvenlik Konseyi’nin kararı, ilgili taraflarca oldukça değişik şekilde yorumlandığı görülür. Özellikle Kıbrıslı Rumlar kararı memnuniyetle karşıladılar. Çünkü karar, en azından o an için Türkiye’nin müdahalesini önlemiştir. Rumlara göre karar, açık ve resmî bir şekilde Kıbrıs hükûmetinin meşruiyetini tanımakta (Bitsios, 1975:155) ve bütün devletleri BM Şartı’na saygı göstermeye çağırarak, dolaylı bir şekilde Kıbrıs hükûmetinin, Garanti Anlaşması’nın Kıbrıs’a karşı askerî güç kullanılması hakkı tanımadığı iddiasını doğrulamaktaydı (Jacovides, 1977:186-187). Kıbrıslı Rumlar açısından Güvenlik Konseyi kararının Zürih ve Londra Antlaşmalarına değinmemesi, büyük bir başarı olarak gözükmekteydi (Bitsios, 1975:156).

İşin ilginç yanı Türk tarafı da Güvenlik Konseyi kararının kabul edilmesinden hoşnut gözükmekteydi. Türk tarafının görüşüne göre karar, Garanti Anlaşması’nın 4. maddesinde yer alan Türkiye’nin müdahale hakkını ortadan kaldırmamıştır. Türkiye, gerekli gördüğünde ve her zaman için Kıbrıs’a müdahale edebilirdi. Türk yetkililer kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda, Kıbrıs’ta barış ve istikrarın yeniden oluşturulmasına katkıda bulunacağını düşündükleri kararı memnuniyetle karşıladıklarını ifade ettiler. 5 Mart 1964’te açıklamada bulunan Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, kendisinin Güvenlik Konseyi kararından memnun olduğunu (Uslu, 2000:82), çünkü *“bu, bizim haftalardır üzerinde durduğumuz bir hedefti... Bunun için plâni müspet karşılıyoruz... Adadaki can ve mal emniyetini tesis etmek*

başlıca amacımızdı. Beşli plan da bunu hedef aldığı için memnunuz" (Gönlübol, 1977:396) demiştir. Aslında Türk yetkililerin bu tavrı oldukça ilginçtir. Çünkü Güvenlik Konseyi kararının Kıbrıs Türk tarafını dışlayarak, illegal duruma düşmüş olan Kıbrıs hükûmetinden hâlâ daha meşruymuş gibi söz etmesi ve Rumlardan oluşan bu hükûmeti, Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak görmesi kabul edilir şeyler değildir. Aslında bu kararın Türk tarafınca kabul edilmesi, Kıbrıslı Türklerin uluslararası arenadan dışlanması sürecinin başlamasına neden oldu.

Amerikalıların normalde Güvenlik Konseyi'nde oldukça etkili olmalarına rağmen Mart 1964'teki Güvenlik Konseyi toplantısında, Kıbrıs konusunda kendi karar tasarılarından farklı bir karar tasarısının kabul edilmesine göz yummaları, hatta bu kararı kendi başarıları olarak görmeleri ve sonunda da "Türkler, Kıbrıs'a artık müdahale edemez" diyen Makarios'la birlikte "müdahale hakkımız elimizden alınmadı" diye sevinen Türkleri aynı anda memnun ettik diye övünmeleri, kendi tezlerinin ihlâl edilmesi konusunda o kadar da hassas olmadıklarını ortaya koymuştu. Türk yetkililerin ise Kıbrıs Türk halkının yalnızlığını başlatan, onları uluslararası alanda muhatap olarak kabul edilmekten alıkoyan, hiç sona ermeyecek bir ambargoya maruz kalmalarına neden olan bu kararı, sırf Türkiye'nin müdahale hakkını açıkça ortadan kaldırmadı diye onaylamaları (80) yaptıkları ikinci ciddi hataydı. Bu kararın açtığı yolu izleyen dünya devletleri, o tarihten itibaren Kıbrıs'ın meşru temsilcisi olarak hep Rum tarafını kabul etmişler, Türk halkını Kıbrıs'ta yaşayan azınlıklardan biriymiş gibi görmüşler ve hatta Türk toplumunun azınlık haklarını kullanamaması gerçeği karşısında bile suskun kalmayı tercih etmişlerdi.

Görüldüğü gibi Kıbrıslı Rumların çözümsüzlükte ve Enosis yolunda cesaretlendiren en önemli etken, BM'nin, 4 Mart 1964'te alınan karar uyarınca Rum yönetimini meşru Kıbrıs hükûmeti olarak tanımasıdır (81). Bu yönü ile karar, ziyadesiyle Kıbrıslı Rumların menfaatine olduğu söylenebilir (Olgun, 2002:3). Lâkin bu, Kıbrıs Türk toplumunun aleyhine (Dodd, 2001:9) tezahür ettiği görülmektedir (82). Eğer BM, bu yöne gitmeyerek Rumlara "*hayır siz meşru değilsiniz. Meşru hükûmet ancak anayasanın öngördüğü şekilde egemenliğin iki halk arasında eşit bölüşüldüğü ve Türklerin de içinde yer aldığı hükûmettir*" (İsmail, 1998:220) deseydi, Kıbrıs sorunu bugüne kadar devam eden bir sorun olmayacaktı. Bununla ilgili olarak ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Nelson Ledsky'nin ilginç bir tespiti vardır.

Ledsky'nin Denктаş'la arasında geçen bir diyalogda, Denктаş, Ledsky'ye BM Güvenlik Konseyi'nin Rumları meşru hükûmet olarak tanıyan 4 Mart 1964 tarihli kararının haksızlığından bahsetmesi üzerine Ledsky şunları söyledi: "*1964'ün dosyalarını inceledim. BM Güvenlik Konseyi'nce alınan bu kararın hukukî temellere dayanan bir karar olmadığını, siyasî mülâhazalarla alınmış bir karar olduğunu tespit ettim*" (Evran, (ty):19-20; Demirer, 1993:48-49; Deliceirmak, 1993:40) demesi dikkat çekicidir.

Aslında “Kıbrıs Hükûmeti” olarak atıfta bulunulan yönetim, uluslararası anlaşmalar gereğince kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetinden Kıbrıs Türk kanadını tamamen dışlamış ve Cumhuriyet Hükûmeti’nin yetkilerini gasbetmişti.

BM Güvenlik Konseyi’nin, yasal durumu incelemeyen, “Kıbrıs Hükûmeti’nden” (Necatigil, 1986:67-68) söz ederek başlatmış olduğu bu tutum, başka ülkelerce de benimsendi ve bunun sonucu olarak yetki gasbı yapmakta olan yönetimi, “Hükûmet” olarak tanıdı.

Sonuç olarak 4 Mart 1964 günü kabul edilen bu karar, 1974 yılına kadar, nazarî de olsa yürürlükte kaldı (Gürün, 1983:410). Kıbrıs’la ilgili bütün görüşmelerde veya Birleşmiş Milletlerin bundan sonraki bütün kararlarında buna atıf yapıldı.

Var olmayan bir Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti’ne atıfla ve bu hükûmetin tüm ada sathında egemen olduğunu vurgulamakta olan söz konusu bu karar, Kıbrıs konusunda günümüze dek alınan tüm kararlarda bağlayıcı bir nitelik taşır (Sadrazam, 1990:11). Sonuçta bu karar, Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünde en büyük etkenlerden birisi olarak tarafların karşısına çıkmaktadır. Birçok kişinin ifade ettiği gibi o günden itibaren Kıbrıs konusu Rumlar için çözülmüştür (Altuğ:1997:18).

1964 Martı’ndan beri tek yanlı bir kararla Rum Yönetimi, Birleşmiş Milletler’in yardımıyla “Kıbrıs Cumhuriyeti” diye bilindiği hâlde, 1983’te kurulan kuzeydeki Türk Cumhuriyeti ise yine Birleşmiş Milletler kararıyla, “tanınmaz” (Soysal, 1997:21) ilân edildi. Bununla ilgili olarak Denktaş, Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin çifte standart (Bol, 1998:15) yaptığını önemle vurguladı.

2. 353 (1974) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

1974 bunalımını takiben Güvenlik Konseyi, sorunu ele alarak Temmuz ve Ağustos aylarında bir dizi kararı kabul etti (83). Bunlar arasında üzerinde durulması gereken 20 Temmuz 1974 tarih ve 353 (1974) sayılı karar olup, diğerleri genellikle tarafları bu kararın uygulanmasına davet eden, adadaki barış gücünün durumu, insanî konular vb. noktalara değinen kararlardır (84). Söz konusu kararda şu ifadeler yer almaktadır (Yearbook, 1974:291; Toluner, 1977:273-277).

Güvenlik Konseyi, Kıbrıs harekâtının daha ilk günü, 20 Temmuzda aldığı 353 sayılı kararla (Yearbook, 1974:291; Stebbins-Adam, 1977:256-258), tarafları ateşkese, adadaki bütün yabancı kuvvetleri adadan çekilmeye ve bütün ülkeleri Kıbrıs’ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı olmaya davet etti (Armaoğlu, 1989:804).

Söz konusu kararda ayrıca şu ifadeler de yer almıştır:

“Güvenlik Konseyi,

(.....) Kıbrıs Cumhuriyeti’nin uluslararası anlaşmalarla kurulan ve garanti edilen anayasal yapısının eski hâle iadesiyle ilgili konuya aynı ölçüde eğilerek, Güvenlik Konseyi’nin 4 Mart 1964 tarih ve 186 (1964) sayılı kararını ve Güvenlik Konseyi’nin bu konuya ilişkin daha sonraki kararlarını hatırlayarak,

(.....) 1. Bütün Devletleri, Kıbrıs’ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygıya davet eder;

2. Bu çatışmanın tüm taraflarını, ilk adım olarak ateş kesmeye çağırır;

3. Kıbrıs Cumhuriyeti’nde 1. paragraf hükmüne ters düşen tüm askeri müdahalelere derhal son verilmesini talep eder;

4. Uluslararası anlaşmalar uyarınca bulunanlar dışındaki yabancı askeri personelin, Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı Başpiskopos Makarios’un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda geri çekilmesini istedikleri de dahil olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti’nden [herhangi bir] ertelemeye meydan vermeden geri çekilmesini rica eder (.....)” (Yearbook, 1974:291).

Kararın giriş bölümünde ve diğer kısımlarda Türk tezinin temel dayanağı olan 1960 Anlaşmaları’na değinilmekle birlikte, metnin genel üslubu itibarıyla Türkiye’nin o dönemlerdeki Kıbrıs politikasına pek uygun düşmemektedir (Toluner, 1977:273 – 277; Eroğlu, 1975:65-68). Gerçekten de anayasal yapının “...eski hâle iadesi gereği”, adada yaratılan fiilî durumdan sonra savunulmaya başlanan Türk tezlerine uygun düşmezken, 186 (1964) sayılı Güvenlik Konseyi kararına atıfta bulunması da bu yorumu güçlendirmektedir. Buna ilâveten, özellikle Cenevre görüşmelerini takiben adada girişilen ikinci harekât dikkate alındığında (85), kararın 1., 2., 3. ve 4. maddelerinde yer alan ifadelerin de Türkiye’nin bu dönemdeki tutumuna pek uygun olmadığı görülür. Nitekim kararda değinilen noktaların hemen hepsi, Türkiye tarafından çeşitli gerekçelerle kabul edilmemiş veya uygulanmamıştır (Toluner, 1977:273-277; Sarıca vd., 1975:196-197).

3. 360 (1974) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

16 Ağustos 1974 akşamı saat 19.00’dan itibaren Türkiye, BM Güvenlik Konseyi’nin aynı gün ve 360 sayılı kararına uyararak (Stebbins-Adam, 1977:303) ateşkesi kabul etmesiyle harekât sona erdi. İki gün içinde Türk silahlı kuvvetleri, Mağosa, Lefkoşa, Lefke, Kokkina çizgisine ulaşarak, adanın % 36’sını (Armaoğlu, 1989:804) ele geçirmişlerdi.

4. 365 (1974) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Genel Kurul, 1 Kasım 1974’de aldığı 3212 sayılı kararda (Yearbook, 1974:295) bütün devletleri Kıbrıs’a müdahaleden kaçınmaya çağırırken, Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki bütün yabancı kuvvetlerin süratle geri çekilmesini, Kuzey Kıbrıs’tan, güneye kaçmış olan bütün Rum mültecilerin yerlerine geri dönmeleri için gerekli acil tedbirlerin alınmasını istedi. Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninin Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının bir meselesi olduğunu belirterek, bu toplumları, "eşit şartlar altında" yapılacak görüşmelerle, " tarafların serbestçe ve karşılıklı olarak kabul edebilecekleri bir siyasî çözüm" (Armaoğlu, 1989:808) bulmaya davet etti.

Güvenlik Konseyi de 13 Aralık 1974 günü aldığı 365 sayılı kararla, Genel Kurul'un 3212 sayılı kararı aynen destekledi (Yearbook, 1974:296). Bu kararla Kıbrıs Türk toplumu, Rum toplumu ile eşit seviyeye getirildi. Bununla birlikte bulunacak siyasî çözüm için Türk toplumunun rıza göstermesi de temel şart olarak kabul edildi.

Bunun dışında, Garanti Antlaşması'ndan feragat edilmediği gibi, Türkiye de dahil bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'ne müdahale etmemeye davet etti. Sonuç olarak 3212 sayılı karar, Kıbrıs'tan daima "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak söz etmesi ve ada devletinin bağımsızlığını vurgulaması, aslında Türkiye'ye yönelik bir mesajdı. Buna rağmen, 117 oyla kabul edilen bu karara, zamanın Türk Bakanı'nın da müspet oy vermesi, kamuoyunda tartışmalara konu yol açmıştı.

5. 367 (1975) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Güvenlik Konseyi 1975 yılında konuya ilişkin olarak bazı kararlar aldı. Bunlar arasında en önemli olanı, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasını takiben alınan 12 Mart tarih ve 367 (1975) sayılı karardır (Yearbook, 1975:297-298; Toluner, 1977:366-368). Bu kararın, KTFD'nin ilânından sonra alınması dikkat çekicidir.

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilânını, adanın 'taksimini' amaçlayan bir girişim olarak değerlendiren Makarios, 17 Şubat 1974'te Güvenlik Konseyi'ne başvurarak, konuyu görüşmek üzere toplanmasını istedi (Cerrahoğlu, 1998:42). Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 gün ve 367 sayılı kararı ile Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilânını, esefle karşılandı ve ilânın geri alınmasını tavsiye etti.

Kararda konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

"Güvenlik Konseyi,

Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti'nin yaptığı şikâyet üzerine (...)

(....) Önceki kararlarını, özellikle 1 Kasım 1974'te oy birliği ile kabul edilmiş olan 3212 (XXIX) [sayılı] Genel Kurul kararını onaylayan 13 Aralık 1974 [tarih] ve 365 (1974) [sayılı] kararını hatırlayarak,

Kararının uygulanması yolunda bir gelişmenin bulunmadığını kaydederek,

1. Bir defa daha bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne ve bağlantısızlığına saygı göstermeye çağırır...

(....) Adanın taksimi veya herhangi bir başka ülke ile birleştirilmesine yönelik herhangi bir girişimden kaçınmalarını önemle rica eder;

2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir kısmının "Federe Türk Devleti" olduğunu ilân eden 13 Şubat 1975 tarihli tek taraflı kararını... [tanımaz]" (Yearbook, 1975:297-298).

Toplam 10 maddeden oluşan bu karar, genel olarak Türk tarafının tezlerine ve adada oluşan yeni yapıya tamamen terstir. Ayrıca, kararın alınış biçiminin "zımnî" olması, birkaç ay sonra Genel Kurul'da yapılacak oylamada Türkiye'nin sadece Bağlantısızlar tarafından değil, ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler tarafından da yalnız bırakılacağına bir göstergesiydi.

367 (1975) sayılı kararda, bütün devletler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağlantısızlığına ve toprak bütünlüğüne hürmete davet edilmekte (SİSAV, 1993:18), üye devletlerle ilgili tarafların bu egemenliğe, bağımsızlığa ve toprak bütünlüğüne zarar verebilecek hareketlerden kaçınmaları ve adanın taksimine ya da diğer bir ülke ile birleşmesine yönelik teşebbüslere girişmemeleri istenilmektedir (Cerrahoğlu, 1998:160). Kaldı ki bu hüküm, daha sonraki kararların tamamında da yer almıştır.

Bu kararda, ayrıca 13 Şubat 1975 tarihinde kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin tek yönlü ilânı üzüntü ile karşılandığını ve Kıbrıs sorununa nihaî ve siyasî bir çözümün bulunmasını, engeller nitelikte olduğu ifade edildi. Bununla birlikte bu kararın bir başka özelliği daha vardır.

Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs sorunu üzerindeki kararlarına bakacak olursak, bunların sayıca büyük bir kısmı BM Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılması için yapılan toplantılarda alınan kararlardır. Bunlar dışındaki kararların, Kıbrıs'ta yer alan bazı gelişmelere tepki niteliğinde olduğu gözlemlenebilir. Buna en iyi örnek, sırası ile Federe Devletin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânının ertesinde Güvenlik Konseyi toplanarak, bu gelişmelere karşı tepki kararları almasıdır (Necatigil, 1986:75).

Diğer taraftan Genel Sekreter'in "iyi niyet misyonuna (Good Offices)" dair görevin yeni bir aşaması, Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1975 tarihli ve 367 (1975) sayılı kararı ile başladı. Buna göre sözü geçen kararın 6. paragrafı aynen şöyledir:

"Güvenlik Konseyi, karşılıklı anlayış ve ılımlılık zihniyeti ile şahsî himayesinde ve uygun düşen hâllerde yönetiminde yürüteceği anlamlı görüşmelerin yeniden başlatılması, yoğunlaştırılması ve bu görüşmelerde ilerleme kaydedilmesi için yeni bir dostane teşebbüs görevini başlatmasını ve bu amaçla, tarafları mutabık kalınmış esaslar çerçevesinde görüşmelere davet etmesini ve kendini tarafların hizmetine amade tutmasını BM Genel Sekreter'den rica eder" (Yearbook, 1975:298).

Aynı kararın 7. paragrafında ise iki toplum temsilcileri bu yeni dostane teşebbüs görevinin ifasında (Yearbook, 1975:297-298), Genel Sekreter ile yakın işbirliği yapmaya ve görüşmelere şahsen önem ve öncelik vermeye davet edilmesidir (86).

6. 541 (1983) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

1976'dan KKTC'nin ilânına kadar geçen süre içerisinde Güvenlik Konseyi'nin konu ile ilgisi sadece Genel Sekreter'in raporlarını değerlendirme, adadaki BM Barış Gücü'nün görev süresini uzatma ve Genel Sekreter'in iyi niyet misyonuna destek vermesiyle sınırlıdır.

Bu sırada KTFD Devletler Hukuku'na uygun tam bir devlet olmasına rağmen, Rum-Yunan cephesi KTFD'yi "sahte devlet" olarak ilân etmiş (Öztürk, 1996:366) ve ortadan kaldırılması için çok büyük gayret sarfetmişti. Bağlantısız ülkelerden aldığı oylarla, KTFD'yi ortadan kaldırmayı öngören ve bu maksatla devletlerin yardımını isteyen 13 Mayıs 1983 tarihli kararı çıkartmayı başardı.

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, meseleyi yeniden enternasyonalize etmek için harekete geçtiler. Bu arada, 1979 Kasımından beri Kıbrıs konusuna hiç el sürmeyen BM Genel Kurulu, 13 Mayıs 1983 günü gayet ciddi bir karar aldı. 37/253 sayılı bu kararda (Yearbook, 1983:245-260; American Foreign Policy, 1985:468-469). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve birliği ile bağlantısızlığı desteklendi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün ada toprakları üzerindeki egemenlik ve kontrol yetkisi vurgulandı. Bu hakları ihlâl edici nitelikteki hareketler mahrum edildi ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın (Kyprianu), adanın tüm yabancı askerden arındırılması teklifi memnuniyetle karşılandı. 12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 anlaşmaları ve toplumlararası görüşmeler desteklenmekle beraber, "Kıbrıs Cumhuriyeti halkı" (Armaoğlu, 1991:278) deyiimi ilk kez kullanıldı. Ayrıca adadan bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesi de istendi.

Rum-Yunan cephesinin Genel Kurulu'ndan çıkarmış olduğu 13 Mayıs tarihli karar, uygulandığı zaman Kıbrıs Türk insanı, üniter Kıbrıs Cumhuriyeti içinde sıradan vatandaş durumuna düşecekti (Alasya, 1992:541). Halbuki Kıbrıs Türk halkının, 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra özgürlük ve bağımsızlık ortamını terk edip azınlık durumuna düşmesi oldukça zordu.

Aslında bu girişimin esas gayesi, Güvenlik Konseyi'nin KTFD ve Türkiye üzerinde baskı yapacak ortamın sağlanmasıdır.

Tek yanlı, olumsuz ve kabulü zor olan bu karar, Kıbrıslı Türkler arasında infial yarattı. Bunun üzerine Kıbrıs Türk toplumunda bulunan bütün kuruluşlar, 20 Mayıs 1983 tarihinde Devlet Başkanı Rauf Denktaş'a bağımsızlık talep eden bir muhtıra verdiler (Duman, 1993:237). Kıbrıs Türk Federe Meclisi, 17 Haziran 1983 tarihinde aldığı bir kararla (Ertekün, 1984:26), Kıbrıslı Türklerin "self-determinasyon" hakkının göz ardı edilemeyeceği vurgulandı.

Bunun arkasında 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC ilân edildi. Aslında BM Genel Kurulu'nun aldığı 13 Mayıs 1983 tarihli karar, KKTC'nin ilânına yol açan en önemli etkenlerden birisi olarak tarihe geçti (Necatigil, 1995:30; Laipson, 1990:6; Akbulut, 1998:25). Böylece Kıbrıs meselesi, bugüne kadarki seyrinden çok farklı bir safhaya girmiş oldu (Hatay, 1992:20).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına en fazla tepki gösteren, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetiminin yanında, İngiltere oldu. Bu sebeple, Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan ve İngiltere'nin başvurusu üzerine, Güvenlik Konseyi, 17 Kasım 1983'te toplandı (87). Bu arada 17 Kasım 1983 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş bir konuşma yaptı (88). Konuşmasında Denktaş, iki bölge ve iki toplumlu federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nden yana olduğunu beyan etmesine rağmen (Alasya, 1992:541), BM Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983'te 541 sayılı kararı (Yearbook, 1983:254) kabul etti. Bu kararda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilânına ait kararı "hukukî olarak geçersiz" (89) sayılıp geri alınması, Güvenlik Konseyi'nin 365 ve 367 sayılı kararlarının uygulanması, tarafların Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesini ve nihayet "bütün devletlerden", Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir devleti tanımamaları (Necatigil, 1985:106 vd; Necatigil, 1990:17 vd) açıkça istendi. Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin 541 sayılı kararı, 29 Mart 1984'te, Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından da aynen kabul edildi.

Aslında BM'nin tutumunda, önceye kıyasla önemli bir değişiklik yoktu. Yalnızca ifadeler diplomatik dilde daha kesinleşmiş ve hatta sertleşmişti. Bu kararın esası, Kıbrıs'ın tümü üzerinde kontrolünü icra eden bir Kıbrıs Hükûmeti'nin bulunduğu ve Kıbrıs'ın kuzey kesiminin bu hükûmetten kopacağı varsayımına dayanmaktaydı. Halbuki Güvenlik Konseyi, hiçbir zaman Kıbrıs Cumhuriyeti'ne varlık kazandıran anlaşmaların 'Bağımsızlık Bildirisi' (Necatigil, 1986:76) ile korunduğunu veya bağımsızlık olgusunun Kıbrıs Cumhuriyeti'nden nihaî bir kopma (90) anlamına gelmediği gerçeğini dikkate almadı.

Bu gerçeği göz önünde bulundurmayan Güvenlik Konseyi, 541 sayılı kararla KKTC'nin hukukî bakımdan geçersiz olduğunu iddia etse de İngiliz'in uluslararası hukuk uzmanı Profesör Elihu Lauterpacht (91), konuya ilişkin verdiği yazılı mütalaada, Kıbrıslı Türk ve Rumların siyasî bakımdan "eşit iki toplum" (Acar, 1993:34) oldukları hususunun altını çizerek, Güvenlik Konseyi'nin, dünyada barışı tehdit eden hareketlere karşı eylemde bulunmakla görevli olduğunu ve bu tür hukukî beyanlarda bulunmasının görev çerçevesini aştığı gibi, haksız ve yanlış olduğunu da ifade etti. Halbuki hukukî sorunların, genellikle Adalet Divanı tarafından karara bağlanmasını öngören Birleşmiş Milletler Yasasının 36. maddesi hükmüne (Necatigil, 1986:76) rağmen, Güvenlik Konseyi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânının hukukî olarak geçersiz olduğu görüşünü beyan etmekle, kendini yargı organı yerine koyarak, usulde ve esasta yanlış yapmıştır. Çünkü Güvenlik Konseyi, her şeyden önce bir yargı organı değildir (Laipson, 1990:6; Necatigil, 1995:30). Ama yine de bu karar, KKTC'nin tanınmamasına ciddi bir etkisi olduğu söylenebilir.

7. 550 (1984) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile büyükelçi teatisi ve KKTC'nin, Maraş bölgesinin iskâna açılacağına ilişkin beyanlarına tepki maksadıyla, 11 Mayıs 1984'te 550 sayılı (Hatay, 1992:20) kararı kabul etti.

Güvenlik Konseyi bu kararı ile KKTC'nin bağımsızlık ilânının geri alınması istediğini yenilendi. Gerek Türkiye, gerekse KKTC yetkilileri bağımsızlığın geri alınamayacağını ve söz konusu Güvenlik Konseyi kararlarının kabul edilemeyeceğini belirttiler (92). Ayrıca Kıbrıslı Türklerin haklarını ve Kıbrıs'ın özel durumunu dikkate almayan bu gibi kararları tarafları ayrılığa itmekte ve sorunun çözümünü daha da güçleştirmekte olduğunu ifade ettiler.

Aslında 541 ve 550 sayılı Güvenlik Konseyi kararları, KKTC'nin yasal bir kuruluş olmadığını ifade eden kararlardır (Stephen, 1997:75).

KKTC'nin pratikte Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmaması gerçekten ciddi bir sorundur. Fakat Pernthaler'in (93) de dediği gibi bu, KKTC'nin teoride bağımsız bir devlet olma niteliğine yasal bir engel teşkil etmez. KKTC'yi bir devlet olarak tanımama hususundaki 541/1983 ve 550/1984 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararları, sadece siyasî tavsiyedir ve yasal bağlayıcılığı yoktur. Bundan da öte, bu kararlar yasal olarak kendi kendileriyle çelişmektedirler. Çünkü en başta Kıbrıslı Rumların gerçekleştirdiği ve ayrı bir Türk devletinin kurulmasına neden olan gayri yasal eylemleri dikkate almadığı da bir gerçektir.

Aslında Rum yönetimi, kendi tezleri doğrultusunda BM'den bunun gibi birçok kararlar çıkartmıştır. Bu kararlar Rum yönetimine manevî destek sağlamaktan öteye geçmez. Rum Dışişleri eski bakanlarından Rolandis'in de dediği gibi bunlar, "karşılıksız çek" (Necatigil, 1986:76) niteliğinde kararlardır.

8. 649 (1990) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

1985, 1986 ve 1987 yıllarında Kıbrıs konusu Konsey'de ele alınmadı. Esas olarak adadaki BM Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılmasına ilişkin rutin içerikli kararlar alındı (Sönmezoğlu, 2000:273).

New York görüşmelerinin neticesiz kalması üzerine Genel Sekreter Perez de Cuellar, 8 Mart 1990 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sundu. Bu rapor üzerinde Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990 tarihinde 649 sayılı kararı aldı (94). Bu kararda, önce 12 Mart 1975 tarihli ve 367 sayılı karardan söz edilmekteydi. Bunun ehemmiyeti şuradadır. 367 sayılı karar, Genel Kurul'un 1974'deki 3212 sayılı kararını esas almaktaydı ve 3212 sayılı karar da Türk askerinin adadan çekilmesini istemekteydi. 649 sayılı karar, buna değinmesi bakımından ilginçti.

Buna karşılık 649 sayılı karar, 1977 ve 1979 anlaşmalarını esas alarak, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir sistemin kurulmasını öngörmekteydi. Burada "iki toplumlu" deyiimi

önemliydi. Çünkü Denктаş, New York'ta, self-determinasyon hakkına dayanarak, adada “iki toplum” değil, “iki halk” bulunduğunu ileri sürmekteydi (95). Güvenlik Konseyi, Denктаş'ın bu yeni görüşünü temelden reddetti. Buna karşın karar, görüşmelerin “eşitlik” (Armaoğlu, 1991:295) ilkesine göre yapılmasını esasa bağladı.

Bunun dışında 649 sayılı karar, Genel Sekretere, sadece “aracılık” değil, aynı zamanda “telkinde bulunma” (96) yetkisini de verdi. Böylece Genel Sekreter'in “iyi niyet misyonuna”, yeni tanımlar getirilmiş oldu (Sönmezoğlu, 2000:273; Gürel, 1993:102).

New York görüşmelerinin fiyaskosundan sonra Güvenlik Konseyi'nden daha sert bir karar çıkması beklenirken, böyle bir kararın çıkmaması, Türkiye ve Kıbrıs Türkü tarafında tatmin edici bulundu. Çünkü bu karar, 1960 sistemine herhangi bir şekilde atıfta bulunulmadığı gibi, Türk toplumunun “eşitliği” ilkesini ve aynı zamanda da iki toplumlu ve iki kesimli “federal” bir sistemin kurulmasına imkân tanımaktaydı.

Buna göre 649 (1990) sayılı karar incelendiği zaman sonuçları itibarıyla dört ana gruba ayırmak mümkündür:

8.1. Kurulacak Devletin Yapısı:

Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la ilgili bir metninde, ilk kez kurulacak bir federasyonun “iki kesimli ve iki toplumlu” olacağının tanımı yapıldı.

Kararın 3. paragrafında Kıbrıs'ta kurulacak devletin nitelikleri belirlenmiştir. Bu paragrafa göre yeni Kıbrıs Devleti, anayasal açıdan iki toplumlu ve toplum açısından da iki kesimli olacaktı.

Aslında bu karar, 25 yıldan bu yana Türk tezini ve Kıbrıs problemini açıklayan bir karar olarak tarihe geçti. Toplamların “politik eşitlik prensibi” (97), çözümün adresi olarak gösterildi. Buna göre iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon yapısı içinde yeni bir devletin kurulması (98) gerektiği ifade edildi. Zaten kararın bu veçhesi, Türk tarafının önceden beri savunduğu bir husustu. Türk tarafı, kararı kaçırılmaması gereken tarihî bir fırsat olarak değerlendirdi (Uslu, 2000:382; Yıldız, 1991:4).

Özal, adada işlevsel bir federasyon kurulabilmek için Genel Sekreter'in 649 sayılı kararına dayanması gerektiğini savundu (99). Böylece Mesut Yılmaz'ın ifadesiyle ilk defa olarak iki toplumlu ve iki kesimlilik esasını ABD, BM ve AB'de de kabul etmiş oldu (100).

Halbuki 649 sayılı karar, 1977 ve 1979 Doruk Antlaşmalarına (Acar, 1993:35) ve 367 (1975) sayılı karara atıf yaparak, “iki toplumdan oluşan” (Tamçelik, 1997:13) bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına dayalı bir çözüm şeklinin olması gerektiği üzerinde durmaktaydı. Bundaki amaç, Kıbrıs'taki iki toplum arasındaki ilişkileri düzenleyecek federal yapının, iki toplumlu ve iki kesimli bir düzene dayalı, yeni bir Kıbrıs Devleti Anayasası'nı (101) oluşturmaktır.

8.2. BM Genel Sekreteri'nin İyi Niyet Misyonu:

Yine ilk kez, bir Güvenlik Konseyi kararında Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu, tartışmaları kolaylaştırmak amacıyla taraflara önerilerde bulunabileceği şeklinde tanımlanıyordu.

649 (1990) sayılı kararında, Genel Kurul, Genel Sekreter'in Kıbrıs'a ilişkin dostane teşebbüs görevinin ifası sırasında gösterdiği gayretlere tam destek verdiğini belirttikten sonra 4. paragrafta (SİSAV, 1993:22; Veysel, 1999:167) Genel Sekreter'den 'telkinlerde' bulunarak her iki topluma yardımcı olmasını rica etti (102).

8.3. Toplamların Eşitlik İlkesi:

Karar metninde ilk kez Türk tarafının her zaman için şikâyet ettiği ve Rum yönetimini "Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti" (Cerrahoğlu, 1998:168) olarak tanımlayan bir ifade bulunmamaktaydı. Aksine iki taraftan, "toplamlar" şekilde söz edilerek, eşit muamele gereği yerine getirilmişti.

Bu karar ile Kıbrıs meselesine 25 yıldan bu yana, ilk kez akılcı ve gerçekçi bir tespit yapılarak, Kıbrıs'ta yaşayan toplamların tam bir "eşitlik" (103) içinde müzakerelere devam etmesi gerektiği belirtilmiştir.

12 Mart 1990'da Güvenlik Konseyi'nin aldığı 649 sayılı karar, yıllar sonra BM tarafından gelen olumlu bir gelişmeydi. Karar, iki toplumun siyasî eşitliğini vurguluyor ve iki tarafı, eşit temele dayalı ve karşılıklı olarak (104) kabul edilebilecek bir çözüme ulaşmaya ve adada durumu kötüleştirecek girişimlerden kaçınmaya davet ediyordu (Olgun, 1991:71; Acar, 1993:36; İsmail, 1998:224; Denктаş, 1991:6). Bundan da anlaşılıyor ki, Güvenlik Konseyi, meselenin hâlinde öngörülen yeni ilke ve yöntemleri belirlenmiş oluyordu. Artık bundan böyle, Kıbrıs meselesine, iki toplumun (Denктаş, 1991:5) anlaşması ile halledilebileceği esası getirilmişti. Ayrıca aranan çözüm, her iki toplum tarafından karara bağlanmalı ve her ikisince de kabul edilebilir olmalıydı. Bununla birlikte karara bağlanacak anlaşma, her bir toplumun kültürel, dinî, sosyal ve dil kimliğine (105) saygı göstermesi de gerekecekti.

649 incelediğinde iki tarafın özgür iradeleriyle siyasî eşitlik tahtında kurulacak bir federasyonun bir varlık hâlinde ortaya çıktığı görülmektedir (Tavşanoğlu, 1998:55, Denктаş, 1991:25).

Bunun dışında BM Genel Sekreteri, adadaki iki toplumun ilişkilerinin bir azınlık-çoğunluk ilişkisi olmadığını belirterek, siyasal eşitliği (106) tanımlama yolunda önemli bir adım attı (Denктаş, 1987:4; Denктаş, 1991:6; Cerrahoğlu, 1998:269) (107). Bununla ilgili bir açıklama yapan Genel Sekreter, tarafları, aynı adada yaşayan ve siyasî eşitliğe sahip iki ayrı varlık olduğunu söyledi (Akbulut, 1998:11). Bununla birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin 649 (1990) sayılı kararı ise bunu onayladı.

Aslında KKTC ve Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanan bu karar, özel bir öneme sahiptir. Zira ilk kez bir BM kararında Rum propaganda unsurları ve Rumların sahip çıktıkları sıfatlar yer almamıştır. İki toplum lideri, eşit taraflar olarak kabul edildi ve iki toplumlu, iki kesimli federasyon ilkesine yer verilerek (108), tarafların serbestçe karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm için çaba harcamaları gerektiği ifade edildi.

Buna karşın Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Yeorgios Vasiliu ise siyasî eşitlikle (Cerrahoğlu, 1998:168), çözüme gidilmeyeceğini açıkladı (109).

Vasiliu, Selanik'te yaptığı bir açıklamada, kararda "eşitliği" vurgulanan Kıbrıslı Türklerin Yunanistan'daki ve Bulgaristan'daki Türk azınlığı statüsünde olduğunu açıkladı. Diğer bir deyişle Kıbrıslı Türkler, Bulgaristan'daki ve Yunanistan'daki gibi azınlık statüsündeki insanlardı (Denктаş, 1991:44).

ABD yönetiminin KKTC'nin kabul ettiği Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararını desteklediği ve bu kararın iki toplum ilişkilerinde bir temel oluşturduğuna inandığı, Denктаş'ın üzerinde durduğu siyasî eşitliğin 649 sayılı kararda bulunduğu dikkat çektiği gözlemlendi (Cerrahoğlu, 1998:171). Buna karşın eşitlik ilkesinin prensipte desteklediği, nasıl gerçekleşeceği ve ne tür çalışmalar yapılması gerektiği konusunda ise herhangi bir görüş belirtilmemiştir.

8.4. Adadaki Yabancı Güçler Meselesi:

Karar metninde, genellikle BM metinlerinde kullanılan ve adadaki Türk askerini "işgal güçleri" olarak nitelendiren bir ifadeye, ilk kez olarak yer verilmedi.

Bütün bunlar şunu gösteriyor ki, 649 sayılı karar, aslında çözüm için gerçekçi bir zemindir ve gerçekçi bir çerçevedir (110). BM'nin daha önceki kararlarından farklı olarak bu kararı, doğru atılan ilk adım olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu karar, her yönü ile iyi bir karar değilse bile, doğru adımın ilk belirtisi olarak kabul edilebilir (Denктаş, 1987:4). Bu yüzden 649 sayılı karar, Rum basını tarafından Türk çözümü (111) olarak değerlendirilmektedir.

Buna karşın Kıbrıs Rum kesimi, Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararının, tarafları görüşmeleri zora sokacak davranışlardan kaçınmaya davet eden (Kılıçkiran, 1990:13) 5. paragrafına aykırı olarak 4 Temmuz 1990 tarihinde Türk toplumunun görüş ve onayını almadan AT'ye tam üyelik için başvuruda bulundu (Acar, 1993:36; Kepoğlu, 1995:49).

Bu durum, Rumların BM kararını kabul etmek yerine, Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurmaları, Kıbrıs'taki çözümsüzlük durumunu daha da derinleştiren ve Türk tarafını tahrik edip yeni girişimlerde bulunmaya iten yeni bir dönüm noktası oldu (Ertekün, 1990:30-43).

Güvenlik Konseyi, Kıbrıs konusunda 649 (1990) sayılı karardan sonra dört karar daha kabul etti. Bunlar sırası ile 716 (1991), 750 (1992), 774 (1992) ve 789 (1992) sayılı

kararlardır. Sözü geçen kararlarda Kıbrıs sorununun değişik veçhelerine değinilmiş ve güncelliklerine göre bu kararlar oylanarak kabul edilmişlerdir. Fakat Kıbrıs'ın gelecekteki yapılanmasına ve kurulacak devletin bünyesine ilişkin ilkeler (SİSAV, 1993:18), hemen hemen her kararda yerini almışlardır.

9. 716 (1991) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

27 Mart 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sunan Genel Sekreter Cuellar, tarafların üzerinde anlaştıkları veya anlaşmaya çok yaklaştıkları noktaları açıkladı. Bu sıralarda ortaya atılan ilginç tezlerden biri de Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın "Dörtlü Konferans" (Türkiye + Yunanistan + Kıbrıs Türk Tarafı + Kıbrıs Rum Tarafı) önerisi oldu (Ergin, 1992:14). Yunan tarafının bu teklife cevabı "Dokuzlu Konferans" oldu. Yani Özal'ın "dörtlüsüne" ilâveten, Güvenlik Konseyi'nin "beşlisi" de katılmalıydı. ABD'nin önerisi ise "Beşli Konferanstı" (112). Sonuçta BM Genel Sekreteri, "Dörtlü Konferans" önerisini benimseyerek, bu tür bir toplantı için zemini hazırlamaya çalıştı. Fakat gerek tarafların isteksizliği, gerekse Türkiye'nin seçim atmosferine girmesi nedeniyle bu toplantı yapılamadı.

Güvenlik Konseyi, 11 Ekim 1991 tarihinde Genel Sekreter Cuellar'ın raporunu destekleyen 716 sayılı kararı onayladı (113). Karar, söz konusu uluslararası toplantının yapılamamasından duyulan üzüntünün belirtilmesiyle başladı. Burada uluslararası kamuoyunun soruna bakışındaki temel noktalara da işaret eden bir dizi önemli karar alındı.

a. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü korunmalıdır.

Denktaş'ın "egemenlik" kavramını savunmasına dair tepkiler, bu kararda da kendini gösterdi. Kararda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü esas alındı. KKTC bu kararı reddettiye de Türkiye, 649 sayılı karara uygunluğu ölçüsünde kabul ettiğini açıkladı (114).

Cuellar, Kıbrıs ile ilgili son raporunu 19 Aralık 1991'de Güvenlik Konseyi'ne sundu (115). Raporda bir yandan "egemenliğin bölünmezliğinden", diğer yandan da sonuçta ulaşılabilecek anlaşmanın her iki toplumun ayrı ayrı onayına sunulmasından söz ederek, dolaylı da olsa her iki tarafın "kendi kaderini tayin hakkını" (Sönmezoğlu, 2000:298) kabul ettiği açıklandı.

b. Adanın tamamının veya bir bölümünün bir başka ülke ile birleşmesi, her türlü ayrılma ve bölünme dışlanmalıdır.

c. İki toplumlu ve iki bölgeyi bir federasyon içinde tarafların refah ve güvenliğini sağlayacak yeni bir anayasa yapılmalıdır (Sönmezoğlu, 2000:297-298).

716 (1991) sayılı kararda, yenilik olarak, kurulacak iki toplumlu ve iki kesimli federasyonun amacının, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının refah ve güvenliğini sağlamaya

yönelik olduğu belirtilmekte ve siyasî açıdan eşit iki toplumdan oluşacak tek bir Kıbrıs Devleti ilkesine yer verilmektedir.

d. Yüksek seviyeli toplantı düşüncesi, 716 (1991) sayılı kararla birlikte ilk kez gündeme geldi (116). Söz konusu kararda, böyle bir toplantının gerçekleşmesi, çözümü kolaylaştıracağından ısrarla söz edilmiştir (SİSAV, 1993:19).

Kararın 10. paragrafında, yüksek seviyeli uluslararası toplantının yapılması için gerekli ilerlemelerin sağlanıp sağlanmadığı hususunda Genel Sekreteri Kasım 1991 tarihine kadar Konsey'e rapor vermeye davet edildikten sonra, şartların olgunlaşmamış olması hâlinde, Fikirler Dizisi'nin o tarihe kadar oluşacak duruma ilişkin değerlendirmeleriyle birlikte göndermesi, Genel Sekreter'den rica edilmiştir.

e. "Fikirler Dizisi" ve buna ekli 'harita' kavramından, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın hazırlanmasını kolaylaştırıcı bir unsur olarak ilk defa 716 (1991) sayılı kararda söz edilmiştir. Zira bu kararda, "Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'na Dair Fikirler Dizisi'nin hazırlanmasından" (SİSAV, 1993:20) ilk kez bahsedilmiştir.

f. 716 (1991) sayılı kararda, iki toplum lideri ile Türkiye ve Yunanistan'ın BM Genel Sekreteri ve temsilcileri ile tam bir işbirliği içinde çalışma yapmasına dair davet, ilk kez yapılmıştır.

g. Cueller'ın hazırladığı belgede siyasî eşitliğin sınırları çizilmiştir:

Siyasî eşitlik, federal hükûmetin bütün bölümlerinde ve yönetiminde eşit sayıda katılım anlamına gelmemekle birlikte, şu şekilde şekillenmesi kararlaştırılmıştır.

- Kıbrıs Devleti federal anayasanın her iki toplumca onaylanması ya da değiştirilmesi;
- Her iki toplumun federal hükûmetin bütün organlarına ve kararlarına etkin katılımın sağlanması;
- Federal Hükûmetin, öteki toplumun çıkarları aleyhine tedbir alması için yetkilendirilemeyeceği düşüncesinin güvence altına alınması;
- Her iki federe devletin eşitliği ve sahip oldukları yetki, aynı oranda sağlanmalıdır (117).

Bunun dışında kararlarda usule ilişkin bazı yeniliklere de yer verilmişti. Örneğin 716 (1991) sayılı kararda, siyasî açıdan eşit iki toplumdan oluşacak tek bir Kıbrıs Devleti'nden söz edildikten sonra taraflar, bu ve yukarıda belirtilen diğer ilkelere uymayan ve bunlarla farklılık yaratacak kavramları görüşmelerin gündemine getirmemeye davet edilmişlerdi.

10. 750 (1992) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Cuellar'dan sonra Genel Sekreter olan Butros Gali, 3 Nisan 1992 tarihinde, Güvenlik Konseyi'ne ilk raporunu sundu. Gali, bu raporunda Kıbrıs Türk halkının politik eşitliğini yeniden teyit ederek, egemenliğin paylaşılacağını, Türkiye'nin garantörlüğünün 1960

anlaşmaları çerçevesinde devam edeceğini, anlaşmanın iki toplumluluk ve iki kesimlilik zeminine dayanacağını, at üyeliğinin Kıbrıs Türklerinin ayrı referandumuna sunulacağını, Türklerin kendi Federe Devletlerinde nüfus ve mülkiyet bakımından kesin yoğunluğa sahip olacaklarını, Federal devlete devredilmeyen bütün yetkilerin Federe Devletlere ait olacağını, Federal Bakanlar Kurulunun ve Federal Alt Meclisin 7'ye 3 oranında, Senato'nun ise eşit sayıda temsilcilerden oluşacağını belirtti (İsmail, 1998:228). Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, 10 Nisan 1992 tarihinde aldığı 750 sayılı kararla (Gürel, 1993:111) Genel Sekreter'in bu raporunu onayladı.

Güvenlik Konseyi'nin bu kararı, genel olarak "Kıbrıs Devleti'nin" tek egemenlik, tek vatandaşlık ve uluslararası kişiliğine vurgu yapmakta ve "Fikirler Dizisi'nin" tamamlanmamasını eleştirmekte (118), buna mukabil "siyasî bakımdan eşit iki toplum" kavramına yer vermektedir. Bu karar, ayrıca Fikirler Dizisi'ni BM Genel Sekreteri'nin (119) 3 Nisan 1992 tarihli raporunda izah edilen şekli ile aynen onaylanmıştır.

Buna göre 750 (1992) sayılı karar, sonuçları itibarıyla dört gruba ayırmak mümkündür.

10.1. Göçmenler Konusu:

Rum göçmenler, BM Genel Sekreteri'nin raporuna ve Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararına tamamen karşı çıktılar. Dört göçmen derneği (Özgür Omorfo, Özgür Değirmenlik, Özgür Girne ve Özgür Birleşik Karpaz Dernekleri) yayınladıkları ortak bir bildiride, Butros Gali'nin raporu ile bu raporu benimseyen Vasiliu yönetimini kınadılar (120). Göçmenleri hep göçmen olarak kalmaya mahkûm edecek bir çözüme gidilmekte olduğu endişesini belirten dört dernek, raporun ve kararın bütünüyle reddedilmesini istediler.

10.2. Toprak Konusu:

750 sayılı karar, toprak ve göçmen konularına özellikle değinen bir karardır. Türk tarafı ise bu konular üzerinde kesin bir cevap vermekten özellikle kaçınmıştır (121).

Toprak konusundaki görüşlerin, yetkililerinin uzun temaları sonucu ve 750 sayılı Güvenlik Konseyi kararına uygun olarak hazırlanan ve çok sayıda Rum göçmenin Rum Yönetimi altındaki evlerine dönmesini öngören Gali haritası üzerinde yapılabileceği belirtildi. Bu yüzden "toprak ve göçmenler" (122) konusunun, öncelikli olarak ele alınması gerektiği savunuldu (123).

10.3. Fikirler Dizisi:

Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'in iyi niyet görevi çerçevesinde, 3 Nisan 1992 tarihinde verdiği raporu dikkate alarak, Genel Sekreter'in 8 Ekim 1991 tarihinde yayımladığı raporundan beri, kapsamlı bir anlaşmanın sağlanması için gerekli olan Fikirler Dizisi'nin tamamlanması konusunda hiçbir ilerleme olmadığını, hatta belli alanlarda gerileme dahi olduğunu not etti (İsmail, 1998:228).

“Kapsamlı Çerçeve Anlaşması’nın Fikirler Dizisi’ni hazırlanmaktan” bahsedilirken, 750 (1992) sayılı kararda bir sonuca ulaşılabilmesi için toprak ayarlamaları ve yerlerinden edilmiş kişiler (SİSAV, 1993:20) konularında da çalışmalar yapılmasından söz edilmiştir.

Bunun için Genel Sekreter’in, kararın 4’üncü maddesinde söz edilen Fikirler Dizisi’ni en geç Mayıs ve Haziran 1992’de tamamlamasını ve Genel Sekreter’in çabalarıyla ilgili olarak Konseyi bilgilendirmesini ve gerekirse Konsey’in doğrudan desteğini istemesini talep etti (SİSAV, 1993:22; İsmail, 1998:229).

10.4. Egemenlik Konusu:

750 (1992) sayılı kararda, ilk defa olarak Kıbrıs Devleti’nin tek bir egemenlik ve uluslararası kişilik ile tek bir vatandaşlığa (SİSAV, 1993:19) sahip olacağı karara bağlandı.

11. 774 (1992) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Gali, görüşmelerle ilgili raporunu Güvenlik Konseyi’ne 21 Ağustos’ta sundu (124). Zaten BM Genel Sekreteri’nin hazırladığı ve Güvenlik Konseyi’ne sunduğu rapor, “iyi niyet misyonu” çerçevesinde oluşturulmuştu. 101 maddeden oluşan ve 21 Ağustos 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi’ne sunulan belge, 774 sayılı kararın çıkmasına neden oldu. Fakat bu raporu, diğerlerinden ayıran bir özellik vardı. Bugüne kadar hazırlanan “Kapsamlı Çerçeve Anlaşmaları” hiçbir şekilde Güvenlik Konseyi’nin ilân edilen kararına ek olarak sunulmamıştı. Dahası resmiyeti olmayan ve bir “kâğıt” (Gürel, 1993:108) niteliğini taşıyan haritayı, adeta resmiyet kazandırmak için raporuna ekleyen Gali, Türk tarafının yoğun tepkisiyle karşılaştı. Ama tepkiler bir yarar sağlamadı ve bunun üzerine toprak düzenlemeleri ile ilgili harita ve “Fikirler Dizisi’nin” ekte sunulduğu rapor, 26 Ağustos 1992 tarihinde kabul edildi. Hatta Güvenlik Konseyi, aynı kararla Genel Sekreter’in *“bir bütün olan Fikirler Dizisi’nin iki tarafı kapsayıcı bir anlaşmaya varmalarına imkân verecek ölçüde olgunlaştırılmış bulunduğunu”* (125) iddia etti. Bundan dolayı Kapsamlı Çerçeve Anlaşması taslak olmaktan çıktı ve uzlaşılması gereken bir metin olarak tarafların önüne getirilmiş oldu (126). Aslında bugüne kadar böyle bir yöntem takip etmeyen Genel Sekreterlik, “iyi niyet misyonunu” (Sözen, 1998:59) aşarak, “müzakereci” (Alasya, 1993:9) bir rol üstlenir duruma geldiği görüldü.

Rum Yönetimi Sözcüsü Fandis’in de dediği gibi *“hiç kuşkusuz bu karar, önemli bir karardır. Hatta bundan sonraki kararlar için de belirleyici”* (127) bir unsur olmuştur. Bundan hareketle Genel Sekreter’in raporuna dayanan bu karar dikkatli bir şekilde yorumlanmalıdır.

Hazırlanan bu belge, BM Genel Sekreterlerin ve onların sayısız temsilcilerinin uzun yıllar içinde hazırladıkları ve yıllarca yapılan müzakerelerden elde ettikleri bilgilerin veya görüşlerin imbikten geçirilmiş hâlidir.

Buna göre 774 (1992) sayılı karar değerlendirildiği takdirde ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

11.1. Gali Haritası:

BM Güvenlik Konseyi, 26 Ağustos 1992'de kabul ettiği 774 sayılı karar ile Gali haritasını, "Fikirler Dizisi'nin" bir parçası olarak kabul ettiğini ve "kapsayıcı bir çerçeve anlaşmasına varılması için temel" (Gürel, 1984:108) alınması gerektiğini belirtti. BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin Konsey'e sunduğu ve Rauf Denktaş'ı suçladığı bu rapora dayanılarak hazırlanan karar tasarısıyla BM, Türk tarafını sıkıntıya soktu. New York'ta Temmuz ve Ağustos 1992 aylarında yapılan görüşmelerde Denktaş'a "geleneksel Türk köylerine dokunulmayacağı" (Kepoğlu, 1995:61; Necatigil, 1998:61; Alasya, 1993:9) sözünün verilmesine rağmen, çıkarılan haritada, 1974'ten bu yana KKTC sınırları içinde olan ve tarih boyunca Türklerin çoğunlukta yaşadığı bölgelerin Rumlara bırakıldığı görüldü.

11.2. Toprak Düzenlemeleri:

Tasarıda, KKTC'nin % 36 olan toprak oranı, % 28.2'ye düşürüldü (Kepoğlu, 1995:61). Böylece, başta Güzelyurt olmak üzere, Erenköy, Yeşilırmak ve havzası ile Mesarya Ovası (Necatigil, 1998:61) Rum kesimine bırakılmış oldu.

11.3. Devletin Yapısı:

Konsey, Kıbrıs çözümünün tek egemenlik ve uluslararası kişilik ile tek vatandaşlığa sahip, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı garantiye alınmış bir Kıbrıs devletinin oluşturulmasını bir kez daha teyit edilmiş oldu. Ayrıca bu devletin, kısmen veya toplu olarak diğer bir devletle birleşemeyeceği, taksim edilemeyeceği, iki toplumlu ve iki bölgeli bir federasyon şeklinde olacağı belirtildi.

11.4. Anlaşma İçin Süre Tahdidi:

Güvenlik Konseyi, bir anlaşmaya varılması için bir takvim belirledi. Bu belirlediği süre zarfında anlaşma olmaması hâlinde, bir çözüm empoze (128) etmek için önlemler almayı planladı. Çünkü Güvenlik Konseyi, uluslararası toplumun görüşmeler için sonuç alıcı bir takvim istediğini belirlemekteydi. Aslında bir takvimin belirlenmiş olması, Kıbrıs sorununun çözülmesi için gösterilen arzunun ve aynı zamanda kararlılığın bir göstergesiydi (129). Takvim, ayrıca karşı tarafın olumsuz ve uzlaşmaz tutumundan vazgeçmesi için de bir baskıydı.

11.5. Uluslararası Konferans Düşüncesi:

Kararın 7'nci paragrafında dördü bir konferanstan söz edilmektedir. Dördü konferans, Kıbrıs Rum Ulusal Konseyi'nin oybirliğiyle reddettiği bir usuldür. Dördü konferansa, Türk tarafının istediği gibi Kıbrıslıların sadece toplum olarak katılması öngörülmekteydi. Böylece Rum tarafının, Hükûmet (130) olarak değil de toplum olarak katılması sağlanacaktı.

11.6. Göçmenlerin Geri Dönmesi ve Mülkiyet Sorunu:

Yerlerinden edilen insanların, evlerine dönme ve mülkiyet haklarının kabul edildi. Göçmenlerin % 50'sinin Rum yönetimi altında evlerine dönmesi öngörüldü. Geri kalanların dönüş hakkı ve buna bağlı mülkiyet hakkı da tanındı. Dönmek istemeyenlere ise tazminat ödenmesi öngörülmekteydi.

11.7. Kapsamlı Çerçeve Anlaşmasının Dayandığı İlkeler:

Kapsamlı Çerçeve Antlaşması, 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmaları, ilgili Birleşmiş Milletler kararları ve özellikle Güvenlik Konseyi'nin 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) ve 750 (1992) (131) sayılı kararları ile uyumludur.

11.8. De Facto Durumun Reddi:

Şimdiki duruma ait gerçeklerin kabul edilemeyeceği fikri, ilk önce 774 (1992) sayılı kararda yer aldı. Özellikle kararın 10. maddesinde bugünkü durumun kabul edilemeyeceği (132), Güvenlik Konseyi kararıyla ilk kez yinelenirken (SİSAV, 1993:23), aslında Kıbrıs'ın işgal ve bölünmesinden (133) söz edilmekteydi.

Gerçekten de Genel Sekreter'in raporunda ve Güvenlik Konseyi'nin kararında, şimdiki statükonun kabul edilmeyeceğinin belirtilmesi, Rumlar arasında farklı yorumlara yol açtı. Bazı çevreler statüko denilirken, yalnız Kuzey Kıbrıs'taki durumun değil, bütün Kıbrıs'taki durumun kastedildiğini ve buna son verilerek geçici hükümlerin uygulanmasına başlanmasıyla "dünyanın tanıdığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kalkmış olacağını" (134) öne sürüyorlardı. Bazı çevreler, 'statüko' deyimine getirdikleri bu yorumun yanlış olduğunu öne sürüyor ve "federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilân edileceği güne kadar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin var olmaya ve faaliyet göstermeye devam edeceğini" (135) belirtiyorlardı.

12. 789 (1992) Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı:

Gali, Güvenlik Konseyi'ne, Kıbrıs'la ve "iyi niyet girişimine" ilişkin ilk raporunu 3 Nisan 1992'de (136) sundu. Gali bu raporda, o zamana kadarki gelişmeleri açıkladıktan sonra, bir çözüm için çerçeve oluşturabileceğini düşündüğü bir "Fikirler Dizisi"ne yer vermektedir. Buna göre, Kıbrıs'ta çözüm, ancak iki tarafın da kabul edebileceği bir düzenleme olmalıydı ve Güvenlik Konseyi'nin 716 sayılı kararında yer alan "siyasal eşitlik" ilkesine uymalıydı. Federal yapı, iki kesimli olsa da Kıbrıs Devleti'nin tek egemenlik ve tek uluslararası kişiliği olmalıydı. İki meclisli yapıda, alt mecliste iki topluma 70:30, üst mecliste ise 50:50 temsil hakkı tanınmalıydı. Federal yürütme organında temsil oranı 7:3 nispeti korunmalıydı. Federal yönetime tanınmayan bütün yetkiler, federe devletlere tanınmış sayılacaktı. Serbest dolaşım hakkı, federal anayasa ile birlikte geçerlilik kazanacak, yerleşme ve mülk edinme hakları ise federal anayasaya uygun biçimde ve toprak düzenlemesi gerçekleştirildikten sonra federal devletler tarafından uygulanacaktı.

Genel Sekreter Gali, 19 Kasım 1992 tarihli raporunda “Fikirler Dizisi’ni” özetlemiş ve Güvenlik Konseyi 25 Kasım tarihli ve 789 sayılı karar (137) ile bu özeti aynen benimsemişti.

Genel Sekreteri’nin 31 Ağustos 1992 tarihli raporuna ekli olarak yayınlanan ve Güvenlik Konseyi’nin 789 (1992) sayılı kararı ile onaylanan Kapsamlı Çerçeve Anlaşmasına ilişkin “Fikirler Dizisi” ve tarafların işbu dizi hakkındaki tutumlarına dair Genel Sekreter’in 19 Kasım 1992 tarihli raporu dikkate değer bir rapordur.

Aslında 789 (1992) sayılı kararda, Genel Sekreter’in 21 Ağustos 1992 tarihli raporuna ekli harita dahil, kapsamlı anlaşmaya ulaşmak için temel teşkil ettiği görüşüne bir kez daha yer verilmekteydi. Böylece aradaki anlaşmazlık noktalarına rağmen Güvenlik Konseyi, Fikirler Dizisi’ne tarafların görüşme temeli olarak kabul etmeleri gereken bir belge hüviyetini kazandırmış oldu (SİSAV, 1993:20). Fakat şu bir gerçektir ki, kalıcı ve adil bir siyasî çözüm şeklinin henüz ufukta görünmemesine rağmen Fikirler Dizisi, Kıbrıs’ta Türk toplumunun azınlık durumuna düşürülmesini veya azınlık muamelesine tâbi tutulmasını engelleyen hükümler içerdiği gibi, Türk toplumunun Rum toplumu ile eşitliğini aynen kabul ettiği görülür. Kaldı ki bu hususlar, daha sonra Güvenlik Konseyi kararları ile de teyit edilmiştir.

Bunun dışında 789 sayılı karar, Kıbrıs konusundaki 365 (1974), 367 (1975), 541 (1983), 550 (1984) ve 774 (1992) sayılı kararları dahil, Güvenlik Konseyi’nin tüm kararlarını teyit etti. Aslında hemen hemen her Güvenlik Konseyi kararı, daha önceki Güvenlik Konseyi kararlarına atıf yapmaktadır. Ancak bu atıflar, bazen “Kıbrıs konusundaki ilgili kararlar” gibi genel, bazen de doğrudan karar sayıları verilmek suretiyle özel bir içerik taşımaktadırlar. Örneğin 649 (1990), 716 (1991), 750 (1992) ve 774 (1992) sayılı kararlarda, daha önceki kararlara genel bir atıf yapılmakla yetinilirken, 789 (1992) sayılı kararda bu genel atfın yanında 365 (1974), 367 (1975), 541 (1983), 559 (1984) ve 774 (1992) sayılı bazı kararlara da özel atıf yapılmaktaydı (SİSAV, 1993:20). Bu durum, özellikle atıf yapılan kararlar arasında Türk tarafının dengeli bulunduğu için desteklediği 649 (1990) sayılı kararın yer almaması, Türk tarafında ciddi soru işaretleri uyandırmıştı. Bu açığın giderilmesi için Denктаş tarafından “self-determinasyon ilkesi” ve onun normal sonucu olan iki egemen toplum görüşü ortaya atılınca, kararda “tek egemenlik, tek bağımsızlık ve tek vatandaşlık” ilkelerinden söz edilmeye başlandı. Daha sonraki yıllarda Dışişleri eski Bakanı Ali Bozer, Güvenlik Konseyi’nin, Kıbrıs’ın çözümüne ilişkin 22 Aralık 1998 tarihli ve 1217 sayılı “tek egemenlik, tek vatandaşlık, iki kesimli ve iki toplumlu bir federasyon” (138) kararının, KKTC ve Türkiye’yi rahatsız ettiğini ifade etmişti.

Aslında 789 sayılı kararda, her iki tarafın taktik savaşlarına sahne olduğu gayet açıktır. Bundan hareketle gerek Türk, gerekse Rum tezleri birbiriyle çarpışırken kazanımları ve kayıpları olduğu ortadadır.

Vasiliu seçildiği günden bu yana ortaya koyduğu taktik, “barış için atak” ve “Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında güven tesis edecek köprü kurmaktır” (Oberling, 1997:15).

Fakat Rum Ulusal Meclis'nin aldığı 1967 tarihli Enosis kararını (139) iptal ettirmeyi hiçbir zaman düşünmedi ve bunun kaldırılması ile ilgili herhangi bir girişimde bulunmadı.

2.1. GALİ FİKİRLER DİZİSİ:

2.1.1. Fikirler Dizisi'nin Genel Özellikleri:

Günümüz dünyasında hegemonya kurma, yalnızca siyasî ya da askerî zorlamayla değil, ideolojik araç ve eylemlerle de sürdürülebilmektedir. Bu bağlamda “küreselleşme” adı altında uygulanmaya konan “yeni dünya düzeni” ile ilgili dayatmaları (Yıldız, 2000:76) özellikle büyük güçlerin dışında devletlerdeki millî politikaları çıkmaza sokması yönüyle bugünkü maddî dünya gerçeğine denk düşmektedir. Bu yönlendirme, seçeneklerin olmadığı dünyayı tanımlar ki, “tarihin sona erdiği” ya da “ideolojilerin bittiği” (Fukuyama, 1996:65) savları, bu bağlamda her şeyin tekipleştiği bir döneme girildiği anlayışının yansımalarıdır.

Bu noktada dikkate alınması gereken diğer bir husus, yaşanan bu sürecin insanları, kendi kültürlerinden koparak, her türlü kültürden yoksun kitleler hâline getirilmesidir. Millî kimliklerin dejenerasyonu, anlamsız bir şekilde kimlik arama sorunu yaratmakta, bu da “kültürsüzleştirici” (140) moda söylemlerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu, toplumun iktisadî alanda denetim etkinliğini yitirmesine ve “millî egemenliğin” sorgulanır hâle gelmesine neden olmaktadır. Bu durum karşısında köklü ‘yapısal reformlardan’ çok, sorunların ertelenmesi ya da bastırılması yoluna gidilmesi, düzenden umudunu kesen insanları farklı arayışlar içine ittiği görülür. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak az gelişmiş ülkeler, iç politikanın yanı sıra dış politika alanında da kan kaybetmeye başladılar.

Buradaki değerlendirmeler, aslıdan Kıbrıs gerçeğine de birebir uymaktadır. Çünkü Kıbrıs'taki toplumların içindeki siyasal faaliyetin resmî ve şeklî dış görünüşü yerine, artık bu faaliyetin özünün ve iç dinamiğinin araştırılması ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla, yani fonksiyonel ve davranışçı açıdan (Kapani, 1988:29) yapılan incelemeler, siyasal kararların tahlili (kararların kimler tarafından, nasıl alındığı, bunların oluşma süreci), sosyal grupların karar ve etki ilişkilerindeki rolü, siyasal katılma, sosyal yapı ve iktidar ilişkisi, siyasal değişme ve gelişme gibi sorunları (Easton, 1968:129 vd.), ana odak etrafında toplanan belli başlı alt konular olarak ortaya çıkarmaktadır.

Şimdi burada kim haklı olduğu sorgulanmayacaktır. Tamamen başka bir şeyden, yani Kıbrıs sorununun adadaki toplumları, algılamaya göre ne kadar farklı sonuçlara götürdüğü somut bir örnek ile ortaya konulacaktır.

Adadaki toplumların içinde bulunduğu dünya görüşüne istinaden düşünceleri birbirine yakın sosyal grupların, aynı konu üzerinde birbirinden farklı sonuçlara ulaşıyorsa, Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumlarının veya Türkiye ile Yunanistan'ın o konu hakkında birbirinden farklı değerlendirmeler yapması büyük bir olasılıktır.

Bu da gösteriyor ki, Kıbrıs meselesi, dışarıdan, örneğin Washington'dan yahut New York'tan bakınca öteki uluslararası sorunlara oranla çok daha basit görünse bile, aslında hiç de basit bir sorun değildir. Ama onu karmaşık hâle getiren sebep ise oldukça basittir. Tarafların birbirine, özellikle Türklerin Rumlara karşı toplumsal güveni yoktur. Zaten bunu da kimse inkâr edemez. Hatta tam tersine bizzat Genel Sekreteri Butros Gali, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda bile “iki taraf arasındaki güvensizlik uçuşunun derin olduğunu” (Ekşi, 1992:19) vurgulamıştır.

O nedenledir ki taraflar, güvenmediği bir taraf ile anlaşmaya zorlandığı zaman, her öneriden kuşkulama histerisine girer. Kendini tam manası ile güvence altına almadıkça veya hissetmedikçe, herhangi bir belgeye imza atmamaya özen göstermektedirler. Aslında Kıbrıs meselesinin gerçeği, bu paradoksta yatar.

Bundan hareketle ilk önce Kıbrıs'ta kurulacak barış abidesinin “kaidesini” inşa etmek gereklidir. Bugün Kıbrıs'ta barışa atılan adımlar, aslında bu kaidenin üzerine oturtulacak abideyi oluşturmak içindir. Bundan dolayı toplumlararası görüşmeler, barışa atılan önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Fikirler Dizisi'ne dair anlaşmalar, Türkler ile Rumlar arasındaki barış için ideal bir model olarak ele alınabilir.

Aslında Gali'nin girişimleriyle taraflar, Kıbrıs'la ilgili başlayan yeni bir müzakere ve barış sürecine girdiler. Bu araştırmada, Kıbrıs gibi sürekli kriz bölgesi olma özelliğini koruyan ve taşıdığı stratejik ve siyasî önemini hiçbir zaman kaybetmeyen bir bölgede, barışın sağlanması yolunda ilk adım olarak nitelendirebilen New York müzakerelerinin ve burada başlayan Kıbrıs barış görüşmelerindeki pazarlığın iç yüzünün kavranması ile ilgili gerçekler ortaya konulacaktır.

Her şeyden önce uluslararası pazarlık açısından önemli bir örnek teşkil eden Kıbrıs'ın özel şartlarının aydınlatılması ve barış sürecine etkilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bundan hareketle Fikirler Dizisi, yıllardır devam eden Türk-Rum çatışmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hatta çok bilinmeyenli denklem için politik bir tarih belirtmek gerekirse, bu tarih 1992 çevresinde odaklaşmakta olduğu görülmektedir.

Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasındaki son derece katı ve en azından 1974 savaşından beri süregelen birbirine tamamiyle karşı görüşlerin uzlaşması oldukça güçtür. Ancak, her iki tarafın da bugüne kadar gelen “taviz vermez” tutumları, Kıbrıs için “kapsamlı” bir barışın değil, ancak Türkler ile Rumlar arasında “uzlaşmacı” veya “eksik ve zoraki”, “ikili” veya “kısmi” bir barışın gerçekleşmesine imkân vermiştir.

Aslında BM, Kıbrıs'ta, uzun zamandır içine girilen çıkmazdan oldukça kaygılıydı. BM bu statükonun devam etmesini istemiyordu. Artık Kıbrıs'la ilgili bütün unsurların masaya getirilmesini geniş, kapsamlı ve kalıcı bir anlaşmaya varılmasını düşünüyordu” (141). Bu durumu en iyi özetleyen Nelson Ledsky oldu.

ABD'nin Kıbrıs eski Özel Temsilcisi Ledsky: *"...Benim değerlendirmeme göre 1992 çok önemli bir yıldır. Bir kere, BM Genel Sekreterliği, Kıbrıs'ta her iki tarafın da katkısıyla bir "Fikirler Dizisi" hazırlamıştı. Bu Fikirler Dizisi, BM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmış, üstelik bir BM belgesi olarak da yayımlanmıştı. Bana göre 1992 yılında hazırlanan o Fikirler Dizisi, Kıbrıs sorununa bulunacak bir çözümün temelini oluşturuyordu. Hatta bugün de bir çözüm için temel olarak düşünülebilirdi"* (142).

Bundan hareketle Fikirler Dizisi, geniş ve kapsamlı bir barışın önemli bir adımı olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla BM tarafından Kıbrıs için bir "çerçeve" çizme amacını güden görüşmelerin veya zirve toplantısının yapılmasını (143) planladı.

1992 Kasım ayındaki görüşmeler Vasiliu ile Denktaş arasında yapılan bir dizisi toplantı ile devam etti. Bu toplantılarda Butros Gali, "Kıbrıs Meselesinin Kapsamlı Bir Barışçı Çözümü İçin Çerçeve" başlığı ile bir antlaşma tasarısı sunmuş ve bunu bir buçuk saatlik bir konuşma ile açıklamaya çalışmıştı.

Fikirler Dizisi, esas itibarıyla bir Çerçeve Anlaşması ile meydana gelmektedir. Çerçeve Anlaşması, ne Türkiye için ne de Yunanistan veya İngiltere için bir "barış" anlaşmasıydı. Yalnızca bu anlaşma, her konuda barışın başlıca ve en mühim meselelerinin çözümünün esaslarını ve ana prensiplerini tespit etmekteydi. Başka bir deyişle bir çatı kurmaktaydı. Beğenilsin veya beğenilmesin New York görüşmelerinin önemi, işte buradaydı. Barışa doğru atılmış bir adım olması, Fikirler Dizisi'ne "tarihî" niteliğini veren önemli bir faktördü.

2.1.1.1. Fikirler Dizisi'nin Hazırlanması:

Dünyada yumuşamaya gidilirken, yerel sorunlar birbiri ardına çözülürken Batı ittifakını yakından ilgilendiren Kıbrıs sorununun çözümsüz kalmasına daha fazla izin verilemezdi. Amerika'nın Lefkoşa Büyükelçisi Robert Lamb'ın da dediği gibi *"BM Genel Sekreteri ile Güvenlik Konseyi başka uluslararası sorunlarla o kadar meşguller ki, onları Kıbrıs sorunuyla boş yere meşgul etmek doğru değildir"* (Demirer, 1993:71). Bu yüzden kriz merkezi olarak Orta Doğu'nun önem kazandığı bir dönemde, Kıbrıs sebebiyle NATO'nun güneydoğu kanadının askerî etkinliğinin yara almasına izin vermek, Soğuk Savaş dönemindekinden daha ciddi sonuçların doğmasına neden olabilirdi. Soruna taraf olanların ayak direktmeleri durumunda, üzerlerine daha fazla baskı uygulanması artık beklenebilecek bir durumdu (SİSAV, 1990:74-75). Bu yüzden 1990 başlarında görüşmelerde güçlük çıkartan taraf olarak KKTC ve Türkiye gözüktüğü için bu taraf, baskıları daha fazla hissetti.

Bunun üzerine KKTC yönetimi, 1989 sonbaharından başlayarak Kıbrıs meselesinde bir ilerleme sağlanabilmesi için sorunun yeni bir kavramsal çerçeve ile ele alınması gerektiğini belirtti. 11 Ekim 1989'da KKTC yönetimi, BM Genel Sekreteri'ne verdiği bir belge (Kepoğlu, 1995:46) ile Kıbrıs'ta iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni bir "anlayış birliğine" (Yolak,

1989:176) kavuşturulması konusundaki görüşlerini açıkladı (144). Buna göre Kıbrıs'ta gerçekçi, kalıcı ve hakça bir çözümün bulunabilmesi için bazı temel ilkeler üzerinde ön anlayış birliğinin oluşturulması gerekmektedir.

Amerikan yönetimi, ilk olarak Rum kesiminde başkan seçilen Vasiliu'nun daha girişimci bir şahsiyet olmasından faydalanarak Kıbrıs'taki süreci hızlandırmayı düşündü (Cerrahoğlu, 1998:101; Kepoğlu, 1995:45). Bu amaçla Haziran 1989'da Nelson Ledsky'yi büyükelçilik sıfatıyla Kıbrıs Özel Koordinatörlüğü görevine atadı. Fakat Kıbrıslı Türklerin Ledsky'nin arabuluculuğuna dair görüşleri oldukça olumsuzdu (İsmail, 1990:293). Onlara göre ABD, 1992 yılına kadar Kıbrıs'taki anlaşmazlıkların halledilmesi, böylece Kıbrıs'ın AB üyeliği önündeki engellerin kaldırılması ve birleşmenin gerçekleşmesi (Uslu, 2001:154) için Türk tarafı üzerinde baskı uygulayacaktı. Yeni temsilcinin görevi, sadece ABD'nin nüfuzunu kullanarak tarafları çözüme itmekti; aksine zorlamak değildi. Onun görüşünde Denктаş ile Vasiliu arasındaki tezat, Vasiliu'nun kalbinde geçmişe yer yokken, Denктаş'ın kalbinin geçmiş ile dolu olmasıydı. Bu arada BM Genel Sekreteri, görüşmeleri başlatmak için yararlı bir belge hazırlamıştı. Halbuki Kıbrıs Türk lideri "bu belge ile işe başlamam" (Demirer, 1993:165-166) diyordu.

Anlaşıldığı üzere Amerikalılara göre Kıbrıs'ta çözümün önündeki en büyük engel Denктаş'tı. Ancak Amerikan yönetimi Denктаş'la çalışmak zorundaydı. Başka bir muhatap bulmak, onların elinde olan bir şey değildi. Denктаş'ı doğrudan baskılarla kontrol etmek mümkün olmadığına göre onun üzerinde tek söz sahibi konumunda olan Ankara devreye sokulmalıydı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan bir toplantıda, bu konu görüşülürken Ankara'ya baskı yapılmasının sakıncaları üzerinde duruldu (Uslu, 2001:155). Bu durumda Ankara üzerinde Avrupa Birliği'nin en etkili olacağına karar verilerek, AB'nin süratle devreye sokulması yönünde görüş oluşturuldu. Fakat bu da Amerikan yönetiminin doğrudan elinde olan bir araç değildi (Polat, 1999:97). Washington o aşamada BM Genel Sekreteri'ni desteklemekten başka bir şey yapabilecek durumda değildi.

Denктаş'ın 1990 Şubat'ında New York'ta Rum yönetimi lideri Vasiliu ile yaptığı ikili görüşmelerde, Vasiliu'nun Türklere self-determinasyon hakkını tanımamakta direnmesi, siyasal eşitlik, Türkiye'nin garantisi gibi birçok temel prensibi reddetmesi (Kepoğlu, 1995:48) yüzünden sonuçsuz kaldı.

Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmelerin Mart 1990'da başarısızlığa uğramasından (145) sonra Amerikan yönetimi, Kıbrıs konusunda Türk-Yunan diyalogunun yeniden başlatılması için şartların uygun olduğu sonucuna vardı. Genel kanı, Bush'un Arap-İsrail anlaşmazlıklarında olduğu gibi Kıbrıs sorununu çözmek için uluslararası bir konferansın toplanmasına sıcak baktığı yönündeydi. Fakat Bush, Körfez Savaşı'nda kendisinden destek gördüğü Türkiye'yi gücendirmemek için bu konuda baskı uygulayamıyordu (Bolükbaşı, 1992:51). Amerikalılara göre görüşmelerin önündeki en büyük engel, Denктаş'ın gittikçe ayak

diretir hâle gelmesi ve Türkiye'deki istikrarlı bir hükûmetin bulunmamasıydı (Lesser, 1993:112).

Gerçekten de bu tıkanıklık Özal'ın, Türk hükûmetlerinin Kıbrıs görüşmelerine dahil olmama yönündeki geleneksel politikasını terkederek, 29 Mayıs 1991'de Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'taki toplumlarının temsilcileri arasında dördü bir toplantı yapılması önerisiyle aşıldı (Bölükbaşı, 2001:332). Ancak Geroge Bush'un, Özal, Mitsotakis ve Vasiliu'ya bölgenin önemli liderleri olarak büyük ilgi gösterirken, Ankara ziyaretinde Denktaş ile görüşmemesi, hem Amerikalıların Denktaş'tan rahatsızlığının bir göstergesiydi, hem de Kıbrıs Türklerini rencide edecek ve onların Amerikan teşvikli toplumlararası görüşmelere soğuk bakmasını sağlayacak nitelikteydi. Washington, Kıbrıs sorununu çözmeye istekliydi. Ama daha çok Ankara ve Atina'nın, Kıbrıs'taki soydaşları üzerinde baskı yapmasını istiyordu. Bu ise her iki ülkedeki kamuoyunun pek kabul edebileceği bir şey değildi (Dodd, 1998:43; Bölükbaşı, 1992:32-33). Sonuçta Cumhurbaşkanı Özal da Kıbrıs sorununda bir ilerleme sağlayamadığı için Amerikalıların gözünde prestij kaybedecekti (Uslu, 2001:157).

Özal, iki anavatanın 1959'daki gibi adadaki "akrabaları" (Bölükbaşı, 1992:332) üzerinde yumuşatıcı bir etki yaratabileceğini ve Kıbrıslıların böylece daha kolay taviz verebileceğini düşünmüştü. Özal bu öneriyi sunarken, belki de AB ile bozulan ilişkilerini tamir etmeyi ve Rumların, 1991'de yeni bir atağa kalkarak sürdürdükleri sorunu uluslararasılaştırma çabalarına karşı çıkmayı amaçlamıştı.

1991'de BM ve ABD heyetleri ile görüşmelerinde Özal esnek bir tutum benimsedi. Bu da Genel Sekreter Gali'yi umutlandırarak, *"Ankara'daki tartışmalar ertesinde, bir anlaşmaya ulaşılabileceği ve anlaşmayı sonuçlandıracak üst düzey bir buluşmanın Eylül 1991'de gerçekleşebileceği yönünde umutlar taşıdığını"* bildirmesine neden oldu (146). Gali, Özal'ın Denktaş'ı toprak paylaşımı konusunda gerekli tavizleri vermeye ve bir miktar Rum mültecinin, kuzeye dönmesini kabul etmeye zorlayacağına ikna olmuştu (147).

1991 içinde Türkiye adına ilginç bir öneri, dış politikadan TBMM'ye karşı sorumlu olan Türk Hükûmeti'nden değil, Cumhurbaşkanı Özal'dan geldi. Özal, 1991'de Kıbrıs konusunda "Dördü Konferans" toplanmasını önererek, o güne kadar sorunun iki toplum arasında görüşülmesini savunagelmiş olan Türkiye'nin, bu anlayışına değişiklik getirdi. Özal'ın önerisine göre Kıbrıs sorunu, KKTC, Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye ve Yunanistan (Gürel, 1984:105) arasında ele alınmalıydı.

Mitsotakis'e göre ise konuyu çözüme kavuşturmak için Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk toplumu temsilcisi, Türkiye, Yunanistan ve BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin katılacağı bir "Dokuzlu Konferans" (Kepoğlu, 1995:51; Bölükbaşı, 2001:333) yapılmalıydı.

Sonunda ABD ve BM Genel Sekreteri, Türkiye'nin "Dördü Konferans" önerisine sıcak baktılar ve 28 Haziran 1991'de Cuellar, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bir sözlü raporla, Kıbrıs meselesinin çözümü için Türkiye'nin önerdiği "Dördü Zirve" toplantısını kabul ettiğini

açıkladı. Temmuz ayının son on günü içinde önce Atina'ya, sonra da Ankara'ya uğrayan Bush, Özal'ın önerdiği "Dörtlü Konferansı" (Kepoğlu, 1995:51; Necatigil, 1998:105; Gürel, 1993:105) benimsediğini vurguladı. Ama Atina, bu konuda isteksiz olduğunu her platformda belli etmeye başladı.

Türkiye'deki siyasal gelişmeler Dörtlü Konferans'ın, Bush'un istediği gibi Eylül'de yapılmasını engelledi. ANAP Hükûmeti'nin bir erken genel seçime karar vermesi ve seçim ortamı içinde Kıbrıs ile ilgili esaslı adımlar atamayacağını görmesi, "Dörtlü Konferansı" Türkiye'deki seçim tarihi olan 20 Ekim'in ötesine atıyordu. Bush, Eylül ayı içinde Başbakan Yılmaz ve Cumhurbaşkanı Özal'a ayrı ayrı mektup yazarak (148), gelişmelerden duyduğu düş kırıklığını bildirdi.

Bu yüzden 11 Ekim 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin aldığı 716 sayılı karar, Konsey'in bir üst düzey uluslararası toplantının yapılamamasından duyduğu üzüntüyü belirtmesiyle başlıyordu (149).

Hatırlanacağı gibi Cuellar, Kıbrıs ile ilgili son raporunu 19 Aralık 1991'de Güvenlik Konseyi'ne sunmuştu. Raporda, bir yandan "egemenliğin bölünmezliği" (Kepoğlu, 1995:52) düşüncesine yer verilmekte, öte yandan da Rum tarafının Türkler üzerinde egemenlik kurma çabalarını geçersiz kılmaya çalışmaktaydı. Ayrıca Cuellar, görüşmelerin sonunda yapılacak anlaşmanın iki toplumun ayrı ayrı onayına sunulacağını belirtilmesi, dolaylı da olsa, Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon (Gürel, 1993:107) hakkının teyidi anlamına gelmekteydi.

1992 yılına yeni bir Genel Sekreter ile girildi. Böylece BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevi çerçevesinde çözüm arama çabaları, 1992 yılının ilk aylarından itibaren hareketlilik kazandı. Çalışmalar, BM Genel Sekreteri'nin iki tarafta istişare hâlinde yürüttüğü Fikirler Dizisi'ne dayalı çerçeve taslağı (Kepoğlu, 1995:75) üzerinde cereyan etti.

1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin arabuluculuğunda yapılan toplumlararası görüşmelerde, onun hazırladığı Fikirler Dizisi (İsmail, 1998:227), çözüm için uygun bir çerçeve olduğu gerekçesiyle Amerikalıların tasvibini kazandı.

Ayrıca bu dönemde BM Genel Sekreteri iyi niyet görevini terk ederek, zorlayıcı yöntemlerle toplumlararası görüşmeleri yürütme yöntemini seçti. Önerilen çözümlere "evet" veya "hayır" şeklinde cevaplar istemeye veya "bu sorunu sınırlandırılmış bir sürede sonuçlandıracaksınız; bunu yapmazsanız BM Güvenlik Konseyi'ne giderim" (150) şeklinde uygulamaların ağırlık kazandığı bir dönemdir.

5-9 Şubat 1992 tarihleri arasında BM temsilcileri Camillion, Feissel ve Kavanagh'ın başkanlığında, Lefkoşa'da Vasiliu ve Denктаş arasında görüşmeler başlatıldı. Görüşmelerde, "Kapsamlı Çerçeve Anlaşması Taslağı" ve ilk kez Fikirler Dizisi'nin içeriği tartışıldı.

Daha sonra 17 Şubat 1992'de BM temsilcileri Camillion, Feissel ve Kavanagh'ın nezaretinde başlayan ve Ankara, Atina ile Lefkoşa arasından yapılan mekik diplomasisinde "Fikirler Dizisi" ele alındı. Böylece taraflar arasındaki görüş ayrılıkları ortadan kaldırılmaya

çalışıldı. Bunun dışında Kıbrıs'ta olarak toplum liderleri ile birbirinden ayrı müzakereler yapıldı. Yapılan görüşmelerde her iki tarafın resmî pozisyonları arasında çok derin görüş farklılıkları olduğu gözlemlendi. Şayet bu farklılıklar ortadan kaldırılmaz ise belli bir ilerlemenin sağlanamayacağı açık olduğu görüldü (Necatigil, 1998:xviii). Özellikle taraflar arasında egemenlik, toprak, yer değiştiren kişiler, dönüşümlü başkanlık, cumhurbaşkanlığı ve yardımcılığının seçimleri konusunda büyük sıkıntılar vardı. Yine de umudunu kaybetmeyen Gali, Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs'la ilgili "iyi niyet girişimine" ilişkin ilk raporunu, 3 Nisan 1992'de sundu. Gali, Güvenlik Konseyi'ne verdiği raporda, Kıbrıs'ta tarafların birçok konuda benzer görüşlere sahip olduklarını, ancak toprak paylaşımı ve mülteciler konusunda (151) ilerleme kaydedilmesi gerektiğini ifade etti.

Güvenlik Konseyi, 10 Nisan 1992'de 750 sayılı kararı kabul etti. Kararda, Genel Sekreter'in her şartta Konsey'i bilgilendirmesinin ve "gerektiğinde Konsey'in doğrudan desteğini almasını" (152) şart koşuyor olması, bu kararın önceki kararlardan farklı olduğunu ortaya koyuyordu. Hâl öyle olunca Kıbrıs Türk toplumu tarafından karar, uluslararası camianın Rum görüşlerine sıcak baktığı endişesiyle karşılandı.

Genel Sekreter, bu raporda ilk kez "Fikirler Dizisi'ne" (Gürel, 1984:107) yer verdi. Böylece Genel Sekreter olmasından sonra Gali, sorunun çözümü açısından zemin oluşturabileceği düşüncesiyle "Fikirler Dizisi'ni" (153) ortaya atmış oldu (Bölükbaşı, 1995:467-480). Bu çözümde, siyasal eşitlik, ulaşılabilecek sonucun her iki tarafça kabulü, tek egemenlik ve tek uluslararası kişilik, temel fikirlerdendi. Buna göre serbest dolaşım hakkı, yeni anayasanın kabulü ile sağlanacak, yerleşme ve mülk edinme hakkı ise nihai toprak (Bölükbaşı, 2000:299) düzenlemelerinin ardından geçerlilik kazanacaktı.

750 sayılı kararın kabul edilmesinin ardından, BM Genel Sekreteri'nin temsilcileri, 8-15 Mayıs tarihleri arasında, Kıbrıs'taki her iki tarafı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetleri ile yeni görüşmeler yapmak üzere bölgeyi ziyaret ettiler. Genel Sekreter'in temsilcileri, Ankara'da Başbakan Demirel ve Atina'da Başbakan Mitsotakis tarafından kabul edildiler. Her iki Başbakan da sürdürülmekte olan çabayı güçlü bir şekilde desteklerini ortaya koydular.

Bölgedeki görüşmelerin ışığında Genel Sekreter, 1 Haziran 1992 tarihinde, her iki toplum liderine birer mektup yazarak, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'na ilişkin Fikirler Dizisi üzerinde, gerekli görülecek makul bir zaman dilimi içerisinde anlaşmak üzere kendilerini, 18 Haziran 1992 tarihinde başlayarak, Birleşmiş Milletler'in New York'taki merkezinde bir araya gelmeleri için davette bulundu. Davet mektubunda, BM Genel Sekreteri ve temsilcilerinin, çeşitli başlıkları altında fikirler ortaya konulduğunu ve uzun bir tartışma dizisi temelinde geliştirildiği anımsatıldı (154). Daha sonraki görüşmelerde bu fikirlerin, her iki tarafın yasal çıkarlarına ve makul kaygılarına yanıt vermek çabasıyla, ayrıntılı bir şekilde ele alındığı ve değiştirildiği belirtildi. Bununla birlikte Genel Sekreter, her iki lidere New York'taki görüşmelerde de aynı yöntemin devam ettireceğine ilişkin niyetini belirtti. Ayrıca her iki lidere,

en son tartışmaların ve Güvenlik Konseyi'nin 750 (1992) sayılı kararının temeline dayanarak, sekiz eşit başlığın tümünü içeren bir Fikirler Dizisi'nin oluşturulmasının artık mümkün olduğunu belirterek, Fikirler Dizisi'nin bölünmez bir bütün kabul edilmesi gerektiğini ifade etti.

1 Haziran 1992'de her iki lidere de iletilen davet mektubunda, her biriyle ayrı ayrı yapılacak giriş toplantılarından sonra bölünmez bir bütün olarak bu anlaşmanın olabirliliğini araştırmak için sekiz başlıklı Fikirler Dizisi üzerinde, dolaylı görüşmelerin başlatılmasını önerdi. Ayrıca 750 (1992) sayılı karar doğrultusunda, dikkatin “toprak ayarlamaları” ve “yer değiştiren kişiler” üzerinde odaklanacağı da ifade edildi. Bunun üzerine her iki liderin sekiz başlık üzerinde anlaşma menziline girmesi hâlinde, nihaî anlaşmanın imzalanacağı da belirtildi (155).

Görüşmeler, ‘doğrudan müzakereler’ adı altında ve Butros Gali'nin farklılıkları gidermek için Denктаş ve Vasiliu ile ayrı ayrı görüşmesi tarzında 18 Haziran 1992'de başladı. Zaten Gali Fikirler Dizisi'nin hazırlık dönemi, 15 Haziran 1992 tarihine kadar devam etmektedir. Bu tarihten sonra Fikirler Dizisi'nin gerçekleşmesi için yapılan müzakerelerle dolu bir döneme girilir.

Görüşmeler başlamadan önce Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin temsilcileri, Denктаş'la görüştüler ve statükonun devam edemeyeceğini ve “toprakların şimdiki gibi adaletsiz dağılımının sürdürülemeyeceğini” (Bölükbaşı, 2001:334) söylediler.

Temmuz ve Eylül ayları arasında Lefkoşa, Ankara ve Atina'da yapılan görüşmelerde, Genel Sekreter'in temsilcileri, konularla ilgili reaksiyonların ve önerilerin belirlenmesi sürecine devam ettiler. Hâl böyle olunca, yani reaksiyonlar ve öneriler temel alınınca, Fikirler Dizisi'nin muhtevası, her iki tarafın yasal çıkar ve kaygılarını, makul ve adil bir tarzda yansıtmaya çabası içinde daha da detaylandırılmasına ve değiştirilmesine neden oldu. Ağustos 1991'de Ankara'da yapılan görüşmelerin sonucunda, bazı konularda, iki taraf arasındaki görüş ayrılığının devam etmesine ve toprak ayarlamalarının daha da tanımlanması ihtiyacının sürmesine karşın ortaya çıkan Fikirler Dizisi, imzalanacak anlaşmanın hazırlanmasında temel oluşturacak önemli bir adım olarak görülmekteydi. Ancak 8 Ekim 1991 tarihli raporda, kapsamlı bir çerçeve anlaşmasını sonuçlandırmak için Eylül'de üst düzey bir toplantının yapılmasına ilişkin beklentilerin gerçekleşmediği ifade edilmişti.

Güvenlik Konseyi, 716 (1991) sayılı kararında Fikirler Dizisi hazırlanmasında kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle vurgulamış ve bu işi tamamlarken karşılaştığı zorluklar karşısında kaygısını dile getirmişti. Konsey, önceki kararlarında olduğu gibi Kıbrıs meselesinin çözümü, siyasî bakımdan eşit iki toplumdan oluşan bir Kıbrıs Devleti temeline dayandığı şeklindeki tutumunu yeniden teyit etti.

Ortaya çıkan Fikirler Dizisi, kapsamlı anlaşmanın önemli sayıda öğeleri konusunda adil bir çözümün öğelerini oluşturmaktaydı. Eğer önemli konularda, özellikle de toprak

ayarlamaları ve yer değiştiren kişiler konusunda önemli bir ilerleme sağlanırsa, kapsamlı bir çözümün erişilebilir olacağı açıktı.

Aslında Fikirler Dizisi, bir çözümün temelini teşkil eden ve üzerinde mutabık kalınan konuları birleştirmekteydi. şÖyle ki:

Her şeyden önce Kıbrıs, Rum ve Türk toplumlarının ortak yurdudur. Bu toplumların ilişkileri, birçoğunluk-azınlık ilişkisi değil, Kıbrıs Devleti'ndeki iki toplumunun ilişkisidir. Bu nedenle aranan çözüm, her iki toplum tarafından karara bağlanmalı ve her ikisince kabul edilebilir olmalıydı. Ayrıca mutabık kalınan anlaşmada, her bir toplumun kültürel, dinî, sosyal ve dil kimliğine saygı gösterilmeliydi. Bundan da anlaşılıyor ki, kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına ilişkin, Fikirler Dizisi'nin hazırlanma çabaları (156) birkaç yıldır sürdürölmekteydi.

Görüşmeler boyunca Butros Gali, Türklerin daha çok taviz vermesi gerektiğine inandığını taraflara hissettirerek, zamanın büyük bölümünü kendi hazırlamış olduğu ve "Fikirler Dizisi" olarak adlandırdığı çözüm taslağını Denktaş'a kabul ettirmeye çalışarak geçirdi (157). Diğer Genel Sekreterlerden farklı olarak Butros Gali, küçük detaylar üzerinde bile bazı pazarlıklar yaparak ve Denktaş'ı sık sık "eğer işbirliği yapmazsan, Güvenlik Konseyi adada kendi çözümünü uygulayacak" (Bölükbaşı, 2001:334) şeklinde tehdit etti. Diğer bir görüşe göre pazarlıklarda ciddi bir taraf olduğu söylenebilir.

Genel Sekreter'in amacı, bir an önce kendi tasarlayıp hazırladığı çözüm plânını uygulamaktı. Bunun üzerine Genel Sekreter, *"iki tarafın üzerinde mutabık kaldığı veya tartışmalı olduğu tüm belgelere atıfta bulunulması"* (Cerrahoğlu, 1998:107) formölünü kabul ettirdi. Aslında New York'ta gerçekleştirilen bu buluşmada, göz önüne alınacak belgelerin tespiti aşağıdaki gibidir:

1. 186 (1964) BM Güvenlik Konseyi Kararı
2. 1977 Denktaş – Makarios Zirvesi
3. 1979 Denktaş - Kyprianu Zirvesi
4. 1980 Genel Sekreter'in Açış Konuşması
5. 1981 Genel Sekreter'in Değerlendirme Belgesi
6. 541 (1983) BM Güvenlik Konseyi Kararı
7. 550 (1984) BM Güvenlik Konseyi Kararı
8. 1984 Viyana Çalışma Noktaları
9. 17 Ocak 1985 Doruk Anlaşması Taslağı (158)
10. 29 Mart 1986 Çerçeve Anlaşma Taslağı (159)
11. 716 (1991) BM Güvenlik Konseyi Kararı
12. 750 (1992) BM Güvenlik Konseyi Kararı
13. 774 (1992) BM Güvenlik Konseyi Kararı

2.1.1.2. Fikirler Dizisi'ne Dair Genel Bir Değerlendirme:

21 Nisan 1967 İhtilali'nin lideri Albay Yorgo Papadopoulos, Türkiye ile dost olmanın Yunanistan için kaçınılmaz olduğuna inananlardan birisiydi. Papadopoulos, 1972 sonbaharında, Selanik Orduevi'nde verilen bir akşam yemeğinde gazeteci Cem Başar'a şöyle demişti.

“Komşu, sana bir plânımı açıklamak istiyorum. Yabancılar, asırlarca bizi birbirimize düşman ettiler. Bunun acısını halklarımız çekti. Buna bir son vermek istiyorum. Amacım, Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs'ı içine alacak bir federasyonun kurulmasına çalışmaktır. Sınır, pasaport, gümrük ortadan kalksın. Ticaretimizi birleştirelim. Ordularımız, tek savunma gücü olsun. O zaman bütün problemler ortadan kalkar, devletlerimiz güçlü, milletlerimiz mutlu olur” (Başar, 1988:15).

Albay Papadopoulos bu görüşünde samimi olup olmadığı bilinmese de o günden bugüne federasyon teklifinin adadaki toplumlara uygulanması için çok büyük gayret sarfedildiği bir gerçektir.

Aslında Kıbrıs için çözüm arayanların her şeyden önce gerçekçi olmaları gerekmektedir. Bu kişiler, öncelikle adanın stratejik ve jeopolitik konumunu, adadaki insanlar arasındaki din, dil, ırk farklılıkların ve iki toplumun birleşmesi hâlinde doğabilecek problemleri göz önüne almalı (160) ve bu çözümde, çok hassas bir dengenin var olduğunu bilmelidirler.

Kıbrıs sorununun özü üzerinde anlaşma olmadıkça hiçbir şey olmaz (161). Bu yüzden uluslararası camianın, herhangi bir çözüm için baskı yapmasına gerek de yoktur.

Neden federal çözüm şarttır? Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm için ille de federal olması mı gereklidir? Gereklidir; çünkü Bülent Ecevit'in (Ecevit, 1984:19) belirttiği gibi federal olmayan çözüm, yıllarca denenmiştir; yürümediği görülmüştür ve gerisinde acı, kanlı hatıralar bırakan federal olmayan çözüm, çökmüş gitmiş ve tarihe gömülmüştür. Bu yüzden federal bir sistem, Kıbrıs'ta kurulabilecek en iyi sistemdir (Denktash, 1988:57-58). Özellikle Ecevit 1974'ten sonra hazırladığı birçok raporda bunu açıkça da ifade etmiştir (Necatigil, 1998:82).

Kıbrıs Rum yönetiminin Dışişleri eski Bakanı Rolandis, *“Kıbrıslı Türklerin ve Rumların geçmişte yaşadıkları kötü anılardan ve deneyimlerden kurtulabilmek için en iyi çözüm federasyondur. Aksi hâlde en küçük olay dahi felakete yol açabilir”* (162) demiştir.

O yüzden federasyon, en makul çözüm şekli olarak vasfını her zaman için korumuştur (Keesing's, 1965-1966:20267). Ancak Federal Devletin yetkilerinin ne olacağı, belirsizliğini koruyan bir konudur. Yani esas sorun Federal Cumhuriyetin, federe devletler üzerindeki yetkilerinin asgaride tutulup tutulmayacağıdır (SİSAV, 1998:4).

BM'nin önemli görevlerinden biri, uluslararası alanda barışın ve güvenliğin korunmasıdır (Gönlübol, 1993:547). Bu yüzden BM, Kıbrıs meselesinde bugüne kadar “Waldheim'in Değerlendirmeleri”, “Cuellar'ın Görüşleri”, “Çalışma Esasları”, “Gündem”,

“Anlaşma Taslağı” ve “Kapsamlı Çerçeve Antlaşması” (163) adı altında bir dizi çözüm önerileri sunmuştur. Lakin BM’nin bu önerilerle ilgili hükümleri, hukukî olmaktan çok siyasî (Aydın, 1992:61) bir mantıkla hazırlandığı görülmektedir.

Her halükârda Kıbrıs sorusunda bir tarafın, kendi tezini diğerine empoze edemeyeceği mantıklı ve uzlaştırmacı çözümler üretilmelidir. En azından bu tür çabalar, çeyrek yüzyıldan beri sürdüğü aşikârdır. Aslında çözüm için söz konusu olan şey, ya bir federasyonun kurulmasıdır ya da adanın kesin olarak bölünmesidir (Heraclides, 2002:248). Birinci formül, resmî seçenek olarak hâlen gündemdedir (Steams, 1992:124). İkincisiye büyük oranda pratikte ya da “gelmekte alan taksim” (Haass, 1990:69-70) görünümüyle varlığını sürdürmektedir. Hatta 1977 (Makarios-Denktaş) ve 1979 (Kiprianu-Denktaş) bildirileri (McDonald, 1989:56) çerçevesinde çok mantıklı ve her iki tarafı da gözetken iki bölgeyi federasyon, BM’nin iki ayrı Genel Sekreteri’nin ayrıntılı ve toplu önerileri (Kyle, 1997:99-101), yani Cuellar paketleri ve Gali önerileri gibi önerilerle ortaya konmuştu. Uzlaştırmacı çözümün temeli, Güzelyurt ve Maraş’ı içeren yaklaşık % 5 oranında (Mirbagheri, 1998:130) bir kısım toprağın iadesiydi. Bunun anlamı Kıbrıslı Rum göçmenlerin yaklaşık üçte ikisinin yerlerine geri dönmesidir (Richmond, 1998:87). Buna paralel olarak Kıbrıslı Türklerin güvenliği sağlanacak, yani ekonomik ve sosyal (Ryan, 1995:55-58) açıdan kendilerinden çok daha gelişmiş olan Kıbrıs Rumlarından etkili biçimde korunacaklardı.

Halbuki BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs’ta Özel Temsilciğini yapmış olan Hugo Gobi, federalizmin kökeninde sosyal kaynaşma olduğunu ve sosyal açıdan kaynaşamayan grupların federal bir çatı (Denktaş, 1996:60) altında birleşmelerine imkân olmadığını belirtmişti. Fakat her vesile ile Kıbrıs’ta, iki kesimli federasyonun kabul gördüğü söylenmekteydi. Çünkü 1977’de her iki taraf, bu formüle “evet” demişler ve BM’nin önüne bu formülü koymuşlardı. Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi de “ tarafların kabul ettiği iki kesimli federasyon” (Ülkü, 1998:12) üzerinde çalışmış ve her iki tarafın da kabul edebileceği Fikirler Dizisi’ni gündeme getirmişti.

Bilindiği gibi daha önceki tarihlerde, İngiliz-Fransız gizli antlaşması (Syces-Picot) ile Ortadoğu’da, aşiretlerden oluşan ayrı ayrı devletler kurulmuştu. Yine İngilizlerin etkisiyle Hindistan’dan kopartılarak, Pakistan ve Bangladeş gibi iki ayrı devlet daha oluşturulmuştu. Günümüzde dahi bazı Avrupa devletlerinin hayat sahasına giren Balkan ülkelerinde, etnik atomizasyon çalışmaları devam etmektedir. Peki, dünyada etnik atomizasyon çalışmaları devam ederken, neden Kıbrıs’taki toplumları “bütünleştirme veya birleştirme” (Çakır, 1999:539) çalışmaları ile ilgili planlar hazırlanmaktadır? Aslıdan bu sorusunun cevabı, bulunmak zorundadır. Çünkü bu sorunun cevabı “halkların kardeşliği” sloganları ile bulunamaz. Kaldı ki dünyanın çeşitli bölgelerinde parçalanma planları yürürlüğe konurken, Kıbrıs’ta tam tersi uygulanması rastlantı değildir.

Gobi'nin dediği gibi BM'nin arzusu Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi yönündedir. Ancak bunun zor olduğunu, tarihten gelen husumetin ve olayların buna engel olduğunu belirtmektedir. O, ortada göz yumulamayacak veya en azından kale alınması gereken bir "ayrılığın" var olduğu gerçeğine unutmamak gerektiğini dikkat çekti. Bu nedenledir ki, Birleşmiş Milletlerin sadece "birleşmelidirler" mantığına dayanan yaklaşım, meselenin hâlinde yeterli değildir. Meselenin hâlli için nedenleri bilmek ve bunların oluşturduğu tepkileri anlamak gerekir (Denктаş, 1996:59). 1963'den veya 1974'den bu yana, BM metotları ile sağlığa kavuşamamış bir meselenin, yeni bir karar sistemi ile çözüme kavuşması doğal karşılanmamalıdır.

Gobi, adadaki görevi esnasında, mini veya orta paket önerilerinde, kendisinin de bulunduğunu ve bunların, meselenin hâlinde yararlı olmadığını üzülerek belirtmiştir (Denктаş, 1996:59-60). Bundan hareketle Gobi'nin düşüncesi, oluşturulacak federasyonun "politik denge" (Moran, 1998:78) ve "yapısal kapasite eksikliği" (Gobi, 1989:21) olmamasına özenle dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Çünkü Kıbrıs'ta, federasyon veya konfederasyon formülüne dayalı herhangi bir çözümün bulunması oldukça zordur. Bu zorluk, her iki toplumun bir birine karşı psikolojik (Gobi, 1993:76) olarak duyduğu güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Stephen, 1997:98).

Şu bir gerçek ki, Kıbrıs sorunu, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesinde ve onun kararları esas alınarak çözümlenmelidir. Dolayısıyla bütün taraflar, BM Genel Sekreteri ile işbirliği yapmalıdırlar.

Kıbrıs Türk halkı, Kıbrıs sorununu BM çerçevesinde halledilmesine karşı değildir. Ancak bunu, daha da daraltarak "BM kararları çerçevesine" sokmaya karşıdır. Çünkü bu kararlar, Kıbrıslı Türklerin eşit şartlarda dinlenmediği, hatta söz hakkı verilmediği toplantılarda alınmış hak ve adalet ilkelerine, bir başka deyişle gerçeklere uymayan kararlar olduğuna, inanmaktadırlar. Gerçekten de Kıbrıs'ın iki halka dayalı bağımsızlığını yok etmek için kanlı bir darbe tertipleyen bazı Rumlar, bu darbeye başarılı olmadıysa da tüm Kıbrıs'ın meşru lideri olarak tanınmasına ve Kıbrıs meselesinde yargıç mevkiine oturmasına yol açmışlardır (164). Böylelikle Makarios, silahla yapamadığını, tek yanlı BM kararları ile elde etmiş oluyordu.

1988 yılından bu yana yapılan görüşmeler, beklentilerin aksine istenilen sonucu vermedi. Bu durumu gözleyen Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin 649/1990 sayılı kararı ile başlayıp 789/1992 sayılı kararı ile şekillendiğine inandığı bir süreç içinde Çerçeve Anlaşması taslağını toplumların liderleri ile birlikte hazırlamak ilkesini bir kenara bırakarak, söz konusu taslağa ışık tutacak "Fikirler Dizisi'ni", bizzat kendisinin ortaya koyduğu bir yöntemi tercih etti (SİSAV, 1993:6-7). Böylece ilgili taraflar, görüşlerini işbu dizideki fikirlerle sınırlamak gibi bir durumla karşı karşıya bırakılmış oldular.

İşte bu anlayış içinde Genel Sekreteri, 21 Ağustos 1992 tarihli raporuna, toprak ayarlamaları konusundaki bir "haritayı" ekli olarak koymuş ve Fikirler Dizisi'ne ait belgeyle

buna resmiyet kazandırmıştır. Böylece 1992 yılında BM, bugüne kadar hazırlanmış olan en kapsamlı çözüm plânını (165), dönemin BM Genel Sekreteri'ne atıfla, Gali Fikirler Dizisi (166) olarak gündeme getirmiş oldu.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs eski Koordinatörü Nelson Ledsky'in dediği gibi yapılacak şey, bir araya gelip federal bir çözümün asgarî şeklinin nasıl olacağı üzerinde anlaşmak (167), sonra bunun hakkında Güvenlik Konseyi'nden bir karar çıkartmak ve bu kararın 1992 Fikirler Dizisi ile birleştirilerek bir bütün hâlinde Güvenlik Konseyi aracılığıyla uygulamaktır.

Bu belge, her bir tarafın ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in temel konular üzerindeki görüşlerini apaçık bir şekilde ortaya koyuyordu. Özellikle şu vurgulanmalıdır ki, Birleşmiş Milletler'in pozisyonu, sadece Fikirler Dizisi'nden ibaret değildi (168). Bu diziden başka, Güvenlik Konseyi'nin 1974'den bu yana Kıbrıs hakkında aldığı kararlar da Birleşmiş Milletler'in pozisyonunu oluşturmaktaydı. Fakat asıl önemli olan BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin 1992'de geliştirdiği "Fikirler Dizisi" temelinde, "iki kesimli, iki toplumlu Kıbrıs federasyonu, acaba hem Türkiye'nin millî çıkarlarına, hem de Kıbrıs Türklerinin hayrına olan çözüm değil midir?" sorununa cevap bulmaktır. Hatta "Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Kıbrıs Türkleri açısından 1974 öncesine dönülmesi anlamına geleceğini" (169) iddia etmek ne kadar gerçekçidir?

Bir başka deyişle Kıbrıslı Rumların iddia ettiği gibi adanın bölünmesine ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yok olmasına neden olacağı düşüncesi ne derece gerçekçidir? Bütün bu sorulara rağmen BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin geliştirdiği ve "Gali Fikirler Dizisi" olarak anılan önerileriyle, Kıbrıs'ta federasyon temeline dayalı bir çözüme yaklaşıldığı izlenimi doğurdu (Kohen, 1998:11; Bolukbasi, 1995:471).

Sorununun çözümüne temel kabul edilen BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin Fikirler Dizisi, aslında bilinen anlamda bir federasyonu içermiyordu (Alpay, 1997:14). Yapısında yer yer konfederal, yer yer de federal öğeler taşıyordu.

BM Genel Sekreter eski Sözcü Fred Eckard'ın da ifade ettiği gibi, BM için zaten adada Denктаş'ın istediği gibi her iki toplumun siyasî eşitliğinin bulunduğu, iki toplumlu ve iki bölgeli bir devlete dayalı, barışçı bir çözüme alternatif olan başka bir çözüm yolunun olmadığını belirtmişti (170).

Bu açıdan bakıldığında 789 sayılı karar, hâlâ daha geçerlidir ve BM'nin barış çabalarının temel direğidir. Diğer bir deyişle Güvenlik Konseyi'nin 789 sayılı kararı, 26 yıllık bir gecikmenin ardından ete kemiğe bürünen ve icra edilebilen bir karardır.

Bu yüzdendir ki BM Genel Sekreteri, her iki tarafa, daha önceki anlaşmaların hiç birinin bu denli geniş bir çözüm plânı olmadığı için zorla kabul ettirebileceğine inandı. Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu çerçevesinde hazırladığı "öneri paketi" (Necatigil, 1998:399) Güvenlik Konseyi'nde aynen desteklenip onayladı. Böylece Genel Sekreter, Güvenlik

Konseyi'nden aldığı iyi niyet misyonunu bir tarafa bırakarak, "arabuluculuk" (Necatigil, 1998:399) ilkesi ile hazırladığı çözüm plânını uygulamaya koydu.

Türkiye'nin Atina eski Büyükelçisi Nazmi Akıman'ın da ifade ettiği gibi 789 sayılı karar, bundan önce alınan kararlara oranla daha sivridir ve altından daha zor kalkılabilecek niteliktedir (Tavşanoğlu, 1998:53). Ama bu da sonuçta diğerleri gibi bir karardır. Yol gösteren ve rehber niteliğinde olan bir karardır.

BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin, daha çok Kıbrıs sorunuyla ilgili iki yardımcısının, yani Camillion ve Feissel'in görüş ve raporlarına dayalı olarak hazırlayıp, 15 Temmuz 1992 tarihinde taraflara sunduğu Fikirler Dizisi (Set of Ideas), bilindiği gibi Güvenlik Konseyi'nin 26 Ağustos 1992 günü yaptığı toplantıda benimsenerek, BM belgesi hâline gelmişti. Ayrıca 774 sayılı Güvenlik Konseyi (GK) kararının 3. maddesiyle kapsamlı bir anlaşma taslağına esas olabileceği belirtilmişti.

Fikirler Dizisi'nin başlangıcında, "Amaçlar" (Gazioğlu, 1997:13) ara başlığı altında, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın 1977 ve 1979 üst düzey anlaşmalarıyla ilgili BM kararları ve özellikle 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) ve 750 (1992) sayılı kararlara dayandırıldığı belirtilmekteydi.

Aslında anlaşmanın, Kıbrıs'la ilgili BM kararlarına dayandırıldığı belirtilmesi, sakıncalı bir durum yaratmaktaydı. Çünkü 1964'ten bu yana alınmış birçok BM kararı vardı ve bunların hangilerinin adil ve kalıcı bir çözüm için uygun olduğu tartışmalı bir konuydu. Bunlar içinde yanlış, tek yanlı, çözüm çabalarına yarar değil, zarar veren kararlar da vardı. Bu nedenle, BM kararlarına herhangi bir atıfta bulunmaktan ziyade, iki zirve anlaşmasıyla sıralanan 367, 649, 716 ve 750 sayılı kararların esas alındığı belirtilseydi, ileride çıkması olası bazı tartışmaların daha başında önlenmesi sağlanabilirdi.

Amaçlardan söz edilirken, diğer hususlar arasında özellikle, Kıbrıs'ın, Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğunun ve her iki toplum arasındaki ilişkinin birçoğunluk-azınlık ilişkisi değil, federal Kıbrıs cumhuriyetindeki iki toplum arasındaki ilişki olduğunun belirtilmesi, olumlu ve gerçekçi bir yaklaşımdı. Bu, Kıbrıs Türk toplumunun uzun yıllardan beri üzerinde durduğu, ısrarla savunduğu bir gerçeğin nihayet uluslararası camia tarafından kabulünün bir nişanesiydi.

Diğer bir olumlu yaklaşım ise "Kapsamlı Antlaşma Taslağı'nın" iki toplumun siyasî eşitliğini, kabul edip güvence altına alacağını vurgulamasıydı (Gazioğlu, 1997:13). Federal Hükûmet'in tüm organlarında her iki toplumun etkin katılımı ve onayının gerekeceği hususu belirtilmekle beraber, daha sonraki ilgili bölümlerde kararların alınmasında ve uygulanmasında istenilen düzeyde ve kapsamda bir formül ortaya konulmadığı gibi, Rum toplumunun daha egemen ve daha üstün konuma geçmesine yol açabilecek önerilere yer verilmişti. Bunlara, daha sonra sırası geldikçe değinecektir.

Aslında çok ayrıntılı unsurlar içeren bu kararlara dikkatle bakmakta büyük yarar vardır. Raporda belirtildiği gibi Güvenlik Konseyi, iki liderin Fikirler Dizisi'nin bütün maddelerini görüştüklerini ve bazı konularda anlaşma sağlandıklarını ve bunun tatmin edici bir biçimde not ederek, her iki tarafın, Genel Sekreter'le birlikte bir araya gelme konusunda anlaşmaya varmasını memnurlukla karşıladığını açıkladı (Tamçelik, 2000:396).

Bütün bunlardan sonra raporun içeriğine geçilmesinde fayda vardır. Rapor üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'na ve Fikirler Dizisi'nin hazırlanmasına yönelik çabalar anlatılmaktadır. İkinci bölüm, üzerinde tartışılan fikirlere vakfedilmiş olup, üçüncü ve son bölümde ise BM eski Genel Sekreteri Butros Galî'nin bizzat kendisinin vardığı sonuçları ve tavsiyeleri içermektedir (171).

BM Çözüm Plânı'nın tam metni ise 24 sayfadan ve 8 ana başlıktan oluşmaktadır.

Başlıklar itibarıyla;

1. Bütünlüklü Hedefler
2. Yönlendirici İlkeler
3. Federasyonun Anayasal Yönleri
 - a) Federal Hükûmetin Yetki ve Fonksiyonları
 - b) Federal Hükûmetin Yapısı, Oluşumu ve İşleyişi
 - c) Özgürlükler, Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Dahil, Temel Haklar
4. Güvenlik ve Garantiler
5. Toprak Ayarlamaları
6. Yer Değiştirmiş Kişiler
7. Ekonomik Gelişme (Kalkınma) ve Güvenceler
8. Geçici Düzenlemeler (Akpınar, 1992:1; Tamçelik, 2000:396) şeklindedir (172).

Görüldüğü gibi görüşmelerden sonra ortaya çıkan Fikirler Dizisi, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın önemli sayıda öğeleriyle birlikte ortaya çıkmış oldu. Bu öğeler, birçok kimse tarafından kalıcı bir anlaşmanın temel unsurları olarak görülmekteydi.

Yeter ki önemli konularda, özellikle de toprak düzenlemeleri ve yer değiştiren kişiler (173) konusunda açıklık getirebilsin.

Türk tarafının "Fikirler Paketi", Rum tarafının "belge" veya BM Genel Sekreteri'nin "Fikirler Dizisi" diye isimlendirdiği, Kıbrıs sorunun çözümüne ilişkin öneriler (Cerrahoğlu, 1998:143-144) özetle şöyledir:

- Kurulacak federal cumhuriyet, anayasa açısından iki toplumlu (bi-communal), toprak yönünden iki kesimli (bizonal) olacak.

- İki toplumun siyasî eşitliği olacak.

- İki federe devlet eşit yetkilere sahip olacak.

- Her federe devlet, bir toplum tarafından yönetilecek ve her topluma kendi bölgesinde nüfus çoğunluğu ve daha fazla mülkiyet hakkı tanınacak.
- İki toplum, federal hükûmetin bütün organlarına ve kararlarına sonuç alıcı şekilde katılacak.
- Federal Bakanlar Kurulu ve Federal Alt Meclisi 7'ye 3 oranında, Senato ise eşit sayıda temsilcilerden oluşacak.
- Federal devlet, tek ve uluslararası şahsiyete ve egemenliğe sahip bulunacak ve bu devlette tek vatandaşlık geçerli olacak.
- Dolaşım özgürlüğü, federal cumhuriyetin kurulmasıyla beraber uygulanacak. Yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri ise göçmenlerin evlerine dönüşü konusunda anlaşma sağlandıktan sonra uygulanacak.
- İki taraf her toplumdan diğer toplumun yönetimi altında bulunan bölgeye yerleşecek şahıs sayısı konusunda anlaşmaya varacak.
- Yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri, bu anlaşmanın yapılmasından sonra yürürlüğe girecek.
- Göçmenlerin evlerine dönüşü, toprak düzenlemesine paralel şekilde gerçekleşecek. Bu çerçevede, bugün KKTC sınırları içinde kalan bir bölüm toprak, Rumlara devredilecek.
- Nihai hedef, adanın askerden arındırılması olacak. Antlaşmayla birlikte yabancı askerlerin büyük bölümü çekilecek.
- 1960 Garanti Anlaşması aynen kalacak, ancak günün şartlarına uydurulacak.
- Eski yerlerine dönmek istemeyen göçmenler, mallarına karşılık tazminat alacaklar.
- İki toplumun, eşit olarak yararlanacağı bir ekonomik kalkınma modeli uygulanacak ve at üyeliğinin Kıbrıs Türklerinin ayrı referandumuna sunulacaktır.

Ayrıca Genel Sekreter, taraflara önerdiği ana ilkeleri iyice incelemelerini, daha sonra “çözüme gidecek görüşmeler” için tekrar kendisiyle buluşmalarını istedi.

Diplomatik dilde, “Kıbrıs’ta Bütünlüklü Bir Anlaşma Çerçevesine İlişkin Fikirler Dizisi” (Akpınar, 1992:1) olarak adlandırılan “BM Çözüm Plânı”, Kıbrıs Rum ile Türk toplum liderleriyle Genel Sekreter’in gözetiminde ve eşit şartlar altında, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması yönünde önemli bir adım atılmış oldu. Raporun içeriğine gelince:

Toplam 24 sayfalık raporun ilk 17 sayfasında tarafların pozisyonları özetlenmiştir (174).

Raporun birinci paragrafında, 26 Ağustos 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından alınan 774 sayılı karara atıfta bulunularak, bu kararın 10. paragrafında bir anlaşmaya ulaşılamaması hâlinde, başarısızlığın nedenlerinin belirlenmesi ve sorunun çözümü için Güvenlik Konseyi’ne alternatif yolların tavsiye edilmesinin öngörüldüğü anımsatılıyordu.

Raporun ikinci paragrafında, geçmiş raporlara ve ilk iki turdaki gelişmelere özetle değinen Butros Gali, üçüncü paragrafın sonuna da ise Kıbrıs'taki statükonun yaşayabilecek bir seçenek olmadığını ve Güvenlik Konseyi'nin, sorunun çözümü için yeni alternatif hareket tarzlarını değerlendirmesi gerektiğini bir önceki raporunda olduğu gibi belirtiyordu.

Raporun 4. paragrafında ise Güvenlik Konseyi'nin 1992 yılı sonuna kadar bir anlaşmaya ulaşılmamasını istediği ve şimdiki statükonun kabul edilemeyeceğini vurguladığı anımsatılırken, beşinci paragrafta Genel Sekreter'e ait temsilcilerin 9-22 Ekim tarihleri arasında Kıbrıs'taki iki tarafla, aynı zamanda Yunanistan ve Türkiye yetkilileri ile çeşitli temaslar yaptığı belirtiliyordu.

Raporun 6. paragrafı ile 43. paragrafları arasındaki 37 paragrafta, 28 Ekim ve 11 Kasım tarihleri arasında yapılan 3. tur görüşmeleri sırasında görüşülen konular ve tarafların pozisyonları açıklanıyordu.

Bu bölümde tarafların pozisyonunu belirten görüşlerin, 3. tur görüşmeler sonunda hazırlanan ve gayri resmî "Tespit Belgesi'nde" açıklanan mukayeseli görüşler olduğu belirlendi. Böylece Butros Gali, bu tutumuyla, daha önce "gayri resmî bir çalışma belgesi" olarak nitelendirdiği "Tespit Belgesi'ne" de resmiyet kazandırmış oluyordu.

BM Genel Sekreteri, raporunda, Türk tarafının bazı görüşleri ile Fikirler Dizisi'nin temel esasları arasında farklar olduğunu belirtmekle beraber, Türk tutumunu kınamıyordu. Ayrıca raporda, şimdiki statükonun kabul edilemeyeceği yinelenmekle beraber, bunun sona erdirilmesi için herhangi bir önlem alınması hususunda da önerisi bulunmuyordu.

Genel Sekreter'in bu tespitleri ve önerileri arasında, Türk askerlerinin sayısının azaltılarak 10 yıl önceki düzeye getirilmesi, Rumların silahlanmasının durdurulması, 550 sayılı Güvenlik Konseyi kararı uyarınca Maraş'ın Birleşmiş Milletler kontrolüne verilmesi, Yeşil Hat üzerindeki hareket kısıtlamalarının ve yabancı ziyaretçiler için uygulanan kısıtlamaların azaltılması, yeniden yakınlaşma çabalarının önlenmemesi ve Birleşmiş Milletler gözetiminde bütün adada nüfus sayımı yapılmasının (175) taraflarca kabul edilmesi de bulunuyordu.

BM Genel Sekreteri Gali'nin bu önerilerinden amaçladığı, iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonun kurulmasını sağlamaktı. Bu yüzden anlaşma taslağının metni, tarafların siyasal eşitliğinin sağlanması yönünde hazırlandı. Böylece bu anlaşma, federal cumhuriyetin geleceğini kuracak olan taraflar arasında etkili bir işbirliğinin oluşturulması ve her iki halkın güvenliği ile barışı sağlamayı amaçlayan bir tasarı (176) olarak ortaya çıktı.

BM Genel Sekreteri'nin hazırladığı ve 101 maddeden oluşan belge, Güvenlik Konseyi'nden 774 sayılı kararı ile hayat buldu. Fakat bu raporu, diğerlerinde ayıran bir özellik vardır. Bugüne kadar hazırlanan "Kapsamlı Çerçeve Anlaşmaları", hiçbir şekilde Güvenlik Konseyi'nin ilân edilen kararına ek olarak hazırlanıp sunulmamıştı. Dahası toprak düzenlemeleri ile ilgili harita ve "Fikirler Dizisi'nin" ekte sunduğu rapor, 26 Ağustos 1992

tarihinde kabul edilmişti (Necatigil, 1998:395). Bundan böyle Kapsamlı Çerçeve Anlaşması, taslak olmaktan çıkmış, uzlaşılması gereken bir metin olarak tarafların önüne getirilmişti. Bugüne kadar böyle bir yöntem takip etmekten kaçınan Genel Sekreterlik, artık pozisyon değiştirdiği (Sözen, 1998:59) anlaşılmaktadır.

Dolaylı görüşmelerin yeniden başladığı 15 Temmuz tarihinde BM Genel Sekreteri, liderlerin her birine, bir haritadan oluşan toprak ayarlamaları önerileri de dahil, Fikirler Dizisi metnini sunarak, her iki liderden bunu, kapsamlı bir anlaşmanın ortaya çıkarılmasında baz olarak kabul etmelerini istedi (176).

Üçüncü tur görüşmeleri BM Genel Sekreteri'nin başkanlığında, New York'ta 28 Ekim – 11 Kasım 1992 tarihleri arasında başladığında, her iki lider, BM Genel Sekreteri'nin "Fikirler Dizisi" başlığında (Necatigil, 1998:395) sunduğu önerileri ilke olarak kabul ettiğini açıkladı. Böylece iki liderin sekiz başlık üzerinde anlaşma menziline girmesi hâlinde, kalıcı bir barışın imzalanacağı (177) tespit edilmiş oldu.

Bunun üzerine Denктаş ve Vasiliu, New York'a çağrıldı. Gali, önce her iki liderle ayrı ayrı görüşerek, görüşler birbirine yakınlaştıktan sonra birlikte toplantı yapmayı tasarladı. Fakat görüşmeler sırasında Gali, Denктаş'a, daha çok baskı yaparak, ortaya koyduğu haritayı kabule zorlamadı. Bu haritada, Türk tarafına % 28.2'lik bir toprak bırakılmakta ve Güzelyurt bölgesi (Sönmezoğlu, 2000:298), Rumlara verilmekteydi. Bu teklifi kabul etmeyen Denктаş da kendi haritasını ortaya koymuştu. Bu haritada da Türk tarafına % 29 + toprak bırakılıyor ve Güzelyurt, Türk tarafında kalıyordu. Bir süre sonra görüşmeler tıkanınca Gali, kendi haritasını raporuna ekleyip Güvenlik Konseyi'ne sundu ve Konsey, 26 Ağustosta kabul ettiği 774 sayılı kararla (178) bu haritayı (179) resmileştirdi (Necatigil, 1998:395; Gürel, 1993:112). Ardından 26 Ekimde görüşmelerin son turu başladıysa da yine bir sonuç alınamadı ve 7 Kasımda görüşmeler sona erdi. Genel Sekreter Gali, Güvenlik Konseyi'ne mutat raporunu (180) sundu ve ardından BM Güvenlik Konseyi bir öncekine benzeyen 789 sayılı kararı aldı (181). Bu kararın içindeki bir detay ise Genel Sekreter Gali'nin Türk tarafına bakış açısını göstermesi açısından ilgi çekicidir. Bu karardaki detay, diğer Güvenlik Konseyi kararlarında olduğu gibi, konuya ilişkin eski kararların benimsenmesi anlamında zikredilirken, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının eşitliğini (Necatigil, 1998:395) belirgin bir biçimde vurgulayan 649 sayılı kararın atlanmış olması dikkat çekicidir.

Aslında temel konularda tarafların mukayeseli yaklaşımları açısından ciddi farklılıklar vardır. Bunlar sırasıyla:

1. Devletin yapısı
2. Anayasal organlarda temsil hakkı
3. Üç özgürlük (seyahat, yerleşme, mülk edinme)
4. Toprak ve mülkiyet konusu
5. Askerlerin çekilmesi

- 6. Garantiler
- 7. Egemenlik
- 8. Siyasal eşitlik (182)

789 sayılı kararda iki tarafı ayıran temel noktaların esasları şudur: “İki kesimli ve iki toplumlu federasyon” dendiği zaman iki taraf da bundan farklı şeyler anlamaktadırlar. Rum tarafı bundan, adayı fiilen ikiye bölmeyecek iki kesimli bir federasyonu, Türk tarafı ise iki ayrı devletten oluşacak bir federasyonu algılamaktadır. Aslında Gali Fikirler Dizisi üzerinde bir hayli ilerleme sağlanmıştı. Türk tarafı, adanın ‘% 29 +’ının kendisinde kalmasını kabul etmişti. Rum tarafı bunun % 25’e inmesinde ısrar ediyordu. Ancak Rum tarafı iki kesimliliği, iki tarafın siyasî eşitliği şeklinde kabul etmiş olsaydı, belki bir anlaşma olabilirdi. Ama olmadı. Şurası ilginçtir ki Rum tarafı, ancak Türk tarafının yaptığı bir ileri hamleden sonra bir önceki Türk tezini kabule yanaşıyordu. Bu da her defasında Denktaş’ı, daha ileri taleplerde bulunmaya teşvik ediyordu. Denktaş da her seferinde çitayı biraz daha yükseltmek zorunda kalıyordu (Kohen, 1998:18). Çita belirli bir noktada iken Rum tarafı o noktayı kabul etmiyor, ama Denktaş çitayı yükseltince o noktayı kabulleniyordu (183). Örneğin Türk tarafı bugünkü talebinden çok daha geride olan kantonal sistemi ya da işlevsel federasyonu önerdiği zaman Rumlar buna hayır diyorlardı. Onun için Denktaş, her defasında çitayı biraz daha yükseltebileceğini (184) düşünüyordu.

Zaten mevzii konuların görüşülmesi sırasında Denktaş’ın, Genel Sekreter’in Fikirler Dizisi ile haritasının çizdiği çerçevede dışında görüşler ileri sürdüğü (185), rapordan da anlaşılmaktadır.

Coğrafi ayarlamalarla ilgili olarak Genel Sekreter Butros Gali, raporunda, kendi haritasının makul olduğunu gösteren savlar sıralıyor ve Denktaş’ın savlarına ve tepkilerine kesin yanıtlar veriyordu.

Genel Sekreter Gali ayrıca, yapılacak coğrafi ayarlamaların mümkün olduğu kadar çok sayıda Rum göçmenin, Rum yönetimi altında rehabilite (186) edilmeleri amacına yönelik olması gerektiği görüşünü kabul ediyordu. Rapordan açıkça anlaşılacağı gibi, Denktaş’ın bu konudaki görüşleri gerçek dışı sayılıyor ve Denktaş’ın görüşmeler sırasında sunduğu haritalar ise reddediliyordu.

Yerlerinden ayrılan insanlarla ilgili olarak Genel Sekreter, bu konuda güdülen amacı açıkça belirttikten sonra Türk tarafının görüşlerini ayrıntılı bir şekilde yanıtlıyor ve iddialarını kabul etmiyordu.

Prensip olarak dönüş ve mülkiyet haklarının Denktaş tarafından kabul edildiği Genel Sekreter’in raporunda belirtiliyor olsa da, bu son derece önemli bir konudur. Özellikle bu konuda karşılaşılabilecek pratik zorluklara Denktaş’ın getirdiği yorumlar, Genel Sekreter tarafından yine reddediliyordu.

Zira Genel Sekreter, dönüş ve mülkiyet haklarının Denктаş tarafından öne sürülen koşullar ve kısıtlamalarla ortadan kıldırılamayacağı görüşünü benimsiyordu. Raporda, Denктаş'ın dağıttığı “tapulardan”, tırnak içinde söz ediliyordu. Bu da Birleşmiş Milletler'in bu “tapuları” tanımadığını açıkça gösteriyordu.

Egemenliği, geçici hükümleri ve federal yürütme yetkisi gibi hususları kapsayan anayasa konusuna gelince, Genel Sekreter'in belirttiği görüş, son derece önemlidir. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin kararları çerçevesinde Denктаş'ın bu konudaki görüşlerinin kabul edilemeyeceğini belirtiyordu.

Genel Sekreter, raporunda belli bir nüfus oranına değinmesi ve Türk tarafının gerek toprak, gerekse anayasa konularında mantık dışı talepler öne sürdüğünü iddia etmesi (187), “sömürgeciler” sorununun zamanla gündeme getirilip görüşülmesine zemin hazırlıyordu.

Sonuç olarak denilebilir ki, Genel Sekreter, raporunda, çözüm hedefine ulaşılamamasının bütün sorumluluğunun siyasî istek göstermeyen Türk tarafına ait olduğunu gösteriyordu.

Gerçi Genel Sekreter, olaylardan direkt sonuçlar çıkarmaktan kaçınıyorsa da iki tarafın görüşlerinin sıralanış şekli, BM kararları, uluslararası hukuk ve mutabık kalınan ilkeler zemininde ve çerçevesinde çözüm arayışına yapıcı bir şekilde yardımcı olan tarafın, Rum tarafının olduğunu açıkça gösteriyordu (188). Ayrıca belgede Kıbrıs meselesinin çözüm pozisyonunu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temeli üzerinde olabileceği izlenimi veriyordu. Bu temel, tek egemenlik ve uluslararası kimlik, tek vatandaşlık, bağımsız ve adanın bütünlüğünün korunması üzerine inşa edilecekti. Bununla birlikte toplumların siyasal eşitliği tam olarak tanınsa da bu tanınma, iki toplumlu ve iki bölgeci federasyon olacaktı (189). Ama başka bir devletle kısmen veya tamamen birleşmesi, çözüm önerileri içinde yer almayacaktı. Böylece siyasal eşitlik, taraflardan birinin diğerine hakim olmasını önleyecek güvenlik önlemleri ve kurumsal himayeyi (Türkmen, 2000:14) beraberinde getirecekti.

Siyasal eşitlik, kurulması düşünülen devletin her iki tarafça kabulüyle olacaktı. Tek egemenlik ve tek uluslararası kişilik, Fikirler Dizisi'nin temel fikirlerdendi. Buna göre serbest dolaşım hakkı (Sönmezoğlu, 2000:298) yeni anayasanın kabulü ile sağlanacak, yerleşme ve mülk edinme hakkı ise nihaî toprak düzenlemelerinin (190) ardından geçerlilik kazanacaktı.

Bu arada özellikle dokuz aylık kısa dönem içinde, Kıbrıs sorununun gidişatını temelden etkileyeceği belli olan kimi değişiklikler yaşandı. Kasım başında New York görüşmeleri sona erdikten sonra Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'in tavsiyesine uyarak, Gali'nin “Fikirler Dizisi'ni” ve taraflara “resmi belge” olmadığını belirterek sunmuş olduğu “haritayı” (Gürel, 1993:111) resmileştiren 789 sayılı kararı kabul etti. Böylece Türk diplomasisi, bu konuda mağlup olmuştu. Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu kararda, Türkiye'nin ve KKTC'nin görüşlerine tamamen tersti. Kararların ABD dahil, Konsey'in 15 üyesinin oy birliği ile alınmış olması da düşündürücüydü. Güvenlik Konseyi'nin bu tavrı, Türk tarafının bu

yılın başından itibaren izlemeye başladığı yeni politikanın, uluslararası camiada onay görmediğini ortaya koyuyordu. Yeni politika, çözüm şekli ve yöntemi konusunda eski tutumdan farklı görüşlere ve önerilere dayanıyordu. İki kesimli ve iki toplumlu federal çözüm yerine, iki ayrı ve egemen devletin varlığına dayalı çözüm; “toplumlararası” görüşmeler yerine “iki devlet” arasında diyaloga dayanan bir tezdi. BM, ABD ve diğer ülkelerin özel temsilcileri ile bu konuda pek çok temas yapıldı. Güvenlik Konseyi’ndeki son toplantı, yeni Türk politikası için bir nevi test oldu. Türk tarafı için kabul edilmesi gerekir ki, sonuç hiç de iyi olmadı. Aslında Konsey’de kabul edilen bu karar metninde, Türk tarafının görüşlerine ters düşen başlıca noktalar şunlardı:

1. Adanın şimdiki statüsüne ve bölünmesine karşı çıkılıyordu. Çözümün tek egemenlik, tek vatandaşlık ve tek uluslararası kimlik unsurlarını içermesi gerektiği savunuluyordu.
2. İki kesimli ve iki toplumlu federasyon esasları üzerinde toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması isteniyordu.
3. Kıbrıs’ta “yabancı asker” sayısının ve askerî harcamaların azaltılması, top yekûn çözüm kapsamında da adanın silahtan arındırılması öneriliyordu.
4. Tüm ülkeler, adanın parçalanmasına ya da başka bir ülke ile birleşmesine yol açan davranışlardan kaçınmaya çağrılıyordu.
5. Türk tarafının görüşme süreci ile ilgili sözünü yerine getirmesi, Genel Sekreter ve temsilcileri ile aktif işbirliğine girmesi talep ediliyordu.
6. Başkanlığın Rumlar ve Türkler arasında, dönüşümlü olması gerçekleşmiyordu.
7. Göçmenlerin sınırlı bir şekilde evlerine dönmeleri önlenemiyordu.
8. Bakanlar Kurulu’nda eşitlik sağlanamıyordu.
9. Merkeze devredilmeyen yetkilerin, federe devletlerin egemenliğine devredilmesi sağlanamıyordu.
10. Öngörülen harita ve toprak düzenlemeleri zorla dikte ediliyordu (Dodd, 1994:9; Background, 1991:9; Acar, 1993:36-37).

Rumlara göre ise bu kararın olumsuz yanları şöyleydi:

1. Türkiyeli göçmenlerin büyük bir kısmı adada kalıyordu.
2. Rum göçmenlerin geri dönüşüne sınırlamalar getiriliyordu.
3. Mülkiyet hakkında tahditlere başvuruluyordu.
4. Garantörlük sistemi değiştirilemiyor veya iptal edilemiyordu.
5. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin dağılma tehlikesi engellenemiyordu.
6. Adada Türk askerinin çekilmesi sağlanamıyordu.
7. AB müktesebatından sapmalar oluyordu (Batur, 2002:18).

Bu metinde kullanılan esnek “diplomatik” ifadelerle rağmen, verilmek istenen mesajın adresi ve özü açıktı. Konsey’in bu kararlarla sergilediği tavır, aslında şimdiye kadar savunduğu görüşler doğrultusunda idi. Ne var ki bu tutum, adadaki ve bölgedeki yeni gerçekleri ve Türk tarafının değişen politikasını hiçbir şekilde dikkate alınmıyordu. Bunda Rum-Yunan tarafının etkisini görmek ve bu nedenle BM’nin tek yanlı ve önyargılı hareket ettiğini söylemek mümkündür. Ama Güvenlik Konseyi üyelerinin bu kararları aynen benimsemelerinde rol oynayan önemli bir faktör daha vardı. O da tek egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusundaki duyarlılık... Daha açık bir ifade ile Konsey ve genelde BM camiası, iki ayrı egemenlik ilkesine göre bir ülkenin bölünmesini ve çözüm arayışının bu esaslar üzerinde yapılmasını, “başkalarına da kötü emsal olur” endişesi ile hiçbir zaman istemiyordu. KKTC’yi “tanımak” (recognize) bir yana onun varlığını “kabul etmek” (acknowledge) dahi istememelerinin nedeni de budur. Nedenleri her ne olursa olsun, gerçek şudur ki, yeni Türk tezi uluslararası camiada bu aşamada pek kabul görmüyordu. Türk diplomatları da bunu inkâr etmiyordu. Ama Ankara’da ve Lefkoşa’da hakim görüş şuydu. Uluslararası camianın düşünce tarzı, Türk tarafının politikasına ters düşüyor diye, ada Türklerinin ve Türkiye’nin hayatî çıkarlarından vazgeçilmesi söz konusu olamazdı (Kohen, 1998:12). Bu bakımdan Güvenlik Konseyi, ne karar alırsa alsın, bu politikadan vazgeçilmeyecekti. Fakat BM de kendi görüşünden taviz vermemekteydi. BM Genel Sekreteri’nin Fikirler Dizisi’nin bir uzlaşma formülü olarak hazırlandığı açıktı. Hatta Özel Elçi Feissel, bu diziye “bize yol gösteren bir kutup yıldızı” olarak nitelendirmekteydi (191).

Bunun içindir ki Genel Sekreter Gali, malum haritayı da içeren Fikirler Dizisi’nde, hiçbir özlü değişikliği kabul etmeyeceğini açıklama ihtiyacı hissetti. Fikirler Dizisi üzerinde sadece önemsiz değişiklikler (192) yapılabileceğini belirten Gali, bu konuda Güvenlik Konseyi’nin de aynı görüşte olduğunu söyledi (193).

Yapılan araştırmalar sonucunda şu tespit edilmiştir ki, tarafların anlaşmakta güçlük çektikleri en çetrefilli konu “siyasal eşitlik”tir. Buna, başkanlığın rotasyona tâbi olması, egemen gücün bölüşülmesi, güvenlik ve garantiler konusu da ilâve edilebilir (Necatigil, 1998:375). Özellikle toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında, yukarıda adı geçen konular tartışmaya neden olmuştu. 1992 Şubatında ise toprak ve yer değiştiren kişiler konusunda yoğunlaştığını ve derin görüş farklılıklarının (194) olduğu görülmüştür. Zaten Fikirler Dizisi’nde de bu konuda her iki toplumun kabul edilebileceği ve bölünmez bir paket sonucuna varmak için üzerinde daha fazla çalışma gerekliliği belirtilmişti (195).

Daha sonraları Kofi Annan bile görüşmelerde zemin olan en önemli belgenin 1992 yılında ortaya çıktığını ve “Gali Fikirler Dizisi” olduğunu belirtmişti. Söz konusu Fikirler Dizisi, 1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Gali aracılığıyla, Kıbrıs Rum lideri Yorgo Vasiliu ve KKTC lideri Rauf Denktaş arasında gerçekleştirilen müzakereler sonucu ortaya çıkan ve

Kıbrıslı Rumların tamamen reddettiği, Kıbrıslı Türklerin ise bazı değişikliklerle haritayı reddetmek dışında (196) % 91'i üzerinde mutabık kaldığı bir plandı (197).

Aslında 789'u kabul etmek veya reddetmek gibi, iki projeyi birleştiren “merkeziyetçi” bir yol takip edilmeliydi. Fütürüstik plan doğrultusunda, iki proje arasında bocalayan değil, yepyeni bir yol izlenmeliydi. Bu açıdan belge, genellikle yaratılmak istenen izlenimin aksine, ‘kabulü’ ya da ‘reddi’ gereken bir “ültimatom” (Soysal, 2002:2) hâline dönüştürülmüştü. Dolayısıyla bu belge, ne büyük bir sevinç içinde karşılanmalı ne de elinizin tersiyle itilmeliydi. Aslında soruna çözüm bulma müzakerelerinin belli bir aşamasında tarafların uzlaşmasına yardımcı olmak niyetiyle hazırlanmış bir metin olarak dikkatle incelenmesi gerekirdi. Böylece konuyla ilgili kördüğümü çözmek ve birbirinin zıddı olan projelerin (198) alternatifini bulmak mümkün olacaktı (Eyüpoğlu, 1999:112; SİSAV, 1993:4). Çünkü adadaki iki halkın çıkarları ve kaderleri söz konusuydu.

Belki de Gali'nin Fikirler Dizisi üzerinde çok kere basma kalıp fikir çatışmaları ve hatta niyet yargılamaları şeklinde cereyan eden yüksek gerilimli tartışmaların biraz değiştirilmesinde yarar olabilirdi. Hatta Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının politik kültürüne, siyasal algılama ve davranış modellerinin (Türkmen, 2003:7) eleştirel incelemesine büyük katkı sağlayabilirdi.

Fikirler Dizisi, bugün bile yaşanan tek yanlı ve hukuk dışı uluslararası dayatmalardan ari biçimde ve lâfzen okunuşu ile karşılıklı haklara saygı, çoğunluk-azınlık ilişkisi ötesinde politik eşitlik, iki kesimlilik, Türkiye'nin garantörlüğünün devamı, Doğu Akdeniz'de barışçıl bir ortam, Türkiye ve Yunanistan arasındaki hassas dengenin korunması, AB ile bütünleşme ötesinde Türkiye'nin de katılımından yana oluş gibi ifadelerle tatmin edici gibi görünmekteydi. Ancak biraz dikkatlice okunduğunda ilk hissedilen demokratik eşitliği ve hakkaniyeti ön planda tutan, tutarlı bir hukukî ve siyasî yapının tek yanlı ve kötü niyetli diğer bir kaynak tarafından sonradan sabote edilebileceği hususudur. Aslında önerilen toprak ayarlamaları ve haritalar, bu görüşü doğrular niteliktedir.

Dolayısıyla bütün bunlar göstermektedir ki taraflar, Fikirler Dizisi'nin tümünde anlaşmalar dahi, Kıbrıs meselesinin halledildiğini söylemek mümkün olmayacaktır (Denktaş, 1996:60). Çünkü tarafların, esastaki görüş ayrılıkları hâlen bugün dahi devam etmektedir.

2.1.2. Fikirler Dizisi'nin Müzakere Süreci:

New York görüşmelerini, “Kıbrıs Barışı” olarak değerlendirilmek mümkün değildir. Gali belgesine nereden bakılırsa bakılsın, birinci planda bir Türkiye-Yunanistan “ikili barışının”, ikinci planda ise bir Kıbrıs Türk-Rum “etnik” barışının temellerini atmaya çalışan bir belgenin ötesine geçememiştir. Şüphesiz ki bu niteliği ile belge, bir barış belgesi değildir. Zaten bu nevi anlaşmaların böyle bir iddiası da (199) yoktur.

Diğer taraftan New York görüşmeleri Kıbrıs barışı için bir kapı açma amacı taşıdığı ve bu kapıyı açabilecek niteliklere sahip olduğu da inkâr edilemez. Çünkü 1974 savaşıdan sonra Rumlar için Kıbrıs barışının en mühim faktörü, Türkiye'nin 1974'de "işgal" ettiği topraklardan çekilmesi iken, Türkler için de mesele "toprağa karşın barış" olmuştur. Yani toprak, her iki tarafın da tutumunun ortak unsurudur. Dolayısıyla New York görüşmelerinde en fazla pazarlığın, toprak (200) konusunda olduğu unutulmamalıdır.

Bu çerçevede kaybedilen en önemli unsur zaman olmuştur. New York'taki pazarlık unsurları ve pazarlık teknikleri hâlen devam etmekte olan barış sürecine etkileri yönünden büyük önem taşımaktadır. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi kaybedilen sadece zaman olmuştur ve bu zaman zarfında tarafların bakış açıları, iniş ve çıkışlara rağmen pek fazla bir şey değişmemiştir.

New York'ta adeta bir çıkmaza girmiş olan Kıbrıs ihtilafını, aslında birdenbire çözülmesini beklemek veya taraflar arasında uzlaşma sağlamasını umut etmek hata olurdu. Bu anlaşmanın gerek Türkiye, gerek Yunanistan açısından sağlayacağı optimal fayda, iki ülke arasında bir anlaşma yapılmasını sağlamak olurdu. Çünkü bu, aradan geçen savaş yıllarından sonra Türkiye ile Yunanistan'ın yapacağı ilk kapsamlı anlaşmaydı ve diğer konular bir yana bırakıldığında, bölgede statükonun sağlanmasından çok daha önemliydi. Çünkü bu anlaşma, taraflar arasında genel bir barış için ilk adım niteliğindeydi.

Barış için ilk adım olan New York görüşmeleri, Türkiye-Yunanistan ihtilafı için kapsamlı bir çözüm sağlayamazdı. Çünkü müzakereler BM, Kıbrıs Türkleri ve Rumları arasında geçiyordu. Kapsamlı bir çözüm için Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve ABD'nin de görüşmelere katılması gerekirdi. Aynı şekilde Yunanistan'ın Türkiye'den, Kıbrıs'tan çekilmesinden başka bir şey istememesi de gerçekçi olmazdı. Sadece bir barış anlaşması imzalanması ve diplomatik ilişkilerinin kurulması, Yunanistan'a gelecekte pazarlık yapması ve bu materyalleri kendi kamuoyunda yeterince pazarlayabilmesi için herhangi bir güç sağlamıyordu. Bu nedenledir ki, Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşmaya ulaşıncaya kadar pazarlıkla ilgili sorun teşkil eden dört ayrı konu olmuştur.

Birincisi, uzun vadede bölgesel strateji açısından Türkiye, Yunanistan'la en azından bir barış anlaşması yapmak ihtiyacındaydı ve ilişkilerini de azamî derecede normalleştirmek istemekteydi. Yunanistan ise diğer konularda söz sahibi olabilmek ve kendini ağırdan satmak için ilişkileri asgarî derecede normalleştirme arayışı içindeydi.

İkincisi, Yunanistan Kıbrıs bölgesinin azamî seviyede demilitarizasyonunu sağlamaya, böylece Türkiye'yi askerî bir seçenekten uzak tutmaya çalışıyordu. Türkiye ise tam tersine demilitarizasyonu en az düzeyde tutup, askerî seçeneğe açık kapı bırakmak istiyordu.

Üçüncüsü, Yunanistan ilişkilerin normalleştirilmesi ile Kıbrıs probleminin çözülmesi arasındaki bağlantıya had safhada önem veriyordu. Türkiye ise böyle bir bağlantıyı kurmaya yanaşmıyordu.

Dördüncüsü, Yunanistan bazı konularda özellikle bir anlaşma istiyordu. Örneğin güvenlik, üç özgürlükler ve Türkiye'nin işgal ettiği topraklarından çekilmesini arzu ediyordu (201). Türkiye ise Kıbrıs'ta iki toplum arasında yapılacak müzakereler ile ulaşılabilecek kapsamlı bir çözümden yanaydı (202).

Görülebileceği gibi, bütün hususlar hakkında anlaşmazlık hakimdi ve dolayısıyla bu durum, pazarlık ortamının doğmasına neden oluyordu.

BM ve BM'nin rolü, Yunanistan ve Türkiye'ninkinden çok farklıydı. Çünkü BM'nin barış görüşmelerinde arabulucu mu, yoksa katılımcı rolü mü üstleneceği belirgin değildi. BM'nin görüşmelerde katılımcı olması ve ABD'nin millî çıkarlarını korumaya (203) ve gözetmeye üstlenmesi ise Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanacak bir anlaşmadan sadece fayda görüyor olması anlamına geliyordu.

Birinci durumun başarıya ulaşmasında kullanılan ölçü, ABD'nin millî hedeflerine ne kadar ulaşabildiği iken, ikinci durumdaki ölçü, içeriğine bakılmaksızın bir anlaşmaya ulaşıp ulaşılamadığıdır.

Hâl böyle olunca Yunanistan, AB'nin görüşmelere doğrudan katılmasını istiyordu. Çünkü AB, Yunanistan açısından kullanılacak bir koz veya bir pazarlık unsuruydu (204). Halbuki Yunanistan'a karşı daha iyi pazarlık pozisyonuna sahip Türkiye, BM'nin arabulucu rolünü üstlenmesini istiyordu. Kıbrıs'taki çıkarlarını Türkiye'nin uzlaşmasını sağlamak olarak değerlendiren BM, görüşmelerde katılımcı rolü üstlenmekle beraber, aslında herhangi bir anlaşmanın imzalanmasını sağlayacak uzlaşmacı rolü tercih ediyordu. Bu nedenle herhangi bir anlaşmanın imzalanmasının yanında BM'nin pazarlık gücünün gerçek ölçüsü, AB ve Yunanistan'ın Kıbrıs'taki etkisini azaltmadan, Türkiye'nin uzlaşmasının ne şekilde sağlanacağıydı.

Bu yüzden Kıbrıs meselesinin Fikirler Dizisi'ne uygun olarak çözülmesi ve hakkaniyete dayalı kalıcı bir barışın bulunması için ilgili bütün tarafların katılımıyla, New York'ta çalışmalara başlatıldı. Aslında Butros Gali'nin raporunun içerdiği fikirlerin, tarafları bir araya getirip görüşme prosedürünü başlatması bakımından (205) en elverişli görüş olduğu düşünülmekteydi.

Genel Sekreter'in New York'taki görüşmelerin amacı, sorunun çözümü konusunda taraflardan derlediği öneri ve düşünceleri bir araya getirerek, geniş kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına gidecek olan yolu açmaya çalışmaktı (Türkay, 1992:15). Bundan dolayı "Fikirler Dizisi" bir anlaşma metni değildir (Deliceirmak, 1993:246; Ülman, 1992:19). Aksine görüşmelere temel oluşturacak bir belgedir.

2.1.2.1. Birinci Tur Görüşmeleri: 18 Nisan – 23 Haziran 1992:

BM Genel Sekreteri'nin temsilcileri, 5-9 Şubat tarihleri arasında, Kıbrıs'ta ilk tur görüşmelerini gerçekleştirdiler. Vasiliu ile birkaç kez bir araya gelerek, sekiz başlığın her biri

ile ilgili en son fikirleri ve bunlarla birlikte iyi niyet önlemlerini tartıştılar. Bu müzakereler, maalesef Denктаş'la yapılamadı. Temsilciler, 18-20 Şubat tarihlerinde Ankara'ya yaptıkları ziyarette, Fikirler Dizisi'ni gözden geçirmek için Türkiye Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin'le ve öteki üst düzey Türk yetkililerle bir araya geldiler. 25-27 Şubat tarihleri arasında, Lefkoşa'ya giderek, Fikirleri Dizisi'ni Denктаş ile tartıştılar (206). Ayrıca, her iki toplum liderini, karşı tarafça ifade edilen görüşler konusunda bilgilendirdiler. En son, 28-29 Şubat tarihleri arasında Atina'da bulunarak, Dışışleri Bakanı Samaras ve öteki üst düzey yetkililerle benzer bir toplantı yaptılar (207). Bütün bu görüşmeler sonunda, anlaşmazlık konularında ilerleme sağlanamadığı bir kez daha görüldü.

BM Genel Sekreteri, 26 ve 30 Mart 1992 tarihlerinde, durumu yeniden, ama önce Vasiliu ve sonra da Denктаş ile gözden geçirdi. Her iki lider Genel Sekreter ve temsilcileriyle çalışmaya devam etmek istediklerini dile getirdi. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, 3 Nisan 1992'de raporunu BM Güvenlik Konseyi'ne sundu.

Gali bu raporunda, Kıbrıs Türk halkının politik eşitliğini yeniden teyit ederek, egemenliğin paylaşılacağını, Türkiye'nin garantörlüğünün 1960 anlaşmaları çerçevesinde devam edeceğini, bu anlaşmanın iki toplumluluk ve iki kesimlilik zeminine dayanacağını, at üyeliğinin Kıbrıs Türklerinin ayrı referandumuna sunulacağını, Türklerin kendi Federe Devletlerinde nüfus ve mülkiyet bakımından kesin yoğunluğa sahip olacaklarını, Federal devlete devredilmeyen bütün yetkilerin Federe Devletlere ait olacağını, Federal Bakanlar Kurulu'nun ve Federal Alt Meclisin 7'ye 3 oranında, Senato'nun ise 'eşit sayıda' (İsmail, 1998:228) temsilcilerden oluşacağını belirtti.

BM Güvenlik Konseyi ise 10 Nisan 1992 tarihinde aldığı 750 sayılı kararla Genel Sekreter'in bu raporunu onayladı.

Bu kararda, Kıbrıs konusundaki görüşmelere toprak ve göçmenler konusu öncelikle ele alınacak şekilde devam edilmesi, BM Genel Sekreteri'nin temsilcileri tarafından hazırlanan Fikirler Dizisi'nin görüşmelerde baz alınması ve yapılacak görüşmeler sonucunda tatminkâr bir ilerleme sağlanması hâlinde, New York'ta dördü bir zirve (208) yapılması, görüşmelerde yeterli ilerleme sağlanmaması durumunda ise Genel Sekreter'in konuya ilişkin değerlendirmesi ile birlikte çözüm önerilerini de içeren raporunu hazırlaması ve konuyu Güvenlik Konseyi'ne devretmesi kaydedilmişti.

750 sayılı karar çerçevesinde Ankara, Atina ve Lefkoşa'da (209) Genel Sekreter'in temsilcileri tarafından gerekli temas ve görüşmeler yapılmış ve bunun üzerine Genel Sekreter Gali, her iki toplum liderini New York'a davet etmişti.

Görüşmeler başlamadan önce Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin temsilcileri Denктаş'la görüştüler ve statükonun devam edemeyeceğini ve "toprakların şimdiki gibi adaletsiz dağılımın sürdürülemeyeceğini" (Bölükbaşı, 2001:334) söylediler.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde, 18-23 Haziran 1992 tarihleri arasında New York'ta birinci tur görüşmeleri başladı.

New York'ta BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde hazırladığı çözüm plânı görüşüldü. Gali, Kıbrıs'ın Kapsamlı Çözüm Plânı ile ilgili taslağı "Fikirler Dizisi" adı altında ve dolaylı görüşmeler yoluyla müzakere etmeye başladı. Genel Sekreter, her liderle 5 toplantı yaptı (210). Bu toplantılar, toplam olarak yaklaşık 10 saat kadar sürdü. Gali, iki lider arasındaki çatışma alanlarını belli bir düzene sokmaya çalıştı (Necatigil, 1998:393). Çünkü her iki tarafın farklı görüşlerini bir potada toplamak, temel amaçtı.

Bu yüzden görüşmelerde yöntem, Gali'nin iki liderle, önce ayrı ayrı görüşmesi, sonunda da bir anlaşma zemini olduğu zaman ikisini bir araya getirmesi idi (211). Ancak görüşmeler, Gali'nin Denktaş'ı toprak ve göçmenlerin yerlerine dönmesi konusunda sıkıştırmasıyla yürütüldü (212). Görüşmeler boyunca Gali, Türklerin daha çok taviz vermesi gerektiğine inandığını taraflara hissettirerek, zamanın büyük kısmını kendi hazırlamış olduğu ve "Fikirler Dizisi" olarak adlandırdığı çözüm taslağını Denktaş'a kabul ettirmeye çalışarak geçirdi. Diğer Genel Sekreterlerden farklı olarak Gali, küçük detaylar üzerinde bile pazarlık yaparak ve Denktaş'ı sık sık, eğer işbirliği yapmazsa Güvenlik Konseyi'nin adada kendi çözümünü uygulayacak olmasıyla (213) tehdit ederek (Gürel, 1993:1), neredeyse pazarlık konularında taraf oluyordu (214).

Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs için harita üzerinde çalışmalar ikinci gününü doldururken başlangıçtaki iyimserliğin yerini gergin bir hava almaya başladı.

Fileleftheros gazetesi yabancı diplomatik çevrelere dayanarak Denktaş'ın "çok sinirli ve huzursuz görüldüğünü" (215) bildiriyordu. Aslında Denktaş'ın sinirliliğinin ve huzursuzluğunun nedeni, BM'nin, kendisinden Rumlara hangi toprakları geri vereceğini açıkça belirtmesini istemesinden kaynaklanıyordu.

Gergin ortam, harita üzerinde yapılan ilk çalışmalar sırasında Genel Sekreter Gali ile Denktaş arasında bir an sert ve tartışmalı hâle gelen müzakerelerle kendini gösterdi. Bu arada Gali, yardımcıları ile de sert konuşmalar yaptı.

Diplomatlar, havanın sertleşmesinde Gali'nin rolü olduğunu bildirerek, müzakerelerin ilk gününde Genel Sekreterlikte yaşanan krize dikkat çektiler. Genel Sekreterlikte üst düzeydeki BM diplomatları ile Gali arasındaki çatışmalar, büyük bir krize neden oldu. Gali ile çatışması sebebiyle, BM'nin en başarılı diplomatlarından olan ve rehine krizini diplomatik çabalarla çözen Gian Dominico Picco (216), görevinden ayrılmak zorunda kaldı.

BM Genel Sekreteri, taraflar arasında uzlaşma sağlanamazsa görevi bırakacağını, konuyu Güvenlik Konseyi'ne havale edeceğini (217), Türk ve Rum liderlerine resmen bildirdi. Müzakerelerin yarım kalması hâlinde BM'nin suçlu arayacağını göz önüne alan liderler, iyimser bir hava içinde Fikirler Dizisi'nin üzerinde görüş bildirmeye başladılar (218). Bu

yüzden başlangıçta 2 gün için planlanan dolaylı toplantıların, 23 Haziran 1992'ye kadar uzayabileceği bildirildi.

Genel Sekreter, 19 Haziran 1992 tarihinden önce Denктаş, sonra da Vasiliu ile bir araya geldi. Gali'nin sözcüsü François Guilianı, 19 Haziran 1992 tarihinde Denктаş ve Vasiliu'yla ayrı ayrı yapılan görüşmelerde ilk planda toprak düzenlemesi ve yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönmeleri hususlarının ele alındığını bildirdi.

Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion ve danışmanı Gustave Feissel'in, Rum lideri Vasiliu'ya yaptıkları temaslara dayanarak hazırladıkları Kıbrıs haritasının (219), 19 Haziran 1992'de Gali'yle ikinci buluşması sırasında Denктаş'ın önüne, kabul edilen için konuldu. Haritada Rum Yönetimi'nin, batıda Lefke'den doğuda Mağosa'ya kadar uzanan 150 millik (220) sınır boyunca Rum yerleşimine açılmasını istediği görülmekteydi. Böylece 37'yi aşkın köy ve kasabının Rum idaresine geçeceği açıktı. Yani bu haritaya göre Türk tarafına % 28.2 toprak kalması öngörülmekteydi. Bunun üzerine Türk tarafı, bu haritayı reddetti.

Bundan hareketle Denктаş, New York'ta yapılan görüşmelerde önüne harita konulduğu için Türk tarafının ortaya yeni görüşlerle çıkacağını açıkladı. Bunun için Denктаş, 1979 ve 1981 haritaları üzerinde bilgi verdi. Elinde eski toprak tavizi ile ilgili haritaları içeren bir kitabı tutan Denктаş, *"Ne Gobi, ne de Gali haritasını kabul ederim. Ben haritacı değilim. BM'nin de harita hazırlamaya yetkisi yok"* diyerek tepkisini dile getirdi. 1981'deki şartlar içinde sembolik bir anlamı olan Erenköy ve su yataklarının bulunduğu Güzelyurt'un Rumlara bırakılmasının öngörüldüğünü hatırlatan Denктаş, *"20 Rum aile yerleşecek diye, ne Erenköy'ü Rum istedi diye, ne de su kaynaklarımızın bulunduğu Güzelyurt'u veririz. 18 yıl sonra oluşan yeni şartlara göre toprak tavizi değil, hudut düzenlemesi yaparız"* (221) dedi.

Aslında Denктаş, toprak konusunda, harita hazırlanmasından önce kriterlerin görüşülmesini istiyordu. Denктаş'ı diğer bir isteği de mülkiyetin sınırlanmasıydı (222). Yani Kuzey'deki bütün Rum mallarının Türklere ait sayılmasıydı. Türkiye'nin garantisi üzerinde de ısrar eden Denктаş, yerleşme özgürlüğünün iki toplum arasında, güvenin yeniden tesis edilmesine bağlı olduğunu ileri sürüyordu.

Denктаş, Genel Sekreter Gali'yle yeniden bir araya geldi. Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Vasiliu da Denктаş'tan sonra Gali'yle görüştü. Ayrı ayrı yapılan görüşmelerde, Gali ve Denктаş tarafından ortaya atılan haritalar (223) üzerinde fikir alış verişinde bulundu.

Genel Sekreter Gali ile Denктаş ve Türk müzakere ekibi, çalışmalarını harita üzerinde yoğunlaştırdı. Denктаş, BM ve tarafların üzerinde görüştükleri "Gobi" haritasına alternatif olarak Güzelyurt'u içeren ve güneyde İngiliz Dikelya üssü ile çakışan ancak % 27'lik oranı (224) fazla değiştirmeyen bir çizgiyi savunuyordu. Ayrıca Türk tarafı Güzelyurt'ta ısrar etmesini ekonomik eşitsizlik ve verimli toprağın adil dağılımına bağlıyordu.

Denktaş, Vasiliu'nun Türk tarafında kalmasını kabul ettiğini öne sürdüğü toprak yüzdesi konusunda ise yüzdeler yerine, insan hakları üzerinde konuşmayı tercih ettiğini açıkladı (225).

Halbuki Gali, ortaya koyduğu bu haritada Türk kesimine % 28.2 oranında toprak bırakmayı ve Güzelyurt'un Rum kesimine verilmesini öngörüyordu. Denktaş ise “% 29 +” (226) formülünün uygulanmasını ve Güzelyurt'un Türk kesiminde kalmasını arzu ediyordu. Görüşmelerde Türk tarafı, toprak, anayasa, yer değiştiren kişiler konularının birlikte ele alınmasını, varılacak bir anlaşmanın tüm hususlardaki uzlaşmaya dayanmasını savunurken, Rum tarafı toprak ve yer değiştiren kişiler hususlarına öncelik verilmesini istemekteydi.

Bunun üzerine Gali, iki lidere, ilk önce Güvenlik Konseyi'nce öngörüldüğü gibi iki önemli konu olan toprak ayarlamaları ve yer değiştiren kişiler üzerinde duracağını ve tarafları, bu iki konuda anlaşma menziline getirmesi hâlinde öteki konuların tartışmasına geçeceğini söyledi.

Bu sırada Fileleftheros gazetesi manşetten verdiği bir haberinde ise BM Genel Sekreteri'nin Amerikalı Koordinatör Nelson Ledsky aracılığıyla taraflara bir ihtarda bulunduğunu, Haziran sonuna kadar süre tanıdığını ve bu süre içinde, “*Kıbrıs sorununu ya çözeriz, ya da terk ederiz*” (228) şeklinde bir mesaj gönderdiğini bildiriyordu. Pek tabii ki bu da ABD'nin görüşmelerde etkin bir rol aldığını gösteriyordu. Genel Sekreter'in Nelson Ledsky'den başka, kendi temsilcileri aracılığıyla da taraflara böyle bir mesaj verdiği bilinmekteydi.

Gerek Nelson Ledsky, gerekse Genel Sekreter'in temsilcileri ile temasta bulunan yabancı diplomatlar, BM Genel Sekreteri'nin Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs sorunu ile ilgili sorumluluğu şu ya da bu şekilde sona erdirmek için sabırsızlandığını söylüyorlardı. Bundan dolayıdır ki Genel Sekreter, çıkmazı aşma ümidiyle Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesini devreye sokmayı başardı (229).

Gali, Kıbrıs sorununun çözümünü, toprak ve göçmen konularının çözümüne bağlı olduğunu düşünüyordu. Toprak düzenlemeleri ile 40-43 bin göçmenin Rum yönetimi altında evlerine dönebileceğini tasarlıyordu. Yapılacak coğrafî düzenlemelerin daha ziyade Mağosa bölgesinde olacağını ve Güzelyurt bölgesindeki düzenlemelerin (230), Rum yönetimi altında evlerine dönecek göçmenlerin sayısını kısıtlayıcı nitelikte olacağını belirtiyordu. Aslında bu çeşit düzenlemeler, iki tarafın görüşlerinin mutabakata varması ile sonuçlanacaktı. Bu mutabakatı sağlayacak olanlar ise BM ile Amerikalılardır.

Birinci tur görüşmeleri, Genel Sekreter'in Afrika Birliği Konferansı'na katılması üzerine 23 Haziran 1992 tarihinde sona erdi. Bunun üzerine Kıbrıs görüşmelerinin devam edemeyeceğini, en azından Kıbrıslı liderlerin ortak bir toplantı yapmadan New York'tan ayrılmaları gündeme geldi.

Buna rağmen Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi, Kıbrıs'ta harita ve yerlerinden edilenler konusunda ilerleme kaydedilmeden liderlerin New York'tan ayrılmasını istemiyordu. Bu nedenle 23 Haziran gününe dek ilerleme sağlanamamışsa ya Özel Temsilci Oscar Camillion ya da Genel Sekreter Yardımcısı Petrovsky (231) başkanlığında görüşmelerin sürdürülmesi isteniyordu.

Türk müzakere ekibi, Genel Sekreter'in bulunmaması hâlinde New York'ta kalmanın bir anlamı olmayacağı görüşünderken, Rum tarafından diplomatlar ise harita çalışmalarında ilerleme kaydedildiği takdirde Genel Sekreter yardımcılarının birinin başkanlığında çalışmalarını bir süre daha devam edebileceğini söylüyorlardı. Buna karşın ortak toplantının Genel Sekreter'in dönüşünden sonraya bırakılabileceği düşünülüyordu.

Birinci turun sonunda yayınlan Birleşmiş Milletler açıklamasında görüşmeler "yapıcı ve yararlı" olarak nitelendirildi. Birinci turun tamamlanmasından sonra Denktaş ve Vasiliu, 1990'da başarısızlıkla sonuçlanan toplumlararası görüşmelerden sonra ilk kez bir araya gelerek, Genel Sekreter Gali'nin de bulunduğu yarım saat süren bir nezaket buluşması gerçekleştirildi.

Denktaş görüşmeden çıktıktan sonra görüşmelerin birinci turu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirdi:

"Rum tarafı bizim toprakla ilgili görüşlerimizi öğrenmiştir. Biz, anayasal sorunlarda Rum tarafının görüşlerini gelecek safhada öğrenmiş olacağız. Genel Sekreter'e göre gelecek safha uzun bir safha olacaktır. Genel Sekreter burada kalıp meselenin halledilmesini istiyordu. Bizim görüşümüze göre ilkelerde anlaşabilirsek, işin geri kalan kısmı Kıbrıs'ta komisyonlarda halledilebilir.

Genel Sekreter'in çabası, toprakla ilgili müzakereleri başlatmaktı. Düşüncelerini ortaya koydu. Gelecek sefere kendi haritamızı getiririz. Genel Sekreterliğin toprak konusuna nasıl baktığı ortaya çıktı. Biz bu yolda dengeli ve karşılıklı bir anlaşma zemini oluşuncaya kadar devam edeceğiz. Vasiliu ile görüşmede hiçbir içeriğe girmedik. Bu, sadece el sıkışma ve buzları kırma ameliyesi idi" (232).

Aslında Rum tarafı, birçok çekincelerine karşın bu plânı reddetmekten çekiniyordu. Çünkü New York görüşmelerinin başarısızlığa uğraması halinde, Denktaş'ın sahte devletin tanınması yoluna gidileceği hakkındaki Amerikan tehditlerinden korkuyordu. Rum tarafı, Amerikalıların bu tehditlerini barışın üstünde Demokles'in kılıcı gibi görüyordu (233). Rum tarafını ürküten diğer bir olay da Barış Gücü'nün adadan çekileceği yolundaki telkinleriydi.

Bu görüşmeler esnasında, toprak ve göçmenler konusunun ele alındığı beş gün süreli toplantılarda (234), bir ilerleme sağlanması mümkün olmadığından, müzakerelere Temmuz 1992 ortasında yeniden başlamak üzere ara verildi. Lakin New York görüşmelerindeki birinci turun sonunda, kamuoyunda görüşmelerle ilgili tartışmalar oldukça yoğun oldu.

Kıbrıs sorunu ile ilgili görüşmelerin konuları, adadaki her iki halkın gündeminin birinci sırasındaydı. Fazla bilimsel bir kamuoyu yoklaması yapılmasına gerek olmadan bile, her iki halkın konu ile nedenli yakından ilgilendiğini saptamak olasıydı. Sosyal içerikli toplantılarda, köylerde, kentlerde, sohbetlerin ilk sırasında hep Kıbrıs sorunu vardı. Herhangi bir gazeteci veya Kıbrıs sorununa ilgi duyan bir kişi (235), bu konudaki halk sohbetlerinde, umutla birlikte, endişenin de hep yaşandığını gözlemleyebiliyordu.

Ne var ki Kıbrıs Türk ve Rum halkları anlaşma istiyorlardı. Ancak bu anlaşmanın, güvenlik sorunları yaratmasını, korkulu günler getirmesini veya yeniden göçmenlik statüsü sağlamasını istemiyorlardı. Kıbrıs konusunda iki halk arasında yapılan tartışmaların teması, işte bu noktalarda düğümleniyordu.

2.1.2.2. İkinci Tur Görüşmeleri: 15 Temmuz – 14 Ağustos 1992:

Genel Sekreter, ikinci tur görüşmelerinde kapsamlı bir çözüm anlaşmasının Vasiliu ve Denктаş tarafından imzalanmasını amaçlamaktaydı. Ondan sonraki aşamada, dördtlü konferans olacak ve Vasiliu-Denктаş doruğunda imzalanan çerçeve anlaşmasıyla, bu dördtlü konferans nihaî amaca ulaşmış şekilde kapanacaktı. Dördtlü konferansın 6 ile 15 Temmuz tarihleri arasında yapılması tasarlanıyordu. Böylece çözüm çerçevesinin dördtlü konferans tarafından da onaylanmasından sonra ayrı referandumlarla halkın onayına sunulacaktı (236). Eğer Butros Gali'nin hazırladığı bu senaryonun gerçekleşmesi mümkün olmazsa, o zaman Güvenlik Konseyi devreye girecekti. Güvenlik Konseyi ise Temmuz ayı içinde hazır bir çerçeve ortaya koymalarını ve bunu kabul etmeleri için taraflara çağrıda bulunacaktı.

Zaten ikinci tur görüşmelerinde taraflar, sonuç alınması için gereken süre boyunca temaslara devam etme konusunda anlaşmaya varmışlardı. İlgili bütün taraftardan gerekli siyasî irade desteğini alan BM Genel Sekreteri (237), Kıbrıs sorununun çözümü için sürdürülen çabalar açısından dönüm noktası özelliğini taşıyan bu görüşmelerin başarılı olacağına dair güvenini muhafaza etmekteydi. Hatta Genel Sekreter Gali, Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun liderinden kendilerine sunulan "Fikirler Dizisi" için New York'taki görüşmelerin başlamasından önce "evet" ya da "hayır" işareti vermelerini bekliyordu (238). Çünkü BM Genel Sekreteri, liderlerden gelecek işarete göre bu toplantılarda Fikirler Dizisi'ni resmî BM belgesi hâline getirip, iki lidere ayrı ayrı sunmayı planlıyordu. BM, doküman üzerinde liderlerin % 70 anlaşması hâlinde iki lideri bir araya getirerek ortak toplantı yapacaktı. Bu toplantıda anlaşma çerçevesi üzerinde % 90 anlaşılması hâlinde dördtlü zirveye gidilecekti. Çünkü dördtlü zirvenin başarısı ise % 100 anlaşma gerektiriyordu.

Butros Gali, yaptığı açıklamada, Fikirler Dizisi'ni Türk tarafının sık sık kullandığı "makul" sözcüğüyle savundu.

Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne yaptığı açıklamada 15 Temmuz'da başlayacak olan görüşmelerde "ilkeler üzerinde geniş tartışmalar yapmaya ya da bilinen pozisyonların tekrarlanması niyetli olmadığını" (239) vurguladı ve taraflardan beklentilerini şöyle sıraladı:

1- Taraflar, Fikirler Dizisi'nin bütününde ve sekiz ana başlığında öngördükleri değişiklikleri somut olarak Genel Sekreter'e iletmeleri, yani Türk tarafı harita ve göçmenler konusundaki görüşünü, Rum tarafı ise anayasa üzerindeki fikirlerini somut" olarak bildireceklerdi.

2- Taraflar, aralarındaki görüş farklılıklarını tam olarak belirlemeleri.

3- Taraflar bunları yaparken, mümkün olduğunca Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi'ne yakın kalmaya çalışmaları.

Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs için ne yapacağı hakkındaki spekülasyonlar sürerken Rum basını, tarafların anlaşamaması hâlinde, Konsey tarafından yeni bir çözümün empoze edilebileceğini belirtiliyordu.

Etnos gazetesi, Kıbrıs sorununun çözüm çabalarının şu ya da bu nedenle başarısızlığa uğraması hâlinde, Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'ın kaderini eline alacağını ve "Kamboçya tipi" (240) bir çözüm getireceğini açıklıyordu.

Aslında Kıbrıs görüşmeleri öncesinde üzerinde en çok durulan konulardan birisi haritanın nasıl (241) olacığıydı. Bu yüzden KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, 15 Temmuz'da New York'ta masaya koyacağı haritayı Türk Hükûmeti'yle belirlemeye çalışıyordu.

Bunun üzerine Lefkoşa'da yoğun çalışmalar sonucu ortaya çıkan detaylı KKTC haritası, Türk tarafının eskiden savunduğu ve daha önce üzerinde anlaşmaya varılan kriterler çerçevesinde hazırlanmıştı.

İki kesimlilik, güvenlik, toprak mülkiyeti ve verimlilik gibi vazgeçilemeyecek kriterler göze alınarak çizilen haritada, sınır düzenlemeleri öngörülüyordu. 180 kilometrelik konfrantasyon hattında (242), Türk ve Rum birliklerince korunan sınırlar içinde kalan bölgedeki boş köylerin bazıları, bu düzenleme çerçevesinde pazarlık konusu yapılacaktı. Ayrıca BM Barış Gücü'nün kontrolündeki tampon bölge de haritada pazarlık yapılacak yerler arasındaydı.

Denktaş, bu konuda yaptığı açıklamalarda, New York'ta önüne haritanın getirilip dikte ettirilmesi hâlinde, görüşmelerin kesileceğini bildirirken, Vasiliu tam ters bir tutum ortaya koyuyordu. Ancak ele alınan konular arasında Türk tarafının üzerinde durduğu dönüşümlü başkanlık konusunda ise Vasiliu, son dönemde yaptığı çeşitli açıklamalarda buna şiddetle karşı çıktığı görülüyordu (243).

Bu arada Rumların göçmenlerin dönüşü konusuna ağırlık vermeleri bekleniyordu. Zira Kıbrıs Rum yönetimi, göçmenler konusuna büyük önem vermekteydi. Türk tarafı,

göçmenlerin dönüşünü Kuzey Kıbrıs'ta sorun yaratacak bir konu olarak değerlendirerek, Rum kesiminin bu konudaki taleplerine karşı çıkıyordu.

Bu sırada yukarıda adı geçen konular hakkında kamuoyu araştırması yapılmıştı (244). Kıbrıslı Türklerin 15 Temmuz 1992 tarihi öncesi, yani ikinci turun evvelinde, Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin siyasî beklentiler ve tutumları araştırıldı. Buna göre:

Sınırın kalkması durumunda Kıbrıs'ta huzur ve barışın ortadan kalkacağına inananların oranı % 65 olarak saptandı. Kuzey Kıbrıs'a Rum yerleştirilmesini öngörececek bir anlaşmayı, halkın % 64'ü benimsemediği, federasyon isteyenlerin oranı sadece % 20.6'da kaldığı ve halkın % 88.5'i Türkiye'nin tek başına müdahale hakkını içermeyen bir anlaşmaya karşı olduğu ortaya çıktı (245).

Bütün bunlar gösteriyor ki, Temmuz ayında yapılacak ikinci tur görüşmeleri oldukça zorlu geçeceği ve ilke anlaşmasına varılabilmesi için daha çok "al-ver" (246) taktiğinin uygulanacağı görülmekteydi. Lakin bu sırada Amerikan Wall Street Journal gazetesi, Kıbrıs hakkında yayınladığı bir yazıda, taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının şimdiki aşamada giderilecek gibi görünmediğini de belirtti.

Wall Street Journal gazetesinde, Irving Crystol imzalı yazıda, Kıbrıs sorunu gibi aşılması zor ve çıkmazlarla karşılaşıldığı durumlarda, beklemenin en iyi yol olduğu söyleniyordu. Tarafların, anlaşmaya hazır olduklarını açıklayıncaya kadar beklenilmesini tavsiye eden 'Wall Street Journal', ABD Dışişleri Bakanlığı'nın beklemeyi neden kabullenemediğini bir türlü anlayamadığını belirtiyordu. Amerikan hükûmetinin, Kıbrıs ve Filistin gibi zor sorunların çözüm çabalarına direkt olarak karışmasını yanlış bir hareket olarak yorumlayan 'Wall Street Journal', Kıbrıs'la ilgili olarak şunları yazıyordu:

"Kıbrıs sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorundur. Bölgeye tecrübeli bir diplomat gönderildi; fakat bu diplomat Washington'a Kıbrıs'taki görüş ayrılıklarının şimdilik giderilecek gibi olmadığı şeklinde bir gözlem ile döndü. Ne var ki Amerikan hükûmeti, tecrübeli diplomatın bu gözlemini göz ardı ederek, çabalarını sürdürmeye devam etti" (247).

Tam bu sırada ABD, New York görüşmelerine dört gün kala, Kıbrıs sorununa diplomatik kuralları çiğneyerek bir müdahalede bulundu. KKTC'de sert tepkiye neden olan bu müdahale, soruna barışçı bir çözüm arayışlarına gölge düşürdü. Amerikan müdahalesi, bu ülkenin Dışişleri Bakanı James Baker'ın meslektaşısı Hikmet Çetin'e gönderdiği gizli bir mektup şeklinde oldu. Daha sonraları ABD Dışişleri Bakanının, Çetin'e gönderdiği gizli mektubun tam metni (248), Hürriyet gazetesinde ifşa edildi.

Hürriyet'in "ABD'den Zehir Gibi Uyarı Mektubu" (249) başlığı altında verdiği haberde Baker, KKTC'yi ve Denктаş'ı Ankara'ya şikâyet etti. Denктаş'ın New York müzakerelerini

yürütme hakkının bulunduğunu, ancak bu müzakereleri engellememesi gerektiğini (250) iddia etti.

Rum lideri Vasiliu, Helsinki’de Anadolu Ajansı’na verdiği özel demeçte, Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs ile ilgili yeni bir başarısızlığı kabule hazır olmadığını ileri sürdü. Vasiliu, Baker’ın mektubuyla ilgili olarak bu “mektup, ABD hükûmetinin Kıbrıs meselesine gösterdiği ilginin en önemli kanıtıdır” şeklinde yorumladı.

Gerek Güvenlik Konseyi, gerekse ABD’nin meseleye verdiği önem göz önüne alındığında, çözüme yaklaşıldığını savundu ve kendisinin de bu konuda umutlu olduğunu söyledi.

Vasiliu, Baker’ın mektubu ile ilgili soru üzerine, “mektup olayı benim için sürpriz olmadı” (251) dedi.

Denktaş, ABD Dışışleri Bakanı’nın Türk meslektaşına gönderdiği mektubu, sert bir dille eleştirerek “bundan daha ağır bir baskı olamaz” (252) dedi.

Baker’ın mektubuna sert tepki gösteren Denktaş, New York’taki görüşmeleri iyi niyetle sürdürüp, sonuç almak istediklerini belirterek, “halkımızın davasını anlatmaya çalışacağız. Kimse elimize pranga, dilimize kilit vurmaya kalkmasın” (253) dedi.

İstanbul’da bulunan KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu ise Baker’ın gönderdiği mektubu, “bir ülke bakanının, bağımsız bir ülke bakanına yazabileceği bir mektup değil” diye niteleyerek, şunları söyledi:

“Zoraki çözüm empozeleri veya baskıyla yaratılacak bir çözüm, Kıbrıs’ı Bosna-Hersek’e çevirir. Diplomatik dili çok ağır olan ve Türkiye’nin içişlerine müdahalede bulunan bu mektup, Kıbrıs sorununun çözümünü zorlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. ABD’nin böyle bir müdahaleye hakkı yoktur” dedi (254).

ABD Dışışleri Bakanı James Baker, Kıbrıs’ın kaderini belirleyecek New York görüşmelerine bir hafta kala, Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin’e sürpriz bir mektup göndererek, çok açık bir dille, “Denktaş’ın sert açıklamalarının durdurulmasını” istedi. Aslında mektup, Ankara’da “soğuk duş” etkisi yarattı. Başbakan Süleyman Demirel, kendisine ulaştırılan mektubu hemen Ankara’da bulunan Denktaş’a gösterdi (255). Böylece Demirel, Amerika’nın istediği uyarı mesajını Denktaş’a iletmiş oldu. Denktaş’ın Kıbrıs’tan ayrılırken yaptığı, “kavgaya gidiyoruz” sözlerinden kaynaklandığı bildirilen mektubun, New York görüşmelerinde Rum tarafına puan kazandıracağı endişesi doğurdu. Baker, mektubunda, Denktaş’ın “taviz vermem” açıklamalarından duyduğu rahatsızlığı dile getirdiği ve Ankara’dan Denktaş’ı yumuşatmasını istedi. Çünkü Denktaş’ın bir süre önce yaptığı açıklamalarda, “görüşme masasına harita gelirse kalkarım” sözünün de rahatsızlık yarattığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle ABD’nin, görüşmelerin belirli süreyle sınırlanmamasının ve 15 Temmuzdan itibaren

“açık takvimle” başlamasını istediği biliniyordu. Ancak buna karşın Türk tarafı, New York görüşmelerinin 10 gün içinde sonuçlanmasını istiyordu.

Aslında mektubun Ankara’ya varış tarihi, son derece anlamlı bir zamanlamaya denk gelmişti. Mektubun Çetin’e teslim edildiği 6 Temmuz günü, Denktaş ve Başbakan Demirel, uzun bir görüşme yapmaktaydılar. Denktaş, ertesi gün Marmaris’e gitmiş ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal’la görüşmüştü. Dolayısıyla hükûmet yetkileri, bu mektuptan şu sonucu çıkardılar:

Denktaş’ın Kıbrıs’tan ayrılmadan önce yaptığı sert açıklamalar, New York’ta kesin çözüm isteyen Baker ve ABD yönetimini çok rahatsız etmişti (256). Bunun üzerine Baker, zaman geçirmeden Türkiye’den yardım ve Denktaş’ın New York’ta masayı terk etmemesi için uyarılmasını istedi.

Ankara ise Baker’dan gelen mektubu gizli tutabilmek için büyük bir çaba harcadı. Çünkü bu mektubun basına sızması hâlinde, Denktaş’ın sert bir tepki vererek uzlaşmaz taraf görüntüsü çizeceğinden endişe ediliyordu. Bu konuda Denktaş’ın en büyük handikabı da Başbakan Derviş Eroğlu idi. Eroğlu, hemen her gün “bir karış toprak vermeyiz” (257) diyerek, Denktaş’a açıktan muhalefet ediyordu.

Washington’dan gelen mektubun, Ankara için çok sıkıcı bir ortam yaratması normaldi. Çünkü mektup, Ankara’nın Kıbrıs görüşmelerinde izlediği stratejiyi bozma tehlikesi taşıyordu (258). Ankara, 4 aydan bu yana, “uzlaşmaz taraf” olarak görünmekten kaçan bir politika izliyordu. Çünkü Ankara, Rum ve Yunan tarafının mutlaka uzlaşmaz bir noktaya geleceğinden emindi. Oysa bu mektup basına sızıp kamuoyuna açıklandığı anda, Denktaş’ın da buna sert bir cevap vermesi endişe yaratıyordu. Gerçekten de Denktaş’ın Amerika’ya sert bir cevap vermesi durumunda, Rum tarafının kendisini eski imajı ile “uzlaşmaz kişi” olarak takdim edeceğine kesin gözüyle bakılıyordu. O nedenle mektup, kamuoyundan gizli tutulmaya çalışıldı.

Baker’ın mektubunun kamuoyuna yansımından sonra Ankara’nın bütün gücünü, Denktaş’ın vereceği cevabın ölçülü olmasına harcayacağı açıktı. Peki, Denktaş, cevap vermeden kalabilir veya en azından ölçülü bir cevap vermekle yetinebilir miydi?

Denktaş’ın bu konudaki en büyük zorluğu, KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu oldu. Çünkü Eroğlu, bir süreden beri, hatta hemen her gün, “bir karış toprak vermeyiz” (259) diyerek, Denktaş ve çevresine karşı sert bir muhalefet sürdürüyordu. Şimdi Denktaş’ın bu mektuba sessiz kalması durumunda, Eroğlu’nun bunu kullanıp kullanmayacağı belli değildi. Tabii meselenin bir başka boyutu daha vardı. Baker’ın mektubu da yenilir yutulur cinsten değildi. Belki, içindeki unsurlar tartışılabilirdi. Ancak amacını aşan bir üslup taşıdığı da kesindi.

Aslında Baker, 1991 yılda buna benzer mektuplar da göndermişti. Hatta bunlardan biri, o günlerde biraz abartılı bir şekilde “İkinci Johnson Mektubu” (260) olarak nitelendirilmişti. O nedenle bu mektubun da ötekiler gibi tasnif edilip, Dışişleri Arşivi’ne

yerleştirilmesi mümkün olabilirdi. Ancak bu defa değişik bir durum vardı. Baker, bundan önce benzer mektupları, Atina'ya da gönderiyordu. Lakin bu defa Atina'ya böyle bir mektup gönderilmemişti. Zaten Atina veya Lefkoşa'ya, buna benzer bir mektup yazılması için gerekçe de yoktu. Çünkü Vasiliu, halkına yaptığı uyarıda, “ya çözüm buluruz, ya da ada taksim olur” (261) diyerek, çözümden yana bir tutum sergiliyordu.

Bu sırada Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 13 Temmuz 1992 tarihli bildirisinde, dolaylı görüşmelerin 15 Temmuz'da başlayacağını ilân etti. Hatta Konsey, bu bildiriye, Fikirler Dizisi'ni, 750 (1992) sayılı kararın 4. paragrafında söz edildiği gibi, kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına ulaşmak için uygun bir temel olarak kabul ettiğini yeniden onayladı (262). Bununla birlikte yapılacak görüşmelerin Genel Sekreter'in çabalarının belirleyici bir aşamasını teşkil ettiğini göz önünde tutularak, her iki lidere, bölünmez bir bütün olarak ele alınan Fikirler Dizisi'ndeki her bir konu üzerinde anlaşmaya varmak için gerekli kararları almaya hazır olmaları çağrısında bulundu. Kıbrıs sorunuyla sürekli ve doğrudan bir temele bağlı olarak yakinen ilgilenmeye devam edeceği ve bu ilginin, Fikirler Dizisi'nin tamamlanması ve kapsamlı bir çerçeve anlaşmasının sonuçlandırılması çabalarını desteklemeye yönelik olacağına ilişkin kararını yeniden teyit etti (263). Böylece ikinci tur görüşmeleri 15 Temmuzda yeniden başladı.

New York'ta başlayan ikinci tur görüşlerinde Gali, “Fikirler Dizisi” adı altında bir çözüm plânı sundu. Planda, bütünlüklü bir anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte tüm ambargoların kaldırılması, Maraş'ın BM'ye devri ve restorasyonu için bir eylem plânı hazırlanması da öngörülüyordu. Bunun üzerine Türk tarafı, 101 maddeden oluşan plânın 91'ini (264) kabul ettiğini açıkladı.

Dolaylı görüşmelerin yeniden başladığı dönem esnasında BM Genel Sekreteri veya temsilcileri, iki liderle yaklaşık 36 toplantı yaptılar. Ayrıca iki lider ve onların heyetleriyle yapılan birçok gayri resmî toplantı dışında, Genel Sekreter ve onun özel temsilcileri, yaklaşık 40 saatlik bir süreyle, ayrı ayrı görüştü (265).

Gali, Denktaş ve Vasiliu ile ayrı ayrı görüşerek, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çerçeve anlaşması konusundaki en büyük pürüzü oluşturan toprak, göçmenler ve merkezi yönetim alanlarında ilerleme sağlamaya çalıştı (266). Zaten Temmuz ayında Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs konusunda sunacağı rapor öncesi gerçekleştirilecek görüşmelerden sonuç alınabilmesi amacıyla, Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi Oscar Camillion (267) ve yardımcıları Kıbrıs, Atina ve Ankara'da yoğun temaslarda bulunmuşlardı.

İkinci tur New York görüşmelerinde Gali, anayasa meselesine öncelik vereceği hâlde, Rum-Yunan görüşüne uyarak, toprak tavizini birinci madde (268) olarak gündeme aldı.

Üç gün süreyle BM yetkilileriyle KKTC heyeti arasında, KKTC haritası ve adada paket anlaşmaya (269) varılması hâlinde yeniden göç edecek kişilerin rehabilitasyonuna ilişkin konular, teknik düzeyde tartışıldı.

Denktaş'ın 8 başlık ve 56 ara başlıktan oluşan "Fikirler Dizisi" üzerindeki görüşmeleri, tedirgin ve sıkıntı içinde geçirdiği bilinmektedir. Zaten Denktaş, yapıcı ve uzlaşıcı görünmesi için, ısrarlı bir telkinle Ankara'dan New York'a gelmişti (270). New York'ta ABD Dışişleri Kıbrıs Özel Koordinatörü Nelson Ledsky, açıkça olmasa bile, konuşmalarında Denktaş'a baskı yapıyordu. Genel Sekreter Gali ise taraflar arasında yakınlaşma sağlanamazsa, görevini Güvenlik Konseyi'ne geri vereceğini önceden belirterek, ikazda bulunuyordu.

Bunun üzerine Denktaş, Kıbrıs sorununu ne Türkiye'nin ne de kendilerinin çıkarttığını belirterek, barışa bir an önce ulaşmak için çaba harcadıklarını bildirdi. Bununla birlikte Denktaş, Rumların, 1963-1974 arasındaki olayları tekrar etmelerine izin vermeyen, kalıcı ve dengeli bir anlaşma yapmayı kabul etmeleri durumunda, işin kolaylaşacağını kaydetti (271). İşte tam bu sırada Denktaş, BM'nin 750 sayılı kararında yer alan temel ilkeler dışında birtakım önerileri öne sürdü. Bu önerilerinden başlıcalarını "egemenlik", "eşitlik", "Türkiye'nin etkin garantisi", "haritasız müzakere" ve "İsviçre modeli çözüm" (273) olarak sıraladı. Bu sırada KKTC Meclisi, olağanüstü toplanarak görüşmelerle ilgili tarihî bir karar aldı.

KKTC Meclisi, 30 ve 31 Temmuz günlerinde yaptığı olağanüstü toplantıda, 23 Ağustos 1989 ve 17 Eylül 1991 tarihinde aldığı kararlara (274) istinaden, New York görüşmelerinin çok kritik bir aşamasında aldığı 4 maddelik yeni bir kararla müzakere yapan Türk heyetine büyük destek verdi.

Meclis'te temsil edilen beş parti (UBP, DP, YDP, HDP, SDP) ve bağımsız milletvekillerinin oyları ile alınan bu karar, Meclis dışındaki siyasî partiler (MAP, BEP, VP), demokratik kurum ve kuruluşlarca (275) desteklendiği görülmektedir.

Ancak CTP ve TKP yöneticileri, Meclis toplantısından önce ve sonra yaptıkları açıklamalarla, bu durumu desteklemediklerini açıkladılar. Bundan hareketle KKTC Meclisi'nin almış olduğu 4 maddelik kararı (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250), kısaca irdelemekte yarar vardır.

Kararın birinci maddesinde, "BM Genel Sekreteri Gali'nin öneri empoze etmeye çalışarak, soruna, görüşmelerle ve tarafların özgür iradesi ile çözüm bulunmasına aykırı, adaletsiz, dengesiz ve haksız bir yöntem olduğu" (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250) vurgulandı.

"Bu yöntemle bir sonuca ulaşılamayacağının" belirtildiği birinci maddede, "dayatma çözümlerin Türk halkının özgür iradesinin ürünü olamayacağı ve reddedileceği" (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250) açıklanıyordu.

Kararın ikinci maddesinde, New York'ta süren görüşmelerde "Rum işgali altında bulunan mevcut 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona erdiğinin tescil edilmesi gerektiği" (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250) belirtilerek, "BM Genel Sekreteri'nin Cumhurbaşkanı Denktaş'la Türk halkı üzerindeki baskıcı tutumunun Rum-Yunan isteklerinin tezahürü olduğu" (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250) da vurgulanıyordu.

Kararın üçüncü maddesinde, yeni bir anlaşma için Kıbrıslı Türklerin vazgeçemeyeceği temel ilkeler, bir kez ve çok net bir biçimde açıklanarak şöyle deniyordu:

“Kıbrıs Türk halkının egemenliğinden, siyasal eşitliğinden ve bu eşitliği simgeleyen tüm organ ve unsurlardan, iki kesimlilik ve iki ayrı halk temelinden, öngörülen toprak kriterlerinden ödün verilmeyeceği, halkımızın yeniden göçmen durumuna düşürülmesinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin ve fiili garantisinin ve tek yanlı müdahale hakkının değiştirilmesinin kabul edilemeyeceğini belirtir” (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250).

Kararın son maddesinde ise “bu gerçeklere aykırı yaklaşımların 18 yıldan beri adada devam eden barışı bozacağı, baskı ve tehditlerle varolacak bir sorunun kalıcı barışa değil, yeni savaşlara zemin hazırlayacağı” (İsmail, 1992:249; İsmail, 1998:250) belirtiliyordu.

Bu sırada Denktaş, Kıbrıs’tan ayrılmadan önce Türk tarafınca çok önemli görülen İsviçre kantonal sistemi üzerinde neden ısrarla durduğunu açıklamıştı.

Denktaş, Kıbrıs’ta kalıcı bir barış için iki toplumluluk ve iki kesimlilik ilkelerinin yeterli olmayacağını vurguladı ve “ileride papazın biri çıkıp da yine bize saldırırsa, Türk ordusu daha rahat müdahale edebilsin diye İsviçre örneğinde olduğu gibi kantonal egemenlik sistemi istiyoruz” (276) diyerek düşüncesini ortaya koyuyordu.

Yani Denktaş, İsviçre’de olduğu gibi kantonal egemenlik kavramının, Kıbrıs’ta federe devlet egemenliği şeklinde yer almasını istiyordu. Çünkü *“ileride bir papaz ‘bu anayasa geçersizdir’ deyip saldırıya başladığında, dünya bunu bir iç darbe olarak kabul etmesin. Bilsin ki Rum tarafı, Türk tarafının egemenliğine saldırıyor. Rum, Türkiye bizi korumaya geldiğinde ‘memleketim işgal ediliyor’ diye bağırmasın. Dünya bilsin ki, Türkiye işgale değil, Türk egemenliğini korumaya geliyor”* (277).

Genel Sekreter’in yardımcılarının biri, 5 gün süren toplantıların en ciddisi, son 2 günde yapıldığını açıkladı. BM’ye göre federe devletin anayasal yapısının tartışıldığı bir toplantıda, siyasî eşitlik içinde Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının iki kesimli ve iki toplumlu bir federe devletin egemenliğini paylaşarak, başkanlığı da dönüşümlü kullanmak üzere ortaklaşa tesis ettiklerinde, Kıbrıs’ın artık bir “Yunan adası” olmasından söz edilmeyeceğini belirtti. Böylece Kıbrıslı bir Türk’ün federal Kıbrıs devletinin cumhurbaşkanlığına getirilmesini kabul etmekle, ayrılıkçı Rum politikasının tamamen çökmüş olacaktı (278). Ne var ki seçimler arifesinde Vasiliu’nun, bu hususları içeren bir belgeye imzalanması mümkün görünmüyordu.

İkinci tur görüşmelerinin odak noktası, Gali’nin hazırladığı Fikirler Dizisi’nde yer alan 8 ana başlık oldu. Bunlar arasında toprak düzenlemeleri ve yer değiştiren kişiler ana tartışma konusu olarak ortaya çıktı. Genel Sekreter, toprak düzenlemelerini ve harita olmayan haritayı reddetseler bile, iki liderin “Fikirler Dizisi’ni” kabul etmesini istedi (Necatigil, 1998:393). Çünkü çözümün kapsamlı bir plan hâlinde hazırlandığını ve önemli olanın bu olduğunu ifade etti.

Türk kamuoyu, Türk Hükûmetinin baskı altında olup olmadığını, Denктаş'ı New York'ta yeterince destekleyip desteklemediğini tartışırken, görüşmelerin ikinci turunda Denктаş'ın ağır baskı altında olduğu ortaya çıktı. Gali, Denктаş'ın önüne Türk tarafına % 28.2 oranında toprak bırakan (Gürel, 1993:109), en önemlisi Güzelyurt bölgesini Rum tarafına veren bir haritayı koydu ve Denктаş'ın bunu kabul etmesini istedi (279). Bunun üzerine Denктаş karşı bir toprak önerisi getirerek, daha önceden de kabul edilen “% 29 +” (Kepoğlu, 1995:54) oranını Türk tarafına bırakan ve buna karşılık Güzelyurt'u Rumlara bırakmayan bir haritayı, Genel Sekreter'e sundu. Denктаş Gali ile pazarlık yaparken, bu arada Vasiliu, otelinde istirahat edip Long Island'da tatil yapıyordu. Ancak, Vasiliu'nun bir Türk gazetesine verdiği demeç, Türk kamuoyunu yeniden karıştırdı. Vasiliu, Denктаş'ın bütün baskılara direnerek kabul etmediği Gali haritasını, daha önce Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Mesut Yılmaz'ın görerek kabul etmiş olduğunu açıkladı (Gürel, 1993:109; Kepoğlu, 1995:54). Ertesi gün, adı geçen bütün liderler bu iddiayı yalanladılar. Ama bu durum, ana muhalefette ve basında ciddi tepkilerin doğmasına neden oldu.

Muhalefet partilerinden Refah Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan, Başbakan Demirel ile Başbakan Yardımcısı İnönü'nün “ABD, Rusya ve İngiltere'nin ağızıyla Denктаş'a baskı yaptıklarını ve Rum lideri Vasiliu için çalıştıklarını” (280) iddia etti.

Kazan, TBMM'de düzenlediği basın toplantısında, *“Genel Sekreter Gali'nin Denктаş'a kabul ettirmek istediği ve % 29'un altını içeren haritanın da Özal, Demirel ve Yılmaz tarafından tasvip edildiği resmî bir ağızdan, Rum lideri Vasiliu tarafından ilân edilmektedir. Türkiye bu görüşmelerin dışında ise böyle bir haritayı Denктаş'tan, Kıbrıs halkından ve milletimizden habersiz nasıl kabul etmiştir ve nasıl gizlemiştir?”* (281) diye sitemde bulundu.

Türkiye'deki Milliyetçi Çalışma Partisi'nin (MÇP) Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Şevket Bülent Yahnici, dünyanın, Kıbrıs Türklüğünü masaya yatırarak, hürriyet, bağımsızlık ve insanlığın taviz vermesi için baskı yaptığını açıkladı.

Yahnici, yaptığı açıklamada, *“BM Genel Sekreteri'nin bu sıcak çatışmaları ve insanlık dışı katliamları bir kenara iterek, bütün işini gücünü bırakarak, kendisini Kıbrıslı Türklerin istemediği bir çözümü kabul ettirme gayretine hasretmesini hayretle karşılıyoruz”* dedi (282).

Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise *“Bush'la harita görüşmedim”* (Kepoğlu, 1995:55) derken Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi Kaya Toperi, daha sonra gazetecilere şu açıklamayı yaptı:

“Cumhurbaşkanımızın Bush'la yaptığı görüşmelerde toprak konusu hiçbir zaman ele alınmamıştır. Bir harita söz konusu olmamıştır. Görüşmelerde, genel çerçevede Kıbrıs sorunu ele alınmış ve Kıbrıs sorununun çözülmesi arzusu ısrar edilmiştir. Cumhurbaşkanı her zaman görüşmelerde özerk anayasa ve güvenlik konularına öncelik vermiştir” (283) dedi.

Başbakan Demirel de Vasiliu'nun iddiaları konusunda, *"ben şahsen harita görmedim, mutabakat da vermedim. Biz bu işi Rauf Bey'e bıraktık. Biz bu meselenin içinde de değil, dışında da değiliz, kenarındayız"* (284) dedi.

Vasiliu'nun "haritayı onaylamıştı" dediği ANAP lideri Mesut Yılmaz ise *"Vasiliu'nun iddiaları, alışılmış Yunan taktiği"* şeklinde yorumladı. Yılmaz, *"ABD Başkanı Bush, Yunan tarafının, 1982'de ortaya konulan Gobi Hattı'nın toprak meselesinin çözümünde esas alınabileceği konusundaki görüşünü bize aktardı. Ben de kendisine, 'Gobi Hattı'nın Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edileceğine ihtimal vermediğimi' söyledim. Mutabakat bildirmiş değilim..."* (Kepoğlu, 1995:54-55) şeklinde çıkan iddiaları yalanladı. Fakat Vasiliu'nun açıklamaları, Amerikan yönetimince onaylandı. New York'ta bulunan ABD Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey bir yetkilisi, konuyla ilgili soruları yanıtlarken, *"Vasiliu'nun söylediklerinin büyük ölçüde doğru olduğunu"* (Kepoğlu, 1995:55) öne sürdü. Yetkili *"ancak o zaman Türkiye'de bir başka hükûmet vardı; değişik bir durum söz konusuydu"* (Kepoğlu, 1995:55) dedi.

Denктаş, BM Genel Sekreteri'nin ve ABD yönetiminin, daha önce vaat ettikleri her şeyi unutarak, Türk tarafını önceden kararlaştırdıkları çizgiye getirmek için kabul edemeyeceği bir baskı uyguladıklarını açıkladı. Denктаş konu ile ilgili olarak *"bizim verdiğimiz % 29 + haritası, anayasal sorunlarda vaat edilen federe devletimizin egemenliği ve icra konusunda rotasyon ve eşitliğe dayalıdır. Bunlar verilmezse, '% 29 + önerimizde yoktur' demektir. Biz 29 artıya inmekle işlerin kolaylaşacağını zannetmiş ve bunu yaptığımız takdirde diğer konularda yardım ve desteğin gelmesini beklemiştik. Oysa bunun tam aksi yapılmakta, bize vaat edilen her şey unutulmakta ve bizi evvelden kararlaştırdıkları çizgiye getirmek için kabul edemeyeceğimiz bir baskı uygulanmaktadır"* (Kepoğlu, 1995:55) demişti.

New York'a iyi niyetle, hak ve hukuk mücadelesine geldiklerini kaydeden Denктаş, *"eşit şartlarda müzakereye hazırız. Vasiliu, Güzelyurt'u almadan gidecekse, bizim de Güzelyurt'u Rum'a teslim eden bir yaklaşımla ayırlamayacağımızı, referandumda formülün reddedileceğinin bilinmesini aynı samimiyetle açıklıyorum"* (Gürel, 1993:110) dedi.

KKTC Başbakanı ve Ulusal Birlik Partisi (UBP) Genel Başkanı Derviş Eroğlu, görev sorumluluğu gereği tarafsız olması gereken BM Genel Sekreteri'nin uygulamak istediği müzakere yöntemiyle, Rum tarafının çıkarlarını ön planda tuttuğunun gözlemlendiğini ifade ederek şöyle dedi:

"Butros Gali'nin Kıbrıs Türk tarafını baskı ve tehditle karşı karşıya bırakarak, halkımızın güvenliğini tehlikeye sokacak ve geleceğini belirsizliğe itecek tavizleri istemekle ısrar etmesi, hiçbir iyi niyet ve müzakere yöntemiyle bağdaşmamaktadır" (Gürel, 1993:110; Kepoğlu, 1995:55).

Aslında sekiz başlık altında toplanan “Fikirler Dizisi’nin” bir bütün olduğunu da vurgulayan Eroğlu, *“bu bütünün içerisinde bir veya iki unsuru ön plana çıkararak, adeta birer ön şart olarak lanse etmek ve bütünün tüm unsurlarını görüşmeye yanaşmamak, New York egzersizini, çözüm yolunda gerçekleştirilen bir görüşme süreci olarak tanımlamayı mümkün kılmamaktadır”* (Gürel, 1993:109; Kepoğlu, 1995:56) dedi.

Ağustos’un ilk haftasında Türk tarafının toprak ödünlerine razı edilemeyeceği anlaşıncı, göçmenler ve ardından da anayasa konusuna geçildi.

Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi’ne verdiği raporda, Türk tarafının yerlerinden edilenler konusundaki önerisiyle “tümüyle olmamakla birlikte olumlu” (Kepoğlu, 1995:55) ilerlemeler kaydedildiğini bildirdi. Denктаş, Genel Sekreter’le yaptığı görüşmede Türk tarafının şartlı ve sınırlı olmak koşuyla “geri dönme hakkını” (Gürel, 1993:110) kabul ettiğini açıkladı. Denктаş’ın bu açıklamasıyla birlikte, son ana kadar kesilecek gözülle bakılan görüşmelere, ara verileceği yolundaki telkinler kuvvetlendi.

Buna karşın Denктаş, Genel Sekreterliğin ilk haritasını revize ederek yeniden düzenlediği % 29.2’lik haritayı, Güzelyurt’u yine güneyde bıraktığı gerekçesiyle, asla kabul edemeyeceğini açıkladı (285).

Genel Sekreter Gali’nin ikinci kez Denктаş’ın önüne koyduğu haritada değişen bir şey olmazken, Doğu’da 16, Batı’da da 26 köyün (286) Rumlara verilmesi öngörülüyordu. Böylece Gali’nin hazırladığı ve Rum lideri Vasiliu’nun da onayını aldığı % 29’luk haritada (287) Güzelyurt yine Rumlara bırakılıyordu.

Bu arada İngiltere, müzakerelerin daha olumlu bir seyir takip edebilmesi için girişimlerini hızlandırdı. Denктаş’ın daveti üzerine İngiltere’nin BM’deki daimi temsilcisi Büyükelçi Haney, Denктаş’la baş başa yediği yemekte, İngiltere’nin formülünü Denктаş’a ilettili. Haney’in ilettiliği formül şöyleydi:

Denктаş ve Vasiliu, yanlarında heyetleriyle birlikte bir araya gelecekler ve son beş haftadır meydana gelen gelişmeleri değerlendireceklerdi. Ortak görüşme, gündemsiz olacak ve masada bulunan tüm konular konuşulacaktı. Bunlar arasında toprak, göçmenler ve anayasa konuları da bulunacak ve taraflar, sonbaharda yeniden bir araya gelerek kalınan yerden devam edeceklerdi (Kepoğlu, 1995:56).

İngilizlerin bu formülü, “süreci durdurmamalım, devam edelim; yoksa bir daha bu imkânı bulamayız” (Kepoğlu, 1995:56) biçimindeki Amerikan tutumuna alternatif olarak sunulmaktaydı.

Bunun üzerine Gali, 15 Temmuz-11 Ağustos 1992 tarihleri arasında yapılan dolaylı görüşmeleri yeniden gözden geçirdikten sonra ve görüşmelere ilişkin üzerinde mutabık kalınan yöntemler doğrultusunda iki lideri, toprak ayarlamaları ve yer değiştiren kişilerle ilgili telkinler de dahil olmak üzere Fikirler Dizisi temeline dayalı olan bir anlaşmayı müzakere etmeleri için 12 Ağustos 1992 tarihindeki ortak toplantıya davet etti (288).

Denktaş ile Vasiliu, Genel Sekreter Gali gözetiminde New York'ta 12-14 Ağustos'ta yeniden bir araya geldi. Görüşmelerde, Fikirler Dizisi zemininde yine ağırlıklı olarak toprak ve göçmenler konusuna yer verildi. Denktaş toprak konusunda “% 29 +” formülü dahilinde hazırladığı haritayı Genel Sekreter'e sundu. Göçmenler konusunda ise Rumların geri dönüş ve mülkiyet haklarının ilke olarak kabul edildiğini (289), ancak bunun bazı şartlara bağlı olduğunu açıkladı. Denktaş'ın yerinde müdahalesi ile gündemin ikinci ve üçüncü maddeleri, yani yer değiştiren kişiler ve anayasa konuları, toprak düzenlemelerinin önüne geçti. Söz konusu “sandviç formülü” (290), ABD'nin öne sürdüğü bir formüldü. Bu formüle göre, göçmenler meselesinden hemen sonra anayasa konusuna geçilecekti. Toprak düzenlemeleri konusu ise gündemin üçüncü maddesini oluşturuyordu (Kepoğlu, 1995:7). Kıbrıs Rum tarafı ve Vasiliu, bilhassa dönüşümlü başkanlık konusunda bir taviz verilmeyeceğini açıklıyordu. Genel Sekreter'in de desteklediği bu tutuma, ABD ve İngiltere gibi ülkeler, Türkiye ile birlikte karşı çıkıyordu.

Toplam olarak biri 12 Ağustos, ikisi 13 Ağustos ve biri de 14 Ağustos'ta olmak üzere dört ortak toplantı yapıldı (291). Ortak toplantıların toplam süresi yaklaşık olarak sekiz saat kadardır.

Dolaylı görüşmelerin son günlerinde Genel Sekreter'in temsilcileri ile her bir lider, Fikirler Dizisi'nin diğer altı başlığını gözden geçirdiler. Aslında her bir lider, diğerinin bu konudaki görüşlerine aşınaydı. Denktaş ile görüşmeler esnasında geçici ilk düzenlemeler, federal yürütme, Kıbrıs'ın bazı uluslararası teşkilâtlara üyeliği ve ekonomik kalkınma konularındaki görüşler ortaya konuldu. Bu bağlamda BM temsilcileri, Fikirler Dizisi'nin nazik dengesini değiştirememesi ve Güvenlik Konseyi kararları ile çelişen konumların ortaya çıkmaması gerektiğini vurguladılar. Sonuçta her iki tarafın Fikirler Dizisi'nin diğer altı konusunda anlaşma menziline oldukları teyit edildi (292).

Ağustosun ilk haftasından beri toprak konusunda uzlaşamayınca, göçmenler ve ardından da anayasa konusuna geçildi. Vasiliu, toprak ve göçmenler konusunda herhangi bir şey elde etmeden, anayasa tartışmalarına girmek istemeyince (Gürel, 1993:109), görüşmeler 14 Ağustosta kesildi.

Beş hafta süren yorucu bir müzakere maratonu sonucunda, Genel Sekreter Butros Gali, 14 Ağustos 1992 tarihinde yapılan görüşmelerde toprak ve göçmenler konularında kısmi ilerlemeler sağlandığını, hatta doğrudan görüşmelerin başlamasının bile başlı başına ilerleme olduğunu belirterek (293), New York'ta devam etmekte olan Kıbrıs görüşmelerine belli bir süre ara verdiğini açıkladı. Yeni görüşmelerin başlangıç tarihi, 26 Ekim 1992 olarak belirlendi (294).

Aslında görüşmelerin sekteye uğraması, Kıbrıs Rum lideri Vasiliu'nun göçmenler konusunda köşeye sıkışmasından kaynaklanıyordu. Denktaş ise bu aranın iyi bir zamana rastladığını ve New York'ta son derece yorucu, hatta zaman zaman “bunalımlı bir beş hafta”

(295) geçirildiğini belirtiliyordu. Ne var ki New York görüşmelerinde Türkiye açısından önemli bir gelişme olmuştu. Bu gelişme, Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesini sadece bilgilendireceği ve Konsey'den Kıbrıs ile ilgili herhangi bir menfi kararın çıkarılmayacağı şeklinde belirmişti.

Bundan hareketle Denктаş, görüşmeleri değerlendirirken şunları söylüyordu: *"Bizim için New York görüşmelerinin en önemli yanlarından biri 'Denктаş uzlaşmazdır; Türkiye uzlaşmıyor' imajının ortadan kaldırılmasıdır. İkili görüşmelere başladık"* (Kepoğlu, 1995:58) şeklindedir. Denктаş bazı aşamalarda masadan ayrılma eğiliminin doğduğunu belirtirken *"her defasında Ankara, gece yarısı demeden, sıkıntılı anlarımızda yanımızda oldu. Şayet masadan kalksaydık, bu, Vasiliu'nun eline büyük bir koz verilmesi anlamına gelebilirdi. O zaman büyük bir suçlamayla karşı karşıya kalırdık. Vasiliu da New York'a yapmaya geldiği işi başarmış olurdu. Güvenlik Konseyi'nde aleyhimize bir karar çıkarırdı"* (Kepoğlu, 1995:58) dedi.

New York görüşmelerinde tam olarak istediğini elde edemeyen Vasiliu'nun, Genel Sekreter Gali'nin Güvenlik Konseyi'ne sunacağı rapor ve Konsey'in alacağı kararı etkilemek için bir dizi temaslar yaptı (296). Rum liderinin, erteleme kararından sonra dünya kamuoyuna sergilediği sinirli ve olumsuz hava, Ankara'nın dikkatinden kaçmış değildi. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir (297):

1. Genel Sekreterliğin oluşturduğu Fikirler Dizisi'ni ve haritayı, Türk tarafı gerçek bir müzakere zemini olarak kabul etmişti.

2. Türk tarafının bu esnekliği göstermesi üzerine Vasiliu ile Denктаş arasında direkt görüşmelere geçilmişti.

3. Denктаş, kuzeyden güneye yerleşmiş bazı Rumların, belirli koşullar içinde, kuzeye yeniden yerleşmelerine yeşil ışık yakmıştı. En azından Denктаş bunun ilke olarak kabul edildiğini açıklamıştı. Ancak bu geri geliş, eski malını mülkünü geri almak ve burada hak sahibi olduğunu iddia etmek yoluyla değil, isteyen Rum'un Türk kesimine gelerek, yeniden mal ya da arazi almasıyla gerçekleşecekti. Yani eskiden kuzeyde gayrimenkulü bulunan bir Rum, bunu geri almak için değil, yeniden bir düzen kurmak amacıyla gelip yerleşebilecekti. İki toplum arasındaki mülk hesaplaşması ise tazminat ödenmesiyle sıfırlanacaktı. Bu öneriyle Denктаş, Rum göçmenlere kapıyı aralamış ve bu riski göze almıştı. Ama bu, Vasiliu'ya yeterli gelmediği için reddetmişti.

4. Toprak konusunda, Güzelyurt dışında her şey halledilmişti. Toprak işi artık geride kalmıştı. Güzelyurt sorunu da nihaî çözüm içinde belirli bir temele oturacaktı. Anayasal sorunlar ve federal devlet yapısıyla ilgili görüşmelerde uzlaşmaya giden yol açılmış, ama Rum tarafı bunu kamufle etme hırçınlığına girişmiş bulunmaktaydı. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin tutumu, bu açıdan hayati önem taşımaktaydı.

Gali, görüşmeleri değerlendiren raporunu, Güvenlik Konseyi'ne 21 Ağustos'ta sundu (298). Ancak, resmiyeti olmayan ve bir "kâğıt" niteliğinde kalan, Denктаş'ın kabul etmeye yanaşmadığı haritayı, adeta resmiyet kazandırmak için raporuna ekleyen Gali, Türk tarafının tepkisiyle karşılaştı (Gürel, 1984:108; Kepoğlu, 1995:108).

Gali, iki tarafı suçlamayan dengeli bir açıklamayla, görüşmeleri ertelemesine karşılık, raporunda bu dengeli yaklaşımdan büyük ölçüde uzaklaşmıştı. Adeta Gali, bu raporuyla liderlere pazarlıktaki performanslarıyla ilgili bir tür karne vermir konumdaydı. Bundan hareketle Genel Sekreter'in karnesi, şu şekilde değerlendirilebilirdi (299):

a) Genel Sekreter Gali, New York pazarlığında belli bir ilerleme sağlandığını yadsımamakta, ancak bunun sınırlı kaldığını düşünmekteydi. Gali'ye göre anlaşma olmaması, "yeteri ölçüde siyasî iradenin gösterilmemesinden" (300) kaynaklanmaktaydı. Aslında bu ifadenin öznesi yoktu ve her iki lideri de kapsamaktaydı. Ancak, raporun genel havasına bakıldığında, buradaki yargının daha çok KKTC liderine dönük olduğu ortaya çıkmaktaydı (Şükrü, 1984:109-110; Kepoğlu, 1995:59).

b) Raporun Türk tarafı açısından en sakıncalı yönü, Gali'nin Güzelyurt'u Rumlara bırakan ve KKTC'nin adada toplam yüzölçümü içindeki payını % 35.04'ten % 28.2'ye düşüren haritanın gizliliğini kaldırarak, bunu "Fikirler Dizisi" ile birlikte, rapora ek bir belge olarak yayınlamış olmasıydı. BM'nin Kıbrıs konusunda bir harita yayınlanması, 1974 Barış Harekâtı'ndan bu yana ilk kez gerçekleşmişti. Gali haritasını dünya kamuoyuna ilân ederek, bu belgeye BM damgasıyla resmiyet ve bağlayıcılık kazandırmakta ve Türk tarafı üzerinde büyük bir baskı kurmaktaydı. Gali'nin bu hareketi, başından beri Güzelyurt'u kendi cebinde gören Kıbrıs Rum yöntemi lideri Vasiliu'nun eline güçlü bir koz vermişti.

c) Rapordan, Gali'nin Denктаş'ın toprak konusunda "% 29 +" formülünü kabul ederek verdiği haritayı önemsiz bulduğu anlaşılmaktaydı. Gali, Denктаş'ın BM haritası üzerindeki kaygılarını anladığını belirtmekle birlikte, raporun büyük bir bölümünü KKTC liderinin kaygılarını ve toprak ayarlamaları konusunda getirdiği kriterleri geçersiz kılmak veya çürütmek için kullanılmaktaydı. Ayrıca Gali'ye göre "yüzde değil, çizgi önemliydi". Gali, "Kıbrıs Türk tarafı, toprak konusunda gerekli olan istekliliği göstermeliydi" (Kepoğlu, 1995:59) diyerek, Denктаş'tan Güzelyurt'u Rumlara bırakan haritasını açıkça kabul etmesini istemekteydi.

d) Ancak Gali, Denктаş'ın Rumların kuzeye dönüşlerini ve mülkiyet haklarını kabul ediyor olmasını "memnuniyetle" karşılamakta, bu alanda attığı adımı övmekteydi. Ancak Gali, Denктаş'ın bu hakların uygulanmasının yarattığı "pratik güçlükler" konusundaki kaygılarına hak verilmekle birlikte, uygulamaya geçildiği takdirde ortaya çıkacak sınırlamaları fazla bulduğunu ima etmekteydi. Gali'nin bundan sonraki stratejisi, bu koşulları "aşındırmak" veya "azaltmak" yönüne olacaktı.

e) Gali'nin düşündürücü bir başka tutumu, Türk toplumunun özellikle hassas olduğu anayasal konulardaki kayıtsızlığıydı. Genel Sekreter, Denктаş'ın egemenlik, geçici hükümet ve federal yürütme gibi başlıklarda ortaya attığı görüşlere “soğuk” bir karşılık vermekte ve kendisine “Fikirler Dizisi'nde” gözettiğini söylediği hassas dengeyi bozacak pozisyonlar öne sürmemesini öğütlemekteydi (Gürel, 1984:110). Bir başka deyişle Gali, KKTC açısından en hayati konularda, Denктаş'a “bu talepleri unutsanız iyi olur” mesajını vermektedir.

f) Genel Sekreter raporunda, uluslararası toplumun Ekim ayında yapılacak olan görüşmelerden olumlu bir sonucun çıkacağı beklentisini ifade etti. Gali, Ekim görüşmelerinden sonra ortaya bir anlaşma çıkmaz ise Güvenlik Konseyi tarafından meselenin hâlli için gereken bütün alternatif çözüm tasarılarını ciddi şekilde değerlendireceğini belirtti (Necatigil, 1998:365).

Aslında kararın bu hükümleri, Güvenlik Konseyi'nin görev çerçevesinin dışına çıkıldığı ve baskı yapılmak suretiyle bir çözüm yolu empoze etme havasını taşıdığı görülmektedir (Acar, 1993:37). Bu itibarla karar, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından ciddi bir şekilde eleştirildi (301).

Güvenlik Konseyi, 26 Ağustos 1992'de kabul ettiği 774 sayılı karar ile Gali haritasını, “Fikirler Dizisi'nin” bir parçası olarak kabul ettiğini ve “kapsayıcı bir çerçeve anlaşmasına varılması için temel” (302) alınması gerektiğini vurguladı (Gürel, 1984:108; Kepoğlu, 1995:109; Necatigil, 1998:365). Gali'nin Konsey'e sunduğu ve Denктаş'ı suçladığı bu rapora dayanılarak hazırlanan karar tasarısıyla BM, KKTC'ye önemli bir darbe vurmuştu. New York'ta Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan görüşmelerde Denктаş'a “geleneksel Türk köylerine dokunulmayacağı” sözünün verilmesine rağmen, hazırlanan haritada 1974'ten bu yana KKTC sınırları içinde olan ve tarih boyunca Türklerin çoğunlukta yaşadığı bölgeler dahi Rumlara bırakılıyordu.

Bundan hareketle 11 paragraflık Konsey tasarısının bazı maddeleri şu şekildedir (303):

- Tasarıda, KKTC'nin % 36 olan toprak oranı, % 28.2'ye düşürülüyordu. Böylece, başta Güzelyurt olmak üzere, Erenköy, Yeşilirmak ve havzası ile Mesarya Ovası Rum kesimine bırakılıyordu.

- Konsey, Kıbrıs çözümünün tek egemenlik ve uluslararası kişilik ile tek vatandaşlığa sahip, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı garantiye alınmış bir Kıbrıs devleti oluşturulmasını teyit ediyordu. Bu devletin kısmen veya toplu olarak diğer bir devletle birleşemeyeceği, taksim edilemeyeceği, iki toplumlu, iki bölgeyi bir federasyon içereceği ifade ediliyordu.

- Denктаş ve Vasiliu'nun, 26 Ekim'de başlayacak görüşmelerden sonuç alınıncaya kadar ABD'de kalması da istenen tasarıda, görüşmeler sonunda iki toplumun yanı sıra

Yunanistan ve Türkiye'nin de katılacağı ve Gali'nin başkanlığında bir toplantı yapılması gerektiği vurgulanıyordu.

Türk diplomatlarına göre Türkiye ve KKTC'nin bir oldu bittiyle karşı karşıya kalındığını ve Ekim ayındaki müzakerelerde Denktaş'ın BM'ye gelip bir 'idam fermanı' imzalaması isteniyordu. Yine aynı diplomatlar, Rum tezini yansıtan herhangi bir çözümün Denktaş tarafından imzalamasının bir hayli güç olduğunu ifade ediyorlardı.

Gali raporunu dengeli ve objektif olarak niteleyen Kıbrıs Rum yönetiminin bir yetkilisi, Güvenlik Konseyi kararının, sorunun çözümüne yardımcı olacağını, Rum tarafının amacının zaten konuyu devamlı olarak uluslararası alanda canlı tutmak ve ilerleme sağlamak olduğunu belirtti (304).

Olaya hem Türkiye, hem de Kıbrıslı Türkler tarafından bakıldığında en önemli unsur, ilkelerin iyi saptanmasıydı. İşte bu açıdan bakıldığı zaman iki nokta son derece önem kazanmaktadır (305).

1- Toprak Verimliliği:

Denktaş, özellikle Güzelyurt bölgesinin (306) verilmesinde direnç göstermekteydi. Zira bu bölgede bulunan 55 bin dönüm narenciye, KKTC ihracatının % 41'ini ve döviz rezervinin % 50'sini (307) oluşturmaktaydı. Bu yüzden bu bölge, bir kalemde silinip karşı tarafa bırakılamazdı. Yine aynı bölge, KKTC'nin en önemli ihtiyaçlarından olan içme suyunu karşılamaktaydı. Aslında adadaki kronik kuraklık düşünüldüğü zaman bunun önemi çok daha iyi anlaşılmaktadır.

2- Nüfus Kaynaşması:

Üzerinde büyük duyarlılık gösterilmesi gereken diğer bir nokta da bunca badireden sonra bazı köylerin eskisi gibi karmalaştırılmasıdır. Eğer ileride yeniden sorunlarla karşılaşılacak istenmiyorsa, Türkler kendi bölgelerinde, Rumlar da kendi yerlerinde kalmalı ve karşılıklı bir tazminat mekanizmasıyla tatmin edilerek, kalıcı bir çözüm aranmalıydı.

Son üç ay zarfında harcanan yoğun ve yorucu çaba, belli bir ilerlemeye yol açmışsa da beklenen hedefe varılmasını sağlayamadı. Fakat iki lider, Ekim'de Genel Sekreter'le ortak görüşmelere yeniden başlamakta mutabık kalmışlardı. Daha önce de sözü edildiği gibi, Fikirler Dizisi, iki tarafın kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına varmalarına imkân sağlayacak şekilde yeterince geliştirilmişti. Ama her iki lider, gerekli siyasî iradeyi gösteremediğinden nihaî bir sonuca gidilememişti (308). Buna rağmen uluslararası topluluğun Ekim'deki görüşmelerin böyle bir anlaşma ile sonuçlanacağına dair olan beklentisi ileri düzeydeydi.

2.1.2.3. Üçüncü Tur Görüşmeleri: 26 Ekim – 11 Kasım 1992:

Rum Yönetimi lideri Vasiliu, BM'nin Genel Sekreterlik ekibi ile yaptığı görüşmelerden sonra 26 Ekim'de başlayacak yeni tur görüşmelerle ilgili bilgi aldı (309). Görüşmelerin başarısını garantileyecek hiçbir gelişme olmadığını söyleyen Vasiliu, Kıbrıslı Rumların her şeyi görüşmeye hazır olarak New York'a gideceğini açıkladı.

Bunun üzerine Mitsotakis, Yunan Hükûmeti ile Kıbrıs Rum Yönetimi'nin "tam bir görüş birliği içinde" (310) olduğunu yineledi. Daha sonra Vasiliu ile Mitsotakis, New York müzakerelerinin üçüncü safhasında izlenecek taktik üzerinde görüş birliğine vardıklarını da açıkladılar.

Bu açıklamalar, her ne kadar birlik mesajı veriyor olsalar da Kıbrıs Rum kamuoyunda müthiş bir muhalefetin doğmasına yol açtı. Denilebilir ki ikinci tur da Kıbrıs Türk kamuoyunda olanların bir benzeri Rum kamuoyunda da oldu. Gerçekten de Rum kamuoyunun muhalefet cephesi iki ayrı gruba ayrılmıştı. Biri, başını Başpiskopos Hristostomos'un çektiği kilise, diğeri de sağ muhalefetin başını çektiği DİSİ Genel Başkanı Glafkos Klerides'ti. Bu muhalefet kitlesinin karşısında Vasiliu'ya destek veren tek parti ise sol görüşlü AKEL'di. Aslında birbirine muhalif olan bu cephenin görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür idi.

Her şeyden önce Başpiskopos Hristostomos, Rum Yönetimi Başkanı Vasiliu'nun politikasını şiddetle eleştiriyor ve bunu, "yıkıcı bir politika" olarak nitelendiriyordu. Hristostomos, ayrıca ulusal Kıbrıs davasının gidişatından hiç memnun olmadığını ve sadece birkaç yıl sürecek herhangi bir çözümü istemediğini belirtiyordu. Ona göre esas mesele, Kıbrıs Rumluğunun ve Ortodoksluğunun ilelebet yaşamasını teminat altına alacak bir çözümü bulmaktı (311). Hristostomos'un bu sözleri, AKEL yönetiminden olumsuz eleştiri gelmesine neden oldu.

AKEL'in ileri gelenleri, Başpiskopos'un kilisede siyasî nutuk çekerek toplumu ikiye bölmelerini ve hükûmet aleyhtarı propaganda yapmasını doğru bulmuyordu (312).

Bu esnada Rum Yönetimi Başkanı Vasiliu'yla birlikte New York'a gitmeyi reddeden DİSİ, DİKO ve EDEK partilerinin liderleri, sırasıyla Klerides, Kiprianu ve Lissarides'e, New York'a gitmeleri için yeni bir çağrıda bulunulduğu, fakat çağrının bu kez de reddedildiği ortaya çıktı.

DİSİ, DİKO ve EDEK partilerinin liderleri, New York'a gitmelerini gerektirecek bir durum olmadığı görüşündeydiler. Halbuki Vasiliu, görüşmelerin seyri hakkında ortak değerlendirme yapmak ve izlenecek taktik üzerinde kararlar almak (313) üzere adı geçen üç parti liderinin New York'a gitmelerinin yararlı olacağı düşüncesindeydi.

DİSİ lideri Klerides, *"Cumhurbaşkanı çağrıldıktan sonra gitmemezlik etmemelidir. Cumhurbaşkanı gitmelidir; ama parti liderleri gitmemelidir. Eğer Vasiliu, New York'ta yapacağı yeni temaslarda, yapıcı bir müzakere yolunun açıldığını görürse ve bir anlaşma*

menzili içine girildiğine kanaat getirirse, o zaman parti liderleri New York'a çağrılabilirler. Ya da görüşlerini belirtmek üzere Ulusal Konsey toplantısı yapabilir” (314).

Rum uhalefet cephesi, Vasiliu'nun New York görüşmeleri sırasında verdiği tavizlerin, Gali'nin raporuyla ortaya çıktığı görüşündeydi. Aslında bu, çok ciddi bir suçlamaydı. Zira Hükûmet Sözcüsü, Gali'nin 21 Ağustos tarihli raporunu objektif olarak niteleyerek, büyük bir başarı olarak gösterirken, muhalif cephe Vasiliu tarafından verilen tavizleri en dramatik şekilde resmileştirip kayda geçiren bir rapor olarak değerlendirdiği görülmektedir. Yapılan araştırmada muhalif cephenin Vasiliu'ya yaptığı eleştirilerin muhtevası aşağıdaki gibidir:

1. 26 Ekim'de yapılacak yeni görüşmelerin prosedürü değiştirilmişti. Genel Sekreter, başlangıçta toprak ve göçmen konularının öncelikle ele alınacağını ve bu konular üzerinde anlaşma menzili içine girilmesi hâlinde anayasa konusuna geçileceğini söylemişti.

Şimdi ise önce göçmenler, sonra anayasa ve daha sonra da toprak konusunun ele alınacağını söylüyordu. Genel Sekreter'in bu tutumu, gerek Vasiliu'nun, gerekse yönetiminin bilinen görüşlerine aykırıdır. Hatırlanacağı gibi bu prosedürün değiştirilmesini Denктаş istemişti.

2. Vasiliu bir yandan Gali'nin önerdiği coğrafi ayarlamaları haksız bulduğunu belirtirken, bir yandan da bu önerilerin esas alınarak müzakerelerin bu minvalde yapılacağını söylüyordu.

3. Raporun genel içeriğinden de anlaşılacağı gibi, Türk yönetiminin duyduğu endişelerin bir kısmı Genel Sekreter tarafından da benimseniyordu. Özellikle Türklerin, göçmenlerle ilgili belirttikleri endişeler, Genel Sekreter tarafından da benimsenmişti. Gali, hiçbir Kıbrıs Türkünün gerek konut, gerekse ekonomik bakımdan rehabilite edilmeden yerinden oynatılmayacağını raporunda açıkça ifade ediyordu.

4. Rum tarafının, birbiriyle bağlantılı olan toprak ve göçmen konularında ilerleme kaydedildiği dair ısrarlı görüşü, Denктаş'ın prosedür değişikliği hakkındaki talebinin kabul edilmesiyle çürümüş oluyordu.

5. Gali, üçüncü turda iki tarafın bütünlüklü bir anlaşmaya varabileceğine dair umutlarını yinelerken, Kıbrıslı Rumların siyasî liderliğinde böyle bir belirti yoktu.

6. Gali, raporunun hiçbir yerinde Rumlarca çok önemli olan “yerleşikler/sömürgeciler” (315) sorununa değinmiyordu. Oysa “sömürgeciler” sorunu, toprak ve göçmen konularının ayrılmaz bir parçasıydı. Hükûmet sözcüsü daha sonra verdiği bir demeçte, “sömürgeciler” sorununun ileride görüşüleceğini söyledi. Bu da gösteriyor ki, sömürgeciler sorununun Fikirler Dizisi'ne girmeyeceği ve sömürgecilerin Kıbrıs'ta kalacağı hakkında geçmişte çıkan haberleri doğruluyordu.

Bundan da anlaşılıyor ki, Vasiliu'ya Ulusal Konsey'de tam destek verecek tek partinin AKEL (316) olduğu bir kez daha ortaya çıkıyordu. Aslıdan bütün bunlar, üçüncü turun başarı olasılığının ne kadar az olduğunu gösteriyordu (317).

Rum kamuoyunda, yeni tur Kıbrıs görüşmelerinin elverişsiz bir ortamda yapıldığı ve bir anlaşmaya varılması ümidinin çok zayıf olduğu görüşü yayginken, bir yandan da Amerikalıların iyimserlik havası yarattığı görülmektedir.

Bu arada Amerika'nın Kıbrıs Koordinatörü Nelson Ledsky, Kıbrıs sorununun çözümü için zamanın elverişli olduğuna ve bir anlaşmaya varılabileceğine olan inancını belirtti. Aynı zamanda ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Masası Şefi Tom Wucie, Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözümün bulunmaması için bir sebep olmadığını ve birkaç hafta içinde üzerinde çalışılacak çok az şey kaldığını ifade etti (318).

ABD'nin bu tavrına rağmen İngiltere, daha çok Türkiye'yi hedef alan bir açıklama yaptı. İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Douglas Hurd, *"Türkiye ile at arasındaki ilişkilerin gelişmesi için 26 Ekim 1992'de New York'ta başlayacak olan görüşmelerde ilerleme sağlanması gerektiğini"* (319) belirtti. Böylece Kıbrıs meselesi bir kez daha Türkiye-AB ilişkileriyle ilişkilendirilmiş oldu.

BM, sonunda yapılacak girişimlerin başarısızlığa uğramaması için Ankara, Atina ve Lefkoşa'da kararlı girişimlerde bulundu. Yetkili çevreler, Ekimin sonuna kadar geçecek 3 haftayı, kritik bir hafta olarak niteliyorlardı. Çünkü bu üç hafta zarfında, görüşmelere hazırlık niteliğinde önemli çalışmalar yapılacaktı (320).

Özellikle Denктаş'la Vasiliu'nun yeni tur görüşmelere katılmak için New York'a hareket etmelerinden birkaç gün önce, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bir yetkilisi Kıbrıs'a gelerek, gerek Güney'deki, gerekse Kuzey'deki politikacılarla, iktisatçılarla ve diğer ileri gelenlerle çeşitli temaslarda bulundu.

Gidon Gottlieb ismindeki bu Amerikan yetkilisi, Gali Fikirler Dizisi'nin ayrıntıları hakkında, görüştüğü kişilerin ne düşündüğünü ve görüşmelerin başarısızlığa uğraması hâlinde ne gibi gelişmeler olabileceğini öğrenmeye çalıştı (321).

Aslında bu dönem, Kıbrıs sorunuyla ilgili gelişmelerinin belirsiz olduğu ve bu belirsizlikten kaynaklanan şaşkınlığın hüküm sürdüğü bir dönemdir.

Yeni tur görüşmelere birkaç gün kalaya kadar bile belirsizlik ve şaşkınlık havası devam etti. Özellikle görüşmelere birkaç gün kaldığı hâlde izlenecek prosedür hâlâ belli değildi. Türk tarafı ele alınacak konuları göçmenler, anayasa ve toprak olarak sıralarken, Lefkoşa-Atina ve Ankara'da yeni temaslar yapan BM Genel Sekreterliği ekibinin de aynı sıranın izleneceğini belirtiyordu. Ama diğer yandan Genel Sekreter Gali, ilk konu olarak toprak meselesinin ele alınacağını söylüyordu (322). Bunun üzerine KKTC Meclisi, bu konu ile ilgili olarak siyasî bir karar alma ihtiyacı hissetti.

Meclis, New York'ta 26 Ekim'de yeniden başlayacak görüşmelerdeki gündemin, vaadedildiği gibi önce yer değiştiren kişiler, bilahare anayasal konular ve en son olarak da toprak konusunun (İsmail, 1998:253) görüşülmesi kaydıyla Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin davetine icabet edilmesini uygun buldu (323).

Bu arada Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi, üçüncü turla ilgili görüşmelerin çıkmaza girmesi hâlinde herhangi bir yaptırıma (324) gitmeyeceklerini açıkladılar.

Bunun üzerine New York'taki üçüncü tur görüşmeleri, 26 Ekim - 11 Kasım 1992 tarihleri arasında başladı (325). Görüşmelerde ilk önce göçmenler konusu tartışıldı. Buna müteakiben anayasal konular dahil olmak üzere Fikirler Dizisi'nin tümü üzerinde görüşmeler yapıldı.

26 Ekim'de New York'ta görüşmelerin üçüncü turu başlarken Genel Sekreter'in yaptığı hata ile ciddi bir skandal yaşandı (326). Gali, görüşmelerin düzenini açıklayan çağrı yazısında, Vasiliu'dan "Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı" (Gürel, 1993:109) olarak söz ederken, Rauf Denktaş için ise "Kıbrıs Türk Lideri" (Kepoğlu, 1995:62) sıfatını kullandı. Aslında mesele sadece bir unvan meselesi değildi. Bu mesele, eşitlik ilkesinin BM tarafından görmezlikten gelinmesi meselesiydi (327). Daha önceki görüşmelerde de zaman zaman böyle pürüzler ortaya çıkmış, ama sonunda doğru sıfatların kullanılmasına özen gösterilmişti. KKTC ile BM arasındaki görüşmelerin başlamasını engelleyen pürüz, Genel Sekreterliğin, Denktaş ve Vasiliu için "toplum liderleri" (328) sıfatını kullanması ile giderildi (329). Böylece, gerilime neden olan "mini kriz" (330) halledilmiş ve görüşmelerin iki günlük gecikme ile de olsa başlaması sağlanmıştı.

İki hafta süren Kıbrıs görüşmeleri, iki tarafın masaya oturup müzakere etmesi yerine, tam anlamıyla bir "zemin yoklamasına" (Kepoğlu, 1995:63) dönüştü. İkişer gün, yerlerinden edilen kişiler ve anayasal konular üzerinde görüşler karşılıklı olarak ortaya konduktan sonra nihayet *"bu kadar görüş ayrılığı varken, görüşmelerin devam edilmesine gerek yok"* diyen Vasiliu, Genel Sekreter'in de yardımıyla istediğini elde etti ve toprak konularına geçilmesi kararlaştırıldı.

Zaten her iki lider, Genel Sekreter'in "Fikirler Dizisi" bağlamında sunulan önerileri ilke olarak kabul etmişti. Bu öneriler sırası ile yer değiştiren kişiler, anayasal prensipler, toprak düzenlemeleri, kapsamlı çözüm önerileri, yol gösterici ilkeler, güvenlik ve garantiler, ekonomik koruma ve kalkınma önlemleri ile geçici düzenlemeler (Necatigil, 1998:395) şeklinde sıralanmıştı.

Bu sırada Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion, göçmenler sorununun en zor konulardan birisi olduğunu vurguladı. Göçmenlerin geri dönüşü ve rehabilitasyonu ile ilgili pratik zorluklar dolayısıyla, halledilmesinin güç bir sorun olduğunu söyleyen Camillion, toprak konusunun o kadar da zor olmadığını, çünkü ortada bir harita bulunduğunu ve bu harita üzerinde fazla bir değişiklik yapılamayacağını bildirdi.

Ayrıca Camillion, göçmenler konusunun hâlli ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi'nin ilerleme kaydedilmesi için ciddi bir çabanın harcanması gerektiğini hatırlatmakla yetindi (331).

Aslında Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi, göçmenlerin geri dönüş ve mülkiyet hakları üzerinde herhangi bir tartışmayı dahi kabul etmiyorlardı (332). Bunu, Genel Sekreter Gali'nin kendisi, ilk görüşmede Denktaş'a açık ve kesin bir dille söylemişti. Genel Sekreter, ne kendisinin ne de Güvenlik Konseyi'nin, geri dönüş ve mülkiyet haklarının reddedilmesini veya bu haklar üzerinde tartışma açılmasını kabul etmeyeceğini belirtti. Zaten Vasiliu, mülkiyet hakkının tanınması üzerinde ısrarla duruyordu (333). Denktaş bu konuyu, yeniden gündeme getirmek istediğinde, Genel Sekreter sözünü kesti ve kendisine bu konunun geçen Ağustos ayında görüşülüp kapandığını hatırlattı ve şimdi görüşülebilecek tek şeyin, bu hakların uygulanmasında karşılaşılabilecek pratik zorluklar ve onların nasıl aşılabileceği (334) konusu olduğunu belirtti. Bir başka deyişle göçmenlerin sadece geri dönüş zamanı, şekli ve Kıbrıslı Türkler için ortaya çıkacak pratik zorlukların giderilmesi (335) ile ilgili konular üzerinde konuşabileceğini ifade etti.

Görüşmelerin tam bu safhasında Vasiliu, Güney'de ev bırakan Türklerin bu evlerine geri dönebileceklerini söyledi. Bugün bulundukları aynı bölgede kalmak ya da Türk kesimine taşınmak isteyecek Kıbrıslı Türklerin rehabilite veya tazmin edilmeleri konusunda da ciddi önerilerde bulunan Vasiliu, Kıbrıslı Türklere karşı vaatlerini yineledi. Bunun üzerine Vasiliu, "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nde" 10-12 bin kişinin yerleşebileceği iki kent inşa ettirilebileceğini söyledi (336). Genel Sekreter Gali, Vasiliu'nu bu teklifini hem olumlu, hem de cömert bir girişim olarak nitelendirdi.

Bu konu ile ilgili yapılan görüşmelerde Gali, Denktaş'a, Türk egemenliğinde kalacak bölgelere Rum göçmen kabul edip etmeyeceğini ve bunların sayısının ne olacağını sordu. Denktaş ise kuzeydeki evleri, Kıbrıslı Türklere ve vatandaş olan Türkiyeli Türklere verdiklerini ve bunların geri dönmeyeceğini söyledi. Kaç ev verildiği yönündeki soruya da yanıt KKTC Dışişleri Bakanı Atakol'dan geldi ve hepsinin verildiğini söyledi. Genel Sekreter'in Kuzey'deki Rum evlerinin kuzeye yerleşen Türklerden daha fazla olduğunu belirtmesi üzerine Atakol, bu evlerin, vatandaşlık hakkı kazanan ve sayıları 17 bin (337) olan Türk göçmenlere verildiğini belirtti.

Mülkiyet durumunun ne olacağı sorusunu yanıtlayan Denktaş, tazminat verilmesiyle bu sorunun halledilebileceğini söyledi. Genel Sekreter, Türk tarafının bu tazminatları ödeyecek parası olup olmadığını sorunca, Denktaş ve Atakol, devlet olarak herhangi bir dış borçlarının olmadığını belirttiler (338).

Denktaş, Kıbrıslı Türklerin enklavlarda yaşadıkları ve 1963-1974 yılları arasında, Türkiye'nin göndermekte olduğu milyon liralık geliri kaybettiklerini ve bunların faizleriyle birlikte büyük bir miktar tuttuğunu söyledi.

Genel Sekreter'in bu miktarın dahi iki tarafta terkedilen malların farkını kapatamayacağı yönündeki uyarısı üzerine Denктаş ve Atakol, Kıbrıslı Türklerin maruz kaldığı sıkıntıların çok daha fazla olduğunu ve bundan dolayı tazminat için verecek bir şeyleri bulunmadığını söylediler (339).

Öte yandan Vasiliu, görüşmeler süresince Fikirler Dizisi ve Güvenlik Konseyi kararlarında öngörüldüğü gibi göçmenlerin geri dönüş hakkına saygı gösterilmesi gerekliliğinde ısrar etti (340). Ayrıca Vasiliu, bu yapılırken Rumların mallarından ve evlerinden ayrılmak durumunda kalacak Kıbrıslı Türklerin sorunlarının da çözülmesi gerektiğini belirtti. Bununla birlikte Vasiliu, Denктаş'ın malların rayiç değeri konusundaki iddialarını çürüten bir dizi kanıt sunmaya çalıştı.

Bunun üzerine bir belge hazırlayan Genel Sekreter, toplantılarına katılan her iki tarafın aldığı pozisyonları açıkça ifade etti. Genel Sekreter'in hazırladığı "belge olmayan belge" ile her iki toplumun "Fikirler Dizisi" ile olan ilgilerini, pozisyonlarını ve önem verdikleri konuları dile getirdi. Daha sonra her iki taraf da "belge olmayan belgede" (Necatigil, 1998:395) resmi pozisyonlarını açıkça onayladı. Dolayısıyla Genel Sekreter'in son belgesinde, her iki tarafın resmi pozisyonlarını gerçekçi bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Buna karşın tarafların ayrı ayrı pozisyonları olduğunu gözlemlenirken, BM'nin de üçüncü bir taraf olarak ortaya çıktığı görüldü.

BM, her ne kadar üçüncü bir taraf olarak ortaya çıkmışsa da farklı fikirler içeren yeni bir belgenin bulunmadığını, sadece birtakım düşüncelerin söz konusu olduğunu bildirme (342) ihtiyacını hissetti.

Oysa Türk tarafının en çok önem verdiği "federe devletlerin eşitliği" ve "egemenliği" (Kepoğlu, 1995:64) konusunun görüşülmesi, Güvenlik Konseyi'nin 774 sayılı kararının dışında kaldığı gerekçesiyle Vasiliu tarafından reddedilmişti. Denктаş ise 774 sayılı kararda böyle bir maddenin bulunmadığını, bunun kurulacak devletten iki zeminli bir federasyon olarak söz eden bir karar olduğunu savundu.

Vasiliu ise her iki taraf için görüş farklılığının derinliğine işaret ederek, görüşmelerin devamına gerek olmadığını belirtmiş ve ustaca bir manevra ile toprak müzakerelerine geçmeyi sağlamıştı. Buna karşılık Denктаş, Gali'nin anayasal konular halledilmeden toprak için müzakerelere geçilmeyeceği yolundaki sözüne inandıklarını (343), ancak bu sözün tutulmadığına dikkat çekti. Bunun üzerine Genel Sekreter Gali, artık toprak konusunu gündeme getireceğini ve bunu Denктаş'ın gösterdiği tepkiye rağmen yapacağını açıkladı. Halbuki Denктаş, müzakerelerin göçmenler konusu üzerinde başlamasını, anayasal konular üzerinde devam etmesini ve toprak konusu (344) ile sonuçlanmasını istiyordu. Ancak Genel Sekreter, toprak konusuyla göçmenler konusunu, aynı madalyonun iki yüzü gibi olduğundan, bu iki konunun birlikte ele alınmasını istiyordu. Genel Sekreter, toprak konusunda bulunacak çözümün, göçmenler konusunu da halledeceğine inanıyordu. Çünkü ne kadar çok yerleşim

bölgesi geri verilirse, o kadar çok oranda göçmenin geri dönmesi (345) mümkün olacaktı. Bu esnada Genel Sekreter Gali, görüşmeleri açış konuşmasında da yaptığı gibi kendisinin Fikirler Dizisi ile haritanın müzakerelerde esas alınacağını ve bu dizi ile haritanın önemli değişikliklere açık olmadığını yineledi (346).

Fikirler Dizisi ve harita üzerinde sadece önemsiz değişiklikler yapılabileceğini belirten Gali, bu konuda Güvenlik Konseyi'nin de aynı görüşte (347) olduğunu söyledi. Buna rağmen Genel Sekreter, her iki tarafın da itirazlarını dikkate alarak yeni bir harita hazırladığını belirtti. Ancak haritada yapılan birtakım küçük değişiklikler (348), taraflar arasında denge (349) sağlamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Ne var ki bütün bu farklılıklar, tarafları belli bir noktaya getiremedi. Böylece 26 Ekimde başlayan görüşmeler, herhangi bir sonuç alınamadan 7 Kasımda sona erdi (Sönmezoğlu, 2000:299).

7 Kasımda görüşmeler biterken, tarafların temel konularda büyük görüş ayrılıkları içinde oldukları ve bu yüzden bu son turda "görüşlerin yakınlaştırılması" (Gürel, 1993:64) çabalarından vazgeçildiği bildiriliyordu.

Genel Sekreter, gereğinden fazla zaman kaybetmek istemediğini belirterek, dolaylı görüşmelerle ilgili aşamanın artık geride kaldığını ve bundan böyle yüz yüze görüşmeler yapılacağını söyledi (350). Ayrıca Genel Sekreter, bu yeni aşamayı son aşama olarak da değerlendirdi. Doğrudan görüşmelerde toprak, anayasa ve göçmenlerle ilgili meselelerde derin görüş ayrılığı olduğu müşahade edilmiş ve görüşmelere Mart 1993'te yeniden başlamak üzere 11 Kasım 1992 (351) günü ara verilmişti.

Genel Sekreter iki tarafın görüşlerini içerdiğini öne sürdüğü birer belgeyle birlikte, bir de BM'nin soruna ilişkin konumunu anlatacağını umduğu bir belgeyi taraflara sundu. Ancak Gali'nin bu son belgeye, şimdiye kadar BM'de Kıbrıs ile ilgili olarak alınmış bütün kararları eklemesi (352) ve Türk tarafının siyasal eşitliğinin kabul edildiği 649 kararın "unutulması" (Kepoğlu, 1995:64), Türk tarafınca hoş karşılanmamıştı. Dolayısıyla bu aşamada görüşmelere, ancak Martta devam edilebileceği bildirilmişti.

Sonuç olarak bu değerlendirmeler ışığında KKTC heyeti, üçüncü turun son toplantısında Genel Sekreter'in ileri sürdüğü nihai değerlendirme belgesindeki, 101 maddenin 91'inde uzlaşma sağlanabileceği, 9 maddede ise iki taraf arasında derin görüş ayrılıklarının bulunduğunu ortaya koydu.

Bu 9 maddedeki Türk görüşleri aşağıdaki gibidir:

1. Federasyon, iki egemen devletten oluşmalı ve federe devletler, merkeze devredecekleri yetkiler dışında egemen olmalıdırlar. Bu egemenlik, kuzeydeki topraklar içinde geçerli olmalıdır.

2. Cumhurbaşkanlığı dönüşümlü olmalıdır.

3. Bakanlar Kurulu, eşit sayıda üyeden oluşmalı ve kararlar oy birliği ile alınmalıdır.

4. Geçici döneminde bir “Geçici Ortak Hükûmet” kurulmalıdır.
5. Türkiye’nin garantisi 1960 statüsüyle devam etmelidir.
6. Serbest dolaşım, toprak ve göçmen sorunları çözüldükten sonra yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri belli bir moratoryum devresinden sonra söz konusu olmalıdır. Cinayet olaylarına ve toplu katliamlara katılanlar Türk bölgesine geçememelidirler.
7. Federe devletlerin kendi konularında başka ülkeleri anlaşma yapma hakları olmalıdır. Rum tarafının federasyondan önce yaptığı anlaşmalar Kıbrıs Türk yönetimini bağlamamalıdır. Gerekirse yeni anayasaya göre yeni anlaşmalar yapılabilir.
8. İki federe devletin de onayı olmadan hiçbir uluslararası topluluğa katılmak olası olmamalıdır.
9. Toprak konusu, doruk anlaşmalarında belirlenen “verimlilik, mülkiyet, yeterlilik, güvenlik” ilkelerine göre müzakere edilmelidir. Bu konu, anayasa konusundaki yetki paylaşımı çözümlendikten sonra gündeme gelmelidir. Gali haritası görüşmelere baz olarak alınmamalı ve Türk federe devletine katılacak toprak % 29.9’dan az olmamalıdır.

Yaklaşık yüz maddeden 91’i üzerinde anlaşma zemini varken, sadece 9 madde üzerinde derin farklılıklar olması, anlaşmanın yakın veya kolay olduğu izlenimi yaratmamalıdır. Çünkü söz konusu 9 madde, varılacak anlaşmanın ve kurulacak yeni devletin temel niteliğini belirleyen en önemli ve hayati konulardır.

Bu 9 temel konuda Rum tarafının görüşleri incelendiği zaman, onların gerçekte federasyondan değil, mevcut Rum devletinin anayasasında bazı değişiklikler yaparak, Türk tarafının yamalanacağı bir üniter devletten yana oldukları ortaya çıkmaktadır (İsmail, 1998:254-255). Zaten Rumlar da yapılacak olanın yeni bir devlet kurmak değil, mevcut devletin anayasasını tadil etmek olduğunu açıklamışlardır. Böylece, eşitlik ve ortaklık temelinde yeni bir federal devlet istemedikleri (353), ancak Rum devletinin anayasası değiştirilmek suretiyle devamını arzuladıkları ortaya çıkmıştır (İsmail, 1998:255). Bir başka deyişle taraflar arasındaki ayrılık, şekilde değil esastadır.

New York’taki üçüncü tur görüşmelerini Türkiye adına izleyen Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Tugay Uluçevik, bu belge ile Gali’nin iyi niyet misyonunun dışına çıktığını (354) ve bu durumda Türkiye’nin görüşme sürecine yardımcı olmasının imkânsız olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Gali ile görüşen ABD’li yetkililer, Denktaş’ı ziyaret ederek, BM’nin konumu gereği bu belgenin bir “belge” değil (355), teşkilâtın kendi içinde çalışma kâğıdı (non-paper) olduğunu bildirdiler. Böylece Gali, belgenin dikkate alınmamasını isteyerek, geri adım atmış oldu (356).

Denktaş’ın bu aşamada Rum tarafının federal bir çözüme yanaşma niyetinde olmadığını belirtmesinin ardından, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin de *“görüşmelerde Rumların Kıbrıs’ta iki tarafın siyasal eşitliğine dayalı yeni bir ortaklık kurulması yolunda siyasî irade*

sahibi olmadıkları meydana çıkmıştır” (Gürel, 1993:109) diyerek, Türk Hükûmeti’nin değerlendirmesini ortaya koymuştur.

Açıkça görülmektedir ki, 26 Ekim-11 Kasım tarihleri arasındaki dönemde yapılan ortak toplantıların sonucu, beklentilere hiçbir şekilde yanıt vermemiştir. Bu toplantıların, iki lideri genişletilmiş yüz yüze görüşmelerde bir araya getirdiği ve Güvenlik Konseyi’nce kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına baz olarak onaylanan Fikirler Dizisi’ne ilişkin kendi pozisyonlarını doğrudan doğruya birbirlerine açıkça ortaya koydukları derecede yararlı olduğu doğrudur. Bununla birlikte her iki liderin süreci devam ettirmede mutabık kalmaları da olumludur. Yine de Güvenlik Konseyi’nin 774 sayılı kararda ortaya koyduğu hedeflere ulaşılamadığı da bir gerçektir.

Dolayısıyla bir kez daha göstermiştir ki, görüşmeler, her bir tarafın pozisyonları arasındaki farklılıklar sürmektedir. Bir başka deyişle her bir tarafın benimsediği pozisyonlardan bazıları, Fikirler Dizisi’ne ait hükümlerinin varyasyonlarıdır ve dolayısıyla, bunların gelecek ortak görüşmelerde uyumlulaştırılmaya müsait olmaları şarttır. Ancak Vasiliu, Kıbrıs Türk tarafının dile getirdiği bazı pozisyonların, Fikirler Dizisi’nin çerçevesinin dışına çıktıklarını belirtmektedir (357). Bununla birlikte Vasiliu, bu tür pozisyonların Kıbrıs Türk tarafınca yeniden gözden geçirilmesi ve toplantıların Mart 1993’te yeniden başlamasına kadar Fikirler Dizisi çerçevesine çekilmesi gerektiğini vurguladı (358).

Vasiliu üçüncü tur görüşmelere Kıbrıs Rum tarafının katılmasının bazı çevrelerce iddia edildiği gibi yararsız (359) olmadığını, tersine çok faydalı olduğunu söyledi. Ayrıca üçüncü tur görüşmelerin Kıbrıs sorununun çözümüne yol açacak şekilde geliştiğini de öne sürdü.

Üçüncü tur görüşmelerin şimdiye kadar yapılanların en önemlisi olduğunu vurgulayan Vasiliu, bunun zamanla daha iyi anlaşılacağını belirtti. Vasiliu’ya göre Genel Sekreter ile Genel Sekreterlik yetkililerinin önünde yapılan bu görüşmelerde, temel ilkelerin açıklığa kavuşması sağlandı. Bulunacak çözümün BM kararlarında belirtilen temel ilkelere uygun olması gerektiği anlatıldı. Vasiliu temel ilkelerden söz ederken, Kıbrıs’ın bir devlet olarak varlığından ve egemenliğin bölünmez bütünlüğünden bahsetmekteydi (360). Kurulacak federasyonun, Türk tarafının istediği gibi Kıbrıs devletinin dağıtılması değil, mevcut devletin anayasasının deliştirilmesi ile olacağını ifade etti (361).

Bu arada Genel Sekreter’in nüfus sayımı yapacak bir BM Komitesi kurulması konusunu gündeme getirmesi, önemli bir gelişme olarak kaydetmek gerekir. Çünkü bu gelişmenin ‘yerleşikler’ konusunda etkili olacağı açıktır.

Vasiliu, müzakereler sırasında, Kıbrıs devletinin dağıtılmasının söz konusu olamayacağını üçüncü tur görüşmelerde meydana çıktığını söyledi. Böylece Türk tarafının “Geçici Hükûmet” kurulması hakkındaki isteğinin (362), Birleşmiş Milletler’in temel görüşüne tamamıyla aykırı olduğu gerekçesiyle kabul edilmediği anlaşıldı.

Vasiliu, Türklerin dönüşümlü başkanlık talebinin de tek devlet ve tek egemenlik (363) kavramına ters düştüğü için kabul edilemeyeceğini açıkladı.

Sonuçta New York'taki üçüncü tur görüşmeleri değerlendiren Vasiliu, "BM'de bir savaş verdik ve kazandık" (364) dedi ve bu sayede, davanın daha ileri bir aşamada bulunduğunu öne sürdü. New York'ta ortaya konan görüşlerin Genel Sekreter tarafından kâğıda dökülmesini, Rum tarafı lehinde bir gelişme olarak değerlendiren Vasiliu, bundan sonraki görüşmelerin Birleşmiş Milletler kararlarının çerçevesi içinde yapılacağını söyledi.

Üçüncü tur görüşmelerde ortaya konan görüşlerin, Genel Sekreter tarafından kâğıda dökülmesi konusuna değinen Klerides, bunun Rum tarafı için tehlikeli bir durum yarattığını öne sürdü. Klerides, görüşlerin bir şekilde yazılı olarak ortaya konması, Rum tarafının bazı görüşlerinin Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi'ne uygun olmadığını açıkça ortaya koyacağını söyledi (365). Böylece Klerides, Rum cephesinin bazı görüşlerinin Gali Fikirler Dizisi'ne uygun olmadığının saptanmasından sonra Rum tarafına da sorumluluk yükleyeceğini sözlerine ekledi.

New York görüşmelerinde Denktaş'ın takındığı tavrın, kendisini yalnız Rum tarafıyla değil (366), aynı zamanda Birleşmiş Milletler ile de karşı karşıya getirdiğini öne süren Vasiliu, bundan dolayı üçüncü turla dair görüşmelerin şimdiye kadarki turların en önemlisi olduğunu ifade etti (367).

Bu fırsatı iyi değerlendiren Vasiliu, 774 sayılı Güvenlik Konseyi kararının ve özellikle de bu kararın 10'uncu paragrafının uygulanmasını, anlaşılmazlıktan sorumlu tarafın kınanmasını ve alternatif çözüm yollarının aranmasına başlanmasını istedi (368). Çünkü ona göre Denktaş'la görüşerek bir sonuca varmak mümkün değildir. Sonuç alabilmek için Denktaş'a, uzlaşmazlığının bir faturası olduğunu hissettirmek gereklidir.

Alternatif çözüm yollarının neler olabileceği hakkındaki görüşlerini açıklayan Vasiliu'u, çeşitli yollar bulunduğunu ve bunlardan bir tanesinin Denktaş rejimine karşı, ekonomik önlemlerin (369) alınması olduğunu söyledi. Bunun dışında izlenecek herhangi bir yol, görüşmeleri baltalayıp yozlaştırmayı amaçlayan Türk tarafının işini kolaylaştıracağını da iddia etti (370).

Bu durum karşısında Yunan Dışişleri Bakanı Papakonstantiniu, New York'taki üçüncü tur Kıbrıs görüşmelerine değinerek, bu görüşmelerde Denktaş'ı katı ve uzlaşmaz bir tavır takınmakla suçladı (371) ve Denktaş'ın bu tutumunun, Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'nda Türkiye'ye karşı takınacağı tavrı etkileyeceğini söyledi.

Sonuç olarak üç ay içinde gerekli zemin hazırlanamadığından, görüşmelerde herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu sırada GKRY'nde yapılacak seçimler dikkate alınarak (372), müzakereler 1993 yılı Mart ayına kadar ertelendi. Hâl böyle iken, Genel Sekreter Gali, Güvenlik Konseyi'ne kendi hazırladığı raporunu (373) sundu. Böylece BM Güvenlik Konseyi 24 Kasım 1992 tarihinde 789 sayılı kararı kabul etti (374). Kararda, Fikirler

Dizisi ve BM Güvenlik Konseyi tarafından sunulan haritanın desteklendiği belirtiliyordu. Kıbrıs Türk tarafının bazı noktalarda sergilediği tutumun Fikirler Dizisi'yle bağdaşmadığı ifade edilerek, Türk tarafı suçlanıyordu (375). Ayrıca Maraş'ın BM Barış Gücü'nün denetimine bırakılması da isteniyordu (Acar, 1993:37). Bu da Güvenlik Konseyi'nin 24 Kasım 1992 tarihli 789 sayılı kararı, Türk tarafının tutumuna karşı BM Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi'ndeki tepkilerin azamî noktaya ulaştığını gösteriyordu (376).

Bu kararın içindeki bir detay ise Genel Sekreter Gali'nin Türk tarafına bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. Bu kararda, Güvenlik Konseyi'nin diğer kararlarında olduğu gibi, konuya ilişkin eski kararlar benimsenme anlamında zikredilirken (377), Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasındaki eşitliği belirgin bir biçimde vurgulayan 649 sayılı Güvenlik Konseyi kararı yer almamaktaydı (378).

Dolayısıyla Türk askerlerinin çekilmesini, göçmenlerin evlerine dönmesini, Maraş'ın geri verilmesini ve KKTC'nin ilânının iptalini isteyen Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarının, Genel Sekreter'in hazırladığı belgeye konulmuş olması (379), Rumlar tarafından memnurlukla karşılandı.

Bu karar, her bir tarafın ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in temel konular üzerindeki görüşlerini apaçık bir şekilde ortaya koyuyordu. Şu özellikle belirtilmelidir ki, Birleşmiş Milletler'in pozisyonu, sadece Fikirler Dizisi'nden ibaret değildi (380). Bu diziden başka, Güvenlik Konseyi'nin 1974'den bu yana Kıbrıs konusunda aldığı kararlar da Birleşmiş Milletler'in pozisyonunu oluşturmaktaydı.

Her iki tarafın Fikirler Dizisi'nin esasları hakkındaki pozisyonları (381), Genel Sekreter tarafından hazırlanan raporlarda belirtilmişti. Gerçekten de Türk tarafı, Fikirler Dizisi'nin 101 maddesinden 91'ini bazı değişikliklerle kabul etmişti (382). Rum tarafı ise hiçbir maddeyi kabul etmemiş, sadece bunları prensip olarak görüşebileceğini ifade etmişti.

Aslında iki taraf arasında temelde bir sorun vardı. Genel Sekreter'in 19 Kasım 1992 tarihli raporunun 63. paragrafında iki taraf arasındaki derin güven bunalımına işaret ederek bu soruna ışık tutmuştu (383). Raporda, bu güvensizliğin temelinde geçmişteki acı olayların yattığı ifade edilerek, zaman tanındığı takdirde iki liderin birbirine duyduğu güven sayesinde bu güvensizliğin giderilebileceği vurgulanıyordu. Bunun üzerine Genel Sekreter Gali, Kıbrıs müzakereleri için yeni bir biçim arayışına girdi. Çünkü Genel Sekreter, ortaya koymuş olduğu Fikirler Dizisi üzerindeki görüşmelerin tamamlanmış olduğu inancındaydı. Onun için yeni bir biçime yönelinmeliydi (384). Genel Sekreter'in düşündüğü yeni biçim veya yöntem, 3 garantör devletin doğrudan devreye sokulmasıydı. Fakat garantör devletler bu yöneme pek sıcak bakmıyorlardı.

Aslında 1993 yılına gelindiğinde, dünyanın ve Kıbrıs'ın siyasal gerçeği, 1974'e göre çok değişmişti. Başta ABD, BM ve AB olmak üzere Kıbrıs meselesiyle ilgilenenlerin, adadaki siyasal gerçekliğin görmezlikten geldiği bir dönem yaşanmaktaydı. Ancak dünyada millî

kimlikleri tanımlama ve tanııtma çabalarının böylesine yoğunlaştığı ve uluslararası alanda destek gördüğü bir sırada, KKTC halkının görmezlikten gelinmesi, bir yanıyla Batının, dünyadaki self-determination çabalarına çifte standartla yaklaştığını göstermekte, öte yanıyla da Kıbrıs meselesinin hakça ve kalıcı bir çözüme kavuşturulmasını engellemekteydi (Gürel, 1993:109). Dünyada yapay birliklerin kalktığı bir dönemde, Kıbrıs'ta dışardan oluşturulan yapay bir birliğin kurulması mümkün değildi. Denktaş, *“yapay, yani gerçekçi olmayan çözümlerin Kıbrıs'a barış değil, yeni felaketler getireceğini”* (Gürel, 1993:110) söylüyordu. Oysa 1992-1993 yıllarındaki gelişmeler, henüz Kıbrıs'la ilgilenenlerin bu yeni gerçeklere uygun davranmaya hazır olmadığını göstermekteydi.

2.1.3. BM Genel Sekreteri'nin İyi Niyet Misyonu:

Teşkilâtın en yüksek memuru sayılan Genel Sekreter (386), Güvenlik Konseyi'nin telkinleri üzerine Genel Kurul'ca atanmaktadır (Soysal, 1991:12).

1946 yılından beri BM Güvenlik Konseyi, barışın korunması için dünyanın her tarafında çıkan savaş tehdidi, gerginlik, sınır olayları vb. anlaşmazlıkların büyük çoğunluğuna barışçı çözüm aramaktadır. Bunu, 'arabuluculuk' (mediation), 'dostça girişim' (good offices), gerektiğinde 'askerî gözlemciler yerleştirmek' (stationing of military observers) ve en ileri önlem olarak 'barışı koruma güçleri' (peace-keeping forces) yöntemleriyle yapmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte Genel Kurul, barışın korunması için telkin niteliğinde, pek çok karar veya bildirge de kabul etmiştir (Soysal, 1991:14).

Ortaya çıkan görüş ayrılıkları veya anlaşmazlıklar, bazen o hâle gelir ki, taraflardan birisi veya üçüncü bir devlet, anlaşmazlığı ortadan kaldırmak veya milletlerarası barış ve güvenliğin korumak amacıyla milletlerarası bir kurula veya mahkemeye başvurma zorunluluğunda kalabilirler (Bilge, 1966:18). İşte Kıbrıs meselesi bunlardan birisidir. Özellikle Kıbrıs meselesinin müzakere sürecinin içinde bulunduğu durgunluk, üçüncü tarafları, Kıbrıs'taki toplumların görüş ayrılıklarını gidermek için girişimlerde bulunmaya yöneltti (387). Şimdi bu girişimlerin kavramsal temellerine bakılarak, BM Genel Sekreteri'nin üstlendiği iyi niyet misyonunun sınırları tanımlanacaktır.

2.1.3.1. Anlaşmazlıkların Barışçı Yollardan Çözülmesinde Uygulanan Yöntemler:

Barış ve güvenliğin tehlikeye girdiği şiddetli anlaşmazlıklarda en yaygın barışçı çözüm yöntemi, tarafların doğrudan görüşmeleridir. İkinci yol ise üçüncü bir tarafın, yani devlet veya devletlerarası bir kurumun araya girmesidir. Üçüncü taraf özel, enerjik, yani arabulucu düzeyinde bir rol oynayabilir ya da daha ölçülü ve dikkatli bir biçimde soruna yardımcı olabilir (Deliceirmak, 1997:232). Böylece üçüncü tarafın araya girmesi başarılı olursa, tarafların doğrudan görüşmeleri sağlanabilir.

Uluslararası kuruluşlarda, özellikle BM Teşkilâtı'nda cereyan eden diplomasi türüne, bazen “sessiz diplomasi” (quiet diplomacy) (Gönlübol, 1993:127) de denilmektedir. BM Genel Sekreteri, sessiz diplomasi tekniğini kullanılmasının nedenleri arasında şunlar sayılabilir:

1. Genel Sekreter'in görev ve yetkilerinin artması ve bu görevde bulunan kişilerin tüm dünya sorunları ile giderek daha fazla ilgilenmek zorunda kalmasıydı. Gerçekten, İsveçli diplomat Dag Hdmarskjöld'ün uluslararası sorunu bulunan devletlerin başkentlerini ziyaret ederek bu sorunları halletmek için başlattığı “sessiz diplomasiyi”, ondan sonra gelen Genel Sekreterler de sürdürmüşlerdi. Böylece, dünya sorunları ile sessizce ilgilenen ve onların “nesnel” (objektif) biçimde halledilmesine çalışan yeni bir “organ” (Gönlübol, 1993:127) ortaya çıkmış oluyordu.

2. BM ve diğer uluslararası kuruluşlarını merkezlerinin bulunduğu kentlerde sürekli iş gören misyonların kurulmuş olmasıydı. Bugün hemen hemen her devletin, üyesi olduğu uluslararası kuruluşların merkezinde bulundurduğu bu misyonlar aracılığı ile ilgili devletin temsilcileri birbirleriyle sürekli olarak temas hâlinde olunmakta ve bu teşkilâtlarda ele alınan konularda görüş alış verişinde bulunmaktadır. O kadar ki, birçok devletin yetkilileri birbirleri ile merkezlerinde “sessizce” temas edebilmektedirler.

3. BM'de cereyan eden diplomasiyi “sessiz” kılan üçüncü özellik ise devletin, grupların veya blokların kendi içinde ve birbirleri ile bu teşkilâtın merkezinde sürekli olarak temas hâlinde bulunabilmesidir. Dünya “arenasında” çatışan bloklar, burada sorunlarını sergilemek ve sürekli temaslara bunları halletme yollarını ararlar (Hovet, 1963:29-41).

Bunun örneğini Kıbrıs'ta da görmek mümkündür. Özellikle bu, yapılacak faaliyetlerle Kıbrıs sorununun temel konuları üzerindeki görüş ayrılıklarının azaltılmasına imkân olup olmadığının ve gizli diplomasinin hangi yöntemlerle yürütüleceğinin saptanmasında kullanılmaktadır.

Aslında Kıbrıs meselesinde uygulanan “gizli diplomasi” unsuru, tarafların enine boyuna tartışılması gereken bir konudur. Kıbrıs meselesinde gizli diplomasi, görüşmelerde elde edilecek sonuçların alenen beyan edilmemesi anlamında kullanılmaktadır (388). Alınan sonuçlar, BM Genel Sekreteri'ne bildirilecek ve BM Genel Sekreteri de iyi niyet misyonu çerçevesinde bunları Kıbrıs sorununun çözüm yolunun açılması konusunu ileri götürmeye çalışacaktı (Deliceirmek, 1997:134).

Diplomasi türlerinin son biçimi, “doruk diplomasisi” (zirve diplomasisi) (Gönlübol, 1993:128) diye bilinen diplomasi türüdür. Doruk diplomasisi ilgili devletlerin devlet ya da hükûmet başkanlarının katılmasıyla yapılan diplomatik toplantılardır. Aslında doruk diplomasisine öteden beri başvurulmaktadır. Bununla birlikte, bu tür diplomatik ilişkiler, bugün eskiye oranla çok daha fazla yapılmakta ve daha olağan karşılanmaktadır.

Bir görüşme tekniği olan doruk diplomasisine, genellikle ya tüm dünyanın dikkatini çekmek ya da ilgili devletler adına son sözü söylemek için başvurulmaktadır (Gönlübol,

1993:128). Doruk diplomasisinde sonuçlar, diğer diplomasi yöntemlerine oranla çok daha kısa bir süre içinde alınabilmektedir. Çünkü bu toplantılara katılan kişiler, bir talimat beklemeye ya da uzun süre danışmada bulunmaya gerek görmemektedirler. Aksine son sözü söyleme yetkisine sahip bulunmaktadırlar. Öte yandan başarısızlığa uğraması hâlinde, doruk diplomasisinin kamuoyunda yarattığı düş kırıklığı daha büyük olabilmektedir. Bugün Arap devletleri, Batılı devletler, Türk devletleri, gelişmekte olan devletler vb. sık sık doruk düzeyinde temsilcilerinin katıldığı toplantılar yapmakta ve kendi ülkelerini bağlayan önemli kararlar almaktadırlar. Ama kuşkusuz dünya kamuoyunu en fazla ilgilendiren doruk diplomasisi, AB'ye üye devletler ile G-7 ve G-20'de yaptıkları toplantılardır. Kıbrıs ölçeğinde ise buna 1977 Makarios-Denktaş ve 1979'da Kiprianu-Denktaş anlaşmaları örnek gösterilebilir. Ne var ki Kıbrıs meselesi için 1979'dan bugüne kadar yapılan doruk diplomasisi herhangi bir sonuç vermemiştir.

Devletlerin yüzyıllardan beri geliştirdikleri barışçı çözüm yollarını, biri siyasal ve diplomatik, öteki de hukukî olmak üzere ikiye ayrılabilir.

2.1.3.1.1. Diplomatik ve Siyasal Yöntemler:

Bunlar anlaşmazlığa taraf olan devletlerce uygulanması zorunlu olmayan çözüm yollarıdır (Gönlübol, 1993:368). Nihaî olmadıkları gibi bağlayıcı da değildirler. Bu tür çözümlerde genellikle taraflar karşılıklı olarak önemli sayılacak tavizler vererek, çatışan tarafların görüşlerini bağdaştırmaya ve uzlaştırmaya çalışırlar. Ulusal ve uluslararası çevrenin değer yargıların etkisi altında bulunan ve kamuya mal olmuş uyuşmazlıklar, diplomatik çözüme özellikle uygundur (Gönlübol, 1993:368).

Bu siyasal-diplomatik barışçı çözüm yöntemleri, rakibin sıkıştırılmasının imkânsız olduğu ve çekişmenin zararlı ve çıkmaz olduğu sonucuna vardığında tercih edilebilir. Bu yönteme tercihin ana nedeni, tarafların sonucu denetim altında tutabilmeleridir. Hukukî yöntemlerin aksine, siyasal-diplomatik yöntemlerde taraflar, çözüm yollarının arandığı dönemde, başından sonuna dek, baş rolde kalmaktadırlar. Tarafların her biri, her an, diyalogu kesebilir ya da görüşmelerde sağlanan gelişmeleri kabul etmeyebilir. Karşı tarafı kötü niyetle, barışçı çözüm aranması yolunda samimi olmamakla suçlaması, arabulucunun uzlaştırıcı önerilerini reddetmesi meşru sayılır. Taraflardan biri, anlaşmanın millî çıkarlarına zararlı olduğu değerlendirilmesine varırsa, sonunda anlaşmanın imzaya ya da onaya varmaması da meşrudur (Heraclides, 2002:232). Bunun bir örneğini, ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne kurucu devlet olarak katılmasını, anlaşmada Başkan Wilson'un imzası bulunmasına karşın, Amerikan Kongresi'nin onaylamamasıdır. Kıbrıs ölçeğinde ise BM'nin siyasal-diplomatik çözüm önerilerini ifade eden 1981, 1985, 1986 ve 1992'deki Kapsamlı Çerçeve Antlaşmalarını tarafların çeşitli sebeplerle reddetmesi gösterilebilir.

Eğer tarihî noktada, her iki taraf için de en azından aşağıdaki şartlar geçerliyse, bu siyasal prosedürün mutlu bir sona ulaşması ciddi olarak düşünülebilir (Mitchell, 1981:197-206; Merrills, 1984:11-18; Heraclides, 2002:232). Bunun için aşağıda ifade edilen şartların doğması hâlinde:

- a. Eğer her iki taraf için de anlaşmadan ortaya çıkacak kâr-zarar hesabının, var olan çatışma durumunun ve anlaşmazlığın yarattığı kâr-zarar hesabından açıkça üstünse;
- b. Eğer varılacak nihaî karardaki sonuçlar, müzakerelerin ilk başlangıç anında görüldüğü gibi tamamen zıt değilse; yani, her iki taraf da böyle bir şey için zamanın gelmiş olduğuna inanarak bir uzlaşmaya ve maksimalist hedeflerini sınırlamaya sıcak bakıyorsa;
- c. Eğer her iki taraf da isteğini karşı tarafa zorla kabul ettirme yöntemlerinin (şiddet kullanarak, aldatmayla) başarılı olmadığı ve bundan sonra da semere vermeyeceği sonucuna ulaşmışsa (Heraclides, 2002:233) siyasal-diplomasi teknikleri olumlu sonuçlar verebilirler.

Aslında adı geçen siyasal-diplomatik yöntemler şunlardır: Görüşme, dostça girişim (good offices), arabuluculuk (mediation), soruşturma (inquiry) ve uzlaştırmadır (conciliation) (Gönlübol, 1993:368).

Uyuşmazlıkta taraf olan devletler, sorunların konuşarak halletmeye karar verirlerse, ya doğrudan görüşmelere girişecekler ya da üçüncü bir devletin dostça girişiminden veya arabuluculuğundan yararlanacaklardır. İlk yol 'görüşme' tekniği seçildiği takdirde, uyuşmazlığı çözmek için önce normal diplomatik yollar kullanılarak görüş alış-verişinde bulunulurlar. Taraflardan birinin veya her ikisinin dışişleri yetkileri veya Dışişleri Bakanları, danışmalarda bulunmak için öteki tarafın kendi ülkesindeki elçisini davet edebilirler. Daha önemli uyuşmazlıklarda tarafların Dışişleri Bakanları, doğrudan görüşmelere girişecekleri gibi görüşmeleri yürütmek üzere açık veya gizli olarak temsilciler tayin edebilirler. Bu görüşmeler sonunda, eğer anlaşmaya varılabilirse, sonuçlar karşılıklı olarak verilecek bir nota ile veya daha resmî biçimde yapılacak bir anlaşma ile belgelenirler. Görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa, başka çözüm yollarına başvurulabilirler. Bu yöntem, Kıbrıs Türk ve Rum liderleri arasından uygulansa da maalesef olumlu bir sonuç vermemiştir.

Görüşmelerin yürütülmesi esas itibarıyla karşılıklı bir pazarlık biçiminde olur. Çünkü bu yöntemle bir uyuşmazlığın çözülmesi, ancak karşılıklı tavizler vermek ve özverilerde (fedakârlık) bulunmakla mümkün olabilir. Taraflar, doğal olarak hukukî iddialarını ileri süreceklerdir. Fakat sonunda, tarafların gücü, haklılık derecesi ve siyasî fırsatlardan yararlanma yeteneği, sonucun tayininde en önemli rolü oynayacaktır. Görüşmeler resmî olarak devam ettiği sürece, taraflardan her birinin iddialarının ve karşı iddialarını ilgili devletlerin Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve öteki uzmanları hazırlayacak ve bu süreç bir mutabakata varılıncaya ya da görüşmeler başarısızlığa uğrayıncaya kadar sürecektir (Gönlübol, 1993:369). Görüşmeler boyunca uyuşmazlıkta taraf olan devletler, kendi

sorunlarının yargıcı durumunda alacaklardır. Bununla birlikte özellikle uzun süren görüşmeler sırasında, dışarıya sızan haberlere karşı kamuoyunun gösterdiği tepkilerin, anlaşmazlıkta taraf olan devletlerin tutumu üzerinde etkili oldukları bilinmektedir.

İki veya daha fazla devlet, aralarındaki anlaşmazlığı, uzunca bir süre bir çözüme bağlayamazlarsa ve bu uyuşmazlık nedeniyle aralarındaki ilişkiler iyice gerginleşirse, anlaşmazlığın çözümünü kolaylaştırmak için üçüncü bir devletin olaya karışması olağan karşılanmaktadır. Eğer bu müdahale belli bir görüşün veya çözüm yolunun taraflardan birine veya her ikisine zorla kabul ettirilmesi biçiminde ise bu, dostça olmayan bir davranış sayılır. Bununla birlikte, müdahale bir tavsiye etme biçiminde ise bunun dostça olmayan veya düşmanca bir davranış olduğu kabul edilemez. Tavsiyenin, anlaşmazlıkta taraf olan devletlerce kabul edilmemesi durumu ise üçüncü tarafça, dostça olmayan bir davranış olarak nitelendirilemez.

Dostça girişim veya iyi niyet misyonu, genellikle, barışın korunması ve yeniden kurulması için nazıkçe yapılan bir soruşturmadan başka bir şey değildir. Bu yöntem, genellikle uyuşmazlıkta taraf olanlardan birinin isteği üzerine taraflar arasında diplomatik ilişkilerin kesilmiş olması veya savaş durumunun bulunması yüzünde kopan iletişimin sağlanabilmesi ve diyalogun kurulabilmesi için başvurulur. Bu nevi 'yumuşak' (Gönlübol, 1993:369) bir girişim, taraflarca kabul edilirse, üçüncü taraf ya uyuşmazlığın çözümü için tarafların görüşlerini birbirlerine iletir ya da kendisi çözüm önerilerinde bulunur. Zaten Kıbrıs meselesinin hâlli için en etkili yolun bu olduğu kabul edilmektedir.

Kıbrıs sorununa benzer etnik içerikli diğer çatışmaların büyük birçoğunluğu, uluslararası resmî arabuluculuk girişimlerine (Heraclides, 1991:112), barış gücü yollama durumlarına ya da BM Genel Kurulu'nda, Güvenlik Konseyi'nde ve başka devletlerarası kurumlarda görüşmelere pek neden olmamıştır (Esman ve Telhami, 1995:56). Aksine Kıbrıs konusunda 1955'ten bu yana resmî devlet ya da devletlerarası arabuluculuk girişimleri rekor düzeye çıkmıştır (Polyviou, 1980:46; McDonald, 1989:51; Mandell, 1992:209-219; Kyle, 1997:39-40; Mirbagheri, 1998:96; Joseph, 1997:46-47). Bunun bir nedeni, anlaşmazlığın etnik karakterine karşın, 1954'ten beri, bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden devletlerarası bir sorun belirmesidir. Yine de uluslararası düzeyde ele alınmış devletlerarası veya etnik diğer çatışmalarla kıyaslandığında, örneğin Filistin ya da Keşmir gibi, Kıbrıs meselesinin çok daha fazla arabuluculuk girişimlerine hedef olduğu görülür. Uluslararası arabuluculuk açısından son elli beş yıllık dönemde belki de daha bunaltıcı bir çatışma bulunmadığını söylemek abartılı sayılmaz (Haass, 1990:70; Ryan, 1995:98-99). Bundan hareketle uluslararası toplumun Kıbrıs sorunuyla uğraşmaktan bıkmış olması, hayret uyandırmamalıdır (Bahcheli ve Rizopoulos, 1996/1997:30; Heraclides, 2002:246).

Arabuluculuğun ve uluslararası ilginin eksikliğinin ötesinde, etnik ve ayrılıkçı çatışmalara çözüm bulunmasını engelleyen başka bir neden de egemen devlet

yönetimlerinin, rakiplerini kendilerine yakışır bir görüşmeci olarak kabul etmediklerinden, iki tarafın doğrudan görüşmelere başlayamamasıdır. Buna tipik örnek Filistin konusu sayılabilir. Oslo prosedürüne kadar İsrail ile FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) arasında doğrudan görüşmeler gerçekleşmemiştir. Ancak karşıt tarafların isteğiyle doğrudan görüşmelerin gerçekleşmesi durumunda, Güney Afrika, Kuzey İrlanda ya da Filistin gibi en girift çatışmalara bile çözüm yolu açılabilir. Aslında Kıbrıs meselesi, bu alanda özgün bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhakkak ki başta yapılan hata, sorunun özünü oluşturan etnik veya toplumlararası yönüne çözüm aranacağına, devletlerarası düzeyine önem verilmesi olmuştur. Özellikle 1968'den bu yana, Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında doğrudan veya dolaylı görüşmeler eksik olmamışsa da elle tutulur bir sonuca ulaşamadığı açıktır. Tek başarılı girişim olan Zürih-Londra Antlaşmalarında ise görüşmelere sadece iki toplumdan temsilciler katılmamıştır. Bildiği gibi anlaşmazlığı büyük oranda etnik olduğu durumlarda, dıştan gelen çözümlerin başarı şansı çok düşüktür; ya da 1959'da Kıbrıs'ta olduğu gibi bir an için başarılı gibi görülseler de kalıcı değildir ler (Heraclides, 1991:102-103; Silva ve Samarasinghe, 1993:139-141; Heraclides, 2002:247).

İkinci yolun seçilmesi hâlinde, artık gerçek anlamda bir 'arabuluculuk' (Gönlübol, 1993:369-370) yapılmaya başlanmış olmasıdır. Normal olarak dostça girişimin kabul edilmesi üzerine başlayan arabuluculuk, aslında önerilerin iletilmesinden başka bir şey değildir. Arabuluculuk yapan devlet ya da kurum, taraflara belli görüşler veya çözüm yolları kabul ettirmeye çalışmaz; anlaşmazlığın çözülmesini sağlamak için gerekli araçları ve ortamı yaratmaya çalışır.

Yakın tarihte en iyi bilinen arabuluculuk çabalarından biri, ABD Dışişleri Bakanları H. Kissinger ve Cyrus Vance'in, 1974'te bir yanda Türkiye ile öte yandan Yunanistan arasında yeni bir savaşın çıkmasını önlemek için sürdürdükleri girişimlerdir.

Zaten 1907 Sözleşmesinde, her devletin uyuşmazlıkta taraf olan devletlere 'dostça girişim' veya 'arabuluculuk' (Gönlübol, 1993:370) teklifinde bulunabileceğini belirtiliyordu. "Bu hakkın kullanılması, uyuşmazlıkta taraf olan devletlerden biri ya da ötekince düşmanca bir davranış olarak kabul edilmeyecektir" (Gönlübol, 1993:370). Arabulucunun görevi, "uyuşmazlık hâlindeki devletlerin çatışan iddialarının bağdaştırmak ve kızgınlıklarını yatıştırmak" (Gönlübol, 1993:370) biçiminde tanımlanmıştır. Sözleşmede, arabuluculuk görevinin tamamen danışmanlık niteliğinde olduğu ve yapılan önerilerin taraflardan herhangi birince reddedilmesi üzerine arabulucunun görevinin de sonra ermiş olacağı açıkça belirtilmiştir (389). Fakat BM Genel Sekreteri'nin 1975'ten beri Kıbrıs meselesine dair bu görevi sona ermiş değildir.

Öte yandan, 'uzlaştırma' deyiimi genellikle yapılan başarılı arabuluculuk girişimlerini anlatmak için kullanılmıştır. Yani, üçüncü bir tarafın uzlaşmayı sağlamak için gösterdiği faaliyet sürecine 'uzlaştırma' denilmektedir (Gönlübol, 1993:371). Böylece uzlaştırma,

'siyasal ve diplomatik' (Gönlübol, 1993:371) barışçı çözüm yöntemleri içinde en fazla başvurulan yöntem durumuna gelmiştir. Ya bir kişiye ya da bir komisyona verilen uzlaşma görevi, uyuşmazlıkların hakemlik veya yargı yoluyla çözülmesinden daha esnektir ve çeşitli anlaşmazlıklara uygulanabilme yeteneği daha fazladır. Devletler, uyuşmazlıklarının çoğunu özellikle kendileri için önemli olanların, bağlayıcı kararlar veren hakemlik veya yargı yöntemlerine götürerek halletmek istemediklerinden, uzlaştırma, halledilmesi zor olan uluslararası uyuşmazlıklarda en iyi, hatta zorunlu bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Uzlaştırıcıların verdikleri kararlar, hakemlik ve yargı yollarından farklı olarak uyulması zorunlu veya bağlayıcı kararlar değildir. Uzlaştırıcının amacı, farklı görüşlerin bağdaştırılması yoluyla uyuşmazlığı çözümü sağlamaktır. Yoksa hukukî hakların gerçekleştirilmesi değildir. Uzlaştırıcının teklifleri tarafları tatmin etmedikçe ve taraflar bu teklifleri kabul etmedikçe uyuşmazlık çözüme ulaşamaz. Tıpkı BM Genel Sekreteri'nin nezaretinde yapılan Kıbrıs görüşmelerinde olduğu gibi...

Uyuşmazlıkların çözümünde ya uzlaştırma ile birlikte ya da ondan ayrı olarak öteki bazı yöntemlere de başvurulmaktadır. Bunların başlıcaları karma komisyonlar ve soruşturma komisyonlarıdır. Karma komisyonlar, uyuşmazlıkta taraf olan devletlerin uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştıracak çalışmalar yapmak ve önerilerde bulunmak üzere kurdukları organlardır. Bu komisyonlarda, taraflar eşit biçimde temsil edilirler. Böylece, komisyon üyelerinin kesin bir çözüme vurmaları veya varamamaları seçenekleri açık bırakılmış olmaktadır. Bu komisyonlar, genellikle uyuşmazlıkla ilgili olayları saptayacak yeteneklere sahip, teknik uzmanlardan oluşturulmaktadır. Buna karşılık, soruşturma komisyonları genellikle üç, beş veya yedi gibi tek sayılı üyeye sahiptirler (Gönlübol, 1993:372) ve görevleri sadece olayların saptanmasından ibarettir. Anlaşmazlıkta taraf olanlardan her biri eşit sayıda üyeyi kendileri seçtikten sonra bunlar, geri kalan bir veya üç üyeyi, tarafsız bir veya daha fazla devletin vatandaşları arasından seçebilirler. Bu biçimde oluşturulan soruşturma komisyonu, olayları saptayıp ortaya çıkaracak uyuşmazlığın çözümünde rol oynarlar.

Bu yöntem, siyasal-diplomatik tekniklerle nihaî ve genel bir barışa ulaşıldıktan sonra siyasî liderlerin teyidi ile kurulan ihtisas komisyonları ile uygulanabilir. Bu durum, Kıbrıs meselesinde her iki tarafın siyasî liderlerince kabul edilip imzalanan Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın hemen sonrasında ortaya çıkması muhtemeldir.

2.1.3.1.2. Uluslararası Uyuşmazlıkların Hukukî Yollardan Çözümü:

Başlıca iki hukukî çözüm yolu bulunmaktadır: Birincisi 'hakemlik' (tahkim), ikincisi de 'yargı' yoludur. Yani anlaşmazlığın uluslararası bir yargı organı yoluyla çözümü önce hakemlik, sonra da yargı yolu ile olmaktadır.

'Hakemlik' (arbitration) uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde eski yöntemlerden biridir. Bununla birlikte bu yöntem, ancak 1899 tarihli La Haye Barış Konferansı'nda

hazırlanan sözleşmelerle genel kurallara bağlanabilmiştir. “Anlaşmazlıkların Barış Yollardan Çözülmesi Hakkındaki La Haye Sözleşmesi’nin” 37’inci maddesi (Gönlübol, 1993:374), hakemliği şöyle tanımlamıştır: *“Uluslararası Hakemliğin amacı, devletler arasındaki uyuşmazlıkların, tarafların seçecekleri yargılar ve hukuk yoluyla çözülmesidir. Hakemliğe başvurma, kararın iyi niyetle uygulanacağını üstlenildiği anlamına gelir”* (Gönlübol, 1993:374). Bu tanımlamada, hakemliğin dört yönü ortaya çıkmaktadır:

1. Devletlerin anlaşmazlıklarını kendi serbest rızaları ile çözüme bağlamayı kabul etmeleri;
2. Yargıçların ilgili devletler tarafından seçilmesi;
3. Kararın hukuka saygılı biçimde verilmesi;
4. Kararın bağlayıcı olması.

Yukarıdaki dördüncü öge, anlaşmazlıkların siyasal-diplomatik yöntemlerle çözülmesi ile hakemlik arasındaki en önemli farkı oluşturmaktadır. Birincide kararlar bağlayıcı olmadığı hâlde, ikincide bağlayıcıdır. Kararların “hukuka saygılı biçimde verilmesi” sözleri, esas itibariyle uluslararası hukuka göre verilmekle birlikte, anlaşmazlığın çözülmesi bakımından yararlı görüldüğünde hukukun dar kalıplarından ayrılabilmesine işaret etmektedir. Uygulamada hakemlik mahkemelerinin büyük bir çoğunluğu her zaman uluslararası hukuk kurallarına göre karar vermekle birlikte, yargı yönteminden farklı olarak hakemlikte, çoğu kez tarafların rızasına başvurmada, “hak ve nısfete” (ex aequo et bono) (Gönlübol, 1993:374) göre hatta siyasal durumlar göz önünde bulundurularak karar verildiği görülmektedir.

En basit biçimiyle hakemlikte, anlaşmazlık hâlinde olan devletler, iki taraflı bir anlaşma yaparlar. Bu anlaşmaya Hakemlik Sözleşmesi (tahkimname) (compromis) (Gönlübol, 1993:374) denilmektedir. Bu anlaşmada, taraflar hakemliğe sunulan sorunun niteliğini, hakemlerin isimlerini veya bunların seçilme biçimlerini ve uygulanacak hukuku ve yöntemleri belirlerler. Bu yöntem bugün hâlâ uygulanmakla birlikte, devletler arasında çeşitli tarihlerde yapılan birçok sözleşmelerle, hakemlik mahkemelerinin üyelerinin seçilmesi ve çalışmaları hakkında genel bazı kurallar kabul edilmiştir. Bir uyuşmazlığın, tek hakemden oluşan bir mahkemeye sunulmaması hâlinde, genellikle uyuşmazlıkta taraf olanlardan her biri birer veya ikişer hakem tayin ederler. Böylece seçilen hakemler de tarafsız devletlerin vatandaşları arasından bir ya da daha fazla hakem seçerek mahkemeyi oluştururlar.

Hakemlik mahkemeleri, her zaman için tek sayıda yani üç, beş veya yedi gibi hakemden oluşurlar. Belli bir yerde toplanırlar, kendi çalışma yöntemini saptarlar ve tarafları dinlemeye başlarlar. Taraflar görüşlerini avukatları aracılığı ile bildirirler; iddialar ve karşı iddialar ileri sürerler. Sözlü duruşmadan sonra görüşler ve karşı görüşler yazılı olarak bildirilir ve tanıklar dinlenilir. Bundan sonra mahkeme kararın çoğunlukla verir ve bu kararı,

gerekçeleri ile birlikte taraflara bildirir. Azınlıkta kalan taraf ‘ayrı görüş’ bildirmek yetkisine sahip olmakla birlikte, bu görüşler sonucu etkilemez (Gönlübol, 1993:374).

Hakemlik mahkemelerinin kararları bağlayıcı olduğu gibi karar hakkında daha yüksek mercilere başvurması da söz konusu değildir. Taraflar, bazen hakemlik sözleşmesine sonucu değiştirebilecek nitelikte, önemli yeni bulguların ortaya çıkması hâlinde, davanın yeniden gözden geçirilmesini isteyebilecekleri yolunda hükümler koydurmaktadırlar. Doğaldır ki, hakemlerin yetkilerini aşmaları hâlinde, kararlar bağlayıcı olamazlar. Ama bu gibi durumlara çok seyrek rastlanılmaktadır.

Hakemlik yönteminde, belli bir anlaşmazlığın hakemlik mahkemesine sunulması ile ilgili “ad hoc” (Gönlübol, 1993:375) nitelikte anlaşmalar yapılması yanında, özel veya genel nitelikteki anlaşmalara, bu anlaşmaların yorumundan veya uygulanmasından çıkabilecek uyuşmazlıkların hakemlik mahkemesine sunulmasını öngören hükümler de konulabilmektedir. Ayrıca devletler, aralarında ileride çıkabilecek tüm ya da kimi uyuşmazlıkları hakemlik mahkemesine sunmak için genel nitelikte anlaşmalar da yapmışlardır. Ancak, yakın zamanlara değin bu tür genel nitelikteki hakemlik anlaşmalarına, devletlerin “millî onur, bağımsızlık, hayatî çıkarlar veya üçüncü tarafların çıkarları” (Gönlübol, 1993:375) ile ilgili sorunları götürmek zorunda olmayacaklarını öngören istisna hükümler koydukları görülmektedir. Bu formül, sözcüklerin açık olmaktan uzak bulunması, tarafların diledikleri zaman zorunlu hakemlikten kaçabilmesine imkân sağlıyordu (Schuman, 1948:268-275). ‘Millî onur’ konusunda herhangi bir ölçüt veya ölçütler manzumesi bulunmadığı gibi bir çıkarım, ne zaman ‘hayatî’ nitelik taşıdığı da devletin ona verdiği değere bağlıdır (Gönlübol, 1993:376). Devletlerin bu konudaki kararları ise çoğu kez tarafsız olmamaktadır. Dolayısıyla son zamanlarda yapılan hakemlik sözleşmelerinde, bu tür hükümlere pek rastlanmamaktadır.

Bu yöntem Kıbrıs meselesinin hâlli için kullanılamayacağı açık bir gerçektir. Çünkü Kıbrıs meselesi, tarafların ancak siyasî olarak karar verecekleri bir anlaşmayla çözülmesi mümkün olabilecektir. Her ne kadar Kıbrıs Türk tarafının savunduğu tezler hukukî yanı güçlü ise de ‘soruşturma’ ve ‘hakemlik’ müessessisi ile çözülmesi oldukça zordur. Bu yöntem, tarafların siyasî olarak anlaştıkları, fakat geçici dönemde veya uygulama döneminde ortaya çıkan fiilî sorunların hâlli için önerilebilir. Bu yöntemin, uygulanması muhtemel alanların aşağıdaki gibi olacağı düşünülmektedir:

1. Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’nın yorumu;
2. Uluslararası hukuk ile ilgili herhangi bir sorun;
3. Saptanabildiği takdirde, uluslararası bir yükümlülüğün ihlâlini teşkil eden bir olay;
4. Uluslararası bir yükümlülüğün ihlâlinden doğan tazminatın doğması ve niteliğinin belirlenmesidir.

Şu da bir gerçektir ki, anlaşmazlıkların hakemlik veya yargı yoluyla çözülmesinin uluslararası alandaki işlevi fazla değildir. Devlet sisteminin doğası ve bu devletler arasındaki uyuşmazlıkların niteliği, çözüm yolunun genişletilmesine engel olmaktadır. Devletler, kendileri ile ilgili sorunların başkaları tarafından karara bağlanmasını istemedikleri gibi devletler arasındaki uyuşmazlıklarını çoğunluğunun siyasal nitelikte olması da bunların salt hukukî açıdan ele alınmaları ve çözüme bağlanmalarına uygun düşmemektedir. Devletler arasındaki anlaşmazlıkların, bireyler arasındaki anlaşmazlıklarla karşılaştırılmamaları gerekir. Bireyler bakımından hukukî çözüm, yasaların ve öteki hukuk normlarının kişisel olmayan (gayri şahsî) bir uygulama biçimini ifade eder. Zaten bireylerin üyesi oldukları millî toplumlarda bu tür uygulamalar olağandır (Gönlübol, 1993:383). Bununla birlikte kişilerin iddialarını hukukî formüllerle anlatmak, bunları hukukî bakımdan savunmak da imkân içindedir. Buna karşılık, bugünkü uluslararası sistem, devletin çıkarlarının ve savundukları değerlerin hiyerarşik bir düzen içinde toplanmasına ve merkezî bir elden denetlenmesine uygun düşmemektedir. Bu nedenle hukuk, bugün için devletlerarası uyuşmazlıkları çözümünde sadece marjinal bir rol oynayabilmektedir. Ancak, 'uluslararası toplumun' geliştirilmesi yönünde atılan adımlarla birlikte, hukukun uluslararası anlaşmazlıklarını çözümündeki rolünün de artacağına kuşku yoktur.

Zaten devletlerin uluslararası alanda ortak sorunlarının çözmek için teşkilâtlanma yoluna gitmeleri, uluslararası kuruluşların doğmasına neden olmuştur. Bugün uluslararası kuruluşlar birçok bakımlardan millî devletlerden çok daha zayıf olmakla birlikte kendilerine sağlanan imkânlar ve tanınan yetkilerle karşılaştığında, önemli işler başarmakta ve varlıklarını haklı çıkaracak çalışmalar yapmaktadırlar. Böylece bugünkü uluslararası kuruluşlar, uluslararası yaşantının kaçınılmaz bir ögesi durumuna gelmişlerdir. Bunun içindir ki, uluslararası kuruluşlar, devletler arasındaki ilişkilere yeni yöntemler getirmekte, devletlerin politikalarını ahenkleştirecek kurumlar ve görüşme zemini sağlamaktadırlar (Gönlübol, 1993:522).

BM gibi siyasal nitelikteki uluslararası kuruluşlar, üye devletlerin 'egemenliği' (Gönlübol, 1993:385) ilkesine göre hareket ettiklerinden, bunların çerçevesinde yapılan işbirliği girişimlerinin üye devletlerin büyük bir çoğunluğunca kabul edilmeleri gerekmektedir. Öte yandan AB gibi kimi 'devletler üstü' teşkilâtlarda, kurulların ya da kurumlardaki çoğunluğun verdiği kararlar, bu karara katılan ve katılmayan tüm devletleri bağlamaktadır. Bu yüzden bu tür teşkilâtların çerçevesi içinde işbirliğine giren devletlerin sayısı sınırlı olmaktadır. Ama bütün uluslararası teşkilâtların ortak özelliği, tarafları işbirliğine girmelerini ve sorunların hâlli için görüşmeler ve pazarlıklar yapacak gerekli zemini hazırlamaktır.

2.1.4. BM Genel Sekreteri'nin İyi Niyet Misyonunun Temel Özellikleri:

BM, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında geri dönülmez noktaya ulaşılmamasının engellenmesi ve anlaşmazlığı çözüme götürülmesi varsayımı ile hareket etmektedir. Gerçekten de bazı anlaşmazlıklar, belli bir süre boyunca gerektiği gibi kontrol edilirse, önemini kaybeder ya da çözüm için gereken olgunluğa ulaşır (Claude, 1971:236-237). Ancak, bazı anlaşmazlıklarda, uzun soğuma süreci, tarafları daha sert ve uzlaşmaz bir tutuma itebilir ve makul uzlaşma şansını tedricen düşürebilir (Groom, 1993:2).

Kıbrıs'taki uzun soğuma süreci, tarafları daha da sert ve uzlaşmaz olduğu bir ortama itti. Aralık 1963 çatışmalarından beri Kıbrıslı Türkler ve Rumlar liderliği, birbirlerini "anlaşmayı istememekle" ve "anlaşmayı zorlaştıran" müzakere pozisyonlarına sahip olmakla suçladı. O günden beri BM'nin, Barış Gücü'nün Mart 1964'te adaya yerleştirilmesi de dahil olmak üzere tüm barışçı çözüm çabaları ve çeşitli arabuluculuk girişimleri, tarafların çözümün nasıl olması gerektiğine dair fikirleri ve bunlar arasındaki uçurumu yok edememiştir. Sorunun büyük bir kısmı, çeşitli hükûmetlere Genel Kurul gibi BM organlarında büyük ölçekli açık tartışmaların ve resmî oylamaların yapılmasından kaynaklanıyordu (Bölükbaşı, 2001:304). Aslında bu durum, BM'nin barış konferansından çok savaş meydanına dönmesine yol açıyordu.

BM'nin ada sorunlarıyla ilgileniyor olması, 1959 anlaşmalarına dayanmaktadır. Çünkü bu anlaşmalar, Kıbrıs'ı bağımsız bir devlet yapmıştı. Bu yüzden BM, Kıbrıs'ın 16 Ağustos 1960'taki bağımsızlık ilânından sonra toplumlararası çatışmanın hemen her bölümünde müdahil olmak durumunda kalmıştır.

2.1.4.1. 186 (1964) Sayılı ve 4 Mart 1964 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

1963-1964 olayları, Kıbrıs sorununun yeniden siyasal yönü ağır basan bir sorun niteliğini kazanmasına yol açtı. Kıbrıs için yeni bir hukukî statü saptamak yolundaki çabalar, 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararının 7. maddesi uyarınca arabulucu atanması ile başladı. Bu madde, Genel Sekreter'in, Kıbrıs ve Yunanistan'ın, Türkiye ve Birleşik Krallık Hükûmetleriyle anlaşarak bir 'arabulucu' (Sönmezoğlu, 2000:17) tayin etmesini tavsiye etti.

Güvenlik Konseyi uzun görüşmelerden ve Genel Sekreter U'Thant'ın arabuluculuk teşebbüsünden sonra beş geçici üyenin, Türkiye ve Kıbrıs temsilcileri ile istişare ederek hazırladıkları tasarıyı 4 Mart 1964 tarihinde kabul etti.

Kabul edilen bu kararın başlangıç kısmında, tarafların anlaşmalar hakkındaki görüşleri ve düşünceleri söylenmemiştir. Sekiz paragraftan meydana gelen karar metninin ilk üç paragrafında, ilgili devlet ve cemaatlerden uyuşmazlığı vahimleştirecek hareketlerden kaçınmaları istendikten sonra 4.-6. paragraflarda bir barış kuvveti kurulması öngörülmüş ve 7. ve 8. paragraflarda ise bir arabulucunun görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Gönlübol, 1996:380). Barış kuvveti ile ilgili 4. paragrafta 'Kıbrıs Hükûmeti'nin' muvafakati ile Birleşmiş Milletler'e ait bir barış kuvveti kurulmasını tavsiye etti. Bu kuvvetin kuruluşu ve önemi, Genel

Sekreter tarafından Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık hükûmetleri ile istişare hâlinde kararlaştırılacaktı. Kuvvetin başkumandanı Genel Sekreter tarafından atanacak ve ona rapor verecekti. Bu kuvvete katılan ülkelerin hükûmetlerine bilgi verecek olan Genel Sekreter, adada oluşturulan kuvvetlerin harekâtı konusunda Güvenlik Konseyi'ne muntazam raporlar sunacaktı. Arabulucu hakkında da 7. paragrafta Genel Sekreter'in, Kıbrıs Hükûmeti ve Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Hükûmetleri ile mutabık olarak BM Yasası uyarınca ve Kıbrıs'taki halkların tümünün refahı ve uluslararası barış ve güvenliği muhafazası endişesi ile hareket ederek, Kıbrıs meselesine barışçı ve müzakere yolu ile sağlanan bir çözüm şeklini benimsemek amacı ile bir arabulucu tayin etmesini ve bu arabulucunun bu amaca ulaşmak için sözü edilen dört hükûmet temsilcileri nezdinde mümkün olan çabayı göstermesi gerektiğini açıkladı. Ayrıca arabulucu, çabaları hakkında Genel Sekreter'e düzenli aralıklarla rapor sunması (Gönlübol, 1996:381) da kararlaştırılmıştı. Bu suretle Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumları arasındaki çarpışmaları önleyecek bir barış kuvveti kurulacak ve anlaşmazlığın çözümlenebilmesi için bir arabulucu görevlendirilecekti. Böylece Kıbrıs'ta, karşılıklı kabul edilebilir bir çözüme varmak için Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu ile ilgili ortaya çıkan 'yol gösterici ilkelere' (Denktaş, 1996:42) saygı gösterilmesi istenmiştir.

Gerek barışı koruma, gerekse barışı tesis etme faaliyetleriyle BM, 1964 yılından bu yana Kıbrıs'ta aktif bir rol üstlendiği söylenebilir. Dolayısıyla o günden bu yana Kıbrıs görüşmeleri, 'BM patronajı' (390) altında yapıldığı söylenebilir. Her iki toplum lideri arasında yapılan doğrudan ve dolaylı görüşmelerin hepsi, aslında bir 'BM girişimidir'. Bu inisiyatif, ABD başta olmak üzere (391) Kıbrıs'la yakından ilgilenen bütün ülkelerin tam desteğine sahiptir. Fakat hemen şu belirtilmelidir ki, Genel Sekreter, BM'nin mutlak 'patronu' değildir. Sadece Güvenlik Konseyi'nin karar ve talimatı çerçevesinde hareket eden "bir numaralı yöneticidir" (392).

Kıbrıs anlaşmazlığının bu evresi, Türkiye'de BM'ye karşı gösterilen itimadı sarsmaya başlamıştı. Başbakan İsmet İnönü'nün Kıbrıs hakkında TBMM'de 5 ve 6 Mayıs 1964 tarihlerinde yaptığı konuşmada Türkiye'nin hayal kırıklığını ifade etti (Gönlübol, 1996:382). İsmet İnönü bu hususta *"arabulucunun çalışmasının nasıl bir ameli neticeye varacağını kestirmek mümkün değildir. Temaslarından arabulucunun henüz teklif hâline gelecek bir kanaat sahibi olmadığını gördük. Bu vesile ile şunu belirteyim ki, Kıbrıs'taki Rum tedhişçilerin kendi zihinlerinde planladıkları şiddet usullerinin arabulucunun çalışmasına ne kadar elverişli olacağını tahmin etmek müşküldür"* (393) demişti.

Arabulucu olarak tayin olunan Finli diplomat Sakari Tuomioja görevi tamamlamadan 9 Eylül 1964 tarihinde öldü. Onun yerine, Ekvator Devlet Başkanı Dr. Galo Plaza (Necatigil, 1986:69) arabulucu olarak tayin edildi.

Plaza, Türkiye, Yunanistan ve iki toplum liderinin görüşlerini aldıktan sonra arabulucu sorunun esasına ilişkin kişisel önerilerini de bir rapor hâlinde saptayarak 26 Mart 1965

tarihinde Genel Sekreter'e sundu. Plaza, raporunda 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını sert bir biçimde eleştiriyordu. Bunu bir "ucube anayasa" olarak niteliyor ve adeta Cumhuriyete varlık kazandıran Zürih ve Londra anlaşmalarının geçerliliğine gölge düşürüyordu.

Arabulucuya göre tüm halkın güvenliği ve haklarının yeterli bir biçimde güvence altına alındığı bağımsız bir Kıbrıs Devleti kurulmalıydı. Bağımsız bir devlet olarak Kıbrıs Devleti'nin 'self –determination' (Necatigil, 1986:69) hakkı vardı. Fakat bu hakkın, halkın refahı ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacını göz önünde bulundurarak kullanmak zorundaydı. Bu nedenle arabulucu, Kıbrıs Rumlara Enosis isteklerini ertelemelerini öneriyordu.

Ona göre Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin savundukları federasyon tezi, bir çözüm biçimi olarak kabul edilemezdi. Çünkü bunun dayandırılacağı coğrafi temel yoktu (Necatigil, 1986:69). Ayrıca federal devlet biçimi, zorunlu nüfus değişimini gerektirmekle birlikte, Kıbrıs Devleti'nin ikiye bölünmesini sağlayan bir çözüm olması nedeniyle uygun değildi. Amaç, Kıbrıs Devleti'nin ortadan kaldırılması değil, varlığını devam ettirilmesi idi. Türk toplumunun hakları, başka yollardan güvence altına alınabilirdi. Bunun için de her şeyden önce, insan haklarını ve özellikle ayırım yapılmamasını sağlayacak güçlü uluslararası garantiler kabul edilmeliydi. Ancak bu garantilerin, Zürih ve Londra anlaşmalarında öngörülen çerçevede olmasını beklemek, gerçekçi bir durum değildi. Kıbrıslı Türklerin haklarının korunması amacıyla bir Birleşmiş Milletler Komiseri tayin edilmesi uygundu. Öte yandan, bu garantileri yeterli bulmayan Türklerin, Türkiye'ye yerleşmek hakkının tanınması ve bu yolda kendilerine gerekli olan yardımın yapılması uygun görülebilirdi.

Türk Hükûmeti'nin görüşüne göre arabulucu yetkileri dışına çıkmış (Necatigil, 1986:70), taraflarca kabul edilebilir bir çözüm arama yerine, bir 'hakem' gibi davranarak kendi görüşlerini empoze etmeye çalışmıştı. Böylece Türkiye'nin itirazı üzerine arabuluculuk çabaları başarısızlıkla sona erdi.

2 Aralık 1971 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde yaptığı açıklamada Genel Sekreter U'Thant, çıkmaza giren görüşmelerin devam etmesini sağlamak amacıyla, özel temsilcisinin görüşmelere katılması ve Türkiye ile Yunanistan'ın 'müşavir' (Necatigil, 1986:71) olarak toplantılara katılacak birer anayasa uzmanı görevlendirmeleri önerisini yaptığını belirtmişti. Genel Sekreter'in bu görüşmelerdeki fonksiyonu, bir iyi niyet misyonundan (mission of good offices) öteye gitmeyecek ve bir "arabulucu" gibi sorunun esasına ilişkin önerilerde bulunmak yetkisine sahip olmayacaktı. 18 Mayıs 1972 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde yaptığı açıklamada U'Thant, genişletilmiş biçimde toplumlararası görüşmelerin başlaması konusunda anlaşmaya varıldığını ve önceki görüşmelerde olduğu gibi iki toplum temsilcilerinin eşitlik ilkesi içinde bu toplantılara katılacaklarını bu görüşmelerin, Kıbrıs Devleti'nin iç durumu ve anayasal sorunlarıyla sınırlı olup, 'araştırmacı' (exploratory) (Necatigil, 1986:71) nitelikli olacağını belirtmişti.

Aslında Genel Sekreter U'Thant döneminde (1961-1971), BM'nin yetersiz ve kararsız bir liderlik tarafından yönlendirildiği için profesyonel bir kurum olan Sekreteryaya oldukça itibar kaybetmişti (Bitsios, 1975:134-135). Daha önce de ifade edildiği gibi Genel Sekreter, bazı politik çıkarlara uygun gelecek davranışlarda bulunduğu da iddia edilmişti (Hazard, 1991:74; Moran, 1998:30).

Halbuki Kıbrıs meselesi, BM Genel Sekreteri'nin inisiyatifi altında çözümlenecek bir meseleydi. Bu mesele, uluslararası parlamenter diplomasi esasları içinde, yani siyasal-diplomatik esaslara dayalı yapılacak uygulamalarla çözülebilirdi (Adams ve Cottrell, 1968:48).

Bütün bunlara rağmen Denktaş, Kıbrıs Türk toplumunun lideri olarak 1964'ten beri BM gözetiminde yapılan barış görüşmelerinde Türk tarafını temsilen katılmıştır. Ancak 1964'ten beri soruna çözüm bulmak için çalışan BM Genel Sekreterleri, U'Thant, Kurt Waldheim, Javier Perez De Cuellar ve Butros Galî'nin görev süreleri, nihai sonuca ulaşmadan sona erdi. Böylece Denktaş, 4 Genel Sekreter'le (394) çalışma fırsatına erişmiş ender devlet adamlarında birisi olarak tarihe geçtir.

2.1.4.2. 367 (1975) Sayılı ve 12 Mart 1975 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilânından sonra BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 367 sayılı ve 12 Mart 1975 tarihli karar uyarınca toplumlararası görüşmeler, Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu (395) çerçevesinde yeni bir hâl aldı (Necatigil, 1986:71; Acar, 1993: 34). Böylece Genel Sekreter'in 'iyi niyet' (SİSİAV, 1993:22) görevinin yeni bir aşaması, bu karar ile başlamış oldu. Bundan hareketle 367 (1975) sayılı kararın bu durumla ilgili 6. paragrafı aynen şöyledir:

Genel Kurul, karşılıklı anlayış ve ılımlılık zihniyeti ile şahsî himayesinde ve uygun düşen hâllerde yönetiminde yürüteceği anlamlı görüşmelerin yeniden başlatılması, yoğunlaştırılması ve bu görüşmelerde ilerleme kaydedilmesi için yeni bir dostane teşebbüs görevini başlatmasını ve bu amaçla tarafları mutabık kalınmış esaslar çerçevesinde görüşmelere davet etmesini ve kendini tarafların hizmetine amade edilmesini Genel Sekreter'den rica etti. Zaten Genel Sekreter'in "iyi niyet misyonu" ile ilgili görevin hudutları, söz konusu kararın 6. paragrafında açık bir şekilde belirtilmekteydi (SİSAV, 1993:31). Buna göre Genel Sekreter, şahsî himayesinde ve uygun düşen ölçüde kendi yönetiminde yürüteceği toplumlararası görüşmeleri kolaylaştırmakla yükümlüydü. Bununla birlikte kendisinin resmen öneride bulunmaya hakkı yoktu. Sadece tarafların önerilerini birbirine yaklaştırmada yardımcı olabilecekti.

Aynı kararın 7. paragrafında ise iki toplum temsilcileri, bu yeni dostane teşebbüs görevinin ifasında Genel Sekreter ile yakın işbirliği yapmaya ve görüşmelere şahsen önem ve öncelik vermeye davet edilmekteydiler (Denktaş, 1996:44; SİSAV, 1993:22).

Aslında Atina eski Büyükelçisi Fahir Alaçam'ın da ifade ettiği gibi Güvenlik Konseyi'nin 367 sayılı kararı, Genel Sekreter'e verilen yetki ve görevi (Tavşanoğlu, 1998:57) tarif etmekten başka bir şey değildi. Bunda esas amaç, Genel Sekreter'in tarafları müzakereye ikna etmesi ve müzakereler sırasında onların emri altında olmasıdır. Kendisinin onun ötesinde herhangi bir yetkisi de yoktur.

Dolayısıyla iyi niyet görevi, 'arabuluculuk' ve 'hakemlikten' (396) çok daha sınırlı bir çerçeve oluşturmakta, tarafların müzakere etmelerini sağlamayı ve görüşmelerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bütün bunların gayesi 1975'ten beri BM Genel Sekreteri, "iyi niyet misyonu" çerçevesinde her iki tarafa da eşit adımlar atarak (Özeçelik, 2001:13), görüşmelerde belli bir başarının elde edilmesini sağlamaktı (Bolukbasi, 1998:411-434; Acar, 1993:13). Böylece Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu, 1975 yılında iki tarafın ortak rızası (397) ile yoğunluk kazandığı söylenebilir.

Taraflar arasındaki görüşmelerin kesildiği 22 Haziran 1979 tarihinden yeniden başladığı 9 Ağustos 1980 tarihine kadar Genel Sekreter ve yardımcısı Perez De Cuellar ile Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobi, tarafları masaya oturtabilmenin şartlarını oluşturmaya yönelik yoğun bir çaba sarfettiler (398). Özellikle, Genel Sekreter tarafından görüşmelere temel oluşturması amacıyla hazırlanan "Açış Bildirisi'nin" (Opening Statement) (399) hazırlanışı sırasında, yaşanan yoğun bir diplomatik trafik sonucunda (Ertekün, 1981:112-115) 9 Ağustos 1980 tarihinde toplumlararası görüşmeler, BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobi'nin önderliğinde Lefkoşa'da başladı. Tarafların karşılıklı olarak görüşlerini ortaya koydukları görüşmeler, aralıklarla 1981 yılına kadar sürdü. Bu dönemdeki ilginç gelişme, Genel Sekreter Kurt Waldheim'in klasik 'iyi niyet girişimleri' (Sönmezoğlu, 2000:158) gerçekleştirme konumundan 'arabuluculuğa', hatta 'uzlaştırıcılığa' yönelmesi olmuştur. Bir başka deyişle, Waldheim, görev süresinin sonlarında, toplumlararası görüşmelere yeni bir çıkış yolu sağlamak amacıyla, sorunun çözümüne ilişkin bazı uzlaştırıcı görüşlerini (400) 1981 yılı sonlarında ortaya koymuştu. Fakat yine somut bir sonuca ulaşılması mümkün olmamıştı.

Mayıs 1979-Nisan 1983 arasında iki tarafın da temsilcilerinin katıldığı yaklaşık 250 oturum (McDonald, 1988/1989:25) yapıldı. Genel Sekreter'in iyi niyet girişimleriyle iki toplumun gerek liderleri, gerekse toplumları adına müzakereleri yürüten temsilcilerinin 1983 yılına kadar yaptıkları görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamadı (Bölükbaşı, 2001:34).

21 Ekim 1981'de Waldheim, iki toplumun liderleri ile üçüncü ve son buluşmasını gerçekleştirdi ve onlara, tarafların konumları arasındaki ortak ve farklı noktaları belirten bir "değerlendirme raporu" sundu. Rapor, BM için Kıbrıs diplomasisinde ilk kez başvurulmuş bir diplomasi tarzı olsa da sonuç itibarıyla taraflar arasındaki farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir girişim olarak kayda geçti (Keashly ve Fisher, 1990:450). Ama rapor, umut verici karakterine rağmen, çatışan taraflar arasındaki mesafeyi kapatmayı başaramadı. Öyle ki Waldheim,

Kıbrıs'taki aracılık misyonunu, daha sonraları "kadri bilinmeyen ve heves kırıcı" (Geophrey, 1991:99) olarak nitelendirdi.

Kiprianu, Cuellar'ın görevinin 'aracılık' (401) olduğunu, dolayısıyla Genel Sekreter'in tarafların önceden onayı olmadan, prosedürel ve müstakil konularda bir çerçeve çizemeyeceğini söyledi. İlginç olan Türk tarafının da Genel Sekreterlerin sunduğu "arzu edilenden uzak" (Bölükbaşı, 2001:328) taslaklarla karşılaştığında aynı şeyleri söylemesiydi.

Cuellar'ın yetkisini "aracıdan" "arabulucuya" çıkartması, Güvenlik Konseyi üyeleri tarafından zımnen onaylanmıştı. Zira ne daimi ne de geçici üyeler, Genel Sekreter'in görevini böyle yorumlamasına daha sonra karşı çıktılar. Yine de Konsey'in acil bir çözüm için böylesine istekli olması bile tarafları hayatî önemde saydıkları konulardan taviz vermeye ikna etmek için yeterli olmadı (402). Kiprianu'nun daha sonra dolaylı görüşmeleri, bazı konularda varılan uzlaşmanın yanıltıcı olabileceğini söyleyerek reddetmesinde belki de haklılık payı vardı. Yüz yüze görüşme olmadan, Genel Sekreter'in önerileri, taraflarca farklı anlamlandırılabilir ve böylece her taraf, esasen duymak istediğini duyardı. Dolayısıyla, Cuellar'ın anlaşma taslakları, görüşmelerin sonunda varılan uzlaşma düşünüldüğünde gerçekçi değildi. Yine de Cuellar başarısızlığından yılmadı ve Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirirken, "bir anlaşmanın uzak olmadığı" (403) fikrini savundu. Güvenlik Konseyi, Denктаş'ın sert tutumu üzerine Genel Sekreter'in hazırladığı paketteki fikirlerin kendi şahsî görüşleri olduğunu ve tarafları bağlayıcı hiçbir yönü bulunmadığını açıklanmak zorunda kaldı. Böylece "belge olmayan belge" olarak vasıflandırılan "non-paper" (404), KKTC tarafından reddedilmiş oldu. Bu belgeye karşı KKTC'nin itirazları, esas itibarı ile şekle aitti. Bunlar, belgenin varılan mutabakata uygun olarak iki lider tarafından hazırlanmadığı, bu esaslara uygun olarak hazırlanmayan bir belgenin Genel Sekreter tarafından masaya getirilmesinin mümkün olmadığı noktasından toplanmaktaydı. Zaten belge, şekil yönünden reddedildiği için esasa yönelik itirazlarını belirtilmesine gerek görülmemişti.

Nisan 1989 başlarında görüşmelerin kesilmesinden sonra Genel Sekreter, ilginç bir yola başvurdu. 28 ve 29 Haziran 1989'da New York'ta Türk ve Rum liderleri ile yaptığı görüşmelere başlarken, 10 sayfalık bir "açış konuşması" (Armaoğlu, 1991:292) yaptı. Burada birtakım çözüm esaslarını ortaya koydu. Genel Sekreter, daha sonra bu esasları, "Cuellar Plânı" olarak bir belge hâline getirdi ve bu belgeyi, 25 Temmuzda taraflara sundu. Yani Genel Sekreter, görüşmeleri bir tarafa bırakarak ve tarafların hangi noktalarda uzlaşıp uzlaşmadıklarına bakmaksızın, re'sen bir anlaşma ve çözüm tasarısı ortaya attı. Aslında bu durum, Güvenlik Konseyi'nin kendisine verdiği yetki ve görevi aşması manasına gelmekteydi. Bu sebeple, taraflara zorla kabul ettirilmek istenen bu 'belge' (Armaoğlu, 1991:292), Türkiye ve KKTC tarafından tepki ile karşılandı. 27 Temmuz günü yaptığı basın toplantısında Denктаş, "ortada müzakereyi gerektiren bir belge yoktur ve böyle bir şey söz konusu da olamaz" (Armaoğlu, 1991:293) diyerek tepkisini dile getirdi.

Aslında Genel Sekreter'in yetkisini aşarak yaptığı bu teşebbüs, diyalogu başlatmamış, aksine diyalog yolunu tıkamıştı. Lakin Genel Sekreter'in bu tutumu, Kıbrıs Türk tarafında endişe uyandırmış olmalı ki, KKTC Cumhuriyet Meclisi, 18 saatlik bir toplantıdan sonra 23 Ağustos tarihinde 13 maddelik (Armaoğlu, 1991:293) bir karar yayınladı. Bu kararın en önemli unsuru, görüşmeler süresince dışardan yapılacak her türlü çözüm önerisinin kabul edilemeyeceği yönündeydi.

2.1.4.3. 649 (199) Sayılı ve 12 Mart 1990 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

Haziran 1989 toplantısından sonra Kıbrıs'ta liderler arasında görüşme yapılmamıştı. Genel Sekreter'in 29 Kasım'da Vasiliu ve 4 Aralık'ta Denктаş ile yaptığı toplantılardan da bir sonuç çıkmamış ve görüşmelere yeniden başlanması hususunda bir mutabakat sağlanamamıştı. Genel Sekreter, Kıbrıs Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılması münasebeti ile Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 7 Aralık 1989 tarihli raporda, yukarıda sözü edilen 29 Kasım ve 4 Aralık tarihli görüşmeler hakkında bilgi vermişti. Rapora göre Genel Sekreter, iki tarafın rızası olduğu takdirde, liderleri Şubat ayında iki haftalık bir süre için New York'a davet etmeyi düşündüğüne ilişkin önerisini, ilk defa bu toplantıda ortaya attı. Vasiliu'nun Genel Sekreter'in önerisini desteklediği, Denктаş'ın ise ilk önce iki toplum arasındaki ilişkiler bahsinde hazırlanacak niyet beyanı üzerinde mutabık kalmayı ve ondan sonra çerçeve anlaşmasının başlıklarını müzakere etmenin doğru ve gerçekçi bir yaklaşım olacağını belirtti. Ayrıca raporda, Denктаş'ın müşterek niyet beyanının hazırlanmasına ilişkin önerisini Vasiliu'nun reddetmediği, ancak bu tür bir belgenin kapsamlı bir anlaşmanın çerçevesinde mutabık kalma yolundaki müşterek hedefin, ikinci plana atılmaması gerektiği vurgulandı.

Genel Sekreter 15 Ocak 1990'da, iki toplum liderini 12 Şubat 1990 tarihinde başlayan ve 15 gün kadar sürmesi beklenen toplantıya davet etti. Denктаş, Kıbrıs Türk tarafının görüşleri alınmadan müzakere tarihinde, yönteminde ve süresinde oldu bittiler yaratıldığını, bu tür davranışların Kıbrıs sorununun çözümünü daha da güçleştireceğini ve böyle bir yaklaşımının Kıbrıs Türk halkına karşı saygısızlık teşkil ettiğini ileri sürerek Genel Sekreter'in önerisini reddetti. Ayrıca Denктаş, 12 Şubat'ta New York'a gitmeyeceğini, KRY lideri ile New York'ta haftalarca buluşmasının bir anlamı olmadığını, New York'ta yapılacak 2-3 günlük toplantı dizisinin prensiplerde anlaşmaya varılmasının imkân dahilinde olduğunu tespit açısından kafi gelmeyeceğini, eğer mutabakat olursa görüşmelere Kıbrıs'ta devam edilmesinin daha uygun olacağını, aksi hâlde toplantılara devam etmenin gereksiz olduğunu belirtti.

26 Şubat 1990 günü, Genel Sekreter Cuellar 9 sayfalık bir açış konuşması yaptı. Cuellar konuşmasında, Kıbrıs'ta çoğunluk ve azınlık bulunmadığını ifade ederek, Güvenlik Konseyi'nin kendisine verdiği görevin, iki toplum arasındaki bir "iyi niyet" işlevi olduğunu ve

görevi süresi içerisinde iki toplumun eşitlik esaslarına dayalı görüşmelere katılmasını sağlamak olduğuna dikkat çekti (Cerrahoğlu, 1998:267). Dolayısıyla bulunacak çözümün, iki toplum tarafından kabul edilmesi gerçeği (405) bir kez daha teyit edilmiş oldu. Böylece Cuellar, Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki iyi niyet görevi, iki toplumdaki oluşan bir devletin varlığı formülü üzerine kurulmuş olduğunu belirtti (Cerrahoğlu, 1998:166-161). Cuellar, misyonunu Güvenlik Konseyi'nden kendisine tevdi edilen iyi niyet girişiminin bir sonucu olduğunu ve bu girişime dair amacın, Kıbrıs'ta iki toplum arasında federal, iki toplumlu ve iki bölgeyi ilişkileri tanzim ederek yeni bir anayasanın kurulması şeklinde tanımlanacağını belirtti. Bundan da anlaşılıyor ki, Güvenlik Konseyi'nin Genel Sekreter'e verdiği vekâlet, 1977 ve 1979 üst düzey anlaşmaları gereğince 'iyi niyet' (Cerrahoğlu, 1998:165) görevi, iki toplum arasındaki ilişkileri yeniden tanzim etme yönündedir. Bunun üzerine Genel Sekreter, raporunu 8 Mart 1990 tarihinde Konsey'e sundu. Dengeli olduğu anlaşılan bu rapor üzerine Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1990 günü kabul ettiği 649 (1990) sayılı kararda, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının sorumluluğunu taraflardan biri üzerine yıkmamış (SİSAV, 1993:18) ve bu tutumu ile ortada bir vaziyet almış olmakla birlikte, Genel Sekreter'e ilerideki görüşmeler sırasında 'telkinde' (Armaoğlu, 1991:295; İsmail, 1998:225) bulunabilme yetkisini vermişti.

Bununla ilgili olarak 649 (1990) sayılı kararda, Genel Kurul, Genel Sekreter'den, Kıbrıs'a ilişkin dostane teşebbüs görevinin ifası sırasında gösterdiği gayretlere tam olarak destek verdiğini belirttikten sonra 4. paragrafta "mümkün olacak en yakın zamanda sonuç almak için dostane teşebbüs görevini sürdürmesini ve görüşmeleri kolaylaştırmak amacıyla telkinlerde bulunarak" (406) her iki topluma yardımcı olmasını istedi (SİSAV, 1993:22; Denктаş, 1996:44; Cerrahoğlu, 1998:167).

649 (1990) sayılı Güvenlik Konseyi kararının bir diğer özelliği de ilk kez, bir Güvenlik Konseyi kararında Genel Sekreter'in "iyi niyet misyonu", tartışmaları kolaylaştırmak amacıyla taraflara "önerilerde" (Cerrahoğlu, 1998:168) bulunarak yardımcı olma ifadesiyle tanımlanıyordu. Dolayısıyla Genel Sekreter'in "dostane teşebbüs" görevi, taraflar arasında yol açtığı tehlikeli aşındırma (SİSAV, 1993:18) bu tarihten itibaren başlıyordu.

Bir başka deyişle Genel Sekreter'e 367 (1975) tarihli Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiş bulunan "iyi niyet" görevine dair kapsamın genişlediği (SİSAV, 1993:31) ve Güvenlik Konseyi'nin 1990 yılından bu yana attığı adımların, bu görevin niteliğini değiştirecek boyuta ulaştığı ortadadır. Buna mukabil, Güvenlik Konseyi'nin Genel Sekreter'in görevi konusunda şimdiye kadar Türk tarafında ön plana çıkartılmayan tehlikeli bir gidiş söz konusuydu. Zira "iyi niyet" görevi, "arabuluculuk" (mediation) ve hatta "hakemliğe" (arbitrage) (SİSAV, 1993:4) dönüşmüştü.

Rum tarafı, meselenin uluslararası arenaya taşınmasının Genel Sekreter'e verilen iyi niyet görevine müdahale anlamına geleceği göz ardı ederek, meseleye taraf olmayanların dahil edilmesinin beraberinde başka problemleri getirebileceği olasılığına dikkat etmeden,

toplumlararası görüşmelerdeki tüm taahhütlerini çiğneyerek meseleyi AT'ın bünyesine taşıdı (Cerrahoğlu, 1998:60). Kıbrıslı Rumların bu girişimleri sonucunda, toplumlararası görüşmelerin süresiz ertelenmesini beraberinde getirdi.

Kıbrıslı Rumlar ve BM'nin uyguladığı politika, Türk tarafı için artık "özendirici" değil, aksine "itici" (407) bir etki yapmıştı. Şimdi geline nokta, tam bir çıkmazdı. Çünkü Rumların AB'ye üyelik için yaptıkları başvuru, Genel Sekreter'in iyi niyet misyonunu tamamen baltalamıştı (408). Zaten Kıbrıs Rum yönetiminin Kıbrıs sorununu, özellikle de AB şemsiyesi altına götürme gayretlerinin, Genel Sekreter'in iyi niyet girişimine çok menfi tesirleri olacağı başından belliydi (Bozkurt, 1998:15). Nitekim öyle de oldu. AB'nin müdahalesi, Genel Sekreter'in iyi niyet girişimini çıkmaza soktu. Ecevit, bu durumu BM'nin Kıbrıs konusundaki etkisinin çok azalmış olduğunu belirterek, *"genelde BM Genel Sekreterliği yapıcı bir yaklaşımla Kıbrıs konusuna eğiliyordu. Fakat Avrupa Birliği'nin (AB) Rum yönetimine kapısını açması ve Türkiye'ye o kapıyı kapatması üzerine, artık BM'nin etkisi çok azalmış olduğu"* (409) tespitini yaptı.

Meseleye çok karışan olunca, işler de o derece kilitlendi. Adeta her ülke, Kıbrıs meselesi için özel bir temsilci atar duruma geldi. Bunun üzerine Avrupa ülkelerinin büyük birçoğunluğu, birer tane koordinatör atadılar. ABD'nin (Laipson, 1990:1) ve İngiltere'nin birer koordinatörü (Bozkurt, 1998:15) zaten vardı.

BM görevlileri, Amerikalı ve İngiliz diplomatlar ile AB temsilcileri, Kıbrıs'taki çalışmalarında zaman zaman çok ciddi diskriminasyon örneği göstermekteydiler. Örneğin "Güven Yaraticı Önlemler" paketi, bu görevliler tarafından Kıbrıs Türk liderliğinin haberi olmadan ve uzun çalışmalardan sonra hazırlanmıştı (410). İyi niyet, elbette ki iyi bir şeydir. Hatta barış sever toplumlar için bu bir zorunluluktur. Ancak dış ilişkilerde "karşılıklı iyi niyetin" (411) büyük önemi varsa da, "tek yanlı bir iyi niyetin" (Işık, 1988:14-18) hiçbir şey olmadığı açıktır.

Kıbrıs sorununun ancak ve yalnız Kıbrıslı Türk ve Rum halkları ve yönetimleri arasındaki direkt görüşmelerle çözümlenebileceğini (Öksüzoğlu, 1988:44) ve BM Genel Sekreteri'nin bu yolda başarılı ve kalıcı bir sonuca ulaşılabilirliğini unutmamak gerekir.

2.1.4.4. BM Güvenlik Konseyi Başkanının 28 Mart 1991 Tarihli Açıklaması:

Güvenlik Konseyi Başkanı, 28 Mart 1991 tarihli açıklamasının 3. ve 6. paragraflarında Genel Sekreter'in görüşmeleri kolaylaştırmak için telkinlerde bulunması hususunda teşvik edilmesi gerektiğine değinmiş ve "Genel Sekreter'in Temmuz 1991'de vereceği raporun ışığında, usule ilişkin gerekli görebileceği diğer önlemleri de karara bağlayabileceğini" (SİSAV, 1993:23) belirtmişti.

2.1.4.5. 716 (1991) Sayılı ve 11 Ekim 1991 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

Güvenlik Konseyi, 716 (1991) sayılı kararının 10. paragrafında, yüksek seviyeli uluslararası toplantının yapılması için gerekli ilerlemelerin sağlanıp sağlanmadığı hususunda Genel Sekreter'i Kasım 1991 tarihine kadar Konsey'e rapor vermeye davet ettikten sonra şartların olgunlaşmamış olması hâlinde (SİSAV, 1993:23), Fikirler Dizisi'nin o tarihe kadar oluşacak hâlini duruma ilişkin değerlendirmesi ile birlikte, Konsey'e göndermesini rica etti (İsmail, 1998:233).

2.1.4.6. 750 (1992) Sayılı ve 10 Nisan 1992 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

Genel Kurul'un 750 (1992) sayılı kararının 6. paragrafında, Genel Sekreter'in iyi niyet görevinin iki toplumda olduğu ve iki toplumun refah ve güvenliklerinin sağlanması amacına yönelik bu sürece toplumların eşit düzeyde katıldıkları ifade edildikten sonra 10. paragrafta, Genel Sekreter'in gayretleri sonucunda en geç Temmuz 1992 tarihine kadar Konsey'e rapor vermesini ve "mevcut olabilecek herhangi bir güçlüğü aşmak amacı ile belirli tavsiyelerde bulunmasını" (SİSAV, 1993:23) istenmekteydi. Bundan dolayı raporun içeriği, özlü ve bundan sonra ne yapılması gerektiğine dair açıklayıcı düşünceler vardı.

Her şeyden önce raporun en önemli paragrafı, 34. paragraftır (412). 34. paragraftan da anlaşılacağı gibi Genel Sekreter, Kıbrıs sorununun çözümü için "kararlı bir girişim" daha yapacaktı.

Genel Sekreter'in bu yeni girişimi, iki yeni unsur içermekteydi.

1. Güvenlik Konseyi'nin devreye girmesi isteniyordu. Özellikle Genel Sekreter kendisi, temsilcileri ve bütün ilgili taraflarla temaslarda bulunarak yeni girişimini aktif bir şekilde desteklemek için Güvenlik Konseyi'ne çağrıda bulunuyordu.

2. Genel Sekreter'in belirttiği görüş çerçevesinde, yeni girişimin başarısızlığa uğraması hâlinde alternatif bir hareket yolunun aranması gerekeceği ifade ediliyordu.

Şurası da kayda değer ki, Genel Sekreter, askıda bulunan konular üzerinde ilerleme kaydedilmesine özel bir önem atfediyor ve bu konular arasında, Türk tarafının şimdiye kadar görüş belirtmekte kaçındığı toprak ayarlamaları ve göçmenler konusunda özellikle yapıyordu.

Bunun üzerine KKTC Meclisi, 30 Temmuz 1992 tarihinde Genel Sekreter Gali'nin kendisine verilen iyi niyet misyonunu aşarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Kıbrıs sorununa "görüşmeler yolu ile ve tarafların özgür iradeleri ile varılabileceği" esasına aykırı olarak öneri empoze etme yaklaşımının adaletsiz, dengesiz ve haksız bir yöntem olduğunu, bir yöntemle Kıbrıs'ta bir anlaşmanın yapılmasının ve yaşatılmasının imkânsız olduğunu, böyle bir yaklaşım doğrultusunda dayatılacak bir çözümün Kıbrıs Türk halkının özgür iradesinin ürünü olmayacağını ve reddedileceğini belirtti (İsmail, 1998:250).

Ayrıca New York'ta KKTC heyeti üzerinde baskı egzersizine dönüşen tutumun, kabul edilmeyeceği görüşü ile uluslararası toplum tarafından haksız yere “Kıbrıs Cumhuriyeti” (İsmail, 1998:250) olarak tanınan Rum yönetiminin, sunî yaşam sürecinin uzatılması değil, uzlaşabilecek yeni bir anlaşma düzleminin yaratılması ve dolayısıyla mevcut “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin” yaşamının gecikmiş de olsa sona erdiğinin tescili olması gerektiği inancıyla (İsmail, 1998:250), Genel Sekreter'in KKTC Cumhurbaşkanı'nın şahsında, Kıbrıs Türk halkı üzerindeki baskıcı tutumunu, Rum-Yunan isteklerinin bir tezahürü olarak gördüğünü açıkladı.

KKTC Başbakanı ve Ulusal Birlik Partisi (UBP) Genel Başkanı Derviş Eroğlu, görev gereği tarafsız (Kepoğlu, 1995:55) olması gereken BM Genel Sekreter'i'nin uygulamak istediği müzakere yöntemiyle (413), Rum tarafının çıkarlarını ön planda tuttuğunu ifade etti.

Eroğlu, 12 Mart 1975 tarihli ve 367 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla, Kıbrıs'taki iki eşit tarafa yönelik bir iyi niyet misyonu üstlenmiş olan Genel Sekreter'in, bu görevi hâlen devam ettiğini, ancak, Gali'nin New York'ta uyguladığı müzakere yöntemi, üstlenmiş olduğu iyi niyet misyonunun sınırlarını çoktan aştığını, Kıbrıs Türk tarafını baskı ve tehditle karşı karşıya bırakarak, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini tehlikeye sokacak ve geleceğini belirsizliğe itecek tavizleri istemekle ısrar ettiğini ve bunun hiçbir iyi niyet ve müzakere yöntemiyle bağdaşmadığını belirtti (Kepoğlu, 1995:56).

Ayrıca sekiz başlık altında toplanan ‘Fikirler Dizisi'nin” bir bütün olduğunu da vurgulayan Eroğlu, bu bütünün içerisinde bir veya iki unsuru ön plana çıkararak, adeta birer ön şart olarak lanse etmek ve bütünün tüm unsurlarını görüşmeye yanaşmamak, New York egzersizini, çözüm yolunda gerçekleştirilen bir görüşme süreci olarak tanımlamasının mümkün olmadığını söyledi (Kepoğlu, 1995:56).

Aslında Eroğlu'nun böyle bir konuşmaya sevk eden şey, Genel Sekreter'in, New York'taki Ağustos görüşmelerinde Denktaş'a yaptığı baskıydı. Ayrıca Gali hazırladığı haritayı (414) Denktaş'ın kabul etmemesi hâlinde, kendisini Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesine şikâyet edeceğini ve onların, zorlayıcı önlemler (Deliceirmak, 1993:47) alacağını ima etmesiydi.

Böylece Güvenlik Konseyi, olaylar hakkında bir rapor yazılmasını Genel Sekreter'den isteyebilirdi. Ancak bunu isterken mevcut milletlerarası güvenliği ve barışı tehlikeye sokacak şekilde veya durumu vahimleştirecek bir tavır takınmamalıydı. Zaten BM Şartı'nın 40. maddesi, durumu vahimleştirmekten çekinmesi gerektiğini belirtmekteydi. Aslında Kıbrıs'ta toprak tavizini belirten haritaları ortaya çıkarmak, halihazır durumu vahimleştiren olaylardı (415). BM, barışı ve güvenliği korurken, önce koruyucu önlemleri almak zorundaydı. Halbuki zorlayıcı önlem almak için durumu vahimleştirecek bir gerekçe yoktu.

Bugün dünyanın birçok yerinde sıcak çatışmalar sürerken, BM, saldırganlara karşı zorlayıcı hiçbir önlem alamadığı hâlde, yıllardır sükûnet içinde bulunan Kıbrıs'ta durumu vahimleştirecek zorlayıcı önlem alması söz konusu olamazdı. Zira Kıbrıs'ta halen:

- a) Barışa karşı bir tehdit
- b) Barışın bozulması
- c) Bir tecavüz hâli mevcut değildi.

Bilindiği gibi Güvenlik Konseyi, icra kuvvetidir. Ancak BM Şartı'nın prensiplerine uymak zorundadır. 24. madde, Güvenlik Konseyi'nin görev ve yetkilerini sayarken, "BM amaç ve prensiplerine uygun olarak hareket eder" denilmektedir.

Teşkilâta her yıl rapor vermekle görevlendirilen Genel Sekreter'e gelince, sadece taraflara uzlaştırıcı yollar bulmak ve tamamıyla tarafsız olmak zorundaydı. Şart'ın 100. maddesi, Genel Sekreter'in görevi sırasında hiçbir hükûmetten veya teşkilâtın dışında hiçbir otoriteden emir veya talimat alamayacağını açıkça belirtmişti. Tarafsız olması gereken Genel Sekreter'in halihazırda durumu vahimleştirecek herhangi bir 'zorlayıcı önlem' (Akant, 1992:12) (coercive measure) almaya da hiçbir yetkisi yoktu. Böylece BM'nin yeni Genel Sekreteri, Kıbrıs'ta taraflar arasında süren müzakereleri sekteye uğratmış ve en kötü puanı alan taraf olmuştu. Bundan hareketle deneyimsizliğinden veya "Kıbrıs sorununu çözen kişi" (416) olarak yaklaşık yarım asırlık bir konuyu, daha da karmakarışık bir duruma sokmuştu.

2.1.4.7. 774 (1992) Sayılı ve 26 Ağustos 1992 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

Genel Sekreter'in hazırladığı ve Güvenlik Konseyi'ne sunduğu rapor, "iyi niyet misyonu" çerçevesinde oluşturulmuştu. 101 maddeden oluşan ve 21 Ağustos 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunulan belge, 774 sayılı kararın çıkmasına neden oldu. Fakat bu raporu diğerlerinden ayıran bir özellik vardır. Zira bugüne kadar hazırlanan "Kapsamlı Çerçeve Anlaşmalarının" hiçbirisi, Güvenlik Konseyi'nin ilân edilen kararına ek olarak hazırlanıp sunulmamıştı. Dahası toprak düzenlemeleri ile ilgili harita ve 'Fikirler Dizisi'nin' ekinde sunulan rapor, 26 Ağustos 1992 tarihinde kabul edilmişti (Sözen, 1998:59). Bundan böyle Kapsamlı Çerçeve Anlaşması taslak olmaktan çıkmış, uzlaşılması gereken bir metin olarak tarafların önüne getirilmişti. Bugüne kadar böyle bir yöntem takip etmeyen Genel Sekreterlik, böylece iyi niyet misyonunu aşarak, "müzakereci" bir rol üstlenir duruma gelmişti.

774 (1992) sayılı kararla Güvenlik Konseyi, daha önceki kararlarının bir sonucu olarak (417), mevcut durumun devamının kabul edilemez olduğunu teyit ettikten sonra Ekim 1992 görüşmelerinden de bir anlaşmanın ortaya çıkmaması hâlinde, Genel Sekreter'in "başarısızlığın nedenlerini belirtmesini ve Kıbrıs sorununun çözümlemek amacıyla 'alternatif hareket tarzlarını' (alternative courses of action) tavsiye etmesini" (SİSAV, 1993:23; Tavşanoğlu, 1998:57) istemişti. Bu yönü ile 10. madde ilginç bir maddedir.

Aslında konuyu Genel Sekreter'in yetkisini aşması ya da aşmaması açısından mütalaa etmemek gerekir. Çünkü Güvenlik Konseyi, 774 sayılı kararın 10. maddesiyle, 367

sayılı kararın ruhunu tamamen değiştirmektedir (Tavşanoğlu, 1998:58). Dolayısıyla Genel Sekreter'in misyonu bir yönü ile değiştirilmiş oldu. Artık Genel Sekreter'in görevi, dostane teşebbüs değildi (Tavşanoğlu, 1998:58). Halbuki bu misyon değişikliği, BM Şartı'na göre iki tarafın rızası olmadan yapılamazdı. BM Şartı'nın 38. maddesi bu yönü ile çok açıktı. O hâlde neden Türk tarafının buna itiraz etmediğini anlamak mümkün değildir.

BM'nin bütün eski Genel Sekreterleri, BM'den çıkmış olan kararlarda genellikle daha dengeli yaklaşım sergilemişlerdi. Fakat Genel Sekreterliğe Butros Gali gelince, yöntem tamamen değişmişti. New York görüşmelerinde, Rum Ulusal Konseyi'nin aldığı kararla uygun olarak hazırlamış olduğu raporu ve "harita olmayan haritayı", "müzakere edilebilir, fakat değiştirilemez" (Alasya, 1993:538) sözleri ile taraflara sunmuştu. Böyle bir tutum ve davranış, ne Waldheim, ne Cuellar döneminde görülmüştü. Esasen böyle bir müzakere yöntemi, dünyada da görülüş değildi.

Bugün Kıbrıs'ta mevcut statükonun yaşayabilir bir seçenek olmadığı hususunda Genel Sekreter'in raporunda verilen teminat ve 26 Ekim'de başlayacak yeni görüşmelerde ilerleme kaydedilememesi hâlinde, Güvenlik Konseyi'nin "alternatif bir hareket tarzı arayıp bulması" (419) için sorunun Konsey'e havale edileceği hakkında yapılan uyarı çok önemliydi. Bugünkü statükonun yaşayabilir bir çözüm olmadığı hususunda Genel Sekreter'in benimsediği görüş, Kıbrıslı Rumların evvelden beri benimsediği görüştür. Bu arada Kıbrıs Rum basını, Genel Sekreter'in, Kıbrıs sorununu "ya çözümlmeye ya da tamamıyla bırakmaya kararlı olduğunu" (420) bildiriyordu. Genel Sekreter'in 750 Sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla, kendisine tam yetki verildiğini ve bu yetkiler arasında, harita sunmanın da bulunduğunu belirtiyordu. Bu yüzdendir ki, New York görüşmeleri sırasında toprak konusunda Denктаş'ın üzerinde baskılar yapıyordu (421).

Kıbrıs Rum tarafı, Denктаş'a yapılmakta olan 'dayanılmaz' (422) baskıların bir sonuç getireceğine inanıyordu. Denктаş'ın bu baskılara boyun eğmesi ve Gali Haritası'nı kabul etmesi durumunda (Deliceirmak, 1997:61), Gali önerilerinin hayat bulacağı düşünülüyordu.

Kıbrıs Türk heyetinin bir mensubu, sorunu New York'ta toplananlarla çözülemeyeceğini, toprak sorununun ikinci dereceden olduğunu, önemli olanın Kıbrıslı Türklerin güvenliği olduğunu dile getirdi (423). Zaten Kıbrıs Türk tarafına baskı yapıldığı, Genel Sekreter, yetkilileri ve Güvenlik Konseyi üyelerinin yalnız Denктаş'la görüştüklerinden anlamak mümkündür.

Baskıları ve son gelişmeleri görüşmek üzere 20-23 Ağustos tarihinde toplanan KKTC Meclisi, 13 maddelik bir karar tasarısını onayladı. Kararda bu durum, "görüşme sürecinin tümünden kopmasına yol açtığı" (İsmail, 1998:201) şeklinde yorum yapıldı. Türk tarafı, BM Genel Sekreter'i'nin "iyi niyet" misyonu bulunduğunu ve her iki tarafın da onayı olmadan belge sunma yetkisi olmadığını ortaya koydu. Bu durum üzerine Rum liderliğini destekleyen ülkeler tarafından, KKTC'ye yönelik bir baskı kampanyası başlatıldı. Böylece müzakere kapılarını

kapatan, bizzat Genel Sekreter oldu. Bunun üzerine Gali ve onun tavrını onaylayan Güvenlik Konseyi, Denктаş'a şu mesajı veriyordu:

“Bu belgelere itiraz olunmaz. Yeterince müzakere edilmiştir. İtirazlarımız konu dışıdır. Bize ya ‘evet’, ya da ‘hayır’ yanıtı vereceksin. Müzakere yapamazsın” (424) dendi.

TBMM’de yaptığı bir konuşmada Denктаş, bu dayatma karşısında eğer müzakere yapılamayacaksa, New York’a gitmeyeceğini açıklamış ve müzakere yapılabilecekse, KKTC’de yapılacak Meclis toplantısı ardından New York’a gitmeye hazır olduğunu belirtmişti.

Denктаş’a göre bu işin doğrusu, *“sizden evet veya hayır yanıtı istemiyoruz. New York’a gelin, endişelerinizi ve sorularınızı ortaya koyun, müzakerelere devam edelim”* (425) demeliydiler.

Oysa Gali, görüşme kapısını açık bırakma yerine tehditkar tavırlarla, Denктаş’ın “müzakereleri başlatma” isteğini reddetmiş ve görüşmeleri süresiz olarak ertelemişti. Bunun üzerine de Türk tarafını suçlayıcı bir rapor sunacağını açıklamıştı. Gali’nin istediği, Güvenlik Konseyi’nin ağır bir karar alarak BM önerilerine “evet” demediği için Denктаş’ı kınamaktı (426). Halbuki müzakerelerin bizzat BM tarafından tıkandığı açıktı.

Bu koşullarda, “Denктаş, müzakerelerden kaçmasın; New York’a gitsin ve itirazlarını ortaya koysun” (427) demek, gerçekçi bir görüş müydü? “Müzakere yapılamaz” denen bir konuda Denктаş, nasıl ve kiminle müzakere yapacaktı?

BM, kendisinden beklenmeyecek bir biçimde belli bir noktaya kadar bu sorunu iki toplumun sorunu olarak görüşse de (İsmail, 1998c:298) kendisine şimdiye kadar verilmiş rolü unutarak, farklı yöntemlerle raporlar yazmaya başlamıştı.

Gali, raporunun sonlarına doğru birtakım ibareler kullandı. Her şeyden önce raporda, Kıbrıs’ta bugünkü huzursuzluk verici durumun sona ermesi gerektiği vurgulandı. Böylece bu durum, Genel Sekreter tarafından dramatikleştirilmeye çalışıldı. Aslında Kıbrıs’ta bugünkü belirsizlik ve güvensizlik ortamının giderilmesi gibi terimler, bilinçli bir biçimde kullanıldı. Sanki de ortada, dünya barışı için müthiş bir tehdit unsuru varmış gibi davranıldı. Hatta her iki toplum, bir belirsizlik ve güvensizlik ortamı içinde yaşıyordu ve bunun giderilmesi gerekiyordu. Genel Sekreter Gali’nin bunu vurgulamasındaki gayesi, işin içine biraz da Güvenlik Konseyi’ni çekmek istemesiydi. Bundan da anlaşılıyor ki Gali’nin amacı, Kıbrıs’ta bugünkü durumun dünya için bir tehdit oluşturduğunu söyleyerek, konuyu Genel Sekreterliği iyi niyet işlevinden çıkartıp (Soysal, 1992:32), doğrudan doğruya dünya barışını tehdit eden bir unsur olarak Güvenlik Konseyi’nin yaptırımlarla ilgili kararlar almasını sağlamaktı.

2.1.4.8. 789 (1992) Sayılı ve 25 Kasım 1992 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı:

Diğer Genel Sekreterlerden farklı olarak Butros Gali, küçük detaylar üzerinde bile pazarlık yaparak ve Denктаş'ı sıkıştırma yoluna gitti. Gali, Denктаş'ı eğer işbirliği yapmazsa Güvenlik Konseyi'nin adada kendi çözümünü uygulayacak olmasıyla tehdit etti (428).

Başta büyük umutlar yaratan görüşmeler, Kasım 1992'de, görüşülen konularda hiçbir ilerleme sağlanamadan sona erdi. Gali, görüşmelerden önce sadece Denктаş'ı uzlaşmaya yanaşmayan taraf olarak görüyor ve Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporlarda da hep Denктаş'ı suçluyordu. Denктаş'ı çok önceden üzerinde uzlaşmış konularda dahi yeniden görüşme istemekle ve pratik sorunları öne sürerek Rum göçmenlerin geri dönme ve mülkiyet haklarına (Bölükbaşı, 2001:335) karşı çıkmakla suçladı. Ayrıca, adanın % 28.5'ini Türklere veren Gali, plânının, Denктаş'ın üzerinde konuşulabilecek bir metin olarak dahi kabul etmemesinden yakınıyordu. Son olarak “iki taraf arasında derin bir güven bunalımı” (429) olduğunu ve “bu durum sürdükçe görüşmelerin başarılı olmasını ummanın” (430) zor olduğunu söyleyerek, durumu daha tarafsız sayılabilecek bir bakışla yorumladı. Sonuçta Gali, toplumlararası ilişkilerin geliştirilmesi için güven artırıcı önlemlerin (431) artırılması için önerilerde bulundu.

Genel Sekreter, raporunda toplantılarına katılan her iki tarafın aldığı pozisyonları açıkça ifade etti. Genel Sekreter'in hazırladığı “belge olmayan belge” ile her iki toplumun “Fikirler Dizisi” ile olan ilgilerini (Necatigil, 1998:395), pozisyonlarını ve önem verdikleri konuları dile getirdi. Daha sonra her iki taraf da “belge olmayan belgede” (Necatigil, 1998:395) resmi pozisyonlarını açıkça onayladı. Dolayısıyla Genel Sekreter'in son belgesinde, her iki tarafın resmi pozisyonlarını gerçekçi bir şekilde yansıtmış oldu. Böylece Genel Sekreter, 23 Kasım 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne iyi niyet misyonu çerçevesinde hazırladığı en son raporu sundu (Necatigil, 1998:399).

Güvenlik Konseyi, “iyi niyet misyonu” (S/24830) ilgili olarak Genel Sekreter'in 19 Kasım 1992 tarihindeki raporunu dikkate almakla birlikte, tüm gayretlerinden ötürü Genel Sekreter Butros Gali'yi takdir etti. Aslında Gali'nin, Denктаş'a yaptığı baskının, “iyi niyet misyonu” bağdaşmadığı bilinmekteydi (Tamçelik, 2000:397). Zira Genel Sekreter, New York görüşmelerinde “iyi niyet misyonu” değil, “arabulucu” misyonu ile tanınmış ve mevzu ile alâkalı müzakereci rolünü üstlenmişti (Tamçelik, 2000:397). Bununla birlikte Güvenlik Konseyi, 21 Aralık 1992 tarihinde Genel Sekreter'in sunduğu rapora (S/24472) ekte haritada gösterilen toprak ayarlamaları dahil, her şeyi onayladığını teyit etti.

Son yapılan müşterek toplantılarda, amaçlanan hedeflerin elde edilemediğini, buna da Kıbrıs Türk tarafının takındığı bazı tavırların, Fikirler Dizisi'yle temelden farklı olmasından ileri geldiğini kaydederek, Kıbrıslı Türklerin suçlanmasına, Rum tarafının ise aklanmasına neden oldu.

Bütün bunları göz önünde bulundurup, karar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Kıbrıslı Türkler için müzakere şansını azaldığı görülecektir. Çünkü Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) sayılı karar ile bu görev bir "hakemliğe" (arbitration) (432) dönüştürülmüştü. Aslında Türkiye'nin buna şiddetle karşı koyması gerekirdi; ama bunu yapmadı.

Görüşmelerin ana konularını toprak paylaşımı ve üç özgürlüğe indirgeyen ve Türk tarafının anayasal konulardaki hassasiyetini göz ardı eden Genel Sekreter, aslında dile getirmeden ama kesin bir tavırla BM'nin kimin yanında yer alması gerektiği kararının da almış oluyordu (Bölükbaşı, 2001:335). Dolaylı görüşmeler sırasında Denктаş'a yaptığı baskılar ve eğer taraflar kendi açıkladığı "Fikirler Dizisi'ndeki" önerilerle aynı çizgide hareket etmezse (433), sorunu Güvenlik Konseyi'ne havale edeceği yönündeki gizli tehdidi, aslında Gali'nin BM'nin üye devletlerin egemenliğini ve bağımsızlığın koruması gerektiği inancını gösteriyordu. Gali'nin tavır ve konuşmalarının işaret ettiğine göre azınlıkların talepleri ne kadar meşru olursa olsun devletlerin parçalanmasına yol açabilecek 'aşırı' (Theophylactou, 1995:42) haklara sahip olmamaları gerekiyordu.

Genel Kurul, kabul ettiği 789 (1992) sayılı kararında, biri Mart 1993 görüşmelerinin öncesinde, diğeri de görüşmeler sırasında uygulanacak iki hususa değinmişti. Birincisinde Konsey, Mart 1993'de yapılacak ortak toplantılardan önce uygun göreceği şekilde hazırlık temaslarını yürütmesini ve görüşmeleri daha etkili bir hâle getirmek için görüşmelerin biçiminde yapılabilecek değişiklikleri incelemek amacıyla önerilerinde bulunmasını Gali'den rica etmekteydi (SİSAV, 1993:23). İkincisinin ise ne gibi ek yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu belirlemek amacıyla, Mart 1993 ortak toplantıları sırasında gelişen olayların muntazam bir şekilde Konsey'le birlikte değerlendirmesi istenilmekteydi.

Bundan hareketle Genel Sekreter'in yetkileri, iki yönden incelenmesi gerekir. Bunlardan birincisi, Genel Sekreter'in Genel Kurulu'ndan aldığı yetkileri, Kıbrıs'ta iki ayrı egemen toplumun mevcudiyetinin tanınmasına yönelik bir zemin üzerinde kullanılıp kullanılamayacağı, diğeri de Genel Sekreter'in "iyi niyet" görevinin içeriği ve bu görevin zaman içinde kabul edilen Genel Kurul kararları ile "arabuluculuğa" ve hatta "hakemliğe" dönüşüp dönüşmediği ve dönüşmüş ise bunun eski hâline irca edilemeyeceğiydi.

Genel Kurul'un muhtelif kararları ile Genel Sekreter'e verdiği "iyi niyet" görevinin, Kıbrıs'ta iki egemen toplum oluşturulmasına ve egemen bu iki toplumun, kendi özgür rızaları ile bir federasyon oluşturmasına (SİSAV, 1993:29) imkân sağlayıp sağlamadığı hususlarını hukukî ve siyasî açılardan incelenebilirdi.

"Self-determinasyon" ve onun gereği olan egemenlik kavramları 1989-1990 yıllarında ortaya atıldığında, Genel Sekreter bu önerinin kendisine verilen görevin dışında kaldığı açıklamış ve bu tutumunu hemen hemen bütün raporlarında tekrarlamıştı. Genel Kurul da Genel Sekreter'in bu yaklaşımını kabul etmiş ve Kıbrıs Türk Toplumu'nun egemenlik kavramında ısrar ettiğinin anlaşılması üzerine kararlarına "tek egemenlik", "tek uluslararası

kişilik” ve “tek vatandaşlık” (SİSAV, 1993:30) deyimlerini eklemişti. Buna mukabil, Kıbrıs Türk Toplumu ve Türkiye, Genel Kurul’un ve Genel Sekreter’in bu yaklaşımlarına etkili bir şekilde itiraz etmedikleri gibi, Genel Sekreter’in mevcut yetkisi ile yeni kurulacak federasyonun iki egemen devletten oluşması fikrinin bağdaştırılamayacağını bile bile Genel Sekreter’in himayesindeki toplumlararası görüşmelere devam etme yolunu seçmişlerdi.

Genel Sekreter’in Türk tarafına karşı sert bir tutum içine girmesinin ardından, Güvenlik Konseyi de 789 sayılı karar ile bu tutumu benimsediğini gösterdi (434). Böylece Türk tarafı, Gali tarafından “Fikirler Dizisi” çerçevesinde görüşmelere devam etmeye zorlandı.

Kıbrıs’ta kalıcı bir barışın sağlanması için TBMM, yapılan müzakerelerin her türlü baskı denemelerinden uzak bir ortamda geçmesini, kalıcı bir uzlaşmanın vazgeçilmez bir koşulu olarak görmekteydi (435). Oysa uluslararası sorunlara barışçı çözüm bulmanın mantığı içinde böyle zorlamalara yer yoktu. Öte yandan, Genel Sekreter’e tanınan yetki, bir “arabuluculuk” yetkisi değildi. Genel Sekreter, tarafların uzlaşmasını kolaylaştırmak için “iyi niyet girişi” yapmakla görevliydi (Gürel, 1993:115) ve görüşmelerin sınırını belirleme yetkisine de haiz değildi.

Zaten New York’taki görüşmeler, Butros Gali’nin ve Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin, Türk tarafına uygulamak istedikleri bir oldu bittiyle başlamıştı (436). Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin temsilcileri, New York görüşmelerinin ilk toplantısına Türk tarafına daha önce haber bile vermeden katıldılar (437). Beşlerin toplantıya katılmaları, Türk tarafınca tepkiyle karşılandı ve kendilerine söz hakkı dahi verdirilmedi. Bunun üzerine Genel Sekreter’in tutumu ile Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin görüşme sürecine zorla katılarak yöntemi değiştirmeye çalışmalarının kabul edilemeyeceğini kaydeden KKTC Meclis Başkanı Atun, *“diplomasi ayıbı denebilecek azarlamalara kadar yönelmeleri ise hiç kabul edilemez ve kimseye yarar da sağlamaz”* (438) dedi. Ancak Gali ve Beşler, böylece Kıbrıs görüşmelerinde bir yöntem değişikliği için radikal bir adım atmış oluyorlardı. Mümtaz Soysal (439), bu gelişmeyi şöyle değerlendirdiyordu:

Görünüşte, Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi, görüşmelerin ilk günkü açılış toplantısına “bilgi almak ve ilgilerini göstermek” (Gürel, 1993:120) için katılmış oluyorlardı. Ama maksat belliydi. Kıbrıs görüşmelerini Genel Sekreter’in gözetiminde iki toplumun eşit olarak sürdürdükleri bir süreç olmaktan çıkarıp, uluslararası konferansa dönüştürmekti. Beş daimi üye, açılış toplantısının başlangıcında bulunup çekilmiş olsalar bile bunun anlamı, daha sonraki aşamalarda da istedikleri zaman, görüşmelere katılma hakkını kendilerinde gördüklerini göstermekti.

Türkiye ve Yunanistan itiraz ederlerse, onlar da alınacak ve böylece “ikili” görüşmeler, önce “yedili” sonra da “dokuzlu” bir uluslararası konferansa dönüşmüş olacaktı. Özal’ın gayretkeşliği ve Amerika’nın hoşuna gitme çabasıyla ortaya attığı ‘Dörtlü Konferans’ düşüncesi (Gürel, 1993:121), döne dolaşa, kaçınılmaz sonuca varmış sayılabilirdi. Zaten

Birleşmiş Milletlerin başlangıçtan beri ısrarla, 'Dörtlü Konferans' yerine, "Türkiye ile Yunanistan'ın da katılacakları uluslararası konferansı" (Gürel, 1993:121) deyimini kullanmasından, bunun böyle olacağı belliydi. Soysal'ın ifadesiyle Türk diplomasisi, kendi iyimserliğinin ve saflığının bedelini ödüyordu (Gürel, 1993:121).

789 sayılı kararın incelenmesinden de görüleceği üzere Kıbrıs sorunun çözülmesi yönünde yapılan çalışmalarda varılacak çözümün kalıcılığından çok, sorunu bir an evvel çözmüş olmaya ağırlık verildiği görülmektedir. Bu aceleciliğin vardığı boyutlar, Genel Sekreter'in, mevcut görev talimatının sınırlarının da ötesine çıktığını açıkça göstermekteydi. Aslında Kıbrıs, bugün itibarıyla dünya barışını tehdit eden sıcak anlaşmazlıklardan biri değildi. Sorunun mümkün olan sürede çözülmesinde yarar olacağı tabii bulunmakla beraber, çözüme bir an evvel varılmasından çok, çözümün sürekli, yaşayabilir ve adil olması, gelecekte çok daha ciddi çatışmalara yol açabilecek unsurları içermemesi öncelik taşımalıydı. Oysa çözüm diye Türk toplumuna, biraz da aba altından sopa gösterilerek sunulan formül, hem dünyada etnik sorunları bulanan ülkelere yapılmış zorlamaların ne tür patlamalara yol açabileceğini kanıtlayan son kanlı gelişmeleri, hem de Kıbrıs'ta daha önce yaşanan trajedinin nedenlerini yeterince göz önünde tutmadığı ve hiçbir yeterli gerekçe yokken sadece "bu iş bir an evvel bitsin" (SİSAV, 1993:36) mülahazasından kaynaklandığı izlenimini vermektedir.

Bu yöntem, tehlikeli bir yoldu. Bu çerçevesinde sağlanacak bir çözüm, bugünkü fiilî durumu aratacak ölçüde tehlike potansiyeli taşıyacak nitelikte olacaktı. Bundan dolayı paniğe kapılarak, sağduyuyu devreden çıkaracak infiale kapılmamak gerekir. Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüme ulaşmak, arzu edilen bir gelişme olmakla beraber, şu anda bu çözümü akşamdan sabaha ve her ne pahasına olursa olsun bulmayı gerektirecek patlamaya hazır ve tehlikeli bir durum yoktur. Acil bir çözüm bulunmamasının hiçbir ülkenin hayatı çıkarlarını tehdit ediyor olması da söz konusu değildir. Bu durumda Türkiye'ye, adadaki Türk toplumuna baskı yapmadı diye yaptırımlar uygulanması veya Türkiye'nin uluslararası camiadan dışlanması, mantığın kabul edebileceği bir davranış değildir. Aslında böyle bir şeyi yapabilecek gücü sahip ülkeler için özellikle Türkiye ile iyi ilişkiler sürdürmenin önemi büyüktür. Gerçi Türk tarafını karşıya almanın faturası, Rumlara adada hegemonya kurmayı mümkün kılacak koşulları yaratmanın ve bu suretle Yunanistan'ı memnun etmenin kendilerine sağlayacağı marjinal yararlar ölçülmesi mümkün değildir. Bir an için böyle bir hesap hatası yapabilecekleri varsayılsa bile, sorunun ortaya çıkmasından bu yana, gerek Türk toplumu gerekse Türkiye tarafından yapılan fedakârlıklardan ve çekilen sıkıntılardan sonra bütün emekleri silip süpürecek ve Türkleri yeniden Rumların merhametine terkedecek koşullara Türkiye'nin razı olması veya bunun için ödenecek fatura ne kadar ağır olursa olsun zaten düşünülemezdi. Bu bakımdan çözüm çalışmalarının vardığı bu aşamada, konuya, sağduyu ile yaklaşmakta yarar vardır.

Tehlikeli bir başka yaklaşım da soğuk kanlılık ve sağduyuyu devre dışı bırakacak bir infiale kapılmak olurdu. Günümüzde hiçbir devletin gücü, ne olursa olsun kendisini uluslararası camiadan soyutlaması veya belirli kuralların dışına çıkabilecek davranışları benimsemesi doğru ve sonuç verici bir yaklaşım değildir. Bu bakımdan haksız davranışlara kızıp, mesela başlamış müzakere sürecini kesmek gibi, sonuçta Türkiye'ye ve KKTC'ye zarar verebilecek hareketlerden kaçınmak gerekirdi.

Haksızlıkları kanıtlamak için mücadelenin verileceği yer, bizzat müzakere sürecinin içindedir. Türk tarafını, kabul edilmesi mümkün olmayacak haksız ve adil olmayan koşulları kabule zorlamak, doğru değildir. Buna mukabil müzakere sürecinin kesilmesinin sorumluluğunu Türk tarafına yüklemek, Türkiye ve KKTC tezlerine büyük zarar vermektedir (Deliceirmak, 1993:119).

Yukarıda çizilen tablonun Türk tarafını götüreceği ilk sonuç, paniğe kapılıp Kıbrıs Türklerine zararlı olacağı belli taleplere boyun eğmenin yanlış olacağıdır. İkinci bir yanlışlık, haksız taleplerle karşılaşıldı diye, infiale kapılarak yıllardır süren ve epeyce mesafe alınmış sürecin kesilmesinin sorumluluğunun Türk tarafına yüklenebileceği davranışlar olacaktır (440).

Yıllardır süren çözüm çalışmalarının temel amacı, yeni esaslar üzerine oturtulacak bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasıdır. Başlangıçta da değinildiği gibi kurulacak devletin dayandığı esaslar ne olursa olsun daha önce belirtilen nedenlerle, mevcut gerekçelerin icap ettirdiği nihaî bir çözüm değil, maalesef koşulların zorladığı yeni bir geçici çözüm olacaktır. Denilebilir ki, *"madem nihaî çözümün bu olmaması gerekir, o takdirde boşuna zaman kaybetmeyelim. Bu süreci burada kesip, fiilî koşullara ve dünyadaki yeni akımların ortaya çıkardığı durumun icaplarına cevap verecek bir çözümden başka bir çözüm kabul etmeyeceğimizi ilân edelim"* (SİSAV, 1993:37). Bu görüşte ciddi bir mantık vardır. Ayrıca gönüllere de hitap eden bir nitelik taşımaktadır. Ancak ortam, henüz öyle bir tutumla ortaya çıkmaya elverişli değildir.

İlgili bölümlerde ayrıntılı şekilde belirtildiği üzere Kıbrıs sorununda Genel Sekreter'in mevcut görev talimatı 649 sayılı kararla başlayıp, 789 sayılı kararda mevcut olan bazı ibarelerle, daha belirgin bir şekilde değişikliğe uğramış (SİSAV, 1993:6), bu değişikliklerle Genel Sekreter'in görevi bir tür "hakemliğe" (arbitrage) dönüştürülmüştür. Oysa Genel Sekreter'e başlangıçtan beri verilmiş görev, "iyi niyet" göreviydi. Aslında bu gelişmeye, Türkiye'nin şiddetli karşı koyması gerekirdi. Her ne kadar Genel Kurul'un daha önce aldığı kararları değiştirmesi beklenmese de 789 sayılı karar ve bu yolla Genel Sekreter'in adı geçen raporunun tartışılmaya açılması dahi önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nihayet Türkiye'nin, Genel Sekreter'in görev talimatının değiştirilmiş olması ve önerilen esasların, ne Kıbrıs'ın geçmişinde yaşanan trajediye, ne de etnik sorunları bulunan ülkelerindeki yanlış uygulamaların nasıl patlamalara neden olduğunu kanıtlayan son gelişmeleri nazarı itibarıyla almamış olmasının yanlışlığını ve bu yaklaşımın ileride

doğuracağı vahim tehlikeleri 789 (1992) sayılı kararın ve Genel Sekreter'in raporunun asıl mimarları olan, başta ABD olmak üzere Genel Kurul üyesi devletler ve BM nezdinde ortaya çıkan duruma olağanüstü önem verdiğinin anlatması yararlı olacaktır. Çünkü 789 sayılı kararda Kıbrıs'ta iki eşit toplumun ayrı ayrı bölgelerden hareketle, tam bir siyasî eşitlik içindeki ortak yönetim tarzını araştırmaları ve bu ikili müzakereleri BM Genel Sekreteri'nin nezaretinde yapmaları hakkında 649 sayılı Güvenlik Konseyi kararı özellikle atlanmış (Deliceirmak, 1993:117) ve Genel Sekreter'in görevini sadece gözetim ile sınırlayan hükümleri meskut geçilmişti (441). Ayrıca bu karar, iki toplumun siyasî bakımdan tam bir eşitlik içinde olduğu ve ayrı bölgelerde yaşayacakları da bu metinde tasrih edilmişti. Dolayısıyla Genel Sekreter, bunu da saklamış ve görevinin sınırlarını nerede ise "hakem" (442) düzeyine çıkarmak isteyerek misyonunu kötüye (443) kullanmıştı.

Diğer bir husus da sorunun çözüm yöntemi ile ilgilidir. Hâlen bugün dahi çözüm çalışmaları, Genel Sekreter'e verilmiş olan "iyi niyet görevi" (444) çerçevesinde yürütülmektedir. Bu görüşmelerden fazla başarı sağlanamadığı da bilinmektedir. Ayrıca, şimdiye kadar çıkan kararlar ve taraflardan birinin meşru hükûmet olarak tanınması, Birleşmiş Milletler'in çözüm çalışmalarında iki taraf arasında eşit mesafede olmasını en azından güçleştirmektedir. Buna mukabil Birleşmiş Milletler'in etkili bir baskı ve yaptırım gücünün olmadığı da bir gerçektir. Bu durum, belirli bir çözümün empoze edilmesi riskini azalttığı gibi (SİSAV, 1998:6), gerçeklerin anlaşılması için ihtiyaç duyulan zamanın sağlanmasına da imkân tanımaktadır. Halbuki ABD ve AB patentli bir çözüm yöntemi (445), Genel Sekreter'den daha geniş bir hareket serbestisine sahip bulunacak olması, çözüm şeklinin yine federasyon olmaya devam etmesi ve sonucu çabuklaştırmak için ellerindeki tüm baskı imkânlarını sonuna kadar kullanacak olmaları açısından, Türk tarafının avantajına olmayabilirdi. Sonuç olarak çözüm çalışmalarının Genel Sekreter'in "iyi niyet misyonu" çerçevesinde sürmesi, Türk tezi bakımımızdan daha az sakıncalı (446) olacağı açıktır.

Buna rağmen Türk tarafı, Genel Sekreter Gali'nin Türkiye'nin bölgedeki millî çıkarlarını (447) ve Kıbrıs Türk halkının uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını hiçe saydığını (448) iddia etmekteydi.

Türk tarafı bu iddiasının temelini de Gali'nin Kıbrıs sorununu iyi bilmemesine (449) ve Kıbrıslı Türklerin müktesep haklarından haberdar olmamasına bağlıyordu.

Gerçi Genel Sekreter Butros Gali, kendine has kuralları ve gücü olan bir Genel Sekreterdi. Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm için her iki tarafın otoritesini zorlayan bir kişi idi. Hatta yetkisini aşarak, emredici bir hüviyet (450) kazanmayı da zül saymıyordu.

Genel Sekreter Gali, daha da ileri giderek, Türk tarafına ihtarda bulunarak, mevcut pozisyonunu değiştirmesi gerektiğini ifade etmiş (Deliceirmak, 1993:241) ve bunu Fikirler Dizisi'nin 45. paragrafının (f.) maddesinde (Moran, 1992:11; Moran, 1998:72) ifade etmişti. Bu yönü ile Genel Sekreter'in takındığı tavrı, hiçbir siyaset bilimcinin, uluslararası

hukukçunun veya diplomatın (Ertegun, 1984:72-74; Moran, 1998:87) kabul edebileceğine inanmak güçtür.

Gerçekten de Gali, daha önceki anlaşmaların hiç birinde bu denli geniş bir çözüm plânı önermediği için her iki tarafa da zorla kabul ettirebileceğine inanmıştı. Bu yüzden Genel Sekreter'in "iyi niyet misyonu" çerçevesinde hazırladığı "öneri paketi" (Necatigil, 1998:399), Güvenlik Konseyi'nde aynen desteklenip onaylandı (SİSAV, 1993:6-7). Böylece Genel Sekreter, hazırladığı çözüm plânını uygulamaya koydu. Halbuki Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki misyonu sınırlıydı (İsmail, 1998c:225) ve çözüm plânı hazırlamaya veya çözüm empoze etmeye yetkisi yoktu.

Gerçi BM Şartı'nın 99. maddesi (Köni, 1995:52) Genel Sekreter'e siyasi bir rol oynama imkânı sağlamaktaydı. Genel Sekreter, diplomatik çözüm yollarını açarak, arabuluculuk görevinde bulunarak ve barış gücü operasyonları düzenleyerek, bazı buhranların çözümüne katkıda bulunabilirdi. Genel Sekreter'in otoritesi, bu olaylara karşı katkısını arttırabilirdi. Ne var ki, Genel Sekreter'in bunu Kıbrıs'ta uygulanması gereken ne bir buhran, ne de bir sıcak çatışma vardı.

Hâl böyleyken Genel Sekreter Gali'nin göreve başladığı 1992 yılbaşından itibaren, Kıbrıs sorununa çözüm bulmayı amaçlayan toplumlararası görüşmeler, önemli ölçüde hız ve yoğunluk kazanmıştı. Ayrıca bu dönemde Genel Sekreter iyi niyet görevini terk ederek zorlayıcı ve tehditkâr yöntemlerle toplumlararası görüşmeleri yürütme yöntemini seçmişti (Deliceirmak, 1997:186). Bu dönem, önerilen çözümlere "evet" veya "hayır" (451) şeklinde cevaplar istendiği veya "bu sorunu sınırlandırılmış bir sürede sonuçlandıracaksınız" (452) şeklindeki uygulamaların ağırlık kazandığı bir dönemdir. Bu durum, devletler hukukuna ters düştüğü kadar ABD yetkililerinin her vesileyle "baskı yoktur" (453) sözlerini boşa çıkarmaktaydı.

Gerçekten de 1990 yılına kadar bu çerçevede yürütülen Genel Sekreter'in yetkileri, 649 (1991) sayılı Genel Kurul kararının 4. maddesi (SİSAV, 1993:31) ile yozlaştırılmaya başlanmıştı. Bu yozlaşma, 649 (1990) sayılı kararı izleyen kararlarla gittikçe daha da belirginleşti. Genel Sekreter'in "iyi niyet" görevi, evvela "arabuluculuğa", daha sonra da "hakemliğe" dönüştürülme istidadını göstermeye başladı. Gerçek şu ki, 649 (1990) sayılı kararda "telkinlerde bulunmaktan" (SİSAV, 1993:31), 750 (1992) sayılı kararda "belirli tavsiye yapmaktan" (SİSAV, 1993:31), 774 (1992) sayılı kararda "sorunu çözümlmek amacıyla alternatif hareket tarzları tavsiye etmekten" (SİSAV, 1993:31) ve nihayet 789 (1992) sayılı kararda Mart 1993 görüşmelerinin başlamasından önce "görüşmelerin biçiminde yapılabilecek değişiklikleri incelemek amacıyla önerilerde bulunmaktan" (SİSAV, 1993:31) söz edilmekteydi.

Bu değişikliklerin sonucu olarak "iyi niyet" görevinin hudutlarını çok aşan davranışlarda bulunmaya başlanmış, tarafların önerileri arasında yaklaşma noktaları

bulunmaya çalışacağı yerde, Genel Sekreter'e öneriler hazırlanmış, tarafların ortaya çıkaracağı "Fikirler Dizisi'nin" yerine nasıl ortaya çıktığı bilinmeyen haritalı yeni bir "Fikirler Dizisi" ikame edilmeye çalışılmış ve bu çerçeveye uymayan görüşler ileri süren taraf ise eleştirilerek, belirlenen çerçeve içinde kalmaya davet edilmiştir.

Dolayısıyla BM gibi bir teşkilâtı, demokratik ilkelerin öne çıkarılıp uygulanmasını sağlanacağı yerde, ülke çıkarlarının ve baskılarının kanalize edildiği bir araç hâline geldi. Bu kapsamda Gali Fikirler Dizisi, Kıbrıslı Türkleri güçlü Rum halkının hâkimiyetine önleyeceği yerde (454) yanlış felsefe, ilke ve stratejiler üzerine bina edildiği görülür (Deliceirmak, 1993:241). Halbuki Gali, BM gücünü istismar etmeden, iyi niyet girişimlerini, kolektif insan hakları, demokratik esaslar ve çağımızda etnik ihtilafların çözümü için öngörülen ilkeler üzerine bina etmesi gerekiyordu (455). Böylece Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu tamamlanmış olacaktı (456). Zira Kıbrıs meselesinde kalıcı çözüm ancak böyle olabilirdi. Eğer BM'nin tutumu değişmez, "dediğim dedik" (457) yaklaşımıyla devam ederse, adil bir barışa ulaşmak mümkün değildir.

Çünkü günümüzde BM'nin, kimi zaman çıkar hesapları, kimi zaman rekabet duyguları, kimi zaman ittifakların etkisiyle taraf tutmaları, kimi zaman da bilgisiz, gerçeklere sırt çevirmiş (458) ve kendi iradesiyle çözüm üretebileceğine inanan, uluslararası bir teşkilât olduğu bilinmektedir. Kuşku yok ki, BM gibi bir kurum, bütün eksiklerine, yanlışlarına karşı gerekli ve yararlıdır. Ama BM işlevini yerine getirmeye çalışırken, dünyanın çeşitli bölgelerindeki toplumların iradesi yerine, onları hiçe sayarak kendi iradesini ikame etmeye çalışmanın yanlışlığını görmek zorundadır.

Dünyanın "Kıbrıs meselesi" diye adlandırdığı uluslararası bir meseleye, hukuk dışı siyasî dayatmalarla ve neredeyse meseleye taraf olanlar dışında herkesin söz sahibi olduğu ve "adadaki her iki toplum için" veya "bu toplumların yerine" (Ulus, 2003:46) çözümler, empoze ettiği görülmektedir.

Bu nedenle Kıbrıs meselesi, BM'nin 'arabuluculuğu' çerçevesinden çıkartılmalı (Moran, 1997:6) ve adadaki iki halkın kendi arasındaki görüşmelerle çözümleyebileceği bir sorun niteliğine kavuşturulmalıdır. Çünkü BM'nin aracılığı, sorunu daha fazla karıştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır (İsmail,1998c:298). Hatta bununla ilgili olarak BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'ta Özel Temsilciğini yapmış olan Hugo Gobi, Genel Sekreterliğin 20 yıldır çıkışı olmayan bir yolda olduğunu (459) ve bu yolu, BM'nin tüm organlarının tasvip ettiğini (460) belirtse de bu yoldan geri dönüşün zor (Denктаş, 1996:4) olduğunu da ifade etmiştir.

Aslında Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler çerçevesinde barışçı, hakça ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması ile ilgili çabalar (461), her iki tarafa da geniş bir manevra sahası sağlamıştır.

Her şeyden önce 1974'ten sonra konuya doğrudan müdahil olan taraflar daha rahat hareket etme şansını elde etmişlerdir. Bu rahatlık, tahmin edilebileceği gibi, çatışma alanını

ve şiddetini daha da artırmıştır. Bu tehlikeli durum, sadece adadaki Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını etkilemiş, aksine çatışma alanı genişleyerek, anavatanların, yani Türkiye ve Yunanistan'ın da bu meseleye doğrudan katılmasına neden olmuştur.

Hâl böyle olunca çeşitli zamanlarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki çatışmayı BM, NATO ve AET/AT/AB gibi uluslararası güçler engellemeye çalışmışlardır. Bunda da kısmen başarılı oldukları söylenebilir. Bundan dolayı uluslararası organizasyonların bundan sonraki çalışmalarının temeli, Kıbrıs'ta çatışmayı önlemek değil (Sözen, 1998:2), barışa dayalı kalıcı bir çözümün bulunmasına yönelik olmalıdır.

BM'nin "barışçı çözümsüzlükten", "barışçı çözüme" (Bölükbaşı, 2001:337) ulaşmadaki başarısızlığı, Kıbrıs'taki tarafların arzu ettiklerinden daha kötü bir çözümü kabul etmede gösterdiği isteksizlik kadar anavatanların ilgisiz seyirciler gibi davranmasıyla da ilgilidir. Çünkü taraflar, BM platformlarını, kalıcı bir çözüme ulaşmak yerine, karşı tarafı yenilgiye uğratmak amacıyla kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu koşullar sürdükçe, Gali gibi iddialı bir Genel Sekreter'in bile uzun zamandır süregelen bu sorunu kolayca çözemeyeceği ortadadır.

1972 yılında Genel Sekreter olan Kurt Waldheim'a "görev sürenizde Kıbrıs sorunu çözüme ulaşacak mı?" diye sorulduğunda "tabii..." (Tuğ, 2000:281) yanıtını vermişti. Ardından BM Genel Sekreteri olan Perez De Cuellar, Butros Gali, Kofi Annan'a da aynı sorular yöneltilmiş ve aynı cevaplar alınmıştı. Hâl böyleyken dört Genel Sekreter de Akdeniz'in doğusundaki bu küçük adanın ne denli çetin bir ceviz olduğunu, ancak işin içine girince anlayabilmişlerdir.

1. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. 1968’de başlayan bu süreçteki beyanatlar için bkz... Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, September 1998, s. 1.
 2. Yalım Eralp, gerek yaptığımız söyleşide, gerekse yayınladığı makalede bu sayfayı dört ayrı bölüme ayırsa da tarihlendirmede farklı değerler kullanmaktadır. Bunun için bkz... Yalım Eralp: “Stratejik Yaklaşım”, HaberTürk Gazetesi, 28 Ocak 2003, s. 14.
 3. Keesing’s Contemporary Archives, 1967-1968, Vol. 16, New York, s. 22657.
 4. Türkiye Dışişleri Belleteni, Sayı:43, 1968, s. 5.
 5. U Thant’ın Raporu: Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Mart 1968, Sayı:42, s. 40-41.
 6. Keesing’s Contemporary Archives, 1967-1968, Vol. 16, s. 22883; Keesing’s Contemporary Archives, 1969-1970, Vol. 17, s. 23635, 24041, 24117; Keesing’s Contemporary Archives, 1971-1972, Vol. 18, s. 24398, 24673-24674, 25033, 25367; Keesing’s Contemporary Archives, 1973, Vol. 19, s. 25700, 25979; Keesing’s Contemporary Archives, 1974, Vol. 20, s. 26310, 26603.
 7. 1970 yılında, Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, ilke olarak “yekpare devleti” kabul edebileceklerini açıkladı. Bunun için bkz... Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyyurt, Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 167-168.
 8. “Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü”, TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995.
 9. Konstantin Panayotakos, sıradan bir Büyükelçi değildir. 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Dışişleri Bakanlığı’nı kuran bir diplomattır. Kıbrıs’ta elçilik görevinde bulundu. Birleşmiş Milletler’de Yunanistan’ı temsil etmiş ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olarak görev yapmış değerli bir diplomattır.
 10. İkili görüşmeler, hiçbir netice alınmadan 20 Eylül 1971’te kesildi. Kesilme sebebi Makarios’un 14 Mart 1971 günü Yalusa köyünde yaptığı bir konuşmada “*Kıbrıs Grek’tir. Kıbrıs tarihin başlangıcından beri Grek’tir ve Grek kalacaktır. Onu bir bütün ve Grek olarak teslim aldık ve o şekilde muhafaza edeceğiz. Bir bütün ve Grek olarak Yunanistan’a teslim edeceğiz*” demiş olmasıydı. Türk görüşmeciler, bu konuşmanın ne manaya geldiğini resmen sormuşlar ve tatminkâr bir cevap alamayınca görüşmelere son vermişlerdir. Bunu için bkz... Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1983, s. 421.
 11. 18 Ekim 1971’de, BM Genel Sekreteri ilgili bütün taraflara gönderdiği bir muhtıra ile toplumlararası görüşmelerin, kendi özel temsilcisi ve Türkiye ile Yunanistan’ın birer anayasa uzmanının katılmasıyla, genişletilmiş bir şekilde yeniden başlatılması teklifini ileri sürdü. Teklif kabul edildi. Ancak Makarios’un Çekoslovakya’dan silah ve mühimmat ithal etmekte olduğunun ortaya çıkması sonucu, genişletilmiş görüşmeler ancak 8 Haziran 1972 günü başlayabildi. Bunun için bkz... Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1983, s. 420-421.
 12. Amerika’nın Kıbrıs’taki çıkarları için daha ayrıntılı bilgi için bkz... Van Coufoudakis: “United States Foreign Policy and The Cyprus Question”, Ed.: Michael A. Attalides, Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem, Nicosia: Jus Cypri Association, 1977, s. 119-120, 123; Michael A. Attalides, Cyprus: Nationalism and International Politics, Edinburgh: Q Press Ltd., 1979, s. 153; Laurance Stern, The Wrong Horse: The Politics of Intervention and The Failure of American Diplomacy, New York: Times Books, 1977, s. 91.
 13. Makarios, bu mektubunda, EOKA-B örgütünün kendisi aleyhinde çalıştığını, Atina’dan finanse edildiğini, direktiflerini de Atina’dan aldığını, Atina’daki askerî rejimin, örgütü resmen desteklediğini, ele geçen bazı belgelerin bu hususu açık şekilde ortaya koyduğunu, bu belgelerde el yazısı ile yazılmış bazı kısımların da mevcut olup, bu el yazısının kime ait olduğunun bilindiğini, Millî Muhafız Ordusu’nun, örgütün gayri meşru faaliyetlerinin merkezi hâline geldiğini belirttiikten sonra, Millî Muhafız Birliklerinde görev yapan Yunanlı subayların geri çağrılmasını istemektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1983, s. 421-422.
- Ayrıca Makarios’un Gizikis’e yazdığı mektupla ilgili bilgi için bkz... Archbishop Makarios, The Letter Sent by Archbishop Makarios to The President of The Greek Republic, General Phaedon Gizikis on 2 July 1974; Halil Fikret Alasya: “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, C. I., 2. Baskı, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayınları, Ankara, 1992, s. 537-538; Laurence Halley, Ancient Affections Ethnic Groups and Foreign Policy, Published by Praeger Publishers, New York, 1985, s. 12-13.
14. Türk tarafı, “çok bölgeli federasyon” önerisinde bulundu. Bu öneriye göre Lefkoşa-Girne-Mağosa kesiminden başka, örneğin, Larnaka, Baf, Poli, Lefke gibi yörelerinde, Türk nüfus yoğunluğu bulunan kesimlerinde, özerk Türk yönetimleri kurulacaktı. Bunlar, Rum yönetimindeki kesimlerle birlikte, bir federal çatı altında toplanacaktı. Böylece kimse yerinden yurdundan evinden olmaksızın, federal çözüm uygulanabilecekti. Bu teklif, Klerides ve Mavros tarafından reddedildi. Kıbrıs’ta uygulanması düşünülen kantonal sistem ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz... “Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü”, TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995; Turgut Tülmen, Hayat Boyu Kıbrıs - Hatıra, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 81; Kamuran Gürün, Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s. 173, 413; Bülent Ecevit, Bağımsızlık ve Özgürlük, Söz Yayınları, 1984, s. 15-18; Mehmet Ali Birand, 30 Sıcak Gün,

- Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975, s. 196, 253-256, 286; T. E. Adams and Alvin J. Cottrell, Cyprus Between East and West, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, s. 65-77; Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980, TC İşbankası Yay., 6. Baskı, Ankara, 1989, s. 791; Edward Weintal and Charles Bartlett, Facing The Brink, N.Y. Scribners, 1967, s. 30.
15. Viyana’da yapılan 30 Temmuz-2 Ağustos 1975 tarihleri arasındaki üçüncü tur görüşmede “Nüfus Mübadelesi Anlaşması’na” varılmış ve bu anlaşmanın Eylül ayı içerisinde BM gözetiminde fiilen uygulanmasıyla Güney’de kalmış 8.000 kadar Türk kendi arzularıyla Kuzey’e geçmiş, Kuzey’de kalmış Rumların birçoğu da kendi arzularıyla Güney’e gönderilmişlerdi. 1974 olayları ve sonrasında Güney’den Kuzey’e geçmiş Kıbrıslı Türklerin toplam sayısı 65.000 civarındadır. 1975 nüfus mübadelesi anlaşması için bkz... Michael Stephen, The Cyprus Question, The British – Northern Cyprus Published by Parliamentary Group, London, 1997, s. 48-49; Halil Fikret Alasya: “Niçin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti?”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi – Ayrı Basım, 1993, s. 90; Sabahattin İsmail, 150 Sorunda Kıbrıs Sorunu, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 159; Necati Münir Ertekün, Observations on U.N. General Assembly Resolution 34 / 30 of 20 November 1979, Printed by The State Office of The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1979, s. 7; Necati Ertekün, The Cyprus Dispute and The Birth of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Oxford, 1984, s. 25-44; Fazıl Plümer, The Cyprus Problem: Religious Tolerance and All That!, Nicosia, 1988, s. 24.
16. 1977 yılında Makarios ve Denktaş’ın 4 temel ilke üzerinde anlaşması o yıllarda çözüm olasılığının oldukça yüksek olduğunu göstermekteydi. Liderleri üzerlerinde anlaştığı ilkeler ise şunlardı:
- 1- Kıbrıs bağımsız, tarafsız ve iki toplumlu federal bir cumhuriyet olacaktır.
 - 2- Toplamların yönetimine bırakılacak toprak parçaları, yalnızca nüfus farklılıklarını yansıtmayacak, ekonomik yaşam, verimlilik ve toprak sahipliğini de dikkate alacaktır.
 - 3- Seyahat, yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri, iki toplumlu federal sistem ve Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek bazı pratik güçlükler ışığında tartışılacaktır.
 - 4- Merkezî federal hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliği göz önünde tutularak Kıbrıs’ın bütünlüğünü koruyacak derecede olacaktır. Bunun için bkz... Zaim M. Necatigil, The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law, Oxford University Press, Oxford, 1990, s. 29; A. Suat Bilge, Ankara-Atina-Lefkoşa Üçgeni, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s. 81; Clement H. Dodd, The Cyprus Issue: A Current Perspective, The Eothen Press, Huntingdon, 1994, s. 8; Aydın Olgun, Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 65.
17. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Facts on File, 1977, s. 636.
18. UN Document, S / 12723, 31 May 1978, Madde 52.
19. UN Document, S / 12723, 31 May 1978, Madde 53.
20. Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1978, s. 16.
21. UN Document, S / 13672, 1 December 1979, Paragraf 44.
22. UN Document, S / 13672, 1 December 1979, Paragraf 46.
23. Büyükelçi Kamuran Gürün toprak meselesi ile ilgili yüzelikler, harita ve öncelikler konusunda Denktaş ve dönemin Dışişleri Bakanı İlder Türkmen ile olan diyalogunu şöyle anlatır:
- “Bakanlıkta yaptığımız bir çalışmada Bakan ile ben ayrı iki görüş ileri sürmekteydik. Bakan, mini paket denilen, bazı güven artırıcı pratik tedbirler karşılığı Maraş bölgesinin bir “enklâv” şeklinde Rumların iskânına açılması konusunun toplumlararası görüşmelere getirilmesi, böylece ortaya çıkacak yumuşak havadan istifade ile nihai çözüm görüşmelerine geçilmesi görüşünü ileri sürmekte, bunun BM Genel Sekreteri’nce de istendiğini söylemekteydi.
- Buna karşılık ben, mini paket ile bir yere varamayacağımızı, sadece Maraş’ı vermekle kalacağımızı, Kıbrıs konusunu içinde bulunduğumuz askerî yönetim döneminde halledemeyizse ilerde hiç halledemeyeceğimizi, bu sebebi vakit kaybetmeden doğrudan anayasa ve toprak konularına girmemizi, toprak için bir oran telaffuz ederek, eğer anayasa üzerinde mutabık kalınırsa bu oranın haritaya işlenmesi çalışmasına geçileceğini beyan etmemizi, ancak bu oranın diğer NATO devletlerinde de makul karşılanacak bir rakam olmasını ve onlara da münasip şekilde bildirilerek, Rum tarafı üzerinde baskı yapılması gerektiğini ileri sürmekteydim.
- Neticede, Devlet Başkanı nezdinde yapılarak toplantıya, bu iki görüşü de kapsayan bir telkin götürmek üzerinde durduk. Zaten nihai karar, 21 Aralık pazar günü, Konsey’de, Başbakan, Millî Savunma ve Dışişleri Bakanlarının katılacağı toplantıda alınacaktı. Bu toplantıya ben de çağırılmışım.
- O toplantıda toplumlararası görüşmelere mini paketle başlanması, eğer bu yürümezse, doğrudan anayasa ve arazi sorununa geçilmesi görüşü kabul edilmişti .
- Öyle zannediyorum ki, Denktaş nasıl olsa yürümeyeceğini bildiğinden bunu kabul etti. Aslında Denktaş, Anayasa konusunda bir mutabakata varılmadan, arazi konusunda oran şeklinde bile olsa, bir rakam telaffuz etmeyi de istemiyordu. Kendisine, bunun ne gibi yararları olacağı uzun uzun anlatıldı. Gene benim

- hissettiğim kadarıyla, bunu istemeye istemeye kabul etti. Bu diyalog için bkz... Kamuran Gürün, Fırtınalı Yıllar – Dışişleri Müsteşarlığı Anıları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995, s. 224.
24. Gobi'nin çalışmaları ile ilgili bkz... "Gobi Temmuzda İlerleme Bekliyor", Fileleftheros Gazetesi, 29 Nisan 1981, Sayı:98, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Nisan 1981, Sayı:98, s. 1-2; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 29 Nisan 1981, Sayı:98, s. 1-2.
25. Evaluation Paper için bkz... UN Document, S / 14778 and Corr. 1, 2 and Add. 1, 1 December 1981.
26. Bu girişimin esasını, Genel Sekreter'in özel temsilcisi aracılığı ile görüşmelere yeniden hız kazandırmaya yönelik bazı "sondaj" çalışmalarını içermesinden kaynaklanmaktaydı. Bu belgede yasama, yürütme ve toprak konularında alternatifler öne sürülmekte ve bu metot, uygun görüldüğü takdirde diğer konular için de uygulanabileceği belirtilmekteydi. Buna dayalı olarak tarafların görüşlerini 15 Eylül 1983 tarihine kadar Genel Sekreter'e bildirmesi de istenmişti. Buna göre alternatifli çözüm önerileri şunlardır:
- Yürütme:
- (a) Güney Eyaletinin başkanı Federal Cumhuriyetin başkanı, Kuzey eyaletinin başkanı, Federal Cumhuriyetin Başkan Yardımcısı olacak ve Eyaletlerin üyeleri, Federal yürütmede % 60 / 40 oranında temsil edileceklerdir.
- (b) Güney ve Kuzey Eyaletlerinin Başkanları rotasyon usulü ile Federal Devletin ve Federal Hükûmetin Başkanı olacaklar ve Eyalet üyeleri Federal yürütmede % 70 / 30 oranında temsil edileceklerdir.
- Yasama:
- (a) İki meclisli bir sistem oluşturulacaktır. Alt Meclis'in üyeleri nispi temsil ilkesine uygun olarak seçilecekler, Üst Mecliste her iki Eyalet eşit şekilde temsil edileceklerdir.
- (b) İki meclisli bir sistem oluşturulacaktır. Alt Meclis'in % 70'i Kıbrıs Rum toplumunun ve % 30'u da Kıbrıs Türk toplumunun seçecekleri üyelerden oluşacaktır. Her iki Eyalet, Üst Meclis'te eşit şekilde temsil edilecektir.
- Toprak:
- (a) Güney Eyaletinin toprağı, ülkenin % 77'sini, Kuzey Eyaletinin toprağı ise % 23'ünü kapsayacaktır.
- (b) Güney Eyaletinin toprağı, ülkenin % 70'ini, Kuzey Eyaletinin toprağı ise % 30'unu kapsayacaktır.
- Bunun için bkz... Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 42-43.
27. The Economist, March 2, 1985.
28. Bu ilân için bkz... The Declaration and Resolution Adopted by The Turkish Cypriot Parliament on 15 November 1983 - for The Liberty, Equality, Dignity and Security of Our People, Lefkoşa, 1983.
29. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 43; UN Document, S / 15149, 1 June 1982 and UN Document, S / 15502, 1 December 1982.
30. UN Document, S / 165519, Annex, 1 May 1984.
31. UN Document, S / 165519, Annex, 1 May 1984.
32. Buna göre:
- a) Maraş hemen BM denetimine bırakılacak ve eskiden burada oturan Rumlar kademeli olarak evlerine döneceklerdir.
- b) Lefkoşa Uluslararası Havaalanı iki topluluğun ihtiyaçları için BM gözetimi ve Kıbrıs Türk ve Rumların ortak yönetiminde hava trafiğine açılacaktır.
- c) Kıbrıslı Rumların sorunu uluslararası formlara götürmemeleri, Kıbrıslı Türklerin de KKTC'nin tanınması çabalarını dondurmaları yolunda bir moratoryum ilân edecektir.
- d) Her iki taraf da 1977 Denктаş-Makarios ve 1979 Denктаş-Kiprianu zirve anlaşmalarının geçerliliğini teyit edecekler ve federal anayasanın detaylarını belirleyecek geçici federal bir hükûmet oluşturulacaklardı (Yearbook, 1984:249).
33. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 43.
34. Bu sunuşun içerdiği temel noktalar şunlardı:
- 1- Kıbrıs Türklerine ait bölgenin % 29'a indirilmesi.
- 2- İki bölge federasyonun kurulması.
- 3- Yabancı askerlerin çekilmesi ilkesinin kabul edilmesi.
- 4- Lefkoşa uluslararası havaalanının yeniden açılması.
- 5- Seyahat, yerleşme ve mülkiyet haklarını görüşmek üzere bir çalışma grubunun oluşturulması (Necatigil, 1990:244-246; Dodd, 1994:8; Keesing's, 1985:34066-34067).
35. Bu "Ön Taslak" metni için bkz... UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984, Paragraf 50; Zaim M. Necatigil, The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective, Tezel Offset and Printing Co., Nicosia, 1985, s. 195-199.
- Genel Sekreter'in taslağı, özetle iki kesimli bir federal cumhuriyet, Kıbrıslı Türk ve Rumların eşit temsil edildiği bir Senato ile Kıbrıs Türk tarafının % 30 ile temsil edildiği bir Meclis'ten oluşan iki meclisli bir yasama organı ve cumhuriyetin birliğini sembolize edecek bir Cumhurbaşkanı ile bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı öngörüordu. Görüşmeler sırasında Kıbrıs Rum tarafının iki kesimliliği kabul etmesine karşılık,

Kıbrıs Türk tarafı da Türk kesiminin elinde bulunan arazinin ada yüzölçümünün % 29'u kadar olmasını kabul etti. Bu arada Kıbrıs Türk tarafı, Cumhurbaşkanlığının rotasyon esasına göre bir dönem Rumlardan bir dönem Türklerden olması gerektiği yönündeki ısrarından Dışişleri Bakanının Türk olmasının kabulü ile vazgeçti. Öte yandan, bir Kıbrıslı Türk olacak olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının, 1960 Anayasası'nda olduğu gibi, dışişleri, savunma ve güvenlik konularında kabine kararlarını nihai olarak veto edebilme hakkı bulunacak, ayrıca kabine basit çoğunlukla karar alabilmekle beraber, bu olumlu oylar arasında en az bir Kıbrıslı Türk üye bulunması gerekecekti. Cumhurbaşkanı Yardımcısı yasama organından gelen bir karar veya kanunu da yeniden görüşmek üzere geri gönderebilecek veya konuya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilecekti.

36. Bunun için bkz... BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar 12 Aralık 1984 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda şöyle diyordu:

“Görüşmelerde, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm için esas teşkil edebilecek konulara süratle gelindi. Kıbrıs Türk tarafı sunduğum taslağın tüm maddelerini, olumlu karşıladığını bana bildirdi. Cumhurbaşkanı Kiprianu 10 gün için New York'tan Lefkoşa'ya gitti. Kiprianu Kıbrıs'tan dönüşünden sonra Rum tarafı, sunduğum taslağın tüm maddeleri hakkındaki görüşünü bana ilettiler. Mesafe tam olarak kapanmayınca, iki tarafla bir dizi görüşme daha yaptım. Görüşmeler sırasında mesafenin daralmasına yardımcı olan gerekli anlayışı Kıbrıs Türk heyeti gösterdi. 12 Aralık'a gelindiğinde, bir taslak anlaşması için gerekli belgelerin birleşik yüksek düzey toplantısında görüşmeye sunulabileceğine karar verdim. Umarım yüksek düzey toplantısında görüşmeciler, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasını amaçlayan ve sorunun kapsamlı olarak çözülmesi için gerekli unsurları taşıyan bir anlaşmaya varırlar”... Bkz... UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984, Para. 50.

37. UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984, Para. 50.

38. Taslak için bkz... UN Document, S / 17227 and Add. 1, 11 June 1985.

39. Metin için bkz... “Question of Cyprus”, A Documented Story of 28 Years (1960-1988), Lefkoşa, 1988, s. 52-55.

Bu çerçeve anlaşmanın belli başlı hükümleri şunlardır:

- Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin (KFC) milletlerarası kişiliği vardır.

Federal Hükûmet egemenliğini tüm ülkede icra eder. Eyaletler veya federe devletler kendi yetki alanları içinde Federal Anayasanın ilkelerine uygun olarak hareket edeceklerdir. KFC, Kıbrıs Rum toplumu ve Kıbrıs Türk toplumundan oluşur. KFC arazisi, iki eyaleti veya federe devleti içerir.

- 12 başlık altında (dışişleri, federal malî işler, para ve bankacılık işleri, federal ekonomik işler, posta ve ulaştırma, milletlerarası nakliyat, doğal kaynaklar, federal sağlık ve veteriner işleri, standart ölçü, ayar ve markalar, federal kaza, federal yetkililerin atanması, savunma ve güvenlik) sayılan yetki ve görevler, Federal Hükûmete ait olup, geri kalanlar Eyaletlere veya Federe devletlere bırakılmıştır. İki tarafın rızası ile Federal Hükûmete ek yetki ve görevler verilebilir.

- Yasama gücü, iki meclisten oluşur. Alt Meclis % 70 Kıbrıslı Rum, % 30 Kıbrıslı Türk, Üst Meclis ise % 50 / 50 esası üzerinden kurulur. Önemli sorunlarda her iki mecliste de ayrı çoğunluklar sağlanması gereklidir. Kilitlenmeyi önleyen tedbirler Anayasada öngörülmüştür.

- Federal Cumhuriyette, Başkanlık sistemi uygulanır. Başkan ve Başkan Yardımcısı ülkenin birliğinin ve iki toplumun eşit siyasî statüye sahip olduklarının bir işaretidir. Başkan Kıbrıslı Rum, Başkan Yardımcısı ise Kıbrıslı Türk olup, her ikisinin de ayrı ayrı veya birlikte veto etme hakkı mevcuttur. Bakanlar Kurulu 7/3 esası üzerinden Kıbrıslı Rum ve Türk Bakanlardan oluşur. Kilitlenmeyi önleyici tedbirler Anayasada öngörülmüştür.

- Bir Çalışma Grubu, üç özgürlük hakkının kullanım şekli 1977 İlke Anlaşmasının 3. maddesini göz önünde tutarak müzakere edecektir.

- 5 Ağustos 1981 tarihli Kıbrıs Türk tekliflerinde yer alanları dışına yapılacak toprak ayarlamaları üzerinde anlaşmaya varılacaktır. Bu ayarlamalar Kıbrıs Türk Eyaletinin veya Federe devletinin ülke toprağının % 29 (+) ihtiva edecek şekilde yapılacaktır.

- Kıbrıslı olmayan askerî kuvvetlerin Federal Cumhuriyet topraklarından çekilmesine ilişkin takvim ve bu husustaki uygun garantiler üzerinde geçici Federal Hükûmetin kuruluşundan önce anlaşma sağlanacaktır.

- İki Eyalet veya Federe Devlet arasında ekonomik eşitliği sağlamak amacıyla Kıbrıs Türk Eyaletinde ya da Federe Devletinde bir Kalkınma Fonu tesis edilecektir.

- Maraş ve 5 Ağustos 1981 tarihli haritada kayıtlı 6 ek bölge tarihine kadar BM'lerin geçici nezareti altına konulacaktır.

- Lefkoşa uluslararası hava alanı BM'nin geçici nezareti altında trafiğe açılacaktır.

40. Bu seçenekler için bkz... The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 48.

41. Fahir Armaoğlu: “Kıbrıs'ta 2. Tur”, Tercüman Gazetesi, 18 Ekim 1988.

42. Teklif metni: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş Tarafından 22 Kasım 1988 Tarihinde New York'ta BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar Aracılığı ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

- Başkanı Yorgo Vasiliu'ya Sunulan Öneriler, KKTC Enformasyon Dairesi, 5 Aralık 1988. Ayrıca bkz... Milliyet Gazetesi, 27 Kasım 1988.
43. Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1989.
 44. Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1989; Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1989.
 45. Güneş Gazetesi, 28 Temmuz 1989.
 46. Güneş Gazetesi, 28 Temmuz 1989.
 47. "Kıbrıs Görüşmeleri", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
 48. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 55.
 49. Bu mektupla ilgili bkz... Rauf Denktaş: "Robin C.A. White Esq. – Professor of Law University of Leicester, England", 6 February 1990. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Prof. Dr. Robin C.A. White'a 6 Şubat 1990 tarihinde yazdığı mektuptur. Metin 6 sayfadan oluşmaktadır.
 50. Dörtlü konferans teklifi için bkz... Şükrü Sina Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 105-107, 121; Erol Manisalı: "Kıbrıs Uyuşmazlığında Gerçekler ve Toplantının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar", Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 7-9; Coşkun Kırca: "Kıbrıs Uyuşmazlığına Bakış Açımız Ne Olmalı? Doğrular ve Yanlışlar Nelerdir?", Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 24-30; Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 159-160; Halil Fikret Alasya: "Consultant to The President of TRNC Cyprus, In The Light of Changes In The Turkish World from A Historical Perspective", Cyprus International Symposium on Her Past and Present, Publication of Eastern Mediterranean University of TRNC and Van Yüzüncü Yıl University of Turkish Republic, Ankara, 1994, s. 53-68; "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 32-54; Michael Moran, Sovereignty Divided Essays on The International Dimensions of The Cyprus Problem, CYREP, Nicosia, 1998, s. 185; Letter President Clerides to The UN Secretary – General, Nicosia, 8th November 1994; Sedat Ergin: "Dörtlü Zirve ve Özeleştirici Gereği", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 14; "Dörtlü Zirve'yi Başlatan Mektup", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 60-61; Michael Stephen, The Cyprus Question, The British – Northern Cyprus Published by Parliamentary Group, London, 1997, s. 60-61.
 51. "BM ile Gayriresmî Görüşmeler", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
 52. "Olayların Ardındaki Gerçek Baskıyla Çözüm...", Cumhuriyet Gazetesi, 21 Temmuz 1992.
 53. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler, ileriki bölümlerde vardır.
 54. Hüseyin Bağcı: "Kıbrıs Sorununda Son Tango", Zaman Gazetesi, 1 Nisan 1998, s. 1.
 55. "Kıbrıs Sorunun Dünü ve Bugünü", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 5.
 56. Fileleftheros gazetesinin 26.06.1996 tarihli sayısında yukarıdaki başlık altında yayınlanan haberin çevirisi şöyledir: "Rum halkının % 22'si iki toplumlu görüşmelerin devamından yanadır". Bunun için bkz... "Federasyon Taraftarları Azalıyor", Fileleftheros Gazetesi, 26 Haziran 1996.
 57. "Federasyon Da Askıda", Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 1997.
 58. Leyla Tavşanoğlu: "Avrupa Yunanistan'ın Oyuncağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1997, s. 13; "Denktaş: Entegrasyon Yok", Hürriyet Gazetesi, 25 Aralık 1997.
 59. Ferai Tınç: "İtiraf", Hürriyet Gazetesi, 26 Aralık 1997; "Avrupa Yunanistan'ın Oyuncağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1997.
 60. Bunun için bkz... Sami Kohen: "Yeni Kıbrıs Stratejisi", Milliyet Gazetesi, 15 Ocak 1998; Ferhat Koç: "Kıbrıs Stratejisi Değişiyor", Milli Gazete, 18 Ocak 1998.
 61. Coşkun Kırca: "Hedef ve Taktik (3)", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 13 Aralık 1997.
 62. Coşkun Kırca: "Kıbrıs ve Gerçekçilik (1)", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 11 Mayıs 1998.
 63. "Denktaş'tan İki Devlet Şartı", Milliyet Gazetesi, 29 Mart 1998.
 64. Coşkun Kırca: "Kıbrıs (2)", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 3 Nisan 1998.
 65. Görüşmelerin bu süreci için bkz... KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
 66. Annan'ın plânı ile ilgili süreç, tez kapsamı dışında olduğu için değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır.
 67. Bunun için Kıbrıs'taki sağ, sol ve liberal görüşte olan siyasal ve sosyal içerikli teşkilâtlara bakılabilir. Bunun için DP Parti Tüzüğü örnek gösterilebilir... Demokrat Parti Programı, Lefkoşa, 1992.
 68. 25 Ocak 1991 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'a verdiği onursal "Doktora Payesinde" yaptıkları konuşmadan alınmıştır.
 69. Bosnalı mültecilerden biri, "kızlarımın ırzına geçilmesine, arkadaşlarımızın boğazlanmasına seyirci kalan BM'ye madalya vereceğiz" diyerek bu tepkisini dile getirdi. Bkz... "19 Bin Boşnak Kayıp", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 19 Temmuz 1995, s. 15.
 70. 15 Aralık 1991 Tarih ve 724 Sayılı Karar:

713 sayılı karar ile Yugoslavya'ya silah ve askerî ambargo konulmasına karar verildi. Bununla birlikte BM Barış Gücü kuvvetlerinin yerleştirilmesi için Yugoslavya'ya askerî personel gönderilmesi, bu ülkeye

konulan silah ambargosunun denetlenmesi maksadıyla bir komite kurulması ve BM üyelerinin durumu tırmandırılmamaları yönünde uyarılması, karara bağlandı (Koruyucu, 1994:46).

7 Şubat 1992 Tarih ve 740 Sayılı Karar:

713 kararla silah ambargosunun tam denetlenemediği vurgulanmakta ve bütün devletler, bu duruma uygun şekilde davranmaları için davet edilmektedirler (Koruyucu, 1994:48).

21 Şubat 1992 Tarih ve 743 Sayılı Karar:

Barışın yerleşmesi için BM barışı koruma plânı ve Barış Gücü'nün (UNPROFOR) kurulmasına karar verildi. Ayrıca bütün devletlerden UNPROFOR'a destek vermeleri, personel ve ekipman geçişini kolaylaştırmaları istendi (The United Nations and The Situation in The Former Yugoslavia, UN Department of Public Information Reference Paper (7 May 1993), s. 49; Koruyucu, 1994:48-49).

7 Nisan 1992 Tarih ve 749 Sayılı Karar:

1992 Nisan ayında Bosna-Hersek'te savaş patlak verdiğinde BM Barış Komisyonu, insanî yardım sağlama öncelikli amacı ile eski Yugoslav cumhuriyetlerin birlikteliğini savundu. Fakat eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin parçalanmasına engel olamadı. Hatta 22 Mayıs 1992 tarihinde Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek'in BM'ye tam üyeliklerinin kabulü ile resmi bir şekil verildi (Yugoslav Survey: A Record of Facts and Information, The Situation in The Former Yugoslavia and The United Nations (V), Vol. XXXIV, Belgrade, 1993, s. 121-123; Koruyucu, 1994:49).

71. "Spiros Kiprianu'nun Önemli Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, 22 Temmuz 1987, s. 1-9; TAK Rum Basın Özetleri Özel Sayı, 22 Temmuz 1987, s. 1-9.
72. Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs konusunda yapılan ilk tartışma, 1952 yılında, 3. Komisyonun 454. oturumunda cereyan etti (Tülümen, 1998:10).
73. General Assembly Official Records, Eight Session, 439th Plenary Meeting, s. 66.
74. General Assembly Official Records, Ninth Session, 447th Plenary Meeting, s. 60.
75. UN Official Records of The General Assembly, Ninth Session: Plenary Meetings 514th, 17 December 1954, s. 539.
76. General Assembly Official Records, Tenth Session, 521th Meeting, s. 59-66.
77. Cumhuriyet Gazetesi, 19 ve 21 Ekim 1987.

78. Tablo 2: BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Kararların Sayısı ve Tarihleri

Karar:	Tarih:
186 (1964)	4 March 1964
187 (1964)	13 March 1964
192 (1964)	20 June 1964
193 (1964)	9 August 1964
194 (1964)	25 September 1964
198 (1964)	18 December 1964
201 (1965)	19 March 1965
206 (1965)	15 June 1965
207 (1965)	10 August 1965
219 (1965)	17 December 1965
220 (1966)	16 March 1966
222 (1966)	16 June 1966
231 (1966)	15 December 1966
238 (1967)	19 June 1967
244 (1967)	22 December 1967
247 (1968)	18 March 1968
254 (1968)	18 June 1968
261 (1968)	10 December 1968
266 (1969)	10 June 1969
274 (1969)	11 December 1969
281 (1970)	9 June 1970
291 (1970)	10 December 1970
293 (1971)	26 May 1971
305 (1971)	13 December 1971
315 (1972)	15 June 1972
324 (1972)	12 December 1972
334 (1973)	15 June 1973
343 (1973)	14 December 1973
349 (1974)	29 May 1974
353 (1974)	20 July 1974
354 (1974)	23 July 1974

355 (1974)	1 August 1974
357 (1974)	14 August 1974
358 (1974)	15 August 1974
359 (1974)	15 August 1974
360 (1974)	16 August 1974
361 (1974)	30 August 1974
364 (1974)	13 December 1974
365 (1974)	13 December 1974
367 (1975)	12 March 1975
370 (1975)	13 June 1975
383 (1975)	13 December 1975
391 (1976)	15 June 1976 50
401 (1976)	14 December 1976
410 (1977)	15 June 1977
414 (1977)	15 September 1977
422 (1977)	15 December 1977
430 (1978)	16 June 1978
440 (1978)	27 November 1978
443 (1978)	14 December 1978
451 (1979)	15 June 1979
458 (1979)	14 December 1979
472 (1980)	13 June 1980
482 (1980)	11 December 1980
486 (1981)	4 June 1981
495 (1981)	14 December 1981
510 (1982)	15 June 1982
526 (1982)	14 December 1982
534 (1983)	15 June 1983
541 (1983)	18 November 1983
544 (1983)	15 December 1983
550 (1984)	11 May 1984
553 (1984)	15 June 1984
559 (1984)	15 December 1984
565 (1985)	14 June 1985
578 (1985)	12 December 1985
585 (1986)	13 June 1986
593 (1986)	11 December 1986
597 (1987)	12 June 1987
604 (1987)	14 December 1987
614 (1988)	15 June 1988
625 (1988)	15 December 1988
634 (1989)	9 June 1989
646 (1988)	14 December 1989
649 (1990)	12 March 1990
657 (1990)	15 June 1990
680 (1990)	14 December 1990
697 (1991)	14 June 1991
716 (1991)	11 October 1991
723 (1991)	12 December 1991
750 (1992)	9 April 1992
759 (1992)	12 June 1992
774 (1992)	26 August 1992
789 (1992)	25 November 1992
839 (1992)	11 June 1993
889 (1992)	14 December 1993

Daha ayrıntılı bilgi için bkz... United Nations Security Council Resolutions on Cyprus 4 March 1964 – 26 August 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, s. 2.

79. Sorun, Mart 1964’de Güvenlik Konseyi’ne havale edildiği zaman, ilk karar taslağında “Kıbrıs Cumhuriyeti’ne” atıf yapılmıştı. Denктаş buna itiraz etti. Denктаş “Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Rumlar yıkmıştır;

ortada yoktur. Rumlar silahlı saldırı düzenleyerek Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetinin Türk kanadını hükûmet dışına atmışlardır. Bu nedenle kararda Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetine atıfta bulunulursa Rumlar buna sahip çıkacak, sorun daha da büyüyecektir” dedi. “Kimseye sözümü dinletemedim. Sadece kararın çıkarılması bir hafta geciktirilmiş oldu. Araya İngilizler ve Amerikalılar girdi. Kıbrıs’ta akan kanın Türk kanı olduğunu, durdurulması gerektiğini, kendilerinin Kıbrıs hükûmeti kompozisyonunun nasıl olması gerektiğini bildiklerini ve bunu garanti ettiklerini, kelimeler ve deyimler üzerinde oynayarak daha fazla zaman kaybedilmemesi gerektiğini söylediler. Türkiye’ye giderek Türk makamlarını da ikna ettiler. Neticede karar geçirilmiş oldu. Kararın bu şekilde geçirilmiş olmasına son derece üzüldüm, ağladım. Başımıza geleceği ve Rumların bu kararı kendi leyhlerine nasıl kullanacaklarını tahmin ediyordum. Bunu Genel Sekreter U’Thant’a da söyledim”. Bunun la ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş’ın 12 Nisan 1989’da Belçika Senatosu’nda yaptığı konuşmadan alınmıştır. Ayrıca ve “Denktaş: Türkiye’nin AB’ye Müracaatı ile Kıbrıs Meselesi Arasında Herhangi Bir Bağlantı Yoktur ve Kabul Edilemez”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Temmuz – Ağustos 2002) No:4, s. 37’de de bulmak mümkündür.

80. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin yaptığı açıklamada, kararı olumlu karşıladıklarını ve kararın kendi amaçlarını içerdiğini ifade etmiştir. Bunun için bkz... (Gönlübol, 1977:396).
81. BM’nin, 4 Mart 1964’te alınan karar uyarınca, Rum yönetimini meşru Kıbrıs hükûmeti olarak kabul etmesi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz...
 - BM Güvenlik Konseyi 1963-1967 yılları arasında aldığı kararlar ile Rumlara kanunsuz olarak bizim hükûmetimiz olma şansını verdi (KKTC Cumhurbaşkanlığı 19 Mart 1998 tarihli “Görüşme Tutanağı”).
 - BM Güvenlik Konseyi, 186 sayılı kararı kabul etmekle, erken karar verdi. Bu kararla, Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetini tek yasal hükûmet olarak kabul etmiş oldu. Böylece o günden bu güne kadar Kıbrıs Cumhuriyeti yasal bir devlet olarak lanse edildi (Salem, 1992:228; Dodd, 1995:5).
 - Güvenlik Konseyi, Makarios’u Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yasal başkanı ve Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetinin tek hükûmeti olarak kabul etmiş olması büyük bir hatadır (Moran, 1998:67).
 - BM, Kıbrıs meselesi tarihinde en büyük hatasını, 1964 yılında aldığı bir karar ile Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Kıbrıs’ın tek ve resmî hükûmeti olarak tanımak oldu (Moran, 1998:74).
 - Rum Yönetimi, 4 Mart 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararına istinaden, “tüm Kıbrıs’ın” meşru hükûmeti olduğunu iddia etmektedir (Tamçelik, 1998:1).
 - BM 1964 yılında alınan 186 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile Kıbrıs’ta iki kurucu toplumdaki sadece birinin hükûmetini Kıbrıs Hükûmeti olarak tanımakla Kıbrıs Türklerine karşı suç işlediğini hâlâ kabul etmemektedir (Olgun, 1993:13; Deliceirmak, 1993:182).
 - Mart 1964’te Güvenlik Konseyi’nce kabul edilen 186 sayılı kararla Zenon Rossides’in ifadesi ile Kıbrıs’ta sadece mevcut yasama organı olan parlamentoyu ve yürütmeyi de mevcut hükûmete Kıbrıs’ın meşru hükûmeti olarak tanıdığını gösteriyordu. Aslında bu görüş Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının ihlâlinden başka bir şey değildir. Çünkü yetkili bu kurulların hiç birinde Kıbrıslı Türklerden bir tane bile temsilci yoktu (Salem, 1992:228; Dodd, 1998:23).
82. Barış Gücü’nün, Türk tarafının istediği gibi 1959 Antlaşmalarını temel alan anayasal düzeni yeniden kurmasını dilemek, gerçekçi bir beklenti olamazdı. Barış Gücü daha çok Makarios rejiminin kendini dünya kamuoyuna adanın tek yasal hükûmeti olarak sunmasına yardımcı olduğu 186 sayılı BM kararı, Kıbrıslı Rumlar için bir zaferdir. Zira bu karar, “egemen Kıbrıs Cumhuriyeti’ne” atıfta bulunuyor ve tüm tarafları adanın “toprak bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığına” saygı duymaya davet ediyordu (UN Security Council, Official Records, Res. 186 in Document S / 5575, 4 Mart 1964).
83. Bunlar 20 Temmuz, 353 (1974); 23 Temmuz, 354 (1974); 1 Ağustos, 355 (1974); 14 Ağustos, 357 (1974); 15 Ağustos, 358 (1974); 15 Ağustos, 359 (1974); 16 Ağustos, 360 (1974); 30 Ağustos, 361 (1974) tarih ve sayılı kararlardır.
84. Bu kararların alınma süreçleri ile metinleri için bkz... Yearbook, 1974, s. 262-284, 291-294.
85. Türkiye’nin ikinci harekâtının başladığı 14 Ağustos 1974 ve bundan bir gün sonra alınan 357 (1974) ve 358 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi kararları da bu karara atıfta bulunarak uygulanması üzerine ısrar eder niteliktedirler.
86. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... SİSAV, 1996:22; Cerrahoğlu, 1998:43; Armaoğlu, 1989:809; Denktaş, 1996:44; Sönmezoglu, 2000:123; Yearbook 1975:297-298; KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Avrupa Konseyi Siyasi İşler Komitesi Raportörü Lord Finsberg’e Sunulan Görüşme Notları, 8 Şubat 1996, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
87. Görüşmeler için bkz... Yearbook, 1983:254-258; Keesing’s, 1984:32639-32640.
88. Konuşma için bkz... Alasya, 1987:70.
89. Bu kararın hukuken geçersiz olduğuna dair görüş için bkz... [www.pio.gov.cy = Kıbrıs Rum Kesimi’nin Dışişleri Bakanlığı’nın resmi yayın organıdır] (The Official Web of The Republic of Cyprus Press and Information Office (PIO) Lefkosia (Nicosia) Cyprus) - “Case of Loizidou and Turkey: Background to The Case and Summary”, s. 2; Özersay, 2003:10; SİSAV, 1993:19; “GKRY Hükûmet Sözcüsü Kasulides: Türklere Önerimiz KKTC’nin İlânına İlişkin Kararı Geri Alınmalıdır”, Mahi Gazetesi, 15 Kasım 1994, s. 1;

- “İngiltere’nin Tutumu”, Eleftherotipia Gazetesi, 25 Eylül 1994, No:4265, s. 7-8; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Eylül 1994, s. 8; “Başpiskoposla Söyleşi”, Fileleftheros Gazetesi, 2 Ekim 1988, s. 1-7; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Özel Sayı:14 / 88, 2 Ekim 1988, s. 7; Özer Hatay: “Vasiliu: KKTC’ye Değer Bıçtı, 85 Trilyon”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20; Stephen, 1997:75; İzzet Sedes: “Kıbrıs Baskısı Artıyor”, Akşam Gazetesi, 1 Temmuz 1998, s. 12; Alasya, 1987:80; Necatigil, 1986:75.
90. Anılarında, Sir Alec Douglas-Home, “eğer Rum liderliği Kıbrıslı Türklere insan gibi davranamıyor ise bu adanın bölünmesine yol açıyor demektir. Zaten Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde ayrılmadılar; atıldılar” demişti.
91. Elihu Lauterpacht’ın Mütalaası: BM Belgesi, 9 August 1990, Ref:A/441968 ve S/21463.
92. 30 Ocak 1989 tarihli “Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri”.
93. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Web Sitesi: www.trncinfo.com: Prof. Dr. Peter Pernthaler: “Kıbrıs Sorununa Federal veya Konfederal Bir Çözüm”, Innsbruck Üniversitesi/Avusturya.
94. Kararın metni: Briefing (Ankara), March 19, 1990, No. 779, s. 5; UN Document, S / Res. / 649 (1990), 12 March 1990.
95. “Kıbrıs Görüşmeleri”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20; SİSAV, 1990:55; Cerrahoğlu, 1998:168; “Rum – Yunan İkili Uyarılmalı”, Yeni Kıbrıs Dergisi, VIII (Şubat-Mart 1991) 2, s. 12.
96. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş’ın Avrupa Konseyi Siyasî İşler Komitesi Raportörü Lord Finsberg’e Sunulan Görüşme Notları, 8 Şubat 1996, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi; Denктаş, 1996:44.
97. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 13.
98. “Son Gelişmeler”, Yeni Kıbrıs Dergisi, VIII (Şubat-Mart 1991) 2, s. 3; “Kıbrıs Görüşmeleri”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
99. “Özal, Camp David’de Bush’a Neler Anlattı?”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
100. “Mesut Yılmaz: Karar, Müzakereye İmkan Tanımıyor”, Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 21.
101. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
102. TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:61, 129. Birleşim ve Yılmaz’ın 30.6.1991 Tarihli Konuşması.
103. Background on The Cyprus Problem, 3. Printing, Directorate General of Press and Information of The Turkish Republic, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara, 1993, s. 9.
104. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, 1991, s. 13.
105. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
106. “Kıbrıs Görüşmeleri”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
107. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 23 Aralık 1958’de, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarına gönderdiği mesajda: İngiltere, Kıbrıs’ta iki toplumun varlığını ve bulunacak çözümün, bu iki toplumun işbirliğine dayanması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır. Yani, 1990’lı yılların başlarında, BM Genel Sekreteri’nin de belirttiği ve 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının da teyit ettiği gibi, adadaki sorunun bir azınlık-çoğunluk sorunu olmadığı, Kıbrıs’ta iki ayrı toplum bulunduğu ve uzlaşmanın ancak bu iki toplumun işbirliğini gerçekleştirecek şekilde olması gerektiği görüşü daha 1950’li yılların sonlarında, en kesin şekilde belirlenmiş ve taraflarca kabul edilmişti. Zaten 1959’da varılan anlaşmanın temelinde yatan gerçek de işte buydu (Gazioğlu, 2000:352).
108. “Kıbrıs Görüşmeleri”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
109. “18 Göçmen Cemiyeti Vasiliu’ya Karşı”, Epikeri Haftalık Gazetesi, Sayı:3117, 28 Temmuz 1990, s. 6; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 28 Temmuz 1990, s. 6.
110. TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:61, 130. Birleşim ve Mesut Yılmaz’ın 3.7.1991 Tarihli Konuşması.
111. “Federasyon Aleyhinde Sloganlar”, Alithia Gazetesi, 24 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 24 Nisan 1992, s. 2.
112. Özal’ın “dörtlüsüne” ilâveten Kıbrıs Cumhuriyeti de katılmalıydı.
113. S / Resolution / 716 (1991), 11 October 1991.
114. “Dörtlü Zirveyi Mesut Bozdu”, 15 Aralık 1992, s. 19.
115. S / 23300, 19 October 1991.
116. “Dörtlü Zirveyi Mesut Bozdu”, 15 Aralık 1992, s. 19.
117. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8.
118. “Dörtlü Zirveyi Mesut Bozdu”, Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19.
119. “Kapsamlı Çerçeve Anlaşması”, 1977 ve 1979 Zirve Anlaşmaları’na özellikle 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) ve 750 (1992) sayılı Güvenlik Konseyi kararları olmak üzere ilgili BM kararlarına ve bu “Fikirler Dizisi’nde” yer alan “Ana İlkelere” dayanmaktadır (SİSAV, 1993:1); Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992.

120. "Göçmenler 750'ye Karşı", Simerini Gazetesi, 13 Nisan 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 13 Nisan 1992, s. 3.
121. "Görüşmelerin Kaderi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
122. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 1-4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 1-4; "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 1.
123. Deliceirmek, 1997:53, 65; "Rum Liderlerin Görüşleri", Haravgi Gazetesi, 27 Temmuz 1992; "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992.
124. S / 24472, 21 August 1992.
125. S / RES / 774 (1992), 26 August 1992.
126. S / RES / 774 (1992), 26 August 1992.
127. "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 1-2.
128. "Partilerin Bildirileri", Agon Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 2-4; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 2-4.
129. "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 1-2.
130. "Partilerin Bildirileri", Agon Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 2-4; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 2-4.
131. Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
132. "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 1.
133. U.N. Security Council Resolution 774 (1992) on 26 August 1992.
134. "Partilerin Bildirileri", Agon Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 3.
135. "Statüko Derken Ne Kastediliyor", Haravgi Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 4-5; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 4-5.
136. S / 23780, 3 April 1992.
137. S / 23780, 3 April 1992 ve S / RES / 750 (1992).
138. "Ankara'da Kıbrıs Konusunda Bir Toplantı", Kıbrıs Mektubu, Kıbrıs Türk Kültürü Derneği Yayınları, XIV (Eylül-Ekim 2001) 5, s. 5.
139. 26 Haziran 1967 tarihinde, Güney Kıbrıs Rum Meclisi, adanın tümünün Yunanistan'a bağlanmasına değin mücadelenin sürdürüleceğine dair bir kararı oybirliğiyle aldı (Soysal - Ertekün, 1991:19; Acar, 1993:32; Oberling, 1997:174-181).
140. Tıpkı "Kıbrıslılık" kimliği gibi...
141. "Kıbrıs'ta Dayton Formülü", Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ocak 1997
142. "Dayton Süreci Zaten Gündeminde", Cumhuriyet Gazetesi, 17 Haziran 1997.
143. Uluslararası zirve toplantılarının özellikleri ile ilgili bilgi için bkz... Carter, 1982:319; Koç, 1993:4-17.
144. A New Pattern of Relationship in Cyprus: The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1981, PIO of TRNC, Lefkoşa, 1990, s. 2-4.
145. Report of The Secretary – General on His Mission of Good Offices, S / 21183, 8 March 1990, s. 4.
146. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24472, 21 August 1992; Statement by The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, Wednesday, 27 March 1991, özellikle bkz... Paragraf 13.
147. Cyprus Broadcasting Corporation, 8 Haziran 1991, FBIS / WE, 10 Haziran 1991, s. 40.
148. Cumhuriyet, 20 Eylül 1991.
149. S / Res. / 716 (1991), 11 October 1991.
150. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 60.
151. "Report of Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 23780, 3 Nisan 1992, s. 5.
152. UN Security Council Resolution 750, 10 April 1992, s. 2.
153. S / 24472, 21 August 1992, Annex to The Report.
154. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.

155. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 6.
156. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
157. Butros Gali'nin "Fikirler Dizisi" için bkz... Secretary-General, "Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", s. 7.
158. KKTC'nin 1983'teki ilânından sonra her iki taraf, güven yaratıcı önlemler ilkesi çerçevesinde meselenin hâlli için ayrıntılı bir taslağın oluşturulmasına çalıştı. BM kontrolünde yapılan dolaylı görüşmelerde anayasal düzenlemeler, dış kuvvetlerin çekilmesi, 1959-1960'tan günümüze gelen Garanti ve İttifak Anlaşmalarının durumlarının ne olacağını belirlenmesine çalışıldı (Laipson, 1990:4).
159. 1985 yılında Denктаş ve Kiprianu, New York'ta zirve toplantısında buluştular. Bu tarihte yapılan görüşmeler, 1984'te yapılan dolaylı müzakerelerde elde edilen fikirlerin metne girmesi ile başlamıştır. Kıbrıs Türk tarafı genel olarak bu önerileri kabul etti. Kıbrıs Rum tarafı ise bu önerileri görüşmelerin temeli olabileceğini belirtti. Fakat imza atmak için istekli olmadıklarını bildirdi. BM, her iki tarafın isteklerini karşılamak için azamî dikkat göstereceğini ve bu uğurda değişiklik yapabileceğini ifade etti. 1985 Nisanında BM'nin yaptığı değişiklik paketini, Kıbrıslı Rumlar kabul etti. Fakat bu kez de Kıbrıslı Türkler reddetti. 1986 Martındaki değiştirilmiş yeni öneri paketine Kıbrıslı Rumlar karşı çıktı ve yeni bir öneri sunarak, meselenin hâlli için uluslararası bir konferansın toplanarak çözümü hızlandırıcı çalışmaya gidilebileceğini belirttiler (Laipson, 1990:4).
160. Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF, İstanbul, 1992, s. 5; Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 5.
161. "Papulyas Karamsar", Simerini Gazetesi, 12 Ekim 1994, No:4281, s. 11; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Ekim 1994, s. 11.
162. Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, September 1998, s. 8.
163. Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, September 1998, s. 6; "Nikos Rolandis: Kyprianu Criticised The Greek Cypriot Leadership for Pursuing An Intransigent Anti-Federation Policy", Agon Gazetesi, December 1984, s. 6.
164. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 47-48.
165. "Butros Gali'nin Raporu", Fileleftheros Gazetesi, 4 Nisan 1992, s. 1-2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 4 Nisan 1992, s. 1-2.
166. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
167. "Empoze Çözüm", Cyprus Weekly, 30 Eylül 1994, No:4270, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Eylül 1994, s. 6.
168. "Vasiliu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 2-3.
169. Şahin Alpay: "Ters Düşünceler", 18 Temmuz 1998, Milliyet Gazetesi.
170. "Denктаş'tan İki Devlet Şartı", Milliyet Gazetesi, 29 Mart 1998.
171. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
172. "Güvenlik Konseyi, Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 1; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24472, 21 August 1992, s. 1. vd.
173. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8.
174. "Kıbrıs Raporu", 23 Kasım 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, s. 1; "Vasiliu'ya Seçim Hediyesi", Kıbrıs Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 12.
175. "Genel Sekreter'in Önerileri", Fileleftheros Gazetesi, 21 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Kasım 1992, s. 1.
176. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 8; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
177. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 2-3.
178. S / Res. / 774 (1992), 26 August 1992.
179. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 3.
180. S / 24830, 19 November 1992.

181. S / Res. / 789 (1992), 24 November 1992.
182. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 19; "Klerides'le Söyleşi", Agon Gazetesi, 12 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Temmuz 1992, s. 1.
183. "BM'nin Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 1-4; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 1-4.
184. "Partiler Raporu Nasıl Karşılandı", Agon Gazetesi, 24 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Kasım 1992, s. 2-3.
185. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 1-3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 1-3.
186. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 1-3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 1-3.
187. "Vasiliu Gali Raporundan Memnun", Fileleftheros Gazetesi, 24 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Kasım 1992, s. 3.
188. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 2.
189. U.N. Security Council Resolution 774 (1992) on 26 August 1992.
190. "Avrupa Yunanistan'ın Oyunağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1997; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
191. "Feissel'in Demeci", Simerini Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 2-3.
192. "Denктаş Vasiliu'ya Ne Dedi", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2; Leyla Tavşanoğlu: "Avrupa Yunanistan'ın Oyunağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1997, s. 18.
193. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
194. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council S / 24472, 21 August 1992, s. 1-2; "Toprak ve Göçmen Konuları", Eleftherotipia Gazetesi, 19 Haziran 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros-Agon-Haravgi-Eleftherotipia-Simerini-Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 2.
195. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 1-2.
196. "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basın Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; "Türk Tarafının Tepkisi", Fileleftheros-Agon-Haravgi-Eleftherotipia-Simerini-Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 1.
197. "Barış Cesaret İster", Sabah Gazetesi, 10 Temmuz 1997; Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 61.
198. "Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın 12 Ocak 1993 Tarihli Basın Toplantısı", s. 3, (KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivinden alınmıştır. Metin 12 sayfadan oluşmaktadır).
199. Devletler arasındaki barış anlaşmalarının teknik özellikleri için bkz... Strategic Survey, 1978:65; Koç, 1993:81.
200. "Gali Formülü", Simerini Gazetesi, 11 Nisan 1992, s. 5; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 11 Nisan 1992, s. 5.
201. "Sıkıntılar Devam Ediyor", Agon Gazetesi, 13 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 12 Nisan 1992, s. 2.
202. "Kıbrıs Sorunun İçinde Bulunduğu Aşama", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu, Ekim 1997, s. 1.
203. "Pencere Kapanabilir", Fileleftheros Gazetesi, 4 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 4 Nisan 1992, s. 2.
204. "Güvenlik Konseyi Kararı", Eleftherotipia Gazetesi, 11 Nisan 1992, s. 1; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 11 Nisan 1992, s. 1.
205. "Genel Sekreter'in Raporu", Alithia Gazetesi, 5 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 5 Nisan 1992, s. 2.
206. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verirlerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 6.
207. "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verirlerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 6.

208. "Eroğlu: Özal'ın Dörtlülük Zirve Önerisi Yanlıştı", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1992, s. 19; "Dörtlülük Zirve Yanlıştı", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 20; Oktay Ekşi: "Kıbrıs Meğer Zor Kurtulmuş", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 17; Ertuğrul Özkök: "Bu Görüşmeler Gizli Kalmamalı", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 17; Oktay Ekşi: "Kıbrıs'la İlgili Doğrular", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19; "Mesut Yılmaz'ın Yanlışı", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19; "Dörtlülük Zirve'yi Başlatan Mektup", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19.
209. "Görüşmelerin Kaderi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
210. "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verirlerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 6.
211. "Toprak, Egemenlik ve Maraş", Fileleftheros Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Mayıs 1992, s. 1-2; Sönmezoglu, 2000:299; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
212. Bu görüşmelerin bir değerlendirmesi için bkz... Şükrü S. Gürel, "Çözülüşe Neden Olmayan Bir Çözüm," Hürriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1992; "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 1.
213. "Birleşmiş Milletlerden Öneriler", Simerini Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 2.
214. Secretary-General, "Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", s. 7; "Toprak, Egemenlik ve Maraş", Fileleftheros Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1-2.
215. "Butros Gali'nin İhtarı", Fileleftheros Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 3.
216. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 9.
217. "Birleşmiş Milletlerden Öneriler", Simerini Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 2; "Bundan Sonraki Adım", Haravgi Gazetesi, 29 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Mayıs 1992, s. 1.
218. Soyalp Tamçelik: "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili 789 Sayılı Kararı ve Buna Bağlı Toprak Hukuku", C. III (Kıbrıs Sorunu ve Turizm), III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13 - 17 Kasım 2000, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 15, Gazimağusa, 2000, s. 393; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
219. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8.
220. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 12; Soyalp Tamçelik: "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili 789 Sayılı Kararı ve Buna Bağlı Toprak Hukuku", C. III (Kıbrıs Sorunu ve Turizm), III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13 - 17 Kasım 2000, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 15, Gazimağusa, 2000, s. 393; "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992, s. 1.
221. "Ne Erenköy'ü, Ne de Güzelyurt'u Veririz", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992; "Toprak, Egemenlik ve Maraş", Fileleftheros Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1-2.
222. "Denktaş'ın Tutumu", Simerini Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 2; "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 3.
223. Doğan Uluç: "New York'ta Harita Pazarlığı", Hürriyet Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 12.
224. Şebnem Şenyener: "Güzelyurt Türk Tarafında Kalsın", Sabah Gazetesi, 19 Haziran 1992, s. 9.
225. Denktaş: "Biz yüzdelere üzerinde konuşmuyoruz. Çünkü bahsi geçen bölgeler boş arazi değil. İnsan haklarından söz ediliyor burada. Yüzdelere boş arazi konuşulur. Topraksa ilkelerle konuşulur". Bkz... Şebnem Şenyener: "Güzelyurt Türk Tarafında Kalsın", Sabah Gazetesi, 19 Haziran 1992, s. 9.
226. "Cyprus, Denktash Wins", The Economist, 22 August 1992, s. 2.
227. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
228. "Butros Gali'nin İhtarı", Fileleftheros Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 3.
229. "Bundan Sonraki Adım", Haravgi Gazetesi, 29 Mayıs 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Mayıs 1992, s. 1; "Çelişkili Haberler", Fileleftheros Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 1; "Görüşmelerin Kaderi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
230. "Toprak ve Göçmen Konuları", Eleftherotipia Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 1.
231. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 9.
232. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs'ta Mutlu Sona Doğru", Sabah Gazetesi, 25 Haziran 1992, s. 10.
233. "Toprak ve Göçmen Konuları", Eleftherotipia Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 1.
234. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 60-61.
235. "Harita", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 4.
236. "Ne Pahasına Olursa Olsun Çözüm", Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 2.
237. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs'ta Mutlu Sona Doğru", Sabah Gazetesi, 25 Haziran 1992, s. 10.

238. "Barış Umutları Güç Kazanıyor", Sabah Gazetesi, 26 Haziran 1992, s. 7.
239. "Barış Umutları Güç Kazanıyor", Sabah Gazetesi, 26 Haziran 1992, s. 7.
240. "Güvenlik Konseyi Çözüm Empoze Edebilir", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 10.
241. "Denktaş, Pazarlık Yapmam", Sabah Gazetesi, 17 Haziran 1992, s. 9.
242. "KKTC Haritası Ankara'da", Kıbrıs Gazetesi, No:1044, 2 Temmuz 1992, s. 1.
243. "Denktaş, Pazarlık Yapmam", Sabah Gazetesi, 17 Haziran 1992, s. 9.
244. Comar Kamuoyu Araştırma Şirketi'nin Kıbrıs'ta yaptığı araştırma 7-9 Haziran 1992 tarihlerinde gerçekleştirdi. Sonuçlar ise 11 Temmuz 1992'de yayımlandı. Belirlenen esaslara uygun olarak hazırlanan form, yüz yüze görüşmeler sırasında kriterlere göre seçilen KKTC vatandaşlarına uygulandı. Tesadüfî örnekleme yöntemi ile toplam 399 kişinin katıldığı anket, 53 yerleşim biriminde gerçekleştirildi. Lefkoşa, Mağusa ve Girne ilçelerine bağlı yerleşim birimlerinde ve merkezlerinde gerçekleştirilen anket, saptanan üç ayrı yaş grubuna uygulandı. Araştırma sonuçlarının ülke genelini temsil edebilecek nitelikte olabilmesi için görüşülen kişilerin toplam nüfustaki payı esas alındı. Devamlı, belirlenen yaş ve cinsiyet kotaları sayesinde her bölgede, çeşitli kesimleri temsil eden kişilerle görüşüldü ("Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3).
245. "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3.
246. "Güvenlik Konseyi Çözüm Empoze Edebilir", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 10.
247. "Görüş Ayrılıkları Giderilecek Gibi Değil", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 10.
248. Ertuğrul Özkök: "Zamanlama Hatası.....", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 19.
249. "Ekselansları,
Bildiğiniz gibi Kıbrıs görüşmeleri nihaî aşamaya ulaşmış bulunmaktadır. Türk tarafının siyasi eşitliği, güvence, icraya katılma, kendi yönetimine sahip alma hakları vardır. Buna karşılık Türk tarafının da toprak ayarlamasını kabul etmesi gerekir. Görüşmelerin ulaştığı bu noktada, tarafların, mümkün olduğu kadar yumuşak ve esnek davranmasında fayda vardır.
Sayın Denktaş'ın New York'a gelmeden ve ayrılırken bazı beyanları oldu. Bu olumsuz mesajlar bizde, kendisinin bu iş için çözümüne taraftar olmadığı intibasını uyandırdı.
Sayın Denktaş, tabiatıyla bu iş için müzakeresini yapma hakkına sahiptir. Ancak engelleyici bir hava içinde olmamalıdır. Dolayısıyla kendisinin bu işi baltalamasına göz yumulmalıdır. Bu gerekli duyarlılığı göstereceğinizi umuyorum.
Dışişleri Bakanı
James Baker" ("ABD'den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 1).
250. "No Uncle Sam, No !", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 1.
251. "No Uncle Sam, No !", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 2.
252. "Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 21.
253. "Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 21.
254. "Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 21.
255. "ABD'den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 19; Hasan Cemal: "Demirel Mektuptan Rahatsız", Sabah Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 11.
256. "ABD'den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992.
257. Ertuğrul Özkök: "Zamanlama Hatası.....", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 1.
258. Hasan Cemal: "Demirel Mektuptan Rahatsız", Sabah Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 11.
259. Ertuğrul Özkök: "Zamanlama Hatası.....", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 19.
260. Ertuğrul Özkök: "Zamanlama Hatası.....", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 19.
261. Ertuğrul Özkök: "Zamanlama Hatası.....", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 19.
262. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
263. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
264. "Toplumlaraarası Görüşmelerde Maras", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maras Eki, 18 Haziran 1993, s. 10.
265. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
266. Necatigil, 1998:393.
267. "Denktaş, Pazarlık Yapmam", Sabah Gazetesi, 17 Haziran 1992, s. 9.
268. Halil Fikret Alasya: "Bir Denktaş Var !", Tercüman Gazetesi, 10 Eylül 1993, s. 9.
269. "Gali, Haritasında Israr Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 1.
270. "Gali, Haritasında Israr Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 1.
271. "Denktaş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 1-3.

272. Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
273. Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
274. KKTC Meclisi'nin, Ağustos 1989, Eylül 1991 ve Temmuz 1992'de bir biri arkasına aldığı kararlar, Kıbrıs Türk halkının görüşmelerdeki siyasal çizgisine ve taleplerine çok net bir görünüm kazandırmıştır ("KKTC Meclisi'nin Son Kararı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3).
275. "KKTC Meclisi'nin Son Kararı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
276. Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
277. Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
278. Doğan Uluç: "Kıbrıs Görüşmeleri Arpa Boyu", Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1992, s. 12; "Gali, Haritasında Israr Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 1.
279. "Gali, Haritasında Israr Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
280. "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
281. "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
282. "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
283. "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
284. "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
285. "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10; Sabah Gazetesi, 8 Ağustos 1992, s. 11.
286. "Gali, Haritasında Israr Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
287. Milliyet, 10 Temmuz 1992.
288. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
289. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 61; "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
290. "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10; Eleftherotipia Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 19.
291. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
292. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16-17.
293. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 61.
294. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16-17; Necatigil, 1998:106.
295. Milliyet, 15 Ağustos 1992.
296. Milliyet, 18 Ağustos 1992; "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
297. Milliyet, 19 Ağustos 1992.
298. S / 24472, 21 August 1992.
299. Sedat Ergin: "Gali'nin Denктаş'tan İntikamı", Hürriyet, 27 Ağustos 1992.
300. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 17.
301. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 17-18.
302. S / Res. / 774 (1992), 26 August 1992.
303. Hürriyet, 27 Ağustos 1992.
304. Milliyet, 28 Ağustos 1992.
305. Mehmet Ali Birand: "Kıbrıs Konusundaki İlgilisizlik Hayret Verici", Sabah Gazetesi, 25 Temmuz 1992.
306. "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
307. "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
308. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 17.
309. "Vasiliu Karamsa", Eleftheros Gazetesi, 18 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Özetleri, 18 Ekim 1992, s. 1.
310. "Vasiliu-Mitsotakis Görüşmesi", Ta Nea Gazetesi, 22 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Ekim 1992, s. 1.

311. "Başpiskopostan Vasiliu'ya Sert Eleştiri", Agon Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Kasım 1992, s. 2.
312. "Başpiskoposa Tepki", Eleftheritipia Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 2-3.
313. "Vasiliu'nun Çağrısı Yine Reddedildi", Mahi Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 2.
314. "Klerides'in Söyleşi", Fileleftheros Gazetesi, 6 Eylül 1992, s. 1-2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 6 Eylül 1992, s. 1-2; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
315. "Rum Tavizleri Resmilesiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 4-5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 4-5.
316. "Ulusal Konsey'de Çatışma", Eleftheritipia Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 2.
317. "Camillion'un İyimserliği", Simerini Gazetesi, 23 Ekim 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Ekim 1992, s. 1-2.
318. "Amerikalılar İyimser", Simerini ve Haravgi Gazetesi, 23 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Ekim 1992, s. 2.
319. Halil Fikret Alasya: "Sen Sus Douglas Hurd", Tercüman Gazetesi, 22 Eylül 1993, s. 12.
320. "774 ve Sonrası", Fileleftheros Gazetesi, 28 Ağustos 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ağustos 1992, s. 4.
321. "Denктаş – Gali Tartışması", Agon Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 4.
322. "Şaşkınlık ve Belirsizlik", Simerini Gazetesi, 22 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Ekim 1992, s. 1.
323. KKTC Meclisi'nin 20 Ekim 1992 tarihinde aldığı karar... Karar No:89/3/1992.
324. "Şaşkınlık ve Belirsizlik", Simerini Gazetesi, 22 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Ekim 1992, s. 1.
325. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 61.
326. "Bürokratlar ve Protokol", Eleftherotipia Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 6; "New York'ta Dramatik Gelişmeler", Fileleftheros Gazetesi, 27 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ekim 1992, s. 1.
327. Meydana gelen unvan bunalımı konusunda Gali, Denктаş'a açıklamalarda bulundu. Bunun bürokratların bir hatasından kaynaklandığını izah etti. Denктаş, protokolde bile eşitlik istediğini, resim çektilirirken Genel Sekreter'in yanında yalnız Vasiliu'nun durmasını kabul edemeyeceğini ve kendisinin de sağ tarafta durduğu resimlerin çekilmesi gerektiğini belirtti. Neticede bunu da başardı. Rum basını, bunu "istilacı protokolde ve TV kameralarının önünde de Kıbrıs Cumhurbaşkanı ile eşitlenmiş olduğu" şeklinde yorumladı. Bunun için bkz... "Bürokratlar ve Protokol", Eleftherotipia Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 6; "3. Tur Görüşmeler Başladı", Mahi Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1.
328. "Denктаş'ın Taktiği", Agon Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 4.
329. AGON "Engelli Görüşmeler" başlığı altında manşetten verdiği bir haberde, "Denктаş'ın daha ilk günden yarattığı problem, Türk tarafı lehinde sonuçlandı. Sahte devletini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin düzeyine çıkarmak ve onunla eşitlemek taktiğinde Denктаş, 'olumlu' sonuç aldığı" şeklinde yorumlandı. Bunun için bkz... "Denктаş'ın Taktiği", Agon Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 4.
330. Milliyet, 29 Ekim 1992; "Bürokratlar ve Protokol", Eleftherotipia Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 6.
331. "Camillion'un Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 6.
332. "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 2; "Genel Sekreter Ne Yapacak?", Mahi Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 3.
333. "3. Tur Görüşmeler Başladı", Mahi Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1.
334. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2; "Denктаş Vasiliu'ya Ne Dedi", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
335. "Yeni Fikirler Yok", Fileleftheros Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1.
336. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.

337. "Çıkmaz Kaçınılmaz", Fileleftheros Gazetesi, 31 Ekim 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Ekim 1992, s. 1.
338. "Çıkmaz Kaçınılmaz", Fileleftheros Gazetesi, 31 Ekim 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Ekim 1992, s. 1.
339. "Çıkmaz Kaçınılmaz", Fileleftheros Gazetesi, 31 Ekim 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Ekim 1992, s. 1-2.
340. "Klerides'in Söyleşisi", Alithia Gazetesi, 8 Kasım 1992, s. 3-4; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Kasım 1992, s. 3-4.
341. "Çıkmaz Kaçınılmaz", Fileleftheros Gazetesi, 31 Ekim 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Ekim 1992, s. 2.
342. "Yeni Fikirler Yok", Fileleftheros Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 2.
343. "Klerides'in Söyleşisi", Alithia Gazetesi, 8 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Kasım 1992, s. 3; Milliyet Gazetesi, 6 Kasım 1992.
344. "Klerides'in Söyleşisi", Alithia Gazetesi, 8 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Kasım 1992, s. 3.
345. "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 23 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Ekim 1992, s. 2; "Yeni Fikirler Yok", Fileleftheros Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 2; "Çıkmaz Kaçınılmaz", Fileleftheros Gazetesi, 31 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Ekim 1992, s. 2.
346. "3. Tur Görüşmeler Başladı", Mahi Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1; "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
347. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
348. BM Genel Sekreteri'nin bu turdaki görüşmelerde sunacağı ileri sürülen bir harita, 25 Ekim 1992 tarihli Fileleftheros gazetesinde renkli olarak yayınlandı. Harita, Lefkoşa-Mağusa arasındaki geniş arazi ve bütün Omorfo kasabasıyla bölgesinin, Yeşilırmak ve Erenköy'ün Rumlara verilmesini öngörüyordu. Ayrıca, Karpaz Yarımadası'nda iki Rum kantonu Akıncılar, Dilekkaya, Yiğitler, Beyarmudu ve Köprü'de Türk kantonları oluşturulmasını öngörüyordu. Bunun için bkz... "Yeni Harita", Eleftherotipia Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 2.
349. "Yeni Harita", Eleftherotipia Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1.
350. "Yeni Fikirler Yok", Fileleftheros Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1.
351. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 62.
352. Hürriyet, 8 ve 11 Kasım 1992.
353. "Vasiliu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 2-3.
354. "Genel Sekreter'in Raporu", Fileleftheros Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 1.
355. "Genel Sekreter'in Raporu", Fileleftheros Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 1; "Gustave Feissel'in Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 2; "Vasiliu'nun Hataları ve Türkler", Simerini Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 2; "Raporun Metni ve Ruhu", Eleftherotipia Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 1.
356. "Genel Sekreter'in Raporu", Fileleftheros Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 1; "Gali'den Yeni Fikirler", Agon Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 1; Kepoğlu, 1995:64.
357. "Vasiliu'ya Seçim Hediyesi", Kıbrıs Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 12; "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verirlerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 3.
358. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24472, 23 November 1992, s. 17.
359. "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 3; "Clinton'un Zaferi ve Rumlara", Fileleftheros Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 2.
360. "Clinton'un Zaferi ve Rumlara", Fileleftheros Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 2.
361. "Vasiliu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 2-3.
362. "Vasiliu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 2-3.

363. "Vasilu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 2-3.
364. "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 2.
365. "Klerides'in Söyleşi", Alithia Gazetesi, 8 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Kasım 1992, s. 4.
366. "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 2.
367. "Vasilu'nun Konuşması", Haravgi Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 2.
368. "Hristofyas'ın Demeci", Haravgi Gazetesi, 13 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 13 Kasım 1992, s. 3; "Vasilu'nun Çağrısı Yine Reddedildi", Mahi Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 2; "Hristofyas'ın Konuşması", Fileleftheros Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 3.
369. "Hristofyas'ın Konuşması", Fileleftheros Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 3; "Klerides'in Söyleşi", Alithia Gazetesi, 8 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Kasım 1992, s. 4.
370. "Çok Uluslu Güç", Simerini Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 3.
371. "AB ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 6.
372. "Vasilu Bocalıyor", Simerini Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 4; Sönmezoğlu, 2000:13.
373. S / 24830, 19 November 1992.
374. S / Res. / 789 (1992), 24 November 1992.
375. "Batılıların Formül Anlayışı", Fileleftheros Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 3; "Hristofyas'ın Demeci", Haravgi Gazetesi, 13 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 13 Kasım 1992, s. 3; "Gali-Mitsotakis Görüşmeleri", Fileleftheros Gazetesi, 17 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Kasım 1992, s. 2; "Kıbrıs'a Üçlü Hazırlık Zirvesi", Sabah Gazetesi, 16 Mart 1993, s. 11; İsmail, 1998:255.
376. "Dörtlü Zirveyi Mesut Bozdu", 15 Aralık 1992, s. 19.
377. "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 3; "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 2.
378. "Toplumlaraarası Görüşmelerde Maraş", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 10; Sönmezoğlu, 2000:299; "Kıbrıs'a Üçlü Hazırlık Zirvesi", Sabah Gazetesi, 16 Mart 1993, s. 11.
379. "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 3; "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 2.
380. "Vasilu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 3.
381. "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, 9 Kasım 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Kasım 1992, s. 2.
382. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 62.
383. "Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 14.
384. "Görüşmelere Yeni Biçim", Fileleftheros Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Kasım 1992, s. 1.
385. Oktay Ekşi: "Kıbrıs'la İlgili Doğrular", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19; İsmail, 1998:255.
386. XV. Chapter:97.-101. Article.
387. "Kıbrıs Sorunun İçinde Bulunduğu Aşama", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu, Ekim 1997, s. 1.
388. "Fileleftheros: 'Türk Malları Kıpış Kıpış'", Fileleftheros Gazetesi, 1 Temmuz 1995, s. 1.
389. Sicilli Kavanin, C. XI, s. 561.
390. Sami Kohen: "AB Silahı Geri Tepebilir", Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1997, s. 18.
391. Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 52.
392. Sami Kohen: "Denктаş'ın Tercihi: TC - KKTC Federasyonu", Milliyet Gazetesi, 28 Mart 1998, s. 12.
393. "İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Millî Davamızdır", Bayrak Gazetesi, 9 Mayıs 1964, Sayı:579, s. 4.
394. Kıbrıs Rum basınında konu ile ilgili değerlendirmeleri bulmak mümkündür: "Denктаş'ın 'yedigi' özel temsilciler ise çok daha fazladır. Rum tarafının lideri Klerides ise Denктаş'ın karşısına çıkan dördüncü liderdir. Klerides'den önce Makarios, Kiprianu, Vasilu gelip geçmişlerdir". Bunun için bkz... "4 Genel Sekreter Eskitti", HaberTürk Gazetesi, 12 Mart 2003, s. 14.
395. "Kıbrıs Sorunun Dünü ve Bugünü", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 4.

396. "Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 4.
397. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 9.
398. UN Documents, S / 13672, 1 December 1979; UN Documents, A / 35 / 161, 2 April 1980.
399. Metin için bkz... UN Documents, A / 35 / 385; S / 14100, 11 August 1980.
400. UN Documents, A / 36 / 702, 20 November 1981.
401. "Spiros Kiprianu'nun Önemli Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, 22 Temmuz 1987, s. 7; TAK Rum Basın Özetleri Özel Sayı, 22 Temmuz 1987, s. 7.
402. "Spiros Kiprianu'nun Önemli Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, 22 Temmuz 1987, s. 7; TAK Rum Basın Özetleri Özel Sayı, 22 Temmuz 1987, s. 8.
403. UN Security Council, June 1985, Report by The Secretary-General on The United Nations Operation in Cyprus: 13 December 1984 to 11 June 1985 (S / 17227 / Add. I), s. 3.
404. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 54.
405. Milliyet Gazetesi, 1 Mart 1990.
406. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Avrupa Konseyi Siyasî İşler Komitesi Raportörü Lord Finsberg'e Sunulan Görüşme Notları, 8 Şubat 1996, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
407. Sami Kohen: "Bu Gidişle Federasyon Da Olmaz", Milliyet Gazetesi, 16 Ağustos 1997, s. 15.
408. KKTC Cumhurbaşkanlığı, 21 Mart 1998 tarihli "Görüşme Tutanağı" (KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, BM Genel Sekreteri Diego Cordovez'i kabul ederek yaptıkları görüşmenin tutanağıdır)
409. Coşkun Kırca: "Hem Acı Hem Tatlı", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 18 Kasım 1997, s. 17.
410. Bosna Hersek ve Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği Yayınları, Lefkoşa, 1995, s. 3.
411. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile 18.07.1999 tarihinde yapılan mülakat.
412. "Rum Sözcüsü'nün Değerlendirmesi", Simerini Gazetesi, 8 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 8 Nisan 1992, s. 2.
413. Milliyet, 5 Ağustos 1992.
414. "Hakkı Atun: Ortak Görev", Tercüman Gazetesi, 3 Mart 1992, s. 6; Şebnem Şenyener: "Güzelyurt Türk Tarafında Kalsın", Sabah Gazetesi, 19 Haziran 1992, s. 9.
415. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 2.
416. Mehmet Ali Birand: "Denktaş'ın Müzakere Taktiği Doğruydur...", Sabah Gazetesi 17 Ağustos 1992, s. 17.
417. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 3.
418. "Barış Umutları", Sabah Gazetesi, 26 Haziran 1992, s. 7.
419. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 3.
420. "Denktaş ve Gali", Alithia Gazetesi, 5 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Temmuz 1992, s. 3.
421. "Klerides'in Demeci", Agon Gazetesi, 29 Temmuz 1992, s. 6.
422. "Rum Tarafı Oyunu, Rakibin Yarı Sahasında Oynuyor", Agon Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 13.
423. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 1.
424. "Nasıl Anlatsak?", Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 3.
425. "Nasıl Anlatsak?", Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 3.
426. Kıbrıs'ın Dünyü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 60.
427. "Nasıl Anlatsak?", Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 3.
428. "Secretary-General, Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", s. 7.
429. UN Security Council, "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24830, 19 November 1992, s. 4-5.
430. UN Security Council, "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24830, 19 November 1992, s. 12.
431. UN Security Council, "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24830, 19 November 1992, s. 14-15.
432. 1997 Yılı Sonu itibarıyla Kıbrıs Sorunu, Hazırlayan: Dış Politika ve Savunma Grubu, Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), İstanbul, 1998, s. 4.
433. "Secretary-General, Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", s. 7.
434. Halil Fikret Alasya: "Bir Denktaş Var!", Tercüman Gazetesi, 10 Eylül 1993, s. 9.
435. TBMM'nin 10 Haziran 1993 Tarihinde "Kıbrıs Sorunu" ile İlgili Olarak Oy Birliğiyle Onayladığı Tarihi Bildiri: Tutanak Dergisi - 10 Haziran 1993, s. 303.
436. "BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Jeo Clark'ın, Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İki Toplumun Lideriyle Yaptığı Ortak Görüşmelere İlişkin Açıklaması", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 15.
437. Suat İlhan: "Birleşmiş Milletler ve Yeni Genel Sekreteri", Tercüman, Gazetesi 21 Eylül 1992, s. 11.

438. "Atun: Hükümet Sorumluluk Altındadır", Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 2.
439. Mümtaz Soysal: "Mengene", Hürriyet, 25 Mayıs 1993, s. 12.
440. Semih Günver: "Batılıların Hesabı", Milliyet Gazetesi, 19 Temmuz 1992, s. 18.
441. Halil Fikret Alasya: "Suçlu Kim?", Türk Kültürü Dergisi, XXXI (Eylül 1993) 365, s. 535.
442. Daha sonraki yıllarda Rum basınında yer alan haberlere göre Rum Yönetimi Başkanı Glafkos Klerides, Rum tarafının talepleriyle birlikte BM Genel Sekreteri'ne bir de mektup gönderecek, "üst hakem" rolü üstlenmek yerine, "iyi niyet" misyonu ile müzakerelere yardımcı olmasını talep edecektir. Bunun için bkz... "Rum Tarafının İtirazları Belli Oldu", Kıbrıs Gazetesi, 5 Aralık 2002, s. 1.
443. Oğuz Gökmen: "789 Sayılı Karar", Türkiye Gazetesi 17 Aralık 1992, s. 12; "Mesut Yılmaz: Karar, Müzakereye İmkan Tanımlıyor", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 21.
444. İslâm Konferansı Teşkilâtı da BM Genel Sekreteri'nin "iyi niyet misyonu" ile ilgili çalışmalarını tam destek verdiğini açıkladı. Bunun için bkz... Resolution No:9/6 – P (IS) on The Situation in Cyprus Adopted by The Islamic Summit 9-11 December 1991 – Dakar Summit; Resolution No:14/7 – P (IS) on The Situation in Cyprus Adopted by The Islamic Summit 13-15 December 1994 – Morocco Summit; Resolution No:16/8 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Cyprus Question and The Turkish Muslim Community of Cyprus 16-22 May 1977 – Libyan Arab Jamahiriya; Resolution No:14/14 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Bangladesh, 6-11 December 1983; Resolution No:41/19 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Egypt, 31 July-5 August 1990; Resolution No:41/19 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Istanbul, 4-5 August 1991; Resolution No:41/19 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Morocco, 10 –12 December 1994; Resolution No:41/19 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Guinea, 9-12 December 1995; Resolutions on Cyprus – Adopted The Organisation of The Islamic Conference (OIC), Published by The President's Office - TRNC, Nicosia, 1996.
445. "Denктаş'ın Tutumu ve Demeçler", Fileleftheros Gazetesi, 2 Eylül 1992, s. 1; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 2 Eylül 1992, s. 1; KKTC Cumhurbaşkanlığı, 21 Mart 1998 tarihli "Görüşme Tutanağı" (KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, BM Genel Sekreteri Diego Cordovez'i kabul ederek yaptıkları görüşmenin tutanağıdır).
446. Pek tabii ki bu görüşün tersini savunanlar da vardır. ANAP Bitlis eski Milletvekili Kâmrân İnan, 10 Haziran 1992 tarihinde TBMM'de yaptığı bir konuşmada "BM'ye bu işte rolünün bittiğinin bildirilmesi ve BM'nin devre dışı bırakılması gerektiğini" söyledi. Bunun için bkz... "TBMM'de Ortak Görüş", Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 3.
447. Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı Sözcü eski Yardımcısı Sermet Atacanlı "Genel Sekreter'in iyi niyet görevinde ne kadar başarı sağlayabileceği sual konusudur" şeklinde bir açıklama yaptı. Bunun için bkz... "BM Bildiğini Okuyor", Sabah Gazetesi, 1 Temmuz 1998.
448. Ali Atun [Emekli Tuğgeneral]: "Türk Askeri Kıbrıs'ta - 6", Kıbrıs Gazetesi, 15 Mart 1993, s. 21.
449. "Butros Gali ve Türkler", Fileleftheros Gazetesi, 1 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Kasım 1992, s. 1.
450. "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, 3 Temmuz 1996, s. 11; Moran, 1998:72; Deliceirmak, 1997:186.
451. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 60.
452. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 60.
453. İsmail Soysal: "Kıbrıs'ta Tek Çare Konfederasyon", Cumhuriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 14.
454. "KKTC ve AB Üyeliği", Zaman Gazetesi, 24 Mart 1998, s. 17.
455. Ergün Olgun: "Butros Gali'nin Fikirlerine Ciddi Eleştiri", Kıbrıs Gazetesi, 28 Ocak 1993, s. 9.
456. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
457. Mehmet Ali Birand: "Çözüm Güçleşti", Sabah Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 21.
458. Ali Sirmen: "Anlayamadıkları", Milliyet Gazetesi, 17 Temmuz 1997, s. 16.
459. "Gobi Temmuzda İlerleme Bekliyor", Fileleftheros Gazetesi, 29 Nisan 1981, Sayı:98, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Nisan 1981, Sayı:98, s. 1-2; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi-1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 29 Nisan 1981, Sayı:98, s. 1-2.
460. The Office of The British High Commissioner Nicosia-Cyprus, 17 December 1966 - Secretary of The State for Commonwealth Affairs, London – Dispatch No:17, KKTC Arşiv Belgesi, s. 4; 798 Sayılı Karar Taslağı, KKTC Başbakanlık Enformasyon Dairesi Başkanlığı Arşivi, Lefkoşa, 25 Kasım 1992; United Nation-Security Council "789 Resolution", 25 November 1992; United Nation-Security Council "789 Resolution", 25 November 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi; "Avrupa Yunanistan'ın Oyunağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1997, s. 8.
461. "Strateji ve Koordinasyon", Haravgi Gazetesi, 14 Eylül 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 14 Eylül 1992, s. 2.

İKİNCİ BÖLÜM

GALİ PLÂNI'NIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1.1. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 789 SAYILI KARARINDA YER ALAN “GALİ PLÂNI'NIN” DEĞERLENDİRMESİ:

1.1.1 Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın Temel Özellikleri:

Kapsamlı Çerçeve Antlaşması, Kıbrıs'ta iki halk arasındaki ilişkilere zemin teşkil edecek prosedürle ilgili açıklamaların tamamını kapsar.

Kapsamlı bir anlaşmaya göre taraflar, BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde sürdürülmekte olan barış görüşmelerinin amacına uygun davranıldığını, barışçı bir tutum içine müzakerelerin sürdürüldüğünü, buna ters düşen tüm uygulamaların düzeltilmesini, çözüm için yürütülen görüşmelerin ruhuna mugayir davranışlarla siyasî, askerî, ekonomik ve kültürel alanda zedeleyici hareketlerden kaçınmayı kabul ettiklerini belirtirler (1). Aslında bu manada Kapsamlı Çerçeve Antlaşması, çözüm için kapsamlı bir hâl çaresi ortaya koyması açısından önemlidir.

Uzun bir süre Kıbrıs Rum ve Türk toplum liderleri, Kıbrıs meselesinin adil ve kalıcı bir çözüm şekline kavuşması için önemli bir adım olan “Kıbrıs'a İlişkin Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nı” (SİSAV, 1993:29) eşit düzeyde ve Genel Sekreter'in “iyi niyet misyonu” çerçevesinde müzakere etmişlerdi. Müzakere süreci devam ederken taraflar, anlaşmanın “paket bir anlaşma” olmasına karar vermişlerdi.

Gerçek şu ki Kapsamlı Çerçeve Antlaşması hazırlanırken “Paket Anlaşma” (SİSAV, 1993:27; İsmail, 1998a:261) kavramının uygulanması belli bir amaca yönelikti. Bundaki amaç, görüşmeler sırasında taraflardan birinin veya diğerinin kabul ettiği noktaların, anlaşmanın tümünde mutabık kalınmasından sonra geçerli sayılması içindi.

Aslında anayasa, toprak, siyasî statü, egemenlik, mülkiyet, self-determinasyon hakkı ve garantiler ile “bir bütün olan Kıbrıs konusunun” (2) ‘mini paketlerle’ (3) bir yere vâdîrîlamayacağı açıktı. Belirtilen hususlar ışığında ve Kıbrıs'ın tarihî gerçekleri dikkate alınarak, gerçeği olmayan ve kalıcı anlaşmayı sağlayamayan empoze çözüm önerilerinden, baskılardan veya tehditlerden ve buna dayalı mini paket (4) yönteminden özellikle uzak durulmaya çalışılmıştır. Böylece konunun özüne dönülmesi sağlanmıştı. Bugün de empoze edilmek islenen ‘mini paket’ yöntemi yerine (5), tarafların serbest ve özgür iradesi ile Kıbrıs meselesinin bir bütün hâlinde, nihâî sonuca gidecek ve yaşayabilecek bir çözüm aranması gerekliliği ortadadır.

İşte bu yüzden Anlaşma, “Paket Anlaşma” (integrated whole) (SİSAV, 1993:29) hüviyetindedir. Bu paket anlaşma, iki toplum tarafından ayrı ayrı yapılacak referandumlarla kabul edilecek (6) ve “Geçici Düzenlemeler’in” yürürlüğe girmesine müteakip tamamlanmış olacaktır. Bunun sonunda, yeni bir ortaklık ve anayasal açıdan iki toplumlu, toprak açısından da iki kesimli bir federal “Kıbrıs Anayasası” (7) ortaya çıkacaktı.

Kapsamlı Çerçeve Antlaşması ayrı referandumlarla iki toplum tarafından onaylanır onaylanmaz, taraflar, BM Genel Sekreteri’ne bir mektup göndererek, ona, mektubu ve Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’nı Güvenlik Konseyi’ne sunması ricasıyla, Antlaşması’nın son şeklini ileteceklerdi (8). Böylece Güvenlik Konseyi, iki toplumun, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’nda anlatıldığı şekilde federal bir cumhuriyet kurma (9) kararlarını bir kez daha teyit etmiş olacaktır.

1.1.1.1. Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’nın Dayandığı Temel Prensipler:

Kapsamlı Çerçeve Antlaşması çerçevesinde kurulacak “Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nin” (SİSAV, 1990:13), kuruluş amaçlarının temel prensipleri şu şekilde ifade edilebilir:

1. Kıbrıs’ta yaşayan ve iki ayrı etnik toplumdaki oluşan Türkler ile Rumlar arasındaki süregelen çatışmaları sona erdirmek;
2. Kıbrıs’ta Türk ve Rum toplumlarının yan yana yaşamalarına zemin hazırlamak,
3. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın millî çıkarlarını korumak;
4. Doğu Akdeniz’de siyasi dengeleri ve barışı sağlamak (10);
5. Genel bir çözümün bütün unsurları ve ayrıntıları hakkında mutabık kalmak (11);
6. BM Genel Kurul kararlarını hayata geçirmek (12);
7. BM Genel Sekreteri’nin hazırladığı raporları desteklemek;
8. BM Güvenlik Konseyi’nin 186 (1964), 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991), 750 (1992), 774 (1992) ve 789 (1992) sayılı kararları atıfta bulunmak (13);
9. 1977 Denktaş-Makarios ve 1979 Denktaş-Kiprianu Doruk Anlaşmaları çerçevesinde çözüme ulaşmak.

Yukarıda ifade edilen amaca hizmet edecek şekilde “Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nin” kurulması (14), ilgili tarafların menfaatine olacak ve adada, daimi barışın gelmesine imkân sağlayacaktır.

1.1.1.2. Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’nın Dayandığı Özel Prensipler:

Adadaki iki toplum liderinin, kapsamlı bir anlaşmanın bütün maddelerinde mutabık kalınması hâlinde, gerçekleştirilebileceğini ifade ettikleri özel prensipler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Kuruluş Anlaşması'nın esasları (Anlaşmanın ayrılmaz bir parçasını oluşturan detaylı ve hukukî bir dille yazılmış ilâvelerden oluşmaktadır).
2. Kıbrıs'ta kurulacak yeni düzenle ilgili hususlar hakkında mutabakat metni.
3. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne teyit için sunulacak kararların özellikleri.
4. Avrupa Birliği'ne katılım şartları.
5. Liderlerin, siyasal konular üzerinde anlaşmaya varmaları (15).
6. Ortak deklârasyonun açıklanması ve iki halk arasındaki ilişkilerin yeni şeklini tarif eden esasların belirlenmesi (16).
7. Federasyon için yönlendirici prensiplerin tespiti: (Federal birlik, iki toplumluluk, iki kesimlilik)
8. Federasyonun anayasal yönleri: (Federal hükûmetin yetkisine verilecek güçler ve işlevler)
 - 8.1. Federal Hükûmet: Yapısı, oluşumu, işlevi ve karar alma mekanizması
 - 8.2. Federal Yasama: Oluşumu, işlevi ve güvenceleri
 - 8.3. Federal İdare: Oluşumu, işlevi, özel düzenlemeler ve güvenceleri
 - 8.4. Federal Yargının Oluşumu ve İşlevi: (Federal idarenin, yasa ve kanunların anayasaya uygunluğunun tespiti de dahil)
9. Temel hak ve özgürlükler (Üç özgürlükler, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların esasları)
10. Federe devletlerin egemenlik ilkesi
11. Politik eşitliğin sağlanması,
12. Güvenlik, garanti ve savunma: (Garanti ve İttifak anlaşmaları, asker sayısının azaltılması ve geri çekilmeleriyle ilgili takvim, askerî güç dengesi, askerî birlikler, Federal Cumhuriyetin polis güçleri ve diğer ilgili hususlar)
13. Garantör devletlerin ortak deklârasyonu
14. Federasyonun toprak yönü: (1977-1979 kriterleri, güvenlik, iktisadî verimlilik, mülkiyet ve yer değiştirenlerle ilgili görüşler)
15. Karşılıklı mülk taleplerini araştıran (ad-hoc) komitenin çalışmalarında, temel prensipler üzerinde mutabakata varılması
16. Ekonomik tedbirler ve gelişmeler: (Ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması, dengenin korunması için güvenceler ve bu konularda uygulanacak metot ve usuller)
17. Antlaşmanın uygulanması ve geçici düzenlemeler (17).

Kuruluş Anlaşması'nda ve Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın diğer bölümlerinde belirtilen yükümlülükler, Kıbrıs'ta kurulması düşünülen barışsın esasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla sorunun bütün yönlerini kapsayan ve özenle hazırlanan bu çerçeve, ilk bakışta

karışık gelse de üzerinde her iki tarafın mutabık kalması hâlinde, Kıbrıs'ta kalıcı barışın sağlanacağı unutulmamalıdır.

Siyasî bir çözüme rağmen, yukarıdaki sorunlardan kaynaklanan bir dizi ihtilaf, Kıbrıs'a yansıyacaktır (Deliceirmak, 1993:181). Bu nedenle Kıbrıs'ta bulunacak bir çözüm "paket anlaşma" (SİSAV, 1998:3) ilkesine uygun bir şekilde yürütülmesi gerekecektir. Fakat içeriği itibarıyla sorunun çözümüne yardım edici bir nitelik taşıdığından iki tarafı, kapsamlı bir anlaşmanın, aşağıda sıralanan başlık ve alt başlıklarının her birinin üzerinde anlaşma menziline getirebilecek fikirleri araştırma ve Genel Sekreter'in temsilcileri ile iki toplumun lideri arasında, ayrı ayrı görüşmelerin başlatılmasına neden olacak bir ortamın doğmasını sağladı (18). Buna göre Gali Fikirler Dizisi'nin sekiz bölümlük Kapsamlı Çerçeve Antlaşması, aşağıdaki gibidir:

- (1) Anlaşmanın genel amaçları
- (2) Federasyonun yol gösterici ilkeleri
- (3) Federasyonun anayasa yönleri:
 - (3.1) Federal hükûmetin yetki ve fonksiyonları
 - (3.2) Federal hükûmetin yapısı, oluşumu ve işleyişi
 - (3.3) Üç özgürlükler ve siyasî, ekonomik, sosyal ile kültürel haklar dahil, temel haklar
- (4) Güvenlik ve garantiler
- (5) Toprak ayarlamaları
- (6) Yer değiştirmiş kişiler
- (7) Ekonomik kalkınma ve güvenceler
- (8) Geçici düzenlemeler

Bundan hareketle kalıcı bir anlaşmanın yapısı gereği bölünmez bir bütün olduğu, tüm başlıkların eşit bir açıklıkla telaffuz edilmesi ve birbirine paralel olarak geliştirilmeleri gerektiği ve tüm bunlar yapılcaya kadar mutabakata varılamayacağı kabul edilmiş oluyordu.

Görüleceği gibi bu sekiz madde, anlaşmanın nihaî amaçlarıyla ilgilidir. Bunlar, federasyonun ilkeleri, anayasal yönü, güvenlik ve garantiler, toprak ayarlamaları, iki tarafta yerlerinden edilmiş kişiler, ekonomik kalkınma ve güvence ile geçici düzenlemelerdir. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, nihaî çözümün bütün ayrıntıları üzerinde müzakereler yapacaklar ve mutabık kaldıktan sonra bu sekiz maddenin tümü (19) üzerinde anlaşmaya varacaklardı.

1.1.2. Bütünlüklü ve Yönlendirici Hedefler:

1.1.2.1. Bütünlüklü Hedefler:

BM Genel Sekreteri, 24 sayfalık (20) Kıbrıs raporunu 23 Kasım 1992 tarihinde yayınladı. Raporda yer alan fikir, görüş, ilke ve öneriler, daha önce de tekrarlandığı gibi bu

belgede de tekrarlanmış ve bu belgenin, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs meselesine karşı yaklaşımını aksettiren doküman sıfatını muhafaza etmesine ve geçerliliğini korumasına neden olmuştur (SİSAV, 1990:57). Bu itibarla araştırmanın bu belge üzerine inhisar ettirilmesi, maksada kâfi gelen bir durumdur.

Rapor, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına ilişkin Fikirler Dizisi'nin hazırlanmasına yönelik çabalar anlatılmaya çalışılırken, ikinci bölüm, üzerinde tartışılan fikirlere vakfedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Genel Sekreter'in vardığı sonuçlar ve tavsiyeler (21) ifade edilmektedir.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması entegre bir bütün olup, her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanıp, "Geçici Düzenlemeler" adı altında yer alan hükümlerin uygulanmasından sonra iki toplumun ilişkilerine hükmedecek, anayasal açılan iki toplumlu, toprak yönünden de iki kesimli federal bir temele dayalı, yeni bir ortaklık ve yeni bir anayasa ile sonuçlanacaktı.

Çerçeve Anlaşması, 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmalarına dayalı olup, BM Güvenlik Konseyi'nin özellikle 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) ve 750 (1992) (22) sayılı kararları ile uyumlu olacaktır.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, Kıbrıs'ın Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğunu ve iki toplum arasındaki ilişkinin bir 'azınlık-çoğunluk ilişkisi' değil, Federal Kıbrıs Hükûmeti'nin iki toplumu arasındaki ilişki olduğunu bir kez daha teslim etmektedir.

Kıbrıs Anlaşması'nın tek uluslararası kimliğe sahip, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü korunan, Genel Sekreter'in 3 Nisan 1992 (S/23780) tarihli raporunun 11. paragrafında tarif edildiği şekilde siyasî eşitliğe sahip, iki toplumlu, iki kesimli federasyona dayalı (23) bir "Kıbrıs Devleti" olmasını ve bu devletin kısmen veya tamamen bir başka ülke ile 'birleşmesinin', 'ayrılmasının' veya 'bölünmesinin' yasaklamasını güvence altına aldığı görülmektedir. Bununla birlikte iki toplumun siyasî eşitliğini, hakkı ile teslim etmekte ve bunu, özenle garanti altına almaktadır. Siyasî eşitlik, federal hükûmetin tüm organlarına ve idaresine eşit sayıda katılım anlamına gelmemekle birlikte, federal anayasanın onaylanması veya değiştirilmesinin her iki toplum tarafından kabulünün gerekliliğini, federal hükûmetin her organında alınacak kararların her iki toplumun etkin katılımını (24), federal hükûmette, toplumlardan birinin çıkarlarına ters düşen önlemler alınmasına fırsat vermeyecek şekilde güç dağılımı yapılmasını ve iki federe devletin eşit ve benzer güçlere ve işlevlere sahip olmasını (25) güvence altına almaktadır.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, federal hükûmetin işlev ve yetkileri ile üç organının (yasama, yürütme, yargı) oluşum ve işlevini içine alan, her iki toplumun etkin katılımını ve federal hükûmetin etkin icraatını güvence altına alan hükümleri de içermektedir (26). Bununla birlikte her iki toplum, birbirinin kimlik ve bütünlüğünü kabul ederek, karşılıklı saygı, dostluk ve işbirliğine (27) dayalı yeni bir ilişki için çaba harcamayı da taahhüt edeceklerdir. Bu

amaçla her iki toplum, bu taahhüde ters düşecek her türlü davranışı terketmeyi kabul edecek ve mutabık kalınan çözümlere yönelik uğraşları engelleyecek eylemlerde de bulunmayacağını teyit edecektir.

Böylece BM Genel Sekreterliğinin iyi niyet misyonu çerçevesinde Kıbrıs Rum ile Türk toplumlarının liderleri, kalıcı bir çözüme doğru önemli bir adım atarak, kapsamlı bir çözüme ulaştırmaya çalıştırılmış olacaktı.

Bu düşüncenin ilk merhalesi olarak Kıbrıs meselesi, bir bütün olarak ele alınacak ve iki toplumun temsilcileri arasında yapılacak müzakerelerle çözüme kavuşturulması kararlaştırılacaktı (28). Ardından iki toplumun temsilcileri arasında görüşülüp paraf edilen hususlar, her iki toplumun tasvibinden sonra kesinlik kazanacaktı. İşte bu, Gali Fikirler Dizisi'nin bütünlüklü hedeflerinin en önemli unsuru olarak ortaya çıkmaktaydı. Fakat bu unsur, taraflar arasında ciddi bir algılama farklılığını da beraberinde getirmiştir.

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, 20 Ocak 1994 tarihinde BM Genel Sekreteri Butros Gali'ye bir mektup göndererek (İsmail, 1998a:260), müzakere süreci içerisinde, üzerinde her iki tarafça mutabakata varılmış temel esaslardan biri, kapsamlı çözümün bütün veçheleri itibarıyla kabul edilmesi hâlinde geçerli olabileceğini belirtti (İsmail, 1998a:261). Türkiye de bu görüşe katılarak, "Kıbrıs meselesini" bir bütün hâlinde gördüğünü açıkladı. Bu yüzden Kıbrıs meselesinin kapsamına giren ikincil sorunlar, birbirinden ayrı ve bağımsız olarak düşünülüp, çözüm için ayrı ayrı ele alınamayacağı ifade edilmiş oldu. Böylece Türk tarafı, Kıbrıs meselesine bağlı birincil ve ikincil türden sorunları, birbiriyle bağlantılı olduğundan, çözümleri de birbirlerine ilişik olduğu tezini savundu.

Adım adım çözüm taktiği için geçmiş deneyimlerin cesaret kırıcı olduğunu belirten İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Sir David Hanay ise "kapsamlı bir çözüm çabasının daha yapıcı" (29) olacağını ifade etti.

Bundan hareketle "asker çekme konusunda ödün verelim, ama diğer konularda sıkı durup kesinlikle ödün vermeyelim" (30) görüşü hatalı bir görüştür. Böylesine kısmi ödün vermeyi benimseyen bir tutum ya da politika izlenerek, Kıbrıs meselesinin çözümlenmesi mümkün olmayacağı açıktır. Aksi takdirde Rum tarafının uygulamak istediği "salam politikasıyla" (31) Kıbrıs meselesini dilim dilim çözmek yarardan çok zarar getirecektir. Çünkü İngiliz Dışişleri eski Bakanı Sir Thomas'ın da dediği gibi "her hususta anlaşılmadıkça, peyderpey uygulamaya gitmek demek, Türk tarafının siyasî ve idarî pozisyonunu erozyona tâbi tutmak demektir" (Denktaş, 1998:166-167).

Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimi, Kıbrıs sorununu bir "ödünler sistemi" (32) gibi görmesi ya da düşünmesi ve bu sistemin temel taşlarından başlıcalarını yerinden çekip çıkarması, Kıbrıs'a kalıcı bir barışı getirmeyecektir.

Yukarıda ifade edilen gerçekler ışığında anlaşmanın Bütünlüklü Hedefler (33), iki halk arasındaki ilişkilerin yeni şekline dair prensipleri ortaya koymaktadır. Buna göre:

1. Kıbrıs Türk lideri ile Rum lideri, her biri 1960'ta egemenliği birlikte devralan ve kurucu ortak olarak iki toplumlu "Kıbrıs Cumhuriyeti'ni" birlikte oluşturan kendi halkları adına görüşmeleri yapacaklardır.

2. Anayasal açıdan iki toplumlu, toprak açısından ise iki kesimli (bi-zonal) olan federal bir devletin kurulması amaçlanmaktadır.

3. Kapsamlı çözüm, iki halkın tabîi hakkı olan ve BM Anayasası'nda bulunan self-determinasyon ilkesi uyarınca, ayrı referandumlarla onaylanmasında mutabıktırlar.

4. Taraflar entegre bir bütün olarak kapsamlı bir çözümün ana hatlarını içeren taslağı hazırlamak için çaba harcayacaklardır.

5. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin (KFC) bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve bağlantısızlık vasıflarını koruyacaklardır.

6. Her halkın farklı bir millî, dinî ve kültürel kimliğe sahip olduğunu ve bu iki halkın siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da dahil, bütün insan haklarının kapsamlı bir çözüm çerçevesinde teminat altına alınması gerektiğini kabul edeceklerdir.

7. İki halkın ilişkileri, birbirinin varlığına, bütünlüğüne ve siyasî eşitliğine karşılıklı olarak saygı göstermesi esasına dayandırılacaktır.

8. İki halk, barış içinde varlıklarını sürdürmeli ve kuvvet kullanılması veya kullanma tehdidinde bulunulması ya da herhangi bir şekilde şiddet kullanılması tehlikesi ile karşılaşmadan yaşamını güvenlik içinde sürdürecektir.

9. Dostluk ve işbirliği politikası izlemenin tarihî bir gereksinim olduğunu ve bağlantısızlık ilkeleri çerçevesinde bütün ülkelerle barış ve dostluk ilişkilerini geliştirmeye çalışmanın gerekliliğinin altını çizeceklerdir.

10. Taraflar arasındaki her türlü belge ve görüş teatisi kamuoyundan ve basından gizli tutulacak ve hiçbir açıklama yapılmayacaktır (34).

11. Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın onaylanmasından hemen sonra üç garantör devletten, iki toplumdan ve UNFICYP'ten (Kıbrıs'taki BM Barış Gücü) oluşacak, geçici bir izleme "Komitesi" oluşturulacaktır.

Yukarıda ifade edilen bütün maddeler, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın ana unsurları hakkında "ortak bir anlayışı" geliştirmek için tasarlanmıştır.

Bundan da anlaşılıyor ki, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın "Bütünlüklü Hedeflerine" dayalı bir çözüme varılacak unsurların belirlenmesi ve anlaşmazlık konusu olmaya devam eden veya daha fazla görüşülmeye ihtiyaç duyulan hususların müzakeresinin sürdürülmesi ile mümkün olacaktır.

1.1.2.2. Yönlendirici İlkeler:

Yönlendirici ilkeler, 'Bütünlüklü Hedeflerin' bir alt birimi olmakla birlikte, birbirlerini tamamlayan iki unsurdan biridir. Bunları yapısı itibarıyla üç ayrı grupta toplamak mümkündür:

1. Federal birlik,
2. İki toplumluluk,
3. İki kesimlilik (35).

BM Genel Sekreteri'nin 31 Ağustos 1992 tarihli raporuna ekli olarak yayınlanan ve Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) sayılı kararı ile teyit edilen Kapsamlı Çerçeve Anlaşmasına ilişkin "Fikirler Dizisi'nin" (SİSAV, 1993:7) ve tarafların işbu dizi hakkındaki tutumlarına dair BM Genel Sekreteri'nin 19 Kasım 1992 tarihli raporunun ilgili maddelerinde bulmak mümkündür.

Buna dayalı olarak "Yönlendirici İlkeler" aşağıdaki gibidir:

1. İki toplumlu ve iki kesimli federasyon, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları tarafından özgürce kurulacaktır. İki toplum tarafından federal hükûmete bırakılmamış olan tüm yetkiler, iki federe devlete ait olacaktır (36).

2. Federal anayasa, ayrı referandumlarla iki toplum tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek ve yalnızca her iki federe devletin onayı ile değiştirilebilecektir.

3. Federal Cumhuriyet, siyasî açısından eşit, iki federe devletin tek toprağı olacaktır.

4. Federal Cumhuriyet, her iki topluma ait bölünmez tek egemenliğe sahip olacaktır. Topumlardan biri, diğeri üzerinde egemenlik talep edemeyecektir (37).

5. Federal Cumhuriyet, federal anayasaya uygun federal yasalarla düzenlenecek tek uluslararası kimlik ve vatandaşlığa sahip olacaktır. Federasyonun vatandaşları Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin vatandaşlarından oluşacaktır. Bir tek federasyon vatandaşlığı olacak ve bu da federal yasayla belirlenecektir (38).

6. Federal anayasa, her toplumun kimlik, bütünlük ve güvenliğinin yanı sıra, siyasî, ekonomik, sosyal, kültürel ve dinî haklarını koruyacaktır. Bütün vatandaşlar, yasa karşısında eşit olacaktır.

7. Federal cumhuriyet laik olacak, dinî fonksiyona sahip kişilerin federal hükûmet veya federe devletlerde siyasî bir görev almak üzere seçilmesi veya tayini yasaklanacaktır.

8. Federasyonun resmi dilleri Türkçe ve Rumca olacak ve bu iki dil bütün federal belgelerde aynı zamanda ve eşit olarak kullanılacaktır. Bütün federal organların çalışmalarında her iki dilde eşit şekilde kullanılacaktır. Gerektiği durumlarda, iki tarafını ortak onayı ile İngilizce de kullanılabilir.

9. Federal cumhuriyet, tarafların üzerinde anlaşacağı bir bayrağa sahip olacaktır. Federal bayrak, federal bina ve noktalarda diğer tüm bayrakların yerine asılacaktır. Ayrıca her federe devlet, kendi bayrağına da sahip olacaktır.

10. Federal hükûmetin uygulayacağı tatiller üzerinde anlaşılacak ve bunlar, federal anayasada yer alacaktır.

11. İki federe devlet, eşit ve benzer yetki ve işlevlere sahip olacaktır (39).

12. Her federe devlet, bir tek toplum tarafından yönetilecektir.
13. Her federe devlet, kendi yönetimi hususunda kendi kararını verecektir. Kararlar, federal anayasa ile uyumlu olacaklardır (40).
14. Federal hükûmet, iki devletin yetki ve işlevleri üzerine uzanmayacaktır.
15. Güvenlik, asayiş ve düzen, her federe devletin kendi sorumluluğunda ve federal anayasaya uygun tarzda olacaktır.
16. Geçici dönemde, her iki dinin kutsal saydığı mabetler ile tarihî binaların kullanımı ve korunması hususunda işbirliği yapacaktır.
17. İki toplum arasında toprak dağılımı 1981’de hazırlanan Gobi Plânı doğrultusunda yapılacaktır. Güzelyurt ve Mağosa bölgeleri ile Gobi hattında değişiklik yapılacak ve Karpaz Yarımadası’nda bir de Rum kantonu oluşturulacaktır.
18. Başkanlık sisteminde başkan ve yardımcısı aynı toplumdan olmayacaktır.
19. Biri alt, diğeri üst olmak üzere iki meclis kurulacaktır. Meclislerin oluşumu ve yetkileri birbirinden farklı olacak, üst mecliste Türk ve Rum üye sayısı eşit olurken, alt mecliste temsiliyet nüfus oranına göre oluşturulacaktır.
20. Federe iki cumhuriyetin sınırları, federal anayasada tarif edileceklerdir. Federasyonun toprak bütünlüğü korunacaktır.
21. Federasyonun uluslararası bir kişiliği olacaktır. Cumhuriyetler, federal anayasada belirleneceği şekilde uluslararası alanda faaliyet gösterme yetki ve özgürlüğüne sahip olacaklardır. Federasyonun uluslararası temsiliyeti, iki toplumlu olacak ve iki taraf arasında yapılacak özel bir anlaşmaya bağlı bulunacaktır (41).
22. Kıbrıs’ın herhangi bir başka ülkeyle tamamen veya kısmen birleşmesi, federal anayasayla yasaklanacaktır. Böyle bir amaca yönelik her hareket, Federal yasa altında cezalandırılmayı gerektiren bir suç sayılacaktır ve bu ilke, federal anayasaya işlenecektir. Herhangi bir uluslararası birliğe katılmak veya böyle bir birlikte anlaşma yapmak gibi federasyonun egemenliğini etkileyecek antlaşmalar yapmak, cumhuriyette düzenlenecek ayrı referandumların sonucuna bağlı olacaktır.

Kıbrıs sorununun bütün ana hatlarını kapsayan “Yönlendirici İlkeler” (42) için Genel Sekreter, her iki tarafın yetkilileri ve uzmanları ile istişare ederek, iki toplumlu ve iki bölgeli bir federasyonu içeren anlaşma taslağını meydana getirdi.

Her iki tarafla yaptığı uzun ve yorucu görüşmelerden sonra Gali, bu nevi anlaşma taslağı hazırlayarak taraflara imzalanmak üzere sundu. Kıbrıs Türk tarafı, dokümanı inceledikten sonra müspet buldu ve Denktaş, toprakla ilgili yüzdelikler ve harita konuları hariç (43) olmak kaydıyla kapsamlı görüşmelere hazır olduğunu belirtti.

Kıbrıs Rum lideri Vasiliu ise bu taslağı görüşme zemini olarak kabul edebileceğini açıkladı. Aslında BM Genel Sekreteri'nin her iki tarafa da sunduğu bu belge, Kıbrıs meselenin bütün veçhelerini içine alan bütünlüklü bir belge idi.

Anlaşma taslağı, taraflarca yapılan uzun müzakereler sonucunda ortaya çıkmış ve “bütünüyle ya kabul veya reddedilmesi” tasarlanmıştı. Bununla birlikte Kapsamlı Çerçeve Antlaşma taslağı “ver ve al” (44) kuralına uygun olarak hazırlanmıştı ve her iki tarafa da bazı yönlerden avantaj, bazı yönlerden de dezavantaj hâller getirmekteydi.

Toprak, güvenlik ve mal-mülk konusunda Rum tarafı, anayasa konusunda da daha çok Türk tarafı tatmin edilerek “denge” (45) kurulmaya çalışılmıştı.

Genelde, BM Genel Sekreteri'nin Taslak Çerçeve Anlaşması iki bölge federal bir Kıbrıs için zemin hazırlamakta ve Kıbrıs Türklerinin politik eşitliğini tanımaktaydı (46). Lakin Kıbrıs Rum lideri Vasiliu'u, bunu hiçbir zaman kabule hazır değildi.

Kıbrıs Türk tarafı, federal yapı konusunun, anayasal konu üzerinde anlaşabilmek ve bu çerçevede, bu yapının temel unsurlarını belirleyebilmek maksadıyla, görüşmelerin bundan sonraki safhasında ele alınması gerektiği görüşündeydi. Ancak bundan, anayasal konunun temel unsurlarını oluşturan aşağıdaki konularda anlaşmaya varılmadan, herhangi bir ilerleme kaydedilemezdi. Buna göre:

- Ortaklığı oluşturan iki halkın siyasî eşitliği;
- Federal organlara ve karar verme mekanizmasına etkili biçimde katılımları;
- Anayasal güvenceler (Cerrahoğlu, 1998:198).

Bu durum kısaca özetlenecek olursa, iki kesimli, iki toplumlu Federal Cumhuriyetin Kıbrıslı Rumlar ve Türkler tarafından özgürce kurulacağı ve Merkezî Hükûmete verilmeyen tüm yetkilerin Federe Devletlere ait olacağı ilkeleri belirtilmekle beraber, her federe devletin kendi toprakları üzerinde egemen olması gerektiği (Gazioğlu, 1997:13) hususu göz ardı edilemezdi. Burada ana ilke olarak bir toplumun diğeri üzerinde egemenlik kuramayacağı ve anayasaca kısıtlanmamış alanlarda, her federe devletin egemen olacağı hususunu beraberinde getirmesiydi.

2. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990.
2. “Maraş ve Lefkoşa Havaalanı ile İlgili Değerlendirme Notu”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 6.
3. TBMM, mini paketlerle çözüme gidilemeyeceğini ifade etti (“Maraş Verilemez”, Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 1).
4. SHP İstanbul Milletvekili Nami Çağan: “Kıbrıs’ta iki toplumun siyasî eşitliğine dayalı çözüm, küçük paketlerin Türk tarafına dayatılması ile oluşturulamaz” (“TBMM’de Ortak Görüş”, Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 3).
5. “Maraş ve Lefkoşa Havaalanı ile İlgili Değerlendirme Notu”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 6.
6. Madde:1
7. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990.
8. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992; SİSAV, 1993:6.
9. Madde:101.
10. Ali Fikret Atun: “Türk Askeri Kıbrıs’ta - 3”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1993, s. 13.
11. Denktaş’ın 24 Ağustos ve 22 Kasım 1988 ile 9 Ocak ve 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu belgelerin KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nden derlenmiş halidir.
12. Özellikle 3212 (1964) sayılı kararı.
13. Madde:2.
14. Ali Fikret Atun: “Türk Askeri Kıbrıs’ta - 3”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1993, s. 13.
15. Daha geniş bilgi için bkz... “BM’den İmzala Dayatması”, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ocak 2003, s. 7.
16. Üzerinde anlaşmaya varılan metinler, iki tarafın temsilcilerince parafe edilmesi ve görüşmelerin sonuçları iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni zeminini tanımlayan ortak bir bildiri ile duyurulmasıdır. Ortak bildiri, Federal Anayasa’nın ‘önsözü’ niteliğini taşımaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990.
17. Tespit edilen 17 basamaklı özel prensipler, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’na esas oluşturacak niteliktedir. Bunun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002; “BM’den İmzala Dayatması”, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ocak 2003, s. 7; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990; Necatigil, 1998:394-395.
18. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
19. “Dörtlülük Zirve’yi Başlatan Mektup”, Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19; “Butros Gali’nin Plânı”, Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992; Deliceirmak, 1997: 36.
20. “Kıbrıs Raporu”, 23 Kasım 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, s. 1.
21. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
22. “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
23. “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
24. “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
25. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
26. “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
27. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
28. TBMM’nin 10 Haziran 1993 Tarihinde “Kıbrıs Sorunu” ile İlgili Olarak Oy Birliğiyle Onayladığı Tarihi Bildiri: Tutanak Dergisi - 10 Haziran 1993.
29. “Agon: ‘Hannay’ın Temasları”, Agon Gazetesi, 9 Temmuz 1996, s. 14; Deliceirmak, 1997:189.
30. Osman Ancin: “Kıbrıs’taki Türk Askeri Bu Aşamada Çekilemez”, Tercüman Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 18.

31. Alithia gazetesine göre Vasiliu, "Güvenlik Konseyi'nin bir karar sureti ile BM Genel Sekreteri'nin hazırladığı bir çözüm çerçevesini kabul etmesi mümkün mü?" sorusuna, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın, sınırları belirleyen bir çerçeve çözüm olmadığını, bunun ancak görüşmeler için zemin teşkil edeceğini ifade etti ("Vasiliu ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, 5 Ağustos 1992, s. 11).
32. Osman Ancın: "Kıbrıs'taki Türk Askeri Bu Aşamada Çekilemez", Tercüman Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 18.
33. Anlaşmanın "Bütünlüklü Hedefleri" hakkındaki görüşler için bkz... SİSAV, 1990:5; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990; SİSAV, 1993:243-244; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992; Kıbrıs Türk Tarafının Görüşmelerin Gelecekteki Seyri Konusundaki Yaklaşımı (22 Kasım 1988).
34. Vasiliu'nun gazetecilere "masaya iki yeni belge kondu" haberini vermesinin ardından, ertesi gün gizli metnin Rum ve Yunan gazetelerinde yayınlanması, sadece Denktaş'ı değil, görüşmeleri de sıkıntıya soktu. Denktaş aniden, "belgeyi reddeden taraf" durumuna düştü. Toplantıya hiçbir kâğıt imzalamayacağı koşuluyla gelen birinin önüne yeni bir belge sunulması, Butros Gali'in ustalığıyla denk düşen bir durum değildi. Ama Rum tarafının da bunun üzerine atlayıp "belgeyi Denktaş reddetti" propagandasına yol açtığını, Gali de farkındaydı. Nitekim Vasiliu, daha sonra düzenlediği basın toplantısında, oyunun finalini şu sözlerle yaptı: "Gali'in sunduğu belgeyi, rezerv hakkımı saklı tutarak, olumlu yaklaşıyorum; ama Denktaş reddediyor. Bu müzakere sürecini etkili kılmak için Güvenlik Konseyi uzlaşma istemeyen tarafı tespit etmeli ve cezalandırmalıdır" dedi (Ferai Tınç: "Denktaş İyi Ki Gitti", 17 Ağustos 1997, Hürriyet Gazetesi, s. 19).
35. A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 5; Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 6 April 1989.
36. Türk görüşüne göre iki cumhuriyet, federasyonun kuruluşunda bütün yetkilerin kaynağı olacak ve ortak federal organların spesifik olarak belirleyecek yetki ve işlevlerini paylaşacaklardı. Federatif düzenlemeler altında, iki halk güç paylaşımına gidecek ve federal organlarla karar mekanizmalarına eşit ve etkili bir şekilde katılmaları güvence altına alınacaktı. Geri kalan yetkiler, cumhuriyetlere ait olacaktı. İki halkın barış içinde ve birbirlerinin endişe, hak ve çıkarlarına karşılıklı saygılı olduğu bir ortamda varlığını sürdürmesini sağlamak için federal anayasada, federasyonun karar üretiminde görüş birliği ile hareket edilmesine azami önem verilecekti. Bu noktadan hareketle, federal yapı ile federatif düzenlemeler, iki halkın temsilcilerinin görüş birliği içinde karar almalarını mümkün kılacak şekilde belirlenecekti (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a verdiği belge; Cerrahoğlu, 1998:245-246).
37. Kıbrıslı Türklerin görüşü ise federasyonun üyeleri olarak iki halk ile onların cumhuriyetleri, federal anayasa altında kendi bölgelerinde egemen olacaklardı. İki cumhuriyet federasyonun egemenliği kadar birbirlerinin egemenliğine de saygı gösterecekler ve federasyonda bu şekilde tanımlanacaktı. Güvenlik ve adalet, her cumhuriyetin kendi bölgesi içinde, kendi yetkisi ve sorumluluğu altında olacaktı (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a verdiği belge; Cerrahoğlu, 1998:245).
Kıbrıs Türk tarafına göre her Federe Devlet, federasyonun egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemendir. Egemenliği siyasî açıdan eşit iki hukukî kişilikten kaynaklanan, iki toplumlu ve iki kesimli Federal bir Cumhuriyet, ancak bu şekilde kurulabilirdi. Böylece eşit iki Federe Devletten her biri, kendi kararlarından bir bölümünü, serbest rızası ile Federal Hükûmete aktarılması mümkün olacaktı.
- Kıbrıs Rum tarafı ise 'Kıbrıs halkını' birlikte oluşturan Rum ve Türk toplumlarının serbest rızaları ile iki toplumlu ve iki kesimli Federal Cumhuriyet kurulabileceğini savunuyordu (SİSAV, 1993:12).
38. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a verdiği belge; Cerrahoğlu, 1998:247.
39. Kuzeyde Kıbrıslı Türkleri, Güneyde ise Kıbrıslı Rumları temsilen ve siyasî bakımından eşit olan iki cumhuriyetten oluşacaktır. Bu iki cumhuriyet, aynı yetki ve işlevlere sahip bulunacaktır. Tarafardan hiç biri, federasyonda ikinci bir role indirgenmeyecektir (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a verdiği belge; Cerrahoğlu, 1998:245).
40. Bundan da Kıbrıs'ta iki kesimli ve iki toplumlu "bir federal cumhuriyet" kurulacak ve iki yerel hükûmet oluşacaktır (Deliceirmak, 1997:36).
41. Kıbrıs Türk tarafı Cumhuriyetin içte ve dışta, temsilinin hiçbir zaman aynı toplumun elinde bulunmaması gerektiği görüşündedir. Federal anayasa da bunu sağlamalıdır (Cerrahoğlu, 1998:198).
42. "Peace Efforts on Cyprus – and Intransigence of Greek Cypriots Introduction", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, s. 54.
43. "Peace Efforts on Cyprus – and Intransigence of Greek Cypriots Introduction", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, s. 54.
44. "Peace Efforts on Cyprus – and Intransigence of Greek Cypriots Introduction", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, s. 55.
45. "Dönüşümlü Başkanlık", Kıbrıs Gazetesi, 25 Eylül 2000, s. 1.
46. "Peace Efforts on Cyprus – and Intransigence of Greek Cypriots Introduction", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, s. 56.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEDERAL ANAYASANIN ÖZELLİKLERİ

1.1. FEDERASYONUN ANAYASAL ÇEHRESİ:

Platon, hakça bir düzenin kurulabilmesi için yönetimin gerçekleri bilen kişilerin eline geçmesi gerektiğini iddia ediyordu (Sinanoğlu, 1980:2). Bu da gösteriyor ki, her Yunan filozofu gibi, Platon da devlet işlerine yakından ilgiliydi. Devlet yönetimi ile ilgili sorun, Platon'un özellikle uğraştığı bir sorundu. Çünkü Platon'un felsefesi, insan ve toplum felsefesi idi. Bunun Yunanca adı da Politeia'dı (Devlet Yönetimi) (Sarica, 1996:18). İnsanın erişmek istediği mutlak hakikatler, mutluluk, insanlar arası ilişkiler, bu ilişkilerde egemen olması gereken ilkeler (Sinanoğlu, 1980:6) ve bütün bunlar, onun devlet yönetimi anlayışına temel olmaktaydı.

Aslında Platon'un "Devlet" adlı yapıtı, politika ile felsefe arasındaki bağı açık olarak ortaya koyuyordu. Ona göre gerek özel yaşamı, gerek kamu yaşamını düzene koyacak olan veya doğru yolu gösterecek olan felsefeydi. Buna karşın Montesquieu için ise her yönetim biçiminin bir temel ilkesi vardı. İnsanlar yönetim biçimini ayakta tutan bu temel ilkeye uygun davrandıkları sürece rejim yaşayabiliyordu (Sarica, 1996:111). Ancak, demokratik cumhuriyetin temel ilkesi, erdemdi ve her vatandaşın kamu yararını kendi yararından üstün tutması gerekiyordu. En azından Montesquieu, demokratik cumhuriyette erdem derken bunu kastediyordu. Çünkü rejimi, demokrasideki çoğunluğun, yani teker teker kişilerin "erdemiyile" (Sarica, 1996:76) ayakta tutabilirdi. Onun için de bu ilkenin, küçük yaştan başlayarak herkesin kalbine, eğitim yoluyla yerleştirilmesi gerektiğini savunuyordu.

Halbuki günümüzde demokratik ülkelerin hemen hepsinde anayasanın üstünlüğü ilkesine dayalı anayasalı millî devlet rejimi (1) yürürlükte bulunmaktaydı. Bu düzende, normalde hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanmamakta, anayasaya aykırı kanun yapılamamakta ve bütün kanunlar, anayasaya uygun olma mecburiyetinde bulunmaktaydı. Aslında bunun nedeni de kamu otoritesinin somut olarak belirtildiği en üst kurumun, anayasa (Aydın, 1992:59) olmasından ileri gelmekteydi. Ancak anayasanın bütün kanunlardan üstün olmasını, ülke yöneticilerinin bütün işlemlerinde anayasa dışına çıkmamalarını ve anayasanın verdiği yetkilerden fazlasına sahip olmalarını ifade eden "anayasanın üstünlüğü prensibi" (Aydın, 1992:59), hemen hemen bütün demokratik rejimlerde benimsenmiş olmakla birlikte, uluslararası anlaşmaların mevzuat hiyerarşisi içerisinde bütün ülkeler ve devletlerce de kabul edilmiş de (Pazarcı, 1985:93) sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş bir yeri bulunmamaktaydı. Fakat gerçek şu ki anayasalar, toplumsal uzlaşma metinleridirler (Tamçelik, 1999:10). Aslından uzlaşma da belirli konularda

asgarî ölçülerde anlaşma demektir. Dolayısıyla sosyal olarak farklılaşmış bir toplumda, demokratik yöntemlere göre anayasa yazmak, bu genel eğilimleri doğru saptamakla mümkün ve başarılı olabilirdi. Gerçekten de anayasa, kişilere hukuk koruması sağlarken, toplumsal hayatın işleyişinde de genel çerçeveyi çizmektedir. Dolayısıyla anayasalar, toplumun gelecekteki beklentilerine cevap verebilmeli, topluma ivme katabilmeli ve en önemlisi demokratik hakları koruma altına alabilmelidirler (Tamçelik, 1999:11). Bu açıdan demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran en önemli özellik, zorlama ve dayatmalara değil, halkın kendi iradesiyle yarattığı demokratik geleneklerle yerleşmiş kurallara dayanmasıydı. Bundan hareketle demokrasinin iyi işlediği ülkelerde, anayasal geleneklerin daha çok oluşmasından ötürü ayrıntılı bir anayasa yazma ihtiyacı yok gibidir.

Aslında toplum olma, hukuksallaşmayla başlayan bir süreçti. Bu, adeta birbirine paralel gelişti. Bu yüzden toplumsuz hukuk veya hukuksuz toplum düşünülemezdi. Toplumun gelişmişlik düzeyi az ise hukuk düzeni de az gelişmiş veya bunun tam tersi, yani ileri ise hukuk düzeni de ileri idi. Ancak günümüzde en etkin hukuk düzeni, “Millî Devlet’in” (2) hukuk yapısında vardı. Bu yönü ile millî devlette anayasa, objektif bir metindir. Yetkili kurumlar ise buna göre hareket ederler. Yasa yapıcı, kuralı sınırsız koyabilirdi. Çünkü bu sınırsızlık, egemenliğinden (3) gelmekteydi. Bu yetki ile kural koyar, uygular düzeni geliştirir ve her şeye egemen olurdu.

Şu bir gerçek ki, millî devletteki anayasada devletin temel nitelikleri belirlenirken, ana kıstaslar mutlaka ifade edilirdi. Bununla birlikte temel hak ve hürriyetler, kişisel özgürlükler, insan hakları, demokratik toplum yapısı, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, anayasa ile teminat altına alınmaktaydı (Tamçelik, 1999:11). Sırf bu yüzden millî devletlerde kurallar pek çoktu. Zaten bu kurallar çokluğu tasnif ihtiyacını beraberinde getirmişti. Ceza, vergi, medeni, idari vb. kanunlar diye tasnif ediliyor olmasının sebebi de işte buydu. Bu durum, beraberinde “sistemleşme olgusunu” (4) ortaya çıkartı ve buna da “hukuk sistemi” (5) dendi. Böylece toplumsal uzlaşma, “anayasa ile korunur” (Tamçelik, 1999:13) duruma gelmiş oldu.

Aslında modern devlet anlayışının ortaya çıkışını belirleyen temel dinamik, iktidarın kaynağına ilişkin değişimdi. Artık iktidarın kaynağı insan üstü veya ötesi herhangi bir kutsal güce, yani Tanrı’ya dayanmamakta ve iktidarın elde ediliş biçimi de gelenek, kan bağı veya soyla belirlenen tekelci süreklilikten arındırılmıştı (Yağcı, 1998:27). Bir başka deyişle cemaat yapısının parçalanması sonucunda, toplumsal yaşamın teşkilatlanması rasyonel kurallara bağlanmıştı.

Devlet ve bireyler arasındaki ilişkilerin “gayri şahsî” bir nitelik kazandığı bu gelişim, devlet ve birey arasındaki mesafenin “sözleşme” (Yağcı, 1998:29) esasında korunduğu ve yine devletin egemenlik hakkının yasayla sınırlandırıldığı bir çerçeve oluşturmaktaydı. Söz konusu sınır, bireylerin doğuştan sahip oldukları düşünülen “tabiî haklarla” (Yağcı, 1998:29) ifade edilmekteydi.

Bu yönü ile modern ulus, cemaat bağlarından kopan bireyin, dil, din, ırk, cinsiyet farkı gözetilmeksizin, soyut bir eşitlik prensibi çerçevesinde oluşturduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik bir bütündü (Yağcı, 1998:30). Dolayısıyla kurulması düşünülen Kıbrıs Federe Devleti, daha önce Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında pek uygulanmayan laisist politikalar, devletin dinî inançlar, ırkî kökenler ve yaşam biçimleri karşısında nötr bir konumda tanımlanması gerektiğini göstermekteydi. Bundan dolayı Kıbrıs meselesinin hâlli için çalışan araştırmacıların en çok karşılaştıkları sorunlar, ada insanı üzerinde sosyal psikoloji ve siyasal sosyoloji yönünden yapılan inceleme veya görüşlerin noksanlığıdır. Aslında bu cepheden biri eksik olduğunda, ada insanı sadece bir beden veya bir madde olarak kalmaktaydı. Bu nedenle Kıbrıs meselesinin sosyal temelleri ortaya konulurken, ada toplumlarının psikolojik ve sosyolojik yönlerinin dengeli olarak ele alınması gerektiği ortadadır.

Bu meseleye psikolojik ve sosyolojik yönden yaklaşmak isteyenler, aslında iki ayrı temelden hareket etmek isteyebilirler. Buna göre psikoloji, doğuştan olan ve bütün insanlarda az çok ortak olan ‘özelliklere’ (Ergun, 1994:21), sosyoloji, sonradan kazanılan, topluma ve zamana göre değişen ‘toplumsal bilinç’ (Ergun, 1994:21) hâllerine dayanmalıdırlar. Bu yönü ile sosyal olaylar ve sosyal gerçekler, genel olarak çok yönlü ve karmaşık bir nitelik taşırlar. Bu nitelikleri dolayısıyla basitleştirme ameliyelerine pek elverişli olmadıkları gibi dar ve tek yönlü yorum kalıplarına da kolayca sığmazlar. Dolayısıyla devlet düzeninden söz edildiğinde o düzeni kuranlar, devletin otoritesinden söz edildiğinde o otoriteyi kullananlar, devletin kanunlarından söz edildiğinde ise o kanunları yapanlar aslında hep insanlardı (Kapani, 1988:44). Düzeni kurmak, otoriteyi kullanmak, kanunları yapmak veya uygulamak yetkileriyle donatılmış olan bu insanlardı. Bu insanların belli siyasal tercihleri, belli ideolojik eğilimleri, belli dünya görüşleri vardı. Bunlar toplum içinde belli bir sosyal sınıfın veya grubun temsilcisiydiler. Dolayısıyla, devlet adına yapacakları kanunlar, alacakları kararlar, açıktan açığa ve doğrudan doğruya toplumun bir kesimini, bir sınıfını gözetmese bile bazı sınıflar ve zümreler bunlardan diğerlerine göre daha çok yararlanacaklardı. Gerçi onlar, çoğu zaman aldıkları kararların tüm “ülke yararına” veya “halk ve millet yararına” olduğunu ileri süreceklerdi. Fakat bu iddia gerçekleri hiçbir zaman değiştirmeyecektir. Nitekim günümüzde “devletin kişiliği kavramının vazgeçilmezliği” (Burdeau, 1970:53) görüşünü savunan hukukçular bile bu realiteyi görmemezlikten gelemiyorlardı. Hele bunu, Kıbrıs’ta gözardı etmek mümkün değildi. Hele alınan siyasal kararlar, devletin damgasını taşıdığı ve onun otoritesine büründüğü için toplumda geçerlilik kazanmaktaydı. Dolayısıyla bu kararların arkasında devleti yönetenlerin, iktidar sahiplerinin siyasal tercihlerinin yatmakta olduğu gerçeği hiçbir zaman gözden ardı edilmemeliydi. Çünkü siyasal demokrasi ve sosyal demokrasi, özleri bakımından karşılaştırmak şöyle dursun, tersine birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bu nedenle gerçek demokrasinin, ancak siyasal demokrasiyle sosyal demokrasinin birleşmesi sonucu oluşabileceği düşünülmekteydi (Duverger, 1995:20).

Gerçekte, demokrasinin temel amacı toplum yaşamında her insana mümkün olduğu kadar geniş bir özgürlük sağlamaktır. Siyasal demokrasinin yanı sıra, özgürlüğün kullanılması için gerekli maddî koşulları tanımaması ve ekonomik güçlerin egemenliği üstüne bir şal örtmesiydi. Sosyal demokrasi, bu iki yanı sıra düzeltmeye yöneldiği ölçüde siyasal demokrasinin bir özgürlük rejimi olma doğrultusundaki çabasını desteklememekteydi (Duverger, 1995:20). Böylece bu durum, yeni bir siyasal kültürün ortaya çıkmasına neden oldu.

Aslında siyasal kültür, toplumun genel kültürünün önemli bir unsurunu oluşturmaktaydı. Siyasal kültürü, toplum üyelerinin oluşturduğu siyasal sistemin tümü, çeşitli kurum ve süreçleri ve nihayet bir siyasal aktör olarak kendileri hakkında sahip oldukları bilgi, duygu, inanç ve değerlerin manzumesi olarak tanımlanabilirdi (Özbudun, 1990:303). Diğer bir deyişle, Kıbrıs'taki insanlar, çatışmanın ilk döneminden beri, adanın kimin tarafından ve nasıl yönetileceği üzerinde düşünmüşlerdi. İşte bu tür düşünceler, Kıbrıs'taki halkların siyasal değer ve inançlarını yeniden şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Kıbrıs'taki demokratik rejimin istikrarı, toplumların temel siyasal kültürü ile onun siyasal kurumları arasındaki uyumuna bağlıydı. Çünkü her siyasal rejim tipi, kendisi ile uyumlu bir siyasal kültüre ihtiyacı vardı. Bunun aksi, yani Kıbrıs'taki siyasal kurumlarla, toplumun siyasal kültürü arasındaki uyumsuzluk, çatışmaya ve sonuç olarak siyasal istikrarsızlığa yol açabilirdi. Ancak siyasal yapıların nisbeten kolayca değiştirilebilmelerine karşılık, siyasal kültürün çok daha yavaş değişeceği açıktı. Bu açıdan, siyasal yapı değişikliklerinin uzun ömürlü ve istikrarlı olabilmeleri, geniş ölçüde adadaki toplumların siyasal kültürü ile uyumlu olmalarına bağlıydı. Aslında her siyasal rejim tipi için geçerli olan bu gözlemin, demokratik rejimler bakımından da özellikle doğru olduğu söylenebilirdi. Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulması düşünülen demokratik bir rejim, onunla uyumlu bir demokratik siyasal kültüre ihtiyaç duyacağı pek açıktı.

Aslında siyasal kültür, siyasal yapılardan daha yavaş ve daha güç değiştiğine göre Kıbrıs'taki siyasal rejiminin bugünkü durumunu belirleyebilmek için onun tarihî gelişimine bakmak gerekecekti. Dolayısıyla Kıbrıs'taki toplumların bugünkü devlet anlayışının veya daha genel bir deyimle siyasal kültürünün, geçmişin mirasından etkilenmediğini söylemek elbette ki mümkün değildir. Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs'ta kurulacak federe devlet ucube değil, siyasal bir kuruluş olmalıydı. Daha doğrusu hayalî veya planlarda kalan bir devlet olmaktan ziyade, günlük yaşamın en küçük yapı taşı olan insanın güvenliğini ve refahını sağlayan bir devlet olmalıydı. Dolayısıyla bu yönü ile birçok sorunla karşı karşıya kalınması doğaldır. Ancak değişimin söz konusu olduğu ve özellikle dönüşümün oldukça hızlı gerçekleştiği Kıbrıs'ta, yeni federal bir devletin kamu yönetimini ne gibi alternatif rollerinin olabileceği konusu da bu değişimin karakteristiğinin tespiti açısından büyük bir önem taşırdı. Buna göre bazı belli sorun veya krizlerin çözümlenmesi olarak görülen siyasal gelişime, siyasal değişim boyunca "özdeşlik" sorunu veya toplum üyelerinin, ait oldukları toplumlarının

amaçları ile sosyal ve psikolojik bir biçimde bütünleşmeleri ve ülkelerini hakiki vatan olarak benimsemeleri “yasallık” sorunu veya toplum üyelerinin toplumun idarî ve anayasal düzenin temelden kabul etmeleri “devletin etkinliği” sorunu veya devletin toplumda tek hami unsur olması devletin tamamen özgür grupların bulunmaması ve bu hâl ile devletin gerektiğinde toplumun her köşesi ve probleminde etkin olabilmesi, “katılma” sorunu veya toplum üyelerinin siyasal karar verme sürecine daha yaygın etkili bir biçimde katılmaları “bütünleşme” sorunu veya toplum üyelerinin (çıkar grupları, siyasal partiler vb. yollarla) örgütlenerek siyasal faaliyetlerin sistematik bir biçime dönüşmesi ve son olarak “dağıtım” sorunu veya toplumun daha üst düzeyinde bilhassa ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmesi ve elde edilen gelirin toplum üyeleri arasında paylaştırılması ile ilgili sorunların bütünü kapsamaktaydı (6). Aslında Kıbrıs’taki bu problematiği daha sistematik şekilde ifade etmek gerekirse, şu şekilde belirtmek mümkündür:

1. Siyasal kültür; yani halkın siyaset, hükûmet, özellikle hükûmetin meşruluğu ve kendilerinin hükûmetle olan ilişkiler konusundaki değerleri, tutumları, yönelimleri, ümitleri ve inançları.
2. Siyasal katılma; yani hükûmetin kararlarını etkilemeye yönelik halk eylemlerinin niteliği ve alanı.
3. Siyasal kurumlar; yani toplumu bağlayıcı kararlar almasını sağlayan biçimsel örgütlerin niteliği, özellikle bu kurumların ne ölçüde demokratik ve otoriter oldukları, partilerin ve bürokratik kurumların nisbi ağırlığı.
4. Siyasal bütünleşme; yani etnik, ırkî, dinî, sınıfsal, kültürel veya bölgesel bölünmelerin, siyasal sürecin belirgin bir niteliğin oluşturulmaması unsurlarını kapsar.

İşte Kıbrıs Türk ve Rum toplumları, bu sorunların hepsini birden ve aynı anda çözmek durumundadırlar. Aslında sorun, her zamanki gibi çözümleme yöntemi (analitik metot) uyarınca incelenecek olursa, bu daha açık bir şekilde görülecektir. Hatta devleti ve devletin kurucu öğeleri aynı biçimde incelendiği takdirde bunların birbirinden nasıl ayrıldıklarını ve söz konusu parçalar hakkında geçerli ilkeler çıkarıp çıkaramayacağı o zaman daha iyi anlaşılacaktır. Bunun akabinde Kıbrıs’ta devlet denilen birlik ya da ortaklık biçimini tartışmaya ve böyle bir ortaklığın en iyi türünün hangisi olduğu tartışılmaya çalışılacaktır. Fakat bunun için bazı anayasalara, örneğin iyi yönetilmeleriyle ün salmış ülkelerde kullanılan ya da yazarlarca tasarlanmış olan ve iyi görünen anayasalara bakılması gerekecektir. Buradaki amaç, var olan devlet anayasalarından hiçbirisi Kıbrıs’taki halkları doyurucu nitelikte tatmin etmediği içindir ki, bir ölçüde neyin iyi ve faydalı olduğu gösterilmek istenmiştir.

Aslında Kıbrıs’ta bir ortaklık biçimi tartışıldığına göre doğal bir çıkış noktası “paylaşılan şeyler ve onları paylaşan ortaklar” şeklinde algılanmalıdır. Bir devlette, tüm yurttaşlar ya her şeyi paylaşırlar ya da hiçbir şeyi paylaşmazlar, yahut bazı şeyleri paylaşırlar

bazı şeyleri paylaşmazlar. Hiçbir şeyi paylaşmamaları besbelli ki imkânsız olduğundan tek bir devletin tüm vatandaşları, en azından o “devletin arazisini” (Aristoteles, 1993:31) paylaştıkları bir gerçektir. Öyleyse, sorunun iki cephesi vardır. Bir devletin gerçekten iyi yönetilmesi için bütün yurttaşlarının paylaşılabilir her şeyi paylaşmaları mı daha iyi, yoksa bunlardan bazılarını paylaşıp bazılarını paylaşmamaları mı daha iyidir?

İşte bu sorunlara verilecek cevapların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için aşağıdaki kavramların açıklanmasına ihtiyaç vardır.

1.1.1. Federal Anayasa ile İlgili Kavramlar ve Özellikler:

Bilindiği üzere demokrasi, sözcük anlamıyla askerî, totaliter, monarşik ve teokratik devletlerce de kullanılabilen bir sözcüktür. Oysa demokrasinin ilk koşulu, her durum ve düzeyde bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması, halkın yönetime katılması, azınlıkta kalanların da bir dahaki seçimlerde iktidar olabilmek için özgürce mücadele edebilmesidir. Gerçek anlamda çoğulcu demokrasilerde bugünün ve geleceğin kararlarının yine bireyler veya bireylerin temsilcileri vermektedirler. Dar anlamıyla demokrasi, hem siyasal örgütlenme tarzı içinde yer alan “devlet yönetimi” ile ilgili kurumları, hem de bu kurumlara meşruluğunu kazandıran “değerleri” (Ertürk, 1993:v) içerir. Başka bir deyişle her biri farklı siyasal kurumlara, karar alma usullerine, seçim ve siyasal parti sistemlerine sahip yönetim tarzlarının türünü “demokrasi” olarak tanımlamayı olası kılan ve bu kurum ile metotların meşruluk düzenini oluşturan “demokratik değerlerdir”. Bu demokratik değerler yani özgürlük, eşitlik ve katılımın birer kurum olması “demokratik kültür”, bunun kurumlaşması da “demokratik geleneği” (Ertürk, 1993:v) ortaya koyardı. Dolayısıyla insana özgü erdemlerin öne çıktığı demokratik sistemlerin ön koşulu, her türlü insan haklarından, her bireyin yararlanmasını, siyasal ve sosyal katılımı birlikte her türlü hakkın eşit paylaşımının sağlamaktır.

Bu açıdan çoğulcu demokrasilerde insanların en temel beklentilerinden ya da haklarından biri de sistemin bireysel ve toplumsal taleplere yanıt verebilecek çözümler üretebilmesidir. Devlet mekanizmasının denetimi dışında, bireylerin veya toplumsal grupların serbestçe isteklerini ortaya koyabilmesi de devletin üreteceği çözüm yollarına bağlıdır. Buna karşın demokrasiyi sadece bir hükûmet biçimi gibi görüp o bakımdan ele alanlar olmuştur. Sadece hükûmet biçimi gibi düşünülünce, bunun dayanağı olarak hatıra gelecek temel şudur:

Evrensel değerlere ve iyice belirlenen azınlık haklarını gözetme şartına bağlı çoğunluk yönetimidir (Ertürk, 1993:164). Fakat böyle bir yönetime dayalı hükûmet biçimi olarak demokrasi tek başına hiçbir anlam ifade etmez. Bu şekliyle bulunduğu bazı toplumlarda, klasik liberalizmin vaktiyle ne korkunç sonuçlar doğurduğu artık herkesçe bilinen bir gerçektir. Hele Kıbrıs’taki gibi biçimce değişen yapılarla, adadaki toplumların istedik hâle geliverceğini sanmanın getirdiği bunalımlar herkesin malumudur. Halbuki demokratik

yönetim biçimi, belli bir yaşayış biçimini yansıtan sosyo-ekonomik, kültürel temeller ve siyasal bir felsefeyle birlikte düşünülmesi gerekirdi. Ancak bu felsefe, yabancı kitlelerin yaşayışlarından esinlenerek kopya edilemezdi. Hele bu, Kıbrıs için belirgin bir gerçektir. Fakat şu bir gerçek ki bu felsefenin, demokrasi denemesine girişen ada toplumlarının kendi yaşayış biçimleriyle etkileşim hâlinde olması da gerekirdi. Zaten adadaki her iki toplum demokratik yaşayışın gerektirdiği davranışları gösteremediği takdirde, bunun arızaları kurulmak istenen demokrasiye bir şekilde yansıtacağı tahmin edilmektedir. Bu demektir ki, demokrasi denemelerinde ilerleme gösterebilmek için halkın yaşayışı biçiminde, adım adım da olsa demokratikleşme yönünde değişmelerin yer almasına gerek vardı. Çünkü daha önce de söylendiği gibi, demokrasi, sadece bir hükûmet biçimi değil aynı zamanda bir yaşam felsefesi ve yaşam biçimiydi (Ertürk, 1993:165). Bu yaşam felsefesi ve onunla etkileşim hâlindeki yaşam biçimi, başka toplumlardan aktarma ile gerçekleşemezdi. Bu ancak hükûmet biçimi, yaşam felsefesi ve yaşam biçimi arasındaki etkileşimler gereğince oluşabilecekti.

Aslında demokratik yaşam ve felsefenin temelinde, birey olarak insan haysiyetine saygı göstermenin ve insan kişiliğinin değerine inanmanın yattığı doğrudur. Fakat bu, bireye ve kişiye dönüklük, hiçbir biçimde toplumsala karşı bireyselci bir yaklaşımı tercih etmeyi gerektirmezdi. Çünkü insan olarak değil, sadece bir organizma olarak doğan bireyin, geçirdiği yaşantılar yoluyla kültürlenip toplumsallaşarak insanlaştığı ve davranışlarının bu insanlaşma süreci içinde biçimlendiği hususları hesaba katılırsa (Ertürk, 1993:165), artık bireyci ve toplumcu yaklaşımların nasıl birbiri içine girmiş ya da girmek zorunda olduğu açıkça görülür. Bu yüzden, bireyin haysiyetine saygı gösterilmesi ve insan kişiliğinin değerine inanma üzerinde ısrar edilmesi, ister istemez adadaki toplumları bir durum almaya zorlardı. Aslında bu halin, kaçınılmaz bir sonucu olarak Kıbrıs'taki toplumları belli amaçlara yönelik olarak düzenlenmesini gerekli kılmıştı. Bu amaçlar, Kıbrıs'taki demokratikleşme sürecinin geçerli modern ilkelerine uygun olarak şöyle ifade edilebilirdi:

1. Kıbrıs'taki her bireye gizli güçlerini ve yeteneklerini hakkıyla geliştirme olanağı sağlamak;
2. Her bireyin toplumda güçleri ve ilgilerine uygun düşen işleri yapmak ve yaşamını sürdürmek ve gerekli şartları hazırlamak;
3. Her bireyin yaptığı şeyin karşılığını hakkaniyetle almasını olanaklı kılmak ve
4. Her bireyin kendi kaderini tayinde söz sahibi olmasına, yani toplumsal uygulamayı kendi gücünce etkileyebilmesine, fırsat verecek düzen oluşturmak.

Dikkatle bakılırsa, bu amaçların gerisinde, fırsat eşitliği ve özgürlük gibi en temeldeki demokrasi ilkelerini görmemek mümkün değildir. O amaçlara yönelik düzenleme girişiminde ise kanun ve düzen fikri görülmektedir. O hâlde, temelde bireyler olarak insanlar, sonra onlar için fırsat eşitliği ve özgürlük; daha sonra ise bunların pek önemli, belki de zorunlu şartı

olarak bir düzen ve yasalar manzumesi gelmektedir. Bu demektir ki, Kıbrıs'taki bireylerin çokluğu ikinci ve üçüncüyü gereksiz; ortak devletin federal düzen ve yasalarının yokluğu, ikinciye varlıktan ve bireyleri de güvenlikten yoksun kılmaktaydı. Buna karşın fırsat eşitliği ile özgürlüğün yokluğu, düzeni ve kanunları zararlı hâle getirebilirdi. Bu durumda, ya hak yediği ya da hakkı yendiği veya hakkını yedirdiği için bireyleri haksız duruma düşmesi kuvvetle muhtemeldi. Kaldı ki fırsat eşitliği bulunmadıkça, özgürlük eksik, özgürlük bulunmadıkça da fırsatların varlığı anlamsız olacaktı. Bundan dolayı Kıbrıs'ta bütün bunların bir arada ve dengeli bir düzenin kurulması ve buna dayalı bir işbirliği ile yaşamışın gerçekleşmesi hâlinde, adilâne bir devletten söz edilebilirdi.

Yukarıdaki bu kısa açıklama, Kıbrıs'ta kurulmak istenen federal düzene ait demokrasinin iyi işleyip işlemediği hakkında yapılacak bir değerlendirmede kullanılacak ölçütleri belli kılmaktadır. Bunların ölçüt olma değeri hesaba katılırsa, demokratik bir toplumda devletin, dolayısıyla da hükûmete ait rolün sadece yasa egemenliğini koruma ile sınırlı tutmak isteyen anlayışın yanlışlığı açıkça görülür. Öyleyse denilebilir ki, iyi bir demokraside, kitlelerin, yani bireylerin, ekonomik ve toplumsal refahını yükseltmek uğrunda devletin, faal rol oynamasına, birçok bakımlarından olduğu gibi demokratikleşme (Ertürk, 1993:167) bakımından da engel yoktu. Hatta buna zorunluluk var da denebilirdi.

Aslında yukarıda sözü edilen düzenlemeler yapılırken veya kitlelerin ekonomik ve sosyal refahını yükseltmek için devlet faal rol alırken, işlerin insanların kendileri dışında bir kuvvetçe yapılacağı kanısına kapılmamalıdır. Kitleler denilen varlık, çok sayıda bireylerden oluşmuş bulunduğu gibi, devletin gerisinde de yine insanların kendileri vardı. Bilindiği üzere devlet, topluca yaşama durumunda bulunan insanların, bir düzen içinde, kendi topluluklarını korumak, ortak maksatlarına hizmet etmek, ortak ihtiyaçlarını gidermek ve bunların tamamını sürdürmek amacıyla yaptığı teşkilâtlanmalardan doğmuştu (Ertürk, 1993:167). Dolayısıyla bunlar, belli yasaları ve kurumları içerirlerdi. Ancak devletin işleyişinden yürütücü olarak sorumlu bir hükûmet olacaktı. Bu hükûmet, yasalara göre kurumlarla denge hâlinde, kuvvet kullanıma yetki ve imkânlarıyla donatılmış olacaktı. Aslında yasa ve kurumlar, tamamıyla insan yapısıydılar. Hükûmet bir grup insandan ibaretti ve devlet de insanların örgütlenmesinden meydana gelmekteydi. Bu durum hesaba katılırsa devletin, otoriteyi insanların kendilerinden aldığı ortadadır. Öyleyse, devleti kendi başına bir nihaî otorite kaynağı saymanın yanlışlığı açıkça görülür. Bu yanlışlık, "bütün, parçalarından büyüktür" (Ertürk, 1993:168) kabilinden sloganların örtmeyeceği kadar da büyüktür.

1.1.1.1. Devletin Yapısı ve Özellikleri:

Bir kere devlet, uygarlık ve kültür sistemleri ile geleneklerin değişimi anlamlandırılabilmesi için bunlara yönelik açıklama önermelerinin geliştirilmesi, mutlaka disiplinler arası işbirliği, karşılıklı yararlanma ve ortak çalışma gerektirirdi. Örneğin bir iktisat

ve siyasal tarihçinin, bir yanda deneysel psikoloji gibi davranış bilimleri, diğer yanda hem felsefî hem sosyal antropoloji, iktisadî ve toplumsal sistemlerin analizi bağlamında sosyoloji ile yorucu, hatta vazgeçilemez bir alış veriş içinde bulunması şarttı. Bu alış veriş, etkileşmenin öteki tarafındakiler, yani özellikle iktisatçılar, tarihçiler ve sosyologlar için de gereklidir. Çünkü ampirik içeriğinde tarih bulunmayan bir sosyoloji ya da iktisat düşünülemezdi. Bu anlamda sosyoloji, hukuk ve iktisatla tarihçilik arasında, neredeyse çakışmaya yakın bir örtüşme durumu söz konusudur.

Bunun dışında her uygarlık ve kültür geleneğinin, her toplumun incelenmesinde, toplumların analitik olarak iktisadî, siyasî, hukukî, dinî, coğrafî ve tarihî diye ayrıştırılan özellik eksenleri arasındaki karşılıklı etkileşmelerin, ya da başka bir ifadeyle bir arada bulunma veya bulunmama bağlamında tekabüliyet ilişkilerinin, matriks benzeri analitik bir tablosunun çıkarılması da önemlidir (Aruoba, 1985:123). Bir örnek verilecek olursa, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının üzerinde yaşadığı coğrafya, maddî üretim imkânlarını etkileyebileceği gibi, inanç ve hukuk sistemlerini de etkileyebilirdi. Ama öte yanda, herhangi bir inanç sisteminin, o toplumun yaşadığı alanın coğrafyası üzerinde, etkileri de olabilirdi.

İşte bu gibi nedenlerledir ki, bir uygarlık ve kültür geleneği üzerindeki toplumların çeşitli varlık eksenleri arasındaki karşılıklı etkileşmeler, hem bu eksenlerden her birine öteki eksenlerden gelen öteki girdileri, hem de her bir eksenden öteki eksenlere yönelen etkileri şeklinde tasarlanan analitik bir matriks düzende soruşturulmalıdır (Aruoba, 1985:123). Dolayısıyla bu tarihçilik etkinliklerine yardımcı olabilecek böyle bir analitik araç, fevkalâde yararlı sonuçlar doğuracağı açıktır.

Ne var ki, belirli bir uygarlık geleneği üzerindeki bir toplumun, devlet, toplum ve fert eklemlenmesiyle ilgili değerler ve kurumları, felsefî, bilimsel, teknik bilgi ve beceri üretimi etkinlikleri, iktisadî kurum ve süreçler gibi var oluşunun çeşitli eksenleri arasındaki ilişkilerin bir karşılıklı etkileşme sorunu içinde düşünülmesi, gerekli olduğu hâlde yeterli değildir. Bu ilişkilerin, her bir eksen ya da birkaç eksendeki hangi özelliklerin, başka eksen ya da eksenlerdeki hangi özelliklerle uyumlu olduğunun ya da olmadığının, bu özellikler arasındaki mütekabiliyet bağlamında düşünülmesi oldukça önemlidir (Aruoba, 1985:123). Yani siyaset, toplum ve insan arasındaki ilişkilerin tasarlanmasında, “devlet nedir?”, “iktidarının meşruiyeti nereden kaynaklanır?”, “adalet nedir?” ve “bir toplumun, içinde adaletin gerçekleşebilmesi için ne gibi koşulların yerine getirilmiş olması gerekir?” gibi felsefî sorular, muhtemelen, devletin, göreceli olarak eşitler arası toplumsal ve siyasal ilişkiler zeminine dayandığına, toplumsal ve siyasal ortamın insan etkinliğinin ürünü olduğuna, bir başka deyişle hukuk normlarının devletin kurucu ögesi olarak görülen insanlar, ki bu durumda yurttaşlar, arasındaki müzakere, çekişme, uzlaşma, rıza süreçleriyle oluşturulduğuna inanılan bir gelenek ve ortamda ortaya çıkmış olabilirdi (İsmail, 1998a:14). Aslında burada birbirine denk düşme ilişkisi oldukça önemlidir. Ya da çok farklı bir örnekle, iktidara tâbi olan insanların, bu

iktidara katılma ya da bunu denetleme haklarının olabileceğinin düşünülmesinin dahi söz konusu olmadığı, siyasî merkezin iktidarın sınırlayan toplumsal sözleşmecî normların ve güçlerin bulunmadığı, toplumsal ve siyasî normların kaynağı ve gerekçelerinin insanlar arasındaki ilişkiler ve kararlarla açıklanmadığı, aksine toplumsal ve siyasî düzenin açık bir varlığın ya da varlıkların, kurduğu ya da kurdukları düzen olarak görüldüğü bir ortam ortaya çıkmaktadır (Aruoba, 1985:123). Dolayısıyla her bir uygarlık geleneği için kurulan bu tür analitik denk düşme ve etkileşme matrislerinin birbirleriyle karşılaştırılması, uygarlık geleneklerinin bu anlamda karşılaştırmalı sosyolojilerinin yapılması, her birinin doğru anlaşılabilmesi veya özellikleriyle tarihlerini açıklayabilmenin tek müspet yoluydu. Aslından çeşitli uygarlıkların bu türden analitik matrisleri arasındaki benzerlik ve farklar, her birinin anlama çabasının kullanılmasına, analitik kategorileri ve açıklama önermelerini geliştirilmesine, bunlar hakkında daha önemli ipuçlarının yakalanmasına ve her biri karşısında daha etkili öngörüler kazanılmasına yardımcı olacaktı.

Bilindiği gibi birkaç uygarlık alanının, belirli analitik sorunları etrafında böyle bir karşılaştırmalı sosyoloji yaklaşımı ile irdelenmesine yönelik ilk büyük çabayı, XX. yüzyılın başlarında Max Weber (7) adlı bir bilimadamı göstermişti. Dolayısıyla Kıbrıs üzerinde ve özellikle bu konuda yapılan en iyi çalışmalar Vamık Volkan, Niyazi Kızılyürek ve Herkül Milas örnek gösterilebilirdi.

Buna göre toplum içinde siyasal faaliyetin resmî ve şeklî dış görünüşü yerine, bu faaliyetin özünün ve iç dinamiğinin araştırılması ön plana çıkartılmalıdır. Fonksiyonel ve davranışçı (8) açıdan bu amaçla yapılan incelemeler, siyasal kararların tahlili, sosyal grupların karar ve etki ilişkilerindeki rolü, siyasal katılma, sosyal yapı ve iktidar ilişkisi, siyasal değişme ve gelişme gibi sorunları, ana odak etrafında toplanan belli başlı alt konular olarak ortaya çıkarmak gerektirmektedir (Kapani, 1988:29). Bundan hareketle ortaya çıkan bu alt konular, aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

1.1.1.1.1. Kıbrıs'ta Kurulacak Devletin Tanımı:

Aslında devletin tarifi üzerinde hukukçu ve filozoflar arasında tam bir ittifak yoktur (En-Nebhan, 1980:3). Mesela devleti, hukukçu Duguit “herhangi bir toplumda idare edenle edilenlerin siyasî varlığını sağlayan bir kurum” (Korkmaz, 1995:24), Carre'de Malberge “muayyen bir ülkeye yerleşmiş fertlerden meydana gelen ve fertler karşısında toplumu, emreden ve icbar eden, yüksek bir iktidar sahibi yapan düzenli bir topluluk” (Korkmaz, 1995:24), Bonnard “muayyen bir ülkeye yerleşmiş bir millet karşısında belli bir kanunî yetkiyi kullanma hakkı olan sosyal bir heyet” (Çağıl, 1951:7) olarak belirtirken, Ali Fuat Başgil “devlet, ferdin hürriyet ve saadetini gasbeden içtimaî bir tahakküm vasıtası değil, bilakis ferdin saadetini temin ve himaye eden bir teşkilâttır” (Başgil, 1960:182) şeklinde tarif

etmişlerdir. Buna ilâveten filozof Kant, “devlet, hukuk kuralları altında yaşayan insanların vücuda getirdiği bir birlik” (Çağıl, 1951:6 vd.) olarak tanımlamıştır.

Aslından yapılan bu tarifler, devletin mana ve mahiyeti hakkında az da olsa bir fikir vermektedir. Her ne kadar hukukçular ve filozofların devlet anlayışlarındaki kısmi farklılıkları bulunsa da bu durum, işin özünü anlaşılmaktadır. Devletin tarifi hakkında ilim adamları arasında görüş birliği olmadığı gibi onun menşei hakkında da böyle bir ittifak yoktur. Böyle bir mutabakatın yokluğundan kaynaklanmış olacak ki, devletin menşei bazıları ailede, bazıları kuvvet ve mücadelede, bazıları da onu içtimaî-iktisadî sözleşme ve görüşler de aramışlardır (Korkmaz, 1995:24). Fakat her ne olursa olsun devlet, müreffeh ve mesut yaşamayı amaçlayan, ihtiyaç ve zaruretlere tatminini gaye edinen ve vatandaşlardan meydana gelen bio-organik bir varlıktır (Aristoteles, 1983:13). Bir başka görüşe göre devlet, birbiriyle uzlaşmalarına imkân olmayan muhalif grupların, aralarındaki menfaat ziddiyetinin bir neticesiydi (Çağıl, 1951:6). İş bölümü sonucunda, sosyal camianın muhtelif zümrelere ayrılması, devletin mevcudiyetini bir ihtiyaç hâline getirmişti. Zira devletin gayesi ya emniyet veya hürriyet veyahut da hukuktur (Eflatun, 1962:92). Dolayısıyla devlet, insan aklının ve ihtiyacının bir eseri olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Çağıl, 1951:9; Korkmaz, 1995:34). Çünkü hür iradeli insanlardan müteşekkil bir cemiyet, ancak devlet mukavelesi neticesinde oluşabilirdi. Bu yönü ile devlet, sosyal ve siyasal bir varlık (Dâver, 1972:63) olarak da görülebilir.

Aslında siyasal toplumlarda bütünün birliğini ve devamını sağlayan, en yüksek nihaî kararları veren ve bu kararları uygulamak için son çare olarak fizikî kuvvet (cebir) kullanma tekeline sahip özel bir organizasyona ihtiyaç vardı (Dâver, 1972:69). Siyasal süreç, işte bu organizasyonu ortaya çıkarmaktadır ki, devlet, bütün siyasal kurumların en büyüğü olarak görülmektedir. Bundan dolayı devlete “kurumların kurumu” (Weber, 1947:154) da denir. Aslında bu yönü ile devlet, toplumsal düzenin, adaletin ve vatandaşlarının iyiliğinin sağlanması, belli bir toprak parçası (ülke) üzerinde yerleşmiş bir insan topluluğuna (halka) dayanan ve bu topraklar üzerinde bulunan her şeyde nihaî meşru kontrole (otoriteye) sahip, siyasal bir teşkilâtla (hükûmet) donanmış sosyal bir organizasyondur (Weber, 1947:154; Dâver, 1972:260). Dolayısıyla Kıbrıs’ta kurulacak yeni devlet de siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel bir organizasyon olma durumundadır. Bundan hareketle Paolo Bargiacchi’nin de dediği gibi “Kıbrıs için nasıl bir gelecek öngörülebilir?” (Bargiacchi, 2002:11) sorununa, Kıbrıs gibi küçük bir adada, iki toplumun içi içe yaşabilmesi için ilk bakışta akla gelen seçenekleri şu şekilde sıralamıştı. Buna göre merkezî bir hükûmete sahip tek bir devlet veya federal bir çerçeveye sahip tek bir devlet veya bağımsız devletlerde müteşekkil bir konfederasyon; veya ayrı iki devlet olabilirdi (Bargiacchi, 2002:11). Ancak tarihî ve siyasî bir bakış açısından bakıldığında zaman son kırk yılda adada yaşananlar, Kıbrıslı Rumlarla Türklerin aynı devlet çatısı altında birlikte yaşamalarını içeren herhangi bir seçeneği düşünmenin mümkün

olamayacağını ortaya koymuştu. Bu durumda geriye sadece konfederasyon ve iki ayrı devlet seçenekleri kalmaktaydı. Ancak şunun belirtilmesi gerekir ki, Kıbrıs'taki halkların ve bütün bölge barışı için refah ve güvenliği sağlayacak en iyi çözüm şeklinin hangisi olduğuna, yine adadaki halklar karar vereceklerdir.

Her şeyden önce Kıbrıs'ta yeni bir yaşam biçiminin yaratılması, kaçınılmaz olarak eskinin yıkılmasını gerektirmektedir. Eğer Kıbrıs'taki çözüm, toplumların yeni ilkeler üzerinde bütünlüğe kavuşturulması ya da yeniden bütünleştirilmesi olarak düşünülürse, toplumların “atomizasyona” (Black, 1986:22) uğrayarak yok olmasını da dikkate almak gerekir. Özellikle Kıbrıs'taki gibi farklı kültür temellerine dayanan toplumlar için aynı reçete ile sorunlara çare bulunması mümkün olmadığı gibi reçetelerin uygulanmaya çalışılması da yeni sorunları beraberinde getirecektir. Çünkü çağdaş devlet, kendisi ile yurttaşları arasında daha yakın bir ilişki kurması zorunludur. Zira her şeyden önce devlet, toplumun her üyesiyle doğrudan doğruya ilişki içindedir. Eğer yurttaşlar devletin rolünü anlamaz ve önemli ölçüde kabul etmezler ise devlet vergi toplama, dış politika, eğitim, sosyal güvenlik ve başka birçok konularda işlevlerini yerine getirememesi mümkün değildir (Black, 1986:12). Halbuki devletin görevi, ülkenin bütünlüğünü, kamu düzenini, can ve mal güvenliğini korumak ve sağlamaktır. Zaten günümüz dünyasında, iki kavramı birbirinden ayrı düşünölmek mümkün değildi. Bunlar, demokrasi ve hukuk devletiyle ilgili kavramlardı (Yılmaz, 1999:57). Demokrasiden vazgeçemeyeceği gibi hukuk devletinden de vazgeçilemezdi. Çünkü hukuk devletinin en önemli ilkesi, idarenin faaliyetlerinde hukuk kurallarına uymasındaki zorunluluktur.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti rejiminde olduğu gibi vatandaşın devlete güveninin sarsıldığı dönemler, hukuk devleti ilkelerinden söz etmek mümkün değildir. Bundan hareketle bütün dünyada olduğu gibi hangi ülkenin hangi rejimi uygulayacağı, Kıbrıs'taki toplumların iç meselesi veya kendi siyasal tercihleridir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak yeni bir devletin adadaki her iki toplumun toplumsal düzenini ve sosyal barışını sağlayacak nitelikte olması şarttır.

1.1.1.1.2. Kıbrıs'ta Kurulacak Devletin Manevî Kişiliği:

Klasik kamu hukukunun en çok üzerinde durduğu konulardan birisi de “devletin kişiliği” sorunudur. Devletin, onu oluşturan maddî unsurları dışında, özellikle siyasal iktidarı kullanan yöneticilerin kişilikleri dışında, kendine özgü bir kişiliğe sahip olduğu veya olması gerektiği konusunda çeşitli görüşler, bu kişiliğin mahiyeti ve niteliği üzerinde de çeşitli teoriler ileri sürölmüşü. Hukukçuların bu alanda gerçekten büyük çaba gösterdikleri, akıl veya bazen de hayal güçlerini alabildiğine çalıştırdıkları inkâr edilemezdi. Bu çabaların sonucu olarak devlete hukukî ve manevî kişilik (Akday, 1951:458-519) tanıyan görüşlerden, ona gerçek kişilik tanıyan, onu canlı bir varlık, yaşayan bir organizma (Okandan, 1952:909-979) sayan görüşlere kadar birbirinden çok farklı kuramların ortaya çıktığı göröölür. Öte yandan bazı

realist hukukçular ise yöneticilerin fizik varlıkları ve kişilikleri dışında (Zabunoğlu, 1973:25-144), devletin hukukî ya da başka türlü ayrı bir kişiliğe sahip bulunmadığı (Kapani, 1988:45), hatta bunun boş bir görüşten ibaret olduğu savunurlar.

Burada teorik tartışmalara ve ayrıntılara girmeksizin doğrudan doğruya konunun esası ile ilgili bazı noktaları açıklamakla yetinilecektir. Öncelikle devlete eğer bir kişilik tanınacaksa, ki tanınması pratik yönden yararlı hatta zorunlu görünmektedir, bu metafizik ya da felsefî anlamda bir gerçek kişilik değil, tam tersine “hukukî” (Duverger, 1995:41) bir kişilik olacaktır. Aslında devletin, diğer bazı topluluklar gibi tüzel kişiliğe sahip olması, hukuk tekniği açısından birçok sorunları çözüme kavuşturmaktadır. Böylece devletin hak sahibi, malvarlığı oluşu, borçlanması, sorumluluğu, sözleşme ve dava ehliyeti gibi hususlar, “tüzel kişilik kavramı” (Duverger, 1995:41) sayesinde hukukî temele ve güvenliğe bağlanmış olurdu. Bu bakımdan hukukî kişilik kavramının yukarıda belirtilenden belki daha da önemli bir yönü vardır ki, bu da devletin devamlılığının sağlanmasıdır. Gerçekten devlet, insan ömrünü aşan, zamanla sınırlı olmayan ve zamanın akışı içinde sürekli olarak kalan bir kuruluştur. Bu sürekliliğin sağlanabilmesi için daha başlangıçta, devletin varlığının onu yönetenlerin varlıkları ve kişilikleri ile bağlı olmadığının belirtilmesi gerekmişti. Dolayısıyla devamlılık fikrinin, devlet fikri ile birlikte oluştuğu ve geliştiği söylenebilirdi. Daha sonra modern hukukta devletin “tüzel kişiliği” (Duverger, 1995:42) kavramı geliştirildi. Bu gelişmenin sonucunda, devleti meydana getiren insanlar, devleti yönetenler, hükûmetler, hatta rejimler değişebilir; fakat devlet her zaman için kalır görüşü pekişti. Yani bir başka deyişle bu türden değişiklikler onun varlığını hiçbir şekilde etkilemezdi. Böylece hukuk, tüzel kişilik aracılığı ile de olsa, devlete sürekli bir temel getirmiş oluyordu (Kapani, 1988:42). Fakat sadece bununla kalmıyor, aynı zamanda yöneticilerin, iktidarı kullananların statülerini de belirliyordu. Çünkü yöneticiler, iktidar üzerinde sübjektif bir hak sahibi değillerdi. Onlar sadece devletin organı olarak kendilerine hukuk tarafından tanınmış olan yetkileri kullanırlardı.

Bu yönü ile devlet, her türlü ön yargıdan arınmış, herkesin iyiliğini düşünen, toplumdaki sosyal güçler karşısında tamamen tarafsız, kendine özgü kişiliğe sahip üstün bir varlıktı.

Devlet düzeninden söz edildiğinde o düzeni kuranlar, devletin otoritesinden söz edildiğinde o otoriteyi kullananlar ve devletin kanunlarından söz edildiğinde ise o kanunları yapanlar aslında hep insanlardı. Dolayısıyla Kıbrıs’ta kurulacak düzenin temelinde insan unsuru olacaktı. Kıbrıs’ta bu unsur, iki etnisiteye dayanmaktaydı. Bu yüzdendir ki, bu insanların belli siyasal tercihleri, ideolojik eğilimleri ve dünya görüşleri vardı ve birbirinden farklıydı. Yani toplum içinde belli bir sosyal sınıfın ideolojinin veya grubun temsilcileriydiler. Hiç değilse bir sınıfa veya bir gruba daha yakındılar. Dolayısıyla, devlet adına yapacakları kanunlar, alacakları kararlar, açıktan açığa ve doğrudan doğruya toplumun bir kesimini, bir sınıfını gözetmese bile, bazı sınıflar ve zümreler bunlardan diğerlerine göre daha çok

yararlanacaklardı. Gerçi onlar, çoğu zaman aldıkları kararların tüm “ülke yararına”, “halk ve millet çıkarına” olduğunu ileri süreceklerdi. Fakat bu iddia gerçekleri değiştirmezdi. Nitekim günümüzde devletin kişilik kavramının vazgeçilmezliği (Burdeau, 1970:53) görüşünü savunan hukukçular bile bu realiteyi görmemezlikten gelemiyorlardı. Dolayısıyla Kıbrıs’ta için alınan siyasal kararlar, federal devletin damgasını taşıdığı ve onun otoritesine büründüğü için toplumda geçerlilik kazanacaktı. Ancak bu kararların arkasında devleti yönetenlerin, iktidar sahiplerinin siyasal tercihlerinin yatmakta olduğu gerçeği, hiçbir zaman gözden uzak tutulmamalıdır.

1.1.1.1.3. Kıbrıs’taki Çözümde Devlet Kavramı ve Bu Kavram Üzerindeki Değişik Görüşler:

Aslında devlet, yüzyıllardan beri var olan bir sosyal olgudur (Kapani, 1988:33). Öte yandan siyasal düşünürler ve sosyal bilimciler, yüzyıllardan beri “devlet nedir?” sorusunun cevabını aramışlardır. Bugüne kadar bu sorunun cevabı üzerinde az çok bir mutabakata varılması beklenirken, durum böyle olmamıştır. Bugün, devlet kavramı ve onun tanımı üzerinde şaşırtıcı bir çeşitliliğin ve derin görüş ayrılıklarının bulunduğu ortadadır. Devletin şimdiye kadar belki sayısız denecek kadar çok tanımı yapılmıştır (Titus, 1931:45). Bu çeşitlilik ve tanımlamadaki ayrılık her şeyden önce devletin mahiyeti hakkındaki temel görüş farklarında aramak gerekir.

Bazı düşünürler ve düşünce akımları, devleti, esas itibarıyla bir “sınıf yapısı” olarak görmektedirler. Onlara göre devlet “bir sınıfın diğer sınıfları egemenliği altında bulundurduğu bir örgütlenmeydi” (Kapani, 1988:34). Bu görüş, bilindiği gibi, Marksistlerin görüşü olmakla beraber, Marksist olmayan bazı sosyologlar tarafından da paylaşılmaktaydı. Örneğin Franz Oppenheimer, bunlardan biriydi. Buna karşılık başka bir görüşe göre ise devlet, sınıf kavramının üstünde ve ötesinde bütün toplumu kapsayan ve birleştiren bir kuruluştur (Kapani, 1988:34). Kimisi devleti sosyal değerler piramidinin zirvesinde tutarken devlet en üstün değerdi ve başlı başına bir amaçtı. Hatta Hegel onu neredeyse bir yeryüzü Tanrısı yapmıştı (Kapani, 1988:34). Kimisine göre ise devlet bir amaç değil, sadece bir araçken (Korkmaz, 1995:312), toplum düzeninin ve barışının korunmasını sağlayan bir organizmaydı. Bazılarının devleti tek ve egemen bir iktidar yapısı olarak görmelerine karşılık, bazıları da onu insanlar tarafından meydana getirilen diğer topluluklar gibi bir topluluk, ancak onlardan daha geniş bir “topluluklar topluluğu” (Kapani, 1988:34) sayarlardı. Buna karşın, değer yargısı açısından devleti “kötü” bir şey sayanlar da vardı. Ama bu, kimine göre katlanılması gerekli “vazgeçilmez bir kötülüktü” (Kapani, 1988:34). Kimileri de onun belli bir gelişme süreci sonunda günün birinde kendiliğinden yok olup gideceği inancındaydılar. Daha başkaları ise o kadar sabırlı değildiler. Özellikle anarşistler, devletin kendiliğinden yok olmasını ya da “eriyip

gitmesini” beklemeksizin bir an evvel ortadan kalkmasını (Kapani, 1988:34) sağlamak için ne mümkünse yapmak gerektiği görüşünü savunuyorlardı.

Aslında ideolojik yargıların renklendirdiği bu değerlendirmeler ışığında yapılacak tanımlamaların birbirine uymaması doğaldı. Ne var ki, bilimsel objektiflik kaygısı içinde girilmiş tanımlama çabaları arasında da büyük farklılıklar vardı. Bu alanda en çok çaba gösterenler hukukçular olmuşlardı. Hukuk açısından yapılan tariflerin bir kısmı, devleti unsurlarından biriyle özdeşleştirmek, onu bir unsur ile aynı tutmak suretiyle yapılan somut tanımlamalardı. Klasik Fransız kamu hukuku doktrininin genellikle benimsediği, “devlet, milletin hukukî kişilik kazanmış şeklidir” (Kapani, 1988:35) yolundaki tanım, bu türün en belirli örneklerinden birini oluşturur. Buna karşılık, devleti düşünsel bir sentez hâlinde ifade etmeye çalışan soyut tanımlamalar vardı ki, Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen, “devlet, etkili olarak yürürlükte bulunan hukukî normlar sistemidir” (Kapani, 1988:35) derken, adeta bir çeşit soyutlamaya gitmiş oluyordu. Aslında bu soyutlama, Kıbrıs’ta bulunacak çözümde de bir farklılık gösteriyordu. Çünkü Kıbrıs meselesinin temelinde, üniter devlet yapısı içindeki bir grubun, diğer gruplara hükmetmesi korkusu yatmaktaydı. Böylece Kıbrıs’taki çözümün bir parçası olarak, yani yeni bir anayasal ayrıcalık yaratarak, adadaki toplumların kendilerini güvende hissetmesi sağlanmalıdır. Aslında sorun, Kıbrıs’a bunun nasıl uyarlanacağıydı. Çünkü 1974’ten günümüze kadar iki taraf arasındaki görüşmelerin devamlı olarak tıkanıdığı noktalar, en başta merkezî hükûmetinin gücü ve yetkileri konusuydu. Yani Rumların ifade ettiği gibi devletin ‘güçlü bir merkezî hükûmete’ (Heraclides, 2002:278) sahip olması ya da Türk tarafının görüşüyle gevşek bir federasyonun, hatta bir konfederasyonun (9) oluşmasıydı.

Ancak şu bilinmektedir ki, Zürih ve Londra anlaşmalarında olduğu gibi üniter devlet çerçevesindeki çözümlerde yeniden Enosis ya da Taksim’e imkân verilmemekteydi (Polyviou, 1980:218-221; Mirbagheri, 1998:49-50). Aslından benzer anlaşmazlıklarda tarafların vardığı çözümler, özerklikten gevşek federasyona kadar değişmekteydi. Bu çerçevede en gerçekçi çözüm, gevşek federasyon (10) veya daha somut olarak asimetrik Kanada tipi (11) iki etnisiteli federasyondur. Kaldı ki bu tür federasyonlar, “etnik açıdan konsensüse dayalı demokrasi” (Lijphart, 1970:31-32) ilkesine göre çalışmaktaydılar. Sayısal açıdan daha zayıf olan azınlığa, yalnız tatmin edici biçimde korunmakla kalmamakta, merkezkaç eğilimlere neden olan yabancı olma ve tehdit altında bulunduğu duygusuna kapılmaması (Heraclides, 1997:93; Heraclides, 1998-1999:86) için kendisine sayısal gücüne göre hak kazandığı orandan daha fazla siyasal etkinlik ve yönetime katılma imkânı verilmekteydi (Mauratsas, 1998:136). Bu koşullarla ve güvenilir uluslararası garantilerle Kıbrıs Türklerinin çoğunluğu tarafından desteklenecek bir çözüm bulunması ve bundan hareketle Denktaş’la Türkiye’nin ikna edilmesi mümkün olabilecekti.

Böylece bu tip çözümlere imkân bulunduğu oranda, temelde “al-ver” tekniğinin uygulanacağı ve Kıbrıslı Rumlara daha fazla toprak verileceği ve Kıbrıslı Türklere gevşek bir

federasyon çerçevesinde daha geniş otonomi sağlayacağı bir düzen kurulabilecekti. Zaten De Cuellar, Gali ve Annan'ının planları da aşağı yukarı bu çerçevede şekillenmişti.

1.1.1.1.4. Kıbrıs'ta Kurulacak Federe Devletlerin Meşruluk Problematığının Sosyo-Politik Açısından Değerlendirmesi:

Siyasal iktidarın meşruluğu ile ilgili problem, ilk bakışta sadece hukukî bir problem olarak görünebilirdi. Fakat meşruluk sorunu hukuk alanını aşan, hukukun ötesinde olan bir sorundu (Kapani, 1988:81). Her şeyden önce yasallık (kanunîlik) kavramı ile “meşruluk” kavramını birbirinden ayırmak gerekirdi. Yasal bir yönetim, pozitif hukuka, yürürlükteki hukuk kurallarına uygun olan bir yönetimdi. Fakat pozitif hukuka uygun olan “yasal” bir yönetim, sosyolojik ve politik açıdan her zaman “meşru” olmayabilirdi. Burada, sosyo-politik meşruluktan ne anlaşılması gerektiğini üzerinde durulacak olursa, meşru iktidar, ona tâbi olanlar tarafından meşru olarak kabul edilen, toplumda yaygın ve hakim olan “meşruluk” inancına uygun olan iktidardır.

Gerçi meseleye dar ve katı bir pozitivist açıdan bakılacak olursa, yasallık ile meşruluğu birbirinden ayırmak imkânsızdı. Pozitivist anlayışa göre yasallık ile meşruluk aynı şeydi. Ancak siyasi hayattaki örnekler, bu ikisinin aynı olmadığını ve “kanuniliğin” (Kapani, 1988:81) her zaman toplumda iktidarın meşruluk temelini sağlamak için yeterli bulunmadığını göstermekteydi. Carl Friedrich'in verdiği örnek alınacak olursa, Fransa'da 1789'da XVI. Louis'nin iktidarı pekâlâ yasal bir iktidardır; fakat toplumda meşruluğunu kaybetmiş bulunuyordu (Friedrich, 1963:234). Aynı şey, 1917'de Rusya'daki Çarlık rejimi için de söylenebilirdi. Baskıcı bir yönetimin iradesi ve emirleri, resmen “kanun” şeklini alıyorsa da bu, o toplumda baskı rejiminin halk tarafından “meşru” bir iktidar olarak kabul edildiği anlamına gelmiyordu.

Tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi 1960'ta kurulan yasal hükûmetin 21 Aralık 1963'te yıkılmasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ait hükûmetin pozitif hukuk açısından yasal olduğu iddia edilse de, ki Türk görüşüne göre bu değildir, en azından sosyolojik ve politik açısından “meşru” değildi.

Yasallık, ki buna “hukukî” veya “şeklî” meşruluk da denilebilir (Kapani, 1988:82), her zaman geniş anlamda yani sosyo-politik meşruluğun temelini sağlamak bakımından yeterli olmamakla beraber, genellikle onun bir karinesi sayılabilirdi. Aslında bu ikilinin bir arada bulunması normaldi. Ancak, başlangıçta hukuken meşru olan bir iktidar, zamanla bu meşruluğunu kaybedebilir veya bunun aksi de olabilirdi. Yani başlangıçta hukukî meşruluğa sahip olmayan bir iktidar, zamanla hukukî meşruluk da kazanabilirdi. Bu da gösteriyor ki, meşruluk sorunu yalnız iktidarın kaynağı bakımından değil, kullanılışı bakımından da ortaya çıkmaktaydı. Aslında başlangıçta meşru olan bir iktidar, bu meşruluğunu sonradan iki yolla kaybedebilirdi:

1. Siyasal iktidar, kendi hukukî meşruluğunun dayanağını oluşturan hukuk kurallarına (anayasa kurallarına) uymamak, onları kasıtlı ve sistemli olarak açıkça çiğnemek suretiyle meşruluktan uzaklaşabilirdi. Özellikle buna, Kıbrıslı Rumların 1960 Anayasasına bilinçli ve planlı olarak uymaması ve Türk vekillerin Temsilciler Meclisi'ne alınmamaları örnek gösterilebilirdi.

2. İktidar, yürürlükteki hukuk kurallarına uymakla beraber, zamanla toplumda hakim olan meşruluk anlayışı ve inancı değişebilirdi. Dolayısıyla, pozitif normların toplumsal dayanakları ve etkinlikleri zayıflamış olabilirdi. Bu durumda, iktidarın yasalık temeli açıkça ortadan kalkmamakla beraber, meşruluk krizi kendini gösterebilirdi. Bu sürecin bir nüansı 1964-1974 arasında Kıbrıs'ta yaşanmıştı. Kıbrıslı Türkler, Rumlar tarafından ele geçirilen Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin uygulamalarına inancı ve güveni oldukça azalmıştı.

Meşruluk kavramı ile çağdaş politika biliminde önemli bir yer tutan “temel anlaşma” (consensus) kavramı arasındaki yakın ilişkiyi burada belirtmek yarar vardır. Genel anlamıyla temel anlaşma, bir toplumda belli bir mesele üzerinde toplum üyelerinin büyük çoğunluğu arasında görüş birliğini ifade etmesiydi (Wasby, 1970:6). Daha özel ve dar anlamıyla temel anlaşma, toplumun yönetim düzeni üzerinde anlaşmayı ifade eden bir kavramdı. Fakat bu yönü ile temel anlaşma, toplumun bütün üyeleri arasında genel anlaşma ya da oybirliği demek değildi (Wasby, 1970:6-7). Zaten böyle bir durum pratikte söz konusu olamazdı. Ancak, % 50'nin biraz üzerinde basit birçoğunluğun temsil ettiği bir anlaşma da değildi. Temel anlaşmanın varlığından söz edebilmek için toplum üyelerinin önemli bir kesimi arasında fikir birliğinin bulunması gerekirdi.

Bir siyasal sistemin meşruluğu konusunda anlaşma (consensus) oranı ne derece yüksek olursa, rejim o derece sağlam bir temel üzerine oturmuş demektir (Kapani, 1988:86). Meşruluk göstergesinde anlaşma ibresi, % 50 çizgisine doğru düştüğü zaman “consensus” de ortadan kalkardı. Ancak burada iki hususu birbirine karıştırmamak gerekirdi. Toplumun bir kısım üyeleri, ki bu hayli geniş bir kitleyi kapsayabilirdi, belli bir zamanda siyasal iktidarı ellerinde bulunduran kişilere veya partiye karşı olabiliyorlardı. Fakat bu mutlaka onların siyasal sisteme karşı oldukları anlamına gelmezdi. İktidarı kullananların tutumlarına ve izledikleri politikaya karşı olmak başka şey, doğrudan doğruya siyasal sisteme karşı olmak ve onun meşruluğuna inanmamak başka bir şeydi. Birinci hâlde, rejim içinde bir siyasal mücadele söz konusu olurken, ikinci hâlde ise mücadele artık rejim üzerinde olmaktadır.

Toplumda, vatandaşların büyük çoğunluğu tarafından paylaşılan bir meşruluk anlayışı yerine, birden fazla meşruluk inancı arasında bir çatışma başladığı zaman, temel anlaşmada bir çatlama, bir bölünme meydana gelmiş demektir. Aslında bu ayrılık, toplumun sosyal yapısındaki bir çatışmayı yansıtmaktadır. Yani sosyal güçler dengesinde bir değişme olmuş, yeni güçler yeni isteklerle ve yeni bir ideoloji ile ortaya çıkmıştır. Yerleşmiş sistemin karşısına

çıkan bu yeni hareket, halk arasında kendisine geniş bir destek sağlayabildiği takdirde toplum, ihtilâl ortamına girmiş sayılırdı. Rejim üzerindeki mücadele, başka deyişle meşruluk çatışması ve “temel anlaşma yokluğu” (Kapani, 1988:87) barışçı yollardan giderilmeyecek olursa, sosyal gerilim sonunda bir patlama, ihtilâl veya iç savaşa kadar gidebilirdi. Tıpkı Kıbrıslı Rumların 1974 yılının 15 Temmuzda yaptıkları hükûmet darbesi ve 5 gün süre ile yaşanan iç savaş hali gibi... Ancak burada bir noktanın belirtilmesi gerekir ki, gerçek anlamda bir ihtilâl ortamının varlığından söz edebilmek için yukarıda işaret edilen sosyo-politik faktörlerin bir araya gelmesi gerekirdi. Bundan hareketle Kıbrıs’taki sosyo-politik faktörler şu şekilde ifade edilebilirdi:

1. Kıbrıs’taki gibi sosyal yapıda ve sosyal güçler dengesinde, köklü bir değişiklik olması;
2. Bu değişimin yerleşmiş meşruluk anlayışına alternatif teşkil edebilmesi ve Kıbrıs’ta olduğu gibi yeni bir meşruluk anlayışını (ideolojisini) beraberinde getirmesi;
3. Yeni meşruluk inancının toplumdaki temel anlaşmayı bölebilecek ölçüde yaygınlaşması, ki Kıbrıs’ta da böyle olmuştur, vatandaş kitlesinin önemli bir kesiminin desteğini kazanması;
4. Kıbrıs’taki bu bölünmenin barışçı yollardan yeni bir sentez ve bir uzlaşma ile giderilememesi.

Dolayısıyla yukarıdaki şartların giderilmemesi hâlinde, Kıbrıs’taki dağınık gruplar tarafından rejimi değiştirmek için girişilecek eylemler, daima yetersiz ve etkisiz kalmaya mahkumdurlar.

1.1.1.2. Kıbrıs’ta Kurulacak Federal Devletin Temel Unsurları:

Kıbrıs’ta kurulacak devletin varlığı, birtakım unsurların bir arada gelmesiyle mümkün olacaktır. Bunları iki kısımda toplamak mümkündür. Yani kurulacak federe devletin “maddî unsurları” ve bu devletin “kurucu unsurları” olarak ikiye ayrılabilir. Dolayısıyla federe devletin maddî unsurları, insan topluluğu ve ülkeyken, bu devletin kurucu unsurları egemenlik ve kişiliktir. Buna göre federe devletin maddî ve kurucu unsurları şu şekilde ifade edilebilirdi:

1.1.1.2.1. Kıbrıs Federe Devleti’nin Maddî Unsurları:

1.1.1.2.1.1. Federe Devletin İnsan Topluluğu:

Aslında insan topluluğu, devletin beşerî unsurudur (Göğer, 1971:137). Bu yönü ile federal devletin insan unsuru, toplum veya halk gibi deyimlerin açıkça tanımlanmasına bağlıdır. Çünkü toplum ile halk arasında belirgin bir fark vardı. Toplum, bir milletin küçük bir parçasının, coğrafi, ekonomik veya tarihî nedenlerle ayrı bir devlet içinde yaşamak zorunda olan insan topluluğuydu. Diğer bir deyişle “toplum”, bir milletin küçük bir parçasıydı. Bu

sebeple KKTC Devleti Anayasası'nın dibacesinde Kıbrıs Türk toplumunu "tarihî boyunca bağımsız yaşamış, hak ve özgürlükleri için savaşmış olan Büyük Türk Ulusunun ayrılmaz bir parçası" (12) diye tanımlanmıştı.

Zaten insan topluluğu olmadan devletin varlığından söz etmek de mümkün değildir. Fakat şu da bir gerçektir ki, devleti meydana getiren insan topluluğunun miktarı hakkında kesin bir şey söylemek doğru değildi. Çünkü birkaç bin kişiden meydana gelen devletlere de rastlamak mümkünken, günümüz devletlerinin büyük çoğunluğunun nüfusu milyonlarla ifade edilmekteydi.

Aslında devletin varlık şartlarından birisi, insan toplumunun devlet hâlinde örgütlenmek arzusu ve yeteneğiydi (Kapani, 1988:35). Bu isteğin ve yeteneğin fiilî görünümü, insan toplumunun tam bağımsızlık bilincine ulaşması ve bağımsızlığın diğer insan toplumları karşısında korunmasıydı. Bundan hareketle devlet hâlinde teşkilâtlanma arzusu ve yeteneğine sahip olan ve diğer toplumlar karşısında bilinçli olarak bağımsızlığını koruyan insan topluluğuna "millet" (Göğer, 1971:137) demek mümkündü. Millet sosyal bir gerçek olduğu kadar hukukî bir vakıdır. Çünkü milletin meydana gelmesinde hangi tarihî, sosyolojik ve siyasî etkenlerin rol oynadığı açıkça bilinmese de birden çok etkenin milletin meydana gelişinde rol oynadığı açıktı. Bu etkenlerden birkaç tanesini örnek olarak saymak mümkündü. Irk birliği gibi tabîî etkenler, dil ve kültür birliği gibi manevî etkenler, ortak maddî çıkar ve teşkilâtlanma gibi iktisadî, hukukî ve siyasî etkenler göstermekte olan başlıca örneklerdi (Göğer, 1971:137; Kapani, 1988:35). Bundan da anlaşılacağı üzere bir devletin güvenliği, vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktan geçerdi. Aslında bir devletin bekası, ancak ve ancak vatandaşlarının hak ve hürriyetlerinin korunmasıyla mümkündü (13). Zira insan haklarından mahrum olan, sahip olduğu temel hak ve hürriyetleri kullanamayan vatandaşlarla, herhangi bir devleti ayakta tutmak mümkün değildi.

Devletin ilahî bir varlık olmadığı, sadece bir hizmet organizasyonu olduğu, hatta bir devleti daha güçlü yapan şeyin, onun arkasındaki milletin güveni olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla devlete, milleti güvenmiyorsa, o devlet güçlü olması mümkün değildi (14). Yani, insanlar hayatlarında mutlu değilse, haklarını ve hürriyetlerini en geniş şekilde kullanamıyorlarsa, devlet güçlü olamazdı. Bundan da anlaşılıyor ki, devlet, vatandaşın hak ve özgürlüklerine sadece saygı duymayacaktır (Yılmaz, 1999:59). Çünkü saygı duymak, netice itibarıyla nötr bir tutumdur. Devlete düşen, bundan bir adım daha ötesine geçmesi gerekir. Devlet, kendi vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin koruyucusudur. Bunlardan tam olarak yararlanması için vatandaşına gerekli imkânları sağlamalıdır. Bu konuda vatandaşına güvence vermek zorundadır.

Dolayısıyla ileriki zamanlarda Kıbrıs'taki toplumların huzur ve barışı onarılmaz yaraların alması istenmiyorsa, mağduriyetin, husumetlerin ve düşmanlıkların toplumda

galebe çalması engellenecekse, iki toplum temelinde özgürlükçü bir sistemin yerleştirilmesi şarttır.

Bu yönü ile Kıbrıs'taki esas sorun, iki topluma ait özgürlüklerin sağlanması ve bunların korunması olduğu bir kez daha görülür. Dolayısıyla Kıbrıs'taki gerek vatandaşların, gerekse toplumların hak ve hürriyetlerinin korunması, kurulacak federe devlet tarafından garanti edilmelidir. Bir başka deyişle Kıbrıs Federe Devleti'nin siyasî düzeni, hem vatandaşlık hem de toplum ekseninde kurgulanıyor olmasına dikkat edilmelidir. Yani bundan sonra sadece devletin güvenliğini değil, vatandaşın da güvenliği ön planda tutulmalıdır. Çünkü Kıbrıs Federe Devletin korunması ve yaşayabilir olması için bireyin, vatandaşın veya toplumların, siyasal ve kültürel kimliklerinin azamî olarak korunması esas olmalıdır. Zira modern çağda, devleti korumanın yolu, vatandaşı korumaktan geçerdi (Yılmaz, 1999:62). Dolayısıyla Kıbrıs'ta insan haklarından mahrum olan, sahip olduğu temel hak ve hürriyetleri kullanamayan vatandaşlarla, devleti ayakta tutmak mümkün değildi. Bu itibarla Kıbrıs'ta devlet-toplum dengesini iyi kurmak gerekirdi. Çünkü bu, kurulması oldukça hassas bir dengeydi. Buna göre Kıbrıs'taki etnik yapıyı dikkate alarak siyasî yapılanmalara gidilmelidir. Adadaki halkların etnik, kültürel ve dinsel farklılıkları, kendi sınırları içerisinde bulundukları federe devlet tarafından dikkate alınmalıdır. Böylece her halk, bulundukları sınırlarda kendilerini ifade etme özgürlüğüne sahip olacaktır. Ancak bu konu, taraflar arasında ciddi bir tartışma konusuydu.

Aslında bu anlaşmazlık ilk bakışta, sadece ada üzerinde yaşayanları ilgilendiren bir "iç meseleymiş" gibi görünebilirdi. Ancak Kıbrıs'ta iki ayrı etnik gruptan oluşan bir topluluk vardı. Türk ve Rum toplumları, sosyal ilişkilerinde gayet rahat ve anlayışlıydılar. Bireyler arasında dostluklar ve beraberlikler kurulabiliyordu. Genel olarak birbirleriyle iyi geçinebilirlerdi. Fakat Çağlayangil'in de ifade ettiği gibi sıra Kıbrıs'ın idare etmeye gelince, işler birden değişir ve anlaşmazlıklar çıkardı (Çağlayangil, 1990:397). Çünkü her iki taraf da kendi örf, adet ve çıkarlarına göre davranmak istiyorlardı. Bu yüzden toplumlar arasında tartışmalar hiçbir zaman eksik olmazdı.

Aslında bu görüş farklarının çeşitli nedenleri vardı. Bu nedenler arasında "demografik yapının" önemi büyüktü. Bir kere Rumların nüfusu Türklere göre çoktu. Dolayısıyla yönetimde ve belediye hizmetlerinde, son sözün kendilerinde olmasını bir hak olarak görüyorlardı. Türklerse nüfus itibarıyla azınlıkta olduklarını kabul etmekle beraber, toplum olarak Rumlara eşit olduklarını iddia ediyorlardı. Tam bu sırada İngilizler adadan ayrılmaya karar verdiklerinde, adaya kimin sahip olacağı meselesi ortaya çıkmıştı.

Aslında Rumların bu konudaki iddiaları dikkat çekiciydi. Çünkü Rumlara göre Türkler, adayı İngilizlere bırakmışlardı. Hatta her türlü haklarından Lozan Antlaşması uyarınca vazgeçmişlerdi (Çağlayangil, 1990:397). Bunun için Rumlar sayılarının çokluğuna dayanıyor, Türklerin Kıbrıs'ta hiçbir hakkının kalmadığını savunuyor ve adanın yeni sahibinin kendilerinin

olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Gerçek şu ki, onların hedefi Enosis'ti. Buna karşın Türkler, haklarından İngiltere lehine vazgeçildiğini belirtse de ada üzerindeki yabancı egemenliğin sona ermesi hâlinde, tarihî hakların tekrardan kazanılacağı görüşünü savunuyorlardı. Aslında bu iki farklı istek veya iddia, adada yerli bir halkın veya bir ada milletinin olmadığını gösteriyordu. Yani adada Anadolu'dan gelme Türkler ile Yunanistan'ın uzantısı olduklarını iddia eden Rumlar vardı. Hatta Türkler “Ya Taksim, Ya Ölüm” (Çağlayangil, 1990:398), Rumlar ise “Enosis” sloganlarıyla meydanları dolduruyorlardı.

Dolayısıyla toplumların ada üzerindeki hak ve mükellefiyetlerinin dağılımı, ancak mevcut şartlar ve 1959-1960 anlaşmalarının öngördüğü dengeli bir şekilde yapılabilirdi. Böylece Kıbrıs, “Enosis” veya “Taksim” adına, kendi kendini imha etmekten kurtarılmış olacaktı (Denктаş, 1996a:73). Böylece her iki anavatanın Kıbrıs ve ada toplumlar ile ilişkilerinde eşitliğin ve dengenin sağlanması, iki toplumun siyasî açıdan eşit ortaklığı ve toplumlardan herhangi birinin diğeri üzerinde egemen olamayacağı, şarta bağlanmış olacaktı. Aslında bu ortaklık Cumhuriyeti'nin karşısındaki iç tehdidin sürekli oluşu, garanti sisteminin de “daimi” (15) olmasına neden oluyordu. Zaten daha önceleri Garanti ve İttifak Anlaşmalarının yapılma sebebi de buydu. Hatta Kıbrıs'ın bir başka ülke ile kısmen veya tamamen birleşmesini ve her iki anavatanın birden üye olmadığı herhangi bir birliğe üye olmasını engelleyen kısıtlamalar da bu yüzden getirilmişti (16). Aslında bu durumu bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, 1959-60 Antlaşmalarıyla, Kıbrıs'ta iki eşit siyasî taraf arasında ve “siyasî eşitlik” (Ünal-Coşkun, 2001:42) temelinde bir “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin” kurulduğunu söylemek mümkündür. Zaten Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 73. maddesi gereğince Kıbrıs Türklerinin ayrı bir varlık olduğu kabul edilmişti (17). Kaldı ki, 1957-1960'ta bu temelden hareket edilerek, Kıbrıs'ta iki topluma dayalı ortak bir Cumhuriyet kurulmuş ve bu devlet, Birleşmiş Milletlerce de tescil edilmişti (Mewhinney, 1966:76-87; Erim, 1975:15-42). Fakat bu cumhuriyet, bağımsız olmakla birlikte, bazı açılardan tam manasıyla “hükümrân” (Ertegün, 1984:3-9) bir devlet olduğunu söylemek mümkün değildir. Mesela adadaki Türklerin “anavatan” gözüyle gördükleri Türkiye ile Rumların “anavatan” olarak saydıkları Yunanistan ve Kıbrıs'ın 1923'den beri hukuken sahibi hüviyetinde bulunan eski sömürgeci ülke İngiltere'ye, bu yeni devlet üzerinde bazı haklar tanınmıştı. Her şeyden önce adada uluslararası anlaşmalar gereğince oluşturulmuş bulunan anayasal düzenin, toptan veya kısmen değiştirilmesi hâlinde, bu üç devletin birlikte veya ayrı ayrı ayrı müdahale etme hakları vardı. Yani yeni kurulan bu devletin hükümrânlık hakları, bir manada ve belli bir ölçüde sınırlandırılmış oluyordu (Ertegün, 1984:3-9; Sonyel, 1997:15-23).

Görülebileceği gibi 1959 ve 1960 anlaşmalarına göre kurulan yeni “Kıbrıs Cumhuriyeti”, Türklerle Rumlar arasındaki ortaklık anlaşmasına dayanmaktaydı ve oluşturulan yeni kurumların işleyişine, bu hususlar da yansıtılmıştı. Mesela Cumhurbaşkanı Rumlardan, yardımcısı ise Türklerden seçilmesi şarttı. Ayrıca Cumhurbaşkanı yardımcısının her kararı

veto yetkisi vardı. Bununla birlikte Cumhuriyetin kurumlarında Türkler ve Rumlar belli kotalarla temsil hakkı da elde etmişlerdi ve bu kotaların, adadaki nüfus oranını aynen yansıtması şart koşulmamıştı (Sonyel, 1997:15-23; Ünal-Coşkun, 2001:42). Zaten İngiliz hukukçuları tarafından hazırlanan tasarılar, adayı yönetmek için kurulacak kurumlarda Rum ve Türklerin katılımı birçoğunluk-azınlık sistemi içinde değil, iki ayrı toplumun temsili biçiminde öngörülüyordu. Örneğin Winster tasarısında Yasama Meclisi ve Yürütme Konseyi'nde Türk toplumunun temsili öngörülmüş ve bu temsilcileri kendi toplumlarının seçeceği belirtilmişti (Bilge, 1986:72). Daha sonraki Radcliffe tasarısında da aynı sistem daha geliştirilerek devam ettirilmişti. Yani Yasama Meclisi'nde, Türklerin "toplum" olarak temsil edilmeleri öngörülmüştü. Hükûmete bir Türk İşleri Bakanı bulunacak, mahkemeler Rum ve Türk hakimlerden oluşacaktı. Türk toplumuna ait işler için Yasama Meclisi'nde ayrı bir oylama yöntemini sağlanmıştı. Ayrıca Türk toplumuna karşı ayrımcı işlemleri önlemek için de bir Garantiler Mahkemesi kurulması düşünülmüştü. Böylelikle Türkler için etnik bir özerklik tanınmış oluyordu (Bilge, 1986:73). Dolayısıyla daha sonraları kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, "sui generes" (Stanley, 1960:246-247; Alasya, 1964:118-119; Alasya, 1969:5), yani kendine mahsus bir cumhuriyet olacağı taa 1948'lerden belli idi ve nitekim de öyle oldu.

Bu yüzden 1960'ta tarafların müşterek rızası ile kurulmuş olan bu ortaklık cumhuriyetine, kendi kendini ortadan kaldırma veya bir ortağın arzusu hilafına yeni bir formasyona girme hakkı tanınmamıştı (18). Çünkü Gürel'in de ifade ettiği gibi 1960 çözümü, uluslararası baskının bir sonucuydu (19). Yani bir başka deyişle bu çözüm, uluslararası alanda Kıbrıs'la ilgilenen tarafların ortaya koyduğu bir çözümdü. Fakat şu da bir gerçektir ki, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın "Kıbrıslılara" bir ihsanıydı (Deliceirmak, 1993:109). Çünkü her şeyden önce bu bağımsızlığın, iki önemli şartı vardı. Biri, her iki toplumun ideallerinden vazgeçmesi, diğeri ise iki toplumun ortaklığı ile bir cumhuriyet kurulmasıydı. Aslında kurulan devlet, ismi telaffuz edilmemiş bir federasyondur (Gülen, 1998:7) ve Kıbrıs Anayasasına bakıldığı zaman, bunun iki toplumun eşitliği üzerine kurulmuş bir devlet olduğu görülmektedir. Böylece Christian Heinze'nin de dediği gibi, 1959-1960 anlaşmaları gereğince kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, ne üniter devlet, ne ulus devleti ne de Rum ve Türk devleti olabilmişti (20). Zira bu Cumhuriyet, adada 400 yıldan bu yana birlikte yaşamış ve aynı zamanda kendi millî ve dinî kimliklerini korumuş olan Kıbrıslı Türklerle Rumların "ortak katılımı" (Emin, 2002:18) esası üzerinde kurulmuştu.

Bundan da anlaşılıyor ki, 1959 Anlaşmaları ile kurulan yeni devlet, adadaki Türk ve Rum toplumlarının politik ve idarî paylaşımı sağlarken (Halley, 1985:8), aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs üzerinde birbirini dengeleyen haklar da vermektedir (Denktaş, 1997:2). Halbuki Kıbrıslı Rumların amacının bu olmadığı, 1963 olaylarında sonra belli olmuştur. Çünkü 1963 yılındaki Rum hareketinin amacı, Enosis'in gerçekleşmesi mümkün olmayacağına göre, nihai hedefi Enosis olan, ama ilk etapta Kıbrıs'ı iki toplumlu karakterini

ortadan kaldırarak, onu tamamen Kıbrıs Rum devletine dönüştürmek ve Kıbrıs Türk toplumunu aşırı anayasal haklarından mahrum etmek suretiyle azınlığa düşürdükten sonra, her ülkede azınlıklara tanınan hak ve imtiyazlardan fazlasına sahip olmasına imkân bırakmamaktı (İsmail, 1998a:284).

Dolayısıyla denilebilir ki, Rumların esas uğraşları, Kıbrıs'ın bir Rum Devleti hâline gelmesi ve Kıbrıslı Türklerin burada koruma altında alan bir azınlık olması gerektiği iken, Kıbrıslı Türklerin karşı uğraşı da buna benzer herhangi bir girişimi engellemek ve onların görüşüne göre Zürih ve Londra Antlaşmalarının iki toplum arasında yaratmış olduğu ortaklık kavramını idame ettirmektir (Clerides, 1990:105; Denктаş, 1996b:4; İsmail, 1998b:301). İhtilaf, bu nedenle, bir prensip ihtilafı idi ve her iki taraf da uzlaşmaya varmaktansa tartışmaya devam etmeye ve hatta gerekirse çatışmaya girmeye hazır dılar (Clerides, 1990:105).

Oysa Cuellar'ın da belirttiği gibi "Kıbrıs, hem Rum hem de Türk toplumlarının ortak vatanydı" (21). Bu yüzden adadaki toplumların arasındaki ilişkiler, azınlık-çoğunluk ilişkisi değil, Kıbrıs Devleti'ndeki iki toplum arasındaki ilişkiler şeklinde olmalıydı. Çünkü Kıbrıs'ta bir tek milletten oluşan nüfus yoktu. Dolayısıyla adada Türkler ve Rumlarından oluşan iki halkın bulunduğu gerçeği her zaman için göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre Denктаş'ın da ifade ettiği gibi Türk tarafının görüşü şu şekildeydi:

1. Kıbrıs Türk halkı, federasyonun Türk asıllı ve ana dili Türkçe olan veya Türk kültürel geleneklerini paylaşan ya da Müslüman olan bütün vatandaşlarını kapsayacaktı.

2. Kıbrıs halkı, federasyonunun Rum asıllı ve ana dili Rumca olan veya Rum kültür geleneklerini paylaşan ya da Rum Ortodoks Kilisesi'ne mensup olan bütün vatandaşları kapsayacaktı (22).

Bundan da anlaşılıyor ki, siyasî durum, eski Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında var olan iki devletin yasal statüsü dikkate alındığında, gelecekte tekrar birleşme, sadece iki politik sistem arasında, iki toplumlu ve iki bölgeli bir devletin oluşumu ile ilgili bir anlaşmayla mümkün olabilirdi (23). Yeni bir federal sistemin böyle bir "anayasal bütünlüğü", her iki etnik grubun self-determinasyon hakkını inkâr etmeden, iki egemenliği yeni bir devlete dönüştürmenin temel önkoşulu olarak görülüyordu. Bundan hareketle Türk tarafı, tekrar birleşmeye doğru atılacak adımları, federal değil de konfederal bir sistemde olmasını arzu ediyordu. Onlara göre bu, ayrı iki politik varlığın, uzun bir geçiş süreci sırasında yeni, homojen, hukukî ve politik bir sistem yaratmaları için tek gerçekçi ve demokratik yoldu. Çünkü adada zaman geçtikçe zemin kazanan iki ayrı devlet fikrinin yerini, her iki tarafın da ayrı kimliklerini koruyarak ortak bir çatı altında ve yan yana yaşayabilecekleri bir çözüm şekline bırakması, hem Kıbrıs Türklerinin hem de Kıbrıs Rumlarının yararına olacaktı. Aksi hâlde iki ayrı devlet olgusu sürüp gidecekti. Kıbrıs Rum yönetimi ise "tek devlet-iki toplum" (24) kavramından hareket etmekte ve buna uygun olarak adanın idaresini elinden kaçırmayı

önleyen bir federasyon modeli önermekteydi (SİSAV, 1990:52). Diğer bir deyişle, Türk önerileri konfederasyonla federasyon arasında zig zaglar çizerken, Rum önerileri federasyonla üniter devlet tipi arasında bir düzen öngörmekteydi.

Halbuki her iki toplum, birbirinin kimlik ve bütünlüğünü kabul ederek, karşılıklı saygı, dostluk ve işbirliğine dayalı yeni bir ilişki için çaba harcaması gerekecekti (25). Bu amaçla, her iki toplum, buna ters düşecek her türlü davranışı değiştirmeyi kabul etmeli ve uzlaşılan çözüme yönelik uğraşlara ters düşecek herhangi bir davranışta bulunmamaydı. Çünkü Kıbrıs'ta kurulacak devletin amacı, kendisini vücuda getiren insan toplumlarının manen ve madden refahını ve güvenliğini sağlamak olmalıydı. Ancak bu şekilde Kıbrıs'taki "multietnik kültür" (Tatarlı, 2000:425) yapı korunabilirdi.

1.1.1.2.1.2. Federe Devletin Ülke Coğrafyası:

Bilindiği gibi ülke, belli bir coğrafi alandır (Göğər, 1971:137). Bundan hareketle yeryüzünün belli bir parçası ülkeyi meydana getirdiğinden, ülkenin sınırları da belli olmalıdır. Çünkü devleti meydana getiren unsurlardan biri de budur. Yani insan topluluğu, sınırları belirgin toprak parçası içerisinde oturması şarttır. Zira devlet, yetkilerini sınırları belli olan bir toprak parçası üzerinde kullanmak zorundadır.

Görüleceği gibi toprak parçası, yani diğer deyimle ülke, devletin bir unsurudur. Kaldı ki ülkesi olmayan bir devlet olamazdı. Hatta federal devletin üyesi olan devletlerin bile bir ülkesi vardı. Dolayısıyla Kıbrıs'ta beşerî unsurunu teşkil eden birbirinden ayrı iki toplumun mevcudiyeti ve kaderlerini tayinde söz sahibi olmaları, Federal Kıbrıs Devleti'ni basit bir devlet olarak yani "Etat Unitaire" (Eroğlu, 1975:256) şeklinde mütalaa edilmesi mümkün değildir. Çünkü kurulacak federal Kıbrıs Cumhuriyeti, federatif bir devlettir ve coğrafi esasa dayanan federal bir devlet olması, tabii yapısının da bir gereğidir. Ancak burada önemli olan sorun, iki toplumdan kurulu federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sınırlarının nasıl tayin edileceğidir. Çünkü Kıbrıs'ta federal bir çözüm kabul edilmiş olmasına rağmen federasyonu meydana getiren devletlerin veya kantonların coğrafi sınırları, bugün dahi taraflar arasında ihtilâf bir konusudur (Denктаş, 1996b:4). Ancak bu ihtilâf, politik gerçeklere ve karşılıklı uzlaşmayla çözümlenebilirdi. Dolayısıyla bundan hareketle denilebilir ki, "bölgesel esasa" dayanmayan hiçbir federasyon yoktur (26). O hâlde federasyon çözümünü kabul etmek, bu esası da kabul etmek demektir. Çünkü federasyon, federe devletlerin "toprak bütünlüğünün" tanınmasını da kapsamaktaydı. Fakat her federasyonun coğrafi bölünüşü farklı ölçülere göre olmaktadır. Bu açıdan federal devletlerin hiç biri, bir diğerine benzemezdi. Örneğin İsviçre ile Sovyet Rusya arasında hiçbir benzerlik yoktu. Bundan hareketle aynı federasyon içinde federe devletler açısından nüfusu oranının tek ölçü olarak kullanılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta bulunacak bir çözümde siyasî yönden Kıbrıs ortaklık devleti, coğrafi olarak ise iki bölgeli Kıbrıs adası tabirleri kullanılmalıdır. Çünkü bağımsız ve iki bölgeli toprak bütünlüğüne haiz

olması beklenen federal Kıbrıs devleti Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında aktedilen bir anlaşma ile garanti altına alınması gerekecektir.

Dolayısıyla federal bir Kıbrıs coğrafyasının, Doğu Akdeniz bölgesindeki barışçıl bir ortamında, Yunanistan ve Türkiye ile özel dostluk bağlarını devam ettirmesi ve bu iki ülke arasındaki dengeye saygı göstermesi beklenmektedir.

1.1.1.2.2. Kıbrıs Federe Devleti'nin Kurucu Unsurları:

1.1.1.2.2.1. Federe Devletin Egemenliği:

Egemenlik aslında soyut bir unsurdur. Bu yönü ile egemenlik unsuru, devlete hukuk âleminin üstün varlığı olma niteliğini vermektedir. Yani devletin kendi çevresindeki diğer otoritelerin hepsinden üstün olması ve rakipsiz bulunması anlamını taşımaktadır (Göğer, 1971:138). Aslında bütün bunlar, egemenliğin devletin tüzel kişiliğine bağlı olmakla beraber, devletten ayrılmayan en yüksek hukukî iktidar ve kudrettir (Göğer, 1971:138). Fakat Kıbrıs'taki egemenlik unsuru daha farklı bir şekilde ortaya çıktığı söylenebilir.

Özellikle 16 Ağustos 1960 günü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilân edildikten sonra Kıbrıs Hükûmeti, "bağımsız ve egemen" (Sönmezoğlu, 2000:15) bir devlet olarak Birleşmiş Milletlere girmek için başvurmuş ve bir sonraki dönemde üç garantör devletin de onayı ile bu kuruluşa kabul edilmişti. Zaten Kıbrıs Cumhuriyeti, NATO içindeki ortak çıkarları zedelenmeye başladığı bir sırada İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın el sıkışmaları sonucunda kurulan bir devlettir. Aslında Kıbrıs halklarının kendi eseri olmayan (Fırat, 1997:115) bu Cumhuriyetin yaşayabilmesi, uzun yıllar boyunca karşı karşıya getirilmiş olan Kıbrıslı Türklerle Rumların bu devleti çalıştırma konusunda ortak arzu göstermelerine, etnik aidiyetlerini kültürel bir kimlik olarak ikinci plana atmalarına ve Kıbrıs vatandaşlığı olgusu ile yeni kimliğini ön plana çıkarmalarına bağlıydı. Oysa devleti kuran anlaşmalar, Kıbrıs'taki halkların değil, onların tarihî ve kültürel bağlarla bağlı olduğu üç devletin çıkarlarını en iyi biçimde koruyacak hukuksal belgeler olarak hazırlanmışlardı. Dolayısıyla bu anlaşmalar, "ortaklıktan olgusundan" çok, "ayrılık ilkesine" göre inşa edilmişlerdi (Fırat, 1997:115). Ayrıca, garantör devlet alma hakkını kazanmış olan bu üç devletin, adadaki her iki topluma karşı bakış açısı Türk ve Rum ayrımı üzerine olduğu da bir gerçektir.

Aslında tüm bu olumsuz koşulları ortadan kaldırabilmenin tek koşulu, Kıbrıs'ta iki halkı temsil eden liderlerin ortak bir bilinç yaratma konusunda iyi niyetle çalışmalarıydı. Ancak, uzun yıllar birbirlerine karşı millî savaşını sürdürmüş olan liderlerin, cumhuriyetin ilânından sonra devlet yönetiminde kalmaları, uzun yıllar boyunca savundukları Enosis ve Taksim tezlerini sık sık gündeme getirerek, bunlardan vazgeçmediklerini satır aralarında belirtmeleri ve yüzlerini Kıbrıs adasından çok Yunanistan ve Türkiye'ye çevirmeleri, bu işbirliğinin kurulamayacağını kısa sürede gösterdi. Özellikle Kıbrıs Türk liderliği devletin işlemlerini

engelleyecek noktaya dek hukukî haklarını egemence ileri sürürken (Ateş, 1989:52-54; Sönmezoğlu, 1997:110; Fırat, 1997:115-116), Kıbrıs Rum liderliği düzenin “demokratik olmayan ve çalışmayı imkânsızlaştıran” yönlerini değiştirmeyi (Gönlübol, 1996:373) sürekli olarak gündeme getirmeye başlamıştı. Dolayısıyla Kıbrıs’ta 1960’ta konulan egemen güç, toplumlararası çatışmalar sonucunda bütünlüğünü kaybetmişti. Kaybedilen egemen gücü, Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti’ni sürdürerek, Türkler ise yeni birtakım siyasal oluşumlarla idâme ettirmeye çalışmışlardı. Fakat 15 Temmuz 1974 Sampson’un hükûmet darbesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yıkılarak, yerine Kıbrıs Elen Cumhuriyeti’nin kurulduğunu belirtmiş olması, 1960 Anlaşmaları ile ortaya çıkan egemen güç ve bunu kullanma hukuku ortadan kalkmış oldu.

İşte o tarihten günümüze kadar geçen süre, Kıbrıs’ta yeniden birleştirilmiş egemen gücün ortaya çıkartılmasıyla ilgili yapılan bir yığın çalışmalarla doludur.

Örneğin Gobi, konu üzerinde yaptığı incelemeler neticesinde Kıbrıs sorunu için gerçekçi, pragmatik ve yaşama şansına sahip olan bir çözüm şekli olarak “iki bağımsız cumhuriyetler topluluğu” (Ertekün, 1993:3) formülünü önermişti. Aslında Gobi, bu öneriyi yaparken, İngiliz Uluslar Topluluğu veya eski SSCB’yi oluşturan devletlerin kurmuş olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu örneklerinden esinlendiği tahmin etmektedir.

Gobi’nin bu formülü, iki egemen cumhuriyetlerin dış politikasının yürütülmesi, para birliğinin sağlanması, gümrüklerin koordinasyonu, sağlık ve çevre işbirliği gibi konularda koordinasyon sağlanması için iki toplumun eşit bir şekilde temsil edileceği bir ortak konseyin kurulması, hukuk konuları ile üç özgürlük gibi konuların ele alınması için de yine iki toplumun eşit sayıda temsil edileceği konseylerin oluşturulmasını öngörmekteydi (Ertekün, 1993:3). Gobi’nin düşüncesine göre ve izah ettiği nedenlerden dolayı böyle bir çözümün, gerek Türk gerek Rum toplumlarının ve gerekse anavatanların çıkarlarına en uygun çözüm olduğu yönündeydi. Dolayısıyla Gobi’nin görüşüne göre Türk toplumu “tanınarak” (Ertekün, 1993:3), bağımsızlığına, yasallığına, özgürlüğüne, ekonomik gelişmişliğine ve hepsinden önemlisi egemenliğine kavuşmuş olacaktı. Ancak Gobi’nin “çok büyük” (Ertekün, 1993:4) olarak tanımladığı bu avantajların bedeli, Türk tarafının “Gobi haritası” olarak bilinen ve daha sonra “Gali haritası” olarak geliştirilen haritada öngörülen toprak tavizlerinde bulunması olacaktı. Fakat gerek Rum tarafında, gerekse ABD ve Avrupa güçleri arasında, “küçük bir adada iki devlet olmaz” (Koryürek, 2001:19) biçiminde katı görüşler vardı. Hakikaten onların dedikleri gibi Kıbrıs adası, içinde iki devlet barındıramayacak kadar küçük bir ada mıdır bilinmez, ama bugün dünya yüzündeki bağımsız devletlerin en az üçte birinin küçük denilebilecek devletlerden oluştuğu bilinmektedir. Bu devletlerin en küçükleri arasında Avrupa’da Andora, Liechtenstein, Lüksemburg, Malta, Monako, San Marino ve Vatikan; Asya’da Katar, Ürdün, Bahreyn, Maldivler ve Singapur; Afrika’da Komorlar, Maritius, Sao Tome ve Principe ve Seyşel adacıkları; Amerika’da Antigua, Barbuda, Barbados, Dominik, Grenada Saint Kidds,

Nevis, Saint Lucia ve son olarak da Saint Vincent ve Grenadinler devleti; Okyanusya'da ise Batı Samoa, Kribati, Nauru, Tonga ve Tuvalu devletleri bulunmaktadır (Koryürek, 2001:18-19). Bunlara ilâveten çok kısa süre önce bağımsız olmuş Doğu Timor, Mikronezya, Marşal ve Belau ada devletleri de eklenebilirdi. Aslında yukarıdaki bu devletlerin hemen hepsi, şu anki KKTC'den ve Kıbrıs Rum yönetiminden küçüktür ve sayıları 29'a ulaşmaktadır. Dahası bu küçük devletler, başta Batının önemli devletleri olmak üzere bütün dünya tarafından tanınmakta ve 20 bin nüfuslu çok küçük adacıkların egemenlikleri kabul edilmektedir. Fakat Kıbrıs'taki durum böyle değildir.

Özellikle son zamanlarda önerilen anlaşmalarda, bir "Ortak Devlet" iki tane de "mütemmim-parça devletten" (27) müteşekkil bir yapı öngörülmekteydi. Aynı zamanda bu iki siyasal kurum arasında "İsviçre Federal Hükûmeti ve kantonlarda" (28) olduğu gibi bir ilişkisinin egemen olacağı belirtilmekteydi. Buna uygun olarak tepede, bağımsız, Türkler ve Rumlardan oluşan iki eşit devletin ayrılmaz ortaklığında, tek bir uluslararası kişilik ve egemenliğe sahip, temsili demokrasi ile yönetilen, hukukun temel ilkelerine saygılı, politik eşitliğin bulunduğu ve iki bölgeyi üniter bir ortaklık devleti söz konusu olacaktı (29). Bundan da anlaşılıyor ki, bu ortak devlet, anayasada belirlenmiş yetkiler doğrultusunda gücünü uluslararası arenada ve AB'de tek bir ses olarak egemence kullanacak ve eşit statüde olacaktı. Federe devletler ise anayasada ortak devlete bırakılmış yetkiler dışında kendi anayasal düzenlerini kurarak kendi yapılarını oluşturacaklardı. Devletçikler kendi aralarında ve ortak devlet ile olan ilişkilerinde birlikte hareketleri konusunda, özellikle AB ile ve uluslararası politikanın oluşturulup, uygulanmasında kendi yetki alanlar dahilinde hareket serbestisi içinde olacaklar ve bu konuda "Belçika" (Ulus, 2003:48) modeli egemenlik anlayışı örnek alınacaktı. Zaten gerek Gali, gerekse Annan plânında, Kıbrıs'ın uluslararası bir tek yasal kimliği olması ve iki federe devletin statüsü konusunda ne gibi bir anlaşmaya varılırsa varılsın, "tek bir egemen, bölünmez ve ortak bir federe devletin" (30) kurulması önerilmişti. Aslında 'bölünmez' demekle, hiçbir tarafın 'ortak devletten' ayrılamayacağını veya adanın bütününü veya bir parçasını Yunanistan veya Türkiye ile birleştiremeyeceği kastediliyordu. Aynı şekilde, herhangi bir taraf, 'ortak olan federe devleti' veya diğer bir 'federe devleti' kendi hâkimiyeti altına alamayacak manasına gelmekteydi.

Dolayısıyla Kıbrıs kendi anayasası altında, hukukun üstünlüğü, demokrasi, temsili cumhuriyet hükûmeti, siyasal eşitlik, iki bölgelilik ve federe devletlerin eşitliği statüsü üzerine kurulmuş olacaktı. Buna göre Merkezî Hükûmetin, egemen olarak anayasada belirtilen ve Kıbrıs'ın uluslararası alanda ve Avrupa Birliği bünyesinde tek sesle konuşup hareket etmesini sağlayacak olan, Avrupa Birliği üyesi olarak mükellefiyetlerini yerine getirmesini, bu arada siyasal bütünlüğünü ve sınırları korunmasını garanti altına alacaktı. Dolayısıyla kurulması düşünülen yeni federe devletin iki unsuru eşit statüde olacak ve anayasanın çizdiği

çerçevede, egemen olarak anayasanın Merkezî Hükûmete verdiği yetkilerin dışında kalan tüm yetkileri kullanacaklardı.

Böylece Merkezî Devlet ile federe devletler, bir diğerinin yetki ve fonksiyonlarına saygılı davranacak ve ihlâl edemeyeceklerdir. Bununla birlikte Merkezî Devlet ile federe devletlerin yasaları arasında da hiyerarşi söz konusu olmayacaktır.

1.1.1.2.2.2. Federe Devletin Yönetim Şekli ve Teşkilâtlanması:

Aslında bir siyasal yapıyı sadece resmî kurumlara, kanunlara bakarak anlamak mümkün değildir. Resmî siyasal kurumların gerisindeki gayri resmî kuvvetleri, kurumları, kuruluşları, dinamikleri ve bunların işleyişini, birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini tetkik etmeden (Dâver, 1972:vi), siyasal hayatın gerçek oluşumu hakkında sağlam, geçerli ve bütünlüyci yargılara ulaşmak güç, belki de imkânsız bir işti. Çünkü bir toplumda herkesin çok çeşitli istekleri, arzuları ve ihtiyaçları vardı. Bütün bu arzuların istenilen ölçüde tatmini, aslında mümkün değildi. Bu yüzden bir kurumun veya yüksek bir otoritenin, bu konuda karar vermesi gerekirdi. İşte iktidar, Lasswell'in deyimiyile, "kimin, neyi, ne zaman ve nasıl aldığını" (Lasswell, 1936:128-129) gösteren bir kurumdur. Bu anlamda siyaset bir paylaşma ve paylaşılma olayıydı. Ancak siyaseti ve iktidarı, sadece basit bir paylaşılma kararları (Mitchell, 1961:79-89) ile ilgili bir dizi olarak görmek yanıltıcı olabilirdi. Yüksek iktidar kurumları, sadece toplum değerlerini otoriter biçimde dağıtmakla kalmazlar, aynı zamanda yeni değerler de meydana getirirlerdi. Örneğin yeni kamusal faaliyetlere girişen ve kamu hizmetleri kuran hükûmetler, aslında toplum ihtiyaçlarını karşılamak için "yeni değerler" (Dâver, 1972:42) yaratıyorlar demektir. Çünkü devlet yönetimi deyimiyile toplum hayatının düzenlenişi ve işleyişi (Göğür, 1971:138) ifade edilmek istenmekteydi. Bundan hareketle devlet, toplum hayatını düzenlerken, ferdi göz önünde bulundurmamak durumundadır. Özellikle günümüzdeki devlet yönetimleri, insanı daha mutlu kılmak için teşkilâtlandıkları söylenebilir.

İşte Kıbrıs'ta kurulacak yeni devletin siyasal kurumları, bir yandan ferdin diğer yandan da toplumların refah, mutluluk ve güvenliklerini sağlar nitelikte olması gerekecektir. Bundan hareketle Kıbrıs'taki federe devletin idarî şeması, statik ve dinamik elemanlar, resmî ve gayri resmî yönler, hukukî ve siyasî görünüm, bir diğerini tamamlar ve bütünler şekilde yapılanmalıdır. Bu yönü ile Kıbrıs'taki federal devletin siyasal kurumları ve siyasetin statik ile dinamik, formel ile informal, resmi ile gayri resmî alanları, kısacası idarî sistemle ilgili teşkilâtlanması şu şekilde olmalıdır:

Anayasa

Devlet Organları

Merkezî ve Yerel İdareler

Amme İdaresi

Devletin Ekonomik ve Sosyal Görevleri
 Siyasal Partiler
 Siyasal ve Sosyal Dernekler
 Vatandaşın Devlet ve Hükûmet İşlerine Katılması

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere genel olarak siyasal kurum denildiği zaman, belirli bir konu etrafında toplanan ve sosyal faaliyetleri düzenleyen “hukukî normlar” (Dâver, 1972:67) bütünü anlaşılmaktadır. Halbuki bu tür kurumlar, daha özgün olarak hukukî, siyasî ve sosyal olarak ayrılmaktadırlar. Özellikle siyasal kurumlar, siyasî partiler ve dernekler olarak da ifade edilebilirlerdi. Siyasal kurumlar, siyasal yönetimin ve siyasal iktidarın kuruluşu, işleyişi ve bunlarla ilgili faaliyet ve kuralları anlatırlar (Eisenmann, 1950:94). İşte bu gibi noktaları kapsayan kuralların ve faaliyetlerin tümü, siyasal kurumları meydana getirir. Bu kurumlar, hep birlikte siyasal rejimi, siyasal rejimde de siyasal teşkilâtı ortaya çıkarırlardı. Bu yüzden siyasal rejimin dayandığı kuralların, yazılı ya da yazısız olması pek önemli değildi (Eisenmann, 1950:93-96). Aslında modern toplumlarda siyasal, ekonomik ve sosyal içerikli bütün kurumların, aynı zamanda hukukî yönleri de vardı.

Gerçi siyasal kurumlardaki siyasal iktidar, bir teşkilât tarafından kullanılmaktadır. Dolayısıyla bunun icrasının hukukî normlara uyması gerekirdi. Hukuk kaideleri, kurumların ve bunların faaliyetlerini düzenledikleri gibi kurumlar da bazı hâllerde, hukukî normlara (kurallara) vücut verirlerdi (Dâver, 1972:68). Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak federe devletin idarî teşkilâtı, devletin temel organları ve kuvvetleriyle bu kuvvetlerin ve organların birbirinde ayrılığı prensibine dayanmalıydı. Çünkü her devlette iktidarın göreceği işler ile bu işlerin gerektirdiği faaliyetler, üç türde toplanabilirdi:

1. Genel kararların alınması (Yasama).
2. Genel kararların uygulanması (Yürütme).
3. Hukukî anlaşmazlıkların çözümü (Yargı).

Bundan hareketle federe devletin idarî teşkilâtı, bu faaliyetlere ve fonksiyonlara uygun olarak kuvvetlerin ve organların birbirinden ayrılması gerektiği bir gerçektir. Gerçi bugün kuvvetler ayrılığı, mutlak ve tam anlamıyla fonksiyonlar ve organlar ayrılığı anlamına gelmezdi. Ancak klasik kuvvetler ayrılığı prensibi, birçokları tarafından eleştirilmekte birlikte, organların ayrılığından söz ederken, kuvvetlerin işbirliği prensibinden de bahsedilmekteydi (Dâver, 1972:191). Gerçekten de iktidarın çeşitli fonksiyonları arasında tam bir ayrılıktan çok, birbirini tamamlama ve bütünleme vardı. Dolayısıyla bu bütünlenme, Kıbrıs'ta kurulacak federe devlet için de geçerliydi.

Bundan hareketle Kıbrıs'taki merkezî hükûmetin yasama, yürütme ve yargı erkleri tarafından kullanılacak yetkileri belirleyen temel bir yasaya” (31) sahip olması gerekecekti.

Ancak merkezî hükûmetin işleyişinde, Kıbrıslı Rum ve Türklerin siyasî eşitliğine saygı gösterilmesi şarttı. Aslında siyasî eşitlik, sayısal eşitliği (32) gerekli kılmazken, Kıbrıslı Rum ve Türklerin “ortak devlette” etkin katılımını ve temel çıkarlarının korunması sağlamalıydı. Ayrıca her birisi kendi ‘temel yasasına’ sahip iki federe devletin, merkezî otoritenin temel yasasını ihlâl etmeyecek şekilde büyük ölçüde kendi kendilerini yönetebilmeliydi. Dolayısıyla kapsamlı anlaşmada, ‘merkezî otoritenin’ sorumluluk alanına girmesi şart olan yetki ve işlevler dışındaki tüm konularda, federe devletler yetkili olmalı ve federe devletler birbirlerinin yönetimine müdahale edemeyecek yapıya kavuşturulmalıdırlar. Zaten her iki tarafın da egemen olma, hemen herkesin birleştiği bir konuydu. Dolayısıyla bu unsurları birbirine bağlamak suretiyle şöyle bir formül geliştirilebilirdi. Kıbrıs’taki federe devlet, belli bir coğrafya üzerinde yerleşmiş, sınırlandırılmış ve zorlayıcı yetkiye sahip merkezî bir iktidar tarafından yönetilen, iki insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal bir kuruluş olacaktı.

Aslında Kıbrıs Federe Devleti’nin bütün unsurlarını bir araya getirerek, ortaya konacak bir tanımlama, bu devletin “ne olacağını” tanımlamaya yetmezdi. Çünkü Kıbrıs’ta kurulacak bu yeni federe devlet, ne sadece ülkedir, ne insan topluluğudur, ne iktidardır, ne de siyasal ve hukukî düzendir. Hatta bu yeni devlet, bunların ne bir toplamı ne de bir sentezidir. Kıbrıs Federe Devleti, bunların dışında ve ötesinde, gözle görülemeyen, elle tutulamayan soyut bir kavramdır. Bazı realist sosyal bilimcilerin sık sık tekrarladıkları, “devleti şimdiye kadar gören olmamıştır” (Kapani, 1988:36) sözü, her şeyden önce bu gerçeği ifade için kullanılır. Dolayısıyla Kıbrıs Federe Devleti’ni, bu anlamda, sadece kavramsal geçerliğe sahip bir düşünce ürünü olduğu söylenebilir. Burdeau’nun deyimiyle devlet, insanlar onu düşündükleri için vardır (Kapani, 1988:36). Bu yönü ile Kıbrıs Federe Devleti, tarihî açıdan, siyasal birleşmeyi ve bütünleşmeyi sağlayan bir “simge veya bir sembol” (33) olacaktır. Aslında Kıbrıs Federe Devleti, ister bir sembol, ister bir hukuk fiksiyonu, isterse sadece bir “mit” olarak kabul edilsin, bu soyutlamanın arkasında bazı somut ve kurucu unsurların bulunduğu da inkâr edilemez. Bunların en önemlisi iktidar olgusu olacaktır ki, iktidarı kullananlar, Kıbrıs’ta yaşayan bütün insanlar için bağlayıcı kararlar alırken, kurallar koyarken ve bunları gerektiğinde zora başvurarak uygularken, hep devlet adına hareket edeceklerdir. Dolayısıyla Kıbrıs’ta belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan iki unsurlu insan topluluğunun birbirleriyle anlaşarak koydukları ve müştereken ve münferiden uydukları kurallarla siyaseten iki “toplum” hâline geldikleri ve bu insan toplum aşamasında çıkıp bir “devlet” kurarak onun yurttaşları hâlini aldıkları görülecektir. Aslında Kıbrıs’taki toplum kurallarının zorlayıcılığı, o toplumun üyesi olup olmamakla sınırlı kalırken, devletin yasaları, yurttaşların tümü ve her biri üzerinde “mutlakiyet” (Soysal, 1997:136) taşıyacaktı. Zaten bu yasaların mutlakiyeti, demokratik ve siyasal yapıdaki “hukuk devletin” çağdaşlığını yerine getirmesi beklenmektedir. Kaldı ki, demokratik ve siyasal yapıdaki federe devletin mütegalibe bir devlet değil de “hukuk devleti” olması, devletin bizzatı getirdiği mutlakiyeti insanlıkla bağdaşır şekilde yumuşatacaktı. Fakat

eninde sonunda, federe devletin varlığı ile her iki toplumun insanları arasındaki çatışma, az veya çok devam edecektir. Ancak bu çatışmayı azaltacak şey, Kıbrıs'taki hukuk devletinin sosyal refah devleti olmasıdır. Çünkü gerek çağımızın kurulan devletlerin gerekse Kıbrıs'ta kurulacak yeni devletin varlık sebebi, daha çok üstlendiği sosyal görevlere dayanmaktadır.

Bu yönü ile modern devlet sisteminin, başlıca üç ilke üzerinde inşa edildiği söylenebilir: Bunlar sırası ile egemenlik, eşitlik ve ülke bütünlüğüdür (Gönlübol, 1993:49).

Aslında insan ile devlet arasındaki çalışmayı asgariye indirdiğine inanan ve devlete yasallık veren bu sosyal devlet olgusunun, günün sonunda ve her şeye rağmen insan özgürlüğünü sosyal amaçlarla asgariye indirmeye yöneldiği XX. asrın son çeyreğinde Batı dünyasının saptadığı ve çıkış yolu aradığı bir sorundur. Bu soruna çare, devletin merkeziyetçiliğinin azaltılması ve yerel topluluklara kendi kendilerini ilgilendiren kararları kendi kendiliğine alma ve uygulama imkânlarının artırılması olarak görülmektedir (Akkurt, 1997:193). Bundan hareketle adadaki iki tarafın prensip olarak Kıbrıs'ın iki yarı özerk toplumun, fazla güçlü olmayan bir merkezî hükûmet altında yaşadığı, gevşek bir federasyon hâlinde birleşebileceğini kabul ettikleri söylenebilirdi. Ancak merkezî hükûmetin ve iki toplumun yetkilerinin ne olacağı konusunda büyük anlaşmazlıklar vardı (34). Çünkü Türk tarafı, eski Çekoslovakya örneğini vererek, ortaklığın, "Kuzey'deki Türk Devleti" ile "Güney'deki Rum Devleti" arasında kurulmasını (İsmail, 1998b:433), yani iki devletten oluşmasını savunuyordu. Bunun için önce karşılıklı tanıma gerekiyordu. Bu ortaklıkta işbirliğini iki devletin eşit sayıdaki temsilcisinden oluşacak bir idareyle sağlayabileceklerini iddia ediyorlardı.

Rum tarafı, "iki devlet" fikrine karşı çıkarak, federasyona "Kıbrıs Cumhuriyeti" anayasasında yapılacak değişiklikle gidebileceğine inanıyordu.

Halbuki Kıbrıs Federe Cumhuriyeti, karşılıklı "olmazlar" (Denктаş, 2001:4) sonucunda varılan uzlaşma şeklinde kurulacaktı. Bu yönüyle Kıbrıs Federe Cumhuriyeti, adeta karşılıklı "hayırların" ve "olmazların" (Denктаş, 2001:4) orta yoluydu. Dolayısıyla Kıbrıs, ayrılamaz (35) bir ortaklık şeklinde kurulmuş olan, "Federe Devlet Hükûmeti" ve birisi Kıbrıs Rum, ötekisi ise Kıbrıs Türk olan, iki eşit "Federe Devlet'ten" meydana gelmiş bağımsız bir devlet olacaktı. Aslında federe devletin bu bağımsızlığı, 3 önemli özelliği de beraberinde getirecekti. Bunlar:

1. Siyasî irade ve ifade özgürlüğü (Temsili demokrasi)
2. İktisadî yönden müteşebbis özgürlüğü (Liberalizasyon)
3. Kişi hak ve özgürlükler (İnsan hakları) (36).

Zaten Kıbrıs'ta kurulacak devletin yapısı, 2 esasa dayanacaktı. Buna göre her halükârda:

1. Adadaki toplumların güvenliği
2. Toplum kimliklerinin korunması sağlanacaktı (37).

Bu yönüyle Kıbrıs'taki devlet şekli, basit yapıda olmalıydı. Çünkü asıl olan, adadaki toplumlar ve fertlerdi. Dolayısıyla her hâl ve durumda Kıbrıs'taki federal devlet, “sosyal görevleri” (Akkurt, 1997:193) nedeniyle kabul edilebilir olması şarttı. Aslında bu görüşün dayandığı mantık, devleti en üstün ve en etkin siyasal kurum olmasıydı.

Ne var ki, Kıbrıs'ta kurulması tasarlanan federe devletinin yurttaşlarına yönelik sosyal görevleri nelerdi ve bu sosyal görevleri yerine getirebilmek için bu devletin, yurttaşlarından aldıkları ile onlara verdikleri karşılaştırıldığında, bu muhasebeden devlet mi kârlı çıkacaktı, yoksa yurttaşlar mı? Aslında vatandaşlar kârlı çıkıyorsa, devlet kendisini sağlam bir mantığa dayamış demektir. Ancak devlet kârlı çıkıyorsa, ortada büyük bir sorun var demektir. Çünkü devletin bu muhasebede elde ettiği kâr, bünyesinde bulundurduğu sosyal sınıfın varlığına inkâr edilmez bir katkı sağlayacaktı. Dolayısıyla yeni düzendeki devlet-insan muhasebesinde devletin varlığından yurttaş kârlı çıkarır bir şekilde, devletin işleyişini değiştirmek ve daha da önemlisi, devletin sosyal amaçlarının gerçekleştirirken, gereksiz bürokratik devlet yetkilerini halka devredip, halkın alınmış gereksiz yetkileri halka iade etmek gerekecekti. Dolayısıyla Kıbrıs'taki federe devlet, sosyal amaçlar için güçlü olacak ve federe devletin gücünün sınırı, sosyal amaçların bittiği yer de olacaktı. Başka bir deyişle devlet, halk için ve adalet için güçlü ve etkin olacak, ama gücünü fertlerin hürriyetini sifıra indirmek için kullanamayacak ve sosyal amaçla dahi olsa fertleri ezmeyecekti (38). Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak bir devletin politik herhangi bir mevcudiyeti olabilmesi için şu dört (Necatigil, 1996:3-4) unsur gereklidir:

1. Vatandaşlarının özgür ve siyasî bir topluluk olması
2. Tanımlanmış sınırlardan oluşan ve kendi içinde egemen olan bölgelerin veya toprağın bulunması
3. Yazılı bir anayasa tarafından onaylanmış bir hükûmetin gücü altında belli bir organizasyonun bulunması
4. Yönetimin eş güdüm içinde çalışması gerekir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Kıbrıs'ta kurulacak federal bir devletin, varlığını yalnızca adadaki iki toplumun birleşmesine borçlu tüzel bir kişilikse ve en önemli işi varlığını korumaksa, her parçayı bütüne uygun biçimde çalıştırmak ve kullanmak için evrensel ve zorlayıcı bir güce sahip olması gerekecektir.

1.1.2. Kıbrıs'taki Federasyonun Devlet Şekli:

Devletler, coğrafî olarak ister büyük veya küçük olsun, nüfus olarak az veya çok olsun, idarî olarak ister sosyalist, kapitalist, teokratik, demokratik olsun veya yurttaş olarak isterse homojen veya heterojen olsun (Dâver, 1972:167), onu diğer kuruluşlardan ayıran başlıca özellik, “egemen ve bağımsız” (Çelik, 1965:258-260) olma niteliğidir. Yani dışa ve içe

karşı en yüksek emretme gücüne sahip olması ve devlet kudretinin üstünde başka bir kuvvetin olmamasıydı (Çelik, 1965:258-260; Dâver, 1972:166).

Aslında devletleri farklı ölçülere dayanarak ayırımlara tâbi tutmak mümkündü. Ancak burada hiçbir ayırıma gidilmeden, sadece iki devlet tipinden söz edilecektir. Bunlar “basit devlet” ve “federal devletlerdir”.

Basit devlet, devlet kudretinin bir birlik veya bütünlük gösterdiği devlet şekliydi (Göğer, 1971:186). Bu yönü ile basit devlet, ülkesinde hukuk birliğini gerçekleştirmiş bir devlettir. Yasama, yürütme, yargı erkleri tek merkezin üstün otoritesinin elindeydi.

Federal devlet hâlindeki devletler, bir merkezî devlet bir de üye devletler vardı. Merkezî devlete, federal devlet ve üye devletlere de federe devlet denilmekteydi (Göğer, 1971:187). Devletlerarası ilişkilerde prensip, yetkilerin tamamının federal devlette toplanmasıydı. Milletlerarası ilişkilerde federe devletlerin kişiliği kaybolmaktaydı. Dolayısıyla federe devletin devlet niteliği, iç hukuk bakımından görünmekteydi.

Federal devlette, federe devletlerin iç hâkimiyeti az veya çok vardı. Bu devletlerin anayasaları, federe devletler ile federal devletin yetkilerinin neler olduğunu göstermekteydi. Federal devletlerde, ikili meclis sistemi bir kaidedir. Bir meclis, federal devlet halkının tümünü temsil etmekteydi. Diğer meclis ise federe devletlerin temsilcilerinden meydana gelmekteydi. Federal devletlerin hukuk ve kanun birliğini sağlamamış olmaları da mümkündü. Bu takdirde, her bir federe devletin kendi kanunları ve mahkemeleri bulunmaktaydı. Ayrıca federe devletler, federal anayasaya aykırı olmamak kaydıyla kanun yapmak yetkisine sahipti. Aslında Amerika Birleşik Devletleri, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Almanya Federal Cumhuriyeti, İsviçre (Göğer, 1971:187) en önde gelen federal devlet örnekleriydi.

Bu yönü ile devletler, sosyal yönden az veya çok entegrasyona sahip olabilecekleri gibi, şekil bakımından basit (üniter) veya bileşik (konfederasyon, federasyon vb.) devlet şeklini alabilirlerdi (Çelik, 1965:283-285). Aslında devletler hukuku açısından devletler, “bütün yönleri ile yetkili” ve “yetkileri sınırlı devletler” (Meray, 1960:125-129) olmak üzere ikiye ayrılabilirlerdi. Bu iki kategori dışında devlet sayılmayan veya özel statü altında (39) bulunan topluluklar ve teşekküller de vardı.

Hâl bu merkezde iken devletler umumî hukuka göre coğrafi temele dayanan federatif sistemler, iki şekilde görünürlerdi. Bunlardan birincisi konfederasyon, ikincisi de federasyon devlet tipiydi (Eroğlu, 1975:250). Aslında uluslararası hukuka göre bu iki devlet tipinin özellikleri arasında benzerlikler ve farklılıklar vardı. Özellikle Türk tarafının önerisi, federasyondan çok konfederasyona yakındı. Çünkü konfederasyon önerisi, iki toplumlu bir adanın federal bir çatı altında birleşmesi için atılan ilk adım olarak görülmekteydi. Türk tarafının Rumlara yaptığı konfederasyon önerisi, bir anda kamuoyunu federasyon ve konfederasyon arasında hukukî açıdan bir farklılık olup olmadığı yönünde değerlendirme ve araştırma yapmaya sevk etmişti. Bu itibarla konunun önemi ve uluslararası hukuka göre

yapısal açıdan, devlet türü olarak federal devlet ile konfederal devlet arasındaki benzerlik ve farklılıklar şu şekilde ifade edilebilirdi.

Her şeyden önce devlet, yapısal karakterine göre şekil alırdı. Kimi devlet, siyasî iktidar, uluslararası ve iç hukuk açısından tek bir kimlik göstermektedir. Bu tür devletlere üniter yapılı devlet, tek devlet ya da basit devlet denilmektedir (Baykal, 1998:7). Aslında bunların siyaset merkezi tektir ve siyasal iktidar, tek kaynaktan beslenmektedir. Yasama, yürütme ve yargı erkelerinden, bir tek merkezî otorite (Baykal, 1998:7) sorumludur. Yani vatandaşı emre itaat etmeye zorlayacak otorite, bir tek odaktan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden merkezî otorite, dışta ve içte gerçek ve tek yetkilidir. Yeryüzünde mevcut olan devletlerin büyük birçoğunluğu, bu türe örnek olmakla birlikte bunlardan biri tanesi de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Ancak Kıbrıs'ta bu şekilde bir devletin kurulması mümkün değildir. Çünkü adanın sosyal, siyasal ve tarihî gerçekleri, bu tür bir devletin kurulmasına veya yaşamasına izin vermezlerdi.

Buna karşın bileşik devlet ya da karma yapılı devlet dendiği zaman siyasal yapıların sıkı ya da gevşek bağlarla bir bütün teşkil edecek şekilde bir araya gelmiş, iki veya daha fazla devletten oluşan organizasyonlardı (Baykal, 1998:7). Bu devletin yapısı, yetkisi, yerel organlarla merkezî organlar arasındaki nisbî dağılımı, örnekleri arasında farklılık göstermekteydi. Bazı devletlerde yetkinin büyük bölümü merkezî organlarda toplanırken, bazılarında yerel organlar daha fazla yetkiliydi. Merkezî ve yerel organlar arasındaki bu yetki dağılımı, aslında uluslararası hukuk açısından önemli sorunları beraberinde getirmişti. Bunlar uluslararası kişilik, uluslararası sorumluluk ve bağımsızlık yönünden oluşabilecek sorunlardı (Baykal, 1998:7). Birden fazla devletin bir araya gelmesinden dolayı bu tür devletler içinde hukuk birliği olmadığı gibi devlet teşkilâtında da bir birlikten söz etmek mümkün değildi. Bu tip devletlere örnek olarak şahsî birlik, hakiki birlik, federal devlet ve devletler konfederasyonunu (Baykal, 1998:7) demek mümkündü. Bunlardan şahsî birlik, hakiki birlik ve devletler konfederasyonunun günümüzde somut bir örneğini göstermek mümkün değildi. Ancak federal devlet türü, özellikle güçlü devletler arasında göze çarpıyordu.

Federal devlet, dışa karşı tek bir devlet gibi hareket eden iki veya daha fazla devletten oluşan bir devlet birliğiydi. Her şeyden önce federal devlet bir anayasa ile kurulurdu. Kendi öz organları ve egemenliği vardı. Bu yönü ile federal devleti oluşturan devletler, "federe devletler" (Baykal, 1998:7) olarak adlandırılmaktadırlar. Aslında federal devlet, devlet yapısının iki değişik düzeyde teşkilâtlanmasından doğmaktaydı. Bu tür devletlerdeki alt düzeydeki teşkilâtlanma, federe devletler bünyesinde gerçekleştirilmekteydi. Üst düzeydeki teşkilâtlanma ise federal devlet adı verilen birkaç federe devletten oluşan merkezî otorite çerçevesinde oluşmaktaydı. Genelde federal devleti oluşturan federe devletler, devletin uluslararası kişiliğini temsil etmek, uluslararası sorumluluk, diğer devletlerle diplomatik ilişkiler tesis etmek gibi dış yetkilerini federal devlete devretmiş olduklarından, bunların

uluslararası kişilikleri ya yoktu ya da federal anayasa ile oldukça sınırlandırılmıştı (Baykal, 1998:7). Bu çerçevede uluslararası düzeyde geçerli hukuksal işlemleri yapma yetkisi ilke olarak federal devletindi. Bununla birlikte uluslararası hukuk, federal anayasanın izin verdiği durumlarda federe devletlerin de anlaşma yapma yetkisi de dahil olmak üzere her türlü hukuksal işlem yapma yetkisinin bulunduğunu kabul etmekteydi. Federal devletlerin diplomasi ilişkileri kurması konusundaki ilke ise bu yetkinin federal devlete ait bulunduğu yönündeydi. Bununla birlikte federe devletlerin de federal devletin denetim ve gözetimi altında, bu tür ilişkiler kurabilmesi olanağı tanıyan devletler de vardı. Dolayısıyla uluslararası davalara taraf olabilmek de federal devletin genel yetkileri arasındaydı. Ancak iç bakımdan bunların devlet vasfı, nispeten muhafaza edilmekteydi. Yani her bir federe devlet, kendi hukukunu uygulayabilmekte ve kendi yasal düzenlemelerini yapabilmekteydi. Bununla birlikte vatandaşlar, hem federal devletin, hem de federe devletlerin koymuş oldukları kurallara uymak zorundaydılar. Buna karşın hukuk kuralını uygulama işinde “zorlayabilme gücü” (Baykal, 1998:7) federal devletteydi. Aslında federasyona yönelecek tehlikeye karşı federal devletin zorlama araçları işlemeye başlamaktaydı. Zaten bütün federal devletlerde federal anayasanın üstünlüğü gözetilmek zorunlu bir hukuk kaidesiydi. Federasyonda iktidar ile ilgili anayasal düzen, federal hükûmetle (merkezî hükûmeti) ile çeşitli mahallî hükûmetler (40) (federe devletlerin hükûmetleri) arasında bölüştürülürdü. Yani bir başka deyişle federal devletin üyesi olan federe devletler, yetkilerini anayasadan alırlarken, devletin kuruluşunu da anayasaya dayandırırlardı. Böylece her federe devletin ayrı bir anayasası vardı ve bu anayasa, federal devletin anayasasına aykırı olamazdı (Eroğlu, 1975:252). Bu yüzden federal devlet merkezî otoriteyi temsil ettiğinden, aynı zamanda üye devletlere nazaran üstün yetkilerle mücehhezdi. Dolayısıyla federal devletin kanunu, üye devletin kanunundan üstündü.

1.1.2.1. Kıbrıs’taki Federasyonun Durumu:

1.1.2.1.1. Kıbrıs’taki Federasyonun Tanımı:

Aslında “federalizmin” tek ve herkesçe benimsenmiş tanımı ve anlamı yoktu (Prélot, 1961:233). Federasyonun anlamı üzerindeki kuşkuların nedeni, bir yandan federalizmin felsefî açıdan çok daha geniş bir konu olarak ele alınmış olması, diğer yandan da XX. yüzyılda pek farklı federasyonların kurulmuş olmasıydı. Zaman zaman bazı değişiklikler göstermiş olmaları nazara alınmazsa, bir grup (Meksika, Brezilya, Avusturya, Pakistan ve bu gibiler) ile bilinçli millî duyguya rağmen federal rejimi, kanaatlerine özgü nedenlerle benimseyenler (Federal Almanya gibi) daha fazla klasikleşmiş olan grup (İsviçre, Kanada, Avustralya gibi) arasındaki farklar (41), federasyonun tek anlama bağlanmasına engel sayılacak pek çok örnek verilebilirdi.

Bilindiği üzere federasyon deyiminin “federe devletler” topluluğu yerine, ancak “devlet benzeri”, yani yetkileri devlet sayılmalarını engelleyecek derecede kısıtlanmış kuruluşlar topluluğu için de kullanıldığı görülmektedir (Prélot, 1961:244). Kaldı ki federe devletlerin belli bir federasyon altında toplanmaları ile “Birleşik Devlet” tipi altında toplanmaları (Amerika Birleşik Devletleri gibi) arasında bazı farklar vardı. Dolayısıyla Kıbrıs’ta kurulacak federasyon tipi, iki örnek arasında gidip gelen nevi şahsına münhasır bir hâl alacaktı.

1.1.2.1.2. Kıbrıs’ta Federasyonun Kuruluş Nedenleri:

Gerçek şu ki, her federasyonun kuruluşuna, bazı tarihî vakıalar ve olgular neden olurlar. Dolayısıyla bu nedenler, federasyonun yapısında daima etkili olmuşlardır. Gerçi bahis konusu nedenler, her federasyonda aynı nitelikte değildir. Aslında günümüzdeki kuruluşların pek çoğunun kökeninde “sömürgecilikten” gelen kalıntılara rastlamak mümkündür. Fakat Kıbrıs meselesinde sömürgeciliğe tevarüs eden “Enosis” esas etkendi. O hâlde kurulması düşünülen federasyonun bu etkiyi kesin olarak karşılayabilecek bir nitelik taşıması esas alınmalıdır.

Örneğin Fransa ve ABD’nin tarihinde, yaygın bir iç çekişme (bir ihtilâl) yaşanmış ve bugünkü devlet şekli ortaya çıkmıştı. Fakat her iki ülkenin yaşadığı ihtilâl dönemi, aynı sonucu vermemiş değildi. Kaldı ki Fransa’da anti-federalist akım başarı kazanmış ve federasyon “parçalayıcı” (42) sayılmıştı. Halbuki Amerika’da ise federasyon “birleştirici” (43) olmuştu. Aslında bu farkın nedeni, tek millet ile milletler topluluğu vakiasına dayanıyor olmasıydı. O hâlde Kıbrıs’ta kurulacak federasyon, tarihî zaruretlere daha uygun olduğu söylenebilirdi. Zaten bir devletin federe devletlere bölünüşü, ilk defa Kıbrıs’ta meydana gelmiş değildi. Aslında bu tür bölünmelerin ortak bir nedeni vardı. Bu ortak nedenin özelliği ise şuydu: Ne zaman ki merkezdeki devlet, toplumlar arasındaki farkı görürse, işte o zaman bölünme koşulları ortaya çıkmış demektir. Kaldı ki bu durum, 1964-1975 yılları arasında Kıbrıs’ta da belirgin bir hâl almıştı.

1.1.2.1.3. Kıbrıs’taki Federasyonun Faydası:

Kıbrıs’ta federasyonun sağlayacağı ilk fayda, toplumlara “kendi kendini yönetme hakkının” tanınmış olmasıdır. Bunun gerçek anlamı şudur: Her topluma, kendini ilgilendiren kararı kendisinin alması hakkını tanımasıdır.

Aslında bir anlayışa göre federalizmdeki çifte kuruluş ılımlılık, demokrasi, özgürlük, süreklilik, gelişim ve etkinlik sağlardı (44). Eğer bu federasyonlarda ifrata ulaşırsa, “coğrafi esas” bunların bütün ülkeye yayılmasını önlemekteydi. Zaten Kıbrıs’taki gibi millî şuuru yitirmemiş toplumların, gerektiğinden “federasyona” rıza göstermeleri, siyasî, hukukî, coğrafi ve iktisadî zorunluluklardan kaynaklanmaktaydı. Esasta kural “toplumların kendi kendilerini yönetme hakkında” sınır kabul etmemeleri idi. Bu yüzden Kıbrıs’taki federasyonun devamı,

kabul edilen yetki sınırlarının açıkça ve içtenlikle saptanmış olmasına bağlıydı. Bu yönü ile Kıbrıs'ta belli bir federalizm geleneğinin yerleşebilmesi için federal devletin kuruluşunda maddî ve kurucu unsurların belirgin ve noksansız olmasına bağlıydı. Zaten 1959 Kıbrıs anlaşmaları, iki toplumun birleştirilmesi esasına dayandırılmıştı (Armaoğlu, 1963:551). O hâlde “Türk azınlığı” değil “Kıbrıs Türk Toplumu” kabul edildiğine göre “federasyon” istemek bir haktı. Fakat aynı zamanda bir feragatti. Bu feragatin karşılığının ve teminatının bu defa pek sağlam esaslara, müeyyideli taahhütlere bağlanması gerekecekti. Ayrıca bir bütünden iki ayrı egemen devlet kurulmasının emsali de yok değildi. Örneğin 1905 Karlstad Antlaşması ile İsveç-Norveç'in, 1867'de Avusturya-Macaristan'ın (45) ve 1994'te Çekoslovakya'nın ayrılması buna örnek gösterilebilirdi.

Dolayısıyla devlet şekli sadece fert-devlet ilişkisi olarak ele alınamazdı. Bu, aynı zamanda “konjonktürel” bir meselesiydi. Ancak şu da göz gönünde tutulmalıdır ki, hiçbir toplum, kendi gelişmesi için yetersiz veya zararlı bir ortamda yaşamaya mecbur edilemezdi. İşte federe devlet kurmanın bir yararı da buydu.

Bunun dışında Kıbrıs'ta iradî olarak federal bir devletin kurulması başarı konusuydu. O hâlde bu devletin “iktisadî bütünlüğü” sağlanmazsa (Young, 1941:68), yaşama yeteneği ortadan kalkabilirdi. “Siyasal federasyonun kriterleri” oldukça farklı olduğundan, federasyon ortakları, bu konuda en makul ve en haklı sebeplere dayanarak federasyonun “ekonomik kamu düzenini” araştırmak zorundaydılar. Çünkü birçok kişinin iddiasına göre Kıbrıs'ta federasyon, büyük bir ekonomik gelişmeye imkân sağlayacaktı. Halbuki bunun böyle olabilmesi için federe devletlerin olduğu kadar federasyonun “ekonomik düzeninin” saptanması da şarttı. Yani Kıbrıs'taki federe devletlerden birinin, diğerince sömürülmesine dayanan ‘bir düzen veya buna dönüşebilen bir yapı’, kurulmak istenen federasyonun fayda analizine ters düşmekteydi.

Diğer yandan federe devletlerin “ortak ihtiyaçlarının” neler olduğunu araştırmak ve bunlar için lüzumlu kaynaklar saptanırken, çok dikkatli olmak gerekecekti. Çünkü ortak ihtiyaçların tek biçimde karşılanması, sayıca az olan toplum için haksızlıklar doğurabilirdi (Olgun, 1975:54).

Aslında yeni kurulacak federal devletin varlığı, bağımsızlığının devamı için büyük bir katkı sağlayacaktı. Gerçekleştirilen hukuk sistemi ile Kıbrıs Federe Devleti, “kanunların şahsiliği” ilkesinden, “kanunların mülkiliği” (Akyol, 1996:176) ilkesine geçecekti. Böylece ülke vatandaşları etnik ve dinî özelliklerine göre değil, yeni benimsenen kanunlara tâbi olacaklardı. Bu uygulama, hukuk ve yargı birliğinin ülke barışının da bir ifadesi olması açısından önem taşıyacaktı.

Dolayısıyla bir federatif birliğin ancak birlikte olmanın yararına inanılması hâlinde gerçek bir çözüm teşkil edebilecekti (Özgür, 1992:219-220). Eğer tarafların birlikte olmaya nazaran kazanımları geriye gidiyor ise tabî ki federatif birlik formülünün bir anlamı veya

yararı yoktu. Bu yönü ile federatif birlik modellerinin başarısı, ancak ortak olan devletlerin kazanımlarının birlikte daha ileri götürülmesi hâlinde mümkündü (Özer-Cankat-Göksan, 2003:32). Aksi takdirde başarıya ulaşması imkânsızdı.

1.1.2.1.4. Kıbrıs'taki Federasyonun Yaşabilirlik Özelliği:

Federasyon kavramının biri klasik, diğeri modern olmak üzere iki teoriden oluştuğu, birinci anlayışa göre federasyonun ancak konfederasyonla karşılaştırmak suretiyle izah edilebileceğini (Çelik, 1962:24), konfederasyonun bir anlaşmayla, yani uluslararası bir hukuk tasarrufu ile buna karşılık, federasyonu kuran vesikanın bir anayasa veya iç hukuk tasarrufu olduğu (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:228; Fur-Devrin, 1942:64), konfederasyonda üye devletlerden her biri egemenlik ve bağımsızlıklarını muhafaza ettikleri hâlde (Anzilotti, 1946:142), federasyonda bağımsızlığın Federal Devlette bulunduğu ileri sürülmekteydi.

Modern doktrinde ise bu ölçülerin konfederasyon-federasyon farkını ortaya koyamadığı, anlaşma veya anayasa ile kuruluşun kesin bir fark yaratmadığı, örneğin Kuzey Almanya Konfederasyonunun bir anlaşma ile değil (Çelik, 1962:246), 1867 Anayasası ile kurulduğu bilinmekteydi. O hâlde kuruluş metnine göre herhangi bir ayrıma gidilmesi mümkün değildi (46). Aslında modern anlayış farkında ise dış ilişkilerde ve uluslararası yetkilerin kullanış tarzında bulmaktaydı. Dolayısıyla uluslararası yetkiler doğrudan doğruya ve münhasıran üye devletlerin her biri tarafından kullanılabiliriyorsa konfederasyon, bu çeşit yetkileri kullanma inhisarı merkezî devlette ise federasyon yapısı söz konusuydu (Çelik, 1962:246). Böylece konfederasyonun iki önemli temel niteliği ortaya çıkmaktaydı: Birincisi hukukî bakımdan üstün bir devletin var olmaması; ikincisinde ise uluslararası hukuka uygun bir teşkilâtlanma yapısına sahip olmasıydı (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:228).

Kıbrıs'ta kurulması düşünülen konfederasyon ile federasyon arasındaki farklardan biri de “çekilme hakkı” üzerinde toplanmaktaydı. Konfederasyonlarda daha fazla “ahdî bir anlaşma”, federasyonlarda ise bir “federal anayasa” bahis konusuydu. Bu yönüyle federasyonlarda, federasyondan “çekilme hakkından” (47) feragat edilmesi şarttı. Konu, bu açıdan “federal anayasanın değiştirilmesi” usulünün saptanmasında ortaya çıkacaktı. Dolayısıyla bu anayasanın değiştirilmesinde nüfus oranı değil, devlet birimleri esas tutularak değiştirilmesi, federasyon anlayışının doğal bir sonucuydu.

Aslında gelecekteki Kıbrıs Federal Devleti bağımsız bir devlet olarak düşünüülüyorsa, 1960 Anayasasından farklı olarak federal anayasaya getirilecek değişiklikler, her iki federe devletin serbest iradesiyle uzlaşmasına bırakılmalıydı. Aksi hâlde Kıbrıs'ta eskiden olduğu gibi yine bağımsızlığı sınırlı bir devletin ortaya çıkması gündeme gelecekti.

Bunun dışında federal anayasanın “resmî yorumunu” yapacak organın kuruluşunda da dikkatli olunması gerekliydi. Bu açıdan “Federal Anayasa Mahkemesi'nin” kuruluşunda önemli sorunlarla karşılaşılabilirdi.

Aslında bazı federasyonlar gerçekten başarılı sayılabilirlerdi. Başarılı olanlarda daima şu iki özellik anayasalarında mevcut olmuştu. O da eşit temsil ve eşit muamele görmektir.

Doğrusu bu tür federasyonlarda, federe devletler federasyonun birer “organları” değil, aksine “kurucularıydılar”. Bu yönü ile federasyona razı olmak, bir üst otoriteyi tanımak anlamına gelirdi. Aslında bu kabul, ancak “ortak bir otorite” olursa anlam ve yaptırım kazanabilirdi. Aksi hâlde federasyonun, herhangi bir “barış belgesi” olmayacaktı. Gerçek şu ki, herhangi bir federasyonun yaşayabilmesi için federe devletlerin temelden ayrı kuruluşlar hâlinde olmamasına bağlıydı. Örneğin federe devletlerin bazıları “sosyal hukuk devleti”, bazıları da bunun tam tersine kuruluşta olsalar da, federal bir ortamda birleşmeleri düşünülemezdi. O hâlde federal anayasanın, federe devletlerin ilkelerini saptamış olması veya “sosyal hukuk devleti” ölçüsünü koyması gerekliydi (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:243). Zaten bu sayede federe devletler, federal ortamda birleşebilirlerdi. Örneğin Kıbrıs’taki federal anayasada, federe devlet biçimlerinin “demokratik cumhuriyet” olması, evrensel insan hakları anlayışına dayanması gibi ilkeler, federe devletleri kesin olarak bağlayacağından bu ilkelerin yer alması gerekirdi.

Buna karşın federe devletlerin tam bir benzerlik göstermeleri gibi bir zorunluluk da yoktu. Kaldı ki birbirinden ayrı kuruluşta olan federe devletler de bir federasyon kurabilirlerdi. Fakat bununla beraber ilkelerde tümünden ayrı devletlerin bir federasyonda birleştikleri de görülmemişti.

Aslında federe devletler, anayasalarını kendileri yaparlardı. Ancak üst kuruluşların kabul ettirdiği anayasa ile kurulan devletlere, tam bir federe devlet denemezdi. 1871’de Alsace-Lorraine’nin (48) Alman İmparatorluğu’ndaki durumu buna ciddi bir örnekti. Dolayısıyla bir yandan kendi anayasalarını yapmak, değiştirmek, yetkilerinin federe devletlere ait oluşu ve diğer yandan federal anayasaya ters düşmemek zorunluluğu karşısında, “Federal Kıbrıs Anayasası’nın” hazırlanması sırasında nelerin taahhüt edildiğini belirtmesi şarttı.

Bununla birlikte Kıbrıs federasyonunun süreli olup olmaması ciddi bir tartışma konusuydu. Genellikle federasyonları saptayan belgelerde “süre” (49) yoktu. Yalnızca Amerikan ve Alman anayasalarında “süresizlikten” (50) söz edilmektedir. Esasında federasyonlar, “koşullu anlaşma” (51) niteliğindedirler ve federal anayasayı ihlâl etmemek koşulluyla “zımni süreyi” (52) de ifade etmektedirler.

Aslında federasyonlar, millî hedefleri en azından yakın olan veya çakışan halklar arasında kurulmaktaydılar. Çünkü federasyonlar işbirliği, güven ve dostluk rejimleridirler (53). Oysa Kıbrıs’taki iki halkın millî hedefleri, örtüşmekten çok çalışmaktaydılar. Aralarında uzun bir zamandır toplumlararası çatışma vardı. O zaman Kıbrıs’ta federasyon nasıl kurulacaktı ve kurulsa bile millî hedefler birbirleriyle uyumlu hâlde getirilmeden nasıl yaşayacaktı, işte bu belli değildi.

Ne var ki yukarıda verilen örnekler gibi, aralarında sorun olan ülkeler de barış içinde yaşayabilecekleri gibi federal bir ortaklık kurma konusunda anlaşmaya varamayan ülkeler bile yan yana ve iyi komşuluk ilişkilerinde bulunarak yaşayabilirlerdi. Aslında bunun aksi de söz konusuydu. Önceleri çeşitli etkenler sonucu federal bir çatı altında yaşamaya karar veren ve uzun yıllar bu tür bir çatı altında yaşayan halklar da yıllar sonra birbirleriyle çatışıp ayrılabilirlerdi.

Kısacası her federasyonun, “barış” (İsmail, 1998a:289) getirecek diye bir kuralı olmadığı gibi, federasyon kurmakta anlaşamayan halklar da mutlaka “savaşacaklar” diye sosyolojik veya siyasal bir kural da yoktu. Dolayısıyla söz konusu olan “barış” kurmak değil, iki tarafın da yeni bir şemsiye altında işbirliğinin sağlanmasıydı. Yani bu şemsiye “federasyonla” da olabilirdi; “konfederasyonla” da olabilirdi.

Burada önemli olan, adada mevcut iki tarafın, barış ve güven ortamı içinde ve halklarının refahına yönelik işbirliğinin yapılmasıydı. Dolayısıyla Genel Sekreter Butros Gali’nin 1992’de geliştirdiği ve ‘Gali Fikirler Dizisi’ olarak anılan önerileriyle, Kıbrıs’ta federasyon temelli bir çözüme yaklaşıldığı izlenimi doğmuştu. Fakat ‘iki kesimli ve iki toplumlu federasyon’ dendiği zaman iki taraf da bundan farklı şeyler anlıyorlardı. Rum tarafı bundan adayı fiilen ikiye bölmeyecek iki kesimli bir federasyonu, Türk tarafı ise iki ayrı devletten oluşacak bir federasyonu algılıyordu (54). Aslında Gali Fikirler Dizisi üzerinde hayli ilerleme sağlanmıştı. Türk tarafı, adanın ‘% 29 artısının’ kendisinde kalmasını kabul etmişti. Rum tarafı bunun % 25’e inmesinde ısrar ediyordu. Ancak Rum tarafı iki kesimliliği, iki tarafın siyasî eşitliğini daha esnek davranarak kabul etmiş olsaydı, belki de bir anlaşma olabilirdi. Fakat olmadı. Çünkü bir devletin doğması için toplumda yoğun bir “sosyal ilişkiler örgüsünün” (Dâver, 1972:171) bulunması gerekirdi. Zıt çıkarlar yanında işbirliği, heves ve anlayış da lâzımdı. Eğer Kıbrıs’ta çatışan zıt çıkarlar bir arada tutulamaz veya bağdaştırılmazsa, federal devlet sistemi çöker veya parçalanırdı. Hatta iç savaş ve isyan dahi çıkabilirdi. O hâlde Kıbrıs’taki federe devletin görevi, her iki toplumdaki adaletsizliği ve eşitsizliği törpülemek, bunları asgariye indirerek, taraflar arasında bir anlaşma ve denge yaratması gerekecekti.

Bu itibarla Kıbrıs’ta kurulacak federe devletin yaşayabilmesi için aşağıda ifade edilen esasların alınması zaruridir:

1. Kurulacak yeni federe devlete uygun fikirde ve yaşayışta vatandaş yetiştirmek
2. Yeni devlet vatandaşlarının müreffeh bir yaşam standardına sahip olmasını sağlamak
3. Bu refah, federal devletin toplumsal ahlâk değerlerini korumak
4. Federal devletin varlığının temelini ve hedefini, ortak kültür esaslarına dayandırmak
5. Bu hedef, Kıbrıs Türk ve Rum kültür mirasını ile tarihî değerlerini (55) koruyarak Federal Devletin çağdaş kültürünü yaratmak

6. Bu kültür, ülkenin sorunlarıyla ilgili ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak kişi ve kurumların yaratılmasından sorumlu olmak

7. Kaynağını bu kültürden alan Kıbrıs Federe Devleti, Türkiye ve Yunanistan'dan intikal eden ve değer taşıyan millî kültürünü de koruyacaktır.

Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak federal devletin yaşaması için pragmatik yaklaşımının yukarıdaki rasyonel esaslara dayanması gerekecektir.

1.1.3. Federalistlere ve Milliyetçilere Göre Kıbrıs'taki Federal Devletin Yapısı:

Kıbrıs'ın siyasî ve coğrafi olarak ikiye bölünmesinden sonra her iki toplum içinde, bu bölünmeye karşı birtakım tepkiler gelişmişti. Bu tepkilerin başlıca konusu, Kıbrıs meselesinin çözümlenmesi bağlı olarak oluşacak yeni siyasal sistemin birey, grup ve devlet kavramları temelinde sorgulanması noktasında odaklanmıştı. Bu açıdan bakıldığında, her iki toplum içindeki siyasal güçlerin genel olarak iki farklı grupta toplandıkları görülmekteydi. Bu gruplaşmanın bir yanında, iki toplumun ortaklığına dayalı bir Kıbrıs devletinin, belirli siyasal kriterlerle tanımlanan "toplum hakları" (Vural, 1996:242) temelinde yeniden yapılanmasını gerekli gören federalist, ki bunlar bütünleşmeci ve merkeziyetçi eğilim tarzı içindeydiler, öte yanda ise grup haklarını bir bütünleşme unsuru olarak değil, 'millî' egemenliğin bir unsuru olarak değerlendiren milliyetçi, millî devletçi ve adem-i merkeziyetçi bir kümeleşme eğilimi vardı. Bu iki temel yaklaşımın birbiriyle çelişen eğilimlerine karşın, etnik ilişkileri, 'toplum hakları' temelinde değerlendirme yaptıkları söylenebilirdi. Bireysel haklarda olduğu gibi buna sahip olan birime bazı yetki ve sorumluluklar sağladığı düşünülürse, 'toplum hakkı' kavramını ve bu kavramla ilişkileri bakımından 'self-determinasyon' ilkesinin konuyla ilişkili olduğu görülecekti. Aslında toplum hakkı kavramına, iki farklı açıdan yaklaşmak gerekliydi. Bunlardan ilki, bu hakları 'sonradan edinilen', öbürü de 'tabîî ve yaradılıştan kaynaklanan' haklar olarak kabul edilmekteydiler (Dyke, 1977:345). Bir başka deyişle tabîî haklar, belirli bir grubun, kendiliğinden elde ettiği (Vural, 1996:242), herhangi bir otoritenin onayını gerektirmeyen haklardı. Buna karşılık, sonradan edinilen haklar, toplum üyeleri tarafından ya da devlet tarafından gruba devredilen haklardı (Vural, 1996:242). Kaldı ki toplum haklarının, toplumun var oluşunun bir sonucu olarak nitelendirilmesi, bu hakların sınırlandırmayacağı anlamına gelmekteydi. Böyle bir yaklaşım ise etnik toplumların, içinde bulundukları siyasal sistemin özelliklerine ve toplum haklarına ilişkin hukukî düzenlemelerin niteliklerine bakılmaksızın, "kendi kaderlerini belirleme hakkına" da sahip oldukları gibi bir sonuca yol açmaktaydı. Öte yandan toplum haklarının, etnik toplumun var oluşunun değil, siyasî ve hukukî düzenlemelerin bir sonucu olarak görülmesi ise bu hakların sınırlandırabileceği anlamına gelmekteydi. Konuyu uluslararası hukuk ve siyaset açısından inceleyen bazı yazarlar, toplum hakkı olarak değerlendirilen "kendi kaderini belirleme hakkının veya ilkesinin" (Knight,

1985:268-269) ikili bir işleve sahip olduğunu ileri sürmekteydiler. Buna göre bu ilkenin birinci işlevi, egemen bir siyasal birim olan devletin toprak bütünlüğünü korumayı öngörürken, ikinci işlevi de devlet tarafından baskı altına alınan etnik grupların devlet kurma haklarını meşrulaştırmasıydı (Knight, 1985:268-269). Bu ikili işlev nedeniyle, sabit ve her koşulda uygulanabilir bir self-determinasyon kavramının oluşturulmasının da zor olduğu ileri sürülmekteydi (Koskenniemi, 1994:260). Bu açıdan bakıldığında, Kıbrıs'ta, federalist-bütünleşmeci ve milliyetçi yaklaşımların toplum haklarını farklı içeriklerle yorumladıkları söylenebilirdi. Dolayısıyla Kıbrıs'ta etnik ilişkilerin, hâlen içinde bulunduğu dönemdeki gelişiminin seyri ve gelecekteki yapılanmanın kavranabilmesi için bu gruplaşmanın siyasî bakımdan taşıdığı önemin anlaşılması gerekmektedir

1.1.3.1. Federalist-Bütünleşmeci ve Merkezîyetçi Görüşe Göre Federal Devletin Yapısı:

Her iki toplum içindeki federalistler, Kıbrıs devletinin gelecekteki siyasî statüsü ve etnik ilişkiler konularında tam bir görüş birliği içinde olmamakla birlikte, federal sistemin başlıca iki temel ilkesi olan “kitle katılımı” ve “toplum özerkliğine” dair yaklaşımda, aynı siyasal çizgiyi paylaşmaktadırlar. Federalistler, Kıbrıs devletinin federal bir sistem çerçevesinde yeniden teşkilâtlanması gerektiğini ileri sürerken (Vural, 1996:243), açık olarak dile getirmeseler bile, bu iki temel ilkeye dayanmaktaydılar. Bunun dışında fizikî ve siyasî bölünmenin engellenmesi, barış ve siyasal istikrarın sağlanması gibi gerekçeler de federalistlerin dayandığı diğer temel noktalardı (Vural, 1996:243). Bu nedenle, Kıbrıs sorununun ayrılmaz bir parçası durumunda olan dış garantiler konusu, her iki federe birimin denetiminde bulunacak toprak miktarı ya da siyasal ideolojilerden kaynaklanan diğer farklı düşünceler, her iki toplumun ve dolayısıyla federalist çevrelerin doğrudan bir siyasal etkileşim içinde olmamalarından kaynaklanan farklılıkların birinci derecede önemli olmadığı söylenebilirdi. Bundan hareketle iki toplum içindeki bazı siyasî grupların aynı grup içinde olması doğal karşılanmalıydı.

1.1.3.1.1. Türk Toplumu İçindeki Federalist-Bütünleşmeci ve Merkezîyetçi Görüşler:

Türk federalistler, Kıbrıs'ta iki farklı kimlik grubunun var olduğunu iddia etseler de, aslında Kıbrıs'ta “tek bir ulusal kimlikten” (56) söz etmektedirler. Hatta gelecekte bir “Kıbrıslı Kimliği'nin” yaratılabileceğini iddia edenler ve düşünenler de vardı. Bu şekilde düşünenler, geleceğin uyumlu toplumunu, Kıbrıs Türk ve Rumların etnik kimliklerini çatışan unsurlarından arındırarak, zaten bünyesinde var olan ‘Kıbrıslılık bilincine’ dayanacağını ve bunun, Kıbrıslı Türk ve Rum kimliklerinin inkârı anlamına gelmediğini ileri sürüyorlardı (57). Buna istinaden iki farklı kültürel kimliği tanımlamak için de “toplum” ya da “halk” kavramlarını kullanıyorlardı. Ama ‘iki toplumluluk’ ya da ‘halklarla’ ilgili kavramlara, azınlık-çoğunluk ilişkisi yaratacak

şekilde yaklaşmıyorlardı. Bunun ötesinde Türk federalistler, 'Kıbrıslılık bilincine', Kıbrıs'ın gelecekteki siyasal statüsü açısından da önem vermekteydiler. Buna göre "Kıbrıs adası biz Kıbrıslıdır. Yunanistan ve Türkiye nasıl bu ülkelerin halklarına yetiyorsa, Kıbrıs da biz Kıbrıslılara yeterli olmalıdır... Nasıl milyonlarca Helen'in, milyonlarca Türk'ün bayrakları varsa, biz Kıbrıslıların da üzerinde titreyeceğimiz bir bayrağımız olmalıdır..." (58) veya "...Bizi ayıran değil, birleştiren bayraklara sarılmalıyız" (59) demektedirler.

Bu yaklaşımlarından ötürü, iki kimlik grubunun "siyasal eşitlik" (Vural, 1996:244) temelinde devlet yönetimine katılmaları öngörülmekteydi. Bazı federalistler, siyasal eşitliği her iki toplumun ayrı ayrı self-determinasyon hakkına sahip olmalarının doğrudan bir sonucu olarak görmelerine rağmen, bunu bir ulus-devlet yaratma amacıyla değil, tam tersine federal bir devlet kurma amacıyla ilişkilendirmektedirler (60).

Gerçek şu ki federalist yaklaşım içinde dile getirilen bir başka görüş ise self-determinasyon ilkesini her 'millet' ya da 'milliyetin' demokratik bir hakkı olarak tanımlamakta (Eraslan, 1989:1), ama bu ilkenin uygulanmasının belirli koşullara bağlı olduğunu ileri sürmekteydi.

Aslında Türk federalistler, siyasetin "kültürel kimlik" ekseninde biçimlenmesinin, "milliyetçi çatışmaya" (Vural, 1996:244) yol açacağına inanmaktaydılar. Bu yaklaşıma göre Rum milliyetçiliği, iki kültürel kimlik grubunu çoğunluk-azınlık ilişkisi içinde değerlendirip 'çoğunluğun egemenliği' kavramını ileri sürmekte, Türk milliyetçiliği ise iki toplumun ilişkisine 'ayrılıkçı' bir eğilimle yaklaşmaktaydı. Federalistler 'milliyetçi çatışmaya' yol açan bu zıtlaşmanın önlenmesi için siyasal sürecin toplumsal çatışmaya dayandırılmasından kaçınılmasını gerekli görmektedirler.

Türk federalistlerin, kültürel kimliğin siyasal süreç içinde çatışma ve siyasal istikrarsızlıklara yol açmasına engel olmak için henüz çok ayrıntılı bir program oluşturduklarını söylemek mümkün değildir. Ama merkezî siyasal kurumlar içinde iki toplumun siyasal işbirliğini gündeme getiren görüşleri, bu çerçevede değerlendirmek gereklidir. Buna göre:

"Federal Kıbrıs cumhuriyetinde yasalar ya da hükümet kararları, federal organlara ırkçılık temelinde mi, yoksa sınıfsal temel üzerinde mi hazırlanarak gelecekti? ırkçılık temelinde gelecekse, zaten o federasyon, ne önlem alınırsa alınsın yaşayamaz, çökerdi... "Meclise gelecek olan, örneğin bir federal vergi yasasında, Türk milletvekillerinin hep bir doğrultuda, Rum milletvekillerinin de tümüyle diğer doğrultuda oy kullanmaları beklenmemelidir. [Çünkü] oyların yönünü, partilerin temsil ettikleri sınıf ve katmanların çıkarları belirleyecektir" (61).

Aslında siyasal, toplumsal ve ekonomik teşkilatlanmaların federe devlet düzeyinde olduğu gibi, federal düzeyde de etkinlik göstermelerini gündeme getiren bir başka düşünce

de vardı (62). Özellikle siyasal partilerin merkezî olarak teşkilâtlanmasının, siyasal sistemin istikrarı açısından sağlayacağı yararları ifade ediyor olması bu yaklaşımı daha da önemli kılıyordu.

Türk federalistler, Kıbrıs Türk toplumu ile Türkiye arasında var olan kültürel kimliğe ilişkin benzerliklere, siyasal bir anlam yüklenmesine (Vural, 1996:245) özellikle karşı çıkıyorlardı. Bunun ötesinde özgün bir Kıbrıs Türk kimliğinin var olduğunu ve Türkiye’den Kıbrıs’a yönelik göç hareketlerinin bu kimliği bozulmakta (63) olduğunu ileri sürüyorlardı. Rum milliyetçiliğine olduğu kadar Türk milliyetçiliğine de tepki duyan Türk federalistlerin, ‘çoğunluk yönetimi’ ve ‘millî merkezle bütünleşme’ yaklaşımlarına karşı tepkisi de şu şekilde ortaya çıkıyordu:

“Kıbrıslı Türkler olarak ne Rumların egemenliğinde bir azınlık, ne de Türkiye’nin bir ili ya da ilçesi olmak istiyoruz. Kendi toplumsal kimliğimiz, kültürümüzle küçücük bir toplum olarak insanlık değerlerini herkesle paylaşmak istiyoruz. Nasıl ki Rumların hâkimiyetine girmek istemiyoruz, aynı şekilde Turancı idealler uğruna Kıbrıslı Türk karakter ve kimliğimizin de silinmesini istemiyoruz” (64).

Milliyetçiler tarafından sıklıkla vurgulanan ve Kıbrıs Türk toplumunu, “Türk ulusunun ayrılmaz bir parçası” (Vural, 1996:245) olarak niteleyen söylemine karşılık, federalistler, Türkiye Cumhuriyeti’ne yaklaşımlarında hukukî kavramlar kullanma eğilimindeydiler. Türkiye ile olan ilişkilerin, “duygusallıktan uzak, gerçekçi bir zemine” (65) dayanması gerektiğini ve Kıbrıs Türk toplumunun kendi kendini yönetmesine engel olacak bir içerik taşımaması gerektiğini ileri süren bu çevreler, Türkiye’ye, sahip olduğu garanti hakları çerçevesinde bir yaklaşım göstermekteydiler. Buna göre Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması için Türkiye’nin garantörlük hakları devam etmeliydi. Ama bu şekilde dıştan sağlanacak bir garantinin silahların gölgesinde bir garanti olacağı ileri sürülmekte ve bunun sonsuza dek sürdürülemeyeceği vurgulanmaktaydı. Bunun yerine “iki halkın arasında oluşacak güven, işbirliği ve anlayış” (66) ortamının, “gerçek ve kalıcı bir güvenlik” (Vural, 1996:245) sağlayacağına inanılmaktaydı.

1.1.3.1.2. Rum Toplumu İçindeki Federalist-Bütünleşmeci ve Merkezîyetçi Görüşler:

Rum toplumunda federalist eğilimi temsil eden siyasal grupların kültürel kimliğe ilişkin yaklaşımları (67), “iki toplum, tek halk” (Deliceirmak, 1993:178) kavramını temel almaktaydılar. Aslında federalist Rumlar, “iki toplumluluk” kavramını azınlık-çoğunluk ilişkisine dayandırmayarak, siyasal eşitlik prensibiyle ilişkilendiriyorlardı. Bu çevreler, iki toplumun siyasal eşitliğini kabul etmenin, birey hakları ve yurttaşların eşitliği kavramlarını reddetme anlamına gelmediğini ileri sürüyorlardı (Stavrinides, 1986:41). Siyasal eşitliği

sağlamanın bir aracı olarak görülen kitle katılımı ve toplumların özerkliği ilkesi, iki bölge federal bir devletin kurulmasıyla gerçekleştirilebileceğini iddia ediyorlardı. Buna göre:

“Kıbrıs’ın federal sisteminde iki toplum arasında eşitlik olacaktır. Çünkü Kuzey Kıbrıs’ta Kıbrıs Türk toplumu çoğunluktadır ve idarede de kendileri olacaktır. Güneyde ise Rumlar çoğunlukta olup, onlar da idarede olacaktır. İki toplumun eşit olması, iki eyaletin eşit olması ile de ifade edilecektir. Çünkü her iki eyalet, merkezî federal anayasanın verdiği yetkilere dayanarak aynı yetki ve fonksiyona sahip olacaktır. [Böylece] siyasal eşitlik, her iki toplumun merkezî yasama organı olan üst meclis ve yargı organlarına eşit bir şekilde katılmalarıyla sağlanacaktır” (68).

Aslında iki toplumun siyasal eşitliğinin 1960 yılından beri var olduğunu savunan bu yaklaşım (69), Rum milliyetçilerinin ileri sürdüğü “çoğunluğun yönetimi” ilkesini reddetmekle sınırlı kalmıyordu. Aynı zamanda onlar, birey haklarının yerine toplum haklarına önem veriyorlardı. Aslında yaklaşımın, belirli bir ideolojik zemine dayandığı söylenebilirdi. ‘Kıbrıslılık’ kavramına bilinçli ideolojik bir tercih olarak yaklaşan Rum solu ve liberalleri, Elen millî kimliğiyle olan ilişkinin, ‘Kıbrıs halkının’ kültürel kimliğini etkilediğini kabul etmekle birlikte, bu ilişkiye belirleyici bir önem vermekten kaçınılmaktaydılar. Böylece, “Kıbrıslılık” (70) siyaseti, ‘kültürel bir temele’ dayanmasını zorunlu gören milliyetçi ideolojiye karşı, sol ve liberal çevrelerin bir yanıtı olarak yeniden tanımlanmış oluyordu. Buna göre Kıbrıslı Rumlarla Türklerin yakınlaşması AKEL’in izlediği çizginin ayrılmaz bir parçasını teşkil etmekteydi. Aslında bu görüş, parti ideolojisinin enternasyonal ve anti-şöven karakterinden ve AKEL’in Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin birlikte bir halkı, yani “Kıbrıs halkını” (71) oluşturduğu ve Kıbrıs’ın, her iki halk için de ortak bir vatani olduğu tezinden kaynaklanıyordu.

Ne var ki, siyasal yapının kültürel unsurlara dayanmasını öngören milliyetçiliğe karşı geliştirilen ve ‘Kıbrıslılık’ kavramını temel alan bütünleşmeci eğilimin, toplum haklarına önem vermesiyle bir çelişki yaşamaktaydı. Bütünleşmeci eğilimi temsil eden çevrelerin genellikle sol ve liberal gruplardan oluştuğu dikkate alındığında, bu çelişki daha da önemli bir anlam kazanmaktaydı. Bilindiği gibi solcu Rumlar siyaseti, sınıf ve sınıf çelişkisi kavramlarıyla açıklama eğilimindeydiler. Rum liberalleri ise siyasal süreçte bireyi temel almaktaydılar. Bu yüzden siyasete kimlik grupları düzeyinde katılım, her iki ideolojik yaklaşımın temel tezleriyle çelişmekteydi. Bu açık çelişkiye karşın, liberal ve sol grupların kitle katılımına destek vermesi, pratik bir gereklilik olarak ortaya çıkarmaktaydı. Çünkü ideolojik yaklaşımlarına aykırı olsa bile siyasal süreç, kültürel kimlik üzerinde şekillenmişti. Ama bütünleşmeci eğilim, ideolojik bir seçenek olarak bunu reddetmekte ve iki toplum üyelerinin bireysel ya da sınıfsal düzeyde işbirliği yapmalarını, gelecekteki siyasal yapı ve ilişkiler için öngörmekteydiler. Bu nedenle, Federal Kıbrıs devletinin, ‘Kıbrıslılık’ kimliğine dayanması gerektiği ileri sürülmekte, siyasal ya da toplumsal örgütlere üyeliğin kimliğe göre sınırlandırılmasına karşı çıkılmaktaydılar (72).

Türk federalistlerin siyasal kurumlar içinde öngördüğü ve siyaseti, sınıfsal açıdan tanımlamalarının bir sonucu olarak “iki toplum üyelerinin işbirliği” (Vural, 1996:248) yaklaşımına karşılık, Rum federalistler, “ortak siyasal örgütlenmeler” (73) şeklinde olmasını istiyorlardı.

Rum federalistlere göre ‘millî merkez’ olarak görülen Yunanistan’la olan ilişkiler, Garantörlük Antlaşması çerçevesinde yürütülmeliydi. Rum milliyetçiliğinin Kıbrıs’ı siyasal ve kültürel bakımdan ‘Elenizmin uzantısı’ olarak gören yaklaşımına karşılık federalistler, Kıbrıs Devleti’nin ayrı siyasal ve uluslararası kişiliğinin, bu ilişkilerden olumsuz yönde etkilenmesine karşı çıkmaktaydılar (74). Kıbrıs sorununun Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan ayrı tutulması gerektiğini ileri süren federalistler, milliyetçiler tarafından gündeme getirilen ‘Ortak Savunma Doktrini’ne’ (75) de aynı gerekçeyle karşı çıkmaktaydılar.

Federalistlere göre Kıbrıs meselesi, “Elenizmin millî davası” (76) olarak tanımlanamazdı ve bulunacak çözümün, Türk ve Yunan milletlerinden ziyade, Kıbrıs halkının çıkarlarına hizmeti şarttı. Kıbrıs’ı ayrı bir siyasal birim olarak kavrayan bu yaklaşımların yanı sıra, Elen dünyası ile Rum toplumu arasında kültürel bir yakınlığın olmadığını ileri süren daha farklı düşünceler de federalist eğilim içinde yer almaktaydı. Kıbrıslı Rum kimliğinin, Yunan dilinin kullanılmasından ötürü, “Yunan millî kimliğinin bir uzantısı olarak kabul edilemeyeceğini” (77) ileri süren bu düşünceye göre Yunanistan, “herhangi bir yabancı devletten farksızdı” (Vural, 1996:248-249).

1.1.3.2. Milliyetçi-Millî Devletçi ve Adem-i Merkeziyetçi Görüşe Göre Federal Devletin Yapısı:

Kültürel kimliğe ilişkin ‘iki toplumluluk’ ve ‘Kıbrıslılık’ kavramları çerçevesinde oluşan ve ‘millî merkezlerle’ ilişkileri sadece hukukî düzeyde ele alan federalist-bütünleşmeci ve merkeziyetçi eğilime karşılık, her iki toplum içindeki milliyetçiler, millî merkezlere yönelik kültürel ve siyasal bağılılığı temel almakta ve yerel düzeyde özgün bir kültürel kimliğin varlığını reddetmekteydiler. Bundan hareketle Türk ve Rum milliyetçilerin federal devlete dair görüşleri şu şekildedir.

1.1.3.2.1. Türk Toplumu İçindeki Milliyetçi-Millî Devletçi ve Adem-i Merkeziyetçi Görüşler:

Kıbrıs’ta iki toplumu kapsayan bir millileşme sürecinin yaşanmadığını ileri süren Türk milliyetçilere göre etnik ilişkiler, temelde her iki toplumun birbiriyle çatışmasına ve tarihî düşmanlığa dayanmaktaydı. Bunun hareketle her toplum, kendi ‘millî tarihini’ yaratmıştı. Türk milliyetçiler için ‘Kıbrıslılık’, sadece coğrafi (Vural, 1996:249) anlamı olan bir kavramdı.

Onlara göre Rumlar ve Yunanlılar, Türk toplumunu millî kimliğinden ayırmak için bu kavramı kullanmayı tercih ediyorlardı. Buna göre Yunanlılar ve Rumlar, Panhelenistik

ideallerine uygun olarak 'Kıbrıslılık' kavramına çok önem veriyorlardı. Aslında Kıbrıslılık, onlar için Yunanlılıkla aynı şeydi. Dolayısıyla Türk milliyetçilerine göre "Kıbrıslıyım" diyerek ada Türklerini Türklük bilincinin unutturulacağını ve kendilerini bir pota içerisinde eritilmesine neden olacağını iddia etmekteydiler (78). Bu yaklaşıma göre Kıbrıs'ta iki kültürel kimlik arasında bazı biçimsel benzerlikler olmasına rağmen, ortak bir kimlikten söz edilemezdi. Çünkü *"adı üstünde biz Türk'üz, onlar ise kendilerini Yunan sayan bir halk[tı]... Tarih bunu belgeleri ile kanıtlıyordu. Kaldı ki aynı kimliği paylaşmadığımız içindir ki, bunca yıldır çatışıp duruyoruz"* (78) görüşü ağır basıyordu.

Türk milliyetçiler, birbirinden farklı iki kültürel kimliğin varlığı nedeniyle, Kıbrıs sorununun, 'doğal' (80) bir hak olan 'self-determinasyon' (81) ilkesinin uygulanmasıyla çözümlenebileceğini ya da Türk toplumunun bu hakkı ayrı devlet kurma yönünde kullandığı için çözümlendiğini ileri sürmekteydiler. Bu yaklaşım, millî kimliği kültürel anlamının ötesinde, siyasal bir kavram olarak görme ve kültürel birim ile siyasal birimin tam bir uyum içinde olmasını öngören ulus-devlet modelinin doğal ve ideal bir yapılanma olarak tanımlama eğilimini yansıtmaktaydı. Bu nedenle toplum hakları ve siyasal eşitlik gibi federalist bütünleşmeci eğilimin savunduğu ilkelere daha farklı anlamlar yüklemekteydiler. Buna göre özellikle yüklenen anlam şuydu: "Kuzey Kıbrıs toprakları üzerinde her şeyi ile egemen olan KKTC Devleti vardır ve bu egemenlik, Türk milletinin uzantısı olan Kıbrıs Türk halkınıdır".

Zaten KKTC'nin Bağımsızlık Bildirgesi'nde, Kıbrıs sorununun çözümünde belirli koşullar çerçevesinde Rumlarla bir federasyona gidilebilmesine imkân veren maddeler vardı. Cumhuriyet Meclisi'nin oy birliğiyle aldığı kararlarda da yine bir federasyona gidilebilmesine imkân veriyordu (Vural, 1996:250). Fakat "milliyetçiler" toprakları üzerinde egemenlik iddia eden bir yönetimle federasyona gitmek istemiyorlardı. Şayet bir federasyona gidilecekse, Türk'ün de kuzeydeki egemenliği tanınarak olmalıydı. Çünkü onlara göre egemenlik, "kayıtsız ve şartsız Kıbrıs Türk ulusunu" (Kortun, 1988:6).

Aslında millî egemenlik', Türk milliyetçiler için yeni bir kavram değildi. 1963 Aralık bunalımından önce ve sonra, Türk iktidarı içinde yer alan bir grup, siyasal meşruiyetin kaynağının Kıbrıs halkı ya da bir bütün olarak iki topluma değil (Vural, 1996:250), millî kimliğe sahip toplumlarla ayrı ayrı bağlantılı olduğunu ileri sürmekteydi. Türk milliyetçiler, 1974 yılından sonra, iki toplumun fizikî ve siyasî olarak birbirinden ayrılmasıyla ortaya çıkan fiilî siyasal koşulların ideal çözümü oluşturduğunu, bundan geri adım atmanın 'millî egemenlik' ilkesiyle çelişeceğini ileri sürmekteydiler (İsmail, 1998b:423). Onlara göre, egemen iki siyasal birim arasında, Kıbrıs Türk ve Rum devletleri arasında ve ancak iyi komşuluk ilişkileri içerisinde kurulabilirdi. Buna göre KKTC olgusunu dışlayan, yetkilerini paylaşan veya onun üstünde bir başka yönetim şekline şiddetle karşı çıkılmaktaydılar (82). Bir başka deyişle KKTC'yi, Türk Federe Devleti'ne dönüştürecek herhangi bir plana kabul etmeyeceklerini açıklıyorlardı.

Aslında bu görüşe dair yaklaşım, iki toplumun ortak bir devlet çatısı altında birleşmesini tarihî, kültürel ve siyasal nedenlerden ötürü imkânsız görmekteydiler. Buna göre iki toplum, tarihin hiçbir döneminde bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan ortak bir mücadele içine girmemiş (Gazioğlu, 1986:286-291), tam tersine, Rumlar Yunanistan'a, Türkler de Türkiye'ye bağlanmayı tercih etmişlerdi. Ayrıca ortak bir devlet oluşturmak, kimlik farklılaşması nedeniyle de imkânsızdı. Bugünkü fiilî siyasal yapıyı göz ardı ederek ortak bir devlet kurulması hâlinde, Türk toplumu sahip olduğu egemenlik haklarını Rum toplumuyla paylaşmak (83) zorunda kalacaktı.

Buna karşın Kıbrıslı Türkleri, 'millî bütünün bir uzantısı' olarak gören Türk milliyetçiler, "Kıbrıslılık" kavramını ileri süren Türk federalistleri de 'Kıbrıslı Türkleri anavatan Türkiye'den koparmaya çalışmakla' (84) suçlamaktaydılar. Kaldı ki Türk milliyetçiler, iki toplum arasındaki kültürel farklılıkları vurgularken, Türk toplumunun ayrı bir millî kimliğe sahip olduğunu ileri sürmekteydiler. Ama Türk federalistlerin Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den de ayrı ve "özgün bir kimliği" (Vural, 1996:251) bulunduğuna ilişkin yaklaşımlarına karşı da 'tek Türk kimliğinin' savunucusu olmuşlardı.

Bu yaklaşıma göre Ankara'daki Türk'ün Ankaralı, Konya'daki Türk'ün Konyalı, Van'daki Türk'ün de Vanlı olduğu kadar Kıbrıslı Türkler de Kıbrıslıydılar (85). Kıbrıslı Türkleri, Türk milletin ayrılmaz bir parçası olarak gören bu yaklaşımın, sadece kültürel kimliği tanımlamakla sınırlı kaldığı söylenemezdi. Çünkü milliyetçiler, kültürel benzerliklerini siyasal bağlılığa dönüştürme eğilimindeydiler. Buna göre Kıbrıs Türk milleti, esmekte olan federasyon rüzgârına dayanacak güçteydi. Dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunun devleti olan KKTC, hangi barış koşullarında ortaya çıkmışsa, aynı barış koşullarında ve kimlerle federasyona gidecekse bunu kararlaştırabilecek güçteydi (86). Çünkü KKTC, 'Kıbrıs Cumhuriyeti' ile federasyon kuracak kadar güçsüz bir devlet değildi.

Dolayısıyla Türk milliyetçileri, federasyonu, ancak iki "devletin" bir araya gelerek oluşturacakları bir "federal devlete", kendi egemenliklerinden bir kısmını devretmesiyle mümkün olabileceğine inanmaktaydılar (87). Zira devletlerin varlığı ve egemenliği, yetkilerinin bir bölümünü devredebilmek ve sınır ayarlaması yapabilmek için bile hukuk açısından zorunlu bir önkoşuldu. Bu da gösteriyor ki milliyetçiler için egemenlik, çözüm için tek argümandı.

1.1.3.2.2. Rum Toplumu İçindeki Milliyetçi-Millî Devletçi ve Adem-i Merkeziyetçi Görüşler:

Aslında Rum milliyetçilerin kültürel kimliğe ilişkin yaklaşımları, Türk milliyetçilerin yaklaşımlarıyla kavramsal düzeyde büyük bir benzerlik içindeydi. Rum milliyetçiliği de 'Kıbrıslılık' ya da 'ortak kimlik' gibi federalist-bütünleşmeci ve merkeziyetçi eğilimin ileri sürdüğü kavramları, millî açıdan tehlikeli bulmaktaydı (88). Rum milliyetçilerine göre bu

kavramlar, Rumları anavatan Yunanistan'dan uzaklaştırmakta ve Kıbrıs'ın Elen karakterini yıpratmaktaydı (89). Zaten bu yaklaşım, Kıbrıslı Rumların özgün bir kültürel kimliğinin bulunmadığı görüşüne tersti. Bu yüzden iki toplum ilişkileri düzeyinde ele alındığında Rum milliyetçiliği, Elenizmin "çoğunluk", Kıbrıs Türk toplumunun da "azınlık kültürünü" (90) oluşturduğunu ileri sürüyordu. Zaten iki milliyetçilik arasındaki fark da bu noktada ortaya çıkmaktaydı.

Türk milliyetçiliği, iki toplumu anavatanların millî kimliğinin birer uzantısı olarak görmesine karşılık, Rum milliyetçiliği, "içinde Türk azınlığın da bulunduğu Kıbrıs halkının" Elenizmin kültürel uzantısı olduğunu ileri sürmekteydi. Kaldı ki Rum milliyetçiler için "Kıbrıslılık", sadece coğrafya ile sınırlı bir kavramdı. Böylece kültürel kimliklerin tanımlanmasından elde edilen 'çoğunluk' ve 'azınlık' kavramlarına siyasal (91) bir anlam yüklenmekteydi. Buna göre Kıbrıs Türkleri egemenlik haklarına sahip bir halk değil, bir azınlık toplumu olarak kabul edilmekteydi (92). Aslında bu yaklaşım, her iki toplum içindeki federalist-bütünleşmeci ve merkezîyetçi eğilim tarafından öne sürülen toplum hakları ve siyasal eşitlik kavramları "çoğunlukla azınlığı eşit tutulmasının demokrasi ilkesiyle çeliştiğini" (93) ileri sürerek reddetmişlerdi. Zaten Rum milliyetçilerin Türklerin toplum haklarını ve siyasal eşitlik ilkesini reddetmelerinin sadece demokrasi kavramıyla sınırlı olmadığı biliniyordu. Toplum hakları yerine birey (94) haklarına önem veren bir yaklaşımla hareket eden bu çevrelere göre insanlar arasında kültürel kimliğe bakılarak ayırım yapılmamalı (95) ve çoğunluğun yönettiği azınlığın ise denetim işlevini gördüğü "üniter bir devlet" (Moran, 1997:4) kurulması sağlanmalıydı. Aslında Rum milliyetçiliğinin toplum haklarına karşı birey haklarını ileri sürmesi, siyaseti kimlik oluşumlarından ayrı düşündüğü anlamına gelmezdi. Tam tersine iki kimlik arasında azınlık-çoğunluk ayrımı yaparak, egemenliği çoğunlukta kültürel grubun kimliğiyle tanımlamakta ve toplum haklarını sadece çoğunluk için geçerli olacak şekilde kabul etmekteydi.

Yine Rum milliyetçilere göre Elen milletin ayrılmaz bir parçası olan Kıbrıslı Rumlar için "Yunanistan'dan ayrı siyasal bir gelecek" (96) düşünülemezdi. Onlara göre adil ve gerçekçi çözüm Enosis'ti (97) ve 'Enosis' dışındaki çözümler, Kıbrıs'ın bir kısmının 'Türkleşmesine' (98) neden olacaktı. Kıbrıs meselesinin Elenizm'in 'millî davası' olarak niteleyen bu çevreler, bulunacak çözümün de 'millî' (99) olması gerektiğini ileri sürmekteydiler. Çünkü Kıbrıslı Rumların toplumsal zihinlerinde, Kıbrıs'ta sadece bir Rum devletinin kurulması yatmaktaydı (100). Dolayısıyla Kıbrıs Türklerini azınlık statüsünde koyarak, bu devletlerini kurmak isteniyorlardı (Clerides, 1990:105). Sırf bu yüzden Rum milliyetçiler arasında federal çözümü destekleyen ciddi bir tavır yoktu (Heraclides, 2002:286). Şayet federasyona dayalı bir çözüm olacaksa, gevşek bir federasyon değil, merkezî hükûmeti güçlü olan bir federasyon istemekteydiler (101). Dolayısıyla Türklerin savunduğu federasyon tezi, bir çözüm biçimi olarak kabul edilemezdi. Zira bunun dayandırılacağı coğrafi

temel yoktu. Ayrıca federal devlet biçimi, zorunlu nüfus değişimini gerektirmekle birlikte, Kıbrıs Devleti'nin ikiye bölünmesini sağlayan bir çözüm olması nedeniyle uygun değildi. Çünkü amaç, Kıbrıs Devleti'nin ortadan kaldırılması değil, varlığını devam ettirmesi idi (Necatigil, 1986:69). Bundan hareketle Türk toplumunun hakları başka yollardan da güvence altına alınabilirdi.

Bu yüzden Rum milliyetçilerine göre bir anlaşma için iki devletin varlığı gerekmiyordu. Kıbrıs'ta zaten herkesçe tanınan bir devlet vardı. O devlet de Rum toplumunu egemenliğimde bulan Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'ydı. Dolayısı ile yapılması gereken, basit bir anayasal değişiklikle (İsmail, 1998a:339), mevcut devleti idarî bakımdan iki federe bölgeye ayırmak ve mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti devletine federal bir nitelik kazandırmaktı. Bu konuyla ilgili olarak kendilerine Belçika'yı örnek almaktaydılar. Bilindiği gibi Belçika'da üniter merkezi devlet, anayasasını değiştirerek Valon ve Flamanlara (İsmail, 1998b:413) belli konularda ayrı bir özerk yönetimin kurmasına imkân vermişti. Ancak bu yaklaşım Türkler tarafından şu nedenlere istinaden reddedilmişti:

1. Kıbrıs'ta hiçbir zaman üniter bir devlet olmadığı gibi, Rum yönetimi de yeniden idarî yapılanmaya gidecek meşru bir devlet değildir.

2. Kıbrıs'ta 1963'ten sonra Türkleri de bağlayan meşru bir anayasa yoktur. Dolayısıyla güneyde geçerli olan anayasa, Rum devletinin anayasasıdır.

3. Bütün bunlar olmasa bile, yukarıdan aşağıya idarî bir yapılanmada, federe yönetimlere verilecek haklar, merkezî devlet tarafından verilmiş olacağından, egemenliğe dayanmayacak ve merkezî yönetim tarafından istediği anda bu haklar verildiği gibi geri alınabilecektir.

Dolayısıyla Türklere göre bu haklar, merkezî yönetimlerin özerk belediyelere verdiği "beledî haklar" niteliğindeydi. Aslında bu yönü ile sorun, anayasal sorun değildi ve Rum devletinin anayasasına yeni bir şekil verilerek çözülemezdi. Kıbrıs'ta iki eşit ve egemen halkın kurucu ortaklığına dayanan fonksiyonel federatif bir devlet vardı. Bu ortaklık Rum ortağın saldırısı sonucu yıkılınca, eski ortak ve egemen halklardan biri, kendi bağımsız devletini kurmuş, diğeri ise gaspettiği ortaklık devletini bir Rum devletine dönüştürerek yoluna devam etmişti (İsmail, 1998b:413). Şimdi söz konusu olan bu iki eski ortağını oluşturduğu egemen ve bağımsız iki devletin hangi koşullar ve ilkeler çerçevesinde yeniden işbirliği yapacağıydı. Yani beledî yetkilere sahip birimlerin yukarıdan aşağıya oluşturduğu idarî bir "federal" yapı değil, bağımsız ve egemen devletlerin, bu niteliklerini ve ayrılma hakkı dahil, self-determinasyon haklarını koruyarak aşağıdan yukarıya doğru oluşturacakları iki devletli bir anlaşma istemekteydiler.

Sonuç olarak federalist ve milliyetçi yaklaşımların ileri sürdüğü tezler dikkatli incelendiğinde, bu iki temel eğilim arasındaki başlıca farklılığın, toplum haklarının tanımlanmasında ortaya çıktığı söylenebilirdi.

Federalist eğilim, bu hakları, siyasal katılma ve özerklik ilkeleriyle bağlantılı ve siyasal çoğulculuğun bir unsuru olarak görmekteydi. Bu açıdan bakıldığında her iki toplum içindeki federalist eğilimin savunduğu 'Kıbrıslılık' kavramı, milliyetçilik ve millî devlet kavramlarını içermeyen, buna karşın çok kültürlü bir siyasal birimde, devlet yönetimine toplum düzeyinde katılıma ve siyasal bütünleşmeye ideolojik zemin hazırlayan siyasal bir kavram olarak ileri sürülmekteydi. Bundan hareketle federalist eğilimin toplum haklarını, 'belirli koşullarda edinilen siyasal haklar' olarak gördüğü ve bunların hukukî yönlerine önem verdiği ortaya çıkmaktaydı.

Her iki toplum içindeki milliyetçi eğilimler ise farklı siyasal amaçlarına rağmen, toplum haklarını self-determinasyon ilkesiyle ilişkilendirmekteydiler. Yani bir başka deyişle milliyetçiler, toplum haklarını, iki toplumu ayırıcı bir unsur olarak görmekteydiler. Her iki toplum içindeki milliyetçilerin, 'Kıbrıslılık' kavramına karşı gösterdikleri tepki, toplum merkezlere yönelik siyasal yaklaşımları ve toplum haklarını, 'sınırsız, önceden belirlenmiş ve doğal' (Vural, 1996:253) haklar olarak tanımlama girişimleri, sadece etnik çatışmanın sürdürülmesini değil, federalist-bütünleşmeci ve merkeziyetçi eğilime karşı açık bir tepkiyi de içermekteydi.

Aslında tarafların üzerinde titizlikle durulmasına rağmen federasyon önerisi, bugüne kadar sadece kâğıt üzerinde kalmıştı. Çünkü anlaşmayla öngörülen birçok hususun henüz yerine getirilmemiş olması bir tarafa, federasyonun nasıl olacağı dahi hâlen ciddi bir tartışma konusuydu. Yani federasyon, iki halktan teşkil edilen bir 'topluluk' (Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Rumlar) mu, yoksa siyasî iki birliğin bir araya gelerek oluşturdukları bir 'oluşum' (GKRY ve KKTC) olarak mı anlaşılmalıdır. Burada taraflar arasında ciddi bir anlaşmazlık söz konusudur. Birinci durumda Rum tarafının yorumu, federal merkeziyetçilik söz konusudur. İkinci durumda ise Türklerin düşündüğü etnik olarak ayrılmış ikili bir oluşum vardır.

Aslında Türk ve Rum tezleri göz önüne alınıp iki taraf açısından incelendiğinde, aynı kavrama verilen anlamların ve getirilen açıklamaların birbirine taban tabana zıt hedefleri içerdikleri görülmektedir. Kıbrıs sorununa çözüm aramak amacıyla konuya yaklaşanların, iki tarafın aynı kavramlara verdikleri değişik anlamların da ötesinde, iki toplumun belli bir çatı altında beraberce yaşamaya gerçekten istekli, inançlı ve kararlı olup olmadıklarının bilinmesi gerekir.

İleri sürülen tezler ve kavramlara tarafların verdiği anlamlar üzerinde derinlemesine bir inceleme yapıldığında, her iki tarafın siyasal liderliği iç içe yaşama şartından çok uzakta olduğu görülecektir.

Türk tarafı, Kıbrıs'ta tek çözümün bağımsız, bağlantısız, yansız iki eşit bölge (102) ve halktan oluşan ve bağımsızlığı ve barışı çiğnenemez güvencelere bağlanmış (İsmail, 1998a:339; İsmail, 1998b:429) olan federal bir Kıbrıs isterken, buna karşın Rumlar, bağımsız, bağlantısız, yansız (Adams-Cottrell, 1968:76) ve toprak bütünlüğü olan federal bir Kıbrıs devletini (103) tasarlıyorlardı.

1.1.4. Federal Devletin Hukuk Sistemi:

Hukuk düzeni, toplum hayatını ve toplum olaylarını bir sistem içine sokan, olaylara açıklık ve süreklilik getiren bir kaideler silsilesiydi (Mughisuddin, 1995:74). Bu kaide ve kuralların yarattığı ortam da olayların gelişimleri üstünde büyük etkiler yaratır ve belirli davranış kalıplarını ortaya çıkarırdı. Bundan dolayı olayların, kaba güce ve sadece kuvvet üstünlüğüne dayanarak halledilmesinden ziyade, kurallarla çözümlenmesi yöntemi hukuk düzeninin esasını oluşturmaktaydı. Her ne kadar ideal olan bu ise de gerçek uygulamaların ve düzenin, her zaman için bu yüksek prensiplere uygun olarak yürütüldüğü söylenemezdi. Yani, gerçek dünyada kuvvetli olan tarafın genelde istediği kaideleri uygulamaya koydurma veya koydurmaması; buna karşılık zayıf olan tarafın da tüm haksızlıklara rağmen durumu kabullenmesi oldukça sık rastlanan bir durumdu.

Tüm eksiklik ve uygulama aksaklıklarına rağmen toplumların çoğu, yine de içinde bulundukları düzene, hukukun hakim olmasını tercih etmekteydiler (Mughisuddin, 1995:74). Aslında bu tutum ve davranışın sebebi, asgari müştereklerin sağlanması içindi. Bunda hareketle devlet ve toplumlar, bütün farklılıklarına rağmen böyle bir hukuk çerçevesi içinde herkesin anlayıp, uygulayabileceği bir düzen ve bu düzenin sağladığı istikrarı temin etmeyi ve böyle bir ortamda bulunmayı tercih etmekteydiler (Bozkurt, 1996:9). Çünkü sosyal devlet sisteminde kazanılan zaferler, ancak hukuk kaidelerine bağlı oldukları sürece devamlılık arzederdi (Mughisuddin, 1995:74). Dolayısıyla çağdaş demokrasilerde hukuk, herkese eşit uygulanmak, yasaklayıcı değil düzenleyici olmak, bireyin kişilik, özgürlük ve mülkiyet haklarını korumak zorundaydı. Bu yüzden devletler, bir amaca ulaşmak için hukuku bir kenara bırakamaz veya çiğneyemezlerdi. Hangi kutsal amacı gerçekleştirmek için olursa olsun, bir devlet ve onun kurumları, hukuk ve adalet çizgisinden asla ayrılamazdı.

Bu açıdan Kıbrıs'ta hukukun üstünlüğü esas alan, herkesi hukukun içinde gören, her görüşün ve inancın hukuk egemenliği altında, birlikte yan yana yaşadığı, yarıştığı ve geliştiği bir sistem oluşturulmalıdır. Bu yüzden güçler ayrılığı ilkesi, hukukun üstün kılınmasında esastır. Bağımsız yargı ise yasama ve yürütme ayrılığının en önemli güvencesiydi. Dolayısıyla demokrasinin kendini güvence altına alması için hukuku uygulayacak objektif bir yargı, hızlı ve etkin çalışan bir adalet sistemi olmalıydı.

1.1.4.1. Federal Devletin Hukuk Düzeniyle İlgili Kavramlar:

Bilindiği gibi üzere hukuk, toplum hayatında belli olaylardan hareket etmekte, o toplumun anlayışına göre incelemekte ve vuku bulan olayı değerlendirerek kural koymaktadır. Aslından bu değerlendirme, insan iradesinin bir ürünüdür. Çünkü hukuk, geçmişte cereyan eden olaylara dayanılarak kurallar meydana getirmektedir. Böylece geçmişteki bir olaya dayanılarak yaratılan kurallara, gelecekte insanların uymaları istenmektedir. İnsanların gelecekteki hareket tarzının geçmişteki bir olaya veya kurallarla sabit bir şekilde bağlanması “gaiyet prensibine” (Göğer, 1971:3) de uygundur. Aslında gaiyet prensibinde ‘insan akıllı’ (Göğer, 1971:3) hakim olmaktadır. Bu yönü ile hukuk kuralları, tesadüfî ve değışkendirler.

Dolayısıyla bütün bunlar sosyal olayların, hukuk kurallarına varlık veren nedenlerden birisi olarak gösterilebilir. Sosyal olaylara dayanan hukuk kurallarının gerçekliği açıktır. Sosyal olaylardan hangilerinin hukuk düzenine ihtiyacı olduğunu ve aynı olaylardan hangilerinin bu düzeni zorunlu kıldığını öğrenmek, sosyolojiye başvurmakla mümkündür. Özellikle hukuk kaidelerinin oluş ve gelişmesine hakim olan sosyal olaylar arasında nedensellik (Göğer, 1971:4) bağı vardır. Buna göre önce sosyal olaylar ele alınmakta ve bu olaylar hakkında münferit kaideler meydana getirilmektedir. Sonra, sosyal gerçeklere dayanan sayısız hukuk kuralları bir araya toplanmakta ve düzenli bir sistem içerisine sokulmaktadır. Bu yönü ile her sistemde yeni bir tasnifi gerektirmektedir. Tasnif ise iki yönden ele alınmalıdır. Bir taraftan tasnif genelden özele doğru inerken, diğer taraftan, tasnif, münferit kuralların (soyut) ana kavramlara göre ayrılmasını sağlamalıdır. Ana kavramlar, sosyal gerçeklerden ortaya çıkan objektif nitelikteki münferit hukuk kurallarının mantık ilkelerine uygun olarak incelenmesinden elde edilmektedir. Çünkü hukuk alanında mantık ve muhakeme (Göğer, 1971:4) en önemli yeri işgal etmektedir. Bu suretle, sosyal gerçeklere dayanılarak elde edilen bilgiler alt alta sıralanmış olacaktır. Böylece Kıbrıs’taki sistematize edilmemiş bilgiler arasında boşluk ve çelişki bulunması önlenecektir. Bu itibarla Kıbrıs’taki sosyal gerçeklerden hareketle elde edilen objektif bilgilerin sistemleştirilmesi, federal devletin hukuk sistemini yeniden tesis etmiş olacaktır.

1.1.4.1.1. Federal Devletteki Hukuk Sisteminin Amacı:

Hukuk, insanların yan yana yaşamalarının doğal sonucu olan sayısız olaylardan ve imkânlardan, kurmak istediği düzene en uygun gelenlerini seçmek durumundadır. Bu seçimin başarıya ulaşabilme şartlarından birisi de amacın bilinmesidir. Amaç, sosyal olaylar arasında yapılacak seçimi de etkileyecektir. Dolayısıyla hukukun amacı konusunda ileri sürülen fikirler, iki temel (Göğer, 1971:8) esasa göre değerlendirilirler.

1.1.4.1.1.1. Hukukî Amacın Objektif Nitelikte Olduğunu Savunan Görüşler:

Toplumun içerisinde yaşadığı düzen, yani yürürlükte olan hukuk, pozitif hukuk adını almaktadır (Arık, 1963:3). Yürürlükteki hukuk kurallarının incelenmesi sonunda pozitif hukuku öğrenmek mümkündür. Olan hukukun yetersizliği ve gerçek anlamda ihtiyaçları karşılamadığı hakkında insanlarda genel bir inanış vardır. Olan hukukun kusursuz hâle getirilebilmesi için bu hukukta ne gibi düzeltmeler yapılması gerektiği konusunda her zaman için fikri çalışmalar yapılmaktadır. Olan hukukun nasıl olması gerektiğini gösteren ve faaliyet sonunda ortaya çıkan eser, aslında bir hukuk ideasıdır (Arık, 1963:3). Bu suretle ortaya ikilci (dualiste) bir görüş çıkmaktadır. Bunlardan birinci “olan hukuk”, ikincisi de “olması gereken hukuktur” (Göğer, 1971:9). Buna göre iki hukuk düzeni vardır. Bunlardan birisi olan hukuk, diğeri olması gereken hukuk düzeniydi. Olması gereken hukuk düzeni aslında hukukun belli bir ideasıdır.

Bu yüzden olan hukukun erişmek istediği hukuk ideası soyuttu. Bu soyut idea, aslında olan hukukun amacıydı (Göğer, 1971:9). Bu ideayı ifade için doğruluk, fazilet, adalet gibi kavramlar kullanılmıştır. Bunlar arasında adalet kavramı, en çok taraftar bulanıdır. Adaletin yeknesak bir tanımlaması yoktur. Adalet bazen “iyi olanı kötüden ayırma bilgisi”, bazen “fazilet ve itidal”, bazen de “herkese kendisine ait olanı” (Göğer, 1971:9) vermek diye ifade edilmiştir.

Fakat Kıbrıs’taki mevcut hukuk sisteminde iki ayrı kaynaktan beslenen kaideler olduğu için tek bir sistemden söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden olan hukukun, “adalet” kavramı üzerindeki tanımlaması birbirinden farklıdır. Bu tanımlama farklılığı hiç kuşkusuz ki Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının sosyal, iktisadî ve siyasî idealarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla burada incelenmesi gereken şey, olan hukukun pozitif kaideleri değil, ideası veya soyut esasları üzerinde olmasıdır.

1.1.4.1.1.2. Hukukî Amacın Somut Çıkarlara Hizmet Olduğunu Kabul Eden Görüşler:

Hukukun amacının somut çıkarlara hizmet olduğu görüşü, ‘faydacı teori’ (Göğer, 1971:10) tarafından ileri sürülmüştür. Bu yüzden toplumdaki mutluluğu sağlama görevi hukuka düşmektedir. Hukukun amacı, soyut nitelikteki mutlak adaleti gerçekleştirmek değildir. Aslında hukukun amacı, insanların çıkarlarını korumaları için en uygun şartları yaratmaktır (Göğer, 1971:10). Bu itibarla, tabîi hukukun soyut adalet ideası yerine somut ve nispi fayda sağlayacak çıkarları korumalı ve çıkarlar arasında ahenk sağlamalıdır. Bu yönü ile faydacı teori, pozitif hukuku sosyal fayda ölçüsünü gerçekleştirecek bir duruma getirmeyi amaçlamıştı.

Kaldı ki faydacı teori de adaletle yer vermektedir. Bu hâlde adalet, tabîi hukuktaki gibi soyut bir kavram değildir. Adalet, somut niteliktedir. Fakat faydacı teoriye göre hukukun amacı çıkarları korumaktır (Göğer, 1971:10). Bundan hareketle “faydacı teoriyi Kıbrıs’ta

kurulacak yeni federal devletin hukuk sistemine uygulandığı zaman kimin çıkarları korunacaktır” sorusu akla gelmektedir. Bu noktada fikirler birbirinden ayrılmaktadır.

1) Bir görüşe göre hukukun ferdin çıkarlarına hizmet etmesi istenmektedir. Yani sofistlerin dediği gibi “insan her şeyin ölçüsüdür” (Göğer, 1971:11) düşüncesinden hareketle Kıbrıs’taki federal devlet, etnik yapılı toplum veya federe devletlerin tüzel veya konu haklarından çok bireysel hakların korunmasına önem verilmelidir. Yine bu görüşe göre birey korunduğu kadar, kurulacak federal devlet ve hukuk sistemi de korunacaktır.

2) Diğer bir görüşe nazaran hukuk, belli bir grubun veya sınıfın menfaatine hizmet etmelidir. Yani hukuk iktidarda bulunan grubun menfaatini korumalıdır. Ünlü filozoflardan Hegel ve Hobbes, hukuku devletin, başka bir deyişle iktidarın iradesi saymaktadır (Göğer, 1971:11). Örneğin, eski SSCB’nde hukuk, iktidarda bulunan emekçilerin menfaatini koruduğunu iddia etmekteydi.

Bu görüşe göre Kıbrıs’taki hukuk sisteminin hizmet edeceği tek bir şey vardı. O da tüzel kişiliğe sahip olan federal cumhuriyetti. Ancak ondan sonra federe devletlerin haklarına hizmet edebilirdi. Görüleceği gibi burada toplumsal ve bireysel haklar göz ardı ediliyordu.

3) Üçüncü bir görüş, toplumu esas almaktaydı. Buna göre hukuk kaideleri toplumun menfaatini korumalıydı. Zira toplumda güven ve sükûnu sağlamak, hukuk kurallarına düşmekteydi.

Bu görüşün önemle üzerinde durduğu husus, ferdin saadeti ve güveni değildir. Aksine fertlerin bir araya gelip oluşturdukları toplumların menfaatini korumaktı. Bunun için de devlete ikinci bir önem derecesi verebilirdi.

4) Diğer bir görüşe göre ise hukuk, toplumun, kişilerin, sınıfların ve devletin menfaatini korumalıydı. Bu görüş, sosyal hayatta yer alan kişi ve gruplar arasında bir tercih yapmamaktaydı. Bu fikre göre sosyal grupların, kişinin ve toplumun yan yana var olduğunu kabul etmekteydi. Zaten hukuk; toplum, kişi ve sınıflar arasında menfaat dengesi kuracak düzeyde teşkilâtlanmalıydı. Bu yönü ile hukuk, “ihtiyaçlar ahengini” (Göğer, 1971:11) sağlamalıdır. Aslında ihtiyaçlar arasında ahenk, Kıbrıs’taki sosyal gerçeklere ve toplumların menfaat dengesine en uygun çözüm yolunun benimsenmesi ile mümkündü.

Dolayısıyla yukarıdaki izahat, Kıbrıs’ta kurulmak istenen hukuk sistemine dair amaçların, birbirinden ne kadar farklı olduğunu göstermektedir. Çünkü Kıbrıs’ta kurulacak hukuk sisteminin amacı, yaşayabilir bir devlet, uzlaşabilir bir toplum ve sürdürülebilir bir barış olmalıdır.

1.1.4.1.2. Federal Devletteki Hukukun Kaynağı:

Federal Kıbrıs'taki hukuk sisteminin varlığı, bu sistemin kaynaklandığı kudretin esaslarına bağlıdır. Ancak varlık veren kudret konusunda oybirliği yoktur. Buna göre Kıbrıs'ta federal devletin hukuk sistemine kaynaklık eden görüş üçe ayrılabilir.

Bu görüşlerden ilkinde göre hukukun kaynağı üstün kudrettir. Bu üstün kudret de devlettir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta hukuk kurallarının yaratıcısı da federal devlet olmalıdır.

İkinci görüşe göre hukuk kurallarının kaynağı insan aklıdır. Dolayısıyla hukuk kaidelerinin yaratıcısı devlet değil, insan aklıdır. Aklın koyduğu hukuk kaideleri kişiyi olduğu kadar devleti de bağlar.

Üçüncü görüşe ise hukukun yaratıcısı ne üstün kudret olan devlet, ne de insanın aklıdır. Hukuk kurallarının yaratıcısı sadece "toplumdur" ve bunun da menşei Kıbrıslı Türkler ve Rumlardır. İnsanlar daima toplu hâlde yaşadığına göre yaşanan her yerde, bir düzen vardır. Bu düzenin kuralları da toplum hayatında kendiliğinden gelişir.

Kıbrıs'taki federal hukuk sisteminin kaynağı bu üç görüşe göre değişse de aslında her biri tek başına ele alındığı zaman yeterli olması mümkün değildir. Çünkü Kıbrıs meselesi, karışık ve derin çatışmaların olduğu bir meseledir. Dolayısıyla aynı anda devlet-toplum-insan üçlemi bir paradigma ile karşımıza çıkmaktadır. Bu paradigmanın dinamikleri farklı kaynaklardan beslense de esas amaç, Kıbrıs'taki hukuk sisteminin adil ve kalıcı olmasıdır. Bu yüzden bu üç görüş aynı anda değerlendirilerek yeni bir hukuk sistemi kurulmalıdır.

1.1.4.1.3. Federal Devletin Hukuk Kaidelerine Dair Unsurlar:

Her şeyden önce Kıbrıs'ta hukuk kaidelerinin saygı görmesi, iki halkın bu kaidelere itaat etmesinden geçer. Bu yönü ile hukuk kaideleri ahlâk normlarına uygun olması şarttır. Halbuki hukuk kaidesi ile ahlâk normları arasında tam bir ayniyet yoktur (Arık, 1963:26). Hatta aralarında belli bir fark da vardır. Bu farkların nelerden ibaret olduğu ahlâk felsefesinin konusu olduğu için bu konuya değinilmeyecektir. Ancak Kıbrıs'ta genel olarak kabul edilen fikirlere göre Kıbrıs'tan müspet hukukun temeli meselesinde hukuk kaidesinin unsurlarını, yani bir hukuk kaidesini ortaya koyan amilleri, iki unsurda toplamak mümkündür.

1. Hayatın maddî ve manevî realiteleri (gerçekler)
2. Bunların kaide hâlinde ifadesini sağlayan usuller (teknik).

1.1.4.1.3.1. Hayatın Maddî ve Manevî Realiteleri:

Bunlara "hayatın verileri" (Arık, 1963:37) demek de mümkündür. Kanun koyucuya hukuk kaidelerini koymayı ilham veren, bu kaidelerin şartlarını belirten ve sınırlarını çizen hayatın gerçekleridir; yani bizatihi verileridir. Kanun koyucu, karşılaştığı realiteleri, gerçekleri dikkate almak zorundadır. Yoksa koyduğu kaide, keyfi ve haksız olur. Sosyal çevrenin maddî, manevî, tarihî ve ekonomik şartlarını dikkate almadan çıkarılan kanunlar çabuk

unutulmaktadırlar (Arık, 1963:37). Bunun için bir kanun yapılırken aklın ve adaletin, manevî değerlerin, iktisadî kanunların dikkatle incelenmesi, kısacası maddî ve manevî realitelerin göz önünde tutulması gereklidir.

Bundan hareketle federal Kıbrıs'taki hukuk kaidelerini meydana getirecek unsurlar dört grupta toplamak mümkündür:

1.1.) Maddî Gerçekler: Bunlar reel, fizik, fizyolojik, psikolojik vb. gerçeklerdir. Mesela ilköğretimdeki çocukların formal eğitimi, bir kadının iş hayatındaki çalışma süresi, tarım sektöründeki kapasite artırımı gibi Kıbrıs'taki toplumların ahlâk duygusu, dinî hisleri veya çalışma hayatı gibi hâlleri, maddî gerçekler arasına koymak gerekir.

1.2.) Tarihî Gerçekler: Bunlar, Kıbrıs'taki her iki toplumun veya muayyen grupta yaşayan insanların geçmişten gelen gelenekler, örf ve adetlerdir.

1.3.) Aklî Gerçek: Adalet fikri, tabîî hukuk prensipleri, aklî ve mantikî gerçeği teşkil eder (Demirkol, 1994:32). Bundan hareketle federal devletin hukuk kaideleri aklî ihtiyaçlar ve gerçeklere uygun olmalıdır.

1.4.) İdeal Gerçekler: Mevcut durumu geliştirmek veya ilerletmek için insanların beslediği ümitler ve emelleri ifade eder. Özellikle Kıbrıs'taki toplumlar, muhakeme etmeden, düşünmeden veya iç sezileri ile birtakım ümitler beslerler. İşte, bu da bir gerçektir ve idealdir.

1.1.4.1.3.2. Teknik Usuller:

Belli bir maksada varmak isteyen kanun koyucu, bu sayılan realiteleri, kendi maksadına ve toplumun ihtiyaçlarına göre ve muayyen usuller altında bir formüle bağlar. İşte bu usullere, verilen ortak ad "hukuk tekniğidir" (Arık, 1963:37).

Federal devlette memur olarak çalışan bir bayan memur, hamile kalıp çocuk dünyaya getirebilir ki, bu maddî veya reel bir gerçektir. Doğacak olan çocuğun ilk 2-3 ay bakımı için izin alırken, maaşı kesilmemelidir. Çünkü insaf bunu gerektirir. Bu da aklî ve mantikî gerçektir. Federal devlette memur olan annenin yeni doğan çocuğunu beslenmesi öteden beri var olan çalışma hayatının normlarından biridir. Bu yönü ile tarihî bir gerçektir. Nihayet toplum içinde hakim olan düşünceye göre gelecek nesillerin beden ve ruhen sağlıklı olması için çocuk bakımına önem verilmelidir ki, bu da ideal bir gerçektir.

Dolayısıyla Kıbrıs'taki federal devletin hukuk kaidesi ile ilgili unsurlarının son derece iyi irdelenmesi gerekmektedir. Gerçekten de Kıbrıs'taki kanun koyucu ve hukukçular, bu unsurları iyi bir şekilde inceleyemezlerse bunu gereği gibi yerine getiremezler.

1.1.4.1.4. Federal Devlete Ait Hukuk Kurallarının Özellikleri:

Hukuk kuralları, toplum hâlinde yaşayan insanların uymak zorunda bulundukları en önemli kurallardır (Bozkurt, 1996:9). Her şeyden önce bu kurallar, bir defa toplum hâlinde

yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlerler. Aynı zamanda insanların toplumla olan ilişkilerini düzenleyen esasları da kritik ederler.

Hukuk kuralları, aslında “emir” (Göğer, 1971:17) niteliğindeki kurallardır. Esas itibariyle yapılması veya kaçılması gereken davranışları gösteren sosyal ekonomik, siyasî vb. kurallar demetidir. Hukuk kurallarına uyulmaması hâlinde, ortaya hukukun zorlayıcı (Göğer, 1971:17) vasfı çıkmaktadır. Kamu gücü, hukuk kurallarını ihlâl edenlere karşı harekete geçer ve hukuka uygun şekilde davranmaya zorlar. Bu açıdan hukuk kurallarının ihlâline bağlanan sonuç müeyyidedir. Müeyyide, hukuk kurallarını ihlâl edenlere karşı toplumdan gelen zorlayıcı harekettir (Göğer, 1971:17). Çünkü toplum müeyyide ile hukuk düzeninin bozulmasını önlemek istemektedir. Bu yönü ile Velidedeoğlu’nun da dediği gibi hukuk, cemiyeti nizamlayan ve devlet müeyyidesi ile kuvvetlendirilmiş bulunan kaideler bütünüdür (Velidedeoğlu, 1959:7). Zaten insan doğumundan ölümüne kadar önce ailenin, sonra okulun, daha sonra da meslek grupları içinde, yani toplum hayatı içinde yaşamaktadır. Hemen hemen her gün ve hayatının her safhasında diğer insanlarla temas hâlinde geçer. Şu hâlde tek başına yaşayan yok gibidir. Bu yüzden insan, sosyal çevrenin mahsulü, hatta Aristo’nun da dediği gibi içtimaî ve politik bir varlıktır (Arık, 1963:8). Fakat içinde yaşanılan toplum hayatı, insana birçok sorumluluk yükler. Dolayısıyla insan, diğer insanlara karşı davranışlarında birtakım mükellefiyetler altındadır (Göğer, 1971:16). Toplum hayatı, insan ancak bu ödevlere saygı gösterdiği zaman sıkıntısız bir şekilde sürüp gidebilir. Sosyal düzeni sağlayan bu ödevler genel edep, ahlâk, din ve hukuk kaidelerinden ibarettir (Arık, 1963:8). Bu kaidelerin hepsi, sosyal hayatı mümkün kılan birtakım ödevler yaratır. Bununla beraber aralarında bazı farklar vardır. Fakat toplum hayatındaki ödevlerden bazıları daha kuvvetli bir baskı yapar.

Bu kaidelerin arkasında devlet gücü (kamu kuvveti) (Göğer, 1971:16) vardır. Bu ödevleri destekleyen yaptırımlar yetkili makamlarca düzenlenmiş, hatta bu ödevleri hukuk emretmiştir. Bundan hareketle iki çeşit ödev olduğunu ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmına riayet edip etmemek ferdin isteğine bırakılmıştır. Örneğin nezaket, doğruluk, iyilik duygusunun emrettiği ödevler gibi... Bir kısım ödevler de müeyyideye bağlanan, hukuk tarafından zorla kabule ettirilen kaidelerden doğan ödevlerdir.

İşte bu son anılan ödevler, hukuk düzenini meydana getirir ki, Kıbrıs’taki toplumlar yukarıda ifade edilen ilk ödevleri, bazen “ahlâk düzeni” adı altında toplarken, bazıları bu terimi tercihen yalnız vicdandan doğan ödevler veya kaideler için kullananlar ve adâb-ı muaşeret kaidelerini, örf, gelenek kaidelerini onlardan ayıranlar da vardı. Görüleceği gibi hukuk, toplum hayatının her tarafına hakimdi. Yani hukuk, sosyal hayata da damgasını vuruyordu. Günlük yaşamının her adımında, zabıta nizamı şeklinde veya sair suretle hukukla karşı karşıya gelinebiliyordu.

Bu yüzden daha önce Kıbrıs'ta olduğu gibi toplum hâlinde yaşayan insanın aklından geçeni yapamaması, başkalarının menfaatinin de korunması lâzımdır. Ferdi, keyfi çıkarların, toplumun temel ihtiyaçları önünde feda edilmesi gerekirdi. Yoksa bitmez tükenmez çekişmeler, herkese zararı dokunan bir güvensizlik hüküm sürerdi.

İşte bu sebepten en iptidaî toplumlarda bile sosyal münasebetlerin bir derece düzenlendiği görülür. Bazı fikirler, insan tabiatında mevcut taklit temayülü ve gelenek duygusu ile istikrar kazanırlardı (Arık, 1963:10). Bir müddet sonra bunlar toplum kaideleri hâlini alırlardı. Mesela Kıbrıs'taki toplumların aile üyelerinin birbirine karşı tutumunu, sınır ve topraktan faydalanma veya sınır ve toprağı mülk edinme ile ilgili bazı hakları, ölenlerin haklarının geride kalanlara geçmesini, başkasına zarar veren bir haksız fiilin sonuçlarını bu kaideler tayin ederlerdi. Dolayısıyla bu kaidelerden en önemlilerini çığneyenlere karşı toplumsal bir tepki uyanırdı. Fakat devlet müeyyide kullanmak yetkisini her zaman için kendi elinde toplar, gereken cezayı bizzat tayin ve tatbik ederdi.

Görülüyor ki toplumsal bir disiplin sağlanmadan, toplumun sürüp gitmesine imkân yoktu. Bu zaruret, müstakar kaidelerin kabulüne ve bu kaidelere boyun eğilmesini sağlayan bir otoritenin doğmasına sebep oldu. Kıbrıs'ta bu otorite, "federal devlet nizamı" olarak ifade edilen, devletin bizzat kendisidir. Bu da gösteriyor ki, Kıbrıs'taki hukukun görevi, Kıbrıs'taki iki toplumun nizasız ve barış içinde yaşamasını sağlamak, başka bir deyişle, cemiyet efradının faaliyetini ahenkli kılmaktır. Böylece hukuk, sosyal düzenin temeli, aynı zamanda adalet, mülkün esası olabilecektir. Çünkü Bilge'nin de ifade ettiği gibi hukuk, toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması, kamu kudreti ile desteklenmiş bulunan sosyal kurallar bütünüdür (Bilge, 1966:8).

Aslında federal Kıbrıs'ın hukuk kaideleri, belli bir amaca yönelmelidir. Amacı, fertler arasındaki özel çıkarları düzenlemek olan hukuk kuralları, özel hukuka girmek zorundadır. Örneğin, mülkiyete, boşanmaya ve evlenmeye ilişkin hükümler, fertler arasındaki özel çıkarları düzenlemektedirler (Göğer, 1971:30). Devlete ilişkin olan ve bu sebeple kamunun çıkarlarını düzenleyen kurallar da kamu hukukuna dahildir. Özellikle Kıbrıs'ta kamu çıkarı ile özel çıkar arasındaki sınırın çizilmesi gittikçe güçleşmektedir. Çünkü federal devlet, hukukun her alanına ve her kurumuna kamu çıkarı nedeni ile müdahale edebilirdi. Bu takdirde ortada özel hukukun kaideleri nasıl şekillenecekti, bu belli değildi. Bu, ancak temel insan hakları ve hürriyetleri, BM Şartı ve AB müktesebatından elde edebilecek bilgilerle mücehhez edilebilirdi. Zaten bu kaideler, hukukî ilişkilerin taraflarını göz önüne alınarak düzenlenmekteydi. Zaten eşit kişiler arasındaki hukukî ilişkileri düzenleyen kurallar, özel hukuk kurallarıydı. Bunun dışında toplum içerisindeki üstün kudret olan devlet ile onun emrine tâbi kişiler arasındaki hukukî ilişkileri düzenleyen kurallar, kamu hukukuna girmektedir.

Zamanımızda devlet, her zaman üstün kudret olarak, yani hâkimiyet hakkına dayanarak, hareket etmemektedir (Göğer, 1971:31). Çünkü devlet birçok hâllerde kamu

otoritesine dayanmadan fertlerle ilişkiler kurabilmektedir. Örneğin, devlet müesseselerinin bina kiralaması veya yiyecek yakacak maddesi almasına ilişkin sözleşmelerde devletin egemenlik hakkından söz etmeye imkân yoktur.

Yukarıda yer alan görüşlerden hareketle hâkimiyet ölçüsü, Kıbrıs'ın federal devlet hukukunda benimsenmelidir. Çünkü devletin egemenlik kudretine dayanarak girdiği hukukî ilişkiler, aslında kamu hukuku ilişkisidir. Bu ilişkiyi düzenleyen kurallar da kamu hukuku kuralıdır. Hatta sadece mevzuat değil, aynı zamanda yazılı olmayan örf ve adet de hukukun kapsamındadır. Aslında hukuk alanındaki “kanun” kelimesi, esas itibarıyla anayasanın yetkili kıldığı devlet organları tarafından çıkarılmış ve usulüne göre yayınlanmış olan hukuk kurallarıdır (Göğer, 1971:36). Bu tanımlama, kanunların en önemli pozitif hukuk kuralı olduğunu göstermektedir. Pozitif hukuk kuralları bakımından anlatılan özellikler, kanunlar yönünden tamamen geçerlidir. Bu itibarla kanunlar genel, sürekli ve soyut niteliktedirler (Göğer, 1971:36).

Dolayısıyla Kıbrıs'taki meclislerin kanun yapma yetkilerini kullanabilmeleri için genel itibarıyla bazı ön çalışmaların yapılması gereklidir. Önce kanunun muhakemesinin yapılması şarttır. Bu malzeme, ya yabancı ülkelerde yürürlükte olan metinlerden birisinin alınması veya orijinal bir metnin hazırlanması suretiyle temin edilmektedir (Göğer, 1971:38). Federal Kıbrıs'ın hukuk sisteminde her iki yol da seçilip uygulanabilir.

Aslında bu yollardan birisi, yabancı ülkelerde yürürlükte bulunan hukuk kurallarının benimsenmesidir. İktibasta (resepsiyon-reception) önemli olan hususlar, alınacak devlet kanununun isabetle seçimi, tercümenin kusursuz yapılması ve tercüme edilerek alınan kanunun getirdiği adalet siyasetinin uygulamada korunmasıdır (Bozkurt, 1996:1-18). İktibasın tam veya kısmi olması da mümkündür (Göğer, 1971:38). Özellikle KKTC'nin idarî hukuku, İngiltere'nin geleneksel hukuku (common law) dikkate alınarak hazırlanmıştı (Necatigil, 1998:255). Bu yönü ile iktibası tamdı. Bunun dışında Kara Avrupasında uygulanan hukuk kurallarından esinlenerek hazırlanan ve KKTC'de uygulanan esas hukuk kuralları (Ulus, 2003:51) kısmi bir resepsiyondur (104).

Aslında orijinal bir metin hazırlayarak kanun yapmak ise bir sanattır (Göğer, 1971:38). Çünkü senelerce ve belki de asırlarca tatbik mevkiinde kalacak olan kanunları yapma veya derleme işlemi, hem uzun hem de yorucu bir iştir (Plümer, 2001:140). Önce hazırlanacak kanunun düzenleyeceği alan ve gerçekleştireceği siyaset tayin edilmelidir. Sonra, hazırlanacak kanunun malzemesinin tespiti gereklidir. Bulunan malzeme bir kanun tekniğine dayanılarak sistematik hâle getirilmelidir. Kanun konusu malzeme, genelden özele doğru tasnif edilmelidir. Bu tasnif sonucunda birbirine yakın ve benzer mahiyetteki müesseseler, ilişkiler ve eylemler bir arada toplanmalı ve bu suretle kanunun kısımları ve bölümleri ortaya çıkarılmalıdır (Göğer, 1971:38). Bu takdirde kanunu uygulayacak kimsenin önce kanunu anlaması, yani onun manasını açığa çıkarması ve önündeki olaya uygulaması gerekir (Arık,

1963:83). Bu yüzden Kıbrıs'ta maharetli hukukçulara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bunun dışında bir mesele hakkında kanunun bir hüküm veya bir hâl sureti koyması zarurî olduğu hâlde, bu konuda hiçbir hüküm veya kaide ihtiva etmemesine, “kanunda boşluk” (Arık, 1948:1-2) adı verilirse de federal Kıbrıs'ın hukuk sisteminde bu yok denecek kadar az olmalıdır. Zaten kanunda bir hukukî mesele hakkında hiçbir hüküm bulunmamasına “tam veya hakiki boşluk”, kanunda bir hukukî mesele hakkında bir hüküm bulunmasına rağmen bu hüküm esas itibarıyla tatmin edici olmaması veya yetersizliği hâline de “eksik veya hakiki olmayan boşluk” (Arık, 1963:145) denilirdi. Hatta kanunda mevcut boşluk kasdî olabileceği gibi gayri kasdî de olabilirdi (Arık, 1963:145). Dolayısıyla Kıbrıs'taki hukuk sistemi, bu unsurlara mümkün olduğunca imkân vermeyecek cihette hazırlanması gerekecektir.

Ayrıca kanunun uygulanabilmesi için anlamının açıklanması da şarttır. İyi yazılmış bir kanun maddesi ilk okunuşta anlaşılır ve hakimın önündeki olayı şümulü içine alıp almadığı derhal söylenebilir (Arık, 1963:83). Fakat her ne olursa olsun her iki toplumu bir araya getirecek federal devletin hukuk sistemi, bu tür boşluklara cevaz vermemelidir. Çünkü toplumların birbirlerine karşı duydukları güvensizlik ve çekinceleri sebebiyle en ufak anlaşmazlıklar büyütülmesine ve siyasal rejimin sarsılmasına neden olacaktır. Bu yüzden federal devlet kurulmadan önce federal hukuk sisteminin bütün veçheleri ile birlikte tartışmak ve kayda almak gerekecektir.

1.1.4.2. Kıbrıs Federe Devleti'ni Kuran İç ve Dış Hukuk Kriterleri:

İç hukuk esas itibarıyla kişiler arasındaki ve kişilerle, üstün kudret, yani devlet arasındaki ilişkileri düzenlemektedir (Göğer, 1971:182-183). Dış hukuk kriterleri ise devletler genel hukuku açısından bağımsız devletler arasındaki ilişkileri ele almaktadırlar (Göğer, 1971:183). Bundan da anlaşılacağı üzere bu iki hukukun düzenledikleri sosyal ilişkiler birbirinden oldukça farklıdır. Ayrıca, kaynaklar açısından da her iki hukuk arasında fark vardı. İç hukukun kaynakları mevzuat, örf ve adetlerdir (Göğer, 1971:183). Devletler umumî hukukunun kaynakları ise uluslararası anlaşmalar, örf ve adetlerdir (Göğer, 1971:183). Dolayısıyla iç hukuk ile devletler genel hukukunu ayrı iki hukuk sistemi olarak kabul eden görüşe ikilci (düalist) görüş denilmekteydi.

Devletler genel hukuku ile iç hukuku tek bir sistem olarak ortaya koyduğu hukuk kuralları, akıl, bilinç ve irade sahibi varlıklara hitap etmektedirler. Bu itibarla, iç hukukun ve devletler genel hukukunun düzenledikleri ilişkiler arasında nitelik farkı da yoktu (Göğer, 1971:183). Aynı zamanda devlet, millî hukuk düzeninin ve uluslararası hukuk normlarının geçerliğini de sağlama görevini yüklenmekteydi. Bu yönü ile egemen devletin iradesi, devletler hukukunun geçerliliğini sağlayan ölçü olmaktaydı.

Bunun dışında devletlerarası hukuk düzeni ile iç hukuk düzeni birbirinden ayrı iki sistemdi. İç hukuk kurallarının geçerliğini, üstün kudret olan devlet sağlamaktaydı.

Devletlerarası hukuk kurallarının uygulanması üstün bir kudretten yoksundu. Devletlerarası hukuk kuralları, devletlerin yan yana yaşama ve işbirliği gerçeğine dayanarak uygulanmaktaydı. Ancak yan yana yaşama ve devletlerarası işbirliği değişti. Bir bölgeden diğer bölgeye, bir devletten diğer devlete değişmesi mümkündü. Ne var ki, yan yana yaşama ve işbirliği esasları, devletleri devletlerarası hukuk kurallarını uygulamaya zorlamaktaydı. Dolayısıyla uluslararası hukuk düzeninin varlığını anlayabilmek için iç hukuka özel müeyyide anlayışından uzaklaşılmalıdır (Göğer, 1971:184). Çünkü devletin ülkesinde ve vatandaşları arasındaki ilişkilerde uygulanan kurallar, iç hukuk düzenini meydana getirmektedir. Bir başka deyişle iç hukuk, millî toplum içerisindeki ilişkileri düzenlemektedir. Devletin iç hukuk düzeni yanında devletlerarası hukuk düzeni de yer almaktadır. Halbuki esas itibarıyla konusu, devletler arasındaki münasebetleri düzenlemek olan devletler genel hukukunun adı üzerinde herhangi bir ittifak yoktu.

Bu yüzden Kıbrıs'ta kurulacak hukuk sisteminin iç ve dış hukuk kaidelerinin son derece iyi, dengeli ve ayrıntılı bir şekilde belirlenmelidir. Özellikle iç hukuk kaideleri toplumların, bireylerin ve federe devletlerin son olarak da federal otoritenin hak ve görevleri, bütün açıklığıyla ve ortak akılla belirlenmeli, kanun metni olarak zapturapt altına alınmalıdır. Bu kanun metinleri, federal cumhuriyeti kuran temel esaslar olduğu için korunmalı ve değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek bir yapıya bürünmelidir. Dış hukuk kaideleri ise federal Kıbrıs'ı kuran kurucu, temel ve ortaklık anlaşmalarını kollayıcı, aynı zamanda uluslararası ve devletler arası normları da koruyucu hüviyette olmalıdır. Çünkü modern çağın devleti, hukuk devletidir (Eroğlu, 1975:263). Hukuk devleti, iç amme hukukunda hukuka riyeti gerekli kıldığı gibi, dış amme hukukunda, yani uluslararası hukukta da hukuka riyeti gerekli kılmaktadır.

1.1.4.3. Federal Devletin Hukuk Devleti Olma Özelliği:

Her şeyden önce "hukuk devleti", vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlet demektir (Soysal, 1997:164). Aslında hukuk güvenliği sağlamak sözü, tek başına pek bir şey ifade etmez. Bu güvenliğin sağlanabilmesi için daha ayrıntılı birtakım koşullara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu ihtiyaçlar şu şekilde sıralanabilir:

1.1.4.3.1. Temel Hakların Güvence Altına Alınması:

Bunun için başvuru yollar arasında bireyin veya toplumların temel hakları kolaylıkla değiştirilemeyen metinlerde ve anayasalarda ifade edilmesi, bunların düzenlenmesi ve sınırlandırılması rastgele davranışlara konu olmaktan çıkartılıp, ancak yasalarla yapılabilecek bir iş durumuna getirilmesi sayılabilir (Soysal, 1997:164). Bu yollar arasında şimdiye kadar en çok başvuru, hakları ve özgürlükleri anayasa güvencesi altına almak olmuştur. Elbette ki, yalnız temel hakları anayasalarda sıralamakla ve güvence altına almakla iş bitmiyordu. Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federasyonda insan hak ve özgürlüklerini, hukukun

üstünlüğünü, kişilerin ve toplumun huzur ve refahını korumayı içeren çok partili, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletini gerçekleştirmek şarttı (Necatigil, 1988:167). Çünkü çözümle oluşacak federal yapıda, temel hak ve özgürlükler, demokratik kurallar, insan hakları ve demokratik hukuk devleti gibi ilkeleri, federal Kıbrıs'taki düzenin teminatı olacaktı.

Kıbrıs'taki ortaklığın bu temel üzerinde yeniden canlandırılmasına karar verilmesiyle birlikte bu sistemin, bağımsız ve federal bir Kıbrıs'ta dostluk, barış, güvenlik ve refah içinde Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına ortak bir gelecek sunmasında yardımcı olacağı beklenmektedir.

Buna göre yeni kurulacak federal devletin, uluslararası hukuka ve BM'nin Temel İlkeleri ve Amaçlarına bağlılığını vurgulayan, demokratik ilkelere, bireyin insan haklarına ve temel özgürlüklerine olduğu kadar, bir diğerinin kültürel, dinî, siyasal, sosyal ve dil kişiliğine saygılı davranmaya kararlı olan, Doğu Akdeniz'de barış ortamı içinde Yunanistan ile Türkiye arasındaki dengeye saygılı olmakta ve bu iki ülke ile olan özel dostluk bağlarını sürdürmekte yarar gören, Avrupa Birliği'nin müktesebatını kabul eden, demokratik bir şekilde seçilmiş toplum liderlerinin özgür ortamda vardıkları ve Kıbrıs sorununun tüm yönlerini içeren kapsamlı uzlaşmayı ve bu uzlaşmanın İngiltere ile birlikte Yunanistan ve Türkiye tarafından da kabul edilmesini memnuniyetle karşılayan Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar, aslî ve ayrılmaz haklarını ve güçlerini kullanarak, özgür ve demokratik bir şekilde ayrı ayrı belirtilen iradeleri çerçevesinde bu hukuk devletini kabul edeceklerdir.

1.1.4.3.2. Federal Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Sağlanması:

Kıbrıs'ta bunu sağlayacak birtakım mekanizmalar kurulmalıdır. Böylece Anayasa Mahkemesi, yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bağımsız bir yargı kuruluşu olarak, "hukuk devleti" anlayışının temel direklerinden birisi durumuna gelecektir.

Aslında hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyan, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu sayan ve bütün faaliyetlerinde hukuka ve anayasaya uyan bir devlet demektir (Necatigil, 1988:55). Hukuk devletinde, yasa koyucu da dahil olmak üzere, devletin tüm organları, üstünde hukukun mutlak bir egemenliği bulunması, yasa koyucunun yasama işlevlerinde kendini her zaman anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekirdi. Geniş anlamda anayasaya uygunluk denetimi, "hukukun üstünlüğü" ilkesinin gerçekleşmesini amaçlayan yargısal bir denetim yoluydu.

Bir görüşe göre anayasa, herhangi bir konuda "buyurucu" yahut "yasaklayıcı" bir ilke getirmemişse, bunun düzenlemesini yasa koyucunun takdirine bırakmış demektir (Necatigil, 1988:55). Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarından böyle genel bir ilkeyi çıkarmak mümkün değildir. Anayasanın özü, dolaylı olarak konuyla ilgili olan anayasa kuralları ve diğer temel ilkeler dikkate alındığında, anayasada yasaklayıcı madde olmamakta beraber belirli bir konuyu yasak koyucunun kendi takdirine göre düzenleme yetkisi olmayabilirdi. Örnek vermek

gerekirse, anayasada yargıçların idarî organlarda görev almalarını yasaklayan herhangi bir kural yoktu. Ancak, yetkilerin ayrımı ve yargı bağımsızlığı ilkeleri dikkate alındığında, yargıçların idarî organlarda görev almaları anayasaya uygun değildir.

Bunun dışında gelişmiş demokrasilerde uygulanan ve federe devlet anayasasında da kabul edilmesi gereken ilkeye göre, yasama meclisinden çıkarılan her yasanın, federal anayasaya uygun olduğu varsayılacaktır (Necatigil, 1974:122-125). Aslında bu karine, yasaların çıkarılmasını ilgilendiren olguların doğruluğunu kabul eden bir varsayımdan ibarettir. Genellikle, herhangi bir yasanın veya belli bir kuralının anayasaya aykırı olduğunu iddia eden taraf, ilgili yasanın gerçekten anayasaya aykırı olduğunu ispatlamakla yükümlüdür. Bir yasanın herhangi bir kuralının anayasaya aykırı olduğu makul şüpheden uzak olarak ispatlanmadıkça, o kuralın anayasaya uygun sayılacağı hususunda belli bir karine vardır (Necatigil, 1988:56). Dolayısıyla bütün bunlar, federal otoritenin veya federe devletlerin çıkaracağı yasalar özü, ruhu ve lafzı itibarıyla anayasa ve kurucu anlaşmalara aykırı olması hem doğru değil hem de mümkün değildir.

1.1.4.3.3. Yönetimde Hukuka Bağlılığın Sağlaması:

Hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesi, yalnız yasaların anayasaya uygun olmasıyla tamamlanmazdı. Belki bundan da daha önemli olan nokta, anayasaya uygun kuralları uygulayacak ve devlet işlerini yürütecek yönetim mekanizmasının da hukuk düzenine bağlı kalması gerekecekti.

Öte yandan, yönetimce konulacak düzenleyici kuralların ve yönetim işlemlerinin hukuka uygunluğunu sağlayacak denetim mekanizmasını ve idare mahkemeleriyle Danıştay, Yüksek Mahkeme vb. gibi yargı kuruluşlarını da hukuk devleti ilkesini gerçekleştirecek en önemli unsurlar arasında saymak gerekirdi (Soysal, 1997:165).

Kıbrıs'ta kurulacak federe devletin "hukuk devleti" olacağı hükme bağlanmışken, bu kavram, en kısa tanımı ile vatandaşların hukukî güvenlik içinde bulundukları, idarenin bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu sistemi anlatmaktadır (Yılmaz, 1999:69). Zaten hukuk devleti ilkesinin en önemli unsuru, idarenin faaliyetlerinde serbest olmayıp, hukuk kaidelerine uymak zorunda olmasıdır. Bir başka deyişle idare, tüm faaliyetlerinde önceden tespit edilen hukuk kurallarına göre yapma zorunluluğu vardı. Zira bu unsura riayet etmeyen bir devletin hukuk devleti olması mümkün değildi. Ancak o devlet olsa olsa polis devleti olabilirdi.

Hukuk kurallarına bağlılığın, idarenin her türlü eylem ve işlemlerinin başta yargı denetimi olmak üzere denetim altında bulunması ile sağlanacağı şüphesizdi. İdarenin hukuk dışına çıkması, onun memur ve yöneticilerinin hukuka aykırı işlem ve eylem yapmasıyla olmaktaydı. Bütün yönetimlerde idarenin, hukuk dışına çıkan işlem ve eylemleri olabilirdi.

Ancak demokratik hukuk devleti, idarenin hukuka uygunluğunu denetler ve hukuku çiğneyenleri cezalandırır ve idarenin hukuk kaidelerine uymasını sağlardı.

Federal Kıbrıs'ta idarenin bir kısım eylem ve işlemlerinin, çeşitli saiklerle denetim dışında bırakılması durumunda, hukuk devleti ilkesinden sapmalar ortaya çıkacak ve vatandaşlarını mutluluğunu hedefleyen federal devlet, bu kez sahip olduğu kamu kudretini antidemokratik bir baskı aracı olarak kullanan baskıcı bir yönetime dönüşebilecekti. Aslında bir hukuk devletinde idarenin hukuk kurallarına bağlılığı, onun her türlü eylem ve işlemlerinin hukukî açıdan denetlenmesiyle sağlanabilirdi. İdarenin bir kısım eylem ve işlemlerinin, çeşitli yollarla denetim dışında bırakılması durumunda, hukuk devleti ilkesinden sapmalar olacağı aşikârdı. Hiç kuşku yok ki, idarenin işlem ve eylemlerini denetlemek, bütün çağdaş demokrasilerde oldukça önem verilen bir konuydu (Yılmaz, 1999:95). Dolayısıyla idarede keyfiliğin önlenmesi, kanuniliğin sağlanması ve idarenin sağlıklı bir şekilde halk tarafından denetlenmesi için federasyonun idare sisteminde köklü değişiklikler yapmak gerekecektir. Çünkü federal devletin menfaati, hiç şüphesiz ki, hukuka bağlılıktadır. Bir başka deyişle devletin menfaati, meşruiyettedir. Zaten devleti, eşkıya sürüsünden ayıran en önemli fark da hukuktur. Zira meşruiyetin olmadığı yerde eşkıyalık vardır. Eşkıyalığın en kötüsü ise devlet himayesinde veya devlet gücü kullanılarak yapılan eşkıyalıktır (Yılmaz, 1999:140). Milattan sonra, III. yüzyılda yaşamış Augustinus adlı rahibin şu sözleri hatırlanırsa “adaletsiz bir devletin, bir haydut çetesinden farkı yoktur” (Tunaya, 1964:4; Tunaya, 1989:73) demesi boşuna değildir.

Her şeyden önce hukuk, herkese lâzımdır. Bunu, federal hükûmetin, idarecilerin ve siyasetçilerin unutmaması gerekir. Yani parlamentoya saygı göstermeyen bir parlamenter veya millî iradeye kale olmayan bir siyasetçinin, dayanacağı hiçbir demokratik temel yoktur. Çünkü demokrasi ve hukuk devleti, ancak kurumlarla ve kurallarla yaşayabilirdi. Daha önce Kıbrıs'ta oluşan kurumsuz ve kuralsız bir demokrasi gibi, dünyanın hiçbir yerinde olamazdı. Eğer olursa, onun adına zaten demokrasi denmezdi.

Aslında Kıbrıs'ta taraflar arasında hukukla olay, yasaların metniyle ruhu, mevzuatla uygulama arasındaki boşluk giderek büyümekteydi. Duverger'in de dediği gibi gerçekte, dünyadaki anayasaların birçoğu göstermelikti (Duverger, 1995:9). Tanımı yapılan rejim ile yürürlükteki faaliyetler hiçbirini tutmuyordu. Üstelik bu anayasalar, rejimi gizleyen bir paravana görevini görüyorlardı. Bu yüzden, gerçeği bulmak kuşkusıyla birçok araştırmacı, anayasada olanı değil, uygulananı araştırmaya yöneltmişti (Duverger, 1995:9). Çünkü her siyasal rejim, bir sosyal topluluk içindeki yönetenlerin örgütlenmelerinden ve varlıklarından doğan sorulara verilen bir cevaplar bütünüydü (Duverger, 1995:10). Yönetenler nasıl seçilmişlerdir? Her birinin yapısı nedir? Yönetim işlerini nasıl bölüşürler? Yönetilenler karşısında yetkilerinin bir sınırı var mıdır? Aslından siyasal rejimlerin genel teorisini yapmak, bu sorunları ve çeşitli çözüm yollarını birbiri ardı sıra incelemeyi gerektirir.

Gerçek şu ki, bütün bu çözümler, iki büyük sınıfta toplanır: Bu çözümlerin bir bölümü, yönetenlerin otoritesini yönetilenler özgürlüğü yararına sınırlayan liberal eğilim, ötekiye tersine, yönetenlerin otoritesini yönetilenlerin zararına güçlendiren otoriter eğilimdir (Duverger, 1995:10). Burada birey ile toplum ve bunların birbirleriyle ilişkileri konusunda iki ayrı düşünce biçimi, iki ayrı felsefe, iki ayrı yaşama sistemiyle karşılaşılır ki, türlü siyasal rejimler, bunların özel bir planda, teknik bakımdan düzenlenmiş biçimlerinden başka bir şey değildir.

Dolayısıyla federal Kıbrıs'ta yasa yapıcılar ve uygulayıcılar, hep bir dengeyi sağlama peşinde olacaklardır. Aslında dengeden, Kıbrıs'taki toplumların birbiriyle çatışmasını ve böylece kamu düzeninin bozulmasını çeşitli yollardan önleyen durum olarak algılamak gerekmektedir. Demek ki, artık toplumdaki sosyal dengeyi sağlamaktan ya da sürdürmekten yana olan idariciler, gerektiği zaman bunu, kaba kuvvete dayanarak değil, genel, soyut ve sürekli kurallarla, yani yasalarla sağlamalıdır. Bu olguyu iyi değerlendiren Aristo, iyi bir devlette, devlet adamının aklı, yönettiği toplumun yasa ve geleneklerinde dile gelen akıldan bağımsız olmaz diyordu (Sarica, 1996:23). Yani egemenliği ellerinde tutan idareciler, uygulamada aşırılığa kaçmamaları için tek yol, yasanın üstünlüğünü kabul etmelerinden geçerdi. Böylece Gazali'nin de ifade ettiği gibi idarede adalet deyimi, ülkede kişiler arasındaki idarî birliğin temini demekti (Korkmaz, 1995:61). Bu durum, fertler arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı doğurarak, her kafadan ayrı ses yerine, bütün fertlerden tek ses çıkmasını sağlayacaktı. Böyle bir toplumda bütün kanunlar yerli yerinde kullanılır, her fert üstüne düşen vazifeyi seve seve yerine getirirdi. Kısaca gerçek adaletin tesisiyle ne memur başkasının emrinde çalışan boynu bükük bir emir kulu, ne de âmir emrinde çalışanlara ikide bir sert ihtarlarda bulunan dik başlı bir efendi olurdu. Herkes bir bakıma amir, bir bakıma da memur oluyordu (Korkmaz, 1995:62). Bundan dolayı herkes yasa önünde eşit ve ayırım yapılmaksızın, yasanın eşit korumasından yararlanma hakkına sahip olacaktı (105). Bu yüzden yönetimin "her türlü eylem ve işlemlerine karşı" (Rousseau, 1999:101) yargı yolu açık olmalıdır. Çünkü çağdaş demokraside memurlar ve diğer kamu görevlileri, anayasa ve yasalara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler. Bu bakımdan, Anayasa maddesinde yer alan ve genel çizgileriyle anayasasındaki kuralların devamı niteliğinde olan çok önemli bir hükme göre "kamu hizmetlerinde" herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, yasa veya anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirmekle mesuldür (Soysal, 1997:238). Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir ve o zaman da emri yerine getiren sorumlu olmazdı. Çünkü konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse ise sorumluluktan kurtulamazdı.

1.1.4.3.4. Yargı Kuruluşlarının Bağımsızlığını ve Güvenilirliğini Sağlayacak Koşulların Yerleştirilmesi:

Gerek yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesinde, gerek yönetimin hukuka bağlılığını sağlamakta, gerekse genel olarak bütün yasaların uygulanmasında yargı organlarının bağımsızlığı son derece büyük önem taşımaktadır. Fakat şu bir gerçektir ki, yargı bağımsızlığı kolaylıkla gerçekleştiriliveren bir ilke değildi. Bunun gerçekleştirilmesi için vatandaşlar arasında yargı sistemi ve kuruluşlarına duyulan güvenin yerleşmiş olması gerekirdi. Bu sağlandığı takdirde özellikle özgürlükleri kısıtlayan yasaların değişen koşullara göre keyfi bir biçimde yorumlanması ve insanların önceden belli olmayan ölçülerle cezalandırılması önlenmiş olacaktır.

Aslında hukuk devleti ilkesi, ancak anlamlı ve yaratıcı bir tutumla uygulandığı zaman vatandaşa gerçek bir güven sağlardı. İlkenin yerleşmiş hukuk düzenine ve kurulu toplum ilişkilerine körü körüne uymak biçiminde uygulanması, farkına varmadan, yerleşik düzendeki ekonomik ve sosyal güçlerin egemenliğini pekâlâ hukuk kurallarının gölgesinde sürdürme sonucunu yaratabilirdi. Onun içindir ki, mevcut hukuk kurallarını, hukuk devleti ilkesini gerçekleştirmek iddiasıyla uygulayanlar ve özellikle yargıçlar, hangi yargı düzeyinde olurlarsa olsunlar, büyük bir sorumluluk duygusuyla davranmak zorundadırlar (Soysal, 1997:165). Kuralları körü körüne uygulamak yerine, bunların gerisindeki toplum dengelerini ya da dengesizliklerini iyi görmek ve ancak ondan sonra geçici ekonomik üstünlük etkilerinden arınmış bir adalet duygusuyla yargıya varmak gerekirdi (Soysal, 1997:165). Aslında bunun çok güç bir davranış olduğu muhakkaktır.

Bundan hareketle denilebilir ki, her yönetim biçiminin yararları ve kusurları vardır. Aslından bununla ilgili olarak bir kuramcı, bilinen toplumun tarihini sınıf çatışmasının tarihi olarak tanımlanmaktaydı. Başka biri, “en mükemmel hükümet biçiminin” temsili hükümet olduğunu söylemekteydi. Bir üçüncüsü genel iradenin her zaman haklı olduğunu, bir dördüncüsü de proletaryanın diktatörlüğünün muhakkak geleceğini söylemekteydi. Bir beşincisi bütün insanların her yanda zincirler altında olmaları gerektiğini söyleyerek, altıncısı ise hükümetin, insanların hayat, özgürlük ve mutluluk haklarını korumak için kurulduğunu söylüyordu. Yedincisi, demokrasi ilkelerinin halkı mahvettiğine inanmakta, sekizincisi ise kahramanın yerinin, yıldızların yanı olduğunu belirtmekteydi. Dokuzuncusu da büyük umutlarla insanlar sustukları zaman seslerinin en iyi duyulacağını söyleyerek tartışmaya son vermekteydi (Parkinson, 1984:273-274). Dolayısıyla bu çalışmada Kıbrıs’ta kurulacak federal devlet için karmaşık gibi görünen bütün ilkeler gözden geçirildi. Çünkü bundaki amaç, Thomas Hobbes’in de dediği gibi “devletleri kurmak ve sürdürmekteki ustalık, belirli kurallara dayanılmasındandır” (Parkinson, 1984:280). Zaten bunlar öyle kurallardır ki, yetkililerin bunları araştırmaya zamanları olmaz, zamanları olanların da ilgileri olmazlardı.

Bundan hareketle yeni devletin hukuk yapısı, ulusal ve uluslararası hukuk anlayışını dengeleyen esaslar içinde oluşturması lâzım gelecekti. Böylece federal hükûmet, millî iradeleri ve millî hâkimiyetleri tecelli ettiren bir Kıbrıs Türk ve Rum halklarının hükûmeti olacaktı.

Kabul etmek gerekir ki, kurulması düşünülen yeni hukuk düzeni, henüz bütün olarak millî hukuk kaynaklarına dayandırılmış değildi. Temel kanunlar, başka ülkelerinin kanunlarından iktibas edilme niteliğini sürdürmektedir. Bu bakımdan başka Medenî Kanun olmak üzere bütün ana kanunların ve öteki hukukî düzenlemelerin Türk ve Rum halklarının millî tarihlerinden gelen hukuk yapısına ve millî kültür kaynaklarına dayalı duruma getirilmesi şarttır.

Aslında bu hususla ilgili başlıca kaynak, Kıbrıs'taki halkların kültürü ve evrensel hukuktur. Bundan hareketle hukuk, özellikle millî hukuk, tarih boyunca bir arada yaşamaktan doğan ortak duygu, düşünce ve inançlar üzerinde kuruluydu (Kaymaz, 1999:495). Toplumun dış etkenlerden uzak kalarak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla şartları ve imkânları çerçevesini de ortaya koyduğu maddî ve manevî eserlerin bütünü olarak tanımlanan halk kültürünün bir bölümü de "halk hukukudur" (Kaymaz, 1999:495). Zamanın akışı içinde toplumda, insanlar arasından meydana gelen meselelerin, anlaşmazlıkların çözüm yollarını içeren halk hukuku, hukukî düzenlemeler açısından zengin bir hazinedir. Kuşkusuz ki hukuk, yalnız anlaşmazlıkları çözümleyen, adaleti gerçekleştiren bir düzen değil, aynı zamanda Kıbrıs'taki toplumları yönlendiren, daha iyi yarınlara hazırlayan, yücelten itici bir güç olarak da değerlendirilmelidir.

Dolayısıyla kurulması düşünülen federal Kıbrıs'ın hukuk düzeni, Türk ve Rum medeniyetinden gelen kaynaklar üzerinde durmak durumunda olan Türk ve Rum hukukçular, Kıbrıs'taki her iki toplumun dününü ve bugününü olduğu kadar gelecekte varması gereken yeri de dikkate alması gerekecektir. Çünkü Montesquieu'nun da ifade ettiği gibi yasalar, ülkenin doğal durumuna göre düzenlenmelidirler (106). Yani yeni hukuk sisteminin Kıbrıs'ın, sıcak ya da kurak olan iklimine, toprağın çeşidine, yerine ve büyüklüğüne, insanların geçim olanaklarına, çiftçi, sanayici ya da tüccar olarak yaşamlarını kazanma imkânlarına, ana yapılarının kaldıracağı özgürlük derecesine, dinlerine, eğilimlerine, servetlerine, nüfuslarına, ticaretlerine, ahlâklarına ve davranışlarına göre ayarlanmalıdır. Fakat ne olursa olsun bu çözüm, ne sayıca çok olan Kıbrıs Rumlarının kendilerini mağduriyet içerisinde, ne de sayıca az olan Kıbrıs Türklerinin kendilerini azınlık psikolojisinde görmeyeceği, anayasal ve demokratik hukuk zeminine dayandırılmalıdır.

Bundan hareketle Kıbrıs Türk toplumu, bu çözümde kendi siyasî teşkilâtına sahip olacağı ve federal bir çözümün iki kanadından birini de federe Türk devletinin oluşturacağı gerçeğini bilerek ve arzularak, Kıbrıs Türk toplumunun hakettiği bir devletin, Kıbrıs'ta

federal bir çözümü öngören bir perspektifle, demokratik, ekonomik, sosyal adalet ve hukuk ilkeleri temelinde gelişip güçlenmesini siyasî bir hedef olarak görmelidir.

Aslında bu görüşün temeli, “eşitlik” ilkesine dayanmaktaydı. Çünkü demokrasi fikri ve pratiği, özgürlük, insanî gelişim ve paylaşılan insanî çıkarların korunması ve geliştirilmesi ile ilgili değerler, üç tür eşitliği gerekli kılmaktaydı.

Tüm insanların doğal “ahlâkî eşitliği”, yetişkin insanları kendileri için neyin en iyi olduğunu belirlemek bakımından “kişisel özerkliğe” hak kazanmış oldukları varsayımından hareketle ifade edilen eşitlik ve bunların uzantısı olarak demokratik sürecin ölçütleri tarafından tanımlandığı haliyle yurttaşlar ve toplumlar arasında “siyasal eşitlik” (107). Aslında bu üç tür eşitlik sağlandığı takdirde Kıbrıs’taki hukuk düzeni ve sosyal hayat, ciddi bir istikrara kavuşacaktır. Bundan dolayı adadaki toplumların eşitliği sağlanabilmesi için siyasal ve sosyolojik dinamiklere inmek gerekecektir. Zaten bu gibi tahliller yapılmadığı zaman adadaki millî gerçekler, etnik yapı, laiklik sorunu, eğitim düzeyi, ekonomik alt yapı, jeostratejik özellikler, siyasal yapılanma, hukuka uyma bilinci gibi sorunları çözüme kavuşmaz ve Kıbrıs’taki sosyal barışla siyasal istikrarın sağlanması mümkün olmazdı (Tamçelik, 2001:7). Çünkü istikrar, siyasetin en önemli unsuruydu. Dolayısıyla Kıbrıs’ta istikrar korunabildiği takdirde, diğer sorunların altında kalkılması ve zamanla bir yere varılması mümkün olabilecekti. Bunun tam tersi, yani istikrar korunamadığı takdirde bütün sorunların askıda kalacağı herkesçe bilinmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs’ta kurulacak hukuk devletine dair prensipler, “yatay ve dikey entegrasyon” (108) kriterine göre şekillenmelidir. Bu kriter gereği federal devlet, “yatay entegrasyonla” Kıbrıs’taki her iki toplum dahil ederek, otoritesini ve yaptırım gücünü ada sathına yayabilecektir. Yine aynı federal devlet, “dikey entegrasyonla” adalet, hukuk ve refah düzeyini artırarak, siyasal rejimini derinleştirmeyi sağlayacaktır (109).

Böylece Kıbrıs’ta demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla hayata geçirilmesini temel hak ve hürriyetlerin evrensel standartlarla ada sathına yayılmasını hedef alan anlayış, bir bakıma adadaki toplumsal huzurun bekası olacaktır. Çünkü demokratik düzen, insan hak ve hürriyetlerine saygının en yüksek olduğu ve en iyi şekilde korunduğu rejimdir.

Temel vasıfları adalet ve hukukun üstünlüğü olan demokratik hukuk düzeni, insan şeref ve haysiyetinin, söz, düşünce, kanaat, din ve vicdan hürriyetinin en güvenilir teminatıdır. Bu bakımdan Kıbrıs’ta kurulacak hukuk düzeni adil, kalıcı ve yaşayabilir olmasının teminatı ortak aklın gereğidir.

2.1. GALİ PLÂNI’NA GÖRE FEDERAL DEVLETİN ANAYASASI:

Tabiatı nedeniyle oybirliği ile onanması gereken bir tek yasa vardır. O da toplum anlaşması olan anayasadır (Rousseau, 1999:165). Çünkü yurttaşların ortaklığı, dünyada gönüllülüğü en çok gerektiren bağıttır. Her insan özgür doğduğu ve kendi kendisinin efendisi

olduğu için, her ne bahaneyle olursa olsun, hiç kimse onu, o istemedikçe buyruğu altına alamazdı. Aslında bu durum, şunu ifade ediyordu. Toplum anlaşması yapıldığı sırada ona karşı çıkanlar olursa, bu durum, sözleşmeyi geçersiz kılmaz, yalnızca karşı çıkanların anlaşmaya katılmalarını engellerdi. Zaten onlar da yurttaşlar arasında azınlık durumuna düşerlerdi (Rousseau, 1999:165-166). Lakin devlet kurulduktan sonra orada oturan, anlaşmayı onamış demektir. Bir başka deyişle devletin toprakları üzerinde oturmak, onun egemenliğini tanımak manasına gelirdi.

Kaldı ki bu ilk sözleşme, çoğunluğu olduğu gibi azınlığı da her zaman bağlardı. Çünkü bu durum, sözleşmenin doğal bir sonucuydu. Ancak bir insan nasıl olur da hem özgür olur, hem de kendisinin olmayan isteklere boyun eğmeye zorlanırdı veya karşı çıkanlar özgür iseler nasıl olur da onamadıkları yasalara boyun eğerlerdi? Rousseau'nun da ifade ettiği gibi (1999:166) asıl üzerinde durulması gereken sorun buydu. Zira bu sorun, Kıbrıs'ta da yansımaları bulmaktaydı. Bundan hareketle Kıbrıs'ta kurulacak federal anayasanın temel bir amacı vardı. Bu amaç, federe devletler arasında işbirliğini sağlayıcı yasama kategorisi ve iki toplumun ortak duygularının anlatımı olmaktan ziyade, zaten farklılaşmış olan toplumları ve bireyleri kendi arasında düzenli ve sürekli olarak birlikte yaşamayı örgütlemektir. Bunun için de belirli kavramların anlaşılır olması gerekirdi. Buna göre federal devlet anayasası ile ilgili bazı kavramlar aşağıdaki gibi ifade edilmişlerdir.

2.1.1. Kıbrıs'taki Federal Anayasanın Niteliği ve Özellikleri:

Pozitif hukuk kuralları aralarında belli bir hiyerarşi vardır. Bu sıralama kuralların genellik ve özellik vasıflarına dayanarak yapılmaktadır (Arık, 1963:47; Göğer, 1971:25). Sıralama anayasa, kanun, tüzük ve yönetmelik şeklindedir. Bu sıralama pozitif hukuk kurallarının kuvvet ve geçerlik dereceleri hakkında da caridir. Sıranın en başına yer alan kural en genel, en kuvvetli ve en geçerli kuraldır (Arık, 1963:47). Bundan hareketle anayasa, diğer kurallara oranla daha genel ve daha kuvvetlidir (Göğer, 1971:26). Böylece kanunlar, anayasaya aykırı olamazlar. Zaten anayasanın üstünlüğü ilkesi, kamu otoritesinin güç kaynağını teşkil etmesini ifade etmesi açısından önemlidir. Başka bir deyişle, hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz ve anayasaya aykırı bir şekilde hiçbir kanun yapılamazdı (Aydın, 1992:63). Çünkü millî kanunları anayasanın altında tutan tek sebep, anayasaya aykırı olmamaları ve anayasaya uygun olmak zorunda olmasıydı. Bu husus ortadan kalktığı zaman anayasanın üstünlüğü ilkesinden söz etmek mümkün değildir.

Aynı muhakeme tarzı, tüzüklerin kanunlara, yönetmeliklerin tüzüklere aykırı olamayacağı sonucunu vermekteydi. Aslında "anayasa" deyiminin kelime yapısı itibariyle anlamı açıktır. Bu deyim, "ana" ve "yasa" kelimelerinin kaynaşmasından meydana gelmektedir. Anayasa, diğer yasaların (kanunların) anası, yani onlara kaynak ve temel olan

kanundur. Bu yönü ile anayasa, devletin kuruluş ve işleyiş düzenini, vatandaşların haklarını ve hürriyetlerini gösteren temel kanundur (Göğer, 1971:147). Bu temel kanun, çeşitli ayırımlara tâbi tutulmuştur. Aslında bu ayırımların birkaçı için dikkat edilecektir. Öncelikle yazılı ve yazılı olmayan anayasa ayırımı dikkat çekicidir. Bilindiği gibi yazılı anayasa metnine sahip olmayan devletlerin en önde geleni İngiltere'dir. İngiltere'de kamu otoritesini düzenleyen kuralların çoğunluğu örf ve adet kuralları hâlinde. Yazılı anayasaya sahip devletler yönünden örf ve adet hukukunun değeri yoktur. Gerçi temel hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlayan yazılı bir anayasanın varlığı, dünya devletlerinde çoğunlukla rastlanan bir hâldir. Yazılı anayasalar da esas itibarıyla yasama, yürütme ve yargı organlarının görevlerini açıkça belirten ve kişiye sağlanmış hakları ve bu hakların korunma çarelerini gösteren hükümleri göstermektedir. Aslında yazılı anayasanın varlığı, ülkedeki düzenin mahiyetini açıkça göstermektedir (Arık, 1963:47-48). Bu suretle anayasanın ehemmiyeti büyüktür.

Anayasalar değiştirilme yönünden de ikiye ayrılmaktadır. Bazı devletler yazılı anayasaların değiştirilmesinde diğer kanunların yapılmasından farklı hükümler getirmişlerdir. Değiştirilmelerinde olağan kanunların yapılmasından farklı hükümler getirmeyen anayasalara “yumuşak anayasa” veya “yatkın anayasa” (Göğer, 1971:148) denilmektedir. Örneğin, Yeni Zelanda Anayasası hem yumuşak, hem de yazılı anayasadır. Yazılı olmayan İngiliz anayasa kuralları da yumuşak anayasa örneğidir. Diğer anayasa tipi “sert anayasa” veya “bükülmez anayasalardır” (Göğer, 1971:148). Bu hâllerde anayasanın değiştirilmesi olağan kanunların yapılmasından ve değiştirilmesinden farklı bir sisteme tâbi tutulmuştur. Örneğin, KKTC anayasasının değiştirilmesi olağan kanunların yapılmasından farklı bir usule tâbi tutulmuştur. Anayasa değişikliği teklifi, Cumhuriyet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri tarafından yazı ile müracaat edilmekte, değiştirme tekliflerinin Cumhuriyet Meclisi üye tam sayısının üçte ikisi tarafından kabul edilmesiyle yapılmaktaydı. Ayrıca anayasa değişikliklerinin ivedilikle görüşülmesi mümkün de değildi.

Bilindiği gibi kanunlar arasında anayasa, ilk sırayı almaktadır. Anayasa dışında kalan bütün kanunlar, ikinci sırada bulunmaktadır. Anayasanın öteki kanunlardan önce gelmesi, bütün kanunların anayasaya uygun hükümler taşımasını gerektirmektedir. Bu itibarla, devlet organları anayasaya saygı göstermek zorundadırlar. Bu yüzden anayasaya aykırı kanunların veya kararların bozulması şarttır. Aslında bu durum, yani anayasaya aykırı kanunların veya kararların bozulması, “anayasanın üstünlüğü ilkesini” perçinlemektedir.

Gerçek şu ki, anayasaya aykırı kanunların bozulabilmesi için iki usul vardı. Her şeyden önce kanunların anayasaya uygunluğunu bir siyasî kuruluşun denetlemesi ilk yoldu. Diğer usul ise kanunların anayasa uygunluğunu yargı organlarının denetlemesidir (Göğer, 1971:148). Kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme ödevinin siyasî organa, örneğin Senato'ya verilmesi, genelde başarılı bir sonuç vermemiştir. Çünkü siyasî bir kurul olan

Senato, fiilen bağımsız kalamamış veya çoğunluk partisinin arzularına uymak zorunda kalmıştır (Göğer, 1971:148). Bu yüzden kanunların anayasaya uygunluğu denetimini, bağımsız yargı organına bırakma yolu daha olumlu bir sonuç vermiştir. Kanunların anayasaya uygunluğu denetleme sistemini kabul etmiş devletlerin hemen hepsinde kontrol organı bir mahkemedir. KKTC Anayasası da kanunların anayasaya uygunluğu konusundaki kontrol yetkisini, Anayasa Mahkemesine vermiştir.

Aslından anayasa üstünlüğü, hukuk devleti kavramı ile de ilgilidir. Hukuk devletinde amaç, hiç değilse klasik demokrasilerde hukukun üstünlüğünü sağlamaktır. Hukukun üstünlüğü ise önce, devletin otoritesini hukuktan aldığı kabul edilmesini gerektirmekteydi. Dolayısıyla devlet, otoritesini hukuka uygun olarak kullanmalıydı. Hukukun üstünlüğünün diğer bir şartı ise insan kişiliğine saygı esasına dayanmasıdır. Kişi, klasik demokrasilerde devlet karşısında bazı temel haklara sahiptir. İnsan kişiliğinin gelişmesine elverişli ve eğilimlerine uygun ekonomik, sosyal ve kültürel şartları gerçekleştirmek devletin ödevidir.

Ayrıca hukuk devleti kavramı ile kanun devleti terimleri de birbirlerine karıştırılmamak gerekir. Yasama organından çıkan kanunların yanılmazlığını ve şaşmazlığını kabul etmek, kanun devletinden söz edilmesine yol açmaktadır. Aslında kanun yapma yetkisinin yasama organına verilmiş olması, yasama organının hukukun üstünde bir yer aldığı anlamına gelmektedir (Göğer, 1971:149). Kanunların yanılmazlığını ileri sürmenin gerçek anlamı, yasama organı, yani meclis üyeleri çoğunluğunun yanılmazlığını kabul etmektir. Bu yönü ile yasama organlarının yanılmazlığı esasına dayanan kanun devleti anlayışının, klasik demokrasilerde yer almasına imkân yoktur.

2.1.1.1. Kıbrıs'taki Federal Devletin Anayasa Hukukuna Ait Kaynakları:

Aslında federal Kıbrıs'taki anayasal sisteme ait hukuk kaideleri, üç ayrı kaynaktan (membra) beslenecektir. Bunlar sırası ile şunlardan oluşmaktadır:

2.1.1.1.1. Hukukun Aslı:

Bu anlamda Kıbrıs'taki hukuk düzeninin kaynağı sosyal ihtiyaçlardır. Çünkü hukuk kurallarını, "sosyal ihtiyaçlar" (Arık, 1963:53) belirlerler. Zaten Kıbrıs'ta federal yapıda oluşacak devletin sosyal ihtiyaçları son derece fazla olacaktır.

2.1.1.1.2. Hukuku Yaratan Varlık:

Bazen hukuk kaidelerini yaratan makamlara, hukuk kaynağı adı verilir (Arık, 1963:53). Bu anlamda kanun, tüzük veya yönetmelik koyan makamlar olmak bakımından sırası ile Kıbrıs Federe Devleti Üst Meclisi, Bakanlar Kurulu ve diğer idarî makamlar da birer hukuk kaynağıdırlar.

2.1.1.1.3. Hukuku Belirten Şekil:

Hukuk kurallarını belirten veya tezahür ettiren şekillere de hukuk kaynağı denilir (Arık, 1963:54). Kanun, örf ve adet, içtihat (mahkeme kararları) gibi. Hukukun kaynakları en çok bu anlamda kullanılır. Böylece kaynak, hukuku belirten ve onu meydana koyan şekillerdir. Tıpkı suyu yeryüzüne çıktığı yere “kaynak” denmesi gibi. Dolayısıyla carî ve merî olan hukuk kaidelerini ihtiva etmesi bakımından bunlar, hukukun kaynaklarıdır.

Kısacası Kıbrıs’taki federal anayasa, toplumun korunmasına, iki toplum düzenini oluşturan temellere ve amaçlara, toplum ve topluma dahil herkesin güvenliğine dair gerçek ya da hayalî gereksinimlere ve insan haklarına saygı duyacak bir biçimde var olmaya yönelmelidir. Bu yanı ile federal anayasa, federal devletin hukuk anlayışını ve oluşturmayı düşündüğü toplum yapısını ana çizgilerle belirleyen bir metin olarak karşımıza çıkması beklenmektedir. Zaten Kıbrıs’taki iki halkı yönlendirmek üzere özendirici bir hukuk ile caydırıcı bir ceza anlayışını kurumlaştırmak (Tural, 1998:957-958), kurulacak “modern devletin” temel özelliklerini oluşturmaktır.

Aslında bir anayasanın demokratik olmasının ölçütü, sadece içeriği değildir. Bunun, hukuk kaynağı da önemlidir (Tamçelik, 1998:10). Bu yönü ile anayasa, benimsenip özümsemesi gereken kurallar bütünüdür. Bundan hareketle Kıbrıs’taki toplumlar, üzerinde ancak tartışılmasına ve biçimlenmesine katkıda bulundukları bir anayasayı benimseyip kabul edebilirlerdi. Dolayısıyla adadaki toplumsal dinamikleri hesaba katmayarak hazırlanmış anayasalar, iyi niyetli, hatta göreceli olarak demokratik de olsalar, her iki toplumda demokratik süreci başlatamazlardı (Tamçelik, 1998:10). Zaten demokratik anayasaların yurttaşa verdiği sorumlulukların ötesinde, kutsallaştırılmış ideoloji veya inançları dayatmayan, vatandaşlarının neler yapacaklarını göstermek yerine, onların hak ve özgürlüklerini genişleterek güvence altına alan bir anayasa oluşturmaktı. Dolayısıyla Kıbrıs’taki federal devletin çağdaş ve demokratik anayasası, her iki toplumun beklentilerine cevap verecek demokratik haklar ve kişisel özgürlükler sağlanmalı ve oluşturulacak federal düzenin hukuk ve devlet yapısı, açık ve özlü bir şekilde ortaya konmalıdır.

2.1.1.2. Federal Anayasanın Niteliği:

Aslında siyasal doktrinlerin bir kısmı, sosyal bir durumun meşruluğunu göstermek çabasını yansıtırken, diğer bir kısmı da belli bir protestoya karşı koymadan ileri geliyordu (110). Fakat izafi surette uzun veya kısa bir süre sonra aynı doktrin yer değiştirdiği görülür. Demokrasinin, monarşiye ve sosyalizmin kapitalizme karşı bir “tepki doktrini” (111) olarak yaşandığı günümüzde, sosyal durumun destekleyicisi bir hâle geldiği açıktır. Aslında aynı oluşuma, federasyon kavramında da rastlanılır. Çünkü bütün federasyonlar, “tepki doktrini” hâlinde doğmuşlardır. Bu yüzden Kıbrıs’taki federasyon, iyi kurulduğu ve yapılandırıldığı

takdirde belki de aynı dönüşümü gösteren bir dönem yaşanmış olacaktır. Fakat bunun için belirli kriterlerin yerine getirilmesi şarttır.

Misal olarak anayasa hukukunda, katı ve katı olmayan anayasa ayrımı yapılırken, federal anayasalar daima “katı anayasalardan” (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:235) oluşmaktadırlar. Çünkü bu anayasaların “yazılı ve sert” olmaları, doğası gereğiydi. Aslında bu katılık, federe devletin yetkilerinin kısıtlanamayacağı yönündeydi. Çünkü federasyon, federe devletlerin iradesi ile kurulmaktaydı. Zaten bazı yazarların Federal Anayasayı “katılma kanunu” (112) diye isimlendirmelerinin nedeni de buydu. Dolayısıyla bu anayasa, ittifak ile değiştirilebilirdi. Peki, bu bağlamda şu soru gündeme gelebilirdi.

Federal anayasa yapılmaksızın, federasyonlar kurulamazlar mı? Aslında kurulabilirlerdi. Fakat münferit anlaşmalarla fiilî bir düzen kurulsa bile, bir federasyonun gerektirdiği hukukî güvence sağlanamazdı. Çünkü gelecek üzerine tahminlerde bulunmak doğru değildi.

Bu surette kurulacak federasyon, Devletler Hukukunun yarattığı “birliklerden” biri değil, Anayasa Hukuku alanına giren bir “birlik” olmalıydı. Bu iki çeşit “birlik doktrinlerinden” tercihin, anayasal yönde olması daha faydalı olacaktır. Zira bu yönü ile tarafların elinde bir “kuruluş belgesi” bulunacaktır.

Ancak şu bir gerçek ki devletlerin birleşmelerinde, konfederasyondan federasyona geçiş daha çok görünen bir şeydi. Örneğin “Kuzey Amerika Birleşik Devletleri konfederasyonu (1776-1787), ki 4 Ekim 1776’da “Konfederasyon ve Ebedî Birlik Antlaşması” ile kurulan bu konfederasyondur (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:231), 1787 Anayasasıyla günümüz ABD sistemine, yani federal devlet tipine dönüşmüştü. İsviçre (1848 Anayasası) ve Federal Almanya için de aynı şey söylenebilirdi. O hâlde belli bir süre beraber yaşayan devletler, karşılıklı itimada binaen konfederasyondan federasyona dönüşebilirlerdi. Halbuki Kıbrıs’ta böyle bir deneme sürecine girilmeksizin, federal devlete geçilmek isteniyordu. Dolayısıyla federasyonun herhangi bir sakınca doğurmaması için federal anayasanın hazırlanmasında dikkatli ve tedbirli olmak şarttı. Aslında bu oldukça hassas bir konuydu. Çünkü bu ittifakın iki ilkeye göre şekillenmesi zorunluydu. Bunlardan biri özerklik ve ikincisi ise katılımdı.

Eğer federasyon, Kıbrıs’taki toplumlardan birinin “kültürel erozyona” giren davranışlarına karşı kurulmuş ise “Merkezî Hükûmete”, örneğin “Millî Eğitimi düzenleme ve denetleme” yetkisi tanınmış olmazdı. Eğer toplumlardan biri, diyelim ki ekonomik imkânları, hatta dış yardımları, kendisine indirgeme politikası içine girerse, federasyon anayasasında bazı önleyici tedbirlere yer verilmiş olmalıydı. Aslında Kıbrıs’ta kurulacak federasyon, çok devletli bir federasyon değildi. O hâlde federal kararlar bakımından “tüzel” olarak iki devlet iradesi bahis konusu olmalıydı. Çünkü bu konularla ilgili olarak “federe devletlerin çoğunluğunun oyu” diye bir şey söz konusu olamazdı.

Bundan hareketle Kıbrıs'taki yeni federal anayasanın kapsayacağı temel prensipler, aşağıdaki gibi olmalıdır:

1. Kıbrıs'taki her iki topluma, kendi kültürel kimliklerini geliştirmeleri ve geleneklerini yaşatmaları için mümkün olan en geniş serbest alan tanınmalıdır. Bu sebeple tarafların üzerinde anlaşacağı değişmez prensipler, dil ve kültür çeşitliliğinin tanınmasını ve korunmasını ve gelişimleri için gereken ortamın teşvik edilmesini şart koşulmalı ve federal anayasadaki temel haklar uyarınca, her bireyin istediği dili konuşmaya ve istediği şekilde kültürel hayata katılmaya hakkı olmalıdır. Ayrıca her iki toplum, kendi bölgelerinde kültür dilinde eğitim görme hakkına sahip olmalı ve bu hak, federal devlet anayasasında garanti altına alınmalıdır.

2. Çoğulcu toplumlar, mümkün olan her durumda kucaklayıcı olmak için çalışmalıdırlar. Tıpkı Latin ve Maronit gibi Kıbrıs'taki önemli azınlıkların, yönetim işlerinden tamamen dışlanacağı salt birçoğunluk sistemi kesinlikle önlenmelidir. Bütün topluluklar, kendilerini yöneten kurumlarda yeterince temsil edildiklerini hissetmeliler ve hiçbir toplumun, idarî sistemden dışlanmaması ve sisteme yabancılaşmaması, özellikle dikkat edilmesi gereken bir husustur. Ne var ki Kıbrıs'taki federal hükûmetin yeni anayasasında, Kıbrıslı Türkler için yürütme düzeyinde güç paylaşımının düzenlenmesiyle ilgili bir şey yapılmamıştı.

3. Farklılığa hoşgörü ve saygı gösterme kültürü, eğitim sistemi, ulusal dillerin öğretilmesi ve bunların medya aracılığıyla tüm topluma yayılması sağlanmalıdır.

4. Her türlü negatif ayrımcılık kesin bir surette yasaklanmalıdır. Hiçbir halk, kültürel ve etnik kimliğinden dolayı mağdur durumda ya da kültürel hayatın herhangi bir cephesinden dışlanmış hissetmemelidir. Fakat Kuzey Kıbrıs'ta birçok Türk, dengenin yeniden kurulması sürecinde Güney Kıbrıslı Rumları kayıran ayrımcılık karşıtı programlar yüzünden mağdur olacaklarını düşünmektedirler.

5. Federal devlet çatısı altında herkesi kapsayacak bir ortak değerler bütününün oluşturulması şarttır. Anayasaya dayanan yeni değerler bütünü, bir ruh oluşturmali, federal başarılarından herkesin gurur duyması ve birtakım ortak sembollerin benimsenmesi teşvik edilmelidir.

Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıs'taki toplumlar, yukarıdaki prensipler doğrultusunda hareket ettikleri takdirde, birlikte uyum içinde yaşayabilirler. Kıbrıs'ta gözle görülür bir ilerleme kaydedilse de hâlâ gerginlik yaratan bazı durumlar mevcuttur. Gerçek şu ki, toplumlararası ilişkiler, tüm insanî ilişkiler gibi sürekli ihtimam ve iletişim gerektirmektedirler.

Zaten dünyadaki 29 demokrasinin her biri, nasıl yöneltildikleri ve toplumda geçerli kararların nasıl alındığıyla ilgili karmaşık, yazılı veya yazlı olmayan kuralları içeren ve hiçbiri birbirine benzemeyen birer anayasaya sahiptirler. Anayasa terimi herhangi bir belge veya hukuksal bir kodu belirtmekten ziyade (Almond-Powell, 1978:9-10), siyasal kararların

alınması için konan kurallar şeklinde ortaya çıkarlar. Bu yönü ile denebilir ki anayasalar, belirli bir toplumun üzerine titrediği değerleri somutlaştırma gayretleri olarak temsil edilirler (Powell, 1982:60).

Aslından anayasal düzenlemelerin üç özelliği vardı. Özellikle “Demokratik Başarım Kuramcılarının” (Powell, 1982:61) üzerinde durdukları, yasama-yürütme ilişkileri, yasama organındaki temsilin kuralları ve federalizmdir. Bu üç özellik, hiçbir biçimde temel anayasal özellikler listesini tüketmemişlerdir. Kişi haklarının korunmasıyla ilgili hükümler, hükûmetin kararlarının gözden geçirilmesi, siyasetlerin uygulanması sırasında anlaşmazlıkların özerk yargısal yoldan hüküm ve karar altına alınması ve diğerleri büyük önem ve dikkatle incelenmeye değer hususlardı.

Anayasalar, insanlar tarafından yapılan modeller olduğu göre bu modeller anayasa yapıcılarının değerlerini, yaptıkları çeşitli düzenlemelerin doğuracağı sonuçlardan beklentilerini ve çoğunlukla büyük güçlüklerle elde ettikleri uzlaşmaları yansıtırldı. Yani anayasa yapıcıları, anayasalarını yerel koşulları ve gereksinimleri karşılayabilecek ve olumsuz sonuçlardan kaçınabilecek biçimde yapmaya çalıştıkları ölçüde başarıya ulaşabilirlerdi. Özellikle anayasa tarafından ortaya konulan hukuksal düzen ve sonuçlar, anayasal tip ve demokratik başarımlar arasındaki birlikteliği doğrudan etkilerdi (Powell, 1982:91). Ne var ki anayasa, toplumda yaygın olarak benimsenen değerleri somutlaştırdığı sürece, biri diğerinin bir nedeni olmasından çok, hem anayasal tip hem de başarımlar örüntüsü (Almond-Powell, 1978:33-36) siyasal kültürün ürünleri olabilirlerdi.

Görüleceği gibi Kıbrıs’taki anayasal pazarlıklar, adadaki toplumların siyasal ve ekonomik elitlerinin (Lijphart, 1967:156) çıkarları göz ardı edilerek hazırlanmalıdırlar. Aslında çeşitli anayasa taslaklarına yansımış olan ve birçoğunun adanın geleneklerine yanıt niteliği taşıyan bu özel durumlarla ilgili çıkarlara rağmen, yürütme denetimi ve temsile yönelme örüntüsünün çok güçlü biçimde “kültürle” (113) bağlantılı olduğu düşünülebilirdi. Gerçekte bu örüntüler o denli güçlüdür ki, anayasa yapıcılarının toplumsal koşulları çözme gayretlerinin anayasa yapımında önemli genel bir rol oynayıp oynamadığı dahi saptanamazdı. Örneğin Kıbrıs gibi etnik olarak bölünmüş ülkelerin nisbi temsilden daha çok çoğunlukçu yaşamaya sahip oldukları yadsınmaz bir gerçektir. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar, Temsilciler Meclisi ve Senato’nun çoğunluk esasına göre oluşmasını sırf bu yüzden istemektedirler.

Bunun ötesinde anayasaların, siyasal süreçte belli bir yakınlaşma için sağladıkları dürtüler veya yansıttıkları kültürel değerler nedeniyle başarımları etkileyip etkilemediğinden emin olunması mümkün değildir (Powell, 1982:94). Kültürel örüntülerle anayasal yapıların bu denli yakın bir biçimde birbirinin içine girdiği durumlarda hiçbir istatistiksel yöntem, bunları yeterli ölçüde birbirinden ayıramadığı da bir gerçektir.

Aslıdan anayasal düzenlemelerin kültürel ve coğrafik temellerine kısaca bakıldığında bile, anayasanın yapılmasında ve kurgulanmasında birtakım sorunları ortaya çıkarır. Özellikle

bu, belirli bir anayasal tipini teşvik eden dürtüler ve sınırlamalar nedeniyle mi yerine getirmektedirler; yoksa belirli bir kültürel zeminin anayasal konulardaki seçimleri ve siyasal başarımı biçimlendirmekte midirler? Aslında bunu yanıtlayabilmek gerçekten zordur.

Aksi takdirde federal anayasa kendini korumak zorunda kalacaktır. Gernard Leibholz'un da dediği gibi her anayasa gibi liberal demokrat anayasanın da düşmanlarına karşı hukukun silahıyla kendisini koruma hakkına sahip olduğundan kuşku yoktur (Savaş, 2000:8). Yani hiçbir anayasadan, hele liberal bir hukuk devleti demokrasisi öngören bir anayasadan, kendisini ortadan kaldıracak koşulları onaylaması ve böylece intiharını yasallaştırması beklenemezdi (Konuk, 2000:108). Özellikle liberal demokrasilerde özgürlük, maddesiz bir relativizmin ve nihilizmin (aşırı bireycilik) görmek istediği gibi (Konuk, 2000:108), hukuksal bağlardan yoksun değildir. Böylesine yanlış anlaşılmış bir özgürlük, önce özgürlüğün kendisini ve böylece özgürlükçü demokratik temel düzeni abes bir noktaya ve sonunda yok olmaya götürür. Özgürlük, siyasal alanda da keyfilikle özdeş değildir. Kıbrıs'ta da olduğu gibi liberal bir demokraside özgürlük, kendisine siyasal açıdan işlerlik kazandıran varoluş ve kuruluş temellerine bağlı olmayı şart kıldı. Kaldı ki bu bağlılığa değişmezlik sağlamak ve buna karşı olanları nötröle etmek, liberal demokrasinin başlıca haklarındandı.

2.1.2. Gali Plânı'na Göre Anayasa:

Yaşam alanını olabildiğince genişliğine kapsamaya çalışan Gali Fikirler Dizisi, her ne kadar adadaki toplumların geleneklerini ilgilendiriyorsa da yöntem açısından doğrudan doğruya hukukla ilişkilidir. Çünkü Çakır'ın (2000:163) da dediği gibi yasalar uyguladığı, haklar ise kullanıldığı sürece bir anlam ifade ediyorlardı.

Aslında Kıbrıs'taki demokrasinin gerçek anlamda sorunsuz işleyebilmesi için hukukun üstünlüğü ilkesine sıkı sıkıya bağlı olmak ve bunu yasalarla güvence altına almak gerekiyordu. Bu yüzden federe devletteki hukuk sistemi, yasama organının çıkardığı yasaları gerektiğinde hukukî açıdan inceleyebilmeli ve gerekiyorsa iptal edilebilmeliydi. Dolayısıyla yeni devletin vatandaşları hukuk karşısında eşit olurken, federal devlet de evrensel hukuk normlarına uymak zorunda olmalıdır. Bu bağlamda kurulması düşünülen Federal Devlete ait anayasa, uluslararası hukukun üstünlüğünü kabul etmelidir.

Aslında "federal anayasa" deyince, birleşen sözcüklerin zoruyla, öbür yasaların esası olan, onları doğuran ve onlara kaynaklık eden bir yasa akla gelmektedir. Özellikle federal anayasadaki temel ilkeler, bütün dünyada olduğu gibi daha çok vatandaşların temel hakları ve özgürlükleriyle (Soysal, 1997:8) ilgili olmaktadır. Bu yönden Kıbrıs'taki federal anayasa, adadaki vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruyan bir belge olarak ortaya çıkacaktır.

Gerçekten de bu temel haklar, beraberinde insan haklarını da getirecektir. Zaten federal anayasada insan hakları deyimi bu temel hakları içine alacak bir biçimde, hatta

onların ötesinde ve belki de üzerinde bir genel felsefeyi, insana temel değer olarak bakan bir genel yaklaşımı belirtmeliydi. Dolayısıyla insan haklarına dayanan federal devlet, bu inanç üzerine kurulmuş olan, insanı temel değer olarak kabul eden, kendi varoluş nedenini insan haklarının korunması ya da gerçekleştirilmesi amacına dayandıran devlet demektir (Soysal, 1997:127). Yani bir başka deyişle devlet, insan için var olan bir oluşumdur. Bundan hareketle federal devlet anayasası, bu hak ve hürriyetleri genel bir metodoloji içinde ve üç kısma ayırarak incelenmelidir. Buna göre:

1. Kişinin hakları ve ödevleri
2. Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler
3. Siyasî haklar ve ödevler

Aslında yeni anayasanın temel hak ve özgürlükleri, 'ödev' ve 'sorumluluk' kavramlarıyla birlikte ifade ediliyor olması, temel hak ve hürriyetlere binaen kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını ihtiva ediyor olmasındandı. Oysa Kıbrıs'ta tam tersi söz konusuydu. Daha önceki kargaşa dönemlerine bir tepki niteliği taşıyan ve otorite beklentisine yanıt olarak "yürütmeyi" güçlendiren 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti Anayasası, özellikle haklar ve özgürlükler konusunda çözüm olarak sınırlamalara (derogasyon) ve yasaklamalara ağırlık vermektedir. Yani bu duruma İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki ilkeler açısından bakılacaksa, hak ve ödevler dengesi iyi kurulmamış, hatta özgürlüğe yeterince ağırlık verilmeden sorumlulukların ağırlığı artırılmıştı. Bundan hareketle kurulması düşünülen Kıbrıs Federe Devleti Anayasası'nda korunacak temel hususlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Devletin ülkesi ve vatandaşlarıyla bölünmez bütünlüğünün korunması
2. Toplumların millî kültürlerinin korunması
3. Cumhuriyetin korunması
4. Toplumların ve federal devletin millî güvenliğinin korunması
5. Kamu düzeninin korunması
6. Genel asayişin korunması
7. Kamu yararının korunması
8. Siyasal rejimin devamı için toplumlararası dengenin korunması.

Fakat bütünü ile değerlendirildiğinde Kıbrıs meselesi, politik denge ve yapısal kapasite eksikliği olan bir anayasa ile çözmek mümkün değildi (Gobi, 1989:34; Moran, 1998:78). Zaten meselenin her iki tarafça da kabul edilebilir esaslara göre çözülememesinin ana meselesi de işte buydu. Çünkü her iki toplum, kalıcı bir çözüm için "çok kültürlülüğe" (Moran, 1998:78) karar veremiyorlardı. Aslında bu, çözüm için ciddi bir eksiklikti. Özellikle her iki tarafın milliyetçi ve muhafazakârları, federasyona karşı çıktıkları için federal anayasaya da

karşı çıkıyorlardı. Aslında her iki tarafın milliyetçi-muhafazakârları farkında olsalar da olmasalar da, ‘tarih’, ‘ekonomi’, ‘bilim’, ‘hukuk’, ‘nedensellik’, ‘açıklama’, ‘anlama’, ‘devlet’, ‘egemenlik’, ‘milliyetçilik’ gibi analitik kategorileri, dünyayı algılamalarını etkileyen paradigmlar içinde birbirleriyle kenetlenmiş bir şekilde kullanmaktaydılar. Çünkü bu kategorilerin Türkler ve Rumlar tarafından kullanılması, önemli bilgi ve bilim felsefesi sorunlarıyla ilişkiliydi. Kaldı ki tarafların tarihî söylemlerinin perde arkasında, her zaman için bu sorunlar vardı. Mesela, taraflar için ‘egemenlik’ kategorisinin ontolojik statüsü, yani varlık statüsü neydi? Bu sorunun cevabı, Rumlar tarafında nüfusun çokluğu, Türklerde ise tarihî ve toplumsal denklige göre algılanmaktaydı. Yoksa bu algılayış, her iki toplumun patolojik histeri miydi? İşte bu belli değildi. Zaten Fikirler Dizisi’nin müzakeresi için yapılan ilk toplantılarda, federal anayasanın âmir hükümlerinin uygulanmasında bazı engellerin ortaya çıkması bundandı. Özellikle Rumlar, bunun için ciddi bir çaba harcamışlardı. Zira Rumlar, iki toplumdaki birinin kendi başına veya tek taraflı bir tasarrufla sistemi değiştirmesi mümkün olmasını istiyorlardı. Aslında bu değişiklikler, Kıbrıs’ta kurulmak istenen anayasal sisteme hem aykırı, hem de hukuksuz bir dayatma niteliği taşıdığı için doğru değildiler. Türklerin bütün bunlara karşı çıkmasına rağmen Rum tarafı, bu değişiklikleri uygulamada kararlı bir tavır sergilemekteydi. Dolayısıyla tüm bu çabalar, üç yıllık bir ortaklık denemesinden (Başak, 2000:310) sonra başarısızlıkla sonuçlanması kuvvetle muhtemeldi. Zaten bu durumu yerinde tespit eden Vasiliu da “önerilen anayasal düzenlemeler, önümüzdeki bin yıl içerisinde, iki toplum arasında hiçbir yakınlaşmayı sağlamayacaktır” (114) demişti.

Yine buna ilişkin bir başka ip ucu da Cuellar’ın raporunda vardı. Bu raporda, “yeni anayasa” (Soysal, 1992:34) deyimini kullanmaktan özenle kaçınılıyordu. Kullandıkları deyim, “zamanında hazırlanan yeni bir anayasal düzenlemelerdi” (Soysal, 1992:34). Oysa yapılmak istenen şey, yeni bir anayasanın inşa edilmesiydi. Böylece yeni anayasayla birlikte, eski anayasa yürürlükten kalkacaktı. Fakat BM, farklı bir tutum içine girerek, yeni bir anayasa düzenlemesiyle, eski devlet anayasasını değiştirerek, sanki Kıbrıs Cumhuriyeti devam ediyormuşçasına bir tavır içerisine girmeyi tercih etmişti. Böylece Rumların görüşü olan anayasanın gözden geçirilmesi fikri, “aslında Kıbrıs’ın bir iç meselesiydi ve bu durum, güç kullanımı veya başka yollarla müdahale hakkını vermemekteydi” (Gibbons, 1997:87; Gibbons, 2003:88) tezine çok yakındı.

Halbuki federalizm, sosyolojik bir çözümlemeydi. Kaldı ki bu açıdan bakıldığı zaman federalizm, hukukî ve siyasî olduğu kadar sosyolojik bir olguydu. Özellikle federalizmin, “sürekli gelişme gösteren dinamizmi” (115) bu açıdan dikkat çekiciydi. Bu surette Kıbrıs’ta kurulacak federasyon, Devletler Hukukunun yarattığı birliklerden biri değil, Anayasa Hukuku alanına giren bir birlik olarak vücut bulması daha gerçekçiydi. Çünkü buna göre taraflar arasında “Kuruluş Anlaşmasıyla” ilgili bir belgenin akdedilmesi ve bu anlaşmanın kendi parlamentolarınca onaylanması mümkün olacaktı. Aslında bu belge, ister

“demokratizasyonla”, ister “liberalizasyonla” hazırlanmış olsun hiç önemli değildi. Önemli olan taraflar arasında mutabakata varılan Kuruluş Anlaşması’nın var olmasıydı.

Ne var ki “demokratizasyon” ve “liberalizasyon” kavramları arasında kesin bir fark vardı: Demokratizasyon; yetkinin, hakların ve özgürlüklerin yeniden taksimine ve bağımsız birtakım idarî ve kültürel teşkilâtın kurulmasına izin vermesiydi. Liberalizasyon ise tüm kuruluşların ve yönetim sisteminin daha ılımlı bir şekle getirilerek muhafazasının sağlanmasıydı. Bu yönü ile liberalizasyon sıkılmamış bir yumruk gibiydi. Ancak el, yine aynı el olup, gerektiğinde hemen sıkılmış bir yumruk hâline gelebilirdi (Brzezinski, 1989:111). Bu yönü ile liberalizasyon, sadece dışarıdan bazen demokratizasyonmuş gibi görünebiliyorsa da aslında köklü ve tahammül edilemez bir gasp ediciydi. Bundan hareketle federasyon anayasası hazırlanırken ölçünün ne olması gerektiği ciddi bir konuydu. Çünkü bütün federasyonlar, belli haklar ve ihtiyaçlardan doğmuşlardı. Aslında yasa yaparken ya da yürütme görevini yerine getirirken saklı tutulması gereken bu haklar ve ihtiyaçlar, hangi durumda olursa olsun, federal devletin bütün organlarınca saygı göstermesi ve ciddiyetle korunması şarttı. Bu bakımdan federal devlet anayasasında olması gereken temel kriterler aşağıdaki gibi ifade edilebilirdi:

1. Yaşama hakkına dokunulamaz.

Fakat bu durum, savaş gereği ve savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümleri ve mahkemelerce verilmiş ölüm cezalarını kapsamamaktadır. Aslından burada söz konusu olan, savaşın meşru kıldığı durumlar dışında, sorgusuz sualsiz, keyfi biçimde adam öldürmenin yasaklanmasıdır (Soysal, 1997:133). Dolayısıyla hiçbir federe devlet veya federal devlet savaşı, sıkıyönetimi ve olağanüstü bir durumu bahane ederek insanları rastgele öldüremezdi.

2. Kişinin maddî ve manevî varlığına dokunulamaz.

Hangi durumda olursa olsun, mutlaka saklı tutulması gereken bu hak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ışığında, işkenceye, insanlık dışı ve insan onuruyla bağdaşmayan işlemlerle cezalara karşı korunma sağlanmalıdır.

3. Kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz.

Düşünce özgürlüğünün en temel ilkesi, düşünce ve inançları açıklayıp yayma özgürlüğü olmasa bile, dokunulmaz bir hak olarak, en azından düşünce ve inançları açıklamaktan kaçınma özgürlüğü vardır. Kaldı ki, düşünce ve inancın salt açıklanıp yayılması da tek başına bir suç sayılıp önlenemezdi. Dolayısıyla düşüncenin açıklanmasının önlenmesi, her zaman için federal devlet tarafından engellenmelidir.

4. Suç ve cezalar geçmişe şamil olamazlar.

Ceza, hukukunun evrensel temel ilkelerinden olan “yasadışı ceza olmaz” (Soysal, 1997:134) ilkesi, suçların mutlaka yasalarla gösterilmesini ve cezaların yasayla belirlenmesini zorunlu kılar. Yeni suçlar ve cezalar yaratıp, geçmişte bu suçların karşılığı olan eylemleri yapmış olanları bugünün cezalarına göre cezalandırmak, geçmişin yasalarında öyle bir suç ve ceza bulunmadığı için bu ilkeye ters düşer. Kaldı ki sıkıyönetim gibi olağanüstü bir yönetim biçiminin ilân edilmiş olması bile bu ilkenin çiğnenmesi için yeterli neden değildi. Dolayısıyla federal anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’yle birlikte, böyle bir hukuk ihlâlini önlemelidir.

5. Suçluluğu mahkeme kararıyla saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Yine ceza hukukunun temel ilkelerinden olan bu ilke, hangi durumda olursa olsun, suçluluğu mahkeme kararıyla kesin hükme bağlanmamış kişilerin, sanıklıktan öteye, suçlu sayılmaları önlenmeliydi. Dolayısıyla savaş, seferberlik ya da sıkıyönetim gibi durumlarda bile, sanıklara suçlu işlemi yapmak, federal anayasaya ters düşen bir davranış olarak addedilmelidir.

6. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz.

Angarya, yani zorla ve ücretsiz çalıştırma konusunun ekonomik ve sosyal haklarla birlikte düzenlenişindeki gerekçe, ülke gereksinimleri için vatandaşlara birtakım istisnalar getirebilirdi. Dolayısıyla adanın ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği olan beden veya fikir çalışmalarının, şekil ve şartları demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenlenmesi şarttır.

7. Herkes, kişi hürriyet ve güvenliğine sahiptir.

Kişi, yöneticilerin keyfine göre rastgele yapılabilecek yakalama ve tutuklamalara karşı koruyan hükümler anayasa hukukunun kilit taşlarından birini oluştururdu. Aslında bunlar sağlam değilse, federal anayasayla kurulan bütün koruyucu sistem çökerdi.

Gerçi federal anayasaya göre bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılışı, ancak şu şekilde önlenebilirdi:

7.1. Mahkemelerce verilmiş özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik önlemlerinin yerine getirilmesi;

7.2. Bir mahkeme kararının ya da yasada öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması ya da tutuklanması;

7.3. Bir küçüğün gözetim altında ıslahı ya da yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi;

7.4. Toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde ya da alkol tutkunu, bir serseri ya da hastalık yayabilecek bir kişinin bir kurumda tedavi, eğitim ya da ıslahı için yasada belirtilen esaslara uygun olarak alınan önlemin yerine getirilmesi;

7.5. Usulüne aykırı biçimde ülkeye girmek isteyen ya da giren ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması ya da tutuklanması.

Bu yönü ile federal anayasanın yakalama ve tutuklamaya ilişkin kuralları, yorumlama gerektirmeyecek kadar açık olmalıdır. Aslında ilk bakışta çok ayrıntılı görünen, ama yakın geçmişteki uygulamaların ışığında önemi bir kez daha anlaşılan bu hükümlere uyulup uyulmaması federal Kıbrıs'ta kişi güvenliğinin bulunup bulunmadığını ölçmeye yarayan en gerçekçi göstergedir.

8. Federal yetkililerce yapılan soruşturma ve kovuşturmalar dışında, özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.

Çünkü herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Ayrıca, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamazdı. Ancak, yasanın açıkça gösterdiği durumlarda yargıç kararıyla, gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda da yine yasayla yetkili kılınmış makamın emriyle özel hayatın bu yönüne dokunulabilir, özel kâğıtlara ve eşyaya el konabilirdi.

9. "Kimsenin konutuna dokunulamaz" biçiminde bir temel ilke koyması gereken federal anayasa, tıpkı özel hayatın gizliliği konusunda olduğu gibi, konuta girme, arama yapma ve oradaki eşyalara el koyma bakımından ya yargıç kararıyla ya da yetkili kılınmış merci emriyle temel ilke dışına çıkılabildiğini mümkün kılmalıdır.

10. Herkes haberleşme özgürlüğüne sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esas olduğundan, haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamazdı. Ama yine yargıç kararı ya da gecikmenin sakıncalı olduğu durumlarda, yetkili kılınmış merci emriyle bu gizlilik bozulabilirdi. Bu bakımdan istisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları yasayla gösterilmesi şarttı.

11. Federal anayasa, yerleşme ve seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması için Genel Hükümlerde sayılması gereken ve bütün özgürlükler için geçerli olan nedenler dışında ve bu konuda doğrudan ilgili nedenler sayılarak ifade edilmelidir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek, iki bölgeliliği korumak amaçlarıyla ve soruşturma ya da kovuşturma nedeniyle yerleşme ve seyahat özgürlüğü sınırlandırabilirdi. Ancak yasayla yapılabilecek olan bu sınırlamalar dışında, yönetim kararlarıyla, ülkenin ekonomik durumu, adî suç ya da vergi gibi vatandaşlık ödevi ve ceza soruşturması ya da kovuşturması nedenlerine dayanarak vatandaşların yurtdışına çıkma özgürlükleri sınırlandırabilirdi. Ayrıca federal Kıbrıs vatandaşların sınır dışı edilmesi ya da yurda girişinin yasaklanması yetkisi kimseye verilmemelidir. Çünkü bir kişiyi vatanında yaşama hakkından kimse yoksun kılamazdı.

12. Vatandaş olmanın, hatta yerli yabancı, insan olarak belirli bir devlet düzeni içinde yaşamanın temel haklarından biri de "hak arama" (Soysal, 1997:141) hakkıdır. Bu yönü ile federal anayasa, "herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde, davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkını korumalıdır.

Aslında yargı mercileri önünde, davacı veya dayalı olarak kullanılabilir bir hak olduğu düşünülürse, böyle ayrı ve genel bir düzenlemeye gidilmesi büsbütün yararsız sayılamaz, hatta doğru ve gerekliydi. Federal anayasa ile tanınacak hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden “başvurma imkânının sağlanmasını” isteme hakkına da sahip olmalıydı. Dolayısıyla, çiğnenmiş hak ve özgürlüklere karşı yalnızca bir başvuru hakkı doğmuş olmuyordu. Federal devlet için de bu başvurunun gecikmeden yapılabilmesi için gerekli imkânları sağlama ödevi doğuyordu. Zaten, “kişinin, resmî görevlilerce yapılan işlemler sonucunda uğradığı zararın” (Soysal, 1997:141) ilke olarak devletçe ödenmesi bundandı.

13. Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahip olması gerekliliğinin vurgulanması beklenen federal anayasa, bu konuları özellikle yayma hakkı bakımından toplumsal ve evrensel nitelikte olmalıdır.

14. Basın, hürdür ve sansür edilemez.

Bunun için yapılabilme için basımevi kurma, izin alma ve malî teminat yatırma koşullarına bağlanamazdı. Süreli ya da süresiz yayınlar, yani gazete, dergi, kitap ve broşürler için de önceden izin alma ve malî teminat yatırma koşulu konamazdı. Ayrıca, federal devlet, basın ve haber alma özgürlüklerini sağlayacak önlemleri alırken, süreli yayınlar, devletin ve öbür kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanmalıydılar. Başka bir deyişle, federal devlet, örneğin bir gazetenin ulaşımı ve dağıtımı bakımından ayrıcalık güdemez, falanca gazeteyi taşıyıp öbürünü taşımaktan kaçınamazdı.

Aslın bütün bunlar, ilk bakışta basın özgürlüğünü koruyucu, sağlayıcı, hatta geliştirici hükümlerdi. Ancak, bunlarla birlikte, önemli sınırlamalar da söz konusu olabilirdi. Bunların bir bölümü, bütün sistemlerde rastlanan, doğal sayılabilecek sınırlamalardı. Yani kişilerin onur ve şereflerine dokunulan veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayın yapılması durumunda düzeltme ve cevap hakkı her zaman için korunmalıdır.

15. Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlanabilirdi. Bu yüzden mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamazdı. Görüleceği gibi federal anayasada, siyasal düşüncelerdeki özelliklere ve ilk evrensel metinlere uygun düşen bir düzenleme söz konusuydu. Gerçekten mülkiyet hakkı, Amerikan devletlerinin bağımsızlıklarını ilân eden anayasalarda, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde ve Fransız İhtilâli’nin “İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi’ndeki” kişinin hakları, hem de en temel hakları arasında sayılırdı. Birleşmiş Milletlerce 1948’de kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ise o çağdan bugünlere kadar geçirilen gelişmeleri ve liberalizm dışındaki düşünce akımlarının etkilerini göz önünde bulundurarak, “tek başına” ve “birlikte” (Soysal, 1997:153)

mülkiyet anlayışlarını bağdaştıran ortalama bir formül getirmişti. Buna göre her kişi, tek başına ya da başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkına sahipti.

Bütün bunlara karşın Kıbrıs'taki federal anayasada bazı yasaklamalar veya kısıtlamalar da getirilmişti. Halbuki federal anayasada çeşitli yasaklamalara bel bağlamak yerine, tehlikenin ortaya çıktığı konularda ayrılıkçı özlemlerin doğmasını önleyici sosyal ve ekonomik önlemler almak daha sağlam bir çözümdü. Çünkü federal anayasa ya da yasalar yoluyla getirilen sınırlamalar, kâğıt üzerinde aldatıcı bir güven duygusu ve rehabet yaratacağından, özellikle de sorunu yasaklarla çözdüklerini sanan insanları gerekli sağlam çözümler üzerinde düşünmekten alıkoyabilecekti.

Bu yönü ile Kıbrıs Federe Devlet Anayasası, kendi “değiştirilişinin” kurallarını, yine kendisi göstermelidir. Dolayısıyla Kıbrıs'taki federal anayasa, toplumların “mutlak” mutabakatıyla “değiştirilebilirliğini” kabul eden bir anayasa olmalıdır. Gerçi her anayasada olduğu gibi Kıbrıs'taki federal anayasada da değiştirilemeyecek, hatta değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek hükümler vardı. Aslında bu maddeler, federe devletin kurucu ve temel unsurlarıdır. Dolayısıyla Kıbrıs'taki federal anayasa, devletin Cumhuriyet'le şekillendiği, Cumhuriyetin nitelikleri ve hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi dahi teklif edilemez olduğu hükme bağlanmalıdır.

Aslında federal anayasa, ileride “değiştirilmez” kıldığı hükümleri de değiştirme yolunu açabilirdi. Zira bunun anlamı, anayasa değiştirmek değil, anayasanın birtakım temel hükümlerini değiştirerek yepyeni bir anayasa yapmaya girişmektir.

Esasında anayasaya “evet” demiş olan her iki toplum, yine temsilcilerinden oluşturacağı çoğunluklarla, bu anayasayı değiştirmek, onu olağanüstü olmayan koşullarda yavaş yavaş, parça parça, hüküm hüküm yeniden oluşturmak ya da toptan değiştirmek imkânına sahipti. Anayasayı ilişilmez, dokunulmaz, tartışılmaz kutsal bir metin saymak yerine, serbest tartışmayla oluşturulan, rahatsız olundukça yeterli çoğunluklarla değiştirilebilen bir çeşit toplum sözleşmesi (Soysal, 1997:272) olarak görmek çok daha sağlıklı ve yumuşak yaklaşımlar getirebilirdi. Aslında topluma sık sık anayasalar biçmek, sanıldığı kadar iyi bir alışkanlık değildi. Bu yüzden Kıbrıs'taki toplumlar, bu alışkanlıktan artık kurtulması gerekirdi. Çünkü anayasalar, yaşandıkça canlanır; eskitildikçe yenilenip değer kazanırdı (Soysal, 1997:272). Bu görüşe göre en kötü, ama değişikliğe ve toplumca yenilenip benimsenmeye açık bir federal anayasa, görünüşte en iyi görünüp ilişilmezliği yüzünden toplumdan soğuyarak taşlaşan ve raflardan tarih seyreden bir anayasaya nazaran oldukça iyidir. Zira bu iyimserlik ve hoşgörü, federal anayasanın yıkımını değil, tam tersine, dirileşmesini sağlayacaktı.

Görüleceği üzere eleştirilerin ışığında federal anayasaya yeni bir toplum sözleşmesi niteliği kazandırmak için ondan devralınmış olan sistematige, yani maddeler iskeletine yeni

bir ruh ve yeni bir canlılık getirmek gerekecektir. Aslında Kıbrıs'ta 40 yıldır çizilen çizginin sürekli yükselir bir çizgi olabilmesi de buna bağlıydı.

Ancak ileride federal anayasayla uğraşmanın, adadaki her iki toplumun sosyal yapısıyla uğraşmakla aynı manaya gelmemesine özenle dikkat edilmelidir. Çünkü sorunların gerçek çözümü oradadır. Üzerine çok fazla umut, görev ve sorumluluk yüklenen bir federal anayasa, aynı zamanda çok çabuk bir hayal kırıklığı, başarısızlık ve suçlama simgesi olabilirdi. İşin daha kötüsü, başarabileceğinden daha fazlasını federal anayasadan beklemek ve başarısızlıklar dolayısıyla onu suçlamak, başarısızlığın asıl sorumlusu olarak suçlanması, ele alınması ve değiştirilmesi gereken ekonomik ve sosyal etkenleri de gözden kaçırtmaktaydı. Aslında federal anayasayı anlamak demek, onu yerli yerine, kendi imkânlarının çerçevesine oturtuktan sonra temeldeki ekonomik ve sosyal etkenleri anlamaya başlamak demektir. Gerçek şu ki bu etkenlerin anlaşılması, federal anayasa düzenini daha gerçekçi kılar ve yaşatır. Çünkü anayasalar, sık sık suçlanıp kurşuna dizilmek için değil, değişen toplumun gerçekleriyle yenilenip yaşatılmak için vardır (Soysal, 1997:273).

Bu yönü ile Kıbrıs'taki çözüm önerilerine bir isim takmak önemli değildir. Kimilerine göre bu çözümün ismi federasyondur, kimilerine göre konfederasyondur. Fakat önemli olan çözümün adı değil, içeriğidir. Çünkü Türk toplumunun istediği çözüm ilkeleri, yukarıda sıralanan kriterlerdir. Zaten adil ve kalıcı bir çözüme, bu ilkeleri gözardı ederek ulaşmak da mümkün değildir.

2.1.2.1. Gali Plânı Dönemine Kadar Anayasa Arayışları:

Glafkos Klerides'le bir araya gelen Denktaş, ilk Türk önerisini 12 Ağustos 1974 tarihinde sundu. 10-12 Ağustos 1974 tarihlerinde bir araya gelen taraflar, geçmişteki trajik olayların tekrarlanmamasına ve her iki tarafın güvenliğinin sağlanmasına karar vermişlerdi. Ayrıca bu toplantılarda, Rum ve Türk toplumlarının Cumhuriyet rejimi içinde hep birlikte yaşamaları ve bu uğurda asgarî koşulların sağlanması hususunda Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda gerekli değişikliklerin yapılmasına karar vermişlerdi. Buna göre taraflar arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde iki özerk (otonom) yönetimin bir arada yaşayacağına ve anayasada yapılacak revizyonla, aşağıdaki esaslara istinat eden, federal sistemli bir hükûmetin kurulacağına dair görüş, kuvvet kazanmıştı. Bu görüşe göre:

1. Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız ve iki toplumlu bir devlet olacaktı.
2. Cumhuriyet iki federe devletten oluşup, her federe, kendi coğrafi bölgelerinde tam ve özerk olacaktı.
3. Federal hükûmete ait yetkiler, devletin iki uluslu yapısı göz önünde tutularak verilecek ve federe hükûmet de buna göre hareket edecekti.
4. Kuzeye düşen ve batıda Limnitis-Lefke hattından başlayıp, doğuya doğru uzanarak Türklerin kontrolündeki Lefkoşa'dan geçerek, Mağusa'nın Türk kısmı dahil Mağusa limanında

sona eren ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinde olacak kuzey arazisinin % 34'ü, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne aitti.

5. Cumhuriyetin nihaî anayasası üzerinde anlaşmaya varılincaya kadar yukarıda sınırları belirtilen bölgelerdeki özerk yönetimler, tam bir egemen yetkiye sahiptirler (Oberling, 1988:142-143; Cerrahoğlu, 1998:37).

Buna karşın Klerides'in 13 Ağustos 1974'de, Denктаş'a sunduğu önerilerde ise şunları vardı. Her şeyden önce Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükûmet sistemi ve anayasal yapısı, esaslı olarak revizyondan geçirilmesine ihtiyaç duyulduğuna mutabıktırlar. Aslında bu revizyon, merkezî hükûmetin kontrolünde ve uygun sınırlar içinde mevcut iki özerk yönetime istinat eden bir sistemin kurulmasına yönelikti (Oberling, 1988:144-145; Cerrahoğlu, 1998:s. 38). Görüleceği gibi anayasa değişikliklerin toprak bütünlüğü içinde, bağımsız ve birleştirilmiş bir Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik olduğu ortadadır.

Bunun üzerine Denктаş, karşı önerilerini 13 Şubat 1975 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Luis Weckman aracılığı ile Klerides'e gönderdi. Denктаş'ın sunduğu öneri, "iki toplumlu ve iki bölge federal bir devlet anayasanın yapılması" (Cerrahoğlu, 1998:41) yönündeydi. Ayrıca bu öneriler arasında Kıbrıs'ın bağımsız ve laik bir Cumhuriyet olması, iki millî toplumun kendi din, kültür ve geleneklerine sadık kalmakta ve bunları demokratik yollardan geliştirmek hususunda tam özgür hissetmesi, dinin hiçbir şekilde federal devlet yönetimine karışmaması (Ertekün, 1981:273-274), federal cumhuriyet vatandaşlarının, temel insan haklarına ve hürriyetlerine saygı gösterilmesi ve ortak müesseseler, millî toplumlardan birinin diğerine hukuken veya fiilen tahakkümüne kesinlikle imkân vermeyecek şekilde eşitlik ilkesine uygun olarak düzenlenmesi vardı (Cerrahoğlu, 1998:42). Kaldı ki belirtilen "Temel İlkeler" çerçevesinde "Geçici Ortak Federal Hükûmetin", Kıbrıs Rum ve Türk toplum liderlerinin aşağıdaki fonksiyonları ortaklaşa yürütmesi de önerilmişti.

Buna göre federal ortak hükûmetin görev ve yetkileri, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti anayasası yapıldıktan sonra gözden geçirilip, revizyona tâbi tutulacaktı (Ertekün, 1981:273-274; Cerrahoğlu, 1998:46-47). Fakat Rum Ortadoks Kilisesi, EDEK Partisi Lideri Lissarides ve Kyprianu, bu görüşe karşı çıkarak, Kıbrıs'ta "eşit haklar" tanıyan iki ayrı devletten veya iki ayrı bağımsız siyasî üniteden oluşacak herhangi bir "federal" anayasayı kabul etmeyeceklerini açıkladılar (Cerrahoğlu, 1998:98).

Daha sonra Kıbrıs Rum tarafı ve Kıbrıs Türk temsilcilerinin katılımıyla, 28 Nisan 1975'de görüşmeler yeniden başladı ve 3 Mayıs 1975'de sona erdi. Yayınlanan ortak bildiride, gelecekte kurulacak olan federe bir devletin merkezî hükûmetinin gücü, faaliyetleri, bu devletin yapısı, bu konuyu daha ayrıntılı görüşmek için özel komite kurulması hususunda anlaşmaya varıldı. Aslında iki millî toplumun ortaklık esasına dayalı olarak kurulmuş bulunan

Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız, toprağı bütün ve iki bölge federal bir devlet olacaktı. İki millî toplum, her alanda ve her hususta eşit hak ve yetkiye sahip olacaktı (Cerrahoğlu, 1998:44). Böylece her iki toplum arasındaki barış, uzlaşma ve işbirliği atmosferinin geliştirilmesi için her türlü çabanın harcanmasına karar verilmişti (Ertekün, 1981:273-274). Bunun üzerine “iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon anayasasını” (Yolak, 1989:148), ortak amaç olarak ilân eden 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Anlaşması imzalanmıştı. Fakat daha sonra yapılan bütün görüşmeler, Türklerin “anayasa”, Rumların ise “toprak” konusundaki istekleri tatmin edilmediği için akamete uğramıştı. Zaten bunun ciddi bir hata olduğunu söyleyen Klerides, Makarios ve Kıbrıs hükûmetinin 1977 Doruk Anlaşmasını kabul ederek Türklere iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonun kurulmasında önemli bir avantaj verdiğini belirtiyordu (Clerides, 1990:16-17). Özellikle Rumlar, Kıbrıs sorununun toprak konusunun belirlenmesinden önce anayasanın yürürlüğe girmesini imkânsız görüyorlardı (116). Buna karşın dünya kamuoyu, Kıbrıs meselesini sanki anayasal bir kriz varmış da halledilince her şey çözümlenecekmiş gibi bakıyordu (Denktaş, 1998:139). Halbuki Yunan Sefiri Panayotakos’un da ifade ettiği gibi mesele, tamamen siyasiydi (Denktaş, 1998:311) ve hiçbir şekilde anayasal yönü yoktu (Denktaş, 1998:311).

Zaten BM Genel Kurulu’nun 13 Mayıs 1983 tarihli kararı, taraflar arasındaki siyasî havanın birden gerginleşmesine neden olmuştu. Bunun üzerine Genel Sekreter Perez de Cuellar, 8 Ağustosta Türk ve Rum tarafına, diyalogun yeniden başlatılması için birtakım tekliflerde sunmuştu. Genel Sekreter her konuda bir kaç alternatif ileri sürerken, bu alternatifler arasında Türk tarafını ilgilendiren en mühim kısmı, toprak ile anayasal haklar arasında ters orantılı bir sistem kurulmasıydı. Yani Türklere, % 23 toprak bırakılırsa, merkezî hükûmet organlarında temsil oranı % 40, % 30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezî hükûmetteki temsili de % 30 olması kararlaştırılmıştı (Armaoğlu, 1983:11; Armaoğlu, 1991:279). Halbuki bu sırada Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin elindeki topraklar, adanın % 36.5’sini teşkil ediyordu.

Daha sonra Genel Sekreter, her iki tarafa da taslak metinleri vererek, yeni bir metin hazırlamasını istedi. Ancak Ön Çerçeve Anlaşması 29 Mart 1986’da sunulurken, sorunun kendi kendini tekrardan yarattığı görülür. Çünkü bu metin, 1960 anayasasına benzer bir şekilde hükûmet yapısını özetlerken, idarî meseleye kapsamlı bir çözüm getirmekten oldukça uzaktı (Denker, 2001:68). Fakat bu taslak metinde, “federal devletin yönetim biçimi” (117) ile ilgili daha kapsamlı bilgiler bulmak mümkündür.

Buna göre federal Kıbrıs cumhuriyeti, uluslararası şahsiyete sahip olacaktı. Ayrıca federal anayasaya uygun olarak uluslararası şahsiyet özellikleri, federal hükûmet tarafından kullanılacaktı. Federe devletler, kendi yetkileri altında bulunan bölgelerde, federal hükûmetin federal anayasada öngörülen görev ve yetkilerinin yerini almayacak şekilde faaliyet gösterebileceklerdi (118). Görüldüğü gibi federal anayasa, iki topluluk prensibe

dayanmaktaydı. Fakat federal anayasa, anlaşmazlıkların çözümlenmesini ve özellikle federal hükûmetin normal çalışmasını sağlamak için kaçınılmaz olan uygun koruyucu hükümlerin veya mekanizmaların varlığından söz etmemekteydi (119). Aslında bu tür eksiklikler, anlaşmanın imzalanmamasına neden olmuştu. Kaldı ki Kıbrıslı Rumların itirazları, bu taslağın başarıya ulaşmamasında ciddi katkıları olmuştu. Çünkü Rumlar, iki siyasal varlığı, “yeni bir siyasal ortaklık” (120) oluşturmak için, eşitlik içinde birbirleriyle görüşen taraflar olarak görmekteydiler. Dolayısıyla Rum tarafının tezi, Kıbrıs’ta kalıcı bir çözüm için oluşturulacak anayasanın, “iki kurucu ve eşit ortağı olamayacağı prensibine” dayanıyordu.

Bunun üzerine Denktaş, 22 Kasım 1988 tarihli görüşmede federal anayasanın, Kıbrıs’ın diğer herhangi bir devletle tam veya kısmi birleşmesini, kanun dışı sayılmasına ve bu tür amaçların gerçekleştirilmesi için yapılacak propaganda veya alenî davranışların da cezalandırılmasını teklif etti (SİSAV, 1990:49). Bundan hareketle Denktaş, 9 Ocak 1989’da Lefkoşa’da Rum lideri Vasiliu ile yaptığı, ikinci turun ikinci oturumunda “Federal Devlet Anayasası ile ilgili alternatifler” (Cerrahoğlu, 1998:134) sundu. Buna göre Kıbrıs’ta kurulması öngörülen federal devlet anayasası için Türk tarafının saptadığı üç temel nokta şunlardı:

1. İki federe cumhuriyetin ve halklarının eşitliği ve en önemlisi bu eşitliğin federal organlara yansması.
2. Kıbrıs’ta bir azınlık-çoğunluk sistemine dayanmayan, iki eşit taraf olduğu ilkesini yaşama koyan etkili bir katılımın sağlanması. Bu çerçevede Türk ve Rum yöneticilerin her düzeyde yönetime katılmalarını sağlayacak bir yöntem uygulanması.
3. Bu anayasa aksadığı ya da ihlâl edildiği takdirde, bunu düzeltecek anayasal garantilerin belirlenmesi. Bunlar arasında, Anayasa Mahkemesi, anayasal düzenin bozulmasını önleyecek önlemler ve iki toplumun yönetime etkili katılımı mümkün kılan güvenceler bulunacağı ifade edilmişti (Cerrahoğlu, 1998:203).

Aslında Türk tarafı, bu genel çerçeve içinde ve anayasal konuların görüşülmesinde aşağıdaki noktaları vurgulamak istemişti:

1. Kıbrıs sorununun anayasal veçhesinin görüşülmesi, şu anda iki halkı temsil eden ve iki ayrı varlık olarak yaşayan her iki tarafın, yetkiyi federal bir sistem içinde paylaşmaya istekli ve muktedir olup olmadığını gösterecektir. Dolayısıyla bu, federal anayasa konusunun görüşülmesinde ele alınması gereken önemli bir noktaydı.
2. Kıbrıs Türk tarafının bu konuya yaklaşımının özü, her iki tarafın makul ve haklı endişelerine, haklarına ve çıkarlarına karşılıklı saygı atmosferi içinde, yan yana varolmasıydı. Bundan hareketle iki tarafın felsefesi, ayrı ulusal, dil, kültür ve dinî özelliklerine sahip olmaktan kaynaklanan ve Kıbrıs’taki kalıcı ikiliği göz önünde tutan bir realite üzerine oturtulmalıdır.

3. Federatif anayasa çözümü, federal karar alma sürecinde uzlaşma (consensus) kavramına gerekli önemi vermelidir. Bu, Kıbrıs Türkünün öngördüğü en temel anayasal güvencedir. Bunun için de gerekli ayrı çoğunluk, ağırlıklı oylama, veto hakkı, halk oylaması gibi anayasal tedbirleri gerektirmektedir.

Yukarıdakiler ışığında Kıbrıs Türk tarafı bir yandan federal hükûmetin yetkileri ve işlevleri, diğer yandan federal anayasal düzenin basitliği veya karmaşıklığı arasında doğrudan bir bağlantının varolduğu görüşündeydi. Çünkü aşırı derece ileri olan otoriter federatif sistem, kaçınılmaz olarak karışık bir dengeler ağı ihtiva eden karmaşık bir anayasal yapıyı gerektirmekteydi.

Kıbrıs Türk tarafı, taraflardan birine diğer tarafı tahakküm altına alma, baskı ve ayırimcılık yapma, taciz etme fırsatını vermeyen bir anayasasının, başarı şansının daha yüksek olduğuna inanmaktaydı (121). Geçmişin tecrübeleri ve şimdiki gerçekler de göz önünde bulundurulduğunda, yetki ve fonksiyonları ile işleyen bir anayasasının, imkânsız kılacak ölçüde yetkileri olan federal bir anayasasın ta baştan kurulması için hiçbir haklı nedeni yoktu. Bundan hareketle Türk tarafının görüşü, işleyebilir bir anayasasın özü, anayasa mekanizmasının basitliğine ve yetki ile işlevlerinin gerçeklerle uyum içinde olmasında yatmaktaydı.

Buna karşın Rum tarafı Türklere daha farklı düşünmekteydi. Özellikle bunu, 27 Ocak 1989 tarihinde Rum Ulusal Konseyi tarafından oy birliği ile onaylanan ve aynen Denктаş'a sunulan Rum önerilerinden anlamak mümkündür. Zaten Rum tarafının Kıbrıs sorunun çözümü ve federal cumhuriyetin anayasasına ilişkin genel mahiyetteki önerileri (122), 30 Ocak 1989 tarihinde yayınlanmıştı.

Bundan hareketle Rumlara göre siyasal, sosyal ve ekonomik düzenlemelerden oluşan ve iki toplumun çıkar ve kaygılarına en iyi şekilde cevap verecek anayasanın (123) genel özellikleri aşağıdaki gibidir:

1. Cumhuriyet federal olacaktır. Federal devleti oluşturacak eyaletlere vatandaşların refah, din, kişisel haklar, eğitim ve kültür konuları da dahil olmak üzere önemli ölçüde yetki bırakılacaktır.

2. Federal anayasa, cumhuriyetin en yüksek yasası olacak, ancak iki toplumun muvafakati ile değiştirilebilecektir.

3. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, iki bölgeden oluşacak ve bu bölgelere "eyaletler" (Cerrahoğlu, 1998:221) denecektir.

4. Federasyonun önemli bir özelliği, Federal düzeyde iki toplumun tüm hükûmet organlarında, yasama, yürütme, idarî ve yargı organlarında adil bir şekilde katılımları olacaktır (Deliceirmak, 1999:210).

5. Kıbrıs Rum tarafı, hükûmet organlarında önerdiği oluşum ve temsiliyet ile söz konusu organlarda yeterli ve fiilî katılım sağlanmasının yanı sıra, hükûmet mekanizmasının, toplumların siyasî temsilcilerinin anlaşmazlığı durumunda, paralize olmadan çalışmasını devam ettirmesine imkân verilmelidir (124).

6. Tıkanıklıkları çözümleyebilecek etkili bir mekanizmanın sağlanması gerekecektir.

7. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ilgilendiren sembolik ve kültürel konularda, (örneğin bayrak, millî marş ve millî tatil günlerinin belirlenmesi gibi) (Cerrahoğlu, 1998:221) iki toplumun eşit söz hakkı olup, her toplumun gelenek ve kültürüne saygı gösterilecektir.

8. Federal cumhuriyetin, Rumca ve Türkçe olmak üzere iki resmi dili olacaktır.

9. Kıbrıs'ın başka bir ülke ile tümünden veya kısmen birleşmesine, ayrılıkçı bağımsızlığına veya bir bölgesinin kopmasına (SİSAV, 1990:51; Cerrahoğlu, 1998:221, 236) anayasal haklar nezdinde konacaktır.

Ayrıca Kıbrıs Rum tarafı, federal organların yetki ve fonksiyonlarının ülke bütünlüğünü sağlaması, bütün cumhuriyette işbirliğinin geliştirilmesi, cumhuriyetin tek uluslararası hüviyetini (Cerrahoğlu, 1998:225) devam ettirmesi, Kıbrıs iç pazarının ve ekonomisinin, birliğinin geliştirilmesi ve genelde merkezle eyalet organları arasında tedbir ve yasaların uyumlu bir biçimde yürütülmesi gerekliliğine dikkat çekmekteydi.

Aslında Rum belgesinin anayasal düzenlemelerle ilgili kısmı, Kıbrıs'ta hâlen iki halkı da temsil edebilen bir hükûmet bulunduğu izleniminden ortaya çıkmıştı. Ne var ki böyle bir hükûmetin, federal çerçeve içerisinde kurulmasının amaçlanması, bu iddiayı geçersiz kılmaktaydı. Bu faraziyenin temeli, Kıbrıs Rum tarafını federal bir çözümün merkezî bir biriminden, bu birimi oluşturacak parçalara bazı yetkilerin verilmesi ile oluşturulabileceği yanılgısından kaynaklanmaktaydı. Gerçekte, Kıbrıs'ta son çeyrek asırda, her iki halkı da temsil eden bir hükûmet var olmuş değildi. Kıbrıslı Türk ortağın, 1963'de silah zoruyla iki uluslu, yasal Kıbrıs Hükûmeti'nden atılmasından bu yana, iki halk kendi idareleri altında yaşayagelmışlerdi. Hâlen adada, kendi toprağı ve halkı üzerinde tam egemenlik kullanan iki ayrı siyasal otorite bulunmaktaydı. Dolayısıyla Türkler için iki ayrı otoritenin yetki ve fonksiyonları üzerinde anlaşmaya varılan bir bölümünün federal hükûmete devretmesi ile Kıbrıs'ta yeni bir federasyon kurulması mümkün olabilecekti.

Bundan kısa bir süre sonra BM, yani 6 Nisan 1989 tarihinde yeni bir belge hazırlayıp taraflara sundu. "Ortak İyi Niyet Bildirimi ile İlgili Deklârasyon Taslağı" (125) adı altındaki belgede, iki halk arasındaki ilişkilere zemin teşkil edecek yeni bir prosedürle ilgili bilgiler vardı.

Bu belgeye göre üzerinde anlaşmaya varılan metinler, iki tarafın temsilcileri tarafından parafe edecek ve görüşmelerin sonuçları iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni zeminini tanımlayan ortak bir bildiri ile duyuracaklardı. Hatta ortak bildiri, Federal Anayasa'nın

“önsözü” (126) bile olabileceği belirtilmişti. Ayrıca Federal anayasanın teknik yönden hazırlığının tamamlanması ve Geçici Hükûmet ile federe devletlerin meclisleri tarafından onaylanması sonucunda, Federal Anayasa, iki tarafta da yapılacak olan ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra yürürlüğe girecektir (127).

Bunun üzerine Denktaş ve Vasiliu, BM Genel Sekreteri gözetiminde 29 Haziran 1989 tarihinde bir araya geldiler. Genel Sekreter zirveden sonra kurulacak federal cumhuriyetin, anayasa açısından iki toplumlu (bi-communal) (Denktaş, 1998:143; Cerrahoğlu, 1998:143) olacağını belirtirken, Denktaş “Kıbrıs İçin Kapsamlı Çözümün Ana Hatları Tasarısı” (Cerrahoğlu, 1998:155) adını taşıyan bir sayfalık belgeyi ortaya attı. Bu belgede federal anayasada olması gereken hususlar şu şekilde dile getirilmişti:

Kıbrıs'ta yeni siyasal ortaklığın temel özellikleri ve ana ilkeleri, iki toplumluluk ve iki kesimlilik üzerine inşa edilmesi (128), dolaşım özgürlüğü, federal devletlerin kurulmasıyla beraber uygulanması ve yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri, göçmenlerin evlerine dönüşü konusunda anlaşma sağlandıktan sonra uygulanması prensibine dayanmaktaydı (Cerrahoğlu, 1998:143).

Aslında bu görüşler, daha sonra BM Genel Sekreter Cuellar tarafından hazırlanan ve non-paper (129) nitelikli 25 Temmuz 1989 tarihli belgelerde de vardı. Fakat bu hakların hiç biri Rumlar tarafından Türklere verilmek istenmiyordu. Zaten Rum Dışişleri Bakanı Yakovu'nun Avrupa Konseyi'ne açıkça “1960 Anlaşmalarında Türk azınlığa verilen haklar fazlaydı” (130) şeklinde takdim edilmesi de bundandı. Kaldı ki Rum Dışişleri Bakanı Yakovu'nun ifadesine göre 1960 Anlaşmalarında Türk azınlığa verilen haklar fazla olduğu için adadaki siyasal rejim ve onun hükûmeti çalışmamış ve bunun üzerine kilitlenmişti (131). Halbuki 26 Şubat 1990 tarihinde Genel Sekreter Cuellar, 9 sayfalık bir açış konuşması ile sırasında, Kıbrıs'ta çoğunluk ile azınlık toplumları bulunmadığını şu şekilde dile getiriyordu:

“Kıbrıs, Kıbrıs Rum toplumunun ve Kıbrıs Türk toplumunun ortak evidir.

Aralarındaki ilişkiler de birçoğunluk ile azınlık arasındaki ilişkiler değil, Kıbrıs Devleti'ndeki iki toplum arasındaki ilişkilerdir” (İsmail, 1998b:225; Cerrahoğlu, 1998:262).

Kaldı ki Cuellar, konuşmasının dördüncü sayfasında “iki toplum arasında siyasal eşitliğin ve federasyonun iki kesimlilik karakterinin tanınması gerektiğini” (132) belirtirken, iki toplumun federasyonun tüm organlarına katılmasını ve hükûmetin yetkilerini iki toplumdan birine karşı kullanmaması gerektiğini vurgulamıştı.

Yine bu belgeye göre federasyonun üyeleri olarak halk ile onların cumhuriyetleri, federal anayasa altında kendi bölgelerinde egemen olacaklardı. İki cumhuriyet federasyonunun egemenliği kadar birbirinin egemenliğine de saygı gösterecekler ve federasyonda bu şekilde tanımlanacaklardı. Güvenlik ve adalet kendi bölgesi içinde her cumhuriyetin kendi yetkisi ve sorumluluğu altında olacaktı. Ayrıca iki cumhuriyet,

federasyonun kuruluşunda bütün yetkilerin kaynağı olacak ve ortak federal organların spesifik olarak belirlenecek yetki ve işlevlerini paylaşacaklardı. Federatif düzenlemeler altında iki halk güç paylaşımına gidecek ve federal organlarla karar üretim mekanizmasına eşit ve etkili bir şekilde katılımları güvence altına alınacaktı. Bundan dolayı geri kalan yetkiler cumhuriyetlere ait olacaktı.

Bunun dışında Kıbrıs'ın herhangi bir başka ülkeyle tamamen veya kısmen birleşmesi, federal anayasayla yasaklanacak ve böyle bir amaca yönelik her hareket federal yasa altında cezalandırılmayı gerektiren bir suç sayılacaktı. Ayrıca bu ilke federal anayasaya da işlenecekti. Herhangi bir uluslararası birliğe katılmak veya böyle bir birlikle anlaşma yapmak gibi federasyonun egemenliğini etkileyecek anlaşmalar yapmak, cumhuriyetten düzenlenecek ayrı referandumların sonucuna bağlı olacaktı. Bunun yanı sıra federal ilişkiler iki siyasî eşit cumhuriyet arasında olacak ve bu ilişkiler belirlenirken, 1960 Anlaşmalarıyla egemenliğin iki halka ortaklaşa devredilmiş olduğu ve Kıbrıs'ın egemenliği ile ilgili bütün sözleşmelerin iki halkın temsilcileri tarafından eşit şartlarla kabul edilip, imzalanmış olduğu gerçeği dikkate alınacaktı (133).

Bununla birlikte tüm evrensel hak ve özgürlükler, federal anayasaya dahil edilecek ve federasyonu oluşturan iki ayrı Cumhuriyet tarafından, federasyonun temel özelliklerini korumak amacı ile ayarlanacaktı. Ancak temel hak ve özgürlüklerin hiçbirisi, üzerinde anlaşmaya varılan iki kesimli federal çözümün temeline ters düşmek veya bozmak için kullanılmayacaktı. Özellikle dolaşım, yerleşim ve mülk edinme hakları, federal anayasaya belirlenecekti (134). Bu hakların uygulanması 1977 Doruk Anlaşması ve yukarıda belirtilen yönlendirici prensiplere uygun olacaktı. Bundan hareketle federasyonu oluşturan cumhuriyetler, bu hak ve özgürlükleri federal anayasaya uygun bir şekilde düzenleyeceklerdi. Fakat federasyonu oluşturan her iki federe devlet arasındaki dolaşım özgürlüğü, anayasal sistemin yürürlüğe girmesinden sonra uygulamaya konacak ve gerekli polis kontrolüne tâbi olacaktı.

Komşu kurucu devletlerdeki yerleşim özgürlüğü ve mülk edinme hakkı, makul moratoryumların uygulanması ve komşu kurucu devlette ikâmet edecek kişilerin sayısı (135) ile ilgili mantıkî tavırların ve edinilecek mülk miktarının saptanması sonucu aşamalı olarak uygulanacaktı.

Buna ilâveten iki halkın barış içinde ve birbirinin endişe, hak ve çıkarlarına karşılıklı saygılı olduğu bir ortamda varlığını sürdürmesini sağlamak için federal anayasada, federasyonun karar üretiminde görüş birliği ile hareket edilmesine azamî önem verilecekti. Ayrıca bu görüş birliği içinde karar almalarını mümkün kılacak bir şekilde belirlenecekti. Esasında üzerinde anlaşmaya varılan durum veya statü ile iki halktan birinin varlığına yönelik herhangi bir tehdit karşısında federasyonun kurucu devletlerinin ilişkilerinin geleceğini ele almak üzere bir anayasal mekanizma kurulacaktı (136).

Görüleceği gibi önerilen anayasada ulusal kimlikleri ve iki toplumun ortaklık statüsünü koruyacak kontroller ve dengeler fazlasıyla mevcuttu. Fakat Rumlar bu önerilerin hiç birini kabul etmediler.

Bunun üzerine Denктаş, New York zirvesi esnasında Genel Sekreter Cuellar'a hazırladığı belgeyi sundu. Buna göre belgede, federasyonun anayasal yönleri belirlenmeye çalışılmıştı. Federasyon yetki ve işlevleri ile federasyonun yapısı, oluşumu ve icraatlarını ele alan bu belgede çeşitli hususlar dile getirilmektedir (137). Bundan hareketle:

1. Federal Hükûmete Verilecek Yetki ve İşlevler:

a) Her iki tarafça federal hükûmete tanınacak yetki ve işlevler:

- Dışişleri (138)
- Federal bütçe ve federal vergilendirme
- Federal Merkez Bankası
- Ticaret ve turizm alanında koordinasyon
- Federal posta ve telekomünikasyon
- Federal havaalanları ve limanlar
- Tabîî kaynakların kullanımında koordinasyon
- Federal halk sağlığı ve federal veteriner hizmetleri
- Ölçü birimleri tespiti ve standardizasyonu
- Federal yargı
- Federal memurların tayini
- Savunma ve Güvenlik

b) Yukarıda "Federal" olarak belirtilen yetkiler ve işlevler ve kurucu cumhuriyetlerin aynı alanlardaki yetki ve işlevlerini suistimal etmeyecek ve geçerliliğini etkilemeyecektir.

c) Geriye kalan yetkiler kurucu cumhuriyetlere ait olacaktır (139).

d) Kurucu cumhuriyetlerin her biri, kendi hükûmetinin yapısına kendisi karar verecektir.

e) Federal yetki ve işlevler, ya federal hükûmet yetkilileri ya da her iki cumhuriyetin koordinesi ile yerine getirilecektir. İki kurucu cumhuriyetteki federal yetki ve işlevlerini federal hükûmet yetkililerince yerine getirilme yöntemi anlaşmaya bağlı bir husus olacaktır. Federal yetki ve işlevlerin yerine getirilmesi, kurucu cumhuriyet yetkililerine de verilebilirdi. İşlevin federal hükûmet yetkililerince yerine getirilmesi gerektiği durumlarda, bu işlev kurucu cumhuriyetlerdeki halka mensup görevlilerce yerine getirilmesi esas olacaktı.

2. Federasyonun Yapısı, Oluşumu ve İşlevi:

Kıbrıs Türk lideri ile Kıbrıs Rum lideri, her biri 1960'ta egemenliği birlikte devralan ve kurucu ortaklar olarak bir toplumu "Kıbrıs Cumhuriyeti'ni" birlikte oluşturan kendi halkı adına,

geçmişin deneyimlerini ve acılarını akılda tutarak ve bunların tekrarlanması güvence altına almaya azimli olarak anayasal açıdan iki toplumlu, toprak açısından ise iki kesimli (bi-zonal) olacak bir federasyon kurulması yönünde çalışmaya istekli olacağını belirtmelidirler (140).

Bundan da anlaşılıyor ki, federasyon, iki eşit ve egemen ortağın yetki paylaşımında anlaşarak, müşterek bir ortaklık kurması anlamına gelmekteydi (Denktaş, 1991:6). Bu ortaklığı kuranların, kendi kesimlerinde egemen olmaları da federal çözümün kavramları arasındaydı. Bu da gösteriyor ki Türkler, Rumlarla yetki paylaşımına gitmek istiyorlardı. Çünkü federasyonu, ancak ikiye bölünmüşlüğü kabul edilen ve Kıbrıs'ı federal bir çatı altında birleştiren formül olarak görüyorlardı (Denktaş, 1991:10).

Halbuki Rum tarafı için önemli olan, ülkenin birlik ve egemenliğinin teminat altına alınması ve devletin bir tek uluslararası kimlik ile görülmesiydi. Dolayısıyla Denktaş'ın öne sürdüğü self-determinasyon konusunda Kıbrıs Türk toplumunun, Zürih Antlaşması'nı kabul etmekle bu hakkını kullanmış olduğunu ve bu yüzden bu konunun kapanmış sayılması gerektiğini savunmaktaydılar (Denktaş, 1991:6).

Aslında Kıbrıs Rum kesiminde, iki toplum arasında herhangi bir federasyonun kurulmasına şiddetle karşı çıkan kuruluşlar da vardı. Bunların başında Kıbrıs Rum kilisesi bulunmaktaydı. Geçmişte Türklere yönelik saldırılarda ve Türkleri tasfiye plânında önemli bir rol almış olan Rum Ortodoks Kilisesi, federal sistemin Rumlar için intihar olacağı görüşündeydi (141). Bu düşüncüyü Rum Kilisesi Başpiskopos Hrisostomos 29 Eylül 1991 tarihinde dile getirmiş ve kurulacak federal bir devletin, Kıbrıs için bir "felaket" (142) olacağını söylemiştir.

Buna karşın KKTC Cumhuriyet Meclisi, 17 Eylül 1991 tarihinde Türk tarafının başlangıçtan beri savunageldiği ve taviz vermesinin söz konusu olmayacağı egemenlik, kendi geleceğini kendisinin serbestçe tayin hakkı, siyasî eşitlik ve bunu simgeleyen tüm anayasal unsurlar, iki kesimlilik ve kurucu ortaklığı simgeleyen iki ayrı halk temelini ve Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisinin hiçbir şekilde sulandırılmayacağı (İsmail, 1998b:233) hususlarını, bir kez daha vurgulama ihtiyacı hissetmişti. Tam bu sırada BM Güvenlik Konseyi, 11 Ekim 1991 tarihli ve 716 (1992) sayılı kararı kabul etmişti. Sözü geçen kararda, Kıbrıs sorununun değişik veçhelerine değinilmiş ve güncelliğine göre bu veçhelerden bazıları öne çıkmıştı. Fakat Kıbrıs'ın gelecekteki yapılanmasına ve kurulacak devletin bünyesine ilişkin ilkeler, hemen hemen her kararda ve aynı ifadelerle kendini bulmuştu. Bundan dolayı 716 (1991) sayılı kararda, yenilik olarak kurulacak iki toplumlu ve iki kesimli federasyonun anayasal amacının Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının refah ve güvenliklerini sağlamaya yönelik olduğu belirtilmişti (SİSAV, 1993:19).

Görüleceği gibi Kıbrıs'ta anayasa ve hukuk düzeni ile ilgili çalışmalar, bir hayli karmaşık ve tarafların uzlaşması oldukça zor bir konuydu. Dolayısıyla tarafları uzlaştırabilmek bahanesi ile dış etkenlerin meseleye müdahil olması zorunlu bir hâl almıştı

(Svoronos, 1988:114). Bu da taraflar üzerinde siyasî baskısının olmasına neden oldu ki, zorla kabul ettirilen bir anayasa ile Kıbrıs'ı yönetmenin hemen hemen imkânsız olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü hukuk kanunları, aslında normatif prensipler (Tunaya, 1966:20; Dâver, 1972:57) olduğu hâlde, aynı zamanda bu gibi durumlarda pozitif hukuk kaidesiydiler. Yani federal Kıbrıs anayasasında felsefe ve ahlâk bilimi (etik), bir başka deyişle moral değerler veya idealler işe karışıyordu. Bu yönü ile federal Kıbrıs'taki anayasa hukuku "olması gerekeni" ve "nasıl olmalıdır" sorusunu cevaplama görevini yüklenmelidir.

Zira bugüne kadar genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde ele alınan anayasa sorununun, belki de en önemli yanı, Kıbrıs Rumları ile Türkleri arasındaki karşılıklı 'şüphe' ve 'güvensizliğin' (Oğuz, 1973:95) olmasıydı.

2.1.2.2. Gali Plânı Esnasında Anayasa Arayışları:

Her şeyden önce bir ülkede siyasî rejiminin başarısı, o ülke vatandaşlarının siyasî ahlâk anlayışına bağlıdır (Tamçelik, 1999:18). Zira bir ülke halkının ve hükûmet edenlerinin siyasî ahlâk anlayışı, esas teşkilât hukukunun gelişmesinde başlıca unsurdur. Sistem kuvvetler arasındaki işbirliği ve bu kuvvetler arasındaki siyasî dengelerin korunması ilkelerine dayanarak işleyebildiğine göre Kıbrıs'taki federal anayasada yapılması düşünülen bütün yeniliklerde, kişisel hak ve özgürlükler en iyi şekilde korunması gerekecektir.

Aslında federal Kıbrıs'a ait anayasasının bu denli önemli olması, adadaki insan ve toplum yaşamı ile en fazla ilgili kanun olmasından kaynaklanıyordu. Öyle ki, kişinin doğumundan, hatta doğum öncesi ana rahmine düşmesinden başlayarak, ölümünden sonraya kadar özel hukuk açısından önemli olan bütün yaşam ilişkileri, bu kanunlar tarafından düzenlenmekteydi (Ertan, 1999:753). Özellikle Kıbrıs'taki toplumsal yaşam açısından bu denli önemli olan bir anayasada, boşluk bulunmaması ve ihtiyaçları karşılamaktan uzak olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde önemli sorunlar doğurması kaçınılmazdı.

Kaldı ki Kıbrıs'taki gibi farklı değer yargıları ve bakış açıları arasında mesafelerin olduğu gibi coğrafyada "yan yana yaşama projesi" etrafında birleşilmesi ve yeni bir siyasal kültür oluşturulması, Kıbrıs'ta hedeflenen kalıcı çözümün temel hedefiydi. Çünkü Ledsky'nin de dediği gibi federatif çözüm, iki toplumu birlikte yaşamaya alıştırmak düşüncesiyle kabul edilmiş bir çözümdü (143). Mademki, Kıbrıs'ta federal birlik isteniyor, mademki bu federal birliği iki federe devlet oluşturacaktı, mademki egemenlik ortaktı, öyleyse niye her iki devlet kendi toprakları üzerinde egemen olmasın? Egemenlik hakkı toplumlar arasında bölüşülmediği takdirde, bir gün Rumlar veya Türkler, "karşı taraftaki egemenliğe de ortağız" (Türkay, 1992:3) diyerek mütecaviz bir duruma girerle miydi?

Özellikle Zürih ve Londra Anlaşmaları çerçevesinde kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, Türkler, eşit siyasal hakka sahiptirler ve cumhuriyetin iki eşit ve ortak

biriminden biriydiler (Deliceirmek, 1993:240). Ayrıca ayrı seçim yaparak, self-determinasyon hakkını açıkça ve dünya huzurunda da kullanmışlardı. Bundan hareketle yeni kurulacak bir cumhuriyette, ada Türklerinin, otomatik olarak eşit egemenlik hakkına sahip bulunması doğal değil miydi? Gerçi o zaman her iki toplum, iç içe ve karışık yaşadıklarından, egemenliğe bir sınır çekmek olasılığı yoktu. Ama şimdiki zamanda böyle bir durum yoktu.

Bu kapsamda Gali Fikirler Dizisi, Kıbrıs Türk halkını, güçlü Rum halkının hâkimiyetine sokacak mekanizma ve ilkelerden kaçınacak bir rejim kurmak zorundaydı. Çünkü tek bir milletin hâkimiyeti altındaki devletlerde egemen güç, merkezî hükûmetti. Birden fazla kurucu etnik toplumun oluşturduğu federasyonlarda ise merkezî hükûmet, kendisine kurucular tarafından verilen yetki oranında egemendi ve arta kalan yetkiler ise kurucu ortaklara aitti (Olgun, 1993:7). Bu nedenle tek milletli devletlerde egemenlik tek ve bölünmez iken, birden fazla etnik ortağa dayalı federasyonlarda egemenlik tasarruf itibarıyla bölünmüştü. Halbuki Gali yukarıdaki farkı gözeterek iki bölge ve iki toplumlu denilen bu federasyonu, tek milletli gibi kabul edip federal merkeze tek ve bölünmez bir egemenlik olgusu vermeyi kararlaştırmıştı.

Aslında toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında, yukarıda adı geçen konular üzerinde derinlemesine tartışmalar olmuştu. Özellikle anayasal konulardaki düzenlemeler ve tâbi olacağı kriterler, taraflar arasında ciddi bir tartışma konusuydu. Kıbrıslı Türklere göre federasyon, bir birine eşit ve self-determinasyon hakkına sahip olan ve bu hakkı, özgür iradelerini referandumlarla yansıtan haklar arasında kurulduğunu belirtirken (Necatigil, 1998:376), federal devletin egemenliği, iki ayrı halkın kendi devlet aygıtı içinde sahip oldukları egemenlikten türetilmesi yönündeydi. Bundan hareketle biri kuzeyde ve diğeri güneyde olmak üzere iki ayrı coğrafik düzende ve siyasal olarak eşit Türk ve Rum toplumlarından oluşan iki toplumlu bir yapı içerisinde inşa edilecek federal bir cumhuriyet kurmak istiyorlardı.

Kıbrıslı Rumlara göre ise etkili bir yapının yeterli olabilmesi için devletin kurumlarına güven ve sadakat duyulması ile mümkündü. Bu yüzden federal cumhuriyetin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağlantısızlığını temin edilmesi gerekirdi (Necatigil, 1998:376). Böylece Rumlara göre cumhuriyet, federasyon şeklinde organize edilmiş olacaktı. Tabii ki bu organize oluş, tek ve bölünmez egemenliğin üzerine inşa edilecekti. Kaldı ki bu görüş, BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından da savunuluyordu. Fakat işin ilginç yanı, bölünemeyecek şeylerin paylaşılması da söz konusu değildi. Bölünemeyen olgular, ancak “ortak” kullanılabilirlerdi. Dolayısıyla bunların paylaşılmaları mümkün olamazdı. Bundan hareketle, bir olgu “ortak kullanıldığı” zaman onun mülkiyeti size ait değildi. Mesela, birden fazla hisseye bölünmüş bir arazi düşünüldüğünde, diğer hisse sahibinin onayı olmadan, en ufak bir tasarrufun yapılması mümkün değildi.

Bu nedenledir ki, miras davalarının barışçıl çözümü, herkesin payına düşeni alarak, dilediği gibi kullanmakta özgür olmasıydı. Herkesin payına düşen belli olduktan sonra yani miras “bölüşülüp paylaşıldıktan” sonra, dileyen gönüllü olarak diğer mirasçılarla ortaklıklar kurabilir ve ortaklık haklarını ayrıntılı olarak bir sözleşme üzerine de aktarabilirdi. Ama ortaklığa koyduğu pay, kendi mülkünde olan paydı. Bir başkasının payı değildi. Ortaklık sona erdiği anda da herkes koyduğu payı alarak çekilebilirlerdi. Bundan hareketle günlük yaşamdaki bu genel doğruları, Kıbrıs meselesine uyarlanabildiği takdirde bu sorun çözülebilirdi. Halbuki BM Genel Sekreteri Cuellar raporunda ilk kez egemenlik hakkından söz ederken “egemenliğin paylaşılacağını, ancak bölünemeyeceğini” (144) söylemişti.

Peki, bir olgu bölünmeden nasıl paylaşılabilirdi. Bölmeden, bölüşme olamayacağına göre, Genel Sekreter Cuellar’ın paylaşımından söz etmesi, “ortak kullanımdan” (Deliceirmak, 1993:143) bahsediyor olmasındandı. Bunun anlamı, Kıbrıslı Türklerin egemenlik hakkının olmaması, daha açık bir deyişle “egemenliğin bulunmaması” demekti. Bunun diğer bir anlamı ise Rumlarla Türklerin, ayrı ayrı onayı olmadan tek bir adım atma olanağı bile olmaması demekti.

Oysa egemenlik, bir halkın kendi geleceği konusunda özgürce karar vermesi, kendi sınırları içinde kendi kendini dilediği gibi yönetmesi ve kendi toprakları üzerinde mutlak hakim olmasından başka bir şey değildi. Bu anlamda egemenliğin, “bölünmeden ortak kullanılması” demek, egemenliğin her iki toplumda olması demekti. Bu nedenledir ki, Cuellar’ın ilk kez “egemenliğin paylaşılmasından” söz etmiş olması olumlu olmakla birlikte, “bölmeden paylaşmak” formülü, Türklerin istediği bir şey değildi. Onlara göre doğru olan, “egemenliğin bölüşülerek” paylaşılmasıydı. Fakat işin ilginç yanı, federal bir anlaşmada herkesin egemenliği, hâlen mevcut olan iki egemen devletin, kendi egemenliklerinden vermeyi kabul edecekleri yetkilerden oluşacak olmasıydı. Yani federal devletin egemenliği, kurucu ortak olan iki devletin egemenliğinden kaynaklanacaktı. Bu anlayışa göre herhangi bir anlaşmazlık anında, ortaklık için devredilen egemenlik hakları tekrar geri alınabilecekti.

Oysa Rum tarafı, “egemenlik tektir ve bölünmez” demek suretiyle, kendi hâkimiyetinde bulunan “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin” meşru olarak yaşadığını, tüm adada bu “devletin” egemen olduğunu, bu “egemen devletin” uygun gördüğü bir idarî federasyonu yapabileceğini, iki bölgenin ayrı egemenliğinin söz konusu olamayacağını ve merkezî devletin tüm ada üzerinde söz sahibi olacağını söylüyordu.

Halbuki Cuellar, “paylaşılan ama bölünmeyen egemenlik” (145) formülü ile orta bir yol bulduğunu sanıyordu. Ama bu formülün özünde, Kıbrıs Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliğinin inkârı demek olduğu ve bunun, federasyonlardan çok, üniter devletler için geçerli olduğu açıktı. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklere göre adada federasyona gidilecekse, self-determinasyon hakkına sahip her devletin egemen gücüyle gidecekti.

Bunun üzerine Butros Gali, 3 Nisan 1992 tarihinde ilk raporunu hazırlayıp ilgili taraflara “Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması” adı altında sundu.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, Kıbrıs Anlaşması’nın tek uluslararası kimliğe sahip, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü korunan, Genel Sekreter’in 3 Nisan 1992 (S/23780) tarihli raporunun 11. paragrafında tarifi yapıldığı şekilde siyasî eşitliğe sahip, iki toplumlu ve iki kesimli federal anayasaya dayalı bir Kıbrıs devleti olmasını ve bu devletin kısmen veya tamamen bir başka ülke ile birleşmesini veya ayrılma ve bölünmesini yasaklamasını güvence altına almıştı (146). Bundan hareketle Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylandıktan ve geçiş dönemi ile ilgili düzenlemelerin yerine getirilmesinden sonra yeni bir ortaklıkla ve anayasal bakımdan iki toplum ve toprak bakımından da iki bölgeyi olan federal tabanlı iki toplum ilişkilerini düzenleyecek ve yeni bir anayasayla bir bütünün tamamlayacaktı (147).

Aslında bu sürecin iyi işleyebilmesi için de federal anayasa, hem federal yasaların hem de yürütmenin icra faaliyetlerini incelemek ve federe devletlerin yasama, yürütme ve yargı gücüne ait faaliyetlerin anayasaya uygun olup olmadığını belirlemek için etkin bir denetim mekanizması oluşturacaktı (148). Kaldı ki bu düzeninin, Garanti Antlaşması’yla sağlanmasına karar verilmişti. Çünkü Garanti Antlaşması, federal cumhuriyetin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlayacak ve Kıbrıs Rum ile Türk federe devletlerinin güvenliğini temin ederek toplumlardan birinin federal cumhuriyetin anayasal düzenini tek taraflı olarak değiştirmesine karşı koruyacaktı (149). Bu da federal anayasanın, sadece her iki federe devletin onayı ile değiştirilebilmesine imkân tanıyordu (150). Bununla birlikte kurulan yeni rejim, korunabilmesi için her iki federe devlette yürürlükte olan hükümler, yönetmelikler, tüzükler, sözleşmeler ve kanunlar, Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması’na ve federal anayasaya uygun olduğu sürece yürürlükte kalması kararlaştırılmıştı (151). Ayrıca her toplum, kendi federe devlet anayasası ve seçim kanununu, Federal Anayasaya ve Seçim Kanunu’na uygun olarak hazırlayacak ve kendi federe devlet yönetimini buna göre düzenleyecekti. Ayrıca federal devlet anayasasının oluşturulması ve federe devlet yönetiminin yeni esaslara göre düzenlenmesi Federal Cumhuriyetin kurulmasıyla eş zamanlı olacaktı (152). Bundan hareketle federal anayasanın yürürlüğe giriş tarihi anayasada belirtilecek ve bu tarih, Federal Cumhuriyetin kurulduğu tarih olarak kutlanacaktı (153).

Bütün bunların ışığında Fikirler Dizisi’nde federal anayasada bulunması gerekecek iki kesimlilik, şu şekilde yansımıştı. Her bir federe devlet, bölgesinde açık bir nüfus ve mal mülkiyeti çoğunluğuna sahip olması garanti edilecek ve ancak bu toplum tarafından yönetilecekti. İki kesimliliğin yansıdığı bir başka gerçek de federal hükûmet, federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarına el uzatamayacağıydı (154). Ayrıca federal cumhuriyet, laik olacak ve dinî fonksiyona sahip kişilerin federal hükûmet veya federe devletlerde siyasî bir görev almak üzere seçilmesi veya tayini yasaklanacaktı (155).

Bunun haricinde federal cumhuriyet, kendi bayrağına sahip olacağı gibi bu bayrak (156), diğer tüm bayrakların dışında federal binalarda ve federal yerlerde dalgalandırılırken, buna ilâveten her federe devlet, kendi bayrağına da sahip olabilecekti. Fakat planda en tartışmalı konu, federal anayasanın “egemenlik ilkesinin” ne manaya geldiği ve nasıl yorumlanması gerektiği üzerindiydi. Özellikle BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından her iki toplum liderine sunulan planda, “egemenliğin bölünmez” (157) olduğu da ifade edilerek, Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliği, Rum görüşleri doğrultusunda reddediliyordu.

Türk tarafı ise federasyonun iki ayrı egemen halktan oluşmasını ve her halk federal çatı altında egemenliğini korurken, federal devletin egemenliğinin eşit şekilde paylaşmasını öngörüyordu. Böylece iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları arasından anayasal kişiliğini korumuş olacaktı.

Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, aslında yeni bir ortaklık devletinin kurulmasını teklif ediyorlardı. Tek uluslararası kimliğe sahip yeni ortaklık devletinde, KKTC ve GKRY, birer egemen kurucu devlet olacaktı. Böylece iki egemen devletin, ortaklığını devamını tehdit eden bir gelişmenin ortaya çıkması hâlinde, birbirlerinden ayrılma hakkı bulunacaktı. Ortak devletler, kamu düzeni, vatandaşlık, güvenlik, adalet gibi konularda egemen yetkilerini sürdürecekti. Bu devletler, üçüncü ülkelerle, ayrı ekonomik, kültürel ve siyasî ilişkiler kurabilecekti. Ayrı bir anayasaya ihtiyacı olmayan ortaklık devletinin egemenliği ve yetkileri, ortak devletlerden kaynaklanacaktı (158). Özellikle ortak devlet hükûmeti, kendi anayasasında belirtilen yetkisini egemence kullanabilecekti. Ortaklık devletleri, eşit statüde ve temel anayasanın koyduğu sınırlar içerisinde ve anayasanın ortak devlet hükûmetine vermediği yetkileri kendi tasarrufunda bulundurabilecekti. Ayrıca ortaklık devletleri, birbirleriyle ve ortak devlet ile işbirliği anlaşmaları imzalayabilecekti. Birbirlerinin yetkilerine ve işlevlerine müdahale edemeyecek olan ortak devlet ile ortaklık devletlerinin temel anayasaya aykırı düşen herhangi bir yasası geçersiz sayacaklarını taahhüt etmiş olacaktı.

Bundan da anlaşılıyor ki egemenlik, Fikirler Dizisi’nde ifade edildiği gibi adadaki iki toplumdan kaynaklanmaktaydı. Fakat Gali plânında, federal yönetim anlayışı benimsenmişti. Dolayısıyla ortaklık kuran devletlere, Türk tarafının talep ettiği gibi, iki tarafın eşit ve karşılıklı olarak kabul gören, uluslararası anlamda tanınan ve self-determinasyon hakkını içeren egemenlik verilmemekteydi.

Aslında teklif edilen anayasal düzene göre egemenlik yetkisi, Kıbrıs’ın temel anayasasından kaynaklanmaktaydı ve ortak devlet ile ortaklık devletleri, temel anayasanın çizdiği sınırlar ve bu anayasadan aldıkları yetki ve işlemler çerçevesinde, kendi bölgelerinde, egemence hareket edebilmekteydiler. Yani ortaklık devletleri, ancak ortak devletin yetkisi dışındaki alanlarda “egemence” yetkilendirilmekteydiler. Bu durumda, egemenlik, Türk tezinin aksine, ortaklık devletlerinden federal devlete devredilmemekteydi. Dolayısıyla Gali plânında

öngörülen egemenlik, yalnızca federe devlet içindeki yürütmenin özerkliği olarak nitelendirilebilirdi.

Ayrıca planda, iki egemen devletin birlikteliği değil, iki coğrafi özerk parçanın birleşmesi ve bu iki federe devletin, temel anayasadan egemen yetkiler alması istenilmekteydi. Diğer taraftan egemence kullanılacak yetkiler, planda ifade edildiği gibi sınırlandırılmaktaydılar. Örneğin, federe devletler, anayasa hükümlerine aykırı, herhangi bir yasal düzenlemeye gidemeyeceklerdi. Diğer bir ifadeyle, federe devletlerin anayasalarındaki maddeler, temel anayasa ile uyumlu olmak zorundaydılar. Böylece coğrafi temele göre ayrılan federe devletlerin, zaman içerisinde aleyhlerine gelişebilecek bir oluşuma karşı, kendilerini korumak amacıyla, temel anayasayı, tek başına düzenlemeye gitmeleri mümkün olamayacaktı. Bu aşamada, federe devletler, temel anayasada değişikliğe gitmek zorundaydı ve anayasal değişiklik, her iki federe devlette yapılacak referandumla gerçekleştirilecekti. Bu nedenle, tarafların birbirine aleyhine anayasa değişikliğine gitmemesi bir yandan da olumlu bir gelişme olarak görülmekteydi. Fakat Türk tarafına göre egemenlik konusundaki tutumuyla Gali, kendisinin pek federasyondan yana olmadığını ve aslında Rum tezini desteklediğini belirtir birtakım ipuçları vermektedir. Aslında Türklerin bu konudaki dayanağı, egemenlik konusuna ilişkin olarak Gali, raporda kullanılan deyim veya buna yüklenen anlamdı.

Fikirler Dizisi'ne ilk bakışta olumlu yanıyla bakılacak olursa, Türkler açısından "eşitlik ilkesi" vardı. Dolayısıyla egemenlik, yalnız Kıbrıs Rum toplumunda değil, aynı zamanda Türk toplumunda da vardı. Ama bu egemenliğe erişildikten sonraki kurulacak olan federasyonun egemenliği noktasında bir egemenlik tanınıyordu. Ancak o noktaya erişilirken, ne olacağına dair henüz bir ipucu yoktu. Oysa Kıbrıslı Türklerin elde etmeye çalıştığı şey, bütün federasyonlarda olduğu gibi bu egemenliğin oluşmasında da iki egemen birimin birleşmesi söz konusuydu. Ona dair BM, henüz bir ışık yakmış değildi. Aslında bu belirsizlik, Kıbrıslı Türklerin istekleriyle daha da belirginleşiyordu. Acaba bu deneyim de yürümezse, sonrasında ne olacaktı? Yoksa Kıbrıslı Türkler, egemenlik sahibi birimlerden biri olarak kendilerini tekrar bağımsız mı hissedeceklerdi? Aslında bu endişe, Rumların düşüncesinde her zaman vardı. Dolayısıyla onlara göre yeni kurulacak devlette, egemenliklerin birleşmesi söz konusu olmalıydı. Yoksa federe devlet kurulduktan sonra egemenlik her "iki toplumdadır" (159) demek olmazdı. Sırf bu yüzden Kıbrıslı Türkler tarafından önerilen bütün formüller, BM yetkililerince karşı çıkılmıştı. Yani Kıbrıs'taki iki devletin her biri, İsviçre'deki kantonlar kadar bile egemen olamayacaktı.

Bundan da anlaşılıyor ki, Denktaş, BM'nin 750 sayılı kararında yer alan temel ilkelerin dışında öne sürdüğü şartların başlıcalarını "egemenlik", "eşitlik", "anayasa", "yönetim şekli" ve "İsviçre modeli çözüm" olarak sıralamıştı. Hatta Denktaş, Türk tarafınca çok önemli görülen İsviçre kantonal sistemi üzerinde neden ısrarlı olduklarını açıklamıştı. Çünkü Kıbrıs'ta kalıcı bir barış için iki topluluk ve iki kesimlilik ilkelerinin yeterli olmayacağını vurgulayan Denktaş,

“ileride papazın biri çıkıp da yine bize saldırırsa, Türk ordusu daha rahat müdahale edebilsin diye İsviçre örneğinde olduğu gibi kantonal egemenlik sistemi istiyoruz” (160) demişti. Yine Denктаş’a göre:

“Mademki Rumlar bu sefer bazı şeyleri kabul eder gözüküyorlardı. O hâlde ileride bir kez daha yaptıkları anlaşmayı yırtıp atmalarını önlemek için federal anayasada bir taahhütte bulunsunlar diyordu. Yani onun istediği İsviçre’de olduğu gibi, kantonal bir egemenlik kavramı, Kıbrıs’ta da federe devlet egemenliği şeklinde yer almasıydı. Çünkü ileride bir papaz, “bu anayasa geçersizdir” deyip saldırıya başladığında, dünya bunu bir iç darbe olarak kabul etmesin. Bilsin ki Rum tarafı, Türk tarafının egemenliğine saldırıyor ve Rumlar, Türkiye Kıbrıslı Türkleri korumaya geldiğinde “memleketim işgal ediliyor” diye bağırmasınlar. Bu yüzden dünya bilsin ki, Türkiye işgale değil, Türk egemenliğini korumaya geldi” (161) anlayışı içindeydi.

Böylece Türkler “biz federasyonu bağımsız bir parçasıyız” (162) diye ayrılabilirler, kimse de onları kurulmuş bir devleti, parçalayıcı unsur olarak gösteremeyeceklerdi. Dolayısıyla Rumlar, uluslararası forumlarda bütün Kıbrıs’ın hükûmeti sıfatını taşıyamayacaklardı. Bunda hareketle Türk tarafı federal devletin kuruluşunda egemen (Soysal, 1992:34) olduğunu ve gerçek bir federasyon tanımına uygun olarak bunu her vesile ile vurgulaması beklenmekteydi. Çünkü Türklere göre federalizmin kökeninde, sosyal kaynaşma vardı (Denктаş, 1996:60). Dolayısıyla Gobi’nin de dediği gibi sosyal açıdan kaynaşamayan grupların (Denктаş, 1996:60), federal bir çatı altında birleşmeleri de mümkün değildi.

Her ne kadar da Fikirler Dizisi’nde, federal anayasayla ilgili olarak “egemenlik iki toplumdaki kaynaklanır ve iki toplum da eşittir; biri azınlık biri çoğunluk değildir” (163) deniyorsa da bunlar birer anayasal hak olarak kalması kuvvetle muhtemeldi. Çünkü Gali’nin tavır ve konuşmalarından anlaşıldığına göre Kıbrıs’taki Türk talepleri ne kadar meşru olursa olsun, federal devletin “parçalanmasına” (Theophylactou, 1995:42; Bölükbaşı, 2001:335) yol açacak şekilde ve suiistimal edilebilecek “aşırı” (164) haklara sahip olmamaları gerekiyordu. Bundan hareketle Kıbrıs’ta federasyon veya konfederasyon formülüne dayalı herhangi bir çözümün bulunması oldukça zordur. Çünkü her iki toplumun bir birine karşı ‘psikolojik’ (Gobi, 1993:76; Stephen, 1997:98) olarak duyduğu herhangi bir yakınlık yoktur (165).

Aslında Kıbrıslı Rumların pek çoğunda Türklere karşı ‘antipati’ ve ‘küçümseme’ (166) duyguları vardı. Rumlardaki bu antipati ve küçümsemenin nedeni, esasında Kıbrıs’taki toplumlararası çatışmanın derinliklerinde yatmaktaydı.

Bundan hareketle Rumlar, Gali Fikirler Dizisi’ni, toplumların kendi sınırları içinde tam egemen olacağı gevşek (Omestad, 1997:42) bir federasyon temeline dayandığını iddia ediyorlardı. Bu çözüm plânında merkezî hükûmetteki egemenliğin eşit olarak bölüneceğini ve

buna dayalı olarak savunma, dışişleri, gümrük ve para politikalarında (Özçelik, 2001:29) merkezî hükûmetin ortak karar alma yetkisi altında olacağını ileri sürüyorlardı.

Bu yüzden Rumlara göre Kıbrıs'taki iki halka ve iki devlete dayalı (167) yeni bir devlet kurulması mümkün değildi. Halbuki Kıbrıslı Türkler, başından beri siyasal eşitliği ve iki eşit devlet modelini istiyorlardı (Kramer, 1997:22). Bundan hareketle merkezî hükûmetin yapısı altında güvenlik, dış politika ve ekonomik kararlar müşterek (Özçelik, 2001:30) olarak alınacak ve hayata öylece geçirilecekti. Bunun dışındaki kararlar, federe devletlerce alınacaktı. Bu yüzden Gobi'nin de dediği gibi federal devlet, iki ayrı cumhuriyetten oluşmalı ve her bir cumhuriyet, uluslararası kamuoyunda tanınmalıydı (Gobi, 1993:85; Moran, 1998:79). Gerçi tanınma, devletlerin siyasî iradesine (İsmail, 1998a:225) kalmış bir konuydu. Halbuki Fikirler Dizisi'nde tanınma, federe devletlere değil, federal devlete (Theophanous, 1996:216; Dodd, 1998:48) yönelik hukukî bir süreç olarak ortaya çıkmıştı.

Görüldüğü gibi Kıbrıs'ta BM'nin izlediği yönetimle ve mevcut BM kararları çerçevesinde getirilmeye çalışılan federal bir uzlaşmayla sorunun çözülmesi oldukça zordu. Türk tarafına göre sorunun en doğru çözümü, Türklerin toprak vermesi karşılığında KKTC'nin tanınması ve iki devletin konfederasyonel bir yapı oluşturulmasıydı (İsmail, 1998a:295). Aksi takdirde Gali, Fikirler Dizisi'nde öngörülen biçimde federal anayasasının Kıbrıs'ta yürümeyeceği açıktı.

Aslında siyasî eşitlik ilkesine 750 ve 774 sayılı kararlarda da değinilmekteydi. Kalıcı ve adil bir siyasî çözüm şeklinin henüz ufukta görünmemesine rağmen Fikirler Dizisi, Kıbrıs'ta Türk toplumunun azınlık durumuna düşürülmesini veya azınlık muamelesine tâbi tutulmasını engelleyen hükümler içerdiği gibi, Türk toplumunun Rum toplumu ile eşitliği ilkesini de kabul etmişti. Zaten bu hususlar Güvenlik Konseyi kararları ile de teyit edilmişti. Fakat iki toplumun siyasî eşitliği teminat altında olsa da siyasî eşitlik kavramı, federal devletin her dalında ve idaresine eşit sayıda (SİSAV, 1993:1) katılma anlamına gelmiyordu. Bu eşitlik, 5. maddede de belirtildiği gibi, iki toplumun federal hükûmetin bütün organlarına ve kararlarına etkin biçimde iştiraki, federal hükûmetin toplumlardan biri aleyhine herhangi bir tedbir alamayacak şekilde kuvvetlendirilmemesini sağlayacak tedbirlerin öngörülmesi ve iki federe devletin eşitliği ve onlara aynı hak ve görevlerin verilmesi suretiyle gerçekleştirilecekti (SİSAV, 1993:1-2). Zaten Federal Cumhuriyet, siyasî açıdan eşit iki federe devletin oluşturduğu bir ülke olacaktı (Madde:10).

Bunun yanı sıra her bir federe devletin, federasyonun egemenliği ile sınırlandırılmadığı müddetçe egemen olması da kararlaştırılmıştı (SİSAV, 1993:3). Bunun sonucu olarak egemenliğini siyasî açıdan eşit iki hukukî kişilikten olan, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyetin kurulması söz konusuydu. Diğer bir deyişle, eşit iki federe devletten her biri, kendi iradeleri ile egemenlik haklarından bir bölümünü federal hükûmete aktarmış olacaktı. Bu yönü ile idarî sınırla egemenlik sınırı arasında ve idarî bakımdan eşit

birimlerde oluşan bir federasyonla, egemen bir birim olarak eşit devletlerden oluşan federasyonlar arasında ciddi bir fark vardı.

Birincisinde üniter merkezli devlet, yeniden idarî bir yapılanmayla, yukarıdan aşağıya doğru kendi içinde idarî bölgeler oluştururken, oluşturduğu bu idarî bölgelere bazı yetkiler vermektedir. Yani idarî yönden üniter devletten, federatif yapılı bir devlete geçiş söz konusuydu. Dilediği zaman bu yetkilerin alanını daraltır, genişletir veya tümünden iptal edip yeniden üniter bir sisteme geçebilirdi. İkincisinde ise federal devlet, egemen ve eşit devletlerden meydana gelmekte ve yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru oluşmaktaydı. Bir anlaşmazlık anında egemen devletler merkeze devrettikleri yetkilerini geri alabilmekte ve eski bağımsız statüsüne dönebilmektedirler. Çünkü merkezî devlet zayıftır ve belirleyici değildir. Bundan hareketle egemenliğe dayanmayan hak, hak değildir (Denker, 2001:17). Zaten bu durum, bilimsel ve siyasal gerçeğe de pek uygun düşmezdi.

Kaldı ki planda, yan çizilen noktalardan birisi de siyasal eşitlikti. Aslında siyasal eşitliği, Gali'nin son raporunda ayrıntılı bir biçimde tanımlar gözüktüyorsa da bu tanımlayışta Türk tarafının önem verdiği bir iki nokta yoktu. Siyasal eşitlik elbet ki sayısal eşitlik manasına gelmiyordu. Ama bu, çeşitli yollardan sağlanabilecek bir şeydi. Bir kere yeni federal anayasa düzenlemesinin her iki toplumun serbest iradesi ile kabul edilmesi gerekecekti. Her iki toplum bütün organlara ve federal devletin bütün kararlarına katılacaklardı ve herhangi bir karardan bir tarafın mağdur olmaması ve çıkarlarının zarar görmemesi için gerekli birtakım önlemler alınacaktı. Ama Türkler için siyasal eşitliğin temel noktalarından biri olan “dönüşümlü başkanlık” (Soysal, 1992:35) konusuna girilmiyor ve bu sorun, çözülmemiş bir hâlde ortada duruyordu. Özellikle Cumhurbaşkanlığının dönüşümlü olması ve rotasyonla yerine getirilişi, eşitliğin zuhuru açısından önemli bir göstergeydi. Aslında başka türlü çözümleri düşünülebilirse de önemli olan, bunun, Türkler için bir gösterge hâline gelmiş olmasıydı. Zaten Türk tarafına göre eğer bir toplum, Cumhurbaşkanlığı makamı dönüşümlü değilse, yani öbür toplum karşı taraftan herhangi birini devlet başkanı olarak bir süre için dahi görmeye tahammül edemeyecekse, böyle bir ortaklığın ayakta durması, sağlam bir psikolojik temele dayanmıyor demektir. Fakat Rumlar, henüz bunu anlamış değillerdi.

Hatta Gali'nin düşündürücü bir başka tutumu da Türk toplumunun özellikle hassas olduğu anayasal konulardaki kayıtsızlığıydı. Genel Sekreter, Denktaş'ın egemenlik, geçici hükûmet ve federal yürütme gibi başlıklarda ortaya koyduğu görüşlere, “soğuk” (Kepoğlu, 1995:60) bir karşılık vermekte ve kendisine Fikirler Dizisi'nde gözettiğini söylediği hassas dengeyi bozacak pozisyonlar öne sürmemesini öğütlemekteydi. Bir başka deyişle Gali, Türkler açısından en hayatî konularda, “bunlar üzerinde direnmeyin” (Kepoğlu, 1995:60) mesajını vermektedir. Halbuki Birleşmiş Milletlerce, Kıbrıs için kabul edilen temel ilkelerin bir gereği olan “iki toplumun eşitliği” (168) prensibi uygulaması şarttı. Çünkü federal Kıbrıs

cumhuriyeti anayasasının başlangıç bölümünde, “insan hak ve özgürlüklerini, sosyal adaleti, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletini” (169) gerçekleştirmek, başka türlü olmayacaktı.

Aslında bugünkü siyasal konjonktür, sorunun adada iki ayrı bağımsız devletin tescili bazında çözümlenmesine müsait görünmüyordu. Özellikle Türk tarafının, koşullar tam olgunlaşmadan böyle bir tutumla ortaya çıkması, uyuşmazlıkla suçlanmasına ve yalnızlığa itilmesine yol açabilirdi. Dolayısıyla ister istemez, yeni bir “modus vivendi” (geçici anlaşmalar) (SİSAV, 1993:39) kaçınılmazdı. Bu yüzden Türk tarafı bu “modus vivendi’nin” içeriğini, gevşek bir “konfederasyon”, hatta mümkün olabilirse bunun da ötesine giderek, mesela Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan “Bağımsız Devletler Topluluğu” gibi bir düzenleme istiyordu. Böyle bir düzenlemenin de adı önemli değildi. Aksine adını koymak, bu aşamada ürkütücü olabilirdi. Yani üzerinde ağırlıklı olarak durulması gereken husus, yeni düzenlemenin içeriğinin yukarıda belirlenen amaca uygun olmasının sağlanmasıydı.

Bundan hareketle Kıbrıs sorununun anayasal boyutuyla kesin bir çözüme bağlanmadığı bir sırada, federe devletlerin yüzölçümü hakkında herhangi bir görüş belirtmek Türk tarafınca hatalı olurdu. Kuşkusuzdur ki, Türklerin belirttiği hususları teminat altına alacak anayasal düzenlemeler ile buna paralel olarak Rumların isteği olan göçmenlerin çoğunun Rum yönetimi altında evlerine dönmelerini (170) mümkün kılacak şekilde yapılacak coğrafi düzenlemeler, varılacak çözümü daha az acılı hâle getirecek ve aynı zamanda yaşamasını da temin edebilecektir (171). Bunun üzerine 15 Temmuz 1992 tarihinde başlayan ikinci tur görüşmelerinde iki toplumlu ve iki kesimli federal bir devletin kurulması için Kıbrıs Türklerinin ‘egemenlik bölgesinin daraltılması’ (172) ve federal anayasa, eşit yetkilere sahip iki toplumlu bir federal yapıya (173) dönüşülmesi tasarlanmıştı.

Ayrıca Gali, Fikirler Dizisi’ne dayanan bu formül çerçevesinde herhangi bir ilerleme sağlanması durumunda Vasiliu ve Denktaş’ı ortak görüşmeye çağıracağını ve yapılacak görüşmelerde, anayasal konuların (Deliceirmak, 1997:69) ele alınacağını belirtiyordu. Buna ilâveten her şeyin yolunda gitmesi hâlinde, bu formülün detaylarını incelemek amacıyla, 8 Ağustos’da, BM merkezinde komiteler oluşturulacağını ve aksilikler olmaması hâlinde bu komiteler, 1993 yılı Şubat (174) ayında görevlerini bitireceklerini ifade ediyordu.

Buna karşın Rumlar, her şeyin Gali ve ABD’nin hazırladıkları plana uygun gitmesi durumunda, yasal Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yerini, geçici federal hükûmetin devralacağını, böyle bir gelişmenin Kıbrıs Cumhuriyeti için büyük bir tehlike oluşturacağını iddia ediyorlardı. Böyle bir durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tanınmış bir devlet olmayacağını ve Denktaş’ın da bundan yararlanacağını öne sürerken, Denktaş’ın rahatlıkla sorun yaratarak, bu devletten kolayca ayrılabilceği iddiasına yer veriyorlardı (175).

Bundan da anlaşılıyor ki, Rumlar, Türklerle yönetim erkini eşit olarak paylaşma arzusunda değillerdi. Aslında Rumların, bu tutumlarını ısrarla sürdürmeleri uluslararası platformlardaki diğer ülkeleri, Türkiye aleyhine kışkırtmasından kaynaklanıyordu (176). Pek

tabii ki bunun etkileri New York'ta da görülmüştü. Özellikle New York'taki görüşmelerde, Denктаş'ın toprak konusu ile anayasa konusunun aynı anda görüşülmesi yönündeki ısrarı (177), günlerce süren pazarlıklardan sonra kısmi (178) de olsa kabul edilmişti. Aslında Türklerin bu konudaki amacı farklıydı. Çünkü Türk tarafı, zaten gereken fedakârlığı göstererek Rumlardan ne geldiğini veya ne geleceğini bilmeden toprak tavizinde bulunduğunu, dolayısıyla karşılığında kendi güvenliği için istenilen şeylerin anayasada yer alması gerektiğine inanıyordu (179). Fakat Türklere göre Rumlar toprak tavizini aldıktan sonra "Türklerin anayasada hiçbir istediğinizi kabul etmeyiz" (180) deseler ne olacaktı bu belli değildi.

Özellikle anayasal konularda, Türk tarafının öne sürdüğü ilkelerden geri adım atılmasının, adanın uzun vadede Rum yönetimi altına bırakılması (181) anlamına geldiğini belirten Türkler, toprak tavizi konusunda daha ileri gitmeyeceklerini dile getiriliyordu. Halbuki Kıbrıs görüşmelerinde temel amaç, eşit yetki ve egaliter kaynak paylaşımına bağlı olarak sürdürülebilir bir federal anayasa düzeni kurmaktır.

Bu yüzden Gali, anayasa konusunda uzlaşmacı formüller düşündüğünü ve bu formülleri bir 'paket anlaşması' (182) hâline getirmeyi amaçladığını ifade ediyordu. Fakat daha sonra Gali'nin hazırladığı raporda bu formüllere pek yer verilmediği görüldü. Çünkü Genel Sekreter, Denктаş'ın anayasa konusunda öne sürdüğü önerilerin hiç birini kayda değer olmadığını ifade ediyordu. Denктаş'ın kayda değer olmayan önerileri ayrı egemenlik, federal hükûmetle eşit temsiliyet, kararların alınmasında oybirliği ve dönüşümlü başkanlık (183). Halbuki Genel Sekreter, bunların hiç birine değinmemişti. Ama yine de Gali, "Geçici Düzenlemelere" ait hükümlerin yürürlüğe girmesini müteakip bunların tamamlanacağını belirtmişti. Bunun sonunda ortaya yeni bir ortaklık çıkacaktı. Bu ortaklığa göre anayasal açıdan iki toplumlu ve toprak açısından da iki kesimli bir federasyon çerçevesinde yeni bir Kıbrıs Anayasası (SİSAV, 1993:1) vücut bulacaktı.

Ayrıca sözü edilen federal anayasa, her iki toplum arasında ayrı ayrı yapılacak referandumlarla (Madde:9) kabul edildikten sonra yürürlüğe girmesi de kararlaştırılmıştı (SİSAV, 1993:2). Bu yönü ile federal anayasa, her toplumun kişiliğini, bütünlüğünü ve güvenliği olduğu kadar siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, dilî ve dinî haklarını da koruyacaktı (Madde:12) (SİSAV, 1993:3).

Hiç kuşku yok ki, dünya kamuoyunda tanınmış temel hak ve özgürlükler, federal anayasaya da dahil edileceklerdi. Seyahat, ikâmet ve mülk edinme özgürlükleri, federal anayasa ile teminat altına alınacaktı. Bu hakların uygulanması sırasında 1977 Zirve Anlaşması ve yukarıda temel ilkeler dikkate alınacaktı. Seyahat özgürlüğü, herhangi bir sınırlamaya tâbi tutulmaksızın, Federal Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yürürlüğe girecekti. İkâmet ve mülk edinme özgürlükleri ise toprak ayarlamalarının ortaya çıkaracağı yerleştirme sürecinin sonuçlanmasından sonra uygulanacaktı. Bu yüzden federe devletler, bu hakları

geçici devrede federal anayasaya uygun olarak ve mutabık kalınacak biçimde düzenleyeceklerdi (Madde:47 ila 51) (SİSAV, 1993:6). Lakin Rumlar, kişi hak ve özgürlüklerin federasyonun bütününde yeknesak bir biçimde uygulanmasını ve bunların, federal anayasada yer almasını, federasyon tarafından bizzat korunmasını ve federe devletler tarafından uygulanmasını kabul etmekle birlikte, uluslararası hukuka ve insan hakları sözleşmelerine aykırı bulunan sınırlamalara karşı vaziyet aldıklarını, 1974'te veya daha önce diğer toplum üyelerine karşı şiddet hareketlerinde bulunmuş kişilerin, ilgili federe devlete dönüşlerinin yasaklanmasının insan haklarının ihlâli mahiyetinde olacağı için bu konuya ilişkin kanunun federal düzeyde olması gerektiğini belirtmişlerdi (SİSAV, 1993:7). Buna karşın Kıbrıs Türk tarafı ise federasyonun anayasal veçheleri üzerinde anlaşmaya varılmasından ve özellikle Kıbrıs Rum tarafının federal yapı içinde yetki taksimine razı olduğunu açıklamasından sonra haritasının çizilebileceği görüşündeydi (SİSAV, 1993:10). Bunda da anlaşılıyor ki, Türk tarafı toprak vererek, anayasal ve ekonomik haklar (184) elde etmeye çalışıyordu (185). Böylece anayasa konusunda daha ziyade Rum tarafına baskı yapılacağı ve bu baskıların Amerikalılar ve İngilizlerden geleceği anlaşılıyordu (186). Aslında toprak konusunun, anayasayla birlikte ele alınması, Rum tarafını fazlasıyla kaygılandıran bir durumdu (187). Bundan da anlaşılıyor ki dünya kamuoyu, Kıbrıs sorunun adil ve kalıcı bir şekilde çözülebilmesi için topraktan çok anayasal düzenlemelere önem verilmekteydi.

Gerçekten de dünya kamuoyu tarafından iki tarafın anlaşmasının ve Türk tarafının kaygılarının giderilmesinin önemli ve zorunlu olduğu anlaşılmıştı. Özellikle Rum tarafının 'federasyon' anlayışının Türk tarafınıninki ile bağdaşmadığı ortadaydı. Çünkü Rumların federasyon adı altında kamufle edilmiş çoğunluk idaresini elde etme peşinde olduğu ve bu yaklaşımla, kalıcı bir çözüme varılmasının mümkün olmayacağı Türkler tarafında tartışma götürmez bir gerçektir (188). Aslında her iki taraf için de önemli olanın, bulunacak çözümün kalıcılığı olduğu unutuluyordu.

Hâl böyle iken Fikirler Dizisi'nin içerdiği bazı hükümler vardır ki, çatışmalara (189) yol açacak nitelikteydi. Üstelik anlaşmazlıklar meydana geldiği zaman bunların aşılması için herhangi bir mekanizma da öngörülmemişti. Dolayısıyla bütün bu boşluklar, kurulacak devletin anayasal düzenin çalışmasını zorlaştıracaktı. Bu yönü ile "işleyebilir bir anayasanın yapılması" (190) şarttı. Zaten ta başından beri taraflar, anayasal düzenlemeler ve haklar arasında ciddi bir şekilde gel-gitler yaşamaktaydılar.

Özellikle Rumlara göre Denктаş'ın stratejik hedefi, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin Rum kanadını, uygun koşulların meydana geldiği bir anda federasyondan kesip atmak ve ondan sonra da kendi federe devletinin uluslararası camia tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmasını sağlamaktır (191). Zaten onlara göre Denктаş'ın, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kendi kendine yeterliliğini teminat altına alacak koşullar öne sürmesinin temel amacı da buydu (192).

Denktaş'ın hedefi hakkındaki bu değerlendirme, aslında Dışişleri eski Bakanı Yakovu'ya aitti. Yakovu'ya göre Denktaş'ın ikinci aşamadaki hedefi ise federasyonun Türk kanadına devlet niteliği ve yeterlilik kazandırmak ve federasyonun daha doğarken ölmesi ya da daha sonra çökmesi hâlinde, Türklerin kendi devletlerine sahip bulunmalarını sağlayacak temel koşulları yaratmaktı (193). Bu yüzden Türkler, başka ülkeleri, yani Rusya ve Sırbistan'ı örnek göstererek kendilerinin, kurulacak bir Kıbrıs federasyonunun çökmesi hâlinde, federasyonu oluşturanlardan güçlü olan tarafın devlet niteliklerine sahip çıkmasını istemiyorlardı. Dolayısıyla Yakovu, Rumların federasyon, Türklerin ise konfederasyon (194) peşinde koştuklarını ve bundan sonraki mücadelenin, bu ikisi arasında cereyan edeceğini belirtiyordu (195). Fakat şu bir gerçek ki Rum tarafının bugüne kadar yapılan görüşmelerde ortaya koyduğu tutum ve Kıbrıs Rum yönetiminde hakim olan siyasî irade göz önüne alınırsa Rumlar, Türklerin egemenlik hakkına kesin olarak karşıydılar (196). Hatta buna örnek olsun diye Avrupa ülkelerini gösteriliyorlardı. Bunun için de "Avrupa'nın her ülkesinde yaşayan topluluklar, bağımsız olacak olsalardı, Avrupa tamamen dağılırdı" (197) görüşünü savunuyorlardı.

Bundan hareketle Agon gazetesi, Rum yönetiminin, uluslararası üne sahip bir anayasa uzmanından görüş aldığını ve bu uzmanın, Gali Fikirler Dizisi hakkında belirttiği görüşün "olumsuz" (198) olduğunu yazıyordu. Gazeteye göre, İsviçreli Profesör Georgio Mainverni adındaki bir anayasa uzmanı, "Gali Fikirler Dizisi" çerçevesinde varılacak bir çözümün, ancak "konfederasyon" ve "taksim" (199) olacağı görüşünü belirttiği için Vasiliu'nun, federal anayasayı bu şekli ile kabul edemeyeceğini açıkladı.

Bundan da anlaşılıyor ki, Rum tarafının, anayasa ile ilgili konularda tek devlet, tek egemenlik, tek yurttaşlık ve tek uluslararası kimlik (200) üzerinde ısrarla duracağı ortaya çıkıyordu.

Aslında tarafların bu stratejik konuları, Kasım ayında New York'ta başlayan toplumlararası görüşmelerde de devam etti. Özellikle BM Genel Sekreteri Butros Gali, Denktaş'ın anayasa konusunda ortaya koyduğu görüşleri dinledikten sonra kendisine "Fikirler Dizisi, federal bir cumhuriyet kurulmasını öngörüyordu. Siz ise konfederasyondan söz ediyorsunuz" (201) şeklinde bir eleştiride bulunmuştu.

Denktaş'ın ortaya koyduğu görüşler hakkında da Gali'ye benzer bir değerlendirme yapan Vasiliu, federal anayasasının ancak tek devlet, tek egemenlik, tek uluslararası kimlik ve tek yurttaşlıkla (202) gerçekleştirilebileceğini öne sürüyordu. Buna karşın Denktaş, Kıbrıs'ta kurulacak federasyonun, "sui generis" (kendine özgü) bir anayasasının olması gerektiğini öne sürdü ve bunu, "himaye edilen federasyon" (203) olarak nitelendirdi.

Bunun üzerine Denktaş, tek egemenlik, tek uluslararası kimlik ve tek yurttaşlık ilkelerini kabul etmediğini söylemekle birlikte, bu ilkelere aykırı görüşler de ortaya koyuyordu. Örneğin, federe devletlerin uluslararası anlaşmalar yapma yetkisine sahip olmasını

istemekteydi (204). Hatta Denктаş, limanların bulundukları federe devletlerin memurları (205) tarafından kontrol edilmesi gerektiğini öne sürüyordu. Dolayısıyla anayasa konusu üzerinde tarafların görüşleri arasındaki uçurumun kapatılamayacak kadar derin (206) olduğu bir kez daha ortaya çıkıyordu.

Sonuç olarak denilebilir ki, tarihte sayısız örneklerde görüldüğü gibi, dünyada kuvvet dengelerinin bozulduğu dönemlerde dahi dünya konjonktürünün elverdiği her fırsatta ayrı ırk, ayrı din ve ayrı dilden olan topluluklar, özellikle bir ülke içinde azınlık statüsüne tâbi kılınmak istenmeleri hâlinde, bu ülkeden kopmayı yeğlemişlerdi. Baskı ile gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmesine çalışılan yapay beraberlikler, hiçbir zaman uzun ömürlü olmamıştı. Bunun aksi, toplumların ancak kendi özgür iradeleriyle ve tamamen eşit şartlar altında bir arada yaşamayı arzulamaları hâlinde geçerli olabileceği ortadaydı.

Kaldı ki çok devletli çözümlerden farklı olarak sadece iki devletten oluşan federatif ya da konfederatif birleşmelerde, siyasal eşitliğe tam anlamıyla uyulmadığı zaman, ortaya çıkması kaçınılmaz olan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması mümkün olmayacaktı.

Bundan hareketle Gali nezaretinde toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında, yukarıda adı geçen konular taraflar arasında ciddi bir şekilde tartışmaya neden olmuştu. Özellikle anayasa konusunda yoğunlaşan tartışmalar, hiçbir zaman istenen sonuca ulaşamamıştı.

2.1.3. Türklerle Rumların Federal Devletin Anayasası ile İlgili Tutumları:

Güç, çoğu zaman karşı gücü oluşturur. Bu yönü ile anayasa dışı güçlenme ve güç kullanmalar, iktidar açlığı çekenleri iştahlandırır (Koru, 1997:8). Zaten suikastlar, komplolar ve terör eylemlerinin sebebi de meşru olmayan yollardan iktidara ulaşmaktır. Toplumlar, geçmişlerinde yaşadıkları kuralızsızlıkların bedelini ödedikten sonra güç kullanımını sınırlamayı ve bir uzlaşma metni (anayasa) etrafında kendilerine çizilen sınırlara razı olmayı kabullenmişlerdi. Çünkü insanlar, demokrasiyi ve kurallı bir düzeni, anarşiden uzak yaşamının başka bir yolu bulunmadığını anladıklarında benimsemişlerdi. İşte Kıbrıs'taki federal anayasa olan ihtiyaç, bu gerçekler ışığında değerlendirilmelidir.

Bu yüzden federal Kıbrıs anayasası, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında özenle hazırlanmış ve yetki sahaları bölüşülmüş kuvvetlerden oluşmalıydı (Laipson, 1990:2). Bunlar arasında polis, memuriyet, parlamento, kamu hizmetleri ve diğer görevler sayılabilirdi. Ayrıca yeni devletin anayasası, etnik olarak ayrı ve iki toplumun azamî işbirliğini gerektiren bir anayasa olma hüviyetini de taşıması gerekecekti.

Bu yönü ile sui genesis (kendine özgü) bir anayasa olacak olan bu belgenin, ancak Rum ve Türk toplumlarının gösterecekleri azami iyi niyet ve yapacakları işbirliği ile uygulanabilecekti (207). Böylece Kıbrıs, kendi anayasası altında, hukukun üstünlüğü, demokrasi, temsili cumhuriyet hükûmeti, siyasal eşitlik, iki bölgelilik ve federe devletlerin

eşitliği statüsü üzerine kurulmuş olacaktı. Fakat Gali plânı, üç devlet formülü üzerine inşa edilmişti. Buna göre tarafların siyasî eşitliği esas alınıyor, içeride egemen iki federe devlet kuruluyor ve dış egemenlik federal devlete bırakılıyordu. Bu yönü ile çok boyutlu egemenlik sistemi esas alınıyordu. Ne var ki planda, üç ayrı egemenlik kavramı yer alırken, bunlar hiyerarşik olarak değil, birbiriyle ilişkili şekilde düzenlenmişlerdi. Dolayısıyla oluşturulacak federal anayasa ile iç denge Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasından, dış denge ise anavatanlar arasında sağlanmış olacaktı.

Görüleceği gibi bütün bunlar soyut kavramlardı. Çünkü ideal olan ve Gali plânında kendini ilkesel olarak bulan kriterler, taraflar arasında pek makbul karşılanmamıştı. Buna göre taraflar arasındaki görüş farklılıkları şu şekilde ifade edilebilirdi.

2.1.3.1. Türk Tarafının Tutumu:

Politik bakımdan kalıcı bir çözüm için iki toplumun ve iki federe devletin eşitliği, istikrar için şarttı. Hangi nedenle olursa olsun, bu hassas dengenin sağlanıp idâme edemeyeceği bir federasyon, er geç Türk tarafının aleyhine çökecek veya çökertilecekti.

Türk tarafı açısından ideal şartlar altında oluşturulan bir federasyon dahi, Rumların, güçlerini politik art niyetle Türkler aleyhine kullanması hâlinde kalıcı olamayacağı gibi, Türk toplumunun da kendi federe devletinde ekonomik yönden idare ve geliştirmede başarısız olması durumunda Kıbrıs Türkü açısından uzun vadede, aynı kötü sonuçlar doğuracağı kaçınılmazdı. Dolayısıyla Türkler için bu iki ihtimale karşı çok duyarlı ve dikkatli olunması gereklidir.

Aslında belirtilen birinci ihtimale karşı anayasada belli bazı önlemler alınabilirdi. Fakat ikinci ihtimalin vukuu hâlinde Türk toplumunun geleceği tehlikelerle doludur.

Bundan hareketle Türk tarafı anayasa konusundaki görüşlerini şu şekilde sıralıyordu:

1. Egemenlik bir bütün olmasa da egemenliğin kaynağı, federasyonu oluşturacak devletlerden kaynaklanmalıydı. Kaldı ki Denктаş bu konuyu, BM eski Genel Sekreter Cuellar'ın eşit şekilde dağıtılmış egemenlikten söz eden raporuna dayandırıyor.

2. İnsan hakları, federe devlet yönetimlerinin mutlak yetkisine bağlı olmalıydı. Denктаş'ın bu talebi, kendi bölgesine kimlerin yerleşip kimlerin yerleşmeyeceği hakkında karar verme yetkisinin kendisine ait olmasını amaçlıyordu.

3. Başkanlık eşit olarak paylaşılmalı

4. Başkanlık dönüşümlü olmalı

5. Veto hakkı olmalıydı (208).

Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, iki eşit halka ve iki egemen federe devlete dayanan bir federasyon istiyorlardı. Dolayısıyla bu yaklaşımdan kaynaklanan birtakım anayasal önerilerde bulunuyorlardı.

Kıbrıs Türk tarafı, bu konuda İsviçre'deki kantonların (Deliceirmak, 1993:115) egemenliğini örnek göstererek böyle bir istekte bulunması, federal çözümün çağdaş ve modern federasyon kavramına uygunluğun olmasındandı. Özellikle Türk tarafı, çözümün ilk yıllarında merkezî hükûmetin zayıf, federe hükûmetlerin güçlü olmasını istiyordu. Böylece federe devletin yaşayabilirliği sağlam temellere dayandırılmış olacaktı (209). Fakat şimdiye kadar Türk görüşünün ağırlık noktasını teşkil eden “gevşek federasyon fikri” (210), fazla iltifata mazhar olmuş değildi. Aslında “gevşek” veya “sıkılaştırılmış” federasyon konusu, merkezî otoritenin yetkileri ile iki toplum arasındaki münasebetleri düzenleyecek ilkelerin niteliği belirleyecekti (211). Hâl böyle olursa her federe devlet, federal anayasanın egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemen olacaktı (212). Zira egemenliği, siyasal açıdan eşit iki hukukî kişilikten kaynaklanan iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyet, ancak bu şekilde kurulabilirdi. Böylece eşit iki federe devletten her biri kendi kararlarından bir bölümünü hür iradesi ile federal hükûmete aktarmış olacaktı (SİSAV, 1993:12). Aslında Kıbrıslı Türklerin bundan amaçladıkları başka bir şeydi.

Türlere göre yıllar sonra federe devletlerden biri, federal devletin işlememesi durumunda anayasanın yeniden gözden geçirilmesini talep edebilirdi. Bu talep kabul edilmediği veya değişiklikler konusunda uzlaşmaya varılamadığı takdirde, her iki federe devlet de o zamanki sınırları ile federal ortaklıktan ayrılacaklardı (Kılınç, 2003:1). Böylece Kıbrıslı Türkler, federasyon sonrası sosyal ve siyasî travmalara karşı önlem almış oluyordu.

Bunun haricinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin, merkezî hükûmete devredeceği yetkiler dışında egemen olması, yani üçüncü ülkelerle kendi yetki alanında kalan konularda anlaşma imzalayabilmesi isteniyordu (213). Her ne kadar Denktaş ve taraftarları, asıl güvenceyi, “Türklerin de egemenlik hakkına sahip olmalarında” (214), yani ihtiyaç hissederse kendisini savunmak için gerekli tüm kararları alıp uygulama hakkını (İsmail, 1998a:250) ellerinde tutmakta görüyorsa da, bu noktada muhalifleri, Rumlara daha yakın duruyorlardı (215). Çünkü muhalefetler, egemenlik konusunda o kadar ısrarlı değillerdi.

Bunun dışında emlâk taleplerine ilişkin düzenlemeler üzerine mutabakat sağlanmış olmak kaydıyla, seyahat özgürlüğü Federal Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yürürlüğe girilebilecekti (SİSAV, 1993:13). İnkâmet ve mülk edinme özgürlüklerine gelince, bunlar toprak ayarlamalarının ortaya çıkaracağı yerleşme sürecinin tamamlanmasını takiben ve iki toplum arasında güveni artırmaya yönelik bir moratoryum (Necatigil, 1998:384) devresinden sonra tedricen ve aşamalı hâlde uygulanması arzulanıyordu.

Aslında Kıbrıslı Türklerin esas isteği anayasal konularda eşitliğin tam manada sağlanmasıydı (216). Özellikle federal ortaklık oluşturma yolundaki toplumların eşitlik, eşit fırsat ve eşit kimliklerin tanınması ile ilgili haklar, azınlık konusu değildiler. Ancak, Kıbrıs Türk halkı ile ilgili olarak bu haklar ayrıcalık yaratır bir şekilde pazarlık konusu yapılmakta ve iki ortaktan sadece birinin resmen tanınması suretiyle çifte standart yapılmaktaydı. Halbuki

toplumların temel hak ve toplumsal gereksinimleri (eşitlik, güvenlik, ayrı kimliğin tanınması gibi) karşılanmadan daha üst gereksinmelere (sevgi, affetme ve entegrasyon gibi) yükselmek mümkün değildi. Kıbrıs Türk halkının pazarlık konusu olmayan temel gereksinim ve haklarının teslim edilmemesi, sırf bu yüzden Kıbrıs'ta siyasî çözüm ve entegrasyon (Deliceirmak, 1993:180) olanağını zayıflatmaktaydı. Aslında toplumsal hakların sonsuza dek bastırılması veya inkâr edilmesi mümkün değildi. Eski Sovyet federasyonlarında görüldüğü gibi haksızlığa uğrayan ve baskı altında tutulan halklar bir gün eşit haklarını arama yoluna gitmişlerdi. Ancak Gali Fikirler Dizisi'nde, demokratik ilkelerden uzak, eşit yetki ve egaliter kaynak paylaşımına dayanmayan baskıcı bir içerik ve yaklaşım öngörülmekteydi.

Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerce adadaki iki halkı eşit kabul etmeyen bir anlaşma kabul edilemezdi (217). Aksi takdirde eşitlik kavramı, kâğıt üzerinde kalacağına inanılıyordu (218).

Aslında Fikirler Dizisi'ndeki bu eksiklikler, ikâmet ve mülk edinme konularında açık bırakılan kapılarla birleşince, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin bugüne kadar savunageldikleri "iki eşit ve egemen toplumun ortaklığına dayalı iki kesimli federasyon" (219) çözümünü, büyük ölçüde sulandırılacak nitelikteydi. Zaten Denктаş'ın da dediği gibi Kıbrıs sorunu anayasa yazımı ile halledilebilecek bir sorun değildi (220). Aksine Denктаş, siyasî karar gerektiren bir mesele olduğunu belirtiyordu

Kaldı ki Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, BDT, Macaristan, Hindistan, İrlanda, İsrail, İsveç ve İsviçre anayasalarından derlenen önerilerin yaşama geçirilmesi hâlinde Kıbrıs, dünyanın en karmaşık anayasal sistemiyle yönetilen ülkesi hâline gelecekti. Aslında anayasa önerilerin karmaşıklığı, birbirlerine hiçbir konuda güvenmeyen tarafların birbirine karşı kendilerini koruma çabasından başka bir şey değildi (221). Bu yüzden anayasa için bu kadar karışık mekanizmalar kurmaya gerek yoktu. Yani Kıbrıs'ta yeni anayasa üretmek yerine, iki tarafın da işbirliği yapabileceği bir sistemin yürürlüğe konması daha uygundu.

2.1.3.2. Rum Tarafının Tutumu:

Aslında Kıbrıslı Rumlar, çoğunluğa ait kurallarının geçerli olduğu ve aynı zamanda geleneksel özelliği olan yeni bir anayasa istiyorlardı. Zaten bunu Makarios, 1965 Aralık ayında BM Genel Kurul Asamblesi'nde de ifade etmişti (Adams-Cottrell, 1968:76).

Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıslı Rumlar, kendilerince işleyebilir bir anayasa istemekteydiler (222) ve bunu her vesileyle de dile getirilmekteydiler. Dolayısıyla bu, Türk tarafının istediği gibi Kıbrıs devletinin dağıtılmasıyla değil, mevcut devletin anayasasının değiştirilmesi ile olabilecekti (223). Bu yüzden Türk tarafının eleştirilerine, anayasa konusunun tümüyle Kıbrıs'ın içişleri (224) olduğunu bildirerek karşı cevap veriyorlardı.

Halbuki Türkler, Zürih ve Londra Anlaşmalarına "pacta sunt servanda" (ahde vefa) prensibi ile sıkı sıkıya bağlı iken, Kıbrıslı Rumlar ise "rebus sic stantibus" (Adams-Cottrell, 1968:79) kuralı ile ifade edilen bu ilkeye göre bir anlaşmanın yapılışı sırasında var olan ve

anlaşmanın yapılmasını etkileyen koşullarda ortaya çıkan değişiklikler, bu anlaşmaya son verebilir ya da uygulanmasını durdurabilir doktrinine dayanmaktaydılar.

Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, Federal Kıbrıs Cumhuriyetini, eyalet adı altında iki bölgeden oluşmasını istiyorlardı. Tüm hükûmet organları, yargı, yasama ve yönetim ortaklaşa yürütülecek, bayrak seçimi, millî marş ve bayramlar birlikte kararlaştırılacak, devleti yönetecek olan federal hükûmet önemli yetkilere haiz olacak, devletin Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum, yardımcısı Kıbrıslı Türk olacaktı (225). Böylece Rumlar, Kıbrıs'ın yönetimini eyalet sistemine dönüştürerek (226), iki bölgeden oluşan ve aralarında idarî sınırla bölünen federal bir devletin kurulmasını sağlamış olacaktı.

Bunun için kurulacak federasyonda, “iki toplumdan kaynaklanan tek egemenlik” (227) geçerli olacaktı. Böylece tek egemenlikle, tek yurttaşlık elde edilmiş olacaktı (228). Bundan hareketle Vasiliu, 789 sayılı karardan sonra halkına “1974 öncesini garantiledim” (229) diyebilmiştir.

Zaten Vasiliu, kişi hak ve özgürlüklerinin federasyon bütününde yeknesak bir biçimde uygulanması, federal devlete ait birliğin bir gereği olduğuna dayandırıyordu (SİSAV, 1993:13). Bu nedenle söz konusu hak ve özgürlükler federal anayasada yer almalı, federasyon tarafından bunlar korunmalı, bu haklar federe devletler tarafından kullanılmakla birlikte, uluslararası hukuka ve insan hakları sözleşmelerine aykırı sınırlandırılmalara karşı vaziyet alınmalıydı. Özellikle 1974 veya daha önce diğer toplum üyelerine karşı şiddet hareketlerinde bulunmuş kişilerin, o federe devlete dönüşlerinin yasaklanması insan haklarının ihlâli anlamını taşıyacağı cihetle, bu konulara ilişkin kanunlar federal hükûmetin yetkisi dahilinde bulunmasını istiyordu.

Gerek Vasiliu'nun gerekse Gali'nin, birlikte Kıbrıs halkını oluşturan Kıbrıs Rum toplumu ile Kıbrıs Türk toplumunun serbest rızaları ile iki toplumlu ve iki kesimli “Federal Cumhuriyet kurulabilir” (SİSAV, 1993:12) tezine karşı, Rum kamuoyunda şiddetli bir muhalefet gördü. Çünkü Kıbrıslı Rum muhalifler, acılı tavizleri zaten çoktan vermiş olduklarını ifade ediyorlardı. Kaldı ki muhalif gruplar, Enosis'in gerçekleşmesinin mümkün olmadığına karar verilip, Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelinmesini yeterince verileri acılı bir taviz olarak görüyorlardı (230). Ayrıca Rumların Zürih anlaşmasıyla kurulan üniter devletten vazgeçerek (231), federasyonu kabul etmeleri bir diğer taviz konusu olarak görüyorlardı. Bu yüzden federal hükûmette ortak temsiliyeti, dönüşümlü başkanlığı, ortak kararlar alınmasını kabul etmiyorlardı (Denктаş, 1997:27). Çünkü onlara göre böyle bir çözüm, federasyonun paralize olmasına ve iki toplum arasında gerginlikler doğmasına neden olacaktı.

Bundan dolayı EDEK, DİSİ ve DİKO'nun seçmenleri Vasiliu'nun bu tür bir pazarlığa girmesine karşı direnç gösteriyorlardı.

DİKO taraftarları, “Vasiliu Türklere taviz veriyor” (232) diye, gelişmelerden umutsuzluğa kapılıyorlardı. Hatta Vasiliu'yu “vatan hainliği” (233) ile suçluyorlardı.

EDEK taraftarları ise Vasiliu'nun politikalarını benimsemediklerini ve Gali'nin Fikirler Dizisi'ne bütünüyle karşı çıktıklarını belirtiyorlardı. Çünkü onlara göre plana bu şekliyle “evet” denildiği takdirde yasa dışı KKTC meşrulaşacak, buna karşın “Kıbrıs Cumhuriyeti” kavramı ise ortadan kalkacaktı (234). Kaldı ki bu çözüm şekli, istenilen sonucu vermez ve sistem dağılırsa, Rum federe devleti Denktaş'ın sözde devletinin statüsüne düşecek olmasından korkuyorlardı.

DİSİ taraftarları ise Gali paketinin ne Rumlara ne de Türklere çözüm getireceğine inanıyorlardı. Ayrıca Rumların insan hakları ile mal ve mülklerini güvence altına alan, Türkiye'den adaya yerleştirilen göçmenlerin adadan uzaklaştırılmasını talep eden hiçbir bağlayıcı maddenin de olmaması bir diğer itiraz konusuydu (235).

Bütün bunlara rağmen Gali plânının anayasal rejimine ve kurallarının bütününe muhalefet eden cephenin başında, Rum Ortodoks Kilisesi ve onun önderi Başpiskoposu Hristostomos geliyordu.

Başpiskopos Hristostomos, Kıbrıs, federatif bir sistemle yönetilmeyecek kadar küçük bir ada (236) olduğunu ve önerilen iki yönetimli federasyon şeklinin aslında bir Türk, bir Rum bir de merkezî olmak üzere üç hükûmet, dört meclis ile devlet dairelerinde eşit oranda memuru olacağına dair uygulamaların “saçmalıklar” (237) manzumesi olduğunu iddia ediyordu.

Sonuç olarak denilebilir ki Kıbrıs Rum halkının kahir ekseriyeti, Gali Fikirler Dizisi'nin anayasal veçhesiyle uygulanabilir bir yasalar manzumesi olmadığı yönündeydi. Aslında Rum gazeteci Stavros Angelides'in de dediği gibi Rum liderliğinin, “Kıbrıs Hükûmeti” olarak tanınmaya devam ettiği sürece (İsmail, 1998:279), hiçbir anlaşmadan yana olmayacağı, çok net olarak görülmüştü. Bu bakımdan çözümsüzlüğün temel nedeni, Rumların Türk halkı ile egemenliği paylaşmak ve Türkleri eşit bir halk olarak görmek istemeleri gösterilebilirdi.

3.1. FEDERAL DEVLETTE YASAMA, YÜRÜTME VE YARGI ORGANLARI

Her devlette olduğu gibi Kıbrıs'taki federal devlette de onun varlık sebebini dikkate alan ve kendi varlığını devam ettiren bir anayasaya ihtiyaç vardı. Aslında bu anayasa, öyle bir anayasa olmalıdır ki, aşağıda ifadesini bulan konulardaki cevabı Kıbrıs meselesinin gerçeklerine uygun düşmelidir. Buna göre:

1. Yönetim erkinin meşruiyeti nereden aldığı
2. Yönetim hukukunun kaynağını nereye dayandığını
3. Yönetimin ruhu ve felsefesini nasıl şekillendirdiğini
4. Yönetimin yasama, yürütme ve yargı erkinin nasıl biçimlendirileceğini
5. Yönetimin, yönetilenlerle, kendini güvenli bir ortamda iç ve dış hasımlara karşı nasıl savunacağını ortaya koymalıdır.

Bundan hareketle oluşturulacak federal devletin yasama organı, bu olguların hemen hepsine dengeli ve sürdürülebilir bir sistemde çözümlemeler bulmalıdır. Çünkü modern devletlerde kanun yapma yetkisi meclislerde toplanmaktadır. Aslında her devletin anayasasında gösterilmekle birlikte, kanun yapmaya yetkili organa, “yasama organı” veya “teşriî kuvvet” (Göğer, 1971:37) denilmektedir. Bu yönü ile yasama organı, bazen bir tek meclisten, bazen da çift meclisten oluşmaktaydı. Fakat buna geçmeden önce yasamanın temsili özellikleri, çoğunlukçu ve temsili parlamenter sistemlere kısaca bakmakta yarar vardır.

3.1.1. Federal Devletin Yasama ile İlgili Temel Özellikleri:

Aslında Kıbrıs'taki federal devletin yasama organıyla ilgili temsilin anayasal temelleri, parti sisteminin görüntüsüne ve federal hükûmetin başarısına bağlıdır. Bu, kuramsal bir bütünün iki parçası gibidir. Esasında uzun bir süredir, nisbi temsil ve geniş bölgesel çevrelerin kullanıldığı seçimlerin çok partili, buna karşılık tek turlu dar bölgelerin kullanıldığı seçimlerin (238) iki partili sistemi teşvik ettiği ileri sürülmekteydi (Duverger, 1954:221; Rae, 1967:223; Riker, 1982:456-458; Powell, 1982:80). Bununla ilgili olarak yasama temsili sınıflandırılmasına bakıldığı zaman Rae seçim yasalarında, seçmenlerin ikinci parti tercihlerini gösterebilmeleri veya parti listesindeki adaylar arasında tercihte bulunabilmeleri gibi birçok özelliğin parti oylarının “yasama temsiline” (Rae, 1967:228-230) çevrilmesine ve küçük partilere desteğe neden olup olmamasına çok az etkide (Sartori, 1976:119; Zuckerman, 1979:125-129) olduğunu söylemekteydi. Buna göre her seçim çevresinden sadece tek bir temsilcinin seçilebildiği, tek turlu sistemde birçok seçim çevresinde ikinci veya üçüncü olacak kadar oy toplayan partiler, yasama organına hiçbir temsilci sokamayacaklardı. Diğer bir deyişle, Amerika Birleşik Devletleri, Britanya, Kanada, Hindistan, Jamaika, Filipinler ve Yeni Zelanda'da uygulanan bu sistem (Rae, 1967:236), en azından her seçim çevresinden altı temsilcinin (239) seçilebildiği ve küçük partilerin yasama organında seslerini duyurabilmelerini sağlayacak biçimde çeşitli dağıtım şemaları kullanan kıta Avrupası ülkelerinin çoğunda uygulanan nisbi temsil sistemleri karşısında büyük bir tezat oluşturmaktaydı.

Özellikle Duverger ve Rae, Beşinci Fransız Cumhuriyeti'nde her çevreden tek bir adayın gösterildiği, fakat hiçbir partinin ilk turda çoğunluğu sağlayamaması üzerine ikinci bir turun yapıldığı Beşinci Fransız Cumhuriyeti'ne ait sistemin parti birliğini mi, yoksa çok sayıdaki partinin yarışmasını mı teşvik ettiği kaostan birbirlerini kesin bir biçimde ayırmak gerektiğini savunmaktaydılar (Rae, 1967:125-128). Kaldı ki Avustralya'nın çoğunluk sistemi, bilinen tek turlu seçim çevresi sistemine çok benzer biçimde işlemekteyse de belirli ölçüde çok parti ittifaklarını devam ettirebilmekteydiler. Zaten çok turlu nisbi temsil sistemleri, bazı hesaplama yöntemleriyle diğerlerinden daha fazla ari temsili sonuçlar vermekteydiler (Powell,

1982:81). Bundan hareketle partilerin parlamentoda temsili ile ilgili çeşitli barajlar ile birlikte iki meclisin seçimleri arasındaki değişik kuralların uygulanması, bu farklılıkların doğmasına neden olmaktaydı.

Aslında bazı temsili seçim sistemleri, belirli türlerin karmalarıydılar. Bunların en ünlüsü, temsilcilerin yarısının tek adaylı seçim çevrelerinden ve yarısının geniş seçim çevrelerinden seçildiği Batı Alman sistemidir (Powell, 1982:82). Büyük seçim çevrelerinden bir partinin nisbi temsile göre sandalye bölüşümüne katılabilmesi için ülke çapında kullanılan geçerli oyların en az % 5'ini ya da küçük seçim çevrelerinden en az üç milletvekilliğini elde etmesi koşulu (Powell, 1982:82), Bundestag'da oldukça orantılı bir temsili mümkün kılmaktaydı. Ancak bu, orantılı büyük partiler arasında olmaktaydı. En az yüzde beş koşulunu karşılayan partinin, ulusal oydaki paya, tek tek seçim çevrelerindeki gücü oranında kazanılan sandalyenin, uygun sayısı ile birlikte doğru bir biçimde parlamentodaki sandalyelere çevrilmesiyle bulunurdu (Powell, 1982:82). Halbuki bu sisteme göre küçük partiler dışarıda kalmaktaydılar. Özellikle İrlanda'daki oldukça küçük seçim çevreleri ve seçmenlerin ikinci tercihlerini değerlendiren “devredilebilir tek oy sistemi” (Powell, 1982:82), genelde nisbi temsilden çok küçük partilerin aleyhine sonuçlar doğurmaktaydı. Hatta Japonya'da küçük, fakat adalete aykırı bölünmüş seçim çevreleri, nisbi temsilden ziyade büyük partileri kayırmaktaydı.

Ne var ki yasama temsiline, hükûmet istikrarı dışında, demokratik başarının diğer yönleri konusunda yarattığı beklentiler çelişkiliydi. Nisbi temsil yanlıları, temsiline daha adil olmasının doğal olarak meşru katılımı teşvik edeceğini ve şiddeti engelleyeceğine inanmaktaydılar. Eric Nordlinger açıkça “sadece çoğunlukçu kurum ve uygulamalara dayanmanın çatışmaları düzenlemeyi kolaylaştırmayacağını ve hatta çatışmaların artmasına katkısı” (Nordlinger, 1972:117) olacağını belirtmekteydi. Tek turlu çoğunluk sistemini önerenler, bunun tersine bu sistemin açık seçik seçilmiş çoğunluklar yaratmasının seçmenin ilgisini çoğaltacağına inanmaktaydılar (Powell, 1982:82). Çünkü bu sistemde yasama organının seçimi, doğrudan seçim sonuçlarını biçimlendirmekteydi. Ayrıca bu görüşe göre güçlü çoğunluklar, vatandaşların hoşnutsuzluğuyla belki daha iyi ilgilenecek ve bunlara çözüm getirebileceklerdi.

Parlamente sistemlerinde ise anayasal düzenlemeler tek turlu ve dar bölgeyi veya en azından seçim çevrelerinde az adayın olmasını ve belki de küçük partileri dışlayan baraj hükümlerini getirdiğinde tam nisbi temsil sistemlerinden daha istikrarlı olacağı beklenebilirdi. Bu beklentilerden tek veya bir kaç temsilcinin olduğu seçim çevrelerine sahip parlamente sistemler, “çoğunlukçu parlamente sistemler” ve diğerleri de “temsili parlamente sistemler” (Powell, 1982:84) olarak adlandırılması gerekecekti.

Aslında yasamanın çoğunluk tarafından denetlenmesi, kendi başına üçüncü bir boyut oluşturmaktaydı. Hele hele bazı ülkelerde olduğu gibi karmaşık pazarlıklar ve siyasal elitlere

ait parti çıkarlarının hesaplanması sonucu, birtakım anayasal metinlerin ortaya çıktığı bilinmektedir (Lijphart, 1967:156). Kaldı ki birçoğu için gerçekte çeşitli anayasa hükümlerine yansımış olan ve birçoğunun ülkenin geleneklerine yanıt niteliği taşıyan bu özel durumla ilgili tarihî olaylara rağmen yürütme denetimi ve temsile yönlenme örüntüsünün (Rae, 1967:239) çok güçlü biçimde kültürle bağlantılı olduğu düşünülebilirdi. Gerçekte bu örüntüler, o denli güçlüdür ki, anayasa yapıcılarının özel çevresel koşulları çözme gayretlerinin anayasa yapımında önemli ve genel bir rol oynayıp oynamadığı belirlenemiyordu (Powell, 1982:93). Örneğin, Kıbrıs gibi coğrafik ve etnik olarak bölünmüş ülkelerin, nisbi temsilden daha çok çoğunlukçu yasamalara, genellikle tek turlu seçim çevreleri ile birlikte, sahip oldukları doğrudur. Bazı durumlarda her ne kadar da tarihî açıklamalar diğer açıklamaların bir role sahip oldukları belirtmekteyse de kültürel (Powell, 1982:94) zemin herhangi bir değişkenli çözümlemede bütün bu özellikleri bastırmaktaydı. Bu nedenle Kıbrıslı Rumlar, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun çoğunluk esasına göre oluşmasını istemekteydiler.

3.1.1.1. Gali Plânı'na Göre Federal Devlette Senato veya Üst Meclis Kurumu:

Aslında günümüz dünyasında demokrasi ve hukuk devleti gibi kavramlar, hiçbir zaman birbirinden ayrı düşünülemezlerdi (Yılmaz, 1999:57). Çünkü demokrasiden vazgeçilemeyeceği gibi hukuk devletinden de vazgeçilmesi mümkün değildi. Burada, üstüne basa basa bir şeyi vurgulamak gerekir ki, hukuk devletinin en önemli ilkesi, idarenin faaliyetlerinde hukuk kurallarına uymasındaki zorunluluktur. Bu zorunluluğu yerine getirmek için devlet, birtakım organlarda istifade ettiği bilinmektedir. Bu organlar arasında “yasama” oldukça önemli bir yer tutar. Her şeyden önce yasama organının birtakım önemli görev ve yetkileri vardı. Bundan hareketle yasamanın görevi, devletin toplum hayatını düzenleyici objektif hukuk kuralları koymaktan geçerdii (Göçer, 1971:142). İşte burada yasamanın, devlet için kanun yapması pozitif hukukun bir gereği olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu gerçekten hareketle Kıbrıs'ta yasama görevini yerine getirmek için kurulmak istenen federe devlette iki tür meclisi olmalıydı (240). Zaten çift meclis yapısı, federal devlet tipinde ısrarla durulan bir konuydu. Ancak tek yapılı devletlerde, ikinci meclisin yasama faaliyetlerinde zorunlu bir unsur taşıması pek mümkün değildi.

Oysa federal devlette yasamanın çift meclisli oluşu doğal bir zorunluluktur (241). Çünkü yasama, tek yapılı devletten farklı olarak iki unsur içermekteydi. Bunlardan birincisi, bir bütün olarak halk, öteki de federe devletlere bölünmüş olan halktı (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:240). Bu bakımdan her iki unsurun ayrı ayrı temsil edilmeleri, federal rejimin en belirgin özelliğiydi.

Özellikle ikinci mecliste, yani Senato'da, coğrafî genişliği ve nüfusu ne olursa olsun federe devletlerin eşitlikle temsili, zarurî sayılmaktaydı. Aslında federal devletlerde “yasal düzenleme yetkisi”, diğer bir deyişle “yetkilerin paylaşılması” pek farklı usuller gösterirdi

(Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:241). Federasyonun yasal yetkisinin, federe devletin yetkisini istisna sayanlar olduğu gibi, bunun tam tersini kabul edenler de vardı. Özellikle federal kanun çıkmadıkça yetkinin federe devletlere ait olacağını, bir konuda federal kanun yapılırsa federe yasaların yürürlükten kalkacağını benimseyenlere (242), federasyonun “Çerçeve Kanunu” (243) çıkaracağını federe devletlerin ise “uygulama kanunundan” gayri yetkisi olmamasını uygun bulanlara rastlanmaktaydı (244). Bundan hareketle hemen her federasyonda, başlangıçta federal yetkiler istisna sayılmış veya federal anayasada açıkça gösterilmişti. Ancak ileride, federal devlet bilinci karşılıklı gelişip pekleştikçe, bunun aksi sistemlere geçildiği de görülmüştü.

Aslında Kıbrıs’taki yasama organında üst meclis olarak ilk kez dile getirildiği belge 1985 tarihli BM belgesidir. Ancak ayrıntılı bir şekilde kayda geçtiği ilk belge 29 Mart 1986 tarihli belgedir. Bu belgeye göre federal cumhuriyetin yasama organı iki meclisten oluşacağını ve Üst Mecliste 50:50 (245) oranında üye bulunacağı belirtmişti. Federal yasama organı, federal ihtiyaçlarla ilgili yasaları yaparken, önemli konularda, örneğin bütçe, vatandaşlık ve vergi ile ilgili yasalarda (246) her iki meclisin ayrı çoğunluğuyla geçmesi sağlanacaktı. Bunun dışında diğer konulardaki yasalar, her iki mecliste de üyelerin çoğunluğunun oyu ile geçecekti (247). Fakat Türk tarafı, Senato’nun görevleri arasında şunu da eklemek istiyordu. Buna göre Türk tarafı, “Federal Konsey” şeklinde İsviçre tipine uygun bir yürütme modelini önermekteyken, Federal Konsey üyeleri, iki meclisli federal yasama organının üst meclisi tarafından seçilmesini arzu ediyordu (248). Aslında Kıbrıslı Türkler, kurulacak federasyonun iki toplumluluk özelliğini yansıtmaması açısından, bunun en uygun tercih olduğuna inanmaktaydılar.

9 Ocak 1989 tarihli Türk önerisine karşın Kıbrıslı Rumlar üst meclis yapısında, Kıbrıs’taki vatandaşların eşit statüsünü yansıtmaması ve önemli federal konularda yetkiye haiz kılınmasını önermişlerdi. 30 Ocak 1989 tarihinde Rum tarafının Kıbrıs sorununun çözümü ve federal cumhuriyetin kurulmasına ilişkin genel mahiyetteki önerilerine atfen, üst meclisin sadece “önemli federal konularda” (249) yetki sahibi olacağını, genel uygulamaya ve Türk pozisyonuna göre üst meclis, yasa yapma sürecinin esas (SİSAV, 1990:51; Cerrahoğlu, 1998:239) unsurlarından olduğunu ve dolayısıyla tüm federal yasaların bu meclisten geçmesi gerektiğini ifade etmişti.

Bundan da anlaşıldığı üzere yasama konusunda Vasiliu, iki meclisli yapı öneriyorsa da işleyişi konusunda Denktaş’ın önerilerinden ayrılıyordu (250). Çünkü üst meclisteki eşit temsiliyete ilişkin Kıbrıs Rum önerileri muğlâktı ve bu husus da belirsizlikler yaratmaktaydı (251).

Bunun üzerine 25 Temmuz 1989 tarihinde BM Genel Sekreter’ince “belge olmayan belge” adındaki çalışmada derinlemesine herhangi bir öneride bulunmamış ve üst meclisin her iki federe devletin eşit sayıda üyesi olması gerektiği üzerinde durmuştu (SİSAV,

1990:59). Bu ilâveten BM, 26 Şubat 1990 tarihinde çözüm ile ilgili yeni bir taslak hazırlarken, üst meclisle ilgili olarak kurucu cumhuriyetlerin temsiliyet oranı 50:50 (252) olacağını ve cumhuriyetlerin üst meclisteki temsiliyetleri ile ilgili prosedür ise cumhuriyetlerce anayasaya uygun bir şekilde kararlaştırılacağı kayda bağlamıştı (253). Zaten Rum muhalif partilerinden DİSİ lideri Klerides, üst federal mecliste eşit temsiliyetin kabul edilebileceğini belirtmişti (254). Fakat Klerides, üst ve alt meclisin çatışması gibi durumlarda, meydana gelecek anayasal çıkmazın aşılabilmesi için ise özel mekanizmaların (255) oluşturulmasını gerektiğine dikkat çekmişti. Ancak bazı Rum liberalleri, çift parlamento istemekle beraber, serbest ve yarışmacı bir sistemde merkez içindeki gelenekçi unsurlarla çevredeki yerel güçler arasında muhtemel bir ittifakın reform hareketlerini tehdit edebileceğinden endişe duymaları, onları bu fikirlerinde çelişkili davranmaya sevk etmişti (Tamçelik, 2000:6).

Bütün bunlara rağmen Gali 716/91 sayılı kararında Senato'nun eşit sayıda temsilcilerden (256) oluşacağı belirtmişti. Daha sonra ise Gali, Fikirler Dizisi'ne üst meclis ile ilgili birtakım öneriler hazırlanmış ve çözüm paketine eklemişti. Buna göre yasama kurulu, bir alt meclis ve bir de üst meclisten oluşacaktı. Alt meclis ile üst meclisin başkanları aynı topluluktan olmayacaktı. Bunun dışında her meclisin Başkan ve Başkan Yardımcısı aynı topluma mensup olmayacaktı (md. 28). Yürürlüğe girecek bütün yasalar, her iki meclis tarafından da onaylanacaktı. Ayrıca üst meclis, her iki federe devleti temsilen 50:50 oranında olacaktı (md. 31). Bununla birlikte bütün yasalar, her bir mecliste "çoğunluk" esasına göre kabul edileceğinden, üst meclisteki Rum veya Türk temsilcileri, çoğunluk esasına göre dışışleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi ve vatandaşlıkla ilgili konularda karar verebilecekti (md. 32). Bunun için Rum ve Türk temsilcileri, üst mecliste ayrı ayrı bulunması gereken çoğunluk yeter sayısına ulaşması gerekecekti. Üst mecliste arka arkaya yapılan iki toplantıda, bir veya her iki toplumun yeter üye sayısına ulaşamazsa, üst meclisin Başkanı 5 günden az ve 10 günden fazla olmamak kaydı ile yeni bir toplantıya çağıracaktı. Kaldı ki bu toplantıda üst meclisin çoğunluğu, gerekli üye sayısı için yeterliydi (md. 33).

Üst meclis, bir kanun tasarısını veya kararını kabul etmede başarısız olursa, federal hükûmet devam eden görevlerini sürdürmek için her iki meclis de konsensüs sağlayacak işlemleri derhal başlatacaklardı. Bu amaç ile bir Uzlaşma Komisyonu kurulacaktı. Uzlaşma Komisyonu, federal yasama kurulunun her iki meclisinin üyeleri arasından eşit şekilde Kıbrıs Rum ve Türk toplumları tarafından seçilecek iki kişiden oluşacaktı. Uzlaşma Komisyonu tarafından kabul edilen yasa veya karar metinleri, onay için her iki meclise de sunulacaktı (md. 34).

Ayrıca federal bütçe, bir veya her iki mecliste de kabul edilmemesi hâlinde, gerek Uzlaşma Komisyonu, gerekse her iki meclis tarafından kabul edilinceye kadar en son federal bütçe artı enflasyon şartları geçerli olacaktı (md. 35) (257).

Gali Fikirler Dizisi'nde de görüleceği gibi federal yasama organı, iki meclisten oluşmakta ve üst meclis (Senato), toplumların ve federe meclislerin eşitliğini (Bilge, 1986:82) ifade ettiği için sayısal eşitlik prensibine (258) göre de üye seçilmekteydi. Ancak meclislerin oluşumu ve yetkileri birbirinden farklı olacaktı (259).

Kabul etmek gerekir ki, yeni plan, 1960 Anayasa sistemini esas almıştı. Yani, genel hatları itibarıyla "geriye dönüş" (Armaoğlu, 1992:6) intibasını vermektedir. Çünkü yeni plan, kuvvetli bir merkezî otorite tesis etmekteydi. Bu merkezî otoritenin mekanizması ve işlemesi, tamamen 1960 sistemini yansıtmaktaydı. Özellikle yasama organının birinci meclisi ile yürütme organının kuruluşu, "Rum çoğunluğuna" (Armaoğlu, 1992:6) dayandırılmaktaydı. Buna karşılık Türkler için tek güvence, yasamanın ikinci meclisi olan Senato'da, iki toplumun temsilinin 50:50'ye dayandırılmasıydı. Lakin burada Senato'nun yetkileri meselesi ortaya çıkmaktaydı. Eğer bu yetkiler, Türk halkı için gereken "güvenceyi veren nitelikli olursa mesele yoktu. Ama bu durumda ciddi bir belirsizlik vardı.

Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta vardı. O da üst mecliste 50:50'lik bir eşitlikten söz edilmekle beraber, bunun iki toplum esasına göre değil, iki federe devlet esasına göre oluşturulacağı yönündeydi. Yani Türk Federe Devleti'nin, üst meclise göndereceği üyelerin tümünün de Türk olması diye bir koşul yoktu. Az sayıda bile olsa bazıları, kuzeye yerleşmiş Rum veya Maronitlerden oluşabilirdi. Kuzeye, Türk Federe Devleti'ne 30-40 bin Rum'un yerleşmesi öngörüldüğü ve bunların üst meclise üye olabilmeleri hâlinde, yani kuzeydeki nüfusun % 20'sini oluşturmaları durumunda, 8-10 kişiyi üst meclise, yani bir başka deyişle Türk Federe Devleti üyesi olarak sokmaları mümkün olabilecekti. Bu durumda ise üst meclisteki eşitlik, Rumlar lehine bozulmuş olacaktı. Bu yüzden ortak Senato'ya seçileceklerin "Türk ve Rum toplumlarından seçilecekler" (260) diye adlandırılması gerekirdi. Aksi takdirde Üst Meclis'te, böyle bir yöntemle, 50:50 eşitlik bozulunca tüm yasaların her iki meclisten geçirilmesi koşulunun ilk bakışta Türk tarafına sağladığı varsayılan güvence ortadan kalkmış olacaktı.

Tabii ki, Üst Meclise eşit sayıda gönderilecek federe devlet temsilcileri, seçim yerine her federe devlet tarafından atanma yoluyla belirlendiği takdirde bu sakınca ortadan kalkmış olacaktı. Burada açıklık isteyen husus, Üst Meclis üyelerinin belirlenmesi için atanmaları yetkisinin münhasıran federe devletlere ait olacağıydı.

Her iki mecliste, bir karar alınması veya bir yasa çıkarılması mümkün olmadığı durumlarda, belli bir konsensüsün sağlanabilmesi için Türk ve Rum Meclis gruplarının, her iki meclis üyeleri arasından eşit biçimde seçerek, iki kişilik bir "Konferans Komitesi" (Gazioğlu, 1997:17) oluşturulması ön görülmekteydi. Bu komitenin üzerinde anlaştığı yasa veya kararlar, onay için Alt ve Üst Meclislere sunulacaktı. Bir yasa tasarısının veya kararın meclislerden geçmemesi ve tıkanması hâlinde, uzlaşıcı bir metin hazırlamak üzere oluşturulacak bu iki kişilik Konferans Komitesi'nin de bir anlaşmaya varamaması hâlinde,

durumun ne olacağı hakkında bir görüş belirtilmemiştir. Dolayısıyla federal anayasa hazırlanırken, bu konularda zorluklar çıkacağı aşîkârdır. Bu nedenle bu boşluğu giderici bir yöntem bulmak gerekmektedir. Konferans Komitesi'nin birinin Türk, ötekinin Rum olması koşulu getirilmemiş olmakla beraber, Türk grubunun bir Rum üyeyi veya Rum grubunun bir Türk üyeyi komiteye seçmeleri olasılığı da oldukça zayıftı.

Bir başka handikap ise bu komitenin sayı bakımından yetersiz oluşuydu. Üstelik her ikisi de Alt veya Üst Meclisin birer üyesi olmaları nedeniyle, kendi gruplarının görüşü dışına çıkıp, bağımsızca karar vermeleri olasılığı hiç denecek kadar az olacaktı.

Bu nedenle meclislerin, yasama erkini yerine getirmekte tıkanmalar olduğunda Konferans Komitesi'nin çözüm bulması çok zayıf bir ihtimaldi. Dolayısıyla bir başka mekanizmaya gereksinim duyulacağı aşîkârdır. Bu nedenle bir başka geçerli seçenek üzerinde durulmalıdır.

Kaldı ki her iki meclisin, Konferans Komitesi'nin veya alternatif bir başka mekanizmanın vereceği kararı "onaylamak zorunda bırakılması" (Gazioğlu, 1997:17), demokratik parlamenter sistem açısından pek de sakıncalı değildi. Zaten her iki meclis de iki parlamenterin vereceği bir kararla kendini bağı sayamazdı.

Bunun dışında planda, Konferans Komitesi'nin çalışma yöntemi ve karar vermekle yükümlü olduğu süre de belirlenmemiştir. Bu komite, meclislerin üzerinde anlaşılamadığı bir karar veya tasarıyı aylarca bekletirse, ne olacağını belli değildi. Özellikle uzlaşmazlık konusu bütçe ile ilgiliyse, Konferans Komitesi uzlaşıcı bir karar alıncaya ve bu karar meclislerce onaylanıncaya kadar son bütçenin, enflasyon oranı da eklenmek (Gazioğlu, 1997:17) üzere uygulamaya devam edilmesi koşulu getirilmekle beraber, diğer konulardaki uzlaşmazlıklar halledilinceye kadar ne yapılacağı üzerinde en ufak bir bilgi yoktu. Fakat bütün bunlar demokratik hukuk devletinde halledilecek konulardı.

Aslında demokratik düzenin egemen olduğu ülkelerde, yönetimin hukuka bağıllığı ilkesi benimsenmişti. Buna göre hukuka bağı devletler için "hukuk devleti", hukuka bağı olmayanlar için de "polis devleti" deyiimi kullanılmaktaydı (Gözübüyük, 1983:21). Bu yönü ile hukuk devleti, yönetilenlere hukuk güvenliği sağlayan devlet düzeniydi. Bu düzende devlet, görevlerini belli bir hukuk kuralları içinde yürütölürdü. Aslında hukuk devletinde, devlet yalnız hukuk koyan bir varlık değil, koyduğu hukuka da bağı olan bir varlıktı (Gözübüyük, 1983:15-24). Ne var ki yönetimin hukuka uygunluğunun sağlanması için sadece yürütmenin yargısal denetimi yeterli değildi. Bunun yanında, yasama organının da anayasaya uygunluğunu sağlamak gerekirdi. Yasama organı anayasaya aykırı yasalar çıkarabileceğinden, yönetimin, hukuka uygun olarak hareket etmesini olumsuz yönde etkileyebilecekti (Necatigil, 1988:23-24). Dolayısıyla Kıbrıs'taki demokratik ve hukuk devleti, ancak kurumlarla ve kurallarla yaşayacaktı. Zaten kurumsuz ve kuralsız bir demokrasi dünyanın hiçbir yerinde de yoktu (Yılmaz, 1999:141). Eğer olursa da onun adına demokrasi denmezdi.

Sonuç olarak Kıbrıslı Türkler, federal devletin yasama organı olarak Üst Meclisi, federasyonu oluşturan iki eyaletten gelecek eşit sayıdaki temsilciden oluşmasını isterken, Rum tarafı ise Üst Meclisi, federasyonu oluşturan eyaletlerin eşitliği ilkesine göre oluşmasını ve federasyonun büyük ve çetrefilli meselelerinin görüşülecek bir yer olmasını arzu ediyordu (Necatigil, 1998:381-382).

Aslında tarafların görüşleri her ne olursa olsun Ortak Devlet'te yasama yetkisi, Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Ortak Devlet Parlamentosu tarafından yerine getirilecekti. Senato'da her parça devletten gelecek eşit sayıda Senatör bulunurken alt parlamentoda alınan kararlar, üst parlamentoda onaylanmadıkça geçerli olamayacaktı.

Aksi takdirde Clement Dodd'un da dediği gibi öncelikle Temsilciler Meclisi'nden geçecek herhangi bir kanunun Rumların dediğinin olacağı, Üst Meclis'te Rum tarafının görüşünde olan birkaç Türk milletvekili olacağından Türk tarafının işinin oldukça zorlaşacağı, ortak federal devlet tarafından atanacak Komite'nin de çoğunluk avantajı nedeniyle Rum tarafından seçilmiş bulunacağı, bu durumun da Türkler üzerinde hâkimiyet kurmak anlamına geleceği ve Kıbrıslı Türklerin dezavantajlı durumda olacağı görülecektir (261).

Bu yönü ile Kıbrıs'a bakıldığında Türk tarafı için planlanmış durum tabii ki son derece rahatsız ediciydi. Özellikle kurumsal yapıda endişe doğuran düzenlemeler ortaya çıkmıştı. Gerçi iki bölge olarak planlanmış, iki yapı bir parlamenter sistem vardı (Ulus, 2003:49; Efeğil, 2003:52). Fakat yasama yetkisinin dayanak noktası anayasa olduğu için anayasanın revize edilmesi ve bunun için Meclis'te nüfusun esas alınması eşyanın tabiatına aykırı değildi (Özer-Cankat-Göksan, 2003:32) Bundan dolayı çoğunlukta olan Rumların, Senato'nun kabul ettiği karar veya yasaları değiştirilmesi olasılığı (262) oldukça yüksekti.

Bu yüzden Üst Meclis'te oluşacak eşit katılımın, Senato'nun dengesini bozacağı açıktı. Dolayısıyla Üst Meclis'in oluşumunda hiçbir zaman "toplum merkezli" bir anlayışı getirmemek gerekirdi. Çünkü Üst Meclis'in kuruluş felsefesi, "federe devlet merkezli" (263) olması esas olmalıdır. Bunun dışındaki bütün çözümler Kıbrıs'ta barışı değil, ancak toplumsal çatışmayı beraberinde getirecektir. Zaten Kıbrıs'ta varılacak uluslararası anlaşmalarda devletler umumî hukukunun genel prensiplerinden "ahde vefa prensibine" (Başak, 2000:309) aykırı davranmak, adada sadece anayasal düzeni zedelemeyecektir. Aynı zamanda iki toplumun en çok ihtiyaç duyduğu karşılıklı güveni de yok edecektir.

3.1.1.2. Gali Plânı'na Göre Federal Devlette Temsilciler Meclisi veya Alt Meclis Kurumu:

Federal devletin yasama organı içinde en önemli unsurlardan birisi olan Alt Meclis veya diğer bir adı ile Temsilciler Meclisi, bir dizi başlıklar altında incelenmesi gereken bir konudur. Buna göre:

3.1.1.2.1. Temsilciler Meclisi'nin Yapısı:

Kıbrıs'ta kurulacak federasyonun insan hak ve özgürlüklerini, hukukun üstünlüğünü, kişilerin ve toplumun huzur ve refahını korumayı içeren, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olması temel amaçtır. Bunu gerçekleştirebilmek için de yasama meclisinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Buna göre Temsilciler Meclisi'nin veya Alt Meclisin özellikler ile ilgili olarak Gali Fikirler Dizisi'nde ifade edilen hususlar aşağıdaki gibidir.

Daha önce de belirtildiği gibi federal yasama, Alt ve Üst Meclislerden oluşmaktaydı. Meclislerin başkanları ile bir meclisin Başkan ve Başkan Yardımcısı aynı toplumdan olmayacaktı. Aynı zamanda bütün kanunlar, iki meclis tarafından onaylanacaktı. Alt Meclis 70:30 oranında Kıbrıs Rum ve Türk temsilcilerinden oluşacaktı. Bütün kanunlar alt mecliste çoğunlukla kabul edilecekti. Ancak dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göç ve vatandaşlık konularına ilişkin yasalar için toplumların her birinin ayrı ayrı çoğunluğu aranacaktı (SİSAV, 1993:8). Yani dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göç ve vatandaşlık konularında her bir Meclis'te nisabın oluşabilmesi için Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin ayrı ayrı çoğunluğunun bulunması gerekecekti. Birbirini takip eden iki oturumda çoğunluk sağlanamazsa, ilgili Meclis'in Başkanı 5 günden az ve 10 günden fazla olamayan bir süre sonra yeni bir toplantı tertipleyecekti. Bu toplantıda Yüksek Meclis üyelerinin çoğunluğunun bulunması hâlinde nisap sağlanmış olacaktı. Alt Meclis'te ise tüm üye adedinin % 30'unu bulunması hâlinde nisap temin edilmiş sayılacaktı (md. 28 ila 35) (264).

Aslında taraflar arasında, bazı durumlar hariç, yasamaya ilişkin bölümlerde yer alan fikirler uygulanabilecek nitelikteydi. Çünkü genel olarak yasamaya ilişkin hükümler, iki toplumun yararına olacak iyileştirmeler yapmak, Federal Meclislerin seçim sistemleri bütün federasyonu kapsamak, Üst Meclis'te ayrı ayrı çoğunluk aranmamak ve çıkmazları aşma mekanizması iyileştirmek kaydı ile kabule şayandı. Bu yönü ile federal yasama konusunda genel bir mutabakat mevcuttu.

Görülebileceği gibi Gali Fikirler Dizisi'nin bu bölümünde federal yasamanın yetkileri, işlevi ve yapısının, yukarıda belirtilen amaçlar ve yönlendirici ilkelere uyumlu olacağı belirtilmekteydi. Buna karşın taraflar arasında birtakım görüş ayrılıkları da yok değildi.

Örneğin Türk tarafı Alt Meclis'in üyeler ile ilgili olarak federasyonu oluşturan her bir eyaletin kendilerine mahsus üyeler için ayrı ayrı oylama yapılması ve seçilen üyeler Meclise gönderilmesini istiyordu (Necatigil, 1998:382). Buna ilâveten Türkler, eğer temsilciler herhangi bir kararı veya yasayı konsensüs yolu ile çıkartamazlarsa, bunun için her iki Meclis'te gerekli önlemlerin almasını ve konuyla ilgili olarak tam yetkili olmasını önermişlerdi. Fakat Gali Fikirler Dizisi'nde Federal Cumhuriyetin yasama organlarında, Türk tarafının önerdiği kararların alınmasındaki ayrı oy çoğunluğu sisteminden hiç söz edilmiyordu. Bu konu ile ilgili olarak sadece dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme, muhaceret ve

vatandaşlık (265) alanına giren meselelerde, Alt Meclis'teki iki toplum temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğuna gereksinim olduğu ifade ediliyordu.

Görüldüğü gibi Alt Meclis'teki 35 Rum ve 15 Türk üyeden oluşması, iki toplumun nüfus esasına göre saptanmıştı (266). Eşitliği bozucu nitelikteki bu durum, dışişleri, savunma, bütçe, vergi, muhaceret ve yurttaşlık (vatandaşlık) konularında Alt Meclis'te bir yasa çıkarılabilmesi için Türk ve Rum üyelerin ayrı ayrı çoğunluk oyu koşulu getirilerek giderilmeye çalışılmıştı (Gazioğlu, 1997:16). Bu, olumlu bir yaklaşım olmakla beraber, bu konularla ilgili olarak hangi şartlarda Rum ve Türk üyelerin oy çoğunluğu gerekeceğine, yine bu üyelerin kendilerinin karar vermesi daha uygun ve daha demokratik bir yaklaşım olacaktı.

Ancak BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından her iki toplum liderine sunulan planda, "egemenliğin bölünmez" olduğu ifade edilerek, Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliği, Rum görüşleri doğrultusunda reddediliyordu.

Türk tarafı ise federasyonun iki ayrı egemen halktan oluşmasını ve her halk, federal çatı altında egemenliğini korurken, federal devletin egemenliğinin eşit şekilde paylaşmasını istiyordu (267). Ayrıca Türkler, gerektiğinde iki toplumlu ve iki kesimli federasyonun, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları tarafından özgürce kurulması ve iki toplum tarafından federasyonun yasama organına bırakılmamış olan tüm yetkilerin, her iki federe devlete ait olmasını savunuyordu. Fakat bu eleştirilere rağmen Türk tarafı, Fikirler Dizisi'nin yasama bölümüne ilişkin hükümleri genel itibarıyla kabul ediyordu. Ancak durum, Kıbrıslı Rumlara için biraz daha farklıydı. Çünkü Kıbrıslı Rumlara göre yasama meclisi, iki yapılı (bicameral) bir meclis olmalıydı (Necatigil, 1998:381). Buradaki Alt Meclis, vatandaşların eşitlik ilkesine göre oluşacak ve federasyonun "bütün konuları" burada görüşülüp yasalaşacaktı.

Buna karşın ortaya çıkacak tıkanıklık, hükûmet yapısı ile her iki meclis arasında kurulacak bir mekanizmanın çalışmalarıyla giderilecekti. Özellikle benimsenecek mekanizma, Kıbrıs Türk parlamentosunun desteğini almaksızın geçecek maddelerin olması arzu edilmekteydi (Necatigil, 1998:382). Buna göre de anayasa değişikliği, her iki toplumun temsilcilerinin çoğunluk oyları ile gerçekleşmesi gerekiyordu.

Aksi hâlde bunalımları çözecek mekanizmalar öngörülmediği takdirde, sürekli bunalımlar ve iki taraf arasında konfrantasyonlar olacak ve bunlar da çözümün kalıcılığını tehlikeye düşürebilecekti (268). Örneğin Senato ve Temsilciler Meclisi arasında bir çatışma olduğu zaman Senato'da temsiliyet eşitti. Temsilciler Meclisi'nde ise 70'e 30'du. Eğer Temsilciler Meclisi bir yasa tasarısını kabul ederde, Senato bunu reddederse ne olacaktı. Bu sorunu çözecek bir mekanizmaya ihtiyaç olacağından, bu mekanizma önceden görüşülmeli ve çözüm çerçevesinin şekli kalıcı anlaşma imzalanmadan önce mutlaka belirlenmeliydi. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlara göre federal devletin yasama yetkisi Temsilciler Meclisi tarafından yürütülmesi en iyi yoldu (269). Yani, tıpkı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda olduğu gibi devam etmesini istiyorlardı.

Bilindiği gibi Kıbrıs Anayasasının 61. madde hükümlerine göre yasama, yalnızca Temsilciler Meclisi'nin yetkisindeydi. Ancak bu yetkiye, yine aynı madde ile kısıtlama getirilmişti. Buna göre "Cumhuriyetin teşriî kuvveti, bu Anayasa ile açıkça Cemaat Meclislerine ayrılanlardan başka bütün konularda Temsilciler Meclisi tarafından" (Ersoy, 1989:81; Deliceirmek, 1999:103) kullanılacaktı.

Aslında 1960 Anayasasının 61. maddesinde tek bir Yasama Meclisi kurmaktaydı. Ancak yine aynı madde ile belirli konulardaki yasama yetkisi, iki toplumun meclislerine vermişti (Ersoy, 1989:81; Deliceirmek, 1999:103). Ne var ki toplum meclislerinin yasama yetkisi, her iki toplumun kendi iç işleriyle sınırlıydı. Buna rağmen bu toplum meclisleri, iki ayrı meclis olarak da değerlendirilebilirlerdi.

1960 Kıbrıs Anayasası'na göre Temsilciler Meclisi, şu özellikleri yansıtmaktaydı. İlk olarak "bileşim" ve ikinci olarak da "görev" (Ersoy, 1989:82; Deliceirmek, 1999:104) itibarıyla iki toplumluluk esastı. Meclisin iki toplumlu bileşimi, 70:30 oranına dayalıydı ve bu husus, Rum ve Türk temsilcilerinin kendi toplumlarınca seçilmesini öngören seçim sistemiyle güçlendirilmişti. Hatta Türk ve Rum meclis üye sayılarının oranı, nüfusta meydana gelebilecek herhangi bir değişmeyi dikkate almaksızın değişmeyecekti. Çünkü bu oran, herhangi bir istatistik sayısına tâbi değildi. Dolayısıyla temsilcilerin sayısı elliydi ve temsilci sayısının yüzde yetmiş Rum toplumu ve yüzde otuzu Türk toplumu tarafından kendi üyeleri arasından ve temsilcilik sayısından fazla aday olduğu takdirde, aynı günde genel, tek dereceli ve gizli (Deliceirmek, 1999:105) olarak ayrı ayrı yapılacak seçimle seçilebileceklerdi.

Ayrıca Meclis Komisyonları da Anayasa'daki iki toplumlu özelliği yansıtmaktaydı. Her bir komisyonun üyelerinin seçilme, Seçici Komisyon'da olmaktaydı. Bu Komisyon tarafından izlenen usuller ile oluşumuna ilişkin kurallar, madde 73/2'de açıklanmıştı ki, "Başkan olarak Meclis Reisi ve Başkan Muavini olarak Meclis Reis Vekili ile, Meclis Reisi ve Reis Vekili seçimlerinden sonraki oturumunda Temsilciler Meclisi tarafından, Elen cemaati temsilcileri arasından altı ve Türk cemaati temsilcileri arasında iki olmak üzere seçilecek diğer sekiz üyeden müteşekkil ve Seçme Komitesi adını taşıyan bir Komite kurulacaktı" (Ersoy, 1989:82). Böylece Komite'nin oluşumu, Meclis'teki genel teşkilâtlanma kalıbına paralel olarak iki toplumluluk esasına göre kurumsallaştırılmıştı. Aynı temsil oranı Komisyonların oluşumuna da aktarılmıştı (270).

Bunun dışında Meclis Başkanı her zaman Rum, Başkan Yardımcısı ise Türk olacaktı (271). Özellikle Meclis Başkanının veya Başkan Vekilinin geçici gayubetini sırasında görevlerden herhangi birindeki münhal dolduruluncaya kadar Başkan veya Başkan Vekilinin görevlerini, kendi cemaat temsilcilerince başka türlü karar vermedikçe, kendi cemaatinin en yaşlı cemaat temsilcisi görürdü. Ayrıca anayasa, gerek Başkana ve gerekse Başkan Yardımcısına Meclis'i dağıtma yetkisi vermeyerek, Meclisin bağımsızlığını tanımıştı. Ancak, Başkan ve Başkan Yardımcısı, 10 Temsilcinin Başkan ve Başkan Yardımcısının her ikisine

birden talepte bulunması hâlinde, bağımsız olarak, Meclis'i olağanüstü toplantıya çağırabilirlerdi (md. 74/3). Bununla birlikte, Başkan ve Başkan Yardımcısının, dışişleri, savunma ve güvenlik konularındaki veto yetkisi vererek, Meclis'e sınırlamalar da getirmekteydi.

Aslında yasama konusunda, özel usuller gerektiren konular mevcuttu. Anayasa, malî konularda bütçe harcamalarını arttırıcı hiçbir önerenin temsilcilerce verilemeyeceğini belirtmekteydi (md. 80/2). Bu hüküm, bu hususta yürütmenin hakkını saklı tutmaktaydı. Ayrıca bütçenin hazırlanması ve sunulması da yürütmeye verilmişti (md. 54/h). Ancak meclisin bütçeyi tartışma imkânı vardı (md. 81). Meclis, çoğu kararlarını basit çoğunlukla alırken (md. 78/1), bu hüküm meclisinin küçük bir azınlıkla karar almasına imkân sağlamaktaydı. Bu durumda, Anayasanın bütününe hakim olan "ikili" özellik, istisnalar dışında, ortadan kalkmış olmaktadır. Dolayısıyla yasamaya ilişkin belirli kilit sahalarda, iki toplumun ayrı ayrı çoğunluğu gerekli oluyordu (md. 78/2).

Örneğin Seçim Kanunu'nda herhangi bir değişiklik, belediyeler ile ilgili veya resimler veya vergiler koyan herhangi bir kanunun kabulü, Rum ve Türk toplumları tarafından seçilen ve reye iştirak eden temsilcilerin ayrı ayrı basit ekseriyetini gerektirmekteydi. Aslında Kıbrıs anayasasını hazırlayanların bundan amacı, azınlık toplumunun yasamaya katılma hakkını güvence altına almaktı. Yani ayrı çoğunluk oyu, özü itibarı ile çoğunluk hâkimiyetine karşı azınlık toplumuna verilen bir tür yasama vetosuydu. Anayasa hukuku açısından bakıldığında, bu tür yasama vetosunun yaratabileceği zorluk, kötüye kullanıldığı takdirde yasama sürecini engelleyecek olmasıydı.

Aslında merkezî yasama organının, etnik temsil ilkesine göre oluşmasını öngören bu anayasal düzenleme, seçmen listelerinin hazırlanmasında da önemli bir kuralı getirmişti. Buna göre her yurttaş kültürel kimliğine göre sadece Türk ya da Rum seçmen listesinde yer alabilecekti. Katı bir anlayışla uygulanan etnik temsil ilkesi, sadece meclisin oluşumuyla ilgili düzenlemelerle sınırlı değildi. Bunun yanı sıra meclisin oluşumunda etnik temsil ilkesinin katı bir şekilde uygulanmasına rağmen, meclisin yasa yapma ve karar alma yöntemlerinde de bu yaklaşım tercih edilmemişti. Seçim yasalarında yapılacak değişikliklerle, belediyeler ve vergi yasalarının kabul edilebilmesi için toplantıya katılan Rum ve Türk üyelerin ayrı ayrı ve basit çoğunluğunun olumlu oyu gerekirken, bunların dışında kalan konularda bir bütün olarak meclis üyelerinin basit çoğunluğunun oyu yeterli görülmüştü. Anayasada yapılacak değişiklikler ise Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı ve üçte iki çoğunluğunun olumlu oyuyla gerçekleştirilebilecekti. Ama merkezî yasama organının bu yetkisi anayasanın 182. maddesinde de getirilen düzenleme ile sınırlandırılmıştı. Buna göre, Temsilciler Meclisi'nin, Anayasanın 'temel maddelerinde' (Vural, 1996:143) değişiklik ve ekleme yapması ya da bu maddeleri bütünüyle yürürlükten kaldırması herhangi bir şekilde mümkün değildi. Kaldı ki Temsilciler Meclisi'nin değişiklik yapamayacağı maddeler, Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin iki kimlik sistemine dayalı olmaksızın öngören ve iki toplumun çeşitli anayasal kurumlar içinde temsil biçimini, temsil oranını, yasama, yürütme ve yargı işlevleriyle ilgili temel ilkeleri, Toplum Meclislerine tanınan yetkileri ve Anayasa'ya ekli belgeler olan Garanti ve İttifak Antlaşmalarını kapsamaktaydı.

Bundan hareketle federal devletin Temsilciler Meclisi'nin görev ve yetkileri, yasa koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Bakanlar Kurulu'nu ve bakanları denetlemek, bütçe ve kesin hesap yasa tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek, uluslararası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, kalkınma planlarını onaylamak, genel ve özel af ilânına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir (Necatigil, 1988:31, 104, 190; Refiker, 1994:25). Ancak bu duruma gelinceye kadar Türk tarafı, bir dizi kazanımlar ve siyasal deneyimler kazanmıştı ve bundan vazgeçmek de istemiyordu. Çünkü Türkler için bu deneyimleri, siyasal iktidarın gücüne, katıksız egemenliğine ve devletleşme sürecine dayalı olduğundan bunları bir yana atmaları mümkün değildi. Zira Kıbrıslı Türkler kendi kendilerini yönetme, yasa yapma ve bağımsız mahkemeleri kendi hür iradeleri ile çalıştırma gücü, beceri ve tadına varmışlardı. Bundan hareketle Kıbrıs Türk toplumunun değişen siyasal düzenin evrelerine kısaca bakmakta yarar vardır.

Buna göre Aralık 1963'te başlayan Rum saldırıları sonucu, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın öngördüğü iki toplumlu düzen ortadan kalkmış ve bunun yerini iki ayrı yönetim almıştı. Böylece de facto olarak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda öngörülen haklarından yoksun bırakılan ve Cumhuriyet yönetiminden dışlanmış olan Kıbrıs Türk toplumu, kendi yönetimini kurmak zorunda kalmıştı.

1963-1967 devresinde Türk toplumu, merkezî bir "Genel Komite" (Necatigil, 1988:15) tarafından yönetilmekte idi. Aynı zamanda 1960 Anayasası altında kurulan Türk Cemaat Meclisi de görevine devam etmekteydi. Temsilciler Meclisi Türk üyeleri de arada bir ayrı olarak toplanmakta ve elzem olan konularda yasama görevini yerine getirmeye çalışmaktaydılar.

1967 Aralık ayında temel kuralların kabul edilmesi ile "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" (Necatigil, 1988:15) kurulmuştu. Temel kurallar, yönetimin yasama, yürütme ve yargı organlarının teşkilatlanmasında gerekli olan düzenlemeyi yapmaktaydı. Aynı zamanda 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının kuralları, "Temel Kurallara" eklenmiş biçimde yürürlükte tutulmuştu.

1974 Barış Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi bu defa "Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi" (Necatigil, 1988:15) olarak adını değiştirmişti. Zaten bu dönem, Türk tarafının tezlerinde bazı ciddi değişikliklerin ortaya çıkmasıyla önemli bir önemlidir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana sürekli olarak bu statükonun korunmasından yana bir

tavır izleyen Türk tarafı, bu politikadan giderek ayrılmış, 1960 statüsünde bazı değişiklikler önermeye başlamıştı. Genel ilke olarak “federasyonu” yönetim şekli olarak kabul eden Türk taraf, coğrafi ayırımı dayalı bir “otonomi” istiyordu (Bayülken, 1974:117). Zaten Türk tarafının tezlerine ilişkin bir diğer değişim de Kıbrıs sorununun Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin bir unsuru hâline gelmesine olan inanç artmış ve bu inanç yoluyla, Makarios'u sadece “adadaki Rum toplumunun lideri” (Erim, 1974:162) durumunu getirerek, onu tenzili tütbeye (Sönmezoğlu, 2000:100-101) tâbi tutmaya çalışmış olmasıydı.

Birinci harekât sonrasındaki Türk tezi, “eski durumun yeniden tesisi için Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı hakları kullanma” (Sönmezoğlu, 2000:104) temeline dayanmıştı. Buna dayanılarak gerçekleştirilen birinci harekât ve onun hitamında Cenevre görüşmelerine katılan Türkiye, iki toplumluluğun ayrı birer gerçeklik olduğunu ve bu temel üzerinde federal devlet biçiminin anlaşılabilirliğini ifade edilmişti (Ülman, 1974:46-65; Polyviou, 1976:321-367). İkinci operasyonla ise savunduğu tezlerden “iki bölgeli federasyon” (Sönmezoğlu, 2000:104) için gerekli şekil şartını sağlamıştı. Görüleceği gibi bu dönemden itibaren Türk tezi, harekât öncesindeki hukukî yapının değiştirilmesi üzerine kurulmaya başlamıştı. Nitekim 13 Şubat 1975 tarihli KTFD kuruluş bildirisinde de nihaî amacın Kıbrıs Rum topluluğu ile iki bölgeli bir federasyon çerçevesinde birleşmek olduğu söylenmekte, temel maddeleri anlaşmalarla belirlenmiş bulunan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın federal bir yapıyı öngörececek biçimde değiştirilmesine kadar geçecek süre için bu yola başvurulduğu belirtilmekteydi (Ertekün, 1981:259-260). Ayrıca, Kıbrıs Türk toplumu lideri Denktaş yeni devletin uluslararası alanda tanınma talep etmeyeceğini ve Rum tarafı ile toplumlararası görüşmeleri devam ettirmeye niyetli olduklarını açıklamaktaydı.

Bunun akabinde Kıbrıs Türk Federe Devleti, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinin kuzey kesiminde ve etkin kontrol icra eden Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin 13 Şubat 1975 tarihli “Bildirisi” (Necatigil, 1988:15) ile kurulmuştu. Bildiriden özetle, bu girişimin amacı, temel maddeleri anlaşmalarla saptanmış bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın iki toplumlu ve iki bölgeli federal yapıyı öngörececek biçimde aynı usulle değiştirilmesine kadar geçecek süre içinde Kıbrıs Türk yönetiminin yeniden düzenlenmesi ve teşkilâtlanması ve Kıbrıs Türk toplumunun sosyal ve iktisadî hayatının yeni ve sağlıklı bir düzene tâbi kılınmasını sağlamak ve Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açacak düzenlemenin hukuksal esasını yaratmaktı (Necatigil, 1988:16).

Öte yandan, Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi İlter Türkmen 20 Şubat 1975'te, konunun Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesi sırasında yaptığı konuşmada, “Kıbrıs'ta iki topluluklu ve iki bölgeli bir federasyon oluşturulması ve uluslararası anlaşmalarla sağlanan mevcut garantilerin korunmasının tartışılmayacağını” (Sönmezoğlu, 2000:103) belirtiyordu. Bütün bu ifadeler, 1974 yazında ortaya çıkan yeni durumun ardından Türk tarafının, 1960 statüsünün Türkiye'ye sağladığı “adadaki mevcut düzeni koruma” (Sönmezoğlu, 2000:103)

imkânına sahip çıkmakla birlikte, bu düzenin, kendisini iki toplumlu ve iki bölge bir coğrafî federasyon (Sönmezoğlu, 2000:108) oluşturulması yönünde revizyona tabi tutmak gerektiğini savunmaya başladığı görülür.

Özellikle 15 Ocak 1978 tarihinde Denктаş ve Kiprianu ile üçlü bir toplantı yapması neticesinde Türk tarafı, konunun her yönüne ilişkin “kapsamlı ve somut” (Necatigil, 1985:29-30) öneriler sunmayı kabul etmişti. Türkiye’den anayasa hukukçusu Profesör Mümtaz Soysal’ın da katkılarıyla hazırlanan öneriler (Ertekün, 1981:359-367), 13 Nisan 1978 tarihinde Viyana’da doğrudan Genel Sekreter Waldheim’a sunulmuş (Birand, 1979:384-394), yapılan bir dizi görüşmenin ardından Waldheim yaptığı açıklamada önerilerin “somut ve özlü” (272) olduğunda söz etmişti. Aslında Türk önerilerinde esas olan, iki toplumun hür iradesi ve anlaşması zemininde, iki toplumlu, iki kesimli federal bir devlet oluşturulması öngördüğünden federal devletin yasama gücü, iki federe devletin meclisleri ve federal meclis tarafından kullanılması yönündeydi (Sönmezoğlu, 2000:108). Fakat taraflar arasında belli bir uzlaşma sağlanmadığı için görüşmeler ve ortaya sunulan öneriler akamete uğramıştı.

Daha sonra KKTC kuruluş ve yeni bir anayasa kabul edilmişti. Ancak 164. madde ve 13. geçici (Necatigil, 1988:16) maddeden oluşan Anayasanın hazırlanmasında, 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası baz olarak alınmıştı. Ancak söz konusu Anayasada, Kıbrıs anlaşmazlığının kısa bir sürede çözüme kavuşturulabileceği inancıyla, federal bir devlet olma esası gözetilerek yapılmış olması nedeniyle, yeni oluşturulan Cumhuriyetin gereksinimlerini karşılayacak düzenlemelere gidilmişti.

Bir yandan baz olarak alınan 1975 Anayasasının uygulanmasıyla ortaya çıkan aksaklık, eksiklik ve yetersizlikleri gidermek ve egemenliğin kayıtsız şartsız sahibi olan halkın istek ve gereksinimlerini karşılamak, bir yandan da bağımsız ve etkin bir devlet olmanın gereklerine uygunluğu sağlamak amacıyla, 1985 Anayasasında 1975’inkine oranla çok daha köklü değişiklikler ve düzenlemeler getirilmişti. Bu yönü ile 1985 Anayasası, bağımsızlığı tam bir devletin anayasasıydı. Ayrıca bu Anayasada, BM gözetiminde sürdürülmekte olan toplumlararası görüşmelerde Kıbrıs sorununa bir çözüm şekli olarak kabul edilen, iki toplumlu ve iki bölge federasyondan da açıkça söz edilmemekteydi. Böyle olmakla beraber, Anayasa çalışmaları sürdürülürken, Kurucu Meclis 12 Mart 1985 tarihli toplantısında kabul ettiği bir kararla, KKTC’nin ilânının, iki eşit halkın ve onların kurduktan yönetimlerin, gerçek bir federasyon çatısı altında yeniden bir ortaklık kurmalarını engellemeyeceğini (Necatigil, 1988:17), hatta bunun tam tersi, taraflar arasında federasyonun kurulmasına yardımcı olacağını vurgulamaktaydı. Bunun yanında anayasada parlamenter sistem benimsenmiş ve katı bir kuvvetler ayrılığı yerine, yumuşak ayrılığa gidilmiş ve organlar arasında yetki ve görev dağılımı bu esasa uygun olarak düzenlenmişti.

Bu yeni rejim demokrasi, genel ve eşit oy ilkesine dayanan, yurttaşlar arasında hiçbir ayırım gözetmeyen ve egemenliğin kayıtsız şartsız halkta olduğu siyasi bir rejimdi. Sosyal

adalet ilkesi, demokratik düzenin temel öğelerinden biri olarak yurttaşlara asgari ve insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sağlanmasını ve toplumsal adaletsizlik ve dengesizlikleri ortadan kaldırarak adaletli bir toplum yapısı oluşturulmasını gerekli kılan bir düzendi (Necatigil, 1988:18).

Bunun dışında BM nezaretinde yapılan görüşmelerde ise Temsilciler Meclisi'nin oluşumu ile ilgili bir dizi öneriler de ortaya atılmıştı. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 8 Ağustos 1983 tarihinde Türk ve Rum tarafına, yeni diyalogun zemini olarak hemen hemen her konuda bir kaç alternatif ileri sürecektir öneriler sunmuştu. Bu alternatiflerin Türk tarafını ilgilendiren en önemli kısmı, toprak ile anayasal meselelerin ters orantılı bir sistem üzerine inşa edilmiş olmasıydı. Buna göre Türklere % 23 toprak bırakılırsa, Temsilciler Meclisi'nde temsil oranı % 40 (Armaoğlu, 1983:11; SİSAV, 1990:48, 51), % 30 toprak bırakılırsa Türklerin temsili % 30 (Gazioğlu, 1988:20; Armaoğlu, 1991:279) olacaktır.

Görüldüğü gibi BM'nin yasama organının nasıl olacağına dair görüşleri dikkat çekiciydi. Buna göre Kıbrıs'ta iki meclisli bir sistem oluşturulacaktı. Temsilciler Meclisi'nin üyeleri nispi temsil ilkesine uygun olarak seçilecek ve her iki eyalet, Senato'da eşit şekilde temsil edilecekti (SİSAV, 1990:42). Böylece Alt Meclis, % 70'i Kıbrıs Rum toplumunun ve % 30'u da Kıbrıs Türk toplumundan seçecekleri üyelerden ibaret olacaktır.

Buna karşın Denktaş'ın 24 Ağustos ve 22 Kasım 1988 ile 9 Ocak ve 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu belgelerden anlaşıldığına göre federal yasamada, iki meclisli bir yapı söz konusuydu. Alt Meclis ortak halkları, Üst Meclis Ortak Cumhuriyetleri temsil edecekti. Alt Meclis, her federe cumhuriyetin ahalisi tarafından ayrı ayrı seçilecek ve temsil oranı iki toplum arasında mutabakatla tespit edilecekti. Buna ilâveten Alt ve Üst Meclislerin Başkanları aynı toplumdan olmayacaklardı (SİSAV, 1990:48, 51). Ayrıca meclislerde nisap için Kıbrıslı Türk ve Rumların ayrı ayrı çoğunlukları aranırken, aynı zamanda bu, federal konulardaki kanunların kabulü için de geçerli olacaktır.

Daha sonra Genel Sekreter Cuellar, 6-7 Ağustos 1984 tarihlerinde, "Çalışma Konuları" adı altında dolaylı görüşmelerin üçüncü turu sonunda hazırlanan ve tarafların kabul ettiklerini belirttikleri ön anlaşma taslağında ifade edilen görüşlere göre federal Kıbrıs devletinin iki meclisli olması öngörülmüştü. Üye sayısı Alt Meclis'te 70:30, Üst Meclis'te ise 50:50 (Cerrahoğlu, 1998:85) olarak belirtilmişti. Buna göre yasaları, Alt Meclis yapacak, Üst Meclis de onaylayacaktı. Ancak bazı yasa tasarılarının kabulü, Türk üyelerin ayrı oylamasıyla mümkün olabilecekti. Alt Meclis'ten geçen bir yasa tasarısının, Üst Meclis'te oylanabilmesi için Türk üyelerin yüzde otuzunun olumlu oy (Cerrahoğlu, 1998:86) kullanması da kararlaştırılmıştı. Ne var ki BM Genel Sekreteri ile özel temsilcilerinin, aylarca yaptıkları temaslara sonucunda, her iki tarafın da üzerinde mutabık kaldığı bir belgeyi ortaya çıkarmaya çalışırken, bu belge Ocak 1985'de Türk tarafının kabul, Rum tarafının ise reddettiği bir belge olmuştu (İsmail, 1998b:194). Bunun üzerine Genel Sekreter, 29 Mart 1986 tarihinde,

tarafların daha önceleri üzerinde mutabık kaldıkları belgeyi imzaları için her iki toplum liderine sundu.

Buna göre federal cumhuriyetin yasama organı iki meclisten oluşacaktı. Temsiliyet, Temsilciler Meclisi'nde 70:30, Senato'da ise 50:50 oranında olacaktı (Cerrahoğlu, 1998:187). Federal yasama organında önemli konularla ilgili yasalar, her iki mecliste de ayrı ayrı oylanarak geçecekti. Bunlar dışındaki yasalar ise her iki meclisteki üyelerin çoğunluk oyu ile geçecekti (273). Ancak her iki mecliste yasama konusunda çıkmaza girildiği takdirde önerilen yasa, önce yasama organının Uzlaşma Komitesi'ne gönderilirken, üç Rum ve iki Türk'ten (Cerrahoğlu, 1998:187) oluşacak bu komitenin kararları, üyelerin çoğunun oyları ile alınacaktı. Ancak kararın geçerli olabilmesi için en az bir Türk üyenin olumlu oyu (274) gerekli olacaktı. Lakin çıkmazın devam etmesi hâlinde, federal cumhuriyetin Başkanı ile Başkan Yardımcısı "ad hoc" (İsmail, 1998b:194-195) esaslı üzerine birer kişiyi atayacaktı. Bu şahıslar, çıkmaza yol açan konularla ilgili tanınmış kişiler arasından seçilirken, seçilen bu iki kişi, uzmanların da yardımı ile çıkmazın nasıl çözümlenebileceği konusunda yasama organına tavsiyelerde bulunacaktı. Bu amaçla gerekirse federal cumhuriyetin dışından da uzmanlar istihdam edilebileceklerdi. Konu, teklif edilen yasaya karşı çıkan toplumun nüfusu arasında da halk oylamasına (Denker, 2001:69) sunulabilecekti. Yasama organı tarafından geçirilen yasa, Anayasa Mahkemesi'ne de havale edilebilir (İsmail, 1998b:194-195; Denker, 2001:69; Cerrahoğlu, 1998:187) ve Mahkeme, yasanın anayasayı ihlâl edip etmediği ya da bir veya diğer taraf aleyhine ayırımcı (275) olup olmadığı hakkında karar verebilecekti.

Aslında Ön Çerçeve Antlaşması olarak 29 Mart 1986'da sunulan ve sorunun kendi kendisini tekrardan yarattığını (Denker, 2001:68) gösteren bu metin, 1960 Anayasası'na benzer bir şekilde yasama organını özetleniyordu.

Bu durumdan memnun olmayan Kıbrıslı Rumlar, yeni bir öneri paketi hazırladılar. Cuellar'a 30 Ocak 1989 tarihinde "Federal Cumhuriyet ve Kıbrıs Sorunu Çözümünün Ana Hatları" (276) adıyla teslim edilen ve 7 başlık altındaki 25 sayfalık Rum öneri paketi, BM kararları ve Genel Sekreterlik raporlarını görmezlikten gelmekle kalmayıp, sorunu, iki toplumun 1960'ta kurduğu Kıbrıs devletinin de gerisine taşıyordu (277). Bundan hareketle Kıbrıs meselesinin yasama organı ile ilgili olan çözüm önerileri yerine, taraflar arasında uçurum yaratacak ayrılıklar getiren bu önerilerin temel unsurları aşağıdaki gibidir.

Buna göre Kıbrıs'ta iki meclisli bir federal yasama organı olacağı kabul edilmişken, Alt Meclis'in yapısında, "vatandaşların eşitliğini" yansıtacağı ve tüm federal konularda yasama yapacağı, Üst Meclis'in yapısında ise "vatandaşların eşit statüsünü" yansıtarak, federasyonun önemli konularında yetkiye haiz kılınacağı bir sistem tesis ederken, iki meclis arasında karar çatışması olması hâlinde, hükûmetin kesintisiz görev yapabilmesini sağlamak için gerekli bir mekanizmanın kurulabileceği kararlaştırılmıştı. Özellikle Kıbrıslı Türkleri etkileyecek nitelikte önemli kararların, Türk parlamenterlerin desteği olmadan geçmesine

engel olacak uygun mekanizmaların kurulmasını görüşebileceklerini de ifade ediliyordu (278).

Halbuki dünyaca kabul edilmiş ve ister federal, ister üniter olsun, her devlette geçerli olan “vatandaşların eşitliği” (Cerrahoğlu, 1998:238) prensibinin Kıbrıs Rum belgesinde, federal yasama ile ilgili olarak yer almasını anlamak zordu. Aslında bu prensibi, siyasî eşitlik prensibi ile karıştırılmamak gerekirdi. Çünkü Kıbrıslı Rumların, Alt Meclis’in her iki tarafın üzerinde “anlaşacağı bir orana” göre değil, iki halkın “nüfus oranlarına” göre oluşturulmasını önerdiği anlaşılabilir. Zaten Türk tarafı da bu konuyu böyle algıliyordu. Aslında Rumlarca önerilen bu sistem, etkin katılımı sağlayarak, tüm federal konularda yasa yapma yetkisine sahip tek organ olan Alt Meclis’te hayatî bir prensip olan “siyasî eşitliğin” (Cerrahoğlu, 1998:238) yok olmasına yol açabilecekti. Bundan hareketle Türkler, bu organın tamamen Rumların hâkimiyeti altına girmesinden korkuyorlardı.

Kıbrıs Rum önerilerine göre Üst Meclis yalnızca “Önemli Federal Konularda” (279) yetki sahibi olacaktı. Genel uygulamaya ve Kıbrıs Türk pozisyonuna göre Üst Meclis, yasa yapma sürecinin esas unsurlarındandı ve dolayısıyla tüm federal yasaların bu meclisten de geçmesi gerekirdi. Zaten Üst Meclis de eşit temsiliyete ilişkin Kıbrıs Rum önerileri muğlâktı ve bu husus da belirsizlik yaratmaktaydı.

Bununla birlikte Kıbrıs Rum belgesini yasama ile ilgili diğer paragraflarında da belirsizlik vardı. Türk tarafı, Rum tarafının yasama organında, Kıbrıslı Türkleri münhasıran kendilerini ilgilendiren konular dışında söz hakkı vermeme (Cerrahoğlu, 1998:240) eğiliminde olduğu sonucuna varmıştı. Bu yaklaşım, Kıbrıs Türk tarafının eşit ortak olarak her federal organın bütün çalışmalarında eşit katılımını (Cerrahoğlu, 1998:240) öngören talebine tamamen ters düşmekteydi. Yasama organında, Rumlara Türk tarafından daha fazla ağırlık veren bir sistem, Türklerce kabul edilmesi oldukça güçtü. Çünkü Kıbrıs Rum önerilerinde, Türk tarafının öngördüğü ‘anayasal güvencelere’ (280) yer verilmemişti. Bir başka deyişle Türk tarafının esas endişeleri, bu yönü ile göz ardı edilmişti.

Rumların bu önerilerine karşın Türk tarafının da karşı önerileri olmuştu. Bu önerilere göre federal çözümün en önemli unsurlarından birisi olan “siyasî eşitlik” (Cerrahoğlu, 1998:210) ilkesi, ileride kurulacak federasyonun ortaklarının federal devletin tüm organlarına katılımlarını gerekli kıldığını belirterek, siyasî eşitliğin federal yasama organının yapısı, oluşumu ve yetkilerini düzenleme esasında çok önemli olduğu vurgulanmıştı (281). Çünkü onlara göre yasama organı, Federal Konsey’i seçecekti.

Daha önceki önerilerde de olduğu gibi Türkler, federasyona ait yasama organının iki meclisten oluşmasını istemekteydiler. Onlara göre Alt Meclis, iki ortak halkı, Üst Meclis ise iki ortak cumhuriyetleri temsil edecekti.

Buna göre Alt Meclis’in üyeleri, genel, serbest seçim ve gizli oylama ile her iki federe cumhuriyetin halkları tarafından ayrı ayrı seçilirken, üye sayısı ve ortak halkların temsiliyet

oranları, tarafların anlaşmasına bağlıydılar. Üst Meclis ise iki federe cumhuriyetin eşit sayıda üyelerinden oluşurken, federe cumhuriyetler, Üst Meclis'teki temsiliyetleri ile ilgili yöntemi kendi anayasalarına göre belirleyeceklerdi. Bunu dışında Alt ve Üst Meclislerin Başkanları, aynı ortak halktan olmayacaklardı (282).

Aslında iki halkın birbirlerinin yasal hak, çıkar ve endişelerine saygılı bir ortamda ve barış içinde yaşayabilmeleri, iki meclisli yasama sürecinde bazı anayasal güvencelerin sağlanmasına bağlıydı. Bunda hareketle tüm federal konularda yasaların kabul edilmesi için her mecliste nisap teşkil edecek ayrı Kıbrıs Türk ve Rum çoğunluğu aranacaktı. Dahası, bu tip anayasal değişiklikler referanduma sunulacak ve ortak cumhuriyetlerde ayrı ayrı oy kullananların çoğunluğu ile kabul edileceklerdi. Şayet yasama organında tıkanıklık olursa, öngörülen yasalar ilk aşamada yasama organının uzlaşma komitesine havale edilecek ve komite iki Kıbrıslı Türk ve iki Kıbrıslı Rum'dan oluşacaktı. Alınan kararlar, tüm komitenin çoğunluğuna dayalı olarak alınacaktı. Tıkanıklık devam ettiği takdirde ve istenildiği takdirde, Federal Konsey Başkanı ve Başkan Yardımcısı, geçici olarak konu ile ilgili bilgilerden dolayı birer kişi atayacaklardı. Bu kişiler, gerekli olması hâlinde uzmanların da yardımıyla, ki bu uzmanlar Federal Kıbrıs Devleti'nin dışından da olabilirdi, yasama organına, tıkanıklığı giderecek yolları da tavsiye edecekti (283).

Ayrıca konu, federal yasama organındaki temsilcilerin yasa taslağına karşı çıkan ortak halkın referandumuna da sunulması düşünülmesi gereken bir diğer tedbir olacaktı (284).

Federal yasama organından geçen yasalar, Anayasaya aykırılık veya halklardan biri aleyhine ayrımcılık yaptığı iddiası ile karar için Anayasa Mahkemesi'ne havale edilebilecekken, federal yasama organı tarafından yapılan yasalar, federasyonun Konsey Başkan ve Başkan Yardımcısı tarafından birlikte imzalanacaktı. Federal Konsey Başkan ve Başkan Yardımcısı yasaları imzalamadan önce bu yasaları tekrar görüşülmeleri için tek başına veya birlikte yasama organına geri gönderebileceklerdi. Bu prosedürün uygulanması esnasında, gereksiz gecikmelerin önlenmesi için de kaidelerin konması gerekecekti (285). Bunun dışında federal hükûmete, federe cumhuriyetler tarafından verilen ve federal fonksiyon olarak kabul edilmesi gereken aşağıdaki konular üzerinde yasa yapma yetkisinin federal yasama organına (Cerrahoğlu, 1998:212, 247, 252) tanınması gerekecekti.

- a) Dışişleri
- b) Federal bütçe ve federal vergi
- c) Federal Merkez Bankası
- d) Ticaret ve turizm sahalarında koordinasyon
- e) Federal posta ve telekomünikasyon
- f) Federal hava ve deniz limanları

- g) Doğal kaynakların kullanımında koordinasyonu sağlamak (su kaynakları ve çevre dahil)
- h) Federal sağlık ve veteriner konuları
- i) Standart tespiti: Ağırlık ve ölçüler, patentler ve telif hakları
- j) Federal yargı
- k) Kamu görevlilerinin tayini
- l) Savunma ve Güvenlik

Yukarıda sınırlanan federal yetki ve fonksiyonlar, her ortak cumhuriyetin bu alanlarda olabilecek yetki ve fonksiyonlarına, hâle getirmeyecek veya dışlanmayacaklardır. Özellikle federal yasalar ya federal hükûmet makamları tarafından veya federal hükûmetin ilgili makamları ile her iki ortak cumhuriyetin ilgili makamları arasında koordinasyon yolu ile icra edilebileceklerdi (286). Ancak federal yasama organının, federe cumhuriyetlerin yetki ve fonksiyonlarına tecavüzü durumunda, Federal Anayasa Mahkemesine (Cerrahoğlu, 1998:210, 213) başvurulabilme haklarını her zaman için saklı olması lâzımdır.

Bundan hareketle BM Genel Sekreteri, 25 Temmuz 1989 tarihinde “belge olmayan bölge” ile tarafların görüşlerini bir araya getirmeye çalıştı. Buna göre BM Genel Sekreteri’nin ortaya attığı önerilerde federal yasama, Alt Meclis ve Üst Meclis’ten oluşacağı, her iki meclisin başkanları ayrı toplumun üyesi olacakları (SİSAV, 1990:59), bütün kanunların her iki meclis tarafından da onaylanacağı, Alt Meclis’te Kıbrıslı Rumlar % 70, Kıbrıslı Türklerin de % 30 oranında temsil edilecekleri, bütün yasalar, her iki mecliste çoğunlukla kabul edileceği, her mecliste nisabın sağlanabilmesi için Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğu aranacağı, Alt Meclis’teki Kıbrıslı Rum veya Kıbrıslı Türk temsilcilerin çoğunluğu, toplumları için hayati öneme haiz olduğuna inandıkları konularda, Alt Meclis’teki her iki toplum temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğunu öngören oylama usulünün kabulüne karar verebilecekleri ve ayrıca bir yasa tasarısı, her iki meclisten de geçirilemediği takdirde, bir yandan federal hükûmetin kesintisiz işleyişini mümkün kılmaya, diğer yandan da uzlaşma yöntemlerini başlatmaya yönelik tedbirler üzerinde düşünüleceği belirtilmişti (287).

Bundan da anlaşılmaktadır ki Genel Sekreter’in yasamaya ilişkin teklifleri, Türklerinkiyle ciddi bir benzerlik vardı. Gerçi ayrıntılara ilişkin görüş farkları varsaydı da bunun, müzakereler sırasında giderilebileceği üzerinde durulmaktaydı.

Daha sonraki gelişmeler BM Genel Sekreteri’ni 26 Şubat 1990 tarihinde yeni bir öneri paketi sunmaya itti (Deliceirmak, 1997:15). Plan, her ne kadar yeni ise de federal devletin yasama organı ile ilgili unsurlar, daha önce sunulan belgelerle aynı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, federal devletin yasama yetkisi, Senato ve Temsilciler Meclisi olmak üzere iki meclisten oluşan bir ortak devlet parlamentosu aracılığıyla yürütülecekti. Her meclisin 50’şer üyesi bulunurken, Temsilciler Meclisi’nin oranı, % 70 Rum

ve % 30 Türk'ten oluşması esas olacaktı. Senato'nun oluşumu ise % 50 Rum ve % 50 Türk'ten müteşekkil olacaktı ki, bunun rakamsal oranı 25:25 nispetindeydi. Aksi takdirde parlamentonun demokrasinin en saygın kurumu olması hasebiyle ona karşı güveni sarsmak hiç kimseye fayda getirmeyecekti. Özellikle Kıbrıs'taki vatandaş, parlamentoya karşı tahrik edilirse, Kıbrıs'ta kurulmaya çalışılan sistem büyük zarar görecekti. Bundan hareketle federal devletin bütün sorunlarının çözüm yeri, parlamento olduğu unutulmamalıdır.

Zaten Kıbrıs'ta kurulacak yeni devletin egemen varlığı, elinde yasama gücünden başka bir güç olmadığı için bundan başka yapacak bir şeyi yoktu. Kaldı ki yasalar, toplumların genel isteğini yansıtan resmi belgeler olduğundan (Rousseau, 1999:142), egemen varlık, ancak yasama organlarında bir araya geldiğinde iş görebilirdi. Çünkü federal Kıbrıs'ta demokrasinin gerçek anlamda sorunsuz işleyebilmesi için hukukun üstünlüğü ilkesine (288) sıkı sıkıya bağlı olmak ve bunu yasalarla güvence altına almak gerekirdi. Bu açıdan hukuk, gerektiğinde federal devletteki yasama organının çıkardığı yasaları incelenmeli ve gerektiğinde iptal edilebilmeliydi. Zira hukuk devletinde, yasa koyucu da dahil olmak üzere, devletin tüm organları üstünde hukukun mutlak bir egemenliği bulunması (Necatigil, 1988:18), yasa koyucunun yasama işlevlerinde kendini her zaman anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekirdi.

Aslında Kıbrıs'taki vatandaşların hukuk karşısında eşit olması gerekirken, federal devletin de evrensel hukuk normlarına uyması şarttı. Bu bağlamda kurulması düşünülen Federal Kıbrıs'ta, anayasasının yasama ile ilgili maddeleri dengeli ve çalışabilir olmasına özenle dikkat edilmelidir.

3.1.1.3. Toplum veya Cemaat Meclisleri:

Kıbrıs'taki tarafların idarî hukukundan ne anladığını tespit etmek kolaysa da tarafların görüşlerini uzlaştırmak oldukça güçtür. Ancak, yine de fikir vermek açısından bunu yapmak yararlı olacaktır.

Bilindiği gibi federal devletin yetkileri, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç ayrı başlık altında toplanmıştı. Yönetim hukuku, yürütme yetkisinin kullanılması ile ilgili olduğundan, yasama ve yargı yetkisi ile doğrudan ilgili değildi (Necatigil, 1988:76). Başka bir deyişle, yerel yönetim hukuku yürütme yetkisinin kullanılmasında yönetimin bağlı olduğu hukuk kurallarını düzenlemekteydi.

Bu açıdan bakıldığında federal devletin yerel yönetim hukuku, kamu yönetimine özgü kuruluşları, bunların işleyişini, kişilerle olan ilişkilerini ve sorumluluklarını düzenlediği ve yönetsel yargı, yani kamu kuruluşlarının yargısal denetimi, yönetim hukuku kapsamında olduğu görülür. Bundan hareketle Kıbrıs'taki Federal Anayasayla, Kara Avrupasında ve özellikle Türkiye ile Yunanistan'da yürürlükte olan yönetsel yargı sistemine benzer bir sistem Kıbrıs'a gelmiş olacaktı. Buna karşın Federal Anayasa, 1960 yılından başlayarak her iki

toplumda gelişmekte olan yönetsel yargı kurallarını korumalı ve önceden belirlenmiş hukukun gelişmesine ve devamlılığını sağlamasına yardımcı olmalıdır. Hâl böyle olunca Federal Anayasa, bazı konuları merkezî yönetimin yetki alanı dışında tutarak, her toplumun ayrı ayrı seçtiği Toplum Meclislerine yasa yapma ve karar alma yetkisi tanıdı. Buna göre merkezî yönetime karşı bir tür “özerkliğe” (Vural, 1996:144) sahip alan Toplum Meclisleri, din, eğitim ve öğretim, kültür, spor ve hayır işleriyle ilgili alanlarda, anayasanın belirlediği sınırlar içinde, bu yetkilerini kullanacaklardı. Bunun yanı sıra bu meclisler, kişi statüsü ve dinî konularla ilgili hukuk davalarına bakacak mahkemelerin oluşturulması, kendilerinin ve sorumlulukları altında bulunan kuruluşların gereksinimlerini karşılamak için kendi toplum üyelerine kişisel vergi (Vural, 1996:144) koyma yetkisine sahip olacaklardı.

Fakat yine de Toplum Meclislerine tanınan bu yetkilerin, merkezî yönetimin karşısında güçlü toplum yönetimlerini ortaya çıkardığı söylenemezdi. Bunun başlıca nedeni de toplum yönetimlerine tanınan yetkilerin, çok sınırlı olmasıydı. Örneğin Toplum Meclislerine, kendi toplum üyelerine vergi koyma yetkisi tanınırken, bu tür vergiler sadece merkezî bütçeden Toplum Meclislerine ayrılan ödeneklerin giderleri karşılamadığı durumlarda toplanabilecekti. Federal Anayasa, belediyelerin, toplum üyelerinin refah düzeyini artırmak amacıyla kurulan ve kanunlarla düzenlenen üretim ve tüketim kooperatiflerinin ve kredi kuruluşlarının Toplum Meclisleri tarafından denetleneceğini öngörmekle birlikte, aynı denetim yetkisini merkezî yönetime de tanıdı.

Toplum Meclisleri, yasama yetkilerinin yanı sıra, yetki alanlarına giren konularda yürütme yetkilerine de sahiptiler. Ama gerek yasama alanında, gerek yürütme alanında toplum meclislerinin sahip olduğu yetkiler, her iki toplumun ayrı ayrı egemenlik haklarının bulunduğu bir siyasal yapıyı öngörmemişti. Örneğin, Toplum Meclisleri, kendilerine anayasanın tanıdığı herhangi bir yetkiyi kullanırken, yaptıkları yasaların ya da aldıkları kararların herhangi birinde, bunların ihlâl edilmesi ya da talimatlara riayetsizlik için hapis cezası ya da tutukluluk koyma yetkisine sahip değillerdi. Toplum Meclislerine, kendilerinin çıkardığı yasaları ve aldıkları kararları uygularken de “zor kullanma” (Vural, 1996:145) yetkisi verilmemişti. Federal Anayasa bu yetkilerin federal devlet makamları, yani merkezî yönetim tarafından kullanılmasını öngörmekteydi.

Aslında Toplum Meclislerine tanınan yetkilerin, anayasanın belirlediği sınırlar içinde kullanılacağı öngörülmesine rağmen, Rum Toplum Meclisi’nin yasa ve kararlarına karşı sadece Cumhurbaşkanı, Türk Toplum Meclisi’nin yasa ve kararlarına karşı da sadece Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yüksek Anayasa Mahkemesi’ne, anayasaya uygunluk denetimi için başvurabileceklerdi.

Bundan hareketle BM tarafından ortaya atılan Gali Fikirler Dizisi, bu meclislerin her iki federe devlet açısından önemini vurgulamaktaydı. Buna göre her iki federe devlet, federal cumhuriyetin sahip olduğu güce ve işlevlere sahip olacağını (md. 18), her bir federe devletin,

sadece bir toplum tarafından yönetileceğini (md. 19), buna ilâveten her bir federe devletin, federal anayasaya uygun olarak kendi yönetim şeklini belirleme hakkına sahip olacağını (md. 20), buna karşın federal hükûmetin, her iki federe devletin egemenliğine ve görevlerine müdahale edemeyeceğini (md. 21), ayrıca her bir federe devletin toprağındaki güvenlik, yasa ve yönetmelik ile adil yönetim, federal anayasaya uygun şekilde olacağını ve bunlardan doğacak sorumluluklarını kendilerine ait olacağını (md. 22) ve son olarak da her bir devlete ait Toplum Meclisi'nin gücü, yaptırım işlevleri ve yapısı, yukarıda belirtilen yol gösterici ilkelere ve bütünlüklü çerçeve kurallarına uygun olacağı ifade edilmekteydi (289). Zaten federal yetki ve görevler, federal hükûmet veya “federe devletler” tarafından, anlaşmalara uygun olmak kaydıyla, seçilen delegasyonlar aracılığıyla yürütüleceklerdi.

Özellikle Kıbrıs Türk toplumunun idaresi atındaki federe devlet, Federal Cumhuriyetin kurulmasından sonra ortaya çıkması beklenen olumsuz ekonomik etkilerden korunmak ve buna dair birtakım özel önlemler almakta yetkili olacaktı. Ayrıca her federe devlet, federal vergiye ilâveten, kendi vergi sistemlerini oluşturabilecek, bu sistemi işletebilecek, kendi ekonomik amaç ve ihtiyaçlarına uygun olarak vergi oranlarını tayin edebilecekti (md. 89). Buna ilâveten geçiş süreci boyunca her bir tarafın iç işlerine ait günlük yönetim düzenlemeleri, Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın şartları ile değiştirilmediği sürece devam edebilecekti. Kıbrıs'ın bütününe etkileyen uluslararası ticaret ve turizm gibi konularda da aynı prensipler uygulanabilecekti. Bu amaçla, her iki toplumlu tarafından geçici prosedürlerin uygulanması da kabul edilebilecekti (md. 96). Bunun dışında her iki kesimde de yürürlükte olan hükümler, yönetmelikler, tüzükler, sözleşmeler ve kanunlar, Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'na uygun olduğu sürece yürürlükte kalabilecekti (md. 98). Son olarak ise her toplum, kendi “Federe Devlet Anayasası” ve “Seçim Kanununu” Federal Anayasaya ve Seçim Kanunu'na uygun olarak hazırlayacak ve kendi federe devlet yönetimini, buna göre düzenleyecekti (290).

Hiç kuşku yok ki, federal devlet anayasasının oluşturulması ve federe devlet yönetimi, yeni esaslara göre düzenlenmesi Federal Cumhuriyetin kurulmasıyla eş zamanlı olacaktı. Aynı zamanda federal devletin bütün yetkileri, merkezî devletle üye devletler arasında bölünecekti. Esas itibarıyla dışişleri ile ilgili yetkiler merkezi devletçe kullanılırken, iç işlere ait yetkiler ise merkezî devletle üye devletler arasında paylaştırılmıştı. Fakat tarafların, bu görüşler arasında derin görüş ayrılıkları vardı. Örneğin Türklere göre Merkezî Devlet, anayasanın kendisine tanıdığı tercih hakkını, ihtiyarî yetkiyi kullanarak üye devletlerin yararına yetkisini genişletebilirdi. Hatta bu yetkinin genişletmesi sonucu, federe devletler idarî bölümler hâline bile gelebilirlerdi. Ayrıca federal anayasa, üye devletlerin yetkilerini de sınırlandırabilirdi. Zira federe devletin, yani üye devletin uluslararası anlaşma akdetme, elçi gönderme ve kabul etmek gibi hakları yoktu (Eroğlu, 1975:254). Uluslararası sorunluluk,

münhasıran federal devlete aitti. Zaten Federal Devlette, merkezî devletin üye devletlere nazaran üstünlüğü de vardı.

Aslında anti-federalist Türklerin görüşüne göre Rumlar, Kıbrıs'taki federal devlet düzeninden her zaman için yararlanacaklar ve Federal Anayasa'yı ihlâl etme ve değiştirme eğilimini göstereceklerdi. Bu yüzden federal devlet düzeni güven verici değildi. Hatta onlara göre Kıbrıs'taki bu yeni düzenin, siyasî bakımdan huzur ve güveni sağlayamayacağı pek açıktı.

Bundan hareketle Kıbrıslı Türkler, Federal Devletin devamlılığı hâlinde, sadece bir görünüşten ibaret olan hukukî formüller, merkezden yönetim ile yerinden yönetim arasında politik bakımdan denge sağlayarak süreklilik arzedeceğini ve federal devletin bağıni kuvvetlendireceğini iddia etmekteydiler. Böylece federal devletin kendisine has iradesi, zamanla üstünlük sağlayacaktı. Aslında bu devamlılık hâli, federal devlet lehine toplumların hislerini geliştirecek, her iki taraftaki elitler yavaş yavaş imtiyazlarını kaybedecek ve sonuç olarak Kıbrıs'taki federe devletler, otonomilerini federal devlet lehine nitelik değiştireceklerdi (Eroğlu, 1975:262). Yani Kıbrıslı Türklere göre Kıbrıs'ın yeni statüsü düzenlenirken ve federal devlet statüsü, başlangıçta fayda ve güvence sağlarken, zamanla bu fayda ve güvence yetersiz hâle gelebilirdi. Bundan hareketle Toplum Meclisleri, siyasal irade ve yetki bağlamında yeterli olmadığı pek açıktı.

Aslında Türk yönetimi, Kıbrıs'ta yasama veya yürütme gücünü uygulayacak herhangi bir merkezî otoritenin bulunmadığını iddia etmekle birlikte, bu merkezî gücün oluşturulması için ilk yapılacak işin, her iki tarafın elinde bulundurduğu otorite gücünü ifa edebilecek bir sisteme işlerlik kazandırmaktı. Daha sonra merkezî otoriteye bu gücün devredilebileceği görüşünü ileri sürerken de aslında ifade etmek istediği yönetim biçimi, özünde federal bir sistem olduğu anlaşılmaktadır. Konsollu demokrasi (Consociational Democracy) (Denker, 2001:56) olarak ifade edilebilecek bu sistem, kendi iç işlerinde bağımsız, fakat ülkenin dışarı temsilinde ise ortak bir federal hükûmetin yönetimi esasına dayanan ve bugün dünyanın birçok ülkesinde, özellikle farklı dil, inanç ve kültür açısından birbirinden farklılığa sahip, farklı ırkların oluşturduğu, yönetimin tamamen karşılıklı anlayış ve toplumların birbirlerine karşı ilişkilerinin hoşgörü ve iyi niyete dayanmasıyla oluşmuş devletlerde uygulamaktaydı. Hatta bu isteklerini bir adım daha ileri götüren Türkler, federasyonu oluşturan her bir devletin, birbirlerine özdeş yapıda olduğunu ve her iki halkın federal anayasanın kontrolü altında kendi bölgelerinde birer egemen varlık olarak yaşamaları gerektiğini ileri sürüyorlardı (Necatigil, 1998:376). Zaten Federal Anayasada açıkça ifade edildiği gibi, her bir federal cumhuriyet, uluslararası alanda temsil yeterliliğine sahipti. Ayrıca federasyonun toprak alanı, Kıbrıs Türk ve Kıbrıslı Rumlara ait olan arazilerden oluşmakta ve her iki federal cumhuriyetin sınırları, Federal Anayasada da aynen ifade edilmekteydi. Aslında Türklere göre bütün bunlar çağdaş federal anayasalarda olan şeylerdi. Federal cumhuriyetlerden her biri, federal sistem içindeki

hakları o denli genişti ki, başka başka devletlerle anlaşma yapmak da dahil birçok imtiyazları vardı. Federal cumhuriyetler, bir başka devletle doğrudan ilişki kurabilir veya bu ilişkiye geliştirebilirdi. Zaten bu hak, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Anayasasının Temel İlkelerinden 32. maddesinde (Necatigil, 1998:380) de yer almaktaydı. Bunun dışında İsviçre Anayasasını 9. maddesi (Necatigil, 1998:380), SSCB Anayasasının 1 Şubat 1944 tarihinde değiştirilmiş şekli (Necatigil, 1998:380) ile her bir cumhuriyete diğer devletlerle anlaşma yapmak da dahil doğrudan ilişki kurma yetkisi vermektedir. Mesela Ukrayna SCB ile Beyaz Rusya SCB, SSCB'nin eski sistemine bağlı iken aynı zamanda BM'nin tam üyesiydiler. Dolayısıyla Kıbrıs federal anayasası için en uygun sistem Federal Devlet yetkilerinin ayrıntılı olarak düzenlenmesi ve bunun dışında kalanların federe devlete ait olmasıydı (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:228; Fur-Devrin, 1942:237). Başka bir deyişle buradaki karene, federal devlete tanınmış olan yetkilerin dışında kalanlar federe devletlerin yetkisinde olmasıdır.

Halbuki Kıbrıslı Rumların federe devletin meclisleri ile ilgili yetkilerin, bu denli çok olmasını istemiyorlardı. Özellikle Rumlar, her bir federe devletin, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yerel bir parçası olacağını (Dodd, 1998:49) ve federe devletlerin, birçok konuda yasal karar alma veya verme yetkisi varsa da bunun egemenlik ilkesine sahip (Rees, 1956:210) olduğu manasına gelmeyeceğini belirtiyorlardı. Bunun için Rumların iki opsiyonlu önerisi vardı.

Her şeyden önce varılacak anlaşmada, federal cumhuriyetle federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarıyla ilgili birkaç liste hazırlanması gerekirdi. Bunlardan birincisi, federal devletin veya eyaletlerin sahip olacağı kurumlar ve kullanacakları yetkiler ayrıntıları ile açıklanmalı ve bunlar, iki liste hâlinde taraflara sunulmalıydı (Necatigil, 1998:380). İkinci olarak ise federal veya eyaletlerin kurumları ile kullanacakları yetki gücü, her iki tarafın mutabık kalınacağı bir yapıyla şekillenmeliydi (Necatigil, 1998:381). Bunun için de 3 ayrı liste hazırlanmalıydı.

Bu önerilerden de anlaşılıyor ki, Türk tarafı, yetkilerin ağırlıklı olarak federe devletlerde kalmasını, ortak oluşuma çok sınırlı yetkiler tanınmasını isterken, Rum tarafı ise Federal Hükûmeti mümkün olduğunca güçlü kılınmaktan yana idi (İsmail, 1998:433). Yani bir başka deyişle Kıbrıslı Rumlar, kurucu devletlere maksimum otonomi sağlanmasını ve bu devletlerin, kendi güvenlik ve yasal düzenlerinden sorumlu olmasını istemiyorlardı (291). Fakat Kıbrıslı Türkler, 1975'ten beri iki toplumlu ve iki bölgeci bir federasyonu savunuyorlardı (Dodd, 1998:34). Bir başka deyişle bu federasyonda merkezî hükûmet dışında kendi federe devletlerinde tam egemen güç (Dodd, 1998:34; Özçelik, 2001:12) olarak yaşamayı arzuluyorlardı. Çünkü Türklere göre her federe devlet, federasyonun egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemendi (SİSAV, 1993:12). Kaldı ki egemenliği siyasal açıdan eşit iki hukukî kişilikten kaynaklanan iki toplumlu ve iki kesimli federal bir Cumhuriyet, ancak

bu şekilde kurulabilirdi. Böylece eşit iki federe devletten her biri kendi kararlarından bir bölümünü serbest rızası ile Federal Hükûmete aktarılmış olacaktı.

Bundan hareketle federe devletlerde, kendi yetkilerine giren konularda, federal dış politikaya uygun olmak kaydı ile yabancı hükûmetlerle anlaşmalar yapabilmesi ve federal hükûmete verilen yetkilerin dışında kalanlar, federe devletlere ait olması esastı (SİSAV, 1993:13). Zaten Gali plânında da federe devletlerin kendi yetki alanlarına giren konularda, başka ülkelerle anlaşma yapma hakkının olmasını savunuyordu (md. 8). Aslında 1960 Anlaşmalarında ve Fikirler Dizisi'nde de bu böyleydi.

Rum tarafı ise federe devletlerin yapacakları anlaşmaların, merkezî devletin onayına bağlı olmasını savunuyordu (İsmail, 1998a:250). Halbuki Fikirler Dizisi'nde ortak devlet hükûmeti, kendi anayasasında belirtilen yetkisini egemence kullanabilecekti. Her şeyden önce federe devletler, eşit statüdeydi ve temel anayasanın koyduğu sınırlar içerisinde ve Federal Anayasa'nın ortak devlet hükûmetine vermediği yetkileri, egemence kullanabileceklerdi. Federe devletler, birbirleriyle ve ortak devlet ile işbirliği anlaşmaları imzalayabilecekler ve birbirlerinin yetkilerine ve işlevlerine müdahale edemeyecek olan ortak federal devlet ile federe devletlerin temel anayasaya aykırı düşen herhangi bir yasası geçersiz (Efegil, 2003:25) sayılacaktı. Ancak federe devletler, anayasal yetkilerinin sınırları çerçevesinde, Anayasanın federal devlete vermediği tüm yetki ve işlevleri, kendi toprak sınırları içerisinde ve egemence kullanma yetkisine sahip olabileceklerdi.

Bu yönü ile temel anayasa, federal devlet ile federe devletlerin anayasalarından üstündü. Buna karşın federal devlet, federe devletlerin güç ve işlevlerine tam saygı gösterecek ve hiçbir şekilde müdahale etmeyecekti. Zaten Gali belgesi, federe devletlerin, diğer devletler ile ticarî ve kültürel anlaşmalar imzalamalarına onay vermekteydi. Ancak Türk tarafının istediği gibi federe devlet yönetiminin bir başka devletle siyasî anlaşmalar imzalamasına imkân vermiyordu. Halbuki federe devletler, yetki dahilindeki siyasal hakların kullanımını, kendi bölgesinde ve iç vatandaş olması koşuluna bağlayabilirlerdi.

Bütün bunlara rağmen şu bir gerçektir ki, gerek Türk gerekse Rum tarafı şimdiye kadar uygulanan hiçbir çözüm formülünü, samimi olarak benimsememişlerdi. Aslında anlaşma sağlanamaması, formüllerin eksikliğinden değil, tarafların aynı çatı altında birleşmek istememesinden kaynaklanıyordu.

Özellikle Türk tarafı, 1974 öncesine dönüş yapan ve halkını ikinci sınıf vatandaş düzeyine indirecek bir siyasî formüle "evet" demek istemiyordu. Buna karşın BM'nin adada tek devlet diye tanımladığı Rum yönetimi, Kıbrıs'ı iki toplumluluğa ve iki kesimliliğe dönüştüren, devlet başkanlığını ve hükûmeti paylaştıracak bir sisteme razı olamıyordu (Deliceirmak, 1993:242). Dolayısıyla tarafların belli bir pota içinde uzlaşabilmesi için toplumların kendi içindeki kültürel, sosyal, dinî ve tarihî haklarını koruyacak ve geliştirmek yeni bir sistem kurulması gerekecekti. Bu sistemin en belirgin özelliği Toplum Meclislerinin

siyasal statüsünün ne olacağı ciddi bir tartışma konusuydu. Çünkü bu meclisler, toplumların kendi iç egemenlikleri ve federal devlet yetkilerinin dengelenmesi açısından oldukça önemliydi. Buna göre Toplum Meclislerinde bulunması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanması mümkündür.

Özellikle Rum ve Türk toplumlarının her biri, kendi üyeleri arasından, Federal Anayasa hükümleri uyarınca ve açıkça kendisine ayrılmış bulunan yetkilere sahip olacak bir Toplum Meclisi seçmelidir. Bundan hareketle Toplum Meclisleri, kendi toplumları bakımından Federal Anayasa'nın sınırları içinde ve hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, yalnız aşağıdaki konularda yürütme kuvveti kullanmak yetkisine sahip olmalıdırlar:

- 1 Bütün dinî konular
2. Bütün eğitim, kültür ve öğretim konuları
3. Ahvâli şahsiye konuları
4. Ahvâli şahsiye ve dinî konular ile ilgili hukuk davalarına bakacak mahkemelerin oluşumu ve dereceleri
5. Kendi toplumlarının refahını arttırmak gayesi ile kurulan hayır ve spor tesis, teşekkül ve dernekleri gibi münhasıran topluma ait mahiyette menfaat ve müesseseler ile ilgili konular
6. Kendi ihtiyaçlarını ve murakabeleri altında bulunan teşekkül ve müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi toplumlar üyelerine karşı şahsî vergiler ve resimler koymak
7. Bir Toplum Meclisi'nin, münhasıran kendi toplum üyelerinden müteşekkil belediyelerce takip olunan gayelerin tahakkuk ettirilmesini mümkün kılmak için belediyelere ait kanunların sınırları içinde tüzükler veya yönetmelikler şeklinde munzam mevzuatı gerektiren konularda bildirimde bulunmak
8. Kendilerine Federal Anayasa ile verilen, üretim ve tüketim kooperatiflerini ve kredi müesseselerini murakabe etme ve münhasıran kendi toplumlarından müteşekkil belediyelere görevlerinde nezaret yetkilerini kullanmaları ile ilgili konular yetki sahasında olmalıdır (292):

Ancak bununla ilgili olarak:

1. Bir Toplum Meclisi tarafından yapılacak olan herhangi bir Toplum kanunu, tüzük ve yönetmelik veya alınacak herhangi bir karar, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, üretim ve tüketim kooperatiflerini ve kredi müesseselerini düzenleyen veya belediyelere ait herhangi bir kanuna aykırı veya onunla uyumsuz olamazdı.
2. Ayrıca bu hükümlerinin hiçbirisi bir Toplum Meclisi'ne verilen yetkilerin kullanılması ile ilgili herhangi bir konuda Temsilciler Meclisi'ne kanun yapmak yetkisini tanıyarak tefsir edilemezdi.
3. Federal Anayasa tarafından açıkça gösterilecek diğer konular yetki alanına dahil olunamazdı.

Ayrıca Temsilciler Meclisi'nin, Federal Anayasa'nın hükümlerine uygun olarak, şahsî vergi koyma yetkisini, herhangi bir suretle tahdit edecek şekilde tefsir edilmemeliydi. Buna ilâveten Toplum Meclisi'nin, kendisine verilen yetkiyi kullanmak sureti ile yapacağı herhangi bir kanun veya alacağı herhangi bir karar, hiçbir suretle, Federal Cumhuriyet'in güvenliği veya Federal Anayasa düzeni veya amme selâmeti, düzeni, sağlığı, ahlâkî yararına (Deliceirmek, 1999:148) veya bu Federal Anayasa ile herhangi bir şahsa sağlanan temel hak ve hürriyetlere aykırı hiçbir hükmü ihtiva etmemeliydi.

Bunun dışında Toplum Meclislerinin toplantıları aleni olurken, müzakerelerinin zabıtları mutlaka yayımlanmalıdır. Ama her bir Toplum Meclisi, gerekli görürse, üyeleri sayısı toplamının üçte ikisinin ekseriyeti ile vereceği bir karar üzerine gizli toplantılar da yapabilmelidirler.

Rum veya Türk Toplum Meclisi tarafından kabul olunan kanun veya kararlar, toplumlarına mensup Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından alınmalarından itibaren on beş gün içinde imzalandıktan sonra Federal Cumhuriyetin Resmi Gazetesinde yayımlanmalıdırlar. Buna ilâveten bir Toplum Kanunu, bu kanunla başka bir tarih tayin edilmedikçe Federal Cumhuriyet'in Resmi Gazetesi'nde yayımlanmakla yürürlüğe girmelidir.

Cumhurbaşkanı Rum Toplum Meclisi'nin ve Cumhurbaşkanı Yardımcı Türk Toplum Meclisi'nin kabul ettiği herhangi bir kanun veya kararı, alınmalarından itibaren on beş gün içinde, tekrar incelenmesi için ilgili Meclise iade edebilmeli, ancak ilgili Toplum Meclisi kendisine iade edilen kanun veya kararın aynen kalmasında ısrar ettiği takdirde, Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı, federal anayasa hükümlerine uygun olarak bu kanun veya kararı imzalayıp yayınlamalıdır.

Ayrıca bir Toplum Meclisi üyesi, Mecliste yaptığı her türlü demeç veya oylamalardan dolayı hukukî veya cezaî takibata tâbi tutulmamalıdır.

Bir Toplum Meclisi üyesi, üyelik sıfatı devam ettikçe, Yüksek Mahkeme'nin müsaadesi olmaksızın, takip olunmamalı, yakalanmamalı veya hapis edilememelidir. Ancak beş yıl veya daha fazla hapis ile cezalandırılabilen bir suç işlemesinde veya suçlu suçüstü yakalandığı takdirde, bu iznin alınmasına lüzum yoktur. Bu hâlde yetkili makam tarafından derhal haberdar edilecek olan Yüksek Mahkeme, ilgilinin, üyelik süresince, takibinin veya tutukluluğunun devamına müsaade edip etmeyeceği kararlaştırmalıdır. Yüksek Mahkeme, bir Toplum Meclisi üyesinin takip edilmesine müsaade etmezse, bu üyenin bu suretle takip edilemediği süre, bahis konusu suçun zaman aşımı bakımından nazara alınmamalıdır.

Kaldı ki, Yüksek Mahkeme, bir Toplum Meclisi üyesine yetkili bir mahkeme tarafından verilen bir hapis cezası hükmünün infazına müsaade etmezse, bu hükmün infazı üyelik sıfatı sona erinceye kadar tehir edilmelidir.

Bunun dışında bir Toplum Meclisi üyeliği, aşağıdaki hâllerde görevini bırakmış sayılmalıdır:

1. Ölüm ile

2. Yazılı istifa ile

3. Yasa ile gösterilen hâllerden, herhangi birinin vukuu veya Cumhuriyet vatandaşlığı sıfatının kaybı veya ilgili cemaat seçim listesine seçmen olarak kaydedilmek vasfını kaybetmek ile Toplum Meclisi üyeliğinden ayrılmalıdır (Deliceirmek, 1999:168).

Rum ve Türk toplumlarından her biri, kendi toplumlarına ait bulunan eğitim, kültür, spor ve hayır müesseseleri için, Yunan veya Türk Hükûmetlerinden malî yardım alma hakkına sahip olurken, toplumlardan her biri, kendi müesseselerinin faaliyeti için yeterli sayıda öğretmen, öğretim üyesi, AB uzmanı veya din adamına sahip olmadığı kanaatinde olduğu takdirde bu toplum, ihtiyaçlarını karşılamak için Yunan veya Türk Hükûmetlerinden “tamamen lüzumu kadar” (Deliceirmek, 1999:169) sağlayabilecekleri personeli temin ve istihdam etmek hakkına sahip olmalıdırlar.

Buna karşın Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Mukaddes Kurallara ve yürürlükte olan mevzuatına uygun olarak kendi iç işlerinin ve mallarının düzenlenmesi ve yürütülmesi münhasır hakkına sahip olmaya devam etmeli ve Rum Toplum Meclisi bu hakka aykırı hareket etmemelidir. Bundan hareketle Kıbrıslı Türklerin vakıf müessesesi ve Ahkâmül Evkâf, Federal Anayasaca tanınmalı ve vakıf müessese veya tesisini veya vakıflara veya camilere ve herhangi diğer bir İslâm dinî müessesesine ait mallar da dahil olmak üzere, herhangi vakıf malları ilgilendiren veya herhangi bir suretle bunlara tesir eden bütün konular, münhasıran Ahkâmül Evkâf ve Türk Toplum Meclisi’nce çıkarılan veya yapılan kanun ve nizamnamelere tâbi olmalıdır. Bunlara göre ve bunlar gereğince idare olunmalı ve hiçbir teşriî, icraî veya herhangi diğer bir muamele, bahis konusu Ahkâmül Evkâfı ve Türk Toplum Meclisi’nin bahis konusu kanunlarını ve nizamnamelerini ihlâl etmemeli veya onlara üstün gelememeli veya müdahale edilmemelidir. Ayrıca Federal Kıbrıs Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten hemen önce yürürlükte olan KKTC ve Kıbrıs Cumhuriyeti kanunlarına uygun olarak sahip olduğu dinî konular ile ilgili herhangi bir hakkın, Federal Anayasa’nın yürürlüğe girdiği tarihte ve ondan sonra da sahip olmaya devam edeceği garanti altına alınmalıdır.

Bunun dışında Federal Anayasa’nın hükümleri mahfuz kalmak şartı ile Rum Ortodoks Kilisesi veya bir dinî grup üyelerinin nişanlılık, evlenme, boşanma, evliliğin butlanı, ayrılık veya evlilik haklarının iadesine veya mahkeme kararı ile yapılan nesep tashihinden veya evlât edinmeden başka aile münasebetlerine dair herhangi bir konuya (Deliceirmek, 1999:172), Federal Anayasa’nın yürürlüğe girdiği tarihte ve ondan sonra, Rum Ortodoks Kilisesinin veya bahis konusu dinî grubun Kilisesinin kanunu uygulanır ve buna bahis konusu Kilisenin bir mahkemesi bakar ve hiçbir Toplum Meclisi bu kanuna aykırı hareket etmemelidir.

Bundan hareketle, bahis konusu mahkemenin herhangi bir karar veya emrinin infazı önlenmemelidir.

Hâl böyle iken Yüksek Anayasa Mahkemesi, Temsilciler Meclisi ile Toplum Meclisleri veya herhangi bir Toplum Meclisi arasında veya Cumhuriyet organları veya Cumhuriyet dahilindeki makamlar arasında kuvvet veya yetki uyuşmazlık veya itirazlarına dair herhangi bir konu ile ilgili olarak yapılan bir müracaat hakkında kesin olarak karar vermesi, kaza yetkisindendir. Ancak, bu fıkranın hiçbir hükmü, Cumhuriyet dahilindeki mahkemeler veya adlî makamlar arasındaki herhangi bir uyuşmazlık veya itirazlara karşı uygulanacak değildir. Bu uyuşmazlık veya itirazlar, Yüksek Mahkeme tarafından da karara bağlanmalıdır.

Bununla birlikte Rum Toplum Meclisinin herhangi bir kanun veya kararı hakkında Cumhurbaşkanı ve Türk Toplum Meclisinin herhangi bir kanun veya kararı hakkında Cumhurbaşkanı Yardımcısı, böyle bir kanun veya kararın yayımlanmasından evvel herhangi bir zamanda, mezkûr kanunun veya kararın veya herhangi belli bir hükmünün Federal Anayasası'nın herhangi bir hükmüne aykırı veya ona uygun olup olmadığı meselesini, Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne mütalaasını vermek üzere yollayabilmelidir.

Yüksek Anayasa Mahkemesi, kendisine yollanan her meseleyi incelemeli ve Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı adına ve ilgili Toplum Meclisi adına ileri sürülen iddiaları dinledikten sonra, mezkûr mesele hakkında mütalaasını vermeli ve bunu, Cumhurbaşkanına veya Cumhurbaşkanı Yardımcısına ve ilgili Toplum Meclisi'ne tebliğ etmelidir (Deliceirmak, 1999:215). Zaten Yüksek Anayasa Mahkemesi, herhangi bir Toplum Meclisi üyeleri seçimleri ile ilgili olarak seçim kanunu hükümleri gereğince yapılacak herhangi bir seçim itirazı hakkında kesin karar vermek, münhasıran kaza yetkisine sahip olacak tek kuruluş olmalıdır.

Bunun dışında davalar, Toplum Meclislerine ayrılan kültürel ve dinî konular ile ilgili hukuk davaları hususunda kazaî kuvvet, Federal Anayasa hükümleri gereğince yapılan bir toplum kanununda gösterilen mahkemeler tarafından kullanılmalıdır. Hâl böyleyken bir Toplum Meclisi tarafından, hangi tarzda olursa olsun, sağlanan veya tahsil edilen bütün gelirler ve paralar, Konsolide Fon'a (Deliceirmak, 1999:246) yatırılmalıdırlar. Kaldı ki bu fon, Toplum Meclisinde tek bir fon olmasına da özen gösterilmelidir.

Bunun dışında Toplum Meclislerinden herhangi birinin hiçbir kanun veya kararı ve Federal Cumhuriyet dahilinde icra kuvvetini kullanan veya herhangi bir idarî görev gören herhangi bir organ, makam veya şahsın hiçbir muamele veya kararı hiçbir suretle, Federal Anayasa hükümlerinden herhangi birine aykırı veya uyuşmaz bir tutum hâlini almamalıdır.

Federal Anayasa gereğince bir Toplum Meclisi'nin yetkisine giren bir şahıs, arzu ettiği takdirde haklardan feragat ederek, bahis konusu Toplum Meclisi'nin hizmetine girmeyi tercih edebilmeli ve bu takdirde, bu şahıs, Federal Anayasa yürürlüğe girdiği tarihten hemen önceki kanuna göre, bu tarihten önceki devredeki hizmet süresi için, yalnız bu süre veya bu süreye

ilâve edilecek bahis konusu Toplum Meclisi'nin hizmetindeki herhangi bir hizmet süresi ile birlikte olan hizmet süresi için mezkûr kanun gereğince almaya haklı olduğu herhangi bir emeklilik maaşı, ikramiyesi veya diğer benzeri hakları, Federal Cumhuriyet'ten alma hakkına sahip olmalıdır (Deliceirmak, 1999:284).

Ayrıca federal devlet kurulduktan sonra ilk Toplum Meclislerinin görev süresi, Federal Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihte itibaren başlamalıdır. Aslında Federal Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten hemen önce Federal Anayasa hükümleri ile veya gereğince Toplum Meclislerinin yetkisine giren herhangi bir okul veya diğer teşekkül veya müessese için ve adına veya bunlar için emaneten, daha önceki Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC hükûmetlerinin veya herhangi diğer bir şahsın veya teşekkülün uhdesinde bulunan, elinde olan veya adına kayıtlı bulunan herhangi bir menkul veya gayrimenkul mal veya bunun üzerindeki herhangi bir hak veya menfaat (Deliceirmak, 1999:291), Federal Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, ilgili Toplum Meclisi'nin bir kanunu ile gösterilen şahsın, teşekkülün veya makamın, bahis konusu cemaat kanununun koyabileceği kayıt ve şartlar gereğince, uhdesine geçirilip tasarrufuna verilebilmelidir. Ancak bahis konusu kanun, mevzu edilen malın Toplum Meclisi'nin kendi uhdesine geçmesi veya kendi eline verilmesi hakkında herhangi bir hüküm koymamalıdır. Fakat bu hüküm, herhangi bir eğitim maksadı ile ilgili, mutemet veya mütevelliler tarafından idare olunan ölüme bağlı bir tasarrufla yapılan bir teberrüye veya başka bir bağışa veya herhangi bir vakfa da uygulanamamalıdır. Buna rağmen iki toplumun herhangi birinin Federal Anayasa hükümleri gereğince haklarını hiçbir suretle tahdit eder şekilde yorumlamamasına özen göstermelidir.

Bunun dışında 12 yıllık ilköğretimi, Rum ve Türk Toplum Meclisleri kendi okullarında parasız sağlanmalıdır. Ayrıca ilköğretim ile ilgili toplum kanununca tespit edilecek okul çağındaki bütün vatandaşlar için mecburi iken, ilk öğretimin dışındaki eğitim, uygun bulunan hâllerde, Rum ve Türk Toplum Meclislerince, ilgili bir toplum kanunu ile tespit olunacak hüküm ve şartlara göre temin edilmelidir (Deliceirmak, 1999:59). Hatta kültür ve sanat konularında federe devletler, ortak devletten bağımsız ve onayına gerek duymadan, üçüncü ülkelerle ilişkiler kurabilmeli ve anlaşmalar yapabilmelidirler (293). Bundan hareketle federe devletler, kendi millî kültürlerini koruyacak önlemler almalıdırlar. Çünkü toplum hayatının temeli, millî kültürdür (Ergin, 1988:296). Aslında millet, kültür birliği demek olduğundan, Kıbrıs'taki millî toplumlar (294) da millî kültüre dayalı olmalıdırlar. Dolayısıyla millî kültürü koruyan, geliştiren, yücelten ve millî hayatın bu ortam içinde sürüp gitmesini temin etmek gereklidir.

Bunun için de her iki taraf Toplum Meclisleri aracılığı ile şunları yapmalıdırlar:

1. Millî kültür çevresi, dünya kültürünün bir bölümüdür (295). Bu yüzden dünya ve millî kültür çevrelerinde etkin araştırmalar yapılmalı ve millî kültür çevresinin ilişkide olduğu, etkilediği veya etkisi altında kaldığı diğer kültür çevreleri incelenmeli ve tanınmalıdırlar. Bu

araştırma, Kıbrıs'taki toplumların bugünkü kültür durumunu ve hedeflerini tespit etmek için gerekli ilk çalışma olacaktır (296).

2. Toplumların millî kültür politikaları, millî kültürlerinin evrensel kültür içerisinde yer almasını sağlayacak hedefleri ihtiva etmelidir.

3. Ayrıca her iki toplumun millî kültür politikası, ekonomik ve sosyal politikalarıyla olan bütünlüğü, uyumu ve karşılıklı etkileşimi sağlanmalıdır.

4. Özellikle genç kuşak içinde sosyal düzeni oluşturan erdemler belirlenerek yaşıatılmalıdır. Böylece toplumların millî kültürlerine dair davranış özellikleri fertlerine benimsetecektir.

5. Kültürün gelişen bir canlılığa sahip olduğu dikkate alınarak, toplumların kültürel hedefleri açık olarak seçilmeli ve politikalara süreklilik ve hareketlilik sağlanmalıdır.

6. Kıbrıs'taki toplumların ve kişilerin, kendisi ve çevresi ile ilgili sorunlarını çözmeye yönelik bir gelişme içerisinde olması sağlanmalı ve kültürel çeşitliliğe tahammül edilmesi gerçekleştirilmelidir.

7. Özellikle adadaki Türk ve Rum kültürlerinin dış dünyaya, dış dünyanın kültür ürünleri de ada toplumlarına tanıtılmalıdır.

8. Ayrıca Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarına daha sonra cereyan edecek olaylara, oluşacak çevreye, akılcı ve bilimsel zihniyetle yaklaşma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

Zaten 1960 rejiminde kültür konularındaki yetki, Toplum Meclisi'ne aitti (Bozkurt, 1996:50). Kaldı ki Anayasanın 87. maddesi (297), Toplum Meclislerinin yetkili olduğu alanları belirtmekteydi. Bu alanlardan birisi de kültürdü. Türk Toplum Meclisi yaptığı Teşkilât Kanunu (298) ile bir başkan ve beş üyeden oluşan bir İcra Heyeti (bir tür bakanlar kurulu); Rum Toplum Meclisi de Seçme ve İdare Heyeti Kanunu ile bir başkan, bir başkan yardımcısı ve beş üyeden oluşan bir Seçme ve İdare Heyeti (Bozkurt, 1996:50) oluşturmuştu. Ayrıca her iki Toplum Meclisi de ilk kuruluşlarında birer Maarif Dairesi de kurmuşlardı. Fakat her iki toplumda da ayrı bir kültür birimi yoktu. Buna karşın 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda oluşturulan Türk ve Rum Toplum Meclisleri, kendi toplumlarını tüm eğitim, kültür ve dinî konuları ile aile hukuku konularında yasalar yapma yetkisi ile donatılmışlardı (Alasya, 1973:214; Alasya, 1983:2059). Toplum Meclisleri ayrıca kendi toplumlarından vergi toplamak ve kendi belediyeleri ile ilgili tüzük yapma yetkisine de sahiptiler (299). Bu yönü ile Toplum Meclislerinin en önemli özelliği, Anayasa ile kurumsallaştırılmış iki ayrı etnik Kıbrıs toplumunu temsil etmesiydi (Ersoy, 1989:83). Aslında bu hükümlerin önemi, Toplum Meclislerinin iki toplumun birbirleriyle olan siyasî bağlılığını ayrı ayrı tutmaya yardım ediyor olmasıydı. Üstelik bu özellik, Toplum Meclisleri çerçevesinde tüm konularda bağımsız yargı görevi verilmesiyle de daha da güçlendirilmişti. Ayrıca Toplum Meclislerine, yargısal görevlerini yerine getirirken, ayrı toplum mahkemeleri kurma yetkisi (300) de verilmişti.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Toplum Meclislerinin kontrolünde olan bir başka önemli alan da eğitimdi. Kıbrıs'ta birbirinden ayrı iki kültürün varlığı 108. madde hükümleriyle daha da güçlendirilmişti. Buna göre Rum ve Türk toplumlarından her biri, kendi toplumlarına ait bulunan eğitim ve kültür müesseseleri için Yunan veya Türk Hükûmetlerinden malî yardım alma (301) hakkına sahip olacağı gibi özellikle Rum veya Türk toplumlarından her biri, kendi müesseselerinin faaliyeti için yeterli sayıda Yunan veya Türk Hükûmetlerinden sağlayabilecekleri personeli temin ve istihdam etmek hakkına da sahiptiler. Bir başka deyişle Yunanistan ve Türkiye ile kültür ve eğitim mübadelesine imkân veren Anayasal yetki, Toplum Meclislerinin bu iki ülkeye bağlılığına süreklilik kazandırmaktaydı. Ayrıca her bir Toplum Meclisinin Yunanistan ve Türkiye'den doğrudan yardım alabilmesi, bir yandan iki toplumun bu ülkelerle bağını güçlendirmekteyse de diğer yandan Kıbrıs'taki Hükûmetin otoritesini ortadan kaldırmaktaydı (Ersoy, 1989:85).

Bütün bunlardan sonra Toplum Meclislerinin ve Temsilciler Meclisinin incelenmesinden doğan sonuç, kuvvetli yapıdaki iki toplumluk, sabit sayısal temsil, görev ve yasama yetkilerinin temelden bölünmüş olmasıydı.

Bununla ilgili olarak Denктаş'ın 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu belgede, mevcut siyasî durumla ilgili olarak kurulacak federal hükûmete ne tür ve ne ölçüde haklar tanıyacakları müzakere yolu ile tespit edilmesi gerektiğini belirtti (SİSAV, 1990:47). Anlaşmazlık noktalarını asgariye indirebilmek için Federal Hükûmetin başlangıçta kısıtlı yetkilerle donatılmasını ve bu itibarla, yetkilerin büyük kısmı federe devletlerin elinde kalmasını öneren Denктаş, federe devletler, başta kendi anavatanlarıyla olmak üzere herhangi bir devletle eğitim, spor, kültürel faaliyetleri, kredi ve borçlanma gibi alanlarda her türlü anlaşma yapma yetkisine sahip bulunması gerektiğini ifade ediyordu.

Buna karşın Kıbrıs Rum yönetimi de görüşlerini aksettiren yeni bir belgeyi 30 Ocak 1989 tarihinde sundu. Bu belgede yer alan hususlara göre her toplum bir eyaleti idare edecek ve her iki eyalet de eşit statüye sahip olacaktı. Ayrıca eyaletlerin yetki ve görevlerinde çatışma ihtimali olmayacaktı. Zira eyaletlerin yetki ve görevleri Anayasa'da iki tarafının rızası ile tespit edilmiş olması esastı. Bu yüzden merkezî ve eyalet hükûmetleri, eyaletin kalkınması, ahalisinin refahı, eğitimi ve kültürünün korunması amacına yönelik olmak üzere geniş yasama, yürütme ve yargı yetkisi ile donatılacaklardı (SİSAV, 1990:51).

Bunun üzerine 26 Şubat 1990 tarihinde BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar hazırlanmış olduğu belgeyi taraflara sundu. Buna göre Kıbrıs'taki iki halk, bir yandan federasyonun ortak siyasî çerçevesi içinde çıkarlarını bağdaştırırken, bir yandan da etnik ve kültürel karakter ve kimliklerini korumakta serbest olacaklardı. Federasyonu oluşturan cumhuriyetler, bu amacın başlıca ifade araçları olacaktı. Bu çerçevede kültürel ve dinsel işler ile kişisel statüyle ilgili konular, iki cumhuriyetin kendi münhasır yetkisi altında kalmaya devam etmesi önerilmişti (302). Ayrıca kurucu cumhuriyetlerin her biri, kendi halkı tarafından

yönetilirken, cumhuriyetlerin ayrı ayrı anayasaları ve buna tekabül eden Toplum Meclisleri (303) gibi siyasî yapıları da olacaktı. Böylece federe devletler, kendi bölgelerinde, birey ve kurumları vergilendirme, sanayi ve ticareti düzenleme, toprak ve doğal kaynakları kontrol etme ve meslek ve iş kurulmasına izin verme (304) konularında yetki sahibi olmaya devam edeceklerdi. Buna ilâveten federe devletler, kendi kontrolleri altında olan bölgede eğitim, kültür, teknik, ekonomik ve malî işbirliği anlaşmaları yapma ve bu anlaşmalar çerçevesinde dış temsiliyetleri (305) olabilecekken, her iki tarafın kendi anavatanlarında temsiliyetleri ve taraflara özgün ilişkileri hususunda özel düzenlemeler yapılması mümkün olacaktı.

1992 yılındaki Gali Fikirler Dizisi'nde de durum aynı merkezdeydi. Federe devletler, kendi iç işlerinde serbestti ve bunu, Toplum Meclisleri ile yasama yetkisini icra edebileceklerdi. Ancak Toplum Meclislerinin yasama yetkileri, tam ve kesin bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Aksi takdirde taraflar yetki karmaşasına girecek ve böylece kalıcı karışın sağlanması mümkün olmayacaktı.

Bundan hareketle Rumlar, federe devletlerin kendi yetkileri dahilindeki konularda yabancı devletlerle ya da uluslararası kuruluşlarla yapacakları anlaşmaların, bu anlaşmaların federasyonun dış ilişkilerini etkilemesi veya aslî bir yük getirmesi hâlinde, Dışişleri Bakanlığı tarafından akdedilmesini istemekteydiler (SİSAV, 1993:7). Ayrıca federal ekonomik politika ile ticaret ve şirketler kanunlarına ilişkin konuların, Temsilciler Meclisi'nin yetkileri arasına alınmasını istemekte, geri kalan yetkilerin Toplum Meclislerine bırakılmış olmasının Federal Kıbrıs Devleti'nin tek ve bölünmez egemenliğini etkilemeyeceğini belirtmekteydiler (SİSAV, 1993:8). Halbuki Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti (306) kurulduğunda, yeni cumhuriyetin yetkileri ve işleyişi ile ilgili iki federal devlet içişlerinde tamamen serbest bırakılmış, ayrı parlamentoları, başbakanları ve hükûmetleri kurulmuştu. Bu anlamda her iki toplum, kendi otonomi yönetimleri (307) gereği olarak yasama, yürütme ve yargı gücüne tam anlamıyla sahiptiler.

Görüldüğü gibi bu düzenleme içinde asıl nokta, federe devletlerin yetki sahasıdır ki, devamında anayasal hükümlere de bakıldığında, bu konuda kültürel ilişkilerin ötesine geçecek ciddi yetkiler yoktu. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise ortak devlet ile federe devletler arasında hukuk bazında bir hiyerarşi değil, yetki paylaşımı (Ulus, 2003:48) olduğu hususudur. Bu, her ne kadar hoş görünen bir beyansa da yetkileri olabildiğince kırılmış federe devletin kendi yetki sahası içinde bırakıldığı tespit edilmekteydi. Aslında burada dikkat edilecek husus, egemenlik ve yetkileri tanınmış kurucu federe devletlerin oluşturduğu bir üst yapılanma değil, ancak yukarıda mevcut federal devletin esas yetkileri dışında kalan yetkileri kullanabilecek bir oluşumun öngörülmesiydi. Dolayısıyla Kıbrıs'taki her iki toplumun, Federal Anayasa'dan güç alarak federe devletlerinde ayrı ayrı toprak ve nüfus çoğunluğunun olması ve o federe devletin toplum bireylerine ait olması önemli bir şarttı. Ancak Federal Cumhuriyetin temelini oluşturacak federe devletlerin eşit ve eş yetkilere sahip

olmasına vurgu yapılırken, federal hükûmetin, federe devletlerin yetki ve işlevlerine müdahale edemeyeceği ve her bir devletin Anayasal çerçevede kendi kurumlarına sahip olması gerektiği de vurgulanmalıydı. Bundan hareketle Federal Cumhuriyetin temelini oluşturan devletlerin kendi güvenlik, asayiş ve düzen ihtiyaçlarını Anayasadan kaynaklanan bir çerçevede kendilerinin sağlaması ve federal açıdan güvenlik ve asayiş için yine eşitlik temelinde Anayasadan ve Toplum Meclisi'nden güç alan bir yapıda çözümler bulunması gerekmektedir (308).

Halbuki eşit ve eş yetkilere sahip ve tek toplum tarafından yönetilip, kendi yönetimi ile ilgili bütün alanlarla ilgili kendi karar alıp uygulayacak olan bu federe devletler (309), kendi temeli üzerinde yükselecek olan ortak Federal Cumhuriyetin Anayasasında, bütün bu unsurların tek taraflı olarak hiçbir zaman değiştirilemeyeceği gerçeği de yer almalıydı. Böylece Federal Cumhuriyetin temelini oluşturacak federe devletlerin eşit ve eş yetkilere (310) sahip olmasına vurgu yapılmalı ve federal hükûmetin, federe devletlerin yetki ve işlevlerine müdahale edemeyeceği ve her bir devletin Anayasal çerçevede kendi kurumlarına sahip olması gerektiği de vurgulanmalıydı.

Dolayısıyla iki toplum, birbirlerinin kimliğini ve bütünlüğünü kabul edip, karşılıklı saygı, dostluk ve işbirliğine dayalı yeni bir ilişki sistemi kurmaya çalışmalıdırlar (311). Bundan hareketle her iki toplum, bu taahhüdü zedeleyecek bütün uygulamalardan uzak durmalı ve çözüm plânını sekteye uğratacak herhangi bir eylemden kaçınmalıdırlar.

3.1.2. Federal Yürütme (Hükûmet) Organları ve Temel Özellikleri:

Aslında politik felsefe, iktidarla daha fazla ilgilenmek için uzun zamandan beri kişiyi ve onun ayrıcalıklarını ihmal ettiği bilinmektedir. Ancak söz konusu olan, ister insan evriminin gizlerini aydınlatmak, isterse özünü araştırmak olsun, politik felsefe hâlâ bugün kendi fenomenolojisi (olay bilimi) veya ontolojisi (varlık bilimi) içinde iktidara gönüllü olarak ayrıcalık tanımaktadır (Mourgeon, 1995:13). Oysa insan olmadan iktidarın hiçbir anlam ifade etmeyeceği gayet açıktı. Çünkü insan, kişi olmadan iktidar olmazdı. Pek tabii ki bunun tersi de doğrudur. Halbuki iktidar olmadan toplum içinde hiçbir kolektivite olamazdı. Bununla birlikte “gerilim” ve “çatışma” (Mourgeon, 1995:14) olmadan da hiçbir kolektivite mümkün değildi. Dolayısıyla gerilim ve çatışmalara son vermek için iktidara gereksinim olmazdı. Bu da gösteriyor ki, toplumun her zaman için iktidara ihtiyaç vardı. Hâl böyleyken son gelişen olaylar, Kıbrıs'taki haklar için çarpıcı bir durum yaratmakla birlikte, adadaki iktidar-kişi ilişkisinin farklı koşullar, durumlar ve şemalarla süslediği politik olgular çeşitliliğinin bir türevi olduğu unutulmamalıdır. Ancak tarafların elde etmek istediği haklarla ilgili sorunlar, temel unsurları değişmeden olduğu gibi duruyordu. Dolayısıyla bu sorunlar, Kıbrıs meselesini daha karmaşık ve daha zor hakim olunabilir bir duruma getirdiğinden, muhtemel çözümleri uzun zamandan beri erteliyordu.

Aslında Kıbrıs'ta bulunan her iki iktidar arasında birçok gerilimin oluşturduğu bu yeni etkenle birlikte, söz konusu olgu, gerilimleri kişinin aleyhindeki gereksinimlere ve baskılara, "dış savunmanın" gereklerine ve bu gerilimler pahasına elde tutulan "egemenliğin" korunmasına yöneltmek için tek başına yeterli olmaktadır. Çünkü bu uygulama, insanı sahip olduğu haklar konusunda belirsizliğe boğmakta ve onu, sürekli olarak hükûmet, yönetim ve adaletin fantezilerine dayalı önceden kestirilmeyen kısıtlamalar tehdidine boyun eğmesine neden olmaktadır. "Hoşgörülü" olarak bilinen, ancak tavizkârlığın iktidara ait olduğu, böylece iktidarın herkesi ilgilendiren 'mevzuatın efendisi' (Mourgeon, 1995:86) olduğu bir toplumda, sınırlar ya da yasaklamalar konusunda daha açık olunması genellikle tercih edilir bir durumdur. Halbuki Kıbrıs'taki toplumsal düzen ile iktidar düzeninin yardımlaştıkları açıktır. Çünkü ilki, sürekliliği için ikinciye yardımına çağırırken, ikincisi de bu durumdan yararlanmak üzere birincinin gerektirdiği sözde zorunluluklara memnuniyetle başvuruyordu. Bundan hareketle ne olduğunu tam olarak tanımlayamadan varlığını belli belirsiz hissettiği, görünmeyen ama aşılamayan bir kale içine kapatılan insanın denetlenmesi yolundaki ortak kaygı, ikisini birleştiriyordu.

Aslında Kıbrıs meselesinin durumu, doğrudan doğruya iktidar (hükûmet) ile kişi (Türk/Rum) arasında kurulan ilk politik ilişkiden türemiştir. Bundan hareketle gönüllü değilse de içgüdüsel olarak iktidar, doğası gereği kişiye ve kişinin ayrıcalıklarına engeldi. Görevi gereği iktidar, toplumsal zorunlulukları yorumlar, biçimlendirir ve kullanırdı. Önlem olarak, hakların yasallığının ötesinde meşruiyetini de koşullandıran saygıya ilişkin sınırları çizirdi. Hatta ne kadar çok ısrarcı ve istekliyle karşılaşırsa o kadar zorlayıcı olmaya çalışırdı. Dolayısıyla Kıbrıs'taki idarî olgu açısından bütün sorun, iktidar talebiyle iktidarın reddi arasındaki çelişkide yatmaktaydı. Böylece Kıbrıs'taki hakların global gelişmesi için çalışmaktan çok, toplumlara göre değişen derecelerde olmak üzere hakları azaltan ve kaldıran, aynı şey ustaca ve sistematik bir organizasyondan ibaret olan tüm siyasal ve toplumsal haklar için de geçerliydi. İşte bu nedenle, 'personalist toplumlarda' (Mourgeon, 1995:108) bile hakların onaylanması, genellikle mücadele edilmesini gerektirirken, Kıbrıs'taki toplumlar için de mücadele adeta kendiliğinden oluşan bir zorunluluktu.

Özellikle liberalizmin eşitsizlik üzerine kurulu toplumlarda, buna ulaşmanın yollarında ve çarelerinde yetersiz kaldığı bilinmektedir. O zamandan beri Kıbrıs'ta, daha iyisini bulmak üzere başka arayışlara yönelirken, daha güçlü ve daha kalıcı bir biçimde çalışmak gerektiği ortaya çıkmıştı. Çünkü Kıbrıs'taki hakların geleceğine dair olası bir çözümün ilk koşulu, toplumlar arasındaki eşitsizliğin gerektiğinde dogmatizmleri dışlayan bir pragmatizmin erdemi sayesinde bulunabilirdi. Aslında adadaki toplumların refahı, bazı şeyleri azaltırken, bazı şeyleri de artıracakı tahmin edildiğinden, bu koşulun ideolojik çelişkilere son verdiğini iddia etme ütopyaya kapılmak değildi. Hatta buna göre başlangıç, tarafların birbirine karşı

duydukları korkunun son bulunmasından başka bir şey ifade etmediği de genel kabul gören bir görüştü.

Aslında istikrarlı ve etkin bir hükûmetin ne olduğunu saptamak zor bir işti. Çünkü vatandaşlar, kamu siyaseti konusunda birbirleriyle sık sık anlaşmazlığa düşerlerdi. İşin aslında bu tür anlaşmazlıklar, siyasal demokrasi sürecine sahip olunmasının temel nedeniydi. Bu nedenle vatandaşların iyi yönetilip yönetilmedikleri konusunda, birbirleriyle anlaşmazlığa düşmelerini normal karşılamak gerekirdi. İstikrarlı bir hükûmetin ne olduğunun belirlenmesi, baskı ve şiddet sorunları dışında, kolay bir iş değildi. Gözlemciler, başbakan ve kabinesinin ömrünün kısa olduğu İtalya ve Finlandiya (Powell, 1982:24-25) gibi ülkeleri, istikrarsız hükûmetlere sahip ülkeler olarak nitelendirmekteydiler. Halbuki Powell gibi bazı siyaset bilimcilerine göre kabine hükûmetlerinin kurulmasını ve özellikle bunların “dayanıklılığını” oldukça iyi biçimde ve önceden kestirebilme imkânı vardı (Powell, 1982:199). Aslında bu dayanıklılık, siyaset bilimi açısından bir hükûmetin oluşturulmasından, onun ya dağılması ya da yeni seçimlerin yapılmasına kadar, hangisi önce gerçekleşirse, geçen süre olarak ele alınmaktaydı. Bu yönü ile devlet, hukukî bir kurum olarak soyut bir kavramdı. Ama hükûmet, devlet adına siyasal iktidarı, kontrolü ve otoriteyi kullanan daha somut bir varlıktı. Zaten hükûmet, devletin işlevsel (Dâver, 1972:181) bir organıydı. Devlet, hükûmetin diliyle konuşur ve iradesini buna belli ederdi. Devlet ile hükûmet arasındaki bir başka fark ise devletin “devamlılık” arzemesi, buna karşın hükûmetin değişebilir bir nitelik taşımasıydı.

Bu açıdan siyasal bir sistem içinde resmi yöneticiler, liderle, kamu görevlileri (memurlar, yargıçlar, silahlı kuvvet mensupları), hükûmetin unsurları olarak belirli mevkilerde belirli yetkiler kullanırlardı. Aslında bütün bu unsurlar ve işgal ettikleri görevler, bütün olarak geniş anlamda hükûmeti meydana getirirlerdi. Bunu dışında daha teknik ve daha dar anlamda hükûmet, “sadece yürütme (icra) kuvvetidir” (Dâver, 1972:181). Bu yönü ile iki kısımdan meydana gelen hükûmet, Cumhurbaşkanlığı ile Bakanlar Kurulu’ndan (kabine) (Dâver, 1972:181) oluşmaktaydı. Bu oluşum da merkezî ve mahallî hükûmet olmak üzere ikiye ayrılırdı. Bir başka deyişle hükûmet, iki şekilde ele alınabilirdi.

Merkezî Hükûmet: Otoritesi ülkenin ‘bütününe’ (Payaslıoğlu, 1966:17-19) yaygın ve nihai yetkiye sahip olan siyasal teşkilât demektir (312).

Mahallî Hükûmet: Bu deyim, genellikle federal devletlerde kullanılırdı. Federal devlette olsun, monist devlette olsun, mahallî idarelerin yetkileri sadece kendi bölgelerine aitti (Dâver, 1972:194). Mahallî hükûmetler, merkezî hükûmete tâbi olup daha sınırlı (Gözübüyük, 1978:56-58) yetkilere sahiptiler. Çok defa merkezin gözetimi ve vesayeti altında iş görürlerdi (Gözübüyük, 1978:56-58; Yavuz, 1966:51-52). Bu açıdan mahallî hükûmetler halkın ihtiyaçlarının yerinden karşılanması (Yavuz, 1966:51-52) fikrine dayanmaktaydılar.

Aslında ülke içinde, en dayanıklı hükûmetler tek partili çoğunluk hükûmetleriydi (Eckstein, 1958:56-63). Bu sonuç, hem konvansiyonel mantıkla hem de koalisyon

çözümlemeleriyle uyumluydu. Tek partili çoğunluk hükûmetleri siyaset amacıyla yasama organının denetlerken, makamları veya sandalyeleri başka herhangi bir partiyle paylaşmak zorunda değillerdir. Parti bölünmediği sürece veya parlamentoda sınırdan sandalyeyi denetlemesi nedeniyle az sayıda üyenin hastalanması veya ölümü, yasama organındaki denetimini tehlikeye düşürmediği sürece (Eckstein, 1958:56-63), böyle bir hükûmetin devam edeceğini varsaymak için her türlü neden bulunmaktaydı. Bu tür partilere muhalefetin karşı koyması genellikle “biçimsel” (Richardson-Jordan 1979:181-191) olup, gerçekte gelecek seçimler için sorunları ortaya çıkarmayı amaçlamaktaydılar. Muhalefet, hükûmet üzerinde baskı yapmak için çeşitli taktikler kullanabilirse de bu tür birçoğunluk hükûmetini iktidardan düşürebilmesi mümkün değildir (Eckstein, 1958:56-63; Richardson-Jordan 1979:181-191; Powell, 1982:199-200). Halbuki azınlık hükûmetleri, ortalama olarak asgarî çoğunluklu bağlantılı koalisyonlar kadar dayanıklı olamamışlardır. Bu tür hükûmetler, ortalama olarak 18 ay (Powell, 1982:202) kadar dayanabildikleri bilinmektedir. Fakat Başkanlık hükûmetleri azınlık durumlarındaki kabine hükûmetlerinden (Powell, 1982:209) çok daha fazla dayanıklı olmaktaydılar. Dolayısıyla denebilir ki, istikrarlı ve kuvvetli hükûmet, devlet idaresinin müessir bir şekilde yürütülmesinin ilk şartıdır (313). Çünkü iktidar boşluğu, hükûmet bunalımları içerisinde en tehlikeli alanıydı. Bundan hareketle iktidar olmak, muktedir olmayı gerektirirdi ki, muktedir olmayan iktidarlar, otoritelerini kaybederlerdi. Bu yönüyle iktidar, “boşluk” (Yılmaz, 1999:35) kaldırarak bir hadise değildi. Zaten iktidarın otoritesini kaybetmesi, toplumda boşluğun doğmasına ve bu boşluğun da kargaşa ile kaosa neden olacağı gayet açıktı. Dolayısıyla otoritenin yerini kargaşanın veya boşluğun alması, bir ülke veya bir devlet için en büyük tehlikeydi.

Aslında Rousseau’nun (1999:125) da ifade ettiği üzere baştaki tek kişinin, kendi astları olması gerektiği gibi, bir halk yönetiminin de bir başı bulunması gerekirdi. Bir başka deyişle yürütme gücünün paylaşımında, her zaman için büyükten küçüğe doğru bir basamaklandırma olduğu görülür. Ancak buna rağmen “basit hükûmet” mi iyidir, yoksa “karma hükûmet” mi sorusu (Rousseau, 1999:126), siyaset yazarlarının en çok tartıştığı konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Aslında basit hükûmet, sırf yalın olduğundan dolayı en iyisidir (Rousseau, 1999:126). Fakat yürütme gücü, yasama gücüne yeterince dayanmıyorsa, yani idarecilerin egemen varlığa oranı, halkın idarecilere oranından büyükse, hükûmeti bölerek bu kusuru gidermek mümkündü. Çünkü o zaman hükûmetin bütün parçaları, vatandaşları üzerinde daha az yetkiye sahip olmakta kalmaz, bölünmüşlükleri, tümünü birden egemen varlık karşısında daha az güçlü kılardı (Rousseau, 1999:126). Söz konusu sakınca, araya hükûmetin bütünlüğünü bozmaksızın yalnızca iki gücü dengelemeye ve haklarını karşılıklı olarak korumaya yarayan yöneticiler koyarak da giderilebilirdi. O zaman da hükûmet karma değil, ılımlı bir yapıda olurdu. Aslında bu ılımlılık, devleti faaliyetlerinde daha etkin kılabilirdi. Bu

yüzden bir devletin faaliyetlerini ifa edebilmesi için organlarının bulunmasına şarttı. Zaten bu organlar, devletin iradesini, onun adına açıklamaktaydılar (Göğer, 1971:142). Devlet adına açıklama yapan organlar, gerçek kişilerden meydana gelmekteydiler. Bu organların bir tek gerçek kişi veya birden çok gerçek kişiden meydana gelmesi de mümkündü. Zira devlet, çeşitli ve derece derece tekilâtlanmış organların bir bütünüydü (Göğer, 1971:142). Aslında teşkilâtlanmış organların hepsini burada sağmağa ihtiyaç yoktur. Ancak devlet organlarını, genel bir görüşle aslî ve fer'i organlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

1) Federal Devletin Aslî Organları:

Aslî organlar, bir devletin varlığı için mutlak surette gerekli olan organlardır. Aslında aslî organların bulunmaması o devletin yokluğu anlamını taşımaktadır. Bu yüzden aslî organlar, devletin yapıcı organları olup, önce devletin varlığını sağlamaktadırlar (Göğer, 1971:143). Sonra, aslî organlara bakılarak devletin şekli hakkında bir hükme varılmak da mümkündür. Bu itibarla, aslî organlar Anayasa tarafından oluşturulmaktadır.

Zaten federal devletin aslî organlarının bir gerçek kişiden meydana gelmesine örnek olarak devlet başkanı veya başbakanı göstermek mümkündür. Aslında günümüz devletlerinin aslî organları, kişi yönünden karmaşıktırlar. Buna göre, devlet bünyesinde tek kişiden ve birden çok kişiden meydana gelen aslî organlar da vardır. Örneğin, Cumhurbaşkanı, Başbakan tek şahıstan meydana gelen organlardır. Buna karşılık Temsilciler Meclisi veya Senato veyahut Bakanlar Kurulu (Göğer, 1971:143) federal devletin aslî unsurları arasında yer alan ve birden çok kişiden meydana gelen kurumlardır.

2) Devletin Fer'i Organlar: Fer'i organlar, devletin ana görevlerini ifade eden organlar değildir. Fer'i organların bulunmaması, Kıbrıs'ta kurulacak federal devletin varlığını etkilememektedir. Ancak, federal devletin ödevinin yerine getirebilmesi için fer'i organlara ihtiyacı olduğu da bilinmektedir. Kıbrıs'taki federal devletin fer'i organlarına burada birkaç örnekle değinilecektir. Bunlar arasında ilçe, köy, belediye, üniversiteler ve iktisadî devlet teşekkülleri gibi kamu kuruluşları sayılabilirdi.

Aslında burada federal devletin aslî ve fer'i organları hakkında bütün ayrıntıları ile bilgi verilmeyecektir. Ancak Kıbrıs'taki federal devletin en önemli organları hakkında bilgi vermekten imtina edilmeyecektir.

Buna göre Kıbrıs'taki federal devlet rejiminde iki türlü organ olacaktır. Bunlar federe devlet organları ile federal organlardır. Bunlardan ikincisi, yani federal organlar, esasında bir üst kuruluş değil, aksine toplumların hem "ortak" hem de "ortaklık" (314) kuruluşlarıdır. Federe devletlerin varlığını kabul edindiği zaman "birimler" önemlidir. Ama bunlarda çalışacak kişi sayısı önemli değildir. Bu açıdan Türkler için federal devletin teşkilâtlanması,

her alanda “eşitlik kuralına” dayanmakta ve bu kuraldan ayrıldıkça, federasyonun niteliğinde kayıplar başlamaktadır.

Ancak burada federal devletin sadece bağımsız birkaç organınca değinilecektir. Zaten diğer bölümlerde bu organlara tafsillatlı olarak değinildiği için daha çok federal yürütmenin ilgili organlarına dikkat çekilecektir.

3.1.2.1. Gali Plâni’na Göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Görev ve Yetkileri:

Bilindiği gibi Kıbrıs Cumhuriyeti bir “Başkanlık” (315) rejimiydi. Bu rejimin Başkanı Rum, Yardımcısı ise Türk olup, her ikisi de kendi toplumları tarafından ayrı ayrı seçilmekteydi. Bu nedenle iki temel boyut hakkındaki beklentiler, kestirilen sonuçlarla birlikte tek bir tipoloji içinde birleştirilmekteydi. Zira kuramsal tahminler sadece hükûmet istikrarı ile ilgili olduğundan ve bunlar ilk olarak başkanlık kaynaklarının ve bunu izleyen seçim sistemlerinin yasama çoğunluklarına ve çok particiliğe etkilerini vurguladığından, bu tipoloji bütün başkanlık sistemlerini birleştirmekteydi. Parlamento veya parti parçalanmasına bakmaksızın başkanlık tipi yürütme söz konusu olduğunda, hükûmet istikrarı beklenmekteydi. Fakat bu sistemde çoğunluğun yasamayı denetlemesi daha şüpheliydi. Çünkü çoğunluğun yasamayı denetleyebilmesi, başkanlık sistemlerinde farklı seçim temellerinden aynı parti çoğunluğunun seçilmesine bağlıydı (Powell, 1982:83). Dolayısıyla “Başkanlık” sistemi, yürütmeye ait istikrarın sağlanması için düşünülmüş bir şeydi. Ancak Birleşik Devletlerde bir başkan, özellikle de 1974’te Nixon (Powell, 1982:85), siyasal baskılar nedeniyle üç yıldan kısa bir süre içinde görevinden ayrılmak zorunda kalmıştı. Aynı durum Şili ve Uruguay’da da gerçekleşmişti. Buna rağmen başkanlık sistemleri, diğer modellerden daha fazla yürütme istikrarı getiren sistemlerdir. Aynı zamanda başkanın ve yasama organının ayrı yapılan seçimleri, genellikle azınlık başkanlarına yol açmaktaydı. Bu yüzden başkanlık sistemlerinin çoğu, on yılda iki yıl yasama (Powell, 1982:85) ile yürütme bölünmesi sorunuyla karşılaşmaktaydılar. Bunun ötesinde, Birleşik Devletler’de olduğu gibi, başkan ve yasama organının sorumlu olduğu seçim çevrelerinin oldukça farklı olmaları, çoğunlukla başkan, yasama organında çoğunluğa sahip olduğunda da kendi partisiyle işbirliği yapmasını güçleştirmekteydi.

Aslında Başkanlık sistemlerinin önemli şiddet olaylarına sahne olmaları, düşük katılma oranları ve yürütme organlarının çok istikrarlı olmaları, boyutların uyumluluğu konusundaki ilk çözümlemelerinin temel olarak anayasal çerçeveye dayandırılarak biçimlendirilip biçimlendirilmediği sorusunu ortaya çıkarmaktaydı. Gerçekte hem sağduyu, hem de yasama süreciyle ilgili daha önceki çözümlemeler hükûmetin oluşmasının ve yasa yapımının başkanlık ve parlamenter sistemlerde oldukça farklı işlediğini göstermekteydi. Başkanlık sistemlerini, demokrasiler kümesinden çıkartmak ve parlamenter rejimler içinde boyutların uyumluluğunu incelemek, daha önceki faktör çözümlemesini tekrarlamayı mümkün

bir duruma getirmektedir (Powell, 1982:89). Bundan dolayı Fransa, 1958’de “istikrarı” (Powell, 1982:93) sağlamak amacıyla başkanlık sistemine geçmişti. Çünkü Başkanlık sistemi oldukça istikrarlı bir sistem idi. Sırf bu yüzden Kıbrıs’ta 1960 rejiminde Başkanlık sistemi tercih edilmişti. Ancak 1960 Anayasanın yazılmasında en büyük güçlük, yürütme erki (icraî güç) konusunda olmuştu. Zürih Antlaşması’nın kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temel yapısına ilişkin birinci maddesinde, “Kıbrıs devleti, Cumhurbaşkanlığı rejimine dayanan bir Cumhuriyet olacaktır” (Gazioğlu, 2000:229) denilmekte ve Cumhurbaşkanı’nın Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın da Türk olacağı ve bunların kendi toplumları tarafından ayrı ayrı seçilecekleri belirtilmekteydi.

Devletin temel yapısına ilişkin maddelerden 5. madde ise icraî (yürütme) gücü ve yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısında toplanmasını ve bu maksatla, 7 Rum ve 3 Türk’ten oluşacak bir Bakanlar Kurulu kurulmasını öngörmekteydi. Nihat Erim’e göre Rumlar, 5. maddenin 3. fıkrasına dört elle sarılmış ve böylece yürütme yetkisinin çoğunluğunu Rumların oluşturacağı (7 Rum, 3 Türk), kararların da Bakanlar Kurulu’na ait olacağı ve çoğunluk oyu ile alınacağı görüşünü büyük bir inatla ileri sürmeye başlamışlardı.

Türk görüşü, Zürih Antlaşması’nın temel yapısını belirten maddelerin yürütme yetkisine ilişkin 5. maddesine uygun bir yaklaşımla oluşturulmuştu. Bu madde gayet açıktı ve “icraî yetki Cumhurbaşkanı ve Yardımcısında toplanacaktır” (Gazioğlu, 2000:229) demektedir. Rumlar ise bu yetkililerin (Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı) her zaman için aynı görüşte olmayacağına göre bu maddenin 3. fıkrası ile icraî yetkinin Bakanlar Kurulu’na verildiği iddiasını aylarca sürdürmüşlerdi (Clerides, 1989:101). Böylece anayasa çalışmaları kilitlenerek, devletin ilânı ileri bir tarihe ertelenmişti.

Aslında Clerides’e göre Rumların 5. maddeden anladığı, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı’nın yürütme yetkisinin, Bakanlar Kurulunu atamak, fakat onların kararlarına ve icraatlarına karışmamak şeklindeydi (Clerides, 1989:101). Halbuki Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı’nın, Bakanlar Kurulu’nun kararlarını onama veya veto etme yetkileri vardı. Ancak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, Bakanlar Kurulu’nun dış ilişkiler, savunma ve güvenlik konularında alacağı kararları veto edebilirken, bu konularda karar almaya yetkileri yoktu. Bunun üzerine Nihat Erim, yürütme organı ve yetkileriyle ilgili olarak 1. ve 5. maddelerde yer alması için ya siyasî bir karar alınmasını ya da Zürih Antlaşması’nda olduğu gibi bu iki maddenin aynen anayasaya aktarılmasını önermişti (Erim, ty:109-110). Fakat Rumlar, anayasa yazılırken Zürih Antlaşması’nın iki toplumun siyasî eşitliğini vurgulayan, iki toplumluluk esasını öngören temel maddeleri değiştirme ve Türk toplumunu azınlık konumuna indirgeme çabasına girişmişlerdi. Aslında bunda belli bir oranda da başarılı olmuşlardı. Nitekim Zürih Antlaşması’nın birinci maddesi “Kıbrıs devletinin Cumhurbaşkanlığı rejimine dayalı bir Cumhuriyet” (Gazioğlu, 2000:231) olacağı şeklindeyken Cenevre’de Çatsos’un hazırladığı anayasa taslağında bu maddenin başına konulacak devletin “bağımsız

ve egemen bir Cumhuriyet” (Xydis, 1973:493-494) olacağı sözcükleri eklenmiş ve bu değişiklik Erim (ty:113) tarafından da kabul edilmişti. Nitekim anayasanın birinci maddesi bu değişikliği içerecek şekilde yazılmıştı:

Madde 1: “Kıbrıs Devleti, bu anayasa gereğince Cumhurbaşkanı, Kıbrıs Rum toplumu tarafından seçilen bir Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Kıbrıs Türk Toplumu tarafından seçilen bir Türk olan, başkanlık rejimine dayalı bağımsız ve egemen bir Cumhuriyettir” (316).

Birinci madde bu şekilde halledilirken, Rum tarafı Zürih Antlaşması'ndaki 5. madde üzerindeki ısrarını sürdürüyordu. Özellikle 5. maddenin birinci cümlesinin yorumunda Rumlarla Türkler arasından büyük anlaşmazlıklar çıkmıştı. Aslında Rumlar, Cumhurbaşkanı Yardımcısının yetkilerini istisna (Clerides, 1989:114) olarak kabul ediyorlardı. Erim ise Cumhurbaşkanı Yardımcısının yetkilerinin istisnaî nitelikte değil, genel olduğunu, bir istisna varsa, bunun ancak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının farklı toplumlara ait kişiler olacakları hususu olduğunu belirtmekteydi (Erim, ty:118-119).

Bu konu, kısa bir süre içinde ve komisyonda belli bir çözüme kavuşturulamayınca Makarios, yeni bir öneri sunmuştu. Buna göre Makarios, “yürütme gücünü (erkini) Cumhurbaşkanı kullanmalı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Zürih Antlaşması'nda gösterilmiş özel noktalarda ve yalnız bu noktalarda Cumhurbaşkanı ile birlikte hareket etmelidir” (Clerides, 1989:128) gibi bir öneri sunmuştu.

Görülüyor ki, Makarios bu önerisinde, Cumhurbaşkanı Yardımcısının yürütme gücünün kullanılması ve devletin temsili konusundaki yetkilerini istisna olarak kabul ediyordu. Bu nedenle devleti temsil yetkisini yalnızca Cumhurbaşkanı'na veriyordu. Cumhurbaşkanı Yardımcısının, Zürih Antlaşması'nda açıkça belirtilen noktalarda yürütme gücünü kullanırken, ancak Cumhurbaşkanı ile birlikte hareket edeceğini söylüyordu. Yani Makarios'a göre Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi başına bir iş yapamazdı ve ancak Cumhurbaşkanı ile birlikte hareket edebilirdi.

Aslında bu büyük anlaşmazlık, anayasa çalışmalarını yavaşlatmış, hatta çıkmaza dahi sokmuştu. Bunun üzerine Erim, iki taraf arasında ciddi bir yorum farkı olduğuna göre, 5. maddenin, Zürih Antlaşması'nda olduğu gibi anayasaya konulmasını önermişti (Erim, ty:131). Ama Rumlar bunu da kabul etmiyorlardı. Hatta Makarios, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini daha da genişletmek için çaba dahi harcıyordu.

Buna ilâveten Rumlar, yürütme yetkisinin Zürih Antlaşması'na aynen uyulması hâlinde, uygulamada bunun Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının ‘kondominyumunu’ (Gazioğlu, 2000:233) kabul edilmesi anlamına geleceğini, ayrıca yürütme yetkisinin tüm ayrıntılarıyla kapsamının belirleme imkânı bulunmadığı savunurken, Cumhurbaşkanı Yardımcısının, münhasıran Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının makamına tanınan ve Bakanlar Kurulu'na

ayrılan yetkilere ek olarak anlaşmadan doğan diğer yetkileri de kullanabileceği iddiasıyla Türklerin bu haklarını engellemeye çalışıyorlardı. Ayrıca Rumlar, yürütmeye ilgili yetkilerin tamamının Bakanlar Kurulu'na ait olduğu görüşünü de ileri sürmekteydiler. Anayasa komisyonundaki Rum delegasyonuna göre Bakanlar Kurulu, yürütme gücü ve yetkileri bakımından Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının üstünde olmalıydı (Xydis, 1973:398). Fakat bu durum, Başkanlık rejimine ters düşen bir yaklaşımdı. Aslında bundaki amaç, Cumhurbaşkanı Yardımcısının yetkilerini, bu yöntemle kısıtlamak ve adanın yönetiminde Rumların her istediğini yaşama geçirebilecek bir yetkiye sahip olmaları imkânını anayasal çerçeve içinde yaratmaktı.

Bir diğer tartışma konusu ise Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının nasıl tanımlanacağıydı. Özellikle Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanıydı ve Cumhuriyetteki en önde gelen kişisiydi. Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Devlet Başkanı Yardımcısıydı ve Cumhurbaşkanı'dan sonra devletin en önde gelen ikinci kişisiydi (317). Aslında ifadesini bu şekilde bulan karar, Anayasanın 36. maddesinde yer almaktaydı.

Burada önemli bir diğer nokta ise Cumhurbaşkanı'na, geçici olarak yokluğunda veya görevlerini yapamayacak durumda olduğunda, kendisine daima Rum olacak olan Temsilciler Meclisi Başkanının, aynı durumlarda Cumhurbaşkanı Yardımcısına da daima Türk olacak olan Meclis Başkan Yardımcısının vekâlet etmesiyle ilgili karardı (318). Aslında Anayasanın 37. maddesi Cumhurbaşkanı'nın, 38. maddesi ise yardımcısının hakları sıralamaktaydı.

Bundan hareketle uzun ve çetin tartışmalar sonucu yürütme erki ve yetkisiyle ilgili olarak üzerinde uzlaşılarak anayasaya geçirilen maddede "Yürütme yetkisi (gücü) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından temin edilir" (Gazioğlu, 2000:236) şeklinde kaleme alınmıştı.

Ayrıca Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, 5 yıllık bir süre için seçileceklerdi. Bu mevkilerin, gaybubet, engel ve boşalması durumlarında, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının yerini, Temsilciler Meclisi'nin aynı topluma mensup Başkan ve Yardımcısı alacaklardı. Bununla birlikte her iki mevkiden biri boşaldığında o mevkii seçimi 45 günü geçmeyen bir süre içinde yapılması kararlaştırılmıştı (Gazioğlu, 2000:374). Buna ilâveten Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, Temsilciler Meclisi'nde yapacağı yeminle, anayasaya sadık kalıp saygı göstereceğine dair söz verirken, yine bu Meclis tarafından görevine başlatılacaktı (319).

Böylece Zürih'te Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan anlaşma, daha sonra yapılan Londra ve Lefkoşa görüşmelerine zemin teşkil etmişti. Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na giren ve Cumhurbaşkanı ile Yardımcısının görev ve yetkinin tanımı aşağıdaki gibidir.

1960 Anayasanın 1. maddesi siyasal sistemi belirlerken, Anayasanın III. bölümünde sıralanan, 36'dan 60'a (320) kadar olan maddeler de yürütmenin görev ve yetkilerini açıklamaktaydı. Buna göre:

“Kıbrıs Devleti, bu Anayasa gereğince, Cumhurbaşkanı Kıbrıs Elen Cemaati tarafından seçilen bir Elen ve Cumhurbaşkanı Muavini Kıbrıs Türk Cemaati tarafından seçilen bir Türk olan, başkanlık rejimine sahip bağımsız ve egemen bir Cumhuriyettir” (321).

Yani 1960 Anayasası, “Başkanlık Sistemini” öngörmektedir. Doğrudan genel seçimlerle beş yıllık (KCA md. 43) bir dönem için seçilen Devlet Başkanı, Rum ve Başkan Yardımcısı, Türk olacaktı. Devlet Başkanı ayrı olarak Kıbrıs Rum toplumu tarafından, Başkan Yardımcısı da ayrı olarak Kıbrıs Türk toplumu tarafından seçilecekti (322). Bir anlamda bu hüküm, Devlet Başkanı ve Yardımcısını kendi toplumlarınca seçilen siyasal liderler olmaktadır.

Devlet Başkanı için siyasal otoritenin temel kaynağı Kıbrıs Rum toplumu, Yardımcısı için de Kıbrıs Türk toplumuydu. Böylece Cumhuriyetin Başkan ve Yardımcısı için iki ayrı otorite kaynağı bulunması, yürütmedeki iki toplumluluk özelliğinin güçlü bir biçimde ortaya konmasındandı.

Aslında Başkan ve Yardımcısı arasındaki ilişki incelendiğinde, bu ilişkinin geleneksel başkanlık sistemlerine benzemediği görülmektedir. Örneğin, ABD’de Başkan’ın ölümü ya da yokluğu durumunda Başkan Yardımcısı, Başkan’ın yerini almaktaydı. Fakat bu durum Kıbrıs Anayasasında oldukça farklıydı. Zira geçici olarak bu makamların boşalması durumunda, Başkanın ve Başkan Yardımcısının görevleri, Temsilciler Meclisi Başkanı ve Başkan Yardımcısı tarafından yerine getirilmekteydi (KCA md. 36/2). Dolayısıyla, Başkanlık sistemlerinde genel olarak kabul edildiği gibi, Başkana vekâlet etme ve yerine geçme bakımından Başkan Yardımcısı, hiyerarşik olarak Başkanın ardından ikinci sırada yer almamaktaydı. Bir başka deyişle Başkan Yardımcısı, başka bir toplumdan olduğu için, yani Türk olduğundan, Başkanlık sorumluluklarını otomatik olarak yüklenemiyordu.

Buna karşın Başkan ve Yardımcısının rolleri ve yürütmeye ilişkin yetkileri, Anayasada ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştı. 47. maddede Başkan ve Yardımcısının birlikte kullanacağı yetki alanları ayrı ayrı sıralanırken, 48. maddede münhasıran Başkan tarafından, 49. maddede ise münhasıran Başkan Yardımcısı tarafından kullanılacak yetki alanlarını belirtmekteydi. Ayrıca, madde 48 (d) ve 49 (d) Başkan ve Başkan Yardımcısına, dışişleri, savunma ve güvenlik konularında Bakanlar Kurulu kararlarını veto etme hakkını vermişti. Ancak veto yetkisi Anayasa’nın 51. maddesinde yer alan geri gönderme yetkisinden farklıydı. Bu maddeye göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, Temsilciler Meclisi’nin herhangi bir kanunun veya kararını veya onun bir kısmını veya bütçenin iki topluluğu ayırteci olması nedeniyle ortaklaşa veya ayrı ayrı tekrar görüşülmek üzere meclise göndermek hakkına sahiptiler. Geri göndermede veto yetkisinden farklı olarak son söz Temsilciler Meclisi’ne bırakılmıştı (323).

Aslında Kıbrıs Anayasası'nda Başkan ve Yardımcısının yetkilerinin sayılmasından doğan sonuç, bu Anayasada güçlü bir Başkan Yardımcısı öngörülmüş olmasıydı (Ersoy, 1989:80). Bunu haklı kılan neden, Türk toplumunun haklarının korunması olarak değerlendirilebilirdi. Kıbrıs Anayasası'nı hazırlayanlar, iki toplum arasında bir denge sağlamaya ve bu dengeyi güvence altına almaya çalışmışlar ve bu anayasal hükümlerin, Rum çoğunluğun Türk azınlığı baskı altına almasını önlemek bakımından gerekli olduğu görüşünü dile getirmişlerdi. Zaten 48., 49. ve 50. maddelerde öngörülen veto yetkisi de bu amaca yönelikti. Esas itibarı ile Başkan Yardımcısı, Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını temsil etmekte ve yetkileri, Kıbrıs Türk azınlığını korumaktı.

Kaldı ki anayasa, açıkça ikili bir başkanlık sistemi öngörmemesine rağmen, Başkan ve Yardımcısına verilen ayrı ayrı yetkiler, yürütmenin iki toplum liderinin mutlak işbirliğine bağlı olduğunu göstermekti. Zaten Başkan ve Yardımcısı arasında iyi niyete dayanan işbirliği yürümediği zaman yürütmeye karar verme süreci engellenebilecek, bu da hükûmetin diğer kurumlarında gerilimi arttırılabilecekti. Sırf bu yüzden yürütmenin "iki toplumlu niteliği", 46. maddede kendisini bulmuştu. Buna göre "icra kuvveti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini tarafından temin" (324) edilecekti.

Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, merkezî yönetime ait yürütme işlevlerinin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından yerine getirilmesi öngörülmüştü (KCA md. 46). Anayasanın I. maddesine göre yönetim sistemi 'Başkanlık' rejimi olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, Cumhurbaşkanı Rum toplumu, Yardımcısı ise Türk toplumu tarafından seçilecekti. Türk toplumu üyeleri, Kıbrıs devletinin birlik ve bütünlüğünü temsil eden Cumhurbaşkanının seçilmesinde oy kullanmadığı gibi, ona vekâlet etme görevi de Cumhurbaşkanı Yardımcısına değil, yine Rum toplumu tarafından seçilen ve anayasaya göre Rum toplumu üyesi olması gereken, yasama organı başkanına verilmişti. Anayasa, yönetim sistemini başkanlık rejimi olarak belirlemesine rağmen, yürütme işlevleri bir yandan Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı öte yandan da ayrı bir organ olarak oluşturulan 'Bakanlar Kurulu' arasında paylaştırmıştı.

Aslında anayasada, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına verilen yetkileri iki grupta sınıflandırmak mümkündü. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, bazı temel konularda karar alınabilmesi ya da cumhuriyet organlarına atama yapabilmesinde Cumhurbaşkanı ile Yardımcısının uzlaşma içinde hareket etmelerini öngörmüştü. Buna göre:

1. Zorunlu askerlik hizmetinin konması,
2. Güvenlik kuvvetlerinin sayısında artırma ya da eksiltme yapılması,
3. Cumhuriyetin bayrağının şekil ve renginin tespit edilmesi,
4. Beş büyük şehirde var alan 'ayrı belediye' uygulamasının devam edip etmemesine cumhuriyetin ilânını izleyen ilk dört yıl içinde karar verilmesi,
5. Hususi af hakkının kullanılması.

6. Yüksek Anayasa Mahkemesi üyelerinin (md. 133), Yüksek Adalet Mahkemesi üyelerinin, Cumhuriyet Başsavcısı ve Yardımcısının (md. 112), Kamu Hizmeti Komisyonu üyelerinin (md. 124), Başmurakıp ve Yardımcısının (md. 115), Hazine Dairesi Başkan ve Yardımcısının (md. 126), Ordu, Polis ve Jandarma komutan ve komutan yardımcılarının (md. 131) ve diğer üst düzey kamu görevlilerinin atanmaları ortaklaşa kullanılacak yetkiler arasındaydı (325).

Yukarda belirtilen konularda karar alınması ya da yürütmeye ilişkin belirli bir siyasetin belirlenmesi için Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının mutlak bir uyum içinde hareket etmelerinin zorunlu olduğu görülmektedir. Ne var ki bu ortak yetkilerin dışında, her iki makamın birbirlerinden bağımsız yetkileri de bulunmaktaydı. Bu yetkiler, aşağıdaki konuları kapsamaktaydı:

1. Bakanlar Kurulu'nun Rum üyelerini seçme ve görevlerine son verme yetkisi Cumhurbaşkanı'na, Türk üyelere yönelik aynı yetki ise Cumhurbaşkanı Yardımcısına verilmişti (md. 48 ve 49).

2. Bakanlar Kurulu kararlarını iade hakkı (md. 57).

3. Temsilciler Meclisi'nin dışişleri, millî savunma ve güvenlikle ilgili yasa ve kararlarına karşı kesin veto hakkı (md. 50).

4. Temsilciler Meclisi'nin yasa ve kararlarını ve bütçeyi iade hakkı (md. 51).

5. Temsilciler Meclisi'nin herhangi bir yasa ya da kararının, bunların herhangi bir hükmünün ya da bütçenin iki toplumdaki biri aleyhine ayrımcılığı öngörmesi gerekçesiyle Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı (md. 137 ve 138).

6. Kendi toplum üyelerinin mahkemeler tarafından verilen ölüm cezalarını kaldırma yetkisi (md. 53).

7. Cumhurbaşkanı Rum Toplum Meclisi'nin, Cumhurbaşkanı Yardımcısı da Türk Toplum Meclisi'nin herhangi bir yasa ya da kararını Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne yollama yetkisine sahipti (md. 142) (326).

Daha önce de ifade edildiği gibi Kıbrıs anayasası bir yandan yönetim sistemi olarak başkanlık sistemini öngörmesine ve yürütme işlevlerine ilişkin yetkileri Cumhurbaşkanı ile Yardımcısının iki toplumluluk temelinde ortaklaşa kullanacakları yetkiler olarak belirlemesine rağmen, başkanlık sisteminin temel nitelikleriyle gelişecek şekilde, ayrı bir yürütme organı olarak bir 'Bakanlar Kurulu'nu da öngörmüştü. Anayasanın 54. maddesi, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına ve Toplum Meclisleri'ne tanınan yürütme yetkilerinin dışında kalan tüm konularda Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştı. Bakanlar Kurulu'nun dışişleri, savunma ve güvenlik konularında alacağı kararlara karşı Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına ortaklaşa ya da ayrı ayrı veto yetkisi, bunun dışında kalan konularda ise Bakanlar Kurulu'nun kararlarını geri

gönderme yetkisi tanımıştı. Ama geri gönderilen bir kararın Bakanlar Kurulu'nda yeniden benimsenmesi durumunda, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından yayımlanarak yürürlüğe girmesi şarttı (327).

Anayasaya göre Bakanlar Kurulu'nda Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, yedi Rum ve üç Türk üyeden, yani toplam 10 kişiden oluşmaktaydı. Toplantı gündemini Cumhurbaşkanı belirlemekle birlikte, Yardımcısının da gündem için öneride bulunma yetkisi vardı. Ama ne Cumhurbaşkanı ne de Yardımcısı, Bakanlar Kurulu toplantılarında oy kullanamazlardı (Vural, 1996:142). Görüldüğü gibi anayasada Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının görev ve yetkileri arasında oluşturulan denge, bu organ için düşünülmemişti. Bunun başlıca göstergesi, kararların salt çoğunlukla alınmasından anlaşılmaktadır.

Bundan hareketle Kıbrıs'ta ilk bağımsız seçimler, 13 Aralık 1959 tarihinde yapıldı ve Makarios, % 67 oy oranıyla Cumhurbaşkanı seçildi (Albrecht, 1994:12; Tülümen, 1998:19; Gazioğlu, 2000:167). Aynı zamanda Türk toplumu, yaptığı seçimle Cumhurbaşkanı Yardımcısını Dr. Küçük'ü olarak belirlemiştir. Özellikle bu dönemde Makarios'un anti kolonyalist tutumu, Kıbrıs'ın bağımsızlaşma döneminde ona büyük bir uluslararası prestij kazanmıştı (Akkurt, 1997:61). Dolayısıyla 1960'taki bu durum, Makarios'u, bağımsız Kıbrıs'ın rakipsiz cumhurbaşkanı adayı konumuna getirmişti (Hasgüler, 2000:383). Fakat bu durum, sadece adadaki Rum toplumu için bağlayıcıydı. Ada Türkleri, nereden bakılırsa bakılsın, sonuçta papaz olan birinin (328), adada en üst düzeyde görev almasını pek hoş karşılamıyordu. Zaten 1963'te başlayan Rum tedhişi, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını karşı karşıya getirmiş ve Dr. Küçük'ün Cumhurbaşkanlığı Muavinliği, kâğıt üzerinde kalmıştı (329).

Aslında 'etnik temsil' (Alasya, 1983:2059) ilkesinin uygulanma biçimi nedeniyle, Kıbrıslı Türk ve Rum bireylerin, ayrı ayrı seçtikleri siyasal kurumlar, siyasal bağlılığın yönlendirildiği merkezler olmaktan çıkmıştı. Örneğin, 'halkın ve devletin birliğini' (Vural, 1996:146) temsil eden Cumhurbaşkanı'nın sadece Hristiyan-Rum seçmenler tarafından seçilmesi ve ona vekâlet etme yetkisinin de Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na değil, sadece Rum seçmenlerin oylarıyla seçilen Temsilciler Meclisi Başkanı'na verilmesi, iki toplum ilişkilerinin bir azınlık-çoğunluk ilişkisi gibi algılanmasına neden olmuştu. Bu tür düzenlemelerin başka bir olumsuz sonucu da ikili iktidar yapısı nedeniyle, egemenlik kavramının, kültürel kimlikle ilişkilendirilmesine neden olmasıydı. Halbuki anayasaya egemen olan düşüncenin, böyle bir ilişkilendirmenin yapılmasına uygun olduğu söylenemezdi.

Ne var ki siyasal eşitlik, Zürih ve Londra anlaşmalarından önce ve sonra yapılan görüşmelerde gündeme gelen bir konuydu. 1960 Anayasasında iki toplumun siyasal eşitliği, Cumhurbaşkanı ile Yardımcısının yetkilerinde (330) ifadesini bulmuştu. Aslında Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı, bütün konularda ortak egemen durumuna getirilmişlerdi. Kaldı ki, Bakanlar Kurulu'nun oluşturulmasında, Cumhurbaşkanı ile Yardımcısının görüş birliğinin

şart olması buna örnek gösterilebilirdi. Çünkü bakanların atanmasında, her ikisinin de imzası gerekiyordu.

Bu yüzden bazı Türk yazarlar tarafından, Zürih Anlaşması Kıbrıs'ın Anayasasına temel maddeleri dahil etmek suretiyle iki toplum arasında açık, net ve dengeli bir güç (yetki) bölüşümü (İsmael, 1998b:342) sağladığını iddia etmektedirler. Halbuki Kıbrıs anayasasının öngördüğü merkezî yönetim, kültürel yapıdaki ikiliğin, özel yöntemlerle, üniter -tekçi- bir yapıyı yansıtılmasıyla oluşturulmuştu. Ama merkezî yönetim, tüm halk kesimleri üzerinde bütünsel bir otorite anlayışına göre düşünülmesine rağmen, oluşumu ve işleyişi böyle bir bütünsellikten uzak kalmıştı. Desantralizasyon ilkesi ise herhangi bir bölge ya da coğrafi alana değil, iki kimlik grubunun dil, din ve köken (Vural, 1996:141) bakımından oluşturduğu bir kültürel üyelik alanına uygulanmıştı.

Bu yüzden 21 Aralık 1963 tarihinde başlayan Rum saldırıları ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal düzeni bozulduğu için yürütme erki de işlevsel özelliğini kaybetmişti. Ancak 1964'te Birleşmiş Milletler, Rum idaresi için yine de "Kıbrıs hükûmeti vardır" (331) kararını verdi. Zaten o günden itibaren ortaklık cumhuriyeti, bir Rum cumhuriyetine hâline dönüşmüş oldu. Dolayısıyla Rum Yönetimi, 4 Mart 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararına istinaden, "tüm Kıbrıs'ın" (332) meşru hükûmeti olduğunu iddia ediyordu. Halbuki Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasaya bağlı varlık düzeni ortadan kalkmıştı (Tamkoç, 1988:114-117; Necatigil, 1998:69).

Ne var ki 1964'te Rumlar, Cumhuriyet Hükûmeti'nin neredeyse % 98'ini ele geçirmiş olmalarına rağmen, Kıbrıslı Türkleri mevcut devlete karşı isyan eden sanki onlarmışçasına yönetimden atıldılar (Kyriakides, 1968:112; Necatigil, 1998:54). Halbuki dünyada devleti işgal edenler, genelde yönetimi de ele geçirirlerdi. Bununla ilgili olarak Sir Alec Douglas-Home, anılarına mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Türklerin isteyerek ayrılmadıklarını, aksine "atıldıklarını" (Necatigil, 1998:54) ifade ediyordu.

Dolayısıyla 1974'ten günümüze kadar her iki taraf arasındaki görüşmelerin devamlı olarak takıldığı nokta, merkezî hükûmetinin gücü ve yetkileri konusuydu. Yani taraflar, devletin güçlü bir merkezî hükûmete sahip olması ya da gevşek bir federasyonun, hatta konfederasyonun oluşmasına dayanıyorlardı.

Aslında Klerides'in de dediği gibi Makarios yürütme yetkilerine büyük önem veriyordu. Çünkü yürütmenin (yani hükûmetin) oluşumu ve yapısı, bir devletin ulusal kimliğini ve karakterini ortaya koyuyordu. Bu nedenle Türklere bırakılan Cumhurbaşkanı Yardımcılığının kaldırılmasını istiyordu. Bundan hareketle 21 Ağustos 1971'de Makarios, Yunan Hükûmetine gönderdiği memorandumda, Türklerin Cumhurbaşkanı Yardımcılığının veto hakkından vazgeçmiş olmasına karşın yine de bu isteğinde ısrar ediyordu (Clerides, 1989:34). Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis ise bu görüşe karşı çıkarak "Türkler veto hakkından vazgeçmekle Cumhurbaşkanı Muavinliğini zaten dekoratif bir organ hâline sokmuşlardı" (Clerides, 1989:34; Gazioğlu, 1991:5) diyerek Makarios'u fikrinden vazgeçirmeye çalışıyordu. Buna

karşın Klerides, Cumhurbaşkanı Yardımcılığının varlığı, iki toplum arasındaki yetki ortaklığını sembolize (Clerides, 1989:35) ettirmesi açısından önemliydi. Çünkü yürütme erkinde, yani hükûmette, Kıbrıs Devleti'nin içinde Türk azınlığı bulunan bir Rum Devleti değil, iki toplumlu bir Devlet olduğunu göstermekteydi. Gerçi Denктаş, 1968'de merkeze bağlı yerel bir hükûmetin kurulması karşılığında Cumhurbaşkanı Muaviniği'nin kaldırılabilceğini önermişti. Fakat Makarios, bunu öneriyi kabul edemeyeceğini açıklamıştı. Halbuki Klerides'e göre hem Cumhurbaşkanı Muaviniği'nin kaldırılmasını istemek, hem de Türk tarafının yerel merkezî hükûmet önerisini reddetmek, imkânsız olanı istemekten başka bir şey değildi (Clerides, 1989:34). Ancak Makarios, Klerides'in bu görüşünü savunmuyordu (333). Çünkü Makarios, Enosis'in dahil olmadığı bir anlaşmaya bir daha imzalatmayacağını belirtiyordu (Clerides, 1990:270). Zaten federal hükûmete ait yetkiler, devletin iki uluslu yapısı göz önünde tutularak verilmesi ve federal hükûmetin de buna göre hareket etmesi tasarlanmıştı (Oberling, 1988:142-143; Cerrahoğlu, 1998:37).

Buna göre Klerides'in 13 Ağustos 1974'de, Denктаş'a sunduğu öneride ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükûmet sisteminin esaslı olarak revizyondan geçirilmesine ihtiyaç olduğunu ve bu revizyonun, merkezî bir hükûmetin kontrolünde ve uygun sınırlar içinde mevcut iki özerk yönetime istinat eden bir sistemin kurulması için çalışılması gerektiği belirtiyordu (Oberling, 1988:144-145). Bunun üzerine Makarios, çok bölgeli federasyon fikrini bırakıp, iki bölgeli federasyona yöneldi (334) ve 1977'de iki bölgeli federasyonu öngören bir doruk anlaşması imzaladı. Kaldı ki Makarios'un ölümünden sonra iki bölgeli federasyon politikası, Kiprianu tarafından da yürütmeye devam edildi ve özellikle 1979'da bununla ilgili olarak doruk anlaşması imzalandı. Böylece "Merkezî Federal Hükûmetin yetkileri ve işlevleri, ülkenin birliğini, devletin iki toplumlu özelliğini dikkate alarak, koruyacak biçimle düzenlenmesi" (335) kararlaştırılmıştı.

Özellikle Klerides'le bir araya gelen Denктаş, ilk Türk önerisini 12 Ağustos 1974'te sunarak Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın esaslı bir şekilde değiştirilmesi gerektiğini belirtmişti (Cerrahoğlu, 1998:36). Daha sonra yapılan görüşmelerde, gelecekte kurulacak federal bir devletin merkezî hükûmetinin gücü, faaliyetleri ve yapısı ile ilgili konuları daha ayrıntılı görüşmek için özel komite kurulması hususunda anlaşmaya varıldı.

BM Genel Sekreteri Cuellar, Kasım 1981'de iki tarafın önerileri arasında ortak taraf ve farklılıkları içeren bir değerlendirme belgesini, iki tarafa da sunarak "tüm Kıbrıs toprakları üzerinde egemenlik hakkı federal hükûmete ait olacağı" (Göktuğ, 1990:156-157; Cerrahoğlu, 1998:65) belirmişti. Aslında belirtilen "Temel İlkeler" çerçevesinde "Geçici Ortak Federal Hükûmetin", Kıbrıs Türk ve Rum toplum liderlerinin fonksiyonları aşağıdaki gibi ortaklaşa yürütmesi kararlaştırılmıştı.

Buna göre cumhurbaşkanının görev ve yetkileri ile ilgili konular, "Geçici Bir Ortak Hükûmet" kurma ve ondan doğan gerekli durumlarda güdülen amaçları tamamen dikkate

almak suretiyle, iki toplum lideri arasında bir anlaşmaya varılması yolu ile kararlaştırılması teklif edilmişti (Ertekün, 1981:273-274; Cerrahoğlu, 1998:41, 46). Dolaylı görüşmelerin üçüncü turu sonunda hazırlanan ve taraflarca kabul edildiği belirtilen ön anlaşma taslağında, yeni federal hükûmetin etkin olabilmesi için fonksiyonel önlemlerin ileride saptanabileceği ifade ediliyordu (Cerrahoğlu, 1998:85).

Bununla birlikte toplumlararası görüşmeler, 1982 yılı boyunca devam etti. Taraflar, federal hükûmetin yapısı ile ilgili konularda, görüşlerindeki birbirine yakın noktaları tespit etmeye çalıştılar (Armaoğlu, 1991:277). Fakat Genel Kurul'un 13 Mayıs 1983 tarihli kararı dolayısıyla havanın gerginleşmesi üzerine BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 8 Ağustosta Türk ve Rum tarafına, karşılıklı "diyalogun zemini" (336) olarak birtakım teklifler sunmuştu. Ancak Genel Sekreter, Türk tarafını ilgilendiren en önemli kısmı olan toprak ile anayasal haklar arasında ters orantılı bir sistem kurmuştu (SİSAV, 1990:42). Buna göre Türklere % 23 toprak bırakılırsa, merkezî hükûmet organlarında temsil oranı % 40, % 30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezî hükûmetteki temsili % 30 (Armaoğlu, 1991:279) olması öngörülmüştü.

Daha sonra Genel Sekreter Cuellar'ın 12 Nisan 1985'te taraflara sunduğu yeni anlaşma taslağına eklediği bildiride federal cumhuriyetin, uluslararası kişiliğe sahip olacağı ve bundan doğan tüm vasıfların, federal hükûmete intikal edeceği ifade edilmişti (Cerrahoğlu, 1998:96). Bundan da anlaşılacağı üzere uluslararası tüm siyasî, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin "Federal Hükûmetin" yetkisi içinde olacağı vurgulanmıştı.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri ile Özel Temsilcilerin aylarca perde arkasında süren temaslari sonucunda her iki tarafın da üzerinde mutabık kaldığı bir belge ortaya çıkmıştı.

Genel Sekreter, 29 Mart 1986 tarihli belgede, Federal Cumhuriyetin idare şekli "Başkanlık" sistemi olduğunu ifade ederken, Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı devletin bütünlüğünü ve iki toplumun siyasal statülerinin eşitliğini simgelediği belirtmekteydi (Cerrahoğlu, 1998:187-188; Denker, 2001:68-69; İsmail, 1998b:194-195). Buna ek olarak yürütme organı, sonuç alıcı federal bir hükûmetin işlerlik gereklerini yansıtacak şekilde tanzim edileceği de işaret edilmişti.

Yine bu belge de Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Kıbrıslı Türk olacaktı. Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı yasama organının yaptığı herhangi bir yasa veya aldığı karar ile Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir kararı hakkında ortak veya ayrı ayrı veto hakkına sahip olurken, bu konular, 1960 Anayasası'nın kapsadığı konularda ve hatta üstünde yetkiyi kendi üzerlerinde bulundurabileceklerini salık veriyordu (Denker, 2001:68-69; İsmail, 1998b:194-195). Ayrıca Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı, yasama organının yaptığı herhangi bir yasayı veya aldığı kararı veya Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir kararının, ortak olarak veya ayrı ayrı, yeniden görüşmek üzere iade etmek hakkına da sahiptiler (Cerrahoğlu, 1998:187-188; İsmail, 1998b:194-195).

Aslında daha sonraki gelişmeler Türkleri, farklı türden teklifler sunmaya mecbur etmişti. Buna göre Türk tarafı 9 Ocak 1989 tarihinde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının yetki ve görevleri ile ilgili bir dizi öneri sunmuştu. Buna göre federasyonun Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı üzerinde anlaşmaya varılacak belirli bir dönem için Federal Konsey üyeleri arasından seçilmesini, Federal Konsey Başkanı, federasyonun sembolik Başkanı olarak Cumhurbaşkanı Yardımcısından da yardım görerek, merasim ve resmî görevleri yerine getirmesini, yasaların yürürlüğe konması, uluslararası anlaşmaların onaylanması gibi devlet başkanlığı fonksiyonlarını yerine getirirken birlikte hareket etmesini şart olduğunu belirtiyorlardı (337). Ayrıca Cumhurbaşkanlığı ve Yardımcılığı, Konsey'in Türk ve Rum üyeleri arasında rotasyona tâbi olmasını, bir taraftan cumhurbaşkanı, diğer taraftan Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı, aynı topluma mensup olmamasını önerirken, yeterli anayasal güvenceler içerecek bir "Federal Konsey Sistemi", Cumhurbaşkanlığının ve Yardımcılığı ile Dışişleri Bakanlığının dönüşümlü olması, bir toplumun diğerini hegemonyasına almasını önlemede bir araç olacağını ifade ediliyordu (338). Kıbrıs'ta federal Cumhurbaşkanlığının iki taraf arasında rotasyona tâbi olmaması hâlinde, hiç şüphe yok ki Cumhurbaşkanı her zaman federal devletlerden yalnız birine mensup olacak ve her zaman aynı dine ve etnik topluma mensup olmayacaktı. Bunun sonucu olarak Federal Cumhurbaşkanı kaçınılmaz olarak yalnız bir toplumun Cumhurbaşkanı olarak görülecek ve Kıbrıs'ın bütününün Cumhurbaşkanı sayılmayacaktı. İki ya da çok uluslu ülkelerde farklı ulusal grupların birbirlerine daha da yaklaştırılması ve birleştirilmesi, ancak Cumhurbaşkanlığı için herkese etkin biçimde eşit fırsat tanıyan bir sistem sayesinde mümkün olacağı düşünülmekteydi.

Bundan hareketle taraflardan biri Cumhurbaşkanlığını sürekli olarak elinde tutarken, diğerine bu makam hiç verilmezse, kurulacak böyle bir sistem, ne iki toplumlu federasyonun gereklerini ne de eşitlik prensibini sağlayabilirdi. Kıbrıs Türk tarafının inancı o yöndeydi ki, BM Genel Sekreteri'nin "Viyana Çalışma İlkeleri'nde" (Cerrahoğlu, 1998:208) altı çizilen statüye yeterince uyulduğu takdirde, ülkenin birliği ve federasyonun etkinliği zarar görmeyecek, aksine kazançlı çıkacaktı. Dolayısıyla yukarıda izah edildiği gibi, her zaman sayıca daha büyük topluma ait olacak bir Cumhurbaşkanlığının, Kıbrıs'ın birliğine ve ortaklık hükûmetinin çalışmasına zararlı olacağı belirtiliyordu. Halbuki günümüz dünyasında çok uluslu federasyonlara ilişkin pratik tedbirler içeren örnekler vardı. Hatta ortakların eşit siyasal statülerini ve ülkenin birliğini korumak için Federal Konsey Başkanlığında rotasyon usulü başarı ile uygulanmaktaydı. Dolayısıyla bu, Kıbrıs'ta da uygulanabilirdi. Çünkü Başkanlık sistemi, Kıbrıs'ın kendine has koşullarında belli ki çalışmamış, hatta talihsiz sonuçlar doğurmuştu. Cumhurbaşkanı her zaman toplumlardan yalnız birini temsil ettiğinden, ne Kıbrıs'ın bütününü ne de iki kurucu ortağı temsil edebilmişti. Kaldı ki geniş yürütme yetkisi kullanan Cumhurbaşkanının, sadece iki toplumdan birinin istek, çıkar ve emellerini temsil etmiş olması, Kıbrıs'ta bölücü ve yıkıcı bir etki yaratmıştı. Bu yüzden Başkanlık sistemi,

toplumlararası barışı ve uyumu geliştirmemiş, aksine toplumlararası çatışmayı körüklemişti. En sonunda 15 Temmuz 1974'de Enosis'e, yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan darbeye yol açmıştı. Bundan hareketle önerilen federal sistemde, her federe cumhuriyet kendi anayasasına göre demokratik bir şekilde, kendi cumhurbaşkanını seçecek ve federe cumhuriyetin Cumhurbaşkanı kendi federe cumhuriyetinde, kendisine verilen yetkileri kullanma hakkına sahip olacaktı.

Halbuki yürütme konusunda Rumlar, Cumhurbaşkanının Rum, Yardımcısının da Türk olmasını öneriyorlardı. Dolayısıyla Denктаş'ın, başkanlıkta rotasyon önerisine hiç de sıcak bakmıyorlardı (339). Aslında Denктаş'ın da ifade ettiği gibi Rumların, icrada Başkanlık sistemini öneriyor olması, dışa karşı Rum görüntüsünü vermek istemelerindendi (340).

Bunun üzerine karşı harekete geçen Rumlar, 30 Ocak 1989 tarihinde yeni bir öneri paketi hazırladılar. "Federal Cumhuriyet ve Kıbrıs Sorununun Çözümü ile İlgili Ana Hatlar" (341) adı verilen öneri paketine göre birisi Kıbrıslı Rum, diğeri ise Kıbrıslı bir Türk'ten oluşmak üzere Cumhurbaşkanı ve Yardımcısından olacaktı.

Buna karşın Kıbrıs Rum tarafının Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının seçim yöntemi ile ilgili olarak iki opsiyonlu bir seçeneği vardı. Bundan hareketle birinci opsiyon Cumhurbaşkanı, Kıbrıs Rum toplumundan oluşan seçmenler tarafından, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Kıbrıs Türk toplumundan oluşan seçmenlerce seçileceklerdi (342).

İkinci opsiyon ise Cumhurbaşkanı, halk tarafından serbest genel seçimlerle ve ortak bir seçim listesindeki oyların mutlak çoğunluğu ile seçilecekti. Bu yüzden Cumhuriyetin herhangi bir vatandaşı seçim için aday olabilecekti (343).

Eğer seçilen cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum ise cumhurbaşkanı yardımcısı adaylarının tümü, Kıbrıslı Türk olacaktı. Pek tabii ki bunun tersi de mevzu bahisti. Bununla birlikte Kıbrıslı Rumlar, Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçimi için de kendi oylarını kullanabileceklerdi (344). Ancak bu oylar toplam oylar içerisinde, Kıbrıslı Türk seçmenlerin cumhurbaşkanlık seçiminde kullandıkları oy oranı kadar ağırlıklı olacaktı.

Seçmenlerin, ilk aşamada kendi toplumlarının üyesi olarak bağımsız bir şekilde oylarını kullanabilecekleri tahmin edilmediğinden, hatta toplumsal nüfus oranını aşan çapraz oy kullanmaları durumunda, herhangi bir Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı adayının, aynı toplumdan olması önlenecekti. Zaten Rumlara göre gelecekte Cumhurbaşkanının üyesi olduğu topluma bakılmaksızın, Cumhurbaşkanı seçilebileceği ümit edildiğinden, Kıbrıslı Türklerin bu anlamda Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için hiçbir engel kalmayacağı açıktı (345). Ayrıca, Cumhurbaşkanının yokluğu veya görevine devam edemeyecek herhangi bir durumu hâsıl olduğunda Cumhurbaşkanı Yardımcısı onun yerine geçebilecek, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ortak olarak mutabık kalınacak yetki ve görevlerle donatılacak, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, kendi toplum bireyleri arasında federal yürütmede üst düzey görev alacak ve üst yürütme makamlarının atanmasında kişileri belirlemede veya kanun ve

kanunların birlikte yürürlüğe konmasında müşterek geniş yetkileri olacak ve toplumların herhangi birinin aleyhinde ayırımcılık yapılmamasını sağlamak ve anayasal olmayan bir hareketi önlemek maksadıyla başvuru ve havale etme yetkilerini kullanarak, tüm federal konularda ve anayasal sorunlarda yargı yetkisinin müşterek kullanıldığı Federal Yüksek Mahkemeye başvurabileceklerdi (346).

Görülebileceği üzere Rum belgesinin, federal yürütme konusundaki bölümü, daimi olarak Kıbrıslı bir Rum'un Cumhurbaşkanı ve Kıbrıslı bir Türkün de Cumhurbaşkanı Yardımcısı olacağı bir "Başkanlık Rejimi" öngörülmekteydi. Kaldı ki Kıbrıs Rum tarafının bu bölümde öngördüğü "alternatifler", bu beklentiyi değiştirmemekteydi. Buna ilâveten, Kıbrıs'ta hiçbir zaman tek seçim listesine dayalı ortak seçimler yapılmadığı gerçeği bir yana, Rumlar, karmaşık ve adil olmayan bu ağırlıklı oylama sistemiyle, Kıbrıslı bir Türkün, Cumhurbaşkanı Yardımcısı olabileceğini dile getirmeye çalışıyorlardı. Fakat federal yürütme konusundaki Kıbrıs Rum önerileri, Başkanlık sisteminin bölünmedeki payını ve bütün trajik sonuçları ile 1960 ortaklık cumhuriyetinin yıkılmasındaki rolünü göz ardı etmekteydi. Türklere göre Rumların amacı, devlet başkanlığını Rumlara verecek bir seçim sisteminin sağlanmasıydı (Cerrahoğlu, 1998:238). Halbuki Kıbrıs Türk tarafı, gelecekteki federasyonun iki toplumlu karakterine ve iki halkın eşit siyasî statüsüne uygun olarak Federal Cumhuriyeti içte ve dışta temsil etme yetkisinin, toplumlardan sadece birisine verilmesinden kaçınılmasına özel önem atfetmekteydi. Bu sebepten dolayıdır ki, Kıbrıs Türk tarafı Federal Konsey çerçevesinde, bir tarafta Federal Konsey Başkanlığı, diğer tarafta da Başkan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı olmak üzere bu mevkilerin rotasyona (Cerrahoğlu, 1998:238) tâbi olarak iki toplumun fertlerince de doldurulmasını sağlayacak bir sistem önermekteydi.

Ayrıca Denktaş'ın sunduğu öneriler arasında İsviçre modeli bir Federal Konsey (SİSAV, 1990:48) de vardı. Federasyon Bakanı ve Başkan Yardımcısı, Federal Konsey üyeleri arasından mutabık kalınacak bir süre için seçilecek ve kanunların yayınlanması, milletlerarası sözleşmelerin onayı gibi "Devlet Başkanı" tarafından yapılacak işleri Başkan ve Başkan Yardımcısı birlikte yürüteceklerdi. Başkanlık ve Başkan Yardımcılığı görevleri Federal Konsey'in Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum üyeleri arasında dönüşmeli olarak yürütülecekti. Aynı zamanda Başkan, Başkan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı aynı toplumdan olmaması da ifade edilmişti (SİSAV, 1990:48). Bununla birlikte Türk tarafı, her Federe Devlet Başkanının, kendi toplumundaki anayasasına (SİSAV, 1990:42) göre seçilmesi gerektiğini de belirtmişti.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, 25 Temmuz 1989 tarihinde "belge olamayan belge" adında yeni bir plan hazırlamıştı. Bu belgede "Federal Yürütme Organı" başlığı altındaki bölümde şunlar yer alıyordu:

Federal yürütme organı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısından oluşacaktı. Fakat Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı aynı toplum kökenli

olmayacaktı. Cumhurbaşkanı, genel seçimle (universal suffrage) seçilirken, Başkan Yardımcısı ise ayrı listelerle (separate rolls) seçilebilecekti (SİSAV, 1990:58-60). Ancak Cumhurbaşkanının birinci dönemindeki Dışişleri Bakanı, Cumhurbaşkanının mensup olduğu toplumun üyesi olamayacaktı.

Bunun dışında Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Bakanlar Kurulu'nun gündemini görüşme yolu ile hazırlarken, toplum lideri sıfatıyla her biri gündeme kendilerince önemli olan konuları getirebilecekti (SİSAV, 1990:58, 60). Ayrıca Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, yasama organının veya Bakanlar Kurulu'nun dış politika, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme, göç ve vatandaşlık işleri ile ilgili kanun ve kararlarını birlikte veya ayrı ayrı veto etme hakkına sahiptiler. Yine Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, yasama organının herhangi bir yasasını veya Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir kararını birlikte veya ayrı ayrı yeniden incelemek üzere geri göndermeye yetkiliydiler.

Aslında BM'nin yürütme organına ilişkin bu önerileri, genelde Türk tarafının kabul ettiği 29 Mart 1986 tarihli teklifleri ile benzerlik arzetmekteydi. Buna ilâveten BM Genel Sekreteri, bu kez önerilerine Türk toplumunun idareye fiilen katılmasını mümkün kılacak ve onun rızası olmaksızın karar alınmasını önleyecek mekanizmayı da eklemişti. Buna mukabil Türkler, Federal Konsey'in veya Federal Hükûmetin eşit sayıda (347) toplum temsilcilerinden oluşmasını ve Başkanlığın iki toplum arasında dönüşümlü (Cerrahoğlu, 1998:146; SİSAV, 1990:51) olmasını önermekteydiler. Bundan da anlaşılıyor ki, BM Genel Sekreteri, "Başkanlık sistemini" tercih etmekteydi. Fakat bu öneri paketi, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Cuellar 26 Şubat 1990 tarihinde yeni bir öneri paketi hazırlayarak taraflara sundu.

Buna göre iki halkın barış içinde ve birbirinin endişe, hak ve çıkarlarına karşılıklı saygılı olduğu bir ortamda varlığını sürdürmesini sağlamak için federal anayasada federasyonun karar üretiminde görüş birliği ile hareket edilmesine azami önem verilecekti. Bu görüş birliği içinde karar almalarını mümkün kılacak şekilde belirlenecekti (348). Buna göre federasyonun Devlet Başkanı ve Yardımcısı, Federal Konsey üyeleri arasında anlaşma yoluyla belirlenecek ve bir süre için seçilecekti. Devlet Başkanı, federasyonun başı olarak Başkan Yardımcısının da yardımıyla resmi görevler ve törensel işlevleri yerine getirecekti. Uluslararası anlaşmaların parafe edilmesi, yasaların açıklanması gibi idarî işlevlerin Devlet Başkanı ve Başkan Yardımcısı tarafından birlikte yapılması gerekecekti. Ayrıca Devlet Başkanının işlevleri, Konsey'in Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum üyeleri arasında rotasyon usulü ile değişecekti (349).

Öte yandan Devlet Başkanı ve diğer yandan Devlet Başkan Yardımcısı ile Dışişleri Bakanı aynı toplumun üyeleri olmayacaklardı (350). Fakat Rum tarafı bu önerileri reddederek (Deliceirmak, 1997:15-16), merkezî hükûmet içerisinde ve Devlet Başkanlığı sisteminde Kıbrıs Türklerinin hukukî haklarının teminat altına alacak (351) bir sistem önermişti. Önerilen

bu sisteme karşı ise Türkler azınlık durumuna düşebilecekleri gerekçesi ile kabul etmemişlerdi.

Aslında millî devletin hükûmet şekli, taa Fransız İhtilali'ne kadar dayanır (Kedourie, 1966:15). Zaten ihtilâl sonrası halk yığınları, kendilerini yönetecek millî devletin hükûmet şekli ve yapısı hakkında müşterek karar almayı çalışmışlardı (Dodd, 1991:21). Aslından buna benzer çalışmalar 1974 sonrası Kıbrıs'ta da olmuştu.

Bundan hareketle Türk tarafı, bölgede gücü olan merkezî bir otoritenin bulunmadığını, bu nedenle ilk önce her iki tarafça verilecek gücü ifa eden bir sistemin işlerlik kazanması gerektiğini belirtmekteydi. Hatta Türkler, bu gücün merkezî otoriteye devredilebileceğini dahi ileri sürmüşlerdi (Denker, 2001:56). Buna göre Türklerin ifade etmeye çalıştığı yönetim biçimi, özünde federal bir sistemdi. "Konsollu demokrasi" (Denker, 2001:56) olarak da ifade edilebilecek bu sistem, kendi iç işlerinde bağımsız, fakat ülkenin dışarı temsilinde ortak bir federal hükûmetin yönetimi esasına dayanan ve bugün, dünyanın birçok ülkesinde, özellikle farklı dil, inanç, kültür açısından birbirinden farklılığa sahip, farklı ırkların oluşturduğu, yönetimin tamamen karşılıklı anlayış ve toplumların birbirlerine karşı ilişkilerinin tolerans ve iyi niyete dayanması ile oluşmuş devletlerde uygulamaktaydı.

Buna göre Gali Fikirler Dizisi'nde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının durumu ile ilgili ortaya konan kriterler aşağıdaki gibidir:

Federal yönetim, bir Federal Başkan, bir Federal Başkan Yardımcısı ve Federal Bakanlar Kurulu'ndan oluşacaktı. Buna göre Başkan ve Başkan Yardımcısı, ülke bütünlüğünü ve her iki toplumun politik eşitliğini sembolize edecekti (352). Ayrıca federal hükûmetin daha etkin başlayabilmesini kolaylaştırmak ve sadece ilk sekiz yıl için geçerli olmak kaydı ile Başkan ve Başkan Yardımcısı, kendi federe devletlerinin de başkanları olacaklardı (md. 37).

Başkan ve Yardımcısı, birlikte imzalayacakları bir belgeyle hükûmetin bakanlarını atayacaklar ve kendi toplumlarından bakanları tayin edeceklerdi (353). Fakat Başkan ve Dışişleri Bakanı aynı toplumdan olmayacaktı (md. 38).

Ayrıca Başkan ve Yardımcısı, Bakanlar Kurulu'nun gündeminin hazırlanmasını birlikte görüşecek ve her biri gündemdeki konuları belirleyebilecekti (md. 39). Bununla birlikte Bakanlar Kurulu'nun dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göçmenlik ve vatandaşlık ile ilgili kararları, hem Başkan hem de Başkan Yardımcısının onayı alınacaktı (md. 40) (354).

Buna ilâveten Başkan ve Yardımcısı, ayrı ayrı veya birlikte, dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göçmenlik ve vatandaşlıkla ilgili herhangi bir yasayı veya yasama kurulunun kararını veto etme hakkı da vardı. Başkan ve Yardımcısı, ayrı ayrı veya birlikte, herhangi bir yasayı veya yasama kurulunun kararını veya Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir kararını tekrar görüşülmek üzere geri gönderme hakkına da sahipti (355).

Görüleceği üzere Fikirler Dizisi'nde yukarda belirtilen 7 konuya ilişkin kararların Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının muvafakatini gerektiği belirtilmekteydi. Fakat Türk Bakanların tümünün veya çoğunluğunun oyu olmadan sadece Rum üyelerin oyuyla, Türk toplumu için hayati önem taşıdığı kabul edilen konularda karar alınması ve bu kararlara Cumhurbaşkanı Yardımcısının itiraz etmesi hâlinde durumun ne olacağı ve sorunun nasıl çözümleneceği üzerinde herhangi bir görüş belirtilmemekteydi (356). Yani federal hükûmet, Fikirler Dizisi'nde öngörüldüğü gibi Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının itirazına karşın bu konular yine Rum Bakanlar tarafından uygulamaya konulduğu takdirde, bunu kim ve nasıl engellemeyeceği hiç belli değildi. Zaten bu konuda hiçbir önlem de alınmamıştı. Dolayısıyla bu boşluk, mutlaka giderilmesi gerekirdi. Çünkü 1960-63 döneminde yasamada veto ve ayrı oy çoğunluğu, Hükûmeti kararlarında ise veto hakkı olmasına karşın, bu önlemlerin işe yaramadığı, hem Meclisin, hem de Bakanlar Kurulu'nun sadece Rum üyelerin oylarıyla kararlar alıp uyguladığı bilinen tarihî bir gerçektir.

Dönüşümlü başkanlık sisteminin Kıbrıs Türk tarafınca tercih edildiğini ve Kıbrıs Rum tarafının ise Cumhurbaşkanının bir tek seçim listesine göre halkın “genel oy” (Gazioğlu, 1997:18) kullanması yöntemiyle seçilmesini, yani Türklerle Rumların tek bir halk, tek bir millet gibi devlet başkanını, birlikte ve aynı seçim listesinde yer alacak bir şekilde belirlenmesi istedikten sonra şöyle denilmekteydi. Federal hükûmetin etkili bir başlangıç yapabilmesi amacıyla ilk 8 yıllık süre içinde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, kendi federe devletlerinin de başı olacaktı (357). Böylece Cumhurbaşkanının Rum ve Yardımcısının ise Türk olması öngörülmüştü. Aslında bu ifade belli bir çelişkiyi içermekteydi ve demokratik yöneme ters düşen bir yaklaşım sergilemekteydi. Zira böyle bir görüş, ya 8 yıl için federe devlet başkanlarının seçimini engellemek veya adanın kuzeyde ve güneydeki Federe Devlet Başkanı seçimini Federal Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının seçimi olarak da kabul etmek anlamına da gelmekteydi. Sonuç olarak federe devletlerin en üst düzeydeki makamı, federal cumhuriyetin en üst iki makamı ile birleştirmiş olmaktaydı. Halbuki Federe Devlet Başkanlığı ile Federal Devlet Başkan Yardımcısının görev ve yetkileri ayrı olup, bunların birbirine karıştırılmasının ve bir elde toplanmasının büyük sakıncaları vardı.

Aslında bu sakıncalara örnek verilmesi gerekirse şu hususlar zikredilebilirdi. Her şeyden önce Rum Federe Devlet Başkanı aynı zamanda Federal Cumhuriyetin de Cumhurbaşkanı olursa, Türk Federe Devleti Başkanından çok daha üstün bir konuma yükselmiş, böylece Federe Devlet Başkanından biri aynı zamanda Federal Cumhurbaşkanı olarak gerek Kıbrıs içinde, gerekse dış dünyada prestij, etkinli ve diplomatik saygınlık yönlerinden çok daha avantajlı olacaktı. Yine böyle bir uygulama sonucu, Rum Federe Devlet Başkanı Federal Cumhuriyetin de başkanı olarak Türk Federe Devleti başkanından daha yüksek bir konumda olacağından, bunun doğal sonucu olarak iki federe devlet arasında öngörülen siyasî eşitlik de zedelenecek ve kurulan denge, doğal olarak bozulacaktı. Ayrıca,

Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının iki toplum arasında dönüşümlü olmasına dair görüşün reddedilmesi, tüm halkın aynı anda seçeceği tek bir seçim listesine göre hareket edildiği zaman bir Türk'ün de Cumhurbaşkanı olabileceğini ileri sürmek, en azından bu makamın devamlı olarak Rumların elinde olması manasına geliyordu. Bundan da anlaşılıyor ki, her iki taraf, Başkan ve Yardımcısı'nın seçimi ile ilgili meseleyi, farklı bir şekilde ifade ediyordu. Rumlar, Başkan herkesin eşit oy kullanma usulü ile seçildiği bir sistemi tercih ederlerken, Türkler ise Başkanlığın her iki toplum arasında rotasyon usul ile yapılmasını istemekteydiler (358). Fakat planda, Türk tarafının ısrarla talep ettiği dönüşümlü Cumhurbaşkanlığı (rotasyon) reddedilirken, Cumhurbaşkanı'nın sürekli olarak bir Rum, Yardımcısının da bir Türk olması öngörülmüyordu (359). Zaten her zaman için Vasiliu'nun önerileri arasında Cumhurbaşkanı'nın Rum, Yardımcısının da Türk olması vardı (Kılıçkiran, 1990:13).

Halbuki Bosna-Hersek federasyonun Başbakanı bir Boşnak ve Yardımcısının da bir Hırvat olacağı belirlenmişken, Başbakan ile Başbakan Yardımcısının her yıl makamlarını değiştirmesi de şarta bağlanmıştı (Özdemiroğlu, 1996:283; Alkan, 2002:39). Dolayısıyla bu yöntemin Kıbrıs'ta da uygulanabileceğini belirten Türkler, dünya siyasetinde böyle bir örneği olmasını kayda değer olarak görmekteydiler. Ancak Gali plânında böyle bir şey yoktu. Hatta Gali tasarısında, temelde iki otonomi bölgesinin birbiriyle kaynaşmış federal devlet kurulmasını öngörülmekteydi. Zaten federal devletin yürütme organı, Zürih Anlaşması'nda öngörülenden pek farklı değildi. Zira Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın "geri çevirme" ve "veto" (Bilge, 1986:82) hakları saklı tutulmaktaydı.

Zaten 1960'ta kurulan Cumhuriyette iki toplumun siyasî eşitliğinin bir simgesi olarak dönüşümlü Cumhurbaşkanlığı önerisini ilkin Fatin Rüştü Zorlu ortaya atmıştı (Deliceirmak, 1993:111). Rumlar tarafından bu kabul görmeyince, bir ara formülü bulunarak Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı Türk olması kararlaştırıldı. Fakat her ikisi birlikte, yani bir arada, yürütmenin başı sayılacak (360) ve her biri ayrı ayrı siyasî eşitliği dengeleyecek bir dizi yetkilerle donatılması karar bağlanmıştı. Aslında bu konu ile ilgili olarak daha sonraki yıllarda, özellikle Batılı arabulucuların önerilerinde Cumhurbaşkanlığı'nın dörder ay (İsmail, 1998a:297) süre ile rotasyona tâbi olması bile vardı.

Dolayısıyla Türkler için Federal Cumhuriyetin Başkanı tek bir topluma tahsis edilmemesi yönünde bir sonuç çıkartılabilirdi. Çünkü Türkler, her iki tarafa da eşit düzeyde hizmet verecek bir ortamın sağlanmasını istiyorlardı. Bu yüzden bu görevin sadece bir topluma değil, her iki topluma da şans verecek bir sistem olan "rotasyon usulünün" (361) uygulanmasını önermişlerdi. Özellikle bu görüş, milliyetçi Kıbrıslı Türkler arasında kabul gören bir görüştü.

Bu görüşe istinaden Federal Cumhuriyetin Başkanı ve Yardımcısının "veto hakkı aynen devam ederken" (362), anlaşmadaki "rotasyon prensibi", kalıcı bir çözüm için en önemli anahtarlarından birisi olarak ortaya çıkmıştı. Bundan dolayı Denктаş, vereceği toprak

karşılığında dönüşümlü başkanlığı elde etmek istiyordu. Hatta iki veya üç dönem Rum, bir dönem de Türk başkan olsa bile Denктаş bunu yine de istiyordu (363). Sırf bu yüzden Denктаş, dönüşümlü başkanlığın federal anayasanın (364) teminatı altına alınmasını önemle vurguluyordu.

Bu arada yabancı gözlemciler, bazı alternatif önerilerde bulunmaktan da geri kalmıyorlardı. Örneğin Amerikalı Koordinatör Nelson Ledsky, “dönüşümlü başkanlık” yerine, Türklere Dışişleri Bakanlığı’nın (365) daimi olarak verilmesi önerisinde bulunuyordu. Buna karşın Rumlar, hem “dönüşlü başkanlığa” hem de Dışişleri Bakanlığı’nın Türklere verilmesine karşı çıkıyorlardı (366).

Aslında Türk tezine göre federal hükûmetin işleyişini kolaylaştıracağı mülahazası ile kapsamlı anlaşmada yer almasına özenle dikkat ettiği şey “siyasî eşitlik” (SİSAV, 1990:90). Dolayısıyla siyasal eşitliğin pekişmesi için alt, üst veya denk anayasal kurumlarda veya önemli konularda, örneğin savunma, dışişleri, güvenlik, bütçe, vergi, vatandaşlık, muhaceret (367) vs. gibi konularda, her iki toplumun onayı aranmalıydı.

Bu yüzden Cumhurbaşkanlığı veya Yardımcılığı ile Dışişleri Bakanlığının ortaklık Cumhuriyetinin iki toplumlu karakterini göstermesi bakımından aynı toplumdaki olmaması gerekirdi. Cumhurbaşkanlığı veya yürütme yetkisine sahip Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, aynı toplumdaki olmaması yanında, dönüşümlü olabilmesi de değerlendirilmeliydi. Ayrıca Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veya iki toplumun siyasal eşitliğini simgeleyecek ve fiilen hayata geçirecek eş makamların aynı yetkilere sahip olması ve yasaların onların onayından sonra yürürlüğe girmesi gerektiği (368), Türklerce iddia edilen görüşler arasındaydı.

Aslında tarafların amaçlarından söz edilirken, diğer hususlar arasında, özellikle Kıbrıs’ın, Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğunun ve her iki toplum arasındaki ilişkinin birçoğunluk ve azınlık ilişkisi değil (Gazioğlu, 1997:13), federal Kıbrıs cumhuriyetindeki iki toplum arasındaki ilişki olduğunun belirtilmesi olumlu ve gerçekçi bir yaklaşımdı. Çünkü Federal Devlet, basit bir devletler topluluğu değildi (Eroğlu, 1975:252). Kaldı ki, federal devlette merkezî bir hükûmet vardı ve bu organ, Kıbrıslı Türk ve Rum toplumlarının ortak iradesini temsil eden bir kuruluştı.

Görülebileceği gibi Kıbrıs’ta yürütme için özel bir başkanlık rejimi düşünülmüştü. Cumhurbaşkanı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak rejime, özel denmesinin nedeni Başkan Yardımcısına çok geniş yetkiler tanınmış olmasından ileri geliyordu. Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerçekte “ikinci bir cumhurbaşkanı” (Bilge, 1986:74) gibiydi. Kendisine Türk toplumunun varlığını koruyabilmesi için yetkiler tanınmıştı. Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı bazı kanun ve işlemleri “veto” edebiliyor ve ayrımcı işlemler için Anayasa Mahkemesi’ne başvurabiliyordu. Türk Başkan Yardımcısına, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türkiye’nin güvenliğine aykırı bir politika gütmemesini önlemek için de dış politika, savunma ve güvenlik konularında veto hakkı tanınmıştı. Bu yüzden Cumhurbaşkanı

ve Yardımcısı gerçekte de birbirlerine yapışık iki başkan idiler (Bilge, 1986:75). Zaten bu durum Gali plânının 42. maddesinde (369) açıkça ifade ediliyordu.

Buna göre Başkan ve Yardımcısı, ayrı ayrı veya birlikte, dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göçmenlik ve vatandaşlıkla ilgili herhangi bir yasayı veya yasama kurulunun kararını veto etme hakkı vardı. Başkan ve Yardımcısı, ayrı ayrı veya birlikte, herhangi bir yasayı veya yasama kurulunun kararını veya Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir kararını tekrar görüşülmek üzere geri gönderme hakkına da sahipti (370).

Aslında bu durum 1960 Anayasasında da aynen vardı. Fakat 1960 Anayasasında bununla ilgili olarak "iade" ve "veto" etme kavramları yer alıyordu.

Bilindiği gibi siyasî eşitliğin bir simgesi olarak dönüşümlü başkanlık konusu, 5 Aralık 1958 tarihli ve 1287 no'lu BM Genel Kurul kararının ertesi günü, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının baş başa yaptıkları ilk ikili toplantıda, ilkin Zorlu tarafından önerilmişti (Gazioğlu, 2000:353-354). Daha sonra Paris'te ve Zürih'te devam eden müzakerelerdeki al-ver süreci içinde, bu önemli ilke, Cumhurbaşkanı'nın Kıbrıslı Rum ve Yardımcısının Kıbrıslı Türk olması şekline dönüştürüldüyse de yine de dengenin korunması için Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının birlikte yürütme erkinin başı olması kabul edilmiş ve her ikisi de iki toplumun siyasî eşitliğini dengeleyecek bir dizi yetkilerle donatılmışlardı. İşte "veto hakkı" bu yetkilerden birisiydi. Fakat Makarios, Başbakan Karamanlis ile konuşurken, Cumhurbaşkanı Yardımcısının dışişleri ve savunma konularında böyle bir hakka sahip olmasını kabul etmekle beraber (Gazioğlu, 2000:386), güvenlik ve diğer konularda Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı olmaması (371) gerektiğini söyledi.

Halbuki Zorlu'nun, "Kıbrıs adasının bir Türk-Rum devleti olmalıdır" (Gazioğlu, 2000:354) görüşü karşısında Averoff, gerek dış ilişkilerde, gerekse güvenlik ve anayasayla ilgili konularda her iki toplumun da "veto hakkına" (372) sahip olmalarını teklif etmişti. Bunun üzerine 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te imzalanan anlaşmada "veto mekanizmasına" yer verilmişti. Dolayısıyla bu anlaşmaya göre Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Temsilciler Meclisi'nin yasa ve kararlarına karşı saptanan aynı koşullar altında nihai veto hakkına ve Bakanlar Kurulu'nun kararlarını geri gönderme (373), Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte katıldığı ittifaklara ve uluslararası kurumlara Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de katılması dışında, ekte belirtilen savunma, güvenlik konuları ve dış işleriyle ilgili herhangi bir yasa ve karara karşı, ayrı ayrı veya birlikte kullanılma, 15 günü aşmayan bir süre içinde geri gönderilmesi imkânı bulunan bütün yasa ve kararları ayrı ayrı veya birlikte tekrar gözden geçirilmek üzere Temsilciler Meclisi'ne geri göndermeye hakları vardı (374).

Temsilciler Meclisi, bu suretle geri gönderilen konu hakkında, 15 günlük süre içinde kararını vermesi gerecekti. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı söz konusu, yasa ve kararların ilân edilmesi için saptanmış süreler içinde yayımlayarak kamuoyuna duyuracaktı.

Ayrıca Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı, toplumlardan birisi aleyhinde ayrımcı nitelikte gördüğü yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne sunulabilecekti. Mahkeme, bu yasa veya kararları bozabilir, onaylayabilir veya tamamen veya kısmen yeniden incelemeleri için Temsilciler Meclisi'ne geri gönderebilirdi (Gazioğlu, 2000:375). Bu yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi veya iade hâlinde Temsilciler Meclisi tarafından bir karar verilinceye kadar uygulanacaklardı. Bundan hareketle Zürih Antlaşması'na göre "vetoya" (Ersoy, 1989:79; Deliceirmek, 1999:94, 103, 107, 114, 267-268; Gazioğlu, 2000:374, 379) mazhar olabilecek konular aşağıdaki gibiydi:

1. Vetoya tâbi savunma meseleleri:

- a) Silahlı kuvvetlerin oluşumu, sayısı ve bunlara ait tahsisat
- b) Kadro atamaları ve terfiler
- c) Savaş malzemesi ve her türlü patlayıcı maddenin ithali
- d) Müttefik ülkelere üs ve diğer kolaylıkların sağlanması

2. Vetoya tâbi güvenlik meseleleri:

- a) Kadro atama ve terfileri
- b) Kuvvetlerin dağılımı ve konuşlandırılacağı bölgeler
- c) İstisnâî önlemler ve sıkıyönetim
- d) Polis yasaları

Aslında bütün istisnâî önlem ve kararların vetoya tâbi olacağı, fakat polis ve jandarmanın normal faaliyeti ile ilgili olanların vetoya tâbi olmayacağı belirtilmişti. Ancak 1960 Anayasasında veto hakkı, Temsilciler Meclisi'nin kararlarını kapsayacak şekilde genişletilmişti. Buna göre yasama organına ilişkin yürütmeye ait veto yetkisi 50. maddede (375) belirtilmişti.

Buna göre Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini, Temsilciler Meclisi'nin aşağıdaki konular ile ilgili herhangi bir kanun veya kararına veya onun herhangi bir kısmına karşı kesin veto hakkına, ayrı ayrı veya müştereken sahiptiler (Deliceirmek, 1999:103; Ersoy, 1989:79). Dolayısıyla yukarıdaki veto hakkı bir kanun veya kararın bütününe veya herhangi bir kısmına karşı kullanılabilir ve nihaî hâlde kısmen veto edilmiş kanun veya karar, veto edilmemiş kısmının Anayasanın ilgili hükümleri gereğince ilân edilmek üzere sunulup sunulmayacağı hakkında bir karar verilmesi için Temsilciler Meclisi'ne iade edilebilirlerdi (Deliceirmek, 1999:103). Zaten Makarios'un 1963'te, 1960 anlaşmalarıyla kurulan devleti yıkmasının nedeni "bu şekilde devlet yürümez, bir azınlığa bu kadar güçlü yetkiler verilemez" (376) düşüncesiyle hareket etmesiydi. Kaldı ki bu görüşünü, zaman içinde dünya kamuoyunu da kabul ettirmişti. Böylece Rum Millî Muhafız Ordusu'na komutanlık yapmış olan General Karayannis'in Yunan dergisi *Ethnikos Kiryx*'de (Atina) ifade ettiği gibi Makarios, anayasa

değişikliğini gerçekleştirerek Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkını ortadan kaldırmış ve devletin “ahenkli çalışmasına” (Berkay, 1996:4) imkân sağlamıştı.

Aslında Dr. Küçük, bu durumdan oldukça muzdaripti. Özellikle Dr. Küçük, dışişleri konularında anayasa tarafında kendisine verilen “veto” hakkının kullanılmasında ciddi engellerle karşılaştığını belirtiyordu (377). Zaten bu konu ile ilgili olarak taraflar arasında birçok görüşme yapıldığı bilinmektedir. Örneğin 17 Ocak 1985 tarihli belgenin hazırlanması ile ilgili müzakereler, 6 Ağustos 1984 tarihinde Viyana’da başlamış ve Lefkoşa’da 12 Aralık 1984 tarihinde sona ermişti.

Bu çerçevede hazırlanan planda Başkan Kıbrıslı Rum, Başkan Yardımcısı ise Kıbrıslı Türk olup, her ikisinin de ayrı ayrı veya birlikte veto etme hakkının olduğu vurgulanıyordu (SİSAV, 1990:45). Bu belgenin Rumlar tarafından reddedilmesi üzerine BM Genel Sekreteri 29 Mart 1986 tarihinde yeni bir belge hazırlayıp taraflara sundu. Buna göre belgenin 4. maddesinin 2. fıkrasında Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı, yasama organının yaptığı herhangi bir yasa veya aldığı karar ile Bakanlar Kurulu’nun herhangi bir kararı hakkında ortak veya ayrı ayrı veto hakkına sahip olacağı kararlaştırılmıştı (Cerrahoğlu, 1998:188-189; İsmail, 1998b:195). Ancak BM tarafından sunulan bu belge, Rumlar tarafından reddedilince, Denktaş’ın karşı bir öneri hazırlama ihtiyacı hissetmesine neden oldu. Buna göre bu belgede “veto” ile ilgili kısım şu şekilde ifade edilmekteydi:

Federal meclis tarafından geçirilen yasalar, Federal Devlet Başkanı ve Yardımcısı tarafından birlikte açıklanacak, her ikisi birden veya ayrı ayrı yasayı meclise tekrar görüşülmesi için iade edebilecekti. Fakat bu işleyin gereksiz şekilde uzamaması için de gerekli yasal ve ayarlamalar yapılacaktı (378).

Bu belgeden esinlenen BM, 25 Temmuz 1989 tarihli “belge olmayan belge” adlı taslak metinde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, yasama organının veya Bakanlar Kurulu’nun dış politika, savunma, güvenlik, bütçe, vergileme, göç ve vatandaşlık işleri ile ilgili kanun ve kararlarını birlikte veya ayrı ayrı veto etme hakkına sahip olacağını ifade etmişti. Yine Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, yasama organının herhangi bir yasasını veya Bakanlar Kurulu’nun herhangi bir kararını birlikte veya ayrı ayrı yeniden incelemek üzere geri göndermeye de yetkili olacağını (SİSAV, 1990:60) karara bağlamıştı.

BM’nin 25 Temmuz 1989 tarihinde hazırladığı ve bu belgedeki “veto” ve “geri iade” ile ilgili konular 26 Şubat 1990 ve 10 Nisan 1992 tarihli belgelerde de aynen vardı (379). Görüldüğü gibi toplumlararası görüşmelerin başladığı 1968’ten günümüze kadar taraflar arasındaki tartışma konulardan birisi “veto”, diğeri de “geri iade” konularıydı. 1960 Anayasasında şekillenen bu durum, 1992 Gali plânına kadar her zaman için korunmuştu. 2002 Annan plânında ise “veto hakkı” tamamen ortadan kaldırılmış ise de “iade hakkı” (380) belirli konularda saklı tutulmuştu.

Hâl bu merkezde iken federal hükûmetin, dolayısıyla icranın başı olan Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibi olması beklenmektedir. Buna göre:

1. Federal devlette Başkan ve Yardımcısı ülkenin bütünlüğünü ve iki toplumun eşitliğini temsil ederlerken, Federal Hükûmet'in etkin biçimde işleyişini kolaylaştırmak amacıyla, ilk sekiz yıl (SİSAV, 1993:5) için Başkan ve Yardımcısı, aynı zamanda Federe Devletlerin Başkanları olmalıdırlar.

2. Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanıdır ve Federal Cumhuriyetteki bütün şahıslara öncülük ederken, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Devlet Başkanının yardımcısıdır ve Cumhurbaşkanından sonra Cumhuriyetteki bütün şahıslara öncülük yapmalıdır.

3. Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanı sıfatıyla bütün resmi merasimlerde Cumhuriyeti temsil ederken, tayin edilen diplomatik temsilcilerin "itimatnamelerini" imzalamalı ve nezdine akredite edilecek diplomatik temsilcilerin itimatnamelerini kabul etmelidir. Aslında uluslararası anlaşma, sözleşme ve diğer anlaşmaları müzakere etmek için veya federal anayasa hükümlerine uygun ve tâbi olarak müzakere edilmiş bulunan bu gibi anlaşma, sözleşme veya protokollerini imzalamak için tayin olunmuş temsilcilerin 'selahiyetnamelerini' (Necatigil, 1988:83) veya tasdik edilmiş uluslararası anlaşma, sözleşme veya protokollerin tasdiknamelerinin gönderilmesine dair mektubu imzalamalıdır (Necatigil, 1988:84).

4. Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Devlet Başkan Yardımcısı sıfatıyla bütün resmî merasimlerde ve yabancı diplomatik temsilcilerin itimatnamelerinin takdiminde hazır olması ve federal Kıbrıs Cumhuriyet nişanlarının verilmesi için Cumhurbaşkanına tavsiyede bulunmalıdır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı, aksine vahim sebepler yoksa bu tavsiyeye uymalıdır.

5. Cumhurbaşkanı veya Yardımcısının görevi, Bakanlık veya Temsilcilik veya bir Federe Devlet Meclis üyeliği veya Belediye Başkanlığı da dahil olmak üzere herhangi bir Belediye Meclisi üyeliği veya Federal Cumhuriyetin silahlı veya emniyet kuvvetlerine mensubiyet veya bir amme veya belediye görevi ile birleşmemelidir. Bu madde bakımından "amme görevi", Cumhuriyetin veya bir Toplum Meclisi'nin amme hizmetinde, ücreti Cumhuriyet veya bir Toplum Meclisi'nce kontrol edilen, ücretli herhangi bir görevdir ve herhangi bir amme hükmü şahsındaki veya amme yararına bir teşekküldeki herhangi bir görevi de içine almaktadır.

6. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, görev süresi boyunca, kendi namına veya başka bir şahıs namına, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, kâr için olan veya olmayan herhangi bir iş veya meslek ile iştigal olmamalıdırlar.

7. Bazı durumlar mahfuz kalmak şartıyla, Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı, görevlerinin ifası sırasında işlediği herhangi bir suçtan dolayı takip edilememelidir. Ancak, görev süresi içinde işlediği herhangi bir suçtan dolayı görevi sona erdikten sonra takip

edilebilmelidir. Bu yüzden görevlerinden herhangi birinin ifası sırasında işlediği herhangi bir fiil veya ihmalden dolayı aleyhlerine dava açılmamalıdır.

8. İcra kuvveti, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından temin edilmelidir. İcra kuvvetini temin için Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının, yedi Rum ve üç Türk Bakandan müteşekkil olan Bakanlar Kurulu'ndaki Bakanlar, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından ikna edilmelidirler ve her ikisi tarafından imzalanacak bir kararname ile tayin olunmalıdırlar.

9. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından müştereken kullanılan icra kuvveti (381) aşağıdakilerden ibaret olmalıdır.

9.1. Federal Cumhuriyetin bayrağının şekil ve rengini tespit etmek

9.2. Cumhuriyetin nişanlarının ihdas veya tesisi

9.3. Her ikisi tarafından imzalanmış bir kararname ile Bakanlar Kurulu üyelerinin tayini

9.4. Bakanlar Kurulu'nun kararlarının Federal Cumhuriyet Resmi Gazetesi'nde yayınlanması suretiyle ilânı

9.5. Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği herhangi bir kanun veya kararın, Federal Cumhuriyet Resmi Gazetesi'nde yayınlanması suretiyle ilânı

9.6. Bazı hâller gereğince yapılan tayinlere son verilmesi

9.7. Mecburi askerlik hizmetinin konması

9.8. Emniyet kuvvetlerinin azaltılması veya çoğaltılması

9.9. Hususi af hakkının kullanılması mahkûmiyet kararlarının azaltılması, durdurulması ve değiştirilmesi

9.10. Olağanüstü hâlin ve sıkıyönetiminin ilân edilmesi

9.11. Bazı karar ve kanunları, Yüksek Mahkeme'ye yollanması

9.12. Yüksek Mahkemesi kararlarını Federal Cumhuriyet Resmi Gazetesi'nde yayınlanması

9.13. Belirli hâllere göre Cumhurbaşkanının veya Yardımcısının ayrı ayrı kullanabilecekleri yetkilerden herhangi birinin kullanılması

9.14. Temsilciler Meclisi'ne mesaj gönderilmesinin sağlanması

10. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, Yüksek Mahkeme hakimlerine, Başsavcısı ve Başsavcı Yardımcısını, Başmurakıp ve Başmuharip Yardımcısını, Merkez Bankasına bağlı Emisyon Bankası Müdürü ve Yardımcısını ve Amme Hizmet Komisyonu üyeliklerine veya görevlerine son verebilmelidirler.

11. Başkan ve Başkan Yardımcısı, Temsilciler Meclisi ile Toplum Meclisleri arasında veya bunlardan birinde ve devletin herhangi bir organı ya da makamları arasında meydana gelen her türlü görev veya yetki anlaşmazlığı ya da tartışmasına ilişkin her konuda Yüksek Mahkeme'ye başvurabilmelidirler.

12. Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı, Bakanlar Kurulu'nu veya meclisleri olağanüstü toplantıya çağırabilmelidirler.

13. Kıbrıs'ın ani silahlı saldırıya uğraması ve Federal Meclisin toplanamaması nedeniyle, silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması hâlinde, saldırının yapıldığı anda, silahlı kuvvet kullanılmasına karar vermeye Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tam yetkili olmalıdırlar.

14. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının seçimi (382), iki dereceli, iki ayrı toplum içinde genel ve gizli reyle olmalı ve ara seçim hariç, aynı günde fakat ayrı ayrı cereyan etmelidir. Böylece muteber olarak verilen reylerin yüzde ellisinden fazlasını alan aday seçilirken, adaylardan hiçbiri gerekli ekseriyeti sağlayamadığı takdirde, seçim, müteakip haftanın aynı gününde, geçerli olarak verilen oyların en çoğunu alan iki aday arasında tekrarlanmalı ve tekrarlanan böyle bir seçimde, geçerli olarak verilen oyların en çoğunu alan aday seçilmiş sayılmalıdır.

15. Seçim zamanında aşağıdaki vasıfları haiz olan her şahıs Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçiminde aday olabilmelidir:

15.1. Cumhuriyet vatandaşı olmak

15.2. Otuz beş yaşına varmış olmak

15.3. Federal Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte veya ondan sonra, haysiyeti muhil veya ahlâka aykırı bir suçtan hüküm giymemiş veya herhangi bir seçim suçundan dolayı yetkili bir mahkemece ehliyetsiz kılınmamış olmak

15.4. Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak görev görmesine engel bir akıl hastalığı bulunmamak

16. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı görevine başladıkları tarihten itibaren beş sene süre ile görev yapması ve kendilerinden sonra seçilen Cumhurbaşkanın ve Yardımcısının görevinin başlamasına kadar görevlerine devam etmesi sağlanmalıdır.

17. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, federal devletin başı olduğu ve bu sıfatla, federal devletin ve toplumun birliğini ve bütünlüğünü temsil ettiği için Federal Anayasaya saygıyı, kamu işlerinin kesintisiz ve düzenle yürütülmesini ve devletin devamlılığını sağlamalıdır. Bu yüzden Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, partili ise partisinin kararları ile bağlı olmamalı ve bağımsız hareket etmelidir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığı aynı kişide birlememelidir.

18. Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar ve ağır ekonomik bunalım hâllerinde, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, adanın bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi bir ayı geçmemek üzere olağanüstü durum ilân edebilmelidir.

Bunun dışında Cumhurbaşkanının, özellikle kullanılması gereken icra kuvveti aşağıdaki gibidir:

1. Rum Bakanları atama ve görevlerine son verme

2. Bakanlar Kurulu'nu toplantıya çağırmak, bu toplantılara başkanlık etmek ve Bakanlar Kurulu müzakerelerine oy hakkı olmaksızın katılmak
3. Bu toplantıların gündemini hazırlamak
4. Bakanlar Kurulu'nun dışişleri, millî savunma veya güvenlik ile ilgili kararlarına karşı kesin veto hakkını kullanabilmek
5. Bakanlar Kurulu'nun kararlarını iade edebilmek
6. Temsilciler Meclisi'nin dışişleri, millî savunma veya güvenlikle ilgili kanun veya kararlarına karşı kesin veto hakkını kullanabilmek
7. Temsilciler Meclisi'nin kanun veya kararlarını veya bütçeyi iade edebilmek ve Yüksek Mahkeme'ye müracaat ve yollama hakkını kullanmak
8. Rum Federe Meclisi'nin toplum kanunlarını ve kararlarını yayınlamak, bununla ilgili herhangi bir kanun veya kararını Yüksek Mahkeme'ye yollama ve Temsilciler Meclisi ile Federe Meclisleri veya herhangi bir Federe Meclis arasında veya Federal Cumhuriyetin organları veya Federal Cumhuriyet dahilindeki makamlar arasında kuvvet veya yetki uyuşmazlık veya itirazlarına dair herhangi bir konu ile ilgili olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne müracaat hakkını kullanmak.

Buna karşın Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından kullanılan icra kuvveti aşağıdaki gibi olmalıdır:

1. Türk Bakanları atama ve görevlerine son verme
2. Bakanlar Kurulu'nu toplantıya çağırmasını Cumhurbaşkanı'ndan talep etmek ve Bakanlar Kurulu'nun bütün toplantılarında bulunmak ve müzakerelerine rey hakkı olmaksızın katılmak
3. Cumhurbaşkanı'na gündeme geçirilecek konular teklif etmek
4. Bakanlar Kurulu'nun dışişleri, millî savunma veya güvenlik ile ilgili kararlarına karşı kesin veto hakkını kullanabilmek
5. Bakanlar Kurulu kararlarını iade edebilmek
6. Temsilciler Meclisi'nin dışişleri, millî savunma veya güvenlik ile ilgili kanun veya kararlarına karşı kesin veto hakkını kullanabilmek
7. Temsilciler Meclisi'nin kanun veya kararlarını veya bütçeyi iade edebilmek, Yüksek Mahkeme'ye müracaat ve yollama hakkını kullanmak
8. Türk Federe Meclisi'nin toplum kanunlarını ve kararlarını yayınlamak, bununla ilgili Türk Federe Meclisi'nin herhangi bir kanun veya kararını Yüksek Mahkeme'ye yollama ve Federe Temsilciler Meclisi ile Federe Meclisleri veya herhangi bir Federe Meclis arasında veya Federal Cumhuriyetin organları veya Federal Cumhuriyet dahilindeki makamlar arasında kuvvet veya yetki anlaşmazlık veya itirazlarına dair herhangi bir konu ile ilgili olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne müracaat hakkını kullanmak rayiçten olmalıdır.

3.1.2.2. Gali Plâni'na Göre Bakanlar Kurulu'nun Görev ve Yetkileri:

Her şeyden önce Bakanlar Kurulu'nun yapması gereken şey, yasama organının belirlediği şekle göre davranmaktır. Dolayısıyla yasama erki, mekanizmayı kuran ise Bakanlar Kurulu da onu işletenden başka bir şey değildir.

Rousseau'nun da dediği gibi sırf bu yüzden yasaları komuta edenlerle, insanları komuta edenler aynı olmamalıdır (Rousseau, 1999:81). Yoksa bu kişiler, yasaları tutkularına araç yapabilir veya kendilerinin yaptığı yasalarla çoğu zaman haksızlıklarını sürdürebilirlerdi. Hatta birtakım kişisel görüşlerin kendi yapıtının kutsallığına gölge düşürmesine hiçbir zaman engel olamazlardı.

Bilindiği gibi Roma, en parlak günlerinde dahi zorbalığın tüm kötülüklerini görmüştü. Hatta “yasama gücü” ile “egemen gücü” aynı kimselerde topladığı için az daha yok bile oluyordu (Rousseau, 1999:80). Hâl böyleyken “hükûmet nedir?” sorusu belirgin bir hâl alıyordu. Bundan hareketle hükûmet, vatandaşlar ile egemen varlık arasına iletişimi sağlamak için kurulmuş, yasaları uygulamakla ve gerek yurttaş özgürlüğünü, gerek siyasal özgürlüğü korumakla görevli, aracı bir kurum olarak ortaya çıktığı söylenebilirdi (Rousseau, 1999:100). Dolayısıyla hükûmet, Bakanlar Kurulu gibi bir organizmayla icraî hayat buluyordu.

Aslında bu organizmanın her biri üyesine, “Bakan” ya da “Yönetici” denirdi. Bütünün tamamına birden de “Bakanlar Kurulu” adı verilir. Fakat bir halkın, kendini başkanların buyruğu altına sokma ediminin hiçbir biçimde sözleşme sayılamayacağını varsayanlar, bu durumda çok haklıdır (Rousseau, 1999:100). Çünkü bu, geçici bir görevden başka bir şey değildir. Zaten bu işlevi yerine getirenler, egemen varlığın yalnızca birer görevlisi olarak onun kendilerine emanet ettiği gücü, yine onun adına kullanmaktadırlar. Egemen varlık, emanet ettiği bu yetkiyi sınırlayabilir, değişikliğe uğratabilir veya dilediği zaman da geriye alabilirdi. Çünkü böyle bir hakkın tümünden devri, toplumsal bütünün doğasına aykırı olduğundan, birleşmenin amacına ters düşerdi. Böylece egemen varlığın verdiği buyrukları, Bakanlar Kurulu alır ve halka aktarırdı. Hâl böyleyken Kıbrıs'taki federal devletin dengede olması için Bakanlar Kurulu'nun çarpımı ya da kendi öz gücü ile hem egemen varlık, hem de vatandaş durumunda olan yurttaşların çarpımı ya da gücü arasında eşitlik olması gerekirdi.

Egemen varlık, yönetmeye ya da yönetici, yasa yapmaya ya da vatandaşlar yasaları çiğnemeye başladılar mı, düzenin yerini karışıklık veya anarşi alırdı. Dolayısıyla güç ile siyasal emel, hiçbir zaman birlikte yürümezdi (Rousseau, 1999:102). Bu gerçek göz önünde bulundurulduğu zaman Kıbrıs'ta kurulmak istenen federal devlet, ya zorbalığa kayacaktı ya da kaosa neden olacaktı. Dolayısıyla federal devletin Bakanlar Kurulu, egemen varlığinkinden daha etkin özel bir güce sahip olursa ve elinde toplanmış olan kamu gücünü kendi özel isteğine hizmet etmek için kullanırsa ve bunun sonucu ortaya, sanki biri tüzel, öteki edilgen olmak üzere iki egemen varlık varmış gibi bir durum çıkarsa, toplumsal birlik anında ortadan kalkar ve siyasal bütün dağılırdı.

Bunundan hareketle hükûmet denen bütünün, onu devlet denen bütünden ayırteden bir varlığı ve gerçek bir yaşamı olması, tüm üyelerinin birlikte davranabilmeleri ve kuruluşundaki amaca yararlı olabilmeleri için kendine özel bir “ben’e” (Rousseau, 1999:104), tüm üyelerine karşı aynı duyarlığa ve varlığını korumaya yönelik bir güç ile özel bir isteğe sahip olması gerekirdi. Zira Bakanlar Kurulu’nun elinde toplanan güç, her zaman için devletin gücü olduğundan, hiç değişmezdi. Pek tabî ki bundan da şu sonuç çıkabilirdi. Bakanlar Kurulu, bu gücü kendi üyeleri üzerinde ne denli çok kullanırsa, halkın bütünü üzerinde kullanmak üzere elinde kalan güç o ölçüde azalırdı.

Bu durum Bakanlar Kurulu’nun bir tek kişinin elinde bulunduğunu varsayıldığında o zaman özel istek ile bütünün isteği tümüyle birleşmiş, dolayısıyla da bütünün isteği, erişebileceği en yüksek dereceye erişmiş olurdu. Güç kullanımı ile ilgili isteğin yoğunluğuna bağlı olduğuna ve hükûmetin egemen gücü de hiç değişmediğine göre bundan şu sonuç çıkartılabilirdi.

Kıbrıslı Rumların görüşüne göre Bakanlar Kurulu’nun yönetiminin en etkini, idarenin tek kişinin elinde bulunmasıydı. Ayrıca yönetici sayısı çoğaldığı ölçüde, Bakanlar Kurulu’nun gevşeyeceğini, halk ne denli çok olursa baskı gücünün de o denli artması gerektiğini iddia ediyorlardı. Dolayısıyla bakanların hükûmetteki oranının, vatandaşların egemen varlığa olan oranına ters olmaması gerekirdi. Bu demektir ki, federal devlet büyüdükçe hükûmet daralmalı, yani halkın sayısı arttığı oranda baştakilerin sayısı azalmalıydı. Durum bu merkezdeyken Bakanlar Kurulu’nun tek yöneticinin elinde olması, bütüne ait isteklerin özel bir istekten başka bir şey olmadığı manasına gelirdi.

Özellikle hükûmetin işlevleri birçok kurul arasında paylaşıldığı zaman, üyesi daha az olan kurullar, er geç daha büyük yetki elde etmesi beklenirdi. Belki de bunun nedeni işleri, bu kurulların üye sayılarının az olmasından gelen kolaylıkla çabuk sonuçlandırmalarıydı.

Aslında sürekli olarak bireysel isteklerin genel isteklere karşı gelmesi, hükûmetin egemenliğe karşı sürekli çaba içinde olmasına neden oluyordu (Rousseau, 1999:136). Hatta bu çaba, ne denli artarsa ana yapı da o denli bozuluyordu. Çünkü bir hükûmeti bozulmaya götüren iki genel yol vardı: Biri hükûmetin daralması, öteki ise devletin dağılmasıydı (Rousseau, 1999:136).

Hükûmetin daralması, büyük sayıdan küçüğe, yani demokrasiden baskıcı rejime geçmesiyle olurdu. Aslında bu, bütün hükûmetler için doğal bir eğilimdi. Hükûmet, küçük sayıdan büyüğe doğru ters yönde gidiyorsa, gevşemekte olduğu söylenebilirdi. Fakat tersine bir işleyiş imkânsızdı.

Gerçekten hükûmet, gücü tükenip fazla zayıf düşmedikçe biçimini kesinlikle değiştirmezdi. Daha da genişleyerek gevşeyecek olursa, gücü tümüyle sıfıra düşer ve yaşama imkânı iyiden iyiye azalırdı. Dolayısıyla zembereği, gevşedikçe kurmak, sıkıştırmak

gerekirdi. Yoksa zembereğin desteğiyle ayakta duran devlet yıkılır giderdi. Dolayısıyla Kıbrıs'taki federal devletin bozulup dağılması iki yoldan olabilirdi:

Birincisi, Cumhurbaşkanı'nın, federal devleti yasalara göre yönetmemeye başlaması ve egemen gücü zorla ele geçirmeye çalışmasıydı. O zaman önemli bir değişiklik olur ve hükûmet yerine devletin kendisi sıkışıp toparlanırdı. Yani büyük devlet erirken onun içinde, yalnız hükûmet üyelerinden oluşan ve halkın geri kalanı için bir efendiden, bir zorbadan başka bir şey olmayan bir başka devlet ortaya çıkardı. Öyle ki, hükûmet, egemenliğe zorla el koyduğu anda Kıbrıs'taki toplumsal bağlaşma bozulurdu. Kaldı ki tüzel olarak tabî özgürlüklerine yeniden dönen yurttaşlar, boyun eğmeye zorlanırlarsa artık bunu yapmak zorunda olmadıkları için toplumsal çatışmaların başlamasına ve federal devletin yıkılmasına neden olabilirlerdi.

Hükûmetin üyeleri, hükûmet olarak hep birlikte kullanmaları gereken gücü kendi başlarına, yani tek tek ele geçirdikleri zaman aynı durum ortaya çıkardı ki, bu da, yasaların büyük ölçüde çiğnenmesi anlamına gelirdi. Pek tabî ki bu durum, büyük karışıklıklara yol açardı. Böyle bir durumda kaç tane hükûmet üyesi varsa, o sayıda egemen güç varmış gibidir olurdu. Dolayısıyla Kıbrıs'taki federal devlet, hükûmetten daha az bölünmüş durumda olmadığından, ya yok olup gider ya da biçim değiştirmek zorunda kalırdı.

Aslında Kıbrıs'taki federal devlet yapısı eriyip gittiğinde, federal hükûmet aygıtı ne kadar kötü kullanılırsa kullanılsın buna, ortaya çıkacak durum, genel itibarıyla “anarşi” (Rousseau, 1999:138) olacaktır. Kısaca bir ayırım yapılacak olursa, yozlaşan demokrasinin ayaktakımına dönüşmesi içten bile değildi.

Bu yüzden yasama erki bir kez iyice yerleşti mi, sıra, aynı biçimde yürütme erkini yerleştirmeye gelir. Çünkü özel amaçlarla iş gören yürütme erki, özü bakımından ötekenden ayrı bir kurumdur. Zaten egemen varlık, egemen durumdaki yürütme gücüne de sahip olabilseydi, hak ile egemenlik olgusu birbirine öylesine karışırdı ki, yasal olanla yasal olmayan ayırtedilmezdi. Dolayısıyla özü bozulan siyasal bütün, aslında zorbalığa karşı durmak için kurulmuşken, çok geçmeden yok olup gidebilirdi. Tıpkı 1960'ta toplumlararası çatışmalara son vermek için kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, siyasal bütünlüğünü kaybedip 1963'te yok olması ve daha sonraları şekil değiştirmesi gibi.

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi'nde Bakanlar Kurulu veya yürütme erki ile ilgili bir dizi karar alınma ihtiyacı hissedilmişti. Buna göre Bakanlar Kurulu, 7:3 oranında (383) Kıbrıs Rum ve Türk bakandan oluşacaktı. Başkan ve Yardımcısı, birlikte imzalayacakları bir belgeyle, bakanları atayacaklar ve kendi toplumlarından bakanları tayin edeceklerdi. Dışişleri, ekonomi ve savunma bakanlıklarından biri Kıbrıs Türk toplumuna verilecekti. Hiçbir şekilde Başkan ve Dışişleri Bakanı aynı toplumdan olamayacaktı (384). Bunun yanı sıra Bakanlar Kurulu ait kararlar, “çoğunluk oyu” (385) ile alınacaktı. Fakat Bakanlar Kurulu'nun dışişleri,

savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göçmenlik ve vatandaşlık ile ilgili kararları (386), hem Başkan hem de Başkan Yardımcısının onayı gerekecekti.

Bundan da anlaşılıyor ki federal yürütme, Federal Başkan, Federal Başkan Yardımcısı ve Federal Bakanlar Kurulu'ndan oluşacaktı. Böylece federal devletin yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı, Yardımcısı ve Bakanlar Kurulu tarafından Federal Anayasa ve yasalara uygun olarak yerine getirilecekti.

Kaldı ki Federal Hükûmet'in etkin biçimde işleyişini kolaylaştırmak amacıyla, ilk sekiz yıl için Başkan ve Başkan Yardımcısı aynı zamanda Federe Devletlerin Başkanları olacaklardı (md. 37). Bakanlar Kurulu, 10 bakandan oluşurken, Başkan ve Başkan Yardımcısı bu bakanların atamaları çift imza ile yapacaktı. Bakanlar Kurulu'nun gündemi Başkan ve Başkan Yardımcısı tarafından müştereken hazırlanacak ve Bakanlar Kurulu'nun kararları, çoğunlukla alınacaktı (387). Ayrıca dış politikanın uygulanmasına ve Dışişleri Bakanlığı'nın oluşumuna ilişkin düzenlemeler, anayasada yer verilecekti. Başkan ve Başkan Yardımcısı, dışişlerine, savunmaya, güvenliğe, bütçeye, vergiye, muhaceret ve vatandaşlığa (Gazioğlu, 1997:18; Uslu, 2000:34) ilişkin bir kanunu, kararı ya da yasama belgesini, ayrı ayrı ya da birlikte veto edebilirler ve herhangi bir kanunu veya kararı, Meclislere ve herhangi bir kararı da Bakanlar Kurulu'na tekrar görüşülmesi için geri gönderebileceklerdi (md. 36-42) (388).

Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs Rumlarıyla Kıbrıs Türkleri'nin 7:3 oranında temsil edileceği ve üç önemli bakanlıktan birinin Kıbrıslı bir Türk tarafından (389) tutulması düşünülen ve federal yürütmenin bir parçası olacak olan Bakanlar Kurulu'yla ilgili konu, oldukça tartışmalı bir konuydu. Aslında stratejik nitelikteki savunma, dışişleri ya da maliye bakanlıklarından en az bir tanesi Türk toplumuna bırakılması ciddi bir konuydu. Ayrıca tarafların rıza göstermesi hâlinde bu üç bakanlık, toplumlar arasında "rotasyona" (SİSAV, 1990:60; Uslu, 2000:34) da tâbi olabileceklerdi. Gerçek şu ki bundaki asıl amaç, dışişleri, maliye ve savunma bakanlıklarından herhangi birisinin Türk olmasını ve yürütme etkinliklerinde Türk üyelerin de doğrudan ve etkin bir şekilde katılımını sağlamaktır.

Ancak Türkler, Bakanlar Kurulu'nun oluşumunda, Kurul'un eşit sayıda Rum ve Türk üyeden oluşmasını istemekteydiler (Gürel, 1993:113; Dodd, 1995:9). Aslında Türklerin eşit sayıda Bakanlık istemesi, 7'ye 3 oranının ilk kez reddedilmesi anlamına geliyordu (390). Yani Türk tarafı, Bakanlar Kurulu'nda eşit temsiliyeti ve kararların "oy birliği" (İsmail, 1998a:250) ile alınmasını savunurken, Rum tarafı ise Bakanlar Kurulu'nda 7 Rum ve 3 Türk Bakan (391) bulunmasını ve kararların "oy çokluğu" (İsmail, 1998a:250) ile alınmasını savunuyordu.

Görülebileceği üzere tarafların Bakanlar Kurulu'nun oluşumu veya oranı konusunda farklı görüşleri vardı. Bundan hareketle tarafların bu görüşleri, tarihî kronoloji içerisinde bakıldığında ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır.

Aslında bu konuyla ilgili ilk görüşmeler 1959 Şubatı'nda Zürih'te yapılmıştı. Bu maksatla, 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Konseyi (Kurulu) oluşturulacağı kararlaştırılmıştı (392). Ayrıca imzalayacakları ortak bir belge ile Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, kendi toplumlarına mensup bakanları atayacaklardı. Hatta Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından da seçilebileceklerdi.

Bakanlar Kurulu'nun, mutlak birçoğunlukla alınan kararlar, derhal Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından resmi gazetede yayımlanmak suretiyle ilân edileceklerdi. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı, Bakanlar Kurulu'nun kararlarını geri gönderme hakkına da sahip olacaklardı (Gazioğlu, 2000:374). Ancak Dışişleri, Savunma veya Maliye Bakanlıklarından biri, bir Türk'e verilecekti (393). Bununla birlikte Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, anlaştıkları takdirde, bu sistemin yerine dönüşümlü (394) bir sistemi de uygulayabileceklerdi.

Aslında Dışişleri Bakanlığı üzerinde ısrarla duran Rumlar, Türk tarafına ikinci derecede ehemmiyetli olan Ziraat ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığını vermeye rıza göstermişlerdi. Böylece Ziraat ve Tabiî Kaynaklar, Sağlık ve Savunma Bakanlıkları (Plümer, 2001:75) Türk üyeler tarafından idare edilmesi kararlaştırılmıştı. Zaten bu durum, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 46. maddesinde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının, yedi Rum ve üç Türk Bakandan (395) müteşekkil bir Bakanlar Kurulu'nun kurulacağı şeklinde ifade edilmişti. Ayrıca müteakip bakanlıklardan, yani Dışişleri, Millî Savunma veya Maliye Bakanlıklarından biri, bir Türk'e verileceği ve bundan hareketle taraflar anlaştıkları takdirde bu sistemin yerine bir "münavebe sistemi" (396) koyabileceği belirtilmişti.

Kaldı ki 1960 rejimine göre Bakanlar Kurulu, icra kuvvetini kullanırken, kararlarını mutlak ekseriyetle (Deliceirmak, 1999:94) alması kararlaştırılmıştı. Özellikle Bakanlar Kurulu toplantıya çağrılırken, Cumhurbaşkanınca re'sen veya Yardımcısının belli bir konu için zamanında istemesi üzerine yapılırdı. Zaten Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir toplantısının gündemi, Cumhurbaşkanı tarafından istenilen şekilde hazırlanır ve toplantıdan evvel bütün ilgililere bildirilirdi. Cumhurbaşkanı Yardımcısını herhangi bir konuyu, herhangi bir toplantının gündemine alınmak üzere Cumhurbaşkanı'na teklif edebilirdi. Cumhurbaşkanı bu konuyu teklif edilen toplantıda görüşülmesi mümkünse bu toplantının gündemine alır, aksi takdirde, bu konu müteakip toplantının gündemine aktarılırdı (KCA md. 56). Bu dışındaki Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararlar derhal Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının resmi dairelerine ulaştırılırdı.

Bu kararların iadesi hâlinde Bakanlar Kurulu konuyu tekrar inceler ve kararında ısrar ederse, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, bu kararı yayınlamak suretiyle ilân ederdi (KCA md. 57). Aslında alınan bu kararlar, dışişleri, millî savunma veya emniyet ile ilgili ise Cumhurbaşkanı veya Yardımcısının ayrı ayrı veya birlikte veto (Deliceirmak, 1999:114) kullanma hakkına sahip olduğu unutulmamalıdır. Fakat bu kararın tatbiki gerekiyorsa ve

hakkında veto veya iade hakkı kullanılmamışsa, hatta Bakanlar Kurulu'nun bu kararlar ilgili menfi bir tutum içinde değilse, Resmi Gazetesi'nde (397) yayınlanması için derhal ilân edilmesi kararlaştırılmıştı.

Bunun dışında 1960 Anayasasına göre Bakanlar Kurulu'nun her Bakanı, ilgili Bakanlığının tek başı ve ita amiri olarak bulunmaktaydı. Aslında 1960 rejimine göre Bakanlar Kurulu'na açıkça ayrılmış olan icra kuvveti mahfuz kalmak şartıyla, her Bakan tarafından kullanılan icra kuvveti (398) aşağıdaki konuları içermektedir. Buna göre:

1. Bakanlığını ilgilendiren kanunları tatbik etmek ve normal olarak Bakanlığının sahasına giren bütün konu ve işleri idare etmek
2. Bakanlar Kurulu'na sunulmak üzere Bakanlığını ilgilendiren kararname ve nizamnameleri hazırlamak
3. Kendi Bakanlığını ilgilendiren herhangi bir kanun veya bu kanun gereğince çıkarılmış bir kararname veya nizamname hükümlerinin tatbiki için emir vermek ve genelge yayınlamak
4. Bakanlar Kurulu'na sunulmak üzere Cumhuriyet Bütçesinin kendi Bakanlığına ait kısmını hazırlamak.

Kaldı ki 1960 Anayasasına göre Bakanların, Bakanlar Kurulu'na atanabilmeleri için belirli koşullar da vardı. Buna göre:

1. Cumhuriyet vatandaşı olmayan ve Temsilciler Meclisi üyesi seçiminde aday olabilmek için gerekli vasıfları haiz bulunmayan bir şahıs Bakan tayin edilemezdi.
2. Bakanlık görevi, Temsilcilik veya Cemaat Meclisi üyeliği veya Belediye Reisliği de dahil olmak üzere herhangi bir belediye meclisi üyeliği veya Cumhuriyetin silahlı veya emniyet kuvvetlerine mensubiyet veya bir amme veya belediye görevi veya bir Türk Bakan bakımından, bir din adamı görevi ile birleşemezdi.
3. Bakanlar, Rum Bakan olanlar Cumhurbaşkanı ve Türk Bakan olanlar Cumhurbaşkanı Yardımcısıncaya görevlerine son verilinceye kadar görevlerinde kalırlardı.
4. Bakan olarak tayin edilen her şahıs, görevine başlamadan evvel Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının önünde yemin ederdi (KCA md. 59).

Bunun dışında Bakanlar Kurulu'nun biri Rum ve diğeri Türk toplumuna mensup amme memuru olan iki katibin idaresinde bir Müşterek Sekreteryaya (399) kurulmuştu. Aslında Bakanlar Kurulu'nun "Müşterek Sekreteryası'nın" iki katibi, Bakanlar Kurulu Dairesi'ni yönetirlerken, Bakanlar Kurulu tarafından verilecek talimata uygun olarak Kurul'un toplantılarına iştirak ederlerdi. Ayrıca bu kişiler, görüşmelerle ilgili zabıtları tutarlarken, Bakanlar Kurulu'nun kararlarıyla ilgili tebligatı organ, makam veya şahıslara ulaştırmakla da görevliydi (KCA md. 60).

Kaldı ki Bakanlar, Temsilciler Meclisi'nin veya herhangi bir Komitesinin müzakerelerini takip edebilirler ve yetkilerine giren herhangi bir konuda Temsilciler Meclisi'ne veya herhangi bir Komitesine demeçte bulunabilirler veya bilgi verebilirlerdi (KCA md. 79). Özellikle Maliye Bakanı, Cumhuriyetin her Bakanlığının ve her bağımsız Dairesinin bütçe tahminlerini aldıktan sonra her malî yıl bakımından o yıl için Cumhuriyetin genel bütçesini hazırlar ve bu, Bakanlar Kurulu'nca tasvip edildikten sonra Temsilciler Meclisi'ne sunulurdu (KCA md. 167). Bunun dışında ticarî konular, (tediye ve kredi dahil) ekonomik işbirliği ve “modus vivendi” ile ilgili olarak yabancı bir Devlet veya herhangi bir uluslararası teşkilât ile yapılacak her uluslararası anlaşma, Bakanlar Kurulu'nun bir kararı gereğince akdedilirdi.

Diğer herhangi bir anlaşma, sözleşme veya uluslararası anlaşma, Bakanlar Kurulu'nun bir kararı gereğince müzakere ve imza olunur ve Temsilciler Meclisi tarafından bir kanunla tasdik olunarak akdedilirdi. Ancak bu surette anlaşma yürürlüğe girer ve Cumhuriyeti bağlardı (KCA md. 169). Zaten Bakanlar Kurulu, Cumhuriyeti veya adanın herhangi bir kısmını tehdit eden harp veya diğer genel bir tehlike hâlinde alacağı kararla “Fevkalâde Hâl İlânına” (400) tam yetkiliydi.

Aslında bütün bunlardan sonra, hatta bu hükümlerden ilk bakışta anlaşılan, Bakanlar Kurulu'na önemli yetki ve sorumluluk verildiğidir. Gerçi bu durumda seçimle göreve gelmeyen bir organın, yürütmeye ilişkin böylesine yetkilere sahip olması garip görünmekteydi. Ancak Bakanlar Kurulu toplantıları, Başkan ve Başkan Yardımcısının katılımıyla yapıldığından (KCA md. 55) ve toplantı gündemleri Başkan tarafından hazırlanıp Başkan Yardımcısınca teklif edildiğinden (KCA md. 56), bunlara ek olarak Başkan ve Başkan Yardımcısının dışişleri, savunma ve güvenlik konularında veto yetkileri olduğundan, uygulamada Bakanlar Kurulu'nda farklı bir yetki yapısı oluşmaktaydı. Bu bağlamda 59/3. maddesi, Bakanlar Kurulu'nun yetki ve sorumluluğunun gerçek kaynağını açıkça belirtmekteydi. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti'nin Bakanları, Rum Bakanlar Cumhurbaşkanınca görevlerine son verilinceye kadar ve Türk Bakanlar ise Cumhurbaşkanı Muavinince görevlerine son verilinceye kadar, görevlerinde kalırlardı (401).

Gerçekte, Bakanlar Kurulu'nun genel yetki kaynağının, bakanlardan ziyade Başkan ve Başkan Yardımcısı olması sebebiyle, Yasama Meclisine karşı hiçbir sorumluluğu bulunmamaktaydı. Yani, Rum bakanlar Başkan'a ve onun aracılığıyla Kıbrıs Rum toplumuna, Türk bakanlar ise Başkan Yardımcısına ve onun kanalıyla Kıbrıs Türk toplumuna bağlılıklarını göstermek durumundaydılar. Özet olarak denilebilir ki Bakanlar Kurulu, iki toplumlu bir karaktere sahip bir kurumdu.

Aslında Zürih ve Londra Anlaşmasıyla öngörülen ve 1960 Kıbrıs Anayasası ile âmir hüküm hâline getirilen Başkanlık sistemi, adanın iki toplumlu niteliğini yansıtan bir “ikili yürütme” (Ersoy, 1989:81) sistemini ortaya çıkarmaktaydı. Zaten Makarios ve Dr. Küçük, kurulacak bakanlıklar ve bu bakanlıklardan hangilerinin Türklere verileceğini belirlemişlerdi.

Hatta taraflar, uzlaşıcı bir formül olarak iki “bakan yardımcılığı” (Gazioğlu, 2000:224) mevkiinin oluşturulmasını kararlaştırmışlardı. Bunların biri, ‘Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakan Yardımcılığı’ olacaktı ve bu makam, Rumlara verilecekti. Diğer ise ‘Maliye Bakan Yardımcılığı’ idi ve bu mevki de Türklere bırakılacaktı. Nitekim Bakanlıklar açıklandığında Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakan Yardımcılığına Andreas Azinas ve Maliye Bakan Yardımcılığına da Mehmet Nazım’ın (Gazioğlu, 2000:224) atandığı görülmüştü. Ancak Makarios’un seçtiği diğer yedi Bakanlığa, EOKA devrinde fiilî görev alan veya bu örgütte kurmaylık vazifesiyle uğraşan elemanlar seçilmişlerdi (Plümer, 2001:75). Aslında bu durum, Cumhuriyetin henüz kuruluş safhasında ne tür bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu göstermekteydi.

Özellikle Rum liderliği, İçişleri Bakanlığı’na, EOKA’nın kurucularından biri olan Polikarpus Yorgacis’i (Plümer, 2001:76) getirmek istemesi gerginliği daha da artırmıştı. İngilizler atanan diğer Bakanlara göz yumabileceklerini, ancak bu tedhişçiye içişlerinin, polisin ve memleket asayişinin, burada bulundukları müddet zarfında teslim edilmesine rıza gösteremeyeceklerini söylemişler ve başka birisinin bu Bakanlığa getirilmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Rumlar işi tatlıya bağlamak için Yorgacis’i Çalışma Bakanlığına, koyu ENOSİS’ci olan Tasos Papadopoulos’u da İçişleri Bakanlığına getirmişlerdi (Plümer, 2001:76). Ancak bu değişiklik, işin mahiyetinde bir farklılık göstermiş değildi.

Aslında Rumların bu tutumu nedeniyle Hükûmeti müşterek yönetmek bir yana, sanki iki muhalif partiye mensup kişilermişçesi Türk üyeler ile Rum üyeler arasında pek uyum sağlanamıyordu. Çünkü Rumlar, Kıbrıs’ın gelişimi için yapılan yatırımlarda bile mevcut fonları Rumlarla meskün köylere tevcih etmeyi ve o bölgelere kaydırılması yönünde oy kullanmayı tercih ediyorlardı (Plümer, 2001:84). Zaten kabinede alınan kararlar, ekseriyet oyu ile alınmaktaydı. Bir de Türk üyelerin idaresi altındaki Bakanlıklarda bile kabinede Başkan olarak oturan Rum Cumhurbaşkanı müdahaleden geri kalmazdı. Kaldı ki müzakere için Bakanlar Kurulu gündemine gelen öneriler, önceden Makarios’un başkanlığındaki Rum Bakanların kendi aralarında toplanarak karar vermesi ve böylece hazırlıklı olarak geldikleri esas toplantılarda, önerilerin akıbeti onların aldıkları karar yönünde neticelendirilmesine neden olmaktaydı (Plümer, 2001:84). Dolayısıyla her zaman için müzakerelerde Türklerle Rumlar arasında çetin münakaşalar olmaktaydı. Kabinede bilhassa Yorgacis, Kiprianu ve Papadopoulos gibi bakanlar, her toplantıda yapılan münakaşaları adeta kavga derecesine vardiıyorlardı. Bu durumu sükûnetle takip eden Makarios, neticede işi yatıştırmak gayesi ile arabuluculuk yapar durumuna girmekte ve Türk bölgelerine de küçük bir projenin tasvibinin uygun görülmesi lâzım geldiğini kendi Bakanlarına tavsiye etmekteydi (Plümer, 2001:84-85). Daha sonraları ki zamanlarda Bakanlar Kurulu’nun başı olarak Makarios, istediği önergeyi, sözde müzakere için kurul toplantılarına getirirdi. Bu toplantılardaki Türk üyeler, kendi toplumlarının menfaatini gözetmeyen öneriler üzerinde itirazda bulunurlardı. Bunun üzerine

Makarios, hemen oylamaya müracaat eder, ekseriyet oyu ile konuyu Bakanlar Kurulu kararı olarak neticeye vardırırdı (Plümer, 2001:120). Ancak, kurulda önergeler üzerinde çetin münakaşalar yapıldı. Özellikle Türk çıkarları mevzu bahis olduğunda Türk üyeler, bunların korunması için elden gelen tüm gayreti sarfederlerdi.

Ne var ki Makarios, gündem konusunda bile yardımcısı konumunda olan Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük'ü bir kez çağırıp, gündemin hazırlanmasında veya devlet işleri hususunda fikir aldığı görülmemiştir (Küçük, 1999:98; Plümer, 2001:121).

Kaldı ki Makarios, Bakanlıklarda "Bakan Yardımcısı" (402) diye makamlar ihdas etmiş ve bunları, icracı Bakanlardan daha güçlü duruma getirmişti. Hatta daha sonra Rumlar, meclisteki çoğunluklarını kullanarak bir yasa geçirmişler ve bakanlıkların tüm harcamalarının Maliye Bakanlığınca onaylanmasını (403) zorunlu hâle getirmişlerdi. Aslında Maliye Bakanlığı Rum tarafında olduğundan Türk Bakanlar, Rumların onayı olmadan bir kalem bile alamaz duruma getirilmişlerdi. Böylece Kıbrıslı Rumlar, 1964 ile 1967 yılları arasında Kıbrıs Anayasası'nda değişmez temel maddeleri değiştirerek, anayasal düzeni yerle bir etmişlerdi. Özellikle 1965 yılında Bakanlar Kurulu'nda alınan kararlarla Milli Eğitim kanunları çerçevesinde birtakım değişikliklerle yapılmıştı (Necatigil, 1982:31-33; Ertekün, 1987:13). Aslında yapılan bu değişikliklerin en ciddi yanı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşkilât yapısında olmasıydı. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti'ni monist bir yapıda değerlendiren Rum liderliği, yeni rejimi siyasal ve kültürel değerlere dayandırabilmesi için "etnik ve monist bir eğitim-öğretimi" desteklemekteydi. Halbuki taraflar arasında kurulmak istenen yeni federal hükûmete ait yetkiler, devletin "iki uluslu yapısı" (Oberling, 1988:142-143; Cerrahoğlu, 1998:37) göz önünde tutularak verilecek ve federe hükûmet de buna göre hareket etmesi gerekecekti.

Bunun üzerine Denktaş karşı önerilerini, 13 Şubat 1975 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Luis Weckman aracılığı ile Klerides'e sundu. Denktaş'ın sunduğu teklifler arasında geçici dönemdeki Bakanlar Kurulu'nun tüm giderleri iki toplum tarafından eşitlik ilkesine göre paylaşılması, Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkileri, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yapıldıktan sonra söz konusu anayasa hükümleri uyarınca gözden geçirilmesi veya revizyona tâbi tutulması ile ilgili hükümler vardı (Ertekün, 1981:273-274; Cerrahoğlu, 1998:47).

Bunun üzerine iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonu ortak amaç olarak ilân eden 12 Şubat 1977 Zirve Anlaşmasında Bakanlar Kurulu'nun (merkezî hükûmet) yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliği (Yolak, 1989:148) göz önünde bulundurularak, ülkenin birliğini (Cerrahoğlu, 1998:64) koruyacak biçimde olması kararlaştırılmıştı.

Hâl bu merkezdeyken BM Genel Sekreteri, Kasım 1981'de iki tarafın önerileri arasında ortak taraf ve farklılıkları içeren bir değerlendirme belgesi hazırlamış ve Bakanlar Kurulu'nun, federal kamu hizmetlerini, federasyonun her iki bölgesinde uygulanabilir olmasını kararlaştırmıştı (Gökтуğ, 1990:156-157; Cerrahoğlu, 1998:64). Hatta BM Genel Sekreteri

Perez de Cuellar, daha sonraları tarafların pozisyonlarını belirlemek için 8-9 Ağustos 1983 tarihinde Kıbrıs'taki özel temsilcisi aracılığıyla bir dizi görüşleri kaleme almıştı. "Rehber İlkeler" (Gazioğlu, 1988:20) olarak da nitelendirilen bu görüşlere göre Bakanlar Kurulu'nun 6:4 oranında temsil edilebileceğini kararlaştırılmıştı. Ancak bu oran, 1985 BM önerisinde 7:3 oranında yeniden değişmişti. Bu öneriye binaen 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşacak Bakanlar Kurulu'nun alacağı kararların en az bir Türk üyenin "evet" (Cerrahoğlu, 1998:85) demesi koşuluna bağlanmıştı. Fakat bu öneride Türklere verilecek üç bakanlığın hangileri olacağı belirtilmemişti.

Bu öneri, Türk tarafınca kabul ve Rumlarca reddedilmişse de Genel Sekreter 29 Mart 1986 tarihinde, daha önce üzerinde anlaşmaya varılan belgeyi imza için taraflara sunma ihtiyacı hissetmişti. Buna göre Bakanlar Kurulu, 7:3 oranına (İsmail, 1998b:195; Denker, 2001:69) göre Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklere oluşacaktı. Önemli bakanlıklardan biri Kıbrıslı Türklere verilirken, taraflar arasında Dışişleri Bakanının (İsmail, 1998b:195) Kıbrıslı Türklere olması konusunda görüş birliğine varmışlardı.

Ayrıca Bakanlar Kurulu, kararlarını, "takviye edilmiş çoğunluk" (Denker, 2001:69) usulüyle, yani Türk Bakanlardan en az birinin oyunu da içeren basit çoğunlukla alacaktı. Bununla birlikte taraflar arasında Kıbrıslı Türkleri özel olarak ilgilendiren konularda "takviye edilmiş çoğunluk" ilkesine göre hareket edileceği, kabul edilen bir görüş olarak ortaya çıkmıştı (İsmail, 1998b:195; Denker, 2001:69). Fakat daha sonraları bu önerilerin tamamı, Rumlar tarafından reddedilmişti.

Bunun üzerine Türk tarafı, 9 Ocak 1989 tarihinde Bakanlar Kurulu ile ilgili yeni bir yaklaşım getirme ihtiyacı hissetmişti. Buna göre iki ortak cumhuriyetin ve halkın siyasî eşitliğini yansıtacak olan federal yürütme üzerindeki anlaşma, kapsamlı bir çözüm yolunda çok önemli ve gerçekten sonuç alıcı adımlardan birisi olacağını iddia etmişti (404). Özellikle Kıbrıs Türk tarafı "Federal Konsey" (Cerrahoğlu, 1998:206) şeklinde, İsviçre modeline uygun bir yürütme öngörmektedir. Federal Konsey üyeleri, iki meclisli federal yasama organının üst meclisi tarafından seçileceklerdi. Zaten Türk tarafı, kurulacak federasyonun iki toplumlu karakterini yansıtması açısından, bunun en uygun düzenleme olacağına inanmaktaydı. Bu bakımdan federal cumhuriyetin dışta temsiliyeti ile içteki tecessümü, hiçbir zaman bir tek toplumun elinde olmamasına özen gösterilmeliydi. Sonuç olarak bu öneride, her iki tarafın eşitlik esasına ve rotasyon usulüne (405) göre görev ve sorumlulukların paylaşılması gündeme gelmişti.

Bu yüzden Türkler, Federal Bakanlık fonksiyonlarını yerine getirecek olan Federal Konsey'in eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Rum üyeden oluşmasını önermişlerdi (406). Ayrıca taraflar arasındaki federal bakanlıkların dağılımı, Federal Konsey (407) tarafından yapılması da kararlaştırılmıştı. Çünkü Türklere göre geçmiş tecrübeler ışığında, ancak böyle bir düzenleme adil ve kalıcı olabilirdi.

Ancak Kıbrıslı Rumlar, 30 Ocak 1989 tarihinde Bakanlar Kurulu ile ilgili önerilerini sunarak, karşı görüşte olduklarını ortaya koymuşlardı. Buna göre Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve 7 Kıbrıslı Rum ve 3 Kıbrıslı Türk'ten oluşan toplam 10 Bakandan kurulu olacaktı (SİSAV, 1990:51; Cerrahoğlu, 1998:221, 224). Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, her biri kendi toplumunun bakanlarını seçecekler, fakat tüm bakanların tayini her ikisi tarafından imzalanması gerekecekti. Buna karşın önemli bir bakanlık, Kıbrıslı bir Türk'e verilecekti (SİSAV, 1990:51). Aynı zamanda Kıbrıslı Rumların görüşüne göre, eyaletler öyle yetki ve fonksiyonlara sahip olmalı ki, vatandaşların güven duygularını arttırabilmeli, adaleti ve polis hizmetleri sunabilmeli, bölgenin kalkınmasını sağlayabilmeli, toplumların gelenek ve göreneklerini güvence altına alabilmeli, eyalet halkının kültürel gelişimini sağlayabilmeli, hatta öteki eyaletle ve federal hükûmetle işbirliğini geliştirebilmelidir (Cerrahoğlu, 1998:225). Bu yüzden de merkezî hükûmet ile eyalet hükûmetlerinin ekonomik yetkileri, kesin olarak birbirinde ayrılmasını (408) ve gümrük vergilerinin (409), münhasıran federal düzeydeki Bakanlar Kurulu'nun sorumluluğunda olmasını istemişlerdi.

Halbuki Türk tarafı, Kıbrıslı Rumların federal hükûmetin yetki ve fonksiyonları konusundaki yaklaşımını, gerçekçi bulmuyor ve dünyadaki federasyon örnekleri ile de bağdaştıramıyordu. Kaldı ki bu yaklaşım, bugüne kadar izlenen anlayışa ve görüşmelerin ruhuna da ters düşüyordu. Gerçekten, Ağustos 1984 tarihli "Viyana Çalışma Noktaları", Federal Cumhuriyetin merkezî hükûmetine verilecek yetki ve fonksiyonlarına atıfta bulunurken "Merkezî Hükûmete devredilecek yetkilerden" (410) bahsetmekte ve bunu yapmakla, yetkilerin devredilecek merciin federe devletler değil, federal düzeydeki Bakanlar Kurulu olduğunu ve buna dayanarak yetkilerin federe devletlerde kalacağını belirtiyor olması dikkat çekiciydi. Zaten Rum tarafının bu konuda önerdiği şey, federal cumhuriyetle, federe devletlere ayrı ayrı veya birlikte kullanılmak üzere verilecek her yetki ve görevin, teker teker belirlenmesi bu bakımdan uygulanabilir şey değildi. Halbuki sağlam bir federatif yapıda, federe devletlerin sahip olduğu yetkiler, doğal olarak kendilerinde bulunan yetkilereydi. Bunun dışındaki yetkiler, yani federe devletlerin rızasıyla federal düzeydeki Bakanlar Kurulu'na devredilecek yetkiler (Cerrahoğlu, 1998:237), federe devletlerin arzusu hilafına herhangi bir güç tarafından keyfi şekilde tahsis edilebilecek yetkiler değillerdi. Fakat Kıbrıs Rum tarafı, federal düzeydeki Bakanlar Kurulu'nun yetki ve fonksiyonlarının ülke bütünlüğünü sağlaması, bütün cumhuriyette işbirliğinin geliştirilmesi, cumhuriyetin tek uluslararası hüviyetini devam ettirmesi, Kıbrıs iç pazarının ve ekonomisinin, birliğinin geliştirilmesi ve genelde merkezî ve eyalet organ ile ilgili tedbir ve yasaların birbirleriyle uyumlu olması gerektiğine inanmaktaydı (411).

Dolayısıyla Kıbrıs'taki Bakanlar Kurulu, ancak iki ayrı federe devletin yetki ve fonksiyonlarının, üzerinde anlaşmaya varılacak bir bölümünü bu organa devretmeleri

(Cerrahoğlu, 1998:234) ile oluşacağı fikri ortaya çıkmış oldu. Zaten dünyadaki birçok federasyonun bu şekilde oluştuğu, bilinen bir gerçektir.

Bu önerilere karşı BM Genel Sekreteri'nin hazırladığı ve 25 Temmuz 1989 tarihinde sunduğu çözüm paketinde, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk'ten 7:3 oranında oluşacak Bakanlar Kurulu'nu ikisi birlikte atayacakları kararlaştırılmıştı (SİSAV, 1990:60). Aynı zamanda bu üç Bakanlıktan biri, yani Dışişleri, Maliye ve Savunma, Kıbrıslı bir Türk Bakana verilecekti. Ayrıca bu üç Bakanlık, iki toplumun üyeleri arasında rotasyona tâbi olacak, fakat ilk Cumhurbaşkanının birinci dönemindeki Dışişleri Bakanı, Cumhurbaşkanının mensup olduğu topluma ait olmayacaktı (SİSAV, 1990:60). Yani her iki makamın, sadece Türklerin veya Rumların elinde bulunması mümkün olmayacaktı.

Buna karşın 26 Şubat 1990 tarihinde Genel Sekreter Cuellar, 9 sayfalık açış konuşmasında, Kıbrıs'ta çoğunluk ve azınlık (412) bulunmadığını ifade ederek, iki toplum arasındaki siyasal eşitliğin "Federal düzeydeki Bakanlar Kurulu'na sayıca yansıması" (Cerrahoğlu, 1998:153) anlamına gelmediğini öne sürmekteydi. Bununla birlikte Genel Sekreter, iki toplumun federal organların tümüne iştirak etmesini ve hükûmetin, yetkilerini iki toplumdaki birine karşı kullanmaması gerektiğini vurgulamaktaydı. Aslında bu yönü ile Cuellar, Kıbrıs meselesinde Birleşmiş Milletler tarihinde ilk kez iki toplumun siyasî eşitliğine dem vuruyordu.

Gerçi BM'nin bu önerileri, BM Genel Kurulu'nun 716/1992 sayılı kararında da vardı. Bu karar göre Federal Bakanlar Kurulu'nun 7:3 oranında (413) oluşması kararlaştırılmıştı.

Gali Fikirler Dizisi'nde ise Bakanlar Kurulu'nun, 7 Rum ve 3 Türk Bakan'dan (414) oluşması önerilirken, burada alınacak kararların "oy çokluğu" (415) ile belirleneceği ifade ediliyordu. Aslında bu yönü ile 1960'tan beri var olan sistemin aynen ettiği görülüyordu.

Ancak Türk tarafı, Bakanlar Kurulu'nun İsviçre'de olduğu gibi "eşit sayıda" (Necatigil, 1998:378) Bakandan oluşmasını ve kararların da "oybirliği" (416) ile alınmasını talep ediyordu. Bununla ilgili olarak Türk Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, özellikle siyasî eşitlik ve egemenliğin iki federe devlet tarafından paylaşılması gibi konularda, Ankara'nın Denктаş'ı tam olarak desteklediğini ifade ediyordu. Aslında Türkler, siyasî eşitliğin ve egemenliğin paylaşılması için taraflara eşit sayıda bakanlığın verilmesini ve alınacak kararların oybirliği ile alınmasını gerekli görüyorlardı (417).

Bundan da anlaşılıyor ki taraflar arasında Bakanlar Kurulu'nun oluşumunda, Başkanlığın rotasyona tâbi olmasında ve kurulun eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Rum bakanlardan tertip edilmesinde ciddi fikir ayrılıkları vardı.

Özellikle Rumlar, Bakanlar Kurulu için öngörülen 7:3 oranını uygun bulduklarını, Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından birinin, Kıbrıslı Türk Bakana "dönüşümlü" (Necatigil, 1998:379) olarak tahsisini kabul etmekle birlikte, bir bakanlığın devamlı olarak bir toplumun uhdesine verilmesinin, her iki toplumun da yararına olmayacağını belirtmekteydiler

(SİSAV, 1993:7; Necatigil, 1998:379). Zaten bu konuyla ilgili olarak adadaki Türk muhalefeti de Rumlar gibi düşünmekte ve Bakanlar Kurulu'nda sayısal eşitlikte ısrar edilmemesi (418) gerektiğini ileri sürmekteydiler.

Görüleceği üzere federal devletin bazı bakanlıkları, taşıdığı özelliklere binaen farklı olacağı şimdiden belli idi. Özellikle Amerikalı Koordinatör Nelson Ledsky'nin Federal Bakanlıkların paylaşılması konusunda öne sürdüğü fikirler üzerinde duruluyordu. Buna göre Türklere 3 yerine 4 Bakanlık verilmesi öngörülüyordu (419). Dördüncü Bakanlık, yeni oluşturulacak ve federe devletler ile merkezî hükûmet arasındaki ilişkilerin ve temasların programlanmasından sorumlu bir Koordinasyon Bakanlığı (420) olacaktı. Bundan başka Türklere verilecek diğer 3 bakanlıktan biri de, kendilerinin istediği gibi, Dışişleri Bakanlığı (421) olacaktı.

Bundan hareketle Gali, belirtilen "Temel İlkeler" çerçevesinde Türk ve Rum liderlinin "Geçici Federal Hükûmetin" fonksiyonlarını ortaklaşa (Cerrahoğlu, 1998:45) yürütmesini önermişti. Buna göre her iki toplum, ortak çıkarın bulunduğu konularda kendi sahalarında faaliyet göstermek için "Maliye", "Ulaştırma" ve "Sağlık" (Cerrahoğlu, 1998:45) bakanlıklarını kurabileceklerdi. Kıbrıs Türk veya Kıbrıs Rum bölgelerinde görev ifa edecek bu bakanlıklara ait memurlar, genellikle çalışacakları bölgenin millî toplumuna (Cerrahoğlu, 1998:44) mensup olacaklardı.

Ayrıca Bakanlıklar iki toplum arasında eşit olarak paylaşılırken, bir bakan ve yardımcısının mensubiyeti, aynı topluma ait olmayacaktı. Bakan ile yardımcısı görevlerini yaparken birbirleriyle sıkı bir danışma ve işbirliği içinde olacaklar ve alınan kararlar, iki toplum tarafından ortaklaşa alınmışçasına değer taşıyacaktı (Cerrahoğlu, 1998:46). Ancak "Dışişleri" ile ilgili kararlar, her durumda iki toplum liderince imzalanıp karar bağlanacaktı. Bu yüzden "Geçici Federal Hükûmete" açıkça verilmeyen diğer görev ve yetkiler, Kıbrıs Türk ve Rum makamları, kendi ilgili bölgelerinde yapmaya ve kullanmaya devam edeceklerdi. Bununla birlikte Dışişleri Bakanlığı hariç, Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerinin tüm bakanlıkları, kendi bölgelerinde faaliyet göstermeye hassaten dikkat edebileceklerdi (Cerrahoğlu, 1998:46). Lakin Türk tarafı, Dışişleri Bakanlığını iki toplumun fertlerince rotasyona (Cerrahoğlu, 1998:46) tâbi olacak şekilde yürütülmesini önermişti. Zaten Türklere göre kurucu cumhuriyetler, kendi kontrolleri altında olan bölgede başta dışişleri olmak üzere eğitim, kültür, teknik, ekonomik ve malî işbirliği anlaşmaları yapmayı ve bu anlaşmalar çerçevesinde dış temsiliyet hakkına sahip olmayı istiyorlardı (422). Dolayısıyla her iki tarafın kendi anavatanlarında temsiliyet ve taraflara, "özgün ilişkileri" (Cerrahoğlu, 1998:249) kuracak özel düzenlemelerin yapılmasını şart koşuyorlardı.

Halbuki Türk, İngiliz ve Yunan Dışişleri Bakanlarının Paris'te 18 Aralık 1960'ta yaptıkları toplantıda Kıbrıs devletinin dış ilişkilerinin, anayasaya getirilen önlemlerle kısıtlanması kabul edilmişti (Gazioğlu, 2000:355). Hatta Hatt Selwyn Lloyd'un Kıbrıs'ın

dışışleri ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi istemesi üzerine Averoff, teorik olarak Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi dış politikasını yürütmekte serbest olacağını, ancak pratikte, Kıbrıs'ın dış politikasının Türkiye ve Yunanistan'la anlaşarak belirleneceğini ve bunun veto mekanizmasıyla da güvence altına alacağını belirtmişti (Gazioğlu, 2000:358).

Averoff, bu noktaya işaret ettikten sonra, Kıbrıs'ta oluşacak yeni rejimi "bir Türk-Yunan serüveni" (Gazioğlu, 2000:358) olarak tanımladı ve sözlerine şunları ekledi:

"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dış politikası, iki anavatan arasındaki ilişkiler iyi olduğu sürece, Türkiye ve Yunanistan'la uyum içinde olacaktır" (İsmail, 1998b:348; Gazioğlu, 2000:358).

Fakat bu durum, Gali Fikirler Dizisi'nde biraz daha farklı bir hâl almıştı. Buna göre Türk tarafının dönüşümlü başkanlık talebi kabul edilmezken, bunun yerine daha farklı bir uzlaşma öneriliyordu. Önerilen uzlaşma metnine göre Cumhurbaşkanı'nın Rum, Dışışleri Bakanının da Türk olmasıydı (423). Bundan hareketle federasyonun uluslararası kişiliğinin iki toplumlu niteliği teminat altına alınmış olacaktı. Yani Dışışleri Bakanlığı Kıbrıslı Türklere tahsis edilirken, Cumhurbaşkanlığı makamı aynı toplumdan olmayacaktı (424). Böylece yukarıda da ifade edildiği gibi Cumhurbaşkanlığı ile Dışışleri Bakanlığının, ortaklık Cumhuriyetinin iki toplumlu karakterini (425) göstermesi bakımından aynı toplumdan olmaması sağlanmış olacaktı. Halbuki bu durumu değerlendiren Neoklis Sarris, Kıbrıslı Türklerin Dışışleri Bakanlığını istemelerinin nedenini, federe devletin dış politikasını Türkiye'ye 'entegre' (426) etmek istemelerine dayandırıyordu.

Aslında uluslararası hukuk açısından bir Dışışleri Bakanı, dışa karşı özel bir yetkilendirmeye gerek kalmadan, devleti adına her türlü girişimde bulunma ve anlaşma için görüşmeler yapma yetkisine sahip olduğu kabul edilen kişiydi (Pazarcı, 1992:51). Ancak, anlaşma yapılması girişiminde bulunmak, görüşmelerine katılmak ya da kaleme alınan anlaşma metnini imzası ile saptamak başka bir şey, bir anlaşma ile bir devletin bağlanması başka bir şeydi. Bilindiği gibi uluslararası hukuk, genellikle bir anlaşmanın bağlayıcı olabilmesi için onaylama gibi ek işlemlerin gerçekleştirilmesini öngörmekteydi. Dolayısıyla, Dışışleri Bakanının herhangi bir açıklamasının bir anlaşma gibi Federal Kıbrıs Devleti'ni bağlayıcı sonuçlar doğurması, ancak uluslararası hukukun koşullarını iyice belirlendiği durumlarda söz konusu olabilirdi. Bu çerçevede federal devletin Dışışleri Bakanının bir anlaşmanın yorumlanmasına ilişkin sözlerinin değeri araştırıldığı zaman, aksine veriler bulunmadıkça, doğal olarak bunların federal Kıbrıs'ın resmî yorumu olacaktı. Zira uygulanan uluslararası hukuka göre, eğer ulusal hukuk yasaklamamış ise, Dışışleri Bakanının yapacağı anlaşmaların imzasıyla bile Federal Devleti bağlayabileceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kimi koşullarda Federal Devleti bağlayıcı anlaşmalar yapma yetkisiyle donatılan bu kişinin,

Federal Devlet adına resmî yorumu konusunda en yetkili kişilerden biri olması oldukça doğaldır.

Ancak Kıbrıs'taki gibi Federal Devletin Dışişleri Bakanının Kıbrıslı Türk olması, yani farklı toplumdan olması (İsmail, 1998b:195), genel olarak Kıbrıs için millî çıkarları tayin edenlerin görevlerini güçleştirecektir. Bazen haftalarca ve hatta aylarca "millî çıkarlar" (427) hakkında görüş birliğine varılamayabilecek ve bundan dolayı siyasî ortam, kaosa bulunabilecektir. Dolayısıyla bu konuda alınacak kararlara karşı Kıbrıs'taki toplumlar çok büyük hassasiyet göstereceğinden, millî çıkarları gerçekleştiremeyen veya bunlardan feragat eden hükûmet ve yöneticiler, toplumlarının desteğini kaybedecekleri muhakkaktır.

Kaldı ki 1960 Anayasanın birçok yerindeki âmir hüküm gereği danışmayı veya görüş alışverişinde bulunmayı emretmesine rağmen Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı görevinde bulunan Dr. Küçük'ün onaylamadığı, hatta bilgisi dahi olmadığı ve özellikle diplomatların atanması dahil dışişleri alanında açıklamalarda bulunduğu ve bu yönde tek taraflı olarak kararlar aldığı ve adete bunu alışkanlık hâline getirdiği bilinmektedir (Purcell, 1968:314; Erim, ty:185-188; Mayes, 1981:158-159; Fırat, 1997:120-121; Moran, 1998:28; Ersoy, 1989:88). Zaten anayasayla kurulan ve 1963'ten itibaren dışişleri teşkilâtından ayrılmak zorunda kalan Kıbrıslı Türklerin yerine Rum memurları da yerleştirmişlerdi. Böylece 1960 rejimi ile kullanılan dışişleri teşkilâtı, tamamen 'monopolleşmiş' (428) oldu.

Kaldı ki Makarios'un bu konu ile ilgili olarak yaptığı ilk girişim, Kıbrıs'ın BM temsilcisi olarak Rum Büyükelçiyi kabul ettirilmesi örnek gösterilebilirdi. Bir başka ifadeyle Makarios, Genel Sekreter'e gönderdiği 27 Aralık 1963 tarihli telgrafta, BM'ye Kıbrıs temsilcisi olarak önceden atanmış olan Zenon Rossides'i, ada hükûmetini temsil etmeye yetkili tek kişi olarak takdim ettiği görülmüştür (429). Bunun üzerine dönemin Başkan Yardımcısı Fazıl Küçük ise Genel Sekreter'e yazdığı mektupta, Rossides'in artık Kıbrıs'ı değil, sadece Kıbrıslı Rumların görüşlerini temsil ettiğini belirtmiş ve bunun, Kıbrıs Anayasası'na aykırı bir durum olduğunu yazmak zorunda kalmıştır (Küçük, 1999:87). Ancak, Küçük'ün protestosuna rağmen Güvenlik Konseyi, Rossides'i Kıbrıs'ın "tek temsilcisi" (Bölükbaşı, 2001:312) olarak kabul etmiş ve Türklerin protestolarına destek vermemiştir. Zaten 1960 rejimine göre Kıbrıs'ın büyükelçilik açtığı ilk başkentler Ankara, Atina, Washington, Londra ve Bonn (Keesing's, 1960:17731) olmuştu. Fakat kısa bir süre sonra Türkler, Ankara (Fırat, 1997:74) dışında hiçbir başkentte temsil edilemez duruma gelmişlerdi.

Halbuki 1960 Anlaşmalarına ve sonraki gelişmelere göre Kıbrıs'ın birçok uluslararası teşkilâta üyelikleri vardı. Bunlar arasında:

1. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı (BM) ve ona bağlı özel kuruluşlar -1960
2. Avrupa Konseyi (AK) - 1961
3. İngiliz Uluslar Topluluğu - 1961
4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT) - 1975

5. Bağlantısızlar Hareketi (BH) - 1960
6. Dünya Ticaret Teşkilâtı (DTT) - 1995
7. Avrupa Birliği (AB) - 2004

Dolayısıyla dış politikaya ilişkin işler, kapsamlı anlaşmada yer alan ilkelerle uyumlu olması ve iki toplum liderlerinin rızası ile yürütülmesi gerektiği bir kez daha ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda yeni kurulacak federal devlette, özellikle uluslararası toplantılara müşterek iştirakin (SİSAV, 1993:16) sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması şarttı (430). Ayrıca dış siyaset ve dışişleri teşkilâtının oluşumuna ilişkin düzenlemeler, federal anayasada bütün ayrıntıları ile tarif edilmelidir (431). Çünkü taraflar arasında ileride çıkması muhtemel anlaşmazlıkları önlemek, ancak bu şekilde mümkün olacaktır (432). Örneğin dış politika, her iki tarafın ortak rızası ile tayin edilirken, federal anayasanın her iki tarafa da veto hakkını tanınması ‘karar alma mekanizmasını’ kilitleyebilirdi. Dolayısıyla dışişleri konusunda üstlenilecek rolünün ne olacağının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Her şeyden önce Kıbrıs’ta kurulması düşünülen federasyonun uluslararası bir kişiliği olacaktı. Bundan hareketle dış ilişkilerde ancak “temsilde vahdet” (433) düşünülebilirdi. Fakat yetkilerin kullanılmasına takaddüm eden dönemde dış temsilin, federasyon içinde “devlet birimlerini” yok edici bir yöne sapmasını engelleyecek tedbirlerin alınması da gerekecekti. Zaten federasyonların uluslararası ilişkilerde temsil yetkisi, federasyonlara aitti. Fakat Federal Anayasada, uluslararası anlaşmalarla bağlayıcılığa dair sakıncaları önlemek için bu anlaşmaların federe devletlerin rızasını alacak şekil ve usulleri bütün açıklığıyla belirtilmelidir. Hâl böyle olunca federal devlet, federasyon anayasasında belirtildiği şekilde uluslararası alanda faaliyet gösterme yetki ve özgürlüğüne sahip olacaktı. Dolayısıyla federasyonun uluslararası temsiliyeti, iki taraf arasında yapılacak özel bir anlaşmayla (434) tespit edilmesi gerekecekti. Dolayısıyla Federal Cumhuriyetin Bakanlar Kurulu, dışişlerine ilişkin kararları, “ağırlıklı oy” (SİSAV, 1990:60) yöntemi ile alması en uygun yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Aslında uluslararası politika, sadece bir etki - tepki ilişki veya devletlerin dış politikalarının basit bir toplamından ibaret olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda bir devlet için “dış politika” kavramı, dış tercihlerin oluşturulmasını, bunların uygulanmasını ve değerlendirilmesini ifade etmektedir (Gönlübol, 1993:29). Yani dış politika olgusu, bir devlet için daimi olarak “içe dönlüklülüğe” (Gönlübol, 1993:29) dem vurmaktadır. Dolayısıyla gerek Bakanlar Kurulu, gerekse federal devletin Dışişleri Bakanlığı dış sorunlarla ilgili bir karar aldığı zaman şu üç etkeni kale almak zorunda olacaktır.

1. Her iki toplumun çoğunluğu tarafından benimsenen veya paylaşılan değerlere ve inançlara uygun olması

2. Toplumların içinde bulunan alt-grubun veya grupların değerlerine ve inançlarına saygılı olması

3. Karar alıcıların, toplumların kişiliklerine uygun nitelikte davranması (435) temel amaç olmalıdır.

Dolayısıyla Kıbrıs'taki gibi federal yürütme organında yer alan ve icrası konumunda bulunan Dışişleri Bakanlığı'nın önemli derecede yetki ve haklara sahip olması gerekli bir konuydu. Buna göre Dışişleri Bakanlığı'nın bünyesinde bulunması gereken konuları (436) aşağıdaki gibi ifade edilebilirdi:

1. Devletlerin tanınması, diğer memleketlerle diplomatik ve konsolosluk münasebetlerinin tesisi ve bu münasebetlerin kesilmesi

2. Diplomatik temsilcilere agreman ve konsolosluk temsilcilerine "exequatur" verilmesi

3. Dışişleri hizmetinde bulunan diplomatik temsilcilerin ve konsolosluk temsilcilerinin yabancı memleketlerde göreve gönderilmesi

4. Dışişleri hizmetinde bulunan hususi temsilcilerin yabancı memleketlerde görevlendirilmesi

5. Dışişleri hizmetinde olmayan şahısların yabancı memleketlerde diplomatik temsilci veya konsolosluk temsilcisi olarak herhangi bir göreve tayin edilmesi

6. Dışişleri hizmetinde olmayan şahısların hususi temsilci olarak yabancı memleketlerde görevlendirilmesi

7. Milletlerarası anlaşma, sözleşme ve anlaşmaların akdinin hazırlanması;

8. Savaş ilânı ve barış akdini ilgili devletlere bildirilmesi

9. Cumhuriyet vatandaşlarının ve çıkarlarının yabancı memleketlerde korunması

10. Yabancıların, Federal Cumhuriyette ikâmet, statü ve menfaatinin belirlenmesi

11. Federal Cumhuriyet vatandaşlarının yabancı tabiiyetini, iktisapları ve yabancı bir hükûmetin görevini kabul etmesi veya hizmetine girmesi.

12. Geçici Ortak Hükûmetçe, Federal Cumhuriyetin uluslararası sorunlarını ve ilişkilerini, her iki toplumun millî, temel hak ve çıkarlarını tamamen koruyacak biçimde tanzim edilip yürütülmesi

13. Uluslararası anlaşmaları parafe edilmesi ve savunma politikalarının belirlenmesi

14. Federal Kıbrıs'ın New York ve Cenevre'deki Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Yunanistan, Türkiye, Birleşik Krallık, Fransa, Birleşik Devletler, Rusya ve Çin nezdindeki misyon şefleri, her iki federe devletten eşit sayıda temsilcinin atanması

15. Federal devletin dış ilişkileri, federe devletin yetkilerini etkilediği zaman Türk ve Rum federe devletlere danışılması

16. Federe devletler, ticarî ve kültürel konularda Federal Kıbrıs'ın diplomatik misyonlarına akredite olacak yetkili temsilciler atayabilmesi

17. Federe devletler, Kıbrıs'a, federal devlet hükûmetinin yetkisine veya diğer federe devletin haklarına hâlel gelmeksizin ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliğiyle uyumlu olmak kaydıyla, Kıbrıs ile ilişkisi olan devletlerin yetkilileriyle ticarî ve kültürel konularda anlaşmalar yapabilmesi

18. Federe devletler, yabancı hükûmetlerle siyasî temaslarını, federal devletin Dışişleri Bakanlığı kanalıyla yapması

19. Federe devletler, diğer devletlerin alt birimleri veya alt düzey yetkilileri ile doğrudan temas kurabilirken, herhangi bir anlaşma ile ilgili müzakerelerin başlamasıyla birlikte federal devletin Dışişleri Bakanlığını bilgilendirip, görüşmelerde kaydedilecek gelişme ve sonuçlar hakkında, bu bakanlıkla istişarelere devam etmesi

20. Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye ile olan özel dostluk bağlarını sürdürerek, Garanti, İttifak ve Kurucu Antlaşmaları ile oluşturulan dengeye saygılı olması

21. Federe devletler, Kıbrıs'a, Federal Devlet hükûmetinin yetkisine veya diğer federe devletin haklarına hâlel gelmeksizin ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliğiyle uyumlu olmak kaydıyla, Kıbrıs ile ilişkisi olan devletlerin yetkilileriyle ticarî ve kültürel konularda antlaşmalar yapabilmesi

22. Federal devlet, federe devletleri yetki alanlarına girdiğinde, Avrupa'nın entegrasyonu konularında, geciktirilmeksizin bilgilendirmesi. Bununla ilgili olarak:

22.1. Avrupa Birliği organlarının belgeleri, raporları ve bildirileri

22.2. Bakanlar seviyesindeki gayri resmî toplantılara ilişkin belge, rapor ve bildiriler

22.3. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nda görülmekte olan davalarla ilgili bilgi ve belgeler

22.4. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği daimi temsilciliğinin raporları

23. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki politikasının şekillendirilmesine federe devlet hükûmetlerinin katılması

24. Yukarıda ifade edilen bütün bu maddelerin uygulanması, federal devlet ve federe devletler arasında dış ilişkiler konusunda imzalanacak bir İşbirliği Antlaşması ile düzenlemesi kayda bağlanmalıdır.

Bunun dışında federal devletin Bakanlar Kurulu'nda aşağıda ifade edildiği gibi daha birçok haklar bulunmalıdır. Yukarıda, Bakanlar Kurulu'nun uhdesinde bulunan, fakat dışişleriyle ilgili haklara binaen bir dizi görev ve yetkileri (437) de vardır. Bunlar, sırası ile şu şekilde ifade edilebilir:

1. Bakanlar Kurulu, Kıbrıs'taki genel siyasetin yürütülmesini ve yasalarını uygulanmasını sağlamalıdır.

2. Federal devletin çalışma düzeni, disiplini ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür.

3. Hükûmet programından ve uygulanmasından veya önemli bir politika girişiminden, Federal Cumhuriyetin Temsilciler Meclisi'ne karşı sorumlu tek organdır.

4. Bakanlar Kurulu'nun üyeleri olan bütün bakanlar, resmi görevleri dışında başka bir iş yapamamalı, devletin ve kamu kuruluşlarının herhangi bir yüklenme işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul etmemelidir.

5. Bakanlar Kurulu'nun tüm bakanları, federal anayasa ve yasalarla kendisine verilen diğer yetkileri kullanmalı ve görevlerini yerine getirmelidirler.

6. Bakanlar Kurulu'nda Bakanlıklar, federal anayasanın öngördüğü sayı ve ilkelere uygun olarak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının ortak mutabakatı ile Resmi Gazete'de yayımlanacak bir kararname ile kurulmalı veya kaldırılmalıdır.

7. Bakanlık sayısı hiçbir şekilde onu aşmamalı ve bakanlıklara ait merkezî teşkilâtın kuruluşu, hangi dairelerin hangi bakanlığa bağlanacağı, yasanın öngördüğü ilkelere uygun olarak çıkarılacak tüzükle düzenlemelidir.

8. Toplumların uhdesinde olacak bakanlıkların izinli veya özürlü olan bir Bakana, aynı toplumdaki diğer bir Bakan geçici olarak vekillik etmelidir. Ancak, bir Bakan, birden fazla Bakana vekillik etmemelidir.

9. Herhangi bir nedenle boşalan bakanlığa, en geç on gün içinde atama yapılmalıdır.

10. Bakanlar Kurulu'nun programı, atanma tarihinden başlayarak en geç bir hafta içinde, Federal Cumhuriyetin Temsilciler Meclisi'nde okunmalıdır.

11. Programın Temsilciler Meclisi'nde okunmasından sonra güvenoyuna başvurulmalı ve güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlamalıdır. Görüşmelerin bitiminden ancak bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılmalıdır. Bundan hareketle güvenoyu alan Bakanlar Kurulu'na karşı, güven oylamasından sonra altı ay geçmedikçe güvensizlik önergesi verilmemelidir.

12. Bakanlar Kurulu üyelerinin çoğunluğu otuz günlük bir süre içinde değişmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı, Yardımcısının da mutabakatıyla güvenoyuna başvurmalıdır.

13. Para basımı, para politikası ve bankacılık düzenlemeleri dahil Merkez Bankası işlevlerini kontrol edebilmelidir.

14. Meteoroloji, havacılık, uluslararası denizcilik, taşımacılık ve Kıbrıs'ın kıta sahanlığı ve karasuları

15. Terörizmle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve organize suçlar

16. Genel ve özel aflar

17. Fikri haklar ve eski eserler

18. Gümrükler ve uluslararası ticaretin koordinesi

19. Hava ve deniz limanlarının uluslararası kullanımı

20. Federal bütçe ve federal vergilendirme

21. Muhaceret, vatandaşlık, mülteci ve sığınma politikaları ve mevzuatları

22. Savunma

23. Federal yargı ve federal polis
24. Federal posta ve telekomünikasyon hizmetleri
25. Patentler ve ticarî markalar
26. Federal görevlilerle federal memurların atanması
27. Halk sağlığı, çevre, doğal kaynakların kullanımı ve korunması
28. Turizm ve endüstriyel faaliyetin koordinasyonu
29. Ölçü birimlerinin tespiti ve standardizasyonu
30. Interpol ile ilişkiler de dahil olmak üzere uluslararası ve entiteler arası ceza kanunlarının yürütülmesi
31. Ortak ve uluslararası iletişim tesislerinin kurulması ve işletilmesi
32. Bölgeler arası ulaşımın düzenlenmesi
33. Federal Anayasaya ve kanun hükümlerine uygun olarak Federal Cumhuriyete ait olan mallara nezaret ve bunlar üzerinde tasarruf hakkının bulunması
34. Bir Bakan tarafından Temsilciler Meclisi'ne sunulacak olan kanun tasarısının incelenmesi
35. Herhangi bir kanunu tatbik için bu kanunda gösterildiği üzere kararname veya nizamnamelerin yapılması
36. Son olarak yeni Bakanlar Kurulu atanıncaya kadar mevcut Bakanlar Kurulu görevine devam etmesi gerekli hususlardır.

Yukarıda ifade edilen bütün bu yetki ve görevler, Bakanlar Kurulu'nun icra alanında kuvvet bulabilmesi için Başkan ve Yardımcısının müştereken (438) çalışması gerekecektir (md. 36-42). Ancak Bakanlar Kurulu'nun müştereken hazırladığı ve gündemine getirdiği konular, "oy çokluğu" (439) ile alınması esastır.

Bununla birlikte dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göç ve vatandaşlık (440) konularına ilişkin kararlarda Başkan ve Yardımcısının "olumlu oyları" (441) gerekli kılınıyordu (md. 36-42). Halbuki Türk tarafı, Bakanlar Kurulu'nun İsviçre'de olduğu gibi eşit (SİSAV, 1993:13; Gürel, 1993:113; Necatigil, 1998:376; İsmail, 1998a:250; İsmail, 1998b:430) sayıda Bakandan oluşmasını ve kararların da "oy birliği" (442) ile alınmasını istiyordu. Zaten kurulacak federasyon, çok devletli bir federasyon olmayacaktı. Dolayısıyla federal kararlar bakımından iki devletin "bireysel" iradesi söz konusu olabilecekti. Bu yüzden Türk tarafınca "federe devletlerin çoğunluğunun oyu" (443) diye bir şey düşünülemezdi. Hatta bu konu ile ilgili olarak Türk tarafı içindeki muhalefet kitlesi bile iktidar gibi düşünüyordu. Bundan hareketle Türk kamuoyu, müstakbel Kıbrıs federasyonunun Bakanlar Kurulu'nda alınacak kararların oybirliği ile alınmasını ittifakken savunuyordu. Özellikle Özker Özgür ve Mustafa Akıncı'nın federasyonun şartları konusundaki görüşleri, Ankara ve Denктаş çizgisinden farklı ise de Bakanlar Kurulu'nda oy birliği ilkesini (444), her ikisi de savunmaktaydı.

Ancak Rum tarafı, Bakanlar Kurulu'ndaki kararların "oy çokluğu" (445) ile alınmasını istiyordu. Kaldı ki bu görüşe yakın olan Gali de Bakanlar Kurulu'nun gündemine gelen kararların oy çokluğu (İsmail, 1998a:259) ile alınmasını tavsiye ediyordu.

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi'nde tarafların itirazlarına karşın Bakanlar Kurulu'nun çoğunlukla karar alabileceğini, buna karşın bazı konulara Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının muvafakati (Gazioğlu, 1997:18) gerektirdiğini belirtilmekteydi. Fakat Türk Bakanların tümünün veya çoğunluğunun oyu olmadan ve sadece Rum üyelerin oyuyla, Türk toplumu için hayatî önem taşıdığı kabul edilen konularda karar alınması ve bu kararlara Cumhurbaşkanı Yardımcısının itiraz etmesi hâlinde durumun ne olacağı ve sorunun nasıl çözümleneceği üzerinde herhangi bir görüş belirtilmemişti. Yani federal hükûmet, Fikirler Dizisi'nde öngörüldüğü gibi 7 Rum ve 3 Türk üyeden oluşursa ve kararlar oybirliği yerine çoğunluk oyuyla alınırsa, 7 Rum üyenin 6'sının oylarıyla Türkler için hayatî sayılan konularda bile tek yanlı kararlar alınabilmesi hiçten bile değildi. Dolayısıyla Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının itirazına karşın, bu konular yine Rum Bakanlar tarafından uygulamaya konulduğu takdirde bunu kim ve nasıl engelleyeceği belli değildi.

Halbuki iki halkın barış ve güven içinde, birbirinin endişe, hak ve çıkarlarına karşılıklı saygılı olduğu bir ortamda varlığını sürdürmesini sağlamak için federal anayasada, yürütme erkinin karar üretiminde "görüş birliği" (446) ile hareket edilmesine azami önem verilmesi gerekmektedir.

Aslında Rum tarafının ortaya koyduğu görüşler, Bakanlar Kurulu'nun fonksiyonel bir şekilde çalışmasını sağlama yönündeydi. Gerçi daha sonra bu görüş, Annan plânında (447) da gündeme gelmiş ve bu planda, kararlarını oybirliği ile alınması temenni edilirken, "oy birliği" sağlanamadığı durumlarda veya aksi belirtilmedikçe, her federe devletten asgari birer temsilcinin (448) katılması koşuluyla kararını basit çoğunlukla (449) alabilecekleri hesaplanmıştı.

Görüleceği üzere ne Cumhurbaşkanı ne de Yardımcısı, Bakanlar Kurulu toplantılarında oy kullanamayacaklardı. Ancak Anayasada, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının görev ve yetkileri arasında oluşturulan denge, Bakanlar Kurulu için hiçbir şekilde düşünülmemişti. Bunun başlıca göstergesi, kararların salt çoğunlukla alınmak istenmesiydi. Zaten 1960 Anayasasında Bakanlar Kurulu, Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından birinin Türk olmasını öngörerek, o günkü koşullar içinde önemli sayılan yürütme etkinliklerinde Türk üyelerin de doğrudan katılımını sağlamıştı.

Dolayısıyla Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti'yle ortaya çıkacak yeni durumla, her şey yeniden şekillendirilerek, karar alma mekanizmalarını eşit temsiliyeti (450) öngörecektir şekilde düzenlenmesini istemekteydiler. Ancak bunun sağlanabilmesi için de iç dengenin, yani içte tarafların eşitliğin formüle edilmesi üzerinde duruyorlardı. Zaten siyasal eşitliğin pekişmesi

için alt, üst veya denk anayasal kurumlarda, her iki toplumun onayının aranması da bundandı.

Bu ise eski ortakların birbirlerinin eşitliklerini kabul etmeleri ve kurulacak yeni ortaklık merkezinin hangi esaslar dahilinde kurulacağını bir anlaşmaya bağlamalarıyla mümkün olacaktı. Aslında kurulacak olan ortaklık, bir Türk-Rum koalisyonu (451) olacağından, bu koalisyonun merkezî idarede nasıl çalışacağını tespit edilmesi ve kararların uzlaşmayla nasıl alınacağını belirlenmesi gerekli bir husustu.

Gerçi bu yaklaşım biçimi, Gali Fikirler Dizi'nde de aynen benimsenmişti. Zaten Kıbrıs'taki müzakere sürecinde görülen odur ki, en büyük çıkmaz, başlangıç noktalarından kaynaklanmaktaydı. Doğrudan görüşmelerde Türk tarafının yaklaşımı, aşağıdan yukarıya doğru yetki vermek suretiyle, arta kalan yetkilerin kurucu devletlerde kalması kaydıyla, yeni bir ortaklık devleti kurulması yönündeydi.

Rumlar ise buna karşı çıkmakta, açık bir şekilde 'ortaklık' (452) kelimesini dahi sevmediklerini ve böyle bir şey kabul edemeyeceklerini vurgulamaktaydılar. Çünkü Rum tarafı, dünya kamuoyu tarafından Kıbrıs'ın tek meşru hükûmeti olarak tanınmanın rahatlığı içerisinde hareket etmekteydi. Bundan dolayı da Rumların görüşmelerdeki yaklaşımı, dünyanın tanıdığı bir tek Kıbrıs devleti olduğu temelinden hareket ederek, kabul gören bu devlete yeni bir anayasa yapılması ya da mevcut anayasanın belirli maddelerinde değişiklikler yapılarak Türk tarafına idarî bir özerklik verilmesi yönündeydi. Aslında bunun anlamı, 1960 yılında Rum tarafı ile eşitlik temelinde bir ortaklık cumhuriyeti kuran Türk tarafının, kurulacak yeni idarede azınlık konumuna düşmesi, eşitlik ve egemenliğinden vazgeçmesiydi.

Bundan da anlaşılıyor ki Rum tarafı, ısrarla elde tuttuğu idareyi anayasa yolu ile yasallaştırıp, bu idarenin aşağıya doğru yetkiler vermesi suretiyle üniter devlet yapısına yakın bir sonuç almayı hedeflemekteydi. Bu öyle bir sonuç ki, iki ayrı etnik varlık içermeyen ve her kişinin bir oya sahip olabileceği bir sistem kurmaktı. 1960 anlaşmasında ayrı iki halkın simgelerinden bir olan ve tamamen ayrı seçimlerle seçilmiş olan temsilcilerin bir araya gelmeleri ile oluşan ortaklık yetkileri konusunda Rum tarafı, karma oylamanın (453) kabul edilmesinde ısrar ediyordu. Halbuki Türk tarafı, 1960 anlaşmaları koşullarından daha geriye götürecek bu yaklaşım biçiminin kabulünü mümkün görmüyordu.

Görülebileceği gibi Federal Hükûmeti, yukarıda ifade edilen ilkeler çiğnemedi, meşru biçimde kurmanın başka herhangi bir yolu da yoktu. Çünkü Federal Hükûmeti kuran bağit, kesinlikle bir sözleşme değil, bir yasadır. Ayrıca yürütme gücünü ellerinde tutanlar, halkın efendileri değil ancak görevlileridirler (Rousseau, 1999:158). Yani Kıbrıs'taki her iki halk, istediği zaman idarecilerini iş başına getirip, istediği zaman işten uzaklaştırabilirdi. Dolayısıyla idareciler için sözleşme yapmak değil, boyun eğmek söz konusuydu ve devletin onlara verdiği görevleri üstlenmekle yalnızca yurttaşlık ödevlerini yerine getirmiş oluyorlardı. Bundan

hareketle modern zamanların idarecileri için koşullar üzerinde tartışmaya girişmek gibi bir hakları da yoktu. Aslında bütün bunlar gösteriyor ki kurulmuş hükûmete, kamu yararıyla bağdaşmaz duruma düşmedikçe, kesinlikle dokunmamak gerekirdi.

Ancak federal Kıbrıs'ta devlet yapısının ve fonksiyonlarının yeniden tanımlanması, devletin toplumsal gelişmelere ve taleplere göre yeniden yapılandırılması mecburiyeti vardı. Kamu hizmetlerinde etkinlik, şeffaflık, kaynakların akılcı kullanımı, verimlilik, yerellik, yönetilenlerin kararlara katılımcılığı esas olmalı, görev ve yetkilerin dağılımı da bu anlayışa göre şekillendirilmeliydi. Dolayısıyla Federal Anayasada Bakanlar Kurulu'nun hak ve yetkileri, vazife ve mesuliyetleri açıkça gösterilmelidir. Bu hükümler, tamamıyla belirginleşmesi, tatbik edilir olması ve birisi diğerine üstünlük sağlayamaması gerekir (Plümer, 2001:121). Bunun dışında federal devletin Bakanlar Kurulu, yetkileri itibarıyla aşırı ve ölçsüz (454) şekilde donatılmamalı ve her iki toplum, egemenlikten kaynaklanan gücünün kullanımı eşit şartlarda olacağı federal anayasada kayda geçirilmelidir.

Zaten taraflarca, Bakanlar Kurulu'na tanınacak olanların dışındaki tüm yetkiler, federe devletlere ait olacağı ilkesi (455) kabul edildiğine göre, hangi konuların Bakanlar Kurulu'nun yetkisine girebileceğine (456) ilişkin görüş farklılıklarının giderilmesine çalışılmalıdır.

Sonuç olarak bu konuyla ilgili denilebilir ki, Türk ve Rum tarafı arasındaki temel görüş farklılıkları Türklerce, Bakanlar Kurulu'nun yetkileri ağırlıklı olarak federe devletlerde bulunması ve ortak oluşuma çok sınırlı yetkiler tanınması istenirken, Rumlar ise Bakanlar Kurulu'nun mümkün olduğunca güçlü olmasından yanaydılar.

3.1.2.3. Federal Yürütme ve Yasama Organları Arasındaki İlişkiler:

Bir yasanın nasıl uygulanması ve yorumlanması gerektiğini, yasayı yapandan daha iyi kimse bilemez. Bu nedenle yürütme gücünü, yasama gücüyle birleştiren bir anayasadan daha iyisi olması mümkün değildir. Fakat öyle bir yönetimi, kimi bakımdan yetersiz kılan da yine buydu. Çünkü birbirinden ayrılmalari gereken şeyler ayrılmamış ve idareci ile egemen varlık aynı erkte toplandığından, hükûmetsiz bir hükûmet (Rousseau, 1999:112) kurmuş gibi olurlardı. Yasayı, onu yapanın uygulaması iyi olmadığı gibi, halk denen bütünün, dikkatini genel işlerden özel konulara çevirmesi de iyi değildi. Zaten özel çıkarların kamu işlerini etkilemesinden daha tehlikeli bir şey de olamazdı.

Aslında Kıbrıs'taki yasama ve yürütme ilişkileri (457) üzerinde anayasal bir düşünce çizgisi vardır. Buna göre bağımsız yürütmenin başı ve ilgili organların aracılığıyla millî siyasetin yürütülmesinden sorumlu ve siyaseti başlatma girişimi olan (Almond-Powell, 1978:25-26), ancak bunun bağımsız yasama tarafından denetlenen ve dengelenen bir sistemin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun temel örneği, Kıbrıs'taki Başkan ve Yardımcısının, ayrı, fakat birbirine bağımlı iktidarlarıdır.

“Güçlü başkanlık” sistemlerinde, ekseriyetle doğrudan ve genel seçimlerle belirli bir süre için yürütmenin başı seçilmekte ve bu sürenin bitiminden önce, ancak görevin kötüye kullanılması gibi özel koşullarda ve olağanüstü yasama veya yargısal bir yolla alınabilmesi mümkün olabilmektedir (Powell, 1982:77). Bu yönü ile federal devletin yürütme ile ilgili yapısı, güçlü başkanlık sistemine göre inşa edilecekti. Zaten bu sisteme göre federal Kıbrıs devletinin Başkan ve Yardımcısının, yasamanın kabul ettiği yasa üzerinde veto yetkisi veya bütçe yasalarını, dış anlaşmaları veya diğer özel durumları başlatmak gibi önemli ve yasamadan bağımsız bir otoritesi vardı. Başkan ve Yardımcısı, bazı durumlarda yasamanın onayı ile yönetimde çalışacak kişileri atayabilir ve görevlerine de her ikisinin ortak iradesiyle son verebilirlerdi. Kaldı ki çeşitli olağanüstü hâl ve savaşa ilgili yetkiler de başkanlık makamındaydı. Aslında Kıbrıs’taki yasama ve yürütme organları, bu iktidarda birbirine bağımlıydı. Fakat bunların birbirinden ayrı olmaları ve seçim temellerinin ayrılması, her birinin anayasaya aykırı bir yola sapmalarının veya düşüncesizce iktidarın kötüye kullanılmasını önlemek için düşünülmüştü. Zaten bazı başkanlık sistemlerinde olduğu gibi başkanın iktidarı kötüye kullanması konusundaki kaygı, başkanın yeniden seçilmesine getirilen sınırlamalar ve yasaklamalarla giderilmeye çalışılmıştı. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde başkanlık iki seçim dönemiyle sınırlı (Powell, 1982:77) olarak seçilirdi. Venezüella ve Kosta Rika’da (Powell, 1982:77) başkanlar, arka arkaya iki kez seçilemezlerdi.

Şu bir gerçek ki Kıbrıs’taki gibi yürütmenin başı (Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı) ile çift meclisli yasama organları arasındaki ilişkilerin oldukça karmaşık olması beklenmektedir.

Aslında en farklı sistem İsviçre’nin ve 1967’ye kadar Uruguay’da da kullanılan, “kollektif yürütme” (Powell, 1982:79) sistemidir. İsviçre’nin sisteminde, yürütmenin başı temel siyasal partileri oranlarına uygun olarak temsil edecek biçimde ulusal yasama organından seçilen yedi kişilik bir Konsey vardır. Konsey’in başkanlığı, sırayla yerine getirilmektedir (Powell, 1982:79). Konsey, resmen yasama denetimine tâbi ise de normal olarak iki dönem arasında Konsey’in görevine son verilemez ve bu anlamda sistem, hemen hemen birçok parti başkanlığı gibi işlemektedir. Özellikle bu yöntemin Kıbrıs’ta uygulanmasını Türkler çok arzu etmektedirler.

Halbuki yürütme ve yasama düzenlemelerinin demokratik barışa etkisi hakkında kuramsal beklentiler devamlı olarak değişmektedir. Aslında tek açık beklenti, başkanlık sistemlerinin parlamenter sistemlerden daha istikrarlı olması gereğidir. Zaten daha büyük ve daha özerk olan başkanlık kaynakları, bu tür istikrarı mümkün kılmaktadırlar. Ancak başkanlık sistemleri, yasama ile yürütme arasında parti veya siyaset ahengini maalesef sağlayamamaktadırlar.

Gerçi bu sistemlerin, demokratik katılım üzerine etkileri daha azdır. Bir yandan vatandaşların belli bir yürütmenin başı olacak kişinin seçimine katılmaları, diğer yandan Başkan, Yardımcısı ve yasamanın ayrı seçimler sonucunda belirmesi, partilerin örgütleyici ve

koordinasyon sağlayıcı güçlerine ihtiyaç bulunmaması ve bireysel adayların parti etiketinden daha önemli olmaları, Kıbrıs'taki ulusal merkezli partileri ve buna dair sistemi zayıflatabilecektir. Zaten zayıf parti teşkilâtları, demokratik katılımı düşük seviyeye getirmektedir. Son olarak başkanlık yarışının tek ve doğrudan olma niteliği, demokratik katılım için bilinmeyen sonuçlarla birlikte, parti ittifaklarını ve birliklerini teşvik edebilmektedir.

Bunun dışında Kıbrıs'ta çıkması muhtemel olan şiddet üzerine yasama ve yürütme düzenlemelerinin etkileri konusundaki beklentiler de çelişkilidir. Başkanlık sisteminin istikrarı ve bu sistemde olağanüstü yetkilerin başkanda toplanması şiddet olaylarının bastırılmasını kolaylaştırabilirdi. Fakat yasama ve yürütme ilişkilerinin bölünmesi, Kıbrıs'taki federal vatandaşların isteklerine çabuk ve olumlu bir biçimde yanıt vermeyi güçleştirebilirdi. Bunun ötesinde, genellikle yeniden aynı kişinin seçiminin sınırlandırılması ile birlikte bağımsız ve doğrudan seçilen Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının yürütme gücü, toplumdaki hoşnutsuzluğu giderici yönde atılmış bir adım olarak görülmelidir.

Aslında iki temel boyut hakkındaki beklentiler, kestirilen sonuçlarla birlikte tek bir tipoloji içinde birleştirilebilirlerdi. Açıkça kuramsal tahminler sadece hükümet istikrarı ile ilgili olduğundan ve bunlar, ilk olarak başkanlık kaynaklarının ve bunu izleyen seçim sistemlerinin yasama çoğunluklarına ve çok partiliğe etkilerini vurguladığından, bu tür tipoloji, bütün başkanlık sistemlerini birleştirmektedirler. Bundan hareketle Kıbrıs'ta parlamento veya parti parçalanmasına bakmaksızın, Başkanlık tipi yürütme söz konusu olduğunda, hükümet istikrarı beklenilmektedir. Fakat bu sistemde çoğunluğun yasamayı denetlemesi daha şüphelidir. Çünkü çoğunluğun yasamayı denetleyebilmesi, başkanlık sistemlerinde farklı seçim temellerinden aynı parti çoğunluğunun seçilmesine bağlıdır.

Çoğunlukçu parlamenter anayasaların, azınlık hükümetlerinden kaçınmada çok etkin olduğunu, yarısının yedi aydan daha az azınlık başkanlığı deneyimini geçirdiği ve yürütme istikrarının da oldukça etkin bir biçimde gerçekleştirdiğini göstermektedir (Powell, 1982:85). Bunun tersine temsili parlamenter sistemler, hem istikrar hem de etkin çoğunluk açısından önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Fakat temsili sistemler, seçimlere yüksek düzeyde katılımı sağladığı için toplumlar tarafından tercih edilmektedirler. Görüleceği gibi bu sistemler, seçmen tercihlerini yasama temsiline çok sadık bir biçimde yansıtmakta ve yeni partilerin oluşumunu teşvik etmektedirler.

Zaten Başkanlık sistemleri, yürütme erkinin istikrarını sağlamak için düşünülmüşlerdi. Kaldı ki diğer sistemlere göre Başkanlık sistemi, bunu gerçekleştirmeye daha yakın olduğu bilinmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki başkanlık sistemleri, diğer modellerden daha fazla yürütme istikrarı sağlamaktadır. Ancak Kıbrıs'ta uygulanmak istenen bu sistem Başkan, Yardımcısı ve yasama organının ayrı ayrı seçimlere gitmesi, beraberinde azınlık ve çoğunluk başkanları meselesini getirebilirdi. Zaten Başkanlık sistemlerinin çoğu, on yılda iki yıl yasama-yürütme bölünmesi (Powell, 1982:85) durumuyla karşı karşıya kalmaktaydılar. Fakat

Kıbrıs'taki her iki halk siyasete büyük ilgi gösterdiği için ilk başlarda böylece bir şeyin olması beklenmemektedir.

Aslında Kıbrıs'taki federal anayasanın doğası gereği, hükûmet istikrarı ve etkinliği konusunda oldukça açık beklentiler var olmakla birlikte, yürütmenin denetlenebilmesine dair etkilerin neler olacağı konusunda bu denli belirgin bir beklenti yok gibidir. Bir yandan başkanlık ve çoğunlukçu parlamenter sistemlerin etkin bir biçimde mücadele edebilen yürütmenin başına sahip çıkmaları gerekirken, diğer yandan temsili sistemlerin vatandaşların hoşnutsuzluklarının kolayca siyasal sisteme aktarabilmelerini ve bu yolla baskı altında kalmış ve kalmakta olan şikâyet konusu hususların etkisini azaltmak üzere yaratıldığı belirtilmektedir.

Gerçi çevresel faktörlere bakmadan sonuçlara varabilmek mümkün değilse de veriler temsili strateji bakımından oldukça önem taşımaktadır. İlginçtir ki ayaklanmalar, her ne kadar anayasal tiplerle çok güçlü ilişki içinde değilse de en çok başkanlık sistemlerinde ortaya çıkmaktadırlar (Powell, 1982:88). Dolayısıyla şiddet olayları nedeniyle ölümlere anayasal düzenlemelerle çok daha yakından bağlantılıdır. Yani şiddet olayları nedeniyle meydana gelen ölümlere en çok başkanlık sistemlerinde ve en az da temsili parlamenter sistemlerde rastlanılmaktadır. Bundan hareketle denebilir ki, temsili sistemlerin genel istikrarı hakkında sık sık belirtilen şüpheler göz önüne alınırsa, genel sistemler arası karşılaşmadan temsili sistemlerde en az ortalama şiddetin olması vurgulanmaya ve belirtilmeye değer bir husustur (Powell, 1982:88). Ancak yine de parlamenter sistemin tersine, başkanlık anayasaları, yürütme istikrarının hemen hemen tam anlamıyla garanti altına alındığı bilinmektedir (Powell, 1982:211). Sırf bu yüzden Fransa, De Gaulle'le birlikte istikrarı sağlamak amacıyla 1958'de başkanlık sistemi getirmişti.

Aslında Başkanlık sistemlerinin temel özelliği, genellikle, doğrudan bir seçimle ve belirli bir dönem için güçlü yürütmenin başının seçilmesidir. Gerçi bu tür kurallar, anayasal düzenlemelerin her türünde en üst düzeyde yürütme dayanıklılığına yol açmaktadırlar. Bu sistemdeki yürütmenin istikrarı, hiçbir değişken başkanlık tipinde olduğu kadar güçlü değildir. Bu istikrar, kısa dönemli olağanüstü hâllerde, bu hâllere etkin bir biçimde karşılık verebilmeyi mümkün bir duruma getirmekte ve yürütmenin başının sahip olduğu önemli yetkilerin kullanılmasıyla da sürekliliğin yaratması olasılığını artırmaktadır.

Başkanlık sisteminin ikinci yönü, iktidarın yasama ve yürütme temellerinin birbirinden ayrılması ve bunun yarattığı karışık sonuçlar oluşturmalarıdır. Başkanlık sistemi, yürütmenin bir parti çoğunluğuyla yaşamayı denetleyememesi durumunda, yürütmenin demokratik rejimi ortadan kaldırmasına engel olmada da yardım edebilmektedir (Powell, 1982:300). Ancak Başkanlık sistemlerinin tarihinde, yürütmenin yasamada çoğunluğu denetleyemediği durumlarda yürütme tarafından demokrasinin ortadan kaldırıldığı hiçbir örnek yoktur. Oysa birçok başkanlık sistemine sahip ülkede, başkanın olağanüstü yetkileri o denli fazladır ki, bu

tür bir hareketin beklenmesi mantıklı olmaktadır. Bununla beraber yasama ve yürütme erkinin bölünmesi, millî meseleyle başedebilmek için tutarlı ve olumlu programlarını yaratılması ve uygulanmasını çoğunlukla güçleştirmektedir. Bu yönü ile Kıbrıs'taki toplumların politik yaşamını inceleyenler, yasama ve yürütme arasında sık sık ortaya çıkan çıkmazlar çok iyi bilmektedirler. Aslında başkanlığı ele geçiren taraf, yasamada azınlıkta olduğunda ortaya çıkan bu tür çıkmazlar, ki bu bütün başkanlık sistemlerinde sık sık rastlanılmaktadır, yalnız olağan değil, aynı zamanda Başkan ve Yardımcısının, yasamanın seçim çevrelerinin farklı olmasından dolayı tutarlı ve disiplinli bir ulusal parti sisteminin gelişimini engellemekte ve ilgili taraf, her iki organı kontrol ettiğinden özellikle politika yapımında gerilimler yarattığı görülmektedir.

Daha önce belirtildiği üzere Başkanlık sistemlerinde yürütmenin başı, sürekli olarak seçimle ilgili çıkarlar için kısa dönemli ekonomik çıkarları manipüle edebilmektedir. Bazı açılardan Başkanlık sistemleri, diğer sistemlerin her birinin dezavantajlarına sahiptirler. Kaldı ki yürütme, parti veya kişisel avantajlar için hükûmet iktidarını kullanmada her zaman yeteri kadar güçlüdür. Buna rağmen yürütme, sık sık yasama organında kendisine karşı olan birçoğunlukla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla katıksız yürütme istikrarı elde etmek için ödenen bedel oldukça önemli bir bedel olmaktadır. Bundan başka aynı partinin hem yasamayı hem de yürütmeyi denetlediği durumlarda, kaybeden partilerin güvenliğini büyük ölçüde tehdit edilirken, çoğunlukla gerilim dolu ve kestirilmesi güç birçok sorunu beraberinde getirir. Böylece azınlık başkanlığının güvenliği, birden bire çoğunluk başkanlığının hâkimiyetine dönüşebilmektedir. Hatta 1974'te Nikos Sampson tarafından tehdit edildiği gibi azınlık başkanları, demokratik rejimi devirebilmektedirler.

Dolayısıyla Kıbrıs'taki başkanlık rejimi, belirli anayasal kurallarla ve yürütmenin başının dayanıklılığıyla başarılı olmak zorundadır. Fakat bunun dışında diğer demokratik amaçlara ulaşmak için yapıcı elit gayretlerinin tamamının bileşmesi gerektirmektedir. Bu yüzden çoğunluk başkanlıklarında, iktidardakiler bakımından hoşgörü ve uzlaşma, muhalefet açısından da sabır, en gerekli unsurdur. Aslında iktidardaki kişi veya kişiler, bu gereksinimi kabul ederse, bunlar başarılması imkânsız şeyler değildir. Azınlık başkanlıklarında başkan, etkin ulusal politikayı gerçekleştirebilmek için yasamayla "modus vivendi" (geçici anlaşmalar) yoluyla çalışırken, her iki taraf için de gerekli olan uzlaşma sağlanmaktadır. Kaldı ki bu imkân, bu tür sistemlerde parti bağlantılarının özel gruplarla genel olarak zayıflığı nedeniyle artmaktadır. Fakat Başkan, Yardımcısı ve milletvekillerinin oldukça farklı seçim menfaatiyle sınırlı bir duruma geldikleri de görülmektedirler.

Bu yönü ile katılımcı sosyal demokrasi, yasama ve yürütmeyi bir iktidar çerçevesinde ve bütünlük içinde algılar. Katılımcı sosyal demokrasi, bakanlar ve milletvekilleri, aynı idealleri gerçekleştirmek üzere iş bölümü yapmış olup, kolektif bir bütün olarak hareket eden, önceliklerini tespit etmiş ve bu önceliklere dayalı olarak yasama ve yürütme uyumu sağlayan

bir etkinlik içinde olmalarının, zaman zaman yer deşiştirmelerini, birbirleri ile görev birliği anlayışı içinde çalışmalarını gerekli ngrr (458). Dolayısıyla Kıbrıs'ta Bakanlar Kurulu düzeyinde köklü değişikliklerin yapılması, meclislerin kendisinden beklenenleri verebilecek durumuna getirilmesi, katılımcı sosyal demokrasinin ana hedefleri arasında yer aldığı söylenebilirdi.

Aslında Kıbrıs'taki sosyo-politik çözümlerler, tüm erklerin toplum içindeki egemen iktidar kavramından ayrılamayacağını, özellikle, temel kuralların saptanmasında ve bunların uygulanmasında bu erklerin aynı sosyal iktidarın değerlerini aksettirdiğini göstermektedir. Kıbrıs'taki sosyo-politik çözümlerler, siyasal iktidarın temel dayanaklarını araştırmak ve ortaya çıkarmak bakımından tüm sistemler için önemli olmakla birlikte Başkanlık sisteminde ilk bakışta kolaylıkla görülemeyen yasama-yürütme ilişkilerini, bu iki erk arasındaki bütünlüğü ortaya koymak bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

şu hâlde, Federal Kıbrıs'ta hangi sistemde olursa olsun, yasama-yürütme ayrılığını bir iktidar bölünmesi olarak değil, aynı iktidar mekanizması içindeki organlar arasında ve hukukî yetki ve görev ayrılığı biçiminde düşünmek gerekir. Yasama ve yürütme arasındaki bu yetki ve görev ayrılığında, birinci organ, yani yasama organı, geniş anlamdaki iktidarı çok kaba çizgileriyle, ikincisi ise, tüm ayrıntılarıyla ve topluma doğrudan doğruya inerek kullanılmaktadırlar. Soysal'ın (1964:246-249) da dediği gibi organların kullandıkları iktidar, değişik bir iktidar değil, aksine tek bir iktidarın değişik yönlerinden ibaret olduğu unutulmamalıdır.

Bu yüzden, bir yasama-yürütme ikiliği yerine, bir iktidar muhalefet ikiliğinden söz etmek daha doğrudur. Doğal olarak yasama-yürütme ikiliği ile iktidar-muhalefet ikiliğinin aynı şeyler olmadığını da kabul etmek gerekir. Çünkü parlamentonun bir bütün olarak iktidarı durdurmak imkânına sahip olmasına karşın, azınlıktaki muhalefetin iktidarı ancak frenlemeye çalışması, asgariler için uğraşması söz konusu olabilirdi.

3.1.3. Federal Devlette Yargı Organları ve Temel zellikleri:

Daha önce de belirtildiği gibi günümüz dünyasında, iki kavram birbirinden ayrı düşünülemezdi. Bunlar için demokratik düzen ve hukuk devleti (Yılmaz, 1999:57) rnek gösterilebilirdi. Demokrasiden vazgeçilemeyeceği gibi, hukuk devletinden de vazgeçilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla hukuk devletinin en önemli ilkesi, idareye ait faaliyetlerinin hukuk kurallarına uymasındaki zorunluluktur.

Bu yüzden demokratik düzenin egemen olduğu ülkelerde, "yönetimin hukuka bağlılık ilkesi" (Gözübüyük, 1983:15-24) benimsenmişti. Hâl böyle iken, hukuka bağlı devletler için "hukuk devleti", hukuka bağlı olmayanlar için de "polis devleti" deyimi kullanılır olmuştu. Aslında hukuk devleti, yönetilenlere hukuk güvenliği sağlayan devlet düzeniydi (Gözübüyük,

1983:21). Bu düzende devlet görevleri, belli hukuk kuralları içinde yürütülürdü. Hukuk devletinde, devlet yalnız hukuk koyan bir varlık değil, aynı zamanda koyduğu hukuka da bağlı olan bir tüzel kişiliktir.

Buna karşın polis devletin (459) özelliği, yönetimin hukuk kuralları ile bağlı olmaması, güç ve yetkilerinin takdire dayanması, yargısal denetimin bulunmaması veya çok zayıf olmasıydı. Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak federal cumhuriyetin hukuk devleti olarak "insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyan, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeği kendini zorunlu sayan ve bütün faaliyetlerinde hukuka ve anayasaya uyan" (Necatigil, 1988:22) bir devlet olması gerekmektedir. Çünkü hukuk devletinde, yasa koyucu da dahil olmak üzere, devletin tüm organları üstünde hukukun mutlak bir egemenliği bulunması, yasa koyucunun yasama işlevlerinde kendini her zaman anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekecekti.

Gelişmiş demokrasilerde olduğu gibi Kıbrıs'ta da kurulacak federal hukuk devletinden söz edilirken, genellikle yönetimin yasaya uyması, yönetimin yargısal denetimi, yargıçların bağımsızlığı, yasaların anayasaya uygunluğunun yargı yoluyla denetimi (Gözübüyük, 1983:20-24) gibi konular üzerinde durulmaktaydı.

Aslında yönetimin yasaya uyması veya yasal yönetim ilkesi, kamu yönetimini oluşturan kuruluşların görev ve yetkilerinin yasal dayanağının bulunmasını gerektirirdi (Necatigil, 1988:22). Gali plânında federal anayasada, yürütme yetki ve görevinin, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa ve yasalara uygun olarak kullanılıp yerine getirileceğini öngörülmekteydi. Zaten devlet yönetimi, yasa ile düzenlenir ve kamu tüzel kişiliği yasanın verdiği yetkiye dayanılarak kurulmaktaydı. Bu yüzden federal Kıbrıs'ta hiçbir kamu kuruluşu, kendiliğinden ortaya çıkması beklenmemelidir.

Federal Anayasada özellikle temel hak ve özgürlüklerin, anayasada belirtilen amaçlarla, yasa ile düzenleneceğini öngörmekteydi. Zaten Federal Anayasa, yasa ile düzenlenmesini zorunlu gördüğü konuları belirtmişti. Ancak, bu konuların ayrıntılarının mutlaka yasa ile düzenlenmesi de gerekmezdi. Yasa yetki verdiği takdirde bu gibi ayrıntıların tüzükle düzenlenmesi olanağı da vardı. Yasa ile düzenleme gereğinin, bazı durumlarda yönetimin seri bir biçimde çalışmasını engellediği de bilinmektedir. Çünkü yasa yapmak zaman alan bir işlemdir. Örneğin federal Kıbrıs'ta, kamu görevlilerinin hizmet koşullarının yasa ile düzenlenmesi gereği, uygulamada bazı sorunları beraberinde getireceği kuşkusuzdur. Ancak genel hukuk ilkelerine uyulmamış olması da bazı durumlarda hukuk devleti veya hukukun üstünlüğü ilkesine ters düştüğü görülmüştü. Fakat Anayasa Mahkemesi, genelde kazanılmış hakları ortadan kaldıran veya askıda olan davaları etkileyen yasal düzenlemelerin, hukukun üstünlüğü ve sosyal adalet ilkelerine aykırı olduğu görüşünü benimsemekteydi (460). Zaten hukuk devletinin en önemli gereklerinden biri de hiç kuşku yok ki, yönetimin yargısal denetiminin sağlanmasıydı. Toplumda kişi hak ve özgürlüklerinin

sadece anayasa veya yasa metinlerinde öngörülmesi yeterli değildi. Önemli olan, bunların kamu yönetimine karşı etkili olarak korunması için yargı yolunun açık tutulmasıydı. Bu yüzden federal Kıbrıs'ta, yönetimin işlem ve eylemlerinden haksızlığa uğrayan kimse, yetkili yargı organlarına başvurarak idarî işlemin bozulmasını isteyebilecekti.

Aslında yönetimin hukuka uygunluğunun sağlanması için sadece yürütmenin yargısal denetimi de yeterli değildi. Bunun yanında, yasama organının da Anayasaya uygunluğunu sağlamak gerekirdi. Çünkü yasama organı, anayasaya aykırı yasalar çıkarabilirdi. Bu da yönetimin hukuka uygun olarak hareket etmesini olumsuz yönde etkileyebilirdi. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin esas görevi, yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek ve bunu yapmakla hukuk devletinin yerleşmesinde etkili olmaktı.

Gerçekten de kamu yönetiminin yargısal denetimi yapılırken, önemli olan noktalardan biri de mahkemeler ve yargıçların bağımsızlığının sağlanmasıydı (Necatigil, 1988:24). Eğer yargıçların bağımsızlığı sağlanmamış ise yargının yönetim üzerinde yapacağı denetim, şekil olmaktan öteye gidemezdi.

3.1.3.1. Federal Devlette Yargı Sistemi:

Bilindiği gibi demokratik rejimlerde, iktidarın yetkilerini sınırlayan bir anayasa vardır. Anayasanın yazılı veya yazısız olmasının bu anlamda pek bir önemi yoktur. Önemli olan yürütmenin, anayasanın koyduğu sınırlamalara yasama organı veya mahkemeler tarafından riayet ettirilmesidir. Bazı devletlerde yasama organının işlemlerine karşı ayrı bir mahkeme (Anayasa Mahkemesi) kurulması yolluna gidildiği de görülmektedir (Armağan, 1967:23-24). Aslında demokratik rejim, kanun önünde eşitlik ilkesini gerektirirdi. Ayrıca temel hak ve hürriyetlerin, kanun teminatıyla korunması da şarttı. Yani ferdin hakları, idarenin keyfi tasarruflarına karşı korunması gerekirdi. Gerçi Fransa'da ve Türkiye'de bunu, idarî mahkemeler sağlamaktaydı (Balta, 1966:52-72). Zaten hukuk devletinin gereği de buydu. İngiltere'de bu prensibe, "kanunun hâkimiyeti" (Arsel, 1965:165-167; Dâver, 1972:186) denirdi.

Bu yönü ile yargı işlevi, devletin diğer temel işlevlerini oluşturan yasama ve yürütme işlevlerinden, tümüyle ayrı ve özel bir konumdaydı. Aslında yargı, niteliği gereği kendisinden bekleneni gerçekleştirebilmek için birbirleriyle karşılıklı olarak daha sıkı etkileşim içerisinde bulunan, yasama ve yürütme işlevlerinin bütünüyle dışında kalmak zorundadır. Kıbrıs'ta kurulan federal devletin ancak bu şekilde hukuk devleti olması veya hukukun üstünlüğünün gerçekleştirilmesi beklenebilirdi. İşte bu durumun bilincinde her iki tarafın federalist yanlıları, Gali plânında federal anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen hükme binaen yargı işlevine, özel bir önem verildiğine ve ona yasama ile yürütme işlevlerinden tümüyle ayrı ve bağımsız bir kimlik tanındığına işaret etmeye çalışmışlardır.

Bundan dolayı federalistler, federal devletin yargı işleviyle ilgili birtakım görüşleri dile getirmekteydiler. Fakat federalistlerin ortaya attığı bu görüşler, aslında evrensel hukukun temel ilkelerinden başka bir şey değildi. Buna göre federalistler, yasama meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamayacağını, görüşme yapılamayacağını veya herhangi bir beyanda bulunamayacağını belirtiyorlardı. Zaten yasama ve yürütme organları ile idare, her halükarda mahkeme kararlarına uymak zorundaydılar. Bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremezlerdi.

Aslında her yerde olduğu gibi Kıbrıs'ta da yargı işlevi, hukuk düzenini gerçekleştirilmesi ve devamlılığının sağlanması amacını gütmekteydi. Fakat bu durum, biri organik veya şekli, diğeri ise maddi anlamda olma üzere, iki şekilde tanımlanabilirdi. Kıbrıs'taki federal yargının organik veya şekli anlamdaki tanımlamanın ölçütü, faaliyette bulunan makamlardı. Yani federal yargı işlevi, mahkemelerin her türlü faaliyetini ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkmaktaydı. Zira mahkemelerin bütün faaliyetleri yapısal nitelik taşımazdı. Onların kalem işleminin yürütülmesi ve personelin yönetimi gibi idarî nitelikli faaliyetleri de vardı. Bu yönü ile yargı işlevi, objektif hukukun bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından, yargısal usullere uyularak, somut bir olaya uygulanması şeklinde tanımlanabilirdi. Ancak yargı gücüne uygulanan güçlerin ayrılması ile yargısal denetimi birbirine karıştırmamak gerekirdi. Özellikle yargısal denetimden, yöneticilerin yetkilerini ve bu yetkilerin sınırlarını tanımlayan kesin bir yargı kuralları bütünüünün konulması ve bu kuralların, bağımsız yargı organlarınca uygulanması anlaşılmaktadır (Duverger, 1995:49). Burada söz konusu olan sadece mahkemeleri öteki kurumlardan ayırarak hükûmetin genel gücünü azaltmak değil, ona yönetim ve yönlendirim organlarını denetleme, düzenleme ve frenleme görevi vermektir (Duverger, 1995:49). Bundan hareketle Kıbrıs'ta, eksiksiz bir federal yargı sisteminin kurulabilmesi için iki kademeli bir çalışma gereklidir. Buna göre:

1. Birinci derecede yürütme gücünün faaliyetlerinde yasallığın bozulmamasının denetlenmesi ki, bundaki amaç, federal parlamentoda oylanan yasaları hükûmetin kötüye kullanmasını önlemektir. Daha önce Kıbrıs Cumhuriyeti'nde de olduğu gibi, belediyeler ve vergi konularında hükûmetin yasal yetkiyi aşması üzerine Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak bu tür faaliyetlerin en güzel örneklerindendir.

2. Yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi ve böylece, federal Kıbrıs sisteminde olduğu gibi, federal parlamentonun Anayasaya ve İnsan Hakları Bildirisi'ne ters kararlar almasının önlenmesidir.

Aslında bu tür denetleme, hiç de ilkinden önemsiz bir şey değildir. Zaten bu tür bir denetlemeyle, anayasa kavramının var oluş nedenini yitirebilirdi. Nasıl ki yasalar, onlara saygı gösterilmesini sağlayan mahkemeler bulunmadığında hiçbir işe yaramıyorlarsa,

Anayasa da yasaların Anayasaya uygun olup olmadığı denetlenmediğinde rafta kalmaktan öteye gidemezlerdi (Duverger, 1995:49). Gerçekte, yönetenlerin istemlerine sınırlar koyan bir metin kaleme almak, bu metnin tersine davranılmasını önleyecek bir yol Yoksa ne işe yarayacağı belli değildi. Tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının ihlâli, kuşkusuz hukuk sistemini temelden sarsmış ve belli bir süre sonra hukuk boşluğunun oluşmasına neden olmuştu. İşte bu durum, Rum yönetimindeki Anayasa Yüksek Mahkemesi Başkanlığı hukuk boşluğunu ortadan kaldırmak için hukukta çok önemli bir kavram olan "Gereklilik Doktrinin" (Nedjati, 1974:176-179; Nedjati-Trice, 1978:98-99; Necatigil, 1998:60) kullanmışlardı. Özellikle 1960'ta kurulan ve anayasal bir kurum olan Yüksek Mahkeme Başkanlığı'ndaki Kıbrıslı Türk yargıçlar, görevlerine son verilmiş ve yerlerine de Kıbrıslı Rum yargıçlar atanmışlardı (Dodd, 1998:77). Bunun temelini de "doctrine of necessity" (Tornaritis, 1977:74), yani "Zorunlu Hâller Doktrinine" dayandırmışlardı. Halbuki 1960 anayasasına göre yargı yetkisi, Yüksek Mahkeme, Ağır Ceza ve Kaza (461) mahkemelerince kullanılmaktaydı. Ayrıca anayasaya göre Cumhuriyet Başsavcısı, Sayıştay Başkanı ve Kıbrıs Cumhuriyeti Merkez Bankası Guvernörü gibi birkaç makam ve organ, bağımsız görevliler olup, hiçbir bakanlığa bağlı değillerdi (462). Özellikle yasamanın tarafsız olmasını güvence altına almak için ortak yasama meclisinin çıkardığı ve Türk toplumunun ayırımcı olarak nitelendirdiği yasalar ve kararlar için Türk tarafının, bir Rum, bir Türk ve bir de tarafsız yargıçtan oluşan Yüksek Mahkeme'ye başvurmaya hakkı vardı (463). Tarafsız yargıç, aynı zamanda bu mahkemenin başkanı da olacaktı. Zaten Türkler, yargının yönetiminde Yüksek Mahkeme'nin sağlıklı bir şekilde oluşumu ve mahkeme başkanının tarafsız bir yabancı yargıç olması üzerinde çok durmuşlardı. Fakat daha sonra toplumlar arasında ciddi birtakım sorunlar çıkmışsa da bu sorunlar hukuk yoluyla çözümü mümkün olmamıştı. Özellikle Anayasa Mahkemesi'nin vergilendirme sorununa ilişkin 8 Şubat 1963 tarihli ve belediyeler sorununa ilişkin 26 Nisan 1963 tarihli kararları açıklandığında, iki taraftan gelen siyasal baskıların bu kararın alınmasında etkili olduğu anlaşıldı. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararları, iki taraf arasındaki sorunları çözmekten uzaktı. Mahkeme, var olan vergilendirme yasalarının geçerli olduğunu, ama 1961'den Temsilciler Meclisi'nin Türk üyelerinin fiilen uyguladıkları veto nedeniyle yasaya uygun vergi toplama mekanizmasının bulunmadığı bildiriyordu (Keesing's, 1964:20113; Kyriakides, 1968:83-92). Belediyelere ilişkin karar da aynı şekilde belirsizdi. Hükûmetin tüm belediyeleri birleştirme kararı gibi, Türk Toplum Meclisi'nin belediyeleri ayrı ayrı sürdürme kararının da geçersiz olduğu bildiriliyordu (Keesing's, 1964:20113; Kyriakides, 1968:94-103). Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi, sorunların hukuksal çözümünü hiçbir şekilde sağlayamamıştı (Fırat, 1997:122). Bu kararlardan kısa bir süre sonra, 15 Temmuz 1963 tarihinde, Anayasa Mahkemesi Başkanı Profesör Forsthoff, istifası etmek zorunda kalmıştı (Mendelson, 1997:15; Alasya, 1979:18-19;

Alasya, 1993:83; Alasya, 1992:533; Fırat, 1997:122; Deliceirmak, 1999:13). Aslında Forsthoff'un istifası (464), siyasal baskının bir sonucuydu.

Yukarıda söylenenlere ek olarak mahkeme üyeleri şu noktalar üzerinde de durmuşlardı. Her şeyden önce Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Kıbrıs halkının egemen iradesini temsil etmemekteydi (Williams, 1964:233-234; Dodd, 1998:77). Aslında bunun iki nedeni vardı. Bir kere bu anayasa, Kıbrıs halkının oluşturduğu bir kurucu meclisin ürünü değildi. Aksine birtakım uluslararası anlaşmalarla ortaya çıkmış bir anayasasıydı. İkincisi, anayasanın 182. maddesi gereği, bu anlaşmalardan aktarılan birtakım temel hükümlerin, hiçbir şekilde değiştirme, ekleme ya da iptal yoluyla tadil edilemeyeceği hükme bağlanmıştı (465). Bu nedenle, gerek Türk gerekse Rum toplumunun temsilcileri, anayasanın bu temel hükümlerinin değiştirilmesi veya kaldırılması konusunda bir anlaşmaya varsalar bile bunu gerçekleştiremezlerdi. Bu da anayasanın 1. maddesinde belirtilen “bağımsız ve egemen cumhuriyet” (Williams, 1964:254; Dodd, 1998:77) ifadesine ters düşmekteydi. Zaten Kıbrıslı Rumlar, 1964 ile 1967 yılları arasında Kıbrıs Anayasası’nda “değişmez temel maddeler” olanları değiştirerek, anayasal düzeni tamamen yerle bir etmişlerdi (Plümer, 2001:103). Yukarıda belirtilen değişiklikler dışında “Polis”, “Yüksek Yargı”, “Belediyeler”, “Anayasa Mahkemesi”, “Seçim” ve “Silahlı Kuvvetler” (Stephens, 1966:176; Heinze, 1986:20; Ersoy, 1989:89; Ertekün, 1987:12) yasaları da değişikliğe tâbi tutulmuşlardı. Özellikle 1964 yılında, 21. kanun maddesi olarak değiştirilen bir maddeyle, 1960 Anayasasının 130. maddesine göre kolluk kuvvetleri, her iki toplumun nüfus oranlarına (Necatigil, 1982:31-33) göre tanzim edileceği hükmü, âmir hüküm olmaktan çıkmıştı.

Bunun dışında 1960 anayasasına göre Yüksek Yargı ve Anayasa Mahkemesi gibi iki türlü yüksek yargı vardı. Toplumsal çatışmaları bahane eden Rumlar, 1964 yılında 33. madde olarak yaptıkları değişiklikle, bu mahkemelerin oluşumu, görevleri ve atamaları ile ilgili süreçlerde birtakım ciddi değişiklikler yapmışlardı. Zaten bunu, daha önce de belirtildiği gibi “necessity doctrine” (Zorunlu Hâller Doktrini) (Necatigil, 1982:31-33; Ertekün, 1987:12) dayandırarak yapmışlardı. Böylece yüksek yargı kurumu ile polis teşkilâtı tamamen Türklerden arındırılmış oldu.

Aslında anayasaya aykırı olduğu ileri sürülen 33 sayılı kanun, Zorunlu Hâller Doktrini temeline dayandığından, geçici karakterliydi. Çünkü bu durum, Zorunlu Hâller Doktrini’nin tabiatı gereği, adadaki olağandışı sürecin devamı süresince geçerliydi (Williams, 1964:257). Fakat 33 sayılı kanun, usulüne uygun olarak yayınlanmıştı. Zira Cumhurbaşkanı Yardımcısı Aralık 1963’ten bu yana hükûmete katılmamaktaydı ve bu yasa, Cumhurbaşkanı Yardımcısı sıfatı ile Dr. Küçük’ün onayından geçmemişti (Williams, 1964:270; Dodd, 1998:77). Zaten bu durum 1974 yılına kadar devam etmişti. Ancak 1975’ten sonra yapılan sistemli ve planlı toplumlararası görüşmelerin hemen hepsinde, federal yargı sistemi tartışılmış ve taraflar arasında genel bir mutabakat sağlanmıştı.

Böylece BM Genel Sekreteri 29 Mart 1986 tarihinde, daha önce üzerinde anlaşmaya varılan belgeyi imzalamaları için taraflara sunmuştu. Sunulan belgede Bakanlar Kurulu kararları, gerektiğinde Anayasa Mahkemesi'ne havale edilebilecekti. Mahkeme, kararın anayasaya aykırı olup olmadığı ve toplumlardan bir veya diğeri aleyhine ayrımcı olup olmadığına karar verecekti. Bunun dışında federal hükûmetle eyaletlerin veya federe devletlerin yetkileri arasında çıkan görev ve yetki dağılımına ilişkin anlaşmazlıklarla, tarafların havale edecekleri diğ. anlaşmazlık konularında, karar verecek olan Anayasa Mahkemesi, Kıbrıslı bir Rum ve bir Türk'le, Kıbrıslı olmayan ve oy hakkına sahip bir yabancından oluşacaktı (466). Fakat Rum lideri Kiprianu bunu kabul etmeyerek, bu plânı reddetmişti.

Halbuki Kıbrıs Türk tarafı, federal anayasa tarafından veya anayasa altında federal yargıya verilen tüm konularda, federal yargı sisteminin oluşumunda eşit temsiliyetin (467) gözetilmesinin şart olduğuna inanmaktaydı. Ancak Kıbrıslı Rumlar, federal yargının oluşumunda bile eşitlik prensibine karşıydılar (Cerrahoğlu, 1998:238). Yani Rumlara göre federal yargı sistemi, sayısal eşitlik prensibine göre organize edilmemesi gerektiğine inanıyorlardı (468).

Bunun üzerine Denктаş, yeni bir öneri paketi hazırladı. Buna göre federasyonu en üst yargı organı eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum hakimlerden oluşacaktı. Bu yargı organı, aynı zamanda Federal Anayasa Mahkemesi ve Federal Yüksek Mahkeme görevlerini de yürütecekler ve bu organının başkanlığı, iki halk arasında dönüşümlü olarak değişecekti. Buna ilâveten federasyonun yargı organı, federal anayasa ve federal yasalardan kaynaklanan konularla ilgilenecek ve federal meclis tarafından kendisine verilecek yetki ile federal konularla ilgili diğ. yasal işlevleri yerine getirileceklerdi. Ayrıca federal yasamadan önce, federal yasaların ve federal idarî kararların anayasaya aykırılığını gündeme getirme yetkisine haiz organ ve kişiler, federal anayasa tarafından belirlenecek ve federasyonu oluşturan iki cumhuriyetin gelecekteki yasama, yargı ve idarî kararlarının federal anayasaya uygunluğunu kontrol edecek ve yeterli yasal kontrol mekanizması, federal anayasa tarafından sağlanacaktı (469).

Dolayısıyla federal yürütmenin aldığı kararlar ve federal yasamanın onayladığı kanunlar federal anayasaya uygun olup olmadığı kontrol edilebilecekti. Aslında anayasaya uygunluk, onun bir parçası olan başlangıç hükümlerine uygunluğu da ifade ediyordu. Kanunun federal anayasaya uygunluğu, çeşitli yollarla murakabe edilebilirdi (Arık, 1963:58). Her şeyden önce kanunu yapan siyasal partilerin grupları incelerlerdi. Daha sonra mecliste komisyonlarda, özellikle Anayasa Komisyonu'nda incelenirdi. Bunun dışında basın, önemli bir kontrol vazifesi görürdü. Kamuoyu ve siyasî kontrol yanında bir de kazaî murakabe vardı. Zaten bu son murakabe, Anayasa Mahkemesi (Arık, 1963:58) ile sağlanırdı. Kaldı ki anayasaya uygunluk, federal anayasada yazılı temel prensiplere ve insan haklarına uygunluğu beraberinde getirirdir.

Bunun üzerine Denктаş, yeni bir öneri paketi hazırlayarak, yargı sistemiyle ilgili birtakım önerilerde bulundu. 6 Nisan 1989 tarihinde sunduğu öneri paketi arasında bulunan bu önerilerde, federasyonun birimleri arasındaki siyasî eşitlik ilkesi, federal yasama ve yürütme için olduğu kadar federal yargı açısından da geçerli olduğu vurgulanıyordu (SİSAV, 1990:48). Bu itibarla, söz konusu prensipten hareketle federal yargının bütün kademelerinde bunun uygulanması şarttı. Federal Cumhuriyetin yargı organı, 5 Kıbrıslı Türk ve 5 Kıbrıslı Rum hakimden oluşacak, bu kurul hem Federal Yüksek Mahkeme, hem de Federal Anayasa Mahkemesi görevlerini yürüteceklerdi. Ayrıca federal yargı organının başkanlığı, iki toplumun temsilcileri tarafından dönüşümlü olarak yapılacaktı. Her federe devlet, bağımsız bir yargı sistemine sahip bulunacak ve federal yargının yetkisine girmeyen alanlarda tam yetkili olacaktı (SİSAV, 1990:48).

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, yeni bir öneri paketi hazırlayıp, 26 Şubat 1990 tarihinde taraflara sundu. Hazırlanan bu pakete göre federal yargı organı, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının müştereken atayacakları eşit sayıdaki Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk yargıçtan oluşan ve Üst Meclis'in onayı ile kurulan Yüksek Mahkeme, federasyonun en yüksek yargı organı olacak ve federal hükûmet ile federe devletlerin hükûmetleri tarafından alınan tedbirlerin anayasaya uygunluğuna karar verecek en üst merci teşkil edecekti. Ayrıca her iki federe devlette daha alt seviyede federal mahkemeler kurulacaktı. Federal yargı ile ilgili olmayan konulara bakmak için de her iki federe devletin kendi yargı organları bulunacaktı (470).

Aslında BM Genel Sekreteri'nin önerileri, Türk tezine aykırı bir husus yoktu (SİSAV, 1990:60). Hatta bu alanda, iki toplumun önerileri arasında belirli bir benzerlik bulunduğu da söylenebilirdi.

Bütün bu önerilerden sonra en gelişmiş plan olarak ortaya çıkan Gali Fikirler Dizisi, federal yargı sistemine en şümüllü öneriyi getirmişti.

Gali plânının üçüncü bölümünde yer alan federal yargı, üst meclisle birlikte Başkan ve Başkan Yardımcısının oy birliği ile atadığı ve eşit sayıda Kıbrıs Rum ve Türk yargıçlarından oluşan yüksek bir mahkemeden oluşacağı belirtilmişti. Yüksek Mahkeme, Federal Anayasa Mahkemesi ve federal yönetimin en yüksek mahkemesi olacaktı. Bu mahkemenin başkanlığını, Yüksek Mahkeme'nin kıdemli Kıbrıs Rum ve Türk üyeleri arasından sırayla ve dönüşümlü olarak yerine getirecekti. Alt federal mahkemeler, her bir federe devlette de kurulabilecekti (471). Ayrıca Yüksek Mahkeme, federal anayasa ve yasalarla ortaya çıkacak sorunlarla ilgilenecek ve federal anayasa veya yasama organınca yüksek mahkemeye atfedilen ve federasyonla ilgili mevzuları diğer adlî görevlerle birlikte yerine getirmek için yetkilendirilecekti (472).

Buna ilâveten her bir federe devlet, federal anayasa ile yargıya sistemine atfedilmeyen konuların hâlli için kendi yargı sistemini oluşturabilecekti (473). Bunun dışında

federal anayasa, hem federal yasaların hem de yürütmenin icra faaliyetlerini incelemek ve federe devletlerin yasama, yürütme ve yargı gücüne ait faaliyetlerin anayasaya uygun olup olmadığını belirlemek için etkin bir denetim mekanizması kurabilecekti (474).

Aslında yukarıdaki bu öneriler, tarafların mutabık kaldığı ender maddelerden olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu da Gali raporunda yargıya ilişkin hükümler hakkında herhangi bir menfi mütalaanın yer almamasından anlaşılmaktadır.

Böylece Kıbrıs'ta hukukun üstünlüğü esas alan, herkesi hukukun içinde gören, her görüşün ve inancın hukuk egemenliği altında, birlikte veya yan yana yaşadığı, yarıştığı ve geliştiği bir sistem oluşturulmuş olacaktı. Fakat şu bir gerçektir ki, güçler ayrılığı ilkesi, hukukun üstün kılınmasında esastı. Aslında bağımsız yargı, yasama ve yürütme ayrılığının en önemli güvencesiydi. Bu nedenle federal devlette, demokrasinin kendini güvence altına alması için hukuku uygulayacak objektif bir yargıyla hızlı ve etkin çalışan bir adalet sistemi geliştirilmelidir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak yargı sistemi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenmiş olan “adil yargılanma” hakkının kapsamında yer alan “yargılamanın makul süre içerisinde sonuçlandırılması” hakkını zedeleyecek eylemlerden kaçınacak düzeyde olması şarttı. Aksi hâlde her iki toplumda güven bunalımının odak noktası olacaktı. Bu nedenle yargının hızlı ve etkin işlemesi için gereken önlemler üzerinde titizlikle durulmalıdır. Bu yüzden devlet yeniden yapılandırılırken, yargı ve icra organlarına daha fazla kaynak aktarılmalı, yargının teknolojik imkânlardan ve uzman kadrolardan daha fazla yararlanmasının alt yapısını oluşturulmalıdır. Çünkü adalet, devletin orta direğidir ve siyasal toplumun temeli, haktır (Freund, 1991:10). Bu hak ise neyin adaletli olduğuna karar vermenin en iyi ayracıdır.

Aslında adaletin gecikmesinde birtakım etkenlerin olabileceği gerçeğinden hareketle, usul hukuku alanında yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Öncelikle AB usul hukukunda olduğu gibi, taraflar arasındaki uyuşmazlığın sulh ile çözümünü esas alan arabuluculuk müessesesi hayata geçirilmelidir. Bundan dolayı mahkemeler, federal devlet savcılıkları ve icra iflas daireleri ile tapu sicili, gemi sicili, trafik sicili, ticaret sicili, noterler arasında bilgisayar ağı kurulmalı ve bireyin kendisi hakkındaki bilgilere ulaşma hakkı sağlanmalıdır. Ayrıca federal devlette, çağın gereklerinden olan bilgisayar ağı, internet ve elektronik posta aracılığıyla adalet organlarına, mevzuata ve kayıtlara ulaşılmasını da temin edilmelidir. Zaten her iki toplumda, Anglo-Sakson hukukundan geliştirdiği bir hukuk sistemi var olduğundan birtakım uygulama sıkıntıları vardı.

Örneğin ceza hukuku, Kara Avrupasındaki sistemden çok farklıydı. Zira savcılık, sanık aleyhine getirilen herhangi bir suçun tüm elemanlarını çağırdığı tanıkların vereceği sözlü şahadetle kanıtlamakla yükümlüydü. Tanıklar, ilk önce çağıran tarafça sorgulanırlar, sonra diğer tarafça çapraz sorgulamaya veya başka bir deyişle, istintaka tâbi tutulurlardı. Yargılama esnasında yargıç, genellikle pasif kalır ve davanın seyri taraflara bırakılırdı. Buna göre

yargıç, huzurundaki şahadete göre karar vermek zorundaydı. Diğer sistemlerde olduğu gibi dosya üzerinden yargıcın karar vermesi söz konusu değildi (Necatigil, 1988:9). Trafik suçları gibi, özgürlüğü kısıtlayıcı ceza gerektirmeyen bazı suçlarda gıyaben yargılama mümkün olmakla beraber, hapis cezası gerektiren suçlardan gıyaben yargılama söz konusu değildi. Bu yüzden Kıbrıs'taki yargı sistemi, Kara Avrupasında uygulanan "araştırmacı" (Necatigil, 1988:9) sistemden farklıydı. Ancak Kıbrıs'taki bu sistem, özellikle çapraz sorgulama yöntemiyle, gerçeği en iyi biçimde gözler önüne sermeye odaklanmıştı. Ne var ki, çapraz sorgulamada polis tanıklarına karşı, savunma avukatlarının bazen gerektiğinden fazla saldırıya girdikleri ve onları kendi istekleri doğrultusunda ifade vermeye zorlamak için adeta baskı altına aldıkları da görülmekteydi. Bu gibi durumlarda yargıcın müdahale etmesi ve polis tanıklarına, savunmanın aşırı saldırılarını önlemesi gerekirdi. Zaten Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının AB müktesebatı çerçevesinde sosyal, ekonomik ve ticarî faaliyetlerini düzenleyen yeni yasaların yapılmış olmasına karşın, ceza yasası ve usul yasası İngiliz Koloni (Necatigil, 1988:9) devrinden kalmaydı.

Bu devirden kalan yasalar arasında haksız fiiller ve akitler yasası da vardı. Bu yasalar İngiltere'de yürürlükte olan, "common law" (Necatigil, 1988:13) diye bilinen hukuk kuralları esas alınarak hazırlanmıştı.

Diğer yandan, şirketler, satışlar ve ciro edilebilen menkul kıymetler ile ilgili yasalar, İngiliz parlamentosunun yapmış olduğu yasa metinlerinden (statute laws) (Necatigil, 1988:13) esinlenerek düzenlenmişlerdi. Ancak, her iki tarafta da döviz işlemlerini ve dış ticareti düzenleyen yeni yasalar yapılmış bulunmaktaydı. Ayrıca toplumların sosyal refah düzeyini iyileştirmeyi hedef alan, günün koşul ve gereklerine uygun olmayı amaçlayan yasalar da yapılmıştı. Bunlar arasında, sosyal sigorta, emeklilik, toplu konut, iskân, topraklandırma ve eşdeğer mal (Necatigil, 1988:14) ile ilgili yasalar da vardı.

Görüleceği gibi Kıbrıs'taki hukuk sistemi, yabancı sistemlerden esinlenerek gelişmişti. Dolayısıyla yeni oluşturulacak yargı sisteminin, federal devletin ortak hukuk kuralları ve normlarından meydana gelmesine dikkat edilmeliydi. Bundan dolayı çok yönlü görevler üstlenen yargının bağımsızlığını korumak, federal Kıbrıs için hayati önem taşımaktaydı. Çünkü federal anayasa ile kurulan düzenin başarısı, yargının işlerliği ile doğrudan bağlantılıydı. Yargıçların atanması, özlük işlerinin düzenlenmesi, Yüksek Mahkeme'nin başkan ve üyelerinin sayısal çoğunluğu oluşturduğu Yüksek Mahkeme'ye bırakılmıştı. Yani bir başka deyişle yargının genel işleyişi, düzenli çalışması, yargıçların ve mahkemelere bağlı, kamu görevlilerinin görevlerine devamları, işlerin verimli bir biçimde yürütülmesi, yargıçların yetişmeleri ve mesleğin onurunu koruma gibi konular, Yüksek Mahkeme'ye verilmelidir. Ayrıca, yargının önemi dikkate alınarak adaletin gecikmesini önlemek, yargıdaki tıkanıklıkları gidermek ve yargının sorunları hakkında Federal Meclisi ve Bakanlar Kurulu'nu bilgilendirerek, önlem alınmasını teşvik amacıyla, Yüksek Mahkeme'ce yargı işlerinin genel seyri hakkında

Cumhurbaşkanına ve Yardımcısına Federal Meclise ve Bakanlar Kurulu'na yıllık rapor sunmalıdırlar. Ancak, yukarıda belirtilen yetkilerin tümünün bu organa verilmiş olması, Yüksek Mahkeme Başkanı tarafından kullanılacak yetkileri, en alt düzeye indirgemekteydi. Bu organın her konuda toplanıp karar alması, çoğu zaman güçleşecekti. Halbuki yargının işleyişi ve yargıçlar ile mahkemelere bağlı kamu görevlilerinin görevlerine devamları gibi konularda Yüksek Mahkeme Başkanı ve Yardımcısına yetki verilmiş olsaydı, bu gibi konularda seri usulde pratik önlemlerin alınması kolaylaşmış olacaktı.

Diğer yandan, mahkemelerdeki yöntem kurallarını uyarlamak, adaletin gerçekleştirilmesini geciktiren işlemleri yalınlaştırmak, yargı harç ve giderlerini düzenlemek Yüksek Mahkeme'ye verilmelidir. Bu amaçla Yüksek Mahkeme, anayasa ve yasalarda belirlenen kurallar çerçevesinde mahkeme tüzükleri (Necatigil, 1988:42) yapabilmelidir. Ayrıca anayasa, yargının bağımsızlığı ile birlikte, kendi özdenetimini gerçekleştirmesi için kurallar da koyabilecek konumda olmalıdır.

Bunun dışında yargının bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkelerinin gereği olarak yargıçların atanması ile görevlerinin ve görev yerlerinin değiştirilmesi yürütme organına verilmemeli ve bu gibi yetkiler, Yüksek Mahkeme'ye bırakılmalıdırlar. Zaten yargıçlar görevlerinde bağımsız olduklarından, hiçbir organ veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve yargıçlara emir veya talimat (Soysal, 1997:166) veremeyecekti.

Görülmekte olan bir dava hakkında Federal Meclis'te yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili görüşme yapılamayacağı gibi, yasama ve yürütme organları ile devlet yönetimine dair makamların, mahkeme kararlarına aynen uymak zorunda kalacakları unutulmamalıdır. Yargıçlar görevden uzaklaştırılamamalı ve kazanılmış haklar, ellerinden alınmamalıdır. Yargısal görevleri sırasında ve bu işlemlerle ilgili olarak söylediklerinden dolayı yargıçlar aleyhine kovuşturma yapılamazken, bunun dışındaki yargıçlar, yasada belirtilenlerden başka genel ve özel hiçbir görev alamayacak ve resmî görevleri dışında hiçbir iş yapamayacaklardır. Dolayısıyla devlet veya kamu kuruluşlarında herhangi bir yüklenme işini doğudan doğruya veya dolaylı olarak kabul etmeleri mümkün olamayacaktır. Yani yargıçlara verilecek görevler, yargı yetkisi ile ilgili olmalıdır. Aksi hâlde, yasa ile yargıçlara herhangi bir görev, örneğin yargı ile ilgisi olmayan idarî görevler verilirse, mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıç güvencesinin zedelenmesi olası söz konusudur.

Yasalara konan kurallar, yargıçları, halkın gözünde siyasal güç sahiplerine karşı güvencesiz görevliler olarak göstermemeli ve onların adalet için yaptığı işlemleri, kuşku ile karşılanır kılmamalıdır (Necatigil, 1988:43). Bunun dışında yargıçların maaş ve diğer özlük hakları, yasalarla düzenlenmelidir. Bu hakların düzenlenmesinde ve yargıçlara ödenecek maaşların saptanmasında yetkili organ, her zaman için Federal Meclis olmalıdır.

Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulacak yeni yargı sisteminde her şey hukuka, insan hak ve özgürlüklerine, BM Şartı'na ve Avrupa İnsan Hakları kriterline uygun olması gerekecektir.

Aksi takdirde uluslararası bir anlaşmayla belirlenmiş kıstaslar içinde yapılan düzenlemeleri, daha sonraları kabullenmemek ve Devletler Umumî Hukukunun genel prensiplerinden olan “ahde vefa prensibine” (Başak, 2000:309) aykırı davranmak, sadece anayasal düzeni zedelemez, aynı zamanda iki toplumun en çok ihtiyaç duyduğu karşılıklı güven ilkesini de derinden sarsacaktır.

3.1.3.2. Federal Yargı Organları, Görev ve Yetkileri:

Bilindiği gibi gelişmiş demokrasilerde yargı işlevi, bağımsız mahkemeler aracılığıyla yerine getireceği açıkça hükme bağlanmıştı. Mahkeme, devlet tarafından görevlendirilen ve adalet dağıtımı işiyle uğraşan yargılama yerlerini ifade etmekteydi. Mahkemeler, hukukî statüleri itibarıyla, devlet kuruluşlarıdır. Mahkemelerin yargı işlevinin yerine getirilmesine yönelik faaliyetleri de doğrudan doğruya devletin yargısal faaliyeti olarak nitelendirilirdi. Bunda dolayı mahkemelerin kuruluşu, görevleri, yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenirdi. Zaten hukukun üstünlüğü ve insan hakları, devlet düzeyinde yargı kurumlarının bir gereklilik (Burnazovic, 2002:25) olduğunu göstermekteydi.

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi’nde yüksek yargı organı olarak sadece bir kurumla, yani “Federal Yüksek Mahkeme” adı altında yapıyla teşkilâtlandığı görülmektedir.

Federal Yüksek Mahkeme’nin, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının birlikte atayacağı ve Üst Meclis’in onaylayacağı eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Rum yargıçlardan oluşması öngörülmekteydi. Federal Yüksek Mahkeme, federasyonun en yüksek yargı organı ve bir çeşit Anayasa Mahkemesi olarak görev yapacaktı (md. 43). Yüksek Mahkemenin en kıdemli Kıbrıslı Rum ve Türk üyeleri, dönüşümlü olarak, Federal Yüksek Mahkeme Başkanlığını yürüteceklerdi (475). Ayrıca Yüksek Mahkeme, federal anayasa ve yasalarla ortaya çıkacak sorunlarla ilgilenecek ve federal anayasa veya yasama organınca Yüksek Mahkeme’ye atfedilen ve federasyonla ilgili mevzuları diğer adlî görevlerle birlikte yerine getirmek için yetkilendirilecekti (md. 44) (476). Yani bir başka deyişle Yüksek Mahkeme, federal yasalar ve icraatın anayasaya uygunluğunu güvence altına almak için gerekli prosedürü tayin etmekle ve aynı zamanda federe devletin yasama, yürütme ve adliyeye ilişkin icraatlarının federal anayasaya uygunluğunu temin için tatmin edici bir mekanizma kurmakla görevli idi.

Aslında Yüksek Mahkeme, Yargıtay’a (477) benzeyen bir mahkemeden başka bir şey değildi. Yüksek Mahkeme’nin, federe devletlerin özel yasalarının olduğu kadar, federal yasaların da anayasaya uygun olup olmadığını yargı yoluyla denetleme hakkına sahip olması lazımdı. Daha önce yaşanan olaylardan hareketle Yüksek Mahkeme, keyfiliğe karşı Kıbrıs yurttaşlarına güçlü bir güvence vermeli (Ulus, 2003:49) ve yargı organını, devletin en yüce hakemi (Duverger, 1995:77) durumuna getirmelidir. Böylece Yüksek Mahkeme, “kurucu federe devletler” arasındaki anlaşmazlıklarda, karar organı olarak güvenilirliğini korumuş olacaktır.

Aslında Yüksek Mahkeme'nin anayasal yargısı, yasama organınca yapılan yasa, meclis kararı ve meclis içtüzüğü gibi metinlerin federal anayasaya uygunluk denetiminin yargı yoluyla yapılmasıdır (Necatigil, 1988:4). Aynı zamanda bu, yasama organınca yapılan metinler yanında, kararname, tüzük veya yönetmelik kurallarının federal anayasaya uygun olup olmadığı, iptal davası yoluyla denetlenmesinin sağlanmasıydı. Görülebileceği gibi yasama organınca yapılan metinler yanında, yürütme organınca yapılan kararname ve tüzük gibi mevzuatın da federal anayasaya uygunluk denetimi yargı organınca yapılabilmekteydi.

Aslında anayasal yargı ile ilgili kurallar, ilk önce 1960 Anayasası ile getirilmişti. Benzeri kurallar, daha sonra sırası ile KTFD ve KKTC anayasalarına da konulmuştu. Dolayısıyla Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi olarak, aşağıdaki konularda kesin ve münhasır yargı yetkisine sahip olduğu söylenebilirdi. Buna göre:

1. Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, Cumhurbaşkanını, Yardımcısını ve Bakanları, ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak (KCA md. 144).
2. Devlet organları veya makamları arasında yetki uyuşmazlıklarını çözmek (KCA md. 145).
3. Herhangi bir yasanın veya herhangi bir yasa maddesinin veya Cumhuriyet Meclisi'nin herhangi bir kararının, Resmi Gazete'de yayınlanmadan önce Anayasanın herhangi bir kuralına aykırı veya uygun olup olmadığına dair Cumhurbaşkanı veya Yardımcısıyla yapılan geri bildirim üzerine karar vermek (KCA md. 146).
4. Cumhurbaşkanı veya Yardımcısının, siyasal gruplar, milletvekili veya diğer kuruluşlar tarafından sunulan, yasa, kararname, Meclis İktüzüğü ve tüzüklere karşı, Anayasaya aykırılık iddiasıyla yapılan iptal davalarını dinleyip karara bağlamak (KCA md. 147 ve Geçici 4. md).
5. Bir yasa veya kararın, herhangi bir mahkemede Anayasaya aykırılığı ileri sürülmesi hâlinde ilgili mahkemenin yapacağı havaleyi dinleyip Anayasaya aykırılık veya uygunluk konusunu kesin karara bağlamak (KCA md. 148).
6. Anayasayı yorumlamak (KCA md. 149).
7. Bir siyasal partinin kapatılmasına dair karar vermek (KCA md. 71).

Ancak, Yüksek Mahkeme'nin, Anayasa Mahkemesi olarak, seçim dilekçelerini inceleme ve karara bağlama yetkisi olmamalıdır. Bunun yetkisi, kurulacak Federal Yüksek Seçim Kurulu'na verilmesi daha uygundur.

Bu yönüyle geniş anlamda anayasa yargısı kavramı, yukarıda belirtilen yargı denetimi yanında bazı anayasal sorunların yargısal usullerle karara bağlanarak çözümlenmesini de içermekteydi. Örneğin, federal anayasa, kuvvetler ayırımı sisteminden doğan organlar arasındaki yetki uyuşmazlıklarını karara bağlamak ve federal anayasayı yorumlamak yetkilerini, Anayasa Mahkemesi olarak, Yüksek Mahkemeye verilmişti (Necatigil, 1988:51).

Zaten federal anayasaya uygunluk denetimi, “şekil” ve “esas” (Necatigil, 1988:53) yönünden yapılmaktaydı. Özellikle bir yasanın, öngörülen çoğunlukla veya yönetime uygun olarak yapılmamış olması, “şekil” yönünden bir bozukluk yaratacağı açıktı. KKTC Anayasası’nın 81. maddesi Cumhuriyet Meclisi çalışmalarının kendi yapacağı İçtüzük kurallarına göre yürütüleceğini belirtmekle beraber, bunlarla ilgili bazı yöntem konularını da düzenlemekteydi (Necatigil, 1988:54). Örneğin bütçe yasalarının ve anayasa değişiklik önerilerinin görüşülüp kabulü ile ilgili özel kurallar vardı. Diğer yandan, “esas” yönünden yapılan anayasa uygunluk denetimi, federal anayasanın özü ve sözü dikkate alınarak gerçekleştirilmekteydi (Necatigil, 1988:54).

Bütün bunların sonucunda yargı organı bu işlevinde, federal anayasaya aykırılığı ileri sürülen kuralları, ilgili anayasal metinlerle karşılaştıracaktı. Bunun yanında, “hukukun üstünlüğü”, “demokratik hukuk devleti” ve federal anayasanın dayandığı diğer “temel görüş ve ilkelerin” dikkate alınması gerektiği ortadadır.

Bir başka deyişle Federal Yüksek Mahkeme, federal anayasa, yasa ve mahkeme tüzüğü kurallarında gösterilen bütün konularda kesin olarak karar vermek hususunda münhasır yargı yetkisine sahipti.

Bunun dışında Yüksek Mahkeme, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, Cumhurbaşkanı, Yardımcısını ve bakanları, ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan (478) sıfatıyla da yargılayabilirdi. Yüce Divan’da savcılık görevini, Başsavcı veya Başsavcı Yardımcısı yaparken, Yüce Divan’ın kararları kesin yargı hüviyetini taşımalıdır.

Ayrıca Yüksek Mahkeme, federal devlet organları arasında kuvvet veya yetki uyuşmazlık veya itirazlarına dair herhangi bir konu ile ilgili olarak yapılan başvuru hakkında da kesin olarak karar verme yargısına sahip olacaktı. Yani herhangi bir konu ile ilgili olarak Yüksek Mahkeme’nin yetkisine giren bir sorun ortaya çıktığı takdirde, bu sorun bu mahkemece kesin olarak karara bağlanacaktı.

Böyle bir başvuru üzerine Yüksek Mahkeme, başvuru konusu olan yasa, karar veya işlemin, kuvvet veya yetki olmaksızın kabul edildiği, alındığı veya yapıldığı sebebine dayanmak suretiyle uyuşmazlığın çıkmasından veya itirazın yapılmasından veya başlangıcından başlayarak tamamen veya kısmen, hükümsüz olduğuna ve hiçbir hukukî hükmü olmadığına karar verebilecek, her iki hâlde de Yüksek Mahkeme, böyle bir yasa, karar veya işlem gereğince yapılan veya yapılmamış olan herhangi bir eylem veya işlemin hükmü hakkında öneride bulunabilecekti. Böyle bir başvuru üzerine Yüksek Mahkeme tarafından verilen herhangi bir karar derhal ilgili taraflara ve Resmi Gazete’de yayımlanmak üzere, Cumhurbaşkanı yazılı olarak bildirilecekti (Necatigil, 1988:214-215). Yapılan başvuru üzerine Yüksek Mahkeme, başvuruya konu olan yasa, karar veya işlemin, karar verinceye kadar, yürürlüğünün durdurulmasını emredebilecek, böyle bir emir, derhal Resmi Gazete’de yayımlanarak kamuoyuna duyurulacaktı.

Bunun dışında Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı, bir yasaı veya herhangi bir yasanın herhangi bir kuralını veya Federal Meclisin herhangi bir kararını yayımlamadan önce, bu federal anayasanın herhangi bir kuralına aykırı veya ona uygun olup olmadığı konusunda görüşünü bildirmek üzere Yüksek Mahkeme'ye sunabilecekti.

Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi kendisine sunulan her konuyu inceler ve Cumhurbaşkanı, Yardımcısı ve Federal Meclis adına ileri sürülen iddiaları dinledikten sonra, konu hakkındaki görüşünü belli bir süre içinde karara bağlayarak, bunu Cumhurbaşkanı yazılı olarak bildirecek bir prosedür uygulanmalıydı.

Buna ilâveten Yüksek Mahkeme, Yargıtay olarak, istinaf işlemleri de dahil olmak üzere, herhangi bir mahkeme işlemindeki bir taraf, bu işlemin herhangi bir safhasında bu işlemdeki uyumsuzluk konularından herhangi birinin karara bağlanmasında etkisi olabilen herhangi bir yasanın veya kararın veya söz konusu yasa veya kararların herhangi bir kuralının federal anayasaya aykırılığını ileri sürebilir ve bunun üzerine, mahkeme bu konuyu, Yüksek Mahkeme'ye sunar ve bu konu hakkında Yüksek Mahkeme'ce bir karar verilinceye kadar söz konusu işlemi durdurabilmelidir. Ancak Yüksek Mahkeme'ce herhangi bir yasanın veya kararın veya söz konusu yasa veya kararın herhangi bir kuralının federal anayasaya aykırılığı konusunda aynı veya benzeri bir konuda daha önce karar verilmişse, mahkeme konunun Yüksek Mahkeme'ye iletilmesinin reddine karar verebilecekti.

Yüksek Mahkeme, kendi kararına sunulan bir konuyu, tarafları dinledikten, inceledikten ve kararını verdikten sonra alınan karar konuyu sunan mahkemeye derhal bildirmelidir. Ancak alınan karar, yasanın veya kararın veya söz konusu yasa veya kararın herhangi belli bir kuralının federal anayasaya aykırı (Necatigil, 1988:216) olduğu yolunda ise söz konusu yasa veya karar veya söz konusu yasa veya kararın herhangi belli bir kuralı, Yüksek Mahkeme'ce aksine karar verilmedikçe yalnız söz konusu mahkeme işlemine uygulanmayacaktı.

Bunun dışında Yüksek Mahkeme, Yüksek İdare Mahkemesi (479) olarak idare hukuku ile ilgili meselelerde kesin karar verme yetkisine sahip olmalıdır. Yasa ile belirlenen konularda belirli sayıda yargıçtan oluşan Yüksek İdare Mahkemesi ilk ve son mahkeme olarak görev yapacaktı. Sair konularda Yüksek İdare Mahkemesi tek yargıçtan oluşacak ve tek yargıçtan oluşan Yüksek İdare Mahkemesi'nin kararlarından üç yargıçtan oluşan Yüksek İdare Mahkemesine istinaf edilebilecekti.

Bu yönü ile Yüksek Mahkeme, icraî veya idarî bir yetki kullanan herhangi bir organ, makam veya kişinin bir kararının, işleminin veya ihmalinin, Federal Anayasa'nın veya herhangi bir yasanın veya bunlara uygun olarak çıkarılan mevzuatın kurallarına aykırı olduğu veya bunların söz konusu organ veya makam veya kişiye verilen yetkiyi aşmak veya kötüye kullanmak suretiyle yapıldığı şikâyeti ile kendisine yapılan başvuru hakkında, kesin karar vermek münhasır yargı yetkisine sahip olmalıydı (Refiker, 1994:54). Böyle bir başvuru, sahip

olduğu meşru bir menfaati, bu gibi karar veya işlem veya ihmal yüzünden olumsuz yönde ve doğrudan doğruya etkilenen kişi tarafından yapılabilecekti. Aslından bununla ilgili olarak Yüksek Mahkeme, kararında söz konusu karar veya işlem veya ihmali, tamamen veya kısmen onaylayabilecek veya karar veya işlemin, tamamen veya kısmen, hükümsüz ve etkisiz olduğuna ve herhangi bir sonuç doğurmayacağına karar verebilecek veya ihmalin, tamamen veya kısmen yapılmaması gerektiğine ve yapılması ihmal olunan eylem veya işlemin yapılması gerektiğine karar verebilecekti.

Ayrıca bu mahkemece verilen herhangi bir karar, federal devlet içerisindeki bütün mahkemeleri ve bütün organları veya makamları bağladığına hiç kuşku yoktur (Refiker, 1994:55). Çünkü Yüksek Mahkeme, federal anayasanın herhangi bir kuralını yorumlamakla ilgili münhasır yetkiye doğrudan sahipti (480). Bunu yaparken Anayasa ile ilgili komite raporları ile Meclis tutanaklarından da yararlanabilirdi.

Bütün bunlardan sonra denebilir ki, Yüksek Mahkeme'nin vereceği kararlar kesindi ve bu kararlar, gerekçesi yazılmadan açıklanamazdı. Ayrıca Yüksek Mahkeme'ce, federal anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen yasa, kararname, tüzük, Federe Meclisi İçtüzüğü, federe meclis kararı, yönetmelik veya bunların herhangi bir kuralı, gerekçeli kararın Resmi Gazete'de (Refiker, 1994:53, 191) yayınlandığı tarihten itibaren yürürlükten kalkacağı bir gerçektir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Yüksek Mahkeme diğer birçok ülkede olan Anayasa Mahkemesi; Yüce Divan, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi gibi yargı organlarının yerine geçerken (Göğür, 1971:156; Refiker, 1994:51), onların yüklediği görevlerin hepsini yüklenecekti. Bu yüzden Yüksek Mahkeme, öngörülen fonksiyonları yerine getirirken, organik bir ayırma tâbi tutulmamalı, yargı görevinin yerine getirilmesinde yargıçların fonksiyonel olarak görevlendirilmesi esas alınmalıdır.

Aslında fonksiyonel ayırma tâbi tutulan Yüksek Mahkeme'nin, belirlenen alanlarda ihtisaslaşmaya gidebilmesi de mümkün olabilirdi. Yüksek Mahkeme, Yargıtay veya Yüksek İdare Mahkemesi'nde görev yapacak olan yargıçları, her adli yılın başında belirlerken, yargının gerekleri ve ihtisaslaşmanın şart olduğu konularda aynı yargıçlar (481) tekrar görevlendirilebilmelidirler.

Bununla ilgili olarak bir tanım yapmak gerekirse, birden çok hakimin görev yaptığı mahkemelere, çok hakimli mahkemeler de denirdi. Bu mahkemelerde, mahkemenin üyesi konumunda bulunan hakimlerin bütününden oluşan genel bir kurul tarafından davalara bakardı. Yargılama, kurul tarafından ve yine hüküm mahkeme kurulunca verilirdi. Belli bir veya birkaç hakim yargılamada veya hükmün verilmesinde hazır bulunmazsa, mahkeme kurulu, teşekkül etmediği için mahkeme faaliyet gösteremezdi. Böyle bir durumda ise verilecek karar, yok hükmündeydi. Buna Yargıtay, Danıştay, Yüce Divan ve Anayasa Mahkemelerinde alınan kararlar örnek gösterilebilirdi. Dolayısıyla Kıbrıs'taki yargı

organlarında “çok hakimli sistem” kurulması tercih edilmişti. Aslında bu tercihin sebebi, güvenli adaletin gerçekleştirilmesine olan ihtiyacı. Zaten federal Kıbrıs’taki yargıçlardan, federal anayasaya, yasaya ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm vermeleri beklenmekteydi.

Bunun dışında hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında, mahkemelere ve yargıçlara emir ve talimat veremeyecek, genelge gönderemeyecek, hatta tavsiye ve telkinde dahi bulunamayacaktı. Özellikle görülmekte olan bir dava hakkında, Federal Meclis’te yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamayacak, görüşme yapılamayacak veya herhangi bir demeçte bulunulamayacaktı (Refiker, 1994:47). Bununla birlikte yasama ve yürütme organları ile federal devletin yönetim makamları, mahkeme kararlarına kayıtsız olarak uymak zorunda olacaklardır. Ayrıca bu organ ve makamlar, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremeyecek ve bunların yerine getirilmesini geciktiremeyecekti. Aksi takdirde Yüksek Mahkeme veya herhangi bir mahkeme, bir karar veya emrine uymayan herhangi bir kişiyi, söz konusu karar veya emre uyuncaya kadar ve belli bir süre için hapsedme yetkisine sahip olabilecekti (Refiker, 1994:49-50).

Bunun dışında esas olarak üzerinde durulması gereken husus, federal Kıbrıs’ta yargıçlara verilecek güvencelerdi. Yani yargıçlar, görevlerinden hiçbir şekilde uzaklaştırılmayacağı, kendileri istemedikçe, federal anayasada gösterilen yaştan önce emekliye çıkarılmayacağı, bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması yolu ile de olsa, kazanılmış haklarından yoksun bırakılmayacağı garanti altına alınmalıdır (Necatigil, 1988:211). Ancak meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlarla, görevlerini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılan yargıçlar, meslekleri ile bağdaşmayan işler yapanlar ve meslekte kalmaları caiz olmadığına karar verilenler hakkında, yasa ile konan istisnalar her zaman için saklı tutulmalıdır.

Bununla birlikte yargıçlar aleyhinde, yargısal görevleri sırasında ve yargısal işlemleri ile ilgili olarak söyledikleri söz ve eylemlerden dolayı kovuşturmaya tâbi tutulmamalıdır. Bu yönü ile yargıçlar, federal devletin dokunulmazlık ve muafiyetlerinden (482) azami ölçüde istifade edebilmelidirler.

Ayrıca yargıçların nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin veya görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleri ile ilgili suçlardan dolayı soruşturma yapılmasına ve yargılanmasına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik hâlleri ve diğer özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı ilkesine göre “yasa” (Necatigil, 1988:212) ile düzenlenmelidir.

Bütün bunlara rağmen Kıbrıslı Türklerin yargı organları ile ilgili istediği önemli bir husus daha vardı. Özellikle federal yasama organından geçen yasalar, federal anayasaya aykırılık veya halklardan biri aleyhine “ayırımcılık” (Cerrahoğlu, 1998:211) yaptığı iddiasıyla,

karar için Yüksek Mahkeme'ye 'havale' (483) edilebilmesini istemekteydiler. Ayrıca federal yasama organının, federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarına tecavüzü durumunda, Yüksek Mahkeme'ye başvurulması "garanti" (484) altına alınmasını da şart koşuyorlardı. Bundan hareketle Bakanlar Kurulu kararları (Cerrahoğlu, 1998:189) da Yüksek Mahkeme'ye havale edilebilir ve mahkeme kararının anayasaya aykırı olup olmadığı ve toplumlardan biri veya diğeri aleyhinde ayırıcı olup olmadığına da karar verilebilecekti.

Rum tarafı ise bu konuyla ilgili olarak farklı seçeneklerle ortaya çıkmıştı. Buna göre birinci seçenek, federal devlete ve eyaletlere ait olan yetki ve fonksiyonların detaylı tanımlamaları yapılarak, bunlarla ilgili olarak iki adet "yetki ve fonksiyonlar listesi" (485) hazırlanmalıydı. Bundan hareketle eğer bir hususun yetki sahasına girip girmediği konusunda bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa, Federal Yüksek Mahkeme, anayasanın emrettiği şekilde sorunu yorumlama kaidesine başvurarak, anlaşmazlık konusu görevlerin ve yetkilerin, bir liste hâlinde belirlenmiş hükûmete ait olduğuna karar verebilirdi.

İkinci bir seçenek ise federal ve eyalet hükûmetlerine yetki verilirken bunların birbirine uygun olmasına dikkat edilecekti. Bu durumda görev ve yetkiler, üç liste hâlinde belirlenecekti. Bunlar "federal liste", "eyalet listesi" ve "mutabık listeydi" (486). Fakat hepsinden önemlisi Kıbrıslı Rumların, tüm anayasa ve federal davalarda karar verirken, Federal Yüksek Mahkeme'nin, iki toplumluluk esasına göre "eşit sayıda" (Cerrahoğlu, 1998:226) Türk ve Rum'dan oluşmasını istemiyorlardı.

Bunun dışında federal yargı organı olarak Yüksek Mahkeme'nin oldukça önemli bir diğer görevi ise uluslararası anlaşmaların federal yasalara uygunluğunu kontrol edip denetlenmesiydi (487). Çünkü uluslararası hukuk kurallarının yorumlanması, özel önem taşıyan bir konuydu. İç hukukta yorum yasama, yürütme ve yargı organları tarafından yapılırdı (Gönlübol, 1993:429). Fakat uluslararası anlaşmaların çoğunluğu, açık olmaktan uzak ve yoruma gereksinime gösteren belgelerdi. Gerçekten, anlaşmaların hemen hepsi, uzun ve yorucu görüşmeler ve karşılıklı ödünler sonucunda uzlaşma ve oylamalarla kaleme alındıklarından, devletlerin çoğunluğunun onayını alabilmek için, çoğu kez zorunlu olarak ya "açık olmayan" ya da "çok anlama gelebilecek" (Gönlübol, 1993:429) biçimde kaleme alınmaktaydılar. Zaten uluslararası anlaşmalar, dünya görüşleri çok farklı devletlerin çıkarlarını bağdaştıran belgeler olduklarından, çeşitli yorumlara imkân vermekteydiler. Hatta bazen iç hukuk metinleri, özellikle anayasalar her zaman anlaşılması kolay ve açık belgeler değillerdi. Bu yüzden çoğu kez, bu belgeleri hukuken yorumlama yetkisine sahip, özel kurumlar veya organlar bulunmaktaydı. Bunlar arasında Anayasa Mahkemeleri, yüksek mahkemeler veya yasama organları (Gönlübol, 1993:429) sayılabilirdi. Bu durumda Kıbrıs'taki Yüksek Mahkeme, federal Kıbrıs'ın imzaladığı uluslararası anlaşmaları yorumla yetkisini üzerinde bulunduracak tek kuruluş olarak kayda geçmesi şarttır.

Bunu dışında federal yargı müessesesi arasında “Başsavcılık ve Başsavcı Yardımcılığı” (488) görevleri de vardı. Bu görevler ilk defa olarak 1960 Anayasasında da tesis edildiği için bazı yetki ve görevlerle, yeni federal devletin yargı sisteminde de yer alması mümkündür. Her şeyden önce yeni kurulacak federe devletteki “Başsavcılık” makamı, bağımsız makamlar arasında yer alan bir konumda olması gerekli bir husustur.

Federal devletin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, bir Yüksek Mahkeme hakimi tayin edilebilmek için gerekli vasıflara haiz iki şahsı, biri Cumhuriyet Başsavcısı diğeri Cumhuriyet Başsavcı Yardımcısı olarak “müştereken” (489) tayin edebilirlerdi. Ancak, hiçbir şekilde Başsavcı ve Başsavcı Yardımcısı aynı topluma mensup olamayacaklardır.

Aslında bağımsız bir kurum olan, hiçbir Bakanlığa tâbi bulunmayan ve sadece Federal Cumhuriyet’e ait Hukuk Dairesinin Başkanı Federal Başsavcısı ve Başkan Yardımcısı, Federal Başsavcı Yardımcısı olabilecektir. Ayrıca Federal Başsavcısı ve Başsavcı Yardımcısı, herhangi bir mahkemede dinlenme hakkına ve bu mahkeme önüne çıkan diğer şahısları ilk sorgulayan kişi olma hakkına sahip olmalıdırlar.

Aynı zamanda Federal Başsavcı ve Başsavcı Yardımcısı, federal cumhuriyet adliyesinin daimi üyesi olmakla birlikte, başkanı hariç olmak üzere Yüksek Mahkeme hakimlerinin tâbi olduğu aynı şart ve kayıtlar ile görevlerini görebilmeliler ve görevlerine, ancak bir Yüksek Mahkeme hakimine uygulanan aynı sebeplerle veya tarzda son verilebilmelidir.

Federal Başsavcının veya Yardımcısının kendi toplumuna mensup şahısları ilgilendiren bütün konularda, Federal Başsavcı tarafından bir karar alınmadan önce, yetkililer, ilgili topluma mensup olanlarla gerekli istişareyi yapacak mekanizmalar kurulmalıdır. Ancak, yalnız bir toplumun hakimlerinden müteşekkil ceza mahkemelerindeki takibatın kesin idare ve mesuliyeti, bu topluma mensup olan, Federal Başsavcı veya Yardımcısına ait olacaktı.

Bununla birlikte Federal Başsavcı ve Yardımcısı, Federal Devletin Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının, aynı zamanda Bakanlar Kurulu’nun ve Bakanların doğal “Hukuk Müşaviridirler” (Deliceirmak, 1999:175). Kendilerine federal anayasa veya kanun tarafından verilen veya emrolunan diğer bütün yetkileri kullanarak, diğer bütün iş ve görevleri yerine getirmelidirler. Buna ilâveten Federal Başsavcısı, amme menfaatine olmak üzere istediği şekilde kullanacağı, federal devlet içinde herhangi bir şahısa karşı işlenmiş bir suç hakkında dava açmak ve iddiada bulunmak, davayı devir almak, devam ettirmek veya ettirmemek yetkisine sahip olacaktır. Bu yetki, bizzat kendisince veya talimatı altında ve ona uygun olarak hareket eden kendisine tâbi memurlar tarafından da kullanılabilecekti. Zaten Federal Başsavcı, federal devletin taraf olduğu hukuk ve anayasa davalarında federal devleti veya organlarını da “temsil etme yetkisine” (Refiker, 1994:58) doğrudan sahip tek makamı.

Federal Başsavcı Yardımcısı ise normal olarak Başsavcının makamına ait bütün yetkilere sahip olacaktır. Federal Başsavcısının talimatına göre federal anayasa hükümleri gereğince veya kanunla Başsavcıya verilen bütün yetkileri kullanarak, bununla ilgili bütün iş ve görevleri yerine getirebilirdi. Buna ilâveten Federal Başsavcı Yardımcısı, Federal Başsavcısının gaybubeti veya görevlerini geçici olarak göremediği hâllerde kendisine vekâlet de edebilecekti.

Aslında yargı sisteminin önemli bir parçası olan “Başsavcı” müessesesinin, yukarıdaki gibi özelliklerini ifade ettikten sonra Yüksek Mahkeme’nin bünyesinde bulundurması gereken hususiyetlere özellikle bakmak gerekecektir. Çünkü bu konuyla ilgili olarak Gali Fikirler Dizisi’nde herhangi bir ifadeye rastlamak mümkün değildir.

Yüksek Mahkeme, yukarıda değinilen diğer görevlerinin yanı sıra, federe devletler arasındaki veya federe devletlerden biri veya her ikisi ile federal devlet arasındaki anlaşmazlıkları çözümlerken, federal devletin kurumları arasındaki anlaşmazlıkları, bu anlaşmazlıkların çözümü federal devletin makul işleyişi için vazgeçilmez olduğu durumlarda, geçici olarak çözüme kavuşturması gerekecekti.

Bu iş için Geçici Yüksek Mahkeme, kalıcı anlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakip görevine derhal başlamalıydı. Aslında Yüksek Mahkeme’nin görevleri arasında, federal anayasayı gözetmek ve federal devlet ile federe devletlerin organlarının anayasaya saygılı olmasını sağlamak da vardı. Ayrıca Yüksek Mahkeme, federal anayasa altında federal devlet veya federe devletlerin herhangi bir yasasının geçerliliği hususunda veya “Anayasal Nitelikli Yasaların” önceliği nedeniyle ortaya çıkabilecek hususlara ilişkin karar verme yetkisine sahipken, federe devlet mahkemelerinin veya federal devlet veya federe devlet yetkililerinin talepleri üzerine Yüksek Mahkeme bağlayıcı mütalaa verebilecek konumda olmalıydı.

Aynı zamanda Yüksek Mahkeme, Kuruluş Anlaşması, Federal Anayasa, federal devletin yasaları, hatta federal devletin idarî kararları da dahil veya Kıbrıs’ı bağlayıcı anlaşmaların yorumlanmasından doğacak ihtilaflara bakan Temyiz Mahkemesi (490) hüviyetine de sahip olmalıdır. Böylece Yüksek Mahkeme, federal devlet yasalarının ihlâlinden doğan suçlarla ilgili olarak federal devletin yasal mevzuatında öngörüldüğü takdirde öncelikli cezaî yargılama yetkisine sahip olduğu da kayda geçmelidir.

Unutulmaması gerekir ki, federal devlet kurumlarının birisinde, federal devletin karar almasına veya söz konusu kurumların işlevini gerektiği gibi yerine getirmelerine engel teşkil edecek bir çıkmaz veya Avrupa Birliği üyesi olarak Kıbrıs’ın yükümlülüklerini yerine getirememesine neden olacak durumlarda, Bakanlar Kurulu, yasama organlarından herhangi birisinin Başkanı veya Başkan Yardımcısı veya Federal Başsavcı veya Başsavcı Yardımcısı’nın başvurusu üzerine, ilgili kurum konuya ilişkin bir karar alıncaya kadar Yüksek Mahkeme bir “ara karar” (491) verecek nitelikte teşkilâtlanmalıdır. Fakat Yüksek Mahkeme, kararı alırken itidal ile davranmaya özenle dikkat edilmelidir. Aynı zamanda Yüksek

Mahkeme, kendi çalışmalarını düzenlerken, Yüksek Mahkeme'nin bazı davaların heyetler oluşturularak ele alınmasına karar vermesi durumunda, söz konusu heyetler her zaman her iki federe devletten eşit sayıda yargıçtan oluşmasını sağlamalıdır.

Bunun dışında Yüksek Mahkeme, kararların oybirliği ile alınması için çaba sarf etmeli ve ortak kararlar almaya dikkat etmelidirler. Kaldı ki Yüksek Mahkeme'nin tüm kararları, basit çoğunlukla da alması mümkündür.

Geçici Yüksek Mahkeme yargıçları, Kuruluş Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile hemen görevlerine başlarken, bu görevde sürekli Yüksek Mahkeme yargıçları atanana kadar federal anayasa tarafından Yüksek Mahkeme'ye tanınan yetkileri aynen kullanmalıdırlar.

Bunun dışında bir federe devlet, kendi iç vatandaşlık statüsünü taşımayan bir şahsın o federe devlete girişini ve ikâmetini yasaklamak üzere emir vermesi için Kıbrıs Yüksek Mahkeme'sine müracaat edebilirken, söz konusu şahsın o federe devlette şiddet eylemlerine katılmış olması veya katılması veya şiddet kışkırtıcılığı yapmış olması veya yapması ve o federe devletteki varlığının kamu güvenliği veya kamu düzeni açısından tehlikeli olması durumunda, Yüksek Mahkeme "yasaklama emri" (492) verebilirdi. Aynı zamanda muhaceret, iltica, sınır dışı etme veya suçluların iadesi ile ilgili alınan kararlara ait itiraz (493), sadece Yüksek Mahkeme'nin yargısal denetimine tâbi olmalıdır.

Ayrıca yasama organı, malî yıl başlamadan önce bütçeyi onaylayamazsa, Yüksek Mahkeme yetki uyuşmazlıkları çözme yetkisini kullanırken, aksine karar almazsa, bir önceki yılın bütçesi, enflasyon oranından % 1 eksik olan enflasyon (494) oranına göre ayarlamalı ve bir sonraki malî yıl için bu aynen bütçe uygulanmalıdır.

3.1.3.3. Federe (Alt) Yargı Organları, Görev ve Yetkileri:

Aslında Kıbrıs'ta devletin şekli giriftleştikçe, devletin kontrol gücü de zayıflamaktaydı. Bu, şeklen mükemmel ama içi boş yapı, siyasetin yönetim alanını sınırlama çabalarının da en büyük engelleyicisi olabilirdi. Buna rağmen Kıbrıslı Rumların istediği, aşırı merkezîyetçi devlet yapısıyla hükûmet yoluna devam etmekteydi. Kıbrıslı Türklere göre ise bu yapıdan kurtulmanın yolu, yeniden yapılanmayı süratle hayata geçirmektir. Bu amaçla Türkler, merkezî idarenin aslî görevlerine çekilmesini öngörmekteydi. Yerel nitelikli hizmet alanlarında, yetki ve sorumluluğun yerel yönetimlere devri ile devlet kurumunun bu anlayışa göre yeniden şekillendirilmesini planlanmaktaydılar. Bundan hareketle merkezî idarenin, nihaî hedef olarak adalet, güvenlik, savunma ve dış politika hizmetlerini yürüten, diğer alanlarda ilke ve standartları koyarak denetleyen bir yapı hâline dönüştürülmesi zorunluydu.

Hâl böyle olunca Denктаş, federasyonun üyeleri olarak iki halk ile onların federe devletleri, federal anayasa altında kendi bölgelerinde egemen olmalarını, federal devletin egemenliği kadar birbirlerinin egemenliğine de saygı göstermelerini ve federasyonun bu şekilde tanımlanmasını teklif etti (SİSAV, 1990:48-51; Cerrahoğlu, 1998:245). Böylece adalet

mevhumu, kendi bölgesi içinde ve her federe devletin kendi yetkisi ve sorumluluğu altında olması gündeme gelmişti.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, yeni bir öneri getirerek, her iki federe devlet kendi içinde ve kendine mahsus bir adalet sisteminin kurulmasını önermişti (Cerrahoğlu, 1998:226). Aslında Kıbrıslı Rumların bu önerisi, Denktaş'ın önerisinden pek farklı değildi. Böylece her federe devlet, bağımsız bir yargı sistemine sahip bulunacak ve federal yargının yetkisine girmeyen alanlarda tam yetkili olabilecekti.

Tarafların bu konuda uzlaşması üzerine federe yargı sistemiyle ilgili unsurlar, Cuellar'ın 26 Şubat 1990 tarihli belgesinde de yer aldığı görülür. Aynı durum, 1992 Gali plânında da kendisini bulur. Buna göre her bir federe devlet, federal anayasa ile yargı sistemine atfedilmeyen konuların hâlli için kendi yargı sistemini oluşturabileceğine (495) dair düşünce kayda geçmiş olur. Bundan dolayı federal adaletin kapsamına girmeyen konular için her federe devlet, kendisine bağlı adlî bir mekanizma kurarken (md. 43 ile 46) (SİSAV, 1993:5), aslında federal yargı sisteminin, federe devletlerin yargı organları ile birlikte var olduğunu görülür (496).

Gerçek şu ki toplumların kendilerine mahsus mahkemelerinin olmasıyla ilgili konu, ilk defa 1960 anayasasında vücut bulmuştu. Hatta bunlara "Alt Mahkemeler" adı da verilmişti. Ancak kuruluş gerekçeleri ve özellikleri, pek tabii ki Gali Fikirler Dizisinkinden oldukça farklıydı. 1960 anayasasına göre Alt Mahkemelerin oluşumu, anlaşmazlığa taraf olanların üye oldukları topluma göre yapılmaktaydı. Yani aynı toplum mensupları arasındaki anlaşmazlıklarda, yargıçlar münhasıran o toplumun yargıçlarından oluşması kararlaştırılmıştı (KCA md. 159).

Bir başka deyişle davacısı ve davalısının aynı topluma mensup olduğu bir hukuk davasına, yalnız bu topluma mensup hakim veya hakimlerden mürekkep bir hukuk mahkemesi bakabilirdi. Suçlusu ile zarar gören şahsı aynı topluma mensup olan veya zarar gören şahsı bulunmayan bir ceza davasına, aynı topluma mensup hakim veya hakimlerden mürekkep bir ceza mahkemesi bakabilirdi. Ancak davacısı ve davalısı ayrı toplumlara mensup olan bir hukuk davasına, Yüksek Mahkemece tayin edilen her iki topluma mensup hakimlerden mürekkep bir mahkeme bakarken, suçlusu ve zarar gören şahsı ayrı toplumlara mensup olan bir ceza davasına, Yüksek Mahkemece tayin edilen her iki topluma mensup hakimlerden mürekkep bir mahkeme davayı görebilirdi. Bunun dışında ölüm hakkında tahkikat, ölen şahıs Rum toplumuna mensup olduğu takdirde bir Rum hakim ve ölen şahıs Türk toplumuna mensup olduğu takdirde bir Türk hakim tarafından yapılardı (Deliceirmak, 1999:239; Gazioğlu, 2000:87). Ayrı toplumlara mensup birden fazla ölü bulunduğu hâllerde ölüm tahkikatı, Yüksek Mahkeme'nin göstereceği hakim tarafından yapılardı.

Ancak bir hukuk veya ceza mahkemesinin herhangi bir hüküm veya emri, mahkeme Rum hakim veya Rum hakimlerden mürekkep ise bu mahkemenin Rum memurları

tarafından, mahkeme Türk hakim veya Türk hakimlerden mürekkep ise mahkemenin Türk memurları tarafından ve diğer hâllerde davayı gören mahkemenin göstereceği memurlar tarafından icra veya infaz edilebilirdi (Gazioğlu, 2000:87; Deliceirmek, 1999:238-239).

Ancak dikkat çeken bir husus daha var ki, 1960 Anayasanın hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, ilgili Toplum Meclisi tarafından yapılan bir toplum kanunu, bu Anayasa hükümleri ile Toplum Meclislerinin yetkisine ayrılmış olan ahvâli şahsiye ve dinî konular ile ilgili hukuk davalarına bakacak mahkemelerin kuruluş, oluşum ve yetkilerine ait hükümleri belirleme yetkisine haizdi (Deliceirmek, 1999:240). Bir başka deyişle böyle bir kanunla, bu gibi mahkemelerin kararlarının istinafı, bu istinaflara ait davalara bakacak ve onları karara bağlayacak mahkemelerin oluşumu ve bu istinaf mahkemelerinin yetki ve vazifeleri hakkında hükümler koyabilir ve yukarıda gösterilen şekilde oluşan bir mahkeme, yetkisini kullanırken ilgili Toplum Meclisi tarafından yapılan kanunları tatbik edebilirdi. Yani Rum ve Türk toplumlarındaki suçlarda, mahkemelerin oluşumu ve uygulanacak kanun, o toplum meclislerince belirlenmesi kararlaştırılmıştı (KCA md. 160). Aynı zamanda bu mahkemeler, ahvâli şahsiye ve dinî konularla ilgili olanların dışında diğer ilgili toplum kanunlarını da tatbik etme yetkisine sahiptiler (Deliceirmek, 1999:241). Fakat 1960 Anayasasının öngördüğü iki toplumlu düzen, 1963 Aralıkta Türk toplumuna yapılan saldırı ve bu toplumun Cumhuriyet hükûmetinden dışlanması ile son bulmuştu. Bu tarihten sonra Kıbrıs'ta iki toplumun birbirlerinden ayrılmasıyla birlikte toplumların yargı sistemleri ciddi bir şekilde farklılaştı. Özellikle bu farklılık KKTC Anayasası'nda belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştı. Çünkü KKTC Anayasa ve yasalar gereğince, Yüksek Mahkeme tarafından kullanılan yargı yetkisi dışındaki yetki, alt mahkemeler ve ihtisas mahkemeleri tarafından kullanılmaktaydı (Necatigil, 1988:202; Refiker, 1994:56). Böylece yargı yetkisi kullanan alt mahkemeler ile ihtisas mahkemelerinin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri yasa ile düzenlenir bir boyuta gelmişti.

Buna göre Yüksek Mahkeme tarafından kullanılan yargı yetkisi dışındaki organlar Ağır Ceza Mahkemeleri, Kaza Mahkemeleri ve Aile Mahkemeleri şeklinde tasnif edilmişti. Ağır Ceza Mahkemeleri bir kaza mahkemesi başkanı ile iki yargıçtan oluşurken, Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne ilçe merkezlerinde, yılda üçer oturum yapmaktaydılar (Necatigil, 1988:9). Bununla birlikte Ağır Ceza mahkemelerinin sınırsız cezaî yetkisi de vardı.

Bunun dışında Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne ilçe merkezlerinde hukukî ve cezaî kaza yetkisine sahip Kaza Mahkemeleri (497) kurulmuştu. Buna ilâveten 1976 Mahkemeler Yasasının 32. maddesi gereğince, kişi ve aile hukuku (ahvâli şahsiye) ve dinî konular ile ilgili davalara bakmak üzere tek yargıçlı Aile Mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler, boşanma davalarına, vasi tayini, evlât edinme ve meşru kılma istidalarına da bakmaktaydılar (Necatigil, 1988:11).

Dolayısıyla yeni kurulacak federe devletteki Alt Mahkemeler, bu ruh ve fonksiyonel özelliklerini korumak durumundadırlar. Zaten bu konuda taraflar arasında herhangi bir görüş ayrılığı olmadığı gibi neredeyse aynı görüşleri paylaştıkları da söylenebilir.

Federe devletlerin kendi iç hukuk kaidelerinin uygulanıp uygulanmadığının kontrol edilmesi veya anlaşmazlıkların barış yoluyla çözülmesi için kurulması amaçlanan Alt Mahkemeler, aşağıda belirtilen hususiyetlere (498) azamî şekilde dikkat etmesi gerekecektir. Buna göre:

1. Yakalanan veya tutuklanan herkes, yakalanmasını veya tutuklanmasını gerektiren nedenler, yakalanması veya tutuklanması sırasında anladığı dilde bildirilmeli ve kendisinin veya yakınlarının seçtiği bir hukukçunun hizmetinden ivedilikle yararlandırılmalıdır.

2. Yargıç, yakalanan kişinin anladığı dilde yakalanma nedenlerini soruşturmalı ve en kısa sürede ve yargıç önüne çıkma tarihinden başlayarak üç günü geçmeyen bir süre içinde yakalanana veya tutuklanana, ya salıvermeli veya yakalanma nedeni suç hakkındaki soruşturma tamamlanmadığı takdirde, yakalanmanın devamına karar vermelidir.

3. Yakalanması veya tutukluluğu nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, tutukluluğunun yasaya uygunluğu hakkında bir mahkemece süratle karar verilmesi için yasal yollara başvurma hakkına sahip olmalıdır. Tutukluluğu, yasaya aykırı görüldüğü takdirde, serbest bırakılması mahkemece emredilmelidir.

4. Bu kurallara aykırı olarak yakalanmanın veya tutuklanmasının mağduru herkes, dava açmak suretiyle tazminat alma hakkına sahip olmalıdır.

5. Hiç kimse, mahkemeye başvurma hakkından yoksun bırakılmamalıdır.

6. Herkes, yurttaş hak ve yükümlülüklerinin veya kendisine karşı yapılan bir suçlamanın karara bağlanmasında, yasa ile kurulan bağımsız, tarafsız ve yetkili bir mahkeme tarafından, makul bir süre içinde adil ve açık bir surette davanın dinlenmesi hakkına sahip olmalıdır.

7. Millî güvenlik, anayasal düzen, kamu düzeni, kamu güvenliği veya genel ahlâk yararına olduğu veya küçüklerin çıkarları veya tarafların özel hayatlarının korunması için gerekli olduğu ve yayının, adaletin sağlanması için mahkemece zararlı görüldüğü özel durumlarda, mahkeme duruşmanın kısmen veya tamamen kapalı yapılmasına karar verebilmelidir.

8. Herkesin, mahkeme önüne çıkartılmasının nedeni hakkında kendisine bilgi verilmesini, davasını mahkemeye sunmasını ve bunu hazırlamak için gerekli zamanı isteme hakkına sahip olmalıdır.

9. Delillerini göstermek veya göstertmek veya tanıkların yasaya uygun olarak doğrudan doğruya sorguya çekilmesini isteme, kendisinin veya yakınlarının seçtiği bir hukukçu tutmak ve adaletin sağlanması için gerekli görülüyorsa, yasanın gösterdiği şekilde kendisine parasız bir hukukçu atamak, mahkemede kullanılan dili anlayamadığı veya

konuşamadığı takdirde, bir tercümanın yardımından parasız yararlanma hakkına sahip olmalıdır.

10. Kimse, işlendiği zaman yasaca suç teşkil etmeyen bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamamalı, herhangi bir suç için, işlendiği zaman yasanın bu suç için koyduğu cezadan daha ağır bir cezaya çaptırılamamalıdır.

11. Bir suçtan dolayı beraat eden veya hüküm giyen bir kişi, aynı suçtan dolayı tekrar yargılanmamalıdır. Aynı eylem veya ihmalden dolayı, bu eylem veya ihmal ile ölüme sebebiyet verilmiş olmadıkça, iki defa cezalandırılama işlemine gidilmemelidir.

12. Hiçbir yasa, suçun ağırlığı ile orantılı olmayan bir ceza koymamalıdır.

13. Bir suçtan sanık herkes, suçluluğu yasaya uygun olarak ispat edilinceye kadar suçsuz sayılması esas olmalıdır.

14. Hiç kimse mallarının toptan müsaderesi cezasına çaptırılamamalıdır.

15. Yasanın açıkça gösterdiği durumlarda, usulüne göre verilmiş mahkeme veya yargıç kararı olmadıkça, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan durumlarda da yasa ile yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranmamalı ve bunlara el konulamamalıdır.

16. Kimsenin konutuna dokunulamaması esas olmalıdır.

17. Herkesin, haberleşme özgürlüğüne sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden haberleşmenin gizliliği esastır. Yasanın gösterdiği durumlarda mahkeme veya yargıç tarafından yasaya uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamamalıdır.

Yukarıda ifade edilen bu maddelerin hemen hepsi gerek federal anayasasının, gerekse federe devletlerin kendi anayasalarında iç hukuk kaidesi olarak konmalı ve bunlar için “değiştirilemez niteliği” kazandırılmalıdır. Hâl böyle olunca da bu maddeler, “Anayasanın Temel Nitelikleri” sıfatını kazanacak ve hiçbir şekilde değiştirme, ilâve etme veya kaldırma sureti ile tadil edilemeyeceklerdir.

3. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. “Millî Devlet”, idarî bir birliğe ve merkezî bir bürokrasiye sahip olup, devlet tarafından ya da devlete bağlı olarak kurulan siyasî bir birliktir. “Millî devletin” ilk örneği şüphesiz ki, ilk kez mutlakiyetle idare edilen Fransa’da kurulmuştu. Bu daha sonraları Jakoben devrim modelleriyle yaygınlık kazanmıştı. “Millî devlet” modelinin başlangıcından itibaren dünyevî bir karakteri vardı ve öncelikle siyasî birliğe dayalıydı. Bu konsept doğrultusunda “ulus” kavramı “halk” ya da “halklar” anlamında değil, “vatandaşların toplamı” anlamında kullanılmıştır. Bu tip devletin temelinde, etnik ve nüfusun eşitliğine dayanan hukukî normlar bulunurken, uygulama sırasında bölgesel, dinî ve ırk özellikleri hesaba katılmazdı. Buna göre bu tür devletlerin esasını, siyasî yapı değil, her türlü sosyal, etnik, kültürel ve dinî ayrımın üstünde yer alan idarî makam anlamındaki devleti teşkil ederdi. Şunun da altını çizmek gerekir ki, buradaki “ulus” sözcüğü, milliyetçilerin anlayışından farklı olarak yalnızca siyasî birlik anlamını içermektedir. Bunun için bkz... Eyüpoğlu, 1999:103.
2. Millî devlet, geçmişini, bugünü ve geleceğini birlikte yaşamaya karar veren insanlardan oluşmaktadır. Bunun için bkz... Renan, 1966:139; Dodd, 1991:21.
3. 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat.
4. 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat
5. 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat
6. Bununla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... Huntington-Dominguez, 1985:211; Palombara, 1963:41.
7. Çağdaş sosyolojinin kurucularından biri olan Weber, kapitalist sanayi uygarlığının, ilk kez Batı ve Kuzey Avrupa’da, yani Protestan Avrupasında ortaya çıktığını iddia etse de Çin, Hindistan ve Filistin gibi ticaretin, para kullanımının, üretim, ulaşım, iletişim tekniklerinin, servet birikimlerinin Ortaçağ Avrupasındakilerle karşılaştırılabilecek düzeyde bir hayli gelişmiş olduğu ve başka uygarlık alanlarında ortaya çıkmamış olması problemini ele almıştı (Aruoba, 1985:123).
8. Araştırmalara fonksiyonel ve davranışçı gözlem bakma metodu için bkz... Easton, 1968:129 vd.
9. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 86.
10. Kıbrıs’ta iki bölgeli federasyona dayalı çözümü için bkz... Coufoudakis, 1992:44; Theodôros-Ntalês, 1997:13-15.
11. Kıbrıs’ta Kanada tipi federasyonun uygulama modelleri için bkz... Fisher, 1992 . 89; Kizilgiourek, 1993:81-82; Peristianis, 1998:37-39; Gagnon-Erk, 1998:211; Bahcheli-Rizopoulos, 1996-1997:39; Heraclides, 1997:91; Heraclides, 1998-1999:81.
12. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 9.
13. Liderin Demokrasi Arayışı, 20 Mayıs Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 186.
14. Liderin Demokrasi Arayışı, 20 Mayıs Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 164.
15. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Rum Lideri Glafkos Klerides’e Yazdığı 22 Eylül 1996 Tarihli Mektup, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
16. Bu can alıcı noktada, Londra’da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin Dışişleri Bakanları arasında yapılan hazırlık çalışmalarına ilişkin notlardan daha önemli bir kaynak düşünmek mümkün değildir. Bunun için Londra’da 12 Şubat 1959 tarihinde yapılan toplantının kayıtlarının 4. sayfasındaki son tamamlanmış paragrafa bakınız. Ayrıca karşılaştırmak için bkz... KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Rum Lideri Glafkos Klerides’e Yazdığı 22 Eylül 1996 Tarihli Mektup, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
17. Nihat Erim: “Kıbrıs’ta Bağımsızlık ve Ötesi”, Günaydın Gazetesi, 20 Eylül 1975, s. 8; Erim, 1975:15-42; Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 9.
18. “KKTC ve AB Üyeliği”, 24 Mart 1998, Zaman Gazetesi, s. 11.
19. Leyla Tavşanoğlu: “AB Kıbrıs Konusunda Başına İş Açtı-1”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Eylül 1998, s. 13.
20. Kıbrıs Sorunu ile İlgili Yeni Görüş Açıları, “Sorular Cevaplar”, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2001, s. 58.
21. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar’ın Güvenlik Konseyi’ne Sunduğu ve New York Zirvesi’nde Yaptığı Açılış Konuşmasını Da İçeren Raporun Tam Metni - 26 Şubat 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
22. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar’a Verdiği Belge – 1981, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
23. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Web Sitesi, Prof. Dr. Peter Pernthaler : “Kıbrıs Sorununa Federal veya Konfederal Bir Çözüm”, Innsbruck Üniversitesi/Avusturya.
24. İlter Türkmen: “Kıbrıs’ta Bitmeyen Sorunlar”, Hürriyet Gazetesi, 2 Haziran 2001, s. 7; Ferai Tınç: “Bağımsızlık ve Eşitliği Öyle İyi Öğrendiler Ki...”, Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 2001, s. 18.
25. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
26. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 9.

27. "İşte Belge", Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 11.
28. "İşte Belge", Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 11.
29. "İşte Belge", Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 11; 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 17.
30. 'BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, 8 Kasım'da Cenevre'de Klerides Ve Denktas'a Yaptığı Sözlü Açıklamaların Tam Metni', Kıbrıs Gazetesi, 8 Kasım 2000, s. 1.
31. "BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, 8 Kasım'da Cenevre'de Klerides ve Denktas'a Yaptığı Sözlü Açıklamaların Tam Metni", Kıbrıs Gazetesi, 8 Kasım 2000, s. 1.
32. "BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, 8 Kasım'da Cenevre'de Klerides ve Denktas'a Yaptığı Sözlü Açıklamaların Tam Metni", Kıbrıs Gazetesi, 8 Kasım 2000, s. 1.
33. Politikada ortaya çıkan simge veya semboller için bkz... Easton, 1968:111.
34. Şahin Alpay: "Kıbrıs'ta Geç Olmayabilir", 26 Ocak 1999, Milliyet Gazetesi, s. 9.
35. "İşte Belge", Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 11.
36. Azerbaycan Millî İstiklâl Partiyası Meclis Üyesi Prof. Dr. Nazım Müzefferli ile 1 Temmuz 1998 tarihinde "Konservatizm ve Demokrasi Konferansı" sırasında yapılan mülakattan alınmıştır.
37. Proposal for A Lasting Solution in Cyprus by President Rauf Denktas, 31 August 1998, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Moran, 1998:206.
38. Raif Denktas: "Devlet", Yön Gazetesi, 6 Mayıs 1984, s. 1.
39. Konumuz dışında olduğu için bunlarla ilgilenilmeyecektir.
40. Eğitim, kültür, din işleri, kooperatçilik, belediyeler, spor ve sosyal faaliyetler ve örgütler, evlenme ve ayrılma gibi toplumsal meseleler, otonom durumundaki federe devlet yönetimlerine bırakılmaktadırlar. Genelde bu yönetimlerin medenî işler için mahkeme kurma ve yukarıdaki amaçlar için vergi koyma ve toplama gibi hakları da vardır. Bunun örneği için bkz... Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1978, s. 7.
41. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 6.
42. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 7.
43. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 7.
44. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 6.
45. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 6.
46. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 13.
47. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 13.
48. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 16.
49. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 16.
50. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 16.
51. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 16.
52. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 16.
53. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
54. Sami Kohen: "Çözüm Çok Uzakta", 23 Ocak 1998, Milliyet Gazetesi, s. 1.
55. Bir devletin kültür mirasını ve tarihi değerlerini koruması ile ilgili olarak bkz... Karakoyunlu, 1997:255-256.
56. Niyazi Kızılyürek: "Kimlik ve İktidar," Yeni Düzen Gazetesi, 1 Şubat 1991, s. 2.
57. Niyazi Kızılyürek: "Kimlik ve İktidar," Yeni Düzen Gazetesi, 1 Şubat 1991, s. 2.
58. Kutlu Adalı, "Kıbrıs İçin Yürüyelim" Yeni Düzen Gazetesi, 16 Nisan 1992, s. 1.
59. Kutlu Adalı, "Kıbrıs İçin Yürüyelim" Yeni Düzen Gazetesi, 16 Nisan 1992, s. 1.
60. "TKP X. Kurultay Kararları", Ortam Gazetesi, 17 Nisan 1989, s. 1.
61. "Federal Devlet", Yeni Düzen Gazetesi, 1 Şubat 1991, s. 3.
62. Ahmet An: "Federalizm Üzerine Düşünceler", Yeni Düzen Gazetesi, 2 Şubat 1990, s. 6.
63. "Özker Özgür'ün Konuşması", Yeni Düzen Gazetesi, 17 Nisan 1989, s. 1.
64. Ferdi Sabit Soyer: "Kökümüz ve Cuco'nun Raporu," Yeni Düzen Gazetesi, 2 Nisan 1992, s. 1.
65. "TKP X. Kurultay Kararları", Ortam Gazetesi, 17 Nisan 1989, s. 1.
66. "TKP X. Kurultay Kararları", Ortam Gazetesi, 17 Nisan 1989, s. 1.
67. "Şubat 1991'de yapılan AKEL'in XVII. Kongresinde Kabul Edilen Tezler", Yeni Düzen Gazetesi, 20 Mart 1991, s. 7.
68. "AKEL'in Merkez Kurul Kararları", Yeni Düzen Gazetesi, 21 Mart 1989, s. 7.
69. Stavros Angelides: "M.S. 2040 Yılına Doğru," Filelefteros Gazetesi, 19 Şubat 1990, Basın Raporu, No. 41, (Şubat 1990), s. 9-12.
70. Kıbrıs'ta 1960'lı yıllarda elit düzeyi arasında, iki toplumun ayrı kültürel kimliği yok sayılmadan ve ortak "Kıbrıslı kimliği" vurgulanan "Kıbrıslılık" lafzı ortaya çıktı. Bu akımının ilk temsilcilerinden olan Nikos Lanitis'in de vurgulamış olduğu gibi, "Enosis ve yalnız Enosis sloganı" aslında olumsuz bir politikaydı. Ona göre Kıbrıs Rumları Zürih ve Londra Antlaşmalarına sadık kalmalı ve Kıbrıslı Türklerin güvenini kazanmalıydılar. Bunun için bkz... Metallénos, 1998:87-88; Heraclides, 2002:263.

71. "AKEL XVII. Kongre Tezleri", Yeni Düzen Gazetesi, 20 Mart 1991, s. 6.
72. "AKEL Genel Sekreteri Dimitris Hristofyas'la Söyleşi", Yeni Düzen Gazetesi, 17 Nisan 1989, s. 8.
73. Bu görüşe binaen AKEL, kendini "Kıbrıslı Türk ve Rum emekçilerinin partisi" olarak tanımlamaktaydı. Bunun için bkz... Emin Çölaşan: "Kıbrıs", Milliyet Gazetesi, 4 Kasım 1980, s. 7.
74. "AKEL Meclis Grubu Sözcüsü Andreas Hristu ile Söyleşi", Haravgi, 11 Eylül 1994, s. 2.
75. Ortak Savunma Doktrini, Türkiye'nin Yunanistan'ı ve Kıbrıs Devleti'ni askerî bir saldırıyla tehdit ettiğini ileri süren ve tüm Elen dünyasını, bu saldırıya karşı korumayı öngören bir askerî işbirliği anlaşmasına dayanmaktadır. Aslında doktrinle, böyle bir saldırının güncel bir tehlike olduğunu ve bu saldırının defedilebilmesi için Kıbrıs Rum ve Yunan silahlı kuvvetlerinin stratejik işbirliğinin şart olduğunu iddia etmekteydiler.
76. "Türk Ulusunun Menfaatleri," Filelefteros, 8 Ekim 1988, Basın Raporu, No. 225, (Ekim 1988), s. 10.
77. "Andreas Panayotu'nun Çarpıcı Görüşleri", Yeni Düzen Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 6.
78. "Doğal Vatan Tüm Dünya, Siyasal Vatan KKTC," Çengel Dergisi, No. 9, (Haziran- Temmuz 1988), s. 10-12.
79. Sabahattin İsmail: "Demokratik Yapı ve Kimlik," Halkın Sesi Gazetesi, 1 Mart 1989, s. 5.
80. Cumhuriyetçi: "Doğal Bir Hak Olarak Self-Determinasyon", Çengel Dergisi, No.2, (Şubat 1991), s. 7.
81. Aslında adadaki Rum ve Türk toplumları self-determinasyon ilkesi üzerindeki görüşleri birbirlerinden çok farklıdır. Kıbrıslı Rumlar, Türkleri "halk" unvanını alacak durumda olmadığını, onların ancak "azınlık" statüsünde bir toplum olduğunu belirtmekteydiler. Ayrıca azınlık olan bir halkın da "self-determinasyon" ilkesini kullanacak kadar lüksü olmadığını ifade etmekteydiler. Bu yüzden Kıbrıslı Türklere azınlık statüsünde oldukları için "geniş otonomi" verilmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. (Bunun için bkz... Self-determination and The Turkish Cypriots Minority, Published Greek Cypriots, PIO, 1984, s. 4-5; Necatigil, 1998:221). Çünkü BM'nin uygulamasında yer aldığı biçimi ile bu ilkenin, özerk olmayan ve vesayet altındaki ülkelere, yani sömürgelere uygulanmasının hedef alındığı üzerinde bir görüş birliği bulunmaktaydı. Nitekim bu ilke, Antlaşmaya konulurken, bunun "azınlıkların ayrılması" biçiminde yorumlanmayacağı açıkça belirtilmişti. Bunun için bkz... United Nations Conference on International Organization, Document:343 1/1/16, s. 1.
Aslında azınlıkların ayrılması hakkının, bu hükümlerin kapsamı içine alınması hâlinde dünyadaki hemen hemen tüm devletlerin temellerinden sarsılacağı, dolayısıyla da devletlere dayanan uluslararası düzenin bozulacağı ve yeryüzünde bir anarşik durumun ortaya çıkacağı ileri sürülmüştü (Gönlübol, 1993:349). İşte Rumların dayandığı tezin esasları bu merkezdeydi.
82. "Milliyetçi Düşünce Derneği'nin 1 Temmuz 1988'de KKTC Cumhurbaşkanı'na Sunduğu Muhtıra Nitelikli Yazı", Birlik Gazetesi, 2 Temmuz 1988, s. 1.
83. "Nasıl Bir Federasyon İstiyoruz", Yeni Düzen Gazetesi, 12 Eylül 1991, s. 3.
84. "Anavatan'a Hediye", Birlik Gazetesi, 26 Şubat 1994, s. 5.
85. "Kıbrıslılık ve Anavatan", Birlik Gazetesi, 6 Şubat 1994, s. 1.
86. Mustafa Kortun: "Federasyon Rüzgârları", Birlik Gazetesi, 20 Ağustos 1988, s. 5.
87. Mümtaz Soysal: "Bakla", Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 2001, s. 13.
88. Yeogios Sokratus: "Elenizmin Zayıflatılması", Simerini Gazetesi, 16 Kasım 1988, TAK RBÖ, No. 225, (Kasım 1988), s. 5-6.
89. Yeogios Sokratus: "Elenizmin Zayıflatılması", Simerini Gazetesi, 16 Kasım 1988, TAK RBÖ, No. 225, (Kasım 1988), s. 5-6.
90. Rum milliyetçilerine göre Türklerin dinî ve kültürel hakları dışında hiçbir hakları olamazdı. Hele adanın mukadderatının tayininde veto hakları hiç olamazdı. Bunun için bkz... Eleftheria Gazetesi, 21-31 Ocak 1972; Denktas, 1998:306.
91. Bununla ilgili olarak bkz... TESEV Kıbrıs Politikaları Gündemi, Temmuz 2001, tesev.com.tr; Ayrıca bkz... "Klerides, 24 Ağustos 1971 tarihli mektubunda görüşlerini aynen tekrarlamakta, yani Kıbrıs Türklerini "imtiyazlı azınlık" statüsüne indirgeyecek formüllerin müdafaasını yapmaktadır. Hedef, Rum çoğunluğuna tâbi üniter bir devlet oluşturmaktır" (Denktas, 1998:213; Denktas, 1997:2).
92. "Özgür Girne Derneği'nin Bildirisi", Rumca Gazeteler, 7 Şubat 1992, TAK RBÖ, No. 3327, (Şubat 1992), s. 3-4.
93. "EDEK Genel Başkanı Vasos Lissarides'le Söyleşi", Agon Gazetesi, 28 Ağustos 1988, Basın Raporu, No. 191, (Ağustos 1988), s. 2.
94. Stelios Polemitis: "Halkın Saati," Simerini Gazetesi, 21 Nisan 1992, Basın Raporu, No. 98, (Nisan 1992), s. 8-9.
95. "Yeni Yol Derneği Tarafından Düzenlenen Pan-Kıbrıs Kongresinde Kabul Edilen Karar", Simerini Gazetesi, 27 Ekim 1992, Çev. TAK RBÖ, No. 3586, (Ekim 1992), s. 8.
96. "Yeni Yol Derneği'nin Bildirisi", Simerini Gazetesi, 15 Ocak 1992, TAK RBÖ, No. 3304, (Ocak 1992), s. 5; Cyprus Reality, International Affairs Agency, Printed by A-N Graphics, Nicosia, 1996, s. 1.

97. "EOKA-Siyasî Tutuklular Derneği Başkanı Yannis Spanos'un Açıklaması", Simerini Gazetesi, 13 Temmuz 1992, TAK, RBÖ, No. 3482, (Temmuz 1992), s. 5; Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF, İstanbul, 1992, s. 92; Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 93.
98. "Yeni Yol Derneği'nin Bildirisi", Rumca Gazeteler, 19 Temmuz 1992, TAK RHÖ, No. 3488, (Temmuz 1992), s. 4.
99. "DİSİ Öğrenci Kolu 'Protoporia' Adına Yayınlanan Bildiri", Simerini Gazetesi, 15 Ocak 1992, TAK RHÖ, No. 3304, (Ocak 1992), s. 4-5.
100. The Turkish Republic of Northern Cyprus, Published by The Department of Public Relations, Office of The Prime Minister, Nicosia, 1992, s. 14.
101. Mümtaz Soysal: "Bakla", Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 2001, s. 13.
102. Kıbrıs Türk nüfusunun tümü kuzeydedir ve eski kasaba ve köylerine dönmeyeceği kuvvetle muhtemeldir. O zaman bütünleşmiş bir Kıbrıs ulus-devletinin yararı ne olursa olsun, adadaki var olan demografik gerçeğin, iki bölgeyi federasyondan başka bir çözüm şekline imkân vermediği sonucuna varılabilirdi. Bunun için bkz.... Stavrinides, 1986:96; Hüseyin Alkan: "Kıbrıs'a Karadağ Modeli", Hürriyet Gazetesi, 27 Mart 2002, s. 14.
103. Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF, İstanbul, 1992, s. 94; Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 94; Adams-Cottrell, 1968:76.
104. Kıbrıs adası, bilinen tarihinden günümüze kadar pek çok siyasî değişikliğe uğramıştır. Adaya egemen olan güçler, doğal olarak kendi özel hukuk kurallarını da uygulamışlardır. O nedenle siyasî değişikliğe uygun olarak hukuk kuralları da sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Bunun için bkz... Turhan, 2002:145; Göksan, 2002 48.
105. Bu konu ile ilgili olarak bkz... BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi – Paris 10 Aralık 1948: The Universal Declaration of Human Rights; Sosyal, 1991:191.
106. Liderin Demokrasi Arayışı, 20 Mayıs Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 19.
107. Kıbrıs'ta dinî, dilî, kültürü, millî amaçları ve beklentileri birbirinden ayrı iki toplum, iki halk vardı. Dolayısı ile Kıbrıs'ın kaderi çoğunluk oyu ile tayin edilemezdi. Bunun için bkz... Denктаş, 1994:3.
108. Bu konu ile ilgili olarak bkz... 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat; 7 Kasım 1994 tarihinde Prof. Dr. Füsün Arsava ile yapılan mülakat.
109. 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat; 7 Kasım 1994 tarihinde Prof. Dr. Füsün Arsava ile yapılan mülakat.
110. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 10.
111. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 10.
112. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 11. Ayrıca bunu için bkz... Prélot, 1961:238.
113. Bununla ilgili olarak bkz... (Rae, 1967:239).
114. "Uzlaşmaz Kıbrıslı Türklerdir", Financial Times Gazetesi, 23 Mart 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Financial Times Gazetesi, 23 Mart 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
115. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 10.
116. "Yuannides: Toprak Sorununun Çözümlemeden Anayasa Konusu", Proyni (New York) Gazetesi, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 1; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 1.
117. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
118. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; İsmail, 1998b:193; Cerrahoğlu, 1998:185.
119. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; İsmail, 1998b:196; Cerrahoğlu, 1998:187.
120. "Rum-Yunan İkilişinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge", Kuzey Kıbrıs Gazetesi, 5 Ekim 1987, No:404, s. 7.
121. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçası Olarak Federal Anayasaya Yaklaşımı - 9 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
122. Bu öneriler için bkz... "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", s. 49; Denктаş, 1998:122.
123. Bunun için bkz... Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.

124. "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 49.
125. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990.
126. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990.
127. Kıbrıs'ta Bir Federasyon ile İlgili Anlaşmanın Uygulanması: 6 Nisan 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 5; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990.
128. Milliyet Gazetesi, 28 Şubat 1990; Yeni Düzen Gazetesi, 1 Mart 1990; Kıbrıs Postası Gazetesi, 2 Mart 1990.
129. SİSAV, 1990:58, 64; Implementation of The Agreed Solution on The Establishment of A Federation in Cyprus, Paper No:15, 6 April 1989.
130. Kıbrıs Rum Savunma Bakanı Aloneftis'in Konuşmaları, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 5 Şubat 1990, s. 1.
131. Kıbrıs Rum Savunma Bakanı Aloneftis'in Konuşmaları, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 5 Şubat 1990, s. 1.
132. Draft Outline Agreement – 26 February 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
133. Bununla ilgili olarak bkz....1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement - 26 February 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
134. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement - 26 February 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
135. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement - 26 February 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
136. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement - 26 February 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
137. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge-1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
138. Kurucu cumhuriyetler, kendi kontrolleri altında olan bölgede, eğitim, kültür, teknik, ekonomik ve mali işbirliği anlaşmaları yapma ve bu anlaşmalar çerçevesinde dış temsiliyet hakkına sahip olacaklardır. Her iki tarafın kendi anavatanlarında temsiliyet ve taraflara özgün ilişkileri hususunda özel düzenlemeler yapabileceklerdir. Ayrıca bunun için bkz... Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge-1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
139. Her iki cumhuriyet birlikte görüşerek Federal Hükûmete ilâve yetki ve işlevler verebilirler. Ayrıca bunun için bkz... Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge-1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
140. Bununla ilgili olarak bkz... Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge-1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
141. Onur Öymen'le 30 Ocak 2003 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır.
142. Onur Öymen'nin Gazi Üniversitesi'nde 30 Ocak 2003 tarihinde "Kıbrıs" konulu konferansta yaptığı konuşma metnin alınmıştır.
143. "Ledsky'nin Yeni Temasları", Agon Gazetesi, 15 Ocak 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, s. 2.
144. Sabahattin İsmail: "Bölünmeden Paylaşmak", Yenigün Gazetesi (KKTC), 7 Şubat 1992, s. 8.
145. Sabahattin İsmail: "Bölünmeden Paylaşmak", Yenigün Gazetesi (KKTC), 7 Şubat 1992, s. 8.
146. Bunun için bkz... "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; İsmail, 1998b:228.
147. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi.
148. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 46. madde.
149. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 59. madde.
150. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 19. madde. Ayrıca bunun için bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; Gazioglu, 1997:13.

151. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, 98. md.
152. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, 99. md.
153. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, 100. md. Bunun için ayrıca bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16.
154. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, 22. madde; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
155. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
156. Federal devlette bayrak meselesi için bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; Mustafa Necati Özfatı: "Kıbrıs Zirvesi'nin Ardından", Türkiye Gazetesi, 16 Temmuz 1997, s. 9; Şahin Alpay: "Çözüm Çok Uzakta", 23 Ocak 1998, Milliyet Gazetesi, s. 2; SİSAV, 1993:3; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi.
157. Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 3; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
158. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın "Yeni Ortaklık Devleti" tezinin anlatıldığı 29 Nisan 2002 tarihli belgesinden alınmıştır.
159. Nur Batur: "Bırakı Kıyameti Koparayım-1", Milliyet Gazetesi, 1 Mart 1993, s. 14; Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16; Soysal, 1992:34.
160. Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
161. Aziz Utkan: "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
162. Nazlı Ilıcak: "Kıbrıs ve Türklere Yapılan Haksızlık", Tercüman Gazetesi 29 Temmuz 1992, s. 9; Deliceirmak, 1993:128.
163. Nur Batur: "Bırakı Kıyameti Koparayım-1", Milliyet Gazetesi, 1 Mart 1993, s. 14; Deliceirmak, 1993:128.
164. Secretary-General, "Set of Ideas on Overall Framework Agreement on Cyprus", s. 7; Theophylactou, 1995:42; Bölükbaşı, 2001:335.
165. Comar Araştırma Şirketi, Kıbrıslı Türklere arasında Kıbrıs sorununa ilişkin beklenti ve değerlendirmelerini saptamaya yönelik olarak yaptığı bir kamuoyu araştırmasında federasyon isteyenlerin oranı % 20.6'ydı. Bunun için bkz... "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3.
166. Aleksis İraklidis: "Denktaş'ın Katılığı Papadopoulos'un Gizledi", Radikal Gazetesi, 23 Mayıs 2003, s. 8.
167. KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
168. Bunun için bkz... Ergün Olgun: "Butros Gali'nin Fikirlerine Ciddi Eleştiri", Kıbrıs Gazetesi (KKTC), 28 Ocak 1993, s. 7; Deliceirmak, 1993:182.
169. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 16.
170. "Çözüm İçin Takvim Hazırlanıyor", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 11.
171. "Haritanın Yankıları", Fileleftheros Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Temmuz 1992, s. 1.
172. Egemenlik bölgesinin daraltılmasıyla ilgili olarak daha tafsilatlı bilgi için bkz... Halperin-Scheffer, 1992:140.
173. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 3.
174. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 4.
175. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 4.
176. Tanju Erdem: "Türk – Yunan Barışı İçin Kıbrıs'ta Gerçekçilik", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1992, s. 9; Deliceirmak, 1993:106.
177. Halil Fikret Alasya: "Bir Denktaş Var !", Tercüman Gazetesi, 10 Eylül 1993, s. 9.
178. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.

179. "Gali, Haritasında Israr Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
180. Mehmet Ali Birand: "Denktaş'ın Müzakere Taktiği Doğruydum...", Sabah 17 Ağustos 1992, s. 7.
181. Erol Manisalı: "Kıbrıs'ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz", Milliyet Gazetesi 17 Ekim 1992, s. 7.
182. "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, 24 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Ağustos 1992, s. 2.
183. "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 4; "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Simerisi Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1-3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2-4; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 1-4.
184. "Akıncı'nın Rum TV'deki Söyleşi", Alithia Gazetesi, 2 Eylül 1992, s. 4; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 2 Eylül 1992, s. 4.
185. ABD'nin Kıbrıs Büyükelçisi Galen Stone: "Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunabilmesi için her iki tarafın da taviz vermesi gerekmektedir. Kıbrıs Türk tarafı toprak konusunda, Rum tarafı da anayasa konusunda tavizler vermelidirler" demiştir. Bunun için bkz... "ABD, Karşılıklı Tavizlerle Çözüme Gidilmesini Öneriyor", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, 1981, s. 1; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1.
186. "Anayasa Konusu", Eleftherotipia Gazetesi, 7 Eylül 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 7 Eylül 1992, s. 2.
187. "Toprak ve Anayasa Konuları", Fileleftheros Gazetesi, 11 Eylül 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 11 Eylül 1992, s. 2.
188. Rüstem Z. Tatar: "Federasyon, Toprak ve Ekonomi", Halkın Sesi Gazetesi (KKTC), 17 Eylül 1992, s. 3.
189. "DİSİ: Boşluklar Doldurulmalı", Agon Gazetesi, 18 Eylül 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 18 Eylül 1992, s. 2.
190. "Vasiliu: Uzlaşma Olmamasının Sorumlusu Türk Tarafı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 10.
191. "Klerides'in Söyleşi", Alithia Gazetesi, 8 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Kasım 1992, s. 4.
192. "Denktaş'ın Hedefi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Eylül 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Eylül 1992, s. 1.
193. "Denktaş'ın Hedefi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Eylül 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Eylül 1992, s. 1.
194. Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 11; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 11; "Ümitsizlik Sürüyor", Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 1.
195. "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 3; "Kesin Çıkmaza Giriliyor", Haravgi Gazetesi, 5 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Kasım 1992, s. 2; "Denktaş'ın Hedefi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Eylül 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Eylül 1992, s. 2.
196. Erol Manisalı: "Kıbrıs'ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz", Milliyet Gazetesi 17 Ekim 1992, s. 11.
197. "Vasiliu'nun Söyleşi", Kathimerini Gazetesi [Atina], 19 Ekim 1992, s. 3; TAK Rum Basın Özetleri, 19 Ekim 1992, s. 3.
198. "Vasiliu'nun İstekleri", Agon Gazetesi, 21 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ekim 1992, s. 4.
199. "Vasiliu'nun İstekleri", Agon Gazetesi, 21 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ekim 1992, s. 4.
200. "Ümitsizlik Sürüyor", Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 1.
201. "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 2.
202. "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 2.
203. "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 3.
204. "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 3.
205. "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, 4 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Kasım 1992, s. 3.
206. "Kesin Çıkmaza Giriliyor", Haravgi Gazetesi, 5 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Kasım 1992, s. 2.

207. Bunun için bkz... Alasya, 1987:26.
208. Bunun için bkz... "Toprak ve Göçmen Konuları", Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Haziran 1992, s. 2; İsmail, 1998a:256.
209. "BM'nin Yeni Belgesi", Eleftherotipia Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 3.
210. "Durum Ümitsiz !", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 10.
211. Fahir Armaoğlu: "Kıbrıs Plânı", Tercüman Gazetesi, 21 Nisan 1992, s. 6.
212. "Meclis Dışı Muhalefete Tepki", Kıbrıs Gazetesi, 17 Nisan 1992, s. 3.
213. Haluk Ülman: "Her Çözüm, Çözüm Değildir", Yeni Günaydın Gazetesi, 24 Aralık 1992, s. 7.
214. Mete Tümerkan: "Kıbrıs'ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Şubat – Mart 2002) No:2, s. 14.
215. Oktay Ekşi: "Aynı Olay, Farklı Sonuç...", Hürriyet Gazetesi 8 Aralık 1992, s. 1.
216. "BM'nin Yeni Belgesi", Eleftherotipia Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 3.
217. Erol Manisalı: "Yeni Güvenlik Konseyi Kararı Kıbrıs'ı Nereye Götürmek İstiyor?", Milliyet Gazetesi 29 Kasım 1992, s. 8; Deliceirmek, 1993:169.
218. İsmet Kotak: "Hedef Türk Ordusu", Kıbrıs Postası Gazetesi (KKTC), 23 Temmuz 1992, s. 6; Deliceirmek, 1993:157.
219. Haluk Ülman: "Her Çözüm, Çözüm Değildir", Yeni Günaydın Gazetesi, 24 Aralık 1992, s. 7; Deliceirmek, 1993:246.
220. "Denктаş: Kıbrıs Sorunu Anayasa Yazımı ile Çözümlemez", Kıbrıs Gazetesi, 8 Mart 2000, s. 1.
221. Hüseyin Alkan: "Kıbrıs'a Arap Saçı Modeli", Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 2001, s. 14.
222. "Klerides'in Konuşması", Fileleftheros Gazetesi, 23 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Kasım 1992, s. 2.
223. "Vasilili'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 3.
224. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
225. Doğan Uluç: "Denктаş ve Vasilili Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 18.
226. Doğan Uluç: "Denктаş ve Vasilili Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 18.
227. Mustafa Necati Özfatıra: "Kıbrıs Zirvesi'nin Ardından", 16 Temmuz 1997, Türkiye Gazetesi, s. 9; İsmail, 1998a:225.
228. İsmet Kotak: "Hedef Türk Ordusu", Kıbrıs Postası Gazetesi (KKTC), 23 Temmuz 1992, s. 7; Deliceirmek, 1993:157.
229. "Eroğlu: Özal'ın Dörtlülük Zirve Önerisi Yanlıştı", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1992, s. 19.
230. "Vasilili Harita Var Diyor", Fileleftheros – Proina Nea Gazeteleri, 13 Haziran 1992, s. 2.
231. "Vasilili Harita Var Diyor", Fileleftheros – Proina Nea Gazeteleri, 13 Haziran 1992, s. 2.
232. "Yorgo Vasilili: İyi Bir Başlangıç", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
233. "Yorgo Vasilili: İyi Bir Başlangıç", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
234. "Yorgo Vasilili: İyi Bir Başlangıç", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
235. "Yorgo Vasilili: İyi Bir Başlangıç", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
236. "Yorgo Vasilili: İyi Bir Başlangıç", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
237. "Yorgo Vasilili: İyi Bir Başlangıç", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
238. Amerika Birleşik Devletler ve Britanya gibi...
239. Özellikle Hermans, nisbi temsilin önde gelen savunucularının her seçim çevresinin en az beş temsilci seçmek üzere oluşturulması gerektiğini savurdıklarını belirtmekteydi. Bunun için bkz... Hermans, 1969:220.
240. Background on The Cyprus Problem, 3. Printing, Directorate General of Press and Information of The Turkish Republic, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara, 1993, s. 12.
241. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 14.
242. İsviçre Federal Medeni Kanunu ve İsviçre Federal Ceza Kanunu gibi.
243. Federal Almanya gibi.
244. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 14.
245. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
246. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
247. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
248. Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı - 9 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
249. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
250. "Sami Kohen: Opinons Differ But...", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 39.

251. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
252. Draft Outline Agreement – 26 February 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
253. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
254. “Klerides’in Söyleşi”, Fileleftheros Gazetesi, 6 Eylül 1992, s. 2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 6 Eylül 1992, s. 2; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 2.
255. “Klerides ve Siyasal Eşitlik”, Agon Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 21 Temmuz 1991, s. 3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 3.
256. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 3; BM Güvenlik Konseyi’nin 11 Ekim 1991 Tarih ve 716/1991 Sayılı Karar, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi; Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 174.
257. Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8; Gazioğlu, 1997:16.
258. Bilge, 1986:82; Halperin-Scheffer, 1992:140; Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 18.
259. “Butros Gali’nin Plânı”, Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992s. 1; Deliceirmak, 1997:36.
260. “Angolemliler AB Pasaportunu Alıp Göç Yollarına Düşeriz”, Hürriyet Gazetesi, 24 Ocak 2003, s. 7.
261. “Kıbrıs Davasında Türk Tarafının Türkiye ve KKTC Birlikte Tarih Işığında Dünyayı Israrla Anlatmalı”, Kıbrıs Mektubu-Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, XVI (Mart-Nisan 2003) 2, s. 27.
262. Bunun için daha ayrıntılı bilgi için bkz... Ulus, 2003:49; Efegil, 2003:52; “10 Aralık 2002 Tarihli Gözden Geçirilmiş BM Önerilerinin Değerlendirilmesi ve 28 Şubat 2003 Tarihi Göz Önüne Alınarak Yapılan Olası Senaryolar”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 57; Özer-Cankat-Göksan, 2003:32.
263. Cüneyt Ünsever: “Kıbrıs İzlenimleri – 3 Muhalefet !”, Hürriyet Gazetesi, 25 Ocak 2003, s. 20.
264. Gazioğlu, 1997:17; SİSAV, 1993:4-5; Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 18.
265. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
266. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 18.
267. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; SİSAV, 1993:6.
268. “Klerides’in Söyleşi”, Fileleftheros Gazetesi, 6 Eylül 1992, s. 2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 6 Eylül 1992, s. 2; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 2.
269. The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 106.
270. Madde 73 (4) “Temsilciler Meclisindeki Elen ve Türk Cemaat grupları ... Meclisin Daimi ve diğer herhangi geçici, “ad hoc” veya özel Komitelerinin her birinde yeter sayıda temsil olunur: Ancak, bu Komitelerde Elen ve Türk Cemaatları tarafından seçilen Temsilcilere verilen yerlerin sayısının toplamı, Mecliste Elen ve Türk Cemaatları tarafından seçilen Temsilcilere ayrı ayrı verilen yerler arasındaki nispetin aynı olur”. Bunun için bkz... KCA:73 (4) md.. Ayrıca karşılaştırmak için bkz... Ersoy, 1989:81; Deliceirmak, 1999:103.
271. Madde 72: “Temsilciler Meclisinin Reisi, Elen cemaatı tarafından seçilen temsilciler tarafından seçilecek olan bir Elen ve Reis Vekili, Türk cemaatı tarafından seçilen temsilciler tarafından seçilecek olan bir Türk’tür. Her biri, Temsilciler Meclisi’nin görev süresinin başlangıcında ve bu sürenin tamamı için aynı toplantıda yukarıda gösterildiği gibi ayrı ayrı seçilirdi”. Bunun için bkz... KCA:72 md. Ayrıca karşılaştırmak için bkz... Ersoy, 1989:83; Deliceirmak, 1999:104.
272. UN Document, S / 12723, 31 May 1978, Madde 52.
273. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
274. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
275. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.

276. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
277. Doğan Uluç: “Denktaş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında”, Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 18.
278. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
279. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
280. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
281. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
282. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
283. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
284. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
285. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
286. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
287. BM Genel Sekreteri’nin 25 Temmuz 1989 Tarihinde Sunduğu “Non-Paper” Adlı Belge, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
288. Hukukun üstünlüğü ilkesi için bkz... Çakır, 2000:163-165.
289. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi; SİSAV, 1993:2.
290. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
291. Hüseyin Alkan: “Kıbrıs’a Arap Saçı Modeli”, Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 2001, s. 14.
292. Bununla ilgili olarak bkz... Ersoy, 1989:83-84; Deliceirmak, 1999:147
293. “Kıbrıs Plânı Hazır”, Kıbrıs Gazetesi, 20 Ekim 2002, s. 11.
294. Bu konuda, özellikle Kıbrıslı Rumlar yönünden ada Türklerine karşı, “ötekinin” millî kimliğini reddetmenin önemli rolü vardır (Kalotykhos, 1998-1999:57; Heraclides, 1998-1999:97-98). Aslında Kıbrıslı Rumların Türk kimliğini tanımamazlığı ile ilgili çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Bunlar sırası ile şu şekilde ifade edilebilir:
1. 1963’ten sonra Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Rumlarının tekeline kalması (Kıbrıs Türkleri’ne göre “gasp edilmesi” ya da “işgali”) ve Kıbrıs Türk yönetiminin “yasa dışı” ve “sözde devlet” olarak nitelenmesi,
 2. Kıbrıs Türkleri’nin ayrı bir halk olarak değil de ancak “toplum” olarak tanınması,
 3. “Azınlık” dışında başka bir şey olmadığı, “toplum” anlayışının “dıştan” empoze edildiği ve çıkmazın en önemli nedenlerinden birini oluşturduğu tezi,
 4. Kıbrıs Türkleri’nin siyasal yönden aslında yok sayılması gerektiği ve Türkiye’nin piyonu ya da toplum liderinin (Denktaş) Ankara’nın kuklası olduğunun savunulması,
 5. Kıbrıs Türklerinin değil, aslında Türklerin söz konusu olduğunun belirtilmesi (Khatzêpaulou-Trigiôrgê, 1998-1999:90).
- Aslında “Kıbrıslı” olarak yalnızca Rumların algılanması oldukça tipik bir anlayıştır. “Kıbrıslı”, “Kıbrıs”, “Kıbrıs’ın hakları” gibi kelime ve anlamlar, sanki Kıbrıslı Türkler hiç yokmuş ve hiç olmamış gibi, salt Rumları nitelemektedirler. Bunun sonucunda Kıbrıslı Türkler toplum kimlikleri açısından şiddetli bir güvensizlik hissetmektedirler. Özellikle Rumların bu davranışı ve Enosis konusunda gösterdikleri tutku, Kıbrıslı Türkler için “varoluşçu” (Kizilgiourek, 1999:99; Kizilgiourek, 1998-1999:79) bir tehdit oluşturmaktaydı.
- Gerçi Kıbrıslı bir Türk olan Mehmet Yaşın, “kimliksizlik” duygusunu Türkiye’nin Kıbrıslı Türklere karşı tutumuna dayandırmaktaydıysa (Yasin, 1990:42, 47) da Kıbrıslı Türklerin, ayrı bir halk ya da toplum olarak “varolmadıkları” yolunda en ufak bir imada, sert tepkilerle ve alınganlıklarla cevap verdikleri bilinmektedir (Heraclides, 2002:280). Aslında bütün bunların pratik sonucu, Rumlar için gerçek muhatapın Kıbrıslı Türklerin değil Ankara’nın sayılmasıydı. Bunun ifadesi, Türk kuvvetlerinin adadan ayrılmasıyla çözümün mucize kabilinden bulunacağı yolundaki bilinen tezleriydi. Fakat şu bir gerçek ki var olan zorlukların ötesinde bir arada yaşamaktan, kısmen ya da tamamen bölünmeye kadar herhangi bir çözüm, yalnızca tarafların temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği sürece kalıcı olabilecekti. Bu ihtiyaçların başında uzun yıllar klostrofobi (kapalı yer korkusu) içinde yaşamış olan her iki toplumun güvenliğiydi. Ne var ki Kıbrıs’taki

toplumlar fiziki ve kültürel varlıkları ve sırf bu yüzden toplumların tarihten gelen kimlikleri, ekonomik gelişmeleri, kendilerine göre refahları ve etkili siyasal katılımları mevcuttu (Burton, 1972:185; Kitromilides, 1983:78-79; Groom, 1986:172; Fisher, 1992:61-63; Mandell, 1992:202-203; Ozay, 1992:111-113). Bunların anahtarı, iki toplumlu bir Kıbrıs için Kıbrıs Türk kimliğinin tanınması ve Kıbrıs Türklerinin gerçekten eşit muhatap olarak kabulünden geçerdi. Yani alışılga gelen ifadeye göre resmen tanımış olmak, yasal “tanıma” (recognition) anlamına gelmeyen, tasvipti, ki buna “kabullenimde” (acknowledgement) denebilirdi (Heraclides, 2002:287).

Aslında Kıbrıslı Türkler, Batı Trakya’daki Türkleri gibi, yalnızca bir azınlık ya da Türkiye’nin piyonu olarak görüldükçe, kendilerini bu görüşe karşı varlıklarını kanıtlamaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bu da gösteriyor ki Rumların bu tavrı, Türkleri varlık olarak kendilerini ispat etmeye sevk ediyordu.

Acaba iki toplum karşılıklı olarak düşman olmayan ve birbirlerinin ortakları olarak gören, bir başka deyişle “ötekini” (Pesmazoglou, 2000:212) hayal edebilirler miydi? Her iki tarafın da yararına olacak ortaklıkların kurulabileceği düşünebilir miydi? Aslında cevap, eğer “evet” ise çözüm bulunabilirdi. Aksi takdirde istenilen çözüme ulaşmak mümkün değildi. Ancak çözüm bulunmazsa Rumları korkutan bir şey vardı. Özellikle Rumlar, çözümsüzlüğün kaçınılmaz olarak “taksime” götürmesinden korkuyorlardı. Antropolog Peter Loizos’un (1998:47) veciz bir biçimde dile getirdiği gibi, “Ada ya tüm Kıbrıslıların, ya da hiçbir Kıbrıslıya ait olmayacaktır”.

295. Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s. xv.
296. Tarafların kültürel kimliklerine saygı gösterecekleri ve millî kimliklerinin korunacaklarına dair bilgi için bkz... Nirun, 1991:72-106; SİSAV, 1993:1, 7; Mardin, 1995:18; Mango, 1997:122; Akkurt, 1997:237; İsmail, 1998b:188, 341; Necatigil, 1998:377; Cerrahoğlu, 1998:217; Heraclides, 2002:280-287; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
297. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
298. Türk Cemaat Meclisi Teşkilât Kanunu, Kıbrıs Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Ek:I Kanunlar Bölümü III Ekim 1960, Sayı:9, s. 1.
299. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası; “Kıbrıs’ta Yasama Faaliyetlerinin Tarihçesi”, Benim Kıbrısım, Yıl:2 Sayı:19 (Mart- Nisan 2001), s. 12.
300. KCA madde 152/2.
301. KCA madde 108.
302. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
303. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
304. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
305. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
306. Nur Batur: “Sırbistan – Karadağ Modeli Nedir?”, Hürriyet Gazetesi, 13 Nisan 2003, s. 7.
307. Rauf Denктаş: “Robin C.A. White Esq. – Professor of Law University of Leicester, England”, 6 February 1990, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş’ın Prof. Dr. Robin C.A. White’a 6 Şubat 1990 tarihinde yazdığı 6 sayfalık mektup, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
308. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, Lefkoşa, 2001, s. 12.
309. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, Lefkoşa, 2001, s. 13.
310. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, Lefkoşa, 2001, s. 14.
311. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi.
312. Merkezî Hükûmet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri, Merkezî Hükûmet Teşkilâtı Araştırma Projesi Yönetimi Kurulu Raporu, TODAİE Yayın, Ankara, 1966, s. 23-28; Payaslıoğlu, 1966:17-19.
313. Liderin demokrasi Arayışı, 20 Mayıs Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. vi.
314. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 15.
315. Melih Esenbel: “Akdeniz’de Bitmeyen Kavga Kıbrıs 9 – Cumhuriyet Kuruluyor”, Sabah Gazetesi, 24 Kasım 1992, s. 6.
316. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
317. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
318. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.

319. Bunun için bkz... Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
320. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
321. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
322. KCA md. 39 (1): “Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavininin seçimi tek dereceli, genel ve gizli reyile olacak ... aynı günde fakat ayrı ayrı cereyan edecektir”.
323. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
324. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
325. Bunun için bkz... Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960; “Klerides ve Siyasal Eşitlik”, Agon Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 2-3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 21 Temmuz 1991, s. 2-3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 3; Clerides, 1989:382; Vural, 1996:143; Deliceirmak, 1999:108, 177, 183; Gazioğlu, 2000:377.
326. Bunun için bkz... Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960; Clerides, 1989:382; Vural, 1996:142.
327. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
328. Neriman Cahit: “1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ve Türkler”, Kıbrıs Gazetesi, 11 Aralık 2000, s. 1.
329. “Kıbrıs'taki Durum Hakkındaki Genel Rapor”, 19 Şubat 1965 Tarihli Belge, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Lefkoşa, s. 1. (Metin 4 sayfadan oluşmaktadır); Soyalp Tamçelik: “Dr. Mustafa Fazıl Küçük”, İslam Ansiklopedisi, s. 3.
330. Bunun için bkz... Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960; “Klerides ve Siyasal Eşitlik”, Agon Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 2-3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 21 Temmuz 1991, s. 2-3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 2.
331. Yılmaz Altuğ: “Kıbrıs Konusunda Sayın Rauf Denktaş'ın Dedikleri”, Türkiye Gazetesi, 21 Haziran 1997, s. 1.
332. Mümtaz Soysal: “Özel İlişki”, Hürriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1997, s. 11; Soyalp Tamçelik: “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB Üyeliğine Başvurusu ve Uluslararası Hukuk”, KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 21.01.1998 / S:123.] – (Resmi Belge), s. 1.
333. The Turkish Republic of Northern Cyprus, Published by The Department of Public Relations, Office of The Prime Minister, Nicosia, 1992, s. 21.
334. “Klerides'in Söyleşi”, Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, 2 Mayıs 1991, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 2 Mayıs 1991, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
335. Bununla ilgili olarak bkz... Cerrahoğlu, 1998:37; Birand, 1975:285; 12 Şubat 1977 Denktaş-Makarios Anlaşması (The Four Guidelines), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
336. Fahir Armaoğlu: “Bağımsızlığa Doğru”, Tercüman Gazetesi, 14 Ekim 1983, s. 8.
337. Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı -9 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Cerrahoğlu, 1998:207.
338. Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı -9 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
339. “Sami Kohen: Opinons Differ But...”, Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 39.
340. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın 12 Nisan 1989'da Belçika Senatosu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır. Ayrıca bkz... Sadrazam, 1990:22.
341. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi. Ayrıca bunun için bkz... Doğan Uluç: “Denktaş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında”, Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 18.
342. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
343. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
344. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
345. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
346. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi; SİSAV, 1990:51; Cerrahoğlu, 1998:211, 224-225, 237-238, 241

347. BMGS, 26 Şubat 1990 Görüşmelerini Açış Konuşmasında, 25 Temmuz 1989 Tarihli “Belge Olmayan Bölge”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
348. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Draft Outline Agreement – 26 Şubat 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
349. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Draft Outline Agreement – 26 Şubat 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
350. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Draft Outline Agreement – 26 Şubat 1990, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
351. “RİK” Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu İle Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi’nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
352. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 17; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, md. 36.
353. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3.
354. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3.
355. SİSAV, 1993:8; Gazioğlu, 1997:18; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2, 4; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2, 4; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi.
356. “Yeni Gali Plânı”, Fileleftheros Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 2.
357. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi.
358. SİSAV, 1993:5; KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası; Deliceirmak, 1997:31; Gazioğlu, 1997:17; Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi.
359. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
360. Ahmet Gazioğlu: “Adadaki İki Devlete Dayalı İkinci Kıbrıs Cumhuriyeti Bir Hayal Mi?”, Yeni Kıbrıs Gazetesi Ocak 1993, s. 6.
361. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 17.
362. “Toprak ve Göçmen Konuları”, Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Haziran 1992, s. 2.
363. “Toprağa Karşı Başkanlık”, Fileleftheros Gazetesi, 1 Haziran 1992, s. 1.
364. “Denktaş’ın Tutumu”, Simerini Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 2.
365. “Klerides ile Söyleşi”, Selides Dergisi, 22 Ağustos 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ağustos 1992, s. 4.
366. “Toprağa Karşı Başkanlık”, Fileleftheros Gazetesi, 1 Haziran 1992, s. 1.
367. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, 2001, s. 21.
368. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, 2001, s. 21.
369. Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
370. SİSAV, 1993:5; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3, 18; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3, 18; “Yeni Gali Plânı”, Fileleftheros Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992,

- s. 2; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
371. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
372. Bununla ilgili olarak bkz... FO 371 / 136414 toplantı tutanağı.
373. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
374. Conference on Cyprus, Documents signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
375. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
376. Sedat Ergin: "Yakış'ın Annan Plânına Bakışı", Hürriyet Gazetesi, 7 Ocak 2003, s. 20.
377. "Speech Made by Dr. Küçük, While He Was Assistant to President, to Foreign Press Members on 28 December 1963", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 66.
378. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge – 1986", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi. Ayrıca bunun için bkz... Cerrahoğlu, 1998:251
379. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını Da İçeren Raporun Tam Metni - 26 Şubat 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
380. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
381. Bunun için bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; Gazioğlu, 2000:376.
382. Seçim sistemleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... Powell, 1982:243-244, 300-302; Duverger, 1995:11-14, 45-51, 73; Cotteret-Emeri, 1995:9-55; Kabaalioglu, 1997:178-179, 318-321, 378-388.
383. "Yeni Gali Plâni", Fileleftheros Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 2.
384. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 4; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi.
385. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 4; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi.
386. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 4; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi.
387. Bunun için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi. Ayrıca karşılaştırma için bkz... Gazioğlu, 1997:18; SİSAV, 1993:6.
388. Bunun için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3, "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; SİSAV, 1993:5; Gazioğlu, 1997:18; Uslu, 2000:34.
389. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
390. "Eşit Sayıda Bakanlık", Eleftherotipia Gazetesi, 19 Haziran 1992, s. 2.
391. "Klerides ve Siyasal Eşitlik", Agon Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 21 Temmuz 1991, s. 3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 3.

392. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
393. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
394. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
395. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960; Ersoy, 1989:80.
396. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960; Ersoy, 1989:80; Deliceirmek, 1999:94.
397. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960; Ersoy, 1989:85; Deliceirmek, 1999:114.
398. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960, md. 58.
399. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
400. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
401. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960, md. 59.
402. Görüşme Tutanağı - 19 Mart 1998, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
403. Görüşme Tutanağı - 19 Mart 1998, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
404. Bunun için bkz... Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı - 9 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
405. Bunun için bkz... Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı - 9 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
406. Bunun için bkz... Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı - 9 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
407. Bunun için bkz... Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı - 9 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
408. Bunun için bkz... Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
409. Bunun için bkz... Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
410. Ağustos 1984 tarihli Viyana Çalışma Noktaları, paragraf 2.
411. Bunun için bkz... Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
412. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 153; SİSAV, 1990:11; Cerrahoğlu, 1998:112.
413. BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ekim 1991 Tarih ve 716/1991 Sayılı Karar, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
414. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
415. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
416. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
417. "Denктаş'ın Hedefi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Eylül 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Eylül 1992, s. 1.
418. "KKTC'de Nasıl Bir Çözüm", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1992, s. 22.
419. "Ledskey Karşılıklı Tavizler Öneriyor", Fileleftheros Gazetesi, 14 Eylül 1992, s. 1; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 14 Eylül 1992, s. 1.
420. "Ledskey Karşılıklı Tavizler Öneriyor", Fileleftheros Gazetesi, 14 Eylül 1992, s. 1; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 14 Eylül 1992, s. 1.
421. "Denктаş ve Genel Oylama", Fileleftheros Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3-4; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3-4.
422. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiğı Belge – 1981, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.

423. "BM'nin Çözüm Formülü", Haravgi Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Mayıs 1992, s. 1.
424. Bunun için bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 18; Necatigil, 1998:378; Efegil, 2003:26.
425. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, 2001, s. 19.
426. "Türkler, Dışişlerini Neden İstiyorlar?", Fileleftheros Gazetesi, 22 Haziran 1991, s. 5; Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, September 1998, s. 16-17.
427. Devletlerin millî çıkarları için bkz... Padelford-Lincoln, 1962:238; Bilge, 1966:321.
428. Why Independence – Our Republic is The Symbol of Our Sovereignty, Public Relations Department of The Ministry of Ministry of Foreign Affairs and Defence, Nicosia, 1997, s. 9
429. Kıbrıs Cumhurbaşkanı'ndan BM Genel Sekretere 26 Aralık 1963 Tarihinde Gönderilen Telgraf Metni, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
430. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 96 ve 97. maddeler.
431. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3.
432. "Dionisi Dionisiu: Klerides, New York Görüşmelerini Değerlendirdi", Selides Dergisi, 27 Ağustos 1992, s. 1-13; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Selides Dergisi, 27 Ağustos 1992, s. 1-13; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 7.
433. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 13.
434. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990. Ayrıca karşılaştırmak için bkz... Cerrahoğlu, 1998:198, 207.
435. Toplumların davranış psikolojileri için bkz... Miller-Galenter-Pribram, 1960:16; Gönübol, 1993:202.
436. Bununla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... Ertekün, 1981:273-274; Cerrahoğlu, 1998:45, Deliceirmak, 1999:101-102; Efegil, 2003:26; 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 23-24, 48, 81.
437. Bakanlar Kurulu'nun yetkileri ile ilgili bilgi için bkz... Göğer, 1971:121; Necatigil, 1988:200-203; Ersoy, 1989:122; SİSAV, 1993:4; Refiker, 1994:36-38; Gazioğlu, 1997:16; İsmail, 1998b:194; Cerrahoğlu, 1998:187, 211, 249-250; Deliceirmak, 1999:236; Denker, 2001:69; Burnazovic, 2002:13; Alkan, 2002:36; Efegil, 2003:26; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 7; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
438. Başkan ve Yardımcısının müşterek çalışmasıyla ilgili olarak bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, s. 6; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; SİSAV, 1993:5.
439. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; SİSAV, 1993:5; Gazioğlu, 1997:19; İsmail, 1998a:197, 259.
440. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; SİSAV, 1990:60; SİSAV, 1993:5; İsmail, 1998b:3.
441. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; SİSAV, 1990:60; SİSAV, 1993:5; İsmail, 1998b:3.
442. "Speech Made by Dr. Küçük, While He Was Assistant to President, to Foreign Press Members on 28 December 1963", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 63; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1;

- “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; SİSAV, 1993:13; Gürel, 1993:113; Necatigil, 1998:376; İsmail, 1998a:250; İsmail, 1998b:430.
443. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 12.
444. Nur Batur: “KKTC’de İç Çekişme-3”, Milliyet Gazetesi, 3 Mart 1993, s. 15.
445. Bunun için bkz... Hüseyin Alkan: “Kıbrıs’a Arap Saçı Modeli”, Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 2001, s. 14; Necatigil, 1998:396; İsmail, 1998a:250.
446. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
447. “Dönüşümlü Başkanlık”, Kıbrıs Gazetesi, 25 Eylül 2000, s. 1.
448. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 10; “İşte Belge”, Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 11.
449. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 10; “İşte Belge”, Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 11.
450. Mete Tümerkan: “Kıbrıs’ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Şubat – Mart 2002) No:2, s. 13.
451. Mete Tümerkan: “Kıbrıs’ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Şubat – Mart 2002) No:2, s. 12.
452. Mete Tümerkan: “Kıbrıs’ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Şubat – Mart 2002) No:2, s. 12.
453. Mete Tümerkan: “Kıbrıs’ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Şubat – Mart 2002) No:2, s. 12.
454. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 18.
455. Bunun la ilgili olarak bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, md. 22; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
456. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8; SİSAV, 1990:59.
457. Devletlerin yasama ve yürütme ilişkilerinin özellikler için bkz... Loewenburg-Patterson, 1979:41; Mezay, 1980:46; Herman-Mendel, 1976:111; Banks, 1976:56.
458. Bunun için bkz... Raif Denктаş: “Siyasal Düzen”, Yön Gazetesi, 6 Mayıs 1984, s. 3; Akkurt, 1997:214.
459. Buradaki “polis” sözcüğü, “kolluk” anlamında değil, devlet düzeni ve bu düzen içindeki kamu gücü anlamında kullanılmaktadır.
460. Bunun için bkz... KKTC Anayasa Mahkemesi, 20-27/81 Sayılı ve 2 Aralık 1981 Tarihli Kararı; KKTC Anayasa Mahkemesi, 14/84 Sayılı ve 1 Mart 1985 Tarihli Kararı; KKTC Anayasa Mahkemesi, 6/85 Sayılı ve 25 Nisan 1985 Tarihli Kararı.
461. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
462. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
463. Conference on Cyprus, Documents signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty’s Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih’te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
464. Bunun için bkz... The Cyprus Question A Concise Breifing Note, Published by The British Parliamntary Group of The Freinds of Northern Cyprus, London, 1992, s. 10; KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
465. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
466. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; İsmail, 1998b:196.
467. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
468. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 18.
469. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi; Cerrahoğlu, 1998:253-254.
470. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
471. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, md. 43.
472. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, md. 44.

473. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, md. 45.
474. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, md. 46.
475. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; SİSAV, 1993:8; Ertekün, 1987:19; Gazioğlu, 1997:19.
476. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi.
477. Sedat Sertoğlu: "Ne Konuşulur?", Sabah Gazetesi, 11 Ağustos 2000, s. 21.
478. "KKTC Yargı Sistemi", Kuzey Kıbrıs Dergisi, I (Kasım 1993) Özal Sayı, s. 15.
479. "KKTC Yargı Sistemi", Kuzey Kıbrıs Dergisi, I (Kasım 1993) Özal Sayı, s. 15.
480. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 14.
481. "KKTC Yargı Sistemi", Kuzey Kıbrıs Dergisi, I (Kasım 1993) Özal Sayı, s. 15-16.
482. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 25.
483. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
484. Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı İle İlgili Yaklaşım - 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
485. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
486. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
487. Hüseyin Alkan: "Kıbrıs'a Arap Saçı Modeli", Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 2001, s. 14.
488. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 10, 31.
489. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 31.
490. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 31.
491. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 32.
492. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 43-44.
493. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 54.
494. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 57.
495. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 3; CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat 21 Ekim 2001 Tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki Parti Bildirisi; Necatigil, 1998:383; Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, s. 3.
496. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, Lefkoşa, 2001, s. 17.
497. "KKTC Yargı Sistemi", Kuzey Kıbrıs Dergisi, I (Kasım 1993) Özal Sayı, s. 16.
498. Bu husus için daha ayrıntılı bilgi için bkz... Necatigil, 1988:171-174.

DÖRDÜCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK VE GARANTİLER İLE İLGİLİ MESELELER

Devlet, korunma ihtiyacından doğan bir müessese ise bu amaca ulaşabilmek için her türlü usul ve araçların, önce devletin elinde olması gerekir. Devleti korumadan daha geniş amaçlara doğru ilerleyecek olursak, yönetim tekniği de ona göre gelişecektir. Diyelim ki, devletin erişmek istediği amaçlar koruma, düzen ve adalettir; Peki, devlet bu amaçların her birini hangi araçlarla sağlayacaktır?

Her müessesenin elinde onun görevine uygun araçlar olmalıdır. Devletin de koruma görevini yapabilmesi için buyruğu altında bir kuvvet bulunmalıdır. Grubun dışarıdan gelecek saldırılara karşı kendini koruyabilmesi için elinde güçlü bir kuvvetle savuşturacak imkânlar bulunmalıdır. Bunun gibi içten gelecek saldırılar için örneğin polis, milis, ordu, mahkemeler ve cezaevleri gibi kanun ve kurallara uymayanlara karşı kuvvet kullanacak güce ihtiyaç vardır. Anlaşmazlıkları çözmekle görevli yargı organları, kararlarını uygulayacak ortam olmalıdır. Yoksa hiç kimse kendisinin uyduğu kurallara başkalarının da uyacağına güvenemez. İşte, devletin var oluş nedenindeki bu özellik, yani koruma, güvenliği sağlama görevi devleti kuvvet kullanmak zorunda bırakmaktadır. Devlete özgü ve onu öteki insan müesseselerinden ayıran özelliklerin birçoğu, devletin devlet olabilmesi için “kuvvet kullanmasını” (Lipson, 1978:80) gerektiren basit ama temel bir gerçeğe dayanmaktadır.

Devletin amaçları koruma, düzen ve adaletle gerçekleşirken, hükûmetinki de kuvvet, iktidar ya da otorite araçlarıyla gerçekleşir. Bir başka deyişle amacın, araçları haklı kıldığı söylenmiştir. Aslında bu söz, genellikle doğru değildir. Çünkü öyle birtakım araçlar vardır ki, bunların hiçbir amaç değildir. Hatta birtakım araçlar vardır ki, bu amaçların hiç birini haklı kılamaz. Aslında bunun tersi daha doğrudur. Çünkü insanlar, kullanılan yöntem ile usuller üzerinde ahlâk yargılarına varmaktan kendilerini alamazlar. Hatta araçlar amaçları engelliyebilirler. Özellikle devlet yönetimi alanında, bunun çok geniş anlamları vardır. Belki de devletin kullanmak zorunda olduğu araçların niteliği, onun herhangi bir başka müesseseden daha çok etkiler ve araçların kötüye kullanılması devletin amaçlarındaki meşruiyeti zedeler. Bu olayı, daha önce sözü edilen iki olgu doğurmuş olabilir:

Olgulardan biri devletin kuvveti tekelinde tutmak istemesi diğeri de hükûmet işlerini görecektir olan temsilcilerin ve yöneticilerin seçilmesidir. Bu olgular birleşince, gerçekte kuvvet tekeli yöneticilerin elinde toplanır. Böyle olunca toplumun geri kalan kısmı, yöneticilerin insafına terkedilir ya da onların pençesi altına düşebilir. Çünkü zorlama ya da baskı araçları artık yöneticilerin parmaklarının ucundadır. Koruma kuvvete karşı kuvvet kullanmakla sağlanabildiği için kendi korunmasını müesseseseleştirmiş olan bir grup (topluluk) yöneticilerin eline maddi zorlama araçları vermemelik edemez. Bu durumda yöneticilere grup adına

kullanılmak üzere verilmiş olan bu kuvvetin, gruba karşı kullanılmaması nasıl sağlanabilir? Eflatun bu sorunu “Devlet” (Eflatun, 1971:212) adlı eserinin sözü edilmeye değer bir bölümünde şöyle açıklamıştır.

Yöneticilerimiz dostlarına karşı yumuşak, düşmanlarına karşı ise katı olmak zorundadır. Bunu sağlayamazsak, düşmana iş kalmadan devleti kendileri yıkarlar. Aslında kuvvet, ateş gibidir; o da insanlık yararına kullanılabilir. Ne var ki, kuvvetin egemenliği tehlikelidir; kuvvet de ateş gibi, bir kez elden çıktı mı, çok yıkıcı olabilir (Lipson, 1978:92-93).

“Özgürlük ihtiyacı” ile “güvenlik ihtiyacı” arasında bölünen insan, hiç kuşku yok ki ikincisini tercih edecektir. Çünkü “güvenlik ihtiyacı”, toplum içinde yaşama isteğini ve bu ihtiyacı karşılayabilen bir iktidarı belirtmektedir. Politik sözleşmenin olduğu gibi toplumsal sözleşmenin de nedeni olan güvenlik ihtiyacı, tam olarak toplumun tamamını güvence altına alan, toplu güvenlik için herkesin ve bireysel bir güvenlik için tek tek kişilerin duyduğu ihtiyaçtır. Kendisine verilen bu misyonla, iktidar, bunu çok iyi bilir. Dahası devletin bu misyonu, insanların güvenliğini ve haklarını serbestçe kullanmasının beraberinde getirir.

Sadece güvenlik ihtiyacı ve iktidarın bunu kullanması nedeniyle ki, her hakkın tek tek kurala bağlanarak somutlaşması ve yürürlüğe konmasıyla gerçekleşen hak denetiminin gerekçesi, herkesin korunmasıdır.

Kendisine zarar verilmesine izin verecek ve vazgeçilmez kolektif ve bireysel güvenliğe aykırı davranışları yasaklamayacak hiçbir “toplumsal sistem” (Mourgeon, 1995:79) veya da hiçbir politik ve hukukî düzen yoktur. Olası bir “devrim hakkı”, hatta ayaklanma hakkı”, “baskıya karşı direnme hakkı” ancak felsefeden, ahlâktan ya da din bilimden kaynaklanabilir. Ama kural tarafından verilen izinden kaynaklanmaz. Hiçbir anayasa, yasa veya gelenek ne olursa olsun, bunu kabul etmez. Sadece ilân edilen haklara zararı dokunacak hükûmet eylemlerine karşı direnmeye izin verilmektedir. Bu yüzden direnme, kurulu düzenin devamıyla ilgili güvencedir. Sözde halk demokrasilerinde, bugün için yürürlükte olan bazı anayasalardaki direnme hakkı için de aynı şeyi söylemek mümkündür.

Bu düzen insanı, “bireysel güvenliğin” yanı sıra “kolektif güvenlik” ve toplumsal yapının korunmasının zorunluluklarına tâbi kılmaktan hiçbir zaman geri kalmaz. Bu anlamda “yasaların sadece topluma zararı dokunmayan eylemleri savunma hakkının olduğunu” (Mourgeon, 1995:80) ifade ederek, kolektif güvenliği hakların sınırlandırılmasının temeli hâline getirmiştir. “Özgürlüğün başkalarına zarar vermeden her şeyi yapabilme olduğu” (Mourgeon, 1995:80) özellikle belirtilerek, hakemlik yapması istenen bir iktidar tarafından hakların denetiminin daha iyi yerleştirilmesi için insan insana düşman yapılmaktadır.

Başkalarına zarar verme ister doğrudan doğruya olsun, ister toplumun tamamına yönelik bir zarar olsun veya sadece bireysel güvenliği ya da toplum güvenliğini tehdit etsin, ortaya şu gerçek çıkmaktadır. İnsanın başkaları karşısındaki feragati ve sahip olduğu haklar, başkalarına ait haklarının korunmasıyla uyum içinde olması gerekir. Bu, öylesine geniş bir

kavramdır ki, zararlı eylem, sadece başkasına yönelik somut bir zararı ifade etmez. Aynı zamanda onun vicdanını huzursuz etmesi buna dahildir. Öyle ki kollektif ve bireysel güvenliklerin korunması, toplumsal düzene olduğu kadar ahlâkî düzene de dayanması gerekir.

Bu yüzdendir ki, emniyet ve asayişin sağlanması, toplumun huzur ve güven içinde yaşaması önemli bir konudur (Çiçek, 1999:163). Toplumun güvenlik ve huzurunu korumak, yani iç ve dış güvenliği sağlamak ise geçmişte ve günümüzde bütün devletlerin esas görevlerinden birisi olmuş ve bu amaçla, emniyet birimleri oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.1. İÇ VE DIŞ GÜVENLİK

1.1.1. Kolluk Kuvvetleri:

1950-1960 arası dönemde, Kıbrıs'taki İngiliz sömürge yönetiminin, kendi polis gücünün ezici çoğunluğunu Kıbrıslı Türklerden oluşturması rastlantı değildi (Hasgüler, 1998:34; An, 1996:55). Aslında bu bilinçli bir tercihten kaynaklandığı söylenebilirdi.

1956 yılının ortalarından itibaren Rum milliyetçileri arasında gerçekleşmesi pek mümkün olmadığına inanılan fazla olasılık tanımadıkları Türk-İngiliz işbirliğinde yeni bir adım daha atıldı. Türklerden oluşturulan 'Yardımcı Polis' kuvvetleri EOKA'ya karşı girişilen operasyonlarda ve iç güvenlikle ilgili diğer alanlarda kullanılmaya başlandı (Salih, 1978:9).

Seferi yedek polis (mobile reserve) kadrosunda hiçbir Rum yokken, 256 Türk personel vardı (An, 1998:146). Yardımcı polis (auxiliary police) olarak görev yapan 56 Rum'a karşılık da 1281 Türk görevliydi. O dönemin İngiliz vali müsteşarı olan John Reddaway, 1958 yılında yardımcı polis olan Rumların sayısını 70, Türklerin sayısını 1700 olarak vermekte, seferi yedek polis gücünde ise hiçbir Rum bulunmadığını, buna karşın 542 Türk'ün (Pantelli, 1984:303; An, 1996:93-94) görev yaptığını belirtmekteydi.

Kıbrıslı Türklerin polislik mesleğine Rumlara göre daha çok uyum sağlamalarının diğer bir nedeni de üç yüz yıllık Osmanlı döneminde kamu yaşamındaki süreklilik ve memur kültürüne yakın olmalarıydı.

Kıbrıs Cumhuriyeti dönemine gelindiğinde farklı bir durumla karşı karşıya kalındığı görüldü. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını oluşturan 11 Şubat 1959 tarihli Zürih Antlaşması'nın temel esasların dokuzuncu maddesi gereğince vetoya tâbi güvenlik meselesi şunlara tâbiydi:

1. Kadro atama terfileri
2. Kuvvetlerin dağılımı ve konuşlandırılacağı bölgeler
3. İstisnâî önlemler ve sıkıyönetim
4. Polis yasaları (1)

Bütün istisnaî önlem ve kararların vetoya tâbi olacağı, fakat polis ve jandarmanın normal faaliyeti ile ilgili olanların vetoya tâbi olamayacağı da belirtilmişti. Böylece 1960 Anayasasında iç güvenliğin sağlanması için polis teşkilâtının kurulması kararlaştırılmıştır. Merkezî yerleşim birimlerinde görev alması kararlaştırılan polis teşkilâtı, Kıbrıs Türk ve Rumlardan oluşacaktı. Polis teşkilâtına yardımcı olacak ve kırsal bölgelerde görev yapması tasarlanan jandarma teşkilâtının kurulması planlanmıştı. Böylece iç güvenlik, kolluk kuvvetleri adı verilen polis ve jandarma teşkilâtları ise sağlanmış olacaktı.

1960 Anayasasının 130. maddesinin 1. fıkrasında emniyet kuvvetlerin polis ve jandarmadan müteşekkil olacağı belirtilir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının müşterek mutabakatı ile burada görev alacak kişilerin sayısı anayasanın 47. maddesinin 7. fıkrasında azaltılıp (Deliceirmak, 1999:197) çoğaltılabileceği belirtilirken, bunun şimdilik kaydı ile iki bin kişiden oluşturulması kararlaştırıldı.

Cumhuriyetin emniyet kuvvetleri, yüzde yetmiş Rumlardan ve yüzde otuz Türklerden teşekkül edecekti. Ancak, başlangıç devresinde, yardımcı polis kuvvetleri hariç 1 Şubat 1959 tarihinde poliste hizmet görmekte olan Türklerin işine son vermemek için Türklerin yüzde nispeti azamî yüzde kırka kadar muhafaza edilebilir ve binnetice Rumların yüzde nispeti yüzde altmışa kadar indirilebileceği karara bağlandı. Ayrıca anayasanın 131. maddesi gereği Cumhuriyet polisinin ve jandarmasının kumandanları ve kumandan yardımcıları, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından müştereken tayin edilecekti. Polis ve jandarmadan teşkilâtlarının komutanlarından birisi mutlaka Türk, polis ve jandarma komutanı hangi topluma mensup ise Komutan Yardımcısı da diğer topluma mensup olacaktır (Deliceirmak, 1999:197; Gazioğlu, 2000:376). Kısacası gerek devletin, gerekse icranın başı olan Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, iç güvenlik ile ilgili konularda karar alma yetkisini kendi uhdesinde bulundurmaktadır. Buna göre müştereken karar alınabilecek konular, aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

1. Kadrolara tayinler ve bunlardaki terfiler;
2. Kuvvetlerin dağıtımı ve yerleştirilmesi;
3. Fevkalade tedbirler ve sıkıyönetim;
4. Polis kanunları (2).

Polis teşkilâtının kuruluşu, görev, yetki ve sorumlulukları yasa ile düzenlenmesi, demokratik hukuk devleti ilkelerine ve yurttaşların temel haklarına saygılı olarak anayasa ve yasalar çerçevesinde görev yapmakla yükümlü (3) olmasına rağmen ileriki zamanlarda bunun böyle olmadığı ortaya çıktı. Örneğin cumhuriyetin emniyet kuvvetleri olan polis ve jandarma teşkilâtına ait personelin azaltılıp çoğaltılmasına sadece Cumhurbaşkanı karar verirken, bu teşkilâtların başında bulunan komutanlar ve yardımcıları tamamen Kıbrıslı Rumlardan oluşacaktı (4). Hatta polis ve jandarma kadrolarının Kıbrıslı Rumlardan

oluşturulmak istendi. Böylece cumhuriyetin emniyet kuvvetleri, yüzde yüzü Kıbrıslı Rumlardan teşekkül edecekti. Zaten daha sonraki uygulamalarda 1960 Anayasasında kurulan polis teşkilâtındaki bütün Kıbrıslı Türkler görevlerinden ayrılmak zorunda kalmış ve bu kadrolar, Kıbrıslı Rumlar tarafından doldurulmuşlardır (5). Böylece polis teşkilâtı, Kıbrıslı Rumlar lehine tamamen monopolleşmiş oldu.

Polis teşkilâtının monopolleşmenin bir diğer sebebi de anayasada öngörüldüğü gibi emniyet kuvvetlerinin yerleştirilmesinde, yüzde yüze yakın bir nispette Türk cemaatına mensup kimselerin ikâmet ettikleri bölgelerde, aynı cemaate mensup kuvvetlerin kullanılması icap ederken (Plümer, 2001:92), Makarios'un buna itiraz etmesiydi. Tam bu sırada Kıbrıslı Rum polisleri, özellikle Lefkoşa ve çevresinde yüzlerce Kıbrıslı Türk kadın, çocuk ve yaşlıları abluka altına almaya başladı (Öksüzoğlu, 1991:9). Kıbrıslı Rum polisler, özellikle bunu ağır silahlarla yapmaya çalıştılar. Fakat Kıbrıs'ta polislere silah taşıma yetkisi veren bir yasa yoktu (Gibbons, 1997:10; İsmail, 1998:302). Polisin sadece, şüpheli gördüğü araba ve şahısları arama ve kontrol etme yetkisi vardı. Buna karşın sebepsiz yere trafiği durdurarak, arama ve kontrol yapma yetkisi de yoktu. Sonradan öğrenildiğine göre Tahtakale bölgesinde bu geniş kapsamlı kontroller birkaç gün önce başlamış ve bu rahatsız edici durum (6) Kıbrıs Türk basınında çok ciddi ve yoğun şikâyetlerin yer almasına sebep olmuştu. Çünkü Kıbrıs'ta hiçbir polis, "sivil giyimli" olarak trafiği durdurmamış veya kimlik kontrollü yapmamıştı. Zaten "sivil giyimliler", EOKA'ya bağlı kişilerdi (Gibbons, 1997:10; İsmail, 1998:302). Bilindiği gibi daha sonraları polis teşkilâtı, tamamen EOKA'ya bağlı sivil adamlar tarafından kontrol edilmekteydi (7).

Kıbrıslı Rumlar, 1964 ile 1967 yılları arasında Kıbrıs Anayasası'nda değişmez temel maddeleri değiştirerek, anayasal düzeni tamamen değiştirdiler. Böylece 1960'ta kurulan anayasal düzen, yerle bir oldu. Yapılan anayasa değişiklikleri arasında "Polis Kanunu" (Ertökün, 1987:12; Necatigil, 1982:31-33) da vardı. Buna göre Anayasanın 47., 130., 131 ve 132. maddeleri değiştirilerek, Kıbrıslı Türklerin anayasal hakları tek taraflı olarak lağvedildi. Böylece 1964 yılında 21. kanun maddesi (Necatigil, 1982:33, Deliceirmak, 1999:199) olarak değiştirilen bu madde, 1960 anayasasının 130. maddesine göre "kolluk kuvvetleri" her iki toplumun nüfus oranlarına göre tanzim edileceği ifadesi kaldırılmış oldu.

Bu esnada Yunan Hükûmeti, Kıbrıs meselesinde öncülüğün kendisine ait olduğuna inanmakta ve bu değişiklikleri, Kıbrıs Hükûmeti'yle birlikte yapmaktaydı. Çok kereler Yunan Hükûmeti, Kıbrıs'ın iç meseleleri hakkında kararlar almış ve bu kararları, Kıbrıs Hükûmeti'ne tatbik etmeye çalışmıştı (Kürşat, Altan, Egeli, 1978:204). Alında Yunanistan'ın yürütmekte olduğu diplomatik girişimlerin temeli, Türk azınlığın korunmaya ihtiyacı yoktu ve Yunanistan ile Rumlar, Türk azınlığın korunması ve gelişmesi için üzerlerine düşen görevleri yerine getireceği iddiasına dayanıyordu (Akkurt, 1999:27-28). Dolayısıyla 1960 Anayasasının ortaya koyduğu güvenlik sisteminin sağlıklı bir şekilde sürmediği görüldü. Bu durumu tespit eden

Laipson, ABD hükûmeti için hazırladığı bir raporda 1963-1964 ve 1965 yıllarında Rum polislerin Türklere karşı çok şeyler yaptığını ve kayıplarının çok olduğunu belirledi (8). Bu nedenle tarafların birleşmesi için birbirlerine güvenmediğini ortaya çıkıttı.

Kıbrıs'ta federasyon veya konfederasyon formülüne dayalı herhangi bir çözümün bulunması oldukça güçtür. Çünkü her iki toplumun birbirine karşı psikolojik olarak duyduğu yakınlık, ciddi bir yara aldı (Stephen, 1997:98; Gobi, 1993:76). Toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında kolluk kuvveti ile ilgili konular tartışmaya neden oldu. 1992 Şubatında ise iç güvenliğin sağlanması konusunda yoğunlaştığını ve derin görüş farklılıklarının olduğu görüldü. Buna göre taraflar arasında derin görüş ayrılıklarının olduğu konular, federal garanti, güvenlik ve savunmanın tâbi olacağı kriterlerdir. Türk tarafı, her iki federal cumhuriyetin kendine mahsus polis kuvveti olması gerekliliği üzerinde dururken (Necatigil, 1998:386), Rum tarafı, merkezî bir polis teşkilâtının varlığından söz etmektedir. Fikirler Dizisi'ne tarafların görüşleri cem edilerek farklı bir şekilde ifade edilmişti. Fikirler Dizisi'nin 62. maddesinde federal cumhuriyete ve her bir federe devlete ait polis gücünün (9) olacağından söz etmektedir. Zaten 1981 Kasımında BM tarafından hazırlanan bir planda kuzey tarafının iki, güney tarafının ise dört ilçeye bölünecek olması (Cerrahoğlu, 1998:64; Göktuğ, 1990:156-157) kolluk kuvvetlerinin ayrı ayrı olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden federal cumhuriyetin iç güvenliği, polis ve jandarma ile sağlanacaktır. Federe devletlerin ayrı ayrı kolluk kuvvetlerine sahip olması yasal savunma hakkının bir gereği olarak görülmektedir. Bu hak, devlet olmanın verdiği bir sonuçtur (10) ki, her bir federe devlet kendi içinde egemen bir güce sahiptir. Böylece her bir tarafın bir diğerinin siyasî eşiti olarak sadece kendisini temsil edeceği, başkasını temsil etmeyeceği geçmişte yaşanan trajik olayların bir daha yaşanmaması için tehdit ve güç kullanımından veya herhangi bir tarafın diğer bir tarafa hükmetmekten feragat edeceği bir sistem kurulmuş olacaktır. Bunun için de taraflar arasında aşağıda sıralananların yapılarak iç güvenliğin sağlanması temin edilebilecektir.

1. Taraflar, birbirlerinin toprak bütünlüğüne saldırı, iç barışını bozacak ya da tehlikeye sokacak nitelikte ya da bu amaçlara yönelik herhangi bir davranışı engelleyecekler ve kendi bölgeleri üzerinde bu nitelikteki her hareketi yasaklamayı ve gerektiğinde kontrol altına almayı taahhüt etmelidirler.

2. Taraflar, Türk adlî makamlarınca kovuşturulup veya mahkûm edilip Rum federe devletinde bulunan ya da Rum yargı makamlarınca kovuşturulup veya mahkûm edilip, Türk federe devletinde bulunan kimseleri, karşılıklı olarak birbirlerine teslim etmeyi yükümlenmelidir.

3. Ancak iki federe devletin mahallî yasalarına göre hürriyeti bağlayıcı en az altı aylık bir cezayı gerektiren bir suç işlemiş veya böyle bir suç dolayısıyla mahkûm bulunan kimseler geri verilmelidir. Ayrıca teşebbüs veya suça katılma olaylarında da aynı kurallara göre suçluların iadesi sağlanmalıdır.

4. İstenen kişi, geri verme durumundaki federe devlette başka bir suç dolayısıyla kovuşturulduğu veya mahkûm edilmiş bulunduğu takdirde iade, kovuşturma sona erinceye kadar ve mahkûmiyet durumunda ceza infaz edilinceye ve başka bir biçimde düşünceye kadar ertelenmelidir.

5. İadesi kabul edilen kişinin aranması, tutuklanması ve teslim yerine kadar götürülmesinin gerektirdiği bütün masraflar geri veren federe devletçe karşılanmalıdır.

6. İadesi istenen kişinin geçici tutuklanması istendiğinde iade istemi reddi gerektiren bir nitelikte olmadıkça, iade isteminin verilmesinden önce de o kişi geçici olarak tutuklanmalıdır. Geçici tevkif talepnamesi, taraflar arasında daha sonra belirtilecek koşullara göre verilmelidir. Talepname, suç teşkil eden fiilin niteliğini gösteren bir mahkûmiyet ilâmının ya da bir tevkif müzekkeresinin veya eşiti herhangi bir belgenin varlığını kanıtlamalıdır. Geçici olarak tutuklanan kişi, tutuklanma günü dahil olmamak üzere tevkifini izleyen üç aylık bir süre içinde iade talepnamesi verilmezse, tahliye edilebilecektir.

7. Taraflar, öteki tarafın siyasal rejimine ya da güvenliğine karşı yöneltilmiş ya da onun egemenlik haklarını bozacak nitelikteki eylemleri hazırlamak üzere sınır bölgesinden yararlanacak olan bütün kişilerin çalışmalarını, her birini kendi bölgesinde kendi kararına bırakılan uygun önlemlerle engellemeyi, karşılıklı olarak taahhüt etmelidirler.

8. Yetkili sınır makamları, sınır bölgesinde öteki tarafın siyasal rejimi ya da güvenliğine karşı yöneltilmiş hareketlere girişmek amacıyla bir ya da birçok kişice hazırlıklar yapıldığını haber aldıklarında, bunu birbirlerine gecikmeksizin bildirmeli ve bu konuda elde edilen bütün bilgileri, birbirlerine verecekleridir. Söz konusu makamlar, her ne nitelikte olursa olsun, egemenlik alanları içinde işlenen ve işleyenlerin diğer federe devlet sığınması olanağı bulunan bütün suç fiillerini, karşılıklı olarak birbirlerine bildireceklerdir.

9. Her iki federe devletin makamları, gerek bu hareketlerin önüne geçmek, gerek onları işleyenlerin sınırı aşmalarını engellemek için bütün yararlı önlemleri almalıdırlar. Bu konuda alınacak önlemler, sınır karakollarında yapılacak müşterek toplantılarla saptanmalıdır.

10. İki taraftan biri, kendi sınır bölgesinde güvenlik harekâtına girişmeyi kararlaştırırsa, gerekli gördüğünde, öteki tarafa, sınır makamları aracılığı ile haber vermeli ve bu taraf da işbu harekâtın başırsı için yararlı gördüğü tüm önlemleri almalıdır.

11. Taraflar geçiş noktalarının yerlerini birlikte saptamalıdırlar. Sınır kapılarının her iki yanda birer karakol ile korunması gerekir. Ayrıca bu kapıların sayısı, beşten aşağı olmamalıdır.

12. Silahlı bir ya da bir kaç kişi, sınır bölgesinde ağır ya da hafif bir suç işledikten sonra öteki federe devlete sığınmayı başırsırsa, oranın makamları bu kişileri silahlarıyla ve yağma ettikleri eşya ile birlikte, ikâmet ettiği tarafın makamlarına teslim etmek üzere tutuklamak zorundadır.

13. Taraflar, kendi bölgelerinde öteki federe devletin huzur ve güvenliğini bozmak ya da hükûmetini değiştirmek amacını taşıyan örgüt ve toplulukların kurulmasına ve yerleşmesine; ayrıca, öteki devlete karşı propaganda yoluyla ya da başka herhangi bir yoldan mücadele edecek kişi veya toplulukların oturmasına meydan vermemeyi üstlenmelidirler.

14. Taraflardan biri, gerek bir yasa hükmü gerek ahlâk ve sağlık zabıtası ya da dilencilik konusundaki mevzuata göre ve gerek federe devletlerin iç ya da dış güvenliğine ilişkin nedenlere dayanarak ayrı ayrı uygulanacak önlemler ile öteki tarafın vatandaşlarını sınır dışı ederse ilgili taraf, onları kabul etmeyi yükümlenir. Bu yüzden her iki federe cumhuriyetin polisi kendi yetki alanlarında gerekli kontrolleri yapacak ve istenmeyen kişiler federe cumhuriyetin dışında tutulacak veya dışına çıkarılabilecektir.

15. Kanun dışı her türlü ticaret trafiği ve diğer ağır suçlar ile uluslararası terörizm konularında Türk ve Rum polis teşkilâtları işbirliği yapmalıdırlar.

Bütün bunların yapılması hâlinde Fikirler Dizisi'nin 52. maddesinde (11) de ifade edildiği gibi federal cumhuriyet ile Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk federe devletlerinin güvenliği, garanti altına alınmış olacaktır (12). Bunu başarabilmek için de federal adliye ve federal polis teşkilâtları, federal hükûmetin yetkisinde olmalıdır. Bu arada Federal hükûmette yer alan Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı, ortak Federal Cumhuriyetin asayiş ve güvenliği için yeterli sayı ve üzerinde anlaşılacak teçhizatla donatılmış polis ve güvenlik birimlerinin federal yasama organına sorumlu olarak görev yapmaları gerekmektedir (13). Ayrıca her bir federe devlet kendi iç güvenliğine yeterli olacak sayıda ve teçhizatta polis gücü bulundurmalıdır. Bununla birlikte federasyonu oluşturan iki cumhuriyet arasındaki dolaşım özgürlüğü, federal anayasal sistemin yürürlüğe girmesinden sonra uygulamaya konacak ve gerekli düzenlemeler polis kontrolünde yapılacaktır (14). Bunun dışında Fikirler Dizisi'nin 22. maddesinde (15) de yer aldığı gibi güvenlik konularında federal hükûmete devredilmeyen tüm yetkilerin, federe devletlerde kalması kararlaştırılmıştı. Böylece federasyonun egemen üyeleri olarak iki halk ile onların cumhuriyetleri, federal anayasa altında kendi bölgelerinde egemen olacaklardı (16). Bu, egemen güçlerin, kendilerini savunması manasına da geldiği açıktır. Bu cümleden çıkan diğer bir yorum ise Kıbrıslı Türklere kalacak toprak oranının "savunulabilir" (İsmail, 1998b:234) olması demektir. İleride tarafların birbirine yöneltecekleri olası bir saldırı hâlinde, kendilerini savunabileceği bir toprak derinliği ile savunmaları açısından stratejik değeri olan bölgelerin, tepelerin, ulaşım yollarının, sahillerin, koyların kendi kontrolleri altında olması demektir.

Fikirler Dizisi'nin 53. maddesi gereği federal cumhuriyetin "askersizleştirilmesi" ve "silahsızlandırılması" (17) temel hedefler arasında zikredilirse bile lisansa bağlananlar dışında silah bulundurmanın yasak olacağı, hatta bunun federal bir suç sayılacağı kararlaştırıldı (18).

Bu esnada federal cumhuriyetin iç güvenliğini çok uluslu polis gücünün (Laipson, 1990:7) sağlayabileceği gündeme geldi. Hatta bu güce, mal mübadelesi, toplumların asayışı ve yer değiştiren kişilerin güvenliği ile ilgili konuları bu güce verilmesi teklif edildi. Bilindiği gibi daha önceleri bu konuyla ilgili birçok teklif yapılmıştı. Örneğin ABD Kıbrıs Masası Müdürü Mr. King, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Washington Müsteşarı Alâeddin Gülen'e polis teşkilâtının tamamen bitaraf memleketler (mesela Commonwealth) hakkından teşkil edilmesinin mümkün olup olmadığını sordu. Cevaben, müessir emniyet tedbiri kurulabilirse, Türkler arasında mahzur olmayacağı beyan edildi (20). Adada iç güvenliğin sağlanması gündeme gelirken, bu güvenlik teşkilâtının çok uluslu güçten oluşması ve miktarının ve olacağı gündeme geldi. Özellikle adanın silahsızlandırılması gündeme geldiği bir sırada Denктаş, silahsızlanmaya gidilecekse iç emniyetin Türkiye ve Yunanistan'ın da katılacağı bir kuruluşa devredilmesi gerektiğini savundu (Denктаş, 1998:343). Denктаş'ın bu teklifi taraflar arasında kabul görmedi.

Bir diğer tartışma konusu ise polis teşkilâtının sayısal miktarı konusunda yaşandı. Fikirler Dizisi'nde bu konuya edilmemişti. Aslında Fikirler Dizisi'nde federal cumhuriyete ait polis teşkilâtının nasıl olacağına değinilmemesi ciddi bir eksiklikti. Bu yüzden federal polis teşkilâtının "eşit sayıda" (Gazioğlu, 1997:15) Kıbrıslı Türk ve Rumlardan oluşacağı belirtilmeliydi.

Fikirler Dizisi'nin 56. maddesinde adadaki Rum ve Yunan askeri ile Türk ve Kıbrıslı Türk askerinin sayısal açıdan eşit (21) olmasına atıfla federal cumhuriyetin polis teşkilâtının da eşit olabileceği düşünülebilir. Fakat Kıbrıslı Rumlar, bu görüşe itiraz edecekleri ve bu oranın nüfus nispetine göre belirlenmesi gerektiğini savunacaklardır. Kıbrıs'la ilgili hazırlanan en son Annan plânında bile federal cumhuriyetin veya plânın terminolojisinde ifade edilen "ortak devlete ait polis teşkilâtı" (22), her parça devletten eşit sayıda personelden oluşacaktı (Efegil, 2003:31). Dolayısıyla federal cumhuriyetin ortak polis teşkilâtının personeli eşit sayıda olması kuvvetle muhtemeldir.

Federal Polis teşkilâtının görev ve yetkileri konusunda Fikirler Dizisi'nde bir bilgiye rastlanılmamışsa da bunu, Annan plânında bulmak mümkündür. Buna göre federal cumhuriyetin polis teşkilâtının görev ve yetkileri şu şekilde olması gerekir:

1. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kara ve deniz sınırının kontrolünü sağlamak
2. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devlet yetkililerini, binalarını, mal ve mülklerini korumak
3. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ziyaret eden yabancı devlet adamlarına yakın korumayı sağlamak
4. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nde görev yapan diplomatik misyona karşı koruma temin etmek

Bununla birlikte her federe devletin sahip olacağı polis teşkilâtının yetki ve görevleri aşağıdaki gibi olmalıdır:

1. Federe devlet polisi, söz konusu federe devlet içerisinde konuşlandırılıp görev yapacaktır.
2. Söz konusu federe devletin yasalarını ve düzenini koruyacak, kamu düzenini sağlayacaktır.
3. Federal Cumhuriyete karşı işlenen suçların kovuşturulmasında yetkili olacaktır.
4. Federe devletlerin polis teşkilâtları, federal cumhuriyetin polis teşkilâtı ile uyum içinde çalışarak, anayasal düzeni koruyacaktır.
5. Her federe devlet polisi, federal cumhuriyet polisine kendi toprakları içerisinde bulunan söz konusu federal cumhuriyet mallarının güvenliğinin sağlanmasında yardımcı olacaktır.
6. Mal-mülk mübadelesi sırasında ortaya çıkacak her türlü polisiye meseleleri, federe devletin ilgili polis teşkilâtı tarafından çözümlenmeye çalışılacaktır.
7. Yerlerine geri dönecek göçmenlerin, ki bunların takribi rakamı 50 bin kişidir (23), güvenliğini ilgili federe devlet polisi sağlayacaktır.

Annan plânında da olduğu gibi her bir federe devletin polis kuvvetinin, 700 kişiyi (24) aşmayacak şekilde tanzim edilmesi (25), KKTC’de hâlen görev yapmakta olan yaklaşık 3000 polis memurunun, 2300’ünün görevine son verilmesi gerekecektir. Böylece KKTC’nin mevcut polis teşkilâtının 2/3’sinin işine son verilmesi sağlanacaktır.

Bunun dışında federal cumhuriyet polis ile federe devlet polis teşkilâtları arasında ciddi bir koordinasyon ve işbirliğine ihtiyaç vardır. Bunun için Federal cumhuriyet ve federe devletlerin polis personelinden oluşan ve başında Federal Cumhuriyetin Başsavcının bulunacağı bir kurul oluşturulacaktır. Bu kurulun oluşumu ve işlevlerinin yanı sıra federal cumhuriyet ve federe devletlerin polis gücü ve teçhizatı, çıkarılacak kanun hükmünde kararnameyle düzenlenecektir. Bu kurulun diğer bir görevi ise terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve organize suçlarla mücadele etmektir. Ayrıca bu kurul, federal cumhuriyet veya federe devletlerin yetkililerinin talebi üzerine federal cumhuriyet veya federe devlet polislerinin polislik görevlerini suiistimal edip etmediği iddialarını soruşturacaktır.

Kıbrıs’ta güvenlik olgusunun toplumların temel ihtiyaçlarından birisi olduğunu dikkate alarak güçleri ile sivil toplum ilişkilerinin demokratik tarzda yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Hele iç güvenliğin, yani polisin, sivil yönetime, kendi özerkliği içerisinde devredilmesi (26), demokratikleşmenin en önemli unsurlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden polis kanunu, polisin federal cumhuriyetin sorumluluğu altında olduğunu ve polis teşkilâtının devletin iç güvenliği ile sınırlarının, kara ve deniz şeridinin güvenliğinin korunması

ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulduğu belirtmelidir. Ayrıca polis teşkilâtının kuruluşu, işleyişi ve sorumlulukları ile ilgili temel esasların tanımlanması, federal yürütme erkinin sorumluluğu altında olmalıdır. Bu kanunun önemi, federal cumhuriyetinin genel güvenlik hususlarıyla yakından ilgilidir. Yaşanabilecek uyuşturucu kaçakçılığı, kaçak silahların getirilmesi, özellikle Asya'dan gelip Batı Avrupa'ya gitmek isteyen insanların kaçakçılığı, gümrük vergisi ve diğer ilgili harçlar ödenmeden ülkeye sokulan kalitesiz mallar, Kıbrıs üzerinde ağır bir yük teşkil edeceğinden bu yük, ancak polis kanununun sıkı bir şekilde uygulanması yoluyla bertaraf edilebilecektir. Ayrıca modern teçhizat, binalar, araçlar ve maaş sağlanarak polislerin görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmeleri beklenebilir.

1.1.2. Askersizleştirme Faaliyetleri:

1.1.2.1. Askersizleştirme ile İlgili Önemli Kavramlar:

İçinde bulunduğumuz çağda, düzenli orduların karşı karıya gelerek savaşmalarına giderek daha az rastlanmaktadır. Nitekim ülkeler, “doğrudan” değil, “dolaylı” yollardan ele geçirilmeye çalışmaktadırlar. Daha doğrusu devletler klasik “saldırı” tanımını içine girmeyen yöntemlerle saldırılara hedef olabilmektedirler. Böyle bir dünya ortamında tehdit algılamasının doğru olması önem kazanmaktadır. Aksi hâlde olası saldırıyı tanımlamada ve bunlara karşı alınacak önlemlerde hatalar olur. Tehdidin çok değişik biçimler aldığı böyle bir dünyada, “savunma” kavramlarında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Dolayısıyla askerî hazırlık derecesi, devletin gücünü oluşturan öğelerden sadece birisidir. Çoğu zaman en önemlisi de değildir. Devletlerin yaşamlarında “barış” dönemleri “savaş” dönemlerinden çok daha uzun olduğundan, sürekli olarak “büyük” ordular beslenerek atıl bir tüketici kitlesinin yaratılması bir devlet için “güç” değil, belki de “caydırıcılık” (Gönlübol, 1996:630) kaynağı olabilir. Bunun en iyi örneklerinden birini içinde yaşadığımız dönemde Sovyetler Birliği'nin uygulamasında görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyanın belki en büyük ve güçlü ordusunu beslemekte olan bu devlet, bu yüzden içine düştüğü ekonomik sıkıntıları aşabilmek için askerî gücünü tek yanlı olarak azaltmaya başlamıştı. Büyük askerî gücüne rağmen, Sovyetler Birliği'nin kendi dünyası içindeki dağılmaya engel olamamasının başta gelen nedeni, sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmesine yeterince kaynak ayıramaması, bu alanlarda Batı'dan geri kalmasıdır. İçinde bulunduğumuz dünyada, dış tehlikelere karşı savunmadaki en önemli kavram “caydırıcılıktır”. Olası tehdidin caydırılması ise sadece büyük ve düzenli ordularla mümkün olmamaktadır. En önce cevap aranacak şeyin bu kadar büyük bir orduya ihtiyaç olup olmadığıdır. Buna dayalı olarak ‘büyüklük nedir?’ ve ‘neye göre büyüklük’ sorularına da cevap aranmalıdır.

1.1.2.1.1. Güvenlik Anlayışının Değişmesi:

Soğuk savaş döneminin en belirgin özelliklerinden birisi de silahlanma yarışıydı. Kamplaşmış bir dünyada ulus-devletler, güvenliklerinin sürekli olarak savaşa hazır olmaktan geçtiğini düşünmüşlerdir. 1890'larda Almanya'nın aldığı, barış zamanında çok büyük bir caydırıcı deniz gücü bulundurma kararı (Wriston, 1994:67), bu gelişmenin başlangıcına işaret etmekteydi. Çünkü teknolojik yenilikler nedeniyle silahların üretimi, giderek daha çok zaman almaya başlamıştı. Dolayısıyla daha savaş başlamadan çok önce, silahlar da savaşacak askerler de hazır olmak zorundaydılar. Bu durumun doğal sonucu, sürekli bir savaş toplumu ve sürekli bir savaş ekonomisi, yani soğuk savaş ortamı doğdu (Wriston, 1994:67-69). Böylece silahlanma için başta savunma sanayiinin kurulması gerektirdiğinden, millî ekonomileri (Gönlübol, 1996:638) güçlendirici bir etki yaptı. Ancak zamanla kaynakları kuruttuğu için amacına ters düşer hâle geldi.

1.1.2.1.2. Kuvvet Dengesi Sisteminin Uygulanma İlkeleri:

Kuvvet dengesi sistemi kendi kendine, otomatik olarak işleyen bir mekanizma değildir (Claude, 1962:48). Kuvvet dengesi, devletlerin millî menfaatini gerçekleştirmek için izledikleri dış politikalarının bu dengeye yöneltilmesi sonunda kurulur.

Kuvvet dengesi sisteminin kolaylıkla işlemesi ve barışın korunması için devletler, değişen şartlara göre kuvvet dengesini koruma veya yeniden kurmak üzere ittifaklarını değiştirmekte tereddüt etmektedirler. Kurulacak mahallî, bölgesel veya dünyayı kapsayan kuvvet dengelerinin (Morgenthau, 1963:181) çeşidine göre gerekli politik veya askerî ittifaklara girilir.

Lord Palmerston, tarihe geçen sözleri ile "kuvvet dengesi politikasının izlenmesinde his ve manevî ilkelerin yeri olmadığını" en iyi şekilde belirtmişti. Palmerston'a göre bir ülkenin ebedî dost ve düşmanları yoktur; devamlı menfaati vardır. Amerikalı Profesör Spykman'a göre de kuvvet dengesi politikası izleyen devletin daimî dostlar yoktur (Bilge, 1966:74). Bu sebeple devletler, dikkatlerini belli bir devlet üzerinde değil, kuvvet dengesi üzerinde toplamalıdır.

1.1.2.1.3. Kuvvet Dengesi Sisteminin Uluslararası Politikadaki Rolü:

Uluslararası politikanın kuvvet dengesi, sisteminin dışına çıkmaktadır. Her devlet, politik ve ideolojik inancı, sosyal ve ekonomik gelişmesi ve millî amaçları ne olursa olsun, dış politikasını yürütmek için sonunda daimi bir "kuvvet dengesi politikası" (Bilge, 1966:75) gütmektedir.

Geriye kalan problem, kuvvet dengesi sisteminin uluslararası politikayı düzenleyip düzenleyemediğidir. Bu problem, daha belirgin, olarak savaşa mani olup olmadığı şeklinde

ele alınabilir. Bu bakımdan kuvvet dengesi sisteminin lehinde ve aleyhinde söylenen birçok şey vardır.

Aleyhte bulunanlar, kuvvet dengesinin barış ve güvenliği koruma yerine savaşa sebep olduğunu ileri sürmektedirler. Zira bunlara göre kuvvetin ölçülmesi güçtür. Takriben eşit olan kuvvetler bir güvenlik yaratacağına, aksi tesir yapmakta ve güvenlik arayan devletler grubunu silahlanmaya ve ilk darbeyi vurarak üstünlüğü almaya sevk etmektedirler (Greene, 1964:210). Bu da savaşın çıkmasına sebep olmaktadır (Morgenthau, 1963:205-223). Tıpkı Kıbrıs'ta 1963 ve 1974 arasında olduğu gibi Kıbrıslı Rumların toplumlararası çatışmayı başlatmış olmaları buna örnek gösterilebilir.

Lehte bulunanlar ise "kuvvet dengesi sisteminin" (Korowich, 1961:150) tarih boyunca hiç değilse bazı savaşları önlediğini söylemektedirler. Kuvvetin hesabının güç olmasının sistemle ilgili olmadığını ve bazı takribi kuvvet dengelerinin ilk darbeye teşvik etmesini daha ziyade bu darbeyi vuranın ilk ve son sonuç arasında hesap hatasına yüklemektedirler (Bilge, 1966:76). Bunlar kuvvet dengesinin savaşları önlemekten başka küçük devletlerin büyük devletler tarafından ilhakına ve dolayısıyla bir devlet veya devletler grubun dünyaya hakim olmalarına engel olduğunu ilâve etmektedirler. Ayrıca meşru hak ve menfaatin korunmasına yönelik bir kuvvet dengesi, manevî bakımdan da savunulabilirdi (Liska, 1957:36).

Kuvveti, soyut olarak değerlendirmek, manen faydasızdır. Çünkü kuvvet iyiye de kötüye de kullanılabilir. Problem, kuvveti ortadan kaldırmak değil, kontrollü tutmaktır (Frankel, 1964:96-97). Bu yüzden mevcut imkânlar göre kuvvet dengesi sistemi barışı korumak amacı ile mümkün olduğu kadar uygulanmalıdır. Pek tabii ki bu şart Kıbrıs için de geçerlidir. Çünkü bu konuyla ilgili en çarpıcı örnek 1996-1997 yılları arasında yaşanan S-300 füzeleri ile ilgili olaylardır.

1.1.2.1.4. Caydırıcılık:

Silahlarla girilecek bir savaşta, siyasal sonuçlar elde etme olasılığının azalması yüzünden, bu silahların potansiyel düşmanı tehdit edici ve caydırıcı rolü üzerinde durulmaya başlanmıştır. "Caydırıcılık", karar vericilerin silahla karşılık vereceklerini söyleyerek, potansiyel düşmanın belli bir davranışının vazgeçirmelerine denilmektedir (Gönlübol, 1993:189). Aslında caydırıcılık bu çağın bir icadı değildir. Tehdit veya cezalandırma yoluyla başkaların etkilemeye çalışmak, diplomasi kadar eski bir konudur.

Silahlı denge sisteminde caydırıcılık, "korkunç" bir cezalandırma tehdidi ile gerçekleştirilmekte, konvansiyonel silah dengesi sisteminde olduğu gibi bir ülkenin savunulmasının basit bir yan ürünü olarak ortaya çıkmamaktadır. Silahlı dengede caydırıcılık, başarısız olursa tüm sistem temelinden yıkılır. Çünkü silahlı dengenin düzeltilmesi veya yeniden kurulması için normal bir yöntem olarak kabul edilmez. Bu söylenenler, savaşın

korkunç sonuçlarını hafifletmek, hatta bir anlamda “savaş kazanmak” için gerekli tedbirleri almanın yararsız olduğu anlamına gelmemelidir.

Caydırıcılığın etkili olabilmesi, çeşitli koşulların gerçekleşmesine bağlıdır. Her şeyden önce, karşı, tarafta rasyonel bir karar alma sürecinin bulunması ve bunun caydırma girişiminde bulunan tarafta algılanması gerekir. Başka bir deyişle, caydırıcılık taktiğinin, örneğin, karşı tarafta “paranoid” karar vericilerin (Gönlübol, 1993:190) bulunması durumunda veya iletişim ve bilgi alma kaynaklarından yoksun ya da bilgisi tahminlere dayanan karar vericilere karşı uygulanması etkili olamaz. Aynı biçimde, dış politika hedeflerine ulaşabilmek için nüfusun önemli bir kısmını kaybetmeyi “makul” karşılayan bir karar vericiye karşı da bu taktiğin uygulanması başarılı sonuçlar veremez.

Etkili caydırıcılığın en önemli koşulu, yeteri kadar askerî güce sahip olmaktır. Bununla birlikte, etkili olabilmek sadece silahların nitelik ve niceliğine bağlı değildir. Karşı tarafın bunu algılaması da gereklidir. Bir kimsenin gücünü, karşı tarafa duyurmasının veya göstermesinin çeşitli yolları vardır. Örneğin, Kıbrıslı Türk ve Rumlar her yıl millî bayramlarda, birbirlerine yeni silahlarını göstermek için bir vesile sayarlar ve tertiplenen geçit törenlerinde gösterilen silahlarla karşı kamuoyunu etkilemeye çalışırlar. Bu tür gösterilere totaliter sistemlerde daha sık rastlanmaktadır. Bununla birlikte Kıbrıs Türk ve Rum toplumunun yöneticileri, sahip oldukları silahların nitelik ve niceliklerini daha açık yöntemlerle, çoğu kez basın ve yayın yoluyla birbirine göstermektedirler.

Çoğu diplomatik pazarlıklarda olduğu gibi caydırıcılık konusunda da etkinliği arttıran önemli bir koşul, ileri sürülen tehditlerin karşı taraf için inandırıcı olmasıdır. Kavgaya tutuşan kişiler, üçüncü kişilerin karışarak kavgayı ayıracağını bildikleri için bu işe giriştiklerini belli ederlerse, bunların kavgadan beklediklerini elde edebilmeleri olasılığı zayıftır. O hâlde, gücün caydırıcı olabilmesi için bunun karşı tarafta algılanması yanında, etkili bir biçimde kullanılabileceğine karşı tarafın inandırılması gerekir (Gönlübol, 1993:190). Olası düşman, silahlar gibi elle tutulur, gözle görülür şeylerin varlığına inandırmak, bu silahların gerçekten kullanılabileceğine inandırmaktan çok daha kolaydır. Kıbrıslı Rumların S-300 füzelerini adaya getirememeleri, Türk diplomasinin caydırıcılığına ciddi bir örnektir.

Inandırmanın bir yolu, sürekli açıklamalarda ve duyurularda bulunmaktır. Türk idareciler öteden beri, KKTC’ye yönetilecek bir Rum saldırısına karşı Türkiye’nin aynen mukabele edeceğini açıklamışlardır. Doğaldır ki, sözlerin gerçekten inandırıcı olabilmesi için sırası gelince bunların davranışlarla da desteklenmesi gerekir. 1967 yılındaki adadaki 20.000 Yunan askerinin bulunması ile ilgili bunalımda Türkiye’nin sürekli ikazlarına rağmen Yunanistan, Kıbrıs’a stratejik bazı silahları sokmaya devam edince, Türk idarecileri fiilî tedbirler almak yoluna girmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye, Yunanlı ve Kıbrıslı Rum yöneticileri, Enosis’e başvuruları hâlinde, silahlı kuvvetlerin adaya çıkarma yapacağına iyice inandırılmadığı için 1974 yılında askerî müdahalede bulunmak zorunda kalmıştı. Öte yandan,

inandırıcılığın etkili olabilmesi için tehdidin sorunun önemi ile orantılı olması gerekir. Örneğin, basit bir tahrik olayına karşı nükleer silahların kullanılacağına söylenmesi, inandırıcı olmaz. NATO'nun, 1950'lerin sonunda itibaren "topyekûn karşı koyma" (massive retaliation) (Gönlübol, 1993:191) stratejisinden, "esnek karşı koyma" (flexible response) stratejisine geçmesinin başlıca nedeni de budur. Gerçekten, Türkiye'nin 1997 yılında adaya S-300 füzelerinin gelmesinden sonra KKTC ve Türkiye'ye yöneltilecek en küçük bir tehdide karşı Türk Silahlı Kuvvetlerinin topyekûn bir saldırıyla karşı koyacağını söylemesi inandırıcı olur muydu? S-300 füzeleri adaya getirilmek istenmesinden önce, Türkiye elindeki silahları Kıbrıs'ın herhangi bir yerine göndermek imkânına sahip olduğu hâlde, Rumlar, Anadolu'yu, vurma olanağından yoksundu. Rumların S-300 füzelerini getirmesinden sonra Türkiye'yi vurabilecek duruma gelmesi, Türkiye'nin her türlü Rum-Yunan girişimine karşı topyekûn savaş seçeneğini kullanması olasılığını zaten ortadan kaldıracaktı. Bu yüzden Türkiye, Rum-Yunan cephesinin yeni stratejisini kabul ettiği zaman, Türkiye'nin topyekûn stratejisi artık inanırlığını artlık yitirmiş olacaktı.

Caydırıcılığın etkili olmasının başka bir gereği, bunun istikrarlı olmasıdır. Ciddi bir tehdide karşı alınan tedbirlerin veya başvurulacak yolların karşı tarafa duyurulması yeterli değildir. Bunların karşı tarafı istemeyerek veya korku sonucu bir davranışta bulunmaya götürülmemesi gerekir. Bu durum olası bir düşmanı korkutmak için tabanca taşıyan bir kişinin, karşı tarafı istemeyerek ya da korku sonucu ateş etmeye yöneltmesine benzetilmektedir. Böylece, birbirlerinin gerçek niyetlerini bilmemeleri nedeniyle, salt caydırmak için alınan bir tedbir yararlı değil, zararlı sonuçlar doğurabilecektir. Sürpriz bir saldırı ile birbirlerini yok edebilecek güce sahip iki düşman, kendilerini bu gibi durumlar ile karşı karşıya bulabilirler. Böyle bir durumda, taraflardan her biri belki gerilemek isteyecektir; ama gerçek niyetinin saldırı olmadığı hususunda öteki tarafı inandırmakta da zorlanacaktır.

1.1.2.2. 1974'e Kadar Adaya Yapılan Askerî Yığınak:

Türklerle Rumlar arasında ilk kitlesel çatışma, 1912'de Mandralar ve Limasol'da kaydedildi (27). Bu ilk kitlesel çatışma, ilhak naraları ile Türk ev ve dükkanları yağmalandı (İsmail - Birinci, 1987:9-10). Dinî yerler yıkıldı; ölenler ve yaralananlar oldu (Fedai, 1985:9). İngiliz yönetiminin bu saldırılara karşı göstermiş olduğu yumuşak tepki Rumları daha da galeyana getirdi. Mayıs ayında Hamit Mandraları'nda (şimdiki Hamitköy) oturan Türklere saldıran ve köy tepelerine "yaşasın ilhak, yaşasın Yunanistan" (28) naralarıyla Yunan bayrağı çeken Rum gençleri ile Türk sakinler arasında ilk çatışmalar başladı.

Limasol'daki (Leymosun) ilk ciddi olay, 27 Mayıs günü kaydedildi. Kimileri yaşamlarını yitirdiler. Birçok kişi de yaralandı. Polis, kargaşa çıkaranları yatıştırmak için yerel askerî piyade bölüğünü yardıma çağırmak zorunda kaldı. Türklerle Rumlar arasındaki çatışma o denli tehlikeli bir hâle geldi ki, Mısır'dan asker getirtildi (29). Olayların nedeni, Kıbrıslı

Rumların son altı aydan beri Enosis'ten yana yapmakta oldukları kışkırtmanın doruk noktasına ermiş olmasıydı (Sonyel, 1995:164). Hazırlana bir rapora göre ise "Türkler olayları başlatmakla suçlanamazlar" (30) görüşü, açıkça ortaya çıkıyordu. Komisyonun Rum üyesi bile Türkleri kasten saldırganlıkta suçlamıyordu. Zaten bu konu ile ilgili olarak sanıkların ve cezalandırılanların büyük çoğunluğunu Rumlar oluştuyordu.

Adanın, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin muhalefetine rağmen Yunanistan'a ilhak edilmek istenmesi, Türkler ile Rumlar ve ada dışında Türkiye ile Yunanistan arasında "Kıbrıs anlaşmazlığı" (Gönlübol, 1996:338) diye adlandırılan mücadele ve çatışmaları ortaya çıkardı.

Türk Hükûmetinin, anlaşmazlığı başından beri ilgili devletler arasında yapılan müzakereler ile çözümlenmek istemesi, Yunanistan'ın genel olarak oldu bitti politikası gütmesi sebebiyle mümkün olmamıştı. Kıbrıs anlaşmazlığının iki millî toplumun çatışması sonucu Yunanistan'da ve Türkiye'de millî bir dava hâline gelmişti. Kıbrıs anlaşmazlığının bu niteliğe bürünmesi, kendisini Türk dış politikasının ana konularından biri yapmıştı. Gerçi bu durum, tarafları Kıbrıs anlaşmazlığının gelişmesine göre zaman zaman bütün dış politikalarını kaplar hâle getirmiş ve hatta bu politikanın yönünü etkiler olmuştu.

Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'dan aldıkları yardımlar ile Kıbrıs'ta ilk önce İngiliz yönetimine ve sonradan Türk toplumu mensuplarına karşı tedhiş hareketlerine girişmişlerdi. Hareketin amacı, Kıbrıs anlaşmazlığını uluslararası bir anlaşmazlık niteliğine büründürerek BM'de konuşulmasını sağlamak ve İngiliz kamuoyunu etkileyerek İngiliz Hükûmetini isteklerini kabule zorlamak olmuştu (Gönlübol, 1996:348). Türklere karşı girişilen tedhiş ile ilk önce Türkleri güvenlik kuvvet içinde ada düzenini korumak için görev almalarını önlemek ve daha sonra da Türk toplumunu yıldırarak, adadan ayrılmasını sağlamak amacıyla yapılmıştı. Kıbrıs Türklerine karşı girişilen tedhiş hareketleri 1956 yılından itibaren artarak, bütün anlaşmazlık boyunca devam etmiş ve sonuçta cemaatler arası bir çeşit iç savaşa dönüşmüştü. Bu iç savaş, Zürih ve Londra Antlaşmalarına kadar da sürmüştü.

Bilindiği gibi 1960 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken, Cumhuriyet'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve kurulu düzeni garanti etmek için Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs'taki her iki halkın lideri tarafından bir garanti anlaşması imzalanmıştı.

Bu anlaşmaya göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, egemenlik ve kurulu düzen tehlikeye girdiği anda, tek başlarına veya birlikte müdahale hakkına sahip olacaklardı. Kıbrıs Cumhuriyeti, ancak 2000 kişilik bir ordu kurulabilirdi. Onun da yüzde kırkı Türklerden oluşacaktı. Aslında Bozkurt'un da dediği gibi bu durum, yani Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yaratan Zürih ve Londra Antlaşmaları, 1878'de adadan ayrılan Türk askerinin yeniden adaya dönmesine neden olmuştu (Bozkurt, 2001:15).

Makarios, bu ordunun kurulmasını engelleyince 20 Ekim 1961 günü Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün, Kıbrıs ordusunun kurulmasına ilişkin veto hakkını kullanmak zorunda kaldı.

Başpiskopos Makarios'un kendi düşüncelerine destek bulmak amacı ile 2 Haziran 1962 günü ABD'yi ziyareti etmiş ve 5 Haziran günü ABD'de Başkan Kennedy ile yapmış olduğu görüşme esnasında "Sayın Başkan, ABD Başkanlığına geleceğinizi bilseydim, 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı imzalamazdım" (Egeli, 1994:248; Kramidiolis, 1978:43-44) diyerek bu konudaki niyetini ortaya koydu. Hâl böyleyken Yunan hükûmeti, bando mızıkayla ve herkesin gözleri önünde on beş bin kişilik bir orduyu Kıbrıs'a soktu. Çağlayangil'in de dediği gibi bu durum anlaşmalara tamamen aykırıydı (Çağlayangil, 1990:393). Bu da gösteriyor ki Makarios, anlaşmaları açıkça ihlâl ediyordu. Ayrıca Makarios, yirmi sekiz bini aşan bir Rum mukavemet teşkilâtı da kurmuştu.

Bunun yanı sıra Nisan 1964'te sistemli bir şekilde Yunanistan'dan asker sevkiyatı başlayacak ve Kıbrıs'a gönderilen Yunan askerleri Kıbrıs telefon rehberinden seçilen isimler altında sivil olarak Kıbrıs'a sokulacaktı. Nitekim Yunan Generali L. Georgiadis, Limasol doğumlu Adomis Haralanbus olarak General Prokos, Georgios Dimitriadis (Egeli, 1994:248) olarak Kıbrıs'a sokulmuşlardı. Pek tabii ki, Zürih ve Londra Antlaşmaları gereği 950 kişi olması gereken adadaki Yunan askerinin sayısı birden arttı.

Kıbrıs'ta "Kanlı Noel" olarak anılan ve 21 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'da başlayan Rum saldırıları, süratle adanın diğer kesimlerine yayıldı. Aslında Kıbrıslı Rumların bu saldırısının temelini Yunan tarihindeki kahramanlarına dayandırıyorlardı. 'Digenis' de bunlardan birisiydi. Yarı mitolojik bir kahraman olan 'Digenis', Akritas Plânı'nı hazırlayan Grivas'ın da kod adıdır (Foley, 1964:3; Denktash, 1988:26-29 ve 231-243; Clerides, 1989:201 Moran, 1998:8).

İttifak Antlaşması hükümlerine göre Kıbrıs'a gelen 950 kişilik Yunan alayı, Lefkoşa'daki kışlasından çıkarak Türklere karşı fiilen taarruza geçmiş ve 23 Aralık 1963 günü Kıbrıs, harp alanı görünümüne bürünmüştü. Türkiye ise 25-26 Aralık 1963 tarihlerinde, Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı hukukî yetkilerine (Atun, 1993:13) istinaden Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçakları ile şehir üzerinden uçarak ihtar uçuşunda bulunmuş ve Türklere karşı devam eden Rum-Yunan saldırılarının derhal durdurulmasını ve soruna barışçı yollardan köklü bir çözüm bulunmasını istemişti. Lefkoşa Havaalanı yakınındaki kışlasında bulunan 650 kişilik Türk Alayı ise savaş uçaklarının ihtar uçuşları ile birlikte kışlasından çıkarak Lefkoşa Türk kesimini koruyacak şekilde, Gönyeli köyü ile Ortaköy bölgelerinde konuşlanmaya başlamıştı.

1964 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın Limasol limanından 5.000 (31) kadar askerini adaya soktuğunu tespit edildi. Daha sonra Türkiye Garanti Antlaşması'ndaki hakkına dayanarak, 1964'de Erenköy'e uçaklarını gönderdi ve Rum saldırısını durdurdu. 1967'de yine ağırlığını koyan Türkiye, Rum-Yunan birlikleri tarafından kuşatılan Geçitkale-Boğaziçi (İsmail, 1992:231) köylerinin boşaltılmasını ve işgalci 12 bin (32) Yunan askerinin geri çekilmesini sağladı.

Adada Rum Milli Muhafız Ordusuna (RMMO) bağlı 20.000 asker ve adaya kaçak olarak gelen Yunan “gönüllü asker” (Papandreou, 1970:132; Gibbons, 1997:246) hüviyetinde, fakat kaçak yollarla gelmiş, 12.000 (Adams-Cottrell, 1968:71; Albrecht, 1994:15; Kyrris, 1981:382) asker bulunmaktaydı. Bunlar Rum Millî Muhafız Ordusu’nda etkin roller almışlardı (33).

Bilindiği gibi RMMO’nun oluşturulma gayesi, Türkiye’nin adaya müdahalesini önlemektir. Türkiye, krizin başından beri yasal hükûmete Kıbrıslı Türklerin küçük gettolarda yaşamalarını ve devlet içinde azınlık durumuna düşmesini önlemek için askerî müdahalede bulunacağı konusunda uyarı yapmıştı. Bu nedenle Kıbrıs makamları, Yunanistan’ın da yardımı ile kendi siyasî hedeflerini Türklerden korumak (34) için 1964’de, Kıbrıs’taki savunma imkânlarını artırma ve millî muhafız ordusunu oluşturmak gereksinimini hissetmişlerdi (Stefanidu, 1987:12). Makarios ise bu durumu daha farklı olarak değerlendirmekteydi. Ona göre Kıbrıs, Türk askerlerinin de adadan çekilmesi şartıyla, adadaki Yunan kuvvetlerinin çekilmesini kabul edebileceğini, aslından Kıbrıs’ta Yunan ordusunun bulunmasının sebebi, adada Türk askerinin bulunması ve aynı zamanda istila tehlikesinin var olmasından kaynaklanmaktaydı (35).

Gerçekten de 1974’de müdahale eden Türkiye, adanın Yunanistan’a bağlanmasını önledi. 1963’ten sonra Makarios, açıkça Kıbrıs’ta dökülen kanların Enosis için döküldüğünü ve Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhak edilmedikçe meselenin halledilemeyeceğini (36) en açık bir şekilde ifade etti. Bunun üzerine ırkçı Rum Ulusal Meclisi, Enosis kararını alırken ve Makarios, Yunanistan’dan evvela gizlice sonra da açıkça albayların NATO silahları ile mücehhez 20 bin askerini (37) Kıbrıs’a yığarken, nihaî amacına ulaşacağını sanıyordu.

Yukarıda ifade edildiği gibi 1960 Anlaşmalarına göre Yunanistan, Kıbrıs’ta 950’nin üstünde askerinin bulunmaması gerekiyordu. Oysa 1963’ün Noel gününde çıkan çatışmanın ardından adaya çok sayıda Yunan askerî birlikleri ve silahları getirilmişti. 1967’ye kadar Kıbrıs’taki Yunan askerî birliklerinin sayısı 10-12 bini (Ecevit, 1984:29; Ehrlich, 1974:106; Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975:148-149; Keesing’s, 1967:22437; Toluner, 1977:239; Fırat, 1997:29) bulmuştu. Aslında bu konudaki tahminler değişti. 19 Kasım 1967 günlü New York Times gazetesinde de belirtildiği gibi, bazı gazete haberlerinde, Kıbrıs’a gelen Yunan askerlerinin 20 bini bulduğu ifade edilmekteydi.

Kaldı ki bu olaylar sırasında 25.000 Kıbrıslı Türkün yer değiştirmek zorunda kalmış, 23.500 kişinin işsiz ve 7.500 kayıp kişinin olduğu tespit edilmişti (38). Bundan hareketle Denктаş, yakılan ve yıkılan evlerin tamiri için bedellerinin hak sahiplerine verilmesi gerektiğini belirtmişti (Denктаş, 1974:21; Ertekün, 1984:28). Kostas Ayomanitis’in de ifade ettiği gibi 1974 öncesi “Afrikalı zenci” (39) yerine koyulan Kıbrıslı Türkler, Rumlara hiçbir şekilde güvenmemekteydiler. Bir başka deyişle kendilerine yapılan sosyal, ekonomik ve siyasî

baskılardan ötürü Kıbrıslı Türkler, Rumlara karşı duydukları 'güvensizlik duygusu' hâlâ daha üzerlerinden atmış değillerdi.

Aynı zamanda Tuğgeneral Evcil'in (40) de belirttiği üzere ada, 1974 öncesi Makarios ve Grivas arasında acımasız bir rekabete şahit oluyordu. Makarios buna karşı bazı önlemler almıştı. Örneğin askerliği, 14 aya dahi indirmişti (41). Böylece mümkün olduğu kadar EOKA-B'yi ve Rum Millî Muhafız Ordusu'nu zayıflatmaya çalışmıştı. Fakat bunda başarılı olamadı.

Rum Millî Muhafız Ordusu'nun bünyesinde 19 piyade taburu, 4 komando taburu bir mekanize piyade taburu, 1 tank taburu, 1 zırhlı keşif taburu, 6 topçu taburu ayrıca istihkâm, uçaksavar, muhabere gibi taburları ile iki de dağ topçu bataryası vardı. Yunan alayının iki piyade taburu vardı. Bunun dışında "homeguard" (42) denilen, yani seferberlik ilân edilince asker alınacak birlikler de vardı. Onlar da 20 tabur kadardı. Böylece Rumların adadaki askerî varlığı 41 piyade taburu, 4 komando taburu, 1 mekanize, 1 tank, 1 keşif ve 7 topçu taburu ve bunları destekleyen birlikler vardı. Eğer adanın yarısı Trodos dağları, Beşparmak dağları gibi harekâta elverişli olmayan arazi kesimini de çıkartıldığı takdirde, adada 50 km²'ye veya 60 km²'ye 1 tabur düşecek kadar bir savunma yoğunluğu vardı. Daha polis teşkilâtı buna dahil değildi. Aslında bu birliklerin fazlalığı, ideal ölçülerin üzerindedir. Dolayısıyla bu birliklerin çok iyi ve fazla olduğunu söylemek mümkündür. Zaten adanın herhangi bir yerinden iki veya üç saat içinde bir kuvvetin bir başka yere intikali çok kolaydı. Dolayısıyla bu birliklerin, istenilen yerde kullanılması doğaldı. Ateş gücünün de aynı şekilde istenen yere getirilip, istenen noktada kullanılması, bu çerçevede mümkün olmaktaydı. O dönemde Kıbrıslı Rumların askerî mevcudu yaklaşık 40.000 kadardı. Türk kesiminde ise bu miktar 13.500'dü. Türk Mukavemet Teşkilâtı'na kuvvetlerin adanın muhtelif yerlerinde dağılık oldukları da unutulmamalıdır.

İleriki zamanlarda Makarios, yani 2 Temmuz 1974 tarihinde, Yunan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e bir mektup gönderdi. Daha sonra Makarios, bu mektubu 6 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Rum Enformasyon Dairesi Basın Bülteni kanalıyla Rum kamuoyuna duyurdu. Makarios bu mektubunda Yunan Kurmay Subayları tarafından kadroları doldurulan ve kontrol edilen Rum Millî Muhafız Ordusu, başlangıçtan beri, EOKA-B'ye eleman ve malzeme temin eden bir kuruluş olduğunu ifade etti. EOKA-B'nin kanun dışı faaliyetlerini destekleyen ve Atina tarafından maddî açıdan yardım gören muhalefetin yayın organları, Genelkurmay İkinci Dairesi ve Kıbrıs'taki Yunan millî istihbarat servisi tarafından idare edildiği belirtmekteydi.(Akkurt, 1997:67). Bunun üzerinde Yunan Hükûmeti Lefkoşa büyükelçisini Makarios'a gönderdi. Yunan elçisi, Makarios'a Millî Muhafız Ordu'sunun sayıca azaltılması veya Yunan subaylarının geri çağırılması hâlinde Kıbrıs'ın savunması, Türkiye'den gelecek tehlikelere karşı zayıflayacağını söyledi. Makarios, bu fikri, her ne kadar mantıklı görse de inandırıcı bulmadı. Çünkü bu iddianın ardında başka emellerin var olduğunu biliyordu.

Gelişmelerden de anlaşıldığına göre Türkiye’den gelecek bir tehlikenin, Yunan cuntasından gelecek bir tehlikeden daha az olduğunu görüyordu.

Bu gerçek ışığında 20 Temmuz 1974’te adaya askerî müdahale yapan Türkiye, Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesini engelledi. İşte o tarihten bu yana Rum-Yunan cephesinin en büyük stratejik isteği, adanın ‘askersizleştirilmesinin’ sağlanmasıdır. Bunun için de birçok siyasî manevrada bulunarak, bu düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

1.1.2.3. Kıbrıslı Rumların Adayı Askersizleştirme Faaliyetleri 1974-1992:

BM ve ilgili tarafların hazırladığı birçok öneri paketinde, mutlak surette bu konuyla ilgili bir maddeye rastlamak mümkündür. Gali Fikirler Dizisi’ne kadarki dönemde hazırlanan öneri paketlerinde ifade edilen bu konu, aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

Bilindiği gibi Türk askeri, adaya Makarios’un “Yunanlılar, Kıbrıs’ı işgal etmişlerdir” (43) diye nitelendirdiği olaydan sonra müdahale etmek zorunda kalmıştır. Türk tarafı çıkarmayı yaptıktan sonra adada adil ve kalıcı bir çözüm sağlandıktan sonra askerlerini çekeceğini ilân etmişti. Türkiye bunu, Cenevre Antlaşması’nın 4. maddesini onaylamakla göstermiştir. Adı geçen madde “bütün taraflarca kabul edilebilecek adil ve kalıcı çözüm çerçevesinde ve adada barış, güvenlik, karşılıklı güven tesisi edilince, uygun zamanlarda ve kademeli bir biçimde” (Kılıçkiran, 1990:16) Türk kuvvetlerinin çekileceği ifade ediliyordu. Bundan başka Türk kesimi tarafından benimsenen Cuellar’ın önerisinde de şu hükümler yer almaktaydı:

“Türk toplum liderliği, adada bulunan Türk askeri varlığından işbu anlaşmanın imzalanması tarihinden itibaren 1 ay içerisinde 3500, federal hükûmetin oluşumundan itibaren 1 ay içerisinde 5000, federal organların tümüyle tesisine kadar geçen süre içinde de tümünün geri çekilmesini sağlamayı yükümlenir” (Kılıçkiran, 1990:16). Zaten bu öneri, hem Türkiye hem de Kıbrıs Türk liderliği tarafından benimsemişti.

1979’da BM’nin aldığı bir kararla da “bütün yabancı silahlı kuvvetler ve yabancı askerî varlığının Kıbrıs Cumhuriyeti’nden derhal çekilmesini” (44) talep etmişti.

Kaldı ki BM’nin 37/253 sayılı kararın 7. ve 8. maddesinde Kıbrıs sorununun süratli ve kabul edilebilir bir çözüm için Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki ‘bütün işgal kuvvetlerinin’ derhal geri çekilmesini istemişti.

BM, Kasım 1981’de iki tarafın önerileri arasında ortak taraf ve farklılıkları içeren bir değerlendirme belgesini sundu. Bu öneriler arasında “polis kuvveti dışında ada askerden arındırılacak” (Göktuğ, 1990:156-157) ibaresi yer almaktaydı. Ayrıca ilgili tarafların mutabakatıyla, BM Güvenlik Konseyi’nden, Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin, üzerinde anlaşılan düzeyde azaltılmasının yanı sıra Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum kuvvetlerin azaltılmasını denetlemesi için BM Barış Gücü’ne yetki verilmesi istenmekteydi.

1986 yılı Ocağında Kıbrıs Rum yönetiminin ve Yunanistan’ın, adada geçici hükûmetin kurulmasından önce Türk askerinin çekilmesi yolundaki teklifini (Armaoğlu, 1991:285),

müzakere konusu yapmanın mümkün olmayacağını belirtmişse de buna karşın Türk tarafı, Kıbrıs'ta barış kurulduktan sonra Türk askerinin, misyonunu şerefle tamamlamış olarak bir program çerçevesinde çekileceğini, ancak, Türkiye'nin etkili garantörlüğünü devam edeceğini belirtmişti.

Böylece BM Genel Sekreteri ile özel temsilcilerinin aylarca perde arkasında süren temasları sonucunda her iki tarafın da üzerinde mutabık kaldığı bir belge ortaya çıkmıştı.

Bunun üzerine Genel Sekreter, 29 Mart 1986 tarihinde, daha önce üzerinde anlaşmaya varılan belgeyi imza için taraflara sundu. Ne var ki Rum Lideri Kiprianou belgeyi derhal reddetti. Bu bölgenin 8. maddesinin 1. fıkrasına göre Kıbrıslı olmayan askerlerin ve diğer unsurların adadan çekilmesine ilişkin takvim, Geçici Federal Hükûmet kurulmadan, taraflar arasında anlaşmayla çözülecekti (İsmail, 1998:196-197; Cerrahoğlu, 1998:191; Sonyel-Tayyareci, 1992:22). Bu arada her iki taraf da Barış Gücü'nün iyi niyet hizmetlerini ve yardımını kullanarak, temas hattı boyundaki askerlerin uzaklaştırılmalarını sağlamaya çalışacaklardı. Böylece Türk tarafı iyi niyetini göstererek (Sadrazam, 1990:20), geçici müşterek hükûmet kurulduktan sonra bir takvime göre Türk askerinin adadan çekilmesini kabul etmiş oldu (45).

Kıbrıs Rum lideri Kiprianu, 20 Nisan 1986 tarihinde yazdığı bir mektupta ise herhangi bir çözümün bulunması için ön şartın, Türk askerinin adadan derhal geri çekilmesi yönünde olduğunu belirtmişti. Fakat Kiprianu, Kıbrıslı Türklere karşı tutumlarının değiştiğine ve "Enosis'ten" (Cerrahoğlu, 1998:99) vazgeçtiklerine dair herhangi bir güvence veremiyordu.

Daha sonraki bir zamanda Denктаş'ın Vasiliu'ya bir karşı yeni önerisi olmuştu. Bu öneriye göre taraflara, karşılıklı ve dengeli bir kuvvet indirimini teklif etmişti. Yani, adadaki Kıbrıslı Türk ve Türkiye ile Kıbrıslı Rum ve Yunanistan kuvvetlerinin toplamından teşekkül eden iki unsur arasında "dengeli" ve "karşılıklı" (Atacan, 1999:139) olacak bir biçimde kuvvet azaltılmasına gidilebilecekti. Vasiliu'nun bu öneriye cevabı ise Yunanistan'ın Kıbrıs Rum kesiminin savunması ile ilgili faaliyetlere daha aktif (46) bir şekilde katılacağını açıklamak olmuştu.

Denктаş'ın 24 Ağustos ve 22 Kasım 1988 ile 9 Ocak ve 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu belgelerde (47) Geçici Federal Hükûmetin kurulduğu tarihte, Kuzey Kıbrıs'taki Kıbrıslı olmayan kuvvetler ve Kıbrıs Türk kuvvetleri ile Güney Kıbrıs'taki Kıbrıslı olmayan kuvvetler ve Kıbrıslı Rum kuvvetleri arasında denge sağlanması öngörülmüştü. Geçici Federal Hükûmetin kurulmasından sonra Kıbrıslı olmayan kuvvetler, önceden mutabık kalınan takvime uygun olarak, yeterli ve etkili garantiyi sağlayacak seviyeye indirilecekti. Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum kuvvetlerinin mevcutları ise önceden üzerinde anlaşılmış prensipler gereğince, Federe Devletler tarafından tespit edileceklerdi.

Bununla birlikte belirli sürelerde yapılan eğitimle, hızlı seferberlik ve aktif hizmet için hazır bulundurulanan Kıbrıs Rum Yedek Askerî Kuvvetleri de en aza indirilecekti. Çünkü federal

bir çözümde, büyük bir çaptaki yedek kuvvetin Kıbrıs Türk tarafı için ciddi bir tehdit unsuru olacağı açıktı. Kaldı ki tamamı ortadan kaldırılması güç olabilecek bu tehdidi, en azından asgariye indirmek için etkili tedbirler alınması gerekecekti.

Kıbrıs Rum tarafının 1964 yılında ENOSİS'i sağlamak için anayasaya aykırı olarak kurduğu ve Kıbrıs Türklerine karşı kullandığı Kıbrıs Rum Millî Muhafız Ordusu'na Maronitleri de askere çağırma kararı geçersiz sayılacaktı (48). Çünkü Kıbrıs Rum tarafının Kıbrıs'taki Maronit azınlığa ait mensupları mecburi askerlik hizmetine çağırmaya hakkı ve yetkisi yoktu. Ayrıca Güney Kıbrıs'taki askerî güçler dışındaki silahlı unsurların varlığına da son verilecekti.

Bu sırada Türk tarafı "deconfrantion" önerisinde bulundu. Denктаş'ın sunduğu 22 Kasım 1988 tarihli belgede de yer alan bu ifade ve fikir, oldukça dikkat çekicidir. Denктаş'ın bu önerisiyle Geçici federal hükûmetin kurulduğu tarihte, Kuzey Kıbrıs'taki Kıbrıslı olmayan ve Kıbrıs Türk kuvvetleri ile Güney Kıbrıs'taki Kıbrıslı olmayan ve Kıbrıslı Rum kuvvetleri arasında bir denge kurulacaktı. Geçici hükûmetin kurulmasından sonra Kıbrıslı olmayan kuvvetler, üzerinde önceden mutabık kalınan bir takvim uyarınca etkin ve yeterli garantileri sağlamak için gerekli olan düzeye getirilecekti. Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum kuvvetlerinin gücü, üzerinde önceden mutabık kalınan prensipler ve yukarıdakine paralel olarak ilgili federe cumhuriyet tarafından düzenlenecekti (49).

Hatta Kıbrıs Türk tarafı, Lefkoşa bölgesinde, uygun "deconfrontation" tedbirleri alınmasını önerdi. Tabiatıyla bu tedbirlerin ayrıntıları üzerinde anlaşmaya varılması gerekecekti. Lakin federal bir çözüm içinde güvenlikle ilgili anlaşmaya varılmasını güçleştirebilecek iki unsur vardı:

1. Kıbrıs Rum tarafının 1990'lı yılların sonuna kadar on yıllık bir süreyi kapsayan ve yüksek teknolojik değer içeren silah sistemlerinin adaya sokulması ve bununla ilgili silahlanma programının yürütülmesi.

2. Periyodik eğitimlerle her an seferber edilmeye hazır vaziyette bulundurulan Kıbrıs Rum yedek kuvvetlerinin durumunun belirlenmesi (50).

Aslından bu iki konuya çözüm bulunması şarttı. Fakat bununla ilgili olarak Rum tarafından gerekli girişimler yapılmamıştı. Bu sorunun hâlli ve taraflar arasında güven bunalımının ortadan kaldırmak için Denктаş, 9 Ocak 1989 tarihinde "deconfrontation" önerisini daha da genişleterek Rum tarafına sundu. Bu öneriye göre:

1. "Deconfrontation" tedbirleri, iki tarafın temsilcileri arasında "entegre bir bütün" kavramı dışında ayrı bir anlaşmayla bağlanmalıdır.

2. "Deconfrontation" tedbirlerinin uygulanması, ara bölgenin genişletilmesine yol açmamalıdır.

3. UNFICYP'in esas sorumluluk bölgesi, ara bölge olmaya devam etmelidir.

4. “Deconfrontation” tedbirlerinin uygulanması konusunda UNFICYP’in rolü, iki taraf arasında irtibat sağlamakla sınırlandırılmalıdır.

5. Kıbrıs Türk tarafının Lefkoşa Bölgesi için önerdiği “deconfrontation” bir iyi niyet tedbiri niteliğindedir. Bu nedenle, kapsamlı bir çözüm çerçevesine girebilecek herhangi bir konu ile bağlantılı mütalaa edilmemelidir.

6. Kıbrıs Türk tarafı UNFICYP’in Lefkoşa’da üç yerde nöbetçilerin karşılıklı olarak geri çekilmesi önerisini memnunlukla karşılar ve UNFICYP aracılığı ile teknik ayrıntılar üzerinde varılacak anlaşma ile bu tedbirlerin uygulanması yönünde derhal harekete geçmeye hazır olduğunu beyan etmelidir. Ayrıca Kıbrıs Türk tarafı, bu uygulamanın Lefkoşa Bölgesi’nde yaygınlaştırılmasına da hazır olduğunu belirtti. (51).

Aslında nihaî hedefin adanın askerden arındırılması olduğu açıktır. Anlaşmayla birlikte yabancı askerlerin büyük ölçüde çekileceği, sadece sembolik bir birliğin kalacağı tasarlanmıştır. Bu yüzden askerî tatbikatlar karşılıklı olarak durdurulmalı, dekonfrantasyonun ilerletilmesi ve karşılıklı askerî indirim için gerekenin yapılması için Türkiye ve Yunanistan’ın yardımcı olması gerekiyordu (52). Bunun dışında demokrasi dışı örgütlenme ve faaliyetler engellenmeli, tüm paramiliter örgütlerin yasaklanması ve devlet kaynaklarının siyasî ve ideolojik maksatlarla iktidarların lehine kullanılmasının engellenmesi gerekecekti. Rumların bu öneriye sıcak bakmadığı DİSİ milletvekili Hristakis Katsombas’ın ifadesinden de anlaşılmaktaydı. Katsombas, “sağduyu sahibi herkes kabul eder ki, Kıbrıs sorununu Türkiye ile askerî konfrantasyona giderek çözümlenmeye çalışırsak o zaman adanın bütününe Türkiye tarafından işgaline yol açmış oluruz” (53) dedi. Türk tarafından “dekonfrantasyondan” anladığı şey ise Rumlardan farklıydı. Aslında bu görüş, tarafların kendi topraklarını BM’ye verip, orayı ara bölge yapılacağı anlamına gelmezdi (Cerrahoğlu, 1998:132). Sadece bazı yerlerden silahlı askerlerin çekilip, yerine sivil polislerin konulacağı ifade edilmekteydi. Dolayısıyla ara bölgenin bugünkü durumu ve hacmi, olduğu gibi kalacaktı. BM’nin ara bölgedeki görevi, yine o sınırlar dahilinde devam edecekti. İşte Türk tarafının “dekonfrantasyondan” anladığı buydu.

27 Ocak 1989 tarihinde Rum Ulusal Konseyi tarafından oy birliği ile onaylanan ve daha sonra Denktaş’a sunulan Rum belgesinde Türk askerinin çekilmesi ve adanın askersizleştirilmesi konularına temas edilmişti. Buna göre “işgal kuvvetlerinin” (54) adadan çekilmesi konusundaki tavırlarında herhangi bir değişiklik olmadığı ve bu kuvvetlerin adadan çekilmesi işlemi, geçici hükûmet kurulmadan önce tamamlanması gerektiği belirtildi. Ayrıca Kıbrıslı Rumların önerileri arasında adanın, uluslararası gözetim altında askersizleştirilmesi (55) konusu da vardı. Daha sonra Cuellar’a 30 Ocak 1989 tarihinde “Federal Cumhuriyet ve Kıbrıs Sorunu Çözümü Ana Hatları” (Uluç, 1992:18) adıyla teslim edilen 7 başlık altındaki 25 sayfalık Rum önerileri, BM kararları ve Genel Sekreter raporlarını görmezlikten gelmekle

kalmayıp, sorunu iki toplumun 1960'ta kurduğu Kıbrıs devletinin de gerisine götürüyordu. Bundan hareketle dış ve iç tehditleri ortadan kaldıracak tek yolun, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tamamen askersizleştirilmesi olduğu savunulmuştur. Bunun için de Kıbrıslı olmayan bütün kuvvetler Kıbrıs Cumhuriyeti'nden çekilmeli ve Kıbrıslı kuvvetlerin tümü dağıtılmalıdır. Buna göre iç güvenlik, federal ve eyalet seviyesindeki BM kuvvetlerince sağlanmalıdır (56).

Görülebileceği gibi bu durum, 1960 Anayasasındaki düzene taban tabana zıttır. Bu konu biraz daha açılacak olursa, Rum belgesinin "Askersizleştirme ve Güvenlik" başlıklı II. Bölümü (57), baştan sona gerçekçilikten uzak ve BM Genel Sekreteri'nin ilgili belgeleri ile çelişir hâldeydi. Özellikle bu bölüm, Kıbrıs Türk halkının güvenlik gereksinimlerinin Kıbrıs sorununun temel unsurlarından birisi olduğu gerçeği kasten göz ardı etmekteydi. Halbuki Kıbrıs bünyesinde askersizleştirme konusu, adadaki iki halkın karşılıklı güvenlik gereksinimleriyle ilişkili olarak ele alınmalıydı. Güvenlik ve askersizleştirme sorunları propaganda malzemesi olmayıp, Kıbrıs Türk halkı için hayatî bir meseleydi. Bu hayatî mesele, kapsamlı bir anlaşma çerçevesinde, bölünmez bütünün bir parçası olarak belirlenecek garantiler sistemine bağlı olacaktı. Maalesef Kıbrıs Rum tarafının sunduğu belgede, askersizleştirme sorununa yaklaşımlarının ardında, iki halkın güvenlik gereksinimlerini uzlaştırma değil, sadece Türk Barış Kuvvetleri'nin, üstelik federal ve geçici bir hükûmet dahi kurulmazdan önce, geri çekilmesini sağlama ve böylece Kıbrıs Türkleri için güvenlik boşluğu yaratma amacının yattığı görülmektedir. Rum tarafının öngördüğü "askersizleştirilmiş" bir Kıbrıs, Kıbrıs Türkünü 1963'de olduğu gibi, Rum toplumunun siyasal üstünlüğüne, özel ve silahlı unsurların insafına bırakacak ve bu durum, Rum toplumu içindeki şiddete başvurma eğilimi ile birleşince, Kıbrıs Türk tarafının güvenlik riskini azaltmak yerine arttıracaktı. Bir başka deyişle Türkiye'nin etkin ve yeterli garantisi dışında, 60.000'in üzerindeki eğitilmiş Rum ihtiyat gücünün arzettiği ciddi tehlikeyi ortadan kaldıracak hiçbir formül yoktur. Halbuki güvenlikle ilgili hayatî sorun, Kıbrıs Türk tarafının sunduğu belgede gerçekçi ve yeterli olarak ele alınmış bulunmaktaydı. Bu belgede ortaya konan esnek yaklaşım, sorunu, dengeli ve yapıcı bir şekilde ele almaktaydı.

Kıbrıs Rum belgesindeki iç güvenliğin BM denetimindeki uluslararası bir güçle sağlanabileceği konusunda varsayımı ise 1964-1974 yılları arasındaki döneme bakmak ve adada şimdikinden daha büyük sayılarda mevcut bulunan BM Barış Gücü'nün o dönemde Kıbrıs Rumlarının, bu gücü ve BM kararlarını hiçe sayarak gerçekleştirdiği tecavüzlere sadece tanıklık etmekle yetindiğini anımsamak yeterli olacaktı.

Kıbrıs Rum tarafının yaklaşımının gerçeklerden yoksun olduğu, "Askersizleştirme ve Güvenlik" başlığı altındaki bölüme Kıbrıs Türk yurttaşlarının bazılarının dahil edilmesinden ve bunların "adanın tümü için güvenlik riski" oluşturduğu gerekçesiyle "geri çekilmelerinin istenmesinden" (58) açıkça görülmektedir.

Bunu üzerine Denктаş ve Vasiliu, BM Genel Sekreteri gözetiminde 29 Haziran 1989 günü bir araya geldiler. Bu görüşmede nihaî hedefin, adanın askerden arındırılması olacağını ve anlaşmayla birlikte yabancı askerlerin büyük bölümünün çekileceği belirtildi. Yeni metinde ve 1986 Mart belgesinde, Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin geri çekilmesine ait bir takvime yer verilmişti. Bu yeni metinde “bu takvim, federal cumhuriyetin kurulmasından önce uygulanacak” (59) ifadesi yer alırken, 1986 Mart belgesinde, geri çekilme işleminin kurulması düşünülen “geçici hükûmetin” göreve başlamasından önce yapılması önerilmişti.

BM Genel Sekreteri, 25 Temmuz 1989 tarihli “belge olmayan bölge” (60) de yer alan fikir, görüş ve ilkelerde Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nin askerden arındırılması, temel amaçlardan birisi olmaya devam etmişti.

Kapsamlı Anlaşma, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk birliklerinin mutabık kalınacak seviyeye indirilmesini ve İttifak Antlaşması’nda öngörülmeyen Kıbrıslı olmayan tüm güçlerin, bir takvim çerçevesinde geri çekilmelerini de içerecekti. Bu takvim, Federal Cumhuriyetin kurulmasından önce tamamen uygulanacaktı. İttifak Antlaşması uyarınca Kıbrıs’ta Yunan ve Türk kontenjanları bulunmaya devam ettiği sürece, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının ortak komutanlığı altında eşit güçte Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk birliklerinden oluşacak federal bir kuvvet bulundurulacaktı. İlgili taraflar, UNFICYP’nin gelecekteki rolünün yanı sıra, Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetlerinin mutabık kalınacak seviyeye indirilmesinin ve Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin üzerinde anlaşmaya varılan takvim çerçevesinde geri çekilmesinin denetlenmesini ve tüm ilgililerin anlaşmanın alâkalı bölümlerine uymasının sağlaması Güvenlik Konseyi’nden isteyeceklerdi. Görüldüğü üzere önerinin ilk üç maddesindeki ilkelerin kabul edilebileceği ortadadır. Önce anlaşmaların günün koşullarına uydurulması, muhakkak ki Türk ve KKTC tezleri aleyhinde sonuç vereceği anlamına gelmezdi. Ayrıca, ‘günün koşulları’ (61) deyiminin ne anlama geldiği, öneride tarif edilmemişti. Evvela, bunun tarifinin yapılması gerekirdi. Bu tarife, pekâlâ Türk tezlerine yakın bir anlam verdirilmesi de mümkündür. Geriye önerinin son paragrafı kalmaktadır. Burada garantilerle, BM yasası, Güvenlik Konseyi ve 52. madde arasında bir bağlantı kurulmaktadır. 1963-1974 devresinde BM’nin acil durumlarda hareket etmesindeki zaafiyet güçlüğü müteaddit defalar gözlenmişti. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin bundan taviz vermesi güçlü.

Görülebileceği üzere federal cumhuriyetlerin ve federe devletlerin güvenliklerinin garanti edileceği ve ülkeyi askerden arındırmanın ilerde ulaşılması gereken bir amaç olduğu ortaya çıktı (62). 1989 anlaşması gereğince insandan arındırılmış bölgelerin güvenliği, her iki tarafın askerî makamlarının BM Barış Gücü (UNFICYP) ile işbirliği yapması gerekecekti.

26 Şubat 1990 tarihinde BM Genel Sekreteri “Draft Outline Agreement” (63) adı altında bir çözüm paket hazırlamıştı. Bu pakette, kapsamlı anlaşmada üzerinde anlaşılacak düzeyde Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kuvvetlerin azaltılmasına ilişkin bir program içermektedir. Bu program, federasyon oluşturulmadan önce tam olarak uygulanacaktı.

Federasyonda aynı büyüklükte, biri Kıbrıslı Türk, biri de Kıbrıslı Rumlardan oluşan birer birlik bulunacaktı.

Hiçbir şekilde herhangi bir seferi kuvvet, askerî eğitim ya da sivil grupların yarı askerî eğitim görmeleri söz konusu olmayacaktı. İttifak Antlaşmasında öngörülen Türk ve Yunan alayları, Kıbrıs'ta üslenmeye devam edeceklerdi. Kıbrıslı olmayan kuvvetler, üzerinde anlaşılacak bir programa göre yeterli ve etkili garantilerin sağlanabilmesi için gerekli olan düzeye getirileceklerdi. İlgili tarafların mutabakatıyla BM Güvenlik Konseyi'nden Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin üzerinde anlaşılan düzeyde azaltılmasının yanı sıra Kıbrıslı Türk ve Rum kuvvetlerinin azaltılmasının denetlenmesi için BM Barış Gücü'ne yetki vermesi istenecekti (64). Tam bu esnada Vasiliu devreye girerek, Kıbrıslı Rumların güvenlik konusuna ne kadar duyarlı olduğunu ortaya koydu (65) ve Kıbrıs'ın tamamen askersizleştirilmesini stratejik hedef olarak destekleyeceğini açıkladı (Deliceirmak, 1997:16). Bundan da anlaşılıyor ki, askersizleştirme konusu, bugün hâlâ Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın, "Kıbrıs sorununa" çözüm konusunda ortaya koyduğu ana taleplerinden birisidir (Gibbons, 1997:89). Buna göre önce Türkiye'nin KKTC'deki askerlerinin geri çekilmesinin istenmesi Rum stratejisinin açık bir delili olarak değerlendirilebilir.

1.1.2.4. Gali Plânı'ndaki Askersizleştirme Çalışmaları:

Toplumlaraarası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında yukarıda adı geçen konular tartışmaya neden oldu. Zaten 1992 Şubatında özellikle güvenlik ve askersizleştirme (Necatigil, 1998:385) konularında yoğunlaştığı ve taraflar arasında derin görüş ayrılıkları olduğu görülmüştü.

"Güvenlik ve Garanti" başlıklı dördüncü bölümde (66), federal cumhuriyetin ve federe devletlerin güvenliklerinin garanti edileceği ve ülkeyi "askerden arındırmanın" ileride ulaşılması gereken bir amaç olduğu belirtilir. Kıbrıs Rum ve Yunan kuvvetleri ile Kıbrıs Türk ve Türk kuvvetleri arasında sayısal dengenin tespit edilecek zaman süreci içinde tamamlanmasını sağlayacağı, Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetlerinde mutabık kalınacak indirimlerin yapılması ve İttifak Anlaşması'nda öngörülme-yen Kıbrıs dışı kuvvetlerin adadan çekilmeleri için bir zaman cetveli hazırlanacağı ve zaman cetvelinin aşamalar hâlinde yürürlüğe konulacağı görüşlerine yer verilmektedir.

İttifak Anlaşması, ilerde mutabık kalınacak ve adedi aşamayacak personel ve teçhizat bakımındaki eşit sayıdaki Türk ve Yunan kontenjanlarının adada bulundurulmasını, bu kuvvetlerin kendi toplumlarının idare ettikleri federe devlet arazisinde üslenmesini, diğer federe devlet arazisine girememesini, Federal Başkan ve Başkan Yardımcısının müşterek komutaları altında eşit sayıda Türk ve Yunan kuvvetlerini aşmayan Kıbrıslı Rum ve Türk birliklerinden oluşan Federal bir kuvvetin muhafaza edilmesini, kendi topraklarında görev

yapacak ve kuvvetlerin konuşlandırma yerlerinin Başkan ve Başkan Yardımcısı tarafından müştereken saptanmasını öngörmekteydi.

Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından sonra üç garantör devlet ile iki toplumun temsilcileri ve UNFICYP'den oluşacak geçici bir idare komitesi kurulacağı, bunun görevinin zaman cetveline uygun olarak Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetlerinin mutabık kalınan seviyeye indirilmesini ve Kıbrıslı olamayan kuvvetlerin adadan çekilmesini sağlamak olduğu ifade edilmekteydi (67).

Bundan da anlaşılıyor ki, Fikirler Dizisi'nde askersizleştirme konusuna büyük önem verilmektedir. Fikirler Dizisi'ndeki askersizleştirme ile ilgili maddelerin içeriği ve taşıdığı anlamı aşağıda bulmak mümkündür.

1. Federal cumhuriyetin askersizleştirilmesi temel ve nihaî hedeftir (madde 53).

2. Adadaki Rum ve Yunan askeri ile Türk ve Kıbrıs Türk askerinin sayısal bakımdan eşit olması, Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra belli bir takvim çizelgesi içinde sağlanacaktır (madde 56.).

3. Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetleri kabul edilebilecek bir seviyeye indirilmesi ve İttifak Anlaşması'nda olduğu gibi "Kıbrıslı olmayan tüm güçlerin çekilmesine" yönelik bir zaman çizelgesi hazırlanacaktır. Bu zaman çizelgesi, federal cumhuriyetin kurulmasından önce, tamamen ve aşamaları ekte belirtilen eylem plânına paralel olarak yürütülecektir (madde 57).

4. İttifak Anlaşması, Kıbrıs Rum ve Türklerin eşit oranda asker, tabur ve her biri belli bir sayıda askeri aşmayacak şekilde yerleştirilmesi sağlanacaktır. Rum askerî taburu, Kıbrıs Rum toplumunun idaresindeki federe devlette konuşlandırılacak ve Kıbrıs Türk toplumunun yönetimindeki federe devlete giremeyecektir. Buna ek olarak Kıbrıs Türk taburu, Kıbrıs Türk toplumunun idaresindeki federe devlette konuşlandırılacak ve Kıbrıs Rum toplumunun yönetimindeki federe devlete giremeyecektir (madde 58).

5. Federal cumhuriyet, Başkan ve Yardımcısının ortak yetkisi ve sorumluluğu altında, eşit sayıda Kıbrıs Rum ve Türk taburları ile askerlerinden oluşacak, birliklerin gerekli ekipman kapasitesini aşmamak kaydı ile federal güce sahip olacaktır (madde 59).

6. Herhangi bir yedek güç ile sivil gruplar, askerî veya yarı askerî eğitime tâbi tutulmayacaklardır (madde 60).

7. Kıbrıs Rum ve Türk birlikleri, iki toplum arasındaki karşılıklı saygı, dostluk ve yakın ilişkileri geliştirecek ve federal cumhuriyetin her yerinde müştereken yapacakları sosyal hizmet faaliyetleriyle refah düzeyini artıracaklardır (madde 61).

8. Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra üç garantör devlet, Kıbrıs Rum ile Türk toplumları ve Kıbrıs'ta bulunan BM Barış Gücü'nden (UNFICYP) oluşan geçici bir "Gözleme Komitesi" oluşturulacak ve bu komite aşağıda verilen konulardan sorumlu olacaktır:

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra bir tarafta Yunan ve Kıbrıs Rum taburu ve ekipmanı, diğer taraftan Türk ve Kıbrıs Türk taburu ve ekipmanının belli bir zaman dilimi ve ay içinde kabul edilen sayısal eşitliğine ulaşmasını denetlemek, federal cumhuriyetin kurulmasından önce belli bir zaman çizelgesi içinde Kıbrıs Rum ve Türk taburlarının kabul edilen düzeye indirilmesi ve İttifak Anlaşması'nda belirtilemeyen Kıbrıslı olmayan güçlerin tamamının çekilmesini kontrol etmekle görevlidir (madde 63).

9. "Araştırma ve Denetleme Komitesi", Federal Başkan ya da Yardımcısının görüşlerini veya garantör devletlerin federe cumhuriyetin veya her iki toplumun güvenliğini tehdit edecek konularla ilgili veya "Araştırma ve Denetleme Komitesi'nin" gerekli göreceği diğer metotları araştırma ve geliştirmekten sorumlu olacaktır. "Araştırma ve Denetleme Komitesi", Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nda verilen düzenlemelerin ihlâl edilmesinden dolayı ortaya çıkacak herhangi bir durumun düzeltilmesi için tavsiyelerde bulunur. Taraflar, bu tavsiyeleri, mümkün olduğu kadar hızlı ve iyi niyetli bir şekilde hayata geçirmekle yükümlüdürler (madde 65).

10. BM Güvenlik Konseyi, "Araştırma ve Denetleme Komitesi'ni" desteklemek dahil, UNFICYP yetkilisinin bazı konuları gözden geçirmesini isteme hakkına sahiptir (madde 66) (68).

Bunlara ilâveten askerî modernizasyonlarla ilgili bütün programlar ve mevcut durumlarının güçlendirilmesi ile ilgili çabalar derhal durdurulacaktır. Tarafların tampon bölge boyunca ki askersizleştirme çabaları, her iki tarafa ait askerî birliklerin yakın oldukları bölgelere kadar yaygınlaştırılacak ve bunun için UNFICYP (BM Barış Gücü) ile iş birliği yapacaklardı. Ayrıca UNFICYP'nin hareket özgürlüğü, adanın her tarafında geçerli olması sağlanacaktı.

63. madde dikkate alınarak yorum yapılacaksa, Kıbrıs'taki silahlı kuvvetlerin asker sayısı halihazırda fazla yüksekti ve sayısı yükselmeye devam etmekteydi. Fikirler Dizisi'nde öngörülen, adadaki Türk Kuvvetleri, 10 yıl önceki düzeyine indirilmesi ve buna karşın Kıbrıs Rum tarafındaki silah alım programlarının askıya alınması tasarlanmıştı (69). Bu adımlara ilâveten, BM Kıbrıs Barış Gücü'nün personel ve kaynaklarında gerçekleştirileceği önemli indirimler (Necatigil, 1998:397) göz önünde bulundurulduğu zaman son derece önemli adımlar atılmış olacaktı.

BM Barış Gücü'nün 1989'da her iki tarafın askerî kuvvetleriyle sonuçlandığı ve buna göre her iki tarafın mevzilerinden asker çekip (70), Lefkoşa'daki bazı duyarlı yerlerde devriyelerini durdurmaları ve BM'nin kontrolündeki ara bölgede her iki tarafın birbirine çok yakın olduğu bölgeleri içine alacak şekilde genişletilmesi gerekecekti (Necatigil, 1998:397).

Böylece BM Barış Gücü Komutanı'na bu amacı sağlamak için iki tarafla görüşme yapması talimatı verilecekti.

Kısacası adada garantör devletler olarak Türkiye ve Yunanistan'ın askerî güçleri, müzakereler sonucunda ortaya konacak bir takvime göre asgarî bir düzeye indirilmesi kararlaştırıldı. Zaten bu sürecin denetimini, Talat'ın da ifade ettiği gibi, BM Barış Gücü aracılığı ile yapılacaktı (Talat, 2002:17). Böylece Fikirler Dizisi'nde öngörüldüğü gibi Kıbrıs'taki yabancı askerlerin sayısında azaltmaya gidilmesi (71), savunma harcamalarının azaltılmasına neden olacaktı.

Fileleftheros gazetesi manşetten verdiği bir haberde ise BM Barış Gücü'nün ara bölgede uygulanacak hazır bir dekonfrantasyon plânına sahip bulunduğunu bildiriyor ve şunları ifade ediyordu:

BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion, güven yaratıcı önlemleri derhal uygulamaya başlaması için kendisine verilen bir direktifle Vasiliu ve Denктаş ile görüşmelere başladı. İvedilikle uygulanacak ilk önlem, Lefkoşa bölgesinde mevcut olan dekokonfrantasyonun genişletilmesi olacaktı. Aslında Barış Gücü'nün bu maksatla hazırlanmış olduğu ayrıntılı bir plânı vardı. Bundan hareketle plan, Lefkoşa'nın gerek doğusunda, gerekse batısında mevzilerin geri çekilmesini öngörüyordu. Böylece 1 Ocak 1993'ten itibaren Barış Gücü askerlerinin azaltılması Barış Gücü'nün işini kolaylaştıracaktı.

Mevcut dekonfrantasyonun geliştirilmesi, asker sayısının azaltılması ve Rum Millî Muhafız Ordusu'na silahlanma programının askıya alınması askersizleştirme konusunda atılmış önemli bir adım olacaktı. BM Genel Sekreterliği ve Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin nihaî amacı, asker sayısını azalttıktan sonra bütün "işgal kuvvetlerinin" (72) çekilmesini temin etmektir. Böylece "işgal kuvvetlerinin" çekilmesiyle, Kıbrıs Türk toplumunun hiçbir tehlike ile karşılaşmayacağı hususunda teminat verilmiş olacaktı.

1.1.3. Türklerle Rumların Askersizleştirme ile İlgili Tutumları:

Kıbrıs Rum ve Yunan kuvvetleri ile Kıbrıs Türk ve Türk kuvvetleri arasında sayısal dengenin tespit edildiği, Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetlerinde mutabık kalınacak indirimlerin yapıldığı ve İttifak Anlaşması'nda öngörülemeyen Kıbrıs dışı kuvvetlerin adadan çekilmeleri için bir zaman cetveli hazırlandığı ve zaman cetvelinin aşamalar hâlinde yürürlüğe konulduğu, Çerçeve Antlaşması'nın onaylanmasından sonra üç garantör devlet ile iki toplumun temsilcileri ve UNFICYP'den oluşan geçici bir idarî komitenin kurulduğu, bunun görevinin zaman cetveline uygun olarak Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetlerinin mutabık kalınan seviyeye indirildiği ve Kıbrıslı olamayan kuvvetlerin adadan çekilmesini sağladığı (73) Fikirler Dizisi'ne karşı tarafın tutumları aşağıdaki gibidir.

1.1.3.1. Türk Tarafının Tutumu:

Türk tarafına göre federal garanti, güvenlik ve savunmanın tabi olacağı kriterler, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına ayrılmaksızın uymak ve askerî güçlerin dengesini kurmaktan geçerdi.

Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Kıbrıslı Türk kuvvetler ile Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin arasında denge ile Güney Kıbrıs'ta bulunan Kıbrıslı Rum kuvvetleri ile Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin arasındaki denge, dikkatle kurulmasına ihtiyaç vardı. Bir diğer konu da Geçici Hükûmet formatına geçinceye dek bu dengeye riayet edip edilmemesiydi. Ayrıca Kıbrıslı Türklere göre Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nda Kıbrıslı Türk ve Rum kuvvetlerinde yapılacak indirimlerin belli bir "zaman çizelgesine" (Cerrahoğlu, 1998:218) bağlanması da dahil edilmeliydi. Bu indirim, BM Barış Kuvvetleri tarafından denetlenecek bir şekilde olması da mevzubahisti.

Bununla birlikte Kıbrıs'a İttifak Antlaşması çerçevesinde Türk ve Yunan kuvvetlerinin yerleştirilmesi işlemi de aynen devam etmeliydi (Necatigil, 1998:385). Çünkü Türk tezine göre Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin, adanın her iki tarafından da bulunması en etkili garantiyi sağlayacağı gibi güvenlik için de gerekli bir husustu.

Buna mukabil Türk tarafı, silahlı kuvvetler arasında genel bir dengeye taraftardı (74). Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin gerekli garantileri sağlamaya ve yeterli bir düzeye indirilmesine de karşı değildi. Hatta Kıbrıslı kuvvetlerin dengeli bir şekilde azaltılmasını da benimsemekteydi.

Aslında BM Genel Sekreteri'nin önerisinde kabul edilmesi zor iki husus vardı. Bunlardan ilki, Federal Cumhuriyetin kurulmasından önce yabancı kuvvetlerin adadan çekilmesi, diğeri de adadaki Türk kuvvetlerinin bir kontenjan çerçevesinde, yani sembolik miktarda muhafaza edilebilmesi anlamına gelen ibarelerdi. Gerçek şu ki askerden arındırmanın ileride bir amaç olarak öngörülmesine itiraz edilmeyebilirdi. Böylece hem Türk kuvvetleri adada kalabilecekti hem de KKTC'nin muntazam bir ordusu olabilecekti. Tabii ki bu imkânlar, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan için de geçerliydi. Burada mesele, İttifak Antlaşması'na dahil edilecek kuvvetlere ait miktarların belirlenmesiydi. İşte Türkiye'nin ve KKTC'nin bu noktada kesin bir tutum içine girmeleri şarttı. Diğer bir deyimle, bu konularda Türkiye ve KKTC'nin tatmin edilmemesi hâlinde bir çözümün gerçekleşemeyeceği, karşı taraf kadar BM Genel Sekreteri'ne de açıkça belirtilmesi gerekmekteydi.

İttifak Anlaşması'nda öngörülmeyen bütün kuvvetlerin geri çekilmesi, Fikirler Dizisi'nde belirtildiği gibi (75), Federal Cumhuriyet'in kurulmasından önce faaliyet programına paralel olarak aşamalı şekilde değil, Federal Cumhuriyetin kuruluş tarihiyle birlikte gerçekleştirilmeliydi.

Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin geri çekilmesi veya önemli bir indirimle gidilmesi, tarafların savunma masraflarının azalmasına neden olacaktı (Cerrahoğlu, 1998:21). İttifak

Antlaşması'nda öngörülme-yen Kıbrıslı olmayan bütün kuvvetlerinin adadan çekilmesi için bir zaman cetveli hazırlanacaktı. Bu zaman cetveli, safhalarla yürürlüğe konulacaktı.

Kıbrıs Çerçeve Antlaşması'nın iki toplum tarafından ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra üç garantör devlet ile iki toplumun temsilcileri ve UNFICYP'den oluşacak geçici bir idare Komitesi kurulacaktı. Bu Komite'nin görevi, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kuvvetlerinin mutabık kalınan sayısal dengeye Çerçeve Antlaşması'nın onaylanmasından itibaren belli bir takvim içinde indirilmesini sağlamak ve diğer yandan İttifak Antlaşması'nda öngörülme-yen Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin çekilmesine ilişkin zaman cetvelini zamanında uygulamak olacaktı.

Bir miktar Türk ve Rum kuvvetlerinin adada kalması ilke olarak kabul edilmekle birlikte, Türk kuvvetlerinin adadaki mevcudiyeti söz konusu anlaşmalara bazı ilâveler yapılmakta ya da AGİT (76) ile irtibat kurulmak suretiyle sulandırılmak istenmekteydi. Gerçek şu ki, siyasî çözüm federasyon şeklinde gerçekleşecekse, bu çözümün belli miktardaki Türk askerinin adada bulunmasına kabul etmemek mümkün değildi. Türk tarafının bundaki amacı Türk toplumuna karşı girişilecek bir harekete mukabele edebilecek kuvveti adada bulundurmaktı (77). Dolayısıyla Türk tarafı buna imkân sağlamayan herhangi bir siyasî çözümün söz konusu olamayacağı başta Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri olmak üzere ilgili ülkelere ve BM Genel Sekreteri'ne açıklama ihtiyacı hissetti.

Görüleceği gibi Türk tarafı, bu bölümdeki hükümleri genelde kabul edilebilir buldu. Ancak 1960 tarihli Garanti ve İttifak Antlaşmalarının yürürlükte kalması ve sınırlandırılmalarının uygulanması önlenmeliydi. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na yapılan atıfla "Ana İlkeler" (78) bölümünde yer verilmesi daha uygun olacaktı.

Son olarak Denктаş, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Siyasî İşler Komitesi Raportörü ve Başkan Yardımcısı Lord Finsberg'e gönderdiği 9 Nisan 1996 tarihinde bir mektup (79) göndererek, askersizleştirme konusundaki resmi görüşlerini aktarmaya çalıştı.

Klerides'in "Türkiye ve Denктаş, askersizleştirmeyi reddediyor" (80) tezi, doğru bir tez değildi. Aksine Türk tarafı, Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin çekilmesini ve askersizleştirme önerisini (Moran, 1998:188), aynen kabul etmekteydi (81). Denктаş'a göre bu durum, şu şekilde ifade edilmekteydi:

"Rumların Kıbrıs sorununa iki toplumlu ve iki kesimli bir çözüm bulma niyeti olsaydı, çözümünden sonraki Kıbrıs'ın askersizleştirilmesini sağlamakta bir güçlük çekilmezdi. Ancak biz, Rumların askersizleştirme konusundaki ısrarlarının, Enosis'e, adanın Elenleştirilmesine ve Rum tahakkümüne karşı en temel savunmamız olan Garanti ve İttifak Antlaşmalarına dolaylı olarak saldırı anlamına geldiğine inanıyoruz. Bu nedenledir ki, konu her gündeme getirildiğinde, Garanti ve İttifak Antlaşmalarının olumsuz şekilde etkilenmemesi kaydıyla, askersizleştirmeye prensip olarak karşı olmadığımızı söylemekteyiz" (İsmail, 1998:287; Denктаş, 1996:31).

Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler için 1960 ittifak sisteminin devamı, taviz verilmesi imkânsız bir ölüm-kalım meselesidir. Bir başka deyişle Kıbrıs Türk liderliği, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adadaki varlığını sürdürebilmek, bugünkü statünün geleneksel savunucusu ve bunu millî menfaat olarak görmekteydi (82). Aksi takdirde Kıbrıs'ta ikinci bir Lübnan veya Bosna (83) olması işten bile değildi.

Aslından bu plan, Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını da tehdit ediyordu. Çünkü adanın İskenderun Körfezi'ne en yakın mevki konumunda olan Karpaz Burnu, Rum kantonu oluyordu. Bunun bir sakınca oluşturmayacağını zira adanın silahsızlandırılacağını söyleyenler de vardı.

Şu bir gerçektir ki, Kıbrıs Türk tarafı prensipte askersizleştirmeye karşı değildi. Ancak askersizleştirme, onun gerçekleştirilmesi için gerekli yollardan veya geçmişin ve şimdinin gerçeklerinden ayrı olarak hayata geçirilmesi düşünülemezdi. Bu olgu, kökleri tarihten gelen sorunlarda ve uyuşmazlık içindeki taraflar arasındaki güvensizliğin büyük olduğu Kıbrıs gibi anlaşmazlıklarda geçerliydi.

Kıbrıs Türk tarafı Garanti ve İttifak Antlaşmalarına hâlel gelmeksizin askersizleştirmeyi destekler ve top yekûn bir çözümden ve bunun tam olarak uygulanmasından, toplumlararası güvenin tesis edilmesinden ve Kıbrıs'taki iki eşit kurucu ortak arasında karşılıklı yarara ve işbirliğine dayalı bir ilişkinin kökleşmesinden sonra, bu düşüncenin ileriye götürülmesine karşı değildi. Askersizleştirme süreci, bir çözümün, parçası olarak BM "Fikirler Dizisi'nde" de öngörüldüğü gibi, her iki taraftaki kuvvetler arasında dengeli bir indirimle gidilmesiyle başlatılabilirdi. Aslında, BM "Fikirler Dizisi'nin" 53. paragrafı, "federal cumhuriyetin askersizleştirilmesinin, bir amaç olarak ortada olduğunu" (Denktaş, 1996:31) ifade etmekteydi.

Gerçekten de Türk tarafı da 1979 yılında, Kiprianu ile yapılan görüşmelerde bu öneri kabul edilmişti. Askersizleştirmeyi öngörmekle, bunu Garanti ve İttifak Antlaşmalarını ortadan kaldırmak için kullanmak başka şeylerdi.

Askersizleştirmeyi tartışırken, iki toplum arasında hâlâ bir ateş-kes hâli olduğu, hâlâ çözümle ilgili bir anlaşma olmadığı ve hâlâ Kıbrıs Rum tarafının, Kıbrıs'ı bir Rum Cumhuriyetine dönüştürme amacını terk ettiğine (84) ilişkin hiçbir belirti olmadığı da anımsanmalıdır. Kuzey'deki Türk askerî varlığı bir anlaşma yokluğunda, Kıbrıs Türk halkının güvenliği ve varlığını idamesi için hayati bir gereksinimdi (Denktaş, 1996:288).

Türk birliklerinin, Garanti ve İttifak Antlaşmaları tahtında adada tutulacak bölümün dışında, kalıcı bir çözüm çerçevesinde Kıbrıs'tan çekileceği, hem Kıbrıs Türk tarafı, hem de Türkiye tarafından son derece açık bir şekilde ortaya konmuştu. Böyle bir çözüm, ancak ortak bir vizyonun geliştirilmesi ve adadaki iki halk arasında karşılıklı güvenin oluşturulması ile gerçekleştirilebilirdi.

Türk kuvvetlerinde yapılacak zamansız bir indirim, Kıbrıs Türk tarafı için kesinlikle kabule şayan değildi. Rumların silah yığınağı yaptığı ve “Ortak Savunma Doktrini’ni” (Denктаş, 1996:31) güçlendirdiği bu dönemde, yapılacak bir kuvvet indirimi hiç kuşkusuz, adada hüküm sürmekte olan barış ve sükûnete ciddi bir tehdit oluşturacaktı. Zaten Kıbrıs Rum tarafı, askerî eylemi, Kıbrıs sorununun nihaî çözümü için açık olan opsiyonlardan biri olarak gördüğünü defaatle teyit etmişti.

Anımsanacağı üzere 1950’li yıllardaki olağanüstü hâl döneminde, İngilizler, EOKA adlı yeraltı tedhiş örgütünün adadaki eylemlerini kontrol altına almak için yaklaşık 40 bin askere gereksinim duymuştu. Böylesi büyük bir güç bile, teröre son vermek için yeterli olmadı. Böylesi güçlü bir kuvvetin varlığına karşın, Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumlarının yanı sıra, yüzlerce İngiliz sivil ve asker, EOKA tarafından öldürülmüştü. Örneğin, İngiltere, bugün, şiddet riskini kontrol etmek ve kontrol altında tutmak için Kuzey İrlanda’da hatırı sayılır bir askerî varlık bulundurmakta ve milyarlarca ‘dolar’ harcamaktaydı. Başpiskopos Makarios’un, “mevcut ayrılık olmasaydı, Kıbrıs sorunu gerilla savaşıyla çözüldü” (Denктаş, 1996:32) dediği kayıtlardadır. İşte Kıbrıslı Rumlar için “birleşme” ve “askersizleştirme” bu amacın kamuflajlarıdır.

Yine anımsanacağı gibi, bağımsızlıktan hemen önce Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanmasını takiben geçici dönemde, İngilizler adayı askersizleştirmeye çalıştılar. Bunun üzerine sadece kullanışsız silahlar teslim edildi ve işe yarayanlar gelecekte kullanılmak üzere saklandı. Adanın “askersizleştirilmiş” olduğu varsayılan, bağımsızlığın hemen sonrası dönemde, bu silahlar gömülü oldukları yerden çıkarıldılar ve kan dökmek için kullanıldılar (Denктаş, 1996:32). Rum ve Yunanlıların bir çözümden önce askersizleştirmedeki ısrarları, esas konudan, yeni iki kurucu toplumun siyasî eşitliğine dayalı bir Kıbrıs çözümünden kaçınmayı ve 1960’lı yılların başlarından bu yana ortadan kaldırmaya veya etkisizleştirmeye çalıştıkları Garanti ve İttifak Antlaşmalarını torpillemeyi amaçlamaktadırlar. Kıbrıs Rum liderleri, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını, Kıbrıs’taki Elen vizyonlarının gerçekleştirilmesi yolunda esas engel olarak gördüklerini defaatle ifade etmişlerdir (Denктаş, 1996:31; İsmail, 1998:290).

Kıbrıs Rum Yönetimi, 1996-2000 dönemini kapsayan beş yıllık “silahlanma programı” (85) taslağı çerçevesinde, bir milyar Kıbrıs lirası harcamayı planlamaktaydı. Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini çerçevesindeki planlar, Güney’de Yunan deniz ve hava üsleri inşasını da içermekteydi.

Kıbrıs Türk liderliği “asker çekme konusunda ödün verelim, ama diğer konularda sıkı durup kesinlikle ödün vermeyelim” (Deliceirmak, 1993:54) görüşündedirler. Lakin böylesine kısmi ödün vermeyi benimseyen bir tutum ya da politika, Kıbrıs sorununu çözmez. Ancak Kıbrıs Rum yönetimi ile Yunanistan’ın stratejik katkı sağlamış olur. Bu da Yunanistan’ın uygulamak istediği “salam politikasına” hizmet etmek demektir.

Türk tezine göre adada Türk askerinin çekilmesi konusunda karar vermek gerektiğinde daima üç temel etkenin göz önünde bulundurulması gerekir.

1. Barış Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs Rum yönetimin, Yunanistan'la birlikte uyguladığı Kıbrıs çözümünde “uzun süreli mücadele stratejisini” takip etti. Bu strateji, 1974 yenilgisi ve Kıbrıs'ta meydana gelen fiilî durumu asla kabul etmeyip bu yenilginin getirdiklerini ters çeviren ve tıkanan Enosis yolunu açacak olan koşulların durumu ile Megali İdea'ya ulaşılabilmesi için dünya Helenizmi ile birlikte Kıbrıs Rumları'nın ortak hareket ettiği psikolojik, ekonomik, siyasî ve askerî hazırlıklarla ilgilidir.

Bu stratejinin uygulanmasıyla Kuzey Kıbrıs geri alınacak, Rumların eski yerlerine dönmeleri sağlanacak ve sonunda da ENOSİS gerçekleştirilecekti. Bu nedenle adadan Türk askerlerinin çekilmesini sağlamak, sözünü edilen stratejinin başlıca amaçlarından birisidir.

2. Megali İdea'nın ve Kıbrıs Helenizminin başlıca hedeflerinden biri olan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı, yani Enosis'in sağlanmasıdır. Böylece Türkiye batıdan olduğu gibi güneyden de kuşatılarak tam bir kısıkaç içine alınacaktı. Bunun için de bütün Kıbrıs'ın Yunan egemenliği altına girmesi şarttı. Dolayısıyla Kıbrıs, Yunanistan'ın Türkiye'yi güneyden de kuşatma amacının son hedefi ve kuşatma zincirinin en güçlü ve en etkin halkası olarak ortaya çıkmaktaydı.

3. Kıbrıs Türk barış kuvvetlerinin aslî görevi, Kıbrıs'ta Türkiye'nin hak ve çıkarlarını korumak, yakın güvenliğini sağlamak, sorumluluk ve yükümlülüklerini yerine getirmek Kıbrıs Türkü'nün güvenliği sağlamada yegâne güvenceyi oluşturmak ve tek yanlı oldu bitti biçiminde bir ENOSİS'i önlemektir.

Adada Türk askerleri bulundukça ENOSİS'in gerçekleşemeyeceğinin bilincinde olan Rum-Yunan cephesi için ilk hedef, çeşitli yollara başvurarak Türk askerinin adadan çekilmesini sağlamaktır.

Yukarıda sıralanan görüşler, açıkça ifade edildikten sonra şimdi de Türk askerinin adadan çekilmemesine ilişkin başlıca Türk tezleri aşağıdaki gibidir:

1. Adadan asker çekme konusu, Kıbrıs sorununun başlıca temel taşlarından biri olup, tek yanlı olarak düşünülemez ve ele alınamaz. Bu yüzden sembolik de olsa asker çekilmemelidir. Küçük bir kuvvet çekilse bile şimdiki ortam ve koşullarda, Türk kamuoyu ve Kıbrıs Türkü üzerindeki psikolojik etkisi olumsuz olacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin bu konudaki azim ve direnç noktasının kırılabileceğinin gösterilmesi strateji bir davranış değildir. Diğer yandan Kıbrıs Türkünü, Türkiye tarafından terk edilmişlik ve yalnızlık kompleksine sokabilecektir.

2. Kıbrıs'tan asker çekilmesi, Türk tarafı için “psikolojik harbin” kaybı demektir. Özellikle Türkiye'nin asker çekmesi, Kıbrıs'ı gözden çıkarabileceğinin bir belirtisi olarak

değerlendirilebileceğinden karşı tarafa cesaret verecektir. Bu durum, Rum cephesini, daha fazla ödünler istemeye sevk edecek ve böylece miktarı az da olsa asker çekme durumu, Türk göçmenlerin adayı terk etmeleri, Maraş'ın Kıbrıs Rum yönetimine iade edilmesi, ara bölge ile Mağosa ve Güzelyurt'un Rumlara geri verilmesi ile "serbest dolaşım", "serbest yerleşim" ve "mülk edinme" gibi anayasal düzenlemenin konusunu oluşturan istekler ve tavizler peyderpey birbirini izleyecektir.

3. Asker çekme isteminde bulunan Rum tarafı, bu konuda inandırıcı ve güven verici davranışlarda bulunması gerekirken, tam tersine askerî gücünü sürekli olarak artırmaktadır.

Türk askerinin adaya hangi koşullarda geldiği herkesçe bilinmektedir. Aynı koşulların gelecekte bir kez daha ortaya çıkmayacağını güvenilir bir kanıtı ve etkili bir güvencesi olmadan adadan asker çekilmesi söz konusu değildir.

Rum tarafı gittikçe silahlanıp askeri gücünü arttırırken, Türk askerinin çekilmesi, Rum saldırılarına açık ve olgun bir hedef durumuna getirebilir. Sorunun çözümü ile ilgili anlaşma olmadan adadan asker çekmenin Türk görüşü açısından bir gereği ve anlamı yoktur. Asker çekme konusu, sorunun çözümünde ilk önce ele alınacak konu değildir. Ancak anayasa düzenlemesi çalışmalarında ele alınıp anlaşma sağlandıktan sonra ve mütekabiliyet esasına göre ele alınacak bir konudur.

Türkiye, Kıbrıs'tan asker çekmenin koşulları gerçekleşmedikçe, askerini çekmeyeceğine ilişkin kesin tavır ve tutumunu net bir biçimde belirterek ortaya koymalı ve Yunanistan'ın bu konuda ürettiği spekülâtif eylemelere karşı tavır almalıdır (Ancın, 1992:12). Karşılıklı, eşdeğer ve zamanda olmak üzere taraflar asker çekebilirler ve asker çekmenin dışında bir ilk adım ve iyi niyet gösterisi olarak tarafların birbirini sınamaları için başka konularda küçük ödünler verilebilirler.

Bu gerçek karşısında Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri, adada bulunmasını gerektiren koşullar ortadan kalkmadıkça adada kalmaya ve Kıbrıs Türk toplumunun yegâne ve vazgeçilmez güvencesi olmaya devam edeceklerdir.

1.1.3.2. Rum Tarafının Tutumu:

Rumların en büyük takıntısı Türk askerinin Kuzey'de bulunmasıdır (Güngör, 2002:110). Bütün sorunlarını, toplum olarak başlarına gelen her kötü şeyi, neredeyse kişisel sorunlarını (86) bile adadaki Türk askerine bağlamaktadırlar. Dolayısıyla Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin asıl hedefi, Adadaki Türk askerinin çekilmesidir (87). Adada siyasî eşitliğe dayalı adil ve kalıcı bir hâl tarzı peşinde değillerdir. Hatta Klerides, Kıbrıs'ın askerden arındırılmadığı sürece, sorununun çözümünden söz edilemeyeceğini belirtmişti (88).

Rumlara göre Kıbrıs'ın "işgal" (89) altındaki bölgeleri, Türkiye'nin siyasî ve askerî kontrolü altındadır ve Türkiye bu kontrolünü, Kıbrıs sorununa hakça ve kalıcı bir çözüm

bulma çabalarını engelleme yönünde kullanmaktadır. Böylece Rum tarafı iç ve dış tehditleri ortadan kaldırmak için askersizleştirme yoluna gitmeyi önerdi (90). Bu kapsam içine Kıbrıslı olmayan askerî kuvvetlerin de geri çekilmesi dahil edildi. Bununla birlikte Kıbrıslı Rumlar, adadaki bütün askerî güçlerin terhis edilmesini de öngörülmekteydiler. Ayrıca federal hükûmet kurulmadan önce askersizleştirme ve adadan asker çekme faaliyetleri, uluslararası denetim (Necatigil, 1998:385) altına alınmalıydı. Bir zaman çizelgesine, tâbi olacak bu faaliyetlere, mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirilmesini istemekteydiler. Yani Türk ordusu, federal Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinde “referandum” (Deliceirmak, 1993:156; Kotak, 1992:1) yapıp, anlaşma imzalanınca Kıbrıs’tan çıkartılacaktı.

Kıbrıs Rum tarafı, ayrıca federal kuvvetin Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk birliklerinin münhasıran kendi federe devletlerinde bulunması ülkenin bütünlüğüne ve birliğine hizmet etmeyeceği görüşündeydi. Rum önerileri arasında, “Kıbrıslı olmayan tüm askerî güçlerin ve unsurların” (91) adayı terk etmeleri isteniyordu. Hem de bu, federal veya geçici hükûmetin kurulmasından önce olmalıydı. Oysa Türk önerilerinde, kuvvetlerin denge içinde belirli bir düzeye düşürülmesi, geçici hükûmetin kurulmasından sonraya bırakılıyordu. Kıbrıs Rum lideri Vasiliu, adanın tamamen askersizleştirilmesini (92) de istiyordu ki, Fikirler Dizisi, bunu ilke olarak kabul ediyordu. Hatta Vasiliu, güvenlik konusunda ne kadar duyarlı olduğunu ortaya koyabilmek için Kıbrıs’ın tamamen askersizleştirilmesini öneriyordu. Bununla birlikte Vasiliu, Kıbrıslı Türklerin kendilerini güvenli hissedecekleri bir ortamın yaratılması için konu ile ilgili polisiye tedbirlerin alınabileceğini ve her türlü çalışmaya hazır olduğunu ifade etti (93).

Bunun için karşı bir atağa geçen Vasiliu, eğer Türkiye askerlerini Kıbrıs’tan çekerse, Kıbrıslı Rumlar, Millî Muhafız Ordusu’nu dağıtmaya hazır olduğunu iddia etti (94). Askersizleştirmeye, silahlanmaya harcanan paraların tasarrufu ve satılacak olan Millî Muhafız Ordusu silahlarından elde edilen gelir, özellikle Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik düzeyini kalkındırabileceğini ileri sürdü. Vasiliu’nun bu konudaki görüşlerine rağmen Gali’nin Fikirler Dizisi’nde kısmen Türk askerinin geri çekilmesinden (95) söz edilmekteydi. Kıbrıs’ta kalıcı bir çözüme varıldıktan sonra Türk askerlerinin çekileceği bazı imalı laflarla da belirtiliyordu. Ayrıca çözüm plânında, adada kalacak olan Türk ve Yunan askerlerinin sayısının belirtilmemiş olması da Kıbrıslı Rumlar için ciddi bir sıkıntıdır (96).

Bilindiği üzere Genel Sekreter, raporunda asker sayısının azaltılması ile ilgili maddenin, Güvenlik Konseyi tarafından olduğu gibi kabul edilmediğini ve daha sonra değiştirildiğini bildirdi. Genel Sekreter, raporunda Türk askerinin sayısının azaltılmasını önermekteydi. Bu görüş, Güvenlik Konseyi’nin kararında değiştirildi ve “Kıbrıslı olmayan askerler” (97) deyimini kullanıldı. Bu değişikliği yorumlayan diplomatik çevreler, bunun Türk tarafını memnun etmek için yapıldığı görüşünü belirttiler. Kıbrıslı Rum tarafı ise bunu “işgalci Türkiye’yi tamamıyla korumak” (98) olarak değerlendirdi.

Bu esnada Vasiliu, Fileleftheros gazetesinin bir muhabiri ile yaptığı mülakatta “mademki Yunanistan bir garantördür, adaya asker göndermesini neden istemiyorsunuz?” (99) sorusuna şu cevabı verdi:

“Bir slogan olarak Yunanistan’ın asker göndermesini istemek çok tehlikelidir. Çünkü böyle kararlar, sloganlar sonucu alınmaz. Bu konu, sadece Yunanistan’ın adaya asker göndermesi değildir. Mantıklı düşünürsek Yunanistan, Türkiye’ye ‘ya adadan gidersin, ya çatışma olur’ diyecek anlam çıkar. Yani bir ‘Türk-Yunan savaşına girelim’ anlamı çıkar. Böyle bir kararı Kıbrıs Cumhurbaşkanı’nın alabileceğini zannetmiyorum. Böyle bir karar, bütün Elenizm tarafından alınmalıdır” (100) dedi.

Ayrıca Vasiliu, Türk ve Yunan kontenjanları ile BM gücü arasındaki görev ve yetki alanlarının, net bir şekilde ortaya konulmasını da istedi.

Sonuç olarak Kıbrıs Rum yönetimi, soruna taraf olarak adanın askerden arındırılmasını, “Kıbrıslı olmayan askerî güçlerin” tamamıyla geri çekilmesini ve Kıbrıs’a ilişkin herhangi bir düzenlemenin yürürlüğe konulmasından önce askerden arındırmasına ait bir takvimin hazırlanmasını istedi (Halley, 1985:23). Bunun için Gali, “yerel askerî kuvvetlerin bulunmayacağını” (101) söylerken, adada güvenliğin sağlanması için Türkiye ve Yunanistan’dan eşit sayıda (102), her biri 5 bin kişilik askerî gücün getirilmesini önerdi.

BM Genel Sekreteri, genelde uzlaşıcı bir yol izledi. Gali, askerden arındırmayı bir amaç olarak kabul etti. Fakat bunun uygulamasını, bilinmeyen bir tarihe erteledi. Aslında Gali, sadece Kıbrıslı silahlı kuvvetlerin dengeli şekilde indirimini (103) öngörmüştü. Bununla birlikte Gali, Kıbrıslı olmayan silahlı kuvvetlerin bulunacak çözümden sonra adada kalmalarını da ilke olarak kabul etmişti. Bu kararda BM Güvenlik Konseyi’nin kararı yayınlandı. Kararda, ilk kez genel bir çözüm çerçevesinde olmaksızın askerin çekilmesinden bahsedilmektedir. Böylece Türkiye, bir kısım askerini çözüm beklemeden geri çekecekti (104). Bu, Güvenlik Konseyi kararında ilk kez yer alan bir konuydu.

1.1.4. Silahsızlandırma Faaliyetleri:

“Eski diplomasi” anlayışının egemen olduğu dönemlerde, savaşa genellikle “diplomasinin bir uzantısı” (Tuncer, 1995:65) gözüyle bakılırdı. Buna, devletler arasındaki uyuşmazlıklara, diplomasi yoluyla bir çözüm bulunamadığı zamanlarda başvurulurdu. Bu dönemlerde savaşlar, gerek amaçları gerekse yer aldıkları alanlar açısından, sınırlı bir nitelik taşırdı (Nicolson, 1954:90). On dokuzuncu yüzyıla gelindiği zaman savaş kavramı, “iki ya da daha fazla sayıdaki devletin silahlı güçleri, karşı tarafın güçlerini yenerek, barış koşullarını zorla kabul ettirmesi ve karşı tarafa bunu dikte ettirmesi için girişilen etkinliklerin bütünü” (Oppenheim, 1935:173) olarak tanımlanıyordu.

Böylece yeniden tanımlanan savaş kavramına dayalı olarak modern silahlanma yarışı, XIX. yüzyılın son çeyreğinde askerî alandaki icatlarıyla başladı. Bundan dolayı, “topyekûn savaş” (Tuncer, 1995:64) çağına girilmiş oldu. Bu tür bir savaş, yalnızca ilgili tarafların askerî güçlerini değil, sivil halkların tümünü de etkilemekteydi. Topyekûn savaşta amaç, düşman güçlerin tümünü ortadan kaldırmaktı. Başka bir deyişle topyekûn savaş, doğrudan doğruya ulusların varlığına yöneltlen bir tehdit olarak karşımıza çıkmıştı.

1.1.4.1. Kıbrıs'ta Silahsızlanma ile İlgili Önemli Kavramları:

1.1.4.1.1. Tehdidin Çeşitlenmesi ve Ülkelerin Birbirine Bağımlılık İlkesi:

Günümüz dünyasının, genellikle bölge devletleri açısından önemli olan özelliklerden biri de tehdidin çeşitlenmesi ve önceden kestirilmesi veya önlem alınması zor olan gizli tehditlerin ortaya çıkmasıdır. Soğuk savaş döneminde demokrasi ile diktatörlük arasındaki rekabetin en önemli tehlikesi, global nitelikli nükleer bir çatışmanın olabileceğiydi. Bugün asıl mücadele, bir yanda bütünleşme ve öte yanda da parçalanma eğilimleri arasında olmaktadır (Sander, 1998:527). İletişim devrimiyle birbirlerine bağlanan ekonomilerin, sınır tanımadan yayılan düşünce sistemlerinin ve yaygın hâle gelen güvenlik anlayışının belirlediği bütünleşme eğilimi, artan mikro milliyetçilik ve dinî bağlılıkların yol açtığı parçalanma eğilimi ile çatışmaktaydı. İşte bu çatışmanın balıca tehlikesi, çeşitlenen ve millî devletler tarafından önceden önlem alınması giderek zorlaşan çok yönlü tehditlerin ortaya çıkmasıdır (Sander, 1998:528).

Burada ortaya çıkan bir başka tehlike de günümüz dünyasında devletlerin birbirlerine çok bağımlı hâle gelmelerinin, çatışma ve bunalımları azaltacağı konusunda yürütülen ve doğruluğu çok kuşkulu olan mantıktır. Birbirine bağımlılığın, tek başına, devletler ya da toplumsal birimler arasında uyum yarattığı, sorgulanması gereken bir anlayıştır. Birbirine gerçekten çok bağımlı olan Türkiye ile Yunanistan, birbirlerine daha az bağımlılığı olan Türkiye ile Uganda'dan daha mı uyumlu ilişkiler içindedirler? Karşılıklı bağımlılık tek başına uyuma yol açsaydı, bugün yeryüzünün çoğu yerinde tanık olunan iç savaşlar ve ayrılıkçı mücadeleler çıkar mıydı? Bağımlılık eşit bir biçimde dengelenmedikçe, daha az bağımlı ve çatışmadan daha az zarara uğrayacak taraf tehditlerden güç kazanabilir ve bağımlılığı kendi lehine kullanabilirdi.

1.1.4.1.2. Savaşın Problematik Olgular:

Savaşlar, dünya tarihindeki büyük değişikliklerin ve hatta dönüşümlerin çıkış noktasını oluşturmaktadırlar. 10 bin yıllık insanlık tarihinde, her yüzyılın 87'sini savaş ve 13'ünü (Gönlübol, 1993:531) barış içinde geçirdiği görülür. Üstelik savaşın etkisi, yaygınlığı ve yıkıcılığı, uygarlık geliştikçe azalacağı yerde artmıştır. Bir zamanlar savaşın zararı, okun nereye kadar uçacağına, bir Roma lejyonunun nereye kadar yürüyeceğine ya da bir Viking

gemisinin (Gönlübol, 1993:531) nereye kadar yelken açabileceğine bağlıydı. Uygarlığın gelişmesiyle birlikte savaş da globalleşmiş ve etkilerinin sınırı kalmamıştır. 1990'larda savaş ve savaş için hazırlık, modern devletin vazgeçilmez uğraşı ve ekonomik dayanaklarından birisidir. Büyük devletlerce silah satımı hâlâ uluslararası ticaretin belli başlı ve en kârlı konusudur.

Uluslararası sistemin bugün de egemen unsuru olan “güç kullanımının” (Gönlübol, 1993:533) etik düşüncelerden etkilenip etkilenmediğini saptamak hiç de kolay bir iş değildir. Özellikle belirli bir devletin davranışlarını, sisteme tepkilerini etkileyen geleneksel düşünceler, zaman, yer ve duruma göre şaşılacak bir değişiklik göstermektedir. Zira tarih boyunca yenenle yenilenin, statükoyu korumakla yenileşmeyi savunmanın geleneksel bakış açıları farklı olmuştur.

Binlerce yıldır olduğu gibi bugün de insanlığın karşısındaki sorun, kimin yönetip kimin yönetileceği, kimin statükoyu koruyup kimin bozacağıdır. Kaba güç ve çıkar, uluslararası ilişkilerin hâlâ en önemli ögesidir. Dünya olaylarının sonucunu belirleyen, çatışan çıkarlar ve sürekli değişim gösteren kuvvet düzeyleridir. Duygu ve heyecanla karşılaştırıldığında, akıl, mantık ve sağduyu dünya politikasında çok yenidir (Gönlübol, 1993:534). Bu yüzden savaş, tarihin olağan ve düzenli bir deneyimidir. Hangi sistem içinde olursa olsun, istikrar savaş dışılamaz. Büyük devletler, çoğu kez son çare olarak ve radikal bir değişikliği önlemek için şiddete başvururlar. Bugün oluşmakta olan yeni dönem de benzer bir nitelik göstermektedir. Büyük devletlerin, özellikle Avrupa dışı bölgelere askerî ya da başka yollarla müdahale dönemi henüz bitmiş değildir.

Devletlerin siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için başvurdukları en son aracın “savaş” (Gönlübol, 1993:178) olduğunu bilinmektedir. Bütün çalışmalara rağmen savaş, devletlerin uluslararası ilişkilerinde sadece en son başvurdukları değil, aynı zamanda en az başvurdukları bir dış politika aracıdır (Gönlübol, 1993:178). Gerçekten, uluslararası sistemin en belirgin özelliğinin “anarşi” (Gönlübol, 1993:178) olduğu genellikle söylenmekle birlikte, uluslararası sorunların büyük birçoğunluğu silaha başvurulmadan, pazarlıklarla, ikna yoluyla veya çeşitli biçimlerdeki ödüllendirmelerle çözümlenmektedir. Zaten devletler arası ilişkilerin önemli bir bölümü sıradan işler olduğundan, bu tür işlerde silaha başvurmak gereksizdir. Fakat hiçbir devlet, kendi güvenliği söz konusu olduğunda tarafsız veya bağlantısız kalmadığı gibi, bu tür politikalar her ne pahasına olursa olsun güce kesinlikle başvurmayacağı anlamına da gelmez. Ama burada önemli olan şudur. Hemen her devlet, hayatî çıkarları söz konusu olduğunda güç kullanmakta veya savaşa başvurmaktadır. Bir devletin hayatî çıkarlarının neler olduğuna, bunların nasıl korunacağına, o devletin halkı ve liderleri karar verirler. Dolayısıyla belli bir düzeyde olsa da askerî güce ihtiyaç vardır.

Buna karşı askerî gücün sadece savunma amacıyla kullanılmadığı herkesçe bilinmektedir. Bu nedenle, ahlâkî yargı açısından bakılınca göz önünde tutulması gereken

husus, silahların kendisi değil, bu silahların hangi amaçlarla kullanıldıklarıdır. Silahlarla ilgili başka bir nokta, bunların salt askerî açıdan değil, belki daha önemlisi, siyasal açıdan ya da siyasî çerçeve içinde değerlendirilmeleri gereğidir (Gönlübol, 1993:179). Bu konuda en iyi örnek nükleer silahların durumudur. Bu silahlar düşmana verilebilecek fiziksel zararlar kadar diplomatik pazarlıklarda oynadıkları rol bakımından da önemlidirler. Sınır boylarında yapılan askerî manevralar ve bu bölgelere yerleştirilen askerî güçler, bunlar küçük ve simgesel nitelikte bile olsalar, devletin dış politikasını güçlendirmekte, onu daha inanılır duruma sokmaktadırlar. Büyük devletlerin askerî girişimlerine cezalandırıcı nitelikte karşı koymada bulunan küçük devletlerin bu davranışları bile, güçlerin tutumlarını değiştirmelerine neden olabilmektedir.

Devletler arasında ilişki biçimi olarak savaş hakkında birçok düşünürler çeşitli şeyler söylemişlerdir. Ünlü Prusyalı strateji uzmanı Karl von Clausewitz'e (1780-1831) göre "savaş", politikanın zor kullanarak devamıdır (Clausewitz, 1965:254 vd). Clausewitz savaşın siyasal yönü üzerindeki görüşünü belirtirken, bunun bir amaç değil, belirli bir siyasal amacı gerçekleştirmek için başvurulmuş bir araç olduğunu söylemekteydi (Clausewitz, 1965:258). Aynı zamanda savaş daima siyasal koşullar ortaya çıkardığını ve bu yüzden de siyasal bir hareket olduğunu belirtmekteydi (Clausewitz, 1965:263).

Eğer savaşlar, katılan tüm tarafların yok olmasıyla sonuçlanırsa, bunların rasyonel bir politikanın aracı olarak kullanılamayacakları açıktır. Bugün için henüz bu noktaya gelinmiş değildir. Ancak devletler, ister amaç, ister ise araç olsun, savaşların ya da zora başvurma kullandığı bazı ilişkilere girerler. Fakat devletlerin elindeki "zorlu" imkânları, bunların her zaman ve her yerde aynı biçimde kullanılmasını gerektirmemektedir (Gönlübol, 1993:398). Başka bir deyişle bugün, devletler arasında tanık olunan savaşlar, çok çeşitli biçimler alabilmektedirler.

Genel bir deyişle savaşlar, türlerine göre ikiye ayrılırlar:

1. Sınırsız savaşlar
2. Sınırlı savaşlar (Gönlübol, 1993:399)

Sınırsız savaş, devletin tüm imkânları ile katıldığı çatışma biçimidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana herhangi bir uluslararası çatışmada atom silahları veya nükleer silahlar kullanılmamış olmakla birlikte, "Süper Devletlerin" de "dolaylı" olarak katıldığı ve en gelişmiş silahların kullanıldığı pek çok silahlı çatışmaya tanık olunmuştur. Bu nedenle, "her savaşın sınırsız savaş" (Gönlübol, 1993:399) olacağı ya da olması gerektiği yolundaki kuramın doğru olmadığı bir gerçektir.

Bu yüzden daha yaygın görüş, bugünkü dünyada, sınırlı savaşların yapılabileceği ve bugünkü teknolojik gelişmelerin ve uluslararası siyasal yapının, savaşların sınırlı kalması gerektiği yönündedir. "Sınırlı savaş" kavramı, savaşlarda kullanılan silahların türü, savaş alanı

ve güdülen siyasal amaç bakımından sınırlandırılması anlamında kullanılmaktadır (Gönlübol, 1993:399). Bugün için sınırlı savaştan yana olunmasının nedeni, tahrip gücü son derece büyük silahların karşılıklı olarak caydırıcı bir rol oynamasıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'ta yaptığı harekât, sınırlı savaflara örnek verilecek türdendir.

Aslından bu savaflara bazı isimler verilmiştir. Savaflara ve silahlı çatışmalara verilen bu isimleri, iki bakımdan sınıflandırmak mümkündür. Yayıldıkları alan ve şiddet dereceleri bakımından bu savaflar:

1. Genel savaflar
2. Bölgesel savaflardır

Genel savaflar, dünyanın geniş bir kısmını veya tümünü kapsayan savaflardır. Bölgesel savaflar ise sadece belli bir yöreyi veya yöreleri kapsayan savaflardır (Gönlübol, 1993:399). İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana genel bir savaş olmamıştır. Öte yandan de bölgesel savaflar, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyasının en belirgin özelliklerinden birisi olmuştur. Gerçekten de bölgesel nitelikteki silahlı çatışmaların dünyanın hemen her yöresinde görülmüştür.

Şiddet derecelerine göre ise savaflara ve öteki silahlı çatışmalara şu isimler verilmektedir:

1. Soğuk savaş
2. Savaş benzeri (quasi war)
3. Sınırlı çatışma
4. Topyekûn savaş (Öymen, 1969:55).

“Soğuk savaş”, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bir kavramdır (Gönlübol, 1993:400). Bu deyim, savaştan kısa bir süre sonra “Doğu” ile “Batı” arasında baş gösteren şiddetli siyasal-ideolojik çelişmeyi anlatmak için kullanılmıştı. Siyasal-ideolojik nitelikteki bu çekişme, zaman zaman çok tehlikeli noktalara geldiği gibi, dünyanın hemen her yerinde görülen yöresel savafların nedeni olmuştu. Soğuk savaş dönemi içinde büyük devletler, daha küçük ve daha zayıf devletlerin iç işlerine karışmışlardı.

“Savaş benzeri” deyimini, çoğu kez silahlı çatışmaya varmayan, çeşitli ulusal ve uluslararası bunalımları anlatmak için biraz da gelişi güzel bir biçimde kullanılan bir kavramdır (Gönlübol, 1993:402). “Sınırlı çatışma”, çoğu kez zaman, yer ve kullanılan silahların niteliği ve niceliği bakımlarından silahlı çatışmaların sınırlı tutulması (Gönlübol, 1993:402) anlamında kullanılmaktadır.

“Topyekûn savaş” ise devletin veya devletler grubunun, tüm imkânlarını kullanarak giriştikleri mücadeleyi anlatmaktadır (Gönlübol, 1993:402).

1.1.4.1.3. Kıbrıs'ta Savaş ve Siyasal Çatışma İlişkileri:

Bugün savaş araçları ve savaş yöntemlerinde meydana gelen değişiklikler, Kıbrıs'taki siyasal çatışma hâlindeki devletlerin, bunları çözmek için savaşa başvurmalarını rasyonel bir davranış biçimi olmaktan çıkarmıştır. Adada yaşanan mikro milliyetçilik, ideoloji ve üretim tarzları, bir bakıma çatışma biçimini ve nedenlerini daha basitleştirirken, öte yandan savaşları çok daha sürekli ve tahripkâr yapmaktadır. Eskiden savaşlar, denge kurmak veya bozulan dengeyi yeniden tesis etmek için yapılmaktaydılar. Bugün savaşlar, özellikle bölgesel savaşlar ve gerilla savaşları, uluslararası alanın sürekli bir niteliği durumuna gelirken (Gönlübol, 1993:406), ideoloji ve milliyetçilik, savaşların amaçlarında ve hedeflerinde önemli değişiklikler yapılmasını gerektirdi. Dolayısıyla bugün Kıbrıs'ta taraflar arasında çıkacak bir savaş, artık “denge” amaçlı değil, “hegemonik” amaçlı olacaktır. Böylece Kıbrıs'ta kitle tahrip silahları ile yapılacak bir savaşın sonunda, herhangi bir “zaferin” kazanılması mümkün olmayacaktır.

Bundan dolayı genel savaştan kaçınılması gerektiğini ve düşük yoğunluklu bir çatışmanın daha faydalı olacağını ifade eden Klerides, “eğer sorunu çözemiyorsanız onu körükleyin ve tansiyonu tırmandırın. Böylece kontrollü çatışma alanı oluşmuş olur” (105) görüşünü savunmaktaydı.

1.1.4.1.4. Tarafların Meşru Savunma Hakları:

Uluslararası hukukta meşru savunma, yani devletin varlığını korumak hakkı, başta gelen haklarından birisidir. Aslında uluslararası hukuktan çok daha gelişmiş ve bütünleşmiş olan iç hukuk düzeninde de bu hak bulunmaktadır. Devletlerin uluslararası ilişkilerinde güç kullanmalarını her zamankinden daha kesin ve tam bir biçimde kısıtlayan, hatta yasaklayan BM Antlaşması da devletlerin bu hakkını açık bir biçimde kabul etmiş bulunmaktadır. Buna göre:

Antlaşmanın 7. maddesinin, 4. fıkrasında güç kullanılması şu hükümle yasaklanmıştır: *“Teşkilâtın üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı, gerekse BM'nin amaçları ile tarif edilemeyecek herhangi bir suretle tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar”* (Gönlübol, 1993:419). Böylece, BM sisteminde de meşru savunma, güç kullanıma yasağının bir istisnası olmaktadır.

Antlaşmanın bu konudaki 51. maddesi, meşru savunma konusunda ilk yazılı metni oluşturmaktadır. Bu maddede şöyle denilmektedir: “İşbu antlaşmanın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için lüzumlu tedbirleri alıncaya dek, doğal alan münferit veya müşterek meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Bu meşru savunma hakkını kullanan üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in, işbu Antlaşmaya

dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya iadesi için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez” (Gönlübol, 1993:419-420). Görülebileceği gibi, bu maddeye göre meşru savunmanın en önemli öğeleri:

1. Silahlı bir saldırının (armed attack) bulunması
2. Bu hakkı kullanan devletin davranışlarının, Güvenlik Konseyi’nin eylem ve denetimiyle sınırlandırılmış olmasıdır.

Dolayısıyla adadaki her iki federe devletin meşru müdafaa haklarının olduğu bir kez daha teyit edilmelidir. Bu noktalardan hareketle, yani üye devletlerin meşru savunma haklarının, Konsey’in uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirler alınca dek kullanabilmeleri durumunu anlamakta önemli bir güçlük karşılaşılabileceği sanılmamaktadır. Buna karşılık Antlaşmadaki “silahlı saldırı” (Gönlübol, 1993:420) deyimini çok daha geniş tartışmalara yol açacak niteliktedir.

1.1.4.1.5. Kıbrıs’ta Saldırının Tanımlanması Sorunu:

BM Antlaşması’nın 51’inci maddesini metninden de görülebileceği gibi anlaşmayı hazırlayanlar, salt “silahlı” saldırıları, “saldırı” (Gönlübol, 1993:420) olarak kabul etmişlerdi. Oysa devletlerin uygulaması “saldırıların” çok çeşitli biçimler alabileceği görülmektedir. “Saldırının” tanımı konusuna girmeden önce, uygulamada ve öğretide üzerinde önemle durulan bir noktaya değinmekte yarar vardır. Bundan hareketle “saldırı” kavramının tanımlanması gerekli midir; ya da daha farklı bir deyişle, yararlı mıdır? Yoksa bazı kişilerin söyledikleri gibi zararlı mıdır? Bir devletin başkasına saldırması, uygulamada o denli çeşitli biçimler alabilmektedir ki, tüm saldırıların bir tanım içinde toplanabilmesi çok zorlaşmış, hatta imkânsızlaşmıştır. Örneğin, Rum federe devletinin saldırıya geçeceği hususunda Türk federe devleti yetkilerinin her türlü bilgiyi elde ettiklerini varsayalım. Böyle bir durumda, Rum federe devletinin kendisine en uygun düşen zamanda ve biçimde saldırmasını beklemek, Türk federe devletinin varlığını tehlikeye düşürebileceğine göre saldırıdan ötürü uğrayabileceği zararları azaltmak için Türk federe devletinin kendisine düşen en uygun bir zamanda “ilk tetiği çekmesi” ve böylece zaten başlayacak olan savaşı kendi koşullarına göre ayarlaması, bu devletin “saldırın” olarak nitelendirilmesini gerektirir mi?

Aslında BM Antlaşması’nın 51’inci maddesi “silahlı saldırıdan” söz etmektedir. Bugünkü saldırılar, “savaş ilânından” sonra düzenli orduların karşılıklı olarak birbirlerinin sınırlarını geçmek biçiminde cereyan etmediğine göre silahlı saldırı, hangi ölçütlere göre saptanacaktır? Türk gemileri ve uçaklarının haber alma amacıyla, Yunanistan’ın Kıbrıs’taki deniz ve hava üslerini ihlâl etmesi, saldırı sayılabilir mi? Rumların federal devlette ihtilâl çıkarmak için Kıbrıs’la gizlice silah sokması, saldırı olarak nitelendirilebilir mi? Sayıları daha pek çok artırılabilir olan bu sorulara, kesin olarak yanıt verilmesi zordur. Bu yüzden

Kıbrıs'la ilgilenen birçok yazar ve bilim adamları, saldırı fiilinin tanımlanmamasının, bunun tanımlanmasından daha doğru olacağı sonucuna varmışlardır. Gerçekten, tüm olasılıkları içeren, kapsamlı bir tanım yapılamayacağına göre, böyle bir tanımın yapılması hâlinde, olası saldırgan, tanımda yer alan durumların etrafından dolaşarak saldırıda bulunabilecek ve ilgili taraf saldırgan sayılamayabilecektir. Böyle bir durumda, “saldırı” kavramının tanımlanması, saldırı fiillerini kışkırtacağından, bunun tanımlanmamasının daha doğru olacağı ileri sürülmüştür (Gönlübol, 1993:421). Böylece bütün koşullar göz önünde bulundurularak kararlaştırıldığında, bunun saptanması için bazı temel ilkelerin kaleme alınması yararlı olacaktır.

“Saldırı, bir devletin, başka bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne, ya da siyasi bağımsızlığına karşı silahlı kuvvet kullanılması ya da bu tanımlamaya uygun olarak BM Antlaşması’yla bağdaşmaz başka yollara başvurusu” (Gönlübol, 1993:421) şeklinde tanımlanabilir.

Bunla ilgili olarak Kıbrıs'ta tarafların “saldırı” (106) sayılması gereken eylemleri ve tutumları şu şekilde ifade edilebilir:

1. Federe bir devletin, diğer bir federe devletin silahlı kuvvetleriyle istilası ya da saldırmaya uğraması ya da böyle bir istila ve saldırmadan doğan, geçici olsa bile herhangi bir askerî işgal ya da kuvvet kullanarak kendine katması;
2. Federe bir devletin silahlı kuvvetlerince, diğer bir federe devletin ülkesini bombardıman etmesi ya da başka bir devlet ülkesine karşı her türlü silahın kullanılması;
3. Federe bir devletin silahlı kuvvetlerince, diğer bir federe devletin kıyılarının ya da limanlarının abluka altına alması;
4. Federe bir devletin silahlı kuvvetlerince, bölgedeki bir başka devletin kara, deniz ve hava kuvvetlerine, ticaret donanmasına ve ticaret uçaklarına saldırılması;
5. Federe bir devletin ülkesine, bu devletin rızasıyla bulunan bir başka devletin silahlı kuvvetlerinin, anlaşmada öngörülen koşullara aykırı olarak kullanılması ya da anlaşma süresinin biriminden sonra da bu silahlı kuvvetlerin söz konusu ülkede konuşlandırılmasının uzatılması;
6. Toprağını bir başka devletin yararlanmasına sunmuş federe bir devletin, bu topraktan yararlanan devletin ülkeyi bir saldırı eylemi için kullandığının kabul edilmesi;
7. Federe bir devletçe ya da bu devlet adına, bir başka devlete karşı, çeteler ya da silahlı gruplar, düzensiz kuvvetler ya da paralı askerler gönderilmesi ya da böyle bir harekete önemli bir biçimde karışması zikredilebilir.

1.1.4.1.6. Kıbrıs'ta Taraflar Arasındaki Denge ve Dinginlik:

Sosyal bilimlerde olduğu gibi politikada da “dinginlik” kavramı, karşıt güçler veya eylemler arasında “denge” hâlinde bulunma durumunu ifade etmektedir (Gönlübol,

1993:449). Bu denge hâli, her zaman için statik değildir. Bu denge, statik olabileceği gibi dinamik de olabilir; istikrarlı olabileceği gibi, istikrarsız da olabilir. Örneğin, Kıbrıs'ta 1960 sistemi bozulduktan sonra Kıbrıs Rum liderliğince yeniden eski durumuna dönmek eğiliminde olsa da “istikrarlı bir dinginlik” bulunmaktadır. Kıbrıs'taki dengenin bozulması, onu ilk durumundan uzaklaştıracak, yeni ve daha kötü bir dinginlik durumuna götürecektir ve bu takdirde dinginliğin istikrarsız olduğu ortaya çıkacaktır. Kaldı ki Kıbrıs'taki dinginliğin istikrarsız olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte yandan, Kıbrıs'ta 1960 sistemini oluşturan temel üniteler aynı kaldığı sürece, sistem içinde kendiliğinden bir değişme meydana gelmediğinden, burada statik bir dinginliğin bulunduğu söylenebilir. İşte Kıbrıs Rum liderliğinin savunduğu görüş budur. Böyle bir sistemde temel ünitelerde aynı yönde değişimler olursa, bu takdirde dinamik bir dinginliğin bulunduğu söylenebilir. Fakat bütün ünitelerin Rumlar tarafından doldurulmuşsa, dinamik dinginliğin Kıbrıslı Rumların lehine değiştiği ifade edilebilirdi. Görüldüğü gibi dinginlik, bir bütün içindeki ahengi ifade eder. Bundan dolayı dinginliğin aksi, çatışma, ahenksizlik ve dengesizliktir diyebiliriz.

Dinginlik fikri, siyasal açıdan bakılınca, iki ayrı çevre veya ortam içinde düşünülebilir:

Birincisi, ‘millî çevre’ veya ‘ortam’, öteki de ‘uluslararası çevre’ veya ‘durumdur’ (Gönlübol, 1993:449). Bugün, hemen her millî toplumda, ‘düzeni koruyucular’ ile ‘yenilik getirici’ veya ‘yıkıcı güçler’ arasında sürekli bir çatışma bulunmaktadır. Tıpkı Kıbrıs'taki her iki toplum arasında bulunan ‘statükocu-gelenekçiler’ ile ‘yenilikçi-reformistlerin’ çatışması gibi. Bunların ‘millî çevre’ ve ‘ortam’ içinde çatışması, aslında ideolojiktir ve kendilerini federalist ve anti-federalist olarak ifade ederler. Bu çatışmadaki güç ilişkisi Kıbrıs'taki toplumların “dinginlik” niteliğini tanımlar. Uluslararası ortamdaki dinginliğin ise belli bir siyasal ünite içindeki dinginlik durumundan ayırt edilmesi gerekir; çünkü uluslararası ortamda dinginlik durumunu etkileyen öğeler, millî ortamdakilerden farklıdır.

1.1.4.1.7. Kıbrıs'ta Yılgı Dengesi:

Karmaşık veya teknik anlamında “yılgı dengesini”, Kıbrıs'ta konvansiyonel silahların yapacakları tahribat konusunda farklı düşünülmekte, vurulacak “karşıt değer” kadar hatta ondan daha fazla, vurulacak “karşıt silah gücü” üzerinde durulmaktadır. Başka bir deyişle, taraflardan biri veya her ikisi, ilk vuruşunu karşı tarafın yerleşim birimlerinden, saldırı gücü yüksek silahlar üzerine yöneltecek, öteki tarafın karşılık verme kapasitesini azaltmaya çalışacaktır. Kabul etmek gerekir ki, hiç olmazsa kuramsal olarak düşünülünce, bu tür bir savaşın bu amaçla başlatılmasını rasyonel kılan koşullar bulunabilir. Böyle bir durumda, eğer taraflardan birisi “karşıt silah gücüne” yönelik bir “ilk vuruşu” yaparak, onun karşılıklılık verme kudretini “kabul edilebilir” oranlara indiremeyecekse, bu takdirde bir “yılgı dengesi” var demektir. Başka bir deyişle, taraflardan birisi tam olarak ‘ilk vuruş’ kudretine sahip bulunmadığından ya da her iki taraf da en az bir “asgarî geri-vuruş kudretine” sahip

olduğundan, yani saldırganın ilk vuruşundan sonra meydana gelecek “aşınmadan” arta kalan bir kudreti elinde bulunduracağından, bir karşı darbe ile saldırganın yerleşim birimlerine, halkına ve ekonomisine “dayanılmaz” zararlar verebilecektir.

Ancak, yılgın dengesinin bu biçimi burada anlatıldığı kadar da basit değildir. Örneğin, “kabul edilebilir” karşılıklı vermenin derecesini tanımlayan ölçütler nelerdir? Saldırıya uğrayan taraf, saldırganın yerleşim birimlerini hedef alan bir karşılık vermekle, öç alma dışında ne gibi bir yarar sağlayacaktır? Bir saldırgan, ilk vuruşu yapmaya yönelten güdüler nelerdir? İlk vuruşun silah gücü merkezlerine yapılmasından ne gibi siyasal yararlar bulunmaktadır? İlk vuruş yapıldıktan ve karşılık verildikten sonra savaş nasıl sonuçlandırılacaktır? Barış koşulları neye göre saptanacaktır? Böyle bir savaş sonunda “zafer” ve “yenilginin” anlamları nedir? gibi sorular sorulabilir.

Bu soruları cevaplayabilmek için önce yılgı dengesi, kavramının “yalın” ya da “basit” anlamı üzerinde durmakta yarar vardır. Konvansiyonel silahların, özellikle stratejik nitelikte olanların son işlevinin ya düşmanın yerleşim birimlerini ve konvansiyonel savaş potansiyelini yok etmek ya da “şantaj” veya “caydırma” amacıyla bu yola gidileceği tehdidinde bulunmak olduğu söylenebilir (Gönlübol, 1993:464; Snyder, 1981:186-188). Bunu açıklayabilmek için yılgı dengesinin “yalın” biçimi ile ilgili bir model kurmak yararlı olabilir. İki devlet olan GKRY ve KKTC’nin sadece stratejik konvansiyonel silahlarla donatılmış olduklarını kabul edelim. Yine her iki devletin, kabul edilebilir bir bedel ile gerçekleştirebilirlerse, birbirleri aleyhine yayılmak istediklerini düşünelim. Bu modelde, isteklerin karşı tarafa kabul ettirilebilmesinin tek yolu, saldırı şantajıdır. Ancak, karşı taraf yok edici bir karşılık vermeyi “caydırıcı” olarak kullanma imkânına sahipse, bu şantaj başarılı olamaz. Bununla birlikte, eğer GKRY, örneğin şu koşulu yerine getirebilirse KKTC’ye şantaj yapabilir:

Birincisi, “ilk vuruşu” yaparak KKTC’yi ya tamamen silahtan yoksun bırakmak veya en azından onun güçlerini “kabul edilebilir” bir karşılık verebilecek bir düzeye indirgemektir. Buradaki “kabul edilebilirlik ölçütü”, karşılık sonunda GKRY’ye verilecek zarardır ki, bu zarar, Kıbrıs Rum Yönetiminin KKTC’den istediklerine verdiği değere eşittir.

İkinci koşul, GKRY’nin, KKTC’nin karşıt değerlerini veya halkını yok edebilecek bir şantaj tehdidinde bulunmaya yetecek bir yedek gücü elinde bulundurmasıdır. Eğer GKRY, KKTC’yi silahtan arındırmak için elindeki tüm silahları ateşlerse, şantaj veya pazarlık gücünün tümünü kaybeder ve siyasal hedeflerine ulaşamaz. Eğer GKRY ve KKTC’den her biri veya her ikisi birden, bu koşulların ikisini de yerine getirebilecek durumda iseler bu takdirde yılgı dengesi “dingin” değildir. Eğer her iki taraf da bu koşullardan birini veya her ikisini yerine getirebilecek durumunda değillerse, taraflardan her birinin girişecekleri saldırı anlamsız ve çok pahalıya mal olacağından, yılgı dengesi “dingin” olacak, yani “durgun” bir durum gösterecektir.

İşaret etmek gerekir ki, yukarıdaki modelde GKRY'nin, öteki tarafın güçlerine karşı giriştiği saldırı sadece bir şantajdan ya da siyasal bir zorlamadan ibaret olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bunun “savaşın kazanılmasında” doğrudan bir yararı olmamaktadır. Buradaki amaç, saldırganın göreceli pazarlık gücünü arttırarak, yani yerleşim birimlerini vuracağını tehdit edip, karşı tarafı zorlayarak dolaylı bir yarar sağlamaktadır. Karşıt silah gücünün gerçekten güvenilir olabilmesi için mağdurun veya KKTC'nin karşılık verme kapasitesinin, GKRY'nin “kabul edebileceği” sınırların altına düşürmemesi gerekir. İlk vuruştan sonra KKTC'nin bunun üstünde bir gücü kalırsa, GKRY'nin saldırıdan önceki şantajına karşı koyabilir.

Doğaldır ki, GKRY'nin konvansiyonel silahları da bulunacaktır. KKTC'nin güçlerine ve yerleşme merkezlerine birlikte yöneltilen vuruşlar onu öyle bir duruma getirebilirler ki, şantaja gerek kalmadan, onu işgal etmeye imkân bulabilir. Böyle bir işgal, silahlı savaştan sonra GKRY'nin konvansiyonel silahlardaki üstünlüğüne bağlı olacaktır.

1.1.4.1.8. Kıbrıs'taki Konvansiyonel Denge ile Bu Dengenin Taraflar Arasındaki Farklılıkları:

İki denge sistemini önce karşılaştırmak, sonra da bunları birbirine bağlamak ve bütünleştirmek için ilk sorulması gereken sorular şunlardır: Dengelenmek istenen gücün niteliği nedir? Her iki durumda “dingin” ya da denge hâlinde olan güçlerin niteliği ve yapısı nedir?

Geleneksel güç dengesi kuramında söz konusu “güç”, her ülkeyi savunmak veya ele geçirmek için gerekli fiziksel yeteneği ifade etmektedir (Gönlübol, 1993:466). Tarafların askerî yetenekleri ve savaş potansiyeli yaklaşık olarak ayrı olduğu zaman “dinginliğe” varıldığını, böylece tarafların bir diğerini savaş hâlinde yenilgiye uğratamayacağını, dolayısıyla ilgili tarafın statükosuna değiştirebilecek kapasiteye sahip olmadığı kabul ediliyordu (Gönlübol, 1993:466). Oysa yukarıdaki tartışmada, “yılığı dengesine” ait durumun hiç de böyle olmadığını göstermektedir. Gerçekten de sadece konvansiyonel silahların kullanıldığı bir savaşta, herhangi bir ülkeyi işgal etmek söz konusu değildir. Ancak hâlen daha konvansiyonel silahlara, özellikle de bir ülkenin fiziksel olarak ele geçirilmesi için ciddi bir gereksinim vardır.

Bu bakımdan ‘yılığı dengesi’, bir bakıma ‘geleneksel dengeden’ (Gönlübol, 1993:466) daha öznedir. Dinginliğin bulunup bulunmadığı hesaplarırken, karşılıklı askerî gücün nesnel (objektif) durumu veya askerî denge kadar, öznel (subjektif) etkenlerin, yani karşılıklı olarak tarafların ne düşündükleri, göz önüne bulundurulması gerekir. Dinginliğin, her iki taraf bakımından zararların kabul edilebilirliği ölçütüne göre tanımlanması, öznenliğin varlığın en açıklık bir biçimde göstermektedir. Çünkü neyin kabul edilebilir olduğu siyasal çakarlara verilen değerlere göre değişir. Böylece, geleneksel güç dengesi sisteminin aksine yılığı dengesinde dinginliğin bulunup bulunmadığı ancak sezgi yoluyla kestirilebilir.

Yılı dengesi, başka bir bakımdan da öznedir. İki tarafta bulunanlar hangi zararların kendileri için kabul edilmez olduğunu bilseler bile, karşı taraf için hangilerinin kabul edilmez olduğunu kesinlikle bilemezler. Bu nedenle, dinginliğin bulunup bulunmadığını kestirmek sonuç olarak karşı tarafın değerlerinin ve niyetlerinin bir tahmininden ibaret olmaktadır. Şu hâlde, denge durumu ve bu dengeyi bozabilecek değişimin siyasal, askerî ve teknolojik derecesi hakkında oldukça geniş bir anlaşmazlık alanı ya da algılama farklılığı bulunmaktadır. Örneğin, denge aslında dingin bir durumda olabilir; Fakat taraflardan biri ötekinin “bir ilk vuruş olanaklarına” sahip bulunduğundan kuşku duyabilir. Sonra bu olanağa sahip bulunan taraf, amacı ister caydırma, ister şantaj olsun, siyasal amaçlarının “blöf” (Gönlübol, 1993:467) yaparak gerçekleştirmek isteyebilir. Böyle bir durumda, blöfün karşı tarafça görülebilmesi hâlinde “yanlış hesap” nedeniyle savaş çıkabilir. Tıpkı Kardak ve S-300 krizi gibi...

Özel nedenler, dinginliğin varlığının kestirilmesini zorlaştırmakla birlikte, belli bir zamanda gerçekten dinginliğin bulunup bulunmadığını kestirebilmek için yine de tarafların nisbi güçlerini karşılaştırma zorunluluğu bulunduğu kuşku yoktur. Fakat geleneksel güç dengesi sisteminin tam aksine, yıkıcı ve yok edici silahlar arasındaki denge ile vuruş güçleri arasında sayısal eşitliğin bulunması gereği kesinlikle söz konusu değildir.

Taraflardan birinin saldırı güçleri, ötekinden çok daha zayıf olsa bile yine de dinginlikten söz edilebilir. Yeter ki, zayıf tarafın güçleri bir karşı vuruş yeteneğine sahip bulunsun. İlk vuruşa hedef olduktan sonra arta kalan güçler saldırgana kabul edemeyeceği zararlar vermeye yeterli olsunlar. İşte Kıbrıs Rum liderliğinin yapmaya çalıştığı budur.

Dinginliğin temel ölçütü, tarafların karşılıklı olarak birbirlerine hoş göremeyecekleri zararlar vermek kapasitesine sahip bulunmalarıdır ki, bu durum, nakliye araçlarının sayısı yanında, olası zararları azaltabilecek çeşitli teknolojik öğelerin de bulunmasını gerektirmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, geleneksel güç dengesinin, tarafların kudretleri ve yetenekleri arasında ancak pek az bir farkın bulunması durumunda varolabilmesine karşılık, ‘yılı dengesi’ geniş bir güç farkı içinde de varolabilmektedir (Snyder, 1981:188-191). Bir örnek vermek gerekirse, Kıbrıs Türk ve Rum tarafının nisbi olarak vurulması zor saldırı güçlerinin ve yetersiz bir füze savunma sisteminin bulunduğu bir ortam olsun, Türk tarafının 100 füzesi, Rum tarafının 400 füzesini dinginlemek için yeterli olabilecektir. Dinginlik, ancak Türk tarafının “asgarî geri vurma yeteneğini” kaybetmesi veya “tam bir ilk vuruş yeteneğini” kazanması hâlinde ortadan kalkabilecektir. Bunun ikisi arasındaki durumlarda dinginlik devam edecektir.

1.1.4.1.9. Kıbrıs'ta Silahsızlanma ile İlgili Başlıca Caydırma Yöntemleri:

Kıbrıs'taki tarafların silah planlama politikalarının başlıca amacı, karşı tarafı yok etmek değil, onun tutum ve davranışlarını etkilemektir. Böyle olunca, bir etki aracı olarak silahların nitelikleri ve uygulanabilecek askerî stratejiler konusu üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Silahların fiilen kullanıldığı bir savaşın çıkması, caydırıcılığın başarısız olduğunu gösterir. Her silah bir ölçüde tahrik edici olduğuna göre hiçbir caydırıcı sistemin istikrarlı olduğu düşünülemez. Silahları fırlatma sisteminde geliştirilen yeni yöntemler ve sağlanan büyük hız nedeniyle, kararların çok kısa bir sürede alınması gerekmektedir (Gönlübol, 1993:176). Doğaldır ki, sorunlar iyice düşünülmeyen, durumlar iyice tartışılmadan, zaman baskısı altında alınacak kararlar her zaman isabetli olmayacak, hatta tehlikeli sonuçlar doğurabilecektir.

Bir devletin kendisini koruyabilmesi için düşmandan daha fazla ve daha iyi silahlara sahip bulunması yolunda eskiden beri var olan görüş birçok bakımlardan yetersizdir ve sınırlandırılmaya muhtaçtır (Gönlübol, 1993:192). Her şeyden önce bir devletin güvenliğini yeterince sağlayabilmesi için daha fazla ve daha iyi silahlar yanında, istikrarlı bir caydırıcılığa gerek vardır. Bunun koşulu ise saldırıya uğradıktan sonra ilk vuruşu yapabilme yeteneğine sahip bulunmasıdır. Bir devletin saldırıya karşılık verme yerine, karşı tarafın yeteneğini ilk saldırıdan sonra yok edilebilirse, o devletin gücü inandırıcı sayılamaz. Eğer taraflardan her ikisinin tüm silahları vurulabilir durumda ise bu takdirde hiç biri ötekini vurabilmek için vakit kaybetmek istemeyeceğinden, bu gibi durumlar pek istikrarlı sayılmaz. Doğaldır ki bunu söylerken taraflardan her ikisinin birbirlerini yok etmeyi amaçladıkları varsayılmaktadır.

Silahlanmadaki denge sisteminde caydırıcılığın en önemli ögeyi oluşturması, bunu sağlayacak güçlerin ayakta tutulmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Caydırıcı güçlerin ayakta tutulması ile ilgili imkânlar, çeşitli yollardan artırılabilirler.

Birinci yol, silahların sayısal önemidir. Gerçekten, silahların çokluğu kısa sürede vurulabilirliği azaltır. Fakat sayısal öge uzun sürede silah yarışına yol açması bakımından sakıncalar doğurur.

İkinci yol, silahların geniş bir alana yayılmasıdır. Fakat silahları gönderme sistemindeki gelişmeler sonunda hedefleri isabetle vurma derecesi artıkça, bu tedbir de çekiciliğini kaybetmektedir.

Üçüncü yol, silahların üçüncü ülkelerdeki üslere dağıtılmasıdır. Ancak, bu da her zaman için imkân dahilinde değildir. Zaten bu yöntem birçok siyasal sorunu da beraberinde getirmektedir.

Dördüncü yol, nakliye araçlarının koruganlarda (yeraltı silahlarında) saklamaktadır. Bu yol tam isabet dışında "vurulabilirliği" azaltmaktadır. Bununla birlikte, nakliye sistemlerinin isabet derecesi arttıkça, bu yol da güvenilirliğini yitirmektedir. Çünkü güçlü silahların isabetli vuruşuna dayanabilen koruganlar yapmak çok zor, hatta imkânsızdır.

Nihayet, son bir korunma yolu, silahları çeşitli biçimlerde gizlemektir ki, bu yol da özellikle uzaydan denetim yöntemlerinin geliştirilmesi sonunda yetersiz kalmaktadır (Holsti, 1972:327 vd).

Bugün için vurulabilirliği azaltan en etkin tedbir, silahların hareket hâlinde bulundurulmalarıdır (Gönlübol, 1993:193). Nitekim bugün Rumlarda bulunan karadan veya denizden havaya atılan mobilize füze sistemleri silah gücünün temelini oluşturmaktadır. GKRY'nin balistik füze atan mobilize birlikler birçok bakımdan önem taşımaktadırlar. Bir yandan silahların gizlenmesi sağlanırken, geniş bir alan üzerine yayılmaları nedeniyle, olası bir saldırıda zarar da azaltılmış olmaktadır. Bu uğurda Baf'ta yerleşim birimlerinin yakınlarında ve askerî havaalanında kurulmuş bulunan üslerinden söz etmek yerinde olacaktır.

Caydırma yöntemleri konusuna değinirken ele alınması gereken hususlardan birisi de sınırlı konvansiyonel savaş ve taktik silahlarının oynadıkları roldür. Yukarıda söz konusu edilen "top yekûn karşılık verme" (Gönlübol, 1993:194), stratejisinin bugünkü konvansiyonel silah dengesi içinde ortaya çıkarabileceği durumlarla ilgili tartışmalardır. Böylece sınırlı saldırılara, taktiksel ve konvansiyonel silahlarla karşılık verilmesi görüşünü ortaya çıkarmıştır. Sınırlı saldırılara karşı taktiksel konvansiyonel silahların kullanılmasını savunanlar, bu silahların kara gücünün caydırıcılığını arttıracığını ve büyük kara saldırılarına karşı en güçlü savunma olacağını ileri sürüyorlardı (Gönlübol, 1993:194). Bu görüş 1974'ten sonra GKRY içinde benimsenmiş ve silahlı güçlerini bu tür silahlarla pekiştirilmiştir. Doğaldır ki, bu taktiğin önemli bir tehlikesi, çatışmanın tırmandırılmasından sonra daha büyük bir savaşa dönüşebilmesi olasılığıdır. Taktiksel ve konvansiyonel silahların başka bir sakıncası da Kıbrıs gibi nüfus yoğunluğu çok olan yerlerde kullanılması hâlinde, stratejik silahlar kadar yıkıma ve ölüme neden olabilmesidir.

Caydırıcı gücün önemli bir ögesi, saldırı hâlindeki uçakların veya füzelerin hedeflerine varmadan önce, havada bulunduğu sırada yok edilerek hedeflerin savunulması yeteneğinin artırılmasıdır. Bilindiği gibi Kıbrıs Rum yönetimi, bütün varlığını bu uğurda harcamakta ve silahlanma programını buna göre düzenlenmektedir. Bu yöntemin en önemli mahsuru çok pahalı ve her iki tarafı yeni bir silahlanma yarışına sürükleyecek nitelikte olmasıdır.

Bu sistemle taraflar, sayısal üstünlükleriyle karşı tarafı geçebilmek için silahlanma ile ilgili araç ve gereci çoğaltma ve stoklarını genişletme yoluna gideceklerdir. Bu durum, denetimsiz bir silahlanma yarışına yol açabilecektir. İşte Kıbrıs'taki bu yarış, ilgili tarafları ve garantör devletleri haklı bir tedirginliğe sürüklemektedir. Bundan dolayı nihaî ve kalıcı bir çözüm bulunmadığı müddetçe Kıbrıs, çatışma ve savaş alanı olarak daimi bir şekilde dünya coğrafyasında yer alacaktır.

1.1.4.2. Kıbrıs'ta Tarafların Güç Dengesi ve Eşitliği Prensipleri:

'Denge' veya 'eşitlik' (Gönlübol, 1993:175) sağlama üzerindeki klasik teze göre zayıf Kıbrıs Rum yönetiminin, güçlü Türkiye ile gücünü dengelemesi, özellikle askerî güç dengesini başarması ve savaş olasılığını etkili bir biçimde kısıtlayan karşılıklı bir caydırma durumu yaratmasıdır. Kıbrıslı Rumlara göre bu strateji, barışın korunması için en etkili reçete sayılmaktadır.

Görüldüğü gibi bu yaklaşım, Kıbrıs'taki yaşamı özellikle kötümser bir biçimde algılamaktadır. Gerçek şu ki bu algılayış, savaşa hayırı hedeflemekte ve Kıbrıs'ta var olan bu durumu tek realist hedef saymaktadır. Fakat buna rağmen Kıbrıslı Rumların basit mantığa dayanan gerekçesi şudur: İki güç, askerî yönden aşağı yukarı eşit olduğuna göre bir savaş tehlikesini göze almayacaklardır. Çünkü eşit güçler arasındaki çatışmalarda, askerî zafere ulaşmak hem zordur, hem de kesin değildir. Bu tip çatışmalar özellikle şiddetli ve serttir; vardıkları sonuçlara çok seyrek durumlarda fedakârlıklara değerdir. Aksine, belli bir güç farkı bulunması durumunda güçlü olan saldırabilir ve genellikle "savaş diplomasisi" (Waltz, 1979:40; Gilpin, 1986:98-99) uygulayabilir. Hatta gücüne dayanarak isteğini tehditle ve şiddet kullanarak ya da kullanmasına gerek bile kalmadan kabul ettirebilir.

Bu düşünceye karşı çıkan Rum stratejistler, yalnız eşit güçler arasındaki çatışmaların sertliği konusunda anlaşmakta, bunun dışında tamamen değişik sonuçlara varmaktadırlar. Güç farkı bulunduğunda, zayıf tarafın saldırıya geçmediğini ve bunun aksinin çılgınlık olduğunu savunurlar. Diğer yönden, güçlü olanın tehdit ya da şiddet kullanmasına da gerek yoktur. Yalnız gücünün etkisi ve uygun diplomasiyle isteklerini büyük oranda kabul ettirebilirdi. Aksine, zayıf taraf güç olarak ona ulaşmaya, hatta geçmeye çalıştığının farkına varacak olursa, o zaman bu tehlikenin önüne geçmek için tehdit edici olabilirdi. Dolayısıyla Rum stratejistlere göre devamlı güçlenen Rumların, Türklere saldırması mümkün olabileceğini savunuyorlardı.

Aslında Kıbrıs'ta genel olarak 'güç dengesi' ya da 'eşit güçte' olma, barışı ve istikrarı sağlamamakta, tersi bir duruma yol açmaktadır. Yani Kıbrıslı Rumlarla Türklerinki gibi iki tarafın, aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek üzere savaşa ve şiddete başvurma olasılıkları, iki tarafın askerî yönden eşit ya da hemen hemen eşit olması durumunda daha çoktu. Eşitlik söz konusu olunca, tehditler karşı tehditlerle, güç ise güçle göğüslenmekte ve sonuçta savaş olasılığı artmaktadır. Çünkü revizyonist bir güç, kendinden güçlü karşıtına yaklaştıkça savaş olasılığı da artmaktadır. Ayrıca Kıbrıs'ta şu ilginç durum da saptanmıştır. Tehditle saldırı politikası (107), hatta savaşın kendisi, özellikle anlaşmazlığın 'toprak' konusu olduğu durumlarda, daha güçlü olan değil daha güçsüz olan tarafça başlatılmaktadır.

1.1.4.3. Kıbrıslı Rumların Silahlanma Faaliyetleri ve Askerî Harcamaları:

“Askerleştirme” diye bilinen düşünce, yani devletin yoğun biçimde silahlanmaya, askerî harcamaları artırmaya ve genellikle askerî savunmaya dayanmaya öncelik tanıması, siyasî güç gerçekçiliğinin özünü oluşturmaktadır (Gönlübol, 1993:178). Bu taktik, Romalı General Vegetius’un ünlü “barış istiyorsan savaşa hazır ol (108)” (Luttwak, 1991:3, Gönlübol, 1993:178) özdeyişine göndermede bulunmaktadır. Aslında bir ülkenin askerî yönden güçlenmesi demek, “savaşa karşı en inanılır güvencesidir” (Vasquez, 1993:182) yolundaki varsayımdan kaynaklanmaktadır. Kaldı ki bu tez, Rumlarla Yunanlıların millî strateji ekolü tarafından sürekli olarak tekrarladıkları bir şeydi.

Ancak bunun tamamen tersini savunan görüşler de vardır. ‘Saldırgan’ (Bremer, 1996:238) yaklaşımla savunmaya destek vermek, “müstahkem devlet” ya da “kirpi devlet” olmak veya kendi kendini mahkûm etmektir (Evans-Newnham, 1990:304). Yani savaşa hazır olanın, savaşa neden olması ya da tetiği çekme tutkusuna kapılması muhtemeldir. Ancak bazı araştırmacılar tarafından Rumlarla Yunanlıların strateji ekolünün beklentilerini yalanlamaktadırlar. Silahlanma, savaşın temel ya da tek nedenini oluşturmamakla birlikte, pek çok durumda devletler arasında savaşların ve sıcak olayların öncüsü olmuştur (Luttwak, 1991:356). Askerleştirme, savaşı uzaklaştıracığına yakın kılmakta ve barış yönünde değil savaş yönünde önemli bir adım atılmasına neden olmaktadır (Vasquez, 1993:183-184; Bremer, 1996:238, 244-245).

Silahlanma gerginliği ve tehdit altında bulunma duygusunu güçlendirmekte, rakip ülkeler arasındaki havayı bozmakta, rakibi engelleme ve caydırma değil askerî alanda tırmanmayı ve askerî güç aracılığıyla isteğini zorla kabul ettirmeye çalıştığı izlenimi yaratmaktadır (Jervis, 1976:55). Karşı taraf bütün bunların salt savunma ve savaşı engelleme için yapıldığını anlayamamaktadır. Aynı zamanda, silahlanmakta olan taraf, diğerini ne denli tehdit etmekte olduğunu, karşı tarafa ne kadar saldırgan göründüğünü de görememektedir.

Bu koşullar altında, iki taraf arasındaki karşılıklı silahlanma, “aksiyon-reaksiyon” (Wallace, 1979:21-23) mantığı çerçevesinde silahlanma rekabetine yol açmaktadır. Çünkü bir taraf diğer tarafın silahlanmasına silahlanmayla tepki göstermektedir. Bunun nedeni, karşı tarafın silahlanmasıyla kendi güvenliğinin sarsıldığına ve tehlikeye girdiğine inanmasındadır. Şiddetli karşılık ve silahlanma durumunda, tehdit altındaki tarafın “muhtemelen kötü sonuca” (Wallace, 1982:6-9) göre kendini hazırlaması doğaldır. Bir noktadan sonra “silahlanma yarışı”, kontrolden kaçan, kendi dinamizmine sahip bir kısır döngüye dönüşmekte ve bu durum barışını yerleşmesine değil, savaşa bile neden olabilmektedir. Halbuki Diehl, askerleştirmenin barışa katkıda bulunmadığını kabul etmekle birlikte, özellikle silahlanma yarışı noktasında Wallace tezine karşı çıkmaktadır (Diehl, 1983:56-57). Bu kısır döngü, “aşmalı ve karşılıklı” (Vasquez, 1993:155; Bremer, 1996:244-245) silahsızlanma yolunda

bilinçli bir inisiyatifin ortaya konması ve karşılık görmesi durumunda bile, çok zor aşılabilmektedir.

Bir ölçüde savunmacı veya müstahkem taraf, karşı müstahkem tarafı yaratmaktadır. Kuşkuyu, tehdidi, düşman imajının ayna karşısını, toplumun askerileşmesini, savaş ve saldırganlık kültürünü benimsemesini destekleyen bir döngüyü devreye sokmaktadır. Bu durum daha geniş çerçevede yer ettikten sonra zor değişmekte ve pek çok kişi bu duruma yatırım yapmaktadır.

Böylece Kıbrıs'ta olduğu gibi toplumlar uzlaşmaz, milliyetçi, savaş yanlısı liderlerin güçlenip yerleşmesine ve genellikle bir savaş hazırlığı havasına yönlendirilmektedirler. Silahlanmalardan ve silahlanma mantığından, sürekli karşıtlıktan “geçimini sağlayan” çok güçlü bir “siyasî ve bürokratik düzeninin” ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Brown, 1994:71; Frank, 1967:33-34). Kıbrıs'ta bu durum, 1963'ten beri süregelen bir durumdur. Dolayısıyla bu kurulu düzen, tehlikeyi abartmak için elinden geleni yapmaktadır. Çünkü aksi durumda kaybedecek çok şeyi vardır. Bu durumu, silahlanmayla ilgili güçlü, Rum-Yunan lobisinde de görülmektedir. Halkın gün geçtikçe büyüyen bir bölümü, bu tehdide kendini kaptırmakta ve bu yüzden sayıları gittikçe artmaktadır. Bundan dolayı Kıbrıs Rum toplumu içinde, sorunların çözümlenmesi yolunda, savaşın kabul edilebilir bir yöntem olarak ya da en etkili çözüm kriteri olarak görmeye başlarlar. Bu durumda ise silahlanmayı yalnız savaşı önleyecek bir araç olarak algılamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Bunun dışında silah sistemleri, teknolojinin gelişmesinden dolayı daha mevzilerine yerleştirilirken bile, eskimiş sayılmaktadırlar. Ayrıca silahlanmada, üretici ülkeye karşı bağımlılık durumu doğmaktadır (Gönlübol, 1993:181). Birden fazla kaynaktan silah alınması durumunda ise bir sıra teknik sorun ortaya çıkmakta ve ekonomik ağırlık büyümektedir. Askerî uzmanlara göre en az on yıllık bir süre için silahlanma, bugünün uğruna yarını ipotek altına almak demektir (Brown, 1994:76-77). Silahlar elde edilinceye kadar durum tam tersine dönmüş de olabilir. Tehdit başka yönden de gelebilir veya düşman değişmiş de olabilir ya da hiç düşman olmayabilir (Frank, 1967:41-42). Ancak geleceğin ipotek altına sokulmuş olması nedeniyle, var olan bir çatışmış sonsuza dek sürdürülebilir. Çünkü herhangi bir çözüm, silahlanmaya ve onun mantığına karşı olacaktır.

Aslında 1974'ten sonra sorun Kıbrıs'ın silahlanmasından kaynaklanıyordu. Taraflar önceleri birbirlerini “tartmaya” (Birand, 1997:11) başlamıştı. Kıbrıslı Rumlar başta tank ve uçaksavar olmak üzere silahlı kuvvetlerini modernize etmeye giriştiler. Son on yıldır epeyce silah aldılar. Rum lideri Klerides'e “neden silahlanmıyorsunuz?” diye sorulduğunda, “neden silahlanmayalım” diye cevap verdiği ve “karşımızda 400 bini aşkın tanklarıyla dev bir Türk ordusu var. Öylesine güçlüler ki kendimizi biraz dahi olsa savunmaya ihtiyacı hissediyorsunuz” (Birand, 1997:11) dediği bilinmektedir.

Ardından da “Türkler silahlanmamıza karşı çıkarak, adeta Rum bölgesini rehine

tutmak istiyorlar. Rumlar zayıf kaldıkça üstümüzdeki askerî tehdidiniz daha büyük oluyor ve pazarlık masasına daha güçlü oturuyordunuz. Şimdi bu dengeyi kurmak istiyoruz” şeklinde devam etti. Bu açıklama uzun bir süre özellikle de Batılı çevreler tarafından mantıklı karşılanıyordu.

Görünüş oydu ki, çok zayıf olan taraf, güçlü rakibe karşı silah dengesi kurmaya çalışıyordu. Ancak son gelişme, bu işin silah dengesinin ötesine geçmeye, hem Kıbrıs Türkleri, hem de Türkiye için bir “tehdit” oluşturmaya başladığını gösteriyordu. İşte bu yönden Türkiye’nin tepkileri arttı. Uluslararası kamuoyunun, Amerika ve İngiltere’nin çözüm için girişimde bulunmasının nedeni de bundandır. Bugüne kadarki barış girişimlerinde kimsenin bir acelesi yoktu. Çünkü adada hiçbir olay çıkmıyordu. Çözüm için ivedilikle hareket edilmesine gerek yoktu. Oysa şimdi Washington ile Londra, artık uzun vadeli bir çözümden bahsetmiyorlar, hatta olası bir savaşı durdurmak için harekete geçtiklerini söylemeye başlıyorlardı. Aslında yeni bir gerginlik, Batının işine geliyordu. Çünkü bu gelişme, Türkiye’nin garanti hakkının fiilen yaralanması anlamına gelirdi. Nitekim adadaki düşük yoğunluklu çatışma yükseldikçe, bu defa “Rumları AB’ye tam üyeyaparak güvenliklerini sağlayalım” denilecekti. Bu senaryonun gerçekleşmesi de adanın tam anlamıyla ikiye bölünmesi, Avrupa sınırlarının Ege ve Kıbrıs’tan geçerek çizilmesi demekti. Dolayısıyla “silahlandırma” konusu her türlü etkiye açık bir konu olarak tarafların karşısına çıkıyordu.

Bu konuyu iyi değerlendiren Kıbrıs Rum yönetimi çeşitli “silahlanma stratejileri” geliştirmişti. Özellikle 1955-1959 arasında EOKA’nın kurulması için Yunanistan’dan adaya çok sayıda silah gönderilmişti. Bu silahlar, Yunan ordusunun depolarında bulunan, İkinci Dünya Savaşı sırasında kullanılmış “Bren”, “Sten”, “Vickers”, “Sterling”, “Arabira” ve “Tomson” (109) marka silahlardı. Bunlara ek olarak dönemin Başbakanı Konstantin Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Evangelos Averof’un da bilgileri dahilinde Yunan ordu depolarından çalınan silahlarla, örtülü ödenekten silah kaçakçıları kanalıyla satın alınan silahlar da gizlice adaya gönderilmişti (110). Aslında Makarios, EOKA’nın silahlandırılmasını, Yunanistan’dan gizlice getirilen silahlarla sağlamak istemişti. Anthony Eden anılarında bu durumu “EOKA, sömürge ayaklanmalarındaki temel gayeyi oluşturan bağımsızlık adına değil, Enosis adına hareket ediyordu. EOKA, para, silah, organizasyon ve propaganda konularında Yunanistan’dan direkt yardım alıyordu” (Gibbons, 1997, 24) şeklinde özetliyordu.

EOKA lideri Grivas, Kıbrıs’taki millî mücadelenin başarıya ulaşması için silahlanmanın büyük önemi veriyordu (Oğuz, 1973:31). Ona göre “yürek ile iman, kazanma azmi ve silahlanma” (Grivas, 1972:6) başarı için gerekli şartlardandı. Bunun için de silahlanma önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktaydı.

Bu sırada EOKA’ya karşı kurulan “Volkan” ve sonra da 1958’de oluşturulan “TMT” teşkilâtının hedefi, hiçbir şekilde İngiliz yönetimi olmamış, doğrudan Kıbrıslı Rumlara şovenlere karşı bir mücadele yürütülmüştü (111). Zaten saptanan bu hedef, İngiliz yönetimi

sona erince Enosis yerine Taksim'in gerçekleşmesi ile sınırlı kalmıştı. Yani hedef, İngiliz yönetimi sona erince, daha doğrusu sona ererse Enosis'i engellemek ve Taksim'i gerçekleştirmektir. Sonuç olarak o günlerde saptanan ulusal çizgi "tepki politikasına" dayalı, aslında "pasif" bir çizgiydi (112). Böylece Enosis ile Taksim zıtlığı, hep birbirini besleye gelmişti. Dolayısı ile İngiliz sömürge yönetimine karşı Kıbrıs'ta iki toplumun ortak mücadelesinin doğup gelişmesi mümkün olmamıştı. Fakat tarafların silahlanmasına ciddi bir etkisi olmuştur.

Toplumlararası çatışmanın zirveye ulaştığı 1963-1974 döneminde ceplerde (enklavlarda) toplanan Kıbrıs Türk toplumu büyük sıkıntılar yaşamıştı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan üç yıl sonra toplumların kendi aralarındaki bu çelişki, Kıbrıs Rum toplumunun Türkler aleyhine anayasa değişikliği dayatmasını gündeme getirerek, toplumlararası çelişkiyi çatışmaya dönüştürmüştür.

Sadece 1963 yılında Makarios, Çekoslovakya'dan (113) 14 bin Kalaşnikov (Oğuz, 1973:2) silah alındığı tespit edilmiştir.

1964 yılında Rum Millî Muhafız Ordusu'nu Türklere olan mücadelesinde daha etkin rol oynayabilmesi için Yunanistan'dan gizli 10.000'den fazla asker gönderilmişti (Stavrinides, 1975:67). Bu güç, pek tabii ki Türkiye'nin adayı müdahalesine karşı da kullanılacaktı. Bu durum Kıbrıs Hükûmeti'nin, ordu için askerî donanım sağlamak amacıyla 3.000 tondan fazla mühimmat ithal ettiğini ve bu mühimmatın, Yunanistan'dan gelen 5.000 asker ile birlikte Limasol rıhtımına ortaya çıktığı görülmüştü (114). Dolayısıyla Makarios'un da ifade ettiği gibi bu küçük ada, bu kadar çok silah ve mühimmata gerek yoktu (Çağlayangil, 1990:342).

Andreas Papandreou, yazdığı kitabında babası George Papandreou ile Başpiskopos Makarios arasında anlaşmaya varıldığını ve adaya gizlice gönderilen Yunan taburu ve askerlerinin neler yaptığını anlatmaktaydı. Buna göre Makarios, 1964 yılının Nisan ayında, Atina'yı ziyaret ederek, George Papandreou ile birlikte Kıbrıs meselesinin bütün yönlerini ele aldılar. Onlar genel olarak üç prensip üzerinde uzlaştılar. Uzlaşılan kanunlar arasında önemli olan hususlar aşağıdaki gibidir:

1. Esas hedef, Enosis'tir ve ona yönelik çalışma yapmaktır.
2. Bu uğurda yapılacak her türlü çaba, Türklerin kızdırmaktan kaçınılmalıdır.
3. Eğer Türkiye karşı saldırıya geçerse, Yunanistan Makarios Hükûmeti'ne karşı yardıma gelecektir (Papandreou, 1983:7).

Gerçekten de Yunanistan, Kıbrıs'a gizli yollarla gemilere yüklediği askerî tabur ve askerleri nakletmekle, Türkiye'nin adaya yapacağı müdahaleyi engelleyebileceğini düşündü. Özellikle adaya gizlice Yunan taburlarının nakletme işini teklif eden George Papandreou'yu ve bunu, Makarios hemen kabul etti. Büyük bir gizlilik içinde geceleyin gemilerle taşınan Yunan birlikleri sivil kıyafetler giyerek Kıbrıslılar arasında katıldılar. 12.000'den aşağı

olmayan askerî birlikler tam anlamı ile techiz edilmiş ve Kıbrıs'a o şekilde gönderilmişti (Papandreou, 1983:7). Böylece Yunan Hükûmeti, Ankara, New York ve Washington'a karşı pozisyonunu da güçlenmiş oldu.

Bu sırada Kıbrıs Rum Hükûmeti, Rusya'dan füze, torpido, bot, uçaksavar toplarını Kıbrıs'a, Mısır (Egeli, 1994:248) üzerinden soktu. Aynı yol Yunanistan'dan gönderilecek olan tanklar için de takip edildi. Nitekim bu husus, Kıbrıs'ın Atina Büyükelçisi Nikos Kranidiotis'in, 26 Haziran 1964 tarihinde, Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'a yazdığı mektuptan da anlaşılmaktadır. Kısaca mektupta Yunanistan Savunma Bakanı Garu Falias'ın Mısır üzerinden gönderilecek "17 tankı teslim alacak kişinin belirlenmesini" (115) istemekteydi.

1965 yılında Mağosa'nın 6 mil kuzeyinde yer alan Boğaz limanında oldukça önemli ve stratejik mallar olarak değerlendirilen silahların, ada içine sevk edildiğini ve bunun, BM Barış Gücü'ne hiçbir şekilde bilgi verilmediği tespit edilmişti (116).

15 Şubat 1965'te, "Dimitrios" (Gibbons, 1997:218) isimli bir Yunan gemisi, Mağousa limanında yükünü boşaltılmıştı. O gün, Müslümanların kutsal Ramazan ayı sonrası kutladıkları Bayram tatili idi ve limanda hiçbir Türk görevli yoktu. Boşaltılan yük üzerinde "Matbaa malzemeleri, Mahi Gazete, Mağosa" (Gibbons, 1997:218) yazılıydı. Kasalardan biri yere düşerek açıldı ve makineli tüfekler, tabancalar, bombalar ve el bombaları rıhtıma saçıldı. Yükün düştüğü yere doğru hızla gelen İngiliz askerleri Rum polisi tarafından engellenirken, yükünün yarısını boşaltmış olan gemi demir alarak yola çıktı.

Rum polisleri tarafından, İngiliz askerlerine "gemi, Kıbrıs hükûmetinin emirleri doğrultusunda limandan ayrıldı" (Gibbons, 1997:219) dendi. Bunun üzerine İngilizler tarafından silahlara el konuldu. U'Thant, o yaz aylarında hazırladığı raporlarından birinde, büyük miktarlara ulaşan, ağır silahların da dahil olduğu savaş malzemesinin, Boğaz Limanı (adanın doğusunda, Mağosa Körfezinin kuzey ucunda bulunan liman) vasıtasıyla içeriye sokulduğunu ve malzemenin burada, gecenin karanlığında, son derece büyük gizlilik içerisinde yürütülen çalışmayla gemilerden indirildiğini ve bu işlem sırasında Milli Muhafızların, Birleşmiş Milletler Barış Gücü devriyelerini liman alanının dışında tutmaya çalıştıklarını vurguluyordu (Gibbons, 1997:246).

1966 Martında Kıbrıs Hükûmeti, askerî kuvvetlerinin güçlenmesi ve daha etkili olabilmesi için Yunanistan'dan çok sayıda asker ve mühimmat (117) getirildiği ve aynı yılın Haziran ayında Yunanistan'dan gelen askerî personelle, Kıbrıs Rum Millî Muhafız Ordusu'nun komuta yapısını etkin ve kuvvetli (118) yapmayı amaçladığı görüldü. Ayrıca 11 Temmuz 1967 tarihinde Kıbrıs Rum Yönetimi, yeni bir yasa çıkartarak Rum Millî Muhafız Ordusu'nda görev alacak olanların sadece Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı olmasına gerek olmadığını (119) hükme bağladı.

Aslında Kıbrıslı Rumların silahlanma durumu, BM'nin resmî organları ve yetkililerince de tespit edilip kayda alınmıştı. Kıbrıs Rum yönetiminin yaptığı her türlü askerî ve mühimmat

sevkiyatı için raporlar hazırlanmıştı. Örneğin 5950 sayılı ve Eylül 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararının 2. maddesi, 6228 sayılı ve Mart 1965 tarihli kararın 37. maddesi, 7191 sayılı ve Mart 1966 tarihli kararın 2. maddesi, 7350 sayılı ve Haziran 1966 tarihli kararın 19. maddesi, 8286 sayılı ve Aralık 1967 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararının 24. maddesi bu durumla doğrudan ilgili kararlardır.

1972 yılına gelindiğinde Kıbrıslı Rumların Çek silahlarının alınması ile ilgili ortaya çıkan gerginli, Makarios tarafından “bu, Kıbrıs’ın iç meselesidir” (Oğuz, 1973:85) şeklinde tanımlanıyordu.

BM Güvenlik Konseyi’nin 10664 sayılı ve Mayıs 1972 tarihli kararının 74. maddesinde (Eminer, 1996:16) de ifade edildiği gibi Rumlar tarafından adaya silah ve cephane getirilmesinin Kıbrıs’ta iki toplum arasındaki gerginliği artırılmasına en büyük etken olduğu belirtilmekteydi. ABD Devlet Başkanı Ford ise “bütün bunalımın, bundan önceki Yunan hükûmetlerinin sorumsuzca davranışlarından” (Kılıçkiran, 1990:9) kaynaklandığını ifade etmekteydi. Son noktayı 1974 Temmuzunda Kıbrıslı Rumlar koymuştu. Rumlar, adaya Türk kuvvetleri gelinceye kadar ‘Türklerin öldürülmesi’ (120) için emir almışlardı (Denktaş, 1996:73). Özellikle bunu 18 Nisan 1974 tarihli “çok gizli” ibareli “Sea İferkos-1974” adlı plânın 3. maddesinde görülmektedir. Plana göre elde edilen silahlarla Türk kanton ve bölgelerini, “etnik temizleme hareketiyle” temizlenmesi tasarlanmıştı.

Bu arada “Yunanlıların demokrasi” kahramanı olarak tanınan Aleksandros Panagulis için 12 Mayıs 1976 tarihli “Elefterotipia” gazetesi şöyle diyordu: “Panagulis, Kıbrıs’a büyük bir parti silahın sevk edilmesini sağlamıştı. Bu silahlar bir Arap ülkesi aracılığıyla alınmıştı. Makarios silahların satan alınması için Panagulis aracılığıyla 3 milyon sterlin ödediği” (121) bilinmekteydi.

Kısacası 1963’te Makarios’un Çekoslovakya’dan satın aldığı 14 bin Kalaşnikov, 1967’de Türkiye’nin ultimatomu üzerine adadan çekilen Yunan tümeninin bıraktığı silahlar, 1974 Kıbrıs Harekâtı’ndan sonra Makarios’un silah kaçakçıları kanalıyla satın aldığı 1000 adet Milân füzesi, çeşitli tarihlerde Suriye ve Bulgaristan kanalıyla satın alınan silahlar ve Sovyet yapımı tanksavar füzeleri ve 1976’da George Papandreu’nun PAK gizli örgütüne mensup üyelerin Libya’dan sağladıkları silahlar, sınırsız olarak Güney Kıbrıs’a aktı (122). 1981’de Yunanistan’da Andreas Papandreu iktidara geldikten sonra da Kıbrıs’taki Rumlara açık ve gizli yollardan silah yollanmaya devam edildi. Silahların adaya gönderilmesinde üç isim önemli rol oynamaktaydı. GKY İçişleri eski Bakanı Benyamin, Sosyalist “EDEK” partisinin lideri Lissarides ve Papandreu’nun adamı Valurakis’in (123) adları her silah sevkiyatından sonra duyuldu.

Türkiye’de 12 Eylül 1980’den önce silah kaçakçıları tarafından Türkiye’ye gönderilen büyük parti silahlar, ortadan kaybolduktan sonra Yunanlıların eline geçti. Sayıları 10 bin civarında olan bu silahlar, bir kaç yıl sonra Lissarides’in adamlarının elindeydi. Silahların seri

numaraları birbirini tutuyordu. Daha sonra bu silahların bir bölümünün ASALA, PKK ve FKÖ (124) terör örgütlerine verildiği saptandı. 1983'le ise FKÖ, Lübnan'dan çekilirken silahların bir bölümünü Kıbrıs Rum yönetimine bırakmıştı. Bu silahların sayısı 20 bin kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bundan başka, Kıbrıs'taki Kuku manastırının İsviçre bankalarında bulunan hesabını kullanılarak satın alınan silahlarla, Kıbrıslı Rum armatörlerin Vietnamlılardan (125) hurda fiyatına aldıkları silahlar da gizlice Güney Kıbrıs'a taşındı.

Aslında Kıbrıslı Rumların Yunanistan'dan aldıkları silahlara güvenerek yaratmaya çalıştıkları gerginlik, planlanan stratejinin bir parçasıdır. Çünkü Yunanistan'ın Güney Kıbrıs'ı silahlandırmaya devam etmesi, Doğu Akdeniz'de yeni bir gerginliğe zemin hazırlıyordu. Andreas Papandreu'un 8 yıllık iktidarı döneminde Yunanistan, Güney Kıbrıs'a ağır saldırı silahları göndermesi de bundandı. Bunu daha sonra gelen Yunan hükûmetleri de devam ettirdi. Gerçek şu ki, Kıbrıslı Rumların elinde bulunan hafif silahların sayısı, en az 250-300 bin (126) kişilik bir orduyu donatacak kadar çoktu.

Daha sonra Papandreu'nun seçimleri kaybetmesiyle birlikte, Kıbrıslı Rumlarda Türklere karşı büyük bir değişiklik farkedildi. Özellikle Kıbrıs Rum yönetimi hırçınlaştı, saldırgan ve tahrikkâr oldu; hatta savaş çığırtkanlığı dahi yaptı. Zaten bu dönem zarfında Kıbrıslı Rumlara dış yardım ve borç veren ülkelerin sayısı yaklaşık 50'nin (Whoolacott,1979:29) üzerinde olması ve bu paraları, ekonomik kalkınma ve silahlanma (127) için harcadıkları bilinmekteydi.

1984'ün yaz aylarına gelince tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi Yunanistan, uluslararası anlaşmalara göre silahlandırmaması gereken Limni Adası'nı el altından silahlandırmaya ve askerleştirmeye başlamıştı (128). Bu da Ankara'yı ciddi olarak tedirgin ediyordu. Aslında Atina'nın bunu yapmasının nedeni, Türkiye'nin 4. Ordusu ya da bir başka adıyla Ege Ordusu'nun (Tavşanoğlu, 1998:17) kurulmasıydı. Böylece Yunanistan, Türkiye'ye karşı her cepheden silahlanma yoluna gitti. Özellikle bununla ilgili olarak 30 Ağustos 1987 tarihli Kirigas Gazetesi, Yunanistan'ın BM Başdelegesi Mihail Duntas ile bir söyleşi yayınladı. Yayımlanan söyleşide, Rumların silahlanmaya ağırlık vererek, kendilerine göre iki halk arasında değil, uluslararası bir saldırı ve işgal sorunu olarak nitelendirdikleri ve bununla ilgili olarak "Kıbrıs meselesinin silah yolu ile çözmeye" (129) çalıştıkları ortaya çıktı. Bununla birlikte Duntas, saldırı stratejisinin güçlendirilmesi için modern teknoloji ve ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Hatta ona göre adanın imkânları, saldırı nispetinde güçlendirmeliydi. Çünkü silahlanma stratejisi, "Türk yayılcılığını" (130) önleme bakımından en önemli unsur olarak görülmekteydi. Bu görüş Türkiye'nin Kıbrıs'ta girişeceği askerî bir harekâtı önlemeyi ve böyle bir harekâtın faturasını kaldırılamayacak kadar ağırlaştırılmayı hedef alan kapsamlı bir politikaydı.

Şubat 1988'de başa gelen Vasiliu, bütün "uzlaşıcı" (131) kimliğine rağmen silahlanma programına en çok destek veren bir lider olarak tarihe geçti. Eylül 1988-Haziran 1989

döneminde Denктаş ile Vasiliu arasında, doğrudan görüşmeler olumlu bir sonuç vermediği gibi, iki toplum arasındaki gerginliği daha da tırmandırmış, Rum tarafı yoğun bir silahlanma kampanyasına girişmiş (132) ve Kıbrıs Türk tarafına karşı uyguladığı ambargo ağırlaştırılmıştı.

Vasiliu döneminde yapılan silahlanma kampanyaları ile askerî tesis seferberliği büyük hız kazandı. Kıbrıs'ta kalıcı çözüm için büyük uğraş verildiği bir dönemde böyle bir kampanyanın var olması, büyük gerginliğe ve çatışmaya neden olmaktaydı. KKTC, bu hususu BM Genel Sekreteri'ne yaptığı birçok müracaatta belirtmişti. Vasiliu döneminde Rumların silahlanma kampanyası ve askerî tesis seferberliği ile bilgiler aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

1. Askerî Harcamalar:

Vasiliu göreve geldiğinden beri, silahlanma için ayrılan bütçeyi büyük oranda artırmıştı. Rum Ulusal Konseyi'nin Savunma Komitesi'nin hazırladığı gizli bir raporda bu durum açıklıkla dile getirilmişti. Raporda, Rum Millî Muhafız Ordusu'nun savunma gücünü artırmak için özel bir program takip edildiği belirtildi.

Rum Temsilciler Meclisi'nde sunulan raporlarda, "Savunmayı Güçlendirme Fonu" (133) adı altında yapılan harcamaların dökümleri verilmekteydi. Buna göre çok sayıda ordu mühimmatı, araç ve gereçler alındığını, bunun içinde 290 milyon ABD \$'ı harcama yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte son üç yıl içinde Rum Millî Muhafız Ordusu'nu yeniden yapılandırma ve silahlandırma programı çerçevesinde 720 milyon ABD \$'lık (134) harcama yapıldığı da ortaya çıktı.

Kıbrıs Rum yönetimi askerî bütçe için ayırdığı miktarın adeta savaş ekonomisi uyguladığını göstermektedir (135). Bunu sağlayabilmek için de malî kaynaklardan savunma vergisini % 2'den % 3'e (136) çıkarttılar. GKRY Hükûmet Sözcüsü "her Kıbrıslı bilmelidir ki, bir buçuk yıl içinde (Vasiliu yönetimi) savunmaya ayrılan bütçe, son on yıl içinde Demokrat Parti yönetiminde ayrılan bütçeden çok daha fazladır" (137).

2. Silahlanma Kampanyası:

Kıbrıs Rum yönetimi lideri Vasiliu, "bütün dünyaya adayı askersizleştirmemiz gerekmektedir" derken, silahlanma programında artan bir oranda sürdürmekteydi. Özellikle GKRY, son bir yıl içinde Fransa'dan 36 adet AMX-30 B-2 tankı almıştı. Yine Fransa'dan 4 adet Gazelle helikopteri, 3 adet ABD yapımı Bell 206 L – 3 helikopter ve 2 adet İsveç yapımı Pilatus PC – 9 uçak siparişi verilmişti (138). Buna ilâveten anti-uçak savar silahları da tedarik edilmişti.

3. Askerî Tesislerin Yapılması:

GKRY Savunma eski Bakanı Aloneftis, 12 Aralık 1988 tarihinde yaptığı açıklamada askerî gücün artırılması için büyük çaplı bir program takip ettiklerini ve bunun, mutlaka başarıya ulaşacağını iddia etmekteydi. Bu yüzden Kıbrıs'ta bulunan Yunan alayının sayısı 5.000'den 1984 yılından itibaren 15.000'e kadar çıkartıldı. Rum Millî Muhafız Ordusu'nun sayısı 21.000 kişiye, bu rakama yedekler de dahil edilirse 85.000 (139) kişiye çıkması sağlandı. Savunma eski Bakanı Aloneftis, "askerî tesislerin inşa edilmesi GKRY için ilk saldırıyı yapmanın avantajını elde edeceğini" ve "bu tesisleri teknolojinin en son teçhizatlarla ve en yeni silah ve ekipmanlarla takviye edeceğini" (140) belirtti.

Vasiliu'nun askerleştirme ve yeniden silahlandırma faaliyetleri (141), KKTC için ciddi kaygılara neden olmaktaydı. Saldırı amaçlı faaliyetler ve politikalar, Kıbrıs Türkleri için sadece Rumlara karşı duyduğu güveni eksiltmekle kalmayıp, aynı zamanda federasyona dayalı çözüm anlaşmasına doğru uzanan görüşmeleri de tehlikeye atmaktaydı. Bunun üzerine Türkiye Kıbrıs Rum yönetimi silahlanmaya son verir ve adadaki askerî mevcudiyetinde azaltmaya giderse, Türk tarafında mukabele (142) edeceğini belirleme ihtiyacını hissetti.

Kıbrıs Rum yönetiminin hızla silahlanmasının gerçek nedenini Savunma eski Bakanı Andreas Aloneftis şu şekilde ifade etmişti. Aloneftis, "koşullar uygun olduğu zaman Kuzey'i vuracağız" (Cemal, 1989:79) diyerek stratejik hedeflerin ne olduğunu ortaya koymuştu.

Lefkoşa'nın Rum kesiminde düzenlenen açıktoturumda konuşan Aloneftis, Rum Millî Muhafız Ordusu'nu güçlendirmek için üç ve beş yıllık, iki plan hazırladıklarını anlattı ve "ordu, Atilla'nın yayılmasını önlemek için kalkan, uygun koşullar bulunduğu zaman, işgal altındaki bölgeyi kurtarmak için de kılıç olacaktır" (Cemal, 1989:79-80) dedi.

Aslında Kıbrıs Rum yönetiminin yürüttüğü silahlanma faaliyetleri, eğer Kıbrıs'ın tamamını ele geçirmeye yönelikse, bu ölçüdeki kesif bir silahlanma faaliyeti gereksizdir (143). Ama eğer böyle bir durum zuhurunda, yani Kıbrıs'ın kuzeyine yapılacak yeni bir saldırıda, Türkiye'nin, kendisine tanınan hakları kullanarak, yeniden duruma müdahale etmesini önlemeye matufsa, o zaman da yetersizdi. Onun için bu silahlanma faaliyetlerinin mantığını anlamak ve daha da önemlisi, bunu, müzakere süreciyle bağdaştırmak mümkün değildir. Zaten Kıbrıslı Türkler, Rum Millî Muhafız Ordusu'nu ve silahlarını, savunma aracı olarak görmedikleri bir gerçektir (144). Kıbrıslı Türklerin görüşleri, Aloneftis tarafından da teyit edilmişti. Bununla ilgili olarak Rum Savunma eski Bakanı Aloneftis, "Katadromeas" dergisine verdiği bir demeçte, Millî Muhafız Ordusu'nun dayandığı ilkenin "savunma" olduğunu, ancak bu savunma sisteminin içinden, "saldırının" (145) da bulunduğunu söyledi. Hatta Aloneftis, "fırsat bulunca, Kuzey Kıbrıs'a saldıracağız. Kıbrıs artık Türkiye'nin 48 saatlik gezinti yeri değildir" (146) demekle siyasî gayelerini ve silah yönünden güçlü olduklarını açıklamıştı.

Bu esnada Alithia gazetesinin, Rumların çok aşırı miktarda silahlandıklarını belirterek, 'Corriere Della Sera' adlı İtalyan gazetesinin bu konudaki haberini yayınlıyordu. Corriere Della Sera, "küçük Kıbrıs, o kadar çok silah tedarik etti ki, bu kadar silahı kullanacak insana sahip değil" (147) diyordu. Zaten Kıbrıs Rum yönetiminde "en büyük eksikliğin insan unsuru" (148) olduğunu belirtiyordu. 1991 yılı içinde İtalyan silahlarının en büyük alıcısının "küçük Kıbrıs Cumhuriyeti" (149) olduğunu belirten Corriere Della Sera, bunun şaşılacak bir durum olduğunu belirtiyordu. Kaldı ki GKRY, 1991 yılı itibarıyla silahlanma programı için günde 1.5 milyon dolar (150) harcama yapıyordu. Zaten Kıbrıs, 640 bin (151) nüfuslu bir adaydı. Millî Muhafız Ordusu da 10 bin kişilik bir ordudur. Dolayısıyla öylesine küçük ve öylesine aciz bir ordu ki, bu kadar küçük bir ordunun, Aspide füzeleri gibi modern ve pahalı silahlar tedarik etmesi, dikkat çekici bir olaydı (152). Aspide füzeleri, özel bakım isteyen ve özel olarak yetiştirilmiş personel tarafından kullanılabilecek füzelerdi. Küçük Kıbrıs'ın bu füzeleri satın alması kadar İtalyan hükûmetinin bunların ihracına izin vermesi de garip bir olaydı. Çünkü Kıbrıs, esas itibarıyla bir savaş bölgesi içindeydi. Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs Rum tarafı ve Yunanistan'ın bölgede barış ve istikrarı bozmaya yönelik attığı bütün adımlar ve yarattıkları tehditler, siyasal düzeyde yapılacak pazarlık veya baskı için "caydırıcı" (153) bir unsur olarak kullanılmak istenmiştir. Fakat bunun hatalı bir stratejik taktik olduğunu belirtilen Rum politikacılar da vardı. Bunların başını Liberal Parti lideri Rolandis'ti. Rolandis, Türkiye'nin kalite ve kuvvet bakımından daha güçlü olduğu bilindiği hâlde Kıbrıs'ın, Türkiye ile çatışmaya götürülmesini, "millî ve stratejik bir hata" (154) olacağını ve bundan dolayı büyük bir suç işleyeceğini belirtti.

Bu esnada Alithia gazetesi Rum toplumu lideri Yorgo Vasiliu'nun New York'tan döner dönmez, ayağının tozu ile 1993 yılı silah bütçesini, 1992 yılına aktardığını ifşa etmesi, Kıbrıs'ın Rum ve Türk kesiminde çeşitli yorumlara neden oldu.

Alithia "Acaip Silah Alımları" (155) başlığı altında, Rum Savunma Bakanlığı'nın 1992, 93, 94 ve 95 yılları için öngörülen silah alımları ile ilgili programını bozduğunu ve "acayip ve anlaşılmasız para transferi yaptığını" (156) bildirdi. Gazete özellikle 1993'te silah alımları için harcanması öngörülen paranın, 1992 yılına transfer edildiğini de ifşa etti.

Kıbrıs'a dönmeden önce Gali'nin raporunu ve tavsiyelerin önceden öğrenen Vasiliu'nun rapor yayınlanmadan silah satın alma bütçesini altüst etmesini yorumlayan bir Türk yetkili ise "bu, Rumların samimiyetsizliklerinin ve ileriye dönük kötü niyetlerinin bariz bir göstergesi" (157) olduğu hakkında yorum yaptı.

Bilindiği gibi 789 sayılı kararın 63. maddesinde Rumlara çağrı yapılmış ve Güney Kıbrıs'ın "savunma" adı altında yapacağı silahlanma harcamalarını azaltması istenmişti. Fakat GKRY bu harcamaları daha da artırmış ve kişi başına 295 Stg.'in (Stephen, 1997:84) harcama yapmaya başlamıştı. Bu yüzden Vasiliu'nun 1993 yılı silahlanma bütçesini, 1992 yılında eritme kararının Gali Raporu'nun yayınlanmasından önce almasını bazı kaynaklar

Gali-Vasiliu işbirliğinin açık bir göstergesi olarak nitelendirdi. Öte yandan, Vasiliu'nun silah alımlarında bazı dış firmalara ve özellikle Fransız ve İtalyan firmalarına “hatır etme” eğilimi gözlemlendiğini yazan Alithia gazetesine göre Rum Savunma Bakanlığı, “Kıbrıs'ta danışmanları veya temsilcileri bulunan firmalara hatırlı davranıyor” (159) diyordu. Gelen tepkiler üzerine Vasiliu, “savunmamızı güçlendirmeye devam ediyoruz ve bir çözüm bulunacağı ana kadar da bunu sürdüreceğiz. Bunu savaşı sevdiğimiz için değil, savaştan kaçınmak istediğimiz için yapıyoruz” (160) dedi.

Böylece Kıbrıs'ın Rum kesimi, Akdeniz'in silah deposu hâline gelmişti (161). Her gecen gün silahlanmaya devam eden Kıbrıs Rum Yönetimi, 650 bin nüfuslu Rum toplumunda 300 bin kişiye yetecek kadar silah depolanmıştı. Halbuki “savunma” için alınan bu silahların büyük bir bölümünün “saldırı” (162) amacına yönelik olduğu biliniyordu.

Bununla birlikte Rum yönetimi silahlanma programına ayırdığı bütçeye artırmış ve günlük olarak yaptıkları 1.5 milyon doları, 2 milyon (Moran, 1997:5) dolara çıkartmıştı. Günde 500.000 ABD doları (163) daha fazla yapılan bu harcamanın amacı Rusya'dan alınacak S-300 füzeleri içindi.

Aslında Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Rusya'dan alacağı S-300 füzeleriyle ilgili olarak kamuoyunda farklı rakamlar telaffuz ediliyordu. Rum kaynaklar 426 milyon dolara 3 rampa alınacağını belirtirken, Rus gazeteleri 100 milyon dolara yalnızca bir rampa satılacağını öne sürüyorlardı (164). Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Rusya'dan alacağı orta menzilli S-300 uçaksavar füzelerinden kaç tane sipariş ettiği ve bunlara ne kadar para ödeyeceği konusunda çelişkili rakamlar veriliyordu. Rum yönetimi 426 milyon dolar ödeyerek her biri 32 füze taşıyan 3 rampa alınacağını duyururken, Rusya'da yayınlanan Sevodanya gazetesi Rusya'ya sadece bir rampa sipariş edildiğini ve bunun da 100 milyon dolara mal olacağını ileri sürüyordu. Rum yönetimi sözcüsü Yannakis Kassulides, Moskova'yla imzalanan anlaşmanın iptal edilmesine ilişkin hiçbir madde içermediğini belirterek, sözleşmenin feshedilmesi durumunda bile parayı ödemek durumun kalacaklarını bildiriyordu. Ayrıca sözcü, füzeler, 16 ay sonra adaya geleceğini de belirtmişti. Yine sözcüye göre “bu süre içinde Kıbrıs sorununda anlaşma, ya da tatmin edici bir ilerleme olursa füzeleri adaya getirmeyeceğiz. Bu durumda 426 milyon doları boşa harcamış olacağız. Ancak bu para, Kıbrıs'ın 23 yıllık bölünmüşlüğü'nün sona ermesine değer” (165) dedi. Rum sözcününün açıkladığı bu rakam, KKTC'nin 45 trilyonluk 1997 bütçesini aşıyordu.

Kassulides'in bu açıklamasına karşın Rusya'nın önde gelen gazetelerinden Sevodanya, Rum kesiminin Rusya'dan satın alacağı S-300'lerin açıklandığı gibi 3 rampa değil, tek bir parça olacağını ve buna 100 milyon dolar ödeneceğini öne sürdü. Sevodanya muhabiri Pavel Felgengauer konuyla ilgili haberine Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in yakın danışmanlarını kaynak gösterdi. Bu sırada Rum Yönetimi'nin Rusya'dan alacağı S-300

füzelerini 16 aydan önce adaya getirmeyeceği yolunda ABD'ye verdiği güvencenin "aldatmaca" (166) olduğunu da söyledi.

Bununla birlikte Türkiye'nin eski Genelkurmay Başkanı Karadayı, Rum Yönetimi'nin Rusya'dan aldığı füzelerin savunma amaçlı olduğunun kabul edilemeyeceği gibi hafife de alınamayacağını söyledi. Karadayı, "Türkiye'nin güvenlik ve stratejik çıkarları açısından bu anlayışın kabul edilmesi mümkün değildir. Konu aynı zamanda bölge barışı ve NATO tesanüdü açısından da ağır bir tahriktir" (167) diye konuştu. Böylece Karadayı, Yunanistan ve Rum Yönetimi'ne çok sert uyarılarda bulundurarak, "Rum ve Yunan liderleri, düşmanca tutumlarını sürdürürlerse korkarım ki tarih önünde bir kez daha tüm sorumluluğu yüklenmek durumunda kalacaklardır" (168) diyerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kararlılığını ortaya koydu.

Menzili 150-160 kilometre olan ve çevredeki ülkelerin de hava sahasının derinliklerine nüfuz edebilecek bu tür bir silah sistemi, savunma silahı gibi gösterilemezdi. Bu durum, Türk tezi açısından kabul edilemez ve hafife alınamazdı. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Sözcüsü, bu silahları Türkiye ve KKTC'ye karşı kullanacaklarını açıkça itiraf etmesinden sonra bu durumu daha da gerdi. Aslında Rum tarafının almayı kararlaştırdığı S-300 füzeleri dozu sistematik olarak artırılan Rum tahriklerinin ve aşırı silahlanmanın son halkasıydı. Yunanistan'ın, Güney Kıbrıs ile Türkiye'ye karşı saldırganlık konusunda yaptığı işbirliğini, Türk tarafının güvenlik ve stratejik çıkarları açısından kabul edilemezdi.

Bu esnada Rum Ulusal Meclisi Savunma Komitesi'nde konuşan Rum Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanları, Rum Yönetimi'nin RMMO'nun ihtiyaçları için bundan böyle "silah ve cephaneyi doğrudan ve aracısız satın almayı" (169) kararlaştırdıklarını açıkladılar.

Ödeme şeklinin ise kısmi olarak "tarımsal ürünlerin değiş tokuşundan" (170) yapmayı planlamaktaydılar. Dolayısıyla bu şartlara uygun olarak Fransa, Rusya (171), İspanya, İtalya, Güney Afrika (172) ve diğer ülkelerle silah alımı için görüşmelere başladılar. Özellikle bu konu ile ilgili olarak Rum-Fransız ilişkilerinin mükemmel olduğunu belirten Mihaïlides, silahlanma programlarını aynen sürdüreceklerini (173), çünkü Kuzey Kıbrıs'ta tepeden tırnağa silahlı 35 bin Türk askeri bulunmasına seyirci kalamayacaklarını ifade etti. Bununla birlikte Mihaïlides, Türklerin, RMMO'nu silahlandırmaya yönelik yapılan programa şikâyet etmelerini "yaygara" (174) olarak nitelendirmekteydi.

Bu arada ABD'nin, Rumlara askerî malzeme satılmasını öngören bir talebi reddettiğine dair haberler çıktı. ABD'nin Lefkoşa Büyükelçiliği Sözcüsü, ülkesinin "Kıbrıs'a silah satılmasının yasaklanmasının ülkesinin değişmez siyaseti olduğunu" (175) söyledi. ABD Büyükelçiliği Sözcüsü, ülkesinin bu gibi satışlara karşı olduğunu, aksi bir hareketin silahlanma yarışına yol açacağını, bunun da BM ve ABD tarafından Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarına olumsuz etki yapacağını belirtti.

O sırada Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Papandreu, Kıbrıs Rum tarafının "tamamen savunmasız" (Tavşanoğlu, 1998:122) olduğunu ve bu durumun, adada

durumun istikrarsızlaşmaya yol açtığını belirtti. Ayrıca Papandreu, Yunanistan'ın hedefi, adayı silahlandırmak olmadığını, aksine “tek hedefin adanın askerden tamamıyla arındırılması” (176) olduğunu ifade etti. Aslında bütün hedef, garanti sisteminin ortadan kaldırmasıydı. Bu yüzden baştan beri Rumlar, adayı “silahsızlandırılım” (Tavşanoğlu, 1998:158) diyorlardı. Türkler de “Türk ve Yunan alayları kalmak şartıyla silahsızlanalım” (177) şeklinde yorum yapıyorlardı.

Aslında Rumların askersizleştirme veya silahtan arındırma önerileri, Garanti ve İttifak Anlaşmalarını etkisiz hâle getirmek için düşünülen stratejik taktiklerdi. Zira yıllardır bunu hayata geçirmeye çalışıyorlardı. Kıbrıslı Türkler ise her defasında “biz bu ilkeye karşı değiliz; ancak bir şartımız var. Garanti ve İttifak Anlaşmalarına dokunmayacaksınız” (Denktaş, 1996:8) diyorlardı. Görüleceği gibi Kıbrıslı Rum yönetiminin silahlanması, sadece Kıbrıs'taki sükûn içinde devam eden barış sürecini tehdit etmiyordu. Aynı zamanda ‘hem bölge barışını, hem de silahlanma dengesini’ (178) bozuyordu.

Bu yüzden Kıbrıs Rum Yönetimi'nin gerçekleştirdiği ağır silahlanmanın, ‘Türkiye’ye yönelik bir güvenlik sorunu’ (179) oluşturduğu konusunda Türk hükûmetinde görüş birliği bulunduğunu belirten Ecevit, Kıbrıs'taki askerî dengenin Türkiye'nin aleyhine dönmesinin önüne geçilmesi için adada bulunan Türk silahlı kuvvetlerinin asker ve askerî malzeme açısından takviyesine devam edileceğini bildirdi. Zaten Türkiye, böyle bir ihtimale karşı kayıtsız kalamazdı. Şayet bunlar sonuç vermezse Türkiye, kendi güvenliğini sağlamak için birtakım tedbirlere başvuracağı açıktı.

Dolayısıyla hem Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hem de Yunanistan, yaptıkları ile uluslararası kamuoyu önünde, ağır bir sorumluluk almaktaydı. Rum-Yunan cephesi, Kıbrıs'ta yürüttüğü bu saldırgan amaçlı silahlanma ile sadece adadaki barışı değil, tüm Doğu Akdeniz'deki istikrarı da tehlikeye atmaktaydı (Tamçelik, 1997:15). Türk tarafı ise Kıbrıs Rum ve Yunan ikilisinin, bu tehlikeli gidişten mutlaka döndürülmesini istiyordu. Bunun için de bütün dünyanın, bu tehlikeli gidişe bir dur demesini ve Rum-Yunan ikilisi üzerinde en ağır baskının yapılmasını istiyordu (180). Buna karşın GKRY ve Yunanistan, AB'yi kullanarak bir süredir bölgede sunî gerginlikler yaratmakta, silahlanma çabalarına mazeret aramakta ve modern silahlarla ordularını donatarak bölgedeki askerî güç dengesini lehine değiştirmeye çalışmaktaydılar. Yunanistan'da bazı etkili çevreler ise Türkiye'deki siyasî istikrarsızlığı abartarak kısa süreli, bölgesel ve kontrollü bir çatışma ile birtakım avantajlar elde etmeyi planlamaktaydılar (181). Böylesi bir çatışmada, Yunanistan, AB'nin sadece siyasî ve iktisadî değil, aynı zamanda askerî bakımdan da kendisini destekleyeceğine inanıyordu. Ancak bölgede sıcak bir çatışma çıkarsa bunun sonu ne olur? Hangi noktaya gider? Nerede durulur? Bu soruların yanıtları, bu koşullar altında belli değildi. Çünkü Rumların silahlanma amacı saldırıydı. Zira aldıkları silahlar, ihtiyaçlarının üzerinde ve “saldırı niteliğini” (İsmail, 1998:426) taşımaktaydı.

Avusturya'nın Dışışleri eski Bakanı ve AB Dönem eski Başkanı Wolfgang Schüssel'inde dediği gibi Rum hükûmetinin "savunma hakkına" (182) kimse karşı değildi (183). Ancak bunun başka bir yolu yok muydu? Çünkü Kıbrıs'ta güvenlik tankla, topla, füzeyle değil uluslararası hukuk ve iyi niyetle oluşabilirdi. Dolayısıyla bu, BM Güvenlik Konseyi'nin, adadaki silahlanma yarışına son verilmesi yönünde yaptığı çağrıya uyarak sağlanabilirdi. Halbuki Kıbrıs Rum Yönetimi, 1996-2000 dönemini kapsayan beş yıllık silahlanma programı çerçevesinde bir milyar Kıbrıs lirası (184) harcamayı planlamaktaydı. Aslında bu tür planlar, sadece anlaşmazlığın tırmanmasına değil, adada ve bölgedeki güvensizliğin ve istikrarsızlığın derinleşmesine de neden olacaktı. Gerçekten de silahlanma programının sınırları oldukça genişti. Bu yüzden Kıbrıs Rum yönetimi, istenilen silahları tedarik etmekte güçlük çekiyordu. Çünkü her ülke Kıbrıs Rum yönetimine bu silahları vermek istemiyordu (185). Ayrıca silahların fiyatları da çok yüksekti. Kaldı ki her iki taraf da sofistike silahlanma yarışına girmişler ve bu iş için bütçelerinden oldukça büyük paylar ayırmışlardı (186). Fakat KKTC'nin olmasa da GKRY'nin, silahlanma için yaptığı harcamalara dayanabilen güçlü bir ekonomisi vardı. Buna karşın Kıbrıs Rum yönetimi, Kıbrıs'ın karşı kaşıya bulunduğu tehlikeye oranla, savunmaya çok az para harcayan bir ülke olduğunu iddia ediyordu. Bu yüzden son yıllarda, gayri safi hâsıladaki savunmanın payı, % 1.3'ten % 7.4'e (187) yükseltilmişti.

Sonuç olarak Kıbrıslı Rumların 1967'den 2000'li yıllara kadar geçen süre zarfında, tespit edildiği kadarıyla silahlanma için yaptığı harcamalar ve bunun GSMH içindeki payı, aşağıdaki gibi tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3: GKRY'nin Askerî Harcamaları (188)

Yıl	Harcamalar	GSMH'dan Ayrılan Pay	Hükûmet Harcamaları
1967-1974	-	% 1.3	% 15
1974	-	-	% 15
1977-1987	500 milyon \$/yıl	% 2.4	% 9.3
1977	19 milyon \$/yıl	% 2.6	% 11.3
1987	61.1 milyon \$/yıl	% 3.1	% 10.4
1990-1993	762 milyon \$/yıl	-	-
1993	220 milyon KL/yıl	% 7.4	-
1994	194 milyon KL/yıl	% 4.2	-
1997	410 milyon \$/yıl	% 5.0	-
1998-2003	1.2 milyon KL/yıl	-	-

Tablo 4: GKRY'nin Kişi Başı Askerî Harcamaları (189)

Yıllar	Harcamalar
1977 – 1985	56.6 – 110.3 \$
1986	190 \$
1987	214 \$
1994	600 \$

Savunmaya yapılan harcama bakımından, Güney Kıbrıs'ın diğer ülkelere oranla ciddi bir fark vardı. Yunanistan GSH'nın % 7.2'sini savunmaya harcarken, Türkiye % 4. 4'ünü, ABD % 6.4'ünü, Bahrein % 6.3'ünü, Mısır % 9.6'sını, İran % 12.3'ünü, Irak % 51.1'ini, İsrail % 24.4'ünü, Umman % 24.2'sini, Suudi Arabistan % 20.9'unu, Suriye % 15.1'ini, Tunus % 5.4'ünü Etiyopya % 11.4'ünü (Stefanidu, 1987:19) harcamaktaydı. Hatta GKRY, gibi tehlikelerle karşı açık olan diğer ülkelere nazaran savunmaya çok da daha fazla harcamaktaydı. Bunlar arasında Danimarka, İspanya, İsviçre, Kanada, Cezayir, Liberya ve Madagaskar sayabilirdi. Bu ülkeler, savunmaya GSH'larını ancak % 2-3'ü (Stefanidu, 1987:19) kadar harcamaktaydılar.

Almanya'nın tanınmış araştırma kuruluşu "Stiftung Wissenschaft und Politik" uzmanlarından Heinz Kramer'in de ifade ettiği gibi Kıbrıs Cumhuriyeti 2001 yılına kadar toplam 3.4 milyar dolarlık (190) modern silah sistemleri satın almıştı. Bu gelişmeler, Kıbrıs ve çevresindeki olası bir askerî bir çatışmanın 1974 müdahalesinden çok daha kapsamlı olacağına dair varsayımlara inandırıcılık kazandırmaktaydı. Daha önemlisi, 1974'ten farklı olarak bu kez Yunanistan ile Türkiye arasında savaşı önlemek çok daha zor olabilirdi. Böyle bir olasılığın Türkiye üzerinde caydırıcı bir etkisi olabilecek ise de askerî çatışma hâlinde Türkiye'nin Kıbrıs'ta üstünlük sağlama olasılığının çok yüksek olması bakımından buna kesin gözüyle bakılamayacağı bir gerçektir.

1.1.4.4. Rum-Yunan Cephesinde Ortak Savunma Doktrini ve Özellikleri:

Savunma ittifakları, güç birlikleri ve eksenler güçlü olan ve tehdit edeni dengeleme ve caydırma veya engelleme düşüncesinin klasik mantığına uymaktadırlar (Morgenthau, 1948:85). NATO'nun, Sovyet tehlikesine karşı kuruluş mantığı buydu. Yunanlıların, Türklere karşı Ortodoks, Balkan ya da daha geniş ittifakların ve eksenlerin kurulması tezleri de bu mantıkla ilişkilidir (Heraclides, 2002:177).

Aslında bu tip ittifaklar, savaşlara engel olmamakta (Vasquez, 1994:88), barışın desteklenmesine ve bir bölgede istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmamaktadırlar.

Her şeyden önce gerginliği artırmakta ve baştaki ittifakların sağladığı yararları yok eden karşıt ittifaklara yol açmaktadırlar. Hatta karşılıklı güvensizliği, korkuyu ve kendini tehdit altında görme hissini güçlendirmektedirler. Bununla birlikte karşıtlığı, düşmanlığı,

kutuplaşmayı, savaş kültürünü ve savaş mantığını tek realist ve haklı stratejik seçenek olarak yerleştirmektedirler. Bu taktik, savaş nedenlerinden birini oluşturmuş ya da devletleri uzlaşmaz olmaya iterek ve askerî çözümün en uygun çözüm olduğuna inandırarak savaşın temel nedeni olmuştur. Aslında genellikle, ittifakların savaştan hemen önce ortaya çıkmış, ittifakları kuran devletlerinse en çok savaşa bulaşan ve en çok kayıp veren devletler olduğu saptanmıştır (Singer-Small, 1966:69; Levy, 1981:597-602). Özellikle bir ittifakta büyük bir güç varsa, Kıbrıs konusunda Türkiye gibi, o zaman savaş olasılığı daha da büyüktür. Bütün bunlara karşın tartışılan tek bir şey kalmıştır. Eğer savaş çıkarsa, ittifak kurmuş olan devletler daha hazırlıklı olacaktı. Ancak bu da zaferi garanti etmemekte, çok daha şiddetli, kaybı bol ve zaman açısında uzun bir savaşa yol açmaktaydı (Bremer, 1996:236; Vasquez, 1993:159-168).

Sonuç olarak ittifaklar, silahlı çatışmaya götüren yolun bir basamağını, tek yolu değilse bile yollardan birini oluşturdukları söylenebilirdi (Heraclides, 2002:178). Çünkü savaşların çoğu, ittifak olmadan patlak vermişlerdir (Singer-Small, 1966:69; Levy, 1981:597-602). Ayrıca, tehdit eden ittifakların bulunması durumunda ciddi kriz, sıcak çatışma, hatta savaş olasılıkları eksileceğine artmaktadır (Bremer, 1996:236; Vasquez, 1993:163, 165-168). Bu durumda ise savaş olacak olursa çok daha büyük kayıplara neden olacaktır. Bundan hareketle Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin özelliklerine bakmakta yarar vardır.

1984 Mart ayında tatbikattaki Türk savaş gemilerinin Yunan karasularında seyreden bir Yunan muhribine yayılım ateşi açtıkları tezinin ortaya atılması, yepyeni bir bunalıma yol açtı. Yunanistan silahlı güçleri harekete geçti ve görüşlerine başvurmak üzere Ankara'daki büyükelçisini geri çağırdı. Birdenbire ortaya çıkan bu krizin arkasındaki mesele, 1984 sonlarında ülkenin toprak bütünlüğüne asıl tehlikenin Varşova Pakti'ndan değil, Yunanistan'ın NATO müttefiki Türkiye'den (Clogg, 1992:234) geleceği düşüncesine dayalı yeni bir savunma ilkesinin resmen duyurulmasıyla vurgulanmış oldu. Hele 1990'da Türkiye'nin Körfez Savaşı'nda üstlendiği önemli görev, Yunanlıların doğudaki bu komşusundan gelebilecek saldırıya duydukları korkuyu daha da pekiştirdi (Clogg, 1992:257). Bu yüzden Yunanistan, Türkiye ile top yekûn bir savaş olasılığına karşın savunma stratejisinde radikal değişiklikler (191) yapmayı hedefledi. "Anned Forces Journal" adlı dergide yer alan bir bilgiye göre Atina, Almanya ve İngiltere gibi stratejik savunma sistemini tamamen gözden geçirerek, silahlı kuvvetlerini hızla modernleştirerek "savunma devrimi" (Cindemir, 2001:22) gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Bu bilgiden hareketle Atina'nın geleceğe yönelik planlarını Türkiye'yi aklında tutarak çizdiği stratejik hedefinin, Kıbrıs ya da adalar nedeniyle başlatılacak yerel ya da top yekûn bir Türk saldırısına karşı koyacak kapasiteye ulaşmak olduğu ifade ediliyordu (Cindemir, 2001:22).

1993 yılına gelince DİSİ Partisi Genel Başkanı Klerides'in aynı yıl yapılan seçimlerde Rum yönetimi başkanlığına seçilmesinden sonra, Yunanistan'la Rum yönetiminin izleyeceği temel strateji yeniden belirlendi. Buradaki esas amaç, adada krizi tırmandırmak ve sınırlı bir savaşa neden olarak Türkiye'yi AB ve BM ile karşı karşıya getirip bir çözümden önce Türk askerinin adadan çekilmesi için baskı yapmaktı (İsmail, 1998:276). Zaten Klerides, Türk askerinin adadan hemen çekilmesi hâlinde silahlanmaya son vereceklerini açıklamış bulunuyordu.

Bilindiği gibi 1993 yılının sonlarına doğru Papandreu ile Kıbrıs Rum lideri Klerides arasında Atina'da Ortak Savunma Antlaşması (Alasya, 1994:579; Sönmezoğlu, 2000:295) imzalanmıştı. Bu plana göre Yunanistan, Kıbrıs'ı 'savunma ve hava sahası' (Kalpakçioğlu, 1994:93) içinde kabul etmekteydi. Ayrıca Yunanistan, Kıbrıs Rum yönetimiyle uluslararası platformda ortak sorunlarda birlikte hareket edeceğini, Kıbrıs'ın kuzeyinden güneyine yöneltilecek bir saldırı durumunda doğrudan Türkiye'yi muhatap alacağını ve de Kıbrıs Rum yönetimine bir tümen asker gönderme hazırlığı içine olduğunu açıkladı (Kalpakçioğlu, 1994:93).

Bunun üzerine Klerides, Yunanistan'ın, Rum-Yunan "Ortak Savunma Doktrini" çerçevesinde Kıbrıs'ın havadan savunmasını üstleneceğini ve Yunan savaş uçaklarının ikmâl için Güney Kıbrıs'ta üsler kurulabileceklerini belirtti (192). Hemen akabinde 19 Mart 1994 tarihinde, Yunanistan Savunma eski Bakanı Artemis, protokol gereğince Rum kesimine asker yollamış, silah ve cephane sevk etmiş, Larnaka havaalanına Yunan askerî uçakları ile komando birliklerini indirmişti (Alasya, 1994:579). Bundan hareketle Andreas Papandreu, Yunanistan'ın savunma hattı, Kıbrıs Rum kesimini de kapsadığını, bundan dolayı Yunanistan ve Kıbrıs'taki Elenizmin savunmasının koordinasyonu planlanması gerektiğini belirtirken, Klerides de "Lefkoşa karar verir Atina yapar, doktrini de artık değişmiştir. Bundan böyle ortak karar vereceğiz" (Alasya, 1994:10) demişti.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta 30 bin asker bulundurduğunu öne süren Rum Savunma eski Bakanı Aloneftis, bu orduyu yeni bir askerî harekâta girişmekten caydırmak için Kıbrıs Rumları'nın "güçlü bir öz savunma sistemine ihtiyaçları olduğunu" (193) söyleyerek bunun ortak savunma doktrini ile karşılandığını belirtti. Böylece "Ortak Savunma Doktrini'yle" Güney Kıbrıs, Yunanistan'a askerî açıdan bağlanmış (Oberling, 1997:18) ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bugüne kadar olan dönem içerisinde "en üst düzeye" (194) çıkartılmıştı. Kıbrıslı Rumlar bu doktrin sayesinde artık yalnız olmadıklarını, Yunanistan'ın adada daimi olarak bulunduğunu, Yunan varlığının sözde değil, fiiliyatta olduğunu iddia ediyorlardı (195). Bunun en çarpıcı örneği 30 yıldan bu yana ilk kez Yunan savaş uçaklarının Kıbrıs'a gelmesi ve üniter savunma doktrininin uygulama konulmasıdır (196). Bu husus Rum Meclis eski Başkanı Galanos, Yunanistan'ın Lefkoşa eski Büyükelçisi Sandis ve Rum Yönetimi Savunma eski Bakanı Kostas İliades

tarafından da vurgulanmıştı. Bu doktrinin diğer bir özelliği de Başta bir hava, Larnaka bölgesinde de bir deniz üssü (197) kuruluyor olmasıydı. Böylece Rum yönetimi, Garanti ve İttifak Antlaşmaları'na tamamen ters (198) olsa da Yunanistan'a ada üzerinde deniz ve hava üsleri vermesi ile büyük bir gerginliğe yol açıyordu.

Öymen'in (199) de dediğı gibi Kıbrıs Rum yönetimi, ortak savunma doktrini konusunda bugün Rumların elinde bulunan çizgide sona erdiğini Rumların ileri sürmeleri gereken esas konunun Garanti Anlaşması olduğunu ve bu anlaşmanın Kıbrıs'taki cumhuriyetin yeniden tesis edilmesi için ciddi bir engel olduğunu belirtiyordu. Garanti Anlaşması'nın "ortak savunma doktrininden daha geniş kapsamlı olduğunu" (200) belirtilen Kıbrıs Rum yönetimi, ortak tatbikat ve askerî önlemler yanında, siyasî içerikli bildirilerin olduğu daha önemli dikkat çekiliyordu. Fakat bunun böyle olmadığı General Hacistavru'nun 6 Kasım 1995 tarihinde "Simerini" Gazetesinde tam sayfa olarak yayınlanan mülakatında "Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin yavaş yavaş ortak saldırı doktrinine dönüşmekte" (201) olduğunu belirterek, bunun Rum ordusunun satın aldığı silahlardan (202) anlaşılabilceğini söylemekteydi. Aslında bu doktrinin esas amacı, "Türk tehdidine karşı savunma önlemleri" (203) sözünün arkasına sığınarak, masada koparılamayan toprak ödünlerini, şu ya da bu şekilde bahane edilerek girişilecek sınırlı bir askerî harekât sonrasında kopartılıp hemen barışçı bir tutum takınmaktı. Daha da ileri gitmek gerekirse, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de bir Türk-Yunan çatışma olasılığını zihinlere yerleştirmek ve bu sayede barış uğruna yeni ödünler verilmesi için Türk tarafına baskı yapmaktı. Bununla ilgili olarak Yunan Savunma eski Bakanı Arsenis, Kıbrıs-Yunanistan askerî işbirliğinin esas amacının kuvvet dengesi yaratmak ve müzakere masasında Rum tarafının durumunu güçlendirmek (204) olduğunu söyledi. Özellikle Arsenis, "bence diplomatik müzakerelerin başarısı tarafların savunma gücüne bağlıdır. Güçler arasında denge bulunmazsa, daha güçlü olan taraf sözünü geçirmeye çalışır ve böyle bir ortamda, ancak güçlü kim ise haklı da olur şeklinde bir sonuca varılabilir. Onun için biz, uluslararası düzeyde başarılı müzakereler yapabilmek için Kıbrıs'ın savunmasını güçlendireceğiz" (205) dedi. Bundan hareketle Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde Kıbrıs Rum ordusunun modern teknoloji ürününü silahlarla donatılarak, Millî Muhafız Ordusu'nun gerek nicelik gerekse nitelik bakımından geliştirilmesini öngören "kapsamlı bir program" (206) açıklandı. Bu program çerçevesinde modern teknoloji ürünü silahlar tedarik edilerek ve bu silahları sürekli olarak kullanabilecek yarı profesyonel askerler yetiştirilecekti. Hatta bununla ilgili olarak Kıbrıs Rum yönetimi ile Yunanistan'ın silahlanma programlarında işbirliği yapması gerekecekti. Bu konuda Arsenis, "savunma işbirliğine giren iki ülkenin silahlarının da aynı olması gerekir" (207) tezini savunuyordu.

Bu düşüncenin dışında Ortak Savunma Doktrini'nin "ikinci aşaması" (208) hayata geçirilmeye başlandı. Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde Yunan Pentagonu ve RMMO, uçaksavar savunması, tanklar, zırhlı araçlar ve RMMO ile Yunan alayının manevra kabiliyeti

ve süratli hareket edebilme özelliğine önem veriyorlardı. Ayrıca kara kuvvetlerinin, hava ve deniz kuvvetleriyle işbirliğine büyük önem verildiği görülüyordu.

Aslında Yunanistan'ın Savunma eski Bakanı Yerasimos Arsenis'in dediği gibi, Kıbrıs-Yunanistan ortak savunma doktrini Epir'den, Makedonya'dan, Trakya'dan, Ege'den Kıbrıs'a bütün Ege (209) sahasını kapsamaktaydı. Bu sahanın herhangi bir parçasına yapılacak bir saldırı, Yunanistan'a ve Kıbrıs'a yapılmış bir saldırı sayılacak ve Yunanistan'la Kıbrıs'ın silahlı kuvvetleri çeşitli cephelerde ortak bir hareket plânı çerçevesinde birlikte savaşacaklardı.

Rum-Yunan Ortak Savunma Doktri'nin planlamaları çerçevesinde, olası bir savaşta Rum-Yunan kuvvetlerinin iki yönde harekâta girişeceği, bunlardan birisinin Kıbrıs, tekinin ise Türk-Yunan sahası (210) olduğu iddia ediliyor ve şöyle devam ediliyordu. Kıbrıs'ta denizden ve havadan Rum güçlerinin desteklenmesi öngörülüyordu. Böylece RMMO'nun işgal bölgeleri veya Güney Türkiye'deki hedefleri vurabilecek konuma getirilecekti.

Dolayısıyla Yunanistan için Ortak Savunma Doktrini'nin temel kilit noktası Kıbrıs'tır (211). Zaten Yunanistan Millî Savunma Bakanlığı, Kıbrıs'ın güvenliği için verilmiş olan taahhüdü temel alarak önemli planlamalar yapmaktaydı. Bu planlamalarda Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki rolü, hem millî açıdan hem de Avrupa açısından ele alınmaktaydı (212). Yunanistan Savunma Bakanlığı tarafından, yapılan açıklamalardan anlaşıldığına göre Kıbrıs-Yunanistan ortak savunma doktrini çerçevesinde genişletilmiş savunma programlarının uygulanması için çeşitli önlemler kararlaştırılmış bulunmakta ve bunların temel unsuru, Kıbrıs'ın müdafaası (213) olduğu görülmektedir. Ayrıca bu savunma doktrini, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki varlığının Avrupa'nın güvenliği çerçevesinde geliştirilmesine de imkân tanımaktaydı. Özellikle "Ege ve Doğu Akdeniz'de düzenli ve emniyetli denizciliğin" (214) sağlanması öngörülüyordu.

Bütün bunlar göstermektedir ki, Yunanistan'ın genel hedefi, millî güvenliğe ve millî çıkarlara dayalı olacak bir ilke ve kural oluşturmaktı. Böylece Yunan hkmetleri, millî savunma konularını bu ilke ve kurallara göre sevk ve idare edeceklerdi (215). Ayrıca Kıbrıs'ın güvenliği için Yunanistan'ın yükümlülük üstlenmesi, gerek ite gerekse Avrupa erevesinde Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki rolü, Yunan stratejik haklarının kullanılması ve Yunanistan'ın bölgedeki jeostratejik önemini içeren konular da bu ilke ve kurallara bağlı olacaktı (216). Böylece Helenizm'in güvenliği açısından, Ege ve Doğu Akdeniz'de denizyolu ulaşımının güvenliğine öncelik tanınacak ve Balkanlar, Karadeniz ve Doğu Akdeniz'in jeopolitik ilgi kuşağına dahil edilecekti. Böylece Yunanistan Ortak Savunma Doktrini'ni bahane ederek Güney Kıbrıs ile birlikte Doğu Akdeniz'i silahlandırıyorlardı. Hatta Yunanistan, GKRY'nde kendi hava birliğini konuşlandırması, Kıbrıs'a ilişkin 1960 Antlaşmalarıyla Türkiye ve Yunanistan arasında kurulmuş bulunan "dengenin bozulmasına" (217) neden olacaktı. Öte yandan, böyle bir gelişme, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'ta, 1974 yılında tesis edilen

ateşkesin muhafazası zımında gözetmekte olduğu askerî statükonun değişmesine de yol açılacaktı. Bu, Türk tarafının kabul edebileceği bir olgu değildi.

Bu yönü ile Yunanistan'ın gayri askerî statüdeki Doğu Ege Adaları'nın silahlandırılması yönündeki faaliyetlerine ilâveten, Güney Kıbrıs'ta artan askerî varlığı ile birlikte hava gücü konuşlandırması ihtimali, Türkiye'nin güvenliğini ve bölgedeki çıkarlarını yakinen ilgilendiren ve üzerinde dikkatle durulması gereken bir konuydu (218). Zaten Yunanistan ve GKRY'nin bunu yapmasındaki gayeleri, Ortak Savunma Doktrini ile Kıbrıs meselesinin askerî boyutunu ön plana çıkararak, konuyu uluslararası gündemde tutmaktı. Dolayısıyla Türk toplumunun güvenliğini garanti edecek başka bir çözüm yolu bulunmadıkça adadaki Türk askerî varlığının azaltılması (Toruntay, 1994:73) Kıbrıslı Türkler için kabul edilemezdi.

Bunun üzerine KKTC Cumhuriyet Meclisi gereken önlemleri alacağını duyurarak ve Rum-Yunan ikilisinin askerî ve savunma alanlarında aldıkları önlemlere denk önlemlerin, KKTC ile Türkiye Cumhuriyeti arasında, dışişleri, savunma ve güvenlik (219) alanlarında yapılacak anlaşmalarla alınmasını kaçınılmaz bir zorunluluk olarak gördüğünü vurguladı. Aslında bu durum, “aksiyon - reaksiyon” zincirinin bir uzantısıydı.

Bunun akabinde KKTC ile Türkiye arasında 20 Ocak 1997 tarihinde “Ortak Bir Savunma Deklârasyonu” imzalandı. Türkiye Cumhurbaşkanı Demirel ile KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş tarafından imzalanan ve TBMM tarafından oybirliği ile kabul edilen 20 Ocak 1997 tarihli “Savunma Doktrini Protokolü Deklârasyonu” (Alasya, 1997:135) ile KKTC'ye yapılacak olan bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayılacağına dair açıklama yapıldı (220).

Aslında Ankara'da Demirel ile Denktaş arasında imzalanan ortak deklârasyon, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda belirlediği yeni bir stratejinin göstergesiydi. Bu strateji, “kısasa kısas” (221) kavramına dayanıyordu. Yani Türkiye, KKTC ile birlikte Rum-Yunan tarafının her çıkışına en az aynı biçimde ve denk ölçüde karşılık verecekti.

Ankara “reaksiyonda” olduğu gibi, uygun göreceği “aksiyonda” artık çekingen davranmayacaktı. Ortak deklârasyonun önemi işte bu noktadadır. İlk bakışta bu 5 sayfalık belge, şimdiye kadar Türk yetkililerinin çeşitli vesilelerle söylediklerini veya Ankara'nın uyguladığı politikayı yansıtıyordu. Ancak deklârasyonun içeriği ve üslubu daha yakından incelenince, üç önemli özelliğin ortaya çıktığı görülüyordu.

1. Türkiye bir devlet olarak tanıdığı KKTC ile bir akit imzalıyor ve sadece füze krizi üzerindeki tutumunu değil, Kıbrıs sorununun özüne ilişkin konular üzerindeki görüşlerini ve bundan sonra nasıl davranacağına ilişkin mesajlarını gayet açık ve net biçimde ortaya koyuyordu. Yani bu, bir kararlılık belgesiydi.

2. Deklârasyon, Türkiye'nin Rum-Yunan tarafının provokasyonlarına ve dengeleri sarsabilecek davranışlarına aynen yanıt vereceğini, önemli bir taahhüdünü de açıklayarak

vurguluyordu. Bu taahhüt de Kıbrıs Türklerine karşı girişilecek herhangi bir saldırının Türkiye'ye karşı yapılmış sayılacağıydı. Aslında bu, Türkiye'nin garantörlük rolünün de ötesinde, otomatik işleyecek ek bir yükümlülük oluşturunuyordu.

3. Belgedeki ifadeler Türkiye'nin 'ortak savunma konseptinin' (222) geliştirilmesi, gerekirse üslerin kurulması gibi konular dahil, yeni stratejisini, bir Türk yetkilisinin deyişi ile "ürkeklik veya çekingenlik göstermeden, cesaretle uygulamak" kararında olduğunu ortaya koyuyordu. Çünkü Türkiye şimdiye kadar "buna dünya ne der?" düşüncesi veya kompleksi ile hareket etmişti. Deklârasyon, Ankara'nın hareket tarzını artık bu kaygılara göre belirlemeyeceği mesajını veriyordu.

Bu deklârasyonu, başta Rum-Yunan tarafı olmak üzere Ankara'nın Kıbrıs politikasını sertleştirdiği şeklinde yorumlayanlar vardı. Aslında, Kıbrıs sorununda tam da 1997 yılının bir "yumuşama yılı" olacağı söylendiği bir sırada "sertleşme" (223) yönünde bir gidiş olduğu açıktı. Herkes kabul etmektedir ki, eğer Klerides yönetimi, S-300 füze meselesini çıkarmasaydı, bu noktaya gelinmezdi. Rum lideri belki de siyasal yaşamının en büyük hesap hatasını yapmış, Türkiye'nin göstereceği tepkinin bu kapsamda ve şiddete olacağını herhalde tahmin etmemişti. Bir başka deyişle gelinen nokta, bir sertleşme noktasıydı. Deklârasyonu, bunun bir belirtisi olarak görmek de mümkündü. Bugüne kadar Türkiye KKTC'de askerî üs kurmayı düşünmüyor ve ortak bir savunma doktrininden söz etmiyordu. Ancak Türk tarafı şimdi bunları, Rumların davranışlarına karşılık olarak gündeme getiriyordu. Bunun üzerine Yunanlı bir yetkili olan Arotis, böyle bir anlaşma imzalamasının hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini bu gibi adımların geçmişte de atıldığını, Rum Yönetimi'nin bu gibi hareketlere karşı Klerides'in askersizleştirme önerisi ile cevap verdiğini, adada Türk askeri bulundukça gerekli önlemleri almayı sürdüreceklerini, Türkiye ile KKTC arasında imzalanmış olan bir savunma anlaşması ile Rum-Yunan Ortak Doktrini arasında paralellik kurulamayacağını belirtti (224).

Bu sırada Ortak Savunma Doktrini'ne karşı gerek Yunanistan, gerekse Güney Kıbrıs'ın iç siyasetinde ciddi bir muhalefet yapılmaktaydı.

Bu sansasyonel doktrinın açıklanmasından beş ay sonra Yunan Hükûmeti, konuyu yeniden incelemeye aldı. Doktrinın etkin bir şekilde uygulanabileceği hakkında çekinceler, uygulamaların ek problemler yaratabileceği endişesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca Denктаş'ın uzlaşmazlığını körükleyerek, millî davanın gelişimini engelleyecek bir sürü sorunun ortaya çıkacağından endişe ediliyordu (225). Yani bir başka deyişle ret cephesi, muhalefetini sertleştiriyordu.

Bu cephenin başını çeken Yunanistan Komünist Partisi onursal Başkanı Harilaos Florakis, ortak savunma doktrininin uygulanamaz olduğunu belirtiyordu. Florakis, "Yunanistan'ın Kıbrıs'a yardım etmesi pratik yönden imkânsızdır. Çünkü Kıbrıs uzaktır ve Yunanistan'ın imkânları ise yetersizdir. Yunanistan Kıbrıs'a bilfiil yardım etmek istiyorsa,

müttefiklerine başvurmalı ve Kuveyt'te yaptıklarını Kıbrıs'ta da yapmalarını istemelidir" (226). Hatta Florakis, bu doktrin ile Kıbrıs'ın bir devlet olarak varlığının darbelenmekte olduğunu ve Yunan Hükûmeti'nin böyle bir doktrinin uygulanabileceği yolunda açıklamaların Kıbrıslıları aldatmaya (227) yönelik olduğunu belirtti. Florakis'in bu görüşlerine tepki gösteren Rum Yönetimi Sözcüsü Kasulides, "bizim hükûmetimiz, aşamalı olarak uygulandığını gördüğümüz ortak doktrine inanmaktadır" (228) dedi.

Florakis'in ortak savunma doktrini hakkındaki görüşlerine Yunan Hükûmet Sözcüsü Venizelos da cevap verdi. Venizelos, "Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti, 10 yıllardan beridir bir ittifak ve garanti sözleşmesiyle birbirlerine bağlıdır. İki ülke Doğu Akdeniz'de ortak güvenlik sorunları bulunduğunu görmüşler ve buna karşı önlem alma yoluna giderek, söz konusu bağlantılarını örgütlü bir şekle sokmaya başlamışlardır. Ortak Savunma Doktrini'nin anlamı budur. Bu doktrin bölgedeki ortak güvenlik sorunundan kaynaklanmaktadır" (229) şeklinde konuştu.

Rum-Yunan ortak savunma doktrinini eleştiren Liberal Parti lideri Nikos Rolandis, Rumların Avrupa ile savunma anlaşması imzalamasının daha doğru olacağını öne sürdü. Yunanistan'la savunma anlaşması yapmanın birçok boşluklar içerdiğini ve tehlikeler yaratacak nitelikte olduğunu söyleyen Rolandis, "sonuçtan emin olmadıkça savunma veya savaş meydanına girmek ateşle oynamak demektir. Bu doktrinle biz ateşle oynamaya başlamış durumdayız" (230) dedi.

Sonuçta denebilir ki Kıbrıslı Rumlar tarafında sürdürülen açık silahlanma programı, GKRY ile Yunanistan arasında uygulanan Ortak Askerî Doktrini ve Güney Kıbrıs'ta Yunanistan için hava ve deniz üsleri kurulması, Rum yönetiminin S-300 füzelerin konuşlandırılmasının kararlaştırılması, Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de istikrar ve barışı tehdit eden bir durum meydana getirmiştir.

1.1.4.4.1. Kıbrıslı Rumlar Açısından Ortak Savunma Doktrini'nin Stratejik Uygulama Basamakları:

Ortak Savunma Doktrini iyi değerlendiren Kıbrıs Rum yönetimi, çeşitli "savunma stratejileri" geliştirdi. Bununla ilgili olarak savunma ve strateji uzmanı Aristos Aristodelus (231), Kıbrıslı Rumların savunma alanındaki eksikliklerin belirtmiş ve ne yapılması gerektiği konusunda somut önerilerde bulunmuştu. Her şeyden önce Aristodelus'e göre "Yunanistan unsuru ile birlikte sonuç alıcı bir savunma sistemi" (Stefanidu, 1987:11) kurulmalıydı. Bundan hareketle caydırıcı millî bir stratejiye, silahlı kuvvetleri modernleştirmeye, Rum askerlerini savaş tekniği üzerindeki becerisini artırmaya, savunmaya daha çok kaynak ayırmaya ihtiyaç vardı. Savunma harcamaları alanında ise Aristodelus, Kıbrıslı Rumların karşılaştığı tehlikelerle karşılaşmayan ülkelere bile az harcama yapıldığını, dikkat çekiyordu. Aslından bütün bunlar göstermektedir ki, Kıbrıslı Rumlar açısından düşmanca arzulara karşı kendisini

korumak veya bazı hedefleri elde etme taleplerini yerine getirmek için silahı, bir araç olarak kullanmıştı. Bu nedenle savunma alanındaki faaliyet, kendi başına hedefi olan bir hareket değildi. Savunma alanı ile eş anlamlı olan askerî kuvvetlerde, sırf “silahı vardır” (Stefanidu, 1987:12) densin diye, silah bulunmamalıydı. Bunlar, somut bir amaca ve hizmete yönelik bulundurulmalıydı.

Bugün bütün ülkeler, özellikle dış politikalarında belirlenen millî amaçlarına doğrudan veya dolaylı olarak hizmet etmek için askerî mühimmata sahiptir. Bu gerçek ışığında 1960’lı yılların başından bu yana, Kıbrıs sorununun çağdaş tarihinde politikacılar, askerî kuvvetleri doğrudan veya dolaylı olarak millî hedefleri korumak veya ileriye götürmek için kullanmışlardı. Savunma gücünden gelen kuvvetlerini kullanan Kıbrıslı Rumlar, krizin başında Kıbrıs hükûmetinin rejimini tehdit etmiş, Kıbrıslı Türklerin enklavlarında yaşamasına ve kurulan devlet sisteminin askerî müdahaleyle bozulacağını şantajını yapmıştı. Bu nedenle Kıbrıs Türkleri, kendi siyasî hedeflerini Rumlardan korumak için 1967’de Türkiye’nin de yardımı ile Kıbrıs’taki kendi otoritesini temsilen yeni bir idare kurmuşlardı.

1967 Kasım ayında meydana gelen Köfünye ve Aytotro (Geçitkale-Boğaziçi) olayları üzerine, Yunan tümeninin Kıbrıs’tan çekilmesinden sonra Kıbrıs hükûmeti, daha ılımlı ve elde edilmesi daha kolay olan bir siyaset benimsemiş ve Kıbrıslı Türklerden daha çok uzlaşıcı olma durumunda kalmıştı. Aslıdan bu, Kıbrıslı Rumların uygulayageldiği stratejinin bir gereği idi.

Bundan hareketle tespit edilebildiği ölçüde Kıbrıslı Rumların ortak savunma stratejisi, sekiz basamaktan oluşmaktadır. Buna göre bu stratejinin uygulama basamakları aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

1. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 1.

Kıbrıslı Rumların stratejisi, millî politikalarının belkemiği veya dayandığı iskelet açısından çok önemlidir. Fakat bu stratejinin sonuç alabilmesi için gerçekçi olması, bunun için de arzular, hedefler ve bunları elde etme imkânları arasında boşluk bulunması gerekirdi.

Dolayısıyla bu stratejide, Türkiye karşısındaki millî duruşun da dikkate alınması şarttı. Zira Kıbrıslı Rumlara göre Türkiye, Kıbrıs’ı tehdit etmekte ve bu tehdit, Kıbrıs’ta büyük miktardaki Türk askerinin mevcudiyetle kendini göstermekteydi (Stefanidu, 1987:13). Böylece Kıbrıs’ın geleceği hakkında Kıbrıs Rum yönetimi ile Türkiye arasında ciddi bir görüş ayrılığı bulunmakta ve bu görüş ayrılığı, Kıbrıs sorununu oluşturmaktaydı. Ayrıca Kıbrıs Rum yönetiminin millî stratejisi, analizler yaparak kendi stratejisini şekillendirmeye yönelik bir eylemsel hareketti. Bu harekete göre Türkiye’nin stratejisi, askerî gücüne dayanarak “Kıbrıs’ın yarısını keyfi bir şekilde elinde tutmakta ve millî politikasını, taksimi resmileştirme” (Stefanidu, 1987:13) hedefi ile Denктаş’ın kurduğu “sözde devletin” (Stefanidu, 1987:13) mevcudiyetine dayandırmaktaydı. Buna paralel olarak bu askerî güç, Kıbrıs’ın tümünü ele

geçirme de dahil, bir tehdit oluşturmaktaydı. Gerçi Türklerin hedefi bugün itibarıyla bu olmayabilirdi; ama yarın bu fikri değiştirmeyeceklerine kimse garanti veremezdi. Buna rağmen önemli olan şey, bunu yapacak güce sahip olmalarıydı.

Rum tarafı genel olarak Türklerin uzun vadeli hedefinin, Kıbrıs'ın tümünü almak olduğuna inanmaktaydı. Hâl böyleyken gerek Kıbrıs Rum halkı, gerekse Helenizm olarak kendilerinin ve gelecek kuşakların güvenliğini düşünmek, görev ve sorumluluğundaydılar. Çünkü "var olma" konusu, listesinin öncelikler başında gelmekteydi. Helenizm doktrinine göre "gerek toplum, gerekse politik olarak var olmak" (Stefanidu, 1987:13) zorundaydılar. Bunun için de uygun koşulların yaratılması gerekiyordu. Bu yollar arasında:

1. Karşıt iki tarafı, anlaşmazlıklarında güvence altına alacak doğru bir çözüm bulmak.
2. İki tarafı da silahsızlandırmak (232).
3. Rumları askerî bakımdan güçlendirmek (Stefanidu, 1987:13).

Aslıdan bütün bunlara rağmen uluslararası gerçekler çerçevesinde en güvenilir yol, üçüncü basamakta yer alan unsurdu. Askerî bakımdan güçlenmek demek, Rum silahlı kuvvetlerini, Türkiye'nin adanın Kıbrıs'ın geriye kalan bölümünde yayılma eylemine geçmesi hâlinde, doğacak korkunç sonuçların yarardan çok zarar getireceğini anlaşılmasını sağlayacak bir düzeye çıkarmasıydı. Kuşkusuz bu, savaşla sağlanamazdı. Bunu ancak, gerçeklere dayanak ve cumhuriyeti rejiminin sağlayacağı oranda savunmalarını güçlendirmek suretiyle elde edebileceklerdi.

Gerçi Kıbrıslı Rumların savunması, Kıbrıs'ın tümünü ele geçirmek isteyen Türklere karşı yaralayıcı darbe vuracak düzeye çıkarsalar dahi Yunan unsuru ile birlikte değerlendirilmediği takdirde, kendi başına yeterli olmayacağı açıktı. Çünkü savunmasını ne kadar güçlendirirse güçlendirsinler, Kıbrıslı Rumlar tek başına, Türklerin sözde saldırgan emelleri karşısında caydırıcı bir unsur olmazdı. Türkiye'nin herhangi bir harekete girişmesini önlemek ve bunun için ödeyeceği faturanın çok ağır alacağına ikna etmek gerekmekteydi. Bu nedenle, Yunan kuvvetleri ile anlaşmalı bir strateji gerekliydi.

Kuşkusuz, savunma faktörlerinin değerlendirilmesi bu stratejinin bir bölümünü oluşturmaktaydı. Bu strateji, Türkiye'ye Kıbrıs aleyhine girişeceği herhangi bir hareketin genel çatışma olacağı konusunda inandırıcı mesaj vermesi gerekmekteydi ve bu sadece lafta kalmamalıydı. Gerek Yunanistan ve Kıbrıs Dışişleri bakanlıklarının düşüncelerinin bir parçası hâline gelmeli, Savunma Bakanlıklarının savunma planları kapsamında alınmalı ve koordineli bir faaliyet programı çerçevesinde savunma politikası olarak ileriye götürülmeliydi. Bu, askerî bir dogma yaratılması için gerekli olacak koşulları da yaratmış olacak ve bu dogma, barış, kriz veya savaş döneminde ülkenin silahlı kuvvetleri için "yol gösterici ilkeler" (Stefanidu, 1987:14) hâline gelecekti. Bu yolla, askerî kuvvetlerin doğru yönde gelişmesi sağlanacak,

Türkiye'nin ödeyeceği fatura yükselecek ve Kıbrıs'ın tümünü ele geçirmek için harekâta girişmesinde caydırıcı bir unsur oluşturulacaktı.

Ancak Yunanistan'la koordineli bir sistem oluşturmak da kendi başına yeterli olmayacaktı. Millî bir "caydırma stratejisi" (Stefanidu, 1987:14) çerçevesinde, savunma unsurlarını sürekli olarak güçlü tutmak ve herhangi bir anda saldırganın ödeyeceği faturanın yüksek olacağı ve yararlı olmayacağı konusunda inandırıcı olmak zorundaydılar. Yani, 1974'de olduğu gibi, askerî imkânlarını etkisiz hâle getirecek veya zayıflatacak bir iç durum yaratılmalıydı. Gerekli düzeyde savunma yetenekleri sağlandığı zaman ise bu imkânlar, "sürekli olarak savaş düzeyinde" (Stefanidu, 1987:15) tutulacaktı.

Zaman zaman Yunanistan'ın Türk tarafına uyarıda bulunduğu ve bu uyarıların her zamankinden daha açık olduğu bir gerçektir. Bir saldırının savaş demek olacağı yolundaki uyarılar kadar önemli olan başka bir husus daha vardı. Türkiye, böyle bir savaşın kendisine çok pahalıya patlayacağı ve karşı tarafın mecbur edildiği takdirde, bunu yapacak imkânlarla ve kararlılığa sahip olduğuna ikna edilmeliydi. Kıbrıslı Rumlar, caydırma stratejilerini, bu şekilde planlayarak, daha gerçekçi olacağına inanmaktaydılar. Böylece Türkler, Kıbrıslı Rumların uygun bir şekilde teşkilâtlanmak ve savunma imkânlarını doğru bir şekilde değerlendirmek suretiyle, saldırının yararlı olmayacağına ikna edileceklerdi.

2. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 2.

Bunun için gerekli askerî ve siyasî kararları alacak bir merkezin oluşturulması ve kuvvetlerin reorganize ettikten sonra modernleştirilmesi kaçınılmazdı. Bu karar alma merkezi, bir "Ulusal Güvenlik Konseyi" (Stefanidu, 1987:15) şeklindeydi. Rum Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Ulusal Güvenlik Konseyi, Yunanistan ile anlaşarak, güvenlik ve daha geniş kapsamlı stratejik konularda kararlar almaktaydı. Zaten 1974 Kıbrıs krizi gibi benzeri kriz veya krizler olursa Ulusal Güvenlik Konseyi, durumun değerlendirmesini yapacak, daha önceden hazırlanan planlar çerçevesinde hareket edecek ve bu kriz veya krizlerin karşılanması için uygun emirler verecek bir yapıya kavuşmuştu.

Ayrıca çeşitli alanlarda ortaya çıkacak savunma ile ilgili (ticarî, uluslararası ilişkiler, ekonomik, ulaşım ve haberleşme alanında) meselelerle meşgul olacak ve savunma alanında yapılacak işleri inceleyecek bir "Savunma Bakanlığı Komitesi" (Stefanidu, 1987:15) de oluşturulmuştu. Buna ilâveten Savunma Bakanlığı'nda gerekli bölümler oluşturularak, bakanlığa uygun yöneticilerle takviye edilmişlerdi. Bununla birlikte Kıbrıs ile Yunanistan arasındaki organik ilişkilerin, diğer denetim konularının ve askerî kuvvetlerin komuta meselesinin, belirgin bir şekilde tayin edilmesi de sağlanmıştı.

3. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 3.

Bunun ötesinde Türklerin, Kıbrıslı Rumlara yönelttiği tehditler incelenmekte, değerlendirilmekte ve ciddiyetine göre sıralanmaktaydı. Burada “Türklerin tehditleri” (Stefanidu, 1987:15), resmî demeçlerle ortaya konulmakta, muhtemelen gizli planları ile askerî güçlerinin analizleri yapılmaktadır. Bunun için diğer muhtemel tehditlerin de düşünüldüğü tahmin edilmektedir.

Bu tehditler incelenip ciddiyetine göre sıralandıktan sonra bunlara karşı önlem almak için orta ve uzun vadeli planlar çerçevesinde savunma imkânlarını tasarlanmaktadır. Ayrıca bu planlar çerçevesinde yapılan harcamalar hesaplanarak, savunma bütçesine (Stefanidu, 1987:16) konulduğu da görülmüştür.

4. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 4.

Kıbrıslı Rumlar ne kadar kuvvete sahip olursa olsun, imkânlarını genel caydırma stratejisi çerçevesinde Yunanistan’la birleştirmedeği takdirde, kendi başına girişimlerinde bir sonuç alamayacakları açıktı. Bu yüzden “caydırma strateji”, Türkiye’nin Kıbrıs’a saldırılmasının “genel bir savaşa yol açacağı” (Stefanidu, 1987:16) esasına dayanmaktaydı.

Yunanistan, Türklerin Kıbrıs’ın “özgür bölgesine” (Stefanidu, 1987:16) saldırması hâlinde, genel savaş çıkacağını ilân edeceğine göre Kıbrıslı Rumlar da Kıbrıs’ın savunmasını güçlendirmesi gerekirdi. Böylece bir saldırı hâlinde Türkiye’nin ödeyeceği fatura ağırlaşır, genel caydırma stratejisi kuvvetlenir ve Kıbrıslı Rumların güvenlik duygusu güçlenirdi.

5. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 5.

Aslında Kıbrıslı Rumların savunmalarını güçlendirmesini gerekli kılan bir başka neden daha vardı. Bu da genel bir Türk–Yunan çatışması hâlinde, Türk saldırılarını durdurma imkânının artmış olacağı gerçeğiydi. Bu durumda, genel olarak Kıbrıs kaybedilmeyecekti (Stefanidu, 1987:17). Yeter ki, Türk saldırılarını durdurmak için gerekli kuvvet ve ikmâl imkânları sağlansın.

6. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 6.

Şu bir gerçek ki Kıbrıslı Rumlar, yeterli insan gücüne sahiptiler (Stefanidu, 1987:17). Savaşabilen on binlerce askerî gücü vardı. Önemli olan bu gücün nasıl harekete geçirileceği ve ne kadar iyi eğitilmiş olduğuydu. Aslında asker sayısı ne kadar çok olursa, o kadar güvenlik içinde bulunduğu duyulmuş bir şey değildi. Birçok askerin bulunduğu, ama sonuç alınmadığı durumlar pek çoktu. Bu nedenle askerin savunduğu yer ve kullandığı silah ile birlikte değerlendirmesi gerekirdi. Eğer savunulacak yer çok sınırlı ise ve orada savaşmak için kolaylıkla hareket edemeyecek kadar çok asker varsa, o zaman, doyurucu savunma çabaları olumsuz sonuç verebilirdi. Tıpkı, sınırlı bir yeri çapalamak için beş kişi koyacağınıza

20 kişi koymanız gibi bir şeydi. Dolayısıyla başka bir münasebetle bu durumu, Rumların askerî kuvvetlerinin düşük verimliliği olarak nitelendirilebilirdi.

7. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 7.

Kıbrıslı Rumlar verimlilik, tehdit, düşmanın elinde bulunan kuvvet, tehdidin karşılanacağı yer, savunma kuvvetlerinin sayısı ve silah bakımından imkânları ile birlikte değerlendirmekteydiler. Tehdidi karşılayan insan grubunun, silahların ve yerin verimli olabilmesi için bu unsurlar arasında bir cephede, muhtemelen bir koordinasyon bulunması da gerekirdi. Bunun için de savaş imkânlarının artırılması gerekiyordu. Aslında bu gereklilik kaçınılmazdı. Dolayısıyla Rum askerlerinin “ortalama psikolojik durumu” (Stefanidu, 1987:17), Türk askerinden yüksek olması ve savaş tekniği üzerindeki becerileri artırılması esası üzerine kuruluydu. Bunun için askerî ve yedek birliklerine, sıkı bir eğitim vermekteydiler. Bunun için de askerî yapılarını kurumsalaştırılma yoluna gittikleri görülmektedir. Çünkü Kıbrıslı Rumlar için askerî bakımdan çok kritik bir toprağı, derinliğine savunma olanağından yoksun olarak koruma durumunda olacağından, insan unsurunun verimliliğine daha büyük önem vermesi ve buna paralel olarak Kıbrıs gerçekleri çerçevesinde askerî teknoloji sağlanması kaçınılmazdı.

8. Ortak Savunma Stratejisi: Plan 8.

Rum askerlerinin savaşma seviyesi yükseltirirse, kontrolünde olan toprakları korumak için ek insan gücüne ihtiyacı olmayacaktı. Bunun için Kıbrıs'ta Yunan mevcudiyetine özellikle iki nedenle ihtiyaçları vardı. Bu nedenler arasından şunlar sıralanabilirdi:

1. Adanın saldırıya uğraması hâlinde, Kıbrıs'taki Yunan mevcudiyeti ve Yunanistan'ın savaşa karışacağı taahhüdünü göstermesi bakımından büyük önem taşırdı. Aslında bu, Yunanistan'ın Kıbrıs topraklarında savaşma niyetinin “pratik göstergesi” (Stefanidu, 1987:18) olacaktı. Kuşkusuz bu mevcudiyet, genel bir Türk-Yunan çatışmasında, savaşın Kıbrıs'ta yoğunlaşacağını gösteren unsurları da içermekteydi.

2. Moral değerlerinin özelliğiydi (Stefanidu, 1987:18). Yunan askerinin Kıbrıs'taki mevcudiyeti, Rumlara, Yunanistan'ın yanlarında olduğunu ve gerektiği zaman kendileri ile birlikte savaşacağı duygusunu vermekteydi.

Bütün bunlar rağmen Kıbrıslı Rumların adadaki kuvvet dengesiyle ilgili belirli tehdit algılamaları vardı. Bu yönü ile Rumların tehdit algılamaları genel olarak üç kısımda toplanabilirdi:

1. Karadan gelen tehditler
2. Denizden gelen tehditler
3. Havadan gelen tehditler

Rum tarafından bu tehditlerini sadece karadan karşılama durumu vardı. Fakat aynı derecede önemli ve gelecek gelişmelere yön verecek diğer iki unsura açık bulunmaktaydı. Rum savunmasının ne yeterli fırkateyinleri, torpidoları, gemileri, hava sahası derinliği, ne de bombardıman veya avcı uçakları vardı. Türklerin denizde ve havadaki egemenliği en azından bir sorun yaratabilirdi.

Ancak Kıbrıslı Rumların, askerî tehdidi karadan karşılama konusunda, son yıllarda bazı girişimleri olmuş ve silah alımı bakımından bazı gelişmeler kaydedilmişlerdi. Ama bu silahların büyük bir kısmı “hafif nitelikli konvansiyonel” (Stefanidu, 1987:18) silahlardı. Bunun aksine Türkler, gerek karada, gerekse diğer alanlarda her türlü askerî güce sahiptiler. Türklerin gerek askerî, gerekse coğrafi birçok avantajları ve Türkiye’nin adaya yakınlığı nedeniyle, sürekli ikmâl alma ve Kıbrıs’taki kuvvetlerini takviye etme imkânı da vardı.

Bütün bunlar Kıbrıslı Rumların genel savunma alanında arzu edilen düzeye ulaşılması için daha birçok şeyin yapılması gerektiğini göstermekteydi. Bu yönden Kıbrıs Rum yönetimi, güvenliğini listenin başında tutarak bunu başarmak istiyordu. Aslıdan bu bir öncelik meselesiydi. Zaten bu öncelik, günde 2 milyon dolar ayrılan ödenekle ortaya çıkıyordu. Ancak Kıbrıslı Rumlara göre Türk tehlikesi karşısında kendi toplumları içinde hüküm süren güvensizlik duygusu ile orantıya vurulursa, bu alana ayrılan bütçenin gülünç olduğunu iddia edilmekteydiler (Stefanidu, 1987:18). Çünkü Kıbrıs’ta Rum toplumu arasındaki genel kanaat, Türklerin bütün Kıbrıs’ı ele geçirme niyetinde olduğu noktasında yoğunlaşmaktaydı.

1.1.4.4.2. Yunanistan’ın Ortak Savunma Doktrindeki Stratejik Özellikler:

Aslında Yunanistan’ın bu konuyla, yani güç stratejisi ile ilgili ekolü en az beş ciddi bilimsel yanışı vardır.

Birincisi, uygulandığı dönemde bile inandırıcı bir politika ölçüsü oluşturmayan, eskimiş soğuk savaş stratejisine kendisini hapsedmiş durumdadır. Tehditler, ittifaklar ve silahlanmalarla karşı tarafta yarattığı güvensizlik ve düşmanlık duygularının, karşı tarafı ister istemez benzer tutum içine ittiğini algılayamamıştır. Özellikle karşı taraf daha güçlüyse, durum daha da tehlikeli bir boyut kazanmış ve önü alınmaz bir “silahlanma yarışı” içine itilmiş olacaktır.

İkincisi, bu ekol gücün güvenlik konusunda her şey olduğuna, gücün ana ögesini askerî gücün oluşturduğuna, yalnız askerî üstünlüğün ya da hiç olmazsa dengenin barışı sağladığına inanılmaktadır, ki bu doğru olmakla birlikte her şey değildir.

Üçüncüsü, aşırı ulusmerkezci bir yapıya sahiptir.

Dördüncüsü, Türk tarafı ve tezleri konusundaki bilgileri, ya çok eksik, ya sınırlı veyahut yanlışlarla doludur. Zaten dikkatini yalnızca Türkiye’nin askerî yönüne ve silahlanmasına, silahlı kuvvetlerinin dağılışı biçimine vb. odakladığından buna yeterince önem vermemektedirler. Ayrıca Türkiye’nin “saldırgan ve yayılmacı” (Heraclides, 2002:187)

olduğunu temel veri olarak kabul ettiklerinden eldeki bilgileri doğru yorumlamaları mümkün değildi. Zaten bu noktada, çarpıtılmış “Yunanmerkezci” algılaması ile bilinen “Kıbrıs dersi” (Heraclides, 2002:187) önlerinde bulunmaktaydı.

Beşincisi, güç stratejisi ekolü açıkça bilimsel bir yanlış içinde yorumlanmaktadır. Türk-Yunan çatışmasını Peloponez muharebelerinde Atina-Isparta savaşı ya da Amerikalı soğuk savaş analistlerinin gözüyle bir ABD-SSCB çatışması gibi algılanıp değerlendirilmektedir, ki bu stratejik dengeler açısından oldukça eksik bir algılamadır.

“Türkiye’nin dışta dengelenmesi” (Heraclides, 2002:187) konusunda, engellemeyi hedefleyen Türk karşıtı eksenler ve Türk karşıtı ittifaklar, karşı ittifakların oluşmasına, belki Türkiye-İsrail savunma ittifakının güçlenmesine, ya da muhtemel bir Yunan-Sırp ittifakından, özellikle buna dolaylı da olsa Rusya’nın katılması durumunda, tehdit edildikleri duygusuna kapılacak Balkan devletleriyle Yunan karşıtı ittifaklara yol açacaktır. Bu durumda, Türkiye’nin tutumu özellikle tehdit edici olacaktır. Böylece taraflar, kendi kendini doğrulayan bir kehanet içinde bulunacaklardır. Çünkü onlara göre Türkiye, “Yunanistan’ın kulağını çekecek” (Heraclides, 2002:187) küçük ve sıcak bir olayı ya da yerleşmiş nüfusu bulunan küçük bir adayı işgal etmeyi ciddi olarak düşünmeye başlayabilecekti.

Aslında Yunanistan’ın kurmak istediği bu tür ittifaklar, Balkanlar’da ve Ortadoğu’da patlamaya hazır bir kuşak oluşturabilirdi. Eğer Yunanistan, güce dayalı bir stratejisi ekolünü izleyecek olursa, Balkanlar ve geniş çevresi yoğun işbirliği, barışı ve istikrar bölgesi olacağına, tıpkı Afrika Boynuzu ve Kafkaslar’da olduğu gibi bir “krizler kuşağına” dönüşebileceğini kestiremiyordu.

Hatta Atina böyle bir stratejiye devam edecek olursa, bölgede istikrar unsuru ve diğer Balkan ülkelerine örnek olacağına, istikrarsızlık nedeni olacaktı. Oysa bölgede hiçbir ülke, belki Miloseviç Sırbistan’ı dışında, bu tür karşıtlıklar peşinde koşmamaktaydı. Miloseviç’in Sırbistan’ı Makedonya Cumhuriyeti’ni bölüşmeyi önermişse de bu kez Türkiye’yle yeni bir cephe açmayı isteyeceği kuşkuluydu. Rusya’ya gelince, petrol ve gaz hatları ya da Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetleri konusunda olduğu gibi iki ülkenin çıkarlarının çatıştığı durumlarda bile, bölgede önemli bir unsur olarak saydığı Türkiye’yle olan ilişkilerinde özellikle dikkat etmekteydi.

Görüleceği gibi “Ortak Savunma Doktrini”, Yunanistan’la Kıbrıs arasındaki uzaklık yüzünden uygulamada epey sorunluydu. Yüksek maliyet ve fedakârlıklarla ortaya çıkan caydırıcılık görüşmelerde bir koz olabilse bile yine de yanlış bir seçenektir (Heraclides, 2002:186; Zepos, 1996a:126-134; Zepos, 1997b:107-110). Çünkü bu, Kıbrıs davasında adanın bölünmüşlüğü’nün neden olmuş etkenlerden birisiydi. Böylece Kıbrıslı Rumlar Yunanlılarla, ada Türkleriye Anadolu Türkleriyle ittifak kuracağı açıktı. Zaten Türkiye’nin yurtiçinde dengelemesiyle ilgili olarak devamlı savaş tehdidine neden olacaktı. Aslında silahlanma ve bu konudaki yarışma bütün savaşların nedeni olmamakla birlikte, savaşın

patlak vermesinin ve geniş çatışmaların ana nedenlerinden birisini oluşturmaktaydı. Üstelik Yunanistan konusunda, ülkenin iki önemli güç kaynağı, kendisine çekicilik sağlayan ve bölgede örnek duruma getiren ekonomisi ve demokrasisi zarar görmekteydi. Kaçınılmaz olarak Yunan toplumunun militarizme kaymasıyla, yabancı fobisiyle ve hoşgörüsüzlükle, temel bazı sorunlar doğacak, insan hakları ve en başta ifade özgürlüğü, haberleşme, eşitlik ve ayırımcılığa uygulamalar (Heraclides, 2002:188), kısaca demokrasinin temeli, büyük zarara uğrayacaktı.

Daha önce de belirtildiği gibi tehdit yöntemini saldırgan ve caydırıcı bir politika olarak kullanan Yunanistan (Heraclides, 2002:188), güçlüden güçsüze uygulandığı durumlarda bile zorlukla başarılı olmaktaydı. Zor kullanarak çözüm arama, el altından yönlendirmelerle hasımı aldatmak gibi yöntemler, silahlı şiddetin kaçınılmaz gibi görüldüğü aşırı durumlarda bile, zorunlu ve kısa vadeli çözümler sağlamaktaydı. Özellikle Türk-Yunan sorunlarında bu yöntemle, sonuçta güçlü olan tarafın yani güç stratejisini en azından Yunanlı “uzmanlar” kadar iyi bilen Türkiye’nin egemen duruma gelmesi için en güvenilir yoldu.

Son olarak Yunanistan’da “güç stratejisine dayalı katı gerçekçilik ekolünün” (Heraclides, 2002:188) önerdiği strateji, krizleri engelleyemeyecek aksine besleyecekti. Bir krizin ortaya çıkması durumundaysa, bu Yunan caydırıcılık yeteneğinin inandırıcı olmaması nedeniyle tırmanışa katkıda bulunacak ve sonuçta taraflar arasında sıcak bir olayın yaşanması ile ilgili tehlike artıracaktı. Yani yukarıda da görüleceği gibi Yunanistan’ın güç stratejisini savunan beş basamaklı ekol, yalnızca çatışma yaratmaktadır. Bir başka deyişle soğuk bir savaşın sürekli güvensizliğine, gerginliğin tırmanışına, silahlanmanın kontrol altına alınamayan kısır döngüsüne ve karşıt güç ittifaklarına yol açmaktadır. Böylece bu tür tehditlerle, el altından yürütülen yönlendirmelerle, karşı tarafın aleyhinde stratejiler yürütmekle, ama aynı zamanda karşı tarafın küçük görme duygusuyla gerginlik sürececek ve gittikçe tırmanacaktı. Bundan da anlaşılacağı üzere Yunan tarafının söylemi dikkatli bir analize tâbi tutulursa, “saldırgan olmayan barışçı bir istek” (Heraclides, 2002:189) olarak görülmesi hiç de inandırıcı değildi. Bütün bu değerlendirmeler, var olan anlaşmazlıkların hâlli yolunda bir yöntem olarak savaş çözümünü dışlar gibi görünmemekteydi. Bu görüş açısı, savaşı daha yakın kılmakta ve tehlike çanlarının çalmasına neden olmaktaydı. Aslında Yunanistan’ın Türkiye’yle çatışma mantığı, “mutlak düşmanla olabilecek silahlı bir çatışmanın” (Heraclides, 2002:189) mantığıydı.

Dolayısıyla Yunanistan, böyle bir bakış açısı içinde Türkiye’yle pek çok yönden sonuç gelmez bir çatışma düzeni içine girmektedir. Saldırgan davranışın işlenmesi ve savaş kültürüyle, ulusmerkezcilik ve saldırgan milliyetçilikle, güya var olan “Yunanlılığın kendine özgü nitelikleri” (Heraclides, 2002:189) ideolojik çarpıtmasıyla, kültürel olarak kendini beğenmişlikle ve Türkiye’ye yönelik yakışıksız söylemleriyle, askerleştirme ve ölçsüz silahlanmalarla, karşı taraf aleyhindeki strateji anlayışıyla, yani zorla üste çıkmanın ve

karşıdakini aldatmanın meşru olduğuna ve Yunan millî çıkarın geliştirdiğine inanmakla güç stratejisini belirlemek mümkün değildi. Doğal olarak karşı söylem de bilinmekteydi. Hatta Yunanistan'ın kendini korumaktan ve uygun fırsatta cüretkâr ve kışkırtıcı hasmına isteğini kabul ettirmekten başka seçeneği olmadığı savunulmaktaydı. Zaten Yunan strateji uzmanlarına göre “saldırganlığı” özünde taşıyan, “kültürsüz ve şiddet yanlısı” (Heraclides, 2002:190) Türkiye'ye karşı başka çözüm bulma olanağı yoktu. Yani anlaşmazlıklar, Yunan tabiri ile “sıfır toplam” (Heraclides, 2002:190) niteliğindeydi. Bu arada sadece galip ve mağlup olana yer vardı.

2.1. GARANTİLER

Devletlerin amaçlarını ve hedeflerini sınırlandırmak, bunlar arasında her zaman geçerli sayılabilecek kesin bir ayırım yapmak kolay değildir. Bununla birlikte, devletin başta gelen amacının varlığını sürdürmek olduğu söylenebilirdi. Doğaldır ki, “varlığını sürdürmek” (Gönlübol, 1993:94) kavramının anlamı açık olmadığı gibi, varlığını ne biçimde sürdürülebileceği konusunda da geniş görüş ayrılıkları vardı. Bununla birlikte, dış politikada varlığın sürdürülmesi ile ilgili en önemli değer “vatanın veyahut toprağın savunulması” (Gönlübol, 1993:94) olduğu hususunda genel bir görüş olduğu söylenebilirdi. Vatan toprağının savunulması için devletler, ya derhal ya da sonunda savaşmayı göze almaktaydılar.

Bundan hareketle devletin önem verdiği ve korumaya çalıştığı başlıca değer ve çıkarlar arasında güvenliğini sağlamak, stratejik önemi olan yerleri elinde bulundurmak ve din, dil ve etnik bakımdan ayniyet gösteren halkı kendi hudutları içinde tutmak gibi hususlar bulunmaktaydı (Gönlübol, 1993:95). Aslında bütün bunlar, bir ülkenin dış güvenliği ile ilgili konular olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Kıbrıs meselesi de bir ölçüde “dış güvenlik” sorudur. Çünkü gerek 1960 sistemi, gerekse kurulmak istenen devletin “dış güvenlik” meselesi, tarafların anlaşmakta zorlandıkları başlıca meselelerden birisidir.

2.1.1. Garantiler Meselesi:

2.1.1.1. Garantilerle İlgili Kavramlar:

2.1.1.1.1. Meseleleri Çözmede Kuvvet Kullanma Yetkisi:

I. Dünya Savaşının ardından kurulan Milletler Cemiyeti, kuvvet kullanımı ile ilgili düzenlemeler yapıp, devletlerin kuvvet kullanımlarına kısıtlama getirdi. Buna göre üye ülkeler aralarındaki anlaşmazlıkları öncelikle barışçı yollarla çözeceklerdi. Ancak elbette ki bu kural, devletlerin kendi güvenliklerinin tehdit edilmesi durumunda kuvvet kullanmaları ile kendilerine

yönelik ani bir saldırıya karşılık vermelerine engel olmayacaktı (Ural, 1993:107). 1919 yılındaki Milletler Cemiyeti kararlarını 1928 yılında imzalanan Briand-Kellog Paktı takip etti. Bununla da savaş, uluslararası anlaşmazlıkların çözümlenmesinde kullanılması “illegal olan bir yol” (Ural, 1993:107) olarak kabul edildi. Bu anlaşmayla da taraf devletler, aralarındaki ikili ilişkilerde savaş yoluna gitmeden önce uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak barışçı yollarla anlaşmazlıklarını çözeceklerini kabul ediyorlardı.

II. Dünya Savaşı’nın ardından bu kez Milletler Cemiyeti’nin yerine onun görevlerini sürdürüp daha da etkili olacak yeni bir teşkilât kuruldu. Yeni kurulan Birleşmiş Milletler teşkilâtı 1919’dan 1945’e kadar süratle gelişip değişmiş olan dünya ülkelerinin ilişkilerinin düzenlenmesinde daha ayrıntılı ve daha geniş yetkilere sahip olacak şekilde vücut buldu. Bu amaçla BM Antlaşması üyelerinin kendi güvenliklerini sağlamaları dışında uluslararası ilişkileri etkileyip değişmesine neden olabilecek kuvvet kullanımını yasaklamaya yönelik, mutlak ve kayıtsız şartsız kurallar getirdi.

BM Antlaşmasının başlangıç kısmında BM’nin kuruluş amaçları içinde silahlı kuvvetlerin kullanılmadan ortak amaçların, yani uluslararası barış ve güvenliğin korunması, saldırı ya da barışın başka yollardan bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler alınmasından söz edilmektedir. Yine BM Antlaşmasının konuyla ilgili olarak göz önüne alınması gereken bir diğer maddesi de 2. maddesidir. Buna göre 2. maddenin 3. ve 4. fıkralarında şöyle denmektedir:

“Tüm üyeler, uluslararası anlaşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye sokmadan barış yolları ile çözerler (2. madde 3 fıkra).

Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerekse BM’nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” (2. madde 4. fıkra) (233).

Ancak Antlaşmanın ilgili maddesi incelenecek olursa, anlaşmazlığa taraf olan devletler, çözüm yollarını denedikten sonra bir sonuç alamazlarsa savaş açabilirler diye bir ibare bulunmamaktadır. Aksine yine BM Antlaşmasında yer alan 37. madde gereğince (234) tarafların anlaşmazlığı, barışçı yollardan çözmeyi başaramamaları hâlinde, Güvenlik Konseyi’ne başvurmaları kurala getirilmişti.

2.1.1.1.2. Stratejik Güvenlik:

Geleneksel strateji, en az kırk yıldan beri realistlerin çeşitli hasımları tarafından öylesine yoğun eleştirildi ki, doğal koşullar altında ciddi bilimsel çevrelerin gündeminden çıkması olması gerekirdi. Ancak “tanımamazlık stratejinin” (235) kendi içinden ve gerçekçiliğin çevrelerinden dile getirilince çok daha etkili olmuş ve bu anlayışa ciddi bir anlam katmıştır. Bu eleştirinin en somut sonuçlarından biri, artık “stratejik öğretim” ve “strateji”

deyimlerinin kullanılmaması ve onların yerini güvenliğin askerî teknik yönünün bir alt başlığı anlamında, “güvenlik öğretimi” ve “güvenlik” deyimlerinin almış olmasıdır (Heraclides, 2002:181). Böylelikle, stratejiyi sözde gerekli kılan güvenlik, bir “soy” ismi olmuş ve strateji ikinci dereceye düşmüştür. Ancak aynı zamanda güvenlik anlamı daha da gelişmiş, daha az “askermerkezci” ve “ulusmerkezci” (Heraclides, 2002:181) bir anlamına ulaşmıştır. Artık bir değil, iki ya da daha çok devletin güvenliği, “ortak güvenlik” olarak algılanır olmuştur. Bu gelişmeler, stratejinin çok dar ve yalınlaştırılmış verileri için evrimsel niteliktedirler. Tüm bunlar, geleneksel askerî ya da “askerî/siyasî” stratejinin sunacak hiçbir şeyi kalmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak, diğer bir devlete karşı silahlı şiddet kullanma olasılığını da göz önüne alan bir strateji içinde alternatif taktikler açısından çok kısır bir menzili olduğu geniş bir çevrede artık kabul edilmektedir.

Stratejik analizin öz çerçevesinden kaynaklanan bir sıra çarpıcı hatırlatmalar ve eleştiriler vardır. Özellikle Yunan-Rum strateji ekolünün dekonstrüksiyonu üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Buna göre:

1. En başta geleneksel strateji aşırı “etnosantriktir” (Heraclides, 2002:182). Çevresine bağınaz bir biçimde yaklaşan, düşman sayılan ve düşük değerde olan “ötekine” karşı “bizi” gören ve böylece gerçeği çarpıtan ve bilimsel yaklaşımı kısıtlayan aşırı bir milliyetçilik egemendir (Booth, 1979:63; Booth, 1987:81).

2. Geleneksel stratejiye yönelik ikinci önemli bir eleştiri de her şeyi “askerî” (Heraclides, 2002:182) açıdan görmesidir. Devletlerarası ilişkileri ve karşıtlığı, askerî aygıtların ve silahlanmanın ölçülmesi, kaydedilmesi ve değerlendirilmesi düzeyine getirmekte, bunu tek objektif gerçek olarak görmektedir. Böylece askerî denge, silahların kalitesinin yükseltilmesi, modern askerî teknoloji, silah sistemlerinin daha etkili olacak biçimde yerleştirilmesi ve bunlar üzerindeki herhangi bir değişikliğin en küçük olanın bile büyük ve önemli sonuçlar doğuracağı konusunda belli bir ısrar görmektedir.

Bu bağlamda Kıbrıs meselesi ortaya çıkan çeşitli teorilerle, profesyonel siyasîlerin sınırlı ufuklarıyla çok iyi oynanan savaş oyunlarına yöneltilmektedir. Böylece uluslararası ilişkiler, Stalin’in ünlü “Papa’nın kaç tümeni var” (Heraclides, 2002:183) retorik sorusu çerçevesinde, “kaba mekanizmalı siyasî bir güç prosedürü” (Booth, 1987:43-44) olarak görülmektedir. Böylece strateji politika, problem ve hedeflere göre değil, askerî ve teknolojik üstünlük olarak değerlendirilir (Booth, 1987:44).

3. Daha genel bir düzeyde güvenlik, askerî güvenliğin çok ötesinde bir anlamdır. Aynı zamanda siyasal, toplumsal, ekonomik ve çevreci anlamı vardır (Buzan, Waever and Wilde, 1998:215-217). Hatta buna, kültürel ya da kimlik anlamı da eklenebilir. Üstelik bugünkü dünyada karşılıklı bağımlılık ve “olgun anarşi” (Buzan, 1991a:96) dünyasında, güvenlik, askerî güvenliğin dar anlamıyla da olsa, millî olmaktan çok uluslararasıdır. Yani birden çok devleti ilgilendirmektedir.

Güvenlik, komşuların da korku ve güvensizliklerini dikkate alan ve güvenliğini tek taraflı sağlamaya izin vermeyen, iki ya da daha çok devlet arasında görülen bir “güvenlik kompleksi” (Heraclides, 2002:183) oluşturur ve güvenlikte karşılıklı bir bağımlılık yaratılır. Güvenliği tek başına aramak güvenliğini değil, güvensizliği artırır. Tıpkı Kıbrıs’ta olduğu gibi ötekinin “varoluşçu korkusunun” yok edilmesi anlamıyla güvenliğin sağlanması, özellikle “özel güvenlik” (Buzan, 1991a:99-100; Buzan, Waever ve Wilde, 1998:217-218; Waever, 1995:68-71) duygusuna dayanmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıs’taki güvenlik anlayışı, Türkiye ve Yunanistan’ı doğrudan etkilediği söylenebilirdi.

Aslında ılımlı gerçekçilik çevresinden, hem anarşiden hem de rakibin niyetinden doğan korkular gerçekten vardı. Ama öte yanda, bütün devletler de sonsuza dek bir rekabete ve karşıtlığa mahkûm değillerdi. Çünkü savaş olasılığı olsun olmasın, karşıtlığın maliyeti büyüktü. Bu yüzden ılımlı realistlere göre, anlaşarak “tırmanma olasılığını” (Heraclides, 2002:184) sınırlamaktan belli kâr ve faydalar sağlanırdı. Dostluk anlaşmalarında ya da silahlanmaları sınırlama anlaşmalarında, her ne kadar karşı tarafın aldatması ya da sözünde durmaması tehlikesi varsa da gün geçtikçe gelişen etkili kontrol imkânları da vardı. İkili ya da çok taraflı düzeyde güven artırıcı tedbirler ve açıkça “kısırtıcı olmayan savunma” (Buzan, 1991a:99-100; Buzan, Waever ve Wilde, 1998:217-218; Waever, 1995:68-71) biçimlerinin benimsenmesi gibi örnek gösterilebilirdi. Bundan dolayı tehlike tamamen ortadan kalkmayabilirdi. Ancak bu tehlike, silahlanma yarışını ve büyük askerî harcamaların neden olabileceği tehlikelerden ve bunların maliyetinden daha küçüktü (Baylis, 1997:199; Buzan, 1991a:113). Buna, Rumların silahlanma programı çerçevesinde S-300 füzelerini adaya getirmek istemesi, tarafları az daha savaşa götürüyor olması ciddi bir örnekti.

Zaten güvenliğin ve stratejinin geleneksel anlamına ve güç politikasına yönelik en gerçekçi eleştiriler, “conflict resolution” (Groom, 1986:81-82) çevrelerinden gelmişti. Bu eleştiriler 1950’li yılların sonunda ve 1960’lı yıllarda başlamış ve geniş bilimsel örnekler sergilemişlerdi. Özellikle yakın geçmişte Rum-Yunan cephesinde ise “eleştirel güvenlik öğretileri” (Heraclides, 2002:184) ile ilgili olarak büyük bir ilgi toplamıştı.

Eleştirel güvenlik öğretilerinin yaptığı tenkide göre 1974 Barış Harekâtı örneğini izleyen geleneksel strateji daha önce Türk-Yunan sorunlarında da olduğu gibi çok dar ve katıydı. Savaşın ya da savaşın engellenmesinin askerî mantığına kendisini kaptırmış olduğundan, askerî gücün, devletlerin güç kazanması ya da güvensizliğe kayması konusunda oynadığı rolün çok azalmış olduğunu algılayamamışlardı (Luard, 1986:231-233). Üstelik hükûmetlerle ve gündemdeki millî çıkarların desteklenmesiyle gereğinden çok bağımlı ve onlarla yoğrulmuş olduğundan, geleneksel strateji, bilimselliğin bağımsızlığı açısından güvenilir değildi. Hatta 1974 dönemi düşünce biçimine bağlı kalmış oldukların, bu ekol 1990’lı yıllarda, büyük güçlerin “uluslararası polis” (Allison and Nikolaidis (ed.), 1997:59-63) rolünde

bulunacakları ve Yunanistan'ın egemen rolde olacağı, uluslararası hiyerarşiye bağlı bir sistemi savunur olmuşlardı. Yani aslında Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın askerî üstünlüğüne dayanarak korunacak bir “Yunan barışını” (Tickner, 1995:184-185; Bilgin, 1998:135-136) desteklemekteydiler.

Dolayısıyla tehditler, aşikâr ve kendiliğinden kanıtlanmış somut olaylar ya da durumlarla ifade edilmezlerdi. Çünkü tehditler ve bunların karşı yapılan tehditler dünyası, “toplumsal bir kurguydu” (Heraclides, 2002:185). Her toplumda, tarihsel belleğine ya da daha doğrusu anlatının, millî kimliğin ve farklılığın, ideolojinin, kültürel etkenlerin, hükûmet edenlerin veya egemen elitin etkisine göre değişik anlam ve içerik kazanmaktaydı.

Güvensizlik, “ötekinin” varlığından ya da kimliğinden doğan ve millî toplu kimliğine yönelen bir güvensizlik olabilirdi. Çünkü kendi korku ve güvensizliğini karşıdakine yansıtarak düşmanlar birbirini yaratırdı. Bunun tipik örneği 1974 yılından sonraki yıllarda, Türk tehdidinin yaratılmasıydı. Aynı durum 1990'lı yıllarında S-300 krizinde de benzer olmuştu. Yani tepki kaçınılmaz değildi. Ama eğer yararlar, tehdidin imajını farklı kılsaydı, tepki de farklı olabilirdi. Yunan bağlamında tipik olan, bir yandan 1990'lı yılların başında Kıbrıs sorunundaki barışçı çözüm yolundaki tutumu ve diğer yandan, militarist ve saldırgan GKRY ile “geleneksel dost” sayıldığından, ortak sınıra kavuşulması düşüncesiyle yapılan savunma doktrindeki flörtlülük (Campbell, 1992:55; Lipschutz, 1995:1-2, 8-12; Tickner, 1995:188-189; Jones, 1996:202-203; Katzenstein, 1996:1-32; Jepperson, 1996:33-75; Krause, 1998:306-309).

Eleştirel öğretimin ortaya koyduğu başka bir boyut da yurtdışından kaynaklanan tehdit ve güvensizliği aslında devletin “ürettiği” (Campbell, 1992:58) yolundaydı. Nedeniyse devletin bu dış tehdidin varlığına gereksinim duymasıydı. Kimliklerini korumak ve ana güç kazandırmak için devletler “tehlike” ve “tehdit” (Heraclides, 2002:185) havasına gerek duymakta, vatandaşlarına bu çok kıymetli güvenliği sağlayacakları yönündeki söze dayanmaktaydılar. Böylece vatandaşlar bu yöntemle devletin sadık tebaası olurlardı. Dolayısıyla bu düşünceden hareketle Rum-Yunan cephesi daha çok Türkiye'den kendilerine yönelik tehditler bulunduğu yolundaki “paranoyak korkusuna” (Heraclides, 2002:186) yaklaşmaktaydı.

2.1.1.1.3. Devletlerin Nefsi Müdafaası:

Bir devletin “silahlı saldırı karşısında” kendini savunması, BM Tüzüğü'nün 51. maddesinde “kişisel ya da toplu meşru savunmanın doğal hak” (Heraclides, 2002:146) olduğuna dayanmaktaydı. Lakin tanınmış uluslararası ilişkiler uzmanı birçok hukukçu, 51. maddenin yalnızca saldırının gerçekleşmiş olması durumunda uygulanabileceğini savunmaktaydılar. Bunun pratikteki anlamı, saldırgan orduların ya da silahlı araçlar, savunmada bulunan devletin sınırını aşmış olması ya da kendi sınırının aşarak savunan devlete doğru ilerlemekte olması anlamındaydı. Dolayısıyla, genellikle “caydırıcı öz savunma”

(Arend ve Beck, 1993:73) hakkının, rakipten saldırı beklenmesi durumlarında geçerli olmadığı savunulmaktaydı. Fakat bu özelliğine rağmen, Pakistan (236), İsrail (237) ve ABD gibi bazı devletler, caydırıcı öz savunmayı öne sürerek silahlı şiddete başvurmuşlardı.

Hükûmetlerin ileri sürdüğü gerekçelere gelince, bunlar uluslararası toplumu nadiren inandırabilmişlerdir. Dolayısıyla bu tip eylemler genellikle BM tarafından mahkûm edilmişlerdir. Caydırıcı ilk vuruşu bir öz savunma eylemi olarak savunan uluslararası ilişkiler uzmanı hukukçular, Tüzüğün 51. maddesindeki “doğal hak” (Heraclides, 2002:147) cümlesine dayanmaktadırlar. Bunlara göre XIX. yüzyılın başlarından beri, uluslararası hukukta, caydırıcı saldırıyı da içeren böyle bir hak oluşmuştu. Üstelik BM’nin, öz savunmayı bu denli sınırlamayı amaçlamış olabileceğinin anlamı olmadığını savunmaktaydılar. Çünkü silahlı saldırı durumuna yapılan atıf ise “öz savunmanın uygulanabileceği durumlardan yalnızca biri ve en aşırı olanıydı” (238).

Caydırıcı öz savunma konusunda, bu güne kadar Uluslararası Mahkeme’nin olaylara açıklık kazandıracak açıklayıcı bir karar bulunmadığına göre (Arend ve Beck, 1993:73), düşünce ayrılığı da devam etmektedir. Ancak öz savunma olarak ilk vuruşu kabul eden hukukçular bile, saldırının gerçekten yakın olduğunun, tehlikenin bir ilk vuruşla savunmayı kaçınılmaz kıldığının (Schachter, 1991:108-109), saldırının karşılanması için başka etkili savunma seçeneklerinin ya da bunların uygulanması için gerekli zamanın bulunmadığının açık olması gerektiğini vurgulamaktaydılar (Heraclides, 2002:147). Bunun dışında onlar, bir şeyi daha gerekli saymaktaydılar. Zira uygulanacak vuruşun bir “oran” (Schachter, 1991:111-112) içinde bulunması şarttı. Bunula birlikte var olan tehlikeyle kıyaslanmayacak şiddette olması ve çok geniş tutulması kabul görmeyecek bir tutumdur. Aslında bu temel öge, tüm ülke topraklarına yönelik toplu bir vuruşu öngören tasarıda belli ki yoktu.

Şiddet kullanmakta oran konusu, “göze göz” (Arend ve Beck, 1993:16-17) anlayışı çerçevesinde, savunmada bulunanın neden olduğu kayıpların karşı tarafın neden olduğu kayıplarla orantılı olması, “savaşı ve silahlı şiddet kullanmayı” (Arend ve Beck, 1993:165) (jus ad bellum) ele alan uluslararası hukukunun daha ilk adımlarının attığı XV. ve XVI. yüzyıllarda ortaya konmuştu. XX. yüzyılın ilk yarısındaki uluslararası hukukta, öz savunma, caydırıcı vuruş ve misilleme eylemleri, aşırı tepki ve savaşı tırmandırma anlayışıyla değil, orantı anlayışıyla değerlendirilmişlerdi (Lauterpacht, 1994:115, 144-162; Brierly, 1936:247- 266). Bugün savunmada bulunan devletin, düşmanın sınırlı vuruşuna tepki olarak kentleri bombalamasına ya da işgal etmesine izin verilmediği açıktı. Eğer savunma operasyonu, kolayca saptanabileceği gibi can ve mal kaybı, kullanılan silahlar vb. orantılı olarak tahriki aşırı derecede açıyorsa, o devlet BM tarafından mahkûm olmaktan kurtulsa bile, uluslararası kamuoyu tarafından mahkûm edilmekteydi (Schachter, 1991:111). Yapılan araştırmalara göre devletlerin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, pek çok durumda bu oranı koruduğunu vurgulamak gerekir.

Bir de eski ve uğranılan zararlara karşı misilleme uygulama anlayışı vardı. Ancak misilleme doğası gereği sınırlıydı ve her durumda, silahlı şiddeti içerdiği oranda, günümüzde geçerli uluslararası hukuk tarafından benimsenmemekteydi (Schachter, 1991:42-43).

Son olarak ise uğranılan bir haksızlığının ya da saldırının yarattığı sonuçlar ortadan kaldırması durumuydu. Yani Türk-Yunan ilişkileri kapsamında Kıbrıs'ın kuzeyinde Türk askerinin bulunması ve BM'nin ilgili kararlarına karşın bu durumun devam etmekte olması örnek olarak gösterilebilirdi. Ancak bu durumda da eğer karşı saldırı, 1982 yılındaki Falkland Adaları olayında olduğu gibi (orada da, oran ilkesine sadık kalınarak Arjantin'in tüm topraklarına yönelik bir vuruşa gidilmemişti) hemen gerçekleştirilmemesi durumunda, uluslararası hukuk ve uluslararası ilişki uzmanları böyle bir hakkın kullanılmasına yeşil ışık yakmamaktaydılar. Gerçi bu görüş, günümüz itibarıyla egemen olan bir görüştür. Çünkü aksi durumda, devletler arasında var olan sınır anlaşmazlıklarında savunulan çelişkili çözüm önerileri, şiddetli bir çatışmaya dönüşebilirlerdi. Üstelik bu konuda, şiddet kullanılmasını yasaklayan maddenin dışında, anlaşmazlıkların barışı yöntemlerle çözülmesi ilkesi de geçersiz kalırdı. Yani pratikte, bir savaşın sonuçları ne kadar haksız ve yasa dışı olursa olsun, birkaç yıl sonra saldırgana karşı yeni bir "savaşın açılması haklı" (Schachter, 1991:81-82) görülmeyecekti.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, günümüzde devletler arasında meşru sayılabilecek tek savaş biçimi "savunma savaşıdır" (Schachter, 1991:82). Ancak orada da bu savaşın son çareyi oluşturması, yani "barışçı çözüm imkânlarının bulunmadığının" (Heraclides, 2002:149) kesin olması gereklidir. Çünkü uluslararası barış hedefinin "uluslararası ilişkilerde egemen öge olması gereği" (Arend ve Beck, 1993:163) temel ilke kabul edilmiştir.

2.1.1.1.4. Güvenliğin Sağlanması ile İlgili Askerî İttifaklar:

İttifakların en önemlileri hiç kuşkusuz askerî olanlardır. Bu tür ittifak anlaşmaları genellikle taşıdıkları öğelere göre sınıflandırılırlar. Bir ittifak anlaşması yapılırken en fazla dikkat edilen hususlardan birisi "casus foederis," yani anlaşmada üstlenilen yükümlerin yerine getirilmesi gereken durumun belirlenmesidir (Gönlübol, 1993:81). Örneğin, bir ortak savunma anlaşmasında akit devletlerin tehdit edilmiş ya da saldırıya uğramış olduklarının saptanması gösterebilirdi. Bir başka örnek de Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya arasındaki 1948 tarihli "Karşılıklı Yardım Anlaşması'nda" taraflardan birinin "askerî faaliyetlere sürüklenmesi" (Gönlübol, 1993:81; Gönlübol-Kürkçüoğlu, 1977:283-286 vd.) hâlinde, öteki tarafın yardımına geleceğinin belirtilmesiydi. Bazı ittifak anlaşmalarında, anlaşmaya tarafa olan devletlerin birbirlerine yardım edecekleri durumu belirtmek üzere nispeten daha açık gibi görünen "silahlı saldırı" (Gönlübol, 1993:81) deyiimi kullanılmıştı. Aslında "saldırının tanımı" ile "casus foederis" durumunun kapsamlı bir şekilde tanımları yapmak çok zor; hatta imkânsızdı (Gönlübol, 1993:81). Bu nedenle, ittifak anlaşmalarında, yükümlerin yerine getirilmesi

gereken durumu anlatmak için hangi sözcükler kullanılırsa kullanılsın, bu yükümlerin yerine getirilmesi geniş ölçüde o andaki uluslararası ortama ve taraflarını “iyi niyetine” kalmıştı.

İttifak anlaşmalarında bir diğer nokta, tarafların harekete geçmelerini gerektiren durumun ortaya çıkması üzerine yapılacak işlemin veya girişilecek eylemin niteliği ile ilgiliydi. Örneğin, 1948 tarihli Sovyet-Bulgaristan Antlaşması’nda “tüm imkânlarını kullanarak askerî ve öteki yardımları derhal verecektir” (Gönlübol, 1993:82) denilmekteydi. Bu gibi anlaşmalarda “casus foederis” meydana geldiğinde, yardım için taraflarını otomatik olarak harekete geçmeleri kabul edilmiş olmaktadır. Buna karşılık 1970 tarihli Japon-Amerikan Güvenlik Antlaşması’nda, tarafların sadece “danışmada” (Gönlübol, 1993:82) bulunabilecekleri öngörmekteydi.

Öte yandan, Kuzey Atlantik Antlaşması tarafların otomatik olarak harekete geçmeleri öngörmekle birlikte, saldırıya uğrayan devlete yapılacak yardımın niteliği konusunda tam bir açıklık bulunmamaktaydı. Fakat yine de “saldırıya uğrayan devlete silah kullanılması da dahil olmak üzere gerekli görülecek her türlü yardımın” (Gönlübol, 1993:82) yapılacağı belirtilmekteydi. Ancak, kabul etmek gerekir ki, bu hükme dayanarak yapılacak yardımının mutlaka “askerî yardım” niteliğinde olması zorunlu değildi.

Askerî ittifaklarda sorumluluk ya tek yanlı ya da karşılıklı olabilirdi. Kuzey Atlantik Antlaşması’na ve göre taraflardan birine yapılacak bir saldırı, tüm taraflara yapılmış sayılacak ve üyeler saldırıya uğrayan devlete yardım edeceklerdi. Ancak, her anlaşma eşitlik ilkesine göre yapılmaktaydı. Örneğin, 1970 tarihli Japon-Amerikan Anlaşmasında, saldırıya uğraması hâlinde, taraflar arasında “danışmadan” sonra Amerika’nın Japonya’yı koruması zorunluluğu bulunduğu hâlde, Japonya için böyle bir zorunluluk bulunmamaktaydı (Gönlübol, 1993:82). Aslında, bütün garanti anlaşmalarında savunma yükümlükleri tek yanlı olmaktadır. Nitekim Kıbrıs ile ilgili 1960 tarihli Lefkoşa Garanti Antlaşması’nda da güvence veren üç devletin yani, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin durumları da böyleydi.

İttifak anlaşmalarının bir başka özelliği de askerî güçlerin “bütünleştirilmeleriyle” (Holsti, 1972:115-116) ilgiliydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve ondan sonraki yıllarda kurulan ittifaklarda, yüksek kumandanlıkların meydana getirildiği görülmüştü. Bu konuda en iyi örnekler NATO ve Varşova Paktı’ydı. Çoğu kez bu kuvvetlerin silahları standartlaştırılmakta, bazen de ittifakını bir veya bir kaç üyesi belli bir bölge için stratejik ve taktik savaş planları hazırlamaktaydılar. Bugün başlıca ittifakları belli bir merkezî, bölge kumandanlıkları, teknik ve siyasal düzeyde organları vd. bulunmaktadır. Eskiden ittifaklar genellikle saldırıdan sonra kuruldukları hâlde, bugün saldırıdan önce, barış zamanında kurulmakta, böylece, savaş gücü teşkil etmek yanında, caydırıcı bir rol de oynamaktadırlar. Şimdiki ittifaklar, sürekli tehlikelere karşı ve sürekli bir blok politikası oluşturmak için yapılmaktadırlar.

Öte yandan ittifak anlaşmalarındaki tüm hükümlere rağmen, “casus foederis” meydana geldiğinde devletlerin üstlenmelerini yerine getirip getirmeyecekleri sık sık hatıra gelmekte ve bu husus, ittifak üyeleri arasında çatışma konusu olarak ortaya çıkmaktaydı (Gönlübol, 1993:83). Bununla ilgili en iyi örneklerden birini, 1964 yılında Türkiye’nin, 1960 tarihli Lefkoşa “Garanti Anlaşması’na” dayanarak Kıbrıs’a “mübadele hakkını” kullanması olasılığı karşısında, zamanın ABD Başkanı Johnson’un Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye gönderdiği “ünlü” mektupta görülmektedir. Başkan Johnson mektubunda “...Türkiye tarafından Kıbrıs’a yapılacak askerî bir müdahale Sovyetler Birliği’nin soruna doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam rıza ve muvafakatlari olmadan Türkiye’nin girişeceği bir hareket sonunda ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye’yi savunma yükümlülükleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarının takdir buyuracağınız kanısındayım” (Gönlübol-Kürkçüoğlu, 1977:515 vd.) demekteydi. Böylece Başkan Johnson, Türkiye’nin yasal bir hakkını kullanarak yapacağı bir girişimden ötürü Sovyet saldırısı ile karşılaşılırsa, bunu “casus foederis” saymayacağım söylemiş bulunmaktaydı. Aslında bu yorumun, Kuzey Atlantik Antlaşması’nın açık hükümlerine ters düşüğü ortadadır.

Bundan hareketle Hans Morgenthau, ittifakları bunların kurulmasını gerektiren çıkarlar ve çıkarlara hizmet eden politikalar açısından üç gruba ayırmaktadır.

1. Özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklar;
2. Tamamlayıcı çıkarlara hizmet eden ittifaklar;
3. İdeolojik çıkarlara ve politikalara hizmet eden ittifaklardır (Morgenthau, 1970:238-239).

Avrupa konusundaki Anglo-Amerikan ittifakı, özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklar için de klasik olanıdır. Burada, taraflardan birinin hedefi ve amacı, ki bu Avrupa’da güç dengesini korumaktır, diğer tarafın da hedeflerini ve amaçlarını oluşturmaktır.

Tamamlayıcı nitelikteki ittifaklarda, buna taraf olan devletlerin belli konudaki politikalarının sürdürülmesine ittifakların yardımcı olmaları söz konusuydu. Örneğin, ABD’nin 1959 yılında Pakistan ve İran ile yapmış olduğu ittifak anlaşmaları bu nitelikte idi. Amerika bakımından bu ittifak, Sovyetler Birliğine karşı sürdürmekte olduğu “çevreleme” (Gönlübol, 1993:87) politikasının bir “halkasını” oluşturduğu için Pakistan ve İran bakımından da komşuları karşısında bu devletlerin siyasal, askerî ve ekonomik güçlerini arttırdığı için yararlı görülmüştü.

Tamamen ideolojik amaçlı ittifaklar için de 1815 tarihli Kutsal İttifak ile 1949 tarihli Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü ve 1955 tarihli Varşova Paktı örnek olarak verilebilirdi. Bu ittifak anlaşmalarından her birinde, bunlara taraf olan devletlerin kabul ettikleri ve kendilerini bağlı saydıkları moral ilkeler ve gerçekleştirmeye çalışacakları genel amaçlar saptanmıştı.

Aslında, ittifak anlaşmalarının birçoğunda, birden fazla amaç güdülmekteydi. Örneğin, yüzyıllardan beri süregelen Anglo-Amerikan ittifakının salt Avrupa'daki denge durumu ile anlatılması imkânsızdı. Çünkü bu ittifak, her yönüyle ortak bir kültür ve siyasî kurumların varlığına dayanmakta ve ortak ülkelerin gerçekleştirilmesini sağlamaktadı. Morgenthau'nun da kabul ettiği gibi maddî çıkarlardan uzak tamamen ideolojik nitelikte bir ittifak, doğmadan ölmüş bir işbirliğinden öte bir anlam taşımazdı (Morgenthau, 1970:241). Ayrı devletlerin ve dolayısıyla ayrı çıkarların bulunduğu bir dünyada salt ideolojiye dayanan bir ittifak, izlenecek politikaları ve girişilecek eylemleri belirleyemeyeceği için ortada siyasal bir dayanışma olmadığı hâlde varmış gibi göstererek, yanılgılara yol açacaktı. Bu konuda yakın tarihte görülen en iyi örneklerden biri, Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ittifaktı. Salt ideolojik temellere dayanmakta olan bu ittifak, iki devlet arasında çıkar çatışmaları başlar başlamaz, çok kısa bir süre içinde dağılmıştı.

İdeal bir ittifakta, taraf olan tüm devletlerin eşit ve karşılıklı yararlar sağlamaları gerekir. Başka bir deyişle, taraflardan her birinin diğer için gördüğü hizmet, elde edeceği yararlarla orantılı olmalıydı. Birbirine yakın güçte olan ve özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklarda bu ideal duruma oldukça yaklaşılmaktaydı. Bu durumda her devletin sahip olduğu eşit kaynaklar, aynı güdülere tâbi olarak her tarafın hizmetine konulmuş olmaktadır. Bunun ters durumu, ittifaklardan sağlanacak olan yararlarını paylaşılmasında tek yanlılık, yani taraflardan birinin, sağlanan yararlardan “aslan payını” alması ve ittifakın asıl külfetinin, diğer tarafın omuzlarına yüklenmesiydi. Bu duruma, özellikle güçleri birbirlerinden belirgin biçimde farklı olan devletler arasında yapılan ve tamamlayıcı nitelikte olan ittifaklarda rastlanmaktaydı. Çünkü bu gibi ittifaklarda tarafların elde etmek istedikleri yararlar, farklı özelliklerde olduklarından, bunlar öznel yorumlara açık olabilecekleri gibi, güç konusundaki belirgin üstünlük de bu yöndeki yorumlara yeni ağırlıklar kazandıracaktı. Doğaldır ki, bu tür ittifaklar çabuk bozulma eğilimi gösterirler.

Bu yüzden, bir ittifak içinde yarar paylaşımının, aynı ittifak içindeki güç dağılımını yansıtmaları imkân dahilindeydi. Bunun nedeni, ittifakın politikasının çoğu kez bu güç dağılımına göre, yani ittifak içindeki büyük devletlerce belirlenmesiydi. Başka bir deyişle, ittifak içindeki büyük devletler, ittifaktan elde edilecek yararlar ve izlenecek politikada kendi tercihlerini daha küçük devletlere kabul ettirmekte oldukça yüksek bir şansa sahiptiler. ABD'nin Taiwan (Formoza), Güney Kore ve Filipinlerle (Gönlübol, 1993:88) yapmış olduğu ittifaklarda bu durum kolaylıkla görülebilmektedir.

Bu bakımdan kuruluş amaçlarına ve kapsamalarına göre ittifaklar sınırlı ve genel olmak üzere iki kısma (Gönlübol, 1993:89) ayrılabilirlerdi. Günümüzün “top yekûn savaşlar” döneminde, savaş zamanında yapılan ittifaklar genel nitelikte olmaktadır. Yani bunlar, hem savaşın yürütülmesinde, hem de barış koşullarının saptanmasında taraf devletlerin hepsinin tüm çıkarlarını kollamak ya da bunları bağdaştırmak amacını gütmektedirler. Öte

yandan, barış zamanında yapılan ittifaklar, taraf devletlerin sadece çıkarları ya da sorunları ile ilgilidirler. Bir devlet, bu türden birden fazla ittifaka aynı zamanda taraf olabilmekte ve bu ittifaklar arasında bazı konularda çatışmalar bulunabilmekteydi.

Örneğin NATO ittifakına taraf olan bazı devletler aynı zamanda Ortak Pazar da taraftılar. Oysa bu iki teşkilât üyeleri arasında bazı ekonomik konularda önemli görüş ayrılıkları ve rekabet durumu bulunmaktaydı. Bir ittifakın başarı ve işlerlik gösterebilmesi, ittifaka konu olan çıkarların önemi kadar üye devletlerin diğer çıkarlarının önemine de bağlıydı.

Genel nitelikteki ittifaklar çoğu kez geçici bir süre için yapılmaktaydılar. Bu tür ittifaklar tüm savaş boyunca varlıklarını korumakla birlikte, çoğu kez savaş ile birlikte son bulurlardı. Bundan sonra devletler geleneksel olarak birbirleri ile çelişki hâlinde bulunan özel çıkarlarının peşine düşerlerdi. Öte yandan, ittifakların devamlılığı ile bunların sürekli karakterde olmaları arasında da bir bağlantı vardı. Çünkü sınırlı nitelikteki çıkarlar, sürekli bir ittifaka konu olabilecek kadar uzun bir zaman değişmeksizin durabilirlerdi. Birçok ittifaklar on ya da yirmi yıl süreli, hatta “ebedî” (Gönlübol, 1993:90) olarak yapıldıkları hâlde, bunlar çoğu kez bu sürelerini doldurmadan sona ermekte ya da uygulamada işlersiz duruma gelmekteydiler. Hatta sadece “kâğıt üzerinde kalan” (Morgenthau, 1970:140) birçok ittifaklar bile vardı. Bunun başlıca nedeni, devletlerin çoğu kez genel ilkeler üzerinde anlaşmaya vardıkları hâlde, izlenecek politikalar ve alınacak tedbirler üzerinde görüş ayrılıklarına sahip bulunmalarıydı. Örneğin, 1939 tarihli Türk-İngiliz ve Türk-Fransız İttifak anlaşmaları hiçbir zaman uygulama alanı bulamamışlardı.

2.1.1.1.5. Garanti ve İttifak Antlaşması:

Yeni bin yılın eşiğinde, barışı tehdit eden en önemli gelişme, ülkeler arası savaş değil, aynı ülke içindeki farklı etnik, kültürel ve dinî grupların barış içinde birlikte yaşayamamalarıydı (Klerk, 2001:1). Çeçenistan, eski Yugoslavya, Güney Asya, Ruanda, Burundi, Sri Lanka, Doğu Timor ve Keşmir'deki çatışma ve sorunlar buna açık bir delildi.

Yeni bin yılda insanlığa meydan okuyan en büyük sorunlardan biri de bu çatışmalara çözüm bulmak, değişik toplulukların birbirleriyle barış içerisinde yaşamasını sağlayacak yeni yaklaşımlar ve yöntemler oluşturmaktır. Çok uluslu toplumlar, bu prensipler doğrultusunda hareket ettikleri takdirde, birlikte uyum içinde yaşayabilirlerdi. Örneğin Kıbrıs'ta gözle görülür bir ilerleme kaydedilse bile, hâlâ gerginlik yaratan bazı durumlar mevcuttu. Gerçek şu ki, Kıbrıs'ta olduğu gibi toplumlararası ilişkiler, tüm insanî ilişkiler gibi sürekli ihtimam ve iletişim gerektirirdi. Hatta bu ilişkinin argümanları, politik malzemedir de denebilir. Dolayısıyla bu yönü ile politika, toplumda yaşayan insanlar arasında bir çatışma, mücadele ve kavgadır (Kapani, 1988:17). İnsanlar yaradılışları, sosyal ve ekonomik durumları bakımından değişik fikirlere ve değişik çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim

farklılıklarından doğan çatışma, politikanın temelini oluşturur. Bir bakıma çatışmanın asıl konusu, “toplumdaki değerlerin paylaşılmasıdır” (Kapani, 1988:17). Aslında çatışmanın hedefi, iktidarın ele geçirilmesidir. Toplumdaki çeşitli gruplar siyasal iktidarı elde etmek ve onu kullanmak suretiyle kendi görüşlerini ve çıkarlarını gerçekleştirmek amacını güderler (Lasswell, 1958:19-20). Şu hâlde hedef, iktidarın ele geçirilmesi ve onun sağladığı yararların paylaşılmasıdır. Ama Kıbrıs’taki toplumlararası ilişkilerde olduğu gibi politika, sadece insanlar arasında bir çatışmadan ve iktidar kavgasından da ibaret değildir. Bu konuda görüşlerini açıklayan bir kısım araştırmacı, bunun böyle olmadığı kanısındadır. Karşıt temel görüşü temsil eden bu araştırmacılara göre politikanın amacı, her şeyden önce toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların “ortak iyiliğini” (Kapani, 1988:18) gerçekleştirmektir. İdealist ve bir bakıma ütöpik denilebilecek bu ikinci anlayış tarzına bakılırsa, politika herkesin yararına olan bir toplum düzeni kurma çabasından başka bir şey değildir.

Aslında, yukarıda da belirtildiği gibi, bu iki karşıt yorumdan her biri, gerçeklerin ancak bir yönünü yansıtır. Burada Duverger’nin de dediği gibi, politika gerçekte hem bir çatışma ve iktidar kavgasıdır, hem de hiç değilse bir ölçüde toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen yaratma aracıdır (Duverger, 1967:29). Dolayısıyla Kıbrıs’taki toplumlar arasında düşünce ve çıkar ayrılıkları var olduğu sürece, bu ayrılıkların neden olduğu bir çatışma da her zaman var olacaktır. Ama Kıbrıs’taki çatışmaya bir sınır çizilmediği takdirde bunun kaos, kargaşa, anarşi ve iç savaşa dönüşmesi kaçınılmazdır. Bundan hareketle şiddetin ve silahlı çatışmanın baş gösterdiği yerde politikanın girmesi ve çatışmanın başlaması imkânsız değildir.

Aslında yabancı bir ülkeye doğrudan doğruya asker göndermek veya başka bir biçimde fizikî bir müdahalede bulunmak, müdahale eden devlet bakımından daha başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür (Gönlübol, 1993:173). Gerçekten, bugünkü dünya koşulları içinde bir devletin başka bir devlete karşı askerî girişimlerde bulunması, büyük riskleri göze almasını gerektirmektedir. Bu konuda en iyi örnek, elindeki çok büyük imkânları kullanarak Vietnam Savaşı’na fiilen karışan ABD ile Türkiye’nin 1974 Temmuzunda yaptığı Barış harekâtı gösterilebilir.

Müdahalenin son biçimi ise bir ülkedeki ihtilalcilere karşı devlet otoritesini korumak veya bu otoriteyi yıkmak için iyi donatılmış düzenli askerî güçlerin kullanılmasıydı (Gönlübol, 1993:176). Bu güçler, zamanla çoğaltılarak, aynen ABD’nin 1963 yılından sonra Vietnam’da yaptığı gibi, büyük orduların kurulmasına dek gidebilirdi. Bir rejimi ayakta tutabilmek veya bir ülkedeki ihtilâli bastırmak için yapılan bu tür girişimler, genellikle aniden ve kriz sırasında gerçekleştirilirlerdi. Aniden yapılan müdahale ile bir rejimi yıkmak konusunda yakın geçmişteki en iyi örneklerden biri Sovyetler Birliği’nin, Varşova Paktı’nın öteki bazı üyeleri ile birlikte, 1968 yılında Çekoslovakya’yı istila etmesidir. Sovyet bloğunun Çekoslovakya’daki bu

girişimi, ABD'nin Güney Doğu Asya'da uygulamaya çalıştığı "domino kuramı" (Gönlübol, 1993:177) ile aynı nedene dayanmaktaydı. Yani, Çekoslovakya'da Parti Genel Sekreteri Dubcek'in başlattığı devrimler ve liberalleşme hareketi son bulmazsa, kısa bir sürede sosyalist bloğun öteki üyelerine de yayılarak rejimi tehlikeye düşürecek bir nitelik kazanabilirdi. ABD'nin 1965 yılında Dominik Cumhuriyetine karşı giriştiği hareket de Küba Başkanı Fidel Castro'nun Karaip Denizi bölgesinde uygulamaya çalıştığı varsayılan "domino kuramının" etkilerinden bu devleti "korumak" amacıyla yapılmıştı. Dolayısıyla bu örneklerin de gösterdiği gibi, askerî müdahaleler hem düşman, hem de dost devletlere karşı yapılabileceği gibi, hem gerçek hem de hayalî bir ihtilâl karşı bir devleti de "korumayı" amaçlayabilirlerdi (Gönlübol, 1993:177). Hâl böyle olunca güvenlik, devletlerin en fazla önem verdikleri konulardan birisi olmakla birlikte, hiçbir devlet bu konuda öteki devletin "iyi niyetine" veya "kuru sözlerine" (Gönlübol, 1993:179) güvenmemekteydi. Savunmasını sağlayabilmek için her devlet, askerî hazırlığını ve öteki güç öğelerini en üst düzeyde tutmaya özen göstermekteydi. O denli ki, uluslararası anlaşmalarla "başlıca devletler" tarafından "sürekli tarafsızlık" statüsüne sokulmuş devletler bile, meşru savunmaları için güç kullanmayı öteki herhangi bir savunma yoluna yeğ tutmaktaydılar.

Gerçekten de uluslararası bir toplumun kurulabilmesi ve uluslararası çıkarların millî çıkarların önünde yer alabilmesi için tüm devletlerin, millî çıkarlarının öteki devletlerin millî çıkarlarının ışığı altında değerlendirmeleri ve yeniden gözden geçirmeleri ve millî politikalarına bu yeni anlayışa göre bir yön vermeleri gerekmektedir (Bailey, 1975:308).

Dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarının büyük birçoğunluğu, herhangi bir zorlama olmaksızın tüm ülkelerce uygulandığı gibi, siyasal nitelik taşıyan kimi sözleşmelerin veya kuralların uygulanmalarını sağlamak için birtakım tedbirler de düşünülmüştü. Bu tedbirlerden biri "garanti" anlaşmaları, öteki de ortak güvenlik sistemini ifade eden "ittifak" anlaşmalarıydı (Gönlübol, 1993:431). Geçmişte devletler, yaptıkları anlaşmalarını taraflarca yerine getirileceğinden kesinlikle emin olmadıklarından, bunun bazı güçlü hükümdarlarca garanti edilmesini istemişlerdi. Zaten "sürekli tarafsız" devletlerin bu statülerini kimi büyük devletlerce garanti altına alan anlaşmalar bu nitelikte idiler. Bu tür düzenlemelerin en yakın tarihli örneklerinden biri, 1959 tarihli Zürih ve Londra Anlaşmalarına dayanılarak yapılan ve 1960 tarihli Lefkoşa Anlaşmalarıyla, Kıbrıs Devleti'nin anayasal statüsü ve ülke bütünlüğünün garanti altına alınmasıydı. Bu garantiler, hukukun yönetiminde ve toplumların bir devlette yaşama, diğerlerinin haklarına saygı gösterme bilincine ulaşmasıydı (239). Yoksa sanıldığı gibi garantiler ve kuvvet dengeleri hiçbir şekilde güvence oluşturmamaktadır.

Dolayısıyla Kıbrıs sorununun çözümünde, en önemli öğelerden birisinin güvenlik olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs meselesinde güvenlik öğesinin iki boyutu vardır:

Bunlar Türkiye'nin güvenliği ve Kıbrıs Türklerinin emniyetidir. Türkiye açısından günün birinde adanın tehdit oluşturması olasılığını bertaraf etmek ve Kıbrıs Türkleri ise kendilerine karşı kuvvet kullanılması ve haklarının zorla ellerinden alınması gibi muhtemel tehlikelere karşı güvenliklerini sağlayacak fiilî garantilere ihtiyaç duymaktaydılar. Şimdiye kadar yapılan müzakerelerde, güvenlik konusunda henüz bir mutabakata varılamadı. Buna karşın varsayım şeklinde ortaya çıkan modelin başlıca noktaları şunlardır:

Garanti Antlaşması olduğu gibi devam edecekti. Kıbrıs, AB'ye katılınca dahi adaya gerektiğinde yapılacak bir müdahalenin AB normlarına aykırı düşmeyeceği noktasından hareket edilecek ve bir ara adaya BM Barış Gücü yerine bir NATO kuvveti konuşlandırılması düşünülecekti. Fakat böyle bir kuvvetin NATO üyelerinin taraf olduğu Garanti Antlaşması'nın uygulanması ile bağdaşması zor olacağından bundan vazgeçildi (Türkmen, 2001:34). Garanti Antlaşması'nın yanı sıra İttifak Antlaşması da muhafaza edilecek, fakat Türk ve Yunan kontenjanlarının asker sayısı yükseltilecekti. Bu yüzden kuzeyde Türk kuvvetleri, güneyde Yunan kuvvetleri konuşlandırılacaktı. Bunların ve İngiliz üslerinin dışında Kıbrıs adası askersizleştirilecek ve yeni statünün ihlâl edilmemesi için bir uluslararası gözetim sistemi vücuda getirilecekti.

Aslından güvenlik bakımından bu önlemler tamamen yeterli olup olmadığı tartışmalı bir konuydu. Bu konuya çözüm bulurken, sırf askerî veriler veya çatışma modelleri üzerinde durulması uygun değildir. Zira Türkiye ve sorununu çözümlemiş bir Kıbrıs, AB'ye girdikleri takdirde gerek Ege'de, gerek Akdeniz'de bir barış ve işbirliği ortamının gerçekleşmesi mümkündür. Kaldı ki AB'nin kendi içine her şeyden önce "sürekli bir barış projesi" (Türkmen, 2001:34) olduğu ve güvenliğin daima bir siyasî boyutu bulunduğu unutmamalıdır. Denктаş'ın da dediği gibi bu yönü ile güvenlik meselesi, aslında siyasî (Altuğ, 1997:17) bir meseledir. Ancak bu konu ile ilgili unutulmuş bir şey vardı. Güvenlik konusu, her ne kadar siyasî ise de aynı zamanda insanî ve hayatîydi. Çünkü her insanın güvenli bir ortamda yaşama hakkı vardır (240).

Gerçek şu ki, yaşayan her canlı organizmanın ilk hedefi, kendine güvenli bir ortam sağlamak veya hazırlamaktır. Bundan hareketle bireylerin oluşturduğu toplulukların da temel ihtiyacı olan güvenlik, Kıbrıs Türkleri ve Rumları için de vazgeçilmez bir unsurdur. Kıbrıs Türkleri'nin, Rumlara karşı veya Rumların Türkiye'ye karşı geçmişteki birtakım deneyimlerinden kaynaklanan, bir güvensizlik duyguları vardır. Bu güven boşluğu söz konusuysa, güvenlik sistemlerinin sulandırılmaya çalışılması, herhangi bir çözüme ulaşılmasını da engelleyecektir. Bu bağlamda güvenlik sorunu, her iki toplum için de çok önemlidir (241). Çünkü Kıbrıs'taki toplumların güvenlikle ilgili politikaların hareket noktası veya kaynağı tehdittir (İlhan, 1993:8). Özellikle tehdit değişince, güvenlikle ilgili tedbirlerin tamamı değişir. Örnek olarak Rumlar için tehdit, Türkiye'den geliyorsa güvenlik politikası farklı, Kıbrıslı Türklere Rumlardan geliyorsa politika ve tedbirleri birbirinden farklı olacaktır.

Tehditler, jeopolitik unsurların duyarlılık kazanması sonucu veya bu unsurlarda ve özellikle unsurların duyarlılık oluŖan noktalarında kendisini gösterir (İlhan, 1993:8). Örneğın Kıbrıslı Türklerin ekonomik alanda yetersizliğı varsa, ki vardır, ekonomik duyarlılık burada hâsıl olur. Görüleceğı gibi tehdit, bu duyarlılık noktasına, yani ekonomiye yönelmektedir. Kıbrıslı Rumlar için ada coğrafi bütünlükten yoksunsa, ki öyledir, coğrafi bölünmüşlük ciddi bir tehdit unsuru olarak karşısına çıkmaktadır.

Özellikle beklenen saldırı geçici değıl sürekli olursa, saldıranın elindeki saldırı araçları, savunanın elindeki araçlardan üstün ise ya da kişinin barış ve güvenliğine yönelen bu saldırı eylemi grubun içinden değıl de dışından, bir başka grubun örgütlü gücünden gelirse, böyle durumlarda artık kişinin kendi gücüne güvenmesi yetersizdir. Onun için etkili güvenlik, “kollektif veya ortak” (Lipson, 1978:68) olan güvenliktir. Yani insanlar tek başlarına sağlayamadıkları korunmayı, grup hâlinde veya birleşerek sağlayabilirler. Aslında böyle bir korunma ihtiyacı var olduğı sürece, grubun da bunu karşılamak için birtakım sürekli uygulamalara girişmesi ve usuller koyması gerekirdi. Bu aşamada, uygulama ve usuller tek tek ele alınıp benimsenmelidir. Ondan sonra da bunlar, “egemen bir örgüt” (Lipson, 1978:68) niteliğini alırlar. Kısacası müesseseseleşmiş olurlar. “Müessesese” dediğimiz şey de gerçekte bir grubun ortak bir ihtiyacı karşılamak üzere giriştiğı sürekli eylemlerin sistemli bir gelişimidir.

Bundan dolayı Kıbrıs meselesinde güvenlik konusuna garanti ve ittifak sistemleri içinde Ŗu üç soru sorumlu ve uygun cevaplar aranmalıdır:

1. Kıbrıs'ta ne için güvenlik?
2. Kıbrıs'ta kimin için güvenlik?
3. Kıbrıs'ta nasıl bir güvenlik?

Çünkü güvenlik karşılıklı isteğe bağılı bir konudur ve Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan, bu dersten 1950'lerde, 1960'larda ve 1970'lerden yaptıkları ile geçtiklerini söylemek pek de mümkün değıldir (Jones, 1998:309; Stone, 2001:111). Dolayısıyla adadaki her iki toplum için eşit güvenlik nasıl sağlanacağı, ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü ne derece kapsamlı hazırlanırsa hazırlansın, 1958, 1963, 1964, 1967 ve 1974 çatışmalarının ibret verici sonuçları, güvenlik meselesinin kâğıt üzerinde temin edilemeyeceğini göstermiştir. Bir başka deyişle Kıbrıs'ın yeni bir çözüm içinde güvenliğin sağlanması, mevcut ve yeni oluşturulan kuruluşların ortaya çıkan sorunları çözümleyemeyeceğı açıktır (Bayülken, 1991:44). Zira bu hızlı değışiklikler, aynı zamanda yeni riskleri de beraberinde getirmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta olduğı gibi, intikal dönemlerinde istikrarın kolaylıkla bozulabileceğı, tecrübelerle kanıtlanmıştır.

2.1.1.5.1.1. 1960 Sistemine Göre Garantiler Meselesi:

Bilindiği gibi 1960 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken, Cumhuriyet'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, egemenliğini, bağlantısızlığını ve kurulu düzeni garanti etmek için Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs'taki her iki halkın liderleri tarafından bir garanti anlaşması imzalanmıştı (İsmail, 1992b:436). Bu anlaşmaya göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, egemenlik ve kurulu düzen tehlikeye girdiği anda, "tek başlarına veya birlikte müdahale hakkına" (İsmail, 1992b:231) sahip olacaktı. Gerçi bu süreç sanıldığı gibi kolay olmamıştı. Bin bir sıkıntı ve toplantıdan sonra anlaşmaya varılmış ve imza aşamasına gelmişti. Şimdi bu sürece kısaca bakmakta fayda vardır.

Yunan Dışişleri Bakanı Averoff, kitabında Zürih'teki toplantılar esnasında Türklerin, askerî üs isterken ortaya koydukları gerçekleri ve güvenlik endişelerini giderici bazı karşıt öneriler getirdiğini belirtmekte ve şöyle demektedir: "Türklerin derin endişe ve kaygılarını gidermek için Yunanistan, Kıbrıs'la ilgili olarak garanti ve ittifak antlaşmaları yapılmasını önerdi" (Averoff, 1978:302).

Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 1959'da Dr. Küçük ile Denktaş'a Zürih'te elde edilen çerçeveyi izah ederken, yapılacak anlaşmanın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garantileneceğini, böylelikle Makarios'un böyle bir anlaşmayı bozacağı endişesinin yersiz olduğunu söylediğinde, Denktaş söz alarak, fiilî garanti olmadıkça Makarios'un kâğıt üzerindeki imzalara pek itibar edeceğine inanmadığını söylemişti. Denktaş'a göre *"garantör İngiltere'nin üslerde askerî bulunduğuna göre diğer iki garantörün de askerî bulunmalıydı. Çünkü Makarios istese de, istemese de Rumlar arasında Enosis için yeminli bir kitle vardı. Bunlar devlete el koymaya kalkışabilirdi. Adada böyle bir hareket başlatıldığı takdirde bunun nereye varacağını kimse kestiremezdi. Bütün sorun, bu fikirde olanlara karşı caydırıcı bir kuvvetin fiilen Kıbrıs'ta bulunmasıydı. Dolayısıyla Denktaş, böyle bir garanti isteniyorsa, imzalanmış bir belge bizi koruyamaz"* (Denktaş, 1991:20) demişti. Dr. Küçük de Denktaş'ın görüşlerini savununca, Zorlu'yla arasında sert bir diyalog yaşandı. Zaten Zorlu *"Yunanistan da bir devlettir; onun da kendi halkına kabul ettiremeyeceği şeyler vardır. Bunu kabul etmezler"* (Denktaş, 1991:20) diyordu.

Daha sonraki görüşmelerde Yunanlılar, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne verilecek isim üzerinde zorluk çıkarmışlar ve Türk-Rum Federasyonu veya bu anlama gelecek bir isim öneren Türkiye'ye sert çıkmışlardı. Buna karşın Türkiye, bu isimde ısrar etmemek karşılığında, Kıbrıs'ta her iki garantörün "nominal sayıda asker" (Denktaş, 1991:20) bulundurmasını kabul ettirmişti.

Görülüyor ki, 1960 Cumhuriyeti'nin temel esasları saptanırken, siyasî eşitlik, iki toplumluluk ilkelerini kabul eden Yunanistan, Garanti ve İttifak Antlaşmaları fikrini de ortaya atarak, kurulacak Cumhuriyetin savunması ve statüsünün korunmasında Türkiye'nin, İngiltere

ve Yunanistan ile birlikte uluslararası sorumluluk ve yükümlülük üstlenmesini önerip kabul eden taraf olmuştu (Gazioğlu, 2000:353). Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek bir anlaşma imzalayacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir de askerî İttifak Antlaşması yapacak ve bu iki anlaşma, "anayasa hükmünde" (242) olacaktı.

18 Aralık 1960 tarihinde Paris'te İngiliz, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları uzun bir toplantı yaptı. Bu toplantıda üzerinde uzlaşılan noktalar şöyle sıralanabilirdi: *"İngiliz Dışişleri Bakanı, olağanüstü bir hâl karşısında İngiltere'nin Kıbrıs'a müdahale etme ye hakkı olmasını istedi ve Türkiye ile Yunanistan'ın da bu haktan yararlanabileceğini bildirdi"* (243). Dolayısıyla 1960 Antlaşması, sadece Kıbrıs Türkünün anlaşması değildir. Sadece Kıbrıs Türküne hak veren bir anlaşma ise hiç değildi. Bu anlaşma, Türkiye'ye temel haklar veren bir anlaşmadır (Denктаş, 1992:16). Aslında bu hak, bu haklardan bir tanesi de adanın siyasal rejimi üzerindeki garantörlüğüydü ve Enosis'i engelleyici bir haktı. Çünkü Türkiye, sadece Kıbrıs Türk halkının garantörü değil, yürürlükte olan 1960 Garanti Antlaşması uyarınca, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte "tüm Kıbrıs" (244) üzerinde garantör ülke hakkına sahipti. Fakat taraflar arasında yeni de derin görüş farklılıkları vardı. Örneğin Rum tarafı, Zürih Anlaşması ile Kıbrıs'ta iki ayrı ve ortak toplumun oluşturulduğu bir düzenin temelleri atıldığını ve Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun yaratıldığını iddia etmekteydi (Clerides, 1991:105). İşte bu, toplumlararası çatışmanın başlıca sebeplerinden birisiydi. Çünkü çatışmanın prensipleri ve olguları, iki toplumu uzlaştırmaktan çok çatışmaya, hatta kavga edip kan dökülmesine imkân sağlayacak ortamı sağladı (Necatigil, 1998:135). Bir başka deyişle taraflar, "kavgayı uzlaştırmaya tercih etmişlerdi" (Clerides, 1991:105).

Türk tarafına göre ise durum daha farklıydı. Özellikle Armaoğlu'na göre 1945'den 1951'e kadar olan devrede, Türkiye için birinci planda olan mesele, kendi varlığını tehdit eden tehlikeye karşı bir güvenliğini sağlamak olmuştu. 1952-1954 arasında da faaliyetini, elde edilen bu güvenliğin daha da genişletilmesi ve kuvvetlendirilmesine yönelmişti. İşte bu gelişmeler Türk hükümetlerinin Kıbrıs meselesindeki "hareketsizlik ve ilgisizliğinin" (Armaoğlu, 1963:3) başlıca sebebini teşkil etmişti.

Bu anlaşmalarla ilgili olarak CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek "fiilî bakımdan Enosis'i önleyecek garantinin kafi olmadığını" (Gazioğlu, 1960:197; Sonyel, 1995:187) ifade ediyordu. Zaten zaman ve olaylar, bu Türk önderlerin ne kadar haklı olduklarını kanıtlamıştı. Bu konuya cevap veren Dışişleri Bakanı Zorlu, *"eğer Gülek'in dediğini yapsaydık, yani İngiltere'yle beraber müdahale şartını koysaydık; günün birinde Rumlar anlaşmayı bozunca, İngilizler razı olmazlar, biz de elimiz böğrümüzde kalırdık. Tek başımıza bir şey yapamazdık. ENOSİS o zaman gerçekleşirdi. Biz bunu önledik. İngiltere harekete geçmezse, tek başımıza müdahale hakkı koyduk"* (Çağlayangil, 1990:375) demişti. Bütün bunlara rağmen Kıbrıs'ta 1950'lerden

beri uzun süre devam eden terörist faaliyetler ve toplumlararası çatışmalardan sonra Kıbrıs'ın bağımsızlığı sorununa bir çözüm bulabilmek amacıyla, bağımsız bir "Kıbrıs devletinin temel özelliklerini belirleyen resmî anlaşmaların imzalaması" (245) mümkün olmuştu.

Şimdi Garanti ve İttifak Antlaşmalarının genel özelliklerine bakmakta fayda vardır.

Garanti Antlaşması (246), Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasındaki bir pakttır (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:271-272; Toluner, 1977:85-96). Bununla ilgili olarak önemli hükümleri aşağıdaki gibidir:

"Md. I. Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin idamesini ve aynı zamanda Anayasasına riayet edilmesini sağlamayı taahhüt eder.

Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasî birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla, herhangi diğer bir devlet ile birleşmeyi veya Adanın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilân eder...

Md. II. Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, aynı şekilde, kendilerini ilgilendirdiği nispette, Kıbrıs'ın herhangi diğer bir devlet ile birleşmesini veya Adanın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, teşvik etmek gâyesini güden herhangi bir hareketi yasak etmeyi taahhüt ederler.

Md. IV. Bu Antlaşmanın hükümlerine bir riayetsizlik hâlinde, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu hükümlere riyeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler.

Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten her biri, bu Antlaşma ile ihdas edilen nizamı tekrar kurmak münhasır maksadı ile harekete geçmek hakkını muhafaza eder" (Ersoy, 1989:76; Deliceirmak, 1999:294-297).

Anayasanın 181. maddesine göre yeni Anayasaya eklenmiş bulunan Cumhuriyetin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve yasalarını teminat altına alan ve kurulan yeni devletin (Sarica-Teziç-Eskiyurt, 1975:279 vd), Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya arasında akdedilen Askerî İttifak Antlaşması'yla garanti altına alındığı görülmüştür. Bu hükümler üç Garantör devlete, Cumhuriyet'in anayasal gelişmesinde aktif olarak davranma anayasal hakkını vermektedir. Üç garantör ülkenin çıkarlarına aykırı olarak yorumlanan gelişmeler, mevcut Antlaşma ile yaratılan durumun yeniden tesisi için üç ülkenin birlikte ya da tek başına müdahale etmesine yol açabilecekti. Bu hükümde üstü kapalı olarak öngörülen husus, "her garantör ülkenin Kıbrıs'taki düzenin yeniden tesisi konusunda kendi yorumu ve ifadesiydi" (Ersoy, 1989:76).

İttifak Antlaşması (247) ise Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında bir savunma anlaşmasıydı (Soysal, 1965:469; Toluner, 1977:75-78). Bununla ilgili olarak temel hükümleri aşağıdaki gibidir:

“Md. II. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, yöneltilen herhangi bir hücum veya saldırganlığa mukavemet etmeği taahhüt ederler.

Md. III. Bu ittifakın maksatları bakımından ve yukarıda gösterilen amaca erişmek için, Kıbrıs Cumhuriyeti toprağında bir Üçlü Karargâh kurulur.

Md. IV. Yunanistan ve Türkiye, bu suretle kurulan Üçlü Karargâh’a askerî birliklerle katılacaklardır.

Md. V. Üçlü Karargâhın Kumandanlığı, her biri bir sene müddetle olmak üzere, münavebe ile, hâle göre, Yunanistan ve Türkiye Hükûmetleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini tarafından tayin edilecek olan bir Yunan, bir Türk ve bir Kıbrıslı General tarafından deruhte edilir” (Ersoy, 1989:74-75; Deliceirmak, 1999:298-302).

Buna göre Üçlü Karargâh’ta bulunacak askerler, 950 Yunan ve 650 Türk subay, astsubay ve erden oluşacaktı.

Yukarıda da görüleceği gibi hukukî olarak hâlâ geçerli olan 1960 düzenlemeleri, Garanti ve İttifak Antlaşmaları, Kıbrıslı Türkler için Lozan Antlaşması (Ersoy, 2001:115) statüsündeydi. Çünkü Kıbrıslı Türkler için 1959 anlaşmasında olduğu gibi, bu devletin ana unsurlarını, esasını, anayasal yönlerini güvence altına alacak garantili bir sisteme ihtiyaç vardı (247). Geçmişteki acı tecrübelerin ışığında, Kıbrıs Türk Toplumunu, bu konuda kendisi açısından tek güvenilir garantinin Türkiye’nin etkin güvencesi olduğuna inanmaktaydı.

1963-64, 1967 ve 1974 olayları, bu iki anlaşmanın ne kadar gerekli olduğunu kanıtlamaktaydı (249). 1974’ten sonra iki kesimli, iki toplumlu federal bir yapı oluşturma çabaları sürerken ve bu yönde birçok ortak uzlaşıcı noktalar bulunmuşken, Güney’deki Rum yönetiminin, BM gözetimindeki toplumlararası görüşmeleri bir yana bırakarak, uluslararası hukuku ve anlaşmaları çiğnemek suretiyle, tüm Kıbrıs adına Avrupa Birliği’ne üyelik için yaptığı başvuru, örtülü şekilde de olsa, Enosis için yapıldığı bilindiğine göre, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının “gerekliliğini ve vazgeçilmez (sine quo non)” (Gazioğlu, 2000:354) olduğunu daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştı. Fakat Kıbrıslı Rumlar günümüzde 1960 Kıbrıs anlaşmalarının “hukukî geçerliliğini” (Arsava, 1999:555) kaybettiğini iddia etmektedirler. Ancak bu olgunun kabulü, Kıbrıs anlaşmazlığının çözülmesi ve yeni statünün şekillendirilmesinde anahtar rol oynamaktadır. Çünkü Garanti Anlaşması hükümlerinin anayasanın temel normları olarak kabul edilmesi ve anayasanın temel normlarının Garanti Anlaşması’nın teminatı altına konulmuş olması bu görüşü ispat etmekteydi. Bu yüzden

yapılan anlaşmalar arasında en çok tartışılan konu Garanti Anlaşması olmuştur. Garanti Anlaşması'nda öngörülen müdahale hakkının BM anlaşmasının "jus cogens" (Arsava, 1999:556) karakterli kuvvet kullanma yasağını ihlâl ettiği, BM anlaşmasının 103. md ışığında Garanti Anlaşması'nın geçerli olamayacağı iddiası, o dönemde, hatta BM'nin de gündemine gelmişti. Garanti Anlaşması'na İngiltere, Türkiye ve Yunanistan yanı sıra Kıbrıs Cumhuriyeti de taraftı. Bu anlaşmada bir taraftan garantör devletler, diğer taraftan Kıbrıs Devleti, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin siyasî bağımsızlığını, anayasanın temel normlarına riayeti, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü ve devletin güvenliğini garanti etmişler ve bu garanti kaidelerini saygıyla taahhüt etmişlerdi. Aslında Garanti Antlaşması'nda öngörülen garanti, sadece üçüncü devletlere karşı değil, öncelikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin "kendisine karşı" (Arsava, 1999:556) öngörülmüştü. Çünkü yıkılmak için bir devlet kurmak istenmemiştir. Bu yüzden Garanti anlaşmaları, kural olarak muayyen bir süre için değil, sürekli geçerli olmak üzere akdedilmişlerdi. Bu durum, özellikle Kıbrıs gibi hukukî bir statünün garanti edilmesi için oldukça geçerliydi. Dolayısıyla garanti anlaşmalarının karakteri, tamamen "sürekli" ve tabiatı gereği "çekilme veya fesih" (Arsava, 1999:557) imkânı yoktur. Böylece Kıbrıs Garanti Antlaşması, garantör devletlerin ortak çıkarlarını ve adadaki Türk ve Rum toplumunun çıkarlarını temine matuftur. Garanti edilen konumunda olan tarafın tek taraflı olarak anlaşmayı sona erdirememesi, onun bu anlaşmayla sadece hak elde etmeyip, aynı zamanda yükümlülük altına girmesinden ileri gelmekteydi.

Kıbrıs anlaşmazlığında sorun teşkil eden husus, aynı konu bağlamında Rum tarafının kurucu anlaşmaları hâlâ geçerli kabul ederken, Garanti Antlaşması'nın geçersizliğini, Türk tarafının ise 1960 yılında kurulan devletin yerine bugün iki ayrı yeni devletin kurulduğu gerekçesiyle, kurucu anlaşmaların geçerliliğini kaybettiğini, ancak Garanti Antlaşması'nın geçerliliğini koruduğunu kabul etmesidir.

Ancak iki konunun, yani Kurucu Antlaşmalarla Garanti Antlaşması'nın birbirinden bağlantısız olarak mütalaa edilmesi mümkün değildir. Bu durum, 1974'te Türkiye'nin yapmış olduğu müdahaleyle de teyit edilmektedir. Çünkü Türkiye 1960 anlaşmalarında öngörülen hukukî statüyü yeniden tesis amacıyla Garanti Antlaşması ışığında müdahale hakkını kullanmıştı.

Aslında Kıbrıs devleti, 1960 yılında ulusal ve uluslararası bir uzlaş sonucunu olarak doğmuş, ulusal ve uluslararası uzlaş Garanti Anlaşması'nın teminatı altına konulmuştu. Bu yüzden 1960'ta kurulan sistem ya bütünüyle geçerli, ya da bütünüyle geçersiz addedilmeliydi. Lakin Kıbrıs'taki toplum barışının bozulması, uluslararası hukukun ihlâli sonucunu doğurmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 1974'te Garanti Antlaşması'na istinat etmesini gerektirmişti. Buna karşın Güney Kıbrıs yönetiminin bugün kurucu anlaşmaların geçerliliğini iddia etmesi, adanın tümü üzerinde hak iddia edebilmesinin bir sonucudur. Ancak Kurucu Antlaşmalar 1963'ten itibaren Rumlar tarafından ihlâl edilmiş, bu da 1960 yılında kurulan devletin sonunu getirmişti.

Buna karşın 1960 tarihli anlaşmaların ihlâli paralelinde ortaya çıkan gelişmeler, 1960'ta kurulan devletin yıkıldığını ve onun yerine “dismembratio teorisi” (Arsava, 1999:558) ışığında iki yeni devletin doğduğunu ortaya çıkmıştı.

Zaten 1960 rejimi pek uzun sürmedi. Bu düzen 21 Aralık 1963'te fiilî olarak sona erdi. Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 24 Aralık 1963 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada, Kıbrıslı Rumların giriştiği bu teşebbüsleri açıklamış ve “teşhisimiz, olayların mürettep olduğu ve hukukî alanda başarı elde edemeyeceklerini anlayan Kıbrıs Rumlarının işi bu defa fiilî tecavüze dökerek Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi tahrik edip mukabil harekete sevketmeyi gözettikleri merkezindedir” (Gönlübol, 1996:377) şeklinde değerlendirmişti.

Feridun Cemal Erkin'in 26 Aralık 1963 günü verdiği diğer bir bilgiye göre Garanti Antlaşması'nın münferiden harekete geçmek hususunda Türkiye verdiği hakka dayanarak, Türk Hava Kuvvetlerine mensup jet uçaklarına 25 Aralık 1963 tarihinde saat on dörtten itibaren Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını güden “ihtar uçları” (Gönlübol, 1996:378) yapmaları emri verilmişti. Aynı saatte de Kıbrıs'taki Türk alayı, Kıbrıslı Türkleri korumak amacıyla garnizonundan hareketle münasip savunma mevzilerine intikal etmişti.

Daha sonra Erkin, İstanbul'dan Londra'ya hareket ederken 11 Ocak 1964 tarihinde verdiği demeçte ise “Kıbrıs'ta emniyet ve asayiş, adanın bütün sahasına şamil olarak tam ve istikrarlı ve devamlı bir şekilde sağlanmalıdır. Bu ilk ve önemli gayedir. Esasa taalluk eden görüşümüz, Türk cemaatinin can ve mal emniyetleri ile birlikte, bütün hak ve menfaatin tam ve kesin bir şekilde sağlanmasının zarurî olduğu noktasında toplanmakta” (Gönlübol, 1996:378) olduğunu belirtmişti.

Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ta ortaya çıkan durumun adayı yönetmelerine engel olan Anayasa ve Türkiye'nin içişlerine karışmasını sağlayan anlaşmalar olduğunu, bu sebeple Anayasa'nın değişmesi ve anlaşmaların ve bu arada Garanti Antlaşması'nın ortadan kalkması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdi (Gönlübol, 1996:379). Bunun ardından Makarios yönetimi, 1 Ocak 1964 tarihinde adadaki düzeni kuran kurucu ve garanti anlaşmalarını feshettiğini açıkladı.

Bundan dolayı Kıbrıs anlaşmazlığı, tarafların isteği üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine girdi. Güvenlik Konseyi de Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs temsilcilerini davet ederek 26 Şubat 1964 tarihinde anlaşmazlık hakkında alınacak tedbirleri görüşmek istedi. Türkiye ve Kıbrıs, Londra Konferansı'nda kapalı celsede söylediklerini Güvenlik Konseyi önünde de tekrarladıysa da Rum tarafı, “Türkiye'nin müdahale hakkı olmadığını ve anlaşmaların ortadan kalktığını” (Gönlübol, 1996:380) iddia etti. Buna karşın Türkiye ise anlaşmaların geçerli olduğu görüşünü savundu.

Bu sırada NATO çerçevesinde oluşturulan Anglo-Amerikan Plânı, 31 Ocak 1964 tarihinde taraflara sunuldu. Aslında bu plan, Anglo-Amerikan plânı (Adams ve Cottrell, 1968:61) idi ve adaya Türk müdahalesini önlemektir (Ausland ve Richardson, 1966:321-326).

Yaklaşık 1.200 ABD askerinin de yer alacağı 10.000 kişilik bir NATO barış gücü oluşturulmasını öngören plan (250), 1 Şubat 1964 tarihinde Yunanistan ve “anlaşmalardan doğan haklar saklı kalmak kaydıyla Türkiye tarafından kabul edildi” (251). Fakat Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, ancak BM Güvenlik Konseyi’nin emrindeki bir barış gücünü kabul edebileceğini belirterek plânı reddetti (252). NATO kuvvetinin, kendisinin ortadan kaldırmayı planladığı statükoyu pekiştirecek bir rol üstleneceğini farkedenden Makarios (Sönmezoğlu, 1995:11), onun yerine, bu statükoyu koruma konusunda bir çıkarı ve taahhüdü bulunmayan ve içerisinde Sovyetler Birliği’nin de yer aldığı BM Güvenlik Konseyi’nce oluşturulan Barış Gücü’nü tercih ediyordu (Oberling, 1987:83; Fantis, 1964:2).

Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı (Salih, 1978:38-39; Gürün, 1983:410; Rosalyn, 1981:96-97; Asmussen, 2000:121-135) meşhur kararını almasından sonra BM Barış Gücü Ordusu’nun kurulması ile ilgili çalışmalarını başlattı. BM Barış Gücü birliğine asker verecek ülkeler hazırlıklarını sürdürürken, Rum liderliği, Barış Gücü askerleri adaya gelmeden önce mümkün olduğu kadar çok Türk köyünü ele geçirmek için Mart ayı boyunca saldırılarını sürdürdü. Baf, Malya, Yayla, Larnaka, Bağlarbaşı, Kazafana, Gaziveren, Lefkoşa Türk bölgesi (253) yoğun saldırılara uğradı.

Bu arada 17 Mart 1964’de Barış Gücü’nün (UNFICYP) kurulması tamamlanmış, 24 Mart’ta Sakari Tuomioja arabulucu olarak atandı ve 27 Mart 1964’de ise göreve başladı. Bu dönemde tam 103 köyden onbinlerce Türk göç etmiş, 1.203 yaralı, 203 kayıp ve 500’ün üzerinde şehit verilmişti (Borowiec, 1983:96-97; Feyzioğlu ve Ertekün, 1987:12). Aynı zamanda Kıbrıslı Türkler büyük oranda maddî kayba uğramıştı.

BM Barış Gücü ise saldırıya uğrayan Kıbrıs Türklerine yardım edeceği ve saldırıları durduracağı yerde (Alasya, 1993:12; Gürel, 1993:53; Gürün, 1983:410), saldırılar başladığı zaman aradan çekilmek ve dışarıdan bir gözlemci gibi ölenlerle yaralananların kendine göre raporunu tutmaktı (İsmail, 1998:217; Simtaş, 1998:18). Türk bölgelerine girişlerde kurulan barikatlarda, sivil halkın, insan haklarına aykırı ve insanlık onurlarını yaralayıcı bir şekilde aranmasına seyirci kalınıyor, Rum yönetiminin izin verdiği oranda, açlık çeken bölgelere sadece yiyecek götürülmesine aracılık ediliyordu. Bu durum 26 Nisan 1964’de yapılan büyük bir mitingle protesto (Moran, 1998:83) edilerek BM’nin tarafsız davranması istendi. Bu durum Barış Gücü’nün Türklerin güvenliğini sağlayamayacağını bir kez daha ortaya koydu.

Zaten 1963’ten sonra Makarios, açıkça Kıbrıs’ta dökülen kanların Enosis için döküldüğünü ve Kıbrıs Yunanistan’a ilhak edilmedikçe, Kıbrıs meselesinin halledilemeyeceğini en açık bir şekilde ilân ederken, Rum Meclisi ırkçı bir kararla Enosis’i ilân etti (254). Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yok etmek için devam eden Rum saldırıları, bağlantısız addedilen Cumhuriyeti Enosis’e dönüştürememişse de bunun başlıca nedeni Kıbrıs Türklerinin millî direnişi ve Türkiye’nin etkin garantisi olmuştu. Dolayısı ile Kıbrıs Türkleri, Türkiye’nin etkin garantisine ve müdahale hakkına rağmen Rumların nelere tevessül

edebileceklerini unutup, yeni bir anlaşmada bu güvenceden ayrılmayı ve bunun yerine çalışması imkânsız “uluslararası garantiler ikame edilmesini” (255) ve müdahale hakkının kaldırılmasını kabul edemezlerdi. Aslında bu konu, iç meseleyle bağıntılı bir konuydu. Çünkü 1963’ten 1974’e kadar Rumlar Kıbrıs’ta Türk kanı akıtıp insanlık dışı davranışlarını sürdürürken Kıbrıs Türkleri Türkiye’ye “garantör olarak gel bizi kurtar” (256) çağrısını yapıyordu. Bu çağrıya Rum liderliği cevap veriyor ve “iç kargaşalık nedeniyle Türkiye’nin müdahale hakkı işlerlik kazanamaz” (257) diyordu. Kıbrıs Türkleri’nin hayatı ve varlığı ile yakından ilgili bu konuda dinlenmesi gereken taraf bu garantiler olmasaydı veya müdahale hakkı bulunmasaydı, Kıbrıs’ın haritasından silinecek taraf, Türk tarafı olması kuvvetle muhtemeldi. Dolayısıyla gelecekteki bir anlaşmada “iç meseledir” (258) diyerek Rumların ellerini serbest bırakacak bir formülü savunması, Kıbrıs Türkleri için tarafsızlık ve adalete sadakat gösterisi değildi.

Aslında Rumların “yabancı ülkelerin ada topraklarını askerî amaçlarla kullanmaları caiz görülmez” (259) sözleri ile başka bir anlam ifade etmekteydi. Kıbrıs’ın bağımsızlığının ve bağlantısızlığının kalıcı olabilmesi için garanti sisteminin öngördüğüne göre bu garantinin şekil ve nevi, geçerliliği ve etkinliği dıştan başkaları tarafından değil, bizzat Kıbrıslı Türklerle Rumlar tarafından tayin edilmeliydi. Kıbrıs Türkleri’nin etkin garanti sisteminin devamını yeğlemesinin nedeni açıkça izah edilmişti. Kıbrıs Rumlarının bu sistemden uzaklaşarak işlerliği ve etkinliği şüpheli, müdahale hakkı bulunmayan bir formülü benimsemelerinin nedeni de gayet açıktı. Bu durum Türklere göre farklı yorumlanmaktaydı. Çünkü bu konuyla ilgili Kıbrıslı Türklerin görüşü, etkin Türk garantisinin kaldırılmasından sonra uluslararası garanti sisteminin Rumların Kıbrıs’ta başlatması muhtemel olan harekâtını durdurması mümkün değildi.

Dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ve iki halkın siyasî eşitliğine dayanan bağımsızlığın daimiliği için gereken garantiler konusunda, “bağımsızlığa tek başına sahip çıkmak isteyen” Rum tarafı, “bağımsızlığın ortaklık şeklinde devamından” (260) yana olan Türk tarafından farklı düşünmekteydi.

Kıbrıslı Rumlardaki bu farklılık, çatışma duygusunu körükledi ve Kıbrıslı Türklerle çatışmayı, hatta savaşmayı bile göze alacak duyguları geliştirdi. Kıbrıslı Türkler de toplum dışı dinamiklerin, yani Kıbrıslı Rumların bu eylemine karşın tepki göstererek, savunma ve daha sonra karşı saldırı “reaksiyonunu” gösterdi. Böylece bir birini tetikleyen sosyal süreçler, çatışmayı ve beraberinde toplumlararası savaşı getirdi.

Halbuki savaş, insanları fanatikliğe sürükler ve insancıl duyguları köreltirdi. Bu hem evrensel, hem de Kıbrıslı toplumların bir deneyimiydi (Stavrinides, 1975:84). Rumlar ve Türkler gerçek barışa ilişkin derin bir ihtiyaç ve arzudan yoksun olmamalarına karşın, iki toplum kırk yıldan fazla bir süre, birbirini dengeleyecek veya zaman zaman da birbiriyle savaşıacak istekli mükelleflerden oluşan ordular oluşturmuşlardı. Her iki taraf da sadece,

diğerinin saldırgan niyetlerine dikkat çekmeye ve barışın değerli olmasıyla birlikte, millî gururun, özgürlük ve şerefın savunulması ve gerekirse, silah zoruyla müdafaa edilmesini vurgulamaya başladılar.

Burada sürtüşmenin ve çatışmanın nedenlerini yeniden anlatmak gereksizdir. Üniter devletin yıkılmasıyla sonuçlanan 1962-1963 gerginliğinin, Kıbrıs Rum ve Türk milliyetçilerinin önderliğindeki iki çatışan millî ideolojinin sonucu olduğu yinelenebilir (Stavrinides, 1975:84). Rum liderler, kendi halkına Rum toplumu olarak siyasî haklarını inkâr eden bir anayasanın kendilerine empoze edildiğini söylüyorlardı. Türk liderler de Türk toplumu olarak elde ettikleri haklar üzerinde, Rumların hile yaptığını söylemekteydiler. Bundan da anlaşılıyor ki, Rumlar ve Türkler ekonomik ve sosyal haklarını, birey ve aile olarak algılamalarına karşın, siyasî haklarını millî toplum olarak algılıyorlardı. Her iki toplum da liderliklerine karşı basit ve eleştiriye kapalı bir inanç duymaktaydı. Belki de bu durum, adada kayda değer bir “demokratik kurum geleneğinin” (Stavrinides, 1975:84-85) olmamasında kaynaklanmaktaydı. Ayrıca tarihî nedenlerden dolayı her iki liderlik de milliyetçiydiler. Bu iki gerçek bir araya gelince, sıradan Kıbrıslıların birey ve aile olarak günlük yaşantılarını etkilemeyen unsurlar, daha sonra iki düşman gruba ayrılmasına neden olmuştu.

Aslında adadaki Rumlar ve Türkler, ateşli ve heyecanlı insanlardırlar. Asil ve cömertçe davrandıkları gibi, birey veya toplum olarak onur ve haklarının çiğnendiğine kanaat getirdikleri zaman sıcakkanlı, aşırı sinirli ve saldırgan da olabilirler. Gerçek şu ki bu durum, adadaki toplumların sosyo-kültürel özelliklerinden ileri gelmektedir.

Zaten Kıbrıs’ta, barış ve işbirliği gibi yüksek idealler, Kıbrıslı Türk ve Rumların, kişisel veya aile onuru ve çıkarlarının silaha sarılmalarını gerektirdiğine inandıkları için bazı milliyetçi eylemelere ve toplumlarını ilgilendiren bazı siyasî hakların kendilerine tanınmadığı veya tanınmayacağını düşündüklerinden saldırıya geçtiler. Ama burada, çatışan ve anlaşmazlık kaynağı olan, geleneksel Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum milliyetçi ideolojide olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu ideolojinin tesirinde kalan Makarios, 1 Ocak 1964 tarihinde Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tek yanlı bir kararla iptal ettiğini açıkladı (Necatigil, 1998:46). İngiliz yetkilileri bunun ciddi bir hata olduğunu belirtmişlerse de Makarios bu yeni durumun daha iyi olacağını iddia etti (Stephens, 1966:185-186; Gürel, 1993:58). Hatta Makarios, 1960 Anayasası’nın yüklendiği yükümlülüklerle çalışmaz olduğunu ve bunu yeniden çalıştırmak için de en önemli engelin Garanti ve İttifak Antlaşmalarının olduğunu belirtti (Reddaway, 2001:134 ve 174; Plümer, 1988:38-39). Fakat Kıbrıs’ın kurucu anlaşmalarının temel prensiplerinden olan Garanti ve İttifak Anlaşmalarının feshedilmesi, İngiltere’nin, Makarios hükûmetinde ciddi bir çatlak olduğunu görmesine ve bu keyfi durumun, Türkiye ile birlikte reddetmesine neden oldu (Sonyel, 1997:147; Dodd, 1998:24).

Buna karşın Yunanistan bu durumu desteklemiş ve Yunan Başbakanı Yorgo Papandreou “bu anlaşmaların adadaki durumu çıkmaza sürüklediğini” (Armaoğlu, 1989:788;

Sarıca, Teziç, Eskiurt, 1975:65) söylemişti. Halbuki Garanti Antlaşması, anayasanın âmir hükmündeydi ve değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek bir özelliğe sahipti (Tornaritis, 1977:58-59). Rumlar, Garanti Antlaşması'nın özellikle 4. maddesinin âmir hükmü, BM Şartının 103. maddesine (Necatigil, 1998:46) ve uluslararası hukukun genel prensiplerine aykırı olduğunu ifade ediyorlardı. Özellikle “eşit egemenlik ilkesinin ihlâli” (Tornaritis, 1977:40, 60; Jacovides, 1966:15-28) prensibine dayanan Rumlar, bu maddenin kaldırılması gerektiğini savunuyorlardı.

Aslında Rumların dayandığı prensipler, hukuk kaidelerinde içinde önemli “yaptırımı ve geçerliliği” (Necatigil, 1998:120) olan argümanlardı. Ama Kıbrıs meselesinde bu prensiplerin kullanılması ise doğru bir kaide değildi. Kaldı ki Garanti Antlaşması'nın âmir hükümleri, Kıbrıs anayasasında “Temel Maddeler” olarak ifade edilmekteydi. Anayasanın varlık ruhu bu temeller üzerine inşa edilmişti. Bir devletin anayasasında bazı değişiklikleri yapılamaması onun “eşit egemenlik ilkesine” sahip olmadığını göstermezdi. Bununla birlikte bir devletin anayasa değişikliği ile ilgili eksiklerin olması, onun bağımsız bir devlet olmadığı da ifade etmezdi (Crawshaw, 1976-1977:123-124). Kaldı ki bu durum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer devletler tarafından tanınmasını da engelleyecek bir durum değildi (Higgins, 1963:34). Bilindiği gibi Kanada, anayasa değişikliği ile ilgili hakkı ve gücü, ancak 1949 yılında elde edebilmişti (Necatigil, 1998:120). Çünkü bu tarihe kadar Kanada Anayasası, İngiliz Parlamentosunun tâbi olduğu hukukun bir parçası idi. İngiliz Parlamentosu, Kanada Anayasası üzerindeki egemenliği ve kontrolünden ancak 1982 Nisanında vazgeçmişti. Pek tabii ki bu zamana kadar Kanada bağımsız ve egemen olmayan bir devlet statüsünde değildi.

Bir diğer konusu ise Kıbrıs'ın tarihine bakıldığında Garanti Antlaşması'nın oldukça gerekli olduğu kabul edilmektedir. Adada sosyal yapı itibarı ile farklı toplumlar olduğundan self-determinasyon hakkında bazı sınırlamalar getirilebilirdi. Çünkü herhangi bir topluma bu hak verilirse, diğer toplum baskı altında tutulmasına neden olabileceği için bu hakkın uygulanmasında kısıtlamaya gidilebilirdi (Surea, 1973:271). Dolayısıyla Garanti Antlaşması'nda da ifade edilen “müdahale hakkı” (Necatigil, 1998:124) bu gerçeklere dayandırılabilirdi. Aslında bir anlaşmada “müdahale hakkının” bulunması, bir devletin başka bir devletin geleceğini etkileme veya değiştirme gibi faaliyete girmesini engelleyecekti. Yani Yunanistan'ın veya Türkiye'nin Kıbrıs'ı ilhak etmesi engellenmekteydi. Bu durumu engellemek için uluslararası hukukun “a jus cogens kuralının” (Necatigil, 1998:124) uygulanması gerekirdi. Bu kural, uluslararası hukukun genel ve kesin prensiplerinden biridir ve saygı göstermesi de gerekirdi. Bununla beraber “müdahale hakkı” yıkıcı bazı yeni düzenlemelerin getirilmesiyle güvenlik sorununu beraberinde getireceği için şarttı. Aslında bu istisnaî bir durumdu. Bu yüzden bir devlet içinde olan, fakat farklı egemen toplumların her birine self-determinasyon hakkının uygulanması gerekirdi (Moore, 1969 337-338). İşte bu değerlendirmeden sonra denilebilir ki, Kıbrıs meselesi bu duruma tam olarak uymaktadır

(Ronzitti, 1985:134). Ayrıca uluslararası garantiler, Kıbrıs Anayasasının değişmez temel hükümleriydiler. Hatta Kıbrıs'ın genel karakteristik özelliği olduğu da söylenebilirdi (Necatigil, 1998:125). Aslında bütün bunlar, “self-determinasyon hakkının uygulamadaki geçersizliğini” (Ronzitti, 1985:133-134) ortaya koyduğunu düşünmek büyük hata olurdu.

Bu sırada adadaki toplumların savunma sistemleri birbirine karşı ve denetler bir boyut kazanmışlardı. Bu yönü ile Kıbrıs Türk enklavları Türk savunma sisteminin bir parçasıyken, Kıbrıs'ın Rum kontrolü altındaki topraklar da Yunan savunma sisteminin bir parçasıydı. Özellikle Makarios, Rum Millî Muhafız Ordusu'nun komutasını Yunan ordusunun muvazzaf subaylarının (Stavrinides, 1975:68) emrine vermesiyle ciddi bir hata yapmıştı. Bu hata nedeniyle Kıbrıslı Türkler, Rum toplumuna olan güvenleri daha da azalmıştı. Kaldı ki bu durum, toplumları ayıran unsurlar üzerinde ortak payda oluşturmuştu. Daha genel bir deyişle Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, her biri başka bir ülkenin savunma sisteminin bir parçası olan iki ayrı oluşum varlığına bölününce, kendi anlaşmazlıklarını çözmek için herhangi bir çaba içerisinde girmemişlerdi. Ancak Rumlar garantör devletlerden Türkiye'yi suçlar bir tutum takınmıştı. Ancak esas problem, garantör devletlerden kaynaklanmıyordu. Özellikle Türkiye, 1960'ta yürürlüğe giren anlaşmaların devamından yana olduğunu belirtiyordu.

Bunun üzerine Makarios, Kıbrıs'ı bütün garantörlerden kurtaracak bir çözüm olsa, bunu derhal kabul edeceğini açıkladı. Çünkü Makarios'a göre takviye edilmiş bir BM gücü, garantör ülkelerin yerini alabilirdi (Denktaş, 1996a:6; İnönü, 1964:4). Halbuki Kıbrıs'ta garanti sistemi olmasaydı, Kıbrıs Türk tarafı 1959-1960 yıllarında bir ortaklık Cumhuriyetini kabul etmezdi. Çünkü onlar, Makarios'un ilk fırsatta bu ortaklık cumhuriyetini ortadan kaldıracağına inanıyorlardı. Bu sırada İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Pickard'ın adından bir görevli, Londra'ya Ocak 1964 gönderdiği raporda da belirttiği gibi “Makarios'un verdiği güvenceler, daha önce verdiği güvenceler kadar değersizdi” (Denktaş, 1996a:11). Aslında Makarios'un gerçek emelleri konusunda İngiliz ve Amerikan diplomatları haberdar idiler. Onlar “Makarios, anlaşmaları feshetmek istiyordu; çünkü böylece kendisi Kıbrıs Türklerini imha ederken, Türkiye'nin müdahale etme hakkı olmayacaktı” (Denktaş, 1996a:11; Feyzioğlu ve Ertekün, 1987:17; İsmail, 1998:307) demektedirler. Hatta zamanın Amerikan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ball, hatıratında şu ifadeye yer veriyordu: “Rumlar adada bir barış gücü bulunmasını istemiyorlar, sadece Kıbrıslı Türkleri öldürmek için serbest kalmak istiyorlardı” (Ball, 1982:341-347). Daha sonra Makarios ile yaptığı bir görüşmede Ball, “dünya eli kolu bağlı durarak bu güzel adayı, sizin özel mezbahanız hâline dönüştürmenize izin vermeyecektir” (Ball, 1982:159) deme ihtiyacı hissetmişti. Ancak Yunanistan, BM, İngiltere ve Afro-Asyalıların (İsmail, 1998:307) Türk müdahalesini engelleyeceği inancı içinde olan Makarios, yasa, kanun ve ilgili anlaşmaları hiçe sayarak, Kıbrıs'ı Enosis yolunda bir sıçrama tahtası olarak kullanmak istedi.

Bunun üzerine Türkiye, Garanti Antlaşması'ndaki müdahale hakkına dayanarak, 1964'de Erenköy'e uçaklarını gönderdi ve oradaki Türkleri mutlak ölümden kurtardı. Ardından 1967'de ağırlığını koyarak, Yunan-Rum birlikleri tarafından işgal edilen Geçitkale-Boğaziçi köylerinin boşaltılmasını ve işgalci 12 bin (İsmail, 1998:436) Yunan askerinin geri çekilmesini sağladı. 1974'de ise Türkiye, adaya müdahale ederek, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını önledi.

Bugün görüşmeler sürerken, Rum liderliği birinci hedef olarak Enosis'e engel gördüğü Türkiye'nin garantörlüğünü kaldırmak veya sulandırarak etkisizleştirmek istemektedir. Bu amaçla garantörlük kalsa bile, adada Türk askerinin kalmamasını, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkı olmamasını ve müdahaleye, ancak BM Güvenlik Konseyi'nin, AGİT'in, NATO'nun veya AB'nin karar vermesini istemekte veya çok uluslu bir garantörlüğü düşlemektedirler.

Türk halkı ise Türkiye'nin etkin ve fiilî garantörlüğünden yanadır. "Etkin garantiden" kastedilen "tek yanlı" müdahale hakkının devamı ve "fiilî garantiden" kastedilen de adada, Türk halkının güvenlik gereksinimlerine yanıt verecek miktarda "Türk askerinin" bulunmasıdır (İsmail, 1998:436). Bilindiği gibi bu sayı 950 Rum ve 650 Türk'tü. Şimdiki durumda Kıbrıslı Türkler, bu sayının daha fazla artırılmasını istemektedirler. Nitekim Kasım 1988'de Halkın Sesi gazetesi tarafından yapılan bir kamuoyu yoklamasında, Türk halkının % 98.8'inin "Türkiye'nin etkin ve fiilî garantörlüğünden" (İsmail, 1992:231; İsmail, 1998:436) yana olduğu ortaya koymaktaydı.

2.1.1.5.1.2. Türkiye'nin 1974 Müdahalesinin Hukukî Özellikleri:

Kıbrıs, bağımsız olamayacak kadar önemli, ama "sınırlı bağımsızlık" verilebilecek kadar da "gerçekçi" bir konuma sahipti (Hasgüler, 1998:21). Sonuçta Kıbrıs, stratejik yanı olan ve belirleyicilik konusunda muayyen özelliklere sahip önemli bir adadır (261).

Her şeyden önce üçüncü dünya ülkeleri arasında "müdahale ve garantörlük" anlaşmaları, sömürgecilik döneminin uzantısı veya kalıntısı özelliğindeki anlaşmalar olarak görülmekteydi (Karaosmanoğlu, 1975:14-15). Bu anlamda da müdahale anlaşmaları, hem müzakere biçimleri hem de içerikleri bakımından sıkı sıkıya "sömürgecilik dönemine" (Hasgüler, 1998:21) bağılıdır ve bağımsızlığa kavuşmanın bedeli olma özelliğini taşırlar. Bundan dolayı bir görüşe göre müdahale anlaşmaları, her bakımdan eşitsizliği ifade ederler (Karaosmanoğlu, 1975:15). Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tezlerinin Üçüncü Dünya ülkeleri tarafından kabul görmemesinin en temel nedenlerinden birisi de Türkiye'nin dış müdahale yoluyla Kıbrıs'ın "egemenliğini ve toprak bütünlüğünü" ihlâl etmiş olmasından kaynaklanmaktaydı. Üçüncü Dünya ülkelerinin etkili teşkilâtlarından "Bağılantısızlık Hareketi", "garanti anlaşmalarını" BM anlaşmalarına aykırı, anti demokratik ve dolayısıyla geçersiz sayma eğilimindeydi (Zweig, 1991:46). Dolayısıyla bu yaklaşımının tam egemen ve bağımsız

halkların bir hareketi için önemli bir duyarlılık noktası olması da normaldi. Aslında bu görüşü, uzun yıllardır Yunanistan da savunmaktaydı. Ama Yunanistan'ın ka'le almadığı bir şey daha vardı. Yunanistan, 1960 rejimine göre Kıbrıslı Türklerin de garantörü olduğu hâlde, bunun tam tersi bir davranış metodu geliştirmişti. Türkiye'nin hem Kıbrıslı Rumların hem de Kıbrıslı Türklerin garantörü olduğu gibi, Yunanistan da her iki toplumun garantörüydü (Hasgüler, 1998:171). Lakin günün sonunda Yunanistan, kendi hesabına geldiği gibi hareket etti. Bu anlamda Yunanistan garantörlük "misyonunu" fiilen kaybetti görüşü ağırlık kazanmaktadır. Bundan hareketle Yunanistan'ın 1970'ten 1974'e kadar ki Kıbrıs'a yönelik eylemleri şu şekilde sıralanabilir:

Yunanistan'ın birinci operasyonu, 1970'de başarısız bir şekilde son buldu. Bu operasyonun adı "Ermis"ti (262). Operasyonu düzenleyen Yunanlı komando Albayı Dimitrios Papapostolu idi. Makarios'a karşı düzenlenen bu operasyonda İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis de Yunanlıların tarafında yer almıştı.

İkinci operasyonu, "Ermis Plânı'na" göre Yunanlı subayların kontrolü altından bulunan "Millî Muhafız Ordusu", Makarios'a karşı bir suikast düzenleyerek, Makarios öldürülecekti. Daha sonra yerine Polikarpos Yorgacis adında kişiyi Hristiyan Ortodoksların liderliğine getirilecekti. Bunu gerçekleştirmek için Yunan ajanlarından iki kişi, 8 Mart 1970'de Makarios'un helikopterine Başkanlık Sarayı'nın karşısındaki bir binanın çatısından ateş açarak, helikopterini düşürdüler. Ancak Makarios, ölümden kıl payı kurtuldu (263).

Üçüncü operasyonu düzenleyen EOKA'nın lideri General Grivas'dı ve operasyonun adı "Örümcek'ti" (264). Makarios'u öldürme görevi Yüzbaşı Loizos Hristodulidis'e (265) verilmişti. Operasyon Millî Muhafız Birliği'nin İstihbarat Ordusu'nun içinde planlanmış ve 14-15 Şubat 1972 gecesi gerçekleştirilmesi karar verilmişti (266). Ancak Makarios'a suikastın planlandığı gece, ABD aleyhine büyük bir gösteri düzenlendiğinden, halk sokaklara dökülmüş ve bu yüzden operasyon gerçekleştirilememişti.

Makarios yönetimine karşı dördüncü operasyon ise "Apollon" (267) adı altında düzenlemekte ve başını yine General Grivas geçmekte idi. 1973 Şubat ayında planlanan bu darbenin gerçekleştirme tarihi 16/20 Temmuz olarak kararlaştırmıştı. Hazırlanan plana göre EOKA-B ile Millî Muhafız Ordusu'nun bazı birlikleri ve 8-10 bin kadar yedek asker görev alacaklardı. Polise ait silah depolarına baskın yapılarak silahlara el konacak ve bunlar sivil EOKA'cılara dağıtılacaktı. Operasyon iki bölümde gerçekleştirilecekti. Birincisi "Yıldırım" ikincisi ise "Deprem" (268) kod adını taşıyordu. Bu operasyona paralel olarak Askerî Polis Şefi Tuğgeneral Yoannidis'in, Atina'da askerî yönetimin lideri Albay Yorgo Papadopoulos'a karşı bir darbe girişiminde bulunması kararlaştırılmıştı. Yoannidis, Yunanistan'da Papadopoulos'u devirmiş, ancak Yunan Deniz Kuvvetlerinin bir bölümünün askerî yönetime karşı ayaklanması yüzünden Kıbrıs'taki darbe bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmıştı (269).

Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin Makarios'a karşı düzenledikleri beşinci operasyon ise 15 Temmuz 1974'de gerçekleştirilen "Apollon Plânı"ydı (270). "Enosis" amacıyla yapılan bu darbe sırasında Makarios adadan kaçarak hayatını güç kurtarmış, Yunanlı subaylar tarafından yönlendirilen Rum EOKA'cılar ise çok sayıda Makarios taraftarını öldürmüşlerdi (271). Makarios'a karşı operasyonlar düzenlemek amacıyla, Yunan Genelkurmayı'nın içinde "K" (272) birimi adıyla gizli bir bölüm dahi kurulmuştu. Dolayısıyla Yunanistan'ın bütün bu askerî ve siyasî operasyonlardan sonra kimsenin, "Türkiye Kıbrıs'ı işgal etti" dememesi gerekirdi.

Zaten o dönemde Başpiskopos Makarios, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e gönderdiği mektuptan da bu anlaşılmaktadır. Makarios mektubunda şunları yazıyordu:

"Yunan Kurmay Subayları tarafından doldurulan ve kontrol edilen Rum Millî Muhafız Ordusu, başlangıçtan beri EOKA-B'ye eleman ve malzeme temin eden bir kuruluştur.

... EOKA-B'nin kanun dışı faaliyetlerini destekleyen ve Atina tarafından maddi açıdan yardım gören muhalefet yayın organları, 2. Genel Kurmay Dairesi ve Kıbrıs'taki Yunan Millî İstihbarat Servisi tarafından idare edilip direktif almaktadır" (Akkurt, 1997:67) diyerek Yunanistan'ı suçlamıştı.

Bunun üzerine Yunan cuntası ile EOKA-B taraftarları müşterek hareket ederek, 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı hükûmet darbesi yaptılar. Böylece adada "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti" kurularak, fiilî Enosis'i gerçekleştirmiş oldular. Ancak Makarios, 19 Temmuz 1974'te BM Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yaparak, Yunanistan'ın adadaki durumunu özetledi. Buna göre Makarios konuşmasında:

"Yunanistan'daki askerî rejim, Kıbrıs'ın bağımsızlığına aldırış etmeksizin çiğnedi. Yunan Cuntası diktatörlüğünü Kıbrıs'a kadar uzattı. Hükûmetinden aldığı direktif üzerine Yunan Elçisi, beni ziyaret ederek Millî Muhafız Ordu'sunun sayıca azaltılması veya Yunan subaylarının geri çağırılmasının Kıbrıs savunmasını Türkiye'den gelecek tehlikeye karşı zayıflatacağını söyledi.

Her ne kadar bu fikir mantıklı göründü ise de inandırıcı değildi. Çünkü bu iddianın ardında gizli başka emellerin varolduğunu biliyordum. Gelişmelerden anlaşıldığına göre Türkiye'den gelecek bir tehlikenin onlardan gelecek tehlikeden daha az olduğu görüşünde olduğumu Elçiye bildirdim. Şimdi de korkularının doğru olduğu da ispat edildi" (Akkurt, 1997:68) demişti.

Buna rağmen Yunanistan, adadaki silahlı saldırıların "Kıbrıs Rumlarının bir iç meselesi" olduğunu iddia etmekteydi. Halbuki darbe, Kıbrıs Rumlarının bir iç meselesi olarak

nitelendirilecek bir ortamda gerçekleşmiş değildi. Bu, adaya açıkça dışarıdan yapılan bir istilaydı. Hatta Makarios, “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı ve bütünlüğü, bariz ve çirkin bir şekilde çiğnendiği” (Akkurt, 1997:68) iddia ediyordu. Zaten İttifak Antlaşması çerçevesinde Kıbrıs’ta bulunan 950 subay ve askerden oluşan Yunan birliği, Kıbrıs’taki siyasal rejimin yıkılmasına dair çok mühim bir rol oynamıştı. Yine bu konuyla ilgili olarak Makarios:

“Eğer darbeyi gerçekleştirenler Yunan subayları değil ise Yunan uçaklarının Kıbrıs’a geceleyin sivil giyinmiş asker getirip, geri Yunanistan’a ölü veya yaralıları taşıması nasıl izah edilebilir? Hiç şüphe yoktur ki darbe, Yunan Cuntası tarafından gerçekleştirilmişti.

Darbe, çok büyük ölçüde kan akıtmış ve çok sayıda insan hayatına mal olmuştu. Bu bir istiladır ve bu istila, Kıbrıs’ta Yunan subayları kaldığı süre devam etmektedir. Söz konusu Yunan subayları kendi inisiyatifleri ile değil, Atina’dan aldıkları talimat üzerine hareket etmişlerdir.

Yunan Subaylarını Millî Muhafız Ordusu’na davet edenin Kıbrıs Hükûmeti olduğu söylenebilir. Üzülerek söylemek isterim ki, Yunan subaylarına bu kadar itimat edip güvenmiş olmam, benim için bir hatadır. Adamlar bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunmasına yardımcı olacaklarına, saldıran kendileri olmuştur.

Eğer bu durum kısa bir müddet için bile önlenmez ve devam ederse bu, Kıbrıs için devamlı bir anomali olmaya devam edecek ve etkileri çok ciddi ve büyük çapta olacaktır. Kıbrıs’ta gelişen olaylar bir iç işleri olarak nitelendirilemez. Kıbrıs’taki Türkler de bundan etkilenmektedir. Cuntanın darbesi, bir işgaldır ve bunun sonuçlarından Rum ve Türk tüm Kıbrıslılar zarar görecektir.

Güvenlik Konseyi, Yunan askerî yönetimine Kıbrıs’ta Millî Muhafız ordusunda görev yapan subaylarını geri çekmesi ve işgale son vermesi için çağrı yapmalıdır” şeklinde konuşmuştu (Akkurt, 1997:679).

Bunu üzerine Türkiye, İngiliz hükûmetine “adadaki Yunan askerî gruplarına birlikte müdahale edelim” (Asmussen, 2000:122) diye teklifte bulundu. İngilizler bunu kabul etmedi (273). Dışişleri Bakanı James Callaghen, durumun her zaman için haklı ve hukukî olduğunu (274), fakat politik hak olarak “yanlış” (275) olduğunu belirtti.

Türkiye, 15 Temmuz 1974’te Albaylar Cuntası’nın Kıbrıs’a müdahale etmesiyle, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünü ve Kıbrıslı Türklerin hayatını korumak gayesiyle adaya müdahale etti. Clogg’un da ifade ettiği gibi, Albaylar Cuntası, Türkiye adaya müdahale etmeseydi acaba günümüze kadar Kıbrıs’tan çekilir miydi? Bu soru çok önemlidir. Aslında Yunan Cuntası’nın adadan çekilmesi çok zayıf bir ihtimaldi (Clogg, 1997:125; Hasgüler, 1998:123). Aynı şekilde Kıbrıslı Rumların da “cuntacıları adadan çıkarmaları” (Clogg,

1997:125) oldukça zordu. Böylece 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'taki Türk müdahalesi başlamış oldu.

20 Temmuz Barış Harekâtı, Rum toplumu içinde siyasî görüş farklılıklarından dolayı darbecilerin sürdürdüğü katliamları durdurmuş, binlerce insanın katledilmesini önlemişti. Peder Papatsos bu durumu şu sözlerle itiraf etmekteydi:

“Söylemesi çok zor ama Türk müdahalesinin acımasızca birbirimizi öldürdüğümüz savaştan bizi koruduğu bir gerçektir. Nikhos Sampson rejimi, Makarios taraftarı olanların listesini hazırlamış olup, hepsini öldüreceklerdi” (Alçitepe, 1998:15).

DİKO Milletvekili ve Eğitim eski Bakanı Kastellis'in karısı Rina Kastellis'in "Refugee in My Homeland" adlı kitabında şu cümlelere rastlanmaktadır: "Biz bu işin kardeş katline varabileceğine inanmamıştık" (Kastellis, 1981:123). Riha Kastellis'in kitabının bir başka yerinde ise *"Başbakanlık sarayı imha edildi. Amaç da binanın yağma edildiğini gizlemektir. Başpiskoposluk'taki sanat eserleri, Yunan cuntasının uşakları, tarafından soyulmuştu. Tanrım! Herkes dehşetten donakalmıştı. Bu insanlar için hiçbir şey kutsal değildi. Bir de Yunanlıyım diyorlar. Eğer onlar Yunanlı ise bizim su sıfatı kullanmamamız gerek"* (Kastellis, 1981:125) demektedir. Aynı yazar kitabının bir başka yerinde ise *"kimileri, Türkiye müdahale etsin diye, Tanrı'ya yalvarıyordu. Hatta Türkiye'nin müdahalesini tercih ediyordu"* (Kastellis, 1981:179).

Lefkoşa Circo Lisesi Müdüresi Uranlu Kokkinou, *"çıkarma günü biz tutuklu idik. Türk paraşütçülerinin inişlerini Lefkoşa Merkezi Cezaevi'nin penceresinden izliyorduk. Söylemeye sıkılıyorum, ama onları görünce sevindiğimizi itiraf etmeliyim"* (Alçitepe, 1998:15) demektedir. Dolayısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a yaptığı askerî müdahale ile Kıbrıslı Türk ve Rumlara gasp edilen hakları geri verilmiş oldu.

Bütün bunlar Türkiye'yi, Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunmayı zorunlu kılarken, yapılan müdahaleyi hukukun iki temeline dayandırıyor. Buna göre:

1. Türkiye, askerî güç dahil her türlü vasıtayı kullanarak bölgedeki millî çıkarlarını ve anlaşmalardan doğan ahdî hukukunu korumak hakkına sahipti.
2. Ayrıca Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile imzaladığı Garanti Antlaşmasının 4'üncü maddesinin kendisine tanıdığı hakka dayalı olarak tek başına Kıbrıs'a müdahale hakkını da elinde bulunduruyorlardı (Atun, 1993a:20).

Dolayısıyla Türk askeri, adaya aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere çıktığı söylenebilir:

1. Kıbrıs'ta, uluslararası anlaşmalarla kurulan ve Rum-Yunan ikilisinin millî hedefleri ile bozulmuş sosyal düzeni ve devlet idaresini yeniden kurmak,

2. Kıbrıs'ta Rum-Yunan ikilisinin bozduğu barışı ve ortadan kaldırdığı huzuru yeniden tesis etmek,
3. Kıbrıs Türk halkını Rum-Yunan ikilisinin katliamından kurtarmak,
4. Londra-Zürih Antlaşmaları ile Garanti ve İttifak Antlaşmalarının, Kıbrıs Türk halkının güvence altına alınmasına ilişkin Türkiye'ye yüklediği yükümlülükleri yerine getirmek ve Kıbrıs Türk halkını, Kıbrıs'ta kendi evinin efendisi olarak, şerefi ve haysiyeti ile her türlü Rum ve Yunan tehdidi ile tehlikesinden uzak olarak huzur ve refah içerisinde yaşamalarını sağlamak, (Atun, 1993a:20).
5. Uluslararası anlaşmalarla Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan nazik dengenin Yunanistan lehine bozulmasını önlemek ve bu bölgede bozulan istikrarı yeniden kurup devam ettirmek,
6. Kıbrıs adasının, Yunanistan'ın egemenliği altına girmesine kesin bir şekilde mani olmak,
7. Kıbrıs meselesinin, tarafların rızaları ile hakkaniyete dayalı, kalıcı ve işlerliği olan bir çözüme kavuşturulmasına yardımcı olmaktır (Atun, 1993b:20).

Yukarıdaki nedenler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'yi işgalci olarak gösteren zihniyet tutarlı bir dayanaktan yoksundur. Rum-Yunan ikilisinin, Kıbrıs meselesinde takındığı tavır, tecavüz niteliğinde olup, Türkiye'nin müdahale etmesinde birer meşru gerekçedir.

Aslında 1974 Barış Harekâtı, her ne kadar Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan tarafından, hukuk dışı olduğu tüm dünyaya kabul ettirilmeye çalışırsa da bu harekâtın hukukî dayanağı, Garanti Antlaşması'nın 4/2. maddesidir. Bilindiği gibi Kıbrıs'taki Türk toplumunun varlığını, eşitliğini ve devlet idaresindeki ortaklığını teyit eden ve anlaşmalarla oluşturulan mevcut status-quo'yu korumak ve garanti etmek temel amaçtı. Garanti Antlaşması ve onun bu hükümleri arasında status-quo'nun bozulmasına karşın, müşterek veya anlaşarak hareket etmenin mümkün olmadığı hâllerde, garantör devletten (İngiltere, Yunanistan ve Türkiye) her birine, uluslararası anlaşmalarla ihdâs edilen nizâmı, tekrar kurmak amacıyla harekete geçme hakkı verilmekteydi.

Kaldı ki bu harekâtın yasallığı, kimsenin inkâr edemeyeceği 1960 Garanti Antlaşması'ndan kaynaklanmakta, haklılığı ise Kıbrıs Türküne karşı uygulamaya konan, toplu imha planları ve bunun en açık bir kanıtı olan Muratağa, Atlılar, Sandallar (Ertekün, 1985:21; Cerrahoğlu, 1998:39) ve daha nice Türk köyündeki toplu mezarlardı.

Bu yüzden Garanti Antlaşması, Kıbrıslı Rumlar tarafından "lanetlenmiş" (Dodd, 1998:81) bir olguydu. Rumlara göre bu anlaşma, BM Şartı ile doğrudan çelişmekteydi. Özellikle 1974'teki Türkiye'nin müdahalesi BM Şartının 2 (1) maddesine göre Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin eşit egemenliği ilkesine göre aykırıydı ve açıkça bu maddenin ihlâliydi (Hunt, 1980:11; Dodd, 1998:81). Bahse konu olan şey birinci sebepti.

İkinci olarak BM Şartı, bir devlet bir başka devleti güç kullanma veya cebir yoluyla tehdit etmeyi yasaklamaktaydı. Bu durum Kıbrıs'ın İngiliz eski Yüksek Komiseri Sir David Hunt, Garanti Anlamasının 4. maddesi garantörlerin “kuvvet kullanma yetkisinin olmadığını” (Hunt, 1980:11) iddia etmekle eşdeğerdi.

Aynı görüşü Yunanistan da savunuyordu. Yani kendi görüşlerine göre Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin 2. fıkrası, garantör konumundaki devletlere Kıbrıs'a müdahale hakkı tanımamaktaydı (Tülümen, 1998:63). Konuyla ilgili olarak Yunan Hükûmet sözcüsü Kostopulos, “*Garanti Antlaşması'nın taraflara askerî müdahale hakkı tanıyıp tanımadığı hususunda görüşlerimiz farklıdır. Bu noktanın uluslararası adlî bir merci tarafından aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir*” (Tülümen, 1998:71) görüşünü savunuyordu. Halbuki darbeyi yapan Nikos Sampson bile Garanti Antlaşması uyarınca, iki toplumdan tehlikeye girmesi hâlinde, “garantör devletlerin üçünün veya ikisinin de veya tek yanlı olarak birinin müdahale hakkı” (276) olduğunu ifade ediyordu.

Kaldı ki Nikos Sampson, 17 Temmuz 1975 tarihli The Cyprus Mali gazetesinde yayınlanan bir yazısında, “*Türkiye müdahale etmeseydi sadece Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmekle kalmayacaktım, aynı zamanda Türkleri de toptan imha edecektim*” (Alasya, 1987:58) diyerek bu görüşü teyit etmişti. Böylece Türkiye'nin müdahale etmekte ne kadar haklı ve isabetli olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Nitekim Atina Temyiz Mahkemesi de 21 Mart 1979 günü aldığı 2658/79 sayılı kararda “Türkiye'nin müdahalesi Garanti Antlaşması'nın IV. maddesine göre yasaldır. Suçlu olan Cuntacı subaylardır” (Alasya, 1987:59) demekle bu tarihî gerçeği ve Türkiye'nin haklılığını tescil etmiştir.

Aslında bu oldukça çetrefilli bir konudur. BM Şartının 2 (4) maddesine göre “kuvvet kullanma yasaklanmıştı” (Necatigil, 1998:125). Çünkü BM, bir devletin bir başka devletin siyasî bağımsızlığını veya toprak bütünlüğünü tehdit eder duruma girmesi olarak ifade edilen bu durumu yasaklamaktaydı. Kıbrıs Rum yönetimi de bunu delil göstererek, Türkiye'nin Garanti Antlaşmasına dayanarak yaptığı askerî müdahale BM Şartının 2 (4) maddesinin ihlâli olduğuna dayandırmaktaydı (Ehrlich, 1974:76-77).

Aslında toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılına kadar yukarıda adı geçen konular hep tartışmaya konusu olmuştur. Şöyle ki: 28 Aralık 1975 toplantısında, Klerides garanti konusuna değinerek bunun değiştirilmesini istedi. Denктаş, millî garantiler yerine uluslararası garantilere dayalı bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması düşünülüyorsa, bunun yürümeyeceğini ve Türkleri tatmin etmeyecek bir garanti (Tülümen, 1998 159; Cerrahoğlu, 1998:42), ne kadar güçlü olursa olsun kabule şayan olmayacağını ifade etmekteydi.

Daha sonraki gelişmeler göstermiştir ki, varılacak sonuç, bağımsızlık esasına dayanacağına göre bu bağımsızlık Zürih'te olduğu gibi, hatta ondan da iyi bir şekilde

korunmalıydı. Bu sonuç bir şekilde garantilenmediği takdirde iç meselede en mükemmel bir anlaşma yapılsa dahi, Kıbrıs Türk toplumu böyle bir “garantisiz” (Denktaş, 1998:136) anlaşmayı imzalamayacaktı.

Zaten yapılan görüşmeler sırasında Kiprianu, Türklerin bir nevi garantiye ihtiyacı olduğunu teslim etti. Fakat bunun Türk-Yunan garantisi olmasının gerekmediğini savundu. Bunun üzerine “başka formüller buluruz” (Denktaş, 1998:287) diyordu. Denktaş ise cevaben, BM garantisinden bahsediliyorsa bunun kabul edilemeyeceğini, garantinin kıymetini ancak garantiye ihtiyaç duyan tarafın takdir edeceğini, Kıbrıslı Türklere göre Türkiye’nin garantisini bertaraf eden bir anlaşmanın asla geçerli olmayacağını belirtti.

Bunun üzerine yapılan müzakerelerde Kiprianu, “cidden sizi garanti anlaşması denilen “bits of paper”in” mi kurtardığı kanaatindesin? Bu anlaşma olsa da olmasa da Türkiye size yardım etmez mi?” (Denktaş, 1998:287) diye sordu. Denktaş ise “haklısın... Garanti anlaşması olsa da olmasa da Türkiye bizi size ezdirtmez. Bu bir gerçektir. Fakat biz, imzalanan anlaşmalara “bits of paper” gözü ile bakmadığımız için bu anlaşmaların bize göre psikolojik ve legal bir önemi vardır. Bu anlaşmalar varken felakete uğramış ve ancak bunların verdiği yetkiye dayanarak alınan bazı tedbirlerle postu kurtarmış bir toplumdan böyle bir anlaşmadan vazgeçmesini beklemeniz oldukça yersiz değil midir?” (Denktaş, 1998:287) diye cevap vermişti.

Dolayısıyla Kıbrıslı Rumların 1960 garanti sistemini değiştirmek için devam eden girişimleri Kıbrıslı Türklere gelecek için güven vermiyordu. Çünkü Kıbrıslı Rumların, 1963 ile 1974 yılları arasında yaptıklarını, yeniden yapmamaları için tesis edilen bu sistemi, değiştirmeyi göze alamazdı (Denktaş, 1996a:11). Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs’taki toplumların geleceği, garanti sistemine bağlıydı (İsmail, 1998:308). Çünkü Kıbrıs’a karşı bir iç tehdit hâlâ mevcuttu ve bu durumun, yani Kıbrıs’ın Elen olduğu mantığının değişeceği konusunda herhangi bir güvence yoktu. Dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumu, geleceğini mucizelere bağlayamazdı.

Aslında bütün bunlar “iki toplum liderini, intikam duygularına gem vurmasına ve 1960 garanti sistemi altında sağlanan dengeyi bozmasına” (Denktaş, 1996a:17) itiyordu. Zaten yukarıda değinilen saldırılara maruz kalan ve yalnızca mevcut garanti sistemi sayesinde kurtulan Kıbrıs Türk halkından, yeni bir garanti sisteminin savunulması ve bunun kabul edilmesi beklenemezdi.

Eğer Kıbrıs’ta birliktelik gelecekteki bir çözümün özünü teşkil edecekse, 1960 Garanti Sistemi’nin “işlemediği ve değişmesi gerektiği” (Denktaş, 1996a:17; İsmail, 1998:312) fikri ortaya atılmamalıdır. Bu sistem, tam olarak Kıbrıslı Rumların 1963-74 yılları arasında yapmak istedikleri ve yaptıkları şeyleri engellemek için kurulmuştu. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar tarafından Garanti ve İttifak Antlaşmaları’nın tek yanlı bir müdahale hakkını verilmesi, Kıbrıs’a zarar verdiğini düşünmek akıl dışı bir mantıktı.

Garanti Antlaşması konusunda, eğer herkes imza koyduğu anlaşmalar çerçevesinde hareket etse idi, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi çerçevesinde herhangi bir müdahale gerekmecekti. Kıbrıslı Rumlar yalnızca iki toplumlu bir hükûmeti çalıştırmamakla kalmadılar, buna ek olarak garanti anlaşmasının güvence altına aldığı Türk toplumunu da imha etmeye kalkıştılar. Hatta ada dahilinde güvenliği koruma ve anayasaya riayet etme yükümlülüğünü üstlenmişken, anayasayı "ölmüş ve gömülmüş" (İsmail, 1998:318) ilân ettiler. Dolayısıyla Garanti Antlaşması, Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırmasına ve adayı bir Rum Cumhuriyetine dönüştürmesine engel oldu. Bütün bunlar göstermektedir ki, 1960 millî garanti sisteminin devamının Kıbrıslı Türkler için taviz verilmesi imkânsız bir konudur. Dolayısıyla Kıbrıs Rum tarafınca başlatılmış olan uluslararası garantiler sisteminin getirilmesine ilişkin tüm çalışmalar, mevcut garantiler sistemini sulandırmaya ve nihayetinde ortadan kaldırmaya yöneliktir. Kaldı ki Türk tarafında, Garanti ve İttifak Antlaşmaları olmasaydı, Kıbrıs bugüne kadar Yunanistan tarafından kolonize edilmiş ve Kıbrıs Türk nüfusu, adadan dışlanmış olacağı görüşü yaygındır.

2.1.1.1.6. Gali Plânı'nda Garantiler Meselesi:

2.1.1.1.6.1. Gali Plânı'na Kadarki Dönem 1985-1990:

1985 yılında Rum tarafının ve 1986'da Türk tarafının anlaştığı her iki metin de adada bulunan yabancı askerlerin çekilmesi için yeterli bir güvencenin oluşmasını ve belirli bir süre tanınmasını öngörüyordu. Kyprianu tarafından onaylanan metin "uluslararası anlaşmalar gereği" (Denker, 2001:70) cümlesini ifade ederken ve geleneksel garantör ülkelerin rollerini dışlayabileceği bir şekilde yorumlanmasını mümkün kılarken, Denktaş tarafından kabul edilen metinde "garanti ve müttefiklik anlaşmaları gereği" (Denker, 2001:70) cümlesi yer alarak, Türkiye'nin tek taraflı olarak müdahalesinin devamını açık bir şekilde göstermekteydi.

BM Genel Sekreteri bunun üzerine her iki taraf da metinleri bir araya tekrar getirerek, yeni bir metin hazırlamasını istedi. Böylece Ön Çerçeve Antlaşması 29 Mart 1986'da (Denker, 2001:68) sunuldu. Sorunun kendi kendisini tekrardan yarattığını gösteren bu metin, 1960 Anayasasına benzer şekilde bir garanti sistemini özetlerken, durum ondan daha karışık bir hâle büründü.

30 Ağustos 1987 tarihli Kirigas gazetesi, Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'deki Başdelegesi Mihail Duntas ile bir söyleşi yayınladı. Bu söyleşide Duntas şunları söylemişti:

"1974'ten bu yana yapılan bütün girişimlerin veya o zamandan bu yana ya sunularak, ya da izah edilerek ortaya konan bütün planların, ne kadar ustaca ifade edilmiş olurlarsa olsunlar, bizim taraf açısından anlamı hep şu olmuştur: Burada bir gerçek vardır. Türkiye Kıbrıs'a girmiştir. İki toplumun da uzlaşacağı yeni bir anayasa yapılacaktır. Siz savaşı kaybettiniz. Bunun karşılığını ödeyeceksiniz. Bize karşı felsefe hep bu olmuştur.

Vereceğiniz bu ödüne bedel olarak size kalan toprak oranı % 63'den, % 79'a çıkartılacaktır.

Bu noktaya dikkat ediniz. Verilen bu % 70 oranındaki topraktan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti dağılacaktır. Egemenlik deyiminin kavramı şekil bakımından değişecektir. Aralarında sınır bulunacak Rumlarla Türkler eşit ve aynı düzeyde güce sahip olarak Kıbrıs'ın egemenliğine ortak olacaklardır. Ancak bu sınırın bir anlamı olmayacaktır. Çünkü Kıbrıs Türk veya Kıbrıs Rum bölgesinin herhangi bir yerinde bir şey olduğunda ve Türk ordusu müdahale edecektir. Çünkü bütün bu farazi çözüm Türkiye'nin askerî garantisi altında olacaktır. O hâlde bunu nasıl kabul edelim? Türkiye'nin askerî garantisi altında Kıbrıs'ın tümü üzerinde Türklerin ve Rumların iki toplumlu ortak eşit ve ayrılmaz egemenliğini öngören bir çözüm protektoralık anlamına gelmektedir. Ve Kıbrıs'ta Türkiye'nin protekrallığını kabul etmek Helenler açısından çılgınlık olur" (Denker, 2001:61-63).

Garantiler gibi hayatî bir konunun Kıbrıs'la ilgili çözüm belgelerinde doğal sırası içinde ele alınmamış olması şaşırtıcı olurdu. Çünkü garantiler konusu, güvenlik sorununun ayrılmaz bir parçasıydı.

Federal devletin barış ve güvenlik koşulları içinde yaşayabilir ve kalıcı olması için Kıbrıs Türk halkının kendini tamamen emniyet içinde hissetmesi elzemdi. Kıbrıs Türk halkı sadece Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisi altında kendisini emniyette hissedebilir veya emniyette olabilirdi. Bu yüzden 1960 Antlaşması'nın kurduğu garantiler sistemi geçerliliğini korumalıydı. Yani Kıbrıs Rum tarafının mevcut garantiler sistemini değiştirmeye ve etkisiz kılmağa yönelik çabaları, menfi ve kışkırtıcı olarak değerlendiriliyordu. Kıbrıs Türk tarafının bu konuyla ilgili olarak 22 Kasım 1988 (Cerrahoğlu, 1998:232) tarihinde New York'ta sunduğu belge, bu gerçekleri ifade eden bir belgeydi.

Bundan hareketle Denктаş'ın 24 Ağustos ve 22 Kasım 1988 ile 9 Ocak ve 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu belgelerin içeriği aşağıdaki gibidir:

1960 tarihli Garanti Antlaşması ile İttifak Antlaşması üzerinde, mutabık kalınacak değişiklikler yapılmak kaydıyla, yürürlükte kalmaya devam edeceklerdi. Federal yapının kurulmasından sonra üç garantör devlet, iki tarafın görüşlerinin alınmasını müteakip bütünün bir parçası olarak anlaşmaya ulaşmak amacıyla aralarında istişarelere bağlayacaklardı.

Görüşmelerde, Kıbrıs Rum yönetimi de görüşlerini aksettiren bir belgeyi (277) 30 Ocak 1989 tarihinde sunmuştu. Keza GKRY arşivinden elde edilen bilgilere göre bu belgede yer alan hususlar şöyle özetlenebilirdi:

1. Kıbrıs Türk toplumunun toplumsal endişeleri, topluluk hüviyetini ve kültürel geleneklerini koruyabilme ve muhtariyetlerini devam ettirebilme noktalarında toplanabilirdi. Türk toplumunun güvenlik endişeleri ise ya federal devletin yetkilileri, dolayısıyla Federal

Hükûmetin ya da Kıbrıs Rum eyaletinin veya toplumunun tahakkümü altına düşme korkusundan ileri gelmekteydi. Kıbrıslı Türklerin kendi siyasî kudretinin erozyona uğrayacağı tehlikesi de bu korkuya dahildi.

2. Federal Cumhuriyete tanınacak garantiler, BM yasasına uygun ve çok taraflı olmalı, ülkenin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün, egemenliğinin ve anayasal düzeninin devamını sağlamaya yönelik bulunmalı ve iki toplumca devamı arzulandığı müddetçe sürdürülmeliydi. Kıbrıs Rum yönetimine göre en iyi garanti Güvenlik Konseyi'nin vereceği garantiydi. Bununla birlikte hiçbir garanti, tek yanlı müdahale hakkını tanımamalıydı.

3. Türkiye'nin garantisi yerine uluslararası garanti şimdilik tercih edilir görünmekteydi. Kıbrıs Rum belgesinin "Askersizleştirme ve Güvenlik" (Cerrahoğlu, 1998:57) başlıklı II. bölümü, reel politikten yoksun ve BM Genel Sekreteri'nin ilgili belgeleri ile çelişir hâldeydi. Bu bölüm, Kıbrıs Türk halkının güvenlik gereksinimlerinin Kıbrıs sorununun temel unsurlarından biri olduğu gerçeğini kasten göz ardı etmekteydi (278).

Halbuki garantiler konusu, adadaki iki halkın karşılıklı güvenlik gereksinimleriyle ilişkili olarak ele alınmalıydı. Garantiler meselesi propaganda malzemesi olmayıp, Kıbrıs Türk halkı için hayatî bir meseleydi. Bu hayatî sorunlar, kapsamlı bir anlaşma çerçevesinde, bölünmez bütünün bir parçası olarak belirlenecek ve garantiler sistemine bağlı olacaktı. Maalesef Kıbrıs Rum tarafının sunduğu belgede garantiler meselesine yaklaşımlarının ardında, iki halkın güvenlik gereksinimlerini uzlaştırma değil, sadece Türk Barış Kuvvetleri'nin, üstelik federal ve geçici bir hükûmet dahi kurulmazdan önce, geri çekilmesini sağlama ve böylece Kıbrıs Türkleri için güvenlik boşluğu yaratma amacının yattığı görülmekteydi. Rum tarafının öngördüğü takdirde, "garantisizleştirilen" bir Kıbrıs, ada Türkünü 1963'de olduğu gibi, Kıbrıs Rum toplumunun siyasal üstünlüğü, özel orduları ile silahlı unsurların insafına bırakacak ve bu durum, Rum toplumu içindeki şiddete başvurma eğilimi ile birleşince, Kıbrıs Türk tarafının güvenlik riskini azaltmak yerine arttıracaktı. Çünkü Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisi dışında, 60.000'in üzerindeki eğitilmiş Rum ihtiyat gücünün arzettiği ciddi tehlikeyi ortadan kaldıracak hiçbir formül yoktu.

Garantilerle ilgili hayatî sorun, Kıbrıs Türk tarafının daha önce sunduğu belgelerde, gerçekçi ve yeterli olarak doğru çerçevede ele alınmış bulunmaktaydı. Aslında bu belgelerde ortaya konan esnek yaklaşım, sorunu dengeli ve yapıcı bir biçimde ele almaktaydı.

Kıbrıslı Rumların sunduğu belgedeki iç güvenliğin BM denetimindeki uluslararası bir güçle sağlanabileceği konusunda varsayımı 1964-1974 yılları arasındaki döneme bakmak ve adada şimdikinden daha büyük sayılarda mevcut bulunan BM Barış Gücü'nün o dönemde Kıbrıs Rumlarının, bu gücü ve BM kararlarını hiçe sayarak gerçekleştirdiği mütecaviz hareketlere karşı sadece tanıklık etmekle yetindiğini anımsamak yeterli olacaktır.

Üçüncü tur görüşmelerinin yaptığı 10 Haziran 1989 tarihli oturumunda, garantiler konusunda taraflar arasında önemli bir fark ortaya çıktı. Diplomatik kaynaklar, Rum tarafının BM Şartı'nın 52. madde (SİSAV, 1990:64) kapsamında, yani Güvenlik Konseyi'nin onayından geçmek şartıyla Türkiye'nin garantörlüğünü kabul ettiğini açıkladı (279). Ancak Vasiliu'ya "eğer Türklere saldırma niyetiniz Yoksa niye Türk garantisine karşı çıkıyorsunuz" (Sadrazam, 1990:20) diye sorduğunda, cevap veremedi ve bu konudaki tutumunu sürdürmeye devam etti. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler uluslararası garantilere güvenmemektedirler. Bu nedenle Kıbrıslı Türkler yönetimi güvenlik açısından millî garantiler istemekte ve Türkiye'nin garantisinden vazgeçmemektedirler.

Aslında Vasiliu, Kıbrıslı Türklerin güvenlik ihtiyacını oldukça iyi anlıyordu. Fakat Vasiliu, bunun aksine Kıbrıslı Rumların güvenlik ihtiyacının daha önemli olduğunu iddia ediyordu (280). Yine Vasiliu, ölen Kıbrıslı Rum sayısına bakıldığı takdirde, bu sayının ölen Kıbrıslı Türk sayısından fazla olduğunu ileri sürerek, Türk garantisinin, bu durumu engelleyemediğini ve geçmişin tekerrürünü önleyecek daha "iyi ve daha yeni bir güvenlik sisteminin" (281) kurulması gerektiğini savunmuştu.

Görüldüğü gibi güvenlik konusu en az Kıbrıslı Türkler kadar Rumları da ilgilendirmekteydi. Kıbrıslı Rumlara göre sadece Rumların daha kalabalık olduğu dikkate alınmamalı, jeopolitik duyarlılık da gözden uzak tutulmamalıydı. Çünkü GKRY'nin sınırlarının hemen yakınında önemli sayıda Türkiye askerî birlikler bulunmaktaydı. Bu yüzden Türklerin gelecekteki yeni bir müdahalesine yol açabilecek gerekçeler ortadan kaldırılmalıydı. Bu gerekçelerin başında tek taraflı garantilerin feshedilmesi gerekiyordu (282). Çünkü o durumda, Türkiye'nin Kıbrıslı Türkleri koruyacağı gerekçesiyle işgali Kıbrıs'ın bütün sathına yayması mümkündü (283). Aynı şey müdahale hakkı için de geçerliydi. Dolayısıyla Garanti ile İttifak Antlaşmasını Güvenlik Konseyi'ne sunarak bu hakkın, uluslararası alanda yasallaştırması düşünülemezdi. Aslında Kıbrıslı Rumlar yönetiminin amacı Türkiye'nin tek yanlı müdahale olgusunun kaldırmayı, gerekçeler sistemine tercih ediyordu. Yani, Enosis olgusu yasak olmayacak, ama Kıbrıslı Rumların Enosis'e giden yolda yaptıklarını sebep sayıp müdahale etme hakkı sınırlandırılacaktı (284). Garantörün tek taraflı veya tek başına müdahalesine karşı çıkmak, tıpkı bir kişi bir başka kişiyi öldürecek olursa, o kişi ancak iki veya daha fazla polisin bir arada kurtarmasını zorunlu kılmaya benziyordu. Hukukta katili tek polisin kovalaması yasak olabilir miydi? Bütün bu gerçekler BM Genel Sekreteri'nin hazırladığı 1989 tarihli belgede yer almaktaydı. Genel Sekreter'in hazırladığı bu belgede garantiler konusunda bazı yeni gelişmeler vardı. Bunlar sırası ile aşağıdaki gibi ifade edilebilirdi:

1. 1960 tarihli Garanti ve İttifak Anlaşmaları günün koşullarına uygun şekle getirilecekti.

2. Garanti Anlaşması, ülkenin tamamen veya kısmen bir başka devletle birleşmesine veya bölünmesine ya da iki toplumun üzerinde mutabık kalmadıkları herhangi bir değişikliklerin Federal Anayasada yapılmasına karşı Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin birliğini ve bağımsızlığını teminat altına alacaktı.

3. Garanti Anlaşmalarının uygulamaları Birleşmiş Milletler Yasasının amaç ve ilkeleri ile uyumlu olacak ve Kıbrıs Federal Cumhuriyeti vatandaşlarının insan haklarını hâeldar etmeyecekti.

4. Garanti ve İttifak Antlaşmalarına taraf olan ülkeler, kapsamlı anlaşmanın hazırlanması sırasında uygun görülecek bir zamanda, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları temsilcileri ile Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık temsilcilerinin katılacakları bir toplantıyı kendi başkanlığında tertiplemesini BM Genel Sekreteri'nden isteyeceklerdi. Taraflar, kapsamlı anlaşmanın bir parçası olarak, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nde makul ve eşit güçte Yunan ve Türk kontenjanlarının bulunmasını mümkün kılacak şekilde İttifak ve Garanti Antlaşmalarının günün koşullarına uygun bir şekle getireceklerdi. Taraflar, Garanti Antlaşması'nı yeni şartlara uydururken, BM Şartı'nın 52 inci maddesine (285) uygunluğunu ve bu anlaşmayı söz konusu maddeye başlamanın faydalarının göz önünde bulunduracaklardı. Antlaşmalara taraf olan ülkeler, Kıbrıs'taki Yunan ve Türk kontenjanlarının varlığı dahil, anlaşmaları gözden geçirmek için BM Genel Sekreteri'nden periyodik toplantılar yapılmasını talep edeceklerdi. Bu toplantılarda, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'ni, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı temsil edeceklerdi.

Fakat bu öneriler Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları tarafından kabul görmedi. Bunun üzerine KKTC yönetimi, BM Genel Sekreteri'nin 11 Ekim 1989 tarihindeki önerileri paketine karşı kendi önerilerini 22 Kasım 1989 (286) tarihinde sundu.

Denktaş, bu önerilerin Kıbrıs meselesinin hâlli için oldukça önemli olduğunu belirtse de Kıbrıs Rum yönetimi bu önerileri reddetti.

Bu önerilerde güvenlik konusundaki temel gereksinim, ayrılmaz bir biçimde, garantiler ve savunma konularıyla, dolayısıyla da Garanti ve İttifak Antlaşması ile kuvvetlerin dengesi konusuyla bağlantılıydı. İlgili kuvvetlerin gücü ve yeteneklerine dayanacak olan bu denge, bir yandan, Kuzey Kıbrıs'taki Kıbrıslı olmayan ve Kıbrıslı Türk kuvvetler, öte yandan da, Güney Kıbrıs'taki Kıbrıslı olmayan ve Kıbrıslı Rum kuvvetler arasında oluşturulacaktı. İttifak Antlaşması'nda öngörülen Türk ve Yunan alayları Kıbrıs'ta üslenmeye devam edecek ve Kıbrıslı olmayan kuvvetler üzerinde anlaşılacak bir programa göre yeterli ve etkili garantileri sağlanabilmesi için gerekli olan düzeye getirilecekti (Cerrahoğlu, 1998:255).

26 Şubat 1990 tarihinde ise Genel Sekreter Cuellar, 9 sayfalık bir açış konuşması yaparak, 1960 Garanti Antlaşmaları yürürlükte kalacağını ve BM Şartı'ndaki ilkelere göre yeniden düzenleneceğini açıkladı. Bununla birlikte güvenlik açısından "Yunan ve Türk

birliklerinin adada eşit sayıda bulunması” (SİSAV, 1990:64; Cerrahoğlu, 1998:153) gerektiğini savundu.

Halbuki Kıbrıs’ın egemen bir ülke olarak yaşayabilmesi için bu tür garantilere ihtiyaç vardı. Ancak Kıbrıs’ta federal bir çatının korunabilmesi için bu çatıyı kuracak olan tarafların, böyle bir garantiye ihtiyaç duyup bunu istemeleri, aslında bir egemenlik yetkisiydi. Bu, Kıbrıs’ın egemenliğini korumak için zaruri olan doğal bir sonuçtu. Aksi hâlde Kıbrıs’ın bağımsızlığı ve egemenliği yok edilebilirdi. Özellikle bu durum, 1960 öncesinde de aynıydı. Kıbrıslı Türkler, Rum liderliğinin bağımsızlığı Enosis’e sıçrama tahtası olarak kullanacağından endişeliydiler. Rumlar da Türkiye’nin adayı taksim edeceğinden korkuyorlardı. Böylelikle anavatanları, adadaki her iki toplumu bu ihtimale karşı korumayı taahhüt ettiler. Ancak bu tür bir garantinin, Kıbrıs’taki iki egemen ortağın istemesi ve talep etmesinden dolayı ortaya çıktığı için adadaki siyasal egemenliği pekiştirdiği ve kısıtlamadığı görüşü yaygındı. Zaten 1963’te başlayan ve bugüne kadar sürüp gelen olaylar, Garanti Antlaşması’nın geçerliliğini vurgulamaktaydı.

Özellikle her iki tarafın gerçek ve psikolojik yaraları, korkuları ve endişeleri vardı. Kıbrıslı Türkler bu konularda araya bir zaman dilimi koymayı önermiş olması (moratorium), toprak, hudut, hak iddiası gibi nedenlerle başlayacak çekişmelerin süratle bir toplumlararası kavgaya ve iç çatışmaya neden olmasını önlemek içindi. Bu gibi olaylardan istifade ederek yeni düzeni bozmak isteyecek her iki tarafın fanatik gençleri ve “inanmışlar” (Denктаş, 1991:19) kadrosu, huzursuzluk yaratabilecek, dolayısı ile dikkatli olunması gerekecektir.

2.1.1.1.6.2. Gali Plânı’na Göre Garanti ve İttifak Antlaşmaları:

Milletler arasındaki güç dengesinin korunduğu soğuk savaşın sona ermesi ile ortaya birtakım yeni güvenlik sorunları çıkmıştı. Soğuk Savaş’ın aniden sona ermesi Avrupa’da düzensizlik ve askerî karmaşa yaratmış, bazı problemlerin ortaya çıkmasına ve hangi koşullarda askerî güç kullanılacağı ile çatışmaların nasıl önleneceği konularında birtakım yeni kararlar almayı zorunlu kılmıştı. Bundan hareketle Kıbrıs’ta güvenlik mülahazalarının çıkmasına şaşırmamak gerekirdi. Dolayısıyla Kıbrıs’ta politika üretenler, aşağıdaki hususlara dikkat etmeleri şarttır:

1. Tarafların güvenlik konusundaki ihtiyaçları tespit edilmelidir.
2. Bu ihtiyaçların giderilmesi için yapılması gerekenler belirlenmelidir.
3. Yalnızca insanî yardım operasyonları için bile olsa harekete geçmenin riskli olduğunu, ama en büyük riskin hiçbir şey yapmamak olduğunu bilerek, politik dinamikler harekete geçirilmelidirler.

Burada esas olan desteklenecek prensiplerin açıkça belirlenmesidir. Demokratik ülkelerin her yerde liberal değerleri ve uluslararası hukuku savunmaları mümkün değildir.

Bugün dünyada süregelen 25 çatışma alanı (287) olduğu düşünülürse, demokratik devletlerin her insanî trajediye aynı enerjiyi ve kaynakları ayırmasının zorluğu ortaya çıkar. Bu yüzden, Kıbrıs'taki sürece binaen, hangi eylemlerin toplu bir karşılık görmesi gerektiği konusunda iyi düşünülmeli, yalnızca ahlâkî yönden durdurulması gerektiğinden değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edileceği için de önem taşımaktadır.

Örneğin Kıbrıs'la ilgili durumlarda müdahale gerektiren hususlar aşağıdaki gibi zikredilebilir:

1. Kıbrıs'ta taraflardan biri kuvvetli bir komşusu tarafından tehdit edilir veya saldırıya uğrasa;
2. Kıbrıs'taki taraflardan birine ait hükûmetin karmaşa ve yaygın vahşet eylemleri arkasından yıkılırsa;
3. Kıbrıs'taki taraflardan birine ait hükûmet veya grubun, katliam düzeyinde insan hakları ihlalleri yaparsa;
4. Kıbrıs'taki hükûmetlerden birinin, uluslararası normları göz ardı ederek terörizmi desteklemek veya toplu imha silahlarının artırılması gibi davranışlarda bulunursa.

Önemli bir başka konu da mümkün olduğunca erken müdahale edebilmektir. Irak'ın Kuveyt olayında olduğu gibi, bir ülke cebirle toprak aldıktan sonra harekete geçmek müdahalecileri büyük bir askerî karşılık ile ciddi bir stratejik savaş arasında hiç de hoş olmayan bir seçim ile karşı karşıya bırakabilir. Uluslararası toplumun müdahalede geç kalması, hem maliyeti çok yükseltir, hem de durumun tamamen eski hâline dönmesini zorlaştırır. Yani Bosna-Hersek olayında olduğu gibi, saldırgan taraf sonuçta bazı şeyler elde edebilir. Böyle bir durumda da herhangi bir politik düzenlemenin pek uzun ömürlü olması beklenemez. Önemli olan, BM Güvenlik Konseyi üyeleri ve diğer kuruluşların, bu müdahale kriterlerini uygulamada istikrarlı olmalarıdır. İstikrarlı olamazlarsa, haksızlık ve çifte standart uygulama, bazı gruplara ayrıcalıklı davranma suçlamaları ile karşı karşıya kalacaklardır. İstikrar her müdahalenin, caydırıcı değerini artıracaktır.

Diğer bir gereklilik ise müdahalenin “sonuçlar” değil, “sebepler” (288) üzerine yönetilmesidir. Bu yüzden iki konunun değerlendirilmesini zorunludur:

1. Güç kullanımı için yeterli ve açık bir neden olup olmadığı (bu konuda BM Güvenlik Konseyi kararları esas alınmalıdır),
2. Harekâta katılmak için yeterli sayıda istekli ülkenin bulunup bulunmadığı, daha fazla sayıda ülkenin harekâtı desteklemesidir (289).

Dolayısıyla bütün bunlar, Kıbrıs meselesinin 29. yılında “garanti sisteminin değişmesi gereğini” (Denктаş, 1996c:ii) ortaya koyarlar. İşte 1992'deki Gali Fikirler Dizisi üzerindeki baskılar, bu nokta üzerinde yoğunlaşmıştı. Rum tarafı bu konuda Kıbrıslı Türklerin fedakârlık

yapamayacağını bilmekteydi. Bu yüzdendir ki bu konuda ısrar ederek, Türk tezlerine karşı çıkmışlardı (290).

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi'nde yer alan "Güvenlik ve Garantiler" bölümü, tarafların uzlaşması için hazırlanan 15 maddeden (291) oluşmaktaydı. Buna göre garantiler konusunda ifade edilen görüşler aşağıda belirtilmiştir.

Federal cumhuriyet ile Kıbrıs Rum ve Türk federe devletlerinin güvenliği garanti edilecekti (madde 52). Bu bağlamda Federal cumhuriyetin askersizleştirilmesi temel hedefti (madde 53). 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları yürürlükte kalacak ve aşağıda belirtildiği gibi imzalanacak bir belgeyle ekleme yapılacaktı (madde 54).

Garanti Anlaşması, federal cumhuriyetin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlayacak ve herhangi bir ülkeyle 'kısmen' veya 'tamamen' bölünme veya ayrılmayı, bununla birlikte tamamen veya kısmen birleşmeyi kabul etmeyecek, Kıbrıs Rum ve Türk federe devletlerinin güvenliğini sağlayacak ve toplumlardan birinin federal cumhuriyetin anayasal düzenini tek taraflı olarak değiştirmesine karşı koruyacaktı (madde 55).

Adadaki Rum ve Yunan askeri ile Türk ve Kıbrıs Türk askerinin sayısal bakımdan eşit olması, Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra belirli bir zaman dilimi ay içinde sağlanacaktı (madde 56).

Kıbrıs Rum ve Türk kuvvetlerinin kabul edilecek bir seviyeye indirilmesi ve İttifak Anlaşması'nda olduğu gibi "Kıbrıslı olmayan tüm güçlerin çekilmesine" yönelik bir zaman çizelgesi hazırlanacaktı. Bu zaman çizelgesi, federal cumhuriyetin kurulmasından önce, tamamen ve aşamaları ekte belirtilen eylem plânına paralel olarak yürütülecekti (madde 57).

İttifak Anlaşması ise Kıbrıs Rum ve Türklerin eşit oranda askerî tabur ve her biri belirli sayıda kişiyi aşmayacak ekipmanların yerleştirilmesini sağlayacaktı. Rum askerî taburu, Kıbrıs Rum toplumunun idaresindeki federe devlette konuşlandırılacak ve Kıbrıs Türk toplumunun yönetimindeki federe devlete hiçbir şekilde giremeyecekti. Buna ek olarak Kıbrıs Türk taburu, Kıbrıs Türk toplumunun idaresindeki federe devlette konuşlandırılacak ve o da Kıbrıs Rum toplumunun yönetimindeki federe devlete giremeyecekti (madde 58).

Federal cumhuriyet, Başkan ve Yardımcısının ortak yetkisi ve sorumluluğu altında, eşit sayıda Kıbrıs Rum ve Türk taburları ile askerlerinden oluşacak birliklerin, gerekli ekipman kapasitesini aşmamak kaydı ile federal güce sahip olacaktı (madde 59). Herhangi bir yedek güç ile sivil gruplar, askerî veya yarı askerî eğitime tâbi tutulmayacaklar (madde 60) ve Kıbrıs Rum ve Türk birlikleri, iki toplum arasındaki karşılıklı saygı, dostluk ve yakın ilişkileri geliştirecek ve federal cumhuriyetin her yerinde müştereken yapacakları sosyal hizmet faaliyetleriyle refah düzeyini artıracaklardı (madde 61).

Federal hükûmet tarafından, yasalara uygun şekilde onaylanan askerî ekipman dışındaki her türlü silahın ithali veya transit geçişi de yasaklanacaktı (madde 62).

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra üç garantör devlet, Kıbrıs Rum ile Türk toplumları ve Kıbrıs'ta bulunan BM Barış Gücü'nden (UNFICYP) oluşan geçici bir Gözleme Komitesi oluşturulacak ve bu komite aşağıda verilen konulardan sorumlu olacaktı (madde 63):

1. Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra bir tarafta Yunan ve Kıbrıs Rum taburu ve ekipmanı, diğer taraftan Türk ve Kıbrıs Türk taburu ve ekipmanının daha önceden belirlenen belli bir takvim içinde kabul edilen sayısal eşitliğe ulaşmasını denetlemek;

2. Federal cumhuriyetin kurulmasından önce belli bir zaman çizelgesi içinde Kıbrıs Rum ve Türk taburlarının kabul edilen düzeye indirilmesi ve İttifak Anlaşması'nda belirtilemeyen Kıbrıslı olmayan güçlerin tamamının çekilmesini kontrol etmekte.

Garanti Anlaşması, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı'nın, prensiplerine ve Federal Cumhuriyetin taahhüdüne uygun olarak garantör güçlerin temsilcileri ile Federal Başkan ve Yardımcısı'ndan oluşan bir "Araştırma ve Denetleme Komitesi" oluşturulacaktı. "Araştırma ve Denetleme Komitesi" görevini yürütebilmesi için Birleşmiş Milletlerin de yardımcı olma gayesiyle personel yardımıyla destekleyecekti (madde 64). "Araştırma ve Denetleme Komitesi", Federal Başkan ya da Yardımcısının görüşlerini veya garantör devletlerin Federe Cumhuriyetin veya her iki toplumun güvenliğini tehdit edecek konularla ilgili veya "Araştırma ve Denetleme Komitesi'nin" gerekli göreceği diğer metotları araştırma ve geliştirmekten sorumlu olacaktı. "Araştırma ve Denetleme Komitesi", Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nda verilen düzenlemelerin ihlâl edilmesinden dolayı ortaya çıkacak herhangi bir durumun düzeltilmesi için tavsiyelerde bulunacaktı. Taraflar, bu tavsiyeleri, mümkün olduğu kadar hızlı ve iyi niyetli bir şekilde hayata geçirmekle yükümlü olacaklardı (madde 65).

Ayrıca BM Güvenlik Konseyi, "Araştırma ve Denetleme Komitesi'ni" desteklemek dahil, UNFICYP yetkilisinin bazı şeyleri gözden geçirmesini isteme hakkına da sahipti (madde 66). Buna ilâveten Garanti ve İttifak Anlaşmalarına ek olma kaydı ile üç garantör devletin ve iki toplumun temsilcilerinden oluşacak bir komite de oluşturulacaktı. BM, her bir komiteye üstlendikleri görevleri gerçekleştirebilmeleri için yardımcı olacaktı (madde 94) (292).

Gali Fikirler Dizisi, bu başlık altında, federal Kıbrıs Cumhuriyeti ile iki federe devletin güvenliğinin garanti edileceğini ve adanın askerden arındırılmasının bir amaç olmaya devam ettiğini bildirirken, bir yandan da güvenlik ve garantiler konusunda çelişkili, tutarsız görüşler ileri sürmekteydi. Nitekim bir yandan 1960 Garanti Antlaşması'nın yürürlükte kalacağını söylerken, öte yandan bir başka belge yöntemiyle, niteliğinin değiştirileceğini belirtmekteydi. Üstelik 1960 İttifak Antlaşması kapsamı dışındaki tüm yabancı askerlerin Federal Cumhuriyet kurulmadan önce ve iki toplumu yaklaştırmacı aksiyon programının uygulanışına paralel aşamalarla adadan çıkmasını istemekteydi. Dolayısıyla bu planda ciddi sakıncalar vardı.

Hele 1960 Garanti Antlaşması'na eklenecek olan yeni belge, bu anlaşmayı tepeden tırnağa değiştiren bir nitelik taşımaktaydı.

Buna göre Garanti Antlaşması, Federal Cumhuriyetin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını garanti etmekte, fakat federe devletlerin toprak bütünlüğü hakkında hiçbir güvence getirmemekteydi. Yani iki federe devlet arasında bir çatışma çıkar ve federe devletlerden biri ötekinin toprağının bir bölümünü ele geçirirse ne olacağı belli değildi.

Öngörülen yeni Garanti Antlaşması'nın, iki federe devletin güvenliğini teminat altına alması, her federe devletin toprak bütünlüğünü garanti ettiği anlamını taşımamaktaydı. Bu nedenle, böyle bir olasılık karşısında, üstelik AGİT sürecine bağlanan bir garanti sistemi, Kıbrıs Türk federe devleti ve halkının güvenliğini ve toprak bütünlüğünü nasıl sağlayacağı ifade edilmemişti.

Adada, her biri kendi toplumlarının federe devletinde üstlenecek eşit sayıda Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum askerî birliği bulunmasını ve bu birliklerin, kararlaştırılan miktarlara indirilmesini, yabancı askerlerin ve adadan çıkmasını bir komitenin (Interim Monitoring Committee) (Gazioğlu, 1997:14) gözlemesi öngörülmekle beraber, yine de federe devletlerden birinin topraklarına yönelik bir iç saldırı durumunda bu çatışmanın nasıl önleneceği, saldırgan tarafın ele geçirdiği yerlerden nasıl çıkarılacağı üzerinde durulmamıştı. Dolayısıyla geçici dönem sonunda bu komitenin görev süresinin sona ereceği, kesin bir şekilde belirtilmeliydi.

Fikirler Dizisi'ne göre 1960 Garanti Antlaşması, AGİT ilkeleri çerçevesinde bir Teftiş ve Teyit Komitesi'nin oluşturulmasına imkân sağlayacak şekilde değiştirilecekti (293). Bu Teftiş ve Teyit Komitesi'nin üyeleri ise üç garantör devletle, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının temsilcilerinden oluşacaktı. Böylece bu komitede Türk tarafı üçe karşı iki üye ile temsil edilmiş olacaktı ki, ihtilaflı hâllerde İngiliz, Yunan ve Federal Cumhurbaşkanı'nın (Rum) temsilcisi birlikte hareket ettikleri takdirde, Türkiye ve Kıbrıs Türk temsilcisi karşısında 3'te 2 bir (Gazioğlu, 1997:14) çoğunlukla karar almış olacaktı.

Bu komite, ya garantör devletlerden birinin veya Cumhurbaşkanı'nın ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, toplumlardan birine veya Federal Cumhuriyete karşı tehdit oluşturan bir gelişme olduğu görüşünü belirtmeleri üzerine, durumu incelemekle sorumlu olacaktı. Bu incelemeyi mahallinde yapabilecek veya gerekli gördüğü inceleme ve soruşturma yöntemlerini uygulayacaktı. Garanti ve İttifak Antlaşmalarına aykırı bir durum saptadıkları takdirde, bunun düzeltilmesini tavsiye edecekti. İlgili taraflar da, bu tavsiyeye, iyi niyetle ve tam olarak uymak zorunda olacaktı.

Peki, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına aykırı harekette bulunan taraf, inceleme komitesinin tavsiyesine uymazsa ne olacaktı? 1960 Garanti Antlaşması'ndaki tek taraflı müdahale hakkı kullanılabilecek miydi? Kendisini güçlü hissedenden ve anlaşmaları ihlâl eden taraf, Yugoslavya örneğinde görüldüğü gibi, AGİT ve diğer uluslararası kurumların sadece

kâğıt üzerinde kalan ilkelerini tanımaz, tavsiyelerini dinlemez, uyarılarına kulak asmaz ve ihlallerini sürdürürse, karşı toplumun can ve mal güvenliğini tehdit eden durumlar yaratırsa, bunu kim ve nasıl durduracaktı?

Gali Fikirler Dizisinde bu sorunların kesin ve somut yanıtları yoktu. İşte bunun içindir ki, Kıbrıs Türk tarafı, 1960 Garanti Antlaşması'nın AGİT sürecine bağlanmasını (294), bunun çürük bir pamuk ipliğine bağlanması gibi görmekte ve bu yönetime şiddetle karşı çıkmaktaydı.

Böyle bir Teftiş ve Teyit Komitesi, illâ ki gerekliyse, AGİT'e ilişkili bir yöntemle oluşturulacağına, Garanti Antlaşması'nın hükümlerini ve kapsamını zayıflatmayacak şekilde gerçekleştirilebilirdi. Böylece, 1960 Garanti Antlaşması esas niteliğini ve işlevini korumuş olurdu. Ayrıca Türk Barış Kuvvetlerinin adadan çekilmesi işlemi ise Fikirler Dizisi'ndeki gibi Federal Cumhuriyetin kuruluşundan önce değil, ancak Federal Cumhuriyetin kurulması üzerine gerçekleşmeliydi.

Aslında taraflar arasında garantilerle ilgili ciddi görüş ayrılıkları vardı. Güvenlik meselesinden farklı olarak garantiler konusunda, Türkiye ve KKTC, BM Genel Sekreteri'nden de değişik bir yaklaşıma sahipti. Önerinin ilk üç maddesindeki ilkelerin kabul edilebileceği düşünülmekteydi. Önce anlaşmaların günün koşullarına göre şekillendirmesi, bu adaptasyonun muhakkak ki Türk ve KKTC tezleri aleyhinde sonuçlanacağı vereceği anlamına gelmezdi. Ayrıca, "günün koşulları" (SİSAV, 1990:63) deyiminin ne anlama geldiği öneride tarif edilmemişti. Evvela bunun tarifinin yapılması gerekirdi. Bu tarife, pekâlâ Türk tezlerine yakın bir anlam verdirilmesi de mümkündü. Fikirler Dizisi'ndeki diğer maddelerin bir güçlüğü zararı yoktu. Zira Garanti Antlaşması'nda Kıbrıslı Türklerin olmasını istediği ve şeylerde ısrar ederken, amacın BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine aykırı hareket etmek veya Kıbrıslı Rumların insan haklarını ihlâl etmek değildi.

Geriye önerinin 64. paragrafı kalmaktaydı. Burada Garanti ile BM Şartı, Güvenlik Konseyi ve 52. madde arasında bir bağlantı kurulmaktaydı. 1963-1974 döneminde BM'nin acil durumlarda hareket etmekteki zaaf ve güçlüğü müteaddit defalar gözlenmişti. Ne kadar birden fazla baş olursa, garanti sisteminin işlemesi o kadar güçleştiği örnekleri ile sabitti. Eğer Kıbrıs Türkleri bugünkü durumlarına gelebilmişler ise benliklerini koruyabiliyorlar ise bunun tek nedeni Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkının olmasıydı (SİSAV, 1990:64). Ne BM garantisi, ne Amerikan garantisi, ne AGİT garantisi, ne de başka bir garanti bunda etkisi yoktu. Bu durumda Türkiye'nin garantisi asıldır ve Kıbrıs konusunda bir çözüme ulaşmak isteniyorsa, Kıbrıs Türklerinin istediği garantinin tanınmasından başka çıkış yolu olmadığı anlaşılmalıdır.

Aslından burada sorulması gereken esas soru şudur:

Kuzey Kıbrıs'taki Türklerin can güvenliği nasıl sağlayacaktır? Yarın veya öbür gün, Kıbrıs'ta Türkiye'nin sağladığı askerî güvence ortadan kalktığında, Atina'nın körüklemesiyle patlak, verecek bir yangına kim nasıl yetişecek, Ankara ikinci kez adaya askerî çıkarma mı

yapacaktı? (Selçuk, 1992:13; Deliceirmek, 1993:192). Çünkü Kıbrıslı Türklere göre Kafkasya’da veya Bosna-Hersek’te olan bitenler ortadaydı. Ancak Gali Fikirler Dizisi’nde Garanti ve İttifak Anlaşmalarını günümüz ihtiyaçlarına göre “güncelleştirmek” (Moran, 1998:80) gerektiğini belirtmekteydi.

Ayrıca plana göre Türkiye’nin garantörlüğü AGİT’e bağlanacak ve tek yanlı müdahale hakkı bulunmayacaktı (İsmail, 1998b:240). Böylece Fikirler Dizisi’nde yer alan tek yanlı müdahale hakkını içeren garantörlük konusu, açıkça sulandırılmaktaydı. Buna karşın Türk tarafı, Türkiye’nin garantörlüğünün AGİT veya BM’ye bağlanarak, sulandırılmasına karşı çıkıyordu (İsmail, 1998b:250). Özellikle 21 Kasım 1992’de yayınlanan BM raporunda, Türkiye’nin garantörlüğünün AGİT’e bağlanarak sulandırılması, yani tek yanlı müdahale hakkının fiilen yok edilmesi kararlaştırıldı. Halbuki Kıbrıs’ta kurulacak yeni yapı, Rum tarafının önerdiği gibi “genişletilmiş” (295) bir garantörler sistemine bağlı olarak AGİT sistemine (Gürel, 1993:113) bırakılması söz konusu olamazdı.

Bu yüzden Denктаş ve ona muhalefet edenler de dahil “varılacak anlaşmanın Türkiye’nin etkin ve yeterli garantisini korumasını” (Deliceirmek, 1993:104; Oktay Ekşi, 1992:1) şart görüyorlardı. Dolayısıyla AGİT garantisine topyekûn muhalefet ediyorlardı.

Aslında AGİT, 1990’dan sonra çatışmaların önlenmesi ve doğabilecek krizlerin yönetimini başlıca görevleri arasına dahil etmişse de henüz bu konuda güvenilir bir teşkilât değildi (Alanat, 1994:7). Bilindiği gibi AGİT, BM Yasası’nın VIII. bölümüne (Alanat, 1994:9) göre bölgesel bir düzenleme olarak ilân edilmişti. AGİT’in barışı koruma faaliyetlerinde bulunulabilmesi kararlaştırılmış ve bu amaçla NATO ve BAB kaynaklarından yararlanabilmesine karar verilmişti. Ayrıca, sorunları çatışmaya dönüşmeden tespit edip, çözümleyebilmek amacıyla erken uyarı mekanizmaları gönderilebileceği de kabul edilmişti. Bu yüzden Kıdemli Memurlar Komitesi ve Başkanlığa bağlı kurumlar güçlendirilmişti. Belirli bir sorun ortaya çıktığı zaman sırf o sorunla ilgilenmek üzere sınırlı sayıda ülkeden oluşan geçici komitelerin kurulması da kararlaştırılmıştı (296). Böylece AGİT, başladığı kurumsallaşma sürecinde yeni olanaklara kavuşmuş olmakla birlikte, NATO benzeri bir kolektif güvenlik sistemine dönüşmüş değildi. Bu durumda ikna ve inandırıcılık prensibine (Alanat, 1994:10) dayanan AGİT’in, herhangi bir zorlama gücü bulunmamaktaydı.

Sırf bu yüzden Kıbrıs Türk tezi 1960 tarihli Garanti ve İttifak Anlaşmaları yürürlükte kalması ve sınırlandırılmaları önlenmesi yönünde gelişti denilebilir. Bu yüzden Gali Fikirler Dizisi’nde AGİT’e yapılan atıfla “Ana İlkeler” bölümünde yer verilmesi daha uygun olacaktı.

Görüleceği gibi Fikirler Dizisi’nde Türkiye’nin etkin garantisi üzerinde henüz bir anlaşma sağlanamamıştı. İttifak ve Garanti Anlaşmaları’nın yürürlüğün devam etmesi ve bir miktar Türk ve Yunan kuvvetlerinin adada kalması ilke olarak kabul edilmekle birlikte, Türk kuvvetlerinin adadaki mevcudiyeti söz konusu anlaşmalara bazı ilâveler yapılmak ya da AGİT ile irtibat kurulmak suretiyle sulandırılmak istenmekteydi. Fakat Türk tarafına göre siyasî

çözüm, Federasyon şeklinde gerçekleşecekse, bu çözümün Türkiye'nin etkin garantisi olmadan kabulü mümkün değildi. Etkin garantiden amaç, Türkiye'nin Türk toplumuna karşı bir harekete girildiğinde, başka bir devlet ya da kuruluşun veto hakkı olmadan bu harekete karşı koyabilecek kuvveti adada bulundurabilmesiydi. Bu imkân sağlanmadan Kıbrıs'ta herhangi bir siyasî çözümün söz konusu olamayacağı başta Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri olmak üzere ilgili ülkelere ve BM Genel Sekreteri'ne açıklıkla anlatılmalıydı.

Tüm bu çabalara rağmen, AGİT'in bölgesel ihtilaf ve çatışmalar karşısında etkisiz kaldığı görülmektedir (Alanat, 1994:10). Bunun önemli bir nedeni, AGİT'in karşılaştığı sorunları ve ihtilafları, ancak üyelerinin büyük çoğunluğunun AGİT'in temel değer ve prensiplerini benimsemesi durumunda çözebileceğiydi. Bundan da anlaşılıyor ki adaya çok uluslu gücün garantör sıfatıyla getirilmesi akıllıca bir iş değildi. Çünkü bunu, Yugoslavya krizindeki hatalardan görmek mümkündü.

Öyle ki Aliya İzzetbegoviç, AGİT'ten bölgeye askerî müdahalede bulunmasını isterken, bu dönemde ABD, Yugoslavya'ya asker göndermeye karşıydı. Avrupa ülkeleri ise Sırbistan'ı tecrit etmekte tehdit etmekteydiler (Koruyucu, 1994:52). Daha sonra AGİT'in 52 üyeden 50'si (Rusya ve Yugoslavya hariç) Bosna-Hersek'teki savaşın durdurulması yöntemleri konusunda Yugoslavya'nın söz sahibi olma hakkının askıya alınmasını ve Belgrad'ın kınanmasını öngören metin üzerinde anlaşma sağladılar (Koruyucu, 1994:52). Hatta federal ordudan işgal ordusu olarak söz edilerek, Bosna-Hersek'ten derhal çekilmesi istendi. Sonuçta onbinlerce kişi (297) hayatını kaybetti. Özellikle çatışmalar olanca hızıyla devam ederken, bütün dünya savaşı çaresizlik içinde seyretti. Bu uğurda uluslararası teşkilâtlar, ancak kınamalarla yetindiler.

Aslında Bosna-Hersek'te varlığıyla yokluğu fark edilmeyen, oradaki 200 bini aşkın insanın katline seyirci kalan (298), BM, 20 yıldır barışın ve sükûnetin hüküm sürdüğü Kıbrıs'ı ön plana alması rastlantı mıdır? Bu konu ile ilgili olarak Kamrân İnan'ın da dediği gibi şayet Sırp lideri Miloseviç, yüzde yüz haksız olduğu bir katliam olayında, NATO'ya, AGİT'e, Amerika'ya ve BM'ye meydan okuyorsa, "çok uluslu gücün ehemmiyeti nerede kaldığını" (299) sormak gerekmektedir.

Şu bir gerçek ki "uluslararası camianın" hareketsizliği, onu oluşturan ülkelerin kendi çıkarlarına göre bir tavır takınmalarından kaynaklanıyordu. ABD bunu "Avrupa'nın sorunu" (300) sayıyor ve uçak ve malzeme dışında, kara kuvveti göndermek istemiyordu. Avrupalıların çoğu ise Bosna'da Sırlara karşı çok kanlı geçmesinden korktukları bir savaşı göze alamıyorlardı. Rusya ise Slav dayanışması içinde savaşa karşı çıkıyordu. Kısacası hemen hemen hiç kimse Bosna için ölmek istemiyordu (Farley, 1995:83). Tabii ki bu çekingenlik ve hareketsizlik, Sırp saldırganlarının işine yarıyordu (301).

Aslında bundan daha büyük bir ironi olabilir miydi? BM, NATO ya da AGİT'in, ismine layık bir kuruluş olması bundan böyle beklenebilir miydi? AGİT, BM ve NATO'nun Bosna

nedeniyle kaybettikleri itibar açık beyan ortadaydı. Nitekim BM'nin ve NATO'nun eşitsizliği ve itibar kaybı, AGİT'in üzerine de ister istemez, öyle bir inmişti ki, bu iki kuruluş kadar gücü ve etkisi olmayan AGİT'in bunlardan daha iyi olması beklenemezdi. Zaten AGİT, Bosna meselenin başında karar alamayarak, inanılmaz bir aciziyet sergilemişti (302). Bosna'da bunca BM kararı uygulanmamışken, Kıbrıs'a ilişkin AGİT kararlarının büyük bir titizlikle uygulanacağını iddia etmek ve bunun garantisini vermek de mümkün değildi. Çünkü AGİT, büyük devletlerin birbirleriyle ihtilafları nedeniyle Bosna gibi bir konuda karar alamayarak, "iktidarsızlık" (303) profili çiziyordu. Bundan hareketle Türkiye ile Denktaş, garanti ve ittifak anlaşmalarındaki garantör devletler ile onların "tek yanlı müdahale" (304) hakkında değişiklik yapılmasını istemiyorlardı. Özellikle Türkiye'nin Zürih ve Londra anlaşmalarıyla doğan hakları sürekli olarak mahfuz kalmalıydı. Dolayısıyla "Türkiye'nin garantörlüğü" (305), hiçbir şekilde müzakere edilemezdi.

Aslında bu tezin hukukî dayanağı, Güvenlik ve Garanti Antlaşmalarının hâlen daha "geçerliliğini korumasına" (306) dayanmaktaydı (Bitsios, 1975:141; Moran, 1998:30). Bu yüzden garantiler meselesi ile ilgili herhangi bir değişiklik yapılamazdı (Gobi, 1993:85).

Kaldı ki garanti konusu Kıbrıslı Türkler için ekmek, su, hava (307) kadar önemli bir konuydu. Bu konu çeşitli zamanlarda yapılan anket araştırmalarının ortaya koyduğu sonuçlardan da anlaşılmaktaydı.

Kuzey Kıbrıs insanının "Kıbrıs Sorununa" ilişkin beklenti ve değerlendirmelerini saptamaya yönelik olarak yapılan bir araştırmada "halkın % 88.5'i Türkiye'nin tek başına müdahale hakkını içermeyen bir anlaşmaya karşı" (308) olduğu ortaya çıktı. Böylece Kıbrıslı Türkler tartışılan belli başlı konular arasında yer alan garanti sistemi hakkında, kesin bir bakış açısına sahip olduğu görülür. Buna karşın Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkını içermeyen bir sistemi kabul edenlerin sayısı % 11'le (309) temsil ediyordu.

Fikirler Dizisi'nde Kıbrıs'ın bağımsızlık ve bütünlüğü için yeterli uluslararası garantiler sağlanması, Türkiye'nin garantörlüğünün olmaması veya sulandırılması, tek yanlı müdahale ve adada asker bulunmaması, müdahalenin gerekip gerekmediğine BM Güvenlik Konseyi, AGİT veya NATO'nun "karar vermesi ve ancak ortak bir müdahalenin olması" (310) plânlanıyordu. Halbuki Türkiye ve KKTC Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisinin olmadığı bir çözümü kabul etmeyeceğini açıkça beyan etmekte ve 1960 tarihli garanti anlaşmasının sulandırılmadan aynen muhafaza edilmesini istemekteydi. Çünkü Türk tarafı, "Fikirler Dizisi'nde" yer aldığı biçimde, Türkiye'nin güvencesinin etkin ve yeterli olmayacağı kanısındaydı (311).

Öte yandan garantiler konusunda Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin görüşü, mevcut garantilerin genişletilmesi gerektiği merkezindeydi (312). Bir başka deyişle Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi, kendilerinin de katılmasıyla, mevcut garanti sisteminin genişletilmesinden yanaydılar. Bu yüzden Türklerin talep ettiği tek yanlı müdahale hakkı,

“tehlikeler içeren aşırı bir talep” (313) olarak görülüyordu. Tek yanlı müdahale hakkının tanınıp bir anlaşmaya geçirilmesi, uluslararası camianın benimsediği kolektif güvenlik biçimlerinin baltalanması demek olacaktı. Aslında bunun, kötü bir emsal oluşturmamasından korkuluyordu. Bunun endişesini duyan Güvenlik Konseyi çevreleri, şimdiki 3 garantör devlete binaen Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin de katılmasıyla, “kolektif bir garanti sisteminin” (314) kurulmasını istiyorlardı.

Rum tarafı ve Yunanistan ise hiçbir garantör devlete tek başına müdahale etme imkânı vermeyen uluslararası bir garanti sistemini önermekteydiler. Hatta “Kıbrıs sorunu ile doğrudan ilgili olmayan devletlerin” (315) bu garanti sistemine dahil edilmesini dahi istemekteydiler.

Aslında Gali Fikirler Dizisi’nde, güvenlik ve etkili garantilerle ilgili düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir (316). Fakat ilgili düzenlemeler, açıkça belirtilmemekteydi. Çünkü adadaki her iki toplumun güvenliğinin istikrarı ancak bu şekilde sağlanabilirdi.

Bununla birlikte üç garantör devlet tarafından oluşturulan “Düzenlenme ve Danışma Kurulu’nca”, Kıbrıs’ta her iki toplumun deniz aşırı güvenliği ile ilgili düzenlemeleri, Garanti ve İttifak Anlaşmalarının “güncelleştirilmiş kurallarına” (317) göre yapılacaktı. Halbuki Gali 1991’de yayımladığı raporunda, Türkiye’nin garantörlüğünün “1960 anlaşmaları çerçevesinde devam” (318) edeceğini belirtiyordu.

Denktaş’ın ifadesiyle BM Barış Gücü’ne verilecek yetkilerle, Türkiye’nin garantörlük hakları sınırlandırılacak ve Türk askeri kendi kendini koruyamayacak duruma gelecekti (319). Çünkü Fikirler Dizisi’ndeki yeni sistemine göre Garanti Antlaşması etkisizleştiriyordu.

Kıbrıs Rum lideri Vasiliu ise her iki tarafa güven verebilecek uygun bir garantiyi “tartışabileceğini” (320) açıkladı. Bu esnada Klerides, eski garantilerin, Kıbrıs için felaket olduğunu ve iki toplumun kaygılarını gidermediğini belirtiyordu. Yine de Klerides, Türkiye’yi garantör olarak kabul etmeye hazır olduğunu ve buna Yunanistan, Türkiye ve İngiltere’ye ilâveten, AB’yi de eklemesi gerektiğini savundu (321).

Aslında bu konuyla ilgili olarak Rum toplumunun siyasî yaşamı içinde derin görüş ayrılıkları vardı. Örneğin Rum federalistlere göre “millî merkez” olarak görülen Yunanistan’la olan ilişkiler, Garantörlük Antlaşması çerçevesinde yürütülmeliydi. Rum milliyetçiliğinin Kıbrıs’ı siyasal ve kültürel bakımdan Elenizmin uzantısı olarak gören yaklaşımına karşılık federalistler, Kıbrıs Devleti’nin ayrı siyasal ve uluslararası kişiliğinin bu ilişkilerden olumsuz yönde etkilenmesine karşı çıkmaktaydılar. Kıbrıs sorununun Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan ayrı tutulması gerektiğini ileri süren federalistler, milliyetçiler tarafından gündeme getirilen “Ortak Savunma Doktrini’ne” (322) de aynı gerekçeyle karşı çıkmaktaydılar (323).

Ayrıca federalistlere göre Kıbrıs sorunu, Elenizmin millî davası olarak tanımlanamazdı. Bu yüzden Kıbrıs’ta bulunacak çözümün, Türk ve Yunanlılardan ziyade,

“Kıbrıs halkının” (324) çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini ileri sürmekteydiler. Kıbrıs’ı ayrı bir siyasal birim olarak kavrayan bu yaklaşımların yanı sıra Elen dünyası ile Rum toplumu arasında kültürel bir yakınlığın olmadığını ileri süren daha farklı düşünceler de federalist eğilim içerisi yer almaktaydı. Kıbrıslı Rum kimliğinin, Yunan dilinin kullanılmasından ötürü, Yunan millî kimliğinin uzantısı olarak kabul edilemeyeceğini ileri süren bu düşünceye göre Yunanistan, herhangi bir yabancı devletten farksızdı (325). Kültürel kimliğe ilişkin “iki toplumluluk” ve “Kıbrıslılık” kavramları çerçevesinde oluşan ve “millî merkezlerle” ilişkileri, sadece hukukî düzeyde (Vural, 1996:249) ele alan federalist-bütünleşmeci eğilime karşılık, her iki toplum içindeki milliyetçiler, millî merkezlere yönelik kültürel ve siyasal bağlılığı temel almakta, yerel düzeyde özgün bir kültürel kimliğin varlığını reddetmekteydiler.

Yukarıdaki görüşlere binaen Rum federalistlerin desteklediği Vasiliu, “Rum Yönetimi’nin bir gün yeniden çıldırır da yeni bir darbe yaparsa, Türkiye’nin yeniden harekete geçmeyeceğini bize kim garanti edebilir. 1974’teki darbemizle Türk mücadelesine yol açan kendimizdik. Bu yüzden en iyi garantiyi, Avrupa Birliği’ne girmemizde görüyorum” (326) diyerek politika değişikliğine gittiği görülmektedir. Hatta bazıları, ABD’nin yeni oluşturacak garantiler sistemine katılmaya hazır olduğunu da iddia ediyorlardı (Deliceirmak, 1997:27). Böylece Federal Kıbrıs Cumhuriyeti’nin geleceği teminat altına alınmış olacak ve ABD de garantör devlet sıfatı ile garanti sisteminde yerini alabilecekti (Angelidis, 1991:11).

Aslından Kıbrıslı Türklerden istenen, 1960 anlaşmaları ile elde edilen hak ve yetkilerle, siyasî ortaklık statüsünden vazgeçmesiydi. Ancak bunlar, millî garanti sistemine dayandığı sürece geçerli haklardı (Denktaş, 1996c:ii). Rumların yaptıklarına rağmen Kıbrıslı Türklerin hâlâ ayakta durabilmelerinin nedeni, bu hakların millî garanti sistemine dayalı olmasındandı. İşte Kıbrıs Rum yönetimi, bu sistemi değiştirerek, uluslararası garanti sistemine dönüştürmek istiyordu. Bunun için yeni bir formül geliştirmişler ve uluslararası garanti sisteminde Türk ve Yunan Alaylarının da yer alabileceği, ancak bu sistemin dışında 1960 anlaşmalarına uygun olarak Kıbrıs’ta Türk ve Yunan kuvvetleri bulundurulamayacağı bir düzen tasarlanmıştı. Aslında bu, şekli ne olursa olsun kurulacak yeni bir ortaklık Cumhuriyeti’nde, millî garantilerin “geçici” (Denktaş, 1996c:iii) bir şekle dönüştürülmesi demekti.

Bununla ilgili olarak yapılan ikinci stratejik atılım, Kıbrıs’ın AB üyeliğine yaptığı müracaattı. Böylece Kıbrıslı Rumlar, Türkiye’nin Kıbrıs üzerindeki hak ve yetkilerini yok edeceklerdi. Buna karşın Yunanistan’ın Kıbrıs üzerindeki hak ve yetkileri ise AB yolu ile bir kez daha teyit edilecekti. Bunun adı dolaylı Enosis’ti veya Avrupa’nın güvencesi altında iki ayrı Yunan Cumhuriyeti’nin ortaklığı ve işbirliği manasına gelmekteydi. Kıbrıslı Türkler açısından ise bu Avrupa çerçevesinde toplumsal hak ve yetkilerinin buharlaşıp yok oluşu demekti. Dolayısıyla Rum liderliği, “Kıbrıs, AB’ye girdiği takdirde garanti anlaşması geçersiz

olacak” (Denktaş, 1996c: 3) demek ve garantilerden arınmış Kıbrıs Türklerinden de Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne bir an önce alınması için destek istemekteydi.

Kaldı ki 19 Mayıs 1995 tarihinde Cumhurbaşkanı Denktaş ile görüşen Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Claude Martin Başkanlığındaki AB troika heyeti de “Garanti Antlaşması zaman aşımına uğramış ve çağdışı kalmıştır. Bunların genişletilerek daha güncel hâle gelmesi gerekir” (327) şeklinde konuşmuştu.

Bunun üzerine TBMM, Kıbrıs davasına desteğini bir deklârasyonla ilân etti: “Türkiye, Kıbrıs’ta etkin ve fiilî garantisini eksiksiz sürdürecektir, KKTC’ye vaki olacak saldırıyı aynen Türkiye’ye yapılmış bir saldırı olarak telâkki edecektir” (328).

TBMM’nin bütün partilerin imzasıyla yayımladığı bu “Ortak Deklârasyonda”, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarıyla oluşturulan garanti sisteminin, şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de geçerli olmaya devam edeceği vurgulandı. Aynı zamanda bu deklârasyonda, söz konusu anlaşmaların doğrudan veya dolaylı şekilde değiştirilmesine, Kıbrıs’ta ve bölgede, Türkiye ve Yunanistan arasında mevcut dengenin bozulmasına müsaade edilmeyeceği de işaret edildi (329).

Dolayısıyla 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile var olan güvencenin gerisine gitmek mümkün değildi. Bununla ilgili olarak konuşabilecek tek bir konu vardı. O da Kıbrıslı Rumların kendilerini güvenlik içerisinde hissetme konusunda ne yapılabileceğiydi (Sarica, 1991:8). Sorun, aynı zamanda Türkiye’nin de güvenliği sorunu olduğu için çözüm de aynı şekilde Türkiye’nin güvenlik endişelerini gideren bir çözüm olmalıydı.

Yukarıda da görüleceği gibi iki tarafın tezleri içerisinde kullanılan garantiler ve ittifaklar kavramlarından sadece ikisini ele almak dahi, iki toplumun bir çatı altında yaşamasının bir zorlama olduğu gerçeğini ortaya koymaktaydı. Örnek olarak bağımsızlık kavramı ele alındığında, burada büyük bir paradoks görülmekteydi. Rum tarafına göre ‘bağımsızlık mutlak olmalı ve hiçbir kayıt ve şart altına alınmamalıydı’. Aslından ilk bakışta bu ifade, son derece haklı gözükmekteydi. Ancak kavramlar, ait oldukları sorunlara ve kullanıldıkları muhtevaya göre bir anlam taşırlar. Nitekim Kıbrıs sorununda Rumlar, Türkiye’nin garantörlüğünü bağımsızlığa ipotek sayarken, Türkler ise bağımsızlığının ve devletin statüsünün devamını Türkiye’nin garantisine bağlı görmekteydiler.

Özetle denilebilir ki, Güney Kıbrıs tarafı bağımsızlık derken “sorumsuz” bir bağımsızlığı kastetmekte, Türk tarafı ise Türkiye’nin garantörlüğünü şart olarak öne sürerken, “sorumlu” bağımsızlıktan söz etmekteydi (330). Bir başka deyişle Rumlar, halk oylaması ile Kıbrıs’ın bağımsızlığını ortadan kaldıracak bir “bağımsızlıktan” söz ederken, Türk tarafı, bağımsızlığın devamı ve Enosis’e karşı Türk toplumunun güvence altında olması için Türkiye’nin garantörlüğünü istemekteydi.

Kıbrıslı Türkler eğer Güney Kıbrıs tarafı, kabul edilebilecek bir çözümün gerçekten samimi bir savunucusu ve inançlı bir takipçisiyse, onun istediği gibi bir devletin ve statüsünün

bir başa devlet tarafından garantiye alınmasından kuşku duymaması gerekirdi. Aksi takdirde Kıbrıslı Rumların ancak ve ancak devlet statüsünün bozulması hâlinde işletilebilecek bir mekanizmaya şiddetle karşı çıkmaları, kabul ettikleri çözümde ve statünün devamında en ufak bir içtenliğe bile sahip olmadıkları anlamına gelmekteydi. Çünkü GKRY için Türkiye'nin garantisi, Enosis için büyük bir tehlike demektir (Gazioğlu, 1991:6; Klerides, 1991:53). Zaten Güney Kıbrıs'ın, Türkiye'ye yönelik terörü beslemesi, Türkiye'nin, Kuzey Kıbrıs'ta asker bulundurması için Kıbrıs Türklerinin güvenliğinden sonra çok önemli ikinci bir nedendi. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, sağlam temellere dayalı bir güvence istiyorlardı.

Hiç şüphe yok ki hiçbir toplum, kendi istek ve iradesini, başka bir topluma, üçüncü bir tarafın iradesine ya da geçici ve etkisiz güvencelerine dayanarak kabul ettiremezdi. Bu konuda yegâne dayanağı, yine kendi askerî (Ancın, 1992:17) gücüydü. Kısacası yeni dünya düzeninde ne BM'nin ne AGİT'in, ne NATO'nun, ne de başka bir uluslararası teşkilâtın Azerbaycan'ı ya da Bosna-Hersek'i, geçmişte de 1963'ten 1974'e tam onbir yıl, Kıbrıs Türklerini, hiçbir uluslararası teşkilâtın koruyamadığı (Bozkurt, 1992:14) gerçeğini göz önünde bulundurmamak ve Kıbrıs sorununa çözümü bu gerçeğin ışığında bulmak gerekmekteydi. Çünkü NATO, Türkiye'nin çıkarlarını korumada yeterli değildi. NATO, Türkiye'ye Kıbrıs'taki çatışmaları durdurma konusunda yardımcı olmadığı gibi, tersine Türkiye'nin sorunla ilgili olarak hareket kabiliyetini ve özgürlüğünü sınırlamıştı (Uslu, 2000:177). Türkiye, sürekli olarak müttefiklerinin kısıtlayıcı baskısına maruz kalmış, hatta bu millî davasında girişeceği askerî operasyonlarda NATO'dan aldığı silahları kullanamayacağı kendisine acı bir şekilde hatırlatılmıştı. Zaten Türk silahlı kuvvetlerinin tümünün NATO'nun komutası altına verilmesinin yanlış bir uygulama olduğu da Kıbrıs krizleri sırasında ispatlanmıştı.

Çünkü İnsan hak ve hürriyetlerinin koruyucusu liberal demokrat Batı'nın ve NATO ülkelerinin, Körfez Krizi'ndeki tutumları ile Bosna-Hersek, Azerbaycan ve Çeçenistan olaylarında davranışları arasındaki fark ve Kıbrıs meselesinde aldıkları kararlar, insanlık idealine gönül bağlayanlar için ümit kırıcıydı (Özdağ, 1997:5).

NATO eski Genel Sekreteri Willy Claes, kendisine yöneltilen "Sırlara karşı harekât olacak mı?" sorusunu, "kontakt anahtarını çeviremiyoruz, çünkü anahtar bizim elimizde değil" (Uluengin, 1995:16) cümlesiyle cevaplıyordu. Samimi açıklamalarıyla bilinen Sekreter, aslında isim vermeden çok uluslu gücü suçluyordu. Çünkü sınırlı ve sembolik NATO harekâtına karşılık NATO Genel Sekreteri Claes, her ne kadar "kontakt anahtarı bende değil" dese de bu kontakt anahtarını elinde tutan ABD, İngiltere ve Fransa (Uluengin, 1995:16) aynı zamanda Kuzey Atlantik Pakti'nin üyesi sıfatını taşıyanları suçluyordu.

Dolayısıyla Rum liderliğinin 1963'ten bugüne kadar sürekli olarak Türkiye'nin garantörlüğünün kaldırılmasını, hiç olmazsa tek yanlı müdahale hakkının kaldırılarak, etkisizleştirilmesini veya çok uluslu garantörlük sistemi içinde müdahale hakkının fiilen yok

edilmesini savunmasının nedeni, adanın tamamına hakim olmaktı (331). Bunun üzerine Klerides, Türk ve Rum toplumlarının güvenliği için, BM Güvenlik Konseyi'nin şemsiyesi altında çok uluslu bir gücün (332), adaya yerleşmesini kabul edebileceklerini açıkladı. Aslında bu noktada Rumlar, ellerindeki güçlü silahlara, ABD ve AB'nin desteğine (333) güvenmekteydiler. Bu noktada Türkiye'nin 1974'te olduğu gibi, müdahale edemeyeceğine, çünkü ABD ve AB'nin artık aktif bir biçimde Rumların yanında olacağına inanmaktaydılar.

Halbuki BM'nin bir araştırmasına göre Amerikalıların üçte bir oranında, ortaya çıkan sorunlarda, kendi askerî gücü yerine BM güçlerinin yollamasını tercih ettiklerini göstermekteydi (334). Bu görüşe göre gelecekte yapılacak askerî harekâtların büyük bir oranı, çok uluslu çerçevesinde olması beklenmekteydi. ABD, BM'nin barışı koruma çabalarına Amerika'da eğitim vermek, lojistik ve ikmâl yardımı sağlamak, BM Sekreterliğine iletişim vermek (335) suretiyle bu konudaki kararlılığını göstermek istemekteydi.

En önemlisi Amerika'nın aktifliği ve Güvenlik Konseyi'nin rolü dünyadaki diğer ülkelere, özellikle gelişmekte olan ülkeler ve İslâm ülkelerine bir çifte standart uygulama düşüncesi uyandırmalıydı. Uluslararası hukuk ve ortak güvenlik nerede biter, BM yönetimindeki Batı çıkarlarının savunması nerede başlar? Bu konu ABD yönetimi tarafından geniş şekilde değerlendirilmekte ve bu Türk tezine karşı olan Güvenlik Konseyi kararlarının aynı sertlikte İsrail'e uygulanması anlamına gelse bile maalesef yaptırımdan kaçınılmaktaydı.

Barış gücüne yapılacak daha büyük bir ABD desteği, Körfez Savaşı'nda da ortaya konan "inanılmaz güç" (336) doktrinine ters düşmekteydi. "Ya hep-ya hiç" düşüncesi, ya tam olarak "olanlara karışma" ya da tamamen "çekimser" (337) kalma anlamına gelmekteydi ki, bu düşünce çoğu bölgesel sorunun çözümü için pratik bir yol değildi. Aslında askerî komutanların, politik hedeflere ve süresi belirsiz bir olayın içine çekilmedeki isteksizlikleri anlaşılabilirdi. Bu yüzden ABD, gücünü kullanacağı yerleri iyice seçip belirleme durumundaydı.

Sonuç olarak ABD, ekonomik ihtiyaçlarına ters düşmeyen bir dış politika da izlemek zorundaydı. Bazı yorumcular, dış politikanın belirlenmesinde ekonominin kesinlikle ilk plana alınmasına ve stratejik düşüncelerin gittikçe önemsizleştiğine inanmaktaydılar.

Yeni güvenlik doktrini, öyle bir şeydir ki, Amerika ve Avrupalı müttefikleri, bunu gerçekleştirmek için isteksiz ve gönülsüzdüler. Dolayısıyla ABD ve AB, ortak dış ve güvenlik politikalarının kurumsal mekanizmaları henüz oluşmadığı için bunu tam anlamıyla gerçekleştirememekteydiler. Çoğu zaman Avrupa, karşısında bulunan büyük sorunların varlığından habersiz görünüp, kriz yönetiminde diplomatik çözüm açısından büyük öneme sahip güçlerin caydırıcılığı avantajını kullanmamıştı.

Bugün Avrupa'nın ortak bir dış politikası bulunmadığı için ortak bir savunma politikasından söz edilmesi imkânsızdı. Bunun bir göstergesi olarak Yugoslavya sorunu ifade edilebilirdi. Aslında Avrupa ülkelerinin tamamı, bu olayı farklı yönlerden

değerlendirmekteydiler. Örneğin Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'a, Yunanistan ve Fransa, Sırbistan'a doğru yönelirken (338), NATO üyesi Türkiye, Bosna Hersek'teki Müslümanlara yapılan saldırıları gündeme getirdi (339). Bu düşünceler uluslararası işbirliğinin parçası bile olsa, hiçbir zaman bir askerî müdahaleyi gündeme getirmedi. Bu konudaki harekete geçmek zemini, Amerika'nın olaya gecikmiş fakat güçlü bir şekilde girmesiyle oluşmuştu. Sınırları ötesinde anlaşmazlıklara ve istikrarsızlıklara karşı güvenilirliklerini kazanmak açısından, Avrupa ülkelerinin mutlaka bir askerî güç oluşturması, rasyonel bir biçimde görev ve işbölümü oluşturmak suretiyle ortak bir savunma politikasının inşası kaçınılmaz olmuştu.

Aslından bununla ilgili olarak en büyük zorluk ise AB ülkelerinin ortak sorumluluktan kabul edebilecekleri riskleri değerlendirebilecekleri bir "strateji kültürünün" (340) oluşturulmasıydı. Ancak ortak hareket etme düşüncesi, Amerika'nın ya da Avrupa'nın sorumluluklarını tamamen BM'ye atmaları anlamına gelmemeliydi. BM ile çalışmak, sorunların üstesinden gelmeye yardım ederse de bu sorunların ortadan kaldırılmasına neden olamazdı. Çünkü ne BM, ne de NATO gibi bölgesel kuruluşlar, uluslararası platformda üzerine düşeni yapmayan ve ülkelerin sorunlarını çözmeye tek başlarına yeterli olurlardı. Eğer ülkeler, bu tip organizasyonları bir halkla ilişkiler aracı olarak görüp, onları gerekli vasıtalar ile desteklemezlerse, hem bu organizasyonlar güvenilirliğini kaybederler hem de ortak hareket ve kararlar oluşamadığından sorunlar çözülemezdi.

Bu yönü ile uluslararası barış ve güvenliğin, Avrupa veya daha değişik bölgelerde BM tarafından kararlı bir biçim sağlanması şarttı. Zaten BM'nin otoritesi, Körfez Savaşı ve Güvenlik Konseyi'nin yeni faaliyetleri ile birlikte daha da güçlenmişti. Ancak Güvenlik Konseyi'nin bu yeni otoritesine rağmen bütün sorunları tek başına çözümlemesi düşünülemezdi. Çünkü BM'nin bile her görevi başarabileceğini düşünmek yanlıştı. Son 40 yılda BM'nin geleneksel rolü dışında, bugünkü bölge sorunları çok uluslu koordinasyon ve barışın korunması için kararlılık gerektiği ortadaydı. Ayrıca standart olan barışı korumak için gerekli olan "kuvvetler bütünü" (341) diye bir kavram yoktu. Barışı koruma tüm insanî, siyasî ve askerî operasyonların (342) genel bir birleşimi ve BM'nin yedinci bendine göre bu birleşimin gerekli görüldüğü anlarda beraberce kullanılması olarak tanımlamak mümkündür (343).

Bilindiği gibi barışın tehdidi, bozulması ve saldırı fiilî hâlinde Birleşmiş Milletlerin alacağı tedbirler, Antlaşmanın VII'inci bölümünde (39-51'inci maddeler) öngörülmüştü. Bu tedbirlerin alınma yetkisi, Antlaşmanın 24'üncü maddesi gereğince barış ve güvenliğin korunmasında "başlıca sorumlu" (Gönlübol, 1193:549) organ olan Güvenlik Konseyi'ne verilmişti. Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisini kullanırken Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine uygun biçimde hareket etmesi gerekmele birlikte, bunu denetleyen bir maalesef makam bulunmamaktaydı.

Örneğin Kıbrıs'ta daha önce de olduğu gibi Antlaşmanın 39'uncu maddesine göre barışın tehdidi, bozulması ve saldırı fiilî hâlinde Konsey'in yapacağı ilk hareket, böyle bir durumun bulunup bulunmadığını saptamaktır. Bundan sonra Konsey, barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur ya da karar alır. Konsey'in tavsiye edeceği tavsiye edeceği tedbirler Antlaşmanın VII'inci bölümün öngörülen “zorlama tedbirler” (Gönlübol, 1193:549) de olabilirdi. İşaret etmek gerekir ki, VII'inci bölüm altında alınan tüm tavsiyeler ya da kararlarda, “veto” (Gönlübol, 1193:550) yetkisi kullanılabilmekteydi.

Antlaşmanın VII'inci bölümündeki hükümler, barışın bozulması hâlinde Konsey'e başlıca üç türlü tedbir alma yetkisi vermektedir:

1. Geçici tedbirler;
2. Silahlı güçlerin kullanılmasını gerektirmeyen tedbirler;
3. Silahlı güçlerin kullanılmasını gerektiren tedbirler (Gönlübol, 1193:550).

Uygulamada, Güvenlik Konseyi, silahlı çatışmanın durdurulması, ateşin kesilmesi ve silahlı güçlerin geri çekilmesi gibi geçici tedbirle almıştı. Antlaşmanın 41'inci maddesine göre ise Güvenlik Konseyi, kararlarının yürütmek için silahlı güç kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi tedbirlerin alınması gerekeceğini saptar ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu tedbirleri uygulamaya davet ederdi. Sınırlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, 41'inci maddede askerî nitelikte olmayan zorlamaların başlıcalarına değinilmekteydi. Bu tedbirlere, “ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma araçlarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile siyasal ilişkilerin kesilmesi” (Gönlübol, 1193:550) de dahil olabilecekti. Güvenlik Konseyi bugüne değin iki kez bu maddeye dayanarak tedbir alınmasına karar vermişti. Gerçekten Konsey, ırk ayırımı politikası izlediği için 4 Kasım 1977'de, Güney Afrika'ya karşı diğer 148 devletin “silah ambargosu uygulamasına” (Gönlübol, 1193:550), 15 devletin oybirliği ile karar vermişti. Kararda, Güney Afrika'ya hiçbir üye devletin silah, cephane, yedek parça ve nükleer silah teknolojisi vermemesi emrediliyordu. Konsey'in bu maddeye dayanarak aldığı ikinci karar, Ayetullah Humeyni rejimi sırasında İran'da rehin alınan Amerikan elçilik personelinin serbest bırakılmasını amaçlıyordu. Rehinelerin bir hafta içinde serbest bırakılmaması hâlinde İran'a ekonomik yaptırım uygulamasının kararlaştırılabileceğini öngören bir öneriyi Konsey 11 olumlu oya karşı 4 çekimser oyla (Gönlübol, 1193:550) kabul etmişti. Ancak, Sovyetler Birliği yaptırım önerisini 13 Ocak 1980'de veto etmişti. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin “silahlı zorlamalara başvurabilmesi” (344) için böyle bir gücü kurmuş olması zorunluluğu da yoktu. Almış olduğu silahlı zorlama kararına, devletlerin ayrı ayrı uyması ile bu hükmün gerekleri yerine getirilmiş olabilirdi. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin tek silahlı zorlama deneyimi olan Kore olayında durum böyle idi. 25 Haziran 1950'de “Kuzey Kore” güçlerinin “Güney Kore'ye”

saldırması üzerine Güvenlik Konseyi, BM üyelerinin ellerindeki imkânlarla göre Güney Kore'ye yardımı yapmasını salık veren bir karar almıştı (Gönlübol, 1193:551). Bunun üzerine içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 16 devlet bu karara uymuş, üç yıl süren bir savaştan sonra saldırganın Güney Kore topraklarını terketmesi sağlanmıştı. Ancak, bu olaydan sonra özellikle 1990 yılına kadar Konsey'deki veto yetkisi nedeniyle, bundan başka herhangi bir saldırıya karşı böyle bir tedbirin alınması mümkün olmamıştı.

Güvenlik Konseyi'nin uygulamada zorlama tedbirleri almakta güçlüklerle karşılaşabileceği (345) göz önünde bulundurularak, Antlaşmanın 51'inci maddesine şu hüküm konmuştu: "İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alınıncaya dek, doğal olan münferit ya da müşterek meşru savunma hakkına hâlel getirmez" (Gönlübol, 1193:551) deniyordu. Şu hâlde, Antlaşmada zorlama tedbirleri konusunda başlıca sorumluluk Güvenlik Konseyi'ne verilmekle birlikte, Konsey bu görevini yerine getirinceye dek, saldırıya uğrayan devlet ya tek başına ya da müttefikleri ile birlikte meşru savunma hakkını kullanabilmekteydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen birçok "saldırı" olaylarında BM Teşkilâtı'nın gerekli tedbirleri alamamış olması, bu hükmün ne denli gerçekçi olduğunu göstermekteydi. Öte yandan, Antlaşma hükümlerinin "meşru savunma" yanında, "ortak savunmaya" (Gönlübol, 1193:551) da yer vermesi, yine bu gerçekçi görüşün bir ifadesiydi. Nitekim BM'nin barışı koruma mekanizmasının yetersizliği karşısında, İkinci Dünya Savaşından kısa bir süre sonra başlayan "Soğuk Savaş" karşısında birçok devletler, olası bir saldırı karşısında kendilerini koruyabilmek için ittifak sistemleri kurmuşlar ya da bloklaşmışlardı. NATO, Varşova Paktı ve diğer ikili ve çok yanlı ittifak anlaşmaları bu zorunluluğun en belirgin örneklerindendi. Dolayısıyla saldırganlara karşı zorlama tedbirleri alamaması, BM'nin barışı koruma çabalarını tümünden önleyememişti. Nitekim Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın çeşitli hükümlerine ve 1950 yılındaki Kore ve 1990 Irak deneyiminden sonra Genel Kurul'un almış olduğu "barış için birleşme" (Gönlübol, 1193:552) kararına dayanarak, birçok olaylarda geçici barış güçleri kurmuşlardı. Bunlar arasında, 1956 yılındaki Süveyş olayı, 1960 yılındaki Kongo olayı, 1964 ve 1974 yıllarındaki Kıbrıs olayları ve 1978 yılındaki Lübnan olayları nedeniyle kurulan barış güçleri, ilgili devletler arasında ve dünyada barışın korunması bakımından önemli işler başarmışlardı. Bilindiği gibi hâlen bugün BM'nin Barış Gücü Kıbrıs'ta görevini sürdürmektedir.

Aslında BM, Kıbrıs'taki taraflar arasında geri dönülemez noktaya ulaşılmışının engellenmesi veya ertelenmesi, "anlaşmazlığı çözüme doğru götürecektir" (Bölükbaşı, 2001:303) varsayımı doğrultusunda hareket ediyordu. Gerçekten de bazı anlaşmazlıklar, eğer belli bir zaman boyunca gerektiği gibi kontrol edilirse, "önemsizlik" derecesine düşer ya da çözüm için gereken "olgunluğa" ulaşabilirdi (Bölükbaşı, 2001:303). Ancak, diğer bazı

anlaşmazlıklarda, uzun soğuma süreci tarafları daha da sert ve uzlaşmaz bir tutuma itebilir ve makul uzlaşma şansını tedricen düşürebilirdi (Claude, 1993:2). İşte Kıbrıs'taki toplumlararası çatışmaların şimdiye kadarki gelişim süreci son açıklamanın geçerliliğini ortaya koyuyordu.

Bu vesile ile şunu belirtmek gerekir ki, Birleşmiş Milletler organları tarafından “saldırgan” olarak nitelenen devletlere karşı alınan zorlamış tedbirleri ile bir olayda çatışma hâlindeki güçleri birbirinden ayırıp, bir tür “tampon” (Gönlübol, 1193:552) görevi yaparak, düşman güçler arasında çatışmayı önlemeye çalışan barış güçleri arasında ayırım yapmak gerekmekteydi. Zorlama tedbirlerinde, bir tarafın “saldırgan” olarak ilân edilmesi yanında, bu tecavüzkâr tarafa karşı, saldırıya uğrayan tarafın haklarını korumak için BM'nin taraf tutması söz konusuydu. Barış güçlerinin görevi ise düşman tarafları birbirinden ayırarak, bunların çatışmalarını önlemekten ibaretti. Burada, BM hiçbir tarafın yanında yer almadığı gibi, kurulan gücün bunlardan herhangi birine karşı savaşıması da söz konusu değildi. BM'nin Barış Güçleri, sadece gerektiğinde “kendilerini savunmak” (Gönlübol, 1193:552) için silah kullanmaktaydılar. Bu güçler çoğu kez bir kaç bin kişiyi aşmamakta, olayda tarafsız devletlerin askerî güçlerinden oluşmakta ve bunların giderlerinin çoğu, askerî katkıda bulunan devletlerin kendileri tarafından karşılanmaktaydılar. Dolayısıyla çok küçük güçlerden oluşmalarından ötürü, çatışmanın bulunduğu bölgede yeterli güvenliğin sağlandığı düşünülemezdi.

Netice olarak şu söylenilebilir ki, barışı koruma misyonu gerçekten de zor bir görevdi ve eğer taraflardan birisi ortak hareket etmeyi reddediyorsa, mevcut düzenlemeler içinde misyonun da etkisiz hâle gelmesi kaçınılmazdı. BM polisi, normal polis yetkileri içinde olan gözüaltına alma, yakalama gibi birtakım yetkilerin hiçbirine sahip değildi (Başak, 2000:314). Ancak kendisinden yardım talep edildiğinde harekete geçebilirdi. Bu durum altında çok etkili sonuçlar beklemek, gerektiğinden fazla iyimserlik olurdu. BM polisinin varlığı, belli bir ölçüde potansiyel suçluları caydıran bir faktör gibi görünse de kanunsuz olaylarla mücadele edebilir bir konuma gelememişti (Başak, 2000:314). Bu durumda olayları gözlemlemek, rapor etmek ve mahallî polis ünitelerine birtakım tavsiyelerde bulunmak dışında ciddi bir fonksiyon icra edemeyeceği açıktı.

Bundan anlaşılıyor ki, BM, devletlerin kuvvet kullanmasını önleyecek ortak bir güvenlik sistemi kuramamıştı (Padelford-Lincoln, 1962:494). Dolayısıyla bu sistemi uygulayacak bir kuvvete de sahip olamamıştı. BM'nin Orta Doğu'da, Kongo'da ve Kıbrıs'ta kurduğu polis kuvvetlerinin amacı, tarafların askerî kuvvet dengesini, dolayısıyla politik dengeyi değiştirmek veya anlaşmazlığa taraf olan devletlerin haklarına zarar vermek değildi (Martin, 1964:195-197). BM Genel Kurulu'nun barışı koruma faaliyetleri ile Güvenlik Konseyi'nin barışı yeniden kurmak için kararlaştıracığı kuvvet kullanma hareketleri birbirinden farklıydı. Polis kuvvetlerinin kullanılmasında, gerek bu kuvvetleri kabul eden

devletin, gerekse kuvvete katılan devletlerin bu faaliyet için rızalarının alınması gerekirdi. Çünkü BM milletlerarası barış ve güvenliğin korunmasını, üye devletlerden sağlayacağı silahlı kuvvetlere, yardım ve kolaylıklara dayandırmıştı (Rienov, 1961:301). BM'nin kendisine has daimi bir "uluslararası silahlı kuvvetlere" (Greene, 1964:548-549) sahip olması ile ilgili yasanın bulunmasına rağmen, buna benzer bir kuvvet kurulamamıştı. Bunun için en başta gelen sebep, devletlerin barışın bütünlüğünü henüz kabul edememelerinden ileri gelmekteydi (Bilge, 1966:52). Zaten ortak güvenlik sisteminin, ABD gibi süper güç devletlere karşı işletilmesi de mümkün olmadığı pek açıktı. Bu durumda devletler camiasında, kuvvetli bir saldırganı bu emellerinden caydırma ümidi, gene barışı korumak isteyen ve aynı zamanda yeterli askerî kuvvete sahip devletlerin ferdi tutumlarına bağlı kalmaktaydı.

Bugün genel olarak bazı devletlerin bağımsız veya tarafsız bir politika izleyebilmeleri iki üstün tarafın, yani ABD ve AB arasında kurulan "siyasî ve stratejik dengenin" (Schwarzenberger, 1965:231-233) bir sonucuydu. Özel olarak da BM'nin Filistin, Irak ve Kıbrıs'ta barışı koruma faaliyetlerine girişebilmesi ve bir çeşit kendine has politika güdebilmesi, yine bu iki üstün tarafın barış için adı geçen faaliyetlere engel olmamasına bağlıydı. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler, BM'nin bütün uluslararası meselelerde başarısız politikalar izlemesinin nedenini, Batılı ülkelerin izledikleri siyasî manevralara dayandırmaktaydılar (Köni, 1995:53). Bu nedenle, BM'nin inandırıcılığını yitirdiği konusu, birçok araştırmacının hemfikiriydi.

Aslında Rum-Yunan ikilisi, adadaki bütün sorunların 1974'te başladığı tezinden hareketle, 1974 müdahalesine 1959 ve 1960 anlaşmalarının sebebiyet verdiği görüşünü ileri sürmekteydiler. Bu yüzden sürekli olarak Türkiye'nin garantörlüğünü devre dışı bırakacak uluslararası bir garanti sistemi arayışında girdiler. Şu bir gerçek ki, kendi açılarından AB çözüm modeli, "makul" öneri olarak ortaya çıkmaktaydı. Zira AB çerçevesinde üretilecek herhangi bir çözüm, Türkiye'nin garantörlüğünü devre dışı bırakacaktı. Aksi takdirde, AB üyesi olmayan bir Türkiye'nin, AB üyesi bir Kıbrıs üzerinde garantör (Ünal-Coşkun, 2001:48) olması gibi garip bir durum hâsıl olacaktı ki, bu durum, Türkiye açısından hukuk tanımazlığı beraberinde getirecekti. Kıbrıslı Rumlar tarafından ise böyle bir katılım, Kıbrıs için en iyi yol olacaktı (Lagakos-Papulyas-Yoannis-Theodoropoulos, 1997:4). Bunun için, Avrupa Birliği'ne katılımın daha detaylı bir şekilde incelenmesi gerekecektir.

Her şeyden önce Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün yayınladığı "Survival" dergisinde Almanya'nın önde gelen dış politika uzmanlarından Dr. Heinz Kramer, Kıbrıs'ın AB'ye girmesini son derece ciddi güvenlik riskleri taşıdığını belirtirken, "AB'nin güvenlik siyaseti üzerindeki etkilerini kontrol edemeyeceği işlere girişmemesi gerektiğini" (Kramer, 1997:21) ifade etmişti. Çünkü Kramer, Orta Avrupa'da olduğu üzere Akdeniz'de de AB'nin genişlemesinin istikrar ve güvenlik açısından yararlı sonuçlar vermesi gerektiğini savunuyordu. Bu yüzden Kıbrıs gibi meselelerde AB, istikrar ve güvenlik yönünden tam tersi

sonuçlar verecek girişimlerden kaçınmasını gerekli görüyordu. Fakat adı geçen süreç, bu yönde gelişmedi. Çünkü Rum tarafının 4 Temmuz 1990 tarihinde yaptığı tam üyelik başvurusunu ciddiye alan o zamanki adıyla AT, başvuruyu resmi müracaatmış gibi kabul etti.

Bu sırada Rumlar, olası formüller arasında Batı Avrupa Birliği (BAB) veya AT'nin (346), Kıbrıs'ta barışı ve adanın bütünlüğüne ait güvenliği garantileyecek askerî kuvvetlerin göndermesini önermişti. Aslında 1990 yılında Kıbrıslı Rumlar, ciddi bir stratejik taktik değiştirerek Kıbrıs'ın AB üyeliğini "Aaland Adaları" modelinden esinlenerek yaptıklarını açıklıyorlardı.

Aaland Adaları'nda korunan çıkarlarla, Kıbrıs'taki millî varlıkların korunmasına yönelik endişeler ve düşünceler, mukayese dahi edilemezdi. Çünkü bu iki konu, tarihî, siyasî, coğrafi, beşerî ve stratejik özellikleri itibarıyla birbirinden farklıydı. Yunanistan ve Türkiye'nin birbirlerine karşı tutum ve davranışları dikkate alındığında, Türk-Yunan ilişkileri ile İsveç-Finlandiya ilişkilerinin aynı çerçevede korunamayacağı açıktı. Bu yüzden Kıbrıs sorununun aslında Türk-Yunan ilişkileri bütününde değerlendirilmesi gerektiğini savunan bazı araştırmacılar haksız da değillerdi. Bu görüşü savunanlara göre adada çözüm sağlandıktan sonra ister federal veya konfederal bir yapı, isterse iki ayrı devletin kabul edilmesi söz konusu olsun, Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs adası ile hiçbir ilgisi olmayan bir konuda, yani Ege, kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası, Batı Trakya'daki Türk toplumuna yapılan baskılar, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik meselesi ve benzeri diğer nedenlerden ortaya çıkabilecek bir gerginlik, kaçınılmaz olarak Kıbrıs adasına da yansımalar ve varıldığı sanılan çözümün, nasıl da ada dışı dinamiklerin etkisi altında kaldığı görülecektir.

Halbuki Aaland Adaları asırlardır barış içinde yaşamış iki İskandinav ülkesi İsveç ve Finlandiya arasında yer almaktaydı. Nüfusu 23.000 civarında İsveç kökenliden oluşan küçük bir kara parçasıydı. Dolayısıyla Kıbrıs ile Aaland Adaları'nın hiçbir benzer yönü yoktu. Her şeyden önce Aaland Adaları'nda birbiriyle çatışan iki toplum yoktu. Büyük çoğunluğu ve hatta hemen tamamı, İsveç kökenli olan 23.000 nüfuslu küçük bir topluluğun yaşadığı bir adaydı (Kabaalioğlu, 1997:352). Bu ülkede sokak isimleri dahi biri Fince diğeri İsveççe olmak üzere iki dilde yazılıydı. Fince yanında İsveççe de resmi dil sayılmaktaydı (Kabaalioğlu, 1997:352). Ancak Kıbrıs'ta iki ayrı ulus vardı. Bunların arasında eşitlik ilkesine dayalı bir fonksiyonel federasyon sağlanmış ve kurulan anayasal düzen garantör devletler tarafından güvenceye alınmıştı. Bununla birlikte eşitlikleri kabul edilmiş bu iki ayrı millete mensup toplumlar, farklı dili konuşuyor ve farklı dinlere inanıyorlardı. Ayrıca, taraflardan biri, Megali İdea adı verilen bir büyük ölkü uğruna uzun yıllar silahlı mücadele vermiş, taraflardan ötekisi de Taksim tezi ile millî ve siyasal hüviyetini korumaya çalışmıştı. Aynı zamanda Kıbrıs'ın garantör ülkeleri İsveç ve Finlandiya değil, aralarında çok sayıda derin anlaşmazlıklar bulunan Türkiye ve Yunanistan'dı.

Ayrıca taraflar arasında uygulanacak muafiyetler ve istisnaî hükümlerin içeriği de farklı olacaktı. Çünkü Aaland Adalarına ilişkin olarak öngörülen muafiyetler ve istisnalar, Kıbrıs'taki toplumlar açısından uygulanamazlardı. Bir an için İsveç ve Finlandiya arasında bir uyuşmazlık çıktığı varsayılırsa, bu ihlâl karşı çıkacak bir diğer üye devlet vardı. Başka bir deyişle Katılım Antlaşması'nda yer alan bu hükümlere aykırı bir uygulama söz konusu olursa, iki devletten biri İsveç veya Finlandiya, konuyu Topluluk Adalet Divanı'na (TAD) getirebilirdi. Bu açıdan, Katılım Antlaşması'nda yer alan bu hükümlerin güvence altına alınabilmesi, lehine hüküm benimsenmiş birimin, o Birlikte tam üye olarak temsil edilmesiyle mümkündü. İsveç ve Finlandiya iki ayrı üye devlet olarak Antlaşma'yı herhangi birinin ihlâl etmesi durumunda, diğerinin bir üye devlet olması nedeniyle Adalet Divanı'nda dava açma yetkisi vardı. Halbuki federal bir yapı içinde, federe devletlerden birinin bazı haklarının güvence altına alınması amacıyla konulabilecek hükümler, aslında o üye devletin "iç işlerini" (Kabaalioğlu, 1997:353) ilgilendirirdi. Ancak, federe devlet, bölge, eyalet ve benzeri statüdeki birimlerin bir diğer üye devleti veya kendi merkezi hükûmetini Adalet Divanı'nda dava edebilmesi mümkün değildi. Zira Adalet Divanı, üye devletlerin içinde çıkabilecek dahili ihtilafların çözümü için öngörülmüş bir yargı organı değildi. Bu tür ihtilaflar, o üye devletin kendi yargı mercilerinde, yani Anayasa Mahkemesi'nde çözümlenmeliydi. Tıpkı 1960 Anayasası çerçevesinde Türk belediyelerin kurulmasına ilişkin anayasa hükmünün Rumlar tarafından ihlâl edilmesi üzerine Kıbrıs Anayasa Mahkemesi'nde dava açılması gibi.

Bir an için bir federe devletin böyle bir davayı Lüksemburg'ta açabileceğini kabul edilse bile, istisnaî hükümlerinin hiçbir yaptırım gücüne haiz değildi. Adalet Divanı'nın davayı sonuçlandırmasının en az iki yıl sürdüğü, karar alındıktan sonra yıllar geçmesine rağmen Divan kararlarının uygulanmasına ilişkin ciddi sorunların bulunduğu bir yapıda, bunun tersini savunmak oldukça hatalıydı. Günümüzde bu tür istisnaî hükümlerinin yeterli güvence teşkil etmeyeceği artık çok açıktır. Üye sayısı 25 veya daha fazla olmuş bir AB'de, küçük üye devletlerden birinde, o ülke anayasasına aykırı davranan bir federe devletin, diğer federe devletin haklarını çiğnemesi, vatandaşlarının taciz etmesi, can ve mal güvenliğini ihlâl etmesi karşısında kim, hangi koşullarda ne yapabilecekti? Hele o üye devletin merkezî hükûmetine her konuda destek olacak bir başka üye devlet olması kesin olduğuna göre durum daha da vahim bir hâl almaz mıydı? Bir başka deyişle Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nde Rumların Kıbrıs Türk halkının haklarının ihlâl etmesi hâlinde veya bunun tam tersi de olabilirdi, zaten tam üye olarak AB içinde tüm kurumlarda etkin bir şekilde temsil edilen Yunanistan, var gücüyle Kıbrıslı Rumları destekleyecekti. Bu durumda anlaşmalardaki istisnaî hükümlerini kim işletecekti? Rumların Aaland Adaları gibi hiç alâkası olmayan konuları emsal göstermesi ve garantilerin etkili olabileceğini öne sürmesi, tamamen taksitsel bir gerekçeydi.

Aaland örneğinde olduğu gibi İsveç ve Finlandiya en ağır bunalımda bile tam üye olduklarından Divan'da dava açabilirlerdi. Ancak, esas olarak Aaland Adası halkı, bölge

meclisi ve benzeri tüzel kişiliklere ait kurumlar dava açamazdı (Kabaalioğlu, 1997:353). Zira Aaland Adaları üye devlet değildi. Bu yüzden Kıbrıslı Türkler için Katılım Antlaşması'nda öngörülebilecek istisnaî maddelerin hukukî güvencesi olduğunu öne sürebilmek için KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak tam üye olması gerekirdi. İşte o zaman Kıbrıslı Türkleri, herhangi bir ihlâl durumunda dava açabilirlerdi. Ama şu bir gerçek ki, Adalet Divanı'nda açılan davaların iki yıldan önce çözümlenemediği, uygulanmasının ve temyizinin güçlüklerle karşılaştığı dikkate alındığında, bunun fiiliyatta ne derece etkin bir güvence olduğu da tartışmalı bir konuydu.

Zaten Kıbrıslı Rumların oluşturacağı bağımsız devlet olarak tam üye olsa dahi, kurumsal yapı dikkate alındığında, bir mini devlet olarak sesini duyurması pek mümkün değildi. Kaldı ki Kıbrıslı Türklerin aynı grupta yer alabileceği bir üye ülkeler topluluğu da yoktu. Halbuki Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin arkasında daima tam üyeliğin tüm avantajlarından yararlanacak Yunanistan olacağı gibi, geleneksel olarak Yunan dostluğuna eğilimli birkaç üye devlet de pazarlıklar sonucu karşı cenahta yer alabilirdi. Ayrıca, hiç alâkasız bir konuda Yunanistan'ın oyunu almak amacıyla bazı üye devletler, Atina ile birlikte hareket etme vaadi ile Yunanistan'a tecavüzkâr girişimlerinde destek de verilebilirlerdi. Çünkü AB kurumlarında karar alınırken karşılıklı pazarlıkların, gruplaşmaların ve koalisyonların olduğu unutulmamalıdır. Yunanistan'ın AB'de tüm gücüyle yer alması karşısında, bağımsız bir devlet olarak dahi tam üye statüsüyle AB'de yer alacak Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ne kadar yalnız ve güçsüz kalacağı ortadadır. İşte bu nedendir ki Türkiye, tam üye olmadan Kıbrıslı Türklerin tek başına AB içinde yer alması millî kimlik ve varlık açısından çok ciddi sorunlara yol açabilecekti. Bundan dolayı Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar çözülmeden, Kıbrıs Türklerinin, Yunan'ın ve Rum'un yönetimine ve çeşitli istisnaî güvencelere bırakılarak AB'ye girmesi, aslında ciddi bir konuydu. Çünkü Türkiye'nin AB'ye katılmasından önce, federal bir Kıbrıs'ın AB üyesi olması hâlinde, Kıbrıs Türklerinin çıkarlarının AB kurumsal yapısı içinde korunmasının güç olacağı açıktı. Aslında, Kıbrıs gibi çok önemli anayasal sorunları olan, kendi içinde egemenlik konusunu çözememiş bir ülkenin, AB gibi, üyelerinin "egemenlik haklarını", kısmen de olsa "AB kurumlarına devrettiği" (Kabaalioğlu, 1997:378) bir teşkilâta, üyeliğinin söz konusu dahi edilmesi çok ciddi bir hataydı.

Şurası muhakkaktır ki, bugün AB kurumsal yapısını dikkate alarak, Kıbrıs Türklerinin haklarının güvence altına alabilecek bir çözüm formülü bulunsa dahi, bu çözümün, AB'nin ileride alacağı yeni şekil içinde geçerli olup olamayacağı da belli değildi. Başka bir deyişle, en geç üç yıl içinde çok köklü değişikliklerin, kurumsal reformların yapılacağı bir Birliğe üye olunması söz konusuydu. Gelecekte ne olacağı bilinmeyen böyle bir uluslarüstü birliğe, federal yapı içinde girmek "gözü kapalı olarak teslim olmak" anlamına gelirdi. O nedenle, gelecekteki değişikliklerde söz sahibi olabilmenin tek yolu, egemenlik haklarının tescil ettirilip AB'ye bağımsız ve egemen bir devlet statüsü ile üye olabilmektir. Böylece, kurucu

anlaşmalarda yapılacak değişiklikleri veto etmek imkânı, bugün yürürlükte olan anlaşma hükümlerine göre mevcuttu.

Bazı araştırmacılara göre eğer Kıbrıs Türk toplumu, egemenlik hakları tanınmadan AB'ye üye olursa, geleceğe dönük seçim hakkını kaybedecek ve “geri dönüşü olmayan bir yola” (Kabaalioğlu, 1997:382) girmiş olacaktı. Dolayısıyla egemenlik haklarının kabul edilmemesi, Kıbrıs Türk toplumunun geleceğe ilişkin tüm seçeneklerini ve hareket serbestisini tamamıyla ortadan kaldıracaktı.

Zaten kurumlarda anlaşmaların değiştirilmesi ve yeni üye kabulü gibi birkaç önemli konu dışında kalan diğer tüm konular “oy çokluğu” ile alınmaktaydı. Anlaşmalar değiştirilmeden de mevcut yapı ve karar mekanizması çerçevesinde, çok kapsamlı değişiklikler oy çokluğu ile gerçekleştirilebilmekteydi. Bu durumda tam üye olan bir “mini devletin” (Kabaalioğlu, 1997:379), kararları engelleyebilme imkânı olamazdı. Bu nedenle kurumsal dengeler açısından Türkiye'nin tam üye olarak tüm kurumlarda yerini almasından önce, iki yüz bin nüfuslu “Federal Kıbrıs Türk Devleti'nin” tam üyeliği, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin tam üye olduğu bir AB'de güvence oluşturamazdı.

Bugün yürürlükte olan AB'nin kurucu anlaşmaları çerçevesinde, oluşturulan kurumsal yapı ve karar mekanizmasında Kıbrıs Türkünün haklarının korunması ne ölçüde mümkün olacaktı sorusunu federal bir “Kıbrıs Cumhuriyeti'nde” eşit egemenlik sahibi olduğu kabul edilmesi ve eşit haklar tanınması hâlinde, Federe Kıbrıs Türk Devleti açısından irdelemek gerekirdi. Bu alternatifleri incelerken, “Türkiye'nin AB içinde yer alması” hali ile “Türkiye'nin AB dışında kalması” olasılıkları da dikkate alınarak kapsamlı bir şekilde değerlendirmesi yapılmalıdır.

Ancak görüldüğü üzere Avrupa Birliği de değişmektedir. Bugünün yürürlükteki anlaşmaları dikkate alınarak Kıbrıs'ta bulunabilecek bir çözüm, ileride AB'nin karar mekanizmalarında yapılacak köklü değişikliklerle anlamsız hâle gelebilirdi. Asgarî koşullarda, AB üyeliği söz konusu olduğunda federal bir sistemin kabul edilmesinin Türk toplumu açısından sakıncalı bir durum ortaya çıkabilirdi. Eşit egemenlik haklarının tanınması ve bir federasyon oluşturulması hâlinde dahi Federe Kıbrıs Türk Devleti'nin AB kurumlarında temsili imkânsız görülmekteydi. Kıbrıslı Türklerin bağımsız bir devlet olarak kabul edilerek tam üye yapılması hâlinde sahip olabileceği yetkiler dikkate alındığında, Türkiye'nin katılımından önce bunların hiçbir ağırlığı olmayacağı da göz önünde bulundurulmalıydı.

Bundan hareketle Avrupa Birliği kurumsal yapısında acil reform gereksinimi vurgulanır ve son derece kapsamlı anayasal değişiklikler yapılacağı açıklanırken, bunların ne olacağı bilinmeden, Federe Kıbrıs Türk Devleti adı altında AB üyesi olmanın da gerçekçi bir yaklaşım olmadığı ortadaydı.

Bunun dışında Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'na yeni bir F(a) maddesi eklerken (347), daha önce kaldırılan at Antlaşması 236. maddesi yerine yeni bir

madde getirmişti. Bu yeni 236. maddenin amacı, Maastricht Antlaşması'na eklenen md. F(a)2 hükmü uyarınca, bir üye devletin oy haklarının askıya alınması hâlinde, bu kararın sadece Maastricht Antlaşması'ndaki oy hakları ile "kısıtlı" (Kabaalioğlu, 1997:362) kalmamasını ve at Antlaşması'ndan kaynaklanan oy haklarının da kapsamasını sağlamaktı.

Kıbrıs'ın AB üyeliği söz konusu olunca, AB kurumlarının Kıbrıs Türklerinin haklarının koruyacağını öne süren görüşlere karşı, AB kurumsal yapısı gereği hiçbir güvence oluşturmadığı Hükûmetlerarası Konferans'ta, hukuk devleti, demokrasi ve insan haklarının ihlâl eden üyelere karşı "yaptırım uygulanmasını" (Kabaalioğlu, 1997:362) öngören düzenlemeler yapılacağı ifade edilmekteydi. Acaba, oluşturulması düşünülen "Kıbrıs Federe Devleti'nin", AB'de tam üyeliğinin gerçekleşmesi hâlinde, Rumlar, aynen 1963'te yaptıkları gibi, Anayasa'yı ihlâl eder, temel insan hak ve özgürlüklerini çiğner ve hukuk devleti ilkelerini ihlâl ederse, Kıbrıs'a karşı yaptırım uygulamasına gidilebilir miydi? Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi hâlinde, yeni F(a) maddesi Kıbrıs Türkleri için bir güvence teşkil eder miydi?

Kıbrıs Rumlarının böyle ihlâlleri gerçekleştirmesi hâlinde yaptırım uygulanabilmesi için önce bu yönde bir teklif getirilmesi gerekirdi. Teklifi, ancak Komisyon yapabiliirdi. Ancak, böyle bir teklifte bulunmak için Komisyon, öne sürülen iddiaların "ciddi" ve "ısrarlı" olması gerektiğini öne sürerek "hareketsiz" (Kabaalioğlu, 1997:362) de kalabiliirdi. Komisyon'da görevli Yunanlı ve Kıbrıslı Rum üyeler, böyle bir kararın alınmasını engellemek için çaba göstereceklerdi. Türkiye tam üye olmadığından Komisyon'da Türk üye de olmayacaktı. Böyle bir kararın alınabilmesi için Komisyon'da en az 11 oy gerekmektedir. Önceden en az iki oyun karşı olacağını varsayıldığına göre, Yunan ve Rum üyelerin, karar alınmasını engellemek için sekiz üyeyi daha ikna etmekte fazla güçlük çekmeyecekleri açıktı.

Komisyon, bir üye devlete karşı yaptırım uygulanması için Konsey'e başvurabileceği gibi, bir grup üye devlet de başvurabiliirdi. Böyle bir teklifin Konsey'e iletilebilmesi için üye tam sayının en az üçte birinin (Kabaalioğlu, 1997:362) anlaşması gerekmektedir. Bir üye devlete karşı müeyyide uygulanması gibi ciddi sonuçları olabilecek bir teklifte bulunmayı göze alabilecek 5 üye devleti bulmak kolay değildi. Ancak, insan hakları ihlâlleri ve diğer davranışlar, o kadar ağırlaşmış ve artık göz ardı edilmesi mümkün olmayacak büyük boyutlara ulaşmış olursa, Komisyon veya 5 üye devlet, böyle bir teklif getirmek mecburiyetinde kalabilirdi.

Yaptırım kararı alınabilmesi için teklif getirilmesi koşulu gerçekleştikten sonra, sıra ikinci aşamaya gelmekteydi. Bu aşamada teklif, Devlet ve Hükûmet Başkanlarından oluşan Konsey'e gelecekti. Konsey'de bu kararın kabulü için oybirliği aranmaktaydı. Ancak söz konusu devletin, kararın alınmasını engelleyememesi için o devletin oyu (Kabaalioğlu, 1997:363) dikkate alınmayacaktı. O hâlde kurulması düşünülen yeni Kıbrıs'ın oyu, dikkate alınmayacak ve Konsey'den karar çıkması sağlanabilecekti. Bu değerlendirme, diğer üye

devletler açısından gerçekçi olabilirse de Kıbrıs açısından kesinlikle söz konusu olamazdı. İnsan hakları ihlâlinde bulunan Kıbrıs Federe Devleti'ne yaptırım uygulanması için Komisyon veya 5 üye devlet ikna olmuş ve teklif, Konsey'in önüne gelmişti. Kıbrıs Rumlarının bu yönde kararı veto etmesini önlemek üzere oylarının dikkate alınamayacağı açıkça hükme bağlanmıştı. Aslında bu olumlu bir gelişmeydi. Ancak, Kıbrıs Federe Devleti'nde Rumlarının karşı oyu dikkate alınmasa da Atina'nın karşı oy vermesi ile ihlâlin tespitine ilişkin birinci aşamada kadar alınması önlenmiş olacaktı. AB üyeliği söz konusu olduğunda kurumlarda iki Helen Devleti'nin yer alacağı gözden uzak tutulmamalıydı. Bu nedenle F(a) maddesi Kıbrıs Türkleri açısından hiçbir şekilde güvence oluşturmazdı.

Kaldı ki, uygulanacak müeyyide kararının ne ölçüde etkili olacağı da tartışılmalı bir konuydu. Bir süre Kıbrıslı Rumlar, AB kurumlarından Konsey'de oy hakkından yoksun kalmaktan çekinmezlerdi. Zaten toplam oy içinde sahip olacakları 2 oyun (Kabaalioğlu, 1997:363) etkisi önemli değildi. Başka yaptırımlar, AB bütçesinden gelecek bazı fonları geçici olarak durdurmak şeklinde tecelli edebilirdi. Bu tür yaptırımlarını da etkisiz olduğu geçmiş tecrübelerle sabitti.

Yukarıda belirtildiği üzere Kıbrıs'ta Rumların anayasayı yeniden ihlâl ederek, Türk toplumunun temel hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırması hâlinde bu maddenin etkili bir şekilde işetelebilmesi imkânı yoktu. Uygulama yapılırsa dahi yaptırımlarının etkili olması da mümkün olmayabilirdi. Kıbrıs, Konsey'de oy hakkını kaybetse dahi, Yunanistan da tam üye olduğundan Rum çıkarlarını korumaya devam edecekti. O nedenle, bu düzenleme de yürürlüğe girse dahi, Kıbrıs Türkü için bir güvence teşkil edemezdi.

Kabaloğlu'na göre Kıbrıs'ta anayasal denge ve Kıbrıslı Türklerin eşitliğini güvence altına alacak temsil ve veto yetkilileri, AB üyeliğinde etkisizleşecek ve karar mekanizması büyük ölçüde Brüksel'e geçecekti (Sakman, 1997:18). Türkiye'nin etkin garantisi konusuna tekrar değinilecek olursa, şu noktaları belirtmek gerekirdi. AB üyeliği, Türkiye'nin "garantör devlet" statüsünü fiilen ortadan kaldıracak, anlaşmada böyle bir hüküm yer alsa bile, AB üyesi bir Kıbrıs'ta Rumların yapacağı her türlü baskıya rağmen, bir süre daha AB dışında kalacağı anlaşılan Türkiye'nin, dışarıdan etkin bir müdahalesi imkânsızlaşacaktı. Bu durumda Yunan ve Rum tarafı dilediğini yapması mümkündür olacaktı. "Federasyon sağlansın ve AB üyesi olalım; ancak Türkiye'nin etkin garantisi devam etsin" (Sakman, 1997:18) görüşünü iyi niyetle savunan kesimler, bir Rum saldırısına karşı Türkiye'nin garantörlüğünün caydırıcı etkisi olacağını düşünüyor ve buna güveniyor olabilirlerdi. Ancak, Kıbrıs AB'ye üye olduktan sonra Türkiye'nin garantisinin hiçbir etkinliği olmayacaktı. Kıbrıs'ın AB üyesi olduğu ve Türkiye'nin AB dışında kaldığı bir ortamda, Türkiye'nin "garantör devlet" olarak kabul edilmesinin bir anlamı olmayacaktı.

Peki, bu durumda Kıbrıslı Türkler, çare olarak neyi düşünüyorlardı? Türkiye'nin etkin garantisi ve iki toplumun egemen eşitliği ilkesinden hareketle kurulacak iki toplumlu ve iki

kesimli Federal bir Kıbrıs Devleti'nin, AB üyesi olmadıkça kabul edilebilir bir çözüm olabileceği kuşkuluydu. Bu durumda 1960 Anayasası ve Garanti Antlaşması'nda yer alan ve uluslararası teşkilâtlara üye olma yasağını kapsayan hükmün uygulamasına aynen devam edilecekti. Böyle kalıcı bir formül üzerinde anlaşmaya varılması hâlinde, iki toplum arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi mümkün olacaktı. Fakat bu görüş Kıbrıslı Rumlar ve AB tarafından da kabul edilmiyordu.

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Kıbrıslı Rumların garantiler konusundaki stratejik hedefleri 4 Temmuz 1990 tarihinde yeni bir şekil aldı. Buna göre Kıbrıslı Rumlar garantiler sistemini değiştirmek için AB üyeliği sürecinden istifade etmeye çalıştılar. Kıbrıs Rumlar lideri Vasiliu'nun bu konudaki çalışmaları dikkat çekici olduğu görülür.

Vasiliu, her vesile ile en iyi garantinin AB'ye girmek olduğunu belirtiyordu (348). Görüldüğü gibi Kıbrıs Rumlarının tek amacı, Türkiye'nin adadaki garantörlük haklarını sulandırmaktı (349). Bunu da Avrupa Birliği'ne üyelik ve Kıbrıs'a "Çok Uluslu Güç" (350) kisvesi adı altında başka bir gücün yerleştirilmesiyle yapmak istiyorlardı.

Dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin böyle bir katılımdan elde edeceği kazançlarının sadece siyasî ve ekonomik olmadığı vurgulanması gerekirdi. Böyle bir katılım, ayrıca toprak güvenliğini de kapsayacaktı. Çünkü gerçek bir federasyona doğru gidilmesi hâlinde, 1996 yılından sonra Avrupa Birliği'nin ortak dış politika ve savunma politikalarının bütünleştirilmesi hususları ve BAB (351) ile nihaî ilişkilerinde izleyeceği tutum belirsizdi. Oysa her türlü koşulda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye tam üyeliği hâlinde, ciddi bir savunma "caydırıcılığı" (352) oluşturulacaktı. Böyle bir durum, her türlü askerî hazırlık veya savunma doktrininden güçlüydü (Lagakos-Papulyas-Cunis-Theodoropoulos, 1997:5). Çünkü Kıbrıs Rum kesimi, AB üyeliğine kabul edilince, geçmişteki anlaşmalar da yok sayılacaktı (353). Böylece Kıbrıs Rum kesiminin toprağı, AB toprağı sayılacağından, Türkiye'nin 'garantörlüğü' fiilen ortadan kalkacaktı (354). Hatta Kıbrıslı Rumlar, AB'nin adayı bütün bir ülke olarak saydığından Türkiye'yi "Avrupa toprağını işgal etmiş bir ülke" (355) konumuna düşeceğini iddia etmekteydiler. Halbuki 1960 uluslararası anlaşmaları Kıbrıs'ın aynı anda iki garantör anavatanın, yani Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı herhangi bir "uluslararası organizasyona üye olmasını yasaklıyordu" (356). Aslında bu madde yasal iki toplumun karşılıklı çıkarları ve Kıbrıs'taki garantör güçlerin arasında bulunan eşit dengeyi sağlamak ve korumak için oluşturulan "koruma mekanizmasının" (safeguards system) (357) bir parçasıydı.

Kıbrıslı Rumlar tarafınca başlatılmış olan uluslararası garantiler sisteminin getirilmesine ilişkin tüm çalışmalar, mevcut garantiler sistemini sulandırmaya ve nihayetinde ortadan kaldırmaya yönelikti. Bu konu ile ilgili olarak Denктаş'ın da ifade ettiği (358) gibi Garanti ve İttifak Antlaşmaları olmasaydı, Kıbrıs bugüne kadar Yunanistan tarafından kolonize edilmiş ve Kıbrıs Türk nüfusu, Girit örneğinde olduğu gibi Kıbrıs'tan dışlanmış

olacaktı. Dolayısıyla AB'ye giriş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvenliğini de önemli ölçüde "takviye" (359) etmiş olacaktı.

Yunanistan'ın AB ile ilişkilerinden Sorumlu eski Bakanı Yannis Kranidiotis, AB'ye girildiğinde belirli kurallara uymak zorunda kalınacağını ve bu şekilde Kıbrıs'ın bağımsızlığını da tam anlamıyla "garanti" (Denktaş, 1996c:8) altına alınacağını ifade etmekteydi. Rumların garantörlük müessesesine inanmadığını da belirten Kranidiotis, "1974'te Yunanlı garantör geldi ve buradaki yasal düzeni ortadan kaldırdı; yani darbe yaptı. Diğer, anayasal düzeni yeniden kuracağım diye gelen Türk garantör, adayı tam anlamıyla ikiye böldü. İngiliz garantör de bütün olup bitenleri seyretti. İşte bunun bir daha tekrarlanmasını istemiyoruz. Artık garantörümüzün Avrupa olmasını istiyoruz. Bu şekilde kimse müdahale edemeyeceğini" (Denktaş, 1996c:8) söyledi. Böylece Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne girmesi, Türkiye'nin Garanti Antlaşması'ndan kaynaklanan tek yanlı müdahale hakkını ortadan kalkmasına neden olacaktı. Çünkü Türkiye'nin AB'ye üye bir ülkeye müdahale etmesi, aklın alamayacağı bir hareket olarak görülüyordu (360). Kaldı ki, Kıbrıslı Rumları AB'ye girmesi durumunda, anayasal konularda veya Kıbrıslı Türklerin ileri sürdükleri birçok konuda, Rum tarafının eline kozlar geçecekti. Ama her şeyden önemlisi "Türk işgal kuvvetlerinin Kıbrıs'tan çekilmesinin" (361) bu şekilde sağlanabileceğinden söz edilmekteydi.

Bütün bunlar göstermektedir ki, Kıbrıs Rum liderliği, Kıbrıs'ın garantiler meselesini sağlayacak tek kuruluşun AB olduğunu ve bunun yeterli olduğunu savunmaktaydı (362). Halbuki Avrupa Birliği, Kıbrıs'taki toplumların güvenliğini sağlayacak durumda değildi (Bilge, 2000:286). Türkiye'nin garanti anlaşmasından doğan haklarının saklı tutulmasının, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" (Özer-Cankat-Göksan, 2003:32) ışığında bir anlamı olacağını da söylemek mümkün değildi. Zaten yirmi beş üyeli Avrupa Birliği'ne karşı Garanti Antlaşması'nda Türkiye ne yapabileceğini kestirmek zordu. Bu gerçeği bilen Rumlar, Garanti Antlaşması'na uluslararası gücü eklemeleri ile etkisiz hâle getirilmek istenmekteydiler. Yeni bir çatışma karşısında garantör Türkiye, 25 veya daha fazla AB üyesi ile müzakere etmek zorunda kalacak ve müdahale hakkı kâğıtta bir garantör devlet olacaktı (363).

İngilizler dahil herkes Kıbrıs için her iki tarafı da tatmin edecek uluslararası bir "Barış Gücü" öngörmekteydi. Bunun anlamı Garanti Anlaşması ile İttifak Anlaşması'nın sulandırılmasıydı (Denktaş, 1997b:26). Aslında Türk tarafı, bu sistemden memnundu. Memnun olmayan taraf, bu anlaşmaların geçersizliğini savunan Rum tarafıydı. Çünkü Rumlar, değişen dünya ile birlikte, "eski döneme ait uluslararası kuruluşların aşındığını" (Özkan, 1995:15) iddia etmekteydiler. Hatta BM, NATO, AGİT ve benzerleri güç merkezlerinin, artık birer "tescil bürosu" (Özkan, 1995:15) hâline geldiklerine inanmaktaydılar. Onlara göre yeni kavramlardan yola çıkan ve yeni arayışları hayata geçirebilecek yeni uluslararası oluşumlara ihtiyaç vardı. Eski dünya sistematığı ve normları artık tarafsızlıklarını ve inandırıcılıklarını yitirmişlerdi.

Halbuki ABD'nin BM nezdindeki büyükelçisi Adlar Stevenson, Garanti Antlaşması'nı, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturan organik düzenlemelerin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmekteydi (Salih, 1978:37; Uslu, 2000:78). Gerçekte de bu anlaşma, Kıbrıs anayasasının temel maddelerinden birisiydi. Dolayısıyla Rumların bu eylemini Türk tarafı, Kıbrıs adasında gerginliği tırmandırmak için yapılan planlı eylem ve tahrikler ile adaya çok uluslu gücün yerleştirerek Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisini sulandırma (İsmail, 1998a:288) niyetinin bir parçası olarak değerlendirmekteydi. Bunun üzerine 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının doğrudan veya dolaylı bir şekilde değiştirilmesine teşebbüs edilmesi hâlinde Türk tarafı, bunu Kıbrıs'ta 1960 Antlaşmaları'nın açık bir ihlâli olarak telâkki edeceğini ve gerekli tedbirleri alacağını (364) ifade etmişti. Zaten Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri'nin aslî görevi, Kıbrıs'ta Türkiye'nin hak ve çıkarlarını korumak, yakın güvenliğini sağlamak (Deliceirmak, 1993:55), sorumluluk ve yükümlülüklerini yerine getirmek Kıbrıs Türkünün güvenliği sağlamada yegâne güvenceyi oluşturmak ve tek yanlı oldu bitti biçiminde bir Enosis'i önlemektir (Ancin, 1992:12).

Bütün bunlar göstermektedir ki, Bosna sonrasının ortamında, dinî ayrımların böylesine acımasızca ortaya çıkabildiği bir Avrupa'da, çifte standardın geçerliliğini kanıtladığı bir zaman kesitinde, Kıbrıs sorununa sadece dikkatle ve özenle değil, çok büyük bir ihtiyatla eğilmenin mutlak zorunluluğu vardı. Kıbrıs'ta yapılabilecek en küçük hata, bir anda toplumsal çatışmaya yol açabilirdi. Bu çatışma, şu taraf Türk öteki taraf Rum ayrımcılığıyla ve çifte standardıyla körüklediği kanlı bir çatışmaya dönüşebilirdi. Bundan dolayı kimsenin adadaki Türk ve Rum toplumlarının güvenliğini tehlikeye atabilecek en küçük ihtimali bile göze almaya hakkı yoktur. Özellikle güvenlik konusu, hafife alınacak bir konu değildi (Denктаş, 1997a:17; İsmail, 1998a:261). Dış ülkelerle iyi geçinmek, hoş görünmek, aralarına kabul edilmek ve benzeri gerekçelerle Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta yapabileceği en küçük yanlış, "ada toplumlarını kuşaklar boyu sürececek bir felaketin" (Cem, 1992:9) içine itebilecekti.

2.1.1.1.7. Türklerle Rumların Garantiler Meselesi ile İlgili Tutumları:

2.1.1.1.7.1. Türk Tarafının Tutumu:

Kıbrıslı Türkler, 1960 Garantörlük Antlaşması'na ait kapsamın, değişen şartlara uygun olarak genişletilmesini istemektedir (Arsava, 1999:558). Bu anlayışa göre Garantörlük Antlaşması, hem federal cumhuriyetin güvenliğini sağlamalı, hem herhangi bir anayasal değişiklik girişimini engelleme yetkisini garantör devletlere vermeli ve hem de federal cumhuriyet ile her bir federe devletlerin toprak bütünlüğünü garanti altına almalıydı. Buna dayalı olarak Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı olmalı ve Türk askerinin adadaki mevcudiyeti devam ettirilmeliydi (Laipson, 1990b:6; Laipson, 1990a:6; Cerrahoğlu, 1998:269). Ancak Türk askerinin sayısı, Kıbrıs Türk federe devletinin savunma ihtiyacını

(365) karşılayacak düzeyde olmalıydı. Çünkü hiçbir toplum, kendi istek ve iradesini, bir başka topluma, üçüncü bir tarafın iradesine ya da geçici ve etkisiz güvencelerine (Deliceirmak, 1993:57) dayanarak kabul edemezdi. Bu konuda yegâne dayanağı, yine kendi askerî gücüydü.

Kaldı ki Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisi derken, birtakım önlemler ifade edilmekteydi. Bundan hareketle fiilî garanti, Kıbrıs'taki "garantör devletin askerinin bulunması" (366), etkin garanti ise "gerektiğinde tek taraflı müdahale hakkının bulunması" (Cerrahoğlu, 1998:269; Tavşanoğlu, 1998:158; İsmail, 1992b:231) demekti.

Kıbrıslı Türk yönetimi, 1960 Garanti Antlaşması'nda olduğu gibi sadece Federal Cumhuriyetin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini ve anayasal düzenini (Efegil, 2002:28; Efegil, 2003:22) kapsamaması gerektiğini, buna ilâveten adı geçen anlaşmanın, federe devletlerin anayasal düzenini, güvenliğini ve toprak bütünlüğünü de kapsamaması gerektiğini ifade etmekteydi. Bunun için de Türkiye'nin tek taraflı ve fiilî garantörlük hakkı (367), her zaman için bulunmalıydı.

İttifak Antlaşması'nın hedefi ise bu anlaşma altında Türk ve Yunan askerî kontenjanlarını adaya yerleştirmek, müşterek müdafaa için işbirliği yapmak ve doğrudan veya dolaylı bir şekilde, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne veya bağımsızlığına karşı yönelmiş herhangi bir saldırıya veya saldırganlığa karşı koymaktı (Necatigil, 1998:305). Dolayısıyla iki federe devletten birini savunmak için ortaya konulan derinlik, stratejik çizgiler ve diğer fikirler temelsizdi. Amaç iki federe devlet arasında, federe devlet ile federal cumhuriyet arasında, hatta Yunanistan ve Türkiye arasındaki çatışmayı önlemek değildi. Amaç Kıbrıs'ın ortak savunmasını paylaşmak ve gerçekleştirmektir (Efegil, 2003:41). Ayrıca mevcut uluslararası sistem bağlamında Kıbrıs'ın, komşu devletlerden herhangi birisinin işgal veya saldırı tehdidini de önlemektir.

Aslında garantörlük konusunda ortaya çıkan öncelikli mesele, Kurucu Antlaşma'nın, uluslararası anlaşma olarak kabul edilip edilemeyeceği ve bağlayıcı olup olamayacağıydı. Gali Fikirler Dizisi'nde, Kurucu Antlaşma'nın, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 102. maddeye göre BM tarafından kayıt ettirileceği ifade edilmekteydi. Ancak Kurucu Antlaşma'nın iki kurucu egemen ve bağımsız devletler tarafından imzalanmaması, uluslararası hukuk açısından, hukukî bir sorun ortaya çıkarmaktaydı. Uluslararası hukuk normlarına göre uluslararası anlaşmalar, bağımsız ve egemen devletler tarafından imzalanan bağlayıcı metinlerdi. Fakat Kurucu Antlaşma, iki toplum arasında imzalanmaktaydı. Bu durumda, yapılacak bir yorumda, Kurucu Antlaşma'nın, uluslararası anlaşma olmadığı öne sürülebilirdi (Efegil, 2003:57). Bununla birlikte Kurucu Antlaşma'nın bağlayıcı olmayan bir belge olduğu da iddia edilebilirdi. Hatta Kıbrıs Rum yönetimi, bu yorumu görüşlerine hukukî dayanak gösterip, Kurucu Antlaşma'nın garantörlük bölümüne ilişkin protokolünün geçersizliğini ve Avrupa Birliği normlarına aykırı olduğunu ileri sürerek, iptalini isteyebilirdi.

1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları açısından böyle bir hukuksal yoksunluk bulunmuyordu. Çünkü bu anlaşmalar, dört bağımsız ve egemen devlet tarafından imzalanmışlardı. Bu yüzden Kıbrıslı Türkler, Gali Fikirler Dizisi'nde garantörlük kapsamının genişletilmesini istemekteydiler. Böylece Türkiye ve Yunanistan, hem federal cumhuriyetin hem de ilgili federe devletlerin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasal düzenini garanti edeceklerdi.

Ancak 1960 Garanti Antlaşması'nın 3. ve 4. maddeleriyle ifade edildiği şekliyle, Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı elinden alınmaktaydı. Çünkü her ne kadar Türk ve Yunan kontenjanları, hem federal cumhuriyetin hem de federe devletlerin güvenliğini, anayasal düzenini, toprak bütünlüğünü ve siyasal rejimini garanti etse de herhangi bir çatışma ortamında, tek başına karar verip, fiilen çalışmaya müdahale etmeleri engellenmekteydi. Böylece, herhangi bir çatışma altında veya dışarıdan bir tehdidin söz konusu olduğu durumlarda, güç kullanıma ilişkin kararı, kimin vereceği, Türk ve Yunan kontenjanlarının güç kullanma emrini ve yetkisini hangi merciden alacağı ve gücün kimlerin ve nasıl kullanacağı konuları gündeme gelmekteydi. Fakat bu konuyla ilgili olarak AGİT'e atıf yapılmaktaydı.

İlgili metinlerde ortaya çıkan yorumlarda, BM'nin denetimindeki uluslararası gücün, adadaki güvenlikten sorumlu olduğu ifade edilmekteydi. Federal cumhuriyet ile federe devletlerin polis güçleri, ancak kendi sorumluluk alanlarındaki güvenlikten sorumlu olacaklardı. Bu durumda, Türk ve Yunan kontenjanlarının, ancak BM Güvenlik Konseyi kararına ilişkin olarak harekete geçebilecekleri anlaşılmaktaydı. Fakat BM Güvenlik Konseyi üyelerinin stratejik çıkarlarına (Efegil, 2003:59) göre karar vermeleri hâlinde, kısa sürede ve etkin bir şekilde müdahale kararının alınması mümkün değildi.

Çünkü Kıbrıs'ta bir olay olduğu zaman bu Barış Gücü tarafından BM'ye intikal ettirilecekti. BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırarak, Konsey Kıbrıs'ta bir olay olduğuna inanırsa Kıbrıs'a bir heyet gönderecekti. Tabii ki bu iş için bir heyet teşkil edilecekti. Bu heyetin hangi devletlerden ve ne kadar bir zaman içinde teşkil edeceği belli değildi. Daha sonra bu heyet, Kıbrıs'a gelerek inceleme yapacak ve merkeze dönerek rapor yazacaktı. Bu raporlar incelendikten sonra eğer BM'nin garantörlüğüne ve müdahalesine gerek duyulursa karar verilecek, karar verildikten sonra hangi memleket ne kadar asker verecek ve bu kuvvetler birleşecek ondan sonra Kıbrıs'a gelip Türkleri veya Rumları kurtaracaktı. Tabii ki o zaman kadar saldırıya uğrayan toplum, kendi başına güvenliğini nasıl sağlayacağı müphemdi (367). Ayrıca BM'nin denetimindeki uluslararası gücün yetki ve görevleri ile Türk kontenjanlarının yetki ve görevleri arasında kesin ayrılığa gidilmesi gerekmekteydi. Aksi takdirde ileriki dönemde yetki ve görev konusunda hukuksal tartışma yaşanabilirdi.

Ortaya çıkan muhtemel diğer bir hukuksal sorun ise hangi durumların garanti kapsamına girdiğini, tehdit olarak algılanması gereken gelişmelerin neler olduğunu ve buna

dayalı olarak Türkiye veya Yunanistan'ın tek taraflı müdahale hakkını nasıl kullanacağını belirlemektir. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'taki muhtemel gelişmeyi, BM Sözleşmesi'nin 39. maddesine (Efegil, 2003:59) göre tehdit olarak algılamayabilecekken Türkiye veya Yunanistan, bu durumu farklı yorumlayabilirlerdi. Bu yüzden 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları BM Şartı'nın 52. maddesine (Necatigil, 1998:386) göre yorumlanırken, bu yorum aynen devam etmeliydi.

Ayrıca daha sonra ortaya çıkan Annan plânında da belirtildiği gibi Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin izni olmaksızın, kendi toprağını, uluslararası askerî harekâtların kullanımına açmaması gerekirdi. Bu görüş, Doğu Akdeniz bölgesinde istikrarın sağlanması için önemli bir adımdı. Bu sayede ada, önümüzdeki dönemlerde, muhtemel askerî operasyonlar için “sabit bir uçak gemisi” (368) rolü oynamaktan kurtulmuş olacaktı.

Buna ilâveten 1960 Anlaşmalarında, Kıbrıs adasının, herhangi bir pakta dahil olmaması sağlanmış ve bu sayede adanın bir nevi tarafsız olması öngörülmüştü. Aslında bu maddeyle, stratejik konumundan dolayı Kıbrıs adasının, eski dönemde olduğu gibi şimdi de herhangi bir pakta üye olması engellenmeliydi.

Kısacası Kıbrıs sorununun 40 yıllık gelişim seyrinde, Türkiye'nin endişeleri bir tek noktada toplanmıştı. Kıbrıs Türk toplumuna insan haklarına sahip, her türlü saldırı (Çağlayangil, 1990:399) ve jenosit (369) teşebbüslerine karşı korunmuş ve insanca yaşamını sürdürecektir bir düzenin sağlanmasıydı. Aslında bu bir güvenlik sorunuymuş ve güvenlik olmadıkça barışın da olamayacağı (Özgüç, 1975:6), bugünkü uluslararası hayatın en basit gerçeğiydi.

Federal Kıbrıs'ın teminatı yine 1960 Anlaşmalarının öngördüğü garanti sistemindeydi. Dolayısıyla Kıbrıs Türkleri bunun değiştirilmesine razı göstermeyecekleri açıktı. Rum tarafı ise 1960 Anlaşmalarını kendi çıkarlarına ters düştüğü için değiştirilmesini istemekteydi. Bundan hareketle uluslararası kamuoyu (370), Garanti Antlaşması'nın içerdiği tüm haklara rağmen akitlerini ihlâl eden Rum tarafını memnun etmek gayesi ile Kıbrıs'taki garanti sisteminin değiştirilmesini arzu ediyordu.

2.1.1.1.7.2. Rum Tarafının Tutumu:

Aslında Rumların da belli bir güvenceye (371) ihtiyaçları vardı. Çünkü onlar, Türk askerinden korkuyorlar (372) ve uygar insanların en derin arzu ve ihtiyaçları arasında barış, güvenlik ve istikrar geldiğini iddia ediyorlardı (Stavrinides, 1975:84). Bu yüzden adaya uluslararası bir gücün (Denktaş, 1996b:3) getirilmesi üzerinde duruyorlardı. Bundan hareketle gerek Vasiliu, gerekse Kerides'in “askersizleştirme” veya “silahtan arındırma” (373) önerisi, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını etkisiz (Denktaş, 1996b:8) hâle getirmek için düşünülen bir stratejik taktikti.

Kıbrıslı Rumlar, aslında adadaki güvenlik düzenlemelerini teorik düzeyde ele almaktaydılar. Güvenliğe öncelikle önem veren Kıbrıs Rum yönetimi, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilse dahi, Türkiye'nin burada askerî güç bulunduramamasını, Kıbrıs'ın güvenlik gereksinimlerini de gözetecek bir silahsızlandırılmış statü, erken uyarı sistemleri, kuvvetlerin azaltılması (Quandt, 1986:361-368) ve bu çerçevede çok uluslu gücün veya AB'nin etkin güvenlik garantilerinin (İsmail, 1998b:303; Moran, 1997:6) söz konusu olması gerektiğini savunmaktaydılar.

Kıbrıs Rum yönetimi, güvenlik konusunu yalnızca toprak konusuyla bağlantılı olarak ele alınması hâlinde görüşmeye razı olacaklarını ve Türkiye'nin hangi alanlardan çekileceği belli olmadan güvenlik düzenlemelerinin görüşülmesinin madden imkânsız olduğunu vurgulamaktaydı. Bu yüzden güvenlik önlemlerinin egemenlik ve toprak bütünlüğüne ters düşmemesi ve her iki tarafın güvenlik ihtiyaçlarını gözetecek biçimde nitelik ve kapsam olarak eşit, dengeli ve karşılıklı olması gerektiğini belirtmekteydi

Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıslı Rum yönetimi, adaya Türkiye'nin müdahalesini önlemek için güvenliğin uluslararası güçlerin kontrolünde sağlanmasını önermekteydi. Buradaki amacı, garanti sistemini sulandırmak hatta bozmaktı (374). Ayrıca garantör olarak büyük, orta ve küçük devletlerin katılımı ile BM teminatı ve şemsiyesi altında bir BM askerî gücü oluşturulur ve Kıbrıs'ın iç işlerine herhangi bir şekilde askerî veya kuvvet kullanılarak müdahale etme hakkı yasaklanırsa (Kepoğlu, 1995:44), ancak o zaman Yunanistan diğer anlaşmalara razı olabileceği görüşü ortaya atmıştı. Halbuki garantörlerin BM Güvenlik Konseyi'ndeki 5 aslî üye ile geri kalan üyelerden ve hatta başka ülkelerden meydana getirilmesi, meseleyi büsbütün çözümsüz duruma getirecekti. Çünkü BM Genel Sekreteri'nin gözlemciliğinde, konuyla ilgili olan iki taraf aralarında anlaşmazlarsa, Güvenlik Konseyi'nin veto hakkı bulunan 5 daimi üyesinin, jeopolitik ve jeostratejik (Kepoğlu, 1995:45; Alasya, 1992:543) çıkarlarına göre sergileyecekleri tutum ve alacakları tavır ile sorunun çözülmesine imkân olmayacaktı.

Dolayısıyla çeşitli ülkelerden alınarak teşkil edilecek olan BM Barış Gücü askerlerince, olası bir çatışma hâlinde, Kıbrıs'taki toplumların can ve mal güvenliğinin sağlanması mümkün değildi. 1964 yılından beri Kıbrıs'ta bulunan, fakat arama, gözaltına alma, silahsızlandırma ve müdahale etme yetkisi olmayan, sadece "gözlemci" olan BM Barış Gücü askerlerinin Erenköy bölgesinde Rum-Yunan saldırısı sırasında, Türk yetkililerinin ikazlarına rağmen, BM Barış Gücü Komutanı General Timaya Makarios'un "tatbikat yapılıyor" (Alasya, 1992:543; Ayomamitis, 1990:3-14) şeklindeki gerçek dışı beyanına inanarak, hiçbir tedbir almadığı unutulmamıştır. BM Barış Gücü kuvvetleri, Baf'ta, Limasol'da, Gaziveren'de vs. yerlerde aynı tutumu sergilemişlerdi (Ayomamitis, 1990:3-14). Bundan cesaret almış bulunan Rum-Yunan askerleri 1967 yılında Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki Türklere

saldırılarında Barış Gücü askerlerinin telsizlerini kırarak kadar ileri gitmişler ve hiçbir tepki görmemişlerdi (Alasya, 1992:543).

Bilindiği gibi Rum liderliği 1963 olaylarını, 1960 Anlaşmasının garantilerinden kurtulmak için başlatmıştı. Bu garantilere “egemenliğin kısıtlanması” gözü ile bakıyorlar ve dünyaya, özellikle “dış müdahalelerden ürken bağlantısızlara” (Denktaş, 1991:20) tam bağımsızlık için mücadele vermekte olduklarını söylüyorlardı. Bu da Makarios’a bir büyük alkış ve uluslararası toplantılarda kendi lehine oy toplamaya yetiyordu. Bu durum karşısında Türk tarafı, kendi halkının can ve mal güvenliğini BM Barış Gücü askerlerine emanet edilmesini istemiyorlardı. Ancak Kıbrıs Rum yönetiminin siyasî hayatındaki bütün hükümetler ve partiler, Garanti Antlaşması’nın değiştirilmesi üzerinde ısrar ediyorlardı. Çünkü bu Antlaşma, Türkiye’nin Kıbrıs Türk toplumuna karşı olan “sorumluluk ve yükümlülüklerinin yasal” (Stavrinides, 1975:52) bir ifadesi olarak görülürken, Kıbrıs Türk varlığı aslında onlar için Türkiye’nin tâ kendisiydi.

Halbuki garantörlük konusunda Kıbrıs Türk yönetimi, Yunanistan’ın garantörlüğünü tanıırken, GKRY Türkiye’nin garantörlüğünü tanımamaktaydı (Kılıçkiran, 1990:15). Papandreu, garantörlüğü Batı, Doğu ve Üçüncü Dünya ülkelerinden oluşacak bir ülkeler grubunun üstlenmesini önerirken, Vasiliu uluslararası bir garanti sisteminin oluşturulmasını ya da BM Güvenlik Konseyi’nin, garantör olmasını teklif etmekteydi (375). Meselenin çözümünü isteyenler, bu kadar çok geniş garantörler topluluğuna Türkiye ve Yunanistan’ın dahil edilmesinin neyi aksatacağını bir türlü anlayamıyorlardı. Kaldı ki, Kıbrıs’ta iki toplum yaşamaktaydı. Bunlardan birisi Rum, diğeri Türk toplumlarıydı. Bu iki toplumun güvenliği, herkesten evvel Türkiye ve Yunanistan’ı ilgilendiriyordu. Dolayısıyla en çok bu iki ülkenin duyarlılık göstermesi gayet doğal bir durumdu. Fakat Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’ni, BM üyesi, bağımsız ve BM Şartı’na bağlı egemen bir devlet olarak garantörlük sistemini kabul edebileceğini açıklamaktaydılar (Necatigil, 1998:385). Bununla birlikte hiçbir garantörün tek yanlı bir müdahale hakkı olmamasına ve garantörlerin faaliyetleri, Federal Cumhuriyetin anayasasına, egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne (376) zarar verecek nitelikte davranılmamasına özen gösterilmesin istiyorlardı. Aksi hâlde böyle bir çözüm, federasyonun paralize (Denktaş, 1996b:16) olmasına ve iki toplum arasında gerginliklerin yeniden doğmasına neden olacaktı. Diğer bir deyişle, Türkiye’nin ileride Kıbrıs’ı yayılmacı emelleri için sıçrama tahtası olarak kullanabileceğini ve Federal Anayasanın tanıyacağı geniş haklardan yararlanarak, Kıbrıs Türk toplumunun, yeni devleti işlemez duruma sokacağını ve uygun bir zamanda Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale edeceğini düşünmekteydiler (SİSAV, 1990:49; Sönmezoğlu, 2000:144). Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlara göre Türkiye’nin tek taraflı müdahale hakkının varlığı altında “güvenli bir geleceğin inşa edilmesi” (377) mümkün değildi.

Bugün görüşmeler sürerken, Rum liderliği birinci hedef olarak Enosis'e engel gördüğü (Clerides, 1991:53; Stavrinides, 1975:68) Türkiye'nin garantörlüğünü kaldırmak veya sulandırarak etkisizleştirmek istemekteydi. Bu amaçla garantörlük kalsa bile adada Türk askerinin kalmamasını, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkı olmamasını ve müdahaleye ancak BM Güvenlik Konseyi'nin, AGİT'in, NATO'nun veya AB'nin karar vermesini istemekte veya çok uluslu (İsmail, 1992b:231; İsmail, 1998a:436) bir garantörlüğü düşlemekteydiler. Bu yüzden Kıbrıs Rum tarafı, Yunanistan ile birlikte uzlaşma yerine, çatışma ve gerginlik içine girdiği görülmektedir.

2.1.2. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar Arasındaki Saldırmazlık Anlaşması:

Birinci Dünya Savaşı, herhangi bir “insancıl” amaç için savaşmanın artık olanak dışı sayılması gerektiğini ortaya koymuştu. Savaştan sonra birçok kişi, savaşların artık modasının geçmiş bir sistem olduğuna inanıyordu. Milletler Cemiyeti Misakı başta olmak üzere 1918'den sonra anlaşmalara, savaşlara başvurulması ile ilgili hususunda hükümler konulmuştu. Bunu Batı Avrupa'da 1925 yılında imzalanan Locarno Anlaşmalarını, Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin hemen hemen tüm komşuları ile imzaladığı “saldırmazlık” (Gönlübol, 1993:396) anlaşmaları izlemişti. Sovyetler Birliği'nin ilk kez Türkiye ile 17 Aralık 1925 tarihinde, Paris'teki Sovyet Elçiliğinde imzaladığı bu anlaşmalarda, taraflardan birinin, üçüncü bir tarafın veya tarafların saldırısına uğraması hâlinde, ötekinin tarafsız kalacağı öngörülüyordu. Ayrıca bu anlaşmalarda, tarafların birbirlerine saldırmayacakları ve birine karşı yöneltilmiş düşmanca davranışlara veya anlaşmalara katılmayacakları belirtiliyordu.

Sovyetler Birliği bu “saldırmazlık paktlarını”, o sırada giriştiği “saldırının tanımı” (Gönlübol, 1993:396) kampanyası ile tamamlamıştı. Oysa Cemiyet üyelerinin çoğunluğu nazarında, “saldırı” kavramı ile ilgili tanımın yarardan çok zarar getirileceğine inanılmaktaydı. Çünkü saldırının tüm biçimlerini içeren kapsamlı bir tanım yapılamayacağına göre olası bir saldırgan, “tanımın etrafından dolaşarak” (Gönlübol, 1993:396) saldırıda bulunabilecekti.

Bir devletin, başka bir devlete karşı düşmanca bir davranışı ne zaman “saldırı” sayılabileceği veya saldırının, mutlaka “silahlı” olması gerektiği gibi durumlar müphemdi. Kendisine saldırıda bulunmak üzere hazırlık yapan veya uygun zaman bekleyen bir devlete karşı, salt sonu önlemek amacıyla yapılan silahlı bir girişim saldırı sayılabilecek miydi? Acaba sayıları daha pek çok arttırılabilecek olan bu sorulardaki olasılıkları kapsayan bir saldırı tamamı yapılması ne derece doğrudu. Milletler Cemiyeti üyeleri, saldırının tanımının yapılamayacağı ya da yapılmasının yapılmamasından daha zararlı olabileceği kanısını taşımaktaydılar.

Aslında saldırının resmi bir tanımı yapılamamakla birlikte, savaşları önleyebilmek ve gerçek saldırganı anlayabilmek için Milletler Cemiyeti'nin içinde ve dışında çabalar sürdürülmüştü. Bunların içinde en iyi bilineni “Savaşların Reddedilmesi Hakkında Genel

Anlaşma” ya da daha iyi bilinen adıyla Kellog-Briand Pakti’ydı (Gönlübol, 1993:397). ABD ve Fransa Dışişleri bakanlarının isimleriyle anılan bu anlaşma üzerindeki çalışmalar, ilk önce 1927 yılında iki devlet arasında, sadece “saldırı savaşlarının” (Gönlübol, 1993:397) reddedilmesi biçiminde başlamıştı. Daha sonra on beş devletin temsilcisinin katılımıyla çalışmalar genişletilmiş ve 27 Ağustos 1928’de Paris’te bu ünlü Pakt imzalanmıştı.

1930’a değin geçen kısa süre içinde 61 devletin katıldığı bu Pakt, sadece bir dibace ile üç maddeden oluşmaktaydı. Paktın en önemli ikinci maddesi ile batılı devletler uluslararası uyuşmazlıklarının çözmek için savaşa başvurmayı kınamışlar ve savaşların öteki devletlerle olan ilişkilerinde başvurulacak bir araç olamayacağının kabul etmişlerdi (Gönlübol, 1993:397). Türkiye de bu protokolü kısa bir süre sonra imzalayarak katılmıştı.

Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında bu protokolü imzalayan devletlerin hepsi, ya Sovyet saldırısına uğramışlar ve onun tarafından işgal edilmişler (Gönlübol-Sar, 1977:83-83) ya da Türkiye’nin durumunda olduğu gibi, bu devlet tarafından tehdit edilmişlerdi. Fakat yine de Kellog-Briand Pakti, insanlık tarihinde ilk kez savaşları “uluslararası politikanın bir amacı” (Gönlübol, 1993:397) olmaktan çıkarmaya çalışan uluslararası bir belge olmuştu. Daha önce kabul edilmiş bulunan Milletler Cemiyeti Misakı, kimi durumlarda anlaşmazlığın Konsey’de görüşülmesi ve Konsey’ce oybirliği ile kabul edilen raporun anlaşmazlıkta taraf olan devletlerden biri tarafından reddedilmesi hâlinde bu devlete karşı savaşı “meşru” (Gönlübol, 1975:128) saymıştı. Daha sonra, savaşı kesinlikle yasaklayan ikinci önemli uluslararası belge, Birleşmiş Milletler Antlaşması (Gönlübol, 1993:397) olmuştu. Ama Kellog-Briand Pakti’nin örtülü olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın ise açıkça, devletlerin “doğal hakkı” olan “meşru savunmayı” (Gönlübol, 1993:397) kabul ettikleri bilinmekteydi.

Öte yandan, BM Genel Kurulu’nun bir kararı üzerine Uluslararası Hukuk Komisyonu 1950 yılında konuyu yeniden ele almıştı. Komisyonun bu konudaki uzun çalışmaları sonunda Genel Kurul, 14 Aralık 1974’de, “saldırının tanımı” (Gönlübol, 1993:421) üzerinde görüş birliğine varmıştı. Dolayısıyla bütün bunlar Kıbrıs’ta da saldırmazlık anlaşmasının yapılabileceğini ortaya koymuştu.

Bunun üzerine Türk tarafı, adadaki iki toplum arasında bir “saldırmazlık anlaşması” (378) yapılmasını önermekteydi. Böyle bir öneri ile Türk tarafı, tanınmayı amaçladığı iddiasından kaçınmak için de bu projeyi “toplumsal” (Denktaş, 1996a:42) bazda gerçekleştirmeyi uygun bulmuştu. Hatta Yunanistan ve Türkiye’den de böyle bir anlaşmayı onaylamaları istenebilirdi. Buna paralel olarak iki taraf, BM kontrolündeki Ara Bölge’de ve birbirine çok yakın olduğu öteki bölgelerde, 1989 dekonfrontasyon anlaşmasını (379) genişletmek için UNFICYP ile işbirliği yapabileceğini açıklamıştı. Bu öneri ABD’nin de dikkatini çekti ve kabul edilebilir bir teklif olarak tarafların dikkatine sundu (380). Denktaş’ın “İstikrar Paketi” olarak hazırladığı ve 14 maddeden oluşan önerilerin “dönüm noktası” (381) olarak addedilebilecek noktaları şuydu.

İki toplum arasında güvenin yeniden tesisi için Türk ve Rum Silahlı Kuvvetleri dondurulmalı ve akabinde iki toplum arasında “Saldırmazlık Antlaşması” (382) yapılmalıydı. Hatta bu antlaşmaya Türkiye ve Yunanistan da garantör (383) olarak imza atmalıydılar.

Kıbrıs Rum yönetimi, bu öneriyi hemen reddetti. Özellikle Denктаş’ın önerdiği “Saldırmazlık Paktı” ya da buna benzer bir “İşbirliği Anlaşması” (Okan-Ruso, 1996:21) imzalamak suretiyle, “Türklerin kendi sahte devletinin tanınmasını sağlama” (384) peşinde olduğunu iddia etmekteydiler. Dolayısıyla bu iddia çerçevesinde paktın taraflar arasında imzalanıp hayata geçmesi mümkün olmamıştı. Fakat bunun etkisi ile bir gerçeğin hayata geçtiği söylenebilirdi.

O da iki halkın birbirlerine karşı verdikleri silahlı mücadele ile “ulus-devlet kimliğini” (Gürel, 1992:127) kazanabilmiş olması, kuşkusuz dünden bugüne Kıbrıs Türk ve Rum ilişkilerini etkileyen en önemli olgulardan biri olmuştu. Çünkü savaşı ama çatışma potansiyeliyle dolu dönemlerin (Hatipoğlu, 1988:147), Kıbrıs Türk ve Rum ilişkilerinin taraflara kazandırdığı en önemli değerlerden birisi hiç kuşkusuz ki “milliyetçilik” olmuştu.

2.1.3. İngiliz Üsleri Meselesi:

İngiltere’nin, 1878’de elde ettiği bölgedeki üstünlüğün bir kalıntısı olarak Kıbrıs’ta iki askeri üssü bulunmaktaydı. Böylece İngiltere, hiç kira vermeden Doğu Akdeniz’in stratejik bölgesinde önemli bir istihbarat merkezini kontrol etmekteydi.

Bu üslerden Rusya, Orta Doğu, Yakın Doğu, Türkiye, Süveyş Kanalı ve Kuzey Afrika ile ilgili birçok kıymetli bilgiler elde edilmekteydi (385). Ayrıca bölgede yapılan operasyonlarda duraklama yeri, uçak gemisi, harekât merkezi gibi fonksiyonları yerine getiren üsler (Ülger - Efegil, 2001:296), İngilizlere Doğu Akdeniz’de önemli bir avantaj sağlamaktaydı. Ayrıca bölgeye ilgi duyan diğer ülkeler Rusya, ABD, AB, Arap ülkeleri ve İsrail ise Kıbrıs’taki taraflarla yakınlık kurarak kendi etkinliklerini Doğu Akdeniz’e taşımak istemekteydiler (Ülger - Efegil, 2001:296). Bununla ilgili olarak İngiliz Dışişleri Bakanlığı F.A. Vallat, raporunda konuyla ilgili hukukî görüşlerini hazırlarken (386) ilginç ve önemli hususlar içeren bir dizi karara atıfta bulunmuştu. Bu raporda egemen üs bölgelerinin, İngiltere’nin elinde bulundurulmasının, anlaşmanın ayrılmaz bir parçası (Gazioğlu, 2000:278) olduğunu belirtti. Aslında bu konu, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 1960’ta kurulmasını dahi geciktirmişti.

Bir başka deyişle bağımsızlığın ilânını geciktiren sorun, İngiltere’nin üslerin kapsayacağı alanın büyüklüğü ve bu konuda, Kıbrıs’a yapacağı malî yardımdan çıktı. Londra Antlaşmaları’nı imzalayan beş tarafın temsilcileri 16-18 Ocak 1960 tarihleri arasında Londra’da bir araya geldiler. İngiltere 120 mil karelik bir alanın kendi egemenliğinde kalmasını önerirken, Makarios 36 mil karelik (Keesing’s, 1959:17727-17730; Fırat, 1997:67) bir alandan fazlasına rıza göstermemekteydi. Konferans herhangi bir ilerleme kaydedilmeden dağıldı. Uzun süren görüşme ve pazarlıklardan sonra İngiltere’nin egemenliğinde kalacak

askerî üslere ait alanın 99 mil kare (387) olması ve ilk beş yıl içinde İngiltere'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne 12.000.000 sterlin (388) malî yardım yapması konusunda anlaşmaya varıldı. Bundan hareketle Ağrotur ve Dikelya'da İngiliz askerî üsleri bulunmaktaydı. Bu üslerin toplam yüz ölçümü, ülke topraklarının % 2.76'üne tekabül eden 99 mil kareydi (389).

Zaten İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs'taki üslerin İngiltere'nin elinde kalması öngörmemiş olsaydı, Zürih Anlaşması imzalanmayacaktı. Çünkü Yunanistan veya bir başka ülkenin bu üs bölgelerine sahip çıkması, Türkiye için kabul edilebilir bir şeydi (Gazioğlu, 2000:278). Aynı şekilde üslerin Türkiye'ye geçmesini de Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar kabul etmeyeceklerdi. İngiltere hükûmetinin Londra'da "Public Record Office" olarak bilinen Devlet Arşivi'nde korunan ve kaleme alındıkları tarihten 30 yıl sonra araştırmacılara açılan gizli belgeleri arasında Kıbrıs'la da ilgili birçok belge bulunmaktaydı. 2 Ocak 1992'de açılan 1961 yılı belgeleri arasında Kıbrıs'la ilgili olan ve dosyada toplanan oldukça ilgi belgeleri esaslı biçimde incelendikten sonra İngilizlerin askerî üslerinde rahatsız edilmeden oturabilmesi için adadaki "toplum ilişkilerinin iyi olması" (Sonyel-Tayyareci, 1992:22) gerektiği bir gerçektir.

İngilizler, adanın egemenliğini iki topluma devrederken, kendi askerî üslerinin ve bu üslerle ilgili olarak kullanacakları diğer küçük toprak parçalarının üzerinde egemenliklerini tam olarak sürdürmekte kararlıydılar. Bu konuda İngiliz Savunma Bakanlığından Sir John Martin'in hazırladığı gizli raporda, olağanüstü bir durumunda İngiltere'nin Kıbrıs'ın iç güvence müdahale hakkı olması da ileri sürülmekte ve bu hakkın bir anlaşma ile güvence altına alınması istenmekteydi (Deliceirmak, 1993:114). Bir başka üst düzey İngiliz görüşü, A. Campbell imzalı raporda ve adadaki hayatî İngiliz haklarının, anlaşmalarla değil, sadece "egemenlikle" (Deliceirmak, 1993:114) güvence altına alınabileceği vurgulanmaktaydı. İngilizler, bu gizli belgelerde belirtildiği gibi üsler üzerinde egemenlik hakkını elde etmeden, adanın bağımsızlığını sağlayan anlaşmalar imzalamamışlardı. Hatta üs alanlarıyla ilgili birkaç kilometre kare toprak parçası ve askerî tatbikatlar için kullanacakları yerlerle ilgili olarak Kıbrıs tarafıyla aylarca müzakereleri sürdürmüşlerdi.

Askerî amaçlı toprak parçaları üzerinde, bağımsızlığına kavuşmuş bir ülkede olmasına bakılmaksızın tam bir egemenlik hakkına sahip olmak isteyen (Deliceirmak, 1993:114) ve bunu sağlayan İngiltere'nin ve bu ilkeyi kabul eden Yunanistan ile Kıbrıs Rum toplumunun şimdi, iki federe devletin merkezî hükûmete verecekleri yetkiler dışında kalan konularda kendi toprakları üzerinde egemen olmalarına karşı çıkmaları anlaşılır ve kabul edilir bir tutum değildir. Zaten bu husus, ilgili bütün belgelerde görülmekteydi. Örneğin, Zürih Antlaşması'nın 23. maddesinde, "en çok müsaadeye mazhar olma" (Gazioğlu, 2000:281) ayrıcalığından İngiliz üsleri ve askerî tesisleri ayrı tutulmuştu. Londra Deklârasyonu (Bildirisi) ise Zürih belgelerini Kıbrıs sorununun nihaî çözümünde ve iki bölgenin tam olarak İngiliz egemenliği altında kalmasında temel esaslar olarak kabul etmişti. Ayrıca Londra Deklârasyonu, İngiltere'nin egemenliği altında kalacak olan bu bölgelerin toprak

bütünlüğünün, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti (Gazioğlu, 2000:322) tarafından garanti edilmesi öngörülmekteydi. Kaldı ki adadaki dört tarafın yasal çıkarları, tümünün de Kuruluş Antlaşmalarını imzalamış olmaları ile teyit edilmiş bulunmaktaydı.

Kuruluş Antlaşmasının birinci maddesine göre “egemen üs bölgeleri” (Gazioğlu, 2000:279) Birleşik Krallığın egemenliği altında kalacaktı. Birleşik Krallığa tanınan hakların ve kolaylıkların tüm yapısı, egemen üs bölgelerinin Birleşik Krallığın elinde kalması esasına dayandırılmıştı. Bu üsler başkalarına devredilirse, bu yapı ya tümüyle yıkılacak veya çok köklü değişikliğe gereksinim gösterecekti. Kuruluş Antlaşmasında böyle bir temel değişikliğin bu anlaşmaya taraf olanların tümünün izni olmadan yapılabileceğini söylemenin hukuken anlamsız ve hatalı bir görüş olacağı düşünülmekteydi. Zaten Başpiskopos Makarios ve Dr. Küçük, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak ileride İngilizlerden üsleri terketmelerini istemeyeceğine ilişkin kesin güvence de vermişlerdi (390). İngilizlerin kendisi bir gün bu üsleri terketmek gereğini duyarsa, ancak o takdirde üsler Kıbrıs Cumhuriyeti’ne devredilecekti. Böylece İngilizler, hiçbir zaman Kıbrıs Hükûmeti’nin, üslerin Cumhuriyete devredilmesini istemeyeceklerine ilişkin “tam bir güvence” (Gazioğlu, 2000:322) elde etmiş oldu.

Garanti Antlaşmasının III. maddesinde (Deliceirmak, 1999:295) de başka ülkelerin değil, Birleşik Krallığın egemenliğinde kalacak bölgelere ilişkin hususlar vardı. Ayrıca, egemen üs bölgelerinin İngiltere’nin elinde kalması devam etmediği takdirde, Cumhuriyetin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin etkin biçimde garanti edilmesinin olanaklı olup olmadığı da tartışmaya açıktı. Bu husus, hiç kuşkusuz, Kuruluş Antlaşmasının 3. maddesi ile yakından ilişkiliydi. Eğer Birleşik Krallık, bölgeleri Kıbrıs Cumhuriyeti dışında bir başka ülkeye terk edecek olursa, bu Garanti Antlaşmasının II. maddesine aykırı şekilde taksimle ilgili bir ölçü olarak ileri sürülebilecekti.

Egemen üs bölgeleri ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri etkileyecek başka çeşitli faktörler daha vardı. Örneğin, gümrük engelleri ve özel gümrük düzenlemeleri ile üslerin Birleşik Krallığın elinde bulundurulması ile yakından ilişkili olarak üslerdeki yönetim siyasetinin esasları dikkat çekiciydi. Bunlardan başka bir de özel nitelikli olarak İngiltere’ye duyulan güven faktörü vardı. Bu güvenin, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye’nin izni olmadan bir başka ülkeye uygun bir şekilde devredilme imkânı yoktu.

Adadaki egemen İngiliz üslerinin varlığı ve yasal statüsü de Kıbrıs Anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olarak gerçekleşmişti (Gazioğlu, 2000:281). İlgili tüm müzakerelerde, diplomatik temas ve yazışmalarda ve anlaşma metinlerinde açıkça görüldüğü gibi, adadaki İngiliz üslerinin egemenliği ve devamı, tüm taraflarca, hem Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yaratan anlaşmaların, hem de bu anlaşmaların taraflar arasında ve bölgede yarattığı dengenin korunmasının kaçınılmaz bir koşulu olarak kabul edilmişti.

Ayrıca bu üslerin, Türkiye’nin millî çıkarları ve güvenliği için de önemli olduğu düşünülmekteydi. Bu nedenledir ki, Dışişleri Bakanı Zorlu, egemen İngiliz üslerinin

müzakeresi, bu konuda tarafları tatmin eden bir anlaşmaya varılması ve bu üslerin ileride devredilmesi konularında, nasıl bir yöntem ve tutum izleneceği hususlarında Türkiye'nin millî çıkarlarına en uygun koşulların gerçekleşmesi için son derece titiz ve dikkatli bir çaba göstermişti. Çünkü Fatin Rüştü Zorlu'nun ifade ile 28 Şubat 1959 tarihli TBMM konuşmasından "Kıbrıs'ta İngiltere'nin, üs sahibi olması Türkiye için faydalı görülüyordu" (391). Fakat egemen İngiliz üslerinin geleceğine ilişkin kararların alınmasında, Türkiye ile mutlaka danışmalarda bulunulması gereği açıkça belirtilmekteydi. Hatta yukarıda ifade edilen belgelerde belirtilen yasal görüşler çerçevesinde, üslerin geleceği ve devri söz konusu olduğunda, Türkiye'nin sadece görüşünün değil, izninin de alınması gerekmekteydi. Zira adadaki egemen İngiliz üslerinin, Kıbrıs anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olduğu hukukî bir gerçektir (Gazioğlu, 2000:280). Bu nedenle, tüm tarafların izni olmadan üslerin statüsünde bir değişikliğe gitmek, hukuken geçerli olmayacaktı.

Kaldı ki Menderes ve Karamanlis arasında imzalanan ve gizli kalması kararlaştırılan "Centilmenler Anlaşması" (Gazioğlu, 2000:346), Kıbrıs'ın NATO'ya üye olmasını da öngörmekteydi. İngiltere'nin ise bu konuda kaygıları ve çekinceleri vardı. Kıbrıs'ın NATO üyeliğinin İngiltere'nin askerî yönden millî çıkarları ile bağdaşmayacağı görüşü ağırlık kazanmaktaydı.

1960 yılı Ocak ayı içinde Kıbrıs'ın NATO üyeliği konusu, Londra'da ilgili Bakanlıklar arasında enine boyuna tartışıldı. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı, Kıbrıs'ın NATO üyeliğine karşı idi (Gazioğlu, 2000:346). Genelkurmay Başkanlığı'nın konuya ilişkin raporunda şu sonuçlara varılmaktaydı:

- 1.) Siyasî olarak Kıbrıs'ın NATO üyeliği gerekli görülebilirdi. Fakat askerî yönden bu üyeliğin sağlayacağı avantajlar, dezavantajlarından çok daha azdı.
- 2.) NATO üyeliği, Kıbrıs Hükûmetinin NATO planlarını ve gizli belgelerini öğrenmesi olanağını yaratacaktı. Adadaki Komünist Partisi'nin güçlü olması nedeniyle bu durum büyük riskler içermekteydi.
- 3.) Üyelik, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne NATO'nun askerî konseylerinde söz sahibi olma hakkını kazandıracaktı. Bu da kararlar oy birliği ile alındığı için veto yetkisi demektir.
- 4.) Kıbrıs, NATO üyesi olursa, İngiliz askerî üslerinin İngiltere'nin millî çıkarları için kullanılmasında sıkıntılar doğabilirdi (Gazioğlu, 2000:346).

Buna göre İngiltere adada askerî üs olarak kullanacağı alanlar üzerinde tam egemen olmak isterken, Kıbrıslıların üslere müdahalesine hiçbir şekilde izin verilmemesi hususu büyük önem taşımaktaydı. Halbuki Kıbrıs NATO üyesi olursa, Kıbrıslı Türk ve Rumlar, kendilerinin onaylamayacağı bir askerî hareketin planlandığını düşünerek, çok hassas bir noktada buna karşı çıkmak imkânı bulacakları bir formüle kavuşacaklardı (Gazioğlu, 2000:346).

Adanın dıştan gelecek tehlikelere karşı savunulmasında, NATO'nun sorumluluk yüklenmesine karşı çıkmayan İngiliz Genelkurmayı, NATO'nun bu sorumluluğu İngilizlere devretmesi görüşünü ileri sürmüştü. Amaç, İngiliz üslerindeki egemenliklerine gölge düşürmemektir. Bu belgeler açıkça gösteriyor ki, İngilizler adada bulunduracakları üslerin, ancak egemenlik hakkı ile güvence altına alınabileceğinde sürekli olarak direndiler ve bunu elde etmeden, anlaşmaları imzalamadılar (Gazioğlu, 2000:356). Hatta üs alanlarıyla ilgili olarak birkaç kilometre kare için bile, aylarca çetin müzakereler yapmaktan asla çekinmediler. Bu nedenle İngiltere, Kıbrıs'ın NATO üyeliğine aktif bir şekilde destek vermekten kaçınmakta, hatta üyelik aleyhinde lobi çalışması dahi yapmaktaydı.

İngiliz Genelkurmayı tarafından hazırlanıp 8 Ocak 1960'ta Dışişlerine gönderilen bu görüş, birkaç gün sonra Kıbrıs'la ilgili bakanlardan oluşan komitede tartışılarak değerlendirildi. Buna göre kurulacak Kıbrıs ordusunun adanın içteki millî meseleleri için kullanılacağı, bu nedenle İngiliz üslerindeki herhangi bir askerî hareketi zora sokacak bir sıkıntı yaratamayacağı Cumhurbaşkanı Yardımcısının sahip olacağı veto hakkı nedeniyle de İngiltere'nin NATO içindeki hareket serbestisine dayalı siyasetine daha çok bağlanmış olacağından, adada İngiliz askerlerin hareketlerine karşı çıkmasının daha da zorlaşacağı, üstelik Kıbrıs'taki İngiliz kuvvetlerinin sadece NATO amaçları için orada bulunmadığı da açıkça belirtilerek, İngiliz askerî üslerinin kontrol altına sokulmasına karşı çıkabileceği vurgulanmaktaydı (Gazioğlu, 2000:347). Bunun üzerine Tümgeneral Harley, Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin NATO ile hiçbir bağlantısı olmadığını ve burada ne yapılması gerektiğine dair NATO'nun karışmasının (392) mümkün olamayacağını belirtti.

Fakat yine de bu konunun, daha çok siyasî bir mesele olduğu, Türk ve Yunan Başbakanlarının açıklanmayan "Centilmenler Anlaşması" uyarınca bu iki ülkenin, Kıbrıs'ın NATO üyeliğini desteklemek kararı aldıkları, bu nedenle konu gündeme geldiği takdirde, İngiltere'nin tek başına buna karşı çıkmasının zaten zor olacağı belirtilerek, istenilenin, yeni Cumhuriyetin mümkün olduğu kadar çok Batı'ya bağlanması (Gazioğlu, 2000:347 olduğu belirtilmekteydi. Bir ara, egemen iki İngiliz üssü için sağlanan tatbikat alanlarından ikisinin, yani Kuruluş Antlaşmasının ekinde belirtilen A 6 nolu Greko Burnu ve A 7 nolu Yayla Radyo nakil (relay) istasyonunun NATO'ya ayrıldığı şeklinde çıkan haberlerle ilgili olarak İngiliz Dışişleri Bakanlığının 11 Şubat 1960 tarihli bir memorandumunda, bu iki alanın her anlamda İngiliz üslerine bağlı olduğu ve Majeste Kraliçe Hükûmeti'nin genel stratejik sorumluluklarını yerine getirmek için kullanılacağı, NATO'ya karşı olan sorumlulukların da buna dahil olduğu, fakat tamamıyla ve sadece İngiliz Hükûmeti'nin denetimi altında bulundukları açıklanmaktaydı (Gazioğlu, 2000:347).

Aslında İngiliz Hükûmeti, adada egemen İngiliz üsleri bulunması koşuluyla, Kıbrıs'ın egemenliğini, Türk ve Rum toplumlarının birlikte oluşturacakları bir yönetime devretmeyi kabul ettiğini açıklamıştı. İngiliz Başbakanı, dikkate alınması gereken İngiliz görüşlerini

“istediğimiz, Doğu Akdeniz’de bir Cebelitarık’tır” (Macmillan, 1969:689) diyerek şöyle sıralıyordu:

1. Kıbrıs’taki üsler, İngiliz egemenliğinde devam etmelidir.
2. Radar istasyonları gibi tesisler, sürekli olarak İngilizlere ait olmalıdır.
3. Üsler için yol, liman v.s. gibi her türlü kolaylık sağlanmalıdır.
4. Lefkoşa uçakalanı için özel bir düzenleme yapılmalıdır (Macmillan, 1969:693).

İngilizlerin, 1950’lerdeki bu tutumu, 1974 sonrasında, üzerinde anlaşma sağlanması için yıllarca uğraş verilen Federal veya Konfederal Kıbrıs Cumhuriyeti gerçekleştiği takdirde, kuzeydeki Federe veya Konfedere Türk Devletinin, merkezî hükûmete verilecek yetkilerden arta kalanlar üzerinde, kendi sınırları içinde, egemenlik hakkına sahip olması şeklindeki Türk tezinin haklılığını kanıtlayan tarihî bir örnekti.

İngilizler, askerî amaçlarla kullanılmak üzere bile olsa, Kıbrıs’ta kendilerine kalacak toprak parçası üzerinde tam egemen olmaları koşuluna büyük önem veriyorlardı. Egemenliği kendilerine ait olmayacak bir toprak parçasının, güvenlik yönünden sakıncalı olacağını, aksi takdirde üs bölgelerinin tam olarak kontrolünün de kısıtlanıp engellenebileceğini düşünerek, işi şansa ve oluruna bırakmak gibi bir riski asla göze alamayacaklarını açıkça ortaya koymuşlardı. Bu yüzden üslerde tam egemenlik (Gazioğlu, 2000:356), İngiltere için vazgeçilmez bir önkoşuldu. İlgili taraflar, İngiltere’nin bu koşuluna karşı çıkmadılar. Böylece “egemen İngiliz Üsleri” (Gazioğlu, 2000:356) deymi ve bu üslerin kapladığı toprak parçaları üzerindeki tam egemenlik koşulları, 1959-60 anlaşmalarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında en açık şekilde yer aldı.

İngiliz Dışişleri Bakanının, Kıbrıs’ın dış güçlere ve tehlikelere karşı savunulmasında, adadaki askerî üsleri ve bölgedeki sorumlulukları nedeniyle, İngiltere’nin de yer alması görüşü karşısında Averoff, bunun zaten Garanti Antlaşması ile her üç ülke için yükümlülük altına girdiğini belirtti ve Kıbrıs’ın NATO üyesi olması hâlinde, bu tür bir kaygının ortadan kalkacağını, Yunanistan’ın, “Centilmenler Anlaşmasında” belirtildiği gibi, Kıbrıs’ın NATO üyeliğini (Gazioğlu, 2000:359) kuvvetle istemekte ve desteklemekte olduğunu vurguladı. Halbuki bu, İngiltere tarafından kabul edilebilecek şey değildi.

Gerçekte Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasına ilişkin Anlaşma, Kıbrıs’taki İngiliz stratejik çıkarlarını korumaktaydı. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti toprakları, bu Anlaşmanın Ek-A bölümünde tanımlanmış olan iki bölge dışında (393), Kıbrıs adası ve çevresindeki adalardan oluşacaktı.

Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, öte yanda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında akdedilen “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulmasına Dair Antlaşma” (394) ile İngiltere’nin egemenliği altında kalan üs bölgelerinin statüsü ile bu üslerin çalışmalarına ilişkin karşılıklı hak ve yükümlülükleri de saptanmıştı. Böylece İngiltere, Kıbrıs’ın bağımsızlığını, ancak İngiliz

askerî çıkarlarının garanti edilmesinden sonra tanımış olmaktadır (Ersoy, 1989:74). Bu husus, özü itibarı ile Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını güvence altına almaya yöneliktir. Bu da yaklaşık 99 mil² iki egemen askerî üs ve yukarıda sözü edilen Kuruluş Antlaşmasıyla sağlanmıştı.

Londra ve Zürih'te imzalanan anlaşmalarla bir taraftan İngiltere, stratejik çıkarları için Kıbrıs'ta kendi egemenliğinde iki üs sağlamış, diğer taraftan Türkiye ve Yunanistan'ın çıkarları, İttifak Antlaşması ile kendi askerî birliklerini adada bulundurabilmeleriyle güvence altına alınarak dengelenmişti (Ersoy, 1989:96). Aslında bu gelişme, tarihî bir sürecin sonucuydu. Çünkü Kıbrıs'a 1914 yılından beri egemen olan İngiltere, Rumların ENOSİS istekleri üzerine adaya Winster, Radcliffe tasarıları ve Macmillan plânı ile içişlerinde özerklik vermeyi denemiş ve bu girişimleri ile Kıbrıslı Rumların ENOSİS isteklerini yatıştıramamıştı. Fakat Hindistan'ın bağımsızlığını tanıdıktan ve Ortadoğu'daki üslerini kapattıktan sonra Türkiye ile Yunanistan'ın hazırladığı Zürih Antlaşması'nı kabul ederek, Kıbrıs'taki üs bölgeleri dışında (Bilge, 1986:71) kalan bölgelerin egemenliğini Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devretmişti. Zira İngiltere, 1950'li yıllarda politika değişikliği yaparak, "Bizim Kıbrıs'a ihtiyacımız yoktur. Sadece Kıbrıs'ta bulunacak üslere ihtiyacımız var" (Albrecht, 1994:9) görüşü hakim oldu. Zaten adadaki iki egemen üsse sahip olma fikri, 1958'de Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün (The Royal Institute for International Affairs) (Albrecht, 1994:9) raporunda da ifade edilmişti. Zaten bu çözüm, ABD çıkarları açısından da kabul edilebilir bir çözümdü. Çünkü adı geçen çözüm şekli, ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarlarının korunmasında büyük öneme sahip olan İngiliz üslerinin (Attalides, 1979:158-159, 160; Adams, 1972:99) güvenliği açısından da oldukça uygundu. Bağlantısızlarla birlikte ve Sovyetler Birliği'nin desteği ile adadaki İngiliz üslere ve ABD'nin de zaman zaman bu üslerden yararlanmasına karşı sesini yükselten Makarios'un, adayı "Doğu Akdeniz'de önemli bir üs" (Sönmezoğlu, 1995:71) olarak gören Birleşik Devletler'in sempatisini toplaması beklenemezdi. Bu nedenle, 15 Temmuz 1974 tarihinde, Atina'daki Yunan Cuntası tarafından desteklenen Millî Muhafızlar'ın Kıbrıs'ta gerçekleştirdikleri bir darbe ile Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Makarios'un iktidardan uzaklaştırılması, ABD yönetim çevrelerinde belirli bir "memnuniyet" (Sönmezoğlu, 1991:101; Sönmezoğlu, 1995:71) dahi yaratmıştı. Kıbrıs Rum tarafının, özellikle de adadaki güçlü ve Sovyet yanlısı Komünist Parti olan AKEL'in bu İngiliz üslerinin varlığına zaman zaman da olsa karşı çıktığı hatırlanırsa (Adams-Cotrell, 1967:11), ABD'nin, Kıbrıs'ın tümünde ve yeniden Rum tarafının denetimine girmesi konusunda çok fazla bir çaba sarfetmesi beklenemezdi.

Kaldı ki Amerika'nın Irak'la savaşabilmek için Orta Doğu'ya ne derece asker ve askerî malzeme aktarmak zorunda kaldığı hatırlanırsa, Kıbrıs'ta kurulacak üslerin, Amerikan donanmasına hizmet edecek limanların ve adaya yerleştirilecek silah sistemlerinin ve istihbarat toplama gereçlerinin ABD açısından ne derece önem taşıyacağı ortadadır.

Amerika'nın, hali hazırda Kıbrıs'ın güney kesiminde bulunan ve Batı'nın Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki güvenlik çıkarlarına hizmet eden sofistike askerî destek ve istihbarat toplama tesislerinden (Steams, 1992:17) faydalandığı bir gerçektir. Hâlen ada üzerinde Amerikan Federal Yayın Enformasyon Servisi'nin dinleme antenleri (Steams, 1992:17) bulunmaktadır. Zaten İngiliz mülkiyetindeki tesislerin hiçbirinde, NATO'yla bağlantılı herhangi bir görevi yoktu. Ama bunlar elektronik istihbarat toplama kapasiteleriyle Amerikan ve Batı çıkarlarına hizmet ettiği de bir gerçektir.

Geçmişte, bağlantısız ve Sovyet yanlısı politika takip eden Makarios, ilginç bir şekilde tesislerin kullanımı konusunda Amerikalılara pek problem çıkarmamıştı. Makarios ada üzerindeki bir toprak parçasının İngiliz egemenliğinde olması ve Amerikalıların bu toprak parçasını mayın temizleme operasyonları ve istihbarat toplama uçuşları (Wolfe, 1988:48) için kullanması karşısında da pek muhalefet göstermemişti. Dolayısıyla Amerikalıların Kıbrıs'a karşı ilgisiz davranarak, bu tesisleri tehlikeye atmaları ve uzun dönemde koruma yoluna gitmemeleri pek beklenebilecek bir davranış değildi. Hatta kendilerine hizmet sağlayan Rum kesimi olduğu için Amerikan yetkililerinin Kıbrıs sorununa yaklaşımda "eşitlik ilkesinden" (Dodd, 1998:116) biraz uzaklaştıkları da iddia edilebilirdi.

Zaten ileride Kıbrıs'ta olası bir çözüme dayalı olarak adanın % 3'üne yakınına kaplayan Ağrotur ve Dikelya üslerinin, aynı Hong Kong'un Çin Halk Cumhuriyeti'ne iadesi (Özgür, 1981:103) örneğinde olduğu gibi tartışılır hâle geleceği ile ilgili ciddi endişeler vardı. Gerçek şu ki, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri kurulu bu üslerin varlığı şimdiye kadar fazla tartışılmamıştı. Halbuki tarafsız çevrelerde en az Kuzey'deki Türk askerinin varlığı kadar bu üslerin varlığının da gündeme getirilmesi gerekirdi. "Anti emperyalist" veya "anti kolonyalist" Bağlantısızlar (Hasgüler, 1998:51) dahi, şu ana kadar adadaki İngiliz üslerini tartışmaya cesaret edememişlerdi. İngilizler de tüm dikkatleri ve tepkileri, "kuzeydeki askerî işgal" (Gürel, 1985:169-172) üzerinde yoğunlaştırmak için özel çaba sarf etmişlerdi. Gerçi bundaki amaç, adadaki İngiliz üslerin egemenliğinin tartışılmasını önlemektir (395). Çünkü adanın belirli noktalarında sağlam üslere sahip bulunan İngiltere'nin, Doğu Akdeniz'de mühim bir mevki konumunda olan bu üsleri terk etmesi beklenemezdi (Gürsoy, 1962:209). Nitekim 1964'deki İngiliz tutumu, Rumlara ne yaparsa yapsınlar muhalefet etmemektir ve bu tutum, İngiltere'deki sosyalist hükûmetlerin iktidar yıllarında daha da güç kazanmıştı (Gibbons, 1997:401).

Halbuki Türk, Yunan ve Kıbrıs hükûmetleri arasında bir mutabakata varılır ve bir hâl şeklinin gerçekleştirilmesi için adadaki İngiliz üslerinin statüsünde değişiklik yapılması icap ederse, İngiliz hükûmeti böyle bir değişikliği dikkate almaya hazırdı. Bununla beraber, İngiltere'nin halihazırda savunma imkân ve taahhütleri bakımından, üslerin toptan ve hemen kaldırılması kabul edilemezdi (Tülümen, 1998:92). Avusturya örneği dikkate alınarak, bağımsız ve tarafsız bir Kıbrıs fikri destek bulur ve bu bağlamda adanın askerden

arındırılması meselesi ortaya atılırsa, bu da ancak on yıl (Tülümen, 1998:92) sonra uygulanması kaydıyla düşünülebilirdi.

Aslında ada topraklarının askersizleştirilmesi, Kıbrıs'ın bağlantısızlık statüsüne en uygun bir modeldi. Hatta yabancı ülkelerin bütün askerî birlikleri adadan çekilip, yabancı askerî üsler ile gereçlerinin faaliyetlerine son verilmesi ideal bir istektir. Bundan dolayı Rum liderliği, Kıbrıs'ın askerden arınmasını öngörmüştü. Neticede egemen İngiliz üslerinin boşaltılması, Türklerle Rumları aşan bir konuydu. Bu konuda Türk halkının tutumu, İngilizler bu üslerden çekildikleri zaman Dikelya Üssü'nün Türk halkına yani Kuzey'deki devlete veya federe devlete verilmesi (396) noktasında düğümlenmekteydi.

Öte yandan İngiltere'nin Kıbrıs'a olan ilgisi azalmak şöyle dursun, devamlı surette artıyordu. Bu yüzden İngiltere, Kıbrıs'ta topyekûn bir askersizleştirmeye hiç de sıcak bakmıyordu (397). Bunun nedeni adada iki büyük İngiliz egemen üssünün bulunmasıydı. Çünkü askersizleştirme durumunda bu üslerin kapanma tehlikesi kuvvetle muhtemeldi. Askerî yetkililer, İngiltere'nin böylesine stratejik üslerini kapatmayı göze alamayacağını düşünüyorlardı. Çünkü İngiltere, Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını, adada bulunan ve egemenliği altındaki üslerle sağlayabiliyordu (Clogg, 1992:187). Kaldı ki İngiltere, adanın güneyindeki Süveyş Kanalı'nın lojistik ve Ortadoğu'daki emperyalist (Halley, 1985:8; İsmail, 1998b:8) çıkarlarının korunması için Kıbrıs'a şiddetli ihtiyacı vardı.

Bunun üzerine Vasiliu'nun adanın askerden arındırılması konusunu gündeme getirmesi ile İngiltere Başbakanı Thatcher, Kıbrıs meselesi çözümlense bile, "kendi topraklarının ve kullanmakta oldukları kolaylıkların askerden arındırılmasını" (398) hiçbir şart altında kabul etmeyeceklerini açıkladı. Bu yüzden özellikle Kıbrıs'taki egemen üsleri nedeniyle Garanti Antlaşması'na sahip çıkmış görünen İngilizler, bu anlaşmanın değişmesini istemiyorlardı (Raif Denктаş, 1996b:10). Hatta Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin 1960 anlaşmaları ile belirlenmiş statülerinin muhafaza edilmesi ve yapılacak değişikliklerin İngiliz egemenliğinin aleyhine (399) olmamasına dikkat edilmesini arzu ediyorlardı.

Halbuki bugün Kıbrıs'ta yeniden bir çözüm bulunması, adada iki federe devlet esasına dayalı ikinci bir devletin kurulması ile ilgili çabalar sürerken, İngiliz üslerinin de çözüm paketinin içine alınacak şekilde gündeme getirilmesi gerekirdi.

Bu çerçevede İngiliz üslerinden Dikelya'nın Kıbrıs Türk Federe Devleti, Ağrotur üssünün de Rum Federe Devleti sınırları içine alınarak, bu bölgelerin bir süre daha karşılıklı müzakerelerle saptanacak koşullara göre ve sadece "kira" (400) yöntemiyle İngilizlerin kullanmasına izin verilmesi adil ve makul bir yaklaşımdır.

4. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın (KCA) 50. maddesinin 3. fıkrası.
3. Anayasa Mahkemesi Kararları İndeksi (1970-1993), Hazırlayanlar: Talat Derviş Refiker, Lefkoşa, 1994, s. 41.
4. KCA 130. ve 131. maddeleri
5. Why Independence – Our Republic is The Symbol of Our Sovereignty, Public Relations Department of The Ministry of Ministry of Foreign Affairs and Defence, Nicosia, 1997, s. 9-10.
6. "...Polis komutanınız Pantelides ile bizim tarafımızdaki karşıtı Bay Klerides arasında geçen telefon konuşmasını işitebilecek bir mesafede idim. Pantelides Nami'ye, sabaha kadar teslim olmamamız hâlinde, havan atışına başlayacaklarını ve çok sayıda sivilin öleceğini söylüyordu. Sizin yetkililer, Türk tarafının mühimmatının tükendiğini biliyorlardı ve Türkiye'nin de bizi kurtarmak için hiçbir şey yapamayacağına inanıyorlardı"... Bkz... Rauf Denктаş'ın 22 Eylül 1996 tarihinde Klerides'e yazdığı mektuptan alınmıştır.
7. "World Press, Tracing The Greek Attacks is Witnessing History", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 59; "EOKA Members Got Hold of Police Organization", Daily Telegraph, 1 January 1964.
8. "Hristos'un Acıklı Savunması", Yeni Gün Gazetesi (KKTC), 24 Mart 1990, s. 2.
9. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi
10. Prof. Dr. Füsün Arsava ile yapılan mülakat...
11. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992; Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 62.
12. BM Genel Sekreteri, 26 Şubat 1990 görüşmelerini açış konuşmasında, 25 Temmuz 1989 tarihli "belge olmayan bölge" de yer alan fikir, görüş, ilke ve önerileri hemen hemen aynen tekrarladığı cihetle, söz konusu belge BM Genel Sekreteri'nin soruna son yaklaşımını aksettiren doküman sıfatını muhafaza etmekte ve geçerliliğini korumaktadır. Bu itibarla incelemenin bu belgeye inhisar ettirilmesi maksada kâfi gelecektir... Bkz... 25 Temmuz 1989 Non-Paper.
13. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001; CTP Genel Başkanı Mehmet Ali TALAT 21 EKİM 2001 tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki parti bildirisi.
14. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
15. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
16. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar'a Verdiği Belge.
17. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi
18. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 9; Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 62.
19. Rauf Denктаş'la 30 Kasım 2000 tarihinde İstanbul'da yapılan mülakat...
20. Alâeddin Gülen (Müştaşar): "Sayın Rauf Denктаş – Londra, Washington – 10.1.1964 Tarihli Belgesi".
21. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 62.
22. 30. madde.
23. Annan belgesine göre Türk bölgesine 28 yıl aradan sonra dönmesi öngörülen 50 bin dolayındaki Rum'un güvenliğinden Türk polisi değil, Barış Gücü sorumlu tutularak Türk federe devletinin iç güvenliğini dahi kendi yetkisinden almıştır...(Bkz... Bayer, 2003:20).
24. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
25. Her 'parça devletin' 700'ü aşmayacak polis memuruna ilâveten 'parça devlette' yaşayan her bin kişiye altı polis memuru düşecek sayıda polis memuru olabilir. 'Parça devlet' polisi sadece rutin sivil polis görevlerini yerine getirmeye uygun silahlar taşıyabilir... Bkz... Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
26. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
27. Vatan Gazetesi [Kıbrıs], 27 Mayıs 1912.
28. Vatan Gazetesi [Kıbrıs], 27 Mayıs 1912.
29. CO 67/166/16543: Goold – Adams'tan Sömürgeler Bakanlığı'na tel yazısı, Lefkoşa, 28.5.1912.
30. CO 67/167/34685: Goold – Adams'tan Harcourt'a gizli yazısı, Lefkoşa, 24.10.1912.

31. UN Secretary General's Report S / 5950, September 1964; The Turkish Republic of Northern Cyprus, Published by The Department of Public Relations, Office of The Prime Minister, Nicosia, 1992, s. 16.
32. Why Independence – Our Republic is The Symbol of Our Sovereignty, Public Relations Department of The Ministry of Ministry of Foreign Affairs and Defence, Nicosia, 1997, s. 43; Andreas Papandreou, Democracy at Gunpoint, Doubleday and Co., New York, 1970, s. 132.
33. Cyprus: Time to Look at Facts with Courage, Published by The Public Information Office Turkish Federation State of Cyprus, Nicosia, 1976, s. 15-16.
34. TAK Rum Basın Özetleri Özel Sayı, 20 Temmuz 1987, s. 12.
35. "Makarios'un "1960 Anayasası İşlemez ve Kalkmıştır" Şeklindeki Beyanları", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
36. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 42.
37. Adreas Papandreou: "Gizli bir operasyon güderek Makarios'a askerî yardım yapmayı taahhüt eden babam Yorgo Papandreou, büyük ölçekli bir plan hazırlayarak Makarios'un da bunu kabul etmesini sağladı. Geceleyin gemilerle askerlerini Kıbrıs'a gönderen Yunanistan, dikkat çekmemesi için askerlerine 'sivil kıyafet giydirerek' adaya çıkartmış ve Rum Millî Muhafız Ordusuna dahil etmişti. 1.5 ay içinde yaklaşık 20.000 asker çıkarttığımızı hatırlıyorum"... Bkz... Papandreou, 1970:132; Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988, s. 16.
38. UN S / 5950 – 10 Eylül 1964 – 190.
39. Bir Rum Gazetecinin İzlenimleri – Kıbrıs Soruna Gerçekçi Bir Bakış, KKTC Enformasyon Dairesi, Lefkoşa, 1991, s. 12; Kostas Ayomamitis: "Bir Rum Gazetecinin İzlenimleri – Kıbrıs Soruna Gerçekçi Bir Bakış", Diethnistiki Prosklis Dergisi (GKRY), Çeviren: Sabahattin Egeli, 3 Mayıs 1990, s. 12.
40. "Kıbrıs Türk Bağımsızlık Mücadelesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu" 13 Kasım 1997, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, DAÜ Yayınları, Mağosa, 1997, s. 23... Bkz... Emekli Tuğgeneral Cumhur Evcil'in paneldeki konuşması.....
41. Zorunlu askerlik hizmeti, ancak Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının bu konuda anlaşmaya varması sonucu gerçekleşebilirdi... Bkz... Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679).
42. "Kıbrıs Türk Bağımsızlık Mücadelesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu" 13 Kasım 1997, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, DAÜ Yayınları, Mağosa, 1997, s. 23-25... Bkz... Emekli Tuğgeneral Cumhur Evcil'in paneldeki konuşması.....
43. Makarios'un 19 Temmuz 1974 tarihinde BM'de yaptığı konuşma...
44. UNFICYP Basın Bildirisi No: CYP / 79 / 17 Lefkoşa, 21 Kasım 1979.
45. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın 12 Nisan 1989'da Belçika Senatosu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır. Bkz... KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
46. TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:21, 49. Birleşim ve Mesut Yılmaz'ın 21 Aralık 1988 Tarihli Konuşması.
47. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 49.
48. Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak "Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler" Konusuna Yaklaşımı, 9 Ocak 1989 Tarihli Genişletilmiş Şekilde Sunulan Belge.
49. Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak "Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler" Konusuna Dair Yaklaşımı İfade Edilen Belge (22 Kasım 1988).
50. Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak "Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler" Konusuna Dair Yaklaşımı İfade Edilen Belge (22 Kasım 1988).
51. Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak "Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler" Konusuna Yaklaşımı, 9 Ocak 1989 Tarihli Genişletilmiş Şekilde Sunulan Belge; Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 49; Cerrahoğlu, 1998:203.
52. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
53. "Katsambas: "Silahları Bırakalım" Diyor", Vima Gazetesi, 24 Şubat 1995, No:4409, s. 1; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 24 Şubat 1995, s. 1.
54. "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", s. 49.
55. "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", s. 49.
56. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 50; Cerrahoğlu, 1998:217-218.
57. Kıbrıs Rum Tarafının 30 Ocak 1989 Tarihli "Genel Mahiyeteki Önerileri" Hakkında Değerlendirme.
58. Kıbrıs Rum Tarafının 30 Ocak 1989 Tarihli "Genel Mahiyeteki Önerileri" Hakkında Değerlendirme.
59. BM 29 Mart 1986 Tarihli Öneri Paketi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
60. BM'nin 25 TEMMUZ 1989 Tarihli "NON-PAPER" Adlı Belgesi.

61. BM'nin 25 TEMMUZ 1989 Tarihli "NON-PAPER" Adlı Belgesi.
62. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 21; "BM Genel Sekreteri Butros Gali Tarafından Sunulan Önerilerin İçeriği", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 12.
63. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
64. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
65. "RİK" Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu İle Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21.2.1990 Tarihli Basın Bülteni.
66. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 9-10.
67. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 9-10.
68. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992; "Başpiskopos'un Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, 2 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Kasım 1992, s. 4; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
69. "Vasiliu'ya Seçim Hediyesi", Kıbrıs Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 12-13; Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, 67 madde; "DİSİ'ye Göre Vasiliu Yolda Saptı", Fileleftheros Gazetesi, 29 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Kasım 1992, s. 2-3.
70. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, s. 22.
71. 798 Sayılı Karar Taslağı, KKTC Başbakanlık Enformasyon Dairesi Başkanlığı Arşivi, Lefkoşa, 25 Kasım 1992; United Nation-Security Council "789 Resolution", 25 November 1992; United Nation-Security Council "789 Resolution", 25 November 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
72. "Ara Bölgede Uygulamalar" Fileleftheros Gazetesi, 27 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Kasım 1992, s. 3.
73. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 9-10.
74. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 61-62.
75. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 13.
76. "AGİT Toplantısı", Fileleftheros Gazetesi, 9 Temmuz 1994, No:4189, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 9 Temmuz 1994, s. 4.
77. Detaylı bilgi için bkz... KKTC Cumhurbaşkanlığının sorunun çözümüne ilişkin olarak ortaya koyduğu "Yeni Ortaklık Devleti" tezinin anlatıldığı 29 Nisan 2002 tarihli belgesi; "Barışa Bir Adım Daha", 12 Kasım 1997, Sabah Gazetesi.
78. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 14.
79. Cumhurbaşkanı Denktaş'ın, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Siyasî İşler Komitesi Raportörü ve Başkan Yardımcısı Lord Finsberg'e gönderdiği 9 Nisan 1996 tarihli mektubu, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
80. Moran, 1998:184; Letter President Clerides to The UN Secretary – General, Nicosia, 8th November 1994, s. 30; "Klerides: Türkiye ve Denktaş Federal Bakanlar Kurulunda Eşit Temsiliyet İstiyorlar", Fileleftheros, 13 Kasım 1994, s. 1.
81. Letter President Denktaş to The UN Secretary – General, Nicosia, 21 November 1994, s. 30.
82. Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 50; Mehmet Ali Birand: "Rum ve Yunanlı Dostlara Söyleyemedik", 10 Kasım 1997, Sabah Gazetesi.
83. "Akay Cemal: In spite of Vasiliu – Denktaş in Negotiations, EDEK Look for Creating Crisis Proposal for Depression in Cyprus", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 72.
84. "Taviz Yok", 20 Haziran 1998, Türkiye Gazetesi; "Foreign Minister Halefoğlu Criticizes UN Secretary-General's Report", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 55.
85. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın Lord Finsberg'e Gönderdiği Mektup, 9 Nisan, 1996, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.

86. Mesela adada uyuşturucu kullanımıyla ilgili bir konuyu tartışıldığında, Güney'in uyuşturucu problemini Kuzey'in işgal altında olmasına ve Rumların topraklarından göç etmek zorunda bırakılmalarına bağlanıyordu. Bkz... (Güngör, 2002:110).
87. "Orhan Kilercioğlu: Cyprus, Where to?", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, s. 45-48.
88. "Klerides: Tek Bağımsız Devlet, Tek Vatandaşlık, Tek Self-determinasyon İstiyoruz", Mahi, 22 Temmuz 1994, s. 1.
89. "AB, Kıbrıs ve İngilizler", Vima Gazetesi, 27 Nisan 1994, No:4146, s. 4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 27 Nisan 1994, s. 4.
90. "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
91. "Sami Kohen: Opinons Differ But...", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 36-39; Cerrahoğlu, 1998:255.
92. "Vasilu Gali Raporundan Memnun", Fileleftheros Gazetesi, 24 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Kasım 1992, s. 2; Ellen B. Laipson, Cyprus: Turkish Cypriot "Statehood" and Prospects for Settlement, USA Foreign Affairs and National Defense Division – May 4, 1984, The Library of Congress Congressional Research Service, Washington, 1990, s. 2; Ellen B. Laipson, Cyprus: Status of U.N. Negotiations, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, Washington, 1990, s. 6; Rauf Raif Denktaş, Akritas Plâni ve Gençliğe Sesleniş, 2. Baskı, Yorum Yayınları, Lefkoşa, 1994, s. 63.
93. "RİK" Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
94. "Demirel'in Önerisi", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17; "Vasilu Gali Raporundan Memnun", Fileleftheros Gazetesi, 24 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Kasım 1992, s. 2.
95. "Başpiskopos'un Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, 2 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Kasım 1992, s. 4.
96. "Yani Gali Plâni", Fileleftheros Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 1.
97. "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, 31 Aralık 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, 31 Aralık 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
98. "Askerlerle İlgili Madde", Simerini Gazetesi, 27 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Kasım 1992, s. 3.
99. "Vasilu ile Söyleşi", Fileleftheros Gazetesi, 22 Ağustos 1992, s. 2.
100. "Vasilu ile Söyleşi", Fileleftheros Gazetesi, 22 Ağustos 1992, s. 2.
101. "Gizli Plan", Kıbrıs Gazetesi, 17 Nisan 1992, s. 3.
102. Güney Kıbrıs Kesimi'nin askerî durumu şu şekildedir:
 Kara Kuvvetleri: 26 bin kişi
 Deniz Kuvvetleri: 2 bin kişi
 Hava Kuvvetleri: 500 kişi
- Seferi mevcudu 60 bin kişi olan Güney Kıbrıs ordusu, top yekûn bir savaş hâlinde 111 bin kişilik bir güce ulaşmaktadır. Ayrıca 10 bin kişilik Yunan askerî takviye gücü de bulunmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... "Rum kesimi Silah Deposu", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 2; "Askersizleştirme", Fileleftheros Gazetesi, 26 Kasım 1987, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, 26 Kasım 1987, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 10; A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 17; Stephen, 1997:36.
- Temas hattı boyunca km²'ye 55 Millî Muhafız Askeri düşmektedir.
- RMMO Komutanlık Karargâhı, Lefkoşa'da ve çeşitli taburları içeren kara kuvvetlerine bağlı iki tümen oluşmaktadır. RMMO Birlikleri Piyade Tabur ve Tümenleri; Mekanize Piyade Taburları; Tank ve Keşif Taburları; Komando Birlikleri, Ağır Silah Taburu; İstihkâm Taburu; Muhabere Taburu ve Sıhhiye Taburu'ndan oluşmaktadır. Toplam yedekleri 80-100.000 arasındadır. Bunların 40 bini aktif hizmette bulunurken, yedekler 50 yaşına kadar hizmet vermektedirler. Bkz... "Kıbrıs'taki Askeri Dengeler", Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1995, s. 17.
- Avrupa Komisyonu'nun bildirdiğine göre adada 30.000 Türk askeri ve 4.000 de Kıbrıslı Türk toplam 34.000 asker ve 26.000 de yedek kuvvet bulunmaktadır. Genel bir savaş hâlinde yaklaşık 60 bin askere ulaşabilmektedir. Bkz... Stephen, 1997:36; Laipson, 1990a:9; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 10.

Bazı kaynaklar adadaki Türk askerinin sayısını farklı rakamlarla ifade etmektedirler. Buna göre Türk askerinin sayısı:

- 17.500 ("Sözcünün DİSİ'ye Cevabı", Fileleftheros Gazetesi, 30 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Kasım 1992, s. 2)
- 18.000-35.000 (Laipson, 1990a:2)
- 25.000-30.000 (Laipson, 1990b:2)
- 35.000 ("Vasilu Gali Raporundan Memnun", Fileleftheros Gazetesi, 24 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Kasım 1992, s. 2; Laipson, 1990b:4; Cüneyt Ünsever: "Meseleleri Tersten Okumak", Hürriyet Gazetesi, 18 Ocak 2003, s. 20)
- 45.000 ("Türkler AGİT'le Alay Ediyor", Simerini Gazetesi, 14 Ağustos 1994, No:4225, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Ağustos 1994, s. 4; "Askersizleştirme", Fileleftheros Gazetesi, 26 Kasım 1987, s. 2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, 26 Kasım 1987, s. 2; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi)
- 50.000 ("Vasilu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, Sayı:3095, 6 Temmuz 1990, s. 5; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 6 Temmuz 1990, s. 5)
- 60. 000 (Güngör, 2002:156).

103. BM Genel Sekreteri'nin 25 Temmuz 1989 Tarihli "Non-Paper" Adlı Taslak Metin...

104. "Mesut Yılmaz: Karar, Müzakereye İmkan Tanımıyor", 9 Aralık 1992, s. 21.

105. Talking Points, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, 1998, s. 3.

106. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... (Meray, 1975:455).

107. Bu görüş için daha ayrıntılı bilgi için bkz... [A.F.K. Organski, World Politics, New York: Knopf, 1958, s. 292-293; Russell J. Leng: "When Will They Ever Learn? Coercive Bargaining in Recurring Crises", Journal of Conflict Resolution, 27 (1983), s. 87; Russell J. Leng, "Realism and Crisis Management: A Report on Five Empirical Studies", John A. Vasquez (ed.), Evaluating U.S. Foreign Policy, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, s. 52-53; Michael P. Sullivan, Power in Contemporary International Politics, Columbia: University of Southern California Press, 1990, s. 129; Stuart A. Bremer, "Dangerous Dyads: Conditions Affecting The Likelihood of Interstate War 1916-1965", John A. Vasquez (ed.), Classics of International Relations, Upper Saddle River: Prentice Hall, 1996, s. 235-236; John A. Vasquez, The War Puzzle, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 185-186, Frank W. Wayman, J. David Singer and Gary Goertz, "Capabilities, Allocations, and Success in Militarized Disputes and Wars 1816-1976", John A. Vasquez (ed.), Classics of International Relations, Upper Saddle River: Prentice Hall, 1996, s. 63-64.

108. "Quid desiderat pacem, praeparet bellum" (Luttwak, 1991:3, Gönlübol, 1993:178).

109. "Rum Kesimi Silah Deposu", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 2; Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF, İstanbul, 1992, s. 101; Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 101.

110. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 101-102.

111. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.

112. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.

113. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 101.

114. UN. Secretary General's Reports (BM Güvenlik Konseyi Raporu): S / 5950 – September 1964.

115. Mahi Gazetesi, 8 Mayıs 1975, s. 3.

116. UN. Secretary General's Reports (BM Güvenlik Konseyi Raporu): S / 6228 – March 1965.

117. UN. Secretary General's Reports (BM Güvenlik Konseyi Raporu): S / 7191 – March 1966.

118. UN. Secretary General's Reports (BM Güvenlik Konseyi Raporu): S / 7350 – June 1966.

119. UN. Secretary General's Reports (BM Güvenlik Konseyi Raporu): S / 8286 – December 1967.

120. Washington Post Gazetesi Muhabiri (Görgü tanığı), Washington Post Gazetesi, 30 July 1974.

121. Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF, İstanbul, 1992, s. 106; Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 106; "Rum kesimi Silah Deposu", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 2.

122. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 101.

123. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 101.

124. "Rum kesimi Silah Deposu", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 2.

125. "Rum kesimi Silah Deposu", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 2.

126. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 101.

127. Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988, s. 41.

128. Ege Adalarıyla ilgili olan Lozan Antlaşması'nın 12. ve 13. maddeleri hâlâ geçerlidir. Bu maddelere göre:

Madde 12- İmroz Adası (İmbros) ile Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan Adaları (İles aux Lapins) dışında Doğu Akdeniz Adaları, özellikle Limni (Limnos), Semadirek (Samothrace, Samothraki), Midilli (Mitylene),

Sakız (Chio), Sisam ve Nikarya (Nicaria) Adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17-30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın 5'inci ve 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması'nın 15'inci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914'te Yunan hükûmetine bildirilen karar, bu antlaşmanın, İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15'inci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914'te Yunan hükûmetine bildirilen karar, bu antlaşmanın, İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15'inci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere doğrulanmıştır. İşbu antlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça Asya kıyısından 3 milten az bir uzaklıkta bulunan adalar, Türk egemenliği altında kalacaktır.

Madde 13- Barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla Yunan hükûmeti Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları'nda aşağıdaki tedbirlere uymayı yükümlenir:

1. Bu adalarda hiçbir deniz üssü kurulmayacak, hiçbir istihkâm yapılmayacaktır.
2. Yunan askerî uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçmaları yasak olacaktır.
3. Bu adalarda Yunan askerî kuvvetleri askerlik hizmetine çağrılmış ve bulundukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi jandarma ve polis kuvvetleri de bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı sayıda kalacaktır.

Bunun ardından bir de 1913 Atina ve Londra Antlaşmaları'nın ilgili hükümleri vardır. Bunlar da şöyledir:

14 Kasım 1913 Atina Antlaşması:

Madde 15 - İşbu antlaşmaya imza atan iki taraf (Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan) 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın 5. maddesinde yer alan koşulları yerine getirmeyi taahhüt eder.

30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması'nın atıf yapılan maddesi ise şu:

Madde 5- Avusturya, Macaristan, İtalya, Fransa, Almanya ve Rusya, Yunanistan'ı himayesi altına aldığı Ege adalarını ve deniz kuvvetleri ne diğer askerî amaçlar için kullanacağı, ayrıca bunlarla Türkiye anakarası arasında hiçbir kaçakçılık yapılmayacağı konusunda garanti altına almayı taahhüt ederler. Altı büyük güç Yunan hükûmetinin bu koşulları yerine getirmesi amacıyla etkilerini kullanacaktır. Ayrıca bu altı devlet Yunanistan'ın adalarda yaşayan Müslüman azınlığın güvenliğinin korunması için her türlü önlemi alacaktır.

Yunanlıların Montrö Antlaşması'nın hükümlerine tezlerini dayandırdıklarını, ancak bunun mesnetsiz olduğunun açık biçimde anlaşıldığını belirterek şunları eklediler:

“Montrö Antlaşması'nın girişinde zaten nerelerin askerleştirileceği tasrih edilmiştir. Bunlar içinde sözü edilen adalar yoktu. Bunlar askerleştirilemez, demek şart değildi. Antlaşma isteseydi, Limni ve Semadirek askerleştirilir derdi”. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... ”Yunan Tezlerinde Yanlışlıklar”, Cumhuriyet, 14 Eylül 1984; Tavşanoğlu, 1998:18-19.

129. “Rum-Yunan İkilisinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge”, Kuzey Kıbrıs Gazetesi, 5 Ekim 1987, No:404, s. 7.
130. “Rum-Yunan İkilisinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge”, Kuzey Kıbrıs Gazetesi, 5 Ekim 1987, No:404, s. 7.
131. Rearmament Campaign and Military Build-Up in Southern Cyprus, 28 October 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
132. Özer Hatay: “Vasilu: KKTC'ye Değer Biçti, 85 Trilyon”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, s. 20.
133. Rearmament Campaign and Military Build-Up in Southern Cyprus, 28 October 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1-2.
134. Rearmament Campaign and Military Build-Up in Southern Cyprus, 28 October 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1-2.
135. “Savunma Komitesi”, Alithia Gazetesi, 20 Mart 1988.
136. Halil F. Alasya: “Sabır Taşını Çatlatma”, Türkiye Gazetesi, 30 Mart 1989, s. 9.
137. Cyprus Mail, 20 September 1989.
138. A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 16.
139. A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 16.
140. A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 16.
141. Rearmament Campaign and Military Build-Up in Southern Cyprus, 28 October 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 4.
142. Mesut Yılmaz'ın Dışişleri Bakanı olarak TBMM'de yaptığı konuşma için bkz... TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:21, 49. Birleşim ve 21.12.1988 Tarihli Konuşması; Dünden Bugüne A. Mesut Yılmaz'ın Parlamento Konuşmaları 1984-1998, Derleyen Veysel Atacan, İstanbul, 1999, s. 137.
143. Mesut Yılmaz'ın Dışişleri Bakanı olarak TBMM'de yaptığı konuşma için bkz... TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:37, 54. Birleşim ve 22.12.1989 Tarihli Konuşması; Dünden Bugüne A. Mesut Yılmaz'ın Parlamento Konuşmaları 1984-1998, Derleyen Veysel Atacan, İstanbul, 1999, s. 156.

144. Bir Rum Gazetecinin İzlenimleri – Kıbrıs Soruna Gerçekçi Bir Bakış, KKTC Enformasyon Dairesi, Lefkoşa, 1991; Kostas Ayomamitis: “Bir Rum Gazetecinin İzlenimleri – Kıbrıs Soruna Gerçekçi Bir Bakış”, Diethnistiki Prosklis Dergisi (GKRY), Çeviren: Sabahattin Egeli, 3 Mayıs 1990, s. 6.
145. “Saldırı Da Bir Savunmadır”, Agon Gazetesi, Sayı:3115, 26 Temmuz 1990, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 26 Temmuz 1990, s. 1.
146. Halil F. Alasya: “Taviz Tavizi Davet Eder”, Bayrak Gazetesi, 3 Kasım 1990, s. 9; “Türk Yanlısı Yayın”, Simerini Gazetesi, 29 Kasım 1992, s. 10; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Kasım 1992, s. 10.
147. “Çok Aşırı Miktarda Silah”, Alithia Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 3.
148. “Saldırı Da Bir Savunmadır”, Agon Gazetesi, Sayı:3115, 26 Temmuz 1990, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 26 Temmuz 1990, s. 1.
149. “Çok Aşırı Miktarda Silah”, Alithia Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 3.
150. Background on The Cyprus Problem, 3. Printing, Directorate General of Press and Information of The Turkish Republic, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara, 1993, s. 8; Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 1.
151. “Rum Kesimi Silah Deposu”, Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 1.
152. “Çok Aşırı Miktarda Silah”, Alithia Gazetesi, 16 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Kasım 1992, s. 3.
153. KKTC ile TC Arasındaki 23 Nisan 1998 Tarihli Ortak Deklârasyon – (Denктаş ve Demirel arasında imzalandı)
154. “Rolandis ile Söyleşi”, Alithia Gazetesi, 12 Ocak 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri – Rolandis’in Demeçleri, 12 Ocak 1992, s. 2.
155. “Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınliyoruz” Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 3.
156. “Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınliyoruz” Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 3.
157. “Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınliyoruz” Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 3.
158. “Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınliyoruz” Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 3.
159. Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınliyoruz” Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım
160. “Vasiliu ile Söyleşi”, Fileleftheros Gazetesi, 22 Ağustos 1992.
161. Agon gazetesi de aynı konuda bir haber yayınladı ve silahlar konusunda daha detaylı rakamlar verdi. Buna göre RMMO’nun silahları şöyle:
Tank	: 52 Adet AMX –3082 tipi
Zırhlı Araç	: 120 Adet EE-9 CASCABEL Keşif Aracı
	: 28 Adet EE-3 JARARACA
Zırhlı araç	: 27 Adet VAB-VC1 Piyade Mekanize Araç,
Zırhlı Personel Taşıyıcı	: 17 Adet BTA-50 P
	: 100 Adet VAB-VTT
	: 32 Adet LEONİDAS
	: 15Adet EE-11 URARTU (Toplar: 148 adet toplam)
- 75 mm’lik 4 Adet M-116A1 PAK
- 76 mm’lik 54 Adet M42
- 88 mm’lik 18 Adet 25 PUNTER
- 100 mm’lik 36 Adet M -1944
- 105 mm’lik 18 Adet M –101
- 105 mm’lik 18Adet M-56
- Çok Namlulu Roketatar: 128 mm’lik Yugoslav yapımı M-63 YMRL-32 tipi (Rakam edilemedi)
- Havanlar: 81, 82,100 ve 120 mm’lik çeşitli havanlar.
- Güdümlü Tanksavar Silahları:
- Milân Füzeleri (24 adedi tanklar üzerinde)
- HOT Füzeleri (18 Adedi VAB-BTM 800’lerin üzerinde)
- Roketatarlar: 450 Adet 89 mm’lik M-20 tipi.
- GTT’LER: 216 Adet 57 mm’lik M -18 tipi 144 Adet 106 mm’lik M-40 tipi.
- Uçaksavar Silahlar: Toplam 155 Adet (20 mm’lik M-55 ve 27 MAB-SP tipi; 35 mm’lik 8 GDF 3 tipi, 400 mm’lik ve 94 mm’lik 2 - 7 tipi)
- Karadan Havaya Füzeler: 24 Adet SA-7: 18 Adet MISTRAL
- EXOCET Füzeleri: (Sayı verilmiyor)
- Deniz Kuvvetleri: 2 Adet devriye botu.
- Hava Kuvvetleri: 1 Adet Islander tipi uçak 2 Adet PC-9 tipi Eğitim uçağı.
- 2 Adet BELL 206 tipi helikopter
- 2 Adet MD-500 ve 4 Adet

- SA-342 Gazelle tipi HOT füzeleri ile donatılmış helikopterler... “Kıbrıs’taki Askeri Dengeler”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1995, s. 17.
162. “Rum Kesimi Silah Deposu”, Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 1992, s. 2.
163. “Füze Kargaşası”, 18 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
164. “Füze Kargaşası”, 18 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
165. “Füze Kargaşası”, 18 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
166. “Füze Kargaşası”, 18 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
167. “Kıbrıs Karadayı İle Sallandı”, 14 Ocak 1997, Milliyet Gazetesi.
168. “Savaş Plânı Hazır”, 14 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
169. “Silahlanmaya Devam”, Fileleftheros (No:4068), 4 Mart 1994, s. 9; TAK Rum Basın Özetleri, 4 Mart 1994, s. 9.
170. “Silah Alımları Yeniden Başlıyor”, Fileleftheros Gazetesi, 5 Haziran 1994, No:4155, s. 9; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Haziran 1994, s. 9.
171. İşin ilginç yanı GKRY, BM Güvenlik Konseyi’nin 2 daimi üyesi, Fransa ve Rusya’dan silah almaktaydılar Bkz... Hectic Greek Cypriot Rearmament and Its Offensive Designs, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1995, s. 1.
172. “Silah Alımları Yeniden Başlıyor”, Fileleftheros Gazetesi, 5 Haziran 1994, No:4155, s. 9; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Haziran 1994, s. 9.
173. “Silahlanmaya Devam”, Fileleftheros (No:4068), 4 Mart 1994, s. 9; TAK Rum Basın Özetleri, 4 Mart 1994, s. 9.
174. “Yunan Komandoları”, Alithia Gazetesi, 14 Ocak 1994, No:4019, s. 1; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 14 Ocak 1994, No:4019, s. 1.
175. “ABD Rumlara Silah Satmıyor”, Simerini Gazetesi, 19 Ağustos 1994, No:4228, s. 6-7; TAK Rum Basın Bülteni, 19 Ağustos 1994, s. 6-7.
176. “Kıbrıs Rumlarını Savunmak Zorundayız”, Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1996.
177. “Sonuçsuz Görüşme Toplumlari Yaralar”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Nisan 1997; Denktas, 1996:15
178. The Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997, s. 4.
179. “KKTC’ye Tam Destek”, 5 Temmuz 1997, Milliyet Gazetesi.
180. Soyaltı Tamçelik: ‘Kıbrıs Meselesi ile İlgili Tespitler ve Öneriler’, KKTC Cumhurbaşkanlığı’na Sunulan Rapor, 06.12.2000 / S:191.] – (Resmi Belge)
181. “Savunma Defence Dergisi ile Karadayı’nın Söyleşisi-2-Kıbrıs, Bosna Olmaz”, 11 Ağustos 1998, Sabah Gazetesi.
182. Bir devletin “silahlı saldırı karşısında”, Güvenlik Kurulu’nun barışı yeniden sağlayana dek, kendi öz savunma hakkını, “kişisel ya da toplu” olarak kullanabilecektir (Birleşmiş Milletler Tüzüğü, madde 51). Ayrıca bkz... Yeni Kıbrıs Partisi (YKP) Programı, Lefkoşa, 1995, s. 13.
183. Mustafa Necati Özfatura: “Kıbrıs’taki Tehlikeli Oyun”, 4 Ağustos 1998, Türkiye Gazetesi.
184. KKTC Cumhurbaşkanı Denktas’ın, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Siyasî İşler Komitesi Raportörü ve Başkan Yardımcısı Lord Finsberg’e gönderdiği 9 Nisan 1996 tarihli mektuptan alınmıştır. Ayrıca bkz... Denktas, 1996a:33.
185. “Saldırı Da Bir Savunmadır”, Agon Gazetesi, Sayı:3115, 26 Temmuz 1990, s. 1-2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 26 Temmuz 1990, s. 1-2.
186. Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 10; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 10; The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993, s. 12.
187. Marina Stefanidu: ‘Kıbrıslı Rumların Savunma Doktrini’, Periodiko Haftalık Dergisi, Sayı:62, 18 Temmuz 1987, s. 1-19; TAK Rum Basın Özetleri Özel Sayı, 20 Temmuz 1987, s. 1-19.
188. A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 17; “Kıbrıs’taki Askeri Dengeler”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1995, s. 17; “Türkiye AB Adaylığına Alınmalı”, 9 Eylül 1997, Milliyet Gazetesi; Mustafa Necati Özfatura: “Kıbrıs Üzerine Oynanan Oyunlar”, 1 Nisan 1997, Türkiye Gazetesi; Rum Silahlanması Füze Krizi ve Gerçekler, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1998, s. 12; “Tank Gücümüz Süper Çağdaş”, Agon Gazetesi, 1 Nisan 1996; Ta Nea Gazetesi, 14 Şubat 1997.
189. “Kıbrıs’taki Askeri Dengeler”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1995, s. 17, Denktas, 1996a:17.
190. “Türkiye AB Adaylığına Alınmalı”, 9 Eylül 1997, Milliyet Gazetesi.
191. Balkanoloji Enstitüsü’nde çalışanlardan Apostolos Hristakudis’in “90’lı Yıllarda Yunanistan’ın Balkan Politikası” (Hristokudis, 1998:295) adlı monografik araştırması bu konuda ilgi çekicidir. Yunanistan’ın Balkan

- politikasında ve askerî stratejisinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Yine askerî doktrin oluşturulmuş ve Yunanistan'ın savunma alanı içine Kıbrıs'ın da ilhak edildiği görülmüştür (Hristokudis, 1998:113; Tatarlı, 2000:428).
192. "Klerides Ateşle Oynuyor", Milliyet Gazetesi, 17 Nisan 1994, s. 16.
 193. 'Rumların Silahlanması ve Türkiye', Cyprus Mail Gazetesi, 19 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 19 Kasım 1992, s. 1; "Türkiye'nin Ortak Savunma Alanı Aleyhindeki Diplomatik Kampanyası", Eleftherotipia Gazetesi, 15 Mart 1994, s. 13; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 16 Mart 1994, No:48, s. 13.
 194. "Kasulides'in Açıklaması", Agon Gazetesi, 11 Şubat 1995, No:4396, s. 2; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 11 Şubat 1995, s. 2.
 195. "Rum-Yunan Askeri İşbirliği", Agon Gazetesi, 27 Şubat 1995, No:4412, s. 3; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 27 Şubat 1995, s. 3.
 196. "Bütün Baskılara Rağmen Yunan Uçakları, Üniter Savunma Doktrinin Uygulandığını Gösteriyor", Alithia, 10 Ekim 1994, s. 1.
 197. Sami Kohen: "Seçenekler Uygulamaya Konuyor", 11 Ocak 1997, Milliyet Gazetesi; Rum Silahlanması Füze Krizi ve Gerçekler, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1998, s. 5; "Tank Gücümüz Süper Çağdaş", Agon Gazetesi, 1 Nisan 1996; "Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995.
 198. Soyalp Tamçelik: "Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Silahlanması ve S-300 Füze Krizinin Anatomisi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 18.09.1999 / Sayı:110 – (Resmi Belge); Oberling, 1997:18.
 199. Onur Öymen – "Kıbrıs" Konulu Konferansın Yaptığı Konuşma, Gazi Üniversitesi, 30 Ocak 2003; Yaptığım Mülakat.
 200. "Erenköy Savaşı Enosis İçin Yapıldı", Haravgi Gazetesi, 14 Ağustos 1994, No:4225, s. 10; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Ağustos 1994, s. 10.
 201. "Savaş Oyun Değil", Kıbrıs Gazetesi, 18 Şubat 1995, s. 3.
 202. "Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini", Agon Gazetesi, 19 Haziran 1994, No:4169, s. 9; TAK Rum Basın Bülteni, 19 Haziran 1994, s. 9; "Rum Silahlanması Devam Edecek", Simerini, Gazetesi, 3 Şubat 1995, No:4391, s. 1; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 3 Şubat 1995, s. 1; Tuğ, 1999:614.
 203. Mümtaz Soysal: "Eğri Direğin Doğru Bayrağı", 21 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
 204. "Arsenis'in Konferansı", Agon (No:4080), 18 Mart 1994, s. 7; TAK Rum Basın Özetleri, 18 Mart 1994, s. 7.
 205. "Rum-Yunan Askeri Bütünleşmesi", Fileleftheros (Lefkoşa), 21 Mart 1994, s. 16; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 23 Mart 1994, No:52, s. 16; "Arsenis'in Konferansı", Agon (No:4080), 18 Mart 1994, s. 7; TAK Rum Basın Özetleri, 18 Mart 1994, s. 7.
 206. "Rum-Yunan Askeri Bütünleşmesi", Fileleftheros (Lefkoşa), 21 Mart 1994, s. 15; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 23 Mart 1994, No:52, s. 15.
 207. "Rum-Yunan Askeri Bütünleşmesi", Fileleftheros (Lefkoşa), 21 Mart 1994, s. 15; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 23 Mart 1994, No:52, s. 15.
 208. "Rum Silahlanması Devam Edecek", Simerini, Gazetesi, 3 Şubat 1995, No:4391, s. 1; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 3 Şubat 1995, s. 1; "Ortak Doktrinin İkinci Aşaması", Simerini Gazetesi, 17 Şubat 1995, No:4402, s. 4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 17 Şubat 1995, s. 4.
 209. "Ortak Doktrinin İkinci Aşaması", Simerini Gazetesi, 17 Şubat 1995, No:4402, s. 4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 17 Şubat 1995, s. 4; "Rum-Yunan Askeri Bütünleşmesi", Fileleftheros (Lefkoşa), 21 Mart 1994, s. 16; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 23 Mart 1994, No:52, s. 16; "Yeni Savunma Doktrini", Ta Nea (Atina), 11 Şubat 1994, s. 12; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 14 Şubat 1994, No:30, s. 12; "Ortak Savunma Doktrini", Simerini Gazetesi, 13 Şubat 1994, No:4048, s. 9; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 13 Şubat 1994, s. 9.
 210. "Kıbrıs'taki Askeri Dengeler", Kıbrıs Gazetesi, 12 Mart 1995, s. 17.
 211. "Yunan Ulusal Savunması ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 11 Şubat 1994, No:4047, s. 3; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 11 Şubat 1994, s. 3.
 212. "Yeni Savunma Doktrini", Ta Nea (Atina), 11 Şubat 1994, s. 12; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 14 Şubat 1994, No:30, s. 12.
 213. "Yunan Ulusal Savunması ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 11 Şubat 1994, No:4047, s. 3; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 11 Şubat 1994, s. 3.
 214. "Yeni Savunma Doktrini", Ta Nea (Atina), 11 Şubat 1994, s. 12; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 14 Şubat 1994, No:30, s. 12.
 215. "Yeni Savunma Doktrini", Ta Nea (Atina), 11 Şubat 1994, s. 12; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 14 Şubat 1994, No:30, s. 12.

216. "Yeni Savunma Doktrini", Ta Nea (Atina), 11 Şubat 1994, s. 12; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 14 Şubat 1994, No:30, s. 12.
217. "Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 9.
218. "Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 9.
219. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi'nin 29 Ağustos 1994 Tarih ve 47 / 1994 No'lu Kararı – Tutanak Dergisi - 29 Ağustos 1994, s. 306.
220. Buna göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş tarafından, 20 Ocak 1997 tarihinde Ankara'da imzalanan Ortak Deklârasyonu tümüyle benimseyerek Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'ta etkin ve fiilî garantisini eksiksiz sürdürecektir, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne vaki olacak saldırıyı aynen Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılmış bir saldırı olarak telâkki edecektir" (Alasya, 1997:141). Ayrıca bkz... "Türkiye-KKTC Tek Yumruk", 21 Ocak 1997, Milliyet Gazetesi; Mümtaz Soysal: "Eğri Direğin Doğru Bayrağı", 21 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi; "Kıbrıs Sorununun İçinde Bulunduğu Aşama", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu, Ekim 1997, s. 4.
221. Mümtaz Soysal: "Eğri Direğin Doğru Bayrağı", 21 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi; "Türkiye-KKTC Tek Yumruk", 21 Ocak 1997, Milliyet Gazetesi, "Kıbrıs Sorununun İçinde Bulunduğu Aşama", TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu, Ekim 1997, s. 4.
222. Mümtaz Soysal: "Eğri Direğin Doğru Bayrağı", 21 Ocak 1997, Hürriyet Gazetesi.
223. Sami Kohen: "Kısasa Kısas Politikası", 22 Ocak 1997, Milliyet Gazetesi.
224. "Türkiye-KKTC Savunma Anlaşması", Simerini Gazetesi, 8 Ekim 1994, No:4277, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Ekim 1994, s. 5.
225. "Ortak Savunma Doktrini ve Yunanistan", Eleftherotipia Gazetesi, 6 Haziran 1994, No:4156, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Haziran 1994, s. 4.
226. "Yunanistan Komünist Partisi Lideri Harilen Florakis: Ortak Savunma Doktrini ile Kıbrıs'ın Devlet Varlığını Darbelemektedir", To Vima Tis Kipru, 27 Ekim 1994, s. 1; "Ortak Savunma Doktrinin Uygulanmaz", Vima Gazetesi, 27 Ekim 1994, No:4296, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ekim 1994, s. 6.
227. "Ortak Savunma Doktrinin Uygulanmaz", Vima Gazetesi, 27 Ekim 1994, No:4296, s. 5-6; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ekim 1994, s. 5-6.
228. "Ortak Savunma Doktrinin Uygulanmaz", Vima Gazetesi, 27 Ekim 1994, No:4296, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ekim 1994, s. 5.
229. "Yunanistan Komünist Partisi Lideri Harilen Florakis: Ortak Savunma Doktrini ile Kıbrıs'ın Devlet Varlığını Darbelemektedir", To Vima Tis Kipru, 27 Ekim 1994, s. 1; "Ortak Savunma Doktrinin Uygulanmaz", Vima Gazetesi, 27 Ekim 1994, No:4296, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ekim 1994, s. 6.
230. "Rolandis 'Ateşle Oynuyoruz' Diyor", Vima Gazetesi, 26 Nisan 1994, No:4145, s. 5; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 26 Nisan 1994, s. 5; "Ortak Savunmaya Sert Eleştiri", Simerini Gazetesi, 14 Ocak 1994, No:4019, s. 2; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 14 Ocak 1994, No:4019, s. 2.
231. Lefkoşa'nın Rum kesiminde yayınlanan haftalık 'Periodiko' dergisi 18 Temmuz 1987 tarihli 62 sayılı nüshasında savunma (!) konularına geniş yer ayırdı. Dergi, hem Rum Millî Muhafız Ordusu Komutanı Korgeneral Yorgo Politis, hem de 'savunma konularında uzman olan' Aristos Aristodelus ile yapılan iki söyleşi yayınladı.
232. Dış politikadaki hedeflerini kolaylıkla gerçekleştirecek avantajda olduğu için Türkiye'nin bunu kabul etmeyeceği açıktır.
233. BM Antlaşması Metni için bkz... Düstur, 3. Tertip, Cilt:XXVI, Sayı:6092, s. 1382 vd., Resmi Gazete, 24 Ağustos 1945.
234. Düstur, 3. Tertip, Cilt:XXVI, Sayı:6092.
235. Bu konu ile ilgili eleştiriler için bkz... Booth, 1979:31-32; Booth, 1987:41-42; Buzan, 1991:86; Booth (ed.), 1991:71.
236. 1947 yılında Kaşmir bölgesine saldırı.
237. 1967 Haziran'ındaki Arap-İsrail savaşında İsrail saldırısı ve 1981'de Irak'ın Osirak bölgesindeki nükleer reaktörün bombalanması.
238. Bunu ayrıca Bowett, McDougal, O'Brien, Schachter vb. gibi seçkin uluslararası ilişkiler uzmanları da savunmaktadır. Bunun için bkz... Schachter, 1991:107-109; Arend ve Beck, 1993:73.
239. Yeni Kıbrıs Partisi (YKP) Programı, Lefkoşa, 1995, s. 13.
240. Human Rights and Cyprus, Part - I, Published by The Turkish Cypriots Human Rights Committee The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1977, s. 8.
241. Kıbrıs'taki Müslüman Türklerin Yasama Meclisi'ndeki temsilcileri, 7 Haziran 1912 tarihinde adadaki İngiliz Başkomiserliğine bir muhtıra vererek, "...emniyet ve asayişin [Kıbrıs'taki] ahâli nezdinde o kadar değerlidir ki, adanın gelirlerinden bir meblâğın tayin edilmesine bile rıza...." göstermekteydiler. Bununla birlikte ada emniyetini bozacak dehşetli olayların meydana gelmemesi için bir garanti bulunmadığını ve

esasinda adada emniyet ve asayişin teminat altına alınası gerektiğini belirtirler. Bu konu ile ilgili olarak bkz... Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO A. MTZ.KB 1-B/10'dan aktaran Kurşun, 1999:6-7.

242. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.

243. FO 371 / 136414 toplantı tutanağı.

244. "Avrupa Birliği Komisyonu'nun Yayınladığı Raporun Kıbrıs'la İlgili Bölümüne İlişkin Açıklama", 6 Kasım 1998, Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ajans – Türk Basımevi, Ankara, 1998, s. 45.

245. Anlaşmaların detayları ile ilgili olarak bkz... Keesing's Contemporary Archives, 1959-1960, Volume:12, New York, 1962, s. 16643-16647, 16657-16661.

246. GARANTİ ANTLAŞMASI

Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Krallığı,

I. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Anayasasının Temel Maddeleri ile kurulan ve düzenlenen bağımsızlığın, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve idame edilmesinin müşterek menfaati iktizasından olduğunu mülahaza ederek,

II. Bu Anayasa ile ihdas edilen düzene riayeti sağlamak maksadıyla işbirliği yapmayı arzu ederek, aşağıda gösterildiği üzere anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1.

Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin idamesini ve aynı zamanda Anayasasına riayet edilmesini sağlamayı taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasî veya iktisadî birliğe katılmamağı taahhüt eder. Bu itibarla, herhangi diğer bir devlet ile birleşmeyi veya Adanın taksimine doğrudan doğruya veya dolayısıyla, teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilân eder.

MADDE 2

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu anlaşmanın 1 inci maddesinde gösterilen taahhütlerini nazara alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini ve aynı zamanda Anayasasının Temel Maddeleri ile kurulan nizamı tanırlar ve garanti ederler.

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, aynı şekilde, kendilerini ilgilendirdiği nispette, Kıbrıs'ın herhangi diğer bir devlet ile birleşmesini veya Adanın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, teşvik etmek gayesini güden herhangi bir hareketi yasak etmeyi taahhüt ederler.

MADDE 3

Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tesisi zamanında Birleşik Krallığın hükümlerinde kalan bölgelerin bütünlüğüne riayet etmeği ve bugün Lefkoşa'da imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tesisine dair Antlaşmaya uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kendisine tanınacak olan hakların Birleşik Krallık tarafından kullanılmasını ve onlardan istifade edilmesini garanti etmeği taahhüt ederler.

MADDE 4

Bu Antlaşmanın hükümlerine bir riayetsizlik hâlinde, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler.

Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten her biri bu Antlaşma ile ihdas edilen nizamı tekrar kurmak münhasır maksadı ile harekete geçmek hakkını muhafaza eder.

MADDE 5

Bu Antlaşma imzalanması tarihinden itibaren yürürlüğe girer. Bu Antlaşmanın asıl metinleri Lefkoşa'da muhafaza edilecektir.

Yüksek Akit Taraflar, bu Antlaşmayı, en erken bir zamanda, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 102'nci maddesine uygun olarak Birleşmiş Milletler Sekretaryası nezdinde kaydettireceklerdir.

Bu konuyla ilgili bkz... Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997, s. 41-42; Delicermak, 1999:294-297.

247. İTTİFAK ANTLAŞMASI:

Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye,

I. Sulhu idame ettirmek ve birbirlerinin güvenliğini muhafaza etmek müşterek arzusu ile,

II. Sulhu ve güvenliğin muhafazası hususundaki gayretlerinin Birleşmesi Milletler Antlaşmasının prensipleri ne uygun olduğunu nazara alarak, aşağıda gösterildiği üzere anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1

Yüksek Akit Taraflar, müşterek savunmaları için işbirliği yapmayı ve bu savunma dolayısıyla çıkan meseleler hakkında birbirleri ile istişare etmeği taahhüt ederler.

MADDE 2

Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, yöneltilen herhangi bir hücum veya saldırganlığa mukavemet etmeyi taahhüt ederler.

MADDE 3

Bu ittifakın maksatları bakımından ve yukarıda gösterilen amaca erişmek için, Kıbrıs Cumhuriyeti toprağında bir Üçlü Karargâh kurulur.

MADDE 4

Yunanistan ve Türkiye, bu suretle kurulan Üçlü Karargâh'a, bu Antlaşmaya Ek I numaralı protokolde gösterilen askerî birliklerle katılacaklardır.

Bu Birlikler, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini sağlayacaklardır.

MADDE 5

Üçlü Karargâh'ın Kumandanlığı, her biri bir sene müddetle olmak üzere, münavebe ile, hâle göre, Yunanistan ve Türkiye Hükûmetleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini tarafından tayin edilecek olan bir Yunan, bir Türk ve bir Kıbrıslı General Subayı tarafından deruhte edilir.

MADDE 6

Bu anlaşma, imzalandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

Yüksek Akit Taraflar, bu Antlaşmanın tatbikatı gerektirdiği takdirde, ek anlaşmalar akdedeceklerdir.

Yüksek Akit Taraflar, bu Antlaşmayı, en erken bir zamanda, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 102'nci maddesine uygun olarak Birleşmiş Milletler Sekreteryası nezdinde kaydettireceklerdir.

EK PROTOKOL

NO: I

I. Üçlü Karargâh'a katılacak olan Yunan ve Türk birlikleri, sırayla, dokuz yüz elli Yunan subay, astsubay ve erden ve altı yüz elli Türk subay, astsubay ve erden tereküp edeceklerdir.

II. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini, anlaşarak hareketle, Yunan ve Türk Hükûmetlerinden Yunan ve Türk birliklerini arttırmayı veya azaltmayı talep edebilirler.

III. Üçlü Karargâh'a katılan Yunan ve Türk birliklerinin kamplarının yerleri, hukukî statüleri, gümrük resimleri ve vergilere dair muafiyetleri ve kolaylıkları, bunlardan başka muafiyet ve imtiyazları ve yukarıda mezkûr Karargâh'ın teşkilâtına ve çalışmasına müteallik herhangi diğer askerî ve teknik meselelerin, İttifak Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihte veya evvel yürürlüğe girecek olan bir Hususî Sözleşme ile kararlaştırılacakları hakkında mutabakata varılmıştır.

IV. Kezalik, Üçlü Karargâh'ın Kıbrıs Anayasası Karma Komisyonu'nun görevlerini tamamlamasından sonra üç ay zarfında kurulacağı ve başlangıç devresinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin silahlı kuvvetlerinin talim ve terbiyesi ile görevli mahdut sayıda subaydan teşekkül edeceği hakkında da mutabakata varılmıştır. Yukarıda mezkûr Yunan ve Türk birlikleri, Kıbrıs'a İttifak Antlaşması'nın imzalandığı gün geleceklerdir.

EK PROTOKOL

NO: II

MADDE I

Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanlarından müteşekkil bir Komite kuracaktır. Bu Komite, Üçlü İttifakın en yüksek siyasî organı olacak ve üç Müttefik memleketin Hükûmetlerinin kendisine sunmayı kararlaştıracakları İttifakı ilgilendiren herhangi bir meseleyi tetkik edebilecektir.

MADDE II

Bakanlar Komitesi, yılda bir defa olağan oturum hâlinde toplanacaktır. İvedi bir mesele çıktığında Bakanlar Komitesi, İttifakın üyelerinden birinin talebi üzerine Bakan tarafından hususi oturum hâlinde toplantıya çağrılabilir.

Bakanlar Komitesinin kararları ittifakla alınacaktır.

MADDE III

Üç Dışişleri Bakanından her biri sıra ile ve bir yıl süre ile Bakanlar Komitesine Başkanlık edecektir. Başka türlü kararlaştırılmış olmadıkça, Komitenin olağan, oturumları Başkanın memleketinin başşehirinde yapılacaktır. Başkan, görevini yaptığı yıl içinde, Bakanlar Komitesinin olağan ve hususi oturumlarına başkanlık edecektir.

Komite, görevinin ifası için lüzumlu gördüğü zaman tali teşekküller kurabilir.

MADDE IV

İttifak Antlaşması ile kurulan Üçlü Karargâh, görevlerinin ifasında Bakanlar Komitesine karşı sorumlu olacaktır. Komitenin olağan oturumu esnasında, Karargâh'ın faaliyetlerinin teferruatlı dökümünü muhtevi yıllık bir raporu Komiteye sunacaktır.

Bu konuyla ilgili bkz... Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997, s. 43-47; Deliceirmak, 1999:298-302.

248. Mesut Yılmaz'ın Dışişleri Bakanı olarak TBMM'inde yaptığı konuşma için bkz... TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:21, 49. Birleşim ve 21.12.1988 Tarihli Konuşması - Düünden Bugüne A. Mesut Yılmaz'ın Parlamento Konuşmaları 1984-1998, Derleyen Veysel Atacan, İstanbul, 1999, s. 138.
249. Bu konuyla ilgili Denktaş, BM Genel Sekreteri'nin özel Temsilcisi Diego Cordovez ile yaptığı görüşmede "eğer Rumlar, 1960 anlaşmaların çalışmasına izin verselerdi tatmin olurduk" (20 Mart 1998 tarihli Görüşme Tutanağı) demesi dikkat çekicidir.
250. Bu plan daha ayrıntılı bilgi için bkz... American Foreign Policy, 1967:556; Stephens, 1966:188; Birsios, 1975:130; Uslu, 2000:78; Armaoğlu, 1989:787-788; Laipson, 1990:9; Laipson, 1990:1-2; Adams ve Cottrell, 1968:74; Albrecht, 1994:17; Office of The British High Commissioner Nicosia-Cyprus, 17 December 1966-Secretary of The State for Commonwealth Affairs, London – Despatch No:17, s. 4 - (Arşiv Belgesi).
251. Keesing's Contemporary Archives, Vol:XIV, 1963-1964, s. 20116; New York Times, 1 February 1964.
252. Makarios'un plânı ret gerekçeleri için bkz... American Foreign Policy, Current Documents IV-93, 1964, Washington D.C. Department of State Publications, Washington, 1967, s. 557; Dışişleri Belleteni, No:1, 1964, s. 8; Bölükbaşı, 1988:65; Fırat, 1997:127.
253. "Kıbrıs AB Dönemecinde 2: Kıbrıs Barış Harekâtı Kaçınılmazdı", 30 Mart 1998, Zaman Gazetesi; Simtaş, 1998:18; Alasya, 1993:12.
254. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 42.
255. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 43.
256. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 43.
257. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 44.
258. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 44.
259. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 44.
260. "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 45.
261. Türkiye'nin stratejik önemiyle ve bunu nasıl pazarlandığı üzerindeki görüşler için bkz... Gerger, 1998:125.
262. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 91.
263. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 91.
264. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 91.
265. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 91.
266. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
267. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
268. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
269. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
270. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
271. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
272. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992, s. 92.
273. Ayrıca aynı bilgi... The Times, 17 July 1974.
274. Report from The Select Committee on Cyprus Session 1975-1976, Ordered by The House of Commons to Be Printed, London, 1976, s. 64.
275. Report from The Select Committee on Cyprus Session 1975-1976, Ordered by The House of Commons to Be Printed, London, 1976, s. 64.
276. "Yorgo İliyades: Sampson'la Yapılan Röportaj", Kirikas, 31 Kasım 1986, s. 9-10; TAK Rum Basın Özetleri, 31 Kasım 1986, s. 9-10.
277. Kıbrıs Rum yönetiminin 30 Ocak 1989 tarihinde yaptığı öneriler arasında garantiler konusu şu şekilde dile getirilmiştir:
1. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemen bağımsız bir Devlet ve Birleşmiş Milletler örgütünün bir üyesi olarak, ancak Birleşmiş Milletler sözleşmesi uyarınca garantileri olabilir.
 2. Verilen garantiler çok taraflı olmalıdır. Kıbrıs Rum tarafı açısından en iyi garanti güvenlik konseyidir.
 3. Hiçbir garantör devletin tek yanlı müdahale hakkı olmamalıdır.
 4. Herhangi garantinin kapsamı (sınırları) federal cumhuriyetin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, egemenliği ve anayasal düzeni olmalıdır.
 5. Garantiler, iki halden herhangi birinin devam etmelerini gerekli gördüğü sürece geçerli olmalıdır.

- Ayrıca bkz... SİSAV, 1990:219-220; Cerrahoğlu, 1998:231; “Rum Önerilerinin Niteliği”, Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; “Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
278. Bununla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... Cerrahoğlu, 1998:49-57; SİSAV, 1990:49-50; Uluç, 1992:18.
279. Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1989; Cerrahoğlu, 1998:141.
280. “Vasilu’nun Görüşleri”, Fileleftheros, 22 Ağustos 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros, 22 Ağustos 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
281. “Vasilu’nun Görüşleri”, Fileleftheros, 22 Ağustos 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros, 22 Ağustos 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
282. “Federasyon Anlayışımız”, Le Monde [Fransa], 11 Ekim 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Le Monde [Fransa], 11 Ekim 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
283. “Rum Ulusal Konseyi”, Fileleftheros Gazetesi, 1 Ağustos 1989, s. 73; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Ağustos 1989, s. 73; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, “Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989”.
284. “Federasyon Anlayışımız”, Le Monde [Fransa], 11 Ekim 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Le Monde [Fransa], 11 Ekim 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
285. SİSAV, 1990:63; “Rum Ulusal Konseyi”, Simerini Gazetesi, 13 Haziran 1989, s. 61; TAK Rum Basın Bülteni, 13 Haziran 1989, s. 61; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, “Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989”.
286. A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 1-2; Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 6 April 1989.
287. “NATO Değişimin Hedefine Ulaşması”, Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 77.
288. “NATO Değişimin Hedefine Ulaşması”, Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 78.
289. “NATO Değişimin Hedefine Ulaşması”, Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 78.
290. “Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar”, Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 3.
291. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992; SİSAV, 1990:10.
292. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992; SİSAV, 1990:10.
293. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
294. “Vasilu’nun Düşünceleri”, Agon Gazetesi, 27 Eylül 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Eylül 1992, s. 3.
295. www.pio.gov.cy = Kıbrıs Rum Kesimi’nin Dışişleri Bakanlığı’nın resmi yayın organıdır. The Official web of the Republic of Cyprus Press and Information Office (PIO) Lefkosia (Nicosia) Cyprus.
296. AGİT, barışı aşağıda ifade edilen süreç içerisinde koruyordu.
- 1989 Viyana Zirvesi’nde bireylerin kişisel başvuru haklarının olmaması ve karar verildikten sonra AGİT’e insan hakları ihlali için sadece devletler başvurabilirdi. Bunun iki mekanizması vardı:
1. İnsani boyut mekanizması
 2. AGİT misyonu ile ilgili mekanizması vardı.
- Buna göre:
1. İş, devletlerin birbirleriyle uyuşmaması ile başladı. Önce ikili toplantılar yapılır. Bu süreç de fazla on gün içinde tamamlanmalıdır. Diplomatik sonuç alınmaz ise soruna taraf devlet, diğer bir devletle diplomatik ilişkiye geçerdi. Bundan da bir sonuç alınmaz ise sorun, ilk AGİT zirvesinin gündemine taşınırdı. Oradan da izleme toplantıları yapılarak sorun çözülmeye çalışılırdı.

2. İş, gönüllü ya da zorunlu olarak ortaya çıkmaktaydı. Konuyla ilgili danışmanlar veya uzmanlar listesi ortaya çıkardı. Buradan üç isim seçilirdi. Konu ile ilgili olarak araştırma yapar ve daha sonra konu hakkında rapor hazırlarlardı. Rapor, Kıdemli Memurlar Komitesi'ne verilir. O da AGİT Bakanlar Konseyi'ne sunardı. Aslında bu etkin bir yöntem değildi.
- Görüleceği gibi konsensus arayışı içinde bitmek bilmeyen görüşmeleri ve siyasî propagandaya yönelik alışılmış bir "donuk dille" kaleme alınan belgeleriyle AGİT'in çalışma yöntemleri, henüz daha kemale ulaşmamıştı (Decaux, 1995:5). Çünkü AGİT gelişmekte olan bir süreçti. Bundan dolayı AGİT'e ilişkin her tür bilânço, ancak geçici olabilirdi (Decaux, 1995:103). Bundan da anlaşılıyor ki, AGİT'in işlevi, BM işlevi ile aynı değildi. AGİT'in işlevi barışı korumaktı. Dolayısıyla bu kurumda barışı uygulama yetkisi yoktu. Zaten bu yetki BM'ye verilmişti.
297. "Karar Almalıdır", Yeni Haftalık Gazetesi (Türkiye), 2 Mayıs 1994, s. 10; "Boşnaklar Ölümüne Direniyor", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 18 Temmuz 1995, s. 17.
298. Doğan Uluç: "Boşnak Katliamında Yunan ve Rus Parmağı", Hürriyet Gazetesi, 1 Aralık 1995, s. 14.
299. "Karar Almalıdır", Yeni Haftalık Gazetesi (Türkiye), 2 Mayıs 1994, s. 10.
300. Sami Kohen: "Bosna Konusunda Ne, Nasıl, Neden?", Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1995, s. 15.
301. Cengiz Çandar: "Budapeşte'nin Ardından", Sabah Gazetesi, 8 Aralık 1994, s. 16; Jonathan Farley: "Turkey's Foreign Policy", The Round Table, (1995) 333, s. 83.
302. Cengiz Çandar: "Budapeşte'nin Ardından", Sabah Gazetesi, 8 Aralık 1994, s. 16.
303. Cengiz Çandar: "Budapeşte'nin Ardından", Sabah Gazetesi, 8 Aralık 1994, s. 16.
304. "Klerides: Türkiye ve Denktas Federal Bakanlar Kurulunda Eşit Temsiliyet İstiyorlar", Fileleftheros, 13 Kasım 1994, s. 1.
305. Aykut Edibali [Birlik ve Barış Partisi Genel Başkanı]: "30 Eylül 1992 Tarihinde TBMM Genel Kurulunun 9. Birleşiminde Kıbrıs Konusunda Kayseri Milletvekili Aykut Edibali'nin Gündem Dışı Konuşmasının Tam Metni", TBMM Konuşması, 30 Eylül 1992.
306. Kıbrıs Rum yönetimi sözcüsü Yannagis Kasulides, Garanti Antlaşması'nın geçerli olmadığını ileri sürüyordu. Bkz... "AB Üyeliği ve Garantiler", Fileleftheros Gazetesi, 14 Şubat 1995, No:4399, s. 1; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 14 Şubat 1995, s. 1.
307. "Vasiliu: Kendi Kendiyle Evlenmek İstemeyen Politika", Güneş Gazetesi, 22 Temmuz 1990, s. 10-11.
308. Comar Kamuoyu Araştırma Şirketi'nin Kıbrıs'ta yaptığı araştırma 7-9 Haziran 1989 tarihleri arasında gerçekleştirdi. Belirlenen esaslara uygun olarak hazırlanan form, yüzyüze görüşmeler sırasında kriterlere göre seçilen KKTC vatandaşlarına uygulandı. Tesadüfî örnekleme yöntemi ile toplam 399 kişinin katıldığı anket, 53 yerleşim biriminde gerçekleştirildi. Lefkoşa, Mağusa ve Girne ilçelerine bağlı yerleşim biriminde ve merkezlerde gerçekleştirilen anket, saptanan üç ayrı yaş grubuna uygulandı. Araştırma sonuçlarının ülke geneline temsil edebilecek nitelikte olabilmesi için görüşülen kişilerin toplam nüfustaki payı esas alındı. Devamla, belirlenen yaş ve cinsiyet kotaları sayesinde her bölgede çeşitli kesimleri temsil eden kişilerle görüşüldü. Bkz... "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3.
- Kıbrıs Türk halkının hassas olduğu konu ile ilgili olarak SOAR araştırma şirketinin 2002 yılında yaptığı kamuoyu yoklamalarında halkın % 90.8'i Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisinden taviz verilemeyeceği görüşünü ortaya koymuştu. Bkz... Tümerkan, 2002:14.
309. "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3; "Anketlerin Sonuçları", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 21.
310. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 80; "DİSİ: Boşluklar Doldurulmalı", Agon Gazetesi, 18 Eylül 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 18 Eylül 1992, s. 2.
311. Haluk Ülman: "Her Çözüm, Çözüm Değildir", Yeni Günaydın Gazetesi, 24 Aralık 1992, s. 8.
312. "Toprak ve Garantiler", Haravgi Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3.
313. "Toprak ve Garantiler", Haravgi Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3.
314. "Toprak ve Garantiler", Haravgi Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3.
315. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 87; İsmail, 1998a:434.
316. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
317. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 19.
318. BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ekim 1991 Tarih ve 716/1991 Sayılı Karar.
319. Hüseyin Alkan: "İstifa Ederim?", Hürriyet Gazetesi, 30 Aralık 2002, s. 18.
320. "Vasiliu: Kendi Kendiyle Evlenmek İstemeyen Politika", Güneş Gazetesi, 22 Temmuz 1990, s. 11; Denktas, 1996b:3.

321. "Klerides: Türklerle Yüzde 25 Toprak Yeterlidir", Anadolu Ajansı, 21 Ocak 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Moran, 1998:167.
322. "Ortak Savunma Doktrini", Türkiye'nin Yunanistan'ı ve Kıbrıs Devleti'ni askerî bir saldırıyla tehdit ettiğini ileri süren ve tüm Elen dünyasını, bu saldırıya karşı korumayı öngören askerî bir işbirliği anlaşmasına dayanmaktadır. Doktrin, böyle bir saldırının güncel bir tehlike olduğunu, bu nedenle Kıbrıs Rum ve Yunan silahlı kuvvetlerinin stratejik işbirliğinin "caydırıcı" olduğu düşüncesine göre inşa edilmişti.
323. "AKEL Meclis Grubu Sözcüsü Andreas Hristu ile Söyleşi", Haravgi Gazetesi, 11 Eylül 1994, s. 18; Aktaran: Yenidüzen Gazetesi, 13 Eylül 1994.
324. "Türk Ulusunun Menfaatleri," Fileleftheros, 8 Ekim 1988, Basın Raporu, No. 225, (Ekim 1988), s. 10.
325. Yenidüzen, 10 Nisan 1992.
326. Teoman Turan: "Kıbrıs'a Genel Bir Bakış", 24 Mart 1998, Zaman Gazetesi, s. 12.
327. Onur Öymen – "Kıbrıs" Konulu Konferansın Yaptığı Konuşma, Gazi Üniversitesi, 30 Ocak 2003; Yaptığım Mülakat.
328. "Meclis'ten Kıbrıs Deklârasyonu", 22 Ocak 1997, Sabah Gazetesi, s. 12.
329. "Meclis'ten Kıbrıs Deklârasyonu", 22 Ocak 1997, Sabah Gazetesi, s. 12; Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997, s. 32-36; Denктаş, 1996b:13-16.
330. Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, Istanbul, 1992, s. 94.
331. Sabahattin İsmail: "Kıbrıs'ın 1974 Öncesi Karakteri", Kıbrıs Gazetesi, 3 Eylül 1992, s. 12.
332. "Rum Tarafından Barış Çağrısı", 22 Şubat 1997, Sabah Gazetesi, s. 12.
333. Erol Manisalı: "Türkiye'nin Önünde İki Yol Var", Cumhuriyet Gazetesi 24 Temmuz 1992, s. 18.
334. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 79.
335. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 79.
336. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 79.
337. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 79.
338. The United Nations and The Situation in The Former Yugoslavia, U.N. Department of Public Information Reference paper (7 May 1993).
339. Mensur Akgün: "BM Kurallarının İstisnaları", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 25 Nisan 1995, s. 17; Gamze Güngörmüş Kona: "BM Bosna'da Sadece Show Yapıyor", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 19 Temmuz 1995, s. 13.
340. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 80.
341. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 83.
342. Yugoslav Survey: A Record of Facts and Information, The Situation in The Former Yugoslavia and The United Nations (V), Vol. XXXIV, Belgrade, 1993, s. 121-123.
343. "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) Sayı:39, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), s. 83.
344. Sami Kohen: "Bosna Konusunda Ne, Nasıl, Neden?", Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1995, s. 15.
345. Sami Kohen: "Bosna Konusunda Ne, Nasıl, Neden?", Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1995, s. 15.
346. "Demirel'n Demecine Tepki", Fileleftheros Gazetesi, 30 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Kasım 1992, s. 4.
347. "Geleceğin Avrupa Savunması", Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:1-2, Ocak-Şubat 1997, s. 23.
348. "Vasilu'nun Söyleşi", Kathimerini Gazetesi [Atina], 19 Ekim 1992, s. 3; TAK Rum Basın Özetleri, 19 Ekim 1992, s. 3.
349. Teoman Turan: "Kıbrıs'a Genel Bir Bakış", 24 Mart 1998, Zaman Gazetesi, s. 12.
350. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın 14 Ocak, 1998 tarihinde KTAMS'dan Ali Rıza Kırçay ve Ali Seylani, TÜRK-SEN'den Önder Konuloğlu ve Nihat Elmas ile DEV-İŞ'den Salih Usar'ı kabul ederek, yaklaşık bir saat süren bir görüşme ile ilgili "Görüşme Tutanağı".
351. "Klerides Ant İcti", Simerini Gazetesi, 1 Mart 1993, s. 3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Agon Gazetesi, 1 Mart 1993, s. 3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
352. "Batı Avrupa Birliği ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 1 Şubat 1994, No:4037, s. 5; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 1 Şubat 1994, s. 5; "Atina'yı da Siz İkna Edin", Hürriyet Gazetesi, 4 Aralık 2001, s. 21.
353. Emin Pazarcı: "Tarihi Hatanın Sonucu", 7 Mayıs 1998, Akşam Gazetesi, s. 14.
354. "Glaфkos Klerides'in Sözleri", 25 Nisan 1994 Fileleftheros Gazetesi, s. 21.

355. Fatih Altaylı: “Anlaşmayı Kıvırıp Yutmamak İçin”, Hürriyet Gazetesi, 4 Aralık 2000, s. 19.
356. 29 Ağustos 1995 tarihinde, Cumhurbaşkanı Denktaş’ın ABD kongre üyesi Mike Bilirokis’e sunduğu konuşma metninin (Talking Points) AB ile ilgili Bölümü’nden alınmıştır.
357. 29 Ağustos 1995 tarihinde, Cumhurbaşkanı Denktaş’ın ABD kongre üyesi Mike Bilirokis’e sunduğu konuşma metninin (Talking Points) AB ile ilgili Bölümü’nden alınmıştır.
358. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Rum Lideri Glafkos Klerides’e Yazdığı 22 Eylül 1996 Tarihli Mektup, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
359. “Vasilu’nun Konuşması”, Fileleftheros Gazetesi, Sayı:3094, 5 Temmuz 1990, s. 4; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 5 Temmuz 1990, s. 4.
360. Fileleftheros Gazetesi, 25 Nisan 1994, s. 18.
361. “Matsis Nato Genel Sekreteri ile Görüşecek”, Fileleftheros Gazetesi, 15 Ekim 1995, s. 11; Deliceirmak, 1997:158; KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası; Denktaş, 1997:26; Deliceirmak, 1993:55-56.
362. Kıbrıslı Rumlar için AB’nin tek garanti ve yeterli olduğunu savundukları konular için bkz... “Klerides’in Konuşması”, Alithia Gazetesi, 30 Eylül 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, 30 Eylül 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Denktaş, 1997:27; “The EU Membership”, Eleftherotipia Gazetesi, 7 November 1994, s. 2; “New Guarantees”, Alithia Gazetesi, 30 Semtember 1992, s. 3; “New Guarantees”, Alithia Gazetesi, 19 October 1992, s. 2, Safire, 1995:17; Berberakis, 2000:21; “Fileleftheros: “Neden Ayrı Devlet”, Fileleftheros Gazetesi, 19 Şubat 1995, s. 12; İsmail, 1998a:228; Mahi Gazetesi - 10 Mart 1993; “Sadece Birleşmiş Milletler Kıbrıs Sorunu Çözebilir”, Standart Gazetesi (Bulgaristan), Sayı:241, 6 Mayıs 1993, s. 9; Bibina, 2000:328; Kathimerini Gazetesi, 19 Ekim 1992, s. 18; Deliceirmak, 1999:29.
363. Rauf Denktaş: “AB Şartı İle Kıbrıs’ı İstiyorlar”, Sabah Gazetesi, 25 Kasım 2001, s. 25; “Sonuçsuz Görüşme Toplamları Yaralar”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Nisan 1997, s. 21; Tavşanoğlu, 1998:158.
364. KKTC ile TC Arasındaki 20 Ocak 1997 Tarihli Ortak Deklârasyon – (Denktaş ve Demirel arasında imzalandı), s. 1; Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997, s. 34.
365. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... KKTC Cumhurbaşkanlığının sorunun çözümüne ilişkin olarak ortaya koyduğu “Yeni Ortaklık Devleti” tezinin anlatıldığı 29 Nisan 2002 tarihli belgesi; Efegil, 2003:20.
366. “S-300’ler Gelmez”, 23 Temmuz 1998, Cumhuriyet Gazetesi, s. 11.
367. “Halil Fikret Alasya: Super Power Should Get Their Hands Off Cyprus”, Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 66; “Alasya: Bağımsızlık Mücadelemiz Dış Türklere Örnek Oldu”, Bayrak Gazetesi, 6 Ekim 1990, s. 7; İsmail, 1992b:231; İsmail, 1998a:10; Moran, 1998:89.
368. Hüseyin Alkan: “İşte Yeni Kıbrıs Plânı”, Hürriyet Gazetesi, 11 Aralık 2002, s. 18.
369. Bununla ilgili olarak 31 Mart 1974 tarihli ve “Çok Gizli” damgalı “İFESTOS - 74” adındaki dosyalardan anlamak mümkündür.
370. Rauf R. Denktaş: “Kıbrıs’ta Bitmeyen Kavga”, Türk Yurdu, XI (Temmuz 1991) 47, s. 10; Altuğ, 1997:17; “Kaynak”, Kıbrıs Gazetesi, 9 Şubat 1995, s. 4.
371. “Klerides’in Konuşması”, Simerini Gazetesi, 31 Aralık 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, 31 Aralık 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
372. Yorgo Papandreu: (Yunan Dışişleri Bakanı) Taksim toplantıları 03.10.1999.
373. “Kıbrıs Rumlarını Savunmak Zorundayız”, Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1996, s. 17; Tavşanoğlu, 1998:122; “NATO ve AGİT’in Devreye Sokulması”, Vima Gazetesi, 3 Ağustos 1994, No:4214, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 3 Ağustos 1994, s. 1; Gürsoy, 1962:1; Laipson, 1990b:7-8; Laipson, 1990a:6; Necatigil, 1998:385.
374. The Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997, s. 4; Toluner, 1984:18.
375. “Mahi: “Klerides Boucher’ı Yalanlıyor”, Mahi Gazetesi, 1 Haziran 1996, s. 9.
376. “Yorgo Vasilu: İyi Bir Başlangıç”, Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17; SİSAV, 1990:50; Necatigil, 1998:386; TAK, Mahi, 9 Şubat 1986, s. 28; “Rumlar Kanton Bölgeler De İstiyor”, Kıbrıs Gazetesi, 16 Mart 2001, s. 1.
377. “RİK” Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasilu İle Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi’nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni; Deliceirmak, 1997:16; “Rum-Yunan İkilişinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge”, Kuzey Kıbrıs Gazetesi, 5 Ekim 1987, No:404, s. 7; KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası; SİSAV, 1993:14.
378. “Denktaş’tan Şurpriz Öneri”, 22 Ekim 1998, Milliyet Gazetesi, s. 12; Denktaş, 1996a:42.
379. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Avrupa Konseyi Siyasî İşler Komitesi Raportörü Lord Finsberg’e Sunulan Görüşme Notları, 8 Şubat 1996, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi.
380. Hüseyin Alkan: “Denktaş’a Övgü Yağıyor”, Hürriyet Gazetesi, 25 Ocak 1995, s. 16.
381. Akay Cemal: “Ortak Yönetim Çağırısı”, Hürriyet Gazetesi, 21 Ocak 1995, s. 17.

382. Akay Cemal: “Ortak Yönetim Çağrısı”, Hürriyet Gazetesi, 21 Ocak 1995, s. 17; “Denктаş’ın Barış Paketi”, Hürriyet Gazetesi, 25 Ocak 1995, s. 16; İsmail, 1998a:230-231.
383. Akay Cemal: “Ortak Yönetim Çağrısı”, Hürriyet Gazetesi, 21 Ocak 1995, s. 17; “Denктаş’ın Barış Paketi”, Hürriyet Gazetesi, 25 Ocak 1995, s. 16; İsmail, 1998a:230-231.
384. Cemal Akay: “Klerides’ten Denктаş’a Ret”, Milliyet Gazetesi, 22 Ocak 1995, s. 17.
385. Melih Esenbel: “Akdeniz’de Bitmeyen Kavga Kıbrıs 7 – İngiltere, Üsleri Garantiye Alıyor”, Sabah Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 6; Halley, 1985:8.
386. FO 371/ 152833 – XC 180475, 2 July 1960, Telgraf No:453.

387. **Tablo 5: Kıbrıs’ta İngiliz Üslerinin Durumu**

<u>İngiliz Üs Bölgeleri</u>	<u>Dönüm</u>	<u>Yüzdesi</u>
Ağrotur Üssü	92.832	1.34
Dikelya Üssü	98.536	1.42
Toplam	191.368	76

Bunun için bkz... Efegil, 2003:102; KKTC Tarım ve Orman Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şubesi, Tarımsal Yaşı ve Üretim 2001, Lefkoşa, 2002.

388. Kıbrıs Rum yönetimi, “Kıbrıs topraklarında sağladığı kolaylıklar” karşılığında İngiltere’den alacaklı olduğu miktarın 500 milyon sterlini aştığını iddia ederek, bu paranın ödenmesi gerektiğini belirtti. İngiltere’nin bugün adada mevcut olan durumu öne sürerek bu “borcu” ödemeyi reddettiğini belirten Rum gazetesi Apoyevmatini, buna rağmen İngiltere’nin üsler konusunda yeni ek kolaylıklar talep etmekte olduğunu ifade etti. Bkz... Ahmet Yabuloğlu: “Türkiye’den 19.2 Triyon Tazminat”, Tercüman Gazetesi, 7 Kasım 1988, s. 3.
389. Republic of Cyprus Web, Nicosia; Efegil, 2003:102; Eroğlu, 1975:32.
390. İngiliz Dışişleri Bakanı s. Lloyd, Makarios’a “hiçbir güvence, egemenlik hakkı kadar sağlam olamaz. Kıbrıs’ta ileride Hükümet değişebilir ve yeni Hükümet İngiltere’nin üsler üzerindeki kontrolünü kısıtlamak veya tamamıyla ortadan kaldırmak isteyebilir. Halbuki egemenlik hakkına dokunamaz. Bu nedenle üslerin egemen olması kaçınılmazdır” (Gazioğlu, 2000:vi) demişti.
391. TBMM Zabıt Ceridesi, 1959, İçtima 48, Celse 1, s. 1350.
392. “Üsler Bölgesi”, Agon Gazetesi, 3 Haziran 1994, No:4153, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Haziran 1994, s. 6.
393. Bu madde ile İngiliz egemenliği altında kalacağı öngörülen bölgeler Akrotiri ve Dikelya egemen üs bölgeleridir. Kuruluş Antlaşması’nda öngörüldüğü biçimde üs bölgelerindeki İngiltere egemenliği, ayrıca, Garanti Antlaşması’nın III üncü maddesiyle, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan tarafından garanti edilmiştir. Bkz... Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasına Dair Antlaşma ile A, B, C, D, E ve F Ekleri, Resmi Gazete, 10 Nisan 1965, s. 11976, madde 1.
394. Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasına Dair Antlaşma ile A, B, C, D, E ve F Ekleri, Resmi Gazete, 10 Nisan 1965, s. 11976, madde 1.
395. “İngiliz Üsleri”, Cyprus Weekly Gazetesi, 21 Ekim 1994, No:4290, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ekim 1994, s. 6.
396. “A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals”, Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 42.
397. “S-300’ler Gelmez”, 23 Temmuz 1998, Cumhuriyet Gazetesi, s. 8.
398. Ahmet Yabuloğlu: “Türkiye’den 19.2 Triyon Tazminat”, Tercüman Gazetesi, 7 Kasım 1988, s. 3.
399. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 163.
400. Ahmet Gazioğlu: “Adadaki İki Devlete Dayalı İkinci Kıbrıs Cumhuriyeti Bir Hayal Mi?”, Yeni Kıbrıs Gazetesi Ocak 1993, s. 15; Deliceirmek, 1993:115.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TOPRAK DÜZENLEMELERİ VE ÖZELLİKLERİ

1.1. KIBRIS'TA JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK BAKIŞ AÇISIYLA TOPRAK DÜZENLEMELERİ:

1.1.1. Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik Teoriler Açısından Önemi:

Bilindiği gibi devletler arasındaki ilişkiler, gerek politika gerekse politikanın en son tercih edilen şekli, yani güç kullanmayla şekillenir. Her iki hâlde de belirleyici öge coğrafi özelliklerdir (Göksan, 1980:10; Mümtaz, 1999b:151; Mümtaz, 1999a:53). Bu bağlamda coğrafya, devletin iktidarını ve kudretini çeşitli biçimlerde etkiler. Örneğin, 1989'a kadar Sovyetler Birliği'nin büyük bir ülkeye sahip bulunması, yıpratıcı bir savaşa imkân sağladığı için İkinci Dünya Savaşı'nda bu devletin amacına ulaşmasında elverişli bir durum yaratmıştı. İngiltere'nin ada üzerinde kurulmuş olması, tarihte kıta Avrupası devletleri arasında çıkan anlaşmazlıklarda ve çatışmalarda bu devlete "dengeleyici" (Bilge, 1966:83) rolü oynaması imkânını sağlamıştı. Aynı biçimde, dünyanın başlıca güç merkezi olan Avrupa'dan büyük bir deniz alanı ile ayrılmış olması, ABD'ye Birinci Dünya Savaşı'na, hatta bir bakıma İkinci Dünya Savaşı'na değin "yalnızcılık politikası" (Bilge, 1966:83) izlemesi olanağını sağlamıştı. Hatta coğrafyanın devletin gücü ve dış politikası üzerindeki etkisi tartışılırken, "coğrafi determinizm" (Gönlübol, 1993:106) (gerekircilik) üzerinde uzun tartışmalar yapılmış, klimatoloji verilerine dayanılarak, etraflı bir biçimde incelenmiş uygarlık kuramları geliştirilmişti. Örneğin, İngiltere ve Japonya'nın birer ada devleti olmaları, ister istemez onları büyük denizci devlet konumuna getirmişti.

Bundan hareketle denebilir ki, bir devletin ekonomik refahı, millî kuvveti ve güvenliği, büyük bir ölçüde coğrafi konumuna veya durumuna bağlıdır (Macridis, 1962:5-6). Dolayısıyla coğrafi unsurlar, her devletin dış politikasına yön vermekte ve etkili bir rol oynamaktadırlar (Morgenthau, 1963:110). Bu itibarla coğrafi unsurlar göz önüne alınmadan uluslararası politika hareketlerinin nedenlerini ortaya çıkarmak mümkün değildir.

1.1.1.1. Jeopolitik Kavramı:

Coğrafya ile ilgili etraflı olarak işlenmiş determinist görüşler arasında en iyi bilinen "jeopolitik" kuramlardır. Kısaca söylenecek olursa "jeopolitik", uluslararası politika ve strateji konularının coğrafya verilerine göre anlatılması demektir (Gönlübol, 1993:106).

Toprak ve politika kelimelerinin birleşimi olan jeopolitik kelimesi, sözlüklerde “geniş anlamda hükûmet politikasının, dar anlamda ise dış politikanın tayininde, coğrafi olayları esas unsur olarak inceleyen sistematik bir ilim” (Bilge, 1966:101; İlhan, 1992:7; İlhan, 1993:4) olarak tanımlanmaktadır (1).

Aslında bu tarif, dilimize evvelce “siyasî coğrafya” (Bilge, 1966:101) olarak geçen terminolojik tanımına çok yakındır. Gerçekte siyasî coğrafya, çeşitli ekollere göre değişmekle beraber genel olarak toprak ile devleti birlikte inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktaydı (Pearcy-Fifield, 1952:1, 5, 12, 13; Wright, 1965; Kalijarvi, 1954:298). Bu tarife göre siyasî coğrafyanın konusu esas itibarıyla insan topluluklarının bulundukları bölge ve kaynaklar ile siyasî kurumları arasındaki karşılıklı ilişkileri irdelemektir (Pearcy-Fifield, 1952:12).

Bundan da anlaşılıyor ki jeopolitik, sorunlara coğrafyayı katan bir genişlikte veya bütünlükte ele alma kolaylığı ve yöntemi vermektedir (İlhan, 1992:7-18; İlhan, 1993:4). Jeopolitik değerlendirmelerde, jeopolitiğin yeniliği sebebiyle ister istemez kuramlardan, jeopolitik nazariyatından söz etmek zorunlu olmaktadır (2).

Gerçekte de jeopolitik, devletler için büyük ihtiyaçtan kaynaklanmakta ve çok önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Zaten bu konuyla ilgili olarak elde edilen bilgiler, politik düzeyde uygulanabilmesi için de gerekiyordu. Bu açıdan devletlerin uluslararası davranışlarını ve uluslararası politikayı, saha ve coğrafya boyutları açısından araştıran jeopolitik, aşağıda belirtildiği gibi dört safhadan oluşmaktadır:

1. Klasik jeopolitik, kara ve deniz kuvvetlerinin üstünlük sağlama uğraşı içindeki dönem (1880-1940),
2. Meşruluğunu kaybettiği ama özde hâlâ var olduğu dönem (1945-1975),
3. Çevre boyutuna vurgu yapan iki ayı jeopolitiğin, yani jeostratejik ve yeni jeopolitiğe ait dönem (1975-1990)
4. İki kutuplu dünya dönemi sonrasında çok yönlü jeopolitiğe ait dönem (O’Tuathail, 1996:56; Parker, 1998:5).

Buna karşın günümüzde bilimsel açıdan klasik jeopolitiğe güvenme koşulları hemen hemen yok gibidir. Aslında durum, astronomiye kıyasla astrolojinin (Heraclides, 2002:127) durumu gibi bir şeydir.

1.1.1.2. Jeopolitik Unsurlar:

Jeopolitik, politikaya coğrafi unsurların katılmasını ve coğrafi unsurların politik değerlendirmelere dahil edilmesini sağlamaktadır (İlhan, 1992:8). Ayrıca coğrafyanın dışında beşerî özellikli diğer birçok unsurun bir bütünlük içerisinde ele alınması temin eder. Aslında

bu sorun, sadece ekonomik sosyal verilerle veya sadece askerî kriterlerle ve değerlendirmelerle değil, bütün bunların dikkate alan bir çalışmayla çözüme kavuşturulabilir. Jeopolitik, araştırmacılara coğrafyayı da hesaba katan, ekonomik, sosyal, askerî, kültürel esasları dikkate alan bir bütünlük içinde bakma yöntemini kazandırır.

Jeopolitiğin özellikle ve önemle dikkate alınmasını gerektiren yeni gelişmelerden bir diğeri de millî sorunların süratle evrensel yankılar uyandırması ve evrensel etkilere ulaşmasıdır. Bunun gibi, evrensel olaylar ilgili devletin ne kadar dışımızda olursa olsun, süratle millî sorunlara yansımakta ve milleti etkilemektedirler. Bu sebeple, uluslararası sorunların millî sorunlarla birlikte ele alınarak global düzeyde değerlendirilmesi, konunun coğrafya ve diğer bütün unsurlarla birlikte dikkate alınması, yani jeopolitik değerlendirme yapmayı zorunlu kılar. Bunun tersi yapılması hâlinde büyük bir eksiklik olarak görmelidir. Çünkü ülke düzeyindeki değerler, çeşitli yönlerden gelen etkilere karşı çok duyarlıdır. Bu sebeple devamlı olarak özen ve ilgi beklerler. Bütün unsurları dikkate alan ilgi, veri eksikliği bırakmayacağı için yanlışı da azaltmaktadır. Böylece toplu değerlendirmelere gidilmesi ve sonuçta hareket tarzları üretilmesi mümkün olabilir. Dolayısıyla tespit edilen hareket tarzlarının içerisinde en uygununu belirleyen veya uygun hareket tarzının seçiminde yardımcı olan işte bu jeopolitik verilerdir. Bundan hareketle sorunların coğrafyaya dayalı olarak düşünülmesi, ekonomik, sosyal ve askerî verilerle birlikte bir bütünlük içerisinde ele alınması gereği, jeopolitik ilmini ağırlıkla olarak gündeme getirmektedir.

Bu yönü ile jeopolitik, coğrafyaya beşerî unsurları (ekonomik, sosyal, politik, askerî ve diğer kültürel değerleri) katmak suretiyle ruh ve canlılık verir (İlhan, 1992:9). Bugüne kadar jeopolitiğin tarifini yapan bütün düşünürler, şu üç kelimeyi mutlaka kullanmışlardır: “Devlet”, “coğrafya” ve “politika” (İlhan, 1992:9). Devlet, coğrafya ve politika kelimelerinden oluşacak her türlü tanım, jeopolitiği açıklamak için yeterli olabilirdi. Fakat bunlardan bir tanesinin eksik olması, jeopolitiği eksik kılar. Jeopolitiğin sınırlarını ve ilgi alanını en iyi olarak alt birimlerini, unsurlarını ve öğelerini tespit ederek bulabilir. Alt birimler ne kadar çok artırılırsa ilgi alanı o ölçüde genişler, alt birimler ve unsurlar ne kadar çok azaltılırsa ilgi alanı da o nispette daralacaktır. Dolayısıyla bu unsurlar, jeopolitiğin kapsam sınırlılığını ve ilgi alanlarını belirlerler.

Buna göre jeopolitik unsurlar, “değişen” ve “değişmeyen” unsurlar olmak üzere iki grupta toplanır.

1. Değişen Unsurlar:

1.1. Sosyo – kültürel değerler

1.2. Ekonomik değerler

1.3. Politik değerler

1.4. Askerî değerler

1.5. Zaman

2. Değişmeyen Unsurlar:

2.1. Ülke veya bölgenin hudutları,

2.2. Arazi (coğrafi bütünlük, fizikî yapı)

2.3. Dünya üzerindeki yeri.

2.4. Coğrafi karakter (ada, yarımada, kıta, kıta içi ülke olma durumu) (Tamçelik, 1996:324).

Görüldüğü gibi jeopolitiğin, coğrafyaya dayanan değişmeyen unsurları ve beşerî konulara dayanan değişen unsurları vardır (İlhan, 1992:9; İlhan, 1993:7). Bundan hareketle Kıbrıs'ın sosyal, ekonomik, politik, askerî ve kültür çevresi ile sahip olduğu değerler, jeopolitiğin değişken unsurlarını oluştururlar. Aslında adanın sahip olduğu beşerî değerlerle, coğrafi konumun oluşturduğu gücün çevre ve global güçler karşısındaki durumu ise Kıbrıs adasının jeopolitiğinin temel durumunu belirler.

Buna karşın coğrafyaya dayanan ve değişmeyen unsurlar ise dört başlık altında toplanmaktadır:

Bunlardan birincisi “sahadır”. Devletin ve politikanın temelinde, sahip olduğu kaynakları da ihtiva eden saha bulunur. Her durumda saha bir kuvvettir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki en önemli fark, ilk önce her birisinin sahip olduğu sahadadır.

Jeopolitiğin ikinci değişmeyen unsuru coğrafi bütünlüktür. En sağlam coğrafi bütünlüğe, ada devletleri sahiptirler. Çünkü güvenli sınırlara sahip olunması coğrafi bütünlüğü sağlamaktadır.

Üçüncü değişmeyen unsur ülkenin dünya coğrafyasında veya bölge coğrafyasında işgal ettiği yerdir.

Dördüncü değişmeyen unsur diğer unsurların oluşturduğu ülkenin coğrafi özelliğidir. Ülkenin ada devleti, kenar devleti, kıta içi veya bir kıta devleti mi olduğudur. Bu yüzden devletlerin coğrafi özellikleri dikkate alınmadan coğrafi değerlendirmeler yapılmamalıdır.

Değişen unsurlar ise jeopolitiğin beşerî, yani ekonomik, sosyal, zaman, askerî ve politik değerleri içeren alt birimlerdir. Bu yönü ile jeopolitik, bir devletin iç ve dış siyasetinin fizikî coğrafyayla ilgisini araştıran bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır (Dâver, 1972:62).

Bundan şu sonucu çıkarmak mümkündür. Bir devletin uluslararası politikadaki yeri, büyük ölçüde dünya coğrafyasındaki yerine bağlıdır (Padelford-Lincoln, 1962:65). Bu yüzden bir ülkenin yeri, onun ekonomik, dış ve savunma politikasını yakından etkiler. Çünkü bir

devletin kuvvet merkezlerine nazaran yeri, bu devletin izleyeceği dış politikayı belirler. Yani bir devletin ülkesi, kuvvet merkezlerine yakın veya çatışma bölgesi içinde bulunuyorsa (Bilge, 1966:83), bu devletin uluslararası politika dışında kalması mümkün değildir. Buna mukabil, kuvvet merkezlerine uzak bölgelerde olan devletler ise isterlerse uluslararası çatışmaların dışında kalıp nispeten serbest bir politika da izleyebilirler (Bilge, 1966:83).

Görüleceği gibi evrensel ve uluslararası olaylara veya konulara, bir bütünlük içerisinde bakılabilmesi ancak jeopolitiğin sağlayacağı genişlikte mümkün olabilirdi. Jeopolitiğin coğrafi ve beşerî unsurlarını göz önünde bulundurarak yapılacak incelemelerden elde edilecek veriler, olayların ve gelişmelerin bütün etki ve yankı alanları ile dikkate alınmasını kolaylaştıracaktı. Dolayısıyla öncelik konularının çalışma tarzına bağlı olmakla beraber, araştırmanın bütünlüğünü, verilerin birbirlerine nazaran durumlarını ve karşılıklı etkileşimin sonuçlarını içeren bir yöntemi, jeopolitiğin geniş bakışında ve disipliniinde bulmak mümkündür.

Buna karşın jeopolitik teorilerin, açıklandıkları tarihteki dünyadaki güç dengelerini dikkate aldıkları için her duruma cevap veremeyecekleri (İlhan, 1993:vii), bunun yerine her durumda evrensel değerdeki güçlerin konumuna ve birbirlerine karşı durumuna göre yeni değerlendirmeler yapılması gerektiği açıktır. Ancak jeopolitik incelemeler, en az değişikliğe uğrayan coğrafyanın dikkate alınmasını gerektirdiği için daha uzun dönemi ve uzak amaçları kapsayabilmektedir. Böylece jeopolitiğe dayanan yorumlar daha kalıcı olmakta ve genel gelişme yönünde çelişkili gibi görünen, değişik yöndeki kısa süreli ve yakın amaçlı gelişmelerin yanıltmalarına imkân sağlamaktadır.

1.1.1.3. Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs:

Jeopolitiğin gelişim ve küreselleşme süreci içerisinde, bölgesel karar merkezleri kendini daha çok göstermeye başlamıştı. XIX. ve XX. yüzyılların reel politik unsurları, bu anlamda önemli farklılıklar göstermekteydi. Diğer bir deyişle, tarih ve coğrafyanın belirlediği unsurlar, günümüzün karşılıklı siyasî, ekonomik ve stratejik bağımlılıklarını belirlemekteydi (Tuğ, 2000:273). Bilgi ve teknoloji çağı, bu bağımlılıkların yapısını farklılaştırırsa dahi, bölgesel gerçeklerin ve kendi iç bütünselliklerinin kolay kolay değişeceğini söylemek mümkün değildir.

Bu konuda ilk kapsamlı kuramlar, XIX. yüzyılda ortaya atılmış ve jeopolitik deyimini ilk defa kullanan İsveçli coğrafyacı Kjellen (1864-1922) tarafından “coğrafi organizasyon veya mekân içinde fenomen olarak devletin incelenmesine” (Kalijarvi, 1954:289) jeopolitik denmişti. Birinci dünya savaşından sonra Kjellen’i takip eden Alman jeopolitikçisi Haushofer, jeopolitiği, tabii şartların ve tarihî gelişmelerin etkisi altında değişen ve siyasî hayat şeklinin üzerinde yaşadığı yer ile münasebetlendirmesi olarak tanımlamıştı (Kalijarvi, 1954:289).

Ancak daha sonraları jeopolitik, Spykman ile sadece gözlemle yetinmeyerek uygulamaya doğru yönelmişti. Spykman'ın görüşüne göre jeopolitik bir memleketin güvenlik politikasının coğrafya olaylarına göre planlanmasıydı (Etzel-Fifield, 1952:32). Wright da jeopolitiği coğrafi mekânı dünya politikasında kullanma sanatı olarak tanımlamaktaydı (Wright, 1965:336).

Bütün bunlara rağmen gerçek anlamda jeopolitik görüşlere ilk defa Kant'tan ilham alan Alman bilimadamı Friedrich Ratzel'in (1844-1904) 1897'de yayınladığı "Politiche Geographie" adlı eserinde rastlanır (Hill, 1954:315).

Bir devletin veya ülkesinin coğrafi unsurlarının dış politikasında ve dolayısıyla milletlerarası politikada oynadığı rolün önemi, eskiden beri filozofların, askerlerin, devlet adamlarının ve hepsinin başında coğrafyacıların dikkatini üzerine çekmişti. İlk önce fikri olarak başlayan bu ilgi, zamanla uluslararası politika mücadelelerinde bütün güçlerin kullanılması eğilime paralel olarak coğrafi unsurlarının kullanılmasına veya dış politikaya uygulanma imkânlarının araştırılmasına yönelmişti (Bilge, 1966:100). Bu araştırmalar sonunda coğrafi unsurlarının dış politikanın desteklenmesi ve daha realist hedeflere yöneltilmesi bakımından ortaya koyduğu çeşitli imkânlar meydana çıkmıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu imkânlardan azamî derecede yararlanabilmek için münhasıran bu konuda çalışan teşekküller kurulmaya başlanmıştı. Böylece coğrafi unsurlarını dış politikanın hizmetine veren, yeni bir görüş ve çalışma konusu olarak ortaya çıkmıştı.

Bu yönü ile jeopolitik, global politikaya yön veren ve bu politikanın bilgi ve düşünce temelini oluşturan bir yapıya sahipti. Bir başka deyişle bütün dünyayı ilgilendiren sorunların çözümüne yön verecek siyasî tercihlerin ve politik kararların şekil alacağı bilimsel zemini jeopolitik oluşturmaktaydı. Jeopolitik, dünyaya bir bütün olarak bakma imkânı verdiği gibi bölgenin ve ülkenin bu olgudan "etkilenme" (İlhan, 1993:5) durumunu meydana çıkarmak için de gerekliydi. Özellikle bölge politikaları dünya politikalarından, millî politikalar da dünya ve bölge politikalarının dışında düşünölemeyeceği açıktı. Zaten dünya politikasından kopuk bir bölge politikası veya dünya politikalarından ve bölge politikasından izole edilmiş bir millî politika, başarıya ulaşması mümkün değildi. Kaldı ki jeopolitik, bütün coğrafi faktörlerin politikaya verdiği yönü araştırmasıyla tanınırdı. Politikanın iki dayanağı olan "güç" ve "hedefi" (İlhan, 1993:5), coğrafi açıdan incelerken, konusunun bilimsel zeminini oluşturmakta ve çeşitli bilimsel yaklaşımlar da getirmektedir. Bu sebeple ülke sorunları ile ilgili bütün büyük kararların geniş kapsamlı bir jeopolitik değerlendirmeye dayandırılması gerekirdi.

Değişen dünyada durumunu korumak isteyen güçler veya daha iyi bir yere ulaşmayı amaçlayan ülkeler veya toplumlar, jeopolitiğin bütün unsurlarını ve bütün teorilerini dikkate almak zorundadırlar. Bu yönü ile jeopolitik, millî güvenlik politikası ve millî varlığı koruma

işleminin ilk adımlarından taa amaçlarına kadar ulaşan yolu belirler. Dolayısıyla jeopolitik görüş olmadan, birçok sorununun açıklanması yetersiz kalacağı kesindir.

Hiç kuşku yok ki en başta modern sosyal bilimlerin klasik jeopolitiği ciddiye almamasını gerektiren görüş determinist fikirlerdi. İkincisi, o süre zarfında jeopolitiğin öngördüğü şeylerin hiçbirini gerçekleşmemiştir. Hatta bu dönemin büyük güçleri tarafından bilinçli bir biçimde, uluslararası girişimler stratejisi olarak benimsenmiş olmasına rağmen olmamıştır. Üçüncüsü, daha başından açıkça etnosantriktir (Heraclides, 2002:128). Yani güçlü bir devletin uluslararası alandaki gücünü koruma ya da olası en üst düzeye taşıyan görüştü. Bu, Alman Rael, İngiliz Mackinder, Amerikalı Mahan, İsveçli Kjellen, Amerikalı Spykman ve Alman Haushofer gibi, jeopolitiğin klasik savunucularının ifadelerinde açıkça görülmektedir (3).

Özellikle klasik Alman ekolüne baktığımızda, Ratzel (1844-1904), güçlü devletleri toprakların genişlemesiyle, yaşam alanının gereğiyle özdeşleştirmekte ve bunu başka ülkelere kendi vatandaşlarının yerleştirerek, yayılcılıkla, sömürgeler elde ederek ve çok güçlü bir askerî donanmayla birlikte Almanya'nın coğrafi dezavantajını aşmasını tavsiye etmekteydi (Heraclides, 2002:129). Haushofer, Ratzel tezini geliştirerek, Versailles anlaşmasıyla haksızlığa uğramış bir Almanya görüşünü ileriye sürüp, jeopolitik gereksinimlerini dile getirirken, Naziler'in genişleme politikasını bilimsel olarak savunur duruma gelmişti. Haushofer'in Hitler üzerindeki tartışılmaz etkisi, klasik jeopolitiği bütün olarak ve özellikle de onun Alman ekolü tarafından dile getirildiği biçimiyle, 1940'taki resmi iflasına taşımıştı (Parker, 1998:59).

Bilim dünyasının son on yılında, jeopolitikte beş ana eğilim ya da daha doğrusu, beş değişik versiyonu ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bunlar: Amerikan jeostratejisi, uluslararası çapta çevre jeopolitiğine önem veren radikal Fransız geopolitique'i (Lacoste) (Heraclides, 2002:129), jeopolitizm (Huntington) (Huntington, 1996:236), jeo-ekonomi (Luttwak) (Luttwak, 1993:123) ve eleştirel jeopolitiktir (Agnew, Dalby, O Tuathail vb.) (Agnew, 1998:58; O'Tuathail, 1996:51; O'Tuathail-Dalby, 1998:221). Aslında bu sonuncusu, diğerlerini inandırıcı bir biçimde dekonstrüksiyona tâbi tutup "politize fanteziler" sayarak güç kazanmaya devam etmiş bir görüştü. Dolayısıyla bütün bunlardan sonra şu denebilir ki, XXI. asır jeopolitik gelişmelerinin değerlendirilmesi jeopolitik teorilerin dikkate alınması ile mümkün olabilirdi.

Aslında jeopolitik teorileri iki başlık altında toplamak mümkündür:

1. Kuvvete dayalı teoriler ve
2. Coğrafyaya dayalı teoriler (İlhan, 1993:9; İlhan, 1992:10)

Kuvvete dayalı teoriler (Deniz Hâkimiyet ve Hava Hâkimiyet teorileri) gerçekte jeopolitiğin dışında tutulması gereken, askerî stratejinin cevap arayacağı konulardır. Coğrafi verilere dayanan teoriler ise “Kara Hâkimiyet Teorisi” ile “Kenar Kuşak Teorisi’dir” (İlhan, 1993:9; İlhan, 1992:10).

Aslında bu teoriler, teori olarak kalmamış, uygulamaya dahi geçmişlerdi. İşte bundan hareketle aşağıda sıra ile verilen jeopolitik görüş ve teorilere temas ederek bunların dış politikada oynadığı rolün belirlenmesine çalışılacaktır.

1.1.1.3.1. Mahan’ın Deniz Hâkimiyeti Teorisine Göre Kıbrıs’ın Jeopolitik Durumunun Değerlendirilmesi:

Bu görüşe göre dünyaya egemen olabilmek için her şeyden önce denizlere egemen olmak gerekmektedir (Gönlübol, 1993:106). Aslında uluslararası politika ve strateji konularının böyle bir öğeye dayanılarak anlatılmasının nedeni, o tarihlerde deniz ticaretinin devletlerin ekonomilerinde büyük rol oynamasıydı.

Bundan hareketle dünya hâkimiyetinin denizler üzerinden kazanılabileceğine inananların başında Amerikan Amiralı Alfred Mahan (1841-1914) gelmekteydi. Mahan’a göre denizleri kontrol etmek her şey demektir. Denizin sağladığı üstünlükler vardı ve ona göre bunlara sahip olmak gerekirdi. Çünkü dünya hâkimiyeti, ancak bu yolla elde edilebilirdi (Harold-Margaret Sprout, 1955:153). Bu hâkimiyetin anahtarı da hiç kuşku yok ki, deniz yollarının kontrolünden geçmekteydi. Karadan bu noktalara hakim olma, sınırlı bir kontrol sağlamaktaydı. Dayanak noktaları ile ilgili kontrol alanlarının genişletilmesi ve dolayısıyla bunlardan yararlanılması yine kuvvetli bir “donanmaya” (Buehring, 1955:121) ihtiyaç vardı. Kaldı ki hiçbir devletin egemenliğine bağlı olmayan açık denizlerdeki herhangi bir devletin donanması, istediği şekilde hareket etme yetisine sahipti. Bu yüzden denizlerin sağladığı bu imkânlardan faydalanmanın veya onları kontrol ile mümkün olacağı düşüncesinin doğmasına neden olmuştu.

Askerî uzmanlar, Mahan’ın görüşlerinin kıymetini stratejik esas olarak hâlâ daha muhafaza ettiği inancındadırlar (Bilge, 1966:108). Aslından bunlara göre Mahan’ın görüşlerinin değeri, denizin sağladığı hareket serbestîsini belirtmiş olmasındandı (Hayes, 1954:5; Morgethau, 1963:161).

Mahan’ın “Deniz Hâkimiyeti Teorisi’ne” göre, Süveyş Kanalı vasıtasıyla, Akdeniz’den geçen Hint ve Pasifik okyanuslarına açık olan deniz ulaşım yolları kontrol edilmeliydi. Böylece denizlere hâkim olmak suretiyle, dünyaya da hâkim olunacaktı (Tamçelik, 1996:326). Özellikle bu, deniz ulaşım yollarını ve bu yolların geçtiği kritik kara bölgelerinin kontrolü ile doğru orantılıydı.

Aslında bu görüşün ana kritiği, Akdeniz'i boydan boya kat eden, Süveyş Kanalı ile Hint ve Pasifik okyanuslarına uzanan deniz yollarını, Akdeniz içinde kontrol edebilen noktaların en önemlilerinden birinin Kıbrıs olmasıydı. Özellikle Süveyş Kanalı'na yakınlığı, tabiatı ile bu özelliğini daha da artırmaktaydı. Çünkü Kıbrıs, Akdeniz'den Süveyş Kanalı vasıtasıyla Hint ve Pasifik okyanuslarına açılan deniz yolunu coğrafi mevki itibarıyla kontrol etmekteydi. Keza, Karadeniz'den Ege Denizi ve Cebelitarık Boğazı vasıtasıyla Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı vasıtasıyla da Hint ve Pasifik Okyanuslarına bağlayan deniz yolları Kıbrıs adası vasıtasıyla kontrol edilebilmekteydi.

Ayrıca Kıbrıs, deniz yolları bakımından Türkiye'nin güney limanlarını tamamen, diğer limanlarını da kısmen kontrol edebilirdi. Özellikle Kıbrıs adası İskenderun ve Süveyş'i kontrol etmekteydi. Yani Orta Doğu'ya hakim olmak arzu ve emeline olan devletler için Kıbrıs, anahtar bir konumdaydı (4). Bu yüzdendir ki Kıbrıs, tarihi boyunca hep Anadolu ve Doğu Akdeniz'in kontrolünde bulunduran güçlerin egemenliği altında olmuştur (Nemman, 1940:213; Alasya, 1969:18). Hatta birçok egemen güç için Kıbrıs, kazanılması arzu edilen bir "ödül" (Gibbons, 1997:18; Gibbons, 2003:19) gibiydi. Fakat zaman içinde gerek deniz gücü, gerekse "heartland" kuramları, gelişen teknoloji karşısında yetersiz ve geçersiz kaldıkları için bu görüş ciddi bir yara aldığı görülmüştür.

1.1.1.3.2. Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Jeopolitik Durumunun Değerlendirilmesi:

Bu kuram, 1920'lerde İngiliz yazarı ve düşünürü Sir Halford Mackinder ve 1930'larda Alman Nazi yazarı Karl Haushofer tarafından geliştirmiş ve yaygınlaştırmıştı. Haushofer'e göre en önemli güç, "kara gücü" (Gönlübol, 1993:106) idi. Çünkü kara gücüne sahip bir devlet "dünya adasının" "heartland" olan ve bugün BDT'nin Orta Asya bölgesine isabet eden yöresini ele geçirebilecekti (Tamçelik, 1996:327). Böylece, dış tehlikelere karşı korunması kolay olan bu "dünya adasının kalbini" elinde bulunduran devlet, tüm dünyaya hükmetme imkânına sahip olacaktı.

Mackinder'in "Kara Hâkimiyeti Teorisi'ne" göre Afrika'ya uzanan ve Orta Doğu'dan geçen mihverleri kontrol etmekteydi. Buna göre denizlere ve deniz kıyısındaki alanlara (rimland) egemen olan devletler ile kıtaların merkezlerini (heartland) kontrol eden devletler arasında bir karşılaştırma yapılmaktaydı (Tamçelik, 1996:327). Bununla iletişim olaylarıyla yakından ilgilenen Mackinder, insanların dünya yüzeyine dağılımında "yoğunlaşmanın" (5) rolünü belirleyen bir coğrafyacı olarak dikkat çeken bir araştırmacıydı.

Bu sırada Haushofer'in çağdaşı Londra Üniversitesinde Coğrafya Profesörü olan Halford Mackinder (1961-1947), dünya savaşlarının çıkışına yol açan ve yaklaşık 12 milyondan fazla insanın ölümüne sebep olan "Kara Hâkimiyet Teorisi'ni" (Özey, 2001:85;

Wright, 1965:156; Bilge, 1966:109) ortaya atmıştı. Bu görüşe göre bir ülkenin stratejik hareket mihverleri üzerinde yer alması, topraklarında ya da civarında stratejik hedeflerin mevcudiyeti, o ülkenin jeostratejik konumunu ortaya koymaktaydı (Çakır, 1999:542). Aslında jeopolitik ve jeostratejik durum değerlendirmesi, bir üst şube olan “Hayat Sahası Teorisi’ne” (Enginsoy, 1981:20) dayanmaktaydı.

Dolayısıyla Mackinder’e göre “Doğu Avrupa ile Sibiryâ bölgesi, dünyanın “Heartland’ı (Kalp veya Hayat Sahasını)” oluşturmaktaydı. Heartland’ın çevresindeki Balkanlardan Çin’e kadar uzanan saha ise “İç veya Kenar Hilâl” ya da “Rimland” kuşağıydı (Özey, 2001:86). Bunun dışında kalan Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise “Dış veya Kenar Hilâl” ya da “Dünya Adasının Peykleri” (Özey, 2001:86) olarak kabul edilmekteydi. Mackinder, dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra teori oluşturan görüşünü şu şekilde geliştirmişti. Doğu Avrupa’ya hükmeden bir devlet Heartland’a hakim olurdu. Heartland’a hükmeden ise öncelikle “İç-Kenar Hilâl’e” ya da “Rimland’a” (Özey, 2001:86) hükmedebilirdi. Sonra da “Dış-Kenar Hilâl’e”, yani bütün dünyaya hakim olabilirdi.

Dünyanın geri kalan kısımları ise sahip oldukları özellikler göz önünde alınarak jeopolitik bölgelere ayrılmıştı. Mackinder’in görüşüne göre merkez bölgesi, çevresinde Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin’i kapsayan bir “İç” veya “Kenar Hilâl” (Bilge, 1966:111) bölgesinden gelen kara kuvvetlerinin etkisine açıktı. Bu ayırımı göre geri kalan memleketlerden İngiltere, Afrika, Avusturya, Japonya, ABD ve Kanada’yı “Dış Hilâl” veya “Adalar Hilâl’i” (Bilge, 1966:111) olarak adlandırmaktaydı.

“Kara Hâkimiyet Teorisi” olarak bilinen bu görüşte, Türk Dünyası’nın yeri, “İç veya Kenar Hilâl” kuşağı içindeydi. Haushofer ve Mackinder’in görüşleri, özellikle Hitler tarafından kabul görmüş ve II. Dünya Savaşı ile uygulama aşamasına girmişti. Daha sonra Sovyet Rusya, bu görüşü gerçekleştirmek için, 70 yıl boyunca, Avrasya’ya hükmetmişti.

Bu görüşe göre dünya hâkimiyetini sağlamak üzere merkez bölgede teşekkül eden ve belirli bir aşamadan sonra dünyaya yayılmak üzere harekete geçecek olan kara kuvvetlerinin ilk hedefi “Akdeniz’dir” (6). Akdeniz hâkimiyeti, Kuzey Afrika kıyıları dahil, Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı’nın alınmasıyla sağlanır. Deniz hâkimiyetindeki başarı, en kritik bölge olan Doğu Akdeniz’in veya bir başka deyişle Kıbrıs’ın, taarruz eden kuvvetin elinde olmasına bağlıydı (Tamçelik, 1996:327). Zira Kıbrıs, coğrafi konumu nedeniyle, çatışma sahasının en kritik yerlerinden olan Anadolu, Orta Doğu ve Süveyş Kanalı mihverini kontrol altında tutacak bir mevkideydi. 1877–1878 Osmanlı–Rus harbi neticesinde, Anadolu’nun istikbâlini tehlikede gören İngiltere’nin, Kıbrıs’ı üs olarak kullanmak istemesi de bundandır (Tamçelik, 1996:329, Tamçelik, 1999b:174-180). Bir başka deyişle İngiltere’nin Kıbrıs’a 1878 yılında yönelmesi bir rastlantı veya sadece o günün şartlarının ortaya çıkardığı bir durum olmayıp, uzun bir siyasetin sonucu olduğu anlaşılmaktadır (7).

Mackinder tarafından çok açık bir şekilde tanımlanmış olan temel jeopolitik kanununa göre kara ya da kıta devletleri, tarih boyunca ada ve deniz devletlerine karşı savaşıyorlardı. Bu savaş eskiden beri Roma'yı Kartaca'yla, Isparta'yı Atina'yla, İngiltere'yi Almanya'yla karşı karşıya getirmişti (Eyüpoğlu, 2000:107). Zaten XX. yüzyılın başlarında bu iki değişmez jeopolitik kural, evrensel bir karakter hâlini aldı. Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar, bu kavramın jeopolitik yapısı gereği “ortak düşman” ilkesi bulmak ve bunun etrafında birleşmek zorundaydılar. Bu yüzden 150 yıllık hasımları olan Türkleri “ortak düşman” olarak seçmeleri pek zor olmadı.

Böylece “ortak düşman” olarak seçtikleri Türkler sayesinde Rumlarla Yunanlılar, yeni jeopolitik yapı gereği birbirine bir o kadar daha bağlanmışlardı. Bu öge şüphe götürmeyecek kadar açık ve tersi iddia edilemeyecek kadar da gerçektir.

1.1.1.3.3. Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisine Göre Kıbrıs'ın Jeopolitik Durumunun Değerlendirilmesi:

ABD'li jeopolitikçi Nicholas Spykman'ın (1893-1943) görüşlerine göre bazı yazarların jeopolitik deyiminin anlamını değiştirmeleri, jeopolitiğin usul ve malzemesinin incelenmesine engel değildi (Harold-Margaret Sprout, 1955:169; Padelford-Lincoln, 1962:79). Dolayısıyla jeopolitik, dış politikanın bazı yönleri hakkında bir karara varmak için gerekli analiz ve verileri belirten bir anlamda kullanılabilirdi (Thompson, 1967:28-29). Bu yönü ile Spykman'ın esas fikri, dünya hâkimiyetinin merkez bölgesini çeviren “kenar kuşak memleketlerine” (Bilge, 1966:120) dayandırmasıydı.

Spykman merkez bölgenin bu özelliklerine mukabil, Kenar Kuşak memleketlerinin stratejik bakımdan daha önemli bir yer işgal ettikleri inancındaydı. Kendisinin kenar kuşak memleketleri dediği, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'ydı (Bilge, 1966:120-121). Bu memleketler, merkez bölgesi ile “Dış Hilâl” veya arasında aracı bir bölge meydana getirmekteydiler. Spykman bu bölgeyi kara kuvveti ile deniz kuvveti arasında bir tampon bölge olarak göz önüne almaktaydı. Kendisinin dünya hâkimiyeti hakkındaki formülü ise Kenar Kuşak memleketlerine hakim olan devletler, Avrasya'yı da hakim olabileceği yönündeydi (İlhan, 1993:9). Dolayısıyla Avrasya'ya hakim olan devlet veya devletler, dünyayı da kontrol edebilirlerdi. Bundan hareketle Kenar Kuşak ülkelerine, merkez bölgesine nazaran daha büyük bir stratejik değer vermekteydi (Bilge, 1966:121).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu teoriye, gereğince önem verildiği görülmektedir. Kenar Kuşak teorisinin uygulaması olarak NATO'nun ve hemen bitişiğinde SENTO'nun meydana getirilmesi ve ona bağlı olarak SEATO'nun kurulması ve Japonlarla ve Kore ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi Kenar Kuşak teorisinin bir uygulamasıydı (İlhan, 1992:11). Yani bir

başka deyişle bütün bu büyük oluşumlar, birbirleriyle bağlantılı ve Kenar Kuşak teorisine dayanan faaliyetlerdi.

Bu yönü ile Kıbrıs, coğrafi mevki itibarıyla, Kenar Kuşak Devletleri zincirinin halkalarından olan Türkiye ve Orta Doğu memleketlerine “amfibi taarruzlar” (Tamçelik, 1996:328) yapma imkânlarını bahşetmekteydi. Aslında Avrasya’yı kontrol, Kenar Kuşak üzerindeki hâkimiyet ile mümkündü. Bu Kenar Kuşak, İskandinavya’dan başlayan İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Orta Doğu, Hindistan, Malezya, Hindişin ve Kore olmak üzere uzanan bir yarımadasal zinciriydi (Tamçelik, 1996:328). Buna iç adalar zinciri olarak Spitzberg, İzlanda, İngiltere, Maderia adası, Girit, Kıbrıs, Seylan, Sumatra, Borneo, Filipinler, Formoza, Japonya ve Aleut adaları da dahil edilmekteydi (Tamçelik, 1996:328). İç adalar zinciri içinde yer alan Kıbrıs, diğer adalarla birlikte yarımadasal zincirinin gerisini teşkil etmekteydi. Bu zincirin en kritik kısmını ise Akdeniz havzası içinde yer alan Türkiye ile Yunanistan ve bu ülkelerin gerisinde Kıbrıs ve Orta Doğu’nun çevrelediği bölge teşkil etmektedir (Tamçelik, 1996:328). Görüleceği üzere Spykman’ın “Kenar Kuşak Kavramı” içinde Kıbrıs’ın ayrı bir yeri ve önemi vardı.

1.1.1.3.4. Hava Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs’ın Jeopolitik Durumunun Değerlendirilmesi:

Hava kuvveti, merkez bölgesine dayanan kara kuvvetine karşı mahfuz oluşu, bu bölgenin tavanını açmak suretiyle niteliğini değiştirmişti. Yani bir başka deyişle hava kuvveti, deniz kuvvetinin dayandığı hareket kolaylığından daha fazla bir serbestî ve onun nüfuz edemeyeceği noktalara erişmek gibi üstünlükler sağlamaktaydı (Kalijarvi, 1954:300). Zaten hava kuvvetinin son zamanlardaki gelişimi, savunma politikalarında taktik olarak değil, stratejik bir değişikliğe neden olmuştu (Bilge, 1966:123). Bu yüzden hava gücü olmaksızın, Deniz ve Kara Hâkimiyet teorilerinin düşünülmesi, bugün için mümkün değildir (Tamçelik, 1996:328).

Her şeyden önce merkez bölgesine hakim olan Doğu Avrupa’ya hakim olabilirdi. Eğer hava kuvveti tarafından muhafaza edilirse (Bilge, 1966:124), merkez bölgesine hakim olanlar, dünya adasına da hakim olabilirlerdi. Sonuç olarak dünya adasına hakim olan da dünyayı kontrol edebilirdi. Fakat bunun için hava kuvveti üstünlüğünün olması şarttı.

Hava kuvvetinin dünya politikasında oynadığı rolü iyi tayin edebilmek için iki hususa özellikle dikkat edilmelidir. Hava kuvveti diğer kuvvetlere nazaran büyük bir hareket serbestîsi ve sürat sağlamaktadır. Buna mukabil hava kuvvetinin gelişmelere ve hatta havada ikmâl yapılabilmesine rağmen kara ve denizdeki üssüne bağlılığı hâlen devam etmektedir. Bundan başka uçaklar, henüz daha kara ve deniz araçlarının sahip olduğu taşıma kudretine

erişememişlerdir. Dolayısıyla bu iki husus, hava kuvvetinin yalnız başına kesin bir sonuç almasını engellenmektedir.

Buna karşın hava hâkimiyeti olmadan kara ve deniz hâkimiyeti teorilerinin tatbikinin imkânsız olduğunu ifade eden bu teori (8), Kıbrıs'ın ideal bir coğrafi mevkide bulunduğu iddia etmekteydi. Çünkü Ada, deniz ulaşım yolları ile kara ilerleme mihverlerini tehdit edecek stratejik ve taktik hava gücünün her istikâmete tevcihinde bir platform teşkil etmekte ve batmayan bir uçak gemisi özelliği taşımaktaydı (Tamçelik, 1996:329). Dolayısıyla bir bölgenin jeopolitik durumu ve jeostrajik önemi, uluslararası alandaki “etki gücüne” (Çakır, 1999:537) göre değerlendirilmeliydi.

Yukarıda da ifade edildiği gibi başlıca jeopolitikçilerin ileri sürdüğü görüşler, sistematik olarak belirtildi. Bu görüşlerin başlıcaları deniz, kara, kenar kuşak ve hava kuvveti veya hâkimiyet teorilerine göre dört bölümden toplanabilirdi.

Kara, deniz ve hava kuvvetlerinden hangisinin ana, hangisinin alt kuvvet oldukları hakkındaki tartışma, günümüzde dahi henüz kesin bir sonuca varmış değildir. Yeni bulunan her araç ile bu kuvvetler arasındaki rekabet daha da artmaktadır. Bu belirsizlik nedeniyledir ki, tarafsız bir sunuş olan kronolojik sıra takip edilmiştir. Bu sıraya göre ilk önce deniz, sonra kara ile Kenar Kuşak ve nihayet hava hâkimiyet veya kuvvetlerine dair olan görüş ve düşünceler ele alınmıştır.

Aslında jeopolitik teorilere göre Kıbrıs'ın durumu, başka coğrafyalara nazaran oldukça farklıdır. Kıbrıs'ın coğrafyası, Kara Hâkimiyet teorisinin belirttiği merkez bölgesinin, aynı zamanda Kenar Kuşak teorisinin önemli gördüğü kenar kuşağın en duyarlı yerindedir. Bu yüzden ada coğrafyası, başlı başına jeopolitik bir değer olarak kabul edilen, oldukça geniş bir sahaya sahipti. Zaten Kıbrıs, jeopolitik teorilerden Kara Hâkimiyet teorisi ile Kenar Kuşak teorisinin sürtüşme noktası üzerinde bulunmaktadır. Bu nokta oldukça önemlidir. Çünkü sağlanacak coğrafi bütünlük Mackinder'in Kara Hâkimiyet teorisindeki merkez bölgesi ile bu teoriye karşı tedbir olarak getirilen ve II. Dünya Harbi'nden sonra başarı ile uygulanan Kenar Kuşak teorisinin geçerliliklerini ortadan kaldıracaktı. Bilindiği gibi Mackinder, Rusya Avrupası ile birlikte Orta Asya'ya egemen olacak güçlerin, bütün Avrupa ve Asya kıtalarına egemen olabileceğini ileri sürerken, Kenar Kuşak teorisinin sahibi Spykman bu egemenlik için merkez bölgesine değil öncelikle merkez bölgesini çevreleyen ve Avrupa, Balkanlar, Türkiye, İran, Afganistan, Çin ve Kore'ye (İlhan, 1993:200) ulaşan kenar kuşağa egemen olmak gerektiğini savunmuştu.

Aslında zaman içerisinde Mackinder'in bu görüşlerine karşı görüşler geliştirilmiş ve bu konuda ABD, özellikle “Kenar Kuşak”, “Deniz Hâkimiyeti” ve “Hava Hâkimiyet” teorisini ortaya atmıştı. ABD Yale Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler Profesörü Nicholas J. Spykman (1893-1943), Mackinder'in görüşlerine karşı bir başka görüş geliştirmiş ve “Kenar Kuşak

Teorisi'ni" (Özey, 2001:86) ileri sürmüştü. Bu görüşle hakim güç, Heartland değil, Dış-Kenar Hilâl üzerindeki ülkelerdir. Bunların başında da ABD'nin geldiği bilinmektedir. Ancak Heartland'a ulaşmak için, İç-Kenar Hilâl'in, yani Müslüman Türk Dünyası'nın (Özey, 2001:86) ele geçirilmesi de şarttır.

Spykman'dan başka, ABD'de yaşayan Amiral Alfred Mahan (1840-1914) tarafından, "Deniz Hâkimiyet Teorisi'ni", yine Albay Hausy Scitaklian ve birçok ABD'li havacı tarafından ileri sürülen "Hava Hâkimiyet Teorisi" geliştirilmişti. Genelde "beşerî güç" (Özey, 2001:86) kaynağına dayanan Deniz ve Hava Hâkimiyet teorileri, ABD ve İngiltere tarafından benimsenmiş ve uygulamaya dahi konmuştu. Uygulama, özellikle II. Dünya Savaşı ile birlikte başlamış ve günümüze kadar devam eden ve hâlen bölgesel savaşlarda da ana strateji kavramı olarak yürürlükte.

Görülebileceği gibi Kıbrıs bütün hâkimiyet teorileri içinde yer almaktadır. Bu açıdan Kıbrıs stratejik bir hedeftir ve birçok stratejik hedefi kontrol eder konumundadır. Sonuç olarak hâkimiyet teorileri açısından Kıbrıs için şunlar söylenebilir:

1. Ortadoğu petrolünün ulaşım yollarına egemendir.
2. Ortadoğu'dan Afrika'ya uzanan eksenin kontrol etmekte ve Anadolu-Ortadoğu-Süveyş Kanalı eksenini kontrol altında tutmaktadır.
3. Süveyş Kanalı'nda Hint Pasifik Okyanusu'na uzanan deniz yollarının kontrol edebilecek noktadadır.
4. Hava hâkimiyeti teorisine göre, hava gücünün her istikâmete yönlendirilmesinde önemli bir stratejik platformdur. Bu niteliği ile sabit bir uçak gemisi olarak da nitelendirilebilir.
5. Ortadoğu'da petrol nedeniyle çıkabilecek savaşta depo görevini üstlenecek bir konumdur.
6. Adaya sahip olan, Ortadoğu devletleri üzerinde de prestij sahibi olmaktadır.
7. Dünyada günlük olarak yapılan 10.000 seyrüseferin 7.000'i Akdeniz havzasında yapılması ve bunun güvenliğinin sağlanması noktasındaki konumu ileri bir karakol gibidir.

Dolayısıyla bir ülkenin "Stratejik Harekât Mihverleri" üzerinde yer alması, topraklarında ya da civarında stratejik hedeflerin varlığı, o ülkenin jeostratejik konumunu belirlediği söylenebilir. Bu bakımdan Kıbrıs'ın "sosyoloji-coğrafya" (Çakır, 1999:537) münasebeti açısından değerlendirilmesi özellikle gereklidir. Bu yüzden Kıbrıs meselesi ile uğraşanlar sosyal, kültürel, ekonomik, siyasî, askerî ve hukukî tedbirlerin oturtulacağı zemini belirlerken, sosyoloji-tarih ve coğrafya-siyaset münasebetlerini iyi anlamalı ve değerlendirilmelidirler.

1.1.2. Kıbrıs Adası'nın Coğrafi Konumunun Jeopolitiğe Etkisi:

Kıbrıs gibi üzerinde yaşanan coğrafya, dünya tarihi incelendiğinde son derece önemli bir bölgeyi oluşturmaktadır. Adriyatik Körfezi'nin kuzeyinden başlayan, Balkanları içine alarak, Karadeniz'in kuzeyinden Hazar Denizi'ne ulaşan Kuzey hattı, Hazar Denizi'nden Basra Körfezi'ne inen Doğu hattı, Basra Körfezi'nden Süveyş'e ve Mısır'ı içine alan Güney hattı ve Libya'dan Adriyatik'e uzanan Batı hattı ile çizilen bir dikdörtgen, dünya hâkimiyetini elinde tutmak isteyen güç merkezlerinin yüzyıllar boyunca hedefi olmuştur. Zaten bu dikdörtgeni kontrolü altında bulunduran devlet, dünya hâkimiyetini de elinde tutmuştur.

Tarihsel açıdan bu yaklaşım irdelendiğinde Venedikliler, Cenevizliler, Büyük İskender, Mısır, Roma ve Bizans İmparatorluğu ve nihayet bölge üzerinde 600 yıl boyunca hâkimiyet süren Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan ve dünya hâkimiyeti için son derece önemli olan bu bölgenin odak noktasını, birinci derecede Türkiye ve ikinci derecede de güneydeki Kıbrıs Adası oluşturmuştur.

Genel anlamda dünya tarihi, dünya coğrafyası üzerinde bir veya birden fazla güç merkezinin varlığını korumak, geliştirmek, devam ettirmek için içlerinden doğan güçlerle veya genellikle kendi aralarındaki çıkar ve rekabet mücadelelerinden ortaya çıkan olaylardan oluşmaktadır. Zaten Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, çok merkezli güçlerin sömürge, çıkar ve rekabet mücadeleleri sonunda ortaya çıkmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise dünya siyaseti, iki süper gücün etkisi altında girmişti.

Bugün, dünyamız giderek çok merkezli "güç" ve "güç grupları" etkisi altına girmektedir. Bunlar ABD, Japonya-Kanada-İngiltere-İsrail ve diğer Güney Pasifik ülkelerinin oluşturduğu grup, Avrupa Birliği ve nihayet bütün çözümlere rağmen Rusya-Çin-Hindistan'dır (Cicioğlu, 2001:22). Bu güç merkezi ve grupları arasında, kendi alan ve bölgelerinde gücü tek başına sağlayıp, temsil etme yeteneğine sahip Avrupa Birliği içerisinde Almanya ve Asya Pasifik grubu ülkeler içinde Japonya kendi başlarına önemli güç merkezi olma eğilimindedirler. Almanya, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. ABD de Ortadoğu'da, Akdeniz'de, Hint Denizi'nde ve bazı önemli stratejik noktalarda etkin olmaya çalışmaktadır. Kısacası bu güç odakları arasındaki sürtüşmelerin sonucu ve bu güç merkezlerinin açıklanan alanlara yerleşmeleri nispetinde, dünya siyasetinin geleceği belirginleşecektir.

XXI. yüzyıla yön verecek bu güç merkezlerinin ortak ve temel özelliklerinin başında hiçbirisinin kendi kendilerine gerektiği kadar yeterli olamayışları gelmektedir. Yüksek bir gelişme düzeyine erişmiş bu ülkelerin veya ülkeler grubunun ortalama yetmiş yıl süre ile petrol ve çeşitli maden kaynaklarına ihtiyaçları vardır. Bu kaynakların zamanında ve yeterli ölçüde ülkelerinde bulunan sanayi tesislerine, teknolojik gelişme ünitelerine, kısaca hayat damarlarına akıtılması gerekmektedir.

Bu nedenle, açıklanan özellikleri taşıyan çok merkezli bir dünya geleceğin çıkar ve rekabet çatışma alanları gereksinimi duyulan kaynaklara sahip olan ülkeler ve bölgeler üzerinde toplanmaktadır.

Aslında yukarıda dikdörtgen olarak ifade edilen alan güç merkezlerinin “rekabet ve çıkar alanlarını” oluşturan en önemli bölgelerden birisidir. Bu alanda yerleşik olan ülkeler ise gelişmemiş veya gelişmekte olan, nüfus oranları nispeten yüksek, hem kendi işlerinde hem de çevrelerinde çeşitli sorunları olan ülkeleri temsil etmektedir. Bu bölge içerisinde üç büyük semavi din doğmuş ve bu dinlerin mezhepleri, bu bölge içerisinde dünyaya yayılmıştı. Bununla birlikte kültürel ve etnik yapıda farklı grupların bir arada yaşadığı bir bölgedir.

Güç merkezlerinin bu bölgede yaşayan toplumlarla doğrudan veya dolaylı ilişkiye girmeleri, sahip bulundukları imkânlarla veya iletişim vasıtalarıyla bu toplumları, kendi çıkarları ve emelleri uğrunda yönlendirmeleri bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da XXI. yüzyılda artan bir hızla devam edecektir. Dolayısıyla Avrupa ile Asya'nın arasında bir köprü olan Türkiye, Büyük Ortadoğu Projesi'nin anahtarı olan Kıbrıs adasında hiç kuşkusuz ki bu etkilenmeden nasibini alacaktır.

1.1.2.1. Kıbrıs'ın Batı Açısından Jeostratejik Önemi:

Tarih boyunca çevre ülkelerin ve süper güçlerin Kıbrıs ile yakından ilgilenmesinin başlıca nedeni adanın jeostratejik önemi nedeniyle Asya, Afrika, Akdeniz ve Hint Okyanusu'na hakim olmasından kaynaklanmaktaydı (Tarakçı, 1997:166-167). Aslında Kıbrıs'ın asıl jeopolitik ve jeostratejik önemi, dünyanın en büyük deniz ulaşım bölgesi ve koridoru üzerinde oluşundandı (Atay, 2000:291). Çünkü Kıbrıs, Avrupa, Asya ve Afrika'yı birbiri ile bütünleştiren jeostratejik bir konumdaydı.

Bu durum, coğrafyanın ülkeler için çok önemli bir unsur, hatta bir “güç” (İlhan, 1993:54) olduğunu göstermektedir. Çünkü coğrafya, milletlerin yalnızca siyasî hayatlarını değil, sosyal, iktisadî, askerî yapılarını ve belli oranda kültürlerini de yönlendirmektedir. Bu noktada adaların durumu oldukça önemlidir. Zira bir ada, küçük de olsa sağladığı coğrafi avantajlarla, büyük güç etkisi yapabilmektedir (9). Zaten adalar, etkileyici gücün önemine göre ana karaların fizikî, beşerî ve ekonomik (Alagöz, 1971:16; Çevikel, 2000:1) etkisi altında da bulunurlar.

Bu etkiden dolayı ve coğrafi konumu nedeni ile Kıbrıs, tarih boyunca bölgede güç dengelerinin ve medeniyetlerin, kültür ve ticaretin, çeşitli dil ve dinlerin (Tuğ, 2000:273) etkisi alanında kalmıştı. Böylece hem bölgedeki siyasî ve askerî üstünlük mücadelesinin yer aldığı bir alan, hem de üç kıtanın medeniyetlerinin kesiştiği bir kavşak noktası olarak Asya, Mısır ve Anadolu uygarlıklarının buluşup kaynaştığı bir ada olmuştu.

Bilindiği gibi daha önceleri mekânın, politika, strateji ve güçle birlikte dördüncü önemli unsur olduğu tespit edilmişti. Başka bir deyişle, herhangi bir ülkenin siyasî hayatına, sosyo-kültürel, ekonomik ve askerî değerlerinin teşkil ettiği güçlerden başka, onların jeostratejik konumları da önemli ölçüde yön verici nitelikteydi. Neticede Kıbrıs tarihinin büyük bir kısmı, jeopolitik tarih niteliğinde olduğu söylenebilirdi (Çevikel, 2000:3). Bu yüzden Kıbrıs, sahip olduğu coğrafi konuma çok şey borçludur. Zengin tarih mirası, renkli toplumsal ve kültürel yapısı da bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü Kıbrıs, bilindiği kadarıyla M.Ö. 7.000 (Yıldız, 1996:178; Zervakis, 1998:39) yılına kadar uzanan tarihi boyunca birçok farklı ırka, medeniyete ve dine mensup milletlerin dikkatini üzerine çekmiştir.

Zaten Kıbrıs, tarih boyunca medeniyetleri ve iktisadî yapıları birbirinden farklı, büyük çapta ticarî mübadelelerde bulunmak suretiyle, her şeyini tamamlayan Muson Asyası ve Akdeniz (10) memleketlerini birbirine bağlayan ve büyük ticaret yollarının sona erdiği kıyıların karşısında yer alan bir adaydı (Ardel-Yücel, 1976:107). Doğu Akdeniz'deki bu mevkiînden dolayıdır ki Kıbrıs, ilkçağlardan itibaren, komşu Ön Asya ülkeleri olduğu kadar Akdeniz'in batısında bulunan ülkelerin de sonu gelmez istilâlarına maruz kalmış ve sık sık el değiştirmiştir (Munro-Khuri, 1984:13-14; Tamçelik, 1996:321; Stephen, 1999:78-80; Özçelik, 2001:3).

Gerçek şu ki güçlü deniz yollarının güzergâhı üzerinde bulunan adalar, büyük güçlerle ilişki girmek zorundadırlar (Braudel, 1989:91). Ekonomileri, çoğu zaman direnme yeteneğine sahip olmayan bu adalar, karşı darbelerine düzenli olarak maruz kalmaktaydılar. Bu nedendir ki, varlık nedenleri ancak Akdeniz, hatta dünya pazarına borçlu olan yabancı güçler, birçok adayı istila etmekteydiler. Dolayısıyla adalardaki hayatın toplumsal ve siyasî dengesi, sürekli olarak değişmekte veya en azından tehdit altında bulunmaktaydı (Braudel, 1989:91). Aslında bu tehdit bugün içinde geçerli bir unsurdur. Çünkü jeostratejik tehdit, bugün için yalnızca askerî değil, daha çok "kültürel ve ekonomik emperyalizm" (Peterson, 1996:13) şeklinde gelişmiştir.

Zaten siyasal tarih, büyük uygarlık veya ekonomik gelişme odaklarına komşu olan ada toplumlarının büyük veya yakın komşularının çekim ve etki alanlarından kopamadıklarını göstermekteydi (Türel, 2002:54). Özellikle Geç Bronz Çağı'ndan (MÖ 1650-1050) modern dünya sisteminin oluşumuna kadar geçen yüzyıllarla ilgili ayrıntıları ele almak, Hititlerden Mısırlılara, Fenikelilerden Romalılara kadar çeşitli kavim ve kültürlerin Kıbrıs'la nasıl içli dışlı olduklarını sıralamak gereksizdir. Çünkü ilkçağdan günümüze kadar Kıbrıs'ın geçmişi incelendiğinde, "imperium" (Gül, 1994:183) statüsüne ulaşmış bütün devletler, Kıbrıs'ı elde etmek veya tutmak mecburiyetinde kalmışlardı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyıl başlarında Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya açılışı ile başlayan dönem, Kıbrıs'ın modern dünya sistemi içinde yer alışında bir dönüm noktası olmuştur. Zaten yüzyıllardır Kıbrıs, Akdeniz

bölgesinde, Asya ve Afrika yollarının kavşağında demir atmış dünyanın en büyük uçak gemisiydi (11) (Tunaya, 1989:68; Erendil, 1992:130; Atay, 2000:292; Artuç, 1989:32; Mısırlıoğlu, 1973:19; Tamçelik, 1996:321).

Bu özelliğinden dolayı Kıbrıs adası, tarihin en eski dönemlerinden beri meskûn olan halkın, her seferinde yağmalanmasına ve saldırıya uğramasına neden olmuştu. Bunun için ada halkı, zengin olmasına rağmen “siyasî huzuru” (Alasya, 1999:67) hiçbir zaman olmamıştır. Aynı zamanda bu bölgenin, Osmanlı öncesi kesif Rum iskânlarına yönelik olarak kullanılması, adanın yerli halkı ile Rumları karşı karşıya getirmişti. Asırlarca adanın farklı ellerde bulunması, bölgedeki etnik yapıyı da değiştirmiş ve birçok farklı ırkın bu bölgede yerleşmesine sebebiyet vermişti. Ada topraklarının zenginliği, ticarî açıdan yaşanan canlılık ve askerî açıdan ifade ettiği değer, Asya’dan, Afrika’dan ve Avrupa’dan gelen saldırıları kaçınılmaz kılmıştı. Fakat bu saldırılar, adada yaşayan halkların yakınlaşmasını engelleyememiş ve çok farklı kültürler veya yapıların (Alasya, 1999:67) bir arada yaşamasına neden olmuştu. Bu adayı farklı kılan bir başka özellikte, Hindistan’da olduğu gibi, ikliminin etkileyici bir unsur olarak en savaşçı kavimleri bile zamanla eritmesi ve ticaret-tarım toplumu hâline getirmesiydi. Bununla birlikte, adada yaşayan halkların etnik olarak kaynaşmaması, kendi tarihlerini unutmamalarına neden olmuştu. Dolayısıyla ekonomik zenginliğin, eğitim seviyesi ile yükseltilmiş olması, adayı en güçlü medeniyetlerin kültürel etkilerinin canlı olarak yaşandığı bir bölge hâline getirmişti.

Bu da gösteriyor ki, Akdeniz’in en büyük adalarından biri olan ve Anadolu ile coğrafi bir bütünlük sağlayan Kıbrıs, stratejik konumu ile ticaret yolları ağının kesiştiği bir noktada bulunması ve jeopolitik önemi dolayısıyla her devirde dünyadaki belli başlı güç merkezlerinin ilgisini çekmiştir. Dolayısıyla bu güçler Kıbrıs’ı daima kendi “nüfuz alanları” (Çevikel, 2000:XIII) içinde tutmanın çabası içinde olmuşlardı. Asya, Avrupa ve Afrika’nın birbiriyle bütünleştiği Akdeniz, Ortadoğu ve Balkanlarda hükümlan olan Osmanlı Devleti, Akdeniz’in kuzey doğusundaki bu adaya da sahip olmasını zorunlu kılıyordu. Bu yönü ile Kıbrıs, Osmanlıların deyimi ile “mühimmedendi” (Tunaya, 1964:12; Tunaya, 1989:68).

Aslında William Shakespeare’in de dediği gibi “Osmanlılar için Kıbrıs ne kadar mühimdi?” (Shakespeare, 1992:14). Bu konuyla ilgili olarak Zîver Bey, “Kıbrıs Tarihi” adını verdiği eserinde “Malûmat-ı Arziye’de” (Ziver Bey, 1312 (H.):25) adanın coğrafi özelliklerinden bahsederken (Tamçelik, 2000:67) Kıbrıs’ın bu kadar çok kavmin hâkimiyeti altına girmesinin sebebini, “o zamanlar Akdeniz’de gemi gezdirmek için Kıbrıs ve Girid gibi adalardan [her]hangi birini ... elde bulundurmak şarttı” (Ziver Bey, 1312 (H.):25) şeklinde yorumlaması dikkat çekiciydi.

Bundan dolayı kıtaları fethetmiş imparatorluklar, “Cezire-i Kıbrıs’ı” (Ziver Bey, 1312 (H.):25) güvenliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüşlerdi. Bu yönü ile Yeşil Ada,

politik ve stratejik önemi, ekonomik (Tunaya, 1964:12; Tunaya, 1989:68) değerinin kat be kat üstünde bir yerdi. Bu nedenden dolayıdır ki Kıbrıs, her zaman, dünyanın değişik noktalarında zuhur etmiş olan güç merkezlerinin siyasî, ekonomik ve sosyal nüfuzu altında kalmıştır (Hakeri, 1993:13, 37). Dolayısıyla adada, o eski güçlerden ve önemli medeniyetlerden günümüze kadar ulaşagelmiş kayda değer arkeolojik ve demografik kalıntılar hâlâ mevcuttur.

Bütün bunların ışığında Osmanlı Devleti, 1571 yılında Kıbrıs'ın fethini stratejik sebeplere dayandırarak gerçekleştirmek zorunda kalmıştı. Aslında 1517 yılında Mısır'ın ve 1521'de Rodos adasının alınmasıyla Doğu Akdeniz'in hâkimiyeti için yapılan fetih hareketleri (12), Kıbrıs adasının fethiyle son bulmuş ve "Akdeniz, bir Türk denizi hâline getirilmiştir" (13). Bundan hareketle Kıbrıs'ın Türklerin elinde bulunması, gerek Osmanlı Devleti döneminde, gerekse bugünkü zamanda, Rumları ve birçok bölge ülkesini, Akdeniz'de rahat hareket etme şansından mahrum etmiş ve uzun süre tedirgin olmalarına sebebiyet vermiştir (Tamçelik, 1999a:129).

Aslında burada üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu vardır. Akdeniz havzasına sahip veya egemen olmaya çalışan istisnasız bütün devletler, dış politika araçlarını iki temel esasa dayandırmaktadırlar.

1. Kendi güvenliklerini sürdürmek
2. Ticarî ilişkilerini artırarak korumaktır.

Bu yönü ile başta Batılılar olmak üzere Akdeniz'e hakim olmaya çalışan bütün devletler, amaçlarına ya tek tek ya da bir bütün içinde ulaşmaya çalışırlar (14). Dolayısıyla Kıbrıs adası da bu iki faktörden, öyle ya da böyle ama mutlaka etkilenmektedir. Çünkü Batı için Doğu Akdeniz'in güvenliği çok önemlidir. Onlara göre ada, konumu itibarıyla Orta Doğu'ya, İran'a ve Körfez'e (15) yakın olması açısından değer taşır. Aslında ada, küçük olmasına rağmen, Batı'nın doğu ile olan ticarî ilişkilerinin istikrarı için önemli bir stratejik yer tutmaktadır. Bu yüzden Akdeniz ve Kıbrıs, yüzyıllar boyu politik, ticarî ve askerî egemenlik mücadelesine sahne olmuş, yakın çağlarda dahi modern donanmalara ev sahipliği yapmıştı. Özellikle Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, dünyadaki ticarî ve sanayi mal akışının (Atay, 2000:291) stratejik noktasındadır. Dolayısıyla bu bölge, son birkaç yüzyıldır Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ile Osmanlı dönemi dahil Türkiye'nin çok yönlü egemenlik mücadelesi verdiği bir bölge olma özelliğini taşımıştır. Aslında bölgenin, dünya deniz ulaşımının kalbi olması nedeniyle geliştirilen politik ve askerî stratejiler, Kıbrıs'ın, Akdeniz stratejisinin önemli kilit noktalarından biri olmasındandır. Nitekim 1571'de kendi topraklarının güvenliği bakımından Kıbrıs'ı fetheden Osmanlı Devleti'nin bu toprağına, daha sonraları yakınçağ dünyasının en büyük emperyal gücü olan İngiltere'nin göz dikmiş olması rastlantı değildir (Tamçelik, 1997:24-29; Tamçelik, 1999b:178-182; Tarakçı, 1997:166-167). Zaten ada 1878 yılında

Berlin Antlaşması'na müteakip İngilizlerin eline geçmişti. Aslında İngilizlerin Kıbrıs'a önem vermesinin birinci nedeni Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs (Zia, 1975:24-26) zincirini oluşturmak istemelerindendi. Ayrıca Mağosa limanının, Suriye ve Türkiye ile birlikte İngiliz malları için Akdeniz kıyılarında önemli bir pazar kimliği kazanmaya elverişli olduğu düşünülüyordu (Dağlı-Bayındır, 1997:174).

Bunun dışında dünya ticaretinin açık denizlerden, 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile Akdeniz havzasına kaymasından dolayı Kıbrıs, stratejik ve politik bir önem kazanmaya başlamıştı (Tamçelik, 1996:321). Çünkü Süveyş Kanalı'nın açılması ile ada, Batı Avrupa ülkelerinin, bir kısmının müstemleke edindiği, Muson Asyası'na bağlayan en kısa deniz yolunu kontrol edebilecek bir mevkiye gelmişti (Yücel-Alasya, 1976:1061). Dolayısıyla İngiltere, adanın bu mevkisinden istifade etmeyi "stratejik bir amaç" (16) olarak görmekteydi. Hatta daha da önemlisi ada, Anadolu ve Orta Doğu'da yürütülecek stratejik hareketleri kontrol altına alabilecek konumuna gelmişti (17).

Bu yüzden I. Dünya Savaşı günlerinde Kıbrıs, İtilaf Devletlerince ve özellikle İngilizler ve Fransızlara, "askerî bir üs" (Sonyel, 1995:168), İttifak Devletleri'ne karşı bir "propaganda ve casusluk merkezi" (Sonyel, 1995:168) olarak kullanılmıştı. Hatta Türklere karşı savaşmaları için Lübnan'daki Maronitlere, Eleftherios Venizelos'un başkanlığındaki Yunan hükûmetince sağlanan silahlar, Kıbrıs yoluyla hedefe ulaştırıldığı da bilinmektedir (18). Ayrıca, Ermeni ve Rumlar (19) gibi Osmanlı karşıtı unsurlar, İskenderun'a veya Türkiye'nin güneyindeki herhangi bir noktasına çıkarma yapması tasarlanan milis güçlerin "askerî eğitimi" (20) de adada yapılmaktaydı.

I. Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan, galip devletlerin savaş ertesi düzenlemeleri içinde Kıbrıs'ın da kendisine verilmesi için çalışırken, İngiltere ise Kıbrıs'ın İngiliz stratejisi içindeki yerini yeniden belirlemeye çalışıyordu (Monroe, 1938:156; Monroe, 1963:231-232). Kıbrıs'ın içinde yer aldığı bölgenin, İngiltere açısından başlangıçtaki önemi, Hint yolunun güvenliğinin sağlanması ile sınırlıyken (Kitsikis, 1964:326), zamanla bu önem, İngiltere'nin doğrudan doğruya bu bölgeden çıkarlar elde etmesiyle artmıştı. Zaten savaş sonrasında İngiliz İmparatorluğu dağılmış ve Hindistan, bağımsızlığını kazanmıştı. Bundan dolayı İngiliz uluslar topluluğu arasındaki iktisadî bağın korunması ve sürdürülmesi açısından bölge, İngiltere için büyük önem taşımaktaydı. Özellikle İngiltere'nin Ortadoğu bölgesinde asker bulundurabilmesi, bölgedeki İngiliz petrol çıkarlarının (Gürel, 1979:36-65) korunması için de gerekliydi. Bu çıkarları sebebiyle İngiltere'nin, Doğu Akdeniz'deki askerî ve siyasal varlığını sürdürmesi gerekirken, 1946'dan itibaren bu bölgeden yavaş yavaş çekilmek zorunda kalmıştı. 1948'de Filistin'den de tümüyle çekilmesinden sonra İngiltere'nin egemenliği altında olan ve Ortadoğu'daki varlığını dayandırabileceği, askerî üs imkânlarını kullanabileceği yerler, Kıbrıs ve Süveyş Kanalı (Armaoğlu, 1984:492 vd.) bölgesi kalmıştı. Ancak, bölgedeki

İngiliz ve Fransız varlığına karşı yönelen Arap milliyetçiliği ve Nasır Hareketi, İngiltere'ye Süveyş'ten de yakın bir gelecekte çekilmesi gerekeceğini gösteriyordu (Halley, 1985:8; Ersoy, 1989:26). Bu durumda İngiltere için tek yer, Kıbrıs Adası (21) kalıyordu.

Kıbrıs'ın bu genel Akdeniz görüntüsü içindeki yerinin saptanması, öncelikle İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'na kadar sürdürdüğü Akdeniz politikası içinde Kıbrıs'a nasıl bir rol yüklediğine ve değişen koşullarla birlikte bu rolün değişip değişmediğine bakmakla mümkündür.

Hâl böyle iken İkinci Dünya Savaşı, Kıbrıs'la ilgili olarak iki önemli değişiklik getirmişti. Bu savaşın sonunda gücünü yitirmeye başladığını gören İngiltere, Kıbrıs siyasetini değiştirmek zorunda kalmıştı (Mütercimler, 1990:41). Çünkü Ortadoğu ve Akdeniz'deki siyasal gücünü yitirmeye başlayan İngiltere, egemenliğinden vazgeçmeye pek niyeti yoktu. Bundan hareketle İngiltere, Batının genel çıkarları bakımından ABD'ye uymayı kabul etse bile, Orta Doğu'daki "özgün çıkarlarından" (Gürel, 1993:55) vazgeçme niyetinde değildi.

Bu dönemde Kıbrıs, İngiltere Başbakanı Eden'in deyişiyle "İngiliz endüstri hayatı, İran körfezindeki petrol yataklarına bağlı olduğu sürece stratejik açıdan" (Güvenç, 1984:113) çok büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle İngiltere, önceleri "kendi kaderini kendi belirleme" ilkesine kesinlikle karşıydı. Fakat ABD'nin gittikçe artan siyasî ve askerî gücü ile başlayan çıkar çatışmaları ve BM'de ABD'nin körüklediği "milliyetçi" diplomatik baskı karşısında İngiliz siyaseti, tarihî tavrını koruyamayarak, çelişkili politikalar takip etmek zorunda kalmıştı. 1955 yılında İngilizler, politikalarını önce "kendi kendini yönetim", ardından da "kendi kaderini kendi belirleme" (Mütercimler, 1990:41) biçimine dönüştürmüşlerdi. Bu nedenle İngiltere, 1946-1957 döneminde stratejik açıdan Kıbrıs'a giderek daha çok önem vermeye başlamıştı. Savaş içinde Kıbrıs'taki egemenliğinden vazgeçmeyi düşünen İngiliz Hükûmeti, 1950'lerden itibaren, Ortadoğu'daki İngiliz askerî gücünün merkez karargâhını, Kıbrıs'a taşımayı tasarlamıştı (Gazioğlu, 1995:54). İngiliz askerî danışmanları da İngiltere'nin Basra Körfezi dahil Ortadoğu'daki durumunu koruyabilmesi için Kıbrıs'ın en önemli yer olduğunu bildirmekteydiler (Eden, 1960:396-415; Monroe, 1963:50-51). Zaten Kıbrıs'ı İngiltere'nin Ortadoğu'daki askerî merkezi durumuna getirme tasarısı, 1954 yazında İngilizlerin, Süveyş'teki üslerden 20 ay içinde çekilmesini öngören anlaşmayı imzalamasıyla göndeme gelmiş ve 1954 Aralık ayından itibaren uygulamaya konulmuştu (Eden, 1960:244-245, 430). Hatta daha da önce çok masraflı olacağı gerekçesiyle adaya bir liman (Eden, 1960:244-245) dahi yapılmamış olması, 1956 Süveyş harekâtının başarısız olmasındaki başlıca etkenlerden biri olarak gösterilmişti. Aslında dönemin İngiliz Başbakanı Eden'e göre "Kıbrıs yerine Süveyş'e 1.000 mil uzaktaki Malta'dan deniz desteği sağlamak zorunda kalınması" (Eden, 1960:456, 534-535) harekâtın başarısızlığına neden olmuştu. Gerçekten de 1956 yılında, İngiltere, Nasır'ın Süveyş'i millileştirmesine karşı Fransa ve İsrail'le birlikte Mısır'a saldırırken,

Kıbrıs'ı ilk kez askerî bir hareket noktası olarak kullanmak istemiş (Ersoy, 1989:27), ancak, daha önce, adayı askerî amaçlarla etkin bir biçimde kullanmayı düşünmedikleri için liman ve askerî havaalanı tesislerinin kurulmamış olması, İngiltere'ye bu imkânı vermemişti.

Daha sonra Muhafazakâr Hükûmetin Başbakanı olan Macmillan, Kıbrıs konusunda farklı bir politika izleme ihtiyacı hissetmişti. Üstelik NATO çerçevesinde (Crawshaw, 1978:234) soruna çözüm bulma çabalarının gösterileceğinin açıklanması, sorunun yeni bir döneme girildiğini göstermekteydi. Başlayan yeni dönemle birlikte, Batı ittifakının Kıbrıs konusundaki ağırlığı karşısında, artık bağımsız bir politika takip edemeyeceğini anlayan İngiltere, eskisi gibi ada üzerinde egemenlikte ısrarlı olmayıp, üs ile yetinmek durumunda kalmıştı.

Bunun üzerine İngiltere “Doğu Akdeniz savunmasını” ve Kıbrıs meselesini görüşmek üzere 1956 yılında Londra’da Türk ve Yunan hükûmetleri davet etmişti (Serter, 1974:20; Alasya, 1981:2057). Görüşmelerde İngiliz Başbakanı Macmillan, Türk ve Yunan hükûmetlerine, Kıbrıs adasının İngiltere hükûmetinin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’daki stratejik çıkarları için büyük bir önem taşıdığını hatırlatarak, Türk ve Yunan hükûmetleri adada hangi çıkar ve hedefleri takip ederlerse etsinler (Dikerdem, 1977:130; Bağcı, 1990:108), adadaki askerî üslerin hiçbir şekilde tartışma konusu yapmamasının (22) garantisini istedi.

Rumlara karşı 1955 yılında silahlı eyleme başlayan İngiltere, bu kez soruna Türkiye’yi ve Kıbrıs Türklerini de katarak Yunanistan ve Rumlar karşısında bir “denge” (Wosgian, 1963:213) yaratmaya çalışmıştı. Böylece İngiliz siyaseti, 1956 yılında, “İngiltere, Yunanistan, Türkiye arasında üçlü anlaşma; olmazsa, Türkiye ile ikili anlaşma” (Mütercimler, 1990:41; Atay, 2000:297) biçimine dönüşmüştü. Aslında, İngiltere “taksime” karşı bir politika takip etmekteydi. Çünkü “taksim”, adanın Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesi demekti ve bu bölünmede her iki devletin etkisinde kaldıkları ABD’nin (Mütercimler, 1990:42) işine yarayacak ve buradaki İngiliz çıkarları zedelenecekti. Sonuçta, İngilizlerin çelişkili siyaseti, Kıbrıs’ı, sorunlar yumağı hâline getirmişti.

Gerçi ABD’nin Kıbrıs’la ilgili olarak stratejik kaygılar ve çıkarları olduğu açık bir gerçektir. Türkiye ve Yunanistan gibi Kıbrıs da stratejik bir konuma sahipti. Kıbrıs, üç kıtadan geçen ve Doğu ile Batı’yı birleştiren yolların “birleşme noktasında” (Joseph, 1985:119) bulunmaktaydı. Türkiye’nin güneyinde, Suriye’nin batısında, İsrail’in kuzeybatısında ve Mısır ile Süveyş Kanalı’nın kuzeyinde yer almakla ne kadar önemli bir bölgede konuşlandığı açıktı. Kıbrıs ayrıca Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır sahillerindeki petrol boru hatlarının çıkış noktalarını kontrol ederek, Süveyş Kanalı’nın kuzeyinden girişi de kumanda etmekteydi. Hatta Sovyetler Birliği’nin güneyden “çevrenleme hattı” (Xydis, 1977:28; Uslu, Tarakçı, 1997:169; 2000:150-151) içerisinde Kıbrıs’ın önemli bir yeri vardı.

Bu nedenledir ki, 1960'larda meydana gelen bazı gelişmeler, Kıbrıs'ın öneminin iyice artmasına neden olmuştu. Bu gelişmeler arasında şunlar sayılabilirdi:

Değişik Arap ülkelerindeki Sovyet siyasî ve askerî misyonlarının artışı, bölgedeki Sovyet filosunun güçlenmesi, Arap-İsrail anlaşmazlığının savaflara neden olacak derecede tırmanması, Amerikalıların Orta Doğu petrol kaynaklarıyla ilgili kaygılarının artışı ve petrol taşıma yollarının koruma altında bulundurulmasına giderek daha fazla önem vermeleri, Süveyş Kanalı'ndan geçişlerin büyük önem taşıması ve Amerika'nın, bölgedeki etkisini ve üslerini kaybetme olasılığının artması ifade edilebilirdi (Coufoudakis, 1977:109).

Bu gelişmelere istinaden Kıbrıs, hakim olduğu bölge ve civarındaki Amerikan ve Batı çıkarlarının (Özçelik, 2001:150) korunmasında oldukça yararlı ve kullanışlı olan askerî üsler sağlayabilirdi. Özellikle Akrotiri, önemli bir RAF (Kraliyet Hava Kuvvetleri) üssüydü ve bu üssün de ABD ve NATO tarafından Orta Doğu'da girişecekleri operasyonlarını desteklemek ve NATO'nun güneydoğu kanadını savunmak için kullanılması söz konusu olabilirdi. Kıbrıs'tan kalkan savaş uçaklarının Sovyet hava sahasının güneyinin derinliklerine kadar ulaşmaları mümkündü. Nükleer bir savaşın çıkması durumunda ise hiçbir anlaşma, NATO üyelerinin (Attalides, 1979:158) Kıbrıs'taki üsleri kullanmalarını engelleyemezdi. Zaten daha önceleri Makarios, CIA'nın U-2 casus uçaklarının operasyonları için Akrotori'deki İngilizlere ait havaalanını bir üs olarak kullanılmasına, Orta Doğu bölgesindeki ve demir perde ülkelerindeki haberleşmeleri gizlice dinleyebilmek için Kıbrıs üzerinde radyo istasyonları kurulmasına ve elektronik istihbarat şebekesi için ada üzerine gizli antenler yerleştirilmesine izin verdiği de bilinmekteydi (Oberling, 1982:124; Tarakçı, 1997:166-167). Yani bir başka deyişle ABD, Kıbrıs'ta haberleşme tesislerine sahipti ve bu tesisler arasında, radyo dinleme ve yayın yapma istasyonları ile Sovyetler Birliği'ndeki ICBM (kıtalar arası balistik füze) (Attalides, 1979:13) atışlarını denetlemede kullanılan radar tesisleri de bulunmaktaydı.

Yukarıda açıklanan Kıbrıs'ın stratejik önemi, Amerikan yetkililerinin adanın hasım güçlerin eline geçmesini engelleyecek bir politika takip etmelerini gerekli kılmaktaydı (Tarakçı, 1997:171; Uslu, 2000:151). Çünkü Kıbrıs, üç kıtayı birleştiren, Orta Doğu'ya hakim olan ve Doğu'ya yapılacak herhangi saldırıda etkili bir rol üstlenebilen bir yerde olması hasebiyle, "Doğu Akdeniz'in adeta kalbiydi" (Theophanous, 2000:213; Özçelik, 2001:49). Bundan dolayı Kıbrıs, Orta Doğu, Kafkasya, Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz'de gibi çok karışık bir bölgede oldukça önemli bir "anahtar rol" (Olgun, 1998:40) üstlenecek mevkiideydi. Bu yüzden ABD, gerek Doğu Akdeniz'de gerekse Orta Doğu'da daha etkin olabilmesi için Kıbrıs meselesi diye bir sorunun olmamasını arzu ediyordu (Larrabee, 1999:235). Aksi hâlde NATO gibi müttefik bir gücü zayıf duruma düşebilecekti.

Bütün bunlara ek olarak İngiltere'nin adadaki iki üs bölgesinin son derece istikrarsız olan Orta Doğu'ya yakın ve burayı kontrol edebilir bir yerde olması, gerek NATO, gerek ABD,

gerekse İngiltere'yi rahatlatıcı bir rol üstlenmekteydi. Dolayısıyla bu bölge ve özellikle ada, “istikrarlı bir yönetim” (Ivar-Andre Slengesol, 2000:98) tarafından yönetilmesi arzulanmaktaydı.

Bundan da anlaşılacağı üzere adadaki toplumlar, hiç arzu etmedikleri hâlde, ABD'nin etkin nüfuz sahası içerisinde kendini buldular. Zaten petrol boru hatlarının geçiş güzergâhı, Arap-İsrail barış sürecinde ve Irak'ın geleceğinin belirlenmesi gibi etkenlerle doğrudan ilintili olduğu için Kıbrıs'taki istikrarlı barış, en çok ABD'nin işine yarayacaktı (Payne, 1998:12). Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin çözümü, Akdeniz'in güvenliği için çok önemli bir konuydu. Zira Güneydoğu Avrupa, Kafkaslar ve Ortadoğu gibi “şeytan üçgeni” (Prodromou, 1998:6) içinde yer alması, Kıbrıs'ın önemini artırmakta ve “çözümün ivedilikle bulunmasına” (Özçelik, 2001:57) şiddetle ihtiyaç doğmaktaydı. Böylece istikrarlaşmış bir Kıbrıs, adı geçen bölgenin de asayişini kontrol eder duruma gelecekti.

Aslında stratejik düğüm noktaları ve coğrafik özelliklerin bir karışımı olan Akdeniz'in en önemli özelliği, birleştirici oluşudur. Bugün Akdeniz'in en ilgi çeken yönü, çoğunlukla kuzey sahillerinin NATO ülkelerine ait olmasıdır. Gerçekten, NATO bir “deniz ülkeleri ittifakıdır” (Atay, 2000:302). Zira jeopolitik ve jeostratejik olarak deniz ulaşım yolları, barış ve savaş zamanlarında ülkelerin hayatta kalmalarını sağlayacak hammadde akışının ana kriterleridir.

Bu yönü ile Akdeniz, dünya petrol rezervlerinin büyük bir kısmına sahip Orta Doğu ile dünyanın ana stratejik hammadde kaynağı Afrika'nın çevrelediği bir deniz olup, dünyanın en büyük denizcilik koridorudur (Baldwin, 1978:148-149). Normal dönemde Akdeniz'de bir günde her an seyir hâlinde olan yük ve ticaret gemilerinin sayısı 7.000 civındadır. Son 20 yıldır Türk boğazlarından bir yıl içinde sadece Rusya'ya ait 30-40 bin (Baldwin, 1978:148-154) ticaret gemisi Akdeniz'e geçiş yapmıştır. Dolayısıyla Akdeniz, Orta Doğu petrolünü Batı'yla buluşturmakta, Hint Okyanusu'nun ticaret rotalarını en kısa yoldan Atlantik'e ve Rusya'nın Karadeniz limanlarını, Atlantik ve Hint okyanusuna bağlamaktaydı (Atay, 2000:302). Yakın gelecekte de Orta Asya petrolleri, Akdeniz aracılığı ile dünyaya iletilecekti. Dolayısıyla Akdeniz, Batı'nın en gelişmiş endüstrilerinin pazarlarını ve kaynaklarını birleştiren bir algoritmaydı.

Batı güvenlik stratejisinin güney kanadını Kuzey Amerika'ya bağlayan deniz köprüsünün son kademesi Akdeniz iken, deniz ve hava üssü olarak Kıbrıs, ön plana çıkmaktaydı. Zaten Akdeniz stratejisinde üçü çok önemli, ikisi de ikinci derecede önemli su yolu ve geçidi bulunmaktaydı. Dolayısıyla insanlığın bitmeyen jeopolitik güç ve egemenlik mücadelesinin, hayatî deniz yolları etrafında yoğunlaştığı bir tarihî gerçek olarak ortaya çıkmaktaydı. Günümüzde Batı Akdeniz'in stratejik sorunu, büyük ölçüde potansiyeldir. Fakat Doğu Akdeniz'in problemi, hakikidir ve bir barut fıçısı hâlindeki Orta Doğu yüzünden savaş

tehdidi ve tehlikesi daha yakındır (Atay, 2000:302). Dolayısıyla Akdeniz jeopolitiği ile bu bölgedeki güvenlik, dünya ve bölge barışının ayrılmaz bir parçası gibidir.

Ancak bu görüşün aksine, Amerika'nın Kıbrıs politikasının dar bir biçimde ve yalnızca Kıbrıs'ın stratejik önemi çerçevesinde değerlendirilmesinin yanlış olduğunu belirten birçok araştırmacı (Laipson, 1992:93; Fisher, 1992:245) da bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar ise stratejik kaygıların azalmasıyla bölgesel koşullara uyan, daha pratik ve gerçekçi seçeneklerin ön plana çıkacağını iddia etmektedirler. Özellikle günümüzde Türkiye, Yunanistan ve Orta Doğu'nun, Amerika açısından stratejik öneminin artarak devam ettiği düşünülecek olursa, Kıbrıs konusundaki stratejik düşüncelere ait etkilerin uzun bir süre devam edeceğini beklemek daha mantıklı görünmektedir. Zaten bu yüzdendir ki ABD'nin Kıbrıs konusunda tamamen Türkiye karşıtı bir politika izlememesinin ve Türkiye'ye çözüm konusunda "aşırı baskı" yapmamasının nedeni bu siyasî algılamadır. Ayrıca Amerikalılar, Kıbrıs sorunda Yunan ve Kıbrıs yanlısı olarak görünmemeye de özen göstermektedirler (Uslu, 2001:153). Çünkü ABD'li yetkililer Türkiye'nin stratejik öneminin, bölgedeki ağırlığının ve en azından ihmal edilemeyeceğinin bilincindedirler (SİSAV, 1998:31). Bu yüzden GKRY Dışişleri eski Bakanı Kasulides, Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle, ABD ve Batı dünyasının çıkarlarının zedelenemeyeceğinden Rumların Kıbrıs konusunda istenilen baskıyı yapılamayacağına (23) dikkat çekmekteydi.

Kaldı ki Kıbrıs, Türkiye için de önemli bir adaydı. Çünkü Kıbrıs adası, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Akdeniz'de jeopolitik egemenlik iddiasında olan ülkeler veya güçler için de önemli bir deniz ve hava üssü konumundaydı. Ayrıca burası, Ortadoğu gibi dünya coğrafyasının en kompleksli (Yahya, 1996:9-10) bölgesine yakın olması açısından, stratejik bir üstü (Tarakçı, 1997:166-167). Zaten bu üs sayesinde Batılı güçler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan kendilerine karşı gelebilecek tehditleri de bertaraf edebilecek konuma gelmişlerdi. Keza Süveyş su yolu ile Avrupa'ya taşınan körfez petrolünün ulaşım güvenliği, Arap dünyasındaki çatışmalar ve istikrarsızlıklar dikkate alındığında Kıbrıs'tan daha kolay sağlanabileceği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla ABD'nin, Kıbrıs meselesinin çözümünde yer alması, hem kendi millî çıkarlarının, hem de stratejilerinin bir gereğidir.

Aslında Kıbrıs adasının jeostratejik konumu, Avrupa Birliği açısından da oldukça önemlidir. Çünkü Kıbrıs adası, Karadeniz'den gelen İstanbul Boğazı, Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı yoluyla Akdeniz'e ulaşan, Akdeniz'den Süveyş Kanalı yoluyla Kızıldeniz'e, oradan da Hint Okyanusu'na açılan, Akdeniz'den Fırat ve Dicle nehirlerinin vadisini takiben Basra Körfezi'ne inen stratejik yollar üzerinde bulunmasından dolayı, Doğu Akdeniz bölgesinde çok önemli jeostratejik konuma sahiptir (Efegil, 2003:13). Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın yanı sıra, Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın İskenderun Körfezi'ne açılacak olması, adanın jeostratejik önemini daha da arttırmıştı. Ayrıca ada, askerî strateji açısından,

Türkiye, Suriye, Irak, İran, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır gibi bölge ülkelerini gözetleme imkânı veren bir coğrafî konuma sahipti.

Zaten Avrupa Birliği, Akdeniz ve Ege Denizi'nde deniz hâkimiyeti ile Orta Doğu bölgesinde siyasî etkinlik kurmayı arzu etmekteydi. Bundan dolayı AB, Kıbrıs'ın tam üyeliğini destekleyerek, 2004 yılının Mayıs ayında tam üye olarak kendi bünyesine almayı uygun buldu.

Aslında AB, Rumlarla Kıbrıs Cumhuriyeti olarak görüşme masasına oturmakla şu mesajı veriyordu. AB, Kıbrıs'ın tamamını ve Ege'yi kendi egemenlik alanına katmak istemekte, yarının Avrupa Birleşik Devletleri'nde "Doğu Akdeniz ve Ege'de, stratejik konumunu güçlendirme" (24) amacını gütmekteydi. Aynı zamanda Ege'ye sahip olan AB, Rusya ve Karadeniz bölgesi üzerinde de etkili olabilecekti. Ayrıca Kıbrıs'ı bir bütün olarak AB'ye almakla, Ortadoğu petrol bölgesi ile üç kıtaya karşıdan bakan dev bir üs (25) gibi duran bu ada sayesinde AB'nin etki alanını bu bölgelere kadar genişletmişti. Böylece AB, Kıbrıs konusundaki son tutumuyla ada üzerindeki ABD çıkarlarıyla kendi çıkarlarını dengelemiş oldu.

Aslında Kramer'in de dediği gibi bunun son derece ciddi "güvenlik riskleri" (Kramer, 1997:16-32) vardı. Çünkü bu durum, AB'nin güvenlik siyaseti üzerindeki etkilerini kontrol etmesi gerekecekti. Fakat bu, göze alınabilecek bir riskti. Zaten Orta Avrupa'da olduğu gibi Akdeniz'de de AB'nin genişlemesinin istikrar ve güvenlik açısından yararlı sonuçlar doğuracağı kabul edilen bir görüştü. Bu yüzden AB, Doğu Akdeniz'in istikrar ve güvenliği için Kıbrıs'ın tam üye olarak alınmasını, stratejik tercih (Kabaalioğlu, 1997:12) olarak değerlendirmekteydi.

1.1.2.2. Kıbrıs'ın Türkiye Açısından Jeostratejik Önemi:

Kıbrıs adası, Türk millî güvenliğini sağlama bakımından çok büyük değer ve önem taşımaktadır. Çünkü Kıbrıs, Türkiye'nin Akdeniz'e açılan bütün kapılarını kontrol edilebilecek konumdadır. İskenderun Körfezi ile Mersin limanının emniyeti Kıbrıs adası ile sağlanabilirken, bunun tam tersi tehdit de edebilecek mevkidedir. Bu yüzden Kıbrıs'ın yabancı bir devlet elinde bulunması hâlinde, Anadolu'nun güneyden emniyetini tehlikeye sokması pek muhtemeldi. Dolayısıyla Kıbrıs adasının Türkiye'nin elinde veya kontrolünde bulunması, Doğu Akdeniz, hatta dolaylı olarak bütün Akdeniz'in kontrolünde Türkiye'nin (26) de söz sahibi olmasını sağlayacaktı. Fakat Kıbrıs'ın Yunanistan'ın eline veya kontrolüne geçmesi hâlinde ise Ege adaları ile birlikte, Akdeniz'de Türkiye'yi tecrit eden son halka da tamamlanmış olacaktır.

Kaldı ki Kıbrıs'ın Türkiye'nin kontrolünde olması, Orta Doğu ve Afrika ile olan deniz ticaretinde nüfuzunu sağlayacaktı. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ı elinde

bulundurduğu müddetçe bu hususu sağlamış, ancak 1878’de adayı İngiltere’ye devrettikten sonra Doğu Akdeniz’de nüfuzunu kaybetmiş ve böylece İngiltere’nin Doğu Akdeniz’deki üstünlüğünü adaya yerleştikten sonra kabul etmişti (Tamçelik, 1997:28-31). Aslında Kıbrıs’ın hasım bir devlet elinde bulunması, Türkiye’nin derinliklerine (Çakır, 1999:551) tesir edebilecek hava ve deniz üssü (Kinnom, 1968:56-57) olarak kullanılmasına imkân verecekti. Dolayısıyla Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de etkinliği veya etkinliğinin devamı, ancak Kıbrıs adasının elde veya kontrol (27) altında bulundurulması ile sağlanabilirdi. Zaten Kıbrıs’ın Anadolu’ya yakınlığı nedeniyle, Türkiye’nin güvenliği açısından siyaset ve stratejik önemi olduğu kabul edilmekteydi ki, bugün de aynı şey kabul edilmektedir. Aslında bu, ekonomik açıdan ve daha somut olarak Türkiye’nin güney limanlarına ulaşım açısından da böyleydi. Bundan hareketler bölgedeki Yunan etkisini artıracak bir çözümün, Ankara tarafından kabul edilmesi mümkün değildi. Zira Lozan’la sağlanan “hassas dengenin” (Heraclides, 2002:275) Yunanistan lehine bozulması Ankara tarafından kabul edilir bir şey değildi. Bu nedenle Türkiye, yalnız Kıbrıs konusunda, Mustafa Kemal’in temel ilkelerinden biri olan, “Anadolu dışında toprak talebinde bulunmama ilkesinin” (Fırat, 1998-1999:46) dışına çıktığı görülmektedir. Bu ilkeye göre soydaşları için bile olsa Türkiye, bu tür girişimleri pek desteklememekteydi. Fakat güvenliğin bu dar strateji mantığı içinden bile Türkiye, Kıbrıs’tan gelecek herhangi bir askerî tehdit altında kalmayı istemiyordu (Bahcheli, 1992:68-70; Bahcheli, 1990:202; Fırat, 1998-1999:49; Bolukbasi, 1988:36-37; Papasotiriou, 1998:12-17; Macmillan, 1971:657-658). Çünkü Türkiye’de, Kıbrıs için Anadolu’nun sağrısından vurabilecek büyük ve “batırılmaz bir uçak gemisi” olduğuna dair görüş oldukça yaygındır (Mirbagheri, 1998:30-31; Macmillan, 1971:657-658).

Bunun yanında Türkiye’nin eskiden Sovyetler Birliği’ne, günümüzde ise Rusya’ya karşı duyduğu, çekince ya da “Ortodoks kuşatması” (Heraclides, 2002:275) korkuları da hesaba katılırsa, 1997-1998 döneminde S-300 füzeleri ile ilgili olarak gösterdiği aşırı tepkiler de bu çerçevede yorumlanabilir. Aslında Türkiye’nin Yunan adaları zinciriyle kuşatılma ve tecrit edilme duygusu, Türk düşünce biçiminin temelini oluşturmaktaydı (Pipineles, 1959:13-14). Zaten bu düşünce şekli, Osmanlı İmparatorluğunda Balkan Savaşları’nı izleyen dönemde yeniden ortaya çıkmıştı (Pipineles, 1959:13-20). Diğer taraftan ise prestij sayılabilecek nedenler de vardı. Örneğin Yunanistan gibi küçük bir ülkenin, Türkiye’yi kuşatmasına dair izin verilemezdi (Heraclides, 2002:276).

Doğu Ege adaları, Rodos ve Oniki adaların Yunanistan’a bırakılması, bu adaların anlaşmalar hilafına silahlandırıp tahkim edilmesi, Türkiye’nin Batıdaki güvenlik kuşağını büyük ölçüde daraltmış ve onu, Anadolu yarımadasında tecrit etmiş ve Ege Denizi’ni adeta Yunanistan’ın ipoteği altına sokmuştu. Şimdi Yunanistan, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de hareket serbestisini sınırlamak ve Güney bölgesindeki millî güvenlik kuşağını daraltarak,

Türkiye'yi tamamen Anadolu yarımadasına hapsedebilmek için yıllar önce başlattığı "Enosis" doktrini (28) ile Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmak ve hükümranlığı altına almak istiyordu. Aslında Yunanistan, Kıbrıs adasının tamamını hükümranlığı altına almayı tasarlamaktaydı. Yunanistan'ın, Kıbrıs adasını hükümranlığı altına alması ve burada askerî üsler kurması hâlinde Doğu Akdeniz'de kurulan dengeyi, hiç şüphesiz Türkiye aleyhine bozacak ve Türkiye'nin Akdeniz'deki çıkarlarını ciddi bir biçimde tehlikeye sokacaktı. Ayrıca görüleceği üzere böyle bir durum, Türkiye'nin Akdeniz'deki millî çıkarları ile taban tabana ters düşmekteydi. Kıbrıs'ın, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy, Rodos ve Oniki Ada gibi Yunan topraklarına ilhak olması hâlinde, Türkiye'nin şu anda sahip bulunduğu millî güvenliğini idâme ettirebilmesi için ilâve silah sistemlerine ve tedbirlere ihtiyaç duyacağı izahtan uzaktı (29). Hâl böyle olunca, Türkiye'nin millî kaynaklarından savunması için ilâve olarak daha ne kadar kaynak ayıracağı belirsizdi. Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhak edilmesi, sadece ona toprak kazancı sağlamakla kalmayacak, Türkiye'nin kaybettikleri de buna eklenince bu kazanç daha da büyük olacaktı. Kıbrıs'ı eline geçiren Yunanistan, hiç şüphesiz, Doğu Akdeniz'de çok kuvvetli bir konuma gelecek ve bu kazancını, Türkiye ile olan ihtilâflarının hâlinde bir atlama taşı olarak kullanma cesaretinde bulunabilecekti. Böylece Türkiye ve Kıbrıs üzerindeki ahdi hukukuna dayalı çıkarlarını koruyamayacak ölçüde zayıf bir durum sergilemiş olacak ve bu da Türkiye'nin Orta Doğu'da, Balkanlar'da ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gözündeki itibarını büyük ölçüde zedeleyerek, bölgesinde sahip bulunduğu istikrar olma ve caydırma niteliğini ortadan kaldıracaktı. Görüleceği gibi Kıbrıs, Türkiye için psikolojik bir direnç noktasıydı. Dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikası devamlı bir şekilde Yunanistan'ın tehdidine, baskı ve şantajına maruz kalacaktı. Bütün bu nedenlere dayalı olarak Türkiye, Yunanistan'ın adada yaşayan Rum nüfusu ve Kıbrıs ile alan bağlarını ileri sürerek adayı işgal etmesine veya onu tamamen kendi nüfuzu ve denetimi altına almasına razı olamazdı. Çünkü Kıbrıs adası, sadece oradaki Türk halkının varlığından değil, coğrafi ve stratejik (30) yönlerden de Türkiye için hayati öneme haizdi.

Belirtilmesi gereken bir gerçek var ki, Türkiye'nin güney sahillerine yaklaşmak için Kıbrıs açıklarından geçmek zorunlu olduğu ya da bir başka deyişle Kıbrıs, Türkiye'ye güneyden her türlü yaklaşımları kontrol altında bulunduracak bir konumda bulunduğu için Türkiye'nin güvenliği büyük oranda Kıbrıs'a bağlı durumdaydı. Eğer Kıbrıs, Yunanistan gibi Türkiye'nin rakibi olan ya da zayıf bir devletin kontrolü altına geçerse, bir savaş durumunda Türkiye dış dünyayla bağlantısını kaybederek büyük bir tehlikeye karşı karşıya gelebilirdi (Uslu, 2000:160). Türkiye'nin rakibi olan ya da güçlü olup da Kıbrıs'ı ele geçirecek devlet, adayı kullanarak Türkiye'ye karşı saldırı yeteneğini aşırı derecede geliştirebilirdi. Dolayısıyla Kıbrıs'ın Yunanistan'ın eline geçmesi hâlinde, zaten Ege'deki adalara sahip olduğundan Batı Anadolu'yu abluka altında bulunduran Yunanistan, Anadolu'nun batı ve güney sahillerinin tamamını çevirmiş olacaktı. Böylece, Türkiye büyük bir kuşatma altına girecekti. Bundan

dolayı Kıbrıs'ı elde eden Yunanistan'ın Ege ve Akdeniz'deki güç dengesini kendi lehine değiştirmesi, Türkiye için kabul edilir bir şey değildi (Uslu, 2000:160). Bu açıdan Kıbrıs'ın, Akdeniz sahilindeki Türk limanları ve bunlarla ilgili savunma konseptinde önemli bir rolü vardı. Aslında Türkiye'nin güneyinden müdafaası için önemli birçok savunma tesisi burada bulunması ve de dışarıyla olan ikmâl ve destek bağlantısının bu limanlardan yapılıyor olması, bu duruma daha çok ehemmiyet kazandırmaktadır. Kıbrıs, Türkiye'nin güneyindeki bu savunma ve ikmâl tesislerini kontrol altında tutabilecek ya da ele geçirmede kullanılabilecek çok önemli bir noktada bulunmaktadır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a devri, bu bakımdan Türkiye'nin topyekûn savunma kapasitesinde ve gücünde büyük bir azalmaya (Uslu, 2000:161) neden olacağından Türkiye'nin göz yumabileceği bir şey değildi.

Zaten Lozan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Paris Antlaşmaları ile Ege'de bulunan 2.385 (31) adadan sadece 2'si hariç, gerisinin Yunanistan'a terki sonucu Ege'de Türk sınırları büyük bir tehdit altındadır. Dolayısıyla Türkiye'nin açık denizlerle irtibatı, sadece Kaş Burnu ile İskenderun Körfezi arasından temin edilmekteydi. Kaldı ki buranın güvenliği, Kuzey Kıbrıs tarafından sağlamaktaydı. Bu yüzden Kıbrıslı Türklerin fiilî ve hukukî varlığının sona ermesi (32), Türkiye için bir ölçüde Enosis demekti. Bir başka deyişle Kıbrıs meselesi, Türk kamuoyu için Türkiye'nin kuşatılma ve açık denizlerle irtibatının kesilmesi manasına gelir (33).

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın coğrafya ve politika olarak Türkiye ve Türk insanı için taşıdığı anlam ve değer, ilk bakışta görüldüğünün çok üzerindedir. Aslında coğrafi karakter itibariyle Türkiye, bir kenar devletidir (Bilge, 1966:127). Üç yanının denizlerle çevrili oluşu Türkiye'ye bir kenar devlet özelliği veriyordu. Bu açıdan İspanya, İtalya ve Yunanistan, bir ölçüde Fransa birer kenar devletiydi (Deliceirmak, 1993:135). Kenar devletlerin komşu sayıları genelde azdı. Komşuları az olduğu için İngiltere, Japonya gibi ada devletlerinden sonra sorunları da en az olan ülkelerdi. İspanya'nın 2, İtalya'nın 4, Fransa'nın 6 komşusu bulunmaktaydı (Deliceirmak, 1993:135). Buna karşılık Almanya, Macaristan, Çekoslovakya gibi "kıta içi" devletlerinin komşusu da sorunu da fazlaydı. Bu tür devletler, güçlenince komşuları korunmak için zayıflayınca da pay kapmak için aleyhine birleşirlerdi (Deliceirmak, 1993:136). Almanya'nın 9, Macaristan'ın 6, eski Çekoslovakya'nın 5 komşusu vardı.

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir kenar devlet olduğu hâlde, Almanya, Polonya, Macaristan gibi kıta içi devletin özellikleri de taşımaktaydı (34). Kıta içi devleti olan Almanya'nın 9, kenar devlet olan İspanya'nın 2, yine kenar devlet olan Türkiye'nin ise 8 (35) komşusu vardı. Kaldı ki Türkiye'nin kara sınırlarının dışında kalan deniz hudutlarının da beklenen güvenliği sağladığı söylenemezdi (Çakır, 1997:10; Çakır, 1999:542).

Karadeniz, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar iyi bir engeldi (Deliceirmak, 1993:136). Kuzeyinden kalkan bir geminin Karadeniz'in güney kıyılarına kuvvet getirmesi düşünülmesi zor bir işti. Bugün ise Karadeniz'in kuzeyinden kalkan uçaklar bütün Anadolu'yu vurabilir,

Karadeniz'in bir kıyısından diğer kıyısına hava indirme birlikleri gönderilebilir veya hava yastıklı deniz araçları, helikopterler hiç duraksamadan Karadeniz'i bir boydan bir boya aşarak her türlü nakliyatı yapabilirlerdi (36).

Ege Denizi, sahip olduğu adalar ve Yunanlıların kıta sahanlığı gibi çatışma sonucunda normal bir kara sınırı kadar dahi güvenliği olmayan bir deniz sınırı durumuna dönüşmüştü. Ege Denizi'ndeki sorunların Türkiye'nin görüşleri yönünde çözümü için bu denizin diğer ortaklarını, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeleri devreye sokmak faydalı olabilirdi. Çünkü onların menfaati de Ege Denizi'nin büyük bölümünün "uluslararası geçiş ve kullanma yeri" (Deliceirmak, 1993:136) olmasındandı. Böylece Ege Denizi'ni sadece Yunanistan ve Türkiye'nin sorunu olmaktan çıkartıp, Karadeniz'e kıyısı bulunan bütün ülkelerin sorunu hâline getirmek yararlı olabilirdi.

Görüldüğü gibi Türkiye, görünüşte bir kenar devleti olduğu hâlde, tipik bir kıta içi devleti olan Almanya'dan daha fazla kıta içi devlet özellikleri gösteriyordu (37). Yani kara sınırı olan komşuları fazla olduğu gibi deniz sınırları da yeterince güvenceli değildi. Bütün bunlar Türkiye coğrafyasının tek güvenli yanının Akdeniz kıyıları olduğuna işarettir. En azından bu kıyıların karşısındaki ülkelerin, niyet ve amaçları, güvenliği bozacak özellikte değildi.

Buna karşın Akdeniz kıyılarında güvenliği tehdit eden tek unsur ise Kıbrıs'tı. Kıbrıs, Yunanistan'a bağlanır veya Yunanistan ile tam işbirliği içerisinde olacak bir Rum devletinin egemenliğine geçerse, Akdeniz kıyıları da Yunanlıların tehdidi altına girer ve bir sürü sorunlarla Ege Denizi'ne benzerdi. Bu durumda Türkiye, tam bir çember içerisinde girer ve bir kıta içi devleti durumuna düşerdi. Bu nedenle Kıbrıs meselesi, Türkiye için halledilmesi kolay veya basit bir sorun değildi. Kıbrıs adası, Türkiye'nin ve Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından bugün bile büyük bir önem taşımaktadır. Bunun için Başbakan Menderes de dediği gibi "Anadolu'nun güvenliği ile ilgili dayanak noktalarından birisi, Kıbrıs'tır" (Deliceirmak, 1993:250). Dolayısıyla Türkiye, askerî ve stratejik önemi bakımından Kıbrıs meselesini yalnız bugünün şartları içinde değil, uzun bir geleceğin şartları içinde de mütalaa edilmelidir.

Bundan hareketle Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili stratejik çıkarları ile millî güvenliği, sistematize edildiği zaman şu şekilde bir sonuç ortaya çıkacaktır:

1. Kıbrıs'taki 200 bin kişilik Türk nüfusunun tarihî ve kültürel mirası, Türkiye'yi meseleye doğrudan dahil etmektedir. Bu yüzdendir ki bölgenin en büyük ülkesi konumundaki Türkiye'nin, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da ekonomik ve siyasal varlığını sürdürebilmesi için Kıbrıs'ta Türk varlığının korunması hayati önem taşımaktadır.

2. Ege'nin büyük oranda Yunan gölüne dönüştüğü dikkate alındığında Kıbrıs, Türkiye'nin hemen yanı başında, Anadolu için Akdeniz'e ve uluslararası sulara çıkış yolu

üzerinde bulunmaktadır Bu yüzden Türkiye'nin geleceği, güney limanlarını (Vali, 1971:242-244) güven içinde tutmaktan geçer.

3. 1990 sonrası gelişmeler Orta Asya petrollerinin Türkiye'nin güneyinden dünyaya dağılması, güvenlik ve savunma sorununu beraberinde getirmiştir. Türkiye yakın bir gelecekte dünyanın önemli enerji terminallerinden (Atakan-Ayfer Gül, 1995:79-80) birisi olacağından, bölgenin ticarî önemi de artacaktır. Dolayısıyla Türkiye, ifade edilen ekonomik ve ticarî potansiyeli "güvenlik altına almak" zorundadır.

4. Güney Doğu Anadolu (GAP) Projesi tamamen bitirildiğinde bölgenin dünya ile bağlantısı İskenderun-Mersin arasından sağlanacağından, 70 km. uzaklıktaki Kıbrıs'tan bölgenin ticarî yol güvenliği garanti altına alınması zaruri olacaktır.

5. Türkiye yeni gelişmekte olan Asya ekonomik pazarının giriş kapısı üzerindedir. Asya, dünya ile deniz bağlantısını Batı'da, yani Türkiye'nin Akdeniz kapısı üzerinden sağlayacaktır. Dolayısıyla bu batı kapısının önünde Kıbrıs kontrol paneli (Atay, 2000:303) gibi durmaktadır.

6. Kıbrıs'ın Yunan adası olması veya deniz ile hava üslerinin kuşattığı bir yer hâline gelmesi, Türkiye'nin hayatî ve millî çıkarlarını tehdit edeceği gibi yeni güvenlik sorunlarını da beraberinde getirecektir. Esasen Ege'deki denge Türkiye'nin aleyhine bozulduğundan Akdeniz'de de Kıbrıs, Yunanistan'ın egemenlik alanı hâline gelirse, Doğu Akdeniz bölgesinin en büyük ölçekli ülkesi olan Türkiye'yi nefes alamaz hâle getirecektir.

7. Özellikle 1990 sonrası dönemde Türkiye, jeopolitik coğrafyasında "güvenliği açısından kendi inisiyatifini daha fazla kullanmak" zorunluluğunu hissettiğinden adanın konumu önemlidir.

8. Türkiye'nin ortasında yer aldığı bölge, dünyanın en istikrarsız ve sıcak çatışmalarının olduğu yerdir. Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanlar tam olarak istikrara kavuşmadığı sürece, sıcak çatışma ihtimalinin yüksek olması Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecektir. Böylece Türkiye'nin uluslararası siyaseti, millî çıkarları ve güvenliği, Kıbrıs'ın kontrol altına bulundurmasını zorunlu kılar.

9. Ortadoğu'da çıkabilecek bir çatışmada, savaş koşulları sırasında petrol deposu (38) olarak kullanılabilecek bir nakliye üssü görevini görebilecektir (Tuğ, 2000:274).

10. Süveyş Kanalı yolu ile Hint ve Pasifik okyanuslarına uzanan deniz yollarının, Akdeniz içinde kontrol eden önemli bir nokta bulunmaktadır.

11. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki yegâne adadır. Bu yönüyle uluslararası stratejistler, Kıbrıs'ı "batmayan bir uçak gemisi" (39) olarak nitelendirmektedirler. Bu açıdan Kıbrıs, askerî strateji açısından jeopolitik konumunu elde tutulursa avantaj, rakip kontrolünde olursa birinci derecede tehdit bölgesi olarak değerlendirilebilir. Doğu Akdeniz'e hakim konumu ile adaya,

Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının düğümünü elde tutma avantajını vermektedir. Böyle bir niyet ve gücü olmayan ülkenin Kıbrıs'a hakim olması, emperyalist ülkelerin adaya olan ilgisini artırır. Bundan dolayı Türkiye'nin ada ile ilgili dış politikada yapacağı şeyleri "iç siyasî çıkarlara" (Çakır, 1999:551) göre belirlemesi, yapılabileceği en büyük stratejik hata olarak değerlendirilebilir.

12. Ada, Süveyş Kanalı, Ege Denizi güney girişine ve bütün Ortadoğu'ya hakim konumda olup bu bölgelerdeki çatışmalardan birinci derecede etkiler veya etkilenir.

Görünen odur ki, Kıbrıs meselesi, artık dünya dengelerine göre yeniden biçimlenip çözümlenecektir. Fakat her ne olursa olsun adanın Türkiye ile olan coğrafi, tarihî, siyasî, ekonomik, askerî ve stratejik ilişkileri ile Türkiye'nin millî güvenliği dikkate alınmadan soruna çözüm aramak, çok hatalı bir tutum olur. Her şeyden önce Türk tezine göre Türkiye'nin ada üzerindeki ahdî hukukunu (40) hiçe saymak veya hafife almak, soruna çok tehlikeli bir boyut kazandırmaktadır.

Kıbrıs'ta bulunabilecek bir çözümde Türkiye için sadece Kuzey Kıbrıs'ın kontrolü altında bulunması yeterli değildir. Aslında Türkiye'nin Kıbrıs'taki menfaati, adanın bütünü üzerinde kontrolünü bulundurulmasından geçer (Toruntay, 1994:74). Dolayısıyla Türkiye, nihaî bir çözümde sadece Kuzey Kıbrıs'ın elde bulundurulması (Tarakçı, 1997:173) ile yetinmeyeceği gayet açıktır. Bir başka deyişle Türkler, Kıbrıs'ın tamamının statüsünde söz sahibi olmak isteyen Rum tezlerine karşı her zaman için direneceklerdir. Bu yüzden Türkiye iki şeye dikkat edecektir:

1. Adadaki Türk varlığının ve kurulacak federe devletin AB potası içinde eritilip yok edilmesini önlemek.

2. Adanın bütünü, "yabancı bir gücün" denetimine geçmesine mani olmak (41).

Dolayısıyla Türkiye'nin stratejik çıkarları ve güvenliği konusunda duyduğu endişeleri göz önüne alınmadan (Bahcheli-Rizopoulos, 1996-1997:34; Heraclides, 2002:276) ve Kıbrıslı Türklerin adanın eşit haklara sahip toplumu olarak uluslararası garantilerle sağlam bir biçimde korunmadan (42), Türkiye için kalıcı bir çözümden söz etmek mümkün değildir.

Sonuç olarak Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türk varlığı başta olmak üzere kendi hak ve çıkarları ile millî güvenliğini yakından ilgilendirmesi sebebiyle, bu bölge ile ilgisini her zaman için devam ettirerek, Kıbrıs ve Akdeniz üzerindeki jeopolitik güç (43) mücadelesini sürdürecektir.

1.1.2.3. Kıbrıs'ın Yunanistan Açısından Jeostratejik Önemi:

Kıbrıs adası, coğrafî konum itibarıyla Yunanistan için kendi ülkesinin güvenliği açısından ikinci derecede öneme haiz bir adadır (Küçük, 1956:10; Küçük, 1999:11). Dolayısıyla Yunanistan'a saldırmak isteyen bir devletin, Kıbrıs'a sahip olması ve Kıbrıs'ı harekât üssü olarak kullanmasının, adanın uzaklığından dolayı, hiçbir yararı yoktur (Camp, 1968:60-62).

Yunanistan'ın Kıbrıs'la olan ilgisi, kendi güvenliğini sağlamaktan ziyade, adadaki Rumlarla millî değerler bakımından bağlantısı ve adanın Megali İdea ülküsü çerçevesinde yayılmacılık (Cemal, 1986:53) hedeflerinden birisi olması dolayısıyladır. Zaten Yunanistan'ın Ege'de olsun, Kıbrıs'ta olsun veya uluslararası girişimlerde olsun, büyük ölçüde tek taraflı emrivakiler ve “de facto” (44) durumlar yaratarak bugüne kadar “Megali İdea” politikasını bilinçli ve başarılı olarak uygulama imkânı bulduğu tarihî bir gerçektir (Cemal, 1986:53; Coufudakis, 1987:232; Tarakçı, 1997:168).

1878'de İngilizlerin adaya yerleşmesinden itibaren Rumlar, Yunanistan'ın desteği ile Megali İdea hedeflerinden birisi olan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı (Enosis) (45) yönünde çalışmalara başlamışlardır.

1945 sonrası yeniden şekillenen dünya ekonomik sistemi içerisinde Yunanistan, bölgede iki savaş arası dönemde kurulan dengeyi kendi lehine değiştirme yollarını aramıştı. Bu çerçevede Yunanistan, bölgede devamlı olarak toprak taleplerinde bulunuyordu. Arnavutluk'tan Kuzey Epir (Güney Arnavutluk) bölgesi, Yunan-Bulgar sınırında Yunanistan lehine düzenlemeler, Ege Denizi'nde I. Dünya Savaşı'ndan beri Osmanlı'dan alınan ve İtalyan işgalinde bulunan on İki Ada ve İngiltere'den 1925'te Krallık Kolonisi ilân edilen Kıbrıs adası, Yunanistan tarafından müttefiklerden isteniyordu (Coufudakis, 1987:232). Bu taleplerden on İki Ada, dünya sisteminin 1945 sonrası lideri Amerika'nın da rızasıyla İtalya'dan Yunanistan'a verilirken, Balkanlar ve Kıbrıs üzerindeki Yunan toprak talepleri ise reddediliyordu. Ancak bu sınırlı genişlemeyle bile olsa Yunanistan, Türkiye aleyhine Güneydoğu Ege'de egemenlik alanını genişletip Türkiye'nin bu bölgedeki “hareket potansiyelini” (Tayfur, 2002:31) denetimi altına alıyor ve sonuçta 1970'lerde alevlenip günümüze kadar gelen Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege sorunlarının temelini atıyordu. Böylece, bu dönemde Türk-Yunan çekişmesi bölgede Yunanistan'ın lehine oldukça önemli bir gelişme kaydediliyordu. Çünkü Yunanistan'ın genişleme bölgesi olan Güneydoğu Ege, Türkiye'nin ekonomik, siyasî ve askerî açılardan stratejik önemi haiz deniz sınırlarını zorluyordu (Tayfur, 2002:31). Ancak, diğer taraftan da bölgede önemli bir stratejik ada olan ve Türkiye'nin sadece 70 km. güneyinde bulunan Kıbrıs'ın, İngiltere'nin kolonisi olması, adada hak iddia eden Yunanistan'ın önüne en büyük engel olarak çıkıyordu. Dolayısıyla Kıbrıs, sistemin Doğu Akdeniz'deki birbirine rakip iki ortağının en hayati dış politika

sorunlarından birisi hâline geliyordu. “Büyük Ülkü” sınırları içerisinde olan Kıbrıs’ın, İngilizlerin idaresine geçmesi, 1925’te koloni ilân edilmesi ve İngilizlerin coğrafi konumu itibariyle adaya büyük stratejik önem atfetmeleri, Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesi yönündeki taleplerinin karşısındaki ciddi bir engeldi. Aslında o sırada dekolonizasyon sürecinin başlamasıyla birlikte sömürge yönetimlerinin ortadan kalkması, Yunanistan’ın Kıbrıs’ı ilhak etme ve bu yolla Doğu Akdeniz’deki kontrolünü önemli ölçüde artırmasıyla birlikte, Türkiye’yi güneyden de kuşatmak için bir hayli uygun ve “meşru” bir zemin yaratıyordu.

Kıbrıs’ın Yunanistan’la bütünleşmesi, bir taraftan Yunanistan’ın Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerindeki denetim ve etkisini önemli ölçüde artırırken, diğer taraftan da Türkiye’nin hareketini güneyden de kısıtlayacak ve bölgede Yunanistan’a Türkiye karşısında stratejik bir üstünlük kazandıracaktı. Aslında Kıbrıs adası, Girit ve on İki Ada zincirinin “doğudaki” son halkasıydı. Adanın Yunan kontrolüne girmesiyle Yunanistan, Megali İdea’nın dayandığı “siyasî-iktisadî rasyonalitenin” (Tayfur, 2002:32) önemli bir kısmını gerçekleştirecek ve bölgedeki en önemli rakibi, Türkiye’yi kuşatacaktı.

Türkiye açısından ise adanın kimin tarafından kontrol edildiği çok önemliydi. İngilizler adada kaldıkları sürece Türkiye için önemli bir sorun yoktu (Gibbons, 1997:23). Ancak Yunanistan’ın adayı eline geçirmesi, bölgedeki kurulu stratejik dengenin Türkiye aleyhine ciddi bir biçimde bozulması demekti. Türkler bu yüzden adanın Yunan egemenliğine geçmesine kesinlikle karşıydılar. Zaten Adada önemli ölçüdeki Türk varlığı nedeniyle Yunanlıların, ada üzerinde etnik temelde geliştirdikleri sahiplik argümanının benzerini Türkler de geliştirebilirlerdi ki, nitekim öyle de yaptılar.

Kaldı ki Türkiye, ABD için NATO, Basra Körfezi ve Ortadoğu petrolleri, Irak’a uygulanan yaptırımlar, Ortadoğu’daki radikal rejimler, Ege, Kıbrıs, Rusya, Balkanlar (Bosna, Kosova, vd.), Kafkaslar, Orta Asya ve bu bölgelerdeki gaz ve petrol boru hatları transit geçişi konularında işbirliği için vazgeçilmez bir ülke durumundaydı (Larrabee, 2001:143; Tayfur, 2002:31). Gerçi bu durum Yunanlılar açısından Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de ve Kıbrıs özelinde etkinliğinin artması olarak yorumlanıyordu (Triantaphyllou, 2001:71-72; Theophanous, 2001:184). Dahası, Amerikalılar Doğu Akdeniz’de güvenliğin ve Batının çıkarlarının geleceğinin büyük ölçüde Türkiye-Batı ilişkilerinin ne şekilde gelişeceğiyle yakından bağlantılı olduğunu vurguluyorlar ve bu yüzden Türkiye’nin AB ile bütünleşmesine büyük destek veriyorlardı (Tayfur, 2002:45). Dolayısıyla Kıbrıs adası, sunulan çerçeve içerisinde bölgede var olan Türk-Yunan dengesine ve Yunanistan’ın potansiyel stratejik üstünlüğüne (Tayfur, 2002:47) yönelik olarak kullanılabilecek önemli bir coğrafya olarak görülmekteydi.

Bu stratejik çerçeve dışında ve adanın Yunanistan’ın eline geçmesi hâlinde Yunanistan’a sağlayacağı faydalar şu şekilde sıralanabilirdi:

1. Yunan Megali İdea'sının gerçekleşmesi için önemli bir adım atılmış olacaktı.
2. Yunanistan bu suretle tarihî düşman olarak belirlediği Türkiye'yi, batı ve güneyden kuşatma imkânı elde edecek ve Türkiye'yi sürekli olarak tehdit altında bulunduracaktı.
3. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü ve kontrolünü ortadan kaldıracak ve müttefik yardımlarını sekteye uğratacaktı.
4. Yunanistan'ın Anadolu'nun güney sahillerine yöneltebileceği taarruzî bir harekât için yığınak bölgesi veya üs olarak kullanılabilecekti.
5. Yunanistan adada üslendirebileceği uçak ve füzelerle Anadolu'nun özellikle Mersin limanı ve İskenderun körfezini etki altına almış olacaktı. Çünkü adada üslenen uçakların, yarım saat içinde Ankara semalarının üzerinde uçabileceği stratejik bir gerçektir (Ardel-Yücel, 1976:107; Yücel, 1976:124; Sadrazam, 1990:12; Sevim-Yücel, 1991:4; Tamçelik, 1996:327; Oberling, 1997:9; Tarakçı, 1997:169; Tamçelik, 2000:409).
6. Yunanistan Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki deniz ve hava yollarını kontrol altında bulundurmasından istifade ederek, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da söz sahibi bir ülke hâline gelecekti.
7. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı, gelecekte çıkması muhtemel bir Türk-Yunan harbinde Yunanistan'a çok büyük askerî ve ekonomik avantajlar sağlayacaktı.
8. Batı Anadolu'ya yapılabilecek bir Yunan çıkarması hâlinde Kıbrıs, Yunanistan'ın elinde bulunduğu takdirde buradan İskenderun ve Mersin bölgelerine yapılacak bir amfibi harekâtı ile Yunan orduları batı cephesindeki Türk ordularının gerisine tesis edebilecekti.
9. Ege Adaları'nın Akdeniz'i ve Karadeniz'i bir diğerine karşı kapatmasıyla elde ettiği politik üstünlük, Kıbrıs elinde olduğu takdirde daha da artacaktır. Bu durum, Yunanistan'ı Akdeniz, Ortadoğu ve Süveyş'i (Tarakçı, 1997:169) kontrol eden stratejik noktalara sahip bir ülke hâline getirecekti.
10. Kıbrıs, Yunanistan'ın eline geçmesi hâlinde, bu yolla Orta Doğu petrollerine daha da yaklaşarak, bölgede Türkiye'nin aleyhine kuvvet teşkil edebilecek bir yapı arz edebilecekti. Hatta Ada, Türkiye'yi sözde parçalamak isteyen ayrılıkçı gruplara lojistik destek ve yataklık (Tamçelik, 1996:329) yapabilecek bir üs hâline gelebilecekti.
11. Türkiye için dil, din, etnik özellikleri ve gelenekleri farklı diğer Türk haklarını (Yücel, 1976:124) korumak veya önderlik yapmak güç olacaktı.

Aslında Yunanistan, bilhassa son yıllarda kendisi için tehlikenin doğudan, yani Türkiye'den geldiğini ileri sürerek "Yeni Savunma Stratejisi'ni" uygulamaya koymuş ve bu stratejinin bir üst basamağı olan Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'ni hayata geçirilmiştir

(Cemal, 1986:112; Tarakçı, 1997:167). Böylece Yunanistan, bu strateji gereği Türkiye'ye karşı savaş alanını, kendi lehine genişletmiş oluyordu.

Sonuç olarak Kıbrıs'ın Yunanlıların eline geçmesi ile Türkiye kuşatılacak, buna karşın Yunanistan'a stratejik üstünlük kazandıracaktı. Böylece Yunanistan Ege'den sonra Akdeniz'de de avantajlı duruma gelerek, bütün Ege ve Akdeniz kıyılarını gözetleme, deniz ulaşımına daha yakından tesir edebilme ve adada kuracağı hava üstünlüğü ile şimdiye kadar ulaşamadığı havadan taarruz etme imkân ve kabiliyetine kavuşmuş olacaktı.

2.1. TOPRAK AYARLAMALARI:

Her millî meselede olduğu gibi Kıbrıs meselesi de kendine has özellikler göstermektedir. Bunların en önemlisi, toprak meselesidir. Rumların iddiasına göre Kıbrıslı Türklerin hukukî olarak kendilerine ait herhangi bir toprak parçası yoktur (Beratlı, 1991:119). Hatta Türklerin üzerinde yaşadıkları topraklar, 1974 sonrasında 'de facto' olarak yaratılmış sınırlarla belirlendiğinden hiçbir değerinin olmadığını iddia etmektedirler. Bundan dolayı toprak meselesi, mülkiyet kavramı beraberinde getirmiş ve bunu tartışma konusu yapmışlardır. Aslında bu tartışma konusu, Kıbrıslı Türklerin söz konusu haklarının önüne çeşitli engeller çıkarmaktaydı. Özellikle bu engeller içinde "toprak meselesi", en önemlilerden birisiydi. Şu bir gerçek ki, 1974 sonrasında ortaya çıkan 'de facto' durum, kendi başına bir veri olarak ele alınamazdı. Zira dünyada bunu, ne hukukî ve ne de politik olarak kabul edecek bir güç vardı. 'De facto' duruma, hukukîlik kazandırıp onu 'de jure' hâle getirmek, ancak savaş sonrası anlaşma ile gerçekleştirmek mümkündür. Bunun için ise gerekli olan şey, her iki tarafın da tatmin edilmesidir. Bu, tazminat yolu ile mi olur, müdahale yoluyla mı veya başka bir yolla mı olur bilinmez, ama meselenin esası budur.

Toprakla ilgili kaygılar, 'de jure' duruma gelmekle, yani anlaşma ile çözümlenecektir. Zaten, iki bölgelilik ve Kıbrıslı Türklerin kendilerine ait bir toprak parçası üzerinde yaşaması, Denktaş-Klerides arasında yapılan Viyana görüşmelerinde, Denktaş-Makarios Antlaşması'nın (1977) 2. maddesinde, Denktaş-Kiprianu Antlaşması'nın (1979) 2. ve 4. maddelerinde, ünlü 29 Mart Belgesi'nin giriş bölümü ile 1., 2. ve 5. maddelerinde yer almaktadır. 5 Ağustos 1981'de Denktaş'ın sunduğu harita da bunun zımnen kabulünü ifade eder. Bunun içindir ki, toprak üzerinde tartışılan konu, nitelik değil nicelik değerleri kapsamaktadır. Fakat bu niceliğin iki temel unsuru olması gerekirdi.

1. Toprak konusunda yapılacak öneriler kesin, kalıcı ve adil bir çözümü kolaylaştırıcı nitelikte olmalı, makul ölçüler içinde kalmalı, ayrıca Kıbrıs'ta yeni sorunlar yaratıcı ve tarafların güvenliğini tehlikeye düşürücü bir nitelik taşımamalıdır.

2. Anayasa bir yandan iki bölge, iki toplumlu, bağımsız, bağlantısız bir federal Kıbrıs Devletini, öte yandan da iki toplumun kendi kendilerini yönetme haklarını, birbirleri ile barış içinde ve yan yana yaşayabilmelerini güvence altına almayı öngörmelidir.

Dolayısıyla toprak meselesine hukukîlik kazandırmak, güvenlik ve egemenliğin mutlak şartı olarak değerlendirilebilirdi. Çünkü çizilecek hudut, Rum toplumu yönünden, “azamî” (Tülümen, 1998:240) ölçüde olmanın ötesinde, ekonominin ve savunmanın gereksinimlerine de cevap verecek nitelikte olmalıdır.

Ancak bütün bunların ayrıntılı incelemesine geçmeden önce, konu ile ilgili kavramsal tanımlamalara değinmekte büyük fayda vardır. Buna göre konu aşağıdaki gibi tasnif edilerek incelenecektir.

2.1.1. Bir Devletin Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kavramlar:

Gerek İbn Haldun, gerekse Haushofer, devletlerin canlı bir organizma olduğunu kabul ederler. Onlara göre organizmanın temeli “toprak, halk ve ordu” (Heraclides, 2002:134) üçlüsüdür. Bu üçlünün parçaları birbirine kopmaz bir biçimde bağlı olup, devletin yaşamını sürdürmesi için gerekli bir unsur olarak görürler. Bu yüzden Haushofer, sınırların, devletler arasında hukuken kabul edilmiş ayırım çizgileri değil, “çatışma hatları” (O’Loughlin-Heske, 1991:147; Dougherty-Pfaltzgraff, 1992:96-98) oluşturduğunu savunur. Dolayısıyla sınırlar, değışkendirler ve canlı organizma olarak ülkelerin gücüne göre değışirler (Tunander, 1997:3-4; O’Tuathail, 1996:45-50; Parker, 1998:30- 33, 36-37). Bir başka deyişle güçlü veya zayıf devletler için sınır, oldukça önemli bir olgu olarak ortaya çıkar.

2.1.1.1. Devletin Sınırları:

Bundan hareketle bir devletin sınırı, devletler hukuku bakımından tanımlanacak olursa, dünya yüzeyi üzerinde bir devletin ülkesini, diğer devletlerin ülkesinden veya sahipsiz bir araziden veya açık denizlerden ayıran farazi bir çizgi olarak tanımlanır (Meray, 1960:327). Zaten bu çizgi, bilhassa kara hudutlarında, genellikle anlaşmalarla tespit edilmektedir.

Sınır denince akla önce ülkenin kara sınırları gelir. Ancak devletlerin deniz, toprak altı ve hava sahalarının da sınırları vardır (Meray, 1960:327) ve bu sınırların belirlenmesinde ülkeler arasında çeşitli sorunlar doğurmaktadırlar.

Aslında bir devletin veya ülkenin kara sahası, sadece bir yüzeyden ibaret değildir. Kara sahası, aslında üç boyuttan oluşmaktadır (Akipek, 1986:26; Tekin, 1993:1). Bu itibarla bir devletin kara ülkesi, toprak içlerine doğru ilerlemesi ve toprak altı sahayı da ihtiva eder. O hâlde kara sahasının yalnız yatay değil, aynı zamanda düşey sınırları (Akipek, 1986:26) da

vardır. Dolayısıyla toprak altındaki doğal kaynakların ekonomik değer ve önemi (Tekin, 1993:1), buraya sahip devletler açısından da önemli birer varlık hâline getirmiştir.

2.1.1.2. Sınırların Belirlenmesi:

Bütün devletlerin sınırları kendi egemenlikleri altında olan kara, hava ve deniz alanlarını belirler. Devletler, egemenlikleri altındaki bu sahaların hem iç güvenliğini sağlarlar, hem de diğer devletlerin müdahale etmemelerini isterler (Meray, 1960:328). Bu açıdan ülkeler arasındaki sınırların belirlenmesi, hem güvenlik hem de devletler arası barış (Tekin, 1993:3) açısından önem taşımaktadır.

Sınırlar genellikle anlaşmalarla belirlenir. Bu anlaşmalar, ya eskiden beri kabul edilmiş ve zaman aşımı ile hukukî bir değer kazanmış mevcut sınırları teyit eder veya yeni hudutlar çizerler (Meray, 1960:328; Tekin, 1993:3). Bu yüzdendir ki barış anlaşmalarında hemen hemen her zaman hudutlarla ilgili maddeler ihtiva ederler.

2.1.1.3. Sınırların Belirlenmesinde Yöntemler:

Bir devlet, ülkesinin sınırları belirlenirken ya eskiden beri kabul edilen sınır çizgisi esas alınır ya da anlaşmalarla yeni bir sınır hattı belirlenirdi. Bazı durumlarda ise bir devletin ülke sınırları üçüncü şahıs devletler tarafından kendisine zorla kabul ettirilirdi (Tekin, 1993:45). Aslında siyasal yollarla kurulan bir devletin sınırları, bu devleti kuran devletler tarafından tespit edilirdi. Mesela 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması ile Almanya, Avusturya, Macaristan, Fransa, İngiltere İtalya, Rusya ve Osmanlı Devleti yeni kurulan Bulgaristan'ın (Meray, 1960:329) sınırlarını böyle tespit etmişlerdir. Aynı şekilde, 1919 Versailles, Saint Germain ve Trianon Antlaşmaları ile Polonya ve Çekoslovakya (Meray, 1960:329) devletlerinin sınırları da bu şekilde kararlaştırılmışlardır.

Keza, devletler arasında sınır tespitinden doğan sınır anlaşmazlıklarının çözülmesi bir hakeme bırakıldığı takdirde, sınır hattı “hakem” (Göze, 1959:18) tarafından tespit edilirdi. Mesela, 19 Şubat 1969'da Orange ve Güney Afrika Cumhuriyeti arasında ve yine ABD ile Büyük Britanya arasında kuzey-batı sınırı 10 Ocak 1831'de hakem tarafından tespit edilmişlerdi (Göze, 1959:18).

Kaldı ki devletler, sınırlarını tespit ederlerken daha önceki yıllarda aralarında var olan ve uluslararası alanda kabul edilmiş olan ve kendilerinin de kabul ettiği bir hudut çizgisini (Tekin, 1993:4) sınır olarak kabul edebilirlerdi. Daha önceleri Devletler Birliğinin bir üyesi olan devletler, birlikten ayrıldıklarında veya birliğin dağılması durumunda, daha önce aralarında mevcut olan sınırı yeni devletlerin de sınırı olarak kabul edebilirlerdi. Aynı şekilde, bir savaş sonunda sınırlarını belirlemek için masaya oturan devletler, savaştan önce aralarında var

olan sınırı, yeni hudut hattı olarak da kabul edebilirlerdi. Örneğin 1905 yılında İsveç ile Norveç (Göze, 1959:19), 1918'de de Avusturya ile Macaristan (Tekin, 1993:4), ülkeleri arasında sınır olarak eski birlik üyesi iken aralarında mevcut olan hududu, bağımsız birer devlet olduktan sonra da aynen korumuşlardı.

Zaten Sovyetlerin dağılmasından sonra birliği oluşturan cumhuriyetlerin aralarındaki sınırlar, her biri bağımsız olduktan sonra da aynen devam etmişti (Tekin, 1993:4). Güney Amerika Devletlerinin hemen hepsi bağımsızlıklarını kazanmadan önce İspanyol Sömürge İmparatorluğu'nun birer eyaleti hâlinde idiler (Meray, 1960:329). Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu devletler kendileri için esas itibarıyla eski eyalet hudutlarını devlet hududu olarak kabul ettiler. Bundan hareketle hududun bu şekilde tespitine, "utti possidetis" (Meray, 1960:329) kaidesinin tatbiki deniyordu (Meray, 1960:329; Tekin, 1993:4-5).

2.1.1.3.1. Sunî Sınırlar:

Sunî sınırlar, doğal etkenler göz önünde tutulmaksızın veya sınır teşkil etmeye elverişli coğrafi etkenlerin yokluğu dolayısıyla geodezik veya geometrik esaslara müracaat etmek suretiyle tespit edilen muhayyel sınır çizgileridir (Akipek, 1988:17; Tekin, 1993:5). Bu tür sınırların doğal sınırlarla aralarında siyasal ve hukukî anlamda bir fark söz konusu değildir. Sunî sınırların çizilmesinde ırmak, dağ ve göller gibi doğal oluşumlar değil de enlem ve boylam (Akipek, 1988:17) gibi geometrik veriler esas alınır.

Yeryüzünün enlem ve boylamlarına göre çizilen sınırlara, "geodezik veya astronomik sınırlar" (Tekin, 1993:5) denir. Mesela, ABD ile Kanada arasındaki sınırın bir kısmı 6 Mayıs 1946 tarihli İngiliz-Amerikan Antlaşması'na göre 49° enlem olarak tespit edilmişti. Güney Kore ile Kuzey Kore arasındaki sınır da 1945 tarihli bir karara göre 38° enlem olarak belirlenmişti (Akipek, 1988:17).

Buna karşın geometrik sınırlar, geometrik hatlarla tespit edilen sınırlardır (Meray, 1960:330). Mesela, Mısır ile Libya, Suriye ile Ürdün, Alaska ile Kanada arasındaki hudutla (Meray, 1960:330), Afrika'daki (Akipek, 1988:17) sömürge hudutlarının bir kısmı bu şekilde tespit edilmişlerdi. Zaten Türkiye'nin komşularıyla sınırı belirlemek için yaptığı bazı anlaşmalarda geometrik çizgiler esas alınmıştı (Tekin, 1993:5). Bundan hareketle Kıbrıs'ta Türk ve Rum federe devletlerinin iç egemenlik sınırları, siyasal bir anlaşma ile belirleneceği için sunî sınırlar kapsamına girebileceği söylenebilirdi.

2.1.1.3.2. Doğal Sınırlar:

Akarsular, dağlar, göller gibi doğal unsurlardan yararlanılarak çizilen sınırlara, "doğal sınırlar" (Tekin, 1993:6) denilmekteydi. Aslında sınırdaş devletlerin, bu tür doğal unsurlara

dayanarak sınırı belirlemeleri hudut hattını çizmezdi. Dolayısıyla devletler arasındaki sınırın bir çizgi olması hasebiyle, bu çizginin tam olarak tespit edilmesi gerekirdi.

Ancak doğal hudutlar terimini “Doğal Hudutlar Teorisi” (Meray, 1960:331) ile karıştırmamak gerekirdi. Doğal hudutlar teorisi, milletlerarası politikada çoğunlukla genişleme emelleri verileriyle öne sürülmüştü (Meray, 1960:331). Bu teoriye göre doğal coğrafya, devletlerin hudutlarını da göstermekteydi. Dolayısıyla her devlet, ülkesini bu “doğal”, “adil” ve “gerçek” hudutlara kadar genişletmek hakkını haizdi (Meray, 1960:331). Doğal hudut teorisi görüldüğü gibi hukuk kuralı olmaktan çok siyasal bir iddiaydı. Dolayısıyla Kıbrıslı Türk ve Rum federe devletinin sınırları bu şekilde belirlenmesi mümkün değildi.

Doğal sınırların çizilmesinde genellikle akarsular, dağlar ve göller esas alınır ki, bu Kıbrıs’ta söz konusu bir kriter değildi.

2.1.1.3.2.1. Dağların Oluşturduğu Sınırlar:

İki devlet arasında dağlar sınır olarak kabul edilebilirdi. Bu durumda dağların hangi kısmının sınır çizgisini oluşturacağı sorunu ortaya çıkmaktaydı. Aslından sınır çizgisinin dağın neresinden geçeceği konusunda çeşitli görüşler ve uygulamada çeşitli örnekler vardı. Bunlar, “zirve hattı” ve “etek hattı” (Tekin, 1993:6) görüşleriydi.

Zirve hattı görüşüne göre sıradağların en yüksek noktalarını birleştiren bir çizgi sınır olarak kabul edilirdi. Bu durumda her ülke dağın kendi ülkesi tarafında kalan yamacına sahip olmuş olurdu. Kaldı ki sınır olarak bir dağın eteği de kabul edilebilirdi. Böyle olunca dağ sırası tamamen bir devletin ülkesinde kalırdı. Görüleceği gibi Kıbrıs’ta Türk ve Rum toplumlarını bölen herhangi bir dağın bulunmamasından dolayı bu yöntemle sınırın belirlenmesi mümkün değildir.

2.1.1.3.2.2. Akarsuların Oluşturduğu Sınırlar:

Nehirler de iki devlet arasında sınır olarak kabul edilebilirlerdi. Ancak bir akarsuyun sınır teşkil edebilmesi için devamlı olması, yani senenin her mevsiminde akması gerekirdi (Akipek, 1988:15). İki ülke arasındaki bir akarsuyun sınır olarak kabul edilmesi hâlinde sınırın nehrin hangi noktasından geçtiğinin belirlenmesi gerekirdi. Alından bu konuda çeşitli görüşler vardı. Bu görüşler arasında “kıyı hat”, “orta hat” ve “thalweg” (Tekin, 1993:7) çizgisi sayılabilir.

Akarsuyun bir kıyısının sınır olarak kabul edilmesi durumunda nehir, tamamen bir ülkenin topraklarında kalır ki, bu da nehirden diğer devletin hiçbir şekilde yararlanamaması sonucunu doğururdu. Bundan dolayı Grotius ve Vattel’den gelen görüşe göre nehirlerde

hududun, nehrin ortasından, kıyılara eşit mesafeden geçmesi kabul edilmişti (Meray, 1960:332). Ancak bu çözüm seyrüsefere uygun olmayan nehirler için geçerli olabilirdi.

Nehirlerde seyrüseferin yapılabilir hâle gelmesinden sonra orta hat görüşü de geçerliliğini yitirdi ve sınır olarak nehrin seyrüsefere elverişli en derin kısmını ortadan ikiye bölen çizgi sınır olarak kabul edilmeye başlandı. Bu yüzden akarsuların seyrüsefere elverişli en derin hattına da “Thalweg” (Akipek, 1988:16) denir. Thalweg Almanca’dan gelme coğrafi bir terim olup “vadi yolu” (Akipek, 1988:16) demektir. Terime, devletler hukukunda az çok farklı anlamlar verildiği vaki ise de aslında bir akarsuyun en derin yerlerinin oluşturduğu “devamlı hat” (Tekin, 1993:7) olarak algılamak gerekirdi.

İki devlet arasında bulunan bir gölün sınır olarak kabul edildiği durumlarda ise hudut hattı, gölü ortadan ikiye bölen çizgiydi (Tekin, 1993:7). Ancak devletler karşılıklı anlaşarak başka bir hattı da sınır olarak belirleyebilirlerdi.

Dolayısıyla devletler, komşularıyla olan sınırlarında yaşayan vatandaşlarına bazı kolaylıklar sağlamak ve kendi çıkarlarını korumak amacıyla uluslararası hukuk çerçevelerinde çeşitli anlaşmalar imzalamaktaydılar. Dolayısıyla Kıbrıs’ta taraflar arasında oluşturulacak iç egemenliğe dair sınırların, uluslararası nitelik taşıyan bir anlaşmayla belirlenmesi ve tarafların ortak mutabakatıyla değiştirilmesi ve tadil edilmesi sağlanmalıdır.

2.1.1.4. Özerk veya Kanton Bölgelerle İlgili Sınırların Belirlenmesi:

Aslında her iki tarafın mutabık kaldığı konularda ve anlaşma metninde de yer alan ve akit taraflara kendi bölgelerinde milis ve çetelerin kurulmasını ve bunların diğer federe devlet topraklarına karşı saldırılara geçmesini önleme yükümlülüğünü getiren hükümlerin, Türkiye ve Yunanistan’a bazı koşullarda, Kıbrıs’ın özel statüsünü bozma girişimlerine karşı harekete geçme hakkını vermesi doğaldır. Bu yüzden Kıbrıs’taki federal anayasasının ilgili maddelerinde, bu durum hükme bağlanmalıdır. Ayrıca anlaşmanın tarafları, toprakları üzerinde karşı tarafın toprakları ya da ona bağlı topraklardan birinin hükûmeti rolünü üstlenmek iddiasında bulunan örgüt ve grupların kurulmasını ya da yerleşmesini ve öteki federe devlete karşı mücadele amacıyla olan grupların yerleşmesini hiçbir zaman kabul etmemeyi yükümlenmelidirler.

Görülebileceği üzere Kıbrıs’la ilgili söz konusu anlaşmalar, şu üç noktayı kesin olarak hükme bağlamalıdır.

1. Karpaz bölgesi, Türk federe devletin iç egemenliğine bağlı ve onun himayesinde özerk bir bölge olmalıdır.

2. Bu statünün korunmasında veya tek taraflı irade sonucunda değişmesinin önlenmesinde, Türk ve Yunan hükûmetlerine anlaşmalardan doğan hakkı saklı olmalıdır.

3. Federe devletler, kendi bölgelerinde çete ve milis gibi örgütlerin kurulmasını ve bunların diğer federe devlet topraklarında girişecekleri saldırı ve işgalleri önlemek hususunda ortak bir yükümlülük altında kendilerini bağlı bulundurmaldırlar.

2.1.1.5. Sınır Makamları:

Kıbrıs'ın iç barışı için moratoryum ve geçici dönemde sınır bölgesinin güvenliğine ve bu bölgede çıkan anlaşmazlıkların çözümüne ait sözleşmede, anlaşmazlıkların Kıbrıs Türk ve Rum tarafından birinci derecede kaymakam yardımcısı, ikinci derecede ise daha alt memurlar tarafından çözüleceği ve makamların karşı tarafa bildirileceği, makam sahiplerinin isimlerinde yapılacak değişikliklerin diplomasi yoluyla birbirine bildirileceği belirtmelidir.

Vuku bulan hadise veya anlaşmazlıkların her biri öncelikle iki tarafın birinci derece makamları tarafından incelenmeli ve çözümlenmelidir. Bu makamların iki toplantıda üzerinde anlaşamadıkları sorunlar, her iki tarafın ikinci derecede sınır makamlarının inceleme ve çözümüne sunulmalıdır.

Birinci derece sınır makamları, düzenli olarak ayda bir defa toplanmalıdırlar. Ancak olağanüstü toplantılar, görüşmenin içeriğini belirten belgenin ilgili tarafa iletilmesi sonucunda hemen yapılmalıdır. Kaldı ki, bu son durumda davet olunan tarafın makamları toplantıya mümkün olan en kısa zamanda gitmelidirler. Ayrıca bir engel olduğunda bu makamlar, diğer tarafın eş makamlarını haberdar etmekle de yükümlü olmalıdırlar.

İkinci derece makamlar, haftada iki defa ve gerektiğinde acilen toplanmalıdırlar. Her toplantının tarih ve saati, toplantıdan bir iki gün önce ilgililerce taraflara bildirmelidirler. Bununla birlikte ilgili sınır makamları, toplanmalarını gerektiren nedenleri ve toplanma sonucunda verilen kararları belirtmek suretiyle, Türkçe ve Yunanca iki nüsha olarak imzalarını taşıyan tutanaklar hazırlamalıdırlar. Bu tutanaklar devamlılığı sağlayabilmek için seleften halefe teslim edilmelidirler. Bununla birlikte toplantılar, tarafların toprakları veya daha önceden belirlenmiş müstakil bir binada dönüşümlü olarak yapılmalıdır.

Bu konuyla ilgili olarak taraflar arasında imzalanacak bir anlaşmayla, birinci ve ikinci derece sınır makamları yanlarında katip, danışman, tercüman ve gerektiğinde bilirkişi dahi bulundurabilecekleri yolunda hükümler de bulunmalıdır. Bu kişiler toplantı yerine üniforma ve silahlarıyla gidebilmeli ve kişi dokunulmazlıklarından da yararlanabilmelidirler. Böylece her iki tarafın sınır makamları, çözümlenmemiş olan bütün olay ve anlaşmazlıkları çözmeye çalışan bir organ olarak çalışmalıdırlar. Neticede söz konusu komisyon, iki federe devlet arasındaki iç egemenlik sınırlarının düzen ve güvenliğini, mümkün olan en iyi şartlar altında temin amacıyla, alınmasını yararlı göreceği önlemleri her iki hükûmetin tasvibine sunmalıdırlar.

2.1.2. Gali Plâni'nda Toprak Ayarlamaları:

Evrenin temel yapısını oluşturan “su, hava, ateş ve toprak” (Altan, 2001:II) hayatın en önemli dört unsurudur. Bu nedenle toprak, insanoğlunun yaratılışından itibaren yaşamıyla özdeşleşmiş ve vazgeçilmesi imkânsız olan esaslardan birisi olarak ortaya çıkmıştı. Bundan hareketle Rumlar, Kıbrıs meselesinde toprak konusu ne zaman gündeme gelse, sürekli olarak kendilerini evlerinden ve köylerinden edilmiş, mazlum ve zarar görmüş taraf gibi göstermeye çalışırlar. Pazarlanan bu olgunun uluslararası alanda itibar görmediğini söylemek de ciddi bir hatadır. Oysa Kıbrıs sorununda kırk yıldan beri temel hakları çiğnenen, üretimden, tarımdan ve topraktan kopartılan taraflardan birisi Rumlar ise ötekisi de Türklerdi.

Kaldı ki geçim kaynağı önemli oranda tarıma dayalı Türk halkının 1974 ve 1975 yıllarında Güney'deki verimli toprağını bırakıp, kurak ve çorak bir bölge konumundaki Kuzey'e geçişinin temelindeki öge, “yaşama hakkının” (Deliceirmak, 1997:1) vazgeçilmezliğidir.

Güney'deki bereketli topraklarını bırakan Türk halkı, yüzölçümü olarak belki mülkiyetindeki topraklardan daha geniş bir alana sahip olmuşsa da bırakılan ve geline bölgelemlerin verimliliği kıyas kaldırmayacak bir farklılıkla Güney coğrafyasının, yani Rumlara bırakılan toprakların lehineydi. Bir başka deyişle güneydeki verimli Türk topraklarına yerleşmiş olan Kuzeyli Rumlar ekonomik açıdan daha avantajlı bir konumdaydılar. Ne var ki konunun hassasiyeti, ortaya çıkan sorunun aciliyetini ve daha yoğun bir uluslararası tartışma ihtiyacını ortadan kaldırmıyordu (Klerk, 2001:1). Çünkü bu konuda, yabancı çevreleri genellikle yanılgıya düşüren ortak bir görüş vardı. Türkler toprak konusunda ödün verilerse, Rumlar da anayasa konusunda yumuşarlar ve sorun böylece çözümlenmiş olurdu (Soysal, 1995:64). Görüldüğü gibi bu görüş sorunu basit bir pazarlığa indirgeyen ve toprak konusuyla anayasa konusunun ayrı ayrı mantıklara dayandığını unutan bir yaklaşımdı. Onun için de bu konu, içinden çıkılmaz bir hâl almıştı. Bundan hareketle, ada Türklerinin elinde bulunan toprak parçası ile nüfus oranı arasında bir bağlantı kurmak ve fazlasını pazarlık konusu olarak ortaya sürmek, ciddi bir stratejik taktik hatasıydı.

Denktaş ile Makarios arasındaki 12 Şubat 1977 Zirve toplantısında da kararlaştırıldığı gibi her toplumun yönetimi altındaki toprak sorununu “yaşanabilirliğin ekonomik koşulları, verimlilik ve mülkiyet durumu” açısından tartışmak (Soysal, 1995:64) gerekirdi. Temelde tarımla geçinen ve yakın geçmişte şimdi elinde bulundurduğu topraktan daha az toprağa sahip olan bir toplumu, “aşırı toprak tutuyor” (46) diye tavize zorlamak ve tedirgin ederek yeniden göçmen durumuna getirmek doğru değildi. Hele, güneydeki bağlarından kopup, kuzeyin turuncgil bahçelerinde yeni bir tarım kültürünü öğrenen insanlara, “Yeşilirmek, Güzelyurt ve Lefke'yi bırakın, Meserya Ovası size yeter de artar bile” (47) diyebilmek için tarım ve üretim kültürünü hiç bilmemek gerekirdi.

Aslında bu, işin üretim arzı ve insanî yönüydü. Bir de müzakere tekniği yönü var ki, bu daha belirgin bir husustu. Çünkü müzakere tekniği açısından verilen toprak, bir daha geri alınamazdı. Ama varılan anayasa uzlaşması kâğıt üzerinde kalabilirdi. Onun için her iki konuyu kendi mantığı içinde çözmek gerekiyordu. Bu yüzden “anayasa uzlaşması karşılığında Türkler de toprak vermelidir” (Soysal, 1995:65) diye bir zorunluluk söz konusu olmamalıydı. Oysa şimdiye kadar hissedilen hava, bunun tam tersiydi. Özellikle Batı başkentlerinde ve New York’ta hazırlanan Gali plânının ana düşüncesi de buydu. Nerdeyse denklemin bir yanında toprak, bir yanında da anayasa uzlaşması vardı. Aslında müzakere tekniği açısından bunların hiçbirisi gerçekçi bir olgu veya kriter değildi.

Gerekçe olan ise Kıbrıs sorununun temelinde karşılıklı güvensizliği yatmasıydı. Onun için çözümün başlangıç noktası da güvensizliğin giderilmesi olmalıydı. Toprak tavizlerinden önce düşünülmesi gereken, karşılıklı güvenin mihenk taşı olarak ortak mekanizmaların kurulup işletilmesi idi. Dolayısıyla az sayıda konuya ilişkin olarak sınırlı yetkilerle bu çeşit mekanizmalar kurulup işlemeye başlamadıkça ve karşılıklı iyi niyetin varlığı somut olarak görülmedikçe, toprak alışverişi gibi her konudan daha fazla güven isteyen bir konuyu öncelikle ele almak gereksizdi.

Elbette ki bu mantık, Türkiye’ye ve Kıbrıs Türklerine kabul ettirilmek istenecek olan mantıkla taban tabana zıttı. Kaldı ki Rumlar, sorunları eşzamanlı olarak çözümlemenin Denктаş-Kiprianu zirvesince de kabul edilmiş bir ilke olduğunu dikkate almayarak, toprak ödünlerine ve iskân sorunlarına öncelik verir bir havaya girmişlerdi.

Bu çabaya karşı ileri sürülebilecek en tutarlı formül, Denктаş’ın çok önceleri ortaya koyduğu ve hâlâ geçerli olan “eşitlik temeline dayalı geçici ortak yönetim” (Soysal, 1995:66) formülü olabilirdi. Böylece toprak ve anayasa konularındaki uzlaşma için gerekli güven unsurunun gerçekten bulunup bulunmadığı ve son zamanlarda pek sık dile getirilen iyi niyet sözlerinin gerçek bir temele dayanıp dayanmadığı ortaya çıkacaktı. Aslında Türkiye’nin resmî Kıbrıs politikasında, “insandan” çok “toprak” (Sever, 2002:4) faktörüne daha çok önem verdiği ve bunu daha çok öne çıkardığı bilinmekteydi. Çünkü Türkiye’nin bugüne kadar uyguladığı politikada, en önemli unsur “insan” değil, “strateji, güvenlik ve üs” gibi kavramlar tutmaktaydı. Bu bağlamda KKTC’deki Türklerin bir kez daha göç etmeleri ikinci dereceden önemli bir konuydu.

2.1.2.1. 1974-1992 Yılları Arasında Toprak Müzakereleriyle İlgili Gelişmeler:

1954 yılında Kıbrıs sorunu milletlerarası bir nitelik kazandığı zaman, tarımla geçinen Kıbrıs Türkler, işlenebilir toprakların esasen % 33’üne (Özgüç, 1975:7) sahip bulunmaktaydılar. Ancak Rumların iddiasına göre bu oran doğru değildi. Rumlara göre Kıbrıslı Türklerin de katıldığı 1960 nüfus sayımından veya 1957 raporlarının istatistik

rakamlarına göre Kıbrıs'taki devlet arazileri, yol ve ormanlar vs. hariç, 5.058.414 dönümlük özel araziden Rumlar % 82.9, Türkler ise % 17.1'lik bir orana sahiptiler (48). Rumların tasarrufunda bulunan arazinin değeri ise % 86.8, Türklerinki % 13.8'di (49). 3.246.111 dönümlük işlenebilen araziden ise sadece % 20'si (50) Türk malıydı. Krizin başladığı 1963 öncesi istatistik rakamlara göre tarım ve hayvancılık üretiminde Türklerin katkısı, yalnızca % 13'tü (51). Rumlarınki ise % 87'di. 1963'ten, 1967'ye kadar kesin rakam olmamakla beraber, Türklerin muhtelif yerleri terketmeleri ve binlerce Türkün küçük gettolarda yaşaması yüzünden bu oran inişe geçtiği bilinmektedir. 1962 yılında Türklerin endüstriye katkıları % 6.1 iken, Rumların % 93.9 idi. Bu rakam 1970 yılında % 4'e düşmüş, Rumlarınki ise % 95.2'ye (52) yükselmişti. Türklerin, genellikle üretiminde ve ada ekonomisindeki yeri, İngiliz egemenliğindeki devreden de daha kötü olduğu barizdi. Aslında Türklerin ada ekonomisindeki düşük katkıları, başka sahalarda da göze çarpıyordu. 1963 istatistiklerine göre Türkler, adanın % 3, Rumlar ise % 97 (53) oranında ticareti kontrol ediyorlardı. Hükûmete ödenen gelir vergisine, Rumlar % 91.9, Türkler ise % 8.1 katkıda bulunmaktaydılar. Aslında 1963'ten 1974'e kadar Türklerin katkısı, sıfır denecek kadar düşük olmuştu. Bundan hareketle Kıbrıslı Türklerin ayrı ekonomik bir hayat kurma teşebbüsünün ne kadar imkânsız olacağı ve bunun gerçekleşmesi hâlinde ne kadar çok çözümlenemeyecek problemlere yol açacağı, rakamlardan da anlaşılmaktaydı.

Özellikle 1963'te ortaya çıkan belediyeler sorunu bu durumu daha da perçinleştirmişti. Çünkü 1960 Kıbrıs'taki anayasa görüşmeleri sırasında bu belediyeler fiilen mevcut ve sınırları Türk mahallelerini kapsarken, Rumlar bu belediyelerin sınırlarının çizilmesinde ciddi güçlükler çıkarmışlardı. Aslında Türk belediyelerine ait sınırların resmen çiziliyor olması, Rumların Türklere toprak bıraktığı anlamında algılanıyordu (Gönlübol, 1996:375). Bunun üzerine Rum bakanlar, Anayasa yürürlüğe girdikten sonra çoğunluk kararı ile Türk belediyelerini, ada sathındaki genel ve ortak yönetim konuları arasına aldılar. Bu durumun kanunlara aykırılığı üzerine Türkler, Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuşlardı. Anayasa Mahkemesi Türk toplumunun bu isteğini haklı bulmuşsa da Rum liderliği, yüksek mahkemenin kararlarını uygulamamış ve tarafsız olan Anayasa Mahkemesi Başkanı Fosthoff'u istifaya mecbur etmişti. Zaten bu olaydan kısa bir süre sonra da toplumlararası çatışmalar başlamıştı.

Bu yüzden kontrol edilen bölge dışında kalan irili ufaklı Türk bölgelerinde güvenlik sorunu ortaya çıkmıştı. Kaldı ki bu bölgelerin bir kısmı Rumlar tarafından işgal edilmiş veya Türklerden müteşekkil polis ve mücahit teşkilâtları dağıtmışlardı. Bunun dışında kalanlar ise ya abluka altındaydılar ya da düşme tehlikesiyle karşı karşıyaydılar (Yavuzalp, 1996:176). Bu ablukayı ortadan kaldırabilmek için Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler, Kıbrıs probleminin biri askerî, diğeri politik ve birbirinden tamamen ayrı iki yönü olduğunu düşünüyordu (Gürün,

1994:169). Onun kanaatine göre, asıl mühim olan askerî yöndü. Bunun hâlli için bulunabilecek yegâne formül, Türkiye'ye de İngilizlerinkine benzer bir üs verilmesi ve Türk ordusunun bu üssü serbestçe kullanabilmesiydi (Gürün, 1994:169). Bu temin edilmesi hâlinde gerisi mühim değildi. Kaldı ki bu mesele, politik bakımdan ancak "taksim" suretiyle çözülebileceğine inanıyordu. Fakat bu durum, 1974'te değişti.

Rumlara göre Türk Barış Harekâtı adada ekonomik açıdan ciddi bir değişime yol açmış, iyi kötü var olan ekonomik denge de bu sayede bozulmuştu. Barış Harekâtı sırasında Türk askerlerince, narenciye bahçelerinin yaklaşık % 80'e yakın bir bölümü, buğday tarlalarının yaklaşık % 65'e yakın bir bölümü, endüstrinin yaklaşık % 45'lik bölümüyle, turizm tesisi olarak kullanılabilen yerlerin yaklaşık % 65'lik bir bölümü ele geçirilmiş (Denker, 2001:73), maddî kayıplar milyonlarca dolar (54) değerinde olduğunu iddia edilmişti. Özellikle Mağosa ve onun bir turizm rivierası olan Maraş ve bölgede bulunan birçok turizm amaçlı oteller kapatılarak mühürlenmişti. O andan itibaren tarafsız bölge olarak Barış Gücü'nün denetimi altında bulunan bu bölge, tarafların baştan beri sürdürdükleri görüşmelerin de odak noktalarından birisini oluşturmuştu.

Türkler ise Rumların bu değerlendirmesine karşın "çözümün çözümsüzlükte" olduğu belirtilmekte ve en gerçekçi çözümün nihaî bölünme olduğunu ifade etmekteydiler. Zaten bölünme 1963'ten bu yana "de facto" olarak vardı. Belirsizlik devam ettikçe de taraflarca arzulanan sonuç olmasa bile, bölünme veya taksim (55) kesin bir sonuç olacaktı (Groom, 1986:129). Yine Kıbrıslı Türklere göre eğer gerçekten aynı devlet içinde eşit konumda barışmanın en küçük olanağı bile kalmamışsa, ABD ya da AB gibi bir güç bunu uygulamaya koymamalıydı. Bu durumda en uygunu "anlaşmayla boşanmaydı" (Heraclides, 2002:286). Böylece daha güvenli sınırlar çizilir ve ilerde yoğun işbirliği, ticaret, insan ilişkileri gelişir ve belki de gelecekte bir yakınlaşma, hatta bir biçimde yeniden birleşme olanağı bulunabilirdi. Buna karşın karşılıklı anlaşma ile boşanma gerçekleşmezse, Kıbrıslı Rumlar için en kötü çözüm doğabilirdi. Bu çözüm bir yanıyla bir Kıbrıs Rum devleti, diğer yanıyla bir Kıbrıs Türk devleti olabilirdi (Heraclides, 2002:286). Böylece her iki devletin önem verdiği ve korumaya çalıştığı başlıca değerler ve çıkarlar arasında güvenliğini sağlamak, stratejik önemi alan yerleri elinde bulundurmak ve din, dil ve etnik bakımdan ayniyet gösteren halkı kendi hudutları içinde tutmak gibi hususlar gerçekleştirilmiş olacaktı (Gönlübol, 1993:95).

Bundan dolayı Rumlar, 8 Nisan 1976 (56) tarihinde ilk kez toprak önerilerini BM Özel Temsilcisi aracılığıyla ve 5. Viyana toplantısında varılan mutabakat gereğince, Denktaş'a sundular. Bu öneriyle Türklere % 20 toprak bırakılmakta ve Maraş, Güzelyurt, Yeni İskele, Geçitkale, Boğaziçi ve Mağosa körfezi arasındaki bölgenin Rum tarafına verilmesi istenmekteydi (57).

Yine BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde yapılan görüşmeler çerçevesinde her iki taraf Kıbrıs sorununun çözümü için muhtelif tarihlerde öneri paketleri sunmuşlardı. Kıbrıs Türk tarafı, eşitlik ilkesine dayalı ilk federasyon önerisini 1977'de sunarken (Necatigil, 1986:72), Rum tarafı ise aynı yıl içinde birçok yetkilerle donatılmış kuvvetli merkezî federal hükûmetin kurulmasını öngören yeni bir öneri paketi hazırlamıştı. Rum tarafı, bu önerilerle birlikte sunduğu haritada adanın % 20'sinin (Necatigil, 1986:72) Kıbrıs Türklerinin kontrolünde kalmasını resmen kabul ediyordu.

Bununla birlikte Türk görüşmeci Ümit Süleyman Onan ve Rum sözcüsü Tassos Papadopoulos'un katıldığı 31 Mart-7 Nisan 1977'de Viyana'da gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerin altıncı oturumunda, Kıbrıs Rum tarafı ilk defa toprak bölüşümü ile ilgili bir öneri sundu (Cerrahoğlu, 1998:53). Bu öneriye istinaden Kıbrıs Türk ve Rum yönetimleri, iki ayrı bölge ve iki ayrı haritada ifade ediliyorlardı (Oberling, 1988:166). Fakat "iki cemaatlı" federal cumhuriyetin, iki kesimli olmasını kabul eden Rum yönetimi, bunu ifade ederken "iki bölge" terimini kullanmayı tercih ediyordu (Oberling, 1988:166).

Görüldüğü gibi Kıbrıs'ta toprak tavizi verilmesi ve özellikle "ekonomik değer" (58) ifade edilen bölgelerin elden çıkarılması, belki de Kıbrıslı Türkleri stratejik açıdan sıkıntıya sokacaktı. Aslında bu husus, oldukça önemli konudur. Çünkü bu konu, yalnız bugün değil yıllarca önce Viyana'da BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in nezaretinde yapılan ikili görüşmelerde de gündemin en önemli maddesi olarak ortaya çıkmıştı.

Denktaş'ın önerisi ile 27 Ocak 1977 tarihinde Makarios-Denktaş zirvesi toplandı. Bu, 12 Şubat 1977 tarihinde ikinci bir zirve takip etti. Bu ikinci zirveye BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim katıldı ve 12 Şubat 1977'de her iki lider arasında 4 maddelik bir anlaşma imzalandı (Armaoğlu, 1989:816; Yolak, 1989:53). İmzalanan bu anlaşmaya göre iki temel unsur vardı.

Buna göre toprak konusu, her iki toplumun ekonomik bakımdan "yaşayabilirliği" ve "güvenliği" ile sıkı sıkıya bağlı olduğu tespit edilmişti. Aslında Denktaş ve Makarios arasında yapılan toplantıda bu konu da görüşülmüş ve "ekonomik yeterlilik" ya da "verimlilik" (Yolak, 1989:148; Cerrahoğlu, 1998:53; Kanlı, 2002:2) ile "toprak mülkiyeti" (59) ışığında görüşülmesine karar verilmişti. Bir başka deyişle Makarios, 1977'de yapılan Makarios-Denktaş-Waldheim zirve toplantısında iki kesimliliği (bi-zonality) (60) resmen kabul etmişti. Aslında iki kesimlilik, sadece Makarios hayatta iken kabul edilmemiş, aynı zamanda Tasos Papadopoulos'un görüşmeci olduğu dönemde, yani Nisan 1977'de Türklere % 20 oranında toprak teklif eden harita da sunulmuştu. O zaman, iki kesimi tarif etmek için iki bölge (bi-regional/diberiferiaki) (61) federasyon deyiimi kullanılmıştı. Oysa böyle bir deyim ne anayasa, ne de siyaset sözlüğünde mevcuttu. Ayrıca Rum Ulusal Konsey'in tutanaklarından Makarios'un çok bölge bir çözümle iki kesimli bir çözüm arasında tercih yapmak gerekirse,

“iki kesimli bir çözümün” (62) daha iyi olduğunu söylediğini gösteren bir bölüm vardı. Kaldı ki bu görüşü Klerides de doğrulamaktaydı.

1978 yılı Mayıs ayında ABD Dışışleri Bakanlığı tarafından Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne sunulan bir raporda ise Kıbrıs'ın iki bölgeli bir federasyon olması (63), Türk tarafının elindeki toprağın da 1974 sonrası elinde tuttuğundan az, ama “makul bir büyüklükte” (64) olması gerektiği belirtilmekteydi (Sönmezoğlu, 1995:118). Hatta Kissinger, arazi iadesi hususunda Türk tarafından kesin bir işaret almadan, Yunan hükûmetinin “iki bölgelilik ilkesini kabul edemeyeceğini ifade ederek (Tülümen, 1998:163) “her bir tarafın toprağı nüfus oranına yakın olması” (65) gerektiğini söyledi.

Daha sonra Kıbrıs Türk lideri Denктаş ile Kıbrıs Rum lideri Kyprianu, 19 Mayıs 1979'da bir araya gelip, toplumlararası görüşmelere egemen olacak temel prensipleri bir anlaşma hâlinde tespit ettiler (Armaoğlu, 1989:816-817). 10 maddelik bir anlaşmaya göre toplumlararası görüşmeler BM'nin gözetimi altında 15 Haziran 1979'da Lefkoşa'da başlayacak ve 1977 Denктаş–Makarios anlaşması ile BM'nin Kıbrıs'ta ilgili kararları çerçevesinde yürütülecekti. Bu görüşmelerde toprak ve anayasa meseleleri esas alınmış, fakat Maraş'ın (SİSAV, 1990:50) iskân meselesine öncelik verilememişti. Halbuki Ecevit hükûmeti, 1978 Temmuz'unda Kıbrıs konusunda mühim bir taviz vererek, toplumlararası görüşmeler başlar başlamaz ve gelecekteki statü hakkındaki her türlü hakkını saklı tutmak kaydıyla, Kıbrıs'ın Maraş bölgesine 35.000 Rum göçmeni kabul edilebileceğini ve geçici bir idare kurabileceğini açıkladı (Armaoğlu, 1989:816-817). Ancak bu öneriden bir sonuç çıkmayınca görüşmelere son verildi. Böylece 1982 yılı başında toprak konusunun da ele alındığı toplumlararası görüşmeler tamamen kesilmiş oldu.

Bu zaman zarfına kadar Kıbrıs meselelerinin toprak ayarlamalarına dair konuların, belirli kıstaslara göre şekilleneceği anlaşılmaktadır. Bu kıstaslar, aşağıda ifade edildiği gibi şekillendiği görülmektedir:

1. 1977 ve 1979 kriterleri,
2. Güvenlik mülahazaları
3. Demografik unsur (66)
4. Ekonomik yeterlilik
5. Toprak mülkiyeti

Her ne kadar da bu kriterler, iki tarafça da kabul ediliyor olsalar da ilgili tarafların bu kriterlere yükledikleri anlamlar birbirleriyle çeliştiği de bir gerçektir. Özellikle demografik yoğunluk (67), taraflar arasında ciddi bir tartışma konusudur.

Özellikle Kıbrıslı Rumlar, Türklerin her şeyde nüfus oranlarını dikkate almadan % 50 oranında iştirak etmelerinin asla kabul edilemeyeceğini, Türklere % 25 hak tanınmasının da kabule şayan olmadığını ve % 18'den (68) fazla azınlık hakkı tanımayacağını belirtmekteydiler. Ayrıca toprak sorununun çözümü sağlanmadan anayasa (69) konusunun halledilmesinin imkânsız olduğunu ve Kıbrıs sorununun toprak konusunun belirlenmesinden önce anayasanın yürürlüğe (70) girmesinin mantıklı olamayacağını ifade edilmekteydiler.

Ayrıca toprak konusunda % 20 oranındaki bir bölümün Türklere verilmesi için anlaşma olmadığını, Makarios tarafından federal bir sistem içerisinde 'seyahat' ve 'yerleşme' (71) olması kaydıyla toprağın % 20'sinin Türklere bırakılmasını Denktaş'a önerildiği belirtilmişti. Buna karşın Kıbrıslı Türkler de toprak konusunda sadece hudut düzenlemelerini (72) kabul edilebileceklerini açıklamaktaydılar. Çünkü Türk liderler, yapılan diplomatik temaslarda toprak konusunda herhangi bir şekilde taviz vermenin muhalefet tarafından "istismar" (73) konusu yapılabileceğini belirtmekte ve kabul edilemeyecek tavizlerin suskunluk ortamı içinde geçiştirilmesini talep etme amacını gütmekteydiler.

Bu sırada ABD'nin Kıbrıs Büyükelçisi Galen Stone'un da ifade ettiği gibi Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunabilmesi için her iki tarafın da karşılıklı taviz vermesi gerektiğini belirtmişti. Bir başka deyişle Kıbrıs Türk tarafı toprak (74) konusunda, Rum tarafı da anayasa (75) konusunda taviz vermesini teklif ediyordu.

Bunun üzerine Kıbrıs Türk tarafı, Waldheim'ın açıklamaları doğrultusunda, 5 Ağustos 1981 tarihinde yapıcı ve kapsamlı bir barış önerisi sundu. Öneriyle Türk tarafı ilk defa toprak konusunda altı bölge ve Birleşmiş Milletler tampon bölgesinin tümünü kapsayan tavizler verdi (Cerrahoğlu, 1998:64). Bu teklifte toprak konusunda ancak % 2.6'lık (76) bir yer verilebileceği ve 31.000 (Armaoğlu, 1989:817; Alasya, 1987:64) kişinin yerlerine geri dönebileceği belirtilmişti. Fakat kısa bir süre sonra Rum yönetimi bu teklifi reddetti.

1. Kokkina Burnu, Limaitis Bölgesi,
2. Lefke'nin Kserovun köyler dahil batısı,
3. Lefkoşa ve Lefke yolunun yarısında, Avlona köyü ve çevresi,
4. Lurucina ve Pire köyleriyle, Lefkoşa-Larnaka karayolunun bölgeden geçen kısmı da dahil Luricina burnu.
5. Ahna, Akhirita, Kalopsida, Kondrea, Kuklia, Lisi, Makrasika, Pergamos ve Türkiye'den gelen göçmenlerden oluşan köyler de dahil olmak üzere İngiliz müstakil üssü Dikelya, kuzeyinde hilâl şeklinde büyük bir bölge,

6. Mağosa'nın güneyinde (Maraş ve Derinye dahil) Maraş bölgesinin büyük bir kısmı olmak üzere ve Birleşmiş Milletler tampon bölgesinin tamamı, verilen tavizleri kapsamındaydı (Cerrahoğlu, 1998:63).

Türk Kesimi verdiği tavizler karşılığında, içinde "Kıbrıs Türk toplumunun eşit kurucu ortaklık statüsünün korunacağı" (Cerrahoğlu, 1998:63) iki toplumlu, iki kesimli Federal Cumhuriyet kurulmasını talep etmekteydi. Bu iki toplum arasında dönüşümlü olarak seçilecek bir devlet başkanı sistemini de kapsamaktaydı (Cerrahoğlu, 1998:63). Ayrıca yeni merkezî yönetim, federal devleti oluşturan birimlerin yetkileriyle uyuşmayan yetkilere de sahip olmayacaktı.

Daha sonra taraflar, 1982 yaz aylarında federal hükûmet, yerel yönetimler ve geçici hükümler üzerinde çalıştıktan sonra, 25 Kasım 1982 tarihinde toprak meselelerine geçtiler.

Genel Kurul'un 13 Mayıs 1983 tarihli kararı dolayısıyla havanın daha da gerginleşmesi üzerine, BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 8 Ağustosta Türk ve Rum liderlerine, tarafların diyalogunu artırıcı (77) birtakım tekliflerde bulunmuştu. Aslında toplumlararası görüşmelerdeki bu duraklama, BM Genel Sekreteri'ni, 8 ve 9 Ağustos 1983 tarihinde yeni bir girişimde bulunmaya sevk etmişti. Bu girişimin esasını, BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi aracılığı ile görüşmelere yeni bir hız kazandırmaya yönelik bazı "sondajları" (SİSAV, 1990:42) içeren bir belgenin yayınlanması olarak teşkil etmişti. Bu belgede, yürütme, yasama ve toprak konularında alternatifler öne sürülmekte (SİSAV, 1990:42) ve bu metot uygun görüldüğü takdirde benzer alternatiflerin mutabık kalmayan diğer konular için de hazırlanabileceği belirtilerek, tarafların görüşlerini 15 Eylül 1983 tarihine kadar BM Genel Sekreteri'ne bildirmesi istenmişti. Bundan hareketle Cuellar'ın bir not hâlinde taraflara ilettiği ve yeni görüşmeler için esas olarak kabul edilmesini istediği görüşler şu şekildeydi:

1. Güney eyaletinin toprağı, ülkenin % 77'sini, Kuzey eyaletinin toprağı ise % 23'ünü veya
2. Güney eyaletinin toprağı, ülkenin % 70'ini, Kuzey eyaleti toprağı ise % 30'unu kapsayacaktı (SİSAV, 1990:43).

Görülebileceği üzere Genel Sekreter her konuda birkaç alternatif ileri sürmekteydi. Bu alternatiflerin Türk tarafını ilgilendiren en mühim kısmı, toprak ile anayasal haklar arasında ters orantılı bir sistem kurmasıydı. Buna göre Türklere % 23 toprak bırakılırsa, merkezî hükûmet organlarında temsil oranı % 40, % 30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezî hükûmetteki temsil oranı % 30 olacaktı (78). Yani bu teklife göre Türklere en çok % 30 oranında toprak bırakılırken, anayasal haklardan da daha az istifade edeceklerdi (Armaoğlu,

1991:279). Halbuki bu sırada Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin elindeki topraklar, adanın % 36.4'ünü teşkil ediyordu.

Bunun üzerine Genel Sekreter Cuellar, 6-7 Ağustos 1984 tarihinde, "Çalışma Konuları" adı altında yeni bir raporu, taraflara sundu. Bu raporda, Türklerin 1981'de sundukları toprak önerileri esas alınmış ve buna istinaden Maraş, Yeşilırmak ve Akıncılar (Cerrahoğlu, 1998:82) Rumlara bırakılarak, sınır boylarında yine Rumların lehine düzenlemeler yapılmıştı. Aslında dolaylı görüşmelerin üçüncü turun sonunda hazırlanan ve tarafların kabul ettiklerini belirttikleri ön anlaşma taslağında şunlar yer almaktaydı: Toprak oranının ve iki kesimin sınırlarıyla Rum göçmenlerden kaçının geri döneceğinin "sayısal" (Cerrahoğlu, 1998:84) olarak saptanması isteniyordu.

Bunun üzerine 17 Ocak 1985 tarihli belgenin hazırlanması için müzakereler 6 Ağustos 1984 tarihinde Viyana'da başlamış ve Lefkoşa'da 12 Aralık 1984 tarihinde sona ermişti. Viyana'daki görüşmeler sırasında, BM Genel Sekreter, aşağıdaki üç konunun ayrılmaz bir bütün teşkil ettiği kanısına vardığını belirterek, tarafları bu konulara daha çok ağırlık vermeyi davet etmişti. BM Genel Sekreteri'ne göre bu konulardan ilki, değiştirilemeyecek olan ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde oluşturulan siyasî içerikli güven artırıcı önlemler paketi teşkil etmekteydi. Geçici bir hükûmetin teşkili yolu ile başlamak süreçte iki toplumun siyasî eşitliğini, ülkenin işbirliğini ve işlevsel sorumlulukları dikkate alacak bir federal hükûmetin kuruluşu ikinci noktayı, federasyonu kuracak iki taraf arasındaki toprak ayarlaması sorunu ise üçüncü basamağı oluşturmaktaydı (SİSAV, 1990:45). Bu esaslar çerçevesinde hazırlanan ve yukarıda ifade edilenler dışında 17 Ocak 1985 tarihli belgede, % 29'a (Cerrahoğlu, 1998:86) varan bir toprak tavizi de gündeme gelmişti. Çünkü Cuellar, yeni "Anlaşma Taslağı'nda" Türk kesiminin toprak oranını % 29 olarak belirmişti. Genel Sekreter, toprak oranını saptarken, göç etmek zorunda kalmış insanlardan tekrar eski yerlerine yerleştirilmesini önemli bir faktör olarak değerlendirmişti.

Bu taslağın hazırlanması üzerine Denктаş, Türk tarafının bilgisi ve rızası olmadan yeni bir gündem veya yeni bir ön anlaşma taslağı hazırlanmasına imkân olmadığını belirtti. Çünkü böyle bir çalışmanın Türk tarafının oluru veya onayı alınmadan hiçbir önemi ve geçerliliği olamayacağını ifade etmekteydi. Bununla birlikte Denктаş, toprak konusunda belirleyici faktörün eski yerlerine dönecek insan sayısına dayandırılması görüşüne de karşı çıkarak, 1977'de Makarios'la yapılan "Nüfus Mübadelesi" Anlaşması'nda kabul edilen kriterlerin uygulanması gerektiğini anımsatmıştı. 1977 anlaşmasında "her iki kesimin elinde kalacak toprağın saptanmasında verimlilik, mülkiyet oranı ve yaşanabilir olması" (Cerrahoğlu, 1998:97) kriterlerinin göz önünde bulundurulmasını isteyen Denктаş, toprak konusunda ancak bu ilkelerin kabul edileceğini belirtiyordu. Ayrıca New York'ta % 29 değil, % 29 (+) (Cerrahoğlu, 1998:98) şeklinde bir öneride bulunduğunu, fakat bu "sihirli formülün"

(Cerrahoğlu, 1998:97) şimdiki ortamda ortadan kalktığını belirten Denктаş, Kyprianu'nun 17 Ocak 1985 Zirvesi'ndeki "Ön Anlaşma Taslağı'nın" tüm maddelerine karşı çıktığını, her şeyin yeniden müzakere edilmesini isteyerek taslağı imzalamadığını ve anlaşmanın ölü doğmasına yol açtığına değinmiş ve bu nedenle, yeni bir anlaşma taslağı için yeni bir müzakere sürecine gereksinim duyulduğunu belirtmişti (Cerrahoğlu, 1998:98).

Ne var ki, Sovyetler Birliği'nin teşebbüsü, bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştu. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri harekete geçme ihtiyacı hissetmiş ve 29 Mart 1986 günü, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum taraflarına yeni bir anlaşma taslağı sunmuştu.

Genel Sekreter'in 29 Mart 1986 belgesine göre "iki bölge" toprağın sınırlarının çizilmesiyle ilgili harita, Türk tarafının 5 Ağustos 1981'de Rum tarafına verdiği belgeye ve taraflar arasında mutabık kalınan kriterlere göre olacağı tasarlanmıştı. Buna göre, Lefkoşa-Maraş arası aşağı yukarı düz bir çizgi hâline getirilerek (Armaoğlu, 1991:286), Güney Kıbrıs'a uzanan girintileri ihtiva eden Akıncılar, Beyarmudu, İncirli ve Köprülü (Armaoğlu, 1991:286) bölgeleri ile batıda zaten Türk topraklarından kopuk bulunan, bir cep şeklindeki Erenköy'ün Rumlara bırakılacağı kararlaştırılmıştı.

Ön Çerçeve Anlaşması olarak 29 Mart 1986 tarihinde hazırlanan bu metin, 1960 Anayasasına benzer şekilde bir hükûmet yapısını özetlerken, Türk yönetimine kalacak toprak ve taraflar arasında çizilecek sınır konularında, Rumlar % 29'dan daha az, Türkler ise % 29'dan (Denker, 2001:70) daha fazla bir alanın kendilerine kalmasını istiyorlardı.

Konuyla ilgili olarak Kiprianu, 20 Nisan 1986 tarihinde BM'ye itafen itiraz içerikli bir mektup yazdı. Mektubunda, Kıbrıs Rumlar için nüfusun yalnızca % 18'ini (Cerrahoğlu, 1998:100) oluşturan Kıbrıslı Türklerin, ada topraklarının % 36.5'ini "işgal" (Cerrahoğlu, 1998:100) etmesinin adaletsizlik olduğunu belirtmekteydi. Öte yandan Kıbrıs Türk tarafı, Genel Sekreter'in 21 ve 27 Nisan 1986 tarihli mektuplarla "Çerçeve Anlaşma Tasarısını" bir bütün olarak kabul ettiğini bildirdi. Böylece Kıbrıslı Türkler, BM Genel Sekreteri'nin sunduğu "Taslak Çerçeve Anlaşmasını" kabul etmekle, kendi kontrolleri altındaki toprak alanının 'azaltılmasını' (Rizvi, 1998:31) kabul etmiş oldu. Buna karşın Yunanistan'ın BM Başdelegesi Mihail Duntas, Kıbrıslı Rumların vereceği tavizlerin bir bedeli olarak kendilerine bırakılacak toprak oranının % 63'ten, % 70'e (79) çıkarıldığı iddiasını doğru bulmuyordu. Çünkü elde edilecek % 70 oranındaki toprak, Kıbrıs'ın egemen toprağının artırılması yönünde olmayacağı gibi, Kıbrıs Cumhuriyeti de egemen güç olmaktan çıkacaktı. Aslında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılması, egemenlik kavramının şekil değiştirmesiyle olacaktı. Bir başka deyişle aralarında sınır bulunan Rumlarla Türkler, eşit ve aynı düzeyde güce sahip olarak Kıbrıs'ın egemenliğine ortak olacaktı. Ancak bu sınırın bir anlamı da olmayacaktı. Çünkü Türk veya Rum bölgesinin herhangi bir yerinde yıkıcı bir olay olduğunda, Türk veya Yunan ordusu müdahale edebilecekti. Zira yeni rejim Yunanistan'ın olduğu gibi Türkiye'nin de askerî

garantisi altında olacaktı. Dolayısıyla bu görüşlere hakim olan Kıbrıs Rum liderliği, meselenin hâlli için bulunan çözüm önerilerinin tamamını reddetmişti.

Bunun üzerinde BM nezaretinde yapılan toplumlararası görüşmelerde Denктаş, bir dizi öneride bulundu. Denктаş'ın 24 Ağustos ve 22 Kasım 1988 ile 9 Ocak ve 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu önerilerine göre “her toplumun, idaresi altındaki toprak, Kıbrıs Türk toplumunun güvenlik sorunlarını, federal devletin iki bölgelilik karakterini ve 1977 tarihli ilkeler anlaşmasının 2. maddesinde kayıtlı diğer kriterleri” (SİSAV, 1990:48; Cerrahoğlu, 1998:124) dikkate alarak tespit edileceğini vurguladı. Bunun üzerine Kıbrıslı Rumlar, karşı atağa geçerek kendi görüşlerine dair belgeyi, 30 Ocak 1989 tarihinde Türk tarafına sundular.

Bu görüşe göre toprak ayarlamaları, önemli oranda Kıbrıs Rum mültecinin Kıbrıs Rum yönetimi altındaki evlerine dönmelerini (SİSAV, 1990:51) mümkün kılacak şekilde ve adil bir biçimde yapılmasını önerdiler.

Aslında 27 Ocak 1989 tarihinde Rum Ulusal Konseyi tarafından oy birliği ile onaylanan ve Denктаş'a sunulacak 6 maddelik öneri paketinde (80), toprak konusuna bulunacak çözümün esaslı ve Kıbrıs gerçeklerine uygun olması gerektiği görüşü vurgulanmaktaydı. Yani göçmen olan Kıbrıslı Rumların büyük birçoğunlu, Federal Rum devletine verilecek topraklarda yerleştirilmelerini istiyorlardı. Bu durum, Makarios-Denктаş anlaşmasında bahsedilen pratik güçlüklerin daha kolay karşılanmasına yardımcı olacağı için önerilmişti. Bir başka deyişle Rum göçmenlerin, Türklerin yönetimi altında kalacak bölgeye dönmeleri için izin verilecekti.

Adı geçen belgeyi Cuellar'a sunan Rumlar, beklenen tepkiyi alamadılar. Çünkü Cuellar'a 30 Ocak 1989 tarihinde “Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri” (81) adıyla teslim edilen 7 başlık ve 25 sayfalık öneri paketi, daha önceki BM kararları ve Genel Sekreterlik raporlarını göz ardı ettiğinden, kale alınmadı. Aslında bunun nedeni, Kıbrıs'taki iki toplumun 1960'ta kurduğu ortak devletin de gerisine götürüyor olmasıydı. Ancak Kıbrıslı Rumların üzerinde durduğu konu bu değildi. Onlara göre bir an evvel toprak konusunu çözerek, çok sayıdaki Rum göçmenin, kendi yönetimlerinde yaşayacağı eski evlerine dönmelerini sağlamaktı (82). Aslında Rum belgesinin toprak konusu ile ilgili bölümü, bu konunun görüşülmesi ile ilgili olarak yeni bir kriteri getiriyor olmasıydı. Geliştirilmeye çalışılan bu kriter, yerleştirilecek insan sayısıydı. Fakat bu kriter, üzerinde mutabakata varılmış bir kriter değildi. Bir başka deyişle göçmenlerin evlerine geri dönüşü toprak düzenlemesine paralel şekilde gerçekleşmeliydi. Bu çerçevede, KKTC sınırları içinde kalan bir bölüm toprak, Rumlara devredilmesi gerekcekti.

Buna karşın, Mart 1986 belgesinde toprak konusu % 29 (+) olarak yer alırken, yeni metinde herhangi bir orana yer verilmiyordu. Bu belgede, sadece toprağın genişliği ile göçmenlerin geri dönüşü arasında bir bağlantı kurulacağı (83) belirtiliyordu. Ancak yapılabilecek herhangi bir toprak ayarlaması, insanları yeniden evlerinden sökmek suretiyle daha fazla pratik güçlükler doğuracağı dikkate alınmıyordu. Zaten Maraş, öncelikli bir konu olmaktan da çıkmıştı. Maraş'ın öncelikli bir konu olmadığı BM Genel Sekreteri'nin Ağustos 1988 tarihli "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü Konusundaki Görüşmelerin Başlatılmasıyla İlgili Yöntemler" (Cerrahoğlu, 1998:233) adlı belgede de ifade edilmişti.

Tarafların karşılıklı önerileri üzerine nihai çözüme ulaştıramadığı için BM Genel Sekreteri, 26 Şubat 1990 tarihinde yeni bir taslak metinle ortaya çıktı. Bu taslağa göre Kurucu Cumhuriyetlerin her birinin toprağı, federal anayasada tarif edilecekti. Kurucu Cumhuriyetlerin sınırları ihlâl edilmez olacak ve Kıbrıs'taki İngiliz egemen üs bölgelerinin hâkimiyetinin sona erdirilmesi hâli dışında değiştirilmeyecekti. Bununla birlikte toprak ayarlamaları, bölünmez bir bütünün bir parçası olarak 1977-79 Üst Düzey Antlaşmasında ekonomik, yaşayabilirlik ya da verimlilik ile mülkiyete ilişkin ve üzerinde anlaşılan kriterlere göre yapılacaktı. Herhangi bir toprak ayarlamasında, kişilerin yerlerinden bir kez daha ayrılması konusunda isteksizlik ve pratik olmama durumları, yönlendirici bir etken olacaktı. Ayrıca üzerinde anlaşılan herhangi bir toprak ayarlaması, kapsamlı bir anlaşmanın öteki yönlerinden ayrı düşmemek kaydı ile aşamalı olarak uygulanacaktı. Yine bu taslağa göre iki Kurucu Cumhuriyet, yeterli ve etkili biçimde garanti edilecek olan ve birbirinin toprak bütünlüğüne saygılı olması için yeterli ve etkili biçimde garantiler sağlanacaktı. Bu yüzden iki Kurucu Cumhuriyet kendi topraklarının, birbirinin toprak bütünlüğünü hedef alacak düşmanca faaliyet ya da eylemler için kullanılmasına izin vermeyecekti (84).

Aslında BM Genel Sekreteri, 26 Şubat 1990 tarihli açış konuşmasında, 25 Temmuz 1989 tarihli "belge olmayan bölgede" yer alan fikir ve önerileri aynen tekrarladıktan sonra sorunun hâlli için ortaya birtakım ilkeler koymaya çalışmıştı. BM Genel Sekreteri'nin ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde toprak ayarlamaları, 1977 Zirve anlaşmasına uygun olacak ve 1984'te Viyana'da kararlaştırılan çalışma noktaları dikkate alınacaktı. Zaten üzerinde mutabık kalınacak toprak ayarlamaları, yer değiştirmiş önemli sayıdaki Kıbrıslı Rum'un Kıbrıs Rum Yönetimi bölgesine geri dönmesine imkân sağlayacaktı. Ayrıca yer değiştirmiş Kıbrıslı Rumların bu bölgeye dönüşlerini mümkün kılacak düzenlemelerde, orada yaşayan, yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Türklerin yeni yerlerine yerleştirilmesine ve onlara destek olunmasına ağırlık verilecekti. Buna ek olarak Kıbrıs Rum yönetimine devredilecek bölge, geçici düzenlemeler süresince, BM'nin idaresi altına konulacaktı. Bir başka deyişle Kıbrıs Rum yönetimine geri verilecek toprağın büyüklüğü ile bir yandan bu bölgeye geri dönebilecek yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumların sayısı, diğer yandan Kıbrıs Türk yönetimi altındaki

Federe Devlette ikâmet edebilecek Kıbrıslı Rumların sayısına ilişkin tavan arasında bir bağlantı olduğu ilk kez kabul ediliyordu.

Aslında toprak ayarlamaları konusu, Kıbrıs Rum yönetiminin üzerinde önemle durduğu bir konuydu. Kıbrıs Rum yönetimi görüşüne göre müstakbel Kıbrıs Rum Federe Devleti hudutları içindeki evlerine ne kadar Rum yerleştirilebilirse, diğer bir deyişle Kıbrıslı Türkler ne kadar fazla toprağı Rum yönetimine devrederse, müstakbel Türk Federe Devletine yerleştirilecek Rum adedi de o ölçüde azalacak ve mülteci sorununun hâlli de o nispette kolaylaşacaktı. Zaten Kıbrıslı Türkler, toprak ayarlamasını ilke olarak kabul etmekteydiler. Nitekim BM Genel Sekreteri'nin 29 Mart 1986 tarihli önerisindeki toprak ayarlamaları çerçevesinde “Kıbrıs Türk Eyaleti” veya “Federe Devleti'nin hükmüne”, Türk yetkililer itiraz etmemişti. Buna mukabil Türkler, her toplumun idaresi altındaki toprağın, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini, Federal Devletin iki bölgeli karakterini ve 1977 Makarios-Denktaş zirve anlaşmasının ikinci maddesin de kayıtlı kriterleri ekonomik hayatıyet veya verimlilik ve arazinin mülkiyet durumu dikkate alarak tespit edilmesi taraftarıydılar. Aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin ileri sürdüğü diğer bir şart da yerlerinden edilmiş kişilerin yerleştirildikleri yerlerden bir daha oynatılmamasıydı.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri de Türklerin daha önce kabul etmiş olduğu Denktaş-Makarios Anlaşması'nın 2. maddesine ve kendisinin ‘Şahsî Görüşler’ (SİSAV, 1990:65) diye bilinen Ağustos 1984 tarihindeki Viyana’da yaptığı öneriye (85) de atıf yapmak suretiyle, Kıbrıs Türk tarafının görüşlerini kısmen de olsa paylaşmakla birlikte, toprak ayarlamaları ile evlerine dönecek mülteciler arasında bir bağlantı kurması ve özellikle yerlerinden olmuş Türk mültecilerin yeniden yer değiştirmeye tâbi tutulabileceğine dair önerilerine yer vermesi (SİSAV, 1990:69), Kıbrıslı Türklerin söz konusu teklif paketini görüşme konusu olarak dahi uygun karşılamamasına neden oldu.

Kıbrıslı Türklerin bu tepkisine karşın BM Genel Sekreteri Cuellar ise toprak ayarlamalarında 1979 Zirve Anlaşması dikkate alındığını ifade etmekteydi (SİSAV, 1990:69). Bundan dolayı toprak konusunda yapılacak düzenlemeler, önemli sayıdaki Kıbrıslı Rum’un Kıbrıs Rum yönetimi bölgesine geri dönmesine imkân sağlayacak şekilde gerçekleştirilebileceği gibi, bundan etkilenecek Kıbrıslı Türklerin yeniden yerleştirilmesine öncelik tanınacak biçimde yürütüleceği kararlaştırılmıştı. Zaten toprak ayarlamalarını çözümlmeye yönelik düşünceler, “her iki toplumun çıkarlarına duyarlılık gösterecek biçimde olması ve yer değiştirmiş kişiler sorununu temelden çözümlayici olması gerekirdi” (86).

Sonuç olarak bu göçün, Türk federe devletin ekonomisine ve hatta sosyal yapısına olumsuz etki yapması yüksek ihtimaldi. Fakat BM'nin hazırladığı belgede, bu yüksek meblağın nasıl finanse edileceği ve hangi malî kaynakların kullanılacağı yönünde bir açıklayıcı bilgi yoktu. Metinde, bu malî sıkıntıların, Türk federe devleti ve Türk vatandaşları

tarafından karşılanması, açıkça olmasa da belirtiliyordu. Ekonomik açıdan zaten zayıf yapıya sahip Türk federe devletinin, kısa süreli bir göç dalgasını, kazasız belasız atlatmasını beklemek fazla iyimser bir yaklaşımdı. Kaldı ki, iki Almanya'nın birleşmesinden dolayı, güçlü Alman ekonomisinde yaşanan sıkıntı ve 1991 yılında Rusya'da uygulanan şok "Terapi Programı'nın" (Efegil, 2003:58) ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik bunalımlar, bu düşünceleri destekleyen birer örnek olarak ortadaydı. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990 tarihinde 649 sayılı kararı kabul etti.

Kıbrıs Rum lideri Vasiliu, bu kararın kabul edilmesiyle birlikte mevcut toprakların korunarak çözüme gidilemeyeceğini açıkladı (Cerrahoğlu, 1998:168). Ayrıca Vasiliu, "Türk tarafının toprak ve göçmenlerin geri dönüşü hakkında, neden ısrarla öneriler sunmasını istediğiyle" (Denktaş, 1991:6) ilgili bir soruya verdiği cevapta, "bu konular üzerinde sunulacak önerilerin, Türkiye'nin gerçekten iyi niyetli olup olmadığı ve bir çözümü isteyip istemediğini ortaya koyması" (Denktaş, 1991:6) içindi. Dolayısıyla Vasiliu, Türkiye'nin iyi niyetini, iade edilecek toprak oranına ve geriye dönecek Rum sayısına bağlıyordu. Fakat bu durum karşısında Girne Belediye Başkanı Dr. Konstantinos Orologas, "bizim evlerimizin veya yerlerimizin kaderi hakkında pazarlık yapmaya hiç kimsenin hakkı olmadığını" (87) ve buna ilâveten Kiprianu ise "vatan topraklarını yok pahasına satmaya çalışanlardan" (Deliceirmak, 1997:21) söz ederek Vasiliu'yu suçluyordu. Halbuki gerek ABD Başkanı Bush, gerekse Amerikan Dışişleri Bakanı Baker, özellikle "toprak" konusu ile "göçmenlerin dönüşü" (88) konusunun çözümü yolunda ilerleme kaydedilmesi gerektiğine dair Türkiye'nin dikkatini çekiyorlardı.

Bunun yerine DİSİ lideri Klerides, Kıbrıslı Rumların federal hükûmetin güçlü olmasında direndikleri için toprağın % 80'inin Rumlara, % 20'sinin Türklere ait olmasını istediklerini belirtiyordu (89). Daha sonra 1984'de Kiprianu ile Denktaş arasında yapılan dolaylı görüşmelerde, Türklere % 25'in (90) üzerinde toprak bırakmayı ve federal hükûmetin yetkilerinin ise büyük ölçüde kısıtlanmasını (91) kabul ettiklerini açıklıyordu. Halbuki Kıbrıslı Rumlar, Türk yönetimi altındaki bölgenin nüfusla orantılı olması için gayret gösterdiklerini, ancak hiçbir şekilde, adanın % 25'inden (92) fazla bir toprak oranını kabul etmeyeceklerini belirtiyorlardı.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, 1992 öncesi BM çözüm belgelerinin hemen hepsi başarıya ulaşamamışlardı. Çünkü taraflar arasındaki birtakım görüş ayrılıkları, nihaî amaca ulaşmayı engellemekteydi.

2.1.2.2. Gali Plânı'nda Toprak Meselesi:

Her şeyden önce toprak konusuyla ilgili yapılacak çalışmalar, ancak olayların ortaya çıkış sebeplerini ve olaylara etki eden faktörleri (93) doğru bir şekilde incelemek ve

anlamakla mümkün olabilirdi. Çünkü toprak meselesini basit bir “yayılmacılık” veya bir “toprak fetişizmi” olarak algılamak büyük bir yanılgıdır. Sözü edilen coğrafya üzerinde tarihî, kültürel ve stratejik yönden hem birbirine benzeyen, hem de farklılık arzından iki halk yaşamaktadır. Dolayısıyla Kıbrıs’ta iki taraf arasında toprak ayarlaması yapılması, düşünülen çözümün unsurları arasında olmalıdır. Zaten bu, Kıbrıs Türk tarafının başından beri kabul ettiği ve müzakereye hazır olduğu bir husustur. Fakat bu konunun, meselenin diğer temel unsurlarıyla irtibatı kopartılarak, “sorun öncelikle bu” imiş gibi düşünülmesi ve bu yapılırken Türk tarafının meşru ihtiyaçlarının veya kaygılarının göz ardı edilmesi mümkün değildi. Meseleye, “işin bu yönü Rumların istediği gibi halledilsin gerisi daha sonra düşünülür” (94) diye bakılması kabul edilebilir bir yaklaşım değildi. Böyle bir yaklaşımın ne mantıkla, ne de müzakere tekniğiyle izahı mümkündü. Alında diplomaside buna “salam taktiği” denirdi. Zaten bu türden bir ısrar çözüme götürecek bir yol değildi. Ancak bunda ısrar edilince, müzakere zeminini bütünüyle ortadan kaldıran stratejik bir hata yapıldı. Ancak bunun esas sebebi, Türk hükümetlerinin Kıbrıs müzakerelerinde kararsız politikasından cesaret alanların tercih, hatta ısrar etmeleriydi.

Aslında “toprak” dahil tüm konular, görüşmelerin seyrine göre ve alınanla verilen arasındaki dengenin muhafazasına imkân verecek şekilde sonuca bağlanmalıydı. Bunun için de federasyon, en makul çözüm şekli olarak ortada durmaktaydı. Ancak Federal Devletin, federe devletler üzerindeki yetkilerinin asgaride tutulmasının önemi vurgulanmamıştı. Bu yüzden bazı Yunan Büyükelçileri, adada uluslararası alanda resmen tanınmış iki ayrı devlet formülünden başka bir formülün artık mümkün olamayacağına, çözümün karşılıklı bir al-ver eksersizi olduğuna ve iki devlet formülünün yaşama geçirilmesi için Türk tarafının kendisine düşen makul fedakârlığın yapmasını istemekteydiler (SİSAV, 1998:6). Bundan hareketle Kıbrıs Türk toplumunun aşırı olmayan ve objektif ölçülere göre makul ve hakkaniyete uygun olacak bazı toprak tavizlerinin verilmesini uygun görmekteydiler. Bu yüzden Türk tarafının vereceği toprak tavizi ile Türk federe devletine yerleşecek olan Rum göçmen sayısının önceden açıklanmasını (95) ısrarla talep etmişler, hatta zirvenin toplanması için bu talepler, şart koşmuşlardı.

Aslında toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında yukarıda adı geçen konular tartışmaya neden olmuştu. 1992 Şubatında ise toprak ve yer değiştiren kişiler konusunda yoğunlaştığını ve derin görüş ayrılıklarının olduğu görülmüştü. Halbuki toprak konusuyla ilgili al-ver sürecinin her ne olursa olsun bu dengenin mutlaka korunması gerekiyordu.

Bu açıdan bakıldığında ele alınan konu, toprak meselesinden çok daha önemliydi. Toprak konusuna, çıkabilecek iç politika güçlükleri açısından değil, daha geniş bir siyasî perspektifle bakmak gerekirdi. Daha küçük fakat mütecanis bir bölge, daha geniş fakat

içerisine Rumların demografik olarak üstün olabileceği bir bölgeden daha iyiydi (SİSAV-789, 1993:39). Hiçbir şey vermeden hep almak mümkün olmadığına göre öncelikleri iyi saptamak ve ikinci öncelik için birinci önceliği tehlikeye sokmamak gerekirdi. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, “almak için vermenin de gerektiği” (SİSAV-789, 1993:41) koşullarda, az toprakta daha çok egemen olmanın, çok toprakta daha az egemen olmaktan, kuşkusuz uzun vadede yararlı olacağını gözden uzak tutmamalıydılar.

Öte yandan üzerinde çözüm arayışlarının sürmesi gereken birtakım sorunların varolduğu ve bunların başlıcalarının, toprak ayarlamaları ve yer değiştirmiş kişiler olduğu vurgulanmıştı. Bu konulardan kaynaklanan başlıca pürüzler, Kıbrıs Rum yönetimi altına girecek bölge ve toplumlardan birine mensup olup da öteki toplum tarafından yönetilecek bölgede ikâmet edecek yer değiştirmiş kişilerdi. Halbuki Mart 1991’de, toprak ayarlamaları ile ilgili konuda ilerleme kaydedilmesi hâlinde, kalıcı bir anlaşmaya varılabileceğine inanılmıştı.

Aslında yürütülen tartışmalarda, ilerleme sağlanabilmesi için toprak ayarlamaları konusunda kayda değer gelişmelerin olması gerekirdi. Bu yüzden toprak konusunda, yapılması gereken acil birçok işler vardı. Aslında bu konu ile ilgili düzenlemeler, çözümün özünü teşkil etmekteydi. Çünkü toprak ayarlamaları konusuna yeterince ilerleme sağlanması hâlinde, kapsamlı bir anlaşmanın ulaşılabilir olduğu yönünde bir sonuca varılmıştı. Dolayısıyla Fikirler Dizisi, kalıcı bir anlaşmanın sonuçlandırılmasına adil bir “temel” (96) oluşturabilecekti. Aslında Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları, 1977 üst düzey anlaşmasını göz önünde bulundurarak, her biri tarafından yönetilecek federe devletlerin toprakları üzerinde mutabakata varacaklardı (97). Dolayısıyla federasyonun iki kesimliliği, bulunacak çözüme şu şekilde yansıtılacaktı: Her bir federe devlet, bölgesinde açık bir nüfus ve mal mülkiyeti çoğunluğuna sahip olması garanti edilecek ve aynı toplum tarafından yönetilecekti. İki kesimliliğin yansıdığı bir başka gerçek de federal hükûmet, federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarına el uzatamayacak şekilde yapılandırılacaktı (98). Bunun dışında metne ilâve edilen harita (99), iki federe devletin topraklarını belirleyecek ve toprak anlaşmasına saygı gösterilerek federal anayasaya dahil edileceği kararlaştırılmıştı.

Bu sırada BM Genel Sekreterliği’nin Kıbrıs sorununun toprak ve göçmenler konusunda bir formül hazırladığı ve bu formülün Mayıs ayında New York’ta yapılacak temasların esasını oluşturacağını ortaya çıkmıştı. Genel Sekreter Gali’nin ortaya attığı formülünde, Türklere % 28 oranında toprak bırakılmasının ve iade edilecek topraklara en az 50 bin Rum göçmenin dönmesi öngörülmekteydi (100). Ayrıca bu formülde öngörülen toprak oranında bir azalma olmamak kaydıyla, iade edilecek bölgeler konusunun New York temaslarında ele alınacağı, hatta Gobi Haritası’nı temel almış olabileceği, ancak Denктаş’ın Güzelyurt’nun iade edilmemesinde ısrarı nedeniyle, iade edilecek bölgeler konusunda

değişiklikler yapılabileceği iddia ediliyordu. Bu yüzden % 28 toprak tavizi (101) konusunda Türk tarafı nezdinde sondaj çalışmalarının yapıldığı bilinmekteydi.

Kıbrıs Türk lideri Denктаş ise BM temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde toprak konusuyla ilgili birtakım kriterler öne sürdü. Denктаş, Türklerin toprak üzerindeki mülkiyet hakkının hâli arazi üzerindeki paylarıyla birlikte tahminen % 33 (102) olduğunu söylemekteydi. Ancak Denктаş, ne kadar toprak tavizi verebileceği hususunda herhangi bir rakam vermekten özenle kaçınıyordu. Aslında Denктаş'ın öne sürdüğü kriterler, su kaynakları ve toprağın tarıma elverişli olup olmadığı hakkındaydı (103). BM temsilcileri, toprak konusuyla ilgili olarak Güzelyurt bölgesini gündeme getirdiyseler de Türk liderliği bu bölgeden çekilecek gibi görünmüyordu. Çünkü Güzelyurt bölgesi, Türklerin kontrolünde kalacak bölgenin tek su kaynağı olarak görülmüyordu.

Bu sırada Denктаş, "egemenlik" ve "dönüşümlü başkanlık" (104) konularını gündeme getirerek, Rum tarafının düşüncelerini öğrenmeye çalıştı. Denктаş'ın bu girişimi, Rumların açık bir pozisyon vermekten kaçınmalarından dolayı başarılı olamadı. Bu yüzden toprak konusu üzerinde kesin bir şey söylemekten kaçınan Denктаş, BM'yle ilgili temaslarında sürekli olarak manevra yapma ihtiyacı hissetti. Görüşmeleri reddeden taraf gibi görünmemeye dikkat ederek Denктаş, konuların özüne inmekten kaçınmış ve bağlayıcı bir şey vermemeye özen göstermişti (105). Bundan da anlaşılıyor ki, toprak ve anayasa konularında yapılacak öneriler "al-ver" (106) esasına dayanacaktı. Aslında Denктаş'ın toprak üzerinde Türk haklarından % 33'lük söz etmesi, talep etme niyetinde olduğu toprak oranı hakkında bir fikir vermektedir. Hatta Türk tarafının Güzelyurt bölgesini verme niyetinde olmadığı da anlaşılmaktaydı.

Buna karşın BM temsilcileri, Denктаş'la yaptıkları temaslarda, Güzelyurt kasabasının Rum yönetimine verilmesini ve kasabanın doğu taraflarındaki bahçelerin ise Türk idaresine bırakılmasını önerdiler (107). Bununla birlikte bahçeler bölgesi ile kasabanın Türk mahalleleri arasında, bir koridor oluşturulabileceğinden de söz ettiler. Bunu da 750 (1992) sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına dayandırdılar. Bilindiği gibi 750 sayılı karar, toprak ve göçmen (108) konularına özellikle değinen bir karardı. Ancak yine de Türk tarafı bu konular üzerinde cevap vermekten özellikle kaçınıyordu. Dolayısıyla diplomatik çevreler, Denктаş'ın toprak konusunda ve özellikle Güzelyurt bölgesinin geri verilmesiyle ilgili yaptıklarının, pazarlık amacına yönelik olduğuna inanmaktaydılar.

Aslında siyasî gözlemciler, Denктаş'ın "çelişkili bir tutum" (109) içinde olduğuna işaret ediyorlardı. Denктаş bir yandan BM Genel Sekreteri'nin fikirlerini kabul ettiğini söylüyorsa da öte yandan Güzelyurt bölgesini vermeyi ve göçmenlerin dönüşünü reddetmek suretiyle, Fikirler Dizisi'ne karşı olumsuz bir tavır takınmış oluyordu (110). Bunun üzerine Rum tarafı,

Türklerinin olumsuz tutumunun sürmesi hâlinde, BM kararlarının hayata geçirilmesi ve müeyyideler uygulanmasının, zaruri bir hâl alacağını iddia ediyorlardı.

Bunun içindir ki, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion, toprak ve göçmen konularında yeni bir zemin arayışı girdi. Bu arayışın sonunda toprağın stratejik değeri ile ekonomik açıdan yaşayabilirliği gibi Denктаş'ın üzerinde direndiği temel ilkeler terk edilmemekle beraber kenara itiliyordu. Dolayısıyla BM temsilcileri ile Denктаş arasında yapılan temaslarda, "demografi" (111) gerçeği başa alınmış oluyordu. Bu esasa göre Rum köyleri Rum kesimine ve Türk köyleri de Türk kesimine kalacak şekilde bir düzenleme tasarlanıyordu ki, Türk kesiminin toprak oranı % 28-29 (112) olarak düşünülüyordu. Aslında Gobi'nin hazırladığını haritanın dayandığı ilke de buydu. Tasarlandığı şekilde bu sınır düz olmaktan ziyade, birçok noktalarda girintili çıkıntılıydı. Ayrıca, Lefke'de bir Türk ve Karpaz'da da bir Rum kantonu oluşturulması düşünülüyordu (113). Karpaz kantonunun Rum kesimiyle bağlantısı için de aynı şekilde bir formül öngörülüyordu. Zaten Karpaz kantonunu Rum kesimine bağlayacak koridor formülünün, İngilizler tarafından hazırladığı düşünülürse, İngiltere'nin toprak düzenlemeleri konusundaki etkinliğini anlamak mümkündür.

Gerçi Kıbrıslı Türkler, 29 Mart 1986 tarihli anlaşma taslağında ve Haziran-Kasım 1992 New York görüşmelerinde, federal devlette Türklere kalacak toprak oranının % 29 (+) civarında olmasını kabul etmişlerdi (114). Bunun içindir ki Türk tarafı, toprak konusunda vereceği tavizler karşılığında, anayasa hususunda ve özellikle merkezî iktidar ile ilgili kritik konularda, Rum tarafından tavizler koparma çabasına yönelmişti.

Denктаş, vereceği toprak karşılığında dönüşümlü başkanlığı (115) elde etmek isterken, aynı zamanda üçüncü tarafların da aynı yolda bir çaba içine girdiği görülmektedir. Çünkü her iki taraf da karşılıklı tavizlerle uzlaşma sağlanabileceğini düşünmekteydiler. Ancak Rumlar, kesin bir yüzde ileri sürmemekle birlikte, bu oranı kabul etmediklerini açıklamakta (116), en azından 1974'te yerlerinden göç ettikleri iddia edilen 180.000 Rum'un yeniden yerleşmesine yetecek kadar toprak tavizi istemektedirler. Zaten toprak konusunun, mal mübadelesi ve tazminatlarla sınırlanmasını öngören ve iki kesimliliğin sulandırılmasına karşı çıkan Türk tarafının tutumunun hiçbir şekilde dikkate alınmadığı görüldü. Halbuki Kıbrıs Rum ve Türk toplumları, 1977 üst düzey anlaşmasını göz önünde bulundurarak, her biri tarafından yönetilecek federe devletlerin toprakları üzerinde mutabakata varmaları gerekiyordu. Bundan dolayı Gali belgesine ilâve edilen harita, her iki federe devlete ait topraklar belirlenirken, toprak anlaşmasına saygı gösterilecek ve bu husus, "federal anayasaya" (117) dahil edilecekti.

Bu arada diplomatik manevra yapan Denктаş, toprak konusunda şu koşulları ileri sürüyordu:

1. Kıbrıs Türk yönetimi altına girecek kesimin yüzölçümü, şimdiki hattın kontrol ettiği bölge kadar olmalıdır.
2. Güzelyurt bölgesinin su kaynakları, Kıbrıs Türk yönetimine ait olmalıdır.
3. İki 'eşit' kesimi ayıracak hattın, Dikelya İngiliz Üs Bölgesi ile (Aynikola bölgesi) teması olmalıdır.
4. Büyük Türk köyleri (Luricina, Lefke, Pile, Pergama) Kıbrıs Türk yönetimine bağlı olmalıdır (118).

Yukarıda da görüleceği gibi Denктаş'a göre Kıbrıs Türk yönetimi altına girecek bölgenin kriterleri gayet belirgin ve iddialıydı. Dolayısıyla bu kriterlerin esas alınmasıyla yapılacak coğrafi düzenlemeler, daha ziyade Mağosa bölgesinde olurken, Güzelyurt bölgesindeki düzenlemeler, Rum yönetimi altında evlerine dönecek göçmenlerin sayısını kısıtlayıcı nitelikte olacaktı (119). Aslında bu çeşit düzenlemeler, iki tarafın görüşlerinin bağdaştırılmasının bir sonucuydu. Bu bağdaştırmayı yapanlar ise BM ile Amerikalılardı. Kıbrıs Rum tarafı, birçok çekincelerine karşın bu formülü reddetmekten çekiniyor olması, New York görüşmelerinin başarısızlığa uğraması hâlinde, Denктаş'ın "sahte devletin" (120) tanınması yoluna gidileceği hakkındaki Amerikan tehditlerinden korkuyor olmasındandı. Rum tarafı, bu tehditleri başının üstünde Demokles'in kılıcı gibi görürken, bu arada Kıbrıs Rum tarafının toprak ve göçmen konularında öngörülen formülü kabul etmesi hâlinde, Denктаş'ın dönüşümlü başkanlık talebini geri çekmesinin sağlanacağı söyleniyordu (121). Bunun sağlanması için de BM, Denктаş'tan verilecek toprakların "hangi oranda ve hangi bölgelerin" (122) olacağını açıkça belirtmesini istiyordu. Çünkü BM yetkilileri ve bizzat Genel Sekreteri Butros Gali, belli bir harita ve oranların ortaya konulmaksızın (123) Kıbrıs sorununun çözülemeyeceği ve Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararında "toprak ve göçmen" konularıyla ilgili Türk tarafının gerekli tavrı takınmasını istediği hatırlatıyordu. Aslında bu görüş, Yunan hükûmetince de desteklenmekteydi. Çünkü Yunan Hükûmeti, toprak ve göçmenler üzerinde ilerleme kaydedilmesi hâlinde (124), Butros Gali'nin Fikirler Dizisi'ni kabul edeceklerini açıklıyordu. Zira Yunan hükûmeti, Kıbrıslı Rumların gerekli tavizleri çoktan vermiş olduklarını iddia ediyordu. Enosis'in mümkün olmadığına karar verip, bağımsızlığa yönelmeleri bile onlara göre acılı bir tavizdi (125). Aslında Rum ve Yunan cephesi açısından, Zürih anlaşmasıyla kurulan üniter devletten vazgeçerek (Deliceirmek, 1997:39), federasyonu kabul etmeleri çok ciddi bir tavizdi. Kaldı ki Vasiliu da toprak konusunda Rum tarafının % 27'yi (126) kabul ederek taviz verdiğini belirtiyordu. Halbuki Vasiliu, daha önceleri rasyonel bir çözüm istediklerini ve bu çözümün şimdiki çizgilerin "işgal altındaki" (127) durumla değil, "nüfusa oranla" (128) düzenlenmesini savunuyordu. Bu yüzden Rumların stratejik taktiklerine göre Türk tarafına ait bölgenin % 25'den (129) fazla olamaması gerektiğini savunuyordu.

Fakat BM Genel Sekreteri, New York'ta başlayan birinci tur görüşmelerde Gali haritasını sunarak, Türk tarafına % 28.2 (130) toprak bırakılması öngörüyordu.

Kıbrıs sorununa çözüm getirecek "Fikirler Dizisi" üzerinde Türk ve Rum tarafının görüşlerini öğrenmek amacıyla BM Genel Sekreteri Gali'nin başlattığı pazarlık görüşlerine devam edilirken, adada yeni bir toprak düzenlemesini öngören Gali haritasına karşılık, Türk tarafının da kendi haritasını (131) hazırlandığı ortaya çıktı. Böylece BM gözetiminde New York'ta yapılan Kıbrıs görüşmeleri, son derece ciddi bir pazarlık sürecine girdiği görülmektedir.

Görüşmelerin daha ilk gününde BM Genel Sekreterliği, Türk tarafına ilk uyarıyı yaparak, Türk ekibi diplomatik abluka altına almıştı. BM Genel Sekreterliği'nin görüşmelere dayalı olarak Türk tarafına yaptığı uyarı, "görüşmelerin toprak ve yerlerinden edilenler konularında yoğunlaşacağı" (132) yönündeydi. Böylece görüşmelerde ilk olarak sadece harita ve yerlerinden edilenler üzerinde durulacağı kesinleştirilmiş oldu. Aslında BM'nin bu tür yöntemi seçmesi, tarafların en büyük görüş ayrılığının bu iki konu üzerinde odaklanmış olmasındandı (133). Aslında New York görüşmelerinin en önemli yanı, toprak ve göçmen konularının öncelikli ele alınmış olmasıydı. Özellikle BM yetkilileri belli bir harita üzerinde çalışmalar yapmış ve Gobi Hattı'nın bir benzeri olan bir hat (134) ortaya çıkarmışlardı. Fakat Denктаş, gerek bu harita gerekse toprak oranları üzerinde görüşme yapmayı reddetmişti. KKTC'nin egemenliğinde bulunan bütün toprakların aynen devam etmesini isteyen Denктаş, buna gerekçe olarak da Kıbrıslı Türklerin çiftçi (135) olduklarını ve toprağa ihtiyaçları bulunduğunu öne sürüyordu. Bu yüzden Denктаş'ın harita üzerinde görüşme yapmaktan ve toprak konusu üzerinde bağlayıcı bir söz vermekten kaçındığı dikkat çekmektedir (136). Bir başka deyişle Denктаş'ın, Doruk Anlaşmalarının toprak konusu ile ilgili bölümlerini tamamiyle terk ettiği ve konu ile ilgili yeni koşullar ileri sürdüğü görülmektedir. Buna göre Denктаş'ın ileri sürdüğü yeni öneriler ise şu şekildeydi:

1. Türk bölgelerinde bulunan Lefke, Luricina (Akıncılar), Pergama (Beyarmudu) gibi Türk köylerinin hepsinin de Kıbrıs Türk yönetimi altında kalmaya devam etmesi,
2. Kıbrıs Türkleri'nin yeniden göçmen durumuna düşürülmemesi,
3. Türk kontrolündeki kıyıların uzunluğunun değişmemesi,
4. Batı Mesarya'nın su kaynaklarının Kıbrıs Türk yönetimi altında olması,
5. Kıbrıs Türk kesiminin Dikelya ve Aynikola İngiliz Üs bölgesi ile temasının olmasını istemektedir (137).

Yukarıda da görüleceği gibi Türk kesiminin Dikelya İngiliz üs bölgesi ile temasının olması hakkındaki Türk tarafının öne sürdüğü talep, Rum tarafını özellikle endişelendiriyordu.

Çünkü Kıbrıslı Türklerin bundan güttüğü amaç, İngilizlerin bir gün çekilmeye karar vermeleri hâlinde, Dikelya üs bölgesine sahip çıkmaktı. Bir başka deyişle Türk kesiminin Dikeyla üs bölgesi ile temasının olması demek, İngilizlerin çekilmeleri hâlinde Mağosa bölgesi ile belirli köylerin Rum kesiminden kopması demektir. Böylece Kıbrıslı Rumlar, Türklerin hem nüfus oranlarından daha çok toprak elde edecekler, hem de bir gün Dikelya üs bölgesini de ele geçirme olanağını kazanacaklarını iddia etmekteydiler. Bu nedenlerden ötürü Rumlar, Türk kesiminin Dikelya (138) üs bölgesiyle temasının olmasını reddediyorlardı. Aslında Rumlar bu konuda toprak düzenlemelerini öne sürerek pazarlık yapmak istiyorlardı. Vasiliu, hâlen KKTC hudutları içinde kalan Lefke'yi Türklere bırakıp, Güzelyurt körfezi yöresinden başlayıp Maraş'a kadar sınır boyunca 20 (139) kadar kasabayı istiyordu. Ayrıca Karpaz'da hâlen Rumların iskân ettiği bölgenin de kendilerine terkedilmesi gerektiğini iddia ediyorlardı (140). Denктаş sulu arazi, denize çıkış yerleri, tarımsal bölge ve ekonomik işlerlik gibi kıstaslara ters düştüğü gerekçesiyle, Rum taleplerine olumsuz cevap vererek oluşan yeni şartlara göre toprak tavizi değil, ancak "hudut düzenlemesinin" (141) yapılabileceğini söylüyordu. Bunun üzerine Denктаş, "makul düzeyde" (142) toprak tavizinin, ancak karşılıklı "al-ver" süreci başladıktan ve Rum liderlerinin de "ne vereceği" (143) belli olduktan sonra söz konusu olması gerektiğini belirtiyordu. Hatta BM Genel Sekreteri'nin, ABD desteğiyle bir emrivaki dayatarak, Türk tarafından pazarlıksız ve karşılıksız büyük toprak tavizi istemesinin, bu doğrultuda harita sunmasının ve üstelik bu çalışmayı gizli tutmayı amaçlamasının iyi niyet misyonunu (144) aşan bir tavır olduğunu ifade ediyordu. Zira toprak konusunda hazırlanan haritanın, bir şekilde kamuoyuna açıklanması pazarlık sürecinin şeklini değiştirmişti. Kaldı ki Rum tarafı ve yabancı diplomatların kanaatine göre Maraş, Güzelyurt ve 34 köyün geri verilmesini öngören haritayı, gazetelere Kıbrıs Türk lideri Denктаş, bizzat kendisi vermişti (145). Onlara göre Denктаş'ın bundaki maksadı, Kıbrıslı Türklerin toplumsal tepkisine çekerek müzakere masasındaki haritanın geri çekilmesini sağlamaktı.

Gizlenmeye çalışılan haritanın gazetelerde yayınlanması sonucu Rum liderliği, aradığı bahaneyi bulmuş ve Güvenlik Konseyi'ni Türk tarafına yaptırım uygulaması için çağrıda bulunmuştu. Halbuki Gali haritası, Türk basınında yayınlanmadan çok önce, içerdiği tavizler ve verilecek bölgeler ilgili bilgiler Rum basınında en ince teferruatına kadar verilmişti. Zaten Türk tarafı, kapalı kapılar ardında dönenleri Türk halkına duyurulmasını olumlu bir adım olarak görmekteydi (146). Çünkü baskılarla yapılacak bir referandumla reddedilecek bir çerçeve anlaşmasına gitmek yerine, iki halk için eşit mesafeli tavizleri içerecek bir çözüme ulaşmak daha gerçekçi bir yöntemdi.

Aslında Genel Sekreter Butros Gali, iki tarafı uzlaştırmak için bir harita hazırlamış ve bu harita ile Rum tarafına toprak tavizi verilmesini istemişti. İşte bu paket ile haritayı görüşmek için Denктаş ile Vasiliu'yu 15 Temmuz 1992'de New York'ta müzakereye davet

etmişti. 14 Ağustos'a kadar süren 5 haftalık süre zarfında Gali, Rumlara verilmesi istenen toprakların Denктаş'tan almaya çalıştı. Bu sırada ABD Dışışleri Bakanı James Baker, bu sürece katkıda bulunup Türk liderine baskı yapabilmek için hem Denктаş'a, hem de Türk Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin'e bir mektup gönderdi. Baker mektubunda, Denктаş'ın bu haritayı müzakere edebileceğinin, ancak reddedemeyeceğini dile getiriyordu (147). Görüleceği gibi Türk tarafının pazarlık şansı, ciddi bir yara almış oldu. Çünkü Vasiliu, bu mektupla birlikte adı geçen haritada yer alan toprakların elde edildiğini varsayıyordu (148).

Aslında ABD, BM ile işbirliği yaparak, toprak konusunda bir uzlaşma formülü geliştirilebilmek ve Türk bölgesinin % 29.5 (149) olmasını istiyordu. Çünkü bu oran, Haziran ayında taraflar arasında yapılan temaslarda her iki tarafın toprak konusunda ileri sürdüğü taleplerin ortalamasıydı. Bilindiği gibi daha önceleri Vasiliu % 27.5'i, Denктаş ise % 32'yi talep etmişti.

Kaldı ik Amerikalılar, bu formülle Denктаş'ı ikna edebileceklerini düşünürken, aynı zamanda 40-45 bin Rum göçmenin evine dönmesi sağlayarak Vasiliu'yu zora sokmayı da tasarlıyorlardı Böylece ABD, her iki tarafa da baskı yapma şansını elde etmiş olacaktı.

Bunun üzerine Gali, Fikirler Dizisi'ne dayanan bu formül çerçevesinde herhangi bir ilerleme sağlanması durumunda, Vasiliu ve Denктаş'ı ortak görüşmeye çağıracağını ve yapılacak görüşmelerde anayasal (Deliceirmek, 1997:54) konuların ele alınacağını belirtiyordu. Bu yüzden görüşmelerin ikinci turunda Gali'nin sözcüsü Francois Guilianı, Denктаş ve Vasiliu'yla ayrı ayrı yapılan görüşmelerde ilk planda toprak düzenlemesi ve yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönmeleri hususlarının ele alınması tasarladı. Bunun üzerine Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion ve danışmanı Gustave Feissel, hazırlanan Kıbrıs haritasını, Gali'yle ikinci kez buluşan Denктаş'ın önüne koydular. Haritada, Rum yönetiminin batıda Lefkoşa'dan, doğuda Mağosa'ya kadar uzanan 150 millik sınır boyunca Rum yerleşimine açılması ve 20'yi aşkın köy ile kasabanın iadesi tasarlanmıştı (150). Halbuki Türk tarafının toprakla ilgili vereceği taviz, Maraş'ın kapalı kısmı ve Lefkoşa-Mağosa yolunun güney kesimindeki köyler olabilirdi (151). Dolayısıyla Güzelyurt ve çevresini taviz konusu yapmak istemiyorlardı. Türklerin bu öneriye karşın Rumların istediği Kıbrıslı Türklerin yönetiminde alacak toprağın % 27.5 olması Maraş ve Güzelyurt'un büyük bir bölümü ile 34 köyün Rumlara iade edilerek, 50-80 bin Rum'un evine dönmesiydi (152). Ayrıca Karpaz bölgesine özel bir statü öneriliyordu. Aynı statü, Rum yönetimi altındaki bölgede kalacak olan Luricina (Akıncılar) ve Bergama (Beyarmudu) (153) için de geçerliydi.

Dolayısıyla Vasiliu'nun, New York görüşmelerinde toprak ve göçmenler konusu görüşülüp, esaslı ilerleme sağlanmadan, diğer konulara geçmeyeceği anlaşıyordu. Aslında Rum tarafı için "ilerlemenin" (154) olması demek, Türk tarafının Gali haritasını ve BM Genel Sekreteri'nin toprak konusundaki önerilerini kabul etmesi demektir. Halbuki Denктаş'ın toprak

konusunda önerdiği, Maraş'ta ve ölü bölgede 20 köy ile ölü bölgeye yakın, genellikle Mağosa bölgesinde % 4'lük (155) bir bölgeydi. Dolayısıyla bu bölgelere 40 bin (156) civarında Rum göçmenin dönebileceği tahmin edilmekteydi. Böylece söz konusu bölgelerden taşınacak Kıbrıslı Türk ve yerleşiklerin sayısı, oldukça az olacaktı. Denктаş bunun ötesinde, başka göçmenlerin Kıbrıs Türk Yönetimi altındaki bölgeye dönmelerini istemiyordu. Denктаş, toprak konusundaki bu önerilerini BM yetkilileri, Camillion, Feissel ve Kavanagh ve Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üye ülkenin temsilcilerine de yansıtmıştı. Hatta Kıbrıs Türk lideri, bu konudaki görüşlerini Genel Sekreteri ile yaptığı görüşmede yazılı olarak da sunmuştu. Bu görüşmeler sırasında Denктаş, harita üzerinde görüşmeyi kabul etmeyerek, Doruk Anlaşmaları'nda öngörülen kriterlerin, uzmanlardan oluşacak komitelerde (157) görüşülmesini istedi. Çünkü Denктаş'ın Gali Haritası'nı kabul etmesi hâlinde 50-60 bin (Deliceirmak, 1997:63) Kıbrıslı Türk'ün yeniden göç ederek, evsiz ve malsız kalacağını iddia ediyordu. Ancak BM Genel Sekreteri bunu kabul etmeyerek, toprak konusunun uzmanların işi değil, "siyasî bir karar" (158) olduğunu belirtiyordu.

Bu sırada Gali'nin toprak konusundaki beklentilerine cevap vermesi beklenen Denктаş'ın, BM'nin iade edilmesini istediği 48 köye karşılık 20 (159) köyü iade etmesi hayal kırıklığı yaratmıştı. Böylece Denктаş'ın Güzelyurt'u iade etmek niyetinde olmadığı (Deliceirmak, 1997:62), Mağosa kazasına bağlı bazı sınır köylerini iade etme önerisinde bulunduğu ortaya çıkmış oldu.

Denктаş'ın stratejik taktik olarak ortaya koyduğu ve % 32 oranı üzerindeki tavizi daha sonra % 29'a (160) düşürmesi dikkat çekiyordu. Çünkü Denктаş'ın taktiği, uygulama açısından zamanlaması oldukça iyi planlanmıştı. Görüşmelerin çıkmaza girdiğinin sanıldığı bir zamanda, sahneye konulan bu formül, görüşmelerin seyrini yeniden değiştirmişti.

Denктаş ilk önce Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi temsilcisi ile görüştü. Bu görüşmede, Ledsky, Robert Lamb, David Dane ve Dobroserdov bulunuyordu. Daha sonra BM Genel Sekreteri ile görüşen Denктаş, bu görüşmede, 1985 yılında kabul ettiği % 29 artı toprak oranının kabul etmeye hazır olduğunu söyledi (161). Ayrıca o dönemin Genel Sekreteri (Cuellar) tarafından daha fazla taviz vermesi için kendisine baskı yapılmayacağı güvencesi verildiğini ileri sürmüştü. Kıbrıs Türk lideri, bu görüşmelerinde, Maraş ve 20 köyün iade edilmesini öngören bir de harita sunmuştu. Ancak Güzelyurt'un iade edilmesini kesinlikle reddediyordu. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Gali ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri, Denктаş'ın Gali haritasını kabul etmesinde ve Güzelyurt'un iade edilmesinde ısrar ediyorlardı (162). Kaldı ki Güzelyurt'un iadesi için Kıbrıs Türk liderinin izlediği tutum karşısında, daha sonraları BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi ve büyük güçlerin izlediği tutum daha da sertleşmişti. Bu yüzden Denктаş'ın % 29 artı toprak önerisini içeren ve Güzelyurt'u Kıbrıs Türk bölgesinde bırakan harita, Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi daimi

üyeleri tarafından derhal reddedildi (163). Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi Denktaş'ın, harita olmayan haritasının tatmin edici olmadığı görüşündeydiler ve üzerinde ancak küçük düzeltmeler yapılabilecek Gali Haritası'nı görüşebileceklerini belirtmekteydiler. Görüleceği gibi BM Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin dikkat ve ilgisi, özellikle Güzelyurt üzerinde odaklaşıyor ve "kilit olan toprak oranı değildir; Güzelyurt'un iadesi" (164) olduğunu ifade ediyorlardı.

Bu yüzden Denktaş'a uygulanan baskı gittikçe artmaya başladı. Eğer Türk tarafı, Gali Haritası'nı veya buna yakın bir düzenlemeyi kabul etmezse, BM Genel Sekreteri'nin yardım için Güvenlik Konseyi'ne başvuracağına (165) kesin gözüyle bakılıyordu. Ama yine de Kıbrıs Türk lideri beklenmedik bir anda, toprak konusunda öneri sunarak, Rum yönetimi altındaki bölgede % 5'lik bir taviz veriyor ve buna paralel olarak da "şimdi taviz verme sırası Rumlardadır" (166) diyordu. Böylece Denktaş, kendine yapılan baskıları, Rum tarafına kaydırmaya çalışıyordu. Bu yüzden karşı atağa geçen Kıbrıslı Rumlar, Denktaş'ın kendilerine iade etmeyi önerdiği, hatta Gali haritası üzerinde işaretlediği toprak oranının, % 29 değil, % 31 (167) olduğunu açıkladılar.

Aslında Denktaş tarafından BM Genel Sekreteri'ne sunulan harita BM ve ABD uzmanlarınca detaylı bir şekilde incelenmişti. Bu inceleme sonucu önerilen haritanın "% 30 +" (Deliceirmak, 1997:69) toprak içerdiği saptanmıştı. Daha sonra Amerikalılar, bu harita ile ilgili gözlemlerini içeren özel bir belgeyi Genel Sekreter'e sunmuşlardı. Bunun üzerine Kıbrıslı Rumlar, Türklerin toprak konusundaki uzlaşmazlığının giderilmesi için Güvenlik Konseyi'nin devreye girmesini ve Türklerin kınanmasını istediler (168). Halbuki gerek BM, gerekse ABD, Türkleri kınayıcı herhangi bir karar almak istemiyorlardı (169). Çünkü bu kararın sonuçları, stratejik hedeflere ters düşmesinden korkuyorlardı. Buna rağmen yine de baskı yapmaktan geri kalmıyorlardı. Fakat bu baskı, Kuzey Kıbrıs'ta ciddi bir toplumsal muhalefetin doğmasına neden olmuştu.

Özellikle New York'ta yapılan birinci ve ikinci tur görüşmelerde diplomatik teamüllere, eşitliğe ve müzakere tekniğine ters düşen baskılarla "Gali Haritası'nın" empoze edilmek istenmesi, KKTC Meclisi'nin olağanüstü toplanmasına ve 31 Temmuz 1992'de tarihî bir karar almasına neden oldu. Bu kararda, Kıbrıs meselesinin baskı ve tehditlerle adil ve kalıcı bir barışa ulaşılamayacağı ve bunun aksi gerçekleşmesi hâlinde Türk Halkının kabul etmeyeceği vurgulanmıştı (İsmail, 1998:249). Aslından bu kararla Türk kamuoyu, KKTC ve Türk hükûmetinin baskı altında olup olmadığını ve Denktaş'ın, New York'ta yeterince desteklenip desteklenmediğini tartışmaya başladı. Bu da gösteriyor ki Denktaş'a, New York'taki ikinci tur görüşmelerinde ağır bir baskı uygulanmıştı.

Aslında Gali, Denktaş'ın önüne Türk tarafına % 28.2 oranında toprak bırakan ve en önemlisi Güzelyurt bölgesini Rum tarafına veren bir haritayı koyarak, bunu kabul etmesini

bekliyordu. Bu arada Vasiliu, Denktaş'ın bütün baskılara rağmen kabul etmediği Gali haritasını, daha önceleri Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Mesut Yılmaz'ın (Kepoğlu, 1995:54) da görerek kabul ettiğini açıkladı. Ancak adı geçen liderler, bu açıklamayı yalanladılar (Gürel, 1993:108).

Cumhurbaşkanı Turgut Özal "Bush'la harita görüşmedim" (Kepoğlu, 1995:55) derken Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi Kaya Toperi, *"Cumhurbaşkanımızın Bush'la yaptığı görüşmelerde toprak konusu hiçbir zaman ele alınmamış ve bir harita söz konusu olmamıştır"* (Kepoğlu, 1995:55) dedi.

Başbakan Demirel de Vasiliu'nun iddiaları konusunda, "Ben şahsen harita görmedim; mutabakat da vermedim. Biz bu işi Rauf Bey'e bıraktık. Biz bu meselenin içinde de değil, dışında da değiliz; ancak kenarındayız" (Kepoğlu, 1995:55) diyerek bu iddiayı yalanladı. Vasiliu'nun "haritayı onaylamıştı" dediği ANAP lideri Mesut Yılmaz ise *"ABD Başkanı Bush, Yunan tarafının, 1982'de ortaya konulan Gobi Hattı'nın toprak meselesinin çözümünde esas alınabileceği konusundaki görüşünü bize aktardı. Ben de kendisine, Gobi Hattı'nın Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edileceğine ihtimal vermediğimi söyledim. Mutabakat bildirmiş değilim..."* (Kepoğlu, 1995:55) şeklinde açıklamada bulundu. Fakat Vasiliu'nun açıklamaları, Amerikan yönetiminin yetkililerince de onaylanmıştı. New York'ta bulunan ABD Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey bir yetkilisi konuyla ilgili soruları yanıtlarken, "Vasiliu'nun söylediklerinin büyük ölçüde doğru olduğunu" (Kepoğlu, 1995:55) öne sürüyordu. Yetkili *"ancak o zaman Türkiye'de de bir başka hükûmet vardı, değişik bir durum söz konusuydu"* (Kepoğlu, 1995:55) şeklinde bir ifadede bulunmuştu.

Aslında ABD'li yetkililere göre Kıbrıs müzakereleri eğer yürümüyorsa, yapılacak iş, tutum değiştirmekti. Bunun için de toprak konusunda gereken fedakârlığın yapılarak, bugünkü fiilî ayrılığın konsolide edilmesini sağlamak olmalıydı. Zaten dünyanın bugünkü şartları, Devletler Hukukunun "rebus sic standibus" (şartlar değişince kaideler değişir) (Gürün, 1992:7) prensibi, böyle bir tutum değişikliğini adeta zorlamaktaydı.

Bundan hareketle New York görüşmeleri için yeni bir formül bulunarak toprak, göçmenler ve mülkiyet konusunun birlikte ele alınması kararlaştırıldı. Dolayısıyla Rum tarafı bu yeni formülü "Denktaş'ın başarısı" (170) olarak değerlendirirken, Denktaş'ın Güvenlik Konseyi'nin toplanıp aleyhlerine karar alacağı tehdidi üzerine kabul etmek zorunda kaldığını iddia ediyordu.

Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin 'Gali Haritası'nı kabul etmesi gerektiği' yönündeki ısrarlarına karşın Denktaş, bu yeni formüle göre BM yetkilileriyle toprak konusunu müzakere edebileceğini açıkladı. Dolayısıyla Vasiliu ve Denktaş'ın BM Genel Sekreteri ile ayrı ayrı yapmaları beklenen görüşmelerde, sözü edilen formüleri resmen kabul edileceği bekleniyordu. Buna karşın daha görüşmelerin başından gerek Denktaş, gerekse ABD

tarafından, formülün içeriği hakkında değişik görüşler ileri sürülmeye başlandı. Bu arada Denктаş, Türk basın mensuplarına verdiği demeçte, hiçbir şekilde Güzelyurt'tu iade etmek niyetinde olmadığını ve % 29 +'nın (Kepoğlu, 1995:55) altına inmesinin söz konusu olmadığını söyleyerek, kendini kamuoyu önünde bağlamayı tercih etmiştir.

Bunun üzerine çıkmazın aşılması ve Denктаş'ın % 29 +'lık önerisinin BM Genel Sekreteri'nin haritasına nasıl uyarlanacağı dair bir komitenin (171) kurulması kararlaştırıldı. Ayrıca toprak konusu görüşülürken, bu konusu ile doğrudan bağlantılı olması nedeniyle, mülkiyet ve göçmenler konusu da aynı anda görüşülmesinde mutabık kalındı. Aslında bu formül, ABD'nin Ankara nezdinde yapacağı müdahalelerin sonuç vermesi için Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreter'in istediği gibi ortaya çıkmıştı. Eğer bu çabalar sonuç vermezse, işte o zaman konu Güvenlik Konseyi'ne gidilmesi mümkün olacaktı.

Bu sırada Vasiliu, BM Genel Sekreteri'nin, "madalyonun iki yüzü" (172) olarak tanımladığı toprak ve göçmenler konusunda anlaşma olmaması hâlinde, başka konuların ele alınmasının söz konusu olamayacağını açıkladı. Denктаş ise BM Genel Sekreteri ile yaptığı görüşmeden sonra Gali belgesinde öngörülen sıraya uygun olarak yerlerinden edilmişler konusu ve daha sonra anayasal konuların görüşülmesine ilişkin beklentisini dile getirdi. Aslında Denктаş'ın bunu dile getirmesindeki sebep, BM Genel Sekreteri ve ABD yönetiminin, daha önce vaat ettikleri her şeyi unutarak, Türk tarafını önceden kararlaştırdıkları çizgiye getirmek için kabul edemeyecekleri bir baskıyı uyguladıkları içindi. Bunun üzerine Denктаş:

"Bizim verdiğimiz % 29 artı haritası, anayasal sorunlarda vaat edilen federe devletin egemenliğine ve icra konusunda rotasyon ve eşitliğine dayalıydı. Bunlar verilmezse, % 29 artı önerimizde yoktur" demektir. Biz 29 artıya inmekle işlerin kolaylaşacağını zannetmiş ve bunu yaptığımız takdirde diğer konularda yardım ve desteğin gelmesini beklemiştik. Oysa bunun tam aksi yapılmakta ve kabul edemeyeceğimiz bir baskı uygulanmaktadır" (Kepoğlu, 1995:55).

BM Genel Sekreteri'nin Denктаş'a kabul ettirmeye çalıştığı müzakere formülü, öncelikle ne kadar toprak vereceğini açıkça söylemesi, daha doğrusu % 28.2 oranını kabullenmesi, ardından göçmenler konusunda anlaşmaya varması ve en sonunda da anayasa maddelerine geçilmeseydi. Fakat bu süreçte Türk heyetinin ciddi bir endişesi vardı. Çünkü Türkler, Rumların toprağı aldıktan sonra "anayasada hiçbir istediğinizi kabul etmeyiz" (173) demelerinden korkuyorlardı.

Her şeyden önce Türk tarafının Kıbrıs konusundaki nihaî çözüm ile ilgili parametrelerini, hangi konuda, ne istediğini ve nereye kadar gerileyebileceğini kesinlikle saptaması gerekmektedir. Çünkü Türk tarafı, toprak ve buna bağlı olarak Güzelyurt dahil, en ince ayrıntıya kadar kendi pozisyonunu belirlerse (174), müzakerelerde o kadar çok başarılı

olacağına inanmaktaydı. Bir başka deyişle Denктаş'ın nereye kadar gidebileceği ve nerede durup nerede ilerleyebileceği kesinleşebilecekti. Dolayısıyla toprak konusundaki gelişmeler, "ihtilafın sonuna gelindi" (175) şeklinde yorumlanmamalıydı. Zaten Denктаş'ın toprak konusundaki teklifi, bir bütünün parçasıydı. Bu bütün içerisinde Türk halkının egemenlik hakkı, Türk ordusunun garantörlüğü, mülkiyetin sıfırlanması ve göçmenlerin eski topraklarına dönüşü vardı. Bunlar üzerine mutabakata varıldığı takdirde, toprakların ancak bir bölümünden vazgeçilmesi mümkün olabilecekti.

Bunun içindir ki, Genel Sekreter'in 21 Ağustos 1992 tarihli raporunun ekinde yer alan ve toprak düzenlemeleri konusundaki haritayı da kapsayan Fikirler Dizisi'nin, bütünlüklü bir anlaşma sağlanması için zemin alınması gerektiği ifade edilmekteydi (176). Ancak yine de Fikirler Dizisi, "Toprak Düzenlemesi" başlığı altında, müzakere olanağına yer vermeyen ve ön kabulleri olan bir tutum sergilemekteydi. "Kıbrıs Türk ve Rum toplumları, kendileri tarafından yönetilecek federe devlet toprakları üzerinde 1977 üst düzey anlaşmasında dikkate alarak anlaşılır" (Gazioğlu, 1997:16) denmekte, fakat hemen ardından, son iki tur New York görüşmelerinde, bu konuda bir anlaşmaya varılmamış olmasına karşın, Gali Haritası bu belgeye eklenerek, iki federe devlet topraklarının bu haritada gösterildiği şekilde olacağı belirtilmekteydi. Böyle bir tutum kuşkusuz ki, serbest müzakere yöntemiyle ve 1977 üst düzey anlaşmasında belirlenen kriterler dikkate alınarak yapılacak toprak düzenlemesi ilkesine aykırıydı. Zaten Türk tarafınca böyle bir tutum, toprak düzenlemelerinin oldu bittilerle ve çeşitli baskılarla halledileceği yönündeki düşüncesini pekiştiriyordu.

Buna rağmen Gali, görüşmeleri değerlendiren raporunu, Güvenlik Konseyi'ne 21 Ağustos'ta sundu. Ancak, resmiyeti olmayan ve bir "kâğıt" niteliğinde kalan ve Denктаş'ın kabul etmeye yanaşmadığı haritayı, adeta resmiyet kazandırmak için raporuna ekleyen Gali, Türk tarafının tepkisiyle karşılaştı (Kepoğlu, 1995:59). Zaten Gali'nin "resmileşen" haritası, özellikle Güzelyurt bölgesini ve Maraş'ı Rum tarafına bıraktığı için Türk tarafınca kabul edilmesi zordu. Fakat şu bir gerçektir ki, 1992 görüşmelerinin ilk iki turunda Türk tarafının sahip olduğu % 36'lık egemenlik sahasını, % 29 + oranını kadar düşürmüştü.

789 sayılı karara göre Güvenlik Konseyi, "Genel Sekreter'in 21 Ağustos 1992 tarihli raporunun ekinde yer alan haritanın yansıttığı toprak düzenlemeleri de dahil olmak üzere Fikirler Dizisi'nin bütünsel bir çerçevede anlaşmaya varılabilmesi için temel olarak kabul edildiğini" (177) belirtiyordu. Yani Güvenlik Konseyi, Gali Haritasını, "Fikirler Dizisi'nin" bir parçası olarak resmileştiriyor ve bu haritanın yansıttığı toprak düzenlemelerini görüşmelere esas olarak kabul ediyordu. Konsey'in aldığı karara göre "şimdiki durum kabul edilmez" (Gürel, 1993:114) bulunuyor ve "Fikirler Dizisi doğrultusunda bir bütünsel anlaşmaya gecikilmeden varılması" (Gürel, 1993:114) isteniyordu. Ayrıca "Güven Artırıcı" bir önlem

olarak Maraş bölgesinin BM Barış Gücü denetimine bırakılması isteği, 789 sayılı kararda da aynen yer alıyordu.

Bununla birlikte “Fikirler Dizisi”ne uygun bir anlaşma, başta Güzelyurt olmak üzere Türk tarafının Rumlara toprak vermesine ve kalan Türk topraklarındaki bazı bölgelere de Rum nüfus yerleştirilmesine yol açacağı için 789 sayılı karar ile iki taraftan yer değiştirecek olan kişilerin yerleştirilebilmeleri için BM’nin şimdiden “fizibilite çalışmaları” yapması ve iki tarafın bu konuda kolaylık sağlaması isteniyordu.

Aslında Kıbrıs’ta “mini paket” (Gürel, 1993:122) yaklaşımı, öncelikle bir siyasal çözüm çerçevesi sağlanmadıkça, Türk tarafının yararına değildi. Çünkü Türk tarafı, toprak ödününün verilmesi beklenen taraftı ve “mini paketlerle” toprak ödününe zorlandıkça, kapsamlı bir siyasal çözümü istediğine yakın biçimde elde etmesi güçleşecekti. Kaldı ki Maraş’a karşılık Lefkoşa Havaalanının uluslararası trafiğe açılması denkleminin, iki kefeşi eşit bir terazi değildi. Bir yandan toprak ödünü, öte yanda ise Türk tarafına ne getireceği belli olmayan bir “sözde avantaj” vardı.

Dolayısıyla 21 Ağustos 1992 tarihli Gali’nin hazırladığı ve Güvenlik Konseyi’ne sunduğu raporun içeriği kayda değer özellikler taşıdığı söylenebilirdi. Buna göre 21 Ağustos tarihli belgede şu hususlar dikkati çekmektedir:

Gali, hazırladığı raporda her iki lidere, ilk önce Güvenlik Konseyi’nce öngörüldüğü gibi iki önemli konu, yani “toprak ayarlamaları” ve “yer değiştirmiş kişiler” (178) üzerinde duracağını ve tarafları da bu iki konuda anlaşma menziline getirilmesi hâlinde öteki konuların tartışmaya geçileceğini belirtti. Bununla birlikte Fikirler Dizisi’ndeki harita, iki federe devletin sınırlarını, önceki raporunda (S / 23780, para.25) bulunan ve Güvenlik Konseyi’nce onaylanmış kriterler doğrultusunda belirlenmekteydi. Söz konusu kriterlerde esaslı sayıdaki yer değiştirmiş Kıbrıslı Rum’un, Rum yönetimi altına gidererek, bölgeye yeniden dönebilmesi öngörmekteydi. Bütün bunlara karşın Türk tarafının da elde ettiği bir şey vardı. Özellikle haritanın, daha önce Denктаş’ın da sözüne ettiği kriterlerin dikkate alınarak hazırlanacağı ilk kez kayda geçirilmiş oldu. Aslında Denктаş’ın birçok kereler sözünü ettiği kriterler şu şekildedeydi:

1. Toprak ayarlamalarında hâlen Kıbrıs Türk makamlarınca kontrol edilen adanın kıyı şeridinin korunması,
2. Önerilen, Kıbrıs Türk federe devletinin, dışında, Birleşik Krallık Üs Bölgesi’ne temas etmesi,
3. Toprak ayarlamalarında, geleneksel olarak Kıbrıslı Türk olan köylere saygı gösterilmesi,
4. Toprak ayarlamalarında, su kaynaklarının dağılımının hesaba katılması ve

5. Ercan Havaalanı olarak bilinen havaalanının, Kıbrıs Türk yönetimi altında kalacak bölgeye bırakılması yönündeydi (179).

Yine de Denктаş, Genel Sekreter'in her iki tarafa harita sunması ve sınırların belirlenmesi önerisinde bulunmasından dolayı her vesileyle "hoşnutsuzluğunu" (180) dile getiriyordu.

Denктаş'ın bu tepkisine rağmen dolaylı görüşmeler sürecinde Genel Sekreter ve temsilcileri, Denктаş ile Fikirler Dizisi'ne dahil ve toprak ayarlamaları temeline dayalı uzun bir görüşme yapmışlardı. Sonuçta Denктаş, 1984 sonlarında ve yine 1986'da kabul ettiği gibi, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin % 29 artılık bir toprağa sahip olmasıyla sonuçlanacak toprak ayarlamasını kabul etmeye hazır olduğunu belirtti (181). Fakat bu kabul ediş, nihaî sonuca ulaşmaya imkân sağlamadı. Çünkü Denктаş, toprak ayarlamasına ilişkin dört ayrı öneri ortaya koymuştu ve bu önerilerden hiç biri, Fikirler Dizisi'ne dahil olan toprak ayarlamalarına, uygun değildi (182). Bunun üzerine Genel Sekreter Gali, Güvenlik Konseyi'nce kendisine tevdi edilen iyi niyet görevi çerçevesinde her iki tarafa da daha önce hazırlanan haritayı sunma yetkisini olduğunu hatırlattı. Ayrıca, toprak konusundaki tartışmanın "yüzdeliklerden" (183) ziyade, harita üzerinde çizilecek bir hatta dayandırılmasına ilişkin olarak taraflarla üzerinde varılan mutabakatı anımsatmış ve toprak ayarlamalarının yüzdelikler temeline göre değil, bölgelerin tam tamına ve kesin olarak belirtmesi temeline göre anlamlı bir şekilde tartışılabileceğine işaret etmişti.

Gali, daha önceki raporunda da (S / 23780) belirttiği gibi özellikle toprak ayarlamaları ve yer değiştirmiş kişilerle ilgili yeterli açıklamaların olması hâlinde, Fikirler Dizisi'ne dayalı bir anlaşmanın imzalanmasına temel olabileceğini açıkladı. Kaldı ki Gali, bu aşamaya varıldığına inanıyordu. Fikirler Dizisi'ndeki, yer değiştirmiş kişiler ve toprak ayarlamalarına ilişkin öneriler, bu iki öğeyi, açıklık bakımından, Fikirler Dizisi'ndeki öteki öğelerle aynı düzeye getirmekteydi. Dolayısıyla taraflar, şimdiden bir anlaşmaya varmak durumundaydılar. Aslında daha önceleri yeterli miktarda siyasal irade var olmuş olsaydı (184), bu anlaşmanın Haziran veya Ağustos ayları imzalanabileceğinin de not etmişti.

Bütün bunlara rağmen taraflar arasında toprak ayarlamaları konusunda, ilk kez kapsamlı görüşmeler yapılmıştı. Ama Fikirler Dizisi'nin geri kalan bölümlerindeki "nazik dengenin" (185) korunmak isteniyorsa, Türk tarafını Fikirler Dizisi'nin önerileri doğrultusunda "yeni bir açılım" (186) getirilmesini şart koşuyordu.

Bütün bunlar göstermektedir ki, raporun Türk tarafı açısından en sakıncalı yönü, Gali'nin Güzelyurt'u Rumlara bırakan ve KKTC'nin adada toplam yüzölçümü içindeki payını % 36'dan % 28.2'ye düşüren haritasının gizliliğini kaldırarak, bunu "Fikirler Dizisi" ile birlikte rapora ek bir belge olarak yayınlamış olmasıydı. BM'nin Kıbrıs konusunda bu haritayı

yayımlaması, 1974 Barış Harekâtı'ndan bu yana ilk kez gerçekleşmişti. Gali haritasını dünya kamuoyuna ilân ederek, bu belgeye BM damgasıyla resmiyet ve bağlayıcılık kazandırmakta ve Türk tarafı üzerinde büyük bir baskı kurmaktaydı. Gali'nin bu hareketi, başından beri Güzelyurt'u kendi cebinde gören Kıbrıs Rum yöntemi lideri Vasiliu'nun eline daha da güçlü bir koz vermişti. Ayrıca rapordan, Gali'nin Denктаş'ın toprak konusunda “% 29 +” (Kepoğlu, 1995:60) formülünü kabul ederek verdiği haritayı önemsiz bulduğu da anlaşılmaktaydı. Gali, Denктаş'ın BM haritası üzerindeki kaygılarını anladığını belirtmekle birlikte, raporun büyük bir bölümünü KKTC liderinin kaygılarını ve toprak ayarlamaları konusunda getirdiği kriterleri geçersiz kılmak veya çürütmek için kullandığı görülmektedir. Buna ilâveten Gali'ye göre yüzde değil, çizginin geçeceği yerler önemliydi. Gali, “Kıbrıs Türk tarafı toprak konusunda gerekli olan istekliliği göstermelidir” (Kepoğlu, 1995:60) diyerek, Denктаş'tan açıkça Güzelyurt'un Rumlara bırakan haritasını kabul etmesini istemekteydi.

Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, 26 Ağustos 1992'de kabul ettiği 774 sayılı karar ile Gali haritasını, “Fikirler Dizisi'nin” bir parçası olarak kabul ettiğini ve ilk kez “kapsayıcı bir çerçeve anlaşmasına varılması için temel” (Gürel, 1993:108) alınması gerektiğini belirtti. Aslında BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin Konsey'e sunduğu ve Rauf Denктаş'ı suçladığı bu rapora dayanılarak hazırlanan karar tasarısıyla BM, Türk tarafının tezlerine önemli bir darbe vurmuştu. New York'ta 1992'nin Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan görüşmelerde Denктаş'a “geleneksel Türk köylerine dokunulmayacağı” sözünün verilmesine rağmen çıkarılan haritada, 1974'ten bu yana KKTC sınırları içinde olan ve tarih boyunca Türklerin çoğunlukta yaşadığı bölgeler, bir ölçüde Rumlara bırakılmış şekilde gösteriliyordu.

Bundan dolayı 11 paragraflık Konsey kararının iki maddesi oldukça önemlidir. Buna göre kararda, KKTC'nin % 36 olan toprak oranı, % 28.2'ye (187) düşürülmesi ve başta Güzelyurt olmak üzere Erenköy, Yeşilirmak ve havzası ile Mesarya ovası (Kepoğlu, 1995:61) Rum kesimine bırakılmak istenmesi dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu iki maddeye hem Türkiye, hem de Kıbrıslı Türkler açısından bakıldığında, en önemli unsur olarak bu ilkelerin saptanması olduğu söylenebilirdi. Aslında bu ilkeler ABD açısından da önemliydi. Çünkü ABD Başkanı George Bush, Amerikan başkanlık seçimlerinden önce Kıbrıs sorununun çözülmesini veya hiç değilse bir ilke anlaşmasına bağlanmasını arzu ediyordu (188). Bu nedenle Amerikalılar sonuç sağlayacak girişimlere hazırlanıyorlardı. Dolayısıyla toprak konusunda % 28-29 (189) oranına dayalı alternatif uzlaşma formüllerinin hazırlanmasına çalışıyorlardı. Amerikalıların hazırlamakta olduğu bu formül, Butros Gali'nin çizgisine önemli değişiklik getirecek nitelikte değildi. Amerikalıların dikkati, Güzelyurt bölgesi üzerinde toplanıyordu. Zira Güzelyurt bölgesi için “orta yol” (190) formülü düşünülmüyordu. Özellikle Gali'nin çizgisinin Güzelyurt bölgesinde daha güneye çekilmesi öngörülmüyordu. Güzelyurt kasabasının kuzey varoşlarından geçirilmesi düşünülen yeni çizgiyle, kasaba Rumlara

verilmiş olacak, ama kuzeyindeki topraklar denize kadar Türklere kalacaktı (191). Amerikalıların toprak konusundaki diğer bir alternatif uzlaşma formülü ise doğu bölgelerinde Engomi, Aysergi ve Apostol Barnaba'nın (192) Rumlara verilmesini öngörüyordu. Bu formülün Denктаş tarafından da gayri resmî olarak kabul edildiği iddia edilse de bu doğru değildi. Çünkü Denктаş, iki bölgeliliği zedeleyici her şeye karşı bir görüş sergiliyordu. Zaten mevzii konuların görüşülmesi sırasında, Denктаş'ın, Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi ile Haritası'nın çizdiği çerçeve dışında görüşler öne sürdüğü rapordan da açıkça anlaşılmaktaydı. Kaldı ki Gali raporunda, coğrafi ayarlamalarla ilgili olarak kendi haritasının makul olduğunu gösteren birçok savı sıralarken, Denктаş'ın savlarına ve tepkilerine kesin yanıtlar veriyordu.

Ayrıca Genel Sekreter Gali, yapılacak coğrafi ayarlamaların mümkün olduğu kadar çok sayıda Rum göçmenin, Rum yönetimi altında rehabilite edilmeleri amacına yönelik olması gerektiği görüşünü kabul ediyordu. Rapordan açıkça anlaşılacağı gibi, Denктаş'ın bu konudaki görüşleri, gerçek dışı sayılıyor ve Denктаş'ın görüşmeler sırasında sunduğu haritalar ise reddediliyordu (193). Aslında durum, Kıbrıslı Rumlar açısından da pek rahat değildi. Çünkü Vasiliu bir yandan Bultros Gali'nin önerdiği coğrafi ayarlamaları haksız bulduğunu söylerken, bir yandan da bu önerilerin esas alınacağı müzakereler yapılmasına hazır olduğunu söylüyordu (194). Ayrıca Rumlara göre Gali raporunun bütün içeriğinden de açıkça anlaşılacağı gibi, Türklere ait endişelerinin hepsi de Genel Sekreter tarafından benimsenmiş bulunuyordu. Özellikle Türklerin göçmenlerle ilgili olarak belirttikleri endişeler, Genel Sekreter tarafından da benimsenmişti. Bunu da Butros Gali'nin hiçbir Kıbrıs Türkünün gerek konut gerekse ekonomik bakımdan "rehabilite" (195) edilmeden yerinden oynatılmayacağını raporunda belirtiyor olmasına dayandırıyor.

Yine Kıbrıslı Rumlara göre Gali raporunun hiçbir yerinde çok önemli olan "sömürgeciler" (196) sorununa değinilmiyordu. Oysa sömürgeciler sorunu, toprak ve göçmen sorunlarının ayrılmaz bir parçasıydı. Rum Hükûmet sözcüsünün, sömürgeciler sorununun ileride görüşüleceğini söylemesi gösteriyor ki, Vasiliu'nun sömürgeciler sorununun Butros Gali'nin Fikirler Dizisi'ne katılmamasını kabul ettiği ve "sömürgecilerin Kıbrıs'ta kalacağı hakkında" (197) geçmişte çıkan haberler doğrulamaktaydı. Ancak Vasiliu, Genel Sekreter'in hazırladığı raporun, gerek olayların sıralanması, gerekse toprak ve göçmen konularında belirtilen görüşler bakımından objektif olduğunu belirtse de raporun, Denктаş'ın kabul edilemeyecek görüşlerini benimsediği noktasında "objektif olmadığını" (198) ifade ediyordu. Buna örnek olarak da kıyıların % 55'inin (199) kontrolünün Kıbrıslı Türklere verilmesini gösteriyordu. Vasiliu'ya göre nüfusun % 18'i, kıyıların % 55'ini nasıl kontrol edemezdi. Ayrıca Denктаş, Kıbrıs Türk kesiminin İngiliz üsleriyle temasını şart koşmuş ve onun bu şartı da Genel Sekreter tarafından kabul edilmişti. Fakat geleneksel Türk köylerinde kantonlar

oluşturulması öngörülürken, geleneksel Rum köylerinde böyle bir şey öngörülmemesi dikkat çekiciydi. Dolayısıyla Vasiliu'ya göre Genel Sekreter'in, Türk tarafına sorumluluk yükleyeceği yerde, raporunun bazı noktalarında, Türk görüşlerini haklı göstermeye çalışması kabul edilir bir şey değildi (200). Ayrıca BM Genel Sekreteri'nin toprak konusunda sunduğu öneriler arasında Kıbrıs Cumhuriyeti toprağının % 28'i üzerinde yeni bir devlet kurulacağını ifade ediyordu. Halbuki Vasiliu'ya göre Kıbrıslı Türkler, ada nüfusunun % 18'ini teşkil ettiklerini ve özel toprak mülkiyetinin sadece % 13'üne sahip oldukları hâlde, kendilerine toprağın % 28'i üzerinde federe devlet kurma olanağı tanınmasını doğru bulmuyordu (201). Çünkü her vesile ile Vasiliu, Bosna-Hersek'te toprağın dağıtılmasında çeşitli toplulukların nüfus oranına göre yapıldığını örnek göstermekteydi. Dolayısıyla Kıbrıs'ta Türklere nüfus oranından çok daha fazla toprak teklif edildiği hâlde, bunu kabul etmemeleri, Rumlarca anlaşılır bir şey değildi.

Bu sıra BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin, başlayacak olan yeni ve üçüncü tur görüşmelerde, ilk konu olarak toprak konusunu gündeme getireceğini ve bunu, Denктаş'ın gösterdiği tepkiye rağmen yapacağını bildirdi. Halbuki Denктаş, yeni tur görüşmelerin, "göçmenler" konusuyla başlamasını, "anayasa" konusuyla devam etmesini ve "toprak" konusu ile kapanmasını teklif etmişti (202). Ancak Genel Sekreter, toprak konusuyla göçmenler konusunu, aynı madalyonun iki yüzü gibi gördüğünden, bu iki konunun birlikte ele alınmasını istiyordu. Genel Sekreter, toprak konusuna bulunacak çözümün, göçmen konusunun çözümünü de beraberinde getireceğine inanıyordu. Çünkü ne kadar çok yerleşim bölgesi geri verilirse, o kadar çok oranda göçmenin geri dönmesi mümkün olacaktı.

Böylece yeni turun ilk görüşmesi, Rumlara geri verilecek topraklarda yaşamakta olan Kıbrıs Türkleri'nin durumunun ele alınmasıyla başladı. Denктаş, Güney'de ev bırakan Türklerin bu evlerine geri dönebileceklerini veya halihazırda bulundukları aynı bölgede kalmak ya da Türk kesimine taşınmak isteyecek Kıbrıslı Türklerin rehabilite veya tazmin edilmeleri konusu hakkında görüş alış-verişinde bulundu (203).

Bu sırada ada kıyılarının hâkimiyeti gündeme geldi. Gali haritasının toplam 772 km. olan kıyıların % 55'ini Türklere bıraktığı, % 10'unun ise zaten İngiliz üslerinin kontrolünde bulunduğu ortadayken, Rumların sadece % 35 (204) oranında kıyı hâkimiyetinin olması ciddi bir tartışma konusuydu. Zaten Klerides, Vasiliu'ya, üçüncü tur görüşmelerde toprak konusundan başka konuların da görüşülmesini kabul etmekle büyük bir hata (205) yaptığını ve "Türklerin uzlaşmaz olarak gösterilebilmesi bakımından" (206) sadece toprak konusunun görüşülmesi üzerinde ısrar etmiş olması gerektiğini söyledi. Bu Klerides'in öteden beri desteklediği bir görüştü. Klerides, ikinci tur görüşmeler sırasında da prosedürün değiştirilmesine dahi kesinlikle karşı çıkmış, hatta New York'tan ayrılma tehdidinde bulunmuştu. Neticede Güvenlik Konseyi üyelerinin müdahalesi üzerine New York'ta kalmaya karar vermişti.

Önce toprak konusu üzerinde anlaşmaya varılması ve öteki konulara ondan sonra geçilmesini öngören prosedürün değiştirilmesine Klerides'ten başka DİKO ve EDEK partilerinin liderleri Kiprianu ile Lissarides'in de karşı çıktıkları (207), Rum basınının takip edilmesi hâlinde görünen bir şeydir:

Rum muhalefeti, yalnız toprak konusunun görüşülmesi veya üzerinde ısrar edilmiş olsaydı, Denктаş'ın uzlaşmazlığı göze batmış olacak ve kendisine sorumluluk yüklenmesi ve baskı yapılması sağlanabilecekti (208). Aksi takdirde toprak konusu anlaşmaya bağlanmadan, anayasa konusuna geçilmesi, bu konuda, Gali Fikirler Dizisi'nden farklı görüşlere sahip olan Rum tarafını da uzlaşmaz görünecek ve sonuçta onlara da sorumluluk (209) yüklenmesine yol açacaktı. Dolayısıyla Klerides'e göre görüşmenin temel hedefi, "toprak oranı" (Lagakos-Papulyas-Cunis-Theodoropulos, 1997:3) üzerinde olmalıydı. Eğer Kıbrıs Rum tarafı toprak konusunda böyle bir karar alırsa, yeni uluslararası sınırın belirlenmesinde nüfus oranı ile birlikte, ekonomik ve savunma alanı olarak da mümkün olan en yüksek oranı (optimum noktayı) (Lagakos-Papulyas-Cunis-Theodoropulos, 1997:3) elde etmeyi başaracaktı.

Bunun üzerine Gali, Kıbrıs meselesinin hâlli için yapılan üçüncü tur görüşmelerden sonra 23 Kasım 1992 tarihinde yeni bir rapor hazırladı. Bu raporda Gali, gerek Denктаş'ın gerekse "Türk tarafının gerekli siyasî iradeye sahip olmadığına" (210) dair yeni bir eleştiri getirdi. Denктаş'a yöneltilen diğer bir suçlama ise toprak (211) konusundaydı. Gali, toprak düzenlemeleriyle ilgili olarak Denктаş'ın, Fikirler Dizisi'nin bir parçası olan haritanın görüşmelere esas alınmasını bile kabul etmediğini kaydediyordu (212). Ayrıca belgede toprak ayarlamalarına ilişkin olarak Denктаş'ın, Fikirler Dizisi'ne dahil edilmiş olan haritayı tartışmaya bile değer bulmadığını belirtiyordu (213).

Gali, 21 Ağustos tarihli raporunda da belirttiği gibi Güvenlik Konseyi'nce 774 (1992) sayılı kararda aksettirilen çağrıya karşın, Denктаş'ın Fikirler Dizisi'ndeki telkinlerle aynı çizgide olan yeni bir ayarlamayı öngörmüşse de böyle bir ayarlamanın, Fikirler Dizisi'nin nazik dengesi göz önünde bulundurulduğu zaman bunun gerekli bir şey olduğu görüşündedir (214). Zaten Genel Sekreter'e göre Kıbrıs'a toprak tavizi verilmesi gereken bir husustu ve verilen toprak tavizi, adanın satılması anlamına da gelmezdi (215). Tek sorun, Denктаş'a ve onu destekleyenlere bunu anlatmaktı.

Görüleceği gibi Kıbrıs görüşmelerinde temel amaç, eşit yetki ve güç kaynaklarının paylaşımına bağlı sürdürülebilir ve federatif yapıda anayasal bir düzen kurmaktır. Bu yüzden Denктаş'ın da dediği gibi "kabul edilebilir ve yaşayabilir çözüme karşılık toprak" (216) tavizi verebilirdi. Halbuki Türk tarafına göre Genel Sekreter'in görüşmelerdeki esas amaçtan saptığı ve toprak ayarlamaları ile yerleşim konuları ihtilâfın esasını değil, açtığı sonuçları (Olgun, 1993:12; Deliceirmak, 1993:181) üzerinde yoğunlaştığına inanmaktaydı.

Bundan hareketle 789 Fikirler Dizisi'nde toprak ayarlamaları konusunda Kıbrıs Türk-Rum ile her iki anavatanın takındığı tutum ortaya konulması gereken bir özelliktir. Bu özellik, tarafların politik ve dünya felsefeleriyle ilgili olduğu için politik "tutum analizleri" aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (217). Buna göre:

Tablo 6: Tarafların Toprak Ayarlamaları ile İlgili Takındığı Politik Tutum Analizi

TARAFLAR	Nüfusa Dayalı Toprak Nispeti	% 75 - 25	% 71 - 29	Fiili Tutum % 66 - 34
KIBRIS RUM TARAFI				
Kilise	*			
Vasiliu		*		
EOKA	*			
AKEL		*		
DİKO	*			
DİSİ		*		
EDEK	*			
KIBRIS TÜRK TARAFI				
Denktaş			*	
TMT				*
CTP		*		
DP		*		
MAP				*
TKP		*		
UBP				*
YKP		*		
YUNANİSTAN				
Ordu	*			
Kilise	*			
KP	*			
NDP		*		
PASOK	*			
TÜRKİYE				
Ordu			*	
ANAP			*	
CHP			*	
DSP			*	
DYP			*	
SP			*	
MHP				*

Dolayısıyla Kıbrıs sorununa bütünlüklü bir çözüm bulma çabası içinde olan yabancı arabulucuların şimdiki yaklaşımlarının felsefesi, federal devlet hükûmetinde bulunacak yetkilerin toprak tavizi ile bağlantılı bir formül (Deliceirmak, 1997:157) olduğunu ve merkezî hükûmete verilecek yetkilerin, toprak tavizi artıkça azalacağı ve yahut da tam aksi yönde cereyan (218) edeceği yönündeydi.

2.1.2.3. Gali Plâni'nda Harita Meselesi:

2.1.2.3.1. Gobi Haritası ve Özellikleri:

Zürih Antlaşması görüşülürken Türkiye, federasyon kurulmasını istemişti. Ancak o zaman Türkler ve Rumlar iç içe yaşadıkları için federasyonun “coğrafi dayanağı” (Bilge, 1986:89) yoktu. Bu yüzden iki topluma dayanan bir cumhuriyet kurulması zorunluluktur. Fakat 1975 anlaşması ile Türkler ve Rumlar mübadele edilince federasyonun iki coğrafi bölgesi oluştu. Bu gelişmeye rağmen Rumlar, Kıbrıs'ta iki bölgeyi bir federasyonun kurulmasını önlemeye çalıştılar. Ancak Türkler de geçirdikleri tecrübelerden sonra adanın 1960'ta olduğu gibi üniter bir devletin tekrardan kurulmasını istemiyorlardı.

Bu yüzden Türkiye, 1974'ten sonra Türk kontrolü altındaki Lefkoşa-Girne üçgeni ile Mağosa (Ecevit, 1984:15) arasındaki bölgenin ve batıda da dar bir güvenlik kuşağının askerden arındırarak Kıbrıs Türk yönetimine bırakılmasını istedi. Geçici olan bu çözüme göre doğuda, Türk nüfusunun yoğun olduğu Serdarlı yöresi ve Mağosa'nın Türk kesimiyle birlikte Türk yönetimine girecekti. Karpaz Burnu ise dışarıda kalacaktı. Aslında ara çözüm için önerilen bölgenin tümü, adanın yaklaşık % 17'sini (Ecevit, 1984:34) oluşturuyordu. Fakat Rumlar bunu görüşmeye dahi değer bulmadıklarını belirterek reddettiler.

Hatırlanacağı gibi Türk tarafının 1974 Ağustosundaki İkinci Cenevre Konferansı'na götürdüğü ara çözüm önerisinin coğrafi düzeni gösteren harita üzerinde “B1-A-B2” (Birand, 1975:267-274) olarak ifade edilen ve 1974 Ağustosunda küçük düzeltmelere açık olarak sınırları belirlenen bölge, o sırada toplanan İkinci Cenevre Konferansı'na, Türk tarafınca, ara çözüm önerisinin coğrafi temeli olarak sunulmuştu. Aslında ara çözümün amacı, kesin çözüm için yapılacak görüşmeler sırasında Türklere asgari ölçüde de olsa güvenlik sağlamaktı. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu bölge, Kıbrıs'ın yaklaşık % 17'si büyüklüğündeydi. Kaldı ki bölge, Lefkoşa-Girne-Serdarlı-Mağosa yörelerini kapsıyordu ve başkent Lefkoşa ile liman kenti Mağosa'nın Türk kesimlerini de içeriyordu (Birand, 1975:267-274). “Serdarlı yöresi” diye anılan yöredeki köylerden birçoğu da zaten Türk köyleri idi.

Haritadaki “A” kesimi, 20 Temmuz 1974 askerî harekâtı ile Türk birliklerinin kontrolü altına giren yöreyi göstermekteydi. Bu yöre, tüm ada yüzeyinin yaklaşık 25'de biri kadardı. Eğer bu ara çözüm önerisi kabul edilseydi, daracık “A” kesimine sıkışıp kalmış olan Türk birlikleri bir ölçüde güvenliğe kavuşacaktı. Böylece Türk yerleşim bölgelerinden bir kısmı da güvenliği sağlanabilecekti. Aslında bu yöntemle birlikte adanın her yerindeki Rum ve Türk topluluklarının karşılıklı olarak birbirlerine iyi davranmaları, herhangi bir nüfus aktarmasına gerek kalmaksızın, bir ölçüde güvence altına alınmış olacaktı. Ancak bu ara çözüm önerisinin 1974 Ağustosundaki İkinci Cenevre Konferansı'nda reddedilmesi üzerinedir ki, Türkiye, ikinci bir askerî harekâta girişmek zorunda kaldı. Aslında bu ikinci askerî harekât, ciddi bir direnişle

(Ecevit, 1984:33) karşılaşıldığı için yapılmış değildi. O günkü koşullar içinde yapılması gereken askerî bir harekât olarak düşünmek gerekir ki, Türkiye'nin kendi isteğiyle bugünkü ayırım çizgisinde durdurması bu görüşü doğrular niteliktedir.

Eğer Yunan tarafı, kesin çözüm olarak iki bölgeli federasyon yerine, çok bölgeli federasyonu tercih etseydi (Birand, 1975:267-274), Kıbrıs Türk yönetimine bırakılacak bölgelerden çok daha fazlası Rumlara ait olacaktı. Öteki Türk yönetim bölgeleri daha küçük çaplı olacak ve Lefke, Poli, Baf ve Larnaka'nın (Birand, 1975:267-274) yoğun Türk nüfusu bulunan yörelerini kapsayacaktı. Böylelikle, büyük ölçüde nüfus mübadelesine gerek kalmayacaktı. Buna karşın eğer iki bölgeli federasyon çözümü üzerinde anlaşmaya varılacak olursa, o zaman da Lefkoşa-Girne-Serdarlı-Mağosa yöreleri, kuzeyde Kıbrıs Türk yönetimine bırakılacak daha geniş boyutlu tek bölgenin çekirdeğini oluşturacaktı. Halbuki bu ara çözüm önerisini Rumların reddetmeleri ve İngilizlerin de desteklemekten kaçınmaları yüzünden, her iki toplumu da tatmin edici barışçı bir çözüme ulaşılması yolunda büyük bir fırsat kaçırılmış oldu. Ancak bu kaçırılan fırsata rağmen Kıbrıs'ta haritalar sürecinin başlamasına neden oldu. Özellikle Türkler tarafından tam on sekiz yıllık bir mücadele sürecinde hazırlamak zorunda kaldıkları yüzlerce harita vardı. Kaldı ki iki taraf için de trajik sonuçlar yaratan ve insanların evlerinden yurtlarından sökülüp başka yerlere yerleşmelerine yol açan bir sınırla, evleri bu sınırın yukarısında ya da aşağısında kalanlar veya yeni toprakları yurt edinmek durumunda olanlar, maalesef bu haritalar ile geleceği belirlenmeye çalışıldı.

Görüldüğü gibi 1974 ve sonrasında Kıbrıs meselesinin hâlli için ilk harita taslağını verenler Türklerdi. Fakat Türklerin verdiği bu harita, 1974 Barış Harekâtı'nın, yani savaşın sıcığı sıcığına devam ettiği bir sürecin uzantısıydı. Ateşkes döneminin ilk haritası ise 1977 yılında Rumlar tarafından sunulmuştu. Aslında bu tespit, önemli bir olgunun da ana parçasıydı. Her şeyden önce adadaki her iki toplum için yaşam kalitesi ve siyasal amacı birbirinden farklı yeni bir dönemin başlangıcı oluşmuştu. Gerçek şu ki bu süreci başlatan da Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaya çalışan bizzat Makarios'un kendisiydi.

Bütün bunlara rağmen Kıbrıs'ta, yaşayabilir bir çözüm bulunabilirdi. Ancak bu çözüm, adil bir anlaşma üzerine bina edilirse kalıcı olabilirdi. Bundan dolayı BM, toplumlararası görüşmeleri Gobi'nin nezaretinde 16 Ekim 1981 tarihinde yeniden başlatmıştı. Kiprianu ve Denktaş'la yaptığı bir dizi görüşmelerden sonra Gobi, "Değerlendirmeler" (Nedjatigil, 1981:179-184) adı altında birtakım önerileri olmuştu. Kıbrıs Türk tarafı Gobi'nin hazırladığı değerlendirme notlarının toplumlararası görüşmelerin çatışı için dikkate alınabileceğini (Ertekün, 1984:111-112), ama kapsamlı çözüm için kayda değer (Nedjatigil, 1981:179-184) olmadığını ifade etmişti.

Aslında Gobi, değerli bir hukuk Profesörü, ayrıca Arjantin'in İsrail ve Kıbrıs'taki (Moran, 1998:88) büyükelçisiydi. Aynı zamanda Gobi, 1980-1983 yılları arasında BM Genel Sekreter Perez de Cuellar'ın Kıbrıs Özel Temsilciliğini de yapmıştı.

Hatırlanacağı gibi 1981'de sunulmuş olan Gobi Haritası, toprağın % 62.5'inin Rumlara ve % 27.5'inin de Türklere ait olmasını öngörüyordu (219). "Fikirler Dizisi'ne" Gali Haritası olarak geçen ve 1981 yılında ilk şekli hazırlanmış olan bu harita, özellikleri itibarıyla üzerinde durulması gereken bir mevzudur. Zira BM eski Genel Sekreteri Butros Gali, toprak konusunda, Gobi Haritası'nı (220) esas aldığını ifade etmekteydi.

1981 yılında, zamanın BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Arjantinli Hugo Gobi'nin, sadece dar bir çerçevede istişare ederek hazırladığı ve kendi adını verdiği harita, şu anda KKTC sınırları içinde mevcut olan 47 (221) yerleşim biriminin, Rumlara bırakılmasını öngörmekteydi. Aslında bu haritaya göre bırakılacak bölge, 172 bin (222) dönüm araziye kapsamaktaydı. Bu bakımdan New York Zirvesi, "Toprak Tavizi" hususunda Türk tarafı için en sıkıntılı konu olmuştu. Bu yüzden Denktaş, 1981'de hazırlan ve Türk kesimine, adanın toplam yüzölçümünün % 27.5'ini bırakan Gobi Haritası'nı, anlaşma zemini olarak kabul edemeyeceğini (223), defaten açıklamak zorunda kalmıştı.

Aslında Türkler için % 27.5 oranında toprak öngördüğü ve Güzelyurt bölgesinin Rumlara bırakıldığı haritanın (224), Rum Toplumu için özel bir önem taşıdığı bilinmektedir. Çünkü Gobi Haritası, Rum yönetimine gayri resmî yollarla ve önceden verilmişti (225). Zamanın Dışişleri Bakanı Rolandis'in, ABD'ye yaptığı bir ziyaret (2 Ekim 1981) esnasında, Hugo Gobi ile görüşmüş ve her ikisi de adı geçen harita üzerinde bazı "değişiklikler" (226) yapmışlardı. Adı geçen harita üzerinde "Kıbrıs Federal Cumhuriyeti" (227) ibaresi yazılmakla beraber, Lefkoşa'nın küçük bir kesiminin "Federal Devlet Toprağı" (228) olarak ifade edilmesi, dikkat çekici bir husustu.

Rum Yönetimi 3 Kasım 1981'de, Gobi Haritası'dan zamanın Yunan Başbakanı Andreas Papandreu'yu haberdar etmişti. Lâkin o sıralarda Yunan Hükûmeti'nin, Türklerle görüşme yapmak için Türk askerlerinin adadan çekilmesini şart koştuğundan (Gürün, 1995:330), Gobi Haritası ister istemez rafa kaldırılmıştı.

Daha sonra BM Genel Sekreterliği'nde görev değişikliği olmuş ve Waldeim'in yerine, Perez de Cuellar getirilmişti. Bu sıralarda Türk tezinin biraz daha kuvvet kazanması ile toprak oranının % 29-30 (Tamçelik, 2000:394) olarak gündeme gelmesi, Dışişleri eski Bakanı Rolandis'i harekete geçirmişti. Rum Yönetimi eski başkanı Vasiliu'yu ziyaret eden Rolandis, gayri resmî olsa da Türklere % 27.5 toprak öngören bir haritanın var olduğunu hatırlatmıştı. Böylece Rolandis, 2 Mayıs 1990 tarihinde Atina'ya giderek, bu haritanın tekrar gündeme gelmesine imkân sağlamıştı. Bunun üzerine Yunan Başbakanı, Kıbrıs Rum Yönetimi ile temasa geçerek, haritanın esas alınması için gereken girişimlerin yapılmasını istemişti.

Bu esnada Gobi, “bir değil on bir, hatta daha fazla harita hazırlandığından” (229) söz etmekteydi. Bu haritanın hazırlanmasında, Barış Gücü’nün İngiliz kontenjanından bir subayın kendisine yardımcı olduğunu da açıklayan Gobi, 85 bin (230) göçmenin geriye dönmelerini mümkün kılacak şekilde toprak ayarlaması yapıldığını belirtmişti. Fakat yapılan toprak ayarlamaları, ekonomik ve sosyal nedenlere bazı küçük değişikliklere tâbi olabilirdi. Böylece hazırlanan harita, zamanın Rum Dışişleri Bakanı Rolandis’in bilgisine sunulurken, nihaî şeklini almıştı (231). Böylece Gobi, kendisinin adadaki demokratik incelemelerin sonuçlarından istifade ederek, “Gobi Haritası” veya “Gobi Hattı” (232) olarak bilinen yeni bir harita hazırlamıştı. Halbuki Nikos Rolandis ise Gobi Haritası diye yayımlanan haritanın, aslında Gobi’nin hazırladığı harita olmadığını (Tamçelik, 2000:395), “bizzat kendisinin yaptığı bazı değişiklikleri gösteren yeni bir harita” (233) olduğunu belirtmişti.

Rolandis bu plânın kabul edilmesi hâlinde 86 bin (234) Rum göçmenin Rum yönetimi altında evlerine dönebileceklerini belirtiyordu. Bu yüzden Rum Ulusal Meclisi’nde plânın kabul edilmesi için çok uğraştığını, fakat kulak asan olmadığını ifade ediyordu. Bütün bunlar olurken Türk tarafı ayrıntılı herhangi bir bilgiye haiz değildi. Buna karşın Hugo Gobi, BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs Özel Temsilcisi olduğu dönemde, gerek kendisinin gerekse genel olarak BM’nin toprak konusuyla ilgili olarak bir harita üzerinde çalışmakta olduklarının Türk tarafınca bilindiğini söyledi. Ona göre Rauf Denktaş’ın bilmediği, sadece haritanın ayrıntılarıydı (235). Aslında söz konusu haritanın, BM’nin üzerinde çalıştığı bir plânın bir kısmını teşkil ettiğini belirten Hugo Gobi, iki tarafı özellikle ilgilendiren iki konunun, Kıbrıs Rumları için toprak konusu ve Kıbrıs Türkleri için de güvenlik ve self-determinasyon olduğunu belirtti (236).

Dolayısıyla Gobi hattı içi denebilir ki, Güzelyurt kasabasının kuzeyinden geçerek bu kasabayı Rumlara bırakırken, Mağosa bölgesindeki hat, Maraş’ı ve Gazimağosa’nın bir kısmını Rumlara bırakacak şekilde bu kentin kuzeyinden geçerek son buluyordu (237). Yani Gobi hattı, Maraş’ı Rumlara, Gazimağosa’yı Türklere bırakacak şekilde “kentin ortasından” (238) geçiyordu.

Bütün bunlara rağmen Türkler, Gobi hattını olduğu gibi kabul etmiyorlardı. Gobi hattı Güzelyurt bölgesinin Rumlara geri verilmesini öngörüyordu (239). Türkler ise bu bölgeyi, ellerinde tutmak istiyorlardı. Buna karşı Türk tarafı bazı isteklerinin kabul edilmesi kaydıyla, % 3-4 oranda toprak tavizi verebileceklerini gösteren bir haritayı (240), 28 Ocak 1981 tarihinde sundu.

Klerides’in de ifade ettiği gibi Türk tarafının toprak konusunda birtakım ciddi tavizler verdiği görülmekteydi. Buna örnek olarak da eskiden % 30’un altında (241) bir toprak oranını görüşmeye dahi yanaşmayan Türk tarafı, şimdi bu oranın altına düşmeyi öngören yeni bir plânın hazırlanmasını kayda değer bir gelişme olarak göstermekteydi. Halbuki Kıbrıs Türk

tarafının Ağustos 1981’de sunduğu diğer bir öneri paketinde de belirtildiği gibi toprak ayarlamalarına ek olarak taraflar arasında belli bir mutabakatın sağlanması şarttı. Bunun sonucunda, Kıbrıs Türk Eyaleti’ne % 29 veya % 29 + (İsmail, 1998:196) oranında bir toprak kalması sağlanacaktı. Taraflar toprak ayarlaması konusunu görüşürken, “Kıbrıslı Türkler için meydana gelebilecek bazı pratik güçlükler de dahil olmak üzere” (İsmail, 1998:196) 1977 tarihli Doruk Antlaşması’nın 3. maddesini ve yeniden iskân ile ilgili meseleleri dikkate alacaklardı. Bunu yaparken de her iki taraf, toplumlararası güveni güçlendirmek amacıyla, özel statüye sahip olan ve birbirine yakın bölgelerin verilmesini kabul edeceklerdi. Fakat bu bölgeler, öneren tarafın sivil idaresi altında kalması esas olacaktı.

Aslında Türk tarafının haritadan evvel, “kriterler” (Gürün, 1995:330) üzerinde mutabık kalmaya çalıştığı görülmektedir. Bunu karşın Rum taraf, harita vermeyi veya kriterlere bağlı yeni bir haritanın çizilmesini istemediği ortaya çıktı. Zaten Rum tarafına göre Gobi’nin ve genellikle BM’nin mantığı Rum tarafının, Türklerin istediği Kıbrıs’ın yarısını vermeyi kabul etmesiydi (242). Bu görüşü destekler mahiyette Gobi, Türklerin yeterince taviz verdiğini ve şimdi de Rum tarafının taviz vermesi gerektiğini belirtirken, Kıbrıslı Rumların gerekli girişimleri yapmaması hâlinde diğer ülkelerin mantıklı bir şekilde Rum tarafına baskı yapacaklarını ifade ediyordu. Çünkü Kiprianu gibi politikacıların izledikleri başarısız politikanın, 20 yıldan beri Rumlara bir inçlik toprak bile kazandırmadığına işaret eden Hugo Gobi, kendi plânının Rum tarafına Güzelyurt dahil % 9 (243) toprak kazandıracığını ve hemen hemen 90 bin (244) Rum’un derhal rehabilite edilmesinin sağlanacağını hatırlatıyordu. Kaldı ki Gobi’nin belirttiği gibi plana göre her toplumun kendi geleceğini kendisinin kararlaştıracığı “iki bölgeyi bir federasyonu” (245) öngörüyordu. Böylece Kıbrıs’ın bütününe ele geçirmeye çalışan Kıbrıslı Rumlar arasındaki aşırı milliyetçiler, bu hedeflerine varamayacakları gibi siyasal iktidarı, Kıbrıslı Türklerle paylaşmak durumunda kalacakları açık bir gerçektir. Dolayısıyla bu durum, aynı zamanda geçmişin etnik problemlerini de tekrar su yüzüne çıkartabilirdi. Ancak BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs’ta Özel Temsilcisi Hugo Gobi’nin arzusu Kıbrıs’ın yeniden birleşmesi yönündeydi. Fakat Gobi bunun zor olduğunu, tarihten gelen husumetin ve olayların bunu engellediğini ifade ediyordu (Denktaş, 1996:4). Bundan dolayı ortada, göz yumulamayacak veya kale alınamayacak bir “ayrılığın” (Denktaş, 1996:4) var olduğunu belirtiyordu. Bu nedenledir ki BM’nin sadece “birleşmelidirler” mantığına dayanan yaklaşımın, meselenin hâlli için yeterli bir kavram değildir. Dolayısıyla meselenin hâlli için nedenleri bilmek ve bunların oluşturduğu tepkileri anlamak gereklidir.

Bundan hareketle Gobi, Kıbrıs’ta BM’nin izlediği yönetimle ve mevcut BM kararları çerçevesinde getirilmeye çalışılan federal bir uzlaşmayla sorunun çözülmesi olası değildi. Türk tarafına göre sorunun en doğru çözümü, Türklerin toprak vermesi karşılığında, KKTC’nin tanınması ve iki devletin bir konfederasyon oluşturulmasındaydı (İsmail, 1998:295).

Bir başka deyişle Türk tarafının, bugünkü hatların düzeltilmesini kabul etmesi, Rum tarafının da daha basit bir planla konfederasyona gidilmesini benimsemesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Böylece Kıbrıslı Türkler için geleceğe dair şiddet endişesi ve Denктаş'ın dediği gibi yeni bir Bosna Hersek faciası veya ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürülmeleri korkusu ortadan kalkmış olacaktı. Haklı veya haksız olduğuna bakılmaksızın bu sendrom, Kıbrıslı Türkler için tartışılmaz bir psikolojik gerçektir.

Rumlara gelince, böyle bir çözüm, bir kısım göçmenlerin geri dönmesi, diğerlerine tazminat ödenmesi ve kendi bölgelerine tamamen hakim alma hakkı verilmeliydi. Ancak Gobi, söz konusu planda Kıbrıslı Türklerin kendi topraklarında egemen olmak istediklerini, dünyadaki eğilimin de bu yönde olduğunu ifade ederek, konfederasyonun mümkün olan kalıcı bir çözüm için tek yol olduğunu vurguluyordu (Gobi, 1989, s. 28; Gobi, 1993:85). Gobi'nin konfederasyon önerisi, aslında uzun süreden beridir Türkiye'de DSP eski Genel Başkanı Bülent Ecevit başta olmak üzere ısrarla dile getirilmekte ve birkaçı dışında hemen hemen bütün siyasî partiler tarafından da benimsenmekteydi. Kaldı ki Denктаş da 10 Haziran 1997'de TBMM'de yaptığı konuşmada bu görüşü destekleyerek, "Kıbrıs'ta iki devlete dayalı bir Cumhuriyetler Birliği kurulabileceğini, Türkiye ve KKTC'nin yeni bir millî politika benimsemelerinin artık zorunlu olduğunu" (Gobi, 1989, s. 27; Gobi, 1993:86) savunmuştu.

Yukarıdaki bilgileri teyiden BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs eski özel temsilcisi Hugo Gobi de aslında Kıbrıs meselesi ile ilgili gerçekçi gözlem ve değerlendirmelerde bulunmuştu. 1981 Kasımında Gobi tarafından kaleme alınan bu plan, aslında 1992 Gali Plânının ilk habercisiydi. Bu yüzden tarafların köklü isteklerini veya görüşlerini analiz eden Gobi, yeni bir çözüm plânı oluşturacak birtakım değerlendirmeler yapmıştı. Gobi'nin yaptığı bu değerlendirme, meselenin çözümü yönünde atılması gereken adımları 3 temele esasa göre belirlemişti:

1. Kıbrıs toplumu veya halkını, çoğulcu bir armoni içinde bir araya getirecek yeni bir anayasa oluşumu tamamen hayaldir.
2. Bugünkü zamanda her iki toplumun büyük birçoğunluğu birbirlerine karşı değişmez ve tahammül edilmez ve de uzlaşmaz bir tutum içerisindedirler.
3. Günümüz dünyasında henüz Kıbrıs'ın ikiye ayrılışına tahammül edecek bir psikolojik fenomene hazır değildir (Gobi, 1989, s. 27; Gobi, 1993:87).

Dolayısıyla Gobi, Kıbrıs için hazırlanacak plan veya planların şu 3 kriter esas alınarak hazırlanması gerektiğini belirtmekteydi (Gobi, 1989, s. 28; Gobi, 1993:87; Moran, 1998:81). Bundan hareketle çeşitli çözüm paketleriyle meselenin hâlinde yararlı olmadığını belirten Gobi, meseleyi tüm gerçekleri ile irdelemek gerektiğine inanmaktaydı. Bu yüzden kalıcı bir çözüm bulunabilmesi için iki tarafın da evet (Denктаş, 1996:60) diyeceği anlaşmaların geçerli

olması, aksi takdirde dıştan zorla kabul ettirilencek anlaşmaların yeni çatışmalara (Gobi, 1989, s. 28; Gobi, 1993:88) neden olacağını belirtiyordu.

Sonuçta 1981 Gobi plânından 1992 Gali plânına kadar geçen süre zarfında Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasındaki görüş farklılığını şu aşağıdaki gibi analiz etmek mümkündür. Bu analiz, 1992 Gali Plânı öncesi ve esnasında, toplumların içinde bulunduğu durum veya çözüm için hazırlayıcı sebepler açısından önemlidir. Buna göre:

Tablo 7: Kıbrıs'taki Toplumların 1992 Gali Plânı Öncesi ve Esnasında İçinde Bulunduğu Politik Durumları

Tarafların Stratejik Gördüğü Konular:	
<i>Kıbrıslı Rumlar</i>	<i>Kıbrıslı Türkler</i>
1. Askersizleştirme	1. Askerî birliklerin azaltılmasının sınırlandırılması
2. 1974 öncesi duruma (statüko) dönülmesi [ante bellum]	2. Yeni bir statünün oluşturulması [que post bellum]
Uluslararası Hukuk Açısından Durumları:	
<i>Kıbrıslı Rumlar</i>	<i>Kıbrıslı Türkler</i>
1. Zarardan adalet çıkmaz [Ex iniuria ius non oritur]	1. Yeni durumdan adalet sağlamak [Ex factis ius oritur]
2. Dıştan müdahale yasa dışıdır	2. Dış müdahale yasalıdır
Politik Esaslar Açısından Durumları:	
<i>Kıbrıslı Rumlar</i>	<i>Kıbrıslı Türkler</i>
1. Türk yayılcılığından korkulmaktadır	1. Yunan egemenliğine girmekten çekinilmektedir.
Etnik İstekler Açısından Durumları:	
<i>Kıbrıslı Rumlar</i>	<i>Kıbrıslı Türkler</i>
1. Özgürlüğün vurgulanması	1. Güvenliğin vurgulanması
2. 3 özgürlüklerin sınırsız kullanılması	2. 3 özgürlüklerin sınırlandırılması
Anayasal İstekler Açısından Durumları:	
<i>Kıbrıslı Rumlar</i>	<i>Kıbrıslı Türkler</i>
1. Çoğunluğun isteği doğrultusunda onaylanan bir anayasa	1. İki toplumun eşitlik esasına göre onaylanan anayasa
2. Eşitlik, hükûmet etmede sayısal eşitlik manasına gelmemelidir. Temsilde eşitlik, karar verme ve almadaki yöntemlerde geçerlidir.	2. Eşitlik, karar verme ve alma da dahil, her alanda mutlak ve kesin eşitlik manasına gelir.
3. Egemenlik, Federal Devletin yapısı altındadır.	3. Egemenlik, her iki devletin yapısı altındadır.
4. Federe devletler, merkezî hükûmetin nüfusu altındadırlar. Güçlü bir merkezî hükûmet arzulanmaktadır.	4. Merkezî devlet, federe devletlerin vereceği bazı yetkilerle mukimdir. Güçsüz/zayıf bir merkezî hükûmet arzulanmaktadır.
Sosyolojik Açısından Durumları:	
<i>Kıbrıslı Rumlar</i>	<i>Kıbrıslı Türkler</i>
1. Çoğulcu bir toplum	1. Homojen ve etnik bir toplum

2.1.2.3.2. Gali Haritası ve Özellikleri:

Kıbrıs meselesine akılcı ve gerçekçi yaklaşım, duyguların ve dogmaların getirebileceği olumsuzlukları bertaraf etmeye yarar. Dolayısıyla, bu meselenin hâlli için uğraşanların yaklaşımı, “toptancı” olması gerekmektedir. Çünkü değişen koşulların geliştirdiği durumlar bu meseleye bu şekilde yaklaşmayı zorunlu kılar. Bu yüzden toprak meselesine bakıldığı zaman boş arazi yumuğu şeklinde değil, beraberinde mülkiyet hukuku, egemenlik hakları, iç güvenlik unsuru, kamu yararı ve ekonomik yeterlilik gibi argümanlara da dayandırmak şarttır.

Bundan hareketle ilk harita, 12 Ağustos 1974 tarihinde, Denktaş'ın Klerides'e verdiği coğrafi federasyon (Birand, 1975:285) teklifi içinde ortaya çıktı. Bu haritada kurulacak yeni cumhuriyet, tarafların coğrafi hudutları dahilinde tam kontrollü ve muhtar iki federal devletten (Birand, 1975:285) meydana gelecekti. Buna göre Kıbrıs Türk Federal Devleti, yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yüzölçümünün % 34'ünü kapsayacak, batıdan yani, Limnitis-Lefke'den başlamak üzere, doğuya, yani Lefkoşa ve Mağosa'nın Türk kesimlerinden geçerek, Mağosa'da (Liman bölgesinde) son bulan hattın kuzeyindeki bölgeyi kapsayacaktı (Birand, 1975:285). Bir başka deyişle Limnitis-Lefke'den çıkıp, Lefkoşa'nın Türk kesiminden geçip, Mağosa'nın Türk bölgesini içine alarak, şehrin limanında biten bir hatla “ada ikiye bölünmüş” (Birand, 1975:253) olacaktı. Fakat bu haritayı reddeden Klerides, buna karşın Kıbrıslı Türklere çok daha geniş otonomi veren ve iç işlerde serbesti tanıyan (Birand, 1975:285), ancak Kıbrıs'ı ikiye bölmeyen bir plan önerdi.

Aslında taraflar arasında görüş ayrılıkları derin olduğu için tarafların hazırladığı haritalar arasından da derin görüş ayrılıkları vardı. Dolayısıyla 1974'ten 1992'ye kadar geçen süre zarfında buna benzer yüzlerce resmi veya gayri resmî harita taslağı hazırlanmış, fakat hiç biri nihai bir sonuca katkı sağlamamıştı.

Özellikle 1988 yılından bu yana yapılan toplumlararası görüşmeler, beklentilerin aksine, istenilen sonucu vermemişti. Bu durumu gözleyen BM Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin 649/1990 sayılı kararı ile başlayıp 789/1992 sayılı kararı ile şekillenen bir süreç içinde ‘Çerçeve Anlaşma Taslağını’, toplumların liderleri ile birlikte hazırlamak ilkesini bir kenara bırakarak söz konusu taslağa ışık tutacak “Fikirler Dizisi’ni” bizzat kendisinin ortaya koyması yöntemine geçilmiş ve taraflar, görüşlerini işbu dizideki fikirlerle sınırlamak gibi bir durumla karşı karşıya bırakılmışlardı. İşte bu anlayış içindedir ki, BM Genel Sekreteri'nin 21 Ağustos 1992 tarihli raporuna ekli olarak bir Fikirler Dizisi belgesi ve toprak ayarlamaları konusunda da bir “harita” (SİSAV-789, 1993:7) ortaya koymuşlardı.

“Fikirler Dizisi” ve buna ekli harita kavramından Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın hazırlanmasını kolaylaştırıcı bir unsur olarak ilk defa 716 (1991) sayılı kararda söz edilmişti. Bu kararda, “Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın Fikirler Dizisi’ni hazırlanmaktan” bahsedilirken, 750 (1992) sayılı kararda bir sonuca ulaşılabilmesi için toprak ayarlamaları ve

yerlerinden edilmiş kişiler konularında da çalışmalar yapılması ve Fikirler Dizisi'nin bir an önce tamamlanması gereğinden söz edilmekteydi. Buna karşın 774 (1992) sayılı kararda, paket anlaşma mahiyetinde olan Fikirler Dizisi'nde tarafların kapsamlı bir anlaşmaya ulaşmasını sağlayacak şekilde kâfi derecede ilerleme kaydedildiği belirtilmekteydi. 789 (1992) sayılı kararda ise Fikirler Dizisi'nin BM Genel Sekreteri'nin 21 Ağustos 1992 tarihli raporuna ekli harita dahil, kapsamlı anlaşmaya ulaşmak için temel teşkil ettiği görüşüne yer verilmekteydi. Böylece aradaki anlaşmazlık noktalarına rağmen Güvenlik Konseyi, Fikirler Dizisi'ne, tarafların görüşme temeli olarak kabul etmeleri gereken bir belge olduğunu ifade etmekteydi.

Dolayısıyla Kıbrıs meselesi, BM Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) sayılı kararıyla, 1974 sonrasının en karışık dönemine girmişti (Tamçelik, 2000:392). KKTC Meclis eski Başkanı Hakkı Atun'un da ifade ettiği gibi, Türk tarafı, Kıbrıs sorununda "tam bir çıkmaz sokağa girmişti" (246). Çünkü Güvenlik Konseyi'nin 789 sayılı kararı, Türk tarafının siyasî manevra (Tamçelik, 2000:393) sahasını bir hayli kısıtlamıştı. BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin hazırlayıp Güvenlik Konseyi'ne sunduğu ve diplomatik dilde "Bütünlüklü Bir Anlaşma Çerçevesine İlişkin Fikirler Dizisi" (247) olarak adlandırılan "BM Çözüm Plânı'na" ilâve edilen harita, esas itibarıyla iki federe devletin sahip olacağı alanı belirtmekteydi (Tamçelik, 2000:392). Bu çerçevede hazırlanan Gali Haritası, başta Güzelyurt ve Maraş bölgesi olmak üzere kuzeyin en verimli toprakları (Dodd, 1995:9), Rumlara geri vermeyi, Türk bölgesi içinde Rum kantonları (248) oluşturmayı ve Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin toprak oranını % 35.4'den % 28.2'ye (İsmail, 1998a:227) indirmeyi öngörmekteydi.

Bu genel çerçeveden sonra Gali haritasında talep edilen toprak tavizleri üzerinde daha ayrıntılı durmak faydalı olacaktır. Çünkü BM ve uluslararası kamuoyu, Kıbrıs'ta çözüme dair yapılan görüşmelerde zemin olarak en önemli belgenin 1992 yılında ortaya çıkarılan "Gali Fikirler Paketi" olduğunun altını çiziyordu. Söz konusu Fikirler Dizisi, 1992 yılında BM eski Genel Sekreteri Butros Gali aracılığıyla, Kıbrıslı Rum lideri Yorgo Vasiliu ve Kıbrıs Türk lideri Rauf Denktaş arasında gerçekleştirilen müzakereler sonucu ortaya çıkan ve Türk tarafının % 91'i üzerinde anlaştığı belgeye verilen isimdi.

Toprak ayarlamalarına ilişkin olarak belgede sunulan harita, son derece girintili çıkıntılı (düzensiz) çizgilerden oluşmaktaydı. İşte bundan dolayıdır ki, aşağıdaki görüşler, bu sonuca nasıl ulaşıldığını ortaya koyması açısından önemlidir. Nispeten düz çizgilerden oluşacak olan bu harita, ki bu geçmişte Gobi haritasında da önerilmişti, tarihî olarak Türklerin yerleşmiş bulunduğu bazı köylerin, toprak ayarlamasına konu olacak olan bölgeler içinde kalmasını gerektirecek olup, bu, tarihî olarak Rum olan köylere olabildiğince fazla sayıda Rum'un geri dönmesinin sağlanmasında, aynı bölgede uygulanabilecek başka yöntemlerle kıyaslandığında, pek başarılı değildi. Halbuki "düz çizgi" prensibinden vazgeçilirse, görülecektir ki geçmişte önerildiği gibi, yine aynı boyutta bir bölge içinde ve her iki taraf için

de yararlı sonuçlar doğuracak olan yeni haritalar çizilebilecekti. Dolayısıyla belgede önerilen bu harita, bu yaklaşıma oldukça uygundu.

Bu harita özellikle tarihî olarak Türk olan köylerde Kıbrıslı Türklerin yerinden olmasını en aza indirmekte olup, ki bu düz çizgi tekniğinde öngörülebilecek rakamın yaklaşık olarak % 15-20 (249) kadar daha azdır, tarihî olarak Rum olan köylere ise Rum yönetimi altında olabildiğince fazla sayıda Rum'un dönüşüne imkân sağlamaktaydı. Böylece Rumlar geri dönüşü düz çizgi tekniğinde öngörülebilecek rakamın yaklaşık olarak % 10 daha fazlası elde edilecekti. Bu ise eskiden malından olanlara mallarının iade edilmesini öngören sistematik çerçevesinde, düz çizgi tekniğine nispeten olabildiğince fazla sayıda kişiye malının iade edilmesine imkân sağlayacaktı. Aslında 1960 Birleşik Krallık döneminde nüfus sayımına dayandırılan bir matematik formülü, araştırmacılara bu konuda gerçeklere yakın hesap yapabilme imkânı vermektedir. Böylece hazırlanan harita da ve BM'nin şimdiye kadar tasarladığı sayısız haritada olduğu gibi, taraflar arasında dengeli bir sonuca ulaşılabilmesi sağlanmaktaydı. Bu formülün temeli toprak ayarlaması sonunda yerlerine dönebileceği düşünülen insanların sayısına dayanmakta olup, yine bu formülde "mal iadesine ilişkin azami olasılıklarla ilgili" tasarımlara ulaşılmaktaydı. İşte bu "azamî olasılıklar", önemli miktarda kıyı bölgelerinin transferi söz konusu olacak olursaydı, bir miktar aşağıya çekilmesi mümkün olacaktı.

Gali haritasında, bu çerçevede Taşınmaz Mallar Rejimi'ne uygun olarak değişik nüfus rakamlarına (öngörülerine) yer vermekte olup, bu rakamlar haritalar üzerine bütün ayrıntıları ile işlenmişti. Zaten bu rakamlar ilgili haritanın birer parçası olarak kabul edilmekteydiler. Burada belirtilen iki figürden biri, her federe yönetim bünyesinde gerçekleştirilecek olan azamî mal iadesini, öteki rakam ise her köy ve belediye sınırları içinde gerçekleşmesi muhtemel azamî mal iadesini belirtmekteydi. Dolayısıyla Gali haritasında, yukarıda anlatılanlar azamî olasılıklarla birleştirildiği ve bir bütün olarak hesaplandığı zaman ulaşılan rakamlar, önemli oranda birbirine benzerlik arz etmekteydi. Aslında burada önemli olan bir konu, Kıbrıs'ta konuşlandırılacak olan Yunan ve Türk birliklerine ait tesis ve eğitim alanlarının, toprak düzenlemesi yapılabilecek bölgelerde olmamasına dikkat edilmesi idi.

Bütün bunlar rağmen Nelson Ledsky, toprak konusunun çözümlenebileceğini söylüyordu ve "Gobi Haritası" esas alınarak toprak konusunda bir çözüme varılabileceğini belirtiyordu (250). Böylece Gobi'nin çözümünde yer alan harita, Gali'nin haritasında da kabul edilmiş oldu (Moran, 1998:79). Dolayısıyla bu haritaya göre Güzelyurt, Rumlarına geri verilecek ve Türklere % 27.5 (251) oranında toprak bırakılacaktı.

Aslında BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin toprak konusunda Gobi Haritası'nı esas almasının nedenlerinden birisi de Ankara'nın görüşünü öğrenmeye çalışmasıydı. Çünkü toprak konusunda, dikkatler Güzelyurt ve Karpaz bölgeleri üzerinde toplanmıştı. Toprağın % 27.5 kadarını Türklere bırakacak şekilde formülüne edilmesi, şimdiye kadar Ankara'nın

toprak konusunda, ne kadar yüzdelik kabul edebileceği hususunda, sağlıklı bir fikir vermediği, hatta imada dahi bulunmadığından kaynaklanıyordu (252). Budan hareketle Güzelyurt bölgesi hakkında düşünülen şey, bölgenin büyük bir bölümünün Rum tarafına iade edilmesi idi. Bölgenin Lefke ile çevresi dahil diğer kısım ise Türklerin elinde bırakılacaktı.

Bununla birlikte Karpaz bölgesinde bir Rum kantonunun (253) oluşturulması ve oraya binlerce göçmenin yerleştirilmesi düşünülüyordu. Bu veriler daha önceleri gayri resmî bir şekilde Türk tarafına önerilmişse de bunların kabulü doğrultusunda hiçbir cevap alınamamıştı.

Bunun üzerine Butros Gali, 4 Nisan 1992 tarihinde Kıbrıs'la ilgili raporunu yayınladı. Genel Sekreter'in yayınladığı rapor, toprak hususunda çözüm önerilerinin 'ayrıntılı' (254) olmasından dolayı bugüne kadar hazırlanan raporlar arasında en ayrıntılısı olarak tarihe geçti (Tamçelik, 2000, 397-398).

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'na dayalı Fikirler Dizisi'nde "Toprak Ayarlamaları" ana başlığı ile kaleme alınan bu bölümde *"metne ilâve edilen harita, iki federe devletin topraklarını belirtmekte ... [ve] toprak anlaşmasına saygı gösterilerek ... federal anayasaya dahil edil[mesi]"* (255) kararlaştırılmıştı.

Bunun dışında toprak konusu ile ilgili birtakım kriterler de belirtilmişti. Örneğin Federal Cumhuriyet, siyasal açıdan eşit, iki federe devletin 'tek toprağı' (256) olacağı, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları, 1977 üst düzey anlaşmasını göz önünde bulundurarak, her biri tarafından yönetilecek federe devletlerin toprakları üzerinde mutabakata varacağı, metne ilâve edilen harita, iki federe devletin topraklarını belirleyeceği ve toprak anlaşmasına saygı gösterilerek federal anayasaya dahil edileceği prensip kararı hâline getirilmişti (257).

Görüleceği üzere toprak konusunun çözüm esasını, Gobi Hattı oluşturmaktaydı. Sadece olabildiğince çok sayıda Rum göçmenin, Rum yönetimi altında evlerine dönebilmesi için Gobi Hattı'nda "birtakım değişiklikler" (258) yapılmıştı. Genel kanı, Maraş'ın ve eski Lefkoşa-Mağusa, anayolu ile Yerallokko ve Filya (259) köylerinin geri verilmesi konusunda anlaşmazlık olmayacağı yönündeydi. Sorunun sadece Güzelyurt bölgesinde çıkmasını bekliyordu. Bunun için de Güzelyurt kentinin Rumlara geri verilmesi, tarımsal arazinin ve özellikle de narenciye bahçelerinin Türklere bırakılması (260) bir uzlaşma profili olarak ortaya atılmıştı.

Yapılan temaslar sonucunda Denктаş, egemenlik ve dönüşümlü başkanlık konularını gündeme getirerek, bu konular üzerinde Rum tarafından belirgin öneriler gelmediği gerekçesiyle, kendisinin de toprak konusunda kesin bir şey söylemeyeceğini açıkladı (261). Aslında Denктаş, BM temsilcileriyle temaslarında sürekli olarak manevra yapmaktaydı. Çünkü görüşmeleri reddeden taraf gibi görünmekten kaçınan Denктаş, karşı tarafın elini görmeden konuların özüne inmekten kaçınmak istiyordu.

Aslında Denктаş'ın toprak üzerinde % 33 oranında, Türk haklarından söz etmesi, talep etmek niyetinde olduğu toprak oranı hakkında bir fikir veriyordu. Zaten Türk tarafının Güzelyurt bölgesini vermek niyetinde olmadığı da bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bütün bunlar Kıbrıslı Rumlar için "tahrik edici" (262) bir unsur olarak değerlendirilmekteydi. Ancak Rumlar, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ve özellikle Amerika ile İngiltere'nin bu harita üzerinde ısrarla duracağına inanmaktaydılar. Buna istinaden Amerika, toprak konusunda Genel Sekreter'in Gobi haritasını ortaya koymakla doğru bir hareket yaptığını ve 85 bin göçmenin Rum Yönetimi altında evlerine dönmelerini öngören bu haritayı desteklediğini açıkladı (263).

Buna karşın Denктаş, Gobi haritasının resmî varlığını inkâr etmesine rağmen, Genel Sekreter'in temsilcileriyle yaptığı temaslarda, Kıbrıs'taki kalıcı barışın bu harita çerçevesinde temin edilmesinin zor olduğunu söyledi. Bundan hareketle Denктаş, toprak konusunda, ilk kez 1977'de sözü edilen "yaşayabilirlik" (264) kriterlerini yeniden gündeme getiriyor ve isteklerini şu şekilde sıralıyordu:

1. Sınır olarak düz bir hattın değil de girintili çıkıntılı bir hattın çizilmesi ve böylelikle Luricina (Akıncılar) gibi Türk köylerinin Türk kesimi içine kalması.
2. Verilecek toprakların yüzölçümü ne olursa olsun Kıbrıs Türk kesiminin şimdiki kıyı şeridi olduğu gibi korunması.
3. Hattın doğu kesimi, Dikelya üs bölgesi ile direkt temasta olması.
4. Güzelyurt bölgesinin su kaynakları, Kıbrıs Türk kesimi içinde kalması (265).

Denктаş'ın bu şekil de sıraladığı kriterler, Rumlarca kabul edilmesi hâlinde Türk tarafının Güzelyurt bölgesinin meskûn kesiminin serbest bırakılmasına herhangi bir itirazı olmayacağı anlaşılıyordu. Buna rağmen Denктаş, Güzelyurt bölgesinde çizilecek hattın kıyı şeridini, hatta Lefke'yi içine alacak şekilde çizilmesi üzerinde ısrar ediyordu. Böylesine kıvrımlı bir hat çizilmesi suretiyle, Türk kesimine kalacak toprağın oranı Gobi haritasına göre % 8'e (266) yükselmiş olacaktı ki, Gobi hattının öngördüğü oran % 27.5'ti.

Kaldı ki Denктаş'ın sınır hattının girintili çıkıntılı olması isteği, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion tarafından da makul edilmişti (267). Zaten Gobi'nin hazırladığı haritada da bu ilkedен söz edildiği için tasarlanan sınır çizgisinin düz olmaktan ziyade (Deliceirmek, 1997:32), birçok noktada girintili çıkıntılı olmasında bir beis yoktu.

Buna karşın Denктаş, şimdiye kadar Gobi Haritası'nı görmeyi hep reddetmişti. Fakat Camillion ile yaptığı son görüşmede, önüne konulan Gobi Haritası'na bir göz atmıştı (268), ama hiçbir şey söylememişti. Aslında BM, Denктаş'ın bu tavrını bir "ilerleme" (269) olarak görüyorsa da Rum hükûmeti ve siyasî parti liderleri, BM'nin bu değerlendirmesine katılmıyorlardı. Çünkü onlar, Denктаş'ın bu tavrını yanlış izlenimler yaratmaya yönelik bir manevra (270) olarak yorumluyorlardı.

Bütün bunlara rağmen BM Genel Sekreteri Butros Gali, tarafların önüne koyma niyetinde olduğu haritanın birtakım özellikleri vardı. Bu haritanın ana hatları şöyleydi:

Her şeyden önce iki toplum arasında toprak dağılımı, 1981'de hazırlanan Gobi Plânı doğrultusunda yapılacaktı. Güzelyurt ve Mağosa bölgeleri ile Gobi hattında değişiklik yapılarak, Karpaz Yarımadası'nda bir de Rum kantonu oluşturulacaktı (271).

Gobi hattı, Güzelyurt kasabasının kuzeyinden geçerek bu kasabayı Rumlara bırakırken, Butros Gali'nin çizdiği hat, Güzelyurt'un güneyinden geçirmekte ve kasaba Türklere bırakılmaktaydı (272). Ancak Mağosa bölgesinde hat, Maraş'ı ve Gazimağosa'yi Rumlara bırakacak şekilde bu kentin kuzeyinden geçerek son buluyordu (Deliceirmak, 1997:36).

BM, bu özelliklere sahip olan haritayı, Genel Sekreter'in temsilcileri Camillion ile Feissel'in aracılığıyla ve gayri resmî bir şekilde Denктаş'ın önüne koymuştu. Camillion ile Feissel'in, Denктаş'ın önüne koydukları haritanın bazı önemli noktalarda Gobi Haritası'ndan farklı olduğu anlaşılmaktaydı. Bu farkla birlikte tartışılmakta olan konu, verildikten sonra kalacak toprak oranının % 25 ile 29 (273) arasında olacağıydı. Buna karşın Vasiliu, esas amaçlarının yüzde yarımlik daha çok veya daha az bir oran sağlamaktan ziyade, kendileri için çok sayıda göçmenin (274) Rum yönetimi altında evlerine dönmelerini sağlamak olduğunu belirtti.

Rum tarafının toprak konusundaki görüşünün, Maraş ile Güzelyurt'un Rum yönetimi altına verilmesi (275) olduğunu belirten Vasiliu, toprak konusunda, % 25, 26 veya 27 (276) üzerinde bir uzlaşma olabileceğini, ancak göçmenlerin evlerine dönme hakkı gibi "ilke konuları" (277) üzerinde uzlaşma yapılamayacağını ifade etti.

Bu esnada toprak konusuyla ilgili olarak her bir tarafın da kontrolünde kalacak toprağın yüzölçümünü ve evlerine dönecek göçmenlerin sayısını belirleyen bir paket anlaşmasının hazırlanması gereği ortaya çıktı. Özellikle dış merkezlerin Güzelyurt bölgesiyle ilgili anlaşmazlığın aşılması için bölgenin "bölünmesi" (278) ile ilgili telkinleri vardı. Bunun için Lefkoşa ve Mağosa gibi Güzelyurt'un da bölünmesi öneriliyordu. Ayrıca Lefke'de bir Türk ve Karpaz'da bir Rum kantonunun oluşturulması da tasarlanıyordu (279). Böylece Türk kontrolü altına girecek bölgenin yüzölçümü % 27.5 ve Rum yönetimi altında, evlerine geri dönecek göçmenlerin sayısı da 40-45 bin (280) olarak düşünülüyordu.

Görüleceği gibi Kıbrıs görüşmeleri öncesinde üzerinde en çok durulan konulardan biri harita sorunuuydu. Denктаş, bu konuda yaptığı açıklamalarda New York'ta önüne haritanın getirilmesi hâlinde görüşmeleri terk edeceğini bildirirken, Vasiliu tam ters bir tutum ortaya koyuyordu.

18 Haziran 1992 tarihlerindeki görüşmede Gali, ortaya koyduğu haritayla Türk kesimine % 28.2 oranında toprak bırakmayı, Maraş, Güzelyurt ve 37 Türk köyünün Rum tarafına verilmesini öngörüyordu (Acar, 1993:36). Denктаş ise "% 29 +" formülünün

uygulanmasını ve Güzelyurt'un Türk tarafında kalmasını önererek, teklif mahiyetindeki bu haritayı reddetti.

Görüşmelerin ikinci turunda ise Genel Sekreter, kendisinin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion ve danışmanı Gustave Feissel'in, Rum lideri Vasiliu'yla yaptıkları temalarına dayanarak revize ettikleri Kıbrıs haritasını, 19 Haziran'da Denktaş'ın önüne koydu. Haritada, Rum yönetiminin Lefke'den Mağosa'ya kadar uzanan 150 millik (281) sınır boyunca Rum yerleşimine açılmasını istediği 20'yi aşkın köy ve kasabanın isimleri (282) yer almaktaydı. Ancak görüşmeler sırasında Güzelyurt'un Türk tarafında kalması talebi, BM'de "verimli toprağın eşit dağılımı ilkesiyle" (283) savunuldu. Hatta ABD ve BM yetkilileri, bu sorunu, meyve bahçelerini Türklere bırakıp, şehri Rumlara vererek çözme yoluna gitmeye çalıştılar (284).

Hepsinden önemlisi bu sırada harita konusunda görüşmeler yapılırken tarafların "gizlilik ilkesine" uyulması istenmişti. Aslında bu, görüşmelerin selameti açısından önemli bir konuydu. Fakat Gali haritasının Kıbrıs Türk gazetelerinde yayınlanması ile ayağa kalkan Rumlar, Türk tarafını "gizliliği" bozmakla suçlarken, Güney Kıbrıs'taki Selides Dergisi'nin 20 Haziran ve Agon gazetesinin 27 Haziran tarihlerinde Gali haritasını yayınlamış olması, gizliliğin Rumlarca bozulduğu anlaşılmıyordu. Böylece Kıbrıs konusunda New York'ta yapılan görüşmelerde, BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından gündeme getirilen harita taslağı ile ilgili yayınların, Rumların iddia ettiği şekilde, ilk kez Türk basınında değil, Rum gazetelerinde yer aldığı belirlenmişti.

Hatta görüşmelerden önce "Gobi Haritası" olarak adlandırılan haritanın masaya konulacağını açıklayan Rum gazete ve dergileri, görüşmelerin başında ve gizlilik ilkesinin uygulandığı tarihlerde "Gali Haritası'nın" ana hatlarını açıklıyordu. Bu konudaki ilk harita, haftalık Selides Dergisi'nin 20 Haziran tarihli sayısında yayınlanmıştı. Selides dergisi, Yunanistan'da çıkan Ethnos gazetesine dayanarak, Gali'nin, "Gobi haritası" üzerinde yaptığı değişiklikleri gösteren haritayı ifşa etmişti (285). Bununla birlikte derginin yayınında, Karpaz'da Rumlara kantonlar öngörüldüğü ve belirlenen bir çizginin altında kalacak bazı bölgelere Rumların yerleştirileceği açıklanmıştı.

New York görüşmeleri sürerken, 20 Haziran tarihinde Selides dergisi tarafından yayınlanan haritanın bir benzeri de 27 Haziran 1992 tarihli Agon gazetesinde yer almıştı. Agon'un ön sayfasında yayınlanan haberde şöyle deniliyordu. Denktaş'la Genel Sekreter arasında sürdürülen görüş alış verişleri sırasında masaya konan harita ile Güzelyurt bölgesinin tamamı ve Maraş yanında, Paşaköy, Bostancı ve Türkmenköy (286) hattını izleyen bölgenin alt kesiminin bırakılması önerilmişti.

Aslında Rum basınında harita taslağının esasları 20-27 Haziran tarihlerinde yayınlanırken, Türk basınında Kıbrıs gazetesi ise söz konusu harita ile "Gali Belgesi'nin" tam metnini 30 Haziran tarihli (287) sayısında yayınlamıştı. Bu durumda, gizlilikle ilgili ilkeyi Türk

tarafının bozduğu yönündeki iddiaların Rum yönetiminin Denктаş'ı suçlamayı amaçlayan siyasî bir propaganda olduğu ortaya çıkmıştı.

Bu yüzden BM içinde Kıbrıs için harita üzerinde çalışmalar devam ederken, başlangıçtaki iyimserlik yerini gergin bir havaya bırakmıştı. Bu gergin ortam, harita üzerinde yapılan ilk çalışmalar sırasında Genel Sekreter Gali ile Denктаş arasında bir an sert ve tartışmalı hâle gelen müzakerelerle dönüşmüştü (288). Buna rağmen Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi, Kıbrıs'ta harita konusunda ilerleme kaydedilmeden, liderlerin New York'tan ayrılmasını istemediği ortaya çıkmıştı. Bundan hareketle Türk müzakere ekibi, Genel Sekreter'in müzakerelerde bulunmaması hâlinde New York'ta kalmanın bir anlam taşımadığını belirtirken (289), Rum diplomatlar ise harita çalışmalarında ilerleme kaydedildiği takdirde Genel Sekreter yardımcılarının birinin başkanlığında (290) çalışmalarını bir süre daha devam edebileceğini söylüyorlardı.

Buna karşın tartışmalı geçen ilk harita çalışmalarında Genel Sekreter, liderlere uzun süredir sözü edilen Gobi Haritası'ndan daha farklı bir harita sundu. Bu haritaya göre Gobi Haritası'nın da içermediği Lefke'ye yakın bölgeyi ve Dikelya Üssü'ne yakın çevreyi Türklere bırakıyor olması açısından dikkat çekicidir (291). Türk tarafı ise harita üzerinde farklı öneriler içeren kendi görüşlerini Genel Sekreter'e sundu. Ayrıca Türk tarafı, ilkesel olarak haritanın hangi kıstaslara göre düzenlenmesi gerektiğine dair görüşlerini de bu belgeye eklemişti (292). Benzer bir görüşme daha sonra Rum lideri Vasiliu'yla da yapılmış ve onun da bu konudaki görüşleri alınmıştı. Tarafların bütün görüşlerini alan BM, kısa bir süre sonra çalışmalarını tamamlamış ve gerekli haritayı hazırlamıştı. Ancak Genel Sekreteri, hazırladığı haritanın Temmuz ayında yapılacak yeni tur görüşmelerde bir sonuç alınmadığı takdirde, Güvenlik Konseyi'nin duruma müdahale edeceğini ve bu plan ile haritanın, taraflara kabul ettirmeye çalışacağı bildiriliyordu (293). Böylece Genel Sekreter Gali, taraflar arasında yeterli yaklaşım sağlanamazsa, görevini Güvenlik Konseyi'ne devredeceğini önceden belirterek, hafif bir "şantaj" (294) yolu seçmiş oluyordu.

Aslında sunulan haritanın "non-map" (295) olarak ortaya konması, bu haritanın önemini azaltmamış, hatta BM'nin toprak konusundaki görüşlerini açıkça ortaya koyması açısından değeri bile kazanmıştı. Bundan da anlaşılıyor ki BM, Türk tarafından önemli toprak tavizlerinin verilmesi istenirken, Güvenlik Konseyi'nin bütün üyeleri de bu görüşü destekliyorlardı. Bundan hareketle Genel Sekreter Butros Gali'nin, New York'ta Denктаş ile Vasiliu'ya, "iyi niyet görevi" (Tamçelik, 2000:398) çerçevesinde sunduğu "non map" (harita olmayan harita) birçok yeri Rum yönetimine veriyordu. Kaldı ki sunulan bu haritayla yerleşim yerlerinin işlenmesi sonucu ortaya çıkan manzara, KKTC nüfusunun üçte birinin yeniden göçe zorlanacağını gösteriyordu. Ayrıca bu harita KKTC topraklarının % 25'ini toprak tavizi olarak içerirken, Maraş ve Güzeyurt kentleri ile 34 Türk köyünün (Tamçelik, 2000:398) Rumlara verilmesini öngörüyordu. Buna göre söz konusu yerleşim bölgelerinin Rumlara

verilmesi hâlinde, 50-60 bin (Tamçelik, 2000:398) Kıbrıslı Türkün yeniden göçmen durumuna düşürüleceği hesaplanıyordu. Dolayısıyla toprak konusunda, daha önceleri toplum liderlerinin BM gözetiminde yaptıkları doruk anlaşmalarında üzerinde anlaştıkları verimlilik, yeterlilik, tapu ve güvenlik (Tamçelik, 2000:398) gibi kriterlerin göz ardı edildiği görülmektedir.

BM Genel Sekreteri tarafından gayri resmî olarak ortaya konan haritada Güzelyurt ve Maraş gibi şehirler yanında, taviz olarak istenen köyler aşağıdaki gibidir (296):

Tablo 8: Toprak Ayarlamalarıyla İlgili Olarak Rum Egemenliğine Verilecek Bölgeler

DOĞU BÖLGESİ:

Maraş (Varosha), Derinya (Derinia), Güvercinlik (Akhyritou), Çayönü (Kalopsidha), Düzce (Ahna), İncirli (Makasyka), Türkmenköy (Kondea), Akdoğan (Lysi), Vadili (Vatili), Paşaköy (Asha), Gaziköy (Apharia), Kırklar (Tymbou), Gaziler (Pyroi).

BATI BÖLGESİ:

Serhatköy (Philia), Şahinler (Masari) Mevlevi (Kyra), Gayretköy (Avlona), Zümrütköy (Kafa Kopia), Akçay (Argaki), Yuvacık (Khrysiliou), Güzelyurt (Morphou), Aşağı-Yukarı Bostancı (Kato Zodia-Pano Zodia), Güneşköy (Nikitas), Aydıncıköy (Prastio), Taşköy (Petra), Çamlıköy ve güney bölgesi (Ayios Yeoryios Ayios Nikalaos), Yedidalga (Potamos tou Kambou), Ömerli (Galini), Şirinköy (Varisha), Bademliköy (Loutros), Kurutepe (Xerevounos), Süleymaniye (Selemani), Yeşilirmak (Limnitis), Günebakan (Amadhies), Erenköy (Kokkina).

KANTONLAR:

Bunun yanı sıra Gali Haritası'nda, Rum yönetimine verilmesi istenen yerleşim bölgeleri yanında, biri Karpaz'da, biri de KKTC'nin güneydoğusunda iki kanton (Tamçelik, 2000:398) oluşturulması öngörülmekteydi. Bunlardan biri olan ve Rumların yerleşeceği Karpaz'daki kantonu, Zafer Burnu'ndan başlayarak, Sipahi, Adaçay, DipKarpaz ve Yeni Erenköy'ü içine alan 30 millik (Tamçelik, 2000:398) bir alanı kapsıyordu.

İkinci kanton ise KKTC'nin güneybatısında Yiğitler, Dilekkaya, Köprü, Akıncılar, Erdemli ve Beyarmudu (297) köylerinden oluşuyordu.

Görülebileceği gibi bazı Türk köylerinin bir kanton hâlinde Rum yönetimine verilmesi öngörülmüyordu. Gali Haritası'nda, "Kıbrıslı Türk sakinler bu köylerde ikâmet edecektir" (Tamçelik, 2000:399) deniliyordu. Ancak söz konusu "haritada" iki kantona dahil olacak köyler belirtilmesine karşın, bu kantonların statüsünün ne olacağına ilişkin herhangi bir açıklamada bulunulmamaktaydı.

Bütün bunlardan sonra New York'ta, Denктаş ile Vasiliu'ya gayri resmî olarak verilen "harita olmayan harita" belgesinde, tarafların sınır çizgileri aşağıdaki belirlenmişti:

Mağosa ve Maraş arasında başlayan hat, Ayios Nikolaos'a (Çamlıköy-Kuzey bölge) ulaşır, Akhritou'nun (Güvercinlik) kuzeyinde, kuzeybatı istikâmetinde, Gaidhouras'ın (Korkuteli) güneyinde, Prastio (Dört Yol) ve Mağusa anayolu arasında, Sinde'nin (İnönü)

güneyinde, Vadili ve Strogilos (Turunçlu) arasında, Angastina (Aslanköy) ve Mağusa anayolu arasında, Mora'nın (Meriç) güneyinde, Dymbou (Kırklar) ve Ercan Havaalanı'nın arasında, Lefkoşa'nın batı eteklerinde devam eden Türk kuvvetlerinin ateşkes hattı boyunca doğrudan doğruya uzanırdı. Buradan da, kuzeybatı istikâmetinde, Yerolakos (Alayköy), Ayios Vassilios (Ayvasıl), Şillura (Yılmazköy) ve Ayias Marina'nın (Gürpınar) üstünde, Dhyopotami'nin (Yedidalga) güneyinde ve Kyra (Mevlevi) ve Omorfo'nun (Güzelyurt) kuzeyinde devam ederken, buradan da güney istikâmetinde, Syranokhori (Yayla) doğusunda, Prastio (Aydıncıköy) ve Gaziveren'in arasında, Pendaya (Yeşilyurt), Elye (Doğancı) ve Angolem'in (Bağlıköy) güneyinde, Petra'nın (Taşköy) kuzeyinde, Kalakhoria'nın (Çamlıköy) doğusunda, Ayios Yioryios (Çamlıköy Güney bölgesi) ve Ayios Nikolaos'un (Çamlıköy Güneyi bölgesi) kuzeyinde Rum Millî Muhafız Ordusu ateşkes hattı boyunca, Ambeliku'nun (Bağlıköy) hemen batısındaki noktasına kadar devam edecekti. Buradan da Karovostasi'nin (Solî'nin güneyi) kuzeyinde ve daha sonra güneyinden Güzelyurt Körfezi'ne kadar uzanmaktaydı (298).

Kıbrıslı Türk sakinler Arsos (Yiğitler), Ayia (Dilekkaya), Kukla (Köprü), Luricina (Akıncılar), Meluşa (Kırıkkale) ve Pergama (Beyarmudu) kasabalarında ikâmet etmeye devam edeceklerdi. Ayias Trias (Sipahi), Melanarga (Adaçay), Rizo Karpazso (Dip Karpaz) ve Yalusa (Yeni Erenköy) önceki sakinlerince, yani Rumlarca ikâmet edileceklerdi (299).

Aslında bu haritaya göre birçok yorumlar yapılmıştı. Bu yorumlar arasında en önemlisi, siyasî gözlemcilerin yaptığı yorumlardı. Buna göre siyasî gözlemciler, toprak konusunda daha önce üzerinde anlaşmaya varılan hiçbir kritere uymayan Gali Haritası'nın Kıbrıs Türk halkı için millî bir tehlike olduğu noktası üzerinde birleşirken (300), Denктаş'ın da bu haritayı kabul etmesinin siyasî hayatının sonu olacağını vurguluyorlardı. Bundan dolayı 15 Temmuz'da yapılacak ikinci tur görüşmelerde, Türk tarafının Yeşilirmak ile Erenköy arasında bulunan Pirgo (301) köyünü talep ederek, iki köyü karadan birleştirmek isteyeceği duyurulmuştu.

Bir başka deyişle Karavostasi (Gemikonağı), Lefke, Limnidi (Yeşilirmak) ve Pendaya'yı (Yeşilyurt) içine alacak olan kantonun, tamamen Türklerden oluşan bölge ile bağlantısı olması isteniyordu. Bu öyle taleptir ki, kaçınılmaz olarak Güzelyurt'u (Deliceirmak, 1997:179) Kıbrıs Türk hudutları içine koyuyordu.

Bu haritanın diğer önemli bir noktası ise Türk tarafının, Neapoli (Kızılbaş), Omorfita (Küçük Kaymaklı) ve Mia Milya'nın (Haspolat) (302) bırakılmasını ve Türk devletinin sınırlarını Lefkoşa'nın surlar içi bölgesinden öteye götürülmesini kabul etmesiydi. Ayrıca ABD üssü ve havaalanı bulunmasından dolayı Lefkonuk (Deliceirmak, 1997:179) için ise özel bir statü öngörülüyordu.

Kısacası iki federal devlet arasındaki sınır hattı batıda, Güzelyurt Körfezi'nden başlayıp Kira Massari (Mevlevi), Filya (Serhatköy), Ay Vasilios (Türkeli) ve Ortaköy'e kadar;

doğuda ise Eksomedeş'dan başlayarak, (Düzova), Pirga (Pirhan), Lefkonuk (Geçitkale), Ayios Ilias (Yerköy), Patriki, Kilânemos (Esenköy) ve Yalusa'ya (Yeni Erenköy) kadar uzanacaktı (303). Dolayısıyla iki bölge arasındaki hat, tarafların taleplerini tatmin amacıyla (304), yer yer kırık veya kıvrımlı olması kararlaştırılmıştı. Halbuki üzerinde anlaşmaya varılması istenen sınırın detaylı bir izahı yoksa da Lefkoşa ve Mağosa başta olmak üzere şehirlerin sınırlar ve sınır bölgelerindeki mülkiyet haklarına (305) özellikle önem verilerek çizilmesi gerekecekti. Zaten yukarıda da sözü edilen köyler Türklerin denetimi altında kalacaksa da Güzelyurt ve Maraş'tan başka 64 köy (306) Rumların denetimine geçecekti.

Görüşmelerde Rum tarafının hiç ödün vermediğini ve hiçbir ilkeyi kabul etmediğini, buna karşın Türk tarafından Güzelyurt yöresindeki bütün köyler, Dipkarpaz ve Erenköy dahil çok geniş bir toprak talebinde bulunulduğunu kaydeden Denктаş, kalıcı bir anlaşmanın olabilmesi için basit bir sınır düzenlemesi ile Meclis'te ve hükûmette tam eşitlik esasında kabul edilebileceğini açıkladı (307). Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, 750 sayılı kararı kabul etti. Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararında, iki toplumun karşılıklı kabul edebileceği “ana ilkeler” (308) belirlenmesine karşın, New York'ta sadece toprak, harita ve göçmenler üzerinde odaklaşması, aslında görüşmelerin ilerlemesine değil, kopmasına neden olabilecek bir gelişmeydi. Zaten ilk başta “non-map”, yani harita olmayan haritanın pazarlık masasına getirilmesi ile Türk tarafının pazarlık şansı büyük ölçüde zedelemişti.

Vasiliu, Rum Ulusal Meclisi'nin çizdiği siyaset gereği, “bekle ve gör” (Tamçelik, 2000:399) taktiğini uygulamış, Gali Haritası'nda yer alan yerleşim bölgelerini, “kazanım” olarak farz etmesini sağlamıştı. Böylece uzlaşmaz taraf imajından kurtulan Rumlar, müzakere masasında daha fazlası nasıl elde edebilir düşüncesine kapılmışlardı. Aslında belgeye eklenen “Gali Haritası”, Türk toplumu için toprak ve ekonomik bütünlükle, yaşama imkân ve huzuru bakımından kabul edilebilir nitelikte değildi. Üstelik haritanın erkenden ortaya konması, kuzeyde derin huzursuzluk, güneyde ise zamansız umutluluk yaratarak, tarafların uzlaşma olasılığına büyük ölçüde darbe vurmuştu.

Bilindiği gibi haritaya göre kararlaştırılan toprak ayarlamalarında Rumlara verilecek kısımlar, bu anlaşmanın imzası ile hukuken Rum yönetiminin egemenliğine geçecekti. Aslında Gali Fikirler Dizisi içinde önerilen ve Denктаş'ın “% 29 +” ile ifade edilen toprak iadesindeki oranlar bir yana, nerelerin verildiği daha önemli konudur. “Ayarlamalar” öylesine bilinçli ve hesaplı bir bakış açısı ile yapıldı ki, Rum tarafı için stratejik coğrafi, doğal kaynak, askerî karargâh merkezleri, köyler ve kıyılar vb. üzerinden yeni bir düzenleme yapılmaktaydı. Sözgelimi 39. ve 26. Tümen karargâhlarının barındıran noktalara ulaşmak için zorlama sınır düzenlemeleri yapılmıştı. Yine Baf, Limasol, Larnaka limanlarını ellerinde bulunduran Rumlara, Mağosa ve limanının önündeki geniş emniyet yerleşim mesafesi verilmekte, limanın tam kontrolü Türklerin elinden alınmakta, su kaynakları ve arazi yapısının avantajları çok büyük olan Güzelyurt (309), batısında kalan Türk topraklarının arasına ve nerede ise

Lapta'ya kadar geniş ve uzun bir yayılma ile Rumlara bırakılmakta, zaten Lefkoşa'nın da ortak kullanımı göz önüne alınırsa, nerede ise elde kalan bir tek Girne limanı ve çevresiydi. Bundan hareketle ne kadar toprak verileceği veya hangi nitelikteki toprağın bırakılacağı, "stratejik" (310) olarak önemli bir konuydu.

Diğer yandan adadaki Rum yerleşimini sadece haritalarda gösterilen mecburî iskân bölgeleri ile sınırlandırmanın mümkün olmayacağı, bugüne kadar Türk tezi olarak ortaya konulan, 1974'te yaşanan göç sonrası, kuzeye gelen Türkler (65.000 civarı) ve güneye giden Rumların (180.000 civarı) mallarının karşılıklı olarak tazminat ile sıfırlanması yolundaki geniş bakış açısı, yerini 1974 öncesi mülklerin sahiplerine geri dönüşü şeklinde tezahür etmekle, kuzeyde ayrı bir heterojen yapılaşma gündeme gelecekti. Dolayısıyla toplumsal yönden heterojen olan kuzeyin güvenlik, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerinin istenen amaca ulaşması oldukça zordur. Bu yüzden Türk tarafında ciddi endişelerin hâsıl olduğu görülür. Özellikle 1974 sonrası yaşanan göç üzerine, bu kez de binlerce yeni göç olacaktı. Türklerin bırakacağı büyük oranda stratejik toprakla, kuzeye alınan büyük oranda Rum göçmenle ve anayasal kurumların işleyişiyle, Türk toplumunu inisiyatif dışında tutmaya çalışılabilirlerdi. Bu yüzden Denктаş, Kıbrıs Türk Federal Devleti'ne % 29 + toprak bırakacak bir toprak düzenlemesinin yapılmasını isterken, bunun anlaşmanın bütün maddelerinde mutabık kalınması hâlinde gerçekleştirilebileceğini ifade ediyordu (Necatigil, 1998:394). Ayrıca Denктаş, yapılacak toprak düzenlemelerinde Türk tarafının öncelikle üzerinde durduğu ilkeleri şu şekilde ifade ediyordu:

1. En az sayıda Türk'ün yerlerinden edilmesi
2. Türk tarafının elindeki kıyı uzunluğunun korunması
3. Başta su kaynakları ve sulanabilir alanlar olmak üzere ekonomik verimliliği olan topraklarını korunması
4. Sanayi tesisleriyle ekonomik değer taşıyan bina ve arazilerin korunması (311).

Bu sıra "non-map" olarak hazırlanan, fakat taraflara gayri resmî olarak sunulan haritanın Kıbrıs Türk basınında yayımlanması (312), ada içinde ve dışında büyük tepkilere neden oldu. Özellikle Rum lideri Vasiliu, BM Genel Sekreteri'nin New York görüşmelerinde ortaya koyduğu haritayı açıkladıkları için Türkleri, BM'ye, ABD Dışişleri Bakanlığı'na ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerine şikâyet etti (313). Bununla birlikte gerek Rum tarafının bütün siyasî partileri, gerekse Kıbrıs Türk muhalefeti, görüşme masasındaki haritanın ifşaatını, bizzat Denктаş'ın yaptığını ve bundan stratejik çıkar temin ettiğini belirtiyorlardı. Buna göre haritanın yayımlanmasından dolayı Denктаş'ın temin ettiği stratejik kazanımları, şu şekilde ifade ediyorlardı.

1. Kıbrıslı Türkler arasında toplumsal muhalefet başlatmak ve Türk tarafının bu haritayı reddettiğini göstermek,

2. Rum tarafının tepkisini görüp, kendi durumunu, ona göre ayarlamak,
3. Rum toplumunun siyasî liderliği ile halkı arasında tartışma başlatmak ve mümkün olduğunca kamuoyunu bölmek
4. Kıbrıs Türk toplumunun lideri olarak daha New York'a gitmeden toprak konusu üzerinde tavır takınma zorunluluğundan kendisini kurtarmak (314)

Bundan hareketle Denктаş, haritanın yalnız Türkler tarafından değil, aynı zamanda Rumlar tarafından da reddedildiğini öne sürerek (315), Gali haritasını reddedecekti.

Gerçi yukarıdaki analizin olgusal boyutu, yani pozitif mantık değerlendirmesine göre doğruluğu, kuşku götürmez bir gerçek gibi görülüyordu. Bu araştırma sırasında Denктаş'ın Gali haritasını basına sızdırdığına dair maddî bir delil bulunamadıysa da bunu yapması, kendi stratejisi gereği doğru bir taktikti. Çünkü "makul düzeyde" toprak tavizi, ancak karşılıklı "al-ver" süreci başladıktan ve Rum liderliğinin "ne vereceği" belli olduktan sonra söz konusu olabilirdi. Halbuki BM Genel Sekreteri'nin, ABD desteğiyle bir oldu bitti yaratarak, Türk tarafından, pazarlıksız ve karşılıksız büyük toprak tavizi istemesinin, bu doğrultuda harita sunmasının ve üstelik bu çalışmayı gizli tutmayı amaçlamasının, iyi niyet misyonunu aşan bir tavır olduğu açıktı. Dolayısıyla Kıbrıs Türk basınında bu tür bir yayının yapılmasına dair mantığın analizi aşağıdaki gibi olması kuvvetle muhtemeldir:

1. Gali haritası, Türk basınında yayımlanmadan çok önce, içerdiği tavizler ve verilecek bölgeler ile ilgili bilgiler, Rum basınında en ince teferruatına kadar yayınlanması
2. Türk basını, kapalı kapılar ardında olan olayları saklamayıp Türk halkına duyurması.
3. Türk tarafından tek yanlı olarak toprak tavizinin istendiğinin gösterilmesi.

Bu siyasî atmosfer içinde Gali, Kıbrıs'ta kalıcı çözümü ve haritayı görüşmek için Denктаş ile Vasiliu'yu 15 Temmuz 1992'de New York'ta yapılacak müzakereye davet etmişti. 14 Ağustos'a kadar süren 5 haftalık müddet içinde Gali, ikinci kez Denктаş'ın önüne koyduğu haritada değişen bir şey olmazken, Doğu'da 16, Batı'da da 26 köyün (Kepoğlu, 1995:56) Rumlara verilmesi öngörülüyordu. Ayrıca Gali'nin hazırladığı ve % 29'luk haritada Güzelyurt yine Rumlara bırakılıyordu. Aslında BM Genel Sekreteri'nin 24 sayfadan oluşan öneriler paketinde, yeni bir harita bulunuyordu. Bu yeni harita, bilinen Gali haritasından biraz daha farklı olmasına rağmen (316), toprak oranında esaslı değişikliklere tâbi tutulmuş değildi.

Gali'nin yayınladığı bu yeni belgede Denктаş'ın katı tutumunu sürdürdüğünü, Gali haritasında öngörüldüğü gibi Güzelyurt'u iade etmeyi kabul etmediğini, buna karşılık Mesarya bölgesinde bazı tavizler önerdiğini, ancak Rum tarafının bu tavizlerle daha fazla Rum'un evine dönmesinin söz konusu olamayacağını, bu nedenle bunları kabul etmeyeceğini ileri sürüyordu (317).

Bundan da Rum tarafı için ilerlemenin, “Türk tarafının Gali haritasını ve BM Genel Sekreteri’nin toprak konusundaki önerilerini kabul etmesi” (318) ile sağlanabileceği anlaşıyordu. Halbuki Türk tarafını temsilen Denктаş, toprakla ilgili meselelerin uzmanlardan oluşan komitelere havale edilmesini istiyordu. Ancak BM Genel Sekreteri bunu kabul etmeyerek, toprak konusunun uzmanların işi olmadığını, aksine “siyasî bir karar” (319) olduğunu söylüyordu. Toprak konusunun siyasî bir karar olduğunun tespiti üzerine Denктаş, 1981’de Türk tarafınca öne sürülen önerilere dayalı bir haritayı Genel Sekretere sundu. Türklerin, 1981 önerilerine istinaden % 4 oranında toprak tavizi verilmesi gündemdeyken, Maraş’ın bazı kesimlerinin serbest bırakılması ve Maraş ile Derinya arasında yeni bir koridor açılması isteniyordu (320). Bunun dışında Denктаş’ın ara bölgenin Rum tarafına iadesini (Deliceirmak, 1997:57) ve tamamen boş olan veya kısmen Kıbrıslı Türkler ve Türkiye’den gelen göçmenlerce iskân edilmiş olan Ahna (Düzce), Filya (Serhatköy) ve Petra’yı (Taşköyü) (321) vb. vermeyi de önerdiği bilinmekteydi. Aslında Denктаş’ın sunduğu haritada, ara bölgenin Rumlara bırakılması, Türk tarafının verdiği toprak tavizlerinden birisi olarak gösterilmesi dikkat çekiciydi.

Buna karşın Genel Sekreter, Denктаş’ın verdiği tavizlerin kabul edilmez olduğunu (Deliceirmak, 1997:57) ve bu tavizlerin, Denктаş’ın daha önce kabul ettiğini söylediği 750 Sayılı Güvenlik Konseyi kararına uygun olmadığını belirtiyordu (322). Bundan başka BM Genel Sekreteri, toprak konusundaki görüşmelerin sadece kendi haritası üzerinde olacağını ve bir başka haritayı kabul etmeyeceğini belirtti. Böylece gerek BM Genel Sekreteri, gerekse Güvenlik Konseyi, Rum tarafının, Kıbrıs sorununun diğer safhaları görüşülmeden, Denктаş’ın BM haritasına dayanacak “esaslı tavizler vermesi gerektiği yönündeki görüşü” (323) benimsemiş oluyordu.

Aslında Denктаş’ın Gali Haritası’nı kabul etmemekteki direnişi, Kıbrıs sorununu, süratle Güvenlik Konseyi’ne götürüyordu. Meselenin Güvenlik Konseyi’ne gitmesi demek, Türk tarafının kınaması ve Gali Fikirler Dizisi’nin kayıtsız şartsız benimsenmesi demektir. Bunun üzerine Gali Vasiliu nezdinde bazı sondajlar yapıldığını, Vasiliu’nun, Güzelyurt konusunun açık kalması koşuluyla diğer konulara geçilmesini kabul etmesinin istendiğini, Gali haritası konusunda güvence verildiğini belirtirken (Deliceirmak, 1997:57), Vasiliu’nun bunu kabul etmediğini ve Denктаş’ın Gali haritasını kabul etmesinin sağlanması veya “gerekli tedbirin alması” (324) için Güvenlik Konseyi’nin toplanmasını istediğini ifade ediyordu.

Dolayısıyla denilebilir ki, BM Genel Sekreter’in bütün çabaları Denктаş’ın bu haritayı kabul etmesi yönünde olmuştu. Fakat Denктаş, bu haritayı kabul etmiş ve onun yerine birtakım önerilerde bulunmuştu. Ancak Denктаş’ın sunduğu öneriler arasından bu kez herhangi bir harita yoktu. Sadece % 29.9’a (325) eşit olan bazı bölgelerin dışında kalan toprakları verebileceğini belirtmişti. BM, Denктаş’ın önerilerini aldıktan sonra incelediler ve gördüler ki, öneriler % 29.9 değil, % 32.5’ti (326). Bunu kendisine belirtince de % 32’ye

(327) yakın olan başka bir öneri sundu. Bir başka deyişle Denктаş, sık sık BM Genel Sekreteri tarafından incelemesi gerektiren bir şey sunuyordu. Aslında bu Denктаş'ı suçlayanları haklı çıkaran bir konu değildi. Hatta Genel Sekreter'in zamanını boşuna harcadığını da iddia etmek doğru da değildi. Çünkü toprak ve harita konusu çok çetin bir mücadeleydi ve zaman gerektiren doğal bir süreçti.

Bu yüzden Denктаş önce iade edeceği köylerin listesini sıraladı; ondan sonra da bununla ilgili haritayı verdi. BM, Denктаş'ın sunduğu bu öneri paketini kabul etmeyince, ortaya çıkan tıkanıklığı gidermek için yeni bir girişiminde bulunmaya karar vermişti. Bundan hareketle BM, görüşmelerin başından bu yana, gayri resmî haritalar hariç, ilk kez olarak toprak konusuyla ilgili "resmî" (328) bir haritayı tarafların müzakere etmesi için ortaya sundu. Bunun üzerine ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Nelson Ledsky, BM Genel Sekreteri'nin sunduğu haritayla ilgili olarak tarafların çıkarları bununla dengelendiğini (329), ancak harita üzerinde bazı değişiklikler yapılmasının ihtimal dışı olmadığını söylemişti. Aslında BM Genel Sekreteri'nin ortaya koyduğu harita, Güvenlik Konseyi'ne sunacağı yeni raporunun "ekinde" (330) olacaktı. Çünkü Genel Sekreter, Fikirler Dizisi'ni ve ekteki haritayı raporuna iliştiyerek, Güvenlik Konseyi'nden bunu benimseyen bir karar çıkartmak istiyordu. Bunun üzerine Gali, görüşmeleri değerlendiren raporunu Güvenlik Konseyi'ne 21 Ağustosta sundu. Ancak, resmiyeti olmayan bir belge niteliğinde kalan, Denктаş'ın kabul etmeye yanaşmadığı haritayı, adeta "resmiyet" (Gürel, 1993:108) kazandırmak için raporuna ekleyen Gali, Türk tarafının yoğun tepkisiyle karşılaştı. Ama tepkiler bir yarar sağlamadı ve Gali, harita konusundaki amacına ulaşmış oldu. Zira Güvenlik Konseyi, 26 Ağustos 1992'de kabul ettiği 774 sayılı karar ile Gali haritasını, "Fikirler Dizisi'nin" bir parçası olarak kabul ettiğini (Gürel, 1993:108) ve "kapsayıcı bir çerçeve anlaşmasına varılması için temel" (331) alınması gerektiğini teyit etti.

Bilindiği gibi "Fikirler Dizisi" ve buna ekli harita kavramından, ilk defa Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın hazırlanmasını kolaylaştırıcı bir unsur olarak 716 (1991) sayılı kararda söz edilmişti. Bu kararda, "Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın Fikirler Dizisi'ni hazırlanmaktan" (SİSAV-789, 1993:20) bahsedilirken, 750 (1992) sayılı kararda bir sonuca ulaşılabilmesi için toprak ayarlamaları ve yerlerinden edilmiş kişiler konularında çalışmalar yapılması ve Fikirler Dizisi'nin bir an önce tamamlanması gereğinden söz edilmekteydi. 774 (1992) sayılı kararda, paket anlaşma mahiyetinde olan Fikirler Dizisi'nde tarafların kapsamlı bir anlaşmaya ulaşmasını sağlayacak şekilde kâfi derecede ilerleme kaydedildiği belirtilmekteydi. 789 (1992) sayılı kararda ise Fikirler Dizisi'nin BM Genel Sekreteri'nin 21 Ağustos 1992 tarihli raporuna ekli harita dahil, kapsamlı anlaşmaya ulaşmak için temel teşkil ettiği görüşüne yer verilmekteydi. Böylece aradaki anlaşmazlık noktalarına rağmen Güvenlik Konseyi, Fikirler Dizisi'ne, tarafların görüşme temeli olarak kabul etmeleri gereken bir belge olduğunu ifade ediyordu.

Genel Sekreter'in 21 Ağustos 1992 tarihli raporunun ekinde yer alan ve toprak düzenlemeleri konusundaki haritayı da kapsayan Fikirler Dizisi'nin uygulanması için toprak konusundaki tartışmanın yüzdeliklerden (332) ziyade, belli bir harita üzerinde çizilecek hatta dayandırılması gerekmektedir. Bu yüzden toprak ayarlamalarının yüzdelikler temeline göre değil, bölgelerin "tam tamına ve kesin olarak belirtmesi" (333) temeline göre yapılması istenmekteydi.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, Fikirler Dizisi'nde "harita olmayan harita" şeklinde taslak bir harita vardı. Bu haritada iki federal devletin sınırları ile Kıbrıs Rum yönetimine bırakılacak bölgeler ve yer değiştiren kişilerin evlerine ve mülklerine tekrar dönebilecek şeklinde tasarlanmıştı. Haritada Kıbrıs Türk bölgesine % 28.2'lik (Necatigil, 1998:394) bir bölge bırakılmaktaydı. Buna karşın Denктаş, Kıbrıs Türk Federal Devleti'ne % 29 + toprak bırakacak bir toprak düzenlemesinin yapılmasını isterken, bunun da anlaşmanın bütün maddelerinde mutabık kalınması hâlinde gerçekleşebileceğini ifade ediyordu. Halbuki Güvenlik Konseyi'nin 26 Ağustos 1992 tarihli ve 774 sayılı kararı ile harita dahil "Fikirler Dizisi'ni", taraflara hemen hemen "olduğu gibi" (334) kabul etme yaklaşımını ortaya koymuştu. Aslında bu karar, esas olarak Genel Sekreter'in ve Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin Türkiye ve Denктаş üzerinde yoğunlaşması beklenen baskıların öncü habercisiydi. Dolayısıyla Türk tarafının içine düştüğü bu çıkmazdan, Vasiliu oldukça memnundu. Özellikle haritayla ilgili bir değerlendirme yapan Vasiliu, Rum tarafı için bu haritanın çok önemli olduğunu, çünkü ilk kez BM Genel Sekreteri tarafından ortaya bir harita konulduğunu ve bu haritanın, geçmişte Amerikalılar, İngilizler ve Kanadalılar tarafından ortaklaşa hazırlanan haritadan çok daha iyi olduğunu belirtiyordu (335). Buna ilâveten Vasiliu, söz konusu haritayı öncelikle bazı yerleri elde etmek, ardından da KKTC'nin iç kesimlerindeki yerleri almak (336) koşuluyla kabul edebileceğini açıklıyordu. Ayrıca Genel Sekreter'in haritasında düzeltilmesi gereken noktalardan söz derken de bu haritanın "bir bütün hâlinde reddedilmesinin" (337) fevkalade yanlış olduğunu belirtiyordu. Çünkü ona göre Denктаş'ın bu haritayı kabul etme niyetinde olmadığı için "uzlaşmazlık suçunu" (338) Denктаş'la birlikte Rum toplumunun paylaşmasına gerek yoktu.

Durum gerçekten de Vasiliu'nun ifade ettiği gibi oldu ve KKTC Meclisi'nin 20 Ekim 1992 tarihinde aldığı 89/3/92 (İsmail, 1998b:252) sayılı kararlarla, BM Genel Sekreteri'nin rapor hazırlaması ve bu rapora dayanarak Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 774 sayılı kararı ve rapora ilişik Gali haritasını onaylaması, Rum tarafı lehine haksız bir tutum sergilediğine işaret etmiş ve Rumların Fikirler Dizisi ve Gali Haritası'yla kendilerini 1974 öncesine götüreceğini belirterek, Kıbrıs Türk tarafı ile müzakere edilmeden tek yanlı olarak hazırlanan Gali Haritası'nın kesinlikle görüşmelerde baz olarak kabul edilemeyeceğini vurgulamıştı (İsmail, 1998b:252-253).

Bunun üzerine Gali, üçüncü tur görüşmelerinde her iki tarafın da itirazlarını dikkate alarak yeni bir harita hazırladığını bildirerek Türk tarafını yumuşatmaya çalışmıştı. Böylece Genel Sekreter, görüşmelerin bundan önceki turunda ortaya koyduğu ve değiştirilemez dediği haritayı (339), bu vesile ile değiştirmek zorunda kalmıştı. Aslında bir önceki harita üzerinde yapılan değişikliklerin, denge sağlamak amacına yönelik olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildi.

Ne var ki, Genel Sekreter'in sunması beklenen harita, 25 Ekim 1992 tarihinde Fileleftheros gazetesinde renkli olarak yayınlanmıştı. Harita, Lefkoşa-Mağusa arasındaki geniş toprakların ve bütün Güzelyurt kasabasıyla birlikte, Yeşilırmak ve Erenköy'ün Rumlara verilmesini öngörüyordu (340). Ayrıca, Karpaz yarımadasında iki Rum kantonu ile Akıncılar, Dilekkaya, Yiğitler, Beyarmudu ve Köprü'de (341) Türk kantonları oluşturulmasını öngörüyordu.

Bu tür gelişmelerin hemen ardından taraflar arasında üçüncü tur görüşmeleri başlamıştı. Üçüncü turun ilk görüşmesi ılımlı ve hoş bir hava içinde geçerken, Genel Sekreter Gali, Fikirler Dizisi'nde ve ekteki haritada köklü değişikliklerin olamayacağını vurgulaması, Denктаş'ın görüşmelerin kesilmesini istemesine neden oldu (342). Fakat Türkiye'nin araya girmesi ile Denктаş görüşmelere devam etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Gali, ortaya koymuş olduğu haritayı kabul edip etmediğini Denктаş'a sordu. Denктаş, daha önceleri % 29'u kabul etmişse de Genel Sekreter'in hazırladığı bu haritayı kabul etmeyeceğini söyledi. Buna da harita üzerinde görüşmeye hazır olmadığını gerekçe olarak gösterdi (343).

Bu kez de Gali, Denктаş'ın önüne 550 sayılı Güvenlik Konseyi kararını sürdürdü ve kendisine "bu karar uyarınca, Maraş'ı Birleşmiş Milletlere teslim etmeyi kabul eder misin?" (344) diye sordu. Denктаş verdili cevapta, geçmişte Maraş'ı iki kez Kiprianu'ya teklif ettiğini, fakat onun kabul etmediğini söyledi ve Maraş'ın artık genel toprak konusunun bir parçası hâline geldiğini ve öylece ele alınması gerektiğini belirtti (345). Genel Sekreter Butros Gali, Denктаş'ın bu görüşünü kabul etmeyerek, Maraş'ın ayrı bir konu olduğunu dile getirdi. Bunun üzerine Gali, Güvenlik Konseyi'ne sunacağı raporun, üçüncü tur görüşmelerde ilerleme kaydedilememesinden hangi tarafın sorumlu olduğunu belirten ve bunu için önlemler alınmasını öneren bir rapor hazırladığını Denктаş'a bildirdi. Aslında bu durumdan şu sonuç çıkıyordu. Buna göre Genel Sekreter, temel konulardaki Türk görüşlerinin Fikirler Dizisi ile ekteki haritaya aykırı olduğunu (346) ve Denктаş'ın Fikirler Dizisi'nin bir parçası olan haritanın görüşmelere esas alınmasını bile kabul etmediğini belirtmesi (347), Türk tarafı için ciddi bir baskı unsurunun ortaya çıkacağını gösteriyordu. Zaten bu olaydan kısa bir süre sonra Gali haritası ile Fikirler Dizisi'nin, kalıcı bir anlaşmaya baz alınması gerektiği (348) vurgulanan 25 Kasım 1992 tarihli ve 798 sayılı Güvenlik Konseyi kararının alınmasına neden oldu.

Aslında dokuz aylık kısa dönem içinde, Kıbrıs sorununun temelden etkileyen bazı değişiklikler yaşanmıştı. Kasım başında New York görüşmeleri sona erdikten sonra Genel Sekreter'in tavsiyesine uyan Güvenlik Konseyi, "Fikirler Dizisi'ni" ve taraflara "resmi belge" olmadığını ifade edilen ekteki "haritayı" resmileştiren 789 sayılı kararı kabul etmişti. Kıbrıs sorunuyla ilgili ulusal ve uluslararası kamuoyları 789 sayılı kararı tartışırken, Kıbrıs Rum tarafında ilginç bir siyasal gelişme yaşandı ve Vasiliu, 1993 Şubat başında başkanlık seçimlerini kaybetti. Yeni Rum Başkanı Klerides, "Fikirler Dizisi'ni" reddedenlerin oyuyla iktidara gelmişti ve bu gelişmenin Kıbrıs sorununun içine girdiği çerçeveyi zorlayacağı tahmin edilmekteydi.

Genel Sekreter Gali, 3 Nisan 1992 tarihli raporunda "Fikirler Dizisi'ni" özetlemiş ve Güvenlik Konseyi, 10 Nisan tarihli ve 750 sayılı karar ile bu özeti benimsemişti (349). 1992 yazı boyunca süren New York görüşmeleri sırasında Türk tarafı "Fikirler Dizisi'ne" önemli bazı itirazlarda bulunmasına, hele taraflara "resmî belge niteliğinde olmadığı" belirtilerek sunulan "Gali Haritası'nı" görüşmeyi reddetmiş bulunmasına karşın, Genel Sekreter "Fikirler Dizisi'nin" bütünüyle birlikte ekteki "haritayı" 21 Ağustos tarihli raporuna ekleyerek resmileştirmişti (350). 26 Ağustos 1992 tarihli 774 sayılı karar ile BM Güvenlik Konseyi, "Genel Sekreter'in raporuna ek, haritanın yansıttığı toprak düzenlemeleri de dahil olmak üzere 'Fikirler Dizisi'nin' bir çerçeve anlaşma için temel oluşturduğunu" (351) kabul etmişti. Aynı kararla Güvenlik Konseyi, "bir bütün olan Genel Sekreter'in 'Fikirler Dizisi'nin' iki tarafın kapsayıcı bir anlaşmaya varmalarına imkân vererek ölçüde olgunlaştırılmış bulunduğunu" (352) bir kez daha teyit etmişti.

789 sayılı karara göre Güvenlik Konseyi, "Genel Sekreter'in 21 Ağustos 1992 tarihli raporunun ekinde yer alan haritanın yansıttığı toprak düzenlemeleri de dahil olmak üzere Fikirler Dizisi'nin bütünsel bir çerçevede anlaşmaya varılabilmesi için temel olarak kabul edildiğini" (353) belirtiyordu. Yani Güvenlik Konseyi, Gali haritasını, "Fikirler Dizisi'nin" bir parçası olarak resmileştiriyor ve bu haritanın yansıttığı toprak düzenlemelerini görüşmelere esas olarak kabul ediyordu. Böylece Konsey'in anılan kararına göre "şimdiki durum kabul edilmez" (Gürel, 1993:114) bulunuyor ve "Fikirler Dizisi doğrultusunda bir bütünsel anlaşmaya gecikilmeden varılması" (354) isteniyordu. Böylece Butros Gali, Kıbrıs Türk bölgesinin sınırlarını yeniden düzenleyen bir haritanın da yer aldığı "Fikirler Dizisi'ni" bir anlaşma metni olarak kabul ettirmiş oluyordu (Dodd, 1995:9). Halbuki toprak tavizlerine ilişkin harita, ciddi bir revizyona muhtaçtı. Türk ve Rum bölgelerini ayıran sınır boyundaki hattın daha ayrıntılı bir incelemeyle belirlenmesi sağlanmalıydı. Ancak, Türk tarafının nihaî bir çözümde ne kadar sevimsiz olursa olsun özlü toprak tavizlerinin vermesi (355), artık kaçınılmaz olduğu yadsınmaz bir gerçektir.

2.1.2.4. Toprak Ayarlamaları ile İlgili Kriterler:

Aslında bütün dünyada, toprak talepleri üzerinde kurulmuş tek bir federasyon yoktu. Zaten hiçbir federasyon böyle bir temel üzerine de kurulamazdı. Federasyonlar, birbirlerine güvenen, dost olan, birbirlerinin topraklarında gözü olmayan, birbirlerinin devlet sınırlarına saygılı olan, birbirlerini eşit kabul eden devletler veya taraflar arasında kurulabilirdi. Zaten bu temel üzerinde kurulmayan ve dış baskılarla oluşturulan federasyonların, kısa süre bir sonra kanlı savaşlarla yıkılması kaçınılmaz bir gerçektir.

Gali'nin Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporun toprak düzenlemesi bölümünde, Fikirler Dizisi'ne eklenen ve iki federe devletin sınırlarını belirleyen haritanın, yerlerinden edilmiş çok sayıda Kıbrıslı Rum'un, Rum yönetimine devredilecek bölgedeki kendi evlerine dönme imkânı yaratmak şeklindeki görüş ile Denктаş'ın bu hususta belirttiği kriterlerin dikkate alınarak hazırlandığı, ileri sürülen bir görüştü. Dahası bu kriterler, şu şekilde sıralanmaktaydı:

1. Halihazırda Türklerin denetiminde olan % 55 sahillerin kendilerinde kalması,
2. Doğuda Türk sınırının İngiliz üsleriyle temas hâlinde olması,
3. Geleneksel Türk köylerinin Türk Federe Devleti içinde kalması,
4. Adanın su kaynaklarının dikkate alınması,
5. Ercan Havaalanının Türk yönetimi altındaki topraklarda kalması (Gazioğlu, 1997:17).

Aslında Fikirler Dizisi'ne eklenen haritaya bakıldığı zaman bu koşulların kısmen yerine getirildiği görülür. Nitekim ada sahillerinin Gemikonağı-Yeşilırmak (Gazioğlu, 1997:17) arasındaki bölüm hariç, diğer kısımlar Türk tarafının elinde kalacaktı. Ayrıca Lefkoşa'nın doğusunda kalan bölgede, Rumlara bırakılması öngörülen yerlerdeki bazı geleneksel Türk köylerinin, birer Türk kantonuna dönüştürülmesi öngörülmüyordu. Fakat yine de geleneksel bir Türk köyü olan Yeşilırmak ve çevresi (Gazioğlu, 1997:17), Türk federe devletinin sınırları dışında bırakırken, burada bir Türk kantonunun oluşturulmasına müsaade edilmemişti. Diğer yandan Federe Rum devleti sınırları içindeki iki Türk kantonu ile Karpaz'da öngörülen iki Rum kantonunun statüleri hakkında bu belgelerde hiçbir kayıt yoktu.

Kısa bir süre önce Karabağ'daki çatışmaların ana kaynağının Azerbaycan'ın sınırları içindeki bu bölgede yaratılan özerk Ermeni kantonu olduğu bilinirken, aynı sorunu ve benzer çatışmaları, Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm formülü içinde teşvik edici durumlar yaratılıyor olması Karpaz'daki iki Rum kantonu ile Rum topraklarında kurulması düşünülen iki Türk kantonu, her iki toplum için sürekli bir baş ağrısı, huzursuzluk kaynağı, çatışma alanı ve hatta ciddi tehlikelerle dolu olması kuvvetle muhtemeldi. Kıbrıs'ta çıkması olası bir kargaşa, toplumlararası bir çatışma, hatta Türkiye ile Yunanistan arasında ciddi bir gerginlik yaratmaktan yarar uman iç muhalefetle dış güçler, bu kantonlar üzerinden yarar sağlayabileceklerdi.

Kaldı ki Türk Federe Devletinin İngiliz üsleriyle sınır teması, Dikelya üssünün ana gövdesiyle değil, dar bir yolla ona bağlı ve her yanı Rumlarla çevrili Karaolos kampı yanından sağlanacaktı (Gazioğlu, 1997:16). Böyle dar bir yolla sağlanacak sınır temasının stratejik yönden olan değeri kuşkusuz ki, Dikelya üssünün ana gövdesiyle temas hâlinde olması kadar önem taşımayacaktı.

Su kaynaklarının dikkate alındığı iddiası ise gerçekçi değildi. Çünkü söz konusu harita, hem Güzelyurt kasabasını, hem de Güzelyurt'un doğu ve güney kısımlarındaki bereketli topraklarla su kaynakları, doğrudan doğruya Rumlara bırakılmıştı.

Yine bu haritaya göre Ercan Devlet Hava Limanına iniş ve oradan kalkışlarda, uçakların Rum toprakları üzerinde uçuşması zorunlu hâle getirilmişti. Bu esnada Lefkoşa uluslararası havaalanıyla ilgili hiçbir öneri getirilmemişti. Buranın da her iki federe devletin eşit koşullarda ortak kullanımına açılması, uçak alanına her iki federe devlet topraklarından giriş ve çıkış olanağı yaratılması kabul edilebilecek bir durumdu.

Gali'nin, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, toprak ayarlamalarıyla ilgili bölümün başlangıcında, 1974'te Rumların ada nüfusunun % 80'ini, Türklerin ise % 18'ini oluşturduğunu belirtmesi ve toprak dağılımı için nüfus oranının (Gazioğlu, 1997:16) esas alınması gerektiğini ima etmesi, yanlı bir yaklaşım içinde olduğunun açık bir göstergesiydi. Çünkü Türk tezine göre Kıbrıs'ta toprağın % 33'ünün (Gazioğlu, 1997:16) Türk mülkiyeti altında olduğu, buna karşın İngiliz belgelerinde de belirtildiği gibi Türklerin adadaki tapulu toprak mülkiyetinin % 25 (Gazioğlu, 1997:16) olduğunu ve hatta tüm ada sathındaki hâli araziler üzerindeki payının da buna ilâve edilmesiyle ortaya çıkacak rakamın Gali tarafından göz ardı edildiği ortadaydı. Halbuki kamu arazilerindeki Türk payı da hesaba katıldığında, ada sathındaki toprak hakkının rahatlıkla % 30'u aştığı (Gazioğlu, 1997:17) söylenmekteydi. Rum tezine göre ise bu durum tam tersti ve Türklerin tapulu mülkiyeti ancak % 18 kadar bir orana tekabül edebilirdi.

Görüldüğü gibi daha önce yukarıda ifade edilen ve Gali tarafından belirlenen toprak ayarlamaları için ortaya atılan bu beş kriter, her iki taraf için de yeterli değildi. Bu yüzden birtakım yeni kriterlerin belirlenmesi ve her iki tarafın da bu kriterler üzerinde mutabık kalması gerekiyordu. Dolayısıyla bu kriterler sırası ile şu şekilde sıralanabilirdi:

1. Güvenlik	2. Derinlik	3. Verimlilik	4. Yeterlilik
5. Savunabilirlik	6. Yaşayabilirlik	7. Mülkiyet oranı	8. Su kaynakları
9. İki kesimlilik	10. Nüfus yoğunluğu	11. 1977-1979 Zirve kararları	
12. Stratejik ihtiyaçlar	13. Toplumsal psikoloji	14. Göçmenlerin yer değiştirmesi	

Yukarıda ifade edilen bütün bu kriterler, harita ve toprak ayarlamaları için yapılan müzakereleri tamamen etkilemektedirler. Bir başka deyişle kurulacak federal devletin

toprakları, hangi temele dayalı olarak belirleneceği (356), taraflar arasında mutabık kalınması gereken bir konuydu. Dolayısıyla mutabık kalınacak konular, taraflar arasında çok iyi müzakere edilmesi gerekirdi.

Kaldı ki bu konu, yalnız bugün değil, yıllarca önce Viyana'da BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in nezaretinde yapılan ikili görüşmelerde de gündemin en önemli maddesini oluşturmuştu. Waldheim'e verilen Türk önerisinde, toprağın durumu ve müdahale sorunu şu şekilde vurgulanmıştı:

“Şurası kabul edilmelidir ki, toprak konusu her iki toplumun da ekonomik bakımdan yaşayabilirliği ve güvenliği ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu sorun, Denктаş ve Makarios arasında 12 Şubat 1977 yılında yapılan toplantıda da görüşülmüş ve güvenlik, ekonomik yaşayabilirlik ya da verimlilik ile toprak mülkiyeti ışığında görüşülmesine karar verilmişti” (357).

Türk tarafının başından beri savunduğu ilkeler, 1977 yılında imzalanan Denктаş-Makarios anlaşmasında üzerinde görüş birliğine varılan ilkelerdi. Buna göre iki devlet arasında yeni bir sınır belirlenirken, taraflara kalacak olan toprağın “verimliliği, yeterliliği, mülkiyet oranı ve savunulabilirliği” (İsmail, 1998a:232), göz önünde bulundurulacaktı.

Bundan da anlaşılıyor ki, görüşmelerde en çok tartışılan ve derin görüş ayrığı bulunan konulardan biri de toprak ve onunla ilgili kriterler konusuydu. Rum tarafı, toprak konusunda Türklerin elinde bulunduğu toprağın 1/3'ünü istiyordu. Bunun anlamı 60 bin (358) Kıbrıslı Türkün yeniden göç etmesiydi. Bundan dolayı Türk tarafı için toprak oranları, yeniden kitlesel göçlere yol açmamak koşuluyla, Doruk Anlaşmalarında ifade edilen ilkeler çerçevesinde belirlenmeliydi.

Bilindiği gibi Kıbrıs'ın % 35.8'i, Türklerin elinde bulunmaktaydı. Gali Plânı ile bu oran % 28.2'e düşecekti. Ama daha ayrıntılı olarak hesaplandığında bu oranın % 22'ye düştüğünü görmekteydi. Çünkü Kuzey Kıbrıs'ın sınırları içinde olan ve Kıbrıslı Rumlara verilecek araziler, kilise malları, Rumlara ait özel mülkiyetlerle birlikte bu oran % 22'ye düşüyordu. Bir de dağlık, tepelik ve kıraç topraklar da dahil edildiğinde bu oran daha da düşmekte ve tarıma elverişli ve verimlilik kriterlerine bakıldığında yaklaşık % 9'luk bir oran ortaya çıkmaktaydı. Halbuki Denктаş, Türklerin toprak üzerindeki mülkiyet hakkının hâli arazi üzerindeki paylarıyla birlikte tahminen % 33 (359) olduğunu söylemekteydi. Bu nedenle Türk tarafı, toprak konusunun “müzakere masasında”, mülkiyet, güvenlik, yeterlilik ve verimlilik (İsmail, 1998b:434) gibi esasların göz önüne alınarak “sınır ayarlaması” (İsmail, 1998b:434) şeklinde düzenlenmesini istiyordu.

Diğer bir ifadeyle Türk federe devletine bırakılan toprak, ekonomik bakımdan verimli ve yeterli; güvenlik açısından savunulabilir olmalıydı (Efegil, 2003:20). Ortak devletlerde,

ortak kantonlar veya diğer ortak devletin vatandaşlarından oluşan kantonlar oluşturulmamalıydı.

Rum tarafı ise Türklerin “masaya oturmadan önce” (İsmail, 1998b:434) yüzde kaç oranında toprak tavizi vereceğini açıklamasını istiyordu. Neredeyse bunu ‘ön şart’ hâline dahi getirmişlerdi. Kaldı ki Rumlar, Türk tarafına % 25 (İsmail, 1998b:434) dolayında bir toprak verilmesinden yanaydılar. Hatta Rumların birçoğu, adanın % 20’sini oluşturan Türklerin % 35.8’lik bir toprak parçasını elinde bulundurması doğru bulmuyorlardı (Stephen, 1997:46; Deliceirmak, 1997:4). Bu yüzden Türk bölgesinin kıt olan verimliliğini ve yaşanılabilirliğini daha da azaltmak için özellikle verimli ve sulu olan Güzelyurt ve Maraş bölgesini istiyorlardı (İsmail, 1998b:434; Deliceirmak, 1997:3; Efegil, 2003:22). Hatta bu kriterleri daha da farklılaştıran Rumlar, kuzeydeki kantonun hacmini, 1977 ve 1979 zirve anlaşmalarının öngördüğü verimlilik ve yeterlilik unsurlarından başka, Batılıların 1978 çerçevesinin öngördüğü gibi, nüfus yoğunluğuna (360) da bağlı olmasını teklif etmişlerdi.

Aslında Kıbrıs pazarlıklarında toprak verip başka şeyler elde edilmeye çalışılıyorsa, elinizde kalan toprağın, insanları insanca yaşatacak bir çizginin altına düşmemesine özenle dikkat edilmesi gerekirdi. Çünkü taraflar açısından doğal kaynakları, verimliliği, yerleşme ve geçim imkânlarını (361) sınırlayan birtakım unsurlar vardı. Halbuki Kıbrıs meselesi, toprak konusunda verimlilik ve yeterlilik gibi esas kriterler bir yana bırakılmış ve “yüzdeliklerle” (Tavşanoğlu, 1998:71) mesele halledilmeye çalışılmıştı. Aslında bu ciddi bir hataydı. Çünkü toprak konusu, kriterler ve istatistikî veriler göz önünde bulundurulmadan çözülecek bir konu değildi.

Dolayısıyla bu yönü ile Fikirler Dizisi’ne eklenen harita, gerçekçi değildi. Kıbrıs Türk tarafının toprak düzenlemelerine ilişkin tutumu, görüşmeler esnasında, tüm açıklığıyla ortaya sunulmuştu. Aslında toprağın üçte bir oranı, yerinden edilme ve başka yerlere taşınma gibi unsurları ortaya çıkarmaksızın muhafaza edilmesi gerekirdi. Dolayısıyla iki tarafın bu meseleyi tartışmasına ve Federal Anayasa’ya eklenecek harita üzerinde anlaşmaya varmasına ihtiyaç vardı.

Aynı zamanda Türk tarafı, toprak düzenlemelerine ilişkin olarak ortaya konan haritaları kabul edilmez bulurken, Kıbrıs Rum kesimi Karpaz ve Güzelyurt’un, haritanın daha fazla toprak tavizini içerecek şekilde, yeniden düzenlenmesini istiyordu.

Aslında yukarıda da görüleceği gibi toprak ve harita konusundaki kriterler için taraflar arasında derin görüş ayrılıkları vardı. Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin toprak ayarlamaları ve harita konularında yapılacak müzakereler güvenlik, iktisadî yeterlilik veya verimlilik, su kaynakları ve iki kesimlilik (362) kriterleri düşünülerek yeniden belirlenmeliydi. Bu kriterler sistematize edilecek olursa:

1. Güvenlik (363)
2. İktisadî yeterlilik ve verimlilik

3. Su kaynakları

4. İki kesimlilik veya bölgeseliktir.

2.1.2.4.1. Toprak Ayarlamalarının Savunma Derinliği Açısından Önemi:

Toprak düzenlemesine ilişkin olarak ortaya atılan Gali haritası, Türk tarafının savunduğu güvenliğe dayalı derinlik perspektifine pek uygun düşmüyordu. Aslında derinlik kavramı düşünüldüğünde, Güzelyurt ve Maraş gibi kıyıyla bağlantısı olan bölgelerin Rum tarafına bırakılması, Türk federe devletinin savunmasını zorlaştırmaktaydı. Çünkü Güzelyurt ile Değirmenlik bölgeleri arasındaki koridor, muhtemel bir çatışmada, kolayca geçişe kapatılabilirdi. Ayrıca Rum kesiminin isteğine uygun olarak Maraş, Güzelyurt ve Karpaz kantonu gibi önemli bazı bölgelerin su kaynakları ve tarım alanları açısından verimli arazilerin Rumlara bırakılıyor olması, derinlik açısından önemli bir konuydu. Diğer taraftan mal-mülk mübadelesinin uygulanmasıyla birlikte, Rumların özel mülkiyetindeki araziler, verilenden daha fazla olacak ve Kıbrıslı Türkler, idarî açıdan % 28.2 oranında toprağa sahip olsa da mülkiyet açısından daha az toprağı elinde bulunduracaktı.

Bilindiği gibi Gali haritasıyla yaklaşık % 8'lik gibi oranda toprağın Rum yönetimine verilmesi tasarlanmıştı. Aslında bu oranın verilmesi demek adada kurulacak yeni Türk devleti için savunma derinliğinin kaybolması demektir. Ayrıca girintili çıkıntılı sınır hattının abartılı çizilmesi, oldukça büyük sorun yaratacaktı. Fakat BM, bu sınırı, Türk ve Rum köylerinin durumuna göre çizildiğini söyleyerek konuyu savunma boyutuna çekiliyordu.

Bu yönü ile haritanın stratejik bir amaç için hazırladığını söylemek mümkündür. Çünkü Karpaz ve Güzelyurt'un Rum egemenliğine geçiyor olması, doğal olarak Türkiye'nin güvenlik mülahazaları (Berberoğlu, 2003:20) nedeniyle buna karşın çıkması hiç de şaşırtıcı değildir. Ayrıca Kıbrıslı Türkler de verimli toprakları içerdiği ve su kaynakları yönünden zengin olduğu için Güzelyurt bölgesinin Rumlara bırakılmasına karşı çıkmaktaydılar. Dolayısıyla her iki bölgenin verilmesi, sanki Türkiye ile Kıbrıs Türklerini aynı şeye karşı çıkıyorlarmış gibi bir hava yaratarak, uzlaşmaz taraf gibi gösteriliyorlardı.

2.1.2.4.2. İktisadî Yeterlilik ve Verimlilik:

Gali plânındaki haritaya göre Türk federe devletine % 28.5'lik bir toprak parçası bırakılmaktaydı. Ancak KKTC Harita Dairesi'nin verilerine göre Türk federe devletine bırakılan toprak miktarı % 27.65'ti (364). Çünkü haritada, Karpaz, Güzelyurt'un bir kısmı ve Maraş bölgesi, Rum federe devletine devredilmekteydi. Halbuki Kıbrıs Türk tarafının, toprak düzenlemelerine ilişkin tutumu, görüşmeler esnasında tümüyle açıklanmıştı. Türk tezine göre toprağın dörtte bir oranının verilmesiyle, Türk toplumunun yerinden edilmesi ve başka yerlere taşınması mümkün olduğunca az olmasıydı. Bundan hareketle iki taraf, bu meselede mutabık kaldıktan ve Kurucu Anlaşmaya eklenecek harita üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra nihaî

çözümüne kavuşulabilecekti. Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, toprak düzenlemelerine ilişkin olarak ortaya konulan teklifleri yetersiz bulmaktaydılar. Rumlara göre en az 100 bin Kıbrıslı Rum'un geriye dönmesine izin veren düzenlemelerin kabul edilmesini istemekteydiler. Dolayısıyla teklif edilen haritanın, kendilerini tatmin etmekten uzak olduğundan yakınıyorlardı. Güzelyurt'un tamamen verilmesi ve Karpaz'ın Rum federe devletine bırakılması durumunda, haritada yapılacak değişiklikleri kabul edilebileceklerini söylerken, bu durumda yaklaşık 100 bin Rum'un evine dönmesi sağlanmış olacaktı. Aslında bunun daha ötesine geçerek bazı tavsiyelerde bulunan Rumlar, şunları dile getiriyorlardı:

1. Mağosa'nın içinde, Rum ve Türk federe devletini ayıran çizginin kendi lehlerine olacak şekilde daha öteye kaydırılması gerektiği belirtilmekteydiler. Bu sayede, 4.500 Rum daha geri dönebilecekti.
2. Lefkoşa'da da aynı düzenlemenin yapılmasını istenmekteydiler. Böylece Yeşil Hat, Rum tarafında kalacak ve 1.000 Rum'un daha geri dönmesine müsaade edecek şekilde iki federe devlet arasındaki hat Rum tarafının lehine yeniden şekillendirilecekti.
3. Kythrea belediyesi ile Voni, Neo Chorio ve Trachoni köyleri de Kormakitis yerleşim bölgesine eklenerek, Rum federe devletine bırakılmalıydı.
4. Güzelyurt bölgesinde ise Rum federe devletinin sınırları, Syrianochori de dahil edilerek denize bağlantı sağlanmalıydı. Bu düzenlemeyle, Türk federe devletine bırakılan portakal bahçelerinin % 50'si de Rum tarafına bırakılacaktı. Böylece Lefke bölgesine geçişi sağlayan güzergah, Türk idaresindeki bir yolla garanti edilmiş olacaktı (Efegil, 2003:53).

Böylece yukarıda görüleceği gibi Rum tarafından toprak düzenlemesine ilişkin olarak ortaya konulan kriterleri, Türk tarafının savunduğu güvenlik, derinlik, verimlilik ve su kaynaklarına ulaşım gibi kriterler dikkate alınmamıştı. Rum kesiminin beklentilerine uygun olan Maraş, Güzelyurt ve Karpaz gibi su kaynakları ve tarım alanları açısından verimli araziler, Rum tarafına bırakılmıştı. Diğer taraftan Rumlar da önceki taleplerinin aksine, % 3 oranında daha fazla toprağı, Türk tarafına bırakmak zorunda kalmaktaydı. Fakat mal ve mülk mübadelesinin uygulanmasıyla birlikte, Rumların özel mülkiyetindeki araziler, verilenden daha fazla olacaktı. Her ne kadar Kıbrıslı Türkler, idarî açıdan % 28.5 oranında toprağına sahip olsalar da mülkiyet açısından daha az toprak hakkına sahip olacaklardı.

Bundan hareketle BM plânına göre Rum yönetimine verilmesi düşünülen toprakların ekonomik açıdan değerlendirilmesi oldukça önemli bir konudur. Çünkü BM plânına göre öngörülen bölgelerin verilmesi durumunda Türkler için ortaya çıkacak yıllık millî gelir kaybı dikkate alınması gereken bir husustur. Zira Gali plânına göre ortaya konulan harita çerçevesinde 36 yerleşim biriminin (köy, kent ve kasaba) GKRY'ne devri söz konusuydu. Bu bölgelerdeki nüfusun, 1992 verileri baz alınarak yapılan projeksiyonlara göre yaklaşık olarak

52.405 (365) kişi olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile olası bir anlaşmada sunulan plânın içerdiği harita kabul edilirse, 52.405 Kıbrıslı Türk göç etmek zorunda kalacaktı.

Doğal olarak Kıbrıs Türk halkının % 25'den fazlasını göç etme durumunda olması ve topraklarının % 75.85 kadarının verilmesi sonucunda, ülke ekonomisine dolaysız ve dolaylı olumsuz etkileri olacaktır. Bu olumsuz etkilerin rasyonel bir şekilde değerlendirilmesi ve tespit edilmesi, ileride geliştirilmeye çalışılacak politikalara ışık tutması açısından çok gereklidir. Bu kayıpların tespitinin tam olarak yapılması oldukça zor olmakla birlikte, verilecek toprakların ekonomik durumunu ve göç edecek emeğin yarattığı karma değer göz önünde bulundurularak kısıtlı da olsa bir maliyet tespiti mümkündür. Özellikle göç etme zorunda kalacak Kıbrıslı Türklerin ekonomiye verdikleri emek faktörünün katkısı ile Rumlara bırakılacak toprakların millî gelir açısından doğuracağı kayıplar göz ardı edilmemelidir.

1. Tarım Sektörü:

Bilindiği gibi tarım alanları, Türk ekonomisi için ayrı bir öneme sahiptir. KKTC'nin elindeki mevcut ekilebilir alanın toplamı, 1 milyon 398 bin hektardır (Efegil, 2003:55). Bu arazinin özelliklerine göre kullanımı ise şu şekildedir: Sulu tarımsal araziler 77.049, kuru tarımsal araziler 865.713 ve ekilmeyen araziler 455.361 dönümdür (Efegil, 2003:55). Rum bölgesindeki tarımsal arazi kullanımı ise sulu tarım arazileri 252.950, kuru tarımsal araziler 420.374, bağlar 330.000 ve ekilmeyen araziler 720.000 dönümdür (Efegil, 2003:55).

KKTC sınırları içerisinde 1.398.000 hektar ekilebilir alanın bu plana göre yaklaşık olarak 750.000 dekarlık kısmının devredilmesi, % 66.4 oranında verimli ve ekonomik değer yaratabilecek topraktan vazgeçmek demektir. Bunun sonucunda 2003 fiyatlarına göre mevcut toplam tarım üretiminin sırasıyla, narenciye üretiminin 67'sinin, patates üretiminin % 75'nin, sebze üretiminin % 50'sinin ve hububat üretiminin % 70'nin (366) devredilmesi anlamına gelmektedir:

Buna göre KKTC'de ekonomik faaliyet yapılabilen toprakların (367) verilmesi sonucunda ortaya çıkacak tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 9: Rum Egemenliğine Verilecek Toprakların KKTC Açısından Ekonomik Değeri

Sıra No	Tapulu Toprak Türleri	KKTC Toplam Alanı Dönüm	KKTC'de Mevcut Toprak Arazisi Dönüm %	Gali Sonrası KKTC'ye Kalacak Arazi Dönüm %	Rumlara Verilmesi Önerilen Arazi Dönüm %
1	1. Sınıf	-	62.345 2.57	12.469 0.51	49.876 2.06
2	2. Sınıf	-	416.389 17.18	183.211 7.56	233.178 9.62
3	3. Sınıf	-	491.837 20.30	443.756 18.31	48.081 1.98
4	4. Sınıf	-	297.993 12.30	251.743 10.39	46.250 1.91
Toplam	-	2.423.156	1.268.564 52.35	891.179 36.78	377.385 15.57

Görüldüğü gibi KKTC'nin tarıma elverişli topraklarının % 40'ı yukarıda ifade edilen ilk üç sınıfa girmekte ve bu diliminin % 40'ı Güzelyurt bölgesinde bulunmaktaydı. Kaldı ki narenciye tarımının KKTC ekonomisine katkısı oldukça büyüktü. Yaklaşık 59.000 dekar alanda narenciye tarımı yapılmaktaydı. Bu yüzden Güzelyurt bölgesinde narenciye yetiştiriciliği yapan işletme sayısı yaklaşık 2.700'dür (368).

Narenciye ihracatından elde edilen ortalama 16.3 (369) milyon ABD Doları gelirin, işletme başına ortalama payı 6.054 (370) ABD Dolarıydı. Aslında Güzelyurt bölgesi toprakları, tarımsal üretim yapılabilirlik açısından 1. ve 3. sınıf topraklar niteliğinde olup, sulamaya uygunluk açısından 1'inci sınıf (Gürün, 1994:39) topraklardı. Bu yüzden bölgede sulanabilir arazilerin önemli kısmında Damla Sulama Sistemine (371) geçilmişti.

Bununla birlikte bölgenin tarımsal yapısı, narenciye ağırlıklı olup, patates, bostan, bağ, sebze (serada), meyve ve muz (372) yetiştiriciliği de yapılmaktaydı.

Dolayısıyla bütün bunlardan sonra ortaya çıkan kayıplar, 2003 fiyatlarına göre yaklaşık 45 milyon USD (Efegil, 2003:55), yani Türk tarafının tarım sektörünün bir yılda ürettiği toplam gelirin % 33'üne (373) eşitti. Bu kayıplara ilâveten tarım sektörünün ticaretine yaklaşık 12 milyon USD (374) kayba uğramasına da sebep olacaktı. Bunun yanında tarımda girdi olarak kullanılacak ithalât mallarının ticaretinden, girdi ithalât vergisinden, tarımsal üretim taşımacılığından, bankacılık ve malî müesseselerle olan etkileşiminden doğacak kayıpların ilâve edilmesi ile ortaya farklı bir tablo çıkacaktır. Bu kayıpların çift etkileşim nedeniyle tarım sektörünün 2003 fiyatları ile toplam 127 milyon USD (375) millî gelir kaybına ulaşması demektir. Bu da 2003 yılı fiyatları ile Gayri Safi Millî Hâsıla'nın % 12.2'sine (Efegil, 2003:55) tekabül etmektedir.

2. İmalât Sektörü:

Gali BM plânına göre verilmesi öngörülen topraklarla, 160 adet imalatla uğraşan işyerinin Rumlara devri söz konusuydu. Bunun sonucunda millî gelir açısından bu işyerlerinin yaratacağı yaklaşık 12 milyon USD'lık (Efegil, 2003:62) millî gelir kaybı meydana gelecekti. Bunun yanında bu işyerlerinin ilişkide olduğu sektörlerle etkileşimi sonucu yaratacağı ek millî gelir kayıpları da söz konusuydu. Bununla birlikte bu işyerlerinde çalışan yaklaşık 825 (Efegil, 2003:62) çalışanın işsiz kalması kaçılmazdı. Bu istihdam sorununun yaratacağı gelir dışı etkiler de değerlendirildiğinde bu kayıp 14.5 milyon \$'a (Efegil, 2003:62) kadar çıkacaktı.

3. Otel-Lokanta ve Ticaret:

Öngörülen toprak ayarlamaları sonucunda 442 ticarethaneninin ve 188 otel ve lokantanın da Rumlara devri söz konusudur. Bunun sonucunda bu işletmelerde çalışan 1.474 kişinin işinden olması ve 2003 fiyatlarına göre 47 milyon USD (Efegil, 2003:56) millî gelir kaybı oluşacaktır.

4. Malî Müesseseler, İnşaat, Sağlık, Eğitim, Ulaştırma ve Diğer Sektörler:

Tarım, imalat, otel-lokanta ve ticaret dışında kalan sektörlerden müteahhitlik, ulaştırma, eğitim, sağlık ve diğerleri olmak üzere 553 (376) adet çeşitli sektörlerde faaliyette olan yerlerinin kapatılması ve yaklaşık olarak 1.150 (377) çalışanın bunun sonucunda işinden olmasına neden olacaktı. Bu üretim faktörlerinin devre dışı kalması ile Türk ekonomisi yaklaşık olarak 20 milyon USD (378) millî gelir kaybına uğrayacaktır.

Genel anlamda yapılan bu değerlendirme ışığında yalnızca bir yıl içerisinde emek ve toprak üretim faktörlerinin doğuracağı millî gelir kaybı 908 milyon dolar olacaktır. Buna göre ifade edilen rakam, 2003 yılı Gayri Safi Millî Hâsıla'nın % 22'sine tekabül ettiğini belirtmek Kıbrıslı Türklerin kayıpları konusunda ciddi bir görüntü vermektedir.

Bu kabaca hesaplanmış bir yıllık millî gelir kaybı Kıbrıslı Türkler için göz ardı edilmemelidir. Bunun ötesinde, kaybedecek millî gelir, vergi yükü yaklaşımıyla devlet bütçesine yükleyeceği mali kayıplar 40 milyon USD (379) civarındadır. Bu da bütçeye ait vergi gelirlerinin yaklaşık % 15'ine (Efegil, 2003:57) eşit olduğu ortadadır.

Bu kabaca yapılan tespitlerle bile 55 bine yakın Kıbrıslı Türk'ün göç etmesi sonucunda ve verilmesi öngörülen toprak nedeniyle, Gayri Safi Millî Hâsıla'nın yıllık % 20'lik (380) bir kısmının da kayba uğramasına neden olacaktı. Buna ilâveten Türk ekonomisinin, özellikle tarım alanındaki üretim imkânlarının % 65'e (381) yakınını, yani verimli topraklarını ve ekilebilir alanlarını Rumlara vereceğinden kaybı büyük olacaktır.

Aslında Kıbrıslı Türkler, topraklarının % 20'sini vermekle, 1.350'ye (382) yakın işyerinin kapatılması ile karşı karşıya kalınacaklardır. Bundan hareketle tarım ve diğer sektörlerde çalışan yaklaşık 13 bin (383) insanın işsiz kalması beklenmektedir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, bu gerçeklere göre toprak ayarlamalarını yapmak istemektedirler. Aksi takdirde Kıbrıslı Türkler ekonomik açıdan zorlanacakları gayet açıktır. Halbuki Gali belgesinde bu sıkıntıyı giderecek herhangi bir ekonomi tedbir bulunmamaktaydı. Ancak belgede yapılan değişikliklerle, adanın siyasî ve sosyal yapısında radikal değişimler yapılmak istenmekteydi. Bundan hareketle ekonomik yapı da bu köklü değişimden nasibini alacaktı. Dolayısıyla toprak düzenlemelerinden ötürü tarım ve ilgili sektörlerin uğradığı kayıplar (384) aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Tablo 10: Toprak Düzenlemelerinden Ötörü KKTC Tarım Sektörünün Uğradığı Kayıplar

Üretim Kaybı	26 (milyon YTL)
Tarımsal Ürün Ticaretinden Doğacak Kayıplar	7 “
Tarımsal Girdi İthalatı Ticaretinden Doğan Kayıplar	6 “
Ulaştırma	9 “
Tarımsal Girdi İthalât Vergi Kaybı	5 “
Bankacılık Sektörünün Kaybı	4 “
İmalât Sanayiinin Sağladığı Girdi Kaybı	3 “
Toplam	60 “

Bununla birlikte toprak düzenlemeleriyle ortaya çıkan toplam ekonomik kayıplar (385) ise şu şekilde hesaplanabilir:

Tablo 11: Toprak Düzenlemelerinden Ötörü KKTC'nin Uğradığı Ekonomik Kayıplar

Sektörler	Devredilecek İşyerleri	Yaratılacak İşsizlik (kişi)	Millî Gelir Kaybı (milyon \$)
Tarım Sektörü	-	9.551	127
İmalât Sektörü	160	825	12
Otel-Lokanta- Ticaret	630	1.474	43
Mali, Sağlık, Eğitim vd.	553	1.150	18.3
Genel Toplam	1.343	13000	200.3

Görüldüğü gibi Gali haritasıyla terk edilmesi öngörülen Gazimağosa ve Güzelyurt bölgeleri, ekonomik değer, doğal kaynaklar ve yapılmış yatırımlar açısından önemli bölgelerdir. Doğuda, askerî bakımdan önemli Geçitkale Havaalanı'na kadar uzanan Mesarya toprakları ile batıda sulu ve verimli narenciye arazisinin terk edilmesi ve bu yüzden adadaki iki Türk tümeninin (Soysal, 2002:11) de yer değiştirmesi gerekecektir. Zaten Güzelyurt, gerek ziraî mahsuller ve gerekse madencilik bakımından Kıbrıs'ın en faal köşelerinden birini teşkil etmekteydi (Gürsoy, 1962:208). Körfezin batı kıyıları, bir başka deyişle Yeşilırmak'ın ziraî özellikleri hâlen devam eden bir yapıdaydı. Sulamaya istinat eden sebze ve meyve yetiştirilmesi, dere yataklarına doğru uzanan mühim bir faaliyet hâlini alırken, bunların arasında portakal mühim bir ihraç maddesiydi (Gürsoy, 1962:208). Çünkü yörenin en önemli özelliği, Kıbrıs'ın en büyük ve en zengin su akiferinin (Yorgancıoğlu, 1998:52) üzerinde bulunmasıydı. Bu sayede burada yeraltı sularından yararlanarak sulu tarım yapma olanağı doğmuş ve Serhatköy'den Lefke'ye kadar olan alan, Kıbrıs'ın en önemli narenciye üretim merkezi hâline gelmişti. Dolayısıyla bu yöre, narenciye ve sebze üretiminde Kıbrıs'ın en verimli alanlarıydı (Yorgancıoğlu, 1998:52). Aslında Güzelyurt yöresi başta Güzelyurt olmak üzere Yayla, Kalkanlı, Zümrütköy, Akçay, Aşağı ve Yukarı Bostancı, Güneşköy, Aydıncöy,

Gaziveren, Doğancı, Yeşilyurt, Cengizköy, Denizli, Gemikonağı ve Lefke'yi (Yorgancıoğlu, 1998:52-53) içine alırdı. Güzelyurt yöresinin batısında yer alan ve Rum sınırlarına yakın Yeşilırmak köyü de tarım açısından önemli bir yerleşim birimiydi. Yeşilırmak deresi boyunca denize kadar uzanan alüvyal topraklarda verimli tarım ve özellikle çilek alanları bulunurken, sebze-meyvecilik ve çiçekçilik burada verimli bir şekilde yapılmaktaydı. Kaldı ki, bu dere üzerinde KKTC'nin içme suyunu karşılayacak bir baraj yapımı planlamaktaydı.

Bu yüzden Denктаş, Güzelyurt bölgesini özellikle vermemekte direniyordu. Zira bu bölgede bulunan 55 bin dönüm narenciye, KKTC ihracatının % 41'ini oluşturmaktaydı (Gülen, 1998:26). Dolayısıyla bir kalemde silinip atılacak bir yer değildi. Yine aynı bölge, KKTC'nin en önemli ihtiyaçlarından olan "içme suyunu" (Kepoğlu, 1995:62) karşılamaktaydı. Adadaki kronik kuraklık düşünüldüğü takdirde bunun önemi çok daha iyi anlaşılmaktaydı.

Halbuki BM Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin dikkat ve ilgisi, özellikle Güzelyurt ve Maraş üzerinde odaklaşmaktaydı. Bundan da anlaşılıyor ki kilit, toprak oranı değil, Güzelyurt ve Maraş'tı (386). Aynı zamanda bunun iadesini AB ve uluslararası unsurlar da ısrarla istiyorlardı.

2.1.2.4.3. Toprak Ayarlamalarının Su Kaynakları Açısından Önemi:

Stratejik bir durum, sadece belirli sayıda maddî faktörler arasında ortaya çıkabileceği sonuçlardan çok daha farklı oluşumların ifadesidir. Burada tek yönlü ve özellikle maddî ortamla ilgili sınırlılıktan ve nedensellikten kaçınmak gerekir. Bir stratejik durumu daha çok, sayı ve niteliği devamlı değişen konu ve ortamlarda karşı karşıya gelen zıt iradeler arasında belirli etki ve tepkiler şeklinde ortaya çıkan ve zamanla değişik kapsam ve nitelikte, farklı etki ve tepkilere doğru gelişim gösteren bir süreç ve bu sürecin belirli bir andaki görünümü olarak düşünmek gerekir (Okman, 1993:401). Bu etkileşimin temelinde yatan ana faktör psikolojik bir etkinin karşılıklı olarak taraflar üzerine empoze edilmesidir. Bu amaca yönelik olarak taraflar birbirlerine karşı, çeşitli aşamaları olan bir rekabet sürecine girerler. İşte hazırlık aşamasından başlayarak etkileşimin yoğunlaşmaya başladığı "açılış", bunu izleyen gelişim ve sonuca yönelik aşamalarıyla birlikte stratejik süreç bir bütün oluşturur. Taraflar her aşamada belirli tutumları ileri sürerek, sırasıyla "manevra üstünlüğü ve inisiyatifi" (Okman, 1993:402) ele geçirmeye ve sonuç olarak "hareket serbestisine" ulaşmaya çalışırlar. Aslında bu süreç ileri geri oynamalar, iniş ve çıkışlarla dolu karmaşık ve soyut bir oluşumu ifade ederler.

İşte böyle bir sonuca yönelik olarak taraflar devamlı bir şekilde ileri sürdükleri tutumlar çerçevesinde nitelik ve niceliği sürekli değişen sınırsız sayıda manevra faktörlerine başvururlar. Dolayısıyla bunlar "stratejik durum" denen bir bütünün esası değil, bir bakıma vasıtalarıdır. Bu durumun gelişiminde başvurulacak etkileme araçları, yani diğer bir deyişle "manevra faktörleridirler" (Okman, 1993:402). Bu yüzden de göz önüne alınması gereken

faktörlerdir. Buna göre su faktörü, işbirliğine yöneltici bir unsur olarak göz önüne alınabileceği gibi, zorlayıcı ve tehdit edici bir unsur olarak da kullanılabilir. Bu durumda, su sorunu, Kıbrıs'ta stratejik durumu oluşturan bir ana etken değil, bu bölgedeki stratejik duruma referansla göz önüne alınacak bir manevra faktörü olarak düşünülmesi gerekirdi. Bu yaklaşım, öncelikle tarafları, Kıbrıs'taki stratejik durumun tespiti konusuna götürecekti. Dolayısıyla çeşitli manevra faktörlerinin etkisi, ancak bu şekilde ortaya çıkacaktı.

Aslında "stratejik durum", belirli bir ana etkileşim kalıbı çerçevesinde değişik boyutlardan oluşan bir sentez olarak da ifade edilebilir (Okman, 1993:403). Böyle bir ifade içerisinde "etkileşim kalıbı" ve "boyutlar" göze çarpan iki önemli kavram olmaktadır. Ana "etkileşim kalıbı", bölgede sürdürülmekte olan geniş kapsamlı ve çok taraflı mücadelenin esasları ve hatta genel davranış kuralları ile ilgili bir husustu. Bu açıdan bakıldığında meseleye taraf olanların genelde "dolaylı tutum" strateji kalıbı modeline uygun bir rekabet süreci içinde oldukları göze çarpmaktadır.

Bundan hareketle Kıbrıs'ta hakim mücadele kalıbı, politik ve askerî aşamalarıyla tipik ve dolaylı tutum sürecinin sergilenmesidir. Su sorunu da bu tip bir kalıbın uygulama esasları çerçevesinde düşünülmelidir.

Kaldı ki "boyutlar" meselesi, belirli bir dönemde karşılaşılan durumun genel görünümünün ortaya çıkışında rol oynayan ana etkenleri ifade ederdi (Okman, 1993:403). Her durumda olduğu gibi Kıbrıs'ta da bugün karşı karşıya bulunulan stratejik durumu oluşturan çok sayıda etken vardı. Aslında bu etkenler, çok uzun bir sürede gelişmişlerdi. Ancak bazı genellemelere ulaşabilmek için bu etkenleri belirli gruplar içinde toplamada metodolojik açıdan zorunluluk vardı. Bundan hareketle konuya yaklaşım itibarıyla izlenmesi gereken yol şu şekilde olması gerekmektedir:

1. Kıbrıs'a ait sorunlar sürecinin ana boyutlarının belirlenmesi ve bunların geçmişten günümüze seyri konusunun açıklığa kavuşturulması,
2. Günümüzde dolaylı tutum politikaları çerçevesinde Kıbrıs'taki su sorununun muhtemel etkileri, şeklinde ifade edilebilirdi.

Dolayısıyla bütün bunlar Kıbrıs'ta su ile ilgili olarak "stratejik durum" ya bu bölgenin bazı açılardan sahip olduğu belirli potansiyelleri ya da belirli olay veya olaylar zinciri karşısında arz ettiği önemi ifade etmeyi zorunlu kılar. Genel jeopolitik, askerî ve ekonomik değerlendirmeler, aslında belirli potansiyellerin incelenmesi ile ilgilidir. Aslında olayların çerçevesindeki durumlar bölgeden dışarı ve dışarıdan da içeriye doğru karşılıklı etkileşimlerin bir ifadesiydi. Bundan hareketle taraflar, birbirlerine karşı iradelerini ve belirli potansiyellerini birer vasıta olarak göz önüne alma ve onları etkili birer manevra faktörü hâline getirmek durumundadırlar. Gerçekte de stratejik durum, karşılıklı manevraların belirli bir andaki genel görünümü olarak ortaya çıkmaktaydı (Okman, 1993:413). Bu nedenle belirli bir anda ileri

sürülen karşılıklı manevra imkânlarının düşünülmesi, stratejik bir durumun değerlendirilmesinde en önemli unsurdur. Ancak nitelik ve niceliği ne olursa olsun imkânların değerlendirilmesi belirli bir alana veya mekân faktörüne referansla yapılmalıydı. Hiç kuşku yok ki, burada referans alanı Kıbrıs'tı. Aslında bu bölgenin kendine özgü özellikleri vardı. Bu görünümü ile Kıbrıs, birçok açıdan istikrarsızlık potansiyeline sahip bir bölgeyi göstermekteydi.

Bu bağlamda strateji terminolojisinde “su faktörünü” bir manevra unsuru olarak her zaman kullanılmaktaydı. Çünkü diğer doğal kaynaklar gibi su da stratejik etkileşim sürecinin “maddî faktörlerinden” (Okman, 1993:414) birisiydi.

Şayet söz konusu maddî faktörler, özellikle Kıbrıs gibi istikrarsızlık boyutlarına sahip bir bölgenin içinde bulunuyorlarsa, stratejik faaliyetlerin “merkez alanına” (Okman, 1993:414), dışarıdan politik, ekonomik ve askerî değerlendirmeler yapılır. Gerekirse bu durum, bölgeye dış güçlerin politik yönelişlerinde güdüleyici bir rol oynadığı da bilinmektedir (Beafre, 1974:303). Dolayısıyla maddî unsur olarak su, her zaman için bu tip bir faktör olmuştur.

Bu durumda bölgeye, yani Kıbrıs'a dışarıdan içe doğru bir ilgi ve buna göre yönelişlerin ortaya çıkması gayet normaldir. Zaten su faktörü, işte böyle bir çerçevede tarafların önüne her zaman için çıkacaktır. Ancak Kıbrıs gibi bir bölgede, bu durumun yaratabileceği muhtemel sonuçlar, aşağıda ifade edileceği gibi farklı olacaktır:

1. Kıbrıs'ta su ile ilgili talepler, istikrarsız bir bölgeden dışarıya doğru olacağından, bu çeşit krizlerin zeminini hazırlayacaktır.

2. Muhtemel durumlarda, çatışan iradelerin temsilcileri, coğrafi engellerle ayrılmış birbirlerinden uzak ülkeler değil, tam tersine coğrafi bakımdan bitişik konumda federe devletler olacaklardır. Bu nedenle adadaki su sorunu, diğer bazı bölgesel sorunlarla kolayca birleşebilecektir. Bu görünümü ile su sorununu pazarlık amacıyla bile basite indirgemek kolay olmayacaktır.

3. Kıbrıs'ta çekişme konusu olacak su faktörü, dış güçlerin çıkarlarını direkt olarak ilgilendirip etkilemeyecektir. Bu durumda da bu faktörün, dış güçler üzerindeki psikolojik etkisi tarafların görüşlerden çok farklı olacaktır.

Bundan dolayı denebilir ki, su sorunu toprak düzenlemelerinin hâlli için önemli bir stratejik kozdur. Çünkü Kıbrıs'taki su ihtiyacı, bir yandan toplumların nüfus artışı, öte yandan da hayat standardının yükseltilmesi (Ward, 1960:3) sebebiyle sürekli olarak artmaktadır. Bu yüzden adadaki toplumların su sıkıntısı giderek artmaktadır. Dolayısı ile su, Kıbrıs'taki değeri hızla artan ve “stratejik kıymeti” (Müftüoğlu, 1997:17) olan doğal bir kaynak hâline gelmiştir. Bu sebeple adadaki toplumlar 15-20 yıl önce bu durumu farketmiş ve su kaynakları üzerinde kontrol sağlamanın yollarının aramaya başlamışlardı. Hatta bu kaynakları kendi toplumlarının uhdesinde tutabilmek için çok çalışmışlardır.

2.1.2.4.3.1. Kıbrıs'taki Su Kaynakları:

Suyun azlığı, Kıbrıs adasının başlıca sorunlarından birisidir (387). Zaten adanın su sorunu ile ilgili olarak İngiliz eski Vali Stross'un 1920'lerde yaptığı bazı teşhislerin son derece isabetli olduğu görülür. Çünkü Stross, su kaynaklarının hızla tükendiğini ve Kıbrıs'ın en büyük üç sorunundan birinin su olduğunu ifade ediyordu (Stross, 1945:482; Debeş, 1996:39).

Aslından adanın akarsuları, yazları kurak geçen Akdeniz ikliminden etkilenmekte ve genellikle yağışlı mevsimlere göre fazla su bulundurmaktaydılar (Yorgancıoğlu, 1998:83). Dolayısıyla yazın ya tamamıyla kururlar ya da su bakımından çok yoksunlaşırlardı. Kaldı ki adanın kuzeyinde su bulunduran akarsu yoktu. Yağış mevsiminde karlar eridiği zaman dağlardan denize doğru kısa boylu ve az su taşıyan akarsular akarlar ve yaz mevsiminde kururlardı. Bu yönü ile Mesarya ovasında akarsuların büyük önemi vardır. Kuzeydeki dağlardan ve güney batıdaki Karlıdağlar'dan inen dereler, yağışlı mevsimlerde bol su taşırlardı. Adanın en uzun ırmağı olan Kalındere (Pedias), güney kolu Karlıdağlar'dan, kuzey kolunu ise kuzeydeki dağlık alanlardan alarak Gazimağosa körfezine dökülürdü (Yorgancıoğlu, 1998:83). Bu ırmakta kurak mevsimde çok az su bulunur ve zaman zaman bütünüyle kururdu. Mesarya ovasının Karlıdağlar'dan doğarak Mesarya körfezine dökülen bir başka akarsuyu da Jalias'tı (Yorgancıoğlu, 1998:83). Güzelyurt ırmağı ise Güzelyurt körfezine dökülürdü. Aslında Karlıdağ bölgesinde akarsular sürekli olarak bol su taşırlardı. En önemlileri, Kombos deresi, Limni ve Stauro dereleridir (Yorgancıoğlu, 1998:83). Kaynaklarını Karlıdağlar'dan alırlar ve Güzelyurt körfezine dökülürlerdi. Zaten Karlıdağ, bölgesinin en uzun akarsu rejimini de etkilemekteydi. Bundan dolayı akarsuların düzensiz bir rejimi vardı. Suyun büyük bir bölümünün buharlaşması ve sızma yoluyla kaybolması yüzünden yüzey suları tarım alanında kullanılamıyordu. Bu nedenle genellikle yeraltı sularından yararlanılıyordu.

Aslında Kıbrıs yağış rejimi bakımından bulunduğu yerin özelliğini yansıtmaktadır. Yazın yağmur hiç yağmaz ya da ender olarak yağar. Yıllık yağış miktarı 300-1.250 mm. (Yorgancıoğlu, 1998:83) arasında değişir. Kış yağışları etkili ve sürekli. Bitki örtüsü, kış yağışlarıyla gelişir. En kurak kesim merkezdeki alçak ovalardır. En fazla yağış Karlıdağ'a düşer. Yaz mevsiminde birden başlayan sağanak yağışlar görülür. Özellikle ilkbahar başlarında dolu yağar. Bu da tarım yaşamını önemli ölçüde etkiler. Kuzeydeki dağların denize bakan yamaçları fazla yağış alır. Yağışlar bu kesimde Kasım ayında başlar ve dağların eteklerine kar biçimde düşerse de kar yerde çok kalmaz. Girne'de ortalama yağış miktarı 1.000-1.500 mm'dir (Yorgancıoğlu, 1998:83). Mesarya ovasının alçak kesimlerinde yıllık ortalama yağış 300-400 mm. (Yorgancıoğlu, 1998:83) kadardır. Yer yer yağış 400 mm'nin üstüne çıkar. Karlıdağ bölgesinde ise yer yer yağış farklılıklar gösterir. Alçak yamaçlar 700-800 mm yağış alırken, dağın yüksek kesimlerine 1000 mm'nin üstünde yağış düşer (Yorgancıoğlu, 1998:83). Kıyılarda yağmur biçiminde düşen yağışlar, yükseklerle

çıkıldıkça kara dönüşür. Karlıdağ'da fazla yağış aldıkları için yamaçları ormanlarla kaplıdır. Güney ve güneydoğu kıyı ovalarında yağış azdır ve bütün yağış kış mevsiminde toplanır.

Bununla birlikte Kıbrıs'taki yağışlar serin olan kış aylarında (Ekim-Mart arası) görülür. Ancak yağışların % 80'i Aralık-Ocak-Şubat aylarında düşer. Bu yağışlar batı rüzgârların getirdiği "Cephe Yağışları"dır (Yorgancıoğlu, 1998:83). Genellikle kısa süreli ve şiddetli yağışlar şeklindedirler. Örneğin bir günde 50-60 mm'lik yağışlar çok görülür.

Kıbrıs'taki yağışlar gerek zaman açısından, gerekse miktar açısından güvenilir ve yeterli değildir. Örneğin bir yıl toplam 250 mm'lik yağış alabilen Ercan, ertesi yıl 500 mm'lik yağış alabilmektedir (Yorgancıoğlu, 1998:84). Öte yandan bir yıl Eylül veya Ekimde başlayan yağışlar, ertesi yıl Aralık'a kadar gecikebiliyordu. Mart ayından sonra genellikle yağış görülmez ve yaz ayları çok sıcak ve kurak geçer. Arada bir ilkbahar ve sonbaharda şiddetli sağanak tipi yağışlar görülür. Bu tip yağışlar genellikle Orta Mesarya'da yer alır. Bu tip yağışlar erozyona neden olduğu gibi, bu dönemlerde yetişen tarım ürünlerine de çok zarar verir.

Kıbrıs'taki yağışların yetersiz oluşunun bir önemli nedeni de batıdan gelen ve yağış getiren depresyonların büyük Toros kütlesi tarafından çekilmesi ve kuzeydoğuya kaydırılmasıdır. Kıbrıs'taki yağışları etkileyen diğer önemli bir faktör de yeryüzü şekilleridir. Kışları Trodos'un 1.300-1.400 m. üzerindeki yükseltilerde yağışlar kar şeklindedir ve yılına göre 2-3 ay bu alanlar karla kaplıdır. Kışın Karlıdağ'ın zirvesinde kar kalınlığı 2 m'yi geçer. Kıbrıs'ın genelinde yıllık normal yağışlar 489 mm (Yorgancıoğlu, 1998:84) iken, Trodos'un bu yüksek kesimleri 1.000 mm.'nin (Yorgancıoğlu, 1998:84) üzerinde yağış alır. Trodos'un batıya bakan kesimleri yağış getiren hakim rüzgârlara açık olduğu için doğuya bakan kesimlerinden daha çok yağış alır ve daha nemlidir.

Mesarya ise gerek Beşparmak Dağları, gerekse Trodos Dağları'nın uzanışı açısından yağış getiren rüzgârlara kapalıdır. Batı Mesarya'nın Güzelyurt yöresi, Kıbrıs'ın en az yağış alan yeridir. Bu yörenin yıllık ortalama yağışı 290 mm (Yorgancıoğlu, 1998:84) civarındadır. İlginç olan nokta bu yörenin en zengin yeraltı sularına sahip olmasıdır. Sulu tarım yapılabilen en dar yerlerden biri burasıdır. Mesarya ovası yağışların çoğunu Ocak ayında alır. Bazı yıllar Mayıs ayında veya Haziran başlarında sağanak yağışlara sahne olur. Bu, bozkır ikliminin bir özelliğidir. Nitekim Mesarya, sıcaklık farklarının en çok olduğu bölgedir.

Kıyıları Mesarya'ya kıyasla daha çok yağış alır. Yıllık ortalama yağışlar kıyıya, göre 400-500 mm (Yorgancıoğlu, 1998:84) arasında değişir. Kıbrıs'ın 1940-1970 dönemi yıllık yağış normali 489 mm'dir (Yorgancıoğlu, 1998:85). 1970-1995 dönemini kapsayan son 25 yıl içerisinde yağışlardaki azalma, bu miktarın 20 mm. kadar normalin altında olduğunu göstermektedir.

Kısacası Kıbrıs'ın yağış düzeni özetlenecek olursa:

1. Yıllık ortalama yağışlarda 20 mm kadar azalma vardır.
2. Yağışlı hava kütleleri genellikle batıdan geldiği için Trodos'un özellikle batıya bakan kesimleri Kıbrıs normalinin çok üstünde yağış alır.
3. Güzelyurt yöresi, diğer bölgelere göre en az yağış alan yerdir.
4. Çok yağış alan yerlerle az yağış alan yerlerin ortak özelliği yaz aylarının kurak geçmesidir.
5. Yaz aylarında nadiren olan yağışlar kayda değer değildir.
6. Kıbrıs'ın en yağışlı yeri Trodos'un yüksek kesimleri, en az yağış alan yeri ise Batı Mesarya ve özellikle Güzelyurt yöresidir.

Görüleceği gibi birçok ülkede olduğu gibi Kıbrıs'ta da su en önemli doğal kaynaktır. Kıbrıs'ın ekonomik gelişmesi tamamen suya dayalı olduğu için ayrı ve özel bir önem taşır. Tarımda verimlilik, içme ve kullanma, turizm ve az da olsa hafif endüstri suya ihtiyaç gösterir. Bugün Kıbrıs'ın her yerinde olduğu gibi Türk ve Rum tarafında da barajlar, göletler, sulama hendekleri, su taşıyan borular ve kuyular görülmektedir. Tüm bunlar, ihtiyaç duyulan suyun, kaynağından kullanıldığı yere ulaşması için yapılan çalışmalardır.

Kıbrıs bulunduğu enlem ve iklim koşulları bakımından yarı kurak ülkeler gurubuna girer (Yorgancıoğlu, 1998:108). Ada, özelliği nedeniyle ihtiyaç duyulan su tamamen yağışlara karşılanmaktadır.

Kıbrıs'ta yağışların büyük kısmı, yani yaklaşık % 80, buharlaşma ve transpirasyon yolu ile atmosfere geri döner. Geriye kalan yaklaşık % 20 yağış miktarının yarıya yakını, yeraltına sızıp yeraltı sularını diğer yarıya yakını da yüzeyden akıp akarsuları oluşturur (Yorgancıoğlu, 1998:108). Aslında Kıbrıs'ta önemli olan nokta yüzeydeki suların denize akıp gitmesini önlemek ve kışın yağın suları depolayarak, kurak yaz aylarında bu sulardan yararlanmaktır. Doğal olarak yeraltına sızıp belirli akiferlerde toplanan sular o kadar çok kullanılmıştır ki, bu kaynaklar adeta tükenme noktasına gelmiştir.

İçme ve kullanma, tarımda sulama ile endüstride olmak üzere üç alanda kullanılan su, Kıbrıs'ta çoğunlukla tarımsal amaçlarda kullanılmaktadır (Yorgancıoğlu, 1998:109). Yağışların yeterli olduğu kış aylarında ve yüksek kesimlerde su kaynakları bol iken, yaz aylarında ve özellikle Mesarya'da suya olan ihtiyaç ve su açığı çok büyüktür. Bu dengesiz su dağılımı, tarımı olumsuz yönde etkilemekte, verimli alüvyal topraklara sahip Doğu Mesarya'da "kuru tarım" yapılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yüzeyden akan suları kontrol altına almak için son yıllarda tamamlanan ve yapımı planlanan göletler, su kaynakları açısından büyük önem taşır. Bunun için de:

1. Yeraltı sularını takviye etmek
2. Tarımda sulama için kullanmak

3. İhtiyacın en çok olduğu yaz için depolamak gerekmektedir (Yorgancıoğlu, 1998:109).

Buna karşın Beşparmak ve Trodos Dağları'ndan inen ve yalnız bol yağışlı kışlarda akan dereler, Mesarya'nın yağışlar dışındaki tek su kaynaklarını oluşturur. Bu dereler küçük ve az su taşıyan akarsulardır. Kanlıdere (Pedias) ve Çakılıdere (Yalias) bu bakımdan önemli sayılabilecek derelerdir (Yorgancıoğlu, 1998:50). Her ikisi de Trodos'ların doğusundan başlar ve Mesarya'yı aşarak Gazimağusa körfezine yönelirler. Ancak çoğu, denize ulaşmadan Mesarya ortalarında son bulurlar. Batı Mesarya'nın Güzelyurt yöresinde ise uzunlukları çok daha az olan Doğancı, Taşlı, Çamlı ve Maden (Yorgancıoğlu, 1998:50) dereleri önemli sayılabilecek su kaynaklarıdır. Bu dereler de Kıbrıs'taki diğer dereler gibi yalnız bol yağışlı kışlarda akarlar.

Son zamanlarda nüfus artışı ve buna paralel olarak artan tarımsal ürün ihtiyacı, sulama sistemlerinin geliştirilmesi, turizm gibi faktörler bu akarsuların daha ziyade içme suyu ve tarımsal sulamada kullanılmasına neden olmuş ve akarsuları adeta ortadan kaldırmıştır.

Mesarya'nın büyük bölümü sulama noksanlığı nedeniyle ekim dışı kalmakta, bir başka deyişle kuru tarıma ayrılmaktadır. Kuru tarımda ise kuraklık ve toprakların gözenekli oluşu verimi düşürmektedir. Bu nedenle Mesarya'nın geniş alanları genelde otlak (Yorgancıoğlu, 1998:50) olarak kullanılmaktadır.

Aslında tarımda, arazinin biçiminden çok, iklimin özelliği de yağışın ve suyun varlığında önemli bir rol oynar. Tahıl ürünleri arasında toprağın elverişli olduğu yerde buğday, elverişsiz olduğu yerde ise arpa, yulaf ve hatta çavdar yetiştirilir (Yorgancıoğlu, 1998:50).

Güzelyurt yöresi Mesarya ovası içerisinde olmasının rağmen, zengin yeraltı suları ve buna bağlı olarak değişen ekonomik karakteri ve yerleşim özelliği ile bir "yöre" özelliği gösterir. Güneydoğu Mesarya da buna benzer özelliklerle Mesarya'dan ayrılır. Bu yöre batıda İngiliz Dikelya üssünü, bu üssün doğusundaki tüm Kıbrıs Rum yönetimi topraklarını ve KKTC'nde Gazimağusa, Maraş, Derinya, Güvercinlik, Çayönü, İncirli, Düzce, Beyarmudu ve Pile'yi içine alır. Kuzeyde Türkmenköy, Köprülü ve Tuzla ile sınırlanır (Yorgancıoğlu, 1998:54). Bu yörenin en büyük özelliği, aynen Güzelyurt yöresinde olduğu gibi Kıbrıs'ın önemli yeraltı su kaynaklarından birine sahip olmasıdır. Güneydoğu Mesarya akiferi olarak bilinen bu alan, geniş yeraltı su kaynakları ile sulu tarım yapılmasına çok uygundur. Toprakları genellikle kalker ve kalkerlerin demir oksitlenmesi ile oluşan kırmızı topraklardır.

Bu topraklar humus bakımından fakir olmalarına rağmen, sulama ve gübreleme ile çok verimli olurlar. Yörede, bol patates ve narenciye ile sebze tarımı (Yorgancıoğlu, 1998:54) yapılması bundan kaynaklanmaktadır.

Güneydoğu Mesarya akiferinde, Güzelyurt akiferinde olduğu gibi, aşırı su pompalanması sonucu taban suyu seviyesi çok düşmüş ve kıyıda başlayarak karaya

ilerleyen “tuzlanma” (Yorgancıoğlu, 1998:55) baş göstermiştir. Bazı su kaynaklarının Kıbrıs Rum yönetiminde kalması ve derivasyon projesinin tam çalışmaması, bu arada adada hüküm süren kuraklık, tuzlanmanın diğer nedenleri arasında sayılabilir.

Kıbrıs’ın yerüstü su kaynaklarının esasını akarsular, pınarlar ve göletler meydana getirir. Özellikle Trodos’ta görülen pınarlar, akarsuların kaynağını oluşturur. Tatlı su gölleri doğal olarak yoktur. Son zamanlarda yapılan baraj ve göletler yapay olarak yerüstü sularının önemli bölümünü teşkil eder. Doğal olarak oluşan iki önemli küçük gölün her ikisi de tuzlu su gölleridir ve Larnaka ile Ağrotur (Yorgancıoğlu, 1998:109) tuz gölleri olarak isimlendirilmektedirler.

Aslında Kıbrıs’taki akarsular dere şeklindedirler. Trodos Dağları’ndan başlayarak her yöne doğru akan derelerin sayısı 34’tür (Yorgancıoğlu, 1998:109). Beşparmak Dağları’ndan kuzeye ve güneye doğru akan ve çok daha küçük olan derelerin sayısı ise 128’dir (388). Son yıllarda su projeleri için yapılan gölet ve barajlar nedeniyle; Kıbrıs’ta yaz kış akan dere kalmamıştır. Buna karşın önemli sayılabilecek dereler arasında şunlar sayılabilir:

KKTC’nde Kanlıdere, Çakılıdere, Doğancı, Taşlı, Çamlı, Maden ve Yeşilirmak (Yorgancıoğlu, 1998:110) iken, GKRY’de Ezousa, Xeropotamos, Dhiarizos, Khapotamis, Evdim, Paramal, Hirsofu, Magunda ve Yermasoya (Ward, 1959:1960:19) derelerdir (389).

Kıbrıs’ta su açığını kapatmak için birçok gölet yapılmıştır. Adada mevcut 77 göletin 29’u Türk tarafındadır (Yorgancıoğlu, 1998:110). KKTC’nde yeraltı sularını takviye etmek, sulu tarımı desteklemek ve içme suyu temin etmek için yapılan göletlerin en önemlileri şunlardır: Gemikonağı, Geçitköy, Gönendere, Gönyeli, Akdeniz, Geçitkale, Arapköy ve Şahinler’dir (Yorgancıoğlu, 1998:110). Yapımı planlanan ve Yeşilirmak deresi (Yorgancıoğlu, 1998:110) üzerine tasarlanan göletin KKTC’ndeki içme suyu açığını büyük ölçüde kapatacağı hesaplanmaktadır.

Aslında Kıbrıs’ın en önemli su kaynaklarını yeraltı suları oluşturur. Genellikle yerin derinliklerinde bulunan bu suları eskiden yeryüzüne çıkaracak teknik olmadığı için yararlanmak mümkün değildi. Eski dönemlerde sadece pınarlardan yararlanmak mecburiyeti vardı. Bugünkü teknik gelişmeler sayesinde yeraltı sularının bulunduğu akiferler tespit edilebilmiş ve bu suları yerüstüne çıkarabilecek mekanik imkânlar sağlanmıştır.

Bununla birlikte yeraltı sularının arazinin yapısı ile yakından ilgisi vardır. Tabakaların suyu geçirme özellikleri, yeraltında su birikmesini ya temin eder ya da önler. Tabakaları oluşturan taşların gözenekli oluşu, yani suyu geçirgen olması, suların kolayca yeraltına sızmasına neden olur. Yeraltında eğer suyu geçirmeyen bir tabakaya rastlanırsa bu takdirde burada su birikir. Bu nedenle yeraltı sularını takviye etmek için yapılan göletlerin geçirgen tabakalar üzerine kurulması ve derivasyon şebekesi ile pekiştirilip suların yeraltına sızmasına yardımcı olunmalıdır. Kıbrıs’ta dört önemli yeraltı su deposu (Akifer) bulunmaktadır

(Yorgancıoğlu, 1998:112). Bunların yanında kıyı akiferleri ve birçok küçük çapta yeraltı su depoları da mevcuttur.

1. Güzelyurt Akiferisi:

Kıbrıs'ın en büyük su akiferisidir. Güzelyurt yöresi bu akiferinin üzerinde bulunur. Yöre, Kıbrıs'ın en büyük sulu tarım alanı olup narenciye ürününün önemli bir bölümü bu bölgede üretilir. 75.000 dönüm arazi sulama altında olup bunun 65.000 dönümü narenciye ayrılmıştır (Yorgancıoğlu, 1998:113). Bu akiferin normal su potansiyeli yıllık 50 milyon m³'tür (Yorgancıoğlu, 1998:113). Ancak gerek sulama, gerekse kentlere su verme zorunluluğu nedeniyle akiferden yıllık yaklaşık 70-75 milyon m³'ün (Yorgancıoğlu, 1998:113) üzerinde su çekilmektedir. Sonuçta 1960'lı yıllardan başlayarak akiferdeki taban suyu seviyesi düşmüş ve körfezin tuzlu suları Güzelyurt akiferisine sızmaya başlamıştır. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için:

1. Yeryüzüne pompalanan suyun kontrolü ve aşırı kullanımın önüne geçilmesi,
2. Yöredeki akarsular üzerine gölet yapımı ve derivasyon projeleri ile akiferin takviyesi,
3. Güzelyurt'un batısından Yeşilırmak'a kadar olan alandaki fazla kullanılmayan suların Güzelyurt yöresine yönlendirilip adı geçen akiferinin takviyesi,
4. Tuzlu deniz suyunun karaya sızmasını önlemek için "perdeleme" yapılması gerekmektedir (Yorgancıoğlu, 1998:114).

Bu önlemlerin bazıları alınmış ve kısmi başarı sağlanmıştır. Güzelyurt akiferisinin büyük bölümü (yaklaşık 63-180 km²) Türk toprakları içerisinde yer alır. Rum topraklarındaki alanı ise yaklaşık 100 km²'dir (390).

2. Güneydoğu Mesarya (Gazimağusa) Akiferisi:

Güzelyurt'tan sonra en büyük su akiferidir. Son 25 yılda aşırı su kullanımı yüzünden taban suyu seviyesi düşmüş ve kıyıda başlayarak içerilere doğru sızan tuzlanma başlamıştır. Tuzlanma kıyıda 6 km. (391) içerilere kadar girmiştir. Bu akiferi de Güzelyurt'taki gibi daha çok sulama amaçlarında kullanılmaktadır. Yaklaşık 80.000 dönüm (392) alan sulama altındadır. En çok sebze sonra narenciye tarımı yapılmaktadır.

Tüm akiferden yıllık yaklaşık 55 milyon m³ su çekilmektedir. Oysa ki akiferinin çıkış kapasitesi 25 milyon m³ kadardır (Yorgancıoğlu, 1998:114). Bir başka deyişle Gazimağusa ve Karpaz bölgesinde aşırı pompajlardan dolayı akifer deniz seviyesinin altında kalmış, hidrostatik basınçtan dolayı denizden akiferiye doğru bir akım başlamış ve tatlı suda büyük oranlarda tuzlanmalar oluşmuştur (393). Bu tuzlanmanın düzelebilmesi için kuyulardan uzun bir süre su alınmaması ve büyük miktarlarda yağışa ihtiyaç duyulmaktadır. Buna karşın

Güneydoğu Mesarya akiferisini takviye ederek tuzlanmayı önlemek için bazı projeler yapıp uygulanmaya konmuşsa da henüz kısmi bir başarı elde edilmiştir.

3. Beşparmak Dağları Akiferisi:

Bu akiferinin tamamı Türk toprakları içerisinde. Sert kalker yapılı miyosen oluşumlu Beşparmak Dağları'nda ve kıyıdaki pliyosen tabakaları altında bulunan yeraltı suları ortalama 4 km. genişliğindedir (Yorgancıoğlu, 1998:114). Akiferiyi takviye etmek için denize akan birçok dere üzerinde göletler yapılmaktadır. Beşparmak Dağları akiferisi bugüne kadar tam kapasite ile kullanılmamıştır. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda Dikmen, Çatalköy, Tirmen, Değirmenlik ve Çınarlı'da su bulunmuş, içme suyu ve tarımda yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu akiferinin de aşırı su çekimi nedeniyle diğer akiferilerin durumuna düşme tehlikesi vardır. Bunu önlemek için mevcut göletlere bir o kadar daha ilâve etmek gerekir. Beşparmak Dağları akiferisine paralel uzanan kıyı akiferisinin ise limon bahçelerini sulamak için açılan binlerce kuyu nedeniyle taban suyu seviyesi düşmüştür (Yorgancıoğlu, 1998:114). Kıyı akiferisinde kontrollü su kullanımı ve yeni gölet yapımına ihtiyaç vardır. Girne kıyı akiferisinde tuzlanma kıyıya çok yakın yerlerde başlamıştır.

4. Ağrotur Akiferisi:

Bu akiferinin büyük bölümü İngiliz üs bölgesi içerisinde kalır. Burada ihtiyacın üzerinde su bulunduğundan, fazla su Limasol ve Larnaka'ya aktarılmaktadır (Yorgancıoğlu, 1998:114).

Bu önemli yeraltı suları yanında daha küçük, fakat az da olsa ihtiyaç fazlası su olan akiferiler şunlardır: Rum tarafında yer alan Poli-Dillirga, Baf, Larnaka-Limasol, Girne ve Karpaz kıyı akiferisidir. Türk tarafında önem taşıyan daha küçük olan diğer akiferiler ise Yedidalga-Yeşilirmak, Lefkoşa-Serdarlı, Yeşilköy, Yedikonuk-Büyükkonuk, Dipkarpaz ve Koruçam'dır (Yorgancıoğlu, 1998:115-116).

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere yeraltı su akiferilerine dayanan ziraat için birçok hususî yatırımların yapıldığı Güzelyurt bölgesinde yeraltı sularını takviye meselesi, bilhassa önem taşımaktadır. Fakat büyük miktarlarda para sarf edilmesi gerekmektedir. Güzelyurt'ta olduğu gibi birçok bölgede çok miktarda suya acil ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın karşılanma masrafı, bilhassa Lefkoşa ve Mağusa'da çok daha yüksek olacaktır. Aslında daha çok suya ihtiyaç, birkaç sebepten ileri gelmekteydi. Bunlar arasında nüfusun artması, hayat seviyesinin yükselmesi ve su harcayan sanayii tesisi bulunmasıdır (Ward, 1960:17). Çünkü hayat seviyesi yükseldikçe, şahıs başına günlük su sarfiyatı artmakta olduğundan su ihtiyacı, nüfus artışından çok daha fazladır. Su ihtiyacını artıran başka bir sebep de şehir bölgelerinde bir zamanlar bol su veren kuyuların çoğunun ya kurudukları veya kirlendikleri için kullanılamaz hâle gelmiş olmasıdır.

Aslında su kaynaklarının genişletilmesi veya ıslahı için gereken planlanmaların yapılması iyi bir şeydir. Birçok hâllerde para ve personel bulunur bulunmaz yeni projelere girişilebileceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla ya Mağosa civarından veya Dikelya Elektrik Santrali yanından (Ward, 1960:11), deniz suyunu tasfiye etmenin ehemmiyetle üzerinde durulması gerekebilir. Şayet ileride, daha iyi usuller veya ucuz elektrik cereyanı deniz suyunun tasfiye masrafını azaltacak olursa, Mağosa için deniz, su ihtiyacının bir kısmını karşılayacak tatminkâr bir kaynak olabilir.

Larnaka yakınında uygun başka su membarları bulunmamaktadır. Pergama, İksilotimbo veya Çite'den (Ward, 1960:12) temin edilebilecek az miktardaki yeraltı suları devamlı bir kasaba suyu olarak tatminkâr değildir. Kasaba ve Aşağı Baf'ın şimdiki suları kasaba civarındaki bazı küçük kaynaklardan temin edilebilmektedir.

Haddinden fazla su alındığı belirtileri gösteren yerlerde, yeni kuyuların açılmasına müsaade edilmemelidir. Eğer kontrol tedbirleri sıkı bir şekilde yürürlüğe konmazsa kaçınılmaz netice, geçmişte üzerlerine çok para ve emek sarf olunan birçok su kaynaklarının akameti ya tam ya da kısmen olacak ve hem sahipleri hem de bütün ada için sıkıntılar doğuracaktır.

Güzelyurt Körfez sahası, yeraltı sularını kısmen doğrudan doğruya oraya yağın yağmur sularından ve kısmen Doğu Trodos Dağlarının yağmurundan elde eder. Bu dağlara yağın yağmurlar derelerden ovalara akmakta ve oralarda su geçiren topraktan süzülerek alttaki yeraltı su yataklarına geçmektedir. Dağların kesif ve hemen hiç su geçirmeyen volkanik kayalarında pek az yağmur suyu kalmaktadır. Dağlara düşen yağmurların, daha az kısmı, % 20'den daha azı (Ward, 1960:17), su geçiren toprakları havi ovalara erişmekte ve bu suretle oralarda ya doğrudan arazi sulamaya yahut yeraltı su yataklarını tabii surette beslemeye yaramaktadır.

2.1.2.4.3.2. Güzelyurt Bölgesinin Su Potansiyeli ve Türk Ekonomisine Katkısı:

Güzelyurt, kuzeyde 1.100 m. yüksekliğindeki Beşparmak Dağları ile güneyde 1.450 m. yüksekliğinde Trodos Dağları arasında, ortalama 70 m. yükseklikte düz bir topografyaya sahip bölgedir (394). İdarî olarak Güzelyurt Kaza Merkezi, Lefke Bucağı ve 31 köyden oluşmaktadır. Nüfusu 27.523'tür (395). İskân Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Verme (İTEM) Yasası'na göre hak sahibi aile sayısı 3.504'tür. Bunların 1.034'ü yerleşik aile, 1.311'i güney göçmeni (eşdeğerci) ve 1.159'u Türkiye göçmeni ailelerdir (396).

Güzelyurt, Kıbrıs adasının hayatî öneme sahip doğal kaynaklarının bulunduğu bir bölgedir. Adanın tarımsal üretim açısından en verimli arazileri Güzelyurt ovasında bulunurken, Güzelyurt akiferi adanın en önemli su kaynağıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi Kıbrıs adasında 40 kadar akarsu bulunmaktadır. Bunların yıllık brüt akımı yaklaşık 472 milyon metreküptür. Bunun 107 milyon metreküpü

(397), ki bu % 23'e tekabül ediyor, Türk topraklarından çıkmaktadır. Zaten KKTC'nin önemli akarsuları Güzelyurt bölgesinde bulunmaktadır. Bundan hareketle Güzelyurt bölgesinde bulunan akarsular ve yıllık ortalama akışları (398) aşağıdaki gibi ifa edilebilir:

Tablo 12: Güzelyurt Bölgesi Akarsuları ve Yıllık Ortalama Miktarları

Akarsu	Akış Hacmi (m ³)	Kıbrıs'ın Toplamına Oranı (%)
Güzelyurt	11.000.000	10.2
Yeşilırmak	10.000.000	9.0
Çamlık	18.000.000	16.8
Doğancı	6.000.000	5.6
Lefke	4.000.000	3.7
Diğer	8.000.000	7.4
Toplam	57.000.000	53.2

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Güzelyurt bölgesinde bulunan akarsuların toplam akış hacmi 57.000.000 m³ olup, Türk topraklarındaki toplamının % 53.2'sini oluşturmaktadır.

KKTC'nin su potansiyeli 107 milyon metreküptür. Bu miktarın 94 milyon metreküp kullanılabilmektedir. Ülkenin yıllık içme-kullanma, turizm, endüstri ve sulama suyu ihtiyacı 123 milyon metreküp olup, yıllık su açığı yaklaşık 29 milyon metreküptür (399). Kullanılabilir su miktarının yaklaşık 78 milyon metreküpü yeraltı sularından, 16 milyon metreküpü ise yüzeysel depolamalardan sağlanmaktadır (400). Buna göre Türk tarafının yeraltı suyu kaynaklarına ilişkin bilgiler aşağıda gibidir:

Tablo 13: Türk Topraklarındaki Yeraltı Su Kaynakları

Bölge	Kaynak	Yıllık Verim (m ³)	Çekilen Su (m ³)
Güzelyurt	Güzelyurt Akiferi	37.000.000	57.000.000
	Lefke-Gemi Konağı	6.000.000	6.000.000
	Yeşilırmak	11.000.000	1.500.000
	Akdeniz	1.500.000	1.500.000
Girne	Girne Dağları	11.500.000	11.500.000
	Koruçam	1.200.000	1.200.000
	Girne Kıyı Şeridi	5.000.000	5.000.000
Gazimağosa	Mağosa	2.000.000	8.500.000
	Beyarmudu	500.000	1.500.000
	Güvercinlik-Çayçönü	2.000.000	2.000.000
Lefkoşa	Serdarlı	500.000	500.000
Karpaz	Yeşilköy	1.600.000	3.000.000
	DipKarpaz	1.500.000	1.500.000
	Yeni Erenköy-Sipahi	1.000.000	1.000.000
Toplam		82.300.000	102.200.000

Tablodan da görüleceği üzere Türk tarafının toplam yeraltı su verimi 82.3 milyon metreküp olup, çekilen su miktarı 102.2 milyon metre küp kadardır. Yeşilirmak suyunun kullanılmadığı dikkate alındığında ülkenin su açığı yıllık 29 milyon metre küp olmaktadır (401). Ayrıca Türk tarafının yeraltı suyu potansiyelinin 55.5 milyon metre küpü (% 67.4) (İsmail, 1998:233), Güzelyurt bölgesinde bulunan su kaynaklarından oluşmaktadır. Bundan da anlaşılacağı üzere Güzelyurt akiferinden yıllık 20 milyon metre küp fazla su çekilmektedir.

Kıbrıs adasının en büyük yeraltı suyu kaynağı Güzelyurt akiferisidir. Güzelyurt ve çevresi, 280 km²'lik bir alanı kapsamakla birlikte, bu alanın 180 km²'lik alanı Türk sınırı ve 100 km²'lik alanı da Rum sınırı içindedir (402). Bunun yanı sıra bölgede yaklaşık 600 (403) kuyu vardır.

Güzelyurt akiferisinde genel olarak akış yönü karadan denize doğrudur. Ancak şimdiki zamanda, fazla çekimden dolayı, denizden karaya doğru bir akış bulunmaktadır. Güzelyurt bölgesi sahil şeridinde (Yeşilyurt-Gaziveren-Yayla) yaklaşık 8.5 km. (404) tuzlu su girişim mesafesi ölçülmüştür.

Buna rağmen Lefkoşa ve Gazimağosa kentleri içme suyu Güzelyurt bölgesinden sağlanmaktadır. Güzelyurt akiferinde açılan yeraltı suyu kuyularından temin edilen su, Serhatköy-Gürpınar-Dikmen terfi hatları üzerinden Lefkoşa ve Gazimağosa'ya ulaştırılmaktadır.

KKTC'nde hâlen 21 adet gölet bulunmakta ve bu göletlerden depolama kapasitesi en büyük olanı, 4 milyon metre küp hacimle Güzelyurt Gemikonağı Göleti'dir. Güzelyurt'ta bulunan Akdeniz Çiftlikdere Göleti 1.5 milyon metre küp su tutma kapasitesine sahiptir (405). Buna göre Kıbrıs'taki baraj ve göletlerin su depolama hacimlerinin bölgelere göre dağılımı şu şekildedir:

1. Kuzey Kıbrıs'taki Baraj ve Göletler:

Kuzey Kıbrıs'taki yüzey sularının değerlendirilmesi amacıyla yapılmış olan ve inşaatları devam etmekte olanlar da dahil olmak üzere olan baraj ve göletlerin toplam depolama hacmi $26.63 \times 10^6 \text{ m}^3$ 'tür (406).

2. Güney Kıbrıs'taki Baraj ve Göletler:

Güney Kıbrıs'taki yüzey sularının değerlendirilmesi amacıyla 1973 yılına kadar yapılmış olan baraj ve göletlerin toplam depolama hacmi $45 \times 10^6 \text{ m}^3$ 'tür (407). 1973 yılından sonra yapılanlar da dahil edildiğinde barajların toplam depolama hacmi $192.3 \times 10^6 \text{ m}^3$ 'tür. Bu duruma göre Güney Kıbrıs'taki tespit edilebildiği kadarıyla baraj ve göletlerin toplam depolama hacmi $237.3 \times 10^6 \text{ m}^3$ 'tür (408).

Dolayısıyla Kıbrıs'taki su kaynaklarının yıllık ortalama su potansiyeli ve kaynakların bölgelere göre dağılımı (409) aşağıdaki gibidir:

Tablo 14: Kıbrıs'taki Su Potansiyeli ve Kaynaklarının KKTC Ve GKRY Topraklarına Göre Dağılımı

Su Kaynağı	Kuzey Kıbrıs	Güney Kıbrıs
Akarsu akım potansiyeli	$70 \times 10^6 \text{ m}^3$ (% 14.9)	$400 \times 10^6 \text{ m}^3$ (% 85.1)
Barajların depolama hacmi	$26.63 \times 10^6 \text{ m}^3$ (% 10)	$237.3 \times 10^6 \text{ m}^3$ (% 90)
Emniyetli yıllık yeraltı suyu çekim potansiyeli	$65.1 \times 10^6 \text{ m}^3$ (% 24.1)	$163 \times 10^6 \text{ m}^3$ (75.9)

Görüleceği üzere gerek adanın, gerekse Güzelyurt'un su potansiyeli ifade edildikten sonra su kaynakları ile ilgili olarak tarafların, Gali Fikirler Dizisi çerçevesinde yaptıkları müzakerelerde takındığı siyasî tutum bu perspektife göre değerlendirilmelidir. Çünkü su kaynaklarına hakim olmak her iki tarafın da arzu ettiği bir şeydi. Bu yüzden su sorunu, Gali Fikirler Dizisi'nin 71. maddesindeki temel kriterlerine göre yerini aldığı görülmektedir.

Buna göre toprak ayarlaması, her bir federe devletçe kullanılabilecek su kaynaklarını etkilemeyeceği ve federasyon çapındaki mevcut olan su kaynaklarının, iki federe devlete, en azından mevcut talep oranında tahsis edileceği hükme bağlanmıştı (410). Ayrıca Kıbrıs'taki su durumunu araştırmak ve dış kaynaklardan da dahil, Kıbrıs'ın su ihtiyaçlarını karşılama çareleri hakkında tavsiyelerde bulunmak için iki toplumlu bir komite (411) de oluşturulacaktı. Komite gerekirse uzman yardımı da isteyebilecekti.

Fikirler Dizisinde, her ne kadar da federasyona ait su kaynaklarının her federe devletin bugünkü su gereksinimine göre "eşit" (412) şekilde tahsis edileceği belirtilmişse de bu hususta somut bir öneri yoktu. Dolayısıyla bu ifadenin bağlayıcılığı, yeterliliği veya pratikte nasıl uygulanacağı belli değildi (Gazioğlu, 1997:16; Efegil, 2003:54). Özellikle Türk tarafı, elindeki su kaynaklarını karşı tarafa verdikten sonra su tahsisi dengesiz olduğu zaman ne olacağını kestiremiyordu. Bir başka deyişle kuzeydeki federe devletin su gereksinimi karşılamayacak bir şekil alırsa, bu gereksinim nasıl tedarik edileceği bu belli değildi. Dolayısıyla su kaynaklarının dikkate alındığı iddiası gerçekçi değildi. Çünkü söz konusu harita, hem Güzelyurt kasabasını, hem de Güzelyurt'un doğu ve güney kısımlarındaki bereketli toprakları, su kaynakları ile birlikte Türklerin elinden çıkmış olacaktı.

Bundan da anlaşılıyor ki, toprak düzenlemesi sonucunda, Türk tarafının toplam tarım ve kullanma su ihtiyacının % 71'ini karşılayan Güzelyurt bölgesindeki 318 su kuyusundan 165'i (Efegil, 2003:54) Türk federe devletine bırakılmaktaydı. Bırakılan su kuyularının, % 55.2'si çok tuzlu ve % 25.5'i (Efegil, 2003:54) tuzlu olmalarından ötürü, kullanıma müsait değildi. Sadece % 19.4'ü (32 su kuyusu), iyi su kuyularıydı. Böylece adadaki iyi kalite su kuyularının % 75.6'sı (413), Rum federe devletine bırakılmış olacaktı. Bundan hareketler Türk tarafı, böyle bir toprak ayarlamasının geleneksel Türk bölgesindeki su kaynakları üzerinde yapacağı etkiden dolayı oldukça kaygılıydı (414). Buna karşın Gali, su kaynakları sorununa değinirken bu kaynakların, her iki federe devletin "ortak yararı" (415) için federal düzeyde geliştirilip, idare edileceğini vurgulamıştı. Bundan hareketle Gali, federal düzenlemelerin suyun her bir federe devlete sağlanmasını "garanti" (416) ettiğini ve bu

dağılımın minimum olarak bugün her bir topluma düşen su arzının kişi başı hesabına (417) göre tayin edileceğini belirtti.

Şu bir gerçek ki Kıbrıs'taki su sorunu, sadece her iki tarafın su kaynaklarına sahip olması değildi. Aynı zamanda kurulacak olan Türk ve Rum federe devletlerinin de bir sorunuydu. Dolayısıyla Güzelyurt bölgesi, su sorunu ile ilgili denkleminin içine giriyordu. Böylelikle su, kendiliğinden, Kıbrıs'ta siyasî çözüme bağlanmış ve dolayısıyla suyun ve siyasetle irtibatı kuruluvermişti. Bir başka deyişle adadaki su rezervleri, birden siyasileşmeye başladı. Aslında su siyasileştiği oranda, adadaki her iki tarafın “supolitik” stratejisi ortaya çıkıyordu. Bu da göstermektedir ki, sorun, her iki tarafın “supolitiği” olup olmadığı noktasında düğümleniyordu.

Aslında Türklerle Rumların ihtilafı, iki federe devletin, daha suyun kaynağında iken “paylaşılması” felsefesine dayanıyordu. İşte bu, “ortak egemenlik” anlamına geliyordu. Rum tarafı bu noktada “sharing” yani “paylaşma” değil, “allocution” yani “tahsis” ilkesini öne çıkarıyor ve bunda da “equity”, yani “hakkaniyet” ilkesine bağlı kalacağını vurguluyordu. Aynı görüşü Türklerde kendi açılarından savunuyorlardı. Halbuki Güzelyurt'taki su kaynakları karşılıklı yararı öngören bir “Barış Suyu Projesi” hâline olması daha uygundu. Ama su meselesi, tamamen siyasileştiği için orta bir yol bulunamıyordu. Böylece su kaynaklarını elinde bulunduran taraf, Kıbrıs'ın yeniden yapılanmasında ve meselenin hâlinde birtakım “siyasî kozlar” elde edeceğini tasarlıyordu.

Aslında bütün bunlar su sorununa alternatif çözüm önerileri üretilemeyeceği ya da üretilmediği sonucunu doğurmazdı. Bu bağlamda paylaşım, su sorununun çözümü değil, su kıtlığının tescilidir (Kut, 1993:476). Soruna kapsamlı ve kalıcı bir çözüm ise bölgesel ölçekte işbirliği gerektiren iki yönlü bir yaklaşımın tüm taraflarca benimsenmesiyle mümkün olabilirdi. Yani mevcut su kaynaklarını akılcı ve etkin bir biçimde kullanmak ve kullanılabilir su kaynaklarını da artırmaktı. Akılcı ve etkin kullanım sudan tasarruf edilmesini ve israftan kaçınarak uzun vadede artan ve farklılaşan ihtiyaçların karşılanmasına imkân sağlayacaktı. Kullanılabilir su kaynaklarının artırılması ve çeşitlendirilmesi de taraflar arasındaki net kazanç-net kayıp ikilemini yumuşatacak ve akılcı kullanımın tek başına çözüm olamadığı eksiklikleri kapatmada önemli rol oynayacaktı.

Bu yaklaşımın hayata geçmesi, su kaynaklarının ve su ihtiyacının egemen federe devletlerin başkalarını dışlayan millî çıkar hesaplarına göre değil, bölgesel ölçekte ortaklaşa değerlendirilmesine bağlıydı. Ancak, bölgede su gibi hayatî bir kaynağın, güven ve işbirliği ortamını oluşturmada bir faktör olarak görülmesi büsbütün imkânsız değildi. Bu konuda projeler üretilmeli ve üzerinde ciddi şekilde çalışılmalıdır. Çünkü KKTC'deki yeraltı sularının 50 milyon tonu, Güzelyurt bölgesinde bulunmaktadır (İsmail, 1998a:233). Eğer Gali'nin malum haritasında öngörüldüğü gibi, Güzelyurt bölgesi Rum yönetimine verilirse, Türk tarafının yeraltı su kaynakları 15 milyon m³'e düşecek ve Rum tarafının yeraltı su kaynakları

da birden 213 milyon m³'e (İsmail, 1998a:233) çıkacaktı. Aynı zamanda Kıbrıs'ın verimlilik haritasına incelendiğinde, verilecek olan yerlerin sulu ve çok verimli (Deliceirmak, 1997:3), geri kalan bölgelerin ise susuz ve verimsiz olduğu görülmektedir.

Gali haritası bir şeyi daha göstermiştir ki, uzun yıllar ihmale uğramış bulunan adanın su sorununa, BM yetkilileri, Federal Hükûmetin, birtakım tedbirler alarak meseleyi planlı bir şekilde halletmesini istemektedirler. Bu yüzden Federal Hükûmetin alacağı tedbirler aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

1. Yeraltı su rezervlerinin planlı bir şekilde kullanılarak israfın önlenmesi
2. Yağmur sularının ve diğer akarsuların birtakım bentler ve küçük barajlar inşa etmek suretiyle, denize akmasının önlenmesi, dolayısıyla hem sulu ziraatın geliştirilmesi, hem de erozyona mani olunması
3. Doğrudan doğruya ve esaslı bir toprak reformunun gerçekleştirilmesine bağlı idi (418).

Bütün bunlardan sonra sonuç olarak şu denebilir ki, Kıbrıs, her biri çeşitli sorunları bünyesinde taşıyan ve belirgin boyutlardan oluşan bir stratejik yapıya sahipti. Son yüz yıl boyunca çeşitli bölgelerde bir işbirliği unsuru olarak kullanılabilen suyu, Kıbrıs'ta tam aksine, bir istikrarsızlık faktörü hâline getiren bizzat bölgenin stratejik karakteri ve kısmen de bu maddenin coğrafi konumudur. Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında hâlen mevcut olan diğer bir seri sorunları da göz önüne alınacak olursa, suyun bir anlaşmazlık konusu olarak devreye girişiyle, örneğin Güzelyurt'ta birtakım sorunlar zincirini ortaya çıkarabilecektir. Diğer bir ifade ile su kendi başına bir anlaşmazlık konusu olmaktan öteye gidecek ve kolayca "birleşik kriz veya krizler" (Okman, 1993:419) süreci içinde yer alan etkenlerden biri hâline gelebilecektir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal çatışma, toprak ve sınır sorunları, milliyetçilik ve etnik sorunlar, kilisenin dinî hareketleri ve liderlik çekişmeleri gibi konular bir birleşik kriz süreci için en uygun veriler olacaktır. Bu gibi sorunlarla birleşmesi hâlinde suyun, ki kendilerine manevra üstünlüğü arayan taraflar en uygun sorunu su ile birlikte veya suya karşı devreye sokmaya çalışacaklardır. Özellikle bu durum, Kıbrıslı Türkler için bugün sahip olduğu güçlü bir manevra vasıtasını, kısmen zayıflamasına veya kaybetmesine neden olacaktır.

İşte, su ile gelişecek çatışma sürecinde, tarafların kendilerine avantajlı pozisyon sağlamak amacıyla sorunu böylesine bileşik sorunlar ortamına çekmesi, bu konuda düşünülebilecek muhtemel tehlikeli durumların başında gelecektir. Aslında bugün itibarıyla Kıbrıslı Türklerle Rumların, bununla ilgili olarak potansiyelinin fazlasıyla olduğunu söylemek gereksizdir.

Özellikle Güzelyurt bölgesinde yirmi yıla yakın bir süredir anlaşmazlık konusu olan suyun, gelecekte de tek başına veya çeşitli kombinasyonlar hâlinde, değişik kapsam ve

boyutlarda anlaşmazlık veya çatışma konu olacağı açıktır. Dolayısıyla böyle bir bölgede, Kıbrıs için genelde etkili bir “dolaylı baskı” ve daha ileri boyutlarda anlaşmazlıklar hâlinde bunu tamamlayacak, “dolaylı bir tutum” en rasyonel yöneliş olacaktır. Etkili politikalarla dolaylı baskı uygulamaları çerçevesinde zaman içinde uygun politik ortamlar yaratılabilir. Daha ileri boyutlarda anlaşmazlıklar ve çatışmaların söz konusu olabileceği durumlar için ise politik, ekonomik ve psikolojik baskılarla birleştirilmiş bir şekilde askerî kuvvet kullanımına yer veren “dolaylı tutum stratejisini” (Okman, 1993:422) düşünmek gerekir. Hem barış ve hem de çeşitli kriz ortamlarında, Güzyurt’ta su gibi konular etrafında odaklanan durumlar için en uygun tutumlar bunlardır. Gerek politik ve gerekse çatışma ortamlarında kullanılmak üzere başvurulacak imkân ve yeteneklerde sınırlılık ve çevresel koşullar, bu genel stratejik tutumları benimsemeyi zorunlu kılacaktır. Su ve bununla birlikte ortaya çıkabilecek bileşik sorunlara karşı en uygun manevraları, aşağıda ifade edildiği gibi etkili bir şekilde kullanılması mümkündür:

1. Kıbrıs’ta su sorununu kendi çıkarları doğrultusunda kullanılabilecek duruma getirmek isteyecek taraf, özellikle karşı tarafın nispeten yalnız kaldığı durumlarda tırmanmayı hızlandırabilecektir. Bu bakımdan, genel olarak dış çevreden soyutlanma engellenmelidir. Zamanı geldiğinde Türk tarafı, ortaya çıkabilecek kriz durumlarını veya anlaşmazlık konularının ağırlığını, başarabildiği nispete dış çevreye aktarabilecek ek durumlar yaratması gerekecektir.

2. Tarafların su sorununu tırmandırarak her türlü ortamı azaltılmalıdır. Ancak bölge bugünkü genel karakterini koruduğu sürece böyle konular her zaman ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle kısa ve uzun vadeli iki ayrı grup stratejilerin izlenmesi gerekebilir. Kısa vadede bölgede sorunları dengeleyici ve genel istikrarı nispeten sağlayıcı stratejiler, uzun dönemde ise bölgenin üretim kültürü ile ilgili ‘iç sistem’ (Rowan, 1970:281-283) ve yapılarını değiştirmeye katkıda bulunacak politika ve stratejilerdir.

3. Suyun, belirli problemlerin çözümünde bir avantaj unsuru olarak ele alınmasını sağlayacak ve politik açıdan manevra hâkimiyeti ve inisiyatifi ele geçirmede kullanılabilecek özelliği korunmalı, suyun hakim manevra pozisyonunu korumak ve geliştirilmesine yönelik stratejiler üzerinde düşünülmelidir.

İlk bakışta, yukarıdaki ve bu hipotezler arasında bir ikilem varmış gibi görünmesi mümkündür. Ancak her ikisi arasındaki belirgin bir benzerlik vardı. Her şeyden önce her iki yönelişi de aynı anda rasyonel birer tutum hâline dönüştürmek mümkündür. Aslında yukarıdaki hipotez, savunmaya yönelik olarak açıkça hazırlanan ve deklare edilen politikalar çerçevesinde uygulanacak manevralar ile ilgilidir. Hatta hukukî zemini geliştirme ve uygun psikolojik ortamın hazırlanmasını da amaç edinebilir. Burada, ileriye dönük beklentilerle ilgili normatif planlamalar da devreye girer. Suyun belirli problemlerin çözümünde bir avantaj

unsuru olarak kullanılmasıyla ilgili ikinci hipotezde ise amaç, o veya bu şekilde gelişebilecek anlaşmazlıklar ve krizler ortamında suyu “zorlayıcı bir güç” (Okman, 1993:423) unsuru olarak ele almanın yollarını aramaktır.

Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs’taki su sorununu salt anlamda birtakım teknik veya hukukî problemler çerçevesinde ifade etmek mümkün olmayacaktır. Daha doğrusu, hangi açıdan olursa olsun, sadece gelişmelerin incelenmesi suretiyle olayların değerlendirilmesi sorunun gerçek nedenlerini açıklamada yeterli değildir. Nedenler üzerinde anlaşmaya varılamadığı sürece de ne su ile birleşebilme özelliğine sahip ek sorunlar ve bunlarla ilgili muhtemel gelişmeler, ne de top yekûn bir çerçevede su sorununun geleceği üzerinde gerekli görüşler sağlanabilirdi.

Su sorununun potansiyel kaynağını, bizzat bu faktörün kendisinin içine oturduğu coğrafi çevrede, yani bu çevrede yer alan sosyo-politik yapıların karakterinde arayarak yola çıkmakta fayda vardır. Buradan yola çıkıldığı takdirde, Türk tarafını bu bölgede stratejik durumu oluşturan boyutların incelenmesine götürür. Burada söz konusu boyutlar, her çeşit faktöre (madde, kaynak, çeşitli iç-dış tutumlar, olaylar vs.) karşı bölgede oluşacak etki ve tepkilerin gerçek hareket noktalarının görülmesine yardımcı olacaklardır. Bundan hareketle, bizzat bölgenin karakteristik özelliği ile coğrafi alanı birleştiren bir perspektif sağlayacaktır. Bu durumda mekân faktörü salt anlamda bir fizikî unsur olmaktan öteye, fizikî alan ve sosyo-politik unsurları bünyesinde toplayan karmaşık bir etken olarak ortaya çıkacaktır.

Aslında suyu böyle bir mekânda, bugüne kadar çekişme konusu olan diğer kaynak veya faktörlerden farklı bir konumda görülmesini gerekli kılan, onun bizzat stratejik bir merkez etrafındaki farklı pozisyonudur. Diğer bir ifade ile bölgede içten dışa talepler ve belirli problemlerin kaynağı olacak suyun yol açacağı stratejik etkileşimlerde bazı özellikler göze çarpacaktır. Çünkü suyun neden olacağı muhtemel anlaşmazlık ve krizler, bugüne kadar edinilen klasik deneyimlerden birçok bakımlardan farklı bir çerçeveye oturacaktır. Zaten su ile ilgili olayların bugüne kadarki kronolojik seyri, bölgede bugüne kadar yaşanmış ve yaşanmakta olan sorunlardan farklı bir problemle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu konuda gelişmelerin en dikkati çeken yönü de bu sefer Türk tarafının direkt olarak mahalli bir soruna taraf olmasıdır.

2.1.2.4.4. Toprak Ayarlamaları Açısından İki Kesimliliğin Önemi:

Kıbrıs’ta en çok konuşulan konuların başında, olası bir federasyonda, tarafların sahip olacakları toprak oranı ve iki kesimliliğin kesin şekilde gerçekleşip gerçekleşemeyeceği konusuydu. Çünkü kamuoyunun bilgi sahibi olduğu harita, “kantonları” (Deliceirmak, 1993:216) öngörüyordu. Bunun iki kesimliliği kökünden yıkacağı görüşü, her iki halk arasında oldukça kabul gören bir görüştü. Hatta halklar arasında iki kesimliliğin olmaması, adada kantonlar veya karma yerleşim birimleri oluşturulması ile ilgili görüşlerin gündeme gelmesi,

beraberinde tedirginliği de getiriyordu. Bundan hareketle Türk bölgesi içinde kantonların yaratılmasında, bazı gerçeklerin gözardı edilmekte olduğu sonucu ortaya çıktı.

Aslında Kıbrıs meselesine ait bazı koşullar, 1950 ve 1960'lardan bu yana, hele şu son birkaç yılda, çok değişmiştir. Günümüzde, aralarında etnik, dinî ve kültürel büyük farklılıklar bulunan toplumların yan yana veya iç içe yaşamaları zorunluluğu milliyetçilik duygularını körüklemekte ve bağımsız devlet olma koşullarına sahip olan milletler ve toplumlar, özerklik ile bile yetinmemekte, hatta tam bağımsızlık mücadelesi vermekteydiler. Buna en çarpıcı örnek Yugoslavya ve Çekoslovakya (419) verilebilirdi. Bu koşullarda Kıbrıs'ta, iki ayrı coğrafyada bulunan toplumların gevşek bir federasyonda birleşmesi çözümlerin en iyisi olabilirdi.

Rumlar buna karşı çıksalar da Kıbrıs'ta, genelde Türklerle Rumların sosyal barış içinde yaşadığı dönem, Osmanlı dönemi olarak kabul edilir (Deliceirmek, 1993:151). Fakat adadaki sosyal barışı İngilizlerin adaya gelişi ile birlikte yoğunlaşan Enosis faaliyetleri ile sarsılır. Böylece iki toplum arasında sürekli bir ayrılık ve çatışma tohumları atılmış olur.

İki toplumun farklı siyasî talepleri, yani Rumların Enosis istekleri Türklerin ise buna hep karşı çıkışları, toplumsal ahengi ortadan kaldırmış ve toplumlararası güvensizliği besler duruma getirmişti. Böylece Kıbrıs'ta, Türk ve Rum köyleri, 1900'lü yıllardan itibaren sürekli olarak birbirinde ayrılmaya başlamıştı. Adada iki toplum arasında sıcak çatışmaların olmadığı dönemlerde bile, Rumların Enosis amacını gerçekleştirmek için ada sathında yaptıkları yüzünden, karma köylerin sayısında sürekli bir azalış meydana gelmişti. Özellikle 1859 yılında Türkler, 118'i tamamen Türk sakinlerden, 234'ü ise Türk ve Rumların oluşturduğu toplam 352 (Deliceirmek, 1993:151) yerleşim merkezinde yaşıyorlardı. Bunu izleyen yıllarda, karma köylerin ve yerleşim merkezlerinin sayısında sürekli azalma olmuştu. 1881'de bu sayı 342'ye (Deliceirmek, 1993:151) kadar düşmüştü. Aslında bunun nedeni, ekonomik ve sosyal baskılarla karşı karşıya kalan Türklerin, daha güçlü olabilmek için Türk nüfusun yoğun olduğu merkezlere veya tamamen Türklerden oluşan köylere kaymalarıydı. 1911 yılında 230 olan karma köy sayısı, 1931'de 252 ve 1960'ta da 102 indi (Deliceirmek, 1993:216). 1963 saldırılarının yarattığı ortam içinde ise karma köy sayısında büyük düşüş yaşanmıştı. Bu yüzden 1970'de karma köy sayısı 48'e (Deliceirmek, 1993:216) kadar inmişti. 1974 yılında, Kıbrıs'taki karma köy sayısı yine 48 iken, bunun tek nedeni, Rum saldırıları ve baskılarıydı. Yani küçük yerleşim birimlerinin halkı, canını kurtarmak için güven duyacağı daha büyük yerlere kaçarak, yerini yurdunu terk etmek zorunda kalmıştı (Plümer, 2001:67). 1974 yılından sonra ise karma köy sayısı bire (Deliceirmek, 1993:217) kadar düştüğu görölür.

Bu tablo göstermektedir ki, iki halkın ayrılması, 1974 Türk Barış Harekâtı ile olmadığı, aksine yüzyıl içinde devam eden toplumlararası ekonomik, sosyal ve siyasî çatışmanın bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Karma şehirlerde, kasaba ve köylerde, en çok göze çarpan yerleşim özelliği, Türklerle Rumlara ait yerleşim birimlerinin, nüfus durumlarına göre şu veya bu şekilde bölünerek ayrı ayrı yaşadıkları bilinmektedir. Bu yüzden adanın, hiçbir döneminde, karma köy veya kasabalarda, Türk evlerinin Rum evleri arasında ya da Rum evlerinin Türk evleri içinde, rastgele serpiştirilmişçesine yer aldığı yerleşim birimi yok gibidir (Öksüzoğlu, 2003:51). Karma köy ve kasabalarda, Türk ve Rum mahalleleri veya kesimleri, genellikle düzgün bir yol ile belirgin bir şekilde birbirlerinden net olarak ayrılmaktaydılar. Özellikle karma köylerde, kiliseler ve camiler, ayrı Türk ve Rum bölgelerinin varlıklarını belirleyici birer sembol olarak genellikle mahalle sınırlarında yer almaktaydılar.

Bütün şehirlerde, karma kasabalarda ve karma köylerde, Türk ve Rum halklarının ayrı ayrı spor kulüpleri, ayrı ayrı kahvehaneleri, ayrı ayrı kulüpleri, ayrı ayrı muhtarlıkları ve de eğer nüfus oranları yeterli ise ayrı ayrı belediyeleri vardı (420). Hatta karma kasaba ve köylerdeki Türk ve Rum tarlaları, bahçe ve bağları da tıpkı evleri ve yerleri gibi, istisnalar olsa da birbirlerinden ayrı ayrı bölgelerde bulunmaktaydılar. Bundan da anlaşılmaktadır ki, Kıbrıs'ta iki ayrı etnik gruptan oluşan iki ayrı halk vardı. Bunu teyiden 1958'de yoğunlaşan toplumsal şiddeti dizginleyebilmek için İngiliz hükûmeti Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarına bir mesaj göndermişti. Bu mesajda İngiltere, adada iki toplum ve üç hükûmet arasında işbirliği yaparak sorunu çözebileceğini belirtmekteydi. Bu nedenle Kıbrıs'taki "her iki toplumla" (Gazioğlu, 2000:352) yapılacak işbirliği, yeni rejimin kurumlarını oluşturması açısından kayda değerdi.

Buradan da anlaşılaacağı üzere İngiltere, Kıbrıs'ta iki toplumun varlığını ve bulunacak çözümün, bu iki toplumun işbirliğine dayanması gerektiğini açıkça vurgulamaktaydı. Yani, 1990 yılında başlarında, BM Genel Sekreteri'nin de belirttiği ve 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının da teyit ettiği gibi, adadaki sorunun bir azınlık-çoğunluk sorunu olmadığı, Kıbrıs'ta iki ayrı toplum bulunduğu ve uzlaşmanın da ancak bu iki toplumun işbirliğini gerçekleştirecek şekilde olması gerektiği görüşü daha 1950'li yılların sonlarında, en kesin şekilde belirlenmiş ve taraflarca kabul edilmişti. 1959'da varılan anlaşmanın temelinde yatan gerçek de işte buydu. Dolayısıyla 1960 anayasa sistemi ve etnik ilişkileri bu temele dayalı kurulmuştu. Aslında Kıbrıs Cumhuriyeti'nde etnik ilişkiler açısından önem taşıyan başlıca düzenleme vatandaş kavramının tanımlanmasıyla ilgiliydi. Cumhuriyet vatandaşları, anayasal bir düzenlemeyle iki grupta sınıflandırılmıştı. Bu sınıflandırmanın esaslarını belirten anayasanın 2. maddesine göre Rum toplumu, "Elen aslından ve anadili Elence olan veya Elen kültür ananelerini paylaşan veya Elen Ortodoks Kilisesine mensup bulunan cumhuriyet vatandaşlarını" (Vural, 1996:140), Türk toplumu ise "Türk aslından ve anadili Türkçe olan veya Türk kültür ananelerini paylaşan veya Müslüman olan cumhuriyet vatandaşlarını" (Vural, 1996:140) kapsamaktaydı.

Anayasa, bu sınıflandırma dışında kalan dinsel ya da öbür kültürel grupların da Türk veya Rum toplumunun üyesi olmak için belirli bir süre içinde tercihte bulunmalarını zorunlu kılmıştı. Böylece anayasa, devlet mekanizmasının, Türk ve Rum olmak üzere her iki kimlik sisteminin ayrı ayrı kolektif temsiline dayalı olmasını öngörmüştü. Zaten böyle bir düzenlemenin yapılmasının temel nedeni 1950-1960 döneminde iki toplum içinde gelişen milliyetçi teşkilâtlanmalardı. Bu nedenle, siyasal bağlılığın tek bir millî merkeze değil, zamanla birbirleriyle etkinlik yarışına girerek, kendi etnik siyasal merkezlerine yönelmiş olmalarıydı.

Bundan hareketle başka devlet anayasalarında sıklıkla yer alan “millet” kavramı yerine, Kıbrıs anayasasında buna karşılık gelmek üzere “Türk ve Rum cemaatleri” terimi kullanılmıştı. Böylece Kıbrıs devletini oluşturan bu halkın, iki kültürlü kimliğe sahip olduğu vurgulanmak istenmişti. Ama böyle bir düzenlemenin halkın kültürel bakımdan tanımlanması amacıyla sınırlı olduğu söylenemezdi. Kültürel bakımdan iki toplumluluk, anayasal sistem içinde, özellikle siyasal bakımdan iki merkezliliğe (Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975:21-22) yol açan bir görünüm kazanmıştı. Başka bir ifadeyle siyasal yapı, kültürel yapı gibi ikili bir nitelik kazanmıştı. Zaten anayasanın öngördüğü ‘iki toplumluluk’ ilkesinin, siyasal yapıya uygulanma biçimi, siyasal yetkilerin coğrafi esaslara göre bölüşülmesini öngören federalizm ilkesinden de önemli farklılıklar göstermekteydi. Bunun başlıca göstergesi de üniter bir devlet yapısının varlığıydı. Kıbrıs anayasasını hazırlayanlar, siyasal yetkilerin merkezde toplandığı üniter devlet yapısıyla, bu yetkilerin merkezle coğrafi birimler arasında bölüşüldüğü federal yapının belirli özelliklerini birleştiren bir devlet yapısı oluşturmayı amaçlamışlardı. Bu tür devlet yapılanmaları, siyasal bilimin çeşitli kavramlarıyla tanımlanmasına rağmen, Kıbrıs anayasasının oluşturduğu devlet yapısının, esas olarak bir yandan devletin “tekliğini” ifade eden bir siyasal “merkeziyetçilik” ilkesine, bir yandan da devletin “iki toplumlu” niteliğine siyasal bir anlam yükleyen “desantralizasyon” (Vural, 1996:140) ilkesine dayandığı söylenebilirdi. Bu iki ilkenin uygulanma biçimi, üniter devletten farklı bir siyasal merkez oluşumuna yol açarken, merkez dışındaki siyasal kurumların da federal devlet sistemi içinde yer alan alt birimlerden farklı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilirdi. Dolayısıyla Klerides’in kızı Ketî bile, Türklerin 1963’te silah zoruyla dışlandıkları 1960 Ortaklık Cumhuriyeti’yle ilgili olarak 1960 Anayasası Kıbrıslı Rumların bağımsız devlet istedikleri için yıkıldığını belirtmişti (421). Zaten cumhuriyet rejimi, ancak 1963’e kadar devam edebilmişti. Türk tarafına göre 1960 anayasal sisteminin tekrar tesis edilmesinin imkânsız olduğunu ortaya çıkınca, Kıbrıs’ta bölgesel bir ayrılma ve ayrı bir Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kurulması, Kıbrıs Türk toplumunun insan ve egemenliğe dair halklarının korunması, tek geçerli yol olarak görülmekteydi (422).

Aslında büyük ölçüde iki toplumlu ve iki kesimliliğin temeli, “Green Line” (423) ile atılmıştı. Zaten 1964’ten itibaren adanın ikiye bölünerek toplumların ayrı yaşamaları ve bu ayrılığın 1975 mübadele anlaşması ile kesinleşmesi, her iki toplumu kesin olarak ikiye

ayırmıştı (Heinze, 1987:36). Dolayısıyla adada yeni bir kültür dokusu oluşmuştu. Kıbrıs Rum yönetimi Eğitim ve Kültür eski Bakanı Kleri Angelidu'nun da dediği gibi Kıbrıs'ta iki ayrı halk ve iki ayrı kültürün birbirine karşı durduğunu ve bu yüzden Kıbrıs sorununun, siyasî olduğu kadar kültürel bir sorun olduğunu ortaya atmıştı (424). Böylece ada, fiilî olduğu kadar “psikolojik” (425) olarak da ikiye bölündüğü söylenebilirdi. Bu yüzden geriye bakıldığında, Aralık 1963'teki toplumsal çatışmadan sonra ayrılmanın ve yabancılaşmanın, Kıbrıs'taki her iki topluma verdiği zararı tahmin etmek güç değildir.

Aslında ilk dönemlerdeki kültürel ve ideolojik bölünme daha da derinleşmiş, hatta buna birtakım yeni unsurlar da eklenerek coğrafî ve siyasî bir boyut kazanmıştı (Stavrinides, 1986:56). Zaten kazanılan bu boyut çerçevesinde, Kıbrıslı Rumlarla Türklerin bireysel temas kurma şansı da pek yoktu.

Bugün için Kıbrıs Türk nüfusunun tamamı kuzeydedir ve eski kasaba ve köylerine dönmeye karar vererek, tüm adaya dağılmış küçük Türk gettoları olmayı istemeleri beklenmemelidir. O zaman bütünleşmiş bir Kıbrıs için ulus-devletin yararları ne olursa olsun, adadaki var olan demografik gerçeğin, “iki bölgeli federasyondan” (Stavrinides, 1986:96) başka bir çözüm şekline imkân vermeyeceği gayet açıktır.

Dolayısıyla Kıbrıs'ta iki halk vardır ve buna, “Kıbrıs halkları” (426) da denebilir. Bu esas kabul edildikten sonra “iki toplum” deyimi, bir başka çerçevede de kullanılabilirdi. Bu çerçeveye göre Kıbrıs'ta egemenlik, iki halkındı ve bağımsızlığı 1960'ta oluşturan bu iki halk, self-determinasyon hakkını kullanarak gelecekte yeni bir ortaklık cumhuriyeti kurabileceklerdi. Dolayısıyla bu esas değişmez bir kriterdi.

Aslında bütün bunlar Kıbrıs Cumhuriyeti siyasî coğrafyasının fizikî olarak ikiye bölünmesi ve iki ayrı “fiilî-özerk” yönetimin oluşması, sadece Kıbrıs sorununa yeni unsurların eklenmesiyle sınırlı sonuçlara neden olmamıştı. Fizikî bölünme sonucunda, karşılıklı göçlerin yol açtığı fiilî iki bölgelilik, Kıbrıs devletinin siyasî ve idarî yapısında da bazı temel değişiklikleri gündeme getirmişti. İki toplum temsilcileri arasında yapılan anlaşmalarla, bu değişikliklerin, “iki toplumlu, iki kesimli, bağımsız ve federal bir Kıbrıs devleti” (Vural, 1996:241-242) kurularak gerçekleştirilmesi için uzlaşma sağlanmıştı. Bu nedenledir ki, BM'nin sadece “birleşmelidirler” (Denktaş, 1996:59) mantığına dayanan yaklaşımı, meselenin hâlli için yeterli değildi.

Zaten soğuk savaş döneminde Kıbrıs'ın ikiye bölünmüşlüğü, NATO ve Batı dünyasının çıkarlarına ciddi bir şekilde hizmet etmişti. Ama soğuk savaş sonrası dönemde ise bu amacın uygun düşmediği görüşünde olduklarından, uluslararası hukuk ve barışa en uygun çözümün, Kıbrıs'ın yeniden “birleşmesi” (Moran, 1998:164) olduğunu savunmaktaydılar. Bu yüzden Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili eskiden uygun olan politikasını günümüz şartlarına göre yeniden değiştirmesini istemekteydiler (Moran, 1998:164). Aslında onlara göre iki bölgeli bir federasyon, Kıbrıs için ideal bir çözüm değildi. Ama tarihî

uzlaşmanın da bir gereği idi (Moran, 1998:165). Kurulacak bir çözüm bir yandan Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi yönünde maksimum bir adım olacakken, taraflar için bunun bedeli, oldukça az olacaktı. Yani onlara göre iki bölgeli federasyon, maksimum faydanın, minimum bedelle karşılanması demekti.

Aslında Kıbrıslı Rumlar “çoğunluğu”, Türkler de “bölünmeyi” savunurken, sırf bu yüzden en iyi çözümün iki bölgeli ve her iki toplumun kendi bölgesinde sorumlu olacağı, federal bir çözümü uygun görüyorlardı (Moran, 1998:81). Bundan hareketle Makarios, Kıbrıs meselesinin çözümünü, iki toplumlu ve iki kesimli olmasını kabul etmişti. Dolayısıyla bu hadise, her iki toplumda aynı devlet çatısı altında iç içe yaşama hususunda bir amaç birliği ve bir ortak iradenin mevcut olmadığının iyice açıklık kazandığını göstermiş ve bunun sonucu olarak da en gerçek çözümün, mevcut fiilî durumun bazı ayarlamalarla yasal hâle dönüştürülmesi, yani iki bölgelik formülünün yaşama geçirilmesi olduğu anlaşılmıştı.

Hele 1975'te kuzeyden güneye tahminen 165.000 Rum ve güneyden kuzeye de 65.000 Türk geçmiş olması, adanın nüfus bakımından homojen iki kesimin meydana gelmesine neden olmuştu. Bu iki kesim, 180 km. boyunca uzanan ve genişliği 5 metre ile 7 km. arasında değişen bir “Ara Bölge” (427) ile birbirinden ayrılmıştı. Dolayısıyla bu koşullar, büyük ölçüde aranan çözümü de beraberinde getirmişti. Zaten o dönemlerde birçok kimse, bütün bu olanlardan sonra Kıbrıslı Türklerle Rumların “iç içe yaşamayı” (428) düşünebileceklerine ihtimal vermiyordu. Böylece ada 1963'te ortaya çıkan ve 1974'te şekillenen “de facto” durumla ikiye bölünmüş (Olgun, 2002:3) ve her iki toplum, bu bölgelerde ayrı olarak yaşamaya başlamışlardı.

Kimilerine göre özellikle bir toplumun sınırları, belirli bir coğrafî alanda açık çoğunluğu oluşturuyorsa, toplumlararası anlaşmazlıkların en kesin çözümü taksimdir (Klerk, 2001:1). Zaten Slovakya ve Çek Cumhuriyeti meselesinde, çözüm olarak öngörülen ve eski Yugoslavya'nın parçalanmasının temelini oluşturan da buydu.

O hâlde, tüm benzer durumlarda başvurulabilecek tek çözüm bu mu olmalıydı? Ya Kuzey Kanada'daki Inuit'ler veya Güneybatı Amerika'daki Navajo'lar bu topraklarda kendi devletlerini kurmak isteseler ne olacaktı? Dolayısıyla her benzer topluluğun, buna benzer taleplerde bulunması hâlinde karmaşa çıkacağı kesin olduğu için birçok kimse bu görüşe karşın çıkmaktaydı.

Aslında Kıbrıs'ta hep savunulagelen toprak bütünlüğünü korumanın yolu, iki bölgeli federe devletin karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliklerini tanımalarından geçmekteydi. Dolayısı ile Kıbrıs'ta toprak bütünlüğünü korumanın tek yolu, önce birbirine eşit, iki egemen siyasal yapının ve buna ait halkların varlığının karşılıklı olarak tanınmasıdır. Yani bugün sorunun temelinde, dün olduğu gibi Türk halkının self-determinasyon hakkının tanınmaması, azınlık görülmesinden dolayı hak eşitliğinin kabul edilmemesi ve egemenliğini inkâr edilerek iki bölgeliliği reddetmesinde yatar (İsmail, 1998:128). Halbuki Kıbrıs'ta “egemen bir Rum-Türk

Cumhuriyetleri Birliği” kurulabilirdi. Zaten Türk tarafının Şubat 1990’da sunduğu 57 sayfalık önerisinde bu yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Dolayısıyla bundan da anlaşılıyor ki, iki kesimlilik kâğıt üzerinde bir deyim değil, Kıbrıslı Türkler için güvencenin temelini oluşturan önemli bir unsurdur (429).

Bilindiği gibi çeşitli vesilelerle akamete uğrayan toplumlararası görüşmelerin yeniden başladığı 1992 yılına kadar taraflar arasında yukarıda adı geçen tali konular üzerinde birçok tartışma olmuştu. Fakat esas konular daha sonra tartışılmaya başlandı. Özellikle 10 Nisan 1992 tarihli belgede siyasî açıdan eşit iki toplumdan oluşan tek bir Kıbrıs Devleti’nden söz edilirken, ilk defa olarak Kıbrıs Devleti’nin tek bir egemenlik ve uluslararası kişilik ile tek bir vatandaşlığa sahip olacağı fikrine yer verilmişti (SİSAV-789, 1993:19). Bununla birlikte tekrar birleşmeye doğru atılan adımlarla ilgili bütün resmî ve hukukî endişelerin üzerinde, açıkça görülüyor ki, iki kesimli ve iki toplumlu federal bir sistemde iki taraf arasında yapılacak her türlü anlaşma, yasa yapma gücünü kullanmak için de bir önkoşuldu (430). Bu ön koşulu 750 (1992) sayılı kararda da bulmak mümkündür. Yani federasyonun iki kesimliliği, her bir federe devlet bölgesinde açık bir nüfus ve mal mülkiyeti çoğunluğuna sahip olması garanti edilen toplum tarafından yönetileceği garanti altına alınmıştı. İki kesimliliğin yansıdığı bir başka gerçek de Federal Hükûmetin, federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarına el uzatamayacağını veya federe devletlerden biri, ötekisinin yetkilerini kısıtlamayacağını teyit edilmesi idi (431). Bundan hareketle Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, her iki toplum tarafından ayrı olarak referandumlarla onaylandıktan ve geçiş dönemi ile ilgili düzenlemelerin yerine getirilmesinden sonra yeni bir ortaklıkla ve anayasal bakımdan iki toplumlu ve toprak bakımından da iki bölgeli (432) olan federal tabanlı ve yeni bir anayasayla siyasal bütünlük sağlanacağı teyit edilmişti.

Görüldüğü gibi iki bölgeli toprak düzenlemeleri, Kıbrıslı Türkler için gerekli garantiyi oluşturmaktaydı. Buna karşın göçmenler için teklif edilen eski yerlerine dönme sistemi, geri dönme hakkı, iade ve mukim haklar, kaçınılmaz bir şekilde, daha büyük problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilecekti. Dolayısıyla bu tür formüller, iki bölgeliliğin ciddi yara almasına ve Kıbrıs Türk kimliği, bütünlüğü ve güvenliği ile ilgili risklerin çıkmasına neden teşkil edebilirdi. Bu açıdan Türk tarafı iki bölgelilik kavramına tam bağlı kalınarak, “global mülkiyet değişimine” veya “tazminat sistemine” (Efegil, 2003:36) dayalı olarak sorunun çözülmesi gerektiğine olan inancını muhafaza etmekteydi.

Halbuki Rum tarafı iki toplumlu ve iki bölgeli yeni bir federe devletin kurulmasını ve Türklerin mevcut anayasa çerçevesinde verilecek bazı haklarla, mevcut devlete iştirak etmesini istemiyorlardı. Özellikle Başpiskopos Hrisostomos, iki bölgeliliğe dayalı Gali haritasından oldukça rahatsızlık duymaktaydı. Çünkü Başpiskopos Hrisostomos göre Kıbrıs’ın tamamen Türkleşmesinin temelini atılacak olan bu haritanın, adayı “Rum Kesimi” ve

“Türk Kesimi” diye ikiye ayırması, en hafif deyiimiyle “taksim” (433) gerçekleşmesi demekti. Görüldüğü gibi Rum tarafının itirazları genelde dogmatik ve ideolojikti.

Halbuki Türk tarafının itirazları daha belirgin konular üzeriniydi. Örneğin Gali haritasıyla Türk tarafına adanın % 28.2’lik bölüm bir bütün hâlinde bırakılırken, aynı zamanda bu bölge içinde “kantonlar” oluşturmaktaydı. Aslında egemen Türk bölgesi içinde kantonların oluşturulması ve 50 bin kadar Rum’un Türk federe devletine yerleştirilmeleri “iki kesimliliğin sulandırılmasından” (434) başka bir şey değildi.

Ne var ki eski sisteme dönüşü önerenler veya kantonlar yaratmaya çalışanlar göz önünde tutmaları gereken tarihî bir gerçek vardı. Bir anlamda görüşmelerin çerçevesini oluşturan Doruk Anlaşmaları, özellikle 1977 Denктаş-Makarios, iki kesimliliğin kabul edilışinin temelini oluşturmaktaydılar. Dolayısıyla barıştan yana olanlar, çatışma noktaları oluşturma yerine, huzur ortamları hazırlamak zorundadırlar. Bundan hareketle zaman içerisindeki gelişmelere göre toplumların birbirlerine duyabilecekleri güven duygusunun artmasına kadar çatışma noktaları oluşturulmaktan kaçınmak gerekir. Zaten şu an için karma yerleşim birimlerinin oluşturulmasına, Nikos Rolandis gibi realist ve deneyimli bazı Rum siyasîler onay vermiyorlardı.

Uzun yıllar Rum yönetiminin Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten ve birçok tarihî gerçeği yaşayan Nikos Rolandis:

“Eğer bize, yarın, Kıbrıs sorunu çözüüyor deseler, üniter bir devlete geri dönüş yapabileceğimize inanabilir miyiz? Anlaşmaları ve şimdiki durumu bir tarafa bırakarak Kıbrıs’ın 400 köyünde, Kıbrıs Rumlarının ve Kıbrıs Türklerinin iç içe yaşamaya başladıklarını düşünün. 400 tane köyde, 400 tane yangın odağı oluşturmaz mıyız? Dört yüz tane yanardağın patladığını düşünün. Bir yerlerde bir öldürme olayı meydana gelse, Kıbrıs yok olur gider” (Deliceirmek, 1993:217).

Halbuki Avrupa Birliği’ni kurmaya karar verdiklerinde, Fransa ve Almanya’nın yaptığı gibi, “Kıbrıslıların” (435) da el ele vermeleri gerektiğini söyleyen Vasiliu, Türklerin 1960’lı yıllarda yaşadıkları tecrübeler dolayısıyla, Kıbrıs’ı ikiye bölmek ve Rumlardan ayrı yaşamak istediklerini belirtirken, iyi bir geleceğin ayrılıkta değil, “beraberlikte” (436) olduğunu öne sürüyordu. Aslında Vasiliu, bu görüşleri ileri sürerken birtakım ilginç örnekler de veriyordu.

Örneğin o sırada Sovyetler Birliği’nde ve Yugoslavya’da, kendi sınırlarına ve egemenliklerine sahip, ayrı cumhuriyetlerin var olduğunu ve anayasanın, kendilerine istedikleri zaman ayrılma hakkını verdiğinden söz ediyordu. Kıbrıs’ta ise Türkler, belli bir bölgede ayrı olarak yaşamadıklarını, tam tersine adanın her tarafına yayılmış olduklarını ve Rumlarla birlikte iç içe yaşadıklarını ifade ediyordu (437). Görüldüğü gibi Vasiliu’ya göre Avrupa’da buna benzer birçok örnek vardı ve bu toplumların birlikte yaşadıkları toplumlardan ayrılması gibi bir şey söz konusu değildi. Örneğin Kosova’da Arnavutlar yaşar, ama bu

bölgenin bağımsızlığından kimse söz etmezdi. Halbuki Vasiliu'nun göz ardı ettiği önemli bir husus vardı. Dünyanın en eski ve Avrupa'nın en sağlam demokrasilerinden birisini teşkil eden İsviçre'nin, konfederasyon çatısı altındaki 3 bin bucağın (gemeinde) yüzölçümleri birbirinden çok farklıydı ve Bagnes'in yüzölçümü, 285 km² iken Rivaz'ın 0.3 km²'ydi (438).

Bu konuya verilebilecek bir başka örnek de Almanya'ydı. Almanya'da Aşağı-Saksonya'nın yüzölçümü, Kuzey-Ren Westphalia'sından 38 kere daha büyüktü (Tamçelik, 2000:402). Ancak nüfusu, onun % 66'sı kadardı (Denktaş, 1986:50-51). Aslından bu örnekler, bütün federal devletlere teşmil edilebilirdi. Yüzölçümlerine ve nüfuslarına bakılmaksızın, Aşağı-Saksonya ile Kuzey-Ren Westphalia'sı birbirine eşit federe devletlerdi. Bu özellik, bütün federasyonlarda da geçerliydi. Bu da göstermektedir ki, Türk tarafının yüzölçümü, nüfus oranına bakılarak saptanamazdı. Zira nüfus oranıyla toprak parçası arasında uzaktan veya yakından herhangi bir bağıntı, federasyonlar için geçerli bir kavram değildi. Eğer Rum tezine dayandırılacak bir federasyon çatısı kurulacak olursa, Kıbrıslı Türkler için istenmeyen sonuçlar doğuracağı, genel kabul gören bir görüştü. Çünkü bir kilometre karelik Mesarya ovası ile yine bir kilometre karelik Güzelyurt ovasının eşit ekonomik değerde olmadığı, herkesçe bilinen bir gerçektir (Tamçelik, 2000:402). Sırf bu yüzden Rum tarafının toprak konusundaki stratejisi, Kıbrıs Türklerinin elinde ayrı bir devletin varlığını destekleyecek kadar toprak olmaması yönündeydi. (Tamçelik, 2000:398)

Halbuki Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması bir bütün olup, her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanıp, "Geçici Düzenlemeler" adı altında yer alan ve bu hükümlerin yerine getirilmesinden sonra, iki toplumun ilişkilerine hükmedecek, anayasal açıdan iki toplumlu, "toprak yönünden" iki kesimli (Tamçelik, 2000:398), federal bir temele dayalı, yeni bir ortaklık ve yeni bir anayasa ile sonuçlanacaktı. Ancak Gali, 21 Kasım 1992 tarihinde yeni bir rapor hazırlamış ve hazırladığı raporda, Türk tarafını suçlayarak amaçlarının "homojen iki toplumun" (439) ayrı ayrı yaşamasını sağlamak olduğunu öne sürmüştü. Dolayısıyla bunun, Fikirler Dizisi'ne ters düşen bir görüş olduğunu belirtmişti.

Aslında bütün bunlardan sonra denilebilir ki, Kıbrıs'taki gelişmeler her ne yönde olursa olsun, iki bölgelilik ve 'de facto' bölünmüşlük, prensip olarak kabul edilecektir (Lagakos-Papulyas-Cunis-Theodoropoulos, 1997:5). Böylece iki kesimlilik Kıbrıs'ta kesin olarak sağlanabilirse, Kıbrıslı Rumlar toprak kazancından da mahrum kalmayacaklar, Türkler de huzur ve güven içinde yaşama hedeflerini gerçekleştirmiş olacaklardır.

2.1.2.5. Türklerle Rumların Toprak Ayarlamaları ile İlgili Tutumları:

Yukarıdaki bütün bilgiler baz alınarak Kıbrıs'ta coğrafi esasa dayanan federal devlet, iki şekilde kurulması mümkündür. Biri, tam olarak iki bölge (440) ve homojen olarak iki toplumlu (Mango, 2001:34) bir toprak düzenine binaen Türk görüşü, diğeri de üniter yapıda

ve heterojen özellikteki toplum dinamiğine göre tesis edilecek Rum görüşü vardı. Temelde ve özde birbirlerinden farklı olan bu iki görüşün kritiği aşağıdaki gibidir:

Birinci ihtimal, Kıbrıs, küçük kantonlar veya vilayetler hâlinde, federal bir devletin üyesi olabilirdi. Özellikle bu, Türklerin çoğunlukla bulunduğu bölgelerde kurulacak kantonlarla gerçekleşebilirdi. Zaten Kıbrıs'ta bu tür bir ayırım 1974'e gelinceye kadar fiilen uygulanmakta idi. Ancak bu tür uygulama, Kıbrıs Türklerinin hayatını güvence altına almadığı gibi ekonomik bakımdan da abluka altında bulundurmaktaydı. Ufak kantonlardan oluşan Kıbrıs Türk kantonları, kendi aralarında ulaşım zorluğu çekmekteydiler. Her şeyden önce bir kantondan diğer kantona geçişte, ciddi bir güvenlik sorunu vardı. Çünkü Rumlar bir kantondan diğerine geçişte birçok engel koymaktaydılar. O yüzden Kıbrıs Türk toplumu, ufak kantonlar hâlinde bulunursa, güvence altında olması oldukça zor olacaktı. Her an tehdit ve baskı altında bulunması muhtemel olan Türk kantonları için bu tür çözüm tarzı pek tatminkâr değildir.

Kaldı ki küçük kantonlar, ekonomik kalkınma açısından pek uygun değildir. Çünkü bu tür kantonlar, Türk toplumunu baskı altında tutacak ve ekonomik özerkliğine imkân vermeyecektir. Bir başka deyişle Türk kantonları ekonomik yönden Rumların içinde erimesine ve hatta onlara tâbi olmasına neden olabilecektir. Bunun dışında Türklerin küçük kantonlar hâlinde yaşaması, toplumsal haklarını siyasî olarak serbestçe kullanmasına imkân verilmeyecektir.

Aslında çok kantonlu federal devletin sakıncalarını Denктаş, şu şekilde dile getiriyordu:

“Çok kantonlu sistemi fiilî bir şekilde son 20 yıldır gördük, denedik. Kantonların etrafına büyük ölçüde asker ve ağır silah yığmak... Ancak bir katliam sırasında merkezle irtibatlarını bir kaç gün zarfında keserek ortadan kaldırırlar veya rehine olarak ellerine alırlar. Çok kantonlu sistem, bence pratik değildir. Mademki operasyon yapılmıştır, tekrar küçük parçalara ayırmaya lüzum yoktur” (Eroğlu, 1975:257).

İkinci ihtimal ise federal devlet sistemi içinde Kıbrıs'ın iki büyük bölgeye ayrılarak iki ayrı siyasal egemen güç olarak federal devlet içinde yer almasıydı. Çünkü bugünkü toprak statüsü ve fiilî durum bunu zorunlu kılmaktaydı. Kıbrıs'ta birbirinden ayrı iki bölgenin mevcudiyeti, ancak iki ayrı devletin bölgelerine sahip olmakla ve onun üzerinde yetkilerini kullanmakla mümkündü. Zaten 1960 Kıbrıs devletini ortaya çıkaran anlaşmalarda da öngörüldüğü üzere iki ayrı toplum bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu iki toplum, bugün için eşit şartlarla birbiri ile karşı karşıya gelerek müzakere etmeye muktedirdir. Yani Devletler Umumî Hukukuna göre devlete has yetkilerden anlaşma aktedmek yetkisine haizdirler (Eroğlu, 1975:258). Bu toplumlardan bir tanesi olan Türk toplumu, açıkça sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde egemen bir yönetimin uygulanmasını yapmaktaydılar. Egemen Türk yönetiminin anlamı, Kıbrıs Türk toplumunun devlet statüsüne dayanarak icraî yetkiler

kullandığını göstermesidir. Zaten şu anda dahi mevcut yasama organı Türk toplumu adına yasama yetkisini kullanmaktadır. Kaldı ki Türkler, bu yasama yetkisini kullanırken herhangi bir organın tasdikine ve tasvibine tâbi değillerdir. Dolayısıyla bugün Türk toplumu adına kullanılan yetkiler, tamamen bağımsız ve egemenliğin tezahürü olarak kullanılan yetkilirdi.

Bu yüzden Kıbrıs'la ilgili nihaî hukuk statüsü hazırlanırken, uygulamadaki kolaylıkların ve sağlanan başarının dikkate alınması gereklidir. Bugün dünya nüfusunun üçte biri federal devlet tipiyle yönetilmektedir. Ancak çağımızın federal devlet tipinde üye devletlerin yetkileri daha karışık bir hal almaktadır. Mesela İsviçre'nin kantonları, gümrük ve sınır anlaşmaları akdedebilmektedirler veya eski SSCB üyeleri, BM Teşkilâtı'na üye olabilmekteydiler. Bu yüzden Kıbrıs'ın yeni statüsü düzenlenirken, politik faydalar nedeniyle federal devlet tipini tercih edilmesi gerekir. Ancak dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta var ki, merkezî devlete bırakılan yetkilerle, anayasanın değiştirilmesi konusunda federe devletlerin tam rızasının alınmış olmasıdır. Çünkü federal devlet esası kabul edilse dahi, federal devletin kendisine has iradesi zamanla üstünlük sağlayan bir hüviyet kazanabilirdi.

2.1.2.5.1. Türk Tarafının Tutumu:

Aslında Kıbrıslı Türklerin görüşü, zayıf bir federasyon kurarak merkezî hükûmetin yetkileri mümkün olduğunca azaltmaktır. Tıpkı İsviçre'de 1848 İsviçre anayasasında olduğu gibi bir durum isteniyordu. Bilindiği gibi 1848 İsviçre anayasasında merkezî hükûmetin yetkileri dış ilişkiler, millî savunma ve dış ticaret (Coddington, 1965:24) konularında tam yetkiliydi. Pek tabîî ki 1848 Anayasası, bugün itibarıyla çok değişmiştir. Şimdilerde federal anayasaya askerî kuvvet kullanımı, ticaret ve sanayi kanunlarının (Coddington, 1965:136) ortaya koyduğu maddeler de girmiştir. Ayrıca mevcut kantonlardan, federal devlete yetki ve güç kullanımının transferi de yapılmıştır (Coddington, 1965:203). Kaldı ki, 1874'ten 1975 yılına kadar tam 86 (Coddington, 1965:5) kez federal anayasa, revizyona tâbi tutulmuştur. Ayrıca en az 3 kez de kantonların yetkilerini daraltan ve merkezî hükûmetin yetki artırımına giden anayasa revizyonu yapılmıştı (Necatigil, 1998:178). Dolayısıyla zaman içinde Kıbrıs'ta da bunlar olabilirdi. Ama bunun için zamana bir zaman tanımak gerekirdi.

Eşitlik ilkesi, federalizmlerde en köklü ve en önemli mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten federasyonlar, etnik olarak iki ayrı toplum veya halklar arasında yapılan bir anlaşmaya dayanmaktadırlar. Aslında bu, federasyonlar için en önemli prensipti.

Diğer bir konu ise federasyonu oluşturan federe devletlerinin nüfusunun ne olduğuydu. Aslında “nüfus oranlarına dayalı temsiliyetin eşit olmayacağından” (Laipson, 1990:7), federasyonlarda nüfus ilkesi pek de önemli bir özellik değildi. Örneğin, Kaliforniya'nın nüfusu, 2000 yılı verilerine göre 22.294.000 iken, bu rakam Alaska'ninkinden (403.000) 55 ve Wyoming'inkinden (468.909) de 47 kez daha büyüktür (Necatigil, 1998:179). Lakin ABD Senatosu'nda temsiliyet ilkesine göre bir birlerinden farksızdılar. Bir başka örnek

de İsviçre'den verilebilirdi. Zürih kantonu (1.112.800), Uri kantonuna (34.200) göre 32 (Necatigil, 1998:179) kez daha büyük olmasına karşın, Federal Meclis'teki temsiliyeti birbirlerine eşitti.

Aslında bütün bunlar toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başına kadar taraflar arasında ciddi bir tartışma konusuydu. Bundan da anlaşılıyor ki, federal sistemin çalışması, toprak düzenlemelerinin adil olmasına bağlıydı. Bu da toprak ayarlamalarının tâbi olacağı kriterlere göre belirlenebilecekti. Dolayısıyla toprak ayarlamalarıyla ilgili olarak Kıbrıslı Türklerin takındığı tutum aşağıdaki gibi ifade edilmesi mümkündür:

Her şeyden önce toprak ayarlamaları 1977 Doruk Anlaşması, ekonomik verimlilik, üretim ve mülkiyet sahipliği kriterleri esas alınarak değerlendirilmeliydi. Anlaşma, bir bütünün parçası ve güvenlik kriterleri de göz önüne alacak şekilde hazırlanmalıdır.

Federasyonu oluşturacak cumhuriyetlerin toprakları, iki taraf arasında anlaşarak çizilmeli ve Federal Anayasa'da ayrıntılı olarak tarif edilmelidir. Bundan hareketle federal cumhuriyetlerin sınırları, egemen İngiliz üsleri hariç, dokunulmaz ve değiştirilemez nitelikte olmalıdır.

Ayrıca toprak düzenlemeleri için yerlerinden edilenler, istenilmeyen ve elverişsiz yerlere taşınmak zorunda kalmamalıdır. Özellikle Kıbrıslı Türkleri yeniden yerlerini değiştirerek toplu göçlere mahal verilmemeli ve buna neden olacak anlaşmaya imza atılmamalıdır. Bu yüzden Güzelyurt ve Maraş'a uzun bir süre olmamak kaydı ile belli bir süre sonra geri verilmeliydi. Ayrıca bu mesele, diğer bütün meselelerin kesin çözüme kavuşmasından sonra ele alınmalıdır. Zira kalıcı çözümün, bir bütünden müteşekkil olduğunu iddia etmekteydiler.

Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs sorununun iki toplumlu ve iki kesimli federal çözümü amaçlayan müzakerelerde “uygulanabilir çözüm için toprak” (İsmail, 1998b:274) yaklaşımını sürdürmekteydi. Aslında bu yaklaşım, Kıbrıs sorununun gerçekçi ve yaşayabilir bir çözüme kavuşturulmasında “al-ver” düşüncesiyle hareket edilmesi gereksinimini yansıtmaktaydı.

Bu yüzden Kıbrıs Türk tarafı, federasyon toprağının % 29 +’sını kendi Federe Devleti için öngörebilirdi (Tamçelik, 2000:403-404). Ayrıca, Türk tarafı, federasyonun anayasal veçheleri üzerinde anlaşmaya varılmasından ve özellikle Rum tarafının federal yapı içinde yetki taksimine (Tamçelik, 2000:403-404) razı olduğunu açıklamasından sonra haritanın çizilebileceği görüşündeydi.

Halbuki New York'ta harita üzerinde yalnızca toprak ve göç konusu görüşülmüştü (441). Ancak federal devletin unsurları arasında coğrafi esaslar, önemli bir yer tutmaktaydı. Çünkü coğrafi esasa dayanmayan hiçbir federasyon dünya coğrafyasında yoktu. O hâlde federasyon çözümünü kabul etmek, bu esası da kabul etmek demektir. Zaten federasyonlar, federe devletlerin “toprak bütünlüğünün tanınmasını” (442) da kapsamaktaydılar. Fakat her

federasyonun coğrafi bölünüşü farklı ölçülere göre olmaktadır. Bu yüzden federal devletlerin hiç biri bir diğerine benzemezdi. Örneğin İsviçre ile eski Sovyet Rusya arasında hiçbir benzerlik yoktu. Hatta aynı federasyon içinde federe devletler bakımından da tek ölçü nüfus veya coğrafi esas uygulanamazdı.

Bunan hareketle Kıbrıs'taki federasyonun coğrafi esası, temel bir güvenlik gereksinimi olarak "iki kesimli" (443) olacaktı. Böylece federasyon içinde iki cumhuriyet olacak ve bu cumhuriyetler Kıbrıs'ın iki halkına tekabül edeceklerdi. Aynı zamanda kurucu cumhuriyetlerin her biri, kendi halkı tarafından yönetileceklerdi. Cumhuriyetlerin ayrı ayrı anayasaları ve buna tekabül eden siyasî yapıları olacaktı (444). Ayrıca kurucu cumhuriyetlerin bütünlüğü ve sınırları "güvence" (445) altına alınmış olacak ve hiçbir şekilde "ihlâl" (446) edilmeyeceklerdi.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Türk tarafının siyasal eşitlikten, iki bölgelilikten, self-determinasyon ve egemenlik hakkından, Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisinden taviz vermesi veya 40 bin Kıbrıslı Türkü dördüncü kez göçmen durumuna düşürmeyi öngören Gali haritasını onaylaması mümkün değildi.

2.1.2.5.2. Rum Tarafının Tutumu:

Kıbrıslı Rumlara göre kapsamlı bir çerçeve anlaşmasının en önemli meselelerinde birisi de toprak meselesiydi. Bunun için en uygun çözüm, ivedilikle gerçekleştirilmeliydi. Yapılacak düzenlemelerden Kıbrıslı Rumların anladığı, bütün Rumlarının yeniden kendi yerlerine ve evlerine geri dönüp yerleştirilmeleri idi (Necatigil, 1998:386). Dolayısıyla Kıbrıslı Rumların çözümün için formüleze ettiği esaslar şu şekildeydi:

1. Barış için toprak
2. Yaşayabilir çözüm için topraktı (447).

Ayrıca bununla ilgili olarak 2 opsiyon öneriyorlardı. Biri, Kıbrıs Rum yönetimine devredilecek bölgelerde, Kıbrıslı Rumlar büyük kasabalarda toplanacaklar, ikincisi, bunların hiç biri yapılmayıp, Kıbrıs Türk yönetimi altındaki bölgelerin % 20'ye düşürerek, Kıbrıs Türk toplumunun tek karakterli olması sağlanabilecekti. Zaten Rumlara göre Fikirler Dizisi'nde bu yüzden "harita olmayan harita" şeklinde taslak bir harita ilâve edilmişti. Bu haritada, iki federal devletin sınırları ile Kıbrıs Rum yönetimine bırakılacak bölgeler ve yer değiştiren kişilerin evlerine ve mülklerine tekrar dönebilecek şeklinde tasarlandığını iddia etmekteydiler.

Aslında bütün meseleler halledilmedikçe, toprak düzenlemeleri ile ilgili tartışmaların bir anlamı yoktu. Bunun için BM Genel Sekreteri'nin "Fikirler Dizisi'nde" olduğu gibi baskı yapmasına gerek yoktu. Fakat Genel Sekreter, toprak düzenlemeleri ve yer değiştiren kişiler konusunda taraflar arasında yeterince ilerleme sağladığını düşünmekteydi. Bundan hareketle Gali, iki lider arasında (12 – 14 Ağustos 1992) toplantılar yaparak bu konularla ilgili anayasal düzenlemelerin nasıl olacağı konusunda görüşmeye çalışmıştı. Bunun üzerine 26 Ağustos

1992 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, 774 sayılı kararı kabul etmişti. BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği kararında Genel Sekreter'in raporunu ve buna dahil olan rapora ek olarak konulan toprak düzenlemeleri ile ilgili haritayı kabul ettiğini açıklamıştı.

Bunun akabinde BM tarafından "Güven Yaratıcı Önlemler" (Akbulut, 1998:11) paketi hazırlandı. Kıbrıs Türk tarafı, BM ile sürdürdüğü görüşmelerde, söz verilen maddelerin pakete konulması şartıyla, paketi kabul edeceğini açıkladı. Bundan da anlaşılacağı üzere BM Genel Sekreteri "Fikirler Dizisi" adı altında yeni önerilerde bulunduyorsa da Türk tarafı bunu % 90 oranında kabul ederken Rum yönetimi doğrudan reddetti. Sonuçta tarafların uzlaşmazlığı yüzünden görüşler başarısızlıkla sonuçlandı. Böylece BM Genel Sekreteri, iki taraf arasında derin güven bunalımı olduğunu kabul etmek zorunda kaldı.

Aslında Kıbrıs Rum yönetimi, adadaki ikâmetin iki bölgeyi federasyona dayalı olmasını isteksizce kabul etmişti (Denker, 2001:57). Çünkü Rumlara göre iki bölgeyi bir federasyona "evet" (448) denildiği an Enosis'in tamamen tarihe mal olacağı gayet açıktı.

Türk tarafı, her iki toplumun kendi devletlerinde yaşamalarını, "iki kesimliliğin sulandırılmaması" (449) gerektiğini savunken, Rum tarafı, bunu özgürlüklerin sınırlandırılması olarak niteliyor ve isteyen vatandaşların istediği bölgede yaşaması gerektiğini öne sürüyordu (İsmail, 1998b:433). Aksi takdirde Hristostomos'un da dediği gibi bu çözüm, adanın tamamen "Türkleşmesine" (450) yol açacaktı. Gerçi bu görüş, Kıbrıslı Rumlar arasında yaygın olarak kabul gören bir görüştür. Kaldı ki Kıbrıslı Rumlar, federasyonu kabul ederlerken, kabul şartlarında federal devlete bağlı kantonlar veya eyaletler, hiçbir şekilde federal anayasadan ayrılma veya ayrı bir siyasal birim (Clerides, 1991:105; Necatigil, 1998:84) olarak düşünülmemesi gerektiğine dayandırıyorlardı.

Dolayısıyla denebilir ki toprak düzenlemeleri, taraflar arasında en önemli sorunlardan biri olarak durmaktaydı (Laipson, 1990:7). Halbuki Rum kesimindeki bütün muhalefete rağmen Vasiliu, "789 elimizde en büyük kozdur" (İsmail, 1998:282) diyerek, "Gali Fikirler Dizisi ve haritası doğrultusunda bir çözümün Kıbrıs'a 1974 öncesi karakterini" (İsmail, 1998:282), yani Rum hegemonyasını, kazandıracağına inanmaktaydı. Çünkü Vasiliu, Rum tarafının Güvenlik Konseyi'nin 789 sayılı kararı ile Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi'ni ve ekteki haritasını tam olarak kabul etmiş olsaydı, bugün "Güven Yaratıcı Önlemlerle" ilgili olarak Türk tarafı üzerinde yapılmakta olan baskıları, sorunun çözümüyle ilgili olarak kullanılmaya tevessül etmeyecekti. Halbuki Türk tarafının üzerindeki bütün baskılar, Maraş ve Güzelyurt'un (451) bazı mahallelerinin geri verilmesini sağlamak üzerinde yoğunlaşmıştı. Dolayısıyla Vasiliu, Fikirler Dizisi'ne ekli haritayı, bunu daha adil hâle getirecek "marjinal" (SİSAV-789, 1993:10) değişikliklerin yapılması kaydıyla kabul edebileceğini belirtiyordu. Bundan hareketle Kıbrıs Rum tarafı, Karpaz bölgesindeki Kıbrıslı Rumların 1975 tarihli III. Viyana Anlaşması ile sağlanan haklarının muhafazası dahil, bu bölgelerin sakinlerinin statüleri hakkında anlaşmaya varılması gerektiği de düşünüyordu.

5. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. Jeopolitiğin kelime anlamı, daha uygun deyiimi ile kısa tanımını “coğrafi politika” veya “coğrafyaya dayanan politika” olarak ifade edilebilir. Ama daha ilmi şekliyle “coğrafyanın yönlendirdiği politika” olarak özetlemek mümkündür. Bunun için bkz... İlhan, 1992a:7; İlhan, 1993:4.
2. Bu konu ile ilgili kuramlar, kurumlar ve değerlendirmeler ileriki bölümlerde verilecektir.
3. Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... O’Loughlin-Heske, 1991:38-45; O’Tuathail, 1996:24-45, 50-53, 75-93; Parker, 1998:10-45, 101-123.
4. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 3.
5. “Mackinder”, Büyük Larousse, C. XV., s. 7628.
6. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 3.
7. Bu konuyla ilgili olarak yapılan ve birçok yeni görüş ve bakış açısı getirilen çalışma için bkz... Tamçelik, 1997.
8. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 4.
9. “Ecevit: Kıbrıs Stratejimiz Değişti”, Hürriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1997, s. 17.
10. “Kıbrıs”, Türk Ansiklopedisi, XXI (1979), s. 11.
11. Ruslar ise Akdeniz’de batmayan bir uçak gemisi olan Kıbrıs’ı şöyle görüyorlardı: “Akdeniz’de bizim iki yüzü aşkın savaş gemimiz var. Bu donanma, havadan korunma imkân[ın]dan yoksundur. Kıbrıs adası Akdeniz’de dolaşan her gemiyi denetleyen bir mevkidedir” (Çağlayangil, 1990:382).
12. Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı Ve Türk Vakıfları), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No:43, Ankara, 2000, s. XXI.
13. Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı Ve Türk Vakıfları), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No:43, Ankara, 2000, s. XXI.
14. The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 1.
15. The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 1.
16. Kıbrıs’ın Fethi 1570-1571, Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986, s. vii.
17. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz... Kıbrıs’ın Fethi 1570-1571, Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986, s. vii; Tamçelik, 1996:321.
18. Bu konuyla ilgili İngiliz Dışişleri Bakanlığının Arşivi’ne bakılabilir. Bu bilgileri ilk defa olarak ışığına çıkartan Prof. Dr. Sâlahi Ramadan Sonyel’in tavsiyeleri ile İngiltere’deki arşivlerden elde edilen bilgilerden istifade edilmiştir. Bundan dolayı İngiltere’den bunları tedarik edip gönderen Azer Kadioğlu’na teşekkür ederim. Bununla ilgili arşiv belgeleri aşağıdaki gibidir: FO 371/2143/61124: Maxwell’den Kitchener’e kapalı tel yazısı, 18.10.1914; Belge No. 62044: Malet’ten Dışişleri Bakanlığı’na Özel ve Gizli tel yazısı, İstanbul, 21.10.1914; FO 371/2147/79916: Elliot’tan Sir Edward Grey’e kapalı tel yazısı, Atina, 7.12.1914; Dışişleri Bakanlığı’ndan Elliot’a kapalı tel yazısı, 30.12.1914; FO 371/2479/1820: Harcourt’tan Kıbrıs yönetimine kapalı tel yazısı, 1.1.1915. Ayrıca konuyla ilgili etkin bir araştırma yapan (Sonyel, 1995:168) de bakılabilir.
19. İngiliz İstihbarat Servisi’ne mensup Yarbay Sir Mark Sykes, Ermeni lideri Bogos Nubar’ın sekreteri M. Melezzyan ve Hınçak Ermeni teşkilâtı lideri M. Damatyan’la 2 Ağustos 1915’te Kahire’de görüşecek ve Mısırlı Ermenilerin Türkiye’ye karşı gizli bir plan uygulamaya çalıştıklarını saptadı. Bu plana göre Ermeniler, 5.000’e yakın milis gücü Kıbrıs’ta toplayarak, orada, onları İtilâf Devletleri hesabına silahlandırıp, örgütleyecek ve Kuzey Suriye sahillerine çıkartarak daha önce Makedonya’da olduğu gibi Türklere karşı bir çete savaşı başlatacaklardı. Bunun için bkz... FO 371/2485/113481 ve 115866: Sykes’dan Maxwell’e gizli yazı, 3.8.1915; Savaş Bakanlığı’ndan Dışişleri Bakanlığı’na gizli yazı, 15.8.1915. Ayrıca konuyla ilgili etkin bir araştırma yapan (Sonyel, 1995:168) de bakılabilir.
20. Bu konu için bkz... FO 371/2484/25073, 25167, 28172, 46942, 49415, 41444, 106768 ve 101144; FO 371/2485/30439; CO 67/178/20859. Ayrıca konuyla ilgili etkin bir araştırma yapan (Sonyel, 1995:168) de bakılabilir.
21. İngiliz Başbakanı Eden 1 Haziran 1956’da Norwich’te yaptığı bir konuşmada: “Kıbrıs’ta NATO’nun çıkarları vardır. Ama yalnız o kadar değil. İngiltere’nin Kıbrıs’taki çıkarları yalnızca NATO ile sınırlı değildir. Ülkemizin ve Batı Avrupa’nın endüstriyel yaşamı Ortadoğu’dan gelen petrole dayanmaktadır... Eğer bir gün petrol kaynaklarımız tehlikeye düşecek olursa, bunları korumak zorunda kalacağız. Kıbrıs’ta ihtiyaç duyduğumuz imkânlar bu savunmanın bir parçasıdır” (Crawshaw, 1978:195).
22. The Annual Register of World Events, Volume:137 for 1955, London 1956, s. 247.
23. “Kıbrıs’ın Önemi”, Fileleftheros Gazetesi, 24 Nisan 1994, No:4117, s. 3-4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 24 Nisan 1994, s. 4.
24. Erol Manisalı: “AB’nin Tutumu Ve Sonuçları”, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Nisan 1998, s. 9.
25. Erol Manisalı: “AB’nin Tutumu Ve Sonuçları”, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Nisan 1998, s. 9.

26. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 74.
27. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 75; Tarakçı, 1997:166-167.
28. Ali Fikret Atun: "Rum – Yunan İkilisinin Kıbrıs'ta Giriştiği Kışkırtmalar ve Tahrirler - 2", Kıbrıs Gazetesi, 14 Mart 1993, s. 21.
29. Ali Fikret Atun: "Rum – Yunan İkilisinin Kıbrıs'ta Giriştiği Kışkırtmalar ve Tahrirler - 2", Kıbrıs Gazetesi, 14 Mart 1993, s. 21.
30. Bu konula ilgili olarak Yunan Genelkurmayı'nın 1974'te hazırladığı gizli planlarda da bulmak mümkündür. 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra ortaya çıkmış bu belgeler, bugüne kadar tam neşriyatı yapılmamıştır. Dr. Halil F. Alasya'nın arşivinde elde edilen bu belgeler daha sonra değerlendirmeye tâbi tutulup yayımlanacaktır. Dolayısıyla bu belgeler göre Kıbrıs'ın Türkiye için askerî ve stratejik önemi oldukça iyi tanımlanmıştır. Bunun için bkz... YEEF / 51 - 75, 116, 133 - 144 - Merkezi Dosyaya Yapılan Dağıtım Ek Olarak Çizelge – "A", Dosya No.:460/20/73072, Plan No:9, Lefkoşa, 29.04.1974 – "Takviye Edilmiş Cemaatler Arası Görüşmeler ve Kabule Şayan Olmayan Kıbrıs Türk Talepleri", s. 6. Ayrıca bu konu için bkz... Sedat Ergin: "Ecevit: Shakespeare Bile Kıbrıs'ın Önemi Daha İyi Anlamıştı", Hürriyet Gazetesi, 31 Aralık 2000, s. 16.
31. Mustafa Necati Özfatura: "Kıbrıs Anadolu'nun Ayrılmaz Parçasıdır", Türkiye Gazetesi, 23 Temmuz 1998, s. 17; Mustafa Necati Özfatura: "Kıbrıs'taki Tehlikeli Oyun", Türkiye Gazetesi, 4 Ağustos 1998, s. 17.
32. Mustafa Necati Özfatura: "Kıbrıs Anadolu'nun Ayrılmaz Parçasıdır", Türkiye Gazetesi, 23 Temmuz 1998, s. 17; Mustafa Necati Özfatura: "Kıbrıs'taki Tehlikeli Oyun", Türkiye Gazetesi, 4 Ağustos 1998, s. 17.
33. Mustafa Necati Özfatura: "Kıbrıs Anadolu'nun Ayrılmaz Parçasıdır", Türkiye Gazetesi, 23 Temmuz 1998, s. 17; Mustafa Necati Özfatura: "Kıbrıs'taki Tehlikeli Oyun", Türkiye Gazetesi, 4 Ağustos 1998, s. 17.
34. Suat İlhan: "Türkiye, Coğrafi Konumu ve Kıbrıs", Tercüman, Gazetesi 17 Ağustos 1992, s. 9.
35. Suat İlhan: "Türkiye, Coğrafi Konumu ve Kıbrıs", Tercüman, Gazetesi 17 Ağustos 1992, s. 9.
36. Suat İlhan: "Türkiye, Coğrafi Konumu ve Kıbrıs", Tercüman, Gazetesi 17 Ağustos 1992, s. 9.
37. Suat İlhan: "Türkiye, Coğrafi Konumu ve Kıbrıs", Tercüman, Gazetesi 17 Ağustos 1992, s. 9.
38. Bunun en çarpıcı örneği Körfez Savaşı'nda görülmüştür. Bunun için bkz... Sadrazam, 1990:11-12; Tamçelik, 1996: 329
39. Körfez Savaşı'ndaki Batı ittifak kuvvetlerini desteklemek gayesi ile Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden havalanan Tornado uçaklarının Irak'ı bombalaması, bu husus için güzel bir örnektir. Kıbrıs adası, askerî taktik ve stratejik hava kuvvetlerinin kullanılmasına, ayrıca orta menzilli balistik güdümlü füzelerin atış rampalarının konuşlandırılmasına imkân tanıyacak bir mevkiye haiz olması kayda değer bir özelliktir. Bunun için bkz... Tamçelik, 1996:328.
40. Ali Fikret Atun: "Kıbrıs Adasının Türkiye İçin Stratejik Önemi -1", Kıbrıs Gazetesi, 10 Mart 1993, s. 21.
41. Bu konu için bkz... Erol Manisalı: "Doğu Akdeniz'de Değişen Ne?", Cumhuriyet Gazetesi, 14 Nisan 1998, s. 12; Fazıl Küçük: "Kıbrıs Hakkındaki Görüşlerim", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Temmuz – Ağustos 2002) No:4, s. 20; "Kıbrıs İçin Taviz Yok", Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 2000, s. 18; "Makarios ve Hataları", Epikeri Gazetesi, 4 Ağustos 1990, No:2787, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Ağustos 1990, s. 3.
42. "Yol Geçen Hanı Olmaması İçin", Simerini (Lefkoşa), 16 Nisan 1994, s. 15; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 17 Nisan 1994, No:49, s. 15.
43. Ali Fikret Atun: "Türk Askeri Kıbrıs'ta - 7", Kıbrıs Gazetesi, 16 Mart 1993, s. 20.
44. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 75-76.
45. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 76.
46. Mümtaz Soysal: "Pazarlığın Sınırları", Milliyet, 17 Haziran 1981, s. 18.
47. Mümtaz Soysal: "Pazarlığın Sınırları", Milliyet, 17 Haziran 1981, s. 18.
48. Korgeneral Yeoryios Deniziz'in 1974'te "Orduyu Aydınlatma Konuşması" adı altında yaptığı konuşma metninden alınmıştır. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Deniziz, "Orduyu Aydınlatma Konuşması", Lefkoşa, 1974, s. 4.
49. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Deniziz, "Orduyu Aydınlatma Konuşması", Lefkoşa, 1974, s. 4.
50. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Deniziz, "Orduyu Aydınlatma Konuşması", Lefkoşa, 1974, s. 4.
51. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Deniziz, "Orduyu Aydınlatma Konuşması", Lefkoşa, 1974, s. 4.
52. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Deniziz, "Orduyu Aydınlatma Konuşması", Lefkoşa, 1974, s. 4.
53. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Deniziz, "Orduyu Aydınlatma Konuşması", Lefkoşa, 1974, s. 4.
54. Statistical Abstract 1992, Republic of Cyprus, Printing Office of The Republic of Cyprus, Nicosia, 1994, s. 4.
55. Bu konu ile ilgili Denktaş, ilginç bir anısını anlatmaktadır. Buna göre Denktaş, BM Sarayı'nda Klerides ile buluştuğunda ona yeni bir plan sunmuştu. Klerides, Denktaş'ın verdiği bu plânı kabul etmiyordu. Bunun üzerine;
Klerides: - "Ben bunu resmen alamam dedim sana...
Denktaş: - Pekâlâ kardeşim o zaman gayri resmî al".

Denktaş, kâğıdı Klerides'in kucağına atıyorsa da Klerides, bunu alıp masanın üzerine bırakıyor... Fakat sonunda Denktaş zorla Klerides'in eline kâğıdı tutuşturdu. Bu plana göre: Limnitis-Lefke'den çıkıp, Lefkoşa'nın Türk kesiminden geçip Mağosa'nın Türk bölgesini içine alarak, şehrin limanında biten bir hatla ada ikiye bölünmüştü. Bu toprakların % 34'ünü kapsayan bir parça idi.

Ancak Klerides: "Çok daha geniş otonomi verelim, iç işlerde serbesti tanıyalım; ancak bunu benden isteme. Kıbrıs'ı elimle ikiye bölemem" dedi. Bunun için bkz... Birand, 1975:254.

56. "Toplumlararası Görüşmelerde Maraş", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 10.
57. "Toplumlararası Görüşmelerde Maraş", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 10.
58. Aydın Olgun: "Güzelyurt Verilemez", Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1992, s. 17.
59. Aydın Olgun: "Güzelyurt Verilemez", Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1992, s. 17.
60. "Klerides ve İki Kesimlilik", Alithia Gazetesi, 20 Ekim 1983, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 20 Ekim 1983, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
61. "Klerides ve İki Kesimlilik", Alithia Gazetesi, 20 Ekim 1983, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 20 Ekim 1983, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
62. "Klerides ve İki Kesimlilik", Alithia Gazetesi, 20 Ekim 1983, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 20 Ekim 1983, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
63. "Administration Policy for The Eastern Mediterranean", Department of State, Bureau of Public Affairs, Current Policy, No:18, May 1978; "Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus", Department of State Bulletin, May 1978, s. 34.
64. "Administration Policy for The Eastern Mediterranean", Department of State, Bureau of Public Affairs, Current Policy, No:18, May 1978; "Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus", Department of State Bulletin, May 1978, s. 34.
65. "Kissinger'ın Klerides'e Söyledikleri", Fileleftheros Gazetesi, 17 Haziran 1978, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 17 Haziran 1978, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1; "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 2-4; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 3.
66. Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 6 April 1989; A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 5.
67. 12 Şubat 1977 Denktaş-Makarios Anlaşması; "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 2-4; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 2-4; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Gönübol, 1996:578; A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 3.
68. "% 50 Teorisi", Eleftheri Kipros Gazetesi, 21 Mart 1981, Sayı:47, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Mart 1981, Sayı:47, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı:47, s. 3.
69. "Yuannides: Toprak Sorununun Çözümünden Anayasa Konusu", Proyni (New York) Gazetesi, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 2; Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981, KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 1.
70. "Yuannides: Toprak Sorununun Çözümünden Anayasa Konusu", Proyni (New York) Gazetesi, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 2; Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981, KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı:66, s. 1.
71. "Makarios ile Denktaş, Toprak İçin % 20'de Anlaşmıştı", Mesimvrini Gazetesi, 8 Mayıs 1981, Sayı:103, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 8 Mayıs 1981, Sayı:103, s. 2; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 8 Mayıs 1981, Sayı:103, s. 2.
72. "% 50 Teorisi", Eleftheri Kipros Gazetesi, 21 Mart 1981, Sayı:47, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Mart 1981, Sayı:47, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı:47, s. 3.
73. "Görüşmelerde Toprak Konusu Gündemde", Fileleftheros Gazetesi, 21 Mart 1981, Sayı:57, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Mart 1981, Sayı:57, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor

- ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoş  Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından  zetler, 21 Mart 1981, Sayı:57, s. 3.
74. "ABD, Karşılıklı Tavizlerle  z me Gidilmesini  neriyor", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1; "Kıbrıs Rum Basınından  zetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoş  Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından  zetler, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1.
75. "ABD, Karşılıklı Tavizlerle  z me Gidilmesini  neriyor", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1; "Kıbrıs Rum Basınından  zetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, - 1981; TC Lefkoş  Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından  zetler, 12 Mayıs 1981, Sayı:106, s. 1.
76. The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 47.
77. Fahir Armaoğlu: "Bağımsızlığa Doğru", Tercüman Gazetesi, 14 Ekim 1983, s. 9.
78. Fahir Armaoğlu: "Bağımsızlığa Doğru", Tercüman Gazetesi, 14 Ekim 1983, s. 9.
79. "Rum-Yunan İkilisinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge", Kuzey Kıbrıs Gazetesi, 5 Ekim 1987, No:404, s. 7.
80. "Rum  nerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 49.
81. "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun  z m  ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki  nerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
82. "Federal cumhuriyetin toprak düzenlemeleri adilâne bir şekilde yapılmalı ki, Kıbrıs Rum göçmenlerin büyük bir bölümünün Kıbrıs Rum yönetimi idaresindeki evlerine dönmeleri sağlansın. Böyle bir durumda ve Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Türk eyaletinde yaşamayı tercih etmeleri hâlinde, bütün Rum göçmenler o eyalete dönseler bile, Kıbrıslı Türkler o eyalette çoğunluğu teşkil edeceklerdir". Bunun için bkz... "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun  z m  ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki  nerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Doğan Uluc: "Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 18; Cerrahoğlu, 1998:222.
83. "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun  z m  ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki  nerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
84. Bu konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk  nerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
85. Bu öneriye göre Maraş'ın BM kontrolünde iadesi, Lefkoş  uluslararası havaalanının yine BM himayesinde trafiğe açılması, Kıbrıs Rum yönetiminin Kıbrıs meselesini her vesile ile milletlerarası forumlara götürmemesi, buna karşın Kıbrıslı Türklerin KKTC'nin tanınması ile ilgili gayretlerinin durdurulması ve her iki tarafın 1977-79 Zirve Anlaşmalarının yeniden teyit etmesi istenmektedir. Bunun için bkz... (SİSAV, 1990:65).
86. "BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını Da İçeren Raporun Tam Metni - 26 Şubat 1990", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
87. "Girmeli Rumların Tartışmalı Toplantısı", Fileleftheros Gazetesi, 6 Mayıs 1991, s. 1.
88. "Vasiliu'nun Radyo Söyleşisi", Fileleftheros Gazetesi, 10 Mayıs 1991, s. 2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını  zetleri, Fileleftheros Gazetesi, 10 Mayıs 1991, s. 2; Rum Liderlerinin Demeçleri Vasiliu - 4 (1988-1991), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
89. "Klerides'in Bir Makalesi", Alithia Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 5; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını  zetleri, 21 Temmuz 1991, s. 5; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides - 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 4.
90. "Klerides'in Bir Makalesi", Alithia Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 5; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını  zetleri, 21 Temmuz 1991, s. 5; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides - 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 4.
91. "Klerides'in Bir Makalesi", Alithia Gazetesi, 21 Temmuz 1991, s. 5; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını  zetleri, 21 Temmuz 1991, s. 5; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides - 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 4.
92. "Klerides'le S yleş ", Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, 2 Mayıs 1991, s. 2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını  zetleri, 2 Mayıs 1991, s. 2; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides - 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
93. Bu konuyla ilgili tarih felsefesi ve tarihî metodoloji için bkz... Togan, 1969:139-140; Bernheim, 1992:25-29;  z elik, 1993:13.
94. "Yılmaz'ın Değerlendirmesi", Hürriyet Gazetesi, 9 Ocak 1992, s. 11.
95. Halil Fikret Alasya: "Yavru Vatan'ın Vatan Oluşu", Tercüman Gazetesi, 3 Mart 1992, s. 6.
96. "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon M d rl ğu Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.

97. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
98. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
99. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
100. “Gali Formülü”, Simerini Gazetesi, 11 Nisan 1992, s. 5; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 11 Nisan 1992, s. 5.
101. “Gali Formülü”, Simerini Gazetesi, 11 Nisan 1992, s. 5; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 11 Nisan 1992, s. 5.
102. “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
103. “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 2.
104. “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 2.
105. “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 2.
106. “Toprak, Egemenlik ve Maraş”, Fileleftheros Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Mayıs 1992, s. 2.
107. “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 2.
108. “Görüşmelerin Kaderi”, Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
109. “Toprak ve Su”, Eleftherotipia Gazetesi, 15 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 15 Mayıs 1992, s. 3.
110. “Toprak ve Su”, Eleftherotipia Gazetesi, 15 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 15 Mayıs 1992, s. 3.
111. “Camillion Yeni Zemin Arıyor”, Proina Nea Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 1.
112. “Camillion Yeni Zemin Arıyor”, Proina Nea Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 1.
113. “Camillion Yeni Zemin Arıyor”, Proina Nea Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 1.
114. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 86.
115. “Toprağa Karşı Başkanlık”, Fileleftheros Gazetesi, 1 Haziran 1992, s. 1.
116. Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 86.
117. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
118. “Toprak ve Göçmen Konuları”, Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 2.
119. “Toprak ve Göçmen Konuları”, Eleftherotipia Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 1.
120. “Toprak ve Göçmen Konuları”, Eleftherotipia Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 1.
121. “Toprak ve Göçmen Konuları”, Eleftherotipia Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 1.
122. “Butros Gali’nin İhtarı”, Fileleftheros Gazetesi, 12 Haziran 1992, s. 3.
123. “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 3.
124. “Yunan Hükûmetinin Tutumu”, Simerini Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 2.
125. “Vasilii ‘Harita Var’ Diyor”, Fileleftheros Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 1.
126. Şebnem Şenyener: “Vasilii: Kıbrıs’ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı”, Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
127. Şebnem Şenyener: “Vasilii: Kıbrıs’ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı”, Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
128. Şebnem Şenyener: “Vasilii: Kıbrıs’ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı”, Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
129. Şebnem Şenyener: “Vasilii: Kıbrıs’ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı”, Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
130. “Toplumlaraarası Görüşmelerde Maraş”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 10.
131. Doğan Uluç: “Denктаş ve Vasilii Yumuşama Yarışında”, Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
132. Şebnem Şenyener: “Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık”, Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
133. “Toprak ve Göçmen Konuları”, Eleftherotipia Gazetesi, 19 Haziran 1992, s. 2.
134. “Yüzde 29’un Üstünde Toprak”, Fileleftheros Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 1.

135. "Toprak Konusu", Agon Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 2; "Denktaş, Gali'nin Haritasını Reddetti", Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 12.
136. "Toprak Konusu", Agon Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 2; "Denktaş, Gali'nin Haritasını Reddetti", Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 12.
137. "Yüzde 29'ün Üstünde Toprak", Fileleftheros Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 2; Deliceirmek, 1997:42.
138. "Yüzde 29'ün Üstünde Toprak", Fileleftheros Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 2; Deliceirmek, 1997:42.
139. Doğan Uluç: "Kıbrıs Görüşmeleri Arpa Boyu", Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1992, s. 13.
140. Doğan Uluç: "Kıbrıs Görüşmeleri Arpa Boyu", Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1992, s. 13.
141. Doğan Uluç: "Kıbrıs Görüşmeleri Arpa Boyu", Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1992, s. 13.
142. "HDP, SDP: Gizlilik Kalkmalı", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3.
143. "HDP, SDP: Gizlilik Kalkmalı", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3.
144. "HDP, SDP: Gizlilik Kalkmalı", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3.
145. "Butros Gali'nin Haritası", Fileleftheros Gazetesi, 1 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Temmuz 1992, s. 1.
146. "HDP, SDP: Gizlilik Kalkmalı", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3.
147. Halil Fikret Alasya: "Bir Denktaş Var !", Tercüman Gazetesi, 10 Eylül 1993, s. 8.
148. "KKTC Başbakanı: Gali, Acelecî", Hürriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1992, s. 19.
149. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 3.
150. Doğan Uluç: "Denktaş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9. BM'nin Yeni Belgesi", Eleftherotipia Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 3.
152. "BM'nin Yeni Belgesi", Agon Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 2.
153. "BM'nin Yeni Belgesi", Agon Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 2.
154. "Yeni Gali Plânı", Agon Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 3; "Rum Liderlerin Demeçleri", Eleftherotipia Gazetesi, 23 Temmuz 1992, s. 12.
155. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 2.
156. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 2.
157. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 2.
158. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 2.
159. "Denktaş, 20 Köy İade Etmeyi Önerdi", Alithia Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 2.
160. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Pronia Nea Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 4.
161. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 4.
162. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 4.
163. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 2.
164. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 2.
165. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 1.
166. "Denktaş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Fileleftheros Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 5.
167. "Denktaş-Gali Görüşmesi Ertelendi", Fileleftheros Gazetesi, 28 Temmuz 1992, s. 1.
168. "Rum Liderlerin Görüşleri", Haravgi Gazetesi, 27 Temmuz 1992, s. 2.
169. "Güvenlik Konseyi Toplanacak", Simerini Gazetesi, 30 Temmuz 1992, s. 1.
170. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
171. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
172. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
173. Mehmet Ali Birand: "Denktaş'ın Müzakere Taktiği Doğruydı", Sabah Gazetesi, 17 Ağustos 1992, s. 17.
174. Mehmet Ali Birand: "Kıbrıs İçin BM Güvenlik Konseyi'nin Başkaldırma Zamanı", Sabah Gazetesi, 8 Eylül 1992, s. 17.
175. Nazlı Ilıcak: "Kıbrıs ve Türklere Yapılan Haksızlık", Tercüman Gazetesi, 29 Temmuz 1992, s. 11.
176. "Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararın Tam Metni", 27 Kasım 1992, Yeni Düzen Gazetesi, s. 3.

177. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 7; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
178. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 7; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
179. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 7; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
180. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 7-8.
181. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10.
182. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10.
183. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10-11; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
184. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16.
185. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
186. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
187. Mehmet Ali Birand: "Kıbrıs Konusundaki İlgisizlik Hayret Verici", Sabah Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 16.
188. "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, 24 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Ağustos 1992, s. 2.
189. "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, 24 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Ağustos 1992, s. 2.
190. "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, 24 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Ağustos 1992, s. 2.
191. "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, 24 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Ağustos 1992, s. 2.
192. "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, 24 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Ağustos 1992, s. 2.
193. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 2.
194. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 4.
195. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
196. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
197. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
198. "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Simerini Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 3.
199. "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Simerini Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 3.
200. "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3.

- 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Rum Parti Liderinin Demeci", Simerini Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 3.
201. "Vasilu'nun Jakarta'daki Konuşması", Agon Gazetesi, 3 Eylül 1992, s. 1.
202. "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 23 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Ekim 1992, s. 2; "3. Tur Görüşmeler Başladı", Mahi Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1; "Vasilu Bocalıyor", Simerini Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 4.
203. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2; Deliceirmak, 1997:99; Özçelik, 2001:47; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 8.
204. "Kıyıları", Simerini Gazetesi, 2 Kasım 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Kasım 1992, s. 6.
205. "Klerides'ten Vasilu'ya Eleştiri", Agon Gazetesi, 23 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Kasım 1992, s. 2.
206. New York görüşmelerinde Gali, Rum-Yunan görüşüne uyarak görüşmelere toprak konusunda başlamayıp, anayasa meselesine birinci önceliği verseydi, Vasilu masadan kalkacaktı. Ancak toprak tavizini birinci madde olarak öne sürmesiyle, Türk tarafı, bunu reddederek uyumsuzlukla suçlanmıştı. Bunun için bkz... Halil Fikret Alasya: "Bir Denктаş Var !", Tercüman Gazetesi, 10 Eylül 1993, s. 9; "Klerides'ten Vasilu'ya Eleştiri", Agon Gazetesi, 23 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Kasım 1992, s. 2.
207. "Klerides'ten Vasilu'ya Eleştiri", Agon Gazetesi, 23 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Kasım 1992, s. 2.
208. "Klerides'ten Vasilu'ya Eleştiri", Agon Gazetesi, 23 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Kasım 1992, s. 2.
209. "Klerides'ten Vasilu'ya Eleştiri", Agon Gazetesi, 23 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Kasım 1992, s. 2.
210. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, s. 12.
211. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, s. 12.
212. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, s. 12.
213. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, s. 20.
214. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, s. 20, "Vasilu'ya Seçim Hediyesi", Kıbrıs Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 13.
215. Yalçın Doğan: "Toprak Ödünü Verilebilir", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 21.
216. Akay Cemal: "Ortak Yönetim Çağırısı", Hürriyet Gazetesi, 21 Ocak 1995, s. 17.
217. Bu hususla ilgili olarak istifade edilen araştırma için bkz... Sözen, 2000:105-106.
218. "Fileleftheros: "En Önemli Konu Toprak", Fileleftheros Gazetesi, 14 Ekim 1995, s. 1.
219. "BM'nin Çözüm Formülü", Haravgi Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Mayıs 1992, s. 1.
220. "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992, s. 1.
221. "Denктаş'ı Kızdıran Yazı", Sabah Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 4.
222. "Denктаş'ı Kızdıran Yazı", Sabah Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 4.
223. "Denктаş'ı Kızdıran Yazı", Sabah Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 4.
224. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Periodiko Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Mayıs 1992, s. 2.
225. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Periodiko Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Mayıs 1992, s. 2.
226. Rolandis, o dönemde Birleşmiş Milletler'in bir harita üzerinde çalışmakta olduklarından haberdar olduğu için New York'ta bulunduğu 2 Ekim 1981'de Hugo Gobi'yi kaldığı otele davet ettiğini ve otel odasında, yapılan görüşmede Rum Elçisi Şambos'un da hazır bulunduğunu söyledi.
- Rolandis bu görüşmede Gobi'nin, hazırladığı haritayı kendisine gösterdiğini ve kendisinin de bu haritaya, bakarak bazı değişikliklerle bunu kopya ettiğini ve gazetelerde yayınlanan haritanın da kendisinin Gobi'den kopya ettiği harita olduğunu belirtti. Ayrıca Rolandis, haritanın Rumlara % 72.5 ve Türklere ise % 27.5 oranında toprak öngördüğünü söyledi. Bunun için bkz... "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Mahi Gazetesi, 31 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Mayıs 1992, s. 2.
227. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Mahi Gazetesi, 31 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Mayıs 1992, s. 2.
228. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Mahi Gazetesi, 31 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Mayıs 1992, s. 2.
229. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Rum Basını, 30 Mayıs 1992, s. 2-3.
230. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Türk Ajansı Kıbrıs (T.A.K.) Rum Basını, 30 Mayıs 1992, s. 2-3.

231. 23 Nisan 1992 tarihinde Astra Radyosu, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs eski Özel Temsilcisi Hugo Gobi ile bir söyleşi yaparak bu bilgileri doğrulanmıştı. Bunun için bkz... "Gobi'nin Söyleşisi", Astra Gazetesi, 24 Nisan 1992, s. 1
232. Gobi'nin Söyleşisi", TAK, Rum Basını, 24 Nisan 1992, s. 2; "Gobi'nin Söyleşisi", Astra Gazetesi, 24 Nisan 1992, s. 1; "Gobi'nin Söyleşisi", Agon Gazetesi, 24 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 24 Nisan 1992, s. 2.
233. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Rum Basını, 30 Mayıs 1992, s. 2-3.
234. "Rolandis'in Bir Söyleşisi", Agon Gazetesi, 2 Nisan 1991, s. 13; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri – Rolandis'in Demeçleri, 2 Nisan 1991, s. 13.
235. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Mahi Gazetesi, 31 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Mayıs 1992, s. 2.
236. "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Mahi Gazetesi, 31 Mayıs 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Mayıs 1992, s. 2.
237. "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992, s. 1.
238. "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992, s. 1.
239. "Gobi Haritası ve Türkler", Simerini Gazetesi, 3 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 3 Mayıs 1992, s. 1.
240. "Türkler Toprak Konusunda Harita Veriyor", Agon Gazetesi, 13 Ocak 1981, Sayı:9, s. 9; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Ağustos 1989, s. 9; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi-1981, s. 1; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 13 Ocak 1981, C:24. Sayı:9, s. 9.
241. "Televizyonda Klerides'le Söyleşi", Mahi Gazetesi, 4 Ekim 1991, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 4 Ekim 1991, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
242. "Gobi ve Mantık", Simerini Gazetesi, 13 Ocak 1981, Sayı:4, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 13 Ocak 1981, Sayı:4, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 13 Ocak 1981, C:24. Sayı:4, s. 3.
243. "Cyprus Mail: "Gobi'den Kiprianu'ya Yeni Eleştiri", Cyprus Mail Gazetesi, 1 Kasım, 1995, s. 1.
244. "Cyprus Mail: "Gobi'den Kiprianu'ya Yeni Eleştiri", Cyprus Mail Gazetesi, 1 Kasım, 1995, s. 1.
245. "Cyprus Mail: "Gobi'den Yalanlama", Cyprus Mail Gazetesi, 26 Ekim, 1995, s. 2.
246. Sedat Ergin: "Dörtlülük Zirve ve Öz Eleştiri", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 14.
247. Mehmet Ali Akpınar: "BM Çözüm Plânı'nın Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 1992, s. 1; "789 Sayılı Taslak Metninin Türkçe Tercümesi", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 1992, s. 1; "B. M. Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararı'nın Tam Metni", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 27 Kasım 1992, s. 1; "Güvenlik Konseyi, Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 1; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Kasım 1992, s. 1; "Security Council", K.K.T.C. Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 25 Mayıs 1992, s. 4.
248. "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
249. "İşte Ön Anlaşma Metni", Kıbrıs Gazetesi, 14 Ocak 2003, s. 8.
250. "En Zor Konular", Alithia Gazetesi, 15 Ocak 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, s. 3.
251. "En Zor Konular", Alithia Gazetesi, 15 Ocak 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, s. 3.
252. "Gobi Haritası", Fileleftheros Gazetesi, 16 Nisan 1992, s. 5; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 16 Nisan 1992, s. 5.
253. "Gobi Haritası", Fileleftheros Gazetesi, 16 Nisan 1992, s. 5; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 16 Nisan 1992, s. 5.
254. "Butros Gali'nin Raporu", T.A.K., Rum Basını, 4 Nisan 1992, s. 1.
255. Mehmet Ali Akpınar: "BM Çözüm Plânı'nın Tam Metnini Açıkıyoruz", K.K.T.C. Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 1992, s. 1.
256. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
257. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2-4.
258. "BM'nin Çözüm Formülü", Haravgi Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1.
259. "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1.

260. "BM'nin Çözüm Formülü", Haravgi Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1; "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1.
261. "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1-2.
262. "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1-2.
263. "Toprak ve Garantiler", Haravgi Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3.
264. "Toprak Konusu ile ilgili Kriterler", Fileleftheros Gazetesi, 29 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Mayıs 1992, s. 1.
265. "Toprak Konusu ile ilgili Kriterler", Fileleftheros Gazetesi, 29 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Mayıs 1992, s. 1.
266. "Toprak Konusu ile ilgili Kriterler", Fileleftheros Gazetesi, 29 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Mayıs 1992, s. 1.
267. "Camillion Yeni Zemin Arıyor", Proina Nea Gazetesi, 30 Mayıs 1992, s. 1.
268. "Toprak ve Göçmen Konuları", Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 3.
269. "Toprak ve Göçmen Konuları", Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 3.
270. "Toprak ve Göçmen Konuları", Simerini Gazetesi, 5 Haziran 1992, s. 3.
271. "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992, s. 1.
272. "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, 8 Haziran 1992, s. 1.
273. Şebnem Şenyener: "Vasiliu: Kıbrıs'ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı", Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
274. Şebnem Şenyener: "Vasiliu: Kıbrıs'ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı", Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
275. Şebnem Şenyener: "Vasiliu: Kıbrıs'ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı", Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
276. Şebnem Şenyener: "Vasiliu: Kıbrıs'ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı", Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
277. Şebnem Şenyener: "Vasiliu: Kıbrıs'ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı", Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
278. "Vasiliu Harita Var Diyor", Fileleftheros – Proina Nea Gazeteleri, 13 Haziran 1992, s. 1.
279. "Vasiliu Harita Var Diyor", Fileleftheros – Proina Nea Gazeteleri, 13 Haziran 1992, s. 2.
280. "Vasiliu Harita Var Diyor", Fileleftheros – Proina Nea Gazeteleri, 13 Haziran 1992, s. 2.
281. Doğan Uluç: "Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
282. Doğan Uluç: "Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
283. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
284. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık", Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 9.
285. "Denктаş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı", Kıbrıs Gazetesi, No:1049, 7 Temmuz 1992, s. 1.
286. "Denктаş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı", Kıbrıs Gazetesi, No:1049, 7 Temmuz 1992, s. 1.
287. "Denктаş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı", Kıbrıs Gazetesi, No:1049, 7 Temmuz 1992, s. 1.
288. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 9.
289. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 9.
290. Şebnem Şenyener: "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 9.
291. "Gali'nin Çözüm Plânı", Agon Gazetesi, 25 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2; "Göçmenlerin Dönüşü", Fileleftheros Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2.
292. "Gali'nin Çözüm Plânı", Agon Gazetesi, 25 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2; "Göçmenlerin Dönüşü", Fileleftheros Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2.
293. "Gali'nin Çözüm Plânı", Agon Gazetesi, 25 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2; "Göçmenlerin Dönüşü", Fileleftheros Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2.
294. "Denктаş, Gali'nin Haritasını Reddetti", Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 12.
295. "Denктаş'a Baskı", Fileleftheros Gazetesi, 26 Haziran 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Haziran 1992, s. 3.
296. Bu konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı bir araştırma için bkz... (Tamçelik, 2000:398).
297. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
298. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
299. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
300. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.

301. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
302. "Tharros: "Yeni Harita", Cyprus Mail Gazetesi, 10 Haziran 1996, s. 11.
303. "Tharros: "Yeni Harita", Cyprus Mail Gazetesi, 10 Haziran 1996, s. 11.
304. "Ulusal Konsey'in Toplantısı", Simerini Gazetesi, 31 Haziran 1992, s. 2.
305. Bu konuyla ilgili olarak Annan Plânında da aynı şey gündeme gelmişti. Bunun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 86.
306. "Tharros: "Yeni Harita", Cyprus Mail Gazetesi, 10 Haziran 1996, s. 11.
307. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
308. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
309. "Sezer'de Beş Şart", Sabah Gazetesi, 25 Şubat 2003, s. 21.
310. "Sezer'de Beş Şart", Sabah Gazetesi, 25 Şubat 2003, s. 21.
311. Aziz Utkan: "Denктаş, Lefke Barajını İstiyor", Hürriyet Gazetesi, 1 Temmuz 1992, s. 1.
312. "Gali Haritası Rum Basınında", Kıbrıs Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 3; "Gazetemizde Yayınlanan Gali Haritası Reuter'e De Konu Oldu", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3; "Gali Ne İsa'ya Yarandı Ne Musa'ya", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3; Şebnem Şenyener: "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 19.
313. "New York'ta Durum", Eleftherotipia Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 3; "KKTC Haritası Ankara'da", Kıbrıs Gazetesi, No:1044, 2 Temmuz 1992, s. 3; "Gazetemizde Yayınlanan Gali Haritası Reuter'e De Konu Oldu", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3; "Haritanın Yankıları", Fileleftheros Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Temmuz 1992, s. 1.
314. "Haritanın Yankıları", Eleftherotipia Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1; "Haritanın Yankıları", Cyprus Mail Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1.
315. "Haritanın Yankıları", Eleftherotipia Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1; "Haritanın Yankıları", Cyprus Mail Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1; "Ledsky'nin Demeci", Simerini Gazetesi, 21 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ağustos 1992, s. 3; "Haritanın Yankıları", Fileleftheros Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Temmuz 1992, s. 3; "Gali Ne İsa'ya Yarandı Ne Musa'ya", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3;
316. "BM'nin Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 1.
317. "BM'nin Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, 20 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Temmuz 1992, s. 4.
318. "Yeni Gali Plânı", Agon Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 3.
319. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 1.
320. "1981 Önerileri", Simerini Gazetesi, 6 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Temmuz 1992, s. 2.
321. "New York Görüşmeleri Çıkmazda", Fileleftheros Gazetesi, 23 Temmuz 1992, s. 1.
322. "New York Görüşmeleri Çıkmazda", Fileleftheros Gazetesi, 23 Temmuz 1992, s. 1; "Denктаş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Alithia Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 3; "Denктаş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Pronia Nea Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 5.
323. "New York Görüşmeleri Çıkmazda", Fileleftheros Gazetesi, 23 Temmuz 1992, s. 1; "Denктаş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Alithia Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 3; "Denктаş'ın Önerisi Kabul Edilmedi", Pronia Nea Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 5.
324. "Güvenlik Konseyi Toplanacak", Fileleftheros Gazetesi, 30 Temmuz 1992, s. 1.
325. "Vasiliu ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, 5 Ağustos 1992, s. 2.
326. "Vasiliu ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, 5 Ağustos 1992, s. 2.
327. "Vasiliu ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, 5 Ağustos 1992, s. 2.
328. "Ledsky'nin Demeci", Simerini Gazetesi, 21 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ağustos 1992, s. 3.
329. "Gali'nin Haritası ve Fikirler Dizisi", Simerini Gazetesi, 21 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ağustos 1992, s. 3.
330. "Gali'nin Haritası ve Fikirler Dizisi", Simerini Gazetesi, 21 Ağustos 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 21 Ağustos 1992, s. 3.
331. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10-11; "Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararının Tam Metni", Yeni Düzen Gazetesi, 27 Kasım 1992 KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8; S / RES / 774 (1992), 26 August 1992.

332. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10-11; "Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararının Tam Metni", Yeni Düzen Gazetesi, 27 Kasım 1992 KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
333. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10-11; "Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararının Tam Metni", Yeni Düzen Gazetesi, 27 Kasım 1992 KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
334. "Dörtlül Zirveyi Mesut Bozdu", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1992, s. 19.
335. "Vasiliu'nun Konuşması", Simerini Gazetesi, 17 Eylül 1992, s. 8.
336. "The New York'ın Cehaleti", TAK Ajansı, 7 Eylül 1992, s. 7.
337. "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
338. "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, 24 Eylül 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
339. "Yeni Harita", Eleftherotipia Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 1.
340. "Yeni Harita", Eleftherotipia Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 2.
341. "Yeni Harita", Eleftherotipia Gazetesi, 29 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ekim 1992, s. 2.
342. "Denктаş Vasiliu'ya Ne Dedi", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
343. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
344. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
345. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
346. "Genel Sekreter'in Raporu", Fileleftheros Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 1.
347. "Kıbrıs Raporu", 23 Kasım 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, s. 1.
348. "Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınliyoruz" Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 1992, s. 3.
349. S / 23780, 3 April 1992 and S / RES / 750 (1992).
350. 21 August 1992 and S / RE5 / 774 (1992).
351. 21 August 1992 and S / RE5 / 774 (1992).
352. 21 August 1992 and S / RE5 / 774 (1992).
353. 21 August 1992 and S / RE5 / 774 (1992).
354. Sedat Ergin: "Kıbrıs Plânında Ne Yapmalı?", Hürriyet Gazetesi, 26 Kasım 2002, s. 20.
355. Sedat Ergin: "Kıbrıs Plânında Ne Yapmalı?", Hürriyet Gazetesi, 26 Kasım 2002, s. 20.
356. Nur Batur: "Bırakı Kıyameti Koparayım", Milliyet Gazetesi, 16 Mart 1993, s. 14.
357. Aydın Olgun: "Güzelyurt Verilemez", Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1992, s. 17; Haluk Ülman: "Her Çözüm, Çözüm Değildir", Yeni Günaydın Gazetesi, 24 Aralık 1992, s. 13.
358. Mete Tümerkan: "Kıbrıs'ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:15 (Şubat – Mart 2002) No:2, s. 13.
359. "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
360. "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 3; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s. 3; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 3.
361. Mümtaz Soysal: "Uzlaşmanın Sınırları", Hürriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 19.
362. Bunun için bkz... 12 Şubat 1977 Denктаş-Makarios Anlaşması, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 19; Gönübol, 1996:578, Efeğil, 2003:99.
363. Bu konuya daha önceki bölümlerde de değinildiği için burada ifade edilemeyecektir. Bu bölümde güvenlik, sadece savunma derinliği açısından ele alınacaktır.
364. Bu konuyla ilgili olarak KKTC İçişleri, Köyşleri ve İskan Bakanlığı Harita Dairesi verilerine bakılabilir.
365. "Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 62.
366. "Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 62; "Kıbrıs Davasında Türk

- Tarafının Türkiye ve KKTC Birlikte Tarih Işığında Dünyayı Israrla Anlatmalı”, Kıbrıs Mektubu-Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, XVI (Mart-Nisan 2003) 2, s. 25.
367. Bu konuyla ilgili olarak bkz... KKTC İçişleri, Köyişleri ve İskan Bakanlığı Harita Dairesi verileri. Ayrıca bkz... Efegil, 2003:121; Tamer Çerçi: “Kıbrıs’ta Güzelyurt’a Dikkat.....”, Hürriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1992.
368. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 4
369. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 4
370. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 4
371. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 4
372. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 3-5; “Narenciye Battı”, Kıbrıs Gazetesi, 27 Şubat 1995, s. 6; Efegil, 2003:120.
373. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 62.
374. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 62.
375. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 62.
376. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
377. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
378. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
379. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
380. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
381. Hüseyin Alkan: “İstifa Ederim?”, Hürriyet Gazetesi, 30 Aralık 2002, s. 18; KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile yapılan mülakat 29 Aralık 2002.
382. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
383. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63.
384. Bununla ilgili olarak KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü verilerine bakılabilir. Ayrıca bkz... Efegil, 2003:124.
385. Bununla ilgili olarak KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü verilerine bakılabilir. Ayrıca bkz... Efegil, 2003:125.
386. “Denктаş’ın Önerisi Kabul Edilmedi”, Agon Gazetesi, 25 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 25 Temmuz 1992, s. 2.
387. Yaptıklarımız Yapamadıklarımızla Beş Yılın Hesabı, Cumhuriyetçi Türk Partisi Yayınları, Dörtrenk Matbaacılık, Lefkoşa, 1998, s. 42.
388. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 2.
389. Kuzey ve Güney Kıbrıs’ta bulunan akarsularla ilgili özellikler aşağıdaki gibidir. Bunun için bkz... Yorgancıoğlu, 1998:110; Ward, 1959:1960:19; Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 1.

Tablo 15: Kuzey Kıbrıs’taki Akarsular ve Yıllık Ortalama Değerleri

Akarsuyun Adı	Drenaj Alanı km ²	Yıllık Ortalama Değer (*10 ⁶ m ³)
1. Yeşilirmak Deresi (Limnitis)	48.7	7.0
2. Kambur Dere (Kambos)	52.6	3.5
3. Gemikonağı Deresi (Xeros)	81.1	5.0
4. Lefke Deresi (Marathasa)	85.2	7.0
5. Çamlıdere (Karyotis)	94.0	10.0
6. Taşlı Dere (Atsas)	33.1	2.0
7. Doğancı Deresi (Elea)	167.6	7.2
8. Güzelyurt Deresi (Serakhis)	708.4	22.0
9. Dar Dere (Ovgos)	-	-
10. Çiftlik Dere (Aloupos)	78.2	2.0
11. Geçitköy Deresi (Panagra)	42.2	0.3
12. Beşparmak, Çiftlik Deresi (Alakati)	13.2	0.1
13. Gazimağusa, Boğaz (Kharangas)	23.2	0.04
14. Değirmenlik, Çatal Dere (Tengelis)	8.1	0.08
15. Kanlı Dere (Pedhieos)	-	-
16. Çakıllı Dere (Yialias)	-	-
Ortalama Yıllık Akım Toplamı	-	66.22 x 10 ⁶ m ³

Ayrıca 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 15 sıra nolu derelerin beslenme alanlarının tümüne yakın kısmı ve Kanlı Dere'nin beslenme alanının en önemli kısmı Güney Kıbrıs'tadır. Söz konusu derelerin sularının büyük bir kısmı Güney Kıbrıs'taki baraj, gölet ve bentlerle tutulmaktadır. Bu nedenle bu hususlar göz önüne alınarak yukarıdaki akım değerleri hesaplanmıştır.

Beslenme alanları Kuzey Kıbrıs'ta olan küçük derelerin su potansiyelleri de göz önüne alınarak Kuzey Kıbrıs'ın tüm akarsu, potansiyeli ortalaması olarak yılda $82.3 \times 10^6 \text{ m}^3$ civarındadır. Bunun için bkz... Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 1.

Tablo 16: Güney Kıbrıs'taki Akarsular ve Yıllık Ortalama Değerleri

Akarsuyun Adı	Drenaj Alanı km^2	Yıllık Ortalama Değer ($\times 10^6 \text{ m}^3$)
1. Khapotami	110.9	14.0
2. Dhiarizos	263.7	55.0
3. Xeropotamos (Baf)	218.9	45.0
4. Ezusa	11.3	35.0
5. Mavrokolymbos	39.9	4.0
6. Avgas	24.0	0.4
7. Khrysokhou	67.3	5.3
8. Magunda	60.7	8.4
9. Ylalia (Baf)	21.0	2.3
10. Xeros (Haf)	10.8	1.2
11. Livadhi	10.5	1.3
12. Katuris	-	3.8
13. Pyrgos	38.6	10.4
14. Evdhimou ve Paramali	23.9	3.0
15. Kouris	350.9	48.0
16. Garyllis	88.3	3.0
17. Yermasoyia	179.2	22.0
18. Vasilikos	151.4	10.0
19. Maroni	53.6	4.4
20. Syrgatls	131.1	8.2
21. Xeropotamos (Larnaka)	28.9	2.1
22. Pouzis	58.8	1.4
23. Tremithos	153.9	16.5
24. Yiallas	-	4.8
25. Pedhieos	-	5.0
Ortalama Yıllık Akım Toplamı		$314.5 \times 10^6 \text{ m}^3$

Ayrıca mansapları Kuzey Kıbrıs'ta ve membaları Güney Kıbrıs'ta olan Yeşilırmak (Limmitis), Kambur Dere (Kambos), Gemikonağı Deresi (Xeros), Lefke Deresi (Marathasa), Çamlıdere (Karyotis), Taşlı Dere (Atsas), Doğancı Deresi (Elea), Güzelyurt Deresi (Serakhis) ve Dar Dere (Ovgos) adındaki derelere ait suların bir kısmı Güney Kıbrıs'ta tutulmaktadır. Bunun için bkz... Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 2.

Yukarıdaki listede akımları verilen derelerin dışında da küçük potansiyelli dereler de mevcuttur. Yukarıda hususlar dikkate alındığında Güney Kıbrıs'ın ortalama yıllık akarsu potansiyelinin $400 \times 10^6 \text{ m}^3$ civarında olduğu görülür. Bunun için bkz... (Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 3).

390. Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 4-5; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 2.

391. KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 16.

392. KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 16.

393. KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 17.

394. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 1.

395. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 1.

396. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 1.

397. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 1.

398. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 1.

399. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 3.

400. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 3.

401. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 2.

402. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 2.
403. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 2; KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 17.
404. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 3.
405. TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003, s. 3.
406. Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 6.
407. Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 6.
408. Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 6.
409. Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001, s. 6.
410. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciligi Arşivi; SİSAV-789, 1993:10.
411. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi; SİSAV-789, 1993:10.
412. Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992).
413. “10 Aralık 2002 Tarihli Gözden Geçirilmiş BM Önerilerinin Değerlendirilmesi ve 28 Şubat 2003 Tarihi Göz Önüne Alınarak Yapılan Olası Senaryolar”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 58.
414. “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 9.
415. “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12; “Genel Sekreter’in Kıbrıs’taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu”, Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
416. “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12; “Genel Sekreter’in Kıbrıs’taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu”, Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
417. “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12; “Genel Sekreter’in Kıbrıs’taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu”, Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
418. Bununla ilgili olarak bkz.. ”BM Genel Sekreteri Butros Gali Tarafından Sunulan Önerilerin İçeriği”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 1, Yeşilada, 1994:9, 11, 257.
419. İhsan Gürkan: “Kıbrıs’ta Yeni Aktörler ve Eski Oyunlar”, Milliyet Gazetesi 9 Ağustos 1992, s. 13.
420. “Kıbrıs’ta İki Kültürlü ve İki Toplumlu Yaşam”, Kıbrıs Mektubu-Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, XVI (Mart-Nisan 2003) 2, s. 27.
421. Hüseyin Alkan: “Klerides’in Kızı, Rumları Çıldırtacak”, Hürriyet Gazetesi, 25 Haziran 2001, s. 25.
422. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Web Sitesi: www.trncinfo.com: Prof. Dr. Peter Pernthaler: “Kıbrıs Sorununa Federal veya Konfederal bir Çözüm”, Innsbruck Üniversitesi/Avusturya.
423. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 6-7.
424. “Rum Eğitim Bakanının Konuşması”, Eleftherotopia Gazetesi, 29 Ağustos 1994, No:4238, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 29 Ağustos 1994, s. 6.
425. Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 48.
426. “A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals”, Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, s. 37.
427. “Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü”, TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 4.
428. Bu konuyla ilgili olarak bkz... Estabrook, 1964:12; Denктаş, 1996:68; “World Press, Tracing The Greek Attacks is Witnessing History”, Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 52.
429. “Akay Cemal: Inspite of Vasiliu – Denктаş in Negotiations, EDEK Look for Creating Crisis Proposal for Depression in Cyprus”, Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. 70; Denктаş, 1996:95.
430. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Web Sitesi: www.trncinfo.com: Prof. Dr. Peter Pernthaler: “Kıbrıs Sorununa Federal veya Konfederal Bir Çözüm”, Innsbruck Üniversitesi/Avusturya.

431. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
432. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi.
433. “Haritanın Yankıları”, Fileleftheros Gazetesi, 2 Temmuz 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 2 Temmuz 1992, s. 1.
434. İki kesimliliğin sulandırılması ile ilgili olarak bkz... “Gali Ne İsa’ya Yarandı Ne Musa’ya”, Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3; İsmet Kotak: “Hedef Türk Ordusu”, Kıbrıs Postası Gazetesi, 23 Temmuz 1992, s. 3; Deliceirmak, 1993:156; İsmail, 1998a:235, 243; Deliceirmak, 1997:57.
435. “Vasiliu’nun Demeci”, Fileleftheros Gazetesi, 5 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Özetleri, 5 Ekim 1992, s. 1.
436. “Vasiliu’nun Demeci”, Fileleftheros Gazetesi, 5 Ekim 1992, s. 1; TAK Rum Basın Özetleri, 5 Ekim 1992, s. 1.
437. “Vasiliu’nun Söyleşi”, Kathimerini Gazetesi [Atina], 19 Ekim 1992, s. 3; TAK Rum Basın Özetleri, 19 Ekim 1992, s. 3.
438. “İsviçre”, Anabritannica, C. XII., İstanbul, 1993, s. 111.
439. “Kıbrıs Raporu”, 23 Kasım 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, s. 1.
440. ABD yönetimi, adanın bölünmüşlüğüne “siyasal bir realite” olarak görmekte, daha önce kültürel olarak ayrı olan iki toplumun artık “fiziksel ve siyasal” olarak da ikiye ayrıldığına işaret etmekteydi. Bunun için bkz... U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, Turkey, Greece, and NATO: The Strained Alliance, A Staff Report, 1980, s. 49, 53.
441. Şükrü S. Gürel: “Çözülüşe Neden Olmayan Bir Çözüm”, Hürriyet Gazetesi 21 Temmuz 1992, s. 17, Deliceirmak, 1993:122.
442. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 9.
443. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, s. 1.
444. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, s. 1.
445. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, s. 1.
446. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, s. 1.
447. Bunun için bkz... “Letter to UN Secretary – General from President Denktash Dated 21 November 1994”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Dodd, 1995:30.
448. Rauf R. Denktash: “Niye Ayrı Devlet?”, Zaman Gazetesi, 19 Aralık 1975, s. 2.
449. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
450. Bu konuyla ilgili olarak bkz... “Hristostomos: İki Bölgelilik Tehlikelidir”, Fileleftheros Gazetesi, 17 Ağustos 1997, s. 10; “Başpiskopos: Kıbrıs Elden Gidecek Diyor”, Eleftherotipia Gazetesi, 28 Eylül 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Eylül 1992, s. 4; “Hristostomos: İki Bölgelilik Tehlikelidir”, Mahi Gazetesi, 30 Nisan 1998, s. 10; Deliceirmak, 1997:85; Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, September 1998, s. 10.
451. Bunun için bkz... Hüseyin Alkan: “Planda Taraflar Neyi İstemiyor”, Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 2002, s. 14; “Vasiliu: Rumlar Trajik Noktaya Vardırıldı”, Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 18; “Vasiliu’nun Tavizleri”, Eleftherotipia Gazetesi, 13 Kasım 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 13 Kasım 1992, s. 4; Necatigil, 1998:387.

ALTINCI BÖLÜM

YER DEĞİŞTİREN KİŞİLER

1.1. 20. YÜZYILDA KIBRIS'TAKİ İÇ GÖÇ HAREKETİNİN ÖZELLİKLERİ:

1.1.1. 1901-1950 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu:

Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden getirilen Müslüman Türk unsurlar, kent ve köylerde Hristiyanlarla iç içe yaşamaya başlamışlardı. Dolayısıyla o dönemden başlamak üzere herhangi bir dinî grubun, belirgin bir şekilde yoğunlaştığı coğrafi bir bölgenin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bir başka deyişle yerleşim yapısı, kısmen farklı dinî grupların iç içe veya yan yana yaşadıkları karma bir nitelik taşımaktaydı. Adada kısmi olan bu karma yapı, 1950'li (Vural, 1996:51) yılların sonlarında değişmeye başlamasına rağmen, 1974 yılına kadar temel niteliğini hep sürdürmüştür. Bununla birlikte, en başta büyük kentler olmak üzere, nüfus açısından yoğun yerleşim birimlerinde, karma yapının yanı sıra, her iki toplumun ayrı ayrı yerleştiği ve belirgin mekânların varlığı (Cobham, 1908:440) da tarihî bir gerçeklikti. Ama bu tür ayrı mekânların varlığı, her iki dinî kimliğin, coğrafi zemine ve katı ölçülere dayalı ikili bir toplumsal ve ekonomik sistem oluşturduğu anlamına gelmiyordu. Ada yapısında düzenlilik gösteren karma yerleşme yapısının, kentlerde ve diğer büyük yerleşim birimlerinde ortaya çıkan ve herhangi bir grubun yoğunlaştığı mekânların zaman içinde varlıklarını sürdürmesi, Müslüman Türk unsurunun göç ve iskân yöntemlerinin bir sonucu olarak kabul edilmektedir.

Aslında Osmanlı yönetiminin ilk dönemlerinde adaya yoğun olarak iskân edilen Müslüman Türklerin yerleşimi, sistematik olarak düzenlenen bir göç hareketinin sonucudur. Bir başka deyişle, bu unsurların adaya yerleşmesi, geniş bir zaman dilimine yayılan bireysel bir göç hareketiyle değil, belirli bir zaman içinde yoğunlaşan, belirli bir göç siyaseti çerçevesinde teşkilâtlanan ve topluca gerçekleştirilen bir göç hareketiyle oluşmuştu. Dolayısıyla gerçekleşen bireysel tercihlere dayalı göç hareketleri, bu siyasetin varlığı nedeniyle, yerleşim yapısında farklı bir eğilimin ortaya çıkmasına neden olmamıştı.

Genellikle tarım ve el zanaatlarıyla uğraşan Müslüman Türkler, “büyük kentlere” ve “tarımsal üretim imkânları bulunan kırsal bölgelere” (Hill, 1952:18-20) gruplar hâlinde ve topluca yerleştirilmişlerdir. Zaten adada iskân edilen ilk Müslüman Türkler için belirli bir coğrafi bölgenin seçilmediği ve tarımla uğraşanların kırsal bölgelere, el zanaatlarıyla uğraşanlarla sivil ya da askerî bürokrat unsurların büyük kentlere (Gürkan, 1982:42-43) yerleştirildiği çeşitli dönemlere ait bilgilerden anlaşılmaktadır. Aslında Osmanlı dönemi boyunca oluşturulan karma yapı, iki dinî grubun ada içinde yerleşmesinde belirleyici bir eğilim olarak ortaya çıkmaktaydı. Örneğin XIX. yy ortalarında, çok sayıda karma köy ve mahallenin

bulunmasına rağmen, sadece Müslüman Türk unsurları içeren yerleşim birimlerinin sayısı oldukça sınırlı düzeydeydi (Hunt, 1980:5). Öte yandan sadece Hristiyan unsurların bulunduğu yerleşim birimlerinin sayısı (1), karma yerleşim birimlerinin sayısına yakındı. Bu durum sömürge yönetimi döneminde de karma yapı yerleşim düzeninin hakim karakteri olmaya devam etmişti. Buna göre adada 1901, 1911, 1931 ve 1946 yıllarında yapılan nüfus sayımlarına göre Kıbrıs'taki yerleşim birimlerinde etnik ve kültürel yapıya ilişkin durum şu şekildedir. Bir başka deyişle 1901-1960 yılları arasında, Kıbrıs'taki yerleşim birimlerinin etnik ve kültürel yapısı aşağıdaki gibidir (2):

Tablo 17: 1901-1960 Yılları Arasında Kıbrıs'taki Yerleşim Birimlerinin Etnik Nüfus Yapısı

1901								
Etnik Grup	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Mağosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	17	1	2	13	10	0	43	6.4
Hristiyan	97	21	62	35	44	27	286	42.5
Karma	78	34	57	63	87	25	344	51.1
Toplam	192	56	121	111	141	52	673	100.0

1911								
Etnik Grup	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Mağosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	20	2	4	11	12	3	52	7.7
Hristiyan	81	15	56	29	35	25	241	35.6
Karma	94	36	63	72	94	25	384	56.4
Toplam	195	53	123	112	141	53	677	100.0

1931								
Etnik Grup	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Mağosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	14	4	2	8	9	3	40	5.9
Hristiyan	79	16	53	25	52	20	245	35.9
Karma	107	44	71	70	78	27	397	58.2
Toplam	200	64	126	103	139	50	682	100.0

1946								
Etnik Grup	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Mağosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	15	4	2	16	16	3	56	8.9
Hristiyan	75	19	57	23	44	26	244	38.9
Karma	87	36	54	58	74	18	327	52.2
Toplam	177	59	113	97	134	47	627	100.0

1960								
Etnik Grup	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Mağosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	28	10	7	24	30	6	105	16.7
Hristiyan	93	24	77	46	68	28	336	53.4
Karma	53	27	29	28	37	14	118	29.9
Toplam	174	61	113	98	135	48	629	100.0

Yukarıda da görüleceği gibi 1901 yılında yapılan nüfus sayım sonuçlarına göre karma yerleşim birimlerinin, toplamın yarısı kadar olduğu anlaşılmaktadır. Ama sadece Müslüman Türklerin yaşadığı yerleşim birimlerinin toplam nüfusu 5.024 (Mavrogordato, 1902:52) olarak hesaplanmıştır. Sayım sonuçlarına göre adadaki Müslüman Türk nüfusun toplamı 51.309 (Mavrogordato, 1902:53) olarak belirlenmiştir. Böylece Müslüman nüfusun % 90 oranında, karma yerleşim birimlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Zaman içinde fizikî yerleşimin nasıl geliştiğini anlamak için farklı dönemlerdeki nüfus sayım sonuçlarını karşılaştırmak gereklidir.

1911 yılında yapılan nüfus sayımı, karma yerleşimin bir önceki dönemdeki gibi yaygın olduğunu görülmektedir.

Bundan hareketle 1911 yılında karma ve sadece Müslüman Türklerin bulunduğu yerleşim birimlerinin sayısı artarken, sadece Müslüman Türklerin yerleştiği birimlerin toplam nüfusu 7.677, adadaki toplam Müslüman Türk nüfusu ise 56.428 olarak belirlenmişti (Mavrogordato, 1912:19). Buna göre Müslüman Türk nüfusun % 87'si karma birimlerde yaşamaktaydı. Böylece 1901'i izleyen on yıl içindeki nüfus hareketleri sonucunda, Müslüman Türklerin % 87'si karma birimlerde yaşamaya devam etmişti. 1911 yılına ait istatistikler, karma olan Müslüman Türk ve Hristiyan yerleşim birimlerinin sayısında bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Ama bunlar herhangi bir dinî grubun geleneksel yerleşim birimlerinden topluca göçleriyle oluşan değişimler değil, belirli bir dinî gruba bağlı en çok 5-10 kişilik grupların göç etmesi ya da ölüm nedeniyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

1901 ve 1912 yıllarına ait veriler incelendiğinde, önceki döneme göre karma olan bazı yerleşim birimlerinin, sonraki dönemde Hristiyan Rum ya da Müslüman Türk yerleşim birimine dönüştüğü görülmektedir. Öte yandan, tamamıyla Müslüman Türk ya da Hristiyan unsurların bulunduğu bazı birimlerin de karma bir niteliğe dönüştüğü anlaşılmaktadır. Özellikle 1901 yılında karma köy olarak belirlenen 13 yerleşim birimi, 1911 yılında sadece Müslüman Türklerin yaşadığı birimlere (3), buna karşın aynı dönemde 23 karma yerleşim birimi de sadece Hristiyanların yaşadığı birimlere (4) dönüşmüştür. Bazı köyler ise sadece Müslüman Türklerin yerleştiği birimler olmaktan çıkıp, "karma" bir nitelik kazandığı görülmüştür (Vural, 1996:54). Bunların sayısı da 21'dir (5). Bu dönemde en fazla göze çarpan değişiklik ise sadece Hristiyanların yaşadığı 39 yerleşim biriminin, Müslüman Türk unsurunun gelmesiyle "karma" (6) birimlere dönüşmüş olmasaydı.

1931 yılında yapılan nüfus sayımı, karma yerleşim oranındaki artış eğiliminin devam ettiğini göstermektedir. Bu dönemde adadaki toplam Müslüman Türk nüfusu 64.238, sadece Müslüman Türklerin bulunduğu yerleşim birimlerinin nüfusu ise 4.561'dir. Böylece Müslüman Türk nüfusun % 93'ünün karma yerleşim birimlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır.

1946 yılında yapılan sayımda, ada nüfusu, 361.932 Ortodoks Rum, 81.137 Müslüman Türk ve 19.467 diğerleri olmak üzere toplam 462.536 olarak belirlenmişti (Vural, 1996:54). Yerleşme yapısındaki karma ağırlıklı eğilimin, Türk ve Rum siyasallaşma hareketlerinde görülen yoğunluğa rağmen varlığını sürdürmüştür. 1946 yılına ait verilere göre sadece Müslüman Türklerin yaşadığı yerleşim birimlerinin toplam nüfusu 10.774, karma yerlerdeki Müslüman Türk nüfus ise 70.393'tür (Percival, 1946:5-17).

1.1.2. 1950-1963 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu:

1960 yılında yapılan nüfus sayımına göre yerleşim birimlerinin etnik ve kültürel yapısı, öncekilerden önemli derecede farklılıklar göstermekteydi. Bunun tek nedeni 1955-59 yılları arasında EOKA'nın sürdürdüğü 'Enosis' mücadelesinin Türk toplumunu hedef alması nedeniyle başlayan, toplumlararası gerginlik ve Kıbrıslı Türkleri belirli bölgelerde yoğunlaştırmayı öngören "siyasal amaçlı" (Kasımoğlu, 1991:127-128) göçlerdi.

1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yılında, sadece Kıbrıslı Türklerin yaşadığı yerleşim birimlerinin nüfusu 28.268 (Vural, 1996:55) iken adanın toplam nüfusu 104.350 (Vural, 1996:55) olarak belirlenmişti. Karma yerleşim birimlerinin sayısındaki azalmaya bağlı olarak sadece ciddi bir şekilde Müslüman Türk ya da sadece Hristiyan Rum yerleşim birimlerinde bulunanların toplam nüfus içindeki oranı ciddi bir şekilde artmıştı.

Aslında 1954'den beri süregelen planlı Rum saldırıları sonucu Türkler, yüzyıllar boyu yaşadıkları bölgelerden ve evlerinden sürülmüşler, birçokları da çeşitli baskılar altında topraklarını ve evlerini terketmek zorunda kalmışlardı. Yıllardan beri evlerinden ve topraklarından çıkartılan ve her türlü geçinme vasıtasından yoksun bırakılan geniş Türk kitlelerinin köylere göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

1.1.2.1. 1955-1959 İç Savaşında Kıbrıslı Türk Nüfusunun Tamamen veya Kısmen Tahliye Ettiği Köyler:

1.1.2.1.1. Tamamen Tahliye Edilen Köyler:

Lefkoşa Bölgesi:

Büyük Kaymaklı	56
Styllos	24
Analiondas ve Kataliondas	35
Vassili	50
Kato Lakatamia	88

Mağosa Bölgesi:

Asha (Paşaköy)	136
Kondea	13
Melanagra	54
Peristerona	186
Spathariko	25

Baf Bölgesi:

Amargeti	86
Anarita	30
Moronero	36 (7)
Myrmikoph	13

Tahliye olan nüfusun toplamı: 832 (Denktaş, 1987:10).

1.1.2.1.2. Kısmen Tahliye Edilen Köyler:

Lefkoşa Bölgesi:

Kato Deftera	58 Türk'ten 21'i köyü terk etmiştir.
Omorfo (Morfhou)	179 kişiden 56'sı
Psomolophou	21 kişiden 20'si
Lefkoniko	126 kişiden 123'ü
Lythrangomi	110 kişiden 5'i

Baf Bölgesi:

Kritou Marottuo	25 kişiden 22'si

Girne Bölgesi:

Ayios Epiktitos	61 kişiden 52'si

Mağosa Bölgesi:

Ayios Seryios	82 kişiden 81'i
Ayios Theodoros	70 kişiden 47'si
Kilanimos	17 kişiden 5'i

Larnaka Bölgesi:

Aletriko	57 kişiden 32'si
Anglisides	152 kişiden 28'i

Limasol Bölgesi:

Pissuri	30 kişiden 11'i

Tahliye Edilen Toplam Nüfus: 503 (Denktaş, 1987:11).

Fakat 1955 ile 1963 yılları arasında EOKA'nın Rum fanatiklerinin Türklere karşı yaptıkları saldırılar sonucunda 33 (Ertekün, 1979:4) Türk köyü harap olmuş ve yaklaşık 6.000 (Ertekün, 1979:4) kişi yerlerinden edilerek malları yağmalanarak yakılmıştır (8).

1.1.3. 1963-1975 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu:

1963 Noeli'nde gelişen olaylardan sonra Kıbrıslı Türkler, ekonomik üretimden tam olarak kopartılmışlardır. Bu dönemde Türkler, kapalı bölgelerde ve Türkiye'nin yardımları ile yaşayan bir toplum hâline gelmişlerdi. Ayrıca 50 yerleşim biriminden 1.000 dolayında konut terkedilmişti. Böylece ilk etapta 25.000 (Moran, 1998:160) Türk göç etti. Bu süre zarfında Kıbrıslı Türklerin neredeyse % 25'i (Beratlı, 1991:38) çadırlarda yaşamaya başlamışlardı. Hatta 1963 saldırıları ile birkaç gün içinde yaklaşık 700 (Purcell, 1969:326) kişi evlerini terketmek zorunda kalmıştı. Bazıları rehin alındıysa da 500 kişilik kadın ve çocuklardan oluşan bir grup, tehlikeli bölgelerden güvenli bölgelere kaçmak zorunda bırakılmışlardı (Denktash, 1988:43). Bundan hareketle denebilir ki, 1963'ten sonra Kıbrıslı Türkler için "yerlerinden ayrılma ve yokluklarla mücadele dönemi" (Heinze, 1987:34) başlamıştı.

Buna göre 1963 yılı Aralık ayı içinde Kıbrıslı Türklerin tahliye ettiği köyleri, aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

Lefkoşa Bölgesi:

Ayios Vasillios	117
Dali	206
Eylendja (Eylence)	316
Karovostasi	333
Mathiati	208
Nisou (Dizdar Köy)	108
Omorphita (Küçük Kaymaklı)	5.126
Skylloura (Yılmazköy)	289
Trakhonas	921

Baf Bölgesi:

Ayios Lsidoros	28
Loukrounou	35

Larnaka Bölgesi:

Alethriko	25
Anaphotia (Akkor)	94

Anglisides (Aksu)	124
Aplanda	55
Girne Bölgesi:	
Ayios Ermolaos	20
Mağosa Bölgesi:	
Aloa (Aloda)	41
Arnadi	100
Ayios Theodoros	23
Kilânimos	12
Lythrangomi	105
Trikomo	7

Tahliye Edilen Toplam Nüfus : 8.293 (Denktaş, 1987:11).

Bundan da anlaşılıyor ki, 1963 Aralık olayları sonucunda 25.000 (9) Kıbrıslı Türk, evlerini bırakarak, küçük enklavlara göç etmek zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüştü (Borowiec, 1983:96-97; Feyzioğlu-Ertekün, 1987:12; Oberling, 1982:120; Necatigil, 1998:36). Bu sırada taraflar arasında görüşmeler başlarken, Kıbrıs'ta toplumlararası çatışma bütün hızıyla devam ediyordu. Binlerce Kıbrıslı Türk evlerini, topraklarını ve mallarını terk ediyordu (10).

Ocak 1964'te adadaki şiddet o kadar artmıştı ki, Kıbrıslı Türkler, adanın yüzde beşinden (Bölükbaşı, 2001:313; Sadrazam, 1990:16; Rizvi, 1998:3, 10, 30-31) azını oluşturan Türk kontrolündeki topraklara sığınarak kuşatma altında yaşamak zorunda kalmışlardı.

Bundan hareketle 1964 yılı Ocak ayı içinde Kıbrıslı Türklerin tahliye ettiği köyler, şu şekilde sıralanabilir:

Lefkoşa Bölgesi	
Akaki (Akaça)	156
Arediou (Aratyu)	90
Argaki (Arkaca)	72
Ayia Marina Skyllouras	65
Aiyios Epiphanios	66
Ayios Yeoryios Lefkas	143

Denia	128
Dyo Potami	40
Eliphotes (Zeytinlik)	91
Baf Bölgesi:	
Kithasi (Ciyas)	162
Lemba	162
Pano Archimandrita	72
Prastio	83
Kalokhorio Lefkas (Çamlıköy)	307
Kato Deftera (Aşağı Deftera)	37
Korakou	13
Linou	18
Morphou	123
Neokhorio (Minareli Köy)	230
Orounda	39
Pano Koutraphas	50
Palekythro	251
Peristerona	476
Peristeronari	61
Petra	63
Phlasou	97
Pyroi	86
Vroisha	235
Limasol Bölgesi:	
Anoyira	93
Çerkez	13
Kato Kivides	117
Kilâni	35
Kolossi	108
Moniatis	90
Phasoula	18
Pissouri	19
Silikou	166

Trakhoni	117
Yarovasa	83
Larnaka Bölgesi:	
Ayia Anna	102
Kalavastos	243
Maroni	103
Meneou	22
Pano Lefkara	361
Perivolia	45
Pyrga	108
Sophtades	117
Girne Bölgesi:	
Lepithos	370
Liveras	12
Trafpeza	79
Vasilia	213
Aiyios Epiktitos	9
Ayios Yeoryios	203
Diorios	156
Klepini	27

Tahliye Edilen Toplam Nüfus : 6.445 (Denktaş, 1987:12).

Yukarıda da görüleceği gibi 1963 Aralığından 1964 yılının ilk bölümüne kadar Kıbrıslı Türklerin binlercesi, evini ve yurdunu terk etmek zorunda bırakılmışlardı (11).

Bu yüzden Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kayıpları oldukça büyük olmuştur. Örneğin tarım ve endüstri sektöründe çalışan 24.000 (12) kişi, işlerini tamamen kaybetmiş ve Hükûmetten maaş alan 4.000 (13) kişinin maaşları kesilmişti.

Buna göre 1964 yılı 2-14 Şubat tarihleri arasında Kıbrıslı Türklerin tahliye ettiği köyler aşağıdaki gibidir:

Lefkoşa Bölgesi:	
Ayios Sozomenos	172
Potamia	9

Mağosa Bölgesi:

Vitsada	136

Baf Bölgesi:

Asproyia	101

Galataria	58

Khoulou	119

Kourtaka	38

Kritou Terra	156

Mamoundali	121

Pano Arodes	101

Phasli	76

Pitargou	192

Prodrami	129

Yeroskipos	170

Limasol Bölgesi:

Asomatos	177

Larnaka Bölgesi:

Patrophani	120

Tahliye Edilen Toplam Nüfus: 1.875 (Denktaş, 1987:13) idi.

1964 yılı Mart ayı içinde Kıbrıslı Türklerin tahliye ettiği köyler ise:

Girne Bölgesi:

Kazaphani	598

Baf Bölgesi:

Lapithiou	156

Tahliye Edilen Toplam Nüfus: 754 (Denktaş, 1987:13) idi.

Yine 1964 yılı Mayıs ayı içinde Kıbrıslı Türklerin tahliye ettiği köyler ise:

Mağosa Bölgesi:

Monarga	57

Syngressis	102
Lefkoşa Bölgesi:	
Alevga	123
Amadies	141
Ayios Loannis (Selemani)	142
Ayios Theodoros Tillyrias	232
Mansoura	127
Selain Tapi	66

Tahliye Edilen Toplam Nüfus: 990 (Denktaş, 1987:13-14) idi.

Buna göre Temmuz 1964'te hazırlanan ve BM'ye sunulan 'Ortega Raporu'na' göre 1964 yazı sonuna kadar Kıbrıs Türk halkının Rum saldırıları sonucu gördüğü zarar, aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

- 109 kasaba ve köyde tahrip edilen ev sayısı : 527 adet
- 109 kasaba ve köyde hasar gören ev sayısı : 2.000 adet
- Kamu ve özel sektördeki işi ile maaşından olan insan sayısı : 4.000 kişi
- Çökertilen Türk ekonomisi nedeni ile işsiz kalan insan sayısı : 23.500 kişi
- Saldırıları sonucu göç etmek zorunda kalan Türkler : 25.000 kişi
- Başkasının desteğine muhtaçlar ile yaralı ve sakat kalmışlar : 7.500 kişi
- Rum işgali altına giren köy sayısı : 103 adet
- Şehit düşen Türk sayısı : 500 kişi
- Kayıp Türkler : 203 kişi (İsmail,

1998a:231).

Ayrıca BM Genel Sekreteri'nin S / 5950 sayılı ve 10 Eylül 1964 tarihli raporunda "56 bin Türk'ün, Kızılay'dan yardım alarak yaşamak zorunda kaldığı" (14) belirtilmişti.

Aynı raporun 22. paragrafında aynen şöyle deniyordu: "Kıbrıs Türk toplumuna uygulanan ekonomik kısıtlamalar 'Kıbrıs Hükûmetinin' ekonomik baskı yoluyla olası bir çözümü zorlayarak kabul ettirmeye çalıştığını gösteriyordu" (15). Zaten bu dönemde, Rum millî geliri 218 sterlinden 302 (16) sterline çıkarken, Türklerinki ise 188 sterlinden 160 (17) sterline düştüğü, yine bu raporda ifade ediliyordu.

Aslında 1967'de Rum Millî Muhafız Ordusu, Geçitkale ve Boğaziçi köylerinde yaşayan Kıbrıslı Türkleri, çeşitli bahanelerle öldürmesi veya yerlerinden kaçırmaya zorlaması, 1974'ten

önce de ada nüfusun da “göç ve göçmenler” (Rossidu-Yasonos, 1991:4) olgunun var olduğunu göstermektedir. Çünkü Kıbrıs Rum propagandası, Türklerin kuzeye kaçışını, 1974’te “zorla yerlerinden edilmelerinin” (Rossidu-Yasonos, 1991:4) bir sonucu olarak gösteriyordu. Halbuki Kıbrıslı Türklerin topluca kuzeye geçmeleri, toplumsal güvensizliğin (Deliceirmak, 1997:27) bir sonucuydu. Zira 1967 yılına kadar toplam 25.000 (18) Kıbrıslı Türk, yer değiştirmek zorunda kalmıştı.

1969-1973 yılları arasında Kıbrıs Rum basını yakından takip edildiği zaman görülecektir ki, Kıbrıslı Türklerin evlerine tekrar geri dönemleri, Rumlar tarafından “bilinçli ve planlı bir politikayla” (19) engellenmişti.

Sırf bu yüzden EOKA saldırıları, Kıbrıslı Türkler için dayanılması zor koşulların oluşmasına neden olmuştu. Birçok şeyden mahrum kalan bu Türk göçmenler, yaşadıkları bölgelerden ayrılmak zorunda kalmışlardı. Kimileri BM’nin kurduğu çadırlarda, kimileri de tanıdıklarına sığınırken, bir kısmı da mağaralarda yaşamaya başlamışlardı (Hartbottle, 1970:5, 12-13; Sözen, 1998:13-14). Bunun üzerine Denктаş, 1963 hadiselerinde 103 köyden zorla kovulan 25 bin Türk göçmenin evlerine tekrar geri dönmesine müsaade edilmesini ve bunu mümkün kılmak üzere geçerli malî kaynakların Kıbrıs Rum yönetimince temin edilmesini talep ediyordu (Denктаş, 1998:393). Fakat istenilen sonuca ulaşamadı. Bilindiği gibi bundan sonra gelişen bazı vahim hadiseler, Türkiye’yi 20 Temmuz 1974 günü adaya müdahale zorunlu kılmıştı.

1974 Harekâtı’ndan hemen sonra Kıbrıs’ta çarpışmalar yüzünden evlerini terkedenlerin güven içinde mekânlarına dönmelerine izin verilmesini öngören, Fransız-İngiliz-Avusturya ortak karar tasarısını, Güvenlik Konseyi, 30 Ağustos 1974 günü oybirliği ile kabul etmişti (Eroğlu, 1975:180). Lâkin bu karar, Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la ilgili olarak 16 Temmuz’dan bu yana aldığı 8 inci kararı.

Kararda, adada evlerini terketmek zorunda kalan “Kıbrıslıların” durumlarının aydınlığa kavuşması ve mülteci sorununun çözülmesi için Türk ve Rum toplumlarını işbirliğine çağırmıştı. Ayrıca kararda, 150 bin (Eroğlu, 1975:180) Kıbrıslı mültecinin durumlarının aydınlığa kavuşturulması için BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim’in görevlendirildiği ve bu konuda bir rapor istendiği de belirtilmekteydi.

Ancak Güvenlik Konseyi toplantısında Kıbrıslı Rumların temsilcisi Rossides’le Yunan temsilci Karayanis, mevcut toplantıyı Türkiye’nin aleyhinde bir propaganda aracı olarak kullanmak istemişlerdi. Bunun üzerine Türk temsilci Osman Olcay, ithamlara cevap vererek, evlerinden ve yurtlarından edilenler, yalnızca Kıbrıslı Rumlar olmadığını, Kıbrıslı Türklerin de evlerini terketmek zorunda bırakıldıklarını belirtmişti (Eroğlu, 1975:181). Dolayısıyla Türkiye’ye göre bu sorunlar, Kıbrıs meselesinin ancak siyasî çözüme kavuşturulmasıyla halledilebileceği yönündeydi. Aslında Ankara’daki siyasî çevreler, Rumların mülteciler

meselesini ön plana çıkarmalarını, yeni bir politik oyun olarak nitelendirmekteydiler. Ankara'nın görüşüne göre Rumlar, bu sorunu insanî yönünden çok, siyasî yönü ile ele alıp istismar etme niyetindeydiler.

Ayrıca Türk yetkililer, son askerî harekâtta sonra evlerini terkeden Rumların sayısının iddia edildiği gibi 200 bin değil, 100 (Eroğlu, 1975:181) bin civarında olduğunu belirtmekteydiler. Kaldı ki aynı kaynaklara göre hâlen Kıbrıs'ın Türk kesiminde 65 bin Türk vardı.

Bunların 25 bini 1963-64-67 çatışmalarından kaçıp, Lefkoşa civarına sığınan mültecilerdi. 20 bini de Barış Harekâtı'nda güneyden kaçan Türklerdi. Buna karşın Türk bölgesinde 20 bin kadar Rum kalmıştı. Ama Rum bölgesinde hâlâ 45 bin kadar Türk mahsur durumdaydı.

Rumlar ve Yunanlılar, mülteci sorununu bugüne kadar perde arkasına itmişler ve Lefkoşa'nın Türk kesimine sığınmış 25 bin mültecinin perişanlığını görmezlikten gelmişlerdi. Hatta bu konunun, "siyasî çözüm şekli bulunduğundan ve iki toplumun hangi düzende siyasî varlıklarını yürütecekleri belli olduktan sonra ele alınabileceğini ve böylece bunun kendiliğinden çözümleneceğini" (Eroğlu, 1975:182) ileri sürmüşlerdi. Ama bugün en önemli ve hayati nokta, siyasî çözüm bulunması olduğu hâlde, dünyanın gözlerini durmadan mülteci sorununa çevirmeye çalışmakta, "mülteci işi hallolmadıkça masaya oturmamız" (Eroğlu, 1975:182) diye direnmektedirler. Ancak konu ele alındığı zaman görülmektedir ki, Rumların üzerinde durdukları göçmenler, daha çok Mağosa ve Güzelyurt'tan kaçan Rumlardı ve bunların mutlaka yerlerine geri dönmesinde ısrar ediyorlardı. Bunun nedeni açıktı. Rumlar, Mağosa'ya hakim olan Türkleri, tekrar azınlıkta bırakarak şehri, Lefkoşa gibi ikiye bölmek ümidindeydiler. Dolayısıyla nihaî müzakerelerde Rum çoğunluğunu bir koz olarak kullanma hazırlığındaydılar. Yani mülteci meselesi, "insanî" değil, "siyasî" yönden ele alınarak istismar edilmekteydi. Fakat Türk tarafı, Atina ile Klerides'in ortaya attığı mülteciler sorununu deşifre etmişlerdi. Bu nedenle Türk toplumu lideri Denktaş, tutumunu açıklayarak, önce Rum bölgesinden gelmek isteyen Türklerin serbestçe hareket etmelerine izin verilmesini ve toplama kamplarına sürülmüş Türk tutsakların bırakılmasını istemişti (Eroğlu, 1975:183).

Ayrıca Türk yetkililerine göre yüz binden fazla olduğu anlaşılan Rum mültecilerin, hangilerinin geri dönmek, hangilerinin şimdiki yerlerinde kalmak istedikleri saptanmalıydı. Türkler, ilk başta kadın, çocuk ve ihtiyarların geri dönmelerine izin verileceğini açıklamışlardı. Ancak, Yunan hükûmeti ile Klerides, adadaki Türk askerlerine ve Türk toplumuna karşı gerilla savaşının ve tedhişin başlayacağını, örgütlenme ve eğitime girişildiğini resmen dünyaya açıklarken, "eli silah tutabilir" (20) gerekçesiyle, kendi bölgelerindeki 14-65 yaş (21) arasındaki bütün Türk erkeklerini tutuklayarak, toplama kamplarında tutmayı tercih etmişlerdi.

Dolayısıyla göçmenlerin durumu, çözümü ivedikle olması gereken bir sorun olarak ön plana çıkmıştı. BM Genel Sekreteri'nin adadaki gözlemlerinden sonra üç devlet İngiltere, Fransa ve Avusturya bu konuda girişimde bulunmuşlar ve tarafları, göçmen dramını giderecek tedbirler almaya çağırarak bir karar tasarısını Güvenlik Konseyi'ne sunmuşlardı.

Bu öneri hiç kuşkusuz iyi niyetle ve insanî duygularla hazırlanmıştı. Ama hedefine ulaşabilmesi ve siyasal amaçlarla sömürülmemesi için çok dikkatli davranmayı gerektiren nedenler vardı. Örneğin insanların evlerini barklarını terketmek zorunda kalmaları, mülteci kamplarında sefil olmaları savaşın en büyük dramlarındandı. Hâl bu merkezdeyken Kıbrıs'taki bu durumu gidermek, insanî bir görevdi. Ancak sorunu, sadece böyle bir soyut kavramla ele almak, hatalı uygulamaların yapılmasına veya birtakım siyasal oyunlara alet olunmasına yol açabilirdi. O zaman da daha büyük dramlarla karşılaşılabilirdi. Çünkü Kıbrıslı Rum yöneticileri, bir süreden beri göçmen sorununu gittikçe yoğun bir propaganda konusu yapmışlardı. Dünyanın her yerinde insanî düşünceler besleyen çevreler, bu propagandadan etkileneceği kuvvetle muhtemeldi. Gerçi Rum yöneticilerinin amacı, gerçekten "insanî" miydi bilinmez, ama Kıbrıslı Rumların Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimi altında kalan evlere dönme isteğinin altında, belirli bir siyasal amaç vardı. Bu amaç, Türkiye'nin önerdiği "federasyon esasına dayalı otonom bölge" (Eroğlu, 1975:185) ayırımının önlenmesiydi. Çünkü göçmenlerin evlerine dönme bahanesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimindeki bölgeye, eli silah tutan Rumlar yerleştirilebilecekti. Bu gerçek, bizzat Klerides'in açıkladığı gerilla savaşı planlarıyla birlikte değerlendirildiği zaman bir anlam bulmaktaydı. O zaman insanî gözüken bu girişimin, aslında yeniden toplumlararası çatışmanın olabileceği bir plânın uygulanması için özendirici olabilirdi. Fakat bu sırada Kıbrıslı Rum göçmenlerin Türk denetimindeki bölgelere dönmesi istenirken, Rum denetimindeki bölgelerde kalmış Türklerin durumu unutuluyordu. Bir bölümü zaten toplama kamplarında olan bu insanlar, her an ölüm korkusu altında yaşamaya mahkûm edilmişlerdi. O nedenle güvenliklerini sağlayabilmek için evlerini barklarını bırakıp, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimindeki bölgeye göç etmeye razıydılar. Ama Rum yönetimi, onların temel insan haklarıyla ilgili bu isteklerini, engellemekte ve kendilerini bulundukları yerde zorla alıkoymaktaydı. Kaçabilenler ancak İngiliz üslerine sığınabilmekte ve orada göçmen hayatı yaşamaktaydılar. Göçmen sorununu dünya kamuoyuna insanî bir dava olarak sunan Rum yönetimi, Türk göçmenlere baskıyı sürdürmekte ve bunun, sözünü dahi ettirmemekteydi. Onun içindir ki Türk tarafı, Rumların göçmen durumunu insanî duygulardan çok, siyasal amaçlar için kullanmaya çalıştıkları yolunda şüpheleri vardı.

Meseleye tarafsız bakanlar ise göçmen meselesinin Kıbrıs sorunundan ayrı tutulması gerektiği yönünde görüş bildiriyorlardı. Onlara göre göçmenlerin dramı için en köklü çözümün, Kıbrıs'ta sürekli barışı sağlayan anlaşmaların imzalanmasıydı (22).

Gerçekte de mülteciler meselesi, yeni bir mesele değildi. Çünkü Kıbrıslı Rumların 1963 Aralığındaki saldırıları sonucunda 25.000 Türk, evlerini terkederek Türklerin çoğunlukta bulunduğu bölgeye göç etmişlerdi. Rumlar, terkedilen 103 köyü yağma ve tahrip ederek, Türklere ait gayrimenkulleri işgal etmişlerdi. Kıbrıslı Türk mültecilerin maruz kaldıkları zararlar ise Kıbrıslı Rumlar tarafından tazmin edilmediği gibi, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak Makarios yönetimi, bunlara en ufak bir sosyal yardımda da bulunmamıştı.

Kıbrıs Türk yönetimi, Türk bölgesine sığınan bu mültecilerin durumu ile yakından ilgilenmiş, ekonomik, sosyal ve malî sorunların ortaya çıkardığı güçlükleri çözümlemeye çalışmıştı. Kıbrıs Rum yönetimi ise ekonomik ve malî baskı kullanarak, Türkleri abluka altında bulundurarak tam 11 yıl evinden ve yurdundan ayrı kalan bu 25.000 mültecinin durumunu sürüncemede bırakmıştı.

BM Genel Sekreteri'nin 1964'den 1973'e kadar olan yıllık raporlarında da belirtildiği üzere mültecilerin durumunun çok acele çözülmesi yolundaki çabaları sonuç vermemişti. BM Genel Sekreteri'nin 12 Aralık 1964 tarihli raporunda yapılan teklifler ve cevaplar yer almakta ve soruna bir çözüm bulunmadığı belirtilmekteydi. BM Genel Sekreteri'nin 1965 ile 1973 tarihleri arasında verdiği raporlarda önemli gelişmeler olmadığı, yerlerinden uzaklaştırılan bu kimselere Milletlerarası Kızılhaç'ın yardımda bulunduğu, durumun olduğu gibi kaldığı ve bazı mültecilerin mağaralardan çadırlara nakledilmeleri (Eroğlu, 1975:187) gibi önemsiz değişikliklerin yapıldığı bildirilmekteydi.

Bu arada "Center for Nonviolent Conflict Resolution'ın" (23) hazırladığı rapor dikkati çekmekteydi. Raporda münferit olaylar ele alınmakta, Kıbrıslı Türklerin 1963'den beri çektiği ızdıraplar dile getirilmekte, Rum kesiminde olan Türklerin her an yeni bir Rum saldırısı ile karşı karşıya kaldıkları açıklanmaktaydı (24). Ayrıca raporda 25.000 (25) Kıbrıslı mülteci Türkün sorununun çözümünün politik anlaşmalara bağlı olduğu ifade edilmekteydi.

1963 olaylarından sonra mülteci olarak Rum kesiminden Türk kesimine yerleşen 25.000 Kıbrıslı Türkün kaderi ile meşgul olmayan ve bunu tam 11 yıl baskı olarak kullanılan ve devamlı olarak oyalayan Kıbrıslı Rum yöneticiler, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önce geçen olayları unutarak mülteci sorununu, sadece Rum mültecilerin sorunu olarak dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardı. 1974'e gelinceye kadar mülteci meselesini, Kıbrıs'ın genel statüsü içinde çözümlemeye çalışanlar, konuyu tek yanlı politik mesele yapmışlardı. Kıbrıs Barış Harekâtı sonucu ortaya çıkan problem, yeni bir düzeni gerektirmekteydi. Türk tarafına göre bütün bu olaylar içerisinde Rum mülteciler problemine öncelik tanıyarak, sadece bu konuyu çözümlemeye çalışmak, Kıbrıs sorununu çıkmaza sokmak ve uyuşmazlığın tansiyonunu daha da arttırmak demektir. Halbuki bütünü ile politik yönü olan sorunun, politik yollarla çözülmesi gerekirdi.

Mültecilerle ilgili diğer önemli bir sorun da İngiliz üslerine sığınan Kıbrıslı Türklerin durumu ile ilgiliydi. Kıbrıs'ta Rum saldırılarından kurtulmak için Episkopi (Piskobu) ve Akrotiri (Avrotur) İngiliz üslerine sığınmış bulunan 10.000 kadar Türk'ün Türkiye'ye naklini (26), Kıbrıs Türk yönetimi tarafından İngiltere'ye teklif etmişti. Hatta bu konu ile ilgili olarak Türk hükûmeti, gerekli girişimleri yapmıştı.

Denктаş Türk mültecilerinin İngiliz üslerinden deniz veya hava yolu (Eroğlu, 1975:190) ile Mersin'e gönderilmelerini ve gerekirse taşıt araçlarının Türkler tarafından sağlanabileceğini söyledikten sonra şöyle demişti:

“Mültecilerin Mersin'den nereye gideceklerine karar vermeleri de kendilerine düşerdi. Türkler, İngiliz üslerinde bulunduğu ve buraları İngiliz toprağı sayıldığına göre onların Mersin'e veya İngiltere'ye göndermeleri arasında hiçbir fark yoktu” (27).

Denктаş'ın bu teklifi, Rum yönetiminin temsilcisi Klerides tarafından derhal reddedilmişti. Zira Klerides, İngilizlerin Episkopi üssünde bulunan 10 bin Kıbrıslı Türk'ün buradan çıkarılarak Türkiye'ye götürölmelerini, Rum eserlerin mübadele şansını ortadan kaldıracağı için istemiyordu. Halbuki Türkiye, kendi soydaşlarını önce Mersin'e nakledecek ve daha sonra da buradan alıp yeniden Kıbrıs'a yollayacaktı. Klerides'e göre ise bu, farklı bir anlam taşımaktaydı. Zira Türkiye, Kıbrıs'ın kendi denetimindeki bölgeye Türkleri yerleştirmekle, buralardan kaçan Rumlara geri dönecek yer bırakmamayı amaçlamaktaydı (28). Bunun üzerine 11 Eylül 1974 tarihinde, Kıbrıs'ta İngiliz egemen üslerine sığınan Kıbrıslı Türk mültecilerinin serbest bırakılmasını talep eden Türk notası, İngiliz hükûmetince reddedilmişti. İngiliz hükûmeti, üslerindeki mültecilerin tahliyesinin, genel mülteci sorunu çerçevesinde mütalaa edilebileceğini Türkiye'ye bildirilmişti.

İngiliz Dışişleri Bakanlığına göre Türk hükûmetinin üslerdeki Kıbrıslı Türklerin durumunu ortaya atmakla, Callaghan'ı son derece güç bir durumda bırakmıştı. Kaldı ki Callaghan, Kıbrıslı Türklerin üslerden tahliyesinin, Rum mülteciler için paralel bir tedbir alınmadığı takdirde, Yunan hükûmeti ile Kıbrıs Rum hükûmetini öfkeliendireceğini ileri sürerek Türk notasını reddetmişti (29).

Aslında İngiltere'nin Kıbrıs'taki üslerinde bulunan Kıbrıslı Türklerin durumu ile ilgili sorun, Türkiye ile İngiltere arasındaki siyasî niteliğinden çok hukukî bir sorundu. Her şeyden önce bu mesele, 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ne göre çözümlenmesi gereken bir meseleydi. Buna göre İngiliz üslerine sığınan Kıbrıslı Türkler, her şeyden önce mülteciydiler. Her insan gibi Kıbrıslı Türklerin de mülteci muamelesi görmeye hakları vardı. İngiliz üslerinde bulunan Türklerin esir veya rehine muamelesi görmesi, bu sözleşmeye göre aykırı bir durumdu. Zira İngiliz üslerinde bulunan Kıbrıslı Türklerin mülteci muamelesi görmeye hakları olduğu ve bunun, hukukî bakımdan dayanağını İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme'den

aldığı bilinmektedir. Çünkü İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14 üncü maddesinde, “herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görme hakkına haizdir” (Pazarcı, 1974:17) denilmekteydi.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, bir milletlerarası anlaşma niteliğinde olmamakla beraber, dünya kamuoyunu belirtmesi ve insanlık vicdanını yansıtmaları bakımından, manevî ve ahlakî bir değeri vardır. Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan temel haklar ve özgürlükler, bugün medenî mültecilerce kabul edilmiş kamu hukuku kurallarıydı. Dolayısıyla hukukun genel prensipleri olarak bütün medenî milletleri uymaya zorlayan bu hukuk kuralları, İngiltere ve Yunanistan'ı da bağlamaktaydı.

Bütün bunlar göstermektedir ki, İngiliz üslerine sığınan Kıbrıslı Türkler, mülteciler ve mülteci muamelesi görme hakkına sahiptiler. Dolayısıyla mülteci muamelesi görmek demek, buraya sığınan Kıbrıslı Türklerin istediği ülkeye gitmesine müsaade edilmesi veya buna razı gösterilmesi demektir.

Bundan da anlaşılıyor ki, 20 Temmuz Barış Harekâtı'nın en önemli sonuçlarından birisi nüfus mübadelesiydi. Nitekim nüfus nakli ile güneyde esir tutulan Türklerin kendi bölgelerine geçmesi sağlanmış ve daha sonra iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyetin temelleri atılmış oldu.

Bunun yanında Kıbrıslı Türkler, tarihte ilk kez bütün nüfusları ile sınırları belli bir bölgede toplanma ve bu sınırı koruma olanağına kavuşmuşlardı (İsmail, 1998b:158). Oysa önceleri Rumlar tarafından kuşatılmış küçük “gettolarda” yaşamaktaydılar.

Bu yüzden İkinci Barış Harekâtı'nın tamamlanmasından sonra çözümlenmesi ivedilik arzeden en önemli sorun, savaş esiri olarak bulunan yaralılar ve göçmenlerin istedikleri bölgeye aktarılmaları idi. İngiltere'nin uzun süre karşı çıkmasına karşın, Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun kararlı isteği sonucu, İngiliz egemen üslerine sığınan binlerce Kıbrıslı Türk, Kuzey Kıbrıs'a geçmeyi başarmıştı. Üslerde çok zor koşullar altında yaşayan 9.400 (İsmail, 1998b:158) civarında Kıbrıslı Türk, 18-27 Ocak 1975 tarihleri arasında önce Adana'ya, oradan da Lefkoşa'nın Türk kesimine getirilmişlerdi (Love, 1976:2). Rum tarafı ise tamamen insanî bir konu olan bu sorunda, İngiltere'nin takındığı bu tutumu “adanın taksimi yönünde bir adım” (İsmail, 1998b:158) olarak nitelemiş ve İngiltere'yi suçlamıştı.

Sırf bu yüzden Rum tarafı ve Yunanistan, mevcut şartların zorlaması ile kuzeyden ayrılan Kıbrıslı Rumların durumunu, 1974'den sonra “Türkiye'nin neden olduğu göç olayı” diye dünyaya duyurmaya çalışmışlardı. Oysa Kıbrıs'ta “göçmen sorunu” 1974'de başlamamıştı. 1958 ve 1963 saldırıları ile tam 103 Türk köyü terk edilmişti. Silahlı saldırıya uğrayan bu köyler, Eokacılar tarafından yakılıp yıkılmış ve bu köylerde oturan 25 binden fazla Türk, can güvenliğini sağlamak için daha büyük yerleşim bölgelerine göç etmişti. Hatta bu insanların uğradığı zararların tazmini ve evlerine dönmeleri ise gayri meşru “Rum yönetiminin

tanınması” (Deliceirmak, 1997:2) şartına bağlanmıştı. Oysa Kıbrıslı Türklerin bunu kabul etmeleri mümkün değildi.

Halbuki Rumlar bu anlaşmayı inkâr etmek bir yana, Kıbrıs’ta Türklerin ve Rumların yerlerinden zorla ayrıldıklarını ve adanın sunî olarak bölündüğünü iddia etmekteydiler. Gerçeğin bu olmadığı bilinse de Rumlar bunu propaganda aracı olarak kullanmaktaydılar. Zaten Rumlar ve Türkler, Barış Harekâtı öncesi tüm adaya dağılmışlardı. Barış Harekâtı, bu dağınıklığa ve bölünmüşlüğe son vererek, Türklerle Rumları kendi bölgelerinde birleştirmiş ve böylece toplumsal çatışmalar da son bulmuştu.

Daha sonraki gelişmeler, Kıbrıs’taki göçmenler için nihaî bir çözüm bulunmasını zorunlu kılmıştı. Bu yüzden Kıbrıs meselesine kalıcı bir çözüm bulabilmek için toplumlararası görüşmelerinin üçüncü oturumu, Viyana’da 31 Temmuz – 2 Ağustos 1975 tarihleri arasında başlamıştı. Bu görüşme sonucunda kapsamlı bir “Nüfus Değişim Anlaşması” imzalanmıştı. Yapılan bu Anlaşma ile Kıbrıs’ta, ileride bulunabilecek tek gerçekçi çözümün “iki bölgeliklik” esası (Cerrahoğlu, 1998:47) olduğu kabul edilmişti.

31 Temmuz – 2 Ağustos 1975 tarihli üçüncü dönem Viyana görüşmelerinde imzalanan “Nüfus Mübadelesi” Anlaşması ile 1975’te güneyde kalan Türklerin kuzeye, kuzeyde kalan Rumların güneye taşınmaları tamamlandı (30). Böylece fillî durum, hukukî bir boyut kazanmış oldu (Bilge, 1986:81).

Bu anlaşmanın hükümlerine göre:

1. Hâlen adanın güneyinde bulunan Kıbrıslı Türklerin istedikleri takdirde, acil gereksinimleri ile birlikte olmak üzere organize edilmiş bir program uyarınca ve Kıbrıs’taki BM Barış Gücü’nün himayesinde kuzeye geçebileceklerdir.

2. Hâlen Kıbrıs’ın kuzeyinde bulunan Kıbrıslı Rumların kuzeyde kalmalarının kendi istediklerine bağlı olacağını ve kalma arzusunda olanların, eğitim, dinî görevlerini yerine getirme, kendi doktorları tarafından tedavi edilme ve kuzeyde hareket serbestisine sahip olma konularına ilişkin kolaylıklar dahil olmak üzere, normal hayatlarını sürdürebilmek için, her türlü yardımın yapılacağı, Denктаş tarafından bir kez daha teyit edildi ve yukarıdaki hususlar taraflarca kabul edildi.

3. Hâlen kuzeyde bulunan Kıbrıslı Rumlardan kendi istekleriyle ve hiçbir tazyike tâbi tutulmadan güneye geçmeyi arzu edenlere, güneye geçmeleri için izin verilecek.

4. Yukarıdaki anlaşmanın uygulanmasında, ailelerin birleştirilmesine öncelik verilecek ve bu, hâlen güneyde bulunan birkaç Kıbrıslı Rum’un kuzeye geçmesini gerektirebilecektir (Yolak, 1989:48; Ertekün, 1984b:23-24).

Zaten Nüfus Mübadelesi Antlaşması 5 Ağustos 1975 tarih ve S / 11789 sayılı Birleşmiş Milletler dokümanının Ek’inde şu şekilde yer almıştı:

1. Adanın güneyinde bulunan Kıbrıs Türklerinin, istedikleri takdirde, düzenli bir program çerçevesinde ve BM Barış Gücü'nün yardımlarıyla ve eşyalarıyla birlikte kuzeye geçmelerine izin verilecektir.

2. Kuzeyde bulunan ve hiçbir baskıya tâbi tutulmadan kendi istekleri ile güneye geçmek isteyen Rumlara izin verilecektir (31).

Söz konusu anlaşmanın, Birleşmiş Milletler'in denetimi ve gözetimi altında uygulandığına dair bilgi ise Genel Sekreter'in 13 Eylül 1975 tarih ve S / 12278 sayılı raporunun, dördüncü paragrafında yer almaktaydı (32). Böylece Nüfus Mübadelesi Anlaşması çerçevesinde 9 Ağustos 1975'te "programlı göç" (Cerrahoğlu, 1998:49) başladı. Güneyde kalan Türkler, sığındıkları İngiliz üsleri ile mahsur kaldıkları köylerden kuzeye geçti. Kuzeydeki Rumların da güneye inmesiyle göç sorunu temelden çözüldü (Plümer, 1988:156). Dolayısıyla Türkiye'nin 1974 müdahalesi, adadaki çeyrek milyon (33) insanın yer değiştirmesine neden olacak bir sürecin başlamasına ve 1975 Nüfus Mübadele Anlaşması ile nihayetlenmesine neden oldu. Bu süreç zarfında yaklaşık olarak 180 bin Rum ile 65 bin (34) Türk yerlerinden ve yurtlarından ayrılarak, bir başka bölgeye göç etmek zorunda kaldı.

Sırf bu yüzden adada 1974'ten 1983'e kadar yaklaşık 163.000 Rum göçmeni için sosyal konut yapılmış ve bunun için 36.100 (35) konut inşa edilmişti. 1974'teki harekâttan önce Girne ve Mağosa'da 110.000 (36) Kıbrıslı Rum'un yaşadığı biliniyorsa da diğer bölgelerin etnik nüfus yapısı ile ilgili sağlıklı veriler pek yok gibidir. Özellikle bu verilerin eksikliğinden şikâyet eden ABD'li yetkililer, GKRY'nin "Yer Değiştirenlerin Rehabilitasyonu ve Bakımı" adlı kurulun hazırladığı raporu baz almışlardır. Rum resmi organlarınca hazırlanan ve ABD Lefkoşa elçiliğine sunulan resmî evrakta 200.000 (37) göçmen olduğunu ve bunun 50.000'i (38) evsiz kalan ailelerden olduğu iddia ediliyordu. Ayrıca 1981 yılının sonunda 50.000 aileden ancak 30.000 ailenin kullanışlı ve yaşanabilir konutlara taşındığı belirtiliyordu (39). Aslında bu komitenin yaptığı hesaplamalara göre yer değiştiren kişilerin sayısı 180.000 (40) kadardı. Fakat genelde bu rakamın 200.000 kadar olduğu söylenmektedir.

Bu Kurul, adı geçen raporda Rum yönetiminin, yer değiştiren bütün Kıbrıslı Rumlara ev yardımının yapılmasına gerek olmadığını söylüyordu. Çünkü bu insanların büyük birçoğunluğunun yeterli gelirleri vardı. Resmî kaynaklardan anlaşıldığına göre Rum hükûmeti, bu rakamı belirtmekten kaçınırken, esas rakamın 140.000 (41) kişiden oluştuğu ifade edilmektedir. Çünkü Rum yetkililer, 1977 Martında belirttiklerine göre 1976 sonu itibarı ile ev yardımına acil ihtiyacı olan kişilerin sayısını 147.206 olarak belirtmekteydiler (42).

ABD yetkililerince tespit edilen ihtiyaç sayısı ise yaklaşık 140.000 kişiydi. UNHCR ise yer değiştiren kişilerin toplam rakamının 182.000 ile 199.000 (43) olduğunu, fakat Rum hükûmetinden 145.000 ile 153.000'nin (44) yardım desteği aldığını ifade etmekteydi. 1980

yılında Rum hükûmeti, ABD'den göçmenler için yeni evlerin inşası için finans kaynağı ve yardım istediğini, ABD yönetimi de bunu 1981 yılı programı içine aldığı görülmektedir.

Rum yönetimi, yer değiştiren kişilerin ev ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalarına devam ederken, yer değiştirenlerin çoluk çocuğu evlenip ev sahibi olmak istediklerinden, onları “geçici tahsis” (45) adı altında yer değiştiren Türklerin evlerine oturtuyorlardı. Hükûmet bu evlerde oturanlardan ilk başta kira da almıyordu. Fakat harap olan evlerin yeniden tamiri için hiçbir şekilde de yardım etmiyordu. Kaldı ki Rum Hükûmeti, ABD yetkilerine, evleri ellerinde bulunduran ve yer değiştiren Rum göçmen ailelerinin büyük bir kısmının ekonomik gelirleri az olan ailelerden olduğunu ve bunların ekonomik olarak kalkınmasının sağlanması için bu yola başvurulduğunu söylüyordu.

Rum Hükûmeti, 1974 olaylarından beri 200.000 (46) Rum'un yer değiştirdiğini belirtmiş olmasına rağmen, istatistikî ve resmî evraklara bakıldığında bu rakamın yaklaşık 187.000 (47) kişi olması gerektiği üzerinde mutabık kalınmaktadır. Buna 1974'ten bu yana “bebek doğumu” (48) gibi 11.000 kişiyi de doğal sebeplerin getirdiği bir sonuç olarak bu rakamdan düşersek, ev ihtiyacı olan kişilerin sayısı yaklaşık 176.000 (49) kadardır.

Kıbrıs hükûmetinin ABD yetkililerine verdiği resmî bilgiye göre 31 Aralık 1980 tarihine kadar 18.361 yeni evin tamamlandığını ve Kıbrıslı Türklere ait 4.700 evin yeniden tamir edilip, ihtiyaç sahiplerine verilmiştir. Buna ilâveten 1981 yılı sonunda 5.134 tane evin tamamlanıp göçmenlere dağıtıldığını, 1982 ve 1983 yıllarında ise 7.923 adet evin tamamlanıp hak sahiplerine verildiği tespit edilmiştir (50). Toplam olarak 36.118 (51) adet evin 1983 yılı itibarı ile yapıldığı görülmüştür. ABD yetkililerinin tahminlerine göre hane halkının ortalama kişi sayısının 4.5 (52) olduğunu hesaplandığı zaman, yaklaşık verilere göre 160.531 (53) kişinin mağduriyeti giderildiği hesaplanmıştır.

ABD yetkilileri, bu hesaplamaları yaparken, Rum yetkililerinin çıkan sonuçlardan pek memnun olmadığını gözlemlemektedirler. Çünkü onlar, bu rakamın çok daha yukarılarda olması gerektiğini savunmaktaydılar. Lakin eldeki verilere göre çıkan en iyi sonuç buydu. Zira bu verilerin genelde kendileri tarafından verilmiş olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla eldeki verilere göre Kıbrıs'ta yer değiştiren Kıbrıslı Rumların barınma sorunları, 1983 (54) yılında tam manası ile çözümlenmiş olacağı yönündedir.

Bunun yanı sıra yer değiştiren Kıbrıslı Rumların yeniden sosyal konutlarda rehabilite edilebilmeleri için ABD Hükûmeti, 1980'de 87.4, 1981'de 100.9 ve 1982'de 127.8 (55) milyon ABD dolarlık bir kaynak harcamıştı. Zaten ABD hükûmeti, yer değiştiren Rum göçmenlerin daimi ikametgâhı için 1974'ten beri tahminen 650 milyon (56) ABD dolarlık bir yardım yapmıştı.

Sonuç olarak bu raporlardan elde edilen bilgiler ışığında şunları söylemek mümkündür:

1. Kıbrıs Rum yönetiminin iddia ettiği gibi “200.000 Kıbrıslı Rum yer değiştirmek zorunda kaldı” savı, ABD Elçiliği ve UNHCR tarafından yapılan hesaplamalara göre çürütülmüş oldu.

2. 1982 yılındaki raporda, yer değiştiren kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için öncelik verilmesi gerektiğine dair baskıcı tutumları ve “ABD yönetiminin yardımlarının devam etmesi gerektiğini zorunlu kılmaktadır” iddiaları, anlamsız bir nitelik kazanmasına yol açtı. Çünkü Kıbrıslı Rumların millî gelirleri oldukça yüksek olduğundan ABD yardımına ihtiyaçları yoktu.

3. Yer değiştiren kişilerin ev ihtiyaçlarının karşılanması istekleri ile ilgili baskının olduğunu beyan etmeleri, gerçeklerden uzak bir iddia olduğu ortaya çıktı. Çünkü binlerce sosyal konutun yapılmış olmasına rağmen hâlen daha 7.900 yer değiştiren kişinin geçici iskân kamplarında kalması akılcı değildir.

4. Her yıl ve önemli miktarda artan sosyal konut harcamaları, artan bir hızla devam etmektedir. Halbuki sosyal konut ihtiyacının yıldan yıla azalmasına ve önceden inşa edilen evlerin bitmesine rağmen harcama miktarının artmasına inanmak doğru değildir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Kıbrıslı Rumlar, her platformunda daimi olarak 200.000 Rum’un yer değiştirmek zorunda kaldığını iddia etmektedirler. 1974 müdahalesinden sonra yapılan araştırmalar göstermiştir ki, bu rakam 176.000 ile 187.000 (57) arasındadır. Türk tarafı ise bu rakamın, en fazla 105 bin olduğunu iddia etmektedir.

Kıbrıslı Türklerin ise 1963’te 25.000 (58) ve 1974’te 65.000 (59) kişi olmak üzere toplam 90.000 (60) kişi yerlerinden edilmişlerdir.

Zaten Kıbrıslı Rumlar, 200.000 kişinin yer değiştirdiğini iddia etseler de BM Mülteciler Yüksek Komisyonu, bu rakamı abartılı bularak, 1974 Ağustosunda açıkladığı rapora göre 160.000 (Denktash, 1988:98) olduğunu tahmin etmektedir. Zaten 1975 yılında Başsavcı Criton Tornarides’in yaptığı açıklamaya göre de bu rakamın tam olarak 128.563 (Denktash, 1988:98) kişi olduğu belirtilmiştir. Kaldı ki 13 Ekim 1975’te Lefkoşa’da yapılan bir toplantıda, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nden 56.300 (Denktash, 1988:98) Rum için acilen çadır istendiği dikkate alınırsa, 200.000 kişinin yer değiştirdiği iddia etmek doğru değildir.

Sonuç olarak denilebilir ki, 1975 yılında iki toplum lideri arasında bir nüfus mübadelesi anlaşması yapılmış ve o nüfus mübadelesi anlaşmasına dayalı olarak, 65 bin Türk adanın güneyinden kuzeyine geçmiştir. Yaklaşık bunun iki katından fazla bir grup Kıbrıslı Rum da kuzeyden güneye geçmiştir. Böylece adada, iki ayrı olgu ve iki ayrı siyasî entite (Atacan, 1999:138) ortaya çıkmıştır. O tarihten beri münferit bir iki olay dışında, ki o da ara bölgede meydana gelen olaylardır, adada genelde huzur ve güven mevzu bahistir.

1.1.4. 1975-1990 Yılları Arasında Yer Değiştiren Kişilerin Durumu:

1975 Mübadele ve 1977 Denктаş-Makarios Doruk Anlaşmaları imzalandıktan sonra Türk tarafı birtakım açılımlarda bulundu. Bunun üzerine Denктаş, 24 Mayıs 1978 tarihinde belli bir anlaşmaya varılmadan, Maraş'ın (Cerrahoğlu, 1998:56) eski sakinlerinin yerleşimine açılmasını önerdi. Bununla ilgili olarak Ecevit hükûmeti de 1978 Temmuzunda Kıbrıs konusunda mühim bir taviz verdiğini açıkladı. Buna göre toplumlararası görüşmeler başlar başlamaz ve gelecekteki statü hakkını saklı tutmak kaydıyla, Maraş bölgesine 35.000 (Armaoğlu, 1989:814) Rum göçmeninin yeniden yerleşebileceğini bildirdi.

Türklerin bu açılımlarına karşın Kıbrıs Rum yönetimi, tepki gösterdi ve öncelikle “Maraş'ın geleceği ile ilgili” (Cerrahoğlu, 1998:59) ısrarını sürdürdü.

Aslında Türklerin bu tür açılımlara gitmesi, hem Kıbrıs meselesinde kısmi bir yumuşamayı sağlamak, hem de Amerikan Kongresi'nde aleyhine oluşan tepkileri azaltmaktı. Hatta Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye yapılacak yardımı azaltması ve 215 milyon dolarlık bir yardımı (Necatigil, 1990:219-223), “Maraş'ın yerleşime açılması şartına” (Uslu, 2000:378) bağlaması, Rum tarafınca memnuniyetle karşılanmış ve Türkiye'ye yöneltilen açık bir siyasî mesaj olarak görülmesine neden olmuştur.

Bunun üzerine Denктаş, 1980 Ağustos'unda Kıbrıs meselesinin çözümü için bir dizi teklifte bulunmuştu. Bu teklifte, 31.000 (61) Rum'un yerlerine tekrar geri dönebileceği belirtmişti. Ancak Rum yönetimi, bu teklifin “kısmi bir geri dönüş” (62) olduğunu belirterek reddetmişti.

Daha sonra Denктаş 2 Ocak 1984'de Maraş konusunda yeni bir öneri sundu. Fakat buna karşılık Denктаş, tüm ambargoların kaldırılmasını ve Demokratia Caddesi'nin kuzey cephesine bakan bölümün Türklerin yerleşimine açılmasını istedi (63). Bundan da anlaşılıyor ki, Türk tarafı Maraş'ı, hiçbir zaman karşılıksız bir toprak tavizi olarak Rumlara önermediği görülmektedir. Zaten bu öneri, bütün göçmenlerin geri dönüşü sağlanmadığı için Rumlar tarafından reddedilmişti.

Halbuki Türkiye'nin İkinci Cenevre Konferansı'na getirdiği iki öneriden biri kabul edilseydi, yani çok bölgeli federasyon önerisi veya kesin çözüme ulaşıncaya kadar bir ara çözüm (Ecevit, 1984:17) olan, Lefkoşa-Girne-Mağosa arasında kalan kesimin askerden arındırılması ve Lefkoşa-Girne yöresi ile birlikte Kıbrıs Türk yönetimine bırakılması kabul edilseydi, kimse evinden yurdundan olmaksızın, federal çözüm sağlanabilirdi. Böylece herkes yerli yerinde kalacak, bu karma yönetim düzeni içinde Türklerle Rumlar arasında karşılıklı bir güven dengesi kurulacak ve kuzeydekiler kuzeyde, merkezdekiler merkezde, güneydekiler de güneyde kalacaktı (Ecevit, 1984:18). Ama Rumlar bu önerileri tamamen reddettiler. Onun içindir ki Türk tarafı, eğer göçlerin sorumlusu aranacaksa, bunun sorumluları Türkiye veya Kıbrıslı Türkler arasında aranmaması gerektiği üzerinde duruyordu. Rumların iddia ettiği gibi eğer Türkiye'nin adayı işgal niyeti veya bir bölümünü Türkiye'ye katma niyeti olsaydı, Türkiye,

bu belirtilen önerilerden hiçbirini Cenevre'ye götürmezdi. Dolayısıyla bu önerilerin reddedilmiş olması, Rumlar için adanın geleceği açısından kaçırılmış bir dizi fırsat olarak görülmelidir.

Kaldı ki Türklerin 1984 Ocağındaki öneri paketi BM tarafından da kabul görmemişti. Özellikle BM 550 (1984) sayılı kararı, Maraş'ı asıl sakinlerinden başka kişilerin yerleştirilmesi yolundaki girişimlerin kabul edilemez olduğunu ifade etmekteydi (64). Bunun üzerine BM bünyesinde birtakım girişimler başlatılmıştı. BM Genel Sekreteri ile özel temsilcilerin aylarca perde arkasında süren temaları sonucunda, her iki tarafın üzerinde mutabık kaldığı bir belge ortaya çıktı.

Genel Sekreter Cuellar, yeni "Anlaşma Taslağı'nda" Türk kesiminin toprak oranını % 29 (Cerrahoğlu, 1998:96) olarak belirlemişti. Zaten Genel Sekreter, toprak oranını saptarken, göç etmek durumunda kalmış insanlardan tekrar eski yerlerine yerleştirilecek olanların sayısını, önemli bir faktör olarak değerlendirmişti. 29 Mart belgesine göre daha önce yer değiştirmiş Kıbrıslı Rumlar için yeniden yer değiştirecek Kıbrıslı Türklerin iskânını kolaylaştırmak gayesi ile yeni bir fon oluşturulacaktı. Federal hükûmet, bu fonlara katkıda bulunurken, yabancı hükûmetlerle uluslararası kuruluşlara söz konusu fona katkıda bulunmaları için çağrı yapılacaktı (65).

Genel Sekreter, 29 Mart 1986 tarihinde, daha önce üzerinde anlaşmaya varılan belgeyi imza için taraflara sunmuşsa da Rum lideri Kiprianou tarafından bu belge reddedilmiştir.

Bu sırada Kıbrıs Rum tarafında yapılan seçimler sonucunda Kiprianu'nun yerine Vasiliu seçilmişti. Vasiliu seçildikten sonra Denktaş'la yaptığı ilk görüşmede, "Maraş'ın Rumlar için yerleşime açılmasını" (66) istedi.

Halbuki Türk tarafının Maraş'ı Rumların ikâmetine açması gibi bir zorunluluğu yoktu. Zira bu, sadece Türk-Rum diyalogunu kolaylaştırmak için başvurulmuş bir yöntemdi. Lâkin Rum tarafı diyalogdan kaçınınca, Türk tarafının Maraş ile ilgili kararında ısrar etmesi için bir neden kalmamıştı. Hâl böyleyken Cuellar da dünya kamuoyuna Maraş bölgesinde birkaç otelin ikâmete açılmasını bir sorunmuş gibi takdim ediyordu (Işık, 1988:17). Oysa Türk tarafı, Yunan tutumuna karşın, hâlâ daha Maraş'ın tamamını Türk ikâmetine açmamış olması, iyi niyetin bir tezahürü olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunuyordu.

Kaldı ki Türklerin bu konudaki önerleri çok farklıydı. Türklere göre kalıcı bir anlaşma yapıldıktan sonra her federe cumhuriyet, yerleşim için kabul edebileceği Kıbrıslı Türk veya Rum'un tavan sayısını saptayacaktı. Bu tavan, ilgili federe cumhuriyetin bütününe şamil genel bir tavan olabilecek veya bu federe cumhuriyet içerisindeki belirli yerleşim bölgeleri esasına dayalı olabilecekti (67).

Bunun üzerine Rum tarafı, Cuellar'a 30 Ocak 1989 tarihinde "Federal Cumhuriyet ve Kıbrıs Sorununun Çözümü ile İlgili Ana Hatlar" (68) adıyla, 7 başlık ve 25 sayfadan oluşan yeni bir öneri paketi sundu. Bu paketle, BM kararları ve Genel Sekreter'in raporları

görmezlikten gelinerek, sorun, iki toplumun 1960'ta kurdukları Kıbrıs devletinin de gerisine götürülüyordu.

Kıbrıs sorununa çözüm yerine, taraflar arasında çatışma yaratacak ayrılıklar getiren Rum önerilerinin başlıca özellikleri aşağıdaki gibidir:

1. Rumlar, Türk yönetimindeki eyalete döndüklerinde, Türkler yer değiştirmezlerse çoğunluğu teşkil edebileceklerdir.

2. Toprak düzenlemeleri ile çok sayıda Rum göçmenin, Rum yönetiminde yaşayacağı eski evlerine dönmesi mümkün olacaktır.

3. Rum idaresi altında, kendi evlerine yerleştirilecek Kıbrıslı Rum mültecilerin sayısı ne kadar fazla olursa, Kıbrıs Türk eyaletine yerleştirilecek Rum mültecilerden doğacak pratik zorlukların boyutu da o kadar az olacaktır.

4. Federal cumhuriyetin toprak düzenlemeleri, adilâne bir şekilde yapılarak, Rum göçmenlerin büyük bir bölümünün Rum idaresindeki evlerine dönmeleri sağlanmalıdır. Böylece Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs Türk eyaletinde yaşamayı tercih etmeleri hâlinde, bütün Rum göçmenler o eyalete dönseler bile Kıbrıslı Türkler o eyalette çoğunluğu teşkil edebileceklerdir.

5. Kıbrıs Rum belgesinin toprak konusu ile ilgili bölümü, bu konunun görüşülmesi ile ilgili olarak yeni bir kriter getirmeye çalışmaktadır. Bu da yerleştirilecek insanların sayısının ne kadar olacağıdır. Fakat bu kriter, üzerinde mutabık kalınmış bir kriter değildir. Yapılabilecek herhangi bir toprak ayarlaması, insanları yeniden evlerinden çıkarmak suretiyle daha fazla pratik güçlükler yaratmayacak türden olmalıdır (69).

Denktaş ve Vasiliu, BM Genel Sekreteri gözetiminde 29 Haziran 1989 günü yeniden bir araya geldiler. Genel Sekreter, zirveden sonra görüşmelere, yeni bir anlaşma taslağı üzerinde devam etme niyetinde olduğunu açıkladı. Buna göre anlaşma taslağındaki ana kriterler, şu şekildedir:

1. Her federe devlet, bir toplum tarafından yönetilecek ve her topluma, kendi bölgesinde nüfus çoğunluğu ve daha fazla mülkiyet hakkı tanınacaktır.

2. İki taraf, her toplumdaki diğer toplumun yönetimi altında bulunan bölgeye yerleşecek şahıs sayısı konusunda anlaşma yapacaktır.

3. Göçmenlerin evlerine dönüşü, toprak düzenlemelerine paralel bir şekilde gerçekleşecektir.

4. Eski yerlerine dönmek istemeyen göçmenler, mallarına karşılık tazminat alacaklardır (70).

Görüşmeler sırasında yukarıdaki ana ilkeler tartışılırken, Vasiliu, Maraş'ın yeniden iskânını dile getirdi. Vasiliu, Mağosa'nın 3. Viyana prensiplerine uygun ve anlaşmaya varıldığı

şekilde öncelikli olarak bir çözüme kavuşturulmasını ve hak sahibi Karpazlıların geri dönmelerine ilişkin meselenin halledilmesini, Rum halkı açısından ne kadar önemli olduğunu vurguladı (71).

Bunun üzerine görüşmelerin yeni turu, 26 Şubat 1990 günü, Genel Sekreter Cuellar'ın 9 sayfalık bir açış konuşması ile başladı. Cuellar konuşmasında, yerlerinden ayrılmak zorunda kalan insanlarla (displaced persons) ilgili sorunun, iki toplumun menfaatine (72) uygun olarak halledilmesi gerektiği üzerinde durdu. Konuşmasına devam eden Cuellar, her iki toplum için hassas bir konu olan yerlerinden edilmiş kişiler sorununun, bizatihi çözümlenmesinin şart olduğunu, bu çerçevede, Kıbrıs Rum yönetiminin yetki alanına girecek bölgeye geri dönen ve yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumlarla, orada yaşayan Kıbrıslı Türklerin yerleştirilmesine öncelik verilmesi (Laipson, 1990:7), her iki topluma mensup yerlerinden edilmiş kişilere, eski yaşadıkları yerlere dönmeyi isteyip istemediklerinin sorulması, dönmek istemeyenlere tazminat verilmesi, Kıbrıs Rum yönetiminin idaresi altına girecek bölgeye döneceklerin yerleştirilmeleri tamamlandıktan sonra dönme hakkını kullananlarla ilgili düzenlemelerin, uygulamaya konulmasına dikkat çekti (SİSAV, 1990:69). Ayrıca bu düzenlemelerin, üç özgürlüklerle ilgili hükümlere uygun olacağı ve her iki toplumun güvenlik ve çıkarlarını teminat altına alan tedbirlerle birlikte uygulanacağı belirtilmekteydi.

Böylece üzerinde mutabık kalınacak toprak ayarlamalarıyla, yer değiştirmiş önemli sayıdaki Rum'un, Kıbrıs Rum yönetimi bölgesine geri dönmesi sağlayacaktı. Ayrıca yer değiştirmiş Kıbrıslı Rumların bu bölgeye dönüşlerini mümkün kılacak düzenlemelerde, orada yaşayan, yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Türklerin yeni yerlerine yerleştirilmesine ve onlara destek olunmasına da ağırlık verilecekti (SİSAV, 1990:64). Dolayısıyla Kıbrıs Rum yönetimine geri verilecek toprağın büyüklüğü ile bir yandan bu bölgeye geri dönebilecek yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumların sayısı, diğer yandan Kıbrıs Türk yönetimi altındaki federe devlette ikâmet edebilecek Kıbrıslı Rumların sayısına ilişkin (SİSAV, 1990:64) tavan arasında, bir bağlantı olduğu kabul edilmekteydi.

Aslında BM Genel Sekreteri Cuellar'ın hazırladığı taslak metinde, yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumlarla Türklerin hakları da tanınmaktaydı. Bu haklar, aşağıda belirtilen düzenlemeler çerçevesinde, uygulamaya konulacaktı:

1. Yerlerinden edilmiş kişiler sorunu çözümlenirken, Kıbrıs Rum yönetiminin idaresine verilecek bölgeye dönecek olanlara ve bu dönüşün sonucu olarak yerlerinden edilecek Kıbrıslı Türklerin tatminkâr bir şekilde yerleştirilmelerinin desteklenmesine öncelik verilecektir.

2. 1974'te ikametgâhları diğer toplum tarafından yönetilecek Federe Devlette bulunan Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk ailelerine, belirli bir zaman süresi içinde, evlerine geri dönmeyi isteyip istemediklerine karar vermeleri fırsatı tanınacaktır. Dönmek istemeyenlere, mülklerinin karşılığı olarak tatminkâr bir tazminat verilecektir.

3. Kıbrıs Rum yönetiminin idaresi altına girecek alan bölgeye döneceklerin yerleştirilmeleri tamamlandıktan sonra, diğer bölgelere dönmeye karar verenlere ilişkin düzenlemeler uygulamaya konulacaktır. Bu düzenlemeler üç özgürlükle ilgili ilkelere uygun olacak ve söz konusu evlerde hâlen yaşayan kişilerin durumları gibi pratik güçlükler dikkate alınacaktır. Halihazırda bu evlerde yaşayan kişilerin daha önce yerlerinden edilmiş kişiler olmaları hâlinde, bu kişilerin çıkarlarının karşılanmasına öncelik verilecektir. Diğer toplumun üyelerine karşı girişilen şiddet eylemlerinde aktif rol aldığı bilinen kişilerin, o toplum tarafından yönetilecek Federe Devlete dönmesi, yürürlüğe konulacak kanunlar çerçevesinde engellenebilecektir. Diğer toplum tarafından yönetilecek Federe Devlet bölgesindeki evine dönmek istemeyen Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, mülklerinin karşılığında adil bir tazminata hak kazanacaklardır.

4. Diğer toplum tarafından yönetilen Federe Devlette kalan emlak sorunu çözümlenirken, uzun vadeli kiralama seçeneği de ciddi bir şekilde dikkate alınacaktır.

5. Her toplumun eşit sayıda temsilcisi ile BM Genel Sekreteri'nin temsilcisinden oluşacak üçlü bir komite, geçici düzenlemelerin bir parçası olarak, tazminat ve uzun vadeli kiralama seçenekleri dahil, konu ile ilgili kriter ve yöntemleri saptayacaktır. Bu düzenlemeler, Federal Hükûmet tarafından iki toplumlu bir organ aracılığı ile uygulamaya konulacaktır. Federal Hükûmet, yerlerinden edilmiş kişiler sorununun çözümlenmesini kolaylaştırmak amacı ile özel bir fon tesis edecektir. Diğer devletler ve uluslararası kuruluşlar bu fona katkıda bulunmaya davet edileceklerdir (SİSAV, 1990:65).

Kıbrıslı Türklere göre mülteciler sorunu, 1975'te Viyana'da varılan ve aynen uygulanan bir anlaşma ile çözümlenmişti. Bu sorunun geriye kalan tek yönü, Güney Kıbrıs'taki Türk malları ile Kuzey Kıbrıs'ta kalan Rum mallarının takas veya tazminat yolu ile federasyonun kurulmasından önce tasfiyesiydi. Kıbrıs Rum yönetimi ise konuyu toprak ayarlamaları çerçevesinde çözümlmeyi öngörmekteydi.

BM Genel Sekreteri'ne gelince, takas veya tazminat ödenmesini kabul etmekle birlikte, bunun eski evlerine dönmek istemeyenler için söz konusu olabileceği görüşündeydi. Diğer toplum tarafından idare edilmekte olan bölgedeki evlerine dönmek isteyenlere, BM Genel Sekreteri'ne göre bu hak tanınmalıydı. İşte, Türk tarafı ile BM Genel Sekreteri arasındaki başlıca görüş farklılığı, bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Konu, genelde üç özgürlük ve özelde mülk edinme özgürlüğü ve sınırlama ilkeleri ile birlikte mütalaa edilmesi gerekirdi. İşbu ilkeler çerçevesinde varılacak mutabakatın ve Kıbrıs Rum Federe Devleti'ne terkedilecek araziye yerleştirileceklerin dışında federe devletlerin topraklarına diğer topluma mensup mültecilerin yerleştirilmesi, her iki Federe Devlet için de söz konusu olmaması icap ederdi. Aslında iki Federe Devlet ve dolayısıyla iki toplum arasında, sağlıklı ilişkilerin kısa sürede kurulmasının yegâne yolu buydu. Nitekim daha önceleri Türk-Yunan ilişkilerinde bu yol denenmişti (Parla, 1987:9-12,5-69, 73-77; Armaoğlu,

1991:271). O tarihteki ahali değişiminden istisna edilen Batı Trakya'daki Müslüman Türk azınlığı ile İstanbul'daki Rum azınlığının karşılaştığı güçlükler, benzer bir durumu Kıbrıs'ta da yaratmanın ne kadar yanlış bir hareket olacağının en canlı örneğini teşkil etmekteydi. Zira iki Federe Devlet arasındaki ilişkilerde meydana gelebilecek bir krizin, hatta bir soğumanın, ilk olumsuz tepkisini diğer toplumun azınlıktaki üyelerinin hissetmemeleri maalesef mümkün olmayacaktı. İşin ilginç yanı, bu tür örneklerle günümüzde de tanık olunmasıydı.

Bu itibarla Türk tarafı, Rumları ve özellikle BM Genel Sekreteri'ni, görüşme yolu ile ikna etmeye çalışmanın en iyi yol olacağını düşünmekteydi. Çünkü Türk tarafı ne kadar fazla toprağı Kıbrıs Rum yönetimine devrederse, müstakbel Türk Federe Devlete yerleştirilecek Rum adedi o ölçüde azalacağına ve mülteci sorununun hâlli de o nispette kolaylaşacağına inanmaktaydı.

Bunun dışında Türk tarafının ileri sürdüğü diğer bir şart da yerlerinden edilmiş kişilerin yerleştirildikleri yerlerden bir defa daha oynatılmamalarıydı. Aslında toprak ayarlamaları ile evlerine dönecek mülteciler arasında bir bağlantının kurulması ve özellikle yerlerinden edilmiş Türk mültecilerin yeniden yer değiştirmeye tâbi tutulabileceğinin belirtilmesi, Türk tarafına, söz konusu teklif paketini görüşmeye dahi uygun bulmadığını (SİSAV 1990:65) açıklamak zorunda bıraktı.

Sonuç olarak Türk tarafı kurucu cumhuriyetlerde yerleşim, toprak mülkiyeti ve güvenliğin sağlanmasının temel gereğı olarak iki kesimliliğin korunmasını amaçlayan, üzerinde mutabakata varılmış özel yasa ve düzenlemelere tâbi olması gereğini savunuyordu. Eski mülk talepleri, mülk mübadelesi veya tazminat yoluyla halledilmesi için her iki tarafça uygun görülecek bir anlaşmaya varılması, temel istekleri arasında sayılabilirdi (73).

2.1. GALİ PLÂNI'NA GÖRE YER DEĞİŞTİREN KİŞİLERİN DURUMU:

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'na ilişkin Fikirler Dizisi'nde, öncelik arzeden "toprak" meselesi ile direkt bağlantılı ikinci bir husus, göçmenler meselesiydi. Aslında bu konu, başlı başına bir sorun olma hüviyetindeydi. Dolayısıyla göçmenler konusunu, toprak düzenlemeleri hususundan ayrı düşünmek büyük bir hatadır (Tamçelik, 2000:404). Çünkü Güzelyurt bölgesinin toprak düzenlemeleri çerçevesinde verilmesi durumunda, geçimlerini hayvancılık, narenciye, meyve veya seracılıktan sağlayan en az 30-35 bin Türk'ün, adanın Türk egemenliğinde kalan diğer bölgelerine göç etmeleri gerekecekti. Bir de Gobi Haritası'nda önerilen sınır düzenlemeleriyle 50-55 bin Rum göçmenin evlerine döneceğı göz önüne alınırsa, bu hususla alâkalı olarak en az 80-85 (74) bin Türk'ün etkileneneğı açıktır. Dolayısıyla ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Nelson Ledsky'nin de dediğı gibi göçmenler meselesinin çözümü en zor konulardan birisi olarak tarafların karşısına çıkmaktadır (75). Aslında ortaya çıkan bu zorluk, BM'nin çözüm planlamalarından kaynaklanmıyordu. Bunun esası, tarafların ortaya koyduğu çözüm plânına dayalı özelliklerini bir birine yakın

olmamasından kaynaklanıyordu. Fakat Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'na dayalı Fikirler Dizisi'nden, bu konu ile ilgili olarak şöyle denmekteydi.

Toprak ayarlamalarından etkilenen kişilerin, yeniden yerleşimine ilişkin tüm gerekli düzenlemeler, yeni iskânların yerine getirilmesinden önce, tatmin edici bir şekilde uygulanacaktı. Ayrıca yer değiştirmiş kişilerle ilgili olarak oluşturulacak fon, bu amaç için kullanılacaktı (Akpinar, 1992:4). Öte yandan Gali Fikirler Dizisi'nde bu konuyla alakalı, kendi şahsına ait yorum ve tavsiyeler de vardı. Buna göre üzerinde çözüm arayışlarının sürmesi gereken birtakım sorunların var olduğunu ve bunların başlıcalarının, toprak ayarlamaları ve yer değiştirmiş kişiler (Tamçelik, 2000:404) olduğu vurgulanmıştı. Bu konulardan kaynaklanan başlıca pürüzler, Kıbrıs Rum yönetimi altına girecek bölge ve toplumlardan birine mensup olup da öteki toplum tarafından yönetilecek bölgede ikâmet edecek yer değiştirmiş kişilerdi (76). Kaldı ki Mart 1993'te, toprak ayarlamaları ve yer değiştirmiş kişilerle ilgili konularda ilerleme kaydedilmesi hâlinde, kalıcı bir anlaşmaya ulaşılabileceğine inanılmaktaydı.

Zaten Gali, yer değiştirmiş kişiler konusuna yeterince açıklık getirilmesi hâlinde, kapsamlı bir anlaşmanın imzalanabilir olduğu yönünde bir sonuca varmıştı. Fakat bunun yapılabilmesi için de esaslı sayıda yer değiştirmiş Kıbrıslı Rum'un, Rum yönetimine geçecek bölgeye geri dönebilmesine ve federe devletin sınırlarını belirleyen haritanın çerçeve anlaşmasındaki yansıtılmasına bağlıydı.

Aslında BM Çözüm Plânı'nda, Rum göçmenlerin belirlenecek bir takvim çerçevesinde geri dönmeleri ve anlaşmaya varılmasıyla birlikte serbest dolaşımın başlaması öngörülmüyordu (77). Kaldı ki toprak ayarlamalarından etkilenen kişiler, ilgili bölgede kalmak ya da kendi toplumlarınca yönetilecek federe devlete yeniden yerleşmek seçeneğine sahip olacaklardı. Ayrıca toprak ayarlamalarından etkilenen kişilerin yeniden yerleşimine ilişkin tüm gerekli düzenlemeler, iskânların yerine getirilmesinden önce, tatmin edici bir şekilde uygulanmasına bağlıydı (78).

Bundan hareketle yer değiştiren kişilerin sorunlarının çözümüne dair esasların belirlenmesine karar verilmişti. Buna göre ortaya konulan kriterler, aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

Kıbrıslı Rum ve Türk toplumuna ait yer değiştirmiş kişilerin mülk iddiaları kabul edilmekte birlikte, bunlarla ilgili belli bir zaman çerçevesinde, 1977 Doruk Antlaşması'nın pratik düzenlemelerinde, sosyal barış ve uyumun sağlanmasında, belirlenen toplumsal düzenlemelerin esasında ve adil bir şekilde meşgul olunmasında yarar vardır (79).

Bundan hareketle Kıbrıs Rum yönetimi altına geçecek bölgeler ve Kıbrıs Türk göçmenlerinin sorunlarını gideren çözüm önerileri şu şekilde belirlenmiştir:

İlk öncelik, Kıbrıs Rum yönetimi altına geçecek bölgede yaşayan Kıbrıslı Türklerin tatmin edici bir şekilde yeniden yerleşimine, desteklenmesine veya bu bölgeye dönecek yer değiştirmiş kişilere verilecektir (80).

Özellikle bu kişiler, 1974'te Kıbrıs Rum yönetimi altına geçen bölgede ikâmet etmiş olanlar, Kıbrıs Türk mülklerinde kalma veya Türk yönetimi altına geçecek bölgede benzeri bir ikametgâh alma seçeneğine sahip olacaklardır. Halen, Kıbrıs Rum yönetimi altına geçecek olan bölgede yaşayan yer değiştirmiş kişiler, o bölgede benzer bir ikametgâh alma, önceki ikametgâhına dönme veya Kıbrıs Türk yönetimine geçecek bölgede benzer bir ikametgâh alma seçeneğine sahip olacaktı (81). Bunun için de referandumlar sonucu, yani Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından hemen sonra toprak ayarlamalarından etkilenen kişiler için uygun konut düzenlemek üzere iki toplumlu bir komite oluşturulacaktı.

Öte yandan her bir toplum, yer değiştirmiş kişilerin sorunlarıyla ilgilenmesi için yeni bir dairenin oluşturması da kararlaştırılmıştı. Yer değiştirmiş kişilerin mülk edinmesi ile ilgili sistem, ki buna göre bu kişiler tazminat talep edeceklerdi, mülkün bulunduğu topluma devredilmesi ile başlayacaktı. Bu amaç doğrultusunda, mülklerin tüm tapuları, her iki daire arasında global ve toplumsal bir temele göre 1974 değeri artı enflasyon kriterinde "takas" (mübadele) (82) edileceklerdi. Böylece yer değiştirmiş kişiler, kendi toplumlarının dairesi tarafından, daireye devredilen mülklerin satışından elde edilen fonlardan veya mülk takası vasıtasıyla tazmin edileceklerdi.

Bununla birlikte öteki toplum tarafından yönetilen federe devlette, 1974'te ikâmet etmiş veya mülk edinmiş, her iki topluma mensup kişiler veya onların mirasçıları da "tazminat" (83) iddiasında bulunabileceklerdi. Ayrıca Aralık 1963'ten sonra yer değiştirmiş ve Kıbrıs Türk toplumuna mensup kişiler de tazminat iddiasında bulunabileceklerdi.

Bunun dışında yer değiştirme zamanında, öteki toplum tarafından yönetilen federe devlette kendi daimi ikametgâhlarına sahip olmuş ve o yerde yeniden daimî olarak ikâmet etmek isteyen, Kıbrıs'ın mevcut daimî sakinleri "geri dönme" (84) seçeneğini de seçebileceklerdi.

Yer değiştirme zamanında, öteki toplum tarafından yönetilen federe devlette daimî ikametgâhlarını kiralamış ve o yerde yeniden daimi olarak ikâmet etmek isteyen (85), Kıbrıs'ın mevcut daimî sakinlerine, yerleşim özgürlüğü düzenlemeleri tahtında öncelik verilmesi de kararlaştırılmıştı.

Yukarıda ifade edilen haklardan istifade edilmek için her iki toplumun fertleri, istekleriyle ilgili başvuruları, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından altı ay (86) içinde yapmaları gerekecekti. Böylece önceki daimî ikametgâhına dönmeye karar veren belli sayıda yer değiştirmiş kişiler, her yıl ve kararlaştırılan takvim boyunca, ilgili federe devlet tarafından işleme tâbi tutulacaklardı.

Hiç kuşku yok ki bu haklardan Kıbrıs'ta bulunan "azınlıklar" (87) da yararlanabileceklerdi. Böylece 1974'te Kıbrıs Türk toplumunun yönetimindeki federe devlette daimi ikametgâhı olan Maronitler de mülklerine dönebileceklerdi. Bunun için de "İzleme Komitesi'nin" (88) kurulması kararlaştırılmıştı. Yani her iki federe devlet, mevcut durumun daha önceden belirlenen takvim ışığında gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol edebilecekti. Fakat bu durum, toprak ayarlamalarından kaynaklanan yeniden iskân ve rehabilitasyonun köklü bir şekilde tamamlanmasından sonra başlaması uygun görülmüştü. Aslında bütün bunlar dönmeyi seçen kişilerin tazmin edilmesi ile ilgili meseleyi gündeme getiriyordu.

Çünkü dönmeyi seçenlerin yerleşimi, etkilenecek kişilerin tatmin edici bir şekilde yeniden iskânından sonra yer alacaktı. Eğer mevcut mukimde bir yer değiştirmiş kişiye ve kalmaya arzu ediyorsa veya mülk büyük ölçüde değiştirilmişse veya kamu kullanımına dönüştürülmüşse, önceki daimî sakin tazmin edilecek veya kendisine benzer değerde bir konut sağlanacaktı. Buna karşın şiddet eylemlerine aktif bir şekilde katıldığı veya katılmakla olduğu veya öteki toplum aleyhinde şiddet veya nefret kışkırtıcılığı yaptığı bilinen kişiler (89), yasanın uygun işlemine tâbi olmak koşuluyla, öteki toplumun yönettiği federe devlete geri dönmesi "men" (90) edilebileceklerdi.

Bütün bunlara rağmen Rum göçmenler, BM Genel Sekreteri'nin raporuna ve Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararına karşı çıktılar. Özellikle 4 göçmen derneği (91), yayınladıkları ortak bir bildiride, Butros Gali'nin raporunun ve bu raporu benimseyen 750 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nı kabul eden Vasiliu yönetimini şiddetle kınadılar. Göçmenleri hep göçmen olarak kalmaya mahkûm edecek bir çözüme gidilmekte olduğunu belirten bu dört dernek, bu meselenin bu hâle getirilmesinde Rum yönetimi Başkanı Vasiliu ile bütün Rum siyasî liderlerinin sorumluluk payı bulunduğunu öne sürdü (92). Bu yüzden Rum göçmen dernekleri, Rum siyasî liderliğini BM Genel Sekreteri'nin raporu ile Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararını reddetmeye çağırdılar (93). Raporun ve kararın bazı olumlu yanlarının da bulunabileceğini, ancak bütünün olumsuz ve Rum tarafının aleyhinde olduğunu öne süren göçmen dernekleri, bu yönü ile raporun ve kararın bütünüyle reddedilmesini istediler. Çünkü Kıbrıslı Rumlara göre yer değiştirmiş 52 bin (94) Rum aile için 230 (95) milyon Kıbrıs Lirası (1 KL = 2,25 Dolar) harcama yapmak suretiyle iskân ettirildiğini ve bu rakamın oldukça yetersiz olduğunu ifade ettikleri için karşı çıkıyorlardı. Zaten bu miktarın 28 (96) milyon Kıbrıs Liralık bölümü, BM'nin Göçmenler Yüksek Komiserliği kaynaklarından sağlandığı biliniyordu. Zaten yerleştirilmiş bulunan 52 bin aileden 11.500'ü (97) hali arazi ve alt yapısı hazırlanmamış hükûmet evlerine iskân ettirilmişlerdi. 20 bin aile (98) ise kendi özel arsa ve dairelerine, 6 bin aile (99) de Kıbrıs Türklerinin geride bıraktıkları evlere, 2 bin (100) devlet memuru ise toplu konutlara yerleştirilmişlerdi. Kaldı ki bu verilerin tamamı resmiydi ve Rum Temsilciler Meclisi'nin Göçmenler Komitesi toplantısında açıklanmıştı. Rum tarafının tartıştığı konular

arasında, 1974'te inşa veya tamir edilen evlerin dağıtılması (101) da başlıca konular arasındaydı.

Bundan da anlaşılıyor ki, 750 sayılı karar, toprak ve yer değiştirenler konusuna özellikle değinen bir karardı. Fakat Türk tarafı, bu konular üzerinde cevap vermekten özellikle kaçınmıştı (102). Çünkü BM'nin çözüm kararının ekinde sunulan haritada, Türk kesimine ait yüzölçümünün % 28.5'e (103) indirilmesi ve 85 bin (104) göçmenin Rum yönetimi altında evlerine dönmesi öngörülmekteydi. Fakat Türk tarafı, toprak konusunda önemli tavizler vermek niyetinde değildi. Sadece önemsiz coğrafi düzenlemelerden söz eden Türkler, "Maraş'ta oturanlar dışında büyük sayıda göçmenin evlerine dönmesine" (105) izin vermek istemiyorlardı.

Kaldı ki Denктаş, göçmen sorununun başka konuların çözümünden sonra ele alınabileceğini söylüyordu (106). BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion, Denктаş'la yaptığı görüşmelerde Türk tarafının göçmenler konusunda böyle bir "taktik" (Deliceirmak, 1997:35) içinde bulunduğunu ortaya koyuyordu.

Camillion'un bu tespitini, Kıbrıs Türk toplumunda yapılan kamuoyu yoklamaları da doğruluyordu. Çünkü "Kuzey Kıbrıs'a Rum nüfus yerleşmesini öngörececek bir anlaşmayı onaylar mısınız?" sorusuna, toplumun % 64 'hayır' ve % 10.7'si de 'evet' (107) diyordu.

Bundan hareketle Vasiliu'nun da ifade ettiği gibi Rum tarafının esas amacı, yüzde yarımlik daha çok veya daha az bir oran sağlamaktan ziyade, çok sayıda göçmenin Rum yönetimi altında evlerine dönmelerini sağlamaktı. Hatta bununla ilgili olarak Vasiliu, "toprak konusunda % 25, 26 veya 27 üzerinde bir uzlaşma olabileceğini ancak göçmenlerin evlerine dönme hakkı gibi ilke konuları üzerinde pazarlık yapılamayacağını" (108) belirtiyordu. Böylece toprağın % 28'i Türk yönetimi altına girecek ve buna bağlı olarak 40-45 (109) bin göçmen, Rum yönetimi altında evlerine dönebilecekti.

Buna karşın Türk tarafı, kendi yönetimi altında bulunacak bölgede mümkün olduğunca az Rum'un olmasını istiyordu. Bunu başarabilmenin bir yolu da Rum yönetimi altındaki bölgenin, mümkün olduğunca "büyük" (110) olmasıydı. Ama yerlerinden edilenlerin geri dönme hakkının baki kalması şarttı. Zaten BM, Kıbrıs Türk tarafından göçmenlerin evlerine dönme hakkının teminat altına alınmasını istemiş bulunuyordu. Bu hususta BM, göçmenlerin evlerine dönme hakkını, bir insanlık hakkı olarak görüyor ve insan haklarını geliştirmeye çalışan bir teşkilât olarak da bunu destekliyordu.

Böylece BM, göçmenlerin evlerine geri dönmesi konusunda, ilk kez bu kadar açık ve kesin bir tavır ortaya koyuluyordu (111). Aslında BM'nin bu tavrı, müzakere ortamında yeni bir unsur oluşturuyordu. Dolayısıyla Türk tarafının bu yeni unsuru gözardı etmesi pek kolay bir şey değildi. Çünkü bu durumu, Güvenlik Konseyi de tamamen destekliyordu.

Bundan da anlaşılıyor ki taraflar arasındaki en büyük görüş ayrılığı, bu iki konu üzerinde odaklaşmaktaydı. Zaten taraflar arasındaki en büyük anlaşmazlık, "siyasî

terminolojik kavramlar" üzerineydi. Taraflar, kavramların "isimleri" üzerinde anlaşsalar da bu kavramlara yükledikleri anlamlar birbirinden tamamen farklıydı. Bu durum "yer değiştirenler" ve "göçmenler" için de geçerliydi. Zira Vasiliu, yerinden edilen Türkleri "göçmen" olarak değerlendirmiyor, aksine onları "yer değiştiren kişiler" (112) olarak nitelendiriyordu.

Türk tarafı için ise bunlar tamamen göçmendiler. Kaldı ki bu göçmenlerin pek çoğu, ilki 1958'de, ikincisi 1963'de ve üçüncüsü de 1974'de ortaya çıkmışlardı. Muhacirlerin büyük bir kısmı, en azından iki kez göç etmişlerdi ki, şimdi de böyle bir tehlike ile karşı karşıyaydılar. Hatta onlar, maddî kayıpların yanı sıra, "manevî kayıplarının" (Tamçelik, 2000:405) da nasıl telâfi edileceğini düşünüyorlardı.

Bu yüzden Türk tarafı, BM'nin yer değiştirenlerle ilgili kriterleri benimsenmemiş ve "Kurum, Kuruluşlar Koordinasyon Komitesi" aracılığıyla olası bir anlaşmanın "Türk göçmenlerin haklarının tescil edilmesi" (113) için kampanya başlatmıştı. Dolayısıyla adı geçen Komite, sert bir çıkış yaparak, Türklerin yeniden göçmen durumuna düşürülmesine ve bir tek Rum'un kuzeye yerleştirilmesine karşı çıktığını belirtmişti (114). Aslında Kıbrıslı Türklerin güvenliği ile ilgili meseleleri gündeme getiren Komite, Rumların Türk bölgesine gelişigüzel yerleşemeyeceklerini, bunun bir plan çerçevesinde ve aşamalı olarak Türk tarafının da onayına bağlı kalınmak suretiyle gerçekleştirilebileceğini öne sürüyordu (115). Bunun üzerine New York'ta yapılan görüşmelerde ortaya konan "harita olmayan harita" ile Rumlara, 50 bin (116) Türkü göçmen yapma hakkının tanındığını belirten Denктаş, böyle bir müzakere yöntemi ile sonuca varılamayacağını belirtmişti.

Buna karşın BM Genel Sekreterliği, Denктаş'ın Kıbrıslı Türklerin 1974 öncesi mallarına dönmeleri konusundaki taleplerine karşı, kendi önerilerini hazırlamaya başlamıştı. Böylece bulunacak yeni çözümde herkesin evine dönebilmesi tasarlanmıştı (117). Ancak toprak konusunda BM ve ABD, uzlaşıcı bir formül sunarak, bu formülü Denктаş'a kabul ettirmesi oldukça zordu. Çünkü bu formülün kabulü ile 40-45 (118) bin Rum göçmenin evine geri dönmesi sağlanmış olacaktı. Hatta Kıbrıslı Türklerin kabulü hâlinde Maraş'ın verilmesiyle, daha da ileri gidilecek olursa Güzelyurt'un büyük bir bölümünün terk edilmesiyle ve 34 köyün Rumlara iade edilmesiyle, 80-85 bin Rum'un evine geri dönmesi sağlanmış olacaktı (119).

Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıslı Rumların amacı, Türk bölgesine mümkün olduğunca çok sayıda Rum göçmenin yerleştirilmesini sağlamaktı. Böylece çözümünden hemen sonra Girne'ye 50 bin Rum gidip yerleşirse, kendileri açısından işte o zaman güvenli bir rejimin kurulması sağlanacaktı (120). Çünkü kendilerince, beşer onar kişinin kuzeye yerleşmesi, kalıcı bir çözüm için yeterli değildi (Deliceirmak, 1997:56).

Bundan hareketle Gali plânına ve ekteki haritaya göre Maraş ve buna bağlı köylere, Lefkoşa-Mağusa yolunun güneyinde bulunan bölgelere, Lefkoşa'nın batısına ve Güzelyurt'un kuzeyine 80-85 (121) bin Rum göçmenin yerleştirilmesi öngörülüyordu. Böylece Kıbrıslı Türk

sakinler Arsos (Yiğitler), Ayia (Dilekkaya), Kukla (Köprü), Luricina (Akıncılar), Meluşa (Kırıkkale) ve Pergama (Beyarmudu) kasabalarında ikâmet etmeye devam ederlerken, Ayias Trias (Sipahi), Melanarga (Adaçay), Rizokarpasso (Dipkarpaz) ve Yalusa (Yeni Erenköy) (122) önceki sakinlerince, yani Rumlarca ikâmet edileceklerdi.

Halbuki Denктаş'ın toprak konusunda önerdiği bir yer var ki, bu, Magosa bölgesinin % 4'üne tekabül eden ve Maraş'la birlikte ara bölgede 20 köyün geri verilmesi planlanan bir bölge idi. Dolayısıyla bu bölgeye 40 bin civarında Rum göçmenin dönmesi mümkün olacaktı. Böylece söz konusu bölgeden ayrılacak Kıbrıslı Türklerin ve yerleşiklerin sayısı çok daha az olacaktı. Bunun dışında Denктаş, diğer göçmenlerin Kıbrıs Türk yönetimi altındaki bölgeye dönmelerini istemiyordu (123). Çünkü Denктаş, Gali haritasının kabul edilmesi durumunda 50-60 bin Kıbrıslı Türk'ün yeniden göçmen olacağını, "evsiz ve malsız kalacağını" (124) iddia ediyordu.

Aslında Rumlar, Maraş'ı kastederken buradaki turistik bölgenin yanı sıra, yaklaşık 12 bin Türk'ün yaşadığı "komşu bölgeleri" (Utkan, 1992:1) de ifade ediyorlardı. Türk tarafı ise Maraş denildiğinde, iskâna kapalı turistik bölgeyi kastediyordu (Utkan, 1992:1). Görüleceği üzere Türk tarafında ortaya çıkan bu anlam farkı, yapılacak toprak düzenlemelerinin, burada yaşayan Türkleri en az şekilde etkilemesinden kaynaklanıyordu.

Buna karşın BM'de yapılan müzakerelerde Türk tarafına, "ya çok miktarda toprak verin, ya da içinize çok sayıda Rum'un yerleştirilmesine razı olun" (125) deniyordu. Aslında kuzeyde bir miktar Rum'un yerleşmesi doğaldı. Ancak bu miktarın azlığı ya da çokluğu, verilecek toprağın büyüklüğü ile ters orantılıydı (Tamçelik, 2000:406). Bu ilginç denkleme karşılık Türk tarafı da hiç olmazsa başlangıçta, iç içe yaşayan (Soysal, 1995:144) bir nüfusun yaratılmasından özenle uzak durmaktaydı.

Bu sırada Denктаş ve Vasiliu arasında yürütülen dolaylı görüşmeler New York'ta devam ediliyordu. Taraflar arasında varılan mutabakata göre görüşmelerde yer değiştiren kişiler (göçmenler) ve anayasa konuları ele alınacaktı. Böylece ilk kez BM yetkilileriyle Türk heyeti arasında, KKTC haritası ve adada paket bir anlaşmayla yeniden göç edecek Türklerin rehabilitasyonuna ilişkin konular teknik düzeyde tartışılıyordu (126). Buna ilâveten New York görüşmelerinde ilk kez yeni bir formül bulunularak toprak, göçmenler ve mülkiyet konusunun hep birlikte ele alınması kararlaştırılmıştı. Rum tarafı, görüşmelerin "toprak" ve "göçmenler" (127) konusunda sürdürülmesi gerektiğini savunurken, Denктаş, Gali haritası üzerindeki "Güzelyurt, Lefke ve göçmenler konusundaki karşı görüşü not ettikten sonra" (Deliceirmak, 1997:69) toprak konusuna paralel olarak, göçmenler konusunun ele alınmasını istiyordu.

Rum tarafı ise bu yeni formülü, "Denктаş'ın başarısı" (128) olarak değerlendirirken, Türklerin bu formülü, "Güvenlik Konseyi'nin Türklerle ilgili aleyhte karar alacağı tehdidi üzerine kabul etmek zorunda kaldığını" (129) iddia ediyordu. Fakat buna karşın daha başından itibaren gerek Denктаş, gerekse ABD tarafından, formülün içeriği hakkında değişik

görüşler ileri sürülmeye başlanmıştı. Bu arada Denктаş, hiçbir şekilde Güzeyurt'u (130) iade etme niyetinde olmadığını ve % 29 +'nın (Deliceirmek, 1997:69) altına inmesinin söz konusu olmadığını söylüyordu.

Vasiliu ise BM Genel Sekreteri'nin "madalyonun iki yüzü" (131) olarak tanımladığı toprak ve göçmenler konusunda anlaşma olmaması hâlinde, başka konuların ele alınmasının söz konusu olmadığını belirtiyordu.

Daha sonra Denктаş, BM Genel Sekreteri ile yaptığı görüşmede, Gali belgesinde öngörülen sıraya uygun olarak "yerlerinden edilmişler" konusu ve daha sonra "anayasal" (132) konuların görüşülmesine başlanmasının şart olduğunu belirtiyordu.

Sırf bu yüzden BM Genel Sekreteri, Vasiliu ve Denктаş'a BM Genel Sekreterliği ve Güvenlik Konseyi'nin uzlaşıcı formülünü açıklamak zorunda kaldı. Buna göre toprak ve göçmenler konusunda anlaşma olmadan başka konulara geçilmez ilkesi çiğnenmeden (133), anayasal konularda görüşmelerin başlanması sağlanacaktı. Dolayısıyla Denктаş'ın ileri sürdüğü Kıbrıs sorununun çözümü durumunda, hâlen yaşamakta oldukları yerden bir başka yere nakledilecek Kıbrıslı Türklerin durumu ele alınmış olacaktı. Bunun üzerine Vasiliu, bu konuyla ilgili olarak hiçbir Kıbrıslı Türk'ün kurban edilmeyeceğini, tam tersine, yapılacak toprak ayarlamaları nedeniyle yer değiştiren Kıbrıslı Türklerin daha iyi çalışma ve yaşam koşullarına kavuşacaklarını ileri sürüyordu (134).

Bu sırada Denктаş karşı bir atağa geçerek "geri dönüş prensibini ve mülkiyet haklarını" (Necatigil, 1998:394) kabul ettiğini açıkladı. Hatta Kıbrıslı Türkler için pratik zorluklar doğursa da bu hakkın uygulanmasının sağlanacağını belirtti. Ayrıca Denктаş, bu konu ile ilgili olarak kategorik ve stratejik bir liste hazırlanmayı planladı. Bu plânın hazırlanmasına neden olan şey, kuzeydeki ikametgâhların tamamına Kıbrıslı Türklerin yerleştirilmiş olmasıydı. Bundan hareketle, kuzeydeki mülklerin eski sahipleri olan Kıbrıslı Rumların evlerine geri gelecek olması, Kıbrıslı Türklerin bu evleri boşaltılmasını beraberinde getirecekti. Bu yüzden bir dizi sorunun çıkması kuvvetle muhtemeldi. Bu sorunun hâlli için daha sonra bedeli ödenecek yeni bir sistemin bulunması, en iyi çözüm olacaktı. Dolayısıyla bu çekinceler hususunda Denктаş'ın da aynı fikirde olduğu görüldü.

Aslında Türk tarafı, uluslararası camianın baskısı altında, göçmenlerin dönüşü ve mülkiyet hakkının teminat altına alınmasını kabul etmişti. Türk tarafının bu ilkelere, kabul edilemeyecek koşullar ve kısıtlamalar getirmeye kalkışması ve ilkelerin uygulanmasını bu şekliyle engellemeye çalışması (135), bu esasların kabulü ile ilgili taşıdığı önemi azaltmıyordu (136). Dolayısıyla Türk tarafına göre bütün meseleler halledilmedikçe, toprak düzenlemeleri ile ilgili tartışmaların bir anlamı yoktu (Necatigil, 1998:394). Bunun için BM Genel Sekreteri'nin "Fikirler Dizisi'nde" olduğu gibi baskı yapmasına da gerek yoktu. Fakat Genel Sekreter, yer değiştiren kişiler konusunda taraflar arasında yeterince ilerleme sağladığını düşünmekteydi. Bundan hareketle Gali, iki lider arasında toplantılar yaparak bu

konularla ilgili anayasal düzenlemelerin nasıl olacağı üzerinde görüş birliğine varmak istiyordu.

Buna karşın Yunan Hükûmeti, toprak ve göçmenler konularında belirli bir ilerleme kaydedilmesi şartıyla Butros Gali'nin Fikirler Dizisi'ni kabul edebileceğini açıkladı (137).

Gali, bu müzakere sürecinden sonra taraflara kendi hazırladığı plânı sundu. Buna göre planda “yer değiştiren kişilerle” ilgili esaslar aşağıdaki gibi ifade edildi. Buna göre Gali, iki lidere, ilk önce Güvenlik Konseyi'nin de öngördüğü iki önemli konu olan “toprak ayarlamaları” ve “yer değiştirmiş kişiler” (138) üzerinde duracağını ve tarafları bu iki konuda “anlaşma menziline” (139) getirme konusunda makul bir ilerleme olduğunda, öteki konuların tartışmasına geçileceğini belirtmişti. Aslında Gali, önerilen toprak ayarlamaları sonucunda, yani Kıbrıs Rum yönetimi altına girecek bölgelerin, şimdiki sakinlerini etkileyeceğini tahmin etmesi hiç de zor değildi. Denktaş, etkilenecek bölgedeki şimdiki sakinlerin yerlerinden sökülmesine ilişkin kaygılarına ek olarak özellikle Güzelyurt'taki büyük ölçüde narenciye ve öteki meyvelerin yetiştirilmesine destek veren verimli toprakları göz önünde bulundurarak (140), önerilen toprak ayarlamalarının Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik refahı üzerindeki etkisine ilişki endişesini dile getirmişti. Ayrıca böyle bir toprak ayarlamasının geleneksel Kıbrıs Türk bölgesindeki su kaynakları (141) üzerinde yapacağı etkiden dolayı da kaygılıydı.

Vasiliu ise yapılacak herhangi bir toprak ayarlamasının, Kıbrıs Rum yönetimi altına girecek bölgelerin, “olabildiğince fazla sayıda Kıbrıslı Rum'un evlerine geri dönmesine” (142) imkân sağlayacak şekilde güvence altına alması gerektiğini savunuyordu. Vasiliu, önerilen toprak ayarlamalarını adil olmadığını belirtmekte birlikte, yine de kalıcı bir anlaşmanın yapılması için müzakere etmeye hazır olduğunu belirtiyordu.

Halbuki Gali, toprak konusunda yapılacak belirli düzenlemelerin her iki tarafın çıkarları ve kaygılarını duyarlı olması ve öngörülen çözümün yeni “göçmenler ya da yer değiştirmiş kişiler” (143) yaratmaması gerektiğine dikkat çekiyordu. Bu hususla ilgili olarak Fikirler Dizisi'nde öngörülen kriterler aşağıdaki gibidir:

1. 1974 olaylarından önce Kıbrıs Rum yönetimi altına girecek bölgede yaşamış olan Kıbrıslı Türkler, kendi evlerinde kalma seçeneğine sahip olacaklardır.
2. Hâlen etkilenen bölgede yaşamakta olup da o bölge de kalmak ya da eski evlerine dönmek isteyen öteki Kıbrıslı Türkler de bu seçenekleri kullanabileceklerdir.
3. Kıbrıs Türk yönetimi altında kalacak bölgeye taşınmak isteyenlere, orada öncelikle benzer alternatif bir konut sağlanacak ve bunlar, ekonomik rehabilitasyondan yararlandırılacaklardır (144).

Gali'nin önerisi üzerine, her iki lider, toprak ayarlamalarından etkilenecek kişilerin tamamına alternatif konut, ekonomik ve sosyal altyapı sağlanacak, ayrıca federal düzeyde finanse edilecek bir program hazırlama konusundaki isteklerini de ifade etmişlerdir (145).

Bunda da anlaşılıyor ki, Fikirler Dizisi'nin "Yer Değiştirmiş Kişiler" (146) başlığını taşıyan bölüm, adadaki geçmiş düşmanlık sırasında ve sonrasında baş gösteren çok sayıda Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk'ün yer değiştirmesiyle ortaya çıkan sorunları, pratik bir şekilde çözümlemeyi amaçlamaktadır. BM, 1974 olayları sonucu, yaklaşık 160 bin Kıbrıslı Rum'un ve 45 bin Kıbrıslı Türk'ün yer değiştirdiğini iddia etmekteydi (147). Fikirler Dizisi'nde öngörülen çözüme göre Kıbrıs Türk tarafının pratik zorluklarına değinilirken (148), söz konusu olan önemli ilkelere saygı duyulmaktaydı. Bunun üzerine Denktaş, 'geri dönme ve mülk edinme hakkını' (149), Kıbrıs Türk tarafının pratik zorlukları göz önünde bulundurulması hâlinde kabul edebileceğini açıkladı.

Zaten Gali, daha önceki raporunda (S / 23780) da vurguladığı gibi önemli konulara, özellikle de toprak ayarlamaları ve yer değiştiren kişilere yeterince açıklık getirmesi hâlinde Fikirler Dizisi'ne dayalı bir anlaşmanın sonuçlandırılmasına gerek olduğunu ifade etmişti (150). Hatta bu aşamaya ulaşıldığına inanan Gali, Fikirler Dizisi'ndeki yer değiştirmiş kişilere ilişkin önerilerin kayda değer olduğunu belirtiyordu. Dolayısıyla tarafların, kısa bir süre içinde kalıcı bir anlaşmaya varmak için irade beyanında bulunmalarını istiyordu (151). Görülüyor ki yer değiştiren kişiler konusunda, ilk kez kapsamlı görüşmeler yapılmıştı. Ama Gali'nin ifadesiyle Fikirler Dizisi'nin geri kalan bölümlerindeki "nazik denge korunmak" (152) isteniyorsa, Türk tarafının, Fikirler Dizisi'nde öngörülen öneriler doğrultusunda belli bir ayarlama yapması isteniyordu.

BM yetkilileri, Kıbrıs Türk tarafının toprak ayarlamaları sonucunda, etkilenecek Türk nüfusunun durumunu anlıyordu. Ancak, Gali'ye göre Fikirler Dizisi'nde açıkça ortaya konulduğu gibi, bu kişilerin yer değiştirmiş kişiler ya da göçmen olmaları söz konusu değildi. Kimseden etkilenecek bölgeden taşınması istenmeyecek ve buradan Kıbrıs Türk yönetimi altına girecek bölgeye taşınmak isteyenler, ancak kendilerine yeterli konut ve ekonomik rehabilitasyon sağlanmasıyla taşınabilecekti. Zaten Gali, yer değiştirmiş kişiler konusunda, Denktaş'ın geri dönme ve mülk edinme hakkına dair ilkenin kabul edilmesini memnuniyetle karşılıyordu (153). Ancak, her ne kadar da yer değiştirmiş kişiler sorununun çözümüne ilişkin pratik zorluklar yadsınmasa da bunlara eğiliş tarzı, geri dönme ve mülk edinme hakkının hiçbir şekilde "inkâr" (154) edilmemesiydi. Zaten Fikirler Dizisi, pratik zorluklara ve her iki tarafın yasal hak ve çıkarlarını kaale alacak şekilde düzenlenmişti.

Görüleceği üzere Gali tarafından hazırlanan ve Güvenlik Konseyi'ne sunulan rapor, 26 Ağustos 1992 tarihinde ve 774 sayılı karar olarak kabul edildi. Buna göre 774 sayılı kararın yer değiştiren kişilerle ilgili esaslar, şu şekilde ifade edilebilir.

"Yerlerinden Edilmiş Kişiler" (SİSAV, 1993:10) başlığı altındaki altıncı bölümde, yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumlara ve Türklere ait mal varlıklarına ilişkin şikâyetlerin, 1977 Zirve Anlaşması'na uygun olarak adil bir biçimde ve zaman içinde yapılacak düzenlemelerle çözümleneceği belirtilmekteydi.

Kıbrıs Rum idaresine geçecek bölgelerde, öncelik, bu bölgelerde yaşayan Kıbrıslı Türklerin yeniden iskânına ve eski yerlerine dönen yerlerinden edilmiş kişilere verilecekti. Kıbrıs Rum idaresine devredilecek olan bölgede 1974 yılında ikâmet eden Kıbrıslı Türkler, kendi mülklerinde kalma hakkına haiz olabilecekleri gibi isterlerse, Kıbrıs Türk idaresine geçecek bölgede de benzer bir mesken verilmesi talebinde bulunabileceklerdi. Esasen yerlerinden edilmiş kişilerde, Kıbrıs Rum idaresine devredilecek bölgede hâlen ikâmet eden Kıbrıslı Türkler, ya bu bölgede benzer bir mesken talebinde bulunabilecek, ya eski ikâmet mahalline dönecek, ya da Kıbrıs Türk idaresine devredebilecek bölgede benzer bir mesken verilmesini isteyebileceklerdi. Çerçeve Anlaşması'nın referandumlar yolu ile kabulünden hemen sonra toprak ayarlamalarından zarar görmüş tüm kişilere uygun mesken tahsis edebilmesi için iki toplum temsilcilerden oluşan komiteler kurulacaktı (madde:73 ile 75) (155).

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk idareleri altındaki diğer bölgelerde, her toplumun yerlerinden edilmiş kişilerin sorunlarını çözümlmek amacıyla bir büro açılacaktı. Bundaki amaç, yerlerinden edilmiş kişilerin mallarının mülkiyeti, emlâkin bulunduğu toplumun mülkiyetine devredilmesi içindi (156). Böylece emlâk tapuları, toptan olarak toplum bazında iki büro arasında "1974 yılındaki değeri + enflasyon" (157) olmak üzere "takas" (158) edilecekti. Her iki toplumdaki 1974 yılında diğer toplum tarafından idare edilen Federe Devlet'te ikâmet eden veya emlâk sahibi olan kişiler veya mirasçıları, "tazminat" (159) için müracaat edebileceklerdi. Ayrıca 1963'ten sonra yerlerinden edilmiş Kıbrıs Türk toplumuna mensup kişiler veya mirasçıları da tazminat müracaatında bulunabileceklerdi. Kıbrıs'ın halihazır sakinlerinde olup, yer değiştirme sırasında diğer toplum tarafından idare edilen Federe Devlet'te daimî ikâmet sahibi bulunanlar, o yerde daimî ikâmetlerinin devamını arzu ediyorlarsa, dönüş seçeneğini kullanabileceklerdi. Buna ilâveten yer değiştirme sırasında daimî ikametgâhlarından kira ile oturanlara, yerleşme özgürlüğü çerçevesinde öncelik tanınacaktı. Bu husustaki bütün müracaatlar Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın onaylanmasından itibaren 6 ay (160) içinde yapılacaktı. 1974'te Türk toplumunun idaresi altındaki Federe Devlet toprakları içinde oturan Maruniler (161) de eski evlerine dönmeyi tercih edebileceklerdi. Eski evlerine dönmek isteyenlerin yerleştirilmeleri, toprak düzenlemelerinden etkilenen kişilerin iskânında sonra gerçekleştirilecekti. Bir emlâki halihazırda işgal eden kişinin yerinden edilmiş kişi olması ve onun o evde oturmayı arzulaması veya emlâki ciddi şekilde hasar görmüş olması ya da kamu yararına kullanılmakta olması hâlinde, eski malik ya tazminat alacak ya da kendisine aynı değerinde bir "mesken" (162) tahsis edilecekti (madde:76 ile 85).

Yukarıda da görüleceği gibi toprak düzenlemesinden etkilenen kişiler, ilgili alanda kalabilme veya kendi toplumları tarafından yönetilecek federe devlete yerleşme hakkına da sahipti. Ancak toprak düzenlemelerinden etkilenen kişilerin yeniden yerleştirilmeleri ile ilgili bütün düzenlemeler, yerleştirme işleminden önce yapılması isteniyordu.

Buna göre tarafların, 774 sayılı kararın yer değiştiren kişiler konusunda ilgili tutumu aşağıdaki gibiydi.

Türk tarafı, uzun bir belirsizlik dönemini bertaraf edebilmek ve Güney'den gelen Kıbrıslı Türklere münasip mesken ve tazminat sağlamak amacıyla, Kıbrıs Türk bölgesindeki Rumlara ait tüm emlâki üzerlerine almak zorunda kaldıklarını, bunun sonucu olarak söz konusu emlâkten bazılarının kanunen geçerli “tapularla” (SİSAV, 1993:14) Kıbrıslı Türklere, Türk ordusu tarafından kullanılmakta olan emlâkin büyük bir bölümünü de “vakıflara” (SİSAV, 1993:14) devredildiğini bildirmişti. Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıslı Rumların 1974'te kuzeyde sahibi oldukları evlere dönemeyeceklerini ve bu itibarıyla Kıbrıslı Türklerin Güney'de bıraktıkları mallarla tazmin edileceklerini sözlerine eklemişti. Ayrıca Kıbrıs Türk tarafına göre Kuzey'deki Kıbrıs Rum emlâki ile güneydeki Kıbrıslı Türklerin varlığı, aşağı yukarı birbirine eşit olduğunu iddia edilmekteydi. Kıbrıs Türk tarafı, ayrıca “toplam tazminatın hesaplanmasında” (SİSAV, 1993:14) Kıbrıs Türk toplumunun 1963'ten bu yana maruz kaldığı kayıplar ve çektiği sıkıntılar ile Türkiye'nin bu devrede topluma yaptığı yardımların da dikkate alınması gerektiği üzerinde durmaktaydı. Kıbrıs Türk tarafı, dönüş seçeneğinin üzerinde mutabık kalınacak bir “moratoryum” (SİSAV, 1993:14) devresinden sonra uygulanacağı, bu şekilde döneceklerin etkilenen bölgedeki kişilerin memnuniyet verici bir şekilde yerleştirilmelerinden sonra iskân edilebilecekleri görüşündeydi. Diğer yandan her Federe Devlet, bölgesinde yerlerinden edilmiş kişinin eski evine dönmesini engelleyecek nedenlerin bulunup bulunmadığını saptayacak bir “gözden geçirme mekanizması” (SİSAV, 1993:14) kurulmasını ve aşağıdaki hâllerde eski malik veya oturanın evine dönmeyerek, tazminata hak kazanmasını öngörmekteydi. Buna göre:

1. Emlâkin halihazırda sahibinin ve / veya oturanının da yerinde edilmiş kişi olması,
2. Yeni satın alınan veya mirasçısının iyi niyetle satın almış olması,
3. Meskende önemli değişikliklerin yapılmış bulunması veya vakıfla ya da dinî müesseseler gibi kamu hizmeti kuruluşlarına tahsis edilmiş olması,
4. Halihazırda sahibinin ya da oturanın harp gazisi veya harp gazisinin mirasçısı veya malûl olması,
5. Evin veya emlâkin toplumlararası çatışmaların kesif olduğu bölgede bulunması ya da her iki Federe Devlet tarafından güvenlik bölgesi olarak kabul edilen yörede yer alması (SİSAV, 1993:14).

Kıbrıs Türk tarafı, Federal Devlet'in iki toplumlu ve iki kesimli karakterinin korunabilmesi için Türk idaresi altındaki bölgeye Kıbrıslı Rumların yerleştirilmesinin bir “moratoryum devresine” (SİSAV, 1993:15) tâbi olması ve mutabık kalınan bir “tavan” (SİSAV, 1993:15) çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyordu.

Ayrıca etkilenen bölgelerden yeni bölgelere nakledilecek Kıbrıslı Türkler, etkilenen bölgede oturdukları emlakın yeniden yerleşme sırasındaki “carî değeri” (SİSAV, 1993:15) üzerinden tazmin edilmesi istenmekteydi.

Buna karşın Rum tarafı, dönüş ve mülk edinme haklarının Rumlara tanınmasından dolayı memnundu. Fakat bu hakların sadece pratik güçlükler dikkate alınarak hazırlanıp uygulanacağı için de hoşnut değildi (Kepoğlu, 1995:62). Kıbrıs Rum tarafı, ayrıca 1974’te diğer toplumun idaresindeki bölgede ikâmet eden veya mülk sahibi bulunan ve hâlen Kıbrıs’ta veya Kıbrıs dışında oturan her iki topluma mensup kişilerin, evlerine dönmek veya “1974 değeri + enflasyon” (SİSAV, 1993:14) üzerinden “tazminat” (SİSAV, 1993:14) istemek ya da gerektiğinde toplumlarını muhafaza ederek evlerini “kiralama” (SİSAV, 1993:14) seçeneklerinden birini seçebileceklerini belirtmekte ve 1963 olaylarında sonra yerlerini değiştirmek mecburiyetinde kalan kişilerin veya mirasçılarının da “tazminat” (SİSAV, 1993:14) talebinde bulunabileceklerini kabul etmekteydi. Bu yüzden Rum tarafına göre Kıbrıs Türk makamları tarafından Rum emlakının tahsisine ilişkin kararlarını geçerli saymıyordu. 1974’ten bu yana kendilerine Kıbrıs Rum emlakından “tahsisler” (SİSAV, 1993:14) yapılan ve hâlen bu emlakı elinde tutan Kıbrıslı Türkler, tazminat talebinde bulunmamalıydılar. Onlara göre bu durumda olan Kıbrıslı Türkler, başka yollardan tazmin edilmeliydiler. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs Rum bölgesindeki emlakı, Kıbrıs Türk Federe Devleti’nde kalan Kıbrıslı Rumların emlakından önemli ölçüde azdı. Fikirler Dizisi’nde yer alan toprak ayarlamaları dikkate alındığında, bu oran 1974 fiyatları ile 11.5/1’di (SİSAV, 1993:14). Bu nedenle Kıbrıs Türk tarafının, emlakının toplamı üzerinde takas yapılmasına ilişkin önerisi kabul edilemez olduğu gibi, adil de değildi. Ayrıca Kıbrıs Rum tarafı, diğer yandan toprak ayarlamalarının gerektireceği yerleştirme ve rehabilitasyon sürelerinin ötesinde, ek bir moratoryuma lüzum olmadığı kanısındaydı. Bunun dışında 1974 veya daha önce şiddet hareketlerine başvurdıkları iddia edilen kişilerin, Federe Devlet’e dönüşlerinin genel olarak yasaklanmasının insan haklarını ihlâl ettiği gerekçesiyle, bu alandaki kanunî düzenlemenin ancak federal düzeyde olabileceğini savunuyordu.

Kıbrıs Rum tarafı, ayrıca kuzeyde iskân edilecek olan tüm Kıbrıslı Türklere, 1974’te emlakı olup olmamasına bakılmaksızın ve Kıbrıslı Rumlara verilenlerle aynı şartlar dahilinde, benzer bir mesken, kısa vadeli yerleşme kredisi ve gerektiğinde işsizlik sigortası verileceğini ve ekonomik rehabilitasyon programından yararlanacaklarını açıklamıştı (Deliceirmak, 1997:89). Hatta Rum tarafı, bunların dışında etkilenen ve bölgedeki Kıbrıslı Rumların evlerinde oturan Kıbrıslı Türklere, tazminat olarak önemli sermayenin verilmesini müzakere dahi edebileceğini belirtmişti.

Buna karşın BM, uygun yerlerde, bir yandan kapsamlı anlaşmanın bir parçası olan toprak ayarlamalarından etkilenecek kişilerin rehabilitasyonu ve yeniden iskânları, diğer yandan da kapsamlı anlaşmanın bir parçası olarak Kıbrıs Türk yönetimi altındaki bölgeye

yerleştirilecek kişilerin yararlanacakları kalkınma programlarına ilişkin araştırmaları teminen, iki tarafın işbirliği içinde olmasını istiyordu.

Bu yüzden yer değiştiren kişiler konusunda yapılan baskılar, Türk tarafında ciddi rahatsızlıklar uyandırmıştı. Bunun üzerine KKTC Meclisi 23 Ağustos 1992 (İsmail, 1998b:203) tarihinde aldığı bir kararla, Kıbrıslı Türklerin 1955 yılından bu yana 'ENOSİS' adına üç kez kendi ülkesinde göçmen durumuna düştüğünü ve Fikirler Dizisi ile "dördüncü" (İsmail, 1998b:203) kez toprağından ayrılarak göçmen durumuna düşürüleceğini vurguluyordu.

Gali ise Türklerin bu konudaki endişelerine kısmen katıldığını belirterek, raporunda hiçbir Kıbrıslı Türk'ün gerek "konut", gerekse ekonomik bakımdan "rehabilit" (163) edilmeden yerinden oynatılmayacağını vurguluyordu. Bunun dışında Gali, yerlerinden edilen insanlarla ilgili olarak Türk tarafının görüşlerini ayrıntılı bir şekilde yanıtlamış ve Türk tarafının ortaya koyduğu savların büyük bir kısmını reddetmişti (164). Çünkü göçmenlerin dönüşüne ve mülkiyet hakkına Denктаş'ın getirmeye çalıştığı kısıtlamalar, Genel Sekreter tarafından kabul edilmemişti (165). Aksi takdirde Gali haritasıyla 82 bin (166) göçmenin dönüşü engellenmiş olacaktı. Fakat yerlerinden edilmiş bütün Rumların kuzeye dönmeleri istenince Kıbrıslı Türklerin korku ve endişeleri artıyordu. Hâl böyle olunca Kıbrıs Türk toplumu içinde "çözüm"e karşı olanlar" (167), bu durumdan istifade ediyorlardı.

Kıbrıs'ın Türk kesimindeki anti-federalistlere göre konuya sadece nüfus yüzdelikleri açısından bakmak gerçekçi değildi. Çünkü onların ifadesiyle Kıbrıs Türk nüfusunun yarısı, güneyden kuzeye ve Rum nüfusunun dörtte biri ise kuzeyden güneye taşınmıştı. İki toplumun beraberce yaşayabilmeleri için bir nüfus transferi kaçınılmazdı (168). Ancak, yaklaşım şekli, insanî ve gerçekçi olmalıydı. Çünkü yıllarca süren acılardan sonra başka yerlere yerleşmiş bulunan bu insanlar, yerlerinden tekrar sökülmesi hâlinde birçok sosyal meseleyi de beraberinde getirecektir. Bu yüzden zorunlu olarak yerlerinden ayrılacak insanların, asgarî düzeyde tutulmasına dikkat edilmeliydi. Bu yapılmadığı takdirde, Kıbrıslı Türklerin daha önceleri güneyden kuzeye göçmeleri anlamsız olacak ve güvenlik gereksinimleri de tamamıyla kenara itilmiş olacaktı. Fakat şu bir gerçek ki, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nda yer değiştiren kişiler hususundaki detaylı bilgilerin, insan hakları göz önüne alınarak hazırlandığı hemen göze çarpıyordu. Hatta yüzeysel olarak değerlendirildiği zaman bile insanî nitelikleri oldukça ağır basan kriterlerden oluşmuyordu. Bu açıdan bakıldığında zaman Vasiliu, Kıbrıslı Türkler için bir dizi vaatlerde bulunuyordu. Bu vaatler arasında, göç edecek Türklere, "Güzelyurt yakınlarında iki kent inşa edilmesi, tazminat verilmesi ve meslekî bakımdan rehabilit edilmesi" (169) vardı.

Türk tarafı ise buna pek itibar etmiyordu. Çünkü Türkler, toplam olarak 165 bin gibi bir Rum göçmen potansiyelinin, kendi bölgelerine geçebilecek olmasını istemiyorlardı. Halbuki Gali haritasıyla birlikte, bunların, ancak 82 bini (Moran, 1998:160) geri dönebilecekti. Geriye

yaklaşık 80 bin göçmen kalıyordu. Tabiatıyla bu 80 bin kişiden her birinin geri dönme istekleri düşünülemezdi. Zaten daha önceleri Makarios, Kıbrıslı Rumların tamamının eski evlerine geri dönmeleri söz konusu olamayacağını ve bunun sadece % 10'luk bir kısmının gerçekten geri dönmeyi isteyebileceklerini tahmin etmişti (Stephen, 1997:119). Yani göçmen sayılarının bundan daha az olması kuvvetle muhtemeldi. Ama her halükârda, Kıbrıs Türk bölgesine döneceklerin sayısı, Kıbrıslı Türklerin sayısı kadar yüksek olmayacaktı. İşte bunun için BM yetkilileri, toprak ayarlamaları için harita hazırlamış ve bu şekilde, Kıbrıs Türk bölgesinde “Rum çoğunluğun olmaması” (170) için çalışmalar yapılmıştı.

Görüldüğü gibi bu sonun hâlli oldukça güçtü. Hatta BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion da göçmenler sorununun en zor sorun olduğunu belirtirken, göçmenlerin dönüşü, rehabilitasyonu ve ilgili pratik zorluklarla ilgili çözümün karmaşık olduğunu ifade etmekteydi (171). Zaten BM Genel Sekreteri ile Güvenlik Konseyi, göçmenlerin dönüş ve mülkiyet hakları üzerinde tartışma kabul etmiyordu. Çünkü daha önceleri Genel Sekreter, Denktaş'a ne kendisinin ne de Güvenlik Konseyi'nin, dönüş ve mülkiyet haklarının reddedilmesini veya bu haklar üzerinde tartışma açılmasını hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini belirtti (172). Denktaş bu konuyu, yeniden gündeme getirmek istediğinde ise Genel Sekreter, bu konunun geçen Ağustos ayında görüşülüp kapandığını hatırlattı ve görüşülebilecek tek şeyin, bu hakların uygulanmasında karşılaşılabilecek “pratik zorluklar ve onların nasıl aşılacağı” (173) konusu olduğunu belirtti. Dolayısıyla yeni turun ilk görüşmesi, Rumlara geri verilecek topraklarda bugün itibarıyla yaşamakta olan Kıbrıslı Türklerin durumunun ne olacağıyla başladı. Bunun üzerine Vasiliu, güneyde ev bırakan Türklerin, bu evlerine geri dönebileceklerini söyledi (174). Dolayısıyla bugün bulundukları aynı bölgede kalmak ya da Türk kesimine taşınmak isteyecek Kıbrıslı Türklerin rehabilite veya tazmin edilmeleri ile ilgili konular, taraflar arasında müzakere edilmeye başlandı.

Bu sırada Genel Sekreter Gali, Denktaş'a ortaya koymuş olduğu haritayı kabul edip etmediğini sordu. Denktaş, verdiği cevapta % 29'u (175) kabul ettiğini, fakat bunu harita üzerinde görüşmeye hazır olmadığını belirtti. Ayrıca bu haritaya göre 40 bin (176) Türk'ün göç etmek zorunda kalacağını da dile getirdi.

Bunun üzerine Vasiliu, Denktaş'ın sözünü ettiği 40 bin kişi içinde “sömürgecilerin” (177) de bulunup bulunmadığını sordu. Hâl böyle olunca Gali, Denktaş'a bağımsız bir komitenin gözetiminde “nüfus sayımının” (178) yapılmasını önerdi. Denktaş ise bu öneriye karşı çıktı. Bundan dolayı taraflar arasındaki müzakereler tekrar kesildi. Aslında müzakerelerin kesilmesinin altında başka sebepler vardı. Buna göre yer değiştiren kişilerle ilgili çıkmazın devam etmesinde, esas olarak dört ana sebep sayılabilir:

1. Rum tarafı, tüm Rum “göçmenlerin” geri dönme hakkının tanınmasını istiyordu.
2. Geri dönmek isteyen Rumların hiçbir kısıtlama ve sınırlamaya tâbi olmamasında ısrar ediyordu.

3. Rum “göçmenlerin” geri dönmesi konusunda hiçbir moratoryum önerisi kabul edilmiyordu.

4. 1963’ten bu yana Türk yönetimlerinin yaptıkları uygulamaların geçersiz sayılmasını ve bu bağlamda verilen tapuların da hükümsüz olmasını istiyordu.

Her şeyden önce Türk tarafına göre bütün Rum göçmenlerin geri dönmesinde ısrar edilmesi, iki kesimliliğe aykırıydı. Bunun yanında, on binlerce Türk’ün yıllardır oturduğu ve bir yığın masraf yaptığı evlerinden sökülmesi demek olan bu öneri, büyük bir kaos yaratacaktı. Yaklaşık 40 bin (İsmail, 1998a:247) Türk, yeniden göçmen durumuna düşecekti. Buna karşın Rum yönetimi Başkanı, hiçbir moratoryum önerisini kabul etmiyordu. Halbuki Kıbrıs sorunu ile ilgili batılı ülkelerin de desteklediği Türk görüşüne göre yerleşme, dolaşma ve mülk edinme konusunda üzerinde anlaşılacak bir “moratoryum” (İsmail, 1998a:247) devresi kabul edilmekteydi. Buna karşın karşılıklı güvenin doğmasına ve iki halk arasında işbirliğin artmasına paralel olarak serbest yerleşme, mülk edinme ve dolaşma özgürlükleri uygulanabilirdi.

Aslında Rum tarafı ve Gali’nin en olumsuz yaklaşımı, KKTC’nin verdiği tapularla ilgili durumdu. Vasiliu, KKTC’nin yasaları çerçevesinde yapılan uygulamaları tanımadığını, bu çerçevede verilen tapuların da geçersiz olduğunu ileri sürmekteydi. Gerçek şu ki, onun bu yaklaşımı, KKTC’nin yasal olmadığı ve Rum yönetiminin ise meşru “Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti” olduğu iddiasından kaynaklanıyordu. Türk tarafı ise bunun tam tersini savunuyordu. Hatta Türk tarafı, Kıbrıs Türk halkının özgür ve demokratik iradesinin ürünü olduğu ve onayladığı anayasasına istinaden kararlar ürettiği için her şeyin bütünü ile meşru olduğunu savunuyordu.

Bunun üzerine Gali, yeni bir rapor hazırlayarak 23 Kasım 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi’ne sundu. Sunulan raporda Gali, iki tarafın, genel bir anlaşmanın parçası olarak toprak ayarlaması sonucu etkilenecek Kıbrıslı Türklerin yeniden “iskânı ve rehabilitasyonu” (179) ilgili olarak fizibilite incelemeleri yapılmasına imkân sağlayacak bir işbirliğinin yapmasını istiyordu.

Bundan da anlaşılıyor ki, Genel Sekreter, taraflar arasında derin bir “güven bunalımı” (Necatigil, 1998:398) olduğunu tespit etmişti. Gali’ye göre görüşmelerin yeniden başlayıp, başarıya ulaşabilmesi için 8 maddelik (Necatigil, 1998:398) bir öneri paketinin kabul edilmesini istiyordu. Zira bu öneriler, taraflar arasındaki güven yaratıcı ortamın yeniden doğmasına vesile olacaktı. Fakat bu teklifi her iki taraf da reddetmişti.

Aslında “Güven Artırıcı” önlemler içerisinde Maraş bölgesinin BM Barış Gücü denetimine bırakılma isteği, “Fikirler Dizisi”ne uygun olarak başta Güzelyurt olmak üzere Türk tarafının Rumlara toprak vermesine ve kalan Türk topraklarındaki bazı bölgelere de Rum nüfus yerleştirilmesine yol açacak bir plandı (Gürel, 1993:114). Bu yüzden Rumlara verilecek

topraklarda oturan Türklerle, buralara dönecek Rumların “tatmin edici yerleşimine ve desteklenmesine” (Gazioğlu, 1997:17) önem veren bir özellik taşımaktaydı.

Buna göre, 1974’te bu yerlerde oturan Kıbrıslı Türkler, kendi tapulu evleri varsa, bu evlerinde ve Rum yönetimi altında yaşamaya devam edebileceklerdi. Bunun aksine, kuzeye, yani Türk yönetimi altındaki topraklara geçmek isterlerse, bu hak da kendilerine tanınmış olacaktı (Gazioğlu, 1997:17). Fakat burada büyük bir boşluk vardı. Fikirler Dizisi, bugünkü Türk topraklarından Rumlara bırakılacak köy ve kasabalarda oturan 40-45 bin Türkün, kuzeye, yani Türk federe devletine geçip orada yerleşmek istemeleri hâlinde, kendilerine bu hakkı tanımak dışında, yeniden yerleşimleri için neler yapılacağına ilişkin inandırıcı somut öneriler ortaya koymamıştı. Sadece şöyle deniyordu:

“Halihazırda Rum yönetimi altına girecek topraklarda oturan yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Türkler, aynı bölgede benzer bir ev edinme, 1974 öncesindeki kendi evlerine dönme veya Türk yönetimi altında kalacak bölgede ev edinme hakkından birini seçebileceklerdir” (Gazioğlu, 1997:17).

Gali haritasına göre yerlerinden edilecek olan 40-45 bin Türk, başka yerlere yeniden taşınma ve yerleşme durumunda kalacağına göre yalnızca yeni ev temin etme sorunuyla değil, aynı zamanda yaşamını idame edecek yeni bir iş kurma veya bulma sorunuyla da karşı karşıya kalacaktır. O takdirde yeniden yerlerinden edilecek olan bu insanlar için nasıl bir mekanizma oluşturulacağı, nereye ve ne şekilde yerleşim yerleri yapılacağı, nasıl evler inşa edileceği, onlara nerede ve nasıl iş imkânları sağlayacağı belirtilmeliydi. Lakin Fikirler Dizisi, bu sorulara, şu şekilde cevap vermektedir:

“Çerçeve Anlaşması referandum yoluyla onaylandıktan sonra, toprak düzenlemelerinden etkilenen tüm kişiler için uygun evlere yerleştirilmelerini düzenleyecek toplumlara bir komite kurulacaktır” (Gazioğlu, 1997:17).

Yani bu durum, komiteye havale edilecekti. Bu komitenin, ne yapacağı ve nereden para bulacağı belli olmadan, yerlerinden edilen 40-45 bin Kıbrıslı Türk’ün yerleştirilmesi de mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla bu komitenin, Rum göçmenlerin Türklerin boşaltılacağı köy ve kasabalardaki evlerine dönüp yerleştikten sonra oralardan ayrılacak Türklerin kuzeydeki yerleşim ve iş sorunları ile ilgilenmesi ihtimal dışı bir olasılıktı.

Kaldı ki Türk göçmenler için yapılacak konut, sosyal, eğitim ve sağlık tesislerinin maliyeti de küçümsenecek türden değildi. Zaten bunun kim tarafından karşılanacağını da belli değildi. Buna göre Türklerle yapılması gereken yeni yerleşim birimleri için ortaya çıkması beklenen maliyet analizi, aşağıdaki gibi olması beklenmekteydi. Buna göre:

Göç etmek zorunda kalacak 50.000 Türk’ün, ortalama aile büyüklüğü göz önünde bulundurulacak olursa, ki bu 4’tür, yaklaşık olarak 12.500 konuta ihtiyaç duyulacağı tahmin

edilmektedir. Her şeyden önce her evin ortalama 120 metre kare olduğunu varsayılırsa, göç edecek Kıbrıslı Türkler için 1 milyon 500 bin metre kare konuta ihtiyaç duyulacaktır.

KKTC'nin Plânlama İnşaat Dairesi verilerine göre 120 metre karelik her konutun bugünkü değerlerle maliyeti 33.720 (180) ABD dolarıdır. Bu da yalnızca göç edecek Kıbrıslı Türklerin konut ihtiyacını karşılamak için yaklaşık 421.5 milyon ABD dolarına ihtiyaç duyulacaktır.

Bunun yanında altyapı hizmetleri yani elektrik, telefon, su, kanalizasyon, çevre düzenlemeleri, park, kamu binaları vb. ihtiyaçlar için neredeyse konut maliyetleri kadar ek maliyetler getirecekti. Dolayısıyla bu maliyet analizi çerçevesinde değerlendirilecek olursa ortaya şu tablo çıkmaktadır:

Tablo 18: Gali Plâni Çerçevesinde Yer Değiştirilmesi Düşünülen Kıbrıslı Türklerin Konut ve Sosyal Donatı İhtiyacını Karşılacak Projenin Maliyet Analizi

Harcama Kalemleri:	Tutarı (ABD Doları):
<i>Altyapı Maliyeti:</i>	
1. Parselasyon Asfalt (elektrik, su ve yağmur suyu drenajı)	45.926.400
2. Kanalizasyon	5.362.565
<i>Konut Maliyeti:</i>	
1. 150 m ² 'lik bir konut maliyeti	42.150 dolar
2. 120 m ² 'lik bir konut maliyeti	33.720 dolar
(Konutların yarısı 150 m ² , diğer yarısının 120 m ² olduğu kabul edilirse)	474.187.500
<i>Ticaret Alanları:</i>	
Ticaret + işyeri 1 m ² / kişi = 50.000 m ² 50.000 x 234 dolar	12.168.000
<i>Eğitim Alanları:</i>	
1. Okul Öncesi 27 adet kreş	4.592.700
2. İlkokul 19 adet	11.542.500
3. Orta dereceli okul 10 adet	7.000.000
<i>Sağlık:</i>	
Her biri 500 m ² 'lik 4 adet poliklinik için toplam 2000 m ² 'lik alan x 700 dolar / m ²	1.400.000
<i>Diğer Sosyal Yapılar İçin:</i>	126.286.660
Genel Toplam:	687.998.325

Kaynak: KKTC Başbakanlık verilerinden istifade edilmiştir.

Kaldı ki Gali haritasına göre Rum tarafına bırakılması öngörülen 68.15 km²'lik bölgede bulunan ve 34 yerleşim yerinde ikâmet etmekte olan toplam 50.000 Türk, belli bir süre içerisinde Türk federe devletine göç etmek zorundaydı. Bu yüzden Gali plânında, bu kişilerin hayatlarını idâme ettirmelerine yardımcı olunması istenmekteydi. Bu durumda, göç etmek zorunda kalacak kişilere, lojmanların verilmesinin yanı sıra, elektrik-su gibi belediye hizmetlerinin de sunulması gerekmekteydi.

KKTC Başbakanlık verilerine göre hazırlanan projeksiyonda, bu ihtiyaçların giderilmesi için gereken meblağ, yaklaşık 688 milyon dolar civarındaydı. Bu kişiler için inşa edilmesi tahmin edilen konut sayısı, 12.500'dü. Bu konutlar ve asgarî sosyal altyapı için

istimlâk edilmesi veya başka yollarla edinilmesi gereken inşaat arazisinin miktarı, yaklaşık 6 milyon metrekareydi.

Verilecek olan Güzelyurt bölgesindeki halkın bir kısmı, kendi imkânları nispetinde evlerinde, el işi eşyalar, yumurta ve benzeri ürünler üreterek geçimlerini sağlamaktaydı. Bu nedenle, bu kişilerin hayatlarını idâme ettirmeleri için bahçesi olan daha geniş köy evlerine yerleştirilmesi gerekmekteydi. Dolayısıyla yukarıda verilen rakamların maliyetinin ve istimlâk edilecek arazinin metrekaresinin daha fazla olması gerekmektedir.

Sonuç olarak bu göçün, Türk federe devletinin ekonomisine ve hatta sosyal yapısına olan olumsuz etkisi büyüktür. Fakat Gali plânında, bu yüksek meblağın nasıl finanse edileceği ve hangi malî kaynakların kullanılacağı yönünde hiçbir açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır.

Bunun üzerine Denктаş, Kıbrıs'ta bir anlaşma hâlinde yerinden olacak insanların sayısının mümkün olduğunca az olması gerektiğini belirterek, ABD'nin Kıbrıs Özel Koordinatörü Oscar Camillion'a yer değiştirecek olan insanların nasıl ve nereye yerleştirileceğinin proje hâlinde sunulmasını ve gerekli fonların kaynağıyla birlikte gösterilmesini istedi.

Bundan da anlaşılıyor ki, Gali haritası uygulandığı takdirde, toprak düzenlemesi sonucunda yeniden yerlerinden edilecek Kıbrıslı Türk sayısının dikkate alınmadığı veya iyice hesaplanmadığı anlaşılmaktadır. Hatta 50 bin kadar Türkün yerlerinden edileceği hususuna fazla önem verilmemiş, sadece “toprak düzenlemesinden etkilenecek olanlar bugün yaşadıkları yerlerde kalma veya kendi toplumlarının yönetimindeki yerlere gitme hakkına sahip olacaklardır” (181) denilmek suretiyle konu geçirilmiştir. Kaldı ki, “toprak düzenlemesinden etkilenecek olanların yeniden yerleştirilmesi için gerekli tüm düzenlemeler, bir başka yere yerleştirilme işi başlamadan önce tatmin edici şekilde yapılacaktır” (182) şeklindeki ifade ise hiçbir somut öneriyle açıklığa kavuşturulmamıştı. Yani, Gali haritasına göre bugün KKTC sınırları içinde olup da Rum yönetimine terk edilecek topraklarda yaşayan takriben 50 bin Kıbrıslı Türk, Rum yönetimi altında yaşamlarını sürdürmek isterlerse, bu evlerde yaşayan Türkler ne olacaktı? Onlar için ne gibi “tatmin edici düzenlemeler” yapılacaktı? Lâkin Gali Fikirler Dizisi'nde bu sorunların tatmin edici bir yanıtı veya bunlarla ilgili hiçbir somut öneri yoktu.

Yer değiştiren Kıbrıslı Türkler, Rum yönetimi altında yaşamak yerine, kuzeye, yani Türk Federe Devleti'ne yerleşmek isterlerse, bunlar için kuzeyde ne gibi “tatmin edici düzenlemeler” düşünülmekteydi. Ancak buna da hiç değinilmemişti. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, verimlilik ve ekonomik değer taşıyan toprağın Rumlara verilmesiyle, verimsiz ve kıraç toprağa getirilip yerleştirileceklerdi. Böylece verimsiz topraklardaki Kıbrıslı Türklerin nüfus yoğunluğu artacak, Kıbrıslı Rumların ise ekonomik değeri olan verimli yerlerde nüfus

yoğunluğu azalacaktı. Yani Kıbrıslı Rumların mümbit alanlar içindeki nüfus yoğunluğu Türklere göre daha az olacaktı.

Bu yüzden Türk federe devletindeki Rumların oranını % 10, 15, 20, 28 vb. rakamlarla sabitlemek doğru bir yöntem değildi. Moratoryum 12 yıl değil, 20 yıl ile sınırlandırılmalı ve her yıl % 1.1 artışla 20 yıl sonunda Türk federe devletin içinde Rum nüfusunun oranı % 22 olmalı ve bu rakamla Rum nüfusu sınırlandırılmalıdır.

Bir başka deyişle 20 yıl boyunca adadaki Türk nüfusunun yıllık artış oranı baz alınarak Türk federe devletin içine Rum nüfusu getirilmelidir. Zaten adadaki Türk nüfusunun artışı yılda % 1.1 kadardır. Bu da gösteriyor ki, her yıl Kıbrıslı Rumlardan % 1.1 artış oranında bir nüfus gelebilecektir. Yani bir başka deyişle Türk federe devleti, kendi nüfus artış hızı nispetinde azami olarak % 1.1 oranında Rum nüfusu kabul edebilecekti. Böylece Türk federe devleti, zaman içerisinde yarısı Türk, yarısı Rum olan bir nüfus yapısı olmamış ve demografik düzeni de bozulmamış olacaktı. Aynı zamanda bu oran, her iki tarafın istediklerini optimum düzeyde elde etmesini sağlayacaktı. Yani mümkün olan en fazla sayıda Rum göçmen “kuzeye” dönecek ve mümkün olan en az sayıda Kıbrıslı Türk yerlerinden edilmiş olacaktı. Zaten külliyetli miktarda toprağın Kıbrıs Rum yönetimine geri verilemeyeceği açıktı. Zaten toprak ayarlaması müzakere edilirken, azamî sayıda Rum'un, Kıbrıs Rum yönetimine iade edilecek bölgelere geri dönmesi ile asgari sayıda Kıbrıslı Türkün yerlerinden edilmesi arasında bir denge kurulması şarttı. Bundan hareketle toprak miktarından ziyade, etkilenecek kişilerin sayısına ağırlık verilmesi gerekecektir. Görülüyor ki bütün bu tartışmalar, coğrafi veriler üzerinden yeniden başlaması gerekecektir.

Aslında Kıbrıslı Türkler federe bir devlet kurma teşebbüsünde bulunurlarken, Kıbrıs'ın işlenebilen arazisinin % 41.7, yani 3.246.111 dönümlük tüm arazinin 1.354.025 dönümünü teşkil eden bir bölgede kurmayı hedeflemişlerdi. Yani bir başka ifadeyle Türkler, yaşayabilir bir federal sistem kurmak istiyorlardı. Öte yandan, sulanabilen bütün arazi 595.000 dönüm kadardı. Bunun 359.000 dönüm veya % 60.4'ü aynı bölgede bulunmakta ve 235.700 dönümü veya % 39.6'sı Kıbrıs'ın mütebaki yerlerinde bulunmaktaydı. Netice itibarıyla devretme yolu ile Türk nüfusu, 537.686 dönümlük araziye terketmek zorunda kalacaktı. Buna ek olarak Türkler, çoğunlukla dağlık, verimsiz ve ormanlarla kaplı bölgede toplanmak zorunda kalacaklardı. Böylece adanın en verimli arazisini kapsayan Türk bölgesindeki nüfus yoğunluğu % 76.9 artacaktı.

Başka bir deyişle, devlet kurma ve bunun uzun ömürlü olmasının ümidi içinde bulunan Türk politikası, adadaki Türk nüfusunun % 26'sının aktarılması ile bağdaştırılamazdı. Dolayısıyla barışın bu şartlarda meydana gelmesi, normal gelişmelerin ve ahenk içinde yaşama ortamının sağlanması oldukça zordu. Vuku bulacak ayrılıkla, adanın ekonomik bütünlüğü bölünecek ve bugün, bütünüyle kontrol altında bulunan ve bütün ada halkına hizmet eden ve refahı için kullanılan servetin kalkınma yönünde örgütlenmiş ekonomisine

ölümcül bir darbe vuracaktı. Diğer şeyler yanında ekonomik olarak Türklerin, sosyal hayat ile ilgili bütün yapısı temelden sarsılacaktı. Nüfus aktarma işlemi geniş çapta olacağından, etkilenmeyecek tek bir aile veya ücra bir bölge kalmayacaktı. Bütün adada yeniden büyük bir göçmen problemi meydana gelecektir ki, bu da devamlı çatışma kaynağını teşkil edip, kin ve nefreti körükleyebilecekti.

Gobi'nin de dediği gibi Gali'nin Kıbrıslı Rumların tekrardan geri dönmelerini isteyen plânında birçok çelişkiler vardı (Gobi, 1993:48). Hatta Gobi, plânın göze alınmayacak birçok "riskler" (Gobi, 1993:48) de taşıdığını ifade ediyordu. Çünkü Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının içinde bulunan muhalif gruplar ile meseleye müdahil olan Türkiye ve Yunanistan'ın çatışması, Doğu Akdeniz'de çok ciddi bir anlaşmazlığın doğmasına neden olabilecekti (Moran, 1998:78). Zaten yabancı diplomatlar bile Kıbrıs'ta "karma toplumların" (Angelidis, 1991:11) olmasının akıllıca bir davranış olmadığını söylüyorlardı. Dolayısıyla Rumların "tüm göçmenler evlerine dönsün" (Angelidis, 1991:11) talebi ya da parapagandası geçersizdi; dayanaksızdı ve tamamen demagojik nedenlerle kullanılmaktaydı. Aslında bu, federasyon politikasının Rumlar tarafından istenmeyişinin bir sonucuydu. Yani göçmenler konusu, gerçek boyutları içerisinde tartışılması gereken bir konu olarak ortaya çıkmıştı. Sırf bu yüzden kriterler Angelidis'in de dediği gibi "duygusal" değil, "tarafsızlıkla" (Angelidis, 1991:11) belirlenmeliydi. Aslında Kıbrıs'ın son 35 yıllık süreç içerisinde her iki tarafın imzaladığı anlaşmalarla, sunduğu önerilerle ve çağdaş tecrübelerle dayanarak şu söylenebilirdi ki, Kıbrıs'taki bütün göçmenler, evlerine geri dönemeyecekleri kesindir. Çünkü gelecekte yeni bir devlet gemisi kurulacak ve yüzmesi sağlanacaksa, sürtüşme nedenlerinin ve etnik çatışma tehlikelerinin olabildiğince asgariye indirilmesine özenle dikkat edilmeliydi.

Halbuki Rumlar, anlaşmanın önlenmesi için bir başka parola daha üretmişlerdi. "Ya tüm göçmenler evine dönsün, ya da Kıbrıs Cumhuriyeti yaşasın" (Angelidis, 1991:11). Kuşkusuz tüm göçmenlerin evlerine geri dönmesi imkânsızdı. Hele Kıbrıs Türk idaresi altında olacaklarından, geri dönmeyi istemeleri oldukça zordu. Dolayısıyla Rumlara iade edilecek bölgelere bir kısım Rum göçmenin yerleşmesi, fakat diğerlerinin yerleşemeyeceği parolası üretildi. Yani Girenliler geri dönemeyeceklerine göre, Maraşlılar da Akdoğanlılar da hatta Güzelyurtlular da geri dönmemeliydiler (Angelidis, 1991:11). Aslında Rumlar açısından bunun doğru bir yaklaşım olmadığı açıktı. Çünkü belirlenecek politikaya göre daima bir şeyler kurtarabilmek için bir şeyleri gözden çıkartmak gerekirdi. Kaldı ki "ya hep ya hiç tutumu" (Deliceirmak, 1997:26) Türklerin politikasına hizmetti. Çünkü onlar 1974 kazanımlarını muhafaza etmek istemekteydiler.

Bunun dışında Gali plânında yer almayan, ancak sonuç olarak ortaya çıkacak olan bir başka konu da "yapısal işsizlik" meselesiydi. Özellikle tarım alanında bu konu, önemli bir sorun olarak tarafların karşısına çıkacaktı. Bugün KKTC'nin belirli bölgelerinde belli başlı tarım ürünlerinde uzmanlaşmış (narenciye, patates ve bunun gibi) kişiler bulunmaktaydı. Bu

kişiler, plânın kabul edilmesiyle birlikte, köylerini ve topraklarının terk etmek zorunda kalacaklardı. Bu kişilerin, uzmanlaştıkları alanlarda üretim yapabilecekleri başka tarım alanları KKTC’de bulunmamaktaydı. Dolayısıyla bu iş gücünün yeni iş alanlarına adaptasyonu uzun zaman alacaktı. Zaten adadaki Türk devleti, bu tür köklü değişiklikleri kaldıracak altyapıya da sahip değildi.

Kaldı ki Güzelyurt bölgesine yapılan tarım altyapısı, Gali plânının açıklandığı 10 Nisan 1992 tarihinden itibaren devre dışı kalmıştı. Narenciye alanlarının Rumlara bırakılması öngörüldüğü için çiftçiler, kendi tarım alanları ile yeteri kadar ilgilenmemekteydiler. Bu durumun doğuracağı gelir kaybı, Kıbrıslı Türkler için büyük bir sorun olarak ortada duruyordu. Zaten plânının açıklanması, KKTC ekonomisinde belirsizlik yaratmıştı. Çünkü planda, ekonomi ve ticaret alanlarında somut öneriler olmamasından ötürü, gerekli denge kurulamamıştı. KKTC’nin mevcut ekonomik yapısının zayıflığı bilinen bir gerçektir. Bu yapının, Gali’nin önerileri çerçevesinde ve gerçekçi politikaların uygulanması hâlinde, gelişmesi ve rekabet eder düzeye gelmesi uzun vadede olacak bir şeydi. Ancak rekabet gücü olmayan Kıbrıs Türk firmalarının, yapısal ve finansman açısından rekabete açık yabancı firmalar ile rekabet etmesi ve hatta ticarî yaşamda ayakta kalması zayıf bir ihtimaldi. Özellikle rekabet eder konumdaki yabancı firmaların, Türk federe devletinde, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, Kıbrıs Türk firmalarıyla eşit düzeyde ve aynı sahalarda faaliyet göstermesinin, Türk federe devletinin ekonomik yapısına ve Kıbrıslı Türk firmalarının aleyhine olacak şekilde ters etki yapması beklenilmekteydi.

Diğer taraftan, anlaşmanın imzalanmasının ardından, Türk federe devleti, toprak düzenlemeleri nedeniyle, yaklaşık 50 bin kişinin göç etmesinden ve Rumların kuzeye yerleştirilmesinden ötürü, yaşanacak ikinci iç göç dalgasından ve göçlerin etkisiyle oluşacak duraklama veya gerileme döneminden olumsuz şekilde etkileneceği muhtemeldi. Bu durumda, zayıf olan Türk federe devleti, ekonomik açıdan, daha da zayıflayabilecekti. Türk firmaları da ister istemez bu durumdan olumsuz şekilde etkileneceklerdi. Çünkü bu göçler, kısa ve orta vadede, öncelikle halkın alım gücünün düşmesine sebebiyet verecekti. Kaldı ki siyasî ve iktisadî alanda yaşanması muhtemel sıkıntılar, sosyal istikrarı da zedeleyebilecekti. Kıbrıs Türk halkının, anlaşmanın imzalanması sonucu kurulması muhtemel yapıdan ve uluslararası tanınılıktan beklentileri çok yüksekti. Hatta kısa vadede, halkın refah düzeyinde gözle görülebilir iyileşmelerin yaşanması arzu edilmekteydi.

Yukarıda belirtilen ekonomik ve siyasî sıkıntıların yaşanması hâlinde, halkın beklentileri gerçekleşmeyebilirdi. Bu durum, toplumda tatminsizliğin ve huzursuzluğun yaşanmasına da neden olabilirdi. Bu tatminsizlik ve mevcut sıkıntılar, Kıbrıs’ta yaşayacak olan farklı etnik gruplar arasında, hatta aynı etnik gruplar içinde, istenmeyen olayların yaşanmasına da zemin hazırlayabilirdi.

Bundan dolayı Vasiliu, Rumların etki sahası dışında kalan toprakların % 7.34'ünü bir tek kurşun bile atmadan tekrar ele geçirmeyi cazip bulmuyordu. Ayrıca Vasiliu'ya, Güzelyurtlu ve Maraşlı Rumların, belli bir takvim içinde ve % 50'sinin evlerine dönecek olması da cazip gelmiyordu (183). Aslında yeni bir etnik konfrantasyondan kaçınma, Vasiliu'yu ilgilendirmiyordu. Oysa etnik konfrantasyon, günümüz dünyasının en kötü çatışma nedenlerinden birisiydi. Ayrıca Rum göçmen kitlesinin kuzeye dönüşüne izin verilmesi ve bu kitleye “siyasî haklar tanınması” (184) gibi konuların ileride ciddi sorunlar doğurması da olasıydı. Her ne kadar da bu konular, teorik olarak Rum göçmenlerin haklarının birer yansıması şeklinde değerlendirilse bile, ileride bu hakların kullanımında Kıbrıslı Türklerinkini “kısıtlaması” (185) sonucunu doğurabileceği göz önünde tutulmalıdır.

Halbuki Rum Dışişleri eski Bakanı Andreas Alofentis'in de dediği gibi ilk kez BM tarafından ortaya konan bir haritada, Güzelyurt, Ahna, Lisi, Kondeya ve diğer bir sürü köy, Kıbrıs Rum yönetimine veriliyordu. Çünkü Girne'ye, Alsancak'a, Lapta'ya, Maratovunu'ya ve her yere Rum göçmenlerin dönme ve mülk edinme haklarını, açık seçik bir şekilde tanıyan karar BM'den ilk kez geçiyordu (186).

Aslında Gali Plânı'nda en önemli unsurlarından bir tanesi de yerlerinden ayrılan veya göç eden mültecilerin tekrar eski yerlerine dönmeleriydi. Buradaki amaç ise mültecilerin asıl yurtlarına dönmeleriyle Kıbrıs'ta çok kültürlü ve dinli yapısına kavuşması ve devam ettirilmesi idi. Fakat bugüne kadar geçen süre içerisinde mültecilerin yerlerine dönmesi noktasında önemli bir başarı elde edilememişti. Fakat ilk kez BM plânında yer değiştirenler ile ilgili belirli kriterler ifade edilmeye başlanmıştı. Böylelikle tarafların tekrar bir araya gelerek birlikte yaşamalarına fırsat verilmiş olacaktı.

Halbuki yapılan kamuoyu araştırmalarında tarafların bu konu ile ilgili toplumsal tutumları farklılık arz ediyordu. Çünkü Kıbrıs Türk halkın % 73.6'sı “yeniden göçmenliğe” karşı çıkıyordu (187). Hatta “Kıbrıs Rumlarının tekrardan yerlerine ve mallarına dönmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna “onaylamıyorum” diyenlerin sayısı % 77.52'ydi (188). “Kıbrıslı Rumların içimize gelip yerleşmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna karşılık ise “hayır” diyenlerin sayısı % 81.6'ydı (189).

Buna karşın Rum tarafındaki halkın önemli bir bölümü, hâlâ evlerine ve yerlerine dönebileceğine inanıyor ve bunu ümit ediyordu. Bundan hareketle dönüş ümidini besleyenlerin oranı % 51'di (190). Bu arada halkın büyük çoğunluğu çözüm için diyalogun sürdürülmesini isterken, “savaş için fedakârlığa katlanabileceklerini” (191) söyleyenler sayısı ise pek azdı.

Sonuç olarak Rum tarafının “göçmenler” konusunda ileri sürdüğü görüşler, 1974 öncesine dönüşü arzuladıklarını, iki kesimliliği sulandırmak istediklerini ve Türk federe devletinin içerisine yeniden on binlerce Rum sokmayı amaçladıklarını göstermektedir (İsmail, 1998a:249). Halbuki Denктаş'ın da dediği gibi Kıbrıs Türk nüfusunun tümü kuzeydeydi ve

eski kasaba ve köylerine dönmeye karar vererek “bütün adaya dağılmış küçük Türk gölleri” (Stavrinides, 1975:112) hâline gelmeyi istemiyorlardı. O zaman da bütünleştirilmiş bir Kıbrıs’ta, ulus-devlet modelinin yararları her ne olursa olsun, adadaki var olan demografik yapının ve gerçeğin, iki bölgeli federasyondan başka bir çözüm şekline imkân vermediği sonucuna varılabildi.

2.1.1. Yerleşikler Meselesi:

Kıbrıs’ta, tarafların bir çözüme yaklaşması durumunda, ortaya çıkacak en önemli sorunlardan birisi de Türkiye’den gelen göçmenlerdir (Heraclides, 2002:278).

Kıbrıslı Rumlar, Türkiye’den 50.000 Türkün kuzeye (Clerides, 1991:105) gelip yerleştiğini iddia etmektedirler. Bu insanlara da “settlers = yerleşikler” (Clerides, 1991:105) adını vermişlerdi. Halbuki Kıbrıslı Türkler, bu durumu daha farklı bir şekilde değerlendiriyorlardı. Her şeyden önce Kıbrıs Türk toplumunun 1974’ten sonrası ekonomik yaşantısında birtakım aktivelerin hız kazanması için “insan gücüne” (Birand, 1986:85-86) ihtiyacı vardı. Bu gücü de en kısa yoldan, yani Türkiye’den tedarik edilmeye çalışıldı (Hasgüler, 1998:130). Aslında bu gücün çoğu tarım, küçük sanayi tesislerinde, inşaat ve hizmet sektöründe değerlendirilmişti. Şimdilerde ise bu gücün, küçük ve orta ölçekli iş merkezlerine dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Kıbrıslı Türk yetkililer, Türkiye’den gelen bu iş gücünün sayısını 17.000 (Necatigil, 1998:139) olduğunu belirtmektedirler. Halbuki İngiltere’nin Avam Kamarası’nın Dışilişkiler Komitesi (192) de dahil olmak üzere birçok yabancı gözlemcilerin belirttiğine göre Kuzey Kıbrıs’ta yaklaşık 35.000 (Clerides, 1991:105; Necatigil, 1998:139) yerleşik statüsünde Türkiyeli Türk vardı.

Aslında Türkiye’den Kıbrıs’a nüfus aktarılması işi, ilkin politik bir kararla gerçekleştirilmişti. Birand’a göre karardan sonra Türkiye’nin Dışişleri Bakanlığı bir yönetmelik hazırlamış ve üzerine “En Gizli” (Birand, 1986:87) damgası vurulmuştu. 2 Mayıs 1975 tarih ve 60 sayılı yönetmelik, “Kıbrıs’ın Türk bölgesindeki iş gücü açığının Türkiye’den gönderilecek işgücü ile kapatılmasını” (Özgür, 1992:326) öngörüyordu. Böylece Türkiye’den gelen göçmenler, 1976’da ilk kez gelmişler (193) ve yaşamlarını, o yılından beri adada sürdürmüşlerdir. Ancak Türkiye’den gelen göçmenlerin son derece iyi bir amaç için geldiği bilinse de daha sonraları buraya sevk edilen nüfusun kontrolü hiçbir şekilde yapılmamıştır.

Özellikle 1976’dan sonra “mevsimlik işçi” (Mümtaz, 1999:151) statüsü adı altında, adadaki nüfus yoğunluğunu Türklerin lehine çevirmek için Anadolu’dan teşvik edilen göç ile adaya politik, ekonomik, kültürel ve sosyal olarak “Türkiye ortalamasının altında” (Mümtaz, 1999:151) bir nüfusun yerleştirilmesine imkân sağlanması, beraberinde birçok sosyal ve kültürel çatışmayı getirmişti. Bir başka deyişle sosyolojik olarak 1974’ten sonra gelenlerin, 1571 göçmenleri ile ne ölçüde uyuşabilecekleri hiç dikkate alınmamıştı. Zaten ada tarihinin

son 100 yılında en büyük tahribatı nüfus üzerinde olmuş ve Rumların lehine Türklerin de aleyhine bir durum yaşanmıştı. Bu yüzden Rumların lehine olan nüfus dengesini, güvenlik açısından süratle Türklerin lehine değiştirmek gerekmekteydi. Bu maksatla “mevsimlik işçi göçü” adı altında, Anadolu’dan, tıpkı 1571’den sonra olduğu gibi yeni bir nüfus akımı talep ve teşvik edildi. Ama 1571’de uygulanan sistem (Barkan, 1950-1954:256-258), göçmenlerin seçiminde gösterilen dikkat ve itina ile “seçici” (Hasgüler, 1998:130) yöntem, nedense bu sefer ihmal edilmişti.

Adaya çok kısa sürede, hakikaten işe yarayacak, üretim ve güvenliğe katkıda bulunacak ehil ve nitelikli insanlar değil, adaya katma değer üretecek salahiyeti olmayan birçok insan gönderilmişti (Mümtaz, 1999:161). Türkiye, adadaki Kıbrıslı Türklerin sosyal özelliklerini hiçbir şekilde dikkate almamış, aksine onlarla çok farklı sosyal ve kültürel nitelikteki nüfusu adaya göndermişti. Hatta daha sonraları her isteyen adaya gidebilmişti. Kaldı ki 1975 ve 1976 yıllarında, adaya yerleşmesi için gönderilenler, herhangi bir “rehabilitasyona” (Mümtaz, 1999:161) tâbi tutulmamışlardı. Zaten rehabilitasyon çerçevesinde yardım alanların birçoğu, iş kurması için kendisine uzun vadeli kredi ile verilen büyük ve küçük baş hayvanları satıp, parasını cebine koyduktan sonra feribota atlayıp Türkiye’ye geri dönmüşlerdi. Halbuki 1571’de bile gelenlerin “iyi huylu” (Barkan, 1950-1954:257) olduklarına dair iki kefilin şahadeti aranmıştı. Aslında başlangıçta yapılan bu stratejik hata, sonraki yıllarda su yüzüne çıkacak olan ayrılıkların ilk tohumlarını atmıştı. Siyasî kampaşmalar, ayrı birçok parti kurmalar, farklı dernek ve kulüpler.... Bir başka deyişle 1974 göçmenleri, Kıbrıslı Türklerde ayrı olarak kendilerine mahsus bir çatı altında toplanmayı tercih ediyorlardı. Hatta Türkiye’deki birçok sosyal anemi (194), Kıbrıs Türk toplumu içinde açıkça ve rahatça kendini ifade eder hâle gelmişti. Fakat her ne olursa olsun Türkiye’den adaya gelenler, KKTC ekonomisine yapısal olmasa da işgücü açığını fazlasıyla karşıladıkları bir gerçektir.

1996 tarihinde KKTC’de yapılan nüfus sayımına göre 200.587 (Dodd, 1998:1) kişi vardı. Bunun % 82’si KKTC vatandaşı, yani 164.460 kişi ve % 15’i de Türkiye’den gelen Türk vatandaşı, yani 30.088 kişi vardı (Dodd, 1998:1). Aslında yapılan araştırmalara göre Kıbrıs doğumlu olma kaydı ile ada Türklerinin genel nüfusu, tahminen % 68.5’ti (Dodd, 1998:1). Bir de Kıbrıs’a 1974’ten sonra göç edenler ve onların çocukları ile birlikte nüfusları yaklaşık 30.702 (Dodd, 1998:1) kişiydi. Bunların içinde 8.000 üniversite öğrencisi, resmi olarak çalışmaya gelenler, asker aileleri ve ara sıra çalışmaya gelen işçiler de yer almaktaydı. Gerçekten de bu insanları Kıbrıslı Türklerden ayırmak zordu. Dolayısıyla adaya gelen Türkiye doğumlu Türkler veya “yerleşikler” ve onların çocukları da dahil tahmini sayı 40.000’den (Dodd, 1998:2) fazlaydı. Ama asla Rumların iddia ettiği gibi değildi.

Bu yüzden Dodd’un da dediği gibi Kıbrıslı Rumların bu konudaki iddiaları yersizdi. Çünkü Rumlar, Türkiye’nin 90.000 (Dodd, 1998:2) gibi çok büyük bir rakamı Kıbrıs’a

getirterek, ada Türklerinin nüfus yapısını bozduğunu iddia etmekteydiler. O yüzden uluslararası kuruluşların nezaretinde, tekrardan bir nüfus sayımının yapılmasını istiyorlardı.

Rumlar her şeyden önce bu soruna, politik olarak yaklaşılması gerektiğine inanıyorlardı. Onlara göre bu nüfusun gelmesindeki başlıca sebep, işgücünü satmak veya yaşamak için diğer ülkelere giden fakir işçilerle bir benzerliği yoktu. Aksine onlara göre Türkiye'nin adanın demokratik yapısını değiştirmek amacıyla yaptığı bilinçli bir politika söz konusuydu. Böylesi bir değişikliğin sonuçları ise her iki toplum için yıkıcı olacağı görüşündeydiler. Dolayısıyla Rumlara göre Kıbrıs, yabancıların çiftliği olamazdı. Çünkü onlar Triantafillides'in de dediği gibi "kanunsuz göçmenler veya sömürgecilerdi" (195). Zira Kıbrıs, ada Rumlarının, Türklerinin ve onların çocuklarının ortak vatanydı. Dolayısıyla adadaki yabancı unsurların kabul edilmesi konusunda her iki toplumun ikna edilmesi mümkün değildi. Bir başka deyişle Rum liderliğinin isteği, Türkiyeli nüfusun adadan bir an önce gitmesi yönündeydi. Hatta bu yüzden ortaya çıkacak zorlukların, politik ve ekonomik kararlılıkla aşılabileceğine inanılıyordu.

Aslında Rum tarafının yapmak istediği şey, bütün ada sathında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini sağlayan demokrasinin kurulmasıdır. Şimdiki aşamada bunu engelleyen şey, adanın 'de facto' olarak bölünmesidir. Onlara göre bu bölünmüşlük, Kıbrıs'ta 35 bin kişilik bir "işgal ordusunun" (196) ve Türkiye'den "kanunsuz" (197) bir şekilde getirilip, adaya yerleştirilen 90 bin "sömürgecinin" (198) varlığından kaynaklanıyordu.

Bu yüzden Rumlar, 1975 yılından başlayarak, adada Türk kuvvetlerinin ırk ayrımcılığı yaptığını ileri sürüyorlardı (Soysal, 1991:178). Buna karşın Türkiye, ırkî ayrımcılığın bizatihi Rumlar tarafından yapıldığını belirtiyordu. Sonuçta BM Komitesi, bu iddiaları incelemeye karar vermiş ve 3 Ağustos 1978'de, ortada "ırkî ayırma sorunun bulunmadığına" (Soysal, 1991:178) kanaat getirmişti. Ancak Rum yönetimi 1980'de Kıbrıs'taki Rum mültecilerin durumunu ve Türkiye'den gelen göçmenlerle, ada halkının etnik oluşumunun değiştirildiğini ileri sürerek, yeniden Komite'ye başvurmuştu. Bunun üzerine Komite, 11 Nisan 1980'de durumu tekrar incelemeye karar vermiş ve Rumları haklı bulan bir karar almıştı (Soysal, 1991:178).

Bunun üzerine Türk yetkililer, bu duruma hukukî veçhe kazandırabilmek için 1983'te ilân edilen KKTC anayasasının 67. maddesindeki "Yurttaşlık Yasası'na", bir dizi hukukî kriter koymayı uygun bulmuştu. Buna göre babası veya annesi KKTC yurttaşı olan ve 15 Kasım 1983 tarihinden sonra Kuzey Kıbrıs'ta doğan herhangi bir çocuk, KKTC yurttaşı olduğu gibi, 15 Kasım 1983 tarihinden sonra KKTC yurttaşı olmayan ana veya babanın, KKTC'de doğan çocuklarının yurttaşlığa alınmaları, uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak yasa ile düzenlenmesine karar verilmişti (Necatigil, 1988:186). Dolayısıyla Rumların isteği üzerine KKTC yurttaşı veya Kıbrıslı Türk anne veya babadan olan, yani doğum yoluyla kazanılan yurttaşlıktan hiç kimse çıkartılamazdı. Aslında bu durum, Rum tarafını daha da rahatsız

ediyordu. Çünkü onlara göre bu kanunla, Kıbrıs'ın geleceği ve Rum çocuklarının istikbali, "Türk askerlerinin ve göçmenlerin ipoteğine" (199) bırakılmış olacaktı.

Dünya kamuoyundan gelen tepkiler üzerine, bu işi daha programlı bir şekilde yapılmasına karar veren Türk yetkililer, "Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC Arasında İşgücü Anlaşması" (200) (9 Mart 1987) adı altında bir anlaşma imzalanmasına karar verdiler. Buna göre KKTC'nin ihtiyaç duyduğu iş alanlardaki işgücünün Türkiye'den karşılanması kararlaştırılırken, Kıbrıs'a gelen 'Türkiyeli' emek sahibi kişiler, bu anlaşmaya dayandırılarak getirileceklerdi.

Bunun üzerine Başpiskopos Hristostomos, Rum hükûmeti nezninde birtakım girişimlerde bulunmuştu. Zira Hristostomos'a göre Rum lideri Vasiliu, Yunan Başbakanı Papandreu'ya başvurarak, bu meseleyi gündeme getirmesini ve göçmenler için "BM'den özel bir karar çıkartılması" (201) gerektiğini savundu. Çünkü ona göre BM Şartı'nda, adadaki göçmenlerin mevcudiyetini veya buraya göçmen ithalini yasa dışı ilân edebilecek birçok kurallar bulunmaktaydı. Dolayısıyla denilebilir ki, Rumların bütün mücadelesi, adanın demografik yapısının kendi lehlerinde korunmasına ve bütün Anadolu kolonistlerinin Kıbrıs'ı terketmesine dayandırılmaktaydı (202). Bir başka deyişle Rum tarafı, ülkenin demografik yapısını değiştiren ve Kıbrıs için güvenlik riski oluşturan "Türkiyeli yerleşiklerin" (203) adadan çıkartılmasına özel önem vermekteydi. Aslında Rum yönetiminin endişeleri toplumsal ve güvenlik açısından kaynaklanıyordu. Çünkü onlara göre Türkiye'den Kıbrıs'a mütemadiyen bir nüfus akışı devam ediyordu. Hatta Türkiye'den nüfus akışı devam ederken, Kıbrıslı Türklerin adadan kaçışı da hızlanıyordu. Böylece Rumlar, kendi perspektiflerinden baktıkları zaman Kuzey Kıbrıs'ın her yönü ile vilayetleşerek, "kolonyalleştiğini" (Özgür, 1992:327) görüyorlardı. Bunun üzerine 27 Ocak 1989 tarihinde, Rum Ulusal Konseyi tarafından oy birliği ile onaylanan ve 30 Ocak'ta Denктаş'a sunulan Rum belgesinde "Türkiyeli yerleşikler" (204) ile ilgili öneriler sunulmuştu.

Bu öneride, Rum tarafının Türkiyeli göçmenlerin adadan çekilmesi konusunda herhangi bir tavır değişikliği olmadığını ve bununla ilgili çekilme işleminin, "geçici hükûmet kurulmadan önce tamamlanması" (205) gerektiği üzerinde durulmaktaydı.

Aslında Kıbrıs Rum tarafının toplumsal açıdan endişeleri, Rum mültecilerin evlerine ve yurtlarına geri dönememesi, Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye'den getirilen göçmenlerle doldurulması ve bunun sonucunda Kıbrıslı Rumların zamanla adadan uzaklaştırılması noktasında toplanabilirdi (SİSAV, 1990:49). Güvenlik açısından ise endişeleri, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının % 36.5'inin Türkiye tarafından "işgal ve istilasıyla" (SİSAV, 1990:49) Kıbrıslı Rumların % 40'ının (SİSAV, 1990:49) ev ve topraklarından kovulmasıydı. Dolayısıyla bu iç ve dış tehlikeleri ortadan kaldıracak tek yol, Kıbrıs'tan Kıbrıslı olmayan bütün kuvvetlerin ve göçmenlerin çekilmesinin sağlanmasıydı. Bunun için de yerleşiklerin geri gönderilmesini sağlayacak (206) belli bir programın hazırlanması şarttı.

Fakat Denктаş, aynı görüşte değildi. Çünkü herhangi bir devlet, yurttaşı olmayan insanları ülkesine kabul ederken, kendi ekonomisinin ihtiyaçlarını göz önüne alabileceği görüşündeydi (207). Dolayısıyla Denктаş'a göre Kıbrıslı Türklerin yaptığı buydu. Yani Kıbrıs Türk ekonomisinin ihtiyaç duyduğu hâllerde iş gücü kabul ederken, özellikle bahçelerin bakımı ve bazı tesislerin çalıştırılması gerekliliği üzerinde duruluyordu (Sadrazam, 1990:22). Kıbrıs'a gelen bu insanlar, yasaların belirlediği şartlara haiz olduğu sürece, mesela bir Kıbrıslı Türk ile evlendiği ve yasaların öngördüğü süre zarfında adada kaldığı zaman, "tabiiyete geçme hakkı" (208) kazanabilirdi. Tıpkı her ülkede olduğu gibi bir durum söz konusuydu. Dolayısıyla Denктаş'a göre KKTC'de, Rumlar arasında ifadesini bulan 65 bin "yerleşik nüfus" (209) yoktu. Zaten Türk tarafı bunu, Rumların kasıtlı olarak ortaya attığı bir rakam olarak görüyordu. Çünkü Kıbrıs Türk ekonomisi bu kadar kişiyi taşıyabilecek güçte değildi. Bunun üzerine Denктаş karşı atağa geçerek, adanın bizzat Rumlar tarafından Yunanlı yerleşiklerce doldurulduğunu ve 1963'ten itibaren Yunan Alayında hizmet görenlere "tabiiyet" (210) verilerek Kıbrıs'a yerleştirildiklerini belirtti. Aslında bu konudaki Türk görüşü, 1974 müdahalesinde çifte pasaportlu olan Yunanlıların yakalanmasına dayanıyordu. Bu görüşe göre Rumlar, Kıbrıs'a 120.000 (Sadrazam, 1990:22) Yunanlı yerleştirmişlerdi. Toplumlararası görüşmelerde Denктаş, bu görüşü Vasiliu'ya söylerken, "o kadar da değil" (Sadrazam, 1990:22) demişse de bu bilgiyi reddetmiş değildi. Gerçi bu rakam tam olarak açıklanmamışsa da 120 bin gibi afakî bir rakamın olması da mümkün değildir. Fakat Rumlar için buradaki asıl mesele, Kıbrıslı Türklerin ada Rumlarının karşısında azınlık olması meselesi değildi. Önemli olan, Türkiye'den getirilen göçmenlerin sürekli olarak artması karşısında Kıbrıslı Türklerin azınlık durumuna düşme durumuydu (211). İşte Kıbrıslı Rumların bir an önce çözüm bulunması konusunda ısrar edişindeki önemli sebeplerden birisi buydu. Çünkü Türkiye'den getirilen yerleşiklerin sayısı, giderek çoğalmakta olması ne Kıbrıslı Rumlara, ne de Kıbrıslı Türklere hayır getireceğine inanıyorlardı (212). Gerçi bu görüşü, seçimlerde Vasiliu'yu destekleyen AKEL Genel Sekreteri Hristofyas da destekliyordu. Hristofyas, "Kıbrıslı Türkler, yok olma ve 'Kıbrıslı' toplum olma niteliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya" (213) olduğunu ifade ederken, Kıbrıs Türk toplumu içinde ve başını CTP'nin çektiği modernist gruplar, ister "göçmen", ister "işgücü" (Veziroğlu, 1990:43) olarak Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a insan gelmesine karşıydılar.

Bundan hareketle bu durumu değerlendiren Rumlar, yerleşikler konusunun adayı sömürgeleştirme faaliyetine dönüştüğünü belirterek, Avrupa Konseyi'ne başvurmuşlardı. Bunun üzerine Avrupa Konseyi Parlamentosu'nun Konsey Başkanlığı, "işgal" altındaki bölgenin demografik karakterini değiştirmek amacıyla Anadolu'dan sömürgeci taşınıp yerleştirilmesi konusunda bir karar suretini onaylayarak (214), konunun "Göç, Göçmenler ve Demografik Özel Komitesi'ne" havale edilmesini kararlaştırdı. Böylece Kıbrıs'ta ciddi bir

sorun olan yerleşikler konusunda, araştırma yapmak üzere ilk kez Avrupa Konseyi gibi uluslararası bir kuruluşa görev verildi.

Kısa bir süre sonra kararını açıklayan Konsey, adaya gönderilen göçmenlerin, Kıbrıs'ın nüfus tipolojisini bozduğunu ve bunların derhal geri gönderilmeleri gerektiğini karara bağladı (215). Halbuki Güney Kıbrıs'ta yayımlanmakta olan aşırı sol "Diethnistiki Prosklisi" dergisinin yayın sorumlusu Kostas Ayomamitis, 1990 yılının Mart ve Nisan aylarında, iki kez KKTC'ye gelerek siyasîlerle ve halkla yaptığı görüşmeler sonunda Kıbrıslı Türklerin geneli, 1974'den sonra Türkiye'den gelip Kuzey Kıbrıs'a yerleşen göçmenlere, "yerleşikler" veya "sömürgeciler" (Ayomamitis, 1990:21) olarak değil, "yurttaşları" (Ayomamitis, 1990:25) olarak tanımladıklarını ve onların burada bulunmalarını, insanî bir davranış olarak gördüklerini belirtmekteydi. Kaldı ki Kıbrıslı Türklerin siyasî hayatındaki yer alan sosyal demokrat tandanslı bir parti olan TKP de aynı görüşteydi. Aslından bunun nedeni, ortaya yeniden bir göçmen sorununun çıkabileceğine olan endişeleriydi. Yani yeni göçmenlerin ve Türk yatırımcılarının çalışanlarını Türkiye'den getirmelerinin, yerli iş gücü üzerinde bir baskı yaratacağı ve ücretlerin de buna dayalı düşmesine (Denker, 2001:97) neden için rahatsızdılar.

Ancak Rumlar, Türkiye'den gelip Kıbrıs'a yerleşen ve vatandaş olan bütün KKTC vatandaşlarının geri gönderilmesini istiyorlardı (216). Türkiye ise Kıbrıs'a gelip yerleşen göçmenlerin adada kalması üzerinde ısrar ediyordu. Hatta onlara göre Türkiye, Rum göçmenlerin evlerine geri dönebilmesini engellemek için uzun bir "takvim" (217) öneriyordu. Çünkü Rumlara göre kendilerinden kalan boş yerleşim ve tarım alanlarını dolduracak Türk nüfusu yoktu. Yine Rumlara göre Türkler, "evlerinize dönebilirsiniz" çağrısı yapmak yerine, Türkiye'den taşıma nüfusla buraları doldurmuşlardı (İnantçı, 1995:68). Hatta "taşıma Türkiyeliler" (İnantçı, 1995:68), birçok köy ve kasabaya yerleştirilirken, güneyden kuzeye geçen Kıbrıslı Türklerin yerleştirilmeden önce bu işlem tamamlanmıştı. Aslında Türklerin bunu tarım sektöründeki iş gücü açığını karşılayabilmek için yaptığını inanmayan Rumlar, Türkiye'nin esas amacının Taksim'in ta başından beri hedeflediği gerçeği üzerinde durmaktaydılar. Hatta bu "tarım gücü", gittikçe çapını artırmakta ve Kıbrıs Türk nüfusunu bire bir karşılayacak nitelikte olduğunu söylemekteydiler (İnantçı, 1995:68-69). Dolayısıyla Türkiye'nin kuzeyi "işgal" (218) ettiğini, "bilinçli ve sistematik bir program" (219) ile boş olan yerlere Türkiye'den gelen kişileri yerleştirdiklerini, hatta Rum evlerini tamamen bunlara verdiklerini ileri sürüyorlardı.

Aslında Rum tarafına göre 1974'ten sonra Kıbrıs'a gelip yerleşen Türkiye doğumlular, Kıbrıs sorunun çözümünde ciddi bir engel oluşturmaktaydılar (Özgür, 1992:295). Ancak bu konunun insanî yönünü, maalesef göz ardı ediliyordu. İnsanlar, politika öyle gerektiriyor diye, bir yerden başka bir yere eşya gibi fırlatılmazlardı (Özgür, 1992:295). Özellikle 1975'te Türkiye'den Kıbrıs'a üç yaşında gelen gençler, "Ben artık Kıbrıslıyım" diyorsa ve ona: "Hayır,

sen Kıbrıslı olamazsın” (Özgür, 1992:295) demeye kimin hakkı vardı? Dolayısıyla 1974’ten sonra Türkiye’den gelip Kıbrıs’a yerleşenler veya Kıbrıs’ta doğup büyüyen, Kıbrıs’ta eğitilen, uzun yıllar kaldıktan sonra “bu topraklar benim toprağımdır” (220) deyip, alın terini buraya döken insanların, bu topraklardan uzaklaştırılmaları söz konusu değildi.

Bu yüzden her iki taraf arasında yapılan toplumlararası görüşmelerde bu konu, hep tartışma konusu olmuştur. Bunun üzerine Genel Sekreter Gali, bu konuyla ilgili olarak bir öneride bulunmuş ve Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a gelenlerin, Kıbrıslı Türklerle evlenenler ile Türkiye’den ailelerini adaya getirenler hariç (221), hemen hepsinin geri gönderilmesini istemişti. Hatta tercihine bağlı olarak Kıbrıs’tan ayrılmak veya hayatlarını başka yerde kurmak isteyenlere, belirli bir “tazminat” (222) ödenmesi dahi gündeme gelmişti.

Bundan da anlaşılıyor ki, yerleşiklerin tamamı değil, ancak belli bir kısmı adadan ayrılacaktı. Dolayısıyla BM çözüm plânında, yerleşiklerle ilgili ifadede, onların bir ölçüde adada kalmaları “yasallaşıyordu” (223). Bunun üzerine Nelson Ledsky, Rum siyasî liderleriyle yaptığı görüşmelerde bütün göçmenlerin, evlerine geri dönmeleri mümkün olmadığını öne sürerken, Rum liderleri ise bütün göçmenlerin dönüş hakkının teminat altına alınmasının bir ilke meselesi (224) olduğunu, kesin bir dille belirtiyorlardı. Dolayısıyla Rum görüşüne göre 1974’ten sonra Kuzey Kıbrıs’a yerleştirilen Türk göçmenler, geldikleri ülkeye geri gönderilmeliydiler (SİSAV, 1993:16).

Bunun için Gali, raporu hazırlanırken “yerleşikler” konusunu yeniden gündeme getirmişti. Ancak Fikirler Dizisi’nde, yerleşikler konusuna değinilmekle birlikte, “Kıbrıs’ta yerleşiklerin yeri olmadığına” (225) dair herhangi bir Rum görüşüne de yer verilmemişti. Oysa Rumlara göre “sömürgeciler sorunu” (226), toprak ve göçmenliğe dair sorunların (227) ayrılmaz bir parçasıydı. Bunun üzerine Rum kamuoyunu tatmin etmek için yerleşikler sorununun ileride görüşüleceğini belirten Vasiliu, istediği tepkiyi alamamasına ve kendi kamuoyunda, yerleşiklerin Kıbrıs’ta kalmasını kabul eden kişi olarak suçlanmasına neden oldu (228). Hatta Rum muhalifler, Genel Sekreter’in son raporunda, “sömürgecilerden” (229) “göçmenler” (230) şeklinde söz ederken, Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs’ı kolonize etme suçundan “aklandığını” (231) ifade ediyorlardı.

Bu yüzden Rum muhalifler 789’un bir dizi “olumsuz” yanları olduğunu söylemekteydiler. Örneğin bu olumsuzluklar arasında, yukarıda da ifade edildiği gibi, “sömürgeciler” konusuna değinilmemesi gösterilebilirdi. Oysa her gözlemcinin de kabul ettiği gibi, Birleşmiş Milletler’in “sömürgeci” sayısını saptamak için “nüfus sayımı” (232) yapmaya karar vermesi çok önemli bir şeydi.

Bu arada Kıbrıs sorununun çözümü için 1974’ten sonra Türkiye’den gelen göçmenlerin adayı terk etmesini isteyen Rumlardan, ilginç bir teklif daha gelmişti. Rumlardan, Türkiye’den gelen göçmenlere 5 bin dolar (233) verilerek, evlerine geri gönderilmelerini önermişlerdi.

KKTC’de yayınlanan Kıbrıslı Gazetesi’ne göre, Rum Alithia Gazetesinde köşe yazıları yazan ve Kıbrıs sorunu hakkında üç kitabı bulunan Makarios Drousiotis, Kuzey Kıbrıs’ta büyük tepki yaratan bu teklifi, bir Alman gazeteciyle yaptığı mülakatta ortaya atmıştı. KKTC’de yaşayan Türkiye kökenlileri “yerleşik” olarak niteleyen Rum yazar, “yerleşik sorunu, kişi başına beş bin dolar” (234) verilerek çözüleceğini iddia ediyordu. Böylece yerleşikler, adadan gitmeye özendirileceklerini belirtiyordu. Denктаş ise Rum yazar Makirios Drousiotis’in teklifine, çok sert tepki göstererek:

“Biz yerleşik diye bir sınıf tanımıyoruz. Sadece KKTC vatandaşlarımız vardır. Vatandaşlarımız satılık değildir; pazarlık konusu da değildir. Vasiliu’nun da bir keresinde söylediği gibi hepimiz Kıbrıs’ta 400 yıllık misafiriz. Dolayısıyla o tarihten önce gelenler veya şu tarihten sonra gelenler diye bir ayırım yapılacaksa, herkes 1571’den sonra yerleşik sınıfına girer. Ama biz, böyle bir ayırımı kabul etmeyiz” (235) demişti.

Fakat Rumlar, bundan son derce rahatsızdılar. Çünkü yerleşiklerin sayısının 100 bin (236) olduğunu belirterek, bu soruna dayalı çözümün hiçbir şekilde geciktirilmemesi gerektiğini ifade ediyorlardı.

Atina Üniversitesi Statististik Profesörü Neofitos Kakullos, Türkiyeli Türklerin nüfus artışının Rumların ve ada Türkleriyle arasındaki oranı alt üst ettiğini (237) ve Kuzey Kıbrıs’taki Türklerin sayısının tedrici olarak “Rum nüfusu ile eşitleneceğini” (238) ileri sürüyordu. Bu da Kıbrıslı Rumların en korktuğu şeydi. Çünkü demografik üstünlüğü kaybedecekler ve buna dayalı azınlık-çoğunluk ilişkisi çerçevesinde kurulmak istenen yeni federe devleti korumayacaklardı. Halbuki Kıbrıslı Türklerin yıllık nüfus artış hızı % 1.2 iken (239), Rumlarınki de % 1-1.1’di (240). Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin nüfus dengesini bozması mümkün değildi. Bundan da anlaşılıyor ki Rumlar, bu konuyu stratejik taktik olarak kullanıyorlardı. Çünkü Kıbrıs’ta demografik kompozisyonun değişmesini istemiyorlardı. Onlara göre Kıbrıslı Türkler Türk’tüler (241); ama aynı zamanda da “Kıbrıslıydılar”. Şimdi Kuzey’deki nüfusun önemli bir bölümü Türk’tü; ama Kıbrıslı değillerdi (242). Sırf bu yüzden Anadolu’dan gelip Kıbrıs’a yerleşenlerle, Ankara’nın adayı kolonize ettiğini ileri sürerek, Türkiye’nin “savaş suçlusu” (243) olduğunu iddia ediyorlardı.

Onlara göre bu hareket, uluslararası hukuk açısından da suç teşkil etmekteydi. Bu sebeple, Kıbrıs’a gelmemesi gereken göçmenler, kendi ülkelerine, yani Türkiye’ye tekrar geri dönmeliydiler. Çünkü bu kişiler, Kıbrıs kökenli değillerdi. Dolayısıyla bu kişilerin makul bir zamanda ülkelerine geri dönmeleri için de özel bir fon kurulmalıydı. Hatta Kıbrıslı Rumlar, bu fona destek vermeyi (244) dahi düşünmekteydiler. Halbuki daha sonraki zamanlarda Rum isteğinin aksine, Türkiye Türklerinin belli bir kesiminin adada kalmasına imkân sağlanılmaktaydı. Örneğin Annan Plânı’yla ilgili olarak yapılan düzenlemelerde, 33 bin

Türkiyeli Türk'e (245) ilâve olarak, 18 yaşını doldurmuş ve bir Kıbrıslı Türk ile evli bulunanlara vatandaşlık hakkının verilmesi kararlaştırılmıştı.

Halbuki Türk tarafı, KKTC vatandaşlarının statüsü hakkında karar verme yetkisinin sadece KKTC'ye ait olmasını isterken (İsmail, 1998b:430; Özalp, 2003:21), vatandaşlarının bir bölümünün adadan sürülmesini istemiyordu.

2.1.2. Türklerle Rumların Yer Değiştirenlerle İlgili Tutumları:

Toplumlaraarası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başından itibaren yukarıda adı geçen konuların taraflar arasında tartışmaya neden olduğu bilinmektedir. Özellikle tartışmanın, 1992 Şubatında “yer değiştiren kişiler ve yerleşikler” (Necatigil, 1998:386) konusunda yoğunlaştığını ve derin görüş farklılıklarının olduğu görülmekteydi. Bununla ilgili olarak Kıbrıslı Rumların ciddi iddiaları bile vardı. Hatta Kıbrıslı Rumlar, Türk tarafının zora dayanarak gerçekleştirdiği fiilî durumun, herhangi bir siyasî çözüme temel oluşturamayacağını ileri sürmekteydiler. Fakat mevcut duruma uygun olarak Türk ve Rum liderliği ahali mübadelesini gerçekleştirmesi, yakın geçmişte aralarında ciddi bir husumet doğmuş olan iki toplumun iç içe yaşaması, bir dizi “toplumsal çatışmanın” (Volkan-Itkowitz, 1994:155) ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Dolayısıyla “iki toplumluluk” ve “iki kesimlilik” ilkeleri, Kıbrıs meselesi için hayatî mevzulardı. Aslında bu ilkelerin uygulanması, esas amaca ulaşılması için en gerçekçi yoldu. Bu yüzden konuya gerçekçi bir biçimde yaklaşarak daha farklı bir şekilde irdelenmeliydi. Bir başka deyişle, insanların iyilik ve refahı adına konmuş olan ilke ve kurallar, arzulanan temel amaçlara ulaşılabilmesi açısından uygulanabilir olmalıydı. Böylece bu anlayış içerisinde Kıbrıs'taki bazı sorunların taraflarca ele alınması, daha iyi bir çözüme ulaşılmasını sağlayacaktı. Adadaki iki toplumun “iç içe” veya “karışık” (Bahçeli, 1996:27; Sönmezoğlu, 2000:313) yaşamaları, insanların iyilik ve refahı açısından olumlu bir katkı sağlamayacak, aksine, otuz yıldır yaşanan husumet dolu yakın geçmiş, kısa bir süre içerisinde toplumlaraarası çatışmanın yeniden başlamasına neden olabilecekti. Oysa toplumlar arasında şu veya bu şekilde siyasî bir çözümü temsil eden “sınırın” (246) bulunması, iki toplumun yan yana yaşama şansını oldukça artıracaktı.

Adada yaşayan iki toplumun geçmişte iç içe ve aralarında çok ciddi çatışmalar olmadan yaşadıkları, dolayısıyla iki toplumu birbirinden ayıran bugünkü durum, eskiye dönüştürülüp tarafların bir arada yaşaması için uygun bir ortam sağlanır veya birbirinden ayıran “Berlin Duvarı” (Sönmezoğlu, 2000:314) ortadan kaldırılırsa, yeniden o günlere dönülebileceği tezi, ilk başta kulağa hoş gelmekle beraber gerçekçi değildir.

Esas olarak o dönemde ağırlığını hissettirmeye başlayan Enosis çabaları ile su üstüne çıkan ve zaman zaman toplum liderliklerinin hataları ile beslenen bu anlaşmazlıklar, 1950'li yıllarda toplumlaraarası çatışmaya dönüşmüştü. 1960 sonrasında yaşanan çatışmalar ise hangi nedenle çıkmış olursa olsun, sonuçları itibariyle tarafların, özellikle de sayıca azlığı

nedeniyle bu olaylardan büyük ölçüde zarar gören Türklerin kolayca unutabilecekleri olaylar değillerdi. Bu nedenle, geçmiş birden unutmak mümkün değildir. Özellikle toplumsal hafızanın birden yok sayılması veya “bunlar soğuk savaş teraneleridir” demek ne ölçüde doğrudur, bilinmez, ama toplumların sorunsuz bir biçimde iç içe veya karışık yaşadıkları o “eski güzel günler” artık geride kalmıştı. Aslında bu nedenlerin belirlenmesinin, akademik olarak birçok anlam yüklense de sorunun bundan sonraki dönemlerde nasıl ele alınacağına dair pek fazla bir değeri yoktu. Kıbrıs’ta 1974 öncesinde ve sonrasında birçok acı çekenler olmuştur. Fakat Sönmezoğlu’nun da dediği gibi 1974 öncesi ile sonrası arasında önemli bir farklılık söz konusudur. 1974 öncesi toplumlararası sıkıntılar veya çatışmalar giderek artan bir nitelik taşıırken, sonraki dönemlerde bunun giderek azalan bir görünüm arzettiği bilinmektedir (Sönmezoğlu, 2000:315).

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi’ndeki tarafların, “yer değiştiren kişiler” konusunda tutum analizleri aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

2.1.2.1. Türk Tarafının Tutumu:

Türk tarafı, kalıcı bir anlaşma imzalanıp iki halkın ayrı referandumundan geçtikten sonra çok az sayıda Türk’ün yerlerinden edilmesini ve yine çok az sayıda Rum’un kuzeye yerleşmesini öngörmektedir. Daha da önemlisi, kuzeye dönecek az sayıdaki Rum’un, 1974’te terk ettikleri evlerine ve arazilerine “eski malik” (Gazioğlu, 1997:17) sıfatıyla dönmeleri, Türk tarafınca kabul edilmemektedir. Böylece kuzeye dönmelerine Türk Federe Devleti yönetiminin izin vereceği Rumlar, evlerine veya mülklerine dönüş hakkına değil, sadece Türk Federe Devleti’ne “yerleşme veya ikâmet hakkına” (Gazioğlu, 1997:17) sahip olacaklardı. Bir başka deyişle eski evlerine ve arazilerinden ziyade, Türk yönetiminin belirleyeceği esaslara göre ve onun göstereceği yerlere yerleşebileceklerdi. Bu nedenle Fikirler Dizisi’nden “eski evlerine dönüş” (Gazioğlu, 1997:17) deyiminin çıkartılması ve bunun yerine sadece “kuzeye dönüş hakkı” deyiminin konulmasını istiyorlardı.

Ayrıca 1974’ten bu yana “eşdeğer” ve “rehabilitasyon” konularında çıkarılmış yasaların ve bu yasalar çerçevesinde yapılan uygulamaların da göz önünde bulundurulmasını istemektedirler. Bu yüzden kendi yasalarını ve bunca yıllık uygulamalarını bir çırpıda ortadan kaldıracak ve büyük bir kaos yaratacak bir düzenlemeyi kabul edemeyeceklerini, BM ve diğer ilgililere aktarmaya çalışmışlardı. Bundan hareketle Türk tarafı, Fikirler Dizisi’nde öngörülen global ve toplumsal temele göre “mülk takası” (Gazioğlu, 1997:18) ilkesini benimsemektedir. Esasen bu ilkeden hareket ederek güneyde bırakılan Türk malları karşılığında mülk takası esasına uygun olarak kuzeydeki Rum mallarını, çıkarılan ilgili yasalar uyarınca, kendi vatandaşlarına tahsis etmiş, kesin tasarruf belgesi ve tapu vermişti. Böylece mülk takası esas alınarak güneyde kalan Türk mallarının değeriyle,

kuzeydeki Rum mallarının değeri arasındaki farkın karşılıklı olarak devletten devlete tazmini öngörülmekteydi.

Buna karşın Türkler, dönebilecek kişi sayısının kesin rakamlarla şimdiden belirlenmesine karşı çıkmaktaydılar. Çünkü bu hususun federe devletlerin takdirine bırakılmasını istemekteydiler. Fakat kuzeyden güneye göç etmiş Rumların mülkiyet hakkını tanımakla beraber, buradaki ev ve mallarına dönme hakkını tanımaktan yana da değillerdi. Bu nedenle, karşı tarafın topraklarında kalan Türk ve Rum ev ve mallarının, “1974 değeri artı enflasyon” (Gazioğlu, 1997:18) formülüne göre “global olarak takas veya tazmin” (Gazioğlu, 1997:18) edilmesi, böylece yerlerinden edilmiş kişilerin yıllarca sürececek çeşitli hukukî, siyasî ve şahsî sorunlarla uğraşmaktan kurtarılması öngörülmekteydi.

Bundan da anlaşılıyor ki, Türk tarafının temel tezi veya düşüncesi, Kıbrıs’ta sağlanacak bir anlaşmada, mümkün olduğunca az Kıbrıslı Türkün evlerini terk edilmesini sağlamaktı (247). Çünkü 1974 sonrası yaklaşık 65 bin Kıbrıslı Türk evlerinden ve yurtlarından göç ederek, kuzeye mülteci olarak geldikten sonra hem eski yerlerine tekrar geri dönmek istemiyorlar (248), hem de insan haklarından mahrum olduklarını düşünmüyorlardı (Hahn-Wellenreuther, 1992:56; Dodd, 1995:9). Sırf bu yüzden sınırlı sayıda Kıbrıslı Rum’un evlerine dönmesine razı gösterilebilirdi. Ama tamamının geri dönmesini (249) istemiyorlardı.

Bundan hareketle Türk tarafı, bu konuyla ilgili olarak iki sebep ileri sürülmekteydi:

1. Göçe izin verilmesi hâlinde, Rumlarla Türkler bir arada yaşamaya başlayacaklardı. Dolayısıyla taraflar arasında çatışmalarını yeniden yaşanması yüksek bir ihtimaldi.
2. Rumların kuzeye yerleştirilmesi hâlinde, kuzeyde yaşayan Türkler, yeniden göç etmek zorunda kalacaklardı.

Bu sebeplerden ötürü Türkler, iki egemen devletin, yerleşme, seyahat ve mal edinme serbestisine, ileride karar verilmesi şartıyla dikkat çekmekteydiler. Ayrıca yerleşme, mülkiyet, daimi ikametgâh ve iş kurma (Efegil, 2003:20) gibi faaliyetlerin, federe devletlerin egemenliği ve yetkisi altında olmasını istemekteydiler.

Bu açıklamalara Rum liderliğinin gelecekte sürdüreceği siyasetin bir değerlendirmesi ile son vermekte yarar vardır. Özellikle Rumlar arasında Türklerle yeniden ve iç içe yaşamayı tercih edenlerin sayılı giderek artmaktaydı. Fakat 1974’te güneyden kuzeye geçmiş olan Türkler arasında ise yeniden güneye dönmek ve karışık bir şekilde yaşama istekleri, Rumlarınkı kadar çok değildi (250). Çünkü Kıbrıslı Türklerden hiç kimse yarının ne olacağı konusunda bir endişe yaşamak istemiyorlardı (Denктаş, 1991a:19). Dolayısıyla karşılıklı yer değiştirme, kendiliğinden ve zaman alacak bir sorun olarak görülüyordu. Çünkü her iki tarafın toplumsal hafızaları üzerinde psikolojik yaralar, korkular ve endişeler vardı. Bu yüzden Türk tarafı bunun belli bir zaman dilimi içinde olmasını, yani “moratoryuma” (Denктаş, 1991a:19)

tâbi olmasını önermişti. Bu öneri toprak, hudut, hak iddiası gibi nedenlerle başlayacak çekişmelerin, süratle toplumlararası bir kavgaya ve iç savaşa neden olmasını önlemek içindi.

Bu yüzden Türk toplumu, yeniden göçmen durumuna düşmemek ve içine Rumların yerleştirilmesini (251) önlemek için “iki kesimliliğin” (İsmail, 1998b:430) savunuyordu. Fakat planda “tüm Rum göçmenlerin geri dönme hakkı” (İsmail, 1998a:243) bulunduğu ifade edilerek, iki kesimlilik ilkesi ihlâl edilmiyordu (252). Zira kuzeyde kurulacak iki Rum kantonuna (İsmail, 1998a:243) ilâveten, on binlerce Rum yeniden Türklerin arasında dönecekti.

Türk tarafı bu anlaşmadan sonra kuzeye gelip yerleşecek Rumların, bazı şeyleri dikkate almadığını iddia ediyordu. Her şeyden önce Rumlar, 1975 “Nüfus Mübadelesi’nin” gönüllülük esasına göre yapıldığını ve 1977-1979 Zirve Anlaşmaları ile adada iki toplumlu ve iki kesimli bir yönetimin yapılandırılmasının şart olduğunu göz ardı ediyorlardı (Bıçak, 2001:209). Aksi takdirde toprak düzenlemeleri için yerlerinden edilen Kıbrıslı Türkler, istenilmeyen ve elverişsiz yerlere taşınmak zorunda kalacaklardı. Bundan dolayı Kıbrıslı Türkler, yeniden yerlerini değiştirerek toplu göçlere mahal verecek ve buna neden olacak anlaşmaya, imza atmak istemiyorlardı (253). Bu yüzden yer değiştirenler meselesi, sunulan belgede belirtilen prensipler çevresinde herhangi bir çözüme kavuşturulmamalıydı. Hâl böyleyken Türk tarafı, Türk Federe Devletinde kalacak toprak parçasının “% 29 +” (Necatigil, 1998:396) olmasını kabul ederken, BM Genel Sekreteri’nin haritasını kabul etmemekteydi. Çünkü bu haritaya göre 57.000 Kıbrıslı Türk yer değiştirmek zorunda kalacaktı. Dolayısıyla Fikirler Dizisi’ne ekli haritanın, Türkler tarafından görüşme zemini olarak kabul edilmesi mümkün değildi.

2.1.2.2. Rum Tarafının Tutumu:

Kıbrıslı Rumlar için mülteci durumuna düşmek bir trajediydi. Özellikle 165-185 bin Kıbrıslı Rum’un 1974 Barış Harekâtı’ndan beri evlerini terk ederek mülteci durumuna düşmesi ve geri, yani eski yerlerine veya evlerine dönemedikleri için “insan hakları ve anayasal düzenin inkârı” (Dodd, 1995:1) anlamına gelmekteydi. Bu yüzden Rum tarafı, Gali Fikirler Dizisi’ne ait önerilerin değiştirilmesini istiyordu. Özellikle Vasiliu, Kıbrıslı Rum mültecilerin tamamı kuzeye dönmesi engellendiği için Fikirler Dizisi’ni temel alan görüşmelerin tıkanacağını ifade ederek, Fikirler Dizisi gibi kapsamlı bir anlaşmanın temelini, “mültecilerin” (Dodd, 1995:10) geri dönmesini sağlayacak şekilde olmasını istiyordu. Aslında bu isteğin esası, Türk tarafının bütün göçmenlerin geriye dönüş hakkı konusunda, öneriler sunmasına dayanıyordu. Çünkü bu konular üzerinde sunulacak önerilerin, Türk tarafının gerçekten iyi niyetli olup olmadığını ve bir çözümü isteyip istemediğini ortaya koyacağına inanıyorlardı (Denктаş, 1991b:6). Dolayısıyla Rum tarafının temel amacı, “yerlerinden edilen bütün Rumların Kuzey’e dönmesini” (İsmail, 1998b:434) sağlayarak, 100 bin Rum’u taviz olarak alacakları topraklara, 30-40 bin Rum’u ise Türk bölgesine yerleştirmeyi planlamaktı.

Bu yüzden de Türk tarafının, kuzeye kaç Rum'un kabul edileceğini, görüşme masasına oturmada açıklanmasını istiyordu. Böylece bütün göçmenler evlerine dönebilecekti. Zaten Alekos Mihaïlidos'un da dediği gibi bütün göçmenlerin evlerine veya yerlerine dönmelerinin yalnız temel bir insanlık hakkı değil, aynı zamanda millî ve tarihî bir gereklilikti (254). Çünkü Rumların millî varoluşu için göçmenlerin evlerine geri dönmelerinin bir ihtiyaç olduğunu savunuluyordu.

Onlara göre Kıbrıslı Rumların büyük birçoğunluğu, yeniden kendi yerlerine, yani evlerine dönüp yerleştirilmeleri gerekirken, Türk tarafı, yerlerinden edilenleri, pratik güçlükleri bahane edip geri gitmelerini engelleyecek bir ortam yaratmaktaydı. Bu nedenle engeller mümkün olduğunu kadar en aza indirilmeli ve muhacir Rumlar, tekrar yerlerine yerleştirilmeliydiler.

Ancak toprak düzenlemeleri, iki eyaletin alacağı önlemlerle halledilmeli ve her federe devlet kendi içinde 'çoğunluk toplumu' olacak şekilde düzenlenmeliydi. Bununla ilgili olarak iki opsiyon belirlenmişti.

Biri, Kıbrıs Rum yönetimine devredilecek bölgelerde, Rumlar büyük kasabalarda toplanacaklar, ikincisi ise bunların hiç biri yapılmayıp, Kıbrıs Türk yönetimi altındaki bölgelerin % 20'ye (255) düşürerek, Türk toplumunun tek karakterli olması sağlanacaktı.

Bu da Bosna-Hersek'te meydana gelen olaylardan sonra 24 Ağustos 1993 tarih ve 859 sayılı kararı (Koruyucu, 1994:89) ile BM Güvenlik Konseyi'nin, yerlerinden edilen kişilerin emniyet içinde geri dönüşlerinin tasarlmasına dayandırılıyordu. Hatta Konstantinos Orogas gibi bazı Rum muhalifler, 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmalarının iptalini öneriyorlardı. Çünkü bunlar, iki kesimli federasyonun, insan haklarına ters düştüğünü, insanların evlerine ve yerlerine dönüş yolunu tıkayacağını veya göçmenleri istemedikleri bir yönetimin, yani Kıbrıs Türk yönetiminin egemenliğine girmeye zorunda bırakacağını söylüyorlardı.

Zaten yapılan kamuoyu araştırmalarında Rumların, Türk idaresindeki bölgede yaşamak istemediklerini (256) ortaya koyuyordu. Ayrıca Rum tarafı, mülkiyet hakkının şu veya bu şekilde değiştirilmesine karşı çıkıyordu. Kaldı ki mülkiyet ve geri dönüş hakkının sınırlandırılmasını kabul etmemekle beraber, geri dönecek Rumların sadece kuzeydeki bir eve değil, kendi evlerine ve mallarına dönmelerini istemekteydiler. Bunun dışında Rumlar, mal-mülk değişimi yanında "uzun vadeli kiralama" (257) yöntemini de öneriyorlardı.

1974'te kuzeyde ev ve mal-mülk sahibi olanlar yanında, burada ikâmet eden veya kira ile oturanların da geri dönmeye hakları olduğunu ileri sürerek, yerleşim özgürlüğü düzenlemeleri çerçevesinde, bu gibi kişilere "öncelik" (Gazioğlu, 1997:18) tanınmasını istiyorlardı. Bu yüzden Kıbrıslı Türklerin bugün "oturdukları evlerden çıkartılıyor" (258) görüntüsü verilmemeliydi.

Sonuçta Rum tarafı, toprak konusunda BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin sunmuş olduğu haritayı kabul etmiyordu. Çünkü onlara göre bu haritada Kıbrıslı Türklere bırakılması

öngörülen toprağın oranı oldukça yüksekti. Rumların bu konudaki görüşüne göre haritaya nihaî şekil verilirken, Kıbrıslı Türklerin bugünkü nüfusu (259) dikkate alınması gerekliydi.

Kasulides'in bu konuda dediği gibi Gali haritasında öngörüldüğü üzere % 29 + oranında toprağın Türklere bırakılması hâlinde, Rum göçmenlerin çoğunluğunun Rum yönetimi altında evlerine dönmelerinin mümkün olmayacağını belirtmekteydi. Çünkü toprak düzenlemesine ilişkin olarak ortaya konulacak teklifin, en az 100 bin (Efegil, 2003:37) Kıbrıslı Rum'un geriye dönmesine izin verecek şekilde olmasını istiyorlardı. Aslında sonradan teklif edilen haritanın, kendilerini tatmin etmeye yakın olduğunu belirtilmekle birlikte, Karpaz'da Rum kantonun kurulmasıyla birlikte, yaklaşık 100 bin Rum'un evine dönebileceği hesaplanıyordu. Bu da Kıbrıslı Rumları, nihaî hedefe ulaştırıyor olmasından dolayı memnun etmişti.

6. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. Bu konu ile ilgili bkz... KKTC Millî Arşivi, Mühendishâne-i Hümâyûn'da Tâbib-i Kaimba Hekim Hırstaki tarafından çizilen Kıbrıs haritası, 1874.
2. Bununla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... Mavrogordato, 1902; Mavrogordato, 1912; Davis, 1932; Percival, 1946; Republic of Cyprus, Census of Population and Agriculture, Population by Location, Race and Sex-1960, Vol. I., Government Printing Office, Nicosia, 1960. Özellikle bu verilerin düzenlenmiş şekli için bkz... Vural, 1996:52.
3. Müslüman Türklerin yaşadığı birimlere dönüşen köyler şunlardır: Kotçat, Kuru Manastır, Selaint Api, Klavia, Mandala, İerovasa, Maratha, Knodera, Platini, Platanisio (Mağosa), Kato Arodhes, Magounda ve Pelathousa'dır. Bkz... Mavrogordato, 1912:13.
4. Hristiyanların yaşadığı birimlere dönüşen köyler şunlardır: Akrounda, Arakapa, Apsou, Louvara, Messayitonia, Zakaki, Ayios Mamas, Kaminaria, Akhritou, Onnithia, Paralinmi, Phlamoudli, Petrithia, Tala, Kathikak, Peristerona (Baf), Kholetria, Mesana, Mylikouri, Statos, Trakhypedoula, Karpazia ve Trimithi'dir. Bkz... Mavrogordato, 1912:18.
5. Karma köylere dönüşen yerleşim birimlerinin isimleri şunlardır: Geunyeli, Mansura, Vroisa, Sophtaddes, Ayios Thomas, Aloa, Sandalaris, Artemi, Komokipos, Korovia, Pitargu, Istingo, Khryskhou, Loukrounou, Meladhia, Melandra, Terra, Lapithiou, Melanisiko, Photta ve Templos'tur. Bkz... Mavrogordato, 1912:21.
6. Sadece Hristiyanların yaşadığı yerleşim birimlerine, Müslüman Türk unsurlarının gelmesiyle '*karmalaşan*' bu köylerin isimleri şunlardır: Khysiliou, Prastion (Lefkoşa), Ayios Vavatsinia, Mazoto, Melini, Voroklini, Asgata, Kelleki, Kelokhorio, Sotira, Ayios teorgios, Agros, Ayios Ioannis (Kilân), Lania, Lemithou, Monagri, Trimiklini, Tris Eliaes, Vouni, Vasa, Xylotymbo, Lyssi, Pyrga, Davlos, Gastria, Koma Tou Lalou, Neta, Vokolitha, Konia, Kissonerga, Mesoyi, Peyia, Polemi, Argaka, Ayios Dhimitrianos, Philousa, Kannavion ve Myrtou'dur. Bkz... Mavrogordato, 1912:41.
7. Sadece Kıbrıslı Türklerin yaşadığı bir köydür.
8. Bu konu için daha ayrıntılı bilgi için bkz... Denktash, 1988:23-24; Turks and Cyprus, 1978:21; Rizvi, 1998:30; Milli Kıbrıs Davamızda Her Türlü Tavize Neden Karşıyız, Kıbrıs Türk Ocağı Dergisi, Lefkoşa, 1978, s. 8.
9. Cyprus: Time to Look at Facts with Courage, Published by The Public Information Office Turkish Federation State of Cyprus, Nicosia, 1976, s. 15; Turkish Cypriots Women Seek Solidarity from World Women Against Greek & Greek Cypriots Oppressions and Embargoes, TRNC Public Relations Department, Nicosia, 1995, s. 2; The Turkish Republic of Northern Cyprus, Published by The Department of Public Relations, Office of The Prime Minister, Nicosia, 1992, s. 2; Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 48.
10. "Turkish Cypriots are Hunted", Le Figaro, 25-26.1.1964; "World Press, Tracing The Greek Attacks is Witnessing History", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, s. s. 51.
11. UN Secretary General, S / 8286 8th December 1967; UN Secretary General, S / 5950 10 September 1964; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 19; UN Security – General's Report S / 6102 of 12 December 1964; Rizvi, 1998:30-31.
12. UN Secretary General, S / 5950 10 September 1964; UN Security – General's Report S / 6102 of 12 December 1964; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 18.
13. UN Secretary General, S / 5950 10 September 1964; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 18.
14. UN Security – General's Report S / 5950 of 10 September 1964.
15. UN Security – General's Report S / 5950 of 10 September 1964.
16. UN Security – General's Report S / 5950 of 10 September 1964.
17. UN Security – General's Report S / 5950 of 10 September 1964.
18. UN Security – General's Report S / 8286 of 8 December 1967 to Security Council; A Chronology of The Cyprus Problem 1878-1980, Turkish Cypriots Human Right Committee, Printed at The State Printing Office of The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1980, s. 28; Denktash, 1988:41; Albrecht, 1994:19.
19. Bununla ilgili olarak Rum gazetelerinin şu makalelerine bakılabilir:
 - "Güzelyurt, Rum askerî tarafından kuşatıldı; kuşatılan bu topraklara bir daha hiçbir Türk geri gelemeyecek" [Mahi, 17 Haziran 1973]
 - "Bizler, Türklerin saçma isteklerini kabul edemeyiz; kabul edersek Türkler evlerine geri dönebileceklerdir. Ama biz, Güzelyurt'a bir daha Türklerin gelip yerleşmesini asla kabul edemeyiz" [Deleftera Ora, Haziran 1969].
 - "Hepimiz biliyoruz ki, Türkler, Güzelyurt'taki camilerini ve ortaokullarını istiyorlar. Bu iki kurumu istemelerindeki sebep, bölgelerine tekrar geri dönmek içindir. Bizler bunu engelleyeceğiz" [Gnomi, 17 Haziran 1973].

20. Milliyet, 31 Ağustos 1974.
21. Milliyet, 31 Ağustos 1974.
22. Milliyet Gazetesi, 31 Ağustos 1974.
23. Center for Nonviolent Conflict Resolution, Haverford College, USA, 1974.
24. Center for Nonviolent Conflict Resolution, Haverford College, USA, 1974.
25. Center for Nonviolent Conflict Resolution, Haverford College, USA, 1974.
26. Human Rights and Cyprus, Part - I, Published by The Turkish Cypriots Human Rights Committee The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1977, s. 53.
27. Milliyet Gazetesi, 11 Eylül 1974.
28. Günaydın Gazetesi, 11 Eylül 1974.
29. Milliyet Gazetesi, 13 Eylül 1974.
30. Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1978, s. 14; Ertekün, 1984b:23.
31. UN Security – General’s Report S / 11789 of 5 August 1975.
32. UN Security – General’s Report S / 12278 of 13 September 1975.
33. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. i ve 5.
34. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. i ve 5.
35. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. ii.
36. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. v.
37. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 27.
38. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 27.
39. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 27.
40. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 27.
41. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 28.
42. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 28.
43. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 28.
44. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 28.
45. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.
46. The Cyprus Question: A Concise Briefing Note, The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 40.
47. “Başpiskopos Mitinge Katılmadı”, Simerini Gazetesi, 14 Ekim 1991, s. 1; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 14 Ekim 1991, s. 1; Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 48.
48. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.
49. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.
50. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.
51. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.
52. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.
53. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 29.

54. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 30.
55. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 31.
56. Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980, s. 50.
57. Kıbrıslı Rumların kuzeyden güneye geçişleri ile ilgili rakamlar, çeşitli kaynaklarda farklı şekilde ifade edilmektedirler. Buna göre 120.000 (“Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü”, TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 19; Aktan, 1999:8), 150.000 (Halperin-Scheffer, 1992:140; Atacan, 1999:138), 168.000 (“Orta Doğu Kiliseler Konseyi”, Cyprus Mail Gazetesi, 20 Haziran 1991, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 20 Haziran 1991, s. 2), 180.000 (Albrecht, 1994:25) ve 200.000 (The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 45; Stephen, 1997:43; Clogg, 1992:208; Kallifatides, 1992:48) kişi olarak zikredilmektedir.
58. A Chronology of The Cyprus Problem 1878-1980, Turkish Cypriots Human Right Committee, Printed at The State Printing Office of The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1980, s. 6-14.
59. Kıbrıslı Türklerin güneyden kuzeye geçişleri ile ilgili rakamlar çeşitli kaynaklarda farklı şekilde ifade edilmektedir. Buna göre 40.000 (Albrecht, 1994:25), 40-50.000 (İsmail, 1998b:316; Dodd, 1998:31; The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993, s. 11; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 8; 50.000 (Sonyel, 1998:10), 65.000 (Atacan, 1999:138; Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1978, s. 14; Özker Özgür: “Tapu Mu Tabut Mu?”, Kıbrıs’ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 20; Ertekün, 1984b:23; “Kıbrıs Sorunun Dünyü ve Bugünü”, TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi, 15 Mart 1995, s. 19; “Kıbrıs Davasında Türk Tarafının Türkiye ve KKTC Birlikte Tarih Işığında Dünyayı Israrla Anlatmalı”, Kıbrıs Mektubu-Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, XVI (Mart-Nisan 2003) 2, s. 28; Stephen, 1997:43; Plümer, 1988:24) ve 70.000 (Aktan, 1999:8) kişi olarak zikredilmektedir.
60. The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 40.
61. The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 47.
62. “Maraş ve Türklerin Tutumu”, Agon Gazetesi, 13 Ocak 1981, Sayı:9, s. 9; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Ağustos 1989, s. 9; “Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981”, KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi - 1981; TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 13 Ocak 1981, C:24, Sayı:9, s. 9.
63. “Nasıl Anlatsak?”, Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, s. 3.
64. UN Security – General’s Report S / 550 of 11 May 1984.
65. 29 Mart 1986 Çerçeve Antlaşma Taslağı, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
66. Yeni Kıbrıs Dergisi, Cilt VI, No:1, s. 10.
67. Bunun için bkz... Kıbrıs Türk Tarafının “Entegre Bütünün” Bir Parçası Olarak “Üç Özgürlükler” Konusuna Yaklaşımı-22 Kasım 1988, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
68. Doğan Uluç: “Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında”, Sabah Gazetesi, 20 Haziran 1992, s. 18.
69. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri, 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
70. SİSAV, 1990:50; Cerrahoğlu, 1998:143-144; “Rum Önerilerinin Niteliği”, Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, “Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989”, s. 49.
71. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... “RİK” Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi’nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni, s. 19.
72. Milliyet Gazetesi, 1 Mart 1990, s. 7.
73. Bunun için bkz... 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 Şubat 1990.
74. Gobi, BM’nin Kıbrıs Özel Temsilcisi olduğu bir sırada, hazırladığı haritalı öneri paketi hakkında bilgi verdi ve önerdiği sınır düzenlemeleriyle, 85 bin göçmenin evine dönebileceğini iddia etti. Bunun için bkz... “Gobi’nin Söyleşisi”, Agon Gazetesi, 24 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 24 Nisan 1992, s. 2; “BM’nin Çözüm Formülü”, Haravgi Gazetesi, 4 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 4 Mayıs 1992, s. 1; Deliceirmak, 1997:28.
75. “En Zor Konular”, Alithia Gazetesi, 15 Ocak 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, s. 3.

76. "Güvenlik Konseyi, Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi'nin 789 Kararının Tam Metni", K.K.T.C. Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 27 Temmuz 1992, s. 1; "789 Sayılı Taslak Metninin Türkçe Tercümesi", K.K.T.C. Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 1992, s. 1.
77. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
78. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
79. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
80. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
81. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 4.
82. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
83. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
84. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
85. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
86. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
87. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
88. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
89. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
90. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5.
91. Adı geçene dört Rum derneği şu şekildedir: "Özgür Omorfo, Özgür Değirmenlik, Özgür Girne ve Özgür Birleşik Karpaz Dernekleri. Bkz... "Göçmenler 750'ye Karşı", Simerini Gazetesi, 13 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 13 Nisan 1992, s. 2.
92. "Göçmenler 750'ye Karşı", Simerini Gazetesi, 13 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 13 Nisan 1992, s. 2.
93. "Göçmenler 750'ye Karşı", Simerini Gazetesi, 13 Nisan 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 13 Nisan 1992, s. 3.
94. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
95. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
96. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
97. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
98. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
99. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
100. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.

101. "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 14.
102. "Görüşmelerin Kaderi", Fileleftheros Gazetesi, 14 Mayıs 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Mayıs 1992, s. 1.
103. "Toprak ve Garantiler", Haravgi Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3.
104. "Toprak ve Garantiler", Haravgi Gazetesi, 26 Mayıs 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Mayıs 1992, s. 3.
105. "Toprak ve Su", Eleftherotipia Gazetesi, 15 Mayıs 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 15 Mayıs 1992, s. 2-3.
106. "Toprak ve Göçmen Konuları", Simerini Gazetesi, 5 Haziran, 1992, s. 8.
107. Bunun için bkz... Comar Kamuoyu Araştırma Şirketi'nin Kıbrıs'ta yaptığı araştırma 7-9 Haziran 1992 tarihleri arasında gerçekleştirdi. Belirlenen esaslara uygun olarak hazırlanan form, yüz yüze yapılan görüşmeler sırasında, kriterlere göre seçilen KKTC vatandaşlarına uygulandı. Tesadüfî örnekleme yöntemi ile toplam 399 kişinin katıldığı anket, 53 yerleşim biriminde gerçekleştirildi. Lefkoşa, Mağusa ve Girne ilçelerine bağlı yerleşim biriminde ve merkezlerde gerçekleştirilen anket, saptanan üç ayrı yaş grubuna uygulandı. Araştırma sonuçlarının ülke genelini temsil edebilecek nitelikte olabilmesi için görüşülen kişilerin toplam nüfustaki payı esas alındı. Devamla, belirlenen yaş ve cinsiyet kotaları sayesinde her bölgede çeşitli kesimleri temsil eden kişilerle görüşüldü. Böylece Kıbrıslı Türklerin 15 Temmuz 1992 tarihi öncesi, yani ikinci tur öncesi, Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin beklentileri ve tutumları ortaya konuldu. Buna göre:
Kuzey Kıbrıs'ta Rum kantonların oluşturulmasını ve kuzeye Rum göçmenlerin yerleştirilmesini, halkın % 63.99'u kabul etmiyordu. Bu konuda daha esnek davranarak "yerleştirilecek orana bağlı" diyenler ise % 25.69'du. Kanton oluşturulmasını ve Rum göçmen yerleştirilmesini onaylayanlar ise halkın sadece % 10'unu teşkil ediyordu. Bkz... "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3; "Anketlerin Sonuçları", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 21.
108. "Vasiliu "Harita Var" Diyor", Fileleftheros Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 7.
109. "Toprak ve Göçmen Konuları", Eleftherotipia Gazetesi, 11 Haziran 1992, s. 3.
110. Şebnem Şenyener: "Vasiliu: Kıbrıs'ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı", Sabah Gazetesi, 18 Haziran 1992, s. 10.
111. "Göçmenlerin Dönüşü", Fileleftheros Gazetesi, 23 Haziran 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni 23 Haziran 1992, s. 2.
112. Vasiliu, "göçmen yok, yer değiştiren insanlar var" demekteydi. Bunun için bkz... "Doğru Politika, Doğru Zaman", Kıbrıs Gazetesi, 13 Mart 1993, s. 13.
113. "Gali Ne İsa'ya Yarandı Ne Musa'ya", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3.
114. "Gali Ne İsa'ya Yarandı Ne Musa'ya", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 3.
115. "Durum Ümitsiz !", Kıbrıs Gazetesi, 3 Temmuz 1992, s. 10.
116. "No Uncle Sam, No !", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 2.
117. "Rum Gençleri Federasyon İstemiyor", Simerini Gazetesi, 16 Temmuz 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 16 Temmuz 1992, s. 4.
118. "BM ve ABD Türklere Yüzde 29.5 Toprak Önercek", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 6.
119. "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1992, s. 3.
120. "Çözümün Ertesi Günü Ne Olacak?", Selides Dergisi, 17 Temmuz 1992, s. 11.
121. "Yeni Gali Plânı", Haravgi Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 2.
122. "Milli Tehlike", Kıbrıs Gazetesi, 30 Haziran 1992, s. 3.
123. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 7; "Göçmenlerimiz Geri Dönecek", Alithia Gazetesi, 31 Temmuz 1994, No:4211, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Temmuz 1994, s. 4; Sami Kohen: "Seçenekler Uygulamaya Konuyor", Milliyet Gazetesi, 11 Ocak 1997, s. 17; Tülümen, 1998:200; Deliceirmak, 1995:92; Deliceirmak, 1997:63.
124. "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", Fileleftheros Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 7; Deliceirmak, 1997:63.
125. "Birliktelik", Hürriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1992, s. 21.
126. "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 1.
127. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
128. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
129. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
130. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
131. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
132. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.

133. "Denktaş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 10.
134. "Vasilu ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, 5 Ağustos 1992, s. 11; "Vasilu ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, 5 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Ağustos 1992, s. 5; Deliceirmak, 1997:74.
135. Denktaş'ın sunduğu belgede, bir kısım göçmenlerin dönebileceği, bir kısmının dönemeyeceği veya bazı yerlere dönebileceği, ama bazı yerlere dönemeyeceği ve dönemeyecek olanlara tazminatın Rum yönetimince ödeneceği, ayrıca geçici dönem olarak nitelendirilen periyotta hiç kimsenin evine geri dönemeyeceği gibi koşullar vardı. Rum tarafı ise bu kısıtlamalar ile Denktaş'ın ilke olarak kabul ettiği göçmenlerin geri dönüş hakkını, kaldırmış olduğunu öne sürüyordu. Bkz... "Denktaş'ın Sunduğu Belge", Simerini Gazetesi, 18 Ağustos 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 18 Ağustos 1992, s. 6.
136. "Düşüncelerin Çıkmazı", Alithia Gazetesi, 18 Ağustos 1992, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 18 Ağustos 1992, s. 4; "Denktaş'ın Tutumu", Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, 19 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 19 Ağustos 1992, s. 2.
137. "Yunan Hükümetinin Tutumu", Simerini Gazetesi, 13 Haziran 1992, s. 2.
138. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 7.
139. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 7.
140. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 9.
141. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 9.
142. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 10.
143. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 11.
144. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 11.
145. "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 6-8.
146. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12-13.
147. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12-13.
148. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12-13.
149. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 12-13.
150. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16.
151. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16.
152. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 16.
153. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 17.
154. "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992, s. 17.
155. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
156. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
157. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
158. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
159. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
160. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.

161. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
162. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:11.
163. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
164. "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 2.
165. "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 2; "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1-4; "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; "Rum Parti Liderinin Demeci", Simerini Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 3; "Soysal'ın Simerini'ye Demeci", Simerini Gazetesi, 11 Kasım 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 11 Kasım 1992, s. 3.
166. "Vasiliu'nun Düşünceleri", Agon Gazetesi, 27 Eylül 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Eylül 1992, s. 3; Moran, 1998:160.
167. "Özker Özgür'ün Görüşü", Fileleftheros Gazetesi, 10 Ekim 1992, s. 5; TAK Rum Basın Özetleri, 10 Ekim 1992, s. 5.
168. Aydın Olgun: "Güzelyurt Verilemez", Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1992, s. 17.
169. "Vasiliu'nun Türklere Vaadi", T.A.K., Rum Basını, 22 Ekim 1992, s. 2; Tamçelik, 2000:414; Deliceirmak, 1997:88.
170. "Sevgül Uludağ'ın Rum Yönetimi Başkanı Vasiliu ile Yaptığı ve 21, 22, 23, 24 Ekim 1992 Tarihli Ortam Gazetesi'nde Yayımlanan Söyleşiden Bölümler", Ortam Gazetesi, 21-24 Ekim 1992.
171. "Camillion'un Demeci", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 6.
172. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
173. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
174. "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ekim 1992, s. 2.
175. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
176. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
177. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
178. "New York'ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş", Simerini Gazetesi, 6 Kasım 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Kasım 1992, s. 1.
179. Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992, 67 madde; "Vasiliu'ya Seçim Hediyesi", Kıbrıs Gazetesi, 22 Kasım 1992, s. 12-13.
180. "Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 63; Mete, 2003:19.
181. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
182. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışışleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
183. "Cyprus Mail: "Gobi'den Yalanlama", Cyprus Mail Gazetesi, 26 Ekim, 1995, s. 9.
184. "Arınç'tan Çözüme Destek", Kıbrıs Gazetesi, 14 Ocak 2003, s. 1.
185. "Anlaşma Faydamıza", Kıbrıs Gazetesi, 20 Ocak 2003, s. 1.
186. "Aloneftis'in Konuşması", Fileleftheros Gazetesi, 11 Ocak 1993, s. 1.
187. "İşte Halkın İradesi", Volkan Gazetesi (Kıbrıs), No:387, 7 Ocak 2003, s. 1.
188. "İşte Halkın İradesi", Volkan Gazetesi (Kıbrıs), No:387, 7 Ocak 2003, s. 1.
189. "İşte Halkın İradesi", Volkan Gazetesi (Kıbrıs), No:387, 7 Ocak 2003, s. 1.
190. "Rum Halkının İstekleri", Fileleftheros Gazetesi, 19 Temmuz 1994, No:4199, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1994, s. 6.
191. "Rum Halkının İstekleri", Fileleftheros Gazetesi, 19 Temmuz 1994, No:4199, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1994, s. 6.
192. The Foreign Affairs Committee of The House of Commons in The Great Britain, Report of 7 May 1987.
193. Özker Özgür: "Bir Kez Daha", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 306

194. Bu konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... Mümtaz, 1999:161.
195. "Türkiye Göçmenleri", Fileleftheros Gazetesi, 15 Eylül 1994, No:4255, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 15 Eylül 1994, s. 3.
196. "AB, Kıbrıs ve İngilizler", Vima Gazetesi, 27 Nisan 1994, No:4146, s. 4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 27 Nisan 1994, s. 4.
197. "AB, Kıbrıs ve İngilizler", Vima Gazetesi, 27 Nisan 1994, No:4146, s. 4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 27 Nisan 1994, s. 4.
198. "AB, Kıbrıs ve İngilizler", Vima Gazetesi, 27 Nisan 1994, No:4146, s. 4; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 27 Nisan 1994, s. 4.
199. "Sampson'un Son Açıklamaları - V", Yeni Kıbrıs Dergisi, (Temmuz 1987), s. 28.
200. Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında İşgücü Anlaşması, 9 Mart 1987 Tarihli Antlaşma – KKTC Cumhuriyet Meclisi Arşivi; The Turkish Cypriot Yearbook of International Relations, The United Nations Association of Northern Cyprus, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1987, s. 108-111.
201. "Başpiskoposla Söyleşi", Fileleftheros Gazetesi, 2 Ekim 1988, s. 7; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Özel Sayı:14 / 88, 2 Ekim 1988, s. 7.
202. "Türk İşgalciler", Le Republica in Lorrain Gazetesi [Lüksemburg], 16 Kasım 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Le Republica in Lorrain Gazetesi [Lüksemburg], 16 Kasım 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
203. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989.
204. "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
205. "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, s. 49; TAK Rum Basın Bülteni, 28 Ocak 1989, s. 49; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", s. 49.
206. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989.
207. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın 12 Nisan 1989'da Belçika Senatosu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır.
208. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın 12 Nisan 1989'da Belçika Senatosu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır.
209. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın 12 Nisan 1989'da Belçika Senatosu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır.
210. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın 12 Nisan 1989'da Belçika Senatosu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır.
211. "RİK" Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
212. "RİK" Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
213. "Hristofyas'ın Kıbrıslılık Görüşleri", Haravgi Gazetesi, 17 Mart 1990, s. 15; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Mart 1990, s. 15; "Kıbrıs Rumlarının Sınır Deleme Eylemlerinin Rum Basınına Yansımaları -1990", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 39.
214. "Sömürgecilik Konusu Avrupa Konseyi Özel Komitesinde", Simerini Gazetesi, Sayı:3093, 4 Temmuz 1990, s. 4; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 4 Temmuz 1990, s. 4.
215. "Sömürgecilik Konusu Avrupa Konseyi Özel Komitesinde", Simerini Gazetesi, Sayı:3093, 4 Temmuz 1990, s. 4; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 4 Temmuz 1990, s. 4.
216. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası
217. "En Zor Konular", Alithia Gazetesi, 15 Ocak 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, s. 3.
218. The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 45.
219. The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s. 45.
220. Şahin Alpay: "KKTC Ana Muhalefet Partisi Lideri Mehmet Ali Talat'a Göre Kıbrıs Sorunu", Milliyet Gazetesi, 10 Mart 1997, s. 9.
221. "Gizli Plan", Kıbrıs Gazetesi, 17 Nisan 1992, s. 3.
222. Şahin Alpay: "KKTC Ana Muhalefet Partisi Lideri Mehmet Ali Talat'a Göre Kıbrıs Sorunu", Milliyet Gazetesi, 10 Mart 1997, s. 9.
223. "Butros Gali'nin Raporu", Pronia Nea Gazetesi, 4 Nisan 1992, s. 2; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 4 Nisan 1992, s. 2.

224. "En Zor Konular", Alithia Gazetesi, 15 Ocak 1992, s. 3; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, s. 3; Zeynel Lüle: "Türkler Gitsin Bizimkiler Gelsin", Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.
225. "Vasiliu'nun Düşünceleri", Agon Gazetesi, 27 Eylül 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Eylül 1992, s. 3.
226. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
227. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
228. "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, 26 Ağustos 1992, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1992, s. 5.
229. "Klerides'in Söyleşi", Mahi Gazetesi, 13 Aralık 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Mahi Gazetesi, 13 Aralık 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
230. "Klerides'in Söyleşi", Mahi Gazetesi, 13 Aralık 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Mahi Gazetesi, 13 Aralık 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
231. "Klerides'in Söyleşi", Mahi Gazetesi, 13 Aralık 1992, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Mahi Gazetesi, 13 Aralık 1992, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 1.
232. "Sözcünün DİŞİ'ye Cevabı", Fileleftheros Gazetesi, 30 Kasım 1992, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Kasım 1992, s. 2.
233. Hüseyin Alkan: "Aşğılık Teklif", Hürriyet Gazetesi, 3 Kasım 2001, s. 14.
234. Daha sonraları Annan Plânı'nda, Kıbrıs'ta daimî ikâmet izni alamayan Türk vatandaşlarına Kıbrıs'ta asgari 5 yıl yaşamış olmaları ve anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren azami 5 yıl zarfında ülkelerine geri dönmeleri koşuluyla dört kişilik bir aile için 10.000 Euro yardımı yapılması öngörülmüştü. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... "10 Aralık 2002 Tarihli Gözden Geçirilmiş BM Önerilerinin Değerlendirilmesi ve 28 Şubat 2003 Tarihi Göz Önüne Alınarak Yapılan Olası Senaryolar", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 55; Ulus, 2003:46-53.
235. Hüseyin Alkan: "Aşğılık Teklif", Hürriyet Gazetesi, 3 Kasım 2001, s. 14.
236. "Rum-AB Ortak Komitesi", Agon Gazetesi, 17 Mart 1994, No:4079, s. 11; TAK Rum Basın Özetleri, 17 Mart 1994, s. 11.
237. "Yunanistan'dan EOKA Evi'ne Yardım", Apoyevmatini Gazetesi, 6 Mayıs 1994, No:4125, s. 9; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 6 Mayıs 1994, s. 9.
238. "Yunanistan'dan EOKA Evi'ne Yardım", Apoyevmatini Gazetesi, 6 Mayıs 1994, No:4125, s. 9; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 6 Mayıs 1994, s. 9; "Kahire'deki Toplantı", Fileleftheros Gazetesi, 26 Ağustos 1994, No:4235, s. 6; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Ağustos 1994, s. 6.
239. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 155.
240. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 155.
241. Hüseyin Alkan: "Rauf'la Karşılıklı Rakı İçeceğiz", Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2000, s. 26.
242. Hüseyin Alkan: "Rauf'la Karşılıklı Rakı İçeceğiz", Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2000, s. 26.
243. Hüseyin Alkan: "Biz Bu Yolda Yokuz", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 2002, s. 14.
244. Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a sunduğu 4 Aralık 2002 tarihli mektubundan tercüme edilmiştir.
245. Efeğil, 2003:63; "Kıbrıs'a Yeni Çözüm Plânı", HaberTürk Gazetesi, 11 Aralık 2002, s. 10; Hüseyin Özalp: "3. Plan Son Umut", Sabah Gazetesi, 25 Şubat 2003, s. 21; "Kıbrıs Plânı Hazır", Kıbrıs Gazetesi, 20 Ekim 2002, s. 1; "Rum Tarafında Plana Temkinli Yaklaşım Var", Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 1; "Rum Tarafının İtirazları Belli Oldu", Kıbrıs Gazetesi, 5 Aralık 2002, s. 1; Hüseyin Alkan: "İşte Yeni Kıbrıs Plânı", Hürriyet Gazetesi, 11 Aralık 2002, s. 18; Hüseyin Alkan: "Planda Taraflar Neyi İstemiyor", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 2002, s. 14; "Tek Taraflı Yenilenmiş Plan.....", Hürriyet Gazetesi, 19 Aralık 2002, s. 19.
246. Nitekim Vamık Volkan ve Norman İtkowitz de çalışmalarında tarafların zoraki bir biçimde bir araya getirilmesi yeniden kanlı çatışmalara neden olabileceğine işaret etmekte ve "her iki taraf ortak bir sınıra sahip olmalıdır" demektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz... Volkan-İtkowitz, 1994:155.
247. "Eroğlu: Toprak Tavizi Verilebilir", Kıbrıs Gazetesi, 7 Ocak 2003, s. 1.
248. The Cyprus Question: A Concise Briefing Note, The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 40; İsmail, 1998b:301.
249. Dodd, 1995:9; "Kıbrıs Plânı Hazır", Kıbrıs Gazetesi, 20 Ekim 2002, s. 20.
250. "Kıbrıs Plânı Hazır", Kıbrıs Gazetesi, 20 Ekim 2002, s. 20.
251. Adadaki Türk insanının "Kıbrıs Sorununa" ilişkin beklenti ve değerlendirmelerini saptamaya yönelik olarak yapılan bu araştırmada (7-9 Haziran 1992), Kuzey Kıbrıs'a Rum yerleştirilmesini öngörecektir bir anlaşmayı,

- halkın % 64'ü benimsemiyordu. Bunun için bkz... "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", Kıbrıs Gazetesi, 11 Temmuz 1992, s. 3.
252. Hüseyin Alkan: "Planda Taraflar Neyi İstemiyor", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 2002, s. 14.
253. 1992 Gali plânında durum böyle iken, 2002 Annan Plânı ve revize edilmiş diğer planlarda Kıbrıslı Türkler, bunun tam tersini savunur bir hâl almıştı. Bu farkı, sadece siyasî ve ekonomik sebeplerle izah etmek büyük bir hatadır. Bununla ilgili sosyolojik araştırmaların da yapılması gerekmektedir.
254. "Bütün Göçmenlerin Dönmesi", Mahi Gazetesi, 5 Haziran 1994, No:4155, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 5 Haziran 1994, s. 5.
255. "Girneli Rumların Tartışmalı Toplantısı", Fileleftheros Gazetesi, 6 Mayıs 1991, s. 17.
256. Anketteki "Sizin ya da ebeveynlerinizin 1974'ten önce oturduğu yerlere Türk idaresi altında dönecek misiniz?" sorusuna % 81'i "hayır dönmeyeceğim", % 15'i "evet döneceğim", % 3'ü "ön şartlar altında dönerim" ve % 1'i "bilmiyorum" yanıtını vermişlerdi.
- Bundan da Kıbrıs Türk idaresi altında dönmektense, Kıbrıslı Türklerle birlikte yaşamak istedikleri anlaşılmaktadır. Bunun için bkz... "Rumlar, Türk İdaresi Altında Yaşamak İstemiyor", Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 2002, s. 1.
257. "Rumlar, Türk İdaresi Altında Yaşamak İstemiyor", Kıbrıs Gazetesi, 25 Kasım 2002, s. 1.
258. "Katar KKTC'yi Tanıyacaktı, ABD Engelledi", Hürriyet Gazetesi, 27 Ocak 2003, s. 34.
259. "GKRY Hükûmet Sözcüsü Kasulides: Gali'nin Toprakla İlgili Haritayı Kabul Etmiyoruz", Fileleftheros Gazetesi, 13 Eylül 1994, s. 1; "GKRY Hükûmet Sözcüsü Kasulides: Gali'nin Toprakla İlgili Haritayı Kabul Etmiyoruz", Simerin Gazetesi, 13 Eylül 1994, s. 1.

YEDİNCİ BÖLÜM

KURULACAK FEDERASYONUN EKONOMİK YAPISI

Son çeyrek yüzyıl içinde girift bir nitelik alan modern ekonomik ve teknik yaşantı biçimi, tüm dünya devletlerini birbirlerine bağımlı kılmıştır. Aslında bu durum, devletleri uluslararası hedeflerine ulaştırmak amacıyla, ekonomik yöntemleri kullanmasına imkân tanımıştır.

Gerçek şu ki devletler, ekonomik bakımdan değişen ölçülerde birbirlerine bağımlıdırlar. Çok gelişmiş bazı devletler, örneğin Japonya ve İngiltere, kendi halklarını besleyebilmek için dışarıdan besin maddesi satın almak, buna karşılık endüstri ürünleri satmak zorundadırlar. Bir devletin dışa bağılılığı, ülkesinde üretmediği gereksinim maddeleri oranında artar. Böyle olunca, gereksinim maddelerine sahip olan devletler, bunu kolaylıkla siyasal etkiye (Gönlübol, 1993:145) dönüştürebilirler. Ne var ki etkileme, sadece gelişmiş devletler için söz konusu değildir. Sahip oldukları stratejik önemdeki hammaddelerle, gelişmekte olan devletler de gelişmiş devletleri etkileyebilirler. Çünkü ekonomik kaynaklar, siyasal etki için seferber edilebilecek imkânların en başında gelenler arasında bulunmaktadır.

Bu araştırmada, federal Kıbrıs devletinin iktisadî ve ticarî imkânlarının, toplumlararası ilişkilerde siyasal etki olarak kullanılmaları durumu ile ilgilenilecektir. Bu nedenle, siyasal amaçlı ekonomik ilişkiler üzerinde duracaktır. Gerçi günümüzde ticaretin, devlet ya da özel müteşebbis eliyle yapılmasında hiçbir özellik yoktur. Çünkü her iki hâlde de ticaretin siyasal amaçlarla kullanılması imkân dahilindedir.

Aslında ekonomik imkânların dış politika aracı olarak kullanılması çeşitli özellikler göstermektedir. Bunlardan birincisi, diplomasi ve savaş (Gönlübol, 1993:145) gibi unsurların doğrudan bir uygulama ve etki aracı olmalarına karşılık ekonomik imkân, dolaylı bir etki ve uygulamayı oluşturmaktadır. Ekonomik tedbirlerin hedefi, çoğu kez karar vericiler değil, toplumun kendisidir. Sonra ekonomik tedbirlere başvurulabilmesi veya bu türlü tekniklerin uygulanabilmesi için ilgili devletler arasındaki ekonomik ilişkilerin buna elverişli olması gerekir. Aksi hâlde ekonomik tedbirler, yararlı hiçbir sonuç doğurmazlar. Ekonomik yöntemin başka bir özelliği de buna hedef olan devletlerin halkları arasında kolayca tepkilere yol açabilecek olmasıdır. Aslında bireyler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi devletler arasındaki ilişkilerde de ekonomik imkânların bir tehdit, hatta ödüllendirme aracı olarak kullanılmasının küçük düşürücü bir yanı da vardır. Zaten ne kadar ihtiyaç duyarlarsa duysunlar, gelişmekte olan devletlerin herhangi bir koşula bağlı olan yardımları kabul edemeyeceklerini sık sık tekrarlamalarının nedeni işte budur.

Bundan hareketle ticaretin bir dış politika aracı olarak kullanılması başlıca üç şekildedir:

1. Bir devletin çeşitli mallara karşı gereksinme durumunu kullanarak, bu devleti ekonomik bakımdan ödüllendirmek veya cezalandırmak;
2. Dışarıda kendisine bağlı “ekonomik uydular” oluşturmak veya ekonomik bakımlılık ilişkileri kurup, etki alanları yaratmak;
3. Düşman bir devletin ekonomik imkânlarını artırmak veya düşmanı, ekonomik potansiyelden yoksun bırakmaya çalışmaktır (Gönlübol, 1993:146).

Ticaretin dış politika aracı olarak kullanılması, en çok birinci biçimde görülmektedir. Fakat ticaretin ödüllendirme veya cezalandırma aracı olarak kullanılması, en az iki koşulun yerine getirilmesiyle olur:

1. Buna hedef olan devletin, ödülün veya cezanın kendisi için gerçekten önemli sonuçlar doğurabileceğini algılaması;
2. Hedef devletin kendi malını kolaylıkla satabileceği veya gereksinmesini duyduğu malı kolaylıkla alabileceği seçenekli pazarlara sahip bulunmamasıydı (Gönlübol, 1993:146).

Ekonomik tedbirlere hedef olan devletlerin cezalandırılması, mallarını yabancı devletler tarafından satın alınmasını kontrol etmek veya önlemek için uygulanan yöntemlerle yapıldı. Bunlar arasında gümrük tarifeleri, kotalar, boykotlar, ambargolar ve nihayet ticarî ilişkilerin kesilmesi bulunmaktadır. Ödüllendirme ise borç verme, kredi açma ve bazı döviz oyunları gibi yöntemlerle yapılmaktaydı. Bu tedbirlere hedef olan devlet, ticarî ilişkilerde bunları uygulayan devlete bağımlı ise bu tedbirler beklenen etkiyi kolaylıkla gösterebilirlerdi.

Bu yöntemlerin hepsi birden mi, biri mi, yoksa birkaçı mı ya da hangi devlete veya devletlere karşı, ne zaman uygulanacağı iyice hesaplanması gerekir. Bir devlet diğerine, o devletin ihtiyaç duyduğu malları satıyorsa, bu devlete karşı ambargo uygulayamayacağı ortadadır. Ancak stratejik önemi olan herhangi bir mal satın aldığı içindir ki, bu devlet, Türkiye’ye 1974 yılının Temmuz ayındaki Kıbrıs harekâtından kısa bir süre sonra büyük bir kolaylıkla ve fazla bir duraksama göstermeden “silah ambargosu” uygulamaya başlamıştı. Aynı biçimde, bir devlet, uluslararası pazarlarda malını birçok devlete satabiliyorsa, başka bir devlet, bu devleti yüksek tarife veya boykot ile kolay kolay cezalandıramazdı. Bundan dolayı bir devlet, ihtiyaçlarını başka bir pazardan ve uygun fiyata sağlayabiliyorsa, bu devlete karşı ambargonun uygulanması etkili olmazdı.

Ekonomik imkânların ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak kullanılması dışında, bazı devletlerin diğerlerine ekonomik alanda nüfuz ederek, onları ekonomik sömürgeler veya ekonomik uydular durumuna getirerek kendileri için “ekonomik etki alanları” (Gönlübol, 1993:147) yarattıkları da bilinmektedir. Nazi Almanyası 1930’larda bu taktiği Balkan

devletlerine karşı başarı ile uyguladığı bilinmektedir. Dolayısıyla bir devletin millî kuvveti ve bu kuvvetin dayandığı ekonomik güç, esas itibarıyla bu devletin sahip olduğu tabiî kaynaklara (Padelford-Lincoln, 1962:67) bağlıdır. Tabiî kaynaklar ise konu itibarıyla toprak ürünleri, su ve madenleri (Bilge, 1966:298) ifade etmektedir. Zira bir devletin ekonomik yapısını ve uluslararası ticarî mübadelede oynayacağı rolü, sahip olduğu tabiî kaynaklar tayin eder. Tabiî kaynaklara yeteri miktarda sahip olmayan bir devlet, tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi halkı için yüksek bir hayat seviyesine ulaşması ve uluslararası politikada etkili bir rol oynaması beklenemezdi. Çünkü adalardaki ekonomik yapı, "kapalı kaptaki biyolojiler" (Braudel, 1989:90) gibidir. Braudel'in de dediği gibi hiçbir ada, insanî ilginçliklerinin dışında, kaynakları itibarıyla bolluk içinde yaşamazlar. Bu yüzden adalıların hiçbiri, bir sonraki günle ilgili yaşıntıları, garanti altında değildir. Bir başka deyişle, sadece kendi kaynaklarıyla, topraklarıyla, meyveleriyle veya kendi sürüleriyle geçinebilmesi mümkün değildir. Sicilya gibi birkaç istisna dışında, bu adaların hepsi açtırlar. Örneğin Korfu, Girit ve Kıbrıs, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürekli olarak açlık tehdidi altındadırlar (Braudel, 1989:90). Fakat günümüzdeki durum biraz daha farklıdır. Çünkü günümüzde uluslararası ilişkiler alanında gözlenen değişikliklerle ekonomik diplomasi, askerî diplomasinin yerini almıştır (Morse, 1976:184). Bu yüzden askerî güvenlik, yerini ekonomik güvenliğe (Tuncer, 1995:98) bırakmış ve bu, birçok ülkenin dış politikasının temel amacı durumuna gelmiştir. Eşitlikçi ilkenin büyüyen etkisi ile modern toplumlarda insanlar, hukuksal bakımdan, eşit olsalar dahi iktisadî yönden eşit değildirler (Beneton, 1995:94). Bu yüzden toplumlar arasında inançsızlık ve kötümserlik duyguları gelişmiştir.

Aslından inançsızlık ve kötümserlik, birbirini tamamlayan ahlakî çöküş durumlarıdır. Toplamların içine sürüklendiği bu sarmal psiko-sosyal durum, mutlaka ekonomik yaşama da yansımaktadır. Kıbrıs'taki iki toplum da bu yansımadan değişik ölçülerde ve niteliklerde payını almışlardır. Kıbrıslı Rumlar, Cumhuriyetin tanınmasının yarattığı avantajları kullanarak, ekonomik yönden oldukça tatmin edici bir yaşam düzeyine ulaşmışlardır. Hatta bu ekonomik bolluk, onları fazlasıyla rahatlığa kavuşturmuştur. Fakat Kıbrıslı Rumlarda bilinç altından bulunan bu siyasî kötümserlik, refah toplumunun sağladığı sağduyunun önüne geçmiş değildir. Aslında Kıbrıs'taki sosyal çatışma nedeninin bu olduğu da söylenebilir. Çünkü sıcak savaşın ürkütücü sıcaklığını ensesinde hisseden adadaki Türk ve Rum toplamları, kendilerini aşırı bir savurganlığın ve tüketiciliğin içine atmışlardır. Hiç umulmadık bir anda savaşın patlak verebileceği korkusuyla, ertesi gün bu mutlu dünya yok olacakmış gibi, doyumsuzca bir harcama dürtüsüne saplanmışlardır. Aslında bütün bunlar, toplamların hâlâ yaşadıklarını sınamak için başvurdukları bir "kendini algılama" (İnantçı, 1995:78) yöntemidir. Bu yöntemin ruhsal kaynağında yatan eğilim ise korkuların doğuracağı irkilişleri yatıştırma ihtiyacından kaynaklanmaktadır (İnantçı, 1995:78). Diğer bir yandan bu doyumun onlara kazandıracağı tehlikeli karmaşayı da unutmuşlardır. Paralarıyla kendilerini mutlu kıldıklarını sanan bireyler,

paranın yaptırım gücü olabileceği ve siyasal bilincin yerini alabileceği bir ahlâksızlığı, topluma dayatabileceğini gözardı etmektedirler. Bu yüzden, birçok sağcı Rum siyasetçi, Kıbrıslı Türklerin sefilleşmesini seyredip, onların bir gün Rum zenginliğine teslim olacağını sanmaktaydılar. Aslında bu beklenti, yozlaşmış bir mantıktan kaynaklanmaktaydı ve bunu kanıtlamak da gereksiz bir çabaydı.

Kaldı ki ekonomik esasa dayalı federal devletin menşei, birbirinden farklı şekilde izah edilmekteydi. Bu görüşe binaen devletin kuruluşu, “iktisadî bir vakıa” (Okandan, 1945:59) olarak değerlendirilmekteydi. Bu doktrinde tenkide değer taraflar olmasına rağmen, gerçek olan tarafları da vardı. Buna göre Kıbrıs’ta kurulacak federal devletin ekonomik yapısı, şu dört unsur ele alınarak incelenmesi gerekmektedir:

1. Kıbrıs’ta iradî olarak federal bir devletin kurulması başarı konusudur. O hâlde bu federal devletin “iktisadî bütünlüğü” (Young, 1941:68) sağlanamazsa, yaşama şansının olması mümkün değildir. Dolayısıyla bu konu, etraflı bir şekilde incelenmelidir. Çünkü Kıbrıs’ta siyasal içerikli federal bir devletin kurulması, federasyon ortakları arasında en makul ve en haklı ekonomik kamu düzenini ortaya koyacaktır.

2. Bir iddiaya göre Kıbrıs’ta kurulacak federasyon, büyük bir ekonomik gelişmeye imkân sağlayacaktır. Ancak bunun böyle olabilmesi için federe devletlerin olduğu kadar federasyonun “ekonomik düzeninin” de saptanması gerekir. Çünkü federe devletlerden birinin, diğerince sömürülmesine dayanan bir düzen veya buna dönüşebilen bir yapının olması, federasyon kavramının esasına aykırı düşer.

3. Diğer yandan federal yapıda “ortak ihtiyaçların” (Olgun, 1975:54) neler olduğunun araştırılıp, bunlar için lüzumlu kaynaklar saptanırken çok dikkatli olmak gerekir. Çünkü ortak ihtiyaçların salt biçimde karşılanması, sayıca az olan taraf için haksızlıklar doğurabilir. Dolayısıyla her konu, ayrı ayrı ele alınıp incelenmelidir.

4. Kıbrıs’ta kurulacak federal sistem ve yapı, ‘sosyolojik’ açıdan da ele alınmalıdır. Çünkü federalizm, hukukî olduğu kadar sosyo-ekonomik bir olgudur (Lazure, 1971:38). Bu açıdan bakılırsa federalizmin “sürekli gelişme gösteren dinamizmi” (1) berrak olarak görülmelidir. Aslında bu görüntü, ekonomik entegrasyonun (2) yansımasından başka bir şey değildir.

Zaten bütün bunlarla ilgili dinamik ve enerjik süreç, durup dinlenmeden ilerleyen ve süratle değişen rekabet dünyasında, federal Kıbrıs’ın kendi mevcudiyetini devam ettirmesinin ilk şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki Kıbrıs federe devleti, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına ters düşmeyen bir ekonomik politika izlemek zorundadır. Gerçi bazı yorumcular, Kıbrıs’taki çözümün belirlenmesinde ekonominin kesinlikle ilk plana alınmasına ve stratejik düşüncelerin gittikçe önemsizleştiğine inanmaktaysalar da bu pek doğru bir görüş değildir.

1.1. KIBRIS TÜRK VE RUM TOPLUMLARINDA EKONOMİK DURUM:

1.1.1. Türk ve Rum Toplamlarının 1960'tan 1983'e Kadarki Ekonomik Yapısı:

1.1.1.1. İngiliz Sömürge Dönemi:

Adanın İngiliz yönetimine geçmesinden sonra yeni yönetim, ekonomik yapıda radikal değişikliklere neden olacak bazı yeni önlemler almaya girişmişti. Bunlar arasında Mağosa, Larnaka, Limasol ve Girne limanlarının yükleme potansiyelinin artırılması ve Lefkoşa ile diğer büyük kentler arasındaki yolların taşımacılığa elverişli hâle getirilmesi sayılabilir (Jenness, 1962:135-141). Ayrıca bu dönemde Kıbrıs'ta en önemli ihraç ürünü olan "üzümün" (Jenness, 1962:137) yetiştirildiği Trodos dağının güney bölgelerini Limasol limanına bağlayan yollar tamir edilmiş ve yenileri için de inşaya başlanmıştı.

Osmanlı döneminin aksine, İngiliz döneminde Kıbrıs'ın dış ticaret ilişkileri canlanmış, İngiltere (Vural, 1996:51), adanın tarım ürünlerinin başlıca pazarı durumuna gelmişti. Tarımsal üretimde yeni tekniklerin uygulanması, dış pazar imkânlarının artması ve ulaşımın kolaylaşması (Stross, 1945:482), ticaret için daha geniş imkânlar yaratmıştı. Osmanlı döneminde sınırlı dış ticaret imkânlarını elinde tutan Hristiyan nüfus, yeni döneme hızla ayak uydurarak, ekonomik ilişkilerde Müslümanlara göre daha üstün bir konuma gelmişti (Saraçoğlu, 1977:62-64). Bunun en çarpıcı göstergesi, Müslüman toplum liderlerinin, İngiliz yönetiminin ilk on yılından başlamak üzere Müslüman toplumun geri kalmışlığından, aradaki derin ekonomik uçuruma binaen şikâyet etmesinden ve çözüm yolları arayışına (3) girmesinden anlaşılmaktadır.

Hristiyanların, ticarî faaliyetlerinden kaynaklanan üstünlükleri, sömürge yönetimi döneminde de etkisini sürekli olarak artırdı. Böylece ekonomik zenginlik, belirgin bir şekilde Hristiyan kimliğiyle (Vural, 1996:51) özdeşleşmiş oldu.

Birinci Dünya Savaşı sonrasının koşullarında Kıbrıs'ın bir İngiliz sömürgesine dönüşmesi ile meydana gelen siyasî değişim, yavaş yavaş ekonomik yapılanmada da İngiliz tesirleri görülmeye başlanmıştı. İngiliz yönetiminin etkisi ile kapitalist ilişkiler Kıbrıs'a damgasını vururken, İngiliz sömürge zihniyetinin sürdürülme şekli olan sömürgelerin İngiltere'ye bağımlı (4), ancak kendi ayrı yönetimi olması şeklindeki uygulama çerçevesinde, sterlinin hâkimiyet alanındaki Kıbrıs Lirası (5) ile desteklenen Kıbrıs'a özgü bir ekonomi ve para siyaseti hakim olmuştu. 1929 dünya ekonomik bunalımı ve bunu takip eden İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ada halkı büyük bir ekonomik sıkıntı, yokluk ve fakirlik yaşadı. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle 1950'li yıllarda ekonomide ve halkın sosyal ve ekonomik refahında, ciddi gelişmeler ortaya çıkmaya başladı.

Bu arada Kıbrıs Türk toplumunun daha ziyade devlette iş bulmaya dönük ilgisi ve tarım sektörüne olan bağımlılığı, onun sermaye ve kapital birikiminde geri kalmasını

sağlarken, Kıbrıs Rum toplumu modern kapitalist ilişkilerde daha çağdaş argümanlar kullanarak ticaret, sanayi ve diğer alanlarda gelişim sağladı.

1.1.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi:

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında gözetilen rasyonel yapılanma, dengeli, istikrarlı ve kalkınmaya elverişli bir ekonomik yapının temellerinin atılmasını sağladı. Bu gelişmeler, Kıbrıs Türk toplumuna olumlu etki yapmış ve toplum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ekonomik ve sosyal olarak olumlu etkilenme sürecine girmişti.

İngiliz sömürge döneminden devralınan ve ciddiyeyle sürdürülen Kıbrıs Lirası, İngiliz Sterlini'ne bire bir endeksli ve İngiliz Merkez Bankası'nın garantisine dayalı, makul mevduat faizi (% 7) ve makul kredi faizi (% 9) düzeyleri ile yatırım, üretim ve ekonomik kalkınmayı gözetken bir parasal yapılanmanın temelini oluşturdu (6). Ada yüzeyine dağılmış, teşkilâtsiz, nispeten daha fakir ve sosyal gelişmişlik düzeyi geri olan Kıbrıslı Türkler, 1960-63 döneminde, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'ndaki avantajlı pozisyonları ile bir miktar gelişme göstermekle (7) birlikte yine de Kıbrıslı Rumlara göre genelde daha düşük ekonomik düzeyde kalmışlardı.

1963 olayları ile Kıbrıslı Türkler ciddi bir yıkım ile karşı karşıya kaldılar. Köylerinden göç etmek zorunda kalan, evini, işyerini, tarlasını, bağını-bahçesini terk eden Kıbrıslı Türkler, adanın belirli bölgelerinde toplandılar. 11 yıl bu dar bölgelere sıkışmış olan ve hayatta kalma mücadelesi (8) veren Kıbrıslı Türkler, doğal olarak bu dönemde ciddi bir ekonomik varlık ve gelişme gösteremediler. Zaten Makarios'un, Kıbrıslı Türklerin kapalı bölgelerde kalmasında ve buralara ekonomik ambargo uygulamasında ısrar etmesi, Türk toplumunu göçe zorlayarak yavaş yavaş eriyeyeceğine inanmasındandı (Heraclides, 2002:263). Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin avantajlarını, daha o yıllardan kullanma becerisini göstererek, büyük bir ekonomik kalkınma trendi yakalamışlardı. 1963'te Kıbrıslı Türklere göre zaten daha yüksek olan ekonomik gelişmişlik düzeylerini, 11 yılda daha da yükselterek Türklerle arasındaki farkı artırdılar. Böylece Rum burjuvazisi, ekonomiyi kontrol altına alarak, adanın siyasî kontrolünü de kendi uhdesinde toplamaya çalıştı (Rossidu-Yasonos, 1991:2; Deliceirmak, 1997:24). Yani bir başka deyişle Rum burjuvazisi, Kıbrıslı Türkler üzerinde ekonomik üstünlüklerini "ezici bir güç" (Rossidu-Yasonos, 1991:1; Deliceirmak, 1997:23) olarak kullanmışlardı. Zaten Makarios da Rum burjuvasinin bu isteğini, millî stratejinin gerçekleşmesi için oldukça iyi kullanmıştı.

Aslında Makarios tarafından uygulanan bu taktik, "psikolojik harbin", ekonomik yansımasıydı. Türkler üzerinde uygulanan ambargonun beklendik sonuçları arasında, işsizliğin artmasına ve bunun yıkıcı tesirlerini ileriki zamanlarda olan inançtan kaynaklanmaktaydı (Rossidu-Yasonos, 1991:3). Böylece işsizlik, toplumsal moral ve direnci

yıpratarak, Kıbrıslı Türkler arasında ekonomik çöküntüye ve moral değerlerde psikolojik tepkimelere neden olacaktı.

Bu maksat hâsıl olduktan sonra Kıbrıslı Türklerin aleyhine bir baskı unsuru olarak kullanılacak ve böylece Makarios'un arzu ettiği siyasî çözüme ulaşılacaktı (Denктаş, 1998:352). Nitekim bu süre zarfında Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kayıpları oldukça büyük olmuştu. Örneğin tarım ve endüstri kolunda çalışanlar, işlerini tamamen kaybetmiş ve Hükûmetten maaş alan 4.000 (9) kişinin maaşları kesilmişti. Halbuki Kıbrıs'taki toplumların yaşaması, "iktisadî şartların elverişli" (10) olmasına bağlıydı. Bu görüş, 12 Şubat 1959'da Londra'da yapılan Averoff-Zorlu görüşmesiyle ilgili tutanaklarda ifade edilmişti. Bu yüzden bu durumu hayata geçirebilmek için "müsaadeye mazhar ülke" (11) formülü geliştirilmişti.

Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı ile ilgili Anayasanın 23. maddesinde "Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü anlaşmalar için en ziyade müsaadeye mazhar ülke koşulunu tanıyacaktı" (12) şeklinde ifade edilmişti. Buradaki esas amaç, Kıbrıs'ın, üç garantör ülke dışındaki ülkelerle ikili anlaşmaların daha elverişli şekilde yapmasını sağlamak ve Türkiye ile Yunanistan'ın, Kıbrıs üzerinde diğerinden daha elverişli bir ekonomik duruma ulaşmasını önlemektir. Böylece Yunanistan'ın bu şekilde Kıbrıs'ta ekonomik Enosis'i ve Türkiye'nin de ekonomik taksimi engellenmiş olacaktı. Fakat daha sonraki gelişmeler, bu durumun tam tersini ortaya koymuştur.

1968 yılına kadar yaşanan bu süreçte Kıbrıslı Türkler üretimden kopmuşlar (13) ve dışarıdan gelen ekonomik yardımlarla yaşayan kapalı bir ekonomik yapıya bürünmüşlerdi. 1958 yılından itibaren Türk sermayesini geliştirmek için uygulanan "Türk'ten Türk'e kampanyası" (Talat, 1997:10), söz konusu dönemde Rum sermayesinin baskıcı yöntemlerine maruz kalmasına rağmen, sermayenin o dönemdeki ilgi alanı ticarete dayandığı için yatırımlara yönelmemişti. 1968 yılında Türk ve Rum bölgeleri arasındaki barikatların kaldırılması ile Türkler bir yandan kendi arazileri ve işyerlerindeki üretimlerini artırırken, diğer yandan da Rum işverenler yanında üretime emek gücü olarak katılmaya başlamışlardı. Ancak bu dönemde, ekonomik hayatta bir gelişme gözlenmesine rağmen, Kıbrıslı Türklerin can güvenliği ile ilgili endişeleri ortadan kalkmadığı için satıhta bir gelişme olduğu söylenebilir.

1.1.1.3. 1974 Barış Harekâtı Sonrası Dönem:

1974 Yunan Cuntası'nın darbesi ve bunu takip eden Türkiye'nin askerî müdahalesi ile adanın kuzeyinde toplanan Kıbrıslı Türkler, hem Kıbrıs sorununun çözümü, hem de ekonomik gelişme için önemli bir fırsat yakalamışlardı. Çünkü Türk Silahlı Kuvvetleri, Barış Harekâtı'yla Kıbrıs Türk halkı için "yeterli ekonomik sahayı" (Alasya, 1983:2065) temin etmişti. 1963-1974 arasında, üretim sürecinin büyük bir kısmının dışında kalarak, ekonomik olarak kötü bir durumda olan Kıbrıslı Türkler, 1974 sonrasında sınırları belli bir toprak parçası

üzerinde toplu olarak yaşamaya başlamışlardı. O güne kadar dünyaya kapalı bir biçimde yaşayan bu insanlar, ele geçirilen üç liman ve iki havaalanı sayesinde (14), Türkiye (Beratlı, 1991:80) üzerinden de olsa dünya ile temas kurma imkânını ele ettiler. Böylece 1974 öncesi 11 yıllık baskı ve yokluğun gerilettiği Kıbrıslı Türkler, yeni koşullarda ekonomik kalkınmayı gerçekleştirerek, adada eşit toplum statüsünün, maddî yönünü tamamlama misyonunu yerine getirme fırsatını elde ettiler.

Özellikle 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmaları ile çözümün iki bölgeyi federasyon temelinde olacağı ortaya çıkmıştı. Bu gelişmeler, Kıbrıs Türkünün ekonomik gelişiminin stratejik önemini daha da artırmıştı. Dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumu, federal çözümün eşit tarafı olma arayışı ve isteği içerisinde, ekonomik çıkarlarını ön planda tutmaya başladı. Ancak aradan geçen yıllar içerisinde, yapısının sağlıklılığı ve ortaya çıkış biçiminin tartışılır olmasına karşın, kuzeyde ayrı bir üretim ve tüketim pazarı oluşmuştu. Adanın kuzeyinde oluşan yeni pazarın amacı, Türkiye pazarı ile entegre olmasına karşın sağlıklı bir ekonomiye dayalı refah toplumunu oluşturmaktı. Aslında bu sorun, sermaye birikimi ile ilgiliydi. Kıbrıs Türk burjuvazisi, aynen 1940'lı-50'lerin Rum burjuvazisi gibi, henüz ticarî burjuvazi olmayı aşarak sermaye birikimini sağlayamadığından, üretici ile tüketici arasında, komprador (aracı) olma özelliğini korumaktaydı (Beratlı, 1991:80). Zaten bu dönemdeki Türk toplumu, Kıbrıslı Rumların 1946-1964 yılları arasındaki ekonominin kültürel değerlerine ve özelliklerine sahipti.

Bu durum, Kıbrıslı Türkler arasında sanayiinin etkili bir üretim alanı olmadığını, var olan sanayilerin ise küçük mülkiyete ve işletmelere dayalı olduğunun bir kanıtıydı. Çünkü adadaki Kıbrıs Türk toplumunun ticaret sektöründeki faaliyeti, bir ölçüde "ithalatçılar topluluğundan" (Beratlı, 1991:84) başka bir şey değildi. Zaten Kıbrıslı Türklerin modern anlamda bir üretim toplumu olma özelliğini kazandığı söylenemezdi. Böyle bir toplumda, sosyal piramidin tabanını, sanayii ve tarım işçileri oluştururken, tepede burjuvazi bulunmakta ve gövdeyi ise tabandan tepeye doğru azalan, ara sınıflar oluşturmaktaydı. Oysa Kıbrıslı Türklerde, böylesi bir piramitten söz etmek olası değildir. Çünkü Kıbrıslı Türklerin toplumsal yapısı, piramitten çok, eşkenar bir dörtgene benzemektedir. Zira nüfusun çoğunluğu, ara sınıflardan oluşmaktaydı. Yani yaygın bir küçük mülkiyet sahipliliği egemendi. Nicelik olarak çok cılız olan işçi sınıfının önemli bir bölümü, köy ile ilişkisini sürdürmekte ve dolayısıyla da yarı-proleter olması bakımında, niteliği bir türlü gelişemeyen bir yapı içerisinde bulunduğu görülmekteydi. Bir başka deyişle Kıbrıs Türk toplumunda çok yaygın olan ve araştırmacıları dahi hayrete düşüren ve "kendi başına kurtulma" (Beratlı, 1991:85) geleneğinin temel yapısını oluşturan alt kültürün, maddî koşulları fazlası ile vardı. Zaten Kıbrıslı Türkler, sermaye birikimi ile uğraşan Rum ticarî burjuvazisinin egemenliği altındaydı. Bu bakımdan, sosyo-ekonomik olarak Rumlardan geri kalması rastlantı değildi. Bu gerçek, 1974'ten beri Kıbrıs'ta iki ayrı pazar ve iki ayrı ekonomik biriminin oluşmasına da neden oldu.

Güney'de üretici güçlerin son otuz yıl içinde şekillenen ekonomik yapı ile modern kapitalizme daha uygun bir biçimde mevzilendiği görülmektedir. Böylesi bir maddî altyapı, Güneydeki topraklarda kendi pazarı, işçisi ve burjuvazisi olan ayrı bir ekonomik değer doğmasına neden oldu. Sırf bu yüzden kuzeydeki ekonomik yapıya egemen olan bir kısım Türk ticarî burjuvazisi, henüz güçlü Rum burjuvazisi ile rekabet edecek gücü olmadığından, şimdiki statükoyu koruma gayreti içerisinde girdiler. Aslında bu durum, bir başka sosyo-ekonomik olayı tetikler bir hal aldı. Yani, her toplumlararası görüşmede anlaşma durumuna gelindiği zaman, Rumlar ile yan yana yaşayabilmek için koruyucu tedbirlerin 20-30 yıllık vadeler içinde uygulanması gerektiği savunuldu. Fakat bunun altında yatan asıl sebep, Türk burjuvazisinin Rum burjuvazisi ile rekabet edecek gücünün olmamasıdır. Zira Kıbrıslı Türkler arasındaki ticarî burjuvazinin, üçüncü ülkelerden ithal ettiği tüketim mallarını, kuzeydeki ekonomik yapıya fahiş fiyata satması mümkün olmayacaktı. Kaldı ki bu kesimin, sermaye birikimi sağlayıp, Rum sermayedar karşısında mücadele edecek ekonomik kaynak ve gücü de yoktu.

Bu durumda, güneydeki ekonomik politikalar daha bağımsız, kuzeydekinde ise daha bağımlı politikaların gelişmesine neden oldu. Çünkü güneydeki egemen güçler, Kıbrıs pazarının tümüne sahip olarak Yunan ekonomisi ile entegre olmayı düşünüyorlardı. Zaten AB'nin Gümrük Birliği, bu süreci desteklemekteydi. Oysa kuzeydeki egemen güçler, güneydeki ekonomik enstrümanlarla entegre olmak istemiyorlardı. Bu yüzden Türkiye ekonomisine entegre olmayı (15) daha uygun görmekteydiler. Böylece var olan durum uzadığı takdirde, Rum sermayesi karşısında rekabet gücü artacaktı (Beratlı, 1991:87). Çünkü gün geçtikçe, Kıbrıslı Türklerin sermaye birikimi artacak ve buna bağlı olarak ekonomik dinamikleri güçlenecekti.

Görüleceği üzere Kıbrıslı Türklerin tarım ve kamu görevine dayalı geleneksel yaşam biçimine karşın, Kıbrıslı Rumlar, sanayii ve hizmet sektörü temelinde ve modern kapitalist bir ekonomik modelde yaşamaktaydılar. Ancak Kıbrıslı Türkler, ticarî burjuvazi egemenliğinde, geniş fakat küçük bir burjuva topluluğu hâlinde ve küçük mülk sahipliliğine dayalı bir ekonomide yaşamaktaydı. Kısacası Kıbrıslı Türkler, durumlarına uygun bir ekonomik yapı geliştirmişlerdi.

Hâl böyle olunca 1974 sonrasında Türklerin toplandığı Kuzey Kıbrıs'ta kalan ekonomik imkânlar, geçici de olsa ekonomik bir rahatlık sağlamıştı. Ne var ki bu rahatlık, uzun ömürlü olmadı. Çünkü kuzeydeki ekonomik kaynaklar, planlı ve programlı bir şekilde değerlendirilip, ekonomide üretime yönelik yatırımlarda kullanılmamıştı (Talat, 1997:7). Özellikle büyük bir savurganlıkla kullanılan bu ekonomik kaynaklar, 1980'li yıllarda tükenmeye yüz tutunca, ekonomik sorunlar kendini hissettirmeye başladı. Özellikle işsiz Kıbrıslı Türk gençlerinin göçü, ekonomideki daralmanın bir göstergesi olarak ortaya çıktı. 1986'da öncelikli sektörler olarak bankacılık ve ticaretin yeniden şekillenmesi ile üretime

yönelik yatırımların teşvik edilmesi engellenmiş ve yerli müteşebbislerin gelişimi sağlanamamıştır. Hatta kendi imkânları ile yatırım yapan sanayiciler, bekledikleri ilgiyi göremeyince fabrikalarını kapatmak zorunda kalmışlardı. Zaten teknolojik yenilenmeyi gerçekleştiremeyen küçük sanayiciler de dış rekabet karşısında yenik düşeceği açıktı. Sanayi, ticaret ve turizmde zor koşullarda gerçekleştirilen yatırımlarda, kaçak işgücünün kullanılması ve emeğe ödenen paranın ülkede kalmayarak ekonomide katma değer etkisi yapmaması (Talat, 1997:11), olumsuz etkiyi her geçen gün artırmaktaydı.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, bu durumun tam tersini yaparak modern kapitalist bir toplum (Beratlı, 1991:89) hâline gelmeyi başarmışlardı. Hatta Türk Barış Harekâtı, Kıbrıs Rum toplumunun bütün şikâyet ve tepkilerine karşın, 1974 öncesinde 2.000 dolar civarında olan millî gelirin, şimdilerde 15.600 dolara (17) kadar çıkması, bunun en çarpıcı delilidir.

1.1.2. Kıbrıslı Türklerin Ekonomik Durumu:

XX. yüzyılın başlarında Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumu, ada üzerinde yaşayan Rum ve diğer Hristiyan azınlıkların durumundan daha aşağı bir seviyede idi. Bunun en önemli nedeni, Kıbrıs'ta yaşayan Hristiyan cemaatların bilinçli olarak tekniğe verdikleri önem, sanayiî ve ticarî sahalarda gösterdikleri etkin faaliyet ve esnaflık mesleğine karşı olan aşırı meyilleri idi. Bir diğer neden ise Osmanlı yönetiminin Türkleri askere çağırırken, Hristiyan unsura mensup gençleri askerlikten muaf tutması ve böylece onların uygun yaşlarda ekonomik sahaya yönelmelerine imkân sağlamasıydı.

Bu dönem içerisinde Türkler daha ziyade el sanatları ile ilgilenmekte, çiftçilik ve çobanlık (Birinci, 1998:21) yaparak hayatlarını kazanmaktaydılar. Köylerde birkaç bakkal ve kahveci dışında Türk esnafa rastlamak pek mümkün değildi. Kısacası XX. yüzyılın başlarında Kıbrıslı Hristiyanlar, ekonomik sahada başarıdan başarıya koşarken ve dışa açılma imkânı bulup zengin olurken, Kıbrıslı Türkler bu alanda pasif ve fakir kalmaktan kurtulamadılar.

Türk köylüsü sıkıntılı günleri geçirmek için borçlanmak mecburiyetinde kalmakta ve bu borcun yükü ve faizinin ağırlığı altında yaşamının sonuna kadar ezilmekteydi. Bundan başka borçla para veren sermaye sahiplerinin büyük birçoğunluğu Rum olduğundan, borçlarını ödeyemeyen Türkler, mallarının bir kısmını müsadere yoluyla Rumlara devretmek zorunda kalmışlardı. Bu yüzden köylerdeki Türk varlığı günden güne azalmaktaydı.

Şehir ve kasabalarda oturan Türklerin küçük bir bölümü ise ticarî hayata atılmışlardı. Türk tuhafiyeciler, manifaturacılar, komisyoncular ve tacirler pek azdı. Bu işleri yürütenler ise yüksek sermayeye sahip Rum tüccarların ve iş adamlarının güçlü rekabeti karşısında güçlüklerle tutunabiliyorlardı. Hatta Türk doktor ve avukatlar bile, bu rekabet karşısında büyük zorluklar yaşıyorlardı.

Türklerin en fazla uğraş verdiği sahalarda, fazla sermayeye ihtiyaç duyulmayan, daha çok kas gücüne dayanan kunduracılık, marangozluk, saraçlık, tenekecilik, bakkallık,

debbağlık ve kahvecilik gibi zanaat dalları ile daha ziyade arabacılık ve işçilikti (Birinci, 1998:24).

XX. yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde ise Kıbrıs Türk halkının, özellikle 1974 öncesi refah seviyesi her ne idiyse, toplum içinde bu seviye büyük ölçüde yaygındı. Kıbrıs Türk toplumuna sosyolojik yapılanma içinde bakıldığı zaman çok büyük bir kısmı “orta sınıfa” (Denktaş, 1984:7) ait bir toplumdur. 1974 sonrasında ise Kıbrıs Türk halkının, gittikçe belirginleşen sınıflaşma sürecinde ortaklaşa sahip olması gereken yeni hayat düzeyi, ancak kendi kendini zenginleştiren küçük ve mutlu bir azınlığın eline geçmiş ve geriye kalan büyük çoğunluk durağan bir hâl almıştı. Zaten refahın belirli bir zümrede yoğunlaşmış olması, diğer etkenlerin yanında “toplumsal bunalımı” (Akkurt, 1997:111) körükleyen başlıca etkenlerden birisi olmuştu. Böylece Kuzey Kıbrıs’ta, gayri memnun ve istikrarsız bir toplum yapısı ile buna dayalı yeni bir siyasal düzeninin oluştuğu görüldü.

Aslında bu durumun, siyasal sosyolojik ve ekopolitik tahlili yapıldığında, aydınlatıcı birçok faydalı bilgilere ulaşılabileceği açıktır.

1. Elit (Seçkin):

1974’ten sonra kuzeydeki devlet aygıtı, giderek genişlemiş ve bu genişleme oranında malî ve ekonomik kaynakları da artmıştı. Siyasette ve yönetimde üst kademelerde çok süratli bir dikey sosyal değişimle tırmananların bir kısmı, devlet kaynaklarından hak talep eden yurttaşlar ile “müşteri ilişkisi” (Denktaş, 1984:7) kurmuş, hatta devlet malının yurttaşla intikalini düzenleyen ve karşılığında seçkinlerin yerlerinde kalmaları için oy yığınlarının denetim altında tutan bölgesel araçlar da ikinci kademe seçkinler olarak hem aslan payını almışlar ve hem de müşteri ilişkisine dair çarkın dönmesini sağlamışlardı. Giderek artan bir şekilde gelişen bu “ricayla yaşama düzeni” (Akkurt, 1997:112) yurttaşın gözünde siyaseti kişisel bazda bir alma-verme meselesi düzeyine indirgemişti. Çoğu toplum kesimlerinde siyaset, dış politika, sosyal ve ekonomik sorunlar kültürel yozlaşma gibi sorunların çözüm yolu değil, sadece seçkinler zümresinden devlete ait bir şeyler alabilme becerisiydi. Siyasetin ve yönetimin böyle algılandığı bir toplumda, adaleti iyi dağıtan yasalara değil, yasaların boşluklarından fertleri yararlandıran ve bütün işlemleriyle, her gün eşitlik ilkesini giderek ‘soyutlaştırarak’ (Akkurt, 1997:112) çiğneyen yasa yapıcı ve uygulayıcı seçkinlere ihtiyaç vardı. Böylece Kıbrıs’ta bu ihtiyaçları karşılayan ve iktidarı eline almış olan siyasal parti ve bürokrasideki yandaşları, istikrarsızlığına istikrar kesbettiği (Yeşilada, 1994:186), bir başka deyişle “düzensizliğin düzen olduğu” (Denktaş, 1984:7) bir ortamla karşı karşıya geldi. Dolayısıyla bu ortamda, düzenli bir sosyal devletten bahsetmek mümkün değildir.

Özellikle Kıbrıslı Türkler arasında 1976’dan itibaren yaşanmakta olan çok partili döneme ait bürokrasi, kök salma yerine giderek yozlaşmış olması, siyasal alanda seçkin zümrenin geriye kalan halka karşı sorumluluk hissetmemesinden ve halka tahakküm edip,

mükâfat veya ceza yöntemiyle durumunu muhafaza edebileceğine inanmaktaydı. Halka karşı sorumluluk içinde olmayan siyasal yöneticiler, halka adil hizmet götüren bir bürokrasi değil, kendilerine tâbi olan bir bürokrasiyi tercih ediyorlardı. Halbuki seçkin zümre, toplumun geriye kalan kesimine karşı ne kadar duyarlı ve bu ikisi arasındaki fark ne kadar azsa, demokrasi de o kadar sağlıklı olacağına bilincinde değillerdi. Özellikle Kuzey Kıbrıs'taki seçkin zümrenin devlet gücünü kullanarak oluşması ve geriye kalan halka tahakküm edebilecek duruma gelmesi, halkın hizmetinde bir kamu hizmeti şeklindeki bürokrasi anlayışını ortadan kaldırmakta ve halka, seçkinlerin tahakkümünü ulaştırın bir mekanizma olgusunu yaratmaktaydı.

Kuzey Kıbrıs'ın küçük dünyasında ve çok kalabalık olmayan nüfus içinde, seçkin zümre ile halkın bu kadar ayrı ve karşıt dünyalarda yaşıyor olması, elbette ki çok yönlü bunalımlara neden olmuştur.

Kıbrıslı Türkler arasında siyasal elitlerin el değiştirmesine bir göz atılacak olursa, toplum içinde mevcut bir aristokrasi elitinin olmamasından dolayı, yerini liderlik ve teşkilât elitinin, onun da yerini 1974 sonrası yeni burjuvazinin aldığı görülmektedir. Dolayısıyla iktidar partisi, ekonomik düzenin almış olduğu şekil çerçevesinde, bu yeni burjuvazinin partisi oluvermişti. Kaldı ki bu seçkinler zümresinin ve onun siyasal elitinin Rumlardan kalan taşınır ve taşınmaz malların “eş değer puan sistemi” içinde dağıtılması, sermaye birikiminin belirli ellerde toplanmasına neden olmuştu.

Dolayısıyla bütün bunlardan sonra Kuzey Kıbrıs'taki seçkinler olgusu, siyasal ve ekonomik bunalımın başlıca nedenlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür.

2. Meşruiyet ve Etkinlik:

Sosyal bilimlerin değer yargılarından arındırılması amacıyla ideal tip kuramını geliştiren ve bunların sosyal davranışlarda etkinliğini kanıtlamaya çalışan Max Weber, otorite olgusunu istatistikî yöntemlerle tanımlamaya çalıştıysa da konuya “bir emrin yerine getirilmesi” (Denktaş, 1984:7) şeklinde bakmıştı. Bundan hareketle bir emrin yerine getirilmesinde üç otorite vardı:

2.1. Geleneksel Otorite: Gücünü örf, adet ve yerleşmiş uygulamalardan alırdı.

2.2. Karizmatik Otorite: Kişinin veya makamın cazibesinden doğan üstünlüğüne, inanç ve tarihî bir süreç içinde güç atfedilmesi ile oluşurdu. Karizma öyle bir kuvvettir ki, bu kuvvete tâbi olanlar, onu otorite olarak da kabul ederlerdi.

2.3. Yasal ve Akla Dayalı Otorite: Mantıksal yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi, hiyerarşik kademelere otoritenin paylaştırılması, kişilerin yerini simgelerin alması ve nihayet karizmanın yasal akla dayalı bir yönetim düzeni içinde erimesi ile gerçekleşebilirdi.

Yasal ve akla dayalı otoritenin gerçekleştiği düzende, belirli kuralların meşruiyetine inançtan ve belirli makamlarda bulunanların bu meşru kurallar çerçevesinde emir verme yetkileri olabileceğinden doğan bir uyumla otorite devamlılık arz ederdi.

Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerde yasal ve akla dayalı otoritenin kurulmamış olması, siyasal ve ekonomik bunalımın ikinci ana nedenini oluşturmaktaydı.

3. Liderlik Olgusu:

Kıbrıs Türk halkı, kısmen toplu mezarlara gömülmesi ve geriye kalanlarının da boynu eğik bir azınlık olarak eriyip gitmesi tehlikesine karşı, gerçek anlamda bir var olma mücadelesi vermiş ve bu mücadelede ciddi kazanımlar elde edilmişti. Denilebilir ki, Kıbrıs Türk halkının adada self-determinasyon hakkına sahip bir hak arama davası, 1950 Rum plebisitinden bugüne kadar çok çetin olmuştur.

Her davada olduğu gibi, Kıbrıs davasında da bir liderlik kadrosu oluşmuş ve Dr. Küçük ile Rauf Denktaş bu davanın liderleri olarak tarihe mal olmuşlardır. 1974'ten sonra Rum tarafının adanın tamamına hakim olma mücadelesinin devam etmesinden kaynaklanan bu meselenin bitmemiş olması, Kıbrıs Türk halkında liderlik olgusunun devam etmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler arasında dava liderliğinin karizmatikleşmesi, doğal bir olgudur. Çünkü Kıbrıs Türk halkı, 1974'e kadar ancak "karizmatik otorite" (Denktaş, 1984:7) altında gelebilmiştir.

Birçok yazar, karizmatik liderliğin toplumsal değişimi sağlamada dinamik bir rol oynayabileceğini ve buna bağlı olarak yasal ve akla dayalı bir otoritenin kurulabileceğini yazmaktadır. Kaldı ki Kıbrıs Türk halkının karizmatik lideri, bitmemiş dava içinde diplomasi mücadelesini sürdürürken, hem "Devlet Başkanı", hem de "dava lideri" olarak görevine devam etmekteydi. Halbuki siyaset, bir devlet içinde sosyo-ekonomik programların ve bu programların öncelikle hizmeti öngördüğü sınıflara dayalı kadrolarını veya iktidar gücünü ele geçirerek, çevreye şekil verme yarışı içinde olduğu kadar yasal ve akla dayalı bir otorite gerçekleşebilirdi.

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin 1975 yılında kurulmasından itibaren Kıbrıslı Türklerin siyasal yaşamında önde gelen tartışma konuları, bu devletin sosyal bir devlet mi, yoksa egemen sınıfın gücünün istenildiği şekilde uygulanacağı bir devlet mi olacığıydı. Halbuki devletin alacağı şekil, halkın sorunları, gençlerin istikbali ve ekonomik refahın durumu, daima ikinci planda tutulmuş ve dava noktasında özdeşleşmiş "karizmatik liderden yana olanlar" ile "karşı olanlar" (Denktaş, 1984:7, Akkurt, 1997:117) arasında soyut ve kısır bir çekişmeye kaynak olmuştu.

Karizmatik "dava lideri", bu davranışını devam ettirirken, "Devlet Başkanı" sıfatı ile bu tutumunun haklı olduğunu iddia etmekteydi. Ancak haklı olmak başka, doğru bir tutum saptamak başka bir şeydi. Çünkü karizmatik lider, halkı hâlen daha tek vücut bir toplum

gibi görmekte ve toplumun millî davasının savunuculuğunu yapmaktaydı. Fakat Kıbrıslı Türkler, artık toplum olgusundan çıkmış ve sınıflaşan halk sürecine girmişlerdi. Özellikle mülkiyet ilişkileri ve ekonomik düzen, sermaye sınıfının egemen tutum ölçeğinde ağır basmaktaydı. Kuzey Kıbrıs için bu oluşumu, tartışmasız bir veri olarak kabul edersek, “toplum haklarını savunuyorum” (Denktaş, 1984:7) zannedip, aslında bu sınıfın haklarını savunma yanılığısına düşmek, “dava” ve “toplum” çizgisinde düşünen ve şahsen egemenleşen sınıfça, organik bağı olmayan bir karizmatik lider için çok kolaydı. Böylece “Dava Partisi” diye kurulan parti veya partiler, ekonominin sosyal düzene şekil vermesi hızına eşit bir hızla egemenleşen sınıfın partisi hâline gelmişlerdi.

Aslında karizmatik lider, davasıyla yaşamakta olan bir liderdir. Kurduğu partinin yaşamı ise ihaleleri, eşdeğer mal dosyaları, terfileri, tayinleri, alımları ve satımları denetleyebilmesine bağlıydı (Denktaş, 1984:7). Dolayısıyla, bu çelişkilerin siyasi ve ekonomik bunalım yaratmaması mümkün değildi.

Kıbrıslı Türklerin ekonomik sıkıntılarının kaynağına kuramsal olarak değinildikten sonra şimdi de günlük hayattan ve aktüel dengelerden söz edilmek gerekir.

1.1.2.1. KKTC Ekonomisinin Özellikleri:

Yaklaşık 200 bin nüfusu ve 3.355 km² alan ile KKTC, küçük bir devlet özelliğini gösteren ve literatürde “mini ada ekonomisi” (Yörükoğlu, 2001:224) olarak adlandırılan çok sınırlı bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu itibarla KKTC ekonomisi çok özel bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Her şeyden önce KKTC ekonomisini anlayabilmek için önce “küçük ada ekonomisi” (17) nedir; özellikleri nelerdir; bunları belirlemek gerekir. Tanımlamada, GSMH, nüfus, yüzölçümü, dış ticaret hacmi, kişi başına düşen gelir, ülkenin teknolojik düzeyi v.s. gibi çok çeşitli kriterler kullanılmakla beraber aslî kriter olarak toprak genişliği ve nüfus miktarı (Yörükoğlu, 2001:223) ele alınır. Çünkü ekonominin iki ana gücü, arz ve talep bu değerler tarafından belirlenmektedir. BM’ye göre 4.000 km²’ye kadar toprağa sahip ülkeler, çok küçük ülke veya mini ülke konumundadırlar (Srinivasan, 1986:129). Bu ülkelerin üretim imkânları çok sınırlıdır; yeraltı ve yer üstü zenginlikleri kıt olduğu için buna paralel olarak nüfusları da küçüktür. Dolayısıyla iç pazarlarının küçük kalması kaçınılmazdır.

Aslında bu tür ekonomilerde, üretime dayalı çeşitliliği elde etmek mümkün değildir. Dolayısıyla üretimlerin birkaç alanda yoğunlaştırmaları gerekir. Kaldı ki üretimlerinde her zaman bir aylık kapasiteleri bulunur (Yörükoğlu, 2001:224). Zaten ekonomideki ölçek sorununu, iç piyasanın gelişmemişliğiyle gösterilmektedir. Gerçekten de ekonomik verimlilik, sadece birkaç üretim alanında yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden, ölçek ekonomisinin sağlanabilmesi ve aylık kapasitenin artırılması, ancak dış pazara açılabilmeyle mümkündür. Bunu başarmadıkları sürece, ancak ülke içinde bazı küçük yatırımlarla (Yörükoğlu, 2001:224)

yetinmek zorundadırlar. Dolayısıyla bu ülkelerin dışa bağımlılığı (Worrel, 1987:202) oldukça fazladır. Kaldı ki yerli kaynakların sınırlılığı, üretimde kullanılan ara mal ve hammaddenin kıtlığı belirgindir (Bowe-Briguglio-Dean (ed.), 1998:198-199). Karşılaştırmalı üstünlükleri zaten sayılı olan bu ülkelerin, ihracat kapasiteleri de bu yüzden çok sınırlıdır. Kaldı ki KKTC’de olduğu gibi bu ülkeler, dış piyasalarda büyük riske de maruzdurlar ve dış piyasalarda alışıta da satışıta da pazarlık üstünlüğünü karşı tarafa kaptırırlar (Yörükoğlu, 2001:224). Bu nedenle, üretimde yeni buluşlara yönelip, karşılaştırmalı üstünlükte potansiyel artırmak zorundadırlar.

Kısacası, değinilen bu nedenler yüzünden küçük ada ülkeleri, ya ölçek sorununu yenmek için dış pazarlara açılmak veya dışa bağımlılıklarını ve risk durumlarını azaltmak için yeni buluşlar yaparak kalkınma şansını artırmak zorundadırlar.

Yukarıdaki hususlar aslında her ülke için söz konusu olabilir. Ancak ülke küçüldükçe, bu sorunlar daha da büyür (Yörükoğlu, 2001:224). Bununla birlikte, sınırlı toprağa ve küçük nüfusa sahip bu ülkelerin iç pazarları sınırlı kalsa da pek çok örnekte olduğu gibi bu durum onların kalkınmasına mani olmayabilir. Zira toprağı ve nüfusu KKTC’ninkinden çok daha küçük, fakat kişi başına geliri KKTC’dekine oranla çok daha yüksek olan ülkelerin sayısı az değildir (Yörükoğlu, 2001:224; Mehmet-Tahiroğlu, 2002:2).

Bu nedenle dar toprağı ve az nüfusu ile KKTC, küçük ada ekonomisinin tipik özelliklerini taşıyan bir ada olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak KKTC, bu özelliğinin yanında daha başka sorunlarla da karşı karşıya bulunmaktadır. Rumlar tarafından öteden beri uygulanmakta olan ekonomik ambargo ve 1994 yılındaki “Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD) kararları” (18) da buna en iyi örnektir.

Bundan hareketle KKTC’nin ekonomisinde en büyük pay, hizmet sektörüne aittir. Bu pay, GSMH’nin yaklaşık 2/3’ü kadardır. Bu sektörde inşaat, ticaret, turizm, ulaştırma, haberleşme, malî müesseseler ile kamu hizmetleri bulunmaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise hizmet sektörü içerisinde % 23 (Yörükoğlu, 2001:225) kadar bir payın tek başına kamu hizmetlerine ait olmasıdır.

Sanayi sektöründe, sabit bir gelişme görülürken, her yıl GSMH’nin yaklaşık dörtte biri oranında bir değere ulaşmaktadır. Bu sektörde taş ocakçılığı, imalât sanayi, elektrik-su ve alt grupları bulunmaktadır. GSMH içinde en düşük pay ise tarım grubuna aittir.

Sonuç olarak mini ada ekonomilerine ait bir başka özellik de dış ticaret açığının (19) büyük olmasıdır. KKTC’de dış ticaret hacmi, kişi başına yaklaşık 2.300 dolar (20) civarındadır. Ticaret açığı çok yüksek, ticaret haddi çok düşük ve ihracatın GSMH içindeki yeri neredeyse kapalı ekonomilerdeki düzeyde seyretmektedir. Ayrıca, ülkenin dış ticaret hacminin ve ithalât ve ihracat dağılımlarının incelenmesi sonucunda, KKTC’nin dış ticareti, diğer mini ada ekonomilerinde olduğu gibi en yakınındaki büyük ekonomiye, yani Türkiye ekonomisine, ne denli bağılı ve bağımlı (Yörükoğlu, 2001:227) olduğu görülecektir.

Dolayısıyla KKTC'nin ekonomik yönden yeterli olabilmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilmesi için mevcut kaynakları kullanabilir olması, nüfus-toprak dengesini sağlayacak tedbirler alarak nüfusu üretici duruma getirmesi ve yeterli sermaye birikimi oluncaya kadar çeşitli finans kuruluşlarından destek alması kaçınılmaz olacaktır (21). Ancak Türkiye bütçesinden, 200.000 nüfuslu KKTC ekonomisine, yılda ortalama 250-300 milyon (22) ABD dolarlık bir malî yardım yapılmış olmasına rağmen, Türkiye'nin KKTC ile olan ekonomik ve ticarî ilişkilerinde, ortaya çıkan koordinasyon ve uygulama sorunlarıyla, yardımın periyodik akışıyla ilgili kurallardan ve uygulamadaki gecikmelerden kaynaklanan sorunlar, maalesef halledilememiştir (23). Özellikle 1990 yılından sonra kendini hissettirmeye başlayan ve bununla birlikte 1994 ekonomik krizi ile 1995 bütçesinde ortaya önemli bir açık çıktığı görülür. Kaldı ki bu kriz, KKTC'yi büyük bir makro-ekonomik dengesizlikle (Tamçelik, 1997a:13-14; Tamçelik, 2000) karşı karşıya bıraktığı bilinmektedir.

Türkiye'nin 1970'lerin ikinci yarısından bu yana yaşadığı ve yaşamakta olduğu birçok siyasal ve ekonomik istikrarsızlığın olumsuz etkileri, daha da şiddetlenerek, adadaki Türk toplumuna ve ekonomisine yansımıştı. Hatta Türkiye, KKTC'nin ekonomik gelişimini sağlarken, ölçülü ve kararlı bir politika izleyemediğinden (Türel, 2002:71), KKTC ve GKRY arasında refah ve gelir farklılığını bir türlü kapatamadı. İşin daha da kötüsü, Kuzey Kıbrıs'taki Türk yurttaşların ve KKTC dışındaki Kıbrıslı Türklerin yatırım yaparak, kendi yurtlarını geliştirme şevki de yaratılamadı.

Aslından Kıbrıs'ta yaşayan Türkler, aralıksız sürdürdükleri iki mücadele vardı. Birincisi özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşmak, ikincisi de iktisaden güçlenerek kendi kendilerine yeterli duruma gelmekti (Yeşilada, 1994:184; Bulut, 1998:13). Kıbrıslı Türkler, 1974 Mutlu Barış Harekâtı ile ilkini büyük ölçüde başardılarsa da iktisaden güçlenip kendi kendilerine yeterli duruma gelme konusunda, hâlâ iyimser olunabilmesi mümkün olmamıştır.

AB'nin 1994'te uygulamaya başladığı ticarî ambargo, izleyen bölümlerde de ele alınacağı gibi, Kıbrıs Türk toplumu ve ekonomisinde yıkıcı etkiler yapmıştı. AB, Yunanistan ve GKRY, Kıbrıslı Türklerin yaşadığı ekonomik sıkıntıların ve tecrit edilmişliğin sebebini, Türkiye ve KKTC'deki siyasal kadroların uzlaşmaz ve çıkarıcı tutumlarından (Türel, 2002:73) kaynaklandığına, Kuzey Kıbrıs'ta ihmal edilemeyecek önemdeki bir kesime ve özellikle eğitilmiş genç kuşaklara yaymışlar ve bunda da azımsanmayacak başarılar elde etmişlerdir. Zaten bu olumsuz gidiş, KKTC hükûmetlerinin kısa dönemli ihtiyaçlarını gidermeye veya iç ve dış ihtiyaçlarını kapatmaya dönük, günübirlik karar ve politikalarla durdurulamazdı. Aslında KKTC'nin gelişimini sağlayacak iç ve dış kaynaklar, Kıbrıslı Türklerin refahı için iyi ve planlı bir şekilde yönetilmesi gerekirdi. Bu atılımın orta vadeli hedefi, 10 yılda KKTC'nin gayri safi millî hâsılasını ikiye katlamak, 25 yıllık perspektifte ise satın alma gücü paritesi bazında GKRY'nin kişi başına düşen gelirini veya BM'nin Beşerî Gelişme Endeksi'ni (HDI) (Türel, 2002:73) yakalamak olmalıydı. Bir başka deyişle KKTC, Türkiye'nin desteğiyle (24) kendi

ekonomik geleceğini kurma kararlılığını dış dünyaya somut olarak göstermesi gerekirdi. Çünkü bunun tersi bir durumda, hiçbir siyaset ve devlet adamının kişisel yeteneği, KKTC ve Türkiye'ye müzakere masasında avantajlı (Kayhan, 1998:18) bir konuma getiremezdi. Aslında orta vadeli büyüme hedefinin gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin dış katkısının en az birkaç yıl süre ile bugünkü düzeyin üstüne çıkarılması, bu katkının akılcı kullanımı ve Türkiye'nin ekonomik yönlendirmelerinin mikroekonomik ve mahallî düzlemde olabildiğince uzaklaşması ve stratejik öneme haiz proje ve kararlara iştirak etmesi gerekecekti (25). Dolayısıyla KKTC'nin ekonomik olarak Türkiye'ye ihtiyacı vardı. Hazine ile maliyenin tutuculuğu ile Türkiye-KKTC ilişkilerini "sıfır toplam bir oyun" (Türel, 2002:73) olarak algılamak ve Türkiye'nin yaşadığı malî bunalımı gerekçe göstererek, Türkiye'den KKTC'ye yönelen kaynak transferlerini kısımaya çalışmak oldukça yanlış ve her iki tarafın da zararındır.

Dolayısıyla bu durum, KKTC'nin hukukî ve fiilî varlığını yıpratacak ve kuzeydeki siyasal oluşum, kendi yurttaşlarını yönetemez duruma getirebilecekti. Bu yüzden Kıbrıs Türk toplumunda ortaya çıkacak hayal kırıklıklarını gidermek ve AB'nin Kıbrıs Türk toplumunu bölmekte olan en büyük propaganda silahını etkisizleştirmek için KKTC-Türkiye ekonomik bütünleşmesinin AB ile bütünleşmenin Kıbrıslı Türklere sağlayabileceği avantajları eksiksiz, hatta daha fazlasıyla sağlayacağı bir ortamın oluşturulması şarttır. Türkiye ve KKTC'nin orta vadede kaçınılmaz olan ve dış ticaret ile finans ilişkilerine bakıldığında büyük ölçüde gerçekleşmiş görünen entegrasyon (26), KKTC ekonomisi için gerekli, ama yeterli değildir. Dolayısıyla Türkiye ile KKTC arasındaki ticaret ve finans ilişkileri, tercihi uygulama öğelerini (27) içermek zorundadır. Türkiye ile ekonomik entegrasyon, kısa dönemde somut ve başarılı sonuçlar vermediği takdirde, AB işgücü piyasasının çekiciliğinden genç ve vasıflı insan gücünün Kuzey Kıbrıs'ı terk etmesi, daha büyük bir toplumsal ve ekonomik yıkıma neden olacaktır.

Geçmişte Kıbrıs'a, Türkiye'den yapılan emek gücü göçü, Rum/Türk nüfus dengesini kollama kaygıları ile biçimlenmiş, özellikle tarım ve hizmet sektöründeki vasıfsız işgücü (Tülümen, 1998:186) açıklarının kapatılması sağlanmıştı. Ancak bu göç politikası, KKTC ekonomisini uzun bir süre kişi başına düşük katma değer sağlayan uğraşlarla kısıtlanmıştı. Gerçekçi bir planlama ile KKTC ekonomisinde kişi başına yüksek katma değer üretebilen sektörler veya projeler belirlenip özendirilmezse, önerilen gelir hedeflerine ulaşılması mümkün olmayacaktı. Gelir hedeflerinin olmazsa olmaz tamamlayıcısı, gelecek on yılda KKTC'de vasıflı insan gücü stokunun hızlı artmasıydı. Aslında bunu sadece yerel kaynaklardan, göç eğilimlerini caydırarak karşılamak mümkün değildi. Başta ada dışındaki Kıbrıslı Türklerin, bir ölçüde de Türkiye'nin insan gücü kaynaklarına başvurmak gerekecekti.

Türkiye'nin göç ve iskân politikasındaki yanlışlıklar ve tutarsızlıklar, Kıbrıslı Türkleri nüfus hareketleri konusunda daha duyarlı hâle getirmişti. Çünkü Kıbrıs gibi küçük

toplumlarda “bizden olanlar” ile “bizden olmayanları” (Türel, 2002:75) ayırma, yaygın bir eğilimdir. Kaldık ki on yıllarca aynı ekonomik ve siyasal bütünlük içinde yaşamış Türkiye yurttaşları arasında “hemşehrilik” bağı, hâlâ daha geçerli bir unsurdur.

Üstelik KKTC’ye karşı 27 yıldır uygulanan siyasal ve ekonomik ambargo, “Türkiye’ye” ve dolayısıyla “Türkiyelilere” (Türel, 2002:76) duyulan tepkileri beslemiş durumdadır. Ancak bir ölçüye kadar kaçınılması imkânsız olan böylesi bir tepkiyi, abartılmamak da gerekir. Çünkü bu tepkilerin hemen hepsi, özellikle ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmasıyla kaynaklandığı söylenebilir.

Bunun yanı sıra KKTC, Türkiye ile olan ticarî ilişkilerinde, bir dizi olumsuzluklarla karşı karşıyadır. Zira KKTC’nin gümrük duvarları (28) (gümrükler, fonlar, stopajlar KDV vs.) oldukça yüksekti (Olgun, 1998:17). Bu nedenle KKTC, komşu ülkeler arasında en pahalı ülke konumuna gelmiş ve bu gümrük duvarlarıyla, dış dünyadan soyutlanmasına neden olmuştu. Bunun yanı sıra KKTC, gümrük duvarlarını delik deşik eden ve sayıları bir hayli çok olan işportacılarla (29), ticarî adaleti ve rekabetin sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayamamıştı. Ülkede tarım, turizm ve ticaret büyük bir darbe yemişti. Özellikle fizibilitesi olmayan yatırımlarla tamamlanan ve sürekli korumaya alınan, buna karşın serbest ticaret kaidelerinin uygulanmadığı yerli mamuller, enflasyonu artırıcı bir rol üstlenmişti. Bu yüzden ülkedeki hayat pahalılığı ve siyasî belirsizlik, genç kitlelerin göç etmesine de neden olmuştu.

Bütün bu gelişmeler, KKTC ekonomisini oldukça zora sokmuş ve halk üzerinde bunaltıcı bir baskı yapmıştı. KKTC ekonomisinin bozulan bu makro-ekonomik dengelerinin yeniden düzeltilmesi, ekonominin sağlığa, istikrara ve sürekli bir gelişim sürecine kavuşturulması amacıyla, Türkiye ve KKTC arasında ciddi çalışmalar yapılmış ve 1994-1997 döneminde (Türel, 2002:76), KKTC ekonomisindeki buhranın aşılması ve sosyo-ekonomik sorunların çözümü için birçok önemli kararlar alınmış ve uygulamalar yapılmıştı.

Bu esnada KKTC ile yapılan resmî görüşmeler sonunda 1996 Haziran ayında imzalanan bir “Ortak Mutabakat Metni”nde (Türel, 2002:76), KKTC, kamu maliyesinin karşı karşıya bulunduğu sorunları aşmak için bir ekonomik istikrar programı hazırlamayı ve bunu kararlılıkla uygulamayı taahhüt etmişti. Türkiye Cumhuriyeti de kamu açıklarında kullanılmak üzere 500 milyar TL’lik bir kredi açmış ve üretime dönük yeni projeler için kaynak sağlama ve 1995 yılı sonunda Mersin Limanı’ndan yapılan kıyı ticaretini, diğer limanlara da teşmil etme taahhüdünde bulunmuştu. Lâkin şunu belirtmek gerekir ki, bu uygulama döneminin ilk yıllarında yarattığı olumlu gelişmelerin etkisi, KKTC ekonomisinin yapısal bozukluklarının artması nedeniyle, devamlı olmamıştı. Diğer yıllara müteakip, bazı önlemler alınmışsa da ekonominin geçici önlemlerle iyileştirilemeyeceği anlaşılmış, içine düşülen ekonomik krizden, kapsamlı bir yapısal değişim ve istikrar programı çerçevesinde çıkılmaktan başka çare olmadığı görülmüş ve bu amaçla, yeni çalışmalara başlanılmıştı.

Bu çalışmaların sonunda KKTC ekonomisinin istikrara kavuşturulması için ihtiyaç duyulan yapısal reformların gerçekleştirilmesi, kamu finansmanı açıklarının giderilmesiyle ilgili olarak yatırım gereksinimleri için bir program hazırlanmış ve bunların hayata geçirilmesini içeren bir Ekonomik İşbirliği Protokolü (30) 3 Ocak 1997 tarihinde imzalanmıştı.

3 Ocak 1997 tarihinde, Ankara’da iki ülke Başbakanları tarafından imzalanan Protokol, her iki ülkeye de yükümlülükler getirmişti. KKTC tarafından, ekonominin geliştirilmesi için yapısal reformlar gerçekleştirmeye, gelirlerin artırılıp giderlerin azaltılması için gerekli tedbirleri alarak, tek sosyal güvenlik sistemini oluşturma, özelleştirmeye hız verme, Türkiye ise bunların gerçekleşmesi için 250 milyon dolara kadar kredi sağlama taahhütlerinde bulunmuştu (Tamçelik:1997a:13-14; Tamçelik, 2000).

Ayrıca KKTC’nin, ekonomik ve ticarî alanda yapılan ambargo baskılarından kurtarıp, gelişmesini sağlamak için Türkiye ile KKTC arasında Ortaklık Konseyi anlaşmaları imzalanmıştı. Bu anlaşmaların amacı, KKTC’nin Türkiye ile ticaretinin geliştirilmesi, üretilen malların Türkiye pazarına satılması ve dış ülkelerde çıkarılan engellerin Türkiye’nin desteği ile aşılmasıydı. Hatta yıllardır yapılan protokollere karşın işlerin bürokraside tıkanmasını önlemek için hükûmetlere “kanun hükmünde kararname” (31) çıkarma yetkisi de verilmiş bulunmaktaydı.

Bilindiği gibi KKTC ve Türkiye Hükûmetleri, 28 Aralık 1995 tarihli Ortak Deklârasyon çerçevesinde, iki ülke Dışişleri Bakanları arasında tesis edilen, sürekli siyasî danışma mekanizmasıyla birlikte, iki ülke Cumhurbaşkanı tarafından 20 Ocak 1997 tarihinde imzalanan, Ortak Deklârasyon’da öngörülen, Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz’de barış ve istikrarın idâmesi ve iki ülke arasındaki ilişkilerin her alanda yakın danışma ve işbirliği çerçevesinde geliştirilmesi yönündeki arzu ve azimlerini teyit ederek, iki ülke arasında, 20 Temmuz 1997 tarihinde Lefkoşa’da yayınlanan Ortak Açıklama ile *“dünya tarafından resmen tanınıp, bağımsız ve demokratik bir devlet olarak uluslararası alanda, her bakımdan hakkı olan yeri alıncaya kadar, KKTC’nin dış politika çıkarlarının korunması amacıyla tesis edilen ‘Özel İlişki’ çerçevesinde”* (Tamçelik, 1997a:13-14; Tamçelik, 2000), iki ülke Dışişleri Bakanları arasında ‘İşlevsel ve Yapısal İşbirliği Tesisine Yönelik’ birtakım kararlar almışlardı. Aslında KKTC ve Türkiye Dışişleri Bakanları, işbirliğinin geliştirilmesini öngören “İşlevsel ve Yapısal İşbirliği Protokolü”, taraflar arasında bulunan sıcak ve yakın bir işbirliğinin, “en son ve en somut yansıması” (32) olarak değerlendirilmekteydi.

Bundan da anlaşılacağı üzere taraflar, aralarında ticarî ve ekonomik işbirliği ve ilişkilerin ortak ekonomik alan oluşturulması hedefine dönük olarak çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi hususundaki mutabakatlarını teyit edilmmişti. Özellikle iki ülke arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını, teknoloji transferini ve yatırımların akışını temel alan ortak ekonomik alanın tesis edilmesi yönünde atılan adımlar değerlendirilmiş ve bu çerçevede, gümrüklerin uyumlaştırılması ve serbest ticaret koşullarının yaratılması için

gerekli düzenleme yapılması kararlaştırılmıştı. Yatırımlarda devlet yardımları anlaşmasına işlerlik kazandırmak üzere KKTC’de yatırımları destekleyen, yeni bir teşvik düzenlemesi yapılması ve teşvik mevzuatlarının uyumlaştırılması hususunda mutabakat sağlanmıştı. Özel sektörün yatırım çabalarına, güçlendirilmiş teşvik unsurlarıyla destek olunması, aynı zamanda KKTC’ye yönelik teşvik sistemine düşük faiz oranlı kredi imkânı sağlanması kararlaştırılmıştı. Ayrıca İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ile Kuzey Kıbrıs Menkul Kıymetler Borsası arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesi ve sermaye araçlarının KKTC’de de işlem görmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması hususunda mutabakata varılmıştı. Ziraat ve Halk Bankası tarafından KKTC kurumlarıyla işbirliği hâlinde sağlanan kredi imkânlarının ekonomiye olumlu katkılarda bulunduğu dikkate alınarak, bu imkânların geliştirilmesi hususunda görüş birliğine varılmıştı. Eximbank tarafından sağlanan yeni kredi imkânlarının da özel sektöre ilâve imkânlar yaratacağı değerlendirilmişti (33).

Son olarak iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve mevzuatın uyumlaştırılması çerçevesinde KKTC vatandaşlarının Türkiye’de sosyal ve ekonomik bakımdan Türk vatandaşlarının yararlandığı bütün haklardan yararlanması için gerekli önlemlerin alınması hususunda hükûmetlere tavsiyede bulunulması da kararlaştırılmıştı (34).

Aslında bütün bu protokoller, KKTC’nin yaşatılması ve refah düzeyinin artırılmasına yönelikti. Özellikle 1995 yılı sonundan itibaren yapılan çalışmalar, KKTC ekonomisinde 1997’nin ikinci yarısında hissedilir bir iyileşme meydana getirmişti (35). Bu iyileşme, 20 Ocak 1997 ve 20 Temmuz 1997 tarihli Türkiye ve KKTC’nin Ortak Açıklamaları’nda ifadesini bulan ve iki ülke arasında, ekonomik ve malî bütünleşme sağlanması hedefi yönünde atılan fiilî adımlar sayesinde olmuştu.

Aslında gerek Türkiye bütçesinden KKTC’ye yapılacak yardımlar, gerekse kredi anlaşmaları ile sağlanacak kaynaklar, KKTC ekonomisi için büyük bir nimetti (Tamçelik, 1997a:13-14; Tamçelik, 2000). Bu açıdan bakıldığı zaman siyasî bağımsızlığa kavuşmakla, tam bağımsızlık elde edilemezdi. Çünkü “siyasî bağımsızlığı, ekonomik bağımsızlıkla” (Eroğlu, 1993:200) pekiştirmek gerekirdi.

Sonuç olarak denilebilir ki, ölçek itibarıyla oldukça küçük olan KKTC ekonomisi, kamu sektörünün ağırlıkta olduğu ve sektörel dağılım performanslarında oldukça dalgalı bir seyir izleyen sektörlerden oluşan bir yapı olduğu ortadadır. Temel olarak hizmetler sektörünün ağırlıkta olduğu bu yapı, ölçek yetersizliği, doğal kaynakların kıtlığı ve kamu sektöründe ücret belirlenmesi sürecinde verimliliğin temel kriter olarak alınmadığı bir çerçeve içinde faaliyet göstermektedir (36). Bu çerçeve kapsamında varolan, önemli oranda ithalât bağımlılığı, ihracat yetersizliği, üretimde rekabetçi bir yapının olmaması ve yüksek dış finansman gereksinimi, ekonominin istikrarsız büyümesine neden olmuştur. Ekonominin bu şekilde tanımlanabilecek sağlıklı yapı, gerekli politika araçlarının da oluşmaması, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin, KKTC ekonomisine hızlı bir şekilde aktarılması neden olduğu

gibi, durumu daha da kötüleştirmiştir. Dolayısıyla KKTC ekonomisini, ada ekonomisi oluşu nedeniyle 'yüksek ithalât bağımlılığı', siyasî konumu ve ambargolar nedeniyle 'ihracat yetersizliği', para politikası araçlarından yoksunluğu ve yüksek kamu finansmanı nedeniyle 'yüksek dış finansman bağımlılığı', istikrar ve yatırımların yetersizliği nedeniyle 'düşük ve istikrarsız büyüme hızına sahip olan' ve 'yapısal sorunları nedeniyle' de dış etkilere son derece açık, 'kırılgan bir ekonomi' (37) olarak tanımlamak mümkündür.

Ancak KKTC ekonomisi, 1991 ve 1994 yılları hariç, 1983-1995 döneminde, hızlı bir büyüme göstermişti. 1991 yılında etkisini gösteren Polly-Peck ve Körfez krizleri (Alper, 1997:2-3), başta turizm, ulaştırma, ticaret ve sanayi sektörlerinde olmak üzere ekonomide reel bir daralmaya (38) neden olmuştu. Bu yılda turizm sektörü % 21.8, ulaştırma-haberleşme sektörü % 14.7, ticaret sektörü % 8.5 ve imalât sanayii sektörü % 3.8 oranında gerilemişti. Söz konusu gelişmeler sonucunda ekonomi reel olarak % 5.3 oranında küçülmüştü (39). 1991 yılında yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen alınan tedbirlerin etkisiyle ekonomi, 1992 yılında yeniden bir büyüme sürecine girmişti.

1993 yılında hedeflenen % 7.1 oranındaki büyüme hedefi, % 1.5 (40) olarak gerçekleşmiş ve sektörel büyüme hedeflerinde önemli sapmalar meydana gelmişti. Sürekli fiyat artışlarının ve istikrarsızlığın hakim olduğu piyasada, tasarruf ve yatırımlar olumsuz yönde etkilemişti. Yüksek enflasyon, sermaye birikiminin ve tasarrufların dışarıya kaçmasına neden olurken, kârlı ve üretken yatırımlar cazip görülmediğinden, ölü yatırımlar ve spekülatif amaçlı iktisadî faaliyetler KKTC ekonomisinde ağırlık kazanmıştı (41). Yüksek enflasyon koşulları KKTC'yi sosyal yönden de etkileyerek, gelir dağılımını bozmuş ve sosyal refahı geriletmişti.

1994 yılında ise Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin ve uygulamaya konan tedbirlerin yansımaları, özellikle Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) KKTC'yi AB ülkelerine yapacağı ihracatta "Tercihli Sistem'den" (42) yararlandırılmaması ve İngiltere'nin bu kararı yalnız ihracatta değil, ithalatta da uygulamaya koyması, tüm ekonomiyi olumsuz yönde etkilenmişti. Ekonomide yaşanan genel daralma hem kamu, hem de özel kesimde yatırımların ve üretimin azalmasıyla sonuçlanmıştı. Bunun sonucunda ekonomide % 3.1 (43) oranında daralma yaşanmıştı. 1995 yılında ise 1994'teki yaşanan olumsuzlukların etkileri, sınırlı düzeyde tutulmuş ve alınan tedbirlerin yansımasıyla ekonomi yeniden büyüme sürecine girmişti.

Özellikle 1983-1999 döneminde GSMH'da yaşanan iki olumsuz gelişmeden birisi Körfez Krizi ve büyük ölçekli yatırımları olan bir müteşebbis, yani Asil Nadir, dıştan kaynaklanan krizine dayalı olarak 1991 yılında % - 5.3 ve ikincisi de çoğunlukla Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararları ile Türk Lirası'ndaki yüksek devalüasyon nedeniyle 1994 yılında % -3.7 küçülme yaşanmıştı (44). Ancak ekonomik gerileme olmayan yıllar da değerlendirildiğinde görülecektir ki, ekonomik büyüme % 1.6 ile % 8.5 oranında istikrarsız bir

seyir izlemişti (45). Özellikle 2000 ve 2001 yıllarında ekonomik büyüme sırasıyla % - 0.6 ve % - 5.4 (46) olarak gerçekleşmiş ve 2000 yılında başlayan krizin derinleşerek sürdüğü görülmüştü. Dolayısıyla KKTC tarihinde ilk kez iki yıl üst üste küçülme (47) yaşandığı söylenebilir.

Aslında ekonomik daralmanın getirdiği işsizlik, Kıbrıs Türkünün önünde çok ciddi bir problem olarak durmaktaydı. Bugün, oluşan işsizlik neticesinde KKTC vatandaşlarından yaklaşık 7-8 bin kişi (48) Kıbrıs Rum Yönetimi'ne çalışmaya gitmektedir. İşsizliğin meydana getirdiği bir diğer sosyal vaka ise genç nüfusun hızla adayı terk ederek yurt dışına gitmesiydi. Bu da KKTC'de yetişen genç ve kaliteli nüfusun, adadan göç ederek insan kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır.

Dışa açılmayan sanayi ve iş adamları, çok ciddi sıkıntılar yaşamakta ve sürekli olarak verimlilikten uzaklaşmakta ve ölçek olarak küçülmekteydiler. Bundan hareketle sanayii, rekabet gücünü giderek kaybettiği görülür.

Özellikle son sekiz yıl içerisinde KKTC'de, Türkiye'de uygulanan istikrar programının bir benzeri uygulamaya konuldu. Bu program, 4 Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe girdi. Programını temel hedefleri "Maliye Politikaları", "Yapısal Vergi Önlemleri", "Devlet Teşkilât Yapısı ve Kadrolar", "Personel ve Sosyal Yardım Harcamaları", "Tarım Politikalarına İlişkin Yapısal Reformlar", "Sosyal Güvenlik Reformu", "Özelleştirme ve Sermaye Piyasası", "Telekomünikasyon ve Enerji" ve "Bankacılık" olarak belirlenmişti.

Aslında bu programla KKTC'nin ciddi bir ekonomik dönüşüm yaşanması hedeflenmişti. Fakat Türkiye'de 2001 Şubatında yaşanan devalüasyon şokunun yarattığı olumsuzluklar, bu programın ciddi bir şekilde aksamasına neden olmuş ve % 60'lara varan gelir kayıpları nedeniyle programın arkasındaki "toplumsal desteği" (49) ortadan kaldırmıştı. Halbuki KKTC, millî bir aşamada ve millî bir yaklaşımla kurulmuştu (50). Ancak millî ve siyasî unsurlarla kurulan bu devletin yapısal dinamiklerindeki ilkeler, ikinci plana düşürülmüşlerdi. Hatta daha sonraları ekonomik unsurlar, bu devletin başlıca sorunları arasında yer almışlardı. Bu yüzden 1974'ten beri Türkiye'nin yardımlarıyla, altyapı yatırımlarına, yani yol, köprü, gölet, su ve elektrik tesisatı, santraller v.s. (Renksizbulut, 2003:40) ağırlık verilmişti. Zaten Kuzeydeki Türk devleti, ekonomik olarak yeterli olmadığı için savunması, esenliği ve diğer acil ihtiyaçlarının giderilmesi (Stavrinides, 1975:53), Türk hükûmetlerinden yıllık yardımlarla sağlıyordu. Ancak, üretim sektörlerinin (tarım, sanayi, ulaştırma, turizm) geliştirilmesi ve özellikle gençliğe yeni iş sahaları açılması için gerekli çaba harcanmamış (Renksizbulut, 2003:40) ve onun yerine, kamu sektöründe ihtiyacın iki üç katı memur istihdamı yoluna gidilmiş ve bütçe açıkları da Türkiye tarafından karşılanmıştı. Dolayısıyla gerek Türkiye, gerekse KKTC arasında daha birçok Anlaşma ve Protokol imzalanmış ve ikili ilişkilerin oturtulduğu bu hukukî zeminde, karşılıklı çıkarların uygun bir şekilde yürütüldüğü gözlemlenmişti. Fakat şunu belirtmek yerinde olacaktır ki, Türkiye ve KKTC arasında siyasî

ve kültürel alanda mevcut olan sıkı işbirliği, maalesef ekonomik ve ticarî alanda yeterince geliştirilmemiştir (Tamçelik, 1997a:17). Bunun başlıca nedenleri arasında, KKTC ekonomisinin “küçük bir piyasaya” (Tamçelik, 1997a:17) hitap etmesi sayılabilir. Ne var ki kendisini bağımsız bir devlet olarak tanıyan ve özel ilişkiler kuran Türkiye pazarı bile, KKTC’ye belirli tahditler getirmekteydi.

Sonuç olarak denilebilir ki, KKTC ekonomisi geçtiğimiz 10 yıl içerisinde gerek kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan yapısal sorunlar, gerekse dış siyasal ve ekonomik gelişmeler nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan gerekli iyileşmeyi gerçekleştirememiştir. KKTC ekonomisi, KKTC’nin uluslararası platformda siyasal olarak tanınmaması, müteakiben Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararları ve Türkiye ekonomisinde bu dönemde yaşanan olumsuzluklardan doğrudan etkilenmişti (Çetereisi, 2001:1). Özellikle KKTC ile Türkiye arasında ekonomik olarak organik bağların olması ve en önemlisi iki ülkenin ortak para birimini kullanması nedeniyle, ithal edilen enflasyonun ekonomideki yapısal bozuklukları tetikleyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak KKTC ekonomisi yapısal sorunlar, yüksek enflasyon ve harici engeller nedeniyle bir türlü büyüme potansiyelini gerçekleştirememiştir. Hele hele kamusal alan, belirgin derecede büyümüştü.

Çünkü kamu, bütün sektörlerde mal ve hizmet üretiminde, doğrudan ve dolaylı bir şekilde söz sahibi olmuştu. Nitekim KKTC ekonomisinin yarattığı katma değer, yaklaşık % 70’ini oluşturan hizmetler sektöründe en önemli yeri % 30’luk (Çetereisi, 2001:1) pay ile devlet hizmetleri almıştı. Sanayi sektöründe de devlet etkisi, önemli bir boyuttaydı. Tarım sektöründe ise KKTC’de üretim yapmak, özellikle son yıllarda yaşanan kuraklık ve su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle zorlaşmış ve bu durum kamu finansmanı üzerine büyük bir yük getirmişti.

KKTC ekonomisinde yapılan sabit sermaye yatırımlarının hemen hemen yarısı devlet tarafından gerçekleştirilmişti. Zaten toplam tüketim harcamaları içinde kamu tüketimi, önemli bir paya sahipti. KKTC’de toplam kaynakların % 35’inden fazlası (Çetereisi, 2001:1) doğrudan kamu tarafından harcanmaktaydı. Kamu, harcanabilir gelirin büyüklüğü bu harcama için yetersiz kalmakta ve Gayri Safi Milli Hâsıla’nın (GSMH) % 10’unu (Çetereisi, 2001:1) aşan bir kamu açığı oluşmaktaydı. Bu durumun, kronik bir yapı arz eden ve giderek artan açığın, sürekli olarak Türkiye’den gelen yardımlarla karşılandığı düşünülürse sürdürülebilmesi mümkün değildi.

İstihdam açısından ise KKTC’de kamu kesimi en büyük işveren konumundadır. Aslında kamu destekli gizli bir işsizlik problemi vardır. 1980’lerde toplam çalışan nüfusun % 30’u kamu sektöründe istihdam edilirken, bu oran, düşmesine rağmen hâlen yüksek bir seviye olan % 20’ler (Çetereisi, 2001:3) civarındadır. Kamuda verimliliğin ve etkinliğin asgarî seviyede olduğu düşünüldüğünde, KKTC ekonomisinin bu kadar kamuya bağımlı olması, sağlıklı bir ekonomik büyümenin mevcut şartlarda mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Özellikle kamu açıklarının arttığı dönemlerde bu problem, yoğunlaşarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim son yıllarda ekonomik büyümenin yavaş olmasının yanında, istikrarsız olması, bu tespiti doğrulayacak niteliktedir. Gerek kamunun ekonomide ağırlıklı olarak yer alması, gerekse finans kaynaklarını önemli ölçüde kullanması özel sektörün önünü tıkayan en önemli unsurlardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Alınacak tedbirlerle bu problemlerin çözümü, mevcut konjonktürde büyük bir öneme haizdir.

Aslında Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ekonomik durumu ve Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecinin bitmesi, KKTC'deki ekonomik sorunların bir an evvel çözülmesi ve ambargo nedeni ile ülke ekonomisine yüklenen ağır koşulların ekonomik alanda Türkiye ile uygulanacak olan stratejik ortaklık ile üstesinden gelinmesinin önemini daha da artırmaktadır.

Özellikle sosyal güvenlik sisteminin yarattığı ağır finansman yükü, aşırı kamu istihdamı, kamu harcamalarındaki verimsizlik, genel denge gözetilmeden yapılan sosyal transferler gibi nedenlerle sürdürülemez hâle gelmiş, bütçe açıkları, verimsiz kamu işletmelerinin artan finansman ihtiyacı, etkin olmayan tarım sübvansiyonları, bankacılık sektöründe mevzuat, denetim ve gözetim eksikliğinden kaynaklanan kırılgan yapı, KKTC ekonomisinin başlıca temel sorunları olarak dikkati çeken konulardır.

1.1.3. Kıbrıslı Rumların Ekonomik Durumu:

Rumlar, 1963'e kadar silahla elde edemediklerini bu kez ekonomik baskı metotlarıyla elde etmeye çalışmışlar ve bunu yaparken de Kıbrıslı Türklerin en temel insan haklarını ihlâl etmekten geri durmamışlardır. Bunlar arasında vergi toplamak, ekonomik kararların alınması sürecinde bulunmak, bütçe gelirlerinden istifade etmek gibi hak ve yetkilerden mahrum bırakılmışlardır. Zaten Makarios'un silahlı saldırılardan sonraki yeni politikası, Kıbrıslı Türkleri ekonomik baskılarla çökertmekti (Ertekün, 1984:16). Bu durum, BM Genel Sekreteri'nin o zamanki raporlarında da açıklıkla dile getirilmişti. Bununla ilgili olarak 10 Eylül 1964 tarih ve S / 5950 sayılı raporunun 222'nci paragrafında aynen şöyle denilmektedir:

"Kıbrıs Türk toplumuna karşı bazı hâllerde tam bir abluka şiddetinde uygulanan ekonomik kısıtlamalar, Kıbrıs Hükûmeti'nin muhtemel bir çözümü empoze etmek için askerî harekât yerine, ekonomik baskı kullanmakta olduğunu göstermektedir" (51).

Bundan hareketle denebilir ki Kıbrıslı Türklerin ekonomik alandaki gelişimini engellemek, adeta Rum millî liderliğinin hedefi olmuştur (52).

Buna karşın 1974'ten bu yana Rum ekonomisi başarılı bir şekilde gelişimini sürdürdü. Kıbrıs Rum hükûmeti fizikî ve idarî yapısındaki değişikliklere rağmen çok kısa sürede ekonomik verilerini düzeltmiş ve hafif sanayi ile hizmetler sektöründeki faaliyetlerini artan bir hızla devam ettirmişti (53). Özellikle 1975 yılında Kıbrıslı Rumların gayri safi yurt içi hâsıla miktarı birden % 20'e düşmüş, işsizlik oranı % 20 (54) ve özel yatırım neredeyse yarı yarıya

azalmıştı. Aslında kötüleşen bu ekonomik durum uzun sürmemişti. Çünkü 1973'teki 1.500 dolar olan kişi başı millî gelir, 1979'ta 3.500 dolara ulaşmıştı (55). Hele hele bu rakam, son üç yıl içinde yani 1976-1979 yılları arasında vuku bulmuştu. 1980'de 4.200 dolar ve işsizlik artış oranı ise % 2.1 (56) olmuştu. Zaten 1974'teki işsizlik oranı % 25'e (57) kadar çıkmıştı.

Aslında Türk Barış Harekâtı, adanın ekonomik olarak bölünmesine yol açmış ve taraflar arasında kötü olan ekonomik denge daha da bozulmasına neden olmuştu. Barış Harekâtı sırasında Türk askerlerince, narenciye bahçelerinin yaklaşık % 80'i, buğday tarlalarının yaklaşık % 65'i, endüstrinin yaklaşık % 45'lik bölümüyle, turizm tesisi olarak kullanılabilen yerlerin yaklaşık % 65'lik bir bölümü ele geçirilmişti (Denker, 2001:73). Mağosa ve onun kalbi olan Maraş ve bölgede bulunan birçok turizm amaçlı oteller ise kapatılarak mühürlenmişti.

Bundan dolayı Kıbrıs Rum yönetimi ise kuzeyden gelen Rum göçmenlerin yerleştirmeleri için yaklaşık 600 milyon ABD dolarının, sosyal konut inşaatları ve şehir merkezlerinin alt yapı hizmetlerinin sağlanması için harcamıştı. Bu fonun yaklaşık % 18'lik bölümü uluslararası yardım teşkilâtlarınca ve yabancı devletlerce karşılanmıştı (Denker, 2001:73-74). Bu arada Lefkoşa, Larnaka ve Limasol'da önemli endüstri tesisleri kurulmuştu. İhracata dönük hafif ve orta sanayi malı üretecek endüstrilere öncelik tanınıp teşvik edilmiş, bu arada tarım ürünleri de ihmal edilmemişti. Her ne kadar sınırlı sayıda turist gelse de güney kıyı şeridi üzerinde yeni turizm tesisleri kurulmuş, özel sektöre bu amaçla teşvik verilmiş, bu sektörün toplam millî gelir içerisindeki payı önemli miktarlara çıkartılmıştı (Denker, 2001:74). Aslında 1974 ekonomik verileri elde bulunmadığından sağlıklı bir değerlendirme yapmak oldukça zor olsa da yine de 1979'daki yıllık enflasyon miktarının % 60 (58) olduğu bilinmektedir.

Rum tarafınca yapılan bu yatırımlar ve girişilen faaliyetlerle millî gelir artmış olmakla beraber, 1980'lerde, yıllık % 3 ile % 8.8 (Denker, 2001:74) oranında büyüme kaydedilmişti. Bu sonuçlarda şüphesiz Rum tarafında eğitilmiş işgücünün önemi inkâr edilemezdi. Hatta Amerika ve Kanada'dan sonra dünyada üniversite eğitimi görmüş kişi başına düşen millî gelirin üçüncü (Denker, 2001:74) sırada olduğu unutulmamalıdır. Yatırımcılar, emeğin yoğun olduğu teknolojilerden, sermayenin yoğun olduğu ileri teknolojilere doğru kademe kademe ilerlerken, toplam millî gelir içerisinde tarım sektörünün, Barış Harekâtı'ndan önce oranı % 37 iken, 1987 yılı itibarı ile % 7.3'e düşmüştü. Üretim sektörü ise % 16.4'lük (Denker, 2001:74) bir paya sahip olmuştu. Rum Hükûmeti, güneyi Off Shore finans merkezi olarak geliştirirken, Lübnan'daki olaylar, bu gelişmeye oldukça büyük bir katkıda sağlamıştı. 1987 yılı itibarı ile 4.757 Off Shore şirketi kaydedilmiş ve yaklaşık 700'e (Denker, 2001:74) yakın ofis açılmıştı. Bankacılık ve sigortacılık dahil olmak üzere hizmet sektörünün toplam millî gelir içerisindeki yeri 1987 yılı itibarı ile % 16.8'e (Denker, 2001:74) ulaşmıştı. Bu denli yoğun bir şekilde girişilen yatırımların bütçe açığı vererek finanse edilmesi, merkezî planlama teşkilâtının

hesaplamalarına göre 1987 yılındaki borç tutarı yaklaşık 1.4 milyar dolar, yani toplam millî gelirin % 38'ini (Denker, 2001:74) bulmuştu. Bunun yaklaşık % 40'lık bölümü kamu harcamalarından kaynaklanmakta olup, 1987 yılındaki bütçe açığı % 4.4 (Denker, 2001:74) olarak gerçekleşmişti. Bütün bunlara rağmen, 1987 ve 1988 yıllarında yaklaşık 90 milyon dolarlık (Denker, 2001:74) bir ticaret fazlası elde edilmişti.

Türk Barış Harekâtı ve adanın bölünmesi, mevcut hizmetlerin bölünmesine yol açarken, Lefkoşa havaalanının uzun bir süre kapalı kalması, adanın dış dünya ile temasını uzun süre durmasına neden oldu. Daha sonra Rumlar, Larnaka'da küçük bir hava alanını Şubat 1975'de uluslararası hava trafiğine açtılar. Böylece dünya ve bölge ekonomisi ile entegre (Denker, 2001:77) olma şansını elde ettiler.

Gerçekten de Kıbrıslı Rumlar, uyguladığı makro-ekonomik politikalar ve uluslararası rekabet ortamının zorlaması ile ülke ekonomisini, sürekli ve düzenli kalkındırabilmek için enflasyonu kabul edilebilir değerlere düşürebilmişlerdi (Drakos, 1986:89; Yannopoulos, 1991:6). Özellikle güçlü bir para yapısı, düşük enflasyon ve az bir işsizlik (59) oranıyla Kıbrıs Cumhuriyeti, önemli bir duruma gelmişti (Lagakos-Papulyas-Cunis-Theodoropoulos, 1997:3). Aslında Kıbrıs Rum yönetiminin hızlı büyümenin arkasında, "yatırım" (60) unsuru vardı. Zaten bu yatırım unsuru, ekonomik olarak GKRY'yi hızla geliştirdi.

Bu sırada siyasî sorundaki çözümsüzlük devam ederken, ekonomide serbest piyasa sistemi temelinde büyük bir canlanma kaydedildi. Öyle ki, dünyadaki gelişmiş ülkelerin ekonomik verilerine ulaşıp geçildi (61). Bugün Güney Kıbrıs önemli bir turist ve hizmetler merkezine dönüştü. Özellikle bankacılık ve deniz ticareti alanında büyük ilerleme kaydedildi. Aslında iletişim ve telekomünikasyon alanında atılan dev adımlar, Kıbrıs'ı bu alanda ileri ülkelerden biri hâline getirdi. Bugün ülkede varılan yaşam düzeyi, AB'ye üye birçok ülkenin yaşam düzeyinden yüksektir. Ekonomik alanda kaydedilen başarı performansı, AB üyesi birçok ülkenin performansı ile kıyaslanacak düzeydedir (62). Dolayısıyla Dünya Bankası'nın 1999 yılında yayınladığı Dünya Kalkınma Endeksi verilerine göre Kıbrıs, kişi başına düşen gelir sıralamasında dünyada 16. (63) sırada yer almaktadır. Sırf bu yüzden Dünya Bankası, Güney Kıbrıs'a vermekte olduğu kredileri, "öngörülen kalkınma düzeyi kriterlerini aştığı" (64) gerekçesiyle durdurduğunu bildirilmişti. Kısacası Vasiliu'nun da ifade ettiği gibi 1974 sonrasında Rumların, "ekonomik bir mucize" (65) gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Geçen son beş yılda varılan ortalama büyüme oranı % 3.8, enflasyon % 2.9 ve işsizlik aynı dönemde, % 3.4'tü (66). Zaten Güney Kıbrıs, uluslararası bankacılık ve ticaret merkezi olarak gelişmişti. Hâlen otuz yabancı banka ile iki idarî banka birimi ve binden fazla denizaşırı şirket adada hizmet vermeye devam etmektedir (67). Bunun yanı sıra Güney Kıbrıs, önemli bir deniz ticaret merkezine dönüşmüştür. Kaldı ki bugün Kıbrıs'ın deniz ticaret filosu, tonaj bakımından dünya sıralamasında 6. (68) sırada bulunmaktadır.

Zaten adanın coğrafik konumu, İngiliz modeli üzerinde yapılanmış hukuk sistemi, geniş bir yelpazedeki profesyonel hizmetlerin mevcudiyeti, altyapıdaki gelişmiş imkânları, ileri düzeydeki iletişim ağı, İngilizce'nin yaygın biçimde kullanılması gibi faktörler, yabancı şirketlerin Kıbrıs'ı ideal bir ticaret merkezi olarak seçmeleri için yeterlidir. Bunun dışında GKRY Hükûmeti, planlama, araştırma ve geliştirme merkezlerini teşvik ederek, adada “yüksek teknoloji sanayiinin kurulmasına” (69) da öncülük etmekteydi.

Sanayi veya hizmetler sektörü adada hızla gelişen bir yapıdadır. Bu sektörün Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası'ndaki (GSYİH) (70) payı % 75.4 olup, verimli çalışan nüfusun % 69'una (71) iş olanağı sağlamaktadır. Bu sektörün faaliyet alanları, turizm, nakliye, iletişim (telekomünikasyon), ticaret, bankacılık, sigorta, muhasebe, emlakçılık, kamu idaresi ve işletme ile hukukî hizmetlerdir.

Turizm (otel, lokanta, pastane, restoranlar) ekonomide etkili ve önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu sektörün, GSYİH'daki payı % 9.4'tür (72). Hizmetler sektörünün bu dalında çalışanlar, toplam işgücünün % 10.6'sını (73) oluşturmaktadırlar.

Buna ilâveten 2000 yılında Kıbrıs'ı 2.6 milyon turist ziyaret etmişti. Adaya gelen turistlerde, % 50.7 ile İngiltere birinci sırada yer aldı. Onu, % 10.8'le İskandinavya ülkeleri, Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri % 9.8, Almanya % 8.7, Yunanistan % 3.7 ve İsviçre % 2.9 ile izlemektedirler (74).

Kaldı ki Kıbrıs'ın bölgesel bir hizmet merkezi olarak rolü günden güne artarken, adayı uluslararası bir bilgi merkezine dönüştürme çalışmaları da her geçen gün ivme kazanmaktadır.

İmalât sektörünün GSYİH'daki payı % 10'dur. İşgücünün % 13.3'üne istihdam olanağı sağlayan bu sektörde gıda, alkollü ve alkolsüz içki, tütün ve sigara, giyim, kundura, deri mamulleri, madeni eşya, kimyasal ve plastik mamullerin üretimi, imalât sektörünün başlıca sanayi dallarıdır (75). Başlıca ithalât ürünleri ise ham madde, tüketici ve sermaye malları (beyaz eşya ve makineler), nakliye araçları ve petrol ürünleridir. 2000 yılı itibarı ile Kıbrıs'a ithal edilen ürünlerin % 51.7 AB'den, (İngiltere'den % 10.8, İtalya'dan % 8.8, Yunanistan'dan % 8.6, Almanya'dan % 7 ve Fransa'dan % 4.4) % 10.6 ABD'den ve % 5.8 de Japonya'dan gelmişti (76).

Buna karşın giyim eşyası, ilaç, çimento, sigara, mobilya, kâğıt mamulleri, şarap, patates ve turunçgiller başlıca ihracat ürünleridir. 2000 yılında Kıbrıs'tan ihraç edilen ürünlerin % 48'i AB ülkelerine, özellikle İngiltere'ye % 17.2, Yunanistan'a % 9.5, Almanya'ya % 6.3, % 24.3'ü Arap ve % 7.8'i Doğu Avrupa ülkelerine yapılmıştır (77).

Ayrıca Kıbrıs, coğrafî konumu nedeniyle önemli bir transit ticaret merkezi olarak gelişmektedir. Dolayısıyla transit malların büyük bölümü, gelişmekte olan Orta Doğu ve Orta Avrupa (78) pazarlarına sevkedilmektedir.

Tarım sektörü (çiftçilik ve hayvancılık, balıkçılık) 2000 yılı itibarı ile Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası'na, % 3.5'le katkıda bulunarak çalışan nüfusun % 8.3'üne istihdam (79) olanağı sağlamıştır. Çiftçilik, hayvancılık ve balıkçılık dallarını kapsayan tarım sektöründe üretilen başlıca tarım ürünleri arasında patates, sebze, tahıl, turunçgiller, bağ ürünleri ve zeytin sayılabilir. Hayvancılıkta ise sığır, koyun, keçi ve domuz üretimiyle birlikte kümes hayvanları tavuk, horoz ve hindi üretilmektedir. Balıkçılık dalında, kıyı balıkçılığının yanı sıra trolle yapılan açık deniz balıkçılığıyla ve balık çiftliklerinde yapılan kültür balıkçılığıyla üretim gerçekleştirilmektedir (80).

Güney Kıbrıs'ta bakır madenyle, alçıtaşı ve mermer taşları bulunmaktadır. Ancak bu maden ve taşlar, ticarî üretime geçecek kadar yeterli değildirler (81).

Kıbrıs'ta su kaynakları, adanın coğrafi yapısı ve iklim koşulları nedeniyle sınırlıdır. Ancak bu sorun, yeni inşa edilen deniz suyu arıtma tesisleriyle giderilmeye çalışılmaktadır (82).

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere GKRY, küçük bir devlet olarak dünya ticaretine entegre olduğu sürece kalkınabilmiştir. Zaten, Kıbrıs Rum yönetimi kendi içinde tüketim yapacak nüfus yapısına sahip olmadığı için dışa açılması şarttır.

Kısacası tekelci piyasadaki tek fiyat kavramından çıkıp, serbest ticaret ortamında fiyatların rekabete açık olmasını benimseyen GKRY, kısa süreli çalkantılı bir dönem yaşasa da AB uyum sürecinde aldığı malî yardımlar, planlı büyüme programları ve radikal değişikliklerle sağlıklı bir ekonomiye kavuştuğu söylenebilir (Yannopoulos, 1986:123; Yannopoulos, 1991:6). Zaten Kıbrıslı Rumlar, 1960'tan beri kendilerini geliştirecek ekonomik programları uygulamaya koymuşlardı. Böylece Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında ekonomik olarak makas önemli ölçüde açılmıştı. Kaldı ki Kıbrıslı Rumlar, "millî kalkınma programları" (Ward, 1963:223; Yannopoulos, 1991:13) ile de bunu desteklemişlerdi.

Bunun yanı sıra AB, uluslararası finans kuruluşları ve zengin ülkeler, sadece 1974'den sonra Rum tarafına 1.5 milyar (İsmail, 1998:191) dolardan fazla yardım yaparak, Rum ekonomisinin gelişmesini sağlamışlardı. Uluslararası camia ise Türk halkına ABAD kararı ve 33 yıldır süren ambargolarla, ekonomik baskı uygulayarak, hem tarafsız olmadıklarını göstermişler, hem de Kıbrıslı Türklerin ekonomisine büyük bir darbe vurmuşlardır.

Hele 1990 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar, bütün dikkatlerini Kıbrıs sorunu çözülmeden önce AB'ye üye olma, daha fazla ekonomik açıdan büyüme ve bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri geliştirme üzerinde yoğunlaştırmışlardı.

Özellikle Vasiliu iktidara geldikten sonra kişi başına düşen millî gelir, 8 bin dolardan 12 bin (83) dolara çıkmıştı. Güney Kıbrıs'ta geniş caddeler, büyük apartmanlar, iş hanları, lüks bürolar ve düzgün bir yaşam tarzı hakimdir. Daha 2-3 yıl öncesine kadar, "ne olur ne olmaz" (84) diye işlerini büyütmekten kaçınan Rum işadamları, şimdi yatırım furçasına

girmişlerdir. Turistik bölgeler bir yana, diğer kentlere oranla Lefkoşa’da bile büyük yatırımlar yapıyorlardı. Yatırımcı Rumlar, “madem ekonomik açıdan güçlüyüz, bunu şimdi değerlendirmemiz gerekir” (85) görüşündeydiler. Hatta iş adamları, Kıbrıs Rum kesiminde yaşanan işçi sıkıntısını gidermek için yurt dışından işçi dahi getiriyorlardı.

Aslında iki toplumun ekonomik düzeyi, belli bir çizgide ulaştığı zaman sosyal bir bütünleşmenin gerçekleşmesi mümkün olabilirdi. Denктаş’ın da sık sık işaret ettiği tehlike de işte buydu. Böyle bir ekonomik eşitsizlik, Kıbrıslı Türkler için Rum toplumu karşısında kolaylıkla edilginleşebilen bir toplum olmanın, elverişli ortamını hazırlayacaktı. Denктаş bu tehlikeyi fırsat bilerek, “kalkınmamıza yardım edin, sizin düzeyinize gelelim sonra masaya otururuz” (İnantçı, 1995:90) çağrısını yapıyordu.

Ekonomistlerin ortaya koyduğu “Polarizasyon Teorisi’ne” (İsmail, 1998:192) göre zayıf bir ekonomi ile güçlü bir ekonominin bir anda entegrasyonu hâlinde, ekonomik faaliyetler için şart olan emek ve sermaye, zayıf ekonomiden güçlü ekonomiye doğru kaymaya başlayacağı açıktır. Zaten güçlü ekonomi, zayıf ekonominin az olan imkânlarını da hortumlayacaktı. Nitekim İtalya’da, fakir Güney İtalya’ya yapılan tüm yatırımlar ve verilen teşvikler, bir süre sonra Kuzey’e kaymakta ve AB’nin özel olarak desteklediği “Güney İtalya’yı Destekleme Fonu’na” (İsmail, 1998:192) rağmen, aradaki uçurum bunca yıldan sonra bile kapanmamıştır. Aynı olguyu Türkiye’nin doğusu ile batısı arasında da görmek mümkündür. Doğu’ya verilen tüm teşvikler, sonunda Batı’ya kaymaktadır. Aynı durum, Almanya örneğinde de görülmektedir. AB üyesi zengin Batı Almanya ile AB üyesi olmayan fakir Doğu Almanya birleşmesinden sonra, Doğu Alman ekonomisi sarsıntı geçirmiş ve işsizlik patlamıştı. Dolayısı ile Kıbrıs sorununa çözüm bulunsa bile, Kıbrıs’ın AB’ye tam üyeliğinden ve hatta bulunacak anlaşmanın tümüyle yürürlüğe girmesinden önce, en az 5 yıllık bir geçiş döneminin olması ve bu süre için KKTC ekonomisinin özel fonlarla desteklenerek, Rum ekonomisi seviyesine çıkartılması gerekecektir. Çünkü KKTC ile Rum ekonomisinin ve Kıbrıs ile AB ekonomisinin entegrasyonu ve varılacak anlaşmanın tümüyle uygulanması, ancak bu geçiş döneminden sonra mümkün olacaktır.

1.1.3.1. Kıbrıslı Rumların Uyguladığı Ambargonun Ekonomik ve Siyasî Gerekçeleri:

Kıbrıs Rum yönetimi, 1974’den önce Türk bölgelerinde uyguladığı kuşatma günlerinde 37 çeşit ticarî malın girişini yasaklamış, Türk bölgelerine yol, su, elektrik, telefon hizmetleri vermemiş, Türk köylerinin ürettiği ürünleri tahrip etmiş veya çok cüzi miktara almış, Türk bölgelerine yatırım izni ve kredi vermemiş ve Türk halkını ekonomik çöküntü içine itmişti (86). Hatta BM Genel Sekreteri’nin konu ile ilgili raporları, bu kısıtlamaların sadece askerî amaçlarla ilgili maddeleri değil, sivil halkın kullandığı “zorunlu maddeleri” (Erteğün, 1981:179-186; Vural, 1996:176) de içerdiğini doğrulamıştır.

Bu yüzdendir ki 1963 ile 1968 arası, Kıbrıslı Türkler için en karanlık günler olarak hatırlanmaktadır (Patrick, 1976:101-141). Böylece Rumlar tarafından kuşatılan Türkler, yıllarca ekonomik baskı ve daha sonra ambargo altında yaşamaya başlamışlardır (Ertekün, 1984:14). Zaten Rumlar, özellikle 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra uyguladığı ambargoları ağırlaştırarak tüm dünyaya yaymayı başarmışlardı. Aslında Rumların buradaki amacı, ya Kıbrıslı Türkleri göç ettirmek ya da toplumsal savunmasını zayıflatmaktır.

Kuşkusuz, tüm bu davranışların bir diğer amacı da Kıbrıslı Türklerin ekonomisini çökertmektir (87). Çünkü Kıbrıs sorununa siyasal çözüm arayışında bulunduğu bir sırada, ekonomisi çökmüş bir KKTC'ye diledikleri çözümü empoze etmeleri daha kolay olacaktı. Zaten bütün bunlar, Nelson Ledsky'nin 1989'da Denктаş'ın yerine geçme önerisini Asil Nadir'in reddetmesi (88) ve bu durumu, Denктаş'a anlatması ile ortaya çıkmıştı.

Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs Türk halkının “ekonomik gelişmesinin engellenmesine” (89) büyük önem verilmekteydi. Bu nedenle Kıbrıslı Türklerle karşı her türlü ekonomik ambargo uygulanmıştı. Kaldı ki, ekonomik ambargo sürecinde, Batılı devletlerin de büyük destek verdiği görülmektedir. Aynı devletler, iki halk arasında sağlıklı bir barış kurabilmek için tarafların ekonomik durumunu dengeye getirmek gerektiği söylerken, Kıbrıs'ta bunun tam tersini yapıyorlardı.

Bundan hareketle Yeşil Hat üzerindeki Ledra Palas sınır kapısında, turistlere yönelik yoğun propaganda faaliyeti yürüten Rumlar, dağıttıkları broşürlerle turistlerin KKTC ve Türkiye'de tatil yapmalarını engellemeye çalışıyorlardı. Rumların, “Türkiye'de tatil mi?” (90) başlığı ile sınırdan geçen turistlere dağıttıkları broşürlerin ön yüzünde, 1996 yılında Derinya bölgesinde çıkan olayların ve dövülen Rum göstericilerin fotoğrafları bulunuyordu. Broşürün arkasında ise PKK'nın fotomontaj yaparak Avrupa basınına dağıttığı ve öldürülen PKK teröristlerinin kesik başlarını Türk askerlerinin elinde gösteren fotoğraf ile yanıklar içinde bulunan bir çocuğun resmi yer alıyordu. Fotoğrafın altında ise “Türk askerlerinin 1992 yılında kimyasal silah kullanarak saldırdığı Eruh'ta, birçok kadın ve çocuk öldürüldüğüne” (91) dair sözler yer alıyordu. Broşürün içinde ise Türkiye'yi ağır bir dille suçlayıcı ifadeler bulunuyordu. Buna göre:

“Türkiye, dünyada insan hakları ihlalleri konusunda en kötü kaydı olan ülkedir. Hükûmet destekli terörizm ve aşırı barbarlık hareketlerine Türkiye ve bağlı uydu devletlerinde sıkça rastlanmaktadır. Örnek olarak Tassos Isaak, 24 yaşında Kıbrıslı bir Rum'du. 11 Ağustos 1996'da, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ı işgaline yönelik bir gösteriye gitti. Kendisi, Bozkurtlar olarak adlandırılan bir grup tarafından tespit edildi ve saldırıya uğradı. Türk askerlerinin ve Türk polisinin etkin katılımıyla Tassos Isaak, ağır biçimde dövülmüş ve bulunduğu yere bırakılmıştı. Tassos Isaak'ın ölümünden ve bunun gibi birçok olaydan Türk hükûmeti sorumludur. Sizden kuvvetle Türkiye'yi ziyaret etmemenizi ve Türk hükûmetini, ekonomik, ahlakî ve politik açıdan desteklememenizi istiyoruz. Lütfen Tassos Isaak gibi masum insanları düşünün. Lütfen bu yıl Türkiye'den uzak durun. Bizi

anladığınız için teşekkür ediyor ve size demokratik bir ülkede mutlu tatiller diliyoruz” (92) demekteydiler.

Bu broşür bile Kıbrıslı Rumların küçük, ama etkili bir propaganda takip ettiğini göstermektedir. Bunun dışında Kıbrıslı Türklerin ithalât ve ihracatını önlemek için büyük kampanyalar başlatılmıştı. İşte bu kampanyaların tesiri ile ABAD kararı çıkartıldı. Böylece Türklerden mal alan veya mal satan her firmaya başvurarak, baskı yolu ile bu ilişkiler önlenmeye çalışıldı.

Kuzey Kıbrıs'ın dış bağlantıları engellemek için de KKTC limanları yasa dışı ilân edilmiş, yabancı gemi ve uçak seferleri düzenlenmesi önlenmişti (93). Bunun yanı sıra KKTC'nin haberleşmesini engellemek için Dünya Posta Birliği'nden KKTC pullarının tanınmamasını dahi istemişlerdi. Kaldı ki KKTC pullarının tümünden geçersiz sayılması için baskılar hâlen sürmektedir. Bu yüzden ulaşım ve haberleşme sistemleri, sadece Türkiye üzerinden yapılmaktadır. Ayrıca Rumlar tarafından KKTC gençlerinin uluslararası alanda spor yapmaları ve spor kuruluşlarının uluslararası federasyonlara üye olmaları da önlenmişti (94). Bunu dışında Kıbrıslı Rumların yaptığı engellemeler sırası ile şu şekilde ifade edilebilir:

1. KKTC'ye yatırım yapacak veya kredi verecek kuruluşlar engellenmektedir.
2. Kuzey Kıbrıs'ta açılan uluslararası ihalelere yabancı firmaların katılması bir şekilde önlenmektedir.
3. Türk halkına yapılan yabancı yardımlara ya el konulmakta ya da yardım verilmesi engellenmektedir.
4. KKTC'den alış-veriş yasaklanmakta, kendi vatandaşları dahi olsa alış veriş yapanlar tutuklanıp cezalandırılmakta, aldıkları mallar imha edilmektedir. Sadece 1985-1998 döneminde iki binden fazla Rum, Türklerden mal aldıkları için yaklaşık 100 bin KL (95) cezaya çarptırılmıştır.
5. Dört bir yanda KKTC aleyhine kötüleyici bir kampanya sürdürülmektedir.

Bundan da anlaşılıyor ki, Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların nazarında ambargo, Kıbrıslı Türkleri yıpratmak bir “sembol” (Tülümen, 1998:194), hatta bir ikon hâline gelmiştir. U'Thant'ın da daha önce ifade ettiği gibi kuşatmaya eşdeğer olan bu ambargolar, Kıbrıs Hükûmeti'nin, askerî harekât yerine, “ekonomik baskı yoluyla” (Gibbons, 1997:278), potansiyel bir çözümü zorlama arayışı içinde olduğunu göstermektedir. Fakat Kıbrıslı Türklere göre Kuzey Kıbrıs'a uygulanan ambargolar, bir “insanlık suçu” (96).

Kıbrıslı Rumlar, uluslararası ortamda tanınmayan ve iktisadî olarak zayıf ve bağımlı olan KKTC üzerindeki tüm siyasî ve ekonomik ambargoların devamını sağlayarak, Kıbrıslı Türkler arasında siyasî, iktisadî ve toplumsal sorunlara yol açmayı tasarlamışlardı. Buna karşın KKTC'nin siyasî liderliği, Rumların siyasî ve iktisadî ambargolarının Kıbrıslı Türkler

üzerindeki etkilerini, değişik unsurlarla, olabilecek en alt düzeye indirgeme çabası içine girmişlerdi (Tayfur, 2002:48). Özellikle 4 Temmuz 1994 tarihinde ABAD kararları ile KKTC'den ihraç edilen malların tercihli ticaret sisteminin dışında tutulması, Kıbrıslı Türkleri dünya ticaretinden izole etmişti. Aslında bu karar, hem insanlık, hem de ticarî bir suç olma hüviyetindeydi (97). Çünkü bu karar, 1972 yılında imzalanan “Kıbrıs ve AET Katma Protokol” (98) esaslarına aykırıydı. Bu protokole göre adadan yapılacak ihracat, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını ticaret yönünden birbirlerin tehdit edecek veya sıkıntıya düşürecek mahiyette olmamasına özen gösterileceği ifade edilmekteydi.

Rum liderliğinin bütün bunlardan amacı, KKTC'yi dünyadan soyutlamak (Emel, 1994:15-16), ekonomik yönden yıkmak, Türk halkının direnme gücünü ve maneviyatını zayıflatarak, KKTC'ye inancını sarsmak ve göç (99) ederek, KKTC'yi bunalıma sokup çökertmekti. Aslında bu durumu, gazeteci Pamos Haralambus çok iyi bir şekilde ifade ediyordu. Haralambus, bununla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Ekonomik üstünlüğümüzü sadece gizlemedik; aynı zamanda bunu sıkıntı içindeki Kıbrıslı Türklere, belki de en güçlü yem olarak kullandık.

Kıbrıs Rum toplumunun, kendi refahını, baskı altındaki Kıbrıslı Türklerin çözüm arzusunu artırabileceği yönündeki inancı gerçek ve aşikârdı. Hepimiz, Rum ekonomisinin gelişmiş olmasından dolayı, Kıbrıslı Türklerin çözüm isteğini artıracığının farkındaydık.

Zaten üstelik işgal bölgesine karşı ticarî ve ekonomik ambargo uygulanmasında ne kadar çok ısrar ettiğimiz bilinirken, bu alandaki politikamız hasır altı edilemezdi. Eğer ambargoda ısrar ettiysek, bunun sebebi, Kıbrıslı Türklerin ekonomik sıkıntılarına, siyasi açıdan yatırım yapmış olmamızdı.

Eğer Kıbrıslı Türkler, yasadışı ve tanınmamış devletçiklerinde refah içinde yaşasalar, o zaman da Kıbrıs sorununun çözümünü destekleyeceklerine inanmamız saflık olurdu” (Haralambus, 2003:11).

Bunun üzerine Kıbrıslı Türkler, ambargoların kaldırılması gerektiğini ifade ederek, bu eylemin insanlık suçu olduğunu ve bütün dünyadan ambargoların kaldırılması için destek istiyorlardı (100). Ancak Batılı ülkeler, uluslararası hukukun hiçbir normuna dayanmamasına karşın bu ambargolara destek vermekte ve Kıbrıs Türk halkına karşı, bu eylemi 35 yıldır sürdürmektedirler.

Aslında ambargolar, Kıbrıslı Rumlar için farklı bir anlam ifade ediyordu. Buna göre ambargolarla Kıbrıs Türklerini içten çökerterek, kendilerinin istediği türden bir barışa sevk etmeye ve hatta mecbur etmeye çalışan Kıbrıslı Rumlar, “Türkleri dize getirmesinin tek yolu” (101) olarak görmekteydiler. Bunun da temelini 1960 sistemine dayandırmaktaydılar. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin oluşturduğu bir slogan olan “ekonomik ambargoyu” (102) hiçbir

zaman uygulamadıklarını ifade eden Rumlar, yerinden yurdundan edilen Rum göçmenlerin ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mülkiyet haklarını korumaya çalıştıklarını belirtiyorlardı.

Rumlara göre Kıbrıslı Türklerin temel ekonomik sorunları, herhangi bir ambargodan kaynaklanmıyordu. Kaldı ki oldukça önemli miktarlarda ihracat yapıldığını ve Kıbrıslı Türklerin fert başına aldıkları yardımın Kıbrıslı Rumlardan çok daha fazla olduğunu belirtiyorlardı. Onlara göre Kıbrıslı Türklerin ekonomisindeki sorunun asıl kaynağı, kayıtsız şartsız "Türkiye'ye bağımlı" (103) olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca bu sorunların, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulması ile ortadan kalkacağını ve bu meselenin çözülmesi ile tüm 'Kıbrıslıların' ve özellikle Kıbrıslı Türklerin hızlı ve verimli bir şekilde yararlanacağını ifade etmekteydiler (104).

Halbuki Güney ile Kuzey arasındaki ekonomik denge, Kıbrıs Türk toplumunun potansiyelini kullanabilmesi için bu engellerin kaldırılması ve gerekli koşulların yaratılmasıyla sağlanabilirdi (105).

2.1. GALİ PLÂNI'NA GÖRE EKONOMİK YAPI:

Ekonomik kalkınma, aslında bir bütündür. Sosyal ve iktisadî gelişme arasında ahenk ve dengenin sağlanması, kalkınmanın temel şartıdır. Çünkü istikrar içinde gelişen bir ekonomide, sosyal meseleler daha kolay ve daha süratli bir şekilde çözülür (Tamçelik, 2001:9). Böylece huzursuzluğu meydana getiren sebeplerin büyük bir kısmı, kendiliğinden ortadan kalkar.

Dolayısıyla oluşturulacak ekonomik kalkınma planları, toplumun daha üstün ve daha iyi düzeye ulaşmasında bilimsel ve teknokratik (Tugaç, 1977:3) yaklaşımlarla bütünleştirilmesinden ve bu amaç için kesin kararların alınmasından sonra olmalıdır.

Kalkınma süreci sosyal bir oluşum, diğer bir deyişle, sosyo-kültürel bir değişimdir (Tugaç, 1977:5). Bu, bireylerin davranışlarındaki rol kalıplarını, kalkınmanın gereklerine uygun bir biçimde yürütmeleri ile mümkündür. Hızlı kalkınma zorunluluğunda olan ve sosyo-kültürel bir değişim içinde bulunan ada toplumlarında, bu husus özellikle önem taşımaktadır.

Bugün endüstriyel teknolojiler yanı sıra "sosyal teknolojilerden" (Olaf, 1966:156) de söz edilmektedir. İnsan kaynağından en iyi ve en verimli biçimde yararlanılmasını sağlayan "sosyal teknolojiler", Kıbrıs Türk ve Rum toplumunda gerekli olan endüstriyel teknolojiler kadar gereklidir.

Aslında sosyo-kültürel faktörler, gereği kadar dikkate alınmadığı için ekonomik kalkınma çabalarında başarısızlıklar önlenememekte veya uygulamada birçok sorunla karşılaşmaktadır (Erdentuğ, 1972:82-84; Erdentuğ, 1980:1). Nitekim KKTC'de sosyo-kültürel yapının dikkate alınmamasından dolayı hazırlanan ekonomik istikrar paketleri, neredeyse tamamına yakını başarısızlığa uğramışlardır. Bir başka deyişle Kıbrıs meselesi ve

Kıbrıs Türk toplumunun ihtiyaçları, gereği gibi tespit edilemediğinden, alınan önlemler gerçekçi olmamakta veya toplum ihtiyaçları karşılanamamaktadır.

Bu yetersizlik ve başarısızlığın temel nedenlerinden biri, sosyal teknolojilerden biri olan “Uygulamalı Antropoloji’den” (Foster, 1962:1) yeterince faydalanılmamasıdır. Gerçekten de son 25-30 yılda kalkınmakta olan birçok ülkede (Latin Amerika, Pakistan, Hindistan vs.) bu konuyla ilgili incelemeler yapmış olan antropologların (106) vermiş oldukları bilimsel veriler (Foster, 1962:2), kalkınma çabası içinde olan Kıbrıs için de geçerlidir.

Çoğu program yapımcıları ve alan teknisyenleri, planlı kalkınmanın “güdümlü bir kültür değişmesi” (Foster, 1962:1; Erdentuğ, 1980:3) olduğundan ve bu değişimin toplumsal gereklerinden haberdar değildirler. Hatta getirdikleri yeniliklerin olası sonuçlarından da haberleri yoktur. Burada, kimi program plancılarının ve teknik uzmanların belirli durumlarda ne yapabilecekleri veya ne yapamayacakları içgüdüsel olarak bilebildikleri ve bu duyarlılığı kendi alan deneyimlerinden kazanmış oldukları hatırlatılırsa, bunların istisnâ insanlar olduğu görülecektir. Fakat KKTC için ortaya konan kalkınma programları, maalesef bu istisnâ durumdan yoksundur.

2.1.1. Gali Plânı’na Göre Federal Devletin Ekonomik Unsurları:

Devletin menşei, ekonomik olarak farklı şekillerde izah edilmektedir (Okandan, 1945:125). Örneğin bu görüşler arasında “devletin kuruluşu, iktisadî bir vakıa olarak izaha çalışan doktrin” (Okandan, 1945:59) pek makbuldür. Bu doktrinin tenkide değer tarafları olduğu hâlde, mutedil bir şekilde ve mahdut bir ölçü dahilinde nazarı itibari alındığında, hakikat olan tarafları da vardır.

Bundan hareketle iradî olarak federal bir devletin kurulması, başarı konusu olacağı açıktır. O hâlde adı geçen federe devletin “iktisadî bütünlüğü” (Young, 1941:68) sağlanmazsa, yaşama şansı olur mu sorusu akla gelir. Aslında bu konu “siyasal federasyonun” (Young, 1941:70) değişim ölçeğine bağlıdır. Yani bu konu, hukukçuların yetkisi dahilinde olmadığı için federasyon ortakları, bu konuda en makul ve en haklı olan “ekonomik kamu düzenini” araştırmalıdır. Hatta Kıbrıs’ta kurulacak federasyon, bazı yazarlara göre büyük bir ekonomik gelişmeye imkân sağlayacağını belirtmektedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda bunun böyle olabilmesi için federe devletlerin olduğu kadar federasyonun “ekonomik düzenine” ve “biçimine” bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Federe devletlerden birinin, diğerince sömürülmesine dayanan bir düzen veya buna dönüşebilen bir yapı, federasyon kavramının temeline aykırı olacaktı.

Diğer yandan “ortak ihtiyaçların” (Olgun, 1975:54) neler olduğu araştırılır ve bunlar için lüzumlu kaynaklar saptanırken, çok dikkatli olunması gerekir. Ortak ihtiyaçların tek biçimle karşılanması, sayıca az olan toplumlar için haksızlıklar doğurabilir. Dolayısıyla her konu, ayrı ayrı ele alınması gereken bir durumu ortaya çıkarır.

Bundan hareketle Kıbrıs'ta uygulanacak federasyon, her şeyden önce sosyolojik açıdan da incelenmelidir. Çünkü bu açıdan federatizm, hukukî olduğu kadar sosyo-ekonomik (Lazure, 1971:38) de bir olaydır. Bu yönü ile bakılırsa Kıbrıs'taki federasyonun “sürekli gelişme gösteren dinamizmi” (Prélot, 1961:232), daha berrak anlaşılacaktır. Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıs'taki federal devletin güvenliği, sadece etkin ve fiilî garantilerden değil, ekonomik unsurlardan da geçer. Zaten Kıbrıs'taki güvenlik, sadece “güvenliği artırıcı fizikî önlemlerle” veya “garantilerle” sağlanması mümkün değildir. Toplumların ekonomik yeterliği ve ekonomik kaynaklarını kontrol derecesi, güvenliklerini direkt olarak ilgilendirmektedir. Ancak bu durum Gali Fikirler Dizisi'ne yansımamıştır (Olgun, 1993:17; Deliceirmak, 1993:182). Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi'nin yedince bölümünde “Ekonomik Gelişme ve Koruyucu Tedbirler” (107) adı altında ele alınan kriterler, aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

Gali Fikirler Dizisi'ne göre Federal Cumhuriyetin öncelikli amacı, her iki federe devletin eşit olarak faydalanacağı dengeli bir ekonomiyi oluşturmaktır. Ekonomik dengesizliği gidermek ve Kıbrıs Türk toplumunca yönetilen federe devletin gelişmesini sağlayacak bazı özel önlemlerin alınması sayesinde, her iki toplum arasında ekonomik dengenin kurulmasını sağlayacak, büyük bir eylem programı hazırlanacaktı. Bu amaçla özel bir fon oluşturulacaktı. Güvenlik Konseyi tarafından bu fona, yabancı hükûmetlerin ve uluslararası organizasyonların katkı koyması sağlanacaktı (86 madde).

Dengeli bir ekonominin oluşmasını sağlamak amacıyla kişiler, Federal Cumhuriyetin her yerinde eşit ücretle çalışabileceklerdi (87 madde). Özellikle Kıbrıs Türk toplumunun idaresi atındaki federe devleti, Federal Cumhuriyetin kurulmasından sonra ortaya çıkması beklenen olumsuz ekonomik etkilerden korunmak, örneğin para biriminin kabulü ve yeni gümrük sınırlarının oluşumu gibi ve buna dair birtakım özel önlemler almak gerekecekti (88 madde).

Her federe devlet, federal vergiye ilâveten, kendi vergi sistemlerini oluşturabilir, bu sistemi işletebilir, kendi ekonomik amaç ve ihtiyaçlarına uygun olarak vergi oranlarını tayin edebilirdi (89 madde).

Federal Cumhuriyet, Kuruluş Anlaşması'nın II. bölümünün F ekine uygun olarak Türkiye ve Yunanistan'a, yapısı her ne olursa olsun bütün anlaşmalarda en çok ayrıcalık tanıyacağını kabul etmesi de gerekecekti (90 madde).

Federal Cumhuriyetin kurulmasından önce, yukarıda ifade edilen özel program ve önlemleri hazırlamak amacıyla, Geçiş Dönemi ile ilgili düzenlemelerinin bir parçası olarak iki toplumlu bir komite oluşturulacaktı. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), bu komiteye ayrıca destek verecekti. Bu Komite, gerekirse başka uzmanlardan da yardım isteyebilecekti (91 madde).

O zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Federal Cumhuriyetin üyeliği ile ilgili konuları, her iki toplumun ayrı ayrı referandumuna sunulup onaylandıktan sonra

tartışacak ve onaylayacaktı (92 madde) (108). Aslında bu paragraf, sadece Kıbrıs'ta yapılacak düzenlemelerin, Avrupa Birliği'nin tanıyacağı ayrıcalıkların etkisi ve üye devletlerin Birliğe üyelikle ilgili konulardaki tutumu ile ilgiliydi.

Fikirler Dizisi'nin ek birinci maddesinde ise Kıbrıs'a yapılacak insan, mal, hizmet, sermaye, iletişim ve uluslararası yardım akışı, adanın her yerinde eşit olarak dağıtılacak ve bu konuyla ilgili herhangi sınırlama varsa da kaldırılacağı taahhüt edilecekti.

Yukarıda da görüleceği gibi Federal Cumhuriyetin öncelikli amacının her iki Federe Devletin eşit biçimde yararlanacakları dengeli bir ekonominin geliştirilmesi olduğu, her iki toplum arasındaki ekonomik dengesizliği gidermek ve ekonomik açıdan eşitliği sağlamak için Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kalkınmasını özel tedbirlerle çabuklaştırmaya yönelik kapsamlı bir faaliyet programının hazırlanacağı ve bu amaçla bir de Fon kurulacağı, bu Fon'a hükûmetler ve uluslararası kuruluşların Güvenlik Konseyi tarafından katkıda bulunmaya davet edilecekleri (SİSAV, 1998:14; Gazioğlu, 1997:18), tek bir paranın kabulünün ve tek bir gümrük duvarının tesisinin olumsuz ekonomik etkilerini bertaraf edilebilmek için Kıbrıs Türk tarafından özel tedbirler öngörüleceği, Federal vergi sisteminin yanında her Federe Devletin ayrı bir vergi rejimi uygulayabileceği, Yunanistan ve Türkiye ile yapılacak tüm anlaşmalarda en ziyade müsaadeye mazhar ülke kaydının tanınacağı (109), yukarıda kayıtlı özel programları hazırlamak ve özel tedbirleri almak amacıyla iki toplumlu bir Komite kurulacağı, Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin konuların ayrı referandumlarla iki toplumun onayına sunulacağı öngörülmekteydi (SİSAV, 1993, s. 11). Bir başka deyişle Fikirler Dizisi, her iki federe devletin eşit yararlar sağlanması için dengeli bir ekonomik gelişmeye Federal Cumhuriyetin öncelik vermesini öngörmekteydi. Bu amaçla, Kıbrıs Türk Toplumunun yönetimindeki federe devletin gelişmesini sağlamak, ekonomik dengesizliği düzeltmek ve iki toplum arasında ekonomik bir denge kurmak için büyük bir "aksiyon programı" (Gazioğlu, 1997:18) hazırlanacaktı.

Federal Cumhuriyetin kuruluşuyla, örneğin bir tek gümrük sınırı oluşacağından, ayrıca tek bir para birimine geçileceğinden, bundan Kıbrıs Türk toplumunun yönetimindeki Federe Devletin korunmasını sağlamak için de bazı özel önlemler ve güvenceler uygulamaya konulacaktı. Aslında İki toplum arasındaki ekonomik dengesizliğin giderilmesi ilkesinin kabulü ve bu yönde bazı önlemler önerilmesi, olumlu bir yaklaşımdı. Ancak bu önerilerin eksik yanları da vardı. Gerçekten de iki toplum ve iki federe devletin ekonomik eşitliğini sağlayıcı daha kapsamlı düzenlemelere gereksinim olduğu ortadaydı.

Bundan hareketle bu gereksinimler şu şekilde ifade edilebilirdi:

1. Önce, iki federe devletin ekonomik dengesini sağlamak için kurulacak fona yabancı devletlerin katkıda bulunması çağrısını Güvenlik Konseyi'ne bırakmak yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü kurulacak Federal Cumhuriyet, sanki de BM Güvenlik Konseyi'nin vesayeti altına kurulduğu izlenimini yaratmaktadır.

2. İki federe devletin kendi vergi rejimlerini saptayıp yönetmesi, vergi oranlarını da belirlemesi haklı bir yaklaşımdır. Fakat burada belirtilmesi gereken husus, federal vergilerin ve harçların, federe devletlerden toplanması işleminin, federe devletin kendi sorumluluğu altında olacağıydı. Yani Federal Cumhuriyetin vergilerini, federe devletlerden toplanmasını, federal vergi görevlileri değil, federe devlet görevlileri yerine getirmelidir.

3. Federal Merkez Bankası yanında, her federe devletin kendi para işlerini düzenleyecek ayrı bir devlet bankası olması kabul edilmelidir. Ayrıca her federe devlete, anavatanlarıyla arasındaki malî işlemlerin bu bankalar aracılığıyla yapılması uygun olacaktır.

4. Her iki federe devletin dış ticaretini düzenleyip yönlendirme ve yönetme yetkileri açıkça belirtilmelidir. Bu çerçevede, her federe devletteki özel ve tüzel kişilere ait yabancı şirketlerin acenteliklerini üstlenmeleri, yabancı şirketlerin temsilciliklerini ayrı ayrı yürütebilmeleri ilkesi de kabul edilmelidir. Böylece bir yabancı şirketin Rum ve Türk federe devletlerinde iki ayrı acente veya temsilci bulundurma olanağı yaratılmalı, Türk toplumunun elindeki acentelik veya temsilciliklerin, Rum tekeline geçmesi önlenmelidir.

5. İki federe devlet arasında karşılıklı işçi, teknisyen alış-verişi ve diğer istihdam imkânlarının uygulanışı, ancak iki yönetim arasında varılacak anlaşmalar ve protokoller çerçevesinde olmalıdır.

6. Türkiye ve Yunanistan'a en ayrıcalıklı ülke muamelesi yapılması yerindedir. Fakat kapsamı genişletilmeli ve ticaret yanında malî hususlarla sermaye yatırımı, teknoloji ve iş gücü transferi, bankacılık ve turizm alanlarını da içine alacak şekilde düzenlenmelidir.

Halbuki Kıbrıs Rum liderliğinin, çözümün ekonomik değerleri üzerinde farklı görüş ve değerlendirmeleri vardı. Bundan hareketle ekonomik propagandalarında sürekli olarak işledikleri ana tema şuydu:

“KKTC’de açlık, işsizlik, yokluk ve sefalet vardır. Federasyonda veya AB üyeliğinde bunlar olmayacak” (İsmail, 1998:418) şeklindeydi. Hatta kalıcı bir anlaşma olursa, Türkleri 3 yıl içinde Rumların seviyesine çıkaracaklarını iddia ediyorlardı.

Aslında sürekli olarak yapılan Rum propagandasına göre KKTC’nin bugün içinde bulunduğu ekonomik sorunların, Kıbrıs’ta federal çözümün gerçekleşir gerçekleşmez hemen çözüleceğini ve bu yüzden “nasıl olursa olsun” bir anlaşma vakit geçirilmeden imzalanması gerektiği üzerine inşa edilmişti. Zaten Rum liderliği, eskiden beri, bu tezi yoğun bir biçimde işlemekteydi. Halbuki kalıcı bir çözüm için iki toplumun, eşit olarak yararlanacağı bir ekonomik kalkınma modeli uygulanmalıydı. Hatta taraflar arasındaki ekonomik dengesizliğin giderilmesine özel önem vererek malî sektörlerin gelişmesi teşvik edilmeliydi.

Rumlara göre Kıbrıs meselesinin çözümü, bütün ada nüfusunun refahının artmasıyla nitelenecek ve bilhassa Kıbrıs Türkleri için avantajlı olacaktı. Ekonominin, yapay olarak ikiye bölünmüşlüğü’nün tüm adanın ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaptığını ve bu etkinin

küçük ve zayıf olan Kıbrıs Türk toplumunu daha çok etkilediğini ifade etmekteydiler. Zaten bu yapay bölünmüşlükten ötürü, Kıbrıslı Türklerin refah seviyesi, Rumlarıninkinden daha düşüktü ve aralarındaki fark giderek artmaktaydı.

Kıbrıslı Türklerin ekonomik sıkıntılarına katkısı olan faktörlerden birisi de Türkiye ekonomisiyle entegre olması ve dolayısıyla o ekonomide bulunan arızaların, yani yüksek enflasyon, sürekli devalüasyon ve istikrarsızlıkların, Kıbrıslı Türklerin zararına “ithal” (İsmail, 1998:426) edilmesiydi.

Kıbrıs meselesinin çözümü, ekonomik eşitliğin sağlanmasını kolaylaştırması yanında yapay bölünmüşlüğün, hâlen engellediği kaynakları serbest bırakacak ve Kıbrıs'ın tüm ekonomik potansiyelini geliştirmesini sağlayacaktı. Güven artışı, ekonomik faaliyeti arttıracak ve yatırımları, genel ekonomiye aktararak güç kazandıracaktı.

Bunun için de Rum tarafı, ekonominin entegre edilmesinden doğacak olan ekonomik eşitlik ve imkânların, federe devlet ve hükûmetler tarafından alınacak tedbirlerle, aşağıdaki amaçlar doğrultusunda takviye edilmesini önermekteydi:

1. Bütün 'Kıbrıslılara' ekonomik olarak başarı ve refah için eşit fırsat verecek şartları sağlamak,
2. Fırsat ve refah eşitsizliğini azaltmak amacıyla ekonomik gelişmeyi teşvik etmek,
3. Bütün vatandaşlara yeterli kamu ve sosyal hizmetleri sağlamak.

Kıbrıs meselesinin çözümünden doğacak genel refah payının alınması için herkesin eşit fırsata sahip olmasına yönelik çalışma yapılması gerektiğini öneren Kıbrıs Rum yönetimi:

1. Hem merkezî, hem de federe hükûmetlerin ekonomik yetkilerinin kesin bir ayırıma tâbi tutulmasını,
2. Her iki federe hükûmetin, kendi eyaletlerinin refah ve gelişimini sağlamak için yeterli kaynak ve yetkiye sahip olmasını.
3. Merkezî bir kalkınma fonunun oluşturulmasıyla Kıbrıs'ın bütün bölgelerinin dengeli bir şekilde gelişmesini ve bütün 'Kıbrıslılar' için eşit fırsat tanınmasını temin edecek mekanizmanın kurulmasını,
4. Merkez Bankası tarafından yönetilecek tek bir para biriminin bulunmasını,
5. Federe hükûmetlerin yeterli vergi gelirlerine sahip olmasını,
6. Gümrük vergilerinin konmasına münhasıran, federal hükûmetin sorumluluğunda olmasını,
7. Kıbrıs Türk işadamlarının ticarî çıkar ve haklarının yeterince nazarı dikkate alınmasını,
8. Yeniden bütünleştirilmiş Kıbrıs'ta büyüyen ekonominin en önemli sorunlarından birisi olan işsiz üniversite mezunlarına istihdam yaratılacak çözümlerin bulunmasını önermişti (İsmail, 1998:426-427).

Aslında Kıbrıslı Rumlara göre bu durum, yeniden bütünleştirilmiş bir ekonominin büyüme potansiyeliyle vasıtasıyla gerçekleştirilebilirdi. Ekonominin yeniden bütünleştirilmesini kolaylaştırmak için de federal bir cumhuriyetin kurulmasından sonra ‘uygulanacak geçici ekonomik düzenlemelerle’ halledilebilecekti. Ayrıca Kıbrıs’ın, AB’ye ortak üye olması ve Ortaklık Antlaşması’nın ikinci safhasının bir parçası olarak Gümrük Birliği’ne girmesi ve nihaî merhale olan AB üyeliğini gerçekleştirmesi ile ekonomik ilişkileri daha da geliştirecekti. Böylece bütün bunlar “Kıbrıslıların” refahı üzerinde olumlu etkilerini artıracak ve dengeli bölgesel kalkınmaya yardımcı olacaktı.

Görüldüğü gibi ekonomik meseleler üzerindeki Kıbrıslı Rumların önerileri “Kıbrıs” ekonomisinin sunî olarak ayrıldığı argümanı üzerine inşa edilmişti. Bu argümana göre iki ayrı ekonominin birleştirilmesi yolu ile adanın ekonomik potansiyeli verimli bir şekilde geliştirilecek ve bu gelişmenin ada halkının ve bilhassa “ekonomik olarak zayıf” olan Kıbrıs Türk halkının refahı artacaktı.

Halbuki aşağıdaki gerçekler göz önüne alındığında bu argümanın yetersizliği ortaya çıkacaktır:

1. Kıbrıs’ta var olan iki ayrı siyasî varlığa paralel olarak bu yapılara ait olan iki ayrı ekonomi mevcuttu.
2. 1974’den önce Kıbrıs’ın ekonomisi, Kıbrıslı Rumların tahakkümü altına girmişti (110).
3. Yetmiş kadar “enklava” sıkıştırılan Kıbrıs Türk halkı, on bir sene Kıbrıs Rum tarafının kendilerine uyguladığı ambargo altında yaşamağa mahkûm edilmişlerdi.
4. 1974’den sonra Kıbrıslı Türkleri izole etmek için yeni bir Rum ambargosu uygulanmaya başlamışlardı.
5. 1974’den önce ve sonra Kıbrıs’a verilen tüm dış yardımlar, Kıbrıslı Rumlarca monopolize edilmişlerdi.
6. Bütün ekonomik ve politik gücü zorla gasbeden Kıbrıs Rum liderliği, tabiatıyla bu gücü iki halkın yararlanacağı şekilde kullanmamıştır. Dolayısıyla Kıbrıs Rum toplumunun tahakkümünde entegre bir ekonomi, tekrar geçmişteki trajik sonuçlara yol açacağı kuvvetle muhtemeldir.
7. Kıbrıs Rum önerilerinde, dolaylı veya dolaysız vergi koyma yetkisinin federe devletler için öngörülmemesi manidardı. Bu hususta yalnızca “yeterli vergi gelirinden” ve “gümrük gelirlerinin adil dağıtımından” v.s. (Cerrahoğlu, 1998:241) bahsedilmektedir.
8. Kıbrıs Rum tarafının söz ettiği şekilde, “ada ekonomisinin entegrasyonu” (Cerrahoğlu, 1998:241) değil, var olan iki ayrı ekonominin birleştirilmesi, iki halk arasında karşılıklı güven ve iyi ilişkilere paralel olarak tedricen mümkün olabilirdi. Federal bir çatı altında yapılacak ilk iş, derhal iki taraf arasında ekonomik farklılığı gidermek ve iki tarafın da

yararına olacak ekonomik faaliyetlerdeki koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak için uygun mekanizmayı kurmak olacaktı.

Aslında Kıbrıs'taki toplumsal adalet istendiğinde, bunu gerçekleştirecek ekonomik imkânları da bulmak gerekirdi. Bu nedenle toplumsal demokrasi, ekonomik refahın ve bu refahı uyumlu biçimde düzenleyebilecek teknik imkânların varlığına bağlıydı. Böylece “ekonomik büyüme demokrasisi” (Tamçelik, 1998:2) diye adlandırılabilen yeni ve çağdaş bir gelişme ortaya çıkacaktı. Kıbrıs'ta toplumların üretimi iyi yönde kullanılabilmesi ve herkesin mutluluğuna hizmet edebilmesi için ekonomik büyüme demokrasisinin çok iyi denetlenmesi gerekecekti.

Görüleceği üzere yaşayabilir bir federasyonun en başta gelen koşullarından bir tanesi de kuşkusuz ekonomik eşitliktir. Güney Kıbrıs'ın çeşitli nedenlerden dolayı şu anda ekonomik açıdan Kuzey'den daha ileri düzeyde olduğu yadsınamaz. Zaten Vasiliu bile bu eşitsizliğe, nedenlerine dokunmadan birkaç kez değinmiş (111) ve kendilerinin, Türk toplumunun ekonomisine katkıda bulunabileceklerini açıklamıştı. Vasiliu, Kıbrıs sorunun çözümüyle ekonominin birleşip, piyasanın büyüyeceğini, adanın uluslararası ticaret merkezi hâline geleceğini, denizcilik ve bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra yabancı yatırımların da artacağını iddia etmekteydi (Hatay, 1992:20). Rum lideri, Türklere yapılacak uygun yatırımlarla, 5-7 yıl içinde gelir düzeyinin büyük ölçüde yükseleceğini de ileri sürmekteydi. Ancak Vasiliu, bu yöndeki propagandasını sürdürürken, aynı anda kurmayları ile birlikte KKTC'yi ekonomik açıdan sıkıntıya sokacak stratejik planları hazırlamaktan da geri kalmıyordu. Çünkü Vasiliu, bu sırada KKTC'den yapılacak her türlü ihracatın durdurulması için Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'na dava açıyordu. Yani siyasî olarak çökertemedikleri Kıbrıs Türk halkını, ekonomik olarak çökertmek istiyorlardı. Kıbrıslı Türklerin özellikle ekonomik alandaki yatırımlarını engellemek, adeta Rum ve Yunanlıların “millî hedefi” (112) hâline gelmişti. Dolayısıyla ulaşılmak istenilen hedef bu şekilde açık şekilde gösterilirken, Vasiliu'nun ekonomik destekle ilgili propagandasının inandırıcı olamayacağı açıktır. Zaten Kıbrıslı Rumlar, son zamanlarda 1977-1979 Doruk Antlaşmalarına atılan imzaların, büyük bir yanlışlık (113) olduğunu açıklıyorlardı. Kıbrıs Türk halkını ekonomik olarak çökertmede başarılı olunduğu takdirde, federal devletin, tamamı Rumlardan oluşan “millî bir Elen devleti” (114) olacağını iddia ediyorlardı.

Kaldı ki, ABAD'a yapılan başvuru çerçevesinde İngilizler, Kıbrıs Hükûmeti'ne ilettikleri mesajlarda, KKTC'nin birkaç aya kadar ekonomik açıdan çökeceğini ve Denктаş'ın da işbirliğine daha fazla yanaşmak zorunda kalacağını bildiriyorlardı (115). Özellikle Rum tarafının geliştirdiği “adanın ekonomik bütünlüğü” (Lyssarides, 1976:22) tezine karşın, Türk tarafı da adanın coğrafi konumu dolayısıyla Anadolu ile ‘ekonomik bir bütün’ (116) oluşturduğunu savunuyordu.

Unutulmamalıdır ki, uluslararası sorunların çözümünde ekonomik (Sönmezoğlu, 2000:318) faktörlerin her geçen gün, eskiye oranla daha önem kazandığı, genel kabul gören bir görüştür. Dolayısıyla bu ögenin, genel olarak Türk-Yunan ilişkilerinde, özel olarak da Kıbrıs sorununun çözümünde önemli bir rol oynayabileceği düşünülmelidir. Bu yüzden KKTC'nin ekonomik imkânları, sorunun çözümünde etkili olabilecek düzeye çıkartılması gerekecektir. Bu çerçevede en fazla önem taşıyan göstergelerin başında, ülkenin dış ticaret öğelerinin (TÜSİAD, 1998:37-43, 56-57) bulunduğunu söylemek mümkündür. Aslında KKTC'nin ciddi bir dış ticaret açığı ile mevcut ticaret hacminin büyük bir kısmının tarıma dayanması, önemli bir olgudur. Bu açıdan olumlu sayılabilecek yön, büyük bir dış ticaret açığına rağmen KKTC'nin carî açığının turizm ve başta yüksek öğretim sektörü olmak üzere diğer görünmeyen kalemler nedeniyle çok büyük olmamasıdır.

KKTC ekonomisi 1980'lerin ikinci yarısında büyüme trendi tutturmuşken Körfez Krizi, Asil Nadir olayı, Türkiye'deki 1994 finansal krizi ve aynı yıl Adalet Divanı'nın Kuzey Kıbrıs'ın ihracatına ilişkin olumsuz kararı, 1990'lardan itibaren ortaya çıkan ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. Bugün ise yaklaşık 70 (Sönmezoğlu, 2000:319) ülke ile ticaret ilişkisi bulunmasına rağmen, uluslararası alanda kendisine uygulanan ambargo nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaştığı da bir gerçektir.

Demek ki, Kıbrıs'taki Türk toplumunun ekonomik bakımdan sağlam bir yapıya kavuşturulması, adadaki iki toplumun bağımsız ve bağlantısız bir federasyon içinde ve yan yana yaşayabilmesi için atılması gereken ilk adımdı. Ama bu ilk adımın ilk koşulu, ayrı bir toprak parçası üzerinde yaşayan Türk toplumunun, kendi içinde ve Rumlarla olan ilişkilerinde, sömürülmeden ve ezilmeden sağlıklı bir ekonomik düzene kavuşturulabilmesidir (Soysal, 1995:48). Bu kurulamazsa, Türk toplumu, bir bütün olarak bir başka toplumunun sömürsünden ve ezilmesinden kurtulamazdı.

Oysa Kıbrıs'taki Türk toplumu, kendi içinde ve Rumlarla olan ilişkilerinde henüz böyle bir sağlıklı düzen kurabilmiş değildir. Tam tersine ekonomik olarak için için çürümekte (Soysal, 1995:49) ve bu sırada Türkiye ile olan iktisadî ilişkileri gitgide sağlıksız bir düzeye kaymaktaydı. Zaten Rum tarafının bütün umudu, işte buradaydı. Aslında görüşmeleri yokuşa sürme ve sonucu geciktirme girişimlerinin gerisinde bu umut yatmaktaydı.

Dolayısıyla KKTC ekonomisi, son derece olumsuzluklar ve büyük riskler taşımaktaydı. Gali Fikirler Dizisi'nde olduğu gibi öncelikle mülkleri olanların kendi mallarını talep edecekleri hususu dikkate alındığında, Rumların bütün tesislere ve işyerlerine sahip olacakları gerçeği göz ardı edilemezdi. Bu durumda büyük ölçüde bölgede yapılacak ticaret, tek yönlü ve Rum'dan Türk'e dönük olacaktı (117). Bunun ise Kıbrıs Türk ekonomisi açısından taşıdığı sakıncaları ayrıca yorumlamaya bile gerek yoktur.

Rum ekonomisinin bugünkü gelişmişlik düzeyi ve KKTC'ye göre daha olumlu maliyet yapısı ve ulaştığı standart, kalite düzeyi ve üretim hacmi karşısında KKTC ekonomisinin

“rekabet gücünün son derece zayıf” (118) olacağı bir gerçektir. Bu nedenle bölge, Rum ürünlerinin ve hizmetlerinin KKTC’ye geçiş için bir köprü veya “açık kapı” olarak kullanılabilecekti. Kuşkusuz bu ise “Ordu Pazarı” (119) örneğinde olduğu gibi öncelikle Türk çarşını, esnafını ve üretimi olumsuz yönde etkileyecekti. Böyle bir rekabete KKTC ekonomisinin ve pazarının dayanabilmesi mümkün değildi. Bütün bunlar göstermektedir ki, Kıbrıs’ta sağlıklı, yaşayabilir bir federal yapının oluşabilmesi için Türk ve Rum toplumlarının her alanda birbirlerine eşit olmaları gerekmektedir. Böylece, biri diğerinin üzerinde üstünlük kurması imkânsızlaşacaktı. Dolayısıyla yaşayabilir bir federasyonun en başta gelen koşullarından bir tanesi de hiç kuşkusuz taraflar arasındaki “ekonomik eşitlik” (120).

Bunun üzerine Türk tarafı, kendi toplumunun ekonomik kalkınmasını, Rum liderliğinin tek yanlı ve engelleyici kararlarına bağlı olmasının kabul edilemez olduğunu ve iki toplum arasındaki “ekonomik dengesizliğin” (Gazioğlu, 2000:295) giderilmesi gerektiğini vurguladı. Buna karşın Rum tarafı da Kıbrıslı Türklerin ekonomik eşitliği, ancak Kıbrıs Cumhuriyeti altında AB’ye girmesi ile gerçekleştirebileceği iddia edilmekteydi. Dolayısıyla Güney Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne girmesi gündeme gelince, KKTC’nin ekonomisi giderek daha fazla konuşulmaya başlandı (Cansel, 2001:8). Hatta Yunanlı Profesör Hristos Rosakis’in de ifade ettiği gibi:

“Kıbrıs’taki Türk toplumu, ekonomik bakımdan zor durumda ... Avrupa daha önce Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İrlanda örneklerinde görüldüğü gibi, zayıf ekonomileri güçlendirip kendisiyle uyum içine sokmakta başarılı oldu. Ayrıca, ülkelerin geri kalmış bölgelerini geliştirmek amacıyla oluşturulmuş destek programları var. Avrupa Birliği’ne girişten sonra Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumlarını düzeltmek işten bile değil” (Soysal, 1998:21) şeklindeki görüşü savununlar da vardı.

Buna rağmen Rum tarafının, Kıbrıslı Türklere uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırmak gibi bir niyeti yoktu. Bir kere, adada güven bunalımı yaratan en önemli etken, Rum liderliğinin her alanda Türklere karşı uyguladığı ambargo ve dünyadan soyutlama politikasıydı (İsmail, 1998a:257). Rum yönetimi, Türk tarafının “tüm ambargoların kaldırılması” yönündeki talebini de reddetmekteydi. Aslında onların bu tutumu, 30 yıldan beri devam eden insan hakları ihlâliydı. Dolayısıyla insan haklarına ters olan bu durumu sona erdirmeden, iki halkın yakınlaşması ve birbirine güven duyması oldukça zordu. Bu yüzden Türkler için Gali’nin “ambargo % 80 oranında kalkacak” (İsmail, 1998a:274) demesi, “Kıbrıslı Türkler, insan haklarından ancak % 80 oranında yararlanabilecek” demekten başka bir şey değildi. Halbuki her halkın insan haklarından tam ve eşit şekilde yararlanması, temel ve vazgeçilmez insanlık hakkıydı. Gali Fikirler Dizisi’nde bile, iki tarafın ekonomik verilerle ilgili uçuşumun kapatılması, tavsiye edilen görüşler arasındaydı.

2.1.1.1. Federal Kıbrıs Devleti'nin Ekonomisinde Verimliliğin ve Şeffaflığın Esasları:

Yukarıda özetlenen bu durumla ilgili olarak KKTC'nin ekonomik anlamda kalkınması için "verimlilik" (Yörükoğlu, 2001:231) son derece önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Sosyo-ekonomik gelişmenin arzulanan düzeye erişebilmesi için devletin her türlü kararında iki önemli esası çok ciddi olarak uygulamaya koyması gerekir. Bunlardan birisi "verimlilik", diğeri de "şeffaflıktır" (Yörükoğlu, 2001:231).

Verimlilik esası politika olarak devlet tarafından kabul edilirse, bu demektir ki, devlet her türlü kararında, icraatında, attığı adımlarda verimliliği gözetecek, alternatif maliyeti dikkate alacaktır. Verimsiz veya az verimli görünen kararlardan vazgeçip, daha verimli alternatifleri karara bağlayacaktır (Yörükoğlu, 2001:231). Daha açık ifade ile devlet dairelerindeki aşırı istihdam hali, yavaş yavaş ortadan kalkacak, bütçe açıkları azalacak, enflasyon yavaşlayacak ve ekonomik istikrar artacaktır. Kısacası, Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federal devlet, yapısal olarak küçülüp kendi aslî görevine dönecektir.

Bunun dışında verimlilik esası çerçevesinde yürütülen işlerin, aslî kontrol mekanizması da "şeffaflık" (Yörükoğlu, 2001:231) prensibidir. Her şeyden önce federal devletin her kararı ve yaptığı her iş, herkes tarafından bilinirse, doğru ve yanlış daha erken ortaya çıkar; hataların vaktinde düzeltilmesi imkân dahilinde olur. Bu durumda gereksiz harcamalar azalacağı için kayıt dışı işlemler, vergi kaçırmaları ve manipulatif işler azalacak ve devlet bütçesi güçlenerek, harcamalarda etkinlik artacaktır.

Dolayısıyla yukarıda özetlenen sorunların ortadan kaldırılması için federal devletin yeterli oranda reel üretim artışını sağlaması şarttır. Bunun için ise:

1. Enerji ve su sorunu,
2. İletişim ve ulaşım sorunu,
3. Yatırım için teşvik ve kredi sorunu,
4. Mevzuat sorunu halledilmelidir.

Zaten hali hazırda her iki tarafın teşvikleri, tarımda, küçük sanayide, hizmet sektöründe, eğitimde, turizmde ve sağlık sektöründe idi. Aslında bunlar, kurulacak Kıbrıs Federe Devleti için hem karşılaştırmalı üstünlüğü ve hem de sermaye/hâsıla oranı düşük olan alanlardı. Bu nedenle yatırımının ekonomik kullanımı oldukça uygundu. Bu yüzden yatırım teşvik alanları, isabetli olarak tespit edilmelidir. Ancak, uygulama çok önemlidir. Beklenen sonuçları alabilmek için değinilen kararların yerinde, zamanında ve objektif olarak uygulanması gerekecektir. Daha açık bir ifade ile eğer bu kararlar, daha önce de olduğu gibi objektif bir tutumla ve ciddiyetle ele alınmazsa, ayrıcalıklar, tarafsızlıklar ve adil olmayan tutumlar yine olursa; yani daha önce de olduğu gibi:

- Vergiler zamanında, herkesten ve adil oranda alınmazsa,

- Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri özendirici tutum ve mevzuat ortadan kaldırılmazsa;
- Alışverişlerde KDV ödemeyenler göz ardı edilirse;
- Aldığı kredileri zamanında ödemeyenlere yaptırım uygulanmazsa;
- Emeklilik kanunu, sendika kanunu ve etkin olmayan benzeri kanunlar zamanın şartlarına uygun hâle getirilmezse;
- Devlet dairelerinde, çalışanla çalışmayan bir tutulursa;

Kısacası, federal devlette herkes üstüne düşen vatandaşlık görevini yerine getirmek üzere adeta bir “ekonomik seferberlik” ruhu içinde kabul edilmezse, istenen ve beklenen sonucun zamanında ve tam olarak alınabilmesi mümkün değildir.

Dolayısıyla başarının derecesi, yukarıda değinilen sorunların ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bunun için de her şeyden önce vatandaşın gönlünde, federal devletin güven tesis etmesi gerekir. Güven tesisi ise federal devletin “verimlilik” prensibiyle birlikte “şeffaflığın” (Yörükoğlu, 2001:232) kabul edilmesi ve korkmadan uygulanması ile tesis edilebilirdi.

2.1.1.2. Federal Kıbrıs Devleti’nde Sürdürülebilir Kalkınma Modeli:

İnsanlığın ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanması, kalkınmanın en başta gelen amacıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki çok sayıda insanın temel ihtiyaçları, yani yiyecek, giyecek, barınak ve iş bulma ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bu temel ihtiyaçların ötesinde, bu insanların daha iyi bir hayat kalitesi konusunda haklı beklentileri de vardır.

Bundan hareketle sürdürülebilir kalkınma, herkesin temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve herkese daha iyi bir hayatla ilgili beklentilerini tatmin etme fırsatı sağlamayı gerektiriyordu (Polat, 1996:7). Dolayısıyla temel asgarî düzeyin üzerindeki hayat standartlarının sürdürülebilir olması için Kıbrıs’ın her yerindeki tüketim standartlarının uzun vadeli bir sürdürülebilirliğe ulaşmış olması gerekirdi.

Aslında kısmen de olsa temel ihtiyaçları karşılamak, büyüme potansiyeline bağlıydı (Polat, 1996:7). Bir başka deyişle sürdürülebilir kalkınma, bu tür ihtiyaçların karşılanmadığı yerlerde ekonomik büyümeyi zorunlu kılmaktaydı. Başka yerlerde bu kavram, ekonomik büyümeyle tutarlı olabilirdi. Ama büyüme, tek başına yeterli değildi. Yüksek düzeyde bir üretimle, yaygın yoksulluk bir arada da var olabilirdi. Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma, Kıbrıs’taki toplumların insanî ihtiyaçları, hem üretim potansiyelini artırarak, hem de herkese eşit fırsat tanınmasını garanti altına alarak karşılanması gerekirdi.

Gerçi Kıbrıs’taki sayı olarak yalnızca nüfus değil, kaynakların dağılımı da önemli bir sorundu. Zaten sürdürülebilir kalkınma, demografik gelişmelerin değişen üretim potansiyeliyle uyum içinde olmasıyla temin edilebilirdi. Çünkü Kıbrıs’taki herhangi bir toplum, gelecekteki insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânını pek çok biçimde tehlikeye sokabilirdi. Kısa vadeli sorun çözülebilirse de bu sefer ortaya daha büyük sorunlar çıkabilirdi. İyi

düşünülmemiş bir kalkınma, Kıbrıs'ta çoğunluğu bulunan Kıbrıslı Rumları, marjinal isteklere itebilirdi.

Sürdürülebilir kalkınma, esasında bir “değişim süreciydi” (Polat, 1996:9). Bu değişim süreci içinde kaynakların kullanımı, yatırımların yönlendirilmesi, teknolojik gelişme yönünün seçilmesi ve kurumsal değişiklikler, hep uyum içinde ve insanlığın bugünkü ve gelecekteki ihtiyaç ve beklentilerini karşılama potansiyelini zenginleştirici olmalıydı. Zaten bir toplum, kendisini derinden etkileyen sorunlarla karşılaştığında bu, statükonun bir “meşruluk kriziyle” (Polat, 1996:9) karşılaştığı anlamına gelirdi. Mevcudu aynı şekilde sürdürmek, belki de yüksek pahalar ödeyerek bir süre için mümkün olabilirdi. Ancak kriz içten içe varlığını sürdürür ve sorun, bir zaaf kaynağı olarak toplumsal bütünü kemirmeye başladı. Tıpkı Kıbrıs Türk toplumu içinde olduğu gibi toplumsal çatışmanın optimum noktasına çıkması gibi... Gerçekte ise yapılması gereken, sorunu çözecek tarzda yeni bir toplumsal proje geliştirmek ve yeni bir “meşruluk kalıbı” (Bostancı, 1999:133) oluşturmaktır. Aslında Kıbrıs Federe Devleti'nin sürdürülebilir bir kalkınma modelinin oluşturulması, her iki toplumun ortak çıkarlara göre inşa edilmesini zorunlu kılıyordu.

Bundan hareketle Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federal devletin sürdürülebilir kalkınma kavramından çıkabilecek politikaların kritik amaçları şunlar olabilirdi:

- Büyümeyi canlandırmak;
- Büyümenin kalitesini değiştirmek;
- İş bulma, yiyecek, enerji, su ve sağlık konusundaki temel ihtiyaçları karşılamak;
- Sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garantiye almak;
- Kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek;
- Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek ve karar vermede çevre ile ekonomiyi birleştirmekti.

Sürdürülebilir kalkınma stratejisi, en geniş anlamı ile ele alındığında, gerek insanlar arasında, gerekse insan ve gelecek arasındaki uyumu yükseltmeyi amaçlamaktadır (Polat, 1996:1). Bundan hareketle Kıbrıs Federe Devleti'nde sürdürülebilir kalkınmayı devam ettirmek için tehdit altında olmayan bir gelecek, hakkaniyet ve ortak çıkarlar ile stratejik hedeflerin uyumu şarttı. Federe devlette ekonomik büyümeyi canlandırmak, büyümenin kalitesini değiştirmek, insanın temel ihtiyaçlarını karşılamak, kaynak tabanını korumak ve değiştirmek, riski yönetmek, karar vermede beklenti ile ekonomiyi birleştirmek gerekmektedir. Böylece Kıbrıs'ta sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını ve gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin planlanmalıdır.

Kıbrıs'ta ekonomik ve sosyal kalkınmanın amaçlarını tarif ederken, gelişmiş olan veya gelişmekte olan piyasaya yönelmiş veya merkezî planlamaya dönük olan sürdürülebilir bir kalkınma esas alınmalıdır. Gerçi yorumlar değişebilir; fakat federal devlet için bazı genel

niteliklerin ortak olması, sürdürülebilir kalkınmanın temel kavramı üzerinde ve bunu başarmanın geniş stratejik çerçevesi üzerinde görüş birliğinin olması şarttır.

Zaten Kıbrıs'taki kalkınma, ekonominin ve toplumun ileriye doğru değişerek gelişmeyi içermelidir. Kaldı ki fiziksel anlamda sürdürülebilir olan bir kalkınma yolu, kurumsal olarak sosyal ve siyasal ortam içinde bile izlenebilirdi. Ama federal devlet düzeninde, fiziksel sürdürülebilirliği elde edebilmek için kalkınma politikalarının kaynaklara ulaşmada, maliyetlerin ve yararların dağılımında değişiklikler gibi bazı gereklere dikkat edilmesi gerekecekti. Fiziksel sürdürülebilirlik, en dar anlamıyla bile, kuşaklar arasında “sosyal adalet” (Polat, 1996:7) konusunda kaygıları ifade eder ki, bu kaygılar, mantıkî olarak her kuşağın kendi içindeki hakkaniyete de uzanmak zorundaydı. Dolayısıyla Kıbrıs gibi bir coğrafyada, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi demek, o coğrafyada gelir ve refahın artması ve çağdaşlaşma demektir (S. Denктаş, 1997:6). Hızlı bir büyümenin gerçekleşmesi demek ise dünyadaki ekonomik yarışta başarılı olmak ve gelişmiş ülkelerle olan farkı azaltmak, hatta onlara yetişmek demektir.

Aslında federal Kıbrıs'ta, serbest piyasa ekonomisine ve ekonomik ilişki ile faaliyetlerin bizzat kendisi tarafından yönlendirilen ekonomik bir yapıya geçmesi gerekecekti. Doğal olarak iktisadî alanda böyle köklü ve yapısal bir değişimin başarılması kolay bir süreç değildi. Ancak Kıbrıs Türk ve Rum federe devletlerinin iktisaden gelişmesi ve iki taraf arasında ticarî ve ekonomik işbirliğinin maksimize edilmesi, dünya ekonomisine entegre edilmeleriyle mümkün olabilirdi. Diğer bir ifade ile her iki federe devlet arasında ticarî ve ekonomik işbirliğinin gelişmesi, her şeyden önce bağımsızlığa kavuşacak olan Kıbrıs Federe Devleti'nin piyasa ekonomisinin kural (Morgil, 1993:55) ve kurumlarına işlerlik kazandırmasına ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeye yönelik iktisadî politikaları uygulamasına bağlıydı. Kıbrıs Türk ve Rum federe devletleri arasında ticarî ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, her şeyden önce serbest piyasa ekonominin kurulup, geliştirilmesi ile yakından ilgiliydi. Konuya bu yönden bakıldığında serbest piyasa ekonomisinin işleyebilmesi için her şeyden önce “hukukî çerçevenin” (Morgil, 1993:56) oluşturulması gerekiyordu. Bu açıdan Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, İcra-İflas Kanunun ve Sermaye Piyasası Kanunu gibi serbest piyasa ekonomisinin hukukî çerçevesini oluşturan kanunlar, müştereken hazırlanıp Türk ve Rum federe devletlerinde kademeli olarak uygulanmaya konulmalıydı. Diğer taraftan Federal Kıbrıs Devleti, federe devletlerin iktisadî hayatına aşırı derecede müdahale etmemeli ve iktisadî faaliyetlerdeki her türlü ayrıntıyı düzenlemeye çalışmamalıydı. Çünkü federal devletin bu şekildeki aşırı müdahaleleri, serbest piyasa ekonomisinde gelişimin motoru olan “serbest girişimciliği” (Morgil, 1993:56) önleyici etkiler yapabilecektir.

Gerçek şu ki, serbest piyasa ekonomisinin temelini “özel mülkiyet hakkı” (Morgil, 1993:56) teşkil ederdi. İnsanların çalışma motivasyonuna sahip olması ve etkin bir biçimde çalışması, insanların mülkiyet hakkını elde etmeleri ile yakından ilgiliydi. Bu nedenle, Kıbrıs

Federe Devleti'nde tarım, hizmet ve sanayi sektörlerinde özel mülkiyete geçiş, piyasa ekonomisinin etkin bir biçimde işletilmesi için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Yasal mevzuat hazırlanarak, özellikle sanayi ve hizmetler sektöründe yabancı sermayeden faydalanılarak, kapsamlı bir özelleştirmeye geçilmesi, ticarî ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktaydı.

Zaten serbest piyasa ekonomisinde kaynak dağılımı, yani hangi mal ve hizmetlerin ne miktarda ve hangi üretim tekniği ile üretileceği, merkezî planlama ile değil, "fiyat mekanizması" (Morgil, 1993:56) ile sağlanırdı. Fiyat mekanizmasının bu denli önemli işlevini yerine getirebilmesi için gerek mal ve hizmetlerin, gerekse üretim faktörlerinin fiyatları, bunların kıtlık derecelerini aksettirecek biçimde arz ve talep şartlarına bağlı olarak serbestçe piyasada belirlenmesi şarttı. Zira malların, hizmetlerin ve üretim faktörleriyle ilgili fiyatların piyasada serbestçe teşekkül etmesi, serbest piyasa ekonomisinin etkin bir biçimde çalışması için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu nedenle fiyat kontrollerinin giderek kaldırılması ve fiyat sisteminin serbestleştirilmesi gerekecektir.

Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs Türk ve Rum federe devletlerinin ekonomileri, birbirlerini tamamlayan bir yapıya sahip olmalıydılar. Bunun ise ancak ticarî ilişkilerin büyük ölçüde geliştirilmesiyle mümkün olabilirdi. Dolayısıyla federe devletler arasında ticarî ilişkilerin geliştirilmesi için bankacılık sisteminin oluşturulması ve bankacılık hizmetlerinin sağlanması gerekiyordu. Esasen, serbest piyasa sisteminin etkin bir biçimde işleyebilmesi için iki tarafta eş zamanda işleyen para politikası ve kredi sistemi olmalıdır.

Görüleceği üzere bütün bunların, öncelikle de bir kalkınma plânı doğrultusunda, yani hedef ve öngörülere göre oluşması gerekiyordu. Çünkü çıkabilecek bir kriz ortamında, imkânların en iyi şekilde kullanımına yönelik kısa vadeli etkin bir planlamanın olması şarttı. Bu yüzden Kıbrıs Federe Devleti için kriz ve istikrarsızlık ortamında dahi, uygulanabilir "yıllık ve beş yıllık kalkınma planları" hazırlanmalıdır. Dolayısıyla adadaki iki ayrı ekonomik üniteyi, kapsamlı, etkin ve gerçekçi bir kalkınma programı çerçevesinde birleştirilmeye çalışılmalıdır.

Kıbrıs Federe Devleti'nin ekonomik olarak birleşmesiyle ortaya çıkacak istikrarsızlığın çözümlenmesi ile birlikte, devlet, üniversite, siyasal partiler, işadamları, sendikalar, meslek ve esnaf teşkilâtları ile üretici birliklerinin katılımı ve katkılarıyla süratle yeni bir 5 yıllık kalkınma plânının hazırlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda federal devletin ekonomiyi yönlendirici, destekleyici ve belli alanlarda üretici olarak katılacağı, ama özel sektörün de üretken temelde ve yatırımcı olarak önünün açık tutulup teşvik edileceği bir anlayışla ekonomi planlanmalıdır. Bunun için federal devletin sağlayacağı kamu kaynaklarını doğru ve yerinde kullanması esastır. Buna büyük titizlik gösterilerek, kamu kaynaklarının ve desteklerinin tarım, turizm, sanayi ve eğitim sektörlerine üretken olarak aktarılmasının yanı sıra aynı zamanda ulaşım gibi önemli bir sorunun, hem teknik hem siyasî olarak aşılmasına da yönelinmelidir. Bu maksatla kamu düzeninin ve teşkilâtının verimliliği ve yeniden yapılanmasının, demokratik,

retken ve katılımcı bir temelde gerçekleştirilmesi için sendikalarla diyalog ve işbirliği içerisinde hareket edilmelidir. Kamuda hizmetin esasının toplum ve insan olduğu bilinci içerisinde, kamu görevlilerinin yetkinleşmesi esas alınmalıdır.

Kıbrıs Federe Devlet, retken alanlara ve temel altyapıya yönelik olarak destek, yardım ve uygun koşullarda kredi teminini sağlamalı ve duygusal unsurlardan arınıp, akılcı, reel ve ilkeli bir yapıyı gözetmek zorunda olmalıdır.

Dolayısıyla Güney ile Kuzey arasındaki ekonomik denge, Kıbrıs Türk toplumunun potansiyelini kullanabilmesi, engellerin kaldırılması ve gerekli koşulların yaratılmasıyla sağlanmalıdır. Böylece Kıbrıs'ta, sürdürülebilir bir barışın alt yapısı kurulmuş olacaktır.

Bununla birlikte Kıbrıs Federe Devleti'nde öncelikle kıt kaynaklarını verimli kullanan, iş, aş ve zenginlik yaratan bir ekonomik yapının tesisi amaçlanmalıdır. Kıbrıs Federe Devleti'nin kuruluş döneminde başarıyı yakalamak ve kısır döngüden kurtulmak için şu altı hedefe odaklaşmak gerekecektir:

1. Borç yönetiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması
2. Enflasyonla mücadelenin kararlılıkla devam ettirilmesi
3. Sürdürülebilir büyümenin temin edilmesi
4. İşsizliğin azaltılması ve istihdam alanlarının yaratılması
5. Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ekonomik bütünlüğünün sağlanması
6. Federe devletler arasındaki ekonomik uçurumun kapatılması

Bu altı hedefin gerçekleştirebilmesi için de aşağıda ifade edilen şu iki unsur gerçekleştirilmelidir:

1. Bütçenin faiz dışı fazla hedefinin mutlaka tutturması (121).
2. Yapısal reformları hızla tamamlanması.

Aksi takdirde Kıbrıs Federe Devleti'nin büyümeye geçiş süreci gecikir ve yeni krizlerle (122) karşılaşılabilir. Kıbrıs Federe Devleti'nin, bu krizlere ve istikrarsız ortamdan kurtulabilmesi için aşağıda ifade edilen, fakat Gali Fikirler Dizisi'nde belirtilmeyen 14 konu üzerinde sistemli ve programlı bir çalışma yapması gerekecektir. Buna göre:

1. Koordinasyon: Kıbrıs Federe Devleti'nin, malı yönetimi tek elde toplanmalıdır. Maliye Bakanlığı, devletin gelir ve carı giderlerinin kontrol edildiği birim olan Devlet Planlama Teşkilatı, federe devletin proje ve yatırım birimi olarak Hazine'ye ve Ekonomi Bakanlığına bağlı hale getirilmelidir. Bakanlık hiyerarşisinde Hazine'den sonra alışma Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı n plana alınmalıdır. Çünkü alışma Bakanlığı gerçek kişi, Ticaret Bakanlığı tüzel kişi odaklıdır. Diğer bakanlıklar, gerçek ve tüzel kişilerin kendilerini gerçekleştirmelerinde ve retkenliklerinde yardımcı olan karargah kurumlardır.

2. Güven: Bugün artık ekonomide tek ve genel bir dengeden bahsedilmesi mümkün değildir. Bu nedenle makro ekonomik ve finansal dengeler çoğu zaman birbirinden ayrı hareket etmektedirler. Küreselleşme nedeniyle finans dengeleri çok önem kazanmış ve ne yazık ki Kıbrıs gibi gelişmekte olan ülkelerde, bu denge çok kısa sürede bozulabilmektedir. Çünkü Kıbrıs'ın da aralarında bulunduğu bu ülkelerde finans dengesi, iç borç stoku üzerine oturmaktadır. Bu da beklentiler ve güven algılamasını, çok önemli bir girdi hâline getirmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs Federe Devleti, istikrarlı bir ekonomi için öncelikle güven sorununu çözmelidir.

3. Borçlar: Borç sorunun kökünden çözümü, ekonominin büyümesi ve borç ödeme kapasitesinin artırılması ile mümkündür. Kıbrıs Federe Devleti'nde iç ve dış borcun dengeli tutulması ve makasın açılmamasına özenle dikkat edilmelidir. Aksi hâlde borç stoku, federal devletin ekonomisi üzerinde büyük bir yük olacaktır.

İç borçlanma ihtiyacının azaltılması ve buna paralel olarak faizlerin düşmesi ve özellikle reel faizlerin inmesi son derece önemlidir. Burada önemli olan nokta, ilk aşamada, borç vadesini daha düşük faizli borçlanmayla uzatabilmek. Kısacası Kıbrıs Federe Devleti'nin ilk genel seçimlerinden sonra güven verici bir hükûmetin işbaşına gelmesi, halkın gündemindeki sorunların yarısı çözülmüş olacaktır. Güvenin oluşması, tek başına bu iş için yeterlidir. Tabii ki burada önemli olan nokta, ekonominin borç stoku artış hızından daha hızlı büyümesi ve vergi gelirlerinin aynı oranda artmasıdır.

4. Enflasyonla Mücadele: Aslında enflasyon, yüksek kamu açıkları ve verimsizliğin sebebi değil, aksine sonucudur. Enflasyon bir toplumu ahlâken çökerten, demokrasinin dayanağı olan, orta direği yok eden, yatırım iklimini bozan ve ülkeyi krizlere mahkûm eden bir olgudur. Sürdürülebilir büyüme, ancak enflasyonsuz bir ortamla sağlanabilirdi. Bilindiği gibi yoksullukla mücadeledeki başarı, ancak enflasyonun yenilmesiyle kazanılabilir. Ancak uzun yıllar yüksek ve yapışkan enflasyonla yaşamış ülkelerde, enflasyonu düşürme çabalarının geçici olarak büyümeyi olumsuz yönde etkilediği de bir gerçektir. Çünkü uzun yıllar enflasyonla yaşamış Kıbrıs Türk kamu ve özel kesimlerin fiyatlama alışkanlığı, başlı başına bir enflasyon nedenidir. Öte yandan yapışkan enflasyon sürekli devalüasyon demektir. Sürekli devalüe edilen bir paranın, tasarruf aracı olarak kullanılması mümkün değildir. Enflasyonla mücadelenin temelini, devleti ekonomik faaliyetlerden çekerek, rekabetin alt yapısını güçlendirmek ve toplumsal verimliliği artırmak oluşturacaktır. Bunun için Kıbrıs'taki piyasaların düzenlenmesi, oyunun kurallarının belirlenmesi ve federe devletin sadece oyunun kurallarını koyan ve denetleyen bir faktör olması sağlanmalıdır. Bu çerçevede bütçe denetiminin etkinliği artırılacak ve bağımsız para politikası kararlılıkla uygulanabilecektir. Çünkü Kıbrıs sorununun çözümlenmesinden sonra enflasyonist baskılar görüleceğini, fiyatların artış kaydedeceğini (123), fakat sonunda herkese refah getirecek ekonomik

gelişmeler olacağını belirten ekonomistler, Kıbrıs'ın güçlü bir ekonomik merkez hâline geleceğini ve çok büyük iş fırsatları doğacağını ifade etmektedirler.

5. Sürdürülebilir Kalkınma: İnşili-çıkışlı veya krizli-şoklu yoksullaşma sürecindeki en önemli sorun, ekonomik büyüme oranlarının istikrarsızlığıdır. Bu, Kıbrıs Federe Devleti ekonomisini öngörülebilir olmaktan çıkaran, yatırım iklimini bozan, öz kaynaklarını eriten ve uzun vadeli sabit sermaye yatırımlarının ülkeye gelişini engelleyen en önemli nedenlerden birisi olacaktır. Bu nedenle Kıbrıs Federe Devleti'nde "sürdürülebilirlik" kavramı, önemli bir kavramdır. Zaten sağlıklı olan ve sonunda halkın refahını yükseltecek, yoksulluğu önleyecek süreç de budur. Yani KKTC ekonomisinin 1990'ların başından bu yana yaşamaya alıştığı inşili-çıkışlı, yoksullaşma sürecinin tam tersidir. Bu sürecin sona erdirilebilmesindeki kritik husus enflasyonla mücadeledeki kararlılıktır. Bu noktada sağlıklı büyümeye geçişin önündeki en önemli engellerden birisi de geçmiş yapının oluşturduğu zihniyettir. Bunu aşmak için de federe devlete ait ekonominin her bir biriminin, enflasyonsuz ve verimliliği esas alan bir biçimde yapılandırılması gerekecektir.

6. İşsizliğin Azaltılması ve Yoksulluğun Önlenmesi: Kıbrıslı Türklerde işsizlik ve alım gücündeki yoksullaşma giderek artmaktadır. Gizli işsizleri de sayılacak olursa, çalışabilir nüfusun aşağı yukarı 5.000–6.000'i (Selengin-Kurtarıcıoğulları, 2001:1) işsizdir. Sadece nitelikli işgücünün % 30'u (Selengin-Kurtarıcıoğulları, 2001:1) işsizdir. Dolayısıyla "anlaşma" yolundaki süreçte Kıbrıslı Türkler için en önemli tehdidin, "ekonomi" olduğu söylenebilirdi. Bu nedenle Kıbrıs Federe Devleti'nde işsizlik ve yoksulluğun önlenmesi, birinci öncelik olmalıdır. Fakat yoksullukla mücadelede, sadece ekonomik büyüme üzerinde odaklanmak yeterli değildir. Örneğin İspanya, AB'nin en yüksek büyüme oranına sahip ülkelerinden birisi olmasına rağmen çalışabilir nüfusunun % 15'i hâlen işsizdir. Dolayısıyla günümüz ekonomilerinde işsizliğin önlenmesi için büyümenin yanı sıra, insanî kalkınma politikaları da önem kazanmaktadır. Bu nedenle ömür boyu eğitim, meslek edindirme ve sağlık alanları, federe devletin birinci önceliği olmak zorundadır. Yani federe devlet, kamunun önceliği iş vermek değil, insanlara meslek ve beceri kazandırmak, böylece işgücü esnekliğini artırmak olmalıdır.

Bununla birlikte Federal Cumhuriyetin tümünde "eşit ücret" (SİSAV, 1998:14) verilerek kişiler çalıştırılmalıdır. Öte yandan şirketlerin yapısı ve performansı, istihdam sorununun niteliğini de etkilemektedir. Gelişmiş ekonomilerde şirket değerlerinin % 80'i insan kaynakları ve işgücünün verimliliği oluşturmaktadır. Bu, hem işsizliği azaltmakta, hem de bireyin yaşam kalitesini yükseltmektedir. Bunun için Kıbrıs Federe Devleti'ndeki şirketler, gayri maddî değerlere de yatırım yapmaya teşvik edilmelidirler.

7. KOBİ'ler: Kıbrıs Türk işletmelerinin birçoğunda gözlemlenen aile şirketi kimliğinden kaynaklanan profesyonel yönetici istihdam eksikliği, yenilikçi yönetim tekniklerinin uygulanmaması, şirketlerdeki düşük şeffaflık düzeyi, muhasebe ve raporlama alt yapısındaki

farklılık ve yetersizlik, KOBİ'lerin uluslararası piyasa imkânlarından ve sermaye piyasalarının imkânlarından daha fazla yararlanmalarını engellemektedir. KOBİ'lerin özellikle risk sermayesi yatırım ortaklıkları ve menkul kıymet yatırım ortaklıkları gibi finansman tekniklerinden daha fazla yararlanmaları amacıyla uluslararası fon piyasalarıyla köprü oluşturacak modeller geliştirilmeli, bu çerçevede danışmanlık ve eğitim hizmetleri, meslek odalarını da işin içine katacak bir şekilde yeniden düzenlenmelidir. Kıbrıs Federe Devleti'nin rekabet politikası, KOBİ'leri koruyacak biçimde yönlendirilmelidir. KOBİ'lerin AB tam üyeliği çerçevesinde bölgesel kalkınma, çevre ve bilgi teknolojileri alanında yatırım yapması teşvik edilmeli ve bu alanlarda Avrupa Yatırım Bankası imkânlarından daha çok yararlanmalarını sağlayacak proje ve danışmanlık desteği verilmelidir.

Bu yüzden Kıbrıs'ta, "Kalkınma Merkezli Projeler" geliştirilmelidir. Bu projeler arasında teknoparklar daha etkin organizasyonlar hâline getirilerek, teknolojik bilginin ticarileşmesi desteklenmelidir. Teknoloji, yoğun üretim, girişimcilik ve ihracatının geliştirilmesi amacıyla ortak kullanım atölyeleri ve laboratuvarlarının sayısı artırılmalıdır. Bunlarla ilgili olarak katkı miktarları kaldırılmalıdır.

8. İhracat: Yeniden büyümenin itici gücü ihracattır. Kıbrıs Federe Devleti ihracattaki ilk hedefi yıllık % 8-10 büyüme olmalıdır. Bunun için rekabet üstünlüğü olduğu alanlar belirlenerek, kapsamlı bir ihracat hamlesi başlatılmalıdır. İhracat işlemleri bürokrasisi basitleştirilmeli ve gümrük işlemleri sadeleştirilmelidir. Bu çerçevede ihracatta gümrük idaresi dışındaki diğer kurumlar, sınır kontrolleri yerine üretim alanından başlayan iç kontrollere yöneltilmiş olacaklardır. AB ülkelerinde olduğu gibi, adadaki bütün gümrüklerde, denetimlerin hepsini tek elden yapıp, gerekli izni derhal verebilen merciler (one-stop agency) kurulmalıdır. Federe devlet desteği ile açılacak yurt dışı ticaret ofisleri aracılığıyla yeni pazar arayışına gidilmelidir. Dış ticaret konusunda KKTC'nin en büyük eksikliği enformasyon konusundadır. Dış ticaret politikaları çerçevesindeki işletmelere, enformasyon desteği sağlanmalıdır. Federe devlete ait ihracatçıların rekabet gücünü artırmak amacıyla, ihracatçı ve sanayici kuruluşların bir taraftan teknoloji ve AR-GE faaliyetlerini geliştirmeleri, diğer taraftan dünya pazarı için markalı üretim yapmaları teşvik edilmeli ve bu harcamalarının tamamı destek kapsamına alınmalıdır. Dünya genelinde hızla gelişen elektronik ticaretin Kıbrıs'ta da süratle yaygınlaşacağı dikkate alınarak, teknik ve hukukî alt yapı düzenlemeleri ivedilikle sonuçlandırılmalıdır. Federe devletin serbest bölgeleri yeniden düzenlenerek, yönetim karmaşasına son verilmelidir. Serbest bölgeler daha çok üretim ve ihracata yönlendirilmelidir. Ayrıca bazı serbest bölgeler, bölgesel depolama/lojistik merkezi hâline getirilmelidirler.

9. Özelleştirme: Amaç, verimli bir ekonomik yapının tesisidir. Öncelikle federe devlette etkin ve hızlı bir özelleştirme için özerk bir "Özelleştirme Kurulu" kurulmalıdır. Özelleştirmede fiyat, temel kriter olmaktan çıkarılmalı ve sektör deneyimi, yatırım plânı, istihdam plânı, rekabet avantajı gibi kriterler öncelikle ele alınmalıdır. Diğer taraftan hiçbir verimliliği

kalmamış kuruluşların yükünü, tüm topluma taşıtmaktan vazgeçilmelidir. Bu amaçla çoktan ekonomik olmaktan çıkmış, işletme giderlerini dahi karşılayamayan kamu kuruluşları, bir an önce, gerekirse bedelsiz olarak elden çıkarılmalıdır. Uluslararası ve ulusal piyasa koşulları dikkate alınarak özelleştirmede hisse senedine çevrilebilir tahvil gibi teknikler devreye sokulmalıdır.

10. Verimlilik: Verimlilik bugüne kadar alışılmış pek çok göstergeden daha anlamlı bir kalkınma ölçüsüdür. Sağlıklı büyüme için yetersiz gelir-yetersiz tasarruf-yetersiz yatırım-yetersiz üretim-yetersiz rekabet gücü-yetersiz gelir şeklinde formülleştirilen yoksulluk çemberini kırmak gerekmektedir. Bunun için de adanın kıt kaynakları, verimli olarak kullanılmak zorundadır. Kıbrıs Federe Devleti'nde verimliliği artırmanın birinci yolu, kaynak dağılımını piyasaya bırakmaktır. Çünkü piyasa, kaynakları tarafsız ve en verimli alanlara tahsis edecektir. Kaynak dağılımını piyasaya bırakmanın yollarından biri, yatırım teşviklerinde eşitlikçi değil, seçici olaktır. Verimliliğin artırılmasının ilk koşulu, federe devletin ticarî üretim sisteminde küçültülmesi ve etkinleştirilmesidir. Ancak yeniden yapılanma, sadece federe devleti ve devletin ekonomideki rolünü yeniden tasarlamaktan ibaret değildir. Özel sektör işletmeleri, hızla ve yeniden yapılanmak zorundadırlar. Global rekabetin bu kadar hızlı ve yıkıcı olduğu bir dünyada, herkesin kendine emanet edilen kaynakları en verimli biçimde kullanması ve iktisadi kâr sağlaması en önemli toplumsal sorumluluktur. Bu çerçevede işletmelerin saydamlaşması ve yöneticilerinin hesap verme sorumluluğuna sahip olması çok önemlidir. Bu, sadece yabancı ortak bulmak için değil, aynı zamanda yerli ortak bulmak, kredi almak, halka arz için de gereklidir. Bunun için de federe devleti, enflasyon muhasebesine geçirmek ve uluslararası muhasebe standartlarına ve raporlama uygulamasına zorlamak gerekecektir.

11. Teşvik Yapısı: Federe devletin her girişimi teşvik etmesi ile ilgili politikalar, aslında girişim alanını top yekûn batırmak demektir. Bu nedenle teşviklerde eşitlikçi değil, seçici olunmalıdır. Mevcut yatırım ve teşvik sistemleri basitleştirmeli, yatırımcılardan istenen bilgi ve belgeler azaltılmalıdır. Teşvik politikalarının tek elden belirlenebilmesi için gerekli hukukî ve idarî değişiklikler, Kıbrıs Federe Devleti'nin taraf olacağı uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan sorumlulukları da göz önüne alınarak gerçekleştirmeli ve teşvik belgesiz sisteme geçilmelidir. Vergilerle ilgili teşvikler konusunda genel bir revizyona gidilerek, bu teşvikler vergi sistemine dahil edilmelidir. İstihdam edilen kişi sayısı yerine, kişi başına verimlilik teşvik kriteri olmalıdır. Ayrıca AR-GE harcamaları için getirilen teşvikler, üretim aşamasında elde edilen kârı da kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Enformasyon, esnek üretim/esnek otomasyon, teknolojik ürün, biyoteknoloji, yazılım programları ve mikroçip teknolojileri ve denizcilik alanındaki AR-GE harcamaları yüzde yüzü desteklenmelidir. Çünkü bu durumdayken, Rum ekonomisi iş gücünden, Türk ekonomisi de sermaye ve girişimci uzmanlığından yoksun (Stavrinides, 1975:83), bölünmüş iki toplumsal ekonomi yerine, tek ve

birleşmiş, bir ekonomi altında çok daha iyi olacaktır. Bu yüzden Ekonomi Bakanlığı kontrolünde, bölgesel kalkınma programları hazırlanmalı ve bölgesel işbirliğini sağlayacak özel kalkınma hedefleri belirlenmelidir (Carter, 1981:123-125). Bu yönü ile gerekli reformların kapsamı çok geniş olmalıdır. Çünkü her federe devlette olduğu gibi Kıbrıs'ta da ekonominin de-sentralizasyona, siyasî hayatın formal çoğulculuğuna ve halkın ferdi yaratıcılığına (Brzezinski, 1989:112) sınırsız ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bunun en iyi uygulama merkezi, federal Kıbrıs devleti olabilir (Yannopoulos, 1991:13). Böylece ikiye ayrılan ada ekonomisi, bir bütün hâline getirilerek (Necatigil, 1998:396), ekonomik yapı sağlıklı bir ortama kavuşturulmuş olur.

Bununla birlikte Kıbrıs Federe Devleti'nden, Yunanistan ve Türkiye'yle, ekonomik olarak "özel ilişkilerini sürdürmesi" (Stavrinides, 1975:91) beklenmelidir.

12. Uluslararası Yatırımların Teşviki: Bilindiği gibi gelişen ülkelerin ekonomik sorunlarının başında kaynak yetersizliği gelmektedir. Uluslararası yatırımcılar, doğrudan yatırımlar aracılığıyla, gelişmekte olan ülkelere sermayeye yeni teknoloji, know-how, yönetim becerisi ve dış pazarlara erişim gibi birçok yararlar sağlamaktadırlar. Sağlıklı bir hukuk sistemi ve yargı düzeninin mevcudiyeti, yani hukukî güvenlik ile birlikte idarî, ekonomik ve malî istikrarın varlığı, işletmelerin şeffaflık düzeyi, iyi ve hızlı işleyen bir bürokrasi ve ekonomik rekabet koşulları, bir ülkenin yatırım yapılabilirliğinin temel belirleyicisidir. Bu çerçevede federe devletin yapısı, yatırım ortamının iyileştirilmesi ile birlikte doğrudan yatırıma dönük tanıtım faaliyetleri ele alınmalı ve yeniden düzenlenmelidir. Bu yüzden patent ve ticarî markalar (124), federal hükûmetin yetkisinde olmalıdır.

13. Malî Sektör: Her şeyden önce bankacılık sistemi sağlıklı çalışmadan, reel sektörün çarkları dönmez. Bankacılık sektörünün sorunları, genel makro-ekonomik sorunlar çözülmeden ve bankalar üzerinde kamu borçlanmasının baskısı kaldırılmadan çözülmez. Bununla birlikte bankacılık sektöründeki operasyon ve yeniden yapılanma süreci yeniden tanımlanmalıdır. Federe devletin bundan sonraki adımı, düzenleme fonksiyonunun öne çıkarılması, güçlü ve sürdürülebilir büyümenin önkoşulu olan kredi stokunun iyileştirilmesi olmalıdır. Bankacılık sisteminin asıl sorununu oluşturan ve toplam kredilerin neredeyse % 25'ine ulaşan donuk kredilerin ayıklanması için bu kredilerin paketlenerek satılması ya da en kısa sürede aktif yönetim şirketinin devreye sokulması sağlanmalıdır. Birkaç kamu bankası hariç, geriye kalanı kısa sürede özelleştirmeli ve bu gerçekleştirildikten sonra mevduat güvencesi kademeli olarak kaldırılmalıdır.

14. Sermaye Piyasaları: Gelişmiş ekonomilerin itici gücü daima sermaye piyasaları olmuştur. Bu yüzden federe devletin malî sistemin içinde sermaye piyasası enstrümanlarının payının artırılması amacıyla hisse senetlerinin gerek alım satım kazançları, gerekse kâr payları itibarıyla halka açılmasını özendirecek vergi teşvikleri getirilmelidir. Halka açık şirketlerden alınan stopajlar kaldırılmalı, temettüler vergi dışı bırakılmalıdır. İlâveten halka

açık şirketlerin uluslararası muhasebe ve raporlama standartlarını uygulamaları için etkin denetim ve gözetimin hukukî alt yapısı oluşturulmalıdır. Yatırımcı güvencesini tam anlamı ile garanti edecek düzenlemeler, tüm kanunları kapsayacak biçimde gerçekleştirilmelidir. Sermaye piyasalarının derinleşmesi için başta özel emeklilik fonları, yatırım fonları, sigorta fonları ve risk sermayesi fonları olmak üzere kurumsal fonların gelişmesi teşvik edilmelidir. Kurumsal fonlar vergi dışı bırakılmalıdır. Vadeli işlemler piyasasının etkin bir biçimde çalışması amacıyla ulusal işlem mekanizması kurulmalıdır. Sermaye piyasalarında risklerin ve maliyetlerin azaltılmasına yönelik olarak vadeli sözleşmeler, opsiyon gibi araç ve tekniklerin yaygınlaşması sağlanmalıdır. Özel sektöre ait borçlanma araçlarının gelişmesini sağlamak amacıyla, stopaj oranı kamu borçlanma araçlarında olduğu gibi yüzde sıfıra indirilmelidir. Böylece kayıt dışı işlemlerin kayıt altına alınması sağlanmış olacaktır. Ayrıca sermaye piyasası işlemleri ve araçları, düşük oranlı ve basit, ayrı bir vergileme rejimi içinde düzenlenmelidir.

2.1.1.3. Kıbrıs Federe Devleti'nin Ekonomik Faaliyet Alanı ve Hukukî Yapısı:

Kıbrıs Federe Devleti, ekonomik gelişme ve dışa açılma süreci içinde serbest piyasa koşullarını geliştiren, liberasyonu (125) esas alan bir büyüme stratejisini benimsemeli ve sosyal adalet ilkesine dayalı rekabetçi serbest piyasa ekonomisini kabul etmelidir. Çünkü bu ekonomik düzende devlet müdahaleci değil, özel sektöre yol gösterici, teşvik edici ve hatta yardımcı bir rol üstlenmektedir. Her şeyden önce uygulanacak iktisadî politikalarda, özel sektörün gelişmesine ve millî kaynakların rasyonel değerlendirilmesine öncelik ve önem verilmesi, yabancı sermayenin Kıbrıs'ın koşullarına uygun olarak yatırım alanlarına yönlendirilmesi teşvik edilmelidir. Belirlenen serbest piyasa sisteminde federal devletin ekonomi ile ilgisi, mevcut iktisadî düzenin korunması, geliştirilmesi ve yönlendirilmesiyle ilgili olmalıdır. Bunun dışındaki yetkiler, federe devletlerin egemenliği ile sınırlı olmalıdır.

Aslında sermaye kaynakları sınırlı olan, buna karşılık önemli yatırım alanları ve imkânları bulunan Kıbrıs'ın, ekonomik kalkınmasında ve mevcut ekonomik potansiyelin değerlendirilmesinde, yabancı sermayenin büyük bir önemi vardır. Bu nedenle federal Kıbrıs'ta dış yatırımları teşvik etmek, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek ve çağdaş teknolojileri transfer etmek amacıyla, yatırımlara önemli teşvikler verilmeli, yatırımları koruma ve garanti önlemleri uygulamaya konulmalıdır.

Bu yüzden Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nde yapılabilecek uygun yatırım alanları (126) aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Turizm ve eğitim sektörü, deniz ve hava ulaşımı, marina, elektronik çip üretimi, bilgisayar yazılımı, kireçtaşı, kireç, alçı, sıva, mozaik karo üretimi, sıhhi tesisat, çanak çömlekçilik, madeni pigmentler, gübre ambalajlama ve üretim, tekstil ve giyim sanayi, iplik dokuma (yün iplik), düğme üretimi (polyester vb.), deri, ham deri işleme ve tabakalama

sanayi, ayakkabı üretimi ve kalıp sanayi, mobilya ve oymacılık, kibrit üretimi, plastik, ahşap ve diğer malzemelerden yapılma oyuncak üretimi, kalem üretimi, narenciye kabuğu kurutma ve hayvan yemi projesi, harnup ve harnup çekirdeği işleme projesi, veteriner ilaçları, tarım ilaçları, deniz suyunun tuzluluğunun azaltılması ve tuz üretimi, seracıkla ilgili yatırımlar, yapma çiçek ve kesme çiçek üretimi, meyve suyu, dondurulmuş gıdalar, patates jipsi, su ürünleri, şekerleme sanayi, reçel ve marmelat üretimi, işlenmiş meyve ve sebze üretimi, et ve süt ürünleri, konserve meyve ve sebze üretimi federal Kıbrıs'ta yapılması mümkündür.

Kıbrıs gibi turizmi uzun vadeli ve üstelik lokomotif bir sektör olarak gören toplumlar, süreklilik açısından büyük yarar sağlarlar. Adanın turizm potansiyeli, ümit ve cesaret verici bir düzeydedir. Bunun başlıca nedeni, modern turizm anlayışının iki önemli unsuruyla birlikte paralellik göstermesidir. Bunların birincisi, bütün bir yıla yayılabilecek aktiviteyle birlikte, iklim ve doğaya sahip olan adada organize turların yapılması ve ikincisi ise adanın konumundan kaynaklanan büyük "cruise (=deniz gezintisi)" (Debeş, 1997:198) seferlerinin yapılabilecek olmasıdır. Zaten Kıbrıs, bu açıdan bir transit merkezi (Debeş, 1997:198) olma özelliğine de sahiptir. Bu yüzden önümüzdeki yıllarda Kıbrıs'a gelecek turist sayısında önemli artışlar olacağı kesindir. Eğer ada, Doğu Akdeniz'deki turizm gelişmesinden tam olarak yararlanacak olursa, bu rakamları ikiye katlaması içten bile değildir.

Ancak bunu için adanın sahilleri boyunca yeni bir altyapı programı hazırlanmalıdır. Zira Kıbrıs'a gelen ziyaretçilerin aradığı iki unsur "güneş ve denizdir" (Debeş, 1997:199). Hâlen dokunulmamış bölgelerde "mantar tesisler" (Debeş, 1997:199) kurulması gerekecektir. Zira Mağusa bölgesi hariç, sahil kentlerinin hiçbirisi geniş turistik merkezlerin kurulabileceği doğal atraksiyonlara sahip değildir. Hatta sadece otel inşaatları da yeterli değildir. Zira Kıbrıs'ın genel olarak gelişip kalkınması gereklidir. Kıbrıs'ın en önemli kaynağı tarihî mirasının, doğal kaynaklarının ve çevresinin zenginliğidir. Dolayısıyla turist, bu zenginliği en iyi ortamda görebilmelidir. Bunun için turların yanı sıra, gözlem yerleri, büfeler, öğren yerlerinde çevre düzenlemeleri, eğlence sahilleri yapılmalıdır.

Federal Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından turizm projeleri için gerekli bölgeler derhal koruma altına alınmalıdır. Kıbrıs'ta bu tür projeler için uygun bölgelerin mevcut olmasına karşın bunların kısıtlı olduğu unutulmamalı ve bozulmalarına izin verilmemelidir. Bunlar için gerekli yasalar çıkartılmalı, hangi bölgelerde, ne tip konaklama tesislerinin yapılabileceği ve nerelerin doğal yapılarının korunması gerektiği açıkça belirtilmelidir. Çünkü turizme yapılan yatırımlar, Kıbrıs ekonomisine mutlaka geri dönecektir. Örneğin bu yatırım ile, yılda yaklaşık olarak 13.000 (Debeş, 1997:200) geçici istihdam sahası yaratılması mümkün olacaktır.

Bazı tahminlere dayanarak federal Kıbrıs'ın beş yıl sonunda, millî servetinde % 12'lik (Debeş, 1997:200) bir artış göstermesi beklenmektedir. Turizm sektörü yılda yaklaşık 2000 kişilik yeni ve daimi istihdam olanağı yaratacak, 'Kıbrıslıların' kendilerinin iç turizm yaratmaları teşvik edilecek ve dolayısıyla dışa giden turist sayısı azalmış olacaktır.

Federal hükümet bu konuda yapılacak çalışmaları yakından ve büyük bir dikkatle takip etmeli ve her çalışmayı adanın tümü açısından değerlendirmelidir. Aslında henüz hiç işlenmemiş ve tüm imkânların açık olduğu adada, hem birliği hem de çeşitliliği sergileyen turizm sektörünün oluşturulması ve bununla ilgili kalkınma planlarının hazırlanması şarttır.

Bunun dışında Kıbrıs Federe Devleti, ekonomik ünitelerini harekete geçirip, katma değer yaratabilmesi için bir dizi “teşvik kararlarının” (127) alınması gerekecektir. Alınması gereken kararlar, faaliyet alanı itibarıyla sistematize edilecek olursa, aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

1. Su göletlerinin balıklandırılması ve kültür balıkçılığının desteklenmesine,
2. Kıbrıs'ta sanayi sektörünün gelişmesini destekleyen, yeniden yapılanmaya, teknolojilerin yaygınlaştırılmasına, küçük ve orta ölçekli sanayiinin geliştirilmesine, işgücünün eğitilmesine, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ve çevrenin korunmasına önem veren politikalara etkinlik kazandırılmasına,
3. Teknolojinin rekabet gücünü belirlemesi göz önüne alınarak arzulanan teknolojilerin Kıbrıs'ta kullanılabilme kapasitesine erişmesi amacıyla teknoloji ve insan gücü eğitiminin bütünlük içinde ele alındığı bir politika uygulanmasına,
4. Sanayi sektöründe, son yıllarda sermaye ihracatında gözlenen artışın önüne geçilebilmesi için gerekli önlemler alınmasına,
5. Sanayiinin rekabet gücünün artırılması ve dış piyasalarda rekabet edebilir mal üretilmesini sağlamak amacıyla girdi ithalatı üzerindeki sınırlayıcı etkilerin bir program dahilinde korunmasına,
6. Sanayi ürünleri ihracatının desteklenmesine ve esas itibarıyla rekabete açık ve ihraç edilebilir mal üretim kapasitelerinin artırılmasının teşvik edilmesine,
7. Sanayi sektöründe kalite kontrolünün geliştirilmesi ve hammadde ürün sürecinde denetimin sağlanabilmesi için gerekli olan standartlar enstitüsünün kurulmasına yönelik çalışmalar süratle sonuçlandırılmasına,
8. Kıbrıs'ta mevcut olan Organize Sanayi bölgelerinin alt yap sorunları ivedilikle çözümlenmesine ve bu tür bölgelerin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların hızlandırılmasına,
9. Kıbrıs Federe Devleti'nin sanayisi uzun vadeli ve istikrarlı bir mastır plan çerçevesinde yönlendirilmesine ve desteklenmesine,
10. Geleneksel tarım ürünlerini değerlendirecek sanayi tesislerinin kurulmasına ve mevcut tesislerin günün teknolojik özellikleri ile donatılarak, daha verimli ve ekonomik hâle getirilmesine ve ayrıca turizm sektörünün gereksinim duyduğu ürünleri üretebilen sanayiinin özendirilmesine,
11. Özellikle Kıbrıs Türk federe devletinde şirketler yasasının günün koşullarına uygun hâle getirilmesine,

12. Dayanıklı tüketim mallarının yedek parça ve servis hizmetlerini geliştirecek düzenlemeler yapılmasına,
13. Kıbrıs'ta esnaf ve zanaatkârlara yönelik düşük faizli kredi imkânlarının miktar, limit ve süre yönünden artırılmasına,
14. Her iki federe devletteki esnaf ve zanaatkârların rekabet gücünün geliştirilmesi ve verimliliklerinin artırılması için gerekli düzenlemeler ve teknik katkıların sağlanmasına,
15. Yerel inşaat malzemesinin üretimini öngören projelere öncelik verilerek teşvik edilmesine,
16. İnşaat sektörüne kalifiye eleman ve sanatkâr yetiştirmesine önem verilerek, hâlen sektöre hizmet edenlerin sınıflandırılıp karnelendirilmesine,
17. İnşaat sektöründe kullanılan malzemelerin kalitelerini belirlemeye ve denetimini sağlamaya yönelik işlevleri yerine getirecek bir Standartlar Enstitüsü'nün oluşturulmasına,
18. Genel teknik şartnamelerin ve mukavelelerin, günümüz koşullarına göre yeniden düzenlenmesine,
19. Federe devlet içinde pazarlama sorununu gidermeye yönelik büyük üretim, dağıtım ve depolama imkânları geliştirilmesine,
20. Yerel üretim ve ithalatla sağlanan malların düzenli ve ekonomik bir şekilde tüketiciye ulaşmasına, üretici ve tüketicinin korunması amacı ile toptan ve perakende ticarete kâr marjlarının makul düzeyde tutulmasına,
21. Temel gıda malları başta olmak üzere tüm tüketim mallarında, gerek üretim gerekse ithalât durumunda fiyat, kalite ve standart kontrolünün sistemli ve etkin bir şekilde yapılmasına,
22. Tüketicilerin bilinçlendirilmesine ve korunmasına yönelik gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına,
23. Dış ticarete ilişkin pazarlama ve tanıtım konularına ağırlık verilerek, ilgili kuruluşlar ve dış temsilciliklerle sürekli işbirliği yapılmasına, ayrıca ticaret etkinlikleri artırılarak yeni pazarlar bulunabilmesinde devlet-özel sektör işbirliğine etkinlik sağlanmasına,
24. İhracata yönelik üretimin çeşitlendirilip, kalitesinin iyileştirilmesine ve uluslararası pazarlama tekniklerinin kullanılarak, ihracatın artırılmasına,
25. Gerek sosyal dengelerin korunması ve gerekse sosyal güvenlik fonlarının potansiyel gelir kayıplarını önleyici olması nedeniyle kayıt dışı işçi sorununu çözümleyici idarî ve kanunî tedbirlerin alınması ve bunun etkin denetiminin sağlanmasına,
26. Çalışma izni işlemlerinin kolaylaştırılması, bu alanda yapılacak düzenlemeler içinde kaynak yaratıcı önlemler getirilmesi ve bu kaynakların meslekî teknik okullar bünyesinde uygulamaya konacak olan ve söz konusu alanlarla ilgili işgücü yetiştirme programlarında kullanılmasına,

27. Yabancı Sermaye Çerçeve Yasası çıkartılarak, yatırımcıları teşvik edecek düzenlemelerin hemen hayata geçirilmesine ve bürokratik işlemlerin asgariye indirilmesine çalışılmalıdır.

Aslında yatırımcılar, yatırım kararlarını alırken, ekonomik ve siyasî pek çok faktörü değerlendirmektedirler (Kabatepe, 1993:66). Bu açıdan federal Kıbrıs'ın merkezî veya yerel yönetimleri ile ilgili genel durumundan dolayı birtakım aksaklıklar olması mümkündür. Buna göre ortaya çıkması muhtemel sakıncalar, aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Bilgi Yetersizliği:

Yeterli istatistikî bilginin olmaması veya bilgi kaynağının yetersizliği kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla mevcut bilgilerin eksik ve uluslararası standartlara uygun olmayacağı açıktır.

2. Eski Sistemin Yürürlükte Kalması:

Merkezî bürokrasi sisteminin hâlâ daha geçerliliğini koruması, olasılık dahilindedir. Çünkü merkeziyetçilikten uzaklaşma gayretleri, sanıldığı gibi kolay olmadığı bilinmektedir.

3. Yasal Düzenlemelerin Yetersizliği:

Yabancı sermaye, teşvik mevzuatı vb. konularda neler yapılması gerektiği bilinse de bunun için yapılması gereken düzenlemeler, yetersiz kalacağı açıktır.

4. Bürokratik İşlemlerin Azamî Olması:

Bir yanda yetkili bulma sorunu ve yetki karmaşası sürerken, bir yanda da bürokrasi iş geliştirmeye büyük engel teşkil edecektir. Bunun aşılması için de ilk başta siyasî irade noksanlığı açıktır.

5. Üretimde Sınırlı İhtisaslaşmanın Olması:

Belirli alanlarda üretimde ihtisaslaşma varsa da genelde merkezî devletin eski otoritesine bağlılığın sürmesi muhtemeldir. Her federe devlet ithal ikâmesine dayalı ekonomik politikalar geliştirmesi gerekiyorsa da federe devletler arası benzerlikler, fazla ancak özellikle hızlı ekonomik ve sosyal gelişmeler nedeni ile ayrı stratejiler geliştirmek zorundadırlar.

6. Pazar Ekonomisinin İyi Çalışmaması:

Türk tarafında pazar ekonomisine geçiş için gayret varsa da bu konu ile ilgili gelişme yavaş olması ve bu safhada sağlıklı ve başarısız örnekler vermesi olasıdır.

7. Yönetim ve İşletme Sorunlarının Büyük Olması:

Arz-talep dengesizliğinin gittikçe büyüyen açıklar vermesi, üretimdeki yetersizliğe bir de dağıtım sorunlarının eklenmesi, iç ve dış talebin karşılanmasını güçleştirecektir.

8. Mevcut Para ve Fiyat Sisteminin Serbest Ticaret Ekonomisine Engel Olması:

Bugün için makul ve işleyen bir para ve fiyat sistemi mevcuttur. Ancak bu sistem, özellikle KKTC'de, uluslararası ilişkilerde engel teşkil etmektedir. Çünkü KKTC'de genel

itibarıyla destekleme politikaları uygulanmaktadır. Bu yüzden gerçek anlamda serbest ticarete geçiş, uzun zaman alacaktır.

9. Alt Yapı Yetersizliği:

Bankacılık, sigortacılık, ulaşım, taşımacılık, haberleşme ve gerekli yasal düzenlemelerin yetersiz oluşu, dış ticaret ve yabancı sermayenin gelişimine engel teşkil etmesi ve sonuçta güvensizlik ve zaman kaybı oluşmasına yol açacaktır.

10. Yeni Teknolojilerin Olmaması:

İstisnaları bulunmakla beraber Kıbrıs Türk kesimindeki teknolojiler, genelde eski veya eksiktir; yeni teknolojiler ise girmemiştir.

11. Hizmet Sektörünün Gelişmemesi:

Genelde yatırımcı için gerekli sınaî altyapı, haberleşme ve ulaşım dışında yeterlidir. (Yakıt, elektrik enerjisi, sanayi suyu, kalifiye işgücü vb.) Özellikle Kıbrıslı Türkler arasında hizmet sektörü az gelişmiştir.

12. Özel Sektör Fikrinin Gelişmemesi:

Özelleştirme ve özel sektörü geliştirme fikri benimsenmiştir. Ancak özel sektör daha gelişim aşamasındadır. Bu nedenle ticaret ve yatırım faaliyetleri için gerekli geleneksel destek güçler henüz oluşmamıştır.

Kurulması düşünülen Kıbrıs Federe Devleti'nin ekonomik yapısı ve aktüaryal dengelerin oluşması için bir dizi yasal düzenlemelerin olması gerekmektedir. Buna göre kanun koyucunun "ekonomik hayatın entegre bir bütün olması" (Necatigil, 1988:182-184) için yapması gereken yasal düzenlemeler, aşağıdaki gibi ifade edilmiştir. Buna göre:

1. Ekonomik ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma ilkesine ve her yurttaş için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyi sağlanması amacına göre düzenlenmelidir.

2. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu amaçla millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak, federe devletin görevidir.

3. Federe devletin her yurttaşı dilediği alanda çalışma özgürlüğüne sahiptir. Bununla birlikte özel girişimlerde bulunma serbestisine haizdir. Ancak yasa, bu özgürlüğü, kamu yararı amacıyla sınırlayabilmelidir.

4. Federe devlet özel girişimlerin, federal ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak önlemleri almalıdır.

5. Çalışma, her federe devlet yurttaşının hakkı ve ödevidir.

6. Federe devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, ekonomik ve malî önlemlerle çalışanları korur ve çalışmayı desteklemelidir. Hatta işsizliği önleyici önlemleri de almalıdır.

7. Federe devletin gereksinmelerinin zorunlu kıldığı alanlarda, yurttaşlık ödevi niteliği olan beden veya fikir çalışmalarının şekil ve koşulları, demokratik ilkelere uygun olarak federal yasa ile düzenlenmelidir.

8. Federe devlet vatandaşlarından hiç kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan işte çalıştırılmamalıdır.

9. Buna karşın çocuklar, gençler, kadınlar, bedensel ve ruhsal yetersiz kişiler çalışma koşulları bakımından özel olarak korunmalıdır.

10. Her çalışan, dinlenme hakkına sahiptir.

11. Ücretli, hafta ve bayram tatili ve ücretli, yıllık izin hakkı federal yasa ile düzenlenmelidir.

12. Federe devlet, çalışanların, yaptıkları işe uygun ve insanlık onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sağlamalarına elverişli, adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli önlemleri almalıdır.

13. Federe devlette, çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. Bu hakların kullanılmasında uygulanacak biçim ve usuller, federal yasada gösterilmelidir. Buna karşın yasa, millî güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması amacıyla sınırlar koyması da mümkün olmalıdır.

14. Federe devlette, sendikaların ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, demokratik ilkelere aykırı olmamalıdır.

15. Federe devlette, çalışanlar, işverenle olan ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev hakkına sahip olmalıdırlar.

16. Grev hakkının kullanılması, yalnız millî güvenliği, anayasal düzeni, kamu güvenliğini veya Federal Anayasanın herhangi bir kişiye sağladığı hak ve özgürlükleri korumak amacıyla yasa ile düzenlenebilmelidir.

17. Federal devletin yargıçları, savcıları, kolluk kuvvetleri mensupları ve sivil savunma personelinin grev hakkı olmamalıdır.

18. Federal devlette her vatandaş, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve benzeri sosyal güvenlik kurumları ile sosyal yardım teşkilâtları kurmak ve kurdurmak federe devletin ödevlerindendir.

Sonuç olarak tüm bunlar, tek ve çok önemli bir politik uygulamanın gerçekleşmesi ile mümkündür. Bu da birleşik bir Kıbrıs içinde yaşayan tüm ırkların, dillerin, dinlerin ve milletlerin demokratik haklarını içeren bir Cumhuriyet olmasıdır (128). Bu demokratik haklar, Cumhuriyette yaşayan tüm milletlerin self-determinasyon hakkını kapsaması ve ona sahip çıkmasından geçer. Dolayısıyla adadaki her iki toplumun eşitliği, Cumhuriyet içerisinde kabul

edilmesi gerekir. Bu eşitlik sağlanmadan Kıbrıs'ta kalıcı bir ekonomik gelişim sağlaması mümkün değildir.

2.1.2. Kıbrıs Federe Devletinin Ekonomik Müesseseleri ve Olguları:

2.1.2.1. Merkez Bankası:

Kurulacak federe devletin Merkez Bankası'nın izleyeceği politika, özel bir öneme haizdir. Zira Gali Fikirler Dizisi'nde para basım işlemleri de dahil bütün yetkiler, Merkez Bankası'na verilmişti (129). Gerçi bu durum, 1960 Kıbrıs Anayasası'nın 118., 119., 120. ve 121. maddelerinde de belirtilmişti.

1960 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, iki uygun şahsı, biri "Cumhuriyet Emisyon Bankasının Müdürü" diğerini de "Müdür Yardımcısı" (Deliceirmak, 1999:180) olmak üzere, müştereken tayin edecekleri belirtilmişti. Ancak anayasada, Cumhuriyet Emisyon Bankasının Müdürü ile Müdür Yardımcısı, aynı topluma mensup olmayacağı belirtilmişti.

Hiçbir Bakanlığa tâbi olmayan Cumhuriyet Emisyon Bankasının Başkanını, 'Bankanın Müdürü' ve Başkan Muavinini de 'Müdür Muavini' (Deliceirmak, 1999:180) olarak sıfatlandırılmaktaydı. Cumhuriyet Emisyon Bankasının Müdürü ve Müdür Muavini, ya daimi amme hizmeti üyesiydiler ya da tayin kararnamelerinde gösterilen kayıt ve şartlara göre tayin edilmiş şahıslardan oluşmaktaydılar. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, herhangi bir zaman veya hâle göre, Cumhuriyet Emisyon Bankası Müdürü'nün veya Müdür Muavini'nin veya her ikisinin de görevlerine, müştereken son verebilirlerdi (Deliceirmak, 1999:180). Fakat daha sonraları hem Cumhuriyet Emisyon Bankasının Müdürü hem de Müdür Yardımcısı Rum halkından atanarak, anayasal bir suç işlendiği görüldü.

Aslında Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdürü ve Yardımcısının görevi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin para kanunlarını yürütmek ve Cumhuriyet Emisyon Bankası'nı idare etmektir. Ayrıca Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın sahasına giren bütün yetkileri kullanılarak, diğer iş ve görevleri de yerine getirmektedirler. Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdürü ve Muavini, kanun tarafından kendisine verilen veya emrolunan diğer bütün yetkileri de kullanmaktaydılar.

Emisyon Bankası Müdürünün yetkileri, işleri ve görevleri, bizzat kendisi veya kendi talimatı altında ve ona uygun olarak hareket eden kendisine tâbi memurlar tarafından yerine getirilirdi. Ayrıca Bakanlar Kurulu'nun malî siyaseti hakkında görevini ilgilendiren kararlarını ve herhangi bir kanunun hükümlerini tatbik etmekte ve bahis konusu siyasetin tatbik tarzı bakımından, Maliye Bakanı ile istişare ederek, onun tavsiyelerini kendisine rehber edinmekteydi (Deliceirmak, 1999:182). Bunun yanı sıra Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdürü, Cumhuriyetin nakit, mevduat, senet ve tahvillerinin (Deliceirmak, 1999:182)

durumuna dair altı ayda bir Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına raporlar da sunmaktaydı. Fakat 1963'ten sonra Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdürü, Cumhuriyetin nakit, mevduat, senet ve tahvillerinin durumuna dair altı ayda bir sunması gereken raporu, sadece Cumhurbaşkanı'na sunmakta ve Cumhurbaşkanı da bu raporu Temsilciler Meclisi'nin bilgisine getirmekle anayasal suç işlemekteydi.

Aslında Cumhuriyet Emisyon Başkanının Müdür Muavinin de önemli yetkileri vardı. Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdür Muavini, normal olarak makamına ait bulunan yetkilere sahip olmakla birlikte Emisyon Bankası Müdürü'nün talimatına tâbi olarak 1960 Anayasası hükümleri gereğince veya kanunla Cumhuriyet Emisyon Bankası Müdürüne verilen bütün yetkileri kullanmaktaydı (Deliceirmak, 1999:184). Ayrıca Emisyon Bankası Müdür Muavini, Emisyon Bankası Müdürü'nün gaybubeti veya görevlerini geçici olarak göremediği hâllerde, kendisine tam yetki ile vekâlet edebilirdi. Fakat bütün bunlar Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın bir Merkez Bankası olmasına engel teşkil etmiyordu. Çünkü Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdürü, Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Müdürü ve Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın Müdür Muavini, Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Müdür Muavini şeklinde değerlendirilmekteydi.

Dolayısıyla Gali Fikirler Dizisi'nde kurulması düşünülen federe devlette para basımı, para politikası ve bankacılık düzenlemeleri dahil bütün işlemler, Merkez Bankası tarafından yürütülecekti. Aslında Merkez Bankası, federal hükûmetin bir organı olsa da "bağımsız" (130) olacağı kesindi.

Para basma, bankaların kontrolü, yatırım işleri, alacakların tahsili ve borçların ödenmesi gibi millî para politikası (Yeşilada, 1994:15), Merkezî Federal Devletin görevi olacağından, Türk tarafı, Maliye Bakanı ile Merkez Banka Guvernörü'nün (İsmail, 1998a:250) aynı toplumdan olmasını istemiyordu. Çünkü Türk tarafına göre birkaç makam ve organ, hiçbir bakanlık yetkisi altında olmamalıydı. Zaten 1960 Anayasası'na göre Kıbrıs Cumhuriyeti Merkez Bankası Guvernörü, bağımsız bir görevli olup (131), hiçbir bakanlığa bağlı değildi. Hatta Merkez Bankası Başkanı, Yardımcısı ve Yönetim Kurulu üyeleri, federal yasalarca aksi belirtmedikçe tutuklanmaya veya adli kovuşturmayla karşı "dokunulmazlığa" (132) da sahip olmalıydılar.

Görüldüğü gibi 1963'te kurulan Kıbrıs Merkez Bankası, para ve kredi politikalarını belirleme ve uygulamakla yetkiliydi. Ayrıca, Cumhuriyetin döviz rezervlerini idare etmekte, bankaları denetlemekte, hükûmetin bankası ve malî temsilcisi olarak hizmet vermektedir. Gali Fikirler Dizisi'nde de Merkez Bankası'nın görevleri buna benzemektedir. Fikirler Dizisi'ne göre Merkez Bankası, para basmak ve tüm para politikalarını yönlendirmek için tek yetkili kurumdur. Bu yüzden Merkez Bankası'nın sorumluluklarını parlamento belirleyecekti. Bununla birlikte, Federal Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden sonraki geçici dönem boyunca, Merkez Bankası para basacak, ancak kredi veremeyecekti. Bu bağlamda Merkez Bankası, ilk başta

sadece bir Para Kurulu olarak çalışacaktı. Daha sonra da ortak parlamento, Merkez Bankası'na bu yönde yetki verebilecekti.

Bunun dışında Federal Kıbrıs'ın Merkez Bankası ve onunla ilgili kanun yürürlüğe girerken, bazı temel hükümlerin bulunması şarttı. Buna göre:

1. Kıbrıs Lirası ile eşit değere sahip, fakat Kıbrıs'ın AB'ye üye olmasından dolayı "Euro'ya" konvertibl edilen yerli bir paranın çıkarılması ve bu yolla Kıbrıs'ın para politikasının tanımlanması, kabul veya kontrol edilmesi.
2. Kıbrıs Merkez Bankası'nın resmî para rezervlerini güvenli ve kârlı bir esasta korunması ve yönetilmesi.
3. İlgili ödeme hesaplarının desteklenmesi, oluşturulması ve korunması.
4. Bankacılık ruhsatlarının verilmesi, yerel bankaların denetiminin yürütülmesi ve yetkili kurumlarla ilgili faaliyetlerin koordine edilmesi (133).
5. Sabit rezervlerin değerlendirilmesi için Kıbrıs'ın ve ticarî bankaların mevduatlarının kabul edilmesi.
6. Yerli paranın tedavüle konulması ya da tedavülden kaldırılması.
7. Federal Kıbrıs vatandaşları ve Kıbrıs'ta ikâmet edenlerin Kıbrıs bankalarında bulunan Türk Lirası mevduatlarını, Türkiye Merkez Bankası, söz konusu miktarları Euro cinsinden Kıbrıs Merkez Bankası'na yatırdığı kurdan, Kıbrıs Merkez Bankası tarafından Kıbrıs Lirasına çevrilmesi (134).
8. Kıbrıs Merkez Bankası bünyesinde ve kontrolünde Toprak Tanzim Komisyonu (135) ve ekonominin geliştirilmesi için uluslararası kuruluşlardan toplanan yardım fonunun bulunması.
9. Kıbrıs Merkez Bankası, AB müktesebatına uygun olarak görev yapması.
10. Faiz oranlarının belirlenmesinin yetki dahilinde olması.

Sorumlulukları açısından görevini tam olarak yerine getirebilmesi için Merkez Bankası, başka herhangi bir kamu kurum ya da kuruluşundan, aksi kanunda belirtilmedikçe, tamamen bağımsız olmalıdır. Merkez Bankası, tüm hükûmetlerarası toplantılarda, organlarda ve teşkilâtlarda, para politikaları ile ilgili konularda ve sorumluluk alanına giren diğer hususlarda, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'ni temsil etmelidir.

Merkez Bankası, yabancı hükûmetlerin, yabancı devletlerin merkez bankalarının ve para ile ilgili mercilerinin yararına ve Kıbrıs Federal Merkez Bankası'nın üye olduğu uluslararası teşkilâtların çıkarları adına, bankacılık hizmetleri vermeye tam yetkili olmalıdır. Aynı zamanda Kıbrıs Federal Merkez Bankası, parasal işbirliği yapmak kaydıyla, malî ve ekonomik durumun istikrarı için çalışan uluslararası teşkilâtlara üye olabilmesinin yolu açık olurken, federal Kıbrıs adına ve Kıbrıs Türk ve Rumları temsilen, Kıbrıs'ın uluslararası

teşkilâtlara katılımı ile bağlantılı işlemlerde sorumluluk alabilmeli ya da bu tip işlemleri yürütebilmelidir.

Kıbrıs Federal Merkez Bankası'nın sorumlulukları ile ilgili en önemli hüküm, yerli kur olan konvertibl Kıbrıs Lirası ile Euro arasındaki sıkı kur oranının korunmasındaki tek yetkili merci olmasıdır. Bu oran, Kıbrıs'ın AB'nin ortak para kullanımına geçinceye kadar, belli bir miktarla sabitlenmelidir. Bu durum, Kıbrıs'ın parasal, malî ve ekonomik politikaları ile birlikte, federal devletin temel güvencelerinden birisi olarak görülebilir.

Gali Fikirler Dizisi'nde her ne kadar Merkez Bankası'nın idarî mevzuatı ve yönetim kurulunun seçimi ile ilgili bilgi verilmemişse de Federal Anayasa'da veya hazırlanacak mevzuatta, Maliye Bakanlığına ve Bakanlar Kurulu'na verilmiş olan tüm görev ve yetkiler, banka denetiminin siyasî otoriteden arındırılması için Merkez Bankası'na devredilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte Kuruluş Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte göreve gelecek geçici dönem müddetince Merkez Bankası Yönetim Kurulu'nun "beş daimi üyesi" (136) derhal seçilmelidir. Yani, Merkez Bankası, biri Başkan olmak üzere beş kişilik bir Kurul tarafından yönetilmelidir. Böylece Kurul, her federe devletten ikişer ve bir tanesi de yabancı uyruklu üye olmak üzere seçilerek göreve başlamalıdır.

Ayrıca Federe devletlerde Merkez Bankası şubelerinin açılması ve bu şube müdürlerinin Merkez Bankası Yönetim Kurulu içinde yer almaları (137) da yasa ile düzenlenirken, Merkez Bankası Başkanı, Başkan Yardımcısı ve Kurul üyesi diğer üç üye, Kıbrıs Türk ve Rum liderleri tarafından beş yıllık bir süre için atanmalıdırlar.

Federal Kıbrıs'ın ilk 10 yılında Türk, Yunan ve İngiliz uyruğunda bulunmayan üçüncü bir ülke vatandaşının başkanlığındaki Merkez Bankası, alacağı bütün kararları "basit oy çoğunluğu" (138) ile alabilmelidir. Eşitlik hâlinde ise tarafsız konumdaki Başkanın oyu, "nitelikli çoğunluk" olarak değerlendirilmesi mümkün olabilmelidir.

2.1.2.2. Federal Bütçe:

Devletin gelir kaynaklarından meydana gelen malî varlığını kullanma şekli, bütçe ile gösterilmektedir (Göğer, 1971:145). Bütçeler, yıllık olmakla birlikte, devlet dairelerinin ve müesseselerinin yıllık gelir ve masraflarına ait tahminleri gösteren ve bunların uygulaması ile yürütülmesine izin verilen bir kanundur. Aslında bu yönü ile bütçe, "şeklî" (Göğer, 1971:145) bir kanundur. Bütçenin hakim karakteri, genel ve objektif bir maddî hukuk kuralı koymayıdır. Bu itibarla bütçe, yasama organının yetki ve izin veren tasarrufudur. Bu tip tasarruflara, "şart tasarrufu" (Göğer, 1971:145) da denilmektedir. Bu açıdan bütçe, tarihî gelişimin ürünü ve çeşitli yönlerden ayırımlara tâbi tutulan bir müessesedir.

Aslında bu araştırmada, sadece genel bütçe ve katma bütçeden söz edilecektir. Asıl devlet bütçesine, "genel bütçe" (Göğer, 1971:145) denilmektedir. Buna karşın katma bütçeler

ise devletten ayrı tüzel kişiliğe sahip idarelerin ve kamu müesseselerinin bütçeleridir (Göğer, 1971:146). Genel ve katma bütçe tasarıları, hükûmet tarafından hazırlanmakta ve bunlarla ilgili bütçe tasarıları, malî yılbaşından en az üç ay önce, ilgili Meclislere sunulmaktadır.

Bundan hareketle Federal Kıbrıs devleti kurulduktan sonra ortaya konacak bütçe programının temel amacı, kamu açıklarının mümkün olan en az seviyeye indirilerek program sürecinde sürdürülebilir bir seviyeye getirilmesi ve bunun sonucunda Kıbrıs'ın uygulamaya koyduğu istikrar programında öngörülen enflasyon hedeflerine paralel olarak enflasyonun düşürülmesi ve orta vadede ekonomide sürdürülebilir büyümenin sağlanması olacaktır.

Federal devletin ekonomik istikrar programı, temelde sıkı maliye politikasının öngördüğü harcamalarda tasarruf, gelirlerde artış ilkesine dayanmakta olup, orta vadede kamu açıklarının sürdürülebilir seviyelere indirilip (Çetereisi, 2001:1), bunun korunması amacıyla yapısal reformlar ve likidite yönetimine dayanan para politikası ile desteklenmesidir. Programın başlangıcında, genel kamu açığının hızla azaltılması amacıyla malî uyumun azamî miktarda gerçekleştirilmesi öngörülmelidir. Söz konusu malî uyumun geçici dönemde de sürdürülmesi, temel prensip olmalıdır. Bu yüzden genel kamu dengesinin sürdürülebilmesi için ekonomideki yapısal sorunların çözülmesi kaçınılmazdır. Bu amaçla gerçekleştirilecek yapısal reformlar bankacılık, sosyal güvenlik, tarım, vergi, özelleştirme ve kamu malî yönetim alanlarını kapsamakta olup, şeffaflığın sağlanması esas olacaktır. Bu yüzden ekonomik reform programının desteklenmesi için uluslararası kuruluşlar tarafından kredi sağlanması şarttır. Aslından bu kaynak, genel ekonominin ve bütçenin temel finansman eksikliğinin giderilmesinde kullanılması içindir. Uygulamaya konulacak ekonomik reform programı, 6 ayda bir Merkez Bankası'nın teknik heyeti tarafından gözden geçirilmeli, işlemlerin zaman çizelgesine uygun yapıp yapılmadığı izlenmeli ve gerekli görülmesi hâlinde ilâve tedbirlerin alınması yoluna gidilmelidir.

Ayrıca bütçe ve genel kamu açıklarının kontrol altına alınıp, kısa zamanda sürdürülebilir bir kamu finansman dengesi oluşturabilmek için hem gelir, hem de harcamalar tarafında önlemler almak gerekliliği doğacaktır. Bu yüzden Federal Kıbrıs Hükûmeti, "sürdürülebilir bir kamu finansman dengesini kurmaya" (Çetereisi, 2001:1) ve gerekli yapısal tedbirleri uygulamaya koyarak, ekonomide istikrarı sağlamaya kararlı olmalıdır. Bu kararlılık çerçevesinde hükûmet, kamu maliyesinde alınacak önlemleri, vergi sisteminin içinde bulunduğu reform gereğini de dikkate alarak yeniden belirlemelidir.

Çünkü kamunun, ekonomideki payının azaltılarak, federal devletin sadece düzenleyici bir rol üstlenmesinin sağlanması, bütçe ve vergi reformlarının yapılarak, bütçe açıklarının azaltılması, kamu gelir ve giderlerini dengeleyen, arza dayalı, üretimi teşvik edici, reel ekonomiyi genişletici, yapısal sorunların çözümünü hedef olan temel önlemlerin alınmasını temin etmek için bir "İstikrar Programı" ile orta ve uzun vadede sorunların çözümünü sağlayacak bir "Yapısal Reform ve Uygulama Programı'na" (139) ihtiyaç olacaktır.

Görülüyor ki bu program, başarıya ulaşması için bütçe disiplini içerisinde değerlendirilmesi şarttır. Bunu, 1960 Anayasasında da görmek mümkündür. Özellikle Bütçe Kanunu Tasarısı'nın (140) görüşülmesi, süresi, oylaması ve üyelerin teklif hakkı bakımından birtakım özelliklere sahipti. Buna göre Bütçe Tasarısı ve millî bütçe tahmin raporu, malî yıl başından (mart başından) en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu'nca Temsilciler Meclisi'ne sunulurdu. Tasarı, önce Bütçe Karma Komisyonu'nda görüşülürdü. Sonra Senatoda 10 gün içinde görüşülerek karara bağlanır ve yeniden Karma Bütçe Komisyonu'na verilirdi. Nihayet bu komisyonun kabul ettiği son metin, Temsilciler Meclisi'nce malî yıl başına kadar karara bağlanırdı. Bu metin daha sonra yeniden Karma Bütçe Komisyonu'na verilirdi. Nihayet bu komisyonun kabul ettiği son metin, Temsilciler Meclisi'nce malî yıl başına kadar karara bağlanırdı. Bu sırada Temsilciler Meclisi üyeleri, bütçe görüşmesi sırasında gider artırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler de sunamazlardı.

Kaldı ki "Bütçe Kanun Tasarısı", Temsilciler Meclisi'nin Türk ve Rum üyelerinin ayrı ayrı ve basit çoğunluk esasına göre oylayacakları bir kanundu. Ayrıca bütçenin kabulünde, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi yargılarına göre herhangi bir ayırmacılık varsa, onu Temsilciler Meclisi'ne geri göndermek hususundaki haklarını kullanabilirlerdi. Eğer meclis, kararını değiştirmez ve aynen korursa, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne "başvurmaya hakkı" (141) vardı.

Görüldüğü gibi 1960 Anayasası'nda yasama konusunda, özel usuller gerektiren bazı konular vardı. Anayasa, malî konularda "bütçe harcamalarını arttırıcı hiçbir önerenin temsilcilerce verilemeyeceğini" (madde 80/2) belirtmekteydi. Bu husustaki hüküm, yürütme hakkını saklı tutmaktaydı. Ayrıca bütçenin hazırlanması ve sunulması, yürütme erkine verilmişti (madde 54/h). Ancak Temsilciler Meclisi, bütçeyi tartışma imkânına sahipti (madde 81). Fakat buna karşın bütçenin reddi hususunda farklı bir sürecin işlediği de doğrudur. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, bütçenin kabulü konusunda Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunabilirdi (madde 138). Bütçenin Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmesi üzerine, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ayrı ayrı veya müştereken, kanaatine veya kanaatlerine göre ayırt edici oluşu sebebine müsteniden bütçeyi, Temsilciler Meclisi'ne iade etme hakkını veya haklarını kullandıkları ve Meclis kararında ısrar ettiği takdirde, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, duruma göre, ayrı ayrı veya müştereken, mezkûr sebebe müsteniden Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne müracaat etme hakkına sahiptiler. Böyle bir müracaat üzerine, Mahkeme, bütçeyi, tamamen veya kısmen, iptal veya tasdik veya Temsilciler Meclisi'ne iade edebilirdi (Ersoy, 1989:85-86). Fakat 1964'ten beri Cumhuriyetin bütün kurumlarında atılan Türkler, genel bütçe imkânlarından yararlanamamışlardır. Buna göre Kıbrıslı Türklerin kaybı, yıllık olarak 6-8 milyon Kıbrıs Lirası

(12-16 milyon \$) (Denktash, 1988:48) kadar olduğu tahmin edilmektedir. Aslında bu, Türkler için kayıp olunca, pek tabii ki “Rumlar için de kazanç” (142) oluyordu.

Dolayısıyla kurulacak federasyonun anayasası, iki toplum arasındaki ekonomik farklılıkları giderecek (Gürel, 1993:113) doğrultuda hükümler içermelidir. Bunun için her iki federe devletin eşit şekilde yarar sağlayacağı, dengeli bir bütçenin geliştirilmesi elzemdir (143). Çünkü hâlen var olan ekonomik dengesizliği düzeltmek ve Kıbrıs Türk toplumunca yönetilecek federe devletin kalkınmasını sağlamak için kapsamlı bir bütçe programının oluşturulmasına bağlıdır.

Bu konu ile ilgili Denktaş, “Kıbrıs meselesinin hâlinin ancak Kıbrıslı Türklerinin Rumlarınkine denk bir ekonomiye sahip olduğu zaman mümkün olacağını” (Kayhan, 1998:18) söylerken, KKTC’nin gittikçe ağırlaşan ekonomik sorunlarına çözüm bulunamadığı takdirde, adada eşitliğe dayalı bir çözümün (144) olması mümkün olmayacağını belirtti.

Ancak Gali Fikirler Dizisi’nde bütün bunlardan bahsedilmediği bir gerçektir. Buna göre Fikirler Dizisi’nde “bütçe” ile ilgili sadece 35. maddede yer alan bilgiler bulunmaktadır.

Bu maddeye göre Federal bütçe, “bir veya her iki mecliste kabul edilmemesi hâlinde, gerek uzlaşma komisyonu, gerekse her iki meclis tarafından kabul edilinceye kadar [yürürlükteki] en son federal bütçe, artı enflasyon şartlarıyla” (145) geçerli olacaktı.

Görülebileceği üzere yeni kurulacak federe devlette kamu maliyesine ve transfer harcamalarına ilişkin hiçbir bilgi yoktu. Hatta kamuda, harcanabilir gelirin artırılarak, finansman ihtiyacının daraltılması, transfer harcamalarının sosyal adalet ilkesi dikkate alınarak gözden geçirilmesi, sosyal transferlerin aktüaryal dengeler içerisinde yürütülmesinin sağlanması ve bu dengenin oluşması için temin edilecek fonların, gelir getirici prim, devlet katkısı, vergi ve benzeri düzenlemeler yoluyla beslenmesine dair bütçe kriterleri bile yoktu. Halbuki yeni kurulacak federal devletin bütçe disiplini hakkında, birçok değerlendirmeler yapılabilirdi. Bundan hareketle değerlendirmeleri sistematize edebilmek için aşağıda ifade edildiği gibi maddeler hâlinde sunulması uygun görülmüştür:

1. Federal devletin bütçesi, federal hükûmetin ekonomik ve ticaret politikalarına dahil olduğu için hükûmet tarafından hazırlanmalıdır.
2. Hazırlanan bütçe tasarısı, parlamento tarafından onaylanıp kabul edilmelidir.
3. Devletin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları, yıllık bütçelerle yapılmalıdır.
4. Bütçenin hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin kurallar, yasa ile düzenlenmelidir.
5. Bütçe yasasına, bütçe ile ilgili kurallar dışında hiçbir kural konulmamalıdır.
6. Bütçe tasarısı, Bakanlar Kurulu’nca malî yıl başından en az iki ay önce her iki Meclise sunulmalıdır.
7. Bütçe Komitesi, en geç bir ay içinde, bütçe konusundaki çalışmalarını tamamlamalıdır.

8 Milletvekilleri, bütçe tasarısının her iki meclisin Genel Kurulu'nda görüşülmesi sırasında, giderleri artırıcı veya gelirleri azaltıcı önerilerde bulunmamalıdır.

9. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının imzası ile her iki Meclis tarafından kabul edilen bütçe yasası, on gün içinde Resmi Gazete'de yayımlanmalıdır.

Görüleceği üzere bu esaslar, federal bütçenin temel kriterleridir. Bunlar olmadan tarafların müşterek menfaatinin korunduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bunu dışında genel bütçenin hazırlanması, kabul edilmesine ve uygulamasına dair esaslar vardır ki, bu esaslar, temel kriterler kadar önemlidir. Bundan hareketle federal devletin Maliye Bakanı, her Bakanlığın ve her bağımsız dairenin bütçe tahminlerini aldıktan sonra her malî yıl bakımından o yıl için federal devletin genel bütçesi hazırlanarak, Bakanlar Kurulu'nca tasvip edildikten sonra Temsilciler Meclisi'ne sunulmalıdır. Bu bütçede Konsolide Fon'a yüklenen masrafları karşılamak için gerekli meblağların toplamı ve diğer masrafların her birini karşılamak için gerekli meblağlar, ayrı ayrı gösterilmelidir.

Mezkûr bütçe, uygulanması mümkün olduğu ölçüde, federal devletin tamamlanan son malî yılın sonundaki aktif ve pasiflerini, aktiflerin ne tarzda yatırıldığını veya tutulduğunu ve bakiye borçlar hakkındaki tafsilatı göstermelidir. Mesela, Konsolide Fon'a yüklenmemiş, fakat bu Fon'dan ödenmesi gereken masraflar, Temsilciler Meclisi'nin tasvibine sunulmalı ve tasvip olunduğu takdirde bahis konusu malî yıla ait genel bütçeye konulmalıdır.

Herhangi bir malî yıl bakımından Temsilciler Meclisi'nce herhangi bir maksat için tasvip edilen tahsisatın yetersiz olduğu veya hiçbir tahsisat verilmeyen bir maksat için masraf yapılması zarureti hâsıl olduğu takdirde, gerekli tahsisatı gösteren ek bir bütçe, Temsilciler Meclisi'nin tasvibine sunulmalı ve Temsilciler Meclisi tarafından tasvip edildiği takdirde, bahis konusu malî yıla ait bütçeye eklenmelidir. Temsilciler Meclisi, ek bir bütçedeki herhangi bir masrafı tasvip veya ret edebilmeli, ancak masrafın miktarını arttıracak veya sarf mahallinde herhangi bir değişiklik yapamayacaktır.

Kaldı ki Maliye Bakanı tarafından imzalanmış bir "verilebilir emri" (Deliceirmek, 1999:251) olmadıkça, Konsolide Fon'dan veya diğer bir amme fonundan hiçbir masraf yapılmamalıdır. Ancak Maliye Bakanı, bütçede gösterilen bir masraf kalemi için, böyle bir "verilebilir emrini" imzalamayı da ret etmemelidir. Zaten bahis konusu masraf, "verilebilir emrinin" ait olduğu malî yıl bütçesinde gösterilmiş olmadıkça, böyle bir emir verilemezdi.

Federal bütçenin, Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmesi üzerine, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, bütçeyi, kendi kanaati veya ortak kanaatlerince Temsilciler Meclisi'ne iade etme hakkına, ayrı ayrı sahip olmalıdırlar.

Bütçe kanunu veya herhangi bir kısmı, Temsilciler Meclisi'ne iade edildiği takdirde, Temsilciler Meclisi iade olunan konu hakkında, iade tarihinden itibaren on beş gün içinde veya bütçenin tamamı iade edildiği takdirde, Temsilciler Meclisi iade olunan konu hakkında

iade tarihinden itibaren otuz gün içinde karar verilmelidir. Böylece bütçe kanunu sürüncemede kalması önlenecektir. Buna karşın Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ettiği takdirde Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, duruma göre, kanun veya karar veya bütçeyi, Federal Anayasa hükümleri mahfuz kalmak kaydıyla, Temsilciler Meclisi'nin kanun veya kararlarının ilânı için tespit edilen süre içinde Federal Cumhuriyetin Resmi Gazetesi'nde yayımlamak suretiyle ilân etmelidirler (146). Bu sırada Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı, iade hakkını kullandığı zaman, bunu, diğerine hemen bildirmek zorunda olmalıdır. Kaldı ki Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, iade hakkını, kanunî süre zarfında kullanması da hukukî bir sorumluluktur. Bunun dışında Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Temsilciler Meclisi'nin gerekli bütçenin herhangi bir kanun veya kararının kendi dairelerine ulaştırılmasından itibaren on beş gün içinde, veto haklarını veya iade haklarını veya Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne yollama haklarını veya Bütçe hakkında Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne müracaat haklarını, ayrı ayrı veya müştereken kullanmadıkları takdirde, Federal Cumhuriyet Resmi Gazetesi'nde yayımlayarak ilân etmelidir.

Görülebileceği gibi Temsilciler Meclisi, sunulacak olan federal bütçeyi inceleme, değiştirme ve kabul etme hakkına sahiptir (Deliceirmak, 1999:110). Fakat federal parlamentonun hiçbir temsilcisi, 1960 Anayasası'nda olduğu gibi bütçe masraflarında artış ile ilgili herhangi bir "Kanun Teklifinde" bulunmamalıdır.

Bunun dışında bütçe, Temsilciler Meclisi'ne, kanun tarafından malî yılın başlangıcı olarak tayin edilen günden, asgarî üç ay önce sunulmalı ve tayin edilen bu günden önce kabul edilmelidir. Ayrıca malî yılın sonunu takip eden üç ay içinde, kesin hesaplar parlamentonun tasvibine de sunulmalıdır.

Temsilciler Meclisi, her malî yıl, Toplum Meclislerinin kendi malî yılları bakımından kendi etkileri dahilindeki konular ile ilgili ihtiyaçlar için Rum ve Türk Toplum Meclislerine, anlaşılabilecek miktardan az olmayan bir tahsisatı, genel bütçeye koymalı ve her iki Toplum Meclisine, ödenmeye hazır hâlde tutarak:

1. Rum Toplum Meclisine belli bir miktardan az olmayan bir meblağ ve
2. Türk Toplum Meclisine belli bir miktardan az olmayan bir meblağ ödenmelidir.

Ancak, her iki Toplum Meclisine ödenecek asgarî meblâğın toplamı arttırıldığı takdirde, bu arttırılan meblağa ait kısmın Toplum Meclislerinden her birine ayrılması ve Temsilciler Meclisi'nin kararlaştıracacağı tarzda olması önemlidir. Buna karşın her Toplum Meclisi, her yılda, müteakip malî yıl için gelir ve giderinin bütçesini hazırlayarak, kabul etmelidir. Toplum Meclisleri de bu bütçeyi, en geç, Toplum Kanunu ile Toplum malî yılının başlangıcı olarak tespit edilen güne kadar onamalıdır.

Aslında bütün bu esaslar, bütçenin kabul edilmesi esasına göre inşa edilmiş fikirlerdi. Bir de bütçe kanunun reddi, iadesi ve değiştirilmesi ile ilgili esasların üzerinde durulması gerekmektedir.

Buna göre Bütçenin, Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmesi üzerine, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ayrı ayrı veya müştereken, bütçeyi Temsilciler Meclisi'ne iade etme hakkını veya haklarını kullandıkları ve Meclis kararında ısrar ettiği takdirde, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ayrı ayrı veya müştereken, mezkûr sebebe istinaden Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne müracaat etme hakkına sahiptirler. Bu müracaat, Federal Anayasa tarafından Temsilciler Meclisi'nin kanunlarının veya kararlarının ilânı için tespit edilen süre içinde yapılmalıdır. Böyle bir müracaat üzerine, Mahkeme, bütçeyi, tamamen veya kısmen, iptal veya tasdik veya Temsilciler Meclisi'ne iade edebilmelidir. Mahkemenin kararı, derhal Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısına ve Temsilciler Meclisi Başkanı'na ve Başkan Yardımcısına tebliğ edilirken, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından Cumhuriyet Resmi Gazetesi'nde ivedilikle yayımlanmalıdır.

Buna rağmen genel bütçenin onaylanması ve yürürlüğe girmesi ile ilgili sıkıntılar baş gösterirse, Annan Plânı'nda da ifade edildiği gibi, geçici bir çözüm önerisi de kabul edilebilir. Buna göre parlamento, malî yıl başlamadan önce bütçeyi onaylayamazsa, Yüksek Mahkeme, yetki uyuşmazlıklarını çözme yetkisini kullanırken, aksine karar almazsa, bir önceki yılın bütçesi, enflasyon oranından % 1 eksik olan enflasyon oranına göre ayarlanmalı ve bir sonraki malî yıl için uygulanması yeterli olmalıdır (147).

Ayrıca genel bütçe, ait olduğu malî yılın ilk gününe kadar Temsilciler Meclisi tarafından tasvip edilmediği takdirde, Temsilciler Meclisi, Federal Anayasa hükümleri mahfuz kalmak şartı ile alacağı bir kararla, bütçede gösterilen "amme hizmetlerinin" (Deliceirmek, 1999:252) devamı için gerekli göreceği herhangi bir masrafın, her defasında azamî bir aylık bir süre için, her halükârda toplamı iki ayı geçmeyecek olan bir süre için, Konsolide Fon'dan veya diğer amme fonlarından karşılanmasına müsaade edebilmelidir. Buna karşın herhangi bir hizmet için bu suretle müsaade edilen masraf, aynı hizmet için bir evvelki malî yılın bütçesinde tasvip edilmiş olan meblâğın, aynı süreye isabet eden nisbeti geçmemesi lâzımdır.

2.1.2.3. Para Politikalarının Belirlenmesi:

Federal Kıbrıs'ta ekonominin yönetilmesine yönelik politikalar, başlıca iki başlık altında toplanabilir:

1. Maliye Politikaları
2. Para Politikaları

Bu iki unsur olmadan bir ekonomi yönetiminden bahsetmek mümkün değildir. Zaten biri olmadan, diğerinin pek fazla bir anlamı yoktur. Aslında 1974 sonrasındaki çözümlerde federal, konfederal veya bağımsız devlet söylemlerinin hiç birinde, para politikasına temas edilmemesi, Kıbrıslı Türklerin kendi kendini yönetme iradesindeki en önemli zafiyetiydi (148). Bu nedenledir ki Kıbrıslı Türkler için siyasal çözüme yönelişte ve kendi kendini yönetmede, ekonomi yönetiminin vazgeçilmez unsuru olan para politikasının boşluğu en büyük açmazı oluşturmuştur.

Aslında bir devletin para politikası, kendisinin basacağı bir para olabileceği gibi bir başka parayı kullanma da olabilirdi (149). Dolayısıyla önemli olan bunun, bir iradeye ve tercihe göre belirlenmesiydi. Özellikle 1960 Anayasasında bu durum, ciddi bir yer tuttuğu açıktır.

1960'ta Cumhuriyetin ilânı ile yeni paranın tedavülü için çalışmalar başlatılmıştı. Daha sonra tedavüle çıkacak paraların şekil ve renkleri belirlenmesi ve kıymetlerinin korunması için bir dizi karar alınmıştı (Gazioğlu, 2000:320). Fakat 1963 yılından sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün müesseselerinden dışlanan Kıbrıslı Türkler, diğer hususlarda olduğu gibi para politikalarının belirlenmesinde de söz sahibi değillerdi. Hatta Türkiye'nin Kıbrıslı Türklere yardım için gönderdiği paralar bile Makarios'un Merkez Bankası'na giriyor ve onun istediği doğrultusunda Türklere, "Kıbrıs Lirası" (Akalın, 2002:12) olarak veriliyordu. Sırf bu yüzden Kıbrıs Türk yönetimi, para politikalarındaki Rum baskısını ortadan kaldırmak için 1983 yılında Kıbrıs Lirasını yürürlükten kaldırmış ve "Kıbrıs Lirası" ile ifade edilen meblağların "Türk Lirasına" (150) dönüştürülmesini kararlaştırmıştı. Böylece 1974 sonrasında pratik uygulamalarla fiilen piyasaya giren Türk Lirası, ödeme ve işlemlerde ağırlık kazanmaya başlamıştı. Bundan hareketle Kuzey Kıbrıs'taki ayrı ekonomik yapılanmanın kendi para politikasını üretmesi gereği, hiçbir şekilde itibar görmemişti. Fakat bu durum, Kıbrıs Rum liderliğince çok farklı bir şekilde yorumlanmıştı. Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Lirasının Türk kesiminde tedavülden kaldırılmasını ve yerine Türk Lirasının kullanılmasını, Türkiye'ye ilhak edilme anlamında ve bütünleşme politikası olarak isimlendirilen "entegrasyonun" (151) büyük bir adımı olarak yorumlamışlardı.

Halbuki ilk başta muhasebe birimi olarak "Kıbrıs Lirası'nın" kullanımı, ihtiyacı karşılar gibi görünse de Kıbrıslı Türk yöneticiler, belli bir süre Kıbrıs Lirası'nın fiziki kullanımındaki zorlukları aşmasından dolayı ayrı bir para biriminin oluşturulmasını istemedi. Hatta sol eğilimli Kıbrıs Türk muhalefeti, Türk Lirası bazında parasal bir yapılanma içine girilmesini, Kıbrıs'ta "ayrılıkçı" (152) bir yapılanmanın malzemesi olarak gördü. Böylece para politikalarına dayalı konularda sergilenen toplumsal çatışma, Kıbrıslı Türkler arasındaki mevcut siyasal rejime karşı güveni sarstı. Özellikle Kıbrıs Lirası cinsinden mevduatların, çok düşük kalan sabit kurdan (36 TL) ve Türk Lirası olarak ödenmesi, Kıbrıs Türk halkının toplumsal güvenliğini temelden sarstı. Devlet yöneticilerinin parayla ilgili karar yetkisini kullanmasına imkân

verecek para politikalarının tartışılmasına dahi, uzun süre tepkisel bir karşı çıkışa neden oldu. Hatta belli bir süre sonra hiç uygulanmayan yasa hükmünde kararname çıkarma tekniği ile bir gecede “Kıbrıs Lirası’nın Yürürlükten Kaldırılması ve Kıbrıs Lirası ile İfade Edilen Meblağların Türk Lirası’na Dönüştürülmesi Kararnamesi” (153) 1983 tarihinde çıkartıldı (13 Mayıs 1983).

Aslında Türk lirasının kullanımı, mecburi bir irade ve objektif bir tercihin gereği idi. Fakat Türk lirasının kullanımı, Kıbrıs Türk ekonomisinde birtakım olumsuzluklar yarattığı da bir gerçektir. Bunun iki nedeni vardı:

1. Türk Lirası kolay manipüle edilen bir para birimi olarak Kıbrıs Türk ekonomisinde ciddi kaynak kaybına neden olmaktaydı. Zira Liranın yüksek enflasyonundan kaynaklanan verginin Türkiye’ye tekrar geri ödenmesi, Kıbrıslı Türklerde kaynak kaybına neden oluyordu. Bu da adadaki Kıbrıs Türk halkının fakirleşmesine ve Kuzey Kıbrıs’ın zayıf ekonomisinin daha da zayıflamasına yol açıyordu.

2. Paranın fonksiyonları çerçevesinde Türk Lirası, paranın normal olarak bilinen fonksiyonlarını yerine getirmede yetersiz kalmasıydı. Bu şekliyle ekonomik faaliyetlerin ihtiyaç duyduğu para fonksiyonunu yerine getiremiyordu. Ayrıca ekonomik kalkınmanın unsuru olmaması yanında, ciddi bir istikrarsızlığa da neden oluyordu.

Kaldı ki Türkiye’nin kolay kolay atlatamadığı boyutlarda yaşanan ve hiper-enflasyon tehdidinin bir türlü ortadan kaldıramadığı Türk Lirası, Türkiye’de yarattığı büyük sıkıntıların ötesinde, Kuzey Kıbrıs’ta da genel bir sarsıntıya neden olmuştu. Kıbrıs Türkünün toplumsal varlığında ciddi tahribata yol açan 1994, 2000 ve 2001 krizleri, sosyal yaşantıda ciddi sıkıntılara yol açmıştı.

Fransız Le Monde Gazetesi’nin de ifade ettiği gibi KKTC’de de geçerli olan Türk Lirası’nın Fransız Frangı cinsinden değeri 0.00005 Frank iken, bir Kıbrıs Lirası, 11.23 Frank değerindeydi (Altan, 1997:18). Kuzey Kıbrıs’ta Türk Lirası, un ufak olurken, Kıbrıs Lirası Fransız Frangı’nı yaklaşık on bir kez katlamaktaydı.

Zaten Kıbrıslı Rumların bu konuda çok ciddi eleştirileri vardı. Kıbrıslı Rumlara göre kötü bir ekonomi yönetiminin kendi ülkesinde bile kullanmadığı duruma geldiği bir para birimini, KKTC gibi “ben bağımsızım” (154) diyen bir başka ekonomi asla kullanmamalıydı. Buna rağmen kullanılırsa, bağımsız devlet iddiasında olan o topluma, kimse inanmadığı şeklinde yorum yapmaktaydılar (155). Bu açıdan Kıbrıslı Rumlar, Lira kullanımını, bir para politikası değil, aksine bir para politikasızlığı (156) ve ciddi bir irade eksikliği şeklinde yorumluyorlardı.

Kaldık ki zaman içerisinde her türlü siyasî ve ekonomik sorumluluktan kaçınmanın rahatlığına kapılan Kıbrıs Türk liderliği, ekonomi yönetiminin para politikaları ile ilgili sorumluluğundan da yavaş yavaş kendini arındırmaya başlamıştı. Bugün bile gelinen noktada KKTC’nin ekonomi yönetimi, birtakım yerel malî uygulamaların yerine getirmesinden

başka bir şeyden sorumlu değildir. Bu yönü ile KKTC yönetiminin bugünkü ekonomik kapsamı, bir devletten ziyade, daha çok bir yerel yönetime benzemektedir.

Buna karşın çağımızda para politikaları, her ülke ve ekonomi yönetimleri tarafından kendi öznel durumu çerçevesinde belirlenir, değiştirilir veya gelişmelere göre yeniden şekillendirilirdi. Bu yüzden bazı ekonomistler tarafından Kuzey Kıbrıs'ın para politikasının, kendi ülke koşullarına göre belirlenmesini savunmaktaydılar. Hatta bugünkü ülke koşulları dikkate alınarak, istikrarlı bir para birimi olarak "Euro temelinde bir yapılanmayı" (157) da öngörmekteydiler.

Aslında para politikalarının esnek olmayan bir tabu gibi algılanmasının yanlışlığı, konunun teknik detaylarının ihtiyaç ve imkânlar çerçevesinde şekillenebileceğinin ortaya konmasındandı. "İstikrarlı Muhasebe Birimi", "Stabil Para", "İstikrarlı Bir Değere Bire Bir Endeksli Para Birimi", "Birden Çok Birimin Yer Aldığı Bir Sepete Dayalı Para Birimi" (158) ve benzeri ifadeler, para politikasının detaylı alternatifleridir. Para politikasını oluşturma iradesinin ortaya konacağı dönemdeki koşullar ve toplumsal konsensüsün oluşabileceği çerçeveye göre bu detaylar veya bunların dışında alternatifler de geliştirilebilirdi. Aslında önemli olan, para politikasının oluşturulmasında toplumsal bir iradenin oluşturulmasıydı.

Kaldı ki Kuzey Kıbrıs'ta, para konusunda muhasebe biriminin oluşturulmasının gündeme getirilmesi bile ciddi bir olaydı. Hatta paranın istikrarlı bir birime endeksli olmasının istenmesi bile ekonomi yönetimine hakim olunmasında ciddi bir adımdı. Aslında ekonomi yönetimi konusunda devletin yerel bir yönetim hâline getirilmesinin yarattığı sorunların tümünden ele alınması gerekirken, tek başına para basımının gündeme getirilmesinin "siyasal şovdan" (Özkök, 1998:21) başka bir anlamı yoktu. Zaten ekonomi yönetimi, Türkiye'ye havale edilmiş olduğu sürece, ayrı bir para biriminin oluşturulmasının da gereği yoktu. Kaldı ki KKTC'de, para politikasının kurumsal temeli olan Merkez Bankası'nın oluşumu da bugünkü göstermelik yapılanmanın dışında ciddiyetle ele alınması gereken bir diğer konuydu.

Halbuki kurulacak federal devletin parası ve Merkez Bankası'nın izleyeceği politikalar, özel öneme sahip konulardı (159). Bu konuyla ilgili olarak Gali Fikirler Dizisi'nin 7. bölümün 2 (d). fıkrasında da ifade edildiği gibi Merkez Bankası'nın salahiyyetinde yürütülecek bir "tek para" (Cerrahoğlu, 1998:228) birimi olacaktı.

Daha öncede ifade edildiği gibi Merkez Bankası, genel olarak para politikası ve para basımıyla (Alkan, 2002:33) ilgili yetkiye sahip olurken, birleşik Kıbrıs ekonomisinde, Türk Lirası kullanımı terkedilerek, ekonomi ve para politikaları, ortak karar organları tarafından "yerel para birimi" (160) ile düzenlenecekti. Bu yüzden Türk bölgesinde tedavülde bulunan Türk Lirası için alternatif çözümler düşünülüyordu. Alternatif çözümlerden biri olarak Türk Hükûmeti'nin, KKTC bölgesindeki Türk liralарının 'tamamını' ya da 'bir kısmını' (161) geri toplaması öngörülüyordu.

İkinci alternatif çözüm ise Kıbrıs Lirası ile Türk Lirası arasında cazip bir paritenin belirlenmesini ve böylelikle Kıbrıslı Türklerin ellerindeki Türk Liralarını, Kıbrıs Liraları ile değiştirmeye teşvik edilmesi idi (162). Ancak bugün KKTC’de bulunan Türk Liralarının miktarı hakkında kesin rakamlar olmadığı gibi anlaşmadan sonra büyük miktarda Türk Lirası’nın, Kıbrıs Lirası ile değiştirilmek üzere adaya gönderileceğinden ve bunun da büyük bir enflasyon tehlikesi yaratacağından endişe edilmektedir.

Aslında bu başlık altında zikredilmesi gereken bir konu daha vardır. O da adadaki her iki ekonomik birimin kabul edeceği ortak bir para birimine geçilmesidir. Çünkü daha önceleri Kıbrıs Lirası’nın tedavülde olması nedeniyle Rum bölgesinin eski Kıbrıs Cumhuriyeti’ne, Türk bölgesinin ise Türkiye bağımlı olması nedeniyle adanın ekonomik olarak ikiye bölündüğü anlamına geliyordu. Bu ise uzun vadede bölgesel istikrarı engelleyici önemli bir unsurdur. Fakat geçici dönemden itibaren “konvertible para birimine” geçilmek suretiyle bu tehlike ortadan kaldırılabilirdi. Bundan sonra Kıbrıs Lirası ile 1:1 denkleştirilen konvertible para birimi ile her iki ekonomik birimde de kabul edilebilirdi.

Ayrıca federal devletin paraları üzerindeki resimler veya portreler, millî şahsiyetleri ve tarihî olayları nakşeder vaziyette olmamalıdır. Bu resimler ortak devletin ruhunu veren bir yapıda olmasına özen gösterilmelidir. Bu farklılığa rağmen paralar, aynı dizayna sahip olmalı ve her iki tarafta da aynı değerle değişim göstermelidir. Çünkü Federe Türk Devleti’nin ekonomisi, üretim ve verimliliğinin artırılması suretiyle kendi ayakları üzerinde durmasına ve Federe Rum Devleti’nin gelişmişlik düzeyine ulaşılmasına yönelik olarak uygulanacak ekonomik politikaları, her ne olursa olsun, öncelikle finansal istikrarı sağlayacak istikrarlı bir para birimine sahip olunmasını zorunlu kılar. Bunun dışında federe devlet için belirlenen istikrarlı para birimi, muhasebe birimine (163) de uygun olmalıdır. Bununla birlikte para yönetimi, bağımsız Merkez Bankası veya para yönetimi olarak kurumlaşması, toplumsal güven ve iradenin oluşturulması ve toplumsal bir konsensüs içerisinde gerçekleştirilebilecek önlemler olarak sağlanmalıdır.

Para biriminin istikrarlı bir yapıda olması ve bunu muhafaza edebilmesi için istikrarlı bir birime veya muhtelif birimlerin yer alacağı bir sepete (örneğin EURO) endekslenmesi esas alınmalıdır. Federal Kıbrıs’ın istikrarlı para birimi, Kıbrıs’ın ekonomik hayatındaki tüm düzenlemelerde esas alınmalı ve kambiyo rejimi, bugünkü gibi serbest olmaya devam etmelidir. Ayrıca hem küçük, hem de büyük ekonomik ve sosyal yatırımların, uzun vadeli finansmanı için gerekli düşük faizli maliyetlerini ve uyumlu faiz hadlerinin oluşmasını gözetken bir faiz politikası da uygulanmalıdır.

Böylece tasarrufçu ve yatırımcı, istikrarlı ve makul bir reel faiz ile ilerisini görme imkânına sahip olacaktır. Çünkü enflasyondan ve devalüasyondan uzak, istikrarlı bir paranın kullanılması, piyasalarda istikrarlı bir fiyat-ücret dengesi (164) ile finansman maliyetlerinde makul faizlerin oluşmasını beraberinde getirecektir.

Federal paraların, Türklerle Rumlar arasında hangi oranda paylaşılacağı konusuna gelince, Rum yönetimi bu hususta nüfus oranını önermektedir. Yani federal hüviyetli paranın % 80'inin Rumlara, % 18'inin (165) de Türklere verilmesini teklif etmekteydiler.

Pek tabii ki Federe Türk Devleti'nde para arzının bu kadar küçük oranda olması yeterli değildi. Özellikle federal Kıbrıs'ın kurulmasından sonra ekonomik gelişmesi Rum tarafına göre daha büyük olması beklenen bir ekonomi ile karşı karşıya olacaktı. İstikrarlı bir yapının oluşması, müteşebbis ruhun ve ekonomik yatırımların gelişmesini beraberinde getirecekti. Dolayısıyla Türk federe devletinin para ihtiyaç ünitesine olan talebin, çok daha fazla olacağından, bu talebin arz ile tedarik edilmesi gerekecekti. Aslında bu arzın ne kadar olacağını şimdiden belirlenmesi mümkün değildir. Fakat % 18 olmayacağını, yukarıdaki sebeplere dayanarak tahmin etmek hiç de zor olmasa gerektir. Kaldı ki bu ihtiyacı belirleyecek en iyi ekonomik yapı, bizihi Merkez Bankası'nın kendisidir.

Bunun dışında federal devlet tarafından, hangi tarzda olursa olsun, sağlanan veya tahsil edilen bütün gelirler ve paralar, Federal Anayasa ve kanun hükümlerine tâbi olarak toplanması gerekecektir. Toplanan bu paralar ise devletin "Federal Konsolide Fonu" adını aldığı tek bir birimde toplanıp yatırılması sağlanmalıdır. Ayrıca herhangi bir Toplum Meclisi tarafından, hangi tarzda olursa olsun, sağlanan veya tahsil edilen bütün gelirler ve paralar, ilgili federe devlet kanunlarına tâbi olarak toplanması ve bu paraların, Toplum Meclislerine ait Konsolide Fon'a yatırılması temin edilmelidir.

Görüreceği üzere bu Fon, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları için hayatî öneme sahip olduğu için Federal azınlıkların hiçbirini ayrı bir fon kurmamalıdır.

Paranın toplandığı bu fonun diğer bir işlevi de Federal Anayasa'nın diğer herhangi bir hükmü veya kanun tarafından yüklenen tahsisat, maaş veya diğer paraları karşılamasıdır. Buna göre Konsolide Fon:

1. Federe devletin ödemeye mecbur olduğu bütün emeklilik maaşları ve ikramiyeleri
2. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının tahsisatları ve Yüksek Anayasa Mahkemesinin ve Yüksek Mahkemenin hakimlerinin, Cumhuriyet Baş Savcısı ve Baş Savcı Yardımcısının, Baş Murakıbın ve Baş Murakıp Muavininin, Cumhuriyet Emisyon Bankası Müdürünün ve Müdür Muavininin ve Amme Hizmetleri Komisyonu üyelerinin maaşları
3. Federal devletin yüklendiği bütün borç mükellefiyetleri
4. Herhangi bir mahkeme tarafından federe devletin aleyhine verilen herhangi bir hükmün, kararın veya hakem kararının yerine getirilmesi için gerekli bir parayı ödemekle yükümlü olacaktır.

Doğaldır ki bunun içine borç mükellefiyetlerine, faiz, itfa fonuna ayırmalar, borç itfası için yapılan ödeme ve Konsolide Fonun teminatı altında istikrazlar yapılması ve bu suretle

ihdas edilen borçtan dolayı hizmetler ve bu borcun itfası ile ilgili olarak yapılan bütün masraflar da dahil olmalıdır (Deliceirmek, 1999:248).

Aslından bütün bunlar göstermektedir ki federal devletin para birimi, oldukça önemli bir konudur. Dolayısıyla bu konu, bazı sorunları da beraberinde getirmesi doğaldır. Bir kere Türk Federe Devleti'nin tüzel kişiliği varsa veya buna dayalı bir federe devlet kurulacaksa, o zaman eşitlik ilkesine dayalı olarak Türk Federe Devleti'nde Merkez Bankası'nın bir şubesinin kurulması gerekecektir. Doğaldır ki Merkez Bankası'nın olduğu yerde, emisyon hakkı da vardır. Bu yönü ile Kıbrıslı Türklerin Rumlarla yapılacak müzakerelerde bunun gündeme getirilmesi şarttır. Aslında bu konuyla ilgili birçok çarpıcı örnekler de vardır.

Bugün Londra'da emisyonu yapan "Bank of England'dır" (166). Bank of England ile beraber İskoç Bankası'nın da emisyon hakkı mevcuttur. Ayrıca İskoç bankasıyla beraber, Chessy Bankası (167) da emisyon yapmakla görevlendirilmiş bankalar vardır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, kurulacak federe devletin bir parçasıysa ve bir tüzel kişiliği varsa veya olacaksa, federe devletin müşterek parasında emisyon hakkının tescil edilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde ekonominin, Rum kontrolüne girmesi kaçınılmaz olacaktır.

Çünkü bu konudaki Rum ekonomisi, sabıkalı bir yapıya sahiptir. ABD'nin baş düşmanı Suudi milyarder Usame bin Ladin'in Güney Kıbrıs'ı malî üs (Alkan, 2001:12) olarak kullandığı belirlenmişti. Zira Sudan'da faaliyet gösteren Ladin'in bu ülkeye uygulanan BM ambargosunu Güney Kıbrıs üzerinden deldiği ve "terörist faaliyetlerini finanse etmek" (Alkan, 2001:12) için buradan Avrupa'ya fıstık pazarladığı da ortaya çıkmıştı. Hatta bu gelişme, kara para aklama iddiaları yüzünden Amerikan yönetiminin baskısı altında olan Rum Hükûmeti'ni iyice zora sokmuştur.

Kaldı ki Rum Televizyonu'na göre Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan elçiliklerine bomba yerleştirmek suçlarından New York'ta yargılanan Usame bin Ladin'in yardımcılarında Cevat Ahmet Alfato, Güney Kıbrıs'ta banka hesaplarının olduğu belirtilmişti (Alkan, 2001:12). Alfato'nun mahkemedeki itiraflarına göre Usama bin Laden'in 1989'da kurduğu Arketa adlı teşkilât, Sudan'a uygulanan ambargolar nedeniyle fıstık ve Sudan'dan gelen diğer ürünleri Avrupa'ya Güney Kıbrıs üzerinden pazarladığı ortaya çıkmıştı. Buradan elde edilen gelir, silah alımları için Mısır, ABD, Yemen, Suudi Arabistan ve Güney Kıbrıs'taki teröristlere (Alkan, 2001:12) gönderildiği iddia edilmekteydi. Kaldı ki Kıbrıs Rum yetkililerinin, Usame Bin Laden'in milyonlarca dolarını akladığı, 11 Eylül sonrasında açıkça belli olmuştu (168). Zaten İtalya'nın "La Repubblica" gazetesi ile mülâkatında CIA eski Şefi James Wolsey (169), Usame Bin Laden'in milyonlarını GKRY'ce akladığını belirtmişti. Bunun üzerine Amerikan yönetimi, Alfato'nun mahkemedeki itiraflarını Güney Kıbrıs'a ileterek, durumla ilgili açıklama istemişse de Rum yönetimi, bu iddiaları tamamen reddetmişti (Alkan, 2001:12).

Görüleceği gibi Kıbrıs Rum Yönetimi'nin para aklama faaliyetleri çeşitli zamanlarda yayınlanan raporlarla ve meydana gelen olaylarla gün ışığına çıkmıştı. Güney Kıbrıs'ta

bulunan Organize Suçlar Özel Komitesi'nin 1997 yılında yayınladığı bir raporda “yaygın bir şekilde kabul edilmektedir ki, Güney Kıbrıs'ta organize suç vardır ve gün geçtikçe de çoğalmaktadır” (170) diye belirtilmekteydi.

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda Washington, Güney Kıbrıs'ı kara para konusunda hassas bölge olarak göstermiş (171), 26 Eylül 2001'de ABD Sivil Havacılık Teşkilâtı tarafından (FAA) yayımlanan gizli genelgede Kıbrıs Rum kesimi, teröre “yataklık edebilecek şüpheli ülkeler” (172) arasına dahil edilmişti. Kaldık ki NATO eski Komutanı General Wesley Clark 14 Eylül 2001 tarihinde CNN'le yaptığı görüşmede, Güney Kıbrıs'ın, teröristlerin Avrupa ve Amerika'ya “birinci derecede geçiş bölgesi” (173) olduğunun altını çizmişti.

Bunun yanı sıra Washington yönetimi tarafından AB'ye gönderilen mektupta, terörist grupların kara para trafiğinin durdurulması ve kitle imha silahı imâl etmek amacıyla kullanılan maddelerin nakliyesinin engellenmesi için GKRY'e baskı yapılması istenmişti (174). Bunun dışında Amerikan, İsveç, Yugoslav ve BM yetkilileri, Güney Kıbrıs'ın, Slobodan Miloseviç zamanında da savaşın hüküm sürdüğü Yugoslavya'dan para aklanmasında transit nokta olduğuna dair geniş ve kapsamlı bir araştırma yapmışlardı. Yugoslav lider Slobodan Miloseviç, devletin bütçesinden milyonları çalarken, Güney Kıbrıs da bu paraların aklanması olayının içinde yer alıyordu (175). Yugoslavya Merkez Bankası Başkanı 2001 yılının Mart ayında araştırma yapmak üzere Kıbrıs'a geldiğinde, 1990'lı yıllarda Miloseviç ve adamlarının yasadışı yollardan Kıbrıs'a transfer ettiği 4 milyar doların (176) peşine düştüğünü belirtmekteydi.

Aslında Güney Kıbrıs'ın kara para dosyası bununla sınırlı değildi. Rusya eski Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in danışmanı Pavel Borodin'in (177) Moskova'da yasadışı faaliyetlerden elde ettiği milyonlarca dolar dahil olmak üzere Rus mafyasına ait milyarlarca dolar (178), Güney Kıbrıs aracılığı ile başka ülkelerdeki off-shore (179) şirketlere aktarıldığı da tespit edilmişti.

Şu bir gerçek ki Kıbrıslı Rumlar, GKRY'e Rus ve Sırp'ların gelmesinden çok memnun oluyorlardı (Borowiec, 1996:163). 1995 yılında 2000 Rus işadamı, Kıbrıs'a gelip birtakım meşru olmayan parasal operasyonlar yapmışlardı (Moran, 1998:xix). Zaten bu haberler, Rus ve Sırp gazetelerinde de yayımlanmışlardı.

Dolayısıyla bütün bunlar gözönüne alındıktan sonra federal paranın, iki toplum arasında yeniden yakınlaştırması, federe devletin birliğini geliştirmesi ve ekonomik istikrarı sağlaması gerektiği ortadadır.

2.1.2.4. Vergi Sistemi:

Bilindiği gibi bir devletin malî varlığı, para ve paraya çevrilebilen taşınır kıymetlerden meydana gelmektedir (Göğer, 1971:145). Devletin malî varlığı, günlük hayatta devletin

emlâkinden daha önemli yer işgal etmekte ve çeşitli para kaynaklarından meydana gelmektedir. Bu kaynaklardan en önemlileri vergiler, resimler, harçlar, para cezaları ve istikrazlardır (Göğer, 1971:145).

Dünyadaki bütün devletlerin Anayasalarına göre vatandaşlar, kamu giderlerini karşılamak üzere malî güçlerine göre “vergi” (Göğer, 1971:145) ödemekle yükümlüdürler. Ayrıca para yükümlüğü olan vergilerin nevi ve miktarı, her zaman için kanunla tayin edildiği görülmektedir.

Kaldı ki devletlerin toplumun ortak ihtiyaçlarını giderebilmesi, yani kamu hizmetlerini görebilmesi için birtakım mal ve hizmetleri bulması gereklidir. Çünkü devlet, bu mal ve hizmetleri para ile satın aldığı bir düzen vardır. Dolayısıyla devletin kamu hizmetlerini görebilmesi için para bulması şarttır. Bu parayı devlet muhtelif yollardan sağlamaya çalışırken, bu yollar arasında vergi, en önemli yeri işgal ettiği görülür. Bundan hareketle kamu giderlerini karşılamak amacı ile devletin, kişilerin gelir ve mallarından aldığı ekonomik değere, “vergi” (Göğer, 1971:180) adı verilmekteydi. Bu itibarla vergi, devletle kişi arasında malî nitelik taşıyan bir ilişki kurmasına verilen genel bir addı (Göğer, 1971:180). Bundan hareketle vergi hukuku, bu ilişkiyi düzenleyen hukuk kurallarının bütününe kapsamaktaydı.

Aslında vergi, bir kıymet naklini öngörmekteydi. Bir kıymetin değişim süreci, fertlerden devlete, devletten de ülkeye geçen bir durumdu. Burada söz konusu olan kıymet, esas itibarıyla paraydı. Şu bir gerçek ki, bu kıymet naklini yapan, gerçek veya tüzel kişilerdi. Zaten kıymet naklini yapan vergi mükellefi, bu yükü toplumun bir üyesi olmak sıfatıyla taşımaktaydı (Göğer, 1971:180). Aslında vergi, bir ölçüde kamu giderlerine katılma payıydı. Herkes, kamu giderlerini karşılamak amacı ile vergi ödemekle yükümlü olduğu bir düzen vardı. Ama bu yükümlülük, kişileri, malî güçleri ile doğru orantılı olması, sosyal adaletin temel şartı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzden bütün devletler vergiyi, egemenlik hakkına dayanarak kanun yoluyla almaktadırlar. Dolayısıyla vergi kaynakları arasında örf ve âdetin (Göğer, 1971:181) yeri yoktur. Bu yönü ile vergi hukuku alanında tamamen kanunîlik işlemektedir. Bundan hareketle kanunsuz verginin olması mümkün değildir (Göğer, 1971:181). Yani vergi ve benzeri yükümler, ancak kanunla konulur veya kanunla kaldırılırlar.

Bilindiği gibi günümüzde vergiler, mal veya gelir üzerinden alınmaktadırlar. Mal üzerinden alınan vergilerin çeşitleri vardır. Sermayeden veya servetten vergi almak, sermaye veya servetin gelirinden vergi almakla mümkündür. Sermaye veya servete yönelmemiş vergiler, uygulamada önemli yer tutmaktadırlar. Bunun en başta gelenleri gelir vergisi, kurumlar ve gider vergileridir (Göğer, 1971:181). Gelir vergisi, gerçek kişinin, bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratlarının safi tutarına yönelmiş şeklidir (Göğer, 1971:181). Bu safi tutarın belli bir kısmı, vergi olarak alınmaktadır. Kurumlar vergisi, sermaye şirketleri, yani

anonim şirket, eshamlı komandit şirket ve limited şirketler ile kooperatif şirketler ödemektedirler (Göğür, 1971:181).

Bundan da anlaşılmaktadır ki vergi kanunları, hitap ettiği toplumların ittifaken kabul ettikleri malî politikaların bir cephesidir. Fakat 1960 rejiminde bu cephe, ittifaken kabul edilmemişti.

1960 Anayasanın 78/2 inci fıkrası uyarınca malî yükümlülükler getiren kanun tasarılarının yapılabilmesi için Temsilciler Meclisi'nde her iki toplum temsilcileri tarafından ayrı ayrı oylanacağı hükmü getirilmişti ve Türk üyeler için de veto hakkı tanınmıştı. Anayasanın yine 188/2 fıkrasında yeni düzenin yürürlüğe girmesinden önce geçerli olan bu tür kanunların, yeni bir düzenleme yapılınca kadar, yani 31 Aralık 1960 tarihine kadar, yürürlükte kalması kabul edilmişti. Ancak, taraflar yeni bir vergi kanunu üzerinde anlaşmaya varamadıkları için bu süre 31 Mart 1961'e kadar uzatılmıştı. Bu sürenin ikinci kez uzatılması, Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Türk üyeler tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine Makarios, eski kanun uyarınca vergilerin toplanmasına devam edilmesini istemişti. Bu işlem karşısında Türk toplumunun liderleri, Türkleri "vergi ödememeye" (Ersoy, 1989:90) çağırmışlardı.

Aralık 1961'de Temsilciler Meclisi'ne, hükûmete gelir vergisi koyma yetkisi veren yeni bir kanun tasarısı sunulduğundan (Kyriakides, 1968:83-92) Türk temsilciler, öngörülen vergi oranlarının yıllık parlamento denetimine tâbi tutulmasını isterken, bu tekliflerinin kabul edilmemesi üzerine tasarıyı veto etmişlerdi (Kyriakides, 1972:1). Bunun üzerine Makarios, "Kıbrıs halkının genel çıkarlarını dikkate alarak, suistimal edildiği durumda devletin işleyişini engelleyebilecek anayasa hükümlerini dikkate almamak niyetinde olduğunu" (Purcell, 1968:313) açıklamıştı. Dolayısıyla Kıbrıs devletinin kurulmasından hemen sonra Kıbrıs Türk ve Rum liderliği, vergi toplama konularında ilk kez karşı karşıya gelmişlerdi (Crawshaw, 1964:339).

Daha önce de belirtildiği gibi İngiliz sömürge yönetiminde geçerli olan vergi yasası, bağımsızlıktan altı ay sonra kadük kalmıştı. Yeni vergi yasasının çıkarılması için Toplum Meclislerinde ayrı ayrı çoğunluk sağlanması gerekiyordu. Kıbrıs Türkleri'nin temsilcileri, yeni vergi yasasının çıkarılması için gerekli oyu vermeyince, eski yasanın üç ay uzatılması konusunda anlaşmaya varıldı. Uzatma tarihi 31 Mart 1961'de sona erdiğinde, Kıbrıslı Türkler ikinci bir uzatmayı kabul etmediler. Oysa beş yıl için hazırlanmış olan kalkınma plânının uygulanabilmesi için vergilerin işlevsel biçimde toplanması gerekmektedir. Bunun üzerine Makarios 1 Nisan'dan itibaren eski vergi yasasına göre tüm gelirlerden vergi alınması kararını verdi (Fırat, 1997:117). Denktaş bu kararın anayasaya aykırı olduğunu ileri sürerek, bir yandan Türk halkına vergileri ödememe konusunda çağrın yaptı, öte yandan da Anayasa Mahkemesi'ne kararın iptali (Keesing's 1962:18641) için dava açtı.

4 Haziran 1962 günü ABD Başkanı Kennedy ile görüşen Makarios, bu konuyla ilgili sorulan bir soru üzerine “vergi kanunlarının, Türklerin muhalefetinden dolayı Meclisten geçmediğini, bu yüzden anayasanın bu hükmünü uygulamayacağını, hatta tanımadığını” (Gülen, 1998:76) söyledi.

Görüleceği üzere yeni vergi kanunu, hukuk yoluyla sorunların çözümü mümkün olmamıştı. Kıbrıs Anayasa Mahkemesi’nin vergilendirme sorununa ilişkin 8 Şubat 1963 tarihli ve Belediyeler sorununa ilişkin 26 Nisan 1963 tarihli kararları açıklandığında, iki taraftan gelen siyasal baskılar çerçevesinde bu kararın alınmasında etkili olduğu anlaşıldı. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi’nin kararları, sorunları çözmekten uzaktı (Fırat, 1997:122). Mahkeme, var olan vergilendirme yasalarının geçerli olduğunu (Kyriakides, 1968:83-92), ama 1961’den Temsilciler Meclisi’nin Türk üyelerinin fiilen uyguladıkları veto nedeniyle, yasaya uygun vergi toplama mekanizmasının bulunmadığını bildiriyordu (Keesing’s 1964:20113).

Sonuçta, bir çıkmaza girilmiş ve adada gelir vergisi kanunu ortadan kaldırılmıştı (Ehrlich, 1974:43; Kyriakides, 1968:85-88). Ardından, Rum ve Türk toplumları ayrı ayrı kendi gelir vergi kanunlarını kabul ettiler (Kyriakides, 1968:92; Bölükbaşı, 2001:90).

Görüldüğü gibi vergi konusu, taraflar arasında çetrefilli bir konu olarak ortaya çıkmıştı. Bu konu, Gali Fikirler Dizisi’nde de ele alınmış ve hem merkezî, hem de yerel hükûmete vergi toplama yetkisi vermişti. Bundan hareketle Fikirler Dizisi’nin “her federe devlet, federal vergiye ilâveten, kendi vergi sistemlerini oluşturabileceğini, bu sistemi işletebileceğini, kendi ekonomik amaç ve ihtiyaçlarına uygun olarak vergi oranlarını tayin edebileceğini” (180) kararlaştırmıştı. Böylece vergi konusunda, federe devletin alt ve üst çatı egemenliğinde, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına “eşit sayıda haklar” (SİSAV, 1990:52; Cerrahoğlu, 1998:257) verildiği görüldü.

Aslında Toplum Meclisleri, kendilerinin ve sorumlulukları altında bulunan kuruluşların gereksinimlerini karşılamak için tabiiyetlerinde bulunan kişilere vergi koyma yetkisine sahip olması, bu yetkilerin merkezî yönetimin karşısında güçlü toplum yönetimlerini ortaya çıkardığı iddia edilemezdi. Bunun başlıca nedeni, toplum yönetimlerine tanınan yetkilerin çok sınırlı olmasıydı. Örneğin Toplum Meclislerine kendi toplum üyelerine vergi koyma yetkisi tanınırken, bu tür vergilerin, sadece merkezî bütçeden Toplum Meclislerine ayrılan ödeneklerin giderleri karşılamadığı durumlarda toplanabileceği kararlaştırılmıştı. Aslında bu görüş, Rum tezine oldukça yakındı.

1989 yılındaki Rum önerilerinde, dolaylı veya dolaysız vergi koyma yetkisinin federe cumhuriyetler için öngörülmemesi ve bu hususta yalnızca “yeterli vergi gelirinden” ve “gümrük gelirlerinin adil dağıtımından” (181) bahsedilmesi oldukça manidardı.

Aslında kurulacak federal devlette oluşturulacak vergi sistemi basit, adil ve ödenebilir olmalıydı. Çünkü Kıbrıs’ta gerçekleştirilmekte olan yapısal reformların, vergi sistemi iyileştirmeleriyle desteklenmesi gerekecekti. Aksi hâlde Kıbrıs’taki reel ekonomik büyüme bir

başka bahara kalacaktı. Zaten Kuzey Kıbrıs'ta uzun zamandan beri yüksek bir enflasyon düzeyi bulunmasına rağmen, uluslararası enflasyon muhasebesi standartlarının uygulanmıyor olması, yatırımcıların en çok yakındıkları konular arasındaydı. Bu sebeple, bir an önce federal devlette uluslararası enflasyon muhasebesi standartlarının uygulaması gerekecektir. Kıbrıs'ta kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve denetim eksikliği, kayıt altında çalışan yatırımcılar açısından vergi adaletsizliği ve haksız rekabet yaratmaktaydı. Bu nedenle vergi numarasının yaygınlaştırılması gibi olumlu uygulamalara devam edilmesi gerekecektir. Bununla birlikte gelir vergisi tarifesini yeniden düzenlenmeli ve özel gider indirimi kaldırılarak, vergi indirimi hâline dönüştürülmelidir. Böylece temettü gelirleri üzerindeki vergi yükü, AB standartlarına yaklaştırılmış olacaktır. Vergi kanunlarında ve diğer kanunlardaki vergi istisnası ve ayrıcalıklar gözden geçirilerek, hatta gereksiz olanlar kaldırılarak, vergi kanunları dışındaki kanunlarda vergi istisnasına ve ayrıcalıklarına yer verilmelidir.

Bunun dışında devletlerden herhangi birinin egemenlik sahasında ve usulüne uygun olarak kurulmuş bulunan ticarî, sınaî veya malî şirketler, federe devletlerce tanınmalıdırlar. Böylece şirketler kuruluşlarına, yeteneklerine ve davalarda taraf olma haklarına ilişkin bütün konularda federe devletin kanunlarına göre işlem göreceklerdir. Bu şirketler, her bir federe devletin toprağında yerleşebilecek ve kuruldukları tarafın vatandaşları tarafından yapılabilen ve federe devletteki yerel şirketlere yasak olmayan her türlü iş ve çalışmaları yapabileceklerdir. Bu şirketler, kamu düzenine ilişkin hükümlere uymak şartıyla, federe devletlerde işlemlerini serbestçe yürütebilecekler ve bu hususta benzer millî şirketlerin haklarından aynen yararlanacaklardır.

Bu şirketler federe devletin kanunlara ve düzenlemelerine göre hareket ederek, her türlü menkul mallar edinebilecekler, kullanabilecekler ve devir hakkına malik olacaklardır. Şirketin işlerini yürütebilmesi için gerekli taşınmaz mallar hakkında, aynı hüküm geçerliyse de bu durumda taşınmaz mal edinme, şirketin "temel amacı" olmaması gerekecektir.

Federe devlet toprağında oturmak, yerleşmek ve diğer üçüncü devletlerin vatandaşlarına, belirtilen koşullara göre izin verilen her çeşit iş, meslek, sanat ve işletme veya ne yolla olursa olsun faaliyette bulunmak için, adı geçen Akit Devletler vatandaşlarına, ne nitelikte ve ne ad altında olursa olsun Kıbrıs Federe Devleti'nin vatandaşlarının tâbi olduğu vergi, harç veya malî yüklemelerden başka ya da daha çok vergi, harç ve malî yüklem getirilmemesi gerekir.

Dışarıda yerleşmiş olan ve Kıbrıs'tan geçişleri sırasında her bir yoldan faaliyette bulunacak söz konusu devletler, vatandaştan aynı önem ve nitelikte faaliyette bulunan Türk ve Rum vatandaşlarıyla, Kıbrıs'ta yerleşmiş başka yabancıların ülkede carî vergi hükümleri gereğince tâbi oldukları vergi, harç ve yüklemelerden, her ne nitelikte ve her ne adla olursa olsun, başka ya da daha ağır hiçbir vergi, harç veya yüklem tâbi olmamaları şarttır.

Bu devletler, vatandaşlarının Federal Kıbrıs topraklarındaki malî hak ve menfaati gerek edinme, kullanma veya yararlanma ve gerekse feragat, intikal veya mirasla edinme hususlarında Türk ve Rum vatandaşlarının mal, hak ve menfaatine bu konularda yüklenen bütün yükümlülüklerden ve dolaylı veya doğrudan alınan harç ve vergiden başka ya da daha ağır yüklem, harç ya da vergiye tâbi tutulmaması gerekir.

Taşıma ve sigorta şirketleri de dahil, öbür akit devletlerden birinin yasaları gereğince kurulmuş olup, Kıbrıs'ta yerleşmiş veya orada iş yapan ticarî, sınaî veya malî şirketler, federal devlet kanunları gereğince kurulmuş aynı nitelikteki şirketlerin tâbi tutulmadıkları hiçbir vergiye, ödemeye veya harca her ne türden ve her ne adla olursa olsun, tâbi tutulmamalıdır.

Aynı hükümler söz konusu ülkelerin firma ve şirketlerinin Kıbrıs'ta yerleşmiş bulunan veya Kıbrıs'ta iş yapan branş, şube, acente veya başka temsilciliklerine de uygulanmalıdır. Şurası da kararlaştırılmalıdır ki, böyle firma ya da şirketlerin müdürlüğü, Kıbrıs dışında bulunursa adı geçen branş, şube, acente temsilcilikleri, ancak Kıbrıs'ta gerçekten kurulmuş sermayeleri üzerinden ya da vergiye tâbi olacak sermayeleri saptanamadığı takdirde, bu sermayeyi tespiti yarayacak, gerçek temettü ve gelirleri üzerinden vergi veya diğer malî yükümlere tâbi olacaklardır.

Eğer Federal Kıbrıs Hükûmeti ne ad ve nitelikte olursa olsun vergi bağışıklıkları koyacak olursa, bu bağışıklıklar Türk ve Rum vatandaşlarına ve federal devlet kanunları gereğince kurulmuş şirketlere olduğu gibi Kıbrıs'ta yerleşik Akit Devletlerin vatandaşlarına da şirketlerine de tanınmalıdır.

Ancak hâl böyleyken bu hükümden, devletçe kurulmuş kurumlara veya bir kamu hizmeti imtiyazına haiz olanlara tanınan vergi bağışıklığından yararlanma hakkı istememesi gerekir.

Bunun dışında Kıbrıs'ta öbür akit devletlerin vatandaşlarından alınabilecek vergi ve harçlar, Türk ve Rum vatandaşlarından alınacaklardan başka veya daha ağır olmamalıdır.

Kıbrıs'ta yerleşen ya da iş yapan diğer akit devletlerin vatandaşlarına ya da bunların federe devletlerin toprakları üzerindeki mal, hak ve menfaatine ve adı geçen devletlerden birinin kanununa göre kurulmuş olup Kıbrıs'ta yerleşen veya iş yapan şirketlere, şubelere, acentelere, hatta savaş durumunda bile, hiçbir zorunlu borçlandırma yapılmamalı ve olağandışı varlık vergileri dahi kesilmemelidir.

Ayrıca Kıbrıs Federe Devleti, yabancı devletlerin uyruklarına, kendi vatandaşlarına tanıdığı muameleden daha müsamahakâr bir muamele tanımayacak ve işbu kesimde yer alan konularda kendi vatandaşlarına ve öbür akit devletlerin vatandaşlarına eşit muamele ilkesini uygulayacaktır.

Bunun dışında federe devletin vergi sistemi ile ilgili olması gereken, fakat Gali Fikirler Dizisi'nde ifade edilmeyen kriterler aşağıdaki gibi olmalıdır:

1. Her şeyden önce her şahıs, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

2. Vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümler, ancak yasa ile konulmalıdır.

3. Yasanın belli ettiği yukarı ve aşağı hadler içinde kalmak, ölçü ve ilkelere uygun olmak koşuluyla, vergi, resim ve harçların bağışıklık ve istisnalarıyla oran ve hadlerine ilişkin kurallarda değişiklik yapmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınabilir.

4. Geriye yürüyen (Necatigil, 1988:189) malî yükümlülükler konulmamalıdır. Ancak, herhangi bir gümrük ithal resmi, buna dair kanun tasarısının sunulduğu tarihten itibaren konabilir.

5. Gümrük resimleri dışında herhangi bir vergi, resim veya mülk vergisi, yıkıcı veya yasak edici olmamalıdır.

6. Federe devletteki Toplum Meclisleri, kendi ihtiyaçlarını ve kontrolü altında bulunan teşekkül ve müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi toplum üyelerine şahsî vergiler ve resimler koymakla mükelleftir.

7. Federal devletin Temsilciler Meclisi, Federal Anayasa'nın hükümlerine uygun olarak şahsî vergi koyma yetkisini, herhangi bir suretle tahdit edecek şekilde tefsir etmemelidir.

Federe devlet, gelir getirici vergilerle ilgili olarak alacağı diğer önlemler aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

1. AB'nin tercihli ticaret sistemi dışında kalan ve üçüncü dünyaya ithal edilen mallardan veya ülkelerinden elde edilen KDV oranlarının artırılması

2. Harçların genel olarak artırılması

3. Taşıtlardaki devir harcının artırılması

4. Seyrüsefer, sürücü ehliyeti ve ilk kayıt harcının artırılması

5. Sigara ve alkollü içkiler üzerindeki verginin artırılması

6. Vergi sisteminde istisna ve muafiyetler gözden geçirilerek artırılması

7. Vergi ve diğer kanunlarda, düşük kalan tutarları ile güncelliğini yitirmiş olan vergi, ceza ve harçların artırılıp güncel hâle getirilmesi

8. Vergi ve diğer kanunlarda yer alan maktu vergi, harç ve cezaların Tüketici Fiyat Endeksi'ne bağlı olarak otomatik bazda artmasına imkân verecek yasal düzenlemeler yapılması

9. Vergi kanunlarına ilişkin her türlü değişikliklerin, sadece vergi kanunlarında olmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması

10. Yaygın ve yoğun denetimler yapılarak, mükelleflerin kayıt ve belge düzenine uyulmasının sağlanması ve kayıt dışı faaliyet gösterenlerin, kayıt altına alınması

11. Borcunu süresinde ödemeyen mükellefler, en kısa sürede tespit edilerek cebri takip imkânları sonuna kadar kullanılması ve kamu alacağının sürüncemede kalmasının önlenmesi

12. Vergi borçlarının stoku, yıllık, aylık seyri ve mükellef gruplarına göre dağılımın çıkartılması ve borçlu mükelleflerin isim bazında kamuoyuna açıklanması

13. Tahsilâtın hızlandırılması amacıyla da olsa, kısmen veya tamamen vergi affı yapılmamasıdır.

Aslında vergi politikası, Kıbrıs'taki toplum için ikincil bir politika konusudur. Bir başka deyişle vergi politikası, aslî politikalardan birisi değildir. Çünkü vergi politikaları, millî yetki sınırları içinde beliren politikalardır.

AB'ye bakıldığı zaman vergi, sadece istihdam sağlamak ve yatırım yapmak için kullanmamaktadır. Onlar vergiyi, millî ve sosyal politikalara uygun olarak toplayıp uygulamaktadırlar.

Maastrich'te her alanda oy birliği ilkesi terk edildiği hâlde, vergi konularında oy birliği ilkesinin kullanması bundandır (182). Dolayısıyla vergi politikası, toplumları bütünleştirmek için ciddi bir araç olarak görülmektedir.

2.1.2.5. Gümrükler:

1960 Anayasası'na göre gümrük rejimi ve bununla ilgili resimleri (vergi) koyan yasalar, Temsilciler Meclisi'nin Türk ve Rum üyelerinin "basit çoğunluk" (183) oyuna gereksinim duyulduğunu gösteriyordu. Bu yüzden Türk ve Rum üyelerin oyları, ayrı ayrı sayılıp dikkate alınmaktaydı (Gazioğlu, 2000:375). Fakat bu sistem daha sonraları değişmiş ve özellikle 1963-1974 yılları arasında, adanın bütün liman ve gümrük kapıları, Kıbrıslı Rumların kontrolü altına geçmişti (Rizvi, 1998:31). Böylece bu durum hem ticarî, hem de güvenlik açısından birçok sakıncaların ortaya çıkmasına neden oldu. Aslında bununla ilgili olarak daha önceleri yaşanmış ciddi bir örnek vardı. Bu örnek, 15 Şubat 1956 günü Mağosa limanında yaşanmıştı.

"Dimitrios" (Gibbons, 1997:218) isimli bir Yunan gemisi, Mağosa limanında yükünü boşalttığı bir sırada, ki boşaltılan yük üzerinde "Matbaa Malzemeleri, Mahi Gazete, Mağosa" (Gibbons, 2003:218) yazılıydı, kasalardan biri yere düşerek parçalandı ve makineli tüfekler, tabancalar ve el bombaları rıhtıma satıldı. Yükün düştüğü yere doğru hızla gelen İngiliz askerleri, Rum polisi tarafından engellenirken, yükünün yarısını boşaltmış olan gemi demir alarak açık denize kaçtı.

Bunun üzerine Rum polisler, İngiliz askerlerine, "gemi, Kıbrıs hükûmetinin emirleri doğrultusunda limandan ayrıldı" (Gibbons, 1997:219) şeklinde ifade de bulundularsa da İngilizler tarafından bunlara el konulmuş ve Rumların eline geçmesi engellenmişti.

U'Thant, o yaz aylarında hazırladığı raporlarından birinde, “büyük miktarlara ulaşan, ağır silahların da dahil olduğu savaş malzemesinin, Boğaz Limanı (184) vasıtasıyla içeriye sokulduğunu ve malzemenin burada, gecenin karanlığında, son derece büyük gizlilik içerisinde yürütülen çalışmayla gemilerden indirildiğini ve bu işlem sırasında Millî Muhafızların, Birleşmiş Milletler Barış Gücü devriyelerini liman alanının dışında tutmaya çalıştıklarını” (Gibbons, 1997:246; Gibbons, 2003:246) vurguluyordu. Dolayısıyla yeni kurulacak devlette, gümrük rejiminin son derece dikkatli bir şekilde koordine edilmesi gerektiği ortadadır.

Aslında bu gerçeği Gali Fikirler Dizisi'nde de bulmak mümkündür. Bu yüzdendir ki gümrük ve uluslararası ticaretin koordinasyonu (185) ve federe cumhuriyetlerdeki gümrükler, federal hükûmetin denetimi altında olacaktır (Özgür, 1992:157-158). Böylece bütün Kıbrıs'ta “ortak gümrüğe” (Alkan, 2002:46) geçilmesi sağlanacaktır.

Ancak bununla birlikte bir dizi önlem daha alınması gerekmektedir. Buna göre bu önlemler arasında şunları ifade etmek mümkündür.

Her şeyden önce federal devletin gümrük işlemleri, sadeleştirilmelidir. Bu çerçevede ihracatta gümrük idaresi dışındaki diğer kurumlar, sınır kontrolleri yerine üretim alanından başlayan iç kontrollere yöneltilmiş olacaklardır. AB ülkelerinde olduğu gibi adadaki bütün gümrüklerde, denetimlerin hepsini tek elden yapıp gerekli izni derhal verebilen merciler (one-stop agency) kurulmalıdır.

Geçici dönemde, uluslararası ticaret ve gümrük işlemleri gibi Kıbrıs'ın tümünü ilgilendiren konularda, iki tarafın yararına olacak şekilde hareket edilmelidir (SİSAV, 1993:16). Tüm federal cumhuriyet çapındaki, ortak havaalanı ve limanların uluslararası kullanımı, tüm paramiliter faaliyetlere ve avlanmak için izin verilenlerin dışındaki silahların tasarrufu yasaklanmalı ve bu yasağın ihlâli, federal suç sayılmalıdır. Ayrıca federal hükûmetin uygun bir şekilde onayladığının dışında, silahların ve öteki askerî teçhizatın ithali veya transit geçişi de yasaklanmalıdır.

Federal devletin “Gümrük Kanununda”, uluslararası ticarete malların, hizmetlerin, insanların ve sermayenin dolaşımının serbest olduğu belirtmeli ve mal ile hizmetlerin serbest dolaşımı, bu kanunun ilgili hükümlerince öngörülen ithalat, ihracat ve transit ile ilgili yasaklamaları ya da sınırlamaları engellememelidir. Ancak bu yasaklar ve sınırlamalar, keyfi ayrımcılık ya da uluslararası ticaret için benzer değerde yük getiren başka durumlar da ortaya konmamalıdır.

Federe devletin, “dış ticaret politikası” uyarınca, devletin mal ve hizmetlerinin uluslararası dolaşımı ile ilgili ve uluslararası ticaret alanında üçüncü ülkelerle, bölgesel ve uluslararası teşkilâtlarla müzakerelerin ve her türlü anlaşmaların yapılmasında tek taraflı önlemlerin uygulanmasına dair ilkeleri kabul etmesi üzerinde özellikle durmalıdır. Uluslararası ticarete tek taraflı önlemlerin kullanılması ilkesinden, devletin antidamping ve sübvansiyon

(Burnazovic, 2002:15) gibi koruma amaçlı tüm önlemler anlaşılrsa da bu önlemlerin tamamı AB mevzuatına göre uygun olması şarttır. Örneğin tarım üretimi gibi önemli bir sektörün korunması, toplumsal barış için gereklidir.

Özellikle Federal Anayasa'nın Gümrük Kanunu, "üçüncü ülkeler" (Burnazovic, 2002:16) kavramı altında, özellikle Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği üyeleri ve Dünya Ticaret Örgütü başta olmak üzere bir başka ülke ile dış ticaret ve uluslararası ticaret ile ilgili olarak yapılan her türlü anlaşmayı kapsamalıdır. Bu yüzden ithal edilen tüm mallar, yerli olarak üretilen mallarla aynı vergilere, kurallara ve koşullara tâbi olmalıdırlar.

Avrupa Birliği'nde geçerli olan ve Dünya Ticaret Örgütü'nün de kabul ettiği kurallar ve yönetmeliklerle tam uyum içerisinde olan diğer ilkeler arasında ticarete fikrî mülkiyet, antidampingin yapılması ve ithalât sübvansiyonlarının korunması ile ilgili hususlar da yer almalıdır. Dolayısıyla bu kanun, diğer kalkınmış ülkelerdeki benzer mevzuat ile uyumlu olması gerektiğinin bir başka göstergesi olarak da ortaya çıkmaktadır. Çünkü KKTC'deki limanlar ve gümrük kapıları, AB standartlarına uygun olmadığı için sefer veya çıkış izni verilemeyeceğine göre ticarî olarak Kıbrıslı Türkler zor duruma düşmesi kuvvetle muhtemeldir.

Bütün bunlar yapılırken "Gümrük Muhafaza ve Polis Kanunu" da çıkartılmalıdır. Gümrük Polisi Kanunu'nun yürürlüğe konulmasıyla, federal devletin bütün gümrükleri, kontrol ve güvenlik altına alınmış olacaklardır. Bu kanun, gümrük polisinin federal hükûmetin sorumluluğu altında olduğunu ve Gümrük Polisi Teşkilâtı'nın devlet sınırlarının ve hava koridorunun güvenliğinin korunması ile ilgili görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla kurulduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla gümrük polisinin kuruluşu, işleyişi ve sorumlulukları ile ilgili temel esasların tanımlanması, federal Kıbrıs hükûmetinin sorumluluğu altında olmalıdır.

Gümrük polisinin, diğer sorumluluklarının yanında, sınırdaki kontrol noktalarında belgelerin incelenmesi, sınır geçiş izninin verilmesi, federal Kıbrıs topraklarına izinsiz girişin engellenmesi ve kontrol noktalarında bireylerin üzerlerinin aranması dahil yer almalıdır.

Aslında bu kanunun önemi, federal Kıbrıs'ın genel güvenlik hususları ile yakından ilgilidir. Dünyada her gün yaşanan uyuşturucu kaçakçılığı, kaçak silahların getirilmesi, özellikle Asya'dan gelip Batı Avrupa'ya gitmek isteyen insanların göçü, gümrük vergisi ve diğer ilgili harçlar ödenmeden ülkeye sokulan kalitesiz mallar, ülke üzerinde ağır bir yük teşkil edeceğinden bu sorununun, ancak Gümrük Polisi Kanunu'nun sıkı bir şekilde uygulanmasıyla aşılabileceği ortadadır.

3.1. KORUYUCU TEDBİRLER

Federe devletler arasındaki ekonomik ilişkiler, "ilk başta" belli mal ve hizmetlerin koruyucu bir tercih sistemine tâbi tutulacağı ve sınırlı bir serbest ticarete dayanacağı

düşünülmektedir (186). Bu uygulamadaki esas amaç, Kıbrıs Türk sanayi ve ticaretini tahakküm ve olumsuz ekonomik etkilerden korumaktır.

Bir başka deyişle federal devletin kurulmasının gerektireceği tek bir paranın kabulü ve tek bir gümrük duvarının ihdası gibi nedenlerin ötürü, ekonominin kötü etkilerini bertaraf edebilmek ve özellikle Türk toplumu tarafından idare edilen Federe Devleti koruyabilmek için özel tedbirler ve koruyucu hükümler öngörülmelidir, ki bu tedbirler Gali Fikirler Dizisi'nde de yer almaktadır (madde:86 ile 88).

Bununla birlikte yukarıda sözü edilen hedeflerin bir anlam taşıması ve başarılı olabilmesi için Kıbrıs Türk halkına uygulanan tüm kısıtlayıcı ekonomik ve diğer önlemler, vakit geçirilmeden kaldırılması gerekecektir (187). Zaten Federal Devletin öncelikli amacı, iki Federe Devlet'in eşit biçimde yararlanacakları dengeli bir ekonominin geliştirilmesiydi. Her iki toplum arasındaki ekonomik dengesizliği gidermek ve ekonomik açıdan eşitliği sağlamak için Kıbrıs Türk toplumu tarafından idare edilen Federe Devlet'in kalkınmasını özel tedbirlerle çabuklaştırmaya yönelik kapsamlı bir hareket programı hazırlanacaktı. Bu amaçla özel bir fonun da kurulması gerekecekti. Ayrıca yabancı hükûmetler ve uluslararası kuruluşlar, bu fona katılmaya Güvenlik Konseyi tarafından davet edileceklerdi. Dengeli bir ekonominin gelişmesine yardımcı olmak üzere Federal Cumhuriyetin tümünde eşit ücret verilerek kişiler çalıştırılabilecekti (madde:86 ile 88).

Her federe devlet, Federal vergilendirme sistemine ek olarak kendi ekonomik amaçlarına ve ihtiyaçlarına uygun bir vergi rejimi uygulayabilecek ve vergi hadlerini saptayabilecekti. Ayrıca Federal Kıbrıs Devleti'nin kuruluşuna ilişkin anlaşma gereğince, Federal Cumhuriyet, içeriği ne olursa olsun, Yunanistan ve Türkiye ile yapılacak tüm anlaşmalar en ziyade müsaadeye mazhar millet hükmünü uygulayacaktı (madde:89 ve 90).

Federal Cumhuriyetin kuruluşundan önce yukarıda belirtilen özel programları ve tedbirleri hazırlamak amacıyla, geçici düzenlemelerin bir bölümü olarak iki toplumlu bir Komite (SİSAV, 1993:14) kurulacaktı. Bununla birlikte BM Kalkınma Programı (UNDP), bu Komite'ye destek de verecekti (madde:91).

Buna karşın Gali Fikirler Dizisi'nde ekonomi ve ticaret alanında somut öneriler olmadığından, taraflar arasında gerekli denge kurulamamıştı (188). Zaten KKTC'nin mevcut ekonomik yapısının zayıflığı bilinen bir gerçektir. Bu yapının, Avrupa Birliği üyeliği sayesinde, gerçekçi ve planlı politikaların uygulanması hâlinde, gelişmesi ve rekabet eder düzeye getirilmesi kısa vadede mümkün değildi. Kaldı ki daha sonraları Annan belgesinde de Kıbrıs Türk halkının, mevcut ekonomik konumuyla, Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını ve üç yıl gibi kısa sürede serbest rekabet ortamına girmesi öngörmekteydi (189). Rekabet gücü olmayan Kıbrıs Türk firmalarının, yapısal ve finansman açısından rekabete açık yabancı firmalar ile yarışması, hatta ticarî hayatta kalması zayıf bir ihtimaldi. Özellikle rekabet eder konumdaki yabancı firmaların, Türk federe devletinde, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, Kıbrıs Türk

firmalarıyla eşit düzeyde ve aynı sahalarda faaliyet göstermesinin, Türk federe devletinin ekonomik yapısına, Kıbrıslı Türk firmalarının aleyhine olacak şekilde ters etki yapması beklenilmektedir.

Diğer taraftan, anlaşmanın imzalanmasından sonra Türk federe devleti, toprak düzenlemeleri nedeniyle, yaklaşık 52 bin kişinin göç etmesinden, Rumların kuzeye yerleştirilmesinden ötürü yaşanacak ikinci iç göç dalgasından ve göçlerin etkisiyle oluşacak duraklama veya gerileme döneminden olumsuz şekilde etkilenecekti. Bu durumda, zayıf olan Türk federe devleti, ekonomik açıdan, daha zayıf duruma düşebilir ve Türk firmaları da ister istemez bu durumdan olumsuz şekilde etkilenebilirdi. Çünkü bu göçler, kısa ve orta vadede, öncelikle halkın alım gücünün düşmesine sebebiyet verebilirdi. Hiç kuşku yok ki siyasî ve ekonomik alanda yaşanması muhtemel sıkıntılar, sosyal istikrarı da zedeleyecekti. Gerçi Kıbrıs Türk halkının, anlaşmanın imzalanması sonucu kurulması muhtemel yapıdan ve Avrupa Birliği üyeliğinden beklentileri çok yüksekti. Kısa vadede, halkın refah düzeyinde gözle görülebilir iyileşmenin yaşanması arzu edilen bir durumdu.

Yukarıda bahsedilen ekonomik ve siyasî sıkıntıların yaşanması hâlinde, halkın beklentileri gerçekleşmeyebilirdi. Bu durum, toplumda tatminsizliğin ve huzursuzluğun yaşanmasına neden olabilirdi. Bu tatminsizlik ve mevcut sıkıntılar, Kıbrıs'ta yaşayan farklı etnik gruplar arasında, hatta aynı etnik grup içerisinde, istenmeyen olayların yaşanmasına da zemin hazırlayabilirdi.

Bundan da anlaşılıyor ki, Gali Fikirler Dizisi, tarafların baskı güçleri üzerine inşa edilmiş tepkisel bir görünüm arz etmekte, ileriye dönük ve önleyici bir içeriği bulunmamaktaydı (Olgun, 1993:11). Gali'nin siyasî statü ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, kaynak paylaşımı, egemenlik, federe devletlerde acentelik hakları ve toprak sınırlaması gibi konulardaki görüşleri bunu yansıtmaktaydı. Bu yüzden Gali Dizisi'nin olduğu gibi uygulanması hâlinde, bazı sakıncaların ortaya çıkması muhtemeldi. Bunun için doğması muhtemel sosyal ve ekonomik problemlerin önceden hesaplanması suretiyle, bunlarla ilgili önleyici çözümler düşünülebilir ve entegrasyona yumuşak geçiş yapılabilirdi.

Bu yüzden her iki toplumun da yararlanabileceği dengeli bir ekonominin geliştirilmesi için alınması gereken "koruyucu önlemler ve geçici düzenlemeler" (190), açıkça ortaya konmalıdır. Hele Kıbrıs'taki federe devletler arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması, dengenin sürekli olarak korunması için güvenceler ve bu konularda uygulanacak metot ve usullere özellikle dikkat edilmelidir. Buna göre dikkat edilecek hususlar, aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

1. Federal bir düzenleme çerçevesinde, Kıbrıs'taki iki ayrı ekonomik varlık, geçici bir dönemin ardından, her iki halka da ekonomik yararlar sağlayacak ekonomik bir birliğe doğru adım atmalıdır.

2. Federe devletler, kendi bölgelerinde, birey ve kurumları vergilendirme, sanayi ve ticarî düzenleme, toprak ve doğal kaynakları kontrol etme, meslek ve iş kurulmasına izin verme konularında yetki sahibi olmaya devam etmelidirler.

3. Federal ekonomi politikası, her iki federe devlet arasındaki ekonomik farklılığı giderecek ve eşitliği gözetecek biçimde planlanmalıdır. Kayda değer bir eşitleme düzenini muhafaza etmek için buna dayalı gerekli güvenceler oluşturulmalıdır. Bunlar, istikrarı bozacak bir ilişkiden kaçınılması için “Anayasal İlkeler” (191) olarak tanımlanmalı ve federasyonun temel hedeflerinden olmalıdır. Bu durumda, federe devletler arasındaki ilişkilere işlerlik kazandırmak için bir Kalkınma Fonu oluşturulmalıdır.

4. Federe devletlerin kurulmasının sonucu olarak meydana gelebilecek istenmeyen ekonomik yan etkileri bertaraf etmek amacı ile özel tedbirlerin alınmasına açık olunmalıdır. Tek para biriminin kabulü ve tek gümrük sisteminin tesisi, istenmeyen ekonomik yan etkilere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu tedbirler, AB ile yapılmış bulunan gümrük birliği anlaşmasının esaslarına ve Birliğe tam üye olmak için kabul edilen hedeflere uygun olmalıdır.

5. Geçici düzenlemelerin bir parçası olarak ve söz konusu özel program ve tedbirleri hazırlamak amacı ile iki toplumdan uzmanların oluşturacağı bir Uzmanlar Komitesi (SİSAV, 1990:67) kurulmalıdır. Bu komite, federal devletin AB’ye tam üyeliğini gerçekleştirmek için atılması uygun olacak adımları inceleyecektir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) bu komiteye gerekli desteği vermesi de sağlanmalıdır.

6. Özel durumlarda, Avrupa Birliği’nin kendi iç piyasasının işleyişi çerçevesinde, üyeler arasındaki mal ve hizmetlerin, insan ve sermayenin, serbest dolaşımı üzerindeki bazı sınırlamaların kaldırılması gibi durumların, Türk federe devletinin ekonomisinde ciddi sorunlar yarattığı veya yaratabileceği durumlarda, yetkili federe devletin, yetkili makamlarınca üç yıllığına uygun koruyucu önlemler almalıdır. Bu tür önlemler, Komisyonun iznine tâbi olarak gerekli uzatmalar yapılabilir ve makul oranlarda artırılabilir. Fakat bu önlemler, ticaret üzerinde asla örtülü bir sınırlama getirmemelidir.

7. Alınan önlemlerin iç piyasada rekabet koşullarını engelleyici bir etkisi görünmesi hâlinde, Komisyon, federe devletin temsilcileriyle birlikte, bu önlemlerin nasıl uygun hâle getirilebileceği kararlaştırılmalıdır.

8. Avrupa Birliği’nin kuruluşuna ilişkin 226 ve 227’nci (192) maddelerinde ortaya konan ilkelerin prosedürden sayılması nedeniyle, gerek Komisyon, gerekse herhangi bir Avrupa Birliği üyesi ülke, Kıbrıs’ın yukarıda anlatılan yetkileri kötü niyetle kullandığına kanaat getirmesi hâlinde, konuyu Avrupa Adalet Divanı’na götürebilme hakkına sahiptir.

Kıbrıs Rum toplumunun gelir seviyesinin Türk toplumununkinin aşağı yukarı iki misli olmasına rağmen, KKTC’nin, hayli ayrıntılı olarak verdiği son önerilerde ekonomik sorunlardan ve ekonomik kalkınmadan hiç bahsedilmemesi ilginçtir.

Türk tarafı, her iki Federe Devlet'in dış ticaret ve kuruluşları açısından iki ayrı birim şeklinde mütalaa edilmesini ve Federasyon'un, karşılıklı olarak Yunanistan ve Türkiye'ye ekonominin tüm dallarında pazarlara giriş ve onunla ilgili konularda kolaylıklar sağlanmasını istemekteydi. Yine Kıbrıs Türk tarafı, ayrıca Kıbrıs ile anavatanları olan Yunanistan ve Türkiye arasındaki özel ilişkilerde eşitliğin sağlanabilmesi için Federal Cumhuriyet'in, ancak Türkiye ve Yunanistan'ın ikisinin birden üyesi olması veya üyeliğin veya katılımın iki Federe Devlet'ten ayrı referandumlarla onaylanması hâlinde, o kuruluşa üye olmasını ya da katılmasını arzu etmekteydi (SİSAV, 1993:17). Aynı zamanda hiçbir ayırımın yapılmadan Kıbrıslı Türklere ekonomik desteğin verilmesi ve ekonominin gelişmesi için "koruyucu birtakım tedbirlerin alınması" (193) da istemekteydi.

KKTC, iki ayrı ekonominin birleştirilmesinin adanın ekonomik potansiyelinin gelişmesine yol açacağı ve bunun da ada halkının ve özellikle ekonomik açıdan zayıf olan Türk halkının yararına olacağı yolundaki iddianın yanlış olduğunu belirtmekte ve bu yanlışlığı aşağıdaki nedenlere dayandırmaktaydı:

1. Kıbrıs'ta iki ayrı siyasî varlığının sonucu olarak iki ayrı ekonominin mevcut olması,
2. 1974'den önce Kıbrıs ekonomisinin Kıbrıslı Rumların tahakkümü altına girmesi ve Kıbrıslı Rumların Türkleri ambargo altında yaşamaya mahkûm etmeleri ve 1974'den sonra da yeni bir ambargonun uygulanmaya konulması,
3. Kıbrıs Rum idaresinin 1974'den önce ve sonra, Kıbrıs'a verilen tüm dış yardımlara, el koymasıydı (SİSAV, 1990:67).

Bu şartlar altında KKTC, ada ekonomisinin entegrasyonundan değil, olsa olsa iki halk arasındaki karşılıklı güvenin ve iyi ilişkilerin gelişmesi sonucu iki ayrı ekonominin tedricen birleştirilmesinden söz edilebileceğini savunuyordu. Bu bakımdan KKTC'ye göre federal bir çatı altında yapılacak ilk iş, iki taraf arasındaki ekonomik farklılığı kısa sürede gidererek, iki toplumun yararına olan ekonomik alandaki koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak ve bununla ilgili uygun mekanizmayı geliştirmektir.

Kıbrıs Rum tarafı ise Avrupa Birliği'ne ilişkin konuların, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması için yapılacak referandum ile birlikte, aynı zamanda ve onun bir parçası olarak referanduma sunulması kaydı ile (SİSAV, 1993:17), bu bölümde yer alan hükümleri kabul edilebileceğini açıklamıştı.

Özellikle ithalatta ve ihracatta uygulanan gümrük vergileri, eş etkili vergiler, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler, Kurucu Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kaldırılmasını istemekteydiler (194). Ayrıca federal ticarete teknik engellerin kaldırılması konularındaki AB'nin standardizasyonu, yani ölçüm, kalibrasyon, kalite, akreditasyon, test ve sertifikalandırma konusundaki topluluk mevzuatını (195), kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren derhal benimsenmesini savunmaktaydılar.

Bundan hareketle KKTC, geçmişteki uygulamanın ışığı altında, kendini tedbirli hareket etme zorunluluğunda hissetmekteydi. Zira Kıbrıs Rum tarafı, zenginliğinin bir bölümünü Kıbrıslı Türklerin hakkına el koyarak sağlamıştı. Şimdi ekonomisini ayırmak yerine, Kıbrıs Rum yönetiminden ve ileride federasyonun Kıbrıs Rum Federe devletinden, daha önce alınan haklarını istemek için belirli ölçülerde ekonomik bir sistemin taraftarlığını yapması gerekiyordu ve bunda da ısrarlıydı.

4.1. DIŞ YARDIM VE KREDİLER

Ekonomik tedbirler arasında en önemli yeri işgal eden yöntemden biri de dış yardımlardır. Dış politika aracı olarak başka devletlere para, mal ve teknik bilgi şeklindeki yardımlarda bulunmak, uluslararası politikada eskiden beri uygulanan bir yöntemdir. Ancak geçmişte, bu tür dış yardımlara, bugün olduğu gibi uzun süreli siyasal çıkarlar sağlamak ya da insanî amaçlarla vermek değil (Gönlübol, 1993:153), kısa süreli siyasî yararlar sağlamak için başvurulmaktaydı.

Bağımsızlıklarını ve ülke bütünlüklerini korumak yanında, bugün dış politikada hemen hemen tüm devletlerin en fazla önem verdiği husus, ekonomik kalkınmalarını sağlayacak ya da sürdürecektir dış tedbirleri almaktır. Bugün devletlerin büyük bir çoğunluğunun sermaye ve teknik bilgi gibi, kendi kendilerinin kalkınmalarını sağlayacak imkânlardan yoksun bulundukları bir gerçektir. Bu nedenle, kalkınmış devletlerle, kalkınmakta olan devletler arasında yardıma dair ilişkinin kurulması, uluslararası ilişkilerin en doğal gelişmelerinden birisi olmuştur. Dolayısıyla dış yardımlardan hem alanlar, hem de verenler, karşılıklı olarak birbirlerinden “çıkar” (Gönlübol, 1993:153) beklemektedirler. Yardım alanlar, genellikle ekonomilerini modernleştirmek, siyasal istikrara ve askerî güvenliğe kavuşabilmek için bu yola başvuruyorlardı. Yardım edenler ise ne tür koşullar ileri sürerlerse sürsünler ya kısa sürede ya da uzun vadede siyasî ve ekonomik, hatta askerî çıkarlar elde etmeyi umut ediyorlardı.

Aslında ekonomik gelişme konusunda uzun süreli yardım yapan ilk devlet İngiltere’ydi (Gönlübol, 1993:153). Ancak ABD, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu tür yardımı çok daha büyük boyutlarda sürdürmüştü. Önceleri savaşta yıkılan Avrupa ekonomilerini ayağa kaldırmak için başlattığı ekonomik yardımı, sonradan gelişmekte olan ülkelere yaptığı ekonomik ve askerî yardımlarla genişletmiş ve yaygınlaştırmıştı.

Sadece büyük ve zengin devletler, iki taraflı programlarla dış yardımı, dış politikanın bir aracı olarak kullanma imkânlarına sahiptiler. Bu devletler arasında bugün ABD, Çin, Fransa, Almanya ve İngiltere bulunmaktadır. Bunların yanı sıra İsviçre, Kanada, Avustralya, İtalya, İspanya ve Japonya gibi bazı zengin devletler de dış yardımı kendi politikalarını

sürdürecek bir araç olmaktan çok, “insanî” amaçlarla veya kendi yurttaşlarına “ticarî ve ekonomik” (Gönlübol, 1993:154) çıkarlar sağlamak amacıyla yapmaktadırlar.

Aslında bir devletin diğerine yardımda bulunması ile ilgili uygulama yeni olmamakla birlikte, bu tür yardımların bir dış politika aracı olarak kullanılması oldukça yenidir. Gerçekten de dış yardımının bir dış politika aracı olarak kullanılmasına, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD tarafından başlatılmıştır. ABD, savaştan kısa bir süre sonra Doğu ve Batı arasında başlayan “Soğuk Savaş” ve “kutuplaşma” üzerine, savaştan büyük zarar gören Batı Avrupa’nın eski “büyük devletlerinin” Sovyetler Birliği’nin “kucağına düşmesini” (Gönlübol, 1993:154) önlemek için bu ülkelere karşı büyük bir dış yardım kampanyasına girişmişti.

4.1.1. Dış Yardımların Çeşitleri:

Morgenthau gibi bilim adamları, dış yardımları altı kategori altında toplamaktadır:

1. İnsanî amaçlarla yapılan dış yardımlar
2. Varlığını sürdürmek için yapılan dış yardımlar
3. Askerî nitelikteki dış yardımlar
4. Rüşvet niteliğindeki dış yardımlar
5. Prestij amaçlı dış yardımlar
6. Ekonomik amaçlı dış yardımlar (Morgenthau, 1963:71).

1. Bunlar arasında sadece ‘insanî’ nitelikteki yardımlar, esas itibariyle “siyasal amaç” (Gönlübol, 1993:157) taşımamaktaydılar. Bu tür yardımlar, geleneksel olarak deprem, sel felaketi, açlık, kuraklık ve salgın hastalıklar sırasında hükûmetler arasında yapılmaktadırlar. Bunlar esas itibariyle siyasal amaç taşımamakla birlikte, siyasal bir çerçeve içinde yapıldıklarında, böyle bir amacı da içerebilirler.

2. Varlığını sürdürmek için yapılan dış yardımlar, kalkınma düzeyleri çok düşük olan devletlere, asgarî kamu hizmetlerini yürütebilmeleri için yapılan yardım türleridir (Gönlübol, 1993:157). Çoğu kez yardım alan devletin bütçesini dengelemesi için yapılan bu yardımlar, bir bakıma “insanî” nitelikteki yardımlara benzemektedirler. Çünkü bu tür yardımlar, toplum düzeninin bozulmasını veya yıkılmasını önlemek için yapılmaktadır. Böylece bu yardımlar, “statükonun korunmasına” (Gönlübol, 1993:157) yardım ettikleri için siyasal amaçlı olmakta ve toplum düzenine herhangi bir canlılık katmadan onun korunmasını sağlamaktadırlar. Zaten ABD, Çin ve öteki bazı gelişmiş devletlerin, gelişmekte olan çok fakir devletlere yaptıkları kimi yardımlar bu türdendi.

3. Siyasal avantajlar sağlamak için bir hükûmetin diğerine rüşvet vermesi, on dokuzuncu yüzyılın başlarına değin devletler arası ilişkilerin ve diplomasinin doğal bir ürünüydü. Örneğin, bir yabancı diplomata, bu diplomatın ülkesinde bulunduğu devlet tarafından “aylık bağlanması” (Morgenthau, 1963:72) çok olağan bir davranıştı. Aynı biçimde,

yabancı devlet adamlarına, örneğin, “bir anlaşmanın imzalanmasında gösterdiği işbirliği anlayışı nedeniyle” (Gönlübol, 1993:158) para ödenmesi de sık sık rastlanan bir uygulamaydı.

Gelişmekte olan devletler için ekonomik kalkınma, para ve hizmetlerin transferini haklı gösteren ve onu rasyonelleştiren “ideolojik” (Gönlübol, 1993:158) durumdu. Bugün dünyadaki “siyasal iklim”, endüstri alanında gelişmiş devletlerin, ekonomik kalkınmalarını sağlamak için geliştirmekte olan devletlere yardım yapmalarını bir zorunluluk saydığı gibi ekonomik kalkınmanın sadece para ve hizmetlerin bir biçimde transfer edilmesi ile gerçekleştirileceğini kabul etmektedir (Gönlübol, 1993:158). Bu “siyasal ideoloji”, yardım yapan ve alan devletlerin, bu yardımlarını gerçekten alanın salt ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek için yapıyormuş gibi gösterilmesi gerekmektedir. Aslında yardım verenin, bundan sağladığı ya da sağlamaya çalıştığı çıkarları gizlemesi, bu “ideolojinin” başlıca amacıdır.

4. Askerî amaçlı dış yardımlar ise geleneksel olarak ittifakların (Morgenthau, 1963:74) ayakta tutulması için başvurulmuş yollardan birini oluşturmaktaydı. Bu geleneksel yardım biçiminde, ittifak üyelerinden kimi para ve malzeme sağlarken, ötekileri de esas itibarıyla insan gücünü sağlamaktaydılar. Fakat bu uygulamadan farklı olarak bugün, askerî yardımlar sadece müttefiklere değil, bazı “bağılantısız” (Morgenthau, 1963:75) devletlere de yapılmaktaydı. Bu tür yardımın amacı, aslında askerî olmaktan çok siyasîdir (Gönlübol, 1993:159). Çünkü askerî yardım karşılığında siyasal çıkarlar beklenmektedir. Yardım alan devletin belli siyasal davranışlarda bulunmaması ya da bulunması beklendiğinden, yardım alan devlet kendisini böyle bir davranış içine girmiş hissetmekteydi. Dolayısıyla bu tür askerî yardımlar, doğası gereği “rüşvete” (Morgenthau, 1963:76) çok benzemektedirler.

Askerî yardım gibi görünen kimi yardımların, aslında prestij yardımları oldukları da söylenebilir. Gelişmekte olan bazı ülkelere verilen en ileri teknikle yapılmış jet uçaklarının ya da diğer modern savaş araç ve gereçlerinin gerçek anlamda askerî işlevleri olmayacağı ortadaydı. Bunlar, yardımı alan devletin içerdeki veya dışarıdaki prestijini artırmaktaydı. Çünkü bu silahlara sahip olan devletler, kendilerinin “modern bir askerî güç” (Morgenthau, 1963:78) oldukları zannına kapılırlardı.

5. Ekonomik nitelikteki birçok askerî yardımlar da aslında prestij amacıyla yapılmaktadırlar. Kapasitesinin çok altında çalışan ya da hiç çalışmayan bir çelik fabrikasının, hiçbir yere ulaşmayan ve üzerinde pek az trafik bulunan “kentlerarası” bir yolun, başkentin ortasında yükselmiş bir gökdelenin vb. aslında hiçbir ekonomik işlevi bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde görülen bu gibi şeyler “gösteriş için endüstrileşme” (Gönlübol, 1993:159) şeklinde ifade edilmektedir. Bunlar, ülkenin nesnel gereksinimlerini karşılamaktan çok giderek büyüyen ve sabırsızlanan halkın bekleyişlerinin bir simgesi olmaktan başka bir şey değildirler. Gelişmekte olan birçok ülke bakımından çelik fabrikasının, yolun, yüksek binanın ya da modern silahların ekonomik ve askerî olmaktan çok psikolojik ve siyasal

işlevleri vardır. Zaten bunlar, modern ve güçlü olmanın simgeleri ve anıtları oldukları için istenmekteydiler.

Aslında prestij yardımını verenlerin elde ettiği yararlar, şu şekilde sıralanabilirdi:

1. Veren devlet, yardım anlaşması ile özgün bir siyasal avantaj elde edebilir.
2. Prestij yardımının gösterişli niteliği, veren devletin “cömertliği” ile alanın artan prestiji arasında bir bağlantının kurulmasına yol açar ki alan devletin prestiji ile birlikte, veren devletin de prestiji artar.
3. Prestij yardımı, veren için genellikle ucuza mal olmaktadır. Ekonomik veya askerî bakımdan gösterişli, fakat pek yararlı olmayan “simgeler veya anıtlara”, değerlerinin çok üstünde siyasal avantajlar sağlayabilirler (Gönlübol, 1993:159-160).

Dış yardımların ekonomik amaçları, bunu veren devletlerle, alan devletlerin “siyasal ve toplumsal” (Gönlübol, 1993:160) yapılarına göre değişmeler göstermektedir. Kıbrıs Rum yönetiminde dış yardımlar, yukarıda da belirtildiği gibi genellikle özel sektöre yapılmakta ve sermaye oluşturması sağlanmaktadır. Buna karşılık, KKTC’nin Türkiye’den aldığı dış yardımlar, devlet sektörünün güçlendirilmesi yönünde olmaktadır. Böylece bu iki devlet, birbirlerinden ayrı olarak kendilerini geliştirmeye çalışmışlardır.

Dış yardım yapılırken ileri sürülen koşullara gelince: Dış yardımlar, genellikle açık veya kapalı olarak bir devletin bir şeyi yapmasını sağlamak veya önlemek için verildiklerine göre yapılan propagandalarda ne söylenirse söylensin, uluslararası kuruluşlar da dahil olmak üzere yardımı verenlerin tümü, yardımların verilme amacına uygun bir biçimde kullanılması koşulunu ileri sürerler. Yardımın “veriliş amaçlarına uygun bir biçimde kullanılması” (Gönlübol, 1993:161) doğal bir koşul gibi görünmekle birlikte, uygulamada bu koşulun anlamı çok farklı yorumlara, dolayısıyla veren ile alan arasında anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Bu tür anlaşmazlıklar arasında en iyi örneklerden biri, ABD ve Türkiye arasındaki yardım anlaşmaları uyarınca verilen askerî malzemenin kullanılması ile ilgili olarak ortaya çıkmıştı.

Tıpkı KKTC’den ihracat edilecek malların ABAD kararlarıyla yasaklanması ve bu durum ortadan kaldırılması için yapılacak yardımın Kıbrıs hükûmetinin Merkez Bankası’ndan çıkması gerektiği şartına bağlanması örnek gösterilebilir.

Aslında dış yardım, alıcı ekonomiye, “sübvansiyeye kaynak” (Akkurt, 1997:281) girdisidir. Genellikle yardım alan ülkelerde ekonomik kalkınmada ilerleme olmadığı zaman, bunda dış yardımın tesiri olduğu düşünülmez. Halbuki ilerleme ve gelişme olmamasının nedenlerinden birisi, çoğu kez dış yardım alınmasının ta kendisidir. Dekolonizasyon yılları olan 1950’lerin sonunda, Marshall Plânı’nın Avrupa’daki olumlu etkisini, üçüncü dünya ülkelerinde de gerçekleştirmek ve Doları metropol ekonomiler ile ticarî ilişkide bulunabilecek

düzeye getirmek amacıyla malî yardım yapılması, parlak ve umutlu Kennedy yıllarıyla başlayan ve 70'li yıllara kadar süren bir rüya yaşanmıştı (Akkurt, 1997:280-281). Genel bilgiler ışığında, dış yardımların olumsuz etkileri, karakteristik özellikler olarak ortaya çıkmış ve birçok yardım alıcı ülkede, bu olumsuz etkilerin geçerli olduğu saptanmıştı.

Mesela ABD, bağımsızlıktan sonra Kıbrıs'la olan ilişkilerine azamî dikkat etmiş ve mevcut yapının bozulmaması için ekonomik yardım programı dahi uygulamıştı. Bunun için de ilk etapta yeni kurulan devlette 50.000 ton buğday ve arpa (Adams-Cottrell, 1968:60) yardımı yapmıştı. Aynı zamanda Dr. Willard Thorp, dönemin Ekonomi Bakan Yardımcısı, BM Başkanlığında ekonomik araştırmalar biriminin Kıbrıs için hazırladığı raporda, Kıbrıs'ın ekonomik olarak kalkındırılması amacıyla geniş çaplı bir "kaynak taramasına girişilmesi ve ada ekonomisinin desteklenmesi" (Thorp, 1961:13) gerektiğini belirtti. Bu raporun sonrasinda ABD, Kıbrıs'la ilgili teknik bir yardım anlaşması imzaladı.

Kıbrıs'la teknik yardım anlaşması imzalanmasından sonra bu anlaşmalara ek olarak iki tane de ekonomik destek anlaşması imzalanmış ve 1962'ye kadar ABD, Kıbrıs'a 640.000 ABD Doları yardım yapmıştı. 1962 sonunda Başkan Yardımcısı Johnson, Kıbrıs'ı ziyaret ettiği zaman Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasını desteklediklerini ve bu yüzden hiçbir yardımdan kaçınmayacaklarını belirtmişti (Adams-Cottrell, 1968:59). Aslında ABD'nin bu yardımları yapmasında güçlü bir nedeni vardı. Adanın, güçlü Sovyet Bloğuna kaymasını önlemektir. Zaten adadaki komünist akımın kazandığı gücün farkında olan ABD Başkan Yardımcısı Johnson'un, Makarios'a yaptığı uyarıda "şu anda bir tehdit olarak karşımızda duran komünist harekete karşı son derece caydırıcı bir güçle durmanız lâzım" (196) demesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ABD, 1960'tan 30 Haziran 1963 tarihine kadar adanın içinde bulunduğu politik şartların gereği olarak birçok yardım paketi ve destekleme fonundan toplam 20 milyon Dolar (Adams-Cottrell, 1968:60) yardım yaptığı bilinmektedir. Fakat daha sonra ABD yönetimi, Kıbrıs'a yıllık olarak 15 milyon ABD Doları (Laipson, 1990:1) yardım yapmışsa da bu yardım, Kıbrıslı Türk ve Rum öğrencilere burs ve iki toplumun yararına olacak projelerin finansmanı için kullanılmıştı.

Bunun dışında 1960 rejimine, müsadeye en mazhar ülke sıfatı ile Türkiye ve Yunanistan'ın yardım ettiği görülmektedir. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre Yunan ve Türk Hükûmetleri, kendi toplumlarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine malî yardımda bulunma hakkına sahiptirler.

Toplumlardan biri, bu kurumların faaliyeti için gerekli sayıda öğretmen, bilim veya din adamı (197) bulunmadığı inancında ise Yunan ve Türk Hükûmetleri, kendi toplumlarının bu gereksinmelerini tamamıyla karşılayabileceklerdi. Bundan da anlaşılıyor ki müsadeye en mazhar ülke konumundaki Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'a yapacağı yardımın sadece malî düzeyde olmadığı, araç-gerek ve teknik düzeydeki yardımların da olduğu dikkat çekicidir.

ABD'nin Kıbrıs'a insanî amaçlı yardımları, elbise, yiyecek, sığınacak yer vb. hususlar, ancak 1974'te başladı. Daha sonra yapılan yardımlar bir fona aktarılmış ve oradan da daha çok malî sektörü disiplinize etme ve yeniden yapılandırma, ayrıca okul, hastane ve yer değiştirenler için sosyal konut yapma yönünde kullanılmıştır (198). 1974-1975 yılları arasından Kıbrıs'ın toplumsal refahını artırmak için uluslararası kamuoyundan 52 milyon Dolar yardım alırken, bunun 25 milyon \$'ı ABD'den geldiği görülür (199). 1976-1981 döneminde yine ABD, 106.5 milyon Dolar yardım yapmıştır. 1982'de ise Kıbrıs'a yardım programı çerçevesinde 7.5 milyon Dolar daha yardım yaptığı tespit edilmiştir (200).

Ayrıca 1974'ten 1983'e kadar yaklaşık 163.000 Rum göçmeni için sosyal konut inşa edilmişti. Bunun için 36.100 (201) konut yapılmıştır. 1981 yılında ABD yönetimi, Rumlara 90.3 ve Türklere 20.8, toplam 111.1 (202) milyon Dolar yardım yaparken, özellikle sosyal konut yardımı olarak 58.1 (203) milyon Doların tamamını Rumlara tahsis etmişti.

Bir başka deyişle 1974'ten sonra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adına dünyanın dört bir yanından yardım almış ve kendi ekonomisini geliştirmişti (Stephen, 1997:88). Mesela 1974'den 1986'ya kadar olan dönemde Güney Kıbrıs, 2 milyar 412 milyon 200 (204) bin dolar yardım ve dış borç almıştı. Aynı dönemde KKTC ekonomisi de 470 milyon 500 (205) bin dolar yardım almıştır ki, nüfus oranına bakıldığında arada pek fark yok gibidir. Burada tek fark, Kuzey Kıbrıs'ın yardım kaynağı Türkiye, Güney Kıbrıs'ın ise ABD, AB, Dünya Bankası, IMF (206), vb. uluslararası finans imkânları veya kuruluşlardır.

Ayrıca Kıbrıs'ta 750 bin Rum olmasına rağmen yılda 54 milyon doları sadece ABD, İngiltere, Almanya, Yunanistan, BM ve diğer devletlerden almaktadırlar. Kıbrıslı Rumlara dış yardım ve borç veren ülkelerin sayısı yaklaşık 50'nin (207) üzerindedir. Ancak Rumlar, bu paraları ağırlıklı olarak "ekonomik kalkınma ve silahlanma" (208) için harcamaktadırlar. Bunun üzerine ABD ve İngiltere, Dünya Bankası'na başvurarak Kıbrıslı Rumlara kredi verilmemesini istediler (209). ABD ile İngiltere'nin, Dünya Bankası'na böyle bir tavsiyeden bulunmasının nedeni, Kıbrıs'taki sosyal yaşam düzeyini ve fert başına düşen millî gelirini oldukça yüksek (210) olarak görmelerindendi. Zaten Kıbrıslı Rumların kişi başına düşen millî gelirin, özellikle son 3 yıl içinde büyük ölçüde arttığı bilinmektedir.

Buna karşın Kıbrıslı Rumların uzun vadeli stratejileri (211), Kıbrıslı Türklerin ekonomik ve sosyal olarak çözülmesini sağlamaktı (Whoolacott, 1979:29). Zaten bu durumu ortadan kaldırmak için Gali Fikirler Dizisi'nde bile bir dizi karar dahi alınmıştı. Bunun için Kıbrıs'a kişi, mal, hizmet, kapital, iletişim ve uluslararası yardım akışı, hangi düzeyde olursa olsun Kıbrıs çapında eşit düzeyde dağıtılacağı ve bunun aksi kısıtlamalar kaldırılacağı hükme bağlanmıştı (212). Böylece hiçbir ayırım yapılmadan Kıbrıslı Türklerin ekonomik kalkınması desteklenecek veya reel ekonominin (213) gelişmesi sağlanacaktı. Lakin toplumlardan biri, diyelim ki ekonomik imkânları, hatta dış yardımları kendisine indirgeme politikası içine

girerse, federasyon Anayasasında bununla ilgili bazı “önleyici tedbirlerin” (214) yer alması gerekecekti.

Dolayısıyla Kıbrıs Türk ve Rum tarafı, federal hükûmete sağlanan tüm ekonomik, malî ve teknik yardımlardan hakkaniyet esasına göre yararlanmaları gerekecektir. Taraflar, bu gibi uluslararası yardımı, hakkaniyet esasına göre paylaşmak için teknik düzeyde ortak bir Kurul (İsmail, 1998b:189) dahi kuracaklardır. Bundan hareketle tarafların, uluslararası kredi kurumlarınca iki taraftan herhangi birine kredi verilmesine veya diğer malî kolaylıklar tanınmasına müdahale etmeyecekleri, teminat altına alınmalıdır.

Aslında federal Kıbrıs'ın kalkınmasının önündeki engellerden en önemlilerinden bir tanesi de finansman yetersizliğidir. Bu yüzden federal Kıbrıs'ın, malî kapital eksikliğini üç yolla gidermesi mümkündür:

1. İç tasarrufların artırılması;
2. Dıştan borçlanılması,
3. Yabancı yatırımların çekilmesi ve dış yardımların alınması

Aslında geri kalmış ülkelerde görülen kronik hastalıklardan biri de iç tasarruf yokluğu ve dıştan malî kaynak celbine bel bağlanmasıdır. “Fakirliğin kısır döngüsü” (215) olarak adlandırılan bu olgu, aslında Kuzey Kıbrıs'ın kaynaklarının ve kapitalinin olmayışından değil, iç tasarrufun ve isabetli yatırımların özendirilmeyişinden kaynaklanmaktadır.

Bundan hareketle federe devlete yabancı sermayenin girişi, devlet yapısının bu sermayeye tutsak düşmeyecek güçte olmasıyla orantılı tutulmalı, yani devlet yapısı güçlendirilmeli, planlı kalkınmayı yönlendirebilecek bir kamu yönetimi yaratılmalı, ekonomik kalkınma modeline ne uygun sektörler belirlenmeli ve bunların hangi alanlarda, hangi oranlarda ve hangi şartlar altında yabancı sermayeye açık olduğu somut olarak belirtilmelidir.

Bu yüzden federal devlete dış yardımlar, iki şekilde yapılması doğrudur:

1. Proje yardımları
2. Program yardımları

Proje yardımları, belli bir projenin gerçekleşmesi için dıştan gelen denetimli yardımlardır (216). Program yardımları ise ülke yönetiminin kullanımı için verilen denetimsiz yardımlardır (Akkurt, 1997:235). Proje yardımları denetimli olduğu için ilk bakışta daha cazip görülürse de aslında üç açıdan önemli mahzurları vardır.

Birincisi, hangi projelerin finanse edileceğine karar veren yardım edici ülkenin teknokratlarının değer yargıları, yardım alan ülkenin siyasal otoritesinin üzerine çıkar. Yani yardım alan ülke, kalkınmasının başka bir ülkenin eline bıraktığından moral bozukluğuna uğrar.

İkincisi, proje finansmanının denetimli olması, yardım alan ülkenin de denetim altında olması demektir. Yani malî kaynağın, yardım eden ülke görevlileri tarafından gerçekten yerinde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesidir.

Üçüncüsü, proje yardımlarının yarattığı asalak durumla ilgilidir. Çünkü kalkınmanın fizikî alt yapısını başka ülkelere ihale etmiş olan toplumlar, kendi insanlarını rehavet ve asalaklığa itmek suretiyle kalkınma motivasyonunu ortadan kaldırırlar. Bu üç nedenden ötürü dış yardımların “program yardımı” (217) şeklinde alınması, kural hâline getirilmelidir.

Şimdi dış yardımın evrensel olarak alıcı ekonomilere yaptığı olumsuz etkilere, yani federal Kıbrıs ölçeğinde bakılacak olursa, bunların nedenli sakıncalı olacağı ortadır. Dış yardımın ve kredilerin “program yardımı” şeklinde alınmadığı takdirde, çıkması muhtemel sorunların listesi aşağıdaki gibi sistematize edilmiştir:

1. Dış yardım, alıcı ülkelerin hükûmetlerinin elindeki kaynakları artırırken, genellikle diğer sektörler aynı oranda kaynak artışı yaratmaz. Böyle olunca da Kıbrıs’ta politize olmuş toplum yapısında, ekonomik kalkınmanın önceliği kalkar ve siyasal hayat öncelik alır. Her iki toplumun elitleri, kaynağı bol olan siyasal sektöre eğilim gösterirler ve ekonomik kalkınmada cefalı yollar yerine, siyasal otoritenin elindeki dıştan gelen hazır kaynağa konma eylemi artar.

2. Dış yardım, genellikle son derece gereksiz ve müsrif “prestij yatırımlarının” (218) finansmanında kullanılır. Zaten insanları aşıktan kıvranan üçüncü dünya ülkeleri, bu cehalet ve yanlış abidelerle doludur. Bu yüzden federal Kıbrıs’ta, 20 bin kişilik stadyum, Başkanlık Konutu ve bakanların makam araçları gibi ölü yatırımlardan uzak durulmalıdır.

3. Dış yardım, çoğu kez alıcı ülkenin ödemeler dengesindeki açığı kapamak için kullanılır. Böyle olunca da hükûmetler büyük yatırımlar ve harcamalar gerektiren ve enflasyonist tedbirlerle finanse edilen projelere, kendi kendilerini bağlarlar. Kaldı ki enflasyonist politikalar, ödeme sıkıntılarına ve kriz atmosferinin pekişmesine yol açarlar.

Bu da mahallî yatırımları durdurmakla beraber sermayenin kaçırılması gibi büyük bir sorunu da beraberinde getirir. Bu süreç de “daha fazla dış yardıma” başvurma gerekçesini kamçılar. Dolayısıyla federal devlette ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için dıştan borçlanmaya veya yardım almamaya özen gösterilmelidir.

4. Dış yardımsız kalkınmanın olamayacağına dair saplantının, alıcı ülke içindeki bazı kalkınmaya aykırı düşüncelerin güçlenmesine neden olur. Özellikle kalkınmanın imkânları ve gelişmenin kaynağı, başkalarından, yani devletten, yöneticilerden, zenginlerden veya yabancılardan geldiğine inanırlar. Bu, federal Kıbrıs’ın sosyal yapısını dinamitleyecek en büyük tehlike olarak ortaya çıkacaktır. Kaldı ki dış yardım devlet yöneticilerini dışa karşı bağımlılaştırır ve bu, yardım edeceği yerde, daha çok zarar verebilir.

5. Aynı zamanda dış yardım, kalkınma politikalarını uygunsuz istikâmete de sevk edebilir. Çünkü bu durum, uygunsuz yabancı modellerin benimsenmesine yol açabilir. Özellikle Batı tipi endüstriyel yatırımlar, buna örnek verilebilir. Ulusal Hava Yolları’ndan tutun

da üniversitelere ve sosyal haklara varıncaya kadar birçok alanda “prestij” için kaynak ayrıldığı görülebilir. Bununla ilgili olarak Amerikan uçak fabrikalarının daha çok uçak satabilmeleri için üçüncü dünyada devlet sayısının artmasında yarar gördüklerini belirtmek en iyi örnektir (219). Bu yüzden federal Kıbrıs için alınacak dış yardımlar, sosyal yapıya ve dinamiklere uygun olmasında yarar vardır.

6. Dış yardım konusunda, ekonomiye yön verecek federal Kıbrıs’ın yetkili makamları, bazı hususlara ayrıca dikkat etmelidirler:

Malî yardımın, özel yabancı yatırımlar ve uluslararası ticaretle ilişkisi bilindiğinden, devletten devlete yardım, alt yapılara yönelik olarak kullandığı zaman daha da artmaktadır. Buradaki amaç, alıcı ülkenin, yani federal Kıbrıs’ın ihracat kapasitesini artırmaya yönelik olmalıdır. Ayrıca bu ödemelerinin yükü, en aza indirilmelidir. Bunun da yolu, alınan kapitalin verimliliğinin yeterli oranda yüksek olmasıdır ki, faizi ve diğer masraflarından, daha fazla gerçek gelir artışı yaratsın.

Dolayısıyla Federal Kıbrıs için dış yardım, bu hususlara dikkat edilip alınmadıkça, Kıbrıs’taki yeni rejimin ekonomik olarak işlerlik kazanması mümkün değildir.

7. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 10; Prélôt, 1961:232.
2. 7 Aralık 1994 tarihinde Prof. Dr. Ahmet Gökdeire ile yapılan mülakat.
3. Bu konu için bkz... 3 Aralık 1894 tarihli yerel “Zaman” gazetesinde yayınlanan bir makalede, ticarî faaliyetlerin çoğunlukla Hristiyanların denetiminde olduğu, bu nedenle Müslümanların ekonomik bakımdan geri kaldıkları belirtiliyordu. Ticarî alandaki geri kalmışlığın, Müslüman toplumun eğitim ve tarımsal üretimde atılım yapmasına engel olduğu, bunu gidermek için de zengin Müslümanların birleşerek ticarî bir şirket kurmaları gerektiği savunuluyordu. Aktaran: Erdoğan Saraçoğlu: “Kıbrıs Türk Gazeteleri: Zaman”, Kaynak Dergisi, No 2, (Mart 1977), s. 62-64.
4. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık Yenidüzen Ltd., 2001, s. 12.
5. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık Yenidüzen Ltd., 2001, s. 12.
6. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık Yenidüzen Ltd., 2001, s. 12.
7. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık Yenidüzen Ltd., 2001, s. 12.
8. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık Yenidüzen Ltd., 2001, s. 12.
9. UN Secretary General, S / 5950 10 September 1964; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 18.
10. İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973, C. 2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993, s. 285.
11. Averoff-Zorlu görüşmesi: Londra’da 12 Şubat 1959 tarihinde yapılan toplantının kayıtlarının 4. sayfasındaki tamamlanmış son paragrafa bakınız.
12. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty’s Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih’te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes.
13. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
14. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
15. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
16. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası
17. Küçük ada ekonomileri için daha ayrıntılı bilgi için bkz... Kakazu, 1994; Kuznets, 1957; Srinivasan, 1986; Mehmet-Tahiroğlu, 2002; Worrel, 1987; Bass, 1994; Bowe-Briguglio-Dean (ed.), 1998.
18. ATAD kararları ile ilgili bilgi için bkz... “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Simerini-Alithia-Agon-Mahi-Fileleftheros-Eleftherotipia-Haravgi-Vima-Cyprus Mail Gazetesi, 6 Temmuz 1994, No:4186, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 6 Temmuz 1994, s. 2; “AB’ye Sert Çıktık”, 17 Mayıs 1997, Türkiye Gazetesi, s. 9; Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın 10. Yıl Konuşmaları, KKTC Devlet Basımevi, Lefkoşa, 1993, s. 20; “Avrupa’ya İhracata Rum Engellemeleri”, Fileleftheros Gazetesi, 16 Şubat 1995, No:4401, s. 9; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 16 Şubat 1995, s. 9; “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Simerini Gazetesi, 31 Temmuz 1994, No:4211, s. 5; TAK Rum Basın Bülteni, 31 Temmuz 1994, s. 5; “Avrupa Mahkemesi Kararı”, Fileleftheros Gazetesi, 7 Temmuz 1994, No:4187, s. 2; TAK Rum Basın Bülteni, 7 Temmuz 1994, s. 2; “KRY Patates Birliği Başkanı Andonis Andreu: GYÖ Avrupa Mahkemesi Kararına Uygun Bir Şekle Sokulmalıdır”, Eleftherotipia Gazetesi, 10 Ağustos 1994, s. 1; “Avrupa Toplulukları Mahkemesi”, Vima Gazetesi, 14 Haziran 1994, No:4164, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 14 Haziran 1994, s. 4; “Mahkeme Kararını Aşma Girişimleri”, Fileleftheros Gazetesi, 27 Temmuz 1994, No:4207, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Temmuz 1994, s. 4; “Avrupa Mahkemesi Kararı”, Mahi-Fileleftheros Gazetesi, 20 Ekim 1994, No:4289, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 20 Ekim 1994, s. 4; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi’nin 29 Ağustos 1994 Tarih ve 47 / 1994 No’lu Kararı – Tutanak Dergisi - 29 Ağustos 1994, s. 304; “Maraş Gidiyor”, Kıbrıs Gazetesi, 25 Mayıs 1993, s. 1; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992, s. 37-38; The Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997, s. 1-5; Ataöv, 1991:33; Yörükoğlu, 2001:224; Köktaş, 1998:8; Akbulut, 1998:6; Gürel, 1993:122; Ertuğruloğlu, 2001:3; Soysal, 1995:84.

19. Tablo 19: KKTC’nin Yıllara Göre Dış Ticaret Faaliyetleri (milyon \$)

	1992	1995	1997	1998	1999	2000
İthalat	371.4	366.1	374.2	390.1	412.7	418.5
İhracat	54.6	67.3	57.7	53.4	52.4	55.8
Ticaret Açığı	316.8	298.8	316.5	336.7	360.3	362.7
Ticaret Haddi %	14.7	18.4	15.4	13.7	12.7	13.3
İhracat/GSMH	9.3	8.9	7.6	6.1	5.4	5.1
İthalat/GSMH	63.4	48.4	49.4	44.4	42.8	38.1

Kaynak: KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, 2001 Geçiş Yılı Programı.

20. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
21. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 20.
22. The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993, s. 12; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 18; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 18; Necati Doğru: "Kıbrıs'ı Kim Üleşimci Yaptı?", 18 Nisan 1998, Sabah Gazetesi, s. 17.
23. Ferai Tınç: "KKTC'ye Vaat Değil Destek", 20 Temmuz 1997, Hürriyet Gazetesi, s. 21; Necati Doğru: "Yazık Ettiğimiz Kıbrıs", Sabah Gazetesi, 30 Temmuz 2000, s. 9.
24. Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 162.
25. "KKTC'yle Entegrasyon Başlıyor", 21 Temmuz 1997, Hürriyet Gazetesi, s. 21.
26. Tamçelik, 1997b:90; Aşula, 1998:7; Ünal, 1998:17; "KKTC'yle Entegrasyon Başlıyor", 21 Temmuz 1997, Hürriyet Gazetesi, s. 21; "Rumlara Gözdağı", 21 Temmuz 1997, Sabah Gazetesi, s. 22; "TC-KKTC Yeni Ekonomik Protokol", Fileleftheros Gazetesi, 26 Eylül 1994, No:4266, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 26 Eylül 1994, s. 4; "MGK'dan KKTC İçin Ekonomik İltihak Kararı", Hürriyet Gazetesi, 26 Şubat 1995, s. 21; "KKTC İçin Ekonomik İltihak Kararı", Kıbrıs Gazetesi, 27 Şubat 1995, s. 14; KKTC Cumhurbaşkanı'nın 7 Ağustos 1998 tarihinde Maliye Bakanı Salih Coşar, Ekonomi Bakanı Erdal Onurhan, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Zeki Bulunç, Ticaret Odası Başkanı Salih Boyacı, Genç İşadamları Derneği Başkanı Engin Arı, Esnaf ve Zanaatkârlar Birliği Başkanı Ahmet Özok, Arasta Esnafı Adına Taner Sami Selçuk ve Tanju Müezzinoğlu, KITSAB'dan Resmiye Canatay, KİTOB'tan Turhan Beydağlı ve Kıbrıs Liman İşçileri temsilcilerini kabul yaptığı "Görüşme Tutanağı'dan" alınmıştır.
27. KKTC Cumhurbaşkanı'nın 7 Ağustos 1998 tarihinde Maliye Bakanı Salih Coşar, Ekonomi Bakanı Erdal Onurhan, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Zeki Bulunç, Ticaret Odası Başkanı Salih Boyacı, Genç İşadamları Derneği Başkanı Engin Arı, Esnaf ve Zanaatkârlar Birliği Başkanı Ahmet Özok, Arasta Esnafı Adına Taner Sami Selçuk ve Tanju Müezzinoğlu, KITSAB'dan Resmiye Canatay, KİTOB'tan Turhan Beydağlı ve Kıbrıs Liman İşçileri temsilcilerini kabul yaptığı "Görüşme Tutanağı'dan" alınmıştır.
28. KKTC Cumhurbaşkanı'nın 7 Ağustos 1998 tarihinde Maliye Bakanı Salih Coşar, Ekonomi Bakanı Erdal Onurhan, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Zeki Bulunç, Ticaret Odası Başkanı Salih Boyacı, Genç İşadamları Derneği Başkanı Engin Arı, Esnaf ve Zanaatkârlar Birliği Başkanı Ahmet Özok, Arasta Esnafı Adına Taner Sami Selçuk ve Tanju Müezzinoğlu, KITSAB'dan Resmiye Canatay, KİTOB'tan Turhan Beydağlı ve Kıbrıs Liman İşçileri temsilcilerini kabul yaptığı "Görüşme Tutanağı'dan" alınmıştır.
29. "TC ile Serbest Ticaret Anlaşması Şart", Kıbrıs Gazetesi, 26 Ekim 1997, Sayı:2962, s. 9.
30. "Baba: KKTC'yi 25 Yıl Sürüklediniz Oğul: Hatay'ı Kendimizde Arayalım", 17 Haziran 1998, Milliyet Gazetesi, s. 22; "Kıbrıs Önemli Meselemiz", 4 Ocak 1997, Sabah Gazetesi, s. 1.
31. "Anlaşmalar Bürokraside Takılıyor", 18 Nisan 1998, Dünya Gazetesi, s. 14.
32. KKTC ile TC Arasındaki 20 Ocak 1997 Tarihli Ortak Deklârasyon; Tamçelik, 1997a:13-14; Tamçelik, 2000; Eroğlu, 1997:5.
33. "Türkiye-KKTC İkinci Ortaklık Konseyi Bildirisi", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:11 (Temmuz - Eylül 1998) No:1, s. 7-8.
34. "Türkiye-KKTC İkinci Ortaklık Konseyi Bildirisi", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:11 (Temmuz - Eylül 1998) No:1, s. 8.
35. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Ekonomik Gelişmesinde Türkiye Cumhuriyeti - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasındaki Koordinasyon ve İşbirliği", TC Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği, Ankara, 6-7 Aralık 1997, s. 14.
36. "Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 59.
37. "Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları", Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 59.
38. "KKTC Ekonomisi Kötüden Kötüye Gidiyor" Mahi Gazetesi, 24 Eylül 1994, No:4264, s. 7; TAK Rum Basın Bülteni, 24 Eylül 1994, s. 7.
39. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 13 Yaşında, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996, s. 3.
40. Yaptıklarımız Yapamadıklarımızla Beş Yılın Hesabı, Cumhuriyetçi Türk Partisi Yayınları, Dörtrenk Matbaacılık, Lefkoşa, 1998, s. 15.
41. Yaptıklarımız Yapamadıklarımızla Beş Yılın Hesabı, Cumhuriyetçi Türk Partisi Yayınları, Dörtrenk Matbaacılık, Lefkoşa, 1998, s. 15-16.
42. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 13 Yaşında, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996, s. 3.

43. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 13 Yaşında, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996, s. 3.
44. “Gerçekleri Sakladılar”, Kıbrıs Gazetesi, 13 Mart 1995, s. 5.
45. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 59.
46. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 59.
47. 1998’de 53 milyon 333 bin 915 dolar değerindeki ihracat, büyük bir düşüş göstererek 2001 yılında 34 milyon 575 bin dolara geriledi. Bkz... “2002’de Neler Oldu?”, Kıbrıs Gazetesi, 2 Ocak 2003, s. 1.
48. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 59.
49. “Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları”, Kıbrıs Mektubu – Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Cilt:16 (Ocak – Şubat 2003) No:1, s. 60.
50. Raif Denктаş: “Devlet”, Yön Gazetesi, 6 Mayıs 1984, s. 8; Akkurt, 1997:195.
51. UN Report 10 September 1964 Number:5950.
52. “Amacımız Türkleri Kovmaktır”, Mahi Gazetesi, 23 Ağustos 1990, No:2804, s. 8; TAK Rum Basın Bülteni, 23 Ağustos 1990, s. 2.
53. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 7.
54. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 9.
55. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 9.
56. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 9.
57. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 9.
58. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 10.
59. Kıbrıs Rum yönetiminde işsizlik oranı yaklaşık olarak % 1.8’dir (1991). Bkz... Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 57; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 57; The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993, s. 35.
60. 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat.
61. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
62. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
63. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
64. “Dünya Bankası Rumlara Kredileri Durdurdu”, Fileleftheros Gazetesi, 30 Eylül 1992, s. 7; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Eylül 1992, s. 7.
65. “TV’deki Açık Oturum”, Simerini Gazetesi, 23 Aralık 1990, s. 2; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, 23 Aralık 1990, s. 2; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, s. 2.
66. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
67. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
68. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
69. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
70. **Tablo 20: Kıbrıslı Rumlarda GSMH ve Yıllık Büyüme Oranları**

1988	1989	1990	1991	1992
% 8.6	% 8.3	% 6.5	% 1	% 8

Bunun için bkz... Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994, s. 57; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 57; The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993, s. 35.

71. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
72. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
73. Republic of Cyprus Web, Nicosia.

74. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 75. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 76. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 77. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 78. Republic of Cyprus Web, Nicosia.

79. **Tablo 21: Kıbrıslı Rumların Toplam Nüfustaki Tarım Sektörünün Etkisi**

Yıllar	Toplam Nüfus	Tarım Nüfusu	Tarım Nüfusunun %
1980	629.000	164.000	26.1
1985	665.000	155.000	23.3
1990	702.000	145.000	20.7
1991	709.000	143.000	20.2
1992	716.000	141.000	19.7

Tablo 22: Kıbrıslı Rumların Tarım Sektörünün Ekonomideki Aktif Etkisi

Yıllar	Toplam Nüfus	Tarım Nüfusu	Tarım Nüfusunun %
1980	293.000	76.000	26.1
1985	305.000	71.000	23.3
1990	323.000	67.000	20.7
1991	327.000	66.000	20.2
1992	331.000	65.000	19.6

Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Statistical Abstract 1992, Republic of Cyprus, Printing Office of The Republic of Cyprus, Nicosia, 1994, s. 579; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bruksel, 1994, s. 57; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1994, s. 57; The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993, s. 26

80. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 81. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 82. Republic of Cyprus Web, Nicosia.
 83. "Rum İşadamları Yatırım Fırtınasında", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
 84. "Rum İşadamları Yatırım Fırtınasında", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
 85. "Rum İşadamları Yatırım Fırtınasında", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.
 86. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
 87. "İngiliz Adaleti - 3", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 4.
 88. "İngiliz Adaleti - 3", Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, s. 4.
 89. Bosna Hersek ve Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği Yayınları, Lefkoşa, 1995, s. 3.
 90. "Küstah Rumlar", Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, s. 17.
 91. "Küstah Rumlar", Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, s. 17.
 92. "Küstah Rumlar", Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, s. 17.
 93. Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs'ın kuzeyinde yer alan Mağosa limanını yasa dışı ilân etmişti. Yabancı gemi kaptanları, bu limanları kullandığı zaman Güney Kıbrıs'a girenler için ciddi bir şekilde para cezasına çarptırmaktadırlar. (Necatigil, 1982:66, 109-114; Necatigil, 1998:180).
 94. "Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 14.
 95. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
 96. Türkiye'nin Lefkoşa eski Büyükelçisi İnal Batu'yla 6 Ekim 1999 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır.
 97. "Danish Daily Politician: TRNC Has Been Done An International Injustice", Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, s. 9.
 98. The Turkish Republic of Northern Cyprus Asks for Justice, TRNC Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Lefkoşa, 1998, s. 1.
 99. Emel, 1994:15-16; TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 4 Şubat 1994, No:24, s. 15-16.
 100. Turkish Cypriots Women Seek Solidarity from World Women Against Greek and Greek Cypriots Oppressions and Embargoes, TRNC Public Relations Department, Nicosia, 1995.
 101. "KKTC'ye Ambargo", Fileleftheros Gazetesi, 3 Eylül 1994, No:4243, s. 11; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Eylül 1994, s. 11; "Kıbrıslı Türklere Ambargo Uygulanıyor", Panorama [Almanya] Gazetesi, 28 Temmuz 1988, s. 1; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, Panorama [Almanya] Gazetesi, 28 Temmuz 1988, s. 1; Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı

- Arşivi; “KKTC’ye Ambargo”, Fileleftheros Gazetesi, 3 Eylül 1994, No:4243, s. 11; TAK Rum Basın Bülteni, 1 Eylül 1994, s. 11.
102. Bununla ilgili olarak Lukis Lukaides: “Ben ambargo kelimesinin kullanılmasını doğru bulmuyorum. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin haklarını kullanması, ambargo olarak nitelendirilmemelidir” şeklinde yorumluyordu. Bkz...”Lukaides: GYO Avrupa Mahkemesi Kararına Uygun Bir Şekle Sokulmalıdır”, Simerini, 17 Temmuz 1994, s. 1; “Güven Yaratıcı Önlemler ve Avrupa Mahkemesi Kararı”, Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1994, No:4197, s. 4; TAK Rum Basın Bülteni, 17 Temmuz 1994, s. 4.
103. Deliceirmek, 1997:17; RİK [Rum Radyosunun] Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi’nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
104. Deliceirmek, 1997:17; RİK [Rum Radyosunun] Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi’nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
105. CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat 21 Ekim 2001 Tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki Parti Bildirisi.
106. Burada sosyal veya kültürel antropologlardan bahsedilmektedir.
107. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
108. Gali Fikirler Dizisi’nde ekonomi ile ilgili maddelerin tamamı için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
109. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 14.
110. 1960-1963 döneminde tüm Rum köylerine elektrik, su ve yol hizmetleri götürülürken, yüz civarında Türk köyünün bu hizmetlerden mahrum bırakıldığı bilinmektedir. Bundan hareketle Rum liderliğinin, Türk halkının refah düzeyinin ve ekonomik durumunun düzelmesini istemediği şu kanıtlarla daha net görülecektir:
1. Ekonomik ambargo ve Kıbrıslı Türklerin dünyadan soyutlamak için uygulanan tehdit, baskı ve şantaj politikası sürdürülmektedir.
 2. Kıbrıslı Türklerin ihraç ürünleri, “hırsızlıktır; [kuzeydeki] Rum mallarından toplanmaktadır; yasa dışı bir devletten gelmektedir” iddiaları ile pazarlanması engellenmeye çalışılmaktadır.
 3. KKTC’ye turist gelmesini önlemek için yabancı seyahat acenteleri üzerinde tehdit, baskı ve şantaja dayalı bir propaganda izlenmektedir.
 4. Pasaportlarında KKTC’ye giriş vizesi bulunan yabancıların Güney Kıbrıs’a veya Yunanistan’a girişlerine izin verilmemektedir.
 5. KKTC pasaportlarının tanınmaması ve KKTC ile ekonomik, politik, kültürel ilişkiye girilmemesi için her türlü yol denenmektedir.
 6. KKTC’den mal alan Rumlar ve KKTC’ye gelen gemi kaptanları mahkûm edilmektedirler.
 7. Eskiden beri süren bu uygulamalara ek olarak KKTC’ye yapılan yatırımları engellemek ve KKTC ürünlerinin dış pazarlarda pazarlamasının önüne geçmek için büyük bir kampanya sürdürülmektedir.
 8. Kendileri dünyanın dış yardımlarını alırken, KKTC’ye verilmek istenen dış yardımlar engellenmektedir.
111. “Commentary by TAK: Economic War”, Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, s. 41.
112. “Commentary by TAK: Economic War”, Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, s. 42.
113. “Commentary by TAK: Economic War”, Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, s. 44.
114. “Commentary by TAK: Economic War”, Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, s. 41.
115. “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Selides Haftalık Dergisi, 7 Ağustos 1994, No:4218, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 7 Ağustos 1994, s. 1.
116. Kıbrıs Beyannamesi, Türk Gençliğinin Kıbrıs Mevzundaki Görüşü, Ankara, 1952, s. 13.
117. “Maraş ve Lefkoşa Havaalanı ile İlgili Değerlendirme Notu”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 6.
118. “Maraş ve Lefkoşa Havaalanı ile İlgili Değerlendirme Notu”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 6.
119. “Maraş ve Lefkoşa Havaalanı ile İlgili Değerlendirme Notu”, Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, s. 6.
120. “Ekonomik Savaş”, TAK Özel Bülteni, 3 Eylül 1990, Sayı:128, s. 1.
121. Zira bütçe disiplini terk edilirse kur, faiz ve enflasyon gibi temel göstergeler derhal bozulacaktır.
122. “Çözüm Sonrası Ekonomi”, Fileleftheros Gazetesi, 30 Ağustos 1992, s. 8; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ağustos 1992, s. 8.
123. “Çözüm Sonrası Ekonomi”, Fileleftheros Gazetesi, 30 Ağustos 1992, s. 8; TAK Rum Basın Bülteni, 30 Ağustos 1992, s. 8.

124. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
125. Bu konu ile ilgili bkz... KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 5.
126. Bu konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 18; Yükselen Coğrafya Yükselen Gelecek – Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye İlişkileri İçin Ekonomik Model Arayışı, Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı Yayınları, İşadamları Kongresi – 13 Aralık 1997, T.C. Devlet Bakanlığı, Ankara, 1998, s. 166.
127. “Acı Reçete Resmi Gazetede”, Kıbrıs Gazetesi, 16 Mart 1992, s. 9; “İşte Paket”, Kıbrıs Gazetesi, 21 Mart 2001, s. 1; Dilek Çetereisi: “İşte Yeni Paket”, Kıbrıs Gazetesi, 21 Nisan 2001, s. 3.
128. “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 14.
129. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
130. “İşte Belge”, Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 12; Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “İşte Paket”, Kıbrıs Gazetesi, 21 Mart 2001, s. 1.
131. Republic of Cyprus Web, Nicosia; 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 10.
132. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 25.
133. Bununla ilgili Bosna-Hersek’te yapılanlara bkz... Burnazovic, 2002:15.
134. Bununla ilgili Annan plânında hüküm vardır. Onun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 55.
135. Bununla ilgili Annan plânında hüküm vardır. Onun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
136. Bununla ilgili Annan plânında hüküm vardır. Onun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
137. Bununla ilgili Annan plânında hüküm vardır. Onun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
138. Bununla ilgili Annan plânında hüküm vardır. Onun için bkz... 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 30.
139. Tıpkı Türkiye ile KKTC arasında ve ekonomik işbirliği protokolünde olduğu gibi... Bkz... ”TC ile KKTC Arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü”, Necmettin Erbakan – Derviş Eroğlu, 3 Ocak 1997, TBMM Arşivi.
140. Bütçe tasarılarının hazırlanmasına dair bilgiler için bkz... Arık, 1963:65.
141. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty’s Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih’te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes; Gazioğlu, 2000:375.
142. Guardian Gazetesi, 27 June 1979; “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 3.
143. “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
144. “Mali Zafiyet Masada Zorlar”, 2 Ağustos 1998, Milliyet Gazetesi, s. 12.
145. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993.
146. Bunun için 1960 Anayasasına bakılabilir.... Deliceirmak, 1999:105-106.
147. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 57.
148. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
149. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
150. Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, Resmi Gazete, Sayı:34, Ek:I, 17 Haziran 1975; Anayasa Mahkemesi Kararları İndeksi (1970-1993), Hazırlayanlar: Talat Derviş Refiker, Lefkoşa, 1994, s. 86; Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
151. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.

152. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
153. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
154. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
155. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
156. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
157. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
158. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
159. "Milyarlara Mal Olacak Bir Çözüm", Simerini Gazetesi, 18 Ekim 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Özetleri, 18 Ekim 1992, s. 2.
160. "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 13.
161. "Milyarlara Mal Olacak Bir Çözüm", Simerini Gazetesi, 18 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Özetleri, 18 Ekim 1992, s. 2.
162. "Milyarlara Mal Olacak Bir Çözüm", Simerini Gazetesi, 18 Ekim 1992, s. 2; TAK Rum Basın Özetleri, 18 Ekim 1992, s. 2.
163. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
164. Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık (Yenidüzen Ltd.), (Kurultay), 2001.
165. "Bir AET Heyeti Geliyor", Eleftherotipia Gazetesi, Sayı:3091, 2 Temmuz 1990, s. 6; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 2 Temmuz 1990, s. 6.
166. "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 9.
167. "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 9.
168. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
169. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
170. Cyprus Mail, 19 June 1997.
171. Fileleftheros, 2 Mart 2001.
172. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
173. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
174. Cyprus Mail, 14 March 2001.
175. Cyprus Mail, 14 March 2001; Ferai Tınç: "Terör Karşı Mücadele Atina'yı Tedirgin Etti", Hürriyet Gazetesi, 5 Ekim 2001, s. 16.
176. Ferai Tınç: "Terör Karşı Mücadele Atina'yı Tedirgin Etti", Hürriyet Gazetesi, 5 Ekim 2001, s. 16.
177. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
178. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
179. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası.
180. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 5; SİSAV, 1993, s. 11; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993,
181. Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989.
182. 30 Kasım 1994 tarihinde Prof. Dr. Nami Çağan ile yapılan mülakat.
183. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes; Gazioğlu, 2000:375.
184. Adanın doğusunda, Mağosa Körfezinin kuzey ucunda bulunan liman.
185. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
186. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
187. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
188. "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 28.
189. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.

190. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını da İçeren Raporun Tam Metni, 26 Şubat 1990.
191. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
192. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Katılımına İlişkin Yasaya Ekte Sunulması İstenen Protokol; 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002, s. 139.
193. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 19.
194. Türkiye – AB İlişkileri, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 3.
195. Türkiye – AB İlişkileri, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 3.
196. New York Times, August 31, 1962.
197. Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te imzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes; Gazioglu, 2000:379.
198. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 7.
199. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. I ve 6.
200. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 11.
201. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. II ve 7.
202. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 11.
203. U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981, s. 11.
204. “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 12.
205. “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 12.
206. “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, 18 Eylül 1991 / KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, s. 12.
207. Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988, s. 41.
208. Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988, s. 41.
209. “Kredilerin Kesilmesi Öneriliyor”, Agon Gazetesi, Sayı:3099, 10 Temmuz 1990, s. 4; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 10 Temmuz 1990, s. 4.
210. “Kredilerin Kesilmesi Öneriliyor”, Agon Gazetesi, Sayı:3099, 10 Temmuz 1990, s. 4; Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Arşivi, Rum Basını Özetleri, 10 Temmuz 1990, s. 4.
211. Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988, s. 41.
212. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
213. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 19.
214. Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, s. 12.
215. Raif Denktaş: “Alt Yapısız Kalkınma Olmaz”, Halkın Sesi Gazetesi, 31 Haziran 1985, s. 9.
216. Raif Denktaş: “Alt Yapısız Kalkınma Olmaz”, Halkın Sesi Gazetesi, 31 Haziran 1985, s. 9.
217. Raif Denktaş: “Alt Yapısız Kalkınma Olmaz”, Halkın Sesi Gazetesi, 31 Haziran 1985, s. 9.
218. Raif Denktaş: “Dış Yardımın Olumsuz Etkileri”, Söz Gazetesi, 14 Mart 1984, s. 7.
219. Raif Denktaş: “Dış Yardımın Olumsuz Etkileri”, Söz Gazetesi, 14 Mart 1984, s. 7.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

GEÇİCİ DÖNEM İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

1.1. GEÇİCİ DÖNEM İLE İLGİLİ ORTAK HÜKÜMET ÇALIŞMALARI:

1.1.1. Geçici Dönem:

Geçici dönem, adında da anlaşılacağı üzere belli bir dönemi ifade eden ve Kıbrıs'ta kurulması düşünülen yapının oluşumuna kadar sürmesi düşünülen dönemdir. O yüzden bu döneme “intikal dönemi” de demek mümkündür.

Aslında bu döneme karşı ileri sürülebilecek en tutarlı formül, Denктаş'ın çok önceleri ortaya attığı ve hâlâ geçerli olan “eşitlik temeline dayalı geçici ortak yönetim” (Soysal, 1995:66) formülü olabilirdi. Toprak ve anayasa konularındaki uzlaşma için gerekli güven unsurunun sağlanması ve kurulacak federe devletin fonksiyonel özelliklerinin gerçek bir temele dayanıp dayanmadığını ortaya çıkaracak olan en iyi formül (1), şimdilik bu olduğunu görülmektedir.

Ancak BM Genel Sekreteri ile özel temsilcilerin aylarca perde gerisinde süren temasları sonunda, her iki tarafın da üzerinde mutabık kalacağı bir belgenin ortaya çıkmasıyla, geçici dönemin fiilî başlangıç tarihi olarak kabul edilebileceği açıklandı.

Böylece taraflar, komisyon çalışmalarını tamamlamasından ve her iki tarafın onayından sonra Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin “Geçici Federal Hükûmeti'nin” (İsmail, 1998a:198) kurulmasını kabul edeceklerdi.

Bu dönemin en önemli iki kurumu, “Geçici Ortak Hükûmet” ve “Komisyonlardır” (2).

Federal Cumhuriyet'in kurulmasından önce, aşağıda daha sonra ifade edilecek özel program ve önlemleri hazırlamak amacıyla, “Geçiş Dönemi” (3) ile ilgili düzenlemelerinin bir parçası olarak iki toplumlu bir komisyon oluşturulacaktır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) (SİSAV, 1993:23), bu komiteye destek verecek ve gerekirse başka uzmanlarından da yardım isteyebilecektir.

Bu komisyonun amacı, bütünlüklü ve yönlendirici ilkeler ışığı altında kurucu antlaşmaları hazırlamaktır. Ayrıca komisyon, mutabakatın sonuçlarına uygun olarak nihaî antlaşmaları hazırlamakla da görevlendirilmişti. Bu komisyonun görevleri arasında, İngiliz üslerine sağlanacak ulaşım, iletişim kolaylıkları ve askerî tatbikat alanlarının saptanması, vatandaşlık (tabiiyet) ve Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin malî ve ekonomik (Gazioğlu, 2000:222) meseleler de vardı. Geçici Komite'nin görev süresi, Kıbrıs Federe Devleti'nin ilânı ile sona erecekti. Bu süre içinde özel destekleme programları ile Türk-Rum ekonomileri denkleştirilmesi, yasaların uyumlaştırılması, dış politika faaliyetlerinin ortak

yürütülmesi ve silahsızlanma programlarının başlatılması da sağlanacaktı (İsmail, 1998c:198).

Fikirler Dizisi'nde de ifade edildiği gibi geçici dönem sırasında dışişleri, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'ndaki ilkelerle uyum içinde olacak ve her iki toplum liderinin muvafakatıyla yürütülecekti (4). Özellikle uluslararası toplantılarda, ortak heyetlerin oluşturulmasına ilişkin düzenlemelerin yapılmasına özen gösterilecekti.

'Geçici Dönemde' Kıbrıs Türk ve Rum federe devletleri, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'na aykırı olmadan, iç hukuk kurallarında bağımsız ve egemen olması sağlanacaktı.

Geçici dönem sırasında, her bir tarafın mevcut günlük işlerinin yönetimi, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması tarafından değişikliğe uğratılmadığı oranda devam edecektir. Kıbrıs'ı bir bütün olarak etkileyen konularda, örneğin, uluslararası ticaret ve turizmde, bu konuların ortak çıkar doğrultusunda geçici bir temele göre yönetileceği anlayışına ilişkin ilke, her zaman için geçerliliğini koruyacaktır (5). Bu amaçla, her iki toplum "geçici işlemler" üzerinde mutabık kalacaklardır.

Hiç kuşku yok ki, Kıbrıs Türk ve Rumların katılacağı bu komisyonun, anlaşmanın yürütülmesinde ve uygulanmasında büyük yardımı olacaktır (Dodd, 1995:10). Zaten Kıbrıs gibi karmaşık meselelerde, geçiş dönemi ile ilgili bir dizi düzenlemeyi içeren protokollerin yapılması şarttır. Bunun üzerine Geçici Hükûmeti inşa etmek, sonuca ulaşmak için en iyi yöntem olarak görülmektedir.

Dolayısıyla federasyonu kuracak Kapsamlı Çerçeve Antlaşması yürürlüğe girmeden önce yaşanması gereken "Geçiş Dönemini" düzenleyen bir anlaşma yapılmalı (Gürel, 1993:113) ve "Geçici Hükûmet" (6) bunun üzerine inşa edilmelidir.

Bunun dışında geçici dönemin 18 ay gibi çok sınırlı bir süre içinde olması, ciddi sıkıntılara yol açabilir. Bu sıkıntıyı ortadan kaldırmak için bu tür anlaşmalarda "uygulama takvimi" (7) gibi bir eylem plânı uygulanmaktadır. Bir zorunluluk olan bu durum, Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti için 3 yıllık geçiş dönemi öngörülürken (8), Kıbrıs için 18 ay gibi bir süre (9) öngörülmesi gerçekçi bir tutum değildir. Annan Plânı'nda bile geçici dönem ile ilgili süre 3 yıllık bir zaman dilimini (10) öngördüğü dikkatlerden kaçmamalıdır.

1.1.2. Geçici Ortak Hükûmet:

Olası bir anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce makul bir süre için ortak bir "Geçici Hükûmet" kurulması şarttır (İsmail, 1998c:198). Bu hükûmetin görevi, esas ve daimi hükûmetin kurulmasına imkân sağlamaktır.

Kıbrıs Rum toplumu ile Kıbrıs Türk toplumu liderleri Genel Sekreter'in gözetiminde ve eşit şartlar altında, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması yönünde önemli bir adım oluşturan 'Kıbrıs'ta Bütünlüklü Çerçeve Antlaşması' üzerinde mutabık

kalacaklardır (11). Çerçeve Anlaşması, üst düzey bir uluslararası toplantıda iki lider tarafından tamamlanmasını izleyen 30 gün (12) içerisinde ayrı referandumlarla iki toplumun onayına sunulacaktır.

Bütünlüklü Çerçeve anlaşması entegre bir bütün olup, her iki toplum tarafından ayrı referandumlarla onaylanıp Geçici Düzenlemeler adı altında yer alan hükümlerin yerine getirilmesinden sonra iki toplumun ilişkilerine hükmedecek, anayasal açıdan iki toplumlu, toprak yönünden iki kesimli federal bir temele dayalı yeni bir ortaklık ile sonuçlanacaktır (13). Aslında ifade edilen bu unsurların tamamı, nihaî hedeftir. Bunu sağlayabilmek için “Geçici Hükûmetin” yapacağı düzenlemelere ve alacağı bir dizi kararların başarısına bağlıdır.

BM çözüm plânında, anlaşmanın uygulanması için 18 aylık bir geçici dönem öngörülürken, bu dönemde Geçici Hükûmetin alacağı kararlarda ilgili çalışma alanları aşağıda ifade edildiği gibi olması gerekmektedir. Buna göre Geçici Hükûmet (14), şu aşamalara göre çalışmalarını sürdürmelidir.

1. Kıbrıs Türk ve Rum tarafının arasında yürütülen görüşmelerin, Kıbrıs sorunun tüm yönlerini kapsayacak biçimde ve bölünmez bir bütün kavramı içerisinde sonuçlandırılması.

2. Üzerinde anlaşılan metinlerin, tartışılmak ve Kıbrıs Türk ve Rum halklarının onayını almak için her iki tarafta da ayrı ayrı yapılacak referandumlara sunulmak üzere Kıbrıs Türk ve Rum yasama meclislerine sunulması.

3. Geçici hükûmet kuruluncaya kadar bir denge sağlanması amacıyla, sonuçlanan güvenlik düzenlemeleri uyarınca, kuvvetlerin dengelenmesine ilişkin programın uygulanmaya başlanması.

4. Birbirinin yasal ve siyasi kimliklerini tanıdıklarına ilişkin karşılıklı olarak ve aynı zamanda yaptıkları federal deklârasyonlarla ilgili temel hükümler uyarınca, kurucu cumhuriyetlerin yeniden oluşturulması.

5. Karşılıklı mülk iddialarını görüşmek üzere görüşmelerin uygun bir zamanında oluşturulan geçici (ad-hoc) komite çalışmalarının değerlendirilmesi.

6. Aşağıda belirtilen amaçlar için ortak komitelerin oluşturulması (15):

6.1. Federal anayasanın ayrıntılı bir taslağının hazırlanması;

6.2. Üzerinde anlaşılan güvenlik düzenlemelerinin programlanması;

6.3. Mutabık kalınan toprak düzenlemelerinin yeniden planlanması.

7. İki kurucu cumhuriyetin temsilcilerinin, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözümü öngören anlaşmayı imzalaması ve aynı zamanda geçici hükûmetin kurulması.

8. Federasyonun uluslararası forumlarda tanınması için Geçici Hükûmetin, uluslararası kuruluşlara bildirimde bulunması.

9. Güvenlik Konseyi'nin, Geçici Hükûmetle varılacak bir mutabakata göre, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne, federasyonun ilk aşamalarında görev yapması için vereceği yetkinin belli bir süre için onaylanması.

10. Karşılıklı mülk iddialarını inceleyen iki toplumlu geçici komitenin, çalışmalarında temel ilkelerin üzerinde anlaşma sağlandığı ve karşılıklı bireysel hak iddiaları olasılığının ortadan kalktığı noktasına varıldığı, her iki tarafça da teyit edilmesi.

11. Federal anayasanın teknik taslağının sonuçlandırılması ve geçici hükûmet ile kurucu cumhuriyetlerin yasama meclislerince onaylanması.

12. Federal hükûmetçe, federasyonun tanınması ve diplomatik ilişkiler kurulması için Bileşmiş Milletler ve diğer devlet temsilcilerine çağrı yapılması.

13. Üzerinde anlaşılan güvenlik düzenlemelerinin tamamlanması.

14. Toprak konusunda üzerinde anlaşmaya varılan düzenlemelerin tamamlanması.

15. BM Barış Gücü'nün, yani UNFICYP'in, sonunda lağvedilmek üzere bir 'gözlemci güce' dönüştürülmesi.

Yukarıda belirtilen "temel ilkeler" çerçevesinde, "Geçici Ortak Federal Hükûmetin" Kıbrıs Rum ve Türk toplum liderlerinin aşağıdaki fonksiyonları ortaklaşa yürütmesi önerilmişti (Ertekün, 1981:273-274). Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, müstakbel anayasası konusunda ve iki millî toplum arasındaki mevcut çözümlenmemiş çeşitli sosyal ve insanî konularda ve ayrıca iki bölge arasındaki hudutlarla ilgili sorunlarda süratle bir sonuca varmak amacıyla, iki toplum liderinin ortaklaşa nezareti altında bir "Ortak Sekreteryâ" (Cerrahoğlu, 1998:46) kurulacaktır. Bu Ortak Sekreteryâ, yukarıda ifade edilen konularda ve iki toplum lideri arasında varılan anlaşmaların uygulanmasında bir vasıta teşkil edecektir.

Geçici Hükûmetin, Kıbrıslı Rumların çok önem verdiği ve olmazsa olmaz dediği Türk askerinin çekilmesi ve kuvvet indirimi konularında da karar vermesi beklenmektedir. Bunun için Geçici Hükûmetin yapması gerekli şeyler, "geçici dönemin" en önemli unsurları arasında sayılabilir.

Aslında geçici federal hükûmetin kurulduğu tarihte, Kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıslı olmayan ve Kıbrıslı Türk Kuvvetler ile Güney Kıbrıs'ta Kıbrıslı olmayan ve Kıbrıslı Rum Kuvvetler arasında yeni bir dengenin kurulması planlanmıştı. Ayrıca geçici hükûmetin kurulmasından sonra Kıbrıslı olmayan kuvvetler üzerinde mutabık kalınacak bir takvim uyarınca, etkin ve yeterli garantileri sağlamak için gerekli olan düzeye çekilmesi de tasarlanmıştı.

Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum kuvvetlerinin gücü, üzerinde önceden mutabık kalınan prensipler ve yukarıdakine paralel olarak ilgili federe devletçe düzenlenecektir. Ne var ki, 1990'lı yılların başından itibaren on yıllık bir süreyi kapsayan ve adaya yüksek teknoloji silah sistemlerinin getirilmesini öngören "Kıbrıs Rumlarının Silahlanma Programı" (16), nihaî bir çözümden önce bu gibi silahların adadan çıkartılıp imha edilmesi gerekecektir. Kaldı ki belirli sürelerde yapılan eğitimle, hızlı seferberlik ve aktif hizmet için hazır bulundurulmuş Kıbrıs Rum Yedek Askerî Kuvveti, federal bir çözümde böyle büyük çaptaki yedek kuvvetin Kıbrıs Türk tarafı için tehdit unsuru olmaya devam edeceği açıktır. Dolayısıyla tamamı ortadan

kaldırılması güç olabilecek bu tehdidi, asgariye indirmek için etkili tedbirler düşünülmesi gerekecektir.

Ayrıca Kıbrıs Rum tarafının 1964 yılında Enosis'i sağlamak için anayasaya aykırı olarak kurduğu ve Kıbrıs Türklerine karşı kullandığı Kıbrıs Rum Millî Muhafız Ordusu'na, azınlık durumunda olan Maronitleri de askere çağırma kararının iptal edilmesi gerekecektir. Çünkü Kıbrıs Rum tarafının, Kıbrıs'taki Maronitleri, mecburî askerlik hizmetine çağırmaya yetkisi yoktur. Çünkü Kıbrıs Rum tarafı, Maronitleri Kıbrıs Türk halkına karşı "düşmanlık andı" (17) içirmeye çalışması ve Kıbrıs'taki bu azınlığı istismar ederek Türklere karşı ayrımcılık yapılmaya zorlaması, hukuk dışı bir davranıştır.

Hatta Güney Kıbrıs'taki askerî güçler dışındaki silahlı unsurların varlığı, güvenlik konusu ele alındığında bu unsurların göz önünde tutulması gerekecektir. Çünkü Kıbrıs Türk halkının karşı karşıya bulunduğu güvenlik sorunları, göz ardı edilemeyecek kadar önemli konulardır. Zira Kıbrıslı Türkler, bu gibi girişimlerin hedefi olduğunda, "sorumsuz unsurlar" (18) deyimi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle, güvenlik konusu karşılıklı anlayış üzerine çözülmesi gerekecektir. Bununla birlikte federasyonun ilk safhalarında Geçici Hükûmet ile varılan görüş birliği uyarınca, BM Barış Gücü'ne Güvenlik Konseyi'nce belirli bir süre için verilen yeni görevlerin onaylanması da sağlanmalıdır (19).

Gerek Kapsamlı Çerçeve Anlaşması, gerekse ona bağlı Fikirler Dizisi'nin genel amacı, özellikle anlaşmaların öngördüğü anayasal kurumların geçici dönemde oluşturulmasını sağlamaktır.

Ortak Devlet kuruluşları, geçiş dönemi içinde ve süresince oluşturulacaktır. Bu kuruluşlar, bu süre sonunda Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın bütünlüklü ve yönlendirici ilkelerinde açıklandığı gibi çalışmaya başlayacaklardır. Bu Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Kıbrıs'taki iki tarafın liderleri, 18 ay (20) boyunca Kıbrıs'ın ortak idarecileri olacaklardır. Ortak idareciler, belli bir süre zarfında kendilerinin atayacağı bir Bakanlar Kurulu'nun yardımcılığında, yürütmeden sorumlu olacaklardır.

Bunun dışında kalıcı ve yapıcı bir anlaşmanın imzalanmasından sonra anayasal kuruluşlar oluşturulması ve devlet çarkı çalışmaya başlanmasına kadarki sürede, ki Federe Devlet'te bu 18 aydır, olduğu gibi her iki toplum da ayrı ayrı kendilerini yönetme hakkına (21) sahip olacaklardır.

Aslında bir diğer önemli konu, geçici hükûmetin kurulması ile ortaya çıkacak siyasî konumdur. Kıbrıslı Rumlar, bu konu hakkında büyük sıkıntıya düştüklerinden kendi kamuoylarında çeşitli fikirler ileri sürerek soruna çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Her şeyin, yani Gali'nin hazırladığı plana uygun yürümesi durumunda, Rumlara göre yasal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yerini, geçici federal hükûmetin devralacağını ve böyle bir gelişmenin Kıbrıs Cumhuriyeti için büyük tehlike oluşturacağını düşünmektedirler (22). Böyle bir durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınmış bir devlet olmayacağını ve Denktaş'ın da

bundan fazlasıyla yararlanacağını öne sürmektedirler. Hatta Denktaş'ın rahatlıkla sorun yaratarak, bu devletten kolayca ayrılabilceğini (Deliceirmak, 1997:54) iddia etmektedirler. Kaldı ki bu çözüm şekli, istenilen sonucu vermediği takdirde geçici hükûmetten sonra sistem dağılacak (İsmail, 1998c:242) ve Kıbrıslı Rumlar, Denktaş'ın "sözde devletin" (23) statüsüne düşmüş olacaktı. Bu yüzden bu dönem zarfında, 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı' gözbebeği (24) gibi korunması gerektiğini savunulmaktadırlar.

Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması için anlaşmanın imzalanmasından sonra geçecek 18 ay içinde, anayasal boşluk olacağından Kıbrıs Cumhuriyeti, bugün olduğu gibi çalışmak ve anayasal düzenini korumak mümkün olmayacaktır. Bir başka deyişle geçiş dönemi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tamamen kontrol edecektir. Bu dönemde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek yükümlülüğü, mevcut anayasal düzenden, federal anayasal düzene geçiş için Kıbrıs Türk tarafı ile temasta bulunmak olacaktır. Ancak bu konuyla ilgili olarak Rum Yönetimi Sözcüsü Fandis *"...Hiçbir zaman Kıbrıs Hükûmeti'nin dağılması ile konunun gündeme gelmesi ve böyle bir şeyin olması da mümkün değildir"* demiştir (25).

Buna karşın Rum Yönetimi eski lideri Vasiliu, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması durumunda, geçiş dönemi içinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılmasını kabul edemeyeceklerini söyledi. Bununla ilgili olarak Vasiliu: "Farz edelim ki, her şey üzerinde anlaştık ve geçiş dönemine geldik; zanneder misiniz ki, bunca yıl sağlamak için mücadele ettiğimiz ve korunmasını, güçlenmesini ve varlığını sürdürmek için mücadele ettiğimiz Kıbrıs devletinin dağıtılmasını kabul edeceğiz? Bu haberler ciddiyetten yoksun haberlerdir" (26) diyerek kendi kamuoyunu tatmin etmeye çalışmıştır.

Halbuki BM çözüm plânında anlaşmanın uygulanması için 18 aylık bir geçici dönem öngörülürken, bu dönemle ilgili olarak daha önceleri Rum Cumhuriyeti'ne dönüşmüş olan sözde "Kıbrıs Hükûmeti'nin" dağılmasından, söz edilmemektedir (27). Ne var ki Türk tarafı anlaşmanın imzalanması ile birlikte yasadışı "Kıbrıs Hükûmeti'nin" dağıtılarak ortak bir geçici hükûmet kurulmasını istemekteydi. Fakat BM'nin, çözüm plânında Türk tarafının bu talebini dikkate dahi almadığı görülür.

Zaten Vasiliu, konuyla ilgili olarak verdiği bir cevapta, "Kıbrıs devletini dağıtılmasının söz konusu olamayacağını, üçüncü tur görüşmelerde meydana çıktığını" (28) söylemişti. Hatta Türk tarafının "Geçici Hükûmet" kurulması hakkındaki isteğinin (29), Birleşmiş Milletler'in temel görüşüne aykırı olduğundan kabul edilemeyeceğini ileri sürmüştü.

Görüldüğü gibi Türk tarafı, çerçeve anlaşmasının imzalanmasından sonraki geçiş dönemi için ortak bir "Geçici Hükûmet" kurulmasını isterken, Rum tarafı ise kontrolü altında bulundurduğu "Kıbrıs Devleti'ni" ortadan kaldıracığı gerekçesi ile buna karşı çıkmaktaydı. Bu yüzden Kıbrıslı Rumlar, "Ortak Geçici Hükûmeti" (İsmail, 1998c:251) gereksiz bulmaktaydılar.

Geçiş döneminde Rum devletinin "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak devam etmesi, federasyonun, Rum devletinin mevcut anayasasına entegre olmasına neden olacaktı.

Böylece Kıbrıs Türkleri, “Kıbrıs Cumhuriyeti’ne” yama olmak durumunda kalacaklardı. Bu yüzden Kıbrıslı Türklerin “Ortak Geçici Hükûmet” talebinden vazgeçmeleri mümkün değildir.

2.1. GEÇİCİ DÖNEMDE YAPILACAK ÇALIŞMALAR:

Kapsamlı Çerçeve Anlaşması’nın uygulanması için yapılacak geçici düzenlemeler, her iki toplumun kaygılarını giderici nitelikte olacaktır. Kapsamlı Çerçeve Anlaşması’na göre ayrı ayrı yapılacak referandumlarla onaylanan yeni düzen, iki toplum arasındaki iyi niyet ve yakın ilişkileri geliştirmeye yönelik bir eylem plânı (30) uygulamaya koyacaktır.

Geçici düzenlemeler, Kıbrıs’ta kurulacak federasyon ile ilgili olarak anlaşmaya varılan çözümün ilk uygulanma alanıdır. Bu yüzden öngörülen uygulama aşamaları ile tedbirleri, iki tarafın liderleri arasında görüşülüp kapsamlı bir çözümün ana hatları şeklinde olmalıdır. Çünkü geçici hükûmet, geçici düzenlemelerin uygulanmasından referans (Necatigil, 1998:396) alacak şekilde programlanmıştır.

Bu yüzden Geçici Düzenlemeler, Fikirler Dizisi’nin sekizinci bölümde yer almaktadır. Burada yeni düzenin onaylanmasından sonra Federal Anayasa’nın hazırlanması ve yürürlüğe konulması dahil, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması’nın uygulanması için bazı geçici tedbirlerin alınması ve bu tedbirlerin tümünün 18 ay içinde uygulanması gerektiğinden söz edilmektedir. Aynı bölümde, alınması gerekli tedbirler şöylece sıralanmıştır (31).

2.1.1. Geçici Dönemle İlgili Düzenlemeler:

2.1.1.1. Geçici Düzenlemelerin Esası ve Takviminin Belirlenmesi:

Kıbrıs’ta Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması’nın ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra federal anayasanın hükmü şahsiyetine hazırlanıp konan ve Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması’nda da uygulanması için belirlenen Geçici Düzenlemeler derhal hayata geçirilecektir. “Geçiş Dönemi’ne” (32) ait bütün düzenlemeler, 18 aylık gibi bir periyotta tamamlanması kararlaştırılmıştır.

2.1.1.2. Çeşitli Konularla İlgili Olarak İki Toplumlu Komitelerin Kurulması:

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması’na uygun olarak acil bir şekilde iki toplumlu komiteler (33) kurulacaktır. Bu komiteler, federal anayasanın (34) ve seçim kanununun hazırlanmasını ve yürürlüğe konulmasını, federal devlet hizmetlerle ilgili kurumların oluşturulmasını, mülkiyetlerin tanzim edilme isteklerinin karşılanmasını, ekonomik kalkınma ve koruma tedbirlerinin alınmasını, Federal Cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren etkilenmesi beklenen toprak düzenlemeleriyle ilgili anlaşmaları ve buna ekte verilen eylem programının yürütülmesini sağlayacaklardır. Bundan başka, Garanti ve İttifak Anlaşmalarına ek olmak kaydı ile üç garantör devletin ve iki toplumun temsilcilerinden oluşacak bir komite de

oluşturulacaktır. Birleşmiş Milletler ise her bir komiteye üstlendikleri görevleri gerçekleştirebilmesi için ayrıca yardım edecektir. Bununla birlikte her iki taraf, istedikleri takdirde yabancı uzmanlara da görev verebilecektir.

2.1.1.3. Referandumlarla İlgili Sürecin Belirlenmesi ve Belli Bir Takvime Bağlanması:

Buna ilâveten, acilen iki toplum lideri ve BM Genel Sekreteri'nin bir temsilcisinin katılacağı bir komite oluşturulacaktır. Bu komite, Geçiş Dönemi'nin daha rahat geçirilebilmesi için düzenleme prosedürlerini yeniden yapılandıracak ve komitenin, yukarıda ifade edildiği gibi yapması gereken görevleri, etkin ve zamanında yapabilmesini sağlayacaktır (35). Bunun yanı sıra komite, anlaşmanın nihaî şeklini almasını sağlayacak, iki liderin uluslararası zirve toplantısının tamamlanmasına müteakip Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nı 30 gün içinde ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasını organize edecek ve geçiş sürecine uygun bir zamanda Birleşmiş Milletlerin yardımı ve desteğiyle federal anayasanın ve resmî seçimlerin yapılmasını ayrı ayrı referandumlarla düzenleyecektir.

2.1.1.4. Kıbrıs Türk ve Rum Federe Devletleri, Çerçeve Anlaşması'na Aykırı Olmadan Geçici Dönemde İç Hukuk Kurallarında Bağımsız ve Egemen Olması:

Geçiş süreci boyunca her bir tarafın iç işlerinin günlük yönetim düzenlemeleri, Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın şartları ile değiştirilmediği sürece devam edeceklerdir. Ayrıca Kıbrıs'ın bütünü etkileyen uluslararası ticaret ve turizm gibi konularda da aynı prensip uygulanacaktır (36). Bu amaçla, her iki toplum tarafından geçici prosedürlerin uygulanması kabul edilecektir.

2.1.1.5. Geçici Dönemde Kıbrıs Türk ve Rumların Müşterek Çalışma Alanları:

Geçiş döneminin süresi boyunca, dışişleri ile ilgili konular (37), Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması ve iki toplum liderlerinin fikir birliğindeki prensiplere uygun olarak yürütüleceklerdir. Adı geçen düzenlemeler, özellikle uluslararası toplantılara katılacak delegasyon için yapılacaktır (38).

2.1.1.6. Uluslararası Anlaşmaların Gözden Geçirilmesi:

Her iki kesimde de yürürlükte olan hükümler, yönetmelikler, tüzükler, sözleşmeler ve kanunlar (39), Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'na uygun olduğu sürece yürürlükte kalacaklardır. Federal hükûmet, uluslararası anlaşmalardan önce nasıl bir tutum takınıp takınmayacağı ile ilgili karar vermek için ilgili konuyu gözden geçirebilecektir.

2.1.1.7. Federe Devlet ve Seçim Yasasının Hazırlanması İçin Ortak Çalışmaların Yapılması ve Buna Dayalı Olarak Federal Hükûmetlerin Oluşturulması:

Her toplum, kendi federe devlet anayasası ve seçim kanununu, Federal Anayasa'ya ve Seçim Kanunu'na (40) uygun olarak hazırlayacak ve kendi federe devlet yönetimini buna göre düzenleyecektir. Federal devlet anayasasının oluşturulması ve federe devlet yönetiminin yeni esaslara göre düzenlenmesi, Federal Cumhuriyetin kurulmasıyla eş zamanlı olacaktır.

2.1.1.8. Federal Anayasa'nın Yürürlüğe Giriş Tarihi ve Cumhuriyet İlânının Belirlenmesi:

Federal anayasanın yürürlüğe giriş tarihi, anayasada belirtilecek ve bu tarih, Federal Cumhuriyet'in kurulduğu tarih olacaktır (41).

2.1.1.9. Her İki Toplum Lideri ve BM Güvenlik Konseyi'nin Kararlılık Teyidi:

Her iki toplum tarafından Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra iki toplum lideri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletmek üzere Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'ndan beklentilerini ifade eden bir mektup yazacaklardır. Genel Sekreter, gerek bu mektuba ve gerekse Güvenlik Konseyi'nin daha önce mutabakata vardığı Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'na bağlı kalacağını bir kez daha teyit edeceklerdir (42). Güvenlik Konseyi de Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nda tarif edildiği şekilde Federal bir Cumhuriyet'in kurulmasına ilişkin iki toplumun kararlılığını teyit edecektir.

Kaldı ki bu bölümdeki düzenlemelerin, Fikirler Dizisi'nin 93.-101. maddeleri arasında yer aldığı görülürken, anlaşmanın genel ruhunda var olduğu düşünülen bir dizi düzenlemeyi de ilâve etmek gerekir. Buna göre ifade edilecek olursa;

2.1.1.10. Tarihî ve Dinî Yerlerin Kullanılması:

Her iki federe devlet, geçiş dönemi süresince tarihî yerlerin ve her iki inanca ait dinî yerlerin korunmasında (43) ve/veya kullanılmasında ortak hareket edecektir.

2.1.1.11. Askersizleştirme ve Silahsızlandırma Çalışmalarının Başlaması:

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından hemen sonra üç garantör devlet, Kıbrıs Rum ile Türk toplumlarından ve Kıbrıs'ta bulunan BM Barış Gücü'nden (UNFICYP) (44) oluşan geçici bir "Gözleme Komitesi" oluşturulacak ve bu komite, aşağıda verilen konulardan sorumlu olacaktır:

2.1.1.11.1 Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından hemen sonra, bir tarafta Yunan ve Kıbrıs Rum taburu ve

ekipmanının, diğer taraftan da Türk ve Kıbrıs Türk taburu ve ekipmanının belli bir zaman dilimi içinde kabul edilen sayısal eşitliğe ulaşmasını denetlemek;

2.1.11.2 Federal Cumhuriyetin kurulmasından önce belli bir zaman çizelgesi içinde Kıbrıs Rum ve Türk taburlarının kabul edilen düzeye indirilmesini ve İttifak Anlaşması'nda belirtilmeyen Kıbrıslı olmayan güçlerin tamamının çekilmesini denetlemektir.

Kısacası geçici düzenlemelerde yapılması gereken konuları özetlemek gerekiyorsa, Anayasa ve Seçim Kanunu'nun hazırlanması, federal bürokrasinin tesisi, emlak taleplerinin çözümlenmesi, ekonomik gelişme ve koruyucu hükümlerin tespiti, toprak ayarlamaları ile ilgili düzenlemeler ve Fikirler Dizisi'ne ekli faaliyet programını hazırlamakla görevlendirilmiş bulunan iki toplumdan oluşan Komiteler derhal faaliyete geçeceklerdir.

Bir yandan geçici düzenlemelerin usulünü tespit etmek, diğer yandan kurulması kararlaştırılan ikili komitelerin programlarına uygun biçimde çalışmalarını sağlamak ve denetlemek amacıyla her iki toplumun liderlerinin ve BM Genel Sekreteri'nin temsilcilerinin katılacağı bir komite kurulacaktır. Bu Komite, ayrıca yüksek düzeyli toplantı tarihinden itibaren 30 gün içinde Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın onaylanmasına ilişkin referandumları tertipleyecektir. Anayasa referandumuyla, öngörülen diğer referandumlar, bu Komite tarafından düzenlenecektir. BM, söz konusu referandumların hazırlanmasına yardımcı olacağı gibi, onları kontrol de edecektir. Geçici dönemdeki günlük işler, rutin bir şekilde devam edeceklerdir. Dış politikaya ilişkin işler, iki toplumun liderlerinin onayı ile yürütüleceklerdir. Her toplum, kendi Anayasası'nı ve Seçim Kanunu'nu Federal Anayasa'ya ve Federal Seçim Kanunu'na uygun olarak hazırlayacaktır. Bu alandaki çalışmalar, Federal Cumhuriyetin kurulacağı tarihe kadar tamamlanacak ve böylece Federal Cumhuriyet'le Federe Devletler birlikte kurulmuş olacaklardır. Federal Anayasa'nın yürürlüğe giriş tarihi, Anayasa metninde yer alacak ve bu tarih, Federal Cumhuriyet'in kuruluş tarihi olacaktır.

Federal Cumhuriyet'in kuruluşundan önce, yukarıda belirtilen özel program ve tedbirlerle ilgili "Geçici Düzenlemelerin" yürürlüğe girmesini müteakip, nihaî amaca ulaşılmış olacaktır. Bunun sonunda ortaya yeni bir ortaklık çıkacaktır. Bu ortaklık, anayasal açıdan iki toplumlu ve toprak açısından da iki kesimli bir federasyon çerçevesinde düzenlenen yeni bir devlet sistemi şeklinde kendini gösterecektir.

2.1.2. Türklerle Rumların Geçici Düzenlemelerle İlgili Tutumları:

Taraflar için geçici düzenlemeler, bütünüyle tatminkâr değildir. Zaten tatminkâr olsun diye de hazırlanmamışlardır. "Al-ver" taktiği çerçevesinde hazırlanan geçici düzenlemeler, nihaî amaca, yani Kıbrıs Federal Devleti kurulması için hazırlanan önlemlerdir.

2.1.2.1. Türk Tarafının Tutumu:

Türk tarafı, genel olarak Fikirler Dizisi'nin geçici düzenlemeler ile ilgili hükümleri, Kapsamlı Çerçeve Antlaşma'nın onaylanmasından sonra iki taraftan oluşacak "Geçici Hükûmetin" kurulması kaydı ile kabul etmektedir. Aslında bu talebin nedeni, önceden tahmin edilemeyecek neticeler doğurmaya müsait hukukî karışıklıkları önlemeye yöneliktir. Bununla birlikte Türk tarafı, Geçici Hükûmetin, iki Federe Devletin liderlerinin müşterek idaresiyle faaliyet göstermesini istemektedir.

Ayrıca Türk tarafı, Kıbrıs Türk yasama kuvveti tarafından onaylanmadıkça, Kıbrıs Rum tarafının 1963 Aralık'ından sonra yapmış olduğu herhangi bir uluslararası anlaşmanın sonuçları ile kendi Federe Devleti'nin bağlı olmadığını ifade etmektedir.

Geçici düzenlemelerin uygulanmasıyla ilgili sürenin 18 ay olması, Kıbrıs meselesi gibi bir meselenin hâlli için yeterli bir zaman değildir. Türk tarafı bu süre, 3 ila 5 yıl arasından olması istenmektedir.

Türk tarafının üzerinde hassasiyetle durduğu iki önemli konu daha vardır. Biri toprak düzenlemeleri, diğeri de buna dayalı Gali haritasının coğrafik kriterleridir. Bunlar, anayasa ve egemenlik konularında uzlaşmaya varılmadan önce yapılması, Türk tarafı için ciddi bir zemin kaybına neden olabilecektir. Kaldı ki, toprak düzenlemelerinin yapıldığı bölgelerde Türk veya Rum idaresinin hangi şartlarda devam edeceğine dair belirsizlik, oldukça ciddi sıkıntılara yol açabilecek niteliktedir. Örneğin meskenlerin mevcut sahipleri, mülklerini terk etmek istemeyebilirler. Bu kişileri bölgeden çıkarmak için Rum polisini bölgeye göndermek, ne tür bir sonuç doğurabilir veya daha kötü olayların çıkmasına neden olabilir mi? Bu sebeple toprak düzenlemesine tâbi olanlar, ilk günden itibaren Birleşmiş Milletler'in geçici yönetimine bırakılması çok daha iyi olacaktır.

2.1.2.2. Rum Tarafının Tutumu:

Kıbrıs Türk tarafı, ilgili ana kavramları kabul etmesinden sonra geçici düzenlemelerle ilgili hükümlerin ayrıntılı bir şekilde müzakere edilmesi gereğini vurgularken, Rum tarafı ise Genel Kurul'nun kararlarına aykırı olduğu için "KKTC'nin tanınmasının" (SİSAV, 1993:38) söz konusu olmadığını belirtmiş ve Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'na ilişkin olarak yapılacak ayrı referandumların BM tarafından yönetilmesini kabul ettiğini açıklamıştır. Ayrıca Rum tarafı, bu müzakereler sonunda çözüme varılsa bile, bu çözümün çok büyük bir ihtimalle yine bir geçici çözüm olacağını belirtmiştir. Dolayısıyla geçici çözümün getireceği düzenlemeler, adadaki Türk varlığının erozyona uğratabilecek olması önemlidir.

Rum tarafının çekindiği bir diğer konu ise geçici düzenlemeler sürecinde "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" meşruiyeti ve egemenlik alanını kaydetmesidir. Çünkü bu süreçte, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni geçersiz kılacak birçok düzenlemenin var olduğunu iddia edilmektedirler.

Bununla birlikte geçici düzenlemelerde olması gereken, ama bahsedilmeyen bazı konular da vardır. Bunlarla ilgili tespitler aşağıdaki gibidir.

Kıbrıs Türk veya Rum bölgelerinde görev ifa edecek “Geçici Hükûmet” memurları, genellikle çalışacakları bölgenin millî toplumuna mensup olmalıdırlar.

Bakanlıklar iki toplum arasında eşit olarak paylaşılmalı ve bir bakan ve yardımcısı aynı toplumun mensubu olmamalıdırlar. Bakan ile yardımcısı görevlerini yaparken birbirleriyle sıkı bir danışma ve işbirliği içinde olmalı ve alınan kararlar, iki toplum tarafından ortaklaşa karara bağlanmalıdırlar. Ancak “Dışişleri” (45) ile ilgili kararlar, her durumda iki toplum liderince imzalanıp yürürlüğe girmelidirler.

“Geçici Ortak Federal Hükûmet’e” açıkça verilmeyen diğer görev ve yetkiler, Kıbrıs Türk ve Rum makamları, kendi ilgili bölgelerinde yapmaya ve kullanmaya devam etmelidirler. Dışişleri Bakanlığı hariç, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum yönetimlerinin tüm bakanlıkları, kendi ilgili bölgelerinde faaliyet göstermeye aynen devam etmelidirler.

Bu yüzden Kuruluş Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinden en geç 30 gün sonra federe devletler, mevzuat uyarınca, yasama organlarının üyelerini ve diğer yetkilileri seçmelidirler. Seçilen yeni üyeler, seçildikleri tarihten itibaren 10 gün içerisinde görevlerine başlamalıdırlar.

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri ile ilgili konular, “Geçici Ortak Hükûmet” kurma ve ondan doğan gerekli durumlarda güdülen amaçları tamamen dikkate almak suretiyle, iki toplum lideri arasında anlaşmaya varılması yolu ile kararlaştırılmalıdır.

Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, müstakbel anayasası konusunda ve iki millî toplum arasındaki mevcut çözümlenmemiş çeşitli sosyal ve insanî konularda ve ayrıca iki bölge arasındaki sınırlarla ilgili sorunlarda süratle bir sonuca varmak amacıyla iki toplum liderinin ortaklaşa nezareti altında bir ortak sekreteryaya kurulmalıdır. Böylece Ortak Sekreteryaya, yukarıdaki konularda iki toplum lideri arasında varılan anlaşmaların uygulanmasında vasıta teşkil edebilecektir.

Bu ilkelere uygun olarak kurulan Ortak Sekreteryaya ile bakanlıkların, iki toplumun federal yetkililerince kolayca kullanılabilen bir yerde bulunması da önemlidir.

Federal ortak hükûmetin görev ve yetkileri, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yapıldıktan sonra söz konusu anayasa hükümleri uyarınca gözden geçirilmeli ve revizyona tâbi tutulmalıdırlar. Ayrıca ortak federasyonun geçici hükûmetine dair giderler, iki toplumun nüfus oranına göre paylaşılması esas olmalıdır.

Buna ek olarak geçici düzenlemelerle ilgili yapılması gereken birçok husus vardır. Bunlar arasında en önemlileri sayılacak olursa:

1. Kuruluş Anlaşması’nın sonuçlandırılması,
2. Federe Devletlerin bayrak ve millî marş yarışmasının yapılması,
3. Federe Devletlerin anayasaları ve mevzuatın belirlenmesi,
4. Güven artırıcı tedbirleri yürürlüğe girmesi,

5. BM Barış Gücü'ne dolaşım özgürlüğünün sağlanması,
6. Merkez Bankası Kurulu'na dair seçimin yapılması,
7. Geçici Yüksek Mahkeme yargıçlarının belirlenmesi,
8. İthalât ve dağıtım lisanslarına ait kriterlerin belirlenmesi,
9. Kayıp şahıslara ait akıbetin belirlenmesi,
10. Yedekler de dahil olmak üzere Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk kuvvetlerinin lağvedilmesi,
11. Yunan ve Türk kuvvetlerinin yeniden düzenlenmesi,
12. İdarenin devredilmesi öncesinde toprak ayarlamalarına tâbi bölgelerden yapılacak sevkîyatın belirlenmesi,
13. Ayrı ayrı ve eş zamanlı gerçekleşecek referandumlarla ilgili yönetiminin sağlanması,
14. Geçici Parlamento Üyeliğinin belirlenmesi,
15. Geçici Devlet Başkanlıklarının tesisi,
16. Geçici Hükûmet ve organlarının seçimi veya işlemlerinin yapılmasının sağlanmasıdır.

3.1. REFERANDUM

Referandum, çağdaş siyasal yaşamda yer alan siyasî bir enstrümandır. Bilindiği gibi antik çağda halk meclisleri, siyasal kararların alınmasında referandum tekniğini kullanmaktaydılar. Bu, halkın katılımı ve kararın oluşturulmasından önce ya da kararın alınmasından sonra olurdu. Oy hakkının yaygınlaşması ve yurttaşların gitgide daha karmaşıklaşan sorunlar üzerinde daha fazla karar verme güçlüğü çekmesi nedeniyle, bu dolaysız demokrasi biçiminden çabuk vazgeçildi. Fakat halk inisiyatifi ile ilgili bazı örneklerde yine de rastlanılmaktadır (46). Hele çağdaş devletlerin bu yönteme başvurmaları, farklı özelliklerden kaynaklanmaktadır.

Gerçekte çağdaş ve teknik gelişmişliği ağır basan toplumlarda, yurttaşlar kitle iletişim araçları sayesinde çok daha iyi haber almaktadırlar. Öte yandan karar alma süreci, gitgide daha karmaşık bir nitelik kazanmaktadır. Dolayısıyla kararlar çoğu kez bürokratlarca alınmakta veya yönetilenler, anlamını ve önemini her zaman kavrayamadıkları önerilere “evet” ya da “hayır” (Cotteret- Emeri, 1995:30) şeklinde yanıt vermektedirler. Bazı hâllerde anayasaya pek de uygun olmayan yollardan iktidarı ele geçiren bir kişinin, iktidarda kalmasını sağlamak üzere istenilen onay olan plebisit, genellikle referandum usulünden ayırddılır. Bundan sonra, geriye iki referandum çeşidi kalır. Anayasal referandum ve yasamaya ilişkin referandum. Birinci tip referandum, daha çok Fransa'da gelenekselleşmiştir. Böylece referandum, halk tarafından kanunların yapılmasına katılmak için tanınan vasıtalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu vasıtaya en çok hükûmetler başvururlar (47). Dolayısıyla

referandum, kamu yararına olan önemli sorunların çözümünü kolaylaştırmak ve halkın fikrini öğrenmek için hükûmetin ara sıra baş vurduğu bir prosedür olarak değer kazanır. Fakat gerçek kamuoyunu öğrenebilmek için son derece dikkatli olunmalıdır. Çünkü referandumun güvenilir olabilmesi için:

- Tarafsız olması
- İktidardaki hükûmetin sorulacak soruları kendi çıkarlarına uygun bir biçimde düzenleme serbestisine sahip olmaması
- Tek bir soru sorulması gerekir (Dedeçay, 1988:20).

Fakat seçmenler kendilerine sorulan soruya doğru cevap verme ihtimali az olduğu için referandum, çok büyük bir mantık gerektiren sınavdır. Zira politik yaşamda, sorunlar ne tek başlarına ortaya çıkarlar, ne de ayrı ayrı sorulurlar.

Oysa seçmenler aniden, hükûmet ise kasten, sorma eğiliminde bulunduğu birçok soruya, tek bir cevap bekler, ki böylece verilen bir cevap, yalnız ayrılmış tek bir sorunun değil genel bir siyasî sorunun cevabı olduğu kadar, kamuoyuna başvurulmuş problemin yarattığı ortamın da cevabı olur. Bu nedenle de referanduma olan güvenilirliğin sarsılması önlenemez. Fakat “iyi” veya “kötü”, “güvenilir” veya “güvenilmez” (Dedeçay, 1988:20), bir kez referandum prensibine inanıldı mı, aksine davranmak da ciddi bir hata olur.

Zaten Gali Fikirler Dizisi’nde referandum sürecinin belirlenmesi ve belli bir takvime bağlanması da kararlaştırılmıştı. Buna göre Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, iki liderin katılacağı uluslararası nitelikli bir üst düzey zirve toplantısı yapıldıktan sonra 30 gün içinde (SİSAV, 1993:17), her iki lider, kendi toplumlarına ayrı ayrı referandumlar yapılması için sunulacaklardı.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, her iki toplum tarafından da ayrı olarak referandumlarla onaylandıktan ve geçiş dönemi ile ilgili düzenlemelerin yerine getirilmesinden sonra bu süreç, yeni bir ortaklıkla sona erecekti (48). Ayrıca geçici dönemin uygun bir takvimde, Birleşmiş Milletler’in yardımı ve teyidiyle federal anayasanın ve resmi seçimlerin yapılmasını ayrı ayrı referandumlarla düzenleyecekti (49).

Federal Anayasa’nın teknik yöndeki hazırlıklarının tamamlanması ve Geçici Hükûmet’le Federe Cumhuriyetlerin Meclisleri tarafından onaylanması ile ilgili işlemler, referandum sürecinden sonra yapılacaktı (50). Böylece Federal Anayasa, iki tarafta da yapılacak ayrı referandumlardan sonra yürürlüğe girecekti.

Kısaca özetlenecek olursa, bir yandan geçici düzenlemelerin usulünü tespit etmek, diğer yandan kurulması kararlaştırılan ikili komitelerin programlarına uygun biçimde çalışmalarını sağlamak ve denetlemek amacıyla, her iki toplumun liderlerinin ve BM Genel Sekreteri’nin temsilcilerinin katılacağı bir komite kurulacaktı. Bu Komite, ayrıca yüksek düzeyli toplantı tarihinden itibaren 30 gün içinde Kapsamlı Çerçeve Antlaşması’nın

onaylanmasına ilişkin referandumları tertipleyecekti (51). Anayasa referandumunu ile öngörülen diğer referandumları da bu komite tarafından düzenlenecekti. Aynı zamanda BM, süreci başından sonuna kadar hazırlayacak ve onları da kontrol edilecekti.

Plana göre, anlaşmanın hukuken geçerlik kazanabilmesi, “ancak” iki halkın ayrı ayrı sandığa gidip, her iki tarafta da bu anlaşmaya çoğunlukla ‘evet’ (52) demeleri hâlinde mümkün olacaktı.

Referandumda, anlaşmayı Rum halkı kabul eder, Kıbrıs Türk halkı da reddederse, anlaşma hiçbir hukukî sonuç doğurmayacak ve gündemden düşecektir. Pek tabii ki bunun tersi de aynı sonucu doğuracaktır. Yani bir başka deyişle yapılacak referandumlar, her iki tarafça da onaylanmadığı takdirde, hiçbir yasal geçerliliği olmayacaktır.

Bunun haricinde belgenin giriş bölümü, Denktaş-Vasiliu anlaşmasının ardından yapılacak zirve toplantısından tam ve en geç 30 gün içerisinde referandumların yapılmasını âmir hüküm hâline getirmişti.

Belgenin Bütünlüklü Hedefler bölümünün birinci paragrafı, liderlerin anlaşmasından 30 gün sonra yapılacak referandumla alınacak onaydan hemen sonra Geçici Düzenlemelere geçileceğini ve Türkler açısından hayatî öneme haiz maddelerin Denktaş-Vasiliu ve Gali (veya temsilcisi) oluşan 3 kişilik bir komite (53) tarafından fiilî bir şekilde kararlaştırılarak, iki toplumu da bağlayıcı hâle geleceği âmir hüküm hâline getirmiştir.

Belgenin Geçici Düzenlemeler başlıklı bölümünün birinci paragrafı, Türkler için hayatî öneme haiz maddelerin Denktaş-Vasiliu ve Gali (veya temsilcisi) tarafından basit çoğunlukla karar alma yetkisine ve uygulama erkine sahip 3 kişilik bir komite tarafından 18 ay içerisinde kararlaştırılarak uygulanmasına ve 3. paragrafında (54) da ancak bu karar ve uygulamalardan sonra ve BM’nin organize edeceği zaman ve şekilde referandumlara gidileceği âmir hüküm hâline getirildiği görülmektedir.

Bütün bunların dışında Gali Belgesi, 4 değişik yerde anlaşmanın ayrı referandumlarla, toplumların onayına sunulacağını ifade etmekte, ama bu dört ayrı referandum için 4 ayrı zamandan söz etmemektedir.

Belgede sözü edilen ilk referandum, onaydan hemen sonra yani Geçici Düzenlemeler bölümünü hükme bağlamaktadır. Geçici Düzenlemeler bölümü incelenince görülecektir ki, referandumda onay alınır alınmaz KKTC, Kıbrıslı Türkler indinde varlığını hukukî olarak kaybetmekle kalmayacak, federe bir devlet özelliğine de kavuşmuş olmayacaktır. Şöyle ki:

1. Federal Anayasa hazırlanıp yürürlüğe konması
2. Kamu hizmetinin oluşturulması
3. Mülk ve yerleşim iddiaları üzerinde anlaşılması (Belge çerçevesinde)
4. Güvenceler konusunda mutabık kalınması (Belge çerçevesinde)
5. Garanti ve İttifak Antlaşmalarının takviyesi yapılarak nihayetlenmesi (Belge çerçevesinde).

Bu, iki toplum temsilcisi ile Gali'nin atadığı temsilciden oluşacak 3 kişilik bir komite tarafından yapılacaktı. Hiç kuşku yoktur ki, 3 kişilik bir komitede karar almak için 2 oy yeterli olacaktı. Böylece BM temsilcisi Vasiliu ile birlikte “oy kullanıyor” (Deliceirmak, 1993:95) iddiası, boşlukta kalacaktı. Çünkü her şeyden önce Gali belgesi, Denктаş tarafından imzalanmış ve referandumla Türk toplumunun onayı alınmış olacaktır.

3.1.1. Türkler ile Rumların Referandumla İlgili Tutumları:

3.1.1.1. Türk Tarafının Tutumu:

Türk tarafı, üzerinde anlaşılan metinlerin, tartışılmak ve Kıbrıs Türk ve Rum halklarının onayını almak için her iki tarafta da ayrı ayrı yapılacak referandumlara sunulmak üzere Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum yasama meclislerine sunulmasını istemektedir (55). Böylece kalıcı çözüm, sağlam temellere dayandırılmış olacaktır. Bunun için en iyi yol, federal anayasanın iki tarafta yapılacak referandumlarda onaylandıktan sonra (Cerrahoğlu, 1998:258-259) yürürlüğe girecek olmasıdır. Zaten KKTC Cumhuriyet Meclisi'nce bu durum, 18 Mayıs 1993 tarih ve 112/3/1993 karar numaralı ile 18 Haziran 1993 tarih ve 117/3/1993 karar numaralı (56) değerlendirmesinde tespit edilmiştir. Meclis, soruna bulunacak nihaî çözümde, Kıbrıs'taki iki halkın iradelerinin esas olduğu (İsmail, 1998a:259), bulunacak çözüm şeklinin Kıbrıs'ta yaşayan her iki ulusal halkın ayrı ayrı yapacakları referandum sonucu yürürlüğe girebileceğini yeniden teyit etti. Aslında bu bir zorunluluktur. Çünkü KKTC'de 1990 yılından beri yürürlükte olan bir yasa, bunun yapılmasını zorunlu kılıyordu. Yasanın 3. maddesinde “KKTC'nin egemenliğine ve uluslararası varlığına sınırlamalar getirecek olan anlaşmalardaki temel ilkelerin, anlaşmaların imzalanmasından veya onaylanmalarının Cumhuriyet Meclisi tarafından bir yasa ile uygun bulunmasından önce halkoylamasına sunulması zorunludur” (57) deniyordu. Fakat bir referandum yapabilmek için her şeyden önce ortada mutabık kalınan bir metnin bulunması gerekiyordu. Zaten Kıbrıs Türk muhalefet partilerinden TKP, referandum yapılmasını desteklediklerini, ancak ortada bir anlaşma metni olmadan referandumda ısrar etmenin de bir manası olmadığını belirtiyordu (58).

Bütün bunlar Türk tarafının referandum konusundaki görüşlerinin gayet açık olduğunu ortaya koyuyordu. Bununla ilgili Demirel, Kıbrıs'ta nihaî hedef Kıbrıs Türk ve Rum tarafların egemen eşitliğine dayalı iki toplumlu ve iki kesimli federal bir çözümün bulunması gerektiğini belirtiyordu. Dolayısıyla bulunacak olası bir anlaşma, gönüllülük esasına dayanması ve her iki halkın ayrı ayrı referandumuna sunulması gerektiği ortadadır (İsmail, 1998a:430; Denктаş, 1996:12).

1.3.1.2. Rum Tarafının Tutumu:

Kıbrıs Rumlarının muhalefet partilerinin büyük birçoğunluğu, Vasiliu'nun imzalayacağı bir çözüm şeklini ve halkın onayına sunmak için referandum düzenlemesine fırsat vermeyeceklerini bildirdiler. Çünkü siyasî partilerin çoğunluğu, referandum için hazırlanarak meclise gönderilecek yasa tasarısını reddetmeyi düşünüyorlardı. Siyasî partiler, Vasiliu'nun imzalayacağı bir anlaşmanın, önce kendileri tarafından onaylanmasını, sonra da halkın iyice aydınlatılmasını şart koşuyorlardı.

Bu konu, siyasî parti liderleri arasında yapılan görüşmelerde de ele alındı. Siyasî partiler, halkın bu anlaşmayı reddetmesi hâlinde bile anlaşmanın altına atılmış olan Vasiliu'nun imzasının bağlayıcı (59) olmaktan çıkmayacağı inancındaydılar.

Bundan başka halkın anlaşmayı küçük birçoğunlukla kabul etmesi hâlinde ise iç cephede ciddi bir bunalım yaratılacağından korkmaktaydılar. Bundan dolayıdır ki partiler, önce kendileri tarafından onaylanmayan bir anlaşmanın, doğrudan halkın onayına sunulması için referandum düzenlenmesine izin vermeyecekleri yönünde, fikir beyan ettiler.

Güney Kıbrıs'ın en büyük siyasî partilerinden biri olan Rum Demokratik Birlik Partisi'nin (DİSİ) eski Genel Başkanı Glafkos Klerides, New York görüşmelerden bir çözüm çıkması durumunda, bunun imzalanmaması, sadece parafe edilmesi ve imza için halkoyunu (60) sunulması gerektiğini bildirdi.

Aslında Kıbrıslı Rumların tutumunu en iyi ifade eden Vasiliu olmuştur. Bundan hareketle çift referandum konusunda Vasiliu'nun ifadeleri oldukça ilginçtir: Buna göre Vasiliu:

“Bence, ayrı referandumlar düzenlenmesi gereklidir. Çünkü biz, Kıbrıs'ın nüfusunun tahminen % 80'inini oluşturduğumuz için, hepimiz de varılacak bir anlaşmanın lehinde oy kullandığımız zaman, Kıbrıslı Türklerin hepsi de anlaşmanın aleyhinde oy kullansalar bile, yine bizim dediğimiz olur. Ama böyle olunca Kıbrıs sorunu çözümlenmiş olur mu? Olmaz. Çözüme ulaşmış olmak için her iki toplumda da çoğunluğun belirleyeceği görüşe saygı gösterilmesi gerekir. Aksi takdirde kendi kendinizi aldatmış olursunuz. Ben, işte bu nedenlerden dolayı, ayrı referandumların düzenlenmesinden yanayım. Ancak ayrı referandum yapılırken, sömürgecilerin oy hakkı olmamalıdır. Benim imzalayacağım bir anlaşma, halk tarafından reddedildiği takdirde, o zaman halkın iradesine saygı gösterir ve ben de çekilirim” (Denktaş, 1991:6) demiştir.

Ancak BM Genel Sekreteri 26 Şubat 1990 tarihinde yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ın iki toplumun vatani olduğunu, sayıca daha fazla olan tarafın sayıca az olan tarafa kendi görüşlerini zorla kabul ettirmeye hakkı bulunmadığını teyit etmişti (61). Bu nedenledir ki, kapsamlı anlaşmaya ulaştıktan sonra her iki tarafa da bu anlaşmayı kabul edip etmediklerinin sorulması önerisi getirildi. Aslında bu dahi Türklere azınlık gözü ile bakılmadığının ciddi bir işaretidir. Ancak, anlaşmanın reddedilmesinin, Taksim için bir neden olamayacağını da belirttiler. Dolayısıyla hiçbir şekilde Taksim'i kabul etmeyeceklerini ifşa ettiler.

Yukarıda da görüleceği gibi Kıbrıslı Rumlar çift referanduma sıcak bakmaktaydılar. Ama referandum sürecinde adaya gelen Türk vatandaşların veya onların tabiri ile “yerleşiklerin” oy vermelerini kabul etmeyecekleri açıktır. Yani ayrı referanduma, Türkiye’den gelen Türklerin katılmasını istememektedirler. Kaldı ki onlar, sadece 20 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs vatandaşı olan Türkler ile 18 yaşındaki evlâtlarının (62), referandumda oy kullanmalarını teklif etmekteydiler. Ayrıca, her iki taraf için aşağıdaki soruların yöneltileceği bir referandum düzeninin olması gerektiğini savunmaktaydılar.

“i. Kıbrıs Anayasasını içeren Kuruluş Anlaşması ve tüm ilâvelerini onaylıyor musunuz?

ii. Federal devletin anayasasını ve federe devletler için yürürlükte olacak mevzuata ilişkin hükümleri onaylıyor musunuz?

iii. Kıbrıs’taki yeni düzenle ilgili konulara ilişkin Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık arasında yapılacak olan taslak antlaşmayı onaylıyor ve bu antlaşmanın imzalanmasını talep ediyor musunuz?

Evet [] - Hayır []” (63) sorusunun sorulması gerektiğini önermekteydiler.

Sonuçta bu anlaşma, her iki tarafta da ayrı ayrı ve aynı zamanda düzenlenecek olan halk oylamalarında alınacak onayı izleyen “gün” ve saat “00:00’da” yürürlüğe girecekti (64). Böylece bu anlaşma, belirtilen ve bağlayıcı olan zamanlama takvimine uygun olarak yürürlüğe girmiş olacaktır.

8. BÖLÜM İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1. “Pazarlığın Sınırları”, Milliyet Gazetesi, 17 Haziran 1981, s. 14.
2. Bu komisyonun bir benzeri 1960’ta kurulmuştu. Bu komisyonda Kıbrıs’ta çalışacak ve egemenliğin devrini kolaylaştıracak şekilde adadaki hükûmet mekanizmasının yeniden teşkilâtlanmasını ve bununla ilgili programların hazırlanmasını sağlayacaktı. Bu komisyon, Vali, Kıbrıs Rum lideri (Makarios), Kıbrıs Türk lideri (Dr. Küçük) ve bu iki liderin tavsiyesi ile Valinin atayacağı 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşacaktı (Gazioğlu, 2000:221).
3. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:91, KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi,
4. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6.
5. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6.
6. Haluk Ülman: “Her Çözüm, Çözüm Değildir”, Yeni Günaydın Gazetesi, 24 Aralık 1992, s. 14; Deliceirmak, 1993:246; Cerrahoğlu, 1998:48.
7. Hüseyin Alkan: “İşte Annan’ın Çözüm Plânı”, Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 2000, s. 26.
8. Nur Batur: “Sırbistan – Karadağ Modeli Nedir?”, Hürriyet Gazetesi, 13 Nisan 2003, s. 7.
9. Türk tarafı bu sürecin 5 yıl olmasını istemektedir. Belgeye göre iki taraf, gözden geçirme mekanizması çerçevesinde 5 yıl sonra gelinen noktayı değerlendirerek, işbirliğinin devamından yana olmaları durumunda yeni organlar oluşturabilecek ve ortaklık devletine yeni yetkiler verebilecektir (“Belge Sunduk”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Eylül 2002, s. 18).
10. Hüseyin Alkan: “Planda Taraflar Neyi İstemiyor”, Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 2002, s. 14.
11. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
12. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
13. Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2; “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz”, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 2.
14. Geçici Ortak Hükûmetin çalışmaları ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... Cerrahoğlu, 1998:258-259; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990.
15. Hükûmet Sözcüsü Vekili Spiros Arodis teknik komiteler konusunda şunları söyledi: “Siyasal bir çözüm bulunur ve teknik problemler kalırsa, bunlar elbette ki uzmanlardan oluşacak komitelere havale edilecektir. Onun için bu tür komitelerin oluşturulmasını şimdiden ihtimal dışı etmek doğru değildir. Ancak şimdiye kadar komitelerin oluşturulması hakkında bizim tarafın, fikri sorulmamıştır. Komiteler oluşturulması geçmişte de gündeme gelmiş, ancak o zaman Kıbrıs sorununun özünün bu komitelere havale edilmesinin düşünülmesi dolayısıyla Kıbrıs Rum tarafı bunu reddetmiştir. Rum tarafı siyasî problemlerin, siyasî düzeyde çözümlenmesinden ve sadece teknik problemlerin komitelere havale edilmesinden yanadır” (“Amerikalıların Plânı”, Fileleftheros Gazetesi, 22 Şubat 1995, No:4407, s. 1; TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, 22 Şubat 1995, s. 1).
16. Federal bir çözümünden önce bu gibi silahların adadan çıkarılıp imha edilmesi gerekecektir.
17. Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak “Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler” Konusuna Yaklaşımı (Genişletilmiş Şekli) [9 Ocak 1989].
18. Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak “Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler” Konusuna Yaklaşımı (Genişletilmiş Şekli) [9 Ocak 1989].
19. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990.
20. “İşte Belge”, Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 9.
21. Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 19.
22. “BM ve ABD Türklere Yüzde 29.5 Toprak Önercek”, Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1992, s. 21; “Güvenlik Konseyi”, Simerini Gazetesi, 27 Ağustos 1992, s. 1; TAK Rum Basın Bülteni, 27 Ağustos 1992, s. 1; “Belge Sunduk”, Kıbrıs Gazetesi, 12 Eylül 2002, s. 1; “KKTC Meclisi’nin Son Kararı”, Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, s. 3.
23. “Yorgo Vasiliu: İyi Bir Başlangıç”, Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, s. 17.

24. "DİŞİ: Boşluklar Doldurulmalı", Agon Gazetesi, 18 Eylül 1992, s. 1-2; TAK Rum Basın Bülteni, 18 Eylül 1992, s. 1-2.
25. "Yeni Gali Plânı", Alithia Gazetesi, 22 Temmuz 1992, s. 3; TAK Rum Basın Bülteni, 22 Temmuz 1992, s. 3.
26. "Rum Liderlerin Demeçleri", Eleftherotipia Gazetesi, 23 Temmuz 1992, s. 18.
27. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 1.
28. "Vasiliu'nun Demeci", Haravgi Gazetesi, 12 Kasım 1992, s. 2-3; TAK Rum Basın Bülteni, 12 Kasım 1992, s. 3.
29. "Egemenliğe Dayanmayan Eşitlik, Eşitlik Değildir; Egemenliğe Dayanmayan Hak, Hak Değildir", Yeni Demokrat Gazetesi, 11 Ocak 1998, s. 7.
30. Eylem plânı için bkz... "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 10 Nisan 1992, s. 8.
31. Alınması gereken tedbirlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
32. "Geçici Düzenlemelere" ait bilgiler için bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:93; SİSAV, 1993:15; Delicerırmak, 1993:94.
33. İki toplum arasında kurulacak komitelerin çalışma ilke ve esasları üzerine daha ayrıntılı bilgi için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:94; "Geçici Düzenlemelere" ait bilgiler için bkz... Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:15; Delicerırmak, 1993:94.
34. Temel anayasa, federe devletlerin anayasalarından üstündür (Efegil, 2003, s. 41).
35. Referandum süreci için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:95; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Delicerırmak, 1993:94.
36. İç hukuk kurallarının neler olacağına dair bilgi için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:96; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Delicerırmak, 1993:95.
37. Dışişleri ile ilgili çalışma ilkelerinin nasıl olacağına dair bilgi için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:97; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Delicerırmak, 1993:95.
38. Kıbrıs Federe Devleti'nin uluslararası anlaşmaları onaylanması, önemli bir konudur. Çünkü uluslararası antlaşmalar, tamamen farklıdırlar. Aslında bu anlaşmalar, devletler tarafından onaylandıktan sonra devletlerin hukuku ile bütünleştikleri ve kendi iç yasaları ile aynı etkilere sahip oldukları için önemlidir (Mourgeon, 1995:69). Bu yüzden federasyonların uluslararası ilişkilerinde "temsıl", federasyonun kendisine aittir. Kaldı ki uluslararası taahhütlerle ilgili "anlaşmalarda" bağlayıcılığın sakıncalarını önlemek için bu anlaşmaları federe devletlerin rızasını sağlayıcı usuller anayasada açıkça gösterilmelidir (Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975, 15). Uluslararası antlaşmaların parafe edilmesi ve savunma politikasının belirlenmesi dahil dış ilişkiler, her iki federe devletin ortak rızasına dayalı olması şarttır. Bununla birlikte federe devletler, sadece ticarî ve kültürel konularda diğer devletler ile anlaşmalar imzalayabilirler.
39. Uluslararası anlaşmalar, daha önce yürürlükte olan antlaşma, kanun, tüzük ve yönetmeliklerin gözden geçirilmesi ile ilgili bilgiler için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:98; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Delicerırmak, 1993:96.

40. Federal anayasa ve seçim kanunu ile ilgili yapılması gerekenler için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:99; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Deliceirmak, 1993:96.
41. Federal anayasanın yürürlüğe girmesi ve federal cumhuriyetin ilân edilmesi ile ilgili esaslara bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:100; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Deliceirmak, 1993:96.
42. Kıbrıs'ta tarafların onayladığı anlaşmayı BM'ye bildirmesi ve resmî bir hüviyet kazanması için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:101; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Deliceirmak, 1993:96.
43. Dinî ve millî yerlerin onarımı ve kullanımı ile ilgili esaslar için bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:23; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Deliceirmak, 1993:96.
44. Kıbrıs'ta askersizleştirme ve silahsızlandırma için yapılması gerekenlere bkz... Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), Madde:63; Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; SİSAV, 1993:16; Deliceirmak, 1993:96; 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990; Draft Outline Agreement – 26 February 1990.
45. BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Weckman aracılığı ile 18 Temmuz 1975'te Klerides'e gönderdiği mektup....(KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi).
46. Anayasa konusunda İsviçre'de, vergi ya da bütçe konusunda Oregon, Colorado, Kaliforniya, vb. bazı Birleşik Amerika eyaletlerinde olduğu gibi... Bkz... Cotteret - Emery, 1995:30.
47. "Demokrasi", Temel Britannica, 1994.
48. Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi; SİSAV, 1993:17.
49. Mehmet Ali Akpınar: "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Lefkoşa, 1992, s. 6; Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), madde:95, KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, BM Ankara Temsilciliği Arşivi.
50. 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, 1990, s. 6; TBMM'nin 10 Haziran 1993 Tarihinde "Kıbrıs Sorunu" ile İlgili Olarak Oy Birliğiyle Onayladığı Tarihi Bildiri: Tutanak Dergisi - 10 Haziran 1993, s. 303; SİSAV, 1993:28.
51. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993, s. 12.
52. Sedat Ergin: "70 Bin Rum, Türk Bölgesine Geçebilir - 3", Hürriyet Gazetesi, 21 Kasım 2002, s. 18.
53. Cumhuriyet: "Sinsilik", Birlik Gazetesi 3 Ocak 1992, s. 11; Deliceirmak, 1993:96.
54. Cumhuriyet: "Sinsilik", Birlik Gazetesi 3 Ocak 1992, s. 11; Deliceirmak, 1993:96.
55. "Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı ile İlgili Yaklaşım", 30 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
56. KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin, 18 Mayıs 1993 tarih ve 112/3/1993 numaralı ile 18 Haziran 1993 tarih ve 117/3/1993 numaralı kararları.
57. Oktay Ekşi: "Kıbrıs'ta Son Tango", Hürriyet Gazetesi, 26 Ocak 2003, s. 23.
58. "TKP'nin Kıbrıs Bildirisi", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1992, s. 20.
59. "Referanduma Fırsat Verilmeyecek", Agon Gazetesi, 7 Eylül 1992, s. 4; KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri, 7 Eylül 1992, s. 4.
60. Doğan Uluç: "New York'ta Harita Pazarlığı", Hürriyet Gazetesi, 21 Haziran 1992, s. 12.
61. Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Rey Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 69.
62. Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a sunduğu 4 Aralık 2002 tarihli mektubundan tercüme edilmiştir. Ayrıca bkz... Efeğil, 2003:42.
63. 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
64. "İşte Belge", Kıbrıs Gazetesi, 13 Kasım 2002, s. 16.

SONUÇ

Kıbrıs, yüzölçümü ve nüfusuyla orantılı olmayacak kadar büyük sorunlara sahip bir adadır. Hiç kuşku yok ki, bunun başlıca nedeni, adanın ilgi çeken konumudur. Kıbrıs, yüzyıllardan beri Doğu Akdeniz'e egemen olmak isteyen veya bu bölgede varolmakta yarar gören güçlerin ilgi odağı olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bundan hareketle bu ilginin devamında karşı karşıya kalınan sorunların tümünü "Kıbrıs Sorunu" başlığı altında toplamak mümkündür. Yani Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının karşı karşıya bulunduğu pek çok sorun, "Kıbrıs Sorunu" olarak isimlendirilen bu sorundan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çünkü toplumların ekonomik, güvenlik, sosyal ve siyasal sorunları biraz eşelendiği zaman karşılarına hep "Kıbrıs Sorunu" çıkmaktadır.

Kıbrıs'ta etnik ilişkilerin gelişimiyle ya da daha açık bir ifadeyle "Kıbrıs Sorunu" 1950'li yıllardan bu yana yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde önemini artırmıştır. Çözüme yönelik siyasal ve hukuksal girişimlerin başarılı olmaması, bu sorunu giderek yoğunlaşan bir şekilde uluslararası hukuk ve politikanın ilgi odağına çekmiştir. Soruna, uluslararası hukuk ve politika açısından bakıldığında, bu sorunun temel dinamiklerinin kavranabilmesi için ilgili devletlerin, uluslararası teşkilâtların yaklaşımları ve dünya sistemindeki değişimlerin önemli olduğu söylenebilir.

Sorunun uluslararası hukuk ve politika perspektifiyle ele alınması, genelde uluslararası sistemin, özel olarak ise belirli dış etkilerin öneminin kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, adadaki yerel yapılar ve uluslararası sistem eksenini temel alan yaklaşımlar, sorunun gelişiminde önemi ve etkisi bulunan iç siyasal ve toplumsal süreçleri hesaba katmama gibi bir tehlikeyi de barındırmaktadır. Böyle bir sonuç, hem sorunun geleceğe yönelik açılımının kavranmasına, hem de çözüme ilişkin yaklaşım geliştirilmesine engel olmaktadır.

Kıbrıs sorununa ve bu sorun üzerinden biçimlendirilen etnik ilişkilere, tarihî Türk-Rum düşmanlığı, emperyalizmin oyunu, komünizmin Batı demokrasisine yönelik saldırısı ve benzeri tezlerle yaklaşılması, soruna taraf olan çeşitli çevrelerin siyasal tercihlerini yansıtmakta ve yukarıdakilere benzer sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıs, bugün itibarıyla ekonomiden siyasete, toplumsal ilişkiden uluslararası alandaki imajına kadar hemen her konuyu, gölgesine taşıyan ciddi bir "sorunla" karşı karşıyadır. Sorunun tırnak içinde sunulması, siyaseten nötr bir adlandırma olduğu içindir ve bu haliyle ifade, adada yaşayan herkesin hemfikir olacağı bir tespiti ortaya koyma amacını gütmektedir. Görüş farklılıklarıysa, adlandırma ve sorunun niteliğini teşhisle birlikte söz konusu olur. Çünkü bu, ideolojik mücadele ve hegemonik stratejilerin miladıdır. Ardından, çözüm için ileri sürülen

tezler tahkim edilir ve farklı bakış açılarının meşru, en azından makul karşılayacağı bir biçimde inşa edilir.

Aslında adlandırmalardan herhangi birinin ortak bir kabule ulaşması demek, sorunla ilgili çeşitli görüşler ekseninde sürdürülen güçler mücadelesinde, taraflardan birinin galebe çalması, yeni bir sürece geçilmesi anlamına gelecektir. Üstelik çıkartılacak tespitlerin blok olarak taraflardan birinin safında yer aldığını söylemek de mümkün değildir. “Gerçek” parçalı bir dağılım göstermekte, tüm taraflara, kendilerini en azından temsil ettikleri kümenin algısal dünyası nezdinde meşru kılacak yeterli delili sunmaktadır. Sorunla ilgili bir ölçüde “gerçeklikten” devşirilmiş bu bilginin üzeri kurmaca fikirlerle doldurulmakta, böylelikle ‘şeylerin’ doğasının grup ideolojisi optiğince dönüştürülmüş veya türetilmiş gerçeklik tasavvuruna ulaşılmaktadır.

Bundan hareketle sorunun adlandırması ile ilgili üç temel tutumdan bahsedilebilir: Bunlardan birincisi “Kıbrıs Sorunu”, ikincisi “Bölgesel Sorun”, üçüncüsüyse “Uluslararası sorundur”.

Birincisi, sorunu etnik bir isimle adlandıranların çekirdeğinde, etnik eksende “biz” bilincinin teşekkül ettiği varsayımıyla davrananlar vardır. Bu kesim, bir kollektif fantezi olarak “biz” şeklinde tanımladıkları beşerî kümeyi çeşitli düzeylerde sahiplenen ve “bizim” birinci elden temsilcileri ve sözcüleri olarak kendilerini bildirenlerdir. Sorunu adlandırmada homojen bir karakter göstermekle birlikte, talep ve çözüm yöntemleri ve nihaî hedefler bakımından ortak bir proje çatısı altında toplanmış değillerdir.

Aslında bu iki nedene bağlanabilir: Birincisi, Kıbrıs’taki toplumların politik ve toplumsal şartları, gerek hukukî kısıtlamalar, gerekse zihni atmosfer olarak düşüncelerin yüksek sesle dile getirilmesine belli bir meşruiyet sınırı çizmekte, hatta bunun daha da ötesi sansüre veya otosansüre uğramaktadır.

Hemen belirtilmelidir ki, bir ülkenin, toplumsal düzeyde var olan ideolojik temsillere dair ifade sınırı getirmesi, temsilin siyasî mücadelesini engellemediği gibi, onu, yasaklamanın getirdiği bir sihrî kutsallıkla da takdis eder. Böylelikle ideolojik tutum, hem diğerlerine hem kendi içine karşı rasyonelleşme pratiğini kaybeder. Anlamını, yasaklamanın başına konurduğu sorgulanamayan hâllerden alır ve onun fantazisini, sözün rasyonelliği değil kutsalın tahakkümü belirler. Artık o ideolojiye bağlı olanlar, ‘duyup da anlatamadıkları’ bir yüceliğin mistik savaşçılarıdır. Dolayısıyla ‘yasaklama’ çoğu zaman, bunu uygulayan kudretin arzusu hilafına bir durum yaratma potansiyeli taşımaktadır. Aslında bunu, Kıbrıs için barış inisiyatifinin ortak metni olarak ifade edecek olursak, ‘bir sorun, bütün uzantılarıyla konuşulmaz ve tartışılmazsa o sorun çözülemez’. Yani sorunun konuşulması yasaklanır ve çözümü için baskı uygulanırsa, olabilecek barışçı ve uygar çözüm yolları ile uzlaşma imkânları da yok edilmiş olur. Zaten konuşma zemini, tartışılan içerik ve iddia sahiplerinin kendilerini eleştirel bir mesafeden görmelerini sağlayacak kadar çözüme hizmet edebilirler.

İkincisi, bizatihi bu kesimde 'ne talep edilmesi gerektiği' hususunda, açık veya billurlaşmış fikirlerin bulunmayışıdır. En radikal çizgide bulunan sol tandanslı fikirler bile bazı değişiklik göstermekte, bağımsızlıktan federasyona, hatta kimi zaman Kıbrıs sorununun serbestçe tartışılabileceği demokratik bir platformun oluşturulmasına kadar geniş yelpazede farklı fikirler dile getirilebilmektedir.

En azından kamusal alanda Kıbrıs sorunu ekseninde yürütülen siyaset, demokrasinin yerleşmesiyle çözüm arasında sıkı bir bağ kurmakta, sistem içi ve meşruiyetçi bir tutum sergilemektedirler. Kıbrıs Türk tarafında Mustafa Akıncı ve Mehmet Ali Talat, Kıbrıs Rum tarafında AKEL'in başını çektiği Hristofyas ve Yorgo Vasiliu'ca temsil edilen politik hareketlerin, çeşitli siyasî partilere dağılmış durumdaki Kıbrıs kökenli siyasîlerin, "Kıbrıs kimliği ve kültürünün tanınması", Kıbrıs'ı kapsayan ortak bir toplumsal projenin geliştirilmesi doğrultusunda talepleri vardır.

Kıbrıs meselesini "Bölge Sorunu" olarak tanımlayanlar, analizlerinde sosyo-ekonomik perspektifi kullanmakta ve toplumlararası ilişkilere toprak sahipliği biçimine, toplumsal bütünleşmeyi engelleyici bir faktör olarak düşük gelir ve hayat standartlarına dikkat çekmekte, devlet ve özel sektörün bölgede gerçekleştireceği yatırımların, orta sınıflaşmanın ve kentleşmenin sorunlarını kısa vadede de olsa çözen uygulamalar olacağını söylemektedirler. Bu kesimin millet ve etnisiteyle ilgili perspektifleri, Türklerin ve Rumların etnik bir kimliğe atıf yapmayan yurttaşlık ve hukukî bir bağ içerdiğini, hatta Kıbrıs sorununun kaynağı milliyetçi bir bilincin yükselişi değil, vahim boyutlara ulaşmış olan göç ve işsizliğe dayandırdıkları görülmektedir. Aslında en alt sosyal tabakadaki yerleriyle kendilerini toplumsal yapıdan dışlanmış hissedenler, evrensel bir temayül olarak mevcut sisteme ve onun gereçlerine muhalif olmakta, Türk ve Rum milletçiliğinin temelindeki asıl nedeni gözden ırak tutan bir retorik işlevi görmektedirler.

Üçüncüsü, meseleyi "uluslararası" olarak adlandıran ve değerlendirenler, temel neden dış düşmanların tahrikini belirtmekte, anlatılan Türkiye ve Yunanistan'ın büyümesi ve gelişmesini istemeyen dış çevrelerin siyasî ve ekonomik istikrarsızlık yaratarak, bu ülkelerin uluslararası platformlardaki rekabet gücünü azaltmayı hedeflediklerini söylemektedirler. Doğu Akdeniz'de güçler mücadelesine giren çeşitli ülkeler, burada bir Rum devleti oluşturarak kendi stratejik çıkarlarını kollayacak ve aynı zamanda politik ve ekonomik bağımsızlığı nedeniyle "taşeron" rolünü sürdürecektir bir güdümlü devlet yaratmak istemektedirler. Kimi devletler ise buna karşı çıkmakta ve Doğu Akdeniz'de bir Rum devletinin salt egemenliğini sağlayacak yapılanmayı istemektedirler. Dolayısıyla kökü dışarıda olan ve buna karşın çözüm de dışarıdan gelen sorunun ancak askerî yöntemlerle çözümlenebileceğini işaret etmektedirler. Aslında bunların görüşüne göre sorunun kökeninde etnik veya milliyetçi fenomenler veya ekonomik nedenler arayanlar yanılmaktadırlar. Çünkü adı geçen her iki unsur, en azından belli çevrelerle dayanak olarak kullanıldığını iddia etmektedirler.

Şüphesiz “sorunun” rasyonel projelerle çözüleceğini beklemek de doğru değildir. Kimlik, kolektif fanteziler etrafında şekillenen, ontolojik mahiyeti bulunan çatışmalar, adeta birbirinden izole ve kendi üstüne kapanmış iki ayrı evrenin çatışması niteliğindedir. Aslında anlaşmazlıklar aynı evrendeyken, yani aynı siyasî toplumun içindeyken, çatışmaların kaynağı olan ontolojik ayrılığın iki farklı evren oluşturması, doğaldır ki, çözümü zorlaştırmaktadır. Çözümün ne olacağını tartışmak için öncelikle bu konuşmaların yapılabileceği ortak evrenin inşası gerekir. Burada evrensel insanî değerler, temel hak ve hürriyetler bağlamında rızaya dayalı olarak oluşturulacak bir toplum projesini savunmak, ihtiyaç duyulan ortak zemin için makul bir başlangıç sayılabilir.

Bunun ilk adımını, üretilmiş bir projenin ‘toplumsal rızanın’ onayına sunulması değil, daha başta şeylere rızanın da dahil edilmesi gerekir. Bu yüzden politik aktörlerden aydınlara, sivil örgütlerden demokratik kurumlara kadar geniş bir çevre, sorunu, çözüm yollarını ve toplumsal bütünü sürdüreceği yeni bir toplumsal projeyi konuşmalı veya tartışabilmelidirler. Çünkü nihayetinde çözümün kendilerine havale edildiği siyasî kadro da “ne yapılabileceği” hususundaki verileri, ancak sağlıklı bir şekilde teşekkül etmiş böylesi bir tartışma zemininden çıkartabileceklerdir. Zira zaman, Kıbrıs’ta yaşayan herkes için trajediyi büyüttüğü kadar sorunu da kemikleştirici tarzda akmaktadır. Bundan hareketle sorunu doğuran şartların sadece “belirleyen” değil, “üreten” yönünün de hatırlanması gerekmektedir. Bugün için göze alınamayan unsurlar, yarınki çözüm için yetmeyebilir. Saint-Exupery’in de dediği gibi “yarını görmek yetmez; aynı zamanda onu bugünden mümkün kılmak da gerekir”. Dolayısıyla Kıbrıs’taki siyaset adamları ve aydınları, vasıflarını, yarını bugünden mümkün kılmaktan almalıdırlar. Elbette ki bu kesimlerin aynı yerde veya aynı çözüm önerisinde saf tutması beklenemez. Fakat nerede olurlarsa olsunlar cesaret dolu fikirler, kendi toplumsal özelliklerini ve çıkarlarını koruma yönünde olmaları beklenmektedir.

Aslında Kıbrıs’taki tarafların politikacıları, ilim adamları, gençleri, çiftçileri, sanatçıları, işçileri, tüccarları ve esnafları, meseleyle ilgili birtakım tercihlerini şimdiden yapmışlardır. Bunu, hür ve demokratik bir sistem içinde, çağdaş düşünceden yana ve kalkınmış bir Kıbrıs olarak özetlemek mümkündür. O hâlde Kıbrıs’ta bulunacak çözüm, sorunun tarihî gelişimi içinde yaşanan tecrübelerin dikkate alınması zorunluluğu vardır. Çünkü Kıbrıs’taki sorunlar pek çoktur. Özellikle bu, Kıbrıs tarihine bakıldığı zaman açıkça görülmektedir. Ancak Nikos Sampson’un da ifade ettiği gibi ‘Kıbrıslıların’ en büyük hatalarından birisi, başına gelenlerden ders almamalarıdır. Zaten sosyal yaşantıda önemli olan, bu sorunların gelecek nesillere aktarılması değil, bunların gurur verecek bir miras güzelliği içinde çözümlenmesidir. Bundan dolayıdır ki, Kıbrıs sorunu, başta gelen uluslararası sorunlardan birisi olarak hem BM ve Bağlantısızlar Hareketi’nde, hem de AET/AT/AB düzeyinde ele alınmıştır.

Aslında Kıbrıs meselesi, çok yönlü bir meseledir. Bu çok yönlü ve bilinmeyenli denklemin çözümü için de politik bir tarih belirtmek gerekirse, bu tarih 1992 olarak

belirtilebilir. Çünkü ilk kez Kıbrıs meselesinde kapsamlı bir çözüm plânı hazırlanmış ve tarafların uzlaşması için önlerine nihaî belge olarak sunulmuştur. Kaldı ki 1992’de Genel Sekreter Butros Gali’nin sunduğu “Fikirler Dizisi” ile Kofi Annan’ın 2002-2004’te sunduğu öneriler arasında çok büyük bir fark yoktur. Hatta bazı marjinal konular dışında, Türk tarafının lehine olduğu da söylenebilir. Bu yüzden gerek Gali, gerekse Annan plânında güvenlik, iki bölgelilik, sınırlar, ortak devlete katılım, gayrimenkuller gibi kritik alanlarda benimsenen kavramlar ve ileri sürülen çözümler birbirlerine çok yakındır. Denilebilir ki Kofi Annan’ın önerilerini hazırlayanlar, Gali Fikirler Dizisi’nden geniş ölçüde ilham almışlardır. Ancak her iki çözüm önerisine, gerek Kıbrıs Türk tarafının, gerek Türkiye’nin tepkileri taban tabana zıt olduğu da müşahade edilmektedir. Fakat yine de Gali, bu belgenin “Güvenlik ve Garantiler”, “Yerlerinden Edilmiş Kişiler”, “Toprak Ayarlamaları”, “Federasyonun Anayasal Yönleri” ve “Kapsamlı Amaçlar” başlıklı bölümlerinde kabul edilmesi güç hususların da yer aldığı bir gerçektir. Ancak istenilmeyen hükümler yer alıyor diye, Gali Fikirler Dizisi’nin amacının Kıbrıslı Türkleri adada tekrar azınlık durumuna düşürmeye ve Kıbrıs’ta yeniden üniter bir devlet kurmaya dair yorumlar yapılması da doğru değildir.

Bu araştırmada, ilk planda BM Genel Sekreteri’nin hazırlayıp Güvenlik Konseyi’nin onayladığı Gali Fikirler Dizisi’nde öngörülen yapılanmanın, ‘olumlu’ ve ‘olumsuz’ yönleriyle ilgili objektif bir fotoğrafı çekilmiş, olayların altında yatan kavramsal olgular irdelenmeye çalışılmış, tarafların bu yapılanmaya ilişkin görüşleri BM Genel Sekreteri’nin raporu çerçevesinde ortaya konulmuştur. Ayrıca BM Genel Sekreteri’nin ‘dostane teşebbüs görevinin’, ‘arabuluculuk’ hatta ‘hakemlik’ yönünde değiştirilmek istendiği tespit edilmiştir.

Aslında bütün bunlardan sonra varılacak sonuç, Kıbrıs’ta barış yapmak, savaş yapmaktan çok daha zor olduğudur. Zaten Kıbrıs sorunu, taraftarının birbirine yüzde yüz zıtlıkta farklı görüşlere sahip olduğu ve kendi davalarının haklılığını kanıtlamak için aşırı derece çaba gösterdiği konulardan bir tanesidir. Bu yüzden incelemede bulunurken objektifliği kaybetmeden taraftarın temel görüşlerini vermek ve değerlendirmek ve böylece konuyu bütün yönleriyle doğru bir şekilde ortaya koymak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs meselesi tartışılırken ve bugünkü durumla ilgili fikirler ve çözümler ortaya atılırken, sorunun köklerini içinde barındıran 1974 öncesi dönemin göz ardı edildiğini ya da yok sayıldığını ve bu nedenle problemin çözülme şansının azaltıldığını, özellikle vurgulamak gerekmektedir. Bu yüzden meselenin hâlli için önerilecek çözümlerin, geçmişin gerçeklerine dayanması gerektiği unutulmamalıdır.

Şüphesiz ki bugün, Kıbrıs’ın pratikte ikiye bölündüğü, daha önce adanın belli yerlerinde toplanan ve Rum baskısı altında olağanüstü zor koşullar altında hayatını idâme ettirmeye çalışan Kıbrıslı Türklerin, adanın % 36’sı üzerinde uluslararası alanda tanınmasa da kendi yönetimlerini oluşturdukları ve böylece Türkiye’nin ‘taksim’ tezinin bir anlamda gerçekleştiği iddia edilebilir. Gerçekten de Rumların Enosis, yani Kıbrıs’ı Yunanistan’a

bağlama, hayallerini gerçekleştirememiş olmaları, uluslararası forumlarda kazandıkları başarılarla rağmen Kıbrıslı Türklere hak tanımama istekleri yüzünden pratikte adanın önemli bir kesimini kaybetmiş bulunmaları, Türk tarafı açısından başarı olarak görülmektedir. Bu yüzden Türkiye, uluslararası alanda “Kıbrıs’ta işgalci güç” olarak sunulmakta ve birçok devletle ilişkilerinde Kıbrıs sorunu karşısına olumsuz bir faktör olarak çıkarılmaktadır. Diğer tarafta ise Kıbrıs’ın % 36’lık kesimini kaybettiğini düşünen Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar, uluslararası girişimleri sonucu adanın tümünde egemenliğini kurma yollarını arar duruma gelmişlerdir.

Görüldüğü gibi 1992’de BM’nin arabuluculuk çabalarının akamete uğramasından sonra 2002’nin ortalarına kadar BM özel temsilcileri iki tarafla da ayrı ayrı görüşmeye devam etmişlerdir. Ama 1992’den sonra, 2002 ve 2004 hariç, başka bir zirve düzenlenmemiştir. Aslında bu, yani 1997’de görevi bırakan Butros Gali dahil, tüm tarafların yeni bir inisiyatif sunmadaki isteksizliği, Türk ve Rum toplumlarının birleşik Kıbrıs devletinin özellikleri üzerine birbirine zıt görüşlere sahip olduklarına kani olmalarından kaynaklanıyordu. 1994 başlarında taraflar, görüş farklılıklarının ortadan kaldırmak için müzakere etmeyi sürekli denedilerse de sonuçta anlaşıldı ki, taraflar haklılıklarına inandıkları konularda uzlaşmaya yanaşmıyorlardı. Ancak yine de Butros Gali, tarafların “dar görüşlü” kaygılarını göz ardı eden BM Güvenlik Konseyi kaynaklı bir çözümü dayatma fikrini bir süre korudu. Buna karşın Güvenlik Konseyi, Gali’nin projesine tahmin edilenden çok daha az destek verdi. Bu da Gali projesinin sonu oldu. Gali’nin sert yaklaşımına en büyük engel, görüşleri Gali tarafından da desteklenen Vasiliu’nun siyasal ve toplumsal iktidarı Klerides’e kaptırmasıydı. Vasiliu’nun tersine Klerides, baştan beri Genel Sekreter’in önerilerini yeniden gözden geçirmesini gerektiren bir tutum sergiliyordu. Bundan hareketle Denктаş’ı suçlamaya devam etmek artık imkânsızdı. Çünkü Klerides de Butros Gali’nin tekliflerine karşı çıkmaktaydı. Bu koşullarda, Güvenlik Konseyi de kurulması düşünülen federasyonun işleyebilmesi için işbirliği yapmaları gereken tarafların isteksizliğini göz önüne alarak, yeni bir çözümü dayatmanın çok zor olacağını düşündü.

Zaten toplumların karşılıklı şüpheleri, tarafların neden böyle davrandıklarını açıklıyordu. Kıbrıslı Türkler, Rum önerilerinin kabul edilmesi hâlinde, bölgelerinin hızla Rumlaşarak, kendilerinin ikinci sınıf vatandaş durumuna düşeceğinden korkuyorlardı. Dahası, Türk toplumunun çoğunluğu, Rumların Enosis amacının terk etmediklerini ve müzakerelerdeki Türk taleplerinden ufak bir tavizin dahi, Rumların gelecekte Enosis’e ulaşmasını kolaylaştıracağını düşünüyordu. Türkler ayrıca pratik Enosis ihtimalinden de endişe ediyorlardı. Çünkü o yıllarda Kıbrıslı Rumların AB’ye yaptığı başvuru kabul edilirse, ada, AB’ye üye olan devletlerle, dolayısıyla Yunanistan’la birleşeceğinden korkuyorlardı. Buna karşın Kıbrıslı Rumlar da Türk toplumunun kendileriyle yeniden birleşmiş bir adada yaşama isteğinin samimiyetinden kuşkulanıyorlardı. Rumlar, Türk tarafını, 1950’lerdeki gibi, adayı bölüp, kendi parçalarını Türkiye’ye bağlamak isteyen bir toplum olarak algılıyorlardı.

Bunun sonucunda, Kıbrıs Rum liderleri, Türklerin gevşek bir federasyonda ısrar etmelerini, yeniden birleşmeyi anlamsız kılacak bir istek olarak değerlendiriyorlardı. Denktaş'ın kuzeye yerleşme özgürlüğünün hayata geçirilmesine koyduğu şartlar, Türklerin self-determinasyon, veto yetkisi ve nihai çözüme Türkiye'nin garantör olması konularındaki talepleri, Türklerin mümkün olan en fazla özerkliği elde etme stratejisinin bir göstergesi olarak görülüyorlardı. Görüldüğü gibi BM, barış girişiminde başarılı olamamıştı. Zaten BM'nin 1960'ların başından beri Kıbrıs sorunundaki rolü, 1964'ten beri var olan BM Barış Gücü ve sayısız arabuluculuk çabaları da dahil olmak üzere genelde vasat bir başarı seviyesindedir. Sadece bu sorunla ilgilenen daimi arabulucular da dahil olmak üzere BM'nin arabuluculuk çabaları, düzenlenen zirveler ve çeşitli Genel Sekreterlerin anlaşma tasarıları başarısız olmuşlardır. Aslında BM'nin sağladığı uzun soğuma süreci, taraflara sorunla birlikte yaşamayı öğretmişse de tarafların, bu sorunun bazı yönlerinde sert ve uzlaşmaz bir tutum takınmalarına da yol açmıştır. Gerçekte ilginç olan, BM'nin barışçı çözüm girişimleri ve planları, tarafların tutumlarının sertleşmesine ciddi bir katkı sağlamıştır. Özellikle Rum tarafının, BM Genel Kurulu'nu kamuoyuna açık bir tartışma alanı olarak kullanarak, davasına evrensel meşruluk kazandırmak istemesi, Kıbrıslı Türkleri ve Ankara'yı BM'yi barışçı çözüm için güvenilmez bir yol olarak algılamaya itmiştir. Kıbrıslı Rumlarsa, BM çoğunluğunun Türk pozisyonuna karşı olmasından cesaret alarak çözüm için daha uzlaşmaz bir tutum sergilemekte ısrar etmişlerdir.

Aslında BM'nin barışçı çözümsüzlükten, barışçı çözüme ulaşmadaki başarısızlığı, Kıbrıs'ta tarafların arzu ettiklerinden daha kötü bir çözümü kabul etmede gösterdiği isteksizlik kadar, anavatanların ilgisiz seyirciler gibi davranmasıyla da ilgilidir. Taraflar, BM platformunu bir çözüme ulaşmak yerine, karşı tarafı yenilgiye uğratmak amacıyla kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu koşullar sürdükçe, Butros Gali gibi iddialı bir Genel Sekreter ve son zamanlardaki gibi iddialı bir arabulucu olan Kofi Annan ve De Soto bile, uzun zamandır süregelen bu sorunu kolayca çözemeyeceklerini anlaşıyorlardı.

Ancak Kıbrıs'ta yeterince denenmemiş olan 'işlevsel kuram' gibi temel bir yaklaşım, hâlâ daha gelecek için umut vermektedir. Bu yaklaşıma göre ekonomik, toplumsal ve teknik alanlar dahil olmak üzere siyasî olmayan alanlarda yapılabilecek işbirliği, çatışan tarafların uzun vadede siyasal ilişkileri geliştirmesine yol açabilecektir. Bu yaklaşım, işbirliği alışkanlıkları edinilmesinin ve bunun sonucunda oluşacak gözle görülebilir faydaların zamanla siyasî farklılıkların önemini azaltacağını varsaymaktadır. Kıbrıs'ta arabuluculuk ve barış koruma rolüne ek olarak BM, tarafların ortak sosyal ve ekonomik sorunları tartışarak çözmek için işbirliği yapmalarını sağlayabilir. Bilindiği gibi geçmişte Kıbrıs'taki BM Gücü, profesyonel teknik grupları çeşitli zamanlarda ve tarafsız bölgede bir araya getirmişti. Ancak, bu toplantılar sayıca azdı ve yeterince kapsamlı değillerdi. Böylece BM'nin gelecekte toplumlar arasında daha yoğun temaslara ağırlık vermesi, ileride siyasal alana da etki edebilecek işbirliği alışkanlığının gelişmesinde hızlandırıcı rol oynayabilecektir.

Ancak 1992 yılına gelindiğinde, 30 yıldır devam eden ve çeşitli aşamalardan geçen Kıbrıs sorununun henüz çözüme kavuşturulamadığı görülmektedir. Anlaşmazlığın çözümünde esas olan, Türk ve Rum toplumlarının ortak rızalarına dayanan bir çerçevenin çizilememesidir. Bu bağlamda, taraflara yapılacak dış baskılarla zoraki ve yaşama şansı bulunmayan bir çözümden kaçınmak gerekir. Bulunacak bir çözüm, her iki tarafça kabul edilmeli ve benimsenmelidir. Türk toplumunun güvenlik endişelerinin dikkate alınması, iki kesimlilik esasının gözetilmesi ve adada 20 yıldır süregelen güvenlik ortamının idame ettirilmesi önemli bir konudur. Buna ilâveten Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs sorununun çözümündeki yapıcı yaklaşımını sürdürmeye devam etmelidirler. Çünkü iki toplumun rızasına dayanan bir çözüm, tabiatıyla hem Türk ve Rum toplumlarının, hem de Türkiye ve Yunanistan'ın yararına olacaktır.

Bugün ulaşılan durumda, gerçek anlamda bir çözümün sağlanması için her şeyden önce, her iki tarafın da sorunun çözümüne gerçekten inanmaları gerekmektedir. Gerçi bugünkü ortamda empoze edilmek istenen durum, federasyondur. Oysa federasyonun oluşması, birtakım şartlara bağlıdır. Zira federasyon, eşitlik içinde ortaklık demektir. Eşit birimlerce kurulan federasyon, genellikle komşu devletlerden oluşur. Yani devletleri kuran, kendi kaderini belirleme hakkına sahip hakların, kendi siyasal egemenliklerinden kaynaklanan bir gelişmenin sonucudur. Bu egemen birimler, federasyon çatısı altında birleşmek için kendi egemenliklerinden, müşterek idareye neleri vereceklerini kararlaştırırlar. Ayrıca federasyonu oluşturan birimler, birleşmeden bir menfaat sağladıkları takdirde birleşirler. Yoksa birleşmenin hiçbir anlamı olmaz. Bir başka deyişle ortak bir noktada birleştirilemeyen talepler, bu sorunun kısa sürede çözümünü engellemektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta, gerçek anlamda bir çözümün sağlanması, her şeyden önce, her iki tarafın da sorunun çözümüne inanmaları ile olacaktır.

Eğer sorun, insan haklarına saygı gösterilmesi, barış, güvenlik ve dostâne ilişkiler sağlamak ve her iki halkın emellerine hizmet edilmesinde ise tek yol, soyut kuralların körü körüne uygulanması değil, BM Anayasası'na uygun ve her olayın şartlarını göz önünde bulunduran bir çözümü kabul etmekle olmalıdır. Bu temel şartlar, Kıbrıs'ta iki halkın siyasal eşitliği, ayrı self-determinasyon hakkı, farklı kültürel, dinî ve millî kimliklerinin bulunduğu kabul edilmesi ve bundan sonra yapılacak görüşmelere, anlamlı bir temel oluşturması esastır. Ayrıca, dünyada millî kimlikleri tanımlama ve tanıma çabalarının böylesine yoğunlaştığı ve uluslararası alanda destek gördüğü bir ortamda, Kıbrıs Türk halkının görmezlikten gelinmesi, bir yanıla Batı'nın, dünyadaki self-determinasyon çabalarına çifte standartla yaklaştığını göstermektedir. Bundan hareketle dünyada, sunî ittifakların ortadan kalktığı bir dönemde, Kıbrıs'ta, dışarıdan empoze edilen yapay birliğin kurulması, mümkün de değildir; gerçekçi de değildir.

Tüm bunlardan sonra ortaya çıkan şudur ki, Kıbrıs'ta kurulacak birliğin 'şartlı egemenlik' olgusu, karşılıklı olarak paylaşılacak istenmelidir. Ancak tarafların bütün özel şartları, birliğe veya federasyona karşıyken, bunun gerçekleşmesini beklemek hayal olur. Bu şartların birliğe yönelmesi de ancak karşılıklı güven ortamının yaratılması ile gerçekleşebilir. Güven de karşılıklı millî kimliklerin tanınmasında saklıdır. Oysa Kıbrıslı Rumlar, KKTC'nin tanınması anlamına geleceğinden, self-determinasyon hakkının, Kıbrıs'taki her iki halka tanınmasını kabul etmemektedirler. İşte bu güvensiz ortam ve belirsizliktir ki, Kıbrıslı Türkleri temkinli davranmaya itmektedir.

Gerçek şu ki, siyasal eşitlik ilkesine uygun olarak iki kesimli federal bir devlet yapısı üzerinde anlaşmaya varılana kadar geçecek süre zarfında, BM Şartı'nın, toplumların eşit hakları ve 'her ülkenin ve milletin özel durumu göz önünde bulundurularak' uygulanması, yani öngörülen kendi kaderini tayin etme hakkı, Kıbrıslı Türklere de tanınmasıdır.

Bütün dünya Kıbrıs Rum yönetimini 'de jure hükûmet' olarak kabul ederken ve tüm Kıbrıs adına alınan uluslararası ekonomik yardımları yalnızca adanın güneyi için kullanırken, Kıbrıs Rum kesiminin Türk tarafını memnun edecek bir çözüme 'evet' demeyecek olması ve Türk tarafının da Rumların beklediği oranda bir tavizde bulunmaması, aslında işin özünü oluşturmaktadır.

Aslında Kıbrıs'taki ihtilaf, şu iki yöntemden biriyle çözümlenebilir. İki kesimin, iki ayrı ülke olarak tanınması veya iki kesimi birbirine bağlayacak bir mekanizma oluşturmaya çalışırken tarafların bütünlüğünün ve egemenliğinin garanti altına alınmasıdır. Uluslararası toplum bugüne kadar ikinci seçeneği tercih etmiştir. İdeali birinci seçenek olmasına rağmen, taraflar arasında güvenin, ortak çıkarların söz konusu olmadığı ve kolayca tahrik edilebildikleri ve kendi çıkarlarını korumaya çalıştıkları sorunlu dönemlerde, bu seçeneğin uygulanması zordur. Ancak Kıbrıs'taki ihtilaf, adanın kendisinden daha büyük bir sorundur. Türkiye ve Yunanistan, Avrupa Birliği, ABD ve diğerleri gibi pek çok unsur, işin içindedir ve çok yönlü çıkarlar söz konusudur. Doğu Akdeniz'deki güvenlik ve istikrarın, AB ve ABD'nin çıkarları açısından hayati önemi vardır. Kıbrıs için ikinci seçeneğin öne sürülmesinin en önemli nedeni de işte bu dış unsurlardır. Buna ilâve olarak Kıbrıs, AB'nin entegre olmaya çalıştığı bir bölgede bulunmaktadır. Dolayısıyla adadaki iki kesim, bu gelişmelerden kendilerini uzak tutması da mümkün değildir. Bu nedenle anlaşmazlıkların çözülmesi şarttır.

Bütün bunlardan sonra Kıbrıs'taki sorunun bir ulus yaratmak değil, iki etnik kimliğin ve egemence kullanacakları haklarının bir şekilde birbiriyle irtibatlandırılması olduğu unutulmamalıdır. Mesele, Kıbrıs'taki iki etnik yapının bir araya getirmenin ve sonuçta, AB'ye üye olmanın yanı sıra her iki kesimin bütünlüğünü ve güvenliğini garanti altına almak için gerekli olan şartları sağlayacak bir formülün nasıl oluşturulacağıdır.

Gerçi Kıbrıs'taki her iki kesim, istikrarlı ve sakin dönemlerde hukuk gerçeklerini kendi başlarına düzenleyebilirler. Ancak şu an Kıbrıs'ın içinde bulunduğu benzer değişimin söz konusu olduğu dönemlerde hukuk, gerçekleri takip etmek ve onları kapsamanın ve haklı çıkarmanın yollarını bulmak zorundadır. Kıbrıs'ta iki egemen varlık olduğu gerçeği, birleştirilmiş bir Kıbrıs'ın kurulmasıyla onaylanabilir. Böyle bir gelişme, AB ile olan ilişkiler kadar ada genelindeki ilişkileri de kolaylaştırabilir. Böylece Birleşik Kıbrıs Devleti'ne üye olan Türk ve Rum devletleri, belirli ve yetkili oldukları konularda uluslararası kimliğe sahip olabilirler.

Kaldı ki Kıbrıs'taki her iki toplum, 'eşitliğe', 'vatana' ve 'devlete' sadakat konularında farklı algılamaları olsa da aynı derecede önem verdiği için, iki kesim arasında yeni bir siyasal düzenin kurulmasını kolaylaştırmak için Türkiye ve Yunanistan'ın aynı derecede pozitif ve yapıcı rol oynamaları da gereklidir. Böylece 1960 Anlaşmaları uyarınca, Kıbrıs konusunda iki garantör ülke olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde dengenin sağlanması ve iki ülke arasında ihtiyaç duyulan güven ortamının tesisi yeniden oluşturulabilecektir. Bu durumdan faydalanacak olanlar, başta adadaki iki kesim, Türkiye ve Yunanistan ve genel olarak da bölgesel istikrar ve güvenlik olacaktır. Zaten bölgenin, güvenliğe ve istikrara olan ihtiyacı da büyüktür.

Bu yüzden Türk tarafı, 31 Ağustos 1998 tarihinde ileriye dönük bir perspektifle teklifte bulunmuştur. Buna göre Türkler, önerilen "konfederal" ya da kabul edilebilen "federal" bir çözümle, oyunu "legalistik" kurallara göre oynamak üzere "Kıbrıs'ın bütünlüğüne" atıfta bulunmuşlardı. Aslında bunun da görünebilir gelecekte pek bir anlamı yoktu. Çünkü bağımsız, bağlantısız, askerden arınmış ve üniter bir Kıbrıs tasarımı, iki kutuplu dünya düzeniyle birlikte ortadan kalkmıştır.

Bununla birlikte 1990'ların siyasal konjonktürü, Kıbrıslı Rumları siyasî ve sosyal anlamda çok farklı bir yapıya dönüştürmüştür. Dolayısıyla "biz Kıbrıslı Rumlarla geçmişte birlikte yaşadık, şimdi de yaşayabiliriz" diyen Kıbrıslı Türklere, böylesi bir birleşmede eski Rum bireylerle değil, toplumsal değişime uğramış formativ bireylerle yaşayacaklarının anlatılması gerekmektedir. Çünkü geçmiş, bazılarına sevimli gelse bile, yeniden yaşanılması mümkün değildir. Dolayısıyla Kıbrıs için bugünkü uluslararası konjonktürde yapılacak çözüm tasarımları şu dört başlık altına toplanabilir:

1. Yeni dünya düzeninin gerçeklerine
2. Türkiye'nin gerçek ve meşru stratejik kaygılarına
3. Kıbrıslı Türklerin toplumsal ihtiyaçlarına
4. Bölgesel barışın istikrarına yardımcı olmalıdır.

Her şeyden önce 1974'e kadar çok sıkıntı çekmiş, 1974'ten günümüze kadar geçen çeyrek asırda kendi kendini yönetmiş ve uluslararası tecritten kurtulamamış Kıbrıs Türk

halkının özlemlerine cevap veren tasarımlar olması şarttır. Başka bir deyişle söz konusu tasarımlar, hem anavatanlar hem Kıbrıs'taki toplumlar için kazançlı bir "pozitif toplamli oyun" olması gereklidir. Ancak Türk tarafının özellikle Türkiye'nin bu strateji oyununda pek başarılı olduğu söylenemez. Aslında Türkiye'nin Kıbrıs meselesine karşı izlediği politikaların yetersizliğinde, son yirmi yılda bölgesel bir güç olarak dünya sistemi içinde kendi konumunu ve izleyeceği stratejileri tanımlayamaması yatmaktadır.

Türkiye'nin ikinci önemli eksikliği ise 'diplomasi' ve 'müzakere' alanında ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türklerin diplomasi ve müzakere alanındaki istikrarsız duruşu, karşı tarafça basiretsizlik olarak algılanmaktadır.

Halbuki uluslararası ilişkiler, her zaman için karşılıklı "çıkar dengeleri" üzerine kurulur. Aslında bu, uluslararası ilişkiler için genel bir kuraldır. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde kısa veya uzun vadeli millî çıkarların gözetilmesi gayet tabiidir. Eğer bu nevî ilişkilerde her iki halkın da ortak menfaatine hizmet söz konusu ise bu en arzu edilen çözüm şeklidir.

Görülebileceği gibi dış politikada çıkar esastır. Ancak az önce de ifade edildiği gibi çıkarın da kısa vadeli ve uzun vadeli vardır. Kısa vadeli çıkarlar, uzun vadeli çıkarları tehlikeye sokuyorsa, işte bu noktada devlete ve millete karşı sorumluluk karşınıza çıkar. Bu kez, bir yerine, iki kere düşünmek zorunda kalırsınız ki, Türk yöneticiler halihazırda böylesine bir durumla karşı karşıya bulunmaktadır.

Bundan da anlaşılacağı üzere dış politika, bir bütündür. Özellikle uluslararası alanda elde edilen kazançlar, ileri sürülmüş olan tezler, sonrası için daima birer emsal teşkil ederler. Dolayısıyla dış politikada yapılan ciddi bir hatanın telâfisi oldukça zordur.

Aslında Türkiye'de kamuoyu pek farkında değil, ama Kıbrıs konusunda son yapılan görüşmelerde yepyeni şeyler söylendi ve eskilerinden oldukça farklı öneriler ortaya atıldı. Gerçi bu yeni görüşler veya öneriler, tarafları birbirine pek yaklaştırmamışsa da üzerinde tartışılabilir ve çalışılabilir değişik bir müzakere zemini oluşturdu. Yani şu anda, mevcut tikanıklığa rağmen, çözüm yolu kapalı değildir. En azından görüşmeleri yeniden başlatma umudu vardır. Nitekim BM temsilcileri, Amerikan, İngiliz ve hatta Rus diplomatları, bu yöndeki çabalarını artırarak sürdürmektedirler.

Ancak bilinmektedir ki taraflar, daha optimal pazarlığa yakın bulunmaktadırlar. Belki de bölgede kalıcı bir barış ve istikrar, bir gecede veya tarafların istediği şekilde kurulamayacaktır. Ama yine de taraflar, geri dönülemez bir yola girildikleri bilinmektedir. Bu süreç tabii ki uzun ve zorlu etaplardan oluşacaktır. Süreç boyunca iniş ve çıkışlarla karşılaşılacak, görüşmelerde zaman zaman duraksamalar olacaktır. Ancak değişen dünya şartları, tarafları barış yapmaya zorlayacaktır. En azından tüm taraflar, şunu artık gayet iyi bilmektedirler ki, Kıbrıs müzakereleri başarısızlığa uğraması, barış için sarfedilmiş bunca çabanın bir anda uçup gitmesi anlamına gelmektedir. Üstelik daha önce barışa bu kadar

yaklaşılamamışken ve bu aşamada barışın uçup gitmesi, belki de bölgede istikrarın ve güven ortamının yeniden kurulamamasına neden olacaktır.

Bundan hareketle araştırmada, bir yandan Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, New York'ta ilk defa ortaya çıkan anlaşma görüşmeleri süresince sürdürülen pazarlıkta, hangi tarafın daha fazla optimal pazarlık anlayışına yakın davrandığını ortaya koymaya çalışılırken, diğer taraftan da içinde bulunulan AB sürecindeki pazarlıkta da benzer özelliklerin etkili olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Keza yukarıda da belirtildiği üzere, Kıbrıslı Türkler optimal pazarlığa daha yakın olmakta, ancak görüşmelere taraf Kıbrıslı Rumlar da buna nazaran daha etkili ve bilinçli hareket etmektedirler. Ancak her şeyin ötesinde bu görüşmeler, gerek Kıbrıs meselesinde, gerekse bölgedeki istikrarın ve güven ortamının yeniden kurulması için çok önemli bir aşamayı oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla yakalanan bu tarihî fırsat, en iyi şekilde değerlendirilmeli, barışı tehlikeye düşürebilecek türlü fevri hareketten kaçınılmalıdır. Aksi takdirde değil barış ortamını oluşturmak, o ortama yaklaşmak bile hayal olacaktır.

Her şeyden önce Kıbrıs için çözüm arayanları, 'gerçekçi' olması şarttır. Zira Kıbrıs konusunda kalıcı bir çözüm arayanların öncelikle adanın stratejik ve jeopolitik konumunu, adadaki insanlar arasındaki din, dil, ırk farklılıklarını ve iki toplumun birleşmesi hâlinde doğabilecek problemleri göz önüne alması ve bu çözümde çok hassas bir dengenin şart olduğunu bilmesi gerekir.

Aslında Kıbrıs meselesiyle ilgili dış ilişkilerde her unsur ve her konu, birbirine bağlıdır veya birbiriyle karşılıklı etkileşim içindedir. Bu etkileşim sonucunda, belirli bir konunun parametreleri değişebilir; hatta parametreleri değişmese bile hakkında kullanılan üslup değişebilir. Dolayısıyla Türk tarafı, baştan itibaren Kıbrıs meselesinde uygulayacağı diplomasi yöntemlerinden herhangi birini ne reddetmeli ne de kabul etmelidir. Yani yöntemle ilgili herhangi bir ön kabulü veya yargısı olmamalıdır. Zaten yöntemle ilgili mesele, herhangi bir usulün 'zamanında' ve 'kararlılıkla' kullanmasını bilmekten geçtiğini takdir etmek gerekir. Dolayısıyla Türkler için dış politikada esas olan husus, 'devletin ve milletin menfaatini uluslararası arenada azami derecede korumaktır' denebilir. Ancak bunu gerçekleştirecek insanların, millî mefkureyi çok iyi bilmeleri gerekir. Yani dış politikanın dinamiklerinden en önemlisi siyasî tarihi iyi bilmek, halkın tercihlerini, yaşadığı geçmişi, duygu ve düşüncelerini iyi tahlil etmektir.

Ancak Türk tarafının, Rumlardan farklı olarak, Kıbrıs meselesi ve diğer millî meselelerde bu tür teşhis ve tahlillere ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Çünkü Kıbrıs meselesini, Rum-Yunan merceğinden bakılarak çözümlenmesi mümkün değildir. Her yönüyle ele alınmalı, yapılacak değerlendirmeler objektif kıstaslara dayandırılmalı ve bugüne kadar denenmemiş bir yöntemle çözüm aranmalıdır. Yunanistan'ın Kıbrıs politikası başından beri bellidir. Onlar, daima Enosis peşinde koşmuşlardır. Gerçi bunun tek istisnası, Zürih ve

Londra Anlaşmalarıdır. Zaten geçici gördükleri bu düzeni de üç yıldan fazla yaşatmamışlardır. Türkiye’de ise maalesef, zaman zaman zihni bir karmaşaya tanık olunmaktadır. Özellikle Türk tarafı, hedefini artık kesin bir şekilde ortaya koymalıdır. Kıbrıs, sırtımıza bir yük müdür? Yoksa millî bir politika mıdır? Aslında Kıbrıs meselesinin yürütülmesinde sabır, dikkat ve kararlılığın şart olduğu bilinmelidir.

Ancak her ne olursa olsun Kıbrıs meselesi ile ilgili toplumsal ve siyasal tarihin, ‘ideolojik’ yorumundan uzak durulmalıdır. Çünkü şimdiye kadarki ideolojik yorumlar, tartışmaları hep yanlış yönlere çektiği bilinmektedir. Bundan ötürü Kıbrıs’ta, siyasal ideolojileri sağlıklı bir şekilde tartışma fırsatı tamamen kayboldu. Hatta birçok önemli konu, sırf bu yüzden göz ardı edilmişlerdir. Hâl böyleyken bu durumu istismar etmek isteyen birçok kimse, siyasî partilerde ‘kavram fanatikleri’ olarak cirit atmaktadırlar. Esasında bu tartışmalarda yeterli hazırlık içinde olmayanların getirdiği saptırma alışkanlığı veya zaafı var ki, şu an Kıbrıs’ın en ciddi sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında bu durum, her iki taraftaki federalistlerin işine de geliyor değildir. Hatta bunun, federal düzeyde ele alınması gerekliliğini de savunanlar vardır. İlk “siyasî birlik kuralım, sonra ekonomik ve sosyal bütünleşme olur” diyenlere karşın, “işlevsel bütünlüğü” savunanlar, bu görüşün tam tersini savunmaktadırlar. Dolayısıyla tarihi, saplantılar batağından kurtarmak için bir ‘gerçekler serisi’ olarak değil, bir ‘durumlar analizi’ olarak görmek gerekir. Yani bu durumu, şu şekilde yorumlamak gerekir.

Eğer Kıbrıs’taki tarihî olguları temel alırsak, o zaman ilişkilerde ilerleme kaydetmek oldukça zordur. Çünkü o tortunun içinde hareket edilmesi pratikte mümkün değildir. Buna karşın Kıbrıs’taki duruma (situation) göre tavır alınır, daha özgür, daha gerçekçi davranabilir. Elbette ki ‘durumların’ ardında yine bir felsefenin var olduğu da unutulmamalıdır.

Kaldı ki Kıbrıs sorununun hikâyesi, gerçekte bir dizi hataların hikâyesidir. Zaten böyle olmasaydı, çoktan bir çözüme ulaşılırdı. Aslında Türklerin hükûmeti olmadıkları hâlde Kıbrıs Rum idaresinin, Kıbrıs’ın tek meşru hükûmeti addediliyor olması bile, Kıbrıs meselesinin 40 yıldan beri halledilememesinin en önemli delilidir. Esasında Kıbrıs meselesinde bugüne kadar yapılan en büyük hata da budur. Bir başka deyişle aradan geçen süre zarfında iki halkın yan yana barış içinde yaşamalarını temin etmek maksadıyla Birleşmiş Milletler gözetiminde yapılan görüşmeler, bugüne kadar bir sonuç vermemiştir. Bunun ana nedeni, Kıbrıslı Rumların, 1963 yılında kendileri tarafından yıkılan “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin” hâlâ var olduğunu ve tüm Kıbrıs üzerinde egemenlik hakkının bulunduğunu iddia etmesidir.

Oysa bugün Adada iki farklı halk ve iki ayrı egemen erk bulunmaktadır. Bundan hareketle adadaki bu mevcut gerçekler dikkate alınmadığı sürece, Kıbrıs’ta kalıcı bir çözüme ulaşılması mümkün değildir.

Aslında Türk tarafı istediği kadar “Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti’nden Türkleri attılar” desin veya “Rumlar, Ortaklık Cumhuriyetini gasbetmiştir” desin, Türklerin haklılığını,

Rumların haksızlığını ne denli kanıtlarlarsa kanıtlasınlar bir yararı olmayacaktır. Çünkü Kıbrıs sorunu satranç kurallarını çoktan aşmış ve bir kararlılık meselesi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye, Kıbrıs dahil bütün dış meselelerinde duygusal tepkilere kapılmadan, akılcı ve soğukkanlı bir politika izlemek zorundadır.

Esasında yukarıda özetlenen bütün güçlükler, Türkiye'nin, ittifaklarına körü körüne sadakatten vazgeçmesine ve çok yönlü bir dış politika izlemesine yol açmıştır. Böylece bu durum, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir devrin başlamasına neden olmuştur. Gerçi bugüne kadar, hatta bugün uygulanan klasik dış politikanın, mevcut dünya gerçeklerinin gerisinde kaldığı bir gerçektir. Türkiye, genelde taşıdığı potansiyelin altında bir seyir takip etmektedir. Hele tutuculuktan, şartlanmışlıktan ve eziklikten mutlaka kurtulması veya silkinmesi şarttır. Zira barışı korumanın, girişimlerinden netice almanın veya ciddiye alınmanın şartı, 'kararlılıktır'. Bir başka deyişle açık tutum ortaya koymak, sorumluluktan kaçmamak, millî menfaat sınırını net bir şekilde çizmek ve uzlaşmayı onur çizgisinde tutmaktır. Türkiye artık meseleleri başkalarına havale etmekten, zorluklarla karşılaştığında Amerikan veya AB şemsiyesi aramaktan vazgeçmelidir. Özellikle Ankara, kendi meseleleriyle ilgili kararları, bizzat kendisi almalıdır. İcabında fatura ödemeyi veya başkalarına fatura çıkarmayı kabul etmelidir. Esnekliğin limiti olmalıdır. Başta Kıbrıs meselesi olmak üzere geri adım atılamayacak sahalarda ortaya konmalı, baskı heveslilerine son sınırlar gösterilmelidir. Türkiye, artık kapı çalan memleket değil, kapısı çalınacak memleket olduğunu kabul etmeli ve ona göre davranmalıdır. Bundan hareketle Türkiye'nin diplomaside statik savunma durumundan çıkıp, aksiyona geçmesinin zamanı gelmiştir. Hatta Türkiye, Batı yarım küresinde önemli bir güç merkezi olmaya aday olduğunu kabul etmeli ve ona göre davranmalıdır. Bu yüzden Türkiye, önceliklerini iyi tespit etmek, aksiyona dayanmak, global bir dış politika geliştirmek ve tedbirlerini buna göre almak zorundadır. Çünkü çok eski diplomatik geleneklere sahip ve büyük tecrübe birikimi bulunan Türkiye'nin bugünkü dış politikasının, kendi tarihine bile ters düştüğü bilinmektedir.

Aslında 1992 yılına gelindiğinde, dünyanın ve Kıbrıs'taki siyasal gerçeklerin, 1974'e göre çok değiştiği görülmektedir. Özellikle 1992'de, başta ABD, BM ve AB (o zaman ki adıyla AT) olmak üzere Kıbrıs meselesiyle ilgilenenlerin, adadaki mevcut siyasal durumun görmezlikten geldiği bir dönem yaşanmıştır. Hâl böyle olunca da Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme ulaşması mümkün olmamıştır. Hele dünyada yapay birliklerin ortadan kalktığı bir dönemde, BM'nin çözüm planları gibi Kıbrıs'ta dışardan oluşturulan yapay bir birliğin veya birlikteliğin kurulması doğru değildir. Kıbrıs'ta artık iki seçenek vardır: Birincisi, siyasal açıdan eşit iki devletin, iki halkın özgür iradeleriyle aşamalı bir birlikteliği oluşturmak için yola çıkmaları; ikincisi ise birleşme konusundaki umutlar azalmışsa iki halkın bağımsız devletleri uluslararası sistemde yerlerini almalarıdır. Oysa 1992 yılındaki gelişmeler, Kıbrıs'la ilgilenenlerin henüz bu yeni gerçeklere uygun davranmaya hazır olmadığı görülmüştür.

Günümüzde ise adı ister federal, ister konfederal olsun veya hiç duyulmadık bir formülün adını taşısin, Kıbrıs meselesinin çözümünde hem Türkiye'nin hem de Kıbrıslı Türklerin çıkarına olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bugün itibarıyla tek mümkün gözükten çözüm şeklinin 'konfederasyon' ile 'federasyon' arasında bir formül olduğu görünmektedir. Fakat Kosova ve Karabağ sorunlarındaki olası gelişmeler göz önünde tutulacak olursa, Kıbrıslı Türklere ilerisi için bir opsiyon tanınması gerekir. Bundan hareketle taraflardan birinin beş veya on yıl sonra bu statünün revizyona tâbi tutulmasıyla ilgili istemi, uzlaşmayla halledilemezse her iki tarafa da ayrılma hakkı verilmelidir. O zaman Türklerin tek kaybı şimdiki aşamada çözüm için verecekleri toprak ödünlerinden başka bir şey olmayacaktır. Aksi takdirde olmayan ve muallâkta olan geleceğinizi elde edebilir, ama yitirdiğinizi asla elde edemezsiniz.

Bundan hareketle Kıbrıs'taki kalıcı çözümün, rasyonel ve tarihî gerçeklere dayanması gerekmektedir. Bunun içindir ki, Kıbrıs meselesinin kalıcı bir çözüme ulaşabilmesi için çözüm önerilerinin 'analiz yöntemiyle' incelenmesine ve Kıbrıs'ta meydana gelen tarihî olayların 'çözümlemeci yaklaşımla' açıklanmasına dikkat edilmiştir. Bu yaklaşımla, araştırmada yapılmaya çalışıldığı gibi, "ne oldu?" sorusuna, neden-sonuç ilişkisinin yardımıyla yanıt aranmaya çalışılmıştır. Hele taraflar arasında, göreceli olmasından kaynaklanan bazı kavramların farklı algılaması veya aynı konu üzerinde anlayış farklılığının bulunması, bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur. Zaten bu yöndeki anlayış farklılıklarını gidermek için ilgili tarafların pozitif düşünce yapısı içinde, bu tür meseleleri anlamaya çalışması gerekmektedir. Bundan hareketle konu üç açıdan ele alınıp incelenmiştir. Buna göre:

1. Sorunun Kıbrıs Türkleri ve Türkiye açısından vardığı aşama,
2. Görüşmelerde uygulanması düşünülen müzakere yöntemleri,
3. Sorunun esasına ilişkin görüşler olmak üzere üç kısımda irdelenecektir.

1. Kıbrıs meselesinde hâlen varılan aşamayı 1950'li yıllarla mukayese etmek mümkün değildir. O yıllarda Türkiye'nin Kıbrıs sorunu üzerindeki etkisi bir anlamda 'platonik' olmaktan öteye gitmemekteydi. Aslında oldukça sınırlı olan bu etkinin çapı, Kıbrıslı Türklerin mukavemet gücü tarafından çiziliyordu. Bugün ise Kıbrıs'ta, Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin rızası olmaksızın hiçbir çözüm şeklinin uygulanamayacağı fiilî bir durum mevcuttur. Bu olgu, çok önemlidir ve hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

Aslında Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin sorunun ihmal edilemez unsurları hâline gelmeleri kolay olmamıştır. Özellikle Kıbrıs Türklerinin 1950-1960 yılları arasındaki pasif mukavemeti, 1964-1974 devrisindeki aktif ve fiilî mücadelesi ve aynı zamanda Türkiye'nin 1950'lerden bu yana sarfettiği çabalarla ve 1974 yılındaki yasal müdahalesi bu sonucu sağlamıştır.

Gerçek şu ki, Kıbrıs sorununun 40 yıllık bir tarihi gözden geçirildiği zaman itiraz edilemez bir gerçekle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu gerçek, Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin tutumlarının yıllar boyunca kuvvetlendiği, buna mukabil Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların pozisyonlarının çeşitli evrelerde ciddi bir erozyona uğradığıdır. İşin başında adanın hemen hemen tümüne fiilen egemen olan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ın meşru ve tek hükûmeti olarak tanınmasına rağmen, bugün adanın üçte birine hakim değildirlere. Adanın % 36'lık bu kesiminde, bütün kuruluşları ile işleyen bir devlet vardır ve bu devlet, her geçen gün temellerini biraz daha kuvvetlendirmektedir.

Bunun yanında, 1974'ten önce hayal edilmesinde bile güçlük çekilen bazı kavramlar, bugün müzakere edilebilir olmanın ötesinde, canlılık ve belli bir anlam kazanmışlardır. Artık Kıbrıs, Rumların ve Türklerin 'müşterek vatanıdır'. Kıbrıslı Türkler, adada bir azınlık olarak mütalaa edilmemektedirler. Türklerle Rumlar arasındaki ilişkiler 'azınlık-çoğunluk' değil, iki eşit toplum arasındaki ilişkilerdir. Kurulması öngörülen Federal Devlet, anayasal planda iki toplumlu ve mekân olarak da iki kesimli bir yapıya sahip olacaktır. Federal Hükûmetin yetkili olduğu alanlarda ve federal idarede siyaset eşitlik ilkesi uygulanacaktır. Her iki federe devlet eşit yetki, görev ve işlevlere sahip olacaktır. Bu ilkelere istinaden Vasiliu bile, Kıbrıs'ın Rumların ve Türklerin müşterek vatanı olduğunu, azınlık ve çoğunluk kavramlarının geçmişte kaldığını, kurulacak federasyonun iki toplumlu ve iki kesimli olmasında artık tereddüt bulunmadığını, sayıca fazla olan tarafın görüşlerini diğer tarafa zorla kabul ettirmeyi düşünmediğini, varılacak anlaşmanın iki toplumun onayına ayrı referandumlarla sunulmasını kabul ettiklerini açıklamıştır.

Aslında bunlar, önemi inkâr edilemeyecek kadar olumlu gelişmelerdir. Ancak bütün her şeyin çözümlendiğini iddia etmek de mümkün değildir. Özellikle Türk tarafı için daha birçok sorun ortadadır. Bunların içinde en önemlisi 'garantiler' konusudur. Bunları üç özgürlükler, toprak ayarlamaları ve yerlerinden edilmiş kişilerin sorunları izlemektedir. Lakin Gali Fikirler Dizisi, bu sorunların çözümlenmesi için müzakere sürecine ciddi bir katkı sağlamıştır. Ancak 'halklar' ve 'self-determinasyon' ilkeleri ve bunların yorumu yüzünden müzakereler çıkmaza girmiştir. Aslında çıkmazın esas nedeni, self-determinasyon ilkesinden kaynaklanmaktadır. Kıbrıslı Rumlar, görüşmelerin amacının iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonun kurulması olduğunu, bu bakımdan iki topluma ancak üzerinde mutabık kalınan anlaşmayı onaylayıp onaylamadığının sorulabileceğini, referandumun sonucu olumsuz olursa yeni bir anlaşma için tekrar görüşmelere başlamak gerekeceğini ve ekzersize referandumlardan olumlu sonuç alınca kadar devam edileceğini ileri sürmekte ve toplumlara self-determinasyon hakkının tanınmasının federasyonun dışındaki çözüm şekillerini de gündeme getirerek, referandumdan alınacak olumsuz bir sonucun iki ayrı devletin mevcudiyetini hukukileştirebileceğinden endişe etmektedirler. Kaldı ki BM Genel Sekreteri de Kıbrıs Rum yönetiminin bu tutumunu açıkça desteklemekteydi. Kıbrıslı Türkler

ise amaçlarının federasyon olduğunu belirtmekle birlikte, diğer ihtimalleri de bir baskı unsuru olarak ellerinde tutmayı düşünmekteydiler.

Özellikle New York görüşmelerinde Denктаş'ın 'haklar' ve 'self-determinasyon' tabirlerinin, Vasiliu ise 'toprak', 'garantiler' ve 'yer değiştiren kişilerle' ilgili görüşlerinin, Kıbrıs'ın çözüm terminolojisine girmesi hususundaki ısrarları, Fikirler Dizisi'nin müzakere sürecini başarısızlığa uğrattığını hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak, Güvenlik Konseyi bu kanıyı paylaşmamış olacak ki, aldığı kararda görüşmelerin kesilmesinin sorumluluğunu taraflardan birinin üzerine yüklememeye özen göstermiştir. Konsey, dengeli bir karar kabul etmek sureti ile başta Türkler ve Rumlar olmak üzere bütün taraflara bir fırsat tanımak istemiştir. Dolayısıyla Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta varılan aşamayı gerçekçi bir değerlendirmeye tâbi tutmalarında ciddi bir yarar sağlamıştır. Çünkü ilgili tarafları, kendini kuvvetli sanarak planlarında müşkülpesent davranmaya sevkedebilir veya acil bir çözüm şekline gerek olmayabileceği ve statükonun devamının bizatihi bir çözüm şeklini oluşturabileceği yönünde bir tutum içine sokabilirdi. Dolayısıyla taraflar, bu tür geçici hevesleri bir kenara bırakarak, Kıbrıs'taki mevcut şartları göz önüne aldıktan ve kapsamlı bir müzakere sürecinden sonra çözüme ulaşılması için gayret sarfetmelidirler.

Bugünkü durumun, diğer bir deyişle statükonun devamı, artık Kıbrıs sorunu için ciddi bir çözüm değildir. Zaten dünya kamuoyunun büyük bir bölümü de bu görüşe karşıdır. Dolayısıyla bu şartlar altında Kıbrıs sorununun sürüp gitmesinin mümkün olabileceğini sanmak, büyük bir stratejik hatadır. Bu bakımdan, Kıbrıs'ta ciddi ve her iki taraf açısından 'olumlu bir aşamaya ulaşılmıştır' denebilir. Ancak bu aşamada, tarafların ne istediğinin ve nerede duracağını tespiti önemli bir tartışma konusudur.

2. Aslında müzakerelerde usul, en az esas kadar önemlidir. Ön şartsız görüşme her iki taraf için de yararlıdır. Esasen, 'Paket Anlaşma' (Integrated whole) kavramı görüşmelerde usul yönünden çıkabilecek güçlükleri bertaraf etmek için ortaya atılmıştı. Gerçekten de bu kavram, müzakerelerin aslî bir unsuru olarak kabul edilmişti ve mutabık kalınacak bir sıra çerçevesinde bütün konuların ayrıntılı bir biçimde görüşülmesine imkân tanıyacağı düşünülmüştü.

Usulle ilgili diğer bir konu da tarafların anlaşamadıkları hususlarda, taraflara ait fikirlerin bir kâğıt üzerine kaydedilmesini ve daha sonraki konuya geçilmesini öngören 'Şerhli Belge' (Annotated Paper) usulüdür. Gerçekten de pratik olan bu yöntem, New York görüşmelerinde Kıbrıs Rum yönetiminin pek de iltifat etmediği görülmüştür. Bütün konuların görüşülüp işin geneli hakkında bir değerlendirme yapılmasına imkân veren bu yöntemin, bundan böyle yapılacak görüşmelerde uygulanmasının her iki taraf için de sayısız yararlar sağlayacağı kuşkusuzdur.

Bugün itibarıyla Türkiye'nin Kıbrıs politikasının ne olduğu, en azından kamuoyu nezdinde meçhuldür. Esasında dış politikanın temel kurallarından birisi, müzakere masasına

önceden koordinatları hesaplanmış veya gerçekçi bir şekilde koordine edilmiş alternatifli pozisyonlarla oturmaktır. Zaten karar alma sürecindeki bütün aktörlerin aynı pozisyonda durması, o pozisyonun kabul ettirilebilmesinin olmazsa olmaz şartıdır. Türk tarafında böyle bir ortak duruşun bulunmamasının en önemli handikabı, muhataplarının kendilerini pekâlâ geriletebilecekleri kanaatine varmaları ve bu çelişkilerden istifade etmeleridir.

Aslında bugünkü durum, Türkiye'nin Osmanlı'dan bu yana gelen ve cumhuriyetle devam eden güçlü diplomasi geleneğine ters düşmektedir. Özellikle dış politika alanında cumhuriyet tarihinin en sıkışık dönemlerinden birine girilirken, mevcut dağınıklık aşılamadığı takdirde, Türk tarafının bu dönemi hasarsız bir şekilde atlatacağını düşünmek ciddi bir hatadır.

3. Meselenin esasına ilişkin görüşmelere gelince, Kıbrıs'ta federasyona dayalı kalıcı bir çözümün Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk tarafının yararına olacağı ilke olarak kabul edildiğine göre federasyona götürecek görüşmeler sırasında Kıbrıslı Türkler ve gerektiğinde Türkiye'nin hangi noktalarda ısrarlı davranarak pozisyonlarından gerilememesinin, buna mukabil hangi noktalarda kapıyı müzakereye açık tutmasının uygun olacağını belirlemekte büyük yarar vardır.

Esasında Türkiye ve Kıbrıslı Türkler açısından birinci derecede önemli olan konu, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin ve geleceğinin sağlam bir şekilde teminat altına alınmasıdır. Bununla başat diğer önemli bir nokta da Türkiye'nin 'garantisinin' sürdürülmesidir. Bu iki ana faktörün yanında, Türk toplumunun kültürel kimliğinin korunmasını sağlamak ve ileride kurulacak federasyonun içinde yeniden azınlık durumuna düşmesini önlemek için birtakım emniyet supaplarına ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bunun için de 'iki toplumluluk', 'iki kesimlilik' ve 'siyasî eşitlik' kavramlarının kabul edilmesi yeterli şartlardandır. Siyasî eşitlik ilkesinin, adadaki toplumların nüfus oranlarıyla ilgili farkı dikkate almayacak şekilde ortaya atılmasının ve bu anlama gelebilecek şekilde yorumlanmasının, beraberinde çözümsüzlüğü getirebileceği ve buna mukabil federasyonların işleyişinde oluşturulacak mekanizma ve imkânların tümünün kullanılması suretiyle iki toplumdan birinin diğerini tahakkümü altına almasının kesin biçimde önlenilebileceği düşünülmektedir.

Bunun dışındaki noktaların, konuya birinci dereceden taraf olanların müzakere konusu yapmasında herhangi bir mahzur görülmemektedir. Vermeden almanın mümkün olmadığı gerçeğinden hareketle, müzakere sırasında ana sorun, 'neyin, ne kadar alınacağını' ve bunun mukabilinde 'neyin, ne kadar verileceğinin' sağlıklı, bilinçli ve ayrıntılı bir şekilde önceden tespiti teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, müzakere ve pazarlıktan korkmak yerine, iyi müzakere yapmanın şartlarını yaratmanın daha çok yarar getireceği kuşkusuzdur. 'Hiç bir şey vermeden her şeyi almak', bugün için artık galiplerle mağluplar arasında dahi mümkün değildir. Oysa Kıbrıs'ta hâlen ne galip ne de mağlup vardır. Çözüm dengeli olduğu takdirde kalıcı olur. Aksi hâlde kısa zamanda keşmekeş yeniden başlar. İşte,

Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye bu yaklaşım içinde BM Genel Sekreteri'nin Fikirler Dizisi'ni ve ona dair önerilerini, ilke olarak kabul etmek suretiyle, Kıbrıs Rum tarafını ve Yunanistan'ı çözüm istemeyen taraf durumuna düşürmüşlerdir. Konuya bu açıdan bakıldığında, bu ve buna benzer herhangi bir belgeyi müzakereye esas olarak kabul etmenin, o belgede yer alan bütün görüşlerin aynen benimsendiği anlamını taşımadığı da bir gerçektir. Nitekim aynı öneri paketinde Yunan ve Kıbrıs Rum tarafının da kabul etmesi mümkün olmayan hükümlerin yer aldığı, inkâr edilemez.

Görülen odur ki Kıbrıs'ta bundan sonraki gelişmeler, henüz daha netleşmemiş, fakat ana hatlarıyla belli olan yeni yöntemlerin ne ölçüde nesnel gerçekliğe tekabül edeceği bilinmektedir.

Aslında bölgesel güç ve ittifaklara ait çıkarların odaklandığı Kıbrıs, son derece karmaşık politik ilişkiler ağıyla her an yeni gelişmelere gebe. Ancak gözlemlenebildiği kadarıyla, bundan sonra bölgede beklenmedik savaş ve çatışmaların olmayacağı, olsa bile genel yönelim açısından bütün bölge aktörlerinin geniş bir zeminde konsensüse vardıkları bu aşamada, savaşa yol açabilecek tehlikelerin çabuk altedilebileceği yolundadır.

Konsensüs, 'Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti' veya 'Kıbrıs Federe Devleti'nin', bütün devletler tarafından kabul edilmesi yönündedir. Ancak bu, kayıtsız şartsız bir kabullenme değildir. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti veya Kıbrıs Federe Devleti'nin bağımsızlığı en önemli şarttır. Bu anlamda anlaşmanın geleceği, aynı zamanda Kıbrıs panoraması çizilirken dikkate alınması gereken en önemli husustur.

Aslında bağımsız Kıbrıs Federe Devleti'nin kurulması, beraberinde Kıbrıs'ın bölgeye tam entegrasyonunu da getirecektir. Aksi bir durum söz konusu ise yıllardır süren kan davasını yeniden alevlendirebilecektir. Bundan hareketle hem Kıbrıslı Türk hem de Kıbrıslı Rum yöneticiler, adada kalıcı barışı oluşturmak için pek çok engelle karşı karşıyadırlar. Ancak her iki taraf da çıkarlarının böyle bir uzlaşmadan geçtiğini çok iyi anlamış bulunmaktadır.

Gerçek şu ki Kıbrıs'a ilişkin anlaşmazlık, siyasî güvenlik, ekonomik vb. çeşitli boyutları olan karmaşık bir sorunlar yumağıdır. Ancak bu sorunlar yumağı Kıbrıs'ta yaşayan salt bireyle ilişkisi daha zayıf olduğundan daha çok hukukî, hatta teknik bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle, Kıbrıs konusuna ilişkin çözüm sürecinde, konuya ilişkin olarak hemen hemen herkesin bir fikri olması nedeniyle, kolayca maksimalist taleplerin etkin konuma geçmesine ve çözümü tıkayacağı bir ortam oluşmasına imkân sağlamaktadır.

Aslında tarih ve coğrafya, iki taraf arasındaki ilişkilerin karmaşıklığına katkıda bulunuyorsa da akılcı olarak bakıldığında, iki tarafı birlikte yaşamaya teşvik ettiği de bir gerçektir. Fakat bu durum, her iki tarafın da kolayca kabullenemeyeceği bir zemindir. Zira her iki tarafın birbirine karşı uyguladığı akılcı olmayan dış politika örnekleri, toplumlararası ilişkileri tamamen zedelemektedir.

Görünen odur ki, iki taraf arasındaki ilişkiler, her iki taraf için de büyük önem taşımaktadır. Zira her iki tarafın, uluslararası arenada takip ettiği dış politikada kriterleri veya bir başka deyişle en fazla dikkate aldıkları etkenler, yine birbirlerinin uyguladığı dış politika enstrümanları olmuştur. Zaten her iki tarafın ikili ilişkilerinde, başta ABD ve BM olmak üzere, üçüncü tarafların en fazla devreye girdiği konular, iki tarafın karşılıklı ilişkileri üzerinedir. Ancak bugüne kadar Birleşmiş Milletlerin çabaları, baskıları ve ambargoları bir çare olmayıp, 1974'ten bu yana çözümü sağlayamamıştır. Bu yüzden Birleşmiş Milletlerin ve Batı'nın uyguladığı baskıcı metotlar geçerliliğini yitirmiş usullerdir. Dolayısıyla günümüzde bu metotlarla ilgili vakit kaybetmenin herhangi bir anlamı yoktur. Çünkü adadaki iki toplumu, bu koşullarda uzlaştırma düşüncesi hayalden öteye gitmez.

Her şeyden önce anlaşma süreci, Kıbrıslı Rumların sahip olduğu imkânları kaybedeceği endişesi yüzünden bir türlü gerçekleşmemektedir. Güney Kıbrıs, adanın tümüne sahip olmak ve Türkleri azınlık durumuna düşürmek istemektedir. Buna da Kuzey Kıbrıs'ın önemli bir bölümü razı değildir. Çünkü bu durum, Kuzey Kıbrıs'ın hayatî olarak addettiği hükümlerlik haklarını, tümü ile yok edecek bir özellik taşımaktadır.

Bu kıyaslamadan da anlaşılacağı gibi, iki tarafın temel görüşleri arasında büyük farklar ve çelişkiler vardır. Dolayısıyla önerilerde ortak noktaları bulmak ve görüşleri birbirlerine yakınlaştırmak oldukça zordur.

Görüleceği gibi çeşitli başlıklar altında Kıbrıs sorununun oluşum nedenleri incelenirken eleştirel, gerçekçi ve analitik bir betimleme yöntemine başvurulmuş saptanmaya çalışılmıştır. Aslında çözümsüzlüğün nedenleri ortaya konulurken, özellikle içinde yaşanan politik açmazlıktan veya sığılıktan kaçınılmıştır. Zira geçmişi geçmişte kalmışlığıyla değil, yaşayan tarafları aracısız olarak ele alınmaya gayret edilmiştir. Esasında buradaki amaç, Kıbrıs sorununu Gali Fikirler Dizisi'nce ele alınırken, görünenin arkasında duran bilinmeyeni tartışmaya açmaktır. Ama yine de yapılan inceleme, bir 'doğrular-yanlışlar külliyyatına' dönüştürülmemesine özen gösterilmiştir. Bu yüzden resmi ve akademik çalışmalara yer verilirken, meselenin pratik ve dinamik özelliklerine de dikkat edilmiştir.

Aslında Kıbrıs Adası, sunulan çerçeve içerisinde bölgede var olan Türk-Yunan dengesine ve Türkiye'nin potansiyel stratejik üstünlüğüne yönelik olarak kullanılabilecek önemli bir coğrafya olduğu görülmüştür. Türkiye'nin büyüklüğü, coğrafi ve beşerî potansiyeli, sosyal dinamikleri dikkate alındığında ve Kıbrıs'ta Türklerin lehine olacak bir çözümün ardından uzak olmayan bir gelecekte önce bir milyon nüfuslu adayı, sonra da bölgeyi siyasî ve iktisadî nüfuzuna alabileceği göz önünde tutulduğunda, Kıbrıs sorununun ya Yunanlıların lehine çözülmesi, çözülemiyor ise uluslararası siyasetin gündeminde kalan önemli bir sorun olarak Türkiye'nin Batı ile siyasî ve iktisadî bütünleşme sürecinde sürekli karşısına çıkarılması ve uluslararası mekanizmaların da kullanılarak Türklerin, 1974 öncesi duruma

döndürölmek istenmesi, Rumlarla Yunanlıların Kıbrıs siyaseti için geliştirdikleri önemli bir parçası olarak değeriendirilebilir.

Gerçek şu ki Türk-Yunan ilişkilerinin temelinde, modern dünya sisteminin bir gereği olarak Doğu Akdeniz'i ve bölge kaynaklarını kimin kontrol edeceği yatmaktadır. Taraflar, sistemin zayıfladığı dönemlerde terazinin kefesini kendi taraflarına çevirmek ve karşı tarafı kısıtlamak için her türlü fırsatı değeriendirmektedirler. Dolayısıyla Türk-Yunan ilişkilerine bu çerçevede bakıldığından, bu tarz ilişkilerin bölgede, taraflardan birinin diğerine görölebilir üstünlük sağlamasına kadar süreceği söylenebilir.

Aslında Lozan'dan sonra millî çıkarlar göz önünde tutularak, realist ve serin bir muhakeme ile kurulmuş, ancak Kıbrıs konusuyla kriz şekline dönüşünceye kadar gittikçe gelişmiş olan bu dostluğın, yeniden ihyası, muhakkak ki gerekli ve buna engel gibi görünen sebeplerin ortadan kaldırılması, bir parça istek ve iyi niyetle mümkündür. Bütün mesele, zafer kazanmak veya hezimete uğratmak gibi büyük sözleri bir kenara bırakıp, her iki tarafın hak ve hukukunu dengeli bir şekilde koruyan formüller üzerinde anlaşmaya varmak veya en azından bunlar için oturup konuşmaktır. Eğer ortak arzu bu yönde ise gerileme devresine girmiş ilişkileri geliştirmek mümkündür. Sırf bu yüzden Kıbrıs, taraflar arasında barışın sembolü hâline gelebilir. Fakat tarafların, toplumlararası müzakerelerde benimsediği gelenekçi temaların yansıma biçimleri ve yansıdıkları alan açısından demokratik açılımlar içediğini söylemek mümkün değildir. Aslında Kıbrıs'taki reel durum, her iki açılımın da bireyi yok sayan, hatta boğan 'cemaatçi' bir söylemin güçlendirdiği gelişimi, 'bilinç' düzleminden 'inanç' ve 'duygudaşlık' düzlemine çeken popülist bir hareketin benimsendiği görölmektedir. Aslında bu popülist düzlem, temelde toplumu ergin olarak görmemenin bir sonucudur. Dolayısıyla öznel aklın sürekli bir biçimde bir üst gerçekliğe bağlanması ile ilgili uzlaşma çabalarının gerçekleşmesi, bugün için uzak bir ihtimal olarak varıldığını korumaktadır. Zaten Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüme varılması, yeni bir denge anlayışı içinde ve tüm sorunların hep birlikte ele alınmasıyla mümkündür. Çünkü bu sorunun çözümü, ancak, iki toplumun kendi esas çıkarlarını koruyabilecekleri işlevsel bir formüle ulaşma çabalarıyla halledilebilir.

Gerçi bu formöl, Kıbrıs'ta bağımsız, hükümrân ve toprak bütünlüğüne sahip iki toplumun yan yana, barış ve güvenlik içinde yaşayacakları, birinin diğeri üzerinde herhangi bir şekilde üstünlük ve tahakküm tesisine çalışmasına imkân verilmeyecekleri ve her iki toplumun demokratik ve eşit haklarla merkezî yönetime katılacakları, Federal bir Cumhuriyetin tesisi amacıyla Kıbrıs meselesinin bütün veçhelerini müzakere edileceği bir mekanizma olarak ifade edilebilir.

Bu noktada, Kıbrıs konusunda samimi ve gerçekçi bir çözüm isteyen üçüncü taraflara da ciddi bir şekilde görev düşmektedir. Buna dair bir görev tanımlaması yapılacak olursa, adadaki gerçekleri görerek, iç ve dış dengelerin korunacağı, etnik olarak iki eşit egemen varlığın paydaşlığına dayalı, egemenliklerinin bir bölümünü devretmeleri suretiyle, iki

kesimlilik esasına göre oluşturacakları ve insanların yeniden topyekûn göçe zorlanmayacağı yeni bir ortaklık kurulması için çaba harcanmalıdır.

Her şeyden önce federasyon ancak bu şekilde kurulabilir. Ancak Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federasyona, bu şekli ile inanmayanlar, federal çözümü sağlayamazlar. Bilinmelidir ki, Kıbrıs'ta federasyonu, sadece federalistler kurabilirler ve ancak onlar, yönetirse yaşatabilirler. Bu yüzden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 numaralı kararını, gerçek ve kalıcı bir çözüm için atılan ciddi bir adım olarak görmektedirler. Ancak unutulmaması gerekir ki Kıbrıs'ta 1974'ten bu yana barış vardır. Bugün ise barış, sadece bir anlaşmayla taçlandırılacaktır. Çünkü 1974, adadaki kanı ve savaşı durdurmuştur. O yüzden adaya barış değil, çözüme dayalı yeni bir 'durum' getirilmesi gerekmektedir. Fakat bu barış, toplumların özgürlüğünü hiçbir şekilde kısıtlamamalıdır. Çünkü Mikis Teodorakis'in de dediği gibi "*özgürlüğün tadı, acıdır !*" ve hiçbir halk, bu tattan mahrum olmak istemez.

KAYNAKLAR

1. RESMÎ YAYIN VE KAYNAKLAR:

1.1. KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi:

- 12 Şubat 1977 Denктаş-Makarios Anlaşması (The Four Guidelines), (1977), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1977, Dosya: Denктаş-Makarios Doruk Anlaşması.
- 1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri, (1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1990, Dosya: Öneriler Paketi.
- 29 Ağustos 1995 tarihinde, Cumhurbaşkanı Denктаş'ın ABD Kongre Üyesi Mike Bilirakis'e sunduğu konuşma metninin (Talking Points) AB ile ilgili bölümü, (1995), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 29 Ağustos 1995, Dosya: Konuşma Metinleri.
- Archbishop Makarios, The Letter Sent by Archbishop Makarios to The President of The Greek Republic, General Phaedon Gizikis (on 2 July 1974), (1974), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1974, Dosya: Makarios.
- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Weckman Aracılığı ile 18 Temmuz 1975'te Klerides'e Gönderdiği Mektup, (1975), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1975, Dosya: Mektuplar.
- BM 29 Mart 1986 Tarihli Öneri Paketi, (1986), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 29 Mart 1986, Dosya: Öneriler Paketi.
- BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasının Tam Metni, (26 Şubat 1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 26 Şubat 1990, Dosya: Öneriler Paketi.
- BM Genel Sekreteri'nin 25 Temmuz 1989 Tarihinde Sunduğu "Non-Paper" Adlı Belge, (1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 25 Temmuz 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- BM Genel Sekreteri'nin 26 Şubat 1990 Tarihinde Yaptığı Açış Konuşması, (1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 26 Şubat 1990, Dosya: Öneriler Paketi.
- Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması, Tarih: 11 Şubat 1959, Dosya: Zürih Anlaşması Tutanakları.
- Cumhurbaşkanı Denктаş'ın, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Siyasî İşler Komitesi Raportörü ve Başkan Yardımcısı Lord Finsberg'e Gönderdiği 9 Nisan 1996 Tarihli Mektup, (1996), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 9 Nisan 1996, Dosya: Mektupları.
- Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın 10. Yıl Konuşmaları, KKTC Devlet Basımevi, Lefkoşa, 1993.
- Draft Outline Agreement – 26 February 1990, (1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 26 Şubat 1990, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Cumhurbaşkanı'ndan BM Genel Sekreteri'ne Gönderilen 26 Aralık 1963 Tarihli Telgraf Metni, (1963), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 26 Aralık 1963, Dosya: Mektupları.
- Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a Sunduğu 4 Aralık 2002 Tarihli Mektup, (2002), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 4 Aralık 2002, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Rum Savunma Bakanı Aloneftis'in Konuşmaları, (5 Şubat 1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 5 Şubat 1990, Dosya: Kıbrıs Rum Savunma Bakanlarının Konuşmaları.
- Kıbrıs Rum Tarafının 30 Ocak 1989 Tarihli 'Genel Mahiyetteki Öneriler' Hakkında Değerlendirme Notları, (1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 30 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 30 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- "Kıbrıs Rumlarının Sınır Delme Eylemlerinin Rum Basınına Yansımaları - 1990", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1990, Dosya: Rum Eylemleri.
- Kıbrıs Türk Tarafının "Entegre Bütünün" Bir Parçası Olarak "Üç Özgürlükler" Konusundaki Yaklaşımı – (22 Kasım 1988), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 22 Kasım 1988, Dosya: Üç Özgürlükler.
- "Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı ile İlgili Yaklaşımları", (30 Ocak 1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 30 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.

- Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçasını Teşkil Eden Federal Yasama Organı ile İlgili Yaklaşım – (30 Ocak 1989), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 30 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak “Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler” Konusuna Yaklaşımı, 9 Ocak 1989 Tarihli Genişletilmiş Şekilde Sunulan Belge, (1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 9 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak “Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler” Konusuna Dair Yaklaşımı İfade Edilen Belge (22 Kasım 1988), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 22 Kasım 1988, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Türk Tarafının Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak “Kıbrıslı ve Kıbrıslı Olmayan Kuvvetler” Konusuna Yaklaşımı (Genişletilmiş Şekli) – (9 Ocak 1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 9 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Türk Tarafının Görüşmelerin Gelecekteki Seyri Konusundaki Yaklaşımı – (22 Kasım 1988), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 22 Kasım 1988, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs’ta Bir Federasyon ile İlgili Anlaşmanın Uygulanması – (6 Nisan 1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- “Kıbrıs’taki Durum Hakkındaki Genel Rapor”, 19 Şubat 1965 Tarihli Belge, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 19 Şubat 1965, Dosya: Genel Durum.
- KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş’ın “Yeni Ortaklık Devleti” Tezinin Anlatıldığı 29 Nisan 2002 Tarihli Belgesi, (2002), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 29 Nisan 2002, Dosya: Öneriler Paketi.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın 14 Ocak 1998 Tarihinde KTAMS’dan Ali Rıza Kırçay ve Ali Seylani, TÜRK-SEN’den Önder Konuloğlu ve Nihat Elmas ile DEV-İŞ’den Salih Usar’ı Kabul Ederek, Yaptığı Görüşme ile İlgili “Görüşme Tutanağı”, (1998), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1998, Dosya: Görüşme Tutanakları.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar’a Verdiği Belge, (1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar’a Verdiği Belge, (1981), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1981, Dosya: Öneriler Paketi.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın Prof. Dr. Robin C.A. White’a 6 Şubat 1990 Tarihinde Yazdığı Mektup, (1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 6 Şubat 1990, Dosya: Mektuplar.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Avrupa Konseyi Siyasî İşler Komitesi Raportörü Lord Finsberg’e Sunulan Görüşme Notları, (8 Şubat 1996), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 8 Şubat 1996, Dosya: Görüşme Tutanakları.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Rum Lideri Glafkos Klerides’e Yazdığı 22 Eylül 1996 Tarihli Mektup, (1996), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 22 Eylül 1996, Dosya: Mektuplar.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş’ın 12 Nisan 1989’da Belçika Senatosunda Yaptığı Konuşma, (1989), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 12 Nisan 1989, Dosya: Konuşma Notları.
- KKTC Cumhurbaşkanının 19 Mart 1998 Tarihinde BMGS Özel Temsilci Yardımcısı Gustave Feissel, Sekreteryaya Siyasî İşler Bölümünden Raymond Sommereyns, BM Barış Gücü Siyasî Danışmanı Peter Schmitz, Türk Tarafından, Cumhurbaşkanlığı Müsteşarı M. Ergün Olgun, Özel Danışman Necati M. Ertekün, Danışman Mümtaz Soysal, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Müsteşarı Osman Ertuğ, Danışman Rüstem Tatar, Siyasî Araştırma Görevlisi Özdil Nami ve Cumhurbaşkanlığı’nda Görevli 3. Sekreter Gülfem Veziroğlu’nun Hazır Bulunduğu Toplantıda Yaptığı Konuşma ile İlgili “Görüşme Tutanağı”, (1998) KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 19 Mart 1998, Dosya: Görüşme Tutanakları.
- KKTC Cumhurbaşkanının 21 Mart 1998 Tarihinde BM Genel Sekreteri Diego Cordovez’i Kabulün Yaptığı Konuşma ile İlgili “Görüşme Tutanağı”, (1998) KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 21 Mart 1998, Dosya: Görüşme Tutanakları.
- KKTC Cumhurbaşkanının 7 Ağustos 1998 Tarihinde Maliye Bakanı Salih Coşar, Ekonomi Bakanı Erdal Onurhan, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Zeki Bulunç, Ticaret Odası Başkanı Salih Boyacı, Genç İşadamları Derneği Başkanı Engin Arı, Esnaf ve Zanaatkarlar Birliği Başkanı Ahmet Özok, Arasta Esnafı Adına Taner Sami Selçuk ve Tanju Müezzinoğlu, KITSAB’dan Resmiye Canatay, KİTOB’tan Turhan Beydağlı ve Kıbrıs Liman İşçileri Temsilcilerini Kabulünde Yaptığı Konuşma ile İlgili “Görüşme Tutanağı”, (1998) KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 7 Ağustos 1998, Dosya: Görüşme Tutanakları.
- Korgeneral Yeoryios Denizis, “Orduyu Aydınlatma Konuşması”, Lefkoşa, 1974, s. 1-5, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1974, Dosya: Rum Liderlerinin Konuşmaları.

- “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın New York Zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez De Cuellar’a Verdiği Belge – 1986”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1986, Dosya: Öneriler Paketi.
- Letter President Clerides to The UN Secretary – General, Nicosia, 8th November 1994, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 8 Kasım 1994, Dosya: Mektuplar.
- Letter President Denktaş to The UN Secretary – General, Nicosia, 21 November 1994, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 21 Kasım 1994, Dosya: Mektuplar.
- Letter to UN Secretary – General from President Denktash Dated (21 November 1994), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 21 Kasım 1994, Dosya: Mektuplar.
- “Makarios’un ‘1960 Anayasası İşlemez ve Kalkmıştır’ Şeklindeki Beyanatlari”, (1992) KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Makarios.
- Milliyetçi Düşünce Derneği’nin 1 Temmuz 1988’de KKTC Cumhurbaşkanı’na Sunduğu Muhtıra, (1988), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 1 Temmuz 1988, Dosya: Mektuplar.
- Necati Münir Ertekün: “BMGS Kıbrıs Eski Özel Temsilcisi ve hâlen Arjantin’in İsrail Büyükelçisi Olan ve Kıbrıs’a Da Akredite Edilen Hugo J. Gobi Tarafından Kaleme Alınan Kitabının Taslak Metni ile İlgili Değerlendirme”, (19 Mart 1993), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 19 Mart 1993, Dosya: Değerlendirme Raporu.
- “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı, Lefkoşa-Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, (18 Eylül 1991), KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 18 Eylül 1991, Dosya: Ekonomi.
- Proposal for A Lasting Solution in Cyprus by President Rauf Denktaş, (31 August 1998), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 31 Ağustos 1998, Dosya: Mektuplar.
- Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988, Tarih: 1988, Dosya: Öneriler Paketi.
- Rauf Denktaş: “Robin C.A. White Esq. – Professor of Law University of Leicester, England”, (6 February 1990), KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın Prof. Dr. Robin C.A. White’a 6 Şubat 1990 Tarihinde Yazdığı 6 Sayfalık Mektup, (1990), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 6 Şubat 1990, Dosya: Mektuplar.
- Rearmament Campaign and Military Build-Up in Southern Cyprus, (28 October 1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 28 Ekim 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- RİK (Rum Radyosunun) Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi’nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni, (1990) KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 21 Şubat 1990, Dosya: Rum Liderlerin Demeçleri.
- Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2, (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1993, Dosya: Rum Liderlerin Demeçleri.
- Rum Liderlerinin Demeçleri Vasiliu-4, (1988-1991), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1991, Dosya: Rum Liderlerin Demeçleri.
- “Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989”, (1989), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1989, Dosya: Rum Ulusal Konseyi Kararları.
- Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus (1992), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- Türk Tarafının Sorunun Çözümüne İlişkin Olarak Ortaya Koyduğu “Yeni Ortaklık Devleti” Tezinin Anlatıldığı 29 Nisan 2002 Tarihli Belge, (2002) KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Tarih: 29 Nisan 2002, Dosya: Öneriler Paketi.

1.2. KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi:

- “789 Sayılı Taslak Metninin Türkçe Tercümesi”, (1992), KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- 789 Sayılı Karar Taslağı, (25 Kasım 1992), KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Tarih: 25 Kasım 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- Archbishop Makarios on The Invasion of Cyprus by Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997.
- “Güvenlik Konseyi Gali Raporu’nu Ele Alıyor”, (10 Nisan 1992), KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Tarih: 10 Nisan 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- “Kıbrıs Raporu”, (23 Kasım 1992), KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Tarih: 23 Kasım 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, 2001 Geçiş Yılı Programı.

- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş Tarafından 22 Kasım 1988 Tarihinde New York'ta BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar Aracılığı ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Yorgo Vasiliu'ya Sunulan Öneriler, (5 Aralık 1988), KKTC Enformasyon Dairesi.
- Maurice Mendelson, EU and Cyprus: An Expert View – Opinion of Prof. M.H. Mendelson Q.C. on The Application of “The Republic of Cyprus” to Join The European Union, KKTC Tanıtma Dairesi Yayınları, Nicosia, 1997.
- Mehmet Ali Akpınar: “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz”, (1992), KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, (Kasım 1992), Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, Tarih: Kasım 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- The Declaration and Resolution Adopted by The Turkish Cypriot Parliament on 15 November 1983 – for The Liberty, Equality, Dignity and Security of Our People, Nicosia, 1983.
- The Turkish Republic of Northern Cyprus, Published by The Department of Public Relations, Office of The Prime Minister, Nicosia, 1992.

1.3. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi:

- Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Haz. Çiler Eminer ve Güliden İlkman, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, (ty).
- Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991.
- “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkliyoruz”, (1992), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ekim 1991 Tarih ve 716/1991 Sayılı Karar, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 11 Ekim 1991, Dosya: Öneriler Paketi.
- Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, (1994), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 1994, Dosya: Öneriler Paketi.
- Cyprus Broadcasting Corporation, (8 June 1991), FBIS / WE, 10 June 1991, Tarih: 1991, Dosya: Öneriler Paketi.
- Cyprus: Time to Look at Facts with Courage, Published by The Public Information Office Turkish Federation State of Cyprus, Nicosia, 1976.
- Draft Outline Agreement – (26 February 1990), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 26 Şubat 1990, Dosya: Öneriler Paketi.
- Entegre Bütünün Bir Parçası Olarak Federal Yürütme Konusundaki Kıbrıs Türk Yaklaşımı – (9 Ocak 1989), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 9 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, September 1998.
- “Güvenlik Konseyi'nin 789 Kararının Tam Metni”, (27 Kasım 1992), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 27 Kasım 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997.
- Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a Sunduğu 4 Aralık 2002 Tarihli Mektup, (2002), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 4 Aralık 2002, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri – (30 Ocak 1989), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 30 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kıbrıs Türk Tarafının Bir Bütünün Parçası Olarak Federal Anayasaya Yaklaşımı – (9 Ocak 1989), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 9 Ocak 1989, Dosya: Öneriler Paketi.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 13 Yaşında, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996.
- Rum Silahlanması, Füze Krizi ve Gerçekler, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1998.
- “Security Council”, (25 May 1992), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 25 Mayıs 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus, (1992), KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- Talking Points, (1998), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 1998, Dosya: Öneriler Paketi.

- The Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997.
- U'Thant'ın Raporu: Dışışleri Bakanlığı Belleteni, (Mart 1968), Sayı: 42, s. 40-41.
- United Nations Security Council Resolutins on Cyprus 4 March 1964 – 26 August 1992, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- United Nation-Security Council 789 Resolution, (25 November 1992), KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Tarih: 25 Kasım 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, (2001), KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, Tarih: 2001, Dosya: Öneriler Paketi.

1.4. Resmi Yayınlar:

- 10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002.
- 1997 Yılı Sonu itibarıyla Kıbrıs Sorunu, Hazırlayan: Dış Politika ve Savunma Grubu, Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), İstanbul, 1998.
- 21 August 1992 and S / RE5 / 774 (1992).
- "30 Eylül 1992 Tarihinde TBMM Genel Kurulunun 9. Birleşiminde Kıbrıs Konusunda Kayseri Milletvekili Aykut Edibali'nin Gündem Dışı Konuşmasının Tam Metni", TBMM Konuşması (30 Eylül 1992), TBMM Arşivi, Tarih: 30 Eylül 1992, Dosya: Öneriler Paketi.
- A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990.
- Ahmet Bilgin, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 40, Dönem 1, Oturum 4, 25 Mayıs 1965.
- Ahmet Yıldız, Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, (6 Ocak 1966), Dönem 1, Oturum 5, C. 31, s. 423.
- Alâeddin Gülen (Müşteşar): "Sayın Rauf Denktaş – Londra, Washington – 10.1.1964 Tarihli Belgesi", Tarih: 10 Ocak 1964, Dosya: Özel Arşiv.
- American Foreign Policy – Current Documents, Department of State, Washington, 1985.
- American Foreign Policy, Current Documents IV-93, 1964, Washington D.C. Department of State Publications, Washington, 1967.
- "Avrupa Birliği Komisyonu'nun Yayınladığı Raporun Kıbrıs'la İlgili Bölümüne İlişkin Açıklama - (6 Kasım 1998)", Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Yayını, Ajans – Türk Basımevi, Ankara, 1998.
- "BM Genel Sekreteri Butros Gali Tarafından Sunulan Önerilerin İçeriği", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, (18 Haziran 1993), No: 3212.
- BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ekim 1991 Tarih ve 716/1991 Sayılı Kararı.
- BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi – Paris 10 Aralık 1948: The Universal Declaration of Human Rights.
- BM'nin 25 Temmuz 1989 Tarihli "Non-Paper" Adlı Belgesi.
- Briefing (Ankara), March 19, 1990, No. 779.
- Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussel, 1994.
- Commonwealth Affairs Office (CO) 67/166/16543: Goold-Adams'tan Sömürgeler Bakanlığı'na Tel Yazısı, Lefkoşa, 28 Mayıs 1912.
- Commonwealth Affairs Office (CO) 67/178/20859, Lefkoşa, 3 Haziran 1912.
- CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat 21 Ekim 2001 Tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki Parti Bildirisi, Tarih: 21 Ekim 2001, Dosya: CTP Bildirileri.
- Cumhur Evcil: "Kıbrıs Türk Bağımsızlık Mücadelesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu", 13 Kasım 1997, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, DAÜ Yayınları, Mağosa, 1997 - Emekli Tuğgeneral Cumhur Evcil'in Paneldeki Konuşması.
- Draft Outline Agreement – 26 February 1990.
- Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 22 November 1989.
- Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 6 April 1989.
- Düstur, 3. Tertip, Cilt: XXVI, Sayı: 6092, Ankara, 1945.
- Elihu Lauterpacht'ın Mütalaası: BM Belgesi, 9 August 1990, Ref: A/441968 ve S/21463.
- Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus", Department of State Bulletin, (May 1978).
- Extract from Makarios Speech at The UN on 19th July 1974.

- F.W. De Klerk: "Yeni Binyılda Barışı Tehdit Eden Etmenler", TESEV Formu, Tarih: Temmuz 2001, Dosya: Bilgi Notu.
- General Assembly Official Records, Eight Session, 439th Plenary Meeting.
- Implementation of The Agreed Solution on The Establishment of A Federation in Cyprus, Paper No: 15, 6 April 1989.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371 / 136414 Toplantı Tutanağı.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371/2143/61124: Maxwell'den Kitchener'e Kapalı Tel Yazısı, 18 Ekim 1914.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371/2147/79916: Elliot'tan Sir Edward Grey'e Kapalı Tel Yazısı, Atina, 7 Aralık 1914
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371/2479/1820: Harcourt'tan Kıbrıs Yönetimine Kapalı Tel Yazısı, 1 Ocak 1915.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371/2484/25073, 25167, 28172, 46942, 49415, 41444, 106768 ve 101144.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371/2485/113481 ve 115866: Sykes'dan Maxwell'e Gizli Yazı, 3 Ağustos 1915.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi: FO 371/2485/30439.
- İngiliz Dışışleri Bakanlığı'ndan Elliot'a Kapalı Tel Yazısı, 30 Aralık 1914
- İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan Dışışleri Bakanlığı'na Gizli Yazı, 15 Ağustos 1915.
- Keesing's Contemporary Archives, 1959-1960, Vol. XII, New York, 1962.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1959.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1960.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1962.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1963.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1964.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1967.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1968.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1977.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1979.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1981.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1984.
- Keesing's Contemporary Archives, New York, 1985.
- Keesing's Contemporary Archives, Vol: XIV, 1963-1964.
- Keesing's, Contemporary Archives, New York, 1952-1954.
- Keesing's, Contemporary Archives, New York, 1965-1966.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükûmeti Matbaası, 1960.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Resmi Gazete, 10 Nisan 1965.
- "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", (1981), KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Tarih: 1981, Dosya: Rum Basını.
- "Kıbrıs Sorunun Dünü ve Bugünü", TC Dışışleri Bakanlığı Akademisi, Tarih: 15 Mart 1995, Dosya: Bilgi Notu.
- "Kıbrıs Sorunun İçinde Bulunduğu Aşama", TC Dışışleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu, Tarih: Ekim 1997, Dosya: Bilgi Notu.
- Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, Resmi Gazete, Sayı: 34, Ek: I, 17 Haziran 1975.
- KKTC Anayasa Mahkemesi, 14/84 Sayılı ve 1 Mart 1985 Tarihli Kararı.
- KKTC Anayasa Mahkemesi, 20-27/81 Sayılı ve 2 Aralık 1981 Tarihli Kararı.
- KKTC Anayasa Mahkemesi, 6/85 Sayılı ve 25 Nisan 1985 Tarihli Kararı.
- KKTC Cumhuriyet Meclisi, 18 Haziran 1993 tarih ve 117/3/1993 karar numaralı.
- KKTC Cumhuriyet Meclisi, 18 Mayıs 1993 tarih ve 112/3/1993 karar numaralı.
- KKTC İçişleri, Köyşleri ve İskân Bakanlığı Harita Dairesi Arşivi, Lefkoşa.
- KKTC ile TC Arasındaki 20 Ocak 1997 Tarihli Ortak Deklârasyon, TBMM Arşivi. (Denктаş ve Demirel arasında imzalandı), Tarih: 20 Ocak 1997, Dosya: Ortak Deklârasyon.
- KKTC Meclis'nin 20 Ekim 1992 tarihinde aldığı karar... Karar No: 89/3/1992.
- KKTC Tarım ve Orman Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şubesi, Tarımsal Yaşı ve Üretim - 2001, Lefkoşa, 2002.
- KKTC Ülke Raporu, Haz. İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998.
- "Klerides: Türklerle Yüzde % 25 Toprak Yeterlidir", Anadolu Ajansı, (21 Ocak 1992), 1.

- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi'nin 29 Ağustos 1994 Tarih ve 47 / 1994 No'lu Kararı – Tutanak Dergisi - 29 Ağustos 1994.
- “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Ekonomik Gelişmesinde Türkiye Cumhuriyeti - KKTC Arasındaki Koordinasyon ve İşbirliği”, TC Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği, Ankara, Tarih: 7 Aralık 1997, Dosya: TC Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği.
- Malet'ten Dışişleri Bakanlığı'na Özel ve Gizli Tel Yazısı, Belge No. 62044, İstanbul, 21 Ekim 1914.
- Nihat Erim, Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD), C. 40, Dönem 1, Oturum 4, (25 Mayıs 1965), 550.
- Office of The British High Commissioner Nicosia-Cyprus, 17 December 1966- Secretary of The State for Commonwealth Affairs, London – Dispatch No: 17.
- “Question of Cyprus”, A Documented Story of 28 Years (1960-1988), Lefkoşa, 1988.
- Report from The Select Committee on Cyprus Session 1975-1976, Ordered by The House of Commons to Be Printed, London, 1976.
- “Report of Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, S / 23780, 3 April 1992.
- Report of The Secretary – General on His Mission of Good Offices, S / 21183, 8 March 1990.
- “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, Security Council, S / 24472, 21 August 1992.
- “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, S / 24472, 23 November 1992.
- Republic of Cyprus Web, Nicosia.
- Republic of Cyprus, Census of Population and Agriculture, Population by Location, Race and Sex - 1960, Vol. I, Government Printing Office, Nicosia, 1960.
- Resolution No: 11/21 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Istanbul, 4-5 August 1991.
- Resolution No: 14/14 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Bangladesh, 6-11 December 1983.
- Resolution No: 16/8 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Cyprus Question and The Turkish Muslim Community of Cyprus 16-22 May 1977 – Libyan Arab Jamahiriya.
- Resolution No: 4/9 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Guinea, 9-12 December 1995.
- Resolution No: 41/19 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Egypt, 31 July-5 August 1990.
- Resolution No: 8/13 – P (IS) Adopted by The Islamic Conference of Foreign Ministers The Question of Cyprus, Morocco, 10 –12 December 1994.
- Resolution No: 9/6 – P (IS) on The Situation in Cyprus Adopted by The Islamic Summit 9-11 December 1991 – Dakar Summit; Resolution No: 14/7 – P (IS) on The Situation in Cyprus Adopted by The Islamic Summit 13-15 December 1994 – Morocco Summit.
- Resolutions on Cyprus – Adopted The Organization of The Islamic Conference (OIC), Published by The President's Office - TRNC, Nicosia, 1996.
- “RİK” Rum Radyosunun Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni, Tarih: 21 Şubat 1990, Dosya: Rum Basını.
- S / 14100, 11 August 1980.
- S / 23780, 3 April 1992 and S / RES / 750 (1992).
- S / 24472, 21 August 1992, Annex to The Report.
- S / RES / 774 (1992), 26 August 1992.
- Secretary-General, “Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus”-1992.
- Security Council Resolution No: 186 (1964).
- Statement by The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, Wednesday, 27 March 1991.
- Statistical Abstract 1992, Republic of Cyprus, Printing Office of The Republic of Cyprus, Nicosia, 1994.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 21, 49. Birleşim ve 21.12.1988 Tarihli Konuşması...(Mesut Yılmaz).
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 39, 64. Birleşim ve 16.1.1990 Tarihli Konuşması...(Mesut Yılmaz).
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 61, 129. Birleşim ve 30.6.1991 Tarihli Konuşması...(Mesut Yılmaz).
- TBMM Zabıt Ceridesi, 1959, İçtima 48, Celse 1, Ankara, 1959.
- TBMM'nin 10 Haziran 1993 Tarihinde “Kıbrıs Sorunu” ile İlgili Olarak Oy Birliğiyle Onayladığı Tarihî Bildiri: Tutanak Dergisi - 10 Haziran 1993.

- TC Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 16 Mart 1994, No: 48, s. 13.
- TC Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 23 Mart 1994, No: 52, s. 15-16.
- TC Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 14 Şubat 1994, No: 30, s. 11-13.
- TC Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, 17 Nisan 1994, No: 49, s. 14-15.
- "TC ile KKTC Arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü", Necmettin Erbakan – Derviş Eroğlu, TBMM Arşivi, Tarih: 3 Ocak 1997, Dosya: Bilgi Notu.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 29 Nisan 1981, Sayı: 98, s. 1-2.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 8 Mayıs 1981, Sayı: 103, s. 1.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı: 66, s. 1-2.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 12 Mayıs 1981, Sayı: 106, s. 1-2.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı: 47, s. 3.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 21 Mart 1981, Sayı: 57, s. 2-3.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 13 Ocak 1981, C: 24. Sayı: 9, s. 9.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 13 Ocak 1981, C: 24. Sayı: 4, s. 3.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, (Şubat 2003).
- The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991.
- The Annual Register of World Events, Volume: 137 for 1955, London, 1956.
- The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993.
- The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992.
- The Foreign Affairs Committee of The House of Commons in The Great Britain, Report of 7 May 1987.
- The United Nations and The Situation in The Former Yugoslavia, UN Department of Public Information Reference Paper (7 May 1993).
- Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980.
- Türk Cemaat Meclisi Teşkilât Kanunu, Kıbrıs Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Ek: I Kanunlar Bölümü III Ekim 1960, Sayı: 9.
- Türkiye Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, (4 Şubat 1994), No: 24.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Belleteni, No: 1, 1964.
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, (24 Ağustos 1945).
- Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında İşgücü Anlaşması, (9 Mart 1987 Tarihli Antlaşma), KKTC Cumhuriyet Meclisi Arşivi, Tarih: 9 Mart 1987, Dosya: İşgücü Anlaşması.
- U.N. Security Council Resolution 774 (1992) on 26 August 1992.
- U.S. Assistance to Cyprus, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981.
- U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, Turkey, Greece, and NATO: The Strained Alliance, A Staff Report, 1980.
- UN Document, S / 12323, 30 April 1977.
- UN Document, S / 12723, 31 May 1978.
- UN Document, S / 13672, 1 December 1979.
- UN Document, S / 15149, 1 June 1982 and UN Document, S / 15502, 1 December 1982.
- UN Document, S / 15575, 4 March 1964.

- UN Document, S / 165519, Annex, 1 May 1984.
- UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December, 1984.
- UN Document, S / 17227 and Add. 1, 11 June 1985.
- UN Document, S / 35 / 161, 2 April 1980.
- UN Document, S / 35 / 385.
- UN Document, S / 36 / 702, 20 November 1981.
- UN Official Records of The General Assembly, Ninth Session: First Committee, 749th Meeting, 14 December 1954, s. 544.
- UN Official Records of The General Assembly, Ninth Session: Plenary Meetings 514th, 17 December 1954.
- UN Secretary General's Report, S / 5950 10 September 1964 to Security Council.
- UN Secretary General's Report, S / 8286 8th December 1967 to Security Council.
- UN Secretary General's Reports: S / 6228 – March 1965.
- UN Secretary General's Reports: S / 7191 – March 1966.
- UN Secretary General's Reports: S / 7350 – June 1966.
- UN Secretary General's Reports: S / 8286 – December 1967.
- UN Security – General's Report S / 11789 of 5 August 1975 to Security Council.
- UN Security – General's Report S / 12278 of 13 September 1975 to Security Council.
- UN Security – General's Report S / 550 of 11 May 1984 to Security Council.
- UN Security – General's Report S / 5950 of 10 September 1964 to Security Council.
- UN Security – General's Report S / 6102 of 12 December 1964 to Security Council.
- UN Security – General's Report S / 8286 of 8 December 1967 to Security Council.
- UN Security Council Resolution 750, 10 April 1992.
- UN Security Council, "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", S / 24830, 19 November 1992.
- UN Security Council, June 1985, Report by The Secretary-General on The United Nations Operation in Cyprus: 13 December 1984 to 11 June 1985 (S / 17227 / Add. I).
- UN Security Council, Official Records, Res. 186 in Document S / 5575, 4 Mart 1964.
- United Nations Conference on International Organization, Document: 343 1/1/16.
- United Nations Security Council "789 Resolution", 25 November 1992.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1954.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1955.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1956.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1957.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1963.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1964.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1974.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1975.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1977.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1979.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1981.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1982.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1983.
- Yearbook of The United Nations, New York, 1984.
- YEEF / 51 - 75, 116, 133 - 144 - Merkezî dosyaya yapılan dağıtma ek olarak Çizelge – "A", Dosya No.: 460/20/73072, Plan No: 9, Lefkoşa, 29.04.1974 – "Takviye Edilmiş Cemaatler Arası Görüşmeler ve Kabule Şayan Olmayan Kıbrıs Türk Talepleri", s. 6, Tarih: 29 Nisan 1974, Dosya: Halil Fikret Alasya'nın Özel Arşivi.
- Yugoslav Survey: A Record of Facts and Information, The Situation in The Former Yugoslavia and The United Nations (V), Vol. XXXIV, Belgrade, 1993.

2. MÜRACAAT KİTAPLARI:

- 1997 Yılı Sonu İtibarıyla Kıbrıs Sorunu, Hazırlayan: Dış Politika ve Savunma Grubu, Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), İstanbul, 1998.
- 798 Sayılı Karar Taslağı, KKTC Başbakanlık Enformasyon Dairesi Başkanlığı Arşivi, Lefkoşa, 25 Kasım 1992.

- A Chronology of The Cyprus Problem 1878-1980, Turkish Cypriots Human Right Committee, Printed at The State Printing Office of The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1980.
- A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990.
- ACAR, İrfan C. Dış Politika, Sevinç Matbaası, Ankara, 1993.
- ADAMS, T. W. ve Alvin J. COTRELL. Kıbrıs'ta Komünizm, Ankara Ticaret Odası Matbaası, Ankara, 1967.
- ADAMS, Thomas W. and Alvin J. COTTRELL. Cyprus Between East and West. The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.
- ADSIZ, Nihat. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.
- AGNEW, John. Geopolitics: Re-visioning World Politics, Routledge, London, 1998.
- AKALIN, Hakkı. İnfaz Yeri: Kıbrıs, Tarih: 19 Ağustos 1974, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002.
- AKBAY, Muvaffak. Umumî Amme Hukuku Dersleri, Ankara, 1951.
- AKBULUT, İlhan. Kuzey Kıbrıs Tarihi ve Tarihî Eserleri, Girne, 1998.
- Akdeniz'de Bir Ada KKTC'nin Varoluş Öyküsü, Hazırlayan: Oktay Türel, İmge Kitapevi, Ankara, 2002.
- AKİPEK, İlhan. Devletler Hukuku Şahıslarında Devlet, Ankara, 1986.
- AKKURT, Aydın (der.). Raif Denktaş Toplu Eserleri - 1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997.
- AKKURT, Aydın. Türk Mukavemet Teşkilâtı 1957-1958 Mücadelesi, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1999.
- AKYOL, Taha. Medine'den Lozan'a, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996.
- ALANAT, Mümin. Doğu-Batı Siyasal Bütünleşmeleri ve Soğuk Savaş Dönemlerine Bir Bakış, ATAUM Ders Notları, Ankara, 1994.
- ALASYA, Halil Fikret. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, TKAE Yay., Ankara, 1987.
- The Cyprus Problem, State Office Turkish Federate State of Kıbrıs, Lefkoşa, 1979.
- The Republic of Cyprus and The Events That Have Come to Pass – The Aim and The Attitude of The Greeks, Ayyıldız Matbaacısı, Ankara, 1969.
- ALBRECHT, Peter – Jürgen. North Cyprus A Travel Book, A-N Graphics Ltd. Nicosia, 1994.
- ALLISON, Graham T. and Galipso NİKOLAİDİS (ed.). Tohellêniko Paradokso: Hyposchesê Kai Epidosê, The Greek Paradox: Promise and Performance, Papazisis, Athena, 1997.
- ALMOND, Gabriel A. and Jr. Bingham POWELL. Comparative Politics: System - Process and Policy, Little Brown Press, Boston, 1978.
- ALTAN, Mustafa Haşim. Kıbrıs'ta Türk Malları-1, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- ALTHUSSER, Louis. Politika ve Tarih, Çev. Alâeddin Şenel ve Ömür Sezgin, V Yayınları, Ankara, 1987.
- American Foreign Policy – Current Documents, Department of State, Washington, 1985.
- American Foreign Policy, Current Documents IV-91 1964,. Washington D.C. Department of State Publications, Washington, 1967.
- AN, Ahmet. Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar: 1942-1962, Lefkoşa, Galen Kültür Yayınları, 1996.
- Kıbrıslılık Bilincinin Geliştirilmesi, Lefkoşa, Galen Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1998.
- Anayasa Mahkemesi Kararları İndeksi (1970-1993), Hazırlayanlar: Talat Derviş Refiker, Lefkoşa, 1994.
- ANZİLOTTİ, D. Devletler Hukuku, Çeviren: S. Erman, İstanbul, 1946.
- APTER, David E. Introduction to Political Analysis, Cambridge, 1977.
- Archbishop Makarios on The Invasion of Cyprus by Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997.
- AREND, Anthony Clark and Robert J. BECK, International Law and The Use of Force, Routledge, London, 1993.
- ARIK, Kemal Fikret. Türk Medenî Hukuku (Genel Prensipler), Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1963.
- ARİSTOTELES. Politika, Çev. Mete Tunçay, 4. Baskı, Remzi Kitapevi, Ankara, 1993.
- Politika, Tercüme: Mete Tuncay, İstanbul, 1983.
- ARMAĞAN, Mustafa. Gelenek ve Modernlik Arasında, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- ARMAĞAN, Servet. Anayasa Mahkememizde Kazaî Murakabe Sistemi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 263, İstanbul, 1967.
- ARMAOĞLU, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980, TC İşbankası Yay., 6. Baskı, Ankara, 1989.

- 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1980-1990, C. II., İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- Kıbrıs Meselesi (1954-1959), Ankara, 1963.
- ARSEL, İlhan. Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, Birinci Kitap, Cumhuriyetin Temel Kuruluşu, Mars Matbaası, Ankara, 1965.
- ARSEVEN, Ali D. Alan Araştırma Yöntemi, Gül Yayınları, Ankara, 1993.
- ARSLANTÜRK, Zeki ve Cemil İŞLEYEN. Araştırma Metot ve Teknikleri, Bolu, 1992.
- ARTUÇ, İbrahim. Kıbrıs'ta Savaş ve Barış, İstanbul, 1989.
- ARUOBA, Zeynep. Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.
- ASDRAKHAS, Sypros. Zetemata Historias (Tarih Sorunları), Themelio, Athena, 1983.
- ATEŞ, Toktamış. Siyasal Tarih, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- Türk Dış Politikasında Sorunlar, Der Yayınları, İstanbul, 1989.
- ATTALIDES, Michael A. (ed). Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem, Jus Cypri Association, Nicosia, 1977.
- Cyprus: Nationalism and International Politics, Q Press Ltd., Edinburgh, 1979.
- AVEROFF, Evangelos. Lost Opportunities - The Cyprus Question 1950-1963, New York, 1983.
- Avrupa Birliği Kışkıracında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001.
- Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Hazırlayanlar: Çiler Eminer ve Gülden İlkman, Lefkoşa KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, (ty).
- AYDIN, M. Sabir. Avrupa Topluluğu Entegrasyonu ve Türkiye'nin Ulusal Yönetimine Tesirleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilgiler Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992.
- Background on The Cyprus Problem, 3. Printing, Directorate General of Press and Information of The Turkish Republic, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara, 1993.
- Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991.
- BAĞCI, Hüseyin. Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, İmge Kitapevi, Ankara, 1990.
- BAHCHELI, Tozun. Greek-Turkish Relations Since 1955, Boulder: Westview, 1990.
- BAILEY, Sydney D. The Procedure of the UN Security Council, Clarendon Press, Oxford, 1975.
- BALDWIN, Hanson W. Yarının Stratejisi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1978.
- BALL, George W. The Past Has Another Pattern: Memoirs, W.W. Norton and Company, New York, 1982.
- BANKS, Arthur. Political Handbook of The World 1976, McGrawill, New York, 1976.
- BARRACLOUGH, C. History in A Changing World, New York, 1955.
- BAŞAR, Cem. Yunan Oyunu Türk – Yunan İlişkilerinin Gerçek Yüzü, V Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- BAŞGİL, Ali Fuat. Teşkilât Hukuku I, İstanbul, 1960.
- BEACHLER, Jean. Kapitalizmin Kökenleri, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 1994.
- BENETON, Philippe. Toplumsal Sınıflar, Çev.: Hüsnü Dilli, İletişim Yayınları, Presses Universitaires De France, 1995.
- BERATLI, Nazım. Kıbrıs'ta Ulusal Sorun, Lefkoşa, 1991.
- BERGER, Peter. The Sacred Canopy, Garden City, NY: Anchor Books, 1969.
- BERKAY, Tuğrul Hilmi. Interviews of Michael Dekleris and Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı, Lefkoşa, 1996.
- BERNHEIM, E. Tarih Üzerine Yazılar, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmaj Yayınları, Ankara, 1992.
- Beyond Structuralism and Hermeneutics, Brighton, 1986.
- BIÇAKÇI, Baskın. Türkiye'de Çok Partili Hayat ve Dış Politika (1946-1954), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.
- BİLGE, N. Hukuk Başlangıcı Dersleri, 5. Baskı, Ankara, 1966.
- Milletlerarası Politika, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.
- BİLGE, Suat. Ankara, Atina, Lefkoşa Üçgeni, İmge Kitapevi, Ankara, 1986.
- Türk – Yunan Siyasî İlişkileri: Büyük Düş, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
- Bir Rum Gazetecinin İzlenimleri – Kıbrıs Soruna Gerçekçi Bir Bakış, KKTC Enformasyon Dairesi, Lefkoşa, 1991.
- BİRAND, Mehmet Ali. 30 Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.

- Diyet - Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar 1974-1979, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979.
- Diyet: Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar (1974-1980), 5. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.
- BİRİNCİ, Ergin M. M. Necati Özkan (1899-1970), C. II., Necati Özkan Vakfı Yayınları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul, 1993.
- Birleşmiş Milletler Kararlarında Eski Yugoslavya ve Bosna-Hersek, Ter.: Nejat Özdemiroğlu, Dayanışma Vakfı Yay., İstanbul, 1996.
- BITSİOS, Dimitri S. Cyprus: The Vulnerable Republic, 2nd ed., Thessaloniki, Greece: Institute for Balkan Studies, Salonica, 1975.
- BLACK, C.E. Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Çev. Fatih Gümüş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.
- BLEDA, Tanguş. Maskeli Balo, 1. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000.
- BLOCH, Marc. Tarihin Savunucusu Ya Da Tarihçilik Mesleği, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1. Baskı, Ankara, 1985.
- BLOCK, Burks. Febvre BRAUDEL, Durie MELENNAN, Hobbawm VİLAR ve Lefebvre S. JONES. Tarih ve Tarihçi, Derleyen: Ali Boratav, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985.
- BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi – Paris 10 Aralık 1948: The Universal Declaration of Human Rights.
- BOLUKBASI, Suha. Superpowers and The Third World: Turkish-American Relations and Cyprus, University Press of America, New York, 1988a.
- Turkish-American Relations and Cyprus, University Press of America, Lanham, 1988b.
- BOOTH, Ken (ed.). New Thinking About Strategy and International Security, Harler Collins, London, 1991.
- Strategy and Ethnocentrism, Croom Helm, London, 1979.
- BOOTH, Ken and Steve SMITH (ed.). International Relations Theory Today, Polity Press, Cambridge, 1995.
- BOROWIEC, Andrew. Clash of Civilisations and The Remaking of World Order, New York, 1996.
- The Mediterranean Feud, Preager Published, New York, 1983.
- Bosna Hersek ve Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği Yayınları, Lefkoşa, 1995.
- BOSTANCI, M. Naci. Bir Kollektif Bilinç Olarak Milliyetçilik, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.
- BOZKURT, Gülnihal. Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi – Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939), TTK Yayınları, TTK Basınevi, Ankara, 1996.
- BÖLÜKBAŞI, Süha. Barışçı Çözumsuzlük, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001.
- BRAUDEL, Fernand. Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, C.I., Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- Medeniyet ve Kapitalizm, Çev. Mustafa Özel, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Briefing (Ankara), March 19, 1990, No. 779.
- BRIERLY, J.L. The Law of Nations: An Introduction to The International Law of Peace, Clarendon Press, Oxford, 1936.
- BROWN, A.R. Radcliff. Structure and Function in Primitive Societies, Paperback Edition, New York, 1969.
- BROWN, Seyom. The Causes and Prevention of War, St. Martin's Press, New York, 1994.
- BRZEŹŃSKI, Zbigniew. Büyük Çöküş, Çev. Gül Kesil ve Gülsev Pakkan, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.
- BUEHRING, H. Woodrow Willson and The Balance of Power, Indiana University Press, 1955.
- BURDEAU, Georges. L'Etat, Editions du Seuil, Paris, 1970.
- BURKE, Peter. The French Historical Revolution: The Annels School 1929-1989, Polity Press, Cambridge, 1990.
- BUZAN, Barry. Ole Waever and Jaap de WİLDE, Security: A New Framework for Analysis, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- People, States and Fear, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1991.
- CALOTYCHOS, Vangelis (ed.). Cyprus and Its People: Nation, Identity and Experience in An Unimaginable Community 1955-1997, Westview, Boulder, 1998.

- CAMPBELL, David T. Writing Security: United States Foreign Policy and The Politics of Identity, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1992.
- CARR, Edward Hallett ve J. FONTANA. Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık, Çev. Özer Ozankaya, Ankara, 1992.
- CARR, Edward Hallett. Tarih Nedir?, Çev. Misket Gizem Gürtürk, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- What is History, Harmondsworth, Penguin, 1973.
- CARTER, C. Regional Development in Western Europe, 2.Edition, in H.D. Clout (ed.), London, 1981.
- CARTER, Jimmy. Keeping Faith – Memoirs of A President, Bantam Books, New York, 1982.
- CEMAL, Özkan. Güncel Konular, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1986.
- Center for Nonviolent Conflict Resolution, Haverford College, USA, 1974.
- CERRAHOĞLU, Zehra Yalçınkaya. Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İlike İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
- CİVİSİLLİ, Ali. Kıbrıs Sorunu ve 1974 – 1994 Toplumlararası Görüşmeler, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- CLARK, Eric. Diplomat, Taplinger Publishing Company, New York, 1979.
- CLAUDE, Inis L. Jr. Power and International Relations. Random House, New York, 1962.
- Swords into Plowshares: The Problems and Progress of International Organization, Random House, New York, 1971.
- CLAUSEWITZ, Karl Von. War Politics and Power, Henry Regnery Com., Chicago, 1965.
- CLERIDES, Glafkos. Cyprus: My Depositin, Vol. I-IV., Alithia Publishing Co. Ltd., Nicosia, 1989-1991.
- CLOGG, Richard. Modern Yunanistan Tarihi, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- COBHAM, Claude D. Excerpta Cypria: Materilas for A History of Cyprus, Cambridge University Press, Cambridge, 1908.
- CODDING, G.A. The Federal Government of Switzerland, Boston, 1965.
- Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994.
- Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1994.
- COSER, Lewis A. The Functions of Social Conflict, The Free Press, New York, 1956.
- COTTERET, Jean Marie ve Claude EMERİ. Seçim Sistemleri, Çev. Ahmet Kotil, Presses Universitaires de France, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- CRABB, Cecil V. Jr. Policy-Makers and Critics, Praeger Publishers, New York, 1976.
- CRAWSHAW, Nancy. The Cyprus Revolt, George Allen and Unwin Press, London, 1978.
- Crises in The Balkans and Cyprus, Eastern Mediterranean University Press, Gazimağosa, 1995.
- CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat 21 Ekim 2001 Tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki Parti Bildirisi.
- Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın 10. Yıl Konuşmaları, KKTC Devlet Basımevi, Lefkoşa, 1993.
- Cyprus Broadcasting Corporation, 8 June 1991, FBIS / WE, 10 June 1991.
- Cyprus Reality, International Affairs Agency, Printed by A-N Graphics, Nicosia, 1996.
- Cyprus Summit - January 1985, The Turkish Cypriot UN Association, Nicosia, 1986.
- Cyprus: The Paradox of Enosis, Turkish Cypriot PIO, Lefkoşa, 1977.
- Cyprus: Time to Look at Facts with Courage, Published by The Public Information Office Turkish Federation State of Cyprus, Nicosia, 1976.
- Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Margaret M. Polama (ed.), Çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- ÇAĞIL, Orhan Münir. Immanuel Kant'a Göre Devletin ve Devletlerarası Münasebetlerin Felsefi Esasları, İstanbul, 1951.
- ÇAĞLAYANGİL, İhsan Sabri. Anılarım, 3. Baskı, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.
- ÇAKIR, Mikdat. Harp Sosyolojisi ve Buna Bağlı Olarak Türkiye'nin Jeopolitik Durum, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1997.
- ÇELİK, Edip F. Milletlerarası Hukuk, C. I., (Gözden Geçirilmiş Bası), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 205, İstanbul, 1965.
- ÇEVİKEL, Nuri. Kıbrıs Eyâleti – Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800) Bir Değişim Döneminin Anatomisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazi Mağosa, 2000.

- DAHL, Robert. Modern Political Analysis, Foundations of Modern Political Science Series, Yale University, 1965.
- DÄVER, Bülent. Siyaset Bilimine Giriş, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.
- DAVIS, H. Hurt. Cyprus: Report and General Abstracts of The Census 1931, Government Printing Office, Nicosia, 1932.
- DECAUX, Emmanuel. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı – AGİT, Çev.: Tunalı Alpkaya, YeniYüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları, Presse Universitaires De France, 1995.
- DEDEÇAY, Servet Sami. Kıbrıs'ta Enformasyon veya Yazılı ve Sözlü Basın, Cilt: 1., Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları: 5, Gelişim Ofset, Lefkoşa, 1988.
- DELİCEIRMAK, Orbay. (der.). Haklılık ve Kararlılık (Tepkiler Demeti), Lefkoşa, 1993.
- (der.). Şeytan Ayrıntıda Gizli – Son Altı Ayın Rum Basını (1.1.1994 – 30.6.1994), Sultan Ofset, Lefkoşa, 1995.
- Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi – Yayınlanmamış Özel Rapor, Lefkoşa, 1997.
- Yerinden Yeller Esen Anayasa, Lefkoşa, 1999.
- DEMİR, Hülya ve Rıdvan AKAR. İstanbul'un Son Sürgünleri – 1964'te Rumların Sınırdışı Edilmesi, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- DEMİRER, Mehmet Arif. Türkün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.
- DEMİRKAYA, Mehmet Emrullah. Uluslararası Hukuk Işığında 1960 Kıbrıs Devleti ve KKTC, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- DEMİRKOL, Taner. İbn Haldun'da Bilim ve Devlet, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.
- Demokrat Parti Programı, Lefkoşa, 1992.
- DENKER, M. Sami. Kıbrıs Sorunu – Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu Yayınları, Ankara, 2001.
- DENKTASH, R. R. Amnesia A Key Element in The Cyprus Problem, TRNC Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Lefkoşa, 1997.
- Letter of Cyprus, Ministry of Foreign Affairs and Defence TRNC, Nicosia, 1996.
- The Cyprus Problem and The Remedy, Turkish Republic of Northern Cyprus Press, Nicosia, 1992.
- The Cyprus Problem, Public Information Office – Turkish Committee Administration, Nicosia, 1974.
- The Cyprus Triangle, 2nd. Edition, K. Rustem and Brother, New York, 1988.
- DENKTAŞ, Raif Rauf. 12'ye 5 Kala Kıbrıs, Lefkoşa, 1985.
- Akritas Plânı ve Gençliğe Sesleniş, 2. Baskı, Yorum Yayınları, Lefkoşa, 1994.
- Dünyü Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız, Lefkoşa, 1991.
- Kalbimin Sesi, Raif Denктаş Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998a.
- Kıbrıs Meselesinde Son Durum, Raif Denктаş Eğitim Vakfı Yayınları No: 2, Lefkoşa, 1996a.
- Kıbrıs Meselesinde Vizyon-1994, Raif Denктаş Eğitim Vakfı Yayınları No: 1, Demokrat Matbaacılık, Lefkoşa, 1996b.
- Ot Gibi Yaşamadık Diye, Derleyen: Burhan Mahmutoglu, Lefkoşa, 1986.
- Rauf R. Denктаş'ın Hatıraları, 10. Cilt, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Rauf Raif Denктаş'ın Hatıraları 1971-1972: Arşiv Belgeleri ve Notlarla O Günler, 8. Cilt, Boğaziçi Yayınları, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1998b.
- Rum-Yunan İkili: İstenmeyen Cumhuriyet'ten Nereye, Rauf Raif Eğitim Vakfı Yayınları, Lefkoşa, 1996c.
- DİKERDEM, Mahmut. Orta Doğu'da Devrim Yılları, İstanbul, 1977.
- DODD, Clemenet H. (ed.), Political, Social and Economic Development of Northern Cyprus, Eothen Press, Huntington, 1993.
- Turkish Foreign Policy: New Prospects, Huntington: The Eothen Press, 1992.
- The Cyprus Imbroglio, Huntington: The Eothen Press, London, 1998.
- The Cyprus Issue - A Current Perspective, 2. Edition, The Eothen Press, England, 1995.

- DOUGHERTY, James E. and Jr. Robert L. PFALTZGRAFF. Antagônistikes Theôries Diethnôn Sxeseôn: Mia Synolikê Apotimêsê (Contending Theories of International Relations), Vol.: 1, Papazisi, Athena, 1992.
- DURAN, Hasan. Kıbrıs Sorununda Toplumlararası Görüşmeler ve BM Genel Sekreteri'nin Rolü (1974-1992), İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- DURRELL, Lawrence. Acı Limonlar Kıbrıs 1956, Çev. Hüseyin Aşuroğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.
- DUVERGER, Maurica. Political Parties, Edition: Barbara North ve Robert North, John Wiley, New York, 1954.
- Sociologie Politique, Presses Universitaires de France, Paris, 1967.
- Siyasal Rejimler, Çev. Teoman Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Dünden Bugüne A. Mesut Yılmaz'ın Parlamento Konuşmaları 1984-1998, Der. Veysel Atacan, İstanbul, 1999.
- EASTON, David. The Political System, Alfred A. Knopf, New York, 1968.
- ECEVİT, Bülent. Bağımsızlık ve Özgürlük, Söz Yayınları, İstanbul, 1984.
- ECKSTEIN, Harry. Pressure Group Politics: The Case of The British Medical Association, Stanford University Press, Stanford, 1960.
- EDEN, Anthony. The Memoirs of Anthony Eden: Full Circle, Cassell, 1960.
- EFEGİL, Ertan. Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003.
- EFLATUN. Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, 2. Baskı, İstanbul, 1971.
- Devlet, Tercüme: Sebahattin Eyyüboğlu ve M. Ali Cımcı, İstanbul, 1962.
- Egemenlik Konusunda Türk ve Rum Görüşleri – KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Egemenlik Konusunda Yaptığı Konuşmalar, Derleyen: Ahmet Okan ve Gürol Ruso, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996.
- EHRLICH, Thomas. Cyprus: 1958- 1967, Oxford University Press, London, 1974.
- International Crisis and The Role of Law: Cyprus: 1958-1967, Oxford University Press, London, 1974.
- EL-OBAIDI, Hasoon Jasim. Türk-İrak İlişkileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkileri Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.
- EMİNER, Çiler. Bir Daha Asla, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996.
- EN-NEBHAN, Muhammed Faruk. İlam, Anayasa ve İdare Hukukunun Genel Esasları, Tercüme: Servet Armağan, İstanbul, 1980.
- ERENDİL, Muzaffer. Çağdaş Orta Doğu Olayları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.
- ERGİN, Muharrem. Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri, İlâveli 4. Baskı, TKAE Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988.
- ERGUN, Doğan. Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- ERGUN, Mustafa. Eğitim Sosyolojisine Giriş (Eğitim ve Toplum), 5. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1994.
- ERİM, Nihat. Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, t.y.
- EROĞLU, Cem. Demokrat Parti – Tarihi ve İdeoloji, 3. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 1998.
- EROĞLU, Hamza. Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975.
- ERSOY, Hülya. Kıbrıs Sorunu (1571-1960) ve 1960 Çözümü, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.
- ERTEGUN, Necati Münir. Intercommunal Talks and The Cyprus Problem, Nicosia, 1977.
- In Search of A Negotiated Cyprus Settlement, Nicosia, 1981.
- Observations on U.N. General Assembly Resolution 34 / 30 of 20 November 1979, Printed by The State Office of The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1979.
- The Cyprus Dispute and The Birth of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Rustem Brother Press, Lefkoşa, 1984a.
- The Cyprus Dispute and The Birth of The Turkish Republic of Northern Cyprus, 2. Edition, K. Rustem and Brother, Printed in Great Britain at The University Press, Oxford, 1984b.
- ERTEKÜN, Necati M. Tarihi Perspektif İçerisinde Kıbrıs Sorunu, 24-27 Şubat 1984 Girne Konferansı, Lefkoşa, 1985.
- ERTÜRK, Selâhattin. Diktacı Tutum ve Demokrasi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

- ESMAN, Milton J. and Shibley TELHAMİ (ed.). International Organizations and Ethnic Conflict, Cornell University Press, Ithaca, 1995.
- EUANGGELOS, Aberôph-Tositsas. Historia Tôn Khamenôn Eukairiôn (Kypriako 1950-1963), Vol. I-II., Athena, 1982.
- "Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus", Department of State Bulletin, May 1978.
- EVANS, Graham and Jeffrey NEWNHAM. The Dictionary of World Politics: A Reference Guide to Concepts, Ideas and Institutions, Harvester-Wheatsheaf, New York, 1990.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki. Tarihin İlkeleri, Say Yayınları, İstanbul, 1991.
- FAİZ, Muharrem. Kültür ve Yabancılaşma Lefkara İşİ Üzerine Bir Araştırma, Galeri Kültür Yayınları, İstanbul, 1993.
- FEATHERSTONE, K. and D. KATSOUDÉS (ed.). Political Change in Greece: Before and After Colonels, London, 1987.
- FELLAHOĞLU, Esat. Baf'ta Direniş, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1995.
- FEYZİOĞLU, Turhan and Necati M. ERTEKÜN, The Crux of The Cyprus Question, Lefkoşa, 1987.
- Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyum, Elazığ, 1990.
- FIRAT, Melek M. 1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997.
- FOLEY, Charles. The Memoirs of General Grivas, London, 1964.
- FOSTER, George. Traditional Cultures and The Import of Technological Change, New York, 1962.
- FOUCAULT, Michel. Beyond Structuralism and Hermeneutics, Brighton, 1986.
- FRANK, Jerome D. Sanity and Survival: Psychological Aspects of War and Peace, Random House, New York, 1967.
- FRANKEL, A. International Relations, London, 1964.
- FREUND, Julien. Beşerî Bilim Teorileri, Çev. Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1991.
- FRIEDRICH, Carl J. Man and His Government, McGraw Rill Company Inc., New York, 1963.
- FUKUYAMA, Francis. Tarihin Sonu ve Son İnsan, Simavi Yayınları, İstanbul, 1996.
- FULLER, Graham. et al., Turkey's New Geopolitics: from The Balkans to Western China, Boulder, 1993.
- FUR, Le ve Ş. DEVRİN, Devletler Umumî Hukuku, Ankara, 1942.
- GALENTER, George A. Eugene and Karl H. PRİBRAM, Plans and Structure of Behaviour, Holt Co., New York, 1960.
- GAZİOĞLU, Ahmet. İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960), İstanbul, 1960.
- İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-1960) ENOSİS Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne – 3, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık, Cyrep Yay., Lefkoşa, 1986.
- GEOPHREY, D. Berridge Return to United Nations: UN Diplomacy in Regional Conflicts, MacMillan, Basingstoke, 1991.
- GERGER, Halûk. Türk Dış Politikasının Ekonomi Politigi: Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzenine, İstanbul, Belge Yayınları, İstanbul, 1998.
- GEY, A. Use and Abuse of History, New York, 1955.
- GIBBONS, Harry Scott. The Genocide Files, Charles Bravos Publishers, London, 1997.
- GİBBONS, Harry Scott. Kıbrıs'ta Soykırım, Çev. Erol Fehim, Near East Publishing, Özyurt Matbaası, Ankara, 2003.
- GOBI, Hugo. Conflict and Negotiation 1960-1980, London, 1989.
- Rethinking Cyprus, Tel-Aviv University Press, Tel-Aviv, 1993.
- GOLDWIN, Robert A. (ed.). Why Foreign Aid?, Raun McMillan and Co., Chicago, 1963.
- GÖĞER, Erdoğan. Hukuk Başlangıcı Dersleri, Şenyuva Matbaacılık, Ankara, 1971.
- GÖKSAN, Emin. Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1980.
- GÖKTUĞ, Güner. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Hazırlayan Siyasal Nedenler, İstanbul, 1990
- GÖNLÜBOL, Mehmet ve Ömer KÜRKÇÜOĞLU. Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. Milletlerarası Siyasî Teşkilâtlanma, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
- Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Yayınlan No. 407, Ankara, 1977.

- Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara, 1993.
- GÖZE, Ayferi. Devletin Ülke unsuru, Sınırları ve Devletle Olan Münasebeti, İstanbul, 1959.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref. Türkiye’de Mahallî İdareler, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1978.
- Yönetim Hukuku, İstanbul, 1983.
- GRAMSCI, Antonio. Selections from The Prison Notebooks, London, 1971.
- Greek Cypriot Anti-Federation Statements, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1998.
- GREENE, Fred. Dynamics of International Relations, New York, 1964.
- GRIVAS, George. General Grivas on Guerrilla Warfare, Frederic A. Praeger Inc., New York and Washington, 1965.
- The Memories of General Grivas, Richard Clay Company Ltd., London, 1972.
- GÜL, Atakan ve Ayfer Yazgan GÜL. Avrasya Boru Hatları ve Türkiye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- GÜLEN, Alâeddin. Belekte Kalanlar, (basıldığı yer ve matbaa adı yok), 1998.
- Güncel Konular, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- GÜNGÖR, Çağla. Kıbrıslı Türk Gençleri Konuşuyor, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- Günümüzde Felsefe Disiplinleri, Çev. Doğan Özlem, Ara Yayınları, İstanbul, 1990.
- GÜREL, Şükrü S. Kıbrıs Tarihi (1878-1960) – Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, C.I-II., İstanbul, 1984.
- Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 432, Ankara, 1979.
- Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
- GÜRKAN, Haşmet M. Kıbrıs Tarihinden Sayfalar, Nehir Yayınları, Lefkoşa, 1982.
- GÜRÜN, Kamuran. Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.
- Fırtınalı Yıllar-Dışişleri Müsteşarlığı Anıları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
- GÜVENÇ, Nazım. Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul, 1984.
- HAASS, Richard. Conflicts Unending: The United States and Regional Disputes, New Haven: Yale University Press, 1990.
- HAKERİ, Bener Hakkı. Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları No: 28, Lefkoşa, 1993.
- HAKIN, Leon. Tarih Tenkidinin Unsurları, Çev. Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yayınları, Ankara, 1989.
- HALLEY, Laurence. Ancient Affections Ethnic Groups and Foreign Policy, Published by Praeger Publishers, New York, 1985.
- HALPERIN, Morton H. and David J. SCHEFFER. Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 1992.
- HAMMER, J.C. Osmanlı Devleti Tarihi, C. VI., Çev. Mehmet Ata, İstanbul, 1984.
- HARTBOTTLE, Michael. The Impartial Soldier, Oxford University Press, London, 1970.
- HASGÜLER, Mehmet. Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim’in İflası, Özgür Üniversite Yayınları, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- HATİPOĞLU, M. Murat. Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997.
- Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922), TKAİ Yayınları, Ankara, 1988.
- HAYES, John D. Reading, New York, 1954.
- HAZARD, Shirley. Countenance of Truth – The United Nations and The Waldeim Case, London, 1991.
- Hectic Greek Cypriot Rearmament and Its Offensive Designs, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1995.
- HEINZE, Christian. Cyprus Conflict 1984-1985, K. Rustem and Brother, Nicosia, 1986.
- HERACLIDES, Alexis. Hê Araboisraêlinê Antiparathesê: Hê Problêmatikê Tês Eirênikês Epilysês, Papazêsês, Athena, 1991a.
- The Self-Determination of Minorities in International Politics, Frank Cass, London, 1991b.

- Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye Türk-Yunan İlişkilerimde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları, Çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- HERMAN, Valentine and Françoise MENDEL, Inter-Parliamentary Union - Parliaments of The World, Macmillan, London, 1976.
- HIGGINS, Rosalyn. The Development of International Law Through The Political Organs of The United Nations, London, 1963.
- United Nations Peace Keeping, Documents and Commentary, IV Europe 1946-1979, Oxford, 1981.
- HILL, George. A History of Cyprus. Vol. I, Cambridge, Cambridge University Press, London, 1952.
- The History of Cyprus, Cambridge University Press, London, 1949.
- HILL, Norman. Contemporary World Politics, New York, 1954.
- Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997.
- HITCHENS, Christopher. Hostage of The History: Cyprus from The Ottomans to Kissinger, New York, 1997.
- HRISTOKUDIS, Apostolos. Balkanskata Politika Na Gırtiya Prez 90-Te Godini (90'lı Yıllarda Yunanistan'ın Balkan Politikası), Sofya, 1998.
- Human and Cyprus, Part - I, Published by The Turkish Cypriots Human Rights Committee The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1977.
- HUNT, David. Cyprus: A Study in International Relations, The University of Edinburgh Press, London, 1980.
- HUNTINGTON, S. P. ve J.I. DOMÍNGUEZ. Siyasal Gelişme, Çev. Ergun Özbudun, Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1985.
- ILGAZ, Hasane. Kıbrıs Notları, İstanbul, 1949.
- ISAACSON, Walter. Kissinger A Biography, Simon & Schuster, New York, 1992.
- İBN HALDUN. Mukaddime, C.1., Çev. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- İLHAN, Suat. Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği, TKAİ Yayınları, Ankara, 1993.
- İNATÇI, Ümit. Kıbrıs Sorunu Üzerine: Aldatıcı Sorunlar İkilemi Ya Da Bir Çözumsuzlüğün Anatomisi, Galeri Kültür Yayınları, İstanbul, 1995.
- İSMAİL, Sabahattin ve Ergin BİRİNCİ. Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşında İki Ulusal Kongre – Meclis-i Millî (1918) – Millî Kongre (1931), Lefkoşa, 1987.
- İSMAİL, Sabahattin. 100 Sorunda Kıbrıs Sorunu, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1992.
- 150 Sorunda Kıbrıs Sorunu, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998a.
- Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998b.
- Self-Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı, Kastaş Yay., İstanbul, 1990.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C. 2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993.
- JACOBSON, Carl G. (ed.), The Uncertain Course: New Weapons Strategies and Mind-Sets, Oxford University Press, Oxford, 1987.
- JACOVIDES, Andreas J. Treaties Conflicting with Peremptory Norms of International Law and The Zurich-London Agreements, Nicosia, 1966.
- JEFFERSON, A. International Politics: A Framework of Analysis, 2. Edition, Prentice Hall International, London, 1972.
- JENNESS, Diamond. The Economics of Cyprus: A Survey to 1914, McGill University Press, Montreal, 1962.
- JERVIS, Robert. Perception and Misperception in International Politics, Princeton University Press, Princeton, 1976.
- JOSEPH, Joseph S. Cyprus: Ethnic Conflict and International Concern. Peter Lang, New York, 1985.
- Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics from Independence to The Threshold of The European Union, Houndsmills: Macmillan, London, 1997.
- KABAALIOĞLU, Halûk. Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997.
- KAKAZU, Hiroshi. Sustainable Development of Small Island Economies, Westview Press, USA, 1994.
- KALIJARVI, Thorsten V. Modern World Politics, New York, 1954.

- KALLİFATİDES, Theodor. Kıbrıs Kutsal Adaya Bir Gezi, Çev. Erol Sever, Berfin Yayınları, İstanbul, 1992.
- KALPAKÇIOĞLU, Özdemir. Yunan'dan Dost Olmaz, 2. Baskı, Dizgi ve Baskı Form Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul, 1994.
- KANSU, İsmail. Aslında Hiç Uyumadık, Ankara, 2001.
- KAPANİ, Münci. Politika Bilimine Giriş, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1988.
- KAPTAN, Saim. Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, Tekışık Veb Ofset Tesisleri, Ankara, 1991.
- KARAKOYUNLU, Yılmaz. Liberalizmin Türkiye Promönadı, Ankara, 1997.
- KARPAT, Kemal H. (ed.), Turkey's Foreign Policy in Transition 1950-1975, E.J. Brill, Leiden, 1975.
- KASIMOĞLU, Erten. Eski Günler Eski Defterler: R. Denктаş'la Röportaj, Yorum Yayınları, Lefkoşa, 1991.
- KASTELLIS, Rina. Refugee in My Homeland, Nicosia, 1981.
- KAYMAK, Faiz. Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü? – Anılar ve Belgeler, Alpay Basımevi, İstanbul, 1968.
- KEDOURIE, Elie. Nationalism, 3rd ed., Hutchinson University Press, London, 1966.
- KEPOĞLU, Halil. Kıbrıs Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.
- KERIDIS, D. and D. TRIANTAPHYLLOU (ed.), Greek-Turkish Relations in The Era Globalization, Virginia, 2001.
- KESKİN, Venhar. Megali İdea – Enosis ve Baftan KKTC'ne, Özdilek Ofset, Lefkoşa, 1998.
- Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1978.
- Kıbrıs Beyannamesi, Türk Gençliğinin Kıbrıs Mezuundaki Görüşü, Ankara, 1952.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Lefkoşa, Kıbrıs Hükümeti Matbaası, 1960.
- Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF, İstanbul, 1992.
- Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981, KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, İstanbul, 1981.
- Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990.
- Kıbrıs Sorunu ile İlgili Yeni Görüş Açıkları, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2001.
- Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993.
- Kıbrıs Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975.
- Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, Resmi Gazete, Sayı: 34, Ek: I, 17 Haziran 1975.
- Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükümetten Beklentiler, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın, Hazırlayan: Derviş Manizade, Kıbrıs Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975.
- Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kıbrıs'ın Fethi 1570-1571, Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986.
- Kıbrıs'ta Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti, Lefkoşa, 1964.
- KILIÇKIRAN, Osman. Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi ve Çözümü ile İlgili Kısa Bir Deneme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1990.
- KINIKLIOĞLU, Suat. Cyprus: History and Mutual Perceptions, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.
- KINNOM, Bell M. Turkey and Greece, New York, 1968.
- KİTSİKİS, Dimitri. Yunan Propagandası, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1964.
- KIZILGIOUREK, Niazi. Hê Kypros: Peran Tou Ehnous, Kasoulidês and Hyios, Nicosia, 1993.
- Kypros: To Adiehsodo Tôn Ethnihismôn, Maurê Lista, Athena, 1999.
- KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, 2001 Geçiş Yılı Programı.
- KKTC İçişleri, Köyişleri ve İskân Bakanlığı Harita Dairesi Arşivi, Lefkoşa.
- KKTC Millî Arşivi, Mühendishâne-i Hümayûn'da Tâbib-i Kaimba Hekim Hıristaki Tarafından Çizilen Kıbrıs Haritası, 1874.
- KKTC Tarım ve Orman Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şubesi, Tarımsal Yaşı ve Üretim 2001, Lefkoşa, 2002.
- KKTC Ülke Raporu, Hazırlayan: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Lefkoşa, 1998.
- KOÇ, Haldun. Pazarlık Gücünün Etkileri Yönüyle Camp David Orta Doğu Barış Sürecisine Etkileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.

- KORKMAZ, Fahrettin. Gazali'de Devlet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- KOROWICH, Marc – Stanislas. Organizations International et Souveraineté des Etats Membres, Paris, 1961.
- KORUYUCU, Güner. Yugoslavya ve Birleşmiş Milletler Kararları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkileri Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.
- KOUMOULIDES, John T.A. (ed.). Cyprus in Transition 1960-1985, Trigraph, London, 1986.
- KRAMIDIOLIS, Nikos. Amahorili Politia Kipros 1964-1974, Athena, 1978.
- KRANIDIOTIS, Nicos. The Cyprus Problem, Athens, 1975.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 13 Yaşında, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1996.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TÜSİAD Yayınları, İstanbul 1998.
- KUZNETS, Simon. Economic Growth of Small Nations, John Hopkins University Press, 1957.
- KUZU, Vaner. Tarih Felsefesi – Tarihin Bir Felsefe Problemi Olarak Ortaya Çıkışı ve Tarih Felsefi Kurgularında Öncülerin Rolü, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.
- KUÇUK, Fazıl. Greek Atrocities Against Turks, Nicosia, 1956.
- KÜÇÜK, Fazıl. Kıbrıs Meselesinin İç Yüzü, Lefkoşa, 1964a.
- Kıbrıs'ta Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti, Lefkoşa, 1964b.
- Mücadelemizin Görkemli Günleri, Derleyen: Altay Sayılı, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Ankara, 1999.
- KÜRŞAT, Fikret ve Mustafa H. ALTAN, Sabahattin EGELİ. Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi, Kutsal Yayınevi, İstanbul, 1978.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. Tarih Araştırmalarında Usûl, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1991.
- KYLE, Keith. Cyprus: In Search of Peace, Minority Rights Group Report, London, 1997.
- KYRIAKIDES, Stanley. Constitutions of The Countries of The World: Cyprus, Nicosia, 1972.
- Cyprus Constitutionalism and Crisis Government, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1968.
- KYRRIS, Costas P. History of Cyprus, Nicosia, 1981.
- LAGAKOS, Evstathios ve George PAPULYAS, Yoannis CUNİS, Viron THEODOROPULOS. Dış Politikayla İlgili Düşünceler ve Arayışlar, Çev. KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1997.
- LAIPSON, Ellen B. Cyprus: Status of U.N. Negotiations, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, Washington, 1990a.
- Cyprus: Turkish Cypriot "Statehood and Prospects The Settlement, USA Foreign Affairs and National Defense Division – May 4, 1984, The Library of Congress Congressional Research Service, Washington, 1990b.
- LASSWELL, Harold D. Politics: Who Gets What, When, How?, Meridian Books, Mc. Graw-Hill, New York, 1958.
- LAUTERPACHT, Hersch. (ed.), International Law: A Treatise, 6th Edition, Volume: 2, Longmans, Green and Co, London, 1994.
- LAZURE, C. Le Fédéralisme vu a la Lumière de la Théorie Sociologique du Fonctionnalisme, Fédéralisme et Nations, Les Presses de l'université du, Québec, 1971.
- Liderin Demokrasi Arayışı, 20 Mayıs Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
- LIJPHART, Arend. The Politics of Accommodation, University of California Press, Berkeley, 1967.
- LİPSON, Leslie. Politika Biliminin Temel Sorunları, 2. Baskı, Çev.: Tuncer Karamustafaoğlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.
- LISKA, George. International Equilibrium, Harvard University Press, 1957.
- LOEWENBURG, Gerhard and Samuel PATTERSON, Comparing Legislatures, Little Brown Press, Boston, 1979.
- LUARD, Evan. War in International Society, New Haven: Yale University Press, 1986.
- LUTTWAK, Edward. The Endangered American Dream, Simon and Schuster, New York, 1993.
- NECATAGİL, Zaim M. The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law, Oxford University Press, Oxford, 1990.
- The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective, Northern Cyprus: Tezel Offset and Printing Co., Nicosia, 1985.
- MACMILLAN, Harold. Riding The Storm 1956-1959, Macmillan, London, 1971.

- Riding The Strom, London, 1969.
- MACRIDIS, Roy C. Foreign Policy in World Politics, Prentice Hall 2. Edition, 1962.
- MAKRIDES, Kyriacos C. The Rise and Fall of The Cyprus Republic, Yale University Press, New Haven, 1977.
- MANDELBAUM, Maurice. History, Man and Reason: A Study in Nineteenth Century Thought, Johns Hopkins Press, Baltimore and London, 1971.
- MARDİN, Şerif. İdeoloji, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Siyasal ve Sosyal Bilimler, Derleyen: Mümtaz'er Türköne ve Tucay Önder, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- MAURATSAS, Kaisar. Opseis Tou Hellênikou Ethnikismou Stên Kypro, Katani, Athena, 1998.
- MAVROGORDATO. Cyprus: Report and General Abstracts of The Census 1901, Government Printing Office, Nicosia, 1902.
- Cyprus: Report and General Abstracts of The Census 1911, London, Waterlow, 1912.
- MAYES, Stanley. Makarios: A Bibliography, Macmillan Press, London, 1981.
- MENDELSON, Maurice. EU and Cyprus: An Expert View – Opinion of Prof. M.H. Mendelson Q.C. on The Application of "The Republic of Cyprus" to Join The European Union, KKTC Tanıtma Dairesi Yayınları, Nicosia, 1997.
- MERAY, Seha L. Devletler Hukukuna Giriş, C. I., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Ankara, Ankara, 1960.
- Devletler Hukukuna Giriş, C. II., 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
- Merkezî Hükûmet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri, Merkezî Hükûmet Teşkilâtı Araştırma Projesi Yönetimi Kurulu Raporu, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966.
- MERRILLS, C. International Dispute Settlement, Sweet and Maxwell, London, 1984.
- METALLÊNOS, B. Geôrgios D. Tourkokratia: Hoi Hellênes Stên Othômanikê Historia - Akritas, Athena, 1998.
- MEWHINNEY, Edward. Federal Constition Making for A Multi-national World, Canada, 1966.
- MEZAY, Michael. Comparative Legislatures, Duke University Press, Durham, 1980.
- MISIRLIOĞLU, Kadir. Lozan Zafer Mi Hezimet Mi?, C. II., Sebil Yayınları, İstanbul, 1973.
- MİLLAS, Herkül. Yunan Ulusunun Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Milli Kıbrıs Davamızda Her Türlü Tavize Neden Karşıyız, Kıbrıs Türk Ocağı Dergisi, Lefkoşa, 1978.
- Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.
- MILLS, Charles Wright. Imagination Sociology, Paris, 1967.
- MILNOR, Andrew J. (ed.), Comparative Political Parties, Thomas Y. Crowell, New York, 1969.
- MIRBAGHERI, Farid. Cyprus and International Peacekeeping, Hurst and Co., London, 1998.
- MITCHELL, R. The Structure of International Conflict, Macmillan, London, 1981.
- MITCHELL, William C. Politics as The Allocation of Values, A Critical Ethics, 1961.
- MONROE, Elizabeth. Britain's Moment in The Middle East 1914-1956, Chatto and Windus, London, 1963.
- The Mediterranean in Politics, Oxford University Press, London, 1938.
- MONTHVILLE, Joseph V. (ed.). Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies, Lexington, Massachusetts, 1980.
- MORAN, Michael. Sovereignty Divided Essays on The International Dimensions of The Cyprus Problem, CYREP, Nicosia, 1998.
- MORAN, Michael. Why, So Far, The Cyprus Problem Has Remained Unsolved, Nicosia, 1997.
- MORGENTHAU, Hans J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Knopf, New York, 1963.
- Uluslararası Politika, Çev.: Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970.
- MORSE, Edward L. Modernization and The Transformation of International Relations, The Free Press, New York, 1976.
- MOURGEON, Jacques. İnsan Hakları, Çev.: Ayşen Ekmekçi ve Alev Türker, İletişim Yayınları, Presses Universitaires De France, 1995.
- MUNRO, John and Zahi KHURI. Cyprus: Between Venus and Mars, Caravan Books, Delmar, 1984.
- MÜFTÜOĞLU, Ferruh. Ortadoğu Su Meselesi ve Türkiye, Marifet Yayınları, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1997.

- MÜTERCİMLER, Erol. Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1990.
- NECATAGIL, Zaim M. The Cyprus Conflict: A Lawyer's View, 2nd. Edition, Nicosia: 1982.
- The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law, Revised 2. Edition, Biddles Ltd Guildford and King's Lynn, Oxford University Press, London, 1998.
- NECATİGİL, Zaim M. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukuku, Rüstem Kitapevi Hukuk Yayınları, İstanbul, 1988.
- NECATİGİL, Zaim. Administrative Law, Nicosia, 1974.
- The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective, Northern Cyprus: Tezel Offset and Printing Co., Nicosia, 1985.
- NEDJATI, Zaim M. and A. TRICE. Cyprus Administrative Law, Nicosia, 1974.
- English and Continental Systems of Administrative Law, Amsterdam, 1978.
- NEDJATIGİL, Zaim M. The Cyprus Conflict: A Lawyer's View, 2nd Edition, Nicosia, 1981.
- NEMMAN, Philip. A Short History of Cyprus, London, 1940.
- NICOLSON, Harold. The Evolution of Diplomatic Method, Constable and Co. Ltd., London, 1954.
- NİRUN, Nihat. Sistematik Sosyolojik Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
- NORDLINGER, Aric A. Conflict and Conflict Management in Divided Societies, Harvard Center for International Studies, Cambridge, 1972.
- O'TUATHAIL, Gearoid and Simon DALBY (ed.), Rethinking Geopolitics, Routledge, London, 1998.
- O'TUATHAIL, Gearoid. Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space, London, 1996.
- OBERLING, Pierre. Bellapais'e Giden Yol – (Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü), Çev: Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- OBERLING, Pierre. Negotiating for Survival. The Aldington Press, New Jersey, 1991.
- The Double Representation Conspiracy: How The Greek and Greek Cypriot Governments are Precipitating A New Crisis in Cyprus by Using The European Union, Nicosia, 1997.
- The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus, Columbia University Press, New York, 1982.
- OĞUZ, Süleyman. 50. Yılda Kıbrıs, Eti Matbaası, Ankara, 1973.
- OKANDAN, R. G. Devletin Menşei, İstanbul, 1945.
- Umumî Amme Hukuku Dersleri, İstanbul, 1952.
- OLAF, Halmer. Social Technologies, New York, 1966.
- Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Editör: Mehmet Gönübol, 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.
- OLGUN, Aydın. Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991.
- Kıbrıs'ın Anatomisi, Ankara, 1975.
- OLGUN, Ergün. Cyprus: Brief Background, Obstacles Encountered and Turkish Cypriot Proposals, Nicosia, 2002.
- OPPENHEIM, International Law, Volume: II., London, 1935.
- ORGANSKI, A.F.K. World Politics, Knopf, New York, 1958.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 43, Ankara, 2000.
- OKSUZOĞLU, Oktay. Cyprus: Down Memory Lane, Nicosia, 1991.
- ÖKSÜZOĞLU, Oktay. Dünden Bugünü Kıbrıs Türkleri, İstanbul, 2003.
- ÖNEN, S. Tülay. Bulgaristan Türkleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992.
- ÖYMEN, Onur. Teknolojik Gelişme ve Savunma Politikası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1969.
- ÖZÇELİK, İsmail. Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler, TDFO Yayınevi, Ankara, 1993.
- ÖZDAĞ, Muzaffer. Millî Bütünlük ve Güvenliğimiz, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.
- ÖZDEMİR, Atakan. Soğuk Savaş Sonrası Filistin Meselesi ve Ortadoğu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- ÖZEY, Ramazan. Dünya ve Ülkeler Coğrafyası, İstanbul, 1997.
- ÖZGÜÇ, Tahsin. Türk Üniversitelerinin Kıbrıs Sorunu Hakkındaki Görüşü, Ankara, 1975.
- ÖZGÜR, Özker. Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992.

- Yarın Geç Kalabiliriz, İleri Basımevi, Lefkoşa, 1981.
- PADEFORD, Norman J. and George A. LİNCOLN. The Dynamics of International Politics, New York, 1962.
- PALOMBARA, J. Bureaucracy and Political Development, Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1963.
- PANTELLI, H. The New History of Cyprus, London, 1984.
- PAPADOPOULLOS, General Nicolas. Memoirs of General Grivas, Longman Press, London, 1974.
- PAPANDREOU, Andreas. Democracy at Gunpoint, Doubleday and Co., New York, 1970.
- Democracy at Gunpoint: The Greek Front, Doubleday and Co., Athens, 1983.
- PARKER, Geoffrey. Geopolitics: Past, Present and Future, London, 1998.
- PARKINSON, Northcote. Siyasal Düşüncenin Evrimi, Çev. Mehmet Harmancı, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- PARLA, Reha. Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri Lozan Montrö Türkiye'nin Komşularıyla İmzaladığı Başlıca Belgeler, 2. Baskı, Özdilek Matbaası, Lefkoşa, 1987.
- PATRICK, Richard A. Political Geography and The Cyprus Conflict: 1963-1971, Department of Geography Publication Series No: 4, University Awterloo, Ontario-Canada, 1976.
- PAYASLIOĞLU, A. T. Merkezî İdarenin Taşra Teşkilâtı Üzerinde Bir İnceleme, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilâtı Ortak Yayınları, Ankara, 1966.
- PAZARCI, Hüseyin. Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılması Statüsü, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992.
- PAZARCI, Hüseyin. Uluslararası Hukuk Dersleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 542, Ankara, 1985.
- PEARCY, G. Etzel and R. H. FIFIELD, World Political Geography, New York, 1952.
- PERCIVAL, A. Cyprus: Census of Population and Agriculture 1946, Vol. I, Crown Agents for Colonies, London, 1946.
- PIPINELES, Panagiôtês N. Hê Diakheirisis Tou Kypriakou Zêtêmatos Kata Ta Teleutaia Etê, Athena, 1959.
- PLATON. Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1980.
- Theaitetos, Çev. Macit Gökberk, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1986.
- PLÜMER, Fazıl. Anılar – Toplum Hizmetinde Bir Ömür, Derleyen: Ahmet C. Gazioğlu, CYREP Yayınları, İstanbul, 2001.
- The Cyprus Problem: Religious Tolerance and All That!, Nicosia, 1988.
- POLAMA, M. Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- POLAT, Hüseyin. Sürdürülebilir Kalkınma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- POLAT, Yılmaz. Washington Entrikaları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999.
- POLYVIOS, Polyviou G. Cyprus: Conflict and Negotiations 1960-1980, New York: Holmes and Meier Publishers, 1980.
- In Search of A Constitution - Constitutional Negotiations and Proposals 1960-1975, Nicolaou and Sons, Nicosia, 1976.
- POWELL, Jr. G. Bingham. Contemporary Democracies: Participation, Stability and Violence, Harvard University Press, 1982.
- PRÉLOT, I. Institutions Politiques, Paris, 1961.
- PURCELL, Hugo D. Cyprus, Ernest Benn, London, 1969.
- Cyprus, Praeger Press, New York, 1968.
- QUANDT, William B. Peacemaking and Politics, The Brookings's Institutions, Washington D.C., 1986.
- Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988.
- RAE, Douglas. The Political Consequences of Electoral Laws, Yale University Press, New Haven, 1967.
- RAVENSTEIN, G. Cyprus: Its Resources and Capabilities with Hints for Tourists, George Philip and Son, London, 1878.
- REDDAWAY, John. Burdened with Cyprus - The British Connection, Third Edition, Published by Rustem, Nicosia, 2001.

- Burdened with Cyprus: The British Connection, K. Rustem & Brother and Weidenfield & Nicholson Ltd., London, 1986.
- Report from The Select Committee on Cyprus Session 1975-1976, Ordered by The House of Commons to be Printed, London, 1976.
- Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, 23 November 1992.
- Republic of Cyprus, Census of Population and Agriculture, Population by Location, Race and Sex – 1960, Vol. I, Government Printing Office, Nicosia, 1960.
- RICHARDSON, J. and A. G. JORDAN, Governing Under Pressure: The Policy Process in A Post-Parliamentary Democracy, Martin Robertson, London, 1979.
- RICHMOND, Oliver P. Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and The United Nations, Frank Cass, London, 1998.
- RIENOV, R. Contemporary International Politics, New York, 1961.
- RIZVI, Absar Husain. Cyprus: The Tale of An Island, Pan-Graphic, Islamabad, 1998.
- RONZITTI, N. Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity, Dordrecht, 1985.
- RORTY, Richard. Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- ROUSSEAU, Jean Jacques. Toplumsal Sözleşme, Tercüme: Alpagut Erenuluğ, 3. Baskı, Ankara, 1999.
- Rum Silahlanması Füze Krizi ve Gerçekler, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1998.
- RYAN, Stephen. Ethnic Conflict and International Relations, Aldershot, Dartmouth, 1995.
- SABİNE, George. Siyasî Düşünceler Tarihi, C.1, Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği Yayınları, Ankara, 1969.
- SADRAZAM, Halil. Kıbrıs'ta Varoluş Mücadelemiz Şehitlerimiz ve Anıtlarımız, Türkiye Şehitleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.
- SALEM, Norma (ed.). Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution, St. Martin's Press, New York, 1992.
- SALIH, Halil Ibrahim. Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism on A State, University of Alabama Press, Alabama, 1978.
- SAN, Coşkun. Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analiz, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1971.
- SANDER, Oral. Siyasî Tarih 1918-1994, 6. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 1998.
- SARIBAY, Ali Yaşar. Siyasal Sosyoloji, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- SARICA, Murat. 100 Soruda Siyasî Düşünce Tarihi, 6. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996.
- SARICA, Murat. Erdoğan TEZİÇ ve Özer ESKİYURT. Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.
- SARRÊS, Neoklê. D. K. Kônstas KAÎ and P. I. TSAKÔNAS (ed.), Hellênikê Eksôterikê Politikê: Êsôterikes Kai Diethneis Parametroï, Odysseas, Athena, 1994.
- SARTORI, Giovanni. Parties and Party Systems, Cambridge University Press, New York, 1976.
- SAVAŞ, Vural. İrticacılığa ve Demokrasi'ye Karşı Militan Demokrasi, 8. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara, 2000.
- SAYIN, Önal. Sosyolojiye Giriş, İzmir Üniversitesi Kitapevi, İzmir, 1994.
- SBORONOS, Nikos. Analekta Neollenikes Historias kai Istoriographias (Çağdaş Yunanistan Tarihi ve Tarihçiliği Üzerine Seçmeler), Themelio, Athena, 1987.
- SCHUMAN, Frederick L. International Politics, Fourth Edition, McGraw – Hill Book Co., New York, 1948.
- SEABURY, Paul (ed.). Balance of Power, New York, 1981.
- Self-determination and The Turkish Cypriots Minority, Published Greek Cypriots, PIO, 1984.
- SERTER, Vehbi Zeki. Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, C. I., 2. Baskı, Lefkoşa, 1974.
- SEVİM, Ali ve Yaşar YÜCEL. Türkiye Tarihi, C. III., TTK Yay., Ankara, 1991.
- SHAKESPEARE, William. Othello, Çev. Orhan Burlan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- SILVA, K.M. de and S. W.R. SAMARASINGHE (ed.). Peace Accords and Ethnic Conflict, Pinter Publishers, London, 1993.
- SİMTAŞ, Kamil Göksen. Karanlık Dünyam, Lefkoşa, 1998.
- SİNANOĞLU, Suat. Platon: Kriton, TTK Basımevi, Ankara, 1980.
- SİSAV Dış Politika ve Savunma Grubu, 1997 Yılı Sonu İtibarıyla Kıbrıs Sorunu, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1998.

- SİSAV Dışışleri ve Savunma Araştırma Grubu, Kıbrıs Sorunu: Gelişmeler ve Görüşmeler, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1990.
- SONYEL, Salâhi Ramadan. Cyprus and The Destruction of A Republic, The Eothen Press, Huntington, 1997.
- The Struggle of The Turkish Muslims of Cyprus for Survival, TRNC Public Relations Department, Nicosia, 1998.
- SOYSAL, İlhami. Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları, TTK Yayınları, Ankara, 1965.
- SOYSAL, İsmail. Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990), Cilt: II, TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- SOYSAL, Mümtaz. 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 11. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Aklını Kıbrıs'la Bozmak, Bilge Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Annan Belgesi Raporu – 24 Kasım 2002, Bağımsız Cumhuriyet Partisi Merkez Yönetim Kurulu Yayınları, Ankara, 2002.
- Dış Politika ve Parlamento, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk. ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980), Der Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum ve Tezleri (Başlangıcından 1974 Yılına Kadar), İstanbul, 1997.
- Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1991.
- SOZEN, Ahmet. The Cyprus Conflict and The Negotiations – A Political and International Law Perspective, Published by Cyprus Turkish Cultural Association, Ankara, 1998.
- SPROUT, Harold – Margaret. Foundations of National Power, New York, 1955.
- STANLEY, C. Cyprus and Makarios, London, 1960.
- Statistical Abstract 1992 - Republic of Cyprus, Printing Office of The Republic of Cyprus, Nicosia, 1994.
- STAVRINIDES, Zenon. The Cyprus Conflict – National Identity and Statehood, Nicosia, 1975.
- STEAMS, Monteagle. Entangled Allies: US Policy Towards Greece, Turkey and Cyprus, Council on Foreign Relations Press, New York, 1992.
- STEBBINS, Richard P. and Elaine P. ADAM (ed.). American Foreign Relations 1974, New York University Press, New York, 1977.
- STEFANIDIS, Ioannis. Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and The Making of The Cyprus Problem, Hurst, London, 1999.
- STEPHEN, Michael. The Cyprus Question, The British – Northern Cyprus Published by Parliamentary Group, London, 1997.
- STEPHENS, Robert. Cyprus A Place of Arms – Power Politics and Ethnic Conflict in The Eastern Mediterranean, Pall Mall, London, 1966.
- STERN, Laurance. The Wrong Horse: The Politics of Intervention and The Failure of American Diplomacy, Times Books, New York, 1977.
- Strategic Survey, International Institute for Strategic Studies, London, 1978.
- STROSS, Ronald. Orientations, London, Nicholson Watson, 1945.
- Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Hazırlayan: Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
- SULLIVAN, Michael P. Power in Contemporary International Politics, University of Southern California Press, Columbia, 1990.
- SUREDA, R. Rigo. The Evolution of The Right to Self-determination: A Study of United Nations Practice, Leyden, 1973.
- SVORONOS, Nikos. Çağdaş Hellen Tarihine Bakış, Çeviri: Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul, 1988.
- ŞENOCAK, Şener. Federalizm ve Kıbrıs Uyuşmazlığı, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.
- Talking Points, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı, Nicosia, 1998.
- TAMÇELİK, Soyalp. Avrupa Birliği Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Münasebetlerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne İktisadî, Siyasî ve Hukukî Tesirleri, Nil Yayınları, İzmir, 1997a.
- Kıbrıs, AB ve GKRY, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.

- Kıbrıs'ın İngiliz İdâresine Geçışı – Bâb-ı Ali Hariciye Nezareti Arşivine İstinaden Kıbrıs'ın Siyasî Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Hukuk, Siyasal ve Siyasal Sosyoloji Açısından Yeni Bir Değerlendirmesi, Lefkoşa, 1997b.
- TAMKOÇ, Metin. The Turkish Cypriots State, Nicosia, 1988.
- TARAKÇI, Mustafa. Kıbrıs Barış Harekâtı, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1997.
- Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü – 8-9 Mart 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- TAŞAR, Mustafa. Milliyetçilik, Muhafazakârlık, Demokrasi, Anavatan Partisi Siyasî ve Koordinasyon Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- TAVŞANOĞLU, Leyla Emeç. Türk-Yunan Akıllar Tartışılıyor, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Yardım Heyeti Başkanlığı Raporu, Şubat 2003.
- TEKAKPINAR, Ergin. KKTC'deki Siyasî Partilerin Kıbrıs Sorununa Bakışı, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- TEKİN, Kâzım. Türkiye'nin Kara Sınırları ve Komşularıyla Sınır İlişkileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.
- TERLEXIS, Pantazis. Greece's Policy and Attitude Towards The Problem of Cyprus, New York, 1968.
- TEZEL, Yahya Sezai. Türkiye'nin İktisadî ve Sosyal Tarihine Bir Başlangıç – Bazı Paradigmatik Meseleler, Ankara, 1993.
- The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991.
- The Annual Register of World Events, Volume: 137 for 1955, London, 1956.
- The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5 / 93, Luxembourg, 1993.
- The Cyprus Question A Concise Briefing Note, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992.
- The Declaration and Resolution Adopted by The Turkish Cypriot Parliament on 15 November 1983 - For The Liberty, Equality, Dignity and Security of Our People, Lefkoşa 1983.
- The Foreign Affairs Committee of The House of Commons in The Great Britain, Report of 7 May 1987.
- The Library of Congress Congressional Research Service, Washington, 1990.
- The Turkish Cypriot Yearbook of International Relations, The United Nations Association of Northern Cyprus, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1987.
- The Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Nicosia, 1997.
- The Turkish Republic of Northern Cyprus Asks for Justice, TRNC Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department, Lefkoşa, 1998.
- The Turkish Republic of Northern Cyprus, Published by The Department of Public Relations, Office of The Prime Minister, Nicosia, 1992.
- The United Nations and The Situation in The Former Yugoslavia, UN Department of Public Information Reference Paper (7 May 1993).
- THEODÔROPOULOS, Byrôn. Hoi Tourkoi Kai Emeis, Phytrakês, Athena, 1988.
- THEODÔROS, Kouloumbês and Sôtêrês NTALÊS. Hê Hellênikê Eksôtêrikê Politikê Sto Katôphli Tau 21 Ou Aiôna, Athena, Papazêsês, 1997.
- THEOPHANOUS, Andreas. The Political Economy of A Federal Cyprus, Nicosia, 1996.
- THORP, Willard L. Cyprus – Suggestions for A Development Programme, ST/TAO/CYP/ I, United Nations Press, New York, 1961.
- TITUS, H. A Nomenclature in Political Science, American Political Science Review, New York, 1931.
- TOGAN, Zeki Veleği. Tarihte Usûl, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İstanbul, 1969.
- TOLAN, Barlas. Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1979.
- TOLAN, Barlas. Toplum Bilimlerine Giriş, Kalite Matbaası, Ankara, 1975.
- TOLUNER, Sevin. Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayınları, İstanbul, 1977.
- Milletlerarası Hukuk Dersleri – Devletin Yetkisi, 3. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1984.

- TORNARITIS, Criton G. Cyprus and Its Constitutional and Other Legal Problem, Nicosia, 1977.
- TORUNTAY, Necip. Org. Toruntay'ın Anıları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- TUGAÇ, Ahmet. Sosyal Bilimler Araştırmalarının ve Bilgi Akımının Örgütlenmesi, DPT Planlama Dairesi Yayınları, Ankara, 1977.
- TUNAYA, Tarık Zafer. Medeniyetin Bekleme Odası, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.
- Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1966.
- TUNCER, Hüner. Eski ve Yeni Diploması, Ümit Yayınları, Ankara, 1995.
- TURHAN, Turgut. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yurttaşlık Hukuku, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002.
- Turkey, Greece and NATO, A Staff Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, March 1980, US Government Printing Office, Washington, 1980.
- Turkish Cypriots Women Seek Solidarity from World Women Against Greek and Greek Cypriots Oppressions and Embargoes, TRNC Public Relations Department, Nicosia, 1995.
- Turks and Cyprus, Nicosia, 1978.
- TÜLÜMEN, Turgut. Hayat Boyu Kıbrıs - Hatıra, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Türk Cemaat Meclisi Teşkilât Kanunu, Kıbrıs Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Ek: I Kanunlar Bölümü III Ekim 1960, Sayı: 9.
- Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı 21 – 23 Mart 1993 Antalya Konuşma Bildirileri ve Karar Metinleri, Ankara, 1993.
- Türk Dünyası El Kitabı, C. I, 2. Baskı, TKAİ Yayınları, Ankara, 1992.
- Türk Hakları, Derleyen: Mustafa Kahramanyol, Ahmet Yevesi Üniversitesi Yardım Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Türkiye – AB İlişkileri, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Türkiye Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, No: 24, 4 Şubat 1994.
- U.S. Assistance to Cyprus, By The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981.
- U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance, A Staff Report, 1980.
- UCUZSATAR, N. Ulunay. Askerî Coğrafya, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1986.
- Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, İstanbul, 1992.
- URAL, Yeşim. Falkland Adaları Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.
- USLU, Nasuh. Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Ülger Kaya ve Ertan Efeğil. HD Yayıncılık ve Matbaacılık, Ankara, 2001.
- Türk – Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
- UZEL, Nezih. İlk Zafer Yıllarında İslâm, Pınar Yayıncılık, İstanbul 1983.
- ÜNLÜ, Cemalettin. Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981), Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1981.
- VALI, Ferenc A. Bridge Across The Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey, Baltimore: John Hopkins Press, London, 1971.
- VANEZIS, N. Cyprus, The Unfinished Agony, Abelard-Schumann, London, 1977.
- Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık, Lefkoşa, 2001.
- VASQUEZ, John A. The War Puzzle, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- VELİDEDEOĞLU, H.V. Türk Medenî Hukuku, C.I., 6. Baskı, İstanbul, 1959.
- VEZİROĞLU, Fuat. Makine, 3. Baskı, Lefkoşa, 1990.
- VOLKAN, Vamık and Norman ITKOWITZ, Turks and Greeks: Neighbors in Conflict, Eothen Press, Cambridge, 1994.
- VURAL, Yücel. Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1996.
- WAGSTAFF, M. The Evolution of Middle Eastern Landscapes: An Outline to A.D. 1840, Croom Helm, London, 1985.
- WALTZ, Kenneth N. Theory of International Politics, Reading, MA: Addison-Wesley, 1979.
- WARD, W. Greek Regional Development, Centre of Economic Planning and Research (KEPE), Athens, 1963.
- WASBY, Stephen L. Political Science: The Discipline and Its Dimensions, Scribners, New York, 1970.

- Water Storage Capacity of Dams and Small Dams in North Cyprus and South Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, Rapor, 2001.
- WEBER, Alfred. Felsefe Tarihi, Çev. Vehbi Eralp, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- WEBER, Max. The Theory of Social and Economic Organization, Glencoe, 1947.
- WEINTAL, Edward and Charles BARTLETT, Facing The Brink, N.Y. Scribners, 1967.
- Why Independence – Our Republic is The Symbol of Our Sovereignty, Public Relations Department of The Ministry of Ministry of Foreign Affairs and Defence, Nicosia, 1997.
- WINDSOR, Philip. NATO and The Cyprus Crisis, Adelphi Papers No. 14, London: The Institute for Strategic Studies, 1964.
- WORREL, De Lisle. Small Island Economics, Praeger Publishers, New York, 1987.
- WOSGIAN, Daniel Stephan. Turks and British Rule in Cyprus, Michigan University, 1963.
- WRIGHT, Quincy. The Study of International Relations, New York, 1965.
- WRISTON, Wilter B. Ulusal Egemenliğin Sonu: Teknoloji Devrimi Nesil Bir Yeni Dünya Düzeni Yaratıyor?, Çev.: Mehmet Harmancı, Cep Yayınları, İstanbul, 1994.
- XYDIS, Stephen G. Cyprus, Reluctant Republic, Mouton and Co., The Hague, 1973.
- Cyprus: Conflict and Conciliation: 1954-1958, The Ohio State University Press, Ohio, 1967.
- YAĞCI, Oya. Türkiye’de Laiklik Tartışmaları Çerçevesinde Modernist ve Postmodernist Temalar, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.
- YAHYA, Harun. Türkiye İçin Millî Strateji – Türk Dış Politikasına Osmanlı Vizyonu ile Yeni Bir Bakış, Vural Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- YALÇINKAYA, Zehra. BM Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.
- YANNOPOULOS, G.N. Greece and EC Regional Policies, University of Reading Discussion Papers in European and International Social Science Research No: 43, Brussels, 1991.
- Yaptıklarımız Yapamadıklarımızla Beş Yılın Hesabı, Cumhuriyetçi Türk Partisi Yayınları, Dörtrenk Matbaacılık, Lefkoşa, 1998.
- YAVUZ, Fehmi. Türk Mahallî İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilâtı Ortak Yayınları, Ankara, 1966.
- YAVUZALP, Ercüment. Liderlerimiz ve Dış Politika – Bir Diplomat Gözü ile, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- Yeni Kıbrıs Partisi (YKP) Programı, Lefkoşa, 1995.
- YEŞİLADA, Ekrem. Kıbrıs’ta Turizm, Grafik Sanatlar Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii AŞ., İstanbul, 1994.
- YILMAZ, Mesut. ANAP 2000 Vizyon Devlet-Demokrasi-Siyaset, ANAP Teknik Büro, Ankara, 1999.
- YOLAK, Seyit. 1571’den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1989.
- YORGANCIOĞLU, Günay. Kıbrıs Coğrafyası – Fizikî, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- YOUNG, George. Federalism and Freedom, London, 1941.
- Yugoslav Survey: A Record of Facts and Information, The Situation in The Former Yugoslavia and The United Nations (V), Vol. XXXIV, Belgrade, 1993.
- YÜCEL, Celalettin. Dış Türkler, Hun Yayınları, İstanbul, 1976.
- Yükselen Coğrafya Yükselen Gelecek – Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye İlişkileri İçin Ekonomik Model Arayışı, Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı Yayınları, İşadamları Kongresi – 13 Aralık 1997, T.C. Devlet Bakanlığı, Ankara, 1998.
- ZABUNOĞLU, Y. K. Kamu Hukukuna Giriş-Devlet, Ankara, 1973.
- ZİA, Naim. Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçiş ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, TKAE Yayınları, Ankara, 1975.
- ZİVER Bey. Kıbrıs Tarihi, Zaman Matbaası, Lefkoşa, 1312.
- ZUCKERMAN, Alan. The Politics of Faction: Christian Democracy in Italy, Yale University Press, New York, 1979.
- ZWEIG, Stefan. Yarının Tarihi, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul, Can Yayınları, 1991.

3. MAKALELER:

- “% 50 Teorisi”, Eleftheri Kipros Gazetesi, (21 Mart 1981 - No: 47), 3.

- "10 Aralık 2002 Tarihli Gözden Geçirilmiş BM Önerilerinin Değerlendirilmesi ve 28 Şubat 2003 Tarihli Göz Önüne Alınarak Yapılan Olası Senaryolar", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XVI (Ocak – Şubat 2003) 1, 54-58.
- "18 Göçmen Cemiyeti Vasiliu'ya Karşı", Epikeri Gazetesi, (28 Temmuz 1990 - No: 3117), 6.
- "19 Bin Boşnak Kayıp", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (19 Temmuz 1995), 15.
- "1981 Önerileri", Simerini Gazetesi, (6 Temmuz 1992), 1-2.
- "2002'de Neler Oldu?", Kıbrıs Gazetesi, (2 Ocak 2003), 1.
- "3. Tur Görüşmeler Başladı", Mahi Gazetesi, (29 Ekim 1992), 1.
- "4 Genel Sekreter Eskitti", HaberTürk Gazetesi, (12 Mart 2003), 14.
- "52 Bin Rum Göçmen Ailesi İskân Ettirildi", Fileleftheros Gazetesi, (14 Mayıs 1992), 14.
- "774 ve Sonrası", Fileleftheros Gazetesi, (28 Ağustos 1992), 4.
- "A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 2, 32-54.
- "AB Üyeliği ve Garantiler", Fileleftheros Gazetesi, (14 Şubat 1995 - No: 4399), 1.
- "AB ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, (9 Kasım 1992), 6.
- "AB, Kıbrıs ve İngilizler", Vima Gazetesi, (27 Nisan 1994 - No: 4146), 3-4.
- "AB'ye Mahkûm Değiliz", Hürriyet Gazetesi, (19 Ağustos 1997), 18.
- "AB'ye Sert Çıktık", Türkiye Gazetesi, (17 Mayıs 1997), 9.
- "ABD Rumlara Silah Satmıyor", Simerini Gazetesi, (19 Ağustos 1994 - No: 4228), 6-7.
- "ABD, Karşılıklı Tavizlerle Çözüme Gidilmesini Öneriyor", Fileleftheros Gazetesi, (12 Mayıs 1981 - No: 106), 1-2.
- "ABD'den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu", Hürriyet Gazetesi, (10 Temmuz 1992), 19.
- "ABD'nin Görüşleri", Fileleftheros Gazetesi, (24 Ağustos 1992), 2.
- "Acı Reçete Resmi Gazetede", Kıbrıs Gazetesi, (16 Mart 1992), 9.
- ADALI, Kutlu. "Kıbrıs İçin Yürüyelim" Yenidüzen Gazetesi, (16 Nisan 1992), 1.
- ADAMS, Thomas W. "The American Concern in Cyprus", Annals of The American Academy of Political and Social Science, (May 1972) 401, 89-102.
- "Administration Policy for The Eastern Mediterranean", Department of State, Bureau of Public Affairs, Current Policy, (May 1978) 18, 12-31.
- "AGİT Toplantısı", Fileleftheros Gazetesi, (9 Temmuz 1994 - No: 4189), 4.
- AHMET, An: "Federalizm Üzerine Düşünceler", Yenidüzen Gazetesi, (2 Şubat 1990), 6.
- AKANT, İlhan. "BM Genel Sekreteri ve Kıbrıs", Düşüncelerin Düşüncesi Gazetesi, (2 Aralık 1992), 12.
- "Akay Cemal: Defense Minister Confessed: We Will Attack When The Conditions are Appropriate War Scream from Greek Cypriots", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, 79-81.
- "Akay Cemal: In spite of Vasiliu – Denktash in Negotiations, EDEK Look for Creating Crisis Proposal for Depression in Cyprus", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, 70-72.
- AKAY, Cemal. "Klerides'ten Denktash'a Ret", Milliyet Gazetesi, (22 Ocak 1995), 17.
- AKBULUT, Dursun Ali. "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin Araştırma Metodu Hakkında Bazı Mülahazalar", Milli Kültür Dergisi, (1993) 81, 41.
- "AKEL Genel Sekreteri Dimitris Hristofyas'la Söyleşi", Yenidüzen Gazetesi, (17 Nisan 1989), 8.
- "AKEL Meclis Grubu Sözcüsü Andreas Hristu ile Söyleşi", Haravgi Gazetesi, (11 Eylül 1994), 18.
- "AKEL XVII. Kongre Tezleri", Yenidüzen Gazetesi, (20 Mart 1991), 6.
- "AKEL'in Merkez Kurul Kararları", Yenidüzen Gazetesi, (21 Mart 1989), 7.
- AKGÜN, Mensur. "BM Kurallarının İstisnaları", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (25 Nisan 1995), 17.
- "Akıncı'nın Rum TV'deki Söyleşisi", Alithia Gazetesi, (2 Eylül 1992), 4.
- AKİPEK, İlhan. "Türkiye'nin Kuzeydoğu ve Doğu Sınırları", AÜHFD, IX (1988) 1-2, 45-59.
- AKTAN, Gündüz. "Yargının Yarattığı Çıkmaz", Radikal Gazetesi, (22 Ocak 1999), 8.
- ALAGÖZ, Arif. "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", Milletlerarası Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, TKAE Yayınları, Ankara, 1971, 13-31.
- "Alasya: Bağımsızlık Mücadelemiz Dış Türklere Örnek Oldu", Bayrak Gazetesi, (6 Ekim 1990), 7.
- ALASYA, Halil F. "Bir Denktash Var!", Tercüman Gazetesi, (10 Eylül 1993), 8-9.
- "Consultant to The President of TRNC Cyprus, In The Light of Changes in The Turkish World from A Historical Perspective", Cyprus International Symposium on Her Past and Present, Publication of Eastern Mediterranean University of TRNC and Van Yüzüncü Yıl University of Turkish Republic, Ankara, (1994), 53-68.
- "İşte O Kadar", Türk Kültürü Dergisi, XXXV (Mart 1997) 407, 135-142.

- “Kıbrıs Türk Barış Harekâtı”, VIII. Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiriler, C. III., TTK Yayınları, Ankara, 1983,2043-2068.
- “Kıbrıs’ın İngiliz İdâresine Geçışı”, Bilge Dergisi, (Bahar 1999) 20, 67-72.
- “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, C. I., 2. Baskı, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayınları, Ankara, 1992, 1079-1132.
- “Legal Status of The Greek Cypriot Administration”, Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, 24-31.
- “Makarios’ Policy After The Founding of The Republic of Cyprus”, Kıbrıs ve Türkler, Ankara, (1964), 108-123.
- “Niçin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti?”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi – Ayrı Basım, (1993), 77-94.
- “Sabır Taşını Çatlatma”, Türkiye Gazetesi, (30 Mart 1989), 9.
- “Sen Sus Douglas Hurd”, Tercüman Gazetesi, (22 Eylül 1993), 12.
- “Suçlu Kim?”, Türk Kültürü Dergisi, XXXI (Eylül 1993) 365, 530-540.
- “Tarihî Bir Karar”, Türk Kültürü Dergisi, XXXII (Ekim 1994) 359, 577-581.
- “Taviz Tavizi Davet Eder”, Bayrak Gazetesi, (3 Kasım 1990), 9.
- “Türkiye Cumhuriyeti ve Kıbrıs Politikası”, Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, TKAE Yayınları, Ankara, 1973, 207-224.
- “Yavru Vatan’ın Vatan Oluşu”, Tercüman Gazetesi, (3 Mart 1992), 6.
- ALÇİTEPE, Mehmet Ali Galip. “Kıbrıs Barış Harekâtı’nın Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XI (Temmuz-Eylül 1998) 1, 14-15.
- ALKAN, Hüseyin. “Aşağılık Teklif”, Hürriyet Gazetesi, (3 Kasım 2001), 14.
- “Biz Bu Yolda Yokuz”, Hürriyet Gazetesi, (8 Aralık 2002), 14.
- “Denktaş’a Övgü Yağıyor”, Hürriyet Gazetesi, (25 Ocak 1995), 16.
- “İstifa Ederim?”, Hürriyet Gazetesi, (30 Aralık 2002), 18.
- “İşte Annan’ın Çözüm Plânı”, Hürriyet Gazetesi, (10 Kasım 2000), 26.
- “İşte Yeni Kıbrıs Plânı”, Hürriyet Gazetesi, (11 Aralık 2002), 18.
- “Kıbrıs’a Arap Saçı Modeli”, Hürriyet Gazetesi, (30 Ağustos 2001), 1 ve 14.
- “Kıbrıs’a Karadağ Modeli”, Hürriyet Gazetesi, (27 Mart 2002), 14.
- “Klerides’in Kızı, Rumları Çıldırtacak”, Hürriyet Gazetesi, (25 Haziran 2001), 25.
- “Ladin Kıbrıs’tan Avrupa’ya Fıstık Satıp Silah Almış”, Hürriyet Gazetesi, (8 Nisan 2001), 12.
- “Planda taraflar Neyi İstemiyor”, Hürriyet Gazetesi, (8 Aralık 2002), 14.
- “Rauf’la Karşılıklı Rakı İçeceğiz”, Hürriyet Gazetesi, (30 Ekim 2000), 26.
- “Türk Tarafı Ne İstiyor”, Hürriyet Gazetesi, (13 Ocak 2001), 24.
- “Türk Tarafı Ne İstiyor”, Hürriyet Gazetesi, (25 Kasım 2001), 26.
- ALKAN, Necmettin. “Dayton Anlaşması Bölgesinde Bosna-Hersek”, Avrasya Etütleri Dergisi, (Bahar 2002) 22, 31-76.
- “Aloneftis’in Konuşması”, Fileleftheros Gazetesi, (11 Ocak 1993), 1.
- ALPAY, Şahin. “Çözüm Çok Uzakta”, Milliyet Gazetesi, (23 Ocak 1998), 2.
- “Kıbrıs’ta Geç Olmayabilir”, Milliyet Gazetesi, (26 Ocak 1999), 9.
- “KKTC Ana Muhalefet Partisi Lideri Mehmet Ali Talat’a Göre Kıbrıs Sorunu”, Milliyet Gazetesi, (10 Mart 1997), 12.
- “Ters Düşünceler”, Milliyet Gazetesi, (18 Temmuz 1998), 7.
- ALPER, Ecevit. “Artık Zaman Kaybetmemeliyiz”, Genç Güneş Dergisi, I (Eylül 1997) 7, 2-3.
- ALTAN, Mehmet. “Ekonominin Rumcası-Ekonominin Türkçesi”, Sabah Gazetesi, (22 Temmuz 1997), 19.
- “Zenginlik Mi, Milliyetçilik Mi”, Sabah Gazetesi, (4 Nisan 1998), 19.
- ALTAYLI, Fatih. “Anlaşmayı Kıvırıp Yutmamak İçin”, Hürriyet Gazetesi, (4 Aralık 2000), 19.
- ALTUĞ, Yılmaz. “Kıbrıs Konusunda Rauf Denktaş’ın Dedikleri”, Türkiye Gazetesi, (21 Haziran 1997), 17.
- “Amacımız Türkleri Kovmaktır”, Mahi Gazetesi, (23 Ağustos 1990 - No: 2804), 8.
- “Amerikalılar İyimser”, Haravgi Gazetesi, (23 Ekim 1992), 2.
- “Amerikalıların Plânı”, Fileleftheros Gazetesi, (22 Şubat 1995 - No: 4407), 1.
- “Anavatan’a Hediye”, Birlik Gazetesi, (26 Şubat 1994), 5.
- “Anayasa Konusu”, Eleftherotipia Gazetesi, (7 Eylül 1992), 2.
- ANCIN, Osman. “Kıbrıs’taki Türk Askeri Bu Aşamada Çekilemez”, Tercüman Gazetesi, (14 Aralık 1992), 12.

- “Andreas Panayotu’nun Çarpıcı Görüşleri”, Yenidüzen Gazetesi, (10 Nisan 1992), 6.
- ANGELİDES, Stavros. “Çözumsuzluğun Acı Hikâyesi”, Fileleftheros Gazetesi, (20 Eylül 1992), 6-8.
- “En İyi Çözüm Şekli Çözumsuzluktur”, Fileleftheros Gazetesi, (20 Temmuz 1992), 8-9.
- “Federasyon İstemiyoruz”, Fileleftheros Gazetesi, (11 Ağustos 1991a), 14-17.
- “İki Olumlu Oy”, Fileleftheros Gazetesi, (11 Ağustos 1991b), 11.
- “M. 2040 Yılına Doğru”, Fileleftheros Gazetesi, (19 Şubat 1990 - Basın Raporu No. 41), 9-12.
- “Angolemliler AB Pasaportunu Alıp Göç Yollarına Düşeriz”, Hürriyet Gazetesi, (24 Ocak 2003), 7.
- “Ankara’da Kıbrıs Konusunda Bir Toplantı”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XIV (Eylül-Ekim 2001) 5, 4-7.
- “Anketlerin Sonuçları”, Kıbrıs Gazetesi, (11 Temmuz 1992), 21.
- “Anlaşma Faydamıza”, Kıbrıs Gazetesi, (20 Ocak 2003), 1.
- “Anlaşmalar Bürokraside Takılıyor”, Dünya Gazetesi, (18 Nisan 1998), 14.
- “Ara Bölgede Uygulamalar” Fileleftheros Gazetesi, (27 Kasım 1992), 3.
- ARDEL, A. ve Talip YÜCEL. “Balkan Yarımadası-Suriye-Irak-Kıbrıs”, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yay., Ankara, 1976, 1029-1049.
- “Arınç’tan Çözüme Destek”, Kıbrıs Gazetesi, (14 Ocak 2003), 1.
- ARIK, Kemal Fikret. “Medenî Kanunun Yorumu”, AÜSBF Dergisi, Ankara, III (1948), 1-22.
- ARMAOĞLU, Fahir. “Bağımsızlığa Doğru”, Tercüman Gazetesi, (14 Ekim 1983), 9.
- “Kıbrıs Plânı”, Tercüman Gazetesi, (21 Nisan 1992), 6.
- “Kıbrıs’ta 2. Tur”, Tercüman Gazetesi, (18 Ekim 1988), 1.
- ARSAVA, Ayşe Füsün. “1960 Kıbrıs Anlaşmalarının Hukukî Geçerliliği”, Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, 555-560.
- “Arsenis’in Konferansı”, Agon Gazetesi, (18 Mart 1994 - No: 4080), 7.
- “Askerlerle İlgili Madde”, Simerini Gazetesi, (27 Kasım 1992), 2-3.
- “Askersizleştirme”, Fileleftheros Gazetesi, (26 Kasım 1987), 2.
- ASMUSSEN, Jan. “The British Policy Towards Its Right as Guarantee Power to The Cyprus Republic”, Proceedings The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Eastern Mediterranean University Center for Cyprus Studies Publications, Volume: 3, Gazimağusa, (2000), 121-135.
- AŞULA, Mustafa. “Konfederal Kıbrıs”, Türkiye Gazetesi, (9 Eylül 1998), 7.
- ATAÖV, Türkay. “The Ethnic Minorities in Greece”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, VIL (Haziran-Aralık 1991) 3-4, 14-33.
- ATAY, Mehmet. “Uluslararası Jeopolitik Egemenlik Mücadelesinde Kıbrıs’ın Stratejik Konumu ve Akdeniz’de Bölgesel Güvenlik” Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 291-305.
- “Atina’yı Da Siz İkna Edin”, Hürriyet Gazetesi, (4 Aralık 2001), 21.
- ATUN, Ali Fikret. “Kıbrıs Adasını Türkiye İçin Stratejik Önemi-1”, Kıbrıs Gazetesi, (10 Mart 1993), 21.
- “Rum-Yunan İkilisinin Kıbrıs’ta Giriştiği Kışkırtmalar ve Tahrikler-2”, Kıbrıs Gazetesi, (14 Mart 1993), 21.
- “Türk Askeri Kıbrıs’ta-3”, Kıbrıs Gazetesi, (12 Mart 1993), 13.
- “Türk Askeri Kıbrıs’ta-6”, Kıbrıs Gazetesi, (15 Mart 1993), 21.
- “Türk Askeri Kıbrıs’ta-7”, Kıbrıs Gazetesi, (16 Mart 1993), 20.
- “Türk Askeri Kıbrıs’ta-8”, Kıbrıs Gazetesi, (17 Mart 1993), 20.
- “Atun: “Hükûmet Sorumluluk Altındadır”, Kıbrıs Gazetesi, (18 Haziran 1993), 2.
- AUSLAND, John C. and Hugh F. RICHARDSON. “Crisis Management: Berlin, Cyprus and Laos”, Foreign Affairs, 44 (January 1966) 2, 317-332.
- “Avrupa Mahkemesi Kararı”, Fileleftheros Gazetesi, (20 Ekim 1994 - No: 4289), 3-4.
- “Avrupa Mahkemesi Kararı”, Fileleftheros Gazetesi, (7 Temmuz 1994 - No: 4187), 1-2.
- “Avrupa Mahkemesi Kararı”, Mahi Gazetesi, (20 Ekim 1994 - No: 4289), 3-4.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Agon Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4188), 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Alithia Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4186), 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Cyprus Mail Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4185), 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Eleftherotipia Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4191), s. 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Fileleftheros Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4190), 2.

- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Haravgi Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4192), 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Mahi Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4189), 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Selides Gazetesi, (7 Ağustos 1994 - No: 4218), 1-2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Simerini Gazetesi, (31 Temmuz 1994 - No: 4211), 4-5.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Simerini Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4187), 2.
- “Avrupa Mahkemesi’nin Kararı”, Vima Gazetesi, (6 Temmuz 1994 - No: 4193), 2.
- “Avrupa Toplulukları Mahkemesi”, Vima Gazetesi, (14 Haziran 1994 - No: 4164), 4.
- “Avrupa Yunanistan’ın Oyuncağı Oldu”, Cumhuriyet Gazetesi, (28 Aralık 1997), 8.
- “Avrupa’ya İhracata Rum Engellemeleri”, Fileleftheros Gazetesi, (16 Şubat 1995 - No: 4401), 8-9.
- AYOMAMİTİS, Kostas. “Bir Rum Gazetecinin İzlenimleri – Kıbrıs Soruna Gerçekçi Bir Bakış”, Diethnistiki Prosklis Dergisi, Çev. Sabahattin EGELİ, (Mayıs 1990), 21-35.
- AYTEKİN, Halil. “Türk Ocaklarının Kıbrıs Politikasına Tesirleri (1914-1929)”, Türk Yurdu Dergisi, XII (Kasım 1992) 63, 44-46.
- “Baba: KKTC’yi 25 Yıl Sürüklediniz; Oğul: Hatayı Kendimizde Arayalım”, Milliyet Gazetesi, (17 Haziran 1998), 22.
- BAĞCI, Hüseyin. “Kıbrıs Sorununda Son Tango”, Zaman Gazetesi, (1 Nisan 1998), 7.
- BAHÇELİ, Tozun and Nicholas X. RIZOPOULOS. “The Cyprus Impasse: What Next?”, World Policy Review, XIII (1996/1997) 4, 27-47.
- BAHÇELİ, Tozun. “Cyprus in The Politics of Turkey Since 1955”, Norma SALEM (ed.), Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution, St. Martin’s Press, New York, (1992), 32-53.
- “The Cyprus Impasse: What Next? (Turkey Versus Greece)”, World Policy Journal, XIII (Winter 1996) 4, 21-42.
- BALTA, Bekir. “Administrative Law”, Introduction to Turkish Law, T. ANSAY and D. WALLACE, Jr. (eds.), Society of Comparative Law, Turkey and METU, Faculty of Administrative Sciences, Ankara, (1966), 52-72.
- BARGIACCHI, Paolo. “Uluslararası Hukuk Sistemi Kapsamında Kıbrıs Adası ve Adanın Avrupa Birliği Üyeliği”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Kasım-Aralık 2002) 6, 7-11.
- “Barış Cesaret İster”, Sabah Gazetesi, (10 Temmuz 1997), 1.
- “Barış Umutları Güç Kazanıyor”, Sabah Gazetesi, (26 Haziran 1992), 7.
- “Barışa Bir Adım Daha”, Sabah Gazetesi, (12 Kasım 1997), 1.
- BARKAN, Ömer L. “Osmanlı İmparatorluğunda İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, İktisat Fakültesi Mecmuası, XI-XV (1950-1954), 245-268.
- BASS, Stephen M. J. “Ecology and Economics in Small Island: Constructing Framework for Sustainable Development”, in Economics and Ecology, Ed. by Edward B. BARBIER, Chapman & Hall, London, (1994), 89-123.
- BAŞAK, Cengiz. “Kıbrıs’ta Birleşmiş Milletlerin Polis Misyonu” Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 309-314.
- “Başpiskopos Mitinge Katılmadı”, Simerini Gazetesi, (14 Ekim 1991), 1.
- “Başpiskopos: Kıbrıs Elden Gidecek Diyor”, Eleftherotipia Gazetesi, (28 Eylül 1992), 3-4.
- “Başpiskopos’un Konuşması”, Eleftherotipia Gazetesi, (2 Kasım 1992), 4.
- “Başpiskoposa Tepki”, Eleftherotipia Gazetesi, (16 Kasım 1992), 2-3.
- “Başpiskoposla Söyleşi”, Fileleftheros Gazetesi, (2 Ekim 1988), 1-7.
- “Başpiskopostan Vasiliu’ya Sert Eleştiri”, Agon Gazetesi, (22 Kasım 1992), 2.
- “Batı Avrupa Birliği ve Rumlar”, Fileleftheros Gazetesi, (1 Şubat 1994), No: 4037, 5.
- “Batılıların Formül Anlayışı”, Fileleftheros Gazetesi, (6 Kasım 1992), 2-3.
- BATUR, Nur. “Bırakı Kıyameti Koparayım-1”, Milliyet Gazetesi, (1 Mart 1993), 14.
- “KKTC’de İç Çekişme-3”, Milliyet Gazetesi, (3 Mart 1993), 15.
- “Rumlara Göre Plan”, Hürriyet Gazetesi, (25 Kasım 2002), 18.
- “Sırbistan – Karadağ Modeli Nedir?”, Hürriyet Gazetesi, (13 Nisan 2003), 7.
- BAYER, Yalçın. “KKTC’de Üç Kapitülasyon”, Hürriyet Gazetesi, (3 Ocak 2003), 20.
- BAYKAL, Ferit Hakan. “Federal ve Konfederal Devlet Farkı 1”, Zaman Gazetesi, (8 Eylül 1998), 7.
- BAYLIS, John. “International Security in The Post-Cold War Era”, John BAYLIS and Steve SMITH (eds.), The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations, Oxford University Press, Oxford, (1997), 79-102.
- BAYULKEN, Halûk. “Rate Changes in The World in General and Between East and West in Particular: Turk’s and TRNC’s Position”, Raif Rauf Denктаş Lecture Series, Vol: I., Eastern Mediterranean University Press, Mağosa, (1991), 40-47.

- "The Cyprus Question and The United Nations", Dış Politika, IV (1974) 2-3, 113-118.
- BEAFRE, Andrei. "A General Survey of Strategy", In National Security and American Society: Theory Process and Policy, Editor by F.N. TRAGER and P.S. KRONBERG, University Press of Kansas, Manhattan, (1974), 299-314.
- "Belge Sunduk", Kıbrıs Gazetesi, (12 Eylül 2002), 1-18.
- BERBERAKİS, Stalyo. "Papazlar Siyaset Yapmasın", Sabah Gazetesi, (12 Ekim 2000), 23.
- "Yorgo ile Dobra Dobra", Hürriyet Gazetesi, (20 Kasım 2000), 21.
- BERBEROĞLU, Enis. "Müzakere Edilemez", Hürriyet Gazetesi, (22 Ocak 2003), 20.
- BIÇAK, Hasan Ali. "Debt of The Greek Cypriot Administration to The Turkish Cypriot Community After A Global Exchange of Properties Between Two Sides", Avrupa Birliği Kışkıncında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, (2001), 205-219.
- BİLGE, Suat. "The Cyprus Conflict and Turkey", Kemal H. KARPAT (ed.), Turkey's Foreign Policy in Transition, 1950-1975, E.J. BRILL (ed.), Leiden, (1975), 168-191.
- BILGIN, Pilar. Ken BOOTH and Richard Wyn JONES. "Security Studies: The Next Stage?", Nacao e Defesa, 84 (1998) 2, 125-146.
- BİBİNA, Iordanka. "Basınında Kıbrıs Sorunu (1989-1999)", Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 325-345.
- "Bir AET Heyeti Geliyor", Eleftherotipia Gazetesi, (2 Temmuz 1990 - No: 3091), 5-6.
- BİRAND, Mehmet Ali. "Denктаş'ın Müzakere Taktiği Doğruydı...", Sabah Gazetesi, (17 Ağustos 1992), 17.
- "Kıbrıs İçin BM Güvenlik Konseyi'nin Başkaldırma Zamanı", Sabah Gazetesi, (8 Eylül 1992), 17.
- "Kıbrıs Konusundaki İlgisizlik Hayret Verici", Sabah Gazetesi, (25 Temmuz 1992), 16.
- "Rum ve Yunanlı Dostlara Söyleyemedik", Sabah Gazetesi, (10 Kasım 1997), 3.
- "Savaş Çıkmasından Korkmalıyız", Sabah Gazetesi, (10 Ocak 1997), 11.
- "Birleşmiş Milletlerden Öneriler", Simerini Gazetesi, (12 Haziran 1992), 2.
- "Birliktelik", Hürriyet Gazetesi, (24 Temmuz 1992), 21.
- "BM Bildiğini Okuyor", Sabah Gazetesi, (1 Temmuz 1998), 1.
- "BM Genel Sekreteri Butros Gali Tarafından Sunulan Önerilerin İçeriği", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, (18 Haziran 1993), 12.
- "BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, 8 Kasım'da Cenevre'de Klerides ve Denктаş'a Yaptığı Sözlü Açıklamaların Tam Metni", Kıbrıs Gazetesi, (8 Kasım 2000), 1.
- "BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Jeo Clark'ın, Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İki Toplumun Lideriyle Yaptığı Ortak Görüşmelere İlişkin Açıklaması", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, (18 Haziran 1993), 1 ve 11.
- "BM ile Gayriresmi Görüşmeler", Hürriyet Gazetesi, (14 Aralık 1992), 20.
- "BM ve ABD Türklere Yüzde 29.5 Toprak Önercek", Simerini Gazetesi, (17 Temmuz 1992), 6.
- "BM'den İmzala Dayatması", Cumhuriyet Gazetesi, (14 Ocak 2003), 7.
- "BM'nin Çözüm Formülü", Haravgi Gazetesi, (4 Mayıs 1992), 1.
- "BM'nin Yeni Belgesi", Agon Gazetesi, (20 Temmuz 1992), 1-4.
- "BM'nin Yeni Belgesi", Eleftherotipia Gazetesi, (20 Temmuz 1992), 2-3.
- "BM'nin Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, (20 Temmuz 1992), 1-4.
- BOL, Fuat. "Yunanlı Neyin Peşinde?", Türkiye Gazetesi, (27 Haziran 1998), 15.
- BOLUKBASI, Suha. "Boutros-Ghali's Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail?", Middle Eastern Studies, XXXI (July 1995) 3, 441-483.
- "The Cyprus Dispute and The United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1996", Middle Eastern Studies, (1998) 30, 411-434.
- "The Turco-Greek Dispute: Issues, Policies and Prospects", Clement H. DODD (ed.), Turkish Foreign Policy: New Prospects, The Eothen Press, Huntingdon, (1992), 29-53.
- BOOTH, Ken. "New Challenges and Old Mind-Sets: Ten Rules for Empirical Realists", Carl G. JACOBSON (ed.), The Uncertain Course: New Weapons Strategic and Mind-Sets, Oxford University Press, Oxford, (1987), 32-89.
- "Boşnaklar Ölümüne Direniyor", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (18 Temmuz 1995), 17.

- BOWE, M., L. BRIGUGLIO and J. W. DEAN, (eds.), "Banking and Finance in Blands and Small States", London, (1998), 89-102.
- BOZKURT, Abdullah. "Kıbrıs İçin Kritik Yıl", Zaman Gazetesi, (11 Ocak 1998), 15.
- BOZKURT, İsmail. "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001, 9-15.
- "Yeni Dünya Düzeni ve Kıbrıs", Ortam Gazetesi, (14 Ağustos 1992), 14.
- BOZKURT, Umut. "Turkish Cypriots Cultural Policies Before and After 1974", Journal for Cypriot Studies, II (Winter 1996) 1, 49-58.
- BREMER, Stuart A. "Dangerous Dyads: Conditions Affecting The Likelihood of Interstate War 1916-1965", John A. VASQUEZ (ed.), Classics of International Relations, Upper Saddle River, Prentice Hall, (1996), 228-246.
- BULUT, Arslan. "Kıbrıs Sevinci", Ortadoğu Gazetesi, (4 Nisan 1998), 13.
- BULUT, Aydın. "Güzelyurt Verilemez", Milliyet Gazetesi, (16 Ekim 1992), 17.
- "Bundan Sonraki Adım", Haravgi Gazetesi, (29 Mayıs 1992), 1-2.
- BURNAZOVİC, Tufik. "Dayton Sonrası Bosna-Hersek'te Güven Çerçevesi - Hukukî Hususlar", Avrasya Etütleri Dergisi, (Bahar 2002) 22, 3-29.
- BURTON, John W. "Resolution of Conflict", International Studies Quarterly, XVI (1972) 1, 178-186.
- "Butros Gali ve Türkler", Fileleftheros Gazetesi, (1 Kasım 1992), 1.
- "Butros Gali'nin Haritası", Fileleftheros Gazetesi, (1 Temmuz 1992), 1.
- "Butros Gali'nin İhtarı", Fileleftheros Gazetesi, (12 Haziran 1992), 3.
- "Butros Gali'nin Plânı", Ethnos Gazetesi, (8 Haziran 1992), 1.
- "Butros Gali'nin Raporu", Fileleftheros Gazetesi, (4 Nisan 1992), 1-2.
- "Butros Gali'nin Raporu", Pronia Nea Gazetesi, (4 Nisan 1992), 2.
- "Butros Gali'nin Raporu", TAK, Rum Basını, (4 Nisan 1992), 1.
- BUZAN, Barry. "New Patterns of Global Security in The Twenty-First Century", International Affairs, 67 (1991) 3, 86-102.
- "Bürokratlar ve Protokol", Eleleftherotipia Gazetesi, (30 Ekim 1992), 6.
- "Bütün Baskılara Rağmen Yunan Uçakları, Üniter Savunma Doktrinin Uygulandığını Gösteriyor", Alithia Gazetesi, (10 Ekim 1994), 1.
- "Bütün Göçmenlerin Dönmesi", Mahi Gazetesi, (5 Haziran 1994 - No: 4155), 5.
- CAHİT, Neriman. "1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ve Türkler", Kıbrıs Gazetesi, (11 Aralık 2000), 1.
- CAMP, Glen D. "Greek-Turkish Conflict Over Cyprus", Political Science Quarterly, 95 (Spring, 1980) 1, 51-70.
- "Camillion Yeni Zemin Arıyor", Proina Nea Gazetesi, (30 Mayıs 1992), 1.
- "Camillion'un Demeci", Fileleftheros Gazetesi, (30 Ekim 1992), 6.
- "Camillion'un İyimserliği", Simerini Gazetesi, (23 Ekim 1992), 1-2.
- CANSEL, Ege. "Kuzey Kıbrıs Ekonomisi", Hürriyet Gazetesi, (28 Kasım 2001), 8.
- "Case of Loizidou and Turkey: Background to The Case and Summary", (The Official web of The Republic of Cyprus Press and Information Office (PIO) Lefkosia (Nicosia) Cyprus), www.pio.gov.cy.
- CEM, İsmail. "Irak, Bosna, Körüklenen Din Ayrışımı ve Kıbrıs", Sabah Gazetesi, (7 Ocak 1992), 9.
- CEMAL, Akay. "Ortak Yönetim Çağrısı", Hürriyet Gazetesi, (21 Ocak 1995), 17.
- CEMAL, Hasan. "Demirel Mektuptan Rahatsız", Sabah Gazetesi, (11 Temmuz 1992), 11.
- CHARALAMBOUS, N. "Ethnicity and Space", The Cyprus Review, X (1998) 2, 79-87.
- CİCİOĞLU, Hasan. "Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri", Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001, 21-30.
- CİNDEMİR, Kasım. "Atina, Savunmasında Devrim Yapıyor", Hürriyet Gazetesi, (15 Ocak 2001), 22.
- "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, (6 Kasım 1992), 1-2.
- "Commentary by TAK: Economic War", Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, 41-44.
- COOK, Thomas I. and Malcolm MOOR. "The American Idea of International Interest", The American Political Science Review, New York, (1953), 21-41.
- COSER, Lewis A. "Çatışmacı Yapısalcılık I: Yapının Çatışma Aracılığıyla Korunması", Ed. Margaret M. Polama, Çev. Hayriye ERBAŞ, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, 97-114.
- COUFOUDAKIS, Van. "Domestic Politics and The Search for A Solution of The Cyprus Problem", Norma SALEM (ed.), Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution, St. Martin's Press, New York, (1992), 66-89.

- "Greek Foreign Policy 1945-1985: Seeking Independence in An Interdependent World I Problems and Prospects", K. FEATHERSTONE and D. KATSOUDIS (eds.), Political Change in Greece: Before and After Colonels, London, (1987), 33-76.
- "United States Foreign Policy and The Cyprus Question", Michael A. Attalides (ed.), Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem, Jus Cypri Association, Nicosia, (1977), 119-123.
- CRAWSHAW, Nancy. "British Year Book of International Law", International Law, 48 (1976-1977) 93, 121-134.
- "Cyprus: Collapse of The Zurich Agreement", The World Today, XX (1964) 8, 12-33.
- Cumhuriyet Gazetesi, (11 Temmuz 1989), 3.
- Cumhuriyet Gazetesi, (20 Eylül 1991), 1.
- Cumhuriyet Gazetesi, (28 Haziran 1989), 2.
- "Cyprus, Denktash Wins", The Economist, (22 August 1992), 2.
- Cyprus Mail, (14 March 2001), 3.
- Cyprus Mail, (19 June 1997), 1.
- Cyprus Mail, (20 September 1989), 2.
- "Cyprus Mail: "Gobi'den Yalanlama", Cyprus Mail Gazetesi, (26 Ekim, 1995), 9.
- "Cyprus Mail: "Gobi'den Kiprianu'ya Yeni Eleştir", Cyprus Mail Gazetesi, (1 Kasım, 1995), 1.
- ÇAKIR, Mikdat. "Genel Olarak Kıbrıs Adası'nın Özel Olarak KKTC'nin Jeopolitik Pozisyonunun Harp Sosyoloji Kriterleri Açısından Değerlendirmesi", Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, 537-554.
- ÇAKIR, Ömer. "Demokrasi ve İnsan Hakları", Bilge Dergisi, (Kış 2000) 27, 163-165.
- ÇANDAR, Cengiz. "Budapeşte'nin Ardından", Sabah Gazetesi, (8 Aralık 1994), 16.
- "Çelişkili Haberler", Fileleftheros Gazetesi, (11 Haziran 1992), 1.
- ÇERÇİ, Tamer. "Kıbrıs'ta Güzelyurt'a Dikkat.....", Hürriyet Gazetesi, (5 Temmuz 1992), 11.
- ÇETEREİSİ, Dilek. "İşte Yeni Paket ", Kıbrıs Gazetesi, (21 Nisan 2001), 3.
- "Çıkmaz Kaçınılmaz", Fileleftheros Gazetesi, (31 Ekim 1992), 1-2.
- ÇİÇEK, Kemal. "Osmanlı Devletinde Asayiş ve Emniyet Hizmetleri: Kıbrıs Örneği", Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet, Derya Kitapevi, Trabzon, 1999, 163-171.
- "Çok Aşırı Miktarda Silah", Alithia Gazetesi, (16 Kasım 1992), 3.
- "Çok Uluslu Güç", Simerini Gazetesi, (9 Kasım 1992), 3.
- ÇÖLAŞAN, Emin. "Kıbrıs", Milliyet Gazetesi, (4 Kasım 1980), 7.
- "Çözüm İçin Takvim Hazırlanıyor", Kıbrıs Gazetesi, (11 Temmuz 1992), 11.
- "Çözüm Sonrası Ekonomi", Fileleftheros Gazetesi, (30 Ağustos 1992), 8.
- "Çözümün Ertesi Günü Ne Olacak?", Selides Gazetesi, (17 Temmuz 1992), 11.
- DAĞLI, Uğur ULAŞ and F. Şeyda BAYINDIR. "Proposals for The Preservation of The Existing Settlement Pattern in Maraş Region", Journal for Cypriot Studies, III (Spring 1997) 2, 173-181.
- DAHRENDORF, Ralf. "Çatışmacı Yapısalcılık: Toplumsal Yapıyı Açıklamaya Bir Öneri", Ed. Margaret M. Polama, Çev. Hayriye ERBAŞ, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, 115-127.
- "Danish Daily Politiken: TRNC Has Been Done An International Injustice", Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, 7-9.
- DANOPOULOS, Constantine P. "The Cyprus Problem and Prospects of Reunification", Balkan Forum, V (June 1977) 19, 126-149.
- "Dayton Süreci Zaten Gündeminde", Cumhuriyet Gazetesi, (17 Haziran 1997), 6.
- DEBEŞ, Taçgey. "A Tourism Master Project Made Jointly by France and Cyprus", Journal for Cypriot Studies, III (Spring 1997) 2, 197-205.
- "Traffic in Cyprus: Yesterday and Today", Journal for Cypriot Studies, II (Winter 1996) 1, 37-48.
- DELİCEİRMAK, Cumhur. "Doğal Bir Hak Olarak Self-Determinasyon", Çengel Dergisi, (Şubat 1991) 2, 7.
- "Sinsilik", Birlik Gazetesi, (3 Ocak 1992), 11.
- "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verilirse Türk Askerini Yarın Çekeriz", Kıbrıs Gazetesi, (25 Kasım 1992), 3.
- "Demirel'in Demecine Tepki", Fileleftheros Gazetesi, (30 Kasım 1992), 4.

- “Demirel’in Önerisi”, Hürriyet Gazetesi, (10 Aralık 1992), 17.
- “Demokrasi”, Temel Britannica, IV (1994), 41.
- “Denktaş - Gali Tartışması”, Agon Gazetesi, (29 Ekim 1992), 4.
- “Denktaş Vasiliu’ya Ne Dedi”, Fileleftheros Gazetesi, (30 Ekim 1992), 2.
- “Denktaş ve Gali”, Alithia Gazetesi, (5 Temmuz 1992), 3.
- “Denktaş ve Genel Oylama”, Fileleftheros Gazetesi, (26 Mayıs 1992), 3-4.
- “Denktaş, 20 Köy İade Etmeyi Önerdi”, Alithia Gazetesi, (24 Temmuz 1992), 2.
- “Denktaş, Gali’nin Haritasını Reddetti”, Hürriyet Gazetesi, (23 Haziran 1992), 12.
- “Denktaş, Pazarlık Yapmam”, Sabah Gazetesi, (17 Haziran 1992), 9.
- “Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız”, Kıbrıs Gazetesi, (11 Temmuz 1992), 21.
- “Denktaş: Entegrasyon Yok”, Hürriyet Gazetesi, (25 Aralık 1997), 1.
- “Denktaş: Entegrasyon Yok”, Hürriyet Gazetesi, (25 Aralık 1997), 1.
- “Denktaş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı”, Kıbrıs Gazetesi, (7 Temmuz 1992 - No: 1049), 1.
- “Denktaş: Kıbrıs Sorunu Anayasa Yazımı ile Çözülmez”, Kıbrıs Gazetesi, (8 Mart 2000), 1.
- “Denktaş: Türkiye’nin AB’ye Müracaatı ile Kıbrıs Meselesi Arasında Herhangi Bir Bağlantı Yoktur ve Kabul Edilemez”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Temmuz-Ağustos 2002) 4, 36-41.
- “Denktaş’a Baskı”, Fileleftheros Gazetesi, (26 Haziran 1992), 2-3.
- “Denktaş’ı Kızdıran Yazı”, Sabah Gazetesi, (30 Mayıs 1992), 4.
- “Denktaş’ın Barış Paketi”, Hürriyet Gazetesi, (25 Ocak 1995), 16.
- “Denktaş’ın Başarısı”, Kıbrıs Gazetesi, (2 Ağustos 1992), 10.
- “Denktaş’ın Hedefi”, Fileleftheros Gazetesi, (20 Eylül 1992), 1-2.
- “Denktaş’ın Önerisi Kabul Edilmedi”, Agon Gazetesi, (25 Temmuz 1992), 2-3.
- “Denktaş’ın Önerisi Kabul Edilmedi”, Fileleftheros Gazetesi, (25 Temmuz 1992), 1-5.
- “Denktaş’ın Önerisi Kabul Edilmedi”, Pronia Nea Gazetesi, (25 Temmuz 1992), 4-5.
- “Denktaş’ın Sunduğu Belge”, Simerini Gazetesi, (18 Ağustos 1992), 6.
- “Denktaş’ın Taktiği”, Agon Gazetesi, (29 Ekim 1992), 4.
- “Denktaş’ın Tutumu ve Demeçler”, Fileleftheros Gazetesi, (2 Eylül 1992), 1.
- “Denktaş’ın Tutumu”, Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, (19 Ağustos 1992), 2.
- “Denktaş’ın Tutumu”, Simerini Gazetesi, (12 Haziran 1992), 2.
- “Denktaş’tan ‘2 Devlet’ Şartı”, Milliyet Gazetesi, (29 Mart 1998), 7.
- “Denktaş’tan Sürpriz Öneri”, Milliyet Gazetesi, (22 Ekim 1998), 12.
- “Denktaş-Gali Görüşmesi Ertelendi”, Fileleftheros Gazetesi, (28 Temmuz 1992), 1.
- DENKTAŞ, Raif. “Alt Yapısız Kalkınma Olmaz”, Halkın Sesi Gazetesi, (31 Haziran 1985), 9.
- “Devlet”, Yön Gazetesi, (6 Mayıs 1984a), 8.
- “Dış Yardımın Olumsuz Etkileri”, Söz Gazetesi, (14 Mart 1984), 7.
- “Kuzey Kıbrıs’ta Siyasal Bunalım”, Yön Gazetesi, (5 Eylül 1984), 7.
- “Siyasal Düzen”, Yön Gazetesi, (6 Mayıs 1984b), 3.
- “Temsiliyetçi Demokrasinin Kuzey Kıbrıs’taki Çıkmazı”, Halkın Sesi Gazetesi, (12 Ağustos 1982), 4.
- DENKTAŞ, Raif. “Dünü Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız”, Kıbrıs Gazetesi Özel Eki, 1 Temmuz 1991.
- “Kıbrıs Meselesi Nedir?”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XIV (Mayıs-Haziran 2001) 3, 4-7.
- “Kıbrıs Meselesinde Son Durum”, Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni, (Ağustos 1997) 53, 26-27.
- “Kıbrıs Uyuşmazlığı Nedir? Türkiye Ne Yapmalıdır?”, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, 12-23.
- “Kıbrıs’ta Bitmeyen Kavga”, Belge Dergisi, V (1987) 1, 9-14.
- “Kıbrıs’ta Bitmeyen Kavga”, Türk Yurdu Dergisi, XI (Temmuz 1991) 47, 5-12.
- “KKTC Cumhurbaşkanı Sayın R. R. Denktaş’ın Konuşmaları”, Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı 21-23 Mart 1993 Antalya Konuşma Bildirileri ve Karar Metinleri, Ankara, 1993, 45-48.
- DENKTAŞ, Serdar R. “Güvenliğimiz Tam, Önümüz Açık”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, X (Temmuz 1997) 4, 6.
- DIEHL, Paul. “Arms Races and Escalation: A Closer Look”, Journal of Peace Research, XX (1983), 48-67.
- “Dionisi Dionisiu: Klerides, New York Görüşmelerini Değerlendirdi”, Selides Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-13.

- "DİSİ Öğrenci Kolu 'Protoporia' Adına Yayınlanan Bildiri", Simerini Gazetesi, (15 Ocak 1992), 4-5.
- "DİSİ: Boşluklar Doldurulmalı", Agon Gazetesi, (18 Eylül 1992), 1-2.
- "DİSİ'ye Göre Vasiliu Yolda Saptı", Fileleftheros Gazetesi, (29 Kasım 1992), 2-3.
- DODD, Celement H. "State and Nation in The Turkish Political Tradition", Raif Rauf Denktaş Lecture Series, Vol: I., Eastern Mediterranean University Press, Mağosa, (1991), 20-26.
- "Yapısal Bilmeceler", Kıbrıs Sorunu ile İlgili Yeni Görüş Açıları, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2001, 9-23.
- "Doğal Vatan Tüm Dünya, Siyasal Vatan KKTC," Çengel Dergisi, 9 (Haziran-Temmuz 1988), 10-12.
- DOĞAN, Yalçın. "Toprak Ödünü Verilebilir", Hürriyet Gazetesi, (9 Aralık 1992), 21.
- DOĞRU, Necati. "Kıbrıs'ı Kim Üleşimci Yaptı?", Sabah Gazetesi, (18 Nisan 1998), 17.
- "Yazık Ettiğimiz Kıbrıs", Sabah Gazetesi, (30 Temmuz 2000), 9.
- "Doğru Politika, Doğru Zaman", Kıbrıs Gazetesi, (13 Mart 1993), 13.
- "Dönüşümlü Başkanlık", Kıbrıs Gazetesi, (25 Eylül 2000), 1.
- "Dörtlül Zirve Yanlıştı", Hürriyet Gazetesi, (9 Aralık 1992), 20.
- "Dörtlül Zirve'yi Başlatan Mektup", Hürriyet Gazetesi, (15 Aralık 1992), 19.
- "Dörtlül Zirveyi Mesut Bozdu", Hürriyet Gazetesi, (15 Aralık 1992), 19.
- DRAKOS, G. E. "Economic Policy in Theory and Greek Practice", in G.N. YANNOPOULOS (ed.), Greece and The EEC, Macmillan, Athens, (1986), 79-95.
- "Dr. Küçük: Kıbrıs Meselesi, Toplumlar Arası Bir Mesele Değildir", Dünya Gazetesi, (24 Mayıs 1958), 1.
- DUMAN, Musa. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. XIII, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993, 45-53.
- "Durum Ümitsiz!", Kıbrıs Gazetesi, (3 Temmuz 1992), 10.
- "Dünya Bankası Rumlara Kredileri Durdurdu", Fileleftheros Gazetesi, (30 Eylül 1992), 7.
- "Düşüncelerimiz", Mahi Gazetesi, (18 Eylül 1994 - No: 4258), 5.
- "Düşüncelerin Çıkmazı", Alithia Gazetesi, (18 Ağustos 1992), 4.
- "Düşünmelerimiz", Mahi Gazetesi, (18 Eylül 1994 - No: 4258), 5.
- DYKE, Vernon Van. "The Individual, The State and Ethnic Communities in Political Theory", World Politics, XXIX, (1977) 3, 329-348.
- "Ecevit: Kıbrıs Stratejimiz Değişti", Hürriyet Gazetesi, (8 Temmuz 1997), 17.
- "EDEK Genel Başkanı Vasos Lissarides'le Söyleşi", Agon Gazetesi, (28 Ağustos 1988 - No: 191), 2.
- EFEGİL, Ertan. "Kıbrıs'ta Bitmeyen Son Tango", KÖK Araştırmalar Dergisi, IV (2002) 2, 23-36.
- EGELİ, Sabahattin. "1960 Republic of Cyprus Destroyed by Murders", Cyprus International Symposium on Her Past and Present, Publication of Eastern Mediterranean University of TRNC and Van Yüzüncü Yıl University of Turkish Republic, Ankara, (1994), 245-249.
- "Egemenliğe Dayanmayan Eşitlik, Eşitlik; Egemenliğe Dayanmayan Hak, Hak Değildir", Yeni Demokrat Gazetesi, (11 Ocak 1998), 7.
- EISENMANN, Ch. "On The Matter and Methods of The Political Sciences", in Contemporary Political Science, UNESCO, (1950), 46-68.
- "Ekonomik Savaş", TAK Özel Bülteni, (3 Eylül 1990 - No: 128), 1-2.
- EKŞİ, Oktay. "Aynı Olay, Farklı Sonuç.....", Hürriyet Gazetesi, (8 Aralık 1992), 1 ve 19.
- "Kıbrıs Meğer Zor Kurtulmuş", Hürriyet Gazetesi, (9 Aralık 1992), 17.
- "Kıbrıs'la İlgili Doğrular", Hürriyet Gazetesi, (15 Aralık 1992), 19.
- "Kıbrıs'ta Son Tango", Hürriyet Gazetesi, (26 Ocak 2003), 23.
- Eleftherotipia Gazetesi, (2 Ağustos 1992), 19.
- EMEL, Abu. "Turkish Republic of Northern Cyprus", Nawa-i-Waqt [Pakistan – Islamabad], (2 February 1994), 15-16.
- EMİN, Sermet. "Kıbrıs'ın Geleceği", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Temmuz-Ağustos 2002) 4, 17-18.
- "Empoze Çözüm", Cyprus Weekly, (30 Eylül 1994 - No: 4270), 6.
- ENGİNSOY, Cemallettin. "Türkiye'nin Millî Güvenliğine İlişkin Çevre Koşul ve Etkileri", Güncel Konular, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981, 123-139.
- "En Önemli Konu Toprak", Fileleftheros Gazetesi, (14 Ekim, 1995), 1.
- "En Zor Konular", Alithia Gazetesi, (15 Ocak 1992), 2-3.
- "EOKA-B Yasalaştırılacak Mı?", Haravgi Gazetesi, (24 Ocak 1994 - No: 4029), 7.
- "EOKA-B Yasalaştırılacak Mı?", TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, (24 Ocak 1994 - No: 4029), 7.
- "EOKA-Siyasî Tutuklular Derneği Başkanı Yannis Spanos'un Açıklaması", Simerini Gazetesi, (13 Temmuz 1992 - TAK, RBÖ, No. 3482), 5.
- ER, Müslim. "BM ve NATO Çökmüştür", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (21 Temmuz 1995), 15.

- ERASLAN, Burhan. "Kendi Kaderini Tayin Hakkı," Yenidüzen Gazetesi, (18 Nisan 1989), 1.
- ERDEM, Tanju. "Türk-Yunan Barışı İçin Kıbrıs'ta Gerçekçilik", Cumhuriyet Gazetesi, (28 Temmuz 1992), 9.
- ERDENTUĞ, Nermin. "Kalkınma Projelerinde Kültür Biliminin Yeri", Antropoloji Dergisi, (1980) 9, 1-8.
- "KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu", Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı 21-23 Mart 1993 Antalya Konuşma Bildirileri ve Karar Metinleri, Ankara, 1993, 178-179.
- "Modernleşme Çabalarında Dikkat Edilmesi Gereken Temel Hususlar", Türkiye Türk Topluluklarında Kültürel Antropolojik İncelemeler, Ankara, 1972, 69-87.
- "Erenköy Savaşı Enosis İçin Yapıldı", Haravgi Gazetesi, (14 Ağustos 1994 - No: 4225), 9-10.
- ERGİN, Sedat. "70 Bin Rum, Türk Bölgesine Geçebilir-3", Hürriyet Gazetesi, (21 Kasım 2002), 18.
- "Dörtlül Zirve ve Özeleştirme Gereği", Hürriyet Gazetesi, (10 Aralık 1992), 14.
- "Kıbrıs Plânında Ne Yapmalı?", Hürriyet Gazetesi, (26 Kasım 2002), 20.
- "Yakış'ın Annan Plânına Bakışı", Hürriyet Gazetesi, (7 Ocak 2003), 20.
- ERİM, Nihat. "Reminiscences on Cyprus," Dış Politika, (1974) 2-3, 157-163.
- "Kıbrıs'ta Bağımsızlık ve Ötesi", Günaydın Gazetesi, (20 Eylül 1975), 8.
- EROĞLU, Derviş. "23 Yılda Küçümsemeyecek Mesafe Katettik", Kıbrıs Mektubu Dergisi, X (Temmuz 1997) 4, 4-5.
- "Eroğlu: Özal'ın Dörtlül Zirve Önerisi Yanlıştı", Hürriyet Gazetesi, (8 Aralık 1992), 19.
- "Eroğlu: Toprak Tavizi Verilebilir", Kıbrıs Gazetesi, (7 Ocak 2003), 1.
- ERSOY, Hamit. "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", Avrupa Birliği Kışkıracı Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001, 114-121.
- ERTAN, Temuçin F. "Atatürk, Cumhuriyet ve Hukuk Sistemi", Erdem Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı III, XI (1999) 33, 743-757.
- ERTEKÜN, Necat Münir. "Some Reflections on The Constitutional System Prevailing in Southern Cyprus", The Turkish Cypriot Yearbook of International Relations, The United Nations Association of Northern Cyprus, Gelişim Yayınları, İstanbul, (1987), 88-112.
- "BM Genel Sekreteri Kıbrıs Eski Özel Temsilcisi ve hâlen Arjantin'in İsrail Büyükelçisi Olan ve Kıbrıs'a Da Akredite Edilen Hugo J. Gobi Tarafından Kaleme Alınan Kitabının Taslak Metni ile İlgili Değerlendirme", (19 Mart 1993), 1-4.
- "Tarihî Perspektif İçerisinde Kıbrıs Sorunu", Basında Dış Politika ve Dış Politika Basını, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, (27 Şubat 1984) – Girne, (ayrı basım).
- ERTUĞRULOĞLU, Tahsin. "Kıbrıs'ta İki Halk ve İki Devletin Kabul Edilmesi Gerekir", Kıbrıs Gazetesi, (21 Şubat 2001), 3.
- ESENBEL, Melih. "Akdeniz'de Bitmeyen Kavga Kıbrıs 7 – İngiltere, Üsleri Garantiye Alıyor", Sabah Gazetesi, (22 Kasım 1992), 6.
- "Akdeniz'de Bitmeyen Kavga Kıbrıs 9 – Cumhuriyet Kuruluyor", Sabah Gazetesi, (24 Kasım 1992), 6.
- ESMAN, Milton. "Political and Psychological Factors in Ethnic Conflicts", Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies, Joseph V. MONTHVILLE (ed.), Massachusetts, Lexington, (1980), 48-59.
- ESTABROOK, Robert. "Military Opretion", Washington Post, (16 January 1964), 12.
- "Eşit Sayıda Bakanlık", Eleftherotipia Gazetesi, (19 Haziran 1992), 2.
- "Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus", Department of State Bulletin, (May 1978), 48-67.
- EVRAN, Mustafa. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs'ın Avrupa Birliği Üyeliğine Başvurusu", Haz. Çiler EMİNER ve Gülden İLKMAN, Avrupa Birliği ve Kıbrıs, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, (ty).
- EVRIVADES, Marios L. "New Era in Greece", Current History, LXXX (May 1981) 466, 198-221.
- EYÜPOĞLU, Nuri. "Rusya'da Jeopolitik Düşünce ve Görüşler (XIV)", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Şubat 2000) 36, 112-116.
- "Rusya'da Jeopolitik Düşünce ve Görüşler (XV)", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Mart 2000) 37, 103-110.
- "Rusya'da Jeopolitik Düşünce ve Görüşler (XVI)", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, (Nisan 2000) 38, 107-111.
- FANTİS, Andreas. "The Letter of Krushcev", New York Times (ABD), (8 February 1964), 2.
- FARLEY, Jonathan. "Turkey's Foreign Policy", The Round Table, (1995) 333, 71-92.

- FEDAİ, Harid. "1912 Olayları", Yeni Kıbrıs Dergisi, (Haziran 1985), 9.
- "Federal Devlet", Yenidüzen Gazetesi, (1 Şubat 1991), 3.
- "Federasyon Aleyhinde Sloganlar", Alithia Gazetesi, (24 Nisan 1992), 2.
- "Federasyon Anlayışımız", Le Monde (Fransa), (11 Ekim 1988), 1.
- "Federasyon Da Askıda", Milliyet Gazetesi, (16 Aralık 1997), 1.
- "Federasyon Taraftarları Azalıyor", Fileleftheros Gazetesi, (26 Haziran 1996), 1.
- "Feissel'in Demeci", Simerini Gazetesi, (4 Kasım 1992), 2-3.
- FETSCHER, Iring. "Tarih Felsefesi", Günümüzde Felsefe Disiplinleri, Çev. Doğan ÖZLEM, Ara Yayınları, İstanbul, 1990, 49-58.
- FIRAT, Melek. "Oi Politikes Tës Toyrkias Sto Kypriako", Syghrona Themata, (July 1998-March 1999) 68-69-70, 39-48.
- FISHER, Ronald J. "Conclusion: Paths Towards A Peaceful Cyprus", Norma SALEM (ed.), Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution, St. Martin's Press, New York, (1992), 71-98.
- Fileleftheros Gazetesi, (2 Mart 2001), 1.
- Fileleftheros Gazetesi, (20 Eylül, 1992), 3.
- Fileleftheros Gazetesi, (25 Nisan 1994), 18.
- "Foreign Minister Halefoğlu Criticizes UN Secretary-General's Report", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 2, 55-57.
- "Füze Kargaşası", Hürriyet Gazetesi, (18 Ocak 1997), 1.
- FOUCAULT, Michel. "The Subject and Power", Beyond Structuralism and Hermeneutics, Brighton, (1986), 219-234.
- GAGNON, Alain G. and Can ERK. "A Compact Theory of Federalism: Can The Canadian Federal Experience Provide Lessons for Cyprus?", The Cyprus Review, X (1998) 1, 114-129.
- "Gali Denktaş'a Ne Dedi?", Fileleftheros Gazetesi, (4 Kasım 1992), 2-3.
- "Gali Formülü", Simerini Gazetesi, (11 Nisan 1992), 5.
- "Gali Haritası Rum Basınında", Kıbrıs Gazetesi, (2 Temmuz 1992), 3.
- "Gali Ne İsa'ya Yarandı Ne Musa'ya", Kıbrıs Gazetesi, (3 Temmuz 1992), 3.
- "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", Kıbrıs Gazetesi, (2 Ağustos 1992), 1 ve 3.
- "Gali'den Yeni Fikirler", Agon Gazetesi, (16 Kasım 1992), 1.
- "Gali'nin Çözüm Plânı", Agon Gazetesi, (25 Haziran 1992), 2.
- "Gali'nin Haritası ve Fikirler Dizisi", Simerini Gazetesi, (21 Ağustos 1992), 2-3.
- "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", Fileleftheros Gazetesi, (26 Ağustos 1992), 1-3.
- "Gali-Mitsotakis Görüşmeleri", Fileleftheros Gazetesi, (17 Kasım 1992), 2.
- GASİMOV, Musa. "Kıbrıs Meselesi Azerbaycan Sovyet Basınında 1983-1991", Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 347-353.
- "Gazetemizde Yayınlanan Gali Haritası Reuter'e De Konu Oldu", Kıbrıs Gazetesi, (3 Temmuz 1992), 3.
- GAZİOĞLU, Ahmet C. "Fikirler Dizisinde Neler Var, Neler Yok? - II", Kıbrıs Mektubu Dergisi, X (Temmuz 1997) 4, 14-19.
- "Fikirler Dizisinde Neler Var, Neler Yok-I", Kıbrıs Mektubu Dergisi, X (Mayıs 1997) 3, 13-19.
- "İkinci Cihan Savaşı Sonrasında Kıbrıs'ta Gerginlik", Journal for Cypriot Studies – Eastern Mediterranean University Center for Cypriot Studies, I, 1 (Autumn 1995), 48-55.
- "Klerides'in İfadesi", Yeni Kıbrıs Dergisi, VIII (Şubat-Mart 1991) 2, 4-7.
- "Yeni Bir Politika Gereksinimi-3", Yeni Kıbrıs Dergisi, V (Nisan 1988) 7, 19-24.
- "Genel Sekreter Ne Yapacak?", Mahi Gazetesi, (6 Kasım 1992), 3.
- "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", Kıbrıs Gazetesi, (26 Ağustos 1992), 6-8.
- "Genel Sekreter'in Önerileri", Fileleftheros Gazetesi, (21 Kasım 1992), 1.
- "Genel Sekreter'in Raporu", Alithia Gazetesi, (5 Nisan 1992), 2.
- "Genel Sekreter'in Raporu", Fileleftheros Gazetesi, (12 Kasım 1992), 1.
- "Genel Sekreter'in Tutumu", Fileleftheros Gazetesi, (30 Ekim 1992), 2.
- "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", Fileleftheros Gazetesi, (9 Kasım 1992), 1-2.
- "Gerçekleri Sakladılar", Kıbrıs Gazetesi, (13 Mart 1995), 5.

- GIANNOULOPOULOS, Giannês N. "Hê Eugenês Mas Typhlôsis. ..", Ehsôterikê Politihê Kai "Ethniha Themata" Apo Tê Êtta Tou 1897 Eôs Tê Mihrasiatikê Katastrophê, Bibliorama, Athena, (1999), 15-41.
- GILPIN, Robert G. "The Richness of The Tradition of Political Realism", Roben O. KEOHANE (ed.), Neutralism and Its Critics, Columbia University Press, New York, (1986), 89-112.
- "Girneli Rumların Tartışmalı Toplantısı", Fileleftheros Gazetesi, (6 Mayıs 1991), 1 ve 17.
- "Gizli Plan", Kıbrıs Gazetesi, (17 Nisan 1992), 3.
- "GKRY Hükûmet Sözcüsü Kasulides: Türklere Önerimiz KKTC'nin İlânına İlişkin Kararı Geri Alınmalıdır", Mahi Gazetesi, (15 Kasım 1994), 1.
- "Glafkos Klerides'in Düşüncesi", Fileleftheros Gazetesi, (25 Nisan 1994), 21.
- Gnomi Gazetesi, (17 Haziran 1973), 3.
- "Gobi Haritası ve Türkler", Simerini Gazetesi, (3 Mayıs 1992), 1.
- "Gobi Haritası", Fileleftheros Gazetesi, (16 Nisan 1992), 5.
- "Gobi Temmuzda İlerleme Bekliyor", Fileleftheros Gazetesi, (29 Nisan 1981 - No: 98), 1-2.
- "Gobi ve Mantık", Simerini Gazetesi, (13 Ocak 1981 - No: 4), 3.
- "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Mahi Gazetesi, (31 Mayıs 1992), 2.
- "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", Periodiko Gazetesi, (30 Mayıs 1992), 2-3.
- "Gobi ve Rolandis'in Demeçleri", TAK Rum Basını, (30 Mayıs 1992), 2-3.
- "Gobi'den Yalanlama", Cyprus Mail Gazetesi, (26 Ekim 1995), 1.
- "Gobi'den Yalanlama", Cyprus Mail Gazetesi, (26 October 1995), 1.
- "Gobi'nin Söyleşisi", Astra Gazetesi, (24 Nisan 1992), 1.
- "Gobi'nin Söyleşisi", TAK Rum Basını, (24 Nisan 1992), 2.
- "Göçmenler 750'ye Karşı", Simerini Gazetesi, (13 Nisan 1992), 2-3.
- "Göçmenlerimiz Geri Dönecek", Alithia Gazetesi, (31 Temmuz 1994 - No: 4211), 4.
- "Göçmenlerin Dönüşü", Fileleftheros Gazetesi, (23 Haziran 1992), 2.
- GÖKMEN, Oğuz. "789 No'lu Karar", Türkiye Gazetesi, (17 Aralık 1992), 12.
- GÖKSAN, Ahmet. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yurttaşlık Hukuku", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Temmuz – Ağustos 2002) 5, 48.
- GÖNLÜBOL, Mehmet ve Cem SAR. "Millî Mücadele Devrinde Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası, 4. Baskı, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, 45-69.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. "Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler", Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü – 8-9 Mart 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, 19-63.
- "Kıbrıs Sadece 150 Bin Kıbrıslının Değil, 60 Milyon Türkiye'nin Meselesidir", Yeni Hafta Gazetesi, (2 Mayıs 1994), 10.
- "Görüş Ayrılıkları Giderilecek Gibi Değil", Kıbrıs Gazetesi, (7 Temmuz 1992), 10.
- "Görüşmelerde Toprak Konusu Gündemde", Fileleftheros Gazetesi, (21 Mart 1981 - No: 57), 2-3.
- "Görüşmelere Yeni Biçim", Fileleftheros Gazetesi, (22 Kasım 1992), 1.
- "Görüşmelerin Kaderi", Fileleftheros Gazetesi, (14 Mayıs 1992), 1.
- GROOM, A.J. "Cyprus, Greece and Turkey: A Treadmill for Diplomacy", John T.A. KOUMOULIDES (ed.) Cyprus in Transition 1960-1985, Trigraph, London, (1986), 32-56.
- "The Process of Negotiation 1974-1993", Clement H. DODD (ed.), Political, Social and Economic Development of Northern Cyprus, Eothen Press, Huntington, (1993), 2-41.
- Guardian Gazetesi, (27 June 1979), 2.
- "Gustave Feissel'in Demeci", Fileleftheros Gazetesi, (12 Kasım 1992), 2.
- GÜL, Mustafa. "Turks and Greeks in Cyprus", Cyprus International Symposium on Her Past and Present, Publication of Eastern Mediterranean University of TRNC and Van Yüzüncü Yıl University of Turkish Republic, Ankara, (1994), 183-189.
- GÜLEN, Alâeddin. "Avrupa Birliği'nin Yaptığına Bakın!", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XI (Ocak 1998) 1, 7.
- Günaydın Gazetesi, (11 Eylül 1974), 1.
- Güneş Gazetesi, (28 Temmuz 1989), 6.
- GÜNVER, Semih. "Batıların Hesabı", Milliyet Gazetesi, (19 Temmuz 1992), 18.
- GÜREL, Şükrü S. "Tarihsel Boyutuyla Türk-Yunan İlişkileri", Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü – 8-9 Mart 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, 127-132.
- "Çözülüşe Neden Olmayan Bir Çözüm", Hürriyet Gazetesi, (21 Temmuz 1992), 17.

- GÜRKAN, İhsan. "Kıbrıs'ta Yeni Aktörler ve Eski Oyunlar", Milliyet Gazetesi, (9 Ağustos 1992), 13.
- GÜRSOY, Cevat R. "Kıbrıs Müşahedeleri", Ankara Üniversite Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, XX (Temmuz-Aralık 1962) 3-4, 161-212.
- GÜRÜN, Kamuran. "Gene Kıbrıs", Hürriyet Gazetesi, (7 Ağustos 1992), 7.
- "Güven Yaratıcı Önlemler ve Avrupa Mahkemesi Kararı", Simerini Gazetesi, (17 Temmuz 1994 - No: 4197), 4-5.
- "Güvenlik Konseyi Çözüm Empoze Edebilir", Kıbrıs Gazetesi, (7 Temmuz 1992), 10.
- "Güvenlik Konseyi Karar Taslağını Yayınlıyoruz" Kıbrıs Gazetesi, (25 Kasım 1992), 1 ve 3.
- "Güvenlik Konseyi Kararı", Eleftherotipia Gazetesi, (11 Nisan 1992), 1.
- "Güvenlik Konseyi Toplanacak", Fileleftheros Gazetesi, (30 Temmuz 1992), 1.
- "Güvenlik Konseyi Toplanacak", Simerini Gazetesi, (30 Temmuz 1992), 1-2.
- "Güvenlik Konseyi, Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, (10 Nisan 1992), 8.
- "Güvenlik Konseyi", Simerini Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararın Tam Metni", Yenidüzen Gazetesi, (27 Kasım 1992), 1-3.
- GÜZEL, Hülya. "AB: Rauf Denktaş Masaya Geri Dönsün", Hürriyet Gazetesi, (25 Kasım 2000), 26.
- HAHN, Barbara and Ronald WELLENREUTHER. "Demographische Strukturen in Der Türkischen Republik Nordzypern", Oreint, 33 (1992) 2, 46-59.
- "Hakkı Atun: 'Ortak Görev'", Tercüman Gazetesi, (3 Mart 1992), 6.
- "Halil F. Alasya: Açın Gözünüzü Uyandırın Canınızı", Yeni Hafta Gazetesi, (2 Mayıs 1994), 10.
- "Halil Fikret Alasya: Still Crusade Mentality", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, 57-62.
- "Halil Fikret Alasya: Super Power Should Get Their Hands Off Cyprus", Kıbrıs Mektubu, (1987) 2, 58-68.
- "Hannay'ın Temasları", Agon Gazetesi, (9 Temmuz 1996), 14.
- HARALAMBUS, Pamos. "Eponomis", Alithia Gazetesi, (8 Ocak 2003), 11.
- "Haritanın Yankıları", Cyprus Mail Gazetesi, (2 Temmuz 1992), 1.
- "Haritanın Yankıları", Eleftherotipia Gazetesi, (2 Temmuz 1992), 1.
- "Haritanın Yankıları", Fileleftheros Gazetesi, (2 Temmuz 1992), 1-3.
- HASGÜLER, Mehmet. "Bağlantısızlar Hareketi ve Kıbrıs Sorunu", Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 373-390.
- HATAY, Özer. "Vasiliu: KKTC'ye Değer Biçti, 85 Trilyon", Hürriyet Gazetesi, (14 Aralık 1992), 1 ve 20.
- "HDP, SDP: Gizlilik Kalkmalı", Kıbrıs Gazetesi, (3 Temmuz 1992), 3.
- HEINZE, Christian. "The Cyprus Conflict and The Reasons for The Foundation of The Turkish Republic of Northern Cyprus", The Middle East and Eastern Mediterranean – Recent Economic and Political Developments, International Girne Conferences – Edited by Dr. Erol MANISALI, İstanbul, (1987), 33-40.
- HERACLIDES, Alexis. "Hoi Eikones Tou Ethnikou 'Eautou' Kai Tau 'Allou' Stis Diethneis Skheseis: Hê Periptosê Tês Hellênikês Eksôtirikês Politikês", Sygkhrona Themata, (Ocak-Mart 1995), 31-33.
- "Kypriako: He Alytê Dieneksê?", Sygkhrona Themata, (Temmuz 1998-Mart 1999) 68-69-70, 38-49.
- "The Ending of Unending Conflicts: Separatist Wars", Millennium: Journal of International Studies, XXVI (1997) 3, 83-91.
- HERMANS, F.A. "The Dynamics of Proportional Representation", Andrew J. MILNOR (ed.), Comparative Political Parties, New York, (1969), 202-248.
- "Hristostomos: İki Bölgelilik Tehlikelidir", Fileleftheros Gazetesi, (17 Ağustos 1997), 10.
- "Hristostomos: İki Bölgelilik Tehlikelidir", Mahi Gazetesi, (30 Nisan 1998), 10.
- "Hristofyas'ın Demeci", Haravgi Gazetesi, (13 Kasım 1992), 3.
- "Hristofyas'ın Kıbrıslılık Görüşleri", Haravgi Gazetesi, (17 Mart 1990), 15.
- "Hristofyas'ın Konuşması", Fileleftheros Gazetesi, (9 Kasım 1992), 3.
- "Hristos'un Acıklı Savunması", Yeni Gün Gazetesi, (24 Mart 1990), 2.
- HOVET, Jr. Thomas. "United Nations Diplomacy", Journal of International Affairs, XVII (1963) 1, 29-41.
- "Hukuksal Boyutuyla Kıbrıs Sorunu", Haz. Gülelendam ÖZER, Deniz CANKAT ve Bülent GÖKSAN, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XVI (Ocak – Şubat 2003) 1, 28-45.
- HUNTINGTON, Samuel P. "The Clash of Civilizations?", Samuel P. Huntington, The Clash of Civilizations? The Debate, Foreign Affairs, New York, (1996), 56-87.
- ILICAK, Nazlı. "Kıbrıs ve Türklere Yapılan Haksızlık", Tercüman Gazetesi, (29 Temmuz 1992), 9.

- IŞIK, Hasan Esat. "Tek Kalıcı Düzen Hakça Düzendir", Yeni Kıbrıs Dergisi, V (Nisan 1988) 7, 14-18.
- "İki Türk Öldürüldü", Fileleftheros Gazetesi, (3 Haziran 1994 - No: 4153), 7-8.
- İLHAN, Suat. "Birleşmiş Milletler ve Yeni Genel Sekreteri", Tercüman Gazetesi, (21 Eylül 1992), 11.
- "Türkiye Jeopolitiği ve Jeopolitik Gelişmeler", Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü – 8-9 Mart 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, 7-18.
- "Türkiye, Coğrafi Konumu ve Kıbrıs", Tercüman Gazetesi, (17 Ağustos 1992), 9.
- "İngiliz Adaleti-3", Kıbrıs Gazetesi, (7 Temmuz 1992), 4.
- "İngiliz Üsleri", Cyprus Weekly Gazetesi, (21 Ekim 1994 - No: 4290), 6.
- "İngiltere'nin Tutumu", Eleftherotipia Gazetesi, (25 Eylül 1994 - No: 4265), 7-8.
- İRAKLİDİS, Aleksis. "Denktaş'ın Katılığı Papadopoulos'un Gizledi", Radikal Gazetesi, (23 Mayıs 2003), 8.
- İSMAİL, Sabahattin. "BM-Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Önerileri", Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998, 78-99.
- "Bölünmeden Paylaşmak", Yenigün Gazetesi, (7 Şubat 1992), 8.
- "Demokratik Yapı ve Kimlik", Halkın Sesi Gazetesi, (1 Mart 1989), 5.
- "Kıbrıs Türk Kimliği", Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998, 123-143.
- "Kıbrıs'ın 1974 Öncesi Karakteri", Kıbrıs Gazetesi, (3 Eylül 1992), 12.
- "Kıbrıs'ın AB'ye Üyeliği ve Uluslararası Hukuk", Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998, 13-39.
- "Kıbrıs'ta Çözüm Önerileri ve Örnekleri", Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998, 178-223.
- "İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Milli Davamızdır", Bayrak Gazetesi, (9 Mayıs 1964), No: 579, 4.
- "İsviçre", Anabritannica, XII (1993), 111.
- "İşte Belge", Kıbrıs Gazetesi, (13 Kasım 2002), 11-16.
- "İşte Halkın İradesi", Volkan Gazetesi, (7 Ocak 2003 - No: 387), 1.
- "İşte Ön Anlaşma Metni", Kıbrıs Gazetesi, (14 Ocak 2003), 8.
- "İşte Paket", Kıbrıs Gazetesi, (21 Mart 2001), 1.
- JACOVIDES, J. "The Cyprus Problem and The United Nations", Michael A. ATTALIDES (ed.), Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem, Jus Cypri Association, Nicosia, (1977), 178-198.
- JEPPEPERSON, Ronald L., Alexander WENDT and Peter J. KATZENSTEIN. "Norms, Identity, and Culture in National Security", Peter J. KATZENSTEIN (ed.), The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, Columbia University Press, New York, (1996), 33-75.
- JONES, Richard Wyn. "Message in A Bottle - Theory and Praxis in Critical Security Studies", Contemporary Security Policy, VI (1998) 3, 287- 321.
- "Travel Without Maps: Thinking About Security After The Cold War", M. Jane DAVIS (ed.), Security Issues in The Post-Cold War World, Cheltenham, (1996), 186-210.
- "Joseph Heiz: Toplumlararası Görüşmeler En İyi Yoldur", Haravgi Gazetesi, (8 Mayıs 1981 - No: 103), 1.
- KABATEPE, Erdal. "Yatırımcı Gözüyle Türk Cumhuriyetleri", Türk Cumhuriyetleri Arasında Politik ve Ekonomik İşbirliği – Uluslararası Girne Konferansları-1993, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı-Kıbrıs Araştırmaları Vakfı, Lefkoşa, 1993, 66-69.
- "Kahire'deki Toplantı", Fileleftheros Gazetesi, (26 Ağustos 1994 - No: 4235), 6.
- KALOTYKHOS, Baggelês. "Hê Kypros Kai O Laos Tês: Tautotêta Kai Empeiria Se Mia Mêphantasiakê Koinotêta (1955-1997)", Syhhróna Themata, (Temmuz 1998-Mart 1999) 68-69-70, 47-59.
- KANLI, Yusuf. "Final Round of Cyprus Talks", Turkish Daily News, (5 May 2002) 484, 1-2.
- KARABULUT, Yalçın. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Turizm", DTCF Dergisi, XXXIII (1988) 1-2, 209-235.
- KARAOSMANOĞLU, Ali L. "Üçüncü Dünya ve Kıbrıs: 'Self-Determination' ve Garanti Antlaşmaları Açısından Bir Değerlendirme", Dış Politika Dergisi, V (1975) 2-3, 11-26.
- "Karar Almalıdır", Yeni Haftalık Gazetesi, (2 Mayıs 1994), 10.
- "Kasulides'in Açıklaması", Agon Gazetesi, (11 Şubat 1995 - No: 4396), 2.
- "Katar KKTC'yi Tanıyacaktı, ABD Engelledi", Hürriyet Gazetesi, (27 Ocak 2003), 34.
- Kathimerini Gazetesi, (19 Ekim 1992), 18.
- "Katsambas: 'Silahları Bırakalım' Diyor", Vima Gazetesi, (24 Şubat 1995 - No: 4409), 1.

- KATZENSTEIN, Peter J. "Introduction: Alternative Perspectives on National Security", Peter J. KATZENSTEIN (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, (1996), 44-65.
- KAYHAN, Muharrem. "TÜSİAD'dan KKTC Çıkarması", *Zaman Gazetesi*, (21 Şubat 1998), 18.
- KAYMAZ, Süleyman. "Atatürk'ün Düşüncesinde Millî Hukuk", *Erdem Dergisi - Cumhuriyet Özel Sayısı - II, XI* (1999) 32, 483-498.
- "Kaynak", *Kıbrıs Gazetesi*, (9 Şubat 1995), 4.
- KEASHLY, Loreleigh and Ronald J. FISHER. "Towards A Contingency Approach to Third Party Intervention in Regional Conflict: A Cyprus Illustration", *International Journal*, VL (Spring 1990), 448-468.
- "Kesin Çıkmaza Giriliyor", *Haravgi Gazetesi*, (5 Kasım 1992), 2.
- "Keti Hanımın İtfrafları", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, XIV (Mayıs-Haziran 2001) 3, 8.
- *Kıbrıs Cumhuriyeti Resmi Gazete*, (10 Nisan 1965), 3.
- "Kıbrıs AB Dönemecinde İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı Kaçınılmazdı", *Zaman Gazetesi*, (30 Mart 1998), 1.
- "Kıbrıs Davasında Türk Tarafının Türkiye ve KKTC Birlikte Tarih Işığında Dünyayı Israrla Anlatmalı", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, XVI (Mart-Nisan 2003) 2, 25-28.
- "Kıbrıs Görüşmeleri", *Hürriyet Gazetesi*, (14 Aralık 1992), 20.
- "Kıbrıs Görüşmeleri", *Hürriyet Gazetesi*, (14 Aralık 1992), 20.
- "Kıbrıs İçin Taviz Yok", *Hürriyet Gazetesi*, (30 Kasım 2000), 18.
- "Kıbrıs İçin Taviz Yok", *Hürriyet Gazetesi*, (30 Kasım 2000), 18.
- "Kıbrıs Önemli Meselemiz", *Sabah Gazetesi*, (4 Ocak 1997), 1.
- "Kıbrıs Plânı Hazır", *Kıbrıs Gazetesi*, (20 Ekim 2002), 1 ve 11.
- "Kıbrıs Rumlarını Savunmak Zorundayız", *Cumhuriyet Gazetesi*, (23 Mart 1996), 17.
- "Kıbrıs Sorunu'nun Gerçekleri", *The Cyprus Weekly*, (30 December 1988), 8.
- "Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü İçin Sunulan BM Plânının Ekonomik Boyutları", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, XVI (Ocak - Şubat 2003) 1, 59-63.
- "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", *Kıbrıs Gazetesi*, (11 Temmuz 1992), 3.
- "Kıbrıs Uyuşmazlığında Gerçekler ve Toplantının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar", *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler*, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, 7-9.
- "Kıbrıs'a Dayton Formülü", *Cumhuriyet Gazetesi*, (10 Ocak 1997), 1.
- "Kıbrıs'a Üçlü Hazırlık Zirvesi", *Sabah Gazetesi*, (16 Mart 1993), 11.
- "Kıbrıs'a Yeni Çözüm Plânı", *HaberTürk Gazetesi*, (11 Aralık 2002), 10.
- "Kıbrıs'ın Önemi", *Fileleftheros Gazetesi*, (24 Nisan 1994 - No: 4117), 3-4.
- "Kıbrıs'ta İki Kültürlü ve İki Toplumlu Yaşam", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, XVI (Mart-Nisan 2003) 2, 29-31.
- "Kıbrıs'ta Yasama Faaliyetlerinin Tarihçesi", *Benim Kıbrısım Dergisi*, II (Mart- Nisan 2001) 19, 12-13.
- "Kıbrıs'taki Askerî Dengeler", *Kıbrıs Gazetesi*, (12 Mart 1995), 17.
- "Kıbrıs", *Türk Ansiklopedisi*, XXI (1979), 219.
- "Kıbrıslı Türklere Ambargo Uygulanıyor", *Panorama (Almanya) Gazetesi*, (28 Temmuz 1988), 1.
- "Kıbrıslılık ve Anavatan", *Birlik Gazetesi*, (6 Şubat 1994), 1.
- *Kıbrıs Postası Gazetesi*, (2 Mart 1990), 1.
- Kıbrıs Rum Savunma Bakanı Aloneftis'in Konuşmaları, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (5 Şubat 1990), 1.
- KILIÇ, Altemur. "Olmayacak Dualara Amin Demek!", *Türkiye Gazetesi*, (3 Eylül 1998), 1.
- KILINÇ, Gökhan. "Annan Plânı Bahçeşehir Üniversitesinde Mercek Altına Alındı", *Yenidüzen Gazetesi*, (3 Şubat 2003), 1.
- "Kıyıları", *Simerini Gazetesi*, (2 Kasım 1992), 6.
- KIRCA, Coşkun. "Cyprus and Expectations", *Kıbrıs Mektubu*, II (1989) 3, 12-15.
- "Hedef ve Taktik-3", *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, (13 Aralık 1997), 2.
- "Hem Acı Hem Tatlı", *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, (18 Kasım 1997), 17.
- "Kıbrıs Uyuşmazlığına Bakış Açımız Ne Olmalı? Doğrular ve Yanlışlar Nelerdir?", *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler*, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, 24-30.
- "Kıbrıs ve Gerçekçilik-1", *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, (11 Mayıs 1998), 2.
- "Kıbrıs-2", *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, (3 Nisan 1998), 1.
- KIRKPATRICK, M. "The Impact of the Behavioral Approach on Traditional Political Science", Austin RANNEY (ed.): *Essays on The Behavioral Study of Politics*, University of Illinois Press, (1962), 3-9.

- KITROMILIDES, Paschalis. "Political Community in Plural Societies", C. FRIED (ed.), Minorities: Community and Identity, Springer-Verlag, Berlin, (1983), 73-86.
- KIZILGIOUREK, Niazi. "Omospondiakê Kypros: Problêmata Kai Prooptikes", Syghhrona Themata, (Temmuz 1998- Mart 1999) 68-69-70, 79-83.
- KIZILYÜREK, Niyazi. "Kimlik ve İktidar," Yenidüzen Gazetesi, (1 Şubat 1991), 2.
- "Kissinger'ın Klerides'e Söyledikleri", Fileleftheros Gazetesi, (17 Haziran 1978), 1.
- "KKTC Başbakanı: Gali, Acelecî", Hürriyet Gazetesi, (10 Temmuz 1992), 19.
- KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Özel No: 14 / 88, (2 Ekim 1988), 1-12.
- KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Rum Basın Özetleri – Rolandis'in Demeçleri, (12 Ocak 1992), 2-13.
- "KKTC Ekonomisi Kötüden Kötüye Gidiyor", Mahi Gazetesi, (24 Eylül 1994 - No: 4264), 7.
- "KKTC Haritası Ankara'da", Kıbrıs Gazetesi, (2 Temmuz 1992 - No: 1044), 1-3.
- "KKTC İçin Ekonomik İltihak Kararı", Kıbrıs Gazetesi, (27 Şubat 1995), 14.
- "KKTC Meclis'nin Son Kararı", Kıbrıs Gazetesi, (2 Ağustos 1992), 3.
- "KKTC ve AB Üyeliği", Zaman Gazetesi, (24 Mart 1998), 17.
- "KKTC Yargı Sistemi", Kuzey Kıbrıs Dergisi, I (Kasım 1993) Özel Sayı, 15-16.
- "KKTC'de Nasıl Bir Çözüm", Hürriyet Gazetesi, (8 Aralık 1992), 22.
- "KKTC'ye Ambargo", Fileleftheros Gazetesi, (3 Eylül 1994 - No: 4243), 11.
- "KKTC'ye Tam Destek", Milliyet Gazetesi, (5 Temmuz 1997), 3.
- "KKTC'yle Entegrasyon Başlıyor", Hürriyet Gazetesi, (21 Temmuz 1997), 21.
- "Klerides Ant İçti", Simerini Gazetesi, (1 Mart 1993), 1-3.
- "Klerides Ateşle Oynuyor", Milliyet Gazetesi, (17 Nisan 1994), 16.
- "Klerides Denktaş'ı Anlattı", Fileleftheros Gazetesi, (3 Temmuz 1990), 2-3.
- "Klerides Denktaş'ı Anlattı", TAK Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (3 Temmuz 1990), 2-3.
- "Klerides ile Söyleşi", Selides Gazetesi, (22 Ağustos 1992), 4.
- "Klerides ve İki Kesimlilik", Alithia Gazetesi, (20 Ekim 1983), 1.
- "Klerides: Tek Bağımsız Devlet, Tek Vatandaşlık, Tek Self-determinasyon İstiyoruz", Mahi Gazetesi, (22 Temmuz 1994), 1.
- "Klerides: Türkiye ve Denktaş Federal Bakanlar Kurulunda Eşit Temsiliyet İstiyorlar", Fileleftheros Gazetesi, (13 Kasım 1994), 1.
- "Klerides'in Bir Makalesi", Alithia Gazetesi, (21 Temmuz 1991), 2-6.
- "Klerides'in Demeci", Agon Gazetesi, (29 Temmuz 1992), 6.
- "Klerides'in Demeci", Simerini Gazetesi, (22 Mart 1994 - No: 4084), 5.
- "Klerides'in Konuşması", Alithia Gazetesi, (30 Eylül 1992), 1.
- "Klerides'in Konuşması", Fileleftheros Gazetesi, (23 Kasım 1992), 2.
- "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, (24 Eylül 1992), 1.
- "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, (3 Temmuz 1996), 11.
- "Klerides'in Konuşması", Simerini Gazetesi, (31 Aralık 1992), 1.
- "Klerides'in Söyleşi", Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, (2 Mayıs 1991), 1-3.
- "Klerides'in Söyleşi", Alithia Gazetesi, (8 Kasım 1992), 3-4.
- "Klerides'in Söyleşi", Fileleftheros Gazetesi, (6 Eylül 1992), 1-2.
- "Klerides'in Söyleşi", Mahi Gazetesi, (13 Aralık 1992), 1.
- "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, (1 Temmuz 1989), 2-4.
- "Klerides'le Söyleşi", Agon Gazetesi, (12 Temmuz 1992), 1-2.
- "Klerides'ten Vasiliu'ya Eleştiri", Agon Gazetesi, (23 Kasım 1992), 2.
- "Klerides-Papandreu-Delors Görüşmesi", Alithia Gazetesi, (10 Haziran 1994 - No: 4160), 10.
- KLERK, F.W. De. "Yeni Binyılda Barışı Tehdit Eden Etmenler", TESEV Formu, (Temmuz 2001), 1-8.
- KNIGHT, David B. "Territory and People or People and Territory: Thoughts on Postcolonial Self Determination", International Political Science Review, VI (1985) 2, 258-275.
- KOÇ, Ferhat. "Kıbrıs Stratejisi Değişiyor", Milli Gazete, (18 Ocak 1998), 6.
- KOHEN, Sami. "AB Silahı Geri Tepebilir", Milliyet Gazetesi, (13 Ağustos 1997), 18.
- "Bosna Konusunda Ne, Nasıl, Neden?", Milliyet Gazetesi, (22 Temmuz 1995), 15.
- "Bu Gidişle Federasyon Da Olmaz", Milliyet Gazetesi, (16 Ağustos 1997), 15.
- "Çözüm Zor", Milliyet Gazetesi, (23 Ocak 1998), 1.
- "Denktaş'ın Tercih: TC - KKTC Federasyonu", Milliyet Gazetesi, (28 Mart 1998), 12.
- "Kısasa Kısas Politikası", Milliyet Gazetesi, (22 Ocak 1997), 7.
- "Seçenekler Uygulamaya Konuyor", Milliyet Gazetesi, (11 Ocak 1997), 17.

- “Yeni Kıbrıs Stratejisi”, Milliyet Gazetesi, (15 Ocak 1998), 3.
- “Zor, Ama Ne Yapalım?”, Milliyet Gazetesi, (3 Temmuz 1998), 1.
- KONA, Gamze Güngörmüş. “BM Bosna’da Sadece Show Yapıyor”, Yeni Yüzyıl Gazetesi, (19 Temmuz 1995), 13.
- KONUK, Neval. “Demokraside Aldığımız Yol ve Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?”, Bilge Dergisi, (Kış 2000) 27, 108-112.
- KORTUN, Mustafa. “Açık Açık Kıbrıs”, Birlik Gazetesi, (27 Ağustos 1988), 6.
- “Federasyon Rüzgârları”, Birlik Gazetesi, (20 Ağustos 1988), 5.
- KORU, Fehmi. “İkisi De Kötü”, Zaman Gazetesi, (8 Kasım 1997), 8.
- KORYÜREK, Tuğrul. “Bir Adada İki Devlet Meselesi”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XIV (Ocak 2001) 1, 18-19.
- KOTAK, İsmet. “Hedef Türk Ordusu”, Kıbrıs Postası Gazetesi, (23 Temmuz 1992), 7.
- KOURKOULAS, Alkis. “Türk-Yunan Dostluğu Tüm Çabalara Değer”, Hürriyet Gazetesi, (25 Haziran 1992), 21.
- KÖKTAŞ, Cumali. “Çözüm Önerileri-2”, 9 Şubat 1998, (Hergün Gazetesi), 8.
- KÖNİ, Hasan. “Uluslararası Siyaset Kuruluşları ve Bunların İşleyiş Yöntemleri”, Türk Hakları, Der. Mustafa KAHRAMANYOL, Ahmet Yevesi Üniversitesi Yardım Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, 49-59.
- KRAMER, Heinz. “The Cyprus Problem and European Security”, Survival, XXXIX (Autumn 1997) 3, 16-32.
- KRAUSE, Keith. “Critical Theory and Security Studies: The Research Program of Critical Security Studies”, Cooperation and Conflict, XXXIII (1998) 3, 301-321.
- “Kredilerin Kesilmesi Öneriliyor”, Agon Gazetesi, (10 Temmuz 1990 - No: 3099), 4-5.
- “KRY Patates Birliği Başkanı Andonis Andreu: Güven Yaratıcı Önlemler Avrupa Mahkemesi Kararına Uygun Bir Şekle Sokulmalıdır”, Eleftherotipia Gazetesi, (10 Ağustos 1994), 1.
- KURŞUN, Zekeriya. “Bühan Yıllarında Kıbrıs’ın Durumu ve Rumların Adayı Yunanistan’a İlhak Çabaları (1878-1914)”, Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, 1-8.
- KUT, Gün. “Orta Doğu Su Sorunu: Çözüm Önerileri”, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Haz. Sabahattin ŞEN, İstanbul, 1993. 473-484.
- KÜÇÜK, Fazıl. “Kıbrıs Hakkındaki Görüşlerim”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Temmuz-Ağustos 2002) 4, 17-20.
- “Küçük: Kıbrıs Meselesi, Toplumlar Arası Bir Mesele Değildir”, Dünya Gazetesi, (24 Mayıs 1958), 1.
- “Küstah Rumlar”, Akşam Gazetesi, (6 Mayıs 1998), 17.
- LACOMBE, Olivier. “Tarih”, Çev. Nusret HIZIR, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, II (Şubat 1994) 2, 235-241.
- LAIPSON, Ellen. “The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns”, Norma SALEM (ed.), Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution, St. Martin’s Press, New York, (1992), 121-148.
- LARRABEE, Stephen. “Security in The Eastern Mediterranean”, D. KERIDIS and D. TRANTAPHYLLOU (eds.), Greek-Turkish Relations in The Era of Globalization, Virginia, (2001), 115-136.
- “US Policy Toward Cyprus and The Eastern Mediterranean: Changing Strategic Perspectives After The Cold War”, Looking into The Future of Cyprus-EU Relations, Susanne Baier ALLEN (ed.), Center for European Integration Studies, Auflage, Baden, (1999), 89-102.
- LASSWELL, Harold D. Politics: Who Gets, What, When, How?, New York, Mc. Graw-Hill, (1936), 23-45.
- “Ledsky Karşılıklı Tavizler Öneriyor”, Eleftheros Gazetesi, (14 Eylül 1992), 1.
- “Ledsky’nin Demeci”, Simerini Gazetesi, (21 Ağustos 1992), 3.
- “Ledsky’nin Yeni Temasları”, Agon Gazetesi, (15 Ocak 1992), 2.
- LENG, Russell J. “Realism and Crisis Management: A Report on Five Empirical Studies”, John A. VASQUEZ (ed.), Evaluating U.S. Foreign Policy, Cambridge University Press, Cambridge, (1986), 49-63.
- “When Will They Ever Learn? Coercive Bargaining in Recurring Crises”, Journal of Conflict Resolution, 27 (1983), 78-95.
- LESSER, Ian O. “Bridge or Barrier? Turkey and The West After The Cold War”, Graham Fuller et al., Turkey’s New Geopolitics: From The Balkans to Western China, Boulder, (1993), 89-121.

- LEVY, Jack S. "Alliance Formation and War Behavior: An Analysis of The Great Powers, 1495-1975", *Journal of Conflict Resolution*, XXV (1981) 4, 587-612.
- LIJPHART, Arend. "Convocational Democracy", *World Politics*, 21 (1970) 2, 24-38.
- LIPSCHUTZ, Ronnie D. "On Security", Ronnie D. LIPSCHUTZ (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995.
- LOIZOS, Peter. "How Might Turkish and Greek Cypriots See Each Other More Clearly?", Vangelis CALOTYCHOS (ed.), *Cyprus and Its People: Nation, Identity, and Experience in An Unimaginable Community 1955-1997*, Westview, (1998), 85-102.
- LORDOS, Constantinos. "Twenty-three Fallow Years", *Cyprus Mail*, (12 October 1998), 2.
- "Twenty-three Fallow Years", *Cyprus Mail*, Sunday (12 October 1998), 12.
- LOVE, Bruce. "Refugee Question", *Chicago Daily News*, (27 January 1976), 2.
- "Lukaides: GYÖ Avrupa Mahkemesi Kararına Uygun Bir Şekle Sokulmalıdır", *Simerini Gazetesi*, (17 Temmuz 1994), 1.
- LUTTWAK, Edward N. "The Traditional Approaches to Peace", W. Scott THOMPSON (ed.), *Approaches to Peace: An Intellectual Map*, Washington: United States Institute of Peace, (1991), 2-17.
- LÜLE, Zeynel. "Türkler Gitsin Bizimkiler Gelsin", *Hürriyet Gazetesi*, (16 Haziran 1992), 16.
- LYSSARIDES, V. "Cyprus: The Right to Exist", *Review of International Affairs* (Belgrade), XXVII (May 1976) 627, 19-29.
- "Mackinder", *Büyük Larousse*, XV (1993), 7628.
- *Mahi Gazetesi*, (17 Haziran 1973), 1.
- "Mahi: "Klerides Boucher'ı Yalanlıyor", *Mahi Gazetesi*, (1 Haziran 1996), 9.
- "Mahkeme Kararını Aşma Girişimleri", *Fileleftheros Gazetesi*, (27 Temmuz 1994 - No: 4207), 4.
- "Makarios ile Denктаş, Toprak İçin % 20'de Anlaşmıştı", *Mesimvrini Gazetesi*, (8 Mayıs 1981 - No: 103), 1-2.
- "Makarios ve Hataları", *Epikeri Gazetesi*, (4 Ağustos 1990 - No: 2787), 3-4.
- "Makarios: Yunan Ordusu İşgalcudur", *TAK*, (22 Temmuz 1974), No: 22, 1.
- "Malî Zafiyet Masada Zorlar", *Milliyet Gazetesi*, (2 Ağustos 1998), 12.
- MANDELL, Brian. "The Cyprus Conflict: Explaining Resistance to Resolution", Norma SALEM (ed.), *Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution*, New York: St. Martin's Press, (1992), 209-219.
- MANGO, Adrew. "Avrupa'nın İçinde Nasıl Bir Kıbrıs", *Kıbrıs Sorunu ile İlgili Yeni Görüş Açıkları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2001, 31-38.
- "Turkish Culture and Cyprus", *Proceedings of The First International Congress on Cypriot Studies – 20-23 November 1993*, Center for Cypriot Studies – Eastern Mediterranean University, Eastern Mediterranean University Press, Gazimağosa, (1997), 117-122.
- MANİSALI, Erol. "AB'nin Tutumu ve Sonuçları", *Cumhuriyet Gazetesi*, (2 Nisan 1998), 9.
- "Doğu Akdeniz'de Değişen Ne?", *Cumhuriyet Gazetesi*, (14 Nisan 1998), 12.
- "Kıbrıs Uyuşmazlığında Gerçekler ve Toplantının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar", *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükümetten Beklentiler*, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, 7-9.
- "Kıbrıs'ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz", *Milliyet Gazetesi*, (17 Ekim 1992), 7 ve 11.
- "Türkiye'nin Önünde İki Yol Var", *Cumhuriyet Gazetesi*, (24 Temmuz 1992), 18.
- "Yeni Güvenlik Konseyi Kararı Kıbrıs'ı Nereye Götürmek İstiyor?", *Milliyet Gazetesi*, (29 Kasım 1992), 8.
- "Maraş Gidiyor", *Kıbrıs Gazetesi*, (25 Mayıs 1993), 1.
- "Maraş ve Lefkoşa Havaalanı ile İlgili Değerlendirme Notu", *Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki*, (18 Haziran 1993), 6.
- "Maraş ve Türklerin Tutumu", *Agon Gazetesi*, (13 Ocak 1981 - No: 9), 9.
- "Maraş Verilemez", *Kıbrıs Gazetesi*, (18 Haziran 1993), 1.
- MARTIN, Paul. "Peace Keeping and The United Nations - The Broader View", *International Affairs*, XL (1964), 2, 185-201.
- "Matsis NATO Genel Sekreteri ile Görüşecek", *Fileleftheros Gazetesi*, (15 Ekim 1995), 11.
- MCDONALD, Peter. "The Problem of Cyprus", *Adelphi Papers*, International Institute of Strategic Studies, (Winter 1989/1989), 48-69.
- "Meclis Dışı Muhalefete Tepki", *Kıbrıs Gazetesi*, (17 Nisan 1992), 3.
- "Meclis'ten Kıbrıs Deklârasyonu", *Sabah Gazetesi*, (22 Ocak 1997), 12.
- "Mehmet Ali Birand: Çözüm Güçleşti", *Sabah Gazetesi*, (9 Aralık 1992), 21.

- MEHMET, Özey and Mehmet TAHİROĞLU: "Growth and Equity in Microstates: Does Size Matter in Development?", *International Journal of Social Economics*, (2002), 122-146.
- "Mesut Yılmaz: Karar, Müzakereye İmkân Tanımıyor", *Hürriyet Gazetesi*, (9 Aralık 1992), 21.
- "Mesut Yılmaz'ın Yanlışları", *Hürriyet Gazetesi*, (15 Aralık 1992), 19.
- METE, Ömer Lütfi. "Kıbrıs Gerçeklerinin Neresindeyiz?", *Sabah Gazetesi*, (11 Mart 2003), 19.
- "MGK'dan KKTC İçin Ekonomik İltihak Kararı", *Hürriyet Gazetesi*, (26 Şubat 1995), 21.
- "Milli Tehlike", *Kıbrıs Gazetesi*, (30 Haziran 1992), 3.
- *Milliyet Gazetesi*, (1 Mart 1990, 7), 3.
- *Milliyet Gazetesi*, (10 Temmuz 1992), 2.
- *Milliyet Gazetesi*, (11 Temmuz 1989), 3.
- *Milliyet Gazetesi*, (13 Eylül 1974), 2.
- *Milliyet Gazetesi*, (27 Kasım 1988), 1.
- *Milliyet Gazetesi*, (28 Şubat 1990), 1.
- *Milliyet Gazetesi*, (31 Ağustos 1974), 1.
- *Milliyet Gazetesi*, (5 Ağustos 1992), 2.
- *Milliyet Gazetesi*, (6 Kasım 1992), 3.
- "Milliyetçi Düşünce Derneği'nin 1 Temmuz 1988'de KKTC Cumhurbaşkanı'na Sunduğu Muhtıra Nitelikli Yazı", *Birlik Gazetesi*, (2 Temmuz 1988), 1.
- "Milyarlara Mal Olacak Bir Çözüm", *Simerini Gazetesi*, (18 Ekim 1992), 1-2.
- MOORE, John M. "The Control of Foreign Intervention in Internal Conflict", 9 *Virginia Journal of International Law*, (1969) 205, 307-346.
- MORAN, Michael. "Remarks on The UN Secretary-General's Report on Cyprus (S/24830, November 1992)", *New Cyprus*, VII (November-December 1992) 6, 11-19.
- MORGENTHAU, Hans J. "Prefect to A Political Theory of Foreign Aid", Robert A. GOLDWIN (ed.), *Why Foreign Aid?*, Raun McMillan and Co., Chicago, (1963), 74-91.
- MORGİL, Orhan. "Türk Cumhuriyetleri Arasında Ticarî ve Ekonomik İşbirliğini Geliştirmenin Yolları", *Türk Cumhuriyetleri Arasında Politik ve Ekonomik İşbirliği – Uluslararası Girne Konferansları-1993*, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı – Kıbrıs Araştırmaları Vakfı, Lefkoşa, 1993, 55-60.
- MUGHİSUDDİN, Oya Akgönenç. "Hukuk Belgeleri ve Antlaşmalar Çerçevesinde Uygulanan Gerçek Politika: Türkiye ve Balkan Ülkeleri", *Türk Hakları*, Der. Mustafa KAHRAMANYOL, Ahmet Yevesi Üniversitesi Yardım Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, 73-96.
- MÜMTAZ, Hüseyin. "Türkiye – Kıbrıs İlişkileri I", *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, (Ekim 1999), 53-57.
- "Türkiye-Kıbrıs İlişkilerinin Politik Mantığı ve Sonuçları (1571-1998)", *Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998*, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, 151-171.
- NECATİGİL, Zaim M. "The Cyprus Question and The Role of International Organizations", *Journal for Cypriot Studies – Eastern Mediterranean University Center for Cypriot Studies*, I (Autumn 1995) 1, 9-30.
- "The Legal System of The Turkish Republic of Northern Cyprus", *Journal for Cypriot Studies*, IV (Spring 1998) 2, 213-255.
- "The Turkish Republic of Northern Cyprus: Statehood and Recognition", *Journal for Cypriot Studies*, II (Winter 1996) 1, 3-17.
- NECATİGİL, Zaim. "Son 25 Yılda Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler", *BM Örgütü'nün 40. Yıl Dönümü – 24 Ekim 1985*, BM Türk Derneği, Ankara, 1986, 48-69.
- "Narenciye Battı", *Kıbrıs Gazetesi*, (27 Şubat 1995), 6.
- "Nasıl Anlatsak?", *Kıbrıs Gazetesi*, (18 Haziran 1993), 3.
- "Nasıl Bir Federasyon İstiyoruz", *Yenidüzen Gazetesi*, (12 Eylül 1991), 3.
- "NATO Değişimin Hedefine Ulaşması", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, (Nisan 2000) 39, 74-87.
- "NATO ve AĞİT'in Devreye Sokulması", *Vima Gazetesi*, (3 Ağustos 1994 - No: 4214), 1-2.
- "Ne Erenköy'ü, Ne de Güzelyurt'u Veririz", *Hürriyet Gazetesi*, (16 Haziran 1992), 1.
- "Ne Pahasına Olursa Olsun Çözüm", *Simerini Gazetesi*, (5 Haziran 1992), 2.
- "Neden Ayrı Devlet", *Fileleftheros Gazetesi*, (19 Şubat 1995), 12.
- "New Guarantees", *Alithia Gazetesi*, (19 October 1992), 2.
- "New Guarantees", *Alithia Gazetesi*, (30 Semtember 1992), 3.
- "New York Görüşmeleri Çıkmazda", *Fileleftheros Gazetesi*, (23 Temmuz 1992), 1.
- "New York Görüşmelerinde En Kritik Gün", *Fileleftheros Gazetesi*, (24 Temmuz 1992), 1-7.

- “New York’ta Çarpıcı Gelişme ve Çöküş”, Simerini Gazetesi, (6 Kasım 1992), 1.
- “New York’ta Dramatik Gelişmeler”, Eleftheros Gazetesi, (27 Ekim 1992), 1.
- “New York’ta Durum”, Eleftherotipia Gazetesi, (2 Temmuz 1992), 3.
- New York Times, (1 February 1964), 1.
- “Nikos Rolandis: Kyprianu Criticised The Greek Cypriot Leadership for Pursuing An Intransigent Anti-Federation Policy”, Agon Gazetesi, (December 1984), 6-8.
- “No Uncle Sam, No !”, Kıbrıs Gazetesi, (11 Temmuz 1992), 1-2.
- “Olayların Ardındaki Gerçek Baskıyla Çözüm...”, Cumhuriyet Gazetesi, (21 Temmuz 1992), 1.
- O’LOUGHLIN, John and Henning HESKE. “From ‘Geopolitics’ to ‘Geopolitique’: Converting A Discipline for War to A Discipline for Peace”, Nurit KLIOT and Stanley WATERMAN (eds.), The Political Geography of Conflict and Peace, Belhaven Press, London, (1991), 56-79.
- OKMAN, Cengiz. “Su Sorunu ve Orta – Doğu’da Stratejik Durum”, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Haz. Sabahattin ŞEN, İstanbul, 1993, 401-434.
- OLGUN, Aydın. “Kıbrıs’a İlgide Eksik ve Yanlışlar”, Cumhuriyet Gazetesi, (13 Aralık 1998), 17.
- OLGUN, Ergün. “Butros Gali’nin Fikirlerine Ciddi Eleştiri”, Kıbrıs Gazetesi, (28 Ocak 1993), 12.
- “Recognizing Two States in Cyprus Would Facilitate Co-existence and Stability”, Survival, XL (Autumn 1998) 3, 38-43.
- “Some Lessons That Can Be Drawn from The Bosnian Negotiation Process and The Dayton Peace Agreement”, Crises in The Balkans and Cyprus – Eastern Mediterranean University, (1995), 1-11.
- OMESTAD, Thomas. “The Perils and Benefits of A Separated Cyprus”, US News and World Report, 123, (December 1997) 23, 37-49.
- OPPENHEIM, L. “International Law: A Treatise”, 6 th Edition, Volume: 2, Hersh Lauterpacht, (ed.), Green and Co, London, (1994), 115-162.
- “Orhan Kılircioğlu: Cyprus, Where to?”, Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, 45-48.
- “Orta Doğu Kiliseler Konseyi”, Cyprus Mail Gazetesi, (20 Haziran 1991), 2.
- “Ortak Doktrinin İkinci Aşaması”, Simerini Gazetesi, (17 Şubat 1995 - No: 4402), 4.
- “Ortak Savunma Doktrini ve Yunanistan”, Eleftherotipia Gazetesi, (6 Haziran 1994 - No: 4156), 4.
- “Ortak Savunma Doktrini”, Simerini Gazetesi, (13 Şubat 1994 - No: 4048), 8-9.
- “Ortak Savunma Doktrinin Uygulanmaz”, Vima Gazetesi, (27 Ekim 1994 - No: 4296), 5-6.
- “Ortak Savunmaya Sert Eleştiri”, Simerini Gazetesi, (14 Ocak 1994 - No: 4019), 2.
- OZAY, Mehmet. “Towards A Solution in Cyprus Through Economic Federalism”, Norma SALEM (ed.), Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution, St. Martin’s Press, New York, (1992), 112-136.
- ÖKSÜZOĞLU, Oktay. “Cyprus: The Document of March 29th and Its Consequences, Kıbrıs Mektubu Dergisi, (1988) 3, 41-46.
- ÖKTE, Ertuğrul Zekâi. “Türk Milletinin Davası Nedir?”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, (Nisan 2000) 37, 2-3.
- ÖYMEN, Örsan Kunter. “Kıbrıs’ta Durum: Türk - Rum Köyünde Gerginlik”, Milliyet Gazetesi, (17 Haziran 1997), 8.
- “Özal, Camp David’de Bush’a Neler Anlattı?”, Hürriyet Gazetesi, (14 Aralık 1992), 20.
- ÖZALP, Hüseyin. “3. Plan Son Umut”, Sabah Gazetesi, (25 Şubat 2003), 21.
- ÖZBARAN, Salih. “Tarih Nedir? – Tarihin Çağdaş Tanımı ve Alanı Üzerine Notlar”, Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumu, Elazığ, 1990, 79-93.
- ÖZBUDUN, Ergun. “Millî Kültür Unsuru Olarak Devlet Anlayışı ve Devlet Yapısı”, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, 98-118.
- ÖZÇELİK, Şen Esra. Contending Approaches to The Cyprus Problem: Confederation Against Federation The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, The Degree of Master of International Relations in The Department of International Relations Bilkent University Ankara, (July 2001), 78-91.
- ÖZEY, Ramazan. “Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri”, Avrasya Etüdları Dergisi, (Yaz 2001), 83-94.
- ÖZFATURA, Mustafa Necati. “Kıbrıs Anadolu’nun Ayrılmaz Parçasıdır”, Türkiye Gazetesi, (23 Temmuz 1998), 17.
- “Kıbrıs Üzerine Oynanan Oyunlar”, Türkiye Gazetesi, (1 Nisan 1997), 9.
- “Kıbrıs Zirvesi’nin Ardından”, Türkiye Gazetesi, (16 Temmuz 1997), 9.
- “Kıbrıs’taki Tehlikeli Oyun”, Türkiye Gazetesi, (4 Ağustos 1998), 17.
- “Özgür Girne Derneği’nin Bildirisi”, Rumca Gazeteler, (7 Şubat 1992 - TAK RBÖ No. 3327), 3-4.

- ÖZGÜR, Özker. "Bir Kez Daha", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 306-307.
- "Birleşmiş Milletlerin Dönüşü", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 69-72.
- "Bugün Barış Var Mıdır?", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 157-158.
- "İlişkiler-Çelişkiler", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 294-295.
- "İlk Olumlu Adım", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 219-220.
- "Tapu Mu Tabut Mu?", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 20-22.
- "Vilayetleştiriliyoruz", Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları, Cem Kitapevi, İstanbul, 1992, 326-327.
- ÖZKAN, İ. Reşat. "Barış ve..., İşte Srebrenica Düştü", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (18 Temmuz 1995), 15.
- "Özker Özgür'ün Görüşü", Fileleftheros Gazetesi, (10 Ekim 1992), 5.
- "Özker Özgür'ün Konuşması", Yenidüzen Gazetesi, (17 Nisan 1989), 1.
- ÖZKÖK, Ertuğrul. "Peki, Monako Ne Parası Kullanıyor", Hürriyet Gazetesi, (1 Haziran 1998), 21.
- "Zamanlama Hatası.....", Hürriyet Gazetesi, (10 Temmuz 1992), 1 ve 19.
- ÖZTÜRK, Ayhan. "The Population Factor to Solve The Cyprus Issue", Journal for Cypriot Studies, II (Autumn 1996) 4, 363-369.
- PAPADAKIS, Yannis. "Enosis and Turkish Expansionism: Real Myths or Mythic Realities?", Vangelis CALOTYCHOS (ed.), Cyprus and Its People: Nation, Identity, and Experience in An Unimaginable Community 1955-1997, Westview, (1998a), 89-121.
- "Greek Cypriot Narratives of History and Collective Identity: Nationalism as A Contested Process", American Anthropologist, XXV (1998a) 2, 78-89.
- "Papapetru'nun Demeci", Simerini Gazetesi, (17 Ağustos 1992), 3.
- PAPASOTIRIOU, Charalambos. "Regional and International Conditions for A Viable Solution to The Cyprus Problem", The Cyprus Review, X (1998) 1, 12-17.
- "Papulyas Karamsar", Simerini Gazetesi, (12 Ekim 1994 - No: 4281), 11.
- "Partiler Raporu Nasıl Karşılandı", Agon Gazetesi, (24 Kasım 1992), 2-3.
- "Partilerin Bildirileri", Agon Gazetesi, (28 Ağustos 1992), 2-4.
- PAYNE, Donald M. "The Cyprus Problem: A Need to Defend Principles", Mediterranean Quarterly, IX (Spring 1998) 2, 9-18.
- PAZARCI, Emin. "Tarihi Hatanın Sonucu", Akşam Gazetesi, (7 Mayıs 1998), 14.
- PAZARCI, Hüseyin. "İngiliz Üslerindeki Türk Mültecileri", Milliyet Gazetesi, (21 Ekim 1974), 17.
- "Pazarlığın Sınırları", Milliyet Gazetesi, (17 Haziran 1981), 14.
- "Peace Efforts on Cyprus – and Intransigence of Greek Cypriots Introduction", Kıbrıs Mektubu, II (1987) 1, 49-56.
- "Pencere Kapanabilir", Fileleftheros Gazetesi, (4 Nisan 1992), 2.
- PERISTIANIS, Nicos. "A Federated Cyprus in A Federal Europe", The Cyprus Review, X (1998) 1, 27-48.
- PERNTHALER, Peter. "Kıbrıs Sorununa Federal veya Konfederal Bir Çözüm", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Web Sitesi: www.trncinfo.com.
- PESMAZOGLOU, Stephanos. "The Cyprus Problems", Essay Review, Journal of Modern Greek Studies, (2000) 18, 209-214.
- PETERSON, Ken. "Yeniden Yapılanma Sürecinde Tarih: Sovyet Sonrası Özbekistan'da Ceditçilik", Çev. Ayşe ÖZTEKİN, Bilig Dergisi, (Yaz 1996) 2, 11-14.
- POLEMİTİS, Stelios. "Halkın Saati", Simerini Gazetesi, (21 Nisan 1992 - Basın Raporu No. 98), 8-9.
- POLLIS, Adamantia. "The Missing of Cyprus - A Distinctive Case", Journal of Modern Greek Studies, (1991) 9, 43-48.
- PRODRAMOU, Elizabeth H. "Reintegrating Cyprus: The Need for A New Approach", Survival, 40 (Autumn 1998) 3, 5-16.
- "Question of Cyprus", A Documented Story of 28 Years (1960-1988), (1988), 12-19.
- "Raporun Metni ve Ruhü", Eleftherotipia Gazetesi, (16 Kasım 1992), 1.
- "Rauf Denktaş: AB Şartı ile Kıbrıs'ı İstiyorlar", Sabah Gazetesi, (25 Kasım 2001), 12.
- "Rauf Denktaş: Kıbrıs'ta Pazarlık Sertleşti", Hürriyet Gazetesi, (11 Şubat 1997), 17.
- "Rauf R. Denktaş: Niye Ayrı Devlet?", Zaman Gazetesi, (19 Aralık 1975), 2.

- REES, W. J. "The Theory of Sovereignty Restated", Philosophy, Politics and Society, Peter LASLETT (ed.), Oxford, (1956), 102-146.
- "Referandum Fırsat Verilmeyecek", Agon Gazetesi, (7 Eylül 1992), 4.
- RENAN, Ernest. "The Meaning of Nationality", in Nationalism: Its Meaning and History, Hans Kohn (ed.), New York, (1966), 33-49.
- RENKSİZBULUT, Mustafa. "KKTC Ekonomisinin Kurtuluşu ve İşsizlik", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XVI (Mayıs-Haziran 2003) 3, 40.
- RIKER, William H. "The Two-Party System and Duverger's Law: An Essay in The History of Political Science", American Association for The Advancement of Science, Washington, (1982), 449-461.
- RİK [Rum Radyosunun] Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni.
- RITTER, Gerhard. "Tarih ve Hayat – Nietzsche ile Bir Münakaşa", Çev.: Bekir Sıtkı BAYKAL, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, II, (Şubat - 1994) 2, 251-263.
- "Rolandis 'Ateşle Oynuyoruz' Diyor", Vima Gazetesi, (26 Nisan 1994 - No: 4145), 5.
- "Rolandis ile Söyleşi", Alithia Gazetesi, (12 Ocak 1992), 2.
- "Rolandis'in Bir Söyleşi", Agon Gazetesi, (2 Nisan 1991), 13.
- ROSSİDOU, Maria ve Tinos IASONOS. "İlk Attila Etek Giyiyordu", Diefnis Sosyalismos, (Temmuz-Ağustos 1991) 2, 1-8.
- ROWAN, Malcom. "A Conceptual Framework for Government Policy-Making", Canadian Public Administrations, (Spring, 1970), 277-296.
- Rum Basın Bülteni, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (11 Nisan 1992), 1-5.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (12 Nisan 1992), 2.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (13 Nisan 1992), 2-3.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (14 Eylül 1992), 1-3.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (15 Ocak 1992), 2-3.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (16 Nisan 1992), 5.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (2 Eylül 1992), 1-4.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (20 Haziran 1991), 2.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (24 Nisan 1992), 2.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (4 Nisan 1992), 1-2.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (5 Nisan 1992), 2.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (7 Eylül 1992), 2-4.
- Rum Basın Özetleri, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (8 Nisan 1992), 2.
- "Rum Eğitim Bakanının Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, (29 Ağustos 1994 - No: 4238), 6.
- "Rum Gençleri Federasyon İstemiyor", Simerini Gazetesi, (16 Temmuz 1992), 4.
- "Rum Halkının İstekleri", Fileleftheros Gazetesi, (19 Temmuz 1994 - No: 4199), 6.
- "Rum İşadamları Yatırım Fırtınasında", Hürriyet Gazetesi, (10 Aralık 1992), 17.
- "Rum Kesimi Silah Deposu", Kıbrıs Gazetesi, (2 Ekim 1992), s. 1 ve 2.
- "Rum Liderlerin Demeçleri", Eleftherotipia Gazetesi, (23 Temmuz 1992), 12 ve 18.
- Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- "Rum Liderlerin Görüşleri", Haravgi Gazetesi, (27 Temmuz 1992), 2.
- "Rum Önerilerinin Niteliği", Simerini Gazetesi, (28 Ocak 1989), 49.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Agon Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 2.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 2.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Cyprus Mail Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 3.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Eleftherotipia Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 3.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Fileleftheros Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Haravgi Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", Simerini Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Rum Silahlanması Devam Edecek", Simerini Gazetesi, (3 Şubat 1995 - No: 4391), 1.
- "Rum Sözcüsü'nün Değerlendirmesi", Simerini Gazetesi, (8 Nisan 1992), 2.
- "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, (12 Kasım 1992), 3.

- "Rum Sözcüsünün Demeci", Alithia Gazetesi, (28 Ağustos 1992), 1-2.
- "Rum Tarafı Oyunu, Rakibin Yarı Sahasında Oynuyor", Agon Gazetesi, (24 Temmuz 1992), 13.
- "Rum Tarafında Plana Temkinli Yaklaşım Var", Kıbrıs Gazetesi, (13 Kasım 2002), 1.
- "Rum Tarafının İtirazları Belli Oldu", Kıbrıs Gazetesi, (5 Aralık 2002), 1.
- "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", Simerini Gazetesi, (26 Ağustos 1992), 4-5.
- "Rum Ulusal Konseyi", Fileleftheros Gazetesi, (1 Ağustos 1989), 13.
- "Rum Ulusal Konseyi", Simerini Gazetesi, (13 Haziran 1989), 6.
- "Rum-AB Ortak Komitesi", Agon Gazetesi, (17 Mart 1994 - No: 4079), 11.
- "Rumlar Kanton Bölgeler De İstiyor", Kıbrıs Gazetesi, (16 Mart 2001), 1.
- "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Fileleftheros Gazetesi, (17 Temmuz 1992), 1-4.
- "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", Simerini Gazetesi, (17 Temmuz 1992), 3-4.
- "Rumlar, Türk İdaresi Altında Yaşamak İstemiyor", Kıbrıs Gazetesi, (25 Kasım 2002), 1.
- "Rumlara Gözdağı", Sabah Gazetesi, (21 Temmuz 1997), 22.
- "Rumların Silahlanması ve Türkiye", Cyprus Mail Gazetesi, (19 Kasım 1992), 1.
- "Rum-Yunan Askeri Bütünleşmesi", Fileleftheros Gazetesi, (21 Mart 1994), 15-16.
- "Rum-Yunan Askeri İşbirliği", Agon Gazetesi, (27 Şubat 1995 - No: 4412), 2-3.
- "Rum-Yunan İkili Uyarılmalı", Yeni Kıbrıs Dergisi, VIII (Şubat-Mart 1991) 2, 12-13.
- "Rum-Yunan İkilişinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge", Kuzey Kıbrıs Gazetesi, (5 Ekim 1987 - No: 404), 7.
- "Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini", Agon Gazetesi, (19 Haziran 1994 - No: 4169), 9.
- "S-300'ler Gelmez", Cumhuriyet Gazetesi, (23 Temmuz 1998), 8.
- "Sadece Birleşmiş Milletler Kıbrıs Sorunu Çözebilir", Standart Gazetesi (Bulgaristan), (6 Mayıs 1993 - No: 241), 9.
- SAFİRE, William. "Bosna'yı Clinton'ın Korkaklığı Mahvetti", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (17 Temmuz 1995), 17.
- SAKMAN, Ünal. "Kıbrıs AB Üyesi Olmamalı", Türkiye Gazetesi, (20 Ekim 1997), 18.
- "Saldırı Da Bir Savunmadır", Agon Gazetesi, (26 Temmuz 1990 - No: 3115), 1-2.
- "Sami Kohen: Opinons Differ But...", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, 36-39.
- "Sampson'un Son Açıklamaları - III", Yeni Kıbrıs Dergisi, (Nisan 1987), 27-31.
- "Sampson'un Son Açıklamaları - V", Yeni Kıbrıs Dergisi, (Temmuz 1987), 26-28.
- SARAÇOĞLU, Erdoğan. "Kıbrıs Türk Gazeteleri: Zaman", Kaynak Dergisi, (Mart 1977) 2, 61-69.
- SARICA, Hasan. "Kıbrıslı Rumların Anlaması Gerekir", Yenidüzen Gazetesi, (1 Nisan 1991), 11.
- "Savaş Oyun Değil", Kıbrıs Gazetesi, (18 Şubat 1995), 3.
- "Savaş Plânı Hazır", Hürriyet Gazetesi, (14 Ocak 1997), 1.
- "Savunma Defence Dergisi ile Karadayı'nın Söyleşisi-2: Kıbrıs, Bosna Olmaz", Sabah Gazetesi, (11 Ağustos 1998), 1.
- SCHACHTER, Oscar. "The Role of International Law in Maintaining Peace", W. Scott THOMPSON (ed.), Approaches to Peace: An Intellectual Map, United States Institute of Peace, Washington, (1991), 108-109.
- SCHROEDER, H: "Historical Reality and Neo-realist Theory", International Security, 19 (1994) 1, 68-89.
- SCHWARZENBERGER, G. "Beyond Power Politics?", The Year Book of World Affairs, (1965), 229-283.
- SEDES, İzzet. "Kıbrıs Baskısı Artıyor", Akşam Gazetesi, (1 Temmuz 1998), 3.
- SELÇUK, İlhan. "Verirsek Kurtulur Muyuz?", Cumhuriyet Gazetesi, (25 Temmuz 1992), 13.
- SELDAĞ, Muazzez. "AB Kıbrıs Türk Halkının Kimliğini Tanımlamak Zorundadır", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Şubat - Mart 2002) 2, 32-33.
- SELENGİN, Pınar ve Yeliz KURTARICIOĞLULARI. "2000'de KKTC...", Kıbrıs Gazetesi, (1 Ocak 2001), 1.
- SERTOĞLU, Sedat. "Ne Konuşulur?", Sabah Gazetesi, (11 Ağustos 2000), 21.
- SEVER, Ahmet. "Kıbrıs'ı Kaybettik", Hürriyet Gazetesi, (31 Aralık 2002), 4.
- "Sevgül Uludağ'ın Rum Yönetimi Başkanı Vasiliu ile Yaptığı ve 21, 22, 23, 24 Ekim 1992 Tarihli Ortam Gazetesi'nde Yayımlanan Söyleşiden Bölümler", Ortam Gazetesi, (21-24 Ekim 1992), 2.
- "Sezer'de Beş Şart", Sabah Gazetesi, (25 Şubat 2003), 21.
- "Sıkıntılar Devam Ediyor", Agon Gazetesi, (13 Nisan 1992), 2.
- SINGER, J. David and Melvin SMALL. "National Alliance Commitments and War Involvement, 1815-1945", Peace Research Society. International Papers, V (1966), 59-75.
- "Silah Alımları Yeniden Başlıyor", Fileleftheros Gazetesi, (5 Haziran 1994 - No: 4155), 9.

- "Silahlanmaya Devam", Fileleftheros Gazetesi, (4 Mart 1994 - No: 4068), 9.
- SİRMEN, Ali. "Anlayamadıkları", Milliyet Gazetesi, (17 Temmuz 1997), 16.
- SLENGESOL, Ivar-Andre. "A Bad Show? The United States and The 1974 Cyprus Crisis", Mediterranean Quarterly, XX (Spring 2000) 2, 88-98.
- SNYDER, Glenn H. "The Balance of Power and The Balance of Terror", in Paul SEABURY (ed.) Balance of Power, New York, (1981), 55-74.
- SOKRATUS, Yeogios. "Elenizmin Zayıflatılması", Simerini Gazetesi, (16 Kasım 1988 - TAK RBÖ No. 225), 5-6.
- "Son Gelişmeler", Yeni Kıbrıs Dergisi, VIII (Şubat-Mart 1991) 2, 3.
- "Sonuçsuz Görüşme Topluları Yaralar", Cumhuriyet Gazetesi, (27 Nisan 1997), 21.
- SONYEL, Salahi Ramadan. "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı", Belleten Dergisi, LIX (Nisan 1995) 224, 133-187.
- SONYEL, Salahi ve Timur TAYYARECİ. "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İlk Günleri, İlk Ayları", Kıbrıs Gazetesi, (11 Temmuz 1992), 22.
- "Sorular Cevaplar", Kıbrıs Sorunu ile İlgili Yeni Görüş Açılırları, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2001, 56-69.
- SOYER, Ferdi Sabit. "Kökümüz ve Cuco'nun Raporu", Yenidüzen Gazetesi, (2 Nisan 1992), 1.
- SOYSAL, İsmail. "Kıbrıs'ta Tek Çare Konfederasyon", Cumhuriyet Gazetesi, (9 Aralık 1992), 14.
- SOYSAL, Mümtaz and Necati Münir ERTEKÜN. "Foreign Policy", Foreign Policy Institute, XIV (1991) 3-4, 19-37.
- SOYSAL, Mümtaz. "Ayak Bağı Mı, Dinamo Mu?", Hürriyet Gazetesi, (26 Nisan 1994), 9.
- "Bakla", Hürriyet Gazetesi, (30 Mayıs 2001), 13.
- "Eğri Direğin Doğru Bayrağı", Hürriyet Gazetesi, (21 Ocak 1997), 11.
- "İkili Görüşmeler, BM ve Uyuşmazlık Noktaları", Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, 31-36.
- "Mengene", Hürriyet Gazetesi, (25 Mayıs 1993), 12.
- "Nimetler", Hürriyet Gazetesi, (4 Mart 1998), 21.
- "Özel İlişki", Hürriyet Gazetesi, (20 Temmuz 1997), 21.
- "Pazarlığın Sınırları", Milliyet Gazetesi, (17 Haziran 1981), 18.
- "Uzlaşmanın Sınırları", Hürriyet Gazetesi, (25 Temmuz 1992), 19.
- "Soysal'ın Simerini'ye Demeci", Simerini Gazetesi, (11 Kasım 1992), 2-3.
- "Sömürgecilik Konusu Avrupa Konseyi Özel Komitesinde", Simerini Gazetesi, (4 Temmuz 1990 - No: 3093), 4.
- "Sözcünün DİSİ'ye Cevabı", Fileleftheros Gazetesi, (30 Kasım 1992), 2.
- SÖZEN, Ahmet. "Cyprus Conflict: Continuing Challenge and Prospects for Resolution", Proceedings The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Easter Mediterranean University Center for Cyprus Studies Publications, Volume: 3, Gazimağosa, (2000), 89-119.
- "Speech Made by Dr. Küçük, While He Was Assistant to President, To Foreign Press Members on 28 December 1963", Kıbrıs Mektubu, II (1989) 3, 62-66.
- SRINIVASAN, N. T. "The Cost and Benefits of Being A Small, Remote, Island, Landlocked, or Mini-state Economy", The International Bank of Reconstruction and Development, (1986), 99-123.
- "Spiros Kiprianu'nun Önemli Konuşması", Eleftherotipia Gazetesi, (22 Temmuz 1987), 1-9.
- "Statüko Derken Ne Kastediliyor", Haravgi Gazetesi, (28 Ağustos 1992), 4-5.
- STEFANİDU, Marina. "Kıbrıslı Rumların Savunma Doktrini", Periodiko Haftalık Dergisi, No: 62, (18 Temmuz 1987), 1-19.
- STEPHEN, Michael. "Cyprus and The Rule of Law", Perceptions, IV (September-November 1999)3, 71-84.
- STONE, Leonard A. "Critical International Theories of International Relations and The Cyprus Problem", Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugün-Yarın), Editör: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara, (2001), 56-79.
- "Strateji ve Koordinasyon", Haravgi Gazetesi, (14 Eylül 1992), 2.
- "Şaşkınlık ve Belirsizlik", Simerini Gazetesi, (22 Ekim 1992), 1.
- ŞENYENER, Şebnem. "Güzelyurt Türk Tarafında Kalsın", Sabah Gazetesi, (19 Haziran 1992), 9.
- "Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık", Sabah Gazetesi, (20 Haziran 1992), 9.
- "Kıbrıs İçin Yeni Harita", Sabah Gazetesi, (21 Haziran 1992), 19.
- "Kıbrıs'ta Mutlu Sona Doğru", Sabah Gazetesi, (25 Haziran 1992), 10.

- “Vasiliu: Kıbrıs’ta Türklere Yüzde 27 Toprak Kalmalı”, Sabah Gazetesi, (18 Haziran 1992), 10.
- “Şubat 1991’de yapılan AKEL’in XVII. Kongresinde Kabul Edilen Tezler”, Yenidüzen Gazetesi, (20 Mart 1991), 7.
- Ta Nea Gazetesi, (14 Şubat 1997), 2.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (1 Şubat 1994), 5.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (11 Şubat 1994), 2-3.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (12 Ocak 1992 - No: 3304), 4-5.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (13 Şubat 1994), 8-9.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (14 Ocak 1994 - No: 4019), 1-2.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (16 Şubat 1995), 8-9.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (17 Şubat 1995), 4.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (22 Şubat 1995), 1.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (24 Ocak 1994 - No: 4029), 3-7.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (26 Nisan 1994), 5.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (27 Şubat 1995), 2-4.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (3 Şubat 1995), 1.
- TAK Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, (6 Mayıs 1994), 9.
- TAK Rum Basın Bülteni, (1 Ağustos 1989), 9-13.
- TAK Rum Basın Bülteni, (1 Kasım 1992), 1.
- TAK Rum Basın Bülteni, (10 Haziran 1994), 10.
- TAK Rum Basın Bülteni, (11 Kasım 1992), 2-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (12 Ekim 1994), 1-11.
- TAK Rum Basın Bülteni, (12 Kasım 1992), 2-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (12 Mayıs 1981 - No: 106), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (13 Haziran 1989), 61.
- TAK Rum Basın Bülteni, (13 Ocak 1981 - No: 4), 3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (14 Ağustos 1994), 1-10.
- TAK Rum Basın Bülteni, (15 Mayıs 1992), 2-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (16 Kasım 1992), 1-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (16 Temmuz 1992), 4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (17 Ağustos 1992), 3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (17 Kasım 1992), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (17 Mart 1990), 15.
- TAK Rum Basın Bülteni, (17 Temmuz 1992), 1-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (17 Temmuz 1994), 4-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (18 Ağustos 1992), 4-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (18 Eylül 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (18 Eylül 1994), 5.
- TAK Rum Basın Bülteni, (19 Ağustos 1994), 2-9.
- TAK Rum Basın Bülteni, (19 Haziran 1994), 9.
- TAK Rum Basın Bülteni, (19 Kasım 1992), 1.
- TAK Rum Basın Bülteni, (2 Haziran 1994), 6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (2 Kasım 1992), 4-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (2 Temmuz 1992), 1-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (20 Ekim 1994), 3-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (20 Eylül 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (20 Temmuz 1992), 1-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (21 Ağustos 1992), 4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (21 Ekim 1994), 4-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (21 Kasım 1992), 1.
- TAK Rum Basın Bülteni, (21 Mart 1981 - No: 47), 3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (21 Mart 1981 - No: 57), 2-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (21 Mart 1981 - No: 66), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (22 Ekim 1992), 1.
- TAK Rum Basın Bülteni, (22 Kasım 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (22 Temmuz 1992), 1-4.

- TAK Rum Basın Bülteni, (23 Ağustos 1990), 2
- TAK Rum Basın Bülteni, (23 Ekim 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (23 Haziran 1992), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (23 Kasım 1992), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (24 Ağustos 1992), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (24 Eylül 1994), 7.
- TAK Rum Basın Bülteni, (24 Kasım 1992), 1-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (25 Eylül 1994), 7-8.
- TAK Rum Basın Bülteni, (25 Temmuz 1992), 1-5.
- TAK Rum Basın Bülteni, (26 Ağustos 1992), 1-5.
- TAK Rum Basın Bülteni, (26 Eylül 1994), 4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (26 Mayıs 1992), 3-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (27 Ağustos 1992), 1-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (27 Ekim 1994), 1-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (27 Eylül 1992), 3-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (27 Temmuz 1994), 4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (28 Ağustos 1992), 1-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (28 Eylül 1992), 3-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (28 Ocak 1989), 4-9.
- TAK Rum Basın Bülteni, (29 Ağustos 1994), 6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (29 Ekim 1992), 1-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (29 Kasım 1992), 10.
- TAK Rum Basın Bülteni, (29 Mayıs 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (29 Nisan 1981 - No: 98), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (3 Haziran 1994), 7-8.
- TAK Rum Basın Bülteni, (3 Mayıs 1992), 1.
- TAK Rum Basın Bülteni, (30 Ağustos 1992), 8.
- TAK Rum Basın Bülteni, (30 Ekim 1992), 2-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (30 Eylül 1992), 7.
- TAK Rum Basın Bülteni, (30 Eylül 1994), 6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (30 Kasım 1992), 2-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (30 Mayıs 1992), 2-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (31 Ekim 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (31 Mayıs 1992), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (31 Temmuz 1994), 4-5.
- TAK Rum Basın Bülteni, (4 Ağustos 1990), 3-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (4 Kasım 1992), 1-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (4 Mayıs 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (5 Ağustos 1992), 2-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (5 Haziran 1994), 5-9.
- TAK Rum Basın Bülteni, (5 Kasım 1992), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (5 Temmuz 1992), 3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (6 Haziran 1994), 4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (6 Kasım 1992), 1-3.
- TAK Rum Basın Bülteni, (6 Temmuz 1992), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (6 Temmuz 1994), 2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (7 Ağustos 1994), 1-2.
- TAK Rum Basın Bülteni, (8 Ekim 1994), 5.
- TAK Rum Basın Bülteni, (8 Kasım 1992), 3-4.
- TAK Rum Basın Bülteni, (8 Mayıs 1981 - No: 103), 1.
- TAK Rum Basın Bülteni, (9 Kasım 1992), 1-6.
- TAK Rum Basın Bülteni, (9 Temmuz 1994), 4.
- TAK Rum Basın Özetleri Özel No, (20 Temmuz 1987), 1-19.
- TAK Rum Basın Özetleri Özel No, (22 Temmuz 1987), 1-9.
- TAK Rum Basın Özetleri, (10 Ekim 1992), 5.
- TAK Rum Basın Özetleri, (17 Mart 1994), 11.
- TAK Rum Basın Özetleri, (18 Ekim 1992), 1-2.

- TAK Rum Basın Özetleri, (18 Mart 1994), 7.
- TAK Rum Basın Özetleri, (19 Ekim 1992), 3.
- TAK Rum Basın Özetleri, (22 Mart 1994), 5.
- TAK Rum Basın Özetleri, (31 Kasım 1986), 9-10.
- TAK Rum Basın Özetleri, (4 Mart 1994), 9.
- TAK Rum Basın Özetleri, (5 Ekim 1992), 1.
- TAK, Mahi Gazetesi, (9 Şubat 1986), 28.
- TALAT, Mehmet Ali. "BM Çözüm Plânı", Yenidüzen Gazetesi, (13 Kasım 2002), 17.
- "Ekonomik Gelişmemiz ve Güvenliğimiz", Kıbrıs Mektubu Dergisi, X (Temmuz 1997) 4, 8-13.
- TAMÇELİK, Soyalp. "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili 789 Sayılı Kararı ve Buna Bağlı Toprak Hukuku", C. III (Kıbrıs Sorunu ve Turizm), III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13-17 Kasım 2000, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 15, Gazimağusa, 2000, 391-414.
- "Cumhuriyet Döneminde Siyasal Süreç ve Demokrasi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 13 Ekim 2000 / Sayı: 158 – (Resmi Belge).
- "Demokrasi ve Muhafazakârlık", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 19 Nisan 1998 / Sayı: 226 – (Resmi Belge).
- "Geleneksel Tarihin Güven Yitirisi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 09.05.1995 / Sayı: 48 – (Resmi Belge).
- "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB Üyeliğine Başvurusu ve Uluslararası Hukuk", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 21.01.1998 / Sayı: 123 – (Resmi Belge).
- "Harid Fedai, Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs, Ankara, 1997, 166+XXVI Sayfa.", Bilge Dergisi, (Yaz 1999) 21, 126-129.
- "Kemalizm ve Demokrasi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 1.3.1999 / Sayı: 148 – (Resmi Belge).
- "Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi", Türk Kültürü Dergisi, XXXIII (Haziran 1996) 386, 321-330.
- "Kıbrıs Komünist Parti'nin (AKEL) İlhâk Kararı ve S. S. C.B.'nin Kıbrıs Politikası", C. II (Tarih ve Kıbrıs Sorunu), II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24 - 27 Kasım 1998, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 7, Gazimağusa, 1999, 9-56.
- "Kıbrıs Meselesi ile İlgili Tespitler ve Öneriler", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 06.12.2000 / Sayı: 191 – (Resmi Belge).
- "Kıbrıs Meselesi ile İlgili Tespitler ve Öneriler", Bilge Dergisi, (Yaz 1997) 17, 12-17.
- "Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Silahlanması ve S-300 Füze Krizinin Anatomisi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 18.09.1999 / Sayı: 110 – (Resmi Belge).
- "Kıbrıs'ın Siyasî Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", Belleten Dergisi, LXIII (Nisan 1999) 236, 165-227.
- "KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın Kıbrıs Meselesinde Vizyon", Bilge Dergisi, (Kış 1997) 11, 89-96.
- "KKTC'deki Siyasî ve Felsefik Eğilim", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 21 Mart 2001 – (Resmi Belge).
- "Seçimler, TBMM ve Hükûmet Sistemleri, Türkiye'de Demokrasi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 23 Kasım 2001 / Sayı: 201. – (Resmi Belge).
- "XX. Yüzyılda Türk – Yunan Münasebetlerinin Siyasî Tarih Perspektifi Açısından Değerlendirmesi", KKTC Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor, 01.04.2001 / Sayı: 56, (Resmi Rapor).
- "Zîver Bey'in Kıbrıs Tarihi Adlı Eserinin Tanıtımı ve Analitik Değerlendirmesi", Bilge Dergisi, (Kış 2000) 23, 66-70.
- "Tank Gücümüz Süper Çağdaş", Agon Gazetesi, (1 Nisan 1996), 3.
- TATAR, Rüstem Z. "Federasyon, Toprak ve Ekonomi", Halkın Sesi Gazetesi, (17 Eylül 1992), 12.
- TATARLI, İbrahim. "Bulgaristan'da İkinci Dünya Savaşı Sonrası Döneminde Kıbrıs ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sorunlarının Akademik Araştırması", Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 419-439.
- "Taviz Yok", Türkiye Gazetesi, (20 Haziran 1998), 1.

- TAVŞANOĞLU, Leyla. "AB Kıbrıs Konusunda Başına İş Açtı-1", Cumhuriyet Gazetesi, (27 Eylül 1998), 13.
- "Avrupa Yunanistan'ın Oyuncağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, (28 Aralık 1997), 18.
- TAYFUR, M. Fatih. "Akdeniz'de Bir Adanın Kalın Uçlu Bir Kalemle Yazılmış Hikâyesi: 'Kıbrıs'", Akdeniz'de Bir Ada KKTC'nin Varoluş Öyküsü, Der. Oktar TÜREL, İmge Kitapevi, Ankara, 2002, 123-142.
- TC Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dış Basın ve Türkiye, (17 Nisan 1994 - No: 49), 14-15.
- "TBMM'de Ortak Görüş", Kıbrıs Gazetesi, (18 Haziran 1993), 3.
- "TC ile Serbest Ticaret Anlaşması Şart", Kıbrıs Gazetesi, (26 Ekim 1997 - Sayı: 2962), 9.
- "TC-KKTC Yeni Ekonomik Protokol", Fileleftheros Gazetesi, (26 Eylül 1994 - No: 4266), 4.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (21 Mart 1981 - No: 66), 1-2.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (12 Mayıs 1981 - No: 106), 1-2.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (21 Mart 1981 - No: 47), 3.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (8 Mayıs 1981 - No: 103), 1-2.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (21 Mart 1981 - No: 57), 2-3.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (13 Ocak 1981 - C: 24. No: 9), 9.
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Kıbrıs Rum Basınından Özetler, (13 Ocak 1981 - C: 24. No: 4), 3.
- "Tek Taraflı Yenilenmiş Plan.....", Hürriyet Gazetesi, (19 Aralık 2002), 19.
- "Televizyonda Klerides'le Söyleşi", Mahi Gazetesi, (4 Ekim 1991), 1.
- "Tharros: "Yeni Harita", Cyprus Mail Gazetesi, (10 Haziran 1996), 11.
- The Economist, (2 March 1985), 1.
- "The EU Membership", Eleftherotipia Gazetesi, (7 November 1994), 2.
- The Times, (17 July 1974), 1.
- "The New York'ın Cehaleti", TAK Ajansı, (7 Eylül 1992), 7.
- THEOPHANOUS, Andreas. "Cyprus, The European Union and The Search for A New Constitution", Journal of Southern Europe and The Balkans, II (2000) 2, 211-223.
- "The Cyprus Problem and Its Implications for Stability and Security in The Eastern Mediterranean", D. KERIDIS and D. TRIANTAPHYLLOU (ed.), Greek-Turkish Relations in The Era Globalization, Virginia, (2001), 47-69.
- THEOPHYLACTOU, Demetrios A. "A German Solution for Cyprus's Reunification of United Nations Enforcement of Peace", Mediterranean Quarterly, (Summer 1995), 36-58.
- THOMPSON, K. W. "Politik Realism", International Politics, New York, (1967), 21-43.
- TICKNER, J. Ann. "Re-visioning Security", Ken Booth and Steve Smith (eds.), International Relations Theory Today, Polity Press, Cambridge, (1995), 174-194.
- TINÇ, Ferai. "Bağımsızlık ve Eşitliği Öyle İyi Öğrendiler Ki...", Hürriyet Gazetesi, (27 Mayıs 2001), 18.
- "Denktaş İyi Ki Gitti", Hürriyet Gazetesi, (17 Ağustos 1997), 19.
- "İtiraf", Hürriyet Gazetesi, (26 Aralık 1997), 19.
- "KKTC'ye Vaat Değil Destek", Hürriyet Gazetesi, (20 Temmuz 1997), 21.
- "Terör Karşı Mücadele Atına'yı Tedirgin Etti", Hürriyet Gazetesi, (5 Ekim 2001), 16.
- "TKP X. Kurultay Kararları", Ortam Gazetesi, (17 Nisan 1989), 1.
- "TKP'nin Kıbrıs Bildirisi", Hürriyet Gazetesi, (9 Aralık 1992), 20.
- "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", Kıbrıs Gazetesi, (2 Ağustos 1992), 3.
- "Toplumlarası Görüşmelerde Maraş", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, (18 Haziran 1993), 10.
- "Toprağa Karşı Başkanlık", Fileleftheros Gazetesi, (1 Haziran 1992), 1.
- "Toprak Konusu ile ilgili Kriterler", Fileleftheros Gazetesi, (29 Mayıs 1992), 1.
- "Toprak Konusu", Agon Gazetesi, (21 Haziran 1992), 2.
- "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, (13 Haziran 1992), 1-3.
- "Toprak Konusu", Fileleftheros Gazetesi, (14 Mayıs 1992), 1-2.

- “Toprak Konusu”, Fileleftheros Gazetesi, (23 Ekim 1992), 2.
- “Toprak ve Anayasa Konuları”, Fileleftheros Gazetesi, (11 Eylül 1992), 2.
- “Toprak ve Garantiler”, Haravgi Gazetesi, (26 Mayıs 1992), 3.
- “Toprak ve Göçmen Konuları”, Eleftherotipia Gazetesi, (11 Haziran 1992), 1-3.
- “Toprak ve Göçmen Konuları”, Eleftherotipia Gazetesi, (19 Haziran 1992), 1-2.
- “Toprak ve Göçmen Konuları”, Simerini Gazetesi, (5 Haziran 1992), 2-3 ve 8.
- “Toprak ve Su”, Eleftherotipia Gazetesi, (15 Mayıs 1992), 2-3.
- “Toprak, Egemenlik ve Maraş”, Fileleftheros Gazetesi, (4 Mayıs 1992), 2.
- TOSUN, Ramazan. “The Cyprus Issue and Turkey”, Journal for Cypriot Studies, II (Autumn 1996) 4, 371-375.
- TRIANTAPHYLLOU, D. “Further Turmoil Ahead”, D. KERIDIS and D. TRIANTAPHYLLOU (eds.), Greek-Turkish Relations in The Era Globalization, Virginia, (2001), 119-143.
- TRIGIÖRGË, Maria Khatzêpaulou. “Epanaproseggisê: Hê Skepsê Pera Apo Tê Dikhotomêsê”, Sygkhrona Themata, (Temmuz 1998-Mart 1999) 68-69-70, 84-90.
- TUĞ, Aydın. “Jeopolitiğin Değişim Süreçleri ve Kıbrıs”, Proceedings of The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000, Volume: 3, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 2000, 271-289.
- “Kıbrıs’ta Nasıl Bir Çözüm”, Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, 603-618.
- TUNANDER, Ola. “Introduction”, Ola TUNANDER, Pavel BAEV and Victoria Ingrid EINAGEL (ed.), Geopolitics in Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity, London, (1997), 33-56.
- TUNAYA, Tarık Zafer. “Kıbrıs Meselesi Mi, Meseleleri Mi?”, Cumhuriyet Gazetesi, (22 Şubat 1964), 4.
- “Mr. Kissenger, Tarih Önünde”, Cumhuriyet Gazetesi, (6 Mart 1975), 7.
- TURAL, Sadık. “Türkiye İçin Cumhuriyet, Değerlere Sahip Çıkmaktır”, Erdem Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı III, XI (1997) 33, 947-960.
- TURAN, Teoman. “Kıbrıs’a Genel Bir Bakış”, Zaman Gazetesi, (24 Mart 1998), 12.
- “Turkish Cypriots are Hunted”, Le Figaro (Fransa), (26 Ocak 1964), 7.
- TÜMERKAN, Mete. “Kıbrıs’ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XV (Şubat – Mart 2002) 2, 12-14.
- TÜREL, Oktar. “Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Üzerine Otuz İki Paragraf, Tekmili”, Akdeniz’de Bir Ada KKTC’nin Varoluş Öyküsü, Der. Oktar TÜREL, İmge Kitapevi, Ankara, 2002, 53-77.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (10 Temmuz 1990), 4-5.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (2 Mayıs 1991), 1-3.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (2 Temmuz 1990), 5-6.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (20 Ekim 1983), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (21 Temmuz 1991), 2-6.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (26 Temmuz 1990), 1-2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (26 Temmuz 1990), 1-2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (28 Temmuz 1990), 6.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (28 Temmuz 1990), 6.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (4 Ekim 1991), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (4 Temmuz 1990), 4.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (5 Temmuz 1990), 2-4.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, (6 Temmuz 1990), 5.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Agon Gazetesi, (1 Mart 1993), 1-3.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, (1 Temmuz 1989), 2-4.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Alithia Gazetesi, (30 Eylül 1992), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (3 Temmuz 1990), 2-3.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (6 Eylül 1992), 1-2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (22 Ağustos 1988), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (17 Haziran 1978), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (10 Mayıs 1991), 1-2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (24 Eylül 1992), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (3 Temmuz 1990), 2-3.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (24 Eylül 1992), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Fileleftheros Gazetesi, (6 Eylül 1992), 1-2.

- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Financial Times, (23 Mart 1988), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Le Monde [Fransa], (11 Ekim 1988), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Le Republica in Lorrain Gazetesi (Lüksemburg), (16 Kasım 1988), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Mahi Gazetesi, (13 Aralık 1992), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Panorama Gazetesi, (Almanya), (28 Temmuz 1988), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Selides Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1-13.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (31 Aralık 1992), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (26 Kasım 1987, 2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (23 Aralık 1990), 2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (31 Aralık 1992), 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (26 Kasım 1987, 2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (23 Aralık 1990), 2.
- Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, Rum Basını Özetleri, Simerini Gazetesi, (31 Aralık 1992), 1.
- TÜRKAY, Osman. "Egemenliğin Bölünmezliği", Yenidüzen Gazetesi, (23 Ocak 1992), 15.
- "Türk İşgalciler", Le Republica in Lorrain Gazetesi (Lüksemburg), (16 Kasım 1988), 1.
- "Türk Malları Kıpış Kıpış", Fileleftheros Gazetesi, (1 Temmuz 1995), 1.
- "Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, (18 Haziran 1993), 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", Agon Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", Cyprus Mail Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", Eleftherotipia Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", Fileleftheros Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", Haravgi Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", Simerini Gazetesi, (27 Ağustos 1992), 1.
- "Türk Ulusunun Menfaatleri", Fileleftheros Gazetesi, (8 Ekim 1988 - Basın Raporu, No. 225), 10.
- "Türk Yanlısı Yayın", Simerini Gazetesi, (29 Kasım 1992), 10.
- "Türkiye AB Adaylığına Alınmalı", Milliyet Gazetesi, (9 Eylül 1997), 1.
- "Türkiye Göçmenleri", Fileleftheros Gazetesi, (15 Eylül 1994 - No: 4255), 3.
- "Türkiye'nin Ortak Savunma Alanı Aleyhindeki Diplomatik Kampanyası", Eleftherotipia Gazetesi, (15 Mart 1994), 13.
- "Türkiye-KKTC İkinci Ortaklık Konseyi Bildirisi", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XI (Temmuz-Eylül 1998) 1, 7-8.
- "Türkiye-KKTC Savunma Anlaşması", Simerini Gazetesi, (8 Ekim 1994 - No: 4277), 5.
- "Türkiye-KKTC Tek Yumruk", Milliyet Gazetesi, (21 Ocak 1997), 3.
- "Türkler AGİT'le Alay Ediyor", Simerini Gazetesi, (14 Ağustos 1994 - No: 4225), 4-5.
- "Türkler Toprak Konusunda Harita Veriyor", Agon Gazetesi, (13 Ocak 1981 - No: 9), 9.
- "Türkler, Dışişlerini Neden İstiyorlar?", Fileleftheros Gazetesi, (22 Haziran 1991), 5.
- "Türk-Yunan Anlaşmazlığına Büyümesin Diye Müdahale Ettik", Hürriyet Gazetesi, (10 Aralık 2000), 24.
- TÜRKMEN, İlter. "Avrupa Takvimi ve Kıbrıs-2", Hürriyet Gazetesi, (15 Şubat 2001), 34.
- "İki Genel Sekreter ve Kıbrıs", Hürriyet Gazetesi, (25 Ocak 2003), 7.
- "Kıbrıs İçin Çözüm Modelleri", Hürriyet Gazetesi, (16 Kasım 2000), 14.
- "Kıbrıs İzlenimleri", Hürriyet Gazetesi, (17 Ekim 2000), 18.
- "Kıbrıs'ta Bitmeyen Sorunlar", Hürriyet Gazetesi, (2 Haziran 2001), 7.
- "KKTC 15 Yaşında", Yeni Yüzyıl Gazetesi, (20 Kasım 1998), 19.
- "TV'deki Açık Oturum", Simerini Gazetesi, (23 Aralık 1990), 2.
- ULUÇ, Doğan. "1 + 1 = 1 Değil 2", Hürriyet Gazetesi, (7 Aralık 1992), 12.
- "Boşnak Katliamında Yunan ve Rus Parmağı", Hürriyet Gazetesi, (1 Aralık 1995), 14.
- "Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında", Sabah Gazetesi, (20 Haziran 1992), 18.
- "Kıbrıs Görüşmeleri Arpa Boyu", Hürriyet Gazetesi, (24 Haziran 1992), 12.
- "New York'ta Harita Pazarlığı", Hürriyet Gazetesi, (21 Haziran 1992), 12.
- ULUENGİN, Hadi. "Bosna ve Kontak Anahtarı", Hürriyet Gazetesi, (27 Mayıs 1995), 16.
- ULUS, Tahsin. "Son BM Anlaşması ile Kıbrıs Nereye Gidiyor", Kıbrıs Mektubu Dergisi, XVI (Ocak-Şubat 2003) 1, 46-53.
- "Ulusal Konsey'de Çatışma", Eleftheritipia Gazetesi, (16 Kasım 1992), 2.

- “Ulusal Konsey’in Toplantısı”, Simerini Gazetesi, (31 Haziran 1992), 2.
- USLU, Nasuh. “Kıbrıs Sorunu ve ABD”, Avrupa Birliği Kısacında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001, 146-182.
- UTKAN, Aziz. “Denктаş, Lefke Barajını İstiyor”, Hürriyet Gazetesi, (1 Temmuz 1992), 1.
- “Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli”, Hürriyet Gazetesi, (16 Haziran 1992), 16.
- UYSAL, Hüseyin. “Tehlikeli Alakalar”, Akis Gazetesi, (15 Ocak 1966), 5.
- “Uzlaşmaz Kıbrıslı Türklendir”, Financial Times Gazetesi, (23 Mart 1988), 1.
- ÜLKÜ, İrfan. “KKTC Üstüne Blöf Çekmek”, Ortadoğu Gazetesi, (2 Eylül 1998), 1.
- ÜLMAN, Haluk. “1974 Geneva Conferences on Cyprus”, Dış Politika, IV (1974) 2-3, 46-65.
- “Her Çözüm, Çözüm Değildir”, Yeni Günaydın Gazetesi, (24 Aralık 1992), 13-14.
- “Neden ve Nasıl Federatif Sistem”, Haz. Derviş MANİZE, Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın, Kıbrıs Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975, 202-221.
- “Ümitsizlik Sürüyor”, Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi, (4 Kasım 1992), 1.
- ÜNAL, Hasan ve Birgül Demirtaş COŞKUN. “Kıbrıs Meselesi: Kısa Tarihçesi, Mevcut Durum Analiz ve Muhtemel Senaryolar”, Stratejik Analiz Dergisi, I (Nisan 2001) 12, 38-54.
- ÜNAL, Hasan. “Dış Politikada Geniş Ufuklar: Kıbrıs Konusunda Kararlıyız”, Zaman Gazetesi, (4 Nisan 1998), 17.
- “İki Devletlilik Kaçınılmaz”, Zaman Gazetesi, (6 Haziran 1998), 4.
- ÜNAL, Semih. “Kıbrıs Türk Toplumu Türkiye İlişkileri-2”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, XI (Ocak 1998) 1, 18.
- ÜNSEVER, Cüneyt. “Kıbrıs İzlenimleri-3 Muhalefet I”, Hürriyet Gazetesi, (25 Ocak 2003), 20.
- “Meseleleri Tersten Okumak”, Hürriyet Gazetesi, (18 Ocak 2003), 20.
- “Üsler Bölgesi”, Agon Gazetesi, (3 Haziran 1994 - No: 4153), 6.
- “Vasiliu ‘Harita Var’ Diyor”, Fileleftheros Gazetesi, (13 Haziran 1992), 1-7.
- “Vasiliu Bocalıyor”, Simerini Gazetesi, (29 Ekim 1992), 4.
- “Vasiliu Gali Raporundan Memnun”, Fileleftheros Gazetesi, (24 Kasım 1992), 1-2.
- “Vasiliu Harita Var Diyor”, Proina Nea Gazeteleri, (13 Haziran 1992), 1-2.
- “Vasiliu ile Söyleşi”, Alithia Gazetesi, (5 Ağustos 1992), 2-11.
- “Vasiliu ile Söyleşi”, Fileleftheros Gazetesi, (22 Ağustos 1992), 2.
- “Vasiliu Karamsar”, Fileleftheros Gazetesi, (18 Ekim 1992), 1.
- “Vasiliu: Kendi Kendiyle Evlenmek İstemeyen Politika”, Güneş Gazetesi, (22 Temmuz 1990), 10-11.
- “Vasiliu: Rumlar Trajik Noktaya Vardırıldı”, Kıbrıs Gazetesi, (18 Haziran 1993), 18.
- “Vasiliu: Uzlaşma Olmamasının Sorumlusu Türk Tarafı”, Kıbrıs Gazetesi, (2 Ekim 1992), 10.
- “Vasiliu’nun 8. Haritası”, Agon Gazetesi, (27 Eylül 1992), 4.
- “Vasiliu’nun Çağrısı Yine Reddedildi”, Mahi Gazetesi, (4 Kasım 1992), 2.
- “Vasiliu’nun Demeci”, Fileleftheros Gazetesi, (5 Ekim 1992), 1.
- “Vasiliu’nun Demeci”, Haravgi Gazetesi, (12 Kasım 1992), 2-3.
- “Vasiliu’nun Demeci”, Haravgi Gazetesi, (6 Temmuz 1990 - No: 3095, 5.
- “Vasiliu’nun Düşünceleri”, Agon Gazetesi, (27 Eylül 1992), 3.
- “Vasiliu’nun Görüşleri”, Fileleftheros, (22 Ağustos 1988), 1.
- “Vasiliu’nun Hataları ve Türkler”, Simerini Gazetesi, (16 Kasım 1992), 2.
- “Vasiliu’nun İstekleri”, Agon Gazetesi, (21 Ekim 1992), 4.
- “Vasiliu’nun Jakarta’daki Konuşması”, Agon Gazetesi, (3 Eylül 1992), 1.
- “Vasiliu’nun Konuşması”, Fileleftheros Gazetesi, (5 Temmuz 1990 - No: 3094), 2-4.
- “Vasiliu’nun Konuşması”, Haravgi Gazetesi, (16 Kasım 1992), 1-2.
- “Vasiliu’nun Konuşması”, Simerini Gazetesi, (17 Eylül 1992), 8.
- “Vasiliu’nun Radyo Söyleşisi”, Fileleftheros Gazetesi, (10 Mayıs 1991), 1-2.
- “Vasiliu’nun Söyleşisi”, Kathimerini Gazetesi (Atina), (19 Ekim 1992), 3.
- “Vasiliu’nun Tavizleri”, Eleftherotipia Gazetesi, (13 Kasım 1992), 3-4.
- “Vasiliu’nun Türklere Vaadi”, TAK, Rum Basını, (22 Ekim 1992), 2.
- “Vasiliu’ya Seçim Hediyesi”, Kıbrıs Gazetesi, (22 Kasım 1992), 12-13.
- “Vasiliu-Mitsotakis Görüşmesi”, Ta Nea Gazetesi, (22 Ekim 1992), 1.
- Vatan Gazetesi, (27 Mayıs 2002), 2.
- WAEVER, Ole. “Securitization and Desecuritization”, Ronnie D. LIPSCHUTZ (ed.), on Security, Columbia University Press, New York, (1995), 58-81.
- WALKER, Connor. “Nation-Building or Nation-Destroying”, World Politics, XXIV (1972) 3, 338-351.

- WALLACE, Michael D. "Armaments and Escalation: Two Competing Hypotheses", *International Studies Quarterly*, XXVI (1982), 3-16.
- "Arms Races and Escalation: Some New Evidence", *Journal of Conflict Resolution*, XXIII (1979), 14-28.
- WAYMAN, Fran W., J. David SINGER and Gary GOERTZ. "Capabilities, Allocations, and Success in Militarized Disputes and Wars 1816-1976", John A. Vasquez (ed.), *Classics of International Relations*, Upper Saddle River: Prentice Hall, (1996), 59-73.
- WHOOLACOTT, Martin. "Cyprus: Dealing for Dollars", *Maclean's Magazine*, (25 June 1979), 29-30.
- WILLIAMS, G. "The Attorney-General of The Republic v. Mustafa Ibrahim and Others", *Cyprus Law Reports*, Nicosia, (1964), 226-267.
- WOLFE, James H. "United States and The Cyprus Conflict", Kjell SKJELSBACK (ed.), *The Cyprus Conflict and The Role of The United Nations*, Norwegian Institute of International Affairs, (1988), 23-48.
- "World Press, Tracing The Greek Attacks is Witnessing History", *Kıbrıs Mektubu*, II (1989) 3, 40-62.
- XYDIS, Stephan G. "Cyprus: What Kind of Problem", Michael ATTALIDES (ed.), *Cyprus Reviewed: A Seminary on The Cyprus Problem*, Jus Cypri Association, Nicosia, (1977), 26.
- "Toward Toil and Moil in Cyprus," *The Middle East Journal*, XX (Winter 1966) 1, 7.
- YABULOĞLU, Ahmet. "Türkiye'den 19.2 Triyon Tazminat", *Tercüman Gazetesi*, (7 Kasım 1988), 3.
- YANNOPOULOS, G.N. "Integration and Convergence: Lessons from Greece's Experience in The European Economic Community", in G.N. YANNOPOULOS (ed.), *Greece and The EEC*, Macmillan, Athens, (1986), 89-102.
- YASIN, Mehmet. "The Question of Identity and Its Socio-Historical Basis in Turkish Cypriot Literature", *Turkish Cypriot Identity in Literature*, FATAL Publications, London, (1990), 56-89.
- *Yenidüzen Gazetesi*, (1 Mart 1990), 1.
- *Yenidüzen Gazetesi*, (10 Nisan 1992), 6.
- "Yeni Fikirler Yok", *Fileleftheros Gazetesi*, (29 Ekim 1992), 1-2.
- "Yeni Gali Plâni", *Agon Gazetesi*, (22 Temmuz 1992), 3.
- "Yeni Gali Plâni", *Alithia Gazetesi*, (22 Temmuz 1992), 3.
- "Yeni Gali Plâni", *Fileleftheros Gazetesi*, (22 Temmuz 1992), 1-4.
- "Yeni Gali Plâni", *Fileleftheros Gazetesi*, (22 Temmuz 1992), 1-4.
- "Yeni Gali Plâni", *Haravgi Gazetesi*, (22 Temmuz 1992), 1-4.
- "Yeni Harita", *Eleftherotipia Gazetesi*, (29 Ekim 1992), 1-2.
- "Yeni Savunma Doktrini", *Ta Nea Gazetesi (Atina)*, (11 Şubat 1994), 11-13.
- "Yeni Yol Derneği Tarafından Düzenlenen Pan-Kıbrıs Kongresinde Kabul Edilen Karar", *Simerini Gazetesi*, (27 Ekim 1992 - TAK RBÖ No. 3586), 8.
- "Yeni Yol Derneği'nin Bildirisi", (19 Temmuz 1992 - TAK RHÖ No. 3488), 4.
- "Yeni Yol Derneği'nin Bildirisi", *Simerini Gazetesi*, (15 Ocak 1992 - TAK RHÖ No. 3304), 5.
- "Yılmaz Altuğ: Kıbrıs Konusunda Rauf Denktaş'ın Dedikleri", *Türkiye Gazetesi*, (21 Haziran 1997), 18.
- "Yılmaz'ın Değerlendirmesi", *Hürriyet Gazetesi*, (9 Ocak 1992), 11.
- YILDIZ, Netice. "Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi-Bener Hakkı Hakeri", *Journal for Cypriot Studies- EMU*, Gazi Mağosa, 1996, 177-182.
- YILDIZ, Sezai. "Alasya: Jest Yapmak, Taviz Vermektir", *Yeni Nesil Gazetesi*, (19 Mart 1991), 4.
- YILDIZ, Yavuz Göklap. "21. Yüzyıla Doğru Stratejik Vizyon Arayışları Koşullar ve Ortaya Çıkan Eğilimler", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, (Ocak 2000) 36, 74-85.
- "Yol Geçen Hanı Olmaması İçin", *Simerini*, (16 Nisan 1994), 14-15.
- "Yorgo İliyades: Sampson'la Yapılan Röportaj", *Kirikas Gazetesi*, (31 Kasım 1986), 9-10.
- "Yorgo Vasiliu: İyi Bir Başlangıç", *Hürriyet Gazetesi*, (10 Aralık 1992), 17.
- YÖRÜKOĞLU, Ahmet. "Türkiye-KKTC Ekonomik İşbirliği ve Avrupa Birliği", *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi-Bugün ve Yarın*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001, 223-233.
- "Yuannides: Toprak Sorununun Çözülmeden Anayasa Konusu Çözülmez", *Proyni (New York) Gazetesi*, (21 Mart 1981 - No: 66), 1-2.
- *Yugoslav Survey: A Record of Facts and Information, The Situation in The Former Yugoslavia and The United Nations (V)*, Vol. XXXIV, Belgrade, (1993), 17-41.
- "Yunan Hükümetinin Tutumu", *Simerini Gazetesi*, (13 Haziran 1992), 2.
- "Yunan Komandoları", *Alithia Gazetesi*, (14 Ocak 1994 - No: 4019), 1.

- “Yunan Tezlerinde Yanlışlıklar”, Cumhuriyet Gazetesi, (14 Eylül 1984), 8.
- “Yunan Ulusal Savunması ve Kıbrıs”, Fileleftheros Gazetesi, (11 Şubat 1994 - No: 4047), 3.
- “Yunanistan Komünist Partisi Lideri Harilen Florakis: Ortak Savunma Doktrini ile Kıbrıs’ın Devlet Varlığını Darbelemektedir”, To Vima Tis Kipru Gazetesi, (27 Ekim 1994), 1.
- “Yunanistan’dan EOKA Evi’ne Yardım”, Apoyevmatini Gazetesi, (6 Mayıs 1994), No: 4125, 9.
- YÜCEL, Talip ve Halil Fikret ALASYA. “Kıbrıs Türkleri”, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yay., Ankara, 1976, 1076-1119.
- “Yüzde 29’ün Üstünde Toprak”, Fileleftheros Gazetesi, (21 Haziran 1992), 1-2.
- “Zenon Stavrinides: The Cyprus Conflict”, Yeni Kıbrıs Dergisi, VIII (Şubat-Mart 1991) 2, 37-41.
- ZEPOS, Kostas. “Diplômatikes Opseis Tôn Hellênotourkikôn Diaphorôn”, Epetêida Institoutou Diethnôn Skheseôn, (1997), 99-118.
- “Pedia Drasês Tês Hellênikês Eksôterikês Politikês: Hellinotourkika Kai Heniaio Amyntiko Dogma”, Epetêida Institoutou Diethnôn Skheseôn, (1996), 121-141.
- ZERVAKIS, Peter. “Historische Grundlagen”, Südosteuropa – Handbuch Band VII: Zypern, Göttingen, (1998), 38-90.

4. MÜLÂKAT YAPILAN KİŞİLER:

- Azerbaycan Millî İstiklâl Partiyası Meclis Üyesi Prof. Dr. Nazım Müzefferli ile 1 Temmuz 1998 tarihinde “Konservatizm ve Demokrasi Konferansı” sırasında yapılan mülâkat.
- 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülâkat.
- 7 Kasım 1994 tarihinde Prof. Dr. Füsün Arsava ile yapılan mülâkat.
- 30 Kasım 1994 tarihinde Prof. Dr. Nami Çağan ile yapılan mülâkat.
- 7 Aralık 1994 tarihinde Prof. Dr. Ahmet Gökdereli ile yapılan mülâkat.
- İnal Batu (CHP İstanbul Milletvekili) ile 6 Ekim 1999 tarihinde yapılan mülâkat.
- İlker Nevzat (UBP Girne milletvekili) ile 29 Kasım 1999 tarihinde yapılan mülâkat.
- Onur Öymen (CHP İstanbul Milletvekili) ile 30 Ocak 2003 tarihinde yapılan mülâkat.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile 23 Ağustos 1996 tarihinde yapılan mülâkat.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile 18 Temmuz 1999 tarihinde yapılan mülâkat.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile 30 Kasım 2000 tarihinde yapılan mülâkat.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile 30 Ekim 2001 tarihinde yapılan mülâkat.
- KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile 29 Aralık 2002 tarihinde yapılan mülâkat.

5. YARARLANILAN WEB SİTELERİ:

• www.avrupagazetesi.co.uk	• www.mahkemeler.org
• www.brt.com.tr	• www.mnf.org.tr
• www.ctp.kibris.org	• www.north-cyprus.net
• www.cyprusdelight.com	• www.pafod.net/yereskipos
• www.cyprus-eu.org.cy	• www.paphosnet.net
• www.info4all.nl	• www.pio.gov.cy
• www.info4all.nl	• www.tesev.org.tr
• www.kibritkd.org.tr	• www.trncinfo.com
• www.kkctc.pubinfo.gov.nc.tr	• www.turkishchoice.com

Ek - 1**Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992)**

1. The leader of the Greek Cypriot community and the leader of the Turkish Cypriot community have negotiated on an equal footing, under the auspices of the mission of good offices of the Secretary-General, the following overall framework agreement on Cyprus which constitutes a major step towards a just and lasting settlement of the Cyprus question. The overall framework agreement will be submitted to the two communities in separate referendums within thirty days of its completion by the two leaders at a high-level international meeting.

I. OVERALL OBJECTIVES

2. The overall framework agreement is an integrated whole which, when it is approved by both communities in separate referendums and the provisions contained in the transitional arrangements have been implemented, will result in a new partnership and a new constitution for Cyprus that will govern the relations of the two communities on a federal basis that is bi-communal as regards the constitutional aspects and bi-zonal as regards the territorial aspects. The overall framework agreement is based on the 1977 and 1979 high-level agreements, relevant United Nations resolutions, in particular Security Council resolutions 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) and 750 (1992), and the guiding principles set out below.
3. The overall framework agreement recognizes that Cyprus is the common home of the Greek Cypriot community and of the Turkish Cypriot community and that their relationship is not one of majority and minority but one of two communities in the federal republic of Cyprus. It safeguards the cultural, religious, political, social and linguistic identity of each community.
4. The overall framework agreement ensures that the Cyprus settlement is based on a State of Cyprus with a single sovereignty and international personality and a single citizenship, with its independence and territorial integrity safeguarded, and comprising two politically equal communities as defined in paragraph 11 of the Secretary General's report of 3 April 1992 (S/23780) in a bi-communal and bi-zonal federation, and that the settlement must exclude union in whole or in part with any other country or any form of partition or secession.
5. The overall framework agreement acknowledges and ensures the political equality of the two communities. While political equality does not mean equal numerical participation in all branches and administration of the federal government, it will be reflected in the fact that the approval and amendment of the federal constitution will require the approval of both communities; in the effective participation of both communities in all organs and decisions of the federal government; in safeguards to ensure that the federal government will not be empowered to adopt any measures against the interests of one community; and in the equality and identical powers and functions of the two federated states.
6. The overall framework agreement provides for functions and powers of the federal government, including its structure, composition and functioning of its three branches, that will ensure the effective participation of the two communities and the effective functioning of the federal government, which will require an appropriate deadlock-resolving machinery.
7. The two communities acknowledge each other's identity and integrity, and commit themselves to work actively to achieve a new relationship based on mutual respect, friendship and co-operation. Toward this end, the two communities agree to change all practices incompatible with this commitment and to refrain from any action which would impair the efforts for a negotiated settlement. They pledge to launch immediately a programme of action to promote goodwill and closer relations between them (see appendix).

II. GUIDING PRINCIPLES

8. The bi-communal and bi-zonal federation will be established freely by the Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities. All powers not vested by them in the federal government will rest with the two federated states.
9. The federal constitution will come into force after its approval by the two communities in separate referendums and can only be amended with the approval of both federated states.
10. The federal republic will be one territory composed of two politically equal federated states.
11. The federal republic will have one sovereignty which is indivisible and which emanates equally from the Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities. One community cannot claim sovereignty over the other community. The federal republic will have one international personality and one citizenship regulated by federal law in accordance with the federal constitution.
12. The federal constitution will safeguard the identity, integrity and security of each community as well as their political, economic, social, cultural, linguistic and religious rights. All citizens will be equal under the law.
13. The federal republic will be secular. Religious functionaries will be prohibited from holding elected or appointed political office in the federal government or in the federated states.
14. The federal republic will maintain special ties of friendship with Greece and Turkey and will accord most favoured nation treatment to Greece and Turkey in connection with all agreements whatever their nature. The federal republic will continue the membership in the Commonwealth.
15. The official languages of the federal republic will be Greek and Turkish. The English language may also be used.
16. The federal republic will have its own flag to be agreed upon. The federal flag will be flown on federal buildings and federal locations to the exclusion of all other flags. Each federated state will have its own flag.
17. The holidays to be observed by the federal government will be agreed upon and embodied in the federal constitution. Each federated state will observe the federal holidays as well as those established by it.
18. The two federated states will have identical powers and functions.
19. Each federated state will be administered by one community.
20. Each federated state will decide on its own governmental arrangement in a manner consistent with the federal constitution.
21. The federal Government cannot encroach upon the powers and functions of the two federated states.
22. Security, law and order and the administration of justice in its territory will be the responsibility of each federated state in a manner consistent with the federal constitution.
23. The two federated states will cooperate in the preservation and / or use of historical sites and religious shrines of both faiths to be agreed to during the transitional period.

III. CONSTITUTIONAL ASPECTS OF THE FEDERATION

24. The powers, functions and structure of the federal Government will be in conformity with the overall objectives and guiding principles set out above.

A. POWERS and FUNCTIONS TO BE VESTED IN THE FEDERAL GOVERNMENT

25. The federal Government will have the powers and functions listed below. All powers and functions not vested in the federal Government will rest with the two federated states. The federated states may decide jointly to confer additional powers and functions to the federal Government or to transfer powers and functions from the federal Government to the federated states.
26. The federal Government will have the following powers and functions:
 - (a) Foreign affairs (the federated states may enter into agreements with foreign Governments and international organizations in their areas of competence. The representation in foreign affairs will reflect the bi-communal nature of the federal republic);
 - (b) Central bank functions (including the issuance of currency);
 - (c) Customs and the coordination of international trade;
 - (d) Airports and ports as concerns international matters;
 - (e) Federal budget and federal taxation;
 - (f) Immigration and citizenship;
 - (g) Defense (to be discussed also in connection with the Treaties of Guarantee and of Alliance);
 - (h) Federal judiciary and federal police;
 - (i) Federal postal and telecommunications services;
 - (j) Patents and trademarks;
 - (k) Appointment of federal officials and civil servants (on a 70:30 Greek Cypriot/Turkish Cypriot ratio);
 - (l) Standard setting for public health, environment, use and preservation of natural resources, and weights and measures;
 - (m) Coordination of tourism and industrial activities.
27. The federal powers and functions will be executed by the federal Government or, in accordance with agreements, through delegation to the federated states.

B. STRUCTURE, COMPOSITION AND FUNCTIONING OF THE FEDERAL GOVERNMENT

1. The Legislature

28. The legislature will be composed of a lower house and an upper house. The presidents of the lower house and of the upper house cannot come from the same community. The president and vice-president of each house will not come from the same community.
29. All laws must be approved by both houses.
30. The lower house will be bi-communal with a 70:30 Greek Cypriot / Turkish Cypriot ratio.
31. The upper house will have a 50:50 ratio representing the two federated states.
32. All laws will be adopted by majority in each house. A majority of the Greek Cypriot or Turkish Cypriot representatives in the lower house may decide, on matters related to foreign affairs, defence, security, budget, taxation, immigration and citizenship, that the adoption of a law in the lower house will require separate majorities of the representatives of both communities.
33. Separate Greek Cypriot and Turkish Cypriot majorities will be required to constitute a quorum in each house. If a quorum is not attained in either house on two consecutive meetings because of the absence of a majority of one or both communities, the president of the relevant house will call a meeting in no less than five days and no more than ten days. At that meeting, a majority of the upper house will constitute a quorum. In the lower house, 30% of the total membership will constitute a quorum.
34. If the two houses fail to adopt a bill or decision, they will initiate proceedings to obtain a consensus while ensuring the continued functioning of the federal government. To this end, a conference committee will be established. The conference committee will be composed of two persons each selected by the Greek Cypriot and Turkish Cypriot groups equally from among the members of the two houses of the federal legislature. The text of the legislation or decision agreed to by the conference committee will be submitted to both houses for approval.
35. In the event the federal budget is not adopted in one or both houses and until an agreement is reached by the conference committee and is adopted by both houses, the provisions of the most recent federal budget plus inflation shall remain in effect.

2. The Executive

36. The federal executive will consist of a federal president, a federal vice-president, and a federal council of ministers. The president and the vice president will symbolize the unity of the country and the political equality of the two communities. (On the question of the election of the president and vice-president, the two sides have expressed different positions. The Greek Cypriot side prefers a system under which the president is elected by popular universal suffrage. The Turkish Cypriot side prefers a system under which the president rotates between the two communities).
37. To facilitate the effective launching of the federal government and for the initial eight years, the president and vice-president will also be the heads of their respective federated states.
38. There will be a council of ministers composed of Greek Cypriot and Turkish Cypriot ministers on a 7:3 ratio. The president and vice-president will designate the ministers from their respective communities who will appoint them by an instrument signed by them both. One of the following three ministries, that is foreign affairs, finance, or defence, will be allocated to a Turkish Cypriot minister. The president and the foreign minister will not come from the same community.
39. The president and the vice-president will discuss the preparation of the agenda of the council of ministers and each can include items in the agenda.
40. Decisions of the council of ministers will be taken by majority vote. However, decisions of the council of ministers concerning foreign affairs, defence, security, budget, taxation, immigration and citizenship will require the concurrence of both the president and the vice-president.
41. Arrangements related to the implementation of foreign policy and the composition of the foreign service will be set out in the federal constitution.
42. The president and the vice-president will, separately or conjointly, have the right to veto any law or decision of the legislature concerning foreign affairs, defence, security, budget, taxation, immigration and citizenship. The president and vice-president will have the right, separately or conjointly, to return any law or decision of the legislature or any decision of the council of ministers for reconsideration.

3. The Judiciary

43. The federal judiciary will consist of a supreme court composed of an equal number of Greek Cypriot and Turkish Cypriot judges appointed jointly by the president and vice-president with the consent of the upper house. The supreme court will sit

as the federal constitutional court and the highest court of the federation. Its presidency will rotate between the senior Greek Cypriot and Turkish Cypriot members of the Supreme Court. Lower federal courts may be established in each federated state.

44. The Supreme Court will deal with matters arising under the federal constitution and federal laws, and will be empowered to fulfill other judiciary functions related to federal matters attributed to it by the federal constitution or federal legislation.
45. Each federated state will have its own judiciary to deal with matters not attributed to the federal judiciary by the federal constitution.
46. The federal constitution will establish the procedure for ascertaining the constitutionality of federal laws and executive acts, as well as adequate machinery of judicial review to ensure the compliance of legislative, executive, and judicial acts of the federated states with the federal constitution.

C. Fundamental rights, including the three freedoms, and political, economic, social, and cultural rights

47. All universally recognised fundamental rights and freedoms will be included in the federal constitution.
48. The freedom of movement, the freedom of settlement and the right to property will be safeguarded in the federal constitution. The implementation of these rights will take into account the 1977 high-level agreement and the guiding principles set out above.
49. The freedom of movement will be exercised without any restrictions as soon as the federal republic is established, subject only to non-discriminatory normal police functions.
50. The freedom of settlement and the right to property will be implemented after the resettlement process arising from the territorial adjustments has been completed. The federated states will regulate these rights in a manner to be agreed upon during the transitional period consistent with the federal constitution.
51. Persons who are known to have been or are actively involved in acts of violence or in incitement to violence and/or hatred against persons of the other community may, subject to due process of law, be prevented from going to the federated state administered by the other community.

IV. SECURITY AND GUARANTEE

52. The security of the federal republic and of the Greek Cypriot and Turkish Cypriot federated states will be guaranteed.
53. The demilitarization of the federal republic remains an objective.
54. The 1960 Treaties of Guarantee and of Alliance continue in force and will be supplemented in a document to be appended as set out below.
55. The Treaty of Guarantee will ensure the independence and territorial integrity of the federal republic and exclude union in whole or in part with any other country and any form of partition or secession; ensure the security of the Greek Cypriot and the Turkish Cypriot federated states; and ensure against the unilateral change of the new constitutional order of the federal republic by either community.
56. A numerical balance of Greek and Greek Cypriot troops and equipment on the one hand and of Turkish and Turkish Cypriot troops and equipment on the other hand will be achieved within _____ months after the overall framework agreement has been approved by the two communities in separate referendums.
57. A timetable will be established for the further reduction to an agreed level of the Greek Cypriot and the Turkish Cypriot units and for the withdrawal of all non-Cypriot forces not provided for under the Treaty of Alliance. This timetable will be fully implemented prior to the establishment of the federal republic and in phases parallel to the implementation of the programme of action set out in annex.
58. The Treaty of Alliance will provide for the stationing in Cyprus of Greek and Turkish contingents of equal size and equipment not exceeding _____ persons each. The Greek contingent will be stationed in the federated state administered by the Greek Cypriot community and cannot enter the federated state administered by the Turkish Cypriot community. The Turkish contingent will be stationed in the federated state administered by the Turkish Cypriot community and cannot enter the federated state administered by the Greek Cypriot community.
59. The federal republic will maintain a federal force consisting of a Greek Cypriot and a Turkish Cypriot unit of equal size and equipment not exceeding the size of the Greek and Turkish contingents, under the joint overall command of the president and the vice-president. The Greek Cypriot unit will be stationed in the federated state administered by the Greek Cypriot community. The Turkish Cypriot unit will be stationed in the federated state administered by the Turkish Cypriot community. The president and the vice-president will jointly decide on the locations of the units.
60. There will not be any reserve force and any military or paramilitary training of civilian groups.
61. The Greek Cypriot and Turkish Cypriot units will promote mutual respect, friendship, and closer relations between the two communities and foster their welfare by carrying out joint social service activities throughout the federal republic.
62. Each federated state and the federal republic will have a police force. All paramilitary activities and the ownership of weapons other than those licensed for hunting will be outlawed throughout the federal republic and any infringement will be a federal offense. The importation or transit of weapons and other military equipment other than that duly approved by the federal government will be prohibited.
63. Immediately after the approval of the overall framework agreement by the two communities in separate referendums, an interim monitoring committee will be established composed of the three guarantor powers, the two communities and the United Nations Peace-keeping Force in Cyprus (UNFICYP) which will be responsible for:
 - (a) Monitoring the achievement of the agreed numerical balance of Greek and Greek Cypriot troops and equipment on the one hand and Turkish and Turkish Cypriot troops and equipment on the other hand to be implemented within _____ months after the overall framework agreement has been approved by the two communities in separate referendums;
 - (b) Monitoring the achievement of the agreed timetable for the further reduction to the agreed level of Greek Cypriot and Turkish Cypriot units and the withdrawal of all non-Cypriot forces not provided for in the Treaty of Alliance prior to the establishment of the federal republic.
64. The Treaty of Guarantee, in a manner consistent with the principles of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE), with which the federal republic will affirm its commitment, will provide for a supervision and verification committee comprising representatives of the guarantor powers and of the federal president and federal vice-president. The United Nations will provide the support personnel to assist the supervision and verification committee in carrying out its functions.
65. The supervision and verification committee will be responsible for investigating any development, which in the view of either the federal president or federal vice-president or any guarantor power is a threat to the security of either community or of the

federal republic through on-site inspection and other methods the supervision and verification committee deems necessary. The supervision and verification committee will make recommendations for rectifying any situation it has established to be in contravention of the arrangements covered by the Treaties of Guarantee and of Alliance. The parties will be obligated to implement these recommendations promptly and in good will.

66. The United Nations Security Council will be requested to revise the mandate of UNFICYP, including support of the supervision and verification committee.

V. TERRITORIAL ADJUSTMENTS

67. The Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities agree on the territories of the federated states administered by each, taking into account the 1977 high-level agreement.
68. The map attached hereto sets out the territories of the two federated states. The territorial agreement shall be respected and will be included in the federal constitution.
69. Persons affected by the territorial adjustments will have the option of remaining in the area concerned or relocating to the federated state administered by their own community.
70. All necessary arrangements for the relocation of persons affected by territorial adjustments will be satisfactorily implemented before resettlements are carried out. The fund to be established related to displaced persons will be available for this purpose.
71. The territorial adjustment will not affect the water resources available to each federated state. The water resources available throughout the federation will be allocated to the two federated states at a proportion at least equal to their respective current demand.

VI. DISPLACED PERSONS

72. The property claims of Greek Cypriot and Turkish Cypriot displaced persons are recognized and will be dealt with fairly on the basis of a time-frame and practical regulations based on the 1977 high-level agreement, on the need to ensure social peace and harmony, and on the arrangements set out below.

A. Areas that will come under Greek Cypriot administration

73. The first priority will be given to the satisfactory relocation of and support for Turkish Cypriots living in the area that will come under Greek Cypriot administration and to displaced persons returning to that area.
74. Turkish Cypriots who in 1974 resided in the area that will come under Greek Cypriot administration will have the option to remain in their property or to request to receive a comparable residence in the area that will come under Turkish Cypriot administration. Turkish Cypriot displaced persons currently residing in the area that will come under Greek Cypriot administration will have the option to receive comparable residence in that area, to return to their former residence, or to receive a comparable residence in the area that will come under Turkish Cypriot administration.
75. A bi-communal committee will be established immediately after the overall framework agreement has been approved in the referendums to arrange for suitable housing for all persons affected by the territorial adjustments.

B. Other areas under Greek Cypriot and Turkish Cypriot administration

76. Each community will establish an agency to deal with all matters related to displaced persons.
77. The ownership of the property of displaced persons, in respect of which those persons seek compensation, will be transferred to the ownership of the community in which the property is located. To this end, all titles of properties will be exchanged on a global communal basis between the two agencies at the 1974 value plus inflation. Displaced persons will be compensated by the agency of their community from funds obtained from the sale of the properties transferred to the agency, or through the exchange of property. The shortfall in funds necessary for compensation will be covered by the federal Government from a compensation fund obtained from various possible sources such as windfall taxes on the increased value of transferred properties following the overall agreement, and savings from defense spending. Governments and international organizations will also be invited to contribute to the compensation fund. In this connection, the option of long-term leasing and other commercial arrangements may also be considered.
78. Persons from both communities who in 1974 resided and / or owned property in the federated state administered by the other community or their heirs will be able to file compensation claims. Persons belonging to the Turkish Cypriot community who were displaced after December 1963 or their heirs may also file claims.
79. Current permanent residents of Cyprus who at the time of displacement owned their permanent residence in the federated state administered by the other community and who wish to resume their permanent residence at that location may also select the option to return.
80. Current permanent residents of Cyprus who at the time of displacement rented their permanent residence in the federated state administered by the other community and who wish to resume their permanent residence in that area will be given priority under the freedom of settlement arrangements.
81. All claims must be filed within six months after the approval of the overall framework agreement.
82. _____ thousand displaced persons who elect to return to their former permanent residence will be processed by the federated state concerned each year for _____ years. In addition, Maronites who in 1974 had their permanent residence in the federated state under the administration of the Turkish Cypriot community may elect to return to their properties. The two federated states will review the situation at the conclusion of the above mentioned period in the light of the experience gained.
83. This period will begin after the resettlement and rehabilitation process arising from territorial adjustments are essentially completed.
84. The settlement of those who select to return will take place after the persons who will be affected have been satisfactorily relocated. If the current occupant is also a displaced person and wishes to remain, or if the property has been substantially altered or has been converted to public use, the former permanent resident will be compensated or will be provided an accommodation of similar value.
85. Persons who are known to have been actively or are actively involved in acts of violence or incitement to violence and / or hatred against persons of the other community may, subject to due process of law, be prevented from returning to the federated state administered by the other community.

VII. ECONOMIC DEVELOPMENT AND SAFEGUARDS

86. A priority objective of the federal republic will be the development of a balanced economy that will benefit equally both federated states. A major programme of action will be established to correct the economic imbalance and ensure economic equilibrium between the two communities through special measures to promote the development of the federated state administered by the Turkish Cypriot community. A special fund will be established for this purpose. Foreign Governments and international organizations will be invited by the Security Council to contribute to this fund.
87. To help promote a balanced economy, persons may be employed throughout the federal republic at equal pay.
88. To protect in particular the federated state administered by the Turkish Cypriot community, special measures and safeguards will be adopted to avoid adverse economic effects resulting from the establishment of the federal republic, for example as a result of the adoption of one currency and the establishment of one customs frontier.
89. Each federated state may, in addition to federal taxation, establish and administer its own tax regime and determine tax rates in line with its economic objectives and needs.
90. In line with annex F, part II, of the Treaty of Establishment, the federal republic will accord most favoured nation treatment to Greece and Turkey in connection with all agreements whatever their nature.
91. A bi-communal committee will be established as part of the transitional arrangements to prepare the special programmes and measures envisaged above prior to the establishment of the federal republic. The United Nations Development Programme (UNDP) will provide the committee with support. The committee may request other expert assistance as required.
92. Matters related to the membership of the federal republic in the European Economic Community will be discussed and agreed to, and will be submitted for the approval of the two communities in separate referendums. (This paragraph relates exclusively to arrangements that might be put in place in Cyprus and in no way impinges upon the prerogatives of the European Community and its member states in matters concerning membership in the Community).

VIII. TRANSITIONAL ARRANGEMENTS

93. Immediately after the approval in separate referendums of the overall framework agreement on Cyprus, the following transitional arrangements will be carried out to implement the overall framework agreement, including the preparation and putting into force of the federal constitution. All transitional arrangements will be fully implemented in an 18- month period.
94. In line with this overall framework agreement, bi-communal committees will be established immediately to implement the provisions related to the preparation and putting into force of the federal constitution and electoral law, the establishment of the federal civil service, property settlement claims, economic development and safeguards, arrangements related to the territorial adjustments to take effect at the time the federal republic is established, and the programme of action set out in the appendix. Furthermore, a committee composed of the representatives of the guarantor powers and the two communities will be established to supplement the Treaties of Guarantee and of Alliance. The United Nations will assist each committee in fulfilling its functions. Each side may employ foreign experts.
95. In addition, a committee composed of the leaders of the two communities and a representative of the Secretary-General of the United Nations will be established immediately to work out the transitional arrangements procedures foreseen herein and to ensure that the functions of the above mentioned committees are implemented in an effective and timely manner. Furthermore, this committee will, within 30 days of its completion by the two leaders at a high-level international meeting, organize separate referendums to approve the overall framework agreement, and, at the appropriate time during the transitional period, organize separate referendums to approve the federal constitution and the elections of federal officials with the assistance of and verification by the United Nations.
96. During the transitional period, the current arrangements for the administration of the day-to-day internal affairs of each side will continue, unless modified by the provisions of the overall framework agreement. In matters affecting Cyprus as a whole, such as international trade and tourism, the same principle shall apply on the understanding that these matters will be administered on an interim basis in the common interest. To this end, interim procedures will be agreed to by the two communities.
97. During the transitional period, external affairs shall be conducted in a manner which accords with the principles contained in the overall framework agreement and in consensus with the leaders of the two communities. Arrangements shall be made for joint delegations, in particular to international meetings.
98. The statutes, laws, regulations, rules, contracts currently in effect on both sides shall be considered valid to the extent they are not inconsistent with the overall framework agreement. The federal government may review prior international agreements to determine whether any action should be taken in respect thereto.
99. Each community will prepare its federated state constitution and electoral law in line with the federal constitution and electoral law, and will organize its federated state governmental arrangements which shall both come into being at the same time that the federal republic is established.
100. The date of entry into force of the federal constitution will be specified therein and will be the date on which the federal republic comes into being.

IX. NOTIFICATION TO THE UNITED NATIONS

101. As soon as the overall framework agreement has been approved in separate referendums by each community, the leaders of the two communities will address a letter to the Secretary-General of the United Nations transmitting to him the text of the overall framework agreement with the request that he submit the letter and the overall framework agreement to the Security Council so that the Council may take note of the decision of the two communities to establish a federal republic in the manner described in the overall framework agreement.

Appendix

As soon as the overall framework agreement has been approved by the two communities in separate referendums the following programme of action to promote goodwill and close relations between the two communities will be implemented.

1. The flow of persons and goods, services, capital, communication, and international assistance from and / or to Cyprus will take place on an equal basis throughout Cyprus and any restrictions to the contrary will be lifted.
2. All restrictions on travel by members of the Turkish Cypriot community will be lifted. The two communities will agree on interim procedures.
3. The restrictions on the movement of tourists will be lifted.
4. Objections to the participation in international sport and cultural activities will be lifted.

5. The freedom of movement will be facilitated subject, by way of agreement between the two communities, only to minimal procedures.
6. Pending the establishment of the federal republic, Varosha will be placed under United Nations administration and a programme of action for its restoration will be prepared and implemented.
7. All military modernization programmes and strengthening of positions will cease. The two sides will cooperate with UNFICYP in extending the unmanning of positions along the buffer zone to all areas where the troops of both sides remain in close proximity to each other. The freedom of movement of UNFICYP throughout Cyprus will be ensured.
8. A bi-communal committee will be established to review the textbooks used in schools on each side and make recommendations for the removal of material that is contrary to the promotion of goodwill and close relations between the two communities. The committee may also recommend positive measures to promote that objective.
9. Both communities will promote goodwill and close relations between them and friendly relations with Greece and Turkey.
10. Both communities will, within the limits of their authority, terminate all current or pending recourse before an international body against the other community or Greece or Turkey.
11. A bi-communal committee will be established to survey the water situation in Cyprus and make recommendations on ways of meeting the water needs of Cyprus, including from external sources. The committee may request expert assistance as required.
12. A bi-communal committee will be established to prepare and launch a programme of action for the restoration of historical and religious sites throughout Cyprus. The committee may request expert assistance as required.
13. A bi-communal committee will be established to undertake a population census of both communities. The committee may request expert assistance as required.
14. The two communities undertake to support the efforts of the Committee on Missing Persons to reach early conclusions wherever possible on the fate of the missing persons. to this end, the Committee is requested to undertake without delay the investigation of all cases of missing persons and, to this end, to reassess the criteria for arriving at conclusions on the fate of the missing.

EK – 2**RESOLUTION 789 (1992) Adopted by the Security Council on 25 November 1992**

The Security Council,

Having considered the report of the Secretary-General of 19 November 1992 on his mission of Good Offices in Cyprus (S/24830),

Noting with satisfaction that the two leaders discussed all the issues in the Set of Ideas with the result that there were areas of agreement as noted in the report,

Welcoming the agreement by the two sides to meet again with the Secretary-General in early March 1993 to complete the work on an agreed Set of Ideas,

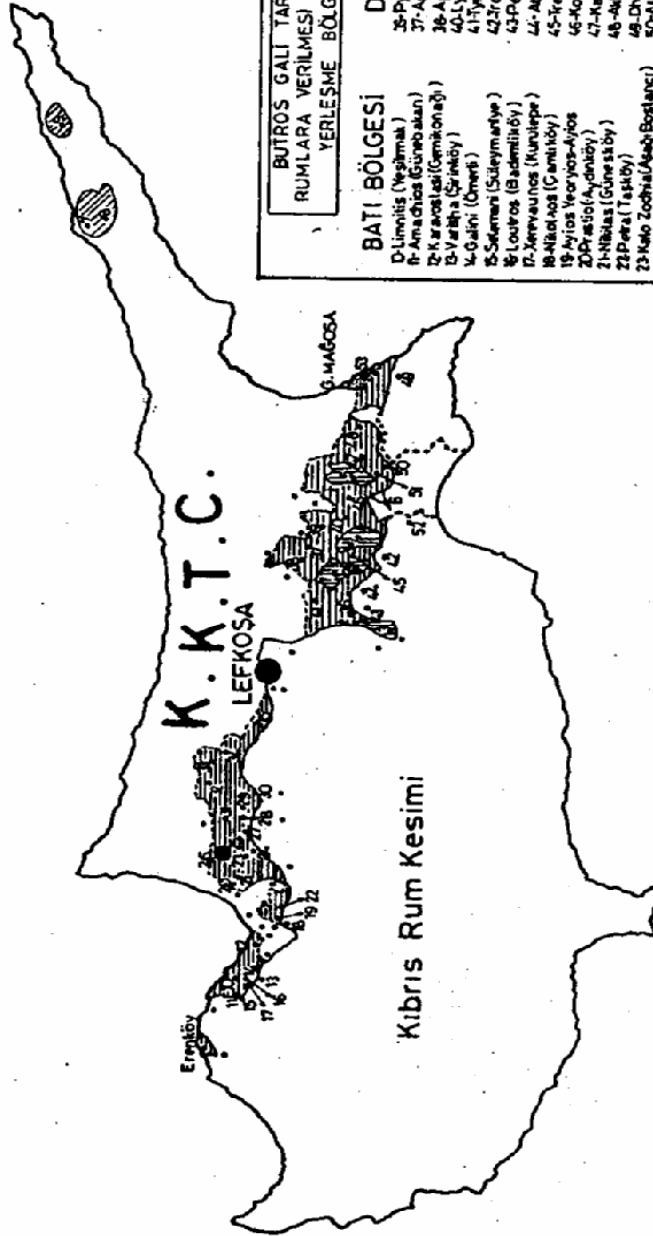
1. Reaffirms all its previous Resolutions on Cyprus, including resolutions 365 (1974), 367 (1975), 541 (1983), 550 (1984) and 774 (1992),
2. Endorses the report of the Secretary-General and commends him for his efforts,
3. Reaffirms also its endorsement of the Set of Ideas including the territorial adjustments reflected in the map contained in the annex to the report of the Secretary-General of 21 August 1992 (2/S/24472) as the basis for reaching an overall framework agreement,
4. Reaffirms further its position that the present status quo is not acceptable and that an overall agreement in line with the Set of Ideas should be achieved without further delay;
5. Notes that the recent joint meetings did not achieve their intended goal, in particular because certain positions adopted by the Turkish Cypriot side were fundamentally at variance with the Set of Ideas,
6. Calls upon the Turkish Cypriot side to adopt positions that are consistent with the Set of Ideas on those issues identified by the Secretary-General in his report, and for all concerned to be prepared in the next round of talks to make decisions that will bring about a speedy agreement,
7. Recognizes that the completion of this process in March 1993 would be greatly facilitated by the implementation by each side of measures designed to promote mutual confidence;
8. Urges all concerned to commit themselves to the confidence-building measures set out below:
 - (a) That, as a first step towards the withdrawal of non-Cypriot forces envisaged in the Set of Ideas, the number of foreign troops in the Republic of Cyprus undergo a significant reduction and that a reduction of defence spending be effected in the Republic of Cyprus,
 - (b) That, the military authorities on each side cooperate with the United Nations Peace-Keeping Force in Cyprus in order to extend the unarming agreement of 1989 to all areas of the United Nations-controlled Buffer Zone where the two sides are in close proximity to each other;
 - (c) That, with a view to the implementation of resolution 550 (1984), the area at present under the control of the United Nations Peace-Keeping Force in Cyprus be extended to include Varosha;
 - (d) That, each side take active measures to promote people-to-people contact between the two communities by reducing restrictions to the movement of persons across the Buffer Zone;
 - (e) That, restrictions imposed on foreign visitors crossing the Buffer Zone be reduced;
 - (f) That, each side propose bi-communal projects, for possible financing by lending and donor Governments as well as international institutions;
 - (g) That, both sides commit themselves to the holding of a Cyprus-wide census under the auspices of the United Nations;
 - (h) That, both sides cooperate to enable the United Nations to undertake, in the relevant locations, feasibility studies (i) in connection with the resettlement and rehabilitation of persons who would be affected by the territorial adjustments as part of the overall agreement, and (ii) in connection with the programme of economic development that would, as part of the overall agreement, benefit those persons who would resettle in the area under Turkish Cypriot administration;
9. Requests the Secretary-General to follow up on the implementation of the above confidence-building measures and to keep the Security Council informed as appropriate;
10. Also requests the Secretary-General to maintain such preparatory contacts as he considers appropriate before the resumption of the joint meetings in March 1993, and to propose for the Security Council's consideration revisions in the negotiating format to make it more effective;
11. Further requests the Secretary-General, during the March 1993 joint meetings, to assess developments on a regular basis with the Council with a view to considering what further action may be needed by the Council;
12. Requests the Secretary-General to submit a full report after the conclusion of the joint meetings that will resume in March 1993.

Adopted at its 3140th meeting.

EK - 3

GALİ HARİTASI

GALİ HARİTASI

BUTROS GALİ TARAFINDAN
RURLARA VERİLMESİ ÖNGÖRÜLEN
YERLEŞME BÖLGELERİ

BATI BÖLGESİ

- 1 Dikmisis (Nedimlik)
2 Arakchos (Gümbetli)
3 Karakostas (Gümbetli)
4 Varsha (Gümbetli)
5 Galini (Gümbetli)
6 Seleni (Süleymaniyeye)
7 Louros (Bademliçöy)
8 Xeravouhos (Kurupile)
9 Aladnos (Gümbetli)
10 Ayios Veronios-Ayios
20 Oratio (Aydonçöy)
21 Nihias (Gümbetli)
22 Pera (Taslıçöy)
23 Kato Zohia (Akşir Bostancı)
24 Argaki (Akçay)
25 Kato Zohia (Gümbetli)
26 Kato Zohia (Gümbetli)
27 Kato Zohia (Gümbetli)
28 Kato Zohia (Gümbetli)
29 Kato Zohia (Gümbetli)
30 Kato Zohia (Gümbetli)
31 Kato Zohia (Gümbetli)
32 Ayio Marinos (Gümbetli)
33 Kato Zohia (Gümbetli)
34 Kato Zohia (Gümbetli)
35 Kato Zohia (Gümbetli)

DOĞU BÖLGESİ

- 36 Pyroi (Gaziler)
37 Agha (Taslıçöy)
38 Apharata (Gazlıçöy)
39 Lyr (Akdoğan)
40 Lyr (Akdoğan)
41 Tymbou (Kıtlar)
42 Irouli
43 Petrophani (Eseneçöy)
44 Ahimou (Kıtlar)
45 Kemetousha (Erdemli)
46 Kondeas (Tutmençöy)
47 Kaloipadha (Çayırözü)
48 Ahirliou (Gümbetli)
49 Dheria (Derinçöy)
50 Ahina (Dönce)
51 Makrasyko (Tırtılı)
52 Pyle (Pile)
53 Varoshia (Maras)

TÜRK KANTONLARI

- 1 Ayia (Dilekkaya)
2 Melousha (Kıtlar)
3 Louroina (Akıncılar)
4 Arsos (Yığılar)
5 Koukia (Köprüçöy)
6 Pergamos (Beyazmudu)

RUM KANTONLARI

- 7 Yialousa (Verenikçöy)
8 Melanarğa (Adıçay)
9 Rizovarpaso (Dipkarpaz)

Galî'nin verilmesini öngördüğü
Türk bölgeleri

Rum yönetimi altındaki Türk
kantonları

Türk yönetimi altındaki Rum
kantonları

Galî haritasının öngördüğü sınır hattı

İngiliz Diketya Üssü

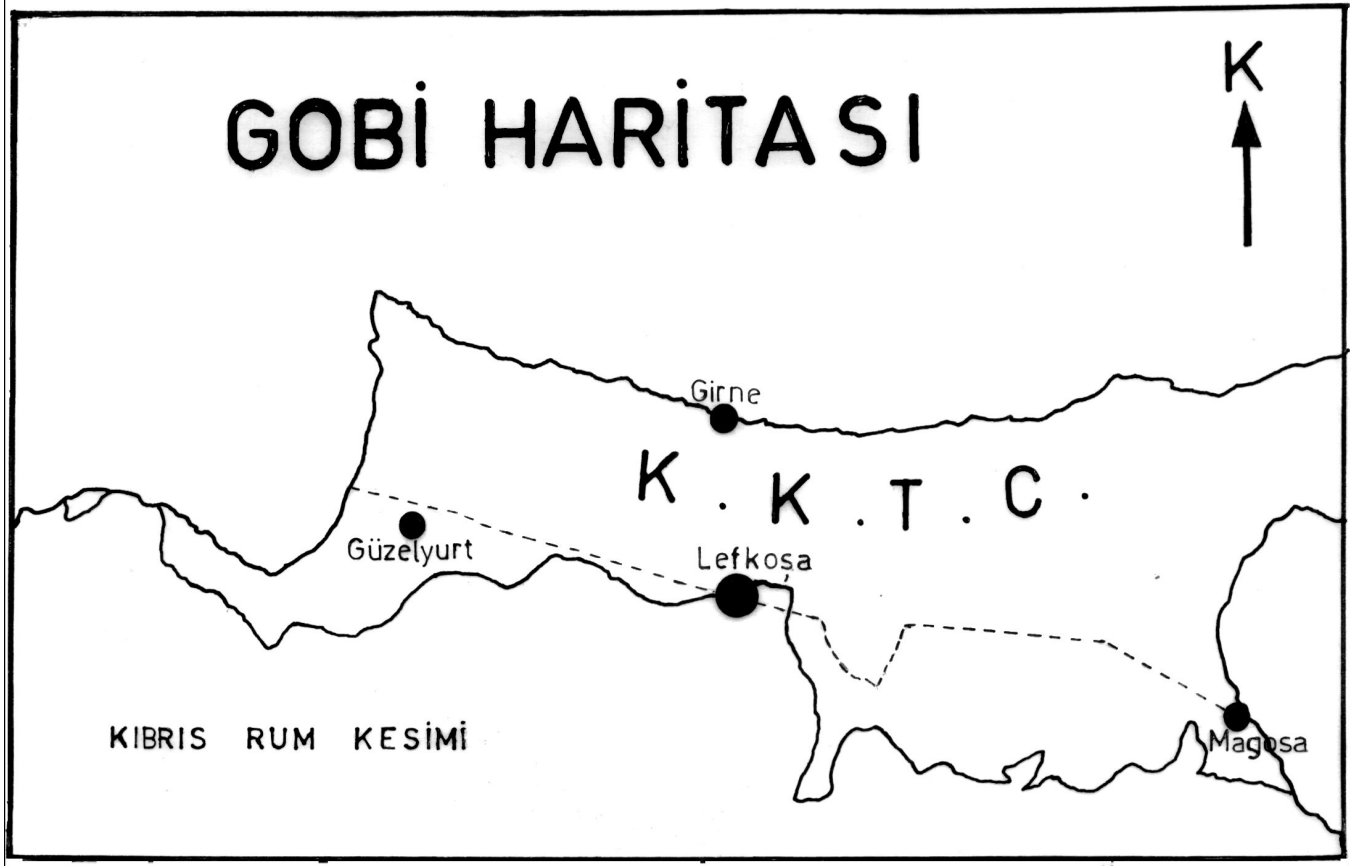
Ölçek : 1:750000

0 75 15 225 20km

SOYALP M. TAMÇELİK

EK - 4

GOBİ HARİTASI

ÖZET

TAMÇELİK, Soyalp. Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre), Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Türk ve Rum toplumlarına etkilerinin ne olacağı, BM eski Genel Sekreteri Butros Gali'nin “Bütünlüklü Bir Anlaşma Çerçevesine İlişkin Fikirler Dizisi” olarak hazırladığı raporun, Kıbrıs meselesine ne getirip ne götüreceği, buna karşın soruna müdahil devletlerin bundan nasıl etkileneceği konu edinilmiştir.

Ele alınan bu konu, şimdiye kadar üzerinde etkili bir çalışma yapılmamış olması ve her şeyden önce her iki anavatan (Türkiye-Yunanistan) ile adadaki her iki toplumun (Kıbrıs Türk ve Rum) dış politikasını yakından ilgilendirmesi ve dünyanın bu stratejik bölgesindeki ihtilafların çözümüne katkı sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, ilk plânda BM Genel Sekreteri'nin hazırlayıp Güvenlik Konseyi'nin onayladığı Fikirler Dizisi'nde öngörülen yapılanmanın ‘olumlu’ ve ‘olumsuz’ yönleri yansız olarak ortaya konulmuş, tarafların bu yapılanmaya ilişkin görüşleri BM Genel Sekreteri'nin raporu çerçevesinde ele alınmış ve BM Genel Sekreteri'nin “dostane teşebbüs görevinin” sağlıklı bir değerlendirmesi yapılmış ve bu görevin, ‘arabuluculuk-hakemlik’ yönünde değiştirilmek istendiğine ilişkin somut teşebbüsler su yüzüne çıkarılmıştır. Bunun sonucunda Kıbrıs'ın gelecekteki yapılanmasıyla ilgili paralellik kurularak, dünyada ve özellikle son yıllarda Avrupa'da etnik bölünmelerden kaynaklanan gelişmeler ve bunların nedenleri gözler önüne serilmiştir.

Bununla birlikte Kıbrıs'taki halihazır durumun ve adanın geleceğine yönelik yapılanmanın, gerçekler ışığında bir değerlendirmesi yapılmış ve BM Genel Sekreteri'nin dostane teşebbüs görevi Güvenlik Konseyi'nin son kararları dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nin ortaya koyduğu adil ve kalıcı çözüm plânının ana hatlarına ve takip edilecek hareket tarzının esaslarına ilişkin görüşlere de yer verilmiştir.

Aslında bu denli önemli bir etkiye sahip olan Gali Fikirler Dizisi'ne dayalı anlaşmasının tahlili, uygulanması ve ileride çıkabilecek muhtemel sonuçları ile alâkalı yorumlar, bu araştırmanın konusunu teşkil etmektedir. Fakat konu bütünlüğünü sağlayabilmek için Fikirler Dizisi'ne dayalı anlaşmasının imzalanmasına kadar geçen sürecin ele alınması da gerekli görülmüştür.

Bir diğer önemli husus, Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen “Fikirler Dizisi'nin” özü ve şekli hakkında, konuya birinci derecede taraf olan Kıbrıs Türk ve Rum liderliği ile Türk-Yunan yetkililerinin çelişkili yorumları ortaya konulmuştur.

Ayrıca Kıbrıs Türk ve Rumların takip ettiği politikaları, Gali Fikirler Dizisi'nin içeriği ve bu belgenin konulara ilişkin önerilerinin muhtemel sonuçları hakkında karşılaştırmalı tenkit yapılmıştır.

Kısacası bu araştırmanın kendine mahsus amacı, tarafların, kendi politikalarına göre, Gali Fikirler Dizisi'nden kazanımları ile kayıplarının bütün ayrıntılarıyla ortaya koymaktır. Bütün bunların temelinde yatan amaç ise Kıbrıs meselesinin hâlli için kurulması düşünülen 'federasyonun bazı belirsiz özelliklerinin' tespit edilmesidir.

Bunun dışında Gali Fikirler Dizisi'nin temel konulara ilişkin önerileri, Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerinin politikaları çerçevesinde ve tarafların resmî makamlarının hazırladığı istatistikî dokümanlara dayandırılarak, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme yapılırken, konunun detaylarına değinilmiş ve daha çok kamuda tartışılan konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu düşünceden hareketle kaleme alınan araştırma sekiz ayrı bölümden oluşmaktadır. Her bölüm, ele aldığı konu ile sınırlı olduğundan, amacı da sınırlıdır. Fakat bu sınırlılık, genel amaçtan uzaklaştırmadığı da açıktır. Buna göre araştırmanın bölümlerine göre amaçları aşağıdaki gibidir:

Birinci bölümde, Kıbrıs gibi sürekli kriz bölgesi olma özelliğini korumuş ve taşıdığı stratejik önemini hiçbir zaman kaybetmemiş olan bölgede, barışın sağlanması yolunda ilk adım olarak nitelendirilen New York görüşmelerinin sürecini ve tarafların görüşmelerdeki pazarlığın iç yüzünü aydınlatılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla tarafların müzakere tekniklerinin karşılaştırması ile uluslararası pazarlığın nasıl yapıldığına dair ciddi bir değerlendirme yapılmıştır.

İkinci bölümde, Fikirler Dizisi'nin bütünlüklü hedefler ile anlaşmayı sağlayacak yönlendirici ilkeler ele alınmıştır. Anlaşmanın temel ruhu olan bu bölümde, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları için kalıcı çözüm modelinin nasıl olacağı belirlenmiştir.

Üçüncü bölümde, Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında kurulmak istenen federasyonun temel özellikleri, federal anayasanın yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl teşkilâtlanacağı ve bunlarla ilgili taraflar arasında toplumsal, siyasî, ekonomik ve hukukî çatışmaların neler olacağı veya uzlaşmanın hangi konularda olabileceği belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde, adadaki her iki toplum ile Türkiye ve Yunanistan'ın garantiler ve güvenlik konularını nasıl algıladıkları, bunlarla ilgili anlaşmalara nasıl değer attedikleri, bunlardan ne bekledikleri ve güvenlik ile ilgili diğer konuların, yani askersizleştirme, silahsızlandırma ve çok uluslu gücün getirilmesinin, stratejik öneminin belirtilmesi amaçlanmıştır.

Beşinci bölümde, Kıbrıs Türk ve Rum liderliğinin anlaşmakta zorlandıkları konuların başında gelen toprak düzenlemeleri ele alınmıştır. İki bölgeliliğin egemenlik sınırları, Kıbrıs Rum idaresine verilecek arazi miktarı, 1958'den 1974'e kadarki toprak mülkiyeti ve bunlardan

doğacak tazminatlar, fonlar, mal-mülk mübadelesi ve bunlarla ilgili haritaların hangi kriterlere göre yapılacağı gösterilmiştir.

Altıncı bölümde, toprak düzenlemelerden etkilenecek kişilerin yer değiştirmeleri, bunların rehabilitasyona tâbi tutulmaları, yapılacak olan işlemlerin maliyet analizi ve sosyo-ekonomik etkileri ele alınmıştır.

Yedinci bölümde, kurulacak olan federasyonun ekonomik yapısının nasıl olacağı, Merkez Bankası, gümrükler, ticaret, mevduat, kambiyo, koruyucu tedbirlerle, dış yardım ve alınacak dış kredilerin hangi kriterlere göre düzenleneceği belirtilmiştir.

Sekizinci ve son bölümde ise taraflar arasında imzalanan anlaşma ile federe devletin ilânına kadar ki geçen dönemin hangi düzenlemelerin yapılacağı, hangi komisyonların kurulacağı ve nasıl icra edeceği gösterilmiştir.

Aslında Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının hâkimiyet ve siyasî sınırlarının yeniden çizilmesi, garantiler ve güvenlik konusu, federal yetkiler, yasama ve yargı erki gibi hususların belirlenmesi ve bunların, taraflara etkisinin ne olacağının ortaya konulması ile ilgili konular, Gali Fikirler Dizisi'nin dönüm noktasını oluştururlar. Bu yüzden konuyla ilgili bütün senaryolar tek tek ele alınmış ve Kıbrıs'la ilgili muhtemel gidişatın analizi yapılmıştır.

Son olarak da her bölümde, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının çatışma alanları ile ilgili somut çözümler ve öneriler verilmiştir. Bu öneriler, “romantik, soyut, basmakalıp, dostluk ve kardeşlik” önerileri değildir. Bunlar üzerinde çok düşünülmüş pragmatik önerilerdir. En azından bundaki amaç, hiç olmazsa ileride somut önerilerin tartışılmasını sağlamaktır.

Araştırma sonunda varılan sonuç itibarıyla taraflar arasındaki görüş farklılıkları aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

Tablo 23: Tarafların Kalıcı Çözüm ile İlgili Tutum Farklılıkları

Kıbrıs Türk Görüşü	Kıbrıs Rum Görüşü
1974'teki 'de facto' durumun devamı	1960'taki anayasal düzenin devamı
1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının devamı	Çok uluslu gücün getirilmesi
İki kurucu ortaklığın tesis edilmesi	Rum çoğunluğun egemenliği
Toplumların eşitliği	Fertlerin eşitliği
Devletlerin eşitliği	Toplumlar arasında azınlık-çoğunluk ilişkisi
Anayasal eşit haklar	Koruyucu haklar
Yönetime eşit katılım	Nispi katılım

Aslında bu araştırma, kavramlara, özellikle ‘federalistler’ ve ‘anti-federalistler’ veya ‘milliciler’ ile ‘toplumcular’ arasındaki ilişkilere açıklık getirmenin zorunluluğunu göstermiştir. Bu da ‘federalistler’ ile ‘anti-federalistlerin’ veya ‘milliciler’ ile ‘toplumcuların’ kullandığı kavramları, karşılıklı ilişkiler çerçevesinde değerlendirmesine ve somut toplumsal gerçeklere uygulanmasına itmiştir.

Kıbrıs'taki 'tutuculuk' ile 'ilericilik' veya 'gelenekçilik' ile 'yenilikçilik' arasında yapılmakta olan bu basit ayırım, bugün somut olaylar ve durumlarla karşılaştırıldığında fazla bir anlam taşımamaktadır. Bu anlam, revizyonistlerin 'çözumsuzlük çözüm değildir' ile statükocuların 'çözumsuzlük çözümdür'de hayat bulmaktadır. Tutucuların korumaya çalıştıkları biçim ve düzen, toplumun ve politikanın doğasını radikal bir biçimde değiştirmeye yönelik bazı güçleri de içerdiğinden, bunların değişmesine neden olabilirler. Buna karşılık, liberal ve radikal ilericiler, tutumlarını haklı göstermek için gelecekle ilgili ütopyaların hayali içine girebilirler ki, bunlar da 'tutucular' kadar statik olabilirler. Zira Kıbrıs'taki her iki toplumun liberal veya radikal ilericileri, düzeni değiştirmek isterken daha iyi bir düzen kuramadığı takdirde, en azından düzen değişikliği ile kendi görüşlerini gerçekleştirilebileceklerine inanmaktadırlar.

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi'nin bütün yönleriyle incelenmesi sonucunda, KKTC ve Türkiye'nin siyasî stratejilerinin, yeniden plânlaması için yardımcı olacağı düşünülürken, ayrı zamanda kapsam analizinde ortaya çıkması muhtemel gerçeklerin, hâlen sürdürülmekte olan toplumlararası görüşmelerde kullanılabilecek olması ümit edilmektedir.

Anahtar Sözcükler:

1. Kıbrıs Meselesi	5. Gali Fikirler Dizisi	9. Toprak Düzenlemeleri
2. BM Genel Sekreteri	6. Garantiler / Güvenlik	10. Yer Değiştirenler/Yerleşikler
3. Annan Plânı	7. Federasyon / Konfederasyon	11. Egemenlik
4. Siyasal Eşitlik	8. Yasama / Yürütme / Yargı	12. Askersizleştirme / Silahsızlanma

ABSTRACT

TAMÇELİK, Soyalp. Solution Plans' of Cyprus Question (According to United Nations Security Council Resolution 789), Doctorate Thesis, Ankara, 2008.

This report focuses what the effects of the United Nations Security Council Resolution no 789 (1992) will be on the Cypriot Turk and Greek communities, what the report produced by former UN Secretary Butros Gali under the title "A Bunch of Ideas Within the Frame of an Intergrated Agreement" shall put on and take from the Cyprus issue, and how the intervening nations shall be affected therefrom.

This subject handled is rather significant due to the fact that no effective studies have been conducted on the subject and before all else that it is closely related to the foreign policies of both homelands (Turkey-Greece) and both nations on the island (Cypriot Greeks and Turks) and that it contributes to the settlement of disputes in this strategic part of the world.

This study neutrally reveals the "positive" and "negative" aspects of the structuring projected in the Set of Ideas prepared in the first hand by UN Secretary General and approved by the Security Council, parties' opinions in relation to this structuring have been considered within the frame of the report of the UN Secretary General and a healthy assessment has been made on the UN Secretary General's "friendly initiative duty" and concrete initiatives have been surfaced to the effect that there were wishes to change this duty in the direction of 'mediator-arbitrator'. Finally, a parallelism has been established with the future structuring of Cyprus, and the recent developments as a result of ethnic divisions in the world and particularly in Europe and their causes have been exhibited.

Moreover, an evaluation has been made on the current situation in Cyprus and the structuring aimed at the future of the island in the light of facts and the UN Secretary General's friendly initiative duty has been reviewed in consideration of the last resolutions of the Security Council. Opinions on the outlines of the fair and permanent solution plan in Cyprus as revealed by Gali Set of Ideas and on the principles of the method of conduct to be followed.

In essence, interpretations on the analysis, practice and possible future results of the Gali Set of Ideas that has such an important influence are the subjects of this research. But, in order to be able to maintain integrity in the subject matter, it has also been deemed necessary to handle the process until the signature of the agreement based on the Set of Ideas.

Another important issue, contradictory interpretations of the Greek and Turkish leadership and Turkish and Greek authorities who are the first degree parties to the issue on

the essence and format of the "Set of Ideas" accepted by the Security Council have been exhibited.

In addition, a comparative critic has been made on the policies followed by the Cypriot Turkish and Greeks, contents of Gali Set of Ideas and the possible results of the proposals of the subjects of this document.

In short, the specific purpose of this agreement is to detail and reveal the gains and losses of parties from the Gali Set of Ideas according to the particular policies of parties. The purpose underlying all these is the determination of 'some uncertain characteristics of federation' considered to be established for the settlement of Cyprus issue.

Except for these, efforts were made to assess the proposals of Gali Set of Ideas on basic issues within the frame of the policies of Cypriot Turkish and Greek administrations and based on the statistical documentation prepared by the official bodies of parties. When making an assessment, details of the subject were touched on and an emphasis has been put more on the issues being discussed in public.

Written on the basis of this idea, the study is formed of eight different sections. Since each section is limited to the subject it has handled, its purpose is also limited. However, it is obvious that this limitedness does not take us away from the general purpose. Accordingly, the sections of this study are as follows:

Section one aims to shed light on the New York process negotiations characterized as a first step in maintaining peace in a region like Cyprus that has maintained its characteristic as a continuous crisis region and has never lost the strategic importance it carried and the inside story of the parties' bargaining in the negotiations. Therefore, a comparison has been made on the negotiation techniques of parties and a serious assessment has been made on how international bargaining was made.

Section two handles the directing principles that will allow the Set of Ideas to be in agreement with the integrated targets. as the basic spirit of the agreement, this Section determines how the model developed for permanent solution for the Cypriot Turkish and Greek communities will be.

Section three states the basic features of the intended federation between Cypriot Turks and Greeks, how the legislation, executive and adjudication organs of the federal constitution will be organized and what the social, political, economical and legal disputes will be between the parties or on which subjects there will be a reconciliation.

Section four aims to state how both communities on the island and Turkey and Greece perceive the issues of guarantees and security, how they referred to the agreement in relation thereto, what they expected from them and the strategic importance of other issues on security, that is non-militarization, disarmament and bringing multinational power.

Section five handles land arrangement issues that is at the top of the issues that Cypriot Greek and Turkish leadership gets into difficulty in agreeing. Sovereignty borders of existence of two separate regions, amount of land to be left to the Cypriot Greek administration, land ownership from 1958 to 1974 and subsequent compensation, funds, exchange of goods to arise therefrom and the criteria of relevant mapping.

Section six handles the shifts of persons to get affected from land arrangements, their rehabilitation, cost analysis and socio-economic effects of operations to be carried out.

Section seven states what the economic structure of the federation to be established shall be, with what criteria the Central Bank, customs, trade, deposits, foreign exchange, protective measures, foreign aids and loans shall be arranged.

Section eight, which is the last section, shows what arrangements shall be made in the period from the agreement signed between the parties and until the announcement of federal state, which commissions will be established and what kind of an execution method will be followed.

In fact, issues like the redrawing of the sovereignty and political borders of Cypriot Turkish and Greek communities, the issue of guarantees and security, federal powers, determination off issues like legislation and the executive power and expression of their effects on the parties form the turning point of Gali Set of Ideas. Therefore, all relevant scenarios are handled one by one and an analysis has been made on the possible progress about Cyprus.

Finally, each section gives concrete solutions and proposals on the areas of dispute of Cypriot Turkish and Greek communities. Such proposals are not “romantic, abstract, conventional, and friendliness” proposals. These are very well thought pragmatic proposals. at least, the aim in this is to ensure the discussion of concrete proposals in the future.

The differences in the opinion of parties with regards to the result made at the end of the study are summarized below:

Picture 23:

Cypriot Turkish Opinions	Cypriot Greek Opinions
Continuation of the ‘de facto’ status in 1974	Continuation of the constitutional order in 1960
Continuation of 1960 Guarantees and Alliance Agreements	Bringing multinational power
Establishment of two founding partnerships	Sovereignty of Greek majority
Equality of communities	Equality of individuals
Equality of nations	Majority-minority relationship between Nations
Constitutional equal rights	Protective rights
Equal share in administration	Proportional participation

In fact, this study has shown the necessity to clarify the concepts, particularly the relationship between the 'federalists' and 'anti-federalists' or 'nationalists' and 'socialists'. and this has forced 'federalists' and 'anti-federalists' or 'nationalists' and 'socialists' to evaluate the concepts they used within the frame of mutual relationships and apply them to concrete social realities.

This simple separation in Cyprus between 'conservatism' and 'progressiveness' or 'traditionalism' and 'revisionism' has no meaning when compared to concrete incidents and situations. This meaning finds life in the revisionists' 'lack of solution is no solution' and status-quo advocates' 'no of solution is a solution'. Since the format and order that the conservativists struggle to maintain also includes some forces aimed at radically changing the nature of society and policy, they might cause them to change. In return, liberal and radical progressivists may get into the fantast of their future utopias in order to show that their attitudes are true, and they may be as static as the 'conservativists'. Liberal or radical progressivists in both communities in Cyprus believe that unless a better system will be established when intending to change the system, they might at least realize their own opinions through change of system.

From this point, as a result of examination of Gali Set of Ideas in all aspects, it is thought to assist the re-planning of political strategies of Turkish Republic of Northern, and that at the same time the realities that might possible arise in scope analysis will hopefully be used in the currently undergoing inter-community negotiations.

Key Words:

1. Cyprus Problem	5. Gali Set of Ideas	9. Territorial Adjustments
2. UN General Secretary	6. Guaranties / Security	10. Displaced Persons / Settlers
3. Annan Plan	7. Federation / Confederation	11. Sovereignty
4. Political Equality	8. Legislation / Executive/ Judiciary	12. Unarmed / Unmilitarization